R. P. THOMÆ TAMBVRINI

E SOCIETATE IESV,

OPERA OMNIA.

QVIBVS CONTINENTVR

Explicatio Decalogi.
De Confeſſione.
De Communione.
De Sacrificio Miſſæ.
De Sacramentis.
De Contractibus.

De Irregularitate.
De Bulla Cruciatæ.
Et Germana Doctrina eiuſdem authoris, à non-nullis impugnationibus vindicata.

Digitized by Google

Digitized by Google

R. P. THOMÆ TAMBVRINI

SOCIETATIS IESV,

SICVLI CALTANISETTENSIS,

IN ALMA VNIVERSITATE NOBILIS CIVITATIS Meſſanæ, Theologiæ primarij Profeſſoris,

EXPLICATIO DECALOGI,

DVABVS DISTINCTA PARTIBVS.

IN QVA OMNES FERE CONSCIENTIÆ CASVS, ad Decem Præcepta pertinentes, mira breuitate, claritate, & quantum licet, benignitate declarantur.

EDITIO POSTREMA AB AVTHORE MVLTIS additionibus & correctionibus præ cæteris locupletata.

CVM INDICIBVS NECESSARIIS.

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

LVGDVNI,

Sumptibus LAVRENTII ANISSON.

M. DC. LXIX.

Cum Approbationibus & Superiorum Permiſſu.

[illegible]

Digitized by Google

ADMODVM REVERENDO DOMINO,

D. NICOLAO SORTINO
V. I. D. PROTONOTARIO
APOSTOLICO, ATQVE ABBATI
Meritiſſimo S. Veneris

THOMAS TAMBVRINVS, *Societ.* IESV, *S.*

QVISNAM Augur, cum triginta ab hinc circiter annis, adoleſcentes in Collegio Panormitano noſtræ Societatis, Rhetoricæ præceptis ipſe iuuenis imbuerem, quis, inquam, mihi prædixiſſet à me omnia alia, præter id, agente, operum, quæ olim in publicam lucem eſſem editurus, præſtantiſſimum æque, ac benigniſſimum Mæcenatem efformari? Illorum ego animos optimam indolem nactos edolabam: Deus interim, præter opinionem meam, ſed valdè ex voluntate, vnum ex illis in rerum mearum protectionem deſtinabat. Ego præcepta iis eloquentiæ Præceptor enucleabam, recepturus poſtea ab eiſdem meæ Præceptorum Decalogi expoſitioni, poſt aliquot annos, conſcribendæ patrocinium. Fortuna, quam aliam non agnoſco; niſi D E V M Optimum, per occultas, ignotáſque vias pro nobis operantem, me ad Claſſem illam nobilium iuuenum edocendam, inopinato, fateor, adduxit: Sed iam tum ab initio ipſo in Albo, in quo Auditorum meorum nomina, vt moris eſt, erant inſcripta, meam præfixit inſeruítque dextro omine, felicitatem, te ſcilicet, Ampliſſime S O R T I N E, inter illos adoleſcentes ingenio, moribus, indole ſupra cæteros effulgentem, mearúmque rerum felicem exitum ipſo nomine S O R T I S ominantem. Profectò non niſi diuini numinis afflatu adeo mihi carus eras, adeo tua morum integritas, modeſtia, docilitas, & ſupra iuuenilem illam ætatem, prudentia cordi mihi erat. Admirabar (nunc recolo) addiſcendi cupiditatem, propenſionem ad litteras ſingularem, atque ad virtutes omnes admirabilem, virilémque conatum, quæ præſtantiorum in firmioribus annis actionum documenta non amare, mirúmque in modum in illis non oblectari Præceptor ipſe non poteram. Ignorans amabam mea cauſa: nempe in eum propendebat animus, quem meis rebus Defenſorem, ac Patronum conſtituerat D E V S. Memini, cum ego, pro S. P. N. Ignatij eo anno in numerum Sanctorum relati ſolemnibus feſtis, multa ſoluta periodo, nexóque carmine, conſcripſiſſem, & in noſtra Collegij Panormitani perampla aula, ornatis vndique parietibus ad Sancti celebrandam gloriam, non exigua impenſa propoſuiſſem, Te tuúmque fratrem germanum Inclitum V. I. D. Don FRANCISCVM, nunc S. Annæ Baronem ampliſſimum, quos pari mea fortuna in eadem palæſtra ſimul excolebam, memini, inquam, liberalitate ingenuis viris digna ſumptus non mediocres ſubminiſtraſſe. Iam tum ſcilicet illarum iuuenilium velitationum protectionem dum ſuſcipiebas, rudimentum efformabas futuri in rebus grauioribus Patrocinij. Verùm, amoto ſipario, rem clarius eloquar. Decalogi Præceptorum expoſitionem cum Typis in lucem edere pararem, Patronum aliquem ex iis, qui mihi familiares eſſent, Patroníque perſonam cum dignitate ſuſtinere poſſent, exoptabam. Cum ecce Te quem Protonotarium Apoſtolicum iam pridem creauerat Summus Pontifex, inaudij à Beatiſſimo INNOCENTIO X. Abbatem titulo S. Veneris in Diœceſi Neapolitana fuiſſe renuntiatum, qui tuorum meritorum famam præſentiens, ea noluit ſine præmio præteriri. Tunc enimvero affulſit lux menti meæ, qua in hunc ferè modum mecùm ipſe colloquebar: Cuinam aptius tuum opus, quod Venetias Typis imprimendum propediem tranſmittendum eſt, dedicatum velis, quàm huic tuo iam Patri, olim Filio? Ipſi non deeſt litterarum ſplendor, vtpote vtriuſque Iuris Conſultiſſimo: Non Præfecturæ decor, quippe Protonotarij muneri adnexuit ſacri baculi, auguſtæque Mitræ dignitatem: Non generis nobilitas, cuius nempe maiores à familiis Colocaſia, Apicella, Porto carreto, Sortino, ceu è quatuor fontibus, fontes & ipſi nitidiſſimi in poſteros

Digitized by Google

puriſſimam nobilitatem transfuderunt. E quibus Equites Hieroſolymitanos, generoſos Milites, Iuriſperitos ſummis muneribus decoratos, inſignes in omnium virtutum genere viros planè innumerabiles commemorare poſſem. Inter quos Vincentij Colocaſij, qui lateri aſſedit Illuſtriſſimi Ducis Ioannis de Vega, eius nempe à conſiliis, ſapientiam, prudentiam, & editos item eruditiſſimos libros eidem Duci conſecratos, quis non nouit, quis non ſuſpexit? ita vt de quarti belli Punici libris ab eodem Vincentio in eiuſdem Vegæ laudem carmine decantaris, iure optimo & decantare poterit Horatius Nucula, præſtantiſſimus illius ætatis Poëta ipſum alloquens Vincentium, in hanc ſententiam.

Extulit Æacidem diuini carmen Homeri,
At Vega numeros inclyta facta tuos.
Sic tamen, vt clarus tanto ſis Principe Vates,
Et Princeps tanto Vate ſuperbus eat.

Sed hæc præ animi dotibus ſunt longè minora. Si enim virtutem probitatémque, quæ in maiore exiſtimatione ſunt habenda, perpendas, ecquis ex Panormitanis incolis, præſertim verò ex iis, qui in Domus profeſſæ Societatis IESV Nobilium ſodalitate frequentes adſunt, SORTINI Abbatis Religionem, pietatem, admirandam animi ſubmiſſionem, aſſiduas preces, ſacrificandi quotidianum, lacrymis ſemper ab oculis effluentibus, morem non admiratur? Quid plura? Cum hæc & ſimilia mente reuoluiſſem, inſedit altè conſilium. Quid deinde conſecurum ſit, tu probe noſti. Parum affuit, vt virtutes eæ, quæ me vrgebant ad dedicandum, dedicationem impedirent. Etenim pro tua animi moderatione, qua inculcabas magnis Principibus Authorum Commentarios conſecrari ſolere, ab eiuſmodi meo conſilio, vt primum tecum illud communicaui, perinde ac ab inſolenti ignominia abhorruiſti, aſſenſumque me vrgente, præſtare ſemel, iterum, tertiò renuiſti. Oportuit tandem me nunc tua dignitate minorem, Patris ac Præceptoris perſonam rurſus induere, ac tibi penè præcipere, vt mea cauſa, non iam tua, mihi meíque operis patrocinio indulgere non detrectares. Victus meis precibus annuiſti, méque adeo illo nutu ſubleuaſti, vt nihil ſupra. In tuam ergo clientelam recipe opus hoc, tot titulis tuum; illud foue, à malè ſciolis, atque inuidis defende, ac protege, & diu felix viue. Ex Collegio Panormitano, Idibus Febr. 1654.

Noi

Digitized by Google

Noi Rifformatori dello Studio di Padoua.

HAuendo veduto per fede delli Padri Inquiſitore, & Commiſſatio del Sancto Officio di queſta Città, come nel libro intitolato Expedita Decalogi Eſplicatio prima, & ſecooda parte, Auttore P. Thoma Tambutino, non vi eſſer coſa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & ſimilmeote per atteſtato del Segretario Noſtro oiente contro Prencipi, & buooi coſtumi, concedemo licenza, che ſia ſtaiopato, douendoſi oſſeruar le leggi in queſto propoſito, e preſentarne due coppie per le librarie publiche. Datum li 10. Aprile 1654.

Andrea Contarini Caual. Procur. Reform.

Aluiſe Foſcarini Procur. Eſſeeutor.

Pietro Vianoli *Segretario.*

Gio. Paolo Bonomo *Segretario.*

IESVS MARIA.

MAodatis parens Reuerendiſſimi Patris Ambroſij Fracaſſini Quæſitoris Geoeralis Venetiarum, recognoui Expeditam explicatiooem in Præcepta Decalogi R. P. Thomæ Tamburini, legendo, & lecta perpendendo animo ſubleuabar admirans Opuſculum paucis plurima continens, quod, oedum difficilia extricata, verùm inutilibus reiectis, vtilia quæque aliàs diſperſa affluenter, & quod plurimi valet, furè collecta tefert: Vnde quæ corrigerem minimè, at quæ diſcerem vtique excepi, quapropter veloti opus ſolerter elaboratum, io nullo offendens, pluribus fauens, omnibus conducens, & quod ſuum ſapit Auctorem, dignum vt lucem obtineat, iudico, deſidero, & efflagito. Datum io noſtro S. Bonauent. Venetiar. Cœoobio, vltimo Auguſti 1653.

Ego Fr. Ægidius è Melo *Minor. de obſeru. Reform. Lect. Gen. S. Theol. Diffinit. ac S. Officij Venet. Conſultor.*

Imprimatur, FR. AMBROSIVS FRACASSINVS Mag. & Inq. Gen. Venet.

Facultas Reuerendi admodum P. Ludouici Bomplani Prouincialis Societ. IESV *in Sicilia.*

CVm librum, ſeu primam, & ſecundam partem Expeditæ Decalogi expoſitionis à R.P. Thoma Tamburino noſtræ Societatis Sacerdote tres eiuſdem Societatis Sacerdotes, quibus commiſſum fuit, recognouerint, & in lucem edi poſſe probauerint, facultate oobis ab admodum R. P. Franciſco Piccolomini Præpoſito Generali communicata, concedimus, vt typis mandetur, ſi ita iis, ad quos pertinet, videbitur: In quorum fidem has litteras dedimus manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo Societatis noſtræ munitas. Melitæ 3. Iunij 1651.

LVDOVICVS BOMPLANVS.

APPROBATIONES.

EX Commiſſione Illuſtriſſ. Regentis D. Petri de Gregorio M.R.C. in hoc regno Præſidis legi primam, & ſecundam partem Expeditæ in Decalogum Expoſitionis continentes deeem libros, Authore R.P. Thoma Tamburioo Societatis IESV, & nihil in iis inueni, quod imprimi cum laude non poſſit. Immò adeò illa ingenij ac doctrinæ luminibus, dicendique facilitate, & rerum varietate præfulget, vt maximo Chriſtianæ Reip. bono, & Studioſorum vtilitati fore iudicem, ſi prodeant. Datum Panormi die 8. menſis Septembr. Anno Domini 1653.

HIERONYMVS LICHIANA,
è Societ. IESV Deputatus.

Imprimatur, R. PETRVS GREGORIVS Panormitanus, *&c.*

OPus R. P. Thomæ Tamburini in Decalogum, poſt accuratam Theologorum recognitionem, annuentibus maioribus in Italia cuſum, dignum eſt iteratò cudi, ob doctrinæ ſoliditatem, & in explicandis modis conſcientiæ perſpicuitatem. Idem videtur de Opuſculis quibuſdam moralibus Expoſitioni Decalogi attextis. Neque verò Author à ſola doctrinæ ſoliditate, & res dubias exponendi dexteritate, in his lugubratiooibus commendandus eſt, ſed etiam quia bonis moribus in eiſdem exquiſitè conſuluit. Lugduni in Collegio SS. Trinitatis 9. Februar. 1658.

THEOPHILVS RAYNAVDVS, S.I.

CAROLVS DVLIEV, S.I.

ã 4 AD

AD AVTHOREM

Panegyris Lyrica

R. P. LAVRENTII FINOCCHIARO

SOC. IESV, IN COLLEGIO PANORMITANO

Eloquentiæ Profeſſoris, & noſtrorum Rhetorum Præceptoris.

E Monte Sina Auerni triumphum refert Thomas.

EN iura quiſquis reddere Cælica
Audet Latinis omine candido,
Tranſcendit intonſum cacumen
Threiciis modula Olympi.
Vt par cathedra ſit locus, exigit
Thomas ſupernos æthera vertices:
Sublime molitur, ferendum
Aligeris ſuperûm per orbes.
Præruptus omnes Mons monet aduenas,
Ne non ſupernâ dogmata crederent
Prolata mente, aut extitiſſe
Subdita Sithoniis pruinis.
Adſtent ſupernis nam ſtationibus
Quæcumque Doctor protulit inclytus
Pennâ eruditè, quæ ſcelecto
Supplicium capiti repoſcat.
Librat triſulco ſpicula dogmate
E Sina in Orcum, bellua ſepticeps
Queis icta diſcat non cruentis
Vulneribus capita his renaſci.
Tales canorus non tulit Orpheus
E Dite palmas, Eurydicen Lyrâ
Cum traxit audax, atque opacis
Proſiliit finibus Nocentum.
Nam mille Ditis detulit agmine
Penna triumphos: fontibus en adeſt
Thomas, Auerno ne perennes
Ingeminent laqueos Cerastæ.

AD EVNDEM

Angelus Crollalanza, & Giuffrino.

TE Decadem legis, methodo ac ratione docentem
Quis renuat Moyſi rurſus obire vices?
De monte huc repedas, Loiolæ aſcetica proles,
Mens faſtus expers, lumen in ore tegit.
Si Numen digito chartam, non marmora ſignat,
Nil vetat æternum quin tibi viuat opus.
Quæ nouus ille ſuis Moyſes Ieſſeius afflat
Vatibus, interitum iura ſubire vetant.

R. P.

R. P.

AVGVSTINVS CAIETANVS
SOCIETATIS IESV,

Sacrarum litterarum interpres in Collegio Panormitano;

Alludit ad Studium Authoris in florum areolis excolendis.

QVis neget, Alme Pater, hortis aruiſque colendis
Te natam, areolas dum tua dextra terit?
Aſt idem ſcite euoluis genus omne librorum,
Te quiſque vt merito dixerit omniſcium.
Hoc erat appoſite, quod ab Hellade nomine dacto
Te mea Pantheum a *iure Thalia vocet:* a Latinè omniſcium.
Si te Pallas amat, ſi Pan, qui præſidet hortis;
Quem niſi Pantheum nomen vtramque creet?

Aliud de vera eiuſdem nominis notione;

Ad Authorem Epigramma R. P. Franciſci Scorſi Societ. Iesv, Sacrarum litterarum,& linguæ Hebraicæ Profeſſoris.

QVonam te grauido compellem nomine laudum?
Quod par inueniam dotibus ingenium?
Pantanum memorant, Graium qui nomen b *ab omni* b S. Hieronymus de viris Illuſtribus.
Laude, & cognomen traxit Apis Sicula.
Tu ſpeculatricis Sophia, moralis & æquus
Arbiter, & Latio cultus es eloquio.
Succeſſiuè etiam Flora teris otia in hortis,
Et ſcite areolas conſeris ipſe manu.
O Sicelis Pantanus Apis, qui docta Minerua,
Cloridos & volucri mente per arua volas.

Ad eundem Anagramma R. P. Ioannis Dominici Florentiæ Soc. Iesv.

THOMAS TAMBVRINI.
AMBROSIA NVTRIT.

M. in R.

Alludit ad nitidum ac ſuauem eiuſdem ſtylum.

Quam lepide his Thoma libris depaſcimur!
Nectare nos verè NVTRIT, & AMBROSIA.

OFFICIO

OFFICIOSI ANIMI
erga Authorem argumentum.

HYACINTHI MARIÆ FORTVNII PANORMITANI,

Politioribus literis excultiſſimi:

Viro peritiſſimo, æquè ac Doctiſſimo,
THOMÆ TAMBVRINO è Societate IESV.

Quid vis plura?
Satis audiſti.
Olli
Quantum ſcribenti dona
Rerum omnium Dator
Largiſſimè impleuit DEVS!
Sed in hoc ſummopere triumphat;
Ita nimirum
Cum doctrina breuitatem,
Cum breuitate claritatem coniungit;
Vt nihil ipſo aliquid alius
Vel preſſius, vel lucubratius ſcripſerit.
Apagite hinc interim vos
Orbis Cerberi, Cynici, Canes:
Famulentur eius virtuti
GLORIA,
Gloriæque Pediſſequæ
FAMA ET IMMORTALITAS;
Ac æternum eius viuat
In Orbe literarum
Nomen:
Quod Orbi Chriſtiano Vniuerſo
Tantum afferat commodi,
Ornamenti, ſplendoris.
Habet in votis permaximè;
Hoc ominatur
Hyacinthus Maria Fortunius, Panormitanus,
Tanto Viro obſequentiſſimus.

Monitio Authoris ad Lectorem.

VNum, quod te monitum velim, amice Lector, hîc breuibus perlege. Cum ſententiam quampiam probabilem, ſeu quod idem eſt, non improbabilem, *in his in Decalogum libris*, vt & *alibi* appello, illud dico, eam te ſine peccati ſcrupulo amplecti, atque in praxi ſequi tuto poſſe. Eiuſmodi locutionem communem bonis Doctoribus eſſe (lege Caſtro Pal. *t.1.de conſcientia, p.1.* & vtramque Sanchez, alioſque *ibid.* citatos) ex illo principio, quia *qui probabili ratione motus aliquid agit, prudenter ſe gerit, atque adeo ſine culpa*, probe noſti. Verum in mentem in reuocare, ad omnem hæſitationem, operæpretium fuit. Vale.

INDEX

Digitized by Google

INDEX

Capitum, Paragraphorum, & Titulorum, vtriuſque partis Explicationis Decalogi.

Prior numerus paginam, & alter numerum marginalem notat.

Intentio, & diuiſio operis. pag. 1

LIBER I. Iſagoge.

CAPVT I. De peccatis.

§.1. DIVISIO *peccatorum.* p.1
2. *De Morali, & Veniali ex genere ſuo.* 2
3. *De Veniali per accidens.* ibid.
De Veniali ex paruitate materiæ. ibid.2
Vnde deſumenda ſit materiæ paruitas. 3.13
De Veniali ex imperfectione actus. 4.26
Peccatum in genere. ibid.30
De Veniali ex aliena cauſa excuſante. ibid.35
4. *De Mortali per accidens.* 5.1
Mortale ratione finis. ibid.
Mortale ratione contemptus. 6.4
Mortale ratione periculi. ibid.10
Mortale ratione conſcientiæ erroneæ, ſcandali, & vnionis plurium venialium. 7.17

CAPVT II. De Voluntario.

§.1. QVid ſit voluntarium. 7
2. *Quotuplex ſit voluntarium.* ibid.
3. *De violento, coacto, neceſſario.* 8
4. *Ira & Concupiſcentia quomodo ſe habeant circa voluntarium.* ibid.
5. *Metus quomodo ſe habeat circa voluntarium.* ibid.
Qui metus ſit iuſtus cadens in conſtantem virum. ibid.3
Quid operetur metus grauis iniuſtè incuſſus in contractibus. ibid.11
Metus grauis in Matrimonio. 10.22
Metus idem in aliis actibus. ibid.13
6. *Quid operetur metus leuis iniuſtus.* ibid.
Contractus ex metu leui iniuſto. ibid.1
Matrimonium ex metu leui iniuſto. 11.11
Alij actus ex metu leui iniuſto. ibid.13
7. *Quid operetur metus grauis, vel leuis iuſtè incuſſus.* 12
Contractus ex metu leui, vel graui iuſto. ibid.1
Matrimonium ex metu quocunque iuſtè incuſſo. ibid.3
Alij actus ex metu iuſtè incuſſo. ibid.6
8. *Quid operetur metus ſiue grauis, ſiue leuis in votis etiam ſolemnibus, qualis eſt profeſſio in Religione.* ibid.
Quid operetur metus in iuramento, remiſſiuè. 13.7
9. *Quid operetur metus in tranſgreſſione præceptorum.* ibid.
10. *De inuoluntario ex ignorantia & inaduertentia.* ibid.
De ignorantia pœnæ impoſita à lege poſitiua. ibid.9
Ex dictis colliguntur nonnulla ad praxim 16.29

CAPVT III. De Conſcientia.

§.1. QVid & quotuplex ſit conſcientia. 16
2. *De Conſcientia erronea, vbi de perplexitate.* ib.
De depoſitione conſcientiæ erroneæ. 17.9
3. *De conſcientia operante, ſeu de opinione probabili.* ibid.
Quid ſit & quotuplex. ibid.1
Probabilitas probabilis. 18.7
Æqualitas probabilitatis. Vbi, Quid operetur poſſeſſio in probabilibus. ibid.9
Exempla quando alterutram partem excipere practicè non poſſumus. licèt vtraque ſit probabilis. 19.16
Exempla de æquali probabilitate circa ius, quando alterutram partem ſequi practicè valemus. 20.24
Exempla de æquali probabilitate circa factum, quando alterutra pars excipi poteſt practicè. ibid.27
4. *De probabilitate, quam excipere quidem particulares debeant.* 21
De Iudice. ibid.1
De Aduocato. 21.14
De Doctore. ibid.15
De Medico. ibid.17
De Miniſtro Sacramentorum. 23.20
De Rege quoad Bellum gerendum. ibid.29
De Militibus. 24.36
5. *An liceat modò vnam, modò alteram probabilem ſententiam in eadem materia ſequi.* ibid.
6. *De conſcientia dubia.* 26
Peccet ne operans ex conſcientia dubia. ibid.2
Explicatur illa Regula: In dubiis melior eſt conditio poſſidentis. *In materia iuſtitiæ.* 27.5
In aliis materiis à iuſtitia. ibid.10
7. *Percurruntur caſus quorum dubio præualet poſſeſſio, idque ordine Alphabeti.* ibid.

A

Abortus. ibid.
Abſolutio à peccatis, & cenſuris. ibid.
Abſolutio ab hæreſi. ibid.
Actor. ibid.
Aduocatus. ibid.
Ætas ſeu Anni. 28
Agere. ibid.
Alere filium. ibid.

B

Baptiſmus. ibid.
Bellum. 29
Beneficium. ibid.
Beneficiarius. ibid.
Bona derelicta. ibid.

C

Caſtitatis votum. 30
Caſus, & cenſura reſeruata. ibid.
Cenſura. ibid.
Clericus. ibid.
Clerici percuſſio. ibid.
Confirmatio priuil. 31
Cõfirmatio ſeu Chriſma. ib.
Correctio fraterna. ibid.
Conſuetudo. ibid.
Contractus. ibid.
Contractus Minoris. ibid.
Creditor. ibid.

D

Damnum ſecutum. ibid.
Debitor moroſus. 32
Decimæ. ibid.
Denuntiatio. ibid.
Depoſitum & Commodatum. ibid.
Detractio. 33
Diſpenſatio. ibid.
Donatio. 34
Dubij interpretatio. ibid.

E

Eleemoſyna. ibid.
Epicheia. ibid.
Euchariſt. ſuſceptio. 35
Excommunicatio. ibid.
Executor ſententiæ. ibid.
Extrema vnctio. ibid.

F

Famulus. ibid.
Feſtum. ibid.
Filij obligatio. ibid.
Filius legitimus. ibid.
Filius. ibid.
Filij gemelli. 36
Filiorum peculium. ibid.
Furtum. ibid.

G

Gabella. ibid.
Gemelli. ibid.

H

Hæreſis. ibid.
Hæreticus. ibid.
Hora Canonica. ibid.

I

Ieiunium. 37
Ieiunij votum. ibid.
Iuramentum. 37

Immunitas

Digitized by Google

Immunitas Eccleſiarum. ib.
Impedimẽtũ matrimonÿ. ib.
Irregularitas. ibid.
Index. ibid.
Iudicium temerarium. 38
Iuriſdictio. ibid.
Iuriſdictionis exemptio. ib.

L

Legatum. ibid.
Leges & Præcepta. 39
Legitimus. 40
Lis mouenda. ibid.
Ludus. 41

M

Maleficium. ibid.
Matrimonium. ibid.
Medicamentum. 42
Menſis, quo vacat Beneficium. ibid.
Miſſa. ibid.
Mors coniugis. ibid.
Mutuum. ibid.

N

Nobilitas. ibid.
Nomen dubium. ibid.
Nouitius. 43

O

Obedientiæ votum. ibid.
Officium diuinum. ibid.
Oleum ſanctum. ibid.
Ordo. ibid.

P

Paupertatis votum. ibid.
Peculium filiorum. ibid.
Percuſſio Clerici. 44
Priuilegium. 45
Profeſſio Religioſa. ibid.
Promiſſio. ibid.

R

Religionis votum. ibid.
Reſcriptum. 46
Reſtitutio. ibid.
Reus & Teſtis. 47

S

Scandalum. ibid.
Sepeliri in loco ſacro. 48
Seruus. ibid.
Simonia. ibid.
Sigillum Confeſſ. ibid.
Solutio debiti. ibid.
Sponſalia. ibid.
Subditus. ibid.
Suffragium. ibid.

T

Teſtamentum. 49
Teſtis. ibid.
Tutor. ibid.

V

Venatio. ibid.
Venditio. ibid.
Virgo. 50
Voti irritatio. ibid.
Voti diſpenſatio. ibid.
Votum. ibid.
Vſura. ibid.

8. *De conſcientia ſcrupuloſa. Vnde oriatur, & quomodo cognoſcatur ſcrupulus.* 52.1
Inſtructio ſcrupuloſi pro ſe ipſo. ibid.4
Inſtructio Confeſſoris pro ſcrupuloſo. 63.13

LIBER II.

De primo Decalogi Præcepto.

Vnum Colo Deum.

CAPVT I. De Fide.

§.1. *De primo & ſecundo præcepto, id eſt credendi, & ſciendi certos articulos fidei.* 54
Quando & quoties obligantur Fideles elicere actum Fidei. 55.8
2. *De tertio præcepto Fidei, illam exterius confitendi.* 56
De interrogato de ſua Fide. ibid.3
De interrogato an ſit Sacerdos, vel quid ſimile. ibid.4
De non obediente perſecutoribus Fidei. ibid.5
De vidente ſacra contemni. 57.7
3. *De quarto præcepto illam exterius non negandi.* ibid.
De negante eſſe Catholicum, vel quid ſimile. ibid 3
De vtente veſtibus ſeu ſignis infidelium. ibid.4
De comedente carnes die vetito, ne deprehendatur Catholicus. ibid.8
De ingrediente Templum falſæ ſectæ. Thus offerente. & ſimilibus. 58.11
4. *De quinto præcepto non negandi interius fidem.* ibid.
De Hæretico, ſeu Hæreſi. Quid ſit Hæreſis. ibid.2
Hæreſis alia interior, exterior alia. ibid.5
5. *De Hæreticorum pœnis.* 59
Prima pœna, Excommunicatio. ibid.2
Secunda, Irregularitas. ibid.6
Tertia, Infamia. ibid.7
Quarta, Priuatio Beneficiorum & Officiorum poſſeſſorum, & inhabilitas ad futura. ibid.8
Quinta, Non poſſe eſſe Patrinum in Baptiſmo Catholici. 60.13
Sexta, Non poſſe Hæreticum contrahere matrimonium cum Catholico. ibid.14
Septima, Confiſcatio bonorum. ibid.16
Octaua, Incapacitas teſtandi, ſuccedendi, &c. 61.23
Nona. Exemptio filiorum, amiſſio ſeruorum & iurium, cæteræque pœnæ corporales. ibid.24
6. *De cooperantibus cum Hæreticis.* 62
Credens, Raptor, Defenſor, Fautor Hæretici. ibid.1
Pœna fauentis Hæreticis. ibid.8
7. *De libris Hæreticorum, & per occaſionem de aliis libris prohibitis.* ibid.
Clauſula Bullæ Cœnæ de libris Hæreticorum. 63.6
Libri Hæreticorum hæreſim continentes, vel de Religione tractantes. ibid.7
Sine authoritate Sedis Apoſtolicæ. 64.17
Scienter. ibid.21
Legentes. 65.31
Detinentes. 67.42
Imprimentes. ibid.46
Defendentes. 68.54
Aliqua notanda de libris vetitis. ibid.56
8. *De Abſolutione ab hæreſi.* ibid.
Caſus facilioris abſolutionis. ibid.1
Inquiſitorum & Epiſcoporum poteſtas circa abſolutionem hæreſis. 69.11
9. *De Apoſtaſia, & Schiſmate.* 70
10. *De Infidelibus.* ibid.
Pagani. ibid.2
Iudæi. 71.6
Saraceni. ibid.9
11. *De præcepto Eccleſiaſtico non diſputandi de rebus fidei.* ibid.
12. *De præcepto Eccleſiaſtico emittendi profeſſionem Fidei.* 72
Quoad Beneficiatos. ibid.
Quoad Prælatos Regulares. ibid 5
Quoad profeſſores artium liberalium. ibid.8

CAPVT II. De Spe.

§.1. *QVid ſit ſpes, & de peccatis contra ipſam.* 73
2. *De Tentatione Dei.* ibid.

CAPVT III. De Charitate erga Deum.

§.1. *QVid ſit Charitas, & quæ ſint peccata contra ipſam.* ibid.
2. *Quandonam obliget præceptum affirmatiuum Charitatis Dei.* 74

CAPVT IV.

De Cultu Dei: hoc eſt de primo Decalogi præcepto, *Vnum Colo Deum.*

§.1. *DE Adoratione. Quid & quotuplex ea ſit.* ibid.
Quid ſit, & quotuplex adoratio, & in quos cadat. ibid.1
Quid ſint ij Sancti, quos adorare per Duliam liceat 75.8
2. *Quid, & quotuplex ſit oratio, deque eius præcepto.* ibid.
De attentione, & intentione in orando. 76

CAPVT V.

De peculiari cultu, qui Deo per Horas Canonicas exhibetur.

§.1. *QVi teneantur ad Horas Canonicas.* ibid.
Conſtituti in ſacris. ibid.3
Regulares profeſſi deputati ad Chorum. 77.6
Beneficiarij. 78.19
2. *Quod eſt illud officium, ad quod recitandum tenentur prædicti.* 80
De non recitante ex nouo Breuiario. ibid 3
De licentia imprimendi noua Breuiaria. ibid.4
An Religioſus obligetur recitare officium Diœceſanorum. ibid.5
De additione, & diminutione officij. 81.7
De Officio Defunctorum, & ac Litaniis. 82.13
De Officio aliena lingua recitante. ibid.15
De mutatione officij vnius in officium alterius diei, ſtando ſemper in eodem ritu. 83.20

De

Digitized by Google

De mutatione officij, proprij ritus in alienum. 84.33
De officio aſſumendo ab aduena. ibid.36
3. De modo recitandi Officium. 85
De attentione & intentione debita. ibid.2
Sine omiſſione verborum, & mutilatione ſyllabarum. ibid.4
De dubitante an omiſerit aliquem Pſalmum. ibid.9
De non recitante, ſed ſolum audiente lectiones. ibid.10
Sine interruptione. ibid.11
Sine ordinis inuerſione. ibid.12
4. Quædam de recitatione in Choro, vel cum ſocio. ibid.
De non aſſiſtente in Choro, nec diſtributionem recipiente. ibid.1
De recitatione, & prolatione eius, qui in Choro, vel cum ſocio Officium perſoluit. 87.8
Mente diſtractus in Choro. ib. Submiſſe cantans. 88.15
Nihil dicens in Choro. ibid.17. Dormiens ibidem. ib.19
Confabulans. ibid.22. Recitantes Tertiatim. ibid.23
5. De tempore recitandi Officij. ibid.
6. De loco & ſitu recitandi Officium. 90
7. De obligatione, & pœnis non recitantium Officium. ibid.
8. De cauſis excuſantibus ab Officij recitatione. ibid.
Impotentia. ibid.2. Qui non poteſt totum recitare, an teneatur ad partem. ibid.3
Quænam ſit maior, quæ minor pars. 91.5
Quænam infirmitas excuſet ab Officio. ibid.14
De nocumento dubio. 92.15
Grauis occupatio. ibid.16. Diſpenſatio. 93.23

CAPVT VI.

De peccatis Religioni oppoſitis.

§.1. DE ſuperſtitione. ibid. De Idololatria. 94.6
De Magia. ibid.7. De Diuinatione. ibid 9
De Aſtrologia. ibid.13. De Inſomniis, vbi obiter de Theſauris in ſomno oſtenſis. 95.21
De vana obſeruantia. ibid.23. Vanæ aliquot ſuperſtitiones noſtra ætate vſurpari ſolitæ. 96.33
Sola Sacra. 97.44. Sola non Sacra. 98 51. Sacra ſimul & non Sacra. ibid.57. Quid agendum, quando hac in re adeſt dubitatio. 99.61. Decernitur quid ſentiendum de ſuperſtitionibus allatis. 100.73
2. De Maleficio eiúſque diſſolutione. 101. De pœnis contra prædictos, déque eorundem abſolutione. 103.14
3. De ſacrilegio. ib. Sacrilegium circa perſonas ſacras. ib.2
Circa loca ſacra. 104.6. Circa res ſacras. ibid.7
An temporis violatio cõſtituat aliquãdo ſacrilegiũ. ib.12
An voti violatio ſit ſacrilegium. 105.13
4. De blaſphemia. ibid. Quid, & quotuplex ea ſit. ibid.1
Blaſphemia denunciando. ib.6. Correctio blaſphemi. ib.7
Modus confitendi blaſphemias. ibid.8
Diſcrimen inter Blaſphemiam & Maledictionem. ib.9
Verba certo blaſphema. 106.15. Verba certo, vel ſatis probabiliter non blaſphema. ibid.16. Verba dubiè blaſphema. ibid.18. De pœnis blaſphemorum, déque eorundem abſolutione. 108.16

LIBER III.

De ſecundo Decalogi Præcepto.

Non aſſumes Nomen Domini Dei tui in vanum.

CAPVT I. De Iuramento in communi.

§.1. QVid ſit iuramentum. 108
2. Iuramentum diuiſio. 109
An iuramenta prædicta ſint eiuſdem ſpeciei. Remiſſiuè. ibid.8
3. Norma cognoſcendi quodnam ſit verum iuramentum. ib.
4. De conditionibus iuramenti. 110. Veritas. ibid.1
Iuſtitia. 111.5. Iudicium. ibid.7
5. De conſuetudine iurandi. ibid.
6. Iuramentum exigere à peieraturo, vel iuraturo per falſos Deos. 112

CAPVT II.

De Iuramento aſſertorio.

§.1. DE veritate requiſita in iuramento aſſertorio. 113
Certitudo ex parte rei iuratæ. ibid.2
Certitudo moralis ex parte iurantis. ibid.6

CAPVT III. De Iuramento promiſſorio.

§.1. DE veritate requiſita in iuramento promiſſorio. 114
De iuramento promiſſorio doloſo. ibid.
De illicito vſu iuramenti doloſi promiſſorij. ibid.1
Quænam obligatio naſcatur ex iuramento doloſo promiſſorio, & quando. ibid.7
3. De materia requiſita in iuramento promiſſorio. 115
De materia dicti iuramenti in communi. ibid.2
De materia eiuſdem ſoli Deo facti. 116.7
De materia eiuſdem in vtilitatem hominis emiſſi. ib.11
4. Qua ratione interpretandum iuramentum in ordine ad inducendam obligationem. 117
Prima regula. ib.1. Secunda regula. ib.3. Tertia. 118.7
5. Expenduntur aliqua iuramenta promiſſoria. ibid.
Iuramentum ſine conſenſu. ibid.1. Iuramentum de actu irritato per legem. ibid.2. Iuramentum ex parte actus illicitum. ibid.4. Iuramentum illicitum ex parte eius, qui illud per metum, vim, iniuriam extorquet. ibid.6
Iuramentum contra aliud iuramentum. ibid.7. Iuramentum in Matrimonio & in ſponſalibus contractu ex metu. 119.12. Iuramentum de non accuſando, vel de accuſando. ibid.15. Iuramentum malum ex fine malo, vbi de Iuramento nimis prodigo. 120.17
Iuramentum errore, vel dolo extortum. ibid.21
Iuramenta aliqua de rebus indifferentibus. 121.28
Iuramentum de redeundo in carcerem. ibid.29
Iuramentum volentis compenſatione vti. ibid.34
Iuramentum factum contra leges. 122.39
Iuramentum non vendendi minoris, & non emendi pluris. 123.49. Iuramenta Medicorum, Rectorum Ciuitatum. Alumnorum Collegij. ibid.50. Iuramentum non ludendi. 124.57. Iuramentum de non docenda arte. 125.65. Iuramentum non dandi, vel non dandi mutuum, vel non fideiubendi. ibid.66
6. De Iuramento confirmante contractus. ibid.
7. Iuramentum an pariat obligationem in altero, atque adeo in ſucceſſore, vel hærede. 226

CAPVT IV. De Iuramento iudiciali.

§.1. AN in contractibus æquiuocare, vel fictè iurare liceat. 127
2. An in iudiciis æquiuocare cum iuramento, aliis à Reo liceat. ibid.
3. An idem liceat Reo. 128

CAPVT V.

Quis poſſit iurare, atque ad Iuramentum admitti.

CAPVT VI. De Pœnis Periurij.

CAPVT VII. De obligatione Iuramenti.

§.1. DE irritatione. 129
2. De Remiſſione. 130
3. De Relaxatione. ibid. Quæ iuramenta relaxari queant. ibid. A quo. 131.5. Ob quas cauſas. 132.14
4. De commutatione. ibid. Quis commutare poteſt. ibid.2
Quæ. 133.6. Ob quas cauſas. ibid.7
5. De materia ſubrogata iuramento. ibid.
6. Solutio aliquorum caſuum huc pertinentium. ibid.

CAPVT VIII. De Adiuratione.

§.1. DE Adiuratione in vniuerſum. 134. Veritas in ea requiſita. ibid.4. Iuſtitia. ibid.5. Iudicium. ib.6
2. De Adiuratione Dæmonum. 135
De fine Adiurationis, déque imperio adiurantis in Dæmonem. ibid.2
Qua locutio vſurpanda cum Dæmone. ibid.4

An liceat expoſcere à Dæmone, vt aliquid faciat. ib.8
An adiurans licitè præcipere queat Dæmoni ſuperiori, vt Dæmones inferiores pellat à corpore, vel vt manifeſtet maleficia. 136.11
An contra, facere aliquid aut conniuere poſſit Exorciſta ad petitionem Dæmonis. ibid 14
Monitiones non inutiles pro Adiuratoribus. 137.21

CAPVT IX. De Voto.

V*Otum quid ſit, & quotuplex.* ibid.1

CAPVT X.

De Libertate requiſita in Voto.

§.1. Q*Valis deliberatio requiratur.* 138
2. *An ad votum ſufficiat deliberatio virtualis.* ibid.

CAPVT XI.

De Propoſito requiſito ad Votum. ibid.

CAPVT XII.

De Promiſſione requiſita in Voto, déque Obligatione inde prouenientе.

§.1. D*E promiſſione vera & ficta.* 139
2. *De obligatione graui, vel leui, quæ naſcitur ex obligatione ſiue abſoluta, ſiue conditionata.* 140
Pœnitere Voti facti. ibid.5
3. *Quandonam votum obliget.* ibid.
4. *An votum obliget alios à vouente.* 141
5. *An votum obliget eos, qui ſunt ſub alicuius poteſtate.* 142
Religioſorum, & impuberum vota. ibid.5
6. *Qua ratione obliget votum conditionale.* ibid.
Conditio qua ratione implenda. 143.4
7. *Quomodo obliget votum pœnale.* ibid.

CAPVT XIII.

Quid operetur Error, vel ignorantia in Voto.

E*Rror in ſubſtantia voti.* 144.2
Error in qualitate eiuſdem. ibid.4
Error in fine; vbi etiam agitur quando deficit voti finis. ibid.9

CAPVT XIV.

De eo cui ſit Votum. 145

CAPVT XV.

De Materia voti.

§.1. M*Ateriam voti poſſibilem eſſe oportet.* ibid.2
2. *Honeſtam, non indifferentem.* 146
3. *Maioris boni non impeditiuam.* 148
4. *Expenduntur quædam particularia vota.* ibid.
Votum non vouendi. ibid.2
Vota non ludendi, & ſimilium. ibid.3
Contrahendi Matrimonium. ibid.4
Non acceptandi Prælaturas, vel Sacerdotium. ibid.5
Inſeruiendi in perpetuum. ibid.6
Præſtandi hoc & non aliud. ibid.7
Non petendi diſpenſationem. 149.8
5. *De materia partim voto apta, partim non item.* ibid.
6. *Quomodo votum ſit interpretandum.* 150
Aſſeritur interpretatio aliquorum votorum. ibid.
Votum virginitatis. ibid.2
Peregrinationis. ibid.3
Audiendi Miſſam. ibid.4
Recitandi Roſarium. ibid.5
Ingrediendi Religionem abſolutè. ibid.6
Ingrediendi eandem, ſi pater conſenſerit. ibid.7
Ieiunandi. ibid.11
Abſtinendi à vino. 151.14
Ieiunandi in pane & aqua, vbi, *An paſtilli exculenti, ſeu* macherones *hoc ieiunium violent.* ibid.15
Abſtinendi à carnibus. 152.12
7. *De Voto rei indeterminatæ.* ibid.

CAPVT XVI.

De obligatione Voti.

§.1. D*E ceſſatione voti ex natura rei.* ibid.1
2. *Quandonam votum ceſſat ratione temporis.* 153
3. *De irritatione votorum.* 154
Proueni... ibid.

An Antonio per emiſſionem votorum bienny Soc. IESV, *extincta fuerint vota præcedentia.* ibid.4
An pater potuerit vota Antony irritare. 155.9
An Tutor, vel Curator. ibid.17
An mater, vbi an ſocer. 157.21. *An ſuperior Religionis. Quoad vota emiſſa in Religione.* ibid.28. *Quoad omiſſa ante.* 157.40. *De ſeruorum, & coniugatorum votis.* ibid.44. *Vota ſeruorum.* 158.45. *Vxoris.* ib.48 *Mariti.* ibid.54. *An repetitio votorum facta ab Antonio, obſtat ne ea irritari valeant.* 159.57
Concluſio, qua reſoluitur propoſitus caſus. ibid.62
4. *De diſpenſatione voti.* ibid. *Quid ſit & qualis eſſe debeat diſpenſatio.* ibid.1. *A quo.* ibid.4. *Ob quas cauſas.* 160.10. *Ob imperfectam deliberationem.* ibid.13 *Ob difficultatem notabilem.* ibid.18. *Ob damnum temporale, vbi, quid de eleemoſyna.* ibid.19. *Ob damnum ſpirituale.* 161.21. *Ob dubium.* ibid.24. *Ac ob commoditatem vouentis?* ibid.25. *Quæ vota.* ibid.26
An vota conditionata ſint reſeruata. ibid.32
An materia ſubrogata pro voto reſeruato ſit reſeruata. ibid.31. *Vota reſeruata an aliquando ab inferioribus Papa diſpenſentur.* 162.36. *Ob neceſſitatem.* ibid.37
Ob imperfectionem voluntarij ibid.41. *Ob conſuetudinem.* ibid.42. *Ob priuilegium.* ibid.46
5. *De commutatione voti.* 164. *Quiſnam commutandi voti poteſtatem habet.* ibid.1. *De commutatione in maius. Quis.* ibid.3. *Quæ vota.* ibid.4. *Ob quas cauſas.* ib.7 *De commutatione in minus. Quis, Quæ vota, ob quas cauſas.* ib.8. *De commutatione in æquale. Quis.* ib.10 *Quæ vota.* 165.17. *Ob quas cauſas.* ibid.18
6. *Praxis æqualitatis ſeruanda in commutatione votorum.* ibid. *Aliquot peculiares commutationes.* 166.11
7. *An facta commutatione, vel diſpenſatione, liceat redire ad prius votum.* 167

CAPVT XVII.

Conſilium de commutatione cuiuſdam voti.

§ 1. P*Roponitur ſtatus Quæſtionis.* ibid.
2. *An P. Bern. potuerit tunc commutare, &c.* 168
3. *An liceat dicta commutatio.* 170
4. *An congruat.* 171
5. *An poſſit nunc idem P. Bern.* ibid. *Concluſio.* ibid.35

LIBER IV.

De tertio Decalogi Præcepto.

Memento vt diem Sabbathi Sanctifices.

CAPVT I.

De Feſto in genere.

§.1. Q*Vis inſtituere dies feſtiuos poſſit.* 172
2. *Quid ſint dies feſti, & à qua hora incipiunt, finiuntque.* ibid.

CAPVT II.

De obligatione Sacrum audiendi.

§.1. Q*Va Miſſa audienda.* 173.2. *Quanta.* ibid.3 *Vbi.* ibid.. *Quo ſitu.* ibid.8. *A quo.* ibid.9
An duæ mediæ Miſſæ. ibid.10. *Quæ præſentia requiritur.* ib.11. *Quæ intentio.* 174.17. *Quæ attentio.* ib.19
2. *De cauſis excuſantibus ab aſſiſtentia ſacri.* ibid.
Excommunicatio: Vbi, de obligatione tollendi impedimentum. ibid.1. *Interdictum.* 175.2. *Impotentia.* ib.3
Periculum mali, vbi Quid de amiſſione lucri. ibid.5
Charitas. 176.8 *Conſuetudo.* ib.9. *Eſſe peregrinum.* ib.10
3. *Quædam ad hoc præceptum pertinentia, vbi, de obligatione non ponendi impedimenta ad Sacrum audiendũ* 177.
Præuiſio carentiæ Miſſæ, an obſtet venatum ire cupienti. ibid.9

CAPVT III.

De abſtinentia ab operibus ſeruilibus die feſto.

§.1. Q*Vænam ſint hæc ſeruilia.* 178
An tranſcribere. ibid 6

Pingere,

Digitized by Google

Pingere, venari, piſcari, ſculpere. ibid.8
Iter facere. 179. 11. Molere, vbi de cooperatione cum operibus ſeruilibus infidelium, vel animalium. ib.13
Emundare triticum ad molendum. ibid.18
2. De cauſis excuſantibus ab operando in diebus feſtis. 80
Breuitas temporis. ibid.1. Diuinus cultus. ibid.3
Neceſſitas corporalis. ibid.6. An ſpes lucri. 181.8
An panis, ciborum, & ſimilium confectio. ibid.9
An Barbitonſeris, Sutoriſve officium. ibid.13
An Pauperum ſubleuatio. ibid.14
Neceſſitas ſpiritualis. 182.19
Abſentia à loco vbi celebratur feſtum. ibid.20
Conſuetudo. ibid.21. Diſpenſatio. 183.31

CAPVT IV.

De actionibus quibuſdam non ſeruilibus die feſto prohibitis.

§.1. HÆ ſunt Mercatus, Placitum, ſeu Iudicium forenſe, Iuramentum. 184
Placitum. ibid.4. Iuramentum. ibid.8

CAPVT V.

De Ieiunio.

§.1. DE qualitate ciborum ieiunij. ibid.
Abſtinentia à carnibus. ibid.1
Abſtinentia à lacticiniis. 186.19
2. De vnica comeſtione in die ieiunij. 187
Lac, Ius, Vinum, Muſtum, Ceruiſia, Aqua condita. ib.2
Sapa, acetum, oleum, & ſimilia condimenta. 188.6
Vua. ibid.7. Cocholata. ibid.8. Arundines mellitæ. 189.14
Protractio refectionis. ibid.15. Interruptio. ibid.16
3. De ientaculo quod in ieiuniis indulgetur. ibid.
Quantitas. ibid.1, Qualitas. 190.3. Tempus. 19..10
4. De Hora comedendi in ieiunio. ibid.
5. Quædam de obligatione ieiunij. 192
De media nocte, qua ratione hic intelligenda. ibid.1
6. De obligatione non cooperandi cum aliis in fractione ieiunij. 193. Pater & Dominus. ibid.2. Caupones, & qui cibum vendunt. ibid.6. Amici. ibid.8
7. De excuſationibus à ieiunio. 194. Ætas. ibid.1
Ieiunium voto caſtitatis à Pontifice ſubrogatum, an obliget ſexagenario. 195.10
Infirmitas. ibid.14. Ars laborioſa. 196.18. Quæ ſint exercitia per laborioſa. ibid.21
Quæ non ibid.25. Quæ dubia. ibid.26. An concionatoris. ibid. Coqui. ibid.27. Sutoris. ibid.28. Barbitonſeris. ibid.29. Artis non ex efficio. ibid.30
Paupertas. 198.33. Coniugium. ibid.37
Opera pietatis. 199.46
An difficultas ieiunandi. ibid.47
Tranſitus per terras hæreticorum, & ſeruitus catholici apud infideles. ibid.48
Bona fides, An ratio Hoſpitij. ibid.49
Ratio loci; An excuſatio dubia. ibid.51
Diſpenſatio. ibid.52

LIBER V.

In Decalogum.

CAPVT I.

Præmittuntur quædam de charitate proximo debita. pag.201

§.1. QVando concurrunt bona temporalia proximi, & noſtra. ibid.1
In concurſu vitæ priuatorum. ibid.2
In concurſu vitæ priuati, & boni Reip. ibid.4
In concurſu honoris & fortunarum priuati, & boni Reip. 202.6
In concurſu propriarum fortunarum cum vita priuati. ibid.9
In concurſu propriarum fortunarum cum neceſſitate temporali proximi. ibid.13
Vbi de eleemoſyna. ibid.17
2. Quando concurrunt bona ſpiritualia proximi cum noſtris temporalibus vel ſpiritualibus. 204
Neceſſitas ſalutis proximi non extrema. ibid.2
Neceſſitas ſalutis proximi extrema. ibid.5
3. De Charitate inimicis debita. 205.1
Accuſare inimicum, & non remittere iuridicè. 206.9
Salutatio inimici. ibid.11. Reſalutatio eiuſdem. ibid.14
Excluſio à communibus beneficiis. 20..17
Veniæ petitio. ibid.18. Alioqui inimicum. ibid.25
Deſiderare malū alteri. 208.29. Vbi de inuidia. 209.35
4. De Dilectione proximi quoad non concurrendum cum eius ſpirituali ruina. 210.1
Permiſſio peccati. ibid. Inuitatio ad peccatum. ibid.6
Cooperatio cum peccante. 211.15
Cooperatio famuli cum Dominos & ſimilium. 212.18
Cooperatio cum Amaſia. 213.23
Vbi plura de puella honeſta. ibid.25
Pictor, Hiſtrio, & Vector eiuſdem Amaſiæ. ibid.28
Cooperatio vendentium. 214.33
Cooperatio cum idololatria. ibid.38
Cooperatio cum miniſtrante indignè Sacramenta. ib.39
Cooperatio cum iniquè pugnantibus, vel aliorum bona diripientibus. 215.41
De cooperatione cum Peieraturo, non ieiunaturo, maleficium maleficio diſſoluturo. Remiſſiuè. ibid.42
Cooperatio cum vſurario. ibid.
Quoad mutuarium. ibid.43. Quoad famulos. ibid.46
Quoad alios. ibid.47
Vbi quoad Notarios. 2.6.56
Teſtes. 21..61
Principem. Remiſſiuè. ibid.
Cooperatio cum tranſgreſſuro præceptum. ibid. 2
Cooperatio cum parato ad peccandum. ibid.65

CAPVT II.

Policiates, ſeu filiorum inſtructor. Dialogus plura complectens de Charitate debita parentibus à filiis. 218

§.1. INtroductio Dialogi. ibid.
2. A filio quid parentibus debeatur. 219
Amor. ibid.
Reuerentia. ibid.12
Obedientia. ibid.18
3. An inuitis parentibus matrimonium inire filijs an liceat. ibid.1
4. Pater non poteſt filium compellere, nec ad matrimonium, nec ad Religionem. 212.1
5. An pater poſſit retrahere filium à Religione. ibid.1
Impediens vi, fraude, iniuria. 223.2
Impediens ſine vi, fraude, iniuria. ibid.5
Quoad peccatum. ibid.
Quoad reſtitutionis obligationem. 2'4.9

CAPVT III.

Quid parentes filiis, quid coniuges coniugibus inuicem debeant. 214

§.1. PAter quoad alimenta filij, eiuſdémque exhæredationem & vota. ibid.
Pater filio legitime. ibid.1
Pater filio ſpurio, vel naturali. 215.6
Cauſa negandi alimenta, & exhæredandi. ibid.8
Habens patrem & filium à quo alendus. 216.11
Pater quoad irritationem votorum filij impuberis ſpurij. ibid.12
Pater quoad vota filij; viuo me Auo. ibid.13
2. Quid debeat mater filio, quoad eum lactandum, & alendum. 217
3. Vir quid vxori debeat, quoad alimenta. ibid.
4. Vxor quid viro debeat, quoad alimenta. 228.1
5. In neceſſitate extrema quis magis adiuuandus, pater, an filius, an vxor, &c. ibid.

CAPVT IV.

Miſcellanea quædam de filiis, parentibus, propinquis. in præcedentibus prætermiſſa. 229
§.1. *DE peculio filiorum.* ibid.
Teſtamentum & alienatio peculij filiorum. ib.2
Ludus filijfamilias, viuente patre. 230.7
Ludus filijfamilias habentis Tutorem, patre demortuo. ibid.11
Filij profeſſio religioſa nil nocet iuri paterno. ibid.12
De furto filiorum, remiſſiuè. 231.13
2. *De donationibus inter patrem, & filium.* ibid.
3. *De legitima filiis debita.* 232
4. *De fratrum, ſororumque mutua obligatione, Quoad alimenta.* ibid.1
Quoad correctionem. 233.5

LIBER VI.

Non Occides.

CAPVT I.

De homicidio iuſto. ibid.1
§.1. *DE homicidio ob defenſionem vitæ.* ibid.
Adulter & proſcriptus an ſe defendere queant. 234
An vt defendas vnum ex proximis, alterum occidere queas? ibid.10. *An te non aggredientem aliquando occidere poſſis?* 235. 12. *An per præuentionem occidere poſſit inimicum?* ibid.15
2. *De homicidio ob defenſionem bonorum.* ibid.1
3. *De homicidio ob defenſionē honoris, & pudicitiæ.* 236.1
De duello. 237.8
4. *De homicidio ad malefactores puniendos.* 238
Malefactores nondum comprehenſi. ibid.1
Malefactores iam comprehenſi. 239.5
Iuris ordo in condemnandis malefactoribus. ibid.7
Innocens probatus nocens an poſſit condemnari. ibid.8
Malefactor omnino occultus an poſſit condēnari. 140.18
5. *De homicidio ex bello iuſto. Remiſſiuè.* 141

CAPVT II.

De homicidio ſui ipſius. ibid.
§.1. *OCciſio ſui directa.* ibid.
2. *Indirecta ſui occiſio.* 242
3. *De mutilatione ſui.* ibid.1. *Eunuchus.* 243.4
4. *De Abortu.* ibid. *Fœtus animatus.* ibid.3. *Fœtus inanimatus.* ibid. 4. *An licitus ſit abortus, ne adultera occidatur.* ibid.5. *Pœnæ, & abſolutio abortus.* 244.7

CAPVT III.

De homicidio iniuſto proximi. ibid.
§.1. *DE homicidio voluntario, & caſuali.* ibid.1
Dans operam rei licitæ. ibid.4
Dans operam rei illicitæ. 245.5. *Omittens, ſeu non prohibens, quod quis debet ex iuſtitia.* ibid.8
Omittens, ſeu non prohibens, quod quis debet ex charitate. ibid. 0
2. *Praxis qua explicari homicidium iniuſtum oporteat in confeſſione.* 246
3. *Quæ pœnitentia imponenda iniuſto homicidæ in Sacramento Confeſſionis.* 247

CAPVT IV.

De obligatione reſtitutionis ex homicidio. ibid.
§.1. *DE obligatione reſtitutionis ex homicidio indirecto.* ibid.1
2. *De damno dato digreſſio.* 248
Damnum indirectum a te illatum. ibid.1
Damnum illatum à tuis. ibid.4
3. *De obligatione reſtitutionis ex iniuſto homicidio indirecto.* 249
Quibus debeatur reſtitutio pro homicidio. ibid.6
Hæres occiſoris quid debeat? 250.14
Excedens modum ſuæ defenſionis, vel inuadens, vel prouocans an obligetur ad reſtitutionem ex homicidio. ibid.15. *Pro bonis ſpiritualibus occiſi an aliquid debeatur.* 251.20
Pro damno perſonali an aliquid debeatur. ibid.22
Aliam pro alio occidens. ibid.23
4. *Quatuor caſus ex ſparſim dictis deducuntur.* 253.1
5. *Ex iiſdem ſparſim dictis colligitur quid ſentiendum ſit de cooperatoribus cum homicida.* ibid.1
Conſulens & auxilians. 254.2
Mandans, ſeu quod idem eſt, iubens. ibid.3
Ratum habens. ibid.7. *Non prohibens.* ibid.9

LIBER VII.

Non Adulterabis.

CAPVT I.

§.1. *DE Fornicatione.* 255
2. *Additio.* 256
Concubinatus. ibid.2. *Copula cum vidua.* ibid.4
Copulam non perficiens. Remiſſiuè. 257. 8
Copula cum ſponſa alterius. ibid.9
Ignorantia in fornicatione. ibid.10

CAPVT II.

§.1. *DE Sacrilegio.* ibid
Sacrilegium ex perſona ſacra. ibid.2.
Ex loco ſacro. 258.7
2. *Additio.* ibid.

CAPVT III.

§.1. *DE Adulterio.* ibid.
2. *Sodomia coniugati.* 259
3. *Adulterij pœna.* ibid.
4. *De reſtitutione damnorum ex adulterio.* 260
Adulterij obligatio. ibid.2
Obligatio adulteræ. ibid.7
5. *De coniugatorum peccatis in materia luxuriæ.* 267
Pollutio coniugis. ibid.2. *Copula ſiat.* ibid.5
Eiuſdem intentio. 262.13. *Effuſio extra vas.* ibid.14
Debitum copulæ. 263. 20. *Copulæ modus.* 265.34
Copulæ tempus. ibid.35
Copulæ locus extrinſecus. ibid.39
Tactus, & his ſimilia inter coniuges. 266. 31
Sine periculo pollutionis. ibid.42
Cum pollutionis periculo. ibid.46
De cauſis pollutionis. ibid.48
De tactibus, &c. inter coniuges cum pollutionis periculo. 268. 54
Tactus & his ſimilia inter ſponſos. 269. 61
Tactus & ſimilia inter ſolutos. Remiſſiuè. ibid.63

CAPVT IV.

§.1. *DE Inceſtu.* ibid.
2. *Additio.* 270

CAPVT V.

§.1. *DE ſtupro.* 271
2. *Additio.* ibid.
De virgine occultè violata. ibid.
3. *De obligatione ſtupratoris.* 272.1. *Deflorator virginis, eadem conſentiente quid debeat?* ibid.5
Quæſtio incidens, An virgo pro primo vſu ſui corporis poſſit aliquid amplius pretij petere. ibid.8
Vbi, An accepta ob turpem cauſam ſint reſtituenda. ib.
Quantum pro vſu corporis iuſtè exiget mulier. 274.23
Deflorator virginis vi, metu, &c. 275.26. *Deflorator virginis cum promiſſione matrimonij.* ibid.33
Cum promiſſione vera. ibid.34. *Cum promiſſione ficta.* 276. 43
Dubium incidens de muliere fictè copulam promittente. 277.49

CAPVT VI.

§.1. *DE Raptu.* 278. 84
2. *Additio.* ibid.1. *Vis illata.* ibid.2. *Finis inhoneſta libidinis.* ibid.6. *Abductio.* ibid.7. *Copula cum dormiente an ſit raptus.* 27[illegible]. 17

Digitized by Google

Index Capitum, Paragraph. & Titulor.

CAPVT VII. De peccato contra naturam. ibid.

§. 1. *MOllities.* ibid. 1
2. *Additio.* 280. 1
De pollutione vigilantis voluntaria. ibid. 2
De pollutione nocturna. 281. 11
De pollutione vigilantis inuoluntaria. ibid 10
3. *Sodomia perfecta.* ibid. 1
4. *Sodomia imperfecta.* 28:. 1
5. *Beſtialitas.* ibid.
6. *Additio.* ibid.

CAPVT VIII.

De impudicitia, hoc eſt de tactibus, aſpectibus, ſimilibúſque actibus impudicis inter ſolutos 274

§. 1. *VBi de paruitate materia in re venerea.* ibid. 1, 8, 9
2. *Tactus, oſcula, amplexus inter ſolutos.* 285
3. *Aſpectus.* 286
4. *Turpiloquium.* ibid.
5. *Turpia legere, ſcribere, repreſentare, &c.* ibid.
6. *Munera acceptare, & ſe iactare de re turpi. Remiſſiuè.* 287. 1
7. *Chorea.* ibid.
8. *Ornatus.* 288

CAPVT IX.

Diſcutio duo dicta Caramuelis in materia luxuriæ. ib.

CAPVT X.

Remedia aduerſus luxuriam. 289

LIBER VIII.

Ne furtum facias.

Diſpoſitio huius libri. 290

Tractatus primus huius libri Octaui, agens de Dominio.

CAPVT I.

Quid ſit Dominium, & qua ratione differat à poſſeſſione, vſufructu, &c. ibid.

VBi, An vſus diſtinguatur à dominio iure ipſo vſu conſumptibilis. ibid.
Corollarium pro Religioſis circa acceptationem rerum. 291. 10

CAPVT II.

Quinam dominium rerum habeant. ibid.

§. 1. *SElecta de ſeruis.* ibid. 1
Defenditur ſeruorum mitigata conditio. 292. 9
Bona ſerui ab inteſtato defuncti cuiuſnam ſint. ibid. 15
2. *De filiis. Remiſſiuè.* 293
3. *Selecta de vxoribus ex bonis mariti aliquid vſurpantibus.* ibid.
Quantum poſſit ſibi congregare vxor ex mariti bonis. 294. 12
4. *De Beneficiariis.* 295
5. *Selecta de Religioſorum paupertate circa vſum dependentem.* ibid.
De diſpoſitione pecuniæ à Religioſo nomine alieno vel nomine Teſtatoris facta. ibid. 4
De Religioſo inuitato ad conuiuium, & de acceptante res comeſtabiles à ſæculari. 296 9

CAPVT III.

Qua ratione acquiritur dominium. 297. 1

CAPVT IV. De Præſcriptione. ibid.

§. 1. *COmmunia de præſcriptione ſummatim afferuntur.* ibid.
Tempus pro rebus temporalibus. ibid 3
Tempus pro legibus. 298 8
2. *Selecta de præſcriptione.* ibid.
An iure præſcriptionis in foro conſcientiæ quis gaudeat in Regno Siciliæ. ibid.
Iudicium D. Marij Cutelli de hac Quæſtione. 301, 24

Tractatus ſecundus, qui eſt de Furto.

CAPVT I. Quid ſit furtum? 30[illegible]

CAPVT II.

De quantitate furti ſufficienti ad mortale inter extraneos. 3[illegible]3

CAPVT III.

De furtis modicis ſucceſſiuè continuatis. ibid.

§. 1. *FVrans modica ab eodem.* 304
2. *Furans modica à multis.* ibid.
3. *Multi furantes modica ab eodem.* 305
4. *De quantitate furti ſufficienti ad mortale inter propinquos & domeſticos.* ibid.
Quoad vxorem. ibid. 2
Quoad filios. ibid. 3
Quoad famulos. 306. 5

CAPVT IV.

De quantitate furti Religioſorum ſufficienti ad mortale. ibid.

CAPVT V.

§. 1. *AN ſit fur qui per occultam acceptionem, compenſat quod ſibi debetur.* 307
2. *Compenſatio in re diuerſa.* 308
3. *Compenſatio in debito dubio.* ibid.
4. *Compenſatio in re quæ mittitur ad debitorem, vel ei debetur.* ibid. 1
5. *Compenſatio famulorum.* ibid.
6. *Compenſatio fideiuſſoribus.* ibid.
7. *Compenſatio ex bonis defuncti.* 309

CAPVT VI.

An extremè, vel grauiter indigenti liceat furari. ibid.

§. 1. *TRia certa.* ibid.
2. *Tria controuerſa.* 310
Indigens an ſurripere, vel conſumere debeat animo reddendi. ibid. 2
3. *Indigenti an res ipſi neceſſaria debeatur ex Iuſtitia.* 311. 4

CAPVT VII.

De continuitate peccati furti in eo qui non reſtituit, Remiſſiuè. ibid.

CAPVT VIII.

De emptione rei furtiuæ. ibid.

CAPVT IX.

De peculiaribus quibuſdam furtis in ludendo venando, lignando, &c. 313

§. 1. *DE furtis & obligationibus ludentium.* ibid.
Ludere pecunia ſiue numerata, ſiue credita. ib. 8
Ludere cum animo non ſoluendi, vel non ſoluendi nunc. 314. 14
Vincere plus quam amittere. ibid. 15
Ludere cum iis, qui alienare nequeunt. ibid. 18
Cum filiisfamilias. Remiſſiuè. ibid.
Cum vxore alterius. ibid. 19
Cum alterius marito. ibid. 20
Cum ſeruo. ibid. 21
Cum Religioſo. 31[illegible]. 25
Cum furibus, & vſurariis. ibid. 28
Cooperantes ludi. ibid. 31
Vbi de loco expoſito ad ludum, quem vocant Barattaria. ibid. 31[illegible]. 32
2. *Venatores, Piſcatores.* 316. 1
3. *Lignantes, paſcentes.* ibid.

Tractatus tertius huius libri octaui, agens de Reſtitutione.

CAPVT I.

Quid ſit reſtitutio, & quo præcepto iubeatur. 317

CAPVT II.

§. 1. *DE prima radice, ſeu cauſa reſtitutionis, quæ eſt iniuſta acceptio ſeu retentio.* 318
Præmittitur regula generalis. ibid. 1
2. *Per actionem iniuſtam.* ibid.
3. *Per actionem externè iniuſtam.* ibid.
4. *Per culpam Theologicam.* ibid.
5. *Per culpam Theologicam grauem.* 319
An culpa leuis extrema, ſed interna grauis pariat obligationem reſtitutionis. 320
6. *Statim.* ibid.
Reſtitutio ex delicto quomodo ſtatim obliget. ibid. 1
Reſtitutio ex contractu quomodo ſtatim obliget. 321, 6
Reſtitutio ex re accepta qua ratione obliget ſtatim. 322. 11

Index Capitum, Paragraph. & Titulor.

7. *Totam rem, ſeu eius valorem.* ibid. 1
Petrus rem ablatam conſumit primo tempore. ibid. 6
Conſumit ſecundo tempore. 323. 12
Conſumit tertio tempore. ibid. 16
De reſtitutione fructuum rei iniuſtè ablatæ. 324. 22
Prima regula. ibid. 23
Secunda Regula. ibid. 24
8. *Etiamſi res perierit.* ibid.
9. *Onus reſtitutionis quandonam adſit, ſi acceptio, vel detentio ſint dubiè iniuſta. Remiſſiuè.* 325

CAPVT III.

§. 1. DE ſecunda radice, ſeu cauſa reſtitutionis, quæ eſt res accepta. 325
Conſumens rem bona fide acceptam. 326. 8
Donans rem bona fide acceptam. 327. 9
Vendens rem bona fide acceptam. ibid. 10
Donans pretium rei alienæ bona fide venditæ. ibid. 13
2. *Prima Quæſtio, An rem, v. g. equum bona fide venditum, vel donatum, vbi neſcis eſſe furtiuum, tibi liceat furi reddere.* 328
3. *Secunda Quæſtio. Quoad idem, quando adfuit mala fides.* ibid.
De emente, vt item de acquirente rem alteri obligatam. 329
4. *Occaſione prædictorum explicamus, quandonam per coniunctionem res aliena tranſit in merum dominium, itavt non debeam rem ipſam in indiuiduo.* ibid.
Per alluuionem. ibid. 3
Per adiunctionem. ibid. 7
Per confuſionem. ibid. 11
Per admixtionem. 330. 15
Deciduntur frequentiores caſus de rebus miſcibilibus. 331. 22
5. *De obligatione reſtitutionis fructuum ex re aliena bona fide perceptorum.* ibid.
Melioramenta. 333. 13
6. *Tres dubitationes circa variationem bonæ & malæ fidei.* ibid.

CAPVT IV.

De tertia radice reſtitutionis, quæ eſt iniuſta damnificatio, ſeu læſio. 334
§ 1. DE poſitiuo deſtructore rei alienæ. ibid.
2. *De impediente bonum alteri, eiuſque reſtitutione, quoad ea, quæ pertinent ad iuſtitiam commutatiuam.* 335
Dubium incidens de impediente donationem peccaminosè alteri factam. 336. 7
3. *De impediente bonum alteri, quoad ea, quæ pertinent ad diſtributiuam.* ibid.
Vbi aliqua de Beneficiis, & Officiis. ibid.
De impedientibus conſecutionem Beneficij. ibid. 3
4. *De diſtributione Beneficiorum & Officiorum.* 337

CAPVT V.

De quarta radice reſtitutionis, quæ radicaliter eſt ex contractu. 339. 1
§. 1. DE obligatione reſtitutionis orta ex culpa in propriè dicto contractu. ibid.
2. *De obligatione reſtitutionis orta ex culpa in quaſi contractu.* 340
3. *An rem commodatam, depoſitam, &c. debeat quis in communi periculo præferre ſuæ.* ibid.
4. *Summa eruta ex dictis quoad obligationem reſtituendi ex culpa.* 341

CAPVT VI.

De eadem quarta radice reſtitutionis, quæ immediatè eſt ex contractu in Vniuerſum. ibid.
§ 1. PRæmittitur definitio contractus. ibid.
Diuiſio contractuum. 342
2. *Prima diuiſio in contractum nominatum, & innominatum.* ibid.
Secunda diuiſio in contractum bonæ fidei, & stricti iuris. ibid. 2
Tertia diuiſio in contractum, ſeu pactum nudum, & veſtitum. ibid. 6
Quarta diuiſio in contractum onerosum, & lucratiuum. 343. 9
3. *Regula generalis de reſtitutione ex prædictis contractibus in vniuerſum.* ibid.

CAPVT VII.

De eadem quarta radice reſtitutionis ex contractu particulari venditionis, & emptionis. ibid.
§. 1. QVid ſit emptio & venditio. ibid.
Requiritur conſenſus & quidem abſolutus. ibid. 2
Requiritur pretium determinatum. 344. 4
Quæſtio incidens pro Gabellariis. ibid. 5
Requiritur item res & pretium. ibid. 7
Duorum caſuum huc incidentium reſolutio. Primus de permutatione fructuum Hortuli Domus Profeſſæ Soc. Ieſu. ibid. 8
Secundus caſus de permutatione mercis, cuius venditio ſit prohibita. 345. 11
Venditio voluntaria eſſe debet. ibid. 13
Rem emens aliena pecunia. 346. 17
Arrham recipiens in venditione. ibid. 18
2. *Quæ perſonæ vendere, & emere poſſunt. Remiſſiuè.* ibid. 1
3. *De rebus, quæ vendi, vel emi poſſunt.* ibid. 1
Hominis venditio. ibid.
Venditio officiorum. ibid. 3
Venditio electionis ad Officium, vel ad legatum, 347. 6
Venditio ſententiæ probabilis in Iudice. ibid. 13
Venditio omnium bonorum. 348. 14
Venditio hereditatis. ibid. 16
Venditio debitorum. ibid. 17
Venditio rei litigioſæ. ibid. 18
Venditio eius quod nondum eſt. ibid. 20
4. *De pretio iuſto rerum.* ibid.
Quinque capita vnde creſcant, vel decreſcant rerum pretia. 349. 3
Ex parte rei venditæ. ibid. 4
Ex parte pretij. ibid. 5
Ex parte emptorum & venditorum. ibid. 6
Vbi an exteris carius poſſit vendi. ibid. 8
Ex parte ſeu ratione expenſarum. ibid. 10
Ex parte modi vendendi. ibid. 14
Neceſſitas, & vtilitas mercium quomodo augeat pretium. 350. 17
Quo pretio res emenda, vel vendenda. ibid. 18
Merces extraordinariæ quanti. ibid. 20
Merces nunc cariores mox futuræ viles, & quanti. ibid. 21
Iam ſubhaſtatione quanti. 351. 23
5. *Caſus aliquot ſpeciales circa rerum pretia.* ibid.
Occaſione prædictorum decernitur cuinam reſtituendus exceſſus pretij, immediatè damnificato, an damnificato mediatè. ibid. 7
6. *De venditione pecunia credita.* 352. 1
An pluris credito, quàm numerato rem vendere fas ſit. ibid. 2
Frumentum venditum, & conſignatum hyeme ad pretium menſis Maij. 353. 9
Frumentum venditum à pagare, & conſignare. ibid. 12
An venditor non ſolum pretio ab emptore poſſit percipere fructus rei à ſe credito venditæ, quamuis ementi traditæ. ibid. 13
Contractus à godere. 354. 16
7. *De emptione anticipata.* ibid.
Lana, & ſimilia anticipato empta. ibid. 6
De contractu emptionis frumenti celebrato inter Maſſarium, & Mercatorem anticipato pretio in Sicilia & Apulia paſſim vſurpato. 355. 9
An Maſſarius poſſit cogi ad dandum frumentum. 356. 14
An reſcindi poſſit hic contractus. ibid. 16
Augmentum frumenti cuius eſt. ibid. 17
An poſſit ſtatui certa quantitas frumenti. ibid. 18
An Mercatori liceat pignus accipere. 357. 19
An qui Maſſarius non eſt, vti hoc contractu queat. ib. 20

Quid

Digitized by Google

Quid debeat Maſſarius moroſus. ibid.28
An renouari idem contractus poſſit addito lucro ſorti. 358 31
8. *De quibuſdam modis contractus emptionis,& venditionis.* ibid.
An creditum, ſeu Chirographum poſſit minoris emi numerata, ſeu anticipata pecunia. ibid.1
An liceat carius vendere credito, vt ſtatim vilius numerato idem ematur, quod alicubi dicitur Porro, alicubi Philizza, alicubi Baratto, &c. 359.9
An liceat vendere vel emere cum pacto retrouenditionis. ibid.15
Pactum de retrouendendo in fauorem venditoris. 360.19
Pactum de retrouendendo in fauorem emptoris. ibid.25
Pactum de retrouendendo in fauorem vtriuſque. ibid.26
9. *De venditionibus,& emptionibus nomine alterius factis.* 361
Venditio alieno nomine. ibid.
Emptio alieno nomine. ibid.8
Venditio in loco diſtanti an faueat vendenti alieno nomine. ibid.11
10. *An Mercatoris remiſſio faueat ementi alieno nomine.* 362
11. *De deceptionibus occurrentibus in venditione, & emptione.* ibid.
De deceptione in pretio. ibid.1
De venditione facta à duobus. ibid.1
Prætextu minoris pretij rem venditam diminuere. 363.4
Venditio rei vilioris mixta cum pretioſiore. ibid.6
Vendere quod pro quo. ibid.7
De fraude, & dolo interueniente in ipſa venditione. 364.11
Quando dolus non trahentis dat cauſam contractus. 365.15
Quando dolus contrahentis in contractu. ibid.18
Quando dolus Tertij dat, vel non dat cauſam contractus. ibid.19
Notationes quatuor circa prædicta. ibid.21
De vendente rem, cuius vitium non cognoſcitur ab emẽte. 366.25
Res vendita ſolum vitioſa ex parte. 367.30
Fructus rei vitioſæ venditæ cuius. ibid.31
Vitium patens an manifeſtandum. ibid.32
Interrogatus de vitio quid reſpondebit. ibid.33
De vendente rem non incognitis valoris. ibid.34
Venditio rei in ſe non cognitæ. 368.42
Solutio per monetam falſam. ibid.43
12. *De fraudibus ex Monopoliis.* 369
Monopolium ex priuilegio. ibid 2
Monopolium ex compacto. ibid.6
Monopolium ex emptione omnium mercium. ibid.11
Monopolium ex remotione aliorum vendentium. 370.18
Monopolium ex inducente penuriam. ibid.20
Pretium in Monopolio. ibid.21

CAPVT VIII.

De eadem quarta radice reſtitutionis ex contractu particulari mutui. ibid.
§.1. QVid ſit Mutuum. ibid.
2. *Quid ſit Vſura.* 371
Gratitudo ex mutuo. 372 6
Mutuare ex pacto vt fiat quod debetur ex Charitate. ibid.9
Mutuare cum pacto vt fiat quod debetur ex Iuſtitia. ibid.10
Vbi, an liceat Chriſtiano dare Turcis ad vſuram. ib 11
Mutuare cum pacto aliquid faciendi. ibid.12
De intentione lucri ſupra ſortem ex parte vnius tantum ex contrahentibus. ibid.13
3. *An ratione damni emergentis, vel lucri ceſſantis liceat quid accipere ſupra ſortem.* 373
Tres conditiones quoad damnum emergens. ibid.2
De damno emergente ex mora. ibid.7
Tres conditiones quoad lucrum ceſſans. 374.11
Laboris æſtimatio. ibid.15
Lucrum ceſſans anticipato ſumptum. ibid.16
Lucrum ceſſans ex contractu explicitè iniuſto, ſed iuſto implicitè. 375.21
Duo mulierculrum contractus mutui diſcutiuntur. ibid.28
4. *Difficultas, vel periculum recuperandi ſortem, an det lucrum.* 376
5. *An liceat aliquid plus accipere ob promiſſionem, quam alteri qui facit non repetendi pecuniam mutuatam intra certum tempus.* ibid.
Quanti valeat promiſſio non repetendi mutuum, &c. 378.17
6. *An liceat quid ſupra ſortem reportare ob moleſtiam priuationis ſuæ præſentis pecuniæ.* ibid.
7. *De cooperatoribus cum vſurario, & de eiuſdem pœnis. Remiſſiuè.* ibid.

Tractatus quartus huius libri octaui agens de circumſtantiis teſtimoniis,& concauſis.

CAPVT I.

De nouem circumſtantiis reſtitutionis. ibid.
§.1. QVis. ibid.
Pauper filius. ibid.2
Religioſus ære alieno vel furto grauatus ante profeſſionem. 379.7
Ære alieno grauatus poſt profeſſionem. 380.16
2. *Quid.* 381
3. *Cui.* 382
An reſtituenda Domino res ipſi nocitura. ibid.2
Cui reſtituendum non apparente, ſeu ignoto Domino. 383.11
Defuncto Domino rei, cui ſit illa reſtituenda. ibid.12
Ignoto vel incerto Domino, cui reſtituendum. ibid.15
Nullo exiſtente Domino, cur res reſtituenda. Vbi, de *Theſauris.* 385.32
Theſaurus inuentus. ibid.33
4. *Quantum.* 386
5. *Quomodo.* ibid.
Reſtitutio facta Domino illam non aduertenti. ibid.2
Reſtitutio facta per intermediam perſonam. ibid.3
Reſtitutio cum errore facta ex Conſilio Confeſſarij. 387.8
Mediator non reſtituendam amittens. ibid.9
Reſtitutio data mortuo donatore. ibid.11
6. *Quando.* ibid.
7. *Ordine quo.* 388
8. *Quo loco.* ibid.
Ex delicto. ibid.2
Quo loco, ex re accepta. 389.6
Quo loco, ex contractu. ibid.8
9. *Quæ cauſa excuſet iniquum.* 390
Inopia excuſat à reſtitutione. ibid.2
Impotentia Teſtis & Notarij. ibid.6
Ceſſio bonorum. 391.7

CAPVT II.

§.1. DE concauſis, ſeu cooperantibus ad actiones iniuſtas ex quibus oritur obligatio reſtitutionis. ib.
Iuſſio, ſeu quod idem eſt, mandatum. 391.1
2. *Conſilium.* 393
3. *Conſenſus, Palpo.* 394
4. *Recurſus.* ibid.
5. *Participans.* ibid.
6. *Mutus, non obſtans, non manifeſtans.* ibid.
7. *Quo ordine hæ concauſæ reſtituere debent.* 396
8. *Quantum ſinguli damni concauſæ reſtituere debent.* ibid.

CAPVT III.

Quatuor Caſus à Caramuele adducti in materia reſtitutionis, expediuntur. 397
Primus Caſus de ſeruo infirmo. ibid.1
Secundus Caſus de rebus commiſtis. 398.6
Tertius Caſus de promiſſione in diem. ibid.8
Quartus Caſus de mutuo cum quadam obligatione, &c. ibid.10

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT IV.

Quomodo ſe gerat Confeſſarius, ſi quando pœnitens cum poſſit, non reſtituit, nec debita ſoluit. 399
Potens reſtituere, non reſtituit. ibid.3
Iuſſus à Confeſſario nondum reſtituit. ibid.10
Non potens reſtituere in foro interno, &c. ibid.12

LIBER IX.

Non falſum Teſtimonium dices.

CAPVT I.

De falſo, ſeu temerario iudicio. 400

Diſcrimen inter dubitationem, ſuſpicionem, & indicium. ibid.1
Conditiones requiſitæ, vt iudicium ſit mortale. ibid.4
De ignoto quidpiam iudicare mortale non eſt. 401.10
Solum ſuſpicari de re graui nunquam eſt mortale. ib.11

CAPVT II.

De falſitate in iudiciis publicis. 402

§.1. *Iudex.* ibid.
Modus procedendi. ibid.1
Munera à Iudice non acceptanda. ibid.5
Munera Iudici an donanda. 404.13
2. *Reus.* ibid.
Reus an licitè aperiat occulta crimina teſtium. ibid.1
An debeat ſtare ſententiæ. ibid.8
An fugere queat è carcere. ibid.9
3. *Aduocatus & Procurator.* 405
4. *Accuſator & denuntiator.* 406
5. *Teſtis, Notarius ſeu Tabellio.* 407

CAPVT III.

De lædente famam alterius, eiúſque reſtitutione. ibid.

§.1. *Quid ſit fama, & quomodo lædatur.* ibid.
Excuſationes ſaltem à mortali, infamantis. ibid.1
2. *Ignorantia, & paruitas materiæ.* ibid.2
Circumſtantia in quibus non adhibetur fides. 408.5
Referre vni, vel alteri probo. ibid.7
Crimen eſſe publicum. ibid.9
In alio loco. 409.11
In alio tempore. 410.17
Affinitas in criminibus. ibid.10
Ob malum auertendum. ibid.11
Iuſta querela. 411.27
3. *Excuſationes reſtituendi famam.* ibid.1
Non peccaſſe contra Iuſtitiam. ibid.4
Non grauiter læſiſſe. ibid.5
Sine culpa læſiſſe. ibid.7
Conſenſus infamanti, vel eiuſdem remiſſio. ibid.9
Iuſta, vel non nocens detractio. ibid.12
Infamatio reciproca. 412.16
Fruſtranea reſtitutio. ibid.18
Damnum proprium. ibid.19
4. *Qua ratione fama ſit reſtituenda.* ibid.
5. *An Detractor reſtituere teneatur famam non ſolum apud ſuos auditores, vt certum eſt, ſed etiam apud eos, apud quos iidem auditores detraxerunt.* 413
6. *An ſe infamare quis poſſit.* ibid.
7. *De audiente Detractorem.* 414
8. *De lædente honorem alterius, eiúſque reſtitutione.* 415

LIBER X.

Non concupiſces vxorem nec rem proximi tui.

CAPVT I.

Præmittuntur quædam ſcitu neceſſaria de cogitationibus, & imaginationibus obiecti mali. ibid.

CAPVT II.

An ad peccatum euitandum opus ſit poſitiuè reſiſtere cogitationibus, & motibus prauis. 417

CAPVT III.

De delectatione moroſa. ibid.

CAPVT IV.

In quo vitæ ſtatu liceant cogitationes quædam moroſæ in materia luxuriæ. 418

CAPVT V.

An & à quando cogitationibus malis cenſeatur ſeparari malitia, vt illæ earúmque delectatio licitè admitti poſſint. 419

§.1. *Per præciſionem in aliis materiis à luxuria.* ibid.
2. *Per præciſionem in materia luxuriæ.* 420
3. *Per appoſitam conditionem in aliis materiis à luxuria.* ibid.
4. *Per appoſitam conditionem in materia luxuriæ.* ibid.
5. *Expenduntur aliqua alia ſimiles conditiones.* 421

CAPVT VI.

Qua ratione dignoſcatur voluntas conſentire mortaliter in peccatum remiſſiuè. ibid.1

CAPVT VII.

Expeditur deciſio Caramuelis de delectatione ſpeculatiua. ibid.2

FINIS.

Laus Deo, Beatiſſimæ Virgini, ac B. Aloyſio.

DE

DE PRÆCEPTIS DECALOGI

LIBRI DECEM.

Intentio, & Diuiſio Operis.

OCEANVM palmo concludere nitor, dum caſus fetè omnes ad Decalogum ſpectantes breuibus Opuſculis explicare contendo. Vires aſſumit timor. Vnde enim in tanta nobilium Scriptorum de eodem argumento obuia multitudine, ac frequentia noui aliquid ad Lectorum animos alliciendos, mihi expiſcari concedetur? Nitar tamen & certè ſi aſſequar, lucro apponam; ſin minus, excuſabit me obedientia R. P. N. Vincentij Carraffæ, totius noſtræ Societatis moderatoris, qui Opuſculum primum meum, *de Expedita Confeſſione*, euoluere non dedignatus, adeò ſibi placuiſſe mihi indigniſſimo ſignificauit, vt etiam me ad ſummam caſuum vniuerſalem eodem modo ac ſtylo conſcribendam, adhortaretur, hoc eſt, (vt ſunt Superiorum nutus excipiendi) pro ſuo in me imperio, præciperet; id autem, quod dirigendum ſuſcipio, *quàm ſit operoſum atque prolixum*, (cum S. Auguſtino *lib 17. de Ciuit. cap.* 1. meritò loquor) *& quàm multis indigeat voluminibus, quis ignorat, qui hoc vel medioeriter cogitat?* Proinde (cum eodem *ibidem* concludo) *ita, ſi potuero, ſtylo moderabor meo, vt huic operi nec ea, quæ ſuperſint, dicam, nec ea, quæ ſatis ſint, prætermittam.*

Decem ergo libris decem Decalogi præcepta complector. In primo quaſi Iſagogen inſtituo pro conſequentibus libris, ſiquidem de quibuſdam ago, quæ ſcitu ſunt generatim, atque vniuersè prænéceſſaria, antequam ad ſequentes tractationes ſpeciatim deſcendatur: hæc ſunt de peccatis, de voluntario, de conſcientia. In cæteris verò diſſeram de præceptis ipſius Decalogi, ita ſcilicet vt ſinguli libri ſingula præcepta contineant, præter librum decimum, qui duo, hoc eſt nonum & decimum præceptum complectetur: vbi multa tanquam in proprio loco de internis actibus deſiderij ſimul colligam, quæ Confeſſariis, imò & pœnitentibus fructum parient, ſi Deo placet, non contemnendum. *Erudi me Diuina Sapientia, & doce me: abs te enim ſapere, deſipere eſt.* S. Auguſt. *in medit. cap.* 5.

PRIMA PARS.

LIBER PRIMVS.

Iſagoge, ſeu de cognitu prænéceſſariis ante Decalogi tractationem.

CAPVT PRIMVM.

De Peccatis.

§. I. *Diuiſio Peccatorum.*

1. PECCATVM, quod ex S. Aug. *lib.* 22. *contra Fauſtum, c.* 27. eſt dictum, factum, concupitum contra legem æternam, atque adeo contra rectam rationem, aliud eſt Mortale, aliud eſt Veniale: differunt autem hæc in eo, quod veniale leuiter aduerſatur legi æternæ, Mortale grauiter: vnde fit, vt illud mereatur æternam pœnam, hoc eſt pœnas Inferni; hoc verò pœnam temporalem.

2. Eiuſmodi autem peccata poſſunt patrari, per commiſſionem, vt furando, blaſphemando, &c. vel per omiſſionem, vt non reſtituendo, non adiuuando extremè indigenti, non audiendo ſacrum, &c.

3. Rurſus aliud eſt Mortale, vel Veniale ex ſe, ſeu ex genere ſuo, aliud eſt Mortale, vel Veniale per accidens. Ita Sanchez *lib.* 1. *in decif. cap.* 1. *num.* 3. Meroll. *tract.* 1. *d.* 1. c. 4.

c.4. aliique paſſim. Ex genere ſuo Mortale, vel Veniale eſt, quod ex obiecto, ſeu conſiderata materia, circa quam verſatur, graue, vel leue quid eſt, verbi gratia, graue eſt homicidium, adulterium, &c. Leue eſt verbum otioſum, mendacium officioſum, impatientia laborum, &c. Mortale per accidens eſt, quando ex aliquo accidente veniale tranſit in mortale, vt ſi verbum otioſum, verbi gratia, ſit occaſio ſeu periculum proximum alicuius peccati mortalis. Veniale per accidens eſt, quando mortale ex aliquo accidenti tranſit in veniale, vt ſi homicidium fiat ex imperfecta deliberatione. Vnde habes non ſtatim te poſſe pronuntiare actum eſſe culpam mortalem, vel venialem, niſi perpendas, an quod ex ſe eſt tale, per accidens tale nequaquam ſit, id quod enucleatius explicandum breuiter ſuſcipio.

§. II. *De mortali, & veniali ex genere ſuo.*

1. REgula paſſim obuia ad hæc diſcernenda eſt eiuſmodi: Illud ex genere ſuo eſt mortale, quod charitatem Dei vel proximi, vel ſui ipſius grauiter lædit: ſecus erit veniale ex genere ſuo. Nec diſſimilis eſt ea, quam aliqui afferunt. Illud eſt mortale quod continet grauem deformitatem contra rectam rationem, illud veniale, quod leuem. Ita Sanchez, *l.c.n.4.* ex Azor. *ſ.1.lib.4.c.9.q.8.* aliique. Veræ, ſed inſufficientes regulæ: nam hoc ipſum inquiro, ecquod nam eſt illud, quod charitatem grauiter lædit, vel quod grauem continet deformitatem?

2. Quoniam verò difficulter poteſt id per vniuerſalem regulam definiri, multa ſigna ad hoc facientia proponere meritò ſolent Authores. Erit ergo actio ex ſe grauiter charitatem lædens, ac propterea culpa mortalis: primò, ſi in ſacris literis Deus eiuſmodi actioni comminetur excluſionem à Regno cœlorum, vt ad Galatas 5. Fornicatio (inquit Apoſtolus) Immunditia, Contentiones, Æmulationes, Iræ, Diſſenſiones, Sectæ, Inuidiæ, Homicidia, Ebrietates, Comeſſationes, & his ſimilia, qui talia agunt, regnum Dei non aſſequentur.

Secundò, ſi Eccleſia declarauit eſſe peccatum mortale.

Tertiò, ſi viri docti communiter, conſiderata natura actus mali, iudicent eſſe mortale, nec ſit ratio in contrarium.

Quartò, ſi ſint peccata contra graues virtutes Theologicas, v.g. Religionem, Iuſtitiam, &c.

Quintò, ſi ſint contra præcepta Decalogi

Sextò, ſi ſint contra Eccleſiæ præcepta; ad quod caput reuocantur omnia, quæ præcepto humano ſub mortali præcipiuntur, quando autem ſic præcipiantur, diximus *in opuſc. de expedit. ſacrif. Miſſæ l.* 3 *c.1.§.8.*

3. Erit verò actio ex ſe leuiter lædens, quando, cùm mala ſit, ſub iſtis prædictis ſignis ſaltem principaliter non comprehenditur. Atque hic vides, cur non rarò aliqui Doctores dicant actionem quampiam eſſe mortalem, negent mordicus alij. Ratio enim eſt, quia cum omnes conueniant in illo vniuerſali, peccatum mortale eſſe, quod grauiter lædit charitatem, vel quod difforme eſt rectæ rationi; non tamen, (vt ſunt hominum diuerſa ingenia) conuenire omnes poſſunt, An hoc, de quo controuertitur, grauiter lædat, An huic peculiari actioni gehenna à ſcriptura comminetur, An ab Eccleſia ſic decernatur, An lædantur graues virtutes, An adſit excuſatio, per quam mortale tranſeat in veniale, &c. Et doctus quidem, atque diſcretus melius reſoluet, quàm indoctus, & imprudens: ille enim cordatè ſcripturam intelligit, ac doctores, rationéſque expendit: hic ab obuia quapiam authoritate, vel ſimulata ratione ductus, imprudenter pronuntiat. Verum, ne inter hos poſteriores connumereris, facient (Deo aſpirante) ea, quæ in bis opuſculis diſſeremus.

§ III. *De Veniali per accidens.*

1. MOrtale tranſire in veniale poteſt per accidens tribus ferè ex capitibus. Primò, ex paruitate materiæ. Secundò, ex imperfectione actus. Tertiò, ex aliqua cauſa excuſante. Iam de ſingulis.

De Veniali ex paruitate materiæ.

2. Qua ratione, quod eſt ex genere ſuo mortale, abeat aliquando, ex paruitate materiæ in veniale, non obuium eſt cuique diſcernere: nam propterea ſit huiuſmodi regula, (Lege Sanc. *lib.1.in dec.c.4.n.1.* Suar. *de leg.lib.2.cap.18.n.25.* Bonac. *d.2.de pecc.q.3.p.3.n.11.* Caſtro P. *tom.2.tr.1.d.2.p.7.n.1.* Merollam *t.1. d.2.c.4.d 7.n.230.*)

3. Quoties ratio malitiæ grauis, ſeu offenſio grauis contra charitatem Dei, vel proximi, (quod alij, & rectè quidem dicunt, contra rectam rationem) inuenitur in materia parua æquè ac in magna, toties perſtat mortalis culpa in eſſe mortalis, etiam in materia quantumuis parua, ſecus tranſibit in venialem. Ratio eſt manifeſta: quia malitia peccati mortalis conſiſtit in graui offenſione, ſi ergo hæc inuenitur in aliqua materia etiam leui, ſemper erit mortalis, ſi non inuenitur, non eſt, vnde ſit pronuntianda mortalis.

4. Sed quando id erit vel illud? non poteſt id melius explicari, quàm per aliqua diſcurrendo, in quibus quacunque poſita vel leui materia, grauis formaliter offenſio reperitur.

5. Dico igitur eam reperiri primò in actionibus, quæ immediatè, & directè contra Deum verſantur, vt in odio Dei, contemptu eiuſdem, blaſphemia, infidelitate, in peccatis contra ſpem Theologicam, &c.

Quare quodcunque modicum odium, contemptus, &c. erit culpa mortalis. Ratio eſt, quia in his (vt ex maieſtate Dei patet) etiam in quacunque paruitate grauis apparet contra rectam rationem deformitas.

6. Dixi (immediatè & directè) nam contemptus indirectus, vt, v.g. contemptus in rebus Deo ſacris, videtur poſſe habere paruitatem; ſicut perpendit Sotus *in 4. d.1. q.1. art.8. §. ſi autem,* in eo contemptu, quo quis in conſecratione calicis pronuntiare omitteret illud (enim) vt nos explicuimos *in opuſc. de ſacrif. Miſſæ, lib.2.c.5.§.2 n.3.* vel in eo qui iocosè diceret aliquid leue de ſanctis, qua homines ſunt, vt ſanctum Criſpinum fuiſſe ſutorem, &c. De quo Sanchez, *lib.2. in dec. c.32.n.42.* Hæc enim mediatè ad Deum pertinentia, quando ſunt modica, non videntur grauem deformitatem continere, cum eiuſdem Dei reuerentiam grauiter nequaquam violent.

7. Secundò, reperitur grauis ſemper offenſio in periurio aſſertorio. Ita Caſtro P. *l.c.* Sanchez, *lib.1.in dec.c.4. num.1.* Semper enim apparet graue, inſtituere Deum teſtem mendacij, quamuis leuiſſimi: ei enim ſic tribuitur poſſe mendacium approbare. Non autem reperitur ſemper in iuramento promiſſorio, vel in voto, quando cum fuerit tibi animus illa obſeruandi, deinde non obſeruas; tunc enim non obſeruare erit veniale, ſi res promiſſa ſit leuis, vt *infra lib.3. c.3. de iur. §.3. n.4.* ex probabiliſſima ſententia diſputabimus.

8. Tertiò, reperitur eadem ſemper grauis offenſio in magia & ſuperſtitione, quæ eſt de pacto expreſſo cum dæmone, quia ſemper malum graue eſt paciſci cum hoſte Dei, & hominum infeſtiſſimo. Lege Merollam, *l.c. num.*112. Vide nihilominus quæ dicam *infra lib.3.c.6.§.1. de ſuperſtitione n.46.*

9. Quartò, reperitur item in Simonia ex iure diuino, per quam datur pretium temporale pro re ſpirituali. Ita Sanchez, Caſtro Palaus *l.c.* Meroll. *l.c.diff.1.* Semper enim grauis eſt irreuerentia quamcunque rem ſacram temporali pretio quamuis modico æqualem, ipſo facto emptionis, profiteri, quæ grauis irreuerentia non apparet, ſaltem ſemper, in ſimonia iure Eccleſiaſtico prohibita, vbi res empta eſt temporalis, ſeu de temporali participat: Huius poſterioris generis eſt officium, verbi gratia, œconomi, ſacriſtæ, quando aliquid paruum datur pro eo conſequendo.

10. Quintò, reperitur in re venerea, deliberatè quæſita. Ita Merolla *l.c.diff.2.* quia omnis delectatio libidino-

ſa

Digitized by Google

ſa (cum iuxta Gal. *lib.* 14. *de vſu partium, cap.* 9. *&* 10 ex ſe ordinetur ad ſeminis effuſionem ob generationem quæ eſt grauiter prohibita in ſolutis) quomodocunque modica ab illa prohibita effuſione deformitatem grauem ſemper concipit. Dixi (libidinoſa) vt innuam malè aduerſarios hanc doctrinam impugnare ex eo, quod nimis ſeuera videatur. Concedimus enim oſcula, amplexus, aſpectus, &c. non libidinoſos, ſed ex ioco, curioſitate, vel ſimili cauſa factos non pertingere ex ſe ad grauem deformitatem, quia non ſunt in re venerea, cum non habeant ex ſe ordinem ad dictam ſeminis profuſionem; id quod de libidinoſis dicere nequaquam poſſumus. Lege Caſtro Palaum *t.* 1. *tr.* 16. *diſp* 5. *p.* 9. *n.* 8.

11. Sextò, reperitur in irritatione Sacramentorum, in fractione ſigilli, in Ieiunio naturali præneceſſario, ad Euchariſtiam ſuſcipiendam: in his enim ratio integra malitiæ eadem, propter Sacramenti dignitatem ſemper reſidet. Ita idem *t.* 1. *tr.* 4. *d.* 2. *p.* 7. *n.* 2.

12. Septimò, reperitur in homicidio iniuſto: cùm enim mors ſit omnium temporalium damnorum in homine maximum, grauiter ſemper eius charitatem lædit. Ita idem *ibidem*.

Hæc ſatis ſit compendioſè collegiſſe, in quibus paruitas materiæ non datur; non datur, inquam, formaliter, in ratione offenſæ paruæ: licèt enim materia ſit ex ſe materialiter modica: grauis tamen eſt (vt vidimus) contra rectam rationem offenſio.

Quoniam autem in aliis materiis præter hactenus dictas eiuſmodi materiæ paruitas regulariter adeſt, ſolemnis hic illa emergit diſceptatio; quonam modo, & vnde ea ſit deſumenda, & dignoſcenda: quod iam ſubdo. Lege Dianam *p.* 5. *tract.* 5. *de paruitate materiæ*.

Vnde deſumenda ſit materiæ paruitas.

13. Profectò ex triplici capite deſumi poſſet: Primò, ex re ipſa in ſe abſolutè ſpectata: Secundò, ex comparatione ad totum, quod præcipitur: Tertiò, ex relatione ad finem, propter quem res præcipitur. Labor, v.g. in die feſtiuo per vnam horam exhibitus, poteſt primò conſiderari, an ex ſe abſolutè ſpectatus, ſit modicum quid, an magnum. Secundò, an ſit tale comparatus cum labore totius diei, vigiuti quatuor horarum. Tertiò, an ſit tale, vt relatus ad finem vacandi Deo, multum ſcilicet, an parum labor dictæ vnius horæ noceat cultui Dei, qui eſt finis in præcepto de non laborando in die feſtiuo.

14. Dico, quamuis primum, & ſecundum caput, immò & aliæ circumſtantiæ fortè concurrentes, attendendæ omnino ſint, tamen ex tertio tota hæc coniectura principaliter deſumi debet. Itaque illa erit parua materia, quæ ſuppoſita grauitate finis, parum conducet ad dictum finem intentum à legiſlatore: illa magna quæ multum. Quia ergo labor vnius horæ parum nocet fini vacandi Deo in die feſtiuo, erit venialis; labor verò decem, v.g. horarum, quia multum nocet, erit mortalis. Vnde, vt id cognoſcatur, opus valdè eſt iudicio viri prudentis ſpectantis omnes circunſtantias & expendentis primum & ſecundum caput ex prædictis, ſed ſemper in ordine ad tertium; an ſcilicet res, de qua agitur, grauiter, vel leuiter ad finem intentum conducat, an eidem obſtet: Habe exempla: Aliqui conceſſerunt laborem non excedentem duas horas in die feſtiuo eſſe venialem, aliqui laborem vnius horæ duntaxat. Vnde hæc iudicandi diuerſitas? quia nimirum vtrique prudenter iudicare ſe crediderunt, omnibus prædictis expenſis, eo tempore laborare, parum finem præceptum impedire.

15. Præterea, quia furari obolum parum Domino regulariter nocet, at furari aureum, v.g. multum: ideò illud veniale, hoc mortale erit; Et quia attenta circunſtantia paupertatis alicuius, vnius, v.g. acus miniſterio ſe ſuſtentantis, acus iactura multum huic noceat, neceſſe eſt, ideo acum ab eo furari mortale erit. Rurſus, quia aliqui contendunt quatuor Iuliorum furtum parum nocere dicto fini, aliqui, multum, etiam ratione ditiſſimi: ſiquidem cum quatuor Iuliis poteſt quis ſe alere per vnum diem, quod his videtur graue, ideò hi eiuſmodi furtum mortale, illi veniale pronuntiant. Sicuti etiam quia furari centum Iulios ſurripiendo vnum à ſingulis multum nocet, ſi non ſingulis certè toti communitati ipſorum, ideò mortale erit. Ita Merolla *t.* 1. *d.* 2. *c.* 4. *d.* 9. *Coroll.* 4. aliique *ibid.* cit.

16. Pari modo ſi obligaris elargiri eleemoſynam mille aureorum, omittens dare quinquaginta aureos, peccas mortaliter, quia licet quinquaginta reſpectu numeri millenarij, ſit parua materia, at reſpectu finis intenti ſubleuationis pauperum, vel exercitationis pietatis, materia notabilis eſt. Ita Caſtro P. *t.* 1. *tract.* 2. *d.* 2. *p.* 7. *n.* 7.

17. Item ſi vouiſti, vel iuraſti audire Miſſam ob cultum Dei, graue quid eſt, illam non audire: cum grauiter conducat ad illum finem, vel vna Miſſa; nam ſecus non audire Miſſam die feſtiuo, mortale non eſſet. Ita Sanch. *in dec. lib.* 2. *c.* 4. *n.* 2. *&* 6. At ſi idem iuraſti ob obſeruantiam quandam bonæ gubernationis (vt fieri ſolet à ſcholaribus in quibuſdam Academiis) non videtur graue vnam, vel alteram Miſſam omittere, quia vel finis non eſt admodum grauis, cum ſit finis ſæcularis gubernationis, vel certè omiſſio vnius Miſſæ huiuſmodi fini non admodum nocet, ita Caſtro P. *l. c. n.* 4. Sanchez *l. c.*

18. Ad hæc, multiloquium, ingreſſus in alienam cellam, & ſimilia de ſe leuia, quia notabiliter poſſunt conducere in aliqua Religione ad ſolam obſeruantiam, erunt ratione finis grauia, & ſic poterunt illa ſuperiores ſub mortali præcipere: ita idem *ibi*.

19. Dico (poterunt) nam cæterum inuitus hanc licentiam ſuperioribus concedo. Cùm enim ſubditi ignorent; vel ſubinde non credant finem magni eſſe momenti, & per ſe res leuis appareat, facilè, & quidem probabiliter, (ſi ſine magno conſilio ſub mortali res leuis præcipiatur) putabunt ſuperiorem potius ad terrendum (& vtinam non imprudenter) quàm ad ſolidum quempiam finem obtinendum eam præcepiſſe.

20. Illud non inuitus addo. Si quando expreſsè tantum onus peccati mortalis non declaretur, nec ex aliquo tandem capite colligatur, præſumendum eſſe præceptum graue nequaquam ferri de re leui. Exemplum. In quibuſdam Monaſteriis aduertebatur panem, vinumque, & ſimilia notabiliter deficere ex eo, quod ſubditi illa per minutas largitiones exteris donarent: ſtatuerunt ergo ſub mortali reſeruato Prælatis, ne quis quidpiam panis, vel vini ſine expreſſa facultate externis largiatur. Dubitatum fuit, An ſi Petrus ſubditus clam paruam panis, vinive quantitatem ſemel, aut iterum daret, quamuis aduerteret alios (ſed non cum illis cooperatur,) pari modo donare, vnde notabilis quantitas diſſiparetur, An inquam mortaliter peccaret.

Reſpondi, ſi ſtatutum fuiſſet, ne quis quidpiam etiam leue elargiretur, conſiderandam fuiſſe doctrinam *num. præcedente* allatam, & *num.* 24. mox afferendam: nunc verò, quandoquidem ſtatutum fuit abſolutum. (Ne quis quidpiam daret) nec expreſsè leuitas ſub mortali interdicta, putaui, ſtatutum loqui de notabili quantitate reſpectu ſingulorum, de materia nimirum culpæ mortali accommoda, & conſequenter Petrum grauiter non peccaſſe. Sed redeo ad exempla.

21. Inſuper ſi vouiſti coronam Beatiſſimæ Virginis ex ſex decennariis conſtantem, duo decennaria comparatione dictæ coronæ, cum ſit tertia pars, videtur non modica materia; at quia ad finem intentum, id eſt, ad cultum Virginis modicè nocet, ſi cætera quatuor decennaria recitentur, veniale erit, duo tantum omittere. Idem videtur in omittente tertiam partem cuiuſlibet horæ canonicæ ex minoribus, nempe Tertiæ, Sextæ, Nonæ, &c. niſi fortè benigniorem ſententiam, quam ſententiam infrà afferemus, cum de horis canonicis agendum erit, amplecti velis.

22. Si adſit prohibitio ſub mortali, ne frumentum, merces, vel pecunia ob bonum publicum extrahatur à Regno, materia pertingens ad mortale menſuranda erit

Digitized by Google

à fine intento per legem, id eſt, à dicto bono publico. Quare, quamvis Sanchez *lib 2. in Dec. cap. 4. num.* 8. cenſeat eſſe menſurandam ex ipſa quantirate exportatæ mercis ſpectata in ſe, etiam ſi parum Reipublicæ nocear: tamen probabilius eſt cum Caſtro Palao *tom. 1. tr. 2. d. 2 p. 7. n. 6.* eſſe ex dicto oocumenro menſurandam, quod, ſi graue inferatur, ſpectatis omnibus circumſtantiis, caritate annonæ, neceſſitate regni, &c. mortaliter peccabitur: ſecus, venialiter.

23. Quando quis parum cibi multoties in die ieiunij aſſumpſit, ſi non perueniat ad grauitet nocendum fiui intento, per præceptum ieiunij abſtinendi à refectione, venialiter peccabit: ſi perueniar, mortaliter. Quoniam ergo ſi ſemel, aut bis vnam vel alteram nucem, v. g. eodem die comedas, non te reficis, niſi admodum leuiter, ideò veniale etit, illas ſiue ſimul, ſiue ſucceſſiuè eodem die comedere; at ſi ira multiplices, vt ootabilirer reficiaris, peccabis mortaliter. Aliqui docent intta diem ieiunij (exrra vnicam comeſtionem, & exrra ientaculnm veſpertinum) vnam vnciam cibi comedere, eſſe paruitatem materiæ, atque adeo ſic comedeotem peccare ſolum venialiter. Turrianus *p. p. ſum. Theolog. mor. c. 256. d. 17. n. 2.* quem citar Paſqual. *de ieiunio decif.* 139. extendit ad duas vncias. Vnde hoc? certè non uiſi quia ex dictis illi vnam vnciam: Turrianus, etiam duas parum fiui prædicto ieiunij nocere, vt ſunt hominum diuerſa iudicia, probabilirer putant.

24. Hic denique aduerte. Quando dubitatur an res præcepta grauiter conducat ad finem, vel an grauis ſit finis, præſumi probabilitet poſſe, ac debere ita eſſe, ſi eiuſmodi præceptum magno conſilio, & à ſuperiore prudenti conſtitnatur. Ita Caſtro P. *t. 1. tr. 1. d. 2. p. 7 num. 4. ex* Sanc. *lib. 1. in Dec. c. 4. num.* 3. Ratio eſt, quia ex communiter contingentibus præſumendum eſt pro ſuperiore prudente; prudentes enim non ſolent præceptum graue imponere, niſi ad finem grauem, deque re ad grauem finem grauiter conducente: Quod ſi clatè de imprudentia conſtet, vel etiam, omnibus perpenſis dubiè, vel ex aliquo capire præſumatur præceptum, eiuſque pœoam ad terrorem dumtaxat ferri, leue quid eſt reputandum, quia tunc prænalet ſubditi libertas, iuxta ea, quæ diſputabuntur infra *c. 3. §. 7. v. leges*, latius.

25. Semel Epiſcopus prohibuit ſub pœna excommunicationis, ne moniales aliquid excerperent ex floribus domeſtici Hortuli: ſic vrgente horti præfecta, ad communem recreationem conſeruandam. Interrogatus ego, an id ſub mortali obligaret, Reſpondi nequaquam, quia manifeſtè conſtabat finem eſſe admodum leuem: imò, vt eram Vicatio perfamiliatis eum admonui, ne modicis huius generis culpis ram grauem pœnam imponeret, ſeiret poriis ſic contemni præcepta ſolere, quàm cuſtodiri: pœnamque excommunicationis, quæ ſeueriſſima eſt, tam vulgarem habere, nimis eſſe teprehenſibile.

Facit ad hæc Sanchez, qui excommunicationem forte latam aduerſus conſummâtes matrimonium, non præmiſſis benedictionibus, air, minime ligare; quia Excommunicario ferri non poreſt, niſi vbi adeſt materia imponendi præceptum obligans ad mortale, quæ materia non apparer in ea conſummatione, niſi forte aliquando diu in aliqua Diœceſi ſolerent differri eiuſmodi benedictiones; nam tunc poſſer ſub excommunicatione præcipi, vt intra tempus commodum, v. g. intra ſemeſtre, adhiberentur. Hæc ex illo. Vbi vides inualidè excommunicarionem ferri circa rem, quæ non eſt apta, vt de ipſa impooatur præceptum graue; At certè materia, cuius finis, modo dicto eſt leuis, grauis eſſe moralitet non poteſt, &c.

De Veniali ex imperfectione actus.

26. Duplici modo rranſit mortale in veniale ex imperfectione actus, ita S. Th. *p. 2. qu.* 88. *ar.* 2. communiter receptus. Primò ex defectu deliberationis: id eſt, quando non plenè, ac perfectè intellectus aduertit ad obiecti malitiam, nec de ea, expendendo ſingula, deliberat; ita ſæpè occurrit in ſemidormiente, in ſemiebrio, in diſtracto ad alias cogitationes. Secundò, ex defectu pleni conſenſus: quando ſcilicet voluntas obiectum malum non amplectitur toto, vt ita dicam, actu, ſed ſubreptione quadam, vnde, & imperfectè: ita fere accidit in motibus quibuſdam ſubitaneis.

27. Ad quotum intelligentiam, nota, in voluntate triplicem repetiri poſſe motum in rem, ſeu obiectum aliquod, ita Petr. Sotus *de inſt. Sacer. Tr de diſcrim pec. lect.* 8. & paſſim apud Merol. *t. 1. d. 1. c. 4. d. 7. n.* 103. Alius eſt primò primus, qui ita celer eſt, rarionemque hominis præuenit, vt illum cohibere ſub einſdem poteſtate non ſit. Alius eſt ſecundò primus qui impediri quidem poteſt, ſed ſub quadam tenui, ſeu ſemiplena libertare, id quod accidit propter hominis ad ſingula diſcurrenda, tarditatem: qui non rarò, licèt aduerrat rem eſſe malam, imperfectè ramen, & veluri in confuſo aduertit, vnde, & non pleno conſenſu ad illam mouetur. Alius denique motus eſt deliberatus, & perfectus, quando nimirum eſt planè liber, cum ſit ex ratione ſingula expendente, & ex voluntate, expedito conſenſu, ſe inclinante.

Primus motus ex his, etiam quando obiectum eſt mortaliter malum, nullum eſt peccatum: Secundus eſt veniale: Tertius mortale: quæ eſt communis doctrina, quidquid Ioan. Sanchex, *in ſel. d.* 18. quem rectè Caſtropalaus *t. 1. tr. 2. d 2. p. 6. n.* 3. impugnat, in contrarium innuat. Iam verò difficulras in eo ſira eſt: qua ratione dignoſcendum ſit adeſſe, vel abeſſe in actu plenam deliberationem, plenumque conſenſum? Daotur ſequentes coniecturæ ex eodem *ibid. à n.* 5. nam aliquando certitudioem habere, niſi Deus, qui aoimum noſtrum ſolus introſpicit, homo non poteſt.

28. Prima eſt deſumeoda ex defectu ætatis, quia non attigiſti ſeptennium; tunc enim ſi dubites an acquiſietis plenam libertatem, ſeu vſum rationis, præſumere potes non acquiſiuiſſe. Idem, ſi dubites an perfectè à ſomno fueris excitatus, vel ebrietatem depoſueris, vel diſtractionem mentis alias res cogitanris excuſſeris; quia hæc, cum perfecta ſunt, libertatem impediunt, ergo cum imperfectè exiſtunt, illam diminuunt. Ita Bonac. *diſp. 2. de pec. q. 2. p. 3. n. 19. fine*, citans Th. Sanch. & Filiuc.

Secunda coniectura eſt: Si animum firmum habeas; & ſæpè repetitum nuuquam committendi mortale: præſumere enim potes peccato non plenè conſenſiſſe; nam quando aliquid odio multoties eſt habitum, ſi deinde plenè ametur, facile & ſine difficulrate cognoſcitur, ita Caiet. *in ſumma, v. delectatio moroſa,* apud Meroll. *t. 1. d. 2. c. 4. d. 7. n.* 108. *fine.*

Terria eſt, Si facilè potes peccatum exeqoi, illudque cum tui compos es, pro viribus reſpuis; præſumere enim potes, antea non plene conſenſiſſe, ſiquidem non ita facilè affectus mntarur. Ita Sanchez, *l. c. n.* 17. Bonac. *l. c. n.* 19. Hinc qoando motus paruus tempore ferè imperceptibili inſurgit, & paulo poſt, vt aduertis, curas expellere, eſt ſignum nullius, aut certè imperfecti dumtaxat conſenſus præſtiti.

Quarra coniectura ſumitur ex communiter contingentibus, quæ eſt efficaciſſima, Ita Menoch. *lib 1. præſump.* 18. & *lib. 5. preſ.* 32. Vnde ſi quis timoratæ ſit conſcientiæ, peccatumque mortale abhorteat, præſumendus eſt non plenè conſenſiſſe, cum de conſenſu dubitat: ſecus ſi perdiris moribus ſit: hic enim, cum peccatum, velut aquam bibat, cum dubitat, præſumere poteſt verè ebibiſſe. Ita Sanch *l. c. n.* 20. Bon. *n.* 19. Sayr. *in claui, lib. 8. c 7. n. 6.*

29. Quælibet ex his coniecturis regulariter facit opinionem probabilem, qua tuti eſſe poſſumus, non affuiſſe libertatem ſaltem perfectam, vnde nec peccatum mortale.

Peccatum in genere.

30. Quæres, ſi quis ſolum aduertat in obiecto malitiam in genere, verbi gratia, mendacium cum iuramento, vel verbum otioſum eſſe mala, ſed præſcindat an mala ſint grauia an leuia, poteſtne id habere pro coniectu-

ra

tia, quod amplectendo tale obiectum commiſerit ſolum peccatum leue? Reſpondeo in pueris poteſtata Io.Sanc. *in Selec.d.17.n.10.* quando enim hi ſunt in confinio adipiſcendæ rationis, ſæpè occurrit, vt cognoſcant in confuſo rem eſſe malam, ſed nondum pertingant ad cognoſcendam qualitatem malitiæ, an grauis ſit, an leuis, & tunc certò mihi videntur in mortale ij nequaquam labi, quia malitiam mortalem nondum cognoſcunt. Vide mox *num.33.*

31. At verò, ſi de iis, qui perfectum vſum rationis habent ſit locutio, non eſt vniuerſalis coniectura: nam propterea Doctores apud Thom. S.*lib.1.in Dec.c.11.n.6.* aliique apud Caſtrop *t.1.tr.1.d.1.p.3.n.4 & 5.* citan. Vaſq *p.2.q.19.art.6. d.59.c.3.n.10.* communiter docent tunc grauitatem, vel leuitatem peccati deſumi debere ex ipſo obiecto, ſeu materia peccati, & ſic illud mendacium cum iuramento allatum *n.* 30. eſſe mortale, verbum verò otioſum eſſe veniale, etiamſi in vtroque ſolum aduertatur malitia præſcindens à graui & leui. Cuius doctrinæ ratio eſſe poteſt, quia vt habet Layman, *lib.1.tr.2.c.4.n.7.* in tanta determinatione dicti caſus præſumendum eſt hominem, licet non actualiter, at certè virtualiter, apprehendere obiectum, vt peccaminoſum ſub ea grauitate, vel leuitate, in qua re ipſa eſt, vel ſaltem præſumendum eſt, non nimis ab eius qualitate aberrare, licet diſtinctè non ſatis cognoſcere videatur.

32. Ergo quoad praxim, probabile puto, ſi de hominibus cultis, & doctioribus agamus, acquieſcendum eſſe allatæ doctrinæ, atque adeò tunc coniecturam peccati faciendam eſſe ab ipſa qualitate obiecti, ſeu materiæ; at ſi de rudioribus, v.g. ruſticis, mulierculis, & ſimilibus ſermo ſit, pronuntiandum eſſe non peccare niſi venialiter.

Ratio eſt, quia præſumere poſſumus illos doctiores aliquo tandem modo (vt diximus ex Layman) qualitatem malitiæ cognoſcere. At hi rudiores, nec apti ſunt ad illam virtualem apprehenſionem habendam, nec ſciunt, nec regulariter aduertunt ad obligationem examinandi, vtrum id quod agunt mortale ſit, an veniale; cum igitur ſolum ſe illis offerat malitia quædam indeterminata, illam tantummodo contrahent, quæ cum ſit communis, & præſcindens à mortali, & veniali, imperfecta eſt, atque adeò ad culpam leuem reducenda, ita Val.*p.1.d.2 q.24.p.4.q.3. fine* citans Nau. *in ſumma latina, prælud.9. num.9.* Idem poſſe euenire doctioribus non dubito, quia ſapiens non ſemper ſapit, vt ait Plinius, præſertim in ſubitis quibuſdam caſibus, in quibus & ipſi non ſolent ad prædictam obligationem aduertere.

33. Confirmo ex Io. Sanch. *d.17.n.10.* *Quo fit* (inquit) *pueros falsò iurantes, non diſcernentes, An ſic iurare ſit malum graue, vel leue, venialiter delinquere ex imperfecta cognitione offenſa, quia non ſunt potentes diſcernere grauitatem malitiæ, & quamuis plures apud Thom. Sanchez*, lib.1. in dec. cap. 11. n.6. *dicant peccare mortaliter eum, qui cognoſcens aliquid mali agere, non curat diſcernere, an veniale ſit an mortale: ex eo enim ſe periculo peccandi mortaliter vltrò tradit, quod veriſſimum arbitror: non tamen à nobis tradita aduerſantur, cùm puer; cum iurat, etſi cognoſcat ſe malum committere, non tamen ſe illi offert, quod obligatus ſit examinare quanta ſit culpa, nec ob id ſe tradere periculo committendi mortale, cognoſcit. Sicuti percipitur à grandæuo.* Hæc Io. Sanchez: ſubſumo: At grandæuus rudior, immò interdum etiam doctior non aduertit ad dictam obligationem; ergo nec peccabit mortaliter. De hac re dixi olim breuiter *lib.2. Meth. confeſſionis, c.1. . . . §.15. num.91.*

34. Si quis ita in genere ſtatuat, Volo offendere Deum: non eſt mirum, quod peccet mortaliter: quia tunc non adeſt ſolùm malitia præſcindens, de qua hactenus, ſed determinata, & veluti immediata contra Deum, id quod ſapit Dei contemptum; cum enim ad nullam materiam deſcendat, videtur contra ipſum Deum immediatè operari velle, quod eſt graue.

35. Hæc ſolet eſſe vel Ignorantia, vel in aliquibus caſibus neceſſitas, quoad primum. Si quis ex ignorantia inculpabili putet aliquid eſſe veniale, quod alias eſt mortale, venialiter tantum peccabit. Ita S. Thom. *p.2.q.76. art.3* quem omnes ſequuntur apud Merollam, *t.1.d.1.c.2. dub.1 n.18.* Ratio eſt quia, vt infra videbimus, peccatum debet eſſe liberum, & voluntarium procedens ex cognitione ſingulorum: cùm ergo hic ſupponamus cognoſci ſolum, & quidem citra culpam, malitiam leuem, leue erit peccatum.

Idem erit ſi ignorantia ſit culpabilis tantum venialiter. Ita Val. Suar Sanc, aliique apud eundem Merol. *ibid. dub.8.* quia tunc, cum non adſit niſi culpa ignorantiæ, quam ſupponimus eſſe venialem, non niſi venialiter inficiet actionem. Quænam ſint eiuſmodi ignorantiæ, habebis, ſi Deo placet, *infra c.2.§ 10.*

36. Quoad ſecundum, aduertendum eſt, adeſſe præceptum graue, ne quis cooperetur cum peccato alterius; qui enim cum alio concurrit ad actionem malam, peccati illius particeps ſine dubio ſit. V.g. ſi quis mulierem excitat ad fornicandum cum alio, quamvis ipſe non fornicetur, particeps eſt peccati illorum. Iam euenire aliquando ſolet, vt quis cooperetur ad quaſdam actiones materialiter malas, & tamen non peccet, quia nimirum quaſi inuitus, & non potens aliud agere cum ea actione cooperatur. Locat v.g. domum ſuam quis Meretrici. Hic videtur cooperari cum eius peccato, dum dat illi opportunum locum peccandi, & tamen, quia id facit ne amittat locationis ſuæ pretium, non cenſetur peccare. Neceſſitas igitur excuſat in aliquibus materiis à peccato, quæ tamen debet eſſe proportionata actioni, cui quis cooperatur; hoc eſt, vt ſit grauis, quæ excuſet à peccato cooperationis cum actione grauiter mala materialiter: grauior, quæ à peccato cooperationis cum actione grauius mala materialiter; fortior enim cauſa, vt ex ſe patet, debet excuſare à cooperatione cum actione, cui coniungitur homicidium, quàm cui furtum: vel cum actione, cui proximè coniungitur idem homicidium: quàm, cui remotè, &c. Hinc ergo ſit, vt ſi parum, ſeu leuiter deficiat neceſſitas à tali debita proportione, leuiter tantum peccetur, de qua tamen tota re commodius dicetur inferiùs, & interim legi poteſt Merolla *t.1.c.4.dub.10.* Caſtrop. *tom.1.tr.6. de charitate, tota diſp.6.*

§. IV. *De Mortali per accidens.*

1. VEniale tranſire per accidens poteſt in Mortale ſex ferè modis. Ratione finis, contemptus, periculi, conſcientiæ erroneæ, ſcandali, denique ratione vnionis multorum venialium, in aliquibus caſibus. Iam de ſingulis breuiter.

Mortale ratione finis.

2. Duplici id modo euenit. Primo ſi veniale committatur propter finem mortalem; vt ſi quis mentiatur, vt adulteret: ita Sanchez, *lib.1.in dec.c.5.n.7.* ratio eſt, quia actio ſpecificatur à fine, ergo à fine grauiter malo mala grauiter fiet. Qua ratione id peccatum aperiri confeſſario debet, fuſe declarauimus *lib. 2. meth. confeſſ. c.1.§.11.*

3. Secundo. Veniale tranſit in Mortale, ſi in veniali vltimum finem quis conſtituat. Ita S. Tom. *2.2.q 132. art.3.* & communiter. Ratio eſt, quia in hoc magna interuenit deordinatio, cum enim id eueniat, ſiue explicite, quando plus appretiatiue amatur venialis illa res, quàm Deus vltimus noſter finis; vel implicite, quando quis actualiter paratus eſt præcepta obligantia ad mortale tranſgredi, vt obtineat rem illam venialem, non poteſt non adeſſe grauis deordinatio, atque adeò culpa grauis, iuxta illud Sancti Auguſtini, *hom. 24. in Io.* & refertur *c. vnum orarium, 25. diſt. §. 1. Nullum peccatum eſt adeo veniale, quin fiat criminale: dum placet.* Subintellige, dum placet, vt finis vltimus.

Mortale ratione contemptus.

4. Si quis, ſiue ex malitia, ſiue ex praua conſuetudine, ſiue ex alia ſimili cauſa violat præceptum, non dicitur contemnere: at dicetur, ſi contemptus eſt cauſa alicuius peccati, ideò ſcilicet violat quis præceptum, quia contemnit. Quoniam autem contemnere quis poteſt vel præceptum, ſeu quod nunc in idem recidit, rem præceptam, vel ipſum præcipientem, ſeu legiſlatorem, ideò de vtroque diſſerendum.

5. Quoad poſterius, quando præceptum eſt diuinum, ſi quis violet præceptum leue, verbi gratia mentiatur, quia contemnit præcipientem, ſiue formalitar, vt præcipiens eſt, & ſuperior, ſiue materialitar; vt talis eſt in ſuo eſſe, ſemper peccat mortaliter; Ita Val. Leſſ. Suar. apud Meroll. *c.1. d.x. c.4. d.8. n.* 136. quia id ſemper eſt quid graue contra obedientiam, vel reuerentiam debitam Deo, qui eſt præcipiens in dictis præceptis. quæ propterea vocantur diuina.

6. Quando autem præceptum eſt humanum, ſi violetur præceptum etiam leue, eo quod contemnitur præcipiens formaliter, ideſt, quatanus ſuperior aſt, atque adaò ſpernitur ipſa poteſtas, ac ſi nullius eſſat momenti, peccatum mortale committitur: Iidem *ibid.* At verò ſi præceptum leue violetur ex eo, quod contemnatur præcipiens matarialiter, id eſt quatenus talis homo eſt, quia verbi gratia eſt imprudens, vel indiſcretus, peccatum mortale non committitur. Iidem, *ibidem.* Idémque erit, ſi quis nolit alicui obedire, non quidem, quia is ſuperior eſt, ſed ne hominem ea re leui ſolatio afficiat. Ratio horum eſt, quia in primo caſu iniuria fit Dao, à quo eſt omnis legitima poteſtas: in aliis duobus contemnitur ſolùm ipſa homo, & quidem in re leui.

7. Quoad prius, id aſt quoad contemptum rei præceptæ; ſi præceptum rei leuis eſt humanum, & illud quis violet, quia ſpernit ipſum præceptum cum relatione ad præcipientem formaliter, id eſt ſpernit, quia illi, vt ſuperiori, non vult ſe ſubiicere, mortaliter peccabit; quia tunc contemptus, vt modò dictum eſt, vergit contra ipſum præcipientem vt ſic. Si quis verò illud leue violet, quia ſpernit ſiue illam rem leuem, ſiue ipſum leue præceptum ſine relatione ad præcipientem vt ſic; vel cum relatione ſola ad præcipientem, vt talis homo eſt, peccabit ſolum venialiter; quia tunc contemptus cadit in rem verè leuem, vnde non niſi leuiter culpabilis erit. Iidem, *ibid.*

8. Quod ſi præceptum rei leuis ſit diuinum, illudque quis violet, quia ſpernit ipſam rem leuem, ſeu laue præceptum cum relatione ad præcipientem vt ſic, nolens ſe illi ſubiicere, certè erit clarè mortale: tunc enim adeſt iniuria contra Deum; ſi verò quis illud leue violet non cum tali relatione, ſed ſolum, (mentitur verbi gratia) contemnens ipſum mendacium, diſtinguunt Doctores iidem, *ibid.* Si enim contemnat quaſi putans illud præceptum de non mentiendo eſſe inutile, & vanum, peccat mortaliter, & in hoc ferè omnas conueniunt, quia id continet tacitam blaſphemiam contra Deum, qualem atiam contineret, ſi quis conſilia Chriſti Domini eadem ratione, ac ſi eſſent vana, contemneret: At ſi putetur quidem vtile præceptum, ſed paruipendatur, quia eſt res leuis, & non obligans ad mortale, docet Sanchez *in dec. lib. 1. c. 5. n. 11. fin.* adhuc eſſe mortale; quia (inquit) eſt magna inordinatio, præceptum Dei ita contemnere. Verùm Sanchez nimis rigoroſe loquitur, cum certè illa deordinario non ſit magna, ſed leuis, vt leue eſt obiectum. Temperat ergo Leſſius *lib. x. c. 46. d. 6. n. penult.* dicens fortè non eſſe mortale. Ego ſequor libens Layman, *lib. 1. tr. 3. de pec. c. 7. n. 6.* qui abſolutè, & ſine diſtinctione docet contemptum rei præceptæ leuis, quia non redundat ſaltem grauiter contra legiſlatoris authoritatem, eſſe venialem. Ratio autem aſſe poteſt, quia in hoc caſu non paruipenditur, niſi res leuis, & nequaquam redundans, niſi multũ remotè, contra Deũ. Sanè ſi ego contemnam non ex alio capite, ſed ſolum, quia eſt leue quid, ſatellitem Regis [illegible] Regem offendo? nequaquam; pari igitur modo proportionaliter in caſu noſtro. Et vlterior ratio eſt, quia quando ego contemno rem leuem, quia leuis eſt, reſoluitur mea culpa in hunc modum. Contemno rem leuem, quia leuis aſt, nam ſi eſſet grauis, atque adeò grauis iniuria Dei, non contemnerem.

9. Ex dictis facilè colligere potes peccantem ex contemptu duo peccata committere, vtrumque explicitè confeſſario aperiendum, quia ſcilicet primò præceptum in tali materia violat, & quia ſecundò, vel agit contra obedientiam nolendo ſe ſuperiori ſubiicere, vel contra Religionem, Deum præcipientem contemnendo, &c.

Mortale ratione periculi.

10. Veniale, imò & quælibet actio indifferens tranſit in mortale, ſi in illa aduartatur adeſſe proximum periculum committendi mortale: ita Doctores *mox* cit. & *paſſim.* Verbi gratia ſi quis verbum otioſum dicat fœminæ, ax quo ipſe expertus eſt ſæpè aliàs in murtala peccatum eſſe lapſum, mortaliter peccabit. Ratio eſt, quia mortale velle conuincitur qui tam proximum peccandi periculum ſponte ſubit, iuxta illud: *Qui amat periculum, peribit in illo.* Hinc fit ſic peccantem debere Confeſſario aperire ſpeciem peccati, cuius periculo ſe exponit, illud enim cenſetur committere: quandoquidem eodem præcepto, quo vitare tenemur peccatum, tenemur & illius periculum proximum vitare. Quando ab hac culpa excuſamur, vrgente nimirum naceſſitate, & da praxi abſoluandi in proximo periculo peccandi conſtituros diximus *in met. exp. confeſſ. lib. 3. cap. 3. §. 3.*

11. Sed hic tanquam in proprio loco quæritur. An qui vult committere omnia venialia, quæ ſe offerunt committenda, peccet mortaliter ratione periculi committendi mortale. Peccare mortaliter docet Sanch. *in dec. lib. 1. cap. 5. num. 4.* Bonac. *d. x. de pec. q. 3. p. 5. n. 17.* quia peccata venialia ſunt diſpoſitiones ad mortale.

12. Si vera eſſet hæc opinio, væ plurimis Fidelibus, qui verbis & factis profitentur ſe vno eſſe contentos, non peccare mortaliter; cæterum non admodum laborant de venialibus. Benignior igitur eſt, immò & probabilior ſententia Caſtropalai *tom. 1. tr. 2. d. x. p. 9. §. 3. n. 5.* & Salas *c. 2. t. x. q. 88. tr. 13. d. 16. ſect. 23. n. 67. in fine*, & *ſect. 26. n. 84.* negantium. Ratio præcipua ſit, quia falſum eſt venialia eſſe diſpoſitiones proximas ad mortale, atque adeò proximè periculoſas, eſto ſint remotà. Videmus enim plures, qui de venialibus non multum curant, vel ad ipſum nomen mortalis horrare, & re ipſa diu à mortalibus abſtinent. Vlterior autem ratio eſſe poteſt, quia dum malitia coarctatur à tarminis leuis offenſæ Dei, minus hominem Chriſtianum afficit, ac percellit: at valdè vrget, & terret, dum tranſcendit ad grauem: ex quo tam diuerſo affectu, nullo modo iudicandum eſt eum, qui priorem affactum habet, habere poſteriorem. Excipe tamen aliquas occaſiones ſiua in genere luxuriæ, ſiue alterius materiæ, quando ex aliquo capite in illa leui actione verà apparet proximum habendi periculum, ſed id non eſt ex vi peccati venialis, ſed ex vi naturæ talis actionis. Certà conſuatudo iurandi verum ſine neceſſitate, non videtur Thomæ Sanchez *lib. 3. in dec. c. 5. n 9.* occaſio proxima iurandi falſum, quia qui curam habet iurandi verum, non ex hoc inducitur ad iurandum falſum, immò potius abducitur. Simili modo ergo vniuerſaliter in caſu, de quo agimus, &c.

13. Secundò quæritur. An qui concupiſcit fœminam, cuius ſtatum ignorat, aut fœminam in communi, peccet peccato ſtupri, adulterij, vel ſacrilegij, ex eo quod exponit ſe periculo ſic peccandi. Affirmat Sanchez *lib. 1. in dec. c. 8. n. 5.* cui adde Meroll. *c. 1. d. 2. c. 4. d. 8. n. 146.* alioſque, atque adeò taneri id in confeſſione explicare. Ratio eſt, (inquit) quia quantum ex parte ſui deſiderij fertur in fœminam cuiuſcunque ſtatus ſit, vel certè ſe exponit periculo peccandi cum illa, quibuſcunque ſit conditio- [illegible] an ſæpe ſic concupiſcentem, ait, quod eam malitiam eiuſque periculum non aduertat.

Hanc

Hanc excuſationem libens amplector, ſed doctrinam non item. Ratio potiſſima eſt, quia, vel hic in mortale dilabitur ratione periculi, vel ratione indeterminationis. Non ratione periculi, ſiquidem non ferè ſemper, nec frequenter, qui concupiſcit puellam alicuius conditionis, verbi gratia ſolutam, concupiſcit coniugatam, vel Deo dicatam, quod eſt peccatum maius, quàm ſit ſolutam concupiſcere. Quod enim ad conſtituendam culpam ratione periculi ſit neceſſarium ferè ſemper, vel certè frequenter cadere, diximus *Opuſc. Meth. confeſſ. lib. 3. cap. 3. §. 1.* Nec ratione indeterminationis, quia cum hic ſupponatur ignorare ſtatum, vel à ſtatu abſtrahere, contra ſtatum non peccat. Adde cuiuſnam generis erit illa culpa? Primò enim ſtuprine erit, an adulterij, an potius ſacrilegij? Secundò: an omnium? Tertiò, an generis innominati: Primum eſſe non poteſt, cum non ſit maior ratio de vno, quàm de alio. Secundum eſt difficile creditu; quia voluntarium non eſt, quod eſt incognitum. Tertium denique videtur potius fingi, quàm probari.

14. Puto igitur eſſe peccatum ſimplicis fornicationis, & ratio eſt, quia licet non habeat circumſtantiam fœminæ ſolutæ, per quam conſtituitur Fornicatio ſimplex vt ſic, habet tamen totum illud malitiæ, quod morali iudicio continet ſimplex dicta fornicario, & nihil amplius; id autem in rebus moralibus ad culparum notiones cognoſcendas, ſeu conſtituendas ſatis eſt.

15. Fateor interim in confeſſione aperiendum eſſe, concupitam fuiſſe à te mulierem, cuius ſtatum ignoras, vel puellam in communi. Id autem, non ob rationem Sanchez, quæ nobis non arriſit, ſed quia, vt docuimus *Opuſc. Meth. confeſſ. lib. 2. cap. 1 §. 1. num. 6.* in ſimili, ni ſic dicas, non explicas peccatum quod commiſiſti, ſed aliud, quod non commiſiſti: quod eſſet mentiri in confeſſione in re graui. Si enim diceres concupiui ſolutam, vel concupiui coniugatam, &c. non verè diceres, ſi quidem tu nec ſolutam concupiuiſti, nec matrimonio ligatam, ſed abſtraxiſti ab vtraque.

16. Dices, fatebor me concupiuiſſe fœminam. Reſpondeo vel confeſſarius ex circumſtantiis percipit te in fœminam indeterminatam oculos mentis conieciſſe, vt ſi ſciat te eſſe aduenam in hac ciuitate, teque concupiuiſſe fœminas, quæcunque obuiam tibi fuère, ac propterea incognitas, & ſic iam ſeruatur noſtra monitio; vel non percipit, & tunc vel ille obligabitur interrogare, vel tu rem explanare, vt ſciatur: An fœmina concupita fuerit contracta ad conditionem coniugij, vel voti, nec ne.

Mortale ratione conſcientia erronea, ſcandali, & vnionis plurium venialium, remiſſiuè.

17. Si quod eſt tantum veniale, putet quis per conſcientiam errantem eſſe mortale, mortale erit. Item ſi quis leue quid agat, v. g. iocoſe mentiatur, intendens ruinam alterius ſpiritualem, eſt ſimiliter mortale ratione ſcandali: ſed de priore agemus *infra c. 3. §. 2.* de poſteriore diximus *Opuſ. Meth. conf. lib. 2. c. 1. §. 17.*

18. Denique ſi quis multa venialia vnibilia ad malum graue committat, grauiter peccat: vt accidit in furto per modica, & in nonnullis aliis materiis: de qua re ea, quæ per occaſionem diximus *ſupra §. 3. à numero.* 15 ſatis ſuperque pro præſenti diſputatione ſunt.

Capvt II.

De Voluntario.

§. I. *Quid ſit Voluntarium.*

1. Voluntarium latè ſumptum, ſeu actio latè voluntaria (quo pacto etiam vocatur ſpontanea, conueniens item brutis) eſt, quæ procedit à principio intrinſeco cognoſcente ſingula: ita Ariſtot. 3. *Eth. cap. 1.* S. Thom. 1. 2. *q. 6. artic. 1.* & Theologi communiter. Cognoſcunt enim Bruta per ſuas potentias ſenſitiuas conuenientiam, vel diſconuenientiam aliquarum rerum, v. g. cibi, vel fuſtigationis, eamque ſpontaneè proſequuntur, fugiuntve.

2. Liberum autem, ſeu actio libera, (quo pacto erit ſtrictè, & magis propriè voluntaria, & differens à ſpontanea, conueniens ſolum creaturæ ratione vtenti, & præneceſſaria ad peccatum) eſt, quæ procedit quidem à prædicto principio cognoſcente ſingula, ſed ita, vt ſit in poteſtate agentis illam actionem facere, vel non, ita Azor. *lib. 1 c. 3. qu. 4. & paſſim*, v. g Homo, dum per voluntatem amat bona delectabilia, (quæ per operationem intellectus, ſeu rationis, vt talia cognoſcit) ita amat, vt poſſit amare, & poſſit non amare. Si amet igitur, vel ſi non amet, voluntariè ea velle, vel nolle dicendus erit. Hinc vides voluntarium latè ſumptum eſſe magis latè patens, quàm liberum: omne enim liberum eſt voluntarium, non verò contra: fateor tamen apud Authores hæc ſæpè confundi.

3. Aduerte ipſam actionem, v. g. proſecutionem boni delectabilis cibi, dici voluntariam, ipſum verò bonum delectabile, v. g. cibum, dici volitum, ſeu obiectum volitum, & conſequenter differre voluntarium à volito, licet & hæc non rarò confundant Authores.

4. Rurſus aduerte potentiam illam à qua immediatè procedit talis proſecutio, eſſe, & appellari in homine voluntatem: quæ etiam vocatur appetitus rationalis, quia regi ſolet à ratione: in brutis verò inuenitur appetitus, qui appellatur ſenſitiuus, quia regitur à potentiis ſenſitiuis. Quoniam verò homo aliquando operatur ex ratione, aliquando verò, more brutorum, ex appetitu ſenſitiuo, ideò illi non ſolum competit liberè operari, ſed etiam operari ſpontaneè, vt faciunt bruta: & conſequenter non rarò ſine peccato.

5. Verùm quæ regula id diſcernendi? ſit huiuſmodi, ſi actio ab homine fiat ex aduertentia rationis, quod tunc eſt, quando ratio conſiderat bonum & malum honeſtum & inhoneſtum, ſi inquam ita fiat, erit actio voluntaria libera, & conſequenter actio virtutis, vel vitij, vocabiturque propriè actio humana, quatenus ſcilicet eſt ab homine, vt homo eſt. Si autem non fiat ex aduertantia rationis, ſed ſubito quodam motu animi, abſque eo quod ratio conſideret honeſtum, vel inhoneſtum, &c. illa non erit voluntaria libera, nec actus virtutis, & vitij, nec digna præmio vel pœna, vocabiturque quidem actio hominis, non verò actio humana, cuius conditionis eſſe motus primos innuimus *ſuprà, §. 5. num. 17.*

§. II. *Quotuplex ſit Voluntarium.*

1. Dvplex eſt. Aliud directè ſeu in ſe, aliud indirectè, & in alio, ſeu in cauſa. Directè in ſe voluntariè amas, v. g. vinum, cum illud, volens, bibis: at verò indirectè, & in cauſa amas pollutionem, vel homicidium, dum videns, quod vinum vſque ad ebrietatem bibens, pollutionem in ebrietate patieris, vel homicidium, in eadem patrabis, adhuc tamen bibis: Dixi (dum videns, &c.) niſi enim præcognoſcas effectum ex illa cauſa à te ſuſcepta, ſecuturum, v. g. homicidium ab ebrietate, non dicetur, ne indirectè quidem ille effectus tibi voluntarius, ſed dicetur eſſe merè per accidens: & conſequenter non imputabitur tibi ad peccatum: ſicuti, quia auis non præuidit ſe capiendam ex appulſu in viſcum, captio illi voluntaria non eſt.

2. Illud aduerte, ad hoc vt tibi aliquid ſit indirectè voluntarium, neceſſe eſſe, vt elegeris aliquam actionem, vel omiſſionem, quæ tibi ſit directè voluntaria, quæ actio, vel omiſſio ſit, vel cauſa phyſica illius indirectè voluntarij, vel cauſa moralis: ita S. Thom. *p. 2. queſt. 6. art. 3.* Val. Vaſq. aliique *ibid.*

Exemplum cauſæ phyſicæ habes in ebrietate, quæ tibi eſt directè voluntaria, & eſt cauſa phyſica dicti homicidij, Exemplum cauſæ moralis, quæ omnino ſuppone-

re debet obligationem ad aliquid faciendum, habes in gubernatore, v.g. nauis, qui eligit directè dormire tempore tempeſtatis, ex quo ſomno, atque adeò ex omiſſione nauim gubernādi, indirectè, & moraliter ſequitur naufragium; nam directè, & phyſicè ſequitur à tempeſtate: quod quidem naufragium merito imputatur ipſi gubernatori, qui poterat & debebat naui opitulari, non autem imputari poteſt mihi, qui tali debito carebam, eſto potuiſſem, ſed quia erat cum meo graui periculo, nequaquam obligabar, vt ex *tr. 2. de praecepto charitatis* ſuppono: Confirmatur, quia alioquin, Deus videns nos peccaturos, quandoquidem poteſt impedire, & non impedit, voluntaria illi eſſent peccata noſtra: ſed certè non ſunt illi voluntaria, quia nulla lege tenetur impedire.

3. Inquires: in hoc voluntario indirecto, v. g. in homicidio commiſſo in ebrietate, quandonam peccatur, quando vinum largiter bibitur, an quando homini vulnus lethale infligitur ab ebrio? Reſpondeo peccari quando vinum vſque ad ebrietatem bibitur; nam propterea in hoc caſu homicidium dicitur eſſe peccatum in cauſa. Imò idem dicendum eſt aliquando etiam in voluntario directo, quando enim venenum v. g. inimico propinas, directè, vt illum interimas, peccatum non committis, quando is poſt aliquot dies moritur, in quibus fortaſſe te pœnituit propinati veneni, diuinamque amicitiam conſecutus es, ſed quando venenum propinaſti. In vtroque autem caſu an mors dicenda ſit effectus peccati cum Layman, *tract. 2. lib. 1. cap. 3. de voluntariis, num. 5.* an peccatum denominatiuè, cum Caſtropalao *tom. 1. tract. 2. de peccat. diſput. 1. part. 3.* quæſtio eſt nobis inutilis. Vide tamen quæ alibi explicuimus *in opuſc. Methodi confeſſ. l. 2. cap 6. §. 2.* quantum pertinet ad modum, quo ſit in confeſſione id aperiendum.

4. Eſt & alia diuiſio voluntarij, nempe in expreſſum, quando ſcilicet explicitè aliquid volumus, & in tacitum ſeu interpretatiuum, ſeu iuris fictione, quando ſcilicet aliquid volumus implicitè. Verum id, & eius quaſdam limitationes vide apud Layman *lib. 1. tract. 2. cap. 3. num. 3.*

§. III. *De Violento, Coacto, Neceſſario.*

1. Violentum propriè (nam aliquando hæc nomina confunduntur) eſt, quod fit à principio extrinſeco contra propriam inclinationem eius, in quo fit, & conuenit tam rebus inanimatis cognitione carentibus, quàm animatis cognitione vtentibus. Coactum addit ad violentum, cognitionem; nam lapis v. g. ſurſum proiectus violentari dicitur, non cogi; animal verò, aut homo ſi in aliquo ligetur loco, dicitur cogi. Neceſſarium eſt illud, quod eſt determinatum ad vnum; quod conuenit tum violento, tum coacto. Conuenit etiam ſpontaneo, quando ad illud habetur animi propenſio; nam ſic amor Dei in anima beata dicitur neceſſarius, vt item actus primò primus in voluntate: quamvis enim in his ſponte, ſeu ſecundum propriam inclinationem, anima, & voluntas agant, tamen quia determinantur ad vnum, neceſſariò, & non liberè operantur. Hinc nota voluntarium liberum non ſolum tolli per coactionem, quando ſcilicet cogitur quis ad aliquid præſtandum contra propriam inclinationem, ſed etiam quando non cogitur, ſed neceſſitatur, ſeu determinatur ad vnum, quamvis cum magna ſua inclinatione, vt accidit in dicto amore, & dictis actibus primò primis.

2. Sit ergo regula, omnes illæ actiones ſeu paſſiones, quæ in nobis fiunt ſecundum alias inclinationes, fiunt tamen contra deliberatam voluntatem, non ſunt nobis voluntariæ & liberæ, ſed in illis violentiam, & coactionem patimur, quare non peccamus. Ratio regulæ eſt clara ex dictis, quia quamvis ſint ſecundum inclinationem aliarum potentiarum, tamen ſunt contra inclinationem voluntatis deliberatæ. Huius generis eſt prædictus amor in patria: Huius ſunt prædicti actus primò primi in voluntate: Huius item ſunt motus in appetitu ſenſitiuo, ſeu in membris corporis, quando voluntas aduertens repugnat.

3. Sed ecce tibi celebris difficultas. Ad hoc vt aliquis actus, vel paſſio facta in nobis ſit coacta, atque adeò inuoluntaria, & non peccaminoſa, ſatiſne eſt, vt voluntas deliberata non conſentiat, negatiuè ſcilicet ſe habendo, an requiratur vt poſitiuè diſſentiat? v. g. vis infertur Virgini, aut aliquis rapitur ad Idola, ita vt manus eius cogantur offerre incenſum ipſi Idolo, aut ſentit quis in parte inferiori motus ſenſuales; Si prædicti ſolum non conſentiant, ſatis ne faciunt ſuæ obligationi, ad hoc vt tales actus ſeu paſſiones ſint ipſis inuoluntariæ, atque adeò non peccaminoſæ, an neceſſe ſit, vt per actum poſitiuum talibus motibus repugnent.

4. Reſpondeo. Multorum ſententia eſt non ſatis eſſe, negatiuè ſe habere, quia ſi poſitiuè non diſſentiant, videntur illis motibus conſentire. Ita S. Th. *p. 2 q. 74. art. 6.* Meroll. *tom. 1 lib. 4. cap. 6. quæſt. 5.* aliique apud Ioan. Sanch. mox citandum.

5. Non deſunt tamen plures, vt Tolet Thom. Sanch. aliique apud Ioan Sanch. *d. 11. per totam* qui docent ceſſante periculo poſitiui conſenſus ſatisfieri obligationi, ſi tantum negatiuè quis ſe habeat, quia præceptum ad nihil aliud obligat, niſi ad non volendum illos motus; at ſatis non vult, qui non conſentit. Verum de hac re parco nunc meam proferre ſententiam, *infrà, lib. 10.* ſi Deo placuerit, prolaturus.

§. IV. *Ira & Concupiſcentia quomodo ſe habeant circa Voluntarium.*

1. Huiuſmodi animæ paſſiones (ſub quibus comprehenditur Amor, Deſiderium, Spes, Gaudium, Odium, Deſperatio) non tollunt regulariter Voluntarium acceptum pro libero: ita S. Thom. *p. 2. q. 6. art. 7.* ſecus, communiter nunquam homines peccarent, quia communiter ad peccandum ab his paſſionibus inducuntur. Ratio autem vlterior eſt, quia regulariter ſupponimus ab his paſſionibus non ita obſcurari rationem, vel cogi voluntatem, vt impediatur debita aduertentia, debitaque libertas.

2. At minuuntne? ſanè minuunt, ita Caſtrop. *tom. 1. tr. 2. d. 1. p. 5.* quia eiuſmodi perturbationes, ſi non tollunt, turbant certè intellectum, vt non ſinant conſiderare omnes obiecti conditiones, & circa illas expedite deliberare; videmus enim hominem eò magis inclinare in obiectum, quò maior eſt paſſio, quæ ad illud mouet.

3. Ex his fit, vt contractus initi ob magnam ſpem lucri, vel ob magnum amorem circa aliquid, iuxta eundem *ibid.* vt item promiſſiones, donationes, legata, hæreditates extortæ blanditiis, & precibus ſine dolo & fraude, ſint obſeruanda, iuxta eundem *ibidem* aliis citatis, quia ex vna parte ſunt maxime ſpontanea, & ex alia, debita libertas in illis regulariter non deficit.

4. Dixi regulariter) nam non nego aliquando has paſſiones adeò eſſe vehementes, vt omnino ab iis obſcuretur nobis ratio: in quo euentu (niſi in cauſa quis peccauerit admittendo tales paſſiones cum præuiſione effectus ſecuturi) à peccato excuſabimur, quemadmodum nonnulli à peccato excuſant interdum eos, qui ex vehementi paſſione ſe ipſos interficiunt; hi enim facile præſumuntur in breuem quaſi amentiam incidiſſe, dum tantum malum propriæ internecionis non apprehendunt.

§. V. *Metus qua ratione ſe habet circa Voluntarium.*

1. Ea, quæ fiunt ex metu, licet interdum (quando ſcilicet diſplicet actio, quæ ex metu fit) inuoluntaria ſint ſecundum quid; abſolutè tamen ſunt voluntaria, tantamque habent voluntarij liberi rationem, quanta ſufficit ad peccandum vel ad merendum: ita S. Thom. *p. 2. q. 6. art. 6.* & paſſim Theologi. Ratio eſt, quia, qui merces v. g. proiicit ob naufragij timorem, verè omnibus expenſis, ob bonum vitæ, (quam ſeruare hic & nunc intendit) eiuſmodi iacturam, licet cum diſpli-

centia

Digitized by Google

centia , eligit , eſto, metu illo non vrgente , nequaquam electurus.

2. Quod ſi tantus excreſceret metus , vt turbaretur mens , ac tolletetur deliberatio , certum eſt non fore actum,niſi inuoluntarium , vt in ſimili vidimus §. *praecedente , num 4.*

Moneo diſputationem hîc eſſe de geſtis cauſaliter ex metu , nam facta comitanter cum illo , adulterium, v.g. ſuſceptum à muliere cum metu inſtantis infamiæ , vel mortis , ſunt ex omni parte voluntaria , quia fiunt à cognoſcente ſingula, vt ſupponimus , nullo extrinſeco cogente,cum propenſione voluntatis , ſecus omnia peccata, quæ certè committuntur , comitante metu gehennæ, voluntaria eſſent.

Qui metus ſit iuſtus cadens in conſtantem virum.

3. Duplex eſt Metus. Grauis alter , quem etiam iuſtum,probabilem,cadentem in conſtantem vitum appellamus. Alter leuis, qui vocatur etiam iniuſtus, improbabilis, non cadens in conſtantem virum.

Ij autem cenſentur Metus prioris generis , qui à graui malo inducuntur , quique ſolent eſſe ſequentes : Metus mortis corporalis , grauis cruciatus corporis , mutilationis alicuius membri , infamiæ notabilis ſiue iuris, ſiue facti , Metus amittendæ virginitatis vel patiendi violentam copulam , amittendi omnia bona temporalia, vel notabilem eorum partem , amittendi proprium ſtatum , amittendi honorem , & ſimilia. Ita Sanchez *lib.4. de matrim. d.2* Caſtro P. *tom. 1 tr.1. d.1. p 7.* alij. Ratio probans hos eſſe timores graues , qui vel ipſos prudentes viros concutiant, eſt,quia hæc mala niſi ex aliquo capite mox explicando , diminuantur, grauia eſſe, & meritò timenda ipſi cæci vident.

4. Huc item pertinet metus excommunicationis iniuſtæ : iniuſtæ,inquam , non verò iuſtæ ; ſiquidem iuſta fertur , vt homo reſipiſcat à pertinacia,& à culpa , quod cùm is facilè poſſit præſtare , obediendo , tenetur præſtare : ni faxit,ſibi imputet : At iniuſta , licet coram Deo nequaquam liget ; tamen, quia ligat in foro externo , timenda eſt ; nam cogitur ſic excommunicatus , (vt vitet ſcandalum) abſtinere à Sacramentis , diuinis officiis , fideliúmque participatione , à quibus abſtinere,malum eſt non contemnendum. Vide quæ dicam §.7. *de timore iuſtè incuſſo.*

5. Dixi (niſi ex aliquo capite diminuantur) nam ad cognoſcendum , an metus ſit grauis, non ſolùm expendi magnitudo ipſius mali debet , quod hactenus fecimus, verum etiam qualitas perſonæ , tum eius quæ infert,tum eius quæ patitur metum : adde & modum , & ſimilia adiuncta , ſub quibus eiuſmodi metus incutitur , ita de Lugo *t.2. de iuſt.d.22.ſect.7.n.*133. Si enim puer , v.g. vel fœmina inermis cordato homini mortem comminetur, non illud inducet metum cadentem in cõſtantem virum: ad grauem enim metum oportet , vt qui timorem infert, eius ſit conditionis, vt ei nequeat facilè reſiſti : Vel certè ſi aliàs poſſit, ſunt tamen eæ circumſtantiæ,vt hic , & nunc non poſſit : Vt ſi ego,v. g.eſſem funibus aſtrictus,& puer nudo gladio mortem mihi minaretur.

6. Etiamſi ſimilia non ſit ſolitus facere, ſi tamen ſeriò mala grauia minitetur , ſatis eſſe ad inducendum metum grauem exiſtimo ; ſiquidem qui agnus fuit , potuit (quæ praua eſt hominis propenſio) repente in leonẽ verti.

7. Rurſus id , quod fœminæ vel puero cauſa eſt ſufficiens iuſti metus, non erit regulariter viro, cùm puellæ, puerique faciliùs timeant, quàm viri,qui maiori prudentia rerum metuendarum momenta perpendunt.

8. Metus reuerentialis Superiori debitus tum demum mihi videtur grauis , quando eſt coniunctus cum rationabili timore , ne ſuperior,vel rigidè , vel malè tractet ſubditum, ita Caſtro P. *l. c. num.*6. id enim rationabiliter conturbat hominem vel conſtantem : Aliàs , ſolus pudor , & erubeſcentia , quam pati ſubditus præuideat, ſi ſuperiori contradicat , non videtur niſi leuis , & qui vinci poſſit ; & debeat.

9. Solas importunas preces , hoc eſt,inſtantiſſimas, & ſæpiùs inculcatas cadere in virum conſtantem, eaſque meritò timeri à viro graui , affirmat Pontius *lib. 4. matr. cap.5. n.17.* negat Sanchez *lib.4. matr.d 7. n.7.*

10. Denique , nota duo. Primò , metum non ſolùm cadere in conſtantem virum , quando prædicta mala timentur in perſona propria , ſed etiam quando in filiis, vxore , parentibus,conſanguineis , amiciſſimis,in iis ſcilicet omnibus , quorum bona , vel mala ad perſonam propriam pertinere iudicantur ; ita idem *ibid.n* 12. Secundò , metus prædictos aliquando iuſtè alicui incuti poſſe, vt ſi mortem minetur Iudex Reo conuicto : iniuſtè aliquando,vt ſi mortem latro comminetur innocenti viatori ; Diuerſos effectus hi diuerſi metus pariunt , vt ex dicendis patebit.

Quid operetur metus grauis iniuſtè incuſſus in contractibus.

11. Quæſtio celebris eſt , an contractus ex metu cadente in conſtantem virum celebrati ſint validi : poſſe enim à Iudice propter bonum publicum vt inualidos declarari,omnes fatemur : ita Doctor.cit. Iuuat autem permaximè id noſcere : nam ex teſtamento, v. g.in fauorem meum extorto per metum iniuſtum , ego hæres ero , ſi illud ſit validum , eſto poſt ſententiam contra me ferendam , amiſſurus ſim hæreditatem : at ſi non eſt validum, ne ante ſententiam quidem , hæres ero. Eodem modo ſi per ſimilem metum mihi aliquid elargiaris, ſoluas , vendas,ego fiam illius Dominus,ſi hi contractus ſint validi, ſecus apud te dominium de iure remanebit.

12. Aduerte autem nos hic de metu graui iniuſtè incuſſo ad extorquendum ipſum contractum loqui , ſecus omnes fatentur cõtractum eſſe validum, vide Sanch. *lib.4. in dec.c.3.n.4.* Leſſ.*lib.2. c.27. n.40.* Si quis,v.g. ob timorem mortis ab inimico ſuo inferendæ eligeret ſua prædia mihi vendere , vt expeditus à patria diſcederet, mortémque vitaret , valida erit venditio, quia timor ab inimico illatus cum non fuerit directus ad extorquendam venditionem,venditionem inficere non poteſt, idem eſſe in matrimonio, Sanchez *lib.1.de matr. d.* 12. idem in votis , rectè docet Th. Sanchez *lib.4. in Dec.c.3.n.4.*aliique. Vt ſi quis,v.g. te iniuſtè occidere minetur , niſi illi tua prædia vendas,tunc enim verò quæſtio eſt, an ſi vendas , validè vendas.

13. Iam verò idem Sanch. *de matr.lib.4.d.*8. aliique, quibus adde Caſtro P.*t.*1 *tr.*2. *d.*1. *p.*8.*n.*4. Iuan de Lugo *tom. 1. de iuſtit. d. 22. ſect.6. à n. 73.* plurimique docent contractus celebratos hoc metu iniuſtè incuſſo ad eos extorquendos iure naturæ eſſe validos , & conſequenter per illos transferri dominium, poſſe tamen à Iudice nullos , inualidoſque declarari , celebratos intellige cum vero conſenſu, licet meticuloſo ; ſi enim verum conſenſum remoueas,tunc ſine dubitatione contractus inualidus eſt , ex defectu conſenſus, qui eſt de contractus eſſentia. Excipit tamen idem Sanchez Matrimonium , dotis promiſſionem , vel dationem , promiſſionem , vel traditionem bonorum Eccleſiæ , & denique votum Deo factum: hæc enim extorta per dictum metum ſaltem propter declarationem factam ab Eccleſia , nulla prorſus ſunt , & irrita. Ratio præcipua prædictæ validitatis eſt , quia, non obſtante iniuria allata per metum , iam adeſt iuſtus titulus dati , & accepti , promiſſi , venditi , &c. verè enim datum , acceptum , promiſſum , venditum eſt, &c. adeſt item voluntarius conſenſus, quia metus,vt *ſuprà n.* 1. vidimus , voluntarium abſolutè non tollit. Adeſt ergo totum illud , quod eſſentialiter requiritur ad rationem validi contractus. Adde Baptiſmum receptum ex dicto metu validum eſſe , vt item cætera Sacramenta , excepto matrimonio , cur igitur non ſic contractus ?

14. Verum Molina, Rebell. Val. aliique apud Onate *t.1. de contractibus,tr. 1. d.3. ſect. 13. num. 135.* docent eſſe iure naturæ inualidos , hoc eſt , nullam ex iis oriri obligationem, & conſequenter per illos non transferri dominium

nium

Digitized by Google

nium. Cum his ego ſentio, & ratio mea eſt, quia in iure naturæ impoſſibile eſt, vt ex iniuſtitia oriatur iuſtitia, ſeu ius; ſicuti in phyſicis ex vitio profluere non poteſt actus virtutis; & in metaphyſicis ex differentia Leonis oriri non poteſt riſibilitas: ſed ſi ex contractu meticuloſo orietur obligatio iuſtitiæ, ſanè ex iniuſtitia orietur Iuſtitia; ergo &c. Minor probatur; nam obligatio iuſtitiæ orietur ex contracto per iniuriam extorto, hoc eſt, ex contractu iniuſto, atque adeò ex iniuſtitia. Quotiam ergo eiuſmodi contractus obligationem non patit, contractos eſſentialiter non erit, qui definitur, *Vltro citroque obligatio.*

15. Confirmatur. Nam qui per metum iniuſtum extorquet contractum, & ex eo aliquid habet, tenetur illud ſtatim reſtituere, vt concedunt ipſi aduerſarij apud Caſtro P. *l. c. n.* 5. ergo ſignum eſt contractum eſſe nullum, ſecus expectari poſſet, donec Iudex irritaret: ſcio reſponſionem quorundam apud Sanch. de Lugo, Caſtro P. citatus, ſed non ſatisfacit, id quod tamen fusè perſequi nobis otium non eſt.

16. Ex dictis ſoluitur Ratio aduerſariorum illata *num.* 13. nego enim adeſſe ſufficientem conſenſum, vt in caſu noſtro requiritur; quamuis enim adſit conſenſus voluntarius ſufficiens ad meritum, vel peccatum, quod ſolùm *num.* 1. docuimus, tamen, quia ex eiuſmodi conſenſu voluntario, ſed per iniuriam extorto, non oritur obligatio iuſtitiæ, quæ eſt de eſſentia eius conſenſus, qui eſt contractus, ideò ſufficiens in caſu noſtro non eſt. Id quod ſoluit illud de Baptiſmo, & Sacramentis, ad quæ (præter matrimonium) ſatis eſt conſenſus voluntarius, & liber, non verò requiritur conſenſus, qui ſit contractus. Quod ſi ex Baptiſmo, vel alio Sacramento oritur obligatio ad ſeruanda præcepta Eccleſiæ, &c. non eſt hæc obligatio iuſtitiæ orta ex contractu, de quo loquimur, ſed alterius virtutis, vt Religionis, &c.

17. At in promptu ſunt multa iura, *l. 1. de reſcind. vend. l. qui in carcerem, 22. ff de eo quod met. l. 2. de iud. & alibi,* ſtatuentia contractus aliquos ex meto eſſe infirmandos, ergo ſupponuntur eſſe ex ſe validos; Adde eſſe nonnulla item iura, quæ dicunt, vel inſinuant eſſe validos.

18. Reſpondeo eſſe etiam iura, quæ dicunt hos contractus eſſe irritos: vnde nego conſequentiam; illa enim iura, quæ nobis videntur contraria, ſolùm ſtatuunt eos eſſe declarandos nullos, ita Pont. *lib. 4. de matrim. cap. 8. n. 8. fine,* ſicuti re ipſa ſunt: id quod iura faciunt ad poſitiuè retundendos contractus iniuſtos, & iniurioſos. Et certè frequenter id neceſſe eſt, propter illos, qui contrariam ſententiam ſequuntur, quæ certè probabilis eſt.

19. Ad id, quod additur, dico, vel ea iura loqui de metu leui, vt mox §. 6. dicemus, contractum nequaquam irritat in foro externo, vel loqui de validitate quoad forum externum, ſic Onate *tom. 1. de contr. tr. 1. diſt. 3. ſect. 13. n. 239.* iura enim antequam contractum meticuloſum irritum declarant, eundem validum eſſe quà ſupponunt, quà ob bonum regimen (ne turbentur inter ſe ſine authoritate Iudicis contrahentes) permittunt.

20. Sed quid reſpondebimus ad paritatem de dolo, quæ ab aduerſariis magni fieri videtur? Communis eſt opinio (ſic Caſtro P. de Lugo *l. c.* aliique) inualidos eſſe contractus, qui celebrantur ex dolo dante cauſam ipſi contractui, ex dolo, inquam, verſante circa ſubſtantiam rei, at ex dolo verſante circa accidentia validos eſſe: v. g mihi vendis vitrum, fingendo eſſe gemmam, venditio inualida eſt: mihi vendis equum multorum annorum pro iuuene, valida eſt iure naturæ; & per aliquos etiam iure poſitiuo, venditio, licèt poſſit per Iudicem irritari pro arbitrio illius, qui fuit deceptus, dummodo contractus non ſit ex natura ſua indiſſolubilis, vt eſt matrimonium. Hoc poſito ſic arguunt: Contractus per dolum extortus circa accidentia eſt iniuſtus, & tamen eſt validus licet irritandus, ergo eiuſdem rationis erit contractus per metum extortus.

21. Reſpondeo, & primò quidem. Quid ſi negetur hoc antecedens, ſcilicet contractum hunc eſſe validum, vt certè plures negant? ſic Robel. *p. 2. lib. 1. q. 6. ſect. 2. n. 11.* apud citatum de Lugo; ſed expeditius ſecundò. Diſtinguo idem antecedens; eſt iniuſtus quoad ſubſtantiam nego, quoad accidentia concedo, atque adeò eſt validus, qua parte eſt iuſtus, id eſt, quoad ſubſtantiam concedo: qua parte eſt iniuſtus, id eſt quoad accidentia nego: ex hac enim parte, cum adſit iniuria, obligatio iuſtitiæ fluere non poteſt, nam propterea compenſari omnino debet. Atque hinc confirmo noſtram doctrinam, cùm enim in contractu meticuloſo iniuria ſit in tota ſubſtantia, vt nemo negat, atque adeò nulla eius pars ſit iuſta; non poterit ab illo ex vllo capite oriri ius. Ruſus ſi metus, atque iniuria in caſu noſtro cadit in totam ſubſtantiam, cur aduerſarij ducunt paritatem à contractu doloſo circa ſola accidentia? debuiſſent profectò ducere ex contractu doloſo circa ſubſtantiam, quo pacto illis nullo modo ſuffragaretur paritas, cùm contractus doloſus circa ſubſtantiam, per omnes, nullus omnino ſit.

Metus grauis in matrimonio.

22. Ex his ſequitur primò Matrimonium ex dicto metu contractum eſſe iure naturæ nullum, quia illud etiam vt Sacramentum fundatur in contractu valido. Adde annullatum fuiſſe ab Eccleſia, *c. Significauit, de eo qui duxit in matrimonio, cap. requiſiuit, cap. gemma, de ſponſalib.* ſicut aliàs annullatum fuit matrimonium clandeſtinum à Tridentino *ſeſſ. 24. cap. 2. de reform. matrim.*

Metus idem in aliis Actibus.

23. Sequitur ſecundò, vt pronuntietur, an alij actus celebrati ex eiuſmodi metu, ſint iure naturæ nulli, eſſe naulter naturam actuum expendendam, Si enim eius ſunt generis, vt debeant parere obligationem iuſtitiæ, eo ipſo ſunt nulli, quia metus eſt in cauſa, vt non oriatur, (ſicuti modo ſtatuimus) dicta obligatio. Huiuſmodi ſunt promiſſio ſponſalium, ipſa ſponſalia, promiſſio vel traditio dotis, venditio, emptio, & vniuerſim omnis traditio, vel promiſſio aliàs obligatoria. Si verò ſunt eius generis, vt ad eorum validitatem ſatis ſit eſſe voluntarios, ac liberos, nec debent dictam iuſtitiæ parere obligationem, erunt (quantum ex hoc capite metus) ſatis validi, licèt poſſint à Iudice reſcindi, & videndum an ex alio capite inualiditatem fortè contraxerint.

24. Certè Sacramentum validè confertur, ſi ſuſcipiatur ex metu, vt modo *num.* 1. diximus: & abſolutio, v. g. ab excommunicatione, vel interdicto ex ſimili metu collata, (cum voluntaria abſolutè ſit,) valida item ex ſe eſſet, tamen quia inualidata eſt ab Eccleſia, *c. Vnico de iis, quæ vi, in 6.* nulliter ex metu confertur; lege Caſtro Palaum *tom. 1. tr. 2. di. 1. p. 9. à n. 2.* & Ioannem de Lugo *de iuſtitia, tom. 1. diſt. 22. ſect. 7. à n. 120.* alioſque ab ipſis laudatos, qui de conſtitutione procuratoris, de ſententia Iudicis, de conceſſione iuriſdictionis, de electione, & ſimilibus ex metu factis latè diſputant, an quamuis ex hoc capite Metus, quoad validitatem non claudicent, quia eis ſufficit eſſe voluntarios, inualidi nihilominus ex aliquo alio capite inueniantur.

§. VI. *Quid operetur Metus leuis iniuſtè incuſſus. Contractus ex Metu leui iniuſto.*

1. METum illum, qui reſpectu viri prudentis eſt leuis, reſpectu verò mulierculæ, v. g. eſt grauis, huc non aduocamus, quia de illo, vtpotè tunc graui, in præcedentibus diſputatum eſt; loquimur ergo nunc de metu omnibus expenſis leui, hoc eſt, de metu alicui, licèt iniuſtè incuſſo: nihilominus tam modico, etiam reſpectu ſubiecti, cui incutitur, vt inſufficiens ſit ad ipſum grauiter conturbandum, & quærimus: An ſi quis ex hoc leui metu, quaſi ex leui tentatione, cui facili negotio reſiſtere poteſt, commotus ineat contractum quempiam cum aliquo (præter matrimonium, de quo mox ſeparatim) validè ineat?

2. Conuenimus eiuſmodi contractus, ſiue oneroſos, ſiue

ſiue lucratiuos eſſe validos. Ratio aliorum eſt, ſic de Lugo mox citandus *n. 145.* quia ſi contractus ſunt validi ex ipſorum ſententia facti ex metu graui; ergo multò magis ex leui. Sed nos, qui hoc antecedens § præcedenti non admiſimus, aliam rationem mox *num. 4.* proferemus.

3. Præterea quoniam contractus initus ex metu graui reſcindi ſolet à Iudice, vt ſuprà inſinuauimus; quæritur & hic, an etiam initus ex metu leni à Iudice reſcindatur, & facilis, communiſque eſt reſponſio negatiua; ne enim detot anſa litibus, ita iuribus ſancitum eſt.

4. Supereſt ergo controuerſia, quid in foro conſcientiæ? Reſcindi docent nonnulli, cum Caſtro P *l. c. part 12. n. 2.* atque adeò eum, qui accepit aliquid ex huiuſmodi contractu, teneri ante omnem ſententiam reſtituere, quia etiam qui leuem metum incutit, iniuriam facit. At alij cum Medina *Cod. de reſtit. q. 3. cauſa x. verſ. ſi fiat remiſſio*, Pontio *l. 4 de matr. cap. 10. n. 5.* hæc duo negant, aiunt enim nec in foro conſcientiæ reſcindi poſſe, nec extorta tali metu eſſe ſub obligatione reſtituenda. Cum his poſterioribus ego ſentio; & ratio huius, & doctrinæ datæ *num. 2.* ſit, quia metus leuis eſt in poteſtate patientis metum, hoc eſt facilè illum homo repellere valet, illiſque non acquieſcere, ideo enim eſt, & appellatur leuis; quare qui non repellit, præſumitur etiam in conſcientiæ foro, liberè velle contrahere, nec ipſi factam eſſe iniuriam ab alio; liberè enim, & ſine iniuria tibi contorta contrahere mihi videris; ſi tam leue impedimentum, tam leuiter obſiſtens (vt ſupponimus; nam ſecus eſſet metus grauis non leuis) à te remoue, cum facilè poſſes, vltrò negligis.

5. Hanc rationem Caſtro Palaus *l. c.* & de Lugo *tit. 1. de Iuſt. d. 22. n. 154. fine*, referunt ex Pontio; verum ne tentant quidem (quod mirum eſt) ſoluere; Certè, ex ipſo Caſtro Palao, *d. d. 1. p. 10.* atque contractus initi ex metu graui iuſtè incuſſo ſunt validi, quia per metum iuſtum, nulla fit, vt nos etiam in § ſequenti dicemus, contrahenti iniuria: at in caſu noſtro nulla item fit conſiderabilis iniuria, ergo, &c. Idem Caſtro Palaus *l. 1. p. 12. num 4.* docet contractum initum per importunas preces, (quæ metum leuem per Thomam Sanch. *lib. 4. de matr. diſt. 7. n. 7.* conſtituunt) validum eſſe, quia illas facilè item poteſt quis repellere: ergo.

6. Obiicit de Lugo *tom. 1. de iuſt. d. 21. ſect. 7. n. 142.* contractus initus per dolum leuem eſt ſaltem ex parte iniuſtus, pro portione ſcilicet, qua dolus is leuis dat cauſſam contractui, & ſaltem, pro rata aliqua, reſtitui debent ea, quæ ex illo dolo leui conſequuntur: nam pari modo quæ ex conſilio leui alicuius fiunt, imputantur ſaltem ex parte dantis conſilium, quamuis cum aliis concauſſis is concurrit ad actionem. Licet igitur metus leuis leuiter concurrat, leniterque commoueat hominem ad contrahendum, tamen dat, ſaltem ex parte, cauſſam contractui, & conſequenter incutiens metum illum tenuem, ſaltem ex parte, facit iniuriam, atque ſaltem pro rata iniuriæ, ad reſtitutionem tenebitur.

7. Reſpondeo. Quicquid ſit de doctrina Antecedentis, certè pro caſu noſtro adeſt manifeſta diſparitas. Qui enim dolum patitur, cùm fallatur, quamuis leuiter non habet in ſe principium tollendi illum, quia leuem dolum, ideò non voluntariè, etiam quoad eam partem ſe geſſiſſe nullo modo præſumi poteſt. At metum leuem patiens, videt eum eſſe metum leuem, & facilè illum poſſe abs ſe totaliter reiicere, & tamen non reiicit: quare nunquam concedendum eſt Ioanni de Lugo metum leuem reipſa influere in conſenſum, nec vt vnum motiuum, nec vt partiale. Ratio eſt iam dicta, quia cum facilè poſſit leuem metum à ſe quis tollere, ſi non tollit, non conſenſit, ſeu non conſentire præſumitur ex metus; ſed ex ſua libertate. Atque ex hoc patet ad id de conſilio leui. Conſilium enim quamuis leue aliter influit, vnde non eſt mirum, quòd illud dans teneatur ad reſtitutionem, ſaltem iuxta conſilij menſuram, noſter metus non influit, vt dictum eſt.

8. Ex opinione aliorum *num. 4.* relata infertur eum, qui conſentit ex importunis ſolis precibus, vel ex puro metu reuerentiali, quæ in ſententia aliquorum metum afferre leuem diximus *ſuprà*, § 1. *n* 8. *& 9.* Infertur, inquam, non teneri ſtare contractui, atque adeò eum, qui ex eiuſmodi contractu aliquid accepit, teneri reſtituere: Vnde mulier, vel filius, vel ſubditus, qui à tali metu reuerentiali, vel dictis precibus ductus, Marito, Patri, Superiori fideiubeat, etiam cum debitis ſolemnitatibus, ſoluere legata, ſeu aliud quidpiam promittat, vel hæreditatem renuntiet, &c. non tenebitur ex hac opinione, prædictis contractibus ſtare, immò ſi quid ex vi horum fortè ſoluit, poterit ſe clam compenſare, quando aliam non habet viam recuperandi ſuum, & is, qui aliquid accepit ex iiſdem contractibus, tenetur ante omnem ſententiam in conſcientia reſtituere. Ita Caſtro P. *t. 1. tr. 2. d. 1. p. 12. n. 3.* Ratio eſt, quia in hac ſententia contractus ex metu leui initus reſcinditur, & obligatorius in foro conſcientiæ non eſt.

9. At verò ex doctrina à nobis allata *eodem num. 4.* infertur contrarium, hoc eſt, eiuſmodi contractibus ſtandum eſſe, & illum filium, vxorem, ſubditum teneri ſoluere, nec ab iiſdem, ſi quid ſoluerint, poſſe intentari clanculam compenſationem, & qui aliquid ex horum contractuum vi accepit, non teneri reſtituere. Ratio eſt; quia per nos, non eſt iniurioſus, atque adeò eſt obligatorius eiuſmodi contractus.

Hæc ſententia probabilior mihi eſt, vt vidimus, contraria, ſaltem propter bonorum authorum reuerentiam probabilis eſt, illámque, eiuſque illationes *num. præcedenti* dictas ſequi tutò potes. Vide Tancred. *l. 4. d. 9. de matrim.* contra Pontium pro ea arguentem.

10. Qui authores, vt Petr. Nauarr. *lib. 3. de reſtit. cap. 1. d. 7. num. 312.* Sarmiento *lib 2. ſelect cap. 11. num. 10.* rectè aduertunt non omnia, quæ faciunt ſubditi ob reuerentiam Superiorum, eſſe in conſcientia modo dicto *num. 4.* reſcindenda, multa enim agunt, v. g. filij, vt parentibus gratificentur, quæ licèt aliter non facerent, libenti tamen animo faciunt. Solùm ergo ea etiam in ipſorum ſententia reſciſſioni ſunt obnoxia, quæ à ſubditis fiunt quaſi coactis, & voluntate omnino repugnante, ſed præ timore, & reuerentia contradicere non audentibus.

Matrimonium ex metu leui iniuſto.

11. Matrimonium contractum ex metu graui iniuſtè ad illud extorquendum incuſſo inualidum eſt, ex ſuprà dictis, at contractum ex metu leui eſtne inualidum? Quamuis modò *numero 4.* ſtatuerimus cæteros contractus ex metu leui iniuſto celebratos validos eſſe, tamen de matrimonio potior apparet difficultas, quia cum ſit indiſſolubile, ac perpetuum vinculum, debet eſſe omninò; & perfectè liberum, atque adeò, dicet aliquis, ne leui quidem metu extortum.

12. Dico eſſe probabile matrimonium metu leui iniuſtè ad hoc incuſſo celebratum nullum eſſe in foro conſcientiæ; idque potiſſimùm propter dictam rationem perfecti conſenſus ad matrimonium requiſiti: ſic Sanch. *l. 4. matr. d. 17. num. 2.* de Lugo *tom. 1. de iuſt. d. 21. ſect. 7. n. 141. fine*; at multò eſſe probabilius validum in eodem foro eſſe, tum iure naturæ, tum poſitiuo: ita idem Sanchez *ibid.* Pont. *lib. 3. de matr. cap. 18 num 2.* aliique. Ratio potiſſima eſt, quia cùm metus leuis ſit in poteſtate matrimonium contrahentis, & facilè illum, is depellere poſſit; ſi non depellit, liberè, & perfectè ſine vlla coactione contrahit, & cum perfectiſſima libertate conſentit, vt ex ſupradictis *à n. 4.* patet, ex quo ratio præcedentis ſententiæ ſolui vtcunque poſſet.

Alij actus ex metu leui iniuſto.

13. Non vitiari hos actus colligitur ex dictis; ſunt enim abſolutè voluntarij, nec iniuriam patiuntur ex leui metu

Digitized by Google

metu, qui facilè repelli poteſt, ergo non eſt caput, vnde claudicent.

§. VII. *Quid operetur metus grauis, vel leuis iuſtè incuſſus?*

Contractus ex metu leui, vel graui iuſto.

1. SI quando quis, V.G. Petrus minetur alicui, tollere, vel non tribuere id, quod ab ipſius Petri libertate dependet, non cadit in quæſtionem, an per eum metum contractus quicunque initus valeat: valet enim ſine controuerſiâ. Ita Caſtro P. *tom.1.tr.2.d.1.p.7. num.2.* Sanchez, *de matr. lib.4. d.5. numero* 18. Ita V.G. Petrus alicui comminatur: *Niſi contrahas cum mea filia matrimonium, nequaquam tibi elargiar centum aureos, vel tollam à te equum, quem tib commodaui.* Certè matrimonium ex hac comminatione contractum validum erit. Ratio eſt quia tunc non iam terreris metu mali, ſeu pœnæ, ſed ſpe præmij, vel mercedis excitaris: ſpes autem ſeu boni expectatio auget, vt ſuprà dixi, voluntarium, non minuit.

2. De vero igitur metu, ſiuè graui, ſiue leui, ſi ſit iuſtè incuſſus ad extorquendum contractum, adhuc dico, illum non irritare, ſed eſſe contractum in vtroque iure naturæ, & Eccleſiaſtico validum. Ita Caſtro P. *l. c. p.*10. Sanchez, *cit. d.* 13. *num.* 3. Pont. *cit. cap.* 13. Ratio eſt, quia radix, vnde nullus ſit, vel reſcindi poſſit contractus, eſt iniuria, quæ fiat contrahenti, at nulla iniuria fit ei, qui ſibi cauſa eſt metus: ergo, &c, quid enim tibi iniuriæ irrogo, ſi dicam: Niſi mihi hoc vendas, accuſabo te iuſtè de homicidio à te pattato? gratiam potius à te iniuero, quippe, tibi propono hoc remedio malum punitionis tibi debitæ poſſe non difficulter effugere.

Matrimonium ex metu quocunque iuſtè incuſſo.

3. Quid de Matrimonio? idem eſto iudicium ex probabiliore ſententia, ſiue metus à lege, ſiue ab alio quocunque proueniat, ita Sanchez *citat. d.* 13. *num.*3. Pont. *cit. cap.* 13. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 17. *d.*6. *numero* 41. de Lugo *de iuſtit. tom.*2. *d.* 22. *ſect.* 7. *numero* 159. Ratio eſt, quia etiam in matrimonij contractu tota ratio illius irritationis eſt iniuria, quæ fiat in illo contrahendo: at in caſu noſtro non fit iniuria, vt patet ex *numero præcedente*, ergo, &c.

Dices, at matrimonium debet eſſe perfectè liberum, quæ libertas certè læditur per metum etiam iuſtè incuſſum ad extorquendum matrimonium. Reſpondeo non lædi iniuſtè, ſed iuſtè; matrimonium autem debet eſſe perfectè liberum libertate non læſa iniuſtè, non vero libertate quomodocunque perfecta: ſic à Caſtropalao reſpondetur huic rationi: ſed quia alicui videri poterit rationi non plene ſatisfieri, adde & authoritatem multorum, vt Couarru. Manuel. Gutierr. aliorumque apud citatos, aſſerentium eiuſmodi matrimonium nullum eſſe, non puto improbabilem ipſorum opinionem.

4. Bonacina, *de matr. quæſt.*3. *p.*8. *à num.* 10, aliique nonnulli, vt Coninch. *diſp.*28. *d* 1. *num.*15. apud Sanch. & Caſtro P. cit. diſtinguunt in hunc modum: Eiuſmodi metus grauis iuſte aliquando incutitur ad alios fines, aliquando ad extorquendum matrimonium, V. G. habet Caius ius accuſandi Titium ob iniuriam ſibi illatam per furtum mille aureorum; poteſt tunc Caius metum accuſationis incutere Titio ad extorquendos mille aureos, dicens: *Redde mihi aureos, ſecùs te accuſabo*, at non poteſt licitè dictum accuſationis metum incutere ad extorquendum matrimonium, ſic dicens: *Duc meam filiam, ſecùs te accuſabo.* Ratio eſt, inquiunt, quia hic metus iniuſtè incutitur ad hunc finem matrimonij, cùm ipſius libertati repugnet: at verò ad finem extorquendi aureos iuſtè incutitur, quia ad eos recuperandos vtitur Caius modo licito accuſationis. Pari modo ſi Iudex minetur carcerem Petro ſtupratori Virginis, niſi illam ducat, vel dotet; tunc licite (aiunt,) & iuſtè Iudex carcerationis metum incutit ad extorquendum matrimonium, quia ſtuprator tenetur ſecundum leges illud celebrare.

5. Sed nos putamus in vtroque caſu, & exemplo eſſe validum. Ita Caſtro P. *t.1. tr.2. cit. d.1. p.7. num* 1. de Lugo *tom.2. de iuſt. d.*22. *ſect.*7. *num.*160. Ratio eſt, quia in vtroque abeſt iniuſtitia, & coactio. In Iudice iam ſpontè conceditur, in alio probatur; quia tunc Caius non ſe illicitè gerit, nam ſi rectè, & attentè res expendatur, Caius non minatur accuſationem; quia Titium abſolutè nullo modo cogit, ſed ſolùm ſub conditione proponit ipſi Titio, vt, ſi velit euitare accuſationem, cui ipſe cauſam liberè dedit, & quam ſine peccato deferre Caius poteſt, filiam liberè ducat. Non tamen interim nego propter extrinſecam Doctorum autoritatem, atque eorundem non contemnendam rationem poſſe Bonacinæ opinionem probabilem reputari. Vide Tancredum contra Pontium *lib.*4. *de matrim. d.* 2.

Alij actus ex metu iuſtè incuſſo.

6. Alij quicunque actus ex metu iuſto quomodocunque incuſſo validi ſunt; ſi enim validi ſunt contractus, & matrimonia, multò magis cæteri actus, qui pauciores, minoreſque conditiones requirunt, & ex alia parte ſatis ſunt voluntar, vt ſuo loco ſuprà, vniuersè concluſimus.

§. VIII. *Quid operetur metus ſiue grauis, ſiue leuis in votis etiam ſolemnibus, qualis eſt profeſſ in Religione.*

1. INſtituo peculiarem de hac re breuem quæſtionem, quia ſuis peculiaribus ſcatet difficultatibus. Qui aliquid Deo vouet motus timore periculi prouenientis ex cauſa non libera, ex periculo, V. G. quod infertur ex tempeſta, ex morbo, &c. dicitur vouere ob metum incuſſum intrinſeco, qui motus timore periculi, quod infertur à cauſa libera, V. G. à Lattone, à Iudice, &c. dicitur vouere ob metum incuſſum ab extrinſeco.

2. Iam ſi metus leuis, vel grauis ſiue iuſtus, ſiue iniuſtus, ſiue ab intrinſeco, ſiue ab extrinſeco non incuſſus ſit ad finem extorquendi votum, certum eſt nihil officere validitati voti: tum ergo erit, & obligabit. Ita Sanchez, *lib.*4. *in dec. c. num.*4. Caſtro P. *tom.*3. *de voto d.* 1. *p.*5. *num.*1. Ratio eſt, quia tunc à nemine impellitur vouens, ſed ſponte ſua illud eligit, tanquam remedium imminentis mali. Huc reducitur quando elicitur votum, tanquam conditio oblata ad malum euitandum, de qua re videatur Sanchez *ibid. num.*5. & *lib.*4. *de matrim. d.* 12. *num.* 11.

3. At vero metus grauis iniuſtè ad extorquendum votum ab alio incuſſus, illud ſiue ſimplex, ſiue ſolemne profeſſionis inualidum reddit, ſaltem ex iure poſitiuo, & per aliquos, etiam ex iure naturæ, vnde, vt non ſeruetur, Religione nequaquam eget. Sic Sanchez, *lib.*4. *in Decalog. c.*3. *num.*12. Sotus, Abbas, Nauarrus, Arg. Tolet. Sà, atque *ibid.* cit. Ratio eſt, quia ex vna parte votum deſcribitur eſſe ſpontaneum Dei obſequium, vnde omnino voluntarium eſſe conuenit, & ex alia parte irritum eſſe votum ſic emiſſum declaratum eſt ab Eccleſia. Ita Sotus que apud eundem Sanchez *l. c. num.*6. & apud Caſtro P. *tom.*3. *d.*1. *de voto, part.*5. *num.*6.

4. Hinc meritò deducunt aliqui, vt Nauarr. Sà, Tolet. que cum Sanch. *lib.*4. *in Dec. cap.*3. *num.*12. initiatum ordine Sacro metu viri conſtantis, non teneri Voto caſtitatis ordini annexo, atque ita poſſe ſine vlla diſpenſatione ad nuptias tranſire, ſi nolit in Ordinis Sacri uſu permanere: ſic Sanchez, *d. cap.*3. *n.*18. monent tamen, ſi ceſſante metu, vel ſemel eo ordine vſus ſit, quod non poteſt reſilire: quia vſus ille eſt ordinis ratificatio: ratificari

ratificati etiam poſſe interno conſenſu votum ſolemne, vt item matrimonium ſimili interno conſenſu etiam poſt multos annos, & quo modo, rectè admonet idem Sanchez, *de matrim. lib* 1. *d.* 33. *num.* 11. & 14. Sed quoad profeſſionem ne omittas legere, quæ *infrà* dicentur *c.* 3. *§.*7. *verb. profeſſio Religioſa*, *num.* 3.

5. Quòd ſi metus grauis iuſtè incuſſus ſit ad extorquendum votum ſiue ſimplex, ſiue ſolemne, v.g. ſi quis te homicidam cogat ad emittendum votum aliquod, ſecus minetur tuum crimen apud Iudicem delaturum, (quod quidem iuſtè poteſt) plurimum probabilis eſt ſententia, illud irritum reddi. Sic Lopez, Vega, Manuël apud Sanchez *lib.* 4. *in Dec. c.*3. *num.* 20. quia licèt ſine iniuria poſſit quis tibi illud malum comminari in ordine ad punitionem, vel quid ſimile: at ſemper erit cum iniuſtitia illud comminari in ordine ad votum emittendum, quod ſummam petit libertatem, vt in ſimili de matrimonio, aliqui paulò antè §. *præcedente*, *numero* 4. dixerunt: tamen probabilius eſt, illud votum eſſe validum, & obligare ſic vouentem. Ita Sanchez, *l. cit. n.*21. Caſtro P. *tom.*3. *tract. de Voto, diſput.* 2. *p.* , *num.* 5. aliique. Ratio eſt ibidem inſinuata, quia tunc ſolùm ſibi ſine iniuria, immò cum beneficio proponitur ſub conditione, non ſub coactione votum, vt ſcilicet voueat, ſi malum, cui liberè cauſam dediſti, euitare velis.

6. Denique à metu leui extrinſeco, ſine quo votum non fieret, votum inualidari in foro conſcientiæ, atque adeò, nec votum ſimplex, nec ſolemne profeſſionis, vel Ordinis ſacri ſic emiſſum eſſe validum, docent multi probabiliter; vt Nauarr. aliique apud Sanchez, *l. c. num.* 22. quia huic voto deeſt perfectus, & omnino liber conſenſus: tamen probabilius eſt non inualidari, adeóque tale votum eſſe in conſcientia obſeruandum, eſto det facilem cauſam relaxationi. Ita Sanch. *l. c. n.*24. Val. Sotus, Lopez, *ibid.* citati. Ratio eſt, quia conſenſus habitus ex leui metu, quia facilè repelli poteſt, ſatis perfectus eſt, vt *ſuprà*, §.6. *num.* 4. vidimus in ſimili.

Quid operetur metus in iuramento.

Remiſſiuè.

An ſi promiſſioni factæ per metum addatur iuramentum, promiſſio reddatur valida, obligétque: dicendum erit, Deo fauente, cum de iuramento *lib.* 3. *cap.* 3. §.5. *num. præſertim* 6. & 12. diſputabimus.

§. IX. *Quid operetur metus in tranſgreſſione Præceptorum.*

1. CErtum eſt metum grauem, etiam mortis, vel grauis cuiuſcunque damni non excuſare à peccato eum, qui ex illo tranſgreditur præceptum naturale in iis actionibus, quæ ſunt intrinſecè malæ, quæque nulla ratione honeſtari queunt; qualia ſunt mendacium, idololatria, odium Dei, pollutio voluntaria, acceſſus ad non ſuam, occiſio directa innocentis, &c. Ita Caſtro P. *tom.* 1. *tract.* 1. *d.* 1. *part.* 13. *numero* 2. aliique paſſim. Ratio eſt, quia ex vna parte ſi actio intrinſecè mala eſt, malitia tolli nulla ratione ab ea poteſt, & ex alia nequit duci excuſatio ab inuoluntario; metus enim voluntarium abſolutè, vt ſæpè dictum eſt, non tollit Quòd ſi minuit, iam fatemur, diminui ex metu, & peccatum. *C. Sacris, de iis quæ vi*, ibi: *licet metus attenuet culpam.* Sed certè, ſi adſit debita aduertentia, nunquam ita, vt ex mortali extenuet vſque ad veniale, quandoquidem, vt dictum eſt, malitia intrinſeca grauis ſemper remanet.

2. Dixi (occiſio directa innocentis) nam indirecta excuſari non ratò poteſt, vt accidit in eo, qui fugiens perſequentem, conculcat in via puerum innocentem: & in Milite, qui dum iuſtè bellum gerit, explodit bombardam, interficitque ſimul cum hoſtibus infantes innocentes, & in eo, qui occidat aggredientem iniuſte: in his enim, & ſimilibus, ex metu mortis poteſt quis alium occidere, quia non interfectionem alterius, ſed ſuæ vitæ iuſtam defenſionem intendit, & per accidens euenit innocentis mors.

3. Dixi iterum (quæ nulla ratione honeſtari queunt,) nonnullæ enim ſunt actiones, quæ, extra neceſſitatem prohibitæ ſunt; illa adueniente, honeſtari iudicantur. Si enim, v.g. in extrema neceſſitate alienum rapias, iam hoc furtum honeſtatur à neceſſitate, immò ne furtum quidem eſt, quia tunc omnia ſunt communia. Ita etiam, eſſe mortale cooperari cum alio ad fornicationem, ad homicidium, ad vſuras extorquendas, & tamen ex metu grauis mali ſi famulus comitetur dominum ad turpem congreſſum, ſi Chriſtianus remiget in triremibus Turcarum Chriſtianos perſequentium, ſi Debitor ſoluat fœneratori vſuras, excuſantur, modo alibi enucleatius explicando: quia illa cooperatio à neceſſitate cohoneſtatur.

4. Certum ſit ſecundò, eundem metum excuſare à peccato tranſgreſſorem præcepti diuini poſitiui reſpicientis bonum, ſeu vtilitatem propriam operantis. Ita Vaſq. 1.2. *diſput.* 161. *cap.* 2. Suarez *de cenſuris*, *d.*6. *ſect.* 3. *num.* 5. & *de legibus*, *cap.* 30. *num.* 9. aliique apud Bonac. *d.* 1. *de pecc. quæſt.* 8. *part.* 2. *num.* 3. Ratio eſt, quia etiam tunc actio honeſtatur à graui neceſſitate: nec Deus præſumitur illud præceptum datum in vtilitatem particularis, velle vt cum tanta difficultate ſeruetur. Exempla ſunt, Integritas confeſſionis, ipſa confeſſio præmittenda ante Communionem, Vota Deo facta, Vacatio à ſeruilibus die feſtiuo; hæc enim, & ſimilia cum iubeantur ob bonum ſpirituale operantis, non cenſentur obligare cum tanto rigore; ſemper autem, præciſo ſcandalo, contemptu, & vt non fiant ex odio Religionis; nam ſic eſſent eiuſmodi actiones ex iis finibus procedentes intrinſecè malæ.

5. Dixi (ob vtilitatem propriam) nam, ſi prædicta præcepta ſint reſpicientia bonum commune ſtatus Eccleſiæ, non excuſatur quis à metu, qui illa tranſgreditur, ſi quidem bonum commune ſtatus Eccleſiæ, eſt bono particulari præferendum. Ita idem. Huius generis cenſentur omnia Chriſti poſitiua præcepta pertinentia ad adminiſtrationem Sacramentorum, cuiuſmodi eſt ſigillum Confeſſionis, Conſecratio in duplici ſpecie, Confectio Sacramentorum ſecundum debitam materiam, & formam; præſtat enim hæc intacta ſeruari, quam hominem damnum quodlibet pati.

6. Nota hic obiter, non peccare eum, qui contrahit matrimonium adductus ad contrahendum ex metu graui; quia ſic contrahens verè non contrahit matrimonium, vndè non ponit materiam, vel formam indebitam, in qua indebita poſitione conſiſtit iniuria Sacramenti; cum enim non ponat contractum validum, id eſt, validam traditionem, validámque acceptationem, in quibus materia, & forma Sacramenti matrimonij conſiſtit; (metus enim inualidat, vt *ſuprà* dictum eſt, matrimonij contractum, vnde nec peti, nec reddi debitum tunc poteſt) nihil Sacramenti ponit quod in irritum abeat; Debere autem hunc æquiuocatione vti, ne mentiatur, certum eſt.

7. Difficultas iam ergo ſupereſt de præceptis poſitiuis humanis. Dico omnes ferè Theologos conuenire, metum grauis mali iuſtum, immò omnem magnam difficultatem excuſare à quocunque humano præcepto ſiue Eccleſiaſtico, ſiue Ciuili, etiam ſi ſupponamus obligare alias ad mortale. Ita Caſtro P. *tom.* 1. *tract.* 2. *diſput.* 1. *part.* 13. *numero* 9. Valent. *part.* 2. *diſtinct.* 7. *de lege humana*, *quæſtione* 5. *part.* 6. §. *ſupereſt quarta quæſt.* Sotus, Sylueſt. apud eundem. Ratio eſt, quia leges humanæ non obligare ſiue ſolent, ſiue valent cum tanto diſpendio, cuius tamen rei rationem, vide apud Valentiam, *l. c.* §. *Quæ autem Caietanus.* Sic præceptum ieiunij, auditionis Miſſæ feſtiuæ, ſic ſolutionis Decimarum, ſic præceptum de non communicando cum excommunicato, ſic ſimilia non obligant graui vrgente neceſſitate,

Supponitur autem ſemper debere abeſſe ſcandalum, & contemptum, nec rem præceptam lege poſitiua eſſe aliunde iure naturali, vel diuino imperatam, vel contra eiuſmodi ius redundare, vt ex ſe patet.

8. Ex dictis fit primò habentem Votum Caſtitatis, quod eſt impedimentum matrimonij, poſſe timore mortis, vel grauis mali, quantum eſt ex hoc capite, contrahere matrimonium; ita Castro P. *l. c. num.* 9. quia cum votum obliget ad modum legis, non obligat cum tanto rigore. Sed hoc non erit verum matrimonium, vnde non poterit reddi, nec peti debitum, quia metus extrinſecus ad extorquendum matrimonium incuſſus, vt *ſuprà*, §. 5. *num.* 12. dictum eſt; irritum eo ipſo reddit matrimonium. Quid ſi ratificet tranſacto metu? Reſpondeo, peccabit violando votum, Verùm ſi votum erat ſimplex, validè contrahet, quando ſolùm poſſet reddere; non verò petere debitum, vt *ſuo loco* dicetur, & docet Sanchez, *lib. 9. de matrim. d. 34. num. 1. ſuncta d. 34. num. 1.*

9. Fit ſecundò, timore eodem licere pariter matrimonium contrahere, cum quocunque alio impedimento impediente, vel etiam dirimente inducto ab Eccleſia, (intellige, ne mentiaris, re æquiuocatione hic, & *numero præcedente*; ſicuti diximus *numero 6.* vti debere,) Ita Castro *P. l. c. numero 9. fine*, citans Sairum. Ratio eſt, quia Eccleſia non te obligat ad non contrahendum, cum tanto tuo detrimento. Sed tunc, quandoquidem propter metum, vel propter impedimentum dirimens nullum fuit matrimonium, nec debitum petere potes, nec reddere. Inſuper ſi impedimentum erat dirimens, non poterit validè ratificari, ſine debita diſpenſatione, vt ex *tractatu de matrimonio* conſtat.

§. X. *De Inuoluntario ex Ignorantia, & Inaduertentia.*

1. IGnorantia (idem de obliuione, & inaduertentia, ſi quidem qui non aduertit, actu ignorans eſt) alia eſt iuris, alia facti. Rurſus alia inuincibilis, ſeu inculpabilis, alia vincibilis, ſeu culpabilis. Et culpabilis quidem alia eſt craſſa, alia affectata, alia ſupina. Et iterùm alia culpabilis notabiliter, alia leuiter. Quarum exactam explicationem habes *infrà lib.* 1. *c.* 1. §. 7. *à n.* 21.

2. Certum autem eſt primò, Ignorantiam grauiter culpabilem ſiuè rerum, quas lex iubet omninò eſſe ſciendas, vt ſunt Myſteria fidei, ſiuè rerum, quæ ad tuum ſtatum, & officium grauiter pertinent, vt ſunt præcepta à te ſub graui obligatione ſeruanda, ex ſe eſſe peccatum mortale. Ita Castro *P. t. 1. t. 1. d. 1. p. 17. n. 1.* Sanch. *lib. 1. in dec. c. 17.* Omnes enim obligantur ſcire ea, quæ grauiter pertinent ad ſtatum ſuum, ne ſcilicet periculum ſubeat, circa ſibi pertinentia, grauiter errandi.

3. Certum eſt ſecundò, Ignorantiam minuere culpæ grauitatem. Ita Castro P. *ibidem num.* 1. Nam ſi ea ſit omninò inculpabilis, à culpa omninò nos liberat, vt mox *numero ſequenti* dicemus. Si ſit quomodocunque culpabilis, quia ſemper minuit voluntarium, minuet & pro rata culpam.

4. Certum eſt tertiò, Ignorantiam inuincibilem ſiue iuris, ſiuè facti tollere in foro conſcientiæ omnem culpam à tranſgrediente præceptum: at verò craſſam, affectatam, ſupinam non tollere culpam, ſed, ſi ſit in re graui, afferre mortale peccatum. Ratio horum eſt, quia in inuincibili nullum voluntarium adeſt, vnde nullum peccatum; In craſſa, ſupina, affectata, eſt voluntarium indirectum contra præceptum, quia præceptum, quod cum tanta ignorantia ſciri negligitur, verè non intenditur ſeruari.

5. Certum eſt quartò, negligentiam leuem diminuere culpam vſque ad veniale. Ratio eſt, quia negligentia ſolum leuis contra obligationem ſciendi præceptum non poteſt niſi parere leuem culpam.

6. Afferamus claritatis gratia exemplum in Antonio, Caio, Titio, qui cum ignorarent hodie eſſe diem ieiunij, carnes ad menſam adhibuerunt. Contigit enim, vt Antonius nullo peccato peccaret, Caius peccaret mortaliter, Titius ſolum venialiter. Nam Antonius inculpabiliter neſciuit eſſe diem ieiunij, ergo inculpabiliter carnes comedit: Dices, at debuit inquirere, vt ſciret. Reſpondeo, cum ipſi ne in mentem quidem venerit hoc debitum inquirendi, nulla ratione imputabitur ei ad culpam, non quæſiuiſſe: quod ſi id in mentem occurrit, nec tamen inquiſiuit, certè ignorantia eſſet hæc culpabilis, de qua *mox*, non verò inculpabilis, de qua nunc proferimus exemplum.

7. Caius ex negligentia vel craſſa, vel affectata, vel ſupina, vel notabiliter graui, ſiuè de induſtria, vt non obligaretur abſtinere à carnibus, ſiuè vt ſine remorſu conſcientiæ comederet, ſiue ex temeraria pigritia, cum facilè potuiſſet rem cognoſcere, idque aduerteret, non curauit, carneſque comedit. Hic ex culpa graui neſciuit eſſe diem ieiunij: ergo cum culpa graui carnibus ſe refecit. Scio nonnullos excuſare à mortali tranſgredientem præcepta, non quidem naturalia, ſed poſitiua ex ignorantia notabiliter graui, quæ tamen non pertingat ad craſſam. Verùm id per occaſionem *infrà lib.* 2. *c.* 1. §. 7. *n.* 29. tradam.

8. Titius incidit quidem in dubium, an hodie dies eſſet ieiunij, veritatemque explorauit à ſuis vicinis, cum potuiſſet facilè à Parocho, vel Viro docto, ſed negligentia quadam naturali captus ab his non quæſiuit; vnde factum eſt, vt carnes comederit. Hic culpabiliter ex leui negligentia neſciuit prohibitionem, ergo culpabiliter cum leui peccato carnes manducauit.

At, Non poſſum diſcernere grauiſne fuerit Titij hæc negligentia, an leuis? Reſpondeo, tunc vſui eſſe debent regulæ allatæ in ſuperioribus *cap.* 1. §. 3. *n.* 32. proportionaliter hìc applicandæ.

Diximus iam ſatis de ignorantia quoad culpam, dicamus nunc ad vberiorem doctrinam, de ignorantia quoad incurrendam pœnam culpæ à poſitiua lege impoſitam.

De Ignorantia pœnæ impoſita à lege poſitiua.

9. Duobus modis, tibi contingere hæc ignorantia poteſt.

Primò, ſi neque legem, ſeu prohibitionem ſcias, neque conſequenter pœnam impoſitam tranſgredienti, eiuſmodi legem, & ſic illam tranſgrediaris. Vt ſi ignores prohibitam eſſe ſub lata excommunicatione percuſſionem Clerici, & hunc percutias. Huc etiam pertinet, ſi noueris dictam prohibitionem, ſed te fugiat hunc, quem percutis, eſſe Clericum, illam ignorantiam iuris, hanc facti ignorantiam appellamus.

10. Secundò, legem quidem compertam habeas, ſed non pœnam legi annexam, & ſic legem tranſgrediaris. Vt ſi ſcias Clerici percuſſionem eſſe ab Eccleſia prohibitam, ſed te lateat eſſe prohibitam ſub pœna excommunicationis, & illum percutias.

11. Si neutrum, id eſt, nec legem, nec pœnam ſcias; ſemper excuſaberis ab incurrenda pœna: Quare ſi percutias Clericum ignorans hanc percuſſionem eſſe ab Eccleſia vetitam, in pœnam excommunicationis non incurris. ita Nauarr. Sayr. Rodriq. aliique apud Merollam, *tom.* 1. *d.* 1. *c.* 2. *dub.* 1. *& dub.* 16. *num.* 228. Castro P. *t.* 1. *tract.* 2. *d.* 1. *part.* 17. *à num.* 1. aliique. Ratio eſt, quia ſic non delinquis voluntariè contra Eccleſiæ prohibitionem, cùm illam ignores, pœna autem non debetur niſi propter delictum volitum. Idem eſt, ſi ignores percuſſum eſſe Clericum, tunc enim ex errore inculpabili neſcis prohibitionem cadere in hanc percuſſionem.

12. Si legem ſcias, ſed non pœnam, adhuc probabile eſt à te non incurri pœnam, ſiue hæc ſit Excommunicatio, Suſpenſio, Interdictum, quibus adnecto Irregularitatem, quæ eſt ex delicto, quia tunc, cum Cenſuris conuenit, ſiue ſit alia quæcunque extraordinaria pœna. Ita Suar. Sanchez, Bon. Coninch. aliique apud Castro P. *tom.* 1. *tract.* 2. *d.* 1. *p.* 17. *à num.* 5. Ratio, quoad cenſuras, eſt,

Digitized by Google

eſt, quia ad has incurrendas requiritur contumacia, quæ in ignorante certè non eſt. Ratio, quoad alias pœnas extraordinarias, id eſt, quoad pœnas, quæ liberè dependent à voluntate Legiſlatoris, qui voluit eam determinatam pœnam imponere; Ratio eſt, inquam, quia ad has incurrendas requiritur delinquentem conſenſiſſe ſaltem tacitè in pœnam, quam ſubire debeat, ni obediat: iniuſtum enim eſſet obligare quempiam ad ſoluendam pœnam, cui nullo modo ſe ſubiecit, ſubiicere autem non ſe potuit, qui eam ignorauit, eſto ſciuerit culpam, vndè & culpam commiſerit.

13. Sed cur dictum eſt (extraordinaria?) Vt intelligas, cur is, qui fortè ignoret pœnam Inferni annexam peccato mortali, adhuc, tamen illam incurrit, dummodo cognoſcat peccatum ſuum mortale eſſe: id enim eſt, quia in hanc Inferni pœnam, imò & in omnes alias, quæ ſunt ex natura ſua annexæ tranſgredientibus leges, tacitè, & interpretatiuè conſentit is, qui delinquit: eo enim ipſo, quod ſcit malum eſſe eas leges tranſgredi, ſcit pœnam illi malo veluti ex natura ſua eſſe connexam; omne enim malum, ſeu culpam mereri ſuam pœnam naturali lumine notum eſt: ſuam, inquam, hoc eſt quæ culpæ ex ſe hæret, non quæ, ad libitum hominis imponitur. Nam propterea illam, veluti naturalem, appellamus ordinariam, hanc ex Legiſlatoris voluntate pendentem, vocamus extraordinariam, & hanc dicimus non incurri, niſi expreſsè ſciatur, cùm implicitè non inuoluatur in culpa.

14. Petes ad excuſandum modo dicto delinquentem à pœna, qualibetne ignorantia requiritur, & ſufficiens eſt?

Reſpondeo. Quando pœna imponitur ſub his, vel ſimilibus verbis: *Qui ſcienter, qui temerè, qui audacter, qui malitiosè, qui conſultò id fecerit, hanc pœnam incurrat*, communis eſt ſententia, ſatis ſuperque eſſe ad excuſandum ab incurrenda pœna non ſolùm ignorantiam inuincibilem, ſed etiam craſſam, ſupinam, vel affectatam, niſi fortè adeò ſit temeraria, vt ſcientiæ moraliter comparetur. Ita Sanchez, *lib. 9. matrim. d. 32. à num. 33. & lib. 6. in Decalog. cap. 8, num. 43.* Bonacin. aliique apud Caſtro P. *dict. p. 18. num 1.* Ratio eſt, quia, quando ſub illis qualificatis verbis pœna imponitur, lex non videtur ſolum requirere ad incurrendam pœnam ipſam meram tranſgreſſionem: ſed etiam contemptum quendam, & contumaciam, quæ certè non adſunt in ignorante etiam craſsè, & affectatè, niſi affectatio temeraria ſit, vt dictum eſt.

15. At quando pœna non ſub illis formulis qualificatis imponitur, ſed abſolutè in hunc, vel ſimilem modum: *Qui hoc fecerit, hanc pœnam, v. g. excommunicationem incurrat*, quid dicendum?

Dico primò, Ignorantiam craſſam, vel ſupinam, vel affectatam non excuſare tunc ab incurſione pœnæ prædictæ extraordinariæ. Ita Meroll. *t. 1. d. 1. cap. 2. dub. 16. à n. 123.* Ratio eſt, quia ſic ignorans, videtur cum dolo operari, cum ergo dolus nemini ſuffragari debeat, non eſt, cur à pœna incurrenda ſit liberandus: ſiquidem dum ſic dolosè, & culpabiliter contra legem ſe geſſerit, interpretatiuè in pœnam doli conſenſiſſe eſt dicendus.

16. Dico ſecundò, Ignorantiam inuincibilem ſufficientiſſimè excuſare. Ratio eſt, quia hic maximè militat ratio dicta *num. 12.*

17. Dico denique tertiò, Ignorantiam notabiliter culpabilem, quæ non pertingit ad craſſam, excuſare à dicta pœna legis poſitiuæ. Ratio eſt, quia, vt *infrà Lib. 2. c. 1. §. 7. num. 29.* dicemus, in legibus poſitiuis eiuſmodi ignorantia, ſi non pertingat ad craſſam, non eſt reputanda verè notabiliter culpabilis, ſed ſolùm culpabilis leuiter: ex leui autem culpa grauem te mereri pœnam fas non eſt. Hoc tertium dictum perfectè non intelliges, niſi citatum locum *dict. lib. 2. c. 1. §. 7. n. 29.* legas, & cum præſenti doctrina conferas.

18. Supereſt magis magiſque explicandum, quid enucleatius intelligatur nomine dictæ pœnæ extraordinariæ? Doctores communiter intelligunt eam pœnam, quæ non ſit commenſurata, ſed maior delicto, adeoque ſit exorbitans, & tranſcendens delicti grauitatem. Ita Layman, Rodrig. Sanchez, aliique, quos ſequitur citatus Merolla, *d. c. 2. dub. 3. num. 76. & 77.* ſed ego paulò antè *num. 12.* aſſerui eſſe eam, quæ liberè dependet à voluntate Legiſlatoris poſitiui, qui voluit eiuſmodi determinatam pœnam imponere. Ex priore explicatione Doctorum ſequitur, ſi Legiſlator ſic, v. g. legem ferat: *Qui adulteratur, eo ipſo ieiunet per diem*, ſequitur, inquam, ignorantem hanc pœnam, ſi adulteretur, illam incurrere, quia vnius diei ieiunium non eſt pœna exorbitans pro adulterio. At ex noſtra explicatione ſequitur non incurrere, quia eſt determinata pœna dependens à mera voluntate Legiſlatoris.

19. Sanè mihi perſuadere non poſſum, eum, qui eſt inculpabiliter ignorans pœnæ, quamvis leuiſſimæ, reum eſſe eiuſdem pœnæ; nam ſi neſciuit, nullo modo conſenſit in illam. Et certè ſi admittas eiuſmodi explicationem, vix vſui eſſet excuſatio hactenus ducta ab ignorantia pœnæ in præceptis poſitiuis: Cum enim poſitiua præcepta ſint multum rationabiliter impoſita, & ſemper ſit præſumendum pro Legiſlatore, ſemper præſumetur pœnas ab ipſo taxatas commenſurari delictis à ſe prohibitis. Adde magnum ſcrupulum Fidelibus iniici, quibus neceſſe eſt ſuo momento expendere, an, & qua ratione, pœna ſit proportionata delicto. Admittitur ergo noſtra explicatio: Cui non obſtat illud de pœna Inferni, quando ſupponitur ab aliquo ignorari, non obſtat, inquam, ſi attentè ea, quæ *num. 13.* ſunt dicta, perpendantur.

Ex dictis colliguntur nonnulla ad praxim.

20. Ex his colligit primò Nauarrus *in ſumm. cap. 23. num. 47. & c. 27. num. 274. verſic. 13.* apud Caſtro P. *t. 1. tr. 2. d. 1. p. 17. num. 7. fine.* Iudicem ſi ſciat delinquentem ignoraſſe pœnam, ita vt illam, modo dicto, non incurrerit, non poſſe eam à Reo exigere, quia verè illam non debet. Damnet igitur illum ad pœnam arbitrariam iuxta qualitatem intrinſecam delicti, & ita ſe cum illo gerat, ac ſi illi delicto nulla pœna ex iure poſitiuo annexa fuerit.

21. Colligit ſecundò Caſtro Palaus, *ibid. n. 8.* & Merolla, *t. 1. d. 1. c. 2. dub. 3.* Sanch. *ibid. n. 21.* Excommunicationem, Suſpenſionem, Interdictum, Irregularitatem, quæ ſit pura pœna delicti (Cur addatur (pura) vide apud Meroll. *dicto dub. 3. num. 87.*) annullationes actuum quando non ſunt propter defectum ſolemnitatis, ſed in delinquentis pœnam, non incurri ab inuincibiliter ignorante, vel ab ignorante cum ignorantia ſolum notabiliter culpabili: ratio eſt petenda ex *num. 13. & 17.* Imò neque ex ignorante, per Ignorantiam craſſam, ſupinam, vel non temerariè affectatam, quando dictæ pœnæ ſunt fulminatæ contra ſcienter, & conſultò operantes, cuius ratio eruenda eſt, *ex num. 14.*

22. Colligit tertiò idem Caſtro P. *ibid. & p. 18. n. 3.* ignorantem eſſe pœnam impoſitam non petendi debitum iis coniugibus, qui cognouerint conſanguineam in primo, vel ſecundo gradu ſuæ coniugis, vt item Ignorantem eos, qui abſque neceſſitate baptizant, vel leuant filium ſuæ coniugis, incurrere pœnam non petendi debitum, colligit, inquam, non incurrere dictam pœnam non debitum petendi, etiamſi ignorantia ſit craſſa. Ratio eſt, quia à ſacris Canonibus hanc pœnam imponentibus requiritur ſcientia in delinquente, atque adeò videtur eſſe lata contra ſcienter operantes modo dicto *num. 14.*

23. Colligit quartò Duardus, *ad Bullam Cœnæ cap. 1. quæſt. 5. num. 2.* ignorantem inuincibiliter eſſe impoſitam Excommunicationem in Bulla Cœnæ, licèt ſciat eſſe impoſitam in ſacris Canonibus, excuſari ab incurrenda Excommunicatione impoſita à Bulla Cœnæ, non verò ab impoſita à ſacris Canonibus: vnde, ſi hæc non ſit

Digitized by Google

reſeruata Pontifici, poterit ab Ordinatio Confeſſore abſolui, v.g. raptor bonorum naufragantium excommunicatur excommunicatione reſeruata in Bulla Cœnæ, & item io iure, ſed excommunicatione non teſeruata *C. excommunicationis, de raptoribus,* ſi hanc ſcias,& nun illam, banc ſolum incurtes ; quæ cum non ſit reſeruata,poteris ab Ordinario Confeſſore abſolui.

24. Verùm hæc Duatdi illatio nullo modo placet, quia hæc non ſunt duæ excommunicationes, ſed vna, & eadem, quæ fulminatut priùs in Canone, & deinde reſeruatut in Bulla Cœnæ. Sic Merolla *ibidem num.* 82. cum ergo teſeruatio ſit reſtrictio Iuriſdictionis in Confeſſario, iuriſdictio autem tota dependeat à voluntate Superioris,non eſt neceſſe, vt delinqueus eam reſtrictionem ſciat, ſatis eſt, ſi eandem ſibi compertam habeat Confeſſarius.

25. Colligit qointò Sanchex, *libro 4. in Decalog. cap. 22. num.* 19. & Merolla *tom. 1. diſtinct.* 1. *cap. 2. diſtinct. 3. num.* 88. ſi quis voueat, v. g. non fornicari ſub pœna profitendi in Religione, ſi memor voti,ſed immemor pœnæ,fornicetur, non obiigari ad dictam pœnam, quia votum obligat ad modum legis, iex autem non obligat ad pœnam exorbitantem,quando ea pœna ignoratur, ſeu, quod iidem hic eſt, quandu non aduertitur. Addunt iidem, cohærenter ad ſuam ſententiam dictam *num.* 18. ſecùs eſſe dicendum, quando pœna voto promiſſa, non eſſet exorbirans, at in noſtra ſeotentia, hæc additio non eſt neceſſatia, vt ex dictis *num.* 19. manifeſtè colligitur.

Alias ſimiles illationes affert Merolla, quas tamen, & ſimiles poterit ex ſe quiſpiam ex principiis allatis, facili negotio cognoſcere.

Quid operetur Error, vel Ignorantia in Iuramentis, vel in Votis, vide propriis iu locis *infrà, cum de Iuramento, & de Voto.*

Capvt III.

De Conſcientia.

§ I. *Quid, & quotuplex ſit Conſcientia.*

1. NOmine conſcientiæ inteiligimus dictamen, ſeu Iodicium tationis, quo iudicamus aliquid eſſe hic, & nunc licitum, vel illicitum, ſeu quod idem eſt, aliquid eſſe ſine culpa agendum, vel non agendum. Quapropter, quamuis iudicet quis in vniuerſum, die feſto, v. g. oon eſſe laborandum, ſi tamen iudicet die hoc feſtiuo, ad quærendum cibum, iaborari poſſe (hæc enim duo iudicia ſtare ſimul valent,cum ſibi non aduerſentur) poterit ſine peccato laborare, quia licet tunc agat aduerſus prius iudicium, non tamen agit coutra poſterius, io quo propriè conſiſtit ratio conſcientiæ,quæ eſt regula proxima,iuxra quam ſuas actiones homo dirigere,quamque excipere omninò tenetur.

Prius iudicium aliqui vocaut ſpeculatiuum, ſeu etiam conſcientiam ſpeculatiuam, poſterius practicam. Sed non immoror in vocibus: iis, vt libet, nomen imponito.

2. Conſcientia autem alia eſt vera,& certa: alia erronea, ſeu errans: alia opinatiua, ſeu probabilis: alia dubia, alia ſcrupuloſa. Ita Thom. Sanch. *lib. 2. de matr. d.* 41, *num.* 2. & *lib. 1. in Dec. cap. 9. num.* 1. Ioan. Sanchez *in ſelectis, d. 41. num.* 4. Si enim Iudicium noſtrum circa aliquod agibile ſit conforme ipſi rei, id eſt reuera res ita ſe habeat, vt iudicamus,dicitur Conſcientia vera,quæ ſi procedat ex aliqua ratione certa ſalrem moraliter, dicitur conſcientia vera & certa.

3. Si verò dictum iudicium non ſit conforme rei, ſed tamen appareat nobis verum, & certum ex vi alicuius falſæ rationis, qua decepti certò putamus rem ita eſſe, dicitur conſcientia erronea: vt ſi quis motus à reuerentia Eccleſiæ debita, certò ſibi perſuaderet expuere in illa eſſe mortale.

4. Quòd ſi dictum iudicium procedat ab aliqua ratione, non quidem certa, ſed probabili, id eſt,ex qua intellectus inclinatur ad aſſentiendum rem ita eſſe,ſed cum formidine, quod pars oppoſita vera ſit, appellatur conſcientia opinatiua, ſeu probabilis.

5. Si autem intellectus ſit omnino anceps, nullamque rationem ſaltem probabilem habeat, per quam ioclinet ad aliquam partem, dicitur conſcientia dubia,ſeu vocatur, & eſt dubium, quod aliqui meritò appellant dubium negatiuum, quia negatiuè ſe habet in illa incertitudine intellectus, nec ſcilicet aſſentiendo, nec diſſentiendo: ſicuti, quia non habemus rationes ſaltem probabiles ad iudicandum arenæ maris grana paria eſſe, vel imparia, verè de illis dubitamus. Quòd ſi aliqua ratio appareat, ſed non adeò efficax, vt intellectum mouere poſſit ad aliquem prudentem aſſeoſum, dicitur etiam conſcientia dubia,& rectè ab aliquibus ſuſpicio appellatur; quia tunc, cùm non pertingatur ad probabilitatem, adhuc intellectus negatiuè ſe habet ad aſſenſum, vel diſſenſum? ſed ſolùm ita eſſe à longè ſuſpicatur. Sic eſſet ſi vnus teſtis oon multum probatæ fidei affirmaret hanc pecuniam à me in via fortè repertam eſſe Pauli, & alter infirmæ ſimilis fidei negaret.

Quando autem ſunt æquales probabiles rationes pro vtraque parte oppoſita, licèt aliqui iudicium ex illis ortum vocent impropriè dubium poſitiuum, at verè iudicium probabile vtrumque eſt, de qua re *infra* §. 3, *num.* 9.

6. Si deniqoe, dum ex idooeis rationibus certò, vel probabiliter iudicamus aliquid eſſe licitum, vel illicitum: nihilominus ſine rationabili fundamento occurrit aliqua hæſitatio in contrarium, vocabitur, & erit Conſcientia ſcrupuloſa, quæ ſic deſcribitur: Apprehenſio ex leuibus rationibus orta, iudicium certum, vel probabile oequaquam iocludens.

Iam de ſingulis breuiter agamus, excepta prima, quæ eſt Conſcientia certa, & vera, ſiquidem, ſi ſecundum illam non operemur, rectè nos operaturos non eſt ambigendum.

§. II. *De Conſcientia erronea, vbi de Perplexitate.*

1. QVi agit contra Conſcientiam, qua ſibi perſuadet aliquid eſſe peccatum, licèt id peccatum nequaquam ſit, peccat ex conſcientia erronea, ſiue mortaliter, ſiue venialiter, iuxta quod iudicat ita Vaſquez, aliique *paſſim* apud Ioan. Sanchez *dict. diſput.* 41. *num.* 1. Ratio eſt, quia operatur contra proximam regulam humanarum actionum, vt modo diximus §. 1. *num.* 1. Confirmatur, quia ſi conſcientia tibi proponit hoc eſſe malum contra legem, & tu illud eligis, conuinceris illud amare, pluſquam legem: ergo conuinceris peccare.

2. Quoniam autem conſcientia erronea duplex eſt: Inuincibilis ſeu inculpabilis alia, alia vincibilis, ſeu culpabilis, poteſt quis, verbi gratia, putare, hoc die Dominico, nun oportere Miſſam audire, vel ex ignorantia inculpabili,vel ex ignorantia culpabili,iuxta ſuperius dicta *cap. 2. §. 6.* ideò ſic erit diſtinguendum. Si eſt inuincibilis, obligamur iuxta illam nos gerere, vt *num. præcedenti* dictum eſt, donec affulgeat aliqua lux, qua moueamur ad illam conſcientiam erroneam deponendam, de qua depoſitione mox à *num.* 9. Si verò eſt vincibilis,ni eam vincamus, peccamus,tum ſequendo eiuſmodi conſcieotiam, tum oon ſequendo.

3. Exemplo id clarius reddo. Si quis inuincibiliter ſine vlla ſua culpa iudicet ſe poſſe, debereque mentiri, ad tuendam proximi vitam; hic ſanè, periclitante vita proximi, tenetur ex dictis *num.* 1. mentiri: ſecùs enim ageret ex conſcientia erronea contra proximi charitatem: contra charitatem dico, ſiquidem peccatum ex erronea conſcientia ſumit ſuam ſpeciem, vt etiam

ſuam

ſuam grauitatem, leuitatémque à virtute, contra quam agere peccans putat. At verò ſi id vincibiliter, id eſt, cum culpa ſua ſibi perſuadeat, quia, v. g. affectare noluit id à Confeſſario ſciſcitari, aio hunc peccaturum, tum mentiendo, tum non mentiendo. Peccabit non mentiendo, quia faciet aduerſùs Charitatem, dum certò credens ſe obligari ad adiuuandum proximum, illum non adiuuat. Peccabit item mentiendo, quia poteſt, & debet illum errorem à ſe remouere interrogando Confeſſarium. Ibi peccat directè contra charitatem, hic indirectè contra veracitatem, ad quam ſicuti directè pertinet non mentiri, ita indirectè amouere omnia impedimenta, quæ ad mentiendum inducunt, quæque amoueri poſſunt, qualis certè eſt Ignorantia culpabilis; nam proptérea culpabilis eſt, quia illam poteſt quis vincere, & ſua culpa non vincit.

4. Dices. At Theologi docent non dari in moralibus perplexitatem, hoc eſt, non dari caſum, in quo quis conſiderato præſenti ſtatu peccet operando, & peccet non operando: ſic enim neceſſariò peccaret, cùm neceſſarium ſit, alterum ex duobus contradictoriis eligere: cùm igitur in caſu noſtro hic peccaret mentiendo, & peccaret non mentiendo, certè eiuſmodi perplexitatem pateremr.

Reſpondeo. Theologi negant aliquem poſſe eſſe perplexum ſine ſua culpa: idque meritò, propter rationem dictam: at in caſu noſtro adeſt culpa, quare cùm obligetur ille, & poſſit tollere ignorantiam; non neceſſariò peccabit, ſed ex ſua praua voluntate nolente ab ignorantia recedere. Ita Caſtro P. t. 1. tr. 1. d. 1 *p. 2. num 3.* Sanchez *loco mox citando.*

5. Quid, ſi olim potui interrogare virum doctum, nunc non poſſum: Rurſus quid, ſi olim ſciebam illud mentiri eſſe peccatum, nunc verò, quando inſtat tempus mentiendi, puto ſine culpa peccatum non eſſe? Reſpondeo in vtroque euentu adeſſe conſcientiam inculpabilem, atque adeò à peccato excuſantem. Ratio eſt, quia in priore caſu iam non potes, hic, & nunc ignorantiam depellere, ergo iam laboras conſcientia practica inculpabili. Sic Thom. Sanchez *lib. 1. in Dec. c. 11. num. 12.* Ioan. Sanch. *dict. d. 41. num. 16.* In poſteriore, nec item potes, cùm enim tibi menti non occurrat illud eſſe peccatum, nec vllum dubium de indaganda veritate, iam laboras inculpabili conſcientia per obliuionem, ſeu inaduertentiam, à quibus excuſari operantem perinde ac ab ignorantia, innui *ſuprà capite 1. §. 6. n. 1.*

6. Denique, quid, ſi quis per inculpabilem ignorantiam putet vtramque partem alicuius contradictionis eſſe peccatum? Aliquis, v. g. ægroto graui aſſiſtens, putat (ſi Miſſam die feſto audiat, & ſic infirmum deſerat) ſe mortaliter peccare contra charitatem proximi; putat etiam ſe peccare, ſi non audiat, contra obedientiam Eccleſiæ, auditionem Miſſæ præcipientis. Idem eſſet in excommunicato non valente abſolutionem impetrare, ſi putet ſibi imputari ad peccatum die feſtiuo, non intereſſe Sacro, quia non obedit Eccleſiæ, & ſimiliter, intereſſe, quia, contra eiuſdem Eccleſiæ præceptum, ſe irretitum excommunicatione immiſcet diuinis. Simile quid euenire poſſet in carcere detentis, in nemorum, & gregum cuſtodibus, & ſimilibus. In his ergo caſibus intercedit re vera perplexitas, ita vt peccent ij, quamcunque elegerint partem?

7. Reſpondeo nec intercedere hic veram perplexitatem, nec vllum ab iis peccatum committi, quamcunque partem eligant; Sic Thom. Sanch. *lib 1. in Dec. c. 11. n. 14.* Ion. Sanchez *d. 41 n. 17.* Manuël Rod. *2. tom. ſum. c. 11. n. 6.* Ratio eſt, quia, in his caſibus ſine culpa occurrentibus, non adeſt ſufficiens libertas ad peccandum, ſi enim quamlibet ex partibus eligendo, peccarent, iam neceſſariò peccarent, neceſſariò enim aliquam eligere compelluntur: cum tamen ad peccandum requiratur ea libertas, qua in operantis arbitrio ſit poteſtas peccandi, & poteſtas non peccandi.

8. At enim verò ipſi iudicant ſe peccare, Reſpondeò nihil id officit, nam peccatum non conſequitur ad iudicium intellectus, ſed ad actum liberæ voluntatis; quam voluntatem liberè agere in caſibus poſitis non poſſe, prædicta ratio probat. Alia huc ſpeculatiuè pertinentia lege apud Caſtropalaum *t. 1. tr. 1. d. 1. p. 5.*

De depoſitione Conſcientiæ erroneæ.

9. Non peccaret quis ex Conſcientia erronea, ſi errorem relinqueret, ſeu à ſe illum remoueret. Docet ergo Caietanus *p. 2. quæſt. 29. art. 5.* poſſe huiuſmodi errorem remoueri ſine vlla noua ſuperueniente ratione, ſed ſolum per excluſionem Iudicij erronei. Errat, v. g. quis putando hodie eſſe diem feſtiuum; iudicet non eſſe, & ſic laboret. Vaſquez *part. 2. d. 67. cap. 2. num. 5.* docet debere adeſſe rationem, quæ vincat illum errorem, non quamcunque, ſed efficaciorem illa, per quam conceptus eſt error. Putauit quis, v. g. hunc diem feriæ eſſe diem feſtiuum ex dicto vnius teſtis fide digni, non poteſt deponere hunc errorem, niſi vel per plures teſtes eadem fide dignos, vel per teſtem digniorem certior fiat de contrario. Neutrum dictum arridet.

10. Aio enim primò contra Caietanum, neceſſe eſſe, vt error deponatur ex vi alicuius rationis ſaltem probabilis. Ratio eſt, quia ſecus temerariè prius illud iudicium licet in ſe erroneum, ſed à te non vt ſic cognitum relinqueres. Adde, ſi nulla affulgeat ratio contra eiuſmodi prius iudicium, non poſſe intellectum iudicare contrarium, quantumcunque à voluntate imperetur; intellectus enim eſt potentia neceſſaria, quæ obiecto cuilibet non aſſentitur, niſi ex vi alicuius tandem veritatis viſæ in aliqua ratione ſaltem probabili.

11. Limitant Merolla, aliique quos citat ſequiturque P. Bardi *de conſc. diſput. 3. cap. 11. num. 5.* hoc noſtrum dictum, niſi intellectus erret ſine vlla ratione, tunc enim, ſi idem intellectus aduertat falſitatem eiuſmodi erroris, poterit (inquiunt) illam reſpuere ſine vlla ratione. Vera doctrina, ſed limitatio non neceſſaria: non enim video, quo pacto intellectus, niſi aliqua ei affulgeat probabilis lux contra eam falſitatem poſſit falſitatem agnoſcere: at illa noua ſuborta lux, ratio noua eſt, vel rationi nouæ æquipollens, ergo ſemper ſtabit noſtra aſſertio, non poſſe errorem dictum deponi niſi probabili accedente ratione.

12. Aio ſecundò contra Vaſquez, ad depellendum errorem de quo loquimur, ſatis eſſe rationem probabilem, nec neceſſariam eſſe ſiue probabiliorem, ſiue efficaciorem. Ratio eſt ducenda ex eo principio quod infrà §. *ſeq.* ſæpè repetetur, nimirum poſſe quemlibet moueri ad prudenter operandum ex qualibet ratione practicè probabili: Si igitur vnus dignus fide aſſerat hodie non eſſe diem feſtiuum, alter verò eadem dignus fide neget, cur in tanta æqualitate illi potius, vt contendit Vaſquez, fides habenda ſit quàm huic? Certè, vel neutri, vel probabiliter alterutri, vt maluero. Et quidem hoc poſteriùs me poſſe facere *infrà* probabimus.

13. Peccatum ex conſcientia erronea, an ſit eiuſdem ſpeciei & eodem modo confitendum perinde ac peccatum ex ſcientia, diximus *in opuſc. method. conf. lib. 2. cap. 3. §. 15.* Rurſus quodnam peccatum committatur, quando quis agit contra conſcientiam dictantem illam actionem eſſe peccatum in genere, diximus *ſupra, cap. 1. §. 3. à n. 30.*

Denique qua ratione Confeſſarius ſe gerere debeat cum pœnitente laborante conſcientia erronea, diximus item *in opuſc. Method. Conf. lib. 3. cap. 4.*

§. III. *De Conſcientia opinante, ſeu de Opinione probabili.*

Quid ſit & quotuplex.

1. OPinio probabilis eſt Aſſenſus intellectus de aliqua re, qui nitatur ratione, vel authoritate alicuius momenti, modo pro parte oppoſita nihil

appareat conuincens, quamuis adſit nonnulla eiuſdem partis oppoſitæ formido. Ita Thom. Sanch. *lib. 1. in Dec. cap. 9. num.* 2. Portell. *in dubio reg. V. opinio, num.* 1. Caſtr. *t. 1. tr. 1. d. 2. punct. 1. & paſſim.*

2. Quando eiuſmodi aſſenſus innititur rationi, dicitur probabilitas intrinſeca; extrinſeca, quando authoritate. Rurſus, quando idem aſſenſus hic, & nunc dirigit proximè actionem, quam gerimus, iuxta dicta §. 1. *num.* 1. appellatur probabilitas practica, quam Io. de Lugo *de iuſt. tom. 1. d. 16. ſect. 3. num.* 97. vocat probabilitatem proximam: quando remotè, ſeu in vniuerſum, quam idem de Lugo appellat probabilitatem remotam, vocatur probabilitas ſpeculatiua. An autem aliquid ſpeculatiuè tantum poſſit eſſe probabile, non verò practicè, lege apud P. Bardi *de conſc. diſp. 4. cap.* 8.

3. Iam verò, qui aliquid operatur motus ex opinione probabili, bene operatur, & ſine peccato, quia, in humanis, vt cum prudentia, quæ eſt certa regula humanarum actionum, operemur, non niſi probabilitas neceſſariò requiritur. Id quod ita certum eſt, & ita à Doctoribus vtroque Sanch. *l. c.* Caſtro P. *tom. 1. tr. 1. d. 5. p.* 1. Vaſq. *p. 2. d. 62. cap. 4. num.* 8. Meroll. *t. 1. d. 3. cap. 4. d.* 1. & nouiſſimè Bardi contra Philaletum *de conſc. d. 4. c.* 10. comprobatum, vt noſtra diſcuſſione non indigeat, etiam opinione probabiliter relicta, ex Caſtr. *l. c.* Ioan. Sanch. *d.* 42. *num.* 12. etiam omiſſa tutiore, ex iiſdem *ibid.* etiam communi, iuxta Caſtro P. *l. c. n.* 1. Thom. Sanch. *l. 1. in Dec. c. 9. num* 9. etiam in articulo mortis; cum Ioan. Sanch. *d.* 19. *n.* 8. Paſq. *dec.* 27. quia dum probabilitate ſiue intrinſeca, ſiue extrinſeca quantumuis tenui, iuxta Paſq. *decis.* 20. Præſter. Franciſcum de Amico apud Bardi *l. c. cap.* 13. modo à probabilitatis finibus non exeatur, vt explicabitur mox *num.* 11. *fine*, confiſi, aliquid agimus, ſemper prudenter agimus. Neque obſtat, quod in dubiis tutior ſit pars eligenda, nam (præter alia,) nos hic ſumus in probabilibus, non in dubiis.

Authoritas vnius.

4. Vt autem faciliore negotio dignoſcas, quænam ſit eiuſmodi præſertim practica probabilitas. Dubitabis primò. An authoritas vnius Doctoris ſufficiat ad probabilem practicè, & proximè opinionem conſtituendam, ita ſcilicet, vt tutò, & ſine peccato ex vi ipſius in actionem prorumpamus.

5. Reſpondeo. Tunc ſolùm puto ſufficere vnum, tametſi contra innumeros Doctores is doceat, quando idem eſt doctus, rem ex profeſſo tractat, firmámque rationem pro ſe habet, nec apparet contra ipſum aliquid conuincens: ita Azor. *part. 1. cap. 17. q* 6. Vaſq. *p. 2. tom.* 1. *d. 62. cap. 4 num.* 12. aliique. Ratio eſt, quia ex tali authore ſic vallato naſcitur meritò prudens iudicium. Quod ſi eiuſmodi Doctor ratione alicuius momenti non fulciatur, idque tu doctus animaduertas, non vales illius ſententiam regulariter excipere, nec illam aliis amplectendam proponere, cùm tamen poſſit indoctus. Ratio eſt, quia tibi non poteſt tunc innaſci iudicium prudens, Indocto poteſt, vel certè illum ſequi eidem indocto, qui ſine culpa ei doctori fidem habet, culpæ non dabitur.

6. Dico, (regulariter) nam poteſt contingere, vt ille, rem ſeriò tractans, ſit adeò doctus, vt tibi liceat prudenter iudicare, rationem illius firmam eſſe, ſed minus à te penetratam, vel notam, & item iudicare, ipſum, rationem in contrarium tibi probatiſſimam facilè poſſe diluere, in hoc enim euentu, eius opinionem vtpotè extrinſecè probabilem, ſi amplectaris, prudenter geres.

Probabilitas probabilis.

7. Dubitabis ſecundò, vt valeat quis firmare opinionem probabilem, an debeat ipſi conſtare euidenter talem opinionem eſſe probabilem, an ſufficiat illi conſtare probabiliter.

8. Diſtinguit Merolla *t. 1. d. 3. cap. 4. dub. 1. coroll.* 3. aſſerens, ſi oppoſita eſt euidenter probabilis, debere conſtare pariter euidenter alteram eſſe probabilem. Si oppoſita ſolùm probabiliter eſt probabilis, ſatis eſſe alteram eſſe probabiliter probabilem. Sed abſolutè puto cum Salas, Vaſquez, Sanch. Merolla apud Bardi *de conſc. diſſ. 1. c.* 6 quibus adde Paſq. *dec.* 18. ſatis eſſe in omnibus caſibus conſtare probabiliter opinionem eſſe probabilem: tunc enim ſatis firmabitur certa moraliter illa veritas me in hunc ferè modum dirigens: *Ego hic & nunc prudenter operor; quia, dum probabiliter puto hoc eſſe probabile, ſatis prudenter illud iudicium in praxi ſequor.* Nec enim quod oppoſita ſit euidenter probabilis, deiicit opinionem meam à ſua probabilitate: Non ſic, ſi contraria eſſet euidenter certa, tunc enim (cum vna ſit veritas) mea eſſet falſa, nec conſequenter probabilis.

Æqualitas probabilitatis. Vbi quid operetur poſſeſſio in probabilibus.

9. Dubitabis tertiò, an probabiles rationes pro vna parte, & æquales rationes probabiles pro alia faciant, vt vtraque pars ſit reputanda probabilis? Vt id intelligatur, præmitto eiuſmodi rationes poſſe eſſe vel circa ius, vel circa factum. Circa ius eſt, quando rationes ducuntur à legum, & ſtatutorum interpretationibus, eorumque interpretibus. Circa factum eſt, quando ducuntur ex ipſa poſitione facti, ſeu coniecturis factum teſtificantibus. Exemplo res fiet manifeſtior. Sunt probabiles rationes, quæ probant rem ab aliquo inuentam, v. g. Crumenam argento plenam, facta diligentia, nec vllo comparente, poſſe quemlibet ſibi illam applicare; ſunt etiam æquales rationes probantes debere pauperibus diſtribui. Hæ rationes ſunt circa ius, quia ponderant id, quod de iure competit, & ex vi legis ſiue naturalis ſiue poſitiuæ. At ſi quatuor fide digni teſtificentur Crumenam eſſe Pauli; alij verò quatuor ſimili fide aſſerant eſſe Petri, æqualéſque coniecturas pro ſe Petrus afferat, afferatque Paulus, hæ rationes erunt circa factum, quia probant id, quod in facto eſt.

10. Conueniunt ergo Doctores, rationes alicuius momenti æquales circa ius parere opinionem practicam probabilem pro ſua parte, ſic idem Ioan. Sanchez *diſp.* 3. *num.* 49. & communiter, ratio eſt toties dicta, quia quælibet pro parte ſua inclinant intellectum ad formandum prudens iudicium.

At verò ſimiles rationes æquales circa factum aſſerunt non pauci parere non poſſe opinionem probabilem, ſed dubiam, ſic idem Io. Sanc. *ibid. à num.* 48. Garc. *2. ſ. de Ben. p. 11. cap. 5. num.* 362. Merolla *tom. 1. diſp.* 48. *Ratio eſt* (ſunt verba Ioan. Sanchez *l. c. n.* 48.) *quia dubium ſolum circa factum verſatur, & tunc dicimus propriè aliquem dubitare, quando certò non ſcit, an aliquid factum ſit, vel non, vel an ita factum ſit, vel minus.* Hæc ille, ſed falſum eſt, primò dubium ſolum circa factum verſari. Nam etiam an ſolidè ius aliquod interpretemur, meritò dubitamus, quando ſcilicet interpretatio non eſt eius generis, vt efficax aliquo tandem ſit modo ad prudenter aſſentiendum; ſecundò falſum item eſt, propriè dubitare eſſe, quando certò quis non ſcit; nam etiam quando quis probabiliter opinatur, certò non ſcit: opinatur enim ſolum probabiliter. Quid igitur ſit propriè dubitare, *ſupra* §. 1. *num.* 5. definiuimus; eſt enim, quando quis ita anceps eſt, & incertus, vt nec ad aſſenſum inclinetur, nec ad diſſenſum, modo *ibidem* explicato.

11. Sed iam Reſpondeo ad dubitationem propoſitam. Rationes æquales probabiles non ſolum ſi ſint iuris, verum etiam ſi ſint facti, ſemper (Niſi quid aliunde obſtet) pariunt opinionem practicè, ſeu proximè probabilem. Ratio eſt, quia rationes probantes aliquid, ſiuè probabiliter probent ius, ſiuè factum, non relinquunt intellectum ancipitem & incertum, ſeque negatiuè habentem, ſed æquè ipſum inclinant ad prudenter aſſentiendum ex vi ipſarum, rem ita eſſe: non abſolutè,

obſolutè, ſed vt dico ex vi ipſarum; quare donec ab alia euidenti ratione in vnam ſolam partem impellatur intellectus, tendere in vtramque partem poterit, & conſequenter, alterutram eacipiendo, prudenter operari. Atque hæc ratio allatam doctrinam probat, etiamſi altera pars ſit probabilior; modò maior probabilitas alterius dictæ partis non ſit tanta, vt deiiciat à probabilitate illam oppoſitam, quia tunc, eapulſa iam probabilitate, non eſt mirum, ſi inclinari ad aſſentiendum illi oppoſitæ nequeat prudenter intellectus.

12. Dixi autem, (Niſi quid aliunde obſtet) vt ſignatè notarem hanc limitationem, ſeù exceptionem ſemper præ oculis habendam eſſe; antèquam decernatur, num aliquid ſit ſolùm remotè probabile, à quo non poſſumus licitè dirigi ad actiones peragendas: ao etiam proximè ſeu practicè, à quo non poſſumus, Nam ſi adeſt aliqua lex, vel conſuetudo diſponens de contrario, vel pactum, vel circumſtantia vrgeret aliqua; vna tantùm pars excipi tutò valeret. Exemplo res explicabitur. Si Paulus illam inuentam crumenam, *num.9.* dictam pacificè poſſideret, non poſſet quis eam ab ipſo tollere, & dare Petro, æqualibus teſtibus vallato: quia tunc obſtaret aliquid; obſtaret enim illa lea definiens: *Quod in pari caſu melior eſt conditio poſſidentis*, & ſic quamuis verum ſit ſtante æquali probabilitate facti pro duobus poſſe alterutri rem attribui; at ſi alter inueniatur habere rei poſſeſſionem, non erit amplius probabile, id eſt non erit practicè, ſeu proximè probabile, poſſe dari alterutri, ſed poſſidens debet omnino illam retinere: Ita Suar. Thom. Sanch. quos citat Ioan. Sanch. *diſp.44 num.54.* & *diſp.33. num. 29.* Vt notationem *huius numeri* adeò neceſſariam altios menti figamus, afferamus alia eaempla, quæ illam quà magis explicent, quà confirment.

13. Verùm, antea, ne iterum ad hanc doctrinam de meliore poſſidentis conditione regredi cogar, Rogas, an hæc poſſidentis melior conditio vera ſit, ſiue rationes æqualiter pro vtraque parte probantes, ſint ea parte iuris. Reſpondeo, ſi ſint ea parte facti id verum eſſe; lege Caſtro P. *to.1. tr.1. d.3. p.1. n.* 12. Io. De Lugo *tom.1. de Iuſt. d.16. ſect.5. num.* 106. Nam ſi rem, de qua ſunt probabiles facti probationes pro duobus, vnus ea illis hoc habeat amplius, quod rem, v.g. poſſideat; nec priuatus quiſpiam, nec, vt moa §. *ſequenti* dicam, Index poterit eam à poſſidente auferre; Ratio eſt, quia illa lea diſponens, in pari caſu meliorem eſſe conditionem poſſidentis, vt deciditur *C. ex litteris, de probationibus*, ibi: *Quod ſi ambarum partium teſtes ſint aquè idonei, poſſeſſoris teſtes præferuntur*, maximè locum habet in pari caſu ex parte facti.

14. Verùm, Quando rem, de qua ſunt æquales rationes quoad probationes iuris, altera ex partibus poſſidet, An poſſit parti non poſſidenti ea attribui, maior eſt controuerſia; puto tamen priuatos (nam, quid in hoc caſu facturus ſit Iudex, dicam mox §. 4. *à num.* 1.) non poſſe ſibi à parte, quæ poſſidet, palam, vel occultè eam auferre: ita Th. Sanch *lib.6. in Decal. cap.* 1. *num.7.* & *lib. 4. in Dec. cap.40. num.* 18. Caſtro Pal. *tom 1. tr.1. d.3. p.2. num.*12. Ratio eſt, quia, licet quis habeat opinionem probabilem, immò probabiliorem quoad ius, aliquam rem eſſe ſuam, niſi habeat certitudinem ſaltem moralem rem verè eſſe ſuam, non eſt probabile, poſſe facere ſpolium authoritate propria contra poſſidentem; Vlterior autem ratio eſt, quia etiam hic maximè militat illud: *In pari caſu melior eſt conditio poſſidentis*: Par autem moraliter ſemper eſt caſus vtriuſque litigantis, donec vtriuſque cauſa in iure probabilis perſeuerat, & alterutra, non tranſit in certam.

15. Non ignoro aliquos apud Ioan. Sanch. *d 43. à num.40.* docere habentem rationes probabiles quo ad ius poſſe licitè alterum ſimiles probabiles rationes habentem occultè à poſſeſſione ſpoliare, ſibique rem vendicare, modo res non ſit deducta ad forum contentioſum; tunc enim ratio dictat, vt expectetur Iudicis ſententia, & modo eeſſet ſcandalum, & turbatio; non, inquam, id ignoro; nam propterea propter auctoritatem Doctorum extrinſecam; hæc ſententia non eſt cenſenda ſaltem quoad aliquos, caſus improbabilis.

Et certè quamuis Io. de Lugo *de Iuſt. tom.1. ſect.5. diſp. 17. num.* 106. non audeat vniuerſaliter hanc ſententiam approbare, tamen in particularibus quibuſdam euentibus, quos Doctores afferunt, (afferam ego moa *num.15. exemplo* 19. *&* 20. *&* § 4. *num.* 31. nonnullos) non inuitus approbat, quia (inquit) fortaſſe in particularibus caſibus, Doctores id propter aliquod caput concedere valuerunt, cum tamen non viderint caput aliquod generale, vnde omnibus caſibus idem concedere potuerint.

Sed redeamus ad exempla commonſtrantia nihil debere obſtare ad conſtitutionem practicæ probabilitatis.

Exempla quando alterutram partem excipere practicè non poſſumus, licèt vtraque ſit probabilis.

16. Fœmina habens ſolam probabilitatem mortis ſui viri, non valet alteri nubere. Io. Sanch. *diſp.43. num.* 20. quia dum Matrimonium cum hoc viro ſit in poſſeſſione, non eſt à ſua poſſeſſione ſpoliandum, donec certò conſtet de viri interitu.

17. Habens rationes probabiles, mediæ noctis ſignum nondum ſonuiſſe, & probabiles, iam ſonuiſſe, propter diuerſitatem Horologiorum, quamuis poſſit manducare carnes tempore noctis ſuperuenientis ad diem Iouis, contra diem Veneris: tamen non poteſt idem facere nocte Sabbati adueniente Dominica, ita Sanch. Fag. Trullench. aliique apud Paſqual. *de ieiun. dec.* 163. quia tunc poſſidet Sabbatum, in quo carnibus veſci non licet: poſſe tamen etiam adueniente Dominica idem facere docent probabiliter iidem apud eundem *deciſ.* 164. quibus adde Meroll. *tom.* 1. *diſput.3. cap.3. n.* 139. vt dicam *infra* §.5. *n.6.*

18. Quando teſtamentum eſt minus ſolemne, hoc eſt celebratum ſine requiſitis à Iure, cùm ſit controuerſia vter habeat melius ius in foro conſcientiæ, hæreſne ab inteſtato, an hæres inſtitutus in dicto teſtamento minùs ſolemni, & pro vtroque ſit probabilis opinio; ſi tamen alteruter ex his occupauerit bona, & inueniatur in legitima poſſeſſione, iuuabitur ab illa, meliúſque ius habebit in foro conſcientiæ, quare non poterit à poſſeſſione deturbari. Sanch. *in conſ. lib.4. c.1. d.14. n.* præſertim 6.

Pari modo quando Hæres inſtitutus in minus ſolemni teſtamento obtinuit bona, dubitátque probabiliter de Teſtantis animo, & an fuerit fraus, poteſt adhuc bona Teſtatoris retinere, quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis. Ita ea Borgos de Paz Sanchea *ibid. num.7.* Addo, quia nemo, niſi certò conſtet, præſumendus eſt fraudem feciſſe, vide aliqua huc pertinentia *cap.* 3. §.7. *v. Teſtamenti.*

19. Aſſerentibus quatuor; v. g. fide dignis, vel authenticis ſcripturis atteſtantibus alicui eſſe diſpenſatum ad conſanguineam ducendam: quatuor ſimilibus negantibus, non poſſet illam ducere, quia poſſidet impedimentum. Ioan Sanch. *d.43. num.49. &* 57.

Simile quid eueniret etiam præſcindendo à poſſeſſione impedimenti, ſi contra duos aſſerentes ſibi fuiſſe à Papa diſpenſatum ad conſanguineam ducendam, decem æqualis fidei aſſererent non diſpenſatum fuiſſe; illi enim duo, licèt abſolutè facerent probabilitatem: tamen in hac circumſtantia tot contrariorum non facerent; ſiquidem illi decem probabilitatem ea duobus teſtibus ortam prorſus obſcurant, ac deiiciunt.

Contra, in ſententia probabili, quod adſit impedimentum dirimens; v. g. ſi ſit probabile, immò etiam ſi ſit minus probabile, quod non adſit, potes contrahere; Ita Sanch. *lib.8. de matrim. diſp.6. n.*18. quia ſatis eſt ſequi opinionem, quamuis minus probabilem in rebus moralibus, vbi nihil aliud obſtet, vt in hoc caſu, vbi nec obſtat poſſeſſio impedimenti, de hoc enim dubitatur, nec ab aliquo obſcuratur alterutra probabilitas, vt ſupponimus.

Obſtat

20. Obſtat item practicæ probabilitati contractus: Ita Caramuël *lib.5. Theolog. moral.num.*1542. ſicut enim illicitè, & iniquè venderes aurum probabile pro certo, quia minùs valet aurum certo probabiliter tale, quàm aurum, pari modo iniutia fieret ementi à te prædium, ſi ipſe numeraret tibi certum pretium, tu verò dares prædium, quod ex probabili ſolùm iure poſſet à te vendi: certo enim pretio non ſatisfit per probabile ius. Huc reducitur pactum implicitè cum aliquo initum, vt mox dicemus de Iudice, & Medico, §.4. *num.*1. *&* 17.

21. Obſtat prætereà Votum, vel Iuramentum, vt ſi iuraueris, vel voueris alteram ex ſententiis probabilibus ſequi. Idémque eſſet ſi iuramento, vel voto promiſeris ſequi opinionem probabilem, quàm ſuperior voluerit; iuratam enim, & promiſſam ſequi debes, non verò aliam, quamuis alioqui probabiliſſimam.

22. Obſtat etiam aliquando neceſſitas proximi: vt accidit in opinione, quæ concedit poſſe conferri baptiſmum in aqua roſacea; Tanta enim poteſt eſſe neceſſitas proximi, quæ occurreret, ſi is eſſet in fine vitæ, & alia aqua non adeſſet, vt tu tenereris omittere opinionem negantem (quamuis hæc ſine dubio ſit multò probabilior) & ſub conditione illum cum aqua roſacea baptizare.

23. Obſtat denique non rarò confeſſio Sacramentalis, debes enim abſolutè pœnitentem iuxta ipſius probabilem, non vero tuam, quamuis probabiliorem opinionem, vt mox aliquantò fuſiùs, §.*ſequenti,num.*22. dicam. Stet ergo aliquid probabile eſſe remotè, ſeu ſpeculatiuè poſſe, quod tamen practicè, & proximè improbabile ob ſuperuenientem aliquam circumſtantiam omnino ſit, vt in præcedentibus exemplis hactenus animaduertimus: ſupereſt nunc afferre exempla de eadem æquali probabilitate, quando alterutram partem excipere practicè poſſumus.

Exempla de æquali probabilitate circa ius, quando alterutram partem ſequi practicè valemus.

24. Ex doctrina allata *num.*11. quòd rationes æqualiter circa ius probantes faciant æqualem probabilitatem reſoluitur:

25. Primò. An vnicus teſtis omni exceptione maior conſtituat ſemiplenam probationem in criminalibus, vnde ſine aliis adminiculis poſſit reus ad torturam aſtringi?

Secundò. An in cauſa capitali poſſit Iudex reum interrogare, illum ex præcepto obligando ad reſpondendam veritatem in delicto ſemiprobato?

Tertiò. An Iudex, vel eius Miniſter poſſit in carcerem coniicere delinquentem in alieno territorio inuentum?

Quartò. An poſſeſſor bonæ fidei teneatur reſtituere fructus induſtriales bona fide conſumptos?

Quintò. An Filij reorum Maieſtatis diuinæ, vel humanæ geniti ante parentum crimen afficiantur pœnis in iure ſtatutis contra Hæreticorum filios?

Sextò. An filij expoſiti reputentur legitimi?

Septimò. An iuſpatronatus poſſit præſcriptione acquiri?

Octauò. An pater ſit aſtrictus filiam naturalem dotare?

Nonò. An peſtis tempore valeat teſtamentum cum minori Teſtium numero?

Decimò. An collatio Beneficij facta Infami, vel Irregulati, ſit ipſo iure nulla?

Vndecimò. An Blaſphemo immunitas Eccleſiæ faueat?

Duodecimò. An committenti delictum in Eccleſia faueat Eccleſia pro aliis delictis extra Eccleſiam patratis?

Decimotertiò. An exeunti ab Eccleſia, committendi criminis cauſa, faueat Eccleſia?

Decimoquartò. An occidenti Clericum faueat Eccleſia?

Decimoquintò. An delinquenti, qui è manibus ſatellitum eripitur, & ad Eccleſiam confugit, faueat Eccleſia?

Decimoſextò. An Epiſcopus poſſit diſpenſare in impedimento dirimenti, quando illud eſt occultum, & ad Papam non poteſt propter paupertatem, vel aliam cauſam recurri, & in ſeparatione matrimonij magnum ſcandalum oriretur?

Decimoſeptimò. An ab aliquo infamatus, (ſi qui infamauit vel non vult, vel non poteſt reſarcire damnum infamanti in ipſa fama) poſſit compenſationem ſibi facere negando pecuniam ipſi infamanti, quàm infamatus apud ſe habet; quia eſt probabile infamiam compenſari debere pecunia, quando alius modus non ſuppetit?

Decimooctauò. An quando duo ſe mutuò æqualiter infamarunt, poſſint inuicem compenſare, ita vt neuter teneatur reſtituere, quandiu alter reſtituere non vult; quia probabile eſt eſſe licitam compenſationem famæ vnius cum fama alterius; licèt non eſſe licitam etiam ſit probabile?

Decimononò. An is, cui ex teſtamento minùs ſolemni legatum debetur, poſſit legatum detinere, vel de manu hæredis tollere, vel occultè ſibi compenſare, cùm ſit opinio probabilis deberi in foro conſcientiæ eiuſmodi legata; licèt non deberi ſit etiam probabile?

Rurſus. An hæres ab inteſtato licitè vti poſſit ſimili occulta compenſatione contra eum, qui bona defuncti poſſidet ex ſimili teſtamento minùs ſolemni?

Vigeſimò. An is qui ſponſalia contraxit poſſit ea diſſoluere, ſi cauſa ſecundùm probabilem opinionem ſit ſufficiens ad eadem diſſoluenda? Et an ſufficiat authoritas viri docti aſſerentis cauſam eſſe ſufficientem ad diſſoluenda, quamuis nunc agatur de ſpolianda ſponſa ſuo iure?

26. In his inquam, & ſimilibus ideò probabiliter reſoluit Ioannes Sanchez *d.* 44. *à num.* 52. quoad ſexdecim priores caſus, & de Lugo *de iuſt. tom.*1. *d.*16. *ſect.*5. *num.* 95. quoad alios quatuor, poſſe quemlibet ſequi affirmatiuam, & poſſe item negatiuam, quia adeſt probabilis opinio apud Doctores pro vtraque, vnde & prudenter ex alterutra ex illis, quilibet operari, vt maluerit, poteſt.

Dixi (reſoluit Ioan. Sanchez, & de Lugo;) nam ego video in aliquibus ex his exemplis, obſtare poſſeſſionem, vt in 19. obſtare videtur poſſeſſio hæredis, & poſſeſſio habentis bona defuncti, & in 20. poſſeſſio ſponſalium in ſponſa, immò & in primo, & ſecundo aliiſque nonnullis poſſeſſio libertatis.

Exempla de æquali probabilitate circa factum, quando alterutra pars excipi poteſt practicè.

27. Ex doctrina aſſerente æquales rationes circa factum parere æqualem probabilitatem proximam, ita vt quod maluerimus, excipere poſſimus, ſi nihil obſtat, reſoluitur primò, An qui habet probabiles rationes ſe commiſiſſe mortale, habeat autem æquales ſe non commiſiſſe, obligetur illud confiteri. Non obligari docet Suarez *de pænit. diſtinct.* 22. *ſect.*9. *num.*6. aliique apud noſtram methodum confeſſionis, *lib.*2. *cap.*1. §.3. *num.*9.

Secundò. An qui, cùm certò ſciat ſe commiſiſſe mortale, habet rationes probabiles ſe illud confeſſum eſſe, habeat autem item probabiles non fuiſſe confeſſum: An inquam teneatur illud clauibus ſubiicere? Non obligari idem docet, aliique *ibid.*

Tertiò. Si ſit probabilis opinio inter Medicos, An ſemen corruptum ſit, negantibus aliis, aliis æquè affirmantibus, An poſſit ſumi medicamentum directè illud expellens? Poſſe docet Sanchez *lib.* 9. *de matrim. d.*17. *num.*19. *fine.*

Quartò. Si adſint quatuor teſtes fide digni aſſerentes coniuges eſſe conſanguineos, verbi gratia, in quarto

gradu,

Digitized by Google

gradu ſint autem alij non diſſimiles quatuor, qui negant, An poſt contractum matrimonium poſſit coniux reddere debitum ſequendo negantes, an poſſis non reddere ſequendo affirmantes? Poſſe vtrumlibet docet Hurtad. *de matr. d.* 10. *diſſ.* 9. *num.* 37.

Quintò. Quid in eodem caſu ante contractum Matrimonium, An ſcilicet poſſint contrahere? Poſſe docet Merolla *tom.* 1. *diſputatione* 3. *cap.* 3. *dub.* 2. *corollar.* 10. *num.* 135.

Sextò. Si probabile tibi ſit aliquid vouiſſe, vel promiſiſſe, probabile item contrarium, An poſſis non ſeruare votum, vel promiſſionem? Poſſe docet Thom. Sanch. *lib.* 1. *de matr. diſp.* 9. *num.* 11. *fine*, & *lib.* 1. *in decal. cap.* 10. *n.* 36. ſibi contrarius *lib.* 2. *de matr. diſp.* 41. *num.* 34. poſſe item docet Ioan. Sanch. *diſp.* 43. *num.* 2. Suar. *de voto, lib.* 4. *c.* 5. *num.* 5.

Septimò. Si ſint quatuor fide digni aſſerentes crumenam plenam argento à me inuentam eſſe Petri, aliis ſimilibus quatuor aſſerentibus eſſe Pauli. An cui maluero tradere illam poſſim, cum iam neuter nunc eam poſſideat? Poſſe cui maluero docent viri docti conſulti à Ioan. Sanch. *diſput.* 43. *num.* 54. licet contra doceat Caſtro P. *tom.* 1. *tr.* 1. *p.* 10. *n.* 2. & 9. *fine*.

Octauò. In ieiunio naturali quoad Eucbariſtiam ſuſcipiendam, ſi babeas rationes probabilas quod ſonuerit media nox, & probabiles quod non ſonuerit propter diuerſitatem, v.g. duorum Horologiorum, de quibus non conſtat eſſe certò falſa, & comedas, An poſſis die craſtino communicare? Poſſe docet Thom. Sanch. *diſp.* 41. *de matr. num.* 40. Ioan. Sanch. *d.* 34. *num.* 30. §. *propterea videtur*.

28. In his, inquam, & ſimilibus, reſoluitur poſſe nos complecti partem, quam citati Doctores tenent, poſſe & contrariam, quam tenent alij, quia nimirum etiam in æqualibus facti probationibus reſidet nonnunquam in ſingulis partibus ſua proxima, practicáque probabilitas.

29. Video nonnullos contra ſentire circa aliqua exempla ex his, propterea quod in iis militet melior conditio poſſidentis in alterutra ex partibus; lege Meroll. *tom.* 1. *d.* 3 *cap.* 4. *coroll.* 1. & 2. Verùm ſatis eſt nobis probabilem doctrinam attuliſſe; cum nobis non ſit neceſſe omnia fusè perſequi. Non tamen grauari debeo aliqua adhuc ſuperaddere, quæ ad maiorem præcedentium declarationem hic ſolent latè à Doctoribus agitari.

§. IV. *De Probabilitate, quam excipere quidam particulares debeant.*

De Iudice.

1. DIco primò ſi ſint rationes æqualiter probabiles circa factum inter ciuiliter litigantes, Iudex non poteſt ſequi quam maluerit opinionem, ſed tenetur rem, modo mox explicando, diuidere, ſic Salas, Villalobos, Coninch. Sanch. aliique apud Caſtro P. *tom.* 1. *tr.* 1. *d.* 2. *p.* 10. *num.* 2. quibus adde Layman *lib.* 1. §. 3. *num.* 16. Ratio eſt quia iuxta ſuper dicta hic aliquid obſtat, ne probabilem quamlibet opinionem Iudex ſequatur: eſt autem, ipſum munus Iudicis. Præſcribit enim lex, immò ratio ipſa dictat, vt ex officio, vel ex pacto tacitè inito cum Republica, Iudices inquirant diligenter quantum poſſunt veritatem, & iudicent ſecundum allegata, & probata, merita cauſæ ponderando: adiudicent ergo rem melius probanti, vel ſi maior ratio non adſit pro alterutro, diuidant vtrique.

2. Quid ſi res ſit indiuidua? Aliqua ratione res componatur inter partes, dando vni rem, alteri æſtimationem ſuæ partis, & ni ſic litigantes quieſcant, cum non ſit maior ratio, cur vni res adiudicetur, alteri pretium, forte poterit lis, quoad hoc, definiri: ita Merolla *tom.* 1. *d.* 3. *c.* 4. *d.* 3. *conc.* 4. *n.* 170.

3. Ex hac concluſione vides primò, cur priuatus poſſit authoritate propria dare crumenam illam modo dictam Petro, vel Paulo, vt libuerit, idem autem non poſſit Iudex ex officio, qui tenetur omnino eam diuidere. Vide *ſupra*, §. *præcedente*, *n.* 27. *verſu*, *ſeptimò ſi ſint*. Ratio enim eſt, quia Iudex debet ſartatecta cuſtodire merita cauſæ ex pacto inito cum Republica, cum priuatus, quia à ſimili pacto liber exiſtit, vtatur iure ſuo ſequendo opinionem, quam malit, probabilem; & ſic illa circumſtantia muneris Iudicis facit pro ipſo proximè improbabilem illam opinionem, quæ proximè probabilis eſt pro priuato.

4. Vides ſecundò, cur aliqui (& quidem meritò) limitant hanc concluſionem, vt Iudex in aliquibus ciuilibus cauſis, putà dotis, matrimonij, libertatis, pupilli, peregrini, viduæ, locorum piorum, quæ ſunt cauſæ priuilegiatæ, non poſſit rem diuidere, ſed obligetur ad ferendam ſententiam pro his priuilegiatis; Ratio enim eſt, quia lex, quam ſeruare tenentur Iudices, decreuit, vt his in pari caſu faueretur: id quod ſi eſt otium, vide fuſiùs apud Doctores. Lege *cap. fin. de ſent. & re iudicata*, Maſcard. *de prob. v opinio*, *n.* 14. *conc* 1143. *n.* 10.

5. Dico ſecundò, ſi rationes circa factum, inter eoſdem ciuiliter contendentes, probabilius pro vno probent, quàm pro altero, tenetur Iudex probabilius probanti rem per ſuam ſententiam adiudicare; ſic Sanchez *diſput.* 44. *num.* 51. §. *in ſecundo*. Ratio ducitur ex eodem principio, quia Iudex ex legibus, & pacto inito cum bono publico, ferre ſententiam debet pro melius probante cauſam ſuam. Excipe, niſi maioritas probabilitatis ſit adeò exigua vt (quia modica) pro nihilo reputanda ſit, tunc enim recurrendum erit ad præcedentem concluſionem *num.* 1. dictam.

6. Maior autem probabilitas, omnibus diligenter à Iudice, ſiue ex parte facti, ſiue etiam ex parte iuris perpenſis, prudentis arbitrio eſt ponderanda, & quidem non rarò tanta poteſt eſſe maior probabilitas, vt etiam ſi alter, cui minor probabilitas fauet, poſſideat, debeat per Iudicem à poſſeſſione depelli: id enim Iudici ex officio incumbit, vt dictum eſt.

7. Dico tertiò. Si rationes circa Ius probant æqualiter pro collitigantibus ciuiliter, nec impediunt rationes circa factum, vt impedirent, ſi de facto alter poſſideat, vel quod dixi *n.* 4. Iudex non poteſt, vt ego certum puto, rem cui maluerit, adiudicare, ſed modo paulò antè dicto debet rem diuidere. Ratio efficax mihi videtur eſſe, quia non video, cur hîc non militet eadem ratio ducta à Iudicis munere modo inculcata. Quæſo, Lector, rem nauiter perpende; nam ſummam paruitatem, ne dicam identitatem, inuenies. Dixi (vt ego certum puto) nam propter extrinſecam bonorum Doctorum authoritatem, aſſerentium in hoc caſu poſſe Iudicem pro ſuo amico, ſi maluerit, ſententiam pronuntiare, potes id, vt probabilem, ſi velis, amplecti, cum limitationibus dictis *num.* 4. Lege Merollam *tom.* 1. *d.* 3. *c.* 4. *n.* 182. Ita Sanchez *in dec. lib.* 1. *c.* 9. *n.* 45. Franciſcus de Lugo *p.* 1. *de cur. q.* 8. *num.* 66. Texeda *tom.* 1. *contra Mer. lib.* 2. *contr.* 8. *num.* 1. 5. aliique.

8. Dico quartò. Multò magis res à Iudice diuidenda, modo dicto, eſt in ciuilibus, ſi ſint rationes tam circa ius, quàm circa factum æqualiter probantes. Sic Merolla *l. cit. num.* 166. Bannes, Sanchez, Layman, aliique apud eundem; id enim multò fortius probat dictum Iudicis munus, ita vt aliqui, qui nobis aduerſantur in præcedente concluſione, vltro hanc præſentem amplectantur.

9. Dico quintò. Si rationes circa ius probent magis pro vno, quam pro altero in litigantibus ciuiliter, non poteſt Iudex nec diuidere etiam pro rata probabilitatis, nec tribuere cui maluerit; ſed ferre ſententiam debet pro habente maiorem probabilitatem in Iure: ſemper excipe, niſi maioritas eſſet exigua: nam tunc iuxta regulam communem, *parum pro nihilo* reputandum erit, & iudicandum, ac ſi eſſent rationes æquales modo iamiam dicto. Ita Sotus, Val. Tanner. Suar. Sanchez, Breſſer. aliique, quos citat & ſequitur Pater Bardi *de conſc. d.* 4. *cap.* 27. *num.* 10. Ratio autem noſtri dicti eſt,

ipſum

ipſum munus Iudicis toties repetitum, quod hic, vbi agitur de iure, iuxta quod Reſpublica vult Iudices dirigi, permaximè militat. Scio Doctores non infimæ notæ contrarium aſſerere, vt Ioan. Sanch. Salonius, Salas, Texeda, Gaſp. Hurtadus, aliique apud Bardi *l.c.* putant enim in hoc caſu poſſe Iudicem, cui voluerit, rem adiudicare; quia ſemper probabiliter, atque adeò prudenter adiudicabit. Sed profectò non probabiliter proximè, propter nouam hîc ſuperadditam rationem muneris Iudicis: nolo tamen à probabilitate ſaltem extrinſeca tantorum ſententiam Doctorum excludere.

Non nemo viz. P. Bardi *l. cit. n. num.* 14. admittit hanc doctrinam in hoc quinto noſtro dicto allatam, illámque peracriter probat; ſed deinde *l. c. num.* 21. non admittit doctrinam à nobis modo *num.* 8. in quarto dicto traditam: Verùm nec ipſe tentat diſparitatem afferre, nec ſolidam afferri poſſe mihi videtur.

10. Additum eſt autem ſemper in prædictis (ciuiliter) nam in criminalibus probabilius puto Iudicem debere ſententiam proferre in fauorem rei iuxta rationes probabiles: ſiue hæ rationes circa factum ſint, ſiue circa ius, ac parui facere debére rationes probabiles, immò & probabiliores, quæ eſſent contra eundem reum; ſic Merolla *l. c d. c. 4. num.* 180. Ratio eſt, quia pro criminalibus ſuperadditur illa noua ratio, putà diſpoſitio legum *reg. 11. de reg. iuris, in 6. cum ſunt partium iura obſcura, reo fauendum potiùs quàm actori.* Per quas præſcribitur vt quando iura partium non ſunt clara, faueatur reo: at ſtantibus rationibus probabilibus pro reo rationes contra ipſum omnino claræ non ſunt, faueatur ergo reo, reo, inquam, qui propriè ſic dicitur in criminalibus; nam in ciuilibus, is, qui vrgetur, propriè vocatur conuentus.

11. Non nego probabile eſſe Iudicem non teneti ad ſe ita gerendum, licèt poſſit; id enim non ignobiles Doctores viz. Salonius, & Sayr. apud Merollam *l. c.* aſſerunt, iuxta quam opinionem nonnulla attulimus in exemplis, *§. præcedente*, traditis.

12. Quandoquidem de Iudice ſermo eſt: Quæro, vbi ſunt à Republica creati plures Iudices pro cauſarum deciſionibus, poteſtne licitè vnus ſe remittere ſententiæ alterius? Reſpondeo. Abſolutè non poteſt, quia ideo Reſpublica plures expoſcit, vt plurium ſuffragio, atque adeo cum maiori cautione res decernantur, atque ad id Iudices acceptando officium cum Collegis, ſe tacitè obligarunt. Lege Vaſq. *p. 2. d. 64. cap. 1. num. 5.*

13. Illud licitum puto, poſſe vnum deponere ſuam opinionem probabilem, & ſequi opinionem alterius, quem doctum, moribúſque integris, & fortaſſe ſe meliorem cum fondamento credit: id enim non eſt ſe remittere alteri, nec relinquere cognitionem cauſæ, ſed eſt ipſum moueri ad decidendum ex principio extrinſeco probabili, nempe ex authoritate ſui Collegæ viri docti, ac iuſti. Ne igitor incidat in errorem *numero præcedente* dictum contra pactum initum cum Republica, conſideret Iudex cauſam; quod ſi nihil clarum occurrat contra opinionem alterius Collegæ, tunc enimuero poterit, modo dicto, eius ſe próbabili ſententiæ remittere.

De Aduocato.

14. Is poteſt ſequi probabilem opinionem in aduocando, etiam probabiliore relicta, dummodo de maiore probabilitate contrarij ſuum clientem admoneat. Sic Leſſ. *lib. 2. cap. 31. d. 9.* Vaſq. *p. 2. q. 19. art. 6. d. 64. cap. 1. num. 5.* Azor. *tom. 1. lib. 2. cap. 17. q. vltima.* Ratio eſt, quia ex vna parte Aduocatus prudenter agit ſententiam probabilem defendendo, & ex alia nulla lex id prohibet. Neque obſtat tacitum pactum cum cliente, ne illum in periculum probabile amittendi cauſam deiiciat; iam enim huic malo occurrit, dum ei maior aduerſarij probabilitas explicatur. Nec rurſus obſtat illud: *In dubiis reo, & poſſeſſori eſt fauendum*, & illud modo dictum: *In pari caſu pro poſſeſſore*, non obſtat, inquam, nam hæc ſiue ad Iudicem, ſiue ad priuatum, quoad ſibi rem vindicandam diriguntur, non verò ad Aduocatum, cui fauere ſuo clienti omni meliori modo, quo ſine calumniis poteſt, ſemper conceſſerunt leges; ſi quidem is nulli iniuriam facit, partem minus probabilem defendendo; iam enim denique Iudex pro habente melius ius ſententiam proferet. Nec denique obſtant expenſæ conlitigantis interim faciendæ; nam ad id dat Aduocato rationabilem cauſam illa ſua probabilitas, & ſpes illa quamuis modica, quam habet, vt cauſa bene ex vtraque parte coram Iudice diſcuſſa, pro ſe, vt non raro accidit, ſententia proferatur.

De Doctore.

15. Is, à quo petitur conſilium, poteſt illud dare iuxta probabilem opinionem, etiam relicta propria, immò & probabiliore, quia ſemper conſilium dat prudens: ita Caſtro P. *tom 1. tr. 1. d. 2. p. 5.* Sayr. vterque Sanchez, Vaſq. apud eundem. Nam propter eandem rationem Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 9. num.* 24. meritò concedit interrogantem, cui grata non eſt reſolutio vnius Doctoris, poſſe quærere alium, qui benignius, ſed tamen probabiliter, loquatur.

Duas tamen adhibeo limitationes, primò quod ſi quis interroget tuam, tuam dare teneris, non alienam, quamuis probabiliorem. Secundò communiter qui petit conſilium in caſibus ad ſuam conſcientiam ſpectantibus ſemper intendit noſcere, an partem ſibi benigniorem ſequi ſine peccato valeat, verbi gratia, ſi quis petit quid faciet de inuento argento, nullo domino poſt diligentiam comparente, petit an ſibi poſſit illud retinere, id quod, quia eſt probabile, licet etiam ſit probabile debere pauperibus diſtribuere, illud, non verò hoc conſilium dare teneris ex ſuppoſitione, quod conſilium dare ſuſcepiſti; ſic idem *ibid. num.* 4. Vnde indoctos Confeſſarios, qui ſemper putant ſe bene facere obligando pœnitentes ad reſtitutionem, quia id ſemper eſt tutius, reprehende. Sanè ſi id, quod eſt tutius, ij cognoſcere voluiſſent, tuum conſilium non expectaſſent, ſed ex ſe reſtituiſſent. Verùm tu, dum faues alteri, tuo huic clienti iniquus es, qui non vult, nec tenetur reſtituere, niſi omnino debeat.

16. Dum idem Doctor ſiue publicè, ſiue priuatè docet, peccat mortaliter, ſi falſam in re graui doctrinam præſertim in moralibus doceat, quia ſic grauiter Auditores decipit, viámque pandit erroribus, atque peccatis, ſic Caſtro P. *tom. 1. tr. 1. d. 2. p. 5. num.* 8. Docere tamen poteſt probabiles opiniones, etiam prætermiſſis probabilioribus, modò non præuideat aliquod ſcandalum exoriturum, quia ſic iam ſe prudenter gerit, ſi quidem probabilem bene gerendi viam Auditoribus oſtendit.

De Medico.

17. A Medico in medendo ſemper excipienda probabilior eſt opinio, ita Val. *2. 2. d. 3. q. 50. §. 2. verſu Altero modo*, apud Sanch. *lib. 1. in Dec. cap. 9. num.* 42. Nec ſine peccato contra iuſtitiam ægroto probabile medicamentum applicabit, omiſſo certo, vel probabiliore. Sic Breſſerus *lib. 3. de conſc. cap. 5. n.* 125. Ratio eſt, quia id requirit lex, ſeu pactum tacitum cum ægroto initum. Medicus enim, & ægrotus tacitè conueniunt, vt quandoquidem agitur de ſalute, eámque Medicus ſuſcipit (quamuis ſine pretio) conſeruandam, omni meliori modo medicamenta porrigat. Nam propterea non eſt Medico concedendum, vt experientiam faciat de ſuis medicamentis, etiam in deſperatis; ſic Azor. Corduba, Villalobos, aliique cum Caſtro P. *l. c. p. 9. num. 2.* tum quia non licet morte proximi, quam certè accelerari ſæpe contingeret cum eiuſmodi experimentis, ſcientiam comparare: tum quia non obſeruaretur dictum pactum de medendo omni meliori modo.

18. In

18. In caſu autem, quo duo ſeſe offerant medicamenta cum æquali prorſus probabilitate profutura, nec poſſet haberi certum, vel magis probabile, concedatur Medico libera electio; quia tunc prudenter ſe geret, omnique meliori modo, quo nunc poteſt, ægroto, famulatur.

19. Denique, quando eſt æquale dubium, nec vinci poteſt an medicamentum profuturum ſit, an nociturum, & aliud certum, vel probabilè medicamentum non adeſt, Valentia 2.1. *d.3. q.10.p.2.verſ. Non improbo*, concedit adhiberi poſſe, Caſtro Palaus *l.c.p.9.n.5.* negat niſi in caſu, quo (vt etiam notat Sanchez *l.c. n 42. fine*, vide etiam *l 9.de matr.diſp.*20. *n.*18.) aliqua tandem ſpes luceat proficiendi. Ratio Caſtro Palai eſt, quia tunc Medicus, quantum eſt ex ſe, ſine neceſſitate ſe exponeret periculo infirmi mortem accelerandi, quod nunquam licet. Ratio Valentiæ eſt, quia periculum eiuſmodi dubiæ accelerationis ſatis ſuperque compenſatur ab illa ſpe, licet dubia ſanitatis. Tunc enim (addit hic Valentia) habet locum, quod ex Galeno fertur: *Interfice audacter*. Vtraque ſententia eſt probabilis, & ex affirmatiua ſequitur debere Medicum adhibere, quia, quandoquidem poteſt, debet omni meliori via decumbenti conſulere.

De Miniſtro Sacramentorum.

20. In conficiendis Sacramentis poterit eorum Miniſter ſequi opinionem probabilem, etiam probabiliore relicta, niſi tamen obſtet vſus, & conſuetudo Eccleſiæ, vel tacitum pactum cum ſuſcepturo Sacramentum. Ita Vaſq. 1.2.*q* 19 *art.6.dub.*63.*cap.*1. *&* 3. Baſil. de Pont. *l.4. de matr. c.*25. *n.*9. quibus adde alios apud Merollam *t.1.d.3.c.4.corol.*3. Explico, qui, v.g. conferret Baptiſmum per illa verba: *Ego te baptizo in nomine Genitoris, Geniti, & procedentis ab vtroque*: quibus probabile eſt confici Sacramentum; vel qui eundem conferret in aqua roſacea; vel conſecraret in pane facto ex frumento ſilueſtri, quibus, quia eſt probabilis ſententia in Philoſophia aquam ex herbis extractam non differre ab aqua naturali, & frumentum illud non differre à vero tritico, quibus, inquam, eſt probabile confici Sacramentum, non peccaret ex hoc capite ſic conficiendo, quia qui iuxta probabilem opinionem operantur, peccatum non committunt coram Deo; nec conſequenter iniuriam faciunt Sacramento. At, quia adeſt Eccleſiæ grauiſſima conſuetudo, vt Baptiſmus conferatur ſub illa certa forma: *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti*, & in aqua naturali: atque Euchariſtia in vero, indubitatoque tritico conſecretur, grauiter peccaret contra legem, qui ſecus extra neceſſitatem faceret: peccaret etiam contra iuſtitiam ille Baptizans ex eo capite, quia (ſiue ſit Parochus, qui tenetur ex iuſtitia ſtipendij dati, ſiue ſit alius) tacitè videtur contrahere cum ſuſcipientibus, vel cum Eccleſia, vt in re tam graui ſalutis ſpiritualis, quandoquidem munus miniſtrandi acceptat, omni meliori modo, quo tunc poteſt, ſuſcipienti famuletur, iuxta dicta de Medico corporali, quæ hic applicanda proportionaliter ſunt. Abſoluere autem ſolum attritum cum attritione cognita, ideo abſoluiè ſemper Confeſſarius pœnitentem poteſt, quia, ſic confici Sacramentum Pœnitentiæ, non eſt ſolum probabile, ſed poſt Concilium Tridentinum eſt ſaltem moraliter certum. Præpoſitus *de pœn.d.1.n.*56.

21. Quando autem adeſt probabilis opinio de iuriſdictione, approbatione, vel ſimili dependente ab Eccleſia, poteſt quilibet iuxta eam probabilem ſententiam operari, in adminiſtrandis Sacramentis. Sic Leſſ. *l.2 cap.*19. *d.*68. Suar. 4 *tom. in 3. p. d.*16. *ſect.*6. *à num.* 7. aliique. Adeſt, v. g. probabilis opinio, te, qui es Sacerdos, poſſe propter quandam Epiſcopi licentiam abſoluere à peccatis, à cenſuris, à reſeruatis, vel poſſe aſſiſtere matrimonio, &c. potes abſoluere, & aſſiſtere ſine neceſſitate admonendi proximum de opinione contraria, quamuis probabiliore. Ratio eſt, quia in his caſibus certò fit Sacramentum ex eo, quia quoties eſt probabilis opinio de ſimilibus dependentibus ab Eccleſiæ poteſtate, ipſa ex conſenſu tacito, & de præſenti ratihabitione ſupplet, ſeu confert iuriſdictionem certam, vt fusè apud Doctores Leſ. Suar. *l.c.* Thom. Sanch. *lib.3.de matrim.d.*22.*n.*65. & *in Decal.c.9.n.*35. Baſil. de Pont. *lib 5.de matr.c.*19 *num.*8. & *c.*10. *num.*7.

22. Denique Confeſſarius dum agitur de peccato pœnitentis poteſt ſequi opinionem probabilem, neglecta etiam probabiliore, vt item poteſt, immò interdum, ſicuti docuimus, *in methodo noſtra confeſſ. lib.*3. *c.*9. §.1. debet ſecundum opinionem probabilem pœnitentis ſe gerere. Ratio eſt toties dicta, quia ſic coram Deo prudenter agitur. Nec interuenit damnum vllum pœnitentis, ſi quidem certiſſimum eſt nullum peccatum committi ab eo, qui ſecundum opinionem practicè probabilem operatur, vnde ſufficienter ad ſuſcipiendam abſolutionem erit is diſpoſitus, ſi opinionem ſuam, quæ probabilis ſit, velit excipere, & non aliam.

23. Hinc quando eſt probabile, peccatum aliquod non eſſe reſeruatum, licet ſit probabile, & multò magis ſi ſit ſolum dubium, reſeruatum eſſe, poterit Confeſſarius ordinarius licitè, & validè ab illo abſoluere, quia ex probabili opinione operabitur, quæ ex communi iam Doctorum ſententia, dat iuriſdictionem. Sic Merolla *t.1. d.* 3. *c.*3. *d. coroll.*23. *num.*170.

24. Immò puto obligari Confeſſarium in hoc caſu ad abſoluendum, ſi quidem non abſoluere, eſſet condemnare, ita Io. Caramuël, *l.3. Theol.mor.n.*1346. Adde charitatem velle, vt ſi potes ſine tuo incommodo (vt certè hic potes) non dimittas inabſolutum pœnitentem grauiter ex mortali peccato laborantem. Non obligari tamen, quando actio ſe tenet ex parte Miniſtri, putà Confeſſarij, notat de Lugo *lib.*1. *Reſp. moral. d.*18. & ego dixi *lib.*3. *Method. Confeſſionis, cap* 9. §.1.*num.*4. *in Addit.* & iterum dicam cum Ioanne Sanchez, quando agam de Pœnitentia *lib.*5. *cap.*5. §.1. *num.*39.

De Rege quoad bellum gerendum.

29. Rex, ſeu Reſpublica ad gerendum bellum, vel habet probabilitatem fundatam in iure, vel in facto. In iure eſt, quando adeſt opinio Doctorum, Regnum in aliquo certo caſu poſſe ab aliis occupari. Fac, v. g. Regem alicuius Regni eſſe ſpurium, certè ſi adeſſet opinio Doctorum probabilis, eiuſmodi Regem licitè poſſe ſuo Regno repelli, eſſet hæc probabilitas innixa in iure. Probabilitas fundata in facto eſt, quando duo, pluréſve ſcripturis, vel teſtibus contendunt probare Regnum ad ſe pertinere.

30. Dico, in probabilitate orta ex Iure quemlibet Regem licitè bellum gerere contra alium poſſe. Sic Sanchez *d.*44. *à n.*57. Ratio eſt, quia, vt eſt toties dictum, poteſt quis ſequi opinionem probabilem, omiſſa probabiliore. Quid ſi alter poſſideat, vt eſt in caſu propoſito *numero præcedenti*? Reſpondeo tunc ex mea ſententia non poſſe, quia vt *ſupra* §.3.*n.*24. dixi, & mox *numero ſequenti* repetam, poſſeſſionem fauere poſſidenti eſt lex canonica ab omnibus obſeruanda. An tunc recurri valeat ad Iudices, mox tangam *num.*33.

31. Dixi (ex mea ſententia) nam ex bonorum authorum opinione poſſe video, qui, nihil obſtante prædicta vnius Regis poſſeſſione, putant in dicto caſu ab alio Rege bello impeti Regem poſſidentem poſſe. Lege item Caſtrop. *tomo* 1. *diſputatione* 2. *part.*7. *n.*1. Io. Sanc. *d.*44. *n.*58.

32. Quid, ſi ſit opinio practicè probabilis fundata probabiliter in iure, quod dictus Rex poſſit regnum ab alio poſſeſſum occupare? Reſpondeo tunc ſanè, etiam in mea ſententia poſſe, nec mirum, quia iam ſupponis eam opinionem eſſe practicè probabilem. At ego aduerto, hanc nunquam fore opinionem practicè probabilem ex principiis intrinſecis (nam eſto ex authoritate extrin-

ſeca

Digitized by Google

ſeca *num.* 31. dicta) poſſe Regnum ab alio Rege poſſeſſum occupari, ſi eiuſmodi Rex cum probabilitate iuris ſit in eius non controuerſa poſſeſſione, quia nemo, vt toties cantauimus, per hominem priuatum (qualis profectò eſt Rex, vel Reſpublica quæcunque reſpectu alterius, qui ſit ſuæ abſolutæ poteſtatis) nemo, inquam, ſpoliari poteſt à ſua poſſeſſione, niſi certò moraliter conſtet poſſidentem iniquè poſſidere.

33. In probabilitate ex probationibus facti negant abſolutè plerique poſſe tunc Regem bellum gerere, ſed debere recurri ad Iudices modo latè tractato à Caſtro Palao *l. c. num.* 5.

Sed ſic eſt diſtinguendum. Poteſt primò Regnum, de quo diſceptatur, eſſe in poſſeſſione vnius ex Regibus, & tunc ob probabilitatem ortam ex facti probatione non poteſt contra ipſum intentari bellum ab alio Rege etiam probabiliores habente rationes facti: Io. Sanch. *d.* 64. *num.* 56. Io. de Lugo *t.* 1. *de iuſt. d.* 16. *ſect.* 7. *num.* 98. quia obſtat lex Canonica pluries repetita, cui omnes Fideles ſubſunt, quamque nos *ſuprà* §. 3. *num.* 14. attulimus, & inculcauimus.

Certè in hoc caſu poſſeſſionis, quando probatio facti ex probabilioribus rationibus vni fauet Regi, & in caſu, quem *num.* 30. huc remiſimus, non eſt improbabile poſſe recurri ad Iudices eo modo, quo laudatus Caſtro P. *l. c.* proſequitur: illum, ſi placet, adi; non enim nobis eſt otium ea, quæ rarò contingunt, vniuerſa percurrere.

34. Poteſt ſecundò dictum Regnum vacare, hoc eſt, in nullius Regis eſſe poſſeſſione, & tunc etiam nullus ex Regibus poterit in eiuſmodi probabili facti probatione bellum gerere, vt Regnum occupet: ita Vaſq. & Tanner. quos ſequitur citatus Merolla *tom.* 1. *d.* 3. *c.* 4. *dub.* 3 *n.* 204. Ratio eſt, quia obſtat ius Regni vacantis: dum enim non eſt certum ius pro aliquo ax Regibus, ipſum Regibus liberum manet, ſic Salas *p.* 2. *tr.* 8. *d. vnic ſect.* 11. *n.* 118. apud Caſtro P. *cit n.* 10. præualet enim Regni libertas, ſi non conſtat de ſeruitute. Quare tunc Regnum, vel ſe gubernet, vel ſe alterutri ex Regibus gubernandum ſpontè tradat, vel certè recurratur ad Iudices, eo modo, quo idem Caſtro Palaus ibidem affert.

35. Poſtremò ſi certus ſit Rex Regnum ab alio Rege poſſeſſum eſſe ſuum, illum admoneat, vt Regnum conſignet Domino: ſi tenuat, bellum gerere contra ipſum poterit: Ita Vaſquez, Mol. Salas apud Caſtro P. cit. *n.* 13. Quamvis enim Rex, qui occupat Regnum, non cognoſcat veritatem, adhuc iniuriam materialiter facit, quam propulſare licet illi, qui de ſua certus eſt.

De Militibus.

36. Milites denique, ſiue ſubditi, ſiue non ſubditi alicuius Regis, *cap. Quid culpatur* 13. *quæſt.* 1. ſiue actu ſeruiant, ſiue ad bellum mercede conducantur, dum illis non conſtat de iniuſtitia belli, poſſunt licitè militare. Ita Valent. Vaſquez, Sanchez, aliique apud Caſtro P. mox citandum. Ratio eſt, quia cuilibet licitum eſt alterum iuuare in re, quæ præſumitur bona. Bona autem præſumitur, donec non conſtat eſſe malam. Id certè ita ſe habet in bello ſuſcepto à Principe Chriſtiano; in ſuſcepto enim ab Infideli difficilius iniuſtitia præſumenda eſt. Suarez, Vaſquez contra Thom. Sanchez *lib.* 6. *in deciſ. cap.* 3. *num.* 5. quos ſequitur citatus Caſtro Palaus *tom.* 1. *tract.* 1. *diſput.* 2. *part.* 8. *num.* 8.

COLLATIO BENEFICII in menſe reſeruato.

37. Beneficiarius in vltima nocte menſis Papæ reſeruati moritur, poſtquam vnum ex Horologiis ſignum mediæ noctis dedit: ſed aliud ex iiſdem mediam eandem noctem, per ſuum pulſum, ſignauit poſt mortem Beneficiarij. Quæritur, An poſſit prouidere de hoc Beneficio Epiſcopus, qui vult ſe conformare cum ſecundo Horologio, atque adeo iudicare Beneficium vacaſſe in ſuo menſe, An potius Pontifex ſummus, qui ſe conformare vult cum primo?

38. Dico poſſe quemlibet prouidere: & ille præualebit, qui prius conferet. Ratio eſt eruenda ex dictis, quia, cum Horologium quodlibet non apertè falſam faciat opinionem probabilem, probabile erit ius pro vtroque, id eſt, Epiſcopo, & Pontifice: Præualebit autem qui prius conferet, quia tunc ſubintrat Regula, quod: *Melior eſt conditio poſſidentis*, iuxta iam dicta. Et certè paſſim Doct. firmant quando plures conferre poſſunt idem Beneficium, ſubſiſtere Prouiſionem quæ eſt prior tempore. Si res ſit dubia, dicam *inferius* §. 7. *v. Menſis.* Vide etiam *ibidem, v. Beneficium.*

39. Dices. Prouiſus ab Ordinario, vt excludat prouiſum à Pontifice, debet euidenter probare ſuam intentionem, & quod Beneficium ſit liberæ collationis. Reſpondeo id ſolum verum eſſe, quando Papa prius tempore prouidit, & quando agitur de Beneficio, de qua dubitatur an ſit reſeruatum; non autem quando agitur de expiratione menſis, & res eſt probabilis, pro Epiſcopo: nam tunc quia certum eſt Epiſcopum poſſe in ſuis menſibus prouidere, & duratio reſeruationis non eſt euidenter certa, imò eſt probabile talem durationem non adeſſe, præualebit poſſeſſio Iuris Epiſcopalis: Quare potius debebit euidenter aduerſarius probare, ſecus nihil faciet contra poſſeſſionem, quam ſupponimus habere prouiſum ab Epiſcopo.

§. V. *An liceat modò vnam, modò alteram probabilem ſententiam in eadem materia ſequi.*

1. PRobabile eſt, verbi gratia, hoc vectigal iniuſtè eſſe impoſitum: probabile item, eſſe impoſitum iuſtè: poſſumne ego hodie, quia ſum exactor regius vectigalium, exigere eiuſmodi vectigal, ſequendo opinionem aſſerentem illud iuſtè eſſe impoſitum, atque adeo licere mihi ſine iniuſtitia illud exigere, & cras, imò etiam hodie, quia ſum mercator, illud occultè defraudare, ſequendo opinionem aſſerentem illud à iuſtitia deficere? Abſtrahimus ab eo, quod exactor acceptando officium, promiſit tacitè ſequi opinionem probabilem fauentem Regi, iuxta dicta §. 3. *a n.* 20.

2. Probabile rurſus eſt ablationem famæ pecunia compenſari, probabile non compenſari: poſſumne ego hodie infamatus velle ab infamante compenſationem in pecunia, & cras, imò hodie ego ipſe alium infamans nolle famam proximi à me ablatam compenſare pecunia?

3. Probabile item reo licere æquiuocare in iudicio cauſa ſemiplena, probabile non licere: poſſumne ego hodie reus æquiuocare, cras verò creatus Iudex cogere reum, vt non æquiuocet? Hæc & innumerabilia eiuſdem generis hîc in controuerſiam vocantur.

4. Pater Franciſcus Bardi in vtraque Theologia vir noſtræ Societatis eruditiſſimus, cuius familiaritatem abhinc annis triginta, & amplius, cum in Collegio Romano curſui Theologico operam nauaremus, contraxi, & deinceps ſimilium ſtudiorum communicatione, fouimus vtrique, & auximus. Pater, inquam Bardi *de conſcientia, diſp.* 1. *cap.* 14. de hac opinione latè diſputat, & pro negatiua ſententia affert Cardinalem de Lugo, Paſqualigum, & Franciſcum de Lugo.

5. Verùm quidquid ſit de authoribus, venio ad quæſtionem. Aſſero poſſe licitè fieri eiuſmodi variationem, prout liber, tum in caſibus relatis, *n.* 1. 2. *&* 3. tum in ſimilibus, modò vnam, vel alteram limitationem præ oculis habeas, quam mox ſubdam. Ita Io. de Lugo *de Euch d.* 15. *ſect.* 2. aliique. Ratio efficax huius aſſertionis eſt, quia in noſtra libertate eſt ſequi quamcunque opinionem practicè probabilem, ſi quidem eam ſequendo ſemper prudenter humano more, vt *ſuprà* ſæpe dictum eſt, operabimur.

6. At ex hac ſententia ſequuntur ſequentia incômoda.

Primò, ſi hodie ſit ieiunij dies, cras verò ſit dies Dominica,

Dominica, & audita hora mediæ noctis comedat quis carnes, vpotè in tempore pertinente ad diem Dominicum ſequentem, ex vi probabilitatis, quam facit prædictum horologium, certè peccatum non committet, quia ſequitur opinionem probabilem, quam facit quodlibet horologium, quoties non clare conſtat eſſe falſum. Hic idem audiat, poſt quadrantem, aliud ſimile horologium dans ſignum eiuſdem mediæ noctis, poſſet ſe huic conformare, ſequendo opinionem probabilem, quam facit hoc ſecundum horologium, ac dicere comeſtionem prædictam pertinuiſſe ad diem præcedentem, ſeq. pro die Dominico eſſe prorſus ieiunium, ac proinde poſſe recipere Sacram Euchariſtiam. Ita Ioan. de Lugo *l. c. num. 46.*

7. Secundò, ſi quis, audito primo horologio dante ſignum mediæ noctis, Sacrum faciat. (Suppono hunc gaudere priuilegio celebrandi ſtatim à media nocte,) & illo abſoluto audiat aliud horologium ſignans eandem noctem mediam, poſſet prætendere iuxta hoc horologium non celebraſſe hoc die, ſed præcedente, atque adeò iterum celebrare. Ita Ioan. de Lugo *l. c. n. 48.*

8. Tertiò, in quadrageſima poſſet quis audito primo horologio poſt mediam noctem prandere, pro die ſequenti, ſequens opinionem illam, quòd anticipatio comeſtionis non ſit peccatum mortale; ſic idem *ibid.*

Poſtea verò audito ſecundo horologio, poſſet ſe huic conformem reddere, & ex tunc computare diem ſequentem ieiunij, vt poſſet denuo plenè comedere, prætextu quod in hoc die computato iuxta ſecundum hoc horologium nihil comederit.

9. Quartò, Sacerdos, qui nondum recitauit Veſperas hodiernas præuidens parum abeſſe, vt detur ſignum mediæ noctis ab hoc horologio, poteſt ſe conformare alteri horologio, à quo præuidet tardius eſſe dandum eiuſmodi ſignum, & ſic recitationem tantiſper differre: At deinde dato ſigno mediæ noctis a primo, poſſet ſibi perſuadere ſe eſſe liberum à recitatione, quia iuxta hoc primum horologium, quod nunc vult ſequi, iam dies præcedens præteriit, cui onus Veſperarum erat additum. Idem *ibidem.*

10. Quintò: debet quis hodie dare ex iuſtitia nummum aureum alicui, quod ſit onus diei, ita vt, ſi intra diem non ſoluat non debeat duplum ſoluere ſequenti die; Hoc poſito: imminente ſonitu mediæ noctis exigit creditor aureum, abnuere debitor poſſet, quia vellet expectare aliud ſecundum horologium tardius ſoniturum, at poſtea dato ſonitu à primo horologio celeriore, poſſet debitor dicere, ſequor hoc primum horologium, atque adeò cõtendo tranſactum eſſe præcedentem diem, & ſic me aureum nummum non debere Idem *ib. n. 49.*

11. Sextò, ex contractu cum Petro debes auferre equum tuum ab ipſo intra hunc annum: ſed ex alio contractu ſi abſtuleris tranſacto anno, debes illi dare centum aureos. Hoc poſito; vltima die anni poſt mediam noctem iuxta primum horologium aufers equum à Petro, debes ergo centum, quandoquidem abſtuliſti equum incepto iam ſecundo anno; Sonat deinde ſecundum horologium aliquantò tardius; ſed poſtquam equus fuit à te ablatus, poſſes dicere, Amice nihil debeo, quia ſequens opinionem probabilem huius ſecundi horologij non abſtuli equum in ſequenti, ſed in præcedenti anno, in quo eſto, non potuerim ex vi prioris contractus, pœnam tamen ſoluendi centum non incurri; nam pœna ſolum adeſt in ſecundo contractu. Idem *ib. n. 55.*

12. Septimò, Si quis ſubiaceat voto hodie ieiunandi, amplecti poſſet opinionem probabilem, quæ affirmat licere votum propria authoritate commutare in æquale: commutet ergo ſibi dictum ieiunium in certam eleemoſynam, & ſic impunè frangat ieiunium; Poſſet deinde amplectens opinionem probabilem affirmantem non licere votum propria authoritate commutare in opus æquale, poſſet, inquam, non elargiri eleemoſynam: & quia ieiunium iam inuenitur fractum irreparabiliter, liber etiam eſſet à ieiunio: ex Bardi *num. 5. l. c.*

13. Octauò. Sit ieiunandum in vigilia cuiuſdam Sancti; ſit autem probabile hodie eſſe vigiliam, ſit item probabile eſſe cras; poſſet quis dicere: Hodie nolo ieiunare, quia ieiunabo cras, quando eſt probabile eſſe onus ieiunandi, & ex hac probabilitate liceret ei hodie comedere. Cras deinde poſſet dicere: Hodie nolo ieiunare, quia eſt probabile heri fuiſſe ieiunandi onus, quare poſſet hodie plenè comedere, & ſic vigiliæ ieiunium effugere. Ex de Lugo *l. c. n. 50.*

14. Nonò, Sacerdos, meridie iam imminente, die feſto, dicat: Sequor ſententiam docentem poſſe celebrari ſacrum paulò poſt meridiem, & ſic à Sacro tantiſper ſine peccato ſuperſedeat; Poſſet mox, poſt meridiem, variare opinionem, ac dicere: Sequor contrariam ſententiam aſſerentem illicitum eſſe celebrare Sacrum à meridie, atque ita, eo die feſto poſſet Miſſam non celebrare, nec, vt ſupponimus, audire, quia Miſſa non adeſt: de Lugo *l. c. n. 51.*

15. Eſt probabilis opinio Teſtamentum factum ſine requiſitis à Iure eſſe ſeruandum in foro conſcientiæ, tum quo ad hæreditatem: tum quo ad legata, & eſt probabilis etiam opinio ſeruandum in eodem foro non eſſe: Iam ſit Petrus hæres ex dicto teſtamento; poſſet, ſequens opinionem docentem illud teſtamentum eſſe validum, retinere hæreditatem, ſed inſuper, ſequens opinionem aliam aſſerentem illud non eſſe validum, poſſet negare legata legatariis & ſibi eadem retinere, quod videtur abſurdum. Lege Sanch. *in conſc. lib. 4. cap. 1. d. 14. latè.*

16. Vt hæc incommoda ab vniuerſali doctrina *numero octauo* data vitentur, afferunt varias diſtinctiones, limitationeſque prælaudati Doctores, ita vt operoſum valdè ſit vel mediocriter docto Confeſſario dignoſcere in particularibus euentibus, quandonam militet vniuerſalis doctrina, quandonam limitatio: experiamur ergo nos, An, ſuperis aſpirantibus, poſſimus, duarum Regularum lucem facilem terere, atque expeditam viam.

17. Præmitto opinionem quampiam practicè probabilem eſſe, duplici modo poſſe, altero independenter, altero dependenter proximè à noſtra voluntate: Quòd, v.g. hoc vectigal ſit probabiliter iuſtum, vel probabiliter iniuſtum, vnde probabile fiat, poſſe, vel non poſſe illud defraudari, vel exigi, non dependet à noſtra voluntate, ſed ex natura, & circumſtantiis tributorum propriis. At, quod quadrans, v. g. ille temporis inter pulſum primi, & ſecundi horologij fluens pertineat ad diem ſequentem vel præcedentem, à mea voluntate dependet proximè, & immediatè; nam propter incertitudinem horologiorum, probabilium tamen, poſſum non recipere, & poſſum recipere illud tempus pro die alterutro, vt mihi libuerit. Dico, (immediatè, & proximè) nam ſi ego ex hoc territorio, v.g. vbi adeſt obligatio ieiunandi, me transferam in locum, vbi eiuſmodi obligatio non adeſt, vnde me probabiliter liberem a ieiunio, à me quidem dependet tranſlatio, ſed non proximè à me habetur probabilitas; habetur enim hæc immediatè à loco exempto, ad quem me liberè contuli.

18. His poſitis, facilis, expedita, & breuis ſit prima Regula: Nunquam nos poſſe opinionem probabilem ſemel electam relinquere, & aliam, quamuis probabiliorem, in eadem occaſione amplecti, quando probabilitas à nobis immediatè, & proximè dependet. Ratio regulæ eſt, quia ſic in eadem occaſione poſſemus dare, & tollere probabilitatem, quod eſſet ſimul ædificare, & deſtruere, quo nihil abſurdius.

Hinc in caſibus Vectigalis, Famæ, & æquiuocationis in Iudicio poſitis *num.* 1. 2. *&* 3. licebit (niſi obſtet ſecunda regula, quæ tamen in his tribus eo modo quo allati ſunt, non obſtat, vt iterum mox *num.* 21. dicam) licebit inquam in eadem occaſione, & materia variare opinionem, quia probabilitas in his materiis non dependet immediatè à noſtra voluntate, ſed à natura Vectigalis, Famæ, Iudicij. Contra, in euentibus variorum horologiorum poſitis *à num.* 9. vſque ad 14. & in illa

voti commutatione poſita *num.*15. quia probabilitas immediatè à noſtra electione dependet; nequaquam licebit.

19. Secunda Regula. Quando probabilitas à nobis immediatè non pendet, in eo tantummodo caſu nequit variari in eadem occaſione ſententia, quò propter aliquam circumſtantiam apparet ratio, quæ reddat hic, & nunc alterutram practicè improbabilem, in alus enim caſibus poterit: id vt facilius intelligas, meminiſſe ex ſupradictis §.3.*num.*12.debes, aliquid eſſe ſpeculatiue probabile: quod in particulari hic, & nunc, ſeu practicè propter aliquam ſuperuenientem rationem eſt improbabile. Probabile eſt, v.g. valide conferri Baptiſmum per illam formam: *Ego te baptize in nomine Genitoris, Geniti, & procedentis ab vtroque*, at proximè propter illam rationem, ne cum certum poſſis Sacramentum conferre proximo, conferas quod aliquam continet incertitudinis formidinem, omnes *ſuprà*, §.4.*num* 20 concluſimus, proximè & in ordine ad praxim non eſſe ſic Baptiſmum conferendum. His in memoriam redactis, exemplo hæc ſecunda Regula probabitur ſimul, & fiet manifeſta. Probabile eſt votum, v.g. mei ieiunij poſſe authoritate propria in opus æquale à me commutari, probabile item non poſſe: atque hæc ex natura, & circumſtantiis voti, non verò ex noſtra libertate.

20. Dico, in hoc caſu, poſito quod elegerim ſequi opinionem affirmantem, poſſe ieiunium à me commutari, amplius non licere mihi in eadem occaſione ſequi negatiuam, quæ aſſerit non poſſe, quia nunc adeſt clara circumſtantia quæ reddit hic, & nunc improbabilem hanc negatiuam: circumſtantia autem eſt obligatio certa, quam ego habeo ſeruandi vel ipſum votum, vel id, in quod legitimè ſit commutatum, quæ obligatio eluderetur, ſi fieri illa variatio opinionum in eadem occaſiona poſſet. Pari modo ſi ego centum tibi certò debeo, non poſſum per mutationem opinionum quantumcunque alias probabilium, ea tibi denegare, quia hæc particularis circumſtantia certi debiti, id omnino modo dicto, prohibet.

21. Ex his habes, quia prima regula officit ſex primis incommodis relatis *à num.*6. & ſecunda officit octauo, & nono *num.*13. *&* 14. allatis, ideo negamus in omnibus his nonem, & ſimilibus caſibus excipi ſina peccato poſſe in eadem occaſione mutationem opinionum: At verò quia in caſibus relatis *n* 1. 2. *&* 3. vt ibi referuntur, atque in ſimilibus, neutra ex his regulis obſtat, ideo tunc, etiam in eadem occaſione, materiaque licitam eſſe eiuſmodi mutationem concedimus.

22. Denique in caſu relato *num.*15. de Teſtamento minus ſolemni, dico ibi obſtare ſecundam Regulam; nam poſito quod acceptas tanquam validum illud teſtamentum, obligaris acceptare omnia quæ in eo continentur, ergo poſita tua acceptatione ponitur obſtaculum, ne aliam opinionem amplecti valeas. Antecedens manifeſtè probatur, quia illud teſtamentum ſe habet quo ad omnes ſui partes per modum vnius & indiuiſibiliter ratione vnius vltimæ voluntatis Teſtatoris cadentis ſuper hæreditatem, & ei hæreditati connexa legata. Vel ergo iuxta forum externom reiiciatur totum Teſtamentum, vel ſi à te in foro interno recipitur, tepi totum neceſſe eſt, ſecus eadem vna voluntas Teſtatoris à te reciperetur, & non reciperetur, quo nil abſurdius.

Vnde babes legata prædicta legatariis omnino à te deberi, ſiquidem neque ea tibi potes retinere, nec Hæredi ab inteſtato dare, nec Teſtamentum à te acceptatum, quod (vt probauimus) quò ad omnes ſui partes acceptari à te debet, legatariis eſſe danda diſponit.

23. Scio Thomam Sanchez *in conſ. l.*4.*c.*2.*d.*14. *n.*11. ſic docere: *Nota quod heres in minus ſolemni teſtamento non poteſt retinere hæreditatem, & nolle ſoluere legata, quaſi vtens vna opinione, quo ad retinendam hæreditatem, & vtens alia que ad retinenda legata. Ratio eſt, quia ſententia qua dicit non deberi ea legata, non ea applicat ſibi, ſed heredi ab inteſtato. Item, quia vbi ſemel vult vti illo teſtamento tanquam valido, tenetur omnia eius legata implere ſaltem vel dando legatariis vel heredi ab inteſtato.* Scio inquam hæc, & in cæteris quidem non diſſentio, ſed non approbo hoc poſtremum: *Vel dando heredi ab inteſtato*, me enim id non approbare poſſe facit ratio modò dicta, (quam ſi Sanchez attuliſſet, is enim ſolum dixit: *Vbi ſemel vti vult illo Teſtamento, tenetur omnia eius legata implere*, nec huius dicti rationem attulit) quam, inquam, ſi attuliſſet, aduertiſſet ea legata non poſſe dari hæredi ab inteſtato, & colligitur ex ipſa doctrina Sanchez, nam ſi eo ipſo vtens illo teſtamento tenetur implere omnia legata, quo modo poterit ea negare legatariis, & dare hæredi? ſanè ſi hoc poſſet, conuinceretur non teneri ea legata implere.

§. VI. *De Conſcientia dubia.*

1. Recole quæ dicta ſunt §.1. *num* 5. vt quid ſit conſcientia dubia, noſcas, ne ſcilicet ea, quæ hic dicuntur, cum conſcientia probabili, quæ hactenus explicata eſt, confundantur.

Peccetne operans ex conſcientia dubia.

2. Peccare ſecundum qualitatem peccati, de quo dubitat, ſi poſſit de rei veritate doceri, & non curet, certum eſt apud omnes: ita Vaſquez, Thom. Sanch. aliique apud Ioan. Sanch. *d.*41.*n.*2 quia qui dubitat, an hoc in his circumſtantiis, ſit peccatum, necne, & operatur, dubium non deponendo, videtur parum curare, an id, quod agit peccatum ſit, necne; ergo elegit eam actionem indiſcriminatim ſiue bonam, ſiue malam; ergo, quantum eſt ex ſe iam infectam malitia.

3. Dixi (in his circunſtantiis) vt notarem nihil tibi nocere dubium aliquod ſpeculatiuum, ſeu in genere; ſi non adſit hic, & nunc practicè, & proximè ad actionem. Sic Vaſq. *p.*1.*d.*65.*c.*1.*n.*2. Th. Sanch. *lib.*2. *de mat. d.*41. *n.*5. & *in dec. l.*1.*c.*10.*n.*7. Ioan. Sanchez *d. diſp* 41. Potes, v.g. dubitare, an laborare die feſto ſit licitum, atque hoc dubium eſt in genere, ſpeculatiuum: at non dubitabis, ſed rectè exiſtimabis, hodie tibi propter paupertatem licere laborem; quod eſt iudicium practicum, per quod rectè deponitur dubium illud in genere, quod alibi ſatis explicatum eſt.

Vt deponas eiuſmodi dubium in genere, debere tibi aliquod affulgere, per quod tibi liceat illud deponere, vt in caſu dicto eſt paupertas, ſecus temere deponeres, *ſuprà* in ſimili dictum eſt §.2. *à n.*9.

Sed quid faciet, qui diligentiam apponere non valet ad deponendum dubium, vel ea poſita, nihil inuenit, quo dubium auertat? Reſpondeo tunc illud, quod eſt tutius, erit eligendum, pro hoc enim caſu maximè eſt illa regula: *In dubiis tutior pars eſt eligenda, C. illud Dominus, de Clerico excomm.* ita Azor. *p.*1.*lib.*2.*cap.*16.

4. Sed quid, ſi quod tutius eſt, diſcernere nequeas, & ex alia parte vrgeat opus faciendum? Dubitas, v.g. an in hoc die feſtiuo, propter paupertatem, laborare tibi ſit conceſſum, nec habes qui te de veritate doceat, dum tu interim fame torqueris; ſimiliter ſi inſtent duo præcepta, v.g. audiendi Miſſam, & aſſiſtendi grauiter ægrotanti, dubites autem quodnam ſit vrgentius præceptum, careaſque magiſtro, qui docere te poſſit, quid tibi faciendum?

Reſpondeo. Facias quod tibi magis expediens, in Domino, *ex c. duo mala, diſt.*13. &c. *cap. Nerui teſticulorum*; attentis omnibus, videtur, quod ſi adhuc anceps fueris, fac illud quod tibi placuerit; cum enim non ſit maior ratio de vno, quam de altero, quandocunque elegeris, ratum coram Deo erit. Quid ſi adhuc per ignorantiam putes, quodlibet, quod eligas, eſſe peccatum? Reſpondeo; Nullum tunc committi peccatum, dixi *ſuprà*, §.2. *n.*7. *&* 8. Eadem Caſtr. *t.*1.*tr.*1.*d* 2.*p* 1.*n.*7. citans Thom. Sanch. Hæc in vniuerſum: cæterùm ex mox dicendis

multa

Digitized by Google

multa habebis, per quæ, quod magis in ſimilibus dubiis eligere tibi liceat, expeditè cognoſces.

Explicatur illa Regula : In dubiis melior eſt conditio poſſidentis.

In materia Iuſtitiæ.

5. Communis doctrina reſoluit dubitantem, vtrùm res ſit ſua an aliena, ſi facta morali diligentia, dubium euincere nequeat, rem ſtare pro poſſidente bona fide, illámque alienare poſſe, conſumere, &c. iuxta regulam ab omnibus receptam: *In dubiis melior eſt conditio poſſidentis.* Vide Ioan. Sanch. *d.* 43. *num.* 12. alióſque citatos paſſim apud Dianam *p.* 4. *tr.* 3. *n.* 32. Ratio præcipua ſit, quia poſſidens habet duos titulos, vnum dubium, eundémque valdè exilem, id eſt, ſuſpicionem an rei proprietas ad ſe pertineat, & in hoc conuenit cum alio non poſſidente, vt ſupponimus: alterum verum, & ſine controuerſia, id eſt, certitudinem, quia poſſidet, quo titulo iam alter caret; ergo ipſe poſſidens ſemper præualebit. Vide quæ in hanc rem dicenda ſunt infrà, §. 7. *v. Reſtitutio*, & *v. Furtum*, & *v. Damnum.*

6. Si fortè rem à te ſic poſſeſſam alicui vendas, primò monere de dubio ementem debes; ita Ioan. Sanch. *ibid.* Caſtro P. *t.* 1. *d.* 3 *p.* 2. *num.* 13. licèt enim vendas rem tuam ſecundum præſentem iuſtitiam, ſubeſt tamen periculum, ne certò comparente Domino, redemptor amittat. Secundò debes vendere minoris, quia vendis rem oneratam timore, ne appareat Dominus, eámque ſibi vendicet. Si tamen moraliter es certus Dominum non comparitutum, ab vtroque onere liberaberis, quia ea certitudine morali poſita, nihil damni cedit ementi.

7. Quòd in dubio ſit melior conditio poſſidentis, verum eſt, etiam ſi magis propendeas ad putandum, ſeu (vt rectè aliqui loquuntur) ad ſuſpicandum rem ad alium non poſſidentem pertinere, modò hæc propenſio (quia ſcilicet ſit ex leui ratione) ſiſtat iuxta limites dubij. Ita Vaſquez, Salas, Thom. Sanch. cum Caſtro Pal. eos citante *t.* 1. *tr.* 1. *d.* 3. *p.* 2. *n.* 11. Ratio eſt, quia certa poſſeſſio præponderat rationi cuique, quæ ſit intra terminos dubij.

Quòd ſi ratio tranſeat ad probabile: non poſſidenti danda res eſt, à Iudice: non autem authoritate propria poteſt illius poſſidentem ſpoliare, quia ad dictum ſpolium à priuato intentandum contra poſſidentem, requiritur certitudo moralis, vt ex dictis de opinione probabili conſtat.

8. Illa tamen æquiuocatio eſt hic fugienda. Si enim, v. g. certus ſis te debere centum Paulo, dubitas autem, An illa ei ſolueris; quamuis tu dicta centum poſſideas, non propterea eximeris ab iis ſoluendis; ita Suar. vterque Sanch. aliique apud Dianam *p.* 3. *tr.* 3. *reſ.* 32. Ratio eſt, quia nunc contra tuam poſſeſſionem pecuniæ præualet poſſeſſio actionis debiti, quam Paulus habet contra te: certum enim eſt, quod debeas, dubium quod ſolueris; ergo debitum, ſeu actio debiti contra te præualet.

9. Id quod in materia iuſtitiæ verum eſt, ex Merolla *t.* 1. *d.* 3. *c.* 3. *n.* 65. etiam ſi non ſolùm debitor; ſed creditor dubitet, num debito ſit ſatis factum (quidquid alij cum Tannet. 1. 2. *diſt.* 1. *q* 6. *d.* 4. *n.* 49. ſentiant) nam ſemper vincit certitudo debiti: Layman *l.* 1. *tr.* 1 *c.* 5. §. 4. *n.* 42. quem ſequitur Dian *l. c.* (certè non improbabiliter) putat tunc ſatisfieri, ſi ſoluatur pars iuxta quantitatem, & proportionem dubij, quia æquitas non patitur, vt debitor exponatur periculo ſoluendi bis. Probabiliter quidem, ſed adhuc contra Layman dici poſſet, nec æquitatem pati, vt creditor certò exponatur periculo, ne ſibi totum, ſéd ſolùm pars ſoluatur. De hac re iterum redibit ſermo §. 7. *v. Reſtitutio*: vbi multa huc pertinentia congeremus.

In aliis materiis à Iuſtitia.

10. Quamuis aliqui negauerint, vt Sotus *in* 4. *de iuſtitia, quæſt.* 5. *art. vltim. verſus finem*, Arrag. 1. 2. *quæſt.* 61. *art.* 1. *tract. de Domino.* Iam hodie probabiliſſimum eſt etiam in aliis materiis, verbi gratia, Religionis, Obedientiæ, Temperantiæ, &c. meliorem eſſe conditionem poſſidentis Sic Thom Sanchez *lib.* 2. *matrim. d.* 41. *n.* 32. & *lib.* 1. *in Dec. cap.* 10. *num.* 11. *fine*, aliique. Eſt certus, verbi gratia, Sacerdos quod conſtringatur præcepto ſiue Obedientiæ, ſiue Religionis de recitandis horis, dubius autem an recitauerit, dico, quia certa eſt obligatio, dubia recitatio, meliorem fore conditionem præcepti, quod veluti habet poſſeſſionem obligandi Sacerdotem: atque adeò Sacerdotem obligari ad recitandum. Ratio eſt eadem, quæ dicta eſt, *num.* 5. hic proportionaliter applicanda.

11. Illud igitur ſolùm, & quidem difficilè hic explicandum eſt, ex quibuſnam coniecturis, ſeu qua ratione mihi conſtare poterit, ex qua parte ſit poſſeſſio. Quidquid autem alij, vt Sotus *lib.* 7. *de iuſtitia* 1 *quæſt.* 3. *art.* 2. Thom. Sanchez *lib.* 1. *in Dec. cap.* 10. *num.* 13. aſſerant, qui quidem regulam generalem dare, quamuis velint, non poſſunt: dico debere in variis materiis vario modo rem definiri; nam propterea, quia interdum in pluribus materiis Doctores diſcrepant, ex qua parte ſe teneat poſſeſſio, ideò diſcrepant in reſolutionibus; id in exemplis tum pro materia iuſtitiæ, tum pro aliis materiis, quæ ſubdam, apparebit.

§. VII. *Percurruntur ea, in quorum dubio præualet poſſeſſio.*

OPeroſum id ita eſt, & prolixum (quippe per omnes ferè materias eſt percurrendum,) vt integrum meritò volumen expoſcat. Satagam tamen per Alphabeti ordinem, quo facilitati legentium conſulam, ea quæ ſolent paſſim occurrere ad compendium meo more, conferre. Proſper aſpitet Deus. Neque me mihi contrarium eſſe ſuſpicetur is, qui fortè animaduertat me interdum aliquam ſententiam approbare, quam alias non ſum amplexus; id enim tunc ſolùm facio, quando vtraque ſententia probabilis à me iudicatur, quod non eſt mihi aduerſari, ſed docere potiùs ſententias illas poſſe ad libitum tutò excipi.

A

Abortus. Vide *v. Caſus & Cenſuræ reſeruata*, & *verbo Irregularitas.*

Abſolutio à peccatis, à cenſuris, ab Irregularitate. Vide *ibid.* & *v. Confeſſio.*

Abſolutio ab hæreſi dubia. Vide *v. Hæreſis.* Ab hæreſi dubiè externa. Vide *infrà*, *lib.* 1. *cap.* 1. § 8. *num.* 4.

Actor. Vide *v. Lis mouenda.*

1. *Aduocatus.* An is poſſet patrocinari, in cauſa dubia, concedunt aliqui, alij negant, alij denique diſtinguunt inter cauſam ciuilem, & criminalem: ego breuiter ſic ſtatuo. Si Aduocatus præuidet rem licèt non poſſit euinci; poſſe tamen ſaltem ſemiplenè pro ſuo cliente probari, & vniuerſim ſi aduertit cauſam dubiam eſſe, & controuerſam, poteſt eiuſmodi cauſis patrocinari, quia huius generis cauſæ in Republica vtiliter agitantur, & poſita ea probabili ſpe, non imprudenter Aduocatus ſe gerit. Ita apud Layman *lib.* 1. *tractat.* 1. *cap.* 5. §. 3. *numero* 17. Vide §. *præcedentem*, *numero* 14. vbi monendum eſſe clientem diximus: nam id multò magis hic eſſe faciendum aduerto. At ſi nihil ſperet, non poterit initio; Solùm poterit inceptam cauſam, in vno duntaxat caſu, defendere, quando nimirum ſit periculum, ne Actor, qui eſt eius cliens, pœna talionis puniatur; rationabile enim videtur, vt non reiiciatur ab Aduocato cliens, ſi defendi in hoc vtcumque poteſt.

2. Si Actor (velit nolit Aduocatus) accuſare vult, vel iam accuſauit, tametſi nullum ius videatur habere; poſſe illi Aduocatum patrocinari, ſenſit Caramuel

lib.3. Theol. mor. num. 1470. nimirum quantum per leges licet; quia non apparet (inquit) quare prudens Aduocatus debeat deſerere accuſatorem temerarium, & cur non poſſit illi fauere, quantum licet per leges: in tali tamen caſu actor ad expenſas damnandus. Hactenus ille.

Verùm hæc ſententia mihi probari non poteſt, quia ſi Aduocatus videt actoris temeritatem, qua ratione cum illa cooperari ſiue incipiendo, ſiue proſequendo licitè & ſine obligatione reſtitutionis poteſt?

3. *Ætas, ſeu Anni.* Si dubites, an expleueris annos viginti & vnum, non teneris ad ieiunia Eccleſiaſtica, quia libertas, qua per totum tempus antecedens certò gaudes, non poteſt tolli à præcepto dubio, de quo ſcilicet nondum conſtat quod obligare inceperit.

Contra, ſi dubitas an expleueris annos requiſitos ad ordines, vel beneficia, vel matrimonium, non potes licitè ad ea admitti, quia certa obligatio ætatis requiſitæ non poteſt vinci à dubio, quo laboras prouectioris ætatis. Sic Ioan. Sanch. *d.43. n.7. quo ad matrim.* Vide Th. Sanch. *lib.7. de matrim. d.*104. *num.*4.

4. Pari modo diſcurrendum in dubio de annis ſexaginta requiſitis pro exemptione ieiunij, præualet enim obligatio, ſi ſis dubius an ad illos pertingas. Quòd ſi ad beneficium, ordinéſve admiſſus fuiſti, & poſt eorum poſſeſſionem incipis dubitare de annis, ſanè tunc præualebit poſſeſſio beneficii, ordiniſve.

5. Si quis certus eſt de voto, dubitet autem an emiſerit ante annos, quibus poſſunt vota irritari à Patre, poteritne irritationem obtinere? Hæc difficultas ſupponit Patrem poſſe vota filij irritare etiam poſt multos annos, ſed certè perſonalia emiſſa ante 14. annum; at realia etiam emiſſa ante 25. de qua re infrà ſuo loco. Nunc autem reſpondeo ad difficultatem ſatis probabiliter poſſe. Ita Ioan. Sanchez, Diana, Villalobos, apud Caramuël *in Theol. mor. num.* 1378. Adde Suarium, quem ſequitur, & citat Thom. Sanch. *lib.4. in Dec. cap.*31. *n.*2. Ratio vera eſſe debet, quia prior eſt minor ætas, deinde maior: ergo, donec conſtet te eſſe maiorem, potes te gerere vt minorem, atque adeò irritationem eiuſmodi legitimè impetrare.

6. Illud in vniuerſum tene: quando dubium eſt, An pueri rationis vſum habeant, præſumendum eſſe habere, ſi ſeptennium compleuerint: Secus, antea; Ita Diana *p.4. tr.* 1. *reſol.* 52. quia præſumptio eſt deſumenda ex communiter contingentibus: communiter autem contingit, vt poſt ſeptennium affulgeat rationis vſus, non verò antea: Immò (addit huic doctrinæ Caramuël *l. cit num.* 2389) hic non videtur dubium, ſed probabilitas, vbicunque non probetur contrarium; nam hæc conſequentia: *Ferè omnes ſeptennes vſum habent rationis: ergo etiam Petrus:* videtur probabilis, & debere rationibus fortibus elidi, quare ſi nulla ratio contra eam militet, videtur moraliter certa.

7. Quod ſi certus ſis, te vouiſſe, at dubitas, an voueris ante ſeptennium, quando non eras certus vſum perfectum rationis habuiſſe, obligaris ad votum ex Sanchez, *lib.4. in Dec. cap.*1. *n.*14. & 15. quia conſtat de promiſſione, dubitatur de excuſatione. Verùm puto cum Caſtro Palao *t.*1. *tr.*1. *d* 3. *p.*11. *num.*4. eſſe probabile te non obligari, quia tunc non conſtat de promiſſione, ſi quidem cum dubitatur, an affuerit perfecta deliberatio, dubitatur de conſtituente eſſentiam promiſſionis, atque adeò de promiſſione. Quod ſi certus es, te vouiſſe, dum vſum rationis haberes, quamuis ſis incertus, num expleueris ſeptennium: obligaberis ad votum, ad voti enim validitatem ſufficit vſus rationis.

8. Item non obligaberis ſi certus ſis te vouiſſe ante ſeptennium, in quo ratione non vtebaris, ſed dubius an poſtea ratum illud votum habueris. Ratio eſt prædicta, quia poſſidet tua libertas certa contra ratificationem dubiam.

9. Quid in contractibus? Reſpondeo cum Caram. *lib.3. Theol. mor. num.* 1477. Ante contractum initum, ſi dubites an minor habeat annos ſufficientes, iudicandus eſt non habere, quia poſſidet minor ætas: poſt contractum bona fide factum ſtandum pro contractu, quia ſemper præſumendum pro valore actus, vt in ſimili dicetur *infrà, v. Diſpenſatio, num.*5.

10. *Agere.* In dubio an quis egerit nomine proprio, an alieno, præſumitur egiſſe nomine proprio, quod prius eſt alieno: ſunt tamen aliquæ exceptiones, quas lege apud Riccium *p.*2. *deciſ.*139.

11. *Agere filium dubium.* Si dubitetur de duobus, vter ſit Pater huius pueri, quis debet illum alere? Reſpondeo plures apud de Lugo *tom.*1. *de iuſt. d.*13. *ſect.*2. *à n.*19. Caramuël *lib.*3. *Theol. mor. num.*1368 communiter aiunt diuidendos eſſe ſumptus, & quidem à ditiore plus contribuendum. Quod ſi alter deficiat, alterum obligari contendunt ad ſumptus integros, ne ſcilicet proli deficiant alimenta. Ratio poteſt eſſe, quia neceſſitas prolis alendæ certa eſt, dubium verò, quiſnam debeat, diuidantur igitur ſumptus pro rata dubij: Verùm cum De Lugo *l. c. num.* 24. probabile eſt in rigore iuſtitiæ neutrum debere alere eiuſmodi dubium filium, quia vterque eſt in poſſeſſione antiqua ſuæ libertatis, nec obligatur ſe credere debitorem proli, niſi ſe debitorem eſſe conſtet. Proli, inquam, nam, an alteri, vide omnino apud de Lugo citatum. Quid ſi ſit probabile (id ſupponamus.) vnum ex duobus eſſe verum Patrem?

Reſpondeo: nec obligari puto, quia in hoc caſu, eſſet etiam probabile contrarium, id eſt, ipſum non eſſe verum Patrem; poterit ergo huic poſteriori probabilitati ſe ille conformare.

B

1. *Baptiſmus.* Quoties prudenter dubitatur, quocunque tandem dubio ſiue iuris, ſiue facti, an quis ſit ritè baptizatus, iterum ſub conditione baptizetur. Ita Caſtro Palaus *parte* 4. *tractat.* 19. *diſputatione vnica, parte* 13. *numero* 4. licèt enim in aliquibus caſibus præſumptio ſit pro Baptiſmo, vt communiter euenit in infantibus apud Chriſtianos (nam apud Infideles, eſt præſumptio in contrarium) tamen tanta eius neceſſitas debet, ſic vrgente charitate, euincere omnes præſumptiones. Dixi (prudenter dubitatur) nam dubitatio debet eſſe rationabilis, ſecus, quia nemo ſcit metaphyſicè certitudinem ſui Baptiſmi, cum ſemper poſſit dubitare, An miniſter habuerit intentionem baptizandi, An protulerit verba formæ, & ſimilia, omnes iterum eſſemus baptizandi. Nam propterea infantes expoſiti in Terris Chriſtianorum (ſi inueniatur ſcriptura, vel aliquod teſtimonium eorum Baptiſmi) non ſunt baptizandi: ſunt autem, ſi non inueniatur: quia nimirum ibi imprudenter, & temerè, hic prudenter dubitatur. Ita Suar. *t.*3. *in* 3. *p. d.* 22. *ſect* 2. Bon. mox citandus *num.*38. Parique modo Infantes Chriſtiani, quos Infideles rapiunt, ſi non ſint ſigna moraliter certa fuiſſe antè baptizatos, baptizandi ſub conditione erunt, &c. Ita Bonac. *de Sacr. d.*1. *q.*2. *p.*1. *num.* 39.

2. Si quando naſcantur duo gemelli ita monſtruosè iuncti, vt dubitetur vtrum vnus ſit homo, an duo, erit expectandum, vt ipſa ætate res melius dignoſcatur, ſi mors breui futura non timetur: nam ſi timetur, baptizentur abſolutè tanquam duo, exiſtentibus certis ſignis indicantibus eſſe duos, quale eſſet vnum vigilare, altero dormiente. Secus, vnus, qui apparet principaliter, abſolutè, ſub conditione alter baptizandus erit. Ita Layman. *lib.*5. *tract.* 2. *cap.* 6. *q.*6. Caſtro Palaus *l. c. part.*6. *num.* 4. lege etiam Comitolum *in Reſp. lib.*1. *quæſt.*8.

3. Quoniam verò Infantes Gentilium ante rationis vſum, & mortis periculo non vrgente, baptizare non licet, ſine conſenſu vnius ſaltem ex parentibus, quæri poteſt, quid ſi dubitetur de vſu rationis, & puer Baptiſmum depoſcat inuito vtroque parente? Aliqui negant, vt Henriquez *in ſum. lib.*2. *cap* 25. *num.*3. quia poſſidet rationis carentia, atque adeò ſunt certò in poteſtate,

ſtate parentum. Aliqui contendunt, vt Vaſq. Suar.quos citat,ſequiturque Laym. *lib.1.tr.1.c.5.§.4 n.41.* quia debet præualere bonum pueri,& fauor fidei : Aliqui diſtinguunt ; ante ſeptennium, non licere, quia poſſidet præſumptio carentiæ rationis : poſtea, licere ; quia poſſidet præſumptio vſus rationis. Ita Bonac. & Sanch. quos ſequitur Bardi *d.6.de conſc.c.11.§.4.n.4.*

Ex his certam pronuntio ſecundam ſententiam, quia bonum pueri tam ingens debet propter obligationem charitatis , quaſcunque inferiores præſumptiones euincere.

4. Sed quid ſi parentes conſentiant, ille autem puer, de quo dubitatur, an potiatur rationis vſu , reluctetur? Reſpondeo , vrgente mortis periculo baptizetur ſub conditione, ob pueri bonum : eo non vrgente,differatur donec perfectum vſum rationis nanciſcatur, ita Layman *l.c.* Vaſq. *tom.3.in 1.p.d.155.c.3 n.38.* cuius dilationis ratio eſt, quia puero reluctante,periculum timetur inualiditatis Sacramenti,& apoſtaſiæ in ipſo puero,quod periculum *in num.præcedente,* quia puer conſenſum vtcunque præbebat , non tam grauiter timebatur. Cùm ergo nullum incommodum ex mora conſequatur,vt ſupponimus, prudenter baptiſmus differetur.

1. *Bellum.* An militi dubitanti de iuſtitia belli militare in eo liceat ? Tres ſunt ſententiæ. Prima concedit, ita Nauarra, Suarez, Sal. Diana , Tannerus , apud de Lugo *de iuſt.t.1. d.18. ſect 1.num.17.* Secunda negat ; ita Vaſq. Lorca apud eundem *ibidem,*& ipſe idem de Lugo. Tertia diſtinguit, nam concedit militi ſubdito,negat non ſubdito. Ita Val. Azor. Thom.Sanch.aliique apud eundem de Lugo. Certè non paſſim occurret eiuſmodi dubium in bello Fidelium contra Fideles , quia bella indicuntur à Senatoribus , & a Principe , qui cum regulariter ſupponantur prudentes, ſeu certè non imprudentes , nec ſuorum animorum prodigi , poterunt probabiliter milites (& ne peccent, debent) propter auctoritatem ſaltem extrinſecam ſuam conſcientiam deponere. Lege Caramuël *lib.3.Theol.mor.num.1412.*

Verùm admiſſo dubio. Dico ſtandum eſſe pro poſſeſſore ante dubium ; Cum igitur Princeps fuerit in poſſeſſione præcipiendi , & ſubditus in poſſeſſione obediendi, poterit ſubditus obedire militando. Idemque eſt in non Vaſſallo tum conducto , antequam bellum indiceretur, tum conductu poſtea ; eſt enim & hic in poſſeſſione valendi liberè ſeruire in Militia.

2. Nec obſtat argumentum de Lugo , *ibidem n. 20.* quatenus docet nemini licere exponere ſe periculo iniuſtè alios occidendi,quod eſt intrinſecè malum, niſi ſit ex legitima authoritate , vel niſi ſit in propriam defenſionem,quando iam tollitur ab occiſione circumſtantia,quæ illam intrinſecè malam reddebat : non obſtat inquam, nam dum miles obedit, vel ſeruit principi,ſatis probabiliter iudicat ſe ex legitima auctoritate pugnare,& occidere,atque adeò ſatis probabiliter iudicat non adeſſe circumſtantiam reddentem occiſionem intrinſecè malam.

3. Iam ſi miles militando in bello dubio,in quo,cum potuiſſet deponere conſcientiam , tamen non depoſuit, vnde ex conſcientia erronea mortaliter peccauit , bona hoſtium diripiendo , obligaturne ad reſtitutionem , ſi peracto bello comperiat ipſum fuiſſe iniuſtum ? Reſpondeo non obligãdum ex iniuſta receptione.Ratio eſt,quia ad obligationem reſtitutionis ponendam non ſufficit actionem fuiſſe iniuſtam ex conſcientia erronea , ſeu , vt loquimur , fuiſſe ſolum formaliter iniquam , ſed etiam requiritur vt actio verè & materialiter ſit iniuſta : Ita Molina,quem ſequitur, & citat Bardi *de conſ. d.4. cap.9. § 15.n.12.* cum ergo actio eiuſmodi militis verè , & materialiter iniuſta non ſit, quia ipſe, vt modò diximus,poteſt militare in bello dubio, ſequitur non eſſe illi obligationem reſtitutionis imponendam. Si fortè adhuc extent apud ipſum bona direpta, vel id, in quo factus ſit ditior, reſtituere hæc tenebitur , ſed id ex re accepta eſt; non ex iniuſta acceptione.

1. *Beneficium.* SI certò ſcio, me poſſidere Beneficium , ſed ambigo ſæcularene ſit , an regulare , curatum an ſimplex , (Quid hæc ſint vide apud Caſtropal. *tom.5. tract. 13. d. 1. p.3.*) meritò præſumere poſſum eſſe ſæculare, & ſimplex ; de quo lege Barboſam, *part.3.de poteſt. Epiſc. all.57. num.167.* Dianam, *p 4. t.3. reſol. 74.* Ratio eſt , quia in dubiis præſumere poſſum pro eo quod prius eſt , quod enim eſt prius , poſſeſſionem contra poſterius obtinet : at eſſe regulare , & curatum cum ſint qualitates , quæ aduenerunt beneficiis , quæ ſuo initio ſæcularia , & ſimplicia inſtituta ſunt , poſteriora eſſe præſumuntur.

2. Quod ſi certus ſim , me titulum vtcunque habere Altaris, vel Eccleſiæ,ſed omnibus expenſis, anceps ſum, an Capellania hæc ſit, an Beneficium , meritò item præſumere mihi conceditur eſſe Capellaniam,quia id minùs meam libertatem aggrauat. Lege Barboſam, *de iure vni. lib.3.cap 5.n.14.*

3. Huc reducamus Incertitudinem eam quæ ducitur ex collatione Beneficij.Certus ſum mihi legitimè à ſummo Pontifice fuiſſe collatum Beneficium , & inſuper ſum certus idem Beneficium alteri legitimè collatum fuiſſe ab Ordinario ; vterque enim in ſua probabilitate fundari Pontifex,& Ordinarius dictum Beneficium contulerunt , & quidem in eodem prorſus die, (nam ſecus, anterioritas alterutri ex nobis ſine dubio faueret) quid faciam ? dubius enim ſum, an Beneficium meum ſit , an alterius , nec poſſum recurrere ad poſſeſſionem , quæ ſine dubio daret ius poſſidenti , neuter enim ex nobis adhuc in poſſeſſionem miſſus eſt.Lege Rebuffum *de pacifica poſſeſſione , à num. 293.* vbi ponit quaſdam limitationes ; & Barboſam *l. mox citando, num.12.* Reſpondeo cum Barboſa, *de poteſt. Epiſcop. part. 3. alleg.57. num.14.* in hac tanta rerum paritate , tu præponendus es illi alteri , quia ob dignitatem prouiſoris , prouiſus à ſummo Pontifice,eſt per iura præferendus, *cap.ſi à Sede Apoſtol. de preb. in 6.*

1. *Beneficiarius.* Probabile iam eſt licitè poſſe Beneficiarium ſe ſuſtentare de redditibus beneficij,ſeruatis ad alios vſus redditibus ſui patrimonij, vel aliunde acquiſitis ; & conſequenter poſſe ſe alere redditibus patrimonij animo repetendi,ſeu compenſandi cum redditibus beneficij. Contigit ergo,vt quidam familiaris dubitauerit, an hunc animum compenſandi habuerit , poteſtne adhuc compenſare ? Reſpondeo eum Leſſio, *lib.2. cap.4. dub.6. n.38.* Io.de Lugo *tom.1.de iuſt.d.4 ſect.3.à n.45.* poſſe,non ſolum ſi dubitet , verùm etiam ſi eſt certus hoc animo caruiſſe , imò etiam ſi poſitiuè eiuſmodi animum compenſandi reſpuiſſet. Ratio eſt, quia ille animus,ſeu propoſitum, (cum non ſit votum)non adimit à beneficiario poteſtatem exequendi oppoſitum ad quod ius ex ſe habet, lege fusè de Lugo, mox laudatum.

2. Dicemus *infrà lib.2. c. §.n. . .* Beneficiarium,tenue beneficium poſſidentem non obligari ex probabili ſententia ad horas Canonicas perſoluendas.Quid ergo erit, ſi quando, omnibus expenſis , ambigatur vtrum beneficium ſit tenue,nec ne ?

Reſpondeo,puto probabile cum Vaſquez, *p.2.diſp.65. cap.4.num.11.verſu. primum de eo,* obligari, & item probabile non obligari,cum Caramuël *lib.3.Theolog. moral. n.1364.* quare alteram ex his ſententiis, quam tibi libet, amplecti licet. Ratio obligationis duci poteſt ex eo,quia hic poſſidet certitudo beneficij,quod obtinet,atque adeo recitandi obligatio , quæ non poteſt euinci ab incertitudine tenuitatis. Ratio deobligationis ſumitur ex eo, quia tua certa libertas , quæ præcedit omne beneficium à te comparatum, ſoluta eſt ab obligatione, ergo non poteſt ligari ſuperueniente incerta obligatione , qualis inuenitur in hoc tuo beneficio incertè ſufficienti ad prædictam obligationem patiendam.

1. *Bona derelicta.* Ea bona , quæ Dominus non curat recuperare , derelicta dicuntur , & quilibet ea poteſt ſibi applicare ; nam Bullæ Cœnæ excommunicatio ſolum eſt *num. 3.* contra arripientes bona naufragantium, quæ Dominus præſumitur velle recuperare. Quid

ergo erit, ſi omnibus expenſis, nimirum qualitate, ſeu pretio rei, diſtantia Domini, difficultate recuperandi, &c. non poteſt coniici, an Dominus recuperare nolit, atque adeò an verè ſint derelicta? Reſpondeo eſſe indicanda Domini, atque adeo non derelicta. Ita Bonacin. *diſp.* 1. *de reſtitutione in gen. quæſt.* 3. *p.* 5. *num.* 3. Ratio eſt, quia prius eſt ea bona eſſe Domini, & deinde eſſe derelicta, ergo in dubio prævalet poſſeſſio, quæ eſt prior, nempe eſſe Domini.

C

Caſtitatis Votum. Vide *Votum, num. præſertim* 7. & *à num.* 12.

Caſus & cenſura reſeruata. Certum eſt me commiſiſſe peccatum, ſed dubium ſiue iuris, ſiue facti eſt, an id ſit reſeruatum, cenſendusne eſt caſus reſeruatus? v. g. certò ſcio, me propinaſſe venenatam potionem puellæ grauidæ, ſed ponamus dubium eſſe, An abortus ſit à lege reſeruatus, quod eſt dubium iuris. Vel ponamus me dubitare, an deliberatè venenum dederim, Vel an in quantitate ſufficienti ad mortem inferendam, Vel an fœtus fuerit animatus, quæ ſunt dubia facti, eritne eiuſmodi propinatio caſus reſeruatus? Idem quæritur de cenſuris, quando dubium eſt an ſint reſeruatæ.

Reſpondeo cum Merolla *tom.* 1. *diſp.* 3. *cap.* 3. *d.* 2. *n.* 366. de Lugo *de pœn. d.* 20. *ſect.* 2. *num.* 18. aliiſque permultis. Non erit: multò minus, ſi quæ diximus eſſe dubia eſſent probabilia, quoad carentiam reſeruationis. Ratio eſt, quia reſeruatio eſt odioſa, & reſtringenda: cum ergo poſſideat, carentia reſeruationis, (prius enim eſt caſum non eſſe reſeruatum, & poſtea, eſſe,) non poteſt amoueri à ſuperueniente dubia reſeruatione.

2. Hinc puto cum Thom. del Bene *de Immunitate Eccleſiaſtica, dub* 4 *ſubſec.* 31. *ſub coroll.* 10. *num.* 9. caſus in Bulla Cœnæ dubios non eſſe etiam intra Italiam nunc, poſt ſecundum Clementis VIII. decretum, reſeruatos, quia ſaltem rationibus hinc inde diſcuſſis, probabile eſt Clementem moderatum eſſe prius decretum, quod caſus Bullæ Cœnæ dubios reſeruabat.

3. Si tamen certò conſtaret Pontificem voluiſſe aliquem caſum, vel de iure, vel de facto dubium reſeruare, is certè eſſet reſeruatus, nec mirum: quia tunc certò conſtat de reſeruatione. Hoc pacto Pontifex *Extrauag. perlectis*, apud Molinam *tom.* 4. *tract.* 3. *de Iuſtitia, diſp.* 57. *num* 2. Bonacin. *tom.* 3. *de cenſuris in partic. d.* 2. *quæſt.* 3. *p.* 6. *ſect.* 5. *num.* 8. voluit, vt percuſſio, de qua dubitetur, leuiſne ſit, an mediocris, mediocris reputaretur, & conſequenter eſſet Pontifici perinde, ac grauis reſeruata; Sed id, vt dixi, iam certò propter eam Pontificis voluntatem conſtat: nos verò loquimur, quando res dubia eſt.

4. Iam verò ſi certus ſim hunc caſum eſſe reſeruatum, ſed ego Confeſſarius ambigam, an mea poteſtas ad illud ſe extendat, poterone illud abſoluere? Reſpondeo perdiligenter eſſe diſtinguendum, cum Caram. *lib.* 3. *Theol. moral. n.* 1330. *& n.* 1341. Si enim dubites an expirauerit tua poteſtas, quam certò ſcis te antea habuiſſe, potes illud abſoluere At verò ſi dubites, an tibi conceſſa fuerit eiuſmodi poteſtas, quia, v. g. Prælati verba conceſſionis ſubobſcura fuerunt, non potes. Ratio eſt, quia ibi poſſidet poteſtas, quæ à ſuperueniente dubio non eſt infringenda: hic poſſidet carentia poteſtatis, quæ ab inſurgente dubio de conceſſione tolli non poteſt.

1. *Cenſura.* Si dubites ſiue per dubium iuris, ſiue facti, an lata ſit contra te, vel à te incurſa excommunicatio, ſuſpenſio, irregularitas, vno verbo, cenſura (præter irregularitatem ex homicidio iniuſto, de quo *ſuo loco, verbo Irregularitas*) vel quælibet alia pœna, ſi facta debita diligentia, non potes veritatem aſſequi, non obligaris te gerere, vt cenſura, vel alia pœna innodatum: quia poſſidet tua libertas, & incurſus eſt dubius. Ita Sanch. Bonac. quos citat, ſequiturque Merolla *tom.* 1 *d.* 3. *cap* 3 *Coroll.* 17. *num.* 201. Caramuël *lib.* 3. *Theol. moral. num* 1938. Layman, *lib.* 1. *tract.* 1. *cap* 5. §. 2. *n.* 38. Vide quæ dicam V. *Leges, &* V. *Præcepta.*

2. Hinc in dubio, de quo Caram. *n.* 1404. An cenſura ſit lata vel ferenda, ferenda præſumatur: In dubio, an verba contineant cenſuram, nullam continent; In dubio, an quis Clericum percuſſerit, vel an percuſſerit publicè; non eſt vitandus: In dubio, an Superior ſit legitimus, præſertim, de quo Meroll. *ibidem num.* 206. ſi non ſit in poſſeſſione ſuperioritatis, cenſuram legitimè fulminabit, vnde ea à prætenſo ſubdito non incurretur. In dubio, an impleta fuerit conditio, ſub qua forte cenſura fuit lata iudica non eſſe impletam, ita Merolla, *ibidem num.* 207. Ratio horum eſt, quia libertas, quæ in ſua reſidet poſſeſſione, quantò magis valet iugum excutere, poteſt. Adde odia eſſe reſtringenda, fauores ampliandos, verba legis duplicem ſenſum ferentis benigniori ſenſui addicenda. Ita Caram. *n.* 1403.

3. Si dum rationabiliter dubitas, negligis veritatem inquirere, peccas, & vt cenſura affectum te gerere debes: quia tunc malæ fidei poſſeſſori aſſimilaris. Vide *infrà v. Reſtitutio in ſimili.*

In dubio an fueris ab excommunicatione, ſuſpenſione, interdicto, &c. Debes te vt non abſolutum gerere, quia certa eſt cenſura, incerta abſolutio. Ita Sanchez, Bonacin. Layman, cum Merolla *loco ſuprà citat. num.* 204.

4. Si certum ſit latam eſſe à Iudice contra te excommunicationem, ſeu cenſuram quamlibet, ſed facta diligentia dubitas an fuerit iuſta, vel an ex cauſa ſufficienti, vel an ſolum voce tenus, vel an ſeruato modo requiſito ad validitatem, vel an præceſſerit ante eiuſmodi ſententiam appellatio, vnde & nulliter ſit lata, vel denique an à Superiore, qui, quamvis exiſtat in poſſeſſione Superioratus, dubitetur eſſe legitimus, multi, vt Merolla *ibidem*, Bardi *de conſcientia, diſcept.* 6. *cap.* 7. §. 1. probabiliter cenſent debere te exiſtimari vt cenſura deuinctum, quia in his omnibus prævalet ipſa excommunicatio, quam certò fulminatam eſſe conſtat, dubia autem ſunt capita nullitatis. Ego verò, licèt fatear in foro externo te in his eſſe iudicandum à Iudice, propter iura *C. cum tu, de teſt. & atteſt. & alibi*, fauentia præſumptioni talium cenſurarum, cuius contrarium probare pertineret ad reum, & donec non probat, ſententiæ eſt ſubiiciendus: tamen, ſi in foro conſcientiæ, verè is reus, facta diligentia, dubitet in prædictis, verè dubitat, an innodatus cenſura exiſtat, ergo cum certus ſit de poſſeſſione ſuæ libertatis, non poterit à dubio cenſuræ vinculo colligari.

Vide quæ dicam *verbo Subditus, & verbo Leges.*

1. *Clericus.* Quidam à Iudice ſæculari captus fuit; nunc verò dubitatur, an is Clericus ſit: quis rem decernet, Eccleſiaſticuſne Iudex an ſæcularis? & donec res decernatur, debetne ſæcularis Iudex illum Eccleſiaſtico tradere?

Reſpondeo. Si id conſideres præſcindendo à ſacris Canonibus, Sæcularis decernet, nec delinquentem Eccleſiaſtico tradet, ipſe enim ſæcularis eſt in poſſeſſione, & ſicut ſi ſuperueniat dubium, an hoc prædium, verbi gratia, quod Laicus poſſidet, ſit Eccleſiæ, necne, non ſtatim eſt tradendum Eccleſiæ, ſed ab ipſomet Laïco diligentiæ de veritate indaganda, præſtandæ ſunt, & interim eo dictus Laïcus non eſt ſpoliandus, ita in caſu noſtro. Sed ſacri Canones *C ſi Iudex, de ſententia excom. in* 6. & *ibi* Gloſſa, Couarr. *in pract q. c.* 31. *num.* 1. Gutierr. *lib.* 1. *pract. q.* 6. aliiíque ex optima congruentia, vt perſonæ ſacræ plus faueatur, quam eius bonis, meritò ſtatuunt in hoc dubio de Clericatu Iudicem Eccleſiaſticum iudicare debere, & interim delinquentem ad Eccleſiaſticum Iudicem debere remitti. Cætera ſimilia cum pertineant ad forum externum, hic exponere ſuperſedeo; videri apud Doctores citatos facilè poterunt, quibus adde Carolum de Graff. *effectu* 1. Mol. *t.* 4. *tract.* 3. *d.* 54. Zerol. *in prax. V. Clericus ad* 6.

Clerici percuſſio. Vide *Percuſſio Clerici.*

2. Com

Digitized by Google

1. *Compenſatio.* Debebat mihi Caius centum, titulo anteriori, & priuilegiato, & item alia centum nullius priuilegij; Cùm ea exigere non potuerim, clam mihi compenſaui centum. Sed quia ſum dubius, quænam intenderim compenſare, quid credam? Reſpondeo cum de Lugo *de iuſtitia, tom. 1. d. 16 ſect. 6. à num* 129. crede fuiſſe compenſatum creditum non priuilegiatum. Ratio eſt, quia actio compenſatiua fit à creditore independenter à debitore; at quilibet, atque adeo hic creditor præſumitur in ſuis actionibus velle ſibi fauere, quantò magis poteſt. Sicut enim debitor ſoluens debitum præſumitur velle ſoluere, quod magis grauat, quia id eſt ſibi fauorabilius: Ita creditor ſibi compenſans, præſumitur compenſare, quod ipſi magis fauet.

1. *Confeſſio Sacramentalis.* Quæ de peccatis dubiis pertinent ad Sacramentum pœnitentiæ, à nobis diſputata ſunt ſatis *in opuſcul. de confeſſione, lib. 2. cap. 1* §. 3. *&* 4. vbi etiam de pueris, vel aliis afferentibus materiam dubiam, & *in opuſculo de communione, cap. 1.* § 16. quæ verò de caſibus reſeruatis, vide *verb. Caſus, & Cenſura reſeruata.* Illud hic habe. Poſita ea ſententia, quæ docet in mortis articulo non poſſe quemlibet Sacerdotem abſoluere moribundum à reſeruatis, ſed debere, ſi tempus permittat, expectari Confeſſarium habentem iuriſdictionem ad illa, cuius tamen contrarium ego ſum ſequutus, tanquam probabiliſſimum, *lib. 3. Meth. Confeſſ. cap. 7. n. 1.* poſita tamen, vt dico, ea ſententia, inquires, quid faciendum, ſi ſit dubium; an infirmus ſit ſuperuicturus, donec ille Confeſſarius iuriſdictionem habens aduocetur? Reſpondeo, abſoluatur. Lege Caſtro P. *tom. 1. tr. 1. d. 4. p. 2.* §. 10. etiam in illa ſententia, quia ne ſubeat infirmus periculum damnationis, ita certò velle Eccleſiam, iudicandum omnino eſt.

1. *Confirmatio priuilegij.* Solet Pontifex priuilegia confirmare ſub forma communi: ſolet, ſub forma ſpeciali, quæ appellatur ex certa ſcientia; Hæc autem exprimi conſueuit in confirmationis tenore, vel per ipſas has voces, *ex certa ſcientia*, vel per æquipollentes; quales ſunt *de plenitudine poteſtatis, non obſtante lege contraria*, & item tenor præcedentis priuilegij ad verbum in confirmatione inſertus: Ni ſic exprimatur, erit forma communis. Lege Caſtro P. *tom. 1. tract. 3. diſp. 4. part. 2.* §. 10. Confirmatio ex certa ſcientia habet (inter cætera) vim, & efficaciam renouandi, ſeu iterum concedendi priuilegium, etiam ſi id fuerit vſu, vel alia via reuocatum, quam vim non habet forma communis, non propterea multum proderit ea forma ſpecialis.

2. Dubium ergo hic enaſcitur; Quid præſumendum, quando verba quibus confirmatur aliquod priuilegium, non ſunt clara, ſed ambigua, an contineant dictam formam ſpecialem, nec nè?

Dico cum Sanch. *lib. 7. in Dec. cap. 19. n.* 144. Meroll. *tom. 3. d. 6. cap. 5. dub. 1. num. 7.* debere præſumi eſſe in forma communi. Ratio eſt elata, quia certum eſt (vt ſupponimus) priuilegium vſu, vel alia via, fuiſſe deperditum; at dubium an adſit confirmatio ex certa ſcientia illud reualidans, ergo præualet amiſſio.

5. *Confirmatio, ſeu Chriſma.* Ambigis, an ſis confirmatus, ſiue dubio iuris, ſiue facti. Reſpondeo iterum cum Bonac. *de Sacram. d. 3. q. vnica, p. 4 num.* 10. Diana *p. 3. tract. 4. reſ.* 23. ſub conditione confirmeris. Neque maius dubium require hic, quàm in Baptiſmo, quamuis Baptiſmus ſit magis; quàm confirmatio neceſſarius. Contra Nanum *in 3. p. S. Thom. q. 72. art. 5. poſt tertiam concluſionem. V. notandum eſt*, quia modò res ſit dubia, ſufficientem habes cauſam ſuſcipiendi certò tam vtile Sacramentum. Hinc, cum ſit apud Theologos controuerſia, An balſamus oleo ſit admiſcendus, an Chriſmate confirmationis; ſi non fuit admiſtus, vel ſi dubitetur an commiſtus fuerit, reiterent ſub conditione tua confirmatio, propter rationem dictam. Ita Suarez *in 3. p. tom. 3. de Sacram. d. 31. ſect. 1. verſ. Dico ego quartò.* Suarez *ibid.* ait poſſe reiterari ſine conditione, ſed immeritò; per conditionem enim obſiſtitur periculo, ne reiteretur idem Sacramentum, quod fortè coram Deo verè collatum fuerit.

1. *Correctio fraterna.* Si dubitas peccaſſe tuum fratrem, atque adeo dubitas an à te debeat ille corrigi, corrigere non teneris. Ita Caram. *lib. 3. Theol. mor. num.* 1402. quia in dubio innocens proximus eſt præſumendus; Immò etiamſi (addit hic Caramuël) probabiles rationes, atque adeo graues, non tamen conuincentes habeas, nec teneris, quia ſic te exponeres periculo dandi medicinam ſano. Hæc ille, melius dicerem, *ex l. meritò, ff. de dubio*, quia ſi ſolùm eſt probabilitas peccati, peccatum non eſt certum: at nemo ex citata lege eſt præſumendus malus, niſi certò moraliter conſtet de eius malitia, ergo, &c.

Conſuetudo. Vide *v. Leges.*

Contractus. Eodem die duos celebro contractus, quibus mea bona duobus hypotheco, ſeu ſubiicio: ſi bona mea vtrique non ſufficiunt, quis præualebit, ſi neutrius creditum ſit anterius ſeu priuilegiatum, nec alteruter inueniatur bonorum meorum poſſeſſionem recepiſſe; Reſpondeo, Antonius de Marinis *in reſolut. quot. lib. 1. capite 72. numero.* 10. *&* 11. docet præualiturum eum contractum qui inuenitur eſſe ſcriptus priore loco in Notarij protocollo, iuxta regulam iuris: *Prior in tempore, potior in Iure.* & ita deciſum & fuiſſe Neapoli. Sed quæſtio nondum plenè ſoluta eſt, quid enim ſi eiuſmodi protocolli non habeatur copia? Reſpondet Nouarius *in praxi miſer. perſon. priuil.* 54. tunc præualituram perſonam miſerabiliorem. Sed nec id ſoluit plenè quæſtionem, quid enim ſi perſonæ ſint equales? immò nec doctrina Nouarij vniuerſaliter placet; præſcindendo enim ab extrema, vel ſaltem graui neceſſitate, vel manifeſta alia ratione, ſeu manifeſto priuilegio, à quo nunc abſtraho, res vnius non eſt alteri tradenda. Reſpondeo igitur in hoc caſu, in quo nulla affulget lux prælationis, diuidenda eſſe bona vtrique creditori, quia vterque ius æquale, hoc eſt, ius dubium habet. Vide quæ dicam *infrà, verb. Reſtitutio.*

Contractus minoris. Vide *verb. Ætas.*

Creditor. Vide *verb. Solutio debiti, num 5. & verb. Reſtitutio.*

D

1. *Damnum ſecutum.* Si certus ſis, te aliquam actionem exhibuiſſe, vnde damnum ſecutum ſit proximo, ſed dubius, num id fuerit, ex culpa Theologica leui, an ex graui, te non obligari ad reſtitutionem damni illati, dicam mox V. *Depoſitum.* At ſi certus ſis, te actionem malam per culpam grauem egiſſe, ſed ambigis an illa actio habuerit influxum in damnum proximi, id in præſentia quærimus. Animo, v. g. pendes, vtrum per tuum conſilium, vel aſſociationem moraliter prauam, concurreris ad furtum, vel homicidium, tenerisne ad reſarciendum damnum ſecutum?

2. Reſpondeo. Nonnulli, vt Sayr. *in claui lib.* 10. *cap. 8. num.* 1. Rebell. *part. 2. lib. 2. queſtion.* 14. *ſectione* 2. *num.* 5. & 7. docent te nequaquam obligari, quia certa eſt tua libertas, incertum, an fueris cauſa damni. Alij, vt Sanchez *lib. 2. de matrimon. diſputat.* 41. *numero* 17. Caramuël, *lib. 5. Th. mor. numero* 1464. aſſerunt te obligari, quia certa eſt actio iniuſta, ſeu delictum, ergo præſumendum eſt te cooperatum eſſe ad illud, quod ad delictum conſequi ſolet, nempe ad damnum. Vtrumque probabile, & ad hanc ſententiam affirmantem faciunt, quæ dicam V. *Suffragium:* Illud prius nihilominus videtur probabilius, quia nemo eſt obligandus ad aliquod, niſi conſtet ab ipſo id certò deberi. Solum excipitur Homicidium dubium quoad pœnam Irregularitatis, de qua mox. V. *Irregularitas.* Sed enimvero pro praxi notandum eſt, te in dictis exemplis de conſilio & aſſociatione, ex natura ipſa talium actionum obligari regulariter ad reſarciendum damnum. Nam eo ipſo, quod conſulueris, vel aſſociaueris, debes eſſe moraliter certus,

Digitized by Google

te concurriſſe ? atque id fortaſsè eſt, quod modò aſſerebat poſterior ſententia. Ratio eſt, quia communiter, qui conſulunt, vel aſſociant, ſine dubio ſunt delicti cooperatores.

3. Non inficior tamen, ſi adeſſent rationes efficaces, quæ certò probarent te nihil adiuuaſſe, vel rem ponerent in vero dubio, vt ſi conſilium tunc dederis, quando homicida iam erat inimicus capitalis occiſi, omnia præparauerat ad homicidium, & ſimilia, non inficior, inquam, tunc te fore probabiliter excuſandum, quia es in vero dubio, an verè interfuerit cooperatio tua.

4. Subaduerto excuſationem hanc faciliorem fore in conſilio, quam in aſſociatione, quia aſſociatio ſemper per ſe animum addit aſſociato; niſi fortè ſocius ſit puer, ſenea, infirmus, merus ſeruus, &c. Dictum delinquentis, quo affirmet, ſe nihil fuiſſe à tua actione motum, niſi is ſit fide dignus, vel niſi alia adſint adminicula, certitudinem excuſationis non affert, vt meritò putat Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 44.*

De Damno ſecuto ex mora debitoris. Vide, *Debitor moroſus.*

1. *Debitor moroſus.* Debet Caius ex contractu centum Titio, qui Caius præſiao termino ea non reddit; vnde Titio damnum ſecutum eſt, oportuit enim, vt pro ſuo victu pecuniam ad cambia acciperet cum intereſſe decem, v. g. aureorum. Quoniam autem eſt probabilis opinio de Lugo, *de iuſt. tom. 1. diſputatione 18. ſectione 2. num. 32.* Titium niſi de eo damno præmonitus fuerit à Caio (idem de lucro ceſſante) ad illud damnum reſarciendum non obligari, quia ſi admonitus fuiſſet, vel ſoluiſſet fortaſsè, vel aliqua tandem ratione ſibi conſuluiſſet, quoniam, inquam, hæc probabilis eſt, immò mihi certa ſententia, quæſtio ſubnaſcitur, ſi Caius dubitet, an quando fuiſſet admonitus verè ſoluiſſet illa centum, nec ne, & conſequenter dubitat an occurriſſet damno ſecuto ipſi Titio, quid tenendum, obligabiturne ad dicta decem reſtituenda ? Reſpondeo non obligari. Ratio eſt ducenda ex prædictis; ſicut enim non debeo præſumere delictum de proximo, ſic, nec de me, vnde non debeo præſumere me non fuiſſe ſoluturum. Adde me eſſe in poſſeſſione meæ innocentiæ, cur ergo prænalere debeat dubium de iniquitate ? lege de Lugo *loco citato*, ex cuius doctrina idem confirmabis.

2. Sed quid ſi certius ſim me (quia paupertatis meæ ſatis eram conſcius) non fuiſſe prorſus ſoluturum: Reſpondeo, te in hoc caſu ea alio capite non obligo, nempe quia ex mora Theologicè inculpabili, id eſt, ex mora admiſſa ſine peccato mortali, qualis eſt hæc propter paupertatem, probabile eſt non teneri quempiam ad reſtitutionem damni emergentis, vel lucri ceſſantis. Ita de Lugo, *loco citato, à num. 34.*

1. *Decimæ.* Si certus ſis te priuilegio gaudere Decimas non ſoluendi: anceps autem, an priuilegium eximat à decimis tua prædia extantia tempore, quo priuilegium conceſſum fuit, an etiam ea, quæ poſtea acquiſiuiſti, quid iudicandum ? Reſpondeo ſi eiuſmodi priuilegium ſolùm præiudicet ipſi Pontifici qui priuilegium conceſſit, cui nimirum ſoli deberent ſolui decimæ, niſi priuilegium tibi conceſſiſſet, extenditur ad prædia acquirenda, quia tunc eſt amplè priuilegium interpretandum, vt mox dicam V. *Priuilegium.* At ſi præiudicat tertio, v. g. Epiſcopo, Parocho, &c. quibus dictæ decimæ debebantur, non extenditur, quia tunc ex ibidem dicendis, ſtrictè eſt interpretandum. Nota tamen extare priuilegium aliquibus à Summo Pontifice conceſſum, vt illud eatendatur ad prædia acquirenda, etiamſi ſit cum tertij præiudicio. Lege deciſiones Rotæ apud Panlum Rubeum *tom. 2. deciſ. 44. num. 5. & deciſ. 10. num. 2.* Verùm id ex Summi Pontificis indulgentia ſpeciali eſt, qui circa decimas, vtpotè bona Eccleſiaſtica, ius plenum ſolus habet, nos autem loquimur abſtrahendo à ſpeciali priuilegio.

2. Si certus ſis te eximi à decimis ſoluendis, ambigas verò an priuilegium loquatur de prædiis propriis, an etiam de conductis, idem cum eadem diſtinctione propter paritatem rationis videtur eſſe ſentiendum.

1. *Denuntiatio.* Adeſt lex, vel edictum de aliquo delicto denuntiando, dubius autem ſum primò, An Petrus, v. g. illud commiſerit: Secundò certò ſcio illud commiſiſſe, ſed dubius ſum an prorſus ſit emendatus, obligorne illum denuntiare ? nam ſi eſt emendatus, & crimen eſt occultum, damnumque ſi quod fuit, reparatum eſt, nec aliud ingruit, non obligare eiuſmodi legem, cum doceat alios citans Caſtro Palaus, *tom. 1. tract. 4. d. 3. puncto 4. n. 7.* cum Sanch, Toleto, Soto, Nauarro, idque ſit ſatis probabile, diſputatione non indiget.

Reſpondeo, ex principiis dictis te non obligari in priori caſu, quia poſſidet bona fama perſonæ denuntiandæ, & de nemine præſumitur delictum niſi de eo conſtet. *l. Meritò, ff. de dubio.* In poſteriore caſu prima facie videris obligari, quia poſſidet delictum certò commiſſum quod à dubia emendatione non euincitur; verùm diſtinctione modo inſiuuata opus eſt: Si enim agitur de crimine, cuius infamia præceſſerit, ingruitque alicuius damnum, obligaberis: ita bono proximi requirente: at ſi peccatum ſit occultum, & ſub nullius damni timore, non videris obligandus, quia peccato exiſtente occulto, poſſidet bona fama denuntiandi: quare videtur hæc præferenda. Quando nam ſit peccatum occultum, & quando præſumatur quis emendatus, vide apud Caſtro Palaum, *l. c. & tract. 6. de charitate, d. 3. p. 14.*

2. Facit item ad quæſtionem hanc de dubio id, quod his verbis docet idem Caſtro Palaus, *dicto puncto 14. numero 11, Quando Prælati, ſeu Inquiſitores mandant denuntiationem ſibi fieri de iis, & aliis delictis, abſque eo quod cum aliquo cõmunices, hoc intelligi debet de delictis, quæ tibi certè conſtant in edictis contineri, quæque tibi mandantur denuntiari: Nam ſi dubius es, an peccata, quæ ſcis, ſint contenta in edictis vel non; poteris abſque dubio conſulere Confeſſarium, vel virum doctum, neque hanc communicationem intendunt Inquiſitores prohibere, vt aduertit Ioan. Sanchez* in ſel. diſput. 11. num. 53. *cum Aranelo, & Bañez.* Hæc Caſtro Palaus.

1. *Depoſitum, & Commodatum,* &c. probabilis iam eſt ſententia, cum de Lugo mox citando, neminem obligari in foro conſcientiæ ad reſtituendum ſiue ea officio ſiue ex contractu mediatè, immediatè ea culpa, ſiue ſine ſua culpa graui Theologica, id eſt, ſine peccato mortali. Quare ſi depoſitum, vel commodatum alicuius, quod apud te habes, pereat ſine tua negligentia morali, ad illud reſtituendum non teneris. Pari modo, ſi ſine graui negligentia Medici, vel Aduocati pereat ægrotus, vel cliens cauſa cadat; ſi ſine graui culpa Viatoris ſequatur mors equi locati; ſi ſine graui tua negligentia, dum ignem ad tuum commodum incendis, fortè ſequatur incendium ſegetis proximi, & ſimilia, ad nullam reſtitutionem in foro conſcientiæ teneris. Illud tamen perdiligenter hic notandum eſt, culpam illam, quæ in vna occaſione, ſeu contractu, ſeu officio leuis eſt, & venialis, poſſe eſſe grauem in aliis; v. g. illa quæ leuis culpa fortè iudicatur in officio Aduocati, vbi agitur de bonis externis, non iudicabitur leuis, ſed opinio grauior in officio Medici, vbi agitur de vita. Et illa quæ exigua eſt in conſeruando depoſito, quod eſt ſolùm in vtilitatem deponentis, non verò depoſitarij, erit notabilis in commodatarij non verò commodantis, quæ omnia fusè, & optimè explicat Card. de Lugo *tom. 1. de iuſt. diſp. 8. ſect. 4. vſque ad 9.*

2. His poſitis. Certus ſum me habuiſſe depoſitum, commodatum, locatum rei alterius, & item hæc periiſſe apud me. Certus ſum præterea me habere officium Medici, Aduocati, Fabri, &c. & item ægrotum è vita ſub mea cura migraſſe, cauſam amiſſam eſſe, ædificium corruiſſe. Certus inſuper ſum me ad meos cibos coquendos ignem accendiſſe, & item ab eo igne ſegetem fuiſſe combuſtam: ſed dubius ſum an his omnibus grauiter peccauerim, ad quid teneor ?

Reſpondeo ad nihil. Ita S. Thom. 2. 2. *quæſtione 61. art 8.*

art. 6. Ioan. Sanchez *in ſelect. diſput.* 41. *num.* 21. ex parte, aliique ab eodem citati, quibus adde de Lugo *loco citato, diſput.* 18. *ſect.* 1. *num.* 14. Ratio eſt, quia tunc in prædictis omnibus deberes obligari ad reſtitutionem, quando aſſuiſſet tua culpa reſpectiuè grauis, vt dictum eſt, at in dubio nemo præſumendus eſt grauiter peccaſſe, quia delicta nunquam præſumitur, ergo prævalet libertas tuæ innocentiæ, ſi ſis certus te grauiter peccaſſe, ſed incertus an per tuam actionem peccaminoſam influxum habueris ad prædicta damna, dixi modo, V. *Damnum ſecutum.*

1. *Detractio.* Placuit ſemper mihi rerum, & quæſtionum exacta diſtinctio, Audi amice lector. Detrahit quis grauiter de proximo, dubitans an eiuſdem fama ſit iam proſtituta, hoc eſt, an eius delictum ſit iam publicum, peccatne detractor eum onere reſtitutionis famæ? Rurſus quia, qui audit detractorem, ſed illum non excitat, nec illi cooperatur, licet non obligetur ad reſtitutionem, peccat nihilominus, ſi poteſt detractori ſine magno incommodo obſiſtere, & non obſiſtit, iuxta ea, quæ *in tractatione de Detractione* dicuntur, de quo Azor. Molina, Leſſius, aliique apud Bonac. *de reſtitutione in genere, d.* 2. *q.* 4. *p.* 11. peccabitne hic, qui audit, ſi pari modo dubitet, an fama eius, de quo verſatur oblocutio, ſit proſtituta, & in vniuerſum, ſi dubitet an detractor ex aliquo tandem capite poſſit licitè detrahere?

2. Reſpondeo hæc duo eſſe prorſus diſtinguenda. In priore enim caſu peccatur cum onere reſtitutionis: ita Malderus apud Dianam *part.* 2. *tract.* 17. *reſol.* 24. in poſteriore nequaquam, ita idem Malderus, Rebellius, apud eundem Dianam *l. c.* & Bon. *loc. citato, num.* 8. Ratio eſt, quia in priore, fama bona ſtat pro proximo, poſſidet enim quilibet ſuam famam, donec illam amiſiſſe certò & publicè conſtet, ergo non poteſt ea lædi propter peccatum dubium, ſine propter publicitatem dubiam. At in caſu poſteriore, fama bona ſtat pro ipſo detractore; cum enim nemo ſit iudicandus malus, niſi eius malitia clarè cognoſcatur, ego debeo einſmodi detractorem non iudicare malum, ſeu malè agere, ſed debeo iudicare eum poſſe peccatum illud proximi patefacere: ipſe ergo videtit an famam proximi lædat, vt certè in dubio lædit, ego lædere ipſum detractorem non debeo, certò autem læderem, ſi in dubio illi obſtarem, illum enim corriperem de actione detrahendi peccaminoſa, quam peccaminoſam eſſe mihi nondum conſtat.

1. *Diſpenſatio.* Pro ſequenti potiſſimùm prima difficultate præmittendum eſt, diſpenſandi poteſtatem eſſe eam authoritatem, ſeu iuriſdictionem, quæ reſidet in diſpenſante. Diſpenſatio autem eſt ipſe actus Iuriſdictionis, quo aliquid diſpenſatur. Conueniunt ergo ferè recentiores, poteſtatem diſpenſandi eſſe per ſe fauorabilem, adeoque amplè interpretandam, ipſam verò diſpenſationem eſſe per ſe odioſam legibus, adeoque vt pote quæ à iure exorbitet, eſſe reſtringendam. Dixi per ſe, nam limitationes, quæ hic adducuntur, & prolixæ ſunt, & noſtræ breuitati aduerſantur, nec nobis nunc neceſſariæ.

2. Iam, ſi certus ſis te poteſtatem habere diſpenſandi, dubius autem, an ad aliquem caſum eiuſmodi poteſtas extendatur, præſumendum per ſe eſt pro extenſione. Ita Sanchez, *de matrim. lib.* 8. *d.* 2. *numero* 9. aliique *ibidem* citati. Contra, ſi dubites, an ipſa diſpenſatio, quæ tibi conceſſa fuit, ad aliquid ſe extendat, nec ne? nequaquam ſe extendere cenſeto. Ita Sanc. *loco citato*, Meroll. *tom.* 2. *diſputatione* 4. *cap.* 6. *dub.* 1. *num.* 5. aliique. Ratio eſt, quia ibi amplior, hic ſtrictior interpretatio eſt eligenda. Hinc ſi Pontifex diſpenſet alicui Votum Caſtitatis, dubiumque emergat an Pontifex diſpenſauerit totaliter, an ſolum ad effectum contrahendi matrimonium, iudicandum erit ſolum ad effectum matrimonij, quia diſpenſatio ſtrictè eſt interpretanda. Sed pergamus ad alias difficultates, de eadem materia diſpenſationis.

3. Si dubites, an indigeas aliqua diſpenſatione in Bigamia, ad Sacerdotium aſſumendum; in impedimento dirimenti ad contrahendum matrimonium cum aliqua, & in ſimilibus, potes tibi perſuadere ea non indigere, & conſequenter poſſe te Sacerdotium, & matrimonium inire, quia poſſidet tua libertas, dum interim, dubia eſt indigentia diſpenſationis, ſeu dubium eſt impedimentum; ita Merolla, *tom.* 1. *d.* 3. *cap.* 3. *dub.* 2. *coroll.* 10. *num* 34. Sanchez *lib.* 8. *de matrim. d.* 6. *num.* 18.

4. Vnum notat ex Sanchez Merolla *l. c. num.* 135. Nam licèt non rarò indigentia diſpenſationis, ſeu impedimentum, primo aſpectu, dubia appareant, nihilominus propter præſumptionem ductam ex communiter accidentibus, re ipſa non ſunt dubia, ſed certa, quare tunc indigentia, ſeu impedimentum, non verò libertas poſſidebit; Dubius es, v.g. an emiſeris ſemen intra vas ſororis eius, quam ducere intendis, (quod eſt neceſſarium ad contrahendam affinitatem dirimentem matrimonium) cum tamen illam cognoueris valde proximè ad dictum vas (nota illud valde) tunc enimvero ex communiter contingentibus, certò præſumitur fuiſſe intra, atque adeo certò adeſt indigentia diſpenſationis, ſeu impedimentum dirimens.

5. Si verò certus es te indigere diſpenſatione, ſed dubius an illam obtinueris, prævalet indigentia certa contra dubiam diſpenſationem. At ſi es certus de indigentia, ſeu impedimento, & item certus quòd obtinueris diſpenſationem, ſed ambigis an diſpenſatio ſit valida; quia dubitas num cauſa in petitione diſpenſationis tacita, vel falsò expreſſa, ſit finalis, hoc eſt, vt ſine illa adhuc fuiſſet conceſſa: vel quia dubites, an ſuperior, qui eſt in certa poſſeſſione ſuperioritatis in aliquem, ſit ſuperior legitimus, necne, validane erit iudicanda diſpenſatio? Reſpondeo, aliqui, vt Molina, Baldus, Soncinas, quos citat, & ſequitur Merolla *l. c. coroll.* 14. & *coroll.* 15. *à num.* 175. autumant inualidam eſſe cenſendam, atque adeo te in exemplis modo allatis non poſſe licitè ad Sacerdotium aſcendere, vel matrimonium contrahere; quia conſtat de impedimento: at diſpenſatio omnibus penſatis eſt incerta. Aliqui, vt Santarellus aliis citatis, quem ſequitur Diana *p.* 4. *reſol.* 45. item Salas, Bon. apud Meroll. *ibidem numero* 177. & Caramuel *lib.* 3. *Theol. mor. num.* 1468. exiſtimant eſſe præſumendam validam, quia ſemper in re dubia eſt iudicandum in fauorem actus, *c. Abbate, de verb. ſign. l. quoties, ff. de rebus dubiis*, vt ſcilicet actus potius valeat, quam pereat, & conſequenter non erit incerta diſpenſatio, ſed certò valida, valida, inquam, præſumptione Iuris, Adde, dum ille Superior poſſidet Iuriſdictionem, non eſſe ab ea repellendum ex ſuperueniente dubio, quo ambigitur an eſſe legitimus. Vtraque opinio ſaltem propter authoritatem extrinſecam probabilis eſto.

6. Quid ſi Superior certus ſit de cauſa diſpenſandi, at incertus an illa ſit ſufficiens, poteritne diſpenſare; Quid ſecundò, ſi ſit incertus an aliqua cauſa adſit? Reſpondeo in priore caſu poſſe diſpenſare, in poſteriore licitè non poſſe. Ita Sanchez *lib.* 4. *in Dec. cap.* 44. *numero* 6. ibique plures. Ratio prioris eſt, quia nimis oneroſum eſſet, ſi Superior ſufficientiam expendere tam rigidè deberet. Ratio poſterioris eſt, quia poteſtas diſpenſandi, vt alibi diceemus, cauſam neceſſariam expoſtulat, ſi ergo dubitetur an illa adſit, dubitabitur an adſit ipſa poteſtas diſpenſandi, at nemo vti poteſt dubia poteſtate diſpenſandi ad certò diſpenſandum. Dixi (licitè) cauſa enim in omnibus ſuperioribus requiritur ad licitè diſpenſandum: at ad diſpenſandum validè, non in omnibus, vt *infrà* cum de Iuramento diſputabitur.

7. Sed quid fiet, ſi proceſſu temporis deprehendatur Superior non fuiſſe legitimus, quia ſcilicet, nec habuit verum titulum, nec titulum coloratum cum errore populi, nec ſaltem communem ipſum populi errorem? Reſpondeo ſi habuit aliquem ex his, iam legitima fuit diſpenſatio ſic Eccleſia ſupplente; at ſi nullum habuiſſe deprehendatur, corruat diſpenſatio neceſſe eſt. Ita Sanchez, *lib.* 4. *in Dec. cap.* 44. *n.* 10. lege item Pontium, &

Digitized by Google

& iterum ſi ea vti velit, à legitimo Superiore poſtulanda. Ratio eſt clara, quia illa prior nulla omnino fuit.

8. Quod ſi proceſſu temporis appareat cauſam fuiſſe inſufficientem, vel poteſtatem delegati non ſe potuiſſe extendere ad hanc diſpenſationem expediendam, vel materiam, v. g. votum fuiſſe reſeruatum, perſiſtit diſpenſatio à Delegato facta, ita Sanch. *ibidem, num.* 11. quia ex Eccleſiæ benignitate iudicatur Pontifex, ne ſcropulis omnia ſcateant, dare in his poteſtatem amplam diſpenſanti bona fide, diſpenſat autem bona fide, ſi diſpenſat iuxta doctrinam datam *numero quinto*, & *numero ſexto*.

9. Verùm ſi detegatur falſum fuiſſe expreſſum, vel verum fuiſſe tacitum in cauſa finali, vel cauſam finalem qua motus eſt Superior ad diſpenſandum nullo modo adfuiſſe, corruet diſpenſatio, & iterum erit petenda, quia tunc patefit non adfuiſſe in Superiore voluntatem diſpenſandi, atque adeo apparet ipſum diſpenſationem non dediſſe. Ita docet Sanchez *ibidem*. Sed, quæſo te, cur hic ex benignitate Eccleſiæ non iudicetur Superior voluiſſe dare pari modo diſpenſationem ei, qui bona fide ſic periit, ſicuti dictum eſt *num. præcedente?* Lector me doctior id expendat. Dixi (bona fide) nam ſi mala fide petiit, id præſumi non poſſe, cùm dolus nemini patrocinari debeat, certum eſt.

1. *Donatio*. Si dubium ſit an ego librum, v.g. tibi donauerim, non potes illum à meis manibus auferre: quia prius fuit librum eſſe certò meum, & deinde dubitatur an ſit tuus, ergo poſſeſſio ſtat pro me.

2. Si autem certum ſit, te mihi quidpiam donaſſe, ſed dubium inſurgat, an per donationem gratuitam dederis, an per remuneratoriam, pronuntiato cum Leſſio *lib.* 2. *c.* 20. *dub.* 6. *num.* 45. fuiſſe per remuneratoriam, quia nemo præſumitur res ſuas velle prodigere: niſi fortè qui acceptat ſit pauper, tunc enim rectè præſumitur res non magni valoris in eleemoſynam gratis data. Ita Nauar. *in praxi miſerab. perſon. priu.* 80. Similiter ſi quis dederit alimenta alicui, dubiteturque, an ea præſtiterit, animo donandi, an animo repetendi; iudicandum animo repetendi: excipe diligenter, niſi donator fuerit Pater, Mater, Frater, vel quomodocunque peramicus: nam tunc præſumitur ex communiter contingentibus, præſtita fuiſſe animo donandi. Nonnulla huc facientia vide *verb. Solutio debiti, num.* 4.

3. Propter eandem rationem, ſi ego tibi centum mutuum, & tu reddas mihi poſt annum ſimilia centum, atque inſuper decem, dubiumque ſit, an hæc decem dederis ex libera donatione, an ratione mutui, iudicandum eſt te dediſſe ratione mutui; quia ſcilicet nemo, vt dictum eſt, niſi coactus res ſuas dare præſumendus eſt: quare obligaris illa decem reſtituere, vt potè accepta per vſuram ſine iuſto titulo.

4. Quid, ſi certum ſit, non fuiſſe ex libera donatione, ſed dubitetur, an ratione mutui, an verò ratione intereſſe damni emergentis, vel lucri ceſſantis? Reſpondeo, ſi es bona fide in poſſeſſione illorum, ne angaris, præualet enim poſſeſſio contra omnes rationes non conuincentes: at ſi mutuatarius nondum illa decem ſoluit, & nunc ambigatur an adſit eiuſmodi iuſtus titulus damni, vel lucri, puto tibi abſtinendum ab acceptione illorum decem: Ratio eſt, quia certum eſt mutuatarium illa non debere, incertum an tibi debeantur, præualet ergo ius mutuatarij.

5. Pari modo ſi famulus ſeruitia, ad quæ non obligabatur Domino exhibuit, ipſo iubente Domino, dubiumque nunc enaſcatur, an gratis id fecerit Famulus, an ſpe mercedis, cenſendum erit ſpe mercedis, ita Dicaſtill *lib.* 2. *de Iuſt. tr.* 14. *d.* 5. *n.* 121. quia nemo, vt dixi, ſuas operas perdere, ſeu prodigere præſumendus eſt. Dixi (Domino iubente) nam ſi Dominus videat, ſed non iubeat, aliqui docent, vt Bardi *de conſc. d.* 4. *c.* 9. §. 32. reſolutionem prædictam non procedere, quia poteſt meritò tunc Dominus putare gratis ſibi ſeruitia fieri: At Vaſquez *p.* 2. *d.* 123. *c.* 2. *n.* 10. docet ſufficere ſi videat: quia Dominus videtur conſentire in mercedem dandam ad ſeruitium compenſandum, dum non prohibet ſibi ſeruitium exhiberi, & dum ex alia parte ſcire debet neminem ſolere ſeruire alteri gratis. Si in his caſibus certò famulus voluit ſeruire gratis, non poteſt mutare deinde voluntatem, & velle mercedem, quia iam gratis dedit ea ſeruitia: at ſi certò voluit ſeruire propter mercedem, poteſt illam petere, & accipere, ſi Dominus vidit ſeruitia: nam, ſi non vidit, cùm potuiſſet nolle ſibi illud ſeruitium exhiberi à famulo, famulus non videtur habere ius contra Dominum: Tamen adhuc probabile eſt deberi famulo mercedem: ita Dicaſtil. *l. c.* ex Vaſq. Leſſio, & Nauarro: quia iam Domino vtile fuit illud ſeruitium, (de hoc enim agimus) & illud ab alio gratis non habuiſſet, vt ſuppono: ergo non deneganda merces famulo. Solùm igitur tunc deneganda erit quando Dominus ab alio gratis illud ſeruitium habuit, vt à me dictum eſt fusè *in opuſc. de ſacrif. Miſſæ, lib.* 3. *cap.* 55.

Dubij Interpretatio. Vide *Iudicium temerarium*.

E

1. *Eleemoſyna*. Si dubius ſis, an eleemoſynam ſub voto promiſeris, ad illam non teneris, quia poſſeſſio eſt pro te: at ſi certò promiſiſti, dubius autem an erogaueris, erogare debes, quia præualet promiſſio. Verùm autem poſſit colligi ex iuſtà dicendis Verbo *Reſtitutio, numero* 1. non eſſe improbabile, deberi ſolum pro rata dubij, me ſapientiores decernant. Aliqua huc pertinentia vide *verb. Votum, à numero* 7.

2. Illud pro certo tradit Sanchez *lib.* 4 *in Dec. c.* 1. *num.* 17. ſi in dubio, an votum eleemoſynæ emiſeris, illam pauperi nihilominus erogas, non erogaturus ſi ſciuiſſes te obligatum non fuiſſe, non poſſe te à manibus pauperis illam amplius auferre: quia tunc legitima poſſeſſio eſt pro paupere: legitima, inquam, quia eſt etiam probabilis opinio ex tali voto te fuiſſe obligatum: quare pauper ſequens hanc probabilem opinionem legitimè poſſidet, à qua deturbari non poteſt. Sicut (inquit Sanchez) ſi quis reſtituat Petro, v. g. pecuniam, credens contractum cum illo initum fuiſſe vſurarium, de quo ſunt opiniones, at non reſtituiſſet, ſi ſciuiſſet ſe iuxta opinionem aliam probabilem potuiſſe retinere, nequit pecuniam datam auferre. Porrò quippe is legitimè poſſidet, dum innititur ſuæ probabili opinioni: ita in caſu noſtro, &c.

1. *Epicheia*. Præmittendum eſt primò epicheiam, quam & emendationem legis, & interpretationem latè dictam ſecundum æquum, & bonum appellamus. Ita Layman *lib.* 1. *tr.* 4. *c.* 19. *n.* 2. eſt benigna interpretatio, qua caſum aliquem particularem, ob aliquam circumſtantiam, ſeu neceſſitatem, hic & nunc occurrentem, in lege vniuerſaliter lata non eſſe comprehenſam, iudicamus, lex ergo quia vniuerſalis eſſe ſupponitur, etiam hunc caſum per ſe inuoluit, at propter circunſtantiam occurrentem prudenter iudicatur illum caſum noluiſſe, vel non potuiſſe includere: nam ſi eiuſmodi caſum legiſlator per aliqua verba excepiſſet, is non diceretur exceptus ex vi epicheiæ, ſed ex vi legis ipſius, ſeu ex vi interpretationis propriè dictæ verborum legis, v.g. ſit lex huiuſmodi: *Pœna carceris nemo de nocte exeat ab vrbe*. Si occurrat adeſſe neceſſitatem ſuccurrendi, v. g. tuo patri grauiter extra vrbem ægrotanti, ex vi epicheiæ diceris poſſe exire. At ſi ea lex in hunc alium modum fuiſſet lata: *Nemo ex vrbe exeat, exceptis Medicis, aliiſque ad ſalutem extra vrbem infirmantium neceſſariis*, ex vi propriæ interpretationis verborum legis exire poteris.

Ponimus autem exemplum in legibus humanis, nam in legibus naturalibus, vel diuinis aliqui negant dari poſſe epicheiam, quod diſputare noſtrum non eſt. Lege, Bardi *de conſc. d.* 6. *cap.* 3. §. 6. *&* 7. has ſententias expendentem.

2. Præmittendum ſecundò, quando prædicta neceſſitas

ceſſitas eſt moraliter certa, certum eſſe vti nos poſſe epicheia, quia prudenter iudicamus illum caſum in ea neceſſitate vrgente, à lege non includi & conſequenter poſſeſſionem eſſe pro libertate. Idem dic (quidquid alij apud Bardi *d.6 de conſc.cap.3.§.5.* ſentiant) ſi probabile ſit veram adeſſe neceſſitatem, quia pari modo tunc prudenter iudicamus, &c. Ita Merolla *tom 2. d.4. cap. 8. dub.3. num. 34.* At ſi dubium ſit, an tanta ſit neceſſitas, quid faciendum? Dico cum Caſtro Pal. *t. 1. tract. 1. d.3. p 8. num. 2.* eſſe ad Superiorem recurrendum, vt explicet mentem ſuam, ſi ad illum recurrendi locus datur: quia quoties dubium ad legem obſeruandam enaſcitur, obligamur veritatem inquirere ſi poſſumus, vt ex ſupradictis patet, ſed quid ſi vrget tempus executionis, adeſt neceſſitas, & ad ſuperiorem non eſt niſi difficilis recurſus: enimvero hic conſiſtit huius cardo difficultatis.

3. Dico ex vi poſſeſſionis debere legem ſeruari. S.Thom. Sotus, Med. Vaſquez, vterque Sanch. Suar. apud Caſtro P. *l. c. num.* 4. In ea, verbi gratia, lege abſoluta de non exeundo ab vrbe, ſi dubitas, an pater infirmus extra vrbem degens indigeat tuo auxilio, non potes ab vrbe exire. Ratio eſt, quia lex eſt in poſſeſſione, certa enim eſt lex, quare non poteſt negligi propter dubiam excuſationem.

4. Dixi (ex vi poſſeſſionis) nam ex alio capite poterit aliquando præualere dubia illa neceſſitas, atque adeò in dubio locum eſſe epicheiæ: Ita Sylueſter, Corduba, Henriquez, Salas, *ibidem, cit. num.* 3. ſic enim eſt diſtinguendum. Vel adimpletio legis eſt moleſta & incommoda, vel non ita. ſi priùs, in prædicto dubio poteſt lex non obſeruari, quia præſumendum ex benignitate legiſlatoris eſt, vt rebus incommodis, & moleſtis, noluit ſubditum obligare, quando particularis caſus propter aliquam prudentem circumſtantiam, à lege vniuerſali eximi iudicatur, vt ſcilicet ſubditi non aggrauentur à legibus, niſi ſint omnino, & vſquequaque certi; ſi poſteriùs, lex ſeruari debet: quia tunc ex vna parte militat poſſeſſio legis, & ex alia non adeſt excuſatio, quæ ducatur ex præſumpta benignitate legiſlatoris. Cuius autem ponderis debeat eſſe eiuſmodi moleſtia, non niſi à viro prudenti decerni poteſt, ſpectata neceſſitate actionis, grauitate legis, & ſimilibus.

5. Quæres primò. An quando poſſum tranſgredi legem ex vi epicheiæ, ſeu ex prædicta legiſlatoris benignitate, debeam ſub obligatione tranſgredi, ſi tranſgreſſio contra aliquod aliud præceptum ſit, v. g. in exemplo nuper allato, poſſumne licitè me conformem reddere legi prohibenti exitum ab vrbe non exeundo ad auxiliandum patri, quamuis id præcepto charitatis aduerſetur.

Reſpondeo vniuerſaliter nequaquam poſſe, Suar. *lib.6. de legib.cap.8.num.2.* Merolla *tom.2.d.4. cap.8.dub.3.n.23.* quia regula generalis eſt, in concurſu duorum præceptorum, debere ſeruari id, quod vrgentius eſt. Quoniam ergo in caſu propoſito magis vrget præceptum charitatis erga patrem, quàm ea lex, illud erit, non autem hæc obſeruanda. Quædam alia de concurſu præceptorum vide infrà V. *Leges.* Quòd ſi neceſſitas nullum præceptum reſpiceret, v.g. ſi exire mihi ab vrbe per epicheiam concederetur, vt mille aureos, v.g. lucrarer, certè tunc licèt non obligarer, poſſem cum laude legem obſeruare, & ſic ab vrbe non egredi, quia nullum in me vrget præceptum de lucro illo acquirendo, vt ſuppono.

6. Pari modo poteſt contingere tam laudabile eſſe legi me conformem reddere, vt etiam concurrente alio præcepto, poſſim hoc negligere & illam obſeruare, atque adeo poſſim licitè ſeruare legem, & epicheiæ renunciare. Sic ſolent Doctores, Vaſq *p.2. d.261. per totam,* Sanc. *in conſol.l.c.* Chartuſiano concedere abſtinentiam à carnibus in vltima vitæ neceſſitate propter laudabile exemplum ſuum inſtitutum obſeruandi, licèt in ea neceſſitate, vel per epicheiam, vel per prudentem ſui voti, ſeu præcepti interpretationem, carnibus veſci licitè poſſit.

1. *Eucharistia ſuſceptio.* Diximus *in opuſc. de comm. cap. 2. §.7.* ſiue ſis certus de comeſtione, & dubius an comeſtio fuerit ante, vel poſt mediam noctem, ſiue dubius an illa fuerit vera comeſtio, quamuis certus eam fuiſſe poſt noctem mediam, diximus, nequam, probabile eſſe tibi licere mane ſacra Eucharistia refici, nam propterea iterum hæc in præſentia non ſunt repetenda.

2. Illud, quod ibi exciderat hic addo. Sit Petrus, qui expergefactus à ſomno de nocte bibat, neſciens, nec omnibus penſatis ſcire potens, qua hora biberit, poteritne manè licitè ad communionem accedere: poſſe videtur colligi ex dictis *num. præcedente,* in hoc enim caſu dubitatur, An potus fuerit ante vel poſt mediam noctem. Dico tamen non poſſe.

3. Ratio eſt, quia in *numero præcedente*, loquimur de eo, qui comedit exiſtens, & perſiſtens in vigilia, hic autem caſus eſt de dormiente, qui expergefactus bibit, quæ duo ſunt longè diuerſa; ille enim perſiſtens in vigilia, poteſt ſuas diligentias ponere ad inquirendum, num ante, num poſt mediam noctem comederit, & re ipſa, ne temerè ſe gerat, omnia expendit, quibus expenſis, nihil certum contra ſe inueniens, iudicat, & quaſi ſententiam fert pro libertate ſua: at ille expergefactus omnia expendere non poteſt, diligentias debitas exhibendo, cum de horis tranſactis in ſomno, diiudicare nequeat; remanet igitur ſine factis diligentiis, ergo remanet impotens ad iudicandum pro ſua libertate, quod ſi ſententiam proferret, temerè proferret. Prudenti autem iudicio nequaquam poſito ad licitam communionem percipiendam, accedere ſine culpa non poterit, quia eſt certus ſe comediſſe, comeſtionemque eſſe impedimentum communionis, at iudicare non poteſt, an ſua libertas præualeat. Video hanc rationem alicui non omnino fortè ſatisfacere, verùm in re morali ſatis ſuperque ſit.

Excommunicatio. Vide V. *Cenſura.* V. *Leges.* V. *Percuſſio Clerici.*

1. *Executor ſententia.* Si Principis Miniſter incertus ſit, an ſententia ſit iniqua, poteſt illam, imò debet regulariter exequi. Ita Caram. *lib.3. Theol. mor. num.* 1418. Ratio eſt, quia ſemper præſumendum (niſi luce meridiana clarior ſit iniquitas, quæ in Principe Chriſtiano vix vnquam præſumetur) Principem moueri grauibus rationibus ad ſententiam proferendam. Adde Miniſtri eſſe obedire, non verò diſputare. Tunc ergo ſolum Miniſter ab exequendo abſtineat, quando manifeſtè, & ſine dubio conſtat iniquitas.

Extrema Vnctio. Vide v. *Oleum ſanctum.*

F

Famulus. Vide *Seruus.*

1. *Feſtum.* Si dubites, an hic ſit dies feſtiuus, operibus ſeruilibus vacare potes, quia præualet laborandi libertas. Ita Suar. *de conſ.d.40.ſect.5.num.*15. contra Breſſerum *lib.4.de conſc.cap.7.n.*61. Contra, ſi hodie ſit certò dies feſtus, dubitetur autem an propter aliquam neceſſitatem laborare tibi concedatur, abſtinendum tibi à ſeruilibus eſt, quia poſſidet obligatio, quæ certa eſt contra excuſationem incertam; in hoc autem caſu poſſe à Superiore diſpenſari, dicetur *infrà.*

1. *Filij obligatio erga parentes.* Si certò ſcis tuum, v.g. patrem eſſe in extrema, vel etiam in graui neceſſitate, non potes Religionem ingredi, quia certa eſt obligatio Patrem adiuuandi: ita Caram. *lib. 3 Theol. mor. num.*1474. At ſi dubiè de dicta Patris neceſſitate timeas, nec factis diligentiis, veritatem comperire poſſis, præualet tua libertas, quæ certa eſt, cùm incerta interim ſit obligatio. Dixi dubiè, nam ſi probabiliter opinaris tuo auxilio Patrem non indigere, ſequi opinionem probabilem potes, illum ſi velis, deſerendo. Quod ſi Religionem vouiſti, debes in prædicto dubio Religionem ingredi, quia voti obligatio certa eſt, excuſatio dubia, ita Caſtro *tom. 3. tr. 16. d.1. p. 7. §. 5. num.*6.

Filius legitimus. Vide *Legitimus.*

1. *Filius.* Vide *Alere.* Natus ſum à Matre, quæ ſta-

tim,

Digitized by Google

tim, mortuo marito Petro, nupſit Caio, ego autem natus ſum nono menſe à ſecundis nuptiis, cuius ſum cenſendus filius & hæres? Reſpondeo Caij, quia in dubio maior eſt præſumptio pro poſſidente matrimonium, nunc autem poſſidet Caius.

2. Quid ſi ſum ſimilis vultu ipſi defuncto? Secundò, ſi ſum eidem ſimilis in moribus; Tertiò, quid ſi certum ſit poſteriorem virum vxorem alioqui caſtam non cognouiſſe, niſi poſt aliquot menſes à nuptiis? Reſpondeo in hoc tertio caſu clara eſt præſumptio te eſſe filium defuncti. In ſecundo, ſi maxima ſit morum ſimilitudo, eſſet magna item præſumptio pro paternitate defuncti: ſed rarò contingit tanta, vt tollat omnino dubium. In primo res manet item dubia, quia ſimilitudo potuit euenire ex recenti memoria defuncti, quare in vtroque caſu regulariter eris Caij filius reputandus.

Filij Gemelli. Vide *Gemelli.*

Filiorum peculium. Vide *Peculium filiorum.*

1. *Furtum.* Princeps quidam cùm aduertiſſet clam ſibi pretioſum argenti vas fuiſſe ſurreptum, conſtarétque manifeſtè crimen non ab aliis quàm à famulis, quos ad triginta domi alebat, commiſſum fuiſſe, qui tamen ad argenti cuſtodiam non tenebantur, iuxta conſuetum alicubi morem, vbi vni tantùm hæc cura demandari ſolet, Princeps, inquam, quoniam quis eſſet determinatus fur deprehendere non poterat, intendebat à ſingulis famulis partem pro rata ſibi eſſe ſoluendam: ni facerent, eam partem ſibi de conſtituto eiſdem ſalario ſe ſubducturum minabatur: ſciſcitatus eſt nihilominus à me, an id iuſtè exequi valeret? Reſpondi afferendo verba Ioannis de Lugo *de iuſt. tom. 1. d. 13. ſect. 2. num. 12. Si quis* (inquit) *inueniatur occiſus, & dubitetur, an occiſus ſit à Petro, vel à Paulo, nec poſſit dubium illud ſuperari: iniquum erit vtrumque punire, cùm certum ſit alterum ex illis eſſe innocentem, atque adeò ſi vterque puniatur, certum erit innocentem puniri: vnde barbarum omnino & crudele fuit, quod Princeps quidam feciſſe narratur, qui cùm neſciret quis ex tribus famulis certos ſuos fructus pretioſiſſimos comediſſet, iuſſit ſingulos ſecari, vt appareret in cuius ſtomacho reperirentur, prout in ſecundo apparuerunt, primus autem innocens ſectus eſt. Non enim ſunt puniendi innocentes, vt in eos delinquens puniatur, ſed potiùs dimittendus eſt delinquens, ne innocentes puniantur:* Hæc ille, & nil diuerſum ego in caſu Principis allato, &c.

G

1. *Gabella.* Subditus, qui omnibus expenſis dubitat an Gabella ſit iuſtè impoſita, teneturne illam ſoluere? Teneri docent alij, vt Leſſius, & Malder. apud Caramuël, mox citandum, quia poſſeſſio iuſtitiæ præſumenda eſt pro Principe. Non teneri putant, Villalob. Caſtrus, Arag. Molina, Filliuc. Sylueſter aliique apud Caramuël mox citan. quia poſſeſſio ſtat pro libertate ſubditorum, qui non ſunt obligandi ſoluere, niſi certi ſint de iuſtitia, Caramuël, *lib. 3. Theolog. mor. num.* 1466. aſſerit tributa ſiue noua, ſiue priſca non poni leuiter, ſed magna conſideratione; ergo dubia nequaquam erit tributi iuſtitia, ſed vel certa, vel probabilis. Si certa, omnino debebitur: Si probabilis non debebitur, quia probabilia neminem inuoluntarium cogunt, niſi in ea Republica eſſet lex acceptata, vt ſubditi teneantur ad obediendum etiam in materia probabili. Omnes hæ tres ſententiæ ſunt probabiles, quia bonis fundamentis innituntur. Et Ianuarius quidem *p. p reſp.* 51. citans Leſſium, alioſque contra Suar. docet, non teneri quempiam ad Gabellas, non ſolùm quando dubiè, ſed nec quando opinabiliter ſolùm ſunt iuſtæ, cuius doctrinæ fides ſit apud eius Auctores.

1. *Gemelli.* Naſcuntur ſimul duo filij, ex quibus quinam ſit cenſendus primogenitus, dignoſci nequit, cuinam prædium, ſeu maioratus in dubio attribuendus?

Reſpondeo. Si alteri data ſit fortè poſſeſſio, is manutenendus, donec alter probet ſe natum fuiſſe priùs, quia poſſeſſio præualet contra omnes rationes non conuincentes. At ſi neuter poſſideat, Tiraquellus, *de iure primog. quæſt.* 12. duodecim ſententias hac de quæſtione, recenſet.

Verùm tu ſic iudicato, ſi prædium diuidi poteſt vtrique diuidatur, ſi non poſſit, quale eſt Regnum, Caſtrum, Maioratus, &c. detur alteri medium æſtimationis pretij, alteri Maioratus; cui autem Maioratum, cui æſtimationem dari oporteat, ex pari fratrum concordia, vel ſi diſſentiant, ſorte demum decernatur. Ratio horum eſt alibi tacta, & *infrà*, V. *Nomen dubium*, *num.* 1. & V. *Reſtitutio*, *numero* 1. & 8. & ſæpè eſt repetenda, quia nimirum nemo eſt priuandus iure quod habet; cùm ergo hi fratres ſimul ſumpti ius certum habeant ad Regnum, ſed ſeparatim ſumpti, ſub dubio, ne alterutri iniuria fiat, diuiſione inſinuata nos vti debere, ipſa ratio dictat.

2. Scio Merollam, *tom. 3. d. 6. cap. 8. d. 29. num.* 181. ex eodem Tiraquello videri velle admittendum quidem eſſe vtrumque fratrem, ſed ita res componenda, quando eſt indiuiſibilis, verbi gratia, quando eſt Regnum, vt vel ambo in ſolidum regnent, vel vno anno regnet vnus, alter, altero. Verùm id non arridet; debet enim compoſitio fieri meliori modo, quo Reipublicæ minùs noceatur; at graue periculum multorum inconuenientium Regnum ſubiret ex duobus ſimul regnantibus, vel ex annua regnantium mutatione: ſatius ergo erit id facere, quod nos innuimus, & innuit ipſemet Tiraquellus, dum concedit poſſe hos fratres rem ſorti committere, ſed non inuitos, *niſi fortè res aliter tranſigi non poſſit, & immineret aliquod periculum.* Hæc ille.

H

Hæreſis. Dubius ſum an in hæreſim conſenſerim, poſſumne abſolui per Ordinarium, ſimplicémque Confeſſarium? Reſpondeo, poſſum, vt patet ex iis, quæ dixi V. *Caſus*, & *Cenſura reſeruata.*

De Hæreſi, dubiè externa, vide *infrà*, *lib. 2. cap. 1. §. 8. numero* 4.

Hæreticus. Si fauiſti hæretico, illum domi recipiens, ſed dubium eſt, vtrùm receperis, vt amicum, ſeu conſanguineum, an vt hæreticum, cenſendus es recepiſſe, vt amicum. Ita Bonacin. *diſputat. 1. de cenſuris in particul. quæſt. 2. part. 3. num.* 2. Ratio eſt duplex, tum quia ex communiter contingentibus præſumitur pro affectione, vel inclinatione naturali, tum quia quilibet præſumitur bonus, ſeu quantò minùs poteſt, malus.

1. *Horæ Canonicæ.* Si Sacerdos, qui iam certò tenetur ad horas, dubius ſit, an eas recitauerit, adhuc recitare tenetur, quia poſſidet obligatio recitandi. At ſi dubitet, an teneatur ad illas, vt accidit in habente beneficium tenue de quo dubitatur an ad illas teneatur, dixi *ſuprà*, V. *Beneficiarius*, *num.* 2.

De eo qui recitauit Officium, ſed dubitat an omiſerit aliquem Pſalmum, vide *infrà*, *lib. 2. c.... §* 1. *num.* 9.

2. Quid ſi dubium non recitandi emergat ex dubia infirmitate Sacerdotis?

Reſpondeo, Suarez, *tom. 2. de Relig. l. 4. cap. 28. n.* 21. ait tunc Sacerdotem obligari ad recitandum; quia obligatio recitandi eſt certa, dubia autem eſt excuſatio; dubitatur enim, an ea recitatio damnum ſalutis graue ſit allatura, ſolùm igitur tunc erit cauſſa diſpenſationis, non verò abſoluta excuſatio. At Caſtro Palaus, *tom. 2. d. 2. part. 6. num.* 10. Bonacin. Caramuël *l. cit. num.* 1396. & nonnulli aſſerunt non obligari. Ratio eſt, quia licèt ſit dubium, an nocitura ſit illa recitatio; tamen periculum certum eſt, in quo certo periculo, ſcimus Eccleſiam nos non obligare; immò nec poſſe, quia non poteſt præcipere contra præceptum Decalogi quartum, de non exponendo ſe periculo occaſionis? Quoniam ergo poſſeſſio quam habet homo non ſe exponendi periculo graui, eſt prior (eſt enim de iure naturæ) quam præceptum recitandi officium, illa præualat, non hoc: vtraque ſententia ſua eſt probabilitate donanda.

Digitized by Google

I.

1. *Ieiunium.* Si dubites, an ſonuerit media nox potes comedere carnes nocte ſequenti ad diem Iouis, quia poſſidet libertas diei Iouis, dubium autem eſt an præceptum diei Veneris inceperit. Ita Thom. Sanch. *lib.* 1. *matr. d.*41. *n.*40. *&* 44. Ioan. Sanch. *d.*41. Contra, non potes nocte ſequenti ad diem Sabbati, quia, contra, poſſidet præceptum pro Sabbato. Idem quo ad alia ieiunia Eccleſiaſtica; ſemper enim eſt videndum ex qua parte ſe teneat poſſeſſio.

2. In iaiunio autem naturali pro recipienda ſacra Euchariſtia. Vide *verb. Euchariſtiæ ſuſceptio.*

Si dubites an ieiunium, vel abſtinentia carnis tuæ ſaluti nocitura ſit, te poſſe, immò debere comedere docet Caramuël *lib.* 3. *Theol. mor. n.* 2395. aliique, & ratio eſt modò dicta *verb. Hora Canonica.*

Ieiunij Votum. Vide *Votum.*

Iuramentum. Vide *Votum.*

Immunitas Eccleſiarum. Gregorius XIV. per Bullam communem (vt ego certum habeo. Lege Tancredum *de Relig. tom.*1. *l.*4. *d.*8. contra aliquos,) toti orbi, aliquot caſus excipit, pro quibus Eccleſiæ refugium non patet. Accidit autem ſæpiſſimè, vt Iudices ſæculares, & Eccleſiaſtici contendant, num reus in Eccleſiam receptus immunitate gaudeat, necne? Iudex ergo Eccleſiaſticus, ad quem id decernere pertinet, cùm claris argumentis careat, anceps omnino eſt cuinam per ſententiam fauere oporteat; cui igitur fauebit? Reſpondeo, faueat reo, hoc eſt, immunitati Eccleſiæ. Sic DD. mox citandi. Ratio eſt, quia priùs fuit Eccleſiam fuiſſe refugium delinquentium, & poſtea exceptio à Gregorio facta, poſſidet ergo ius refugij pro reo, quod ſuperari non debet à ſuperueniente incertitudine exceptionis, immò vt Iudex Eccleſiaſticus eiuſmodi reum ſæculari poteſtati tradat, requiri puto probationem concludentem; ita Bonac. Farinac. aliique, quos citat, ſequiturque Diana *p.*3. *tr.* 1. *reſol.* 38. quia ex vna parte reus poſſidet ius refugij, vt dictum eſt, & ex alia adeſt lex, ſemper fauendum eſſe reo: quæ duo non poſſunt elidi, niſi per vehementem probationem.

1. *Impedimentum matrimonij.* Vide *verb. Matrimonium*, & *verb. Diſpenſatio.*

1. *Irregularitas.* In facto homicidij iniuſti, quando ſcilicet ambigis, an de facto illud iniuſtè conuuiſeris, debes te gerere in vtroque foro pro irregulari; quia ob reuerentiam rerum ſacrarum, decreuit Pontifex *c. ad audientiam, cap. ſignificari, cap. petitio, de homic.* in dubio facti (non iuris) de homicidio, debere eligi tutiorem partem: at nomine homicidij, non intelligitur occiſio iuſta; Vnde nec occiſio dubia in bello iuſto, vel in condemnatione iuſta, nec dubia mutilatio etiam iniuſta, (quia mutilatio homicidium non eſt) irregularitatem parient; tunc enim valet regula allata *verbo, Cenſura,* pœnas non incurri, niſi ex delicto certo Lege Suarez *de cenſur. d.*4. *ſect.*5. *à num.*11.

2. Quoniam autem homicidium debet eſſe certò ſecutum, vt irregularitas incurratur, puto dubitantem an fœtus fuerit animatus, in cuius abortum ſuo quis conſilio, vel opera cooperatus fuit, non debere ſe cenſere irregularem. Ita Præpoſitus, aliique apud Bardi *de conſ. d.*6. *c.*7. §.4. quia cum non conſtet de corpore delicti, hoc eſt, de fœtu animato occiſo, homicidium, de quo loquitur Canon, non præſumitur adeſſe. Contra verò ſi conſtet fœtum animatum fuiſſe, vt ſi maſculinus poſt quadraginta dies, fœmininus poſt ſexaginta, vel octoginta, fuiſſet oppreſſus, (& in dubio quidem, fœmininus erit iudicandus, vt minùs aggrauetur delinquens,) ſi conſtet, inquam, fuiſſe animatum, ſed dubitetur, An ex tuo conſilio, vel opera eius mors ſecuta fuerit, irregularis eris: idémque erit, ſi certò conſtet homicidium à Petro, v.g. fuiſſe commiſſum, ſed dubites, an ex tua cooperatione ſeu conſilio. Ratio eſt mihi manifeſta, quia hi caſus clarè comprehenduntur in ſupradictis Canonibus.

Dixi in proxima parentheſi (fœmineus eſt iudicandus) Verùm Naldus *Verb. Abortus*, Filliuccius *cum de Abortu*, aliique non pauci putant, in dubio fœtum cenſendum eſſe maſculinum, & ita ſeruari in ſacra Pœnitentiaria. Nihilominus eſſe, quoad forum internum cenſendum fœmineum, adhuc mihi improbabile non eſt, dum loquimur de irregularitate, nam cæterùm Pœnitentiaria tutiori, & certè probabili ſententiæ contrariæ ſe conformat. Id autem hæ rationes inter cæteras probare poſſent. Primò quia, vt innuimus, minùs grauari debet delinquens, & in dubio ſemper eſt fauendum reo. Sanè Caſtro Palaus *tom.* 1. *d.* 3. *de leg. part.* 2. §. 1. *n.* 8. *Quoties* (ait) *duæ præſumptiones concurrunt in vno actu, illa prævalere debet, pro qua eſt honeſtas, & excludenda præſumptio delictum committens.* Dic, tu, & excludenda præſumptio maius delictum committens. Secundò, quia prius eſt, fœtum eſſe inanimatum, quàm animatum, ergo donec mihi clarè oſtendas, illud habere animam, pronuntiabo eſſe ſine illa; quia præualet poſſeſſio prioris ſtatus. Tertiò, ſi percutias quempiam, de quo dubitatur, an ſit Clericus, non Clericus eſt reputandus, quia prius eſt hominem eſſe non Clericum, quam Clericum, & ſimilia multa hactenus habuiſti, & paulò poſt habebis. Cur igitur non idem in caſu noſtro?

Olim ſic item argumentabar: Ex frequentiori euentu eſt in re dubia, iudicandum: at frequentius eſt, quod fœminæ naſcantur, quam mares; ergo, &c. Sic, inquam, olim: ſed numeratis deinde infantibus, qui nati per aliquot annos ſunt in hac Parochia ſita in Cathedrali Eccleſia hic Panormi, in qua habitant ferè duodecim millia Capitum, hoc argumento amplius non ſum vſus; Nam cum ex libris Baptizatorum à me diligenter viſis, collegiſſem numerum marium, & fœminarum, qui in toto decurſu trium annorum ſacro fonte lauati ſunt, inueni, quindecim amplius fuiſſe Mares, quàm fœminas, qui paruus exceſſus certam parere præſumptionem non poteſt, qua potius iudicemus, maſculinum eſſe fœtum, quàm fœmininum, vel contra.

Et vt obiter mireris Diuinam Prouidentiam, quæ ex vna parte facit, vt vincat vis naturæ ad perfectum ſemper intendens, plures mares procreando, ex alia ferè æquales producat mares, fœminaſque ad ſobolem propagandam, legitimo non cum multis, ſed cum ſingulis vxoribus contracto matrimonio; vt id, inquã, obiter mireris, eos diſtinctim, & annuatim à me numeratos hic lege.

Anno Domini 1649. à primo Sept. vſque ad primum Septembris conſequentis nati ſunt.

Mares—251. Fœminæ—253.

Anno 1651. à primo Sept. vſq; ad primum Sept. ſequent.

Mares—286. Fœminæ—292.

Anno 1652. à primo Sept. vſq; ad primum Sept. ſequent.

Mares—283. Fœminæ—260.

3. Illud operæpretium erit hic adnectere. Cum Epiſcopus poſſit ex Concilio Tridentino *ſeſſ.*24. *de reform. c.*6. abſoluere ab irregularitate incurſa propter homicidium occultum caſuale, non autem propter voluntarium, ſi omnibus penſatis, non appareat, an tuum homicidium fuerit voluntarium, an caſuale, poterítne tecum ille diſpenſare? Reſpondeo cum Fagund. *in Dec. in* 5. *præcep. lib.* 5. *cap.* 9. *num.* 6. poſſe; quia, vt modò innui, ſemper præſumi debet id, quod minus peccatum eſt, quare in caſu dicto præſumatur homicidium caſuale.

4. Hæc de irregularitate ex homicidio iniuſto; nam in aliis quibuſcunque irregularitatibus in dubio, non es cenſendus irregularis, vt *citato verbo, Cenſura*, pro omnibus cenſuris, probabiliter dixi.

1. *Iudex* Si omnibus expenſis lis ciuilis ſit dubia (neutro ex litigantibus poſſidente; nam alterutro poſſidente, lis non erit dubia, ſed probabilis pro ipſo poſſeſſore, vt *ſuprà* §.4. *à n.*1. vidimus, quem locum omnino recole) ſi lis, inquam, ciuilis ſit dubia, Iudex non poteſt, niſi rem diuidere: idque propter officium Iudicis, vt *ibidem*, latè dictum eſt. In lite, ſeu cauſa criminali reus erit liberandus, vt ex *ibidem*, *n.* 10. Dictis colligi poteſt,

Digitized by Google

1. *Iudicium temerarium.* id tunc eſt, quando ſine ſufficienti fundamento aliquid paruum de proximo iudicatur. iudicatur autem, vel per ſuſpicionem, vel per opinionem, vel per aſſenſum firmum, vel denique per ſuſpenſionem ab his, quæ propriè dicitur Dubium, quando ſcilicet, vel dubitat quis negatiuè de bonitate proximi ſuſpendendo iudicium, nihil in vtramque partem iudicando, vel quando dubitat poſitiuè, id eſt, quaſi per reflexionem, ſic dicit intra ſe: *Ergo dubitare de bonitate iſtius.* Suſpicio, & dubium ex leuibus coniecturis oriri ſolent: Opinio ex probabilibus rationibus, quæ non excludunt formidinem ſiue implicitam, ſiue explicitam oppoſiti: aſſenſus firmus ex rationibus moraliter ſaltem certis. Quoniam ergo conueniunt fermè Doctores apud de Lugo *de iuſtit. tom. 1. d. 14. ſect. 2. num.* 11. aſſenſum firmum, & deliberatum de malo proximi graui, eſſe mortale, ſi eliciatur ſine ſufficienti fundamento, quia ſi grauiter læditur proximi fama: Suſpicionem autem, opinionem, & dubium negatiuum modo explicato ſaltem eſt probabile eſſe venialia; ita Faber, Layman, Caiet. Nauarr. aliique quos citat, ſequiturque Diana, *p. 3. tr. 5. miſcell. reſ.* 31. etiam ſi ſint ſine ſufficienti fundamento de peccato grauiſſimo, & contra grauiſſimam perſonam, cuius rei rationem *numero ſequenti* proferemus, ideò remanet hic proprio in loco quæſtio de dubio poſitiuo, An ſcilicet peccet mortaliter, qui poſitiuè eligit dubitare de bonitate actionis proximi ſine fundamento ſufficienti; nam ſi ſit ex indiciis ſufficientibus, temerarius non eſſet, ſed prudens aſſenſus.

2. Dico non eſſe niſi veniale, neque ex hoc capite illud dictum apud S. Thom. 2. 2. *q. 60. art. 4. Dubia ſunt in meliorem partem interpretanda*, ſub alia culpa per ſe obligare, quàm ſub veniali. ita Faber, Layman, aliique apud Dianam citatum. Ratio eſt vniuerſalis pro omnibus indiciis prædictis, quæ concipiuntur ſine firmitate. Nam ſuſpicio, opinio, dubitatio etiam poſitiua ſunt in genere iudicij actus imperfecti, atque adeo non ſunt plenè temerarij, neque neceſſariò coniuncti cum contemptu ſaltem graui proximi, vt rectè habet S. Thomas *quodlibet. 12. art. 34.* Et ratio vlterior eſt, quia vbi non eſt perfecta certitudo, non eſt perfecta temeritas, & qui actualiter, vel virtualiter habet formidinem oppoſiti, paratus aſſenſum illum contra proximum facilè deponere, proximum grauiter non lædit; ergo ſicut cætera peccata contra iuſtitiam non ſunt, niſi venialia ex paruitate materiæ, ita & hæc. Non nego eſſe interdum mortalia, ſi ex odio mortali vellet quis ita dubitare, ſuſpicari, opinari, vel ſi quis graue quid ad extra operatur contra proximum, motus ex illis infirmis indiciis, ſed hoc non eſt niſi aliunde, & per accidens.

3. Aliqui peccari mortaliter putant ab eo, qui de libertate ſuſpicatur, vel dubitat poſitiuè, vel opinatur de perſona honeſta & proba, aliquid enorme ſine proportionato fundamento, vt ſi quis de graui Prælato hæreſim vel inceſtum cum matre ſuſpicetur, &c. quia tantæ perſonæ (aiunt) fit hoc modo grauis iniuria, ita de Lugo *l. c. num.* 19. Sed non approbo, cum enim hi actus ſint etiam hic in genere ſuo leues, leuis erit & culpa. Ita Nauarr. & Caiet. quos citat, ſequiturque Layman, *lib. 3. ſect. 5. tr. 3 p. 2. cap. 2. num. 6.*

4. Dices, potiùs eligeret quis amittere decem aureos, v. g. quàm ſuum bonum nomen, etiam per leuiſſimam ſuſpicionem, vel dubitationem apud vnum: ergo ſi amittere decem aureos res eſt grauis, erit & id, de quo loquimur. Confirmatur primò, quia verè eſt maius bonum altioriſque ordinis fama, quàm pecunia: ergo etiam leuiſſima eius iactura eſt grauior, quàm iactura pecuniæ. Confirmatur ſecundò, quia ſi amicus noſceret meam ſuſpicionem contra ipſum, auerteretur à mea amicitia: ſignum ergo eſt à ſuſpicione grauiter amicum lædi.

5. Reſpondeo. Quandoquidem ſuſpicio, & quælibet dubitatio eſt ex ſe leue malum, nullúmque effectum grauiter malum poſt ſe trahit, vt ſupponimus, nec ex odio procedit, nemo prudenter eligeret amittere potiùs decem aureos, quam illam pati: quia cum procedat ex humana fragilitate, qua carere non valemus, iuxta illud S. Auguſtini: *Suſpiciones vitare non poſſumus*, non debet iudicari prudenter afferre læſionem notabilem. Ad confirmationem primam reſpondeo, famam eſſe altioris ordinis, ſed in ſuo ordine poſſe interdum eſſe leuem, atque adeò eius ablationem eſſe venialem: non enim valet illatio, ſaltem ſemper, ab vno ordine ad alium; ſecus lædere tantillum in honore per leuem iniuriam eſſet mortale, quia ex ſe honor eſt nobilioris ordinis, quàm ſint bona temporalia: ita etiam leuiſſimè Deum offendere, eſſet mortale, quia ex ſe einſmodi offenſio ordinis eſt altioris. Ad confirmationem ſecundam dico irrationabiliter illum amicum fore auertendum ab amicitia, cùm omnes parati eſſe in hac valle noſtræ fragilitatis debeamus ad huius generis ſuſpiciones tolerandas, quæ non conſurgant ex malo odio, nec graue externum damnum inferant, quæque frequenter ex amore naſcuntur, cum de maximè amicis malè ſubinde ſuſpicemur, quia mala in illis eſſe nollemus.

6. Ex his obiter vides quàm rarò Iudicia, quæ vulgò temeraria appellantur, ſint peccata grauia, ſunt enim ferè leues aſſenſus, vel ſæpiſſimè iudicia prudenter ex proportionis indiciis elicita, nec procedunt, vt dictum eſt, ex odio, nec damnum externum pariunt.

1. *Iuriſdictio.* Si ſis in poſſeſſione iuriſdictionis alicuius, & ſuperueniat dubium, an illa ſit legitima, perge porrò in ea exercenda, quia poſſeſſio tibi fauet, donec per diligentias (quas facere omninò debes, ſi dubium oriatur ex graui fundamento, iuxta dicenda in ſimili *infrà, verbo Reſtitutio*) donec, inquam, clara ſit ratio contra te. At ſi nondum es in poſſeſſione, eam exercere non vales, quia tunc per dubiam poteſtatem certos actus iuriſdictionis facere tentares, quod non licet.

2. Si tibi lex, vel Princeps concedat iuriſdictionem, nec ex verbis, vel ſubiecta materia poſſis cognoſci, détne ordinariam an extraordinariam, ſeu delegatam, détne priuatiuè, an cumulatiuè, & alia eiuſmodi quamplura, cùm pertineant ferè ad forum externum, lege apud Doctores paſſim, Menoch. *de præſumpt. lib. 2.* Meroll. *t. 3. d. 7. c. 2. à n. 30.* aliique apud ipſos citati; apud quos apud Bardi *de conſ. diſp. 6. c. 2. §. 15.* etiam habebis, num Iudex habens iuriſdictionem ordinariam, & item delegatam, iudicetur agere ex hac, an ex illa.

1. *Iuriſdictionis exemptio.* Si oriatur dubium, An Summi Pontificis priuilegia eximant in aliquo caſu Religioſum à Iuriſdictione Epiſcopi, ad quem pertinet dubium ſoluere: Reſpondeo certè non ad Epiſcopum, tum quia ita explicuerunt Summi Pontifices, tum quia congruum fuit conſtituere Epiſcopum in cauſa propria Iudicem. Ita Sanchez *in conſ. lib. 6. c. .. dub.* 1 *num.* 34. lege item Lezzanam, *v. Priuilegium.* Tamburinum *de iure Abbatum, d. 16. q. 6. ſ. 1.* Pertinet igitur ad ipſum Summum Pontificem, & cui ipſe delegauerit, vt aliquibus Religioſorum Generalibus delegaſſe contendit Lezzana *ibid.* nam, vtrùm euiucat, ignoro.

L

1. *Legatum.* Teſtator hic Panormi legauit Titio pauperi menſuram frumenti; quoniam verè hac Ciuitate vſui eſt menſura magna, & parua, dubitatur, ſub qua ſit Titio frumentum conſignandum.

Hæc difficultas petit altiorem illam quæſtionem, An legata ſtrictè ſint interpretanda, vt ſcilicet quantò minus fieri poteſt, ſeruata proprietate verborum noceant hæredi, an verò largè, vt quantò fieri poſſit, faueant legatario. Si prius; parua erit Titio menſura danda, ſi poſterius, magna. Tres ſunt ſententiæ, omnes, fateor, probabiles; Prima docet omnia legata ſtrictam habere interpretationem, quia ſunt odioſa, cum in damnum hæredis cedant. Ita Molina *de iuſt. t. 1. d. 198. num. 10.* Trullench. *in dec. lib. 7. cap. 18. diſp. 12. num. 4.* Alciat.

Digitized by Google

Alciat. *conſ.* 44. *n.* 44. aliique ab his citati, & apud Merollam loco mox citando. Secunda, omnia habere largam, quia ſunt fauorabilia, cum in fauorem legatarij cedant. Ita Merolla *tom.* 3. *d.* 6. *c.* 6. *dub.* 3. *coroll.* 5. *n.* 208. Tertia; legata pia largè, non pia ſtrictè eſſe interpretanda; quia pia ſunt in fauorem animæ Teſtatoris, cui voluiſſe fauere quantò magis poteſt præſumitur fidelis teſtator; id quod non adeſt in legatis non piis. Ita Bardi *d.* 5. *de conſc. cap.* 10. §. 22. *à num.* 6. aliique *ibid.* cit.

2. Mihi videtur probabilior prima ſententia, iuxta quam aliquid innui per aliam occaſionem *in opuſc. de Sacram. Miſſ. l.* 4. *cap.* 1. §. 3. *num.* 82. Ratio eſt, quia in dubio melior eſt conditio eius, qui prior eſt in aliquo iure, & veluti illud ius poſſidet; cum igitur certus ſit hæres de iure, quod ipſe habet ad hæreditatem, quod eſt prius, quàm ſit ius legatarij, (quia ius legati ſupponit conſtitutionem hæredis, non contra) ſit autem incertus de iure, quod habet legatarius, contra hæreditatem, præualebit ius certum hæredis, vt quantum poteſt de poſſeſſione non deturbetur. Nec in legatis piis agnoſco differentiam; cùm certum enim ſit Teſtatorem hæredi, & non legatario quantumuis pio, maximè gratificari voluiſſe, ſemper hæredi certitudo contra dubium legatarium præualebit.

Illud hic permaximè eſt aduertendum, Hæredem non poſſe quod minus eſt legatario tribuere, ſi ex vſu loquendi, vel ex coniecturis (de quibus plura habes apud Manticam, *de coniect. vlt. vol.* & Menoch. *de præſumpt.*) colligatur Teſtator velle, quod maius eſt, relinquere, v.g. ſi in tua Ciuitate vſualis communis menſura tritici eſt magna, quis dubitet hanc magnam legatario deberi? Calicem Teſtator Eccleſiæ relinquat, quis ambigat, non deberi æneum, (ſed verò nec aureum) deberi autem argenteum, ſaltem quo ad cuppam, ſacro cultui aptum? Hoc ipſum erit repetendum *infrà, verb. Votum, numero.* 17. & 18.

3. His poſitis, Reſpondeo ad difficultatem propoſitam *num.* 1. Hæredem debere Titio menſuram frumenti paruam, ex duplici capite. Primò, quia hic Panormi vbi facta eſt diſpoſitio, parua menſura in vſu communi eſt, cum agitur de menſurando frumento; non verò maior. Secundò, quia in mea ſententia de legato ſtricta eſt facienda interpretatio.

4. Si Hæres certus ſit adeſſe legatum pro Titio, v. g. in Teſtamento, in quo ipſe hæres eſt conſtitutus, incertus, an illud ſolutum Titio fuerit, debet ſoluere, quia poſſidet certitudo legati: Contra, ſi eſt incertus, an legatum adſit, quamuis ſit certus non ſoluiſſe, nihil debet, quia poſſidet libertas hæredis: neque enim ſoluere certum quis obligatur, propter obligationem incertam.

5. Incidit hic alia difficultas. Teſtator legat Titio centum, ad effectum aliquem determinatum, v.g. ad domum pauperum conſtruendam, vel ad Miſſas celebrandas. Hæres ergo ſoluit prædicta centum Titio, ſed nunc dubitat, immò certò ſcit, domum non fuiſſe conſtructam, nec Miſſas fuiſſe celebratas, obligabitúrne Hæres iterum ſoluere? Reſpondeo; Vt proponitur caſus, non obligabitur, quia Hæres voluntatem Teſtatoris iam eſt exequutus, dando centum Titio: cæterùm ſi Titius iniquè ſe geſſit, ipſius culpa eſt, non Hæredis.

6. Dixi (vt proponitur caſus) nam ſi executionem ædificij, vel alterius operis hæredi Teſtator impoſuiſſet, alia eſſet ratio, vt ex ſe patet; nec tamen condemnarem Hæredem non Sacerdotem, ſi pecuniam ſoluiſſet Sacerdoti non manifeſtè malo ad celebrandas Miſſas, ſi comperiretur deinde hunc Sacerdotem Miſſas non celebraſſe, non condemnarem, inquam, ad iterum ſoluendum, quia quo ad Miſſas non potuit hæredem non Sacerdotem Teſtator obligare ad aliud, niſi ad dandam fideliter pecuniam, quod iam hæres fecit. Si quid ſimile eueniat, idem decernito. Quo ad ædificium, vel ſimile, quandoquidem executionem hæredi teſtator commiſit, ipſe hæres exequi debet, ſecus eſt obligandus, vel non obligandus iuxta grauem, vel leuem culpam, qua aliis illud commiſit, quæ eſt doctrina communis in ſimilibus commiſſionibus ſuſceptis.

7. Denique Doctores citati a Bardi *d.* 6. *de conſ. c.* 10. *ferè per totum*, paſſim multa quærunt de legatis. Primò, An legatum, ſeu diſpoſitio his, vel illis verbis explicata, ſit cenſenda conditionalis, an modalis? Secundò, An legatum relictum viro in dignitate conſtituto, cenſendum ſit in dubio relictum illi, vt talis eſt, an vt tali dignitate præditus eſt? Tertio, An ſi Teſtator relinquat Ioanni pauperi legatum, ſi is nempè Ioannes, obeat, legatum debeatur; an potius cedat hæredi? & rurſus: poſitò quod debeatur, an erogandum ſit alteri pauperi, an potius hæredibus Ioannis? Quartò, An ſi Teſtator relinquat pecuniam pro Miſſis, & nil addat præterea, ſint eæ celebrandæ pro anima defuncti, an verò pro cultu Dei abſolutè? Quintò, An legatum factum Eccleſiæ talis nominis, ſi inueniantur duæ Eccleſiæ eiuſdem nominis, debeatur vni, an alteri? Hæc, inquam, & innumerabilia eiuſdem generis dum quærunt Doctores, inueſtigant diligenter coniecturas, & præſumptiones, quibus quod in his dubiis ſtatuendum ſit, cognoſcatur. Verùm licèt id prudenter fiat, (de quo lege Menoch. *de præſumpt.* Mantic. *de coniect. vltim. volunt.* vtrumque fusè) imò ſemper ex neceſſitate ſit faciendum, vt mens Teſtatoris, quantum fieri poteſt, innoteſcat, vt & nos de legatis Miſſarum fecimus *in opuſc.* 3. *de ſacrif. Miſſ. l.* 3. *c.* 1. §. 3. præſertim *à n.* 15. tamen id, hic quærendi locus non eſt, cum ſolum hic quæramus, quid faciendum, quando omnibus prorſus coniecturis, ac præſumptionibus expenſis, adhuc anceps remanet intellectus.

8. Nos igitur breuiter rem ex dictis decernamus. Dicendum eſt pro qua parte ſtet poſſeſſio, & pro illa decidendum: quod ſi pro neutra, diuidendum erit, ſeu tranſigendum inter partes, quia (vt diximus *ſuprà*, *v. Gemelli*, *n.* 1.) quando eſt æquale dubium, non alio modo, niſi per diuiſionem vtrique parti ſatis ſit: quod ſi diuiſioni, ſeu tranſactioni locus non eſt, pertinebit ad Principem in legatis non piis, in piis ad Epiſcopum, rem decernere. Hinc in prima ex dictis quæſtionibus diſpoſitio cenſenda eſt, ex noſtra ſententia aſſerente legata eſſe ſtrictè interpretanda, conditionalia, quia ſic magis fauet Hæredi ſuum ius poſſidenti. In ſecunda decernat Princeps, ſeu Epiſcopus. In tertia diuidatur legatum inter illos, ſuper quos cadit dubitatio, & quidem pro menſura dubij. In quarta decernat Epiſcopus, niſi valeant ad decernendum coniecturæ à nobis allatæ *in opuſ.* 3. *de Sacram. Miſſæ*, *l. c.* In quinta diuidatur, & de hac quidem quinta quæſtione, Vide *infrà*, *v. Nomen dubium*, *numero* 3.

Si dubium ſit, an vt legatum fieret, interceſſerit fraus, Vide *v. Teſtamentum.*

1. *Leges, & Præcepta.* Si adhibita diligentia dubites, An ſit aliqua lex excommunicationem, v.g. vel præceptum imponens; de quo Th. Sanch. *lib.* 2. *de matrim. d.* 41. *n.* 36. Sà *v. Dubium*, *n.* 2. Vel, An dicta lex ad aliquem caſum ſe extendat; de quo Th. Sanch. *ib. n.* 33. Vel, An ſit vſu recepta, vel an fuerit promulgata, vel, an aliqua lex ſit conſuetudine introducta, de quo Azor. *p.* 1. *l.* 2. *cap.* 19. *q.* 12. Salas *p.* 2. *tr.* 8 *diſput. vnica*, *ſect.* 18. *num.* 189. vel, an ſit introducta ex obligatione, de quo Caſtro P. *tom.* 1. *tractat.* 1. *diſputatione* 3. *part.* 7. *num.* 4. Caramuël *lib.* 3. *Theolog. mor. num.* 1344. an potiùs ex deuotione, de quo Suarez *lib.* 7. *de lege*, *cap.* 15. *num.* 13. Diana *part.* 1. *tr.* 10. *reſ.* 30. & *part.* 4. *tr.* 3. *reſ.* 58. non teneris ad illam. Ratio eſt, quia tunc poſſidet libertas, quæ cùm ſit certa, non poteſt ligari lege incerta, qualis eſt quælibet ex prædictis, ſi attentè conſideretur.

2. Contrà, ſi certus ſis de lege impoſita, dubites autem an fuerit abrogata, vel an ratione alicuius neceſſitatis, vel circumſtantiæ ſis ad illam obligatus, de quo Th. Sanc *in Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 34. Ioan Sanch. *d.* 41. *n.* 8. *init.* teneris illi parere. Ratio eſt, quia tunc lex poſſidet. Hic tamen recole, quæ dicta ſunt de epicheia *ſuprà*, *v. Epicheia.* Hinc, ſi dubites, num lata ſit, vel promulgata lex,

quod hodie ſit dies feſtus, vel quod ſit dies ieiunij, non teneris Miſſam audire, vel ieiunare: at ſi dubites, an lex certò lata, vel promulgata de hodierno feſto, vel ieiunio, ablata fuerit, vel abrogata, teneris, quia hoc poſſidet lex, ibi libertas.

3. Rurſus, ſi dubites, num ſub mortali, an veniali, vel num ſub peccato, an ſub conſilio lex feratur, de qua re lege Th. Sanch. *in Decal. l.6. c.4°. fusè*, potes iudicare ferri ſub conſilio, vel ſub veniali: Ratio eſt non abſimilis, quia libertas quantò minus poteſt eſt grauanda, niſi conſter de contrario; ſic vterque Sanch. *ibid.*

4. Similiter in concurſu duorum præceptorum, quorum alterum eſt dubium, alterum certum: certum eſt cum Caſtro P. *ibid. p.8. n.5.* obſeruandum, quia certum poſſidet ex meliore conditione. Sic ſeruus, ſi facta diligentia, ſit dubius an hodie dies feſtiuus celebretur, laborare pro Domino debebit, quia obligatio laborandi eſt certa, obligatio feriandi dubia. Quod ſi ſit concurſus duorum præceptorum, nec decernere, vel ab alio diſcere poſſis, quod magis vrgeat, ſerua illud quod tibi pro libito videbitur, quia tunc non eſt maior ratio de vno, quàm de altero. Ita Granadus apud Dianam *p.7. tr.1. reſ.71.*

5. Præterea quando lex habet duos ſenſus dubios, conſulendus quidem eſt, qui legem tulit; at ſi eum conſulere non poſſit, iudicandum ſemper erit pro libertate, modò præ oculis ſemper habeas fauores eſſe ampliandos, odia reſtringenda, reo fauendum, poſſidentes fouendos; ita Caramuël *loco cit. num.* 1403. his enim ſeruatis, probabiliter potes legem interpretari, & ſic interpretatam ſequi, vt ex Vaſquez *opuſc. de Com. cap.4. §.4. n.14. fine*, notaui: Hinc ſi dubites, num verba præcepti ſint à Superiore, vt eſt Pater per poteſtatem dominatiuam, An vt eſt Prælatus per poteſtatem iuriſdictionis, An potius vt eſt Superior, cui præſtitum ſit votum, vel iuramentum obediendi, dic eſſe vt à Patre, quia id eſt fauorabilius, & conſequenter qui inobediens erit, peccabit quidem mortaliter, ſed non ſacrilegè. Hinc ſi dubites, num præceptum ſit merè pœnale, necne: dic eſſe pœnale. Hinc, ſi dubites num tenearis obedire ſtatim, an poſt aliquod tempus, dic teneri poſt aliquod tempus, & ſimilia, quia libertas, quantò minus poteſt eſt grauanda.

6. Sed quid, ſi certus es legitimum Superiorem aliquid præcipere, & certus item eum velle præcipere ſub mortali, ſed dubitas an materia legis ſeu præcepti ſit grauis, an potius erit iudicandum præceptum obligare ſub culpa graui, an ſub leui?

7. Reſpondeo. Sanchez *in Dec. l.6. cap.4. n.46.* & Merolla *tom.2 diſp.4. c.3. dub.26. n.254.* dicunt eſſe iudicandum ſub graui, quia nunc poſſeſſio eſt pro Superioris legitima poteſtate, & pro præcepto, ſeu lege, quæ certò adeſt. Addit Merolla exemplum; Sicut enim (ait) dubitans, an hoc ſit mortale, vel veniale, ſi illud facit, mortaliter peccat, quia ſe exponit periculo peccandi mortaliter, ſi fortè contingat illud eſſe mortale, ita hic ſe exponeret periculo mortaliter peccandi, ſi fortè contingat materiam eſſe grauem.

8. Sed certè mihi videtur probabile eſſe tunc iudicandum fore ſub leui. Ratio eſt, quia, donec conſtat materiam eſſe capacem obligationis grauis, non conſtat de conſtitutiuo præcepti grauis; ergo præualet libertas, quæ non poteſt ligari à præcepto omnibus penſatis dubio; Falſum igitur eſt nos in caſu, de quo loquimur, eſſe certos de præcepto mortaliter obligante, quod hic eſt conſiderandum; ſolùm enim ſumus certi de præcepto abſtrahente ab obligatione mortali, & veniali; Vide quæ in ſimili *ſupr. c.2. §.3. n.37.* diximus de peccato pari modo abſtrahente à mortali, & veniali.

9. Confirmatur. Si adeſt certò præceptum, & dubitatur an ſit ſub mortali, vel veniali, poſſumus credere eſſe ſub veniali, vt modò ex eodem Sanchez vidimus *n.7.* vbi, cùm certi ſimus de præcepto, malitia mortalis non præualet; ergo pari modò licèt in caſu noſtro certi ſimus de præcepto, poterit mortalis malitia non præualere, exiſtente nimirum dubia capacitate materiæ.

10. Ad exemplum Merollæ facilis eſt diſparitas; nam ibi, ideò peccatur mortaliter, quia cum poſſis indagare veritatem, id negligis, vnde indiſcriminatim videris amplecti illam materiam, ſiue bona ſit, ſiue mala, vt nos *ſuprà, §.6. num.1.* explicuimus. At, in caſu noſtro, ſupponimus non poſſe ſubditum certum reddi de grauitate, vel leuitate materiæ. Vrges, faciat quod tutius eſt, vt *ibidem numero ſequenti* diximus; Reſpondeo. Tunc ideò quod tutius eſt facere obligatis, quia ex nullo capite dubium euincere potes, at iam hic illud euincimus ex eo capite, quod certa eſt poſſeſſio libertatis, & grauitas præcepti dubia; vnde etiam ſequitur te non exponi periculo peccandi grauiter, in ea enim tuæ libertatis poſſeſſione nullum eſt periculum grauiter errandi, ſi eam libertatem tibi pro tuo iure cuſtodias.

Quando dubitatur, An quis ſit legitimus Superior, vide *v. Subditus*; & *ibidem* vide quando dubitatur an res præcepta ſit licita, necnè?

Quando incertus ambigis, an res leuis præcepta conducat grauiter ad finem grauem, vel an finis grauis ſit, vide *ſuprà, lib.1. cap.1. §.3. num.14.*

Quando dubium eſt an præcepti poſitiui obſeruatio ſit ſanitati nocitura, quid faciendum? Lege *verb. Hora Canonica, n.2.* Si dubium ſit, an lex ſit iuſta, non obligor illi parere, quia lex debet eſſe certò iuſta. Vt fusè probat Ianuar. *1. p. reſ.44* nec ſufficit eſſe iuſtam opinabiliter, vel dubiè; neque enim mea libertas certa cedere debet legi dubiæ. Ianuar *reſol. 46* Illud addit Ianuarius, dubitantem de materia iuſta legis, ſi cognoſcit, Superiorem indoctum, non poſſe obedire cæco modo, ſed teneri ad examinandum legem, ſecus, ſi cognoſcit doctum. Adde, & non malum.

1. *Legitimus.* Quando anceps es, vtrùm ſis legitimus an naturalis, cum certus ſis te eſſe filium, verbi gratia, Bertæ, qualis eris reputandus? Dico eſſe reputandum legitimum, ita de Lugo *de iuſt. tom. 1. d. 13. ſect.2. num.25.* Merolla, Barboſa, Baldelli, Franciſcus de Lugo, aliique, quos citat, ſequiturque Bardi *d.6. de conſ. c.7. §.11.* quia culpa patris eſt dubia, pœna illegitimitatis infligenda tibi filio, eſſet certa; Ergo ſi eſſes reputandus illegitimus, pro culpa incerta patris, daretur pœna certa tibi filio. Adde quemlibet eſſe damnandum quantò minus poteſt: nam propter eandem rationem, ſi dubitetur, an aliquis ſit ſpurius, id eſt, ex coitu damnato, an naturalis, naturalis eſt reputandus. Ita Menoch. *l. 1. præſumpt. 19. num.28.*

Hinc expoſiti in Hoſpitali poſſunt ſine diſpenſatione ordinari, Beneficia acceptare, ad Prælaturas aſcendere, &c. Ita iidem apud eundem Bardi, quia cum neſciatur, an ſint illegitimi, legitimi reputantur.

Illud aduerto; Quoad effectum acquirendi hæreditatem ab alio poſſeſſam, non poſſe hunc dubiè illegitimum recurrere ad prædictam doctrinam: ita Caſtro *tom.1. tr. 1. d. 3. p. 5. à num. 3.* Ratio eſt quia ille alius eſt certus poſſeſſor, at dubius de facto præcedere certo poſſeſſori non debet.

1. *Lis mouenda: In dubio* (ait Caramuël *in lib. 3. Theolog. mor. n. 1384.*) *licet litem inſtituere contra eum qui etiam dubitat, & tamen non vult concordiam admittere. Et quidem tunc duo dubitant, quando neuter poſſidet, nam contra poſſidentem debent eſſe rationes moraliter conuincentes.* Hæc ille. Sed profectò, ſi res hoc modo ſe haberet, quis vnquam poſſet litem mouere? paſſim autem videmus à probabilibus rationibus moueri homines ad litigandum, non ſemper à conuincentibus; fortaſſe quia proceſſu litis quilibet ſperat ſuam rationē fore cognoſcēdam vt conuincentem. Aliud igitur eſt rem ſibi adiudicare à poſſidēte, aliud litem mouere ad adiudicandū; ad illud prius requiritur ratio conuincens, ad hoc poſterius ſufficit ratio probabilis: Vide *verb. Aduocatus.*

Benignius item loquitur Layman, *lib.1. tom. 1. cap.5. §3. n.17.* ſic enim habet: *Quotieſcunque cauſa dubia, ſeu controuerſa eſt, permittitur parti litem cum aduerſario*

conteſtari

Digitized by Google

conteſtari,atque propoſitis iuribus,ac rationibus ſuis, Iudicis dirimentis ſententiam poſtulare.

1. *Ludus.* Ludis cum Titio, quem facta fraude vincis, lucrariſque ab eo decem; obligaris ſine quæſtione hæc decem reſtituere: at quia ſi vſus fraude non fuiſſes, erat ſpes pro Titio, vt ipſe te vinceret, heberétque à te ſimilia decem, quæritur, an tu propter illam dubiam Titij ſpem, non ſolùm reddere debeas ea decem fraudulenter acquiſita, ſed etiam aliquid aliud, quanti ſcilicet ſpes hæc, conſiderata peritia ludentis, cæteriſque circumſtantiis valebit.

Reſpondeo cum Leſſ. *lib.1. cap. 6. d.2. n. 13.* Bonac. *d.2. de reſt. q.3. part.2. num.7.* non obligari, niſi ad illa decem. Ratio eſt, quia in hoc caſu ſpes vincendi in Titio eſt dubia, poteras enim & tu vincere etiam ſine fraude: at nemo eſt cogendus ſoluere aliquid certum pro debito dubio. Dico (poteras;) nam ſi certò perdidiſſes, te obligari, tum ad decem acquiſita, tum ad alia decem, manifeſtum eſt.

2. Dices, ſi impedis Petrum, v. g. vi, vel fraude à conſecutione beneficij, debes illi reſtituere quanti valet ſpes beneficium conſequendi; ergo pari modo in ludo. Ita Leſſ. *lib.2. cap. 12. num.123.* Reſpondeo in caſu ludi prædicto ſpes Titij eſt dubia; nam in ipſo, licèt ſit ſpes vincendi decem, eſt etiam in eodem, vt ſupponimus, æqualis timor perdendi alia decem, compenſantur ergo inter ſe ſpes, & timor, & remanet in te libera, & certa poſſeſſio tuæ pecuniæ. At in caſu beneficij non eſt in Petro timor perdendi aliud ſimile beneficium: Petrus enim haber ſpem obtinendi beneficium, ſine timore, quod ſi non obtineat illud, debeat aliud ſimile perdere: quare remanet ipſum habere ſpem acquirendi ſine timore perdendi alterum tantum de ſuo; cum ergo ea ſpes ſit iudicio prudentis pretio æſtimabilis, reſtituenda erit eius æſtimatio ab eo, qui per fraudem contra illam agit.

3. Sequitur alia difficultas; ludis cum eodem Titio, ac vincis facta fraude eius rationis, vt non poſſis eſſe certus, an ex ea fraude viceris, an ex arte, ſeu fortuna, ad quid obligaberis? Reſpondeo cum Filliuc. *tom.2. tr.37. cap.7. num.*513. te obligo ad indagandam veritatem, quæ ſi ſciri non poſſit, te obligo ad reſtitutionem, quia, perſeuerante dubio, melior eſt conditio alterius poſſidentis ſuam pecuniam: nam cum tu inceperis acquiſita per hunc ludum poſſidere cum dubio, æquipararis mala fide poſſidenti.

M

1. *Maleficium.* In dubio an Magus maleficium maleficio diſſoluendum ſuſcipiat, quid nos licitè poſſimus, dicam fusè *infrà, ſuo loco.* In dubio an Maleficæ transferantur re ipſa ad locum Sagarum, præſumendum eſſe transferri affirmat Caſtro Palaus, quem, ſi eſt otium, lege *tom.3. tr.17. diſp.1. de ſuperſtitione, p.9. n.7.*

1. *Mutuum.* Do tibi mutuos centum aureos cum obligatione reddendi mihi lucrum, v. g. decem poſt annum; ſi dubium ſit, an contractus hic ſit vſurarius, poſſumne ea decem accipere? Reſpondeo. Non potes, quia poſſeſſio ſtat pro mutuatario, qui eſt certus Dominus ſuæ pecuniæ, cùm interim tu mutuans dubium titulum habeas ea retinendi. Si bona fide acceperis, an poſſis retinere? Vide *verb. Reſtitutio.*

1. *Matrimonium.* Vide *v. Diſpenſatio, v. Sponſalitia, v. Mors coniugis.* Si facta diligentia, dubites de impedimento dirimenti ad ducendam aliquam, potes illam ſine diſpenſatione ducere. Ita Merolla *tom.1. c.3. d.2. coroll.10. num.134.* ex Sanchez *lib.8. de matrim. d.6. num* 18. quia poſſidet tua libertas, dum interim dubium aſt impedimentum: Quod ſi proceſſu temporis impedimentum diſcooperiatur, neceſſariam tunc fore Pontificis Summi diſpenſationem, certum eſto, quia tunc ceſſat præſumptio pro libertate, ſub qua contraxiſti. Impedimentum aliquando apparere dubium, ſed reuera eſſe certum monui *ſuprà, v Diſpenſatio, num.4.*

2. Quando impedimantum oritur ex dubio de morte coniugis, vide *verb. Mors coniugis.* Quando oritur ex ſuperueniente impotentia, de qua dubium ſit, an fuerit antecedens matrimonium, an ſuperuenerit, & alia ſimilia rarò contingentia, vide apud Doctores citatos.

3. Si poſt contractum bona fide matrimonium ſuperueniat dubium, etiam in vtroque coniuge de eius inualiditate, nec poſt diligentiam, veritas haberi poteſt, poterit vterque conjux reddere & petere debitum: ita Suar. Sà, aliique, quos refert, & ſequitur Th. Sanch. *lib.2. de matr. d. 41. n.46.* quia poſſidet matrimonium, quod non eſt propter dubium ſuperueniens à ſua poſſeſſione ſpoliandum. Adde ſemper præſumi debere in fauorem validitatis contractus. Antequam incipiant adhibere diligentiam, ſi vtrique coniuges rationabiliter dubitent, non poſſunt vti matrimonio, ita iidem, & Vaſq. *p.2. d. 66. c.9. initio.* quia tenentur diligentiam moralem ad dubium dilucidandum, apponere, & donec apponant, æquiparantur malæ fidei poſſeſſoribus. At ſi alter dubitet, poterit is, qui dubitat, ante dictam diligentiam reddere (non verò petere) debitum non dubitanti. Ita iidem. Ratio eſt, quia coniux alter, qui bona fide contraxit, poſſidet coniugem tanquam ſuum: ergo non eſt illo ſpoliandus, ſiquidem ipſi fieret iniuria, ſi debitum negaretur: Intellige, poſt primum bimeſtre matrimonij; in primo enim bimeſtri, cùm nulla iniuſtitia ſit, debitum negare, nec alter ius petendi habeat, is, qui prudenter dubitat, ne reddere quidem poterit, iuxta Sanch. *l. c. n.48.* cum intra bimeſtre non adſit excuſatio ducta ex iniuſtitia, quæ fieret coniugi petenti. Quod verò hæc redditio debiti non neceſſariò fieri debeat, in quibuſdam caſibus, affectu maritali, ſed ſolum ne à coniuge tollatur ſua poſſeſſio; Vide apud Sanch. *de matrim l.2. d.43. n.8.*

4. Caramuël *lib.3. Theol. mor. à num.*1425. concedit, dum adhibetur diligentia, poſſe prædictos dubitantes coniuges petere, & reddere; dum enim requirunt (quod prudenter faciant) à ſua poſſeſſione matrimonij bona fide concepti non ſunt deiiciendi. Sicut ſi Paulus bona fide prædium pro ſuo habet, non ſtatim ſuperueniente dubio, quod prædium pertineat ad Petrum, debet illius poſſeſſione priuari, immò fructus colligere poteſt, donec dubium elucidetur; quia contra poſſeſſorem debent rationes eſſe conuincentes, nec ſufficiunt probabiles, multò minus incertæ, & dubiæ: ita in caſu noſtro. Hæc ille contra Hurtadum id negantem ab eodem citatum.

5. Hæc poſt contractum bona fide matrimonium. At ſi mala fide vterque contraxit, nihil illis ſuffragabitur poſſeſſio, quia mala fides nullum ius tribuit; tunc ergo poſſidet ſextum Decalogi præceptum, quod eſt certum; matrimonium verò, quod eſt veluti diſpenſatio ſexti præcepti, eſt dubium, atque adeò tunc coniuges nec reddere, nec petere, donec impetrent diſpenſationem, poterunt.

6. Quid ſi dubitetur, an affuerit verus conſenſus in coniugibus, vel an fuerit præſens Parochus, interceſſerit metus, vel quid ſimile, vnde ambigatur, an ſit validum matrimonium?

Reſpondeo. Iudicem debere in foro externo iudicare pro validitate matrimonij, & compellere coniuges ad ſimul cohabitandum, certum eſt apud Doctores. Sanch. *lib.1. matrim. d.18 n.5.* Excipe, quando dubium prouenit ex impedimento impotentiæ, de quo ſuæ Regulæ videndæ apud Sanch. Idem *lib.7. matrim. à d.97.*

7. Sed difficultas eſt, an idem ſit aſſerendum in foro conſcientiæ?

Non idem, docet Henriquez, *lib. 11. de matrimon. c.13. n.4. & cap.11. n.5.* quia nemo in dubio obligatur in conſcientia ſubire certum onus, quale profectò ſummum eſt in matrimonio, quia in dubio melior eſt cōditio poſſidentis; cùm ergo coniuges certò ſuam poſſideant libertatem; matrimonium autem non ſit certum, ſed dubium, præualebit libertas, ſicuti eadem præualet in dubio voto. Id quod nos etiam dicemus *inferiùs, v. Votum.*

Digitized by Google

Verùm Sanchez *l.1. de matrimon. d.18.numero 6.* cum Couar. & Menoch. apud eundem, quibus adde Pontium *lib.2.mat.c.9.n.16.* cum communi ſententia idem aſſerendum eſſe, docet in vtroque foro, atque adeo in dicto dubio validum fore etiam in conſcientia matrimonium, quia vtrumque forum, externum & internum idem iudicant, vbi externum non innititur falſæ præſumptioni.

Ad illud de voto reſpondet, adeſſe diſparitatem; nam quod votum (vtique ſimplex) quando eſt dubium non obligat vouentem, inde eſt, quia in hoc voto non adeſt traditio, & ſic non eſt poſſeſſio ex parte alterius; quaſi dicat, quia in matrimonio, & in voto ſolemni dubiis adeſt traditio, per quam alter, id eſt, vel matrimonium, vel vnus ex coniugibus, vel Religio ſunt in poſſeſſione, ideo eiuſmodi matrimonium, & votum valida ſunt, vel certè vt valida ſunt cenſenda.

9. Equidem idem hic aſſero, quod mox repetam V. *Profeſſio Religioſa*, nimirum me nolle à tam communi tantorum Doctorum opinione diſcedere, vt etiam me non diſcedere oſtendunt ea, quæ modò *n.3.* dixi; tamen in confirmationem ſententiæ Henriquez hæc conſideranda propono. Primò, in caſu matrimonij dubij, cui, quo ad forum conſcientiæ, (nam in foro externo ſemper debebit iudex iudicare iuxta communem ſententiam modò *num.6.* dictam propter rationem, quam ſuperius attuli hoc eodem *cap.3.§.4.n.4.*) cur, inquam, præualere contra dubium non debeat id quod firmum, & certum eſt, purà, libertas coniugum? Secundò, cur non dicamus, nihil obſtare huic libertati traditionem, quam innuit Sanchez? nam de ipſa traditione dubitatur; quare traditio atque adeo poſſeſſio matrimonij, vel etiam profeſſionis ſolemnis non eſt certa, cum de ipſis dubitetur, an habeant ſua eſſentialia, id eſt, an adſit conſenſus, ſolemnitas ſubſtantialis, præſentia Parochi, &c.

Negandum eſt igitur Sanch. in matrimonio, & in voto ſolemni dubiis, de quibus eſt præſens controuerſia, adeſſe traditionem, per quam alter ſit in pacifica poſſeſſione: Non enim eſt in poſſeſſione, quæ præualere poſſit certæ libertati is, qui ſolum eſt in poſſeſſione dubia.

10. Iam verò illud certum iudicat Sanchez *ibidem*, aliique, ſi ſtante eo matrimonio dubio, coniux certò contrahat aliud matrimonium cum alia, præualere debere poſterius hoc matrimonium. Ratio eſt (inquit Sanch. z) quia hoc eſt certum, illud prius dubium.

11. Sed oro te, doctiſſime Sanchez. Si à poſteriore matrimonio certo in hoc caſu vincitur matrimonium prius dubium, cur à libertate coniugum certa illud idem matrimonium vinci in præcedente caſu non poterit?

Rurſus, ſi in priore matrimonio adeſt in tua doctrina certa traditio, & certa poſſeſſio, cur tam certa poſſeſſio ſit à conſequenti poſteriore matrimonio (quod certè valdè dubium eſſe debebit, cum ſuperueniat priori fortè valido; imò, per te, ratione traditionis, prorſus vt valido putando) cur, inquam, ſit tam facilè vincenda? Sed hactenus ſic dubitaſſe ſufficiat.

12. Denique (vt id etiam hac occaſione proferam) ſi prius matrimonium in ſuis eſſentialibus ſit probabiliter certum, & poſterius fortè contractum, exiſtente priore, ſi item probabiliter, imò probabilius certum, præualere debebit prius matrimonium.

Ratio eſt ducenda ex ſuperiùs dictis. Si enim prius eſt probabiliter certum, eſt in poſſeſſione moraliter certa; vnde à nemine dimoueri poteſt, donec manifeſtè ipſius probabilitas infringatur, & matrimonium poſterius, ſtante dicta probabilitate prioris ſemper erit in ſuis eſſentialibus incertũ, & conſequenter certitudine morali inualidũ.

Medicamentum dubium. Vide *ſuprà, cap.4. §.4. n.19. de Medico.*

1. *Menſis, quo vacat beneficium.* Vltimo die Menſis Epiſcopalis vacat Beneficium per mortem, v.g. Beneficiarij, nec ſciri poteſt, an is mortuus ſit ante mediam noctem, an poſtea, quando incipit Menſis Pontificius. Quid iudicandum? Prouiſio Beneficij in hoc dubio, pertinetne ad Ordinarium, an ad Pontificem?

2. Reſpondeo plures magnæ literaturæ Doctores, vt Gonzales, Garcias, Barboſa, Maſſobr. Merolla, quos citat, ſequiturque Bardi *de conſ. diſp.6.c.6. ſ.11.* aiunt, ſi nemo eſt in poſſeſſione beneficij, nec vlla extat prouiſio à Pontifice, vel ab Ordinario emanata, præſumendum pro Ordinario. Ratio eſt, inquiunt, quia ius commune fauet Epiſcopo, per quod ipſi datur confe.re omnia Beneficia ſuæ Diœceſis: cum ergo hæc facultas ſit à Summo Pontifice reſtricta contra ius commune, pro ipſa facultate certa Epiſcopo, quæ prior fuit, eſt in dubiis iudicandum.

3. Admitto libens hanc doctrinam, ex alio principio, quia nimirum in hoc caſu poſſidet dies Epiſcopalis; certum enim eſt Epiſcopi diem eſſe, incertum an aduenerit dies ſequens, qui addicitur Papæ; ergo præualet ius Epiſcopi in ſuo die fundatum.

4. Sed quid ſi formetur caſus in contrarium, cuius non meminit Pater Bardi *loco citato*, meminit tamen Merolla *tom.1. diſp.3.c.3. coroll.13. n.173.* (neque enim vniuerſa poſſunt ſinguli Authores complecti,) fac enim beneficium vacare vltimo die Menſis Pontificij, nec ſciri poſſit, num ante, num poſt mediam noctem vacauerit: pro quo præſumendum? Certè Doctores modò laudati adhuc aſſererent præſumendum pro Epiſcopo, quia ratio ab iis modò allata hic etiam vrget. At ex illo alio noſtro, & communi principio ſequitur, præſumendum pro Pontifice, quia certa eſt eius poſſeſſio pro illo die, at incertum, an dies ſequens, qui pertinet ad Epiſcopum inceptus fuerit.

5. Dictum autem eſt *num.2.* (ſi nemo eſt in poſſeſſione, nec vlla poſſeſſio, &c.) ſi enim alteruter poſſideret Beneficium propter priuilegium poſſeſſionis, is, qui poſſidet præferretur, ex Gonzales apud eundem Bardi *l. c.* quod ſi nullus poſſideret, & Pontifex prouiſionem pro vno feciſſet, Epiſcopus pro altero ex his, nec appareret quiſnam anteriùs prouidiſſet, prouiſus à Papa propter dignitatem prouiſoris eſſet præferendus. Ex *c. ſi à Sede Apoſt. de præb. in 6.* licèt vtrumque neget Garc. apud eundem Bardi *loc. cit.* & Caſtro Palaus *tom.2. tr.13. d.2. p.12. §.1. à num.1.*

Miſſa. Vide *v. Legatum, n.7. in medio.*

1. *Mors coniugis.* Anceps eſt vxor, factis omnibus exquiſitis diligentiis, an ſuus vir è viuis deſierit: nec poteſt confugere ad lapſum temporis, cum ſciat, ad præſumptionem mortis hominis requiri lapſum annorum: poteritne hæc vxor licitè ad ſecundas nuptias euolare? Reſpondeo non poſſe, quia hic non poſſidet libertas vxoris, ſed potiùs obligatio matrimonij, quæ non poteſt deiici, niſi certò conſtet diſſolutio per mortem alterius ex coniugibus. Immò nec probabilitatem ſufficere, colligi poteſt ex ſupradictis; poſſeſſio enim actualis non poteſt vinci, niſi à rationibus clarè contrarium conuincentibus.

N

1. *Nobilitas.* In dubio quilibet præſumitur ignobilis. Ratio inter alias eſt, quia magis communiter contingit eſſe ignobilem; ergo hoc præſumi in dubio debet. Lege Riccium *in praxi aurea variar. reſol. reſ.286.* ex Baldo, aliiſque.

1. *Nomen dubium.* Vide *v. Reſtitutio, num....* Teſtator inſtituit in ſui filij tutorem Titium: inueniuntur autem duo eiuſdem nominis, quis in tutorem erit inſtituendus, ſi non ſint coniecturæ pro altero determinato, quales eſſent, alterum eſſe amicum Teſtatoris, propinquum, in negotiis eiuſdem verſatum, &c. Reſpondeo, cum Sanchez *lib.8 de matr. d.27. n.36.* neutrum, donec Princeps declaret, quem ipſe ex officio eligat: Ratio eſt clara deciſio Textus, *l. duo ſunt Titij, de teſtamentaria tutela*; ſuffragaturque congruentia, quia, quicunque eligatur, ſemper dubitabitur, an tutelam illi Teſtator crediderit. Nec poſſumus hic recurrere ad partis conſenſum modo dicendo *infrà, V. Reſcriptum*, quia pupillus, qui eſt

hac

Digitized by Google

hac in re pars, non eſt aptus ad eligendum tutorem. Nec item poſſumus recurrere ad præſumptam voluntatem Teſtatoris, quia ſupponimus non habere coniecturas aptas ad eam præſumendam.

2. Quid de legato? legat quis danda Titio, v.g. centum, duo autem ſunt Titij, nec apparent ſigna pro alterutro, qualia eſſent alterum maiori paupertate vexari, eſſe propinquum, eſſe familiarem, eſſe famulum, &c. Teſtatoris. Idem euenire poteſt in legatis piis, vt ſi legentur centum Eccleſiæ Sancti Ioannis, & duæ eiuſmodi Eccleſiæ inueniantur, ſine vllis ſignis diſtinctionis, quæ perſuadeant pro alterutra: hoc autem eſſent, alteram eſſe Parochiam Teſtatoris, vel ſitam eſſe in eius Parochia, vel eſſe eius habitationis proximam, vel fuiſſe eius peculiaris deuotionis, vel eſſe eius ſepulturæ locum, vel ſimilia.

3. Reſpondeo. Multi Iuriſtæ propter ſimilitudinem cum præcedenti caſu de tutela, dixerunt neutri dandum legatum, ſed in legatis non piis cedere hæredi, in piis, eligi debere ab Epiſcopo ex prædictis Eccleſiis, quam maluerit. Verùm vera mihi ſententia eſt legatum eiuſmodi ſiue pium, ſiue non pium eſſe diuidendum vtrique, pro rata dubij. Vide de Lugo *de Iuſt. tom. 2. diſp. 24. ſect. 9. §. 4. à numero 251.* Ratio eſt, quia certò conſtat legatum hoc non pertinere ad hæredem, extraxit enim illud Teſtator ab hæreditate: cum ergo dubium ius participetur ab illis duobus, ratio poſtulat vt pro rata dubij neuter defraudetur ſua legati parte. Vide *v. Reſtitutio, numero 1. & 8.* Alia huc pertinentia lege apud de Lugo citatum.

Atque ex tradita doctrina multa ſimilia colligi poſſunt. Si promittas, v. g. præmium primo aſcendenti murum hoſtium, primo peruenienti ad metam curſus, primo nuntio de accepta victoria, &c. duoque ſint, qui ſine vlla prælatione hæc exhibeant, cuinam præmium erit elargiendum? ſanè diuidendum, quia æquale ius habeant, &c. quod ſi præmium ſit indiuiſibile, tranſactione res agatur, vt in ſimili dictum eſt *ſuprà, verbo Gemelli.*

1. *Nouitius.* Poſt debitas indagationes decernere non valeo, an Nouitius ſit aptus ad profeſſionem emittendam, poſſumne illi ſuffragium dare ad profitendum?

Reſpondeo. Cum nemo ſit iudicandus malus, atque adeò indignus profeſſione, niſi probetur, hic malus & indignus iudicari non poteſt: cum ergo ea alia parte is habeat ius, ne à religione dimittatur, poſito quod ad Nouitiatum fuerit admiſſus) de quo lege Suar. *tom. 1. de rel. lib. 5. cap. 10. num. 14. faciunt quæ lit.* Caſtro P. *tom. 3. tr 15. diſp. 4. p. 20. num. 4.*) præualet hoc ius, quod eſſe ius Iuſtitiæ meritò placet Ioanni de Lugo *de iuſt. t. 1. d. 9. ſect. 3. in Append.* Quare ſecundum illud potes, immò debes pro ipſo, ſecus illi iniurius eſſes, ſuffragari. Contra verò, ſi is ſæcularis eſſet, deque eo ageretur, an ad Nouitiatum eſſet admittendus, ſuffragari non potes, quia licet non debeat iudicari indignus, niſi probetur, tamen præualet ius Religionis, quæ non debet admittere niſi poſitiuè dignos, & ex alia parte, is nullum ius habet ad eiuſmodi receptionem. Illud aduerte, ad indagandam commodius Nouitij aptitudinem, poſſe eidem differri tempus profeſſionis: nam quando Tridentinum *ſeſſ. 25. cap. 16. de Regularibus*, iubet Nouitium, finito anno, ſi inueniatur habilis, debere ad profeſſionem admitti, nequaquam interdicit dilationem, quæ fit ob rationabilem cauſam, id enim de iure naturæ eſt, & ſacra Congregatio apud Rodriq. *tom. 3. q. reg. 17. art. 10.* ſæpè declarauit.

O

Obedientiæ Votum. Vide *verb. Subditus.*

Officium Diuinum. Vide *Hora Canonica.*

1. *Oleum ſanctum.* Parochus dubitat primò, An ægrotus afflauerit animam necne, debebitne Sacro Oleo illum inungere? Secundò, cum hoc Sacramentum non ſit dandum, niſi morti proximis, dubitat idem, An ægrotus morbo laboret periculoſo: nec vel ex Medicis, vel expectando per aliquod tempus, id valet, ſaltem probabiliter, dignoſcere, quid aget? ſi enim poſſet has diligentias præſtare, ſine controuerſia ad illas teneretur.

Reſpondeo ad primum. Conferat Sacramentum ſub conditione ſaltem mente concepta, etiam ſi ægrotus alia Sacramenta ſuſceperit: Ita Suar. *tom. 4. in 3. p. d. 42. ſect. 1. n. 1.* Sa *v. extr. vnc. n. 15.* Præpoſitus *in 3. p. q. vnic. de extr. vnc. d. 7. n. 56.* quia ex vna parte non eſt priuandus tanto auxilio ægrotus, ſi fortè ſit viuus, & conditio tollit periculum fruſtrandi Sacramentum, & ex alia parte poſſidet vita ægroti, quæ fuit prior, quàm ſuperueniat dubium mortis. Ad ſecundum; conferat item ſub conditione, ſi capax eſt; Ita Chapeauilla *de Miniſt. vnc. cap. 5. q. 11.* nam licèt in hoc ſecundo caſu poſſideat morbus non periculoſus, qui prior eſt, quàm periculoſus, tamen magnum bonum ægroti præualere debet, quo priuari, quando nullum incommodum ſequitur, is non debet: nullum autem poſita dicta conditione ſequi certum eſt. Si coram Deo eiuſmodi ægrotus non eſt morti proximus, an adhuc validè, nec ſolùm licitè Sacramentum conferatur, Scholaſtici Theologi eſt, quærere.

1. *Ordo.* Qui dubitat de ætate requiſita ad Ordines an initiari poſſit. Vide *verb. Ætas.*

Qui verò rationabiliter dubitat, an ritè quo ad ſubſtantialia ſit ordinatus, quid aget? Dubitat, v. g. nec dubium poteſt vincere, An vera forma, vel materia adhibita ſit, An illam ipſe ordinatus ritè tetigerit, An Epiſcopus (quia, verbi gratia, erat hæreticus) intentionem habuit initiandi, &c. quid, inquam, aget? Dico hunc vel ſe gerere debere, ac ſi non eſſet ordinatus. Ita Sanchez *lib. 7. conſil. c. 1. d. 15.* & multi apud Dianam *p. 5. t. 13. reſ. 47. & 48.* (quare puto non obligandum ad horas Canonicas, ſi dubium ſit de ordinibus ſacris, cum poſſideat hominis libertas, quæ non eſt opprimenda ab obligatione dubia ſuperueniente) vel eſſe iterum initiandum ſub conditione, eo modo, eoque tempore, quo tradit idem Sanchez *ibidem.* Ratio eſt, tum quia prius eſt hominem carere ordine, quàm eo gaudere: ergo præualet carentia; tum quia ius ipſius ſacrificij, & ius fidelium ad accipiendum certa, & non dubia Sacramenta, requirunt hominem certò, & non dubiè ordinatum. Solùm inuenio apud Dianam *ibid.* ordinatum Ordinibus Sacerdotio inferioribus oriente dubio, quod ordinatus moraliter, non verò phyſicè, materiam tetigerit, liberari poſſe à reiteratione talium ordinum, quia, modò poſtea receperit certò Ordinem Sacerdotij, nullum damnum ſaltem notabile oritur ex illa dubia inferiorum Ordinum ſuſceptione.

P

Paupertatis Votum. Vide *v. Religioſorum vota.*

1. *Peculium Filiorum.* Præmittenda hic ſunt duo. Primò eiuſmodi peculium quadruplex eſſe. Caſtrenſe, quaſi Caſtrenſe, Aduentitium, Profectitium: quæ his ferè verbis Azor. *p. 2. lib. 2. cap. 55. 23.* explicat ex iure communi; nam iura propria quiſque conſulat.

2. Caſtrenſe, *l. Caſtrenſe, ff. de Caſtrenſi peculio, & l. 1. C. eodem tit. lib. 12. & alibi*, eſt quod à parentibus, vel quibuſcunque aliis filiofamilias in militia agenti donatum eſt, vel quod ipſe filius in militia acquiſiuit, quodque niſi miles eſſet, acquiſiturus non erat. Milites autem etiam hic dicuntur nautæ, remigéſque in deſtinatis ad pugnam nauibus nauigantes, & quicunque Caſtris, arcibus, oppidis, aliiſque locis præſunt, vt cuſtodiant. Præterea Caſtrenſe putatur quod filius acquirit in famulatu Regis, quodque ludendo, vel negotiando ex peculio Caſtrenſi fortè lucratur.

3. Quaſi Caſtrenſe eſt, *l. fori. C. de Aduocatis diuerſ. Iud. & ibi* paſſim Doctores, quod acquirit filius ex artium liberalium profeſſione, vel ex publico munere,

Digitized by Google

putà Aduocati, Medici, Iudicis, Prætoris, &c. vel ex Sacerdotij ſeu Clericatus prouentibus. Eiuſmodi etiam eſt quod Filius, vel ex propria parſimonia, vel ex Regis liberalitate conſequitur. Imò Clerico omnia bona quæ alias Laico eſſent aduentitia, ipſi ſunt quaſi Caſtrenſia. Talia ergo putantur quæ ex Officio ſuo, vel ex ſui Beneficij redditibus, vel aliundè quam ex bonis Eccleſiæ habet: bona enim quæ ex Eccleſiæ rebus acquirit, ſua non facit, ſed ſunt ipſius Eccleſiæ.

4. Aduentitium eſt quod filius aliundè, quàm ex re Patris vel propter Patrem conſequitur: *l. cum oporteat, C. de bonis, quæ lucet vbiq.* Quare quod Filius à Matre, vel ab Auis maternis, vel ab aliis extraneis accepit, aduentitium eſt.

5. Profectitium eſt, quod ex bonis Patris eiuſvè cauſa ſeu proximè propter ipſum ad Filium proficiſcitur, modò Caſtrenſe non ſit, vel quaſi Caſtrenſe.

6. De acquiſitis à Filio ſuo labore; vel induſtria diſtinguendum eſt. Si enim is cum ſuis parentibus habitet, eorumque bonis ſuſtentetur, vel lucretur ex re Patris, v.g. colendo Patris agrum damno, & periculo eiuſdem Patris, totum lucrum erit profectitium. Quod ſi Filius viuat ſuis ſumptibus, vel ſuo periculo rem, ſeu pecuniam Patris negotietur, lucrum reputabitur aduentitium. Ita Syluester *v. Peculium prim.*, *v.* 11 Gloſſa, Speculat. Aron apud Azor. *l. cit. cap. 22. quæſt. 1. & cap. 23. quæſt. 6.*

7. Præmittendum cum DD. *l. c.* Secundò, in Peculio Caſtrenſi, vel quaſi, Patrem nihil iuris habere, ſed proprietatem, & vſumfructum eius eſſe penes Filium: ita vt ipſe filius cenſeatur paterfamilias, & de illo poſſit diſponere ſine patris conſenſu, & quando eſt Pubes, teſtari.

8. In aduentitio ius proprietatis habet Filius, at vſusfructus pertinet ad Patrem. Quod ſi filius, patre ſuperſtite, moriatur, totum peculium aduentitium ad patrem pertinebit, niſi filius filios relinquat, nam tunc hi loco ſui Patris ſuccedunt. At ſi pater ante filium obeat, bona aduentitia filio cedunt vniuerſa, nec erunt inter fratres diuidenda. Quod ſi pater filium emancipauerit, dimidia pars vſusfructus ad filium pertinebit, dimidia remanebit in patre.

In profectitio denique tum proprietatis, tum vſusfructus omne ius habet Pater, nihilque eius ſpectat ad filium. Quare patre mortuo, diuidendum erit inter fratres perinde ac reliqua patris bona.

Iam verò his præmiſſis, difficultas eſt huiuſmodi. Quando filius aliquid acquirit, & dubitatur, an ex re, vel gratia patris illud habeat, an potius ex gratia ſuiipſius, putandumne erit bonum aduentitium an profectitium? expedit enim id ſcire, vt videatur an filius eius rei proprietatem habeat, an pater. Reſpondeo cum Bartol. *in Tract. de duobus fratribus, num. 7. &* 8. lege item Azor. *l. c. c. 22. q. 1. & c. 23. q. 5* ſi filius ſit induſtrius, iudicabitur aduentitium, vtpotè tanquam ex meritis vel induſtria ſola filij acquiſitum, ſecus propter contrariam rationem, reputabitur profectitium. Quod ſi omnibus expenſis adhuc res dubia maneat, tunc locum habebit fauor poſſeſſionis, hoc eſt, ſi inueniatur pater rem illam poſſidere, reputabitur profectitia, ſi filius, aduentitia.

Propter eandem rationem, ſi omnibus expenſis dubitetur an bonum quod acquiſiuit filius, ſit Caſtrenſe an aduentitium? erit Caſtrenſe tantum ſi poſſidet filius, aduentitium ſi Pater.

Sed quid, ſi neuter fortè poſſideat? De hoc certè caſu nec Bartolus, nec Azor. meminêre. Equidem iudicarem pro rata dubij tale vel tale eſſe reputandum, atque adeò partem eius rei pertinere ad patrem, partem ad filium. Ratio eſt, quia, vt diximus *ſuprà, v. tamen dubium, num. 3. & infrà v. Reſtitutio, num. 1. &* 8. Regula eſt generalis, rem eſſe tradendam iuxta ius, quod quiſque participat: Cum ergo nunc pater, & filius ſub dubio ius participent, ratio dictat, vt pro qualitate dubij participent & rem.

Percuſſio Clerici. Vide *verbo Cenſuræ, num. 2.*

1. *Priuilegium.* Præaduerte ſequentia: Priuilegium perſonale eſt, quod alicui conceditur ratione ipſius perſonæ, moriturque cum ipſa. Lege Caſtro P. *tom. 1. tr. 3. d. 4. p. 2. à* 6. 1. Reale eſt, quod alicui conceditur ratione rei diſtinctæ à perſona, putà ratione dignitatis, officij, loci, &c. & perſeuerat toto tempore, quod durat res, cui adnectitur, vnde eſt, quod ad hæredes tranſire ſoleat.

2. Rurſus, priuilegium conuentionale eſt, quod ex conuentione, & pacto conceditur, quare appellatur oneroſum: purum, eſt illud, quod eiuſmodi pactum non inuoluit: nam propterea appellari ſolet gratioſum, vel remuneratorium. Denique aliud priuilegium derogat, ſed ſolùm fortè ipſi concedenti, qui tale priuilegium liberè conceſſit.

3. His poſitis: ſi certus ſis te priuilegium obtinuiſſe, dubius verò, an conceſſum ratione perſonæ ſit, an ratione rei, iudicandumne eſt eſſe reale, an perſonale? Reſpondeo eſſe diſtinguendum cum Baſil. Pont. *lib. 8. de matr. cap.* 18. §. 1. *à num.* 7. Si non derogat iuri communi, nec præiudicat alicui tertio, ſed ſoli ipſi concedenti, eſt iudicandum reale: ſi derogat, vel præiudicat, eſt perſonale iudicandum. Ratio eſt, quia ex communi doctrina priuilegium non derogans, nec præiudicans eſt amplè interpretandum: Derogans eſt reſtringendum: amplius autem eſt reale, vtpotè ad hæredes tranſiens, quàm perſonale.

4. Rurſus ſi priuilegium ſit conuentionale, in dubio an conceſſum fuerit perſonæ, an rei? cenſendum eſt fuiſſe conceſſum rei; ita idem *ibid.* Ratio eſt, quia conuentionale cùm ſit oneroſum, & ex pacto, ampliari in fauorem recipientis meritò debet: Quod ſi priuilegium ſit purum, & pari modo dubitetur, reine, an perſonæ concedatur? erit diſtinguendum modo dicto *num. præcedente*, idque propter eandem ibidem dictam rationem.

5. Præterea conceſſum tibi ſit priuilegium, ſeu officium aliquod, *Ad inſtar*, hoc eſt, in hunc ferè modum. *Concedo tibi hoc Officium, ſicuti illud habuit prædeceſſor.* Inquiro, ſi prædeceſſor præter illud officium, habuit etiam aliqua alia priuilegia perſonalia, participabiſne tu etiam & hæc, quia debes ad inſtar eius prædeceſſoris priuilegia acquirere? Reſpondeo cum Suar. *lib. 8. de leg. cap. 15. num.* 11. Merolla *t. 3. d. 6. cap. 2. diff. 4.* eſſe diligenter diſtinguendum. Si enim id euenit per meram ſucceſſionem (poteſt enim occurrere, v.g. vt tu hæres ſuccedas teſtatori habenti aliquod officium,) ſanè tunc non participabit niſi officium reale, non verò priuilegia perſonalia, quæ fortè ille habebat: Ratio eſt, quia vt modò dixi, in ſolis realibus datur ſucceſſio, non autem in perſonalibus, & conſequenter, illud, *ad inſtar*, cadit ſolùm ſuper officium perſonale.

At ſi id euenit per conceſſionem Principis, quia ſcilicet Princeps ſic dicat: *Confero tibi Officium ſeu Beneficium ad inſtar, ſicut habuit tuus prædeceſſor*, eſt iterum diſtinguendum. Si conceſſio fiat à Principe ſub forma ordinaria, quæ ſolet fieri in prouiſione eius officij, non extendetur ad perſonalia, ſi verò fiat ſub forma extraordinaria, quæ ſemper vſurpata fuerit, cum annexione ſcilicet aliorum priuilegiorum perſonalium, extendetur ad perſonalia; Ratio eſt, quia eiuſmodi extraordinaria forma, cum ſit maior Principis gratia, id emolumentum videtur afferre, quod non videtur ſi ſit forma ordinaria.

6. Denique ſi dubites an priuilegium obtinueris, illo vti nequis, quia carentia priuilegij certa eſt, conceſſio autem dubia. Contra, ſi certus ſis de priuilegio, at dubius an illud fuerit reuocatum, præſume reuocatum non eſſe. Ita Pont. *l. c. cap. 19.* §. 2. *à num.* 17. Merolla *loc. c. cap. 7 dub. 8. num.* 122. Diana *part. 4. tract. 3. reſ.* 15. quia tunc poſſidet certitudo priuilegij, quæ non valet deiici ab incertitudine reuocationis. Sic alibi aſſeruimus Mendicantes poſſe benedicere paramenta Miſſæ etiam externa. Vide *in noſtro opuſc. de Sacrament. Miſſæ, lib. 1. cap. 3.* §. 2. *num.* 7. ſic docebimus *infrà, lib. 2. cap. 1.*

Digitized by Google

cap. 1. §. 8. *num.* 8. Epiſcopum poſſe abſoluere ab occulris Cœnæ Domini. Sic *infrà ibidem* §. 7. *num.* 19. etiam dicemus eundem Epiſcopum poſſe ſuis ſubditis concedere licentiam legendi libros vetitos præter libros hæreticorum hæreſim continentes, vel de Religione tractantes, quia de his priuilegiis, ſeu poteſtate certò conſtat, incerta interim exiſtente eorundem reuocatione.

Nonnulla huc pertinentia, Vide v. *Confirmatio Priuilegij*, & v. *Iuriſdictio.*

1. *Profeſſio Religioſa* Si ambigat Religioſus an ſua profeſſio ſit valida, communiter Doctores, Merolla *t.* 1. *d.* 3. *c.* 3. *n.* 28. Peliz. *in man. Reg.* 1. *t. tr.* 3. *c.* 1 *n* 75. Bordonus *in conſ. Reg. reſ.* 57. *n.* 60. *&* 131. docent præſumendam eſſe validam, quia conſtat de profeſſione, ſed dubitatur, de eius valore. Adde ſemper iudicandum eſſe, vt *ſuprà* diximus, in fauorem valoris actus, multò magis in fauorem Religionis, à qua ius contra ſubditum acquiſitum eſt. Lege Caſtro P. *tom.* 1. *d.* 1. *p.* 11. *n.* 4 *fine.* Verùm, quæſo te, cur hic non dicamus valere regulam illam generalem dandam *infrà*, v. *Votum*, quando non conſtat de voto, eiuſque eſſentia, præualere libertatem: cum enim in dubio an ſit valida profeſſio, dubitetur de eſſentia ipſius, ſeu de conſtituentibus ipſam, prænalebit libertas, & inualida erit profeſſio. Id aliis diſentiendum relinquo, ne contra tot Authores ſentire videar; Certè Caramuël *lib.* 1. *Theolog. moral. num.* 1472. huic ſententiæ ſic fauet: *A paucis annis* (inquit) *conſultus de profeſſione in Iudicis ſententia dubia, reſolui libertatem fuiſſe profeſſione priorem, adeoque pro Religioſi libertate ſtandam. Erat timorata, aut potius timida conſcientia Iudex ille & quia timebat, ne iniuriam commatuiati faceret illum liberum declarando, ſubiunxit, taliam Religioſorum diſceſſum eſſe Monaſteriis vtiliſſimum, nociuam ſtabilitatem, &c.*

2. Sed quid de Nouitio? ſi dum dubitat, an, v. g. habeat annus ſexdecim neceſſarios ad profeſſionem, profiteatur, licitène & validè profitetur? Reſpondeo certum eſt hunc, niſi à bona fide excuſetur, peccare mortaliter, quia cum poſſideat ætas inſufficiens, quæ eſt prior ſufficienti, vt dixi v. *Ætas*, debuerat Nouitius ſe ineptum ad profeſſionem iudicare: An verò ſit valida perſeuerante dubio, iam vniuerſaliter vidiſti *num. præcedenti.* Quod ſi facta diligentia, comprehendatur, ætatem dicti Nouitij inſufficientem fuiſſe, tunc ſine controuerſia ex Tridentino *ſeſſ.* 25. *cap.* 15. *de regular.* requirente in profeſſo ſexdecim, inualida erit: At ſi inueniatur poſtea habuiſſe ætatem ſufficientem, dico validam fuiſſe profeſſionem. De hac vltima reſolutione Caramuël *ibid. num.* 1158. dubitat, aliiſque decernendum relinquit: *Cum enim hic Nouitius* (ait) *ſic profitendo peccauerit, Prælatus ſeu Religio non præſumitur conſenſiſſe ad talem profeſſionem (etiam quoad ſubſtantiam) tam illicitè factam, atque adeò profeſſio erit inualida ex defectu conſenſus illam excipientium.* Hæc ex illo: Sed profectò, hic dicta præſumptio non adeſt, adeſt enim in Religione vniuerſalis quædam voluntas admittendi omnes qui legitimè re ipſa profitentur; at hic re vera iam ætatem legitimam habet, quare legitimè profitetur: ergo, &c. quod enim ab ipſo ea ſufficientia non cognoſcatur, nocere non poteſt prædicto vniuerſali conſenſui excipientium. Vide quod in ſimili à nobis dictum eſt *in opuſculo de Sacrament. Miſſæ, lib.* 2. *cap.* 1 §. 3. *à num.* 11.

3. Si dubitetur, An metus fuerit incuſſus ad profeſſionem emittendam, præſumendum eſt non eſſe incuſſum; Sanch. Suar. aliique apud Dianam, *p.* 4. *tr.* 3. *reſ.* 55. quia poſſeſſio ſtat pro libertate, & negatione metus, cùm quilibet præſumendus ſit fuiſſe bonus, & metum non incuſſiſſe.

4. Rurſus ſi certum ſit adfuiſſe metum, ſed ambigatur, an paruus, an magnus, reſolue fuiſſe paruum, quia præualet poſſeſſio incutientis metum in ſua bonitate; atque adeò præſumendus eſt incuſſiſſe paruum, donec magnum fuiſſe demonſtretur. Colligitur ex iiſdem *ibidem.*

5. Si denique Religioſus, ſiue propter metum, ſiue propter aliud inualida certò laborat profeſſione: ſed dubitat, vtrùm ante vel poſt quinquennium illam ratificauerit, diſtinguendum erit cum Merolla *tom.* 1. *d.* 3. *cap.* 3. *num.* 283. nam ſi dubitat, an ratificauerit ante quinquennium, non erit cenſendus ratificaſſe. Ratio eſt, quia ante quinquennij finem, non præſumit Eccleſia ratificationem: ergo Nouitius remanet in poſſeſſione ſuæ libertatis. At verò ſi dubitat, an confirmauerit poſt quinquennium, iudicandus eſt confirmaſſe; nam elapſo quinquennio ſi Religioſus non reclamat, iam tollit omne dubium; ipſum enim non reclamare eſt ratam habere profeſſionem priorem, & Eccleſia ratihabitionem hanc acceptat, ſolemnemque reddit. Intellige niſi adhuc duret aliquod impedimentum eſſentiale, puta niſi ipſe poſitiuè velit non profiteri, vel niſi aliquæ ſolemnitates eſſentialiter neceſſariæ factæ non eſſent, &c. tunc enim nulla enaſceretur in foro conſcientiæ profeſſionis confirmatio, nam cæterùm certum eſt reclamare in foro exteriori Religioſo non permitti, quinquennio elapſo, niſi prius probet habuiſſe cauſas non reclamandi.

Promiſſio, Vide *verb. Votum.*

Q

R

Religionis Votum. Vide v. *Votum, præſertim num.* 7. *&* 16.

1. *Religioſorum Vota*, quoad obedientiam, Vide verbo, *Subditus*, & v. *Votum.* Quoad caſtitatem, Vide v. *Votum.* Quoad paupertatem, hic breuiter locus eſt dicendi. Præmittendum eſt probabilem eſſe ſententiam, poſſe Religioſum ex tacita, ſeu præſumpta licentia Superioris, quam ratihabitionem appellamus, aliquid expendere, retinere, accipere, &c. Ita Suarez, Rebell. Fagund. Diana, Pelliz. aliique apud Bardi *d.* 6. *de conſc. cap.* 3. §. 9. *num.* 2. Hæc autem eſt, quoties adeſt iudicium, quo prudenter credatur Superior licentiam conceſſurus, ſi petatur: & ratio eſt, quia non fit contra paupertatem, quando dependenter à Superiore hac in re ſubditus operatur, dependenter autem operatur ſatis, dum tacitam indicat habere licentiam. Et quamvis non pauci, vt Ioan. de Lugo *tom.* 1 *de iuſt. d.* 3 *ſect.* 7. *num.* 124. ad licitam ratihabitionem conſtituendam, requirant vlterius, vt Superior credatur non ſolùm licentiam conceſſurus, quoad ſubſtantiam, ſed etiam quoad modum, ſcilicet, quod ille modus, quo hic, & nunc ſubditus expendit pecuniam cum præſumpta licentia, placeat Superiori, vel ſaltem, (vt habet Sanchez *lib.* 7. *in Dec. c.* 19. *num.* 15.) non grauiter eidem diſpliceat. Nihilominus, Leſſius Fag. Suar. Tanner. aliique apud Bardi *loco citato* probabiliter docent, hoc nequaquam requiri (ſemper intelligo quando diſplicentia Superioris non eſt adeo notabilis, vt trahat ſeu inferat negationem licentiæ quoad ſubſtantiam) non requiri inquam niſi ad vitandum veniale contra obedientiam, & ratio eſt, quia ex vna parte ea non eſt ſub obedientiæ mortali præcepto prohibita, vt ſupponimus, iuxta Doct. cit. & ex alia non eſt contra votum paupertatis, quia iam adeſt licentia tacita, poſito quod non adſit diſplicentia Superioris quoad ſubſtantiam expenſionis, nec tanta diſplicentia modi, vt redundet in ſubſtantiam.

2. Petes primò: qua ratione prudenter iudicabit ſubditus tacitam adeſſe prædictam veniam quoad ſubſtantiam? Reſpondeo ſi aduertat naturam non rigidam, ſed benignam Superioris, merita, & dignitatem ipſius ſubditi, familiaritatemque cum eodem Superiore. Item ipſa res paruáne, an magna eſt expendenda, vt etiam finis, & omnes circumſtantiæ operationis; licentia enim, verbi gratia, ad munuſculum etiam deuotionis elargiendum fœminæ, facilius dabitur ſeniori, quàm iuueni, & facilius pro matrona benemerita, quàm pro leui quapiam puella, & facilius dabitur licentia expendendi ad emenda neceſſaria, quàm ſuperflua, &c.

3. Petes

3. Petes ſecundò, ad maiorem huius doctrinæ declarationem: ſi Superior ſe declaret nolle has præſumptas licentias, ſed velle, vt ſubditus tunc ſolùm prædicta facere poſſit licitè, quando prudenter iudicat Superiorem fore contentum: tum, vt expendat, tum vt expediat ſine licentia: vel ſi in aliquo peculiari caſu ſic dicat Superior: *Nemo expendat aliquid ad emendum id genus, v.g. picturæ, niſi expreſſam obtineat à me licentiam*. poteritne adhuc locus eſſe dictæ licentiæ tacitæ ſine peccato mortali, ſi iudicetur Superior eſſe ſolùm inuitus, quoad modum? Reſpondeo poſſe in vtroque caſu, donec id ſub virtute obedientiæ legitimè Superior prohibeat. Ratio eſt, quia adhuc poterit eſſe caſus, in quo, etiam illis declarationibus extantibus, iudicetur Superior hic, & nunc non fore quoad ſubſtantiam inuitus. Fateor interim ſolito fortiores debere coniecturas adeſſe, vt Superior poſitis illis declarationibus inuitus non cenſeatur, etiam quoad ſubſtantiam: id enim illæ declarationes tam rigidæ ſignificare videntur. His declaratis:

4. Duo addo. Primò, non ſolùm ſatis eſſe ſi certò moraliter conſtet adeſſe eiuſmodi licentiam tacitam, ſed etiam ſi probabiliter; ita Sanch. *lib. 7. in Dec. c. 19. n. 53. fin.* Pellizz. Caſtro P. Fag. Caramuel, quos citat, ſequiturque Bardi *l. c.* §. 10. (quidquid aliqui dicant, qui ſemper certam moraliter expoſcunt.) Ratio eſt quia, vt ſæpè dictum, probabilitas ſemper ſufficit ad prudenter operandum. Secundò, me putare poſt factum non obligari Religioſum ad patefaciendum Superiori id, quod ex præſumpta licentia fecit, niſi in eo caſu, quo continuanda eſſet aliqua actio contra paupertatem, ad quam requireretur noua licentia, & ex alia parte deſinerent coniecturæ, quibus dicta noua licentia præſumatur: lege Suar. *tom. 3. de Relig. lib. 8. c. 11. n. 3* Sanch. *in Dec. l. c. n. 8.* Pellizz. *in man. Reg. tom. 1. tr. 4. c. 2. n. 215.* alioſque. His declaratis:

5. Difficultas propria huius loci eſt. Quando eiuſmodi tacita licentia eſt dubia, hoc eſt, Dubitas an Superior licentiam conceſſurus ſit, an licitè eas actiones poſſis contra paupertatis votum efficere? Reſpondeo negatiuè. Ratio eſt, quia in hoc caſu certum eſt paupertatis votum, ſeu certa, & firma eſt obligatio: at dubia exemptio ductá à tacita licentia: ergo votum eiuſque obligatio præualeat, neceſſe eſt.

1. *Reſcriptum*, contigit, vt cum Summus Pontifex cauſam quandam Vicario Generali commiſiſſet, inuenirentur in eo Epiſcopatu duo Vicarij Generales, nec apparebat vnus altero principalior, nec aderat caput vnde colligeretur vni potiùs, quàm alteri reſcriptum eſſe præſentandum, quis in tanta incertitudine præferendus?

Reſpondeo, vel reſcriptum eſt concernens ad forum contentioſum, & tunc neuter ex Vicariis eligi in iudicem poteſt, partibus non conſentientibus, ſed recurrendum iterum ad Pontificem; ita Sanch. *lib. 8. de matr. d. 27. n. 57.* Pirr. Corrad. *de diſpenſ. lib. 7. cap. 4. n. 49.* Ratio eſt, quia cum partes hìc non conuenire ſupponantur, poſſidet æquè libertas vtriuſque ad eum dubium Iudicem repellendum, & ex alia parte, cùm neuter ex iis iudicibus ſit à Pontifice determinatè deſignatus, neutri iuriſdictio delegatur. At ſi partes conſentiant in alterutrum, is eligi meritò poteſt, quia tunc voluntas Pontificis, quæ intendit partibus prouidere, præſumitur illi ab vtraque parte electo iuriſdictionem communicare. Facit huc quod dixi *v. Nomen dubium n. 1. de tutore.* Vel eiuſmodi reſcriptum eſt gratioſum, quale eſt in diſpenſationibus matrimonij, bigamiæ, legitimitatis, &c. tunc puto poſſe eligi quemlibet in duobus, quem velit is, in cuius fauorem emanauit reſcriptum, ſeu diſpenſatio; ita Sanch. *ibid.* Ratio eſt, quia præſumitur Pontifex deſignare eum, quem diſpenſandum voluerit, vtpotè in cuius fauorem Summus Pontifex reſcripſerit. Si ſimile quid eueniret in delegato à Principe ſæculari, eadem reſolutio erit caſui proportionaliter applicanda.

1. *Reſtitutio.* Vide *v. Furtum*, & *v. Damnum ſecutum*, & *v. Solutio debiti.* Debes certò centum, dubitas an ſolueris, adhuc ſoluere centum teneris: Ita de Lugo *de iuſt. tom. 1. d. 18. ſect. 1. à n. 8.* Debes ſub dubio centum, quæ certus es non ſoluiſſe, ab onere ſoluendi liber es. Ratio eſt, quia ibi poſſidet vinculum debiti, hìc tua libertas. In priore caſu, non ſolùm debitor, ſed etiam creditor dubitat de ſolutione: Laym. *lib. 1. tr. 1. c. 5. §. 4. n. 41. in fine.* Diana *p. 4. tr. 3. reſ. 22.* docent probabile etiam eſſe non eſſe diuidendam, & ſolam partem, pro rata dubij, dandam huic creditori: Ratio, & quidem in materia iuſtitiæ probabilis eſt, quia cùm is non habeat, niſi dubium ius, non eſt æquum vt ei ſoluatur tantum, quantum ſolueretur, ſi haberet ius certum; ſoluatur ergo, pro rata dubij. Id iterum me notaſſe memini *ſupr. §. 6. n. 9.* Dico autem (in materia iuſtitiæ) nam in aliis materiis multa abſurda ſequerentur, vt expendit de Lugo *de iuſt. t. 1. d. 18. ſect. 1. à n. 18.* contra Laym. ego verò aio id ſolum eſſe probabile in materia iuſtitiæ, diſparitatemq; pro aliis materiis alteri non difficulter inueniendam relinquo; cùm mihi ſit ſatis pro modo authoritas Layman, & Dianæ, qui non de aliis materiis, ſed ſolum de materia iuſtitiæ loquuntur.

2. Verùm ad alia quæ hìc dicenda ſe offerunt, accedamus.

Poſſeſſionem cuiuſdam rei certò obtineo, ſed ambigo, an ea res mea ſit? ad reſtitutionémne teneor?

Reſpondeo, vel incepiſti obtinere bona fide, vel mala, vel dubia, de omnibus ſeparatim.

Si primum, & deinde quidem incepit conſurgere contra te dubium, inquiro: Incepitne eiuſmodi dubium ex leuibus, vel probabilibus rationibus, an ex moraliter conuincentibus, hoc eſt, ex rationibus eius generis, quæ omnem probabilitatem contrariam depellunt? Si ex leuibus, vel probabilibus, non teneris ad reſtitutionem, poſſeſſio enim tibi ſuffragatur contra omnes rationes non conuincentes: teneris tamen veritatem inquirere, modo mox *n. 5.* dicendo. Si ex conuincentibus, rem reſtituere teneris, quia iam mala fides certa contra poſſeſſionem incipit non pugnare ſolùm, ſed etiam expugnare.

3. Si verò incepiſti mala fide poſſidere, locus quæſtioni non datur; omnino enim reſtituere teneris, cùm poſſeſſor malæ fidei ſemper reſtitutioni ſubiaceat, cui autem reſtitutio ſit facienda, quando ignoratur Dominus, mox intelliges *num. 9. fine.*

4. Denique, ſi dubia fide poſſidere incepiſti, & ad indagandam veritatem minus attendiſti: nec eſt locus quæſtioni, aſſimilaris enim mala fide poſſidenti, vt omnes docemus; de qua re lege de Lug. *t. 1. de iuſt. d. 17. ſect. 4.* & *d. 18. ſect. 1.* quare obligaris ad nouam diligentiam, qua verus Dominus poſſit inueniri, faciendam: Quod ſi hic inueniri non poſſit, cui res ſit reſtituenda mox dicam.

5. Nunc doctrinæ ratio monet, vt de hac diligentia ſubdamus. Primum omnium cùm diligentiam adhibendam eſſe dico, intelligo hìc, tum in ſimilibus moralem, & ordinariam; ad extraordinarias enim nemo, ex vi legis ordinariæ tenetur. Deinde ſi bonæ fidei poſſeſſor incipiat dubitare, an res ſit ſua, videndum an ſemper teneatur examinare, & inquirere veritatem? Vt item an ſemper poſſeſſor dubiæ fidei ad idem obligetur? Reſpondeo. Si ille incipiat dubitare, & hic fuerit, vel ſit dubius propter leues rationes, non tenetur, ſi propter graues, ideſt, probabiles, tenetur; ita Villalob. *in ſumm. t. 1. diff. 20. n. 4.* aliique.

Ratio prioris dicti eſt, quia nemo tenetur inquiſitionem contra ſe inſtituere ex leuibus rationibus; ſicut enim ipſe ſuperior non tenetur, & fortè non poteſt ex leuibus coniecturis moueri ad inquirendum contra te, ſic multò magis nec tu aduerſus te ipſum. Ratio poſterioris eſt, quia tunc prudenter timere debes, ne tua poſſeſſio vincatur à certitudine contrarij, quæ probabiliter ſit apparitura, quando rem apud te retinere non poteris.

6. Iam ſi adhibita morali diligentia verus Dominus inueniatur, ei res attribuetur; At ſi non inueniatur, poterit (aiunt Caſtro P. *t. 1. tr. 1. d. 3. p. 2. n. 9.* Coninch. Vaſq. vterque Sanch. Mol aliique apud Dianam *p. 4. tr. 3. reſ. 25.* ſanè probabiliter) poſſeſſor ſibi rem retinere, quia cùm illæ rationes, propter quas dubitat, ſupponantur ſolùm

eſſe,

eſſe,ad ſummum probabiles,ſemper præualebit poſſeſſio, quam ipſe rei, quæ poſſeſſio ſolum cedit, vt millies diximus, rationibus conuincentibus. Alij, vt de Lugo *tom.1. de Iuſt. diſp.18.ſect.1.n.4* & *ibid.diſp.17.ſect.4.n.84.* quos libentius ſequor, docent rem eſſe diuidendam pro rata dubij inter ipſum poſſeſſorem, & alios, ſi ij noſcantur, quia hæc poſſeſſio non eſt niſi dubiè bona,ergo non poteſt totaliter fauere poſſidenti Quod ſi ij nequaquam inueniri poſſunt, tunc rem totam dictus poſſeſſor retineat; quia tunc nullus poteſt contra ipſum etiam ſub dubio aliquid petere, ergo illa poſſeſſio, quamuis dubiè bona illi ſoli fauebit, illi,inquam,qui ab initio poſſeſſor bonæ fidei fuit, de quo loquimur.

7. Inquires primò: & quis cenſendus ſit verus Dominus? Reſpondeo is, qui per probabilem aliquam rationem negari non poteſt; ſi enim probabiliter negari poſſet, non erit certò Dominus verus, & conſequenter contra poſſeſſorem non præualebit.

8. Inquires ſecundò:quid ſi inueniantur duo, qui veri Domini appareant, nec poſſit dignoſci, quiſnam ex his certò Dominus ſit? Reſpondeo eſſe rem diuidendam pro rata dubij: ita Molin. *t.3. de iuſt. d.72.n.5.* Leſſius *lib.1. c.15.d.1.n.2*, Bonac.*de reſt.d.1.q.2.p.2.n.11* eſt enim regula generalis, reſtitutionem eſſe menſurandam iuxta ius, quod quiſque participat; vt modò in ſimili *n.1.* & *verb. Nomen dubium,n.3.*& aliàs nimis ſæpè dictum eſt.

9. Sed quid ſi omiſit quis prædictam inquirendi diligentiam, & interim ſuperuenit circumſtantia, per quam Dominus verus non poſſit ampliùs innoteſcere,vt ſi mortui fuerint ij, qui apti teſtes eſſe potuiſſent,valerétne ſibi rem illam retinere? Reſpondeo hunc mortaliter peccaſſe, ſed rem retinere ſibi licitè poſſe,ita Bonac.*de contract. d.1.q.2.p.2. n.8.* & probabile putat Caſtro P. *tom 1. tr.1. d.3.p.2.n.9.* quibus adde Dianam *p.3.tr.3 reſ.29* quia poſita morte teſtium, nemo nunc (quidquid ſit antea) habet meliorem conditionem, ſeu ius, quàm ipſe qui bonæ fidei poſſeſſor ab initio fuit, qui certò rem poſſidet. Si enim initio malæ fidei poſſeſſor, vel huic ſimilis fuit,de quibus dixi *n.3.& 4.* retinere non poteſt, ſed pauperibus erogare tenetur (vt fusè explicat de Lug.*de iuſt.*) vel per Bullam compoſitionis ſibi conſulere iuxta ea, quæ docentur *in expoſitione Bullæ Cruciatæ.*

10. Denique, ſi adhibita diligentia, & Domino non apparente,is,qui eſt bonæ fidei poſſeſſor, rem conſumat, vel vendat, ſi poſt eam conſumptionem appareat verus Dominus, ad quid eiuſmodi poſſeſſor tenebitur?Reſpondeo teneri ſolum ad reſtituendum Domino id,in quo factus eſt ditior: quia is poſt exhibitam diligentiam, fuit etiam poſſeſſor bonæ fidei: at poſſeſſor bonæ fidei,vt eſt communis doctrina, non obligatur in ſimilibus caſibus, niſi ad reſtituendum id, in quo locupletior factus eſt. Quid ſi is dubitet an in aliquo factus ſit ditior?Reſpondeo, tunc ſibi perſuadere licitè valet,ſe non eſſe factum ditiorem,& ſic poteſt nihil reſtituere,quia ex communiter contingentibus præſumitur latiùs,vixiſſe: ita Sanch. & Bonae.apud Bardi *de conſ d.6.c.9.§.6.*

11. Petes, dum diligentiæ exhibentur ad inueniendum Dominum, licétne eiuſmodi poſſeſſori rem retinere,vel alienare? Reſpondeo,poteſt retinere, ſed cum intentione rem ſeruandi tanquam in depoſito; ſi enim hodie non dat, poterit ſecurius dare cras: ſi quidem ſi imprudenter nunc daret,proh!quàm difficulter poſſet poſtea recuperare? Si res ſit fructifera, an poſſit colligere fructus,innui *ſuprà, v. Matrimonium,num.4.* Alienare autem non poteſt niſi cum duabus conditionibus,quas in ſimili dixi *ſuprà, §.6.n.6.*quem locum recole.

1. *Reus & Teſtis.* Dubitant hi,an legitimè interrogentur à Iudice: obligabuntúrne ad eius mentem reſpondere? Supponimus hic obligari hos legitimo iudici parere: nam,cæterùm *infrà,lib 2.c.4.§.3.* de tota hac re benignius diſputabitur.

Reſpondeo non obligari, etiam ſi Iudex præcipiat ſub pœna excommunicationis. Ita Fag. *in Dec.præcept.2. lib.2.c.11.n.18*, de Lugo *de iuſtitia,t.2.d.40.ſect.5.num.3.* Sanch.*in. Dec.lib.6.c.3.num.23.*& *in conſ. lib.6.c.3.dub.31* Paſqual *deciſ.126.*Ratio eſt, quia Reus, & Teſtis ſunt in poſſeſſione ſuæ libertatis valendi æquiuocare ex cauſa: ergo ab hac non poſſunt deturbari propter dubium legitimæ interrogationis; Cauſa autem hic ſemper interuenit, quia ſemper ij poſſunt velle cuſtodire ſuum ius, quo poſſunt non aperire veritatem ei, cui ex certa, & manifeſta obligatione non debeant.

2. Scio quoſdam noſtram reſponſionem admittere, ſi timeatur à reo, vel teſte magnum malum, non verò exiguum, quale eſſet modicam pecuniam amittere, &c. Sed hos ſequi non poſſum, quia prædicta poſſeſſio libertatis in reo, & teſte æquè præualet, ſiue graue, ſiue leue damnum timeatur.

3. Lege Dianam *p.3.tr.5.reſ.106.* qui ſine diſtinctione vniuerſaliter noſtram ſententiam amplectitur. Vnde colligit, quando ſuperior inquirit generaliter ſuper aliquo notorio delicto, cuius Author neſcitur, poſſe te vocatum ad teſtificandum æquiuocare; ſi dubites,num infamia,vel indicia ſint contra delinquentem,licèt iure delinquentem ſcias. Nec contrarium docent Sanchez, & de Lugo, vt quidam putant. Audi de Lugo *l.c.num.6* Regulam hanc (inquit) non procedere admonet Sanchez *n.3. & 4.* in rebus leuioribus, vbi leue ſequitur periculum, & in quibus, ſi certò conſtat Iudicem eſſe virum probum, & peritum, tam reus; quàm teſtis debent in dubio reſpondere, & manifeſtare veritatem. Tantum de Lugo ex Sanchez. Vides? tunc ſolum obſtringunt hi DD. reum, & teſtem, cum Iudex pius eſt, & peritus; ſanè quia propter has circumſtantias præſumendus eſt Iudex,certò legitimè interrogare,ergo iam non ſumus in caſu dubio. Quare, ſi verè perſeuerat omnibus penſatis eiuſmodi dubium, nunquam hi Doctores videntur noſtram Reſponſionem in leui damno limitaſſe, ſolum aliquando ex peritia, & pietate Iudicis, legitimam certò eſſe interrogationem collegerunt.

4. Illud nihilominus aduertendum eſt,quando periclitaretur bonum commune, vel innocentis graue damnum, te interrogatum à Iudice debere ad eius mentem in ſimilibus dubiis reſpondere, ſi ſolum tibi ſubſit leue periculum; quia pugnarent hic tua libertas, & bonum graue innocentis: at bono communi ſemper tuum bonum peculiare eſt poſtponendum: & bonum graue innocentis tuo leui damno, iuxta vulgares charitatis leges, debet anteponi.

S

1. *Scandalum,* Dubitat quis;an ſua actio ſit futura cauſa peccati in proximo, licitène illam exercere poteſt? ſupponimus autem ipſum non intendere peccatum alterius, ſi enim intendat,erit ſcandalum directum, & ſine dubio peccaminoſum, vt dictum eſt *in noſtro opuſc. de exp. confeſſ.lib.2.cap.1.§.17.num.100.*

Reſpondeo recolendo priùs quod *ibid. n.103.* ex Sanchez notaui, plures excuſari à prædicto peccato ſcandali,quod *ibidem* indirectum vocauimus, quia vel ipſi tam praui ſunt, vt eorum malum exemplum parum noceat, vel qui inducuntur, tam faciles ſunt, procliuéſque ad peccandum, vt qui ſuo exemplo occaſionem illis obtulit,non cenſeatur eos moraliter inducere.

Hoc poſito,aſſero licitè prædictam actionem exercere poſſe. Ratio eſt,quia tunc pecco peccato ſcandali, quando actio mea moraliter cenſetur inducere proximum ad peccatum, vt iam dictum eſt, ſed quando dubito an mea actio futura ſit cauſa peccati in proximo, non cenſeor ipſum inducere ad peccatum, ergo, &c. Minor probatur ex Doctrina toties allata, neminem in dubio cenſendum committere delictum,& omnes,niſi contrarium conſtet, debere reputari bonos: *l. Merito.ff.pro ſocio,*lege Menochium *de præſumpt.lib.1.præſ.29. n.18.* docentē præſumptionē, quæ delictum excludit,eſſe omnium fortiſſimā: nā inde fit, vt quoties dubito,an proximus ſit admiſſurus peccatum,debeam deponere, imò repellere hoc dubium, & cenſere illum non peccaturum, atq; adeo putare meā actionem nequaquam inducere proximum ad peccatum.

1. *Sep*

Digitized by Google

1. *Sepeliri in loco ſacro.* Puer, de quo dubitatur, an ſit Baptizatus, in loco ſacro ſepeliendus neutiquam eſſet, quia certò poſſidet in puero Paganiſmus, qui fuit ante Baptiſmum dubius: at ſpectata Eccleſiæ benignitate, ſepeliatur, vſurpando ceremonias ſacras ſub tacita conditione, ſi eſt Baptizatus; ita Bonac. apud Dianam *p.4.tr.3.reſ.69.* Ratio eſt, quia ipſa non præſumitur repellere ab Eccleſiaſtica ſepultura, niſi certò non Baptizatos.

2. Qui ſe ipſum voluntariè interfecit, non eſt Eccleſiaſtica ſepultura decorandus, *c. Placuit, vt qui, 13.q.5* niſi ſigna contritionis fortè dederit antequam ſpiraret. Ita ex Sylueſt. Laym. *lib.3. ſect. 5.tr.3.p.3.c.1.n.*8. ſi quis igitur inueniatur domi laqueo ſuſpenſus, gladio confectus, in puteum proiectus, &c. nec adſint coniecturæ, vtrùm ex ſe an ab alio vel caſu occiſus fuerit, gaudebitne ſacra ſepultura? Reſpondeo gaudebit: ita Couarr. *lib. 2. var. c.1.n.11.* Lauotins *de priſco, & recenti fun. mor. t.2.c.12. à n. 31.* quia in dubio nemo præſumitur delictum commiſiſſe: Contrariæ autem coniecturæ, vt iudex poſſet huic negare humationem ſacram, vehementes eſſe deberent, hoc eſt, euincentes eam vniuerſalem præſumptionem, qua nemo eſt exiſtimandus admiſiſſe delictum. Si certum ſit aliquem ſibi mortem conſciuiſſe, dubitetur verò an ex amentia vel furore, indeliberatè, an verò voluntariè ſana mente id fecerit, Layman. *l. cit.* docet non eſſe ſepeliendum in loco ſacro, quia poſſidet certò delictum, & quia praxis Eccleſiæ eiuſmodi occiſorem arcere ſolet à ſacra ſepultura, niſi ex ſignis conijciat ex aliqua graui cauſa in furorem abiiſſe, ſed tu expende illud Canonis citati (voluntariè) & vide an huic fauere poſſit.

1. *Seruus.* Certum eſt, te meo patri famulatum exhibuiſſe, ſeu ipſi operā tuā locaſſe; Incertum, an mercedem habueris, teneor abſolutè loquendo ego hæres, ad exhibendam tibi congruam mercedem, quia debitum eſt certum, ſolutio incerta, præualet ergo debitum. Dixi (abſolutè) nam ſi obſtet legitima præſcriptio, vel quid ſimile, non verſaremur in dubio, ſed, certa lex eſſet obſeruanda. Lege Molin. *t.1.de iuſt.d.67.* Fag. *lib.1.de iuſt.c.15.n.39.*

De ſeruitiis exhibitis vltro à ſeruis, Vide *v. Donatio, num. 5.*

1. *Simonia.* Contra Simoniacos ſiue communes, ſiue confidentiales ſunt multæ pœnæ, præſertim excommunicatio, & obligatio dimittendi beneficium ſimoniacè obtentum. Et quidem ſi ſimonia fuerit certò & indubitanter commiſſa, te pœnas incurriſſe, non eſt quod ambigamus. Si fuerit probabiliter non commiſſa, eas non incurriſti, quia ſecutus fuiſti, vel nunc ſequi potes opinionem probabilem. At quid in dubio? Scis, v. g. certò te centum aureos dediſſe, ſed dubitas, an dederis in pretium rei ſpiritualis, ſeu rei annexæ ſpirituali, an potius ob aliquid temporale, ſeu ob aliquid quod ſolùm ſe remotè habuerit ad rem illam obtinendam?

Reſpondeo, te non incurriſſe pœnas, quare poſſe te reputare liberum ab obligatione dimittendi beneficium, & ab excommunicatione. Ratio eſt, tum quia in vtroque foro, de quo lege Farinac. *conſ.75.lib.1.* non eſt æquum vt ſubeatur pœna certa pro delicto incerto, *c. Graue 11.q.3. c. Iudicante 30.q.5. c. Habuiſſe. d.33. Inſt. de rerum diuiſione, §. Illud quæſitum, & Inſt. de Act. §. Curare,* tum quia poſſeſſio tuæ innocentiæ præualet, donec certum delictum probetur. Quod ſi, mala fide, te in poſſeſſionem Beneficij immiſiſti, quia ſcilicèt dubitabas de ſimonia patrata, peccaſti quidem ex conſcientia erronea, qua putabas habere malam fidem, & de hoc peccato debes in Confeſſione abſolui: ſed reuera ob rationes dictas nequaquam pœnas incurriſti, quæ fulminantur contra non dubiam ſimoniam: Quare nunc depone illam erroneam conſcientiam, & Beneficium retine.

5. *Sigillum Confeſſionis.* Cadere in ſigillum confeſſionis, peccatum dubiè ex confeſſione notum, dixi *in appendice, ſeu lib.5.opuſc.de confeſſ.c.3.n.20.* nec me ab hac certiſſima ſententia mouent aliqua in contrarium allata nouiſſimè à P. Bardi *de conſc diſcept.6.c 11.p.4.§ 11.*

1. *Solutio debiti.* Debeo tibi centum ex vno, & alia centum ex alio titulo, ſi tibi ſoluam centum dumtaxat, pro tuo debito ſatisfaciam, ſi nihil exprimam?

Reſpondeo. Hic locum non habet quæſtio de conſcientia dubia: conſtat enim id debitum extingui, etiam in foro externo, quod magis grauat debitorem, & ratio eſt, quia quilibet cenſetur operari quod ſibi vtilius eſt, ita de Lugo aliquos citans *t.1.de iuſt.d.16.ſect.6.n.128.*

Hinc debitum ſoluens, cenſetur in dubio velle ſoluere potius pro debito maturato, quàm pro maturando; pro debito nomine proprio contracto, quàm alieno ex fidei iuſſione; pro liquido, quàm non liquido; pro anteriore, quàm poſteriore; pro debito, de quo currit intereſſe, quàm pro mero mutuo. Fauent huic doctrinæ ea quæ dixi *v. Donatio, n.2.*

2. Si tamen debes decurſa, & capitale, & aliquam partem modo dicto ſoluas, pro decurſis ſatisfacies, non pro capitali, quia ad indemnitatem creditoris id meritò decernit *l.1.de ſol. & l. vſur. eod. de vſur.* Quod ſi debita ſint paris oneris, tunc iudicaberis ſoluiſſe omnibus pro rata, quia non eſt maior ratio de vno, quàm de altero.

3. Dictum eſt autem *n.2.* (ſi nihil exprimam) nam ſi debitor verbis dixit, vel mente voluit pro vno potius, quàm pro alio ſatisfacere, tali dicto, vel intentioni ſtandum erit etiam in foro conſcientiæ, quia obligatio tollitur dependenter à voluntate ipſius, quare cùm per illam intentionem iam ablata ſit, non poterit illa obligatio, per quamvis retractionem reuiuiſcere.

4. Sed quid, ſi tibi debeo centum ex quocunque titulo iuſtitiæ, ſiue ex contractu, ſiue ex re accepta, ſiue ex iniuſta acceptione, & interim do tibi gratis centum, ſiue per remunerationem non debitam ex iuſtitia, ſiue gratioſam donationem, nihil exprimendo, imò nihil cogitando de debito illo iuſtitiæ, intelligitúrne extinctum illud iuſtitiæ debitum, quod mihi multum ſine dubio graue eſt? Reſpondeo, licet non extingui ſit probabile, quia debitum non extinguitur, niſi per ſolutionem: hæc autem donatio eſt: Ita Sanchez aliique apud Dianam mox citandum. Tamen etiam eſt probabile extingui, ita Nicol. Baldell. Magiſter in Theologicis meus *t. 1. lib. 5. d.25. n.18.* ex *l. cum ex pluribus, ff. de ſolut.* quia adeſt voluntas ſemper in homine implicita, & generalis ſatisfaciendi, prout poteſt, per vnumquemque actum ſuis obligationibus, quas ipſe habet, tum in materiis aliis, tum in materia iuſtitiæ, ex qua ſententia ſequitur, ſi quis ex deuotione inuiſeret Eccleſiam, recitaret coronam, daret eleemoſynam, Miſſæ intereſſet, &c. & deinde recordaretur, ſe illa voluiſſe, vel à Confeſſario iuſſa ſibi fuiſſe, vel adeſſe præceptum ea faciendi, de quo vide Dianam *p.3. tr.6.reſ.57. & 77.* ſequitur, inquam, non teneri iterum ad ea, quia iam per illam generalem voluntatem illis ſatisfecit: nam propterea is, ait Sanch. *in Dec. lib.1.c.13.n.11.* qui nihil cogitans eleemoſynam, v. g. centum aureorum per totum annum ſparſim pauperibus dedit, ſi deinde aduertat ſe centum debuiſſe reddere ob aliquam obligationem, ad iterum largiendum non obligabitur, & item Beneficiarius, qui centum Eccleſiæ ſuæ deberet ex omiſſione Officij Diuini, ſi eidem Eccleſiæ, nihil de hac obligatione cogitans, ſacram, v.g. veſtem eiuſdem pretij donauiſſet, ad nihil, propter eandem rationem, amplius ſatis probabiliter teneretur. Ita Layman *lib.3. ſect.5.tr.2.c.22. n.9.* & apud Dianam *p.3 tr.6.reſ.57.*

5. Dictum eſt de debitore, quando ex ſe ſoluit debitum: quid de creditore, quando ſibi compenſat de bonis, quæ poteſt clam habere ſui debitoris, pari ne modo cenſebitur ſibi compenſare illud creditum, quod ſibi vtilius eſt? Reſpondeo ita, quod quia longè eſt à noſtro inſtituto, vide fusè apud de Lug. *de iuſtit. 1 d.16 ſect.6.n.119.* Dixi nihilominus de hoc breuiter *ſuprà, verbo Compenſatio.*

1. *Sponſalia.* Si dubium ſit, poſt habita ſponſalia, num aliquis defectus notabilis ſuperuenerit, vel cognitus de nouo fuerit, quæſtio ſolet fieri, an poſſit ſponſus, à contrahendo matrimonio reſilire, & regula quidem vniuerſalis, hæc dari conſueuit, quando ſponſus, quamvis ignoraſſet defectum illum, ita erat affectus, vt ſi illum agnouiſſet,

uiſſet, adhuc contraxiſſet, non poſſe reſilire, quia implicitè habet vniuerſalem quandam voluntatem contrahendi, etiam ſub eo defectu, poſſe, ſi in eo affectu non fuiſſet, quia prædictam voluntatem non habuit, ita Mol. *t.1. de iuſt.d.*:72. Sanch. *de m.lib.1.d.74.n.2.* Audio. Sed noſtra quæſtio eſt, quid ſi de eo animo dubitet ſponſus? (nam ſi probabiliter iudicet non habuiſſe, certè reſilire, formando ſibi opinionem practicè probabilem, poſſet) Reſpondeo tunc expendendum, cum Sanch. *l.1.n.vlt.* Bonac. *de matr.q.1.p.8.n.20.* an id, quod ſuperuenerit, vel de nouo cognoſcitur, afferat ſponſo damnum notabile, néсne: ſi afferat notabile, pro libertate ſponſi decernito; ſecus, ſi ſolùm afferat damnum leue. Ratio eſt, quia ex communiter contingentibus, in priore caſu, præſumitur ſponſus non habuiſſe illam voluntatem; nemo enim vult promittere matrimonium cum tanto ſuo damno: at propter contrariam rationem præſumitur cum leui. Neque dicas, tam in graui, quàm in leui debet vincere certa libertas ſponſi, atque adeò poterit ſemper reſilire: ne id dicas, inquam, quia in damno graui cum præſumatur non affuiſſe voluntas contrahendi, libertas ſponſi poſſidet, at in damno leui, cùm contra præſumatur affuiſſe dicta contrahendi voluntas, non libertas ſponſi, ſed contractus ſponſalitius, eiuſque certa obligatio poſſidet.

1. *Subditus.* Si ambigas primò, vtrùm res tibi à Superiore præcepta, licita ſit, an illicita; Secundò, an legitimus ſit Superior; Tertiò, cùm ſit certus Superior, an nunc excedat in præcipiendo limites ſiue iuriſdictionis, néсne, te non obligari obedire, docent, Vaſq. 1.2. *q.19. n.6.d.66.c.9.à n 51.* Rodriq. *in ſum.v.Obedientia 2.p.c.9.à concl.2.* quia nemo eſt in poteſtate præcipiendi ea, de quibus dubitatur an ſint honeſta, vel an ſint extra ſuam iuriſdictionem, præualet ergo tunc ſubditi libertas. Thom. Sanch. *lib.in Dec.c.3.n.3.* Io. Sanch. *d.33.n 37.* Diana *p.4. tr.3.reſ.8.& 9* docent te obligari in hoc tertio (eſto non obligeris in duobus prioribus caſibus) quia eo ipſo, quod ille Superior eſt, & tu ſubditus, teneris tu obedire, cùm eius certa poteſtas non poſſit vinci à dubia exceptione exemptionis. Vtraque ſententia videtur probabilis.

1. *Suffragium.* Decretum fuit ſuffragiis ſecretis Gabellam, v. g. iniuſtam populis eſſe imponendam, Beneficium, Cathedram, Officium, eſſe huic iniuſtè concedendum, & ſimilia, ad quæ decernenda licèt ſuffeciſſent ſuffragia, v. g. vndecim ex viginti Senatoribus, ſeu electoribus, tamen adfuère quindecim, quid dicendum? nam omnes hi dubitant an ſuffragium ſuum fuerit ex primis vndecim, adeoque, an rem illam iniuſtam ipſi concluſerint, vnde ad reſtitutionem teneantur; eſto peccauerint, quia conſenſerunt decreto iniuſto, vt notat Leſſius *lib.2. cap.13.diſp.3.n.22.& 23.*

2. Reſpondeo tres eſſe ſententias. Prima abſolutè affirmat omnes ad reſtitutionem in ſolidum teneri, quia omnes conſtant vnam cauſam adæquatam; ſicuti enim ſi centum traherent nauim, licèt nonaginta ſufficerent, omnes tamen trahunt, ita in caſu noſtro: ita Merolla *t.1.d.3. c.1. Corol.6. n.* 41. Secunda abſolutè negat: quia ſinguli ſunt in poſſeſſione certa ſuæ pecuniæ, quam non tenentur alteri tradere, niſi obligatio ſit luce meridiana clarior: ita Rebell. Sayr. Henriq. Diana, Granadus, aliique apud de Lugo *t.1.de iuſt.d.19 ſect.2.n.20.* Tertia denique obligat quidem omnes, at non ad totum in ſolidum, ſed ſolùm ad partem pro rata dubij: ita Molin. *t.1.d.736.n.6,* de Lug. *l.c.n.22.* Ratio eſt, quia ſolùm ad partem clara videtur obligatio: ſi quidem omnes inceperunt dare ſuffragium cum dubio, an ipſi eſſent, qui iniuſtè damnum decernerent, & datis ſuffragiis, remanet idem dubium: at *ſuprà, v. Reſtitutio, n.9.* diximus incipientem poſſidere cum dubia fide, eademque dubia fide perſeuerante, reſtituere debere. Cùm ergo ex alia parte omnes ſic dubitent, omnes participare debebunt de obligatione reſtitutionis. Alias rationes vide apud Molin. & de Lugo *loc cit.* nam propterea hæc tertia ſententia eſt excipienda, licèt primam, & ſecundam, tum propter bonas rationes, quibus innituntur, tum propter authoritatem tot Doctorum, non audeam vocare improbabiles; & ſecundæ quidem etiam fauent Doctores citati, & doctrina allata *ſuprà. v. Reſtitutio, n.1.littera E.*

3. Dixi *n.1* (ſuffragiis ſecretis) nam quando ſuffragia ſunt aperta non adeſt ſimile dubium, quare peccabis quidem mortaliter, ſi ſuffrageris rei iniuſtæ iam ab aliis concluſæ, quia conſentis, vt dictum eſt, iniuſto decreto: ita Laym. Tann. aliique apud Dian. *p 1. tr 3.reſ.16 & reſ.32* vbi docet eidem rei concluſæ te non poſſe ſubſcribi: ſed te non obligari ad reſtitutionem, quando tuo ſuffragio impedire iniuſtitiam nequis, docent probabiliter. Idem apud eundem. Quod ſi res iniuſta concludenda à poſterioribus ſuffragantibus ſufficienter erit ſine tuo ſuffragio, tu tamen ſuffrageris inter priores, & peccabis, & reſtituere obligaberis, quia ſic certam cauſam tunc iniuſti damni das, vt docent communiter Doctores, Turrian. Leſſi. *l.c.* Filliuc. Villalob. cum Diana *l.c.reſ.17.* vide de his ſuffragiis multa apud de Lugo *t.1. de iuſtitia,d.20.ſect.1.à n.17 & ſect.2 §.3.n.55.& § 5.n 87.*

1. *Teſtamentum.* Anceps ſum an teſtamento (idem proportionaliter de legato) affuerit fraus, poſſúmne licitè ex vi huius teſtamenti hæreditatem conſequi? Reſpondeo, ſi eius es in poſſeſſione, te in ea firmum ſerua: quia in dubio melior eſt ſemper poſſidentis conditio: ita Sanch. *lib.4. conſc. cap.1. d.* 14 præſertim 7. At ſi hæreditatem nondum adiuiſti, maior eſt difficultas, aſſero nihilominus te poſſe adire, quia fraus & dolus, vtpotè delictum, non ſunt præſumenda, niſi certò conſtent.

2. Imò etiamſi fraudem affuiſſe ſcias non quidem certò ſed probabiliter, idque nunc poſt habitam bona fide poſſeſſionem, non teneris dimittere hæreditatẽ ante iudicia ſententiam, quia inter priuatos, vt ex dictis conſtat contra poſſeſſionem legitimam ſola certitudo, non verò probabilitas præualet. Atque hic eſt caſus allatus *ſup.§.3.n.19.*

3. Sed quid ſi probabiliter adfuit fraus, & nemo eſt in poſſeſſione hæreditatis? Reſpondeo tunc diuidendam eſſe hæreditatem inter probabiliter prætendentes iuxta ratam probabibitatis. Imò idem dicendum erit ex noſtris principiis, etiamſi dubium ſit de fraude, quando nemo puſſidet.

Vide *v. Nomen dubium,n.2.* & *v.Reſtitutio,n.1.& 8.*

Teſtis. Vide *v. Reus & Teſtis.*

Tutor. Vide *v. Nomen dubium.*

V

1. *Venatio.* Dubito an fera laqueo tuo irretita poſſit effugere, néсne, & illam ego capio, An primò tibi debeam feram? An ſecundò tibi ſaltem debeam, quanti ſpes illa valet, quod fortè tua fuiſſet? An tertiò tenear ſaltem ſoluere valorem laboris tui, quo laqueum tetendiſti?

2. Reſpondeo, non debeo primò feram, quia in dubio an fera amiſerit libertatem, ne fera quidem præſumitur eam amiſiſſe: ſi igitur ipſa adhuc libera cenſetur, ergo vtor iure meo illam capiendi. Ita de Lugo *t.1.de iuſt.d.6. num.* 83.

3. Non debeo ſecundò valorem ſpei, ex de Lugo *l.c.* eſto Leſſius *lib.2.c.5.d.11.n.30.* Mol. *d.41.*& Layman *lib.3. tract.1.cap.4.num.12.* dicant pro rata dubij eſſe feram diuidendam. Ratio autem noſtræ reſponſionis eſt, quia licet mihi vti iure meo, eſto per accidens ſequatur fruſtratio ſuæ ſpei in alio: vt patet, ſi ego vtor arte non iniuſta ad habendum Beneficium vel Cathedram, eſto alter ſpe ſua fruſtretur, &c.

4. Debeo tamen tertiò valorem laboris: quia huius certus eſt Dominus ille, quia laqueum parauit, & idem labor mihi viam ſtrauit ad capiendam feram. *Inſt. de diuiſ. §. ex diuerſo, l. adeò ex diuerſo, ff. de rerum diuiſ. l. Qua ratione, ff. de acquir.rer.domin.*

1. *Venditio.* Conſigno tibi veſtam, quam pro me vendas decem aureis, tu alteri vendidiſti vndecim, dubitaſque an potius tu ipſe emeris pro decem, & deinde alteri nomine tuo vendideris pro vndecim, an verò tibi non emeris, ſed abſolutè nomine Domini vendideris; Quid iudicandum? in priore enim caſu tuus erit vndecimus ille aureus, vtpotè pretium tuæ rei; in poſteriore

Digitized by Google

erit Domini, quippe ſuæ rei pretium. Reſpondeo, de Lugo, *de iuſt. tom. 2. d. 26. ſect. 9. n. 152.* aliique laborant in aſſignandis coniecturis, an hæc venditio nomine alieno fuerit, an proprio, & rectè. Verùm, ſi in hoc ſiſtamus, quæſtionem non diluimus; noſtra enim quæſtio eſt, an adhuc remanente dubio poſt expenſas coniecturas, ſtatuendum ſit pro Domino, an pro venditore. Dico igitur ſtatuendum pro Domino veſtis. Ratio eſt toties dicta, quia prius fuit veſtem fuiſſe Domini, & hoc certum eſt, at poſtea dubitatur, an fuerit empta ab hoc venditore, prævalet ergo Dominus.

1. *Virgo.* Defloravit quis Virginem multa promittens, inter quæ, omnibus expenſis, ambigit an intercesſerit promiſſio illam ducendi, vel dotandi, ad quid obligatur? Reſpondeo ad nihil, quia libertas ipſius eſt certa, promiſſio incerta. Vide *v. Vota.*

Idem dico, ſi quis dubitet, an Virginem per fraudem, vim, metum ſeduxerit, in quibus caſibus leges defloratorem vrgent ad dotandum, vel ad damnum alia via reſarciendum. Ita inclinat Pater Bardi *de conſcientia, d. 6. cap. 9. §. 12.* contra Molinam & de Lugo ab eodem citatos. Ratio eſt, tum quia poſſidet certa defloratoris libertas, tum quia nemo præſumitur delictum fraudis commiſiſſe, *l. merito, ff. de dub.*

At certò quis promiſit dictam virginem ducere, vel dotare, ſed dubitat an ab ipſo fuerit virgo inuenta? Reſpondeo iudicandum eſt fuiſſe inuentam virginem, atque adeò ducendam, vel dotandam à defloratore, Ita Menoch. *lib. 6. praeſ. 49. n. 2. & 3.* Mol. *t. 4. de iuſt. tr. 3. d. 104. n. 14.* de Lugo *de iuſt. to. 1. d. 12. ſect. 1. n. 3.* Ratio eſt, quia prior eſt virginitas, illa ergo poſſidet: nec vinci eius poſſeſſio poteſt, niſi ex aliis potentioribus coniecturis colligatur præſumptio contra illam, quales eſſent eam habitaſſe in proſtibulo, habitu meretricio inceſſiſſe, & ſimiles à Menoch. allatæ *loco cit.*

Voti irritatio, Vide *v. Ætas.*

Voti diſpenſatio. Vide *verbo Diſpenſatio.*

1. *Votum.* Si dubites an voueris, vel iuraueris, non obligaris ad votum, ita Sanc. *lib. 1. in Dec. c. 19. num. 36.* & *lib. 1. de matr. d. 9. n. 11.* Rebell. *lib. 1. q. 2. num. 13.* & paſſim, etiamſi magis propendeas, quod voueris, vel iuraueris, modò hæc propenſio lineam dubij non tranſiliat. Ita Caſtro P. *t. 1. tr. 1. d. 3. p. 13. n. 17.* citans Suarium, & vtrumque Sanchez. Ratio eſt, quia ſemper poſſidet libertas, & iniquum eſſet pro debito incerto, certam ſolutionem expoſcere.

2. Idem dic, ſi dubites, an votum, ſeu promiſſio ſe extendat ad illam, vel illam materiam; v.g. an voueris in ieiunio te abſtinere à lacticiniis, &c. iam enim tunc dubitas de eius rei promiſſione; At verò ſi promiſeris, ſeu voueris, ſed anceps es, an ſolueris, ſoluere teneris, quia non poſſidet promiſſio, ſeu votum Ita Sanch. Rebel. *loco citato*, aliique.

3. Si dubites, An res ſint ita notabiliter mutatæ, vt excuſeris à promiſſione, ſanè excuſari non poteris, ita Caſtro P. *t. 3. tr. 13. d. 2. de iuramento, p. 15. n. 4.* ex Sanc. v.g. iuraſti, ſeu vouiſti ingreſſum in Religionem, à quo excuſaris ob grauem habitualem morbum, deinde incipis bene habere, ſed cum dubio, an reſtitutus integrè, teneris ingredi, quia obligatio eſt certa, excuſatio dubia: Sed certè licèt doctrina hæc vera eſſet propter rationem dictam, circa quam tamen lege, quæ *ſuprà* diximus *verbo, Sponſalia*; & expende affectum vouentis: at aliquid peculiare hic haberi poſſit, per quod excuſaretur quis ab ingreſſu; ſi enim ingrediendo ſubiret etiam ſub ſolo dubio, graue periculum reincidendi in morbum, excuſaretur, eo modo, quo *ſuprà, v. Hora Canonica, n. 2.* diximus excuſari quempiam à præceptis in ſimili dubio periculo.

4. Si certus ſis te vouiſſe ieiunium, v.g. Sabbati, ſed dubitas, an dictus dies ſignatus à te fuerit, ob deuotionē eius particularem, an verò tanquam terminus, ne ſcilicet differretur ieiunium vltra illum diem: tunc, tranſacto ſine ieiunio Sabbato, debes adhuc ieiunium, quia poſſidet votum, certus enim es de illo, incertus de termino. Ita Suar. Azor. cum Bonac. *d. 4. de voto, q. 2. p. 5. §. 1. n. 1.*

5. Si dubites, an tua verba continuerint promiſſionem potiùs, quàm propoſitum, non teneris, quia dubius es de ipſa ſubſtantia promiſſionis, certus de tua libertate.

6. Sed quid, ſi certò vouiſti, vel iuraſti, at ambigis, An animum te obligandi habueris per illa verba, ſeu per illud iuramentum; & quid ſi dubites, an tua verba inuocationem Dei, quæ eſt de eſſentia iuramenti, ſaltem tacitè continuerint? Reſpondeo, Suar. *de voto, lib. 4. c. 6. n. 3. t. 1. tr. 1.* Caſtro P. *d. 3. p. 19. n. 4.* Metoll. *t. 1. d. 3. c. 3. d. 2. coroll. 3. n 84.* aliique, cenſent in vtroque caſu te obligari, quia poſſidet promiſſio, quæ certò voce tenus emiſſa eſt, & conſequenter, cùm nemo ſit præſumendus voluiſſe peccare, aliud proferendo verbis, aliud habendo in animo, præſumendum eſt affuiſſe certum animum ſe obligandi. Puto tamen non eſſe improbabile te nequaquam obligari, ita Alponſus de Leone, quem citat, & ſequitur Caram. *lib. 3. Theolog. mor. n. 1338.* quia poſſidet libertas, & dum ſolùm vocetenus eſt promiſſio, verè dubitatur de ſubſtantia ipſius, dum dubitatur an animus ſe obligandi, vel Deum inuocandi affuerit; ergo eiuſmodi dubitatio non poteſt prævalere contra certam libertatem. Nec obſtat allata præſumptio, iuxta quam fateor Iudicem iudicare debere contra promittentem: at in conſcientia, ſi verè dubitetur, prævalebit, vt dictum eſt, libertas.

7. Si, cùm certò promiſeris, vel voueris, dubitas, num promiſeris ingredi Religionem aliquam indeterminatè, an determinatè hanc, Vel num promiſeris caſtitatem perpetuam, an temporalem, Vel num Religionem hanc ſtrictam, an illam laxiorem, Vel num voueris dare centum, an ducenta; Num maiores menſuras, an minores; Vinúmne optimum, an mediocre; Totúmne Roſarium recitare, an tertiam eius partem, & ſimilia; potes eligere quod minus eſt; quia in hiſce omnibus poſſidet libertas, quæ non eſt à ſuperueniente dubio comprimenda, *c. ex parte, de cenſ.* & *ibi* Gloſ. & Abbas; lege item Metoll. *t. 1. d. 3. c. 3. d. 2. coroll. 3.* Caram. *l. c. à num. 1339.* Suarium *t. 2. de Rel. tr. 6. lib. 4. c. 8. n. 8.* Idem eſſe in legatis dixi *v. Legatum*, vbi notaui, & mox aduertam neceſſariam cautionem.

8. Propterea rectè docet Sanchez, *in Dec. lib. 4. c. 13. n. 15.* ſi vouiſti orationem, vel eleemoſynam, ſatis eſſe recitare vnum Aue, vel vnum largiri obolum, ſi vouiſti dare plures res, ſatis eſſe dare duas, quod ſcilicet minus, minúſque grauat vouentem. Vide *v. Eleemoſyna.*

9. Propterea item, ſi vouiſti ſub conditionibus aliquibus, & dubitas; an ſub iis copulatiuè, an disiunctiuè, potes putare, quod copulatiuè, quia id minùs te onerat, v.g. promiſiſti ieiunium ſi tuus pater abſens conualeſceret, domúmque rediret, nec potes dignoſcere an vtramque conditionem ſimul intenderis, an tantùm vnam, v.g. ſanitatem, potes putare vtramque intendiſſe, &c. Ita Sanc. *l. c. 2. 2. n. 20.*

10. Propterea etiam, ſi dubites an in voto ieiunandi omnibus vigiliis, vel Sabbatis, v.g. incluſeris vigiliam Natalis Domini, potes ientaculum pingue tunc aſſumere, quia potes eligere quod minus te grauat; ita Sanc. *l. c. c. 11. n. 65.* aliique paſſim apud Bardi *de conſcientia, d. 6. c. 1. §. 14. n. 2.* Adde te certum eſſe de conceſſione illud pingue tunc aſſumendi, incertum de obligatione, ergo prævalet ius conceſſionis.

11. Pari modo, ſi certus es, te vouiſſe non ludere ſub pœna largiendi in eleemoſynam vnum aureum; vel certus es te vouiſſe ieiunium in vigilia, v.g. Beati Aloyſij, at incertus, num ſolùm pro prima vice qua ludis, vel pro prima vigilia anni: non obligaberis, niſi pro prima vice, vel pro primo anno. Ita Sà *v. Votum, n. 26.* Ratio eſt iam dicta, quia potes eligere quod minus eſt.

12. Ex eodem principio reſolue id quod alij, vt Bardi *l. c. §. 31. latè*, ex aliis principiis rectè item ſtatuunt, vtrùm ſcilicet, qui vouit non habiturum copulam cum fœmina, & ſine dolo incertus ſit, an intellexerit etiam de copula licita, vtrùm, inquam, poſſit licitè vxorem

ducere

ducere, illámque cognoſcere? Dico enim poſſe, quia poteſt eligere, quod minus eſt. Et certè votum eſt ſtricti iuris, atque adeò odioſum, ſiquidem eſt lex, quam ſibi imponit contra ſuam libertatem vouens, ergo coarctāda eſt ad interpretationem ſtrictam, non verò extendenda ad latam includendo in caſu dicto etiam copulam licitam.

13. Ad hæc, ſi certò ſcias te vouiſſe, v.g. Caſtitatem, dubites autem in ſæculóne, an potius in Religione ſolemniter emittendam, non teneris ingredi Religionem, quia potes eligere quod minus eſt, cùm in hoc caſu pari modo poſſideat libertas manendi in ſæculo, ſerua igitur in ſæculo caſtitatem. Ita Caram. *l.c.n.*1381.

14. Eodem modo, ſi ambigis, an voueris caſtitatem abſolutè, an conditionatam, ſi Religioſus, v.g. fieres, potes iudicare te conditionatam vouiſſe, quia id minus eſt; Ita Sanch. *in Dec lib.4.c.16.n.*134. An autem debeas ponere dictam conditionem, ſi à te dependeat, dicetur *infrà, cum de voto conditionato.* Quod ſi certò ſcias vouiſſe ponere aliquam conditionem, teneris illam ponere: at ſi dubitas, non teneris propter regulam generalem toties repetitam, quia præualet tunc libertas.

15. Inſuper, ſi dubites, vtrùm voueris abſolutè caſtitatem, v.g. ad honorem Dei, an ſub aliqua conditione, vel pœna, ſi ſanitatem receperis, vel ſi luſeris, potes tibi perſuadere ſub conditione, vel ſub pœna vouiſſe, atque adeò ex ſententia probabili, *infrà* dicenda, votum tuum non eſſe reſeruatum, id enim certè minus eſt. Si dubites an conditio ſub qua vouiſti fuerit impleta, nécne? cenſeto non eſſe impletam, quia tunc dubium eſt de ipſa eſſentia obligationis. Et quia quando (licet certò quid voueris) dubitas, ſeu non recordaris, an gratiam, v.g. ſanitatem, ad quam impetrandam, votum direxiſti, obtinueris, nécne, dubium cadit ſuper conditionem, an ſcilicet illa fuerit adimpleta, ideò propter eandem rationem præualebit tua libertas, nec voti reus eris. Colligitur id ex Sanchez *lib.4. ſum. cap.*25.*n.*9.& *cap.*16.*n.*3. Ita idem *ib.c.*23.*n.*29.

16. Deinde, ſi dubites vtrùm voueris perſeuerantiam, vel profeſſionem, an ſolum ingreſſum, teneris ſolum ad ingreſſum, quia hoc minus vtique eſt. Ita Suar. *tom.2.de rel.tr.6.lib.4.c.8.n.7.* lege item Sanch. apud Dianam *p 4.tr.3.reſol.*36. Caramuël *Lib.3. Theol. mor.n.*1465. & *in Reg. S. Ben. n.*460. non improbabiliter notat, hunc ne ad ingreſſum quidem teneri. *Ratio eſt*, inquit, *quia malum eſt ingredi cum animo egrediendi, nec certè vllus prudens id iuueni ingenuo conſuleret. Adde hunc mendacem, & iniurium ipſo facto fore contra Religionem, qua nec illum exciperet, nec illi victum exhiberet, ſi eo animo instructum illum eſſe ſubodoraretur.* Verùm id aliquantulum illuſtremus. Tribus enim modis contingere eiuſmodi caſus poteſt. Primò, ſi ſimul voueas per modum vnius ingreſſum ſimul, & egreſſum paulò poſt faciendum, & hoc pacto certum eſt votum eſſe inualidum, quia totum complexum eſt malum, dum continet vnam partem malam, ſcilicèt egreſſum, qui ſaltem ex ſuppoſitione ingreſſus, & nulla rationabili exiſtente cauſa, malus eſt, & inconſtantiam ſapit. Secundò, ſi ingreſſum ſolum voueas, de egreſſu, vel nihil decernas, vel ſolum de illo timeas, vis tamen ingredi, ſaltem ad probationem: & hoc modo validum eſt votum, quia totum, quod vouetur, bonum in ſe eſt, & ſeruari cum laude poteſt. Tertiò, ſi voueas ingreſſum, & ſimul proponas, ſed non voueas, egredi. Dico hunc eſſe caſum Caramuëlis, & ſatis probabiliter votum hoc validum nequaquam eſſe. Dices cum aliquibus, vt Bardi *de conſc. d.6.c.1.§.*21. At totum, quod vouetur, ſeruari cum laude poteſt, ingreſſus enim in Religionem, qui ſolus vouetur, bonum quid eſt. Reſpondeo, Nego antecedens, nam ingreſſus, prout refertur ad egreſſum, quamuis ſola voluntate propoſitum, & non promiſſum, malum quid eſt, quippe iam refertur ad egreſſum, qui poſito ingreſſu bonus eſſe non poteſt, cum pari modo ſit contra conſtātiam, & contra Religionem nolentem acceptare eum, qui hoc animo laboret.

17. Redeo ad libertatem, qua potes id, quod minus eſt, in dubio eligere. Notare enim oportet id quod *v. Legatum*, etiam notaui: non ratò id, quod minus eſt eligi à te non poſſe, ſi ex communiter contingentibus, ex vſu loquendi, vel ex aliquibus adiunctis colligatur, te verè promiſiſſe, quod maius eſt: nam tunc, vt ex ſe conſtat, non eſſemus in caſu dubij, v.g. ſi in tua regione menſura vſualis ſit magna, parua verò eſſet extraordinaria, magnam debes, ſi menſuram vouiſti.

18. Rurſus, ſi vouiſti Calicem, & dubitas, an voueris aureum, argenteum, an ſtanneum; argenteum, ſaltem quoad cuppam, debes: quia nomine Calicis intelligitur is, qui ſit aptus ad vſum ſacrificij. Simili modo ſi vouiſti non permanere in ſæculo, debes Religionem ingredi: quia illud (non permanere in ſæculo) hoc ſonat, id eſt, Religioni ſe tradere, non autem eremiticam, v.g. vitam aſſumere, vel quid ſimile.

19. Si dubites num voueris, ſeu promiſeris deliberatè, ex eo quia dubites, an promiſſio fuerit facta tempore ſomni, ebrietatis, vel phreneſis, obligaris, ex Sanchez, *lib.4.in Dec.c.1.num.*14.& 15. quia conſtat de promiſſione, ambigitur de excuſatione. At Caſtro Palaus, *t.1.tr.1.d.3.p.*11. *num* 4.& 7. meritò probabile etiam eſſe ait, te non obligari, non enim eſt omnino verum tunc conſtare de promiſſione, ſi quidem dum dubitatur, an affuerit plena deliberatio, dubitatur de eo, quod neceſſariò requiritur ad promiſſionem, atque adeò dubitatur de ipſa promiſſione.

20. Si certus de promiſſione, vel voto, anceps ſis an promiſeris tempore amentiæ, idem propter eandem rationem dicendum eſt cum Caſtro P. *l.c.n.*8. ſolum perdiligenter eſt aduertendum, difficulter oriri poſſe eiuſmodi dubium: Primò, quia, ex communiter contingentibus, is, qui certus eſt de ſuo voto, certus eſſe debet de ſuo vſu rationis, nunquam enim inſanus vouere ſolet: ergo ſi vouet, ſanus eſt: Si vouit, ſanus fuit. Secundò, quia qualitas, quæ naturaliter ineſt, ſemper adeſſe ſupponitur, niſi clarè conſtet de oppoſito: at vſus rationis naturaliter homini ineſt, ergo, &c. Si tamen omnibus his perpenſis, adhuc res eſt dubia, iam dictum eſt *num.*19. probabiliter ex Sanchez obligari, & probabiliter ex Caſtro Palao, non obligari.

21. Quod ſi dubites an promiſſio facta fuerit ſine deliberatione ex eo, quod fuit emiſſa tempore iræ, vel ſubitæ paſſionis, eodem, quo dictum eſt, modo, non obligaris, ita Suar. *lib.4.de voto, capite 6.numero* 10. quia dubitatur de eo, quod neceſſariò requiritur ad conſtitutionem liberæ, atque obligatoriæ promiſſionis. Moneo tamen hic iterum, iterúmque regulariter non adeſſe eiuſmodi dubium, quia ſubita ira, vel paſſio non ſolet ſufficienter vſum rationis tollere; ſecùs occidens aliquem ſoleret excuſari à peccato, quem tamen regulariter non excuſamus: ita Th. Sanch *lib.1.de matrim.d.8.n.*19.

22. Si voueris, vel iuraueris aliquid, quod nunc dubitas, an ſit licitum, nécne, nec potes fieri certus de qualitate rei promiſſæ, ad nihil obligaris, quia certa eſt tua libertas, ſed dubia obligatio, cùm rem non eſſe illicitam, de eſſentia ſit obligationis voti. Quid ſi dubitetur, an votum ſit de meliori bono, *infrà, lib. 3. de voto, c.*5. explicando? Reſpondeo tunc te obligari ad exequendum illud bonum, quia eiuſmodi votum honeſtum eſt, nec habet, vnde maculetur, & totum ſeruari, cum laude poteſt: ita Sanch. *in Dec. lib.4.c.6 num.*6. At quid dicendum, ſi certum ſit, votum, vel iuramentum eſſe de re indifferenti, dubium verò an de re bona? Reſpondeo eiuſmodi votum, vel iuramentum ſoli Deo factum non eſt validum, quia inualiditas eſt certa: vota enim, & iuramenta ſoli Deo exhibita neceſſariò debent eſſe de bono, vt *infrà, lib.3. cap.3. de iuramento, §.3.n.7.* dicetur: at Iuramentum homini præſtitum, validum erit, quia iuramenta, vt item *infrà, ib.num.*11. dicetur, homini præſtita valida ſunt de re indifferenti.

23. Si certus ſis te vouiſſe viſitationem, v.g. Virginis Lauretanæ, ſed verè dubitas, an in eo voto incluſeris laborem peregrinationis ad illam, ſatisfaciéſne huic

voto ſi recreationis cauſa, vel negotij inueniaris Lanreti, & ibi Sanctiſſimam Virginem viſites? Reſpondeo ſatisfieri, non ſolùm ſi illuc eas animo & viſitandi, & negotiandi, vt certum aſt ex Caſtro P. *tom.3.tr.15.diſp.1. cap.12.n.9.& 10.* ſed etiam ſi caſu illic inueniaris, & non animo viſitandi, illuc acceſſeris. Ratio eſt toties repetita, quia certus es de tua libertata, incertus an incluſaris dictum laborem peregrinationis, atque adeo num adſit votum de labore, ergo præualet libertas. Quando eſt dubium, qualis ſit finis voti, malúſne an bonus, an indifferens, vtrùm valeat votum, dicetur commodius *lib.3.c.11.§.2.à n.10.* Superſedeo à ſexcentis ſimilibus; nam ex allatis facilè non allata diluentur.

Vſura. Vide *verbo Mutuum.*

Atque hæc de conſcientia dubia, nimis fortaſſe contra noſtrum inſtitutum prolixa, ſed profectò nequaquam inutilia, ſufficiant.

§. VIII. *De Conſcientia ſcrupuloſa. Vnde oriatur, & quo modo cognoſcatur ſcrupulus.*

1. EX dictis *ſuprà*, *§.1.num.6.* cognoſcis ſcrupulum eſſe leue fundamentum, ſeu argumentum, quo quis mouetur ad credendum aliquid crimen eſſe, quod re vera non eſt: ſcrupuloſum autem eſſe illum, qui motus ex his leuibus fundamentis exiſtimat cum errore, vel dubitat, aliquid eſſe peccatum quod non eſt. Oritur eiuſmodi ſcrupulus ex variis cauſis; ſcilicet ex dæmone ſuggerente, ex conſortio cum hominibus ſcrupuloſis, ex ignorantia, addita aliquando ingenij perſpicacia, qua quis cognoſcit obiectiones contra ſuam actionem, ſed neſcit eas ſoluere, ex capitis imbecillitate, ſeu læſione imaginationis, ex mala corporis conſtitutione, præſertim melancholia, ex animi infirmitate, præſertim puſillanimitate, ex nimio amore ſui ipſius, ex lectione librorum caſuum conſcientiæ in indocto, ex Deo ſic diſponente ſiue ob pœnam multorum peccatorum, quæ quis commiſit in adoleſcentia, ſiue ob maius hominis bonum, eiúſque exercitium, & purgationem. Ita Azor. *p.1.lib.2.cap.20.q.5.* Sayr. *lib.2.cap.14.num.19.* Rodrig. *in ſumma 2.p.cap.54.n.1.*

2. Sed difficultas hic in eo verſatur, ecquanam ratione, quis deprehendat ſua argumenta ſcrupulos eſſe, ſéque eſſe ſcrupuloſum? ipſe enim ſemper putat illud, quo hic, & nunc mouetur ad credendum, hoc eſſe peccatum, cum non ſit: non eſſe leue argumentum, ſed graue, & ſolidum; Si enim eſſe leue aduerteret, iam non ſineret ab illo moueri, atque adeo ſcrupuloſus nequaquam eſſet.

3. Dico (hic & nunc) nam non rarò contingit, vt quis ſiue ex dicto Confeſſoris, ſiue ex experientia, quod ſua argumenta, quæ alias ſibi ſolida videbantur, inuenerit leuiſſima, ſe cognoſcat eſſe veluti habitualiter ſcrupuloſum; verùm deinde, in ſingularibus actionibus, leuia illa fundamenta ipſi offerantur ita grauia, vt ſecundum illa cogatur operari, & conſequenter errare.

Confeſſarius certè, ſiue alius, vel mediocriter doctus faciliùs ſcrupulos aliorum, quàm ſuos deprehendet, quia in re aliena facilius actionum momenta, qualia ſunt, cognoſcuntur. Quoniam igitur ſcrupuloſum ex ſe ſua actualia damna cognoſcere difficile eſt, vtatur ſequentibus remediis mox afferendis.

Et quidem, qui ſcrupulis angitur, caligat aliquando in vna materia, aliquando in omni: Alij ſcrupulis opprimuntur in peccatis præteritis perperam, (vt ipſi putant,) ſeu ſine dolore confeſſis: Alij in actionibus præſentibus exhibendis: Alij in cogitationibus, quibus ſe ſemper conſenſum præbuiſſe formidant: Alij in aliis, ideo remedia ſequentia partim vniuerſalia ſunt, partim in vno, alióve genere, vt nimirum iis vti quiſqua poſſit, quibus indiget.

Inſtructio Scrupuloſi pro ſe ipſo.

4. Primum, & penè dixerim, vnicum remedium eſt pro omni claſſe ſcrupuloſorum, vt eiuſmodi morbo laborans eligat pro Confeſſario, vel animæ directore virum doctum, & pium, cuius conſilio paratus ſit omnino acquieſcere. Val. *tom.1.diſp.2.quæſt.14.p.4.q.5.* addens hoc remedium continere omnia remedia. D. Antonius, Syluester, Nauarrus ab eodem citati. Niſi ſic animo ſit paratus, & in operando deinde verè Confeſſario obediat, vel certè conetur, pro incurabili illum habe. Acceſſit ad me olim fœmina nobilis innumeris agitata ſcrupulis, totaque vrbe vt talis cognita, ſpopondi me illam, pro virili parte, directurum, modò mihi promitteres ſe paratam eſſe obſequi meis conſiliis, nec ad Confeſſionem iterum peccata deferra, quando ego non deferenda iudicarem, ad ſacram Communionem accedere, quando præciperem, & alia eiuſmodi. Noluit bona mulier hæc mihi promittere, quare illam vt immedicabilem dimiſi, veluti dimiſſam deinde cognoui à pluribus prudentiſſimis Patribus fuiſſe.

Eiuſmodi generis hominis, pro cerebro læſis habe, non pro ſcrupuloſis.

5. Primum igitur, vt dico, remedium eſt, vt ſcrupuloſus animæ ſuæ Directori ſe ſubdat omnino, illíqua credat, atque ea faciat, quæ is imponit, & quamuis ipſe deprehendat grauiſſima argumenta peccandi, deponat libens conſcientiam ſuam ex ſola authoritata Confeſſarij ſic docentis. Nec erit neceſſe mutare ſuum iudicium, ſeu habere rationes intrinſecas, quibus euacuet ſua illa argumenta, ſed ſatis eſt, vt putet ſe etiam ſtante ſuo illo iudicio, non peccare: & certè de facto coram Deo non peccat, quia ſequens ſui directoris dictamen, id quod probabile eſt ſequitur, atque adeò practicè prudenter operatur: ita Vaſquez, Leſſius, Th. Sanchez, Coninch. Salas, Layman, aliique apud Ioan. Sanch. *diſp.41.nam.7.& 8.*

6. Secundò: quæ diximus, faciat ſcrupuloſus, non ſolùm ex actuali, vt ſic dicam, Directoris conſilio, ſed etiam habituali, hoc eſt, ipſemet ex ſe operetur iuxta doctrinam Directoris, vel iuxta regulas ſequentes, abſque neceſſitate eadem apud Directorem deferendi: imò nec deferat, & data opera faciat contra ſuos ſcrupulos; prudenter enim gerit, ita operando; quod ſi fortè inueniat aliquando ſe verè malè egiſſe, malè quidem materialiter ſe geſſiſſe, non verò formaliter, atque adeò non peccauiſſe, pro certo, & explorato habeat: ita Vaſquez, Sayr. Valentia citati à Ioan. Sanch. item Marolla *tom.1. diſput 3.cap 3.dub.2 num.381.*

7. Tertiò. Nihil putet eſſe mortale, niſi quod manifeſtè, & abſque formidine mortale videatur, v. g. non putet ſe conſenſiſſe turpi cogitationi, infidelitati, blaſphemiæ, &c. niſi certò, & penè dixerim euidanter videat conſenſiſſe; conſenſiſſe autem difficillimum ſanè eſt in timoratis horum conſcientiis, qui potiùs mori eligerent, quàm mortaliter peccare. Expedit etiam ſimiles cogitationes ſpernere, nec eas vt peccata aperira Confeſſario; peccata enim vere non ſunt: ita Granad. *p.2.tr.12.d.1.num.8.* Immò aliquando poteſt quis adeò eſſe ſcrupuloſus, vt niſi iurare poſſit illud eſſe mortala, credere non debeat eſſe mortale; ita Vaſquez *p.1.diſp.67. cap.72.num.8.* Addit Ioan. Sanchez *l.c.num.24. fin.* & meritò, aliquos ita ſcrupulorum tenebris offundi, vt quod primò in mentem venit, ſtatim admiſiſſe putent. (cognoui ego quoſdam huius ingenij.) Ij igitur etiamſi putent ſa poſſe iurare in cogitationibus eiuſmodi mentem voluntariè fixiſſe, ſibi perſuadeant non ita eſſe, & tunc ſolùm credant peccaſſe, quando in actum exteriorem proruperunt.

8. Quartò. Qui confeſſus eſt diligenter, vt ſibi tunc videbatur, vno varbo, bona fide, & deinde incipit dubitare, an ſit confeſſus aliquod peccatum, vel circumſtantiam, vel numerum, an cum dolore, &c. certò credat ritè ſe geſſiſſe, nec indigere noua confeſſione, licèt aliqua peccata relinquenda ſint per accidens, non confeſſa, ita Caiet. *v. Scrupulus,* qui vehementer commendat hoc conſilium. Caſtro P. *tom.1.tr.1.diſput.4.part.2. nam.4.* & quidem Sà *v. Dubium, num.5.* ſic ſcribit: *Scrupuloſus non teneatur fateri, niſi quæ poteſt iurare, & feciſſe peccata*

Digitized by Google

peccata mortalia, & ſe nunquam fuiſſe confeſſum. Imò ex modò dictis habes, nec cum iuramento aliquibus eſſe fidem: vnde abſolutè ij, qui ſcrupuloſi ſunt, non tenentur fateri peccata, ſiue alias confeſſa, ſiue ante confeſſionem bona fide factam commiſſa, tum quia ipſos ea confeſſos eſſe præſumendum eſt, tum quia ne ipſorum ſcrupuli foueantur, à tali confeſſione ſunt excuſandi. Certè ſcrupuloſo concedi aliquando facere confeſſionem non integram materialiter, diximus *Opuſc. de confeſſ. exped. lib. 2. cap. 10. § 1. n. 22.*

9. Quintò: Scrupuloſo ſufficit mediocrem diligentiam apponere ad examinandam conſcientiam pro confeſſione. Imò in timoratis, & frequenter confiteri ſolitis modiciſſima ſufficit: ij enim ſi peccarent mortaliter, ob oculos certè peccatum ſemper haberent, ita Ioan. Sanch. *diſp. 41. num. 17.* Facit ad hoc id, quod narrat de Lugo *de pœn. diſp. 16 ſect. 14. n. 591. Quidam iuuenis nobilis, & quoad reliqua prudens, ſed nimis ſcrupuloſus, cum confeſſionem generalem totius vitæ facere vellet, per quindecim dies ſe ad illam præparauit, & plurima folia de ſuis peccatis ſcripſit, quibus legendis multi dies non ſuffecerunt. Sed neque his contentus nouum adhuc examen inſtituit, quo facto, cum iam per dies aliquot confiteri cœpiſſet Valliſoleti, vbi ipſe cum regia curia morabatur, in eas tandem anguſtias confeſſionis occaſione redactus eſt, vt ipſemet pugione ſe lethaliter percuſſerit, Deo tamen prouidente, vt ante mortem poſſet iterum confiteri.* Hæc de Lugo. Hic ergo nonne à tam exacto examine ac rigoroſa confeſſione erat excuſandus?

10. Sextò, multum confidat in gratia Dei, humilis animo ſit, ſe aliorum iudicio ſubmittere aſſueſcat, Deum, Sanctoſque aſſiduè deprecetur. Fertur Cardinalis Bellarminus probitate, & Sapientia toto orbe clarus affirmaſſe, tum demum à ſe ſcrupulos receſſiſſe, cum affulſit lumen, quo cognoſceret ſe non ſuis meritis, ac diligentia, ſed Dei miſeratione, & Chriſti meritis fore ſaluandum.

11. Septimò, ſi eſt melancholicæ complexionis, abundentque humores, ſumat pharmacum, vtaturque honeſtis recreationibus cum bonis amicis, ita Sylueſter *v. Scrupuloſus, n. 6.* Azor. *p. 1 l. 2. c. 10. q. 6.* ſed non familiariter agat cum ſcrupuloſis, ne magis inficiatur, abſtineatque ab immoderatis vigiliis, & ieiuniis: Ita Io Sanch *d. 41. n. 13.*

12. Octauò, ſciat ſe aliquibus regulis generalibus, & quidem benignioribus vti poſſe, v. g. licitum eſſe ſequi quamcunque opinionem probabilem, etiam minus tutam: Probabile eſſe id, quod aliqui Sapientes docent: ita Merolla *tom. 1. diſp. 2. c. 3. d. 3. n. 385.* Non oportere abſtinere ab iis, quæ docti, & timorati faciunt, vel etiam, quæ ſine ſapientum reprehenſione alij vſurpant. *Ibid.* Vota dubia an ſint emiſſa, & præcepta, an ſint impoſita non obligare *ſuprà § 7. v. Vota, & v. Leges.* Confeſſiones abſque dolore ſufficienti non ex induſtria factas, vel dimidiatas, non eſſe repetendas, ita Merolla *ibid.* lege noſtrum opus *de confeſſ. lib. 2. c. 1. § 4. n. 29.* poſſe quempiam vti epicheia in legibus poſitiuis: hoc eſt, non peccare eum, qui violat legem ſecundum mentem Legiſlatoris; licèt offendat verba legis: nec peccare eum, qui eam obſeruat iuxta communem ſenſum bonorum, licèt is ſenſus laxior videatur: ita S. Thom. *2. 2 q 120.* leges ciuiles de facto, vel rarò, ex Cajet. *in ſumma, v. Clericus, & v. Ieiunium,* Imola, Felino apud Nauarr. *in ſumma, cap. 23. n. 55.* vel certè, ex Bonac. *de legibus, diſp. 1. q. 1. §. 1 num 1 fine,* non frequenter obligare ſub mortali: Eccleſiaſticas item nec multum frequenter, vt latè diximus *Opuſc. de Sacr. Miſſa lib. 3. c. 2. § 8. n. 7. & 9.* iuncto *n. 17.* in audiendo Miſſam de præcepto, vel recitandis horis ex obligatione ſatis eſſe attentionem externam, vnde poſſe quemlibet voluntariè diſtrahi: ſic Coninch. Layman, Hurtad. Sylueſter, aliique citati *in dicto opuſc lib. 2. c 3. n 5.* peccata dubia pro ſcrupuloſis non eſſe ſub obligatione Confeſſori aperienda, ſic Suar. Granad. Bec. aliique relati à Ioan. Sanchez *diſp. 41 n. 16.* Caſtro P. *tom. 1. tract. 1. diſp. 4. punct 2. n. 4. in noſtro opuſc Meth confeſſ. lib. 1. c. 1. § 3 n. 16.* multò minus numerum dubium, vel dubias circumſtantias, imò omnia peccata dubia pro his cenſenda non eſſe peccata: ſic iidem, & de Lugo *de pœn imperfect. ad Lectorem.*

Inſtructio Confeſſarij pro ſcrupuloſo.

13. Is ſeruanda omninò curet ea, quæ modo pro remediis ſcrupuloſorum dicta ſunt, ſed inſuper ex prædictis ſuas & ipſe regulas ſequentes colligat.

Primò, non permittat ſcrupuloſum ſuos ſcrupulos tanquam peccata confiteri: audiat nunquam confeſſiones eius generales, niſi certiſſimè conſtet de neceſſitate, illique perſuadeat, vt à peccatorum præteritorum memoria perinde ac dæmonum ſuggeſtionibus abhorreat, cogitationes turpes, infidelitatis, blaſphemiæ, ſi ſemel aut iterum audire velit à ſcrupuloſo Confeſſarius, iudicans id ad curationem, & conſolationem pœnitentis conferre, id faciat, cum Io. Sanch. *d. 41. n. 14.* Thom. Sanch. *in Dec. lib. 1. c 10. n. 81. fine,* verùm perſuadeat pœnitenti, ſe non ad confeſſionem, ſed ad conſilium audire, ſi non ſint certò peccata. Ita Io. Sanch. *l. c. n. 34.*

14. Secundò, dubitationes, & hæſitationes ſcrupuloſi In mitiorem partem ſemper interpretetur, ſic Caſtro P. *l. c.* memor prædictæ Doctrinæ, quod dubia quæ ſunt ab aliis confitenda, non ſunt à ſcrupuloſo, & dubia, quæ pro aliis fortaſſe peccata cenſentur, non præſumuntur pro ſcrupuloſo. Interrogationes minutiores, & fortaſſe neceſſarias pro aliis, ad cognoſcendas ſpecies peccatorum, non inculcet. Scitè de Lugo *loc. cit. Requiritur prudentia Confeſſoris, ne nimium pœnitentem torqueat aliis & aliis interrogationibus minutiſſimis, ſciens quod nunquam ita exactè illum examinabit, vt ab alio doctiore non poſſet vlterius interrogari: ſicut etiam ex parte pœnitentis prudentia requiritur, ne ſe in examine conſcientia nimium vexet. ſed humano examine contentus ſit.* Hæc ille: Si ergo id dictum eſt de cæteris, quid dicere de ſcrupuloſo debeamus?

15. Tertiò, Eum ſæpè Deo commendet, erigat animo; interdum item iuuabit aſperè eum reprehendere, ac dimittere, ſi quando acquieſcere iudicio directoris refugiat.

16. Quartò, aſſuefaciat ſcrupuloſum, vt ſuo directori pareat obedientia cæca; ne director ſui conſilij rationes, & doctrinas ſcrupuloſo regulariter afferat; experientia enim comperi, maiores ſcrupulos ab illa eum deducere, & ſic magis offuſcari.

17. Quintò, docet non immeritò Vaſq. *p. 2. diſp 67. cap. 2. n. 8.* difficilè remedium poſſe adhiberi iis, qui laxa conſcientia, cum faciles ſint ad multa peccata committenda, ſcrupuloſi in ipſis ſunt actionibus, vel in confitendo, pro his ergo aliud remedium non ſuppetit, niſi quod à Confeſſario ad Dei timorem, & ad frequentes Confeſſiones, & Communiones adducantur. Interim tamen, ſi verè ſint ſcrupuloſi, non eſt cum illis tam ſeuerè, vt cum aliis agendum, ſed regulæ prædictæ cum iiſdem beneuolè, & prudenter ſunt obſeruandæ: ſecùs facilè propter moleſtiam, quam ſentiunt, & propter laxam conſcientiam, qua laborant, omnem Confeſſarij curationem diffugient, peribuntque.

FINIS LIBRI PRIMI.

Laus Deo, Beatiſſimæ Virgini, ac Beato Aloyſio.

Digitized by Google

LIBER SECVNDVS.

DE PRIMO DECALOGI PRÆCEPTO.

Vnum Cole Deum.

1. NIsi in Deum per fidem credas, ipſum colere nequaquam potes; cultum autem eiuſmodi educat Spes, firmátque Charitas; nam propterea, vt ordine procedamus, caſus circa Fidem, Spem, Charitatem, antequam ad præceptum Religionis de Cultu Dei, quod primum eſt in Decalogo, veniamus, ſunt breuiter præmittendi.

CAPVT PRIMVM.

De Fide.

1. FIdes, quæ ex S.Thom. 2.2. *quæſt.4. art.1.* a'iiſque Theologis, eſt Virtus Theologica, a Deo infuſa, per quam firmiter propter ipſius Dei authoritatem aſſentimur iia, quæ à Deo reuelata ſunt, & ab Eccleſia propoſita, quinque præcepta continet, tria priora affirmatiua, atque adeo non obligantia ad ſemper, ſed in quibuſdam caſibus, duo poſteriora negatiua, ac propterea obligantia ſemper, & ad ſemper. Iam de ſingulis.

§. I. *De primo, & ſecundo præcepto; id eſt, credendi, & ſciendi certos articulos Fidei.*

1. HAc de re egi dilucidè per occaſionem *in primo opuſculo de expedienda Confeſſione, lib.3.cap.5.§.1.* Id quod, ne lectorem meum ad illum locum exquirendum, cum moleſtia dimittam, hic repetere, aliqua tamen addendo, non otioſum iudico.

2. Aliud eſt quærere, quidnam credendum ſit de neceſſitate ſalutis, ſeu medij, ſine quo ſcilicet adultus iuſtificationem, atque adeò ſalutem conſequi non poteſt, aliud quid de neceſſitate præcepti tantum. De credendis ex neceſſitate medij ſic habet perſpicuè Sanch. *lib.2. in dec.cap.3. n.13. fin. In rigore non tenetur Confeſſarius pœnitentem inſtruere procurando, vt tunc addiſcat, quæ credenda ſunt, ſed ſatisfaciet proponendo illi, & explicando duo myſteria,* Trinitatis, & Incarnationis, *vt ea explicitè credat, & inducendo ad negligentiæ dolorem, & emenda propoſitum (ſi quæ in hoc fuit.)* Hæc ille.

3. Tria hic inſuper aduerto. Primò, in bene moratis, vel confiteri ſolitis ſupponi poſſe ſemel hæc myſteria crediſſe, ſemel, inquam, nam ex neceſſitate medij ſemel ſufficit. Vide Sanch. *ibid. n.18. & 24.* lege item Arag. apud eundem Sanch. *ibid. cap. 1. n. 1.* Benignius loquitur Caſtro Palaus, *tom.1. tr.4. diſp.1. p.11. n.5. & 7.* dum de myſteriis credendis neceſſitate medij ait ſufficere ea implicitè credere, credendo ſcilicet Deum potentem remittere peccata, & gratiam, gloriámque dare, atque adeò raros, vel nullos, ea ignorare.

Secundò. Rectè paulò ante dictum eſſe (ſi qua negligentia fuit) nam communiter puto vix, præſertim mortaliter grauem affuiſſe. Vel enim ſunt pœnitentes ex vrbanis, & cultis, & ſupponuntur ſcire, vel ex rudibus, ſeu pueris, & ſupponuntur inculpabiliter non aduertere ad tale onus. Ita Azor. & Vaſquez, apud eundem Sanchez *cap.3. n 10.*

4. Tertiò. Ab aliquibus hanc neceſſitatem ſalutis multò benigniùs explicari. Ita Turrianus *de fide, diſp.27. dub. 4.* citans Vaſquez, Sà mox citandus. Coninch. *de fide, diſputat.14. diſt.9. num.163.* vide etiam Dianam *p.5. tract.5. reſol. 46. & 48.* Inſtar omnium ſit Emmanuël Sà, *v. Fides*, qui ſic habet: *Neceſſe explicitè credere Fidei myſteria, quæ publicè in Eccleſia celebrantur, ſentiunt multi cum D. Thoma, alij excuſari multos ignorantia, præſertim, cùm deeſt, qui doceat, ſufficeréque in illis cum Baptiſmo credere, quod credit Eccleſia. Quam opinionem, & ſi adhuc ſolebam improbare, nunc non auſim. Quid enim? Dicemuſne perire infinitam Chriſtianorum, alioqui bonorum multitudinem, qui de myſterio etiam Trinitatis, & Incarnationis, vix quidquam rectè norunt, immò peruersè ſentiunt, ſi interroges? Potius crediderim condemnari iſtorum paſtores ob negligentiam docendi hæc eadem.* Hæc Sà.

5. *Quo ad alterum caput*, communior ſententia eſt, quemlibet Chriſtianorum teneri ſcire, & credere ſaltem quoad ſubſtantiam omnes articulos Symboli Apoſtolici (excipe Communionem Sanctorum, quæ intellectu difficilis eſt etiam pro doctis.) Additur etiam eodem modo Sacramentum Baptiſmi, Pœnitentiæ, Euchariſtiæ, itémque Decalogum. Ratio eſt, quia quilibet tenetur ea ſcire, quæ pertinent ad ſuum ſtatum, & officium. Sanch. *l.c.c.3. n.16. & 17.*

6. *Dixi primò* (quoad ſubſtantiam) vt ſignificarem neceſſe non eſſe memoriter ea callere. Ita Sanchez *ibidem*; (niſi fortè ſub culpa veniali ob textus id præcipientes. Lege Bonac. *tom.2. circa primum dec. præcept. diſp.3. q.2. p.2. num.14.* alios citantem,) ſi quidem ſatis eſt ea, quo ad res ipſas ſcire, præſertim ruſticis & rudibus, qui ſine dubio propter impotentiam excuſandi ſunt. Ita Sanchez *ibid. num.16. citato.* Immò etiam hi rudes facilè præſumi poſſent ſcire quantum ſufficit, Baptiſmum, Decalogum, adde & præcepta Eccleſiæ, eo ipſo quod ſe Chriſtianos baptizatos fatentur, & quod ad Confeſſiones accedant, ſacram Euchariſtiam adorent, atque inter Chriſtianos verſentur cum aliquo timore peccandi. Lege Caſtro P. *tom.1. tract.4. diſp.2. p.11. num.7.* Ratio eſt, quia hæc ſunt ſigna, quod illa, quoad ſubſtantiam ab ipſis ſciantur.

7. *Dixi ſecundò* (quemlibet Chriſtianum) nam Paſtores, Confeſſarij, Curati, & ſimiles tenentur ſcire hæc cum aliqua maiori explicatione, nam quilibet ex præcepto tenetur ſcire ea, quæ ſui muneris ſunt, prædictorum autem munus cum ſit alios docere, explicatiùs illa ſcire oportebit. Sicuti etiam qui alia Sacramenta præter prædicta ſuſcepturi ſunt, eadem, propter parem rationem ſcire tenentur.

Excuſantur tamen communiter multi ex inaduertentia, vel ignorantia; quis enim ruſticum non excuſet matrimonium ineuntem, vel puerum confirmationem ſuſcipientem, quando ad talia Sacramenta quamuis ſine notitia ipſorum, bona tamen fide accedunt? Qui eorum curàm gerunt minus excuſabiles ſunt, ſi non doceant.

Quando,

Quando, & quoties obligantur fideles elicere actum fidei.

8. *Vel primò*, ſermo eſt de actu fidei neceſſario neceſſitate ſalutis, & hunc quidem ſemel in vita elicere ſatis eſſe, modò vidimus *num.* 3. Eliciendus autem eſt, vt primum propoſiti ſufficienter ſunt articuli fidei. Id quod pro infideli adulto, ex Sanchez, *lib.* 2. *in Dec.cap.* 1.*n.*8. vel etiam baptizato, ſed nutrito non inter Catholicos *ibid. num.*6. erit, quando per annuntiationem Euangelij inſtructus incipit iam prudenter cognoſcere myſteria audita eſſe credenda, & contrarias ſectas eſſe falſas. Pro fideli autem, qui nutritur inter fideles, tempus hoc erit, cum primum rationis vſus aſſequitur, *ibid. cap.*3. *num.*3. quia tunc etiam ad alia præcepta incipit obligari. Cùm igitur actus fidei ex neceſſitate ſalutis eliciendus ſit etiam, vt notant Theologi, de neceſſitate præcepti, quia omnia obligamur facere, quæ neceſſariò ad noſtram ſalutem requiruntur, conſequenter ad talem actum, quàm primum ſcilicet poſſumus (id enim videtur requirere tanta neceſſitas) eliciendum obligabimur.

Rectè tamen pro praxi aduertit Sanch. *ibid.cap.*1.*n.*3. non eſſe cum pueris ſcrupuloſè agendum; hi enim quamuis ſtatim ac perueniunt ad vſum rationis, obligentur elicere talem fidei actum, tamen quia ipſi nunquam aduertunt ad talem obligationem, vix poteſt euenire, vt peccent non eliciendo. Adulti etiam inter fideles nutriti nec ſunt paſſim cogendi ad talem actum faciendum: nam quando didicerunt myſteria fidei, feſtáque Chriſti Domini coluerunt, conciones, aliáque ſimilia audierunt, niſi prorſus animalium more vixerint, iis myſteriis præbuiſſe ſaltem ſemel aſſenſum, atque adeò ſatisfeciſſe huic præcepto, iudicandi erunt.

9. *Vel ſecundò*, eſt ſermo de actu fidei ex neceſſitate præcepti; quo ſcilicet obligamur credere ea, quæ diximus *num.* 5. Sanè nondum obuiam habui Doctores, qui id explicando mihi ſatisfecerint. Vnde omnibus perpenſis, ſubdendo tamen, vt hoc, ita & alia omnia mea S. R. E. iudicio, puto per ſe, & directè nunquam obligari fideles ad credenda prædicta myſteria nec implicitè, nec explicitè ex vi neceſſitatis præcepti fidei (nam medij ſimul & præcepti iam modò dictum eſt, qua ratione ſemel, & ad quæ myſteria credenda ſit obligatio) ſæpiſſimè verò obligari per accidens ex vi aliorum præceptorum. Ratio prioris dicti eſt, quia, vt diximus *in opuſc. de exped. ſacrif. lib.* 2.*cap.*9. §.16.*num.*5. nunquam præceptum aliquod obligat, niſi ſit determinatum, cùm enim non poſſit, vt indeterminatum exire in executionem, non cenſetur practicè eſſe complexum; taléque fuiſſe præceptum confeſſionis, vt item communionis extra mortis articulum, antequam Eccleſia determinaſſet tempus Paſchale; *ibidem* innuimus ex de Lugo *de Euchar. diſput.* 16.*ſect.* 2. *num.* 18. & *de pœn. d.* 15. *ſect.* 3. *num.* 39. At nunquam inuenimus determinatum eſſe tempus, quo obligemur ad prædictum actum fidei eliciendum, vt ex *num. ſequenti*, patebit; ergo, &c. Ratio poſterioris dicti eſt, quia multoties occurrit debere nos ad ſeruanda aliqua præcepta elicere quoſdam actus, qui neceſſariò ſupponunt prædictum actum fidei: ergo tunc per accidens, ratione ſcilicet actus adiuncti obligabitur fidelis ad eliciendum prædictum fidei actum, ſine quo actus per ſe præceptus conſtare nequit, vt ex mox dicendis à *num.*11. clariùs intelligetur. Hinc vides prudenter Chriſtum Dominum præceptum per ſe de prædicto actu fidei non impoſuiſſe: quia ſatis ſupérque eſſe iudicauit actum fieri ex neceſſitate ſalutis, & inſuper alios neceſſariò prærequiſitos in ſeruandis, vt dictum eſt, aliis præceptis.

10. *Confirmatur* primò noſtra ſententia, ex Azor. *part.*1. *lib.*9. *cap.*4. *quæſt.*1. *fine*, qui docet charitatis præceptum tunc ſolùm obligare, quando tenemur iuſtificari, & non habemus aliam viam, qua iuſtificari poſſumus, quia hoc præceptum non videtur obligare, niſi vt medium iuſtificationis, vel vt diſpoſitiò ad illam. Hæc ex illo. Ex quibus colligo ſimiliter dici poſſe de fidei actu, & cum de charitate agam *infrà*, *cap.*2.§.1. *num.*2. huc me remittens, rurſus innuam *infrà*, *cap.* 3. §.2. *num.*2. non teneri ſcilicet nos ad actum fidei, & ſpei, niſi quando tenemur iuſtificari per contritionem, & ego addo, vel per attritionem cum ſacramento, &c. atque adeo ratione alterius actus virtutis, non autem per ſe.

11. *Confirmatur* ſecundò, diſcurrendo per aliqua tempora, quæ Doctores nobis contrarij aſſignare ſolent huius obligationis.

Primum tempus, quo fideles per hos Doctores obligantur ad eliciendum actum fidei, aſſignatur ab Azor. *p.*1.*lib.*8. *cap.*27. *quæſt.*8. quando obligatur quis gratiam per peccatum amiſſam recuperare: tunc enim non poterit actum, v. g. contritionis, vel attritionis cum perceptione Sacramenti elicere, niſi credat ea, ſine quibus conſtare hi actus nequeunt: niſi enim credat in Deum, ſpem veniæ ab ipſo ſperando, niſi credat pœnas inferni, cuius timore, verbi gratia, atteritur, niſi credat Sacramentum Confeſſionis, cuius perceptione liberari à peccatis intendit, contritionem, attritionémve dictam exercere non poterit.

Verùm quis non videt, vt ipſemet Azor. vidit, & faſſus eſt, fidei actum tunc non præcipi niſi ratione contritionis, vel attritionis; non verò per ſe? nam propterea bene infert Sanchez, *lib.*2.*in Dec. cap.*1. *num.*3. *fine*, omittentem ſe tunc conuertere, non peccare contra præceptum fidei, ſed ſolum contra præceptum recuperandæ gratiæ: id quod verum eſt etiam in aliis caſibus, quoties ſcilicet tale præceptum fidei, ratione alterius actus, hoc eſt, per accidens obligare mox docebimus.

12. *Secundum* tempus aſſignatur ex Valentia, 2. 2. *diſput.*1. *quæſt.*2. *p.*5. *concl.*4. quando tenetur quis aliquid exterius facere, quod nequit commodè præſtare ſine interno actu fidei, vt ſi teneatur ipſam fidem exterius confiteri.

At *ibidem* Valentia iam fatetur tunc non obligare præceptum fidei per ſe, ſed ratione præcepti adiuncti, nempè confeſſionis exterioris: Immò addo, ſi quis merè exterius tunc fidem confiteretur, præſcindendo ab omni actu fidei interno, iam ſatisfacturum præcepto, id quod fortaſſe aliquibus ſanctis Martyribus accidit, quando toto animo intenti ad externam confeſſionem, & ad tormenta patienda, minus ad actum internum fidei eliciendum, & cum externa confeſſione coniungendum attendebant.

13. *Tertium* tempus ſimile huic eſſe poteſt, quando quis ex fidelibus obligatur, iam factus capax rationis ſcire prædicta myſteria; non enim commodè ſcire ea poterit, niſi illis aſſentiatur; ſed iam vidas id etiam eſſe per accidens ratione præcepti ſciendi.

14. *Quartum* tempus ex Ledeſma *t.*2. *ſumma*, *tr.* 1. *c.*8.*concl.*4. aſſignatur ſemel ſingulis annis, quando tempus præcepti confeſſionis, & communionis inſtat; ſed iam tunc non erit niſi ratione præcepti adiuncti. Quod ſi aliud præceptum tunc agnoſcat Ledeſma, gratis agnoſcit.

15. *Quintum* aſſignatur à Valentia 2.2.*diſput.*1.*q.*2. *parte* 5. *concluſ.* 4. articulus mortis, quia tunc ſe debet Fidelis fidei actibus contra dæmones in tanta neceſſitate munire. Sed rectè Sanchez, *lib.*2.*in Dec.c.*1.*n.*3. id tempus reprobat, cùm nulla ratione, vel textu comprobetur.

16. *Sextum* aſſignatur ab eodem Sanchez *ibidem*, quando quis grauem aliquam contra fidem tentationem patitur; tunc enim tempus eſt reſiſtendi contrariis fidei actibus. Sed certè hoc etiam gratis dicitur. Primò, quia poteſt is aliò, verbi gratia, mentem diuertendo, tentationi non ſuccumbere, ergo non habet neceſſe per contrarium fidei actum ei tentationi obſiſtere. Secundò; quia nimis durum patienti tentationem fidei eſt, illum omnino ſub mortali obligare ad contrarium actum: certè tentatum ad odio habendum Deum, non obligas ad actum contrarium amoris eliciendum; ſatis enim erit non conſentire tentationi, cur igitur obligabis in tentatione de fide?

Dices, pone aliquem non poſſe vincere tentationem contra fidem, niſi eliciendo actum contrarium, tunc is iam obligabitur ad actum fidei. Reſpondeo, tunc etiam eſſet per accidens ratione ſubiecti ſic affecti, vel certè ratione præcepti negatiui, de fide non abneganda, non verò ratione præcepti poſitiui de actu credendi, de quo hic ſignanter cum omnibus Doctoribus agimus. Adde primò, hunc caſum fore tam rarum, vt vix poſſit in moralem conſiderationem cadere. Adde ſecundò, quo modo ſciet tentatus talem tentationem contra fidem non poſſe aliis remediis, aliiſque virtutum actibus vinci, ſed ſolùm actu contrario fidei? quis ei id reuelauit? ergo iam apparet per tuam doctrinam ſcrupulos ingeri fidelibus, & nil præterea. Meam verò in ſimili approbat Caſtro Palaus *tom.2.d.1.de oratione, part.8.num.4.* qui loquens de neceſſitate Orationis, ſic habet: *Nota te ab hac neceſſitate in ſupradictis caſibus contingere excuſari, quia obligationis inuincibiliter obliuiſceris, cùm nec cognoſcas grauitatem tentationis nec periculum, nec orationis neceſſitatem. Sic Valentia, Leſſius, Suarez.* Hæc Caſtro Palaus.

17. *Septimum* tempus aſſignatur à Bañez, 2. 2. *q.*10. *artic.* 1. *dub.* 2. quando adeſt grauis tentatio etiam in aliis materiis, tunc enim recurrendum eſt ad Deum quod non poteſt fieri ſine motu fidei circa ipſum Deum; ad quem confugi non poteſt, niſi illi credatur. Sed iam vides, vt in Superioribus dictum eſt, id eſſe ratione actus adiuncti.

18. *Octauum*, denique tempus aſſignatur ab eodem Sanchez *ibidem*, cum primùm fides alicui ſufficienter proponitur, quia cùm actus fidei ſit de neceſſitate medij, non eſt ratio, cur quàm primum non amplectatur. Sed hoc certè non negatur, vt *num.*8. vidimus, cum id ſit ea neceſſitate medij; At verò hic loquimur de neceſſitate præcepti dumtaxat.

19. Ex his duo illa *numero* 9. dicta facilè colligis, & ſæpiſſimè per accidens vrgere præceptum de actu fidei, & rationabiliter proinde præceptum per ſe, & directè exigens illum actum, impoſitum non fuiſſe.

§. II. *De tertio Præcepto Fidei, illam exterius confitendi.*

1. Regula prima Tunc ſolum fidem exterius confiteri ſub mortali debes, quando exterior tua confeſſio neceſſaria eſt, vel ad Dei magnum honorem, vel ad animæ proximi ſalutem, vel ad tuam. Ita S.Th. 2. 2. *quæſt.* 3. *artic.* 1. Suarez *de fide conf. lib.* 6. *cap.* 9. *numero* 3. aliique allati à Bonacina *circa primum Dec. præceptum d.*3. *quæſt.*1.*p.*2. *numero* 3. & Layman *lib.*2. *tom.*1. *cap.*11. *num.*1. Ratio regulæ eſt, quia etiam & aliarum virtutum actus tunc ſunt in præcepto, quando ſunt neceſſarij ad finem charitatis erga Deum, erga proximum, erga ſe ipſum. Nota cum Valentia *tom.*2. *quæſt.* 3.*p.* 2. illud (magnum) quia ſecus, ſemper tenereris, cùm ſemper aliquis honor ſimpliciter à Deo ſubtrahatur, te non confitente.

2. Regula ſecunda. Quando non eſt neceſſaria, vel non vtilis, quin potiùs tua exterior fidei profeſſio perturbationem gigneret, peccabis eam exhibendo venialiter, vel mortaliter iuxta perturbationis menſuram. Ita Layman *ibid.* aliique. Ratio eſt, quia niſi fortè, (vti certè ſæpiſſimè accidit) à bona fide, & inaduertentia exoriendæ perturbationis excuſareris, temerè ageres, & imprudenter.

Ex his duabus regulis ſunt omnes ferè particulares caſus decidendi, quorum aliquot producam hic in gratiam lectoris, & ſoluam.

Primus Caſus. De interrogato de ſua Fide.

3. Qvidam, euaginato gladio, multis in naui exiſtentibus minatus eſt, vt dicerent, quinam ex ipſis Catholici eſſent; nam eos occidere omninò ſe velle iactabat. Nemo ex Catholicis ſuam fidem faſſus eſt, & rectè ab ipſis factum eſſe Theologi pronuntiarunt, ita Tabiena *verb. Fides, quæſt. vltima,* Sanchez *in Dec. lib.* 2 *cap.* 4. *numero* 6. Bonacina *loco citato,* aliique, quia nullus inde honor Chriſti Domini periclitabatur, & ſcurra ille, cum publicam authoritatem non ageret, potius fuit illudendus, quam audiendus. E contra, Iudice ſeu publica poteſtate interrogante Chriſtianum de ſua fide, tenetur is, etiam cum mortis periculo, fidem fateri; ſecus magnus Deo, & Chriſto Domino honor ſubtraheretur. Ita idem, & *paſſim.* At vnde tantus ſubtraheretur honor? Reſpondeo. Id ſupponunt Doctores, & colligunt ex ſenſu Eccleſiæ primitiuæ, quæ ſe in eiuſmodi caſu obligatam eſſe fidem fateri ſemper exiſtimauit; & meritò, quia verè magnus eſt Dei honor, quod Chriſtianus, coram Principibus huius ſæculi contra oblatrantibus, fidem ſuam fateatur. Prætereà dum mortis, & periculorum minis in publico iudicio Fides nequaquam cedit, mirum in modum eius veritas confirmatur, atque in Regnis radicem agit, quare ſi quando exterior eius confeſſio vrget, tunc certè vrgere, multum eſt rationabile.

Atque hinc rectè colligit S. Thomas, ſi vir admodum grauis interrogetur etiam à priuatis, verbi gratia, ab hæreticis, ipſe autem ſi taceat, vel reſpondere effugiat, magnum aliquod populo ſcandalum oriri rationabiliter timeat, tacere non poſſe, quia in illis circumſtantiis magnus Dei honor externam fidei confeſſionem exigit, vt ſupponis.

Secundus Caſus, De interrogato, An ſit Sacerdos, vel quid ſimile.

4. Si quis interrogetur ab hæretico, verbi gratia, Primò, éſne Sacerdos, vel Monachus? Secundò, Audiſtíne Miſſam? Tertiò, abſtinéſne à carnibus die Veneris? Quartò, éſne Papiſta? aduertatque interrogatus has interrogationes apud interrogantem æquiualere huic, Eſne Catholicus? obligatúrne fateri ſe eſſe talem? Reſpondeo, cum Doctoribus citat. ſi interrogans eſt priuata perſona, non obligari iam patet ex dictis. An, ſi ſit perſona publica, dico adhuc non obligari, ſed ſilere, vel reſponſum eludere poſſe in tribus prioribus interrogationibus, obligari fateri ſe eſſe talem in quarta. Ratio eſt, quia in quarta illud (éſne Papiſta?) æquiualet illi (éſne Catholicus?) in tribus prioribus non item; multi enim ſunt Catholici, qui nec ſunt Sacerdotes, nec abſtinent à carnibus feria ſexta, nec Miſſam audiunt, &c. An poſſint poſitiuè reſpondere ſe non audiuiſſe Miſſam, non eſſe Sacerdotem, &c. dicam mox §.3. *num.* 3 *fine.*

Tertius Caſus, De non obediente perſecutoribus Fidei.

5. Eiicit Tyrannus Chriſtianos à ſuis Regnis, vel quaſdam pœnas pecuniarias contra illos taxat, vel præcipit, vt certas veſtes ferant in ſignum ſuæ Religionis, tenentúrne ij abire in exilium, vel pœnam ſoluere, vel illud ferre? Sic enim obediendo tenerentur prodere ſe, atque adeò fateri ſe eſſe Chriſtianos. Reſpondeo non teneri. Ratio eſt, quia ex vna parte Tyrannus tunc iniuſtè agit, & ex alia ad ſeſe propalandum, nullo interrogante, nemo tenetur. Sic Sanchez *ibidem d.*6. *c.*4. *n.* 29. Excipe niſi fortè magnus Dei honor, vel ſpiritualis proximorum ſalus aliud requireret, id quod colligi ex dictis poteſt. Ita Caſtro P. *tom.*1. *tract.*4. *de fide, diſput.*1. *parte* 15. *n.* 4. Propter eandem rationem tenereris è contra te occultare, ſi ſic crederes te in meliora tempora reſeruatum poſſe melius fidem promouere, vt rectè monet Caſtro P. *mox cit n.*3.

6. Quid autem? potéſtne Chriſtianus fugere è regno, in quod timetur ſuperuentura perſecutio contra fidem? Reſpondeo cum eadem exceptione, ſi eius ſis conditionis, vt te fugiente, periclitetur Dei honor, vel ſalus animarum, tuique muneris obſeruantia, fugere non potes, ſecus potes, vt modo dictum eſt. Sic Sanchez, Becanus, Reg. Fill. aliique apud Bon. *loco citato num.*9.

num. 9. Quod ſi ſolùm eſſes vtilis, non tamen neceſſarius, poteſ remanere, ſed non obligaris. Quòd ſi denique remanendo turbares potiùs, quam rem Chriſtianam promoueres, peccares non fugiendo, propter malum quod inferſ, niſi ex bona fide, & ignorantia eſſes, vt *ſuprà*, dixi, interdum excuſandus. Ita Caſtro P. *ibid. n.* 3. *fin.*

Quartus Caſus, De vidente ſacra contemni.

7. Si aduertas Turcam, vel infidelem militem, verbi gratia, ſacras imagines conculcare, Virgines ſacras, & templa profanare; teneris, ſi potes, illos cohibere, etiam ſi cum vitæ periculo te Chriſtianum manifeſtare oporteat. Sic apud eundem Bonac. *loco citato num.* 13. Ratio eſt, quia ita expoſcit Dei honor, & veræ fidei indemnitas: ſi potes, inquam; nam ſi tua prohibitio, ſeu conatus non iudicentur profutura, non eſt caput, vnde obligeris.

§. III. *De quarto Præcepto Fidei illam exterius non negandi.*

1. COnnexum eſt hoc cum præcedente præcepto: ſi enim exteriùs fides eſt confitenda, certè à fortiori non erit exteriùs neganda; illud addit, quod cùm ſit præceptum negatiuum, expoſcit vt nunquam liceat externis actibus negare, etiam ſi cæterùm mente fidem quis teneat; præceptum enim fidem exteriùs non negandi eſt diſtinctum à præcepto nunquam negandi interiùs, de quo *in* §. *ſequenti.*

2. Regula vniuerſalis eſt hæc: Omnia illa verba, vel actiones vitare ex hoc præcepto debemus, quæ ſunt ex ſe, & ſpectatis circumſtantiis, ſignificatiua internæ denegationis fidei, vt eſſet, v. g. dicere, non ſum Catholicus. Quæ verò non ſunt abſolutè ſignificatiua internæ denegationis, vel ex inſtituto particulari alicuius, vel per accidens, licèt abſolutè teneamur vitare, ne demus anſam credendi aliis nos fidem negare, ex cauſa tamen licebit non vitare, quia tunc neceſſitas cauſæ excuſabit. Vt, v. g. vti communibus veſtibus infidelium. Ratio regulæ, quæ ex caſibus particularibus fiet clarior, eſt, quia præceptum, de quo loquimur; prohibet ne exteriùs negemus fidem; at ſatis id ſeruatur per dictam regulam.

Primus Caſus, De negante ſe eſſe Catholicum, vel quid ſimile.

3. Certum eſt id licere nunquam, etiam ſi quis fictè, hoc eſt, animo retinendi fidem, neget; ſiquidem id eſſet abſolutè exteriùs negare. Quoniam verò aliquando contingere poſſet, vt nomen hoc (Chriſtianus, v. g.) apud aliquas gentes non ſit ſignificatiuum Religionis, ſed nationis, vt in India Occidentali contigiſſe teſtis eſt Bañez, *part.* 2. *quæſt.* 3. *art.* 2. *d.* 2. vbi nomine Chriſtiani, intelligebant Hiſpanum, ideò tunc poſſet quis ſine mortali negare ſe eſſe Chriſtianum, quia non negaret niſi ſe eſſe Hiſpanum, quod eſſet leue mendacium, & ſi accederent leges iuſtæ æquiuocationis, ne mendacium quidem eſſet.

Idem dic de negante ſe eſſe Sacerdotem, Clericum, Monachum, ſe audiuiſſe Miſſam, ſe abſtinere à carnibus die Veneris, & his ſimilia; hoc enim eſſet negare ſtatum vel conſuetudines, actionéſque ſuas, non verò fidem.

Secundus Caſus, De vtente veſtibus, ſeu ſignis infidelium.

4. Vt ſeparemus certa ab incertis; certum eſt primò ſi veſtis, vel ſignum ſint diſtinctiua ſolius nationis, v. g. Indi, vel Mauri, poſſe quemlibet iis vti, vt eſſet veſtis Turcarum oblonga, & galerum faſcia alba turbinatum. Ita Sanch. *lib.* 1. *in Dec. c.* 1. *à n.* 16. Ratio eſt, quia id non eſt negare fidem, ſed ad ſummum profiteri ſe eſſe talis nationis.

5. Certum ſit ſecundò, ſi ſint diſtinctiua quidem Religionis, ſed ſolùm ad finem politicum dignoſcendi quiſnam ſit talis Religionis, non verò vt ſignum inſtitutum ad confitendam illam falſam Religionem, certum, inquam, ſit, poſſe quemlibet iis vti, vt eſſet, verbi gratia, pileus flaui coloris, quo Romæ vtuntur Hebræi. Ita Sanchez *ibidem, num* 92 Ratio eſt, quia omnibus circumſtantiis attentis, illarum veſtium vſus non eſt ſignum falſæ Religionis, ſed politicæ illius diſtinctionis dumtaxat: id quod quamuis ſit quædam ſimulatio, poteſt ex graui cauſa excuſari à culpa. Immò, ſi quis non intendat ſe fingere Iudæum, verbi gratia, vel Turcam, ſed ſolùm diſſimulare ſe Chriſtianum eſſe in eo loco ac tempore, quo fidem ſuam non tenetur propalare, videtur excuſandus etiam ſine magna cauſa; vtitur enim iure ſuo, illas veſtes ex ſe indifferentes induendo. Ita Layman *lib.* 2. *tr.* 1. *c.* 11. *n.* 5.

6. Certum ſit tertiò, in Comœdiis ad repræſentandum, in vexillis ad decipiendos hoſtes, in ſpeculatoribus ad explorandos Turcarum apparatus, & in ſimilibus, licere vti communibus veſtibus, & ſignis ipſorum; ita Sanch. *ibid. n.* 22. *&* 23. quia id non eſt profiteri illorum ſectam, ſed ſolùm mores, & politica ſymbola exhibere. Nam pari ratione Sacerdos, Clericus, Monachus vt incolumis euadat iter agens per loca Infidelium, poteſt ſuas deponere, & Infidelium vſuales veſtes induere, vt à fortiori ex dictis *n.* 3. *fine* patet. Hæc ſint certa.

7. Illud remanet incertum: An liceat vti veſte inſtituta ad profitendam falſam ſectam, verbi gratia, veſte Sacerdotali Turcarum, vel vexillo, vbi ſit depictus Mahometus, vel falſum idolum. Negat Azor. *p.* 1. *lib.* 8. *c. vlt. quæſt.* 4. & Sanchez *ibid. n.* 22. *&* 21. etiam grauiſſima exiſtente cauſa, quia in his apparet ſectæ falſæ profeſſio; cùm talia ſigna ſint deſtinata ad exhibendum cultum, vel obſequium authori illius ſectæ; Sed alij meritò, graui exiſtente cauſa, putà ad mortem vitandam, & ad victoriam de Infidelibus reportandam, &c. benigniùs loquuntur: *Hanc profeſſionem* (ait Layman, *dict. lib.* 2. *tr.* 1. *cap.* 11. *numero* 4. & probabile fatetur Caſtro P. *t.* 1. *tr.* 4. *diſp.* 1. *p.* 17. *n.* 7. citatque Azorium, & Coninch.) *falſi cultus generatim loquendo non cogimur agnoſcere, cum etiam apud Chriſtianos eiuſmodi ſigna, putà Mercurij, Veneris, &c. tanquam fabuloſa, ornatus gratia, adhibeantur. Igitur non damnarem milites noſtros, ſi iis tanquam indifferentibus inſidiarum cauſa in bello vterentur.* Hæc Layman.

Tertius caſus, De comedente carnes die vetito, ne deprehendatur Catholicus.

8. Catholici ne vt tales cognoſcantur in hoſpitiis hæreticorum, non poſſunt comedere carnes die, v. g. Veneris, nec Sacerdotes poſſunt negligere recitationem officij, ſi ſolum timeant paruam quandam irriſionem hæreticorum, ita Becanus apud Layman cit. *n.* 5. quia hæc, cùm ſit modica cauſa, ſuperare non poteſt graue Eccleſiæ præceptum; ſed poſſunt ſi rationabiliter aliquod malum proportionatum ex grauioribus timeant. Ita Sanch. *num.* 25. Layman. *n.* 5. aliique Ratio huius eſt, quia ex vna parte illa non ſunt per ſe ſigna falſæ ſectæ, cùm ex variis cauſis & Chriſtiani ſoleant comedere carnes, & Sacerdotes officium negligere; & ex alia, illud præceptum Eccleſiæ, vt cætera poſitiua præcepta, non obligat graui imminente periculo.

9. Hinc colligo aliquos noſtros Miſſionantes inter Turcas ob magnum bonum, quod ſperabatur, ne deprehenderentur, licitè potuiſſe, (addo tem libens & debuiſſe) Miſſam non celebrare, nec audire die feſto, quamuis occultè, vtcumque valuiſſent: id enim periculum, quod regulariter dum agitur inter hoſtes, imminet, expoſcebat, euentúſque rem docuit; nam propter Miſſam, & alia ſimilia Sacerdotum propria ab infido famulo delati, captiuique facti Miſſionis fructu priuati ſunt.

10. Illud notat cum communi Layman, *l. c. num.* 4. fas non eſſe Catholicis, qui occultè viuunt inter hæreticos, ob metum quarumcunque pœnarum cœnam hæ-

ticorum

reticorum ſumere, quia ex circumſtantiis perſonarum, loci, temporis, adiunctorum, &c. determinatur ea cœna ad profitendum cultum hæreticæ Religionis. Meritò quidem: ſed id intelligo, aliquo vidente, vel cum prædictis cæremoniis adiunctis: nam cæterùm nullo aduertente, & nihil referendo ad falſum cultum, eas carnes materialiter comedere res eſt indifferens, nec ex ſe peccatum. Ita Caſtro P. *l.c.n.*10, Sanch. *lib.*2. *in Dec.c.*31 *n.*7. Idem docere ſolemus de Idolothytis, hoc eſt, de carnibus ſacrificatis idolo.

Quartus Caſus, De ingrediente templum falſa ſectæ, thus offerente, & ſimilibus.

Thus adolere, adorare, genuflectere idolo, nunquam, quocunque metu mortis licere certum ſit. Ita Layman *lib.*2.*tr.*1.*c.*21. *n.*3. & 4. Quid enim eſt profiteri exteriùs cultum idolorum, ſi hoc non eſt? Difficultas ergo ſolùm ſupereſt de ingrediente Templum, ſeu Moſchæas falſæ Religionis, déque conciones inibi audiente? poſſet enim id fieri ob finem indifferentem, verbi gratia, curioſitatis, vel obſeruandi quid ibi fiat, vt confutetur, vel cauſa aſſociandi Dominum infidelem, vel ob quid ſimile. Puto diſtinguendum eſſe. Si nullum ſit tuum periculum deſerendi fidem, nec ſcandalum aliorum, qui fortè tuo exemplo ad cultum idolo profitendum commouerentur, vtique non eſſet ſaltem culpa mortalis, illuc accedere, & cum cauſa proportionata, ne venialis quidem. Ita Sanch. *lib.*2. *in dec. c.*31. *n.*18. Bonac. *tom.*1. *circa primum Decal. præc d.*3.*q.*2.*p.*3. *n.*27. *fine*; licèt contrarium doceat Caſtro Pal. mox citandus *n.*12. Ratio eſt, quia his conditionibus poſitis, non apparet, vnde grauiter delinqui poſſit. Et hoc fortaſſe conceſſit Eliſæus Namanno, vt ſcilicet ad famulandum domino ſuo, ingrederetur in templum idoli, immò & genuflecteret, domino genuflectente, non quidem in gratiam idoli, ſed in commoditatem domini ſe innitentis ſuper ipſum. Ita Sanch. *lib.*2. *in Dec.c.*4.*n.*14. At verò ſi ex circumſtantiis appareat illum templi ingreſſum eſſe ad profitendam falſam ſectam, nunquam licebit. Idem *ibid.n.*25. quia (quidquid videatur in contrarium innuere. Azor. *p.*1.*lib.*8.*c.*27.*quæſt.*5.) ſic eſſet intrinſecè malum, idque videtur declaraſſe Paulus V. apud Sanch. *ibid.n.*27. Laym. *ibid.n.*6. nam cùm in dubium verteretur, An in Anglia liceret Catholicis ingredi hæreticorum templa, ſic iubente Rege hæretico, liceret, inquam, cum proteſtatione, quod id facerent merè ad obediendum ciuiliter Principi in re indifferenti, qualis eſt materialis ingreſſus templi, Paulus V. doctiſſimique inſuper viri cenſuerunt, nequaquam licere. Ratio potiſſima fiſſt, quia in iis circumſtantiis non poterat præſumi iuberi materialem prædictum ingreſſum, ſed ingreſſum, vt ſignum profitentium hæreticorum ſectam, quam Rex ab omnibus excipi contendebat, & per illum ingreſſum tanquam per implicitum ſignum extorquebat.

12. Ex dictis ſoluitur ille caſus, an Rex animo Catholicus, poſſit prædictas, ſimiléſque actiones exercere, vt nimirum ſic, vel non irritet infideles ſubditos, expectétque aptius tempus ad eorum conuerſionem, vel faciliùs in cognitionem hæreticorum deueniat, quo deinde illos punire & de Regno eiicere poſſit, &c. ſoluitur, inquam: nam vt ex dictis conſtat, poteſt eas exercere, quæ non ſunt profeſſiones falſæ ſectæ, nec in aliorum ſcandalum ſint, vt comedere carnes diebus vetitis, induere veſtes nationis, ingredi materialiter templa, &c. at non poteſt adolere thus idolo, illi genuflectere, adorare, & ſimilia ex ſe, & circumſtantiis ſignificatiua falſi cultus: non enim ſunt facienda mala, vt eueniant bona.

13. Soluitur ſecundò illud: An liceat matrimonium contrahere coram Parocho Hæreticorum; Non enim licet. quia eſſet teſtificatio, ſeu approbatio hæreticæ ſectæ. Ita Coninch. *de fide, d.*13.*d.*3. *n.*63. liceret tamen coram Magiſtratu ciuili, modò antea Catholico ritu matrimonium fuerit contractum, vel poſtea contraheretur. Ratio vtriuſque dicti eſt, quia ibi ſaltem implicitè approbatur ſecta Miniſtri hæretici, hic ſola recognitio politici præcepti, per quam ciuiliter conſtet initum à Catholico fuiſſe matrimonium.

§. IV. *De quinto Præcepto non negandi interius Fidem.*

1. DVplici modo contra id præceptum delinqui poteſt: primò negando, vel dubitando per deliberatam voluntatem de articulis fidei. Secundò amplectendo aliam ſectam, paganiſmum, v.g vel iudaiſmum, qui enim has amplectitur, veram fidem iam negat, & communi vocabulo infidelis vocatur; nam ille prior dicitur hæreticus, vel apoſtata à fide, vel ſchiſmaticus. De ſingulis ea quæ ſunt neceſſaria breuiter delibabimus.

De Hæretico, ſeu Hæreſi.

Quid ſit hæreſis.

2. Eſt error hominis baptizati in intellectu voluntarius contra aliquem fidei articulum cum pertinacia; ita Sanch *lib.*1.*in Dec.c.*7.*n.*1. aliique: nam ſi contra omnes, erit Apoſtata, de quo paulò pòſt.

Non ergo Catechumenus erit propriè hæreticus, ſaltem ad hoc, vt incurrat pœnas ab Eccleſia ſtatutas, quia is nondum ſuſcepit baptiſmum, per quem, tanquam per ianuam ingreditur quis in Eccleſiam, eiúſque fit ſubditus; Prætereà non erit hæreſis, factum, vel dictum externum contra fidem, ſi non ſit cum errore intellectus, nec ſi eiuſmodi error ſit ſine pertinacia, qua nequaquam poſita, meritò ait S. Auguſtinus *epiſt.*16. *Errare quidem potero, ſed hæreticus non ero.*

3. Dubij item in fide, hoc eſt, qui deliberatè putant rem fidei dubiam eſſe, vt etiam qui opinatiuè ſolùm aſſentiuntur rebus fidei putantes articulum aliquem fidei eſſe ſolùm probabilem, hæretici ſunt, ſi quidem ad fidem requiritur, vt certò articuli credantur ex Dei reuelatione. Ita Sanch. *ibid.num.*12 aliique. Dico (ſolùm) nam ex vi alicuius rationis affirmare probabilem eſſe aliquem articulum, non eſt hæreticum, immò laudabile, modò teneas ex vi reuelationis eſſe certum. Ita Caſtro P. *tom.*1. *tr.*4.*d.*3.*p.*2 *n.*12.

Sed in quo conſiſtit dicta pertinacia. Dico non conſiſtere in aliqua temporis mora, vt innuere videtur Sylueſt. *v. Hæreſis*, 1. *q.*2. ſed in electione deliberata voluntatis, cum certa cognitione, quòd illud ſit contra id, quod ſentit Eccleſia: pertinax igitur eris, ſi doctrinam Eccleſiæ noſcens, propriæ opinioni illi contrariæ adhæres. Ex quo vides in momento temporis hæreſis actum conſummari poſſe. Fateor ex mora breui poſſe conijci, fidelem præſertim timoratum non conſenſiſſe cogitationi de hæreſi admittenda, quod ſolùm fortaſſe docere voluit Sylueſt.

4. Qui verò errat contra fidem ex ignorantia craſſa, vel affectata quomodocunque culpabili, per quam neſcit illud in quo errat eſſe contra fidem, éſtne verè hæreticus? eſſe affirmat Sotus, Lorca, aliique apud Caſtro Pal. *citat. num.*1. quia peccatum ex ignorantia culpabili, & ex certa ſcientia ſunt eiuſdem ſpeciei, v. g. idem ſpecie peccatum committit, qui ex ignorantia culpabili, quòd hodie ſit dies feſtus, non audit Sacrum, ac, ſi ſciens eſſe diem feſtum, non tamen audit: Sed meliùs cum communiore ſententia negat Suarez, Azor. Coninch. Arag. Farinac. ipſéque Caſtro Palaus, hos citans *ibid. num.*1. (eſto in foro externo reputetur, vt hæreticus) quia ad hæreſim non ſatis eſt quælibet culpa, vt accidit in aliis materiis, in quibus procedit doctrina Soti, ſed requiritur prætereà pertinacia, quæ certè non eſt in ignorante, de quo loquimur.

Hæreſis alia interior, exterior alia.

5. Hæreſis autem alia eſt merè interna, quæ ſcilicet, conſummatur in ipſo intellectu, nullo ſigno exteriùs dato. Alia externa, quæ exteriùs prodit per aliquam vo-

cem

cem, vel nutum, etiam ſi nullus prorſus ſit, qui illam audiat, vel illam videat, & ſi quidem prodeat coram multis, dicitur hæreſis publica, ſi verò nullo audiente, vel paucis, putà duobus, vel tribus, dicitur externa occulta.

Quod ſi quis ſolùm exteriùs affirmet hæreſim, ſed non habeat in mente errorem, verè non dicitur hæreticus exterior, vocari tamen ſolet hæreticus purè exterior; at quia ipſi non creditur, ſi alleget ſe interiùs non habere errorem contra fidem, ideò regulariter in foro externo reputatur, & punitur vt verus hæreticus. Ita Caſtro Pal. *tom.1.tr.4.d.3.p.2.n.16.*

6. Illud hìc nota, ad hæreſim externam conſtituendam requiri duas conditiones, ex Sanchez *lib.2. in Dec. cap.8. num.7.* Primò, vt ſignum, ſeu vox exterior procedat ex affectu hæreſis. Secundò, vt ſignum illud ex ſe, vel ex aliis circumſtantiis hæreſim determinatè exprimat. Eiuſmodi ſunt ipſa verba hæreſim abſolutè, & non ſub dubio, ſignificantia: eiuſmodi, ipſa facta propria hæreticorum, vt eorum cœna, ſimileſque ceremoniæ: eiuſmodi, ipſamet opera bona ipſorum, v. g. viſitare infirmos, adire Eccleſiam, &c. ſi ex circumſtantiis colligatur fieri ab aliquo, vt ſe conformet falſæ ſectæ illa præcipienti. Ita Sanch. *ibid. num.8.*

7. Quare qui, dum confitetur ſuum peccatum, dicit ſe non credidiſſe, vel loquens cum amico dicit, ſe fuiſſe hæreticum, nunc verò non eſſe, vel dum ſcribit, vel diſputat, vel legit, pronuntiat hæreſim illam, quam etiam ipſe habet interiùs, ſed ipſe tunc pronuntiat ſolùm vt hæreſim aliorum, nihil ad ſe referendo, non erunt hæretici exteriores, ex defectu nimirum prioris conditionis.

8. Simili modo, ſi quis dum mente non credit, moueat caput ex tali hæretico affectu, vel dicat ſolùm: *Non eſt.* vel etiam diſputet, ita tamen, vt non appareat ex tali diſputatione ipſum confirmare velle hæreſim, ſed ſolùm diſputandi cauſa illam hæreſim proferre, immò ſi quis non aperiat caput, v. g. Euchariſtiæ, in quibus apprehenditur potiùs id fuiſſe irreuerentiæ ſignum, quàm incredulitatis, & ſi quis comedit carnes die vetito, v. g. vel ducat duas vxores, vel rebaptizetur, &c. in ſimilibus circumſtantiis, in quibus eiuſmodi actiones apprehenduntur fieri ob aliud, quàm ob errorem contra fidem, non erunt hæretici exteriores ex defectu poſterioris conditionis, quia nimirum hæc ſigna hæreſim determinatè non exprimunt. Ita Sanchez *ibid. à num.* 8. Caſtro Pal. *ibid. num* 16. *cit.* aliique apud Dianam *p.4. tr.4. reſ.* 204. Nam ſicuti, quicunque alius conceptus interior hominis per ſimilia indeterminata ſigna prodiens non dicitur ſaltem perfectè manifeſtatus, ſed adhuc remanens in terminis conceptus interioris, ita in conceptu hæreſis. Non nego eiuſmodi ſignum imperfectum eſſe peccatum hæreſis, & aperiendum expreſsè in confeſſione, ſed dico non eſſe hæreſim abſolutè, & perfectè externam, atque adeò per hanc non incurri cenſuras, pœnas, & reſeruationem impoſitas contra hæreſim externam, quæ pœnæ, cùm ſint odioſæ, & reſtringendæ, requirunt non actum quemcunque externum, ſed externum determinatè, & perfectè.

Ad ſecundam prædictam conditionem reduco, ſi quis motus hæreſi interna aliquid agat, quod ſit veniale peccatum, v. g. comedat parum carnis die vetito, animo ſequendi hæreticorum ſectam: aio enim hunc non fore per illam externam comeſtionem hæreticum abſolutè externum: Ita Sanch. *ibid. n.7. & n.17.* quia non completè exprimit per eam leuem actionem errorem internum: patet; nam ſi quis illum in quacunque circunſtantia videret eam leuem actionem exhibere, non ſtatim rationabiliter iudicare poſſet illum errare interiùs in fide.

§. V. *De Hæreticorum pœnis.*

1. PRæmittendum eſt omnes pœnas contra hæreticos ab Eccleſia conſtitutas intelligi eſſe contra hæreticos externos, ſiue occultos, ſiue publicos, modò in ſequentibus explicando, nullam verò contra internos. Id ſemel, dixiſſe ſufficiat, ſed notetur diligenter. Ratio eſt *ſuprà,* tacta, quia Eccleſia viſibilis non iudicat de internis, ſed de externis, qualis certè eſt hæreſis foras prodiens, quamuis nullo præſente.

Prima pœna. Excommunicatio.

2. Prima igitur pœna contra hæreticum externum eſt excommunicatio latæ ſententiæ *c. excomm. 3. & 2. c. ad abſolut. de hær. Bulla Cœnæ,* Summo Pontifici reſeruata.

3. Hìc nota primò, Hæreticum, donec ſit nominatim declaratus excommunicatus, ex Sanch. *lib.2. in Dec. c.9. num.3.* Caſtro P. *t.1. tr.4. d.4. p.1. n.5.* non eſſe ex vi excommunicationis vitandum poſt Concilium Conſtantienſe *in extrauag. Ad euitand.* Non ergo ſufficit eſſe declaratum illum hæreſim externam commiſiſſe, ſed inſuper requiritur alia declaratio, ipſum in excommunicationem incidiſſe.

4. Nota ſecundò, ex eo quod hæreticus eſt excommunicatus, conſequenter eum incurrere in cætera, quæ excommunicationem comitantur.

5. Hinc fit vt ſit priuatus omnibus officiis, quibus priuat excommunicatio, non poſſit recipere Sacramenta, nec ex ſe miniſtrare, non poſſit exercere actum ordinis, priuetur communibus ſuffragiis Eccleſiæ, & ſimilibus, quæ dicuntur *in tractatu de excommunicatione.* Verùm, quia nos hìc agimus de pœnis propriis hæreticorum addere neceſſe eſt alias, quæ, licèt non ſint annexæ cæteris excommunicationibus, comitantur tamen excommunicationem contractam propter hæreſim, quales ſunt irregularitas, infamia, priuatio beneficiorum, aliæque, quas iam ſubdimus.

Secunda pœna. Irregularitas.

6. Nota hæreticum publicum, ſeu notorium per omnes incurrere irregularitatem, *cap. Nec ſi, §. item Samuel 2. q.7. c. Presbyter, de pœnis, d.5.* at occultum eſſe probabile non incurrere. Ita Caſtro P. *tom.1. tr.4. d.4. p.4.* contra Suar. & Sanch. *ibid.* relatos. Ratio eſt, quia iura, quæ hanc pœnam imponunt, loquuntur de delicto notorio, & ex alia parte irregularitas nulla contrahitur, niſi in caſibus iure expreſſis. Quid ſit publicum, quid occultum, hac in re, innui *ſuprà, §.5. num.5.*

Tertia pœna. Infamia.

7. Nota ad hanc perfectè contrahendam, debere hæreſim eſſe notoriam, vel notorietate facti, vel iuris, hoc eſt, vel ex ſe, vel ex ſententia Iudicis, *cap. Infames, 6. quæſtione 1. cap. excommunicamus, de hæreticis, & alibi.* Ita Sanchez *lib.2. in Dec. cap.26. num.1.* Caſtro P. *l. c. num.4.* aliique. Ratio eſt, quia infamia eſt praua opinio de alio circa plures: donec igitur ad plures notitia delicti peruenerit, perfecta non erit per commiſſum crimen, erit ſolùm veluti inchoata & crimini debita.

Quarta pœna. Priuatio Beneficiorum, & Officiorum poſſeſſorum, & inhabilitas ad futura.

8. Certum eſt, durante hæreſi, hæreticum non poſſe admitti ad beneficia, officiáque publica, cùm ſit excommunicatus, & ſubinde irregularis, vnde ſi admittatur, collatio erit nulla, cum onere reſtituendi fructus ante omnem ſententiam: quia eos nullo titulo poſſidet, *cap. Vt commiſſ. §. priuandi, de hæret. in 6. §. ſtatutum. 1. eodem.* Ita Sanchez, *lib.2. in Decal. cap. 26. n.4.* Caſtro P. *tom.1. tr.4. diſp.4. p.5. num.1.*

9. At difficultas eſt primò, an quando hæreſim relinquit, Eccleſiæque fuerit reconciliatus, poſſit ad illa admitti ſine noua diſpenſatione? Secundò, an ſtatim atque quis in hæreſim labitur, priuetur iure poſſeſſis? Beneficiatus, v. g. hæreticus cogitúrne ex ſe relinquere

bene

Digitized by Google

beneficium,fructúſque reſtituere? an poſſit expectate donec à iudice per ſententiam compellatur? Tertiò, an ſi reconcilietur, poſſit ea ſententia contra illum fulminati, dictiſque beneficiis priuari, ob peccatum hæreſis ante reconciliationem contractum?

10. Breuiter noſtro more reſpondeo, ſententiam de hiſce tribus quæſtionibus tum negatiuam, tum affirmatiuam eſſe, ſi rectè explicetur, ſaltem probabilem. Ita Sanch. Caſtro Pal. *loco citato*, aliique ab ipſis allati. Quare benigniorem volens quis eligere tutò poteſt, atque adeò affirmare: Quoad primam, reconciliatum poſſe admitti, ſi hæreſis occulta fuit, ſi enim publica, iam contraxit irregularitatem, per quam non poteſt ad beneficia, ſine diſpenſatione, admitti. Quoad ſecundam, hæret. eum non obligari ſe ſpoliare nec Beneficio, nec eius fructibus ante ſententiam, imò poſt illam non ex ſe, ſed per executionem à iudice faciendam. Quoad tertiam, non poſſe reconciliatum, ſaltem eum, qui ſpontè ad fidem rediit, ſpoliari poſſeſſis. Ratio horum eſt, quia non extant textus contrarium ita clarè decidentes, vt non relinquant has opiniones in ſua probabilitate.

11. Nota ſecundò, filios hæreticorum, eoſque, qui hæreticis fauent (qui ſint hi fauentes dicam *mox* §.6) ad nullum beneficium Eccleſiaſticum, vel officium publicum admitti poſſe, *C. Quicunque,§. Hæretici, de Hæreticis in 6.* non tamen amittere beneficia, vel officia ante poſſeſſa. Ita Azor. *p.1 lib.8.c.13.q.8.§. Octaua pœna.* Secundò, intelligi de filiis tum legitimis, tum non legitimis, deque natis tum ante, tum poſt hæreſim à patre commiſſam: denique de filiis ſolùm vſque ad ſecundum gradum per lineam paternam, per maternam verò vſque ad primum dumtaxat. *Ibidem, & e. ſtatutum* 2. *de Hæreticis in* 6. Ioan. Andreas, aliique *in d. c.*

12. Nota tertiò, huc reduci aliam pœnam, quam alij hac occaſione contrahunt, de quibus ſic habet textus: *Ad hæc quoſcunque viros Eccleſiaſticos, qui ad preces huiuſmodi peſtilentium perſonarum (hoc eſt, Hæreticorum vel credentium, receptatorum, defenſorum, fautorum eorum) dignitates, perſonatus, & quæcunque alia Eccleſiaſtica beneficia ſunt adepti, ex nunc, priuamus totaliter acquiſitis: volentes quod tales, & habitu careant perpetuò, & ſi receperunt illa ſcienter, ad alia, vel ſimilia nequaquam in poſterum admittantur.*

Vbi aduerte quinque. Primò, non includi niſi viros Eccleſiaſticos, non ergo Sæculares. Secundò, non includi ea, quæ non ſunt dignitates, vel perſonatus, vel Beneficia. Tertiò, preces debere eſſe efficaces, hoc eſt, ita, vt ex vi illarum obtentum fuerit beneficium. Quartò, duas hic eſſe pœnas, alteram priuationem acquiſitorum; alteram inhabilitatem ad futura: ad priorem incurrendam non requiritur ſe ſciuiſſe hæreticorum interceſſionem, ad poſteriorem requiritur, vt clarè patet ex textu; quæ duo neſcio, cur non diſtinxerit Caſtro Palaus *loco citato, num* 9. Quintò, cum textus non dicat hunc fore inhabilem, ſed non eſſe admittendum ad futura beneficia, inclinat rectè idem Doctor, inde colligi admiſſionem non fore inualidam, ſed ſolùm illicitè factam.

Quinta pœna. Non poſſe eſſe patrinum in Baptiſmo Catholico.

13. Iuſta pœna, cum enim Patrini officium ſit rudimentis veræ fidei filium inſtituere, non poteſt id ei competere, qui in illis errat. Ita Sanch. *lib.2. in Dec.c.9.n.12.* Intelligo autem dum eſt hæreticus, nam ſi ſit perfectè reconciliatus, non video textum, vnde illum excludere oporteat.

Poſſe Catholicum eſſe patrinum filij hæretici, ſi Baptiſmus ritu Catholico conferatur, neque ſcandalum adſit, concedimus vltrò, cum Sanch. *ibid.* quia nullo iure id interdictum inuenimus.

Sexta pœna. Non poſſe Hæreticum contrahere matrimonium cum Catholico.

14. Licèt matrimonium fidelis cum hæretico ſit validum ex Sanch. *de matrim. lib.7.d.72.n.2.* (quidquid aliqui apud eundem *ibid. n.* 1. aduerſentur) quia nullibi in iure vt irritum ſtatuitur, eſt tamen illicitum, & quidem cum mortali culpa contractum *cap. non oportet* 18. *q.* 1. Ratio eſt, quia eſt ab Eccleſia meritò prohibitum propter peruerſionis periculum, quod Catholico coniugi immineret. Id quod verum eſt, etiamſi ſit ſpes certa conuerſionis coniugis hæretici, quia adhuc præceptum eſt in ſuo robore, ſolúmque id eſſet in cauſa, vnde Pontifex Summus moueri facilè poſſet ad diſpenſandum. Ita Sanch. *de matr. lib.* 7. *d.72. n.4* Si ritè contracto matrimonio contingat alterum ex coniugibus hæreticum fieri, qua ratione ſe fidelis gerere debeat, quidve iuris ſit diuertendi, agitur *in tractatu de matrimonio*, interim vide Sanch. *lib.10. de matr. diſput.15.* præterea contra vxorem ſcienter cum hæretico contrahentem impoſita eſt pœna amiſſionis dotis, expectata tamen ſententia iudicis, vt notant iidem Sanchez, *lib.2. in Dec.c.17.n.*18. Caſtro Palaus *t.1.tr.4.d.5.p.13.num.10.*

Excipit Sanchez *lib.7. de matr. d.72 n.4.* loca, in quibus hæretici nondum denuntiati cum Catholicis permiſti viuunt, vt in Gallia, Germania, Polonia, quia ibi eiuſmodi matrimonia, ex recepta conſuetudine ob bonum pacis Reipublicæ, adde, & propter difficultatem inueniendi pares coniuges, toleratur.

15. Quoniam verò ius Eccleſiaſticum *cap. Iudæi* 28. *quæſt.1. & fin. de conuerſ. Infid.* præcipit ſobolem debere ſequi conditionem parentis fidelis, id quod fundatur in iure diuino, per quod incumbit parentibus cura educandi liberos in vera fide, ideò inire pactum, vt aliqui filij nutriantur apud fidelem parentem, aliqui apud hæreticum, illicitum eſt, imò, & impium, Ita Sanch. *lib.* 7. *de matr. d.72. n.4.*

Quare filius etiam triennio minor, qui aliàs apud Patrem eſſet educandus, apud matrem fidelem, nutriri debet, & maior apud patrem fidelem quia ætatis, patriæque poteſtatis ratio cedit fauori fidei. Ita idem *ibid.d.73. num. vlt.*

Septima pœna. Confiſcatio bonorum.

16. Innumeras hæc pœna habet difficultates, quas tribus regulis pro noſtra praxi ſufficientibus breuiter eoueludam: Doctrinas enim, limitationeſque varias, præſertim ad forum externum facientes, apud Doctores citandos vide fusè tractatas.

17. Regula prima. Omnia bona, quæ ſunt hæretici, quando is in hæreſim (vtique externam) labitur, ſunt confiſcationi obnoxia. Ita Caſtro Pal. *t.1.d.5.p.2.n.1.* Nota ſingula.

Dicitur primò (omnia bona) ergo tum mobilia, tum immobilia bona, tum iura.

18. Dicitur ſecundò, (quæ ſunt Hæretici) non ergo confiſcantur quæ donauerat, (ſed non in fraudem fiſci) nec iuſpatronatus, nec (quoad proprietatem) dona ſubiecta Maioratui, vel fideicommiſſo, nec emphyteuſim; nec bona quæcunque, ſi is, qui crimen hæreſis committit, vel non eſt Dominus prædictorum, vel ipſo deficiente, ſunt tranſmittenda ad alios, confiſcantur verò quoad vſumfructum. Ita *ibidem. in d. diſp.5. ſparſim per totam.* Ratio eſt, quia tunc proprietas non eſt delinquentis, eſt verò vſusfructus, præterea Doctores Sanchez, Suar. Farin. aliique apud ipſum *l.1. praxis, q.* 25. *num.*11. *&* 143. ſequiturque Caſtro Pal. *cit.p.4.n.2.* docent, iura, id eſt, ea, quæ debentur hæretico, ſi debeantur ex teſtamento, qualis eſt hæreditas, fideicommiſſum, legatum, non confiſcati, quia ea ſolùm tranſire poſſunt ad fiſcum, quæ ad hæredes extraneos tranſmitti poſſunt; fiſcus enim loco hæredis extranei ſuccedit: ſi verò debeantur ex contractu, putà venditione, ſtipulatione, &c. confiſcari, quia hæc tranſmitti queunt ad hæredes extraneos. Hæc autem ideò Doctores docent, quia eorum, quæ debentur hæretico ex vltima Teſtatoris, voluntate, ipſe Teſtator eſt veluti Dominus, & diſponena

non

non verò ipſe hæreticus, vnde tranſmitti ad Fiſcum contra Teſtatoris diſponentis volontatem, rationabiliter non debent: at eorum, quæ ex contractu ipſi hæretico debentur, ipſe eſt abſolutus Dominus, & diſponens, atque adeò perinde ac alia ſua bona ſunt confiſcationi ſubiecta. Inſuper delinquente per hæreſim Patre, confiſcatur legitima, quæ eo mortuo debebatur filio, quia dum Pater viuit, illa legitima bonum Patris delinquentis eſt, non filij, *l. Suis, de liberis & poſthumis*, & eodem modo delinquente per ſimilem hæreſim filio, viuente Patre, non confiſcatur prædicta legitima contra Patrem innocentem, imò nec bona filij profectitia, nec aduentitia, quoad vſumfructum, quia ſimiliter omnia hæc bona Patris ſunt, non filij delinquentis. Caſtro Pal. *d. diſput. 5*, ſpatſim per totam. Bona verò Caſtrenſia, vel quaſi, & bona aduentitia, quoad proprietatem, confiſcantur delinquente filio, quia hæc ipſius ſunt. Denique (vt alia taceam) dos, bona paraphernalia, arrhæ, & quæcumque ſunt vxoris, non publicantur, viro facto hæretico, quia hæc ſunt bona vxoris innocentis, non viri delinquentis. Sic Farin. Sanch. Vaſq. Azor. Bon. quos citat, ſequiturque Caſtro Pal. *d. diſp. 7. p. 12. n. 3*. Ex his cætera ſimilia non difficulter intelliges.

19. Dicitur tertiò, (Quando is peccatum hæreſis committit) vt noteitur omnia bona delinquentis à puncto commiſſæ hæreſis externæ eſſe ſubiecta fiſco; Idem *ibid. p. 17. n. 1.* ita vt, etiamſi ea hæreticus vendat, v. g. venditio, vel nulla ſit, vel certe annullanda; *ibidem, p. 19. n. 4*, & quamvis talis delicti notitia ad iudices tardè peruenit, ſententiaque contra hæreticum poſt multos annos feratur, tamen hæc ſententia retrotrahitur, ac ſi pronuntiata eſſet eo puncto, quo delictum ante dictos annos commiſſum fuit.

10. Secunda Regula, ex Doctoribus mox citandis. Siue dicamus talem hæreticum amittere dominium ſuorum bonorum à puncto commiſſi criminis, ſiue non amittere, certum ſit non obligari in conſcientia ante ſententiam ſe ſpoliare ſuis bonis, ſeu ea fiſco tradere. Ratio huius regulæ eſt, quia extra poteſtatem Legiſlatoris humani eſt poſſe per legem obligare delinquentem ad exequendam contra ſe ipſum pœnam grauem, & acerbam cùm bono commoni repugnet talis obligatio; eſt enim humanæ infirmitati contraria, multiſque tranſgreſſionibus obnoxia. At grauiſſima pœna eſt ſuæ ſubſtantiæ amittendæ, quempiam executorem conſtituere. Ex hac regula vides, quantùm iuuentur delinquentes, non ſolùm in hæreſi, ſed etiam in aliis criminibus, quibus ipſo facto annexa eſt pœna confiſcationis; poſſunt enim ſine ſerupulo retinere, & frui ſuis bonis, donec detur ſententia declaratoria ſaltem criminis. Poſſunt item ante eam occultare ſua eadem bona, & fiſco non tradere, nec fiſcus ante dictam ſententiam poteſt ſibi ea accipere, quia delinquentes adhuc iure poſſident. Solùm poteſt fiſcus ea ſequeſtrare, & alieni cuſtodienda tradere, ne diſtrahantur. Poſſunt denique eadem alienare dando, vel vendendo, modò ea recipienti damnum euenire non poſſit, quia licèt ea alienatio annullanda veniat, tamen, donec annulletur, valida eſt; ſi igitur ex futura annullatione damnum prouenturum non ſit recipienti, non eſt vnde illicita cenſeri poſſit. Ita Sanch. *lib. 2. in Dec. c. 22. n. 69.* Farin. *de hæreſi, q. 190. §. 5. n. 82.* Bonac. *d. 3. de contr q. 8. p. vltim. §. 3. n. 4.* aliique ab his citati.

21. Tertia Regula ex Doctoribus citatis, adde & Caſtro Pal. *dict. d. 5. p. 18 n. 5*. Poſt ſententiam, licèt poſſit delinquens ea bona retinere, paratus tradere, ſi exigantur, nec obligetur ea offerre, ſeu manifeſtare fiſco, tamen non poteſt poſitiuè reſiſtere eius executioni. Ratio poſterioris partis regulæ eſt; quia poſt ſententiam fiſcus acquiſiuit perfectè dominium illorum bonorum. Ratio prioris eſt, quia nimis durum eſſet obligare delinquentem ad exequendam tantam pœnam contra ſe ipſum, quare præſumitur tum lex concedere ea bona fruenda delinquenti, donec fiſcus exigat. Quam legem ſequitur Couarr. Simancas, Azor. Molin. Sanch. Bonacin. Suar. Farin. ab eodem *ibid.* cit. Scio Caſtro Palaum *l. c n. 6.* contrarium nobis eſſe in hac priore parte regulæ, quia ſi delinquens (ait) amiſit omnino dominium, & poſſeſſionem per ſententiam, non poterit tuta conſcientia ea retinere. Scio, inquam, hoc, ſed ei ſufficienter reſpondetur, ita quidem futurum fore, niſi lex, vt dictum eſt, concederet, concedit autem, ne quid nimis acerbum, & extra humanas vires præcipere conuinceretur.

21. Atque ex hac regula fit primò, poſſe delinquentem ita iis bonis frui, non exigente fiſco, vt poſtea fiſco exigente non obligetur ad reſarciendum conſompta, quia, vt dictum eſt, donec is non exigit, conceditur delinquenti ſuorum bonorum liber vſus. Ita iidem. Fit ſecundò, non poſſe eundem delinquentem, imò & eius hæredem, vel quemcunque poſſeſſorem eorum bonorum, ex propoſito, tunc, ſcilicet poſt ſententiam, occultare, ne fiſcus ea occuper, nec iidem poſſunt negare ſe ea habere, ſi à fiſco interrogentur, nec tradere alteri clam conſeruanda, quia ſic poſitiuè reſiſterent, ne fiſcus iam exigens conſequeretur ea bona, quæ per ſententiam ſua iam omnino ſunt. Sic iidem.

Octaua pœna. Incapacitas teſtandi, ſuccedendi, &c.

23. Hæreticus eſt incapax teſtandi, *cap. excommunicamus, p... §. credentes, de Hæreticis*, quia cùm eius omnia bona ſint addicta fiſco, inteſtabilis redditur. Inſuper durante hæreſi ex multorum ſententia incapax eſt hæreditatis, ſucceſſionis, legati, donationis: ita Caſtro Pal. *d. tract. 4 diſp. 5. p. 26. à num. 3* vnde eam repudiare debet: ni repudiat, ſuccedunt ij, qui ſuccedere debent ab inteſtato. Eſt tamen etiam probabile eſſe quidem capacem, atque adeò non obligari ad ea repudianda, ſed poſſe expectare ſententiam iudicis. Ita Sanch. *lib. 2. c. 14. num. 32.* aliique apud ipſum, & apud Caſtro Palaum citatum *n. 5.* Ratio eſt, quia Canones pro vtraque explicari probabiliter poſſunt.

Dixi (durante hæreſi) nam illa per veram pœnitentiam abiecta, tum in foro interno, tum externo, non erit incapax. Ita iidem *ibid.* contra Vaſquez *p. 2. diſp. 169. c. 1. in princ.* quia hæc incapacitas non ſequitur ad excommunicationem; ſed ſequitur præciſè ad hæreſim, hac ergo ceſſante, ceſſat & illa.

Nona pœna. Exemptio Filiorum, amiſſio ſeruorum, & iurium, cæteraque pœnæ corporales.

24. Filius eximitur à patria poteſtate, & ſeruus à ſeruitute Domini, Patre, vel Domino facto hæretico: & vniuerſaliter hæreticus amittit quodlibet ius, & obligationem ſibi alias debitam, etiam ex vi iuramenti: cum hoc diſcrimine, quòd filius eximitur ſtatim à puncto hæreſis paternæ; ita Sanch. *lib. 2. cap. 24 num. 6.* ſeruus & cæteri obligari non niſi poſt ſententiam. Ita Caſtro Pal. *d. diſp. 5. part. 26. num. 16. & 19* Hæc patent ex teſtibus à Doctoribus Simanca, Roia, Pen. Sanch. Suar. aliiſque à Caſtro Pal *d. tract. 4. d. 6.* paſſim citatis, apud quos etiam inuenies alias corporales pœnas, nempè fuſtigationis, exilij, carceris, mortis, &c. quibus ſolent, & debent hæretici condemnari, quæ, & ſimilia cùm pertineant ad forum externum, non ſunt hic à nobis neceſſariò prolixiùs expendenda.

25. Illud nota. Relapſum hæreticum, qui punitur pœna mortis, *c. ad ſoluendum 55. c. illos quoque de hæreticis*, non eſſe eum qui in foro pœnitentiæ ſæpius in hæreſim labitur, ex Azor. *t. 1. lib. 8. c. 14. q. 1.* ſed qui, cùm fuerit publicè correptus, & emendatus, iterum labitur, vel in eandem hæreſim, quam abiurauit, vt tenent Suarez, aliique *diſp. 23. de fide, ſect. 2. n. 8.* vel vt putant Caſtro Pal. aliique *d. tract. 4. citat. diſp. 6. p. 2. n. 13.* etiam in aliam quamcunque. Id iuuat notaſſe, inter cætera, vt ſcias, quoſnam excludit Pontifex, quando concedit *in Compend. priu. Soc. Ieſu, v. Abſolutio, num. 6. & 7.* quædam

priuilegia circa abſolutionem hæretici, non verò hæretici relapſi. Notat verò Penna apud Suar. *l. c.* priorem opinionem in praxi nullum habere locum, quia, qui eſt publicè correptus, ſemper ex praxi tribunalium facit abiurationem generalem omnium errorum, quare, ſi relabitur in quamcunque hæreſim, in abiuratam relabitur, atque adeò relapſus ſine dubio erit.

§. VI. *De Cooperantibus cum Hæreticis.*

Credens, Raptor, Defenſor, Fautor Hæreticorum.

1. CRedens eſt ille qui aſſentitur erroribus hæretici, vt ſi quis etiam neſciens errorem particularem, dicat ſe credere, quod Hæreticus credit: ita Suar. *de cenſ. d. 21. ſect. 2. n. 5* & *d. 24. de fide, ſect. 1. n. 2.* Sanch. *l. c. in Dec. cap.* 10. Pen. *2. p. Director. q. 50. comm. 75.* Farin. *de hæreſi, q. 181. n. 104.* Hic autem, quamuis, verè ſit hæreticus; iam enim aſſentitur implicitè errori contra fidem, vndè, & incurrit eaſdem prædictas pœnas, tamen hic ad maiorem expreſſionem ponitur ſub nomine credentis.

2. Receptor eſt is, qui hæreticum cauſſa hæreſis, fugientem, quocunque in loco, vel modo recipiat, ſeu abſcondat, modò ſciat illum ob hæreſim fugere.

3. Defenſor eſt, qui vel hæretici etiam mortui errorem, vel hæretici perſonam ob cauſſam hæreſis defendit, vt ſi rationes affert in fauorem erroris, vel errorem, ſeu errantem hæreticum laudet, vel ſi dolo, potentia, muneribus, aliáve arte impediat, ne hæreticus capiatur, vel curet vt captus fugiat. Ita Sanch. *ib. n. 17.*

4. Fautor eſt, qui ſimiliter in cauſſa hæreſis hæretico fauet, vel commiſſione, vel omiſſione. Primo modo eſſet, ſi illum domi quis abſcondat, auxilium præbeat, vt fugiat, proceſſum falſificet, vel celet; qui & ſimiles, quamuis reducantur ad receptores, vel defenſores, tamen maioris explicationis gratiâ etiam ſub nomine fautoris deſignantur.

Secundo modo eſſet, ſi cùm teneatur quis ex officio illum capere, indicare, punire, non capit, non indicat, non punit.

5. Dixi (ex officio) nam licèt alij omnes non indicantes, & non capientes, cùm poſſint, ſaltem quando ab Inquiſitoribus id illis præcipitur, ſub nomine fautorum comprehendantur, ex Pen. *cit. q. 53.* Sanch. *cit. n. 15.* probabile tamen eſt in conſcientia non eſſe eiuſdem generis eos, qui ex iuſtitia ad illas actiones non obligantur. Sic Farin. *q. 182. §. 2. n. 36.* Emeric. *2. p. q. 52. n. 3.* Caſtro Pal. *t. 1. tr. 4. de fide, d. 3. c. 5. num. 1.* Eſto, v.g. quòd homo priuatus delinquar, ſi non denuntiet hæreticum, non eſt tamen fautor ex iniuſtitia: at officialis, ſeu, vt vocant, familiaris, putà, Inquiſitor ſi non puniat, cruce ſignatus ſi non denuntiet, erit fautor, quia ex officio, & iuſtitia ipſis incumbit magis hæreticos corrigi; quàm incumbat priuatis. Hos omnes prædictos à *numero primo*, vno verbo, vocabimus deinceps fauentes hæreticis.

6. Nota autem tria. Primò ſi eiuſmodi actiones cedant quidem in fauorem hæreſis; ſed non à te fiant ob fauendam hæreſim, ſed vt amico, vel conſanguineo faueas, non es cenſendus fauens hæretico. Ita Sanchez *cit. cap. 10. n. 5.* contra Caſtro Palaum *cit. num. 9.* Ratio eſt quia verè hic non fauet hæretico, vt hæretico, ſed vt ſubiecto alterius obligationis humanæ, & per accidens eſt, quòd redundet in fauorem hæreſis. Si res ſit dubia, an faueris vt amico, an non vt hæretico, vide *ſuprà, lib. 1. cap. 3. §. 7. v. Hæreticus.*

7. Secundò, ſi fauor non habuit effectum: v.g. occultaſti hæreticum in cauſſa hæreſis, ne caperetur; ſed tamen captus eſt, eris cenſendus fauens: ita Caſtro Palaus *ib. numero* 11. contra Bonacinam *de cenſuris in particulari, diſp. 1. q. 1. p. 3. n. 3.* & Sanchez *ib. n. 9.* Ratio eſt, quia ex parte tua poſuiſti totam protectionem; ergo abſolutè fauens fuiſti. Fateor, & hic opinionem Sanchez, & modò *num. præcedente*, opinionem Caſtro Palai ſaltem propter eorum authoritatem eſſe probabiles.

8. Tertiò. Fauor debet eſſe de vera hæreſi, non verò de hæreſi quomodocunque præſumpta: ita Suar. *diſp. 24. de fide, ſectione 1. numero 13.* v.g. ſi fauet quis excommunicato ob cauſſam fidei non curanti per annum ſe ab illa abſolui, qui certe præſumitur in foro externo hæreticus, fauet, inquam, quis huic excommunicato, non erit in conſcientia fauens hæretico, quia verè is excommunicatus non eſt hæreticus. Idem dic de fauentibus Maleficis, Veneficis, & ſimilibus, qui hæretici non ſint. Ita Sanchez *cit. num. 14.*

Pœna fauentium hæreticis.

9. Potiſſima pœna fauentium hæreticis (vtique etiam non denuntiatis in Bulla Cœnæ *numero* 1.) eſt excommunicatio lata Pontifici reſeruata. Quòd ſi ſic excommunicati denuntientur ab Eccleſia nominatim, ipſi verò per annum in ea inſorduerint, eius abſolutionem non curantes, tunc incurrent alias pœnas in iure latas, *c. Excommunican. §. credentes, de hæret.* nempe infamiæ, inhabilitatis ad officia, &c. quas vide apud citatos. Vide etiam aliqua huc facientia *ſuprà, num. 15. & 16.*

§. VII. *De Libris Hæreticorum, & per occaſionem de aliis libris prohibitis.*

1. EXtant quatuor prohibitiones circa lectionem librorum.

Prima eſt in Bulla Cœnæ de libris Hæreticorum hæreſim continentibus, vel de Religione tractantibus, de quibus *infrà*, latè.

2. Secunda eſt Sixi V. *Cæli, & Terra*, qui ſub excommunicatione latæ ſententiæ, Summoque Pontifici reſeruata, prohibet libros Aſtrologiæ Iudiciariæ, ſeu diuinationis de futuris contingentibus liberis, additque in hunc modum: *Mandamus vt contra ſcienter legentes, aut retinentes, libros, & ſcripta huiuſmodi, Inquiſitores procedant.*

3. Tertia Clementis VIII. *in Indic. lib. prohib.* & apud Azor. *tom. 1. lib. 8. cap. 16. quæſt. 14.* lege item Merollam *tom. 1. d. 2. cap. 2. coroll. 7. difficul. 4. num. 354.* qui ſub eadem excommunicatione lata, ſed non reſeruata prohibet libros Hæreſiarcharum, etiamſi non tractent de Religione, nec hæreſim contineant, donec corrigantur: His adde libros eorum, qui ſunt de hæreſi ſuſpecti, item Catholicorum, in quibus ſunt aliquæ hæreſes immiſtæ, donec expurgentur: item Talmud, & alios libros Hebræorum, in quibus ſit aliquid contra fidem, denique Alcoranum Baſileæ impreſſum.

4. Quarta Pauli V. *Cum ſicut accepimus; initio expurgat. Hiſpaniæ, impreſſi anno* 1612. & Vrbani VIII. *Cum ſicut aſſerimus: initio eiuſmodi expurgatorij impreſſi* 1632. qui pro Regnis Hiſpaniæ prohibet omnes libros damnatos, vel reprobatos ab ipſo Summo Pontifice, vel Generali Inquiſitione Hiſpanica, idque ſub cenſura Pontifici, vel dicto Inquiſitori reſeruata, licèt Merolla *loco c.* Azor. *loco citato, q. 5.* Bonacina *de cenſ. in partic. d. 1. quæſt. 2. parte 4. num. 2.* & Sanchez, *lib. 2. in Dec. cap. 10. num. 26.* dicant, hanc excommunicationem non eſſe reſeruatam, quia ſcripſerunt ante datas dictas Conſtitutiones. Qui autem ſint hi libri damnati, cùm ſint propè innumerabiles, cognoſci poterunt ex ipſo *expurgatorio Hiſpanico*, omnibus obuio.

5. Notat ex his rectè Bonacina *loco citato*, diſtingui debere tres claſſes librorum. Primò libros hæreticorum hæreſim continentes, vel de Religione tractantes, de quibus mox fusè. Secundò libros, vel ſcripta ob hæreſis, vel falſi dogmatis ſuſpicionem, qui prohibentur ſub excommunicatione dicta *num. 3.* & pro Regnis Hiſpaniæ *num. 4.* Tertiò libros alios præter dictos, inter quos numerantur libri ex profeſſo tractantes de rebus obſcœnis, quorum lectio non prohibetur ſub cenſura, ſed

ſolùm

ſolùm ſub mortali, & quos Epiſcopi legentes puniant. Vide *reg. 7. expurgatorij Hiſp. impreſſi anno 1612. & regul. 6. eiuſdem impreſſi anno 1632. & 7. expurgatorij Trid. per Ioannem Mariam Broſichellenſem.*

Iam verò quamuis noſtrum hic ſit primam ex Bulla Cœnæ prohibitionem explicare, tamen per occaſionem non negligemus & alias.

Clauſula Bullæ Cœnæ. De Libris Hæreticorum.

6. EXcommunicamus Hæreticorum libros hæreſim continentes, vel de Religione tractantes ſine authoritate noſtra, & Sedis Apoſtolicæ ſcienter legentes, aut retinentes, imprimentes ſeu quomodolibet defendentes ex quauis cauſa, publicè vel occultè quouis ingenio, vel colore.

Libros Hæreticorum Hæreſim continentes, vel de Religione tractantes.

7. ALterutrum ex his ſufficit ad totius libri prohibitionem; ita Caſtro Pal. *tom. 1. tract. 4. d. 2. part. 10. §. 1. num.* 7. ſiue ſcilicet ſit liber Hæretici, Hæreſim etiam vnam, eámque non ex profeſſo continens; ita Bonac. *de cenſ. in particulari, d. 1. quæſt. 5. part. 4. num. 9.* Coninch, *diſput. 28. de fide, dub. 12. num.* 177. Sanchez, *lib. 2. in Dec. cap.* 20. *num.* 33. ſiue ſit liber Hæretici de Religione ex profeſſo tractans, etiamſi non appareat ibi hæreſis; id enim clarè notat illud, (vel) ſemper tamen debet eſſe liber authoris hæretici (licèt nondum damnatus fuerit, ex Suarez *diſput. 30. de fide, ſect. 2. num.* 11.) idque certò; nam in dubio, quiſque præſumitur bonus, & Catholicus. Tractabit autem de Religione; ſi libri argumentum erit Scripturæ ſacræ declaratio, vel Theologica, ſiue ſcholaſtica, ſiue moralis quæſtio, putà de myſterio Fidei, Dei, Sanctorumque cultu, de recta morum inſtitutione: Ita Sanchez & Caſtro Pal. *ibid.* Quid ſi primò liber agat de Deo, vt obiecto Metaphyſicæ? quo pacto etiam Philoſophi infideles de Deo agunt. Quid ſecundò, ſi agat de politica inſtitutione, præſcindendo ab inſtitutione morum? Puto in priore caſu librum hîc prohiberi, quia certè eſt de Religione; in poſteriore propter contrariam rationem, non prohiberi.

8. Liber ergo non baptizati, quamuis Cathecumeni, vel Pagani, vel Hebræi etiam hæreſim continens, vel de Religione tractans, ſub hac prohibitione non continetur: Ita Suarez *d. 20. de fide, ſect. 2. n. 11. fin.*

Continetur verò liber Græcorum, vel Armenorum, qui ſunt ſchiſmatici; atque adeò communiter hæretici de ſuis ritibus tractans. Ita idem *ibid.* contra Sanchez *lib. 2. in Dec. cap.* 10. *num.* 27. Ratio eſt, quia ille non eſt liber hæretici; Hic eſt; & licèt non contineat hæreſim, de rebus tamen ad Religionem ſpectantibus tractat.

9. Pari modo libri Necromantiæ, Aſtrologiæ Iudiciariæ, &c. hîc non prohibentur, quia libri hæreticorum non ſunt: ſi quidem Magi, & ſimiles, vt ſic non ſunt hæretici: Ita Bonac. *de cenſ in p. d. 1. quæſt. 2. punct. 4. num.* 21. eſto tales reputentur in foro externo: *ibid. n.* 4. liber item Catholici, qui vel propter Authoris ignorantiam, vel propter malitiam alicuius, qui errorem ibi inſeruit, vel quomodocunque hæreſim, ſiue vnam, ſiue multas, ex Sanchez, *ibid.* Bonac. *ibid. num.* 6. ſiue hæreticorum ſcholia, ſeu adnotationes copioſiſſimas habeat, ex Sanchez *ibid. num.* 25. non eſt hic prohibitus, & poſſent ex hoc capite legi, etiam ipſi errores copioſi. Ratio eſt, quia adhuc abſolutè liber Catholici eſt, ſicut Summa S. Thomæ, eſt eius liber, licèt copioſas annotationes inſeruerit Caietanus. Liber denique à Catholico, & ab hæretico ſimul compoſitus, ex Merolla *tom. 1. d. 1. cap. 2. coroll. 7. different.* 10. *num.* 408. contra Suarium ab eodem citatum: & tomus hæretici non continens hæreſim, nec de Religione tractans, per ſe omnino diſtinctus ab alio tomo, de his tractante, ex Sanchez *l. c. num.* 36. Suarez *l. c. num.* 16. hic non prohibetur, quia ille liber non eſt abſolutè liber hæretici, hic tomus, qui diuerſus liber cenſetur, hæreſim non continet. Dictum eſt autem ſemper (ſub hac prohibitione, vel hic) nam cæterùm tum in prædictis, tum in mox dicendis, reſoluendum eſt adeſſe alias prohibitiones, quas modò innuimus *à num* 2. & declarabimus ampliùs *infrà, à n.* 47.

10. Tres ſuperſunt difficultates. Prima eſt, an breuis ſcriptura, oratio, concio, diſputatio, epiſtola typis impreſſa hæretici de Religione tractans, vel hæreſim continens ſub hac prohibitione concludatur? Reſpondeo, licèt probabile ſit cum Suario *l. c. n.* 10 concludi: probabile tamen etiam eſt cum Sanchez *l. c. num.* 29. aliiſque apud Merollam *loc. cit. different.* 3. *num.* 431. non concludi. Ratio potiſſima Suarij eſt, quia hæc librorum prohibitio, cùm ſit in fauorem fidei, fauorabilis dicenda eſt; non odioſa: ergo non debet limitari ad propriè dictum librum. Multò magis quia eadem ratio militat in hiſce opuſculis, ac in propriè dictis libris. Ratio potiſſima Sànchez eſt, quia in communi modo loquendi hæc libri propriè non ſunt. Confirmat hanc Sanchez ſententiam Caſtro Palaus *l. c. num.* 5. ex eo quia paruæ prædictæ ſcripturæ, ſi ſub nomine libri comprehenderentur, non liceret eas publicare, ſeu imprimere ſine nomine authoris, quando ſunt de rebus ſacris, etiam à Catholico Catholicè ſcriptæ, ſiquidem id prohibetur in Tridentino de libris, cùm igitur vſus obtinuerit, vt hæc ſine nomine authoris prodeant, ſignum eſt non venire ſub nomine libri, Ita Azor. *tom. 1. lib. 8. c. 17. q. 4. fin.*

Ad rationem Suarij reſpondent iidem Sanch. & Caſtro Palaus, negando hanc non eſſe legem odioſam, licèt enim fauorem fidei reſpiciat, tamen immediatè grauamen continet, dum priuat fidelem libertate, qua aliàs fruitur, legendi; ſecus omnis lex pœnalis, v. g. lex quæ homicidam morte punit, eſſet fauorabilis, quia eſt in fauorem Reipublicæ. Imò, etiam ſi hæc, de qua nos agimus, eſſet fauorabilis, ſanè non eſſet extendenda vltra proprietatem verborum; nam prædicta, vt diximus, propriè libri nequaquam ſunt.

11. Nota ſcripturam, atque adeò concionem, epiſtolam, &c. decem foliorum librum reputari à Caſtro Pal. *d. num. 5. verſus fin.* vt contra, vnius folij (adderem, vel alterius folij) non reputari librum à Sanchez *loc. cit. num.* 35. in ſimili, & quidem meritò, quidquid dicat in contrarium Bonacina *de cenſur. in partic. d. 1. quæſtione 2. part. 4. num. 16.*

12. Secunda difficultas eſt. An ſi quis habens eiuſmodi librum hæretici, in quo legatur vna, vel altera hæreſis, illas deleat, debeat deinceps librum vt prohibitum æſtimare? Debere, ait Sanchez, *loc. cit. num.* 35. & Caſtro Palaus, *loc. cit. num.* 7. quia particularis expunctio non tollit communem libri prohibitionem, ſed vide *infrà, num.* 45.

13. Tertia difficultas eſt, an ſub nomine libri hîc intelligatur manuſcriptum? intelligi ex communi ſententia teſtantur Suarez, *diſp. 20. de fid. ſect. 2. num.* 10. & Sanchez *loc. cit. num.* 28. Ratio potiſſima eſt, tum quia ſecùs facilè eluderetur præceptum de libris hæreticorum impediendis, ſi quidem iam legerentur impunè manuſcripta, tum quia manuſcripta adhuc ſub nomine libri cenſendi ſunt.

14. Verùm pace tantorum virorum puto hîc non intelligi. Ratio potiſſima eſt, quia verè manuſcriptum, etiam tranſcriptum à libro, non eſt propriè ſecundum vſum communem loquendi, liber. Nec eſt verum ſic eludi hoc præceptum; nam ſatis contra manuſcripta prouiſum eſt per aliam prohibitionem allatam *numero* 5. Adde libros typis excuſſos meritò per hanc Bullæ Cœnæ legem, quæ eſt certè magis ardua, quàm alia, prohiberi, quia typis excuſſi libri ampliùs promulgantur, diutiùs durant, & faciliùs leguntur, quàm manuſcripta; quam rationem modò *num.* 9. approbant iidem Sanchez, & Caſtro Palaus de breuibus epiſtolis & ſimilibus; nam propterea debuiſſent, & hîc approbare: lege *dictum numer.* 9. huc enim permaximè, quæ ibi dicuntur, faciunt,

maximè illud, quod hæc eſt lex odioſa, atque adeò reſtringenda.

15. Confirmo primò: quia quando Pontifex ſcripturas vult ſub prohibitione librorum includere, facit ſpeciatim nominando ſcripturas: ergo dum hîc ſolùm libros nominat, illas non includit. Antecedens patet ex Leone X. qui in Concilio Lateranenſi ſub Leone X. *ſeſſ.* 10. & apud Bonacinam *diſt.* 2. *de cenſ. in part. quæſt.* 2. *part.* 16. *numero* 5. *Nullus* (ait) *librum aliquem, ſeu aliquam quamcunque ſcripturam imprimere præſumat, niſi prius per Vicarium, &c. approbetur*, & ex Tridentino *ſeſſione* 4. *ſub fin. Nulli liceat* (inquit) *imprimere quoſvis libros de rebus Sacris, &c. Qui autem ſcripto eos communicant, niſi approbati fuerint, eiſdem pœnis ſubiaceant.*

16. Confirmo ſecundò, ex Bonacina *ibid. num.* 52. & Azor. *tom* 1. *lib.* 8. *cap.* 17. *quæſt.* 4. qui quærunt an manuſcripta euulgari poſſint ſine timore excommunicationis latæ à Tridentino in dicto loco: *Qui autem ſcripto eos libros, &c.* reſpondéntque cum diſtinctione, negando poſſe ea ſcripta, quæ ſunt opera completa, & perfecta, quæ typis mandari ſolent, concedendo verò poſſe ea, quæ ſolent fieri ad priuatum vſum, & commodum: quis eſt enim qui ſuas conciones, ſuas diſputationes Theologicas etiam digeſtas in magna volumina in Scholis, & extra illas diſcipulis, aliiſque, nulla præmiſſa approbatione ſine ſcrupulo non communicat? & ratio datæ reſponſionis eſt, inquit Bonacina *loco citato*, quia cùm Tridentinum loquatur de libris, qui ſunt manuſcripti in dictis verbis: *Qui autem ſcripto eos libros communicant, &c.* nomen libri ſtrictè accipiendum eſt, non largè, cùm verſemur in materia pœnali, & odioſa, in qua ſtricta verborum interpretatio facienda eſt, *cap. pœna, de pœnitentia, diſtinctione prima.* Hæc ille; Si igitur in ea lege Concilij Tridentini, vbi fit mentio libri, & ſcripturæ, nomine libri, ſeu ſcripturæ non intelligitur merum, & quodcunque manuſcriptum, multò magis in caſu noſtro, vbi nulla fit mentio ſcripturæ, ſed ſolùm libri.

Sine Authoritate noſtra, & Sedis Apoſtolicæ.

17. Occaſione huius clauſulæ poſſumus, Primò quærere: quiſnam habeat poteſtatem concedendi licentiam libros vetitos legendi? Secundò; quiſnam actu habeat eoſdem libros legendi licentiam? Quoad primum. Dico primò nullum poſſe concedere licentiam libros Hæreticorum hæreſim continentes, vel de Religione tractantes, legendi, niſi Summum Pontificem, vel cui ipſe poteſtatem conceſſerit. Hinc fit, vt nec Epiſcopi, nec Inquiſitores, ex Merolla *t.* 1. *d.* 1. *cap.* 1. *coroll.* 7. *diff.* 52. *n.* 418. nec Cardinales poſſint, ex Sanch. *l. c. n.* 44. Suar. *diſp. de fide, ſect. ſectione* 2. *num.* 28. Azor. *t.* 2. *lib.* 8. *c.* 16. *quæſt.* 12. immò nec iidem Cardinales etiam, Sede vacante, niſi in caſu ſummæ neceſſitatis, (quam certè rariſſimè occurrere poſſe video) obſeruatáque forma, quæ præcipitur in Clementina, *Ne Romani, De electis.*

18. Verùm Pontifex alicuíne hanc poteſtatem conceſſit? Nemini docet Caſtro Palaus *tom.* 1. *tr.* 4. *diſput.* 2. *part.* 10. §. 3. *num.* 5. ne ipſis quidem Epiſcopis, vel Inquiſitoribus. Immò Inquiſitores licèt habeant poteſtatem concedendi licentiam legendi alios libros vetitos, non tamen legendi libros hæreticorum hæreſim continentes, vel de Religione tractantes. Extant tamen quædam priuilegia concesſa Religioſis, de quibus ſua quiſque conſulat.

19. Petes, Epiſcopi poſsúntne concedere licentiam legendi libros vetitos (præter Hæreticos) ſicuti, iiſdem exceptis, poſſe, modò diximus Inquiſitores?

Tacet, ſeu fugit id decernere Caſtro Palaus *ibid.* Sanchez, aliique communiter ſolùm loquuntur de libris hæreticis, ad quos legendos non poſſe eos dare licentiam docent; Puto tamen in Regnis, vbi viget Hiſpanica Inquiſitio non poſſe, poſſe vbi illa non adeſt. Ratio prioris dicti eſt ducenda ex priuilegiis conceſſis Inquiſitioni Hiſpanicæ primitiuè quoad alios quoſcunque, apud Peñam *in Bulla.* Ratio poſterioris eſt, quia Epiſcopus eſt primus Inquiſitor in ſua Diœceſi; ergo dum non conſtat ab ipſis hanc poteſtatem fuiſſe adeptam, non ſunt de ſua poteſtate deiiciendi.

Fauet Regula ſecunda expurgatorij: *Hæreticorum libri*, inquit, *qui de Religione ex profeſſo tractant, omnino damnantur. Qui verò de Religione non tractant, à Theologis Catholicis iuſſu Epiſcoporum & Inquiſitorum examinati, & approbati permittuntur.* Sanè ſi Epiſcopis datur ius examinandi, & approbandi, non videtur iiſdem denegandum Ius concedendi licentiam legendi. Immò, cùm hæc Regula ſit *in expurgatorio Hiſpanico*, vide an etiam faueat Epiſcopis, etiam pro Regnis Hiſpaniæ.

20. Quoad ſecundum: Dico ſecundò, neminem habere licentiam legendi libros Hæreticorum hæreſim continentes, vel de Religione tractantes. Solùm inuenitur eiuſmodi licentia conceſſa Inquiſitoribus, eiúſque commiſſariis à Paulo V. & Pio IV. apud Peñ. *l. c.* & in Regnis Hiſpaniæ ſolùm Inquiſitoribus, non verò eorum commiſſariis ex *Bulla Pauli V. poſita initio expurgatorij.* Caſtro Pal. *l. c. n.*...

Quid habeant Religioſi, id ex ſuis priuilegiis quiſque cognoſcat. Si verò ſit ſermo de aliis libris vetitis generaliter eam habent Inquiſitores, & ij, qui ex modò dictis, poſſunt dictam licentiam aliis concedere: ſi enim aliis concedere poſſunt, certè poterunt & ſibi. Denique ij omnes, qui poſt Conſtitutionem Vrbani VIII. *Conſtituit Apoſtolatus officium*, 2. *Octobr.* 1631. auferentis omnes præcedentes licentias legendi libros prohibitos, nouam legitimè licentiam obtinuêre. An autem *ibidem* Vrbanus reſtrinxerit Epiſcopis extra Hiſpaniam, immò, & Inquiſitoribus omnibus poteſtatem dandi licentiam legendi libros vetitos non hæreticos, quâ eos, perinde ac Inquiſitores, frui, modò dixi *num.* 19. viri docti conſiderent. Verba Vrbani VIII. *l. c. num.* 3. *fine*, hæc ſunt: *Neque de cætero ſimiles licentiæ, niſi à Congregatione ſancti Officij, dum ſingulis hebdomadis coram nobis habetur, vel ab aliis per nos etiam in eadem Congregatione ſpecialiter deputandis, concedantur.* Conſiderent autem Docti, num hæc Vrbani clauſula (*ne concedantur*) auferat poteſtatem; non enim dicit: *Ne poſſint concedere*, ſed: *Ne concedantur.*

Scienter.

21. Excuſabit ergo ignorantia. Sed ecce nodus; quæcunquéne, an aliqua ſolùm ignorantia excuſabit?

Præmittendum eſt primò, aliam eſſe ignorantiam iuris, aliam facti. Facti eſt, vt ſi quis in caſu noſtro ſciret quidem librum Hæretici eſſe iure prohibitum; ſed neſciret librum hunc eſſe Hæretici. Iuris eſt; vt ſi quis, eſto ſciat hunc librum eſſe hæreticum, neſcit à iure eius lectionem prohiberi: Ita Sanchez *lib.* 1. *Dec. cap.* 16. Caſtro Pal. *tom.* 1. *tr.* 2. *d.* 1. *p.* 25. Merolla *tom.* 1. *d.* 5. *c.* 2. *d.* 2. aliique *paſſim.*

22. Præmittendum ſecundò, Ignorantiam aliam eſſe inuincibilem, aliam vincibilem: ita iidem. Inuincibilis, quæ etiam appellatur inculpabilis, iuſta, probabilis, antecedens, eſt, quoties cogitatio nulla, nec ſcrupulus de aliqua obligatione menti hominis occurrit, qua cognitione poſſit homo excitari ad inquirendam obligationis notitiam: vel ſi menti occurrit, fecit, iuxta qualitatem rei, moralem diligentiam ad habendam notitiam, & non habuit, vt ſi quis in caſu noſtro cæterùm idiota, ne dubitauit quidem, hunc eſſe librum Hæretici, vel ſi dubitauit, interrogauit Parochum, reſponſúmque accepit, non eſſe: Sanè hic idiota dicetur laborare ignorantia inuincibili; quia illam euincere non potuit.

Vincibilis, quæ etiam dicitur culpabilis, improbabilis, iniuſta, conſequens, eſt quoties eiuſmodi moralis diligentia non eſt facta ab eo, cui iam occurrit dubitatio de obligatione: eſt autem quadruplex. Affectata, craſſa,

notabilis

notabilis, leuis; nam ſupinam, aliqui ad craſſam, aliqui ad affectatam reducunt.

Affectata eſt, cùm quis data opera ignorare vult, & affectat; nam propterea hæc ignorantia dicitur directè voluntaria, vt ſi quis conſultò non vult ſcire, an hic ſit liber hæreticus, quò libariùs illum legat.

Craſſa eſt, quando quis propter meram negligentiam, piger eſt lo ea ignorantia depellenda, ſic dicta, quia craſſi homines, & pingues deſides eſſe multùm ſolent: Huc ego reduco ignorantiam ſupinam, quia, more hominis ſupinè in lecto iacentis, non curat ſurgere ad illam depellendam.

Notabilis, ſeu notabiliter culpabilis eſt, quando quis adhibet quidem aliquam diligentiam, ſed non tantam, quanta moraliter ſufficit, vt ſi quis inquirat, an hic liber ſit hæreticus, ſed non à ſufficienter perito.

Tenuis eſt; quando quis adhibet mediocrem, & quidem ſufficientem diligentiam ad habendam obligationis notitiam; ſed non tantam, quantam in ſummo rigore potuiſſet. Vt ſi quis petat, an liber ſit hæreticus à mediocriter docto, potuiſſet autem à doctiore, vel ab Inquiſitore, &c. Hîc ſolùm ſupponitur leuis culpa, in prædictis tribus culpa lata, vel grauis.

23. Quanta autem, ſeu qui gradus diligentiæ adhibendus ſit in eiuſmodi noſtris obligationibus indagandis, non poteſt certa regula definiri; illa enim facienda eſt, quæ more humano, iuxta qualitatem negotiorum, prudenti iudicio fieri ſolet; nam certè maior requiritur in iis, quæ ſunt iuris naturalis, quàm quæ ſunt iuris poſitiui: maior, vbi agitur de damno tertij, quàm vbi hoc non adeſt; maior, quando agitur de Vita, quàm quando de Bonis, &c. Lege Sanch. *lib. 1. in dec. cap. 17. num. 19.*

24. Denique ſi quis legem ſiue vincibiliter, ſiue inuincibiliter ignorans, eo eſſet animo, vt etiam ſi ſciret, legem non ſeruaret, diceretur habere ignorantiam comitantem; id quod ſemel innuiſſe ſit ſatis. His poſitis, & omnino reuiſis iis, quæ *ſuprà, lib. 1. cap. 2. §. 10.* diximus de voluntario ex ignorantia.

25. Dico primò. Ignorantia inuincibilis, ſiue iuris, ſiue facti, non ſolùm antecedens, ſed etiam comitans excuſat legentem libros hæreticorum tum à peccato, tum ab excommunicatione. Ita Suar. Fatin. apud Caſtro Pal. *tom. 1. tract. 4. diſp. 2. p. 10. §. 2. n. 1.* Merolla *tom. 1. d. 1. c. 2. d. 16. coroll. 7. n. 511.* Ratio eſt, quia vniuerſaliter quando nulla alia lege actio aliqua eſt prohibita, niſi ab illa, quæ pœnam impoſuit, ignorans inuincibiliter legem illam ſi eam tranſgrediatur, nec peccat, nec pœnam contrahit. Non peccat, quia inuoluntariè agit, cùm legem inuincibiliter non agnoſcat: Non contrahit pœnam, quia, qui non peccat, non eſt lege puniendus *ex reg. 23. de reg. iuris in 6.*

26. Dices, quando ignorantia eſt comitans, tranſgreſſor habet illum malum animum, ſeu affectum legendi, etiamſi ſciret prohibitionem, ergo peccat. Reſpondeo; Si ille malus animus eſt ſolùm in habitu, non eſt peccatum, donec exeat in actum, vt ex ſe conſtat: quod ſi ſit in actu, erit quidem peccatum, at actus ipſe externus legandi, cùm nullo modo procedat de facto, à tali affectu, vt ſupponimus, ſed ab ignorantia, à tali peccaminoſo affectu inſici nequaquam poteſt. Ita Merolla *ibid. d. 2. n. 3.* in ſimili.

27. Dico ſecundò, qui legit prædictos libros ex vincibili ignorantia ſiue iuris, ſiue facti, ex ignorantia, inquam, ſiue notabili, ſiue craſſa, ſeu ſupina, ſiue etiam affectata, quamvis peccet, non incurrit pœnam excommunicationis. Ratio eſt, quia eſt probabilis opinio quando lex imponit pœnam excommunicationis, imò & ſuſpenſionis, interdicti, & irregularitatis pœnalis iis, qui ſcienter aliquid committunt, (vt eſt in caſu noſtro, & eſt etiam, quando lex fertur contra audentes, præſumentes, conſultò violantes, &c. quæ verba, cùm requirant contemptum æquiualent verbo, *Scienter.* De quibus *lib. 1. cap. 2. §. 10. à num. 9.* ſatis diximus.) Probabilis eſt (inquam) ex ibidem dictis opinio, quæ excuſat tranſgreſſores ab incurſu pœnæ, ſi ex quacunque ignorantia legem non ſeruant, quia adhuc contumaces non ſunt, cùm verè non ſcienter legant; ita Sanchez *lib. 9. de matrim. d. 32. à n. 35.* Bonac. *de cenſ. in comm. d. 1. q. 2. p. 1. num. 10.* Caſtro Pal. *tom. 1. tr. 2. d.* 18 aliique. Excipio quando ignorantia affectata eſſet coniuncta cum ingenti temeritate, vt *ibidem* dixi *num. 14.*

An ſit peccatum diuerſæ ſpeciei legere hos libros ex ignorantia grauiter culpabili, & legere ſcienter, & quomodo id Confeſſori aperiendum, ſatis colligi poteſt ex dictis *in opuſc. de exped. confeſſ. lib. 2. c. 1. § 16.*

28. Dico tertiò; idem dicendum eſſe de legentibus alios libros, ſi vetentur ſub illa clauſula (præſumant, vel ſcienter.) Ratio eſt eadem iam dicta.

29. Illud pro eo quod facit ad peccatum, notà hîc, & in præcedente concluſione, ignorantiam, quæ eſt ſolùm notabiliter culpabilis, quando agitur de diligentia facienda ſciendi præcepta naturalia, non eſſe notabiliter culpabilem, ſi agatur de diligentia facienda ſciendi præcepta poſitiua; ita Sanch. *in Dec. l. 1. c. 17. n. 20.* vt expendit Merolla *l. c. dub. 10. n. 167.* quod non aduertit Caſtro Pal. *tom. 1. tr. 1. d. 1. p. 16. num. 3.* Ratio radicalis eſt, quia magis non obligamur ad exhibendam diligentiam circa iura naturalia, quàm circa poſitiua, vt modò *num. 23.* innuimus. Nam hinc colligimus in poſitiuis præceptis, atque adeò in hoc de libris vetitis ſolam negligentiam craſſam, ſupinam, & affectatam, peccatum mortale afferre, non verò aliam etiam notabilem, quia in his poſitiuis legibus ea, quæ non eſt craſſa, vel ad craſſam proximè non accedit, verè non cenſetur eſſe notabilis, ſed leuis, cùm in his ſufficiat aliquam diligentiam, licèt non exactiſſimam adhibuiſſe ad mortale peccatum euitandum. Lege etiam Valent. *diſp. 7. de lege humana q. 5. p. 6. fin.* & in hoc ſenſu, ſeu per hanc explicationem poteſt admitti eorum doctrine, qui docent in præceptis poſitiuis ignorantiam notabilem non afferre mortale; quem tem decernera hud remiſimna *ſuprà, lib. 1. cap. 2. §. 10. n. 7.*

30. Dico quartò, legentes prædictos cum ignorantia leui, excuſari à peccato graui, & à pœna excommunicationis, patet, quia negligentia leuis non poteſt parere peccatum graue, & peccatum non graue non poteſt inducere pœnam grauem, qualis eſt excommunicatio.

Legentes.

31. Non legit, vnde contra hanc prohibitionem non facit, qui ſenſum libri non percipit: vt eſſet, qui in aliena lingua, quam ignoret, librum compoſitum materialiter legeret: ita Caſtro Pal. *tom. 1. tract. 4. d. 2. p. 10. § 2. num. 2.* contra Bon. *ibid.* cit. legit verò, qui viſu, & mente librum percurrit: non enim neceſſa eſt ad propriè dictam lectionem, vt ipſa verba proferantur: ita Sanch. Suar. Bon. ab eodem Caſtr. *ibid* cit.

32. Quid ſi alium audias legentem? Reſpondeo, nec facies contra prohibitionem legendi ex probabiliſſima ſententia; ita Sanch. *lib. 2. in Dec. cap. 10. n. 48.* Coninch. *diſp. 18. de fide, dub. 11. num. 178.* Caſtro Pal. *ibid. n. 3.* quia, quamvis ſubeas idem periculum, tamen verè non legis, quod ſolùm hîc cauetur.

33. Obiicis. Dominus iubeat famulum indoctum vt legat librum, verbi gratia, Latinum prohibitum, ipſo Domino docto audiente. In hoc caſu famulus non incurret cenſuram, & conſequenter nec peccatum, quia ſenſum non percipit ex dictis *num. 31.* (idem eſſet ſi excuſaretur ex grauis damni periculo non in contemptum legis incuſſo, tametſi perciperet ſenſum.) Ruſus nec incurret Dominus, quia ipſi non prohibetur audire, ex dictis *numero præcedente*, & inducendo ſeruum ad legendum, cùm ſolùm inducat ad materialem lectionem, quæ non eſt prohibita ex dicto *numero 31.* non cooperabitur ad peccatum vllum: quare Dominus ſic audiens, præſcindendo à retentione libri, non peccaret,

& conſequenter fruſtraretur ſua intentione lex de prohibitione Librorum. Reſpondeo ita colligi ex Doctrina, quæ eſt Sapientiſſimorum Doctorum, nec eſſe cenſendum inconueniens, ſi in aliquo raro caſu ſuam non conſequatur intentionem lex, habebit communiter in aliis, de quibus loquitur.

34. Excuſari autem legentem tum à mortali, tum ab excommunicatione ex paruitate materiæ, vt regulariter ſolet eſſe in cæteris præceptis, certum eſto, ita Suar. *diſp.* 10. *de fide, ſect.* 2. *n.* 10 Sanch. *lib.* 2. *in Dec. cap.* 10. *num.* 13. quidquid aliqui negent cum Tol. *lib.* 19. *numero* 9. *verſ. ſextum genus.*

Quid ſi quis intenderit multum legere, & poſtea parum de facto legerit? peccaret quidem mortaliter in ea lectione ex prauo animo vlteriùs procedendi, at non incurreret in cenſuram, quia hæc non punit intentionem, ſed excuſationem. Caſtro P. *l. c. num.* 9. Materiæ paruitatem aliqui determinant eſſe, legere vnum, aut alterum verſiculum, ſeu paucula verba, Azor. *t.* 1. *lib.* 8. *cap. te* 16. *q.* 3. Alij legere non multas lineas, ſic Suar. *loc. cit.* Alij pauculas lineas, ſic Reginal. *lib.* 9. *num.* 254. Alij decem lineas, ſic Sayr. *de cenſ. lib.* 3. *cap.* 5. *num.* 12. Alij vnam paginam, ſic Sanch. *l. c. n* 31. Layman *lib.* 2. *tr.* 1. *capite* 15. *numero* 5. Alij vnam paginam libri in folio impreſſi: ſic Caſtro Pal. *l. c.* Omnes probabiliter, quidquid contra duas vltimas ſententias nimis aſperè immeritò obſiſtat Merolla *t.* 1. *d.* 1. *c.* 2. *d.* 16. *coroll.* 7. *diff.* 3. *num* 344. *fine.* Ratio autem probabilitatis eſt, quia in tam breui lectione non apparet regulariter graue periculum.

35. Nota denique. Siue locum, vbi nullus eſt error, legas, ex Sanch. *ibi* . *numero* 35. Bon. *d.* 1. *de cenſ. in partic. q.* 2. *p* 4 *num.* 22. ſiue Epiſtolam Dedicatoriam, vel Proœmium, vel Indicem, ex Sanch. *ib. num.* 30. contra prohibitionem facis, quia ob vnum errorem qui inibi reperitur, totus liber, atque adeò omnes eius partes ſunt prohibitæ.

Quod ſi illæ paucæ lineæ contineant eam doctrinam, propter quam liber ille fuit proſcriptus, certè non poſſem liberare à peccato eum qui ſcienter, ſeu conſultò eas, quamuis paucas, legat: Cùm enim illæ ſint tota cauſa prohibitionis, inobedientia grauis erit, non leuis. Dixi (conſultò) nam ſi caſu, & non ex intentione, tunc propter paruitatem materiæ poterit excuſari.

36 Supereſt decernere, An qui legit (idem ſi retinet) eiuſmodi libros ſine vllo periculo ſubuerſionis, ſcandali, alteriúſque mali, qui legit, verbi gratia, ad confutandos errores, an incurrat in peccatum, & conſequenter in cenſuram?

Grauis eſt difficultas, & pendet ab ea celebri quæſtione, An ceſſante fine adæquato legis poſitiuæ in aliquo particulari caſu, ceſſet pro eo caſu & lex. Exemplum eſt: Si præcipiatur, ne quis noctu arma portet ob periculum rixandi, ſi quis ſenex, verbi gratia, certus moraliter ſe non habere huiuſmodi periculum, ea portet, liciténe ea portabit? Aduerte autem nos loqui in legibus poſitiuis; nam in naturalibus, quia ſemper ſunt ob honeſtatem intrinſecam, quæ eſt in actu bono, vel in carentia actus mali, nunquam adæquatus finis eius legis ceſſare poteſt. Si præcipiatur, verbi gratia, Ieiunium, licèt ceſſet finis mortificationis carnis in ſatis aliàs mortificato, non tamen ceſſat honeſtas ipſa temperantiæ imbibita in virtute abſtinentiæ, propter quam regulariter ieiunium præcipitur. Dico (regulariter) nam ſi præciperetur idem ieiunium ab Epiſcopo, ad impetrandam, verbi gratia, ſanitatem Regis, ceſſante Regis infirmitate, ceſſaret ex mox dicendis & lex ieiunij, quia licèt ieiunium habeat ex ſe honeſtatem temperantiæ, tamen in hoc caſu non præcipitur propter reſpectum ad temperantiam, ſed adæquatè propter Regis ſanitatem, quâ habitâ ceſſat pro omnibus totus dicti præcepti finis.

37. Porrò communis opinio docet ceſſante fine adæquato in vno particulari non ceſſare pro eo legem, nec conſequenter obligationem: ita Suarez, Vaſquez, Sanchez, Coninch. Sotus, Couar. Bon. aliíque vſque ad 31. apud Dianam *p.* 1. *tr.* 10. *reſ.* 28. Ratio eſt, quia cùm lex nunquam feratur ob finem particularem, ſed generalem, niſi ceſſet fere in omnibus, eſto ceſſet in aliquo, ſemper dictus finis generalis durabit, atque adeò perſeuerabit & lex. Delatio, verbi gratia, armorum non prohibetur ob peculiare periculum tuæ rixæ, ſed ob periculum quod eſſe poteſt in Republica: quàuis ergo eiuſmodi periculum ceſſet in te, cùm non ceſſet quoad alios, id quod reſpexit Legiſlator, nec lex ceſſabit, ergo & te obligabit.

38. Alia minùs communis opinio aſſerit ceſſare. Ita Henriq. Comitol. Sà, Granado, Foſe, Mexia, Nauarr. Abbas, Angelus, Soſa, Megala, apud eundem Dianam *ibid.* Adde eundem Dian *ibidem*, & *par.* 5. *tr* 14. *reſol.* 96. vbi ait, hanc opinionem cum magno plauſu à viris Doctis fuiſſe receptam. Adde & Hurtad. de Mendoza *in* 2. 2. *tom.* ... *d.* 47. *ſectione* 3. §. 26. fusè & doctè Ratio eſt, quia ſicuti ceſſante adæquato fine in vniuerſum ex omnium ſententia ceſſat lex in omnibus, ita ceſſante adæquato fine in vno, ceſſare debebit lex in illo. Et huius vlterior ratio eſſe debet, quia ideo ceſſante fine in vniuerſum, ceſſat lex in omnibus, quia tunc lex redditur ex communi ſententia inutilis; ſiquidem lex, cum ſemper feratur ob bonum publicum, non ſolùm non debet eſſe damnoſa, ſed nec inutilis negatiuè, hoc eſt, nullam vtilitatem afferens; at ceſſante fine in vno, iam redditur inutilis in hoc, ergo, &c.

Quod enim ſit vtilis aliis, non facit ad vtilitatem huius, niſi multùm remotè, tanquam bonum proximi, ad quod remotum, ex hac ſententia non reſpexit lex. Certè nihil mihi non febricitanti prodeſt lapis Beſſuar, quamuis aliis febri laborantibus ſit proficuus. Adde & argumentum ductum à paritate præcepti de correctione fraterna: Hæc enim lex non obligat particularem, quando ceſſat in eo particulari finis legis, nempe ſpes emendationis, ergo idem erit in caſu noſtro. Ad hanc paritatem reſpondet Couarruuias, aliíque apud Suar. mox citandum, legem correctionis datam eſſe propter priuatum bonum ſingulorum, ideo non eſſe mirum, quòd hoc ceſſante, ceſſet & lex. Sed Suarez *lib.* 6. *de leg. cap.* 9. *num.* 15. ait, ſe non intelligere hanc reſponſionem, quia omnis lex (ait, & meritò) habet hoc, quòd ſit data communitati propter bonum ſingulorum, & ſic etiam lex correctionis, data eſt toti communitati propter bonum fratrum, ſeu ſingulorum.

39. Reſpondet ergo ipſe Suarez, præceptum correctionis eſſe affirmatiuum, quod non obligat ad ſemper. Quando ergo non eſt ſpes emendæ, non ceſſat obligatio correctionis, ſed ſuſpenditur; quia non eſt tempus vtile: ſicut præceptum dandæ eleemoſynæ indigenti non ceſſaret, ſed ſuſpenderetur, ſi aduerteretur pauper eâ eleemoſynâ fore abuſurus: eodem igitur modo (ait Suarez) non ceſſabit in caſu noſtro obligatio legis. Sed, pace tanti viri, hæc reſponſio non ſatisfacit, & contra ipſum facit. Sicut enim lex correctionis, & eleemoſynæ, (quia correctio, & eleemoſyna in prædictis caſibus ſunt inutiles,) ſuſpenditur, ita in aliis legibus, quia ceſſante cauſa in vno particulari, redditur pro eo inutilis lex, ſuſpendetur pro illo, & conſequenter non obligabit. Quod ad intentum huius ſecundæ opinionis ſatis, ſupérque eſt.

Atque ex hoc ſoluitur etiam ratio prioris ſententiæ. Concedimus enim legem, ſtante periculo in aliis, cùm ſit pro illis vtilis, non ceſſare, ſiue abſolutè, ſiue pro illis; ſed aſſerimus ſatis eſſe, ſi ſuſpendatur, atque adeò non obliget illum particularem, pro quo Lex inutilis euaſit.

40. His poſitis ad Id, à quo receſſeram, reuertor. Cùm hæc ſecunda opinio propter Authores, rationéſque, quibus innititur, non poſſit non eſſe probabilis: probabile etiam videbitur alicui in foro Conſcientiæ, non incurri in peccatum, nec in cenſuram à legentibus, vel retinentibus eiuſmodi libros, ſi ceſſet cauſa prohibitionis;

Digitized by Google

bitionis; ita Felin. Albert. Maſcard. Decian. apud Caſtro Pal. *tr.5. diſp.2. p.10.§.2.num.*8. ipſo Caſtro Pal. contradicente *ibid. num.9.* fauet tamen Layman *lib.2. t.1. c.14. num.5.* hoc eſt, ſi verè nullum legenti periculum eſſe appareat; quod periculum eſſe finem huius prohibitionis, fatetur Sanchez *in dec.cap.*10 *num.51.* & inſinuat Caſtro Palaus *d.* §.2. *num.9.*

41. Verùm, quia reuera nunquam deeſt adæquatus finis, difficile enim videtur deeſſe periculum in re tam lubrica, nec apparet periculum ſolùm eſſe tantæ prohibitionis finem; eſt enim etiam hæreticorum contemptus ex eorum exterminatione librorum enaſcens: eſt euitatio, quantùm fieri poteſt, communicationis cum ipſis, etiam in eorum ſcriptis: eſt, vt ipſi cùm videant ſuas lucubrationes de rebus ſacris à fidelibus non eſſe legendas, à ſcriptione deſiſtant: eſt, vt debita Sacrorum Inquiſitorum, Conciliorum, Pontificum tam ſeueris decretis reuerentia, & obedientia in re ſummi momenti ſeruetur, quia, inquam, adæquatus finis nunquam deeſt, nullo modo aperienda eſt ianua, quia eiuſmodi libros euoluere impunè poſſis, tametſi putes te in periculum errandi non prolapſurum. Putes, inquam? Sed quandónam, vel quis ferreus ſe vnquam adeò conſtantem, fortémve putare poterit, vt in occaſionem labendi vltrò ſe conjicere audeat? Equidem dum hæc ſcribo, quadraginta quatuor annos ago à ſancta hac mea Societatis Ieſu Religione ſuſcepta, nihilominus in rebus ſanctis, ac ſacris tandiu verſatus, luteum me figmentum portare in dies experior; tu, ſi æneum portas, periculis te ingerito, vt lubet.

Retinentes.

42. Siue in tua, ſiue in aliena domo, ſiue tuo nomine, ſiue alieno ſcienter dictos libros, ſeu eorum partem notabilem retineas, facis contra prohibitionem; ita Sanch.2. *in dec. c.10. n.53. & 54.* ita vt etiam aromatarios, & librarios, Sanch. *ibid.* non excuſet., quia licèt illi ad aromata, hi ad eoſdem ligandos, & non ex intentione legendi retineant, adhuc legem violant. Eoſdem ſi retineas in aliena lingua ſcriptos, etiamſi à te intelligi non poſſint, condemnaris à Sanch. *ibid.* quia adhuc retines libros vetitos.

43. Excuſat autem paruitas materiæ, vt ſi retineres vnum, duo, vel tria folia, quia licèt pluſquam vnam paginam legere excedat paruitatem, vt diximus *num.34.* non tamen excederet in retinendo; cùm minor culpa ſit retinere, quàm legere, *ibid. num.54.* Excuſat item paruitas temporis, quo retines.

44. Imò ſi tempus etiam notabile requiratur, vt commodè Inquiſitori tradatur liber, non es ſcrupulis agitandus; potes enim etiam diu expectare, modò ſine fraude, & fallacia id facias, *ibid. num. 55.* Data autem commodi[illegible] per vnum, vel alterum diem differre, non erit culpa [illegible] m grauis, quia retentio leuis eſt.

45. Si quando ex legitima facultate librum vetitum retineas, aduerte ne tua occaſione ſerpat ad alios facultate carentes libri venenum. Equidem cùm eſſem Romæ incidi in quendam librum prohibitum, quem palàm quidam amicus apud ſe in aperto pluteo retinebat, cuius multa folia (vt eram meo more auidus euoluendi quoſcunque libros, quos antea non vidiſſem) cùm ſecurus perlegerim, aduerti in fine libri ſic adnotatum ex ſcripto fuiſſe: *Hic liber eſt prohibitus, ſed ego ex legitima licentia apud me retineo.*

Imprimentes.

46. Hoc eſt, componentes litteras, præparantes papyrum, & atramentum, torcular premantes, & cæteros cooperantes: item Officinæ Impreſſoriæ Dominos, ipſóſque librorum Authores, qui eos imprimendos vrgent: hi enim omnes imprimere librum dicuntur. Imò qui corrigit folia impreſſa, vt emendatiora exprimantur, hic comprehenditur; nam præterquam quod iam legit librum hæreticum, etiam cenſetur imprimere, dum ad imprimendum corrigit: Ita Sanchez *l.c. num.57.* Suarez *diſp.20. de fide, ſect.2.n.24.* Caſtro Pal. *l.c. num.13.* Bonac. *diſp.1. de cenſ. in part. q.2. p.4. num 19.*

Qui verò ſolùm expenſas dat ad imprimendum, & qui exemplar reſcribit vt imprimatur, quíque æneos characteres, vel atramentum, vel ſimilia impreſſoribus dictis vendit, licèt fautores ſint hæreticorum, & in pœnas fautorum incurrant, non ſunt impreſſores, cùm remotè ſatis ad impreſſionem concurrant?

47. Hæc quoad libros hæreticorum hæreſim continentes, vel de Religione tractantes, de quibus Bulla Cœnæ loquitur. Quid de aliis?

Tres hac de re conſtitutiones ſunt apud Bonac. *d.2. q.2. p.16. à n.1.* Prima eſt Concilij Lateranenſis, ſub Leone X. *ſeſſ.10.* vbi imprimentes, vel imprimi facientes libros, vel quamcunque ſcripturam in Vrbe ſine Vicarij & Magiſtri Sacri Palatij, in aliis Ciuitatibus ſine Epiſcopi approbatione, excommunicantur ipſo facto: & pœna pecuniaria, ac ſuſpenſione ab exercitio imprimendi per annum, afficiuntur, libríque comburuntur.

48. Secunda eſt in Indice librorum prohibitorum *reg.* 10. vbi innouatur dicta Concil. Lateranenſis conſtitutio.

49. Tertia eſt in Concilio Tridentino, quod ſolùm loquitur de Libris ſacris (ij autem ſunt iidem, quos diximus *n.7.*) vbi eadem conſtitutio confirmatur, additúrque: Libri Sacri, cum nomine Authoris imprimantur, & ſi ſint libri Regularium, vt præter Epiſcopi, vel Magiſtri Sacri Palatij approbationem, approbentur à ſuis Superioribus, ſecùs nec vendi, nec retineri queant, ſub pœnis eiuſdem Conſtitutionis: ipſa verò approbatio detur in ſcriptis; & appareat in fronte libri. Ex quo vides hos niſi aliunde ſint prohibiti, poſſe legi, ſi apud ſe non retineantur, quia Conc. prohibet vendi, vel retineri, nihil de lectione.

50. Porrò aliquæ hîc inſurgunt difficultates. Prima, an vbi receptus mos eſt, vt ſolùm Domini temporales examinent librum imprimendum, delinquat contra dictas Conſtitutiones, qui ſine Epiſcoporum approbatione imprimit? Reſpondeo non delinquere. Ratio eſt, quia iam ſupponis Conſtitutiones has non eſſe legitimè receptas: ergo contra ipſas non peccabitur.

Adde cum Bonacina *l.c. num.6.* in hoc caſu Eccleſiam, vſu ſic approbante, ſubrogaſſe Dominos temporales in approbatione librorum. Simile quid dicam *cap.5.* §. *numero 4.*

51. Secunda: in libris Sacris, in quibus iuxta Tridentinum apparere debet approbatio in fronte libri, ſi moraliter conſtat adeſſe, non tamen ſit in libro appoſita, an peccetur? Reſpondeo. Credo non peccari ſaltem grauiter, quia iam ſeruatur tota ſubſtantia præcepti: multò magis ſi præponatur illud (cum ſuperioris licentia) quod vſu ipſo toto comprobari video. Ita Bon. *ib. n.7.*

52. Tertia, An qui habuit prædictam licentiam, ſed deinde dum imprimit, addit vel demit aliqua ſine noua licentia, peccet in legem hanc?

Reſpondeo negatiuè, cum Bonac. *ibid. num.* 8. Niſi tale & tantum addat, demátve, vt nouus moraliter liber cenſeatur. Ratio eſt, quia per pauca adiecta, non cenſetur quis librum ſine licentia imprimere; per multa, ſanè cenſetur.

Id explicatiùs decidamus. Si quod addis, quamuis non multas continens lineas, tu cognoſcas eſſe prohibitum, ſanè cùm mala fide agas, condemnaberis: id quod ego modò inſinuaui per illud (tale) ſi verò certò cognoſcas prohibitum non eſſe, procedit doctrina allata ex Bonacina. Si denique dubius ſis, certè præualet lex, atque addere nullatenus potes.

53. Quarta, An qui in libris ſacris, de quibus ſolis loquitur Tridentinum, non apponit nomen veri Authoris, ſed alterius peccet? Quid ſi nomen ſit fictum, & ementitium? Quid, ſi adhibeatur nomen Collegij, vel

Digitized by Google

Academiæ, tacito nomine determinatæ perſonæ? Reſpondeo. Non poſſum excuſare eum, qui fictum nomen præponit, qui verò nomen alterius ſufficientis, vel Collegij, meritò excuſare debeo. Sic Bon. *ib. num.* 10. Ratio eſt, quia in hoc poſteriore iam adeſt, qui de libro rationem reddere poteſt, qui fuit finis in ea lege Tridentini; in priore autem non adeſt: nam propterea idem dicendum puto, ſi apponatur nomen authoris, ſed anagrammaticè mutatum, quia ſic perinde eſt, ac ſi nullius, qui poſſit librum defendere, nomen inſcriberetur.

Defendentes occultè, vel publicè, qualibet cauſa, vel colore.

54. Siue factis defendas, vt ſi libros in Cœna Domini prohibitos occultes, vel impedias, ne comburantur, vel deferantur; ſiue verbis, vt ſi eos vt tales laudes, vel perſuadeas, ne exterminentur; ſiue ſcriptis, vt ſi pro iis rationes etiam in tuo cubiculo occultè ſcribas, peccas contra legem. Patent hæc ex tenore Bullæ. Ita Caſtr. *n.* 14. Sanch. *n.* 48. Suar. *ſect.* 1. *n.* 15.

55. Dixi (vt tales) nam ſi dicas librum eſſe optimum, quoad cætera, laudéſque ſtylum, ingenium, &c. nec eiuſmodi verba faciant ad libri conſeruationem, non condemnaberis; quia ſic non faues hæreſi. Quid ſi dicas, te velle librum defendere, nec tamen defendas? Aliqui cum Sanch. *ibid.* Caſtro Pal. *ib.* putant id non eſſe contra Bullam, quæ defendentes, non verò volentes defendere damnat: Aliqui aſſerunt hoc ipſum eſſe defendere, adeſſe nimirum aliquem, qui illius defenſionem velit ſuſcipere. Puto ex ſe hoc non eſſe defendere: ſed ſi ſit in circumſtantiis, in quibus ſignificetur adeſſe Patronum libri, vnde retrahi poſſint, qui librum exterminare debent, erit certè defenſio, & conſequenter violabitur lex. Sicuti eſſet defenſio arcis, te paratum eſſe ad propugnandum pro ipſa.

Aliqua notanda de libris vetitis.

56. Deinde nota primò, eos qui ſunt ſub Hiſpanica Inquiſitione, teneri illos tantùm libros pro vetitis habere, quos ipſa vetat: etiam ſi Romæ, vel alibi non ſint, vel ſint vetiti: conſtat id ex priuilegiis datis Hiſpanicæ Inquiſitioni vſu ipſo comprobatis.

57. Secundò. Quando per edicta præcipitur, vt quiſque oſtendat ſuos libros, ſeu eorum Catalogum ad Inquiſitores, ſolùm obligaris ad deferendos eos, quos aliàs non oſtendiſti; ſemel enim oſtendiſſe ſufficit: Inſuper ſi certus ſis librum non eſſe ex vetitis, probabiliter non obligaris oſtendere in foro conſcientiæ. Ratio eſt, quia videtur eſſe res leuis negligere libri delationem, ſi certus ſis nullum in librum errorem irrepſiſſe.

Quid, ſi, vt vſu venire ſolet, aliquem librum, quem tu Inquiſitoribus protuliſti, prohiberi poſtea contingat? Reſpondeo: vrget tunc obligatio proferendi. Quare niſi certò ſcias librum, quem oſtendiſti, nec fuiſſe prohibitum, nec periculum vllum adeſſe, quod poſtea vetitum fuerit, ſemper (præſertim ab indoctioribus, qui eiuſmodi periculum diſcernere non valent) ille erit oſtendendus.

58. Tertiò, cùm per edicta præſcribatur terminus infra octo dies oſtendendi eiuſmodi libros, inciditne in excommunicationem, qui vel poſt terminum, vel etiam nunquam oſtendit? Reſpondeo, ſaluo meliori iudicio, nequaquam quoad libros *numero præcedente* dictos. Ratio eſt, quia in edicto, vt hîc in Sicilia publicatur, dicitur (*verbi gratia, ſi comanda*, ideſt, *præcipimus oſtendere libros, &c.* (& paulò pòſt,) *procederemo ad'altre pene*, hoc eſt, *alias pœnas infligemus*) vnde nulla apparet lata excommunicatio. Dices in fine edicti fulminatur excommunicatio. Reſpondeo, ſi attentè edicti tenorem legas, videtur hæc excommunicatio, cùm ſit tam rigoroſa, cadere ſolùm in hæreſim, cæteraque grauia delicta ſuperiùs allata; non verò in eos qui duntaxat à tali librorum oſtenſione ſe ſubtrahunt, ſi libri, vel aliàs oſtenſi fuerint, vel certè nihil erroris contineant.

59. Quid de peccato mortali? Reſpondeo. Quia illud (præcipimus) eſt nota in legibus peccati mortalis, quando materia eſt grauis, peccati leuis, quando materia eſt leuis: ex Caſtro Pal. *tom.* 1. *d.* 1. *de legibus, part.* 9. aliiſque *ibid.* citatis, &c. in noſtra autem materia, quando libri nihil erroris continent, videtur res eſſe leuis, vt modò *num.* 17. dictum eſt, quando verò continent hæreſim, res eſt certè grauis, ideo hîc eſſe mortale, ibi non eſſe dicendum erit.

60. Quartò denique, rectè notat ex Becano Layman, *lib.* 2. *tr.* 1. *c.* 14. *n.* 4. vbi recepta non eſt Bulla Cœnæ, vel index librorum prohibitorum, vt alicubi in Germania, non excommunicari Catholicos legentes, &c.

§. VIII. *De Abſolutione ab Hæreſi.*

Caſus facilioris Abſolutionis.

1. Statimatque tibi offertur abſoluendus aliquis ob hæreſim, perpendendum eſt, an poſſis vel ab hæreſi reſeruata illum excuſare, vel te eſſe in illis circumſtantiis, in quibus ab illa abſoluere, licèt priuilegiatus nequaquam ſis, validè poſſis?

2. Primò igitur, ſi hæreſis fuit merè interna, non eſt reſeruata; ita Azor. *p.* 1. *lib.* 8. *c.* 19. *q.* 4. de Lugo *de pœn. d.* 30. *ſect.* 2. *n.* 13. quia Eccleſia non iudicat de interiori, eſt autem talis in iis caſibus, quos *ſupra*, §. 3. *num.* 5. diximus.

3. Secundò, ſi item fuit ſolùm externa, & non interna, putà, ſi metu, vi, ſubita ira, aliquid factum, vel dictum ſit contra fidem, ſed manente intellectu ſine volito errore contra ipſam, licèt fuerit grauiſſima culpa contra externam confeſſionem: at, cùm non ſit vera hæreſis, non inducit ſatis probabiliter excommunicationem Bullæ; ita Fag. *pr. Eccleſiæ*, *l.* 8. *c.* 8. *n.* 38. Toletus Sanch. Suar. Filliuc. aliique apud Dian. *p.* 3. *tr.* 4. *reſ.* 145. & *p.* 4. *tr.* 4. *reſ.* 240. *fine*, quare niſi in aliquo Epiſcopatu ſit ſpecialiter reſeruata, poterit non ſolùm ex vi Bullæ Cruciatæ, ex Henriq. Portell. Duen. Sanchez, Suar. aliiſque apud Dian. *p.* 1. *tr.* 5. *reſol.* 7. vel priuilegiorum mendicantium, ex Portell. aliiſque apud Dian. *l. c. reſ.* 8. ſed etiam à quocunque Ordinario Confeſſario abſolui. Ratio eſt, quia, quamuis in foro externo hic præſumatur hæreticus, vnde & denuntiandus, & puniendus; tamen coram Deo, cùm talis non ſit, non incurrit coram eodem excommunicationem reſeruatam in foro interno, circa quod eſt forum pœnitentiæ. Hinc qui propoſitionem hæreticam enuntiat, qui comedit carnes tempore prohibitu, qui idolo cultum externum exhibet, qui hæreticalem blaſphemiam ex ira profert, & ſimilia, ſi interim corde nullo errori contra fidem conſenſum præbet, abſolui, vt dictum eſt, poterit.

4. Si quis certò ſciat ſe lingua hæreſim pronuntiaſſe, ſed dubitet an mente conſenſerit, eſſe reputandum commiſiſſe hæreſim externam, atque adeò abſolui non poſſe ab ordinario Confeſſario, cæteriſque pœnis ſubdi, docet Sanchez *tom.* 1. *in Dec. lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 74. Ratio eſt, inquit, quia cùm verba ſint naturaliter ſigna intentionis, & nullus præſumatur dicere, quod in corde non habet, præſumptio eſt & poſſeſſio in hoc dubio, quòd hæreſis illa proceſſerit exteriùs ex vero conſenſu interiori in illam.

Sed quamuis non negem forum externum contra hunc poſſe procedere, puto cum Caram. *in Theol. mor. lib* 3. *num.* 1333. poſſe à Confeſſario non priuilegiato abſolui in conſcientia, nec ſubdi in conſcientia dictis pœnis. Ratio eſt, quia cùm odia ſint reſtringenda, reſeruatio, & pœnæ debent reſtringi ad certam hæreſim externam; ſic Merolla *tom* 3. *d.* 3. *c.* 3. *dub.* 2. *coroll.* 13. *num.* 370. At hæc eſt omnibus penſatis dubia: ergo, &c. Non eſſet autem hæreſis dubia, ſi fortè ex aliis circumſtantiis (vt ſi is cognoſceretur ſolitus ſimiles veras hæreſes pronuntiare) colligeretur adfuiſſe conſenſum; tunc enim

non

non eſſet dubium eum conſenſiſſe, ſed moraliter certum, atque adeò item certum in Hæreſim reſeruatam incidiſſe.

5. Tertiò ſi fuit externa, ſimul & interna, vide an pœnitens ſciuerit ei delicto fuiſſe annexam excommunicationem; ſi enim neſciuit, cùm non adfuerit contumacia, excommunicationem non incurrit. Quare cùm Hæreſis, omneſque caſus Pontificij in eo ſint reſeruati, quia annexam habent excommunicationem, tunc ea hæreſis reſeruata non erit, atque adeò à quocunque ritè approbato abſolui poterit: ita Sanch. *lib.2.in Dec.c.8 n.5.fine,* & *c.11.n.1.* Caſtro Pal. *tom.1.tr.4.d.4.q.3.initio.*

6. Quartò, ſi pœnitens iam certò lapſus in excommunicationem ob hæreſim internam, externamque eſt in articulo mortis, poterit etiam abſolui à quocunque Sacerdote ſimplici, etiamſi hæreſis fuerit externa, imò & publica; ita de Lugo *de pœnitentia, d.18. ſect.2. §.1.* Caſtro Pal. *d. p.3.§.5.n.8.* quia id concedit Tridentinum *ſeſſ.14. c. 7. de pœnit.* & in ſententia probabili *ibidem* de Lugo *§.2.n.23* Caſtro Pal. *ibidem.* etiam præſente proprio Parocho. Tunc autem debet imponi, & iuramentum de ſtando mandatis Eccleſiæ, & onus, vt ſi conualuerit, ſe Superiori præſentet, iuxta à nobis dicta *in methodo exp.Confeſſ.lib.3. c.6.* Quibus adde duo. Primò ab impuberibus hæc iuramenta non eſſe expoſcenda, ſic Sanch. *lib.1.in Dec.cap.13 num 26.* Bonac. *diſput.1.de cenſuris in communi,q.3.p.3. num 11.* quia non præſumuntur pollere eo rationis vſu, vt iuramentum pro dignitate præſtent: & quia ex probabili ſententia *in noſtro opuſc.de exp.comm. cap 4.§.2. à n.11.* non ſunt ſubiecti pœnis Eccleſiaſticis, atque adeò excommunicationi. Secundò, quando iudicatur eiuſmodi iuramenta, vel onera impleri non poſſe, vt quia, v. g. pœnitens ſtatim eſt certò moriturus, vel impedimentum fore perpetuum, illa non eſſe imponenda, quia fruſtra imponerentur: ita Caſtro Pal. *ibid.diſp.5. num.* 18.

7. Nota autem articulum mortis, & graue periculum ex probabiliſſima ſententia pro eodem hic accipi: ita Tol. *lib.3.cap.13.* Auila *de cenſ.p.1.d.4 ſect.1.dub.5.* Sayr. *lib 2. Theſ. c.20. num.* 58 eſt autem, quoties iudicio boni viri morale periculum, ſeu, vt alij loquuntur, probabile periculum mortis imminet. Quare, præter febres graues, ſimileſque morbos, qui reperiuntur in probabili periculo naufragij propter exortam tempeſtatem, qui in bello eſt conflicturus, quæ primò eſt paritura, imò quæ eſt paritura, quia partus ſemper periculo ſubiaceat; dicuntur eſſe in articulo mortis, atque adeò, modo dicto, poſſunt abſolui. Qui longam nauigationem, vel qui iter, v. g. inter Infideles eſt aggreſſurus, huc reducitur, ſi non ſperetur copia Confeſſoris potentis abſoluere, quando aderit deinde mortis diſcrimen.

8. Quintò, ſi pœnitens habet perpetuum impedimentum, v. g. ægritudinem, paupertatem, ſeruitutem, pœnam carceris, vel Triremis, quia ſic impeditus eſt moraliter certus ſe non poſſe ante mortem habere copiam potentis abſoluere, dicetur eſſe in articulo mortis, poteritque pari modo abſolui ab hæreſi etiam publica in foro interno: ita Caſtro Pal. *tom.1.tr.4.d.4.part.3.§.5. num.4.* Quamvis enim Sanchez *lib.1.in Dec.cap.13.n.37.* Suar. *d.21. de fide, ſect. 4. fine*, & aliqui id concedant de aliis criminibus, non verò de hæreſi propter eius grauitatem, tamen Caſtro Palaus *l. c.* ſatis probabiliter, etiam de hac meritò concedit: eſt enim par ratio de cæteris, ac de hæreſi.

9. Quid ſi impedimentum ſit longum, non verò perpetuum? Puto eſſe tunc diſtinguendum, ſi enim putatur fore admodum longum, v. g. per quinque vel decem annos, erit iudicandum perpetuum, cùm in illo valde longo impedimento morale ſubſit periculum mortis, in quo ſupponimus non adfuturum Confeſſarium, qui potens ſit abſoluere: ſi verò putatur non ita longum, non erit perpetuum iudicandum, quia dictum morale periculum non præſumitur affuturum: Breuiter erunt perpendenda futura pericula, ſanitas pœnitentis, & ſimilia, vt ſi iudicetur morale periculum ſubeſſe, cum prædicto iuramento & onere abſoluatur; ſecùs, nequaquam.

10. Duo denique aduerte: Primò, ſi dubites, an poſſis viuere, donec habeas copiam potentis abſoluere, adhuc iudicaris eſſe in articulo, quia hæc conceſſio cùm ſit contenta in corpore iuris & in fauorem animarum, latè interpretanda eſt. Aduerte ſecundò, ſi conſtitutus in dicto articulo poſſis vocare ad te Superiorem, vel medio confeſſario, vel miſſis litteris, poſſis expectare ab illo præſente abſolutionem vel facultatem, vt abſoluaris ab excommunicatione, te non obligari hæc facere, ſed poſſe à quocunque modo prædicto, abſolui. Ratio eſt, quia tua obligatio eſt adeundi Superiorem, vt habent textus hanc obligationem inducentes; non verò faciendi alias diligentias; quare ſi adire non potes; excuſaris. Ex hac doctrina potui conſilium dare Sacerdoti Confeſſario, vt Monialem, quæ in hæreſim externam inciderat, abſolueret, tanquam conſtitutam in articulo mortis. Ratio fuit, quia hæc habebat perpetuum impedimentum adeundi ad potentem abſoluere; nec obligabatur, vel Epiſcopum vocare, vel per litteras ſeu internuntium abſolutionem petere, vt rectè pluribus expendit Caſtro Palaus *loco cit.num.7.* adducens Sanch. & Henriquez.

Sextò, ſi quod remedium ex dictis non ſuppetit; vide an hæreſis externa fuerit publica, an occulta; nam faciliùs inuenies qui occultam, quàm qui publicam abſoluere poſſit, de qua re iam dictum *à num.* 1.

Denique hîc recole, quid faciendum ſit ei, qui incidit in hæreſim, nec habet, qui eum poſſit abſoluere, vrgeat autem infamia, vel quid ſimile niſi communicet, poſſe nimirum, vel cum contritione communicare, vel dimidiare confeſſionem, vt latè vniuerſim dixi *in noſtro opuſc. de exped.communione,cap.1.§.4.à n.20.*

Inquiſitorum, & Epiſcoporum poteſtas circa abſolutionem Hæreſis.

11. Dico primò, licèt hæreticus externus publicus, ſeu deductus ad forum externum non niſi à Summo Pontifice de iure abſoluatur, tamen ex eiuſdem Pontificis conceſſione in Hiſpania, hoc eſt, vbi reſidet Hiſpaniæ Inquiſitionis Tribunal, ab Inquiſitoribus ſimul cum proprio hominis abſoluendi Epiſcopo ſaltem requiſito, iuxta Caſtro Pal. *l.c.§.5.num.14* & Pen. *in Bullis in fine directorij ab ipſo relatis.* Extra Hiſpaniam verò, ab Epiſcopo abſolui poteſt, & reconciliari Eccleſiæ, *c. Vt officium. §. ſi verò de hæreticis in 6.* lege Caſtro Pal. *l.c.§.1.n.23.* quamvis neget Bardi *p.2. in Bullam Cruciatæ, tract.6.c.2.ſect.31 n.25.* Patent hæc ex ſacris teſtibus, & ex priuilegiis conceſſis Inquiſitoribus Hiſpaniæ.

Occultum hæreticum Inquiſitores etiam ſeparatim vnus ab alio (ex eo quia inuicem ſibi cauſas committere in hoc ſupponuntur) abſoluere poſſunt, ſed non niſi per depoſitionem, quam ipſe abſoluendus faciat ſui delicti coram teſtibus, vel ſaltem coram Notario: ita Sanch. Farinac. Suar. Garzias, apud Caſtro Pal. *l.c §.2.n.3.* An verò poſſint ſine hac ſolemnitate, ſed omnino ſecretè, & in foro confeſſionis, concedunt nonnulli; vt Nauarr. aliique, quos refert Sanch. *lib.5. in Dec.cap.12 num. 3.* dicens id eſſe probabile, licèt contrarium probabiliùs nonnulli negent, addentes praxim ipſorum Inquiſitorum eſſe pro negantibus: ita Caſtro Pal. alios citans *d. num.3.* Vtrumque probabile: *Profectò* (habet Eſcobar *in ſumma, tract.7. exam.4. § poteſtne Confeſſarius?*) *Inquiſitores Hiſpaniæ poſſunt, vti ex Sanchez didici, ab hæreſi abſoluere non ſolùm in foro externo, ſed etiam in conſcientia foro, ita vt quilibet Inquiſitor eandem cuilibet Confeſſario poſſit facultatem impertiri.*

12. Dico ſecundò, licèt probabile ſit Epiſcopos non poſſe poſt publicationem Bullæ Cœnæ abſoluere ab vlla hæreſi, quia Bulla reuocat omnem poteſtatem abſoluendi ab hæreſi occulta, quam Epiſcopi habebant ex Conc. Trid. *ſeſſ.24. cap.6. de reform.* ita Suar. Sanch. Bonac.

Digitized by Google

Bonac.aliiq́ue innumeri relati à Barboſa *ſecunda parte de poteſtate Epiſcopi, allegatione* 40.*n.*24 & in Concil. Trid. *v & in hæreſis crimine*,quibus adde Caſtr.Pal. *l.c.*§.1.*n.*21. tamen etiam probabile, & tutum eſt, poſſe in foro conſcientiæ ſuos ſubditos abſoluere ab externa occulta, ſiue per ſe, ſiue per alium, cui occurrente caſu committat ſuas vices Epiſcopus,non verò per Vicarium, ſeu alium ad hanc abſolutionem indifferenter deputatum. Ita Bañez, Nauar. Henriq. Arag. quos refert Barboſa *l. c. num.*21. quibus adde Fag. *ſecundo Eccleſiæ præcepto, lib.*8. *cap.*8. *à num.*30. qui ait fundamenta negantium eſſe paruin firma. Adde & Granadum apud Dian.*p* 4. *tr* 4. *reſolut.*x39. imò ipſe Suar.& Caſtr.Pal.*l.c.*fatentur hanc eſſe probabilem. Ratio eſt, quia hac poteſtate Epiſcopi potiuntur ex dicto Tridentino, probabiliſſimumq́ue eſt eam non reuocari à Bulla Cœnæ. Durum enim Patribus Concilij viſum fuit, vt pro occulto delicto extra Diœceſim eſſet remedium exquirendum. A Bulla autem Cœnæ ſolùm reuocatur facultas abſoluendi prætextu priuilegij, vt ex verbis Bullæ patet: at Epiſcopi eſto. abſoluere non poſſint ob priuilegia à Summo Pontifice conceſſa, certè abſoluent ex authoritate à Chriſto Domino illis data (poſito quod ſint Epiſcopi) neque à Pontifice impedita. Rurſus illud (prætextu) dicit colorem quæſitum, non verum. Vt explicat Budæus *in ll.ff. de officio præſidis, l.ſub prætextu, C. de tranſact.* ſeu dicit ſpeciem veri, non veritatem. At Epiſcopi abſoluunt non colore quæſito, vel ſub aliquo velamine, ſed ſiue authoritate iam dicta à Chriſto conceſſa, ſiue etiam à veris priuilegiis conceſſis à Pontifice, & præſertim à Tridentino. Denique poteſtas Epiſcopi eſt certa, reuocatio dubia: præualet ergo poteſtas.

Quod poteſt Epiſcopus, poteſt & Capitulum, Sede vacante; ita Sanch.Henriquez, Arag.Rodriguez,Suarez citati à Merolla *t.*2. *diſp.*4.*c.*6.*n.*133. contra Bonac. Fill. Caſtro Pal. eundem Suarez *in alio loco* citato ab eodem Merolla *n.*132.ideſt,quando caſus occurrerit,poterit Capitulum alicui Sacerdoti committere abſolutionem ab hæreſi occulta; Verùm deferenda erit hæreſis Capitulo ſine expreſſione perſonæ abſoluendæ, ne ſcilicet hæreſis coram tot de Capitulo expreſſa fiat publica, & abſolui deinceps nequeat, quo pacto occurritur potiſſimæ rationi, quam à dicta publicitate Caſtro Palaus *t.* 1. *tr.* 4. *diſp.*4.*p.*3.§.2.*n.*3.ducit, qui nobis contrarius eſt.

Quid conferant priuilegia Bullæ Cruciatæ, vel Iubilæi, vel Regularium circa abſolutionem ab hæreſi, in propriis Tractatibus agitari ſolet.

§. IX. *De Apoſtaſia, & Schiſmate.*

1. PVra Apoſtaſia, quæ vt *ſuprà*, §.1.*n.*1.diximus, eſt totalis negatio fidei,ab hæreſi, quæ negat aliquos articulos duntaxat, differt ſecundùm magis, & minùs. Quare iiſdem pœnis, ſi ſit externa, ſubiacet, quibus ſubiacet hæreſis. Ita Sanch. *lib.*1 *in Dec.c.*7. *à n.*16.Nam propterea omnia huc pertinentia, ex ſupradictis de hæreſi, petenda ſunt: Dixi (pura) nam ſi vltra fidei negationem, amplectatur quis aliam ſectam, v. g. Paganiſmum, Iudaiſmum, &c. certum eſt tunc ſuperaddi & nouam ſpeciem.

2. Illud huius eſt loci, An purus Apoſtata qui ſine dubio grauiùs delinquit, quàm Hæreticus, ratione eius grauitatis debeat explicitè Confeſſori ſuam apoſtaſiam, & hic ſuam hæreſim patefacere. Dico certum eſſe hos non poſſe fateri ſe aliquos articulos negaſſe, cùm negauerint omnes, vel omnes negaſſe, cùm ſolùm aliquos negauerint, quia ſic cum mendacio confiterentur peccatum,quod non commiſerunt, vt in ſimili dictum à nobis eſt *in noſtro opuſc. de exped. Conf. lib.* 1. *c.* 1. §. 9. *n.* 61. Poſſe autem in genere dicere ſe negaſſe fidem, ſeu articulos fidei, probabile eſt, quia, vt item diximus *ibidem*, §. 18. circumſtantiæ licèt aggrauantes, ſi ſpeciem non mutent, non ſunt neceſſariò Confeſſori aperiendæ. Aliqua alia ad confeſſionem apoſtaſiæ pertinentia, vide *ibid. lib.* 2.*c.*2.§.1.

3. Purus Schiſmaticus is eſt,qui,cùm credat omnes articulos Fidei, retrahit ſe ab obedientia Summi Pontificis,vt eſt Chriſti Vicarius;ſeu,ita ſe gerit,ac ſi ipſi ſubiectus non eſſet: conſummatur enim ſchiſma ipſo opere externo, licèt nullus error adſit in intellectu; ita Sanch. *lib.*2. *in Dec. cap.*36. aliiq́ue. Si ergo Schiſmaticus vltra diuiſionem à capite; ſcilicet à Summo Pontifice, addit aliquam hæreſim, qualis eſt, ſi ideo à Pontifice deficit, quia aſſerit, creditq́ue Pontificem caput Eccleſiæ non eſſe, iam non eſt purus Schiſmaticus; nam etiam eſt hæreticus, pœnaſq́ue hæretici omnes incurrens. Sed ſi ſit purus Schiſmaticus, certè præter grauiſſimum peccatum, quod committit, eſt etiam ex vi Bullæ Cœnæ ipſo facto excommunicatus: fit item inhabilis ad beneficia Eccleſiaſtica obtinenda, & omnem inſuper Iuriſdictionem, ſi quam habuerat, amittit. Ita Sanchez *ibid.* & Azor. *part.*1.*lib.*8.*c.*10. Ex vi tamen puri Schiſmatis, nec contrahitur irregularitas, nec priuatio beneficiorum iure obtentorum; quia id in iure nequaquam habetur. Ita Sanch. *ibid.n.*10. contra Azor.*ibid.cit.* niſi fortè dicas Schiſmaticum notorium eſſe irregularitate generali infamiæ, quæ oritur ex quouis crimine notorio, quod dignum eſt pœna dispoſitionis,quale eſt ſine dubio ſchiſma, quæ tamen irregularitas ceſſat, ablata infamia per contrariam pœnitentiam. Ita idem *num.*10. contra eundem *quæſt.*8.

4. Porrò hîc aduerte eos, qui à ſchiſmaticis ſcienter, & ſponte ordines, vel beneficia ſuſcipiunt,eſſe ipſo iure ſuſpenſos ab vſu, & functione ordinis, & à beneficils ſic impetratis,de qua re lege Sanch. *num.*10. *in medio*, aliosq́ue citatos.

§. X. *De Infidelibus.*

1. INfidelem hîc intelligimus, vel Paganum, vel Hebræum,vel Saracenum;hi enim omnes de Chriſto Fidem veram non habent. Et Paganus quidem, ſeu Gentilis eſt, qui Idola colit, dictus propterea item Idololatra.

Saracenus eſt, qui Mahumeti imbutus veneno, eius ſectam colit, ideoq́ue appellatur etiam Mahumetanus, quales ſunt Turcæ, Mauri, Arabes, &c.

Hebræus, ſeu Iudæus eſt, qui credit veteri Teſtamento, nouum verò, & conſequenter Chriſtum Teſtamento nouo promulgatum reprobat, Adde Atheum, qui nullam Religionem, & ne Deum quidem ipſum eſſe cognoſcit, ſed id eſt ſcelus particularis hominis, & non nationis, aut populi: cùm nulla, quamuis fera natio, vel populus compertus ſit, qui numen aliquod non coleret, & ex alia parte nihil de Atheo hîc afferre ſpeciatim occurrit.

Iam de ſingulis aliqua dicamus, dummodo aduertas multa ex dicendis eſſe omnibus communia, quamuis propter occurrentem docendi opportunitatem de aliquo in particulari declarentur.

Pagani.

2. Certum eſt Paganos, ſiue Chriſtiano Principi ſubiectos, ſiue non ſubiectos, non poſſe cogi ad Fidem, poſſe autem muneribus allici. Ita S. Thom. 2. 2. *q.*10.*art.*8.& communiter: probaturq́ue ex *c.Sicut Iudæi, de Iudæis, & Sar.* lege Azor. *p.*1. *lib.* 8. *cap.*14. *à quæſt.* 2. & Caſtro Pal.*t.*1.*tr.*4.*d.*2.*p.*6.Ratio eſt,quia Chriſti Fides voluntariè ſuſcipienda eſt, ſecùs magnum periculum eſſet fictionis, & ſacrilegij in ſuſcipientem illam coactè, cui tamen libertati munerum propoſitio non nocet.

Hinc non poteſt Bellum ſuſcipi contra infideles, eo ſolùm titulo, quòd fidem reſpuant, nec id poſſet ipſe Summus Pontifex demandare. Contrà verò Mulier Chriſtiana poteſt contrahere cum Pagano,conditione,vt is ante celebratas nuptias, fiat Chriſtianus; poteſt Rex liberare populum à tributo, ſi is Fidem recipiat; poteſt Iudex capite plectendum liberare à morte, ſi is vitale

Baptiſmi

Baptiſmi lauacrum ſuſcipiat,&c, hæc enim non cogunt, ſed alliciunt.

3. Certum ſit ſecundò, vel ſanè probabile iuxta Azor. *loc. cit. q.* 3. Bañez, Suar. Bonac. cit. à Caſtro Pal. *tom.* 1. *tr.* 4. *d.* 2. *part.* 5. *num.* 4 eoſdem ſubiectos Principi Chriſtiano poſſe cogi, tum ad audiendum Euangelium, vt de more coguntur Hebræi Romæ, ex vi Bullæ Greg. XIII. *Sancta mater Eccleſia*, tum ad abſtinendum à peccatis contra Deum & Chriſtum, & contra ius naturæ, minimè verò non ſubiectos. Ratio eſt, quia in ſibi ſubiectos habet Princeps Chriſtianus iuriſdictionem, vnde poterit illos cogere tum ad illam actionem, quæ non eſt compellere ad Fidem, ſed ſolùm eam audire, tum ad abſtinendum ab iis delictis, quæ communitatis bono, & tranquillitati nocent. At verò, cùm in minimè ſubiectos, iuriſdictione careat, ad prædicta illos vrgere non poterit. Quòd ſi ij etiam non ſubiecti præcludant Prædicatoribus aditum prædicandi, ſi maledicta, & probra in Chriſtum iaceant, ſi perſequantur eos, qui Euangelium amplectuntur, ſi minis, & fraudibus Chriſtianos ad infidelitatem pertrahant, ſi diis ſuis homines immolent, vel eoſdem comedant, ſi hæc, inquam, vniuerſali ferè conſenſu faciant, poſſent etiam bello impeti, niſi à ſcelere deſiſtant: tunc enim non eſſet ius dicere in non ſubiectos, ſed defendere innocentes, & punire eos, qui iniuriam Chriſto, eiuſque Religioni inferunt. Dixi (vniuerſali ferè conſenſu) nam ad bellum inferendum, cùm id ſit magnum, & publicum malum, non ſatis eſt quodcunque delictum hominis particularis, ſed requiritur culpa grauis, & vniuerſalis.

4. Certum ſit tertiò, Principes Chriſtianos tolerare poſſe in Paganis ſibi ſubiectis ipſorum ritus, dummodo non ſint contra ius naturale, nec ſit periculum ſubuerſionis aliorum; ita S. Thom. 2. 2. *quaſt.* 10. *art.* 11. imò puto tolerare debere, quoties vel diſſidia, rixæque orirentur, vel ad fidem conuerterentur difficiliùs, ſi ea permiſſio illis non concederetur: Ita idem *ibid.* Ratio eſt, quia ita bonum publicum tunc expoſcit, &c.

5. Certum ſit quartò, Paganos expelli poſſe ex regione, vbi pacificè ſubiecti Chriſtiano Principi viuebant, abſque nullo nouo ſcelere commiſſo, ſolùm quia infideles ſunt, modò detur ipſis electio, vt maneant, ſi velint ad Chriſtum conuerti, ſi verò nolint, vendant omnia bona, & liberè aliò ſecedant: Ita Azor. *loc. cit. q.* 4. Ratio eſt, quia quamuis poſſent tolerari, vt modò diximus, tamen propter mala, quæ ſolent ex commercio cum infidelibus oriri, poſſunt etiam expelli, & quidem modo dicto, quo non ſit illis tanta iniuria, quæ non compenſetur, imò vincatur à publico bono, quod ex malæ peſtis ſeparatione Chriſtianis accreſcit.

An Infantes infidelium poſſint parentibus innitis Baptiſmo ablui, inſinuauimus *ſuprà*, *lib.* 1. *cap.* 3. §. 7. *v. Baptiſmus*, *num.* 3.

Iudæi, ſeu Hebræi.

6. Iure Eccleſiaſtico interdicitur communicatio Chriſtianorum cum Iudæis; & ſpeciatim quidem prohibentur vndecim actiones, nimirum cum Iudæis habitare, eorum azimis veſci, Iudæis Medicis vti, ab eiſdem medicamenta accipere, cum ipſis ſimul ſe in balneo lauare, eos inuitare, vel ad eorum conuiuia accedere, eſſe obſtetrices, aut nutrices ipſorum, in eorundem domibus iiſdem famulari, iiſdem legata in teſtamentis relinquere, eorundem eſſe mancipium, iiſdem publica officia committere: ita toto titulo *de Iudæis*, & c. *Nullus*, *cap. omnes*, 28. *q.* 1. aliique textus adducti à Caſtro Pal. *tom.* 1. *tr.* 4. *d.* 2. *p.* 9. *num.* 6. & à Sanch. Bonac. Coninch. *ibid. cit.*

7. Hæ autem ſpeciales prohibitiones ſolùm ſunt de Iudæis, non verò generaliter de omnibus infidelibus: quia textus de Iudæis duntaxat loquitur: ita Caſtro Pal. *ibid. num.* 18 contra Sanch. & Suarium *ibid. cit.* Duæ nihilominus actiones ad alios extenduntur. Prima eſt famulari Iudæis; nam additur, *& Saracenis*, *cap. Iudæi*, 2. *de Iudæis*; Secunda eſt, præponere Iudæum publicis officiis; nam additur *vel Paganum*, *c. cum ſit*, *e. ex ſpeciali*, *de Iudæis*, quibus adde illa generaliter prohibita, portare nimirum lignamina, vel victualia, vel arma, &c. ad Chriſtiani nominis inimicos, matrimonia cum infidelibus inire, &c. *in Bulla Cœnæ Domini.*

8. Sed, contra dictas prohibitiones ire, eſtne mortale? Dico contra has duas poſtremas eſſe mortale, quia delatio lignaminum ſub excommunicatione latæ ſententiæ Pontifici reſeruata cauetur *in d. Bulla Cœnæ*: & matrimonium contrahere cum infideli, non eſt ſolùm illicitum, ſed inualidum ex diſparitate cultus, quod eſt impedimentum dirimens: lege fusè Sanch. *lib.* 7. *de matr. d.* 71. At cùm in cæteris non ſit vniuerſim fulminata excommunicatio, & in aliquibus ſit ſolùm ferenda, non facilè poſſumus, vt diximus *in noſtro opuſc. de exp. ſacrif. lib.* 3. *cap.* 1. §. 8. ex ipſa pœna grauitatem culpæ colligere. Caſtru Palaus *loc. cit. num.* 17. docet ſolùm eſſe mortale delinquere in ſex poſtremis caſibus adductis *num.* 6. quia in illis, tum ex parte materiæ, actiones prohibitæ, ſunt graues. Sà, Genuinus *v. Iudæus*, *num.* 1. & Arragonius 2. 2. *quaſt.* 10. *art.* 9. putant nunquam eſſe mortale, niſi ea ſit familiaritas, vt ſuboriatur periculum ſubuerſionis; adde, vel niſi communicatio per illas actiones exhibita fiat ad fauendum falſis ritibus. Ratio autem eſſe poteſt, quia, præciſo hoc periculo, vel eſt res non magni momenti, qualis cenſetur ciuilis communicatio in humanis etiam cum excommunicato vitando, vel certè, ceſſante eo periculo, cùm ceſſet finis ſaltem præcipuus prohibitionis, videtur ceſſare & prohibitio, iuxta *ſuprà* dicta §. 7. *num.* 38. Vtraque ſententia ſua probabilitate non caret.

Saraceni, ſeu Mahumetani.

9. Præter famulatum, officia publica, & delationem armorum, quæ modò *numero* 7. inſinuauimus, & alia, quæ vniuerſè in ſuperioribus de Paganis dicta ſunt, vnum duntaxat, de quo olim interrogatus ſum, hîc explicandum occurrit.

10. Erat Turca Meſſanæ ita ſuæ ſuperſtitionis non bibendi vinum tenax, vt illud, propinante Domino, omnino reſpueret, teſtans vinum ebibere eſſe aduersùs ſuam legem, atque adeò graue peccatum contra Deum. Quæſiuit Dominus, an vinum ipſe nihilominus propinare licitè poſſet, & ad illud ebibendum inuitare? Reſpondi ex obiecto certè peccatum non eſſe, vinum bibere; at nunc eſſe peccatum ex conſcientia erronea illius mancipij? Nam ſicuti, ſi Chriſtianus putans eſſe mortale vinum extra comeſtionem bibere in die ieiunij, ſi bibat, peccat ex conſcientia erronea, quia conſcientia eſt proxima regula operationis in omnibus, ita in Turca, &c. Poterit igitur Dominus docere mancipium de ſuo errore, quo à Turca depoſito iam licebit ei vinum propinare. At difficultas erat, quòd Turca docenti Domino nulla ratione acquieſcebat, & interim vini ſuauitate pellectus, bibere cum prædicta conſcientia erronea ſubinde non recuſabat. Hoc igitur eſt, quod quæritur, an ſcilicet potuerit tunc Dominus ad bibendum excitare? Dixi non potuiſſe, quia verè cooperatus eſſet cum alterius peccato, perinde ac ſi illi Chriſtiano, eo errore non depoſito, potum vini contra diem ieiunij perſuaſiſſet. Scio quendam putaſſe hanc doctrinam nimis ſcrupuloſam, ſed certè immeritò, cùm non appareat, vnde Dominus id ſine vlla cauſa præſtans poſſit à peccato cooperationis excuſari.

§. XI. *De Præcepto Eccleſiaſtico non diſputandi de Rebus Fidei.*

1. Qvamuis naturale præceptum ſit, vt indoctus de fidei dogmatibus non diſputet; eſſet enim periculum ſe falleodi, decipiendique ſimplices, ſi fortè audirent, vnde & peccatum mortale ex genere ſuo committeret,

Digitized by Google

mitteret, cùm in rem grauem ſe impudenter ingereret; tamen adeſt etiam præceptum Eccleſiaſticum his verbis latum, *c. Quicunque, §. inhibemus, de hæret. in 6. Inhibemus quoque, ne cuiquam laica perſona liceat publicè, vel priuatim de fide Catholica diſputare; qui verò contrafecerit excommunicationis laqueo innodetur.*

2. Circa præceptum naturale nota, ad illud teneri ſiue Clericum, ſiue Laicum, ſiue indoctus ſit, ſiue doctus: inſuper tunc fieri contra illud præceptum, quando adeſt dictum periculum, & iuxta grauitatem periculi, erit & culpa.

3. Circa præceptum Eccleſiaſticum; Nota primò illud (laicæ perſonæ:) Non ergo Clericus, etiam primæ tonſuræ tantùm, tenetur hoc præcepto, qui, ſi indoctus fuerit, ſolùm tenebitur præcepto naturali. Scio Gloſſam *in dict. c.* ſic habere: *Fortè intellexerunt de Laico ad modum vltramarinorum, qui illiteratos Laicos vocant, & literatos Clericos* 88. *diſtinction. 6. Iniuſte. Quid enim eſt dicere: quòd ruralis Clericus diſputando de fide, non incidat in hanc pœnam, & Doctor Decretorum laicus incidat?* Scio, inquam, ſed non acquieſco, quia verba ſunt explicanda iuxta communem ſenſum, non verò Prouinciæ particularis, legeſque feruntur de iis, quæ communiter accidunt: accidit autem communiter, quòd Clerici ſint docti. Ego igitur ex alio capite excuſo laicum doctum diſputantem, ex eo nimirum, quòd probabilis eſt illa ſententia, quæ docet ceſſante fine legis in vno particulari, ceſſare & legem pro illo, at diſputante docto, ceſſat periculum errandi. Ita Sanchez *lib. 2. in Dec. c. 6. num.* 4. licèt oppoſitum dicat probabilius. Imò quando hæreticus ſollicitat Catholicum, teneri doctum Laicum illum confutare diſputando, iniuriamque ab Eccleſia repellere, fatetur cum Aragonio idem Sanchez *ibid. numero* 7.

4. Nota ſecundò illud (diſputare) Nam quia diſputare ſignificat illam altercationem, quæ proponendo & ſoluendo argumenta, ad aliquid perſuadendum, ſuſcipitur, quæque vocatur diſputatio formalis, ideò non vetatur ea diſputatio de rebus fidei, quæ ſolùm fit exercendi ingenij cauſa, vocaturque diſputatio materialis, vt paſſim fit in Scholis.

5. Nota tertiò illud (innodetur) nam, quia eſt futuri temporis, ſignificat excommunicationem ferendam, non latam. Hæc communiter. Cæterùm.

6. Dico primò, hunc Canonem vix eſſe in vſu in locis, vbi hæretici graſſantur: hanc enim prohibitionem eſſe ibi conſuetudine abrogatam, innuit Valent. 2. 2. *d.* 1. *quæſt.* 10 *p.* 4 *poſt* 2. *concluſ.* vbi verò hæretici non adſunt, cùm rarò occurrat caſus perſuadendi argumentis fidem, rarò contra illam poſſe peccari.

7. Dico ſecundò, etiamſi Canon hic vbique vrgeret, probabile eſſe non obligare ſub mortali. Ratio eſt, quia probabile diximus *in opuſc. de exped. Sacr. Miſſæ, lib. 3. cap. 1. §.* 8. ex Caſtro Palao, *t. 1. tr. 3. de leg. d. 1. p. 15. à n. 3.* alios citante, & Valentia *p. 2. d. 7. q 3. p. 6. v. Quartum ſignum*, pœnam excommunicationis ferendæ, (vt hæc eſt) impoſitam in lege non eſſe ſignum obligationis ſub mortali.

§. XII. *De Præcepto Eccleſiaſtico emittendi profeſſionem Fidei.*

Quoad Beneficiatos.

1. TRia circa hoc, quoad Beneficiatos, Decreta inueniuntur, primum eſt Tridentini *ſeſſ. 14. c. 12. de reform.* Vt prouiſi de Beneficiis curatis emittant fidei profeſſionem in manibus Epiſcopi, vel eo impedito (probabiliter ſufficit, ſi is adhuc non impeditus, alij vices ſuas demandet) in manibus Vicarij, idque intra bimeſtre adeptæ poſſeſſionis Beneficij: Vtque prouiſi de Canonicatibus, & Dignitatibus, in Cathedrali, idem faciant, non ſolùm coram Epiſcopo, ſed etiam in Capitulo: ſecùs non faciant fructus ſuos, nec illis poſſeſſio ſuffragetur.

Huc reducitur & aliud Decretum eiuſdem Concilij Trid. *ſeſſ. 25. cap. 2. de reform.* vt promouendi in Patriarchas, Archiepiſcopos, vel Epiſcopos idem faciant in prima Synodo Prouinciali, cui interfuerint: Huc etiam facit decretum Greg. XIV. *Onus Apoſtolicæ ſeruitutis.* apud Vgol. *de pot. Epiſcop. cap. 1. §. 3.* per quod abſolutè obligantur omnes Epiſcopi hanc profeſſionem facere.

2. Vbi nota primò, non comprehendi in hoc Decreto Parochos non Beneficiatos, nec Canonicos in Collegiatis; ita Sanchez *lib. 2. in dec. cap. 5. n. 1.* Quia Decretum ait: *Prouiſi de Beneficiis, & prouiſi de Canonicatibus in Cathedrali.* De eo prouiſo, qui per aliam occaſionem fidei profeſſionem emiſit, vide mox *num. 6.*

3. Nota ſecundò; licèt aliqui doceant eum, qui intra bimeſtre modo dicto fidem non profitetur, perdere in conſcientia fructus beneficij, nulla expectata ſententia Iudicis, ita Azor. *p. 2. lib 7. cap. 2. q. 1.* eſt tamen probabile poſſe expectare ſententiam; quare non eſſe obligandum ante illam reddere fructus. Ita Sanchez *ib. n.* 10. Ratio eſt, quia in pœnis eſt benignior interpretatio facienda, & ſic, cùm lex dixit: *Fructus ne faciat ſuos*, intelligenda eſt, ne faciat poſt ſententiam. Adde, cùm lex vult ſtatim, commiſſa culpa, fructus eſſe reſtituendos, ſolere explicare, vt fecit Conc. Trid. *ſeſſ. 23. c. 1. de ref.* quando obligauit non reſidentes, & Pius V. quando obligauit non recitantes officium ad dictos fructus beneficij reſtituendos.

4. Nota tertiò. Cùm hoc Decretum contineat pœnam reſtituendi fructus, atque adeò ſit lex pœnalis, non eſt improbabile obligare ſolùm ad illam, & non (vt putat Sanchez *ibid. num.* 1. & Bonac. *d. 3. de fide, quæſt. 2. p. 3. num. 14. & 15.*) ad peccatum mortale. Ratio eſt, quia diximus *in noſtro opuſc. de exped. Sac. lib. 3. cap. 1. §. 8.* legem pœnalem ad nil amplius, niſi ad pœnam obſtringere tranſgreſſorem. An ſatis ſit profiteri per procuratorem, vide Caſtro Palaum mox citand. *num.* 10.

Quoad Prælatos Regulares.

5. Secundum Decretum eſt Pij V. *Iniunctum nobis*, qui prædictam Concilij Conſtitutionem extendit ad omnes Prælatos Regulares etiam Militarium; vt nimirum intra bimeſtre à poſſeſſione ſuæ Prælaturæ fidei profeſſionem emittant.

6. Vbi nota primò in multis locis, hoc vſu receptum non eſſe, quare ibi non obligare rectè monet Sanchez *ibid. num.* 3. Sorbus apud Caſtr. *tom. 1. tract. 4. diſp. 1. p. 19. num. 5.* ait nullibi eſſe receptum. Addo pro locis, vbi fortaſſe ſeruatur, ſatis eſſe, ſi ſemel per aliam occaſionem emiſerit quis dictam profeſſionem, quia ſic menti legiſlatoris factum eſt ſatis, propter eandem rationem probabile eſt, ſi facta profeſſione, Canonicus ad aliam Eccleſiam transferatur, non teneri ex neceſſitate iterum profiteri; ita Sanch. *ibid. num* 6 licèt Azor. *ibid. cit.* neget, negetque Caſtr. *num.* 7. trahens ad ſe Sanchez, ſed immeritò. Quòd ſi adeſt declaratio Cardinalium in contrarium, de ea non conſtat authenticè. Idem puto, vt affirmat Garz. *de Benef. p. 4. cap. 5. num. 17. & 38.* cum Sanchez *loc. cit.* de Magiſtro artis liberalis, de quo mox dicam, idemque de iis, qui primò Beneficium curatum admittunt, ſi per aliam occaſionem, profeſſi ſunt: Iidem enim, quoad ſubſtantiam præcepto ſatisfecerunt.

7. Nota ſecundò hoc Decretum probabiliter non obligare ſub mortali. Ratio eſt quia à Pio V. extenditur ad Regulares illud idem Decretum, quod Tridentinum dederat de Beneficiatis Curatis; ergo ſi illud probabiliter non obligat ad mortale, vt *num.* 4. vidimus; durum eſſet, dicere hoc obligare.

Quoad Profeſſores artium liberalium.

8. Tertium Decretum eſt Pij V. *In Sacroſanct.* qui ad eandem fidei profeſſionem decreuit teneri omnes Doctores, Magiſtros, Regentes, & alios Profeſſores artium,

Digitized by Google

vtique liberalium, atque adeò iuxta Sanch. *loc. cit. num.* 4. Grammaticæ, Rhetoricæ, Muſicæ, Arithmeticæ, &c. ſiue ij Magiſtri Laici ſint, ſiue Clerici, & ſiue publicè, ſiue priuatim doceant. Additque excommunicationem latam, priuationemque Beneficiorum, ac Dignitatum, & inhabilitatis ad alia obtinenda, contra quoſcunque promouentes eos, qui fidei eiuſmodi profeſſionem non emiſerint.

9. Vbi nota primò alicubi hoc Decretum in vſu non eſſe, ac propterea non obligare, & in locis, vbi viget, ſatis eſſe ſemel aliàs profeſſum eſſe, vt modò *numero* 6. diximus.

10. Nota ſecundò excommunicationem latæ ſententiæ, aliaſque pœnas, atque adeò peccatum mortale, quod ex dicto Pij V. Decreto colligitur fulminari ſolùm in promouentes, non in promotos, vt patet ex ipſo tenore Decreti. Promoti ergo tantùm obligabuntur ex vi præcepti intimari per illud (teneantur) quod certè verbum in materia graui obligare ſub mortali cum communi ſententia diximus *in noſtro opuſc. de exp. Sacriſ. lib.* 3. *cap.* 1. §. 8. At ex alio capite promotos excuſarem à mortali, quia nimirum, quòd vir Catholicus ſuſcipiat munus ſine tali externa profeſſione, mihi non apparet res grauis; dum enim ipſe nullum periculum habet recedendi à fide, non videtur graue, relinquere illam externam actionem. Non ſic putandum de promouentibus, qui cùm ſint Miniſtri publici, debent attendere ad executionem Decreti tam vtilis ad fidei puritatem conſeruandam.

CAPVT II.

De Spe.

§. I. *Quid ſit Spes, & de peccatis contra ipſam?*

1. SPes, virtus Theologica, eſt expectatio certa beatitudinis ex Dei gratia, & noſtris meritis ipſi gratiæ cooperantibus. Ita Magiſter *in* 3. *diſtinctione* 26. Duo ſunt peccata commiſſionis contra ipſam: Alterum per exceſſum, vocaturque præſumptio: Alterum per defectum, appellaturque deſperatio; vtrumque eſt ex peccatis contra Spiritum ſanctum: ita S. Thom. 2. 2. *quæſtione* 14. *art.* 2.

2. Dixi (commiſſionis) nam adeſt etiam contra ipſam peccatum omiſſionis, eſtque omiſſio ſperandi dictam beatitudinem eo tempore, quo vrget neceſſitas illam ſperandi. Id quod quando ſit, colligi poteſt ex dictis *ſuprà, cap.* 2. §. 1. *à num.* 8. de neceſſitate actus fidei, cùm fermè iiſdem caſibus, in quibus vrget actus credendi, vrgeat regulariter & ſperandi, nimirum per accidens & indirectè, nunquam verò directè & per ſe: ita Layman *lib.* 1. *tr.* 2. *cap.* 2. *n.* 1. Sanch. *in dec. lib.* 2. *cap.* 33. *n.* 3. Lege Caſtro P. *tom.* 1. *tr.* 5. *de veritate ſpei, p.* 4.

3. Præſumptio igitur committitur, cùm quis confidit ex ſe ipſo, vel ex naturæ viribus conſecuturum, ſiue gratiam, ſiue virtutes ſupernaturales, ſiue gloriam; vel confidit quidem conſecuturum ex Dei auxilio, ſed ſine ſua cooperatione: ita iidem.

4. Deſperatio eſt, cùm quis deſperans ſe gratiam, vel gloriam conſecuturum, ſuam cooperationem adhibere non curat. Nota in noſtris regionibus ruſticos confiteri ſolitos ſe in deſperationem incidiſſe: at non intelligunt de peccato, ſpei Theologicæ contrario, ſed de quodam iræ, ſeu impatientiæ impetu cum blaſphemiis non ſemel admiſſo, vel quid ſimile, quod ipſi, patrio ſermone, deſperationem appellant.

5. Duo nota. Primò, in prædictis peccatis contra ſpem non adeſſe materiæ paruitatem, vt ex ſupradictis *lib.* 1. *cap.* 1. §. 3. conſtat. Secundò, ſi ſolùm præſumas, vel deſperes, peccas contra ſpem: at ſi addas errorem in intellectu, affirmando, v. g. te adultum poſſe ſine tuis meritis ſaluari, peccas inſuper peccato contra fidem, ſpecialiter, vt ex ſe patet, confitendum.

§. II. *De Tentatione Dei.*

1. EST tentatio Dei quædam præſumptio: Qui enim Deum temerè tentat, de eo non ſperat, ſicut oportet. Conſiſtit eius malitia, quæ poſſet vocari voluntas de experientia Dei, in indebita, & temeraria inueſtigatione diuini beneplaciti, vel diuinorum attributorum per media incongrua, & aliena ab eius prouidentia: ita Caſtro Pal. *t.* 3. *d.* 2. *de tentat. Dei, p.* 1. *num. fin.* Si eiuſmodi inueſtigatio fiat ex dubia fide, quam quis habeat diuinarum perfectionum, addetur ſpecies peccati hæreſis; ſi ex mera curioſitate, vel temeritate, erit ſimplex Dei tentatio: quæ duplex eſt; Explicita, & implicita, ſeu interpretatiua: ita S. Th. 2. 2. *q.* 97. *art.* 1. & paſſim.

2. Explicitè Deum quis tentat, quando vel à Deo petit miracula, ſeu extraordinarium quemlibet prouidentiæ modum, vel exponit ſe graui periculo, v. g. mortis, vt exploret potentiam, vel amorem, vel ſimile attributum Dei, qui ipſum per miraculum liberet. Implicitè, ſeu interpretatiuè tentat, quando hæc, vel ſimilia expectat ſine actuali animo explendi, re ipſa tamen petit, vel facit aliquid; quod ex ſe miraculum poſcit. Vtrumque eſt peccatum, ſiue contra Religionem, ſiue contra ſpem, niſi obſtet indeliberatio, vel niſi peculiaris Spiritus ſancti inſtinctus vrgeat, ad quem cognoſcendum magna debet interuenire, eiuſdem Spiritus directio, ne Angelus Satanæ transfiguret ſe in Angelum lucis: ita Bonac. *in primum Dec. precep. d.* 3. *q.* 9. *p. vnic. num.* 2.

3. Expreſſa Dei tentatio faciliùs, quàm implicita eſt mortalis, quia in ipſa ſemper adeſt temeritas, quâ petitur experientia de Deo: ſi tamen fiat ex curioſitate, atque in re leui, puto, cum Tol. *lib.* 4. *cap.* 19. *num.* 7 poſſe eſſe veniale; Contrà, interpretatiua poteſt faciliùs eſſe venialis ex paruitate materiæ, vt accidere ſolet in homine docto, ſi velit prædicare ſine præuia meditatione, vel in homine pio, ſi in leui morbo nollet vti medicinis, ſperando vanè ſalutem à Deo, ſed non petito miraculo. At ſe offerre temerè martyrio, vel per longum tempus ſe ab omni cibo abſtinere ſub prædicta ſpe graue quid eſt mea ſententia.

4. Sperare in Deo principaliter, & minùs principaliter in ſua, vel creaturarum opera, non eſt præſumptio, nec Dei tentatio, cùm ipſemet Deus eam operam in nobis velit, & iubeat: ita Azor. *p.* 1. *lib.* 9. *cap.* 2. *q.* 7.

CAPVT III.

De Charitate erga Deum.

§. I. *Quid ſit Charitas, & quæ ſint peccata contra ipſam?*

1. CHaritas Dei (nam de charitate erga proximum ſuo loco) eſt virtus ſupernaturalis, quâ Deum ſuper omnia appretiatiuè diligamus. Dico (appretiatiuè) quod aliàs dici poteſt, toto corde, & tota anima, hoc eſt, ita vt Deus vero animo magis æſtimetur, quàm æſtimentur cætera, eſto cætera aliquando intenſiùs, ſeu teneriùs diligantur. Sic homo intenſiùs nonnunquam amat pecuniam, quàm filium; at certè nequaquam magis appretiatiuè: quia in concurſu iacturæ filij, vel pecuniæ, pecunia negligetur, non filius. Debemus igitur Deo amorem appretiatiuum, quia omnis recta ratio dictat, vt ſummum bonum, à quo omnia bona nobis fluunt, ſummo, ac perfectiſſimo amore, tanquam vltimum noſtrum finem amemus, perfectiorem autem eſſe amorem appretiatiuum, quàm quemcunque alium, per ſe notum eſt.

2. Contra charitatem Dei dupliciter peccatur. Primò, per omiſſionem contra præceptum affirmatiuum de

Digitized by Google

de amando Deum, vt ſi ipſum non ames eo tempore, & eo modo appretiatiuo, quo amandus eſt. Secundò, per commiſſionem contra præceptum negatiuum de non odio habendo Deum, vt, ſi cui, apprehendendo Deum vt ſibi infeſtum, diſplicead Deus, ſeque odio abominationis ab ipſo auertat, illique optet ſimplici affectu (nam non poteſt efficaci, hoc eſt, ita vt effectum habeat ea praua voluntas) aliquod malum, quod eſt ſcelus omnium grauiſſimum, dæmonibus, damnatiſque familiare.

3. Petes, peccátne contra Dei Charitatem, qui vltimum finem in hac vita conſtituat, volendo hic perpetuò manere?

Huic petitioni ſic reſpondit Caſtro Palaus *tom.1. tr.7. d.1. de charitate. p.2. num.6. Sanchez lib.1. in Dec. cap 35. n.11 fine, cum Bonacina, circa primum Dec. precept diſp.3. queſt.4. part.1. fine, aliiſque, affirmant peccare mortaliter, quia præfert Deo, eiúſque viſioni, & fruitioni delicias huius ſæculi; at deſiderare longam vitam affirmant vacare culpa. Sed hoc dictum non vniuerſaliter approbo; ſi enim ex eo, quòd velis in hac vita perpetuò durare, infertur, te delicias humanas diuinæ fruitioni præferre, etiam cùm longam vitam deſideras, præfers pro illo tempore delicias humanas diuinæ fruitioni. Ergo hoc etiam ſufficit, vt pecces, quia ſumma peruerſitas eſt pro vno, & minimo inſtanti diuinam fruitionem humanæ voluptati poſtponere. Quapropter cùm vitam ſine termino deſideras, ſolùm videris deſiderare hac vita non priuari. Hoc autem per ſe malum non eſt, ſed potiùs bonum, ergo, &c. Adde te neſcire an poſt hanc vitam ſaluandus ſis, an condemnandus; ergo cùm deſideras in hac vita perpetuò manere, potes illud deſiderare vt periculum condemnationis fugias; ſed hoc periculum fugere non eſt malum; ergo non eſt peccatum mortale tale deſiderium abſolutum: ergo ſolùm eſſe poteſt cùm de facto præponis tuam vitam huius ſæculi bonis, quæ tibi Deus in æternum præparauit. quod rarò, vel nunquam, niſi ſceleratiſſimo accidit.* meritò Caſtro Palaus.

§. II. *Quandónam obliget Præceptum affirmatiuum Charitatis Dei.*

1. LAbotant Doctores in aſſignando tempore, quo debet fidelis ex obligatione actum poſitiuum amoris elicere circa Deum, variaque tempora, vt varia ſunt ingenia hominum, aſſignant. Primum tempus, quod aliqui aſſignant, eſt initium vſus rationis. Secundum, finis vitæ. Tertium, tota vita indeterminatè ſumpta, vt ſaltem ſemel in ea ametur Deus. Quartum, omnes dies feſtiui, in quibus debemus Deo ſpecialiter vacare. Quintum, tempus, quo adultus ſuſcipit Baptiſmum. Sextum, tempus, quo quis ſuſcipit Euchariſtiam. Septimum, quando fortè ſumitur Martyrium. Octauum, quando magnum à Deo accipis beneficium. Nonum, quando audis aliquem contra Deum blaſphemantem. Decimum, quando graui vrgeris tentatione, præſertim odij Dei cum periculo conſenſus, niſi ad Deum per amorem te conuertas.

2. Mihi placet doctrina Azor. *tom.1. lib.9. cap.4. q.1. circa fin.* qui docet hoc præceptum Charitatis impoſitum fuiſſe ob iuſtificationem impij: ſolùm igitur tunc obligare, quando impius, quia Sacramentum Pœnitentiæ non eſt in promptu, non habet aliam viam, quâ ſe iuſtificet, niſi eliciat actum contritionis, quæ ſemper aliquo tandem modo actum amoris Dei ſuper omnia dilecti inuoluit: Conſequitur igitur, & indirectè ratione ſuæ iuſtificationis ad actum charitatis Fideles obligantur. Vide *ſuprà, cap.1. §.1. num* 10. vbi idem loquendi modus mihi placuit de præcepto actus fidei, & ſpei; nam per ibidem dicta, & confirmabitur hæc Azorij doctrina, & impugnari poterunt tempora modò aſſignata *numero præcedente.*

3. Confirmatur, quia licèt communis ſententia doceat dari præceptum ſpeciale de amando Deo in illis verbis: *Diliges Dominum Deum tuum*, & alibi; tamen non ignobiles Doctores docent hoc præceptum non eſſe ſpeciale, & ſpeciali tempore implendum, ſed generale imbibitum in omnibus præceptis, ſicuti ſecundum præceptum de dilectione proximi non eſt ſpeciale, ſed in Decalogi præceptis contentum; nam propterea dicitur: *In illis duobus præceptis*, id eſt, dilectione Dei & proximi, *vniuerſa lex pendet, & Prophetæ*; &, *Qui habet præcepta mea, & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me*; &, *Plenitudo legis eſt dilectio.* Si enim qui ſeruat præcepta diligit, quique diligit ſeruat, iam vnum ex his continetur in alio; & conſequenter, præceptum charitatis indirectè ſolum, & ratione alterius obligabit.

4. Probabilis ergo, & tutiſſima ſententia eſt illorum, qui negant Fideles initio vſus rationis, ſic Caſtro Pal. *tom.1. tr.6. de charit. d.1. p.4. n.1.* cum Azor. Val. Sanch. Suar. Coninch. ab eod. cit. & fine vitæ; ſic idem *ibid. n.9.* cum Azor. & Sanchez ab eodem cit. obligari ad ſe conuertendos ad Deum, illum amando; ponere enim eiuſmodi obligationem, quæ certè fundamento ſolido non innititur, nihil aliud eſt, niſi ſcrupulos ingerere non quidem indoctis, quia hi ad eam obligationem minùs aduertunt, ſed doctioribus, &c. Lege Caſtr. Palaum, Azor. Sanchez modò citatos.

CAPVT IV.

De Cultu Dei, hoc eſt, de primo Decalogi Præcepto. *Vnum cole Deum.*

1. PRæmiſſis iis, quæ fuerunt præmittenda, iam tandem ad primi Præcepti explicationem, Deo fauente, peruenimus.

Porrò virtus Religionis, quâ Deo debitum cultum exhibemus, ſignificando eius excellentiam, noſtrámque ſubiectionem, alios actus habet exteriores, interiores alios: per hos ſolamente, per illos etiam externa locutione, vel operatione Deum veneramur. Veneramur autem ſpecialiter per orationem, adorationem, votum, iuramentum; ſed quia de voto, & iuramento aptior videtur locus in ſecundo præcepto, hìc ſolùm breuiter priùs agemus de adoratione, & oratione, virtutis Religionis actibus, deinde de peccatis eidem Religioni contrariis.

§. I. *De Adoratione.*

Quid ſit, & quotuplex adoratio, & in quos cadat.

1. ADoratio latè ſumpta eſt actus creaturæ rationalis, quo ſignificat ſubmiſſionem, & reuerentiam ob alicuius excellentiam, iuxta illud *Geneſ.* 19. vbi Loth dicitur adoraſſe Angelus, & *Reg.* 1. vbi refertur, Betſabee adoraſſe Salomonem. Strictè ſumpta eſt actus, quo quis profitetur cognoſcere, ſeu colere excellentiam Dei. Sic *Deuter.6.* dicitur: *Dominum Deum tuum adorabis*; ſic Matth 4. *Magi procidentes adorauerunt puerum*; ſic Ioan. 19. *Cæcus illuminatus procidens adorauit Chriſtum.*

2. Triplex autem à Theologis ſolet adoratio diſtingui: Latria, Hyperdulia, Dulia; ita S. Thom. *3. part. q.25.* & Commentatores, aliique paſſim. Prima eſt, quæ fertur in Deum increatum: Secunda in Beatam Virginem, quæ habet peculiarem Sanctitatis excellentiam ſupra cæteros Sanctos: Tertia in Sanctos, & Angelos qui ſunt Beatiſſima Virgine inferiores. Strictè enim ſumpta adoratione Sanctos adoramus, quoties eorum ſanctitatem licèt creatam, in qua tamen reſplendet modo quodam peculiari, & ſupernaturali Dei excellentia, veneramur.

3. Rurſus, dupliciter poteſt quid adorari Latria: Primò per ſe, & ratione ſui, & ſic ipſe ſolus Deus eſt per

Latriam

Digitized by Google

Latriam adorandus. Secundò ratione ipſius Dei., & per coniunctionem ad ipſum, cum quo facit vnum; & hoc modo adoratur per latriam Humanitas Chriſti, quæ eſt perſonaliter vnita cum Deo. Vnde vides Chriſtum Dominum adorandum eſſe latria per ſe, & ratione ſui, quia Chriſtus abſolutus eſt,& dicitur perſona diuina: at ipſa Humanitas Chriſti eſt adoranda per latriam ratione coniunctionis cum perſonalitate diuina. Eucharistia autem per latriam ratione ſui eſt adoranda, adoratur enim ibi præſentialiter idem Chriſtus Dominus:lege Suar. *tom.* 1. *in 3.p. d.51.sect.2.*

4. Reliquiæ eiuſdem Chriſti Domini, vt Spinæ,Sudarium, Crux, ſeu eius fragmentorum, in quibus idem paſſus eſt,& mortuus; adorantur etiam latriâ per coniunctionem, ſicuti ipſa Humanitas, quia adorantur, vt quid vnum cum Chriſto: nam ex ſe nullam habent excellentiam, vera & ſtricta adoratione dignam. Reliquiæ Beatiſſimæ Virginis, & Sanctorum eodem proportionali modo adorantur per Hyperduliam, vel Duliam ratione coniunctionis cum Virgine,vel Sanctis.

5. Sed quid de Imaginibus dictorum? Reſpondeo has adorari eodem modo, quo adorantur prototypa, ſeu exemplaria,id eſt,quo adorantur ipſæ res quæ per imaginem repræſentantur; ſed propter ſignificationem: referunt enim,ſeu ſignificant prototypa::ita S. Thom. 1.*part. quæſt.25. art.4.* & Commentat. *ibidem.* Hinc imagines Dei,Chriſti, Euchariſtiæ,adorandæ veniunt per latriam, Imagines Beatæ Virginis per Hyperduliam, Sanctorum per Duliam. Omnes, non quidem per ſe,ſed per relationem ad ea,quæ repræſentantur; per ſe enim ſpectatæ,& veluti materialiter, & ſine ordine ad res repræſentatas, licèt mereantur quandam venerationem, quia ſunt res materiales ſpectantes ad pietatem, & Religionem, vt ſunt materialia ligna, verbi gratia, & lapides templorum,non tamen merentur propriam adorationem,de qua nos agimus: ita Conc. Trident. *ſeſſ.25. in Decr. de Vener. Sanctor.*

6. Imagines Crucis,Spinarum,Sudarij,& ſimilium inſtrumentorum, ſi efformentur ad repræſentandam Chriſti Paſſionem, ſeu Chriſtum paſſum, adorabuntur adoratione latriæ per ſignificationem: quia tunc ſunt Imagines Chriſti pro nobis paſſi: at ſi ſumantur præcisè, vt ſignificant illa inſtrumenta paſſionis inanimata, tali adoratione non ſunt digna.Notat tamen S.Thom.3.*part. q.24.art.4.*differentiam inter Crucem & cætera dicta inſtrumenta, quòd Crux ſemper aſſumitur non ſolùm ad repræſentandam Crucem, in qua pependit Chriſtus, ſed etiam ad repræſentandum ipſum pendentem Chriſtum: alia autem inſtrumenta rarò aſſumuntur àd repræſentandum Chriſtum paſſum; quare cuicunque Cruci adhibetur latria per ſignificationem,non verò cæteris inſtrumentis.

7. Petes. Beatiſſima Virgo, quandoquidem eſt coniuncta cum Chriſto Domino per relationem Maternitatis, potéſtne adorari per latriam ratione coniunctionis? Reſpondeo poſſe, ſed non ſolere,nec fidelibus id ſuadendum, propter periculum ipſam propter ſe ipſam adorandi, quod non ſubeſt in cæteris vilioribus rebus, licèt Chriſto coniunctis,vt fusè Theologi,S.Thom.*dicta q.25. art.5* clarius Caſtro Pal. *tom.2.tract.4.d.1.p.3.num.6.* aliíque *ibid.* citati.

An ſit præceptum de adorando dicam §.3 *n.3.*

Qui ſint ij Sancti, quos adorare per Duliam liceat.

8. Recole primò,cultum ſeu adorationem aliam eſſe publicam, quæ ſcilicet ab Eccleſia inſtituta eſt, & illius nomine fit:aliam priuatam,quæ fit nomine,& deuotione priuatorum fidelium. Recole ſecundò, Sanctos alios eſſe canonizatione, beatificatione, vel generali approbatione Eccleſiæ tales, alios eſſe tales ob certitudinem, quam tu de illorum ſanctitate priuatim habes; ob certitudinem,inquam,moralem, ſine qua certitudine ſemper eſſet temerarium adorare.

9. His in memoriam redactis. Dico primò,cum Suarez *tom.1.in 3.p.d 52.sect.3. verſ.Reſpondeo,* Bellar.*de Sanctis,cap.*20. Sanchez *in Dec. lib.1.cap.43 n.3.* Ad adorandum,ſeu colendum priuato cultu aliquem ſufficit,ſi prudenter nobis perſuademus illum eſſe Sanctum, ſeu Dei amicum in gloria.Ratio eſt,quia ſic non erit mortale periculum errandi, ſecùs autem erit.

10. Dico ſecundò cum iiſdem. Ad colendum cultu publico, debet ſanctitas eius,qui colitur, eſſe ab Eccleſia publicè propoſita. Ratio eſt, tum quia textus in *c.fin.de Reliquiis & venerat. Sanctorum,* aliæque Pontificum prohibitiones,tum quia ordo rectus exigit,vt publicè ſolùm qui publicè propoſitus eſt, colatur.

11. Ex his infertur defuncti viri, quem Sanctum putas licere tibi (præciſo ſemper ſcandalo) pedes, & reliquias oſculari,eaſdem cum decoro ſeruare, ei orationem fundere, eiuſdem imaginem depingere, & domi habere, diem mortis eius priuatim vt feſtiuum colere, in eiuſdem vigilia ieiunare, in priuatis colloquiis, aut precibus Sanctum,& Beatum nominare,& inuocare, *Pater* & *Aue,* in illius honorem priuatim recitare, votum priuatim ei nuncupare, quia hæc omnia publicum cultum nequaquam ſapiunt. Contrà, non licet eius nomen in Litaniis, etiam priuatim eas recitando, apponere, eius imaginem in Altari etiam priuato, vel in Eccleſia collocare (niſi conſtet collocari ad ſolum ornatum) in orationibus, ſeu collectis Miſſæ, vel Officij nominare; vota publica (vt ſolent Ciuitates facere in publicis neceſſitatibus) ei promittere, diem feſtiuum publicè in eius honorem, etiam approbante Epiſcopo, inſtituere, & ſimilia, quia hæc vel publicum cultum ſupponunt, vel ſunt inſtituta ſolùm ad Sanctos publicè propoſitos, venerandos. Lege Barboſam *in coll. ad Trid. ſeſſ.25. de inuocat. Sanctorum,verſ.Vllam ſolitam exponere,*& Lezanam *v.Sanctorum cultum, n.6.*

12. Dixi autem (defuncti viri) nam adorare virum, quem ſanctum reputas dum viuit, non licet, niſi ex peculiari Spiritus ſancti inſtinctu, iuxta illud: *Neminem in via ſalutaueritis*: eius orationes coram, vel per litteras implorare, ſeu petere, quod liceat, non eſt dubium, quia hæc non eſt adoratio, ſed commendatio: ſolùm quæri poſſet, an liceat me commendare homini, quem reputo Sanctum, dum viuit & abſens eſt? Sanè leguntur aliqui etiam multùm diſtantes ſe ſancto Antonio cum diuina approbatione commendâſſe.Id quod innuiſſe ſatis eſt.

§. II. *Quid,& quotuplex ſit Oratio,déque eius præcepto.*

1. ORatio propriè eſt petitio, quæ ad Deum, vel ad alium propter ipſum dirigitur,quâ petimus res, ſeu bona nobis decentia::ita S.Thom. 2. 2. *quæſt.83.ibid.* Commentat. Dixi (propriè) quia largè ſignificat quamcunque eleuationem mentis ad Deum per laudem, inuocationem,confeſſionem peccatorum, gratiarum actionem, &c.

2. Ex parte eius,qui orat,alia oratio eſt publica, alia priuata. Ex parte ipſius actus orationis, alia eſt vocalis, alia mentalis.

3. Duplex eſt præceptum de orando, idémque eſt de adorando Deum. Alterum naturale, quia præciſo quocunque Eccleſiæ præcepto, tenemur bona, quæ nobis ſunt conuenientia procurare, & mala remouere: remouere autem tentationes, multáque alia mala,& procurare bona maximè ſupernaturalia, & præſertim perſeuerantiam in bono, non poſſumus, niſi ea expectando, & impetrando à Deo. Hoc naturale præceptum confirmatum fuit à præcepto Dei poſitiuo *Deuter.6.* ibi: *Dominum Deum tuum adorabis*, & ibi: *Oportet ſemper orare,* &c. & alibi. Alterum præceptum eſt Eccleſiaſticum, quo obligamur aſſiſtere ſacro diebus feſtiuis; tunc enim omnes circumſtantes vnà cum Sacerdote offerunt Deo ſacrificium,illúmque adorant, & orant per orationes,adorationéſque ab eodem Sacerdote exhibitas.

4. At quandónam obligat prædictum naturale præceptum orandi, vel adorandi? Doctores modò citati varia tempora aſſignare conantur. Ego hîc ſentio, quod *ſuprà, cap.* 1 §. 1. *à num.* 8. dixi de præcepto Fidei, Spei, & Charitatis; non dari ſcilicet certum tempus, & determinatum, in quo directè obligat, ſed eſſe illud, in quo obligat indirectè, quando, ſcilicet, vrget neceſſitas alicuius boni acquirendi, vel mali; ſeu tentationis auertendæ, quæ acquirere, vel auertere ſine Dei auxilio, nos non poſſe, tunc animaduertimus. Vnde *ibidem* dicta, quæ huc maximè faciunt: vnde ſequitur omittentem eo tempore orare: verbi gratia, tempore tentationis grauis contra caſtitatem, non peccare niſi contra caſtitatem, quia ſolùm ex periculo violandi caſtitatem culpabilis eſt talis orationis omiſſio. Ita Leſſius *lib.* 2 *cap.* 37. *d.* 3. *fine*, apud Caſtro Palaum *loco citato, num.* 6. Verùm tametſi ſentiremus directè hoc præceptum obligare, non eſt nobis in eo explicando diu immorandum, cùm illud facilè ab omnibus impleatur; quis enim tam perditus eſt, vt aliquando *Pater* & *Aue* non recitet, vel alio modo auxilium à Deo non imploret?

5. Dixi paulò antè (præceptum naturale) nam ab Eccleſia pro omnibus Fidelibus eſſe determinatum tempus orandi medio Sacerdote in Miſſa audienda die feſtino diximus *n.* 3. & pro miniſtris in recitatione diuini Officij dicemus §. *ſequenti.*

6. Quæ à Deo petere in Oratione debemus explicantur, & diuinè comprehenduntur in oratione Dominicali, *Pater noſter*, &c. Vtrùm autem: Primò, noſtra Oratio ſit meritoria, ſatisfactoria, & magis propriè impetratoria. Secundò, vtrùm ſolùm Sancti, & Angeli nunc pro nobis orent in Cœlo, an etiam poſſit in rigore dici Chriſtus Dominus, vt homo eſt, pro nobis orare. Tertiò, an etiam animæ Purgatorij? quia non ſunt quæſtiones morales, lege Doctores citatos: & breuiter dic; ad primum, & ſecundum affirmatiuè, ad tertium, negatiuè quidem cum Sancto Thoma *ſecunda ſecundæ, quæſt.* 83. *artic.* 15. Caſtro Pal. *tomo ſecundo, tract.* 7. *de orat. parte* 5. *num.* 1. & aliis, quia illæ animæ non ſunt in eo ſtatu, vt poſſint cognoſcere preces, & deſideria noſtra, cùm nondum videant Deum, in quo tanquam in ſpeculo ea, quæ longè diſtant, cognoſcuntur à Beatis: ita S. Thom. *ſecunda ſecundæ, quæſt.* 83. *artic.* 11. *ad* 4. aliique *ibidem*. Affirmatiuè autem dic cum Bellarmino *libro* 2. *de purgat. cap.* 15. Suario *loco citato, cap.* 15. *n.* 16. aliiſque, quia poſſunt in genere orare pro iis, qui vel ſibi benefaciunt, vel ipſarum Orationes implorant; immò Angelos cuſtodes iis noſtras particulares Orationes deferre, vel alio modo eas Deum illis oſtendere, cur improbabile ſit?

De intentione, & attentione in orando.

7. Niſi intendas orare, licèt orationem ore fundas, vel mente obuolnas, orationem Deo non porrigis. Satis tamen eſt voluntas implicita, ſeu virtualis: Quare ſi Breuiarium legas, verbi gratia, vt ſtudeas, non oras: at ſi Breuiarium legas cum intentione orandi, etiamſi ab illa intentione actuali ceſſes, adhuc oras, quia remanet voluntas orandi nondum retractata, in ipſo affectu, quo Breuiarium legis.

8. Requiritur item attentio ſiue interna, ſiue externa, quæ triplex eſt ex S. Thoma, 2. 2. *q.* 83. *art.* 13. ad verba, ad ſenſum verborum, ad Deum.

9. Cum nulla attentione voluntariè orare, an ſit mortale, dixi ſatis *Opuſcul. de Sacrament. lib.* 2. *cap* §. & *infrà, capite ſequent.* §. repetam. Saltem autem eſſe veniale: omnes ſupponimus, quia irreuerentia tandem aliqua eſt, cum Deo loqui, aliò mentem voluntariè diuertendo.

Capvt V.

De peculiari Cultu, qui Deo per Horas Canonicas exhibetur.

1. Horæ Canonicæ, ſeu Officium diuinum ſic definitur à Bellarmino *lib.* 1. *de bonis operibus, cap.* 10. *Eſt certa oratio publicè laudandi Deum, & precandi mente ſimul & voce, authoritate præſulum Eccleſiæ inſtituta.*

De hac ergo poteſt primò quæri, quinam ad ipſam teneantur. Secundò, quid eſt illud quod eſt recitandum. Tertiò, quo modo. Quartò, quo tempore. Quintò, quo loco, & ſitu. Sextò, ſub qua conſcientiæ obligatione. Septimò, ſub quibus externis pœnis. Octauò, quæ cauſæ excuſent. Separatim, ſi Deo placet, de ſingulis.

§. I. *Qui teneantur ad Horas Canonicas.*

2. Tres hi ſunt: Clerici conſtituti in ſacris: Regulares deputati ad Chorum: Beneficiarij; nam Clericos in minoribus, ſi non habeant beneficium, non teneri, certa eſt & communis doctrina.

Conſtituti in Sacris.

3. Sacerdos obligari ad has recitandas docet *c. Preſbyter, de celebr. Miſſarum*, Diaconos docet *c. vlt. d.* 91. De Subdiacono nullus eſt textus, vt habet Nauar. *c.* 7. *de orat. n.* 2. ſed eſt conſuetudo vim habens legis, vt docent communiter Doctores.

4. Ordinati in ſacris, qui ex conceſſione Pontificis poſt ſuos ordines vxorem duxerunt. Rurſus Latini, qui ducta priùs vxore ſuſcepêre (certè cum peccato) eoſdem ſacros Ordines, & poſtea coguntur vt cogi debent, ad vxorem redire; Tertiò, qui ſunt damnati ad Triremes; Quartò, qui ab infidelibus capti, iiſque captiui inſeruiunt: Hi, inquam, omnes, licèt probabiliter, ex Azor. *part.* 1. *lib.* 10. *cap.* 5. *q.* 5. & 6. aliiſque, obligentur ad Horas recitandas, ſi aliam excuſationem (de qua te *infrà*,) non habeant; tamen ſatis item probabile eſt eximi ab hoc onere. Quoad captiuos, & damnatos, Sotus, Sanch. Leſſ. apud Dian. *part.* 2. *tract.* 12. *reſol.* 40. quoad vxor. Sanch. *lib.* 8. *de matr. d.* 8. *num.* 11. Ratio eſt, quia ſunt in ſtatu ab hac obligatione alieno: nec immeritò videtur vſus ipſe ſic explicuiſſe. Et quoad damnatos, & captiuos ſanè alienum eſſet ab Eccleſiæ benignitate, & decoro, ſi eos in tanta afflictione poſitos, & inter illam hominum colluuiem ad Officij onus aſtringeret. Sacerdotem vxorandum ex diſpenſatione Summi Pontificis Sanchez *ibid.* meritò liberat ab Officio, non quidem à die diſpenſationis conceſſæ, ſed à die vſus conceſſæ diſpenſationis. Squillante *de obligat. cleric. p. p. n.* 13. & *rurſus de Priuil. Cler. c.* 7. *n.* 39. putat, hunc diſpenſatum non deobligari ab Officio recitando, niſi poſt contractum matrimonium. Sanchez verò *loc. cit.* ait, deobligari ante contractum matrimonium, ſed dimiſſo iam habitu, quia tunc vtitur diſpenſatione, quod mihi videtur probabilius, quia tunc aſſumit alium ſtatum. Excommunicatum, ſuſpenſum, interdictum eſſe obligatum fatentur ferè omnes, quia nec debet commodum reportare ex ſuo delicto, nec eſt in ſtatu alieno à recitatione. Ita Nauar. *dict. c.* 7. *n.* 17. Syluest. *v. Hora. q.* 9 & communiter.

De incluſis in carcere diſtinguere oportet. Priuatos enim carceres non excuſare à negligendis Horis certum ſit; quia ibi nulla militat excuſationis ratio. Publicos, excuſare alicui videbitur, propter illum miſerum ſtatum valdè ſimilem Triremibus. Verùm excuſare non audeo propter otium magnum, quo ibi abundant incluſi, & vbi ſe facilè recolligere, ad orandum Deum, poſſunt.

5. Degradatus propter eandem rationem cum excommunicato, videtur obligandus: ita communiter apud Caſtro Pal. *tom.* 2. *tr.* 7. *d.* 2. *p.* 6. *n.* 3. ſed certè eſt probabile,

non

non obligari, quia ab Eccleſia ſpoliatus eſt omni priuilegio Clericali, atque adeò in ſtatum ſæcularem eiectus, de quo ſic Sà *verb. Hora, n. 1. Degradatum quidam excuſant, alij obligant, Sotus, Nauarrus, & ad durum.* Hæc Sà Genuinus. Emendatus verò ſic habet: *Degradatum quidam excuſaſſe, alij communiter obligant, meritò, Toletus. Tutius eſt recitare, omittenda tamen ſolemnitates, & Dominus vobiſcum:* Hæc expurgatus.

Tancredi, *t. 1 de Rel. tr. 3. lib 4. d. 25. n. 2.* Primò, liberat Sacerdotem damnatum ad mortem ab Officio, pro tribus diebus; dum eſt in ſacello mortem expectans. Secundò, captum ob aliquod enorme crimen, v. g. Rebellionem. Tertiò, affectum aliquo repentino, eoque maximo mœrore, vt morte filij, iactura magni Patrimonij, & ſimilis. Liberat, inquam, propter animum valdè perturbatum, quo ij laborant. Equidem primò, ex iis dictis aſſentior, quia illa mortis propinquitas parit magnam debilitatem, infirmitatémque, quæ omnes fatemur excuſari aliàs obligatos. Secundum dictum & tertium tunc approbo, quando tanta eſſet perturbatio, vt magnam afferret difficultatem recitandi, quam certè in omnibus non ſemper agnoſco, cùm eoſdem, in iiſdem perturbationibus, negotia magni momenti expedire non rarò videamus.

Regulares profeſſi deputati ad Chorum.

6. Conſultò dixi (profeſſi deputati ad chorum) vt excluderem Nouitios, Nouitiaſque, qui in odioſis habentur vt ſæculares, vtque excluderem Religioſos non deputatos ad chorum, quales ſunt, v. g. Religioſi Societatis Ieſu; qui obſtringuntur ſolùm ex obligatione communi, ſi ſint in ſacris conſtituti: Huius etiam generis ſunt Religioſi Militantes, v. g. Equites Melitenſes, quos niſi gaudeant Beneficio, vel aliunde obligentur, nec teneri ex obligatione mortali ad recitandum Officium B. Virginis, nec ad alias Orationes illius loco rectè docet Caſtr. *t. 1. d. 1. de orat. p. 1. n. 1.* aliique, quia hi addicti ſunt Militiæ, non choro; idemque puto de Laicis, ſeu Conuerſis omnium Religioſorum, quia hi ſunt addicti ad ſeruitia temporalia, niſi ex peculiari præcepto ad illas teneantur.

Duplex autem in eiuſmodi profeſſis obligatio conſideranda eſt; altera, quoad recitationem publicam in choro: altera, quoad priuatam, ſi fortè à choro abſint.

7. Quoad priorem certum eſt. Primò, curam prouidendi, vt in Choro Horæ recitentur, eſſe apud Prælatum: ni prouideat, peccare ex genere ſuo mortaliter, quòd ſi in muneri ſuo deſit, curare obligabuntur ſubditi; Superiore enim deficiente, obligatio officiorum communitatis recidit in particulares.

Duo monet Suar. *t. 1. de Rel. lib. 4. de orat. c.* 10. *n.* 10. Primò, quandiu ſuperior non imponit graue præceptum (quod imponere legitimè in hac re poteſt) ſubditi non tenentur frequentare Chorum ex obligatione ſaltem mortali. Immò puto cum Fill. Bon. Suar. apud Dianam *p. 3. tr. 2. reſ.* 18. etiam ſi frequentiſſimè quis à Choro abeſſet, mortaliter non peccaturum; quia ſecluſo ſcandalo, contemptu, cura prouidendi, & eiuſmodi præcepto fortè à Superioribus lato, non eſſet niſi Regulam frangere. Et *c. vlt. diſt. 92.* præcipiens eſſe damnandum Clericum Choro non aſſiſtentem, loquitur de Clerico Beneficiario, non de Religioſo. Secundò, monet, ſi adſint, qui voluntariè cum decoro ſatisfaciant Choro, non debere Superiorem facilè imponere præceptum ſpeciale ſingulis, quia iam communi obligationi per illos voluntarios ſatisfit ſufficienter; adhortari autem, immò & conſuetis in illa Religione pœnitentiis vrgere omninò docet.

8. Certum eſt ſecundò, non licere alicui ſine mortali emittere profeſſionem ſolemnem in Religione deputata ad Chorum, niſi is ſperet quamprimum fore, vt ſciat legere Horas, quia deciperetur Religio in re graui, ad quod neque Prælatus poteſt diſpenſare, cùm ſit diſpenſatio extraordinaria, & Religioni oneroſa. Illud (quamprimum) dixit quidam eſſe duos, vel tres dies, ſed de hoc dicam mox *n.* 14.

9. Certum præterea ſemper mihi viſum eſt per ſolos Nouitios poſſe Choro ſatisfieri. Ita Pell. *t. 1. Man. Reg. tr. 5. c. 8. n. 49.* Ratio eſt, quia in fauorabilibus ij reputantur vt profeſſi: quare ſicuti iiſdem datur participatio priuilegiorum Religionis, ita erit rationabile, vt poſſint eiuſdem onera profeſſis annexa ſubleuare: ſane ſi Religioſi alicuius Conuentus Miſſas per ſe, & non per ſæculares celebrandas pro aliquo ex legato debeant, quis vnquam illis ſcrupulum iniecit, ſi ſuis Nouitiis celebrandas commiſerint? & tamen onus illud communitati Conuentus annexum eſſe ſupponimus.

10. Hæc ſint certa: illud demum eſt controuerſum: & eſt duplex difficultas; Prima, quotnam Religioſi ſatis ſunt ad ſatisfaciendum in Choro? Secunda, quæ paucitas Religioſorum requiritur ad excuſandum Monaſterium à Chori obligatione. Hæc poſterior difficultas pertinet *ad vltimum caput* de cauſis excuſantibus ab Officio, ſed hoc propter connexionem cum priore reſoluenda eſt commodius.

11. Dico igitur primò, quatuor, vel quinque, multò magis plures ſatis eſſe; vnum non eſſe ſatis. Ita Diana *p. 2. tr. 12. reſ. 31. fine.* Ratio eſt, quia illi faciunt rectè Chorum, vnus nequaquam, ſi quidem eſſentia Chori conſiſtit in alternatione cantantium. Quare ſi Prælatus Monaſterij permittat in Choro Officium recitari ab vno ſolo, ſuæ obligationi non ſatisfacit. Quid ſi à duobus, vel tribus tantum? Reſpondeo, licèt non negem fore ſcandalum aliquod, ſi id in Monaſterio frequenti permittat Prælatus, tamen ex natura ſua videri poſſet alicui probabile ſatisfieri; quia in rigore iam ſeruatur eſſentia Chori, ſcilicet cantus alternus.

12. Dico ſecundò, excuſari Communitatem Religioſorum à Choro, ſi conſtet ſolùm ex quatuor, vel quinque. Ita Bordon. apud Pell. *l. c. n.* 50. Ratio eſt, quia tametſi quatuor, vel quinque, immò, & duo ſufficiant ad rigorem Chori; tamen, cùm ſit probabilis opinio plures requiri ad conſtituendum Chorum ex obligatione, vt ſcilicet cum aliquo decoro alternatim canatur, ne tantum onus quotidianum tam paucis ex obligatione imponatur, poteſt Communitas Religioſorum hanc opinionem ſequendo, à dicto onere ſe tunc liberare (Dixi Religioſorum) nam ſtrictius eſt ius, quo vrgentur Beneficiarij, & Collegiati, quos certè obligo, etiamſi eſſent duo dumtaxat (non autem obligo, ſi ſit ſolùm vnus.) Ratio eſt, quia pactum inter Fundatores, & Beneficiarios ſaltem implicite initum requirit ex iuſtitia, vt ſeruetur Chorus, quoties alternitas canentium ſeruari aliqua tandem ratione poteſt. Scio Carolum Macignum *c. 16. n. 14. & 28.* docere Canonicos non teneri ad reſtitutionem fructuum, ſi non ſint ſaltem quatuor; ſed ei propter dictam à nobis rationem non aſſentior.

13. Iam verò quoad poſteriorem obligationem *n. 6.* propoſitam celebris eſt hodie quæſtio, An profeſſi non Sacerdotes in Religione addicta ad Chorum, vt ſunt etiam omnes Moniales, teneantur recitare priuatim Officium, quando à Choro abſunt. Communis opinio affirmat; ita Suar. Nauar. Val. Vaſq. Bon. apud Caſtr. *tom. 1. tract. 7. d. 2. de orat. p. 1. §. 3. n. 1. & 2.* Ratio non eſt, quia obligantur ex vi profeſſionis, vel ex vi Conuentionis cum fundatoribus Monaſteriorum, vel ex iure communi ſeu particulari; hæc enim rectè conſideranti non adſunt, ſed quia obligantur ex vi conſuetudinis ab omnibus receptæ in re graui, & à Prælatis ipſo vſu legitimè confirmatæ.

Aliqui pauci negant, quam opinionem negatiuam licèt Reginaldus *lib.* 18. *n. 4.* temerariam vocet, Sanchez *lib 7. conſ. c. 2. d. 3 num. 6.* non probabilem, Diana *p. 6. tr. 8. reſ. 12.* prorſus improbandam, Bordonus tamen *in Conſ. Reg. reſol. 30. num. 3.* & Caramuël *in Reg. S. Benedict. n. 1359.* alios citantes probabilem iudicant. Mihi verò illos ſequi placet magis, & doctos, & plures, & antiquiores, quàm hos paucos & recentiores. Multò magis in noſtra Diœceſi, vbi extat declaratio edita ab Illuſtriſſ. Dom. Martin. de Leon ſolertiſſimo nunc Archiep.

Panormitano, quà declaret hic adeſſe legitimam conſuetudinem obligantem Moniales ad eiuſmodi priuatam officij recitationem, quam declarationem ad verbum affert P.Bardi *in ſelectu,l.b.*8. *q.*1.§.2.

14. Ex his reſpondeo dubitationi propoſitæ *n* 8. ad quantum ſcilicet extendatur illud(quàm primum) in neſciente legere, & volente profiteri Religionem deputatam ad Chorum. Dico enim, ſi improbabilis eſt hæc ſecunda opinio, nimirum conceſſiſſe aliquos extendendo illud (quam primum) ad duos,vel tres dies: quia is deberet per illos dies non recitare Officium, quod in profeſſione Deo promittere non licet, dum noſcitur certum impedimentum, ſicut non licet alicui promittere Principi ſe cras iturum ad bellum, ſi videat ſe certò tunc ire non poſſe;eſſet enim illum decipere. At verò ſi eſſet probabilis,puto illos parum conceſſiſſe,cùm potuiſſent concedere etiam duos vel tres menſes, quia ex vna parte dilatio duorum vel trium menſium non eſt iudicanda contra Religionem grauis,vt in ſimili diximus, *in opuſc. de Sacrif. Miſſæ,lib.*1.*c.*1. §.9 *n.*4. & e alia non peccaret non recitando Officium priuatum, quia ſic ſupponimus ex hac ſecunda opinione, nec peccaret non frequentando Chorum,ab aliis,vt ſupponimus, decenter frequentatum, quia ſic docuimus *ſuprà, n.*7.

15. Inſurgit hic dubitatio, An profeſſus ad Chorum,qui non ſit in ſacris, poſſit tranſire ad ſtatum Laici, & conſequenter ex dictis *n.*6. non obligari ad Officium?

Reſpondeo. Negat Nauarrus *c.Quando, quæſt.*21.*n* 20. & Portella *in Reſpon. Reg.p.*2.*r.*8.*n.*11. Concedit Sanchez *lib.*6.*in Dec. cap.*8. *num.*80. cum quo ſentio. Ratio eſt, quia profeſſum eſſe Choro addictum, non eſt ſubſtantialiter annexum profeſſioni, ſed oritur ex eo, quod Religioſus ex ſua voluntate, conſentiente Prælato,deputetur ad Chorum. Cum igitur tota ſubſtantia profeſſionis adſit in ſtatu laicali eiuſdem Religionis, ſi Religioſus & Superior conſentiant, non eſt ratio, cur ea ſtatus mutatio fieri nequeat; facta autem mutatione ſtatus, non eſt mirum, quòd conſequatur exemptio ab officio:ſicuti, tollentes per ſententiam Epiſcopo beneficium à Clerico,non eſt mirum, quòd conſequatur, Clericum ad Officium non obligari. Eiuſmodi autem Superior debet eſſe vel Generalis, vel iuxta cuiuſcunque Religionis conſuetudines, ſaltem Prouincialis, quia res eſt multùm extraordinaria:accedere item debet conſenſus Conuentus, in quo hæc mutatio facienda eſt, vt notat *ibidem* Sanchez,aliique.Aſcan.Tambur. *de Iur.Abb. tom.*2.*d.*10. *c.*33. *n* 4.

16. Sed quæ cauſa requiritur? Aliquantulum grauis, qualis eſſet ex Sanchez *ibid.num.*81. ſumma conſolatio Religioſi in eo ſtatu humili ſeruire volentis, vel ineptitudo ad ſufficientes litteras addiſcendas: eſt etiam cauſa delictum Religioſi non leue,propter quod poſſet,ſed per legitimam ſententiam, tollere Prælatus ſuperior ab eo etiam inuitu ſtatum illum nobiliorem, ſicuti modò potuit Epiſcopus tollere Beneficium.

Dixi (ſuperior) cùm enim hæc ſit pœna grauis, non videtur commiſſa Prælato inferiori, ſed Generali, vel ſaltem Prouinciali ſecundùm conſuetudines Religioſorum varias,quas conſule.

Dixi item (ab eo inuito) nam præter hunc caſum delicti, non poteſt Religioſus ſine ſuo conſenſo depelli ad laicalem ſtatum; poſito enim quòd ad clericalem eſt admiſſus,fieret illi grauis iniuria,ſi ipſo repugnante eo ſtatu ſpoliaretur.

17. Qui neſciens legere ſuſcipit ſacros Ordines (vt id etiam hac occaſione dicam, & lege Suar. Caſtro Pal. Garziam citatos à Tancredi mox citando) aut Beneficium, grauiter peccat, & Beneficium dimittere obligatur: ſed poſtea ſi ſit iam conſtitutus in ſacris, nullóque Beneficio gaudeat,non peccabit Officium non recitando: quia ad impoſſibile nemo tenetur. Quòd ſi bona fide Ordinibus initiatus fuit is, qui parum legere ſcit,ſperans auxilium à Socio, vel ſperans breui à Magiſtro doceri, non peccauit, propter bonam fidem, bonamque ſpem; at tenetur recitare eo modo, quo poteſt; quia melius eſt ſic recitare,quàm non recitare; Excipe, niſi magna eſſet difficultas in recitando, quia magna difficultas eſt impoſſibilitas Moralis:Epiſcopus tamen hunc ordinans vix vnquam peccatum vitabit, quia examen de doctrina ordinandi ex officio ipſi incumbit.

18. Quendam qui totum ferè diem inſumebat in recitatione Officij,illud mutilando,deturpando,multa propter ſummam inſcitiam, imò & incapacitatem omittendo, liberauit ab Officio recitando Pater Tancredi *tom.*1. *de Rel.tr.*3.*lib.*4.*d.*15.*n.*7. & meritò,quia impotentia morali laborabat, nec præſcripſit alias preces loco Officij, quia nullum ius adeſt in eo caſu compenſationem cum aliis precibus eſſe faciendam: ad dimittendum tamen beneficium,ſi quod haberet meritò condemnauit: quod eſt ſemper faciendum, niſi fortè in caſu, quo concurrerent hæc tria.Primò, quòd ipſe non fuerit in culpa in ſua ordinatione.Secundò,quòd non habeat vnde viuat. Tertiò,quòd ſtatum illum non aſſumpſerit, niſi ſpe illius beneficij: Adde quartò,modò vel per ſe, vel per alium admoneat malè ordinantem, vt is Eccleſiæ ſatisfaciat in reſtitutione fructuum beneficij.

Excludo etiam ſatis probabiliter cum Bonac. Tancr. mox citandis(licèt non excludi ſit probabilius cum Suar. Fill.aliiſque apud Dianam *part.*2.*tract.de Hor.Can.reſ.*18. *& reſ* 39. & apud Bon.*de Hor. Can.d.*1 *q.*2 *p.*2. & Tancr. *tom.*1.*de Relig. tract.*3. *lib.*4.*d.*9.*n.*11.) ab obligatione recitandi Officium eos Religioſos profeſſos, qui permanenter ad longum tempus viuunt in ſæculo, ſi non ſunt in ſacris. Quare excludo eiectos ob incorrigibilitatem (addit Bonacina *loc. cit.* etiam fugitiuos, ſed non approbat in praxi) vt etiam in carceribus publicis vel Triremibus exiſtentes, & multò magis eum qui viuit in ſæculo ob Pontificis diſpenſationem. Ratio huius probabilitatis eſt, quia quamuis hi non mutauerint ſtatum (ex quo ducitur argumentum alterius ſententiæ) tamen recitatio priuata Officij Religioſis non conſtitutis in ſacris, ſolùm eſt inducta ex conſuetudine, vt modò vidimus: At non poteſt oſtendi eſſe introductam conſuetudinem pro prædictis, quando viuunt extra Religionem; cùm rari ſint qui ſic viuant, & ex alia parte conſuetudinem inductam in Religionibus probabile eſt non obligare extra Religionem.

Beneficiarij.

19. Omnes, qui beneficio gaudent, Epiſcopi, Abbates, Canonici, Beneficiarij ſimplices, ad recitandum Officium diuinum obſtringuntur,idque ex Iure Canonico, habito reſpectu ad fructus, iuxta illud *c.vltimo, de reſer. in* 6. *Beneficium datur propter Officium.* Hinc, qui habent Capellaniam non ſacram,hoc eſt,quæ eſt ſine authoritate Epiſcopi,& à Laicis ſolet conferri, non tenentur,quia hæc,eſto fructus afferat, non tamen verè eſt Beneficium; Beneficium enim eſt illud,quod confertur à Prælato perſonæ Eccleſiaſticæ ad Officium Eccleſiaſticum exercendum. Qui eſt Vicarius Beneficij vniti alicui Eccleſiæ, quamuis habeat ſtipendium ſui laboris, & quamuis ſit perpetuus, non obligatur, quia non eſt Beneficiarius, ſed Beneficiarij ſubſtitutus:ita Caſtro Pal. *tom.*2. *tr.*7. *d.*2.*de Orat. p.*1. §.2. *n.*5. Pari modo Coadiutorem cum futura ſucceſſione huc reduco,neque enim Coadiutor beneficij, etiam ſi gaudeat, pro ſua ſuſtentatione, aliqua beneficij portione, Beneficiarius eſt, ſed erit.

20. Contrà, qui habent Capellaniam ſacram, quam vocant Collatiuam,quia Epiſcopi authoritate confertur, tenentur ad Officium; ita Azor. *p.*1.*lib.*20.*c.*3.*q.*5. Hæc enim verè eſt beneficium fructus afferens. Rurſus qui habent Beneficia manualia, ſcilicet ad nutum Superioris amouibilia,ex eodem *ibid. c.*4. *q* 2. & qui habent Præſtimonia,ſcilicet beneficia quædam ſimplicia, quæ non impediunt aliorum beneficiorum poſſeſſionem, iuxta eundem *c.*3.*q.*4.ex Bulla Pij V.138.*Ex proximo:*nec requirunt reſidentiam, ex Caſtro Pal. *l. c. n.*3. quicunque habent beneficium

Digitized by Google

beneficium in commendam, hoc eſt, habent adminiſtrationem ſiue temporalem, ſiue perpetuam Beneficij, fructuſque percipiunt, licèt titulum non habeant, tenentur ad officium pro eo tempore, quo hæc poſſident, quia verè hæc beneficia ſunt.

21. Eximo autem ab obligatione recitandi intruſum, id eſt, recipientem beneficium iniuſtè, vel nulliter, vt ſi per violentiam, vel per ſimoniam, vel exiſtens excommunicatus, ſeu irregularis quis beneficium reciperet; ita Sanch. *in conſ. tom. 1. l. 2. c. 1. d. 73. num. 5.* Caſtro Pal. *l. c. n.* 10. contra Bonac. & Suar. *ibid.* cit. Ratio eſt, quia hic nec habet titulũ beneficij, nec fructus facit ſuos: ſed obligatur illud relinquere, & hos reddere. Addit rectè Sanch. hunc, ſi petat à Pontifice reualiditatem beneficij, teneri exponere ſe officium non recitaſſe, vt ſcilicet fructuum perceptorum compenſationem, quæ eſt quid diuerſum à reualiditate Beneficij, obtineat. Immò etiamſi recitaſſet, debet hanc fructuum compenſationem petere, quia adhuc ea illegitima, vt ita loquar, recitatione poſita, nulliter recepit fructus.

22. Verùm, quid de habentibus penſionem? Reſpondeo qui poſſidet penſionem laicam, id eſt, quæ confertur alicui, in quo non requiratur tonſura Clericalis, qualis ſolet dari, ob inopiam, ſenectutem, merita Eccleſiæ exhibita, vel quid ſimile, ad nihil tenetur: niſi fortè ex gratitudine congruum ſit orare pro Fundatore beneficij, vnde extrahitur ſua penſio: qui verò clericalem obtinet, hoc eſt, illam, quæ Clerico vt ſic confertur, tenetur per Sixtum V. *Sacramentum & tonſuram*, ferre habitum Clericalem ac tonſuram, & tenetur ex Iure nouo Pij V. 158. & apud Nauarr. *in man. c. 25. n.* 122. recitare Officium Beatiſſimæ Virginis. Poſſe autem huic obligationi ſatisfacere per recitationem Officij Diuini, cùm ſatisfaciat abundantiùs certum ſit. Suar. Bon. Garc. apud Caſtr. *t. 1. d 2. de orat. p. 1. §. 2 n. 6* dixi (vt ſic) quia penſio laicalis poteſt etiam dari Religioſo, ſed non quà Clericus, & de hoc caſu eſt intelligendus Nauarrus *conſ.* 22. *de celebratione Miſſar.* quando docet Religioſum penſionarium non teneri recitare Officium Beatiſſimæ Virginis. Si enim detur huic penſio ob ſenectutem, inopiam, merita, &c. cùm videatur illi dari non vt Clerico, non datur ſub dicta obligatione. Puto ſimiliter penſionarios ſacros, ſi ex aliis obligationibus recitent Officium Diuinum, non obligari ad Officium Virginis; ita Garcias alios citans 3. *p. de Ben. cap. 1. n.* 116. Suar. *lib. 4. de Hor. Can. c. 22. à n. 6.* & hoc etiam fortè voluit inſinuare idem Nauarrus, quia mens Pij V. fuit, vt Clerici penſionarij non eſſent omnino immunes ab orando; ſi ergo onerati inueniantur Officio magno, ſiue ex profeſſione Religioſa, ſiue ex alio beneficio, ſiue ex Ordinibus ſacris, ſiue etiam ſi quis Penſionarius fiat Religioſus laicus, vndè ex peculiari præcepto obligetur ad quaſdam alias Orationes, non obligabuntur ad dictum paruum Officium, quia non præſumitur Pontifex alio ſuperaddito onere eos aggrauare voluiſſe. Colligitur ex Azor. *l. c. c. 4 q. 3.* & ex Gar. *l. c.* Adderem libens pro hoc Laico, modò prædictæ Orationes non ſint multò minores, quàm ſit Officium Beatiſſimæ Virginis.

23. His explicatis adhuc dubitabis. Primò de eo, qui habet ſolùm titulum, & poſſeſſionem beneficij, ſed fructus omnes alteri reſeruantur.

Reſpondeo hunc non teneri ad recitandum ex probabiliſſima ſententia; ita Caiet. Sotus, Syluest. cum Nauarr. *de Orat. cap. 7. n.* 28. Ratio eſt, quia licèt beneficium habeat, tamen non habet vt relatum ad fructus, vnde cùm de altari non viuat, non eſt æquum tanto onere prægrauari. Idem ſentio cum Azor. *l. c. cap. 4. q. 6. fin.* de eo, qui etiam eſt ſpoliatus beneficio; par enim eſt ratio.

Dixi (fructus omnes) nam ſi accipit diſtributiones in choro ſufficientes, iam habet fructus, & tenebitur. Sic idem *ibid. quaſt. 5.* etiamſi illud ſeruitium aſſiſtendi in choro alteri committat, ſuaſque diſtributiones concedat; tunc enim, vtpotè proprietarius diſtributionum, tenebitur ad officium. Ita Caſtro Pal. *l. c. n.* 10. ex Suario. Nam propterea meritò Azor. nequaquam liberat ab Officio Canonicum abſentem etiam cum licentia Epiſcopi, & cauſa ſtudij, & etiam ſi ſubſtituerit alium: quia ipſe ſemper retinet beneficij proprietatem.

24. Dubitabis ſecundò, de obtinente beneficium tenue.

Reſpondeo, licèt communior ſententia ſit, hunc teneri ad Officium; ita Suar. Val. Regin. aliique apud Dian. *p. 2. tr. 12. reſ. 9.* quibus adde Caſtro Pal. *l. c. n. 9.* probabile tamen eſt, etiam & tutum non teneri. Ita Sotus, Leſſ. Mald. Molf. aliique apud Dian. *l. c.* & apud Caſtro Pal. *loc. c. n. 1.* Ratio eſt, quia beneficium tenue reputatur pro nullo; parum enim pro nihilo reputatur in iure: & non eſt credibile benignam Eccleſiam tantum onus apponere voluiſſe tam paruo prouentui. Vnde ſi is de altari ſimpliciter non viuit, altari non ſeruiet; eſto ex gratitudine conueniat ipſum orare pro benefactore.

25. Sed quodnam eſt beneficium tenue? Reſpondeo. Alij dicunt eſſe illud, ex quo octo circiter aurei à beneficio proueniunt. Ita Sotus *lib. 10. q. 3. art. 3.* Alij, ex quo aurei ſexdecim; ſic Leſſius *lib. 2. cap. 34. dub. 31. part. 2. tr. 9.* Alij, ex quo viginti; ſic Ledeſma *p. 2. tr. 9. c. 4. concl. 5.* Alij meliùs, vt Arag. 2. 2. *quaſt. 83. art. 12.* ex quo minor tertia parte mediocris ſuſtentationis Cleri exigitur, habita prudentis arbitrio, ratione perſonæ ipſius beneficiarij, & victus honeſti, quo vtuntur communiter alij Clerici ſimilis conditionis in tali loco. Qui ergo tertiam partem, vel maiorem tertia ſuæ ſuſtentationis habet, non dicetur habere beneficium tenue. Si de tenuitate beneficij dubitatur, vide *ſuprà, lib. 1. cap. 3. § 7. v. Beneficiarius, num. 1.*

26. Quòd ſi beneficium fuit pingue, ſed proceſſu temporis, ſine culpa beneficiarij, vt ex bello, peſte, ſterilitate fructus exigui proueniunt, vel per vim, fraudémve impediatur is à dictorum fructuum conſecutione, dicitur tunc, compenſandum eſſe vnum annum fertilem cum alio, & obligandum beneficiarium ad recitationem, ſicuti diximus *lib. 3. de Sacram. Miſſa. cap. 1. §. 3. num. 96.* quoad onus Miſſarum: licèt Caſtro Palaus *mox citandus num.* 28. in hoc caſu etiam deobliget, quia, inquit, percepti fructus vel percipiendi correſpondent ſuo tempori, & pro Officio ſuo tempore perſoluendo dantur, non pro alio. At ſi multùm tenue ſit factum beneficium, ſine ſpe incrementi, ita vt iudicio prudentis ad æquam dictam compenſationem pertingi ampliùs non poſſit, vel certè non niſi poſt longum tempus ſibi inutile, non audeo manentibus his, obligare pro tempore, quo fructus non exigit aſcendentes ad tertiam partem ſuſtentationis, quia tunc verè nec fructus, nec ius vtile ad illos ipſi remanet. Nam propterea id ipſum docent non ignobiles Doctores; ſi in totum ſine ſua culpa beneficium pereat, quia non eſt iuſtum quempiam ſuo ſtipendio alienis in caſtris militare. Ita Caſtro Pal. *tom. 2. tract. 5. d. 2. de Orat. part. 1. §. 2. num. 17.* Dixi (ſine culpa) nam, ſi ex tua negligentia, vel delicto hæc diminutio, vel extinctio contigerit, non eximeris ab obligatione, non enim æquum eſt, vt Eccleſia ex tua malitia ſuo ſeruitio priuetur. Dixi item (ſine ſpe) nam cæterùm ſpes firma, ſicuti dat tibi nunc ius percipiendi pro ſuo competente tempore fructus huius anni, ſic obligationem induceit nunc ſeruiendi.

27. Denique ſi plura quis exigua beneficia obtinet pertinentia ſaltem ad tertiam ſuæ ſuſtentationis partem, obligabitur ad horas, quia iam notabilem ſuſtentationem ab Eccleſia recepit. Ita idem *num.* 10. ex Suarez, Bonac. Garcia. Contrà (vt id hac occaſione dicam) ſi plura etiam pinguia beneficia habeat, non obligabitur niſi ad vnum Officium, & non, vt aliqui aſſerunt, ad dicenda tot Officia, quot eius generis beneficia poſſidet. Ita Suarez *lib. 4. de Hor. Can. cap.* 18. *numero* 3. Bonacina *tom. 1. dub. 1. de Hor. Can. diſput. 1. quaſt. 2. p. 4. num.* 17. Ratio noſtra eſt, quia hæc videtur benignæ Eccleſiæ intentio, vt ſolùm multiplicentur tituli, ob quos debetur recitatio, ſicuti ordinatus omnibus Sacris Ordinibus

vnum debet recitare Officium, & in die feſtiuo, occurrentibus pluribus feſtis, vni Miſſæ debent fideles aſſiſtere.

28. Dubitabis tertiò de habente beneficium in Eccleſia, in qua ſit conſuetudo, vt per annum, vel per ſex menſes primos Beneficiarius nec habeat fructus beneficij, nec diſtributiones, ſed vt diuidantur inter antiquos beneficiarios, vel in opera alia pia, &c. Reſpondeo, licèt hæc conſuetudo ſit per Canones abolita, Extr. lo. 1 a. *Suſcepti, de elect.* Conc. Trid *ſeſſ.* 24. *de ref. cap* 14. Pius V. *Durum*, Conſt. 106. volentes, vt ſaltem mediam partem habeant beneficiati, tamen, ſi alicubi adhuc & legitimè viget, eſt probabile non teneri beneficiarium ad recitationem Officij. Ita Caſtr. *l. c. num.* 19 Ratio eſt, quia conſuetudo eſt irrationabilis, ad quam non conſentit beneficiarius, niſi admodum violenter, ne à beneficio excludatur. Cùm ergo fructibus, & diſtributionibos ſine ſua culpa careat, ſeruire per Officium non tenebitur eo tempore correſpondente fructibus ablatis. Beneficiarios dictos antiquos excuſo à reſtitutione, & peccato, quia fauet illis conſuetudo, licèt irrationabilis; at legitimè iam nunc introducta, vt ſupponimus.

29. Sed quid ſi ſolum titulum beneficij habeam, nondum tamen eius poſſeſſionem ſaltem pacificam?

Reſpondeo tribus dictis. Dico primò, ſi per te ſtat, quin poſſeſſionem habeas, fructuſque percipias: te obligari, quia ob tuam culpam non debet Eccleſia priuari ſuo ſeruitio. Ita Suar. *lib. 4. de Orat. cap. 9. num 7. & 8.*

30. Dico ſecundò, ſi poſſeſſionem habeas, licèt litigioſam, ſed tamen fructus percipis, vel ſpem moraliter certam habes percipiendi, te item obligari, ſic Bonac. *tom. 1. d. p. de Hor. Can. q* 2. *p. 4. n. 16.* alios citans, quia tunc commodum, ſaltem per certam ſpem, ſentis, vnde & oneri te ſubeſſe æquum eſt. Quòd ſi certa dicta ſpes non adeſſet, quia commodo careres, careres & onere.

31. Dico tertiò, ſi licèt titulum habeas, à poſſeſſione tamen ſine tua culpa ſiue ob litem, ſiue ob aliam cauſam, excluderis, te non obligari; ſic Bonac. *ibid. p. 5. n. 25.* Ratio eſt, quia dum non poſſides, non diceris habere propriè beneficium, cui annexa eſt obligatio recitandi: quæ, cùm ſit onus graue, non eſt extendenda, ſed limitanda ad habentem propriè, & perfectè beneficium. Quare ſi poſſeſſionem cras ſis certò habiturus, cras eris obligatus, non hodie. Quid ſi duo litigarent de Beneficio, & neuter eſſet in poſſeſſione? neutrum obligari ex dictis, deduci debet, quia neuter in rigore beneficium habet. Ita Caſtro Pal. *tom. 2. tr. 7. d. 2. de oratione, part. 1. §. 2. num. 15.*

32. Petes primò; An qui omittit Officium vno, vel altero die in anno, mortaliter delinquat?

Angelus *v. Hora, q.* 10. refert, nec reprobat, ſententiam Riccardi dicentis omittere Officium tunc eſſe mortale, quando, vel ex faſtidio Diuini cultus, vel ex contemptu, vel ex conſuetudine omitteretur: ſecundùm Iuriſtas autem binum actum inducere conſuetudinem; ſed hæc ſententia caret probabilitate, ſic enim ex mera negligentia ſemel, aut iterum, non ieiunare in Quadrageſima, vel non intereſſe Sacro aliquo die feſtiuo intra annum, pari modo, non eſſet mortale, quia non eſſet ex conſuetudine; ſed profectò graue quid eſſe vno die Horas non perſoluere, vt item ſemel in Quadrageſima non ieiunare, vel Sacro non adeſſe die præcepto, vt certum, & exploratum omnes ſupponimus.

33. Petes ſecundò, Beneficiarius, qui ſit Sacerdos, vel Religioſus deputatus ad Chorum, ſi officium omittar, dupliciue, an vnico peccato peccat? Reſpondeo, licèt probabilius ſit cum Sanch. Suar. Bonac. apud March. *de ord. tr. 3. p. 6. c.* 12. peccare dupliciter, contra iuſtitiam, & contra Religionem, tamen eſt etiam probabile, cum Henr. Garſia alios referent. apud eundem March *ib.* vnicè delinquere, ſcilicet contra Religionem. Beneficiarij enim & cuiuſcunque deputati ad Officium obligatio tandem ad Religionem, ſeu ad colendum Deum reſoluitur.

§. II. *Quod eſt illud Officium, ad quod recitandum tenentur prædicti.*

1. VNo verbo: Officium ex Breuiario Romano. Excipiuntur nihilominus qui alio Breuiario vtuntur ex conſuetudine ante ducentos annos, quales ſunt, v.g. Monachi Sancti Benedicti, Dominicani, Eccleſia Mediolanenſis, Samburg. Leodicenſis, & ſi quæ aliæ ſunt huiuſmodi: quibus tamen conceditur poſſe, ſi velint, conſentiente Capitulo vniuerſo, hoc eſt, ſaltem maiore eius parte, & ſuo Epiſcopo (in Monaſteriis exemptis conſentiente ſuo Prælato) conceditur, inquam, amplecti poſſe prædictum Breuiarium Romanum: ita Caſtr. *tom. 2. tr. 7. d. 2. de Orat. p. 2. num.* 1. quod ſi fiat non licere deinde iiſdem ad antiquum Breuiarium regredi, rectè notat Leſſ. *lib. 2. cap. 37. dub. 12. n. 74.*

2. Iam qui, ſecùs ac dictum eſt, recitat, obligationi nequaquam ſatisfacit. Impreſſores verò, ac Bibliopolæ ſub pœna excommunicationis latæ prohibentur imprimere, vel vendere Breuiaria Romana, niſi præceſſerit licentia Inquiſitoris. Ita Clemens VIII. *Cum in Eccleſia*, (vel vbi is non fuerit) Ordinarij in principio vel fine Breuiarij apponenda; Aduerte eiuſmodi Romanum Breuiarium fuiſſe primum à Pio V. *Quod à nobis*, editum, deinde à Clemente VIII. *Cum in Eccleſia citat.* recognitum, & denique cum hymnis nouis ab Vrban. VIII. *Diuinam Pſalmodiam*, reuiſum, iniunctumque omnibus, vt ita nouo hoc vterentur, vt qui haberent illud Pij, vel Clementis, eo poſſent vti, illudque vendere: at in poſterum imprimerentur ſemper noua cum prædicta Inquiſitoris, vel Ordinarij facultate.

Prima Difficultas.

De non recitante ex nouo Breuiario.

3. Huc plurimæ confluunt difficultates à nobis breuiter enodandæ; Prima: An qui poſſunt emere nouum, teneantur? Non teneri certum ſit: quin etiam, ſi domi nouum quis habeat, poteſt is ſoluere penſum Officij ex illo Pij V. vel Clementis VIII. Quia dum hæc extant, permittuntur; Immò, nec ſcrupulum ego inieci cuidam, qui Matutinum cum Breuiario Pij, vel Clementis; Horas cùm Breuiario Vrbani, vel contrà, recitabat: Multò minùs ei, qui pœnitentiam de recitando aliquoties Officio iniunctam à Confeſſario, ſemel ex vno, ſemel ex alio perſoluebat, iam enim ſemper legitimis Breuiariis vtebatur.

Secunda Difficultas.

De licentia imprimendi noua Breuiaria.

4. An poſſis vti nouis Breuiariis impreſſis, v.g. Pariſiis, cum ſola approbatione ſupremi Conſilij Regij, non verò Inquiſitoris, vel Ordinarij? Puto poſſe; ita Nauar. *in ſum cap. 27. num. 148. in Reg. Caſt. & Franc.* Bon. *d. 2. de cenſ. in part. quæſt. 2. p. 16. n. 6.* quia iam vſu receptum eſt alicubi, facultatem imprimendi haberi à dicto Supremo Conſilio, quod idoneum ſolet virum deputare ad libros approbandos: Quare tunc, vel non ſunt receptæ leges, quibus iubetur eſſe libros approbandos à perſona Eccleſiaſtica, vel non deeſt eiuſmodi approbatio, quia ex ipſa introducta conſuetudine cenſetur Ordinarius deputare eos ipſos, quos Regium Conſilium deputat: quam praxim Roma ipſa comprobat, cùm paſſim eiuſmodi libri Romæ palàm vendantur: Vide quæ dixi *cap. 1. §. 7. num. 50.*

Tertia Difficultas.

An Religioſus obligetur recitare Officium Diœceſanorum.

5. Si quando in Diœceſi ritè celebrentur feſta propria, v. g. Patronorum, vel ſimilium, reúſne erit Religioſus

Digitized by Google

gioſus exemptus, ſi Officia eiuſmodi feſtorùm non recitet, recitet verò iuxta ſuam conſuetudinem, v.g. de feria? Reſpondeo fore reum, ſi feſta Patronorum, aliáque in diœceſi vniuerſalia non perſoluat, non verò ſi cætera particularia negligat, quæ tamen, ſi velit recitare, licitè poterit, ſuoque oneri ſatisfaciet. Ratio eſt, quia ita colligitur ex quadam Bulla Pij V. apud Caſtr. *t.2.t.7. d.2. de orat. p.2. n.8.* quæ licèt ad Eccleſias Hiſpaniarum directa fuerit, tamen propter paritatem rationis, & conuenientiam, quam continet, ſi ab omnibus obſeruetur, laudabile eſt.

Hic obiter aduerte non poſſe Epiſcopum ſtatuere, vt Clerici ſuæ Diœceſis recitent Officium alterius Sancti Conſtitutione perpetuò obſeruanda, quia id illis legitimè prohibetur à Greg. X I I I. apud eundem *l.c.* Excipe, niſi ſint inſtituenda ex vi Rubricarum, v.g. pro Patrono, pro inſigni Reliquia, &c. quia tunc iam adeſt licentia data per leges Rubricarum. Vna vel altera vice propter aliquam occurrentem cauſam poſſe puto: Ita Sanchez Nau. Aruilla apud Pelliz. *in Man. Regul. t.1. tr.5. cap. 8. n. 11. & 12. in ſimili*: quia id, cùm rarò contingat, nec multùm Breuiarij Ordinem perturbet, Epiſcopi poteſtatem, cuius eſt in caſibus contingentibus prouidere, nequaquam tranſcendit. Eiuſmodi Epiſcopi poteſtas innititur in Decreto S. Rituum Congregat. appoſito in fronte Breuiarij Vrbani VIII. de hac ibi: *Non poſſe locorum Ordinarios addere calendariis.* & ibi: *Nec mutare ritum*; & ibi: *Nihil propria authoritate conſtituat.* Hæc enim verba, *conſtituere, mutare,* non quidem notant temporarias inſtitutiones, ſed perpetuas. Hanc poteſtatem pro vna, vel altera vice extendit Pellizarius *l. c. ſect. 1. n. 21.* ad Prælatos regulares vtique pro ſuis ſubditis; Inſtituere autem feſta Sanctorum quomodo poſſit Epiſcopus, vndè & conſequenter ad Officium talis Sancti obligare, dicetur *infrà, lib. 4. c. 1. §. 1.*

6. Imò probabile iudico, cum Antonio Quintanad. *tract. 7. ſing. 1. & 2. & tract. 8. ſing. 1.* Epiſcopos, vel Ordinarios, etiam Capitulum, Sede vacante, Regulareſque Prælatos poſſe ſine nouo recurſu ad Pontificem, vel Sacram Congregationem in ſua Diœceſi ſtatuere, vt Miſſa, & Officium celebrentur ſuo die de iis Sanctis, in quorum Canonizationis Bulla extant hæc verba: *Et ſingulis annis die tali, eius Officium Breuiarij Romani celebrari poſſit* (extant autem in Bulla Canonizationis ſanct. Ignatij, Xauerij, Philippi Nerei, & aliorum quorundam) Ratio eſt, quia per hæc verba accedit authoritas Pontificia, (ſub nomine enim Officij intelligitur etiam & Miſſa) quam authoritatem requirunt Decreta de hac re hactenus edita. Hoc ipſum poſſunt Epiſcopi in qualibet Eccleſia Hiſpaniæ pro Sanctis natalibus ſuarum Diœceſium; ſiquidem id illis indulſit per peculiarem Bullam Gregorius X I I I. atque adeò Epiſcopi, dum eiuſmodi feſta ſtatuunt, nihil ſtatuunt ſine Pontificia authoritate. Ita idem *ibid. ſing. 9.*

Hoc Priuilegio concesso Hiſpaniæ, poſſe vti etiam omnes Inſulas, & loca Regi Hiſpaniæ ſubiecta, quibus communicari ſolet Bulla Cruciatæ (qualem ſcimus eſſe Siciliam) videtur indicare Quintanadueñas, *tr. 7. ſing. 25. num. 12.* propter extenſionem, quam Gregorius X I I I. fecit in Bulla *ſuperius* laudata die 30. Decembris anno 1573. quæ præfigitur Officiis Sanctorum Hiſpaniæ propriis.

Profectò, quia ſumus in materia fauorabili, ac nemini nocente, & ad cultum Sanctorum ſpectante; atque præter dictum Authorem id probabile propter alias rationes indicant aliquot viri docti ex noſtra Societate à me conſulti: idcirco non poſſum ego huic ſententiæ refragari, & non putare probabilem, de quo argumento doctam diſputationem typis edidit amiciſſimus P. Franciſcus Bardi.

Quarta Difficultas.

De additione, & diminutione Officij.

7. Qui notabiliter de Diuino Officio diminuit, grauiter peccare, quia non ſatisfacit ſuæ obligationi, certum eſt. Qui addit aliquid Diuino Officio, niſi animo mutandi ritum addat, ſatisfecit; quia additio ſine eiuſmodi animo non mutat ſubſtantiam Officij, quod iam totum recitari ſupponitur.

8. Quamuis autem aliquid ſic addere, interdum culpa non ſit, hoc enim pacto adduntur ad ſolemnitatem Mottetta, & Cantus inter vnum & alterum Pſalmum, & in priuato Officio ſemel, aut iterum id præſtare ſine animo ritum mutandi, non ſit item grauis ſaltem culpa, tamen, ſi, vt in perpetuum duret additio, id facias, mortalis culpæ reum te conſtituit Caſtro Palaus *t.2. tr.7. d.2. de Orat. p.2. num. 15.* quia id mutationem ritus ſapit; ſed te liberat Bonac. *tom. 1. d. 1. de Hor. Can. quæſt. 3. p. 1. n. 21.* quia in priuato Officio non facilè à bono viro noui ritus ſuſceptio eligi præſumitur. In Miſſa autem etiam priuatè dicta (quia ex ſe publicum eſt ſacrificium) nunquam licere aliquid addi, diſputauimus *in noſtr. opuſc. de Sacram. Miſſæ, lib. 2. cap. 5. §. 3.*

9. Sed difficultas hîc in eo non vulgaris verſatur, Ecquánam ſit officij pars notabilis, quam diminuere, ſeu omittere peccatum mortale ſit?

Præmitto duas eſſe ſententias, alteram communiorem Vaſquez, Suar. Bonac. Garciæ apud Merollam mox citandum; dicentem totum vnius diei Officium præcipi vnico indiuiduo præcepto, vnumque eſſe peccatum totum illud omittere, licèt grauiùs, quàm ſi omitteretur vna hora ſolùm, v. g. Matutinum. Alteram Caiet. *in ſumma, v. Hora Can.* item Leſſ. Tolet. aliorumque apud Meroll. *tom. 1. d. 2. cap. 4. dub. 7. n. 131.* aſſerentem tot eſſe præcepta, quot horæ, nempe ſeptem, totidemque eſſe peccata ea omittere. Prior putat præceptum horarum vnius diei eſſe vnum, ſicuti eſt vnum ieiunandi vno die, poſterior putat eſſe plura, ſicuti ſunt plura præcepta ieiunandi diuerſis diebus.

Vnde ex priore ſequitur, omittenti omnes horas vnius diei ſatis eſſe, ſi in confeſſione ſic ſe accuſet: *Omiſi Officium ſemel*, quod non ſequitur ex poſteriore, vt *in opuſc. Methodi Conf. loco mox cit.* à nobis explicatum eſt. Ratio autem prioris ſententiæ ducitur ex eo principio, quia vna Hora vnius diei ordinatur ad aliam eiuſdem diei, ita vt omnes Horæ vnum integrum, indiuiduumque Officium conſtituant: Quoniam verò poſterior ſententia id negat, putatque vnam horam eiuſdem diei independenter ab alia præcipi, ideo docet quamlibet horam per ſe ſuam obligationem ab alia independentem parere. Vtraque ſententia eſt probabilis, ſed quia prior animo noſtro magis inſedit, *in Meth. Confeſſ. lib. 2. cap. 2. §. 4. n. 12.* eandem & nunc amplectimur.

10. Venio nunc ad propoſitam difficultatem. Nonnulli docent decimam partem alicuius Horæ paruæ, v. g. Completorij eſſe notabilem partem; ita Minuta apud Bonacin. mox citandum; Alij tertiam; ita Azor. Maldetus, Nauar. apud Bonac. mox citandum: Alij medietatem eiuſdem paruæ Horæ. Ego ſequor Leſſium *l. 2. c. 37. dub. 9. num. 52.* & Bonacinam *tom. 1. d. 1. de Hor. Can. q. 5. p. 2. num. 2.* ſentientes integram horam paruam eſſe notabilem partem Officij.

Qui igitur tantum negligit Officij, quantum notabiliter non æquat integram paruam horam, non omittit partem notabilem, atque adeò non peccabit mortaliter. Hoc dictum probant illa duo principia, quòd nimirum præceptum officij vnius diei ſit vnicum, vt modò explicuimus, & quòd notabilitas, ſeu grauitas materiæ in præceptis principaliter deſumitur ex fine præcepti, ſpectata tamen etiam quantitate rei, in ſe, & in ordine ad totum quod præcipitur, vt declarauimus *lib. 1.* cum de paruitate materiæ, &c.

11. Sic autem formari ratio poteſt: Omittere minus, quàm ſit vna parua hora, non videtur nocere notabiliter fini intento à Legiſlatore per præceptum de recitando Officio, qui eſt cultus Dei. Rurſus talis omiſſio, nec ex ſe, & abſolutè, nec vt relata ad totum Officium vnius diei, videtur magna; ergo non eſt notabilis. Confirmatur,

Digitized by Google

firmatur, quia veroſimile non eſt, piam matrem Eccleſiam velle æternis ignibus addicere eum, qui leuiorem partem Officij eá, quam diximus, omittit.

Si modicam tantùm partem recites vnius paruæ horæ, cenſeris totam negligere, atque adeò mortaliter peccabis, quia ea pars quæ recitata eſt, cùm ſit quid paruum, pro nibilo reputatur.

Scio aliquem docere omittentem integram Tertiam, vel Sextam, vel Nonam non peccare mortaliter, quaſi ſit illa breuis hora, parua materia in comparatione totius Officij Diuini. Sed profectò id, cùm ſit contra innumeros Doctores, approbare animus refugit. Et vlterior ratio fugæ eſt, quia quamuis alicui appareat eſſe materialiter quid modicum: Tertia, v. g. reſpectu totius Officij diei, ſicut labor per duas horas reſpectu viginti quatuor horarum totius diei feſti: tamen reuera non ita eſt formaliter, conſideratis omnibus circumſtantiis, & fine Eccleſiæ, quæ voluit, vt ſingulis horis aliquid Deo à Sacerdotibus impenderetur, à quo notabiliter deficit qui totam integram horam, quamuis ex ſe paruam, omittit. Certè Sacerdos non recitans in Miſſa, *Gloria* vel *Credo*, quid modicum negligit: at ſi omittat in Canone tot verſus, quot numerantur in *Credo*, graue quid omittet, vt omnes docemus, nempe ob circumſtantiam illam, quòd ſint verba potiſſimæ partis Sacrificij. Rurſus, oculus, vel manus, vel pes, paruæ partes ſingulæ ſunt, reſpectu totius corporis, tamen, qui vnum ex illis amputat, irregularis fiet per omnes Doctores. Non ergo reſpicienda ſola eſt ipſa paruitas materialis, ſed cætera omnia, vt prudenter diiudices, vtrùm graue ſit, vel leue quod omittitur.

Si omittat quis Veſpetas Sabbati ſancti ex peculiari ratione, non audeo affirmare eum peccare mortaliter, quamuis integram horam omittat. Nam eæ Veſperæ, & extraordinariam habent paruitatem, & ex alio capite pro illo die tantæ lætitiæ, atque Indulgentiæ, & in quo præceſſerunt in Eccleſia ſatis prolixæ orationes, non eſt putandum notabiliter lædi finem, & præceptum orandi.

12. Quod dictum eſt de Officio priuato, dic (vt id obiter hîc notem) de Officio in Choro (quamuis aduerſari nobis Suarium *loco citato* ſciam.) Ita Bonac. *ibid.* Ratio eſt, quia non eſt diuerſum præceptum quoad ſubſtantiam, illud, quo tenemur recitare in Choro ab eo, quo tenemur priuatim; ergo nec eſt diuerſa grauitas, vel leuitas, quoad eius materiam.

Quinta Difficultas.

De Officio Defunctorum, & de Litaniis.

13. Non obligari Sacerdotes vtentes Breuiario Romano hæc priuatim, (imò nec in Choro) recitare, obligari autem alio Breuiario vtentes, dilucidè pronuntiat Pius V. *loc. cit.* lege Pell. *tom. 1. man. Reg. tr. 5. cap.* 8 *n.* 46. At ſubdubitatur, an ſaltem in die commemorationis Defunctorum, & quoad Litanias in Rogationibus, feſtoque S. Marci vrgeat obligatio?

14. Probabilius eſt obligationem vrgere, quia tunc illa ſunt pars Officij eius diei, lege eundem *ibid. n.* 48. afferentem Dian. alioſque. Non vrgere tamen plures *ibid.* autumant, negantes illa ad Officij illius diei partem pertinere: confirmant, quia Pius V. abſolutè liberat Sacerdotes à priuata recitatione Officij Defunctorum: Quare ſi rubrica illorum dierum nihilominus illud Officium, & Litanias imponat, quid vetat aſſerere eam eſſe merè directiuam, non verò præceptiuam? Non poſſum à probabilitatis meta hanc ſententiam excludere: Superſedeo tamen à longiore diſputatione; ſi quidem illam apud citatos fusè leges.

Sexta Difficultas.

De Officio aliena lingua recitato.

15. Quæſiuit olim à me P. Octauius Tedeſchi noſtræ Societatis Vir eruditus, & doctus, an ſibi liceret Pſalmos Officij, idiomate Græco recitare, vt ſic Græcas litteras, quas apprimè profitebatur, familiariùs ſibi ex eius vſurpatione conciliaret? Negatiue reſpondendum videbatur non paucis Caſtro Palaus enim *l. c. n.* 14. licèt id ſemel, aut iterum facere non eſſe graue delictum affirmet, tamen graue eſſe ex Bellar. Suar. Sa, Bonacina, ſi aliquoties fieret, concludit; Primò, quia ſic cenſetur quis Eccleſiæ Latinæ generalem ritum paruipendere. Secundò, quia, ſi publicè id fieret, præberetur occaſio ſcandali, & erroris.

16. Profectò, ſi publicè id fiat in Choro, pedibus in Caſtro Palai ſententiam eo. Quale enim ſcandalum oriretur in Templo Latino, ſi Græci, vel Hebræi Pſalmi decantari deprehenderentur: Idem dico, ſi priuatim fiat, intentione mutandi ritum; id enim, & per ſe graue eſt, & grauiter prohibetur à Pio V. Idem denique de vulgari lingua etiam priuatim, quia ab hac ſemper abſtinendum duxit Romana Eccleſia, de qua loquitur Bellarm. & Sanchea citati à Caſtro Palao à me diligenter viſi. At verò ad aliquem finem bonum, priuatim, & ſine periculo errandi, Græco, vel Hebræo idiomate Pſalmos, etiam multoties, imò ſemper in Officio recitare, cùm Bonac. *tom. 1. d. 1. de Horis Can. q. 3. p. 1. n.* 11. aſſerens id conſueuiſſe P. Maffeum Soc. Ieſu; lege Eſcobar *tract. 5. exam. 6. cap.* 50. & Sà, *v. Hor. Can. n.* 10. quos pro ſe immeritò affert Caſtro Pal. *loc. cit.* puto peccatum non eſſe, & ſatisfieri præcepto, ad quod ex quocunque titulo obligatis. Ratio eſt, quia etiam ſic retinetur formula Romana precandi quoad ſubſtantiam; hæc enim non tam ex idiomate Latino, vel Græco, quàm ex ſenſu verborum, & illius diſpoſitione conſtat.

17. Dixi (ad aliquem bonum finem) nam hoc non intercedente, meritò docet Bonac. *loc. cit.* non vitari veniale, quia, vtcunque, fit contra conſuetudinem Eccleſiæ Latinæ: quamuis, quia eſt in re accidentaria, & de qua non valdè laborare Eccleſia credatur (quando priuatim fit) leuiter ſolùm erretur.

18. Idem Bonac. *ibid.* approbat obligatum ex voto vel pœnitentia ob bonum finem minoris, v. g. deuotionis, (quam fortè quis ſentiat in Græca, Hebræa, imò vulgari lingua) recitare ſic priuatim poſſe Pſalmos, aut alias preces. Admitto hanc doctrinam de Pſalmis Græcis, & Hebraïcis, ſed de vulgari diſtinguendum omnino eſt. Si enim votum, vel pœnitentia ſit de recitandis *Pater*, & *Aue*, v. g. eaque tu vulgari lingua orando, pronunties, non te reprehendo, imò laudo: quia *Pater* & *Aue* vulgari ſermone tranſlata paſſim in compendiis Doctrinæ Chriſtianæ ab Eccleſia proponuntur: at quia Eccleſia, licèt Hebræos, & Græcos Pſalmos admittat, (vnde propterea vti iis poſſumus) nunquam tamen admitti, imò damnat, & prohibet vulgares, ideò te, ſi iis vulgaribus vtaris, meritò reprehendo, quia Orationibus ab Eccleſia nullo modo permiſſis votum, & pœnitentiam ſatisfieri poſſe, nullus putare rationabiliter poteſt.

19. Vrges, qui Rubricas etiam merè directiuas in Miſſa ſemper negligeret; cenſetur illas contemnere, ſic Baldelli *in Theol. mor. tom. 2. l. 3. d.* 21. *n.* 33. vnde & grauiter peccare, vt *in opuſc. de Sacr. Miſſa lib.* 1. *c.* 5. §. 1. *n.* 9. à nobis etiam dictum eſt; ergo idem de eo dicendum, qui Pſalmos latinos ſemper negligeret: Reſpondeo; Miſſa ex ſe publicum opus eſt, non ita recitatio, de qua diſputamus; Prætetea Pſalmorum Græcorum recitatio, in nulla negligentiæ culpa eſt, ſed conſultò motus illo fine bono formulam, ſeu modum loquendi, qui in Oratione non eſt de ſubſtantia, omittit, Pſalmoſque Græcos ab Eccleſia non reiectos ſuſcipit; at Rubricarum ille tam ordinarius deſertor, negligentiæ culpam committit, ſuaſque, vt ita dicam, cæremonias, ſibi confingit, in quo bonus adeſſe finis non poteſt.]

Septima

Digitized by Google

Septima Difficultas.

De mutatione Officij vnius, in Officium alterius diei.

De mutatione, ſtando ſemper in eodem rita.

10. Licétne alicui ſine peccato recitare Officium pro Officio? Varia Doctorum placita tribus dictis reſtringo.

21. Dico primò, ſi id rarò ſine cauſa ob ſolam commoditatem, v.g. fiat, errari venialiter: ſi verò fiat ex aliqua cauſa, vt ratione ſtudij, itineris, infirmæ valetudinis: vel etiam ratione non vulgaris deuotionis (idem ſi ex ſemiduplici, facias duplex) ne venialiter quidem peccari (citra contemptum, vel animum introducendi ritum nouum, vt ſemper ſupponimus) ſi etiam Officium quod aſſumitur, ſit breuius, longius quod omittitur. Ita Caiet. Fil. Sa, Zerola, Val. Leſſ. Vaſquez, Caſtro Pal. *l.c.n.*17. aliiq. apud Dian. *p.2.tr.12. de Hor. Can. reſ.*3. & Pelliz *t.1. man. Reg. tr.5. cap.*8. *à num.*73. Ratio eſt, quia præceptum de percurrendis Horis iam ſeruatur, quoad ſubſtantiam: & ex alio capite, etiamſi modus, hoc eſt, recitatio ſecundùm formam præſcriptam pro hoc die, negligatur, vnde & peccetur, ſi fiat ſine cauſa; tamen cùm tam rarò fit, non videtur offenſio grauis, & ex cauſa videtur nulla. Huc reduco inaduertentiam: non enim eum, qui inaduertenter Officium pro Officio recitauit, obligo ad reſumendum proprium illius diei, quamuis commodè poſſit, quia illa inculpabilis inaduertentia vna eſt ex prædictis cauſis, cùm non præſumitur Eccleſia velle ad duo Officia obſtringere eum, qui ſine culpa eſt.

22. Dico ſecundò, non propterea licere etiam ſemel, aut iterum, omiſſo proprio, recitare Officium octauæ Reſurrectionis: Sic Diana *p.*7. *tr.*11. *reſ.* 7. Pellizz. *loc. cit. num.*73. Ratio eſt, quia hoc adeò breue eſt, vt omiſſio proprij Officij ſanè notabiliter longioris, non cenſeatur res leuis, quæ ex aliquibus ex dictis cauſis cohoneſtari queat.

23. Dico tertiò, ſi id perſæpè fiat, peccari mortaliter. Ita Suarez, Regin. Fill. Bon. aliique apud eundem Caſtr. *loc. cit. num.*18. & apud Marchinum *de ordine, tr.*2. *p.*6. *cap.*12. *diff.*4. Sæpè autem fieri dicetur, quando ſine delectu, & communiter (vt in ſimilibus, morali modo à prudenti decerni ſolet) Sacerdos dicta mutatione vteretur. Ratio dicti eſt, quia Pius V. non ſolùm principaliter præcipit eſſe percurrendum Officium Romanum veluti in genere, ſed etiam eſſe percurrendum illud, quod tali die præcipitur, vt attentè legenti Bullam planum fiet, præſertim ibi: *Qui tenentur ad Officium ſub pœnis, vt quotidie ſoluant ex huiuſmodi Breuiarij præſcripto, & ratione*: Cùm ergo qui perſæpe mutat Officium lædat grauiter Bullæ præſcriptum, mortaliter peccabit.

24. Dices, ex his Bullæ verbis ſequeretur peccari mortaliter, etiamſi vno die fieret mutatio, ſicuti ſi vno die omitteretur omnino Officium, quia iam non ſeruaretur Pij V. præſcriptum: at *ſuprà* dictum eſt ſolùm peccati venialiter, ſi ſine cauſa id, vno vel altero fiat die.

Reſpondeo ex his verbis Bullæ ſolùm ſequi peccari, & fieri contra præceptum Pij, quod ſanè concedimus etiam pro vno, vel altero die: At vtrùm mortaliter, an venialiter, dependet à grauitate, vel leuitate materiæ; quoniam igitur relinquere proprium diei, & aliud Officium eiuſdem Breuiarij rarò aſſumere, leue quid eſt, ideo peccatur ſolùm venialiter; at, quia tum ſæpe mutare Officium pro Officio, tum relinquere Officium, nullum aliud ſimile ex eodem Breuiario ſupponendo, graue eſt, ideo mortaliter ſic peccabitur.

25. Sed adhuc ſuperſunt aliquot curioſæ, ac practicæ quæſtiones. Prima ſic proponitur: Sacerdos Panormitanos hodie ſub Veſperas Panormi exiſtens, vbi dies currit feriæ, cras eſt perrecturus Montem Regalem, vbi celebrabitur memoria S. Caſtri Patroni: poterítne hic Sacerdos hoc ſero Panormi recitare Matutinum S. Caſtri, & primas Veſperas? Reſpondeo poſſe; ſed non obligari: Ratio eſt, quia cùm cras ſit futurus peregrinus in ea ciuitate, poterit, ſed non ſub obligatione ſe ibi reddere illi Eccleſiæ conformem, & cras Officio S. Caſtri operam dare: cùm ergo Officium hoc veſpertinum ſit pars Officij craſtini, non eſt improbabile poſſe illud anticiparò tanquam pertinens ad diem craſtinum licitè ab huiuſmodi Sacerdote perſolui.

Quid, ſi is Panormi percurrerit Matutinum feriæ? Quando adueniet cras Montem Regalem, meliúſne proſequetur horas feriæ, an aſſumet illas S. Caſtri? Reſpondeo æquè vtrumque. Nam ſi recitabit de feria; ſe conformabit cum Officio à ſe legitimè incepto: Si de Sancto, ſe conformem reddet loco: Vtrum ex his melius, in priuato Officio, non diſcerno, ideo quod mauis geres; nam Miſſam, & Horas in Choro, quia ſunt publica, de Sancto ſunt celebranda.

25. Secunda quæſtio Sacerdos Panormi, v.g. non recitauit Officium de S. Ignatio, quia dies eiuſdem fuit impeditus a Patrono Ciuitatis Panormi. Iam is diſcedit Panormo, venitque Montem Regalem, v.g. vbi iam S. Ignatii Officium perſolutum eſt; ad quid obligabis Sacerdotem hunc Panormitanum? Reſpondeo illum non obligo ad recitandum Officium S. Ignatij; licèt enim poſſit, quia poteſt ſequi ritum ſuæ Eccleſiæ; donec alterius Eccleſiæ domicilium fixum non acquirit; at minimè obſtringitur illud S. Ignatij Officium reaſſumere, cùm ſibi conceſſa ſit facultas aſſumendi mores loci, vbi eo die adeſt, eiuſdemque diei Officia perſoluendi: cùm igitur eo loco nihil de S. Ignatio recitetur, nec ipſe ex obligatione recitabit.

27. Tertia quæſtio eſt. An liceat cuilibet ritum ſocij, cum quo Officium recitat, rationémque ſequi, v.g. Regularis recitat hodie de ſuo Patrono Officium duplex, vel ex priuilegio de Conceptione Virginis: mihi qui deberem de feria, licétne recitare de illo Patrono, ſi vt ſocius ab eo Religioſo, etiam nulla accedente cauſa, ad ſecum recitandum adhibear?

Reſpondeo licere, niſi ſit aliunde vetitum. Idemque eſſe, ſi ille habet facultatem anticipandi horam, licebit enim, & mihi propter dictam Societatem anticipatè recitare. Ita Henriq. aliique apud Quintanad. *tr.*8. *ſing* 8. *n.* 9. Ratio vtriuſque eſt, quia id videtur conſequi ex natura ſocietatis, in quo contractu pares ſunt ſocij in lucro. Rurſus, quòd lex ſeu priuilegium diſponit in vno ex correlatiuis, extendi ſolet ad aliud, cùm correlatiuorum eadem ſit ratio, *l. fin. ff. de acceptilat.* & alibi Nauarr. *c.*22. *n.*47. aliique apud eundem Quintanad. *ibid.*

28. Dices, ex hoc ſequi mihi Romano licere, ſi aduocet ad recitandas horas ab Ambroſiano Sacerdote, Ambroſiano Officio obligationi meæ ſatisfacere, quod durum videtur. Reſpondeo hoc non ſequi; id enim eſt peculiariter prohibitum, vt ex mox dicendis *n.*33. conſtabit, quod ego notaui in reſponſione dum dixi (niſi aliundè ſit vetitum.)

29. Quarta quæſtio. Ille qui ex errore de feſto duplici, vel ſemiduplici die proprio non recitauit, potéſtne recitare de eo, prima die non impedita Officio nouem Lectionum: An potiùs debebit omittere eo anno eiuſmodi feſtum duplex, vel ſemiduplex? Reſpondeo. Probabilius eſt cum Quintan. *ibid ſingul.*9. debere omittere: probabile tamen eſt, & tutum poſſe dicto die non impedito recitare. Ratio prioris eſt, quia onus Officij eſt alligatum illi diei, euolante ergo die, euolat & onus.

Multò magis, quia ſic perturbaretur nimis ſæpe ordo Breuiarij. Ratio poſterioris eſt, quia Sancti, & recitantes habent ius, vt recitetur eiuſmodi Officium in eo anno: ergo non ſunt eo priuandi ſine vlla ſua culpa, *l. crimen, ff. de pœnis* 12. *reg. iaris in* 6. *& alibi*. Adde eſſe quidem onus addictum illi diei, ſed non ita, vt non poſſit transferri, quando dies eſt impeditus, vt præſcribitur in Rubricis. Cùm ergo ea obliuio impedimentum fuerit, non videtur turbari ordo Breuiarij, ſed eius Rubricæ potiùs obſeruari, ſi omiſſa reaſſumantur.

30. Quinta quæſtio. Quid fiet, ſi contrà quis hodie

die recitauit de feſto, quod debebat aliquo ex diebus ſequentibus recitare? Reſpond. vel die illo ſequenti iterum recitet de feſto: quod puto probabiliter cum Quintan. *ibid. ſing. 5.* vel dicto die ſequenti recitet (ſed priuatim) illud Officium, quod deberet recitari ſi feſtum non eſſet, quod certè non eſt improbabile cum eodem *ibid.* Ratio prioris eſt, quia feſtum poſſidet proprium Officium eo die, ergo non debet omitti propter errorem ante factum de præcedenti. Adde abſonum eſſe, dum omnes eo tempore recitant de Sancto, te de Feria, vel ſimplici recitare. Ratio poſterioris eſt, quia inuſitatum eſt, bis de eodem Sancto idem Officium recitari, multò magis, quia iam Sanctis factum eſt ſatis per illam veluti anticipatam ſolutionem. Vnde licèt Sanctus poſſideat contra alios, non tamen contra me, qui iam ſolui: & licèt ſit abſonum, ſi hoc fiat in Choro, vel Miſſa, vbi ſic fieri certè negandum eſt, non eſt abſonum, ſi fiat priuatim.

31. Sexta quæſtio, hodie per obliuionem Sacerdos recitauit Veſperas, vel Matutinum cum Laudibus diuerſum ab eo, quod legitimè cras recitandum eſt, v. g. erat recitandum de duplici, recitauit de feria, vel de alio duplici, quid melius faciet, proſequetúrne Officium inceptum per errorem, an recitabit reliquum Officij diei ſequentis, omiſſo Matutino, quod legitimè recitare debuerat? Reſpondeo. Licèt optabile ſit, vt repetat, quod errauit, tamen non obligatur, vt ex dictis *ſuprà* conſtare poteſt. ſatis autem erit ſi ſolùm recitet reliquum de Officio proprio, quod currit; Ratio eſt, quia, vbi comprehenditur error, ibi corrigendus eſt: non obligatur autem repetere illud Matutinum, quod erat recitandum, quia bona fides eum excuſat: eo, vel maximè, quòd per æquiualentiam penſum iam ſoluit. Aliquis ita fortaſſe iudicabit Sacerdotem hunc poſſe proſequi quod reliquum eſt Officij, recitando horas congruentes Matutino, & Laudibus, quamuis per errorem recitatis, quia maior pars debet trahere ad ſe minorem: Ita idem *ibidem, numero 4.* ſed non aſſentior; quia id eſſet velle errorem approbare. Adde ſemper meliorem debere eſſe conditionem poſſidentis: at nunc poſſidet ius Officij huius diei, non alterius à te per errorem recitati.

32. Septima quæſtio. Dixi *in opuſc. de Sac. Miſ. lib. 2. c. 6. §. 2. num. 7.* congruentius Capellano Monialium eſſe, ſi Miſſam in Eccleſia Monaſterij celebret de Sancto, quem Moniales fortè propter ſuum ritum proprium celebrant (ſed ex Miſſali proprio, quo ipſe legitimè vtitur) quia ſe concordem reddere debet cum ſolemnitate earum, quibus inſeruit. Iam quid de Officio? poteſtne & domi Officium priuatum de eiuſmodi Sancto recitare?

Reſpondeo. Iudico ſatis probabile cum Quintan. *tr. 8. ſing. 7.* poſſe cum ſuo Breuiario proprio; ratio eſt, quia connexorum, ſeu correlatiuorum, idem eſt iudicium, ſi ergo poteſt Miſſam, poterit & Officium, & iure quidem, quia hic æquiparatur Beneficiario, qui poteſt ex ſententia aliquorum, cum eodem *ibid. ſing.* 8. immò ex aliorum ſententia cum Azor. Reginal. aliiſq. apud eundem *ibid.* obligatur recitare Officium Eccleſiæ in qua habet beneficium, in quocunque ipſe tandem loco reſideat: cùm ergo Capellanus Monialium ſit addictus ſeruitio Eccleſiæ illarum, congruum eſt, vt iuxta illas oret in iis, in quibus expreſsè non prohibetur, vbicunque ipſe reſideat; Cùm igitur non prohibeatur, quoad conformitatem Officij, prohibeatur verò à Pio V. in Bulla initio Miſſalis primò ſita, quoad veritatem Breuiarij, illud poterit, non autem hoc.

De mutatione Officij proprij ritus in alienum.

33. Certum mihi eſt in grauem culpam eum prolabi, qui obſtrictus recitare more Romano, recitet etiam pro vno tantùm die, more peculiaris Eccleſiæ, verb. gratia, Mediolanenſis. Ita Caſtr. Pal. *t. 2. tr. 7. d. 2. p. 2. n. 2.* Ratio eſt, quia Pius V. *Quod à nobis*, expreſsè edicit eum, qui ſuæ Eccleſiæ orandi formam non cuſtodit, præcepto non ſatisfacturum: at præcepto non ſatisfacere vel per vnum diem, materia grauis eſt. Contrà verò obſtrictum orare more ſuæ peculiaris Eccleſiæ non puto peccaturum, ſi nulla præmiſſa licentia, vno vel altero die, Romanorum ritu priuatim oret. Ita Sà, Caiet. Suar. Bon. Leſſ. apud eundem Caſtro Pal. *num.* 3. quia tunc conformem ſe reddit Romanæ Eccleſiæ omnium Matri, id quod placere Pontifici meritò præſumimus; conſenſum autem Epiſcopi atque Capituli ad eiuſmodi mutationem ſolùm pro Choro à Pio Quinto *loc. cit.* requiri, vel ſaltem pro vſurpatione perpetua, non improbabiliter aſſerimus. Excipe, niſi fortè obſtet præceptum Superioris. Certè ſic obſtitit Mediolanenſibus Clericis Sancti Caroli lex, qui præceptum ſuis impoſuit, ne alio quàm Ambroſiano Officio vterentur; potuit enim Sanctiſſimus Vir id præcipere, quia ſic obſecutus eſt voluntati Pij Quinti relinquentis mores Eccleſiarum annis ducentis antiquiores.

34. Dictum eſt autem (vno, vel altero die) vt tutiſſimam opinionem proponerem; nam cæterùm adhuc benigniùs loquitur Sà *v. Hor. Can. num. 6. in vtraque editione, tum genuina, tum expurgata*, abſolutè ſcilicèt concedens extra Chorum poſſe quempiam dicere Officium Romanum. Probabiliter quidem: nam Pius Quintus dum dicit: *Quibus vetuſtatum illud ius pſallendi ſuum Officium non adimimus*, videtur concedere priuilegium: priuilegio autem vtimur, quando volumus: meritò autem deinde idem Pius Quintus iubet pro Choro adhibendam eſſe prædictam licentiam, quia ad publicam mutationem publicum accedere conſenſum omnino decet.

35. Quæres. Licétne Epiſcopo ſuis ſubditis, vel Prælato ſuis Religioſis concedere licentiam recitandi priuatim Officium in alio ex prædictis ritibus? Reſpondet Tancred. *de Rel. tract. 3. lib. 4. d. 11. num. 7.* probabile eſſe licere, ita tamen, vt quando ſit diſpenſatio, per quam commutetur Officium proprij ritus Religionis, vel Diœceſis in Romanum, minor cauſa exigatur, quia tunc ſit conformatio, vt dictum eſt, cum iure communi, id quod etiam ſine licentia poſſe priuatim fieri, modò nos probabiliter inſinuauimus: ad hoc autem, vt Romanum Breuiarium mutetur in alienum, maior cauſa requiritur, aliàs eſſet nulla. Sic Tancreda ex mente, vt ait, Suarij. Equidem approbo illius prius dictum; hoc poſterius in quo ſupponit poſſe Prælatum Papa inferiorem licentiam concedere mutandi Breuiarium Romanum in alienum, mihi difficile redditur, quia Pius Quintus prohibuit eiuſmodi ritus alienos à Breuiario Romano, ſolùm conceſſit iis, qui ante ducentos annos eos ritus vſurpauerunt: At Prælatus inferior non poteſt ire contra Leges Pontificis, præſertim in re extraordinaria, qualis hæc ſine dubio eſt. Ita Caſtro Pal. alios citans *lib. 1. tract. 3. d. 6. p. 4. num.* 8.

Octaua Difficultas.

De Officio aſſumendo ab aduena.

36. CVi ex beneficio preces Romanas recitandi onus eſt, ſi fortè in domicilium transferat, verb. grat. Mediolanum, fiatque Ambroſianus, Ambroſianum ei Officium indico, quia iam illius Eccleſiæ Clericus effectus eſt: Ita idem *t. 2. tract. 7. d. 1. p. 2. num. 5.* Non tamen puto improbabile, poſſe Romanas preces retinere, quia ratione Beneficij, quod ab eodem retineri ſuppono, Romanus Clericus eſſe non deſinit. Quòd ſi Mediolani per paruam moram adſit; non poſſe Ambroſianorum more pſallere, docet Caſtro Palaus *ibid.* quia licèt Peregrino, vt aliàs diximus, liceat, ſi velit, leges ſectari loci, fallit id tamen, quando aliquid obſtat, vt quando priuilegium quodpiam reſtringitur pro iis ſignatè, qui permanenter alicubi habitant: tale autem eſſe hoc priuilegium de recitando Officio peculiari, diuerſoque à Romano, habetur in relata Pij Quinti Conſtitutione. Nihilominus puto poſſe, quia non inuenio eiuſ-

modi

modi reſtrictionem. Ecce Pij V. verba, hoc priuilegium indulgentis: *Illis tamen exceptis, quæ ab ipſa prima inſtitutione à Sede Apoſtolica approbata, vel conſuetudine, quæ vel ipſa inſtitutio ducentos annos antecedat, aliis certis Breuiariis vſa fuiſſe conſtiterit, quibus inueteratum illud ius dicendi, & pſallendi ſuum Officium non adimimus.* Aduertiſti? ne vllum quidem adeſt verbum, quod eam indicet reſtrictionem; concedit enim illis, ſed non addit, *qui permanenter habitent*, vel quid ſimile.

37. Præterea, ſi Mediolanenſis ex Beneficio obligatus more Ambroſiano precari, mutans domicilium, Romanus fiat, Romano Officio vtatur neceſſariò: ita idem *ibid.* quia iam eſt ex Clericis Romanis; licèt probabile etiam ſit, ſi retineat beneficium, poſſe ſuum Ambroſij ritum retinere, qua ratione beneficij, vt modò dictum eſt, non deſinit eſſe ciuis Mediolanenſis, vnde & poſſet ab Epiſcopo Mediolanenſi ordinibus initiari. Confirmo, quia Officium conſequitur ad Ordines Sacros; ſi ergo huic conceditur ordinari ab Epiſcopo Mediolanenſi, videtur concedi & acceſſorium, quod eſt, more Mediolanenſi orare poſſe.

38. Quid, ſi is Beneficiarius Mediolanenſis obiter ſolùm Romæ affuerit? Reſpondeo, poſſe eum Romano more precari, ſed non aſtringi. Ratio eſt, quia, vt toties aſſeruimus, Aduena poteſt, licèt non teneatur loci leges admittere. Dices, at obſtat ſtatutum ſancti Caroli *numero* 31. *fine*, allatum. Obſtat ſecundò paritas; nam Dominicanus, verbi gratia, ſiue permanenter, ſiue per tranſennam alicubi moram faciat, ſemper Dominicanum ritum cuſtodit ex neceſſitate, ergo pariter ſuum cuſtodiat Ambroſianus. Reſpondeo ad primum, Statuta Diœceſana, quale fuit illud Sancti Caroli, extra Territorium nihil obtinent vitium. Ad ſecundum, nego adeſſe paritatem. Nam Dominicanus, ſimileſque Religioſi ex vi voti, & profeſſionis ſuæ obligantur ad proprium ritum, quæ obligatio vbique eos comitatur, cùm Religioſi Diœceſim fixam non habeant; At Mediolanenſis Clericus ſolùm obligatur ex vi Statuti Diœceſani, quod, vt dictum eſt, extra Territorium vim non habet.

39. Denique, quando Sacerdos Beneficiatus non eſt, ſi aliò domicilium transferat, eius Eccleſiæ Officium aſſumere debet. Si autem in loco obiter ſit, poteſt, ſed non debet; quia peregrinus poteſt, ſed non obligatur conformare ſe legibus loci.

Putauit quidam recentior hunc Sacerdotem obligari, atque adeò, ſi Sacerdos alieni ritus à Romano, verbi gratia, Mediolanenſis, etiam per paruam moram Romæ, verbi gratia, ſit, debet Romanum Breuiarium ſequi. Quia, inquit, priuilegium proprij ritus hac in re eſt affixum loco, & Territorio Mediolanenſi, non ergo alibi. Hæc ille. Sed certè, cur non dicam eſſe priuilegium Eccleſiæ formaliter, atque adeò tum loco, tum multò magis Clericis Mediolanenſibus Eccleſiam illam conſtituentibus?

Relege Pij V. Bullam, illud priuilegium ſiue concedentis, ſiue permittentis, eam enim ſolius loci affixionem Bulla continere nequaquam videtur.

§. III. *De modo recitandi Officium.*

1. **V**T Officium ſtudioſè, & deuotè recitetur iuxta *cap. Dolentes, de celebratione Miſſarum*, ſex conditiones ſunt obſeruandæ: vt nimirum recitetur cum attentione debita, cum debita intentione, ſine omiſſione verborum, ſine eorundem mutilatione, ſine interruptione, ſine Ordinis inuerſione.

De attentione, & intentione debita, Remiſſiuè.

2. De his egi per aliam occaſionem, *Opuſc. de Sacr. Miſſæ, lib.* 2. *cap.* 3. vide etiam *infrà, lib.* 4 *cap.* 3. §. 1. *num.* 19. Illuc, ne eadem cogar repetere, Lectorem meum remitto. De attentione, qua caret, qui ſemidormiens recitat, dicam mox *num.* 19.

3. Illud hîc de intentione eſt addendum, te ſatisfacere præcepto, ſi Horas recites animo non ſatisfaciendi. Ita Caſtro Pal. *t.* 1. *tr.* 3. *d.* 1. *de legibus, p.* 17. *n.* 11. Ratio eſt, quia probabiliſſimum iudicamus ſatis obſeruari præceptum, etiam ſine eo animo, dummodo res præcepta exhibeatur, ſiquidem iam ponitur totum, quod præcipitur: præcipitur enim ieiunium, v. g. in Quadrageſima, non verò animus ſatisfaciendi. Teneris tamen tempore præcepti ab hoc animo ceſſare, & velle te obedire præcepto, ſecùs enim præceptum ipſum voluntate violares, vnde & peccares. Inſeruit nihilominus allata doctrina ad non repetendum opus, cùm ſolùm neceſſe ſit, vt mutetur intentio, ſi quis adhuc eſt in termino ſatisfaciendi, vt dicetur *lib.* 4. *cap.* 3. §. 1. *n.* 18. *cum de Miſſa.*

Sicuti etiam, ne incidat in pœnas, v.g. in excommunicationem fortè fulminatam contra non facientes illud opus, iam enim fecit, licèt ſine intentione. Caſtro Pal. *de orat. d.* 2. *p.* 3. Sanch. *l.* 1. *in. Decal. cap.* 13. *n.* 9.

Sine omiſſione verborum, & mutilatione ſyllabarum.

4. Omnia Officij verba debere pronuntiari, atque eſſe mortale ea negligere, ſiue extra Chorum, ſiue intra, niſi excuſet materiæ paruitas, omnes docemus, æquè autem excuſari puto propter paruitatem materiæ, intra Chorum, atque extra: quia eadem eſt ratio vtrobique. Scandalum autem intra Chorum, ſi relinquantur ſolùm aliqua verba, vix adeſſe vnquam video: Fideles enim ad hæc, & ſimilia minutiora non attendunt.

Qua voce ea priuatim pronuntianda ſint, dixi *Opuſc. de Sacr. lib.* 2. *cap.* 9. §. 2. in Choro autem, mox *numero* 15. dicam.

5. Hîc ergo tanquam in proprio loco ſic proponitur ſequens difficultas: Sacerdos quidam ita Pſalmum percurrebat, vt proferret initium verſuum, & finem, ſed præcipite quodam curſu verba intermedia vix, ſeu ne vix quidem proferebat. Inquiro; ecquónam is peccato reus erat?

6. Dico, ſi in Verſuum notabili quantitate id voluntariè præſtiterit, deliquiſſe mortaliter, quia notabilem Officij partem omiſit: ſi in modica, propter materiæ leuitatem, venialiter. Dico (voluntariè) nam propter inaduertentiam, vel linguam balbutientem, & non rarò etiam propter inueteratam conſuetudinem, quam non valeat quis ſine magna difficultate tunc corrigere, excuſari aliquem poſſe, docet Leſſius *lib.* 2. *cap.* 37. *d.* 10. *numero* 56.

7. Syllabas verborum abſcindere, malum quidem eſt: Sed quandoquidem verbum, licèt diminutè, iam profertur, regulariter non eſſe mortale, notat Bonacina *t.* 1. *diſp.* 1. *de Horis Can. quæſt.* 3. *p.* 2. §. 1. *n.* 4.

8. Huc facit error eorum, qui, quando cum Socio adiuuante Pſalmos percurrunt, ita feſtinatò præoccupant, vt nondum abſoluto Socij Verſiculo, ipſi ſuum aggrediantur.

Grauiter hi peccant, ſi in notabili quantitate verſuum id præſtent, ita Azor. Tollet. Fill. apud Bonacin. *l. c.* §. 1. *n.* 4. quia, tunc ex praxi Eccleſiæ cenſetur quis recitare totum Officium, licèt eius partem recitet Socius, quando, illo partem non recitante, eandem recitat Socius, ipſe verò eandem audiat, ſic enim fit vtriuſque Oratio vtrique communis: cùm igitur id in caſu dicto non obſeruetur, non reputabitur totum Officium perſolui. Niſi ſic doceremus, liceret dimidiam partem Officij canere, aliam dimidiam eodem tempore canente ſocio, quod eſſet præceptum Eccleſiæ notabiliter eludere.

Illud noto, in bene moratis Sacerdotibus difficulter hanc præoccupationem eſſe mortalem, quia ſemper leuis eſt, & ſolũ in aliquibus initiis Verſiculorũ fieri contingit.

De dubitante, an omiſerit aliquem Pſalmum.

9. In ſuperioribus, *libro primo, cap.* 3. §. 7. *verbo Hora Canonica* innui ad quid obſtringendus ſit is, qui

dubitat

dubitat an Officium perſoluerit. In præſentia eſt alia & quidem conſequens difficultas: An qui recitatis horis non recordatur, ſeu incipit dubitare, num partem earum notabilem omiſerit, obligetur ad eam eodem die ſupplendam, ſeu repetendam.

Reſpondeo. Si non recorderis, ſeu dubites negatiuè, hoc eſt, nullas rationes probabiles habeas, vel certè ſatis exiguas, quæ conſenſum non ſufficiant à prudenti eatorquere, vtrùm recitaueris, nécne, dico, te non teneri repetere, ſeu ſupplere. Ratio eſt, quia poſſeſſio videtur eſſe pro te; certus enim es te Officium recitauiſſe, incertus autem, an eius partem omiſeris. Neque dicas; de hac parte non adeſſe certitudinem fuiſſe perſolutam; ne id dicas (inquam) nam ex communiter contingentibus ſupponere debemus recitantem Officium, totum certò recitaſſe, nec partem omiſiſſe, niſi contrarium euidenter conſtet. Si verò poſitiuè propter aliquas rationes ſolùm probabiles tibi id perſuadeas, puto te pariter non teneri: quia prædicta ratio ducta ex communiter contingentibus, quod totum recitaueris, præualet cuicunque rationi contrariæ, quæ ſit probabilis dumtaxat. Solùm igitur tunc repetere cogeris, quando clarè moraliter tibi aliquid omiſiſſe conſtat.

De non recitante, ſed ſolùm audiente Lectiones.

10. Quando recitas cum ſocio, obligaris proferre alternatim verſus Pſalmorum, cæterùm Reſponſoria, Antiphonas, Capitulum, Orationes, ac Lectiones, ſufficit ſi proferat ſocius; tu verò attendas (de qua attentione dicam mox §. 4. *num.* 9.) Ratio ducitur ex praxi recitantium in Choro, cui ſimilis eſt recitatio cum ſocio, &c.

Sine interruptione.

11. Quæcunque interruptio ſiue extra Chorum, ſiue (præſcindendo à ſcandalo) in Choro, dummodo continuatio fiat intra eundem diem, peccatum mortale nequaquam attingit. Ita Bon. *l. cit. n.* 18. contra Suarium. Itaque qui vnum Nocturnum, vel etiam vnum dumtaxat Pſalmum hoc manè, v. g. recitat, vel qui Matutini partem, etiam vnum Pſalmum eiuſdem recitauit pridie Veſperi, (Id docuiſſe Ioan. de Lugo teſtatur Tancreda *t.* 1. *de Rel tr.* 5. *lib.* 4. *d.* 12. *n.* 8. quamuis immeritò contrarius) ſi poſtea antequam ſpiret tempus præſcriptum recitandi, nempe media nox ſequens, recitet quod recitandum ſupereſt, non erit culpæ mortalis reus. Ita Arag. Leſſius, Suar. Laym. aliique apud Bonac. *l. c.* & apud Pelizz. *t.* 1. *man. reg. tract.* 5. *cap.* 8. *ſect.* 2. *n* 78 lege item Quintanad. *tr.* 8. *ſing.* 2. Ratio eſt, quia iam intra latitudinem temporis, in quo viget præceptum, totum Officium perſoluitur: & ex alia parte non apparet irreuerentia grauis id in oratione facere, quæ tamen grauis eſſet in celebratione Miſſæ, quia hæc non eſt ſola oratio, ſed ſacrificium, cui plura deberi inficiabitur nemo.

Dixi (grauis) nam ſi id fieret ſine cauſa, peccatum veniale non effugeretur, quia non cuſtodiretur ſtatus orandi modus: accedente autem cauſa, itineris, verbi gratia, negotij ſuperuenientis, Charitatis, imò & Eutrapeliæ, hoc eſt, affabilitatis, etiam leuis culpa facilè vitabitur, Deo Optimo humanis moribus, per ſuam benignitatem, ſic indulgente, quod certè non indulgeret ſuperbus quilibet humanus Princeps.

Si quando Matutinum à Laudibus diuidas (id quod laudabile eſt, ne dum licitum ex Filliucio *tr.* 23. *n.* 235.) opus non eſſe Matutinum abſoluere cum Oratione, niſi in nocte Natalis Domini, docet Sanchez *lib.* 7. *de conſil. c.* 2. *dub.* 10. *n.* 1. nec oportere Laudes incipere cum Pater Noſter, docet meritò Gauantus *in rub. Breui. ſect.* 4. *c.* 2. *num.* 4. quia de his nulla apparet nec obligans, nec conſulens rubrica.

Sine ordinis inuerſione.

12. QVod dictum eſt de interruptione aſſero de Inuerſione; non eſſe ſcilicet (abſtrahendo à Rubricarum contemptu, vel à ſcandalo,) grauis culpæ obnoxium eum, qui Veſperas, verbi gratia, priùs recitat, quàm Matutinum: Primam, quàm Laudes, Vnum Pſalmum, quàm alium, &c. ſine cauſa autem reum venialis, cum cauſa, ne venialis quidem. Ita Bonac. *diſput.* 1. *de Hor. Can. queſt.* 3. *part.* 4. *numero* 5. aliique apud Pell. *tom.* 1. *tract.* 5. *cap.* 8. *ſect.* 2. *num.* 78. contra Suarium. Ratio eſt, quia ordo non eſt de eſſentia Officij. Hinc, ſi quis manè non habeat præ manibus niſi Diurnum, poterit ſine ſcrupulo etiam venialis culpæ recitare horas, domi recitaturus Matutinum eiuſdem diei, quia illa Breuiarij carentia videtur cauſa ſufficiens. Huc pertinet illa difficultas, An matutino nondum recitato Miſſam celebrare ſit culpa, de qua tamen diximus *in opuſc. de Sacrif. Miſſ. lib.* 1. *cap.* 5. §. 2.

§. IV. *Quædam de recitatione Officij in Choro, vel cum Socio.*

1. NOn pauca hactenus expoſita lucem afferunt iam iam dicendis, atque hæc inuicem illis: Quare ad complementum tractationis, nihil erit lectori ex vtriſque negligendum.

De non aſſiſtente Choro, nec diſtributionem recipiente.

Quinam obligentur recitare Officium in Choro, quales ſunt Canonici, & ſimiles Præbendati, & quales ſunt Religioſi ad Chorum deputati, ſupponimus hic, non inquirimus; quilibet ſui muneris obligationem, ſiue procurandi, vt chorus non deſit, ſiue canendi, ſiue ſolùm aſſiſtendi, ante oculos habeat.

2. Solùm, quoad hoc, illud eſt pro conſcientiæ foro afferendum, An prædicti Præbendati, hoc eſt, ij, qui redditus, ſeu diſtributiones habent ad canendum in choro, peccent mortaliter, quando ſine cauſa excuſante (de qua cauſa mox *infrà*, §. 7.) abſunt à choro vltra tempus ipſis à iure conceſſum: conceduntur enim tres menſes in anno, ſiue continui, ſiue interpolati, in quibus abeſſe ſine ſcrupulo poſſunt. Ita Trid. *ſeſſ.* 14. *cap.* 12. *de ref.*

3. Et quidem ſi recipiant diſtributiones, certum eſt peccare, quia contra Iuſtitiam recipiunt, cum hæ aſſiſtentibus ſolùm concedantur, iiſdemque accreſcant diſtributiones abſentium.

4. Difficultas ergo eſt, ſi diſtributiones non recipiant, ſed aliis de more aſſiſtentibus eas diuidendas ſponte relinquant. Canonicus, v. g. diues, qui vltra illos tres menſes, reſidet quidem in loco ſuæ Eccleſiæ, recitatque priuatim Officium, ſed per deſidiam, & quia diſtributionibus non indiget, choro, qui cæterùm per alios ſatis decenter frequentatur, non aſſiſtit per notabiles dies, putà viginti, triginta, plures, imò per totum annum, peccátne mortaliter, ſi ſuis collegis diſtributiones vltrò remittit?

5. Duæ, vt ſolet, ſunt Doctorum diuiſæ ſententiæ: nonnulli affirmant eſſe culpam ex ſe grauem: niſi fortè à graui paruitas excuſet materiæ, putà ſi duobus, vel tribus dumtaxat diebus abſentia perſeueret. Ita Suar. Vaſq. Garſias, Bon. apud Caſtr. *t.* 2. *t.* 17 *d.* 3. *part.* 2. *num.* 3. eoſdem ſequens. Ratio præcipua ducitur a tribus vel quatuor textibus, apud eundem *ibid.* quia videntur grauiter obſtringere præbendatum ad talem aſſiſtentiam, additis excommunicationis ferendæ, & depoſitionis pœnis.

Præterea præbendati obligantur grauiter ad reſidentiam, præter illos tres vacationis menſes, ergo grauiter ad aſſiſtendum choro: vt quid enim reſidentia eſt neceſſaria, niſi ad Chorum frequentandum? Denique pro hac ſententia quinque declarationes Sacræ Congregationis affert Garſias *de ben. part.* 3. *cap.* 2. *n.* 123.

6. Nonnulli tamen negant, Caiet. Val. Reg. Nau. Barb. apud eundem Caſtr. Pal. *l. c. n.* 2. Ratio præcipua eſt; quia

Digitized by Google

quia dnæ obligationes ſunt in Præbendato, ſeu Canonico diſtinguendæ: altera recitandi Officium, altera recitandi illud in Choro. Propter priorem obligationem recipit Canonicus fructus Beneficij, propter poſteriorem recipit diſtributiones: ſi igitur quando a Choro abeſt, aliis has cedit, non eſt vnde contra ipſum inter-mineris culpam.

Aſſerere enim quod ex vi beneficij, ſeu ex vi cuiuſcunque fructus beneficij naſcatur obligatio non ſolùm ad priuatum Officium, verùm etiam ad publicum in choro, eſt gratis diuinare; Quamobrem cùm hæc ſaltem appareat dubia obligatio, nihil vrgebit, cùm non ſint imponenda onera certa ſine certo, & indubitato fundamento, vt alibi explicatum eſt.

7. Vtraque ex his ſententiis probabilis eſt, poſteriorem vtpotè benigniorem (præciſo ſemper ſcandalo, vel aliquo explicato pacto in contrarium) libentiùs admitto, ad rationes prioris ſententiæ reſpondeo, ex illis teſtibus nihil contra poſteriorem concludi, poſita probabili opinione, (de qua dictum eſt ſatis *opuſc. de Sacr. Miſſ. lib 3. cap. 1. §. 8.*) quod eæ pœnæ non ſunt neceſſaria ſigna mortalis culpæ. Prætereà dico, aliud eſſe reſidere in ſua Eccleſia, aliud choro aſſiſtere; admittatur ergo adeſſe Canonico præceptum reſidendi, vt nimirum promptiùs, & faciliùs Chori neceſſitatibus ab ipſo, ſi quæ ſint, conſulatur: at ex hoc non ſequitur eſſe etiam præceptum remittendi diſtributiones, & choro per alios collegas decenter perſoluto, vt per ſe chorum frequentet. Sanè Epiſcopus obnoxius eſt præcepto reſidendi in ſua Diœceſi, vt nimirum illam faciliùs regat, inſtituatque, non tamen propterea per ſe, quando per Vicarium vtiliter regit, regere, ſaltem in omnibus ſub culpa (vt omnes fatemur) obſtringitur. Denique ad declarationes Cardinalium, præter cætera, dic de iis authenticè non conſtare. Illud certum mihi eſt hunc Præbendatum poſſe, imò & debere cogi à Superiore, vel ad dimittendum Canonicatum, ſi ad dimittendum cauſas ſufficientes habet, vel ad aſſiſtendum, ſaltem non infrequenter; licèt enim ipſe, donec cogatur, non peccet, vt dictum eſt, Eccleſia tamen habet ius volendi ſuum numerum cantantium in choro, quod ius poſſunt, imò, vt dictum eſt, debent Superiores omnino curare, vt ſartum tectum cuſtodiatur.

De recitatione & prolatione eius, qui in Choro, vel cum ſocio Officium perſoluit.

8. Propoſitis aliquot quæſtionibus breuiter id explicabimus.

Mente diſtractus in Choro.

Primò enim quæritur, an qui, vel cum ſocio partem ſuam legitimè pronuntiat, ad partem autem, quam alter chorus, vel ſocius recitat, mente diſtractus non attendit, an, inquam, is ſuæ obligationi faciat ſatis?

9. Dico ex probabili ſententia non ſatisfacere; ita Azor. *p. 2. lib. 10. c. 11. q. 5.* Bonac. *d. 1. de Horis Canon. q. 3. p. 2. § 1. n. 19. & 21.* aliique, etiam poſita illa opinione aliàs admiſſa, *in noſtro opuſc. de Sacr. Miſſ. lib. 2. c. 3.* quæ docet neminem obligari internè attendere, dum Officium percurrit. Ratio eſt, quia in ea ſententia, ideò quamvis quis non attendat, ſatisfacit, quia non attendendo internè, iam adhibet aliquid, nempe externam attentionem: ſiquidem profert deuotè verba externa Officij: at in caſu noſtro is, de quo loquimur, ex vna parte non attendit internè ad verba alterius Chori, ſeu Socij, vt ſupponimus, & ex alia nec eandem externè pronuntiat, ergo nullo modo illam chori partem perſoluit, ergo ſolùm ſuam partem, atque adeò dimidium Officij recitat.

10. Dices, is facit ſibi communem chori, vel ſocij partem per aſſiſtentiam, quam in choro, vel cum ſocio reticet: ergò ſatis illam perſoluere cenſendus eſt. Reſpondeo, ſi probabile eſſet per ſolam aſſiſtentiam ſibi fieri communem Orationem chori, vel ſocij, probabile eſſet quod vrgetur. Sicut enim Fideles ſolùm aſſiſtendo deuotè Sacro, etiamſi interne non attendant, faciunt illud ſibi commune in probabili ſententia (quam *ibidem lib. 2. c. 3.* attulimus & aſſeremus *infrà; lib. 4. c. 2. §. 1. n. 19.*) vnde & præcepto de audienda Miſſa ſatisfaciunt: ita apud Pelliz. *in man. Reg. t. 1. tract. 5. c. 8. num 33.* ſe res haberet in caſu noſtro. At non ita quidem videtur. Officium enim catenus cum ſocio, & in choro alternatim recitari conceditur, quatenus tuam partem te recitante, ad aliam, quam tu recitare debebas aliquo modo actiuè concurras, cùm igitur non concurras, eam dictam partem recitando, ſaltem debes, attendendo. Atque ex his vides faciliùs eſſe recitare ſine ſocio, quàm cum illo; cum hoc attendere ad eius partem obſtringeris, ad quod ſine illo, in ea probabili ſententia, non obligaris.

11. Non inficior tamen aliquos abſolutè concedere vt probabile, hominem voluntariè diſtractum ſatis ſoluere penſum Officij in Choro, (atque adeò cum Socio) vnde non videri eos neceſſariò requirere dictam internam attentionem ad partem quam Socius recitat, id quod certè, (ne peioris conditionis ſit, qui ſolus recitat, quàm, qui cum aliis; & quia non clarè conſtet neceſſitas illa modò dicta actiuè concurrendi ad partem Socij) non eſt improbabile. Et Caramuël quidem *in Reg. S. Ben. d. 108. num. 1383.* citans Filliucium docet recitantem cum Socio non teneri partem illius audire, ſed tantùm expectare eius finem, id quod & maius eſt, & placuit etiam Tancredi *t. 1. de rel. tr. 3. lib. 4. d. 15. n. 15.* meritóne, iudicent alij.

12. Illud ſine hæſitatione pronuntio cum Sà, *v. Hor. n. 9.* te ſatisfacere tuæ obligationi, ſi attendas quantum moraliter vales, licèt propter ſocij, Chorive culpam nihil ex iis percipias. Ratio eſt, quia hoc modo tu præſtas id, quód potes, nec per te ſtat, quin audias, quare per recitationem tuæ partis addita aſſiſtentia ad ſocium, additaque tua hac attentione pro alia parte, ſatis tibi communem, in re morali, facis eam ſocij Orationem. Scio Caſtro Palaum *t. 2. d. 3. part. 4. num 9.* huic concedere quidem diſtributiones cantantibus in Choro debitas, ſed eundem obligare, (vt ſatisfiat præcepto) ad priuatim recitandam eam partem, quam non percepit. Sed certè ratio à nobis adducta & diſtributiones concedit, & eximit hominem ab eiuſmodi priuata recitatione.

13. Idem propter eandem rationem dico de ſurdaſtro, de cæco, qui poſſunt ſuam partem recitare; dum enim ſuam partem ſoluunt, ad aliam verò attendunt, quantum poſſunt (nec enim obligatur, propter ſurdaſtri indiſpoſitionem, Chorus vel Socius alta voce perſonare) ſatis tibi ſocij orationem communem reddunt. Ita Sanch. *t. 2. de Rel. lib. 4. de orat. c. 28. n. 15.* Non ſic de omnino ſurdo, qui nullo modo ſocij partem audire poteſt, vel de omnino cæco, qui nullam partem reciter: hi enim non ſatisfaciunt per prædictam attentionem, quia omnino ſurdus (more humano loquendo) non cenſetur recitare illud, nec ad illud moraliter aſſiſtere, quod audire nullatenus poteſt, & ille cæcus non dicitur recitare officium, dum nec ſuam partem recitat, nec ſocij partem audit.

14. Obiter aduerte, ſi quando loco antiphonæ, vel ſimilis, perſonet Organum vel inſtrumenta muſica, adhuc te obligari illam antiphonam ſubmiſſa voce recitare, quia Organi ſola pulſatio non eſt oratio. Ita Suarez, Bon. apud Caſtr. *t. 2. d. 1. p. 4. n. 7.* niſi fortè illam aliquis alta voce, (vt certè fieri ſolet in bene moderatis Eccleſiis) vel ipſi muſici cantent cum Organo; tunc enim eam audiendo iam ſatis oras in Choro. Quòd ſi totam horam Canonicam ipſi Muſici cantent, vt fieri in ſolemnioribus feſtis conſueuit, aliquibus apud Peli. *l. c. n. 42.* probabile eſt ſatisfieri à Præbendatis, vel Religioſis ſuæ obligationi, ſi ſolùm externa deuotione ibi aſſiſtant, non notabiliter confabulando, vel legendo, &c. etiamſi internè non attendant. Ratio poteſt eſſe, quia in iis circũſtantiis nihil aliud requirit ab iis Eccleſia, niſi modeſtè aſſiſtere: ſecùs magnum onus eſſet, illos Præbendatos, ſeu Religioſos vel debere eam domi repetere, vel debere

tam longum tempus, quo per voces muſicas ea Hora Canonica canitur, internam attentionem adhibere.

Confirmatur ex Bauci *in ſelectis, quæſt. 17. Petes, 17.* qui citans Sauchez *in conſil. lib. 7. cap. 2. dub. 16.* ait, non obligari ſeruientem Choro recitare illam partem, quam pulſat organum, quia (inquit) Eccleſia ſumit illam partem pulſationis Chori pro Oratione.

Submiſsè cantans.

15. Quæritur ſecundò, An ſi quis partem ſuam ſubmiſſa voce; ita vt audiri à Choro non poſſit, profert; ad partem autem eiuſdem Chori ritè attendit, an, inquam, ſatisfaciat. Dixi (partem ſuam) nam partem alterius Chori, vt etiam Lectiones, Antiphonas, &c. quæ ab aliis cantari ſolent, melius eſſe non recitare, etiam ſubmiſſa voce, ſed ad illam deuotè attendere, ne ſubmurmurando aliis detur cauſa perturbationis, meritò notant Doctores Suar. Sanch. Nauarr. apud Pell. *tr. 1. man. Reg. cap. 8. num. 26.*

Dico hunc præcepto quidem dicendi horas ſatisfacere, non verò Eccleſiæ ſeruitio, ideo non obligari ad iterum recitandum priuatim; ſed non poſſe diſtributiones accipere. Ita Bon. *diſp. 1. de Hor. Can. q. 3. p. 2. §. 1. n. 16. & 17.* Præceptum adimplet, quia ponit, quod debet, quoad præceptum orandi. Seruitio non ſatisfacit, quia munus horum ad Chorum deputatorum non eſt ſolùm recitandi quomodocunque Officium, ſed publica, atque adeò clara voce. Sanch. Garc. Diana apud Marchinum mox citandum, videntur contrarium ſequi, ſed ex March. *tr. 2. de ord. p. 6. cap. 11. diff. 7. n. 8.* ij loquuntur de Canonicis, non obligatis niſi ad meram aſſiſtentiam, de quibus mox *n. 18.* Atque hîc nota, cùm beneficiatus ſoleat exigere tum fructus à ſuo beneficio, tum etiam has diſtributiones ob aſſiſtentiam Chori, hunc, de quo loquimur, diſtributiones ſolas amittere, non fructus: nam hi dantur propter Officium etiam priuatè dictum, illæ propter Chori aſſiſtentiam. Quòd ſi quis non habeat alios fructus, niſi diſtributiones, certè eas amittet, quia non ponit id, propter quod einſmodi emolumenta ipſi conceduntur. Amittit, inquam, etiam ante ſententiam, quia eas Choro non inſeruiens nunquam facit ſuas, vt ex vulgatis iuribus conſtat: ita Bon. VIII. *c. 5. de Clerico non reſidente in 6.* Trid. *ſeſſ. 24. cap. 12. de reform.*

16. Petes, huic licétne ſaltem medietatem diſtributionum recipere, ſcilicet pro ea parte, quam Chorus cantat, ad quam ipſe iam ritè attendit? Reſpondeo, licere putant nonnulli, quia iam ponit partem ſui muneris; Ita Suar. aliique, quos citat, ſequiturque Bonac. *ibid. num. 17.* negant alij meliùs, quia Pius V. prohibet dari diſtributiones intereſſenti, & non recitanti Officium: ita hic ita ſubmiſsè orans, licèt ad aliam partem attendens, non dicitur abſolutè recitare in Choro. Ita Caſtro Pal. *tom. 2. tr. 17. d. 3. p. 4. n. 5.*

Nihil dicens in Choro.

17. Quæritur tertiò, an qui nihil in Choro dicit, attendat verò ad omnia, ſatisfaciat?

Dico hunc multò minùs ſatisfacere; ita Caſtr. *ibid.* quia is nullo modo dicitur recitare in Choro, vel orare velociter, quare etiamſi priuatim domi recitaret, ſatisfaceret quidem ſic præcepto, ſed non Eccleſiæ ſeruitio, vnde fructus beneficij ſuos faceret, non verò diſtributiones.

18. Excipe illud, quomodo diximus *n. 14 fine*, excipe item eos Canonicos, ſeu Beneficiatos, quibus vel ex conſuetudine, vel ex priuilegio conceditur ſolùm intereſſe Choro, aliis Clericis Chori omnes partes perſoluentibus; ita Nauarr. Leſſ. Fill. aliique apud Bonac. *quæſt. 3. part. 2. §. 1. num. 17.* Caſtro Pal. *l. c. p. 3.* Azor. *e. 1. lib. 10. cap. 11. quæſt. 10.* iis enim modeſtè attendentibus, neque confabulantibus non puto ſiue Pium V. ſiue Tridentinum ſuum acquiſitum ius, vel priuilegium ademiſſe. An verò ex dictis *num. 10. & 11.* colligatur his ſatis eſſe ſolam attentionem externam, tu perpende.

Dormitans in Choro.

19. Huc facit caſus ſequens. Beneficiarius dum Choro ritè aſſiſtit, maximè à ſomno impetitur, ipſe tamen ei, quantum poteſt reſiſtens, euincere non valet, ita, vt eo oppreſſus, nec ad verba, nec ad Officij miniſterium attendat, ad quid obligabitur?

20. Puto primò, eum obligari ad priuatam, iteratamque recitationem: Ratio eſt, quia ipſe ſic dormiens officium per actionem humanam, & liberam non perſoluit.

21. Puto ſecundò, hunc lucrari diſtributiones illius Officij ſic imperfectè recitati. Ratio eſt, quia ad illas acquirendas ſufficit aſſiſtentia, quantam ſine culpa poteſt quis afferre. Certè omnes docemus diſtributiones acquiri ab legitimè impedito, v.g. ab infirmo, qui Choro non aſſiſtat: at quod magis legitimum impedimentum, quàm ſomnus ille pertinax, qui euinci moraliter non poſſit, quique ſi actuali infirmitati compararetur, non erit error? Recitare autem poſtea ad finem acquirendi diſtributiones, eundem fruſtra obligarem, ſi quidem hæ per horas in Choro recitatas acquiruntur, non per recitatas extra Chorum.

Confabulans in Choro.

22. Quæritur quartò, An Canonicus amittat diſtributiones quotidianas, ſi non attendat ad ea, quæ recitantur in Choro, ſed cum aliis confabuletur, ſi tamen legitimè recitat, quæ ſunt à ſe recitanda. Reſpondeo, non eſt improbabile non amittere, quia verè hic ſuo muneri non deficit aſſiſtendi in Choro, eſto peccet contra Religionem, obligeturque quod omiſit, recitare priuatim.

Recitantes tertiatim.

23. Sacerdotes tres vt laborem officij temperarent, ſinguli Verſiculum ex Pſalmis recitabant; ita fiebat, vt non alternatim, ſed tertiatim pēnſum maiore facilitate perſoluerent; legitiméne id præſtaſſe ſentiendum erit?

Reſpondeo nequaquam, quia obligantur Sacerdotes recitare Officium more Eccleſiaſtico, id eſt, vel totum à ſingulis, vel ex Choro alternatim, nunquam verò quoad Pſalmos tertiatim, & certè ſi id liceret, liceret etiam quatuor, quinque, plures Sacerdotes ſuum ſingulos verſiculum recitare, & ſic præcepto ſatisfacere, quod nemo dixit. Huc facit, quod afferam *infrà, lib. 3. c. 25. §. 6. num. 5.* ex Caſtro Palao, qui negat votum recitandi Roſarium, poſſe impleri recitando alternatim; nam licèt nos ibidem ſecuturi ſumus oppoſitum, vbi mos eſt recitandi ſic Roſaria, id tamen probat hanc doctrinam de non recitando officio tertiatim, quia id in Eccleſia receptum more non eſt.

§. V. *De tempore recitandi Officij.*

1. SVis ab Eccleſia ſtatutis horis recitandas eſſe preces Canonicas clarius eſt, quàm vt quæri oporteat: hoc eſt, iam nunc ex introducta conſuetudine timoratorum, ſine culpa etiam veniali, Matutinum, & Laudes ab inclinato præcedenti die vſque ad vnam circiter horam poſt ortum Solis diei ſequentis; Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, ab aurora vſque ad meridiem; Veſperas, & Completorium à meridie vſque ad ſemihoram circiter poſt Solis occaſum. Nihilominus ſi intra eundem diem recitentur, licèt non in ſuis horis, non peccari certum eſt, niſi venialiter, & aliqua exiſtente cauſa (certè non neceſſariò magna) ne venialiter quidem in priuata recitatione; nam cæterùm Prælati ſub mortali tenentur diligentes eſſe, vt regulariter ſuis horis cantetur Officium in Cathedralibus, ac Regularibus Eccleſiis, præcipitur enim ſub indignatione Dei, & Sedis Apoſtolicæ Clem. *1. de celebr. Miſſ.* Alij autem inferiores, ad quos non pertinet Chori cura, ſolùm obligantur, quando eſſet graue ſcandalum, vel graue detrimentum diuini cultus, cui ipſi ſuccurrere poſſint. Vide quæ dixi *§. 1. n. 7.*

2. Solùm

2. Solùm ergo hîc quærimus primò, Cùm Matutinum, & Laudes poſſint anticipari, hoc eſt, ſub Veſperas antecedentis diei iam ex introducta conſuetudine perſolui, quanam hora præcisè liceat ſine mortali?

Nonnulli ſiue hyeme, ſiue æſtate putant tribus horis ante occaſum Solis, nempe 21. hora Italica. Ita Ioſeph. Aug. *in breui notitia de Hor. Can. n. 6.* nonnulli tribus horis poſt meridiem, vt hodie, v. g. die 24. Iulij, quo hæc ſcribo, quia meridies Panormi ad latitudinem gradus 38. eſt hora 16. min. 53. poterit in horum ſententia recitari matutinum hora 19. min. 63. Ita Bonac. *diſp. 1. de Hor. Can. quæſt. 5. part. 3. num. 15.* Barboſa, Gauant. Sà, Henriq. apud Dianam *p. 2. tr. 12. reſ. 14.* Nonnulli circa tertiam, & quartam horam à meridie, hoc eſt, tribus circiter horis cum dimidia poſt meridiem: quæ eſſet in dicto die 24. Iulij, hora 20. min. 25. Ita Suar. *tom. 2. de Rel. lib. 4. cap. 26. n. 14.* nonnulli diem ſiue longum æſtatis, ſiue hyemis breuem partiuntur in duodecim æquales partes, quas horas Planetarias appellant, & nouem ex his elapſis, hoc eſt, tribus ex his horis ante occaſum, docent recitari poſſe ſine ſcrupulo Matutinum. Nonnulli denique dicunt duabus horis poſt meridiem, v. g. in dicto die 24. Iulij licere recitationem Matutini hora Italica 18. min. 53. Ita Sanchez *in conſ. tom. 1. lib. 7. cap. 2. dub. 37. num. 5.* ex D. Thom. Viguer. Turrecr. & nouiſſimè Fontanad. *tr. 8. ſing. 2. num. 1.*

3. Dico has omnes ſententias eſſe probabiles: ſequere, quæ tibi meliùs ceciderit: & ratio eſt, quia ex recepta conſuetudine licet recitare Matutinum, & Laudes, quando dies inclinat ad occaſum: at quilibet ex dictis authoribus probabiliter putat, eo tempore ab ipſis aſſignato diem ad finem vergere; ergo meritò tunc licere illarum precum ſolutionem arbitratur.

Imò Sanchez *ibid.* affert quendam, qui aſſeruit ſtatim à meridie, præſertim in Quadrageſima, quando Veſperæ ante prandium cantantur, poſſe recitari Matutinum, & Laudes diei ſequentis; credo, quia is putauit tunc iam incipere diei declinationem: ſed nimis eſt latè dictum.

4. Illud licèt benignum excipi tutiùs poteſt pro Italis Horologiis rotalibus; Hæc enim per pulſum campanæ dant ſignum communiter media hora, poſtquam det per ſtyli vmbram horologium ſolare; lege Pellizz. *tom. 1. man. reg. tract. 5. cap. 9. num. 105.* In eo puncto, v. g. quo Sol infra noſtrum Hemiſphærium ſeſe abſcondit, Horologium rotale dat ſignum horarum viginti trium cùm dimidia, cùm ſolare oſtendat horam vigeſimam quartam. Cuius differentiæ ratio eſt, quia Horologium rotale indicat horas ciuiles; ciues autem vſque ad mediam horam appetentis noctis negotia ſua propter Solis crepuſcula in luce ſine tenebris agunt, atque adeò intra diem ſemihoram illam computant. At Horologium ſolare, cùm adamuſſim ſolis curſum notet, rectè notat vigeſimam quartam horam in ipſo puncto occaſus, quando verè corpus ipſum ſolare ſeſe à nobis ſubducit, noctémque parere incipit. Iam verò, quia matutinum recitari poteſt reclinante Sole ad occaſum, poterit recitari iuxta notationem Horologij ſolaris talem inclinationem oſtendentis: cùm ergo ſolare præcedat communiter media hora ante notationem Horologij rotalis Italici; poterit Matutinum recitari ſemihora ante pulſum dicti rotalis Horologij. In Æquinoctio, v. g. quando meridies eſt hora decimaoctaua, poteſt perſolui Matutinum ſequentis diei duabus horis poſt dictum meridiem, ex opinione Sanchez *num. 3.* allata; poterit ergo vigeſima hora Horologij ſolaris; ſed vigeſima hora ſolaris eſt decima nona cum dimidia in Horologio rotali; ergo poterit hora decima nona cum dimidia Horologij rotalis recitari Matutinum. Id quod certè quantum commodi afferat ſe ex officij penſo expedire volentibus, luce clarius vides.

5. Diximus de peccato mortali: quid de veniali? Sanchez *in conſ. tom. 1. lib. 7. cap. 2. dub. 17. num. 6.* ait, ne veniale quidem eſſe Matutinum, Laudeſque ſequentis diei perſoluere vna hora ante occaſum ſolis diei præcedentis, quia moraliter cenſetur recitari Matutinum de nocte, quæ tota nox (non autem ipſa ſola nox intempeſta, ſeu media, vt aliqui falsò putant) deputatur ad Matutini recitationem. Addit tamen eſſe veniale, illud recitare ſine cauſa duabus, vel tribus, vel aliis horis prædictis ante occaſum, quia, inquit, ſine cauſa tunc, tempore indebito, recitaretur.

6. Pace tanti viri in hunc modum ratiocinor: Perſoluere matutinas preces ante occaſum præcedentis diei, eſt conſuetudine introductum, vt ipſemet Sanchez *ibidem* fatetur: ſed ex eodem Sanchez conſuetudo iam introduxit, vt duabus vel tribus illis horis, vergente nimirum ad finem die, perſoluatur, ergò ſecundùm legitimam conſuetudinem licebit tunc recitare: ſubſumo, conſuetudo legitima adimit non minùs veniale, quàm mortale, ergo, &c. Confirmo primò, nam paſſim video etiam timoratæ conſcientiæ Sacerdotes hac in re ſolùm de hora inclinante ad occaſum eſſe ſollicitos, cæterùm aliam cauſam nec requirunt, nec conſiderant: credes, quia totas illas horas ad noctem ſequentem pertinere ex ipſa praxi ſiue præſumunt, ſiue interpretantur. Confirmo ſecundò, quia idem Sanchez *ibid. num. 2.* affert, & non reprobat quendam doctum Magiſtrum dicentem quamlibet cauſam ſufficere, & non neceſſitatem ſolùm, ſed etiam commoditatem. Iam ergo nunquam erit peccatum veniale; quia quando alia cauſa deeſt, certè non deeſt commoditas, ſemper enim homo in ſimilibus, niſi amens ſit, ſi ab alia vehementiore cauſâ non vrgetur, ſaltem à propria mouetur commoditate.

7. Petes: licétne Matutinum Defunctorum diei eorum Commemorationis primo Nouembris eodem modo pridie ſerò recitare poſt Veſperas Sanctorũ? Reſpondeo licere: circumfertur autem quædam declaratio Sacræ Congregationis Rituum in contrarium apud Gauantum *in Rom. Breu. ſect. 9. cap. 2. n.* 16. in qua ſolùm excipiuntur Epiſcopi in Cathedralibus: ſed quia in ea declaratione dicitur (prohibuit pridiè cantari) clara fit coniectura prohiberi publicam recitationem in Eccleſia, non verò priuatam, de qua loquimur. Adde primò de hac prohibitione non conſtare authenticè. Adde ſecundò Rubricam diei Commemorationis Defunctorum in Breuiario Romano præſcribere, vt dicto, *Benedicamus Domino.* poſt Laudes Sanctorum, incipiat abſolutè Officium Defunctorum: (nota obiter illo die omitti poſt Laudes Antiphonam, *Salue Regina*) vnitim ergo eo die recitanda per Rubricam ſunt hæc Officia: ergo, ſi vnione hac ſuppoſita, relinquitur poteſtas recitandi priuatim die antecedenti Matutinum cum Laudibus diei infra Octauam Sanctorum, id quod nullus vnquam negauit, conſequitur relinqui poteſtatem recitandi eodem tempore Matutinum Defunctorum vniendum cum prædicto Sanctorum.

Atque hinc contrà colligo, Litanias die S. Marci, & Rogationum recitari conſuetas, ſuppoſita earum obligatione, de qua tamen dixi *cap. 1. §. 2. num. 41.* non poſſe pridie Veſperi recitari: tum quia Litaniæ illæ ſunt loco aſſiſtentiæ Proceſſionis, quæ certè pridie non celebratur; tum quia Rubrica Miſſalis Romani *in die S. Marci, & in triduo Rogat.* de iis perſoluendis non ſignat vnionem Laudum cum ipſis Litaniis, non enim dicit: Percurrantur Litaniæ, dicto *Benedicamus Domino*, ſed: Hodie poſt Matutinum, ſeu poſt Laudes, putà ſuo debito tempore: tum denique quia pro Litaniis adeſt illud Hodie, quod non eſt pro Matutino Defunctorum.

8. Quærimus ſecundò, An qui profitetur Religionem deputatam ad Chorum, vel ſacris, vel incipit poſſidere Beneficium, hodie, verbi gratiâ, circa meridiem, obligetur recitare Horas reſpondentes tempori antemeridiano, hoc eſt, Matutinum, Laudes, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam? Dico nequaquam obligari: obſtringitur enim is illas dumtaxat ſoluere, quæ correſpondent tempori pomeridiano. Ratio eſt, quia vis Profeſſionis, Ordinis, Beneficij ad conſequentia Officia

Digitized by Google

obligat, non verò retrahit obligationem ad antecedentia.

9. Difficilius eſt decernere, An ſi prædictus recitabit manè Horas reſpondentes tempori ipſi pomeridiano, v.g. Veſperas, obligetur poſt Profeſſionem, ſeu Ordines in meridie ſuſceptos, iterum eaſdem recitare? Obligari docet Bonacina, quem ſequitur Caſtro Palaus *tom. 1. tract. 17. diſput. 2. part. 4. num. 3.* citans Bonacin. quia nonſatisfit præcepto eo tempore, quo nullum præceptum vrget; ſicuti non ſatisfit præcepto de audiendo Sacro die Dominico, per Miſſam auditam die Sabbati: ſi quidem die Sabbati nullum vrget præceptum: non obligari repetere, ſupponit vt certum de Lugo, *de Euchariſt. diſput. 16. sect. 1.* multa enim adſunt præcepta (ait) quæ ſatis obſeruantur, ſi paulò antequam vrget præceptum adimpleantur: ſic, ſi manè ſacrum feciſti, vel eidem interfuiſti in loco, vbi non eſt feſtiuus dies, nullus te accedentem eodem die manè in locum, vbi celebratur feſtum de præcepto, obligabit iterum aſſiſtere Miſſæ. Hanc ego ſententiam ſum ſecutus, *in opuſc. de Comm. cap. 5.* §. 2. Hanc iterum amplector, cuius rationem ibi, ſi iuuat, relege.

Quoniam de tempore Officij agimus, Quæret quis: An Officium ex obligatione, recitare liceat tempore Miſſæ, quæ auditur ex præcepto? ex communi ferè calculo licere reſpondebimus *inferius, lib. 4. cap. 2.* §. 1. *num* 16. quia vtraque eſt attentio ad diuina, neutra alteram impediens.

§. VI. *De loco, & ſitu recitandi Officium.*

1. PRo publica recitatione locus eſt Chorus, & tota Eccleſia, eiuſque Capellæ: immò alicubi, ex introducta conſuetudine, Sacriſtia, quæ patet ad Eccleſiam: pro priuata verò nullus eſt aſſignatus locus: ſolùm aduertit Caſtro Palaus *l. c. n. 7.* ex Bonac. *diſp. 1. de Horis Can. q. 3. p. 5. num. 5. & 6.* lege item Bellarminum *de bon. operibus, lib. 1. c. 18.* & Nauar. *de orat. c. 5. n. 9.* ne in locis immundis, vel distractioni expoſitis recitetur ſine neceſſitate, qua non exiſtente, venialiter, inquit, peccaretur: ibi propter irreuerentiam, hic propter periculum diſtractionis.

2. Ego hoc de loco diſtractionibus expoſito libens amplector: Illud de locis ſordidis, præciſo contemptu (qui ſanè grauiſſimum eſſet ſcelus) vix poſſum admittere; nam pari modo, ſi quampiam orationem vocalem Deo, vel Sanctis eo in loco effunderes: immò ſi orationem mentalem tunc exerceres, aſpirationemque haberes ad Dominum Deum, venialiter peccares; & ſanè nimis durum videtur velle fidelem obligare ad abſtinendum ab Oratione eo tempore, quo humanis neceſſitatibus inſeruit. At in conceptu hominum Oratio eiuſmodi ſordido facta loco, reputamt irreuerenter fieri. Reſpondeo ita reputari à vulgo, non à ſapientibus, qui res ſuo momento expendunt. Deus optimus operis mundi æquè, atque immundi Creator eſt, & conſeruator, à nullis vnquam ſordibus, radij ſolaris inſtar, inquinandus; & rectè affert Pater Tancreda, *tom. 1. de Relig. tr. 3. lib. 2. d. 3. num. 3.* S. Anſelmum apud eundem, id ex illis verbis comprobantem: *Deus vbique eſt*, & S. Chryſoſtomum *hom. ad populum Ant.* apud eundem, ſic hortantem: *Templum es, ne locum quæras.* Lege Suarium, *dict. lib. 2. de ord. diſp. 3.* & *lib. 2. diſp. 4. num. 3.* & item illud Dauid Pſalm. 102. *In omni loco dominationis eius benedic anima mea Domino.*

Diſtinguendum igitur eſt; ſi locus eiuſmodi ſordidus ſine delectu eligatur ad Horas recitandas, aliaſque preces effundendas, cum poſſit mundior eligi, aliquam venialem irreuerentiam committi probabile eſt: at ſi vel caſu, vel ex aliqua occaſione in loco immundo reperiaris, orato libenter, quia etiam in loco ſordido melius eſt orare, quàm otioſum eſſe. Molpheſius apud Bonac. *l. c. q. 5. p. 6. num 6.* narrat quendam, qui in locis immundis recitabat Officium, in iiſdem, poſt mortem luiſſe pœnas. Meritò, is enim non ex amore non ceſſandi à Dei Laudibus in quocunque loco, ſed fortaſſe temerè, & ſine delectu, cùm alibi facilè potuiſſet, in locis ſordidis Sacrum penſum perſoluebat.

3. Quod aſſerimus de loco, dictum eſto de ſitu corporis: ſi enim ſine neceſſitate in lecto decumbens, vel ſub immodeſta corporis poſitione ſine delectu recitares, cùm id ſit aliquis deſidiæ effectus, irreuerentiam, puto, venialem committeres, præſcindendo ſemper à contemptu, vt dictum eſt.

4. Stare cum ſtandum; genuflectere, cum eſt ex præcepto Rubricæ genuflectendum, non excedit, citra eundem contemptum, fines peccati venialis: immò ne venialis quidem culpæ terminum attingere putat Caſtr. *loc. cit. n. 7.* quia ex Rubricæ ſolùm videntur conſilium dare, non præcipere, cùm videantur ad Chorum ordinatæ.

§. VII. *De obligatione, & pœnis non recitantium Officium.*

SAtis ex dictis liquet præceptum Horas Canonicas recitandi eſſe ſub mortali, idque, vt dictum eſt, *in opuſc. de conf. lib. 2. cap. 2.* §. 4. ſatis probabiliter vnicum vno die, pœnamque inſuper contra præbendatos, ſeu Beneficiatos eſſe Reſtitutionem; contra alios enim præter mortalem culpam, nullam inuenio pœnam in iure ſtatutam. De eiuſmodi ergo reſtitutione, ſi planè eam cognoſcere cupias, adi Caſtr. alioſque *ibid.* citat.

§. VIII. *De cauſis excuſantibus ab Officij recitatione.*

5. POteſt eſſe ſermo vel de recitatione abſolutè, vel de recitatione in Choro pro præbendatis. Quoad poſteriorem ſunt illæ tres, quarum meminit Bonifacius VIII. Infirmitas, corporalis neceſſitas, vtilitas Eccleſiæ, de quibus fusè Doctores. Quoad priorem: de qua vt putè magis nobis neceſſaria aliud diſtinctius hîc operæpretium eſt afferre, ſunt item tres. Impotentia, grauis occupatio, diſpenſatio.

Impotentia.

1. Impotens eris ad recitandum, ac proinde ſine vlla culpa Officium omittes: Primò, ſi inculpatè obliuiſcaris: Secundò, ſi ignores te obligari, vel ſi legere neſcias, qua vtraque ignorantia pueros in Beneficium aſſumptos laborare non raró contigit: non tamen excuſo, vt *ſuprà*, §. 1. *num. 17.* dixi, neſcientem legere, ſi is Beneficium vel Ordinem ſuſcipiat, quia in ipſa ſuſceptione peccat, dum grauiter indiſpoſitus Officij recitandi onus aduertenter acceptat. Recole locum citatum. Tertiò, ſi ſine culpa Breuiario careas. Quartò, ſi graui quopiam malo; v.g. infirmitate, cæcitate, &c. premaris, vel ne illo vexeris iure times, puta febri, dolore vehementi, &c. Quintò denique, ſi iacturam non mediocrem timeas fortunarum, vitæ, honoris, quod licèt raró inter Catholicos euenire ſoleat, ſolet in locis hæreticorum, vel infidelium, etiam præſcindendo à contemptu Religionis, &c. Huc reducitur, ſi graues rixæ & diſcordiæ timeantur, ſi Officium recites, id quod certè rariſſimè euenire video.

Fillincius *tr. 27 p. 2. cap. 6. q. 9. n. 125.* non excuſat eum, qui ex prauo habitu magnam habet difficultatem Officium recitandi, quia illum habitum à ſe tollere obligatur. Meritò: ſed limita, niſi tanta ſit difficultas, vt impoſſibilitas moralis reputetur, qualis eſſet ſi timeretur futura febris, vel grauis dolor capitis, iſque continuus, &c. Sicut enim ſua culpa incidens in impotentiam ieiunandi, ea contracta ad ieiunium non tenetur, ita in caſu noſtro.

Verùm circa cauſam infirmitatis quatuor mihi ſunt obuiam non vulgares difficultates.

Prima Difficultas.

Qui non poteſt totum recitare, non teneatur ad partem.

3. Viſis multis, variis, confuſiſque dicendi modis, hanc

hanc iudico omnium expeditiſſimam & ſanè tutam regulam: Qui non poteſt maiorem diuini Officij partem recitare, poteſt autem minorem, ad neutram obligatur. Contrà: Qui non poteſt minorem, poteſt autem maiorem, ad maiorem (omiſſa licite minore) planè tenebitur. Ita Sanchez *lib. 7. concil. cap. 1. d. 47. num. 3.* Azor. *tom. 1. lib. 10. cap. 13. quæſt. 4.* Caſtro Pal. *tr. 7. d. 2. p. 6 num. 8. & 9.* Ratio regulæ eſt, tum quia ſic conſuetudine receptum eſt à prudentibus, tum quia maior pars trahit ad ſe minorem, non verò contra, tum denique quia ſic ſuauius redditur onus Officij, & ſcrupulis minùs obnoxium.

4. Qui poteſt æqualem, hoc eſt, dimidium Officij dicere, obligatur ad illam, omiſſa dimidia parte, quam non poteſt. Ratio eſt, quia tunc non poſſumus recurrere ad regulam, per quam maior pars trahat ad ſe minorem; cùm ergo pars dimidia ſit planè pars notabilis, ab illa excuſari aliquis non poterit.

Secunda Difficultas.

Quænam ſit maior, quæ minor pars?

5. Sed ex his ecce ſecunda difficultas in praxi emergens, ecquænam cenſenda ſit maior, quæ minor Officij pars? Ex quatuor dictis, quæ apud non ignobiles Doctores inuenio, id facile fortaſſe ad lucem euocabimus.

6. Primum dictum Nauarri, Leſſ. Azor. Val. apud Caſtro Pal. *l. c. n. 8.* Qui poteſt recitare Laudes, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Veſperas, & Completorium, licèt non poſſit Matutinum, compellitur illas recitare omiſſo Matutino, quod ſupponimus non poſſe. Ratio eſt, quia tot horæ ſunt maior Officij pars. Atque ex hoc dicto ſequitur, quod ſi contrà, poteſt quis ſolum Matutinum recitare, non autem illas horas, ad nihil obligabitur, ex dictis *n. 3.* quia nimirum ſolum Matutinum eſt minor Officij pars.

7. Secundum dictum Rodr. Garſ. Molſ. apud Bonac. *diſp. 1. de Hor. Canon. q. 6. p. 2. n. 6.* & apud Io. Sanch. *in ſelect. d. 15. n. 1.* Contra ſentit Th. Sanch. *lib. 2. in decal. c. 19. n. 8.* Qui non poteſt recitare Matutinum & Laudes, poteſt autem Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Veſperas, & Completorium, ad nihil tenetur. Ratio eſt, quia Matutinum & Laudes ſunt maior, & certè potior Officij pars. Atque ex hoc dicto ſequitur, quòd ex aduerſo, qui poteſt recitare Matutinum cum Laudibus, non poteſt autem illas cæteras horas, tenetur his neglectis ad illud, quia illæ cæteræ horæ ſunt minor pars Officij diuini.

8. Tertium dictum Caſtro Palai *l. c. p. 6. num. 5.* Qui poteſt recitare cæteras omnes horas præter Veſperas, ad illas cæteras ſoluendas obligatur. Ratio eſt eadem, imò, vt ex ſe patet, maior. Ex quo contrà ſequitur, valentem ſolas Veſperas, adde & Completorium, non autem cæteras alias recitare, ad nihil teneri, quia Veſperæ, & Completorium, cùm ſint pars minor, trahuntur ab excuſatione aliarum, quæ ſunt maior.

9. Excipe tamen hìc, & in ſimilibus, niſi fortè ſuperueniat præceptum. Explico. Sit qui ſtatim à meridie ſacro Ordine initietur: hic, licèt non obligetur recitare maiorem partem Officij illius diei, nempè Matutinum, Laudes, cæteraſque horas, vt *ſuprà, §. 5. num 8.* vidimus, obligatur tamen Veſperas & Completorium. Ratio eſt, quia tunc ſuperuenit præceptum cadens in Veſperas & Completorium, materiam ſanè capacem grauis obligationis, nullo reſpectu habito ad horas antecedentes.

10. Quartum dictum Io. Sanch. & Gar apud Pelliz. *tom. 1. tr. 5. c. 8. n. 110.* Non es obligatus recitare illam horam, cuius notabilem partem neceſſe habes omittere, v.g. ſi ſit cæcus, qui memoriâ teneat Pſalmos Matutini, non autem Lectiones, non tenetur Matutinum recitare, quia Pſalmi ſine Lectionibus non ſunt ſubſtantialiter Matutinum Eccleſiaſticum, atque adeò Lectiones ſunt notabiles Matutini partes. Quid ſi ſciat Pſalmos horarum, neſciatque Capitula & Orationes? Certè ſimiliter non videtur ad horas recitandas obligandus, ita Tol. Diana, & ex parte Sotus apud Pelliz. *loco citat. num 112.* quia pariter illi Pſalmi non ſunt ſubſtantialiter Horæ Canonicæ, iuxta formam à Pio V. præſcriptam. Si cæcus neſciat, vel tu non habeas hodierni Officij maiorem partem, ſciat verò ille, vel habeas tu maiorem partem Officij alterius diei, non obligamini ad recitandum hoc alterius diei Officium, imò neque ad alias preces. Ratio eſt, quia non tenemur ex vllo præcepto aliud ſupponere loco Officij diurni.

11. Occaſione huius exempli ducto à cæco, Petes: Si poſſit eiuſmodi cæcus, vel quicunque alius aſciſcere ſocium, cum quo valeat Officium totum ritè recitare, obligabitúrne? Reſpondeo, obligari ad aſciſcendum ſocium docent nonnulli; ita Bonac. alios referens *diſp. 1. de Hor. Canon. q. 6. p. 1. n. 8.* ſed certè probabile etiam eſt ſacris initiatum, vel Religioſum non obligari, quia facultas admittendi ſocium etiam ſponte ſeſe offerentem, eſt priuilegium: Priuilegiis autem vtimur, quando volumus. Maiori iure idem ſentiendum de ſurdaſtro, qui quamvis, vt dixi *ſuprà, §. 4. n. 13.* ſit obligatus recitare Officium, tamen ſi eius conditionis eſſet, vt non poſſet illud ſine ſocio, cum ſocio poſſet, non tamen obligaretur ad illum aſciſcendum, atque adeò poſſet recitationem negligere. Ratio eſt, tum quia, vt dictum eſt, recitare admiſſo ſocio eſt priuilegium; tum quia valde oneroſum eſſet ſocio eum obligari ad vociferandum, quod certè deberet præſtare, vt ſurdaſter audire poſſet.

12. Dixi (ſacris initiatum vel Religioſum) nam Suar. Vaſq. Azor. Reg. Laym. aliique apud Bonac. *loc. cit.* id meritò negant Beneficiato; Hic enim cùm ex iuſtitia debeat recitare Officium, obligatur aliquantò plùs, quàm alij. Vnde ſi facilè, & non cum graui ſuo incommodo ſocium habere poteſt, aduocare tenetur, ſiquidem qui ſe obligauit ad Officium acceptando Beneficium, ſe videtur obligaſſe ad media ſaltem non multùm difficilia apponenda.

Ex his difficultatem ſecundam modò propoſitam ſatis concepiſſe luminis iam vides.

Tertia Difficultas.

Quænam infirmitas excuſet ab Officio?

13. Dico, nec leuem, nec certè neceſſariò grauiſſimam; quia leuis non affert moraliter impedimentum: & pia Mater Eccleſia nequaquam cum tanta ſeueritate nobiſcum agit. Statuatur ergo hæc Regula: Si abſit Medicus, vel vir expertus, qui poſſit de notabilitate infirmitatis diiudicare, nec adſit Superior, qui certè in dubio valet diſpenſare, tunc decerne infirmitatem eſſe notabilem, ad effectum negligendi Officium, cùm à recitatione times aliquod non paruæ conſiderationis malum. Video adhuc regulam non eſſe expeditam: verùm planior fiet ex corollariis.

Hinc enim ex Sanch. *lib. 7. conſ. c. 2. d. 45.* timor, quòd ſit occaſione recitationis futura ſtomachi cruditas, vel capitis grauedo, vel virium laſſitudo, vel tardior febris remiſſio, excuſabit hominem ab Officio.

Hinc, ex eodem *ibid. num. 5.* imbecillitas eius, quem febris deſeruit, eundem per aliquot dies excuſabit, quia illa imbecillitas infirmitas eſt, & Mater Eccleſia conualeſcenti per aliquod tempus requiem ab Officio concedere putanda eſt. Quid ſi Miſſam hic celebrare velit? celebret, inquit Sanch. *ibid.* eſto vacet per eos dies ab Officio; hoc enim ſuauitati Eccleſiæ tribuere omnino debemus. Hi autem dies numerari debent iudicio prudentis, proportione habita ad grauitatem præteritæ infirmitatis, & præſentis difficultatis.

Hinc ex Pellizzario mox citando *n. 158.* quartana laborans, quando expectat veſpertinam febris acceſſionem, quamvis, ſi manè benè ſe habeat, debeat horas

Matutino tempori reſpondentes perſoluere, nec obligetur manè, ex probabili ſententia Veſperas & Completorium recitare, præueniendo tempus; nihilominus, ſi manè imbecillis exiſtat, timeatque ſibi recitationem, à toto Officio abſolutè, vt ex dictis patet, excuſabitur.

Hinc luſcus, & quicunque ex oculis laburat, ſi timet videndi vim ex legendo paulatim deperdere, Horas Canonicas ne legat.

14. Quid ſi hic luſcus, vel ille valetudinarius legat voluntariè fabulas, vel hiſtorias, omittit autem Officium, peccabitne? Reſpondeo non peccaturum contra obligationem recitandi Officium, ita vterque Sanch. apud Pellix. *tom. 1. tr. 5. c. 8. n. 166.* quia ab illo iam excuſatur, ſicuti non peccat contra præceptum ieiunij, qui ex infirmitate comedit carnes, ſed ex gulæ concupiſcentia comedit piſces. Verùm, quemadmodum hic peccat contra charitatem in ſe ipſum, ſi multùm ei noceant piſces, ita peccaturum non ambigo illum, qui fabulas cum ſanitatis detrimento legit: quod tamen detrimentum ſaltem notabile raro eueniet, quia hiſce Lectionibus, quantum eſt ex hoc capite, recreatur animus, non multùm opprimitur.

Quarta Difficultas.

De nocumento dubio. Remiſſiuè.

15. Quid faciendum, quando omnibus penſatis tu, vel etiam Medicus ancipites remanetis, an ſit allatura notabile nocumentum horarum perſolutio? Reſp. de hac re dictum eſſe ſatis *ſup. lib. 1. c. 3. §. 7. v. Hor. Canon. n. 2.*

Grauis Occupatio.

16. Vt occupatio ſuperueniens ab recitando excuſet, grauiſne eſſe, ac neceſſaria debet? grauis, inquam, ſiue in re pertinente ad animæ ſalutem, ſiue etiam ad honorem, vitam, fortunas: ita Suar. Vaſq. Laym. aliique apud Bon. mox citandum.

Ex hoc ergo capite excuſantur communiter recitaturi publicam Lectionem in concurſu ad Cathedram, vel ad Doctoris lauream acquirendam. Item concionatores atque Confeſſarij, quando nec concionem, nec confeſſionem ſine nota vel ſcandalo queunt omittere, nec ſimul cum illis Officium perſoluere. Sed quid erit in magna frequentia confeſſionem expoſcentium? Rariſſimè hanc ſolam excuſationem admitto, quia ex vna parte facilè poteſt differri in alium diem aliquorum confeſſio (niſi fortè non poſſet in magno Iubilæo, vbi pauci eſſent Confeſſarij) & ex alia parte congrua eſt vnius, vel alterius Horæ vacatio à confeſſionibus, vt quod Orationi debetur, exſoluatur.

17. Illud admitto libens, ſi quis bona fide Officium remiſiſſet ad finem diei, ad vnam vel alteram ſcilicet horam ante mediam noctem, & ad Confeſſionem, vel Communionem, vel etiam Extremam-Vnctionem moribundo conferendam, aduocaretur, admitto, inquam, ſi ad vtrunque, id eſt, ad Officium, & talia Sacramenta miniſtranda tempus non ſuppetat, poſſe Officium negligere, & ad morientem euolare, etiamſi non ſit Parochus: tunc enim elucet clara neceſſitas, quæ certè non eſt in vulgaribus Confeſſionibus, vel Communionibus.

18. Sacerdoti pauperi tum demum hanc excuſationem indulgerem, quando extrema, vel etiam grauis neceſſitas victum quærendi, ita illum opprimeret, vt nequiret vitæ neceſſaria inuenire, & Officium perſoluere. Sed quando Sacerdotibus patrimonio communiter fruentibus tam acerba ſors neceſſitatis!

19. Audi hic, amice Lector, facetum caſum, non tamen facilis ſolutionis: Remiſit bona fide quidam Parochus grauibus diſtentus per diem negotiis, recitationem horarum paruarum ſimul cum Veſperis & Completorio in vltimam horam ante mediam noctem; (fortè autem erat dies Iouis,) quando reuerſus domum incœnatus, voluit hac intentione cibo ſe reficere, vt abſoluta per mediam horam cœna, Officium recitaret alia media hora, quæ ante initium diei ſequentis iam ſuperfutura erat. Vix ſedit ad menſam, cùm vocatur ad audiendam confeſſionem cuiuſdam forte grauiter de nocte in ſubita rixa vulnerati. Aduolat, audit rite confeſſionem, domùmque redit ſub eam temporis anguſtiam, vt ſemihorula, quæ ſupererat ante noctem intempeſtam non ſufficeret ad vtrumque, quod ipſi erat præſtandum, nempe ad cœnandum, & certè cum carnibus (impendente enim die Veneris expirabat dies Iouis) & ad Officium perſoluendum. Quid ergo faciet Parochus, præſertim volens die ſequenti ſacrificium ritè ieiunus celebrare?

Si de conſilio hic ageretur facile illi hoc conſilium dares, vt ieiunus & incœnatus horas alias ſolito, Deo gratiores perſolueret: ſed de obligatione agimus, non de conſilio. Obſtringámne hunc ieiunare nolentem? Ius cœnandi, quo homo fame, & negotiis oppreſſus gaudet, dixerimne neceſſitatem leuem, an potiùs grauem? Deinde, Quid melius, recitatio hæc Officij; an Sacrificium diei ſequentis, quod omittere abſque dubio deberet Parochus, ſi propter recitationem comedere ante mediam noctem non poſſet; facilè enim comedet, ſi non carnes, certè piſces poſt mediam noctem, ac propterea ad Sacrificium peragendum. Hæc & ſimilia expende, & prudens rem decernito: ego enim ad vtiliora progredior.

20. Si grauem occupationem (idem dic de quolibet alio impedimento) manè, verbi gratia, præuideas, obligaberiſne Officium præuenire, & totum manè recitare?

Reſpondeo ita, cum Suar. *t. 2. de rel. lib. 4. de Hor. Can. c. 28. n. 28. & 36.* Azor. *p. 1. lib. 10. c. 13. q. 15.* Bonac. *diſp. 1. de Hor. Can. q. 6. p. 2. n. 2.* aliiſque ab eodem relatis; quia præceptum de Officio percurrendo non vrget ſolùm ſuis correſpondentibus horis, ſed toto die: eſt enim vnicum præceptum totius diei. Quoniam ergo toto die, atque adeò in qualibet eius parte vrget præceptum, obligaberis manè, ſi ſerò non potes: vel ſerò, ſi non potes manè: ſicut qui præuidet die feſto, ſe non poſſe adeſſe Sacro circa meridiem, poſſe autem manè, adeſſe obligabitur, & è contra, vt à nobis dictum eſt, *in opuſc. de comm. c. 4. §. 4. n. 39.*

Scio primò Emanuëlem Sà *v. Hor. Can. n. 2. in genuina impreſſione* (nam *in expurgata* expunctum eſt) ſic habere: *Nec tenetur ad Horas qui vrgente negotio eſt impeditus, huic enim ſufficit recitare horas temporis non impediti.*

Scio item ſecundò nonnullos, vt Henriquez, Sanchez, Dianam apud Pellizzar. *tom. 1. tract. 3. cap. 5. num.* 119. vti diſtinctione, ac velle te obligari quidem ad præueniendum, ſi impedimentum eſt à te voluntariè apponendum, non verò ſi tibi ſit inuoluntarium: vnde laboraturus à meridie febri quartana non obligatur (inquiunt) manè, etiamſi bene valeat recitare Veſperas, & Completorium, quia hoc impedimentum inuoluntarium eſt: at iter acturus obligatur, quia iter eſt impedimentum voluntarium: Scio, inquam, hæc, ſed certè hoc poſterius dictum, eiúſque diſtinctionem video eſſe probabilem, id quod ego *ſuprà* admiſi *num.* 13. ex Pellizzario: At illud prius propter rationem modò à nobis allatam, admittere non poſſum.

21. Nec obſtat Officium eſſe dictum per diuerſas horas, id enim factum eſt propter ſignificationem, non verò propter obligationem, quaſi partis Officij recitatio ſit addicta vni horæ. Si enim ita eſſet, tranſacta illa hora non obligaretur quis partem Officij illi horæ reſpondentem recitare, ſicuti tranſacta die Dominica, non obligamur ampliùs Miſſæ intereſſe, quod nullus dixit. Qua ratione non poſſit quis nunc ſuſcipere voluntarium impedimentum, quo præuidet ſe impediendum à craſtina recitatione Officij, & habes apud Bonacin. *loco citato*, & nos vniuerſim de hoc egimus *in opuſc. de Sacrif. Miſſæ, lib. 3. cap. 6. §. 2.* & iterum *infrà, lib. 4. cap. 2. §. 2. à nu. 5.* cum de Auditione Sacri.

22. Petes,

Digitized by Google

21. Petes, quando grauis occupatio impedit ſolam Officij partem, qua ratione obligabimur ad aliam partem recitandam? Reſpondeo ea ratione, quâ diximus paulò antè *à num.* 13 de infirmo, licèt enim Suarex *tom.* 2. *de rel. lib.* 4. *cap.* 28. *à num.* 12. eam Doctrinam ſolùm tradat ad infirmum excuſandum, tamen Caſtropalaus *tom.* 2. *tract.* 7. *d.* 2. *p.* 6. *à num.* 4. eam extendit ad quamlibet aliam occupationem, & meritò; par enim videtur ratio, vt ex *ibidem* dictis conſtat, dummodo firma remaneant quæ *num.* 20. dicta ſunt.

Diſpenſatio.

23. Diſpenſatio de Horis Canonicis non percurrendis poteſt conſiderari vel vt concedenda à Summo Pontifice, vel ab Epiſcopo, vel à Prælatis Regularium: de ſingulis ſeparatim.

Diſpenſatio à Summo Pontifice.

Diſpenſatio etiam ſine cauſa à Summo Pontifice conceſſa, valida eſt, ac ſufficienter excuſat hominem ab horarum ſolutione. Syln. Tol. Nau. & paſſim, apud Bon. *d.* 1. *de Hor. Can. q.* 1. *p.* 2. *n.* 5. Ratio eſt, quia validè Pontifex diſpenſare poteſt in iis, quæ ſunt de iure poſitiuo Eccleſiaſtico, quale eſt hoc, de quo agimus, vt fatentur omnes: ſic videtur diſpenſare, quando ſcienter dat beneficium infanti, vel puero ignoranti, id quod intellige pro tempore impedimenti.

Diſpenſatio ab Epiſcopo.

24. Diſpenſare item validè poterit Epiſcopus quoad culpam (poterit etiam Vicarius generalis, tum eiuſdem Epiſcopi, ex Merolla *tom.* 3. *diſp.* 7. *c.* 6. *d.* 27. tum Capituli, Sede vacante, ſed non niſi ex ſpeciali mandato Epiſcopi vel Capituli reſpectiuè, vt habet Merolla *ibid. c.* 1. *d.* 1. *n.* 33. *&* 34.) diſpenſare, inquam, validè poterit, ſed cum rationabili cauſa in caſibus occurrentibus, non verò in perpetuum: ſic Pell. *tom.* 1. *tr.* 5. *c.* 8. *n.* 124. Ratio eſt, quia ex vna parte, (vt eſt communior ſententia cum Caſtrop. alios citan. *tom.* 1. *tract.* 3. *de diſpenſat. diſp.* 6. *part.* 4. *num.* 8.) Epiſcopus non poteſt diſpenſare in lege ſuperioris, niſi quando Superior eidem poſſe poſitiuè conceſſit, & ex alia parte valet idem diſpenſare in eadem lege ſuperioris, quando neceſſitas adeſt, nec commodè adiri poteſt Pontifex, & multò magis in caſibus, qui frequenter occurrere ſolent; In iis enim cenſetur Superior poteſtatem Epiſcopis conceſſiſſe, ne in rebus frequenter occurrentibus ad Pontificem recurrere cogantur Fideles, ſed ita eſt in caſu noſtro: ergo. Ita idem *ibid. p.* 5. *n.* 5.

25. Dixi (quoad culpam) quia quoad reſtituendos fructus non poteſt Epiſcopus diſpenſare. Ratio eſt, quia quoad hos, qui ex iuſtitia reſtitui à negligente Officium debent, non apparet poſſe adeſſe rationabilem cauſam diſpenſandi, & applicandi fructus alienos alteri.

Diſpenſatio à Prælatis Regularium.

26. Denique de diſpenſatione pro Religioſis exemptis eſt diſtinguendum, poſſe nimirum nos loqui vel de ſubditis aliquo Ordine ſacro initiatis, ſeu forte Beneficium poſſidentibus, vel de ſubditis ſolùm obligatis ad Officium ex vniuerſali ratione profeſſionis ad Chorum.

Si de prioribus agamus, poterit Prælatus in ſuos, eodem modo, quo poteſt in ſuos Epiſcopus, niſi à Superiore fuerit prohibitus; quia Prælatus etiam Conuentualis, ex Suar. *lib.* 4. *de rel. tr.* 8 *lib.* 2. *c.* 13. *n.* 15. (niſi is à Superiore limitetur) ſe habet in hiſce caſibus frequentibus, ſicut Epiſcopus.

27. Si de poſterioribus, faciliùs poterit idem diſpenſare: ita Bon. *diſp.* 1. *de Hor. Can. q.* 2. *p.* 2 *n.* 9. diſpenſatur enim tunc in iure Religioſo, circa quod plus, quàm in iure communi Prælati Religionis authoritatis habent ſicuti enim ij poſſunt in aliis præceptis Religionis (niſi prohibeantur) ſic poterunt in hoc. Hinc colligit Bonacina *ibidem*, Prælatum poſſe diſpenſare ſuos ſubditos non initiatos ſacris, ab Officio ratione ſtudiorum, vel negotiorum.

28. Si quæras, quinam Prælati Regulares poſſunt in prædictis diſpenſare? Reſpondet Bonacina, Supremum, nempè Generalem. At ego pro caſibus occurrentibus poſſe Conuentualem non ambigo, quando à Superiore non limitatur: quia ſi poteſt, vt modò dixi, cum initiatis, multò magis cum cæteris. Pro longo tempore, ſeu ſemper non poteſt Regula certa conſtitui, conſulat quiſque Superioris ſui Conuentualis authoritatem, præſertim verò praxim ſuæ Religionis, & multò magis priuilegia. Qua ratione Epiſcopus, vel dicti Prælati ſi diſpenſent ſine cauſa, non illicitè ſolùm, verùm etiam inualidè diſpenſent, à nobis *infr. lib.* 3. *c.* 73. Deo aſpirante, tractabitur.

Exiſtente denique dubio, an vt excuſeris à recitatione, non indigeas diſpenſatione; eamque an petere obligeris ex *ſuprà* dictis *lib.* 1. *c.* 3. *§.* 7. *v. Hor. Can. & v. Diſpenſat.* colligi poteſt.

CAPVT VI.

De Peccatis Religioni oppoſitis.

HÆc ſunt Periurium, Simonia, Adiuratio, Superſtitio, (quo nomine multa includimus, vt mox patebit) Sacrilegium, Blaſphemia.

De periurio & adiuratione agam, cùm de iuramento; de ſimonia, cùm de contractibus: hìc de tribus poſterioribus breuiter diſſeremus. Adeſt & tentatio Dei; verùm hanc ad vitia Spei aduerſa nos reducimus *ſuprà, c.* 2. *§.* 2.

§. I. *De Superſtitione.*

1. DVplex ea eſt, Altera, quâ cultus Deo debitus tribuitur creaturæ; Altera, quâ eidem Deo, tribuitur cultus indebitus. Ita Caſtro Pal. *t.* 3. *t.* 17. *diſp* 1 *de ſuperſtitione*, *p.* 1. aliique *ibid.* cit. Quoad priorem, quæcunque veneratio creaturæ impenſa, animo illam vt Deum venerandi, mortalis eſt, ſoletque diſtingui in quinque ſpecies; Idololatriam, Magiam, Diuinationem, vanam Obſeruantiam, & Maleficium, de quibus mox ſigillatim.

2. Quoad poſteriorem (quæ nomine generis vocatur abſolutè ſuperſtitio) ſi tribuas Deo indebitum cultum, hoc eſt, falſum, peccas mortaliter, vt ſi eum nunc colas per cæremonias Iudaïcas, vel Mahumetanas, profitereris enim ſic veras eſſe Sectas illas falſas. At ſi tribuas indebitum cultum, hoc eſt, verum quidem, ſed ſuperfluum, communiter eſt veniale, vt ſi in Miſſa vnam vel alteram orationem ſeu verſum adderes, quæ non addit Eccleſia. Dixi (communiter) nam ad mortale poſſet aſcendere, ſi intermiſceatur aliquod dæmonis pactum, vel aliqua grauis irreuerentia, vel aliquis ſiue expreſſus, ſiue tacitus contemptus Rubricarum (vt *in epaſc. de ſacrific. Miſſæ, lib.* 2. *c.* 5. *§.* 1. diximus) vel ſimilia.

3. Ex his colligit Sanchez *lib.* 1. *in dec. c.* 37. *num.* 7. turpem ſonum, vel turpia cantica pr[illegible]aque admiſcere inter diuina Officia ad turpem finem eſſe mortale, quia videtur coli Deus per cultum falſum, qui ſcilicet Deo diſplicet: quod intellige præter peccatum contra caſtitatem ob finem inhoneſtum, adeſſe peccatum ſuperſtitionis propter irreuerentiam, quâ modo dicto tunc afficitur Deus. Quid ſi non fiat ad colendum Deum, ſed ſolùm ad ipſum finem turpem? Erit etiam ſuperſtitio mortalis, quia, præter ſcandalum, adeſt Dei iniuria, dum in Officio diuino vbi colitur Deus, intermiſcetur materialiter id, per quod offenditur. Quid, ſi non ſint turpia,

ſed

ſed ſolùm vana ; puro tunc eſſe veniale , & vniuerſim hanc regulam ſerua ; eſſe mortale , quando ex circumſtantiis aduertitur eſſe grauis Officij irreuerentia , ſecùs eſſe veniale.

4. Colligit ſecundò *ibid.à n.9.* falſas Sanctorum reliquias intrudere adorandas , vel in ſignum falſi miraculi, vel Beneficij accepti,tabellas in templo,vel figuras exponere,falſa item miracula prædicare,vel typis imprimere, eſſe mortalia. Meritò, quia grauis veræ Religioni ſic infertur iniuria : nec excuſatio duci poteſt à bona intentione propagandæ deuotionis cùm potiùs hæc eo modo diminuatur, dum aperitur via ad vera neganda ; præterquam quòd Deus verus honorari mendaciis valdè refugit.

5. Colligit denique Sanchez,*n.*11.*&* 12.ieiunare die Dominico , niſi id fiat ad confirmandam Manichæorum hæreſim contra Chriſti Domini Reſurrectionem, ne veniale quidem eſſe , quia ablato illo contemptu reſurrectionis, adde & ablato aliquo ſtudio ſingularitatis (quod ex ſe eſſet veniale,quodque magis apparet,ſi comedendo aliis diebus , die Dominica frequenter quis ieiunaret) non apparet vnde ex ſe eſſe colligatur vel leuis culpa.

De Idololatria.

6. Hæc eſt illa actio , quâ diuinus cultus tribuitur creaturæ , illam vt Deum honorando. Grauiſſima culpa; & in Baptizato,ſi ſit cum errore intellectus, quo putetur creatura illa Deus eſſe , eſt ſubiecta cenſuris Bullæ Cœnæ : nam ſi ſit exterior , licèt mortale ſit,& quidem non vulgare peccatum , eſt tamen à prædictis Bullæ Cœnæ cenſuris immunis : ſed hæc de idololatria ſufficiant , nam cætera ſatis ſit *ſuprà,c.*2.§.3. breuiter innuiſſe.

De Magia.

7. Magia dæmoniaca eſt , quâ à dæmone mirabilia quis expoſcit vel expectat. Dixi(dæmoniaca) nam magia naturalis,quæ eſt ſcientia, quâ per abditas herbarum vel ſimilium rerum naturalium virtutes aliquid mirum agitur, cùm ea improbanda non ſit, hic nequaquam locum habet. Ad hanc magiam naturalem aliqui reducunt Alchimiam , per quam vilia metalla in aurum commutantur ; quamvis nonnulli eiuſmodi virtutem naturalem adeſſe prorſus inficientur.Lege Delrium *lib.*1.*de mag.c.*5. *q.*1.*ſect.*1.*&* 3. alióſque paſſim.

8. Solet autem vt plurimum inter magum & dæmonem intercedere pactum : Magus enim abnegat Sacramenta & Fidem, ſpondetque dæmoni obedientiam . hic repromittit ſe facturum quod magus ille voluerit : Hoc autem pactum erit expreſſum , ſi expreſſa conuentio celebretur inter magum & dæmonem : at erit tacitum , ſi magus vtatur actionibus mediis magicis non ab ipſo, ſed ab alio conuentis cum dæmone ; tunc enim vtendo conuentis , cenſetur voluntati dæmonis aſſentiri , factoque ipſo dæmonem inuocare : vtrumque peccatum mortale grauiſſimum , licèt hoc minùs graue , & magis excuſationis capax , vt ex dicendis conſtabit , vbi etiam *num.*15. *&* 26. regulæ aſſerentur ad pactum tacitum cognoſcendum : Cætera , quæ de magia cognoſci à nobis debent, ex dicendis fient palàm.

De Diuinatione.

9. Eſt inordinata earum rerum , quæ naturaliter ſciri nequeunt,prædictio per media à Diuina Prouidentia non conſtituta : ita S.Thom. 2.2.*q.*9*5.art.*1. lege Aurel. fusè *lib.*9. *cap.*12 Sanchez *lib.*2. *in decal. cap.*18. Hæc media poſſunt eſſe varia : Aſtrologi enim motibus Stellarum vtuntur ad occulta prænoſcenda : Aruſpices auium volatibus : Sortilegi ſortium iactibus , &c. Ipſæ item res occultæ ſunt variæ , nimirum ſiue præteritæ , ſiue præſentes, ſed nobis remotæ, ſiue futuræ. Denique alij ſunt modi eas res occultas dignoſcendi , nam aliquando cognoſcuntur cum expreſſa dæmonum inuocatione , aliquando per fictam mortuorum reſuſcitationem , quæ propriè dicitur Necromantia , non rarò per ſigna viſa in aqua , appellaturque Hydromantia , ſæpè per eadem apparentia in terra , aëre , igne , diciturque Geomantia, Aëromantia, Pyromantia ; Huc etiam reducitur,quando per ſomnia vana,&c. Cùm ergo tam varia ſint eiuſmodi media , variæ etiam diuerſæque ſpecies ſolent deſcribi Diuinationis. Nobis ad praxim dumtaxat ſpectantibus has innuiſſe ſat eſt : modò notentur tria, & modò de Aſtrologia, quæ frequentior eſt, & de Inſomniis ſeparatim diſſeramus.

10. Nota primò : quando intermiſcetur expreſſa dæmonis inuocatio ; committi alterius ſpeciei peccatum,atque adeò specialiter Confeſſori aperiendum,immò maius,quàm quando eſt tantummodo tacitum ; quia explicitum addit commercium cum dæmone , & ſubinde promiſſionem actualem eidem factam , id quod non inuenitur in tacito, vt à nobis dictum eſt *in opuſc. de conſ. lib.*2.*c.*2.§.5.

11. Secundò : ſi diuinatio (idem eſt in cæteris ſuperſtitionum ſpeciebus) habeat admiſtum aliud genus peccati , vtique duplici peccato , vtroque Confeſſori aperiendo, peccabitur, v. g. ſi augurium bonum, vel felices ſortes , &c. exquiras ad puellam ſubornandam, præter diuinationem, aderit & peccatum incontinentiæ : Ratio eſt ex ſe manifeſta.

12. Tertiò : ad cognoſcendum, quandónam ſit mortalis diuinatio, hanc regulam habe : Siue per expreſſam dæmonis inuocationem ſciri quærantur occulta,ſiue per tacitam,ſemper eſſe mortalem : poſſe tamen per tacitam, non infrequenter excuſari , ſed ecce nodus : & quandónam hæc excuſatio tandem erit ? Euoluo.In tribus caſibus.Primò,accedente ignorantia excuſabili ; Secundò,ſi non fiant eiuſmodi diuinationes animo inuocandi , ne tacitè quidem,dæmonem,ſed iocandi : ita Caiet. *in ſumma , v. Diuinatio* , modò tamen nullo modo expectetur occultorum cognitio tanquam vera. Sic ſolent excuſari, qui ſortes mittunt ad cognoſcendum qui ſit felicior, qui infelicior , iocandi enim gratia id faciunt , non prorſus credendi : Tertiò , aderit excuſatio, ſi eiuſmodi cognitio quæratur non à dæmone , ſed à naturalibus mediis , & quidem qualis per illa naturaliter haberi poteſt ; præſcindendo ab alio inconuenienti non eſt malum rerum occultarum captare ſcientiam per media tali ſcientiæ proportionata ; ſic apud Diuum Thom.2.2.*q.*95.*art.*7. ex quibuſdam auium aliorumque animantium cantibus,vel motibus prænuntiantur aliqua euentura ; vt pluuia,tempeſtas,ſerenitas; Imò ex iiſdem poſſunt aliqua, quæ pertinent ad hominem probabiliter colligi,eadem enim cauſa, ſeu conſtellatio, quæ mouet aues, v. g. ad garritus & motus , mouere poteſt homines ad rixas & bella ; ita Sanch.*in dec.lib.*2.*c.*38.*n.*39. Hinc quidam Aſtrologus,& non infimus Theologus,cuius meminit Sanchez *lib.*2. *in dec.c.*4.*n.*17.cùm impreſſiones choleræ,aut alterius inordinati motus ex Cœli diſpoſitione metuebat,ſe occaſionibus vitatis, aut oratione communire ſolitus erat.

De Aſtrologia.

13. Si ex Aſtrologia quæratur quod pertinet ad ſanitatem , vel ad temporum mutationem, vel ad vbertatem,ſterilitatémve,vel ad naturales hominum inclinationes , vel ad ſciendum in communi , quid natus ſub tali conſtellatione faceret , non tamen ad certò ſciendum in particulari de hac vel illa actione pendente à libero arbitrio, non erit, vt docet S.Thomas *p.*1.*q.*115.*art.*4.*ad* 3. culpa , quia naturaliter hæc ab aſtris cognoſci , aliquo tandem modo poſſunt.

14. Immò ex Toleto *lib.* 14. *cap.* 15. Valentia 2. 2. *diſput.*6.*q.*12.*p.*3.*verſ tam verò ex conditione.*Caiet.*in ſumma, v. Auſpicium.* Martin. del Rio apud Sanch. *l.c.n.*31. Caſtro Pal. *tom.*3. *tr.*17.*diſp.*1 *de ſuperſt.p.*4.*num.*6. ſi quis per Aſtrologiam vellet cognoſcere aliquod contingens liberum,

liberum, indicando tamen illam cognitionem eſſe incertam, & ſolùm coniecturalem, non eſt mortale, niſi in caſu, quo quis in ſuis actionibus, præſertim maioris momenti, vti vellet hac Aſtrorum regulâ ad aliquid faciendum, vel vitandum modo magis mox declarando *n.*23. Idem propter eandem rationem dic de Phyſiognomia, Chiromantia & ſimilibus; illud tamen, quod hîc euenire non raró ſolet, aduerte.

Si quis cooperaretur in hac materia cum peccato alterius mortali, & ipſum mortaliter peccaturum; Tunc autem cooperaretur, quando licèt ipſe non niſi incertam illam cognitionem reputaret, Aſtrologus tamen à quo ipſe petit putaret, profiteretur que eſſe certam & infallibilem; non facilè tamen id ſuſpicabor ab Aſtrologo Catholico, & aliàs probo.

15. Dices primò. Saltem fore contra *Motum proprium Sixti V. aduerſus Aſtrologos*, id contingens liberum etiam per dictam leuem coniecturam, diuinare, vt videtur docere Sanchex; atque adeò eſſe ſemper mortale.

16. Reſpondeo, negando id eſſe contra prædictum motum ſaltem in foro interno: ita Caſtro Pal. *l. c. n.* 8. afferens Suar. Valent. del Rio. Quoad Sanchez *lib.*2. *in Dec.c.*38.*n.*34.*fine*, vereor, ne is duo afferat ſibi non conſtantia, quodque *num.*16. negat, affirmet *n.*34. ſic enim *n.* 16. habet: *Quamvis moneat Eccleſia in prædictis capitibus* (*inter quæ prædictum Sixti V. motum contra Aſtrologos poſuerat*) *Fideles abſtinere ab Aſtrologia, ſomniorum, & linearum manuum obſeruatione, ob periculum in vſum illicitum declinandi; at re vera nullum præceptum nouum inducere intendit, ſed eam ſolùm occultorum Inquiſitionem damnat, quæ iure naturæ iniqua erat. Quod conſtat ex eo quòd in iis locis dicatur earum rerum obſeruationem pertinere ad Paganorum ritus, & dæmonis ſocietatem, quod de ſola obſeruantia iure naturæ interdicta verum eſt: Ita Cajetanus, Valentia, Sayro.* Hæc Sanchex

Ex hoc loco ſic ratiocinor: In motu hoc proprio Sixti V. ex Sanchex *d. n.*16. non eſt præceptum prohibens, niſi de eo quod iniquum eſt iure naturæ; At non eſt iure naturæ iniqua ea cognitio coniecturalis; Ergo hæc per ipſum Sanchex non prohibetur; non igitur videtur ſibi conſtare (pace tanti viri) dum contrarium docuit *ibidem, num.* 34.

17. Quòd autem cognitio illa coniecturalis ab aſtris ducta non ſit iure naturæ iniqua; (præterquam quòd inde certum eſt, quia ſi ea naturaliter haberi poteſt, vt habere poſſe fatemur paſſim, & colligit ex S.Thom. 2.2. *q.*65.*art.*5.*in fine corp.* aliiſque, Sanch. *n.*32.*loc.c.* & docet idem S.Thom. *p.*1.*q.*115.*art.*4.*ad* 3. non apparet, cur ex ſe iniqua cenſenda ſit) etiam ipſemet Sanchez *d.num.*34. initio fatetur nullo iure antiquo eſſe damnatam; atque approbat, quoad hoc Doctrinam S.Thomæ dicentis coniecturalem cognitionem rerum pendentium ab arbitrio, poſſe haberi ab Aſtris.

18. Dices ſecundò ſaltem futurum mortale, ſi hæc vt probabilia, nec ſolùm vt coniecturalia prædicentur.

Reſpondeo, ita docet Sanchex *ibid. num.* 33. quia ſic tranſcenditur vis aſtrorum, quæ ſolùm coniecturas leues pariunt, non probabilitatem: Addit tamen id ita eſſe, quando vt probabilia ex meris aſtris prænuntiantur, ſi enim cum aſtris conſideretur temperamentum perſonæ, qualitates, circumſtantiæ, &c. tunc non eſt ſaltem mortale aliquid liberum contingens probabiliter afferre: *Quia hæc non eſt* (inquit) *diuinatio, ſed prouidentia*: Hæc ex Sanchez, conſentitque Caſtro Palaus *tom.*3.*tract.*17. *diſp.*1.*de ſuperſt.p.*4.*n.*6.

Facilè ergò poterit à peccato recedere Aſtrologus, eumque conſulens, ſi dum hæc vt probabilia enuntiat, non aſtra ſolùm conſideret, ſed prædictas circumſtantias: cognitis enim, v. g. perſonæ nobilitate, ingenio, bonis moribus, bona, grataque indole, & ſimilibus, ſtatim ac videt portendi per aſtra hunc fore, v.g. Prælatum, poterit vt probabile prænuntiare eum, ſi Clericatum aſſumat, Romæque in Curia verſetur, litteriſque, ac bonis artibus operam nauet, fore, vt in Prælatum eligatur.

19. Confirmantur quæ dicta ſunt, quia video viros pietate, & doctrina non mediocres ab Aſtrologis ſui Natalis figuram, ſuoſque particulares futuros euentus non cum ſcrupulo expoſcentes, dum nec ipſi, nec Aſtrologi prædictam cognitionem modo dicto, tranſiliant.

20. Quid ſi is, cui talia prædicuntur, regi ſe in ſuis actionibus velit ſecundum illa?

Reſpondeo: ſi cum infallibili credulitate id faciat, peccabit mortaliter, vt patet ex dictis. Idem cenſetur ſi velit quis in ſuis actionibus ſemper vel frequenter à prædictis cognitionibus regi, quia eſt ſignum certæ credulitatis adhibitæ, vel periculum in illam incidendi, commerciique cum dæmone: ita Sanch. *lib.*2. *in Dec.cap.*38. *n.* 21. At ſemel vel iterum, & quidem ſub incertitudine euentus, non tranſcendit culpam venialem, quia non videtur magna deordinatio aliquid aliquando operari ob ſpem, vel timorem etiam leuem alicuius rei: ita *ibidem.*22.

Certè eum, cui prædicitur, modo dicto, Prælatura, non condemnarem ſaltem de mortali, ſi adire Romam velit; ad illam ſub aliqua ſpe, non verò certitudine expectandam: nec hominem, cui prædictum ex aſtris fuit, ipſum hoc anno periclitaturum in aqua, ſi eo tempore à nauigando abſtineat: nec eum, cui morbum anno, v. g. vigeſimo primo ſuæ ætatis, ratione nuptiarum, comminantur aſtra, ſi eas tunc reſpuat celebrare: nec illum, cui ex iiſdem nunc promittitur fortunatus negotij euentus, ſi nunc illud aggrediatur? Hæc enim non vt certa; ſed ſolùm vt coniecturalia modo explicato credere, atque expectare non videtur vllo iure prohibitum, id quod confirmabis ex Suario de inſomniis, de quibus iam ſubiungo.

De Inſomniis: vbi obiter;

De Theſauris in ſomno oſtenſis.

21. De inſomniis ſatis ſit id afferre, quod lego apud Suarium *t.*1. *de Rel. tract.*3.*lib.*2.*de ſuperſt. c.*13.*num* 25. *Poteſt hoc peccatum*, inquit, *credendi inſomniis à grauitate mortali excuſari, quando homo non omnino credit rem in ſomno oſtenſam eſſe veram, ſeu futuram, & nihilominus aliquid operatur ratione talis ſomnij, quod aliàs malum non eſt, nec contra præcepta Dei, vel Eccleſiæ (& ita non poteſt obeſſe, poteſt autem prodeſſe) vt euitet aliquod malum, quod ſomnium minatur, vel quid ſimile: tunc enim, licèt ſit aliqua leuitas, vel ſimplicitas, aut nimia timiditas, non apparet grauis malitia, quia ille non tam credit illud eſſe à Deo vel eſſe verum, quàm poſſe eſſe: in quo multò minus erroris eſt, licèt multum ſit vanitatis; At verò ſi quis ita ſit obſeruator ſomniorum, vt ordinariè per illas indicationes, vel diuinationes in agendis negotiis gubernetur, non poteſt excuſari à graui culpa, & ſuperſtitione: nam hæc obſeruatio auguriis comparatur, &c.* Hæc ille. Noto autem illud (*& ſimilia*) nam ſicut ad malum auertendum, ita ergo erit ad lucrum acquirendum.

22. Narrauit mihi quidam amicus, bis, vel ter admonitum ſe olim fuiſſe in ſomnis à puella ſibi incognita, vt ad certum locum accederet, ibique aliquantulùm terram foderet; nam certò in ollam auro plenam incideret. Flexus ergo ſecunda, ſeu tertia monitione adoleſcens ad locum ſe contulit, & ollam quidem inuenit, ſed nigris carbonibus plenam; Inquiro, peccauitne hic mortaliter? certè nequaquam, propter Doctrinam ex Suario modò allatam.

Quid ſi ſibi is perſuaſiſſet puellam illam non fuiſſe quidem à Deo, ſed à dæmone immiſſam; Neque peccaſſet mortaliter, quia ipſe cognitionem illius ollæ à dæmone non inquiſiuit, ſed ſolùm ſcientia iam habita vſus eſt, quod non eſſe peccatum paulò pòſt §.3. *de malefic. n.*11. per occaſionem dicam.

De vana Obſeruantia.

23. De hac ſpecie priùs breuiter aliqua in vnum redigam, quæ apud Authores inuenio, mox addam, ſi

Dso

Digitized by Google

Deo placuerit, non pauca, quibus totius Quæſtionis cognitio explicatiùs habeatur.

Eſt vana Obſeruantia ea ſuperſtitio, quâ mediis inutilibus & à Diuina Prouidentia nequaquam inſtitutis procurantur commoditates, ſanitates, beneuolentia, diuitiæ, & ſimilia: ita Valentia 2.1. *diſp.6.q.13.* Tolet. *lib.4. cap.15.* Cajet. *v. Superſtitio, & verb. Incantatio.* Sanch. *lib.1. in Dec.c.40.* aliique. Vides diſcrimen? Diuinatio refertur ad aliquid cognoſcendum, vana obſeruantia ad aliquid obtinendum.

24. Hæc igitur, vt patet ex *ſuprà* dictis, erit cùm expreſſa dæmonis inuocatione, atque adeò mortalis culpa, ſi ille expreſsè inuocetur; erit cum tacita, atque adeò ex ſe etiam culpa mortalis, ſi de facto vſurpentur media illa inutilia, vt aliquid obtineatur. Sed quoniam aliquando non clarè apparet, an in hac materia eiuſmodi inuocatio tacita intermiſceatur, & conſequenter, An ſemper mortaliter peccetur, ideò ad hoc dignoſcendum hæ duæ Regulæ aſſeruntur.

25. Prima Regula. Dæmonis tacita inuocatio eſſe præſumitur. Primò, quando adſunt verba non ſignificatiua. Secundò; figuræ inutiles. Tertiò; falſitas, vt quòd Chriſtus Dominus habuerit febrim. Quartò; conditiones vanæ. Quintò; promiſſio effectus infallibilis ſupra vires mediorum; Quæ omnia in ſimili *ſuprà* ſunt explicata.

26. Secunda Regula. Cùm vana obſeruantia ideò ſic dicatur, Quia ſemper aliqua ſaltem inutilia, & vana commiſcentur, vnde tacita præſumatur dæmonis inuocatio; hinc fit, vt ex ſe ſemper ſit mortalis, niſi excuſet. Primò, ignorantia. Secundò, iocus, modo tamen dicto, cùm de Diuinatione *num.* 32. egimus. Tertiò, animus ea non certò credendi. Quartò, cautela; quia vſurpatio illorum, ad vitam iis vanis obſeruantiis dirigendam, nec ſemper, nec frequenter adhibeatur, vt *ſuprà*, item *num.* 20. diximus. Denique paruitas materiæ, de qua mox *infrà, n.*49.

27. Ex his Regulis colligere poſſumus cum Sanchez *loc.cit.c.*38. *& c.*40. *per tot.* ſuperſtitioſum eſſe obſeruare dies, quaſi quidam ſint fauſti, quidam infauſti: vt nolle opus incipere die Martis, nolle die Veneris vngues præſcindere, puellam nolle die Sabbati nere, maiorem vim tribuere aquæ benedictæ vno die, quàm alio, certis diebus ſcopis tangere olera, ne à vermibus lædantur, ſeruare oua excluſa die Paraſceues ad extinguendum incendium, mulierculas nocte Sancti Ioannis Baptiſtæ aliquid precari, auditumque applicare, quo nomen hominis alicuius audiant, quem ſuum fore maritum putent, Orationes ſacras recitare, vel ſcriptas geſtare, quibus à manuum violentia, vel ab aliis malis liberari, benéque fortunatos fore ſe credant, luſores locum ſeu luſorias cartas mutare, vel tantiſper ſurgere ad malam ludi fortunam auertendam, gallinam gallorum more fortè cantantem, vti infortunij portentum occidere, & alia ſimilia quamvis merè vana, & inutilia, nullamque grauiorem ſuperſtitionem continentia; quæ ſi certò credantur, vel ſi ſemper adhibeantur ad vitam dirigendam, cùm periculum ſubſit, ne dæmon ſe illis certò intermiſceat, erunt mortalia: ita Sanch. *loc. cit. c.*38.*n.*21. At ſi ſemel, aut iterum non ita: vt *ſuprà* dictum eſt *n.*20. Nam quamvis Doctores cum Sanch. *loc.cit.c.*40.*n.*10. *&* 21. ſignatè ſolùm eſſe veniale, in dicto raro caſu, notent de aliquibus, v. g. de nolentibus ſuſcipere opus die Martis, & de recitantibus Orationes errore carentes, deque mutantibus locum in ludo, & Caſtro Palaus *loc. cit. p.*5.*n.*7. ex Suario à nobis *ſuprà, num.*21. allato, de ſperante proſperum, vel timente infauſtum ſomnium, tamen quando par eſt ratio in aliis, eadem erit applicanda Doctrina.

28. Præterea eſt ſuperſtitioſum obſeruare quædam tempora, vel feſta Sanctorum ad aliquid obtinendum, idque mediis vanis & inutilibus, vt iumenta die Sancti Antonij nouies per eius templum circunducere, venam aperire die Sabbati, herbas colligere die Sancti Ioannis, & ſimilia ferè innumerabilia, quæ tamen tunc erunt mortalia, quando eæ inutiles circumſtantiæ eſſe putentur infallibiles, & efficaces ad effectum; ſecùs ſi à Sancto, in cuius honorem illa fiant, auxilium ſperetur, & incolumitas: ita Sanch. *in Dec.lib.*2.*cap.*40.*n.*10.

29. Sola proteſtatio, qua quis nolit effectum expectare à dæmone non eſt ſatis ad excuſandum à mortali, ſiquidem per illam ſolam, pactum cum dæmone, verbis renuntiaretur, ſed approbaretur factis. Eſſe autem ſatis paruitatem materiæ mox dicam *n.*49.

30. Denique colligit idem Sanchez *loco mox cit.* non eſſe ſuperſtitioſos eos, quos Hiſpani vocant Empſalmiſtas, qui per empſalmos, hoc eſt, per quaſdam ſcripturas ſuis ex Pſalmis, ſiue ex aliis Orationibus confectas, curant infirmos; ne item eos, quos vocant Saluatores, qui ſuo tactu, vel Orationibus, etiam incurabiles morbos pari modo ſanant.

31. Addo, nec eos, quos Siculi vocamus *Citaulos*, qui, quia naſcuntur nocte Conuerſionis Diui Pauli, ſputo vel tactu venenoſis, felici ſucceſſu, morſibus, vt aiunt, medentur; Ratio, quod hi non ſint ſuperſtitioſi, dummodo aliquid, quod ſuperſtitionem ſapiat iuxta ſupradicta non admiſceant, eſt, quia fortaſſe hæ ſunt gratiæ gratis datæ, de quibus vide fusè eundem Sanchez *lib.*2. *in Dec. cap.*40. *à n.*45. Caſtro Palaum *tom.*3.*diſp.*1.*de ſuperſtitione, p.*10.*à num.*13. Valle de Moura *de Incant. & Empſalmis, ſect.*2.*c.*28.

32. Videbitur fortaſſe alicui res hæc eſſe ſatis hactenus explicata: ſed certè moleſtior eſt, quàm primo intuitu adhuc apparuit: nam propterea aliquid enucleatius afferre nequaquam grauabor: & vt expeditior atque diſtinctior ſit doctrina, proponam priùs aliquas peculiares ſuperſtitiones, quas in noſtris regionibus vſurpari mihi exploratum eſt, deinde quid de illis ſentiendum ſit, decernam.

Vanæ aliquot ſuperſtitiones noſtra ætate vſurpari ſolitæ.

33. Icteritiam, quam Siculi *Zafaram* vocamus, aliqui ſanant quodam filo conquiſito à telarum textricibus, quod iidem Siculi *Lizzum* appellant, quo quidem filo ægri ſtaturam, eiuſdemque extenſa brachia ter metiuntur, mox filum complicant, vulgarique forfice ſuper caput, humeros, pectus infirmi complicatum idem filum ſecant, addentes interea quædam verba deprecatoria; nam ſecare ſic, & profligare morbum profitentur, ſanitatemque inducere, ſi id ſemel, bis, tertiò, continuis tribus diebus, faciant, certò putant; nonnulli cæremoniam illam dimenſionis omittunt, cætera quæ dicta ſunt expedientes. Immò non nemo ſolùm ſupra caput, non verò ſupra humeros, pectuſque filum ſecant. Sunt & alij, qui eandem curant iubentes, vt Icteritiam patiens mingat in herbam Marrochium, quæ in ipſo fundo vaſis vrinarij in quo mingunt, ſit impoſita.

34. Morbo caduco quidam arreptus in via publica penè mortuus humi proſtratus cùm iacuiſſet, acceſſit quidam ex plebe, me præſente, qui obmurmurauit quidpiam in ægri auriculam: quo murmure æger, quaſi expergefactus poſt paululum ſenſus recuperauit: Curioſus ego à ſene fortè aſtante familiari meo interrogaui, num ſciret quidnam ille in ægri aurem inſufflauerit? Reſpondit, ſe ſcire, fuiſſeque hæc ſola verba: *O creatura Dei, memento Creatoris tui:* Præſens amuletum, inquiens, contra mali caduci affectionem: Simile quid vſurpant nonnulli, cùm equi dolore inteſtinorum vexantur: quædam enim verba inſufflant in eorum ægrotantium aures, quibus eos ad ſanitatem reuocare ſe iactant.

35. Qui die feſto Sancti Stephani Protomartyris pane & aqua ieiunat, & ritè confeſſus communicat, non moriturum ab alio occiſum, etiamſi multis ictibus ſit impetitus, nonnulli prædicant.

36. Si fortè ad conuiuium inuitati ſint tredecim, pro infelici omine habetur: nam ſicuti in Cœna vltima Chriſti Domini ex tredecim vnus Chriſtus defunctus eſt; ita vnum ex diſcumbentibus moriturum timent: ſanè

cur

cur non & duo, ſicut duo, id eſt, Chriſtus Dominus, & Iudas ex illa vltima Cœna deſcecerunt?

37. Non nemo gladium, quo quis ab inimico vulnus accepit, quibuſdam medicamentis fouet; & interim ſanitatem recipit ille, qui vulnere affectus domi ſuæ diſtans iacet.

38. Filum Cannabis quidam aſſumebat, quod puella virgo neuerat, eoque ſubmurmuratis quibuſdam precibus vtebatur ad ſanandos infirmos.

39. Filum cuiuſcunque materiæ, à quo pendeat aliquid grauiuſculum, ſiue lapillus, ſiue annulus, ſiue aliud, inter pollicem & indicem apprehendunt nonnulli, ſuſpenduntque in medio interiori cuiuſcunque vaſis, cyathi, amphoræ, etiam caldarij (ſanè admirans vidi, cùm eſſem iunior, nihil ſuperſtitionis ineſſe ſuſpicans) nam ſic ſuſpenſus à filo, pendenſque lapillus, ex vi pulſus (vt quidam aiebat) qui eſt in ſummitatibus digitorum pollicis & indicis, ſenſim ſe incipit mouere in vtrumque latus, motum augendo, donec alterum ex lateribus vaſis tangat, totque ictus in illud impingit, quot horæ Italicæ ſunt eo tempore, quo id moliris. Quæſiui poſtea ſæpius, An apud Hiſpanos, verbi gratia, qui vtuntur horologio Aſtronomico de meridie ad mediam noctem, Horæ Aſtronomicæ, An Italicæ notentur à prædicto filo, ſed quæſtioni nemo mihi vnquam expertus, potuit reſpondere.

Verùm poſt hæc ſcripta, dum has meas lucubrationes P. Philippus Septimus Vir omnibus virtutibus, omnique Philoſophiæ, ac Theologiæ litteratura excultiſſimus, iuſſu N. R. P. Generalis, antequam eæ publicæ luci darentur, de more relegeret, vbi in hæc, quæ ſcripſeram de filo hoc horario incidit, me peramicè conuenit, retulitque, ſe, cùm Romæ degeret, audiuiſſe ab Eminentiſſimo Ioan. de Lugo tunc ipſius P. Philippi in Theologicis præceptore, planè illud, quod ego diutiùs exquiſiueram. Dum enim publicam lectionem Auditoribus excipientibus dictaret idem de Lugo, enarrauit, ſe in Hiſpania ſæpiſſimè hoc fili artificio in vaſculum impendentis, ad horas dignoſcendas, vſum feliciter eſſe, ratus vera eſſe, quæ ab ipſa pueritia didicerat; motu ſcilicet pulſus, & cœleſtis alicuius conſtellationis occulta vi, eos horarios ictus in lateribus vaſis edi.

Porrò cùm iam ætate ac ſapientia maior Romam ad docendam ibi Theologiam accitus ad primos fines Italiæ perueniſſet, vbi Horologium Italicum vſui communiter ſolere eſſe probè ſciebat, cùm voluiſſet cognoſcere, quota tunc hora eſſet, filum de more vaſculo ſuſpendiſſe. Verùm, ecce tibi, edi ictus non ad numerum Horologij Aſtronomici, ſeu Hiſpanici, ſed Italici, (ita vt dederit, v.g. in die Æquinoctij, ipſo initio ortus Solis ictus duodecim, cùm debuiſſet, per Horologium Hiſpanicum, dare tantummodo ſex) admiratum ſe id eſſe teſtabatur, atque concluſiſſe illud artificium ſuperſtitioſum eſſe: In tanta enim vicinitate locorum, quæ inter fines Italiæ, & vltra montes intercedit, neque pulſus arteriæ digitorum, nec ſtella vlla tantam Phyſicam mutationem parere rationabiliter poteſt.

Si enim ictus ad placitum hominum pro horis ſignandis inſtituti tam exactè, pro diuerſitate placitorum, ab illo filo producuntur, non naturæ opus, quod ſemper eſt idem, ſed alterius virtutis eſſe manifeſtè conuincitur, quæ nunc non niſi ex dæmonis pacto prouenire comprobatur ex dictis paulò ſuperiùs. Hæc ille. Quare huius euentus enarratio Deciſionem meam, quam *inferiùs, num. 79.* ponam, nempe hoc artificium redolere ſuperſtitionem, ita confirmat; vt iam, ne ibi ſic legas, Amice Lector, Filum adhibere ad horas dignoſcendas ſuperſtitioſum mihi videtur: ſed hoc modo: Filum adhibere ad horas dignoſcendas ſuperſtitioſum eſt. Sed ad cætera pergamus.

40. Canes latrantes nonnulli compeſcunt, ac penè mutos reddunt, & blandos, illud Pſalmi proferentes: *In chamo & freno maxillas eorum conſtringe.*

41. Sanguinem è naribus vel in magna copia profluentem cohibent aliqui, ſimili verſu ex Pſalmis: *Libera me de ſanguinibus.*

42. Denique, vt alia taceam, quidam quibuſdam precibus & Pſalmis, additis Verbenæ, aliarumque herbarum ſuffumigiis, morbos quoſdam propellere profitentur. Adhibent nonnulli, præter herbas, oleraque communia, aquam benedictam, vel incenſum, vel ſal benedictum, & ſimilia.

43. Vt hæc mihi explorata, & ſexcentena ſimilia non cognita comprehendam, & explicem; Tres modos, quibus eiuſmodi ſuperſtitiones vſurpari poſſunt diſtinguo: Primus modus apponit ſola Sacra: Secundus ſola non Sacra; Tertius vtitur vtriſque. Iam de ſingulis diſtinctè diſcurramus. Solùm pro cognitione terminorum aduerte, quando res ſacræ apponuntur per modum orationis impetratoriæ, ac veluti ex opere operantis, appellari à nonnullis, Benedictiones, ſeu Cæremonias inuocatiuas; quando verò apponuntur inſtar operis operati, quaſi ex vi & inſtitutione ſua apta ſint effectus ſperatos operari, dici ab iiſdem Conſtitutiuas: ita Emanuël Valle de Moura *in opuſc. de incant. & Empſal. initio & per tot.*

Sola Sacra.

44. Verba ex Pſalmo deuotè profers, ritè ieiunas die ſancti Stephani, preces, ſi non ab Eccleſia approbatas, certè pie compoſitas priuatim Deo, vel Sancto fundis, vel in papyro ritè ſcriptas tecum geris, vno verbo, religiosè quid agis, vel recitas ad ſanitatem, vel graue quid tibi vtile (nam ſi ad vanos, inutileſque effectus dicam n. 50.) ſupra naturam obtinendum, ſuperſtitionémne committis?

45. Dico, ſi hæc (præſcindendo ab aliis inconuenientiis, quæ in ſimilibus facilè contingere ſolent, vt ex mox dicendis conſtabit, non propterea oculatiſſimè ſunt cauenda) ſi hæc, inquam, cum pietate, ac ſpe aliquid obtinendi agas, in ſuperſtitionem non laberis, nec peccas; ſi cum credulitate infallibilis euentus, ſuperſtitioſus es, & delinquis mortaliter, niſi paruitas materiæ excuſet, (de qua mox *n. 49.*) vel ignorantia. Ratio prioris dicti eſt, quia in ſacris illis verbis, ſeu rebus dum ſperas, in Deo ſperas, ad quem confugere cum fiducia ſacræ nos Scripturæ ſemper docent: Ratio poſterioris eſt, quia, cùm præter Sacramenta & Sacramentalia nihil ſit ex ſacris verbis, vel rebus, quod infallibilem habeat effectum, ſi tu illum ab aliis ſiue per benedictiones inuocatiuas, ſiue per conſtitutiuas expectes, non niſi à dæmone expectare per tacitam inuocationem clarè conuinceris: aliunde enim expectare non potes. Aduerto tamen facilè hîc ſuperſtitionem euitari poſſe, ſi nimirum ita quis illis verbis vtatur, vt eam credulitatem corrigat; ſolumque à Deo cum fiducia, non autem cum infallibilitate effectum præſtoletur. Ita Suarez *t. 2. de relig. lib. 2. c. 15. n. 27.* Sanch. *lib. 2. in Dec. c. 40. n. 31. & n. 41. fine.*

46. Ieiunium illud die feſto S. Stephani cum Communione peractum, de quo memini *n. 35.* frequentiſſimè hîc Panormi præſertim apud viros nobiles vſurpatur, ſæpiuſque à me ſciſcitati ſunt; an ſuperſtitionem redoleat. Reſpondi maximam, ſi infallibilitatem euentus expectent. Addidi, id eſſe plurium ſcelerum cauſam, ſiquidem ea credulitate ducti non pauci, temerè peccatis habenas laxant: Profectò aliquos ex his, qui prædictum ieiunium, cæteraque quotannis nimis religiosè cuſtodiebant, vulneribus recidiſſe, ſatis conſtans eſt fama; Quare væ illis, qui ea ſpe freti peccatis commaculatam animam habere nihil laborant; adhortor hos, vt *Promontorium malæ ſpei* à Patre Paulo Zehentner eruditè compoſitum meditatè legant; Si verò errorem corrigant, ſperentque cum fiducia auxilium, quod Deo placuerit, fore impartiendum, ſuperſtitione, culpaque carebunt; quia nihil mali tunc Ieiunium, Confeſſio, Communio, ſed plurimum laudis continebunt.

47. Eadem Doctrina vtimur, ſi loquamur de ſacris precibus, vel verſibus Pſalmi, ſiue canum latratus, ſiue

ſanguinem, ſiue morbum quemcunque cohibentibus: hinc Caſſiodorus *Pſalm.* 115. meritò dixit fuiſſe variis morbis efficax remedium trinam recitationem huius verſus: *Domine, dirupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis*: quod rectè intellexit Sanchez *lib.* 2. *Dec. cap.* 40. *num.* 36. non eſſe id ſuperſtitioſum, quando nequaquam ab ipſa terna repetitione, ſed à deuotione ter repetentis in honorem Sanctiſſimæ Trinitatis effectus (& quidem non infallibiliter) intendetur impetrari.

48. Quando ergo hiſce ſacris aliquid inutile, ſeu vanum miſceri continget, regulam hanc ſerua: Te ſecurum eſſe à ſuperſtitione, ſi quemadmodum corrigis prædictam infallibilitatis credulitatem, ſic corrigas, vel tollas illas circumſtantias vanas, & inutiles, & conſequenter periculo ſuperſtitionis expoſitas: ita Sanchez *ibid. num.* 31. Verbi gratia, ad ſanitatem, vel gratiam impetrandam requirit quis, vt Miſſa dicatur cum veſtibus incongrui coloris, vel vt preces nouies effundantur, vel afferatur in eleemoſynam ad ſacram Ædem pondus ceræ infirmo æquale; vel candela cerea longitudinis eidem infirmo æqualis, &c. Si Miſſam celebres, ſi preces effundas, &c. ſine illo colore incongruo, & ſine illo ſignato numero precum, ac ſine illo præciſo, immò cum maiore pondere, &c. ritè eas vanas circumſtantias tollis; ſi verò ideo nouies Orationem effundas, vt nouem Angelorum Chori tibi auxilientur, ideo ter, quia Sanctiſſimæ Triadi fidem, reuerentiamque profiteris, ritè corrigis, & vtroque modo actionem illam à ſuperſtitionibus liberas, eaque vti (ſed ſemper ſine infallibilitatis ſpe) tutò poteris.

Pari modo, ſi morbum caducum patienti inſuffletur ad aurem illud, quod dixi *num.* 14. ob finem vanum, vel, vt clam ea verba dicantur, ſuſpicio magna eſt ſuperſtitionis: at ſi inſuffletur, vt morbum patiens audire poſſit, Deoque ſe commendare, ablata certi euentus credulitate, correcta videtur ſuperſtitio. Quo pacto non poteſt corrigi inſufflatio, modò *num. eodem* dicta, in aures equi, quare tollatur hæc omnino, & ſic emendabitur eiuſmodi ſuperſtitio: ita Sanchez *lib.* 2. *cap.* 42. *num.* 35. *fine.*

49. Dictum autem eſt *num.* 45. (niſi paruitas materiæ excuſet) nam licèt Valentia 2. 2. *diſputation.* 6. *quæſt.* 13. cui adde la Turri 2. 2. *tract.* 2. *quæſt.* 95. *art.* 2. *d.* 1. concedat; Sanchez *loc. cit. cap.* 40. *num.* 13. neget in ſuperſtitione poſſe inueniri paruitatem materiæ, tamen vtrique conueniunt; quando modicæ ſunt eiuſmodi vanæ obſeruationes, ſemper eſſe veniale peccatum: Valentia, ex ipſa natura paruitatis, quam hic inueniri poſſe docet, cùm ex eo ſolo paruo commercio tacito cum dæmone, non immineat notabile ſalutis damnum ſic operanti: Sanchez verò ex eo, quòd poſita paruitate materiæ, cùm actus non fiat ſeriò, ſed fiat ioco & curioſitate, vel ad experiendum, vel deinque ex animi quadam leuitate, erit imperfectus, atque adeò non erit nec vocabitur ſuperſtitio, ſed animi leuitas, & conſequenter ſolùm culpa venialis. Ponit vterque exemplum Cajetani *in ſumma, v. Incantatio*, de volente moueri annulum dictis quibuſdam Pſalmi verbis; id enim ſemel facere, modo explicato *num.* 29. veniale eſſe ambo conſentiunt. Multò ergo magis excuſantur à peccato, qui (vt hoc hac occaſione etiam dicam) naturalia ſola, ſeu ſola non Sacra cum eiuſmodi vanitate, ſeu animi leuitate ſemel, vel iterum ſine ſpe infallibilitatis ad effectum quempiam etiam leuem, & vanum conſequendum vſurpaor. Ratio eſt eadem, quia exiguum periculum deceptionis adeſt. Vide tamen quandam cautelam mox apponendam *num.* 71.

50. Dices hoc ipſum, quod Verba ſacra, preceſque afferantur ad vanos, inutileſque effectus obtinendos, (v. g. ad motum annuli) grauis eſt ſuperſtitio, quia Deus non ſe intermiſcet his rebus vanis, vnde conuincitur tunc expectari effectum à dæmone; Reſpondeo ita eſſe. Ideò enim notanter diximus *num.* 44. (ad ſanitatem vel graue quid tibi vtile obtinendum) quando ergo Sacra adhibentur ad effectum leuem, & inutilem etiam ſine infallibilitate, erit ex ſe, & genere ſuo mortale, quia eſt irreuerentia rerum ſacrarum, non tamen propterea non eſt excipienda paruitas materiæ, modò dicta *num. præcedente.*

Sola non Sacra.

51. Quando ad aliquem effectum conſequendum, nil niſi quid profanum ſeu non Sacrum adhibes, quod vires non habet ad illum efficiendum, ſuperſtitione vteris, quia tacitè, modo ſupradicto, à dæmone illum expectas.

52. Certum autem hac in re eſt, vti his temerè ex pacto explicito, vel tacito cum dæmone, eſſe per ſe mortale. Ratio patet ex dictis.

53. Certum ſecundò eſt, iiſdem vti cum diſcretione, & prudenter, ad habendos effectus verè naturales, ad quos medium à te adhibitum vires habet, licèt occultas, eſſe licitum, quia id nullam protſus ſapit ſuperſtitionem.

54. Certum denique tertiò eſt, hic adeſſe multò magis paruitatem materiæ, vt per occaſionem modò dixi *num.* 49. *in fine.*

55. Illud hic vbi Sacra non apponuntur, ſed naturalia, aduerte, neceſſariam non eſſe eam cautelam, quâ effectus non ſit infallibiliter expectandus: cùm enim à cauſa naturali, quæ neceſſariò agit, illum expectes, tanta certitudine expectare licebit; quantam afferet vis ipſa cauſæ naturalis. Contrà, neceſſarium etiam hic erit, vt tollantur, vel corrigantur verba, vel circumſtantiæ vanæ, inutileſve (ſi quæ fortè irrepſerint) modo ſupradicto *à num.* 45.

56. Nota inſuper huc reduci poſſe, quando aliqua fiunt, vel fieri omittuntur ſpe boni, vel timore mali euentus: ſiquidem communiter hæc Sacra non ſunt, vt nolle iter incipere die Martis, nolle tredecim inuitatos ſimul diſcumbere, &c. de quibus tamen nihil ſupereſt dicendum præter ea, quæ *num.* 27. & 49. dicta ſunt, & dicam *à num.* 73.

Sacra ſimul, & non Sacra.

57. Non eſt nobis hic ſermo, quando cum irreuerentia profanis Sacra miſcentur, vt ſi Oleum benedictum, ſacram Euchariſtiam, & ſimilia adiungerentur: id enim ſacrilegium eſſe per ſe conſtat. Sermonem igitur ſolum habemus, quando, præciſo alio inconuenienti, aliquis res ſacras cum vanis adiungit; v. g. Orationem ſacram, vel aquam, incenſum ſal, benedicta vnit cum circulo, ad mouendum filum, vel morbum curandum, vel vnit cum herbis, & medicamentis naturalibus ad ſanandum infirmum, &c.

58. Dico primò, ſi res naturales adhibeantur ad obtinendum effectum ab illis ſolis effectum expectando, Sacra autem illa ſolùm apponantur ad precandum Deum, cum debita reuerentia, & fiducia, idem dicendum erit, quod diximus *à num.* 51. quando adhibentur ſolæ res naturales. Ratio eſt: quia tunc à re ſolùm naturali effectum naturalem expectas, reſque ſacra ritè, & ſine culpa, modo dicto, affertur, vt ſupponimus.

59. Dico ſecundò, ſi Sacra adhibeantur, vt ab iſtis ſolis effectus ſperetur, res autem naturalis adiungatur, vt aliquid iuxta eiuſdem rei naturales vires ea conferat ad effectum: idem dicendum eſt, quod diximus *n.* 44. quando adhibentur ſolæ res ſacræ; Ratio eſt, quia cùm à ſola re ſacra effectum præſtoleris, res autem naturalis ſine peccato adiungatur, ſola res ſacra eſt conſideranda, quam ſatis ibidem conſideramus.

60. Dico tertiò, hæc ſacra ita miſcere cum rebus naturaliter operantibus, vt ea credantur his indigere, ſeu ab his habere vim efficacem, eſſe meram ſuperſtitionem, ne dicam hæreſim; ſic enim ſpiritualia

&

& ſacra æquarentur naturalibus, immò illis poſtponerentur.

Quando ſacra adhiberentur cum non ſacris ad habendum effectum inutilem, & vanum, idem eſt dicendum, quod *num.* 50. iam diximus.

Quid agendum, quando hac in re adeſt dubitatio.

61. Difficultatis huius cardo in eo verſatur, vtrùm, quando quis re quapiam naturali ſola vtitur ad aliquem effectum, quem infallibilem expectat, nec videt, an eiuſmodi res tantam vim habeat, ſed nec videt, facta diligentia quacunque, an non habeat, vtrùm, inquam, ſit iudicandus ſuperſtitionem committere? Videt, v. g. quis annulum pendentem è filo date ſignum horarum, gladium medicatum afferre ſanitatem ægro diſtanti, & ſi non conſtet hæc naturaliter operari, ſed nec conſtet contrarium, erúntne ſuperſtitioſa iudicanda, & ab illis abſtinendum?

62. Tradunt nonnulli regulam vniuerſalem: Quotieſcunque effectus quilibet enaſcitur ab aliqua cauſa, quæ non cognoſcatur habere vires ad illum, toties eſt mera ſuperſtitio illum à tali cauſa expectare. Ratio regulæ eſt, aiunt, quia tunc expectaretur ſolùm à dæmone.

Sed certè doctioribus hæc regula nequaquam placet: Plurima enim ſunt in rebus naturalibus, quorum vis prorſus nos latet; noſcíſne virtutem Magnetis, Succini, Mercurij, ſeu Argenti viui, circa ferrum, paleam, pretioſius metallum, & ſexcenta ſimilia? Non igitur valet, Ego non cognoſco, vnde ſit hic effectus, ergo eſt à Deo, vel à dæmone: poterit enim procedere ex cauſa illa naturali, cuius vis mihi incognita eſt, & occulta. Lege Sanctum Auguſtinum *lib.* 14. *de Ciuit. cap.* 24. qui mirabilia à quibuſdam hominibus facta eſſe recenſet, quæ certè ignarus virtutis naturalium cauſarum facilè dæmoni tribueret.

Inter hos hominem nomine Reſtitutum refert; qui ita ad libitum alienabatur à ſenſibus, vt etiam ignem admotum non ſentiret, & alium, qui ſudare ſolitus erat, quoties volebat, & multos, qui flere. Equidem ego hominem ex noſtra Societate cognoſco perſamiliarem meum, qui quoties ei libet, compoſitis ad mœſtitiam oculis, lacrymas emittit.

63. Formemus ergo probabiliùs hanc regulam, quam ponit Sanchez *ib. num* 44.

In his rebus naturalibus, quoties non apparet immixta aliqua ſuperſtitio, vt ſunt verba incognita, determinatus numerus rerum impertinentium, vel quid ſimile, præſumendum eſſe pro viribus naturæ, atque adeò non eſſe culpam (præſcindendo ab alio inconuenienti) ea re vti. Ratio regulæ eſt, quia tunc res eſt dubia, à dæmonéne, an à vi occulta naturali ſequatur effectus: at in dubiis, melior eſt conditio noſtræ voluntatis volentis vti illis actionibus. Rurſus, eſt melior conditio naturæ, quæ ex ſæpius contingentibus præſumenda eſt potens, & multùm mirabilis in ſuis operationibus; Quamuis enim eius vis vel à Doctiſſimis non videatur in ſe, poterit cognoſci in ſuo effectu, & hunc diſcurſum à poſteriore formari; Sicuti, quia video à Magnete, & Succino ferrum, & paleam trahi, cognoſco in illis eſſe virtutem trahendi, ita, quia video ſanitatem fieri à gladio ſolis naturalibus medicamentis peruncto, colligo virtutem illis occultam ineſſe ægrum abſentem ſanandi, vide tamen quoad hoc exemplum, quæ dicam mox *n.* 77. lepidè Caramuël *lib.* 3. *th. mor. num.* 1381. *Si quid rarum* (inquit) *vides, gratias age naturæ conditori, potentiſſimus potentiſſimum condidit; hoc ſuppono: ſublatère aliquod pactum, aut dæmonis interuentum, quouſque videam euidenter, non credam.*

64. Euidenter autem conſtare effectum non eſſe à viribus naturæ quadruplici ſaltem via poſſet. Primò, ſi effectus adeò eſſet ſuper naturam, vt à nulla naturali vi eſſe poſſet; qualis eſſet manifeſtatio ſecretorum cordis, mortui reſuſcitatio, &c. numerat inter hos Sanchez ſtatim ab infirmitate conualeſcere. Sed licèt id in radicatis infirmitatibus verum regulariter ſit, poteſt tamen in aliquibus, præſertim repentinis morbis contingere, vt remedium naturale illos ſtatim expellat; prauum ſcilicet humorem, ſicut ignis aquam, vel extinguendo, vel temperando. Noui Caltaniſettæ in patria mea hominem iecoris languore affectum, atque ita incenſum, vt in ipſa exteriore carne iecori proxima turpis appareret nigredo, qui, dum aquam ex niue frigidam, ſic conſulentibus medicis, ebiberet, dolorem in ipſo actu bibendi minui, nigredinem verò (ipſe æger id mihi retulit) in eodem actu ita ſenſim diſparere, vt aquæ epotæ locum cedere, quaſi victa videretur.

65. Conſtaret ſecundò, ſi Docti viri, & prudentes firmarent cauſam illam impotentem eſſe ad talem effectum producendum, ſecùs, nihil certum in Philoſophia pronuntiari poſſet, vt Valentia docet apud Caſtro Palaũ *tom.* 3. *diſp.* 1. *de ſub. p.* 10. *num.* 1. Placet hoc dictum: ſed eſt temperandum ex doctrina modò data, quâ dictum eſt mirabilem aliquando etiam Doctioribus eſſe naturæ potentiam.

Colligere herbas tali die ad aliquem effectum, fateor perſæpe eſſe ſuperſtitioſum: Verbi gratia, nocte Sancti Ioannis, die Sabbati Sancti, &c. ſi non eſt in illius myſterij reuerentiam: & tamen aliquando eſſe quid naturale, vt potentior ſit virtus herbæ collectæ in Æquinoctio, quàm in Solſtitio, Vere, quàm Hyeme, &c. quando ſcilicet herba eſt in incremento, non verò in decremento virtutis, vel quid ſimile, negari non poteſt.

66. Conſtaret tertiò: ſi adhiberentur quædam, quæ aliàs in iiſdem omnino circumſtantiis appoſita, clarè apparuit eiuſmodi vi nequaquam pollere, v.g. expertus ſum lapidem vulgarem nequaquam ferrum attrahere, ſi ergo attrahit, clarè pronuntio non eſſe id à virtute lapidis.

67. Conſtaret quartò. Si vana, & ſuperſtitionem ſapientia naturalibus admiſcerentur: prohibui nudiuſtertius cuidam honeſtæ matronæ, ne vteretur filo illo à Virgine ducto, de quo dixi *num.* 38. quia author eius medicamenti volebat ad ſe priùs afferri filum, ſi quidem ad vſum paulò pòſt remiſiſſet. Profectò ex hoc, aliiſque circumſtantiis certam coniecturam feci de tacita aliqua obmurmuratione: nam cæterùm, ſi filo dumtaxat vti voluiſſet, non vtique fortaſſe prohibuiſſem; Rupertus *lib.* 1. *tom.* 3. *de Trinitate, cap.* 1. apud Valle de Moura *ſect.* 2. *cap.* 8. *numero* 15. ad illa verba Geneſ. 3. *Ponam inimicitiam inter te, & mulierem: Si nuda*, inquit, *mulieris planta dentem Serpentis præuenerit, & viuaciſſimum caput eius vel leniter preſſerit, ſtatim totum cum capite corpus repente interit, ita vt omnino motus nullus, nullus ſenſus in aliqua parte reſiduus ſit; id quod non malleis, aut vectibus, aut gladiis concidentibus citò ac leniter effici poteſt, ſi quidem exciſum caput cum tribus, aut duobus digitulis viuere, & abire perhibetur; Hoc quod prædictum eſt, ita eſſe, ipſorum, qui per induſtriam explorauerunt fide, & relatione comperimus;* Hactenus Rupertus. Si ergo mulier, non autem vir, id efficaciæ habet, cur non poſſit Virgo innocens, non verò mulier corrupta alicuius efficaciæ nobis incognitæ particeps eſſe, vt ſuis manibus, immò etiam ſuo ſputo, quo fœminæ ſolent nendo filum inungere, occultam virtutem ad aliquem morbum propellendum communicare? At quia, vt dictum eſt, Author medicamenti certam mihi ſuſpicionem ingeſſit vanæ, & ſuperſtitioſæ obmurmurationis, vel ſimilis, fuit meritò repellendus.

68. Supereſt alia non minor difficultas. Quando conſtat effectum quempiam admirandum non poſſe eſſe à cauſa naturali, v.g. ſanitatem moribundi à ſcripta quapiam cartula; an ſtatim iudicandum erit à dæmone eſſe, non autem à Deo, tunc enim, quia dubium vertitur, ſitne à Deo per gratiam gratis datam, an à dæmone tacitè inuocato, quid præſumendum?

Communis eſt Doctrina præſumendum adeſſe pactum tacitum cum dæmone: Ratio eſt, quia cùm res illa, quæ adhibetur, non ſit cauſa naturalis effectus, erit regulariter ſolùm ſignum, ad cuius poſitionem vel Deus, vel dæmon effectum ponat: cùm autem non ſit Deus, quia de Sacramentis ſolùm, vel ſacramentalibus tale quid per reuelationem habetur, non verò de aliis, reſtat non iam eſſe dubium, ſed moraliter certum illum effectum fieri à dæmone.

Multò magis, quando adhibentur ſigna vana ad effectum obtinendum: iis enim Deus non ſe immiſcet, immiſcet verò ſe ſæpiſſimè dæmon; Vide Valle de Moura *de incant. & enpſal. ſect. 2. cap.* 18. qui ſoluit aliquas rationes in contrarium.

69. Dixi (regulariter) nam mihi non ſemper placet illa Sanchez argumentatio *lib. 3. in Dec. cap.* 40. *num.* 40. Hæc cæremonia vana certò non agit ex vi naturali ipſius, nec ex vi diuina; ergo ex pacto cum dæmone; Non, inquam, placet, quia potuit haberi effectus caſu & fortuitò. Confirmo, & explico. Experientia compertum eſt nonnullos impoſtores, vt pecunias extorqueant, proprio Marte componere eas vanas cæremonias; Quod ſi quando habeatur caſu effectus, ij ſe de ſua virtute iactant; ſecùs, aſſerunt ritè non eſſe exhibitam cæremoniam. Febrim quartanam, v.g. quidam amouit, propinata ad manducandum papyro quibuſdam circulis ſcripta; non rectè argumentaris, ſanitas hæc non fuit à Deo per miraculum, nec à cauſa naturali: ergo à dæmone; potuit enim eſſe, vt euenerit ex defectu humoris peccantis, qui tunc defecit, quando amuletum illud inſcriptæ cartulæ manducatum eſt. Expendendæ igitur ſunt omnes circumſtantiæ perdiligenter. Et quidem in his ſimilibus examinandis, Theologorum, Doctorumque peritiam eſſe non opportunam modò, verùm etiam omnino neceſſariam; certum eſto.

70. Adhuc duo notare libet. Primum, ſi in eiuſmodi dubio infallibilitatem, ſincero animo, excludis, nec certò expectes effectum, iam liberaris à ſuperſtitione mortali, ſi ſemel aut iterum eam opereris.

Ratio eſt, quia ſi id cum prædictis circumſtantiis abſolutè diximus *ſuprà num.* 45. *fine*, multò magis in prædicto dubio, & meritò, quia tunc vel eſt actus imperfectus, vel non eſt graue periculum commercij cum dæmone, ſeu alterius notabilis inconuenientiæ, vt ex *ibid. & num.* 46. dictis colligi poteſt.

71. An verò, ſi tu ſemel aut iterum dictas ſuperſtitiones vſurpes, vſurpet tamen frequenter is, qui ad te ſanandum accedit, an, inquam, propter tuam neceſſitatem excuſeris à mortali cooperatione cum ipſo, eſt quæſtio ſimilis ei quæſtioni, qua quærimus an poſſis petere ſolutionem maleficij ab eo, qui cum peccato ſoluturus eſt, de quo mox §. 1.

72. Secundum. An vſus dictarum ſuperſtitionum poſſit aliquando iuſtificari ex eo capite, quòd propter meas neceſſitates illis vtar: Dico, ſi certum eſt eſſe ſuperſtitionem, nunquam licere. Ratio eſt clara, quia ſuperſtitio eſt intrinſecè mala; inuoluit enim contemptum Dei, dæmoniſque reuerentiam: ſi autem dubium eſt, an ſit ſuperſtitio, ſiue quia poteſt effectus attribui cauſæ naturali, ſiue quia, cùm non poſſit naturæ attribui, dubium omnibus penſatis eſt, an à Deo per gratiam gratis datam, an à dæmone per pactum; dico probabile eſſe (niſi aliud aliunde obſtet) poſſe te cum proteſtatione mox *in fine huius numeri* dicenda, ex tua notabili neceſſitate, ſine peccato ea vti. Ratio mihi non eſt intrinſeca, quia etiam hîc militat argumentum factum *num.* 68. vbi vidimus cæremoniam, de qua dubitatur, eſſe à dæmone, vel à Deo, ſtatim eſſe certum moraliter, à dæmone procedere, atque adeò eſſe intrinſecè malam: ſed eſt extrinſeca bonorum Doctorum, ſic enim colligit à Salas, licèt nobis contrarius Valle de Moura *dict. ſect.* 2. *cap.* 1. *Salas* (*2. 2. tract.* 8. *diſp.* 5 *ſect.* 17. *num.* 154.) *putat regulam illam, quod in dubiis tutior pars de præcepto ſit eligenda, quam aliàs tenet, limitari, quando ex eo incurretur notabile, ſeu magnum nocumentum; probat, quia lex dubia in eo caſu non cenſetur ſufficienter promulgata, citátque pro ſe Suarium & alios, vnde ſaltem ad medendum vulneribus, infirmitatibus, aliiſve ſimilibus malis; fas erit in dubio illis vti; limitationem verè, de qua Salas, iudicat Sanchez* (*lib.* 1. *in Dec. cap.* 10. *num.* 32. & in eandem videtur incidere *n.* 37. *fine*) *probabilem, licèt contrariam probabiliorem.* Hæc Valle de Moura, quæ tamen *num.* 28. refellit. Verùm Leſſius *lib.* 2. *cap.* 44. *num* 46. ſic docet apertiùs.

Non eſt licitum vti remedio, de quo dubium eſt, an contineat tacitam dæmonis inuocationem, hoc enim eſt ſe exponere manifeſto periculo ſuperſtitionis, niſi fortè id fiat cum expreſſa voluntatis contraria proteſtatione. Hæc Leſſius. Vides Leſſium ſentire, te vallatum hac cautela, quâ facilè muniri vales, poſſe vti eo remedio, ob neceſſitatem, ſcilicet recuperandæ ſanitatis.

Decernitur quid ſentiendum de ſuperſtitionibus allatis à num. 33.

73. De Icteritiæ ſanitate ex filo, explicata *num.* 33. ſic pronuntio. In ea ſananda, omnia apparent vana, quare per ſe ab illa erit abſtinendum: vtrùm autem ex dictis *num.* 49. & 71. colligatur poſſe ſemel, aut iterum, videant me ſapientiores.

Eandem Icteritiam, mingendo in herbam, expellere, de qua te memini eodem *num.* 33. fortè ſuperſtitioſum non eſt, ſi nihil aliud addatur; poſſet enim eſſe vis naturalis herbæ Marrobij Icteritiæ contrariæ, quæ herba per eoſdem meatus, qui propter vrinæ exitum aperientur, emittit exhalationes ſuas ab calida vrina excitatas, in interiores partes corporis, malam Icteritiæ tabem repellentes. Confirmo; nam aliqui hoc morbo infecti eandem herbam ponunt intra calceos; alij ſub nuda planta pedum; alij fructuoſiùs alligant ad nuda crura, reficique ſe hoc remedio teſtantur. Fortè, quia eiuſmodi herba occulta vi Ictericiam bilem auertit, diſſipat, vel certè mitigat. Nam non omnino ab eiuſmodi mictu, vel alligatione ſe fuiſſe valetudini redditum quidam adoleſcens mihi narrauit, ſed ſolùm aliqua ratione refectum: qui tamen addidit tandem omnino ſe ſanitati reſtitutum intra paucos dies à prædicta fili ſecatione fuiſſe.

74. De verbis inſufflatis in aurem patientia malum caducum, vel equi ægrotantis, quorum mentio eſt *n.* 34. quid ſentiendum diximus ſatis *num.* 48. *fine*.

75. Ieiunium ſancti Stephani, de quo *num.* 35. qua ratione probandum ſit, *num.* 46. explicuimus.

76. De decimo tertio nolente ad conuiuium ſedere, de quo diximus *n.* 36. aſſero: ſi id quis faciat, non certa credulitate, ſed quodam leui timore ductus; de mortali non eſſe damnandum. Vide in ſimili *num.* 20. 17. & 19. Riſi olim quoad hanc rem, & ſimul amicum ſum collactymatus. Cùm agerem Montis Regalis, tredecim ex Canonicis inuitati ſimul diſcubuêre, eiuſmodi ſuperſtitionem parui facientes.

Porrò die ſequenti quidam ex Collegio Canonicorum, qui inuitatus ad conuiuium non fuerat, obuius caſu procedens vni ex conuiuis dixit fore, vt ex ipſis tredecim vnus eo anno moreretur, cui alter ſubridens reſpondit; potiùs fore vt ipſe non inuitatus è viuis deſineret, quàm vnus ex inuitatis; adeò vanam eam obſeruantiam ſe exiſtimare. Hanc non inſulſam reſponſionem mihi idem, qui reſpondit, cum riſu narrauit, & ego, fateor, cum plauſu illam excepi, ſed cum lacrymis, non poſt multos dies amicum illum, qui conuiuio non interfuerat, è vita ab inexpectata ſublatum febre, ſum proſecutus.

77. Gladij meditatio dicta *num* 27. videtur manifeſta ſuperſtitio, ſi quidem nihil naturale vel diuinum in eo effectu apparet. Apud Vecherum *de Secretis naturæ* deſcribebatur hic medendi modus, & ego eum curioſè legi, volui eundem relegere poſt aliquot annos in nona (in quam fortè incidi) eiuſdem libri editione, nec

inueni

inueni,expunctumque propter noſtram rationem meritò credidi. An ſemel aut iterum propter neceſſitatem infirmi poſſit id tentari, quaſi dubia ſit ſuperſtitio, propter dicta *n.* 72. vel quaſi ſit paruitas materiæ propter allata *num.*49. decernant docti,& timorati.

78. De Cannabaceo filo à Virgine deducto, de quo diximus *n.*38. quid ſentiendum ſatis innuimus *n.*67.

79. Filum adhibere ad horas diſtinguendas, eo modo, quo vidimus *num.*39. ſuperſtitioſum mihi videtur,& vanum; an tamen ſolùm veniale ſit, ſemel aut iterum ex vanitate, vel curioſitate id experiri velle, vt etiam annuli motum, de quo *num.*49. ſemel eadem curioſitate velle cognoſcere, collige ex dictis *num. eodem* 49. Certè velle experiri curioſè ex ioco quid accidat; ſi filum cum annulo adhibeatur ad horas ſignandas; eſſe veniale docet P. Vincentius Tancredi *1. tom. de Rel. tr.*2. *lib.*2. *d.*4. *n.*14. aſſertque Suar. *cap.*9 *n.*11. Sanch. Bonac.

Vnum de hoc filo aduertas velim: nam Baldelli *t.* 2. *diſput. mor. diſp.* 12. *n.*2. ſic loquitur: *Ad hanc Hydromantiam reducitur ex Delrio* lib.4. cap.2. q.6. ſect.3. *Si quis per annulum de filo ſuſpenſum, & intra aquam immiſſum intendat cognoſcere, quota ſit hora, ipſo annulo certis ictibus ex ſe pulſante latera vaſis.* Hactenus Baldelli. Adeamus autem Delrium, is certè *loco citato* hæc habet verba: *Vna species Hydromantiæ fiebat per annulum de filo ſuſpenſum in aqua, & vaſculi latera conſtitutis ictibus pulſantem* Hæc Delrius. Aduerte igitur aliud eſſe hoc quod de horis, per filum cognoſcendis hîc explicuimus, & aliud quod Delrius protulit, quæ duo ſimul confudiſſe videtur Baldelli. Probatur: Primò, ex verbis vtriuſque inter ſe collatis. Secundò, quia ea ſuperſtitio fili ab vtriſque his authoribus vocatur,& eſt Hydromantia, id eſt, Diuinatio per aquam, & fit in vaſe, in quo ſit aqua: at in caſu noſtro nulla adeſt, nec adeſſe debet aqua, vt ego meis oculis pluries aſpexi. Tertiò, nec in caſu eodem noſtro debet neceſſariò eſſe annulus ſuſpenſus ex filo, cum ſatis ſit quodlibet graue filo, ſerico, vel ſimili proportionatum: nec annulus debet in aquam immitti, quæ videntur requiri à Delrio. Quartò, quia noſter caſus ſolùm eſt ad dignoſcendas horas diei vel noctis: cum ſuperſtitio à Delrio deſcripta videatur eſſe abſoluta, atque adeò ad alios item fines.

Ruſus idem Baldelli *ibid. d.* 15. *num.* 6. ſic habet: *Si quis annulum filo appenſum digitis teneat intra aliquod vas, & pronuntiet certum aliquem verſiculum Pſalmi, ad hoc, vt annulus ex ſe moueatur ad latera vaſis, & certo ictuum numero det horam diei; ideo eſt ſuperſtitio, quia verba ſacra adhibentur ad effectum vanum, qualis eſt motus annuli, & hora pulſatio.* Hactenus ille: Qui adhuc noſtrum caſum vel non tangit, vel eius plenam notitiam non habuit vt ſignatè tangeret. Nam in caſu noſtro nullus Pſalmi verſiculus vſurpatur, vt ego ſicuti dixi, ſæpius vidi. Verùm hæc pro curioſis innuiſſe ſit ſatis.

80. Verba ſacra pro latratu canum, proque effluente ſanguine, quorum mentio facta eſt *n.* 40. & *n.* 41. & pro morborum expulſione; de quibus *n.*42. amota certa expectatione, & vanis, ſi fortè adſint, cæremoniis, eſſe licita, colligi poteſt ex *n.*45. *&* 48.

§. II. *De Maleficio, eiuſque diſſolutione.*

1. Maleficium ſiue amatorium, quo Malefici vtuntur ad flectendos animos ad amorem, ſiue veneficum, quo iidem vtuntur ad occidendum, ad inferendum morbum, ad bona temporalia adipiſcenda, &c. eſt via ac poteſtas nocendi aliis ex pacto expreſſo, vel tacito cum dæmone; Huc reducuntur peccata Lamiarum, ſeu Strigum, quæ Latinè Sagæ nuncupantur, quæque duo potiſſimùm quærunt; delectationes nimirum turpes ex commiſtione cum dæmonibus, & damna in aliis, &c. Quoad hæc porrò vide Authores, Syluest. *v. Malef.* Tolet. *lib.*4. *cap.*16. Azor. 1. *part. lib.*9. *cap.* 25. *&* 26. Val. 2.2. *diſp.*6. *quæſt.*13. *p* 4. Sanch. *lib.*2. *in Dec. cap* 41. & *lib.*7. *de matrim. diſp.*95. Suarez, Delrio, alioſque ab iiſdem cit. nobis enim ſatis ſit tria vel quatuor hîc adnotaſſe.

2. Primò; quando occurrit deferri à pœnitente peccatum maleficij, duo examinare Confeſſarius debet: Alterum, an præter maleficium, exercitum fuerit actuale commercium per expreſſum pactum cum dæmone; eſſet enim tunc duplex peccatum, vt *ſuprà*, §. 1. *num.* 10. innui. Pari modo multiplex eſſet, ac ſignatè confitendum, ſi additæ fuiſſent aliæ peccatorum ſpecies; hæreſis, v.g. vel idololatria externa, vel ſacrilegium, vel fornicatio, &c. Alterum eſt, vtrùm intulerit damnum ſuo veneficio Maleficus; eſſent enim iuxta regulas reſtitutionis omnia damna reſarcienda, vt ex ſe conſtat.

3. Secundò: Celebris eſt quæſtio, an ſit peccatum vti opera Malefici ad maleficia diſſoluenda. Equidem directè petere à Malefico etiam parato, vt maleficium maleficio diſſoluat, certum eſt eſſe peccatum, cùm ſit cooperatio ad id, quod eſt intrinſecè malum, id eſt, ad maleficium exercendum, & quamvis petitio fiat, vt ſanitati reſtituatur maleficio affectus, adhuc tamen peccatum eſt, quia non ſunt facienda mala, vt eueniant bona.

4. Dico (opera Malefici) nam ſi neſciam illum eſſe Maleficum ſeu Magum, non debeo illum vt Magum reputare, ſed ſolùm obligor ad inquirenda illa, quæ adhibet, an ſint ſuperſtitioſa? Quòd ſi is ea nolit declarare, erit ab illis abſtinendum, vtpotè ſuſpectis de ſuperſtitione: multò magis ſi non ſit vir doctus & pius, qui poſſit iudicari remediis licitis vti.

5. Difficultas ergo eſt, ſi petam, vt maleficium diſſoluat, non petendo, vt id faciat per aliud maleficium, an licitè petam? Reſpondeo. Certè ſi petam, vt diſſoluat ſolùm tollendo ſignum maleficij, vel illud deſtruendo, ſciamque illum ſic facturum, nec alio maleficio vſurum, eſſe licitum omnes fatemur; quia tunc res licita petitur, quam quilibet poſſet facere ſine culpa, idque non ſit conniuere dæmoni, ſed potiùs eius ſigna, eiuſque pacta deſtruere.

6. Rurſus, ſi petam abſolutè, vt diſſoluat, ſciam autem ipſum non poſſe diſſoluere, niſi aliud maleficium moliendo, quia alium modum non habet, me mortaliter peccare certum eſt: quia tunc directè maleficium, quod eſt intrinſecè malum, expoſcerem: At ſi petam abſolutè, vt diſſoluat, ſciens eum poſſe diſſoluere ſine maleficio, & poſſe cum maleficio, at ſciam ipſum ſine maleficio diſſoluturum, ſanè propter rationem modò dictam *n.* 5. licitè petam.

7. Quòd ſi abſolutè petam, vt diſſoluat, ſciens ipſum poſſe diſſoluere cum maleficio, & poſſe ſine maleficio, putans tamen, imò certò ſciens ipſum cum nouo maleficio diſſoluturum, maior eſt, & multùm celebris controuerſia, num licitè poſſim petere? Dico tamen eſſe ſaltem probabile, & tutum licitè poſſe. Ita Sanch. *dicta diſp.*95. *de matr. num.*12. & *dicto c.*42. *in dec. num.*13. & nouiſſimè Bardi alios citans *diſp. de conſ. cap.*2. § 20. *n.*6. Ratio eſt, quia tunc ego peto, quod is licitè facere poteſt: ipſi ergo imputetur, ſi eligat quod illicitum eſt; Quod ſi mea licita petitio eſt occaſio, vt ipſe peccet, ſibi imputet: nam me ſumma neceſſitas auertendi à me, vel à proximo maleficium excuſat à cooperatione, quæ fortaſſe ibi eſſe videtur. Solet afferri paritas de vſurario & infideli: licitè enim poſſum ab his petere mutuum, & iuramentum, licèt ſciam eos peccaturos accipiendo vſuram, & iurando per falſos deos, quia ego rem bonam vel indifferentem peto: non enim peto vt iuret, v.g. Gentilis per falſos deos, hoc enim planè eſſet peccatum, quia directè poſcerem iuramentum per ſe malum; ſed peto ſolùm, vt iuret, id quod ipſe poteſt bene præſtare iurando per verum Deum: ni præſtet, ipſi imputetur; nec enim à cooperatione peccati, quæ videtur hîc adeſſe, excuſat neceſſitas firmitatis contractus ineundi cum Infideli; ſicuti in caſu mutui, neceſſitas, quam patior pecuniæ.

Digitized by Google

* 8. Inquires primò, quando ego expoſco vt maleficium quis diſſoluat, ac mihi medeatur, cùm poſſit ſine nouo maleficio, ſi accidat, vt ipſe velit exercere in mea perſona, vel in meo equo, v. g. præſente me, aliquas ſuperſtitiones, poſſúmne permittere? Reſpondeo cum Suarez *tom. 1. de Relig. lib. 2. de ſuperſtit. cap.* 18. *num.* 10. *fine.* Leſſius *lib. 2. cap. 44. num.* 46. non poſſe, quia tunc poſitiuè cooperareris ad ſuperſtitionem illam, quæ actu fit; quod non eſt, cùm maleficus ſine te ſuperſtitiones adhibet, cùm poſſit non adhibere.

9. Inquires ſecundò: cùm debeamus (vt licita ſit noſtra petitio) cognoſcere quòd Maleficus poſſit ſine nouo maleficio morbum depellere, qualíſnam eſſe debebit eiuſmodi cognitio? Reſpondeo, moralis, vel certè probabilis; ſi enim mihi probabile eſt, ipſum habere modum maleficium diſſoluendi ſine peccato, ſatis eſt, vt ego petendo non peccem; probabilitate enim operari, eſt operari cum prudentia; vt in ſuperioribus nimis ſæpè docuimus.

10. At ſufficitne dubitare? dubito, v.g. negatiuè, an maleficus modum licitum habeat diſſoluendi maleficium; poſſúmne licitè ab eo diſſolutionem petere?

Reſpondeo: Credo ſaltem aliquando poſſe, quia non rarò præſumere mihi integrum eſt, ex communiter contingentibus, à malefico modum licitum non ignorati; Communis enim modus eſt ſignum dæmonis diſſoluere, in quo diſſoluendo, non eſt neceſſe, vt interueniat nouum maleficium. Neque contrarij ſunt Doctores, Suar. Leſſ. Sanch. apud Caſtro Pal. *tom. 3. tract. 17. diſp. 1. de ſuperſt p. 12. n. 2.* & apud Bardi *ibid n. 7.* dum in hac re communi calculo ſentiunt, in dubio præſumendum eſſe maleficum per nouum maleficium, maleficium diſſoluere, cùm ſemel malus ſemper præſumatur malus, *ex regulis iuris in 6.* Non ſunt, inquam, contrarij; nam ſtatim addunt, niſi dubium vincatur: Cùm ergo vinci aliquando poſſit, vt dictum eſt, Doctores aduersùs noſtram reſolutionem nequaquam ſtant; Fateor tamen multa prudentia, in tanto dubio, parique cautela opus eſſe. De hac re ſatis benignè loquitur Leſſius *lib. 2. cap 44. n. 46.* illis verbis allatis *§. 1. num. 72.* ex quibus præſentem doctrinam confirmari poſſe alicui videbitur: *Non eſt* (inquit) *licitum vti remedio ſuperſtitioſo, aut de quo dubium eſt, an contineat tacitam dæmonis inuocationem; hoc enim eſt ſe exponere manifeſto periculo ſuperſtitionis, niſi fortè id fiat cum expreſſa voluntatis contraria proteſtatione.*

11. Dices, qui petit à malefico diſſolutionem modo quantumuis licito; conſulit maleficum: At conſulere maleficos eſt per ſe malum, & in ſacris litteris probibitum: ergo ſaltem ex hoc capite graue peccatum. Ita P. Antonius Marſilius Vir doctus Soc. Ieſu Lector Caſuum conſcientiæ in Rom. Collegio *in manuſcript. ſuper Dec. tract. 4. cap. 1. fin.*

Reſpondeo, conſulere maleficos, vt tales, certè eſt prohibitum: at non vt tales, ſed vt ſcientes bonis artibus maleficium tollere, probibitum non eſt: ſecùs nec poſſent legitimum medicamentum, & bonas ſcientias addiſcere ab eo, qui hæc à dæmone habuit; quamuis enim ipſe, quando habuit, peccauit ex prauo commercio cum communi hoſte; non pecco tamen ego (immò nec ipſe, dum iis naturalibus medicinis, ſcientiaque bona, ad bonum finem vtimur, vt Theologi probatiſſimi, Suar. Delrio, Val. Sanch. Vict. apud Caſtro Pal. *l. c. p. 11. n. 1.* docent; non enim tunc conſulemus maleficos, vt tales, ſicuti dictum eſt, ſed vt viros doctos & expertos; nec niſi res ex ſe bonas tunc vſurpamus: Ex eadem ratione poſſum vti equo, v.g. meo inuento per artem magicam; & frui ſanitate per eandem acquiſita; immò & pecuniam retinere à dæmone fortè habitam (modò non conſtet moraliter fuiſſe ab aliquo ablatam, tunc enim eſſet Domino reſtituenda) & ſimilia; nam quamuis grauiter peccauerim in illis à dæmone obtinendis, non tamen poſtea illis rebus ex ſeſe bonis vtendo, peccatum committo: vt nec committit meretrix dum retinet, fruitúrque pecunia illicitè ex ſuo peccato comparata.

12. Mihi puero narrauit quidam (fabella, ne ad puerorum animos aucupandos inuenta, an vera res fuerit, ignoro) ſenem Theſaurum magicis artibus terræ noctu infodiſſe, hac habita cum dæmone conuentione, vt hominum nemini theſaurum patere poſſet, niſi ei, qui in ipſo theſauri loco exiſtens bonæ pultis pingui patina ſe recrearet, vinumque biberet liberaliter: inaudiſſe quendam ruſticum non longè ab illo loco fortè decumbentem: manè pultem comediſſe, vinum hilariter ebibiſſe, theſaurumque ſibi, nullo repugnante, arripuiſſe. Quo dolore auari ſenis, qui non multò pòſt ad locum inuiſendum ſe contulit, aurumque expilatum reperit, verbis explicet qui poteſt: iam inquiro, an ſine peccato potuit ruſticus hoc ſignum apponere? Reſpondeo, potuiſſe, quia id non fuit niſi contrarium ſignum apponere, quo poſito dæmon promiſit non ampliùs theſaurum cuſtodire: quando enim tale ſignum apponendum bonum eſt ex ſe, vel indifferens, apponi licitè poteſt, cùm apponatur medium ad diſſoluendam confœderationem dæmonia, qui finis bonus eſt: ita Leſſ. Sanch. apud Caſtro Pal. *loc. cit. num.* 10. Idem ergo, & multò magis dicendum erit ad finem ſanitatis conſequendum. An is ruſticus potuerit ſibi theſaurum retinere, dependet ex ea quæſtione: verùm theſaurus, cuius Dominus ſcitur, ſolùm ex eo quòd terræ ſit infoſſus ad nullum certè vſum, reputetur non eſſe ſub alicuius Domino, ſed eſſe primi occupantis. De qua re ſuo loco alibi.

13. Quare quando Iudices pilos radunt, vel lauant maleficos torquendos, ne ij inſenſibiles ſint ad tormenta, non ſolùm id licitè faciunt, vt tollant ſignum dæmonis fortaſſe ſub pilis, vel in vnctione corporis latens (quæ eſt communis Doctorum explicatio) ſed etiam, quia potuit euenire, pactum cum dæmone fuiſſe, vt ad tonſionem pilorum, vel lotionem corporis ceſſaret conuentio. Ex dictis colligere poteris non ſolùm tertium aliquem, ſed ipſum etiam Magum poſſe, immò, & debere, ſiue deſtruere ſignum, ſiue poſitiuè ponere ſignum contrarium pacto, quo ſcilicet poſito, (ſed ſine nouo maleficio) deſinit nocere dæmon. Sicut enim (ait Leſſius *lib. 2. cap. 4. num.* 43.) Maleficus, qui Diabolum inuocat verbis, vel ſcriptis, vt noceat cuipiam, tenetur ceſſare ab iſta inuocatione, non ſolùm quia ſuperſtitioſa, ſed etiam quia noxia, ita quoque tenetur ſigna poſita, quibus illicitur ad nocendum, tollere, ſi aliter nocumentum impediri nequit.

Dixi (ſed ſine nouo maleficio) nam propterea illa ſigna contraria, quæ fortè debent poni, ſolùm poſſunt eſſe, vel bona, vel indifferentia, Veneficium, v.g. ſit huiuſmodi. Si Venefica te tangat, tu morbo inficieris, & paulatim tabeſces, at ſi illam tu repercurias, impedietur morbus. Dico, te poſſe repercutere, quia repercuſſio eſt res indifferens; nec enim repercuſſio eſt nouum maleficium.

Id enim clarè docet Sanchez *lib 2. ſum. cap.* 41. *n.* 21. Tandem, inquit, licet etiam ſignum poſitiuum contrarium apponere, dummodo ſit ex ſe licitum, aut indifferens ad pactum illud cum dæmone initum, reſcindendum, v.g. ſi dæmon eſſet pactus cum malefico ſe nociturum, niſi maleficiatus poſtea ſe ſignet cruce, aut lauet corpus, licebit huic ſe ſignare, aut lauare non intentione ſanandi poſitiuè eo medio, aut opera dæmonis, ſed ſolo animo tollendi ſigni, & pacti nocendi diſſoluendi. Hæc Sanchez citans Suarium, Leſſium, Syluestrum, Delrio.

Obiicies primò. Leſſius *loc. cit. n.* 48. docet, poſſe tolli, vel poni dicta ſigna ad hoc, vt ceſſet nocere dæmon, non verò docet, poſſe, ad hoc vt dæmon poſitiuè det ſanitatem: at in exemplo à nobis allato, potuit euenire, vt illa repercuſſio fuerit ſignum non ſolùm ne dæmon proſequeretur nocere, ſed etiam, vt poſitiuè afferret ſanitatem: ergo illam ego ponere non poſſum; directè enim tunc vellem ſanitatem à dæmone poſitiuè illam conferente.

Reſpondeo. Huic obiectioni ſic diſertè ſatisfacit Caſtro

Digitized by Google

ſtro Pal. *t.3.tr.27.d.11.n* 8. Negari non poteſt, (inquit) poſſe Maleficum deſtructionem illius ſigni ad vnum finem dirigere (intellige tu ad deſinendum nocere) & non ad alium (intellige, & non ad ſanitatem poſitiuè conferendam) concedo igitur (ſic habet *n.* 10.) nemini licitum eſſe vti ſignis a dæmone datis eo fine, vt dæmon excitetur ad fidem ſeruandam, vel ſanitatem concedendam. An bene poterit illis ſignis vti, vt tollatur dæmonis incentiuum, quod habebat ad nocendum. Quod autem dæmon deſtructo ſigno, non ſolùm ceſſet nocere, ſed etiam concedat ſalutem, per accidens eſt intentioni deſtruentis ſignum, non enim deſtruens ſignum illam ſanitatem conſequi, deſtructione prætendit. Hæc Caſtrop. quæ eſt ipſiſſima doctrina Sanchez modò iam allata.

Ob. ſecundò. Eſto illa poſitio ſigni contrarij ſit tantùm, vt, eo ſigno poſito, dæmon deſinat nocere. At poteſt euenire, vt ea poſitio ſigni non ſit ſolùm pacti prioris deſtructio, ſed ſit nouum pactum, ob quod dæmon nocere deſinat, ergo tunc eſſet nouum maleficium.

Reſpòndeo. Nouum pactum non poteſt iniri, niſi ex noua conſenſione duorum, atque adeò niſi deſtruens ſignum conſentiat. At ipſe nullatenus conſentit, ſolùm enim intendit prioris pacti diſſolutionem, & nihil prætetea. Adde primò, non conſueuiſſe dæmonem, pro noua paciſcenda conuentione, rem bonam, imò nec regulariter rem ex ſe indifferentem adhibere; ſemper enim aliquid vani ſaltem admiſcet.

Adde ſecundò. Cùm mihi non conſtet, hoc eſſe nouum pactum (pactum enim non deſtruitur nouo pacto, ſed ſolùm recedendo, ab ipſo) cùm non conſtet, inquam, hoc eſſe nouum pactum, ad ſummum dubia res erit, quare quærendum reſtaret, quid in dubio hoc faciendum eſſet? Id quod iam ſubdo.

Inquires enim. Licebítne ponere eiuſmodi contrarium ſignum, quando omnibus expenſis dubium eſt, an talis ſigni poſitio ſit maleficium, atque adeò nouum pactum; Lauare enim ſe, ex Sanchez citato; vel repercutere, ex Leſſio cit. clarè non ſunt maleficia. Sed quid, ſi ſit, v. g. lauare ſe cum aqua benedicta, vel dicendo quædam verba, de quibus dubitetur, an ſint vana, vnde dubitetur, an illa lotio, vel percuſſio ſit nouum maleficium?

Reſpondeo, Leſſius *l.c. nu.*40. inclinat, licere, ſed cum proteſtatione non conſentiendi pactui fortè nouo: Similiter, inquit, non licet, ſi res ſit dubia, non enim licitum eſt vti remedio ſuperſtitioſo, aut de quo dubium eſt, an contineat tacitam dæmonis inuocationem; hoc enim eſt, ſe exponere manifeſto periculo ſuperſtitionis; niſi fortè id fiat cum expreſſa voluntatis contrariæ proteſtatione. Hæc Leſſius.

Verùm abſolutè nunquam licere, docet Sanch. *loc. cit.* his verbis: *Addit Leſſius, ſi dubium ſit, an id ſignum ſit ſuperſtitioſum, non licere, niſi fortè præmiſſa contraria voluntatis proteſtatione. Sed nec hoc modo audeo id approbare.* Hæc Sanch. dumtaxat; vbi vides nullam hìc ab ipſo rationem afferti, vnde illud non approbet. Affert tamen Caſtrop. *l. cit. num.* 10. qui huic ſententiæ Sanchez adhæret, & ſic habet: *Bene aduertit Sanchez, ſi dubium ſit, an medium, quod aſſumitur ſuperſtitioſum, aut illicitum ſit (quouſque dubium deponas) te non poſſe illo vti, quantumcunque proteſteris nolle vllam cum dæmone ſocietatem habere, quia hæc proteſtatio non vincit dubium, neque purgat malitiam, quæ in illo eſſe poteſt.* Hactenus ille.

Ego in praxi ſententiam Leſſij libens amplecterer. Et ratio eſſe poſſet, quia ſemper in eo dubio eſt caput, vnde dubium deponere facilè queam, qua depoſitione habita, concedit ipſe Caſtropalaus. Nam quando eſt dubium, an hæc res, quæ adhibenda eſt, ſit ſuperſtitio, nécne, iudicandum practicè eſt, non eſſe ſuperſtitionem, quia prius eſt, rem eſſe indifferentem, immò, & bonam ex ſe, & deinde eſt, ſeu ſuperuenit, eſſe malam ex pacto cum dæmone; ergo donec oſtendas, ſuperueniſſe pactum, ſemper poſſidebit indifferentia, vel bonitas. Cùm ergo nemo poſſit, vel debeat deiici à ſua poſſeſſione per ſuperueniens dubium, vt latè diximus *lib. 1. cap. 3. per totum*, præualebit in caſu noſtro negatio ſuperſtitionis, atque adeo deponetur dubium.

Dixi (amplecterer) nam abſolutè tunc amplectar, quando eam tu, re maturiùs expenſa, ſapiens lector excipies.

De pœnis contra prædictos, déque eorundem abſolutione.

14. Contra diuinatores, ſortilegos, &c. ſi hæreſim externam non committant, nullæ ſunt pœnæ in iure latæ, niſi fortè ferendæ: nam ſi ſuperaddatur hæreſis, erit excommunicatio lata in Bulla Cœnæ, de qua ſuo loco dictum eſt; pœnæ autem à Iudicibus inferendæ ad noſtram tractationem minùs pertinent, de quibus nihilominus lege Farinacium *de hær. q.* 181. *à num.* 55. alióſque ab ipſo citatos.

15. Quoad abſolutionem: ſi cum hæreſi formali, & externa adiuncta ſit culpa prædictorum, ille ſolus poteſt abſoluere, qui poteſt hæreſim, de quo *ſuprà, cap.* 1. §. 8. ſatis vidimus; Si hæreſis intermiſſa non fuerit, quælibet adoratio dæmonis, pactum, commercium, ſuperſtitio, & quodcunque aliud, quod hæreſim formalem externam non contineat, poterit abſolui à quolibet ordinario Confeſſore, niſi tamen aliqua ex his in Diœceſi ſint ab Epiſcopo reſeruata: ita plures apud Dian. 1. *par. tract.* 5. *reſol.* 8. cum Bulla Cruciatæ, & ſine illa *p.* 3. *tr.* 4. *reſol.* 143. vide etiam *p.* 4. *tr.* 4. *reſol.* 140. De abortu eſt quædam peculiaris diſpoſitio, de qua dicam *l.* 6 *cap.* 1. §. 4. *n.*8. Ratio eſt, quia, cum hæc omnia, licèt grauiſſima ſcelera, non ſubiaceant excommunicationi latæ ſententiæ, non ſunt Summo Pontifici reſeruata, huic enim nullum crimen regulariter reſeruatur, niſi ratione excommunicationis, vt diximus *in noſtro opuſc. de confeſſ. lib.* 1. *c.*7. §.1. *n.*1. Nec ſunt ex iure reſeruata Epiſcopo, quia, vt *ibidem* diximus, nulli caſus vel excommunicationes ſunt hodie Epiſcopo in iure reſeruatæ; Remanet igitur, vt niſi in aliquo loco peculiari reſeruatione afficiantur, liberè poſſint ab ordinariis Confeſſoribus remitti: multò magis virtute Bullæ Cruciatæ: ita Diana, *l. c.* & Eſcob. *in ſum. tract.* 7. *exam.* 4. §. *pœnitentiæ Confeſſ.* Nec obſtat reſeruatio DD. Inquiſitorum, nam hanc eſſe ſolùm pro externo foro habes apud Dianam, alióſque apud ipſum.

§. III. *De Sacrilegio.*

1. SActilegium propriè eſt ſacræ rei læſio, ſeu violatio. Ita S.Th. 2.2.*q.*99.*art.*1. lege Suar. *to.*1. *de Rel. tr.* 3. *lib.* 1. alióſque paſſim. Dico (propriè) nam frequenter quælibet irreligioſitas, hoc eſt, irreuerentia contra Deum, quæ eſt genus ad omnem culpam Religioni genericè ſumptæ oppoſitam, dicitur ſacrilegium: ſic idololatria, pactum cum dæmone, ſuperſtitio, & alia ſimilia peccata ſacrilegia latè nominantur. Propriè igitur ſacrilegium ſolùm reſpicit rerum ſacrarum violationem: Quæ res ſacræ, hoc eſt, ea omnia, quæ lege diuina, Eccleſiaſtica ad cultum Dei ſunt deſtinata, quia ad tria communiter reducuntur, nempe ad perſonas ſacras, ad locum ſacrum, ad res ſacras, ideo triplex ſacrilegij genus conſtituitur, quodlibet ſuas ſpecies continens, vtique ſpecialiter in confeſſione aperiendas; cùm teneamur, vt diximus *lib* 2. *Method. Confeſſ. cap.* 1. §. 9. *num.* 59. confiteri ex Tridentino ſingulas ſpecies, & ſingula numerò peccata.

Sacrilegium circa perſonas ſacras: remiſſiuè.

2. Perſonas ſacras, hoc eſt, vel vitæ ſtatu per votum, vel ſacro Ordine Deo peculiariter deſtinatas, quatuor modis, atque adeò quatuor ſpeciebus ſacrilegij, offendere potes; Primò, per violentam manus iniectionem, de qua agitur, cùm explicatur excommunicatio: *Si quis ſuadente.* Secundò, per vſurpatam iuriſdictionem,

perſonas Eccleſiaſticas ad Iudicium ſæculare trahendo, vel iiſdem vectigalia imponendo, de qua re agi ſolet *in tractatu de immunitate perſonarum Eccleſiaſticarum*. Tertiò, per rapinam & furtum, de quibus *in tractatu de Reſtitutione*, & nos quæ ſufficiunt *l. 2. Method. conf. cap.* 8. §. 2. explicuimus. Quartò, per actiones venereas, de quibus in ſexto Præcepto diſſeritur, quæque nos breuiter *ibidem c. 7. §. 5. à num.* 30. attigimus, quantum ſcilicet neceſſarium pro Confeſſoribus indicauimus; quibus tamen adde ſequentem reſolutionem.

3. Nudiustertius Græcus Sacerdos vxoratus, quæſiuit à me, An ipſe ſi aliam à ſua cognoſceret, præter adulterium, contraheret peccatum ſacrilegij ex eo, quòd ſacro Ordine initiatus contra caſtitatem peccaret. Reſpondi, ſi Sacerdos Græcus in ipſa ordinatione votum hoc nullo pacto emittit, nequaquam contrahere. Ratio fuit, quia ideo Sacerdos ſacrilegium, turpibus vacando, contrahit, quia ſiue explicitè, ſiue implicitè in receptione ſacri Ordinis emittit votum Caſtitatis, ſéque hoc pacto ſacrum reddit, id quod non eſt, ſi voti obligationem ſecludamus: ita Caſtro Pal. *l. c. p. 3. §. 2. n. 2. circa finem*: ſed Sacerdos Græcus nullum eiuſmodi votum, vt ſupponimus, emittit, ergo, &c. Dicere enim eum certò emittere votum non tangendi alias præter vxorem, eſſet gratis loqui, & ego ab aliquibus huiuſmodi Græcis id ſciſcitatus, nihil certi habere potui, quare ſi tibi Sacerdoti Græco idem dubium ſit, an à te id votum emiſſum fuerit, te votum non obligat, vt vniuerſim de votis dubiis *ſuprà, lib. 1. cap. 3. §. 7. v. Votum*, notauimus.

Nec obſtat primò, hoc apud Græcos æſtimari paſſim ſacrilegium. Nec obſtat ſecundò eiuſmodi Sacerdotes, vxore extincta, aliam ducere nullatenus poſſe. Nam ad primum reſpondeo æſtimari latè ſacrilegium propter grauem circumſtantiam, non propter ſpeciei diuerſitatem. Ad ſecundum, non poſſe aliam ducere ex vi præcepti prohibentis in Sacerdote Bigamiam, non ex vi voti, &c.

4. Hanc reſolutionem quidam Doctor minùs approbauit: aſſerebat enim Sacerdotem Græcum ſtatui Sacerdotali addictum multò magis ſuum ſtatum per fornicationem, etiam abſtrahendo à voto, coïnquinare, quàm per pollutionem, ſeu effuſionem ſeminis polluatur Eccleſia benedicta, quamuis non conſecrata: ergo ſaltem ex hoc capite ſacrilegè ſe gerit. Confirmabat primò, quia per Aragonium 2. 2. *q.* 88. *art. 7. ad finem*. & Henriquez *l. 5. c. 5. n.* 6. Religioſus fornicans non ſolùm debet confiteri fornicationem & votum abſolutè, ſed etiam votum ſolemne profeſſionis, quia à Religioſo non læditur votum quomodocunque, verùm etiam ſtatus Religioſus: ergo cùm à Sacerdote Græco lædatur ſtatus Sacerdotalis, idem erit dicendum.

5. Sed reſpondi, verum eſſe ab eiuſmodi Græco commaculari ſacrum Sacerdotis ſtatum, at intra latitudinem eandem, quâ Chriſtianus lædit ſuum ſtatum hominis baptizati, id eſt, hominis participantis Sacramenta à Chriſto Domino inſtituta; ſed quia non adeſt votũ, non eſt læſio aduersùs aliam peculiarem virtutem Religionis, ſed ſolùm eſt notabiliter grauior: cùm ergo circumſtantiæ etiam notabiliter aggrauantes non conſtituant diuerſam ſpeciem, (vndè non ſint ſpecialiter ex probabili ſententia confitendæ) ideo nec in caſu noſtro noua ſacrilegij ſpecies enaſcetur. In violatione Eccleſiæ non eſt mirum inueniri ſacrilegium, quia ſpecialis & expreſſa prohibitio facta in honorem loci ſacri transfert illam turpem actionem ad nouam ſpeciem: quam prohibitionem ſpecialem in Græco Sacerdote non inuenimus. Ad confirmationem reſpondeo, Aragonium & Henriquez ideo putaſſe Confeſſori aperiendum (in caſu, de quo loquuntur) ſtatum Religioſum, quia putauerunt circumſtantias notabiliter aggrauantes eſſe clauibus ſpeciatim ſubiiciendas, quam nos ſententiam non ſequimur.

Sacrilegium circa loca ſacra: remiſſiuè.

6. De hoc item ea, quæ ad ſufficientem cognitionem pertinent, alibi meliùs diſputantur. Tripliciter enim circa loca ſacra ſacrilegij labem quis contrahit. Primò, ſi eum, qui refugium inuenit in loco ſacro, violenter, vel per fraudem extrahat ab eo loco; Secundò, ſi in iiſdem ſacris locis ſtrepitum forenſem vel mercaturam adhibeat; Tertiò, ſi quis venereas actiones in iiſdem locis exerceat, de prioribus agitur *in tractatu de Immunitate*: de tertio *in ſexto precepto*; de quo nos *in Meth confeſſ. lib. 2. cap. 7. §. 5. à num.* 35. ſatis multa diſſeruimus.

Sacrilegium circa res ſacras.

7. Cùm variæ ſint res ſacræ, variæ & erunt huius ſacrilegij ſpecies. Quatuor enumerat S. Thomas 2. 2. *q. 99. art.* 3. Primò, Sacramenta. Secundò, vaſa ſacra, ſanctas Imagines, Reliquiáſque Sanctorum. Tertiò, ornamenta Eccleſiæ & miniſtrorum eius. Quartò, bona temporalia Eccleſiaſtica in ſuſtentationem Eccleſiæ miniſtrorum deputata. Scriptura ſacra, ſacræque cæremoniæ ad ſecundum caput reduci commodè poſſunt. Qui igitur malè, & irreuerenter erga hæc ſe gerit, ſacrilegè peccat, quia irreuerentia illarum in Deum, qui in iis ritè, & ſacrè colitur, tandem redundat.

8. Duo hîc ſunt notatu digna. Primò: An qui conculcat ſacratiſſimam Euchariſtiam ſit propriè ſacrilegus? Ratio dubitandi eſt, quia ſacrilegium eſt rei ſacræ, hoc eſt, rei Domino deputatæ violatio: At Euchariſtia non eſt res Domino deputata, ſed ipſemet Dominus: ergo eiuſmodi conculcatio erit quidem atrox irreligioſitas, non verò propriè ſacrilegium. Reſpondeo. Communis ſententia ſentit eſſe propriè ſacrilegium, ita Caiet. 2. *2. q. 99. art.* 1. *&* 3. *dub.* 6. Leſſius *lib. 2. loc. c. c. 46. dub.* 3. *n.* 16. aliique: quia Euchariſtia, licèt Deum Dominum contineat, eſt tamen ſignum gratiæ ſanctificantis; eſt enim Sacramentum: quare prædicta iniuria non videtur facta ſeu exercita immediatè circa ipſum Dominum (cùm ipſe ibi ſit inuiſibilis) ſed irrogata ipſi ſigno viſibili Deum ſignificanti, & continenti.

9. Secundò. An quælibet bona Eccleſiaſtica læſa conſtituant ſacrilegium? Reſpondeo nequaquam: ſed ſolùm ea, quæ aliquo modo ſacra ſunt, atque in Dei cultum ordinantur: Hæc ſolent eſſe bona, quæ deſtinata ſunt ad Eccleſiæ ſeruitium, & ad eius miniſtrorum, vt tales ſunt, ſuſtentationem. Quare alia bona patrimonialia, vel quocunque alio ſæculari titulo poſſeſſa ab Eccleſiaſtico, cùm non ſint verè ſacra, locum hic non ſortiuntur.

10. Quid, ſi quis ſibi retineat legata vel hæreditates, & ſimilia Eccleſiis pro dicto ſeruitio relicta, contrahítne præter malitiam iniuſtitiæ, malitiam ſacrilegij dum non ſoluit? Reſpondeo cum Caſtro Pal. *l. c.* §. 2. *num.* 1. contra Valent. & Leſſ. *ibid.* citat. ſolùm iniuſtitiæ, quia donec Eccleſia ea poſſideat, non ſunt ſacra: antea enim ſolùm videntur remotè deſtinata ad Eccleſiæ ſeruitium, quæ remota deſtinatio non videtur eſſe ſatis ad rem propriè conſtituendam.

11. Quid, ſi quis Decimas non ſoluat? Reſpondeo cum Caſtro Pal. *ibid.* nec hunc fore propriè ſacrilegum, ſed tamen præter iniuſtitiam incidere in peius crimen, nempe in irreligioſitatem, ſeu irreuerentiam immediatè contra Deum: ita idem *ibid.* Ratio eſt, quia ſolutio Decimarum eſt ordinata in recognitionem ſupremi dominij Dei, ergo eas negans, omittit Deum recognoſcere, quod eſt nolle exhibere cultum Deo debitum: ſicuti ſi quis iuſſus legitimè aliquo actu Deum venerari, illum venerari negligeret.

An temporis violatio conſtituat aliquando ſacrilegium propriè dictum.

12. Vno verbo. Tempus éſtne obiectum ſacrilegij? v. g. qui die feſtiuo, vel tempore Quadrageſimæ, &c. peccaret, contraheréne ſpeciem ſacrilegij? Reſpondeo, de hac re me dixiſſe *in opuſc. Meth. Confeſſ. lib.* 2. *cap. 7. §. 5. num.* 40. vbi reſolui non contrahere: addidi tamen contrahi non rarò poſſe culpam irreligioſitatis

contra

contra reuerentiam Deo debitam, vt ſi comœdias, vel ludicra ſpectacula die Veneris Sancto celebrare, v.g. quis velit. In hoc enim facto non ſolùm eſſet ſcandalum populi, ſed etiam irreuerentia erga Chriſti Domini Paſſionem.

An voti violatio ſit Sacrilegium.

13. Vouet quis ieiunium, v.g. ſi id non exhibeat, eſtne Sacrilegus? Reſpondeo ita videri pleriſque apud Valent. 2. 2. *d.* 6. *quæſt.* 15. *p.* 1. *initio.* Ratio eſt, quia eo ipſo, quòd res voto dicata Deo eſt, Deo eſt deſtinata: ergo ſi violetur, ſacrilegè violatur. Sed certè probabilius eſt cum Suarez *tom.* 1. *de Rel. tract.* 13. *lib.* 1. *à num.* 5. non ita eſſe; tunc enim peccatur quidem contra fidelitatem Deo debitam ex promiſſione, ſed non propriè cum ſacrilegio, quia nihil ſacrum violatur, ſed immediatè Deo negatur, quod promiſſum fuit. Neque obſtat per votum Deo rem deſtinari, non obſtat, inquam, quia non deſtinatur niſi in ordine ad ipſius voti excuſationem, ſolùm ſcilicet, vt res promiſſa excuſationi mandetur, non verò ipſa (donec actu Deo detur) ſit ſacra. Si quando ergo hæc infidelitas ſacrilegium, ſeu irreligioſitas ſacrilega nominatur, latè, vt in ſimili *ſuprà* dictum eſt, ſacrilegij nomen vſurpatur.

§. IV. *De Blaſphemia.*

Quid, & quotuplex ſit.

1. BLaſphemia eſt conuitium, ſeu verbum contumelioſum contra Deum: ita S. Thom 2. 2. *q.* 13. *art.* 2. eſt igitur peccatum contra reuerentiam Deo debitam, quod, An habeat paruitatem materiæ, *ſuprà, lib.* 1. *cap.* 1. § 3 diximus.

2. Alia eſt hæreticalis, vt: *Deus iniuſtus.* Id quod ſi etiam ſic mente affirmetur, non hæreticalis ſolùm erit, ſed etiam hæretica, vtraque Inquiſitori deferenda: ita Sanch. *lib.* 2. *in Dec. cap* 32. Laym. *lib.* 4. *tract.* 10. *cap.* 6. *n.* 7. Bon. *circa* 2. *dec. præc. diſ.* 3. *quæſt.* 8 *p.* 1. Alia eſt ſimplex, & quidem quadruplex: Enuntiatiua, vt: *Ad Iniuriam Dei volo hoc efficere.* Deteſtatiua, vt: *Pereat Deus, maledictus ſit Deus, diſpliceat Deo.* Irriſoria, vt: *Vah, qui deſtruis Templum Iſraël.* idemque erit, ſi nominentur irriſoriè membra Chriſti Domini pudenda. Iuratoria, quando ſcilicet cum blaſphemia quis iurat, Vt: *Pereat Deus, ſi ita non eſt, vel erit, &c.*

3. Rurſus blaſphemia committitur, vel aliquid demendo à Deo, Sanctiſve, vel aliquid iiſdem addendo. Demis, ſi dicas, Deum non eſſe omnipotentem, non miſericordem, non prouidentem, Sanctos non eſſe in gloria, &c. Addis, ſi dicas Deum eſſe crudelem, Sanctos eſſe impudicos, &c. Siue autem addas, vel demas ex intentione inhonorandi Deum, ſiue ſine tali expreſſa intentione, quia tamen ſic addendo, vel demendo verè inhonoras illis verbis Deum, blaſphemus eris; & quidem puto eadem ſpecie blaſphemiæ, cùm vterque modus ſit tandem, & reſoluatur contra Dei reuerentiam: ita colligitur ex Caſtro Pal. *tom.* 1. *diſ.* 2. *de tent. & p.* 2. §. 2. *n.* 5. licèt deinde contrarium ſentiat *num.* 6.

4. Denique, alia eſt in Deum, alia in Sanctos, alia in cæteras creaturas, ſiue rationales, ſiue irrationales: aduertendo, vt ſit blaſphemia, illa, quæ iacitur in Sanctos, vel cæteras creaturas, debere ſemper redundare in Deum: ſi quis enim vel dicat, vel imprecetur malum tempeſtati, ſeu ventis, certè, ſi præſcindat ab eo, quòd hæc referantur ad Deum tanquam ad Creatorem ipſorum, iniuriam non Deo, ſed ipſis creaturis faciet, vt mox clariùs explicabitur.

5. Atque hinc vides, cur torquere conuitium in Sanctos, ſemper ſit blaſphemia, non autem ſemper in alias creaturas: quia nimirum Sancti ſemper referuntur, ſeu apprehenduntur referri ad Deum, ſiue vt ipſos glorificantem, ſiue vt ipſorum amicum: non ſemper creaturæ cæteræ. Nam propterea qui maledicit patri, v.g. impius quidem erit contra reuerentiam debitam patri ex quarto præcepto, & aliquando contra Charitatem eiuſdem, ſi ex animo aliquod malum ei deſideraret, vt mox explicatiùs dicam: at non erit irreligioſus in Deum contra præceptum hoc, de quo agimus.

Denique blaſphemia quæcunque ioco prolata regulariter eſt mortalis, ex Sanch. *lib.* 2. *cap* 32. *n.* 41. Caſtro Pal. *tract.* 17. *d.* 2. *p.* 2. §. 2. quia adhuc ſic prolata vergit in diminutionem Diuini honoris. Dixi (regulariter) nam ſi talis eſſet iocus, vt omnibus expenſis nulla diminutio Dei honoris appareret, (quod raro eſſe poſſe mihi videtur) certè mortalis blaſphemia non eſſet, quia blaſphemia verè non eſſet, quippe cui deeſſet blaſphemiæ eſſentia: & de hoc rariſſimo caſu intelligi debet Valentia 2. 2. *d.* 1. *quæſt.* 13. cùm docet blaſphemiam ioco prolatam non eſſe blaſphemiam.

Blaſphemia denuntianda.

6. Quatuor hîc nota. Primò, blaſphemias hæreticales eſſe Inquiſitoribus, vt modò innui, ab audientibus denuntiandas, iuxta regulas denũtiationis, de quibus alibi ita Sanch. *loc. cit. num* 37. ſimplices verò Iudici Eccleſiaſtico, vel ſæculari, nam ita præcipiunt decreta Iulij Tertij, & Pij Primi, quæ tamen decreta, quoad ſimplices blaſphemias, propter deſuetudinem obligare nequaquam videntur. Vide Caſtro Pal. *cit.* §. 4. *n.* 3.

Correctio Blaſphemi.

7. Secundò, nota audientem blaſphemiam non teneri blaſphemantem increpare, niſi periclitetur honor Dei, qui rarò nunc inter Fideles periclitatur: ita Sanch. *ib. num.* 46. Immò increpare blaſphemantem non expedit, dum feruet ira, quia is irritaretur magis: Correctio igitur fraterna debito loco, & tempori reſeruetur.

Modus confitendi blaſphemias.

8. Tertiò pro praxi Confeſſariorum, quoad blaſphemias, à nobis dicta *in noſtro opuſc. de confeſſ lib.* 2. *cap.* 1. §. 1. recolantur, vbi reſoluimus omnes blaſphemias eſſe eiuſdem rationis, ſiue in Deum, ſiue in Beatam Virginem, ſiue in Sanctos, &c. Addo nunc varias blaſphemias in Deum, variáſque in Sanctos, &c. non differre ſpecie. Vnde ſatis eſt in confeſſione dicere, *toties blaſphemaui.* Ratio eſt, quia omnes ſpecificantur à contumelia, quæ Deo infertur. Excipe blaſphemiam hæreticalem, illa enim ſuperaddit, vt modò dixi, peccatum infidelitatis, ſi aderit error intellectus, vel peccatum contra præceptum de externa confeſſione Fidei, ſi ſolùm ea fuerit verbalis, &c.

Diſcrimen inter blaſphemiam, & maledictionem.

9. Quartò, quia ſæpiſſimè indignatio blaſphemantis eſt ſolum contra homines, ideo mihi placet regula Layman. *lib.* 4. *tract.* 10. *cap.* 6. *num.* 12. quæ eſt huiuſmodi: *Si pœnitens neget affectum indignationis ſuæ, erga Deum directè ſe extendiſſe, ſed ſolùm aduerſus hominem, vel iumentum, cui iratus fuerit, tunc Confeſſarius attendat ad verba, quibus homo vſus fuit; ſi enim ſecundùm ſe diuini honoris diminutionem nullam exprimunt, non cenſenda eſt blaſphemia, neque mortale peccatum; ſin autem verba tali, aut tali modo prolata ſint, vt contumeliam Dei, aut Sacramentorum ſignificent, videlicet per mille Sacramenta, per ſeptem Sacramenta, perdat te Dei Chriſma, conſeri debent blaſphemiæ, dummodo homo attenderit ad vilipenſionem Dei, aut rei ſacræ, quæ talibus verbis exprimuntur, ſæpe autem eiuſmodi verba blaſphema proferunt inaduertenter, ac materialiter tantùm, non attendentes, quid ſignificent, tum verò excuſantur à grauitate peccati propter imperfectionem cognitionis ac voluntarij, modò interim conentur peruerſam eiuſmodi conſuetudinem deponere.* Hæc Layman.

10. Vbi nota, ſi blaſphemia ſit ſine relatione ad Deum, ſolùm contra creaturas rationales, vel irrationales contorqueatur, propriè vocari maledictionem, & vt dictum eſt; communiter eſſe culpam venialem,

quia

quia tamen poteſt aliquando eſſe mortalis, idque contra charitatem, ideò clariùs hoc tribus dictis ſic explico.

11. Dico enim primò, quando maledicitur diabolus, raro eſſe peccatum mortale, quia ſemper ſolet maledici, vt author malorum, & vt Dei inimicus, quo pacto, abſtrahendo ab impatientiæ impetu, ne veniale quidem eſt.

12. Dico ſecundò, quando maledicuntur homines, & optantur eis mala, vt: *Poſſis crepare, occidi*, &c. communiter eſſe veniale; quia nec maledicuntur vt aliquid Dei, neque deſideratur deliberatè, vt illis eueniat illud malum; ſi tamen deliberatè deſideraretur, eſſet peccatum odij contra charitatem proximi, graue vel leue iuxta grauitatem vel leuitatem mali. Audi quid Eſcobar *in ſumma, tr. 1. exam. 3. c. 6. n. 26.* in hanc rem afferat: *Aſſoles interdum in amicos indignari, vt filios, famulos, vicinos: interdum in inimicos. Cùm ex inimicitiæ affectu maledicta prodeunt, plerunque cum plena intentione feruntur: eàm autem in amicos rariſſimè ex intentione exoriuntur, ſed ſolùm ex perturbatione, ebrietate, &c. vnde lethalia peccata non erant, ſi interrogeris mox poſt prolationem maledicti, num intendas filios, aut famulum à diabolo arripi? Reſpondebis: minimè planè. Fateor quoſdam tam immoderata paſſione perturbari ſolere, vt etiam illo inſtanti, vel filios intendant deperire: id quod prudentiæ Confeſſarij diligenti examine relinquo.*

13. Dico tertiò. Si maledicuntur animalia, arbores, &c. ſi hæ res ſint proximi, & ex odio ipſius hoc dicatur, & cum animo, vt verè pereant illæ res, eſt ſimiliter peccatum odij contra proximum: id quod tamen raro ſolet communiter euenire, & ſolùm in caſu, quo, vt offendas Dominum, eius rebus malum deprecaris. Quòd ſi res illæ noſtræ ſint, tametſi ex animo deſideraretur vt eueniat eis malum, ſolùm erit veniale, quia odium eſt circa res noſtri dominij.

14. Dico quartò: Quando maledicitur dies, hora, locus, ventus, ignis, pluuia, eſſet mortale, ſi maledicerentur, quatenus illis Deus, vt mediis vtitur ad nos puniendos, vel periculum ſit, ne indignatio ſit contra Deum: at quando neutrum ex his adeſt, non eſt mortale, quia indignatio non eſt contra Deum. Quòd ſi redundet in parentes, vt quando dicitur; Maledicta hora, quâ mei parentes me ediderunt, eſſet contra pietatem, ſeu obſeruantiam, grauiter, ſi deſideraretur illis malum, vel notabiliter pietas erga parentes læderetur; leuiter, ſi neutrum.

Iam verò quoniam aliqua verba ſunt certò blaſphema, alia certò non ſunt, alia denique ſunt dubia: de ſingulis claſſibus aliquot exempla, ad claritatem, more noſtro, ſectandam, ſubiiciamus.

Verba certò blaſphema.

15. *Abnego Deum*, vel *Crucem*, vel *Sacramenta*, vel *Chriſma, quod fronte percepi: Non credo in Deum: Mal grado habbia i Dio*, id eſt, *malum Deo contingat: A diſpetto di Dio: Non eſt poteſtas in Deo: Deum tædeat, vel diſpliceat: Velit nolit Deus: Pœniteat Deum*, vel *Sanctum Petrum: Pereat Deus: Amittant Sancti vitam.* Doct. citati, aliiq́ue *ſparſim.*

Maledicta omnia in Deum, vel Sanctos, immò & in creaturas quaſcunque, ſi ad Deum referantur modo dicto *num. 4.*

Vituperia in Deum, Sanctos, res ſacras: huc ſaltem reducuntur illa, *Abnego Sanctum Petrum, Sanctum Paulum, Apoſtolos, & ſimilia.*

Laudare Deum obſcœnis verbis, quia id ſpernere potiùs eſt in actu exercito, & irridere, quàm laudare.

Iurare per pudenda Chriſti: Dicere meretricem Virginem, vel ad iniuriam Virginis. Intelligitur enim ex communi loquendi vſu de Sanctiſſima Deipara.

Iurare ſeriò per falſos deos verè, vel falsò, vel iurare per creaturam ſiſtendo in ea tanquam in infallibili veritate: quod poſterius vix inter Fideles vſu venire ſolet.

Denique dicere dæmonem, ſanctum, vel omnipotentem, ex Ioſeph. Aug. *in breui notitia, 1. præcep. Dec. num. 14.* vel puellæ amaſiæ propriè tribuere nomen Deitatis, ex Thom. Sanch. cit. *num. 34.* Apertè enim hæ ſunt blaſphemiæ, quia fit commune creaturis, quod proprium eſt Dei. Dixi loquendo de amaſia (propriè) nam ſi non ex animo ſignificandi, quod verba ſonant, ſed per hyperbolen ſic quis loquatur, perperam quidem loquetur, verùm ex probabili tandem ſententia, non peccabit ex hoc blaſphemiæ capite, mortaliter: ita Lorca apud Dianam *p. 5. tr. 5. reſolut. 3. fine.*

Verba certò, vel ſatis probabiliter non blaſphema.

16. Qui dicit; *Volo hoc facere, quamvis graue peccatum, vel Dei offenſa ſit*, licèt grauiter peccet, non blaſphemat, quia niſi in Dei contumeliam expreſsè id faciat, nihil addit, vel aufert à Deo. Ita Bonac. *loco cit. p. 2. n. 9.*

Maledicere vento, tempeſtati, pluuiæ, beſtiis, &c. non eſt blaſphemia modo explicatu *num. 13.* maledicens homini, licèt, ſi animo malum illi exoptes, pecces contra charitatem, vt *ibidem, num. 12.* vidimus; non tamen blaſphemas, quia communiter ea maledicentia ad Deum non refertur.

Hoc verum eſt, ſicut Euangelium, vel *ſicut Deus verus eſt*, non eſt blaſphemia. Ita Azor. Medin. Bonac. *n. 13.* contra Suarium, & Sotum apud eundem Bon. quia communiter non æquiparatur veritas creata cum increata, ſed ſolùm indicatur ſimilitudo quædam, quoad conformitatem cum obiecto.

Iuramentum per intemeratam Virginem non eſt blaſphemia, ita Sanch. *l. c. num. 32.* contra Sotum & alios, quia nec eſt execratorium, nec ſignificantur pudenda Virginis, ſed ſolùm adducitur in teſtem Virginitas Deiparæ, ſeu Deipara vt Virgo.

Iuramentum falſum non eo ipſo, quod eſt falſum, ſeu periurium, eſt blaſphemia. S. Thom. *2. 2. q. 13. art. 3. ad 2.* Quamvis enim prierans falsò adducat Deum vt teſtem, vnde & peccet, non tamen blaſphemus eſt, qui nihil demit, additve Deo in eius conuitium. Nec ſic iurans petit (ſicuti putat Caſtro Palaus *t. 3. diſp. 2. de uirt. &c. p. 2. §. 3. n. 9.*) vt Deus firmet falſitatem, ſed ſolum cum temeritate profert enuntiatiuè illud falſum à Deo confirmari, non autem optatiuè.

Dicere in euentibus: *Sic tandem fato futurum erat*, non eſt blaſphemare, ſic Sanch. *loc. cit. num. 35.* quia per hæc verba non affirmatur fato Gentilium regi vniuerſa; ſi id enim intenderetur affirmari, ſanè hæreticalis eſſet blaſphemia; ſed ſignificatur neceſſitas conſequens circa euentus à Deo præmiſſa. Dicere: *O Fides Dei! ò Sanctus Deus! ò Virgo ſanctiſſima!* cum tali homine, non eſt blaſphemia, quia indignatio ſolùm fertur contra hominem, at contra Deum nihil.

17. Verba contra Deum in ebrietate, vel phræneſi, vel ex inaduertentia orta ex inueterata conſuetudine, blaſphemiæ nequaquam ſunt; Malitia enim blaſphemiæ, ſicut & periurij, atque hæreſis requirit procedere ab homine, qui actu ratione vtatur, neque enim quis contumelia rationabiliter afficitur ex conuitio dicto à Pſytaco: ita Vaſq. Turrian. apud Layman. *lib. 4 tr. 10. c. 6. a. 2. & 3.* aliiq́ue. Vide quæ dixi *in noſtro opuſc. method. Confeſſ. lib. 1. cap. 3. §. 3. num. 25.*

Afferre verba aliqua Scripturæ ſacræ ad confirmandam facetiam, ſi non ex contemptu, nec tam ſæpe fiat, vt contemptum ſapiat, vel non eſt blaſphemia, ſed venialis quædam irreuerentia, ex Villalob. apud Dian. *p. 5. tr. 5. reſol. 3.* vel ſi admittis paruitatem materiæ in blaſphemia, erit hæc materia leuis: ſic idem *ibi.*

Verba dubiè blaſphema.

18. Multas eſſe blaſphemias ſolùm ex praua intentione dicentis, modò dictum eſt. Hæ ergo dubiæ, & incertæ vocari poſſent, & ex dicta intentione, ecquales tandem

ſint,

ſint, colligendum. Sed nos hîc aliud quærimus, An ſcilicet aliqua externa verba, quæ non clarè, ſed dubiè ex ſe videntur continere Dei contumeliam, ſint cenſenda continere.

19. Placet autem mihi illa regula: Quoties aliqua verba poſſunt accipi pro blaſphemia, & pro non blaſphemia, debere pro non blaſphemia accipi. Ita Lazarus, aliique, quos citat, ſequiturque Bonac. *loc. cit. p.2.n.12.* & colligitur ex Caſtro Pal. *tom.3. diſp.2. de tent. Dei, &c. p.2. §.3. num.6.* Ratio eſt, quia verba in dubio, nunquam ſunt accipienda, vt ſonent delictum; nunquam enim præſumitur delictum, niſi de ipſo clarè conſtet. Hoc igitur poſito:

20. Dubitatur primò de illis verbis: *Renego talem,* Italicè *Renego al tal,* vel *Santo de tal,* &c.

Reſpondeo, ſi per illud (talem) intelligis, vel indicas Deum, quis dubitet eſſe blaſphemiam? et puto niſi ſignanter Deum, vel Sanctos notes, te non incidere in blaſphemiam. Ratio eſt, quia ex praxi communi video, ideo Fideles dicere: *Renego talem,* & non *renego Deum,* quia effugere volunt ſe contumelioſè cum Deo agere. Sanè vſus viliorum percrebruit in Sicilie, vt in grauibus indignationibus dæmonem vocent ſanctum, quam eſſe apertè blaſphemiam modò diximus: Sunt autem aliqui melioris conſcientiæ, qui ſic proferunt: *Santo Dia,* ſeu *Santo Diantani,* aiuntque ſe ideo ſic dicere, quaſi ſeſe cohibentes, ne diabolum ſanctum vocent: hos ergo non peccare peccato blaſphemiæ (abſtrahendo à conſcientia aliquorum erronea) ego, & aliquot docti à me conſulti indicauimus. Pari modo qui in Italia dicunt: *Al diſpetto di Di,* vel *rinego Di,* non blaſphemant, quando eo modo proferendi videntur ſe velle cohibere à nominando Deo, quem ebnegare, vel deſpicere nolunt: adde regulam dictam *num.* 19. ſi tamen ſignatè intelligant Deum, tunc non eſt dubium blaſphemiam committere: atque de hoc ſolùm caſu loquitur Bonacina *circa 1. dec. prac. diſp.1. quaſt.8. p.2. num.11.* dum ait: *Al diſpetto di Di,* eſſe mortalem blaſphemiam, quia ipſe ſcripſit in eo loco, vbi per proprium idiome verba communiter dimidiata proferuntur, & vbi per illud, Di, verè intelligitur Dio, id eſt, Deus.

21. Dubitatur ſecundò de his: *A diſpetto di quel becco che mi ſoſtiene al mondo: Poter di Dio: Puo far Dio: Al coſpetto di Dio.* Reſpondeo, præciſa contumelioſa proferentis intentione, has non eſſe blaſphemias: nam prima poteſt non minùs in homines cadere, quàm in Deum, cùm etiam homines hominem ſuſtentent præbendo alimenta: ſic Bonac. *num.* 12. Secunda non negat Dei potentiam, nec illam conuitiatur, vel irridet, ſed ſolùm enunciat: ſic idem *num.*8. Tertia potiùs fatetur homines eſſe coram Deo, quod verum eſt, quàm proferat contumeliam: ſic idem *n* 9. Recole regulam *n.*19. dictam: Quod ſi quis ideo hoc vltimum proferat, vt oſtendat ſe veritatem dicere ad eum modum, quo veritas dici coram Deo debet, iuramentum erit, non blaſphemia.

22. Dubitatur tertiò de verbis blaſphemiæ ſub conditione, in hunc modum, dictis: *Non credo Deum,* ſeu: *Abnego Deum, ſi ita res non eſt: Deus eſt iniuſtus, ſi te non percuſſero.* Reſpondeo, mihi, & Salazario apud Sanch. mox cit. videri hæc non eſſe blaſphemias, licèt videatur Thomæ Sanchez *loc. cit. num.*24. & Caſtro Palao *loc. cit. §.4. num.* 5.

Ratio noſtra eſt, quia non eſt ſenſus, vt Thomas putat, quaſi fides mea, vel iuſtitia Dei dicatur dependere à veritate rei creatæ, vel à futuro euentu, quo pacto certè eſſet blaſphemia: Sed ſenſus communiter eſt in hunc modum: Sicut eſt mihi certum (ex Dei gratia) me non receſſurum à fide, ita certum eſt quod aſſero; & ſicuti certum eſt Deum non eſſe iniuſtum, ita certum habeo, à me te fore percutiendum, ita, inquam, per ſimilitudinem modò *num.* 16. dictam, non per æquiparantiam. Neque per eiuſmodi verba me offero, vt ſi res ita non ſit, Deum renegem, vt putat Caſtro Palaus: abſit, nam ex dictis, ſic colligo ſenſum horum verborum: Abnego fidem, ſi res ita non eſt, ſed eſt impoſſibile (vt ego iudico) cum gratia Dei, quòd fidem abnegem; ergo impoſſibile eſt, quòd res ita non ſit. Eam igitur certitudinem huic rei dare, ſed per ſimilitudinem pronuntio, quam certitudinem profiteor habere conſtantiæ in mea fide.

23. Dubitatur quartò, de iuramento per Dei, vel Sanctorum vitam. Reſpondeo mihi videri cum Deciano allato à Caſtro Pal. *loc. cit. n.*6 quod & eidem Caſtro Pal. Azor. aliiſque ab ipſo cit. non importare blaſphemiam. Ratio eſt, quia non eſt, ſaltem certò, ſenſus, quod amittat Deus, vel Sancti vitam, ſi ita non eſt. Quo pacto eſſet ſine dubio blaſphemia, ſi quidem enuntiarentur Deus, vel Sancti quaſi ſubiecti amiſſioni vitæ. Sed ſenſus eſt ſimilis illi legitimo iuramento, *Viuit Deus,* id eſt, ſicut Deus vitam habet, ſic (per ſimilitudinem, quam toties diximus) verum eſt, quod dico. Confirmo: nam qui iurat, per vitam patris ſe aliquid facturum, hunc ſenſum facit, ſicut meus Pater viuit, illumque viuere firmiter volo, ita firmiter hoc, quod promitto facere intendo.

24. Confirmo ſecundò. Qui per vitam Dei, vel ſui Patris iurat, ſi interrogetur, an iniuriam illis facere velit, pernegabit, quia tota ſua intentio eſt oſtendere firmitatem ſui dicti, vel promiſſionis, & nil præterea. Confirmo tertiò. Ille qui ſic dixit, Æneid.9. *Per caput hoc iuro, per quod Pater antè ſolebat,* explicuit Patrem iuraſſe ſolitum per caput, ſeu per vitam Filij, oſtendens amorem, quo Pater filium proſequebatur, illum enim, per quem iuramus, amamus & reueremur: in tali igitur modo iurendi ne implicitè quidem contumelia includitur: pari igitur modo in iuramento per Dei, vel Sanctorum vitam.

Quartò, certùm eſt illud iuramentum, quo vtitur Deus Gen.... *Per memetipſum iuraui,* eſſe venerandum, nec ſolùm licitum: ergo etiam potuiſſet Deus iurare per vitam ſuam, cùm æquivaleat illi: cur ergo homo non poſſit iurare per ſemetipſum, & per vitam ſuam, & conſequenter per vitam ſui Patris; & præterea, cur illud iuramentum, quo vtitur Deus, non poſſit cum reuerentia imitari creatura, dicens, per vitam Dei? Dic, amice Lector, nónne idem eſt *per Deum* iurare, quod eſt per omnes licitum, ac iurare *per vitam Dei?* nil enim aliud eſt vita Dei, niſi Deus ipſe: ſi ergo licitum eſt iuramentum, blaſphemia nequaquam erit.

25. Dubitatur quintò, an nominare, ſeu iurare per membra honeſta Chriſti Domini, vel Sanctorum, vt per capillos, per caput, per oculos, Sanctorum, vel Dei, id eſt, Chriſti, ſit blaſphemia? Reſpondeo cum Sanchez *loc. cit. num.* 29. non eſſe, quia ea membra nominando, nihil additur Deo, vel Sanctis, nihil tollitur; nec ea nominare in vllam vergit Dei contumeliam: ſi tamen irriſoriè, vel contumelioſè nomines, blaſphemabis, vt ex ſe patet, & meritò id ſolum reprehendunt ſacri Canones *c. ſi quis* 22. *q.*2. *n.*1. Authentica, *Vt non luxuriantes homines, coll.* 6.

Hinc non eſt blaſphemia, dicere ex indignatione contra hominem, vel iumenta: *Corpo di Dio, con voi: Al Sangue di Dio: Sacramenta Dei, ò vulnera Dei:* ita idem Sanch. *num.* 30. quia tota indignatio eſt contra eas creaturas, vt ſupponimus, & ex alia parte, nomine Dei, Chriſtum, qui Corpus habet, & Sanguinem intelligere ſemper Chriſtiani, niſi expreſsè Deum notare velint, præſumuntur. Quamvis ergo prædicta verba in ea indignatione effundere ſit peccatum irreligioſitatis contra ſecundum præceptum: *Non vſurpabis nomen Dei fruſtra,* vnde rectè abſterreri ab huiuſmodi loquutionibus debent fideles, tamen non niſi tunc peccari venialiter docet meritò Leyman, *lib.4. tr.10. cap.6. num.*8. citans Cajet. Arm. Sanch. Valent. Suarium, cùm indignatio tota feratur, vt dicebamus, contra creaturas. Si autem ex ira, & paſſione in Deum talia verba proferres, eſſet blaſphemia, quia in actu exercito ſignificaretur, Deum indignationem mereri, & certè ſumma eſſet blaſphemia, aduerſus Deum iraſci, ex Caſtro Pal. *l.c. n.*7.

De

De pœnis blaſphemorum, dèque eorundem abſolutione.

26. Nullæ pœnæ ſunt in iure contra meros blaſphemos latæ; Ferendæ autem à iudice, quænam ſint, pertinet ad forum externum examinare, id qood ſatis eruditè facit Caſtro Palaus *tom.3.diſp.2.de tent.p.*2.§.5.

27. Abſolutio blaſphemiæ hæreticalis cum errore intellectus perenda eſt ab eo, qui hæreſim abſoluere poteſt, de qua te nos *ſuprà,cap.* 1.§.8. ſatis diſputauimus.

At blaſphemiæ quæcunque quantumvis attociſſimæ, ſed non continentes hæteſim formaliter, hoc eſt, quamvis contineant vetba hæreticalia, non tamen cum errore mentis interno aſſentientis, poſſunt abſolui in foro conſcientiæ à quocunque Confeſſario ordinario, niſi in ea Diœceſi ſint ſignatè reſeruatæ. Ratio huius Doctinæ eſt ea, quam diximus cum *de Maleficy abſolutione* tractauimus, *ſuprà,cap.*6.§.2.*num.*15. nam propterea hîc repetenda nequaquam eſt; lege item Diaoam *part.*1.*tr.*5.*reſol.*7. & turſus *p.*3.*tract.*4.*reſol.*143. & *p.*4.*tract.*4.*reſ.*240. Ego enim quieſcere tantiſpet appeto.

FINIS LIBRI SECVNDI.

Laus Deo, Beatiſſimæ Virgini, ac Beato Aloyſio.

LIBER TERTIVS.

DE SECVNDO DECALOGI PRÆCEPTO.

Non aſſumes Nomen Dei tui in vanum.

PECVLIARIS, & germana tractatio ſecundi Præcepti eſt ea, quæ actus bonos, vel prauos circa honorem Deo debitum ſuſcipit explicandos. Ideò enim iubetur Dei nomen non eſſe in vanum aſſumendum, ne is congruâ reuerentiâ defraudetur. Quoniam verò propter connexionem materiarum, pleraque de eadem in primo præcepto ſunt diſputata, ſupereſt hîc ſolùm de Iuramento, Adiurationéque Iuramento affini, ac de Voto diſſerere; iis enim, ſi ritè ea nuncupentur, obſeruentúrque, honore Deus afficitur; ſecùs, contrà.

CAPVT PRIMVM.

De Iuramento in communi.

§. I. *Quid ſit Iuramentum.*

1. EST inuocatio diuini teſtimonij ad faciendam fidem; ita S.Thom. 2.2.*q.*89.*art.*1. Aliquando autem explicitè affertur Deus in teſtem, vt quando iuratur, per ipſum Creatorem: aliquando verò ſolum tacitè, vt quando iuratur per creaturas, referendo ad Deum, modo explicando *infrà*, §. 3. & vtroque modo perinde eſt iuramentum, quia in vtroque Diuinum teſtimonium inuocatur.

2. Poteſt item huiuſmodi Dei inuocatio exhiberi verbo, nutu, facto, mente. Verbo, vt ſi ore proferas, dicendo, v.g. *Iuro per Deum hoc ita eſſe, hoc me facturum.* Nutu, vt ſi tibi dicatur: *Iures per Deum*, tu verò oculis vel capite annuas. Facto, vt ſi cui offeratur iuramentum cum Libro Euangeliorum, ipſe verò illum tangat, eo enim ipſo, etiamſi nihil proferat, iurare cenſetur. Idem euenit, ſi ſe ſcribat ſcripturæ iuriſiurandi formam continenti; propria enim ſubſcriptio: ipſiſſimum eſt iuramentum.

Mente denique, vt ſi quis intra animum ſuum iuret. Quare ſi quis ſe aliquid facturum mente ſic ſpondeat, obligabitur in foro conſcientiæ, ex virtute Religionis, quia iam inuocat Deum in ſuæ ſponſionis confirmationem: licèt, vt in foro externo conſtet, (vtque item conſtet alteri parti acceptanti, vnde irreuocabilis ex vi iuſtitiæ promiſſio fiat) neceſſarium ſit aliquod ex tribus dictis externis ſignis.

3. Rurſus aliquando verus Deus inuocatur, aliquando à Gentilibus, falſus; & hoc poſterius verum iuramentum non eſt, quia diuinum teſtimonium nequaquam inuocatur. Vnde ſequitur promittentem quid ſub iuramento Dei falſi, ſolùm teneri ex conſcientia erronea, quia putat ſe verè iuraſſe; at ſi errorem deponeret, aduerteretque ſe Deum verum in teſtem non adduxiſſe, minimè teneretur ex vi iuramenti, ſed ſolùm ex vi promiſſionis, ſeu fidelitatis humanæ.

Quòd peccatum ſit cooperari cum iuraturo per falſos deos, dicam mox §.5.*n.*7. & per occaſionem innui *ſuprà*, cum de maleficio *lib.*2.*c.*1.§.2.*n.*7.

4. Quid ſi quis iuraret *per hæc Euangelia*, & deinde aduerteret illum non fuiſſe Librum Euangeliorum, ſed profanum, ſed papyraceum, ſed ligneum, ad libri formam edolatum? Reſpondeo hunc verum nuncupaſſe iuramentum, ſiquidem error fuit materialis, dum interim ipſe intenderet per vera Euangelia iurare. Non ſic fuit modò in Ethnico, qui ita iurauit per Iouem, vt per verum Deum, quem ipſe non cognoſcit, iurare nullatenus intenderit; ſi enim intendiſſet, ac ſub Iouis nomine verum Deum, licèt imprudenter, inuocare voluiſſet, certè verum emiſiſſet iuramentum, eique omnino ſtare, etiam errore depoſito, debebit.

5. Sed hinc oritur quæſtio frequentiſſimæ praxis. Iurat quis *per fidem ſuam, in veritate certò, profectò*, &c. ex prædicta conſcientia erronea putans ſe verè iurare, obligatúrne ad rem tali iuramento promiſſam, ſi doctior factus neſciat illud, quia Deum non inuocauit, nequaquam fuiſſe iuramentum.

Reſpondeo, hac in re certum eſt primò, ſi is ſciuit in illis verbis non inuocari Deum, ſed ſolam propriam fidem

dem, vel veritatem humanam, exiſtimans hanc temporalem ſufficere ad legitimum iuramentum, obligationemque inducendam, certum, inquam, eſt, hunc verè non iuraſſe, vnde depoſito errore, ad nihil deinceps ex vi iuramenti teneri: ſic Suar. *tom.2. de Rel.lib.1.cap.13.num.15.* Ratio eſt, quia hæc nunquam fuit Dei inuocatio.

6. Certum ſit ſecundo, cum Sanch. *lib.3. in Dec.cap.2. num.7.* ſi non adfuit talis error, quo putauit propriam fidem ſufficere ad iuramentum, protulit tamen ea verba, non exiſtimans per illam proferri verum iuramentum, ſed nec exiſtimans verum proferri, certum, inquam, ſit non efficere iuramentum, atque adeo ad nihil ex vi ipſius obligari. Ratio eſt, quia ad verum iuramentum non ſatis eſt efferre verba dumtaxat, ſed oportet poſitiuè velle iurare, hoc eſt, Deum inuocare; id quod in hoc caſu ſupponimus non adeſſe.

7. Supereſt ergo propoſitum dubium, ſi per illa verba intendat quis, exiſtimétque ſe iuramentum efficere, an verum efficiat, & conſequenter, quacunque adueniente cognitione, an ad illud obſeruandum conſtringatur. Dico doceri abſolutè à Sanchez in hoc caſu fieri verum iuramentum, quia in ea intentione verum iuramentum efformandi, clauditur virtute relatio ad Deum; velle enim efficere verum iuramentum nihil aliud eſt, niſi, Deum velle inuocare. Si ergo non excluſit poſitiuè talem relationem ad Deum, conuincitur ad Deum retuliſſe, quia verum voluit concipere iuramentum.

8. Sed certè huic doctrinæ, niſi accedat diſtinctio conſentire non poſſum. Si enim is ſciat, quid ſit iurare, & velit iurare, procedit hæc doctrina, quia tunc habet vim ratio Sanchez. At ſi neſciat, vt communiter neſciunt rudes, pueri, mulierculæ, puto per ea verba non effici verum iuramentum, atque adeo, remota conſcientia errante; illud nullam obligationem inducere.

Ratio eſt, quia, cùm hic ex vna parte neſciat quid ſit iurare, neſciat etiam in vero iuramento inuocari Deum: & ex alia parte, per ſua verba illum non inuocat; ergo quamuis ipſe velit iurare, non iurabit: cùm enim hæc voluntas non dirigatur à præcognitione, quâ ſciatur quid ſit iurare, verè, & efficaciter iuratoria eſſe non poteſt. Erit igitur ſolùm voluntas inefficax iurandi, immò erronea; verè enim iurare quis liberè non poteſt, niſi ex poſitiua præcognitione ſaltem confuſa, ſciat in vero iurando inuocari Deum. Vide omnino *inferiùs* cùm de voto *cap.12.§.1.num.8.*

Quid ſi quis iuret quidem inuocans, ſeu putans inuocare Deum, ſed neſciat iuramentum afferre obligationem implendi, obligabitúrne illud implere? Reſpondeo de hac re me acturum, cùm de Voto *infrà, capite 12. §. 1.*

§. II. *Iuramentorum Diuiſio.*

1. PRima Diuiſio. Aliud eſt aſſertorium, aliud eſt promiſſorium. Aſſertorium eſt, in quo iuramus aliquid ita eſſe, vel non eſſe. Promiſſorium eſt, in quo iuramus aliquid nos facturos, vel non facturus.

2. Secunda Diuiſio. Conteſtatiuum; cùm quis ſimpliciter inuocat Dei teſtimonium, Vt: *Per Deum ita res ſe habet.* Comminatorium, cùm quis alicui promittit malum pœnæ, Vt: *Per Deum te puniam*, Execratorium cùm nos ipſus, vel rem nobis charam Diuinæ vltioni ſubiicimus, ſi verum non ſit quod aſſerimus. At: *Deus me deſtruat*, vel: *Filiis meis malum accidat. ſi hoc ita non eſt.*

3. Tertia. Iudiciale, & extraiudiciale. Illud certa quadam forma, & rite coram Iudice, vel Notario exhibetur. Hoc, ſine certa forma inter priuatos. Rurſus: ſimplex, & ſolemne. Hoc conſtat certa forma, acceptaturque à publica poteſtate: Illud non item.

4. Quarta. Abſolutum ſeu purum, conditionatum, & pœnale: verbi gratia: *Iuro hoc me facturum: Iuro me hoc facturum, ſi cras tu huc veneris: Iuro me hoc facturum ſub pœna ſoluendi centum, ni fecero.* Primum ex his eſt Iuramentum abſolutum, Secundum conditionale, Tertium pœnale.

5. Quinta. Aliud eſt iuramentum, in quo explicitè inuocatur Deus, vel Diuina; Vt: *Per Deum, per Chriſtum, per Crucem, per Sanctos.* Aliud in quo implicitè, ſeu tacitè, vt cùm iuramus per creaturas, in quibus elucet Deus, vt *mox §. ſequenti* declarabitur.

6. Tacitè item inuocatur Deus, quando quis rogatus ab offerente, v. g. Crucem, Librum, vt iuret, ipſe illa tangit: item ſi interrogatus vt iurare velit, ipſe vel reſpondeat, *volo*, vel quid ſimile. Rurſus, ſi ſe ſubſcribat ſcripturæ modo dicto *ſuprà, §.1.n.2*, præterea ſi dicat, *Iuro*, vel ſimile verbum in eo loco, & circumſtantiis, vbi intelligatur per illud verbum inuocari Deum, ſeu concipi iuramentum.

Dico (in eo loco, &c.) quia ex ſe verbum, *Iuro*, cùm abſtrahat ab inuocatione Dei, & creaturæ, & à iuramento vero, ac ficto, iuramentum ex ſe non continet. His, inquam, modis tacitè inuocatur Deus, ſecùs iuramenta non eſſent.

7. Sexta. Ratione adiunctæ blaſphemiæ, id quod quatuor contingere poteſt modis. Primò, ſi iuretur per creaturam, tanquam habentem diuinitatem, Vt: *Iuro per Iouem.* &c. Huc reducitur, ſi per creaturam, ac ſi eſſet Sancta, iuretur, Vt: *Per Lutherum, Mahumetum, Dæmonem*; honorarentur enim, dum inuocarentur vt teſtes veritatis. Sic Sanchez *lib.3. in Dec.cap.2.num.11.* Secundò, ſi abnegetur fides, Vt: *Abnego Deum*, vel *Baptiſmum*, vel *Sanctos, ſi ita non eſt.* Tertiò, ſi Deus, vel Sancti pœnæ ſubiiciantur, Vt: *Deus pereat*, vel *Sanctus Petrus, ſi ita non eſt.* Quartò, ſi iuretur per membra obſcœna Dei, vel Sanctorum, &c.

An Iuramenta prædicta ſint eiuſdem ſpeciei. Remiſſiuè.

8. Præter iuramentum blaſphemum, in quo clarè apparet eſſe adiunctam aliam ſpeciem, cætera ſunt eiuſdem ſpeciei, vnde omnia periuria ex defectu veritatis, abſtrahendo ab alio ſcelere, quod admiſceri poſſet, eiuſdem ſunt rationis, nec neceſſariò in confeſſione diſtinguenda, vt dictum eſt ſatis *in noſtro opuſc. de Conf. lib.2. cap.3.§.2.*

§. III. *Norma cognoſcendi, quódnam ſit verum Iuramentum.*

1. OPeroſum eſt non rarò internoſcere, verúmne fuerit iuramentum, quod emiſiſti: Quare hæc regula dari ſolet: Si Deus, vel Diuina inuocentur in teſtes, erit ſine controuerſia iuſiurandum. Si verò inuocentur creaturæ communes, tunc demum erit iuramentum, quando illæ ad Deum referuntur.

Hæc poſterior pars regulæ ſic magis enucleatur à Sanchez *lib.3. in Dec.cap.2.num.9.* Quando iuratur per creaturas, quaſi creaturæ ſint futuri teſtes infallibiles veritatis, eſt clara blaſphemia, ſiquidem nullus præter Deum infallibilitatem teſtimonij participat. Quando verò per eaſdem iuratur, ſiſtendo in ipſis, adhibenturque tanquam fallibiles teſtes, iuramentum non erit, quia iam Deus non imploratur. Quando denique in ipſis non ſiſtitur, ſed in teſtes adducuntur, vt aliquid, in quo Deitatis lux relucet, tunc vtique erit verum iuramentum.

2. Sed ecce iterum difficultas, ecquánam ratione in ipſis non ſiſti dignoſcere valeam? Sit hæc regula. Quoties iuratur per creaturam, quæ aliquam inſignem habet dignitatem à Deo, & in qua excitatur peculiaris quodammodo in nobis memoria Dei, vel eius attributorum, tunc fit relatio ad Deum, conſtatque verum iuramentum, ſecùs non ita. Quoniam igitur, ſi iures per barbam, per capillos, per tuum equum, per aërem, per ignem, per vitam talis, nullum nominando, per fidem tuam, nobilis, vel boni viri, &c. iuras per res, in quibus peculiari modo non emicat Deus; ideo iuramenta vera non emittis: contrà, ſi iures per Euangelium, per Beatos, per

Sacramenta, per Sanctiſſimam Virginem, per Crucem Sanctam, &c. iuras per res, in quibus Deus, eiúſque Sanctitas nitet, ideo vera concipis iuramenta. Huic reducitur, ſi creaturis addas in obliquo Deum, vt: *Per ignem Dei, per hunc aërem*, &c. illa enim explicita Dei nomenclatura, ipſum inuocari probat.

3. Aduerte tamen ex alio capite oriri poſſe, vt non fiat iuramentum, etiamſi Deum, vel Diuina proferas, nimirum, quia illa non inuocando, ſed enuntiando, vel alia ſimili ratione à iuramento aliena compellas; v. g. ſi ſic dicas: *O corpus Dei! ô Fides Dei!* cum tali homine: *Hoc quod dico eſt Euangelium: Coram Deo ita eſt: Deus ſcit: Deus videt ita eſſe: Maledicti illi nummi quos habeo: Tot Angeli me aſſocient, quot nummos tu habes: Sicut Chriſtianus, ſicut Sacerdos, ſicut Religioſus, ita res eſt, &c.* ſi, inquam, ſic dicas, non iuras, quia ſolùm enuntias te eſſe contra illum iratum, tuum dictum eſſe verum inſtar (non quidem æquè) Euangelij, te eſſe coram Deo, nummos, non verò te, eſſe maledictos, Angelos te eſſe aſſociaturos, te eſſe Chriſtianum, &c.

4. Verùm, enim verò alia ſubemergit moleſtior difficultas: nam plura efferuntur iuramenta, quæ, an referantur ad Deum, valdè dubitatur, Vt ſi iurem, *per Animam meam, per Conſcientiam, per Fidem, per Cælum, per vitam meam, vel mei Patris, occidar, ni ita res ſit*; dubium enim eſt, an hæc ad Deum referantur: quare inueſtigandum erit, an prædicta vera ſint iuramenta? Rurſus, quia incertum non rarò eſt, an etiam illa verba, quæ Deum, vel Diuina manifeſtè continent, inuocent Deum, an ſolùm eo modo, quo diximus *n.* 3. enuntient, ideo dubia etiam erunt iuramenta, v. g. ſi dicas: *Non credo in Deum, ſi ita non eſt*, non conſtat, an ſolùm enuntiatiuè, an etiam inuocatiuè appelletur Deus vt teſtis. Simile eſt etiam illud; *Coram Deo ita eſt, &c.*

5. Hinc ergo laborant nobiles Doctores, Sanc. Caſtro Pal. citati, Layman *lib. 4. tractat. 3. capit.* 2. Azor. *p. 1. lib.* 11. *c.* 2. in percurrendis iuramentorum formulis, quò videant, quæ certò iuramenta, quæ certò non talia ſint iudicanda. Cùm autem eæ formulæ penè ſint innumerabiles, iuxta varias variarum regionum loquendi conſuetudines, nimis prolixum earum catalogum exſcribere, cum exigua certè vtilitate, nituntur: præterquam quòd tractationem dilucidam in tanta varietate formularum exhibere nequaquam poſſunt. Nos igitur hanc regulam efformemus:

6. Per quæcunque verba etiam perſpicuè Deum continentia, multò magis dubiè, emittatur iuramentum, erit omnino & ſemper in foro conſcientiæ ad intentionem iurantis attendendum, ſi velimus deprehendere, an verè iuratum ſit. Vel enim (quæcunque tandem verba proferantur) intendit quis primò poſitiuè inuocare Deum, vel ſecundò poſitiuè non inuocare, vel tertiò, (ſiuè quia non aduertit, ſiuè quia neſcit) præſcindit ab eiuſmodi inuocatione, hoc eſt, nec intendit, nec non intendit inuocare. Partitio videtur adæquata, continet enim contradictoria, & præciſionem ab ipſis. Iam ſi primum; certò erit iuramentum, vt ex ſe patet: ſi ſecundum, certò iuramentum non erit, vt fatentur communiter Doctores, Sanch. *l. c. n.* 1. Laym. *lib. 4. t. 3. c. 1. n.* 3. citans Suar. Maldonum, alioſque; licèt enim ego dicam: *Iuro per Deum*, ſi nolim per hæc verba Deum vt teſtem mei dicti implorare, vtique non implorabo, niſi valdè materialiter, ſicuti ſi Pſytacus à Magiſtro edoctus eadem verba proferret; Certè in Sicilia ignobiles Viri vnoquoque verbo (*par Dio*) iurant, quis autem dicat eos ignobiles verè iurare, cùm nec ipſi aliquando ſciant, quid ſignificet illud (*par Dio*) videtur autem ex ſua notione ſignificare *per Deum*. Denique ſi tertium, certò item iuramentum non erit, quia non inuocat Deum. Cùm enim hic abſtrahat ab inuocatione, clarè apparet inuocationem non exhibere.

7. Dices, at tacitè inuocat, ſi verba iuramentum continentia voce proferat. Reſpondeo, id prorſus negari; aliud enim eſt tacitè inuocare Deum, aliud materialiter ſolùm vocetenus proferre verba iuratoria. In priore modo eſt tacita inuocatio, quia, licèt non expreſsè, ipſe tamen Deus imploratur, de qua re dictum eſt *c.* 2. *n.* 5. at in poſteriore, ne tacita quidem inuocatio interuenit, quia nullo modo imploratur Deus.

8. Dices ſecundò: At ſic decipies eum, qui à te iuramentum expoſcit, ſi dum verba iuramentum certò ſonantia is petit, tu, aliud mente intelligendo, verè non iures. Reſpondeo, verè tunc in foro conſcientiæ non iurari, quia non inuocatur Deus, certum eſſe: cæterùm, an liceat propter tertij damnum, quem tunc decipis, ſic æquiuocare, alia quæſtio eſt, de qua *infrà, c.* 3. 6. 2.

9. Dixi *n.* 6. (in foro conſcientiæ) nam in foro externo, ſi verba continentia certò iuramentum protuliſti, reum te iuramenti pronuntiabit iudex: liberabit verò ab omni obligatione, ſi tua verba illud certò non protulerint: Quòd ſi dubium ſit, an protulerint, innui *ſup. lib.* 1. *c. 3. §. 7. v. Iuramentum*, qua ratione ſit iudicandum.

10. Iam verò, pro Confeſſariis in foro interno hæc debet eſſe praxis; Fatetur quis ſe cum mendacio iuraſſe, per animam, per conſcientiam, per Cælum, &c. ne condemnet ſtatim Confeſſarius de periurio ſine alio examine, ſed iuxta doctrinam datam interroget pœnitentem, An ipſe per ea verba intenderit iurare, vel inuocare Deum, vel ſe iuxta conſuetudinem grauiter obligare (id enim eſſet implicitè verum afferre iuramentum) vel quid ſimile: ſi abnuat, vel dicat ſe ab his præſcidiſſe, non erit periurium, ſi annuat, erit. Vnum tamen aduerte, quando pœnitentes confitentur ſe iuraſſe per Deum, per Sanctiſſimam Virginem, per que ſimilia clarè ad Deum relata, vel ſi ſint viri culti, dicant ſe mendaces cum iuramento fuiſſe, interrogandos non ampliùs eſſe, an intenderint Deum inuocare; niſi enim ſint planè rudes, ſciunt ſaltem in confuſo ſe ſic inuocaſſe Diuinum teſtimonium; cæterùm, ſi aliqua mulietcula hæc verè neſciret, eam non peccaſſe fatendum eſſet, prout in pari caſu diximus *c.* 1. *n.* 8.

§. IV. *De conditionibus Iuramenti.*

1. TRes conditiones habere oportet iuramentum, quas iuramenti comites appellant Doctores, Veritatem, Iuſtitiam, Iudicium.

Veritas.

Veritas in eo conſiſtit, vt iurans aduertat, ſeu bona fide putet, verum eſſe, quod iureiurando affirmat, ſiue rem præſentem affirmet, ſiue præteritam, ſiue futuram, v. g. ſi iures Petrum heri eleemoſynam dediſſe, nunc velle dare, cras daturum, debes ſaltem moraliter ſcire ita eſſe, & fore. Veritas ergo non tam ſumitur ex ipſo obiecto, ſeu re iurata materialiter, quàm formaliter ex ipſo animo iurantis; contingit enim ſæpe, rem non ita eſſe: vt ego ſine dolo, & facta ſufficienti diligentia inquirendi veritatem, deliberatè iuro, ſed tamen, quia ita eſt in cognitione mea, iuramento non deeſt Veritas. Dico (deliberatè) excuſatur enim quis à mortali, ſi perfecta deliberatio defuit, vt eſt vniuerſalis doctrina in ſimilibus actibus humanis.

2. Vnum nota, non ſolùm iuramentum promiſſorium eſſe de re futura, ſed poſſe etiam eſſe de eadem re futura ipſum merum aſſertorium: ſic Sanch. *l.* 3. *in Dec. c.* 4. *n.* 2. id quod contingit, quando quis nihil promittit; ſed ſolùm aſſerit rem ita eſſe futuram: vt ſi quis iuraret, cras futuram fore ſolis eclypſim, is certè id aſſereret, non promitteret. Pari modo poſſem iurare, me cras eleemoſynam largiturum, ſine promiſſione, ſed ſub ſimplici propoſito, aſſerendo nimirum me nunc certum eſſe de mea futura voluntate eleemoſynam largiendi, quo pacto eſt merum iuramentum aſſertorium: nam ſi adderem præterea promiſſionem largiendi, tunc ſanè eſſet promiſſorium.

3. Porrò, qui ſic per merum aſſertorium iurauit rem futuram, obligatúrne eandem facere, ſicuti ſi iuraſſet per promiſſorium? Reſpondeo, æquè obligari, ſiue res

ſub

ſub rigoroſa obligatione iurata ſit, ſiue ſolùm ſub ſimplici propoſito. Ita Caſtr. *t. 3. tr. 14. d. 1. de iur. p 2. n. 6.* citans Suar. *de rel. t. 2. l. 1. de iur. c. 9. n. 7.* Vide eundem Caſtr. *l. c. d. 2. p. 1. n. 3.* Sanç. *l. 3. in Dec. c. 6 n. 6.* vide, an ſit ſibi contrarius *ibid. c. 1. n 2.* Et huius rei ratio eſt: quia iuramentũ in ratione iuramenti, etiam præſcindendo a promiſſione, ſemper ſuper rem iuratam cadit, quare in Dei reuerentiam ad illius rei executionem (ne falsò Deus in teſtem ſit adductus) iurantem aſtringit.

4. Petes denique, An defectus veritatis ſit ſpecie morali diuerſus in iuramento aſſertorio, ab eo qui eſt in promiſſorio? Reſpondeo, videri diuerſum; ibi enim innocatur Deus vt teſtis veritatis, hic vt fideiuſſor promiſſionis. Inſtas, ergo deberet pœnitens explicare in Confeſſione, an peccauerit iuramento aſſertorio, an promiſſorio; ad quod tamen illum *ſuprà*, §. 2. n. 8. non aſtrinximus. Reſpondeo, nec nunc aſtringimus abſtrahendo ab iniuſtitia, vel alio peccato, quod admiſceri poſſet: idque ſaltem ex opinione probabili, quia vtrumque iuramentum, qua tale eſt, reſoluitur tandem in inuocationem diuini teſtimonij, quod iniuria afficitur. Dico (ex ſententia probabili) nam ſcio Caſtro Pal. *loco cit.* contrà ſentire, quem, ſi placet, lege.

Iuſtitia.

5. Iuſtitia in eo conſiſtit, vt id quod iuratur, honeſtè, & ſine peccato iuretur; ſic Doctores citati, & paſſim; hîc enim Iuſtitia non ſumitur ſtrictè pro virtute reddendi vnicuique ſuum, ſed latè, iuxta illud: *Oportet me implere omnem iuſtitiam.* Qui ergo aliquem, v. g. infamaret cum iuramento, dicens: *Iuro per Deum hunc eſſe adulterum*, iuramentum iuſtitia carens Confeſſori ſpecialiter (præter infamiam) aperiendum, committeret: & ratio eiuſmodi ſpecialis culpæ eſt, quia ſumere Dei teſtimonium tanquam medium ad iniquè agendum, præſumptio eſt, & irreuerentia contra Deum.

Quare etiamſi ille adulter eſſet occultus, vnde iuramento non deficeret veritas, atque adeò illud propriè periurium non eſſet, quia periurium propriè vocatur à Doctoribus illud, cui deficit veritas; tamen etſi periurium latè, quod ab iiſdem appellatur propriè iuramentum temerarium, quia in illo temerè adducitur Deus ad iniquam actionem confirmandam, nempe in caſu dicto, ad proximum infamandum. Quid, ſi iniqua actio ſit ſolùm venialis, v. g. *Iuro per Deum hunc mendacia officioſa dixiſſe?* hæc enim actio detractionis venialis eſt. Reſp. fore iuramentum venialiter temerarium. Ita Caſtr *ibid. p. 5. n. 4.* aliíque *ibid.* cit. Ratio eſt, quia ſicuti grauis eſt irreuerentia Deum adducere tanquam medium ad iniquè mortaliter agendum; ita leuis, ad leuiter.

6. Atque ex hac ratione deduco affirmantem ſe eſſe adulterum, v. g. vel velle inimicum occidere, &c. déque hoc cum iuramento, vt ab aſtantibus credatur, ſe gloriantem, committere quidem crimen mortalis iactantiæ, ſed non temerarij ex defectu iuſtitiæ: ita apud Caſtr. *ibid. n. 6.* Suar. *t. 2. de Rel. tr. 2. de Iur. lib. 1. c. 3. n. 6.* & alibi apud Sanc. *lib. 3. in Dec. c. 4. n. 31.* Ratio eſt, quia in hoc caſu iuramentum non aſſumitur, vt medium ad peccandum, ſeu ad grauiùs peccandum, immò nec inuocatur Deus vt teſtis ſit peccati, ſed ſolùm inuocatur vt teſtis veritatis, ad infundendam credulitatem in animos audientium, quæ credulitas, cùm non ſit ex ſe peccatum, iuramentum non aſſumitur vt medium ad peccandum.

Iudicium.

7. Iudicium conſiſtit in eo, vt adſit cauſa neceſſaria, ſiue vtilis, ſiue pia ad iurandum: irreuerenter enim Deum implorares, ſi nulla cauſa rationabilis ad tantum teſtimonium interponendum accederet. Huius autem conditionis defectus eſt ex ſe venialis: ſic Doct. cit. paſſim, ſi quidem poſita veritate, & iuſtitia, non irrogatur grauis Deo irreuerentia per ſolum dictum defectum; ex ſe, inquam, nam cæterùm, ſi inde naſcatur grauis negligentia, vnde non inquirantur legitimè neceſſaria ad nuncupandum iuramentum, erit mortale ob periculum graue falsò, vel iniquè iurandi.

§. V. *De conſuetudine iurandi.*

1. TRiplex poteſt eſſe eiuſmodi conſuetudo. Prima iurandi verum. Secunda malè, vel falsò iurandi aduertenter. Tertia iurandi malè, falsò inaduertenter.

Quoad primum, certum eſto, conſuetudinem non addere iuramento grauitatem mortalem, quia conſuetudo ad aliquem actum non poteſt, niſi eiuſdem actus grauitatem, vel leuitatem contrahere. De ſecundo, & tertio ſatis dixi *in meth Conf. lib. 2. c. 1. §. 3.* ſolùm hic tanquam in ſuo loco decernendum clariùs, An, qui conſuetudine malè iurandi laborat, peccet mortaliter, quoties illius prauæ conſuetudinis recordatur, illámque extirpare non procurat? peccet, inquam, mortaliter, peccato num diuerſu ab eo, quo de facto peierat? Affirmatiuam ſententiam docet Caſtro Pal. his verbis: *Peccas mortaliter quoties illius praua conſuetudinis recordaris, illámque extirpare non procuras: ſicut ſi domi concubinam haberes, & aduertens ad periculum peccandi, illam non remoueres, cum poſſes, & ſicut ſi obligatus eſſes reſtituere, & aduertens omitteres reſtitutionem facere, quia in his omnibus amas periculum peccandi, peccas ergo mortaliter: ita Suarez, Valentia, Petrus de Ledeſma. Sanchez, Reginaldus, Bonacina. Ratio videtur manifeſta. Quia talis conſuetudo eſt occaſio ſæpe peierandi, ergo ſi illam non procuras expellere, cenſeris velle periurium, vt in exemplis de concubina & reſtitutione aliens eſt manifeſtum.* Hæc ille.

2. Sed videntur huic doctrinæ refragari omnes illi, qui abſolutè docent conſuetudinem, ex qua quis peccauit, non eſſe neceſſariò ſpecialiter confitendam; at ſi eſſet ipſa peccatum, confitenda vtique foret: ita Suar. Reg. Bonacin. Io. Sanch. quos ſequitur, citatque Diana. *p. 1. tr. de circumſtant. aggr. reſ. 15. & 55.* certè Vaſquez *t. 4. in 3. p q. 91. art. 1. dub. 3. n. 3.* ſic habet: *Conſuetudo peccandi non eſt circumſtantia aperienda in Confeſſione, niſi quando conſuetudo illa peccandi fuiſſet ex occaſione proxima, quam ille tenetur reſecare, ſecus quando fuiſſet conſuetudo, vbi non eſt hæc occaſio; tunc enim non tenetur hanc conſuetudinem explicare; niſi à confeſſario iuſta de cauſa interrogetur.* Vides non ſemper conſuetudinem eſſe confitendam? Si autem ſemper eſſet occaſio peccandi, atque adeò peccatum, confitenda ſemper eſſet: Audi item Ioannem Sanchez *in ſel. d 9. n. 5.* *Notandum aliud eſſe habere conſuetudinem peccandi, aliud occaſionem, vt tradit Sanchez, Suarez, & communiter Doctores.*

3. Hæc Io. Sanchez: non ergo conſtat Caſtro Pal. argumentatio: Eſt conſuetudo peierandi, ergo eſt peierandi occaſio; ſunt enim hæc duo, ſcilicet conſuetudo, & occaſio quid diuerſum. Idem Io. Sanchez *ibid. n. 6. in medio*, firmans opinionem concedentem abſolutionem aſſueto peccare, addit vnum verbum, quod maximè faciet ad ſolutionem argumenti Caſtro Pal. *Igitur impertienda eſt* (inquit dictus Ioannes) *pœnitenti abſolutio volenti, & proponenti ceſſationem peccati, & nullam externam habenti occaſionem, quantumcunque conſuetudine peccato addicto* Hactenus Io. Sanchez.

4. Sed iam ex his reſpondeo directè ad rationem Caſtro Pal. & aliorum, ij qui ſententiam eius conſectantur, diſtinguendo illud: *Conſuetudo eſt occaſio peccandi*; Eſt occaſio peccandi extrinſeca, qualis eſt retentio concubinæ, vel retentio alienæ pecuniæ, & rurſus eſt voluntariè aſſumpta & retenta, nego: eſt intrinſeca, & inuoluntariè, vel certè non voluntariè aſſumpta, & inuoluntariè retenta, vt mox clariùs explicatur, concedo. Quoniam autem nos illam extrinſecam peculiari modo tenemur extirpare, non hanc, ideo ibi peccatur, non hic. Sanè omnes excuſamus à tollenda occaſione, quam quis vitare non poteſt, ita Hurtadus *de pœn. diſputation. 10. different. 13.* excuſamus, v. g. fratrem habitantem iuxta morem patriæ in eadem domo parentum cum ſorore, licèt habitatio ſit illis fortè cauſa peccandi, quia eiuſmodi

occaſio (quamvis extrinſeca) non aſt voluntariè aſſumpta? At in caſu noſtro, præterquam quòd eſt intrinſeca in ipſa anima, eſt item non voluntariè aſſumpta: ergo, &c. Minor probatur, quia qui frequenter incidit volens in culpas, non aduertit, vnde nec deliberatè vult habitum ex illa conſuetudine peccandi conſurgentem: ergo non voluntariè, nec directè, nec indirectè talem habitum recipit, retinétque: ad quodcunque enim voluntarium aduertentia opus eſt, vt *ſuprà* diximus. Quòd ſi illum habitum, v. g. peccandi reciperet, & expreſſo actu retinere quis vellet, vt maiorem facilitatem haberet in peccando, (quod certè nimia eſſet peruerſitas) nouo enim ſaltem peccato peccaret, non inficior, etiamſi actu non peccaret: at nos de tanto crimine hîc non diſputamus; ſed de eo ſolùm, quo quis non curat, ſeu negatiuè ſe habet, ad extirpandum. Præthereà, eſto adſit aliqua obligatio extirpandi dictum habitum, (qui certè non eſt ex ſe peccatum, ſed effectus peccati præteriti) ex eo, quia eſt cauſa facilitandi peccata ſequentia: tamen eiuſmodi obligatio eſt imbibita in ipſa obligatione iterum non peccandi, & cum illa moraliter confunditur; neq; enim in moralibus eſt tanta ſubtilitate agendum, vt numerò diuerſa vna ex his obligationibus, iudicetur ab alia, ſicuti è contrà iudicatur illa externa, & voluntariè aſſumpta de concubina.

5. Confirmatur, quia fragilitas, immò malitia in peccando ſunt occaſiones, & cauſæ propter quas homo peccat, ſed quia ſunt internæ, nec voluntariè per actum poſitiuum volitæ, non arguunt nouum peccatum in eo, qui remedia ſe corroborandi, ac fragilitatem, malitiámque tollendi, Ieiunia, v. g. Orationes, Sacramenta, Pietatémque frequentando, non aſſumit; & tamen ſic argumentari quaſi per eadem verba Caſtr. quis poſſet: Fragilitas eſt cauſa ſæpe peierandi, fornicandi, &c. ergo qui illam non procurat expellere, cenſetur velle periurium, fornicationem, &c. quo certè argumentandi modo nullus adhuc vſus eſt.

6. Stet igitur, puram negligentiam non extirpandi dictam conſuetudinem non eſſe nouum numerò peccatum, niſi quando expreſſo actu haberi ſeu teneri (quod rariſſimum eſt, vt dixi) ea intendatur: licèt ad illam poſitiuè pro viribus euellendam pœnitentes exhortari, atque vrgere, ne dicã cogere, Confeſſarius omninò debeat.

§. VI. *Iuramentum exigere à peieraturo, vel iuraturo per falſos Deos.*

1. CVm iuſta & proportionata cauſa non eſt id peccatum, ſiue à parato, ſiue à non parato id exigas, aſt vtique, ſi ſine cauſa etiam à parato petas, & quidem ex genere ſuo mortale: ita S. Th. 2. 2. *q.* 89. *art.* 4. Suar. Sanc. Sal. Leſſ. apud Bon. *t.* 2. *d.* 4. *de iur. q.* 1. *p.* 11. Idémque propter paritatem rationis eſt in iuramento promiſſorio, ſi illud ab eo petas, qui creditur promiſſa non obſeruaturus. Ita Suar. *t.* 2. *de Rel. lib.* 3. *de iur. c.* 14 Sanch. *lib.* 3. *in Dec. c.* 8. *n.* 8. Caſtr. *t.* 3. *d.* 1. *de iur. p.* 10. *n.* 11. Ratio poſterioris dicti eſt, quia ſic inducitur proximus ad peccatum. Ratio prioris eſt, quia iuſta cauſa excuſat à culpa, quando ab aliquo expoſcitur opus ex ſe indifferens, licèt ſciatur cum peccato illud opus eſſe faciendum; nam propterea non debes poſcere, vt infidelis iuret per deos falſos, vel vt fidelis iuret falsò ſeu temerè, ſed abſolutè vt iuret. Nonnulli vt Sanchez *in dec. lib.* 3. *c.* 8. *nu.* 23. *&* 24. & ex Hurtado Diana *p.* 5. *tr.* 7. *reſ.* 9. iudicant eſſe tantùm peccatum veniale exigere ſine cauſa iuramentum ab infideli parato, quia probabile eſt ex multis, non eſſe niſi veniale petere ab vſurario mutuum ſine cauſa: ſed certè probabilius eſt, quod diximus, ex Caſtro Pal. *l. c. n.* 6. licèt & hoc ſit etiam probabile.

2. Hinc Iudex ratione Officij, hinc Priuatus ratione ſui iuris tuendi, vel expoſcendi, hinc Imperator ratione fœderis firmandi, poterunt ab iis petere iuramentum, qui perperam iuraturi per ipſorum malitiam probabiliter creduntur: ſic Azor. *p.* 1. *lib.* 11. *c.* 11. *q.* 2. aliique cit. à Bonac. *ibid. n.* 3. *fin.* Dico, probabiliter, ſi enim ſolùm ſub dubio, etiam ſine cauſa, petere ex omnium ſententia poterunt, ſi quidem, in dubio alterum velle peierare non eſt præſumendum.

3. Sed quid, ſi quis inducat ad iurandum falſum, quod iurans putat verum, ipſe verò inducens ſciat eſſe falſum? Reſpondeo hunc mortaliter peccaturum; ſic Bonac. *ibid. num.* 3. cit. Azor. Sanch. Suar. facit enim, vt Deus re vera in teſtem falſi adducatur, quamvis iurans propter bonam fidem excuſetur.

4. In quibuſdam Ciuitatibus ſunt quædam Officia, quæ Ciuibus, non verò exteris, quanquam diu inibi per omnimodam domicilij mutationem ſint commorati, diſtribuuntur. Titius ergo, qui à teneris vnguiculis in quadam ex his Ciuitatibus educatus, credebatur à pluribus naturalis Ciuis, à pluribus autem incola, cupiebat eos, qui verum ſciebant negligere, qui autem ſibi fauere poſſent, in teſtimonium de certa ſcientia adducere: verùm, an id fieri à ſe poſſet, quantum ad iuramentum pertinebat, à me peramicè ſciſcitatus eſt; nam quantum ad cætera, quæ obſtare poterant (verè enim id erat contra iuſtitiam, ſi quidem intendebatur præferri veris naturalibus) ſibi aliunde conſuluiſſe prætextu quarundam compenſationum aſſerebat: cúmque ego negatiuè reſpondiſſem, ac modò allatam doctrinam Bonacinæ oſtendiſſem, noluit acquieſcere, aſſerens in hoc caſu non peccaturos amicos, quia verum ſe iurare putabant: non ipſum, quia nihil ipſe iurabat, vnde ergo peccati ratio deduci poſſet? Dixi culpam eſſe inductionem ad illud iuramentum, licèt ſolùm materialiter falſum.

5. Illuſtraui id exemplis allatis à de Lugo *l. mox cit.* Fac tuum fratrem ebrium eſſe, quem inducas ad contumelias graues contra communem parentem contorquendas: certè non peccabit ebrius, at in peccatum tu incides, qui mediante fratre iniurius eſſe non vereris patri: Fac te commouere infantem ad blaſphemandum Deum, vel conculcandam ſacram Imaginem. Infans, propter infirmam mentem, non delinquet; quis autem te vnquam excuſabit, dum aduertens verba illa, & facta eſſe blaſphema, ea in os, & animum infantis immittis? Fac tuum ſeruum putare hodie non eſſe diem feſtum, ſi eum tu ſine cauſa ad laborandum compellis, nonne ipſe excuſabitur, tu verò de præcepti violatione damnaberis? Hæc & ſimilia, quæ traduntur à Doctoribus apud Caſtr. *t.* 1. *d.* 1. *de leg. p.* 24. §. 2. in ea quæſtione, An ſiue excuſatis à lege, ſiue à lege non comprehenſis liceat ſubminiſtrare contra legem? vt audiuit amicus, viditque ſimilem apparere caſum noſtrum, manus non inuitus dedit.

6. Non me latet Petrum Hurtadum, quem ſequitur Diana, *p.* 5. *tr.* 7. *de ſcandalo, reſ.* 14. & Tancr. *t. de rel diſp.* 5. *de periurio, n.* 11. docere eſſe probabile, non eſſe culpam inducere teſtem ad iurandum in prædicto caſu; ſed nec me latet Ioannem de Lugo *t.* 2. *de iuſt. d.* 30. *ſec.* 3. *à n.* 21. putaſſe, eiuſmodi Hurtadi ſententiam apparenter ſolùm poſſe defendi.

7. Verùm, vt ingenuè fatear, poſt aliquot à conſilio dato menſes, ſubiit mentem meam diſparitas inter caſum noſtrum, & exempla *n.* 5. allata, quibus nitebatur tota vis conſilij mei. Ille enim homo excitando ebrium ad iniuriandum Patrem, infantem ad blaſphemandum, ſeruum ad laborandum die feſtiuo, cognoſcit eas actiones eſſe materialiter prauas, & nullo modo induere vllam bonitatem, quare eas, nec velle, nec intendere, nec conſulere poteſt. At in caſu noſtro aduertit in eo, qui modo dicto ſine proximi damno, vt ſupponimus, iurat, adeſſe bonitatem virtutis Religionis; iurare enim id, quod ſine culpa putatur eſſe verum, actus eſt Religionis. Hoc igitur bonum, ſi ex proportionata ſaltem cauſa intendat is, qui ad illud iuramentum proximum inducit, non peccabit: quod bonum formale, cùm non ſit in illis aliis actionibus, non eſt mirum, ſi in illas proximum inducere nequaquam ſine peccato poteſt. Subtilis alicui videbitur, ſed certè vera diſtinctio: vt ſi penetretur, cenſenda ſit in poſterum probabilis Hurtadi hoc modo explicata ſententia.

CAPVT

Capvt II.

De Iuramento Aſſertorio.

Ex omnibus ſupradictis diuiſionibus Iuramenti, Aſſertorium, Promiſſorium, Iudiciale propria (vt exequar in ſequentibus) indigent tractatione: cætera enim à ſeorſim dictis,& dicendis opportunam,quanta ſatis eſt, explicationem nanciſcuntur.

§. I. *De veritate requiſita in Iuramento Aſſertorio.*

1. Ne ſis periurus, certum te moraliter eſſe oportet de veritate,quam iuras.Quare ſi de illa dubitans, vel non facta ſufficienti ad veritatem indagandam, diligentia, tamen eam vt certam iuras, mortaliter peccas, quia cenſeris iurare falſum, vt ex ſe conſtat. Illud contingere poteſt, vt commodam quidem adhibueris in inquirendo ſolertiam, ſed leuiter defeceris: tunc certè ad leuitatem negligentiæ, leuis erit & culpa.

Sed in quo conſiſtit ea certitudo moralis? Dico,cùm ea poſſit conſiderari vel ex parte iurantis, vel ex parte rei iuratæ, faciliùs explicari,ſi de his ſeparatim breuiter diſputemus.

Certitudo ex parte rei iurata.

2. Id ſufficienter habetur, ſi res, de qua profertur iuramentum, ſecundùm modum, & ſenſum humanum ſumpta, ſic ſe habeat, vt profertur, v. g. ſi quis iuret ſe lautè hoc manè comediſſe,ſe vidiſſe ſtatuam marmoream lacteam, ſe ſcire Petrum eſſe iracundum, &c. non eſt neceſſe, vt lautiſſimum fuerit conuiuium, marmor verè lacteum, Petrum quocunque momento iraſci ſolere: ſed ſatis eſt, iuxta conſuetum ciuitatis morem, opiparè comediſſe,marmor ad lactis candorem accedere, Petrum identidem excandeſcere; id enim eſt moraliter lautum, lacteum, iracundum, &c.

Hinc non eſt condemnandus Parochus,ſi teſtificetur ſuum Clericum frequentaſſe toto anno Eccleſiam, cùm tamen per maiorem ſolùm anni partem diuinis Officiis aſtiterit; id enim eſt moraliter toto anno frequentaſſe. Idem dic de ſcholaſticis, ſi teſtificentur aliquem ex ſuis ſcholas ſimili modo frequentaſſe.Excipe,niſi fortè Vniuerſitatis, vel Eccleſiæ conſtitutiones requirant annum mathematicum: tunc enim non de re morali, ſed de re, pro vt adamuſſim ſe habet, iurandum eſt.

3. Excuſaui olim Sacerdotem iurantem ſe in Parochia per Hebdomadam Maiorem Confeſſionibus excipiendis operam dediſſe,iuxta Edictum Epiſcopi ſub excommunicatione latæ ſententiæ id præcipientis (vides quàm ſeuerè? Sed non iuxta Concilium Tridentinum, quod grauiſſimam hanc pœnam non adeò facilè fulminandam prudenter monet) excuſaui autem ex prædicta doctrina,quòd,licèt per aliquem diem abfuerit,moraliter tamen ſemper adfuit, vnde etiam ab excommunicatione eundem liberaui. An liberari potuerit ab excommunicatione, ex eo,quia officium,vel beneficium eiuſmodi Sacerdos non haberet,ſicut in ſimili edicto excuſatus fuiſſet à proceſſionibus: ex Bar. *in Conc Trid.* Seſſ. 25.*c.*23.*de Reg.n.*40. vel ex eo,quòd non obſtante illo (latæ ſententiæ) ex modo fulminandi, & ex conſueta acceptatione ſimilium edictorum, illa fuerit ſolùm comminatoria, aliorum eſto iudicium.Quod ſi is in alia,& non in Eccleſia Parochiali, Confeſſiones audiſſet? excuſaſſem etiam non inuitus, quia iam ſuum munus vtiliter, ſaltem per æquiualens, obiiſſet: multò magis ſi id feciſſet in ſua Eccleſia, cui fortè ſeruiebat; ei enim, eiuſque ſeruitio non cenſendus eſt Epiſcopus præiudicare voluiſſe.

4. Ad moralem item certitudinem ex parte rei iuratæ pertinet locutio hyperbolica: Iuro Petrum infinitis pollere diuitiis, à me infinito amore te diligi, innumerabiles eſſe tuos æmulos, &c. vt enim veritate non careant hæc iuramenta, ſatis eſt diuitias, amorem, æmulos, aliquo tandem modo excedere: id enim eſt prædicta eſſe talia humano more,& moraliter.

5. Atque hæc, vt ſemel dicam, locum etiam habent in iuramento promiſſorio, vt ſi tibi promittam infinitas gratias acturum, ſi mater iuret filium rixantem ſe occiſuram, vel caput fracturam; ſi vir Vrbanus, vt honore alium præueniat, iuret ſe primum non egreſſurum ex ianua, &c. Ad horum enim veritatem ſatis,ſupérque eſt extraordinaria quædam gratitudo; Punitio filij qualiſcunque; Animus qualis qualis non egrediendi: ſi quidem hæc dumtaxat per illa verba intelliguntur.

Certitudo moralis ex parte iurantis.

6. Hæc tunc adeſt ex Sanchez, mox citando, cùm iurans,iuxta ac iurat,rem ſe habere,prudenter putat,& non leui coniectura ductus,ſed certa,veriſimili,aut probabili.

Profectò illud (veriſimili, aut probabili) explicatione indiget; licèt enim ad prudenter,& ſine peccato operandum, ſatis ſit probabilitas bonæ actionis: at ad iurandum, non quælibet probabilitas, ſed ea, quæ ad certitudinem moralem faciendam perueniat, neceſſaria eſt. Explico, Probabile eſt,v.g. Sacerdotem Religioſum aliàs conſuetum quotidie celebrare, hoc manè celebraſſe: poſſum ergo ſine culpa mendacij, & prudenter affirmare eum Miſſæ Sacrificium hoc man. obtuliſſe: at non poſſum idipſum iurare, quia licèt probabile ſit, non eſt tamen certum; quòd ſi accedat dictum alicuius viri fide digni, qui mihi teſtatus ſit vidiſſe illum Sacerdotem hoc manè celebrantem, poſſem iurare, quia tale teſtimonium facit rem morali, & ſuo modo certam. Ratio autem huius doctrinæ eſt, quia ad prudenter agendum ſatis eſt certitudo, quam humana prudentia requirere ſolet: at ad iurandum requiritur inſuper ea certitudo, quæ digna ſit, cui adhærere cum reuerentia poſſit inuocatio Dei in teſtem, id quod aliquid plus, quàm quamlibet probabilitatem adeſſe debere conuincit.

7. Illud aduerte: in iudicio, & in contractibus non ſatis eſſe certitudinem moralem, quæ conſurgit ex auditu cuiuſcunque etiam fide digniſſimi, quia communiter in his non petitur (& quidem à legitima poteſtate, cui ex vi iuſtitiæ legalis,ſaltem poſito, quòd teſtificatis, reſpondere cum veritate debes) non petitur,inquam, certitudo ex auditu, qui non facit ſemiplenam probationem, ſed ex certa ſcientia, quæ facit. Ita Sanch. *in Dec. lib.* 3. *c.* 4 *n.* 13. Bon. *t.* 2. *d.* 4. *de iur. q.* 1. *p.* 3. *n.* 7. & ſic præcipitur *c. teſtes* 3. *q.* 9. Dixi (communiter) nam quando petitur informatio, perſonæ, v. g. vel vitæ, & famæ, vel ſimilium, cùm non intendatur à Iudice certitudo de viſu, ſatis eſt certitudo moralis ex auditu, ex Sanch. *ibid.* ſi quidem metaphyſica,& omnimoda de his, nec haberi, nec quæri ſolet.

8. Atque ex his rectè Hurtadus 2. 2. *d.* 173. *ſec.*15. §. 100. apud Dian. *p.*5. *tr.* 7. *de ſcand. reſ.*10. *Scholaſticus* (inquit) *volens probare curſum, ad quod eget duobus teſtibus, adhibere poteſt duos amicos, qui illum non viderunt intereſſe lectionibus, at ſatis ſibi perſuadent illum interfuiſſe: at non poſſunt iurare ſe id vidiſſe.* Hæc ille; Quæ ſola approbat de Lugo *t.* 2. *de iuſt. d.* 39. *ſec.* 3. *num.* 19. & nil amplius, ſi attentè legatur.

9. Quidam multa fide dignus teſtibus carebat, pro credito mille aureorum, qui à debitore ſibi negabantur: ergo viros duos ſibi perfamiliares conuenit, rogatque, vt pro ſe,ſuóque credito apud Iudicem teſtificentur, ſic fore, vt aduerſarius ad ſoluendum legitimè compelleretur. Ij ad me confugerunt interrogaturi, an poſſent fidem certam habere digniſſimo illi creditori, & teſtimonium deponere de certa ſcientia crediti.

10. Reſpondi non poſſe, quia tametſi eiuſmodi creditori integrum ſit propter certum debitum, omni meliori via contra debitoris bona conſurgere,ſibique clam, quod ſuum eſt compenſare, & inſuper iurare cum æquiuocatione coram iudice,amicis tamen non licet teſtimonium certum de ſcientia ferre in iudicio; Iudices enim, vt modò dicebam, non petunt, an quid quis nouerit

quacunque certitudine morali, ſed certitudine ſcientiæ, quam tamen non habent dicti teſtes, habet verò ipſe creditor. Quare niſi ad Iudicis mentem iuraretur, omnia humana iudicia eneruarentur. Hanc autem mentem legitimè habet iudex ad bonum publicum, cui ex iuſtitia legali cedere debet quæcunque peculiaris vtilitas. Dixi, in hoc caſu, vbi legitimè iam procedit iudex; ſi enim non legitimè procederet, tunc poſſe teſtes æquiuocare dicetur *infrà cap.4.§.1.*

11. Iam verò alia non multò pòſt fuit ſoluenda difficultas: Boni illi viri, neſcio qua moti cauſa, teſtimonium tandem fecerunt, quo facto, creditor pecuniam ſuam facilè obtinuit, ad quid ergo eos obligabimus?

12. Reſpondeo, ſi bona fide feciſſent, ad nihil, quia ſic non peccaſſent Theologicè, atque adeò ex probabili ſcientia ad nullam pœnam (cùm hæc condignam culpam ſequi debeat) eſſent condemnandi; at verò cùm contra datum conſilium, atque adeò fide mala proceſſerint, res difficultate non caret. Putaui nihilominus ad reſtitutionem non teneri: Ita de Lugo *ibid.* ex Nau. *in man. c.25.n.41.* & ratio fuit, quia, eſto peierauerint, peccauerintque contra fidelitatem iudicis, ſeu foro, bonoque publico debitam; non tamen peccauerunt contra iuſtitiam commutatiuam: quia verè pecunia debebatur, idque ipſis, vt ſupponimus, moraliter conſtat. Cùm ergo ad prudenter operandum, vel non operandum ſatis ſit, vt diximus, probabilitas, multoque magis certitudo moralis, pro reſtitutione non ſunt compellendi.

13. Petes, an eadem certitudo moralis requiratur in iuramento iocoſo? Reſpondeo eadem: ſic Azor. *t.1.lib.11.c.11.q.4.* quia poſito, quòd tale iuramentum ſit verum, inuocatiuum ſcilicet Dei, veritatem æquè, ac iuramentum ſerium continere, propter æqualem rationem, debet.

Capvt III.

De Iuramento Promiſſorio.

§. I. *De Veritate requiſita in Iuramento promiſſorio.*

IVramentum promiſſorium cùm veritatem de præſenti habere debeat, conueniatque in hoc cum aſſertorio, requirit, vt is, qui illud affert, animum habeat adimplendi, quod promittit: ſecùs, peccare verò periurio nimis clarum ex dictis eſt. Vnde controuerſia apud Doctos non eſt, an rem etiam leuiſſimam cum animo non implendi per iuramentum promittere peccatum ſit mortale, eſt enim certò mortale, vt *ſuprà* vidimus: Controuerſia quidem eſt, an ſub mortali illam rem leuem adimplere is, qui iurauit, obligetur: ſed de hoc mox *§.3.n.4.*

Quid ſi quis promittat ſe commiſſurum peccatum mortale? quid ſi veniale? quid ſi rem contra Chriſti conſilia? de his agam mox §. 6.

§. II. *De Iuramento promiſſorio doloſo.*

ILlicitum an ſit hoc iuramentum, eſt primò quærendum, mox, an ex illo aliqua naſcatur obligatio. Et quidem tribus modis poteſt in illo dolus intercedere. Primò, ſi iuretur ſine animo implendi. Secundò, ſi ſine animo iurandi. Tertiò, ſi ſine animo ſe obligandi, ſeu (quod in idem videtur recidere) ſine animo promittendi.

De illicito vſu iuramenti doloſi promiſſorij.

1. CErtum eſt primò, iurare ſine animo implendi eſſe mortale. Ita Leſſ. *lib.2.c.41.dub.8. n.41.* Suar. *t.2. Rel.lib.3.de iur.cap.17.à num.7.* & communiter: patet ex dictis. Certum eſt ſecundò, iurare ſine animo iurandi, ſiue res ſit leuis, ſiue grauis, vel iurare verbis æquiuocis non eſſe licitum ſine cauſa, licitum eſſe cum cauſa, iuxta ea, quæ diximus *cap.2.§.2 & 3.* quæ ſunt recolenda, quia quantum ad hoc eadem eſt ratio aſſertorij, & promiſſorij, illud eſt aduertendum, faciliùs ex hoc capite in promiſſorio mortaliter peccari poſſe, quàm in aſſertorio: quia in promiſſorio aliquid tertio promittitur, vnde faciliùs poteſt primi damnum intercedere, quo notabili accedente, mortaliter peccabitur.

2. Vnum ergo ſupereſt, an ſit licitum iurare ſine animo promittendi, vel ſine animo ſe obligandi? ſemper autem præſcindimus à damno proximi, propter hoc enim peccari contra iuſtitiam, nimis ſæpè dictum eſt.

3. Præmitto tripliciter, quantum facit ad nos, poſſe quempiam iurare ſine animo promittendi, ſeu non ſe obligandi. Primò, animo promittendi ſub obligatione promiſſionis ex vi fidelitatis debitæ ei homini, cui fit promiſſio. Secundò, ſine animo promittendi ſub obligatione iuramenti ex vi Religionis, licèt cum animo dictæ humanæ promiſſionis. Tertiò, ſine animo promittendi abſolutè, hoc eſt, quo quis nullo modo vult promittere, nec ſcilicet coram Deo, nec, vt ita dicam, coram homine; & item, nec cum obligatione promiſſionis, nec cum obligatione verificandæ aſſertionis futuræ.

4. Dico primò, ſi quis iuret cum expreſſo hoc tertio animo, nullo modo promittendi, vel ſe obligandi, non eſſe mortale. Ratio eſt, quia ſic iurare eſt non iurare: non enim poteſt eſſe, vel intelligi iuramentum, niſi vt productiuum obligationis, ſi ergo hanc obligationem poſitiuè excludis, nec vis, vt iuramentum illam producat, conuinceris nolle iurare. Ita Sanch. *lib.3.c.6.n.7.& c.10.num.8.* Bonac. *diſp.4.de iur.q.1.p.7.n.3.* aliique. Vide etiam Caſtr. *t.3.tr.14.diſp.2.p.2.n.6.* Dixi (cum expreſſo animo) nam ad verum iuramentum non requiritur expreſſus animus promittendi, vel ſe obligandi, ſi quidem ſatis, ſuperque eſt, ſi animus iurandi habeatur, eo enim ipſo, quo quis iurat, ſcitque quid ſit iurare, velle cenſetur, quæ neceſſariò ſunt connexa iuramento, niſi ea expreſsè excludat. Sic Sanch. Suar. Bon. cit. à Caſtr. *l.c.diſp.1.p.8.n* 8. Noranter pono illud (ſcitque quid ſit iurare) propter ea, quæ dicta ſunt *cap.1.§.1.n.8.* & iterum dicentur de voto *c.9.§.1.v. Remanet.*

5. Dico ſecundò, ſi quis iuret cum animo ſolius promiſſionis humanæ, atque adeò non ſub authoritate teſtimonij diuini, ſeu, quod idem eſt, non cum animo ſe obligandi ex vi virtutis Religionis, idem dici debet, quod modò *n.4.* innuimus, quia illud, quod ſub diuino teſtimonio non affertur, nullo modo eſt iuramentum, vt colligitur ex iiſdem *ibid.* remanebit ergo ſolùm promiſſio humana, de qua alibi diſputatur.

6. Dico tertiò, iurare ſine animo promittendi ex vi humanæ fidelitatis, ſed cum animo obligandi ſe ex vi Religionis, non eſſe ſaltem mortale, ſi ſit animus implendi: Ratio eſt, quia iam inuocatur Deus cum veritate, & voluntate rem promiſſam implendi ex vi teſtimonij diuini. Quòd ſi non adſit eiuſmodi implendi animus, erit ſanè periurium, quia inuocatur Deus cum falſitate. Quando autem deeſt animus implendi ex vi ſolius fidelitatis humanæ, erit quidem peccatum, ſed veniale: quia quantum eſt ex hoc capite, niſi damnum graue inferatur, vel quid ſimile, ſolùm eſt mendacium leue.

Quanam obligatio naſcatur ex Iuramento doloſo promiſſorio, & quando.

7. Dico primò; Ex quibuſcunque æquiuocis iuramentis, vel quoquo modo fictis, quæ in conſcientia non ſunt vera iuramenta promiſſoria, non enaſcitur obligatio ex vi Religionis. Sic Sanch. *lib.1.de mat.diſp.9.n.8.* & *lib.3.Dec.c.10.n.4.* Ratio eſt, quia obligatio non oritur, vt ex dictis patet, niſi ex vero iuramento, in quo inuocatur Deus. Hinc vides, non requiri diſpenſationem ad hæc iuramenta negligenda, cùm, vbi non eſt vinculum, ſolutio eſſe non poſſit.

Contrà, quando fuit fictio circa rem implendam (iurat quis, v. g. ſe eleemoſynam daturum cum animo non dandi) enaſcitur obligatio ex vi Religionis, ſeu, quod idem eſt, ex vi iuramenti. Ita *ibid.* contra Sà, *v. Iuram. n.4. fin.* Ratio mihi certiſſima eſt, quia ſic iurans vero iuramē-

to

to iurat, (licèt ſine animo implendi, atque adeò licitè) ergo contrahit obligationem implendi annexam vero iuramento; illa enim nolitio executionis non tollit, quin ponatur ſubſtantia iuramenti, & conſequenter eius obligatio. Pari modo, quando adeſt intentio ſe obligandi ex vi Religionis, ſed fictè fiat promiſſio ex vi fidelitatis humanæ. (Iurat quis, verbi gratia, eleemoſynam ſe daturum cum intentione, quod non ſe velit obligare ex vi humanæ promiſſionis, ſed ſolùm ex vi teſtimonij diuini) enaſcitur obligatio ex vi Religionis. Ratio eſt eadem, quia iam ponitur ſubſtantia iuramenti.

8. Dico ſecundò. Quando ex quocunque, vel æquiuocis, vel fictis iuramentis, quæ verè iuramenta non ſunt, aliquod damnum promiſſario obuenit, obligabitur ſic iurans, non quidem ex vi iuramenti, ſed ob dolum præſtitum, ad omne damnum, ac ſi prorſus verè iuraſſet. Ita *ibid.* Ratio eſt, quia tunc contra iuſtitiam delinquitur: Hinc fit, vt promiſſio ſub ficto iuramento, quâ non impletâ, nullum damnum fit promiſſario, quia fuit promiſſio liberalis, non pariat obligationem executionis, quia ex nullo ex his duobus capitibus, de quibus agimus, ea oriri poteſt: non ex capite Religionis, quia verè iuratum non eſt, nec ex capite damni, quia nullum eſt illatum, vt ſupponimus.

9. Dices: At hoc ipſum, quod non des quod promiſiſti, damnum eſt. Reſpondeo, hoc non eſſe damnum: ſed eſſe lucrum ceſſans, ad quod elargiendum, poſito, quòd verum iuramentum quis non fecerit, non ſe obligauit: Dices iterum: at aliquando erit ſcandalum, ſi iuramentum fictum non obſeruetur, credent enim audientes, te peierare. Sic Sanch. *lib.* 2. *in dec. cap.* 10. *n.* 13. Reſpondeo, fateor duplex ſcandalum adeſſe hic aliquando poſſe: Alterum contra Charitatem, ſi proximo verè detur occaſio peccandi: Alterum contra Religionem, ſi detur ſimilis occaſio Deum per ſimilia periuria contemnendi: ſed hæc vniuerſalia ſunt cæteris peccatis conuenientia, iuxta declarata de ſcandalo *in noſtra Meth. Conf. lib.* 1. §. 17. & dicentur, Deo dante, *lib.* 5. *in dec. cap.* 1. §. 3

10. Dico tertiò: Iudex debet condemnare iurantem fictè, vel æquiuocè, non ſolùm ad omnia prædicta damna, ſed etiam ad talia iuramenta exequenda, quamuis promiſſio quoquo modo liberalis fuerit. Ratio eſt, quia Iudex debet ſecundùm iuris præſumptiones iudicare, at qui verbis externis iurat, præſumitur vero animo iurare.

11. Quid, ſi ceſſet eiuſmodi præſumptio, & iurans clarè probet, ſe ſine animo vero iuraſſe, poteritne iudex eum condemnare? poſſe & debere docet Sanchez *ibid. c.* 10. *n.* 6. & Caſtr. *t.* 3. *tract.* 14 *d.* 2. *p.* 2. *n.* 1. non ex vi iuramenti, ſed ex legibus Caſtellæ ſic diſponentibus in pœnam delicti doloſè iurantis.

At quid, ſi talis lex alicubi non adſit? Reſpondeo, tunc arbitrio Iudicis ſecundùm grauitatem culpæ ſic iurans erit condemnandus. In quocunque autem caſu, quo condemnabitur, parêre poſt ſententiam obligabitur, ſed cum diſtinctione. Si enim ſententia innititur falſæ præſumptioni, obligabitur condemnatus parêre ſolùm ratione ſcandali, quare hoc ceſſante, ad nihil obligabitur, niſi ad damnum modo dicto *num.* 2. At ſi innitatur legibus, vel arbitrio Iudicis, iurantem condemnantis in pœnam delicti, obligabitur ſanè, etiam in conſcientia, quia quilibet iuſtæ pronuntiatæ contra ſe ſententiæ obedire tenetur.

Quando autem enaſcatur obligatio, hoc eſt, quando incipiat iuramentum obligare, dicam, cùm de voto; nam eadem eſt vtriuſque ratio.

§. III. *De Materia requiſita in Iuramento promiſſorio.*

1. VEl Iuramentum fit ipſi ſoli Deo, vel in vtilitatem etiam hominis. Si prius, induit rationem voti, ſi poſterius, erit ſolùm promiſſio homini facta, ſed ſub Dei inuocatione. Quoniam verò diuerſimodè ex his obligatio naſcitur, ſeparatim de iis erit diſputandum.

Omitto autem, vtpotè ad praxim non pertinens, quænam ſit obligatio maior, iuramentine, an voti? videat qui velit apud Suarium *lib.* 8. *de Iuram. cap.* 3. *n.* 1. *fine*: Sanch. *lib.* 3. *in cap.* 8. Fag *lib.* 2. *prac. Dec. cap.* 51. *à n.* 16. alioſque.

De Materia Iuramenti promiſſorij in communi.

2. Primò, In iuramento promiſſorio materia promiſſa poſſibilis eſto, ſecùs temere ea temeritate, quam dicam *num.* 3. iurares, quod implere tu non potes. Hinc tuum iuramentum de facto alieno, vt quòd Petrus ſoluturus ſit debitum; quòd matrimonium ſit contracturus, &c. illicitum eſt, niſi intendas iurare, quantum in te eſt, nimirum, niſi ſolùm iures diligentiam adhibere, vt ille ſoluat, vt ille contrahat, &c. & certè id communiter iuratur, dum factum alienum iuratur.

3. Secundò, licita res ſit, & honeſta. Hinc iuramentum de re peccaminoſa mortaliter, vel venialiter, vel de re contra conſilia, eſt peccatum, ex Caſtr. *t.* 3. *diſp.* 1. *de Iuram. cap.* 6 *n.* 11. nec obligat, (vndè non indiget relaxatione, ex eodem *ib. diſp.* 2. *p.* 6. *n.* 6. quid enim relaxabitur, ſi nulla adeſt obligatio?) Ratio eſt, quia iuramentum non eſt vinculum iniquitatis, *c. Quando. de iureiurando*, & alibi: quòd autem peccatum ſit, dicam *num.* 9. *&* 10.

Huc reduco, v.g. ſi Amicus & Amaſia inuicem iurent, alios ſe turpiter non cognituros: non valet enim hoc iuramentum. Sic Fag. *in prac. Dec. lib.* 2. *cap.* 24. *n.* 19. Ratio eſt, quia eſt de peccato mortali; eſt enim mortale velle his promiſſionibus turpem amorem inter ſe fouere.

4. Tertiò, debet eſſe res grauis; ſi enim leuis ſit, non oritur obligatio ſub mortali, ſed ſub veniali duntaxat. Hoc tertium dictum duo inuoluit: Alterum ab omnibus admittitur, ſub pœna nimirum mortali eſſe præſtandum, quod iuratur, ſi notabilis ſit res promiſſa; quia grauis eſt Dei iniuria, quando eius authoritas in re notabili parui fit: Alterum non omnes amplectuntur, ſub pœna nimirum veniali eſſe faciendum quod iuratur, ſi res promiſſa ſit exigua.

Dico tamen, quamuis probabile, etiam rem leuem, ſi ſub iuramento promiſſa ſit, eſſe faciendam ſub mortali, nihilominus eſſe ſolùm ſub veniali videri probabilius. Ita Azor. *p.* 1. *lib.* 5. *c.* 17. & *lib.* 11. *cap.* 5 *quæſt.* 3. Suar. *t.* 2 *de rel. l.* 3. *de iuram. cap.* 16. *à n.* 9. Ratio potiſſima eſt ducenda ex ipſa natura iuramenti promiſſorij: in hoc enim non inuocatur Deus vt teſtis futuræ executionis, ſed vt teſtis præſentis voluntatis; quoad futuram executionem autem affertur Deus, vt ſua authoritate promiſſionem ſuſcipiat, vt ſcilicet fideliter executio correſpondeat factæ promiſſioni: ergo ſi non correſpondeat, infidelis erit iurans, non verè propriè mendax. Quare cùm in caſu noſtro ſit infidelis in re leui, leue ſolùm peccatum attinget.

5. Peres: quæ, quantaque culpa committitur ab eo, qui rem malam exequitur propter illud expreſsè, quia ad illam iuramentum adhibitum fuit? Reſpondeo, ex ignorantia hunc excuſari non raró: nam cæterùm ſacrilegium eſſet, putare Dei inuocationi deberi executionem peccati promiſſi, præſcindendo autem ab hoc errore, veniale committeretur in materia leui; graue peccatum, in re graui. Sic Sanch. *lib.* 1. *in Dec. cap.* 4. *num.* 29. Ratio eſt, quia in bis non intercedit, niſi continuatio eiuſdem voluntatis, quæ babita fuit, quando exhibitum fuit iuramentum, vt conſideranti patebit.

6. Ex bis colligit rectè Sanch. *ibid cap.* 19. *à num.* 16. iuramenta parentum, vel Dominorum, quibus iurant ſe punituros filios, famulóſve; item iuramenta puerorum, quibus iurant accuſare conſodales apud præceptorem, & iuramenta, quibus viri nobiles iurant ſe nolle præuenire in egreſſu, vel ingreſſu domus, & ſimilia communiter, vel non obligare, vel facilè excuſari aliquo ex ſequentibus capitibus (præter illud, quòd non adſit in-

tentio iurandi, ſed ſolùm comminandi) Primò, quia communiter fiunt ex ita, vel paſſione; animoque vindictæ, & vt ſic ſunt de re ſaltem venialiter mala. Secundò, quia ferè materia eſt leuis. Tertiò, quia ſuperuenit frequenter cauſa excuſans ab executione; Talis ſolet eſſe emendatio filij, turbatio Domus, amici interceſſio, veniæ petitio, &c. Quartò, remiſſio eius, in cuius gratiam fit iuramentum, vt accidit in prædictis viris nobilibus, qui facilè remittere præſumuntur, promiſſionem in ſui honorem factam; Si filiorum, aliorúmve punitio ſerio iuramento confirmata, verget in eorundem bonum, adeoque in Dei obſequium, præſtanda omnino eſt; nec tamen deerit excuſatio, ſi ſuperueniat emendatio; nam ſimilia iuramenta imbibunt tacitam conditionem: Niſi rerum ſtatus mutetur, quod eſt commune in omnibus iuramentis promiſſoriis, vt *infrà* dicetur,

De Materia requiſita in Iuramento promiſſorio ſoli Deo facto.

7. Habetur hæc regula: Quia votum non ſolùm eſſe debet de materia licita & honeſta, ſed etiam non debet eſſe de re indifferenti, nec de impeditiua maioris boni, ideo iuramentum ſoli Deo factum cùm æquiualeat voto, eaſdem debet habere conditiones, ac votum. Ratio huius regulæ dabitur mox *num. ſequenti.* Hinc, ſi iuraſti Deo ieiunium, hoc autem maius bonum, verbi gratia, animarum conuerſionem impediat, ad ieiunium non teneris: ſi iuraſti non dare eleemoſynam, non colloqui cum proximo, &c. non teneris obſeruare; quia hæc ſunt contra Dei conſilia, maiuſque bonum impedientia, & ſic de ſimilibus. Quo modo autem intelligatur rem eſſe impeditiuam maioris boni, habebis *infrà*, cum de voto *cap.* 11. §. 1. *verſ. Verùm huic doctrinæ.*

8. Hinc item, ſi iuraſti in honorem Dei non tranſiturum, v.g. per hanc viam, quia id res eſt indifferens, Deus non acceptat, vtpotè non cedentem in eius honorem. In quo tamen, & in ſimilibus aduerte, non rarò rem alioqui indifferentem fieri propter aliquod adiunctum, materiam admodum bonam, & tunc iuramentum fore licitum, atque obligatorium, vt ſi quis iuret non tranſiturum per aliquam viam, quia in illa habitat puella cauſa peccati. Quod ſi tunc iures rem indifferentem, ſed deinde poſt dies fiat bona, iuramentum non obligabit. Sic Laym. *lib.4.tract.*1.*cap.6.num.4.* quia *non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non ſubſiſtit*, vt vniuerſaliter dicam *infrà, de voto, cap.* 11.§.4.*v.Contra*, vbi etiam declarabimus, an quando finis promittentis eſt malus, licèt res promiſſa ſit bona, enaſcatur obligatio.

9. Petes: quodnam peccatum eſt promittere cum iuramento rem non licitam: Reſpondeo cum Sanch. *lib* 3. *Dec.cap.9.num.*14. mortale ſacrilegium, ſi res eſt illicita mortaliter, quia vteris diuino teſtimonio ad rem iniquam faciendam, quæ eſt ſumma Dei irreuerentia, de qua diximus *ſuprà, cap.*1.§.4.*n.*5. vnde vides in confeſſione eſſe explicandum, an iuraueris peccatum mortale, v. g. homicidium cum intentione illud exequendi, nam prius habet duas ſpecie malitias, nempe homicidij, & irreuerentiæ: poſterius, ſolius periurij.

10. Quòd ſi res ſit illicita venialiter, vel ſit contra conſilia: vt cum veritate iures te dicturum mendacium officioſum, vel non daturum eleemoſynam, non ingreſſurum Religionem, non acceptaturum Officium Prætoris, &c. puto cum Fag. *lib.2.in præcep.Dec.ſecundum, c.*14. *num.*1. eſſe veniale, quia non videtur grauis Dei iniuria vti Diuino teſtimonio ad rem leuiter illicitam, vt *ibidem* diximus, vel ad nolendum facere id, ad quod non teneris. Quòd ſi deinde des eleemoſynam, fias Religioſus, vel Prætor, non peccas, quia iuramenta, quæ aduerſantur charitati, non obligant. Excipe, niſi Officium, verbi gratia, Prætoris tibi ſit cauſa mortaliter peccandi, & ſic in ſimilibus: quia tunc iuramentum fuit de re bona.

Quid ſi res ſit impoſſibilis phyſicè, vel moraliter, & vt ſic tibi cognita, vt ſi iures te cras volaturum, vel daturum centum, quæ moraliter non habebis? Mortale eſſe docet communior ſententia; ita Suar. *tom.3.de Rel. lib.3. c.*18. *num.7.* Fag. *lib.2.cit.c.6.n.*24. Caſtr. *tom.3. diſput.*1. *de iur.p.6.v. Ad tertium*, Sanch. *lib.*3.*dec.cap.4.num.4.* quia iam deeſt animus implendi promiſſum: idémque eſſe, ſi iures temerè non aduertendo, an res ſit poſſibilis, néene, quia virtualiter falſum iuras. Rectè autem notat Sanch. *ibid.cap.9.num.*12. facilè in his caſibus obtineri diſpenſationem. Non eſt tamen improbabile ex Arag. 2. 2. *q.*89. *art.3.in 4.dicto*, Sayr. *lib.5.cap.4.fin.* quando non deeſt implendi animus eſſe tantùm veniale, quia tunc ſolùm deficit iudicium ſecundus comes iuramenti, cuius defectus non ſemper eſt mortalis, vt *ſup.* vidimus.

De Materia requiſita in Iuramento promiſſorio in vtilitatem hominis emiſſo.

11. Sit hæc regula ex Sanch *lib.3.c.9.n.*19. Materia requiſita in hoc iuramento ad inducendam obligationem implendi, ſatis eſt, ſi poſſit ſine culpa mortali, vel veniali apponi; vnde, etiamſi res indifferens ſit, quando hæc ſub iuramento promittitur, eſt omnino executioni mandanda, grauis ſub graui, leuis ſub leui, iuxta *ſuperiùs* dicta. Ratio regulæ, & cur id ſic ſit, non verò in iuramento, ſeu voto, quod Deo fit, eſt, quia in promiſſione ſemper habetur ratio, vt ſit grata illi, cui res promittitur: Deo autem non poteſt eſſe gratum, quod eſt impeditiuum maioris boni, ſeu quod indifferens eſt, nec ad ſuum obſequium pertinens: at homini ſæpiſſimè gratum eſt, quod eſt indifferens, quodque minus ſibi bonum eſt, & ex alia parte in hoc iuramento Deus non eſt acceptor, ſed ſolùm teſtis.

12. Hinc, ſi iures ſoli Deo fœminam ducere, & non in gratiam alicuius, poteris caſtitatem vouere, quia tunc matrimonium eſſet impeditiuum maioris boni, qualis eſt ex ſe vita cælebs. Ita Sanch. *ibid num.19.in medio.* Dico ex ſe; nam ſi matrimonium iurares ad ſedandam tuam impudicitiam, obligaret iuramentum, quia tunc matrimonium eſſet tibi maius bonum. At ſi idem iures ipſi fœminæ acceptanti in eius, vel parentum gratiam, caſtitatem vouere non potes: quia ad obſeruandum iuramentum homini factum, nil aliud requiritur, niſi quod ſeruari ſine vllo peccato valeat.

13. Quod ſi nondum acceptauit nec puella, nec alius loco ipſius, adhúcne illo teneberis? Reſpondeo, eſſe diligenter diſtinguendum: Si enim per modum voti Deo promiſiſſes aliquid in vtilitatem tertij in hunc ferè modum; Promitto Deo, ſeu quod in idem recidit, Promitto cum iuramento Deo, me daturum pauperi, vel Petro pauperi centum; & in caſu noſtro: Promitto Deo puellam hanc ducere ad vitandos meos lapſus; Cùm additum eſt (ad vitandos) Vide *infrà c.*15.§.3.*n.*4. tunc teneris; licèt enim pauper, vel puella nondum acceptauerit, vnde non debeas ex iuſtitia, & poſſit relaxari ex cauſa à Superiore, vel ab habente poteſtatem; Deus tamen ſtatim acceptat, vtpotè votum ſibi factum: quare, niſi adſit relaxatio, debebis centum dare, & puellam ducere ex virtute Religionis. Sic Laym. *tract.*2. *lib.4. cap.*13. *n.6.fin.* An hæc relaxatio poſſit etiam fieri poſt acceptationem, colligitur ex dicendis *cap.7.§. 6. n.3.* & *c.17. de Voto*, §.1. At ſi iuramentum fuit factum homini ſoli ſine vlla promiſſione ad Deum (ne implicita quidem, quæ implicita promiſſio eſſe ſolet, quando ad Dei honorem promittitur opus pium) vt ſi iures, v. g. te centum daturum amico, iſque neque per ſe, neque per alium acceptauit, non obligaris dare. Ratio eſt, quia promiſſio homini facta nondum acceptata, non eſt completa, & propterea non obligat: ſic Sanch. *lib.1.de matr.d.7.n.*25 Leſſ. *lib.*2.*c.*17.*d.7.num.*52. aliique paſſim: cùm ergo iuramentum ſequatur naturam promiſſionis, cui adnectitur, vt *infrà*, §.4.*n.*1. dicemus, ſi hæc non obligat, nec illud obligabit; ſed authoritate propria poterit infringi.

14. Regula allata, quod iuramentum homini factum nil requirit, vt obſeruetur, niſi quod poſſit ſine peccato ſeruari, fallit, ex Sanch. *lib.4.in dec.c.*10.*n.*30. Caſtro Pal. *tom.3. de iur. d.*1. *p.4. num.4.fin.* ſeu reſtringitur, quando

promiſſio

promiſſio iurata liberalis obſtaret ſuſceptioni ſtatus Religioſi: ſi enim liberaliter iurares te ducturum fœminam in eius gratiam, vel famulaturum alicui toto vitæ tempore, vel quid aliud ſimile, etiam his acceptantibus adhuc potes ingredi Religionem, & non obligaris iuramentum ſeruare. Ratio quoad promiſſionem matrimonij, eſt, quia in iure *c. ex publico, de conuerſione coniugatorum*, & paſſim Doct. conceditur ſponſum etiam de præſenti ante conſummationem poſſe intra duos menſes Religionem ingredi. Si ergo ipſum matrimonium initum non obſtat volenti ingredi in Religionem, multò magis non obſtabit iuramentum de matrimonio ineundo, quod eſt minus, ſemper etiam propter perfectionem ſtatus religioſi (vt deducitur ex iure Canonico) ſiue in matrimonio intra illud bimeſtre, ſiue in promiſſione etiam iurata matrimonij, inuoluitur illa conditio *ibid.* niſi Religionis ſtatus magis placeat. Ratio autem quoad promiſſionem iuratam aliarum rerum, eſt, quia ſi talis conditio inuoluitur in ipſo matrimonio ineundo, vel per illud bimeſtre etiam in initio ante conſummationem, multò magis inuoluetur in cæteris promiſſionibus, quæ ſunt vincula minùs fortia, quàm matrimonium.

15. Conſultò dictum eſt (liberaliter) nam ſi accedat alia obligatio iuſtitiæ, v.g. damni dati, iniuriæ, &c. diuerſa eſt ratio, nec poterit Religionem ingredi, qui ratione horum, iurauit, v. g. quis matrimonium fœminæ, quam proſtituit, iurat famulatum toto tempore vitæ is, qui pecuniam accepit, &c. hi ſanè religionem ingredi non poſſunt, reouente parte, quia tunc promiſſio iurata non eſt liberalis, ſed onerosa, cuius executio ex iuſtitia debetur.

16. Quid, ſi quis alicui cum iuramento promiſit, vel matrimonium, vel dictum perpetuum famulatum, vel vitam in ſæculo cælibem, vel quid ſimile liberaliter, poteſtne Ordines ſacros ſuſcipere? Reſpondet Sanchez, promittentem cum iuramento matrimonium, non poſſe, promittentem verò famulatum, vitam cælibem, vel aliud quid, poſſe. Ratio eſt, inquit, quia aliæ promiſſiones non ſunt tanti momenti, vt ordinibus ſuſcipiendis obſtare debeant: at promiſſio matrimonij potens eſt, & fortis, nec niſi à Religionis vero & proprio ingreſſu vinci debet; non verò ab Ordine ſacro, qui licet affinis ſtatui Religioſo ſit propter votum Caſtitatis ſolemne, Religioſus tamen ſtatus propriè non eſt. Qui ergo iurat aliquid modo dicto impeditiuum Ordinis ſacri præter matrimonium, inuoluit conditionem: Niſi ipſum Ordinem ſacrum, ſtatum nempe Religioni ſimilem, elegero; at qui iurat aliquid impeditiuum vitæ cælibis, vel ſeruitij Noſocomij, &c. non inuoluit dictam conditionem: Niſi vitam cælibem, vel dictum ſeruitium elegero; quia hi non ſunt ſtatus affines, ſeu ſimiles Religioni, cui Religioni, & (propter congruentiam) ſtatui, qui Religioni eſt ſimilis, facta eſt dumtaxat à iure dicta conceſſio.

§. IV. *Qua ratione interpretandum iuramentum in ordine ad inducendam obligationem.*

Tribus regulis id perſpicuè definio, quæ etiam ſuâ proportione ſunt applicanda ad votorum obligationem, de qua *infrà*.

Prima Regula.

1. SI de intentione iurantis conſtet, non eſt opus interpretatione, ſecùs, interpretari debet iuramentum, vt ſeruata proprietate verborum, quan dò minor poteſt, obligatio inducatur, quia ſemper præſumitur iurans minùs voluiſſe ſuæ libertati nocere. Ita Abbas, Sylueſt. Suar. apud Caſtr. *t. 3. tr. 14. diſputat. 2. de iur. p. 14.* lege item Laym. *lib. 4. tract. 4. c. 3. n. 4.*

2. Hinc iurans Religionem ingredi, quamlibet etiam minùs ſtrictam ingredi poteſt. Promittens alicui ſeruire, poteſt per paucos dies. Promittens eleemoſynam, poteſt elargiri quamcunque. Promittens ſeruare ſtatuta, v.g. collegij, poteſt non obſeruare, quæ poſtea eduntur. Quod ſi ex circonſtantiis, vel modo communi loquendi, certus ſit iurans ſe promiſiſſe Religionem obſeruantem, ſeruitium longo tempore, largam eleemoſynam, obſeruantiam ſtatutorum edendorum, (vt aſſolet eſſe in ſtatutis, quæ de nouo iuxta proprium inſtitutum feruntur in Religionibus) iuramentum debere obſeruari ex ſe patet.

Secunda Regula.

3. Iuramentum reſtringendum eſt iuxta naturam actus, ſuper quem cadit, ſic Laym. Caſtro-Pal. aliique cit. quia: *Acceſſorium ſequitur naturam principalis*, *Reg. Iuris 42. in 6.* nec iurans præſumitur alio modo ſe obligare voluiſſe. Quare omnes reſtrictiones, vel conditiones, quas de iure, vel conſuetudine habet promiſſio, omnes habet iuramentum illi adhærens. Habet autem communiter quatuor, quæ generales conditiones promiſſionis appellantur. Prima: Si potuero (ad impoſſibile enim nemo tenetur) vel ſi licitè potuero. Secunda: ſi ſuperior legitimè non contradicat. Tertia, ſi res non fuerint notabiliter mutatæ. Quarta, ſi promiſſio fuerit acceptata, vel ſi non fuerit remiſſa à parte.

4. Hinc, ſi iurem tibi aliquid, aliudque tu mihi: te fidem frangente, ad nihil ego obligor. Si iurem tibi quidpiam donare, te ingrato exiſtente, ad nihil item teneor. Si iurem ſoluere tuum debitum fideiubendo, & non inſtar principalis, ſi prius tu non excutiaris, nihil ego debeo. Si Clericus iurauit reſidentiam, poteſt non reſidere in caſibus à iure conceſſis. Si quis iurauit ſtatuta Collegij, Ciuitatis, Vniuerſitatis, poteſt non ſeruare ea, quæ legitima conſuetudine ſunt abrogata: & ratio horum, & ſimilium eſt ex Leſſ. *lib. 2. cap. 41. num. 22.* quia promiſſiones inuoluunt has tacitas conditiones, ſi alter fidem ſeruet, ſi gratus exiſtat, ſi ſit ſoluendo, ſi à iure, vel legitima conſuetudine aliter non fuerit diſpoſitum, &c. ergo & eaſdem inuoluet iuramentum.

5. Ex illa tertia conditione, ſi res non ſint notabiliter mutatæ, multa ſpeciatim inferuntur. Hinc enim, qui iurauit ducturum ſponſam, certè ſi illa fornicetur, ſi in lepram, ſi in morbum incurabilem, ſi in paupertatem notabilem incidat, imò ſi inueniatur non habere dotem competentem, non obligabitur illam ducere. Si quis, facta pace, iurauit ſe non nociturum inimico, ſi is dat nouam inimicitiæ cauſam, iuramento deinceps iurans liberabitur. Iurauit quis ſe donaturum cuidam mille, ſi qui ſic promiſit, in paupertatem deueniat, poteſt non donare. Si quis iurauit ſe non diſſoluturum contractum ſocietatis, poteſt, ſi ſocius rixoſus, vel notabiliter moleſtus euadat, diſſoluere. Si quis in vniuerſitate Licenciatus iurauit ſe non aſſumpturum doctoratum in alia, ſi in hac alia iterum licentietur, poteſt in eadem doctoratus lauream accipere. Hæc autem & ſimilia ideo ſic ſe habent, quia rebus notabiliter mutatis, ſicut non obligat promiſſio, ita nec iuramentum. Nam propterea, qui iurauit vſuras reddere, vel latroni pecuniam dare, quamvis, ſi præuidit omnes difficultates in ſolutionem futuras, obligetur ad ſoluendum ſaltem momentanea ſolutione, vel ad petendam relaxationem iuramenti à Superiore, tamen ſi eas non præuidit, & quando eſt ſoluturus, pati cogitur graue detrimentum accipiendo ad intereſſe, vel ſua bona vendendo, non tenetur ſoluere, nec relaxatione indiget, quia facta eſt mutatio notabilis, &c. propterea item iurans non loqui cum hoc, quia fuit cauſa tibi, v.g. fornicandi, ſi mutentur eius mores, ac probus efficiatur, non teneris illum vitare, quia permutatio notabilis facta eſt. Imò etiamſi hic ſit occaſio alterius peccati, illum ex vi iuramenti non teneris euitare; ſicuti etiam iurans non fornicari cum hac, non tenetur ex vi iuramenti ad euitandam ſocietatem, in committendo alio peccato, v. g. murmurationis, cum eadem, ita iurans vitare occaſionem fornicationis, non tenetur, quantum eſt ex Religione iuramenti, ab aliis occaſionibus abſtinere.

6. In

6. In dubio an mutatio ſuperueniens ſit tanta, vt iuramentum non obliget, iudicandum obligare, quia poſſidet iuramentum: poterit nihilominus peti relaxatio, ipſo dubio cauſam relaxationis concedente. Ita Suar. *lib. 2. de iuram. cap. 35. n. 10.* Fag. *lib. 1. in Dec. præc. 2. cap. 19. num. 17.*

Tertia Regula.

7. Iuramentum nunquam cenſetur factum in præiudicium tertij, *cap. venientes. cùm contingat, de iureiurando, cap. 2. eod. in 6. & alibi,* quia ſic eſſet illicitum.

8. Hinc, qui iurauit ſecretum ſeruare alicui; ſi ex ſecreto penderet alicui malum, poterit illud reuelare ei, cui prodeſſe, non obeſſe poteſt. Qui iurauit ſe de tali loco non abſceſſurum, ſi à Superiore ſeriò iubeatur diſcedere, poteſt, imò debet obedire, ſecùs fieret eidem ſuperiori præiudicium. Qui iurauit ſoluere centum Petro poſteriori, poteſt, debetque ſolutionem dare anteriori, ſi alia centum non ſuppetant. Qui iurauit longam inſtituere peregrinationem, poteſt, ac debet ab ea deſiſtere, ſi Dominus, in cuius fortè poteſtate eſt, abnuat. Atque hæc, & ſimilia, ideo ſic ſe habent, quia illicitum eſt nocere proximo, vel alicui præiudicium ferre.

§. V. *Expenduntur aliqua Iuramenta promiſſoria.*

1. EX doctrina hactenus in ſuperioribus ſparſim allata, ſolui poſſunt plures non contemnendæ difficultates circa aliqua iuramenta particularia, quæ ad maiorem claritatem ſunt hic ſigillatim proponendæ.

Iuramentum ſine conſenſu.

Quando tu conſenſum ex quacunque cauſa non præbuiſti, (ſed diſſentiendo internè, ſolùm, v. g. vocetenus promiſiſti, vel iuraſti) etiamſi peccatum tibi non foret ſeruare iuramentum, tamen non teneris ſeruare ex vi Religionis, nec obligaris petere relaxationem, ſed gerere te poteris, perinde ac ſi nihil iuraſſes, nec promiſiſſes. Sic Oñate *tom. 1. de contractibus, tract. 1. diſp. 3. ſect. 13. n. 234.* Ratio eſt, quia nunc, cùm non affuerit vllus animi conſenſus, ne meticuloſus quidem, nulla obligatio contractus oriri poteſt.

Hinc vides diſcrimen, cur conſenſus meticuloſus iuratus obliget ſaltem ad momentaneam ſolutionem, vt mox *num. 6.* dicam, hic verò conſenſus fictus ad nullam; diſcrimen autem eſt, quia hic nullus adeſt conſenſus, cùm tamen ibi, quamvis meticuloſus, adſit. Si quando tamen per eiuſmodi fictionem iniuſtè proximum decepiſti, te obligari ad illius damna nimis ſæpè diximus.

Iuramentum de actu irritato per legem.

2. Quando ius non ſolùm irritat contractum, ſeu actum, ſed etiam iuramentum, ſiue irritando ipſum actum, ſiue prohibendo, ne ei contractui iuramentum apponatur, non obligat iuramentum. Sic de Lugo *l. 2. de iuſt. diſp. 22. ſect. 8 num. 596.* Oñare *t. 2. de contractibus, tr. 4. diſp. 11. ſect. 2. n. 66.* Baſil. Pont. *de matr. lib. 11. cap. 8. n. 37.* Ratio eſt, quia tunc Eccleſia veluti antecedenter propter bonum communitatis ſiue irritauit, ſiue relaxauit illud iuramentum: Sic Tridentinum *ſeſſ. 25. cap. 16. de Regul.* irritauit renuntiationem etiam iuratam Nouitij, niſi certis conditionibus aſſignatis: ſic etiam matrimonium graui, iniuſtoque metu celebratum, etiam accedente iuramento, inualidum eſt *ex cap. 2. de eo, qui duxit* idem in profeſſione ſolemni, & in quibuſcunque votis ex metu, modo explicato *ſuprà, lib. 1. c. 2. n. 8.*

3. Solùm poſſet eſſe controuerſia, an ſicuti certum eſt, id poſſe facere Eccleſiam, cuius eſt poteſtas iuramenta relaxandi, etiam antecedenter, quàm emittantur; ita poſſint Principes alio modo, ſiue remittendo obligationem, ſiue reddendo materiam ineptam iuramento, ſiue conſtituendo iurantem incapacem, &c. Et quidem poſſe docent nobiles Doctores, Sanch. *lib. 3. in Dec. c. 21. n. 10.* de Lugo *l. c. n. 241.* Baſil. Pont. *l. c. à n. 38.* Caſtr. *t. 3. tr. 3. diſ. 2. de iur. p. 4. n. 6.* id quod nobis ſatis ſit innuiſſe.

Iuramentum ex parte actus illicitum.

4. Si actus ipſe iurandi ſit illicitus ratione alicuius circumſtantiæ, vt ſi, v. g. iuramentum de donando equum amico, fuit cum magna ira, cum blaſphemia, contra præceptum Superioris, contra votum, quod quis fortaſſe emiſit de non iurando, &c. obligabitne ad ſui executionem?

Reſpondeo cum Suar. *t. 2. de Rel. lib. 2. de Iur. c. 24. n. 2. & 3.* obligare, quia, licèt iuramentum comitetur aliquod ex illis capitibus prædictis, tamen ipſa materia, circa quam verſatur iuramentum, nempè ipſa donatio equi, non eſt illicita, vt ſupponimus, & actus ipſe iuramenti ex comitatu iræ quoad ſubſtantiam non vitiatur.

5. Quod ſi præceptum, v. g. Superioris non ſolùm fuerit de non iurando, ſed etiam de non donando ex vi iuramenti, & ſupponatur tale præceptum validum eſſe, & legitimum, certè tunc ipſa materia iuramenti erit illicita, quia contra prohibitionem, atque adeò non aderit obligatio illam exequendi. Idem dic, ſi ex ira promittatur puniri in vindictam aliquis, v. g. filius à patre, ſeruus à Domino, &c. tunc enim cùm illa punitio, quæ eſt materia iuramenti ſit mala, ſiue venialis, obſeruanda, ex dictis *§. 3. n. 3.* non eſt.

Iuramentum illicitum ex parte eius, qui illud per metum grauem, vel vim, vel iniuriam extorquet.

6. Extorquet à te latro iuramentum, vt promittas ei dare pecuniam; Idem facit per iniuriam vſurarius, vt promittas ei ſoluere vſuras ex mutuo: obligariſne ſtare promiſſis? Reſpondeo te obligari. Ita S. Thom. Molin. Sanch. Bon. aliique apud Caſtr. *tr. 3. diſp. 2. de iur. p. 4. n. 3.* Laym. *lib. 4. tr. 3. c. 7. n. 1.* Ratio eſt, quia, licèt illi peccent accipiendo, & ad reſtituendum accepta teneantur: tu tamen potes ſine peccato dare. Aduerte tamen id à te fieri momentanea ſolutione poſſe, ad ſeruandam Deo, & iuramento reuerentiam, ſed ſtatim poteris etiam (ſi opus fuerit) Officio iudicis implorato, repetere; cuius rei ratio redditur *infrà, §. 6. n. 2.* Poteris item, ſi libuerit, à Superiore petere iuramenti relaxationem, & nihil dare, ipſa enim iniuria ſufficientem affert Superiori cauſam diſpenſandi. Duas diſparitates huc facientes vide *infrà, n. 21. & n. 44.*

Iuramentum contra aliud iuramentum, vel votum.

7. Si iuramentum ſit de re, ſeu materia oppoſita rei per aliud iuramentum, vel votum promiſſa, obligabitne? v. g. iuraui, vel voui caſtitatem, deinde promitto etiam cum iuramento ducturum hanc puellam, obligorne illam ducere?

Reſpondeo te non obligari. Ita Suar. *tom. 2. de Relig. tract. de iur. lib. 2. c. 19. num. 10.* Oñate *tr. 11 diſp. 40. ſect. 5. num. 159.* aliis relatis, contra Gomez. Ratio eſt, quia, hic non ſolum adeſt peccatum in ipſo actu iurandi, ſed etiam adeſt materia iam reddita mala ex vi antecedentis iuramenti, vel voti. Similiter enim, ſi promiſiſti ſponſalia etiam ſine iuramento huic fœminæ, non valet iuramentum de ducenda alia, ex Sanch. *lib. 1. de matrim. diſp. 50.* quia propter priora ſponſalia, reddita ſunt nulla hæc poſteriora, atque adeò non ſunt apta ad recipiendam obligationem noui iuramenti.

8 Audi caſum: Iurauit Petrus ſe ducturum Bertam, deinde iurauit ſe ducturum Catharinam. Poſt hæc Berta remiſit voluntariè ſponſionem ſibi factam à Petro, obligabitúrne Petrus ducere Catharinam? Atque idem poſſet quæri, ſi ex quocunque alio capite prius iuramentum incipiat vim non habere.

Reſpondi non obligari. Ita Sanch. *lib. 1. de matrim. diſp. 50. num. 4.* Suar. *l. c. n. 15.* Caſtro Pal. *t. 3. diſp. 2. p. 8. §. 6. fin.* Ratio fuit, quia: *Quod initio inualidum eſt, tractu temporis non conualeſcit. Reg. Non firmatur, de reg. iur. in 6.*

Cum

Cùm ergo poſterius iuramentum de Catharina ducenda, quando fuit emiſſum, inualidum fuerit, quia de materia mala, ſic reddita propter prius iuramentum, poſtea conualeſcere non potuit, vnde nec obligare. Si tamen poſt priora ſponſalia diſſoluta, de nouo ineantur poſteriora, certè hæc obligabunt, quia poſterior materia ſponſalium mala non eſt.

9. Inquires. Diſpoſitiones factæ contra prius iuramentum, ſuntne validæ? Iurauit quis, v.g. non vendere ſuum equum, deinde de facto vendit, alterique tradit; valétne traditio? Iurat quis ſuum teſtamentum non commutaturum, deinde mutat, valétne mutatio? Iurat quis ſponſalia puellæ, deinde aliam ducit, valétne matrimonium, & ſimilia? Quid, ſi dicta venditio, mutatio, matrimonium, &c. fiant cum nouis iuramentis? Reſpondeo non dubium hàs poſteriores diſpoſitiones, & iuramenta continere periurium, quia ſunt contra priores graues; & non diſpenſatas, ſeu remiſſas, vt ſuppono, promiſſiones: & ſic ſunt de re illicita, vt modò diximus. Supereſt ergo videre, an nihilominus tales actus contra prius iuramentum validi ſint, licèt illicitè facti. Et quidem validos eſſe defendit communis, & vera ſententia. Ita Sanch. *lib.6. de matrim. diſp.41.num.4.* Laym. *lib. 4. tr.3. cap.8. num.5.* aliique apud Caſtro Pal. *tom.5. tr.14.diſp.2.p.9.§.7.* Ratio eſt, quia per iuramentum non tollitur poteſtas à iurante, ne poſſit facere actum, quem aliàs validè facere poterat: quique à mera facultate agentis pendet. Sicut enim à iurante ieiunium ſe ſeruaturum, non tollitur poteſtas phyſica comedendi, ſed ſolùm illi per iuramentum fit comeſtio illicita, ſic nec tollitur poteſtas, de qua loquimur in caſu noſtro, &c.

10. Dixi (quem aliàs validè facere poterat) ſi enim aliunde actus erat inualidus, non eſt mirum, quòd etiam inualidè fiat poſt prius iuramentum. Vendidiſti, v.g. cum iuramento equum, & de facto tradidiſti emptori; deinde eundem cum iuramento vendis alteri: hæc poſterior venditio nulla eſt, quia per traditionem factam primo emptori, equus non eſt ampliùs in tuo dominio, quem validè vendere poſſis. Pari modo, alienaſti cum iuramento fundum dotalem, ſed ſine requiſitis, idque poſt iuramentum antea factum de eo fundo non alienando; inualidè alienaſti, quia alienatio eiuſmodi ſine debitis requiſitis aliunde fuit inualida, hoc eſt, ex legibus diſponentibus non poſſe ſine debitis requiſitis fundum dotalem alienari: nam per iuramentum eiuſmodi alienationi appoſitum, non eſſe in noſtra ſententia confirmatam, nec validam factam eiuſmodi alienationem, docebimus *infrà.*

11. Quòd in fauorem tertij aliquid iuraſti, nec iuramento ſteriſti, ſed per nouum iuramentum alteri rem de facto donaſti, vel quid ſimile feciſti, vnde damna euenerunt illi tertio, ea omnia ex *ſuprà* dictis eſſe ipſi reſarcienda meminiſſe oportet.

Iuramentum in Matrimonio, & in Sponſalibus contractis ex metu ad illa extorquenda iniuſtè incuſſo.

12. Antonius dicto metu, & quidem graui coactus ducit, vel promiſit ducere Bertam, additque iuramentum. Quæritur primò; an ſicut matrimonium fuiſſet irritum, ſi iuramento caruiſſet, ſic etiam & illo addito? Secundò: An ſaltem illa iuramenta Antonius teneatur ratificare, vel de nouo emittere? Tertiò, An indigeat relaxatione, vt ea poſſit non obſeruare?

Reſpondeo ad primum, eſſe irritum tum matrimonium, tum iuramentum, tum vtrumque vnitum. Ita Sanchez, aliique apud Tancredam *lib.4. de matrim. diſput.10.* Ratio eſt, quia matrimonio huic deeſt perfectus conſenſus, adde & ius Eccleſiaſticum illud irritans, vt diximus *ſuprà, lib.1.c.2.§.5. n.22. & §.7. n.3.* Cùm ergo iuramentum ſuperueniens non inueniat perfectum conſenſum, matrimonium ſemper remanebit in ſua nullitate.

13. Ad ſecundum: Siue iuramentum fuerit de præſenti, vt: Iuro me ducere Bertam, ſiue de futuro, vt: Iuro me huic matrimonio (ex metu contracto) non contrauenturum; non teneri Antonium illud ratificare, vel iterare. Ratio eſt, quia cùm vtrumque ſit extortum per iniuriam, non eſt vnde ea obligatio oriri poſſit: Adde peccatum fore, ſi velit non contrauenire dicto matrimonio; eſſet enim velle perſiſtere cum non ſua: niſi tamen, depoſito metu, velit vero animo, & non meticuloſo iterum Antonius contrahere; id quòd poſſet quidem facere, ſed, vt dictum eſt, non obligatur.

14. Ad tertium, non eſſe opus relaxatione, quia vbi nullum eſt vinculum, nulla eſt neceſſaria relaxatio. Ita Tanc. *ibid.d.21. à n.1.*

Quæ dicta ſunt de matrimonio, dic de ſponſalibus, quæ perfectè voluntaria etiam eſſe debent.

Illud nota, ſi vel matrimonium, vel ſponſalia ſint contracta ex ſimili metu, ſed leui, cùm in noſtra ſententia *ſuprà lib.8.cap.2.§.6.n.11.& §.7.n.3,* ſint valida, iuramentum illis additum validum erit. Puto tamen probabile eſſe eiuſmodi iuramentum in ſponſalibus contractis ex metu leui, poſſe ab Epiſcopo in foro interno relaxari (nam in externo non conceditur, vt *ibidem* dixi) ipſe enim metus, licèt leuis, ſufficientem cauſam dat relaxationi. At in matrimonio de præſenti contracto ex ſimili metu leui non poteſt, quia matrimonium eſt contractus natura ſuâ irreſcindibilis: quare poſito, quòd in noſtra ſententia ipſum eſt validum, erit etiam validum iuramentum, atque adeò nec matrimonium diſſolui, nec iuramentum illi adhærens relaxari poterit.

Iuramentum de non accuſando, vel de accuſando.

15. Iuramentum de non accuſando in vniuerſum irritum eſt, ſic Suar. *lib.2. de iuram. cap.17. à num.14.* Sanc. *lib.1. in Dec. cap.21. num.12.* quia eſt de re mala, cùm aliquando expediat bono communi accuſare. Dices, at aliquando non expedit, ergo pro hac parte, quando expedit, validum erit. Reſpondeo, nego conſequentiam: cùm enim hoc iuramentum fuerit per modum vnius includens omnes caſus, vt ſupponitur, inhoneſtum eſt, quia malum ex quocunque defectu, atque adeò totum corruit, etiam quoad illam partem fortè honeſtam. Quòd ſi loquamur de iuramento, quod fiat de non accuſando aliquo determinatè, vel de non accuſando in tali materia, &c. valebit, vel non valebit, perindè ac poterit, vel non poterit ſeruari ſine peccato, modo nimis ſæpè dicto.

16. Pari ratione iuramentum de accuſando in vniuerſum inualidum erit, ita Caſtr. *diſp.2. de iuram. part.7. §.3. num.2.* Baſil. Pont. *lib.12. de matr. cap.8 num.29.* quia id contra charitatem, & ſæpe contra prudentiam eſt. Quòd ſi iuramentum ſit de accuſando aliquo particulari, eſt diſtinguendum; Si enim ſit ante commiſſum delictum, poterit eſſe validum, quando accuſare bonum eſſe præuideretur, vt ſi præuideretur non ſufficere meram denuntiationem, ſed neceſſariam eſſe accuſationem, ob bonum commune, vel bonum tertij. Si verò iuramentum de accuſando fiat poſt commiſſum delictum, aliquando item erit validum, quando accuſatio affert bonum communitati, vel tertio, vel emendationem rei. Non erit validum, quando accuſatio eſt, propter aliquam circumſtantiam malam, vel ex odio, ſeu vindicta; nam tunc materia eſt incapax obligationis iuramenti, vt *ſuprà* docuimus.

Illud video iuramentum de accuſando, rarò obligare. Ita Sanch. *lib.1. in Dec. cap.9. n.17.* Caſtro Pal. *l.c.* Leſſ. *lib 2. cap.42. d.4.* in ſimili; nam ſi fiat ad vindictam non obligat, imò peccatur mortaliter ſic iurando, niſi vindicta ſit leuis, vt accidit in pueris iurantibus ſe accuſaturos ſodales magiſtro, vel pædagogo; ſi fiat ob bonum, certè vel non ſolet eſſe verum iuramentum, cùm ſit ſolùm comminatorium, vt conſueuerunt matres iurare contra filios, vel facilè mutatæ inueniuntur circumſtantiæ, v.g. reus eſt emendatus, vel omiſſio accuſationis eſt maius bonum, ſiquidem rixæ vitabuntur, &c.

Iuramentum malum ex fine malo: vbi de Iuramento nimis prodigo.

17. Paterfamilias iurauit ſe daturum mille aureos impudicæ puellæ, obligabitúrne illos ex vi iuramenti dare?

Duo hîc inquiruntur. Primò, an obliget hoc iuramentum, quod certè prauum eſt, ratione mali finis, ob quem conceptum fuit. Secundò, an obliget ex eo, quòd hæc promiſſio ſit nimis prodiga, atque, vt ſuppono, ſaltem venialiter mala. Et quidem aduerto, certum eſſe hanc promiſſionem ante patratum crimen eſſe ſub mortali reſcindendam, nec vllo modo obligare; quia continuare promiſſionem mortaliter prauam, illamq́ue firmam iuramento velle, eſt in peccato habituali commorari. At patrato iam ſcelere:

18. Reſpondeo ad primum; valere iuramentum, atque obligare. Sic Sanch. *lib. 3. dec. cap. 9. num* 28. Bonac. *tom. 2. diſp. 4. de iuram. quæſt. 1. p. 4. num. 5.* quia, licèt actus fuerit turpis, iuramentumq́ue illicitum in ſe; tamen materia ipſa, id eſt, donatio ex nullo capite illicita ſupponitur. Non ſic, ſi quis iurauerit dare aliquid ſimoniacè: non obligaretur enim illud dare, quia omnis donatio ſimoniaca prohibita eſt in iure Canonico, vt explicatiùs *in tractatu de Simonia* dicetur.

19. Reſpondeo ad ſecundum: probabile eſſe valere dumtaxat, & obligare iuramentum prædictum quoad partem, quâ promiſſio prodiga non eſt: non valere, quoad exceſſum. Sic Sotus, Bañes, Arag. Suar. citati a Sanchez *ibid. num. 27.* Ratio eſt, quia, quoad exceſſum aliqua eſt culpa, nempè, vt ſupponimus, ſaltem venialis: quoad aliquam partem, nulla: Iuramentum autem alteri factum ſeruari debere, quando, & quantum poteſt ſine vllo peccato, ſatis dictum in ſuperioribus eſt.

20. Dixi (eſſe probabile) nam etiam iudico probabile eſſe, eiuſmodi donationem, ſeu iuramentum quoad omnes partes, eſſe nulla. Lege Tanc. *lib. 9. de matrimon. diſp. 25. & 1. tom de Relig. lib. 2. de iur. diſp. 8. n. 34.* Ratio eſt, quia promiſſio videtur facta (niſi aliud expreſsè intentum fuerit, vt ſi iurans habuiſſet animum donandi ea, quæ ſine prodigalitate potuiſſet:) videtur, inquam, promiſſio per modum vnius, & indiuiſibiliter facta de toto millenario aureorum: cùm ergo tota materia ſit inhoneſta, quia totum inficitur à quacunque parte, totum iuramentum quoad omnes partes corruat, neceſſe eſt. Sanchez *ibid.* docet eſſe etiam probabile, valere quoad integram promiſſionem, quia eſto ſaltem venialiter peccauerit prodigè promittens: at in executione non apparet culpa, imò adeſt iuſtitia, nempè ſolutio debiti iam contracti. Sed non acquieſco, quia poſita prodigalitate materiæ, nunquam eiuſmodi debitum fuit à iuramento, quod non eſt vinculum iniquitatis, confirmatum.

Si verè tunc poſt promiſſionem culpabilem donatio non eſſet prodiga, certè adeſſet obligatio ad donandum: quoad dictam conditionatam ſolam poteſt euincere de Lugo *tom. 1. de Iuſt. d. 18. ſect. 3. à n. 60.* qui nobis contrarius videtur: vide eundem *tom. 2. d. 23. ſect. 8. n. 113.* At re ipſa in caſibus, de quibus loquimur, Donatio, quæ exhibetur ex vi promiſſionis prodigæ, prodiga eſt, & ipſa (eſto vocetur ſolutio promiſſionis factæ) quia refertur ad materiam prodigam, cùm ſit perſeuerantia in prodigalitate promiſſa; & quia donans exequetur id, quod prodigum eſt, atque adeò ſaltem venialiter malum. Fac me tibi cum iuramento promiſiſſe proiicere in puteum mille aureos, nónne tum promiſſio, tum promiſſionis executio eſt prodiga? Ita ſanè: nec enim fidelitas promiſſionis extrahit proiectionem à ſua malitia intrinſeca prodigalitatis, ergo fidelitas hæc honeſta non eſt, nec obſeruanda; ita in caſu noſtro: idem enim eſt proiicere in puteum aureos illos, ac proiicere eoſdem in meum ſinum, quod vtrumque prodigum eſſe ſupponimus.

Exemplum quod ex Cajetano approbat Sanchez *dict. lib. 3. in Dec. cap. 9. num. 27.* quod ſcilicet ſolutio promiſſionis pretij factæ Meretrici, ſit nulla culpa, licèt fuerit culpa ipſa promiſſio, non eſt contra nos; quia ſolutio iuſti pretij eſt debita ex iuſtitia, poſt actum illum quamvis turpem, vt alibi à nobis fuſe dicetur; nec vllo modo ſupponitur ex alio capite peccaminoſa: at Donatio, de qua nos loquimur, eſt, vt diximus, prodiga, & ſaltem peccatum veniale.

Iuramentum errore, vel dolo extortum.

21. Quando per errorem, vel dolum in ſubſtantia dantem cauſam contractui, aliquid cum iuramento promiſiſti, ad nihil obligaris. Ratio eſt, quia tunc abfuit conſenſus. Si quis enim deceptus, quod hæc ſit gemma, cùm ſit vitrum, illam, etiam cum iuramento, emit, non conſentit in emptionem hanc, quæ eſt vitri, nec in illam iurat. Nota. In metu adeſt conſenſus, licèt meticuloſus, hic non adeſt: non eſt igitur mirum, ſi ibi obligat iuramentum ad momentaneam illam ſolutionem, hîc ad nullam.

22. Dixi autem (per dolum in ſubſtantia) nam ſi dolus, vel error verſetur circa accidentia, licèt deceptus ſemper habeat ius ad ſui damni, ſi quod patitur, compenſationem; tamen non infirmatur iuramenti obligatio, ſed relaxatione opus eſt, quia tunc iam adeſt conſenſus quoad rem ſubſtantialem. Ita Layman. *lib. 4. tract. 3. c. 7. num. 5.* Suar. Molin. Sanch. ab eodem citati, & paſſim.

23. Aduerto non ſolùm quando dolus, ſeu error eſt in accidentibus talibus, vt ex ſe redundet in ipſam ſubſtantiam, nullus eſt contractus, ſed etiam quando ſimilis error, vel dolus in accidentibus dat totam cauſam contractui, quando ſcilicet contrahens expreſsè ideo contrahit, quia illam qualitatem volt. Ita Oñate *t. 1. de contractibus, tr. 1. diſp. 3. ſect. 8. à n. 154.* quidquid dicant de Lugo *t. 2. de Iuſtitia, diſp. 22.* Molina *de contract. d. 139.* qui ſine diſtinctione loquuntur de metu, & dolo. Ratio eſt, quia tunc qualitas illa eſt tota ratio conſenſus; ergo, ſi illa non adeſt, nec conſenſus aduertit, atque adeò nec contractus, nec obligatio. Vt ſi cui volenti vinum vetus expreſsè emere, tu porrigas nouum, nulla erit emptio, ſi quidem tunc voluntas ementis eſt velut ſub conditione, hoc modo: *Volo (nec ſolùm vellem) emere vinum, ſi talem qualitatem habet, ſecùs abſolutè nolo emere.* Id quod puto habere locum tum in errore, ſeu dolo antecedente, vt loquuntur, id eſt, ſine quo contractus non fieret, tum etiam in concomitanti, id eſt, quo errore, vel dolo poſito, fieret, ſed tamen non fit, contractus: iam enim vtrobique non adeſt conſenſus contractui eſſentialis.

24. Hinc infert Fagundez *de contract. lib. 5. cap. 42. num. 11.* ſi iuraſti puellæ tecum fornicanti nuptias, putans illam virginem, vel iuraſti emere, ſeu locare domum, quam à dæmonibus deinde vexatam inuenis, vel iuraſti vendere fundum tali pretio, quo te grauiter læſum deinde inuenis, vel renuntiaſti hæreditati contentus dote, quam deinde multò minorem inuenis, quàm erat hæreditas, infert, inquam, Fagundez ex Leſſio *lib. 2. c. 42. dub. 9. n. 35.* te ad ſtandum contractui, vel iuramento non obligari, quia ſcilicet in his omnibus, vel ratione doli, vel ratione erroris ex modo, quo ſolent communiter fieri ſimiles promiſſiones contractus, eo verè non conſenſiſti.

25. Dices, ergo in matrimonio ſi quis accipit coniugem, quam credit nobilem, diuitem, virginem, & talem deinde non inuenit, nulliter contrahit, quod eſt contra omnes Doctores, apud Sanchez *de matr. lib. 7. diſput. 18. num. 11. & 25.* qui docent errorem in perſona inualidare matrimonium, non verò in ſola qualitate. Reſpondeo cum Oñate *de contract. t. 1. tr. 1. diſput. 2. ſect. 6. n. 131.* Sanch. *de matr. lib. 7. diſp. 18. n. 21.* ſi expreſsè cum prædicta conditione quis contrahit, certè nulliter contrahit, abſente conditione, etiam quoad qualitatem, irritúmque faciet iure naturæ matrimonium: vt ſi ſic dicat: *Ego conſentio in Bertam, ſi eſt virgo*, tamen ipſa eſſe virgo non inuenitur. Ratio eſt, quia tunc verè deeſt conſenſus,

qui

qui eſt de eſſentia matrimonij. Idemque eſt in voto, & iuramento propter eandem rationem.

26. Dixi (expreſſè) nam cæterùm tum in quocunque contractu, voto, iuramento, ex Caſtro Pal. *tom. 3. d. 2. de iur. p. 5. num. 11.* tum multò magis in matrimonio, profeſſione Religioſa, quæ matrimonio propter perpetuitatem æquiparatur, niſi expreſſè ſub conditione circa qualitatem contrahas, ſemper validè contrahes, quia ex modo, quo conſenſus dari ſolet, & ex communiter contingentibus, præſumitur, quòd niſi conditionem de qualitatibus accidentariis expreſſo animo ponas, abſolutè conſentias, atque adeò validè. Simile quid euenire ſolet in Epiſcopo ordinante, qui, quamvis aliàs noluit, imò prohibeat excommunicatum, verbi gratia, ordinari, tamen quando actu ordinat, illum non excludit, ſed abſolutè, vnde & validè, ordinat: ſimili igitur modo in caſu noſtro. Nam licèt fortaſſe, ſi ſcires illam qualitatem, non contraheres, nihilominus, quia actu contrahis, habet is contractus in ſubſtantia omnia requiſita ad validitatem, ac propterea non poterit dici inualidus eſſe ob ignorantiam qualitatis. Huc ſpectauit fortaſſe Molina cum apud Bonacinam *tom. 2. in 2. præcept. Dec. dict. 4. p. 3. §. 2. num. 9.* dixit ideò matrimonium, & profeſſionem in erroribus quoad qualitatem non irritari, quia, qui ſtatum aliquem perpetuum aſſumit, cenſetur velle illum aſſumere, etiamſi res aliter, quoad accidentia, ſit, ac iudicat, modò conſtet, quoad ſubſtantialia.

27. Hinc vides diſcrimen: Error in perſona, vel in perſonam redundans, vti etiam error in Religione, vel in Religionis ſubſtantialia redundans, ſemper irritat contractum, ſeu votum, quia tunc deeſt conſenſus in ſubſtantialia: quare ſi contrahas cum Berta, quam deinde inuenis ſeruituti mancipatam, eo ipſo irritum eſt matrimonium: ſi ingrediaris Religionem, hanc putans S. Franciſci, ſed inuenias deinde eſſe S. Dominici, eo ipſo nulliter profiteris, &c. at in qualitate (niſi in caſu expreſſionis modo dicto) non irritat, quia iam adeſt conſenſus in ipſum obiectum, & in omnia ſubſtantialia: ſemper tamen, vt modò dictum eſt, remanet ius in decepto ad compenſationem, ſi ea poteſt dari. Vide de his, quæ *infrà* dicam, cùm de voto ex errore, & dolo.

Iuramenta aliqua de rebus indifferentibus.

28. Iuramentum Deo factum non ſcribendi, non ſuendi, non nauigandi, non laborandi aliquo die, non exercendi mercaturam, vel talem artem, non comedendi hæc, vel illa, donec maritus, v. g. domum veniat, & ſimilia, ſi emittantur ob fines temporales, ob malum euentum habitum talis negotij, ob mœſtitiam de marito abſente, ob vindictam, ob auaritiam, &c. non obligabunt: ſic Suar. *lib. 2. de iuram. cap 17. à num. 3. ad 7.* quia hæc, vt vidimus *ſuprà, c. 3. §. 1.* ſunt vota, quæ etiam iurata de rebus indifferentibus Deus non acceptat. At ſi ex circumſtantiis colligantur fuiſſe emiſſa propter bonum finem, v. g. vt meliùs Deo vacetur, vt ab ea exercitatione non impellatur quis ad peccatum, vt ea abſtinentia reditus mariti impetretur à Deo, obligabunt ſanè, quia ſunt de re bona. Moneo item ſemper eſſe obſeruanda, quando emittuntur in commodum, ſeu vtilitatem aliorum, quia tunc eſt iuramentum factum homini, quod, vt diximus, *ſuprà, c. 3. §. 3. num.* præſertim 12. obligat, modo *ibid.* explicato acceptata.

Iuramentum de redeundo in carcerem.

29. Iurat quis ſe rediturum in carcerem, an teneatur redire? Communis, & vera Doctorum reſponſio eſt obligari, etiam cum vitæ vel grauiſſimo periculo, ſi reditus ex aliquo capite habeat rationem virtutis, vt ſi carcer ſit iuſtus, & mors iuſtè inferenda, ſi eo non redeunte iniuſtè vexandus ſit cuſtos, ſi redire faciat ad bonum publicum, vel ad auertendum ſcandalum contra Religionem Chriſtianam. Ratio eſt, quia tunc iuramentum eſt de re virtuoſa, atque adeò ſeruandum. Imò iidem Doctores dubitant, an hoc iuramentum poſſit ab Epiſcopo relaxari, quos, ſi eſt otium, vide.

30. Sed quid, ſi carcer ſit iniuſtus? negat obligari Vaſquez, Baſil. Pont. Nauar. Couarr. aliique citati à Caſtro Pal. *tom. 4 tr. 14. diſp. 2. p. 4. num. 14.* quia opus eſt temeritatis, ſe ſine neceſſitate morti offerre: ergo & iuramentum de ea re temerarium erit, & non obligatorium; nam propterea aliqui, vt Couarr. Guttier. aliique apud Tanc. *t. 1. de Relig. lib. 2. de iuram. quæres 2. num. 21.* addunt peccare, ſi redeat.

31. Affirmat Suarez, Sanch. Leſſ. Bonac. aliique apud eundem Caſtro Pal. *ibid. num. 15.* obligari, quia eſto ſe offerre morti ſine cauſa ſit temerarium: at ſe offerre morti poſt iuramentum, eſt cum maxima cauſa, atque adeò non temerarium; nempè vt fidelitas, & veracitas iuramenti ſeruetur; ergo, &c. Confirmat id ex eo Layman. *lib. 4. tr. 3. cap. 7. n. 3. fine,* quia licèt Princeps peccet promittendo cum iuramento ſine vrgentiſſima cauſa Hebræis libertatem ſuorum rituum, tamen ſuppoſito, quòd iurauerit, obligatur iuramentum ſeruare, ne cum damno commercij humani fides rumpatur. Sententia prior eſt probabilior, hæc poſterior ſit ſaltem, propter authoritatem extrinſecam, probabilis.

32. Notat autem Suarius in ſua ſententia hoc poſterius iuramentum, quando ſcilicet carcer eſt iniuſtus, (niſi aliud bonum publicum expuſcat) poſſe ab Epiſcopo relaxari; ipſum enim ius vitæ dat cauſam relaxandi.

De illo priori, quando ſcilicet eſt de re vitioſa, dubitant Doctores citati, quos, ſi eſt otium, vide.

33. Illud denique libens addo, ſi pro reditu mutatæ ſint circumſtantiæ, quia non præuidit quis mortem, vel alia grauia pericula, quando iurauit, quæ præuidet in reditu, non teneri iuramento. Sic Tancred. *ibid. à num. 18.* Ratio eſt *ſuperiùs* dicta, quia mutatæ tunc eſſent circumſtantiæ. Imò aliqui concedunt, etiamſi præuidiſſet mortem, cùm iurauit, poſſe non redire ex eo capite, quia vix poteſt accidere, vt, qui iurat redire, concipiat periculum mortis eo horrore, quo concipit, quando redit, quare iam ratione ipſius mutantur notabiliter circumſtantiæ.

Iuramentum volentis compenſatione vti.

34. Quidam perfamiliaris meus (vocetur hic ficto nomine Ioannes) generoſum equum vendidit credità pecunià centum aureorum Conſobrino ſuo, quam exigere ſola petitione nequaquam valuit, atque ob ſanguinis coniunctionem cogere per Iudicem nunquam voluit. Quid tamen remedij? Sors, ſiue occaſio, quæ ſe obtulit, filiæ nuptias celebrandi, modum, prudentémne, an fraudulentum ignoro, Ioanni aperuit. Adit Conſobrinum, mutuoſque petiit in ea neceſſitate aureos centum, iurans ſe infra menſem eſſe redditurum. Conſobrinus iuramenti Ioannis hominis religioſiſſimi obligatione contentus, mutuum concedit, nulla vtrinque mentione facta debiti ex equi venditione contracti. Elapſo menſe, imò menſibus aliquot exactis, nulla apparente ſolutione, Ioannem Conſobrinus interpellat, monendo de debito. Is compenſatione ſe vti velle cum iis aureis centum, quos alter ex equo debebat, diſertis verbis expoſuit. Clamare creditor, iuramenti religionem obtrudere, hominis alioqui omnibus virtutibus prædìti fidem implorare. Contrà, Ioannes nihil ſe debere, iuramentum iuri compenſationis nequaquam officere, de oblata occaſione nuptiarum Deo ſe gratias agere immortales, reſpondebat. Itaque dum alter compenſationem, alter iuramentum vrgeret, ad me delata res eſt, quid iuri, quid rectæ rationi conſonum magis eſſet, diiudicaturum?

35. Cenſui locum eſſe compenſationi, nec familiari meo emiſſi iuramenti Religionem obſtare. Abſit autem, vt me familiaritatis affectus in tranſuerſum egerit, ſi quidem vna veritatis vis, Iuriſperitorum (ſic Bartolus

l. Amplius, *ff. rem ratam haberi*. Panorm. *c. Ad noſtram 1. de iureiur*. Baldus, Cumanus, Faber, quos citat, ſequiturque Couarr. *de pactis, p. 1. §. 4. n. 8. & 10.*) Theologorum (ita Sanc. *lib. 3. & in Dec. c. 17. num. 15.* Molina *de iuſt. tr. 2. diſp. 560.* Suar. *t. 2. de Rel. l. 5. c. 37. à num. 9.* Sa, *v. Iuram. num.* 20, Azor. *p. 1. l. 11. cap. 8. quaeſt. 10.* Bonac. *d. 4. de iuram. q. 5. p. 16. num. 2.* aliis cit.) authoritate comprobata, ad ſic decidendum, animum meum non mouit modò, ſed compulit. Ratio potiſſima (nam cæteras, vt etiam aliquarum obiectionum ſolutiones, vide apud Doctores laudatos,) illa fuit, quam adduxit rectè Bartolus, quia non eſt cenſendus periurus, qui iuſtè impeditur à promiſſis implendis, vt probatur à iure, *l. fin. qui ſatiſdare coguntur*, & nos item inſinuauimus in ſuperioribus: at iuſtè impedior ſoluere centum tibi, à quo centum mihi debentur. Quæ enim, per fidem tuam, æquitas poſtulat, vt te non ſoluente debitum mibi, ego ad tuum debitum ſoluendum impellar?

36. Et quamvis aliqui, vt Gutt. *3. p. de iuram. c. 6. n. 7.* id quod docemus ſolùm concedant, quando debitum contrahitur poſt iuramenti obligationem, vt ſi Conſobrinus prædictus illa centum ex equi emptione incepiſſet debere Ioanni poſt mutuum ob filiæ nuptias conceſſum, non verò antea, tamen dicta ratio vtrobique ſemper vrget: neque enim, quando Ioannes iurauit ſe redditurum mutuum Conſobrino, intentionem habuit renuntiandi iuri compenſationis, quo gaudebat, vt perperam putant aduerſarij: ſed potius iudicandum eſt eo animo iuraſſe Ioannem, quo ſibi commodius eſſet, nempè ſe ſoluturum intra menſem per legitimam quameunque ſolutionem, qualis certè eſt compenſatio.

37. Hac prolata ſententia ad me iterum, vt erat tenerrimæ conſcientiæ ſcrupulis exagitatus Ioannes clanculum venit, aſſerens ſe, quando mutuum à Conſobrino petiit, intentionem habuiſſe, ſi is non vrgeret, compenſatione vtendi; ſi inſtaret, atque hoc modo ſe multùm offendi oſtenderet, animum habuiſſe omnino ſoluendi. A me ergo exquirebat, an illo perurgente, ipſe ex vi iuſtitiæ ad mutuum ſoluendum obſtringeretur: nam cæterùm ſolas conſanguinei iniuſtas querimonias non magni ſe nunc facere profitebatur.

Dixi, non obſtringi, nihil enim ſibi nocuit per illam intentionem mente retentam. Ita Sanc. *lib. 3. in Dec. cap. 17. num. 16.* quidquid contradicat Bon. *t. 2. d. 4. de iur. p. 16. verſ. addit.* Sanè ſi hanc voluntatem Conſobrino Ioannes aperuiſſet, iſque acceptaſſet, quia tunc cum iuramento compenſationis iuri renuntiaſſet, à renuntiatione reſilire non poſſet, & ſic ſibi vtique nocuiſſet. Nunc verò, quia id mente opertum retinuit, ſuæ iuſtæ indemnitati nihil nocuit: deficiente enim acceptatione, iuramentum in vtilitatem hominis ſolius factum, nihil obligat, vt nos diximos *ſuprà*, §. 3. *num.* 12. & meritò docet Sanch. *de matr. lib. 1. d. 7. num. 24.* ex eo potiſſimùm capite, quia iuramentum ſortitur naturam primordialem, & conditionem actus, ſuper quo interponitur: ſed promiſſio alteri facta habet ex ſui natura tacitam conditionem, *ſi acceptetur*. Ergo & iuramentum promiſſioni additum.

38. Si hæc ita ſe habent, quid dicendum de ſequenti caſu? Petrus vel vſurario ex mutuo, vel latroni ex metu promiſit cum iuramento dare centum, poteſtne Petrus compenſare, cum illis centum, quæ reddere debebit vſurarius, vel latro, caſu quo Petrus obſeruet iuramentum momentanea ſolutione ita; atque adeo poteſtne ex nunc non ſoluere? Reſpondeo non poſſe, ratio eſt clara, quia compenſationis natura requirit, vt fiat compenſatio cum illa re, quæ tibi à debitore debetur: at antequam obſerues tu iuramentum, ſoluáſque, Vſurarius, vel latro nihil tibi debet: ergo, &c.

Iuramentum factum contra leges.

39. Quoniam iuramentum de re contra leges ciuiles aliquando obligare, aliquando non item, docent Doctores, inquirimus modum id dignoſcendi. Dico (contra leges ciuiles) nam contra leges Eccleſiaſticas certum eſt non obligare: Vt ſi quis iuraret ſa matrimonium inituram ſine cæremoniis (quamvis accidentariis) Eccleſiæ. Ratio eſt, quia leges Eccleſiaſticæ, vel ſub veniali ſaltem conſtringunt, vel certè ita pertinent ad bonum commune, bonúmve animæ; quales etiam eſſe ſolent nonnullæ Conſtitutiones Religionum ad nullam culpam obligantes, vt contra illas iuramentum non valeat. Sic Suar. *tom. 2. de Relig. lib. 2. de iur. c. 20. num. 1.* loqueodo igitur de legibus ciuilibus.

40. Reſpondet Sanc. *lib. 3. in Dec. cap. 9. num 19.* aſſerendo hanc regulam: Quando lex principaliter eſt lata circa bonum publicum, quod cognoſcitur ex eo ſigno, quòd verba legis dirigantur ad omnes vniuerſaliter: tunc contra ipſam non obligare iuramentum, cùm tunc ſit ſaltem veniale contra illam operari. Quando verò lex, ſeu verba legis diriguntur ad perſonas particulares, obligare; quia tunc præſumitur lex ferri principaliter propter bonum priuatorum, atque adeo non cum tanto rigore peccati. Hinc, ſi quis Minor iuit cum aliquo contractum, ſi quis renuntiat futuræ ſucceſſioni, ſi quis alienat fundum dotalem, atque hæc cum iuramento: non peccat, quia leges hæc prohibentes ſunt directæ principaliter ad bonum priuatorum, atque adeò iuramenta dicta obligant. Contrà, ſi quis iuret ſe aſportaturum arma, frumentum, vinum &c. extra territorium contra legem id fortè prohibentem; peccat iuxta damnum, quod facit communitati; quia eiuſmodi lex reſpicit principaliter bonum publicum, cùm ſit directa ad omnes vniuerſaliter; atque adeò iuramentum contra eiuſmodi legem obligationem inducere non poterit. Hactenus ex Sanchez.

41. Huic doctrinæ non acquieſcit Caſtro Pal. *t. 3. tr. de iur. d. 2. p. 8. n. 6.* potiſſimùm ex eo, quia Reipublicæ maximi intereſt, vt illæ leges directæ ad bonum priuatum ſeruentur; quare omnes ex videntur verè, ſiue directè, ſiue indirectè ad bonum publicum pertinere: perinde enim bono publico in veritate ſeruitur, ſi merces extra non aſportentur, vtque ſi non remaneant puellæ indotatæ, Minores non depauperentur, filij hæreditate non eareant. Regulam ergo ſequentem, quam fusè Caſtro Pal. ponit, ſic breuiter nos propoonamus, & quia expedita ad praxim eſt, amplectamur.

42. Vel leges ſunt prohibentes, iubent(ſve aliquid, vel ſunt ſolùm permittentes. Si iuretur contra priores, non valet, nec eſt obligatorium iuramentum: ſic Oñate *t. 1. de contr. tr. 4. d. 11. ſec. 2. n. 49.* quia ſic, etiamſi aliundè ne venialiter quidem peccaretur, fieret contra bonum publicum, dum non ſeruarentur leges ſuperiorum; vnde oriri non poteſt obligatio vlla, nec ratione puræ aſſertionis, nec alio modo; quia eo ipſo, quòd iuramentum eſt de re contra leges prædictas, eſt de re ſiue mala, ſiue quæ à Deo non acceptatur ob bonum publicum, & animarum: At ſi iures contra poſteriores, valet iuramentum, quia non eſt vndè illud ſit malum: non quidem ex ſe, vt ſupponimus; non ex lege, quia iam ipſa ſolùm eſt permiſſiua: ergo, &c. Exemplo res fiet dilucida, prohibet lex, ne fundus dotalis à muliere alienetur: ſi qua igitur iuret ſe ſine debita ſolemnitate alienaturam, contra legem prohibentem, iurat de re contra bonum publicum, & conſequenter iuramentum eſt inutile, & non obligatorium. Verùm, quia eadem lex permittit, vt ſi quæ fundum dotalem de facto alienauit, non obligetur illud repetere, alienationemque reſcindere, quia nullibi inueuitur lex eiuſmodi repetitionem præcipiens: ideo ſi iuret ſe non repetituram, validum emittet iuramentum, atque obligabitur non repetere; quia non repetendo, contra nullam legem operatur.

43. Ex hac regula fit, vt ſi minor iuret ſine authoritate Prætoris contractum aliquem; ſi ludens iuret ſe daturum id, quod amittit pecuniâ creditâ, vbi lex eſt, nè ſic ludatur; ſi quis iuret ſe conditurum teſtamentum ſine ſolemnitate (tametſi leges hæc diſponant non ſub aliqua colpa, ſed ſola politica gubernatione ad bonum publicum

publicum) ſit, inquam, vt ij non obligentur ad eiuſmodi iuramenta cuſtodienda. Sed ſi Minor contractum dictum ſine iudice instituit, ſi ludens pecuniam iam ſoluit, ſi ille teſtamentum ſine ſolemnitate condidit, & deinde iidem iurent hæc ſe non eſſe reſciſſuros; obligabuntur iuramenta ſeruare: & Ratio vtriuſque eſt iam dicta, quia ibi eſt reſiſtentia iuris, hic adeſt permiſſio; idem enim ius, quod tibi prohibet, ne à te illi actus celebrentur, permittit celebratos non reſcindi, ſi ita tibi libuerit. Multò magis Clericus renuntians cum iuramento fori priuilegio, vel fidelis iurans ſe non denuntiaturum hæreticum ſacro Tribunali, vel alicui ex metu iurans futurum matrimonium, ſeu ſponſalia; non obligantur ad prædicta ſeruanda, nec relaxatione indigent, quia hæc clarè ſunt, vel contra leges Eccleſiaſticas, vel contra leges ſtatuentes illa ex bono publico. Lege Baſil. Pont. *lib.13.de matr.cap.8.n.57.75.* & 76.

44. Quod ſi iuramentum, de ſoluendis vſuris mutuatario, vel de danda pecunia latroni per metum eam extorquenti, vt diximus *ſuprà*, obligat, ideo eſt, quia hæc permittit lex; licèt enim leges contradicant vſurario, & latroni, ne iniuſtas hic vſuras, & hic extortam ille pecuniam recipiant: non tamen contradicunt, ſed permittunt ſolui vſuras, & pecuniam à mutuante, vel promittente. Eodemque modo præſumeretur ludenti pecuniâ creditâ permittere illam ſoluere, ſi non ſoluendo grauis infamiæ notam ludens contraheret; ſi quidem leges contra ſubditorum neceſſitates, honoremque (ſi aliud non requirat maius aliquod bonum publicum) non iudicantur agere, quare in iis circumſtantiis valeret ex tali fine iuramentum; quia tunc iuraretur id, quod eſt honeſtum, conducens ad propriam iurantis charitatem, lege non contradicente.

45. Denique, ſi accidet fieri iuramentum contra prædictas leges, quo confirmetur prius iuramentum, eum vigorem habebit hoc poſterius iuramentum, quem prius: quare ſi prius nullum eſt, nullum eſt & poſterius. Iuraſti, verbi gratia, alienare omnia bona in eo caſu, quo nulla eſt alienatio, & deinde alienationem iam factam altero addito iuramento confirmaſti; aſſero neutrum iuramentorum obligationem parere. Ratio eſt, quia, quod nullum eſt, & inutile, confirmari nequit. Non ita, ſi iures te non repetere velle id, quod renuntiatarius per talem tuam alienationem fortè acquiſiuit, & poſſidet: valet enim hoc iuramentum, cùm recurrat regula iam data, quod ſcilicet à iure non præcipiatur repetitio, ſed permittatur.

46. Dices: Aliqui ſaltem ex his contractibus contra legem factis, qui ex ſe obligatorij in vim iuſtitiæ non eſſent, tales fiunt, ſi addatur iuramentum, quando proprio vocabulo dicuntur eiuſmodi contractus confirmati iuramento: ergo inſufficiens eſt data doctrina. Reſpondeo, nego tales fieri, vt *mox* §.6. explicabimus ex noſtra ſententia.

47. Duo hic denique noto. Primò; quia diuerſæ ſunt opiniones, an dicta iuramenta contra leges, imò & ſimilia ſint eo ipſo irrita, ex eiſque naſcatur obligatio ſaltem ex vi Religionis; ideo ſemper eſſe tutum petere diſpenſationem. Et fortaſſe inuenies aliquos textus apud Laym. *lib.4. tom.3. cap.6. iuncto cap.* 8. aſſerentem multa iuramenta obligatoria, quæ talia non videntur; in quibus dicitur, oportere aliquorum iuramentorum relaxationem petere, quæ non apparent ex ſe eſſe obligatoria, & tamen ita iudicantur, vel ob maiorem conſcientiæ ſecuritatem, vel quia in iis textibus Pontifex loquitur iuxta opinionem aſſerentium enaſci prædictam obligationem. Cauſa autem diſpenſandi ſatis erit, ne homines vltra neceſſarios vſus contra leges diſponant. Ita Caſtr. *diſp.1.de iuram.p.9.§.1.n.4.v. è contra.*

48. Secundò, non rarò leges aliquid prohibent, quia præſumunt fraudem, dolum, iniuriam: quæ leges, ſi abſit dicta præſumptio, non obligant in conſcientia, ex nobilium Doctorum opinione. Lege Cabbedum 1. *part. deciſ.138.n.3.ex lege vlt. C.de pactis,*& Gloſſam *v.Euentus.*

Noto igitur, tunc iuramentum contra has leges in foro conſcientiæ valere, (ſi aliàs res illicita non eſt, & fraus, dolus, vel iniuria verè abſint.) Patet, quia tunc iuramentum non eſt verè contra leges. Habe exemplum: Nepotes, verbi gratia, pactum ineunt inter ſe cum iuramento, vt moriente Auo diuidant hoc, vel illo modo hæreditatem. Hoc pactum etiam iuratum, nullum eſt ex legibus, ne ſcilicet detur anſa captandæ mortis Auo. Lege Tiraq. *loc.cit. v. Vnquam. in præfat. à num* 135 Si tamen nullus ſubſit, ne à longè quidem eiuſmodi timor, ſiue propter virtutem nepotum, ſiue propter ſenectutem morti proximam Aui, vel quid ſimile; aſſero hoc pactum in conſcientia valere, item iuramentum, atque obligatorium eſſe: quia verè contra legem, ſeu eius prohibitionem in conſcientia tunc non oritur. Certè Aduocatus non poteſt eſſe Iudex cauſæ, cuius fuit Patronus; Idem non poteſt paciſci cum cliente, de quota litis; Hæres non conficiens inuentarium tenetur ſoluere legata, & æs alienum vires hæreditatis excedentia; & tamen hæc ſolùm ſunt ſecundùm forum externum præſumens fraudes, at iis ceſſantibus, has leges nihil vrgere in conſcientia, non ignobiles Doctores affirmant. Ita Cord. apud Dianam *part.5.tract.5.reſol.56.*Val.*in differen.vtriuſque fori, v. Hæreditas, differen.2.num.3.*aliique.

Iuramenta non vendendi minoris, & non emendi pluris.

49. Hæc certè non obligant, quia regulariter nec cedunt in honorem Dei, nec in proximi vtilitatem. Quòd ſi in emolumentum proprium iurantis aliquando cadunt, iam ipſe poteſt ſibi remittere. Sic Caſtro Pal. *t.3.tract* 14. *d.2.punct.7.§.2.num.4. fine.* Bonac. *tom 2.diſp.4. de iur.q.1. part. 4. num.* 3. Addidi (regulariter) ſi enim in aliqua occaſione moueris ad ſic iurādum propter bonum tertij, ne, v.g. merces pro filiis decreſcant, vel quid ſimile; certè, ſi aſſuerit acceptatio, vt patet ex dictis, obligaberis.

Iuramenta Medicorum, Rectorum Ciuitatum, Alumnorum Collegij.

50. Quoniam Regula fuit vniuerſalis, iuramentum de ſeruanda aliqua lege, vel ſtatuto etiam indiuiduo, &c. eſſe intelligendum, fuiſſe emiſſum ſub ea conditione, quam, secluſo iuramento, habet ſtatutum ſiue ex ſe, ſiue ex conſuetudine: ideo idem dicendum eſt de iuramentis præfixis in hoc titulo. Ita Suar. *tom.4. in 3.p.d.35.ſect.3. n.4.& .6.*Sanch.*lib.5. in Dec.cap.16.n.*10.Nuñus, & Homob. apud Dianam *p.3. tract.4. reſol.*3.

51. Hinc ſatis eſt ex Sanch *ib.*vt Medicus, ſiue per ſe, ſiue per alios, imminente periculo, moneat infirmum de Confeſſione, nec tenetur teſtimoniū exhibitæ Confeſſionis ſcriptum petere, vt poſſit ad curādum ægrum redire, quamuis id, aliaque iurauerit obſeruare, ex præſcripto Pij V. *Super gregem*, 1566. 8. *May.* Ratio eſt iam dicta, quia eiuſmodi Pij lex non videtur aliter recepta, quare non obligat, niſi vbi vſu recepta cum toto ſuo rigore eſſet.

52. Hinc Rectores Ciuitatum, Iudices, ſimileſque Officiales, cùm iurant obſeruare multa eorum ſtatuta, ea ex vi iuramenti dumtaxat cuſtodire tenentur, quæ ſunt in vſu, conſuetudineque recepta.

53. Hinc Scribæ, Procuratores, aliique iurantes taxam præſcriptam ſe ſeruaturos, eam debent, & poſſunt pro ſua impenſa opera mercedem recipere, quam legitima conſuetudo introducit: at certè conſuetudinem nondum fore introductam puto, quandiu clanculum plus accipitur, & Princeps, cùm id noſcit, punit. Ita Caſtro Pal. *tom.3 d.1 de iur.p.*7 *§.*5 *n* 4.

54. Hinc Alumni iurantes ſtatuta Collegij ſeruare, ea obſtringuntur ex vi iuramenti cuſtodire, quæ aliàs firma ſunt, & ſeruari ſolent. Sic Salas *de leg. d.15. ſect.*1. Bon. *t.2.d.4. q.1. de iur p.16. n.6.* Et quidem ſi ex ſe ſunt leuia, vel vt leuia exiſtimata, ſub leui obligatione; ſi ex ſe ſunt grauia, vel reputata vt grauia, ſub graui: neque

enim eiuſmodi iuramenta aliquid addunt, ſed ſolùm magis firmant obligationem, quæ aliàs aderat.

55. Alumni autem Seminariorum iurantes, ad patriam poſt abſoluta ſtudia ſe redituros, vel Clericatum profeſſuros, poterunt, non obſtante iuramento, Religionem ingredi. Ita Baſ. Pont. *lib. 12. de ſponſalibus c. 8. n. 5.* quia hic ſtatus, vt potè maioris perfectionis ſemper cenſetur exceptus: niſi ob aliquod maius bonum expreſsè renuntiauerint: vt per tres annos poſt abſoluta ſtudia ab Alumnis Collegij Anglicani, huic poteſtati Religionem ingrediendi renuntiari ob inopiam operariorum in Anglia laborantium, refert Pellizzarius *t. 1. man. Reg. tr. 2. cap. 4. n. 44.* Layman *lib. 4. tract. 3. cap. 6. num. 6.* ſentit nunquam poſſe dictos alumnos Religionem ingredi, ſi ingreſſus ſit in Religionem, in qua ſatisfieri iuramento non poſſit; quia illud iuramentum, ſeu votum factum fuit in vtilitatem Eccleſiæ ſuæ patriæ. Sed certè, quia ſtatus Religioſus, vt dixi, probabiliter cenſetur ſemper exceptus, & vt addit Fag. *lib. 2. in Dec. cap. 16. n. 5.* quia commutatur iuramentum in melius (quod ex dicendis cùm *de voto*, omnibus eſt licitum) ideo noſtra ſententia eſt probabilior; fauentque ea, quæ dixi *ſuprà, §. 3. n. 13.*

56. Dubitabis. Quòd ſi quis iuret ſtatutum, quod nunc propter aliquam rationem non obligat, obligabit poſtea; teneturne is poſtea ſeruare? Reſpondeo, diſtinguendum eſſe cum Sanch. ex parte, *lib. 3. in Dec. c. 14. n. 12.* & Fag. ex parte *lib. 2. in 2. præc. dec. cap. 24. num. 1.* Tanc. ex toto, *t. 1. de rel. lib. 2. d. 19. à n. 8.* Si nunc quando iuras, ſtatutum non eſt vſu receptum, vel eſt legitimè abrogatum, & nullum, etiamſi ponas poſtea illud ſtatutum redire, non teneris: Ratio eſt, quia iuramentum fuit de ſtatuto, quod exiſtebat, quando iuraſti. Si ergo tunc nullum exiſtebat, & nullum fuit iuramentum de ipſo, non poterit deinceps tractu temporis conualeſcere. At ſi ſtatutum fuit dumtaxat ſuſpenſum propter aliquam cauſam, & deinde, ceſſante illa, reuiuiſcit, vt ita dicam; ſanè teneris; ſiquidem iuramentum fuit validum pro lege valida: at iam dicta lex valida eſt, & ſolùm per accidens eo tempore, quo ſuſpenſa fuit, obſeruatione caruit: ergo, &c.

Euenit id ſæpe in taxis, & pretiis rerum. Iuraſti, v. g. non vendere frumentum, niſi iuxta pretium à Republica taxatum, accidit maxima penuria per duos menſes, quando taxa minor antea facta ſuſpenditur, ſed poſt duos menſes, ceſſante penuria, redit: ſanè ſi tempore illorum duorum menſium iuraſti taxam Reipublicæ ſeruare, quamuis non obligeris pro duobus bis menſibus, poſtea tamen, redeunte taxa, redit & tua obligatio.

Iuramentum non ludendi.

57. Quandónam Iuramentum non ludendi obligat iurantem? Reſpondeo, Tribus regulis id definiri poſſe.

Prima Regula: Si iuraſti abſolutè non ludere, nil cogitando, an de ludo immoderato, & periculoſo dumtaxat, an etiam de moderato intellexeris? non teneris te abſtinere à moderato. Ratio eſt, quia ſecundùm iura *l. quidquid aſtringendæ, ff. de ver. obl.* debet interpretatio ita fieri, vt minor, quoad fieri poteſt, obligatio inducatur. Lege Bon. *t. 2. d. 4. q. 1. de iur. p. 16. n. 3.*

58. Secunda Regula: Si iuraſti te non luſurum, mente comprehendendo tum immoderatum, tum moderatum ludum, neutro ludo tibi licet ludere. Ratio eſt, quia quamuis ludus moderatus pertineat ad virtutem Eutrapeliæ, ex S. Th. *2. 2. q. 168. art. 2. in corp.* vnde ipſius abſtinentia videatur non eſſe bona, & honeſta, adeóque non eſſe iuramenti materia; tamen quia perfectius eſt ob mortificationem eo priuari, materia eſt iuramenti, id patet in cæteris honeſtis recreationibus aſſumptis ex cibo, ex potu, ex ſimilibus, quorum abſtinentia apta eſt materia voti, atque adeò iuramenti.

59. Sed quis modus dignoſcendi, num vterque ludus, non ſolus immoderatus comprehendatur à iurante. Dico cognoſci id ex fine, à quo motus quis iurauit, ſic Caſtr. *t. 3. tract. 14. de iur. d. 2. p. 7. §. 1.* Si enim ſolùm intendit vitare iurgia, iacturam bonorum, malaque non abſimilia, ſolùm immoderatum ludum excluſit: ſi verò voluit ſe à delectatione ludendi, a iactura temporis, &c. cohibere, etiam moderatum comprehendit.

60. Atque ex eodem fine paruitas materiæ in ludente contra iuramentum expendenda item eſt. Si enim iurauit quis abſtinentiam à ludo, ne prodigè rem familiarem contereret: à modico, vel notabili damno, quod ex ludo iuxta eiuſdem ſtatum patitur, leuis, vel grauis culpa metienda eſt. Si verò, ne tempus conſumeret, vel ne delectatione ludi afficeretur, iurauit; à tempore notabili inſumpto, putà plus quàm per duas horas, metiendum peccatum mortale eſt: ita idem *ibid. num. 6.* Fag. *lib. 2. in præc. dec. cap. 26. n. 4.* Quare in hoc caſu, quamuis notabilem pecuniam breui tempore ludo exponeres, non peccates mortaliter, quantum eſt ex vi iuramenti; quia finis intentus notabiliter non læderetur.

61. Regula tèrtia: Si iuramentum fuit ſub aliqua limitatione, v. g. non ludendi cum hac perſona, in tali loco, tali genere ludi, &c. diſtinguendum eſt; ſi enim id fuit ſine vllo fine honeſto, ſed ſiue ad vindictam contra colludentem, ſiue quia in eo loco malè fortunatum ſe quis credit, &c. non obligat iuramentum, quia eſt de re mala, vel certè fuit iuramentum Deo ſoli factum de re indifferenti: ita Nauarr. *cap. 12. num. 28.* Bonac *tom. 2. d. 4. p. 4. num. 2.* Si verò id factum fuerit, quia cum hac perſona, vel in eo loco adeſt occaſio peccandi, quæ non adeſt alibi; iuramentum ſanè conſtabit, quia de re fuit vtili, & honeſta.

62. Denique hîc duo aduerte. Primò, iuramentum tuum de non ludendo, non includere, de non ludendo per intermediam perſonam, niſi id expreſsè mente conceperis; quia tunc tu non ludis, ſed alius, etiamſi tu præſens eſſes, cùm pro te ludit. Caſtr. *ibid. n. 5.*

63. Secundò, Iuramentum de non ludendo, an includat promiſſionem de non ludendo nomine alieno; ex fine, qui te impulit ad iurandum, debere colligi: ita Caſtr. *ibid. n. 6.* Si enim rationem habuiſti iacturæ temporis, vel diſcordiarum, dum domi ſerò redis, &c. includeret: Si verò iacturæ rei familiaris dumtaxat, non item. Ratio eſt, quia illa obſtant, hæc autem fini iuramenti non obſtant. Quòd ſi finis fuit, ne in blaſphemias erumperes, ne vana, vel falſa iuramenta effunderes, ne cum colluſore rixas ageres, & ſimilia? perpendendum eſt, an quando nomine alieno ludis, tuamque pecuniam non perdis, hæc ſolitus ſis committere? ſi ſolitus, includit; ſecùs, probabile eſt non includere.

Si iuraſti alicui, v. g. filiis, non ludere in ipſorum commodum, teneris iuramento, ſi fuerit ab ipſis id acceptatum: ſic Sanch. *lib. 3. in Dec. cap. 18. à n. 9 vſque ad 17.* ſed ſi non fuerit acceptatum, poterit non obſeruari, eo modo, quo poteſt promiſſio ſoli homini facta, nondum acceptata, de qua dictum eſt *c. 3. §. 2. num. 22.*

64. De iuramento non ludendi limitato, donec duret aliqua conditio, ſatis ſit legere ſequentem reſolutionem.

Titius profecturus Romam recipit iuramentum à filio ipſum aleis non luſurum, donec pater rediret. Verùm is morte oppreſſus Romæ, nunquam redire potuit: quare quæſiuit filius, an ludus ipſi concedi licitè poſſet? Nunquam poſſe, reſpondet Bonacina, *t. 2. d. 4. de iur. q. 1. p. 16. n. 6.* quia nunquam ponetur illa conditio reditus.

Sed profectò ita ſe res haberet, ſi verba ad litteram ſumenda forent: ſed quia iuramentum, vt dictum eſt §. 4. eſt ex animo, & mente iurantis interpretandum, mihi videtur mentem filij non fuiſſe, niſi ſe à ludo continere per aliquod tempus, & quidē per illud, quo ſub poteſtate eſt Patris abſentis, & non in perpetuum; ſi enim illum quādo iurauit interrogaſſes, ita reſpōdiſſet; ex rationabili igitur interpretatione dati iuramenti, licitè, quantum eſt ex hoc capite, ludere poſſe puto. Fac filium iuraſſe ſe non ducturum

ducturum vxorem, vel ſe non iturum venatum, donec Pater Roma rediuſſet, vel ſe non iturum ad villam, immò ſe non exiturum domo, niſi Pater rediuſſet à foro, v.g. & morte ſubita correptus, nunquam rediret: num filium ad illa obſeruanda in perpetuum obligares? Minimè.

De abſolutione iuramenti non ludendi, quis eam concedere, & qua ratione concedenda, lege apud Sanch. *lib. 3. in Dec. cap. 11. n. 10. & cap. 19. n. 4.*

Iuramentum de non propalanda arte.

65. Medicus quidam Empyricus ſecreti cuiuſdam medicamenti contra febres malignas conſcius, cum iuramento promiſit ſuo Magiſtro illud ſecretum nulli communicare, niſi vni ex conſanguineis eiuſdem ſui Magiſtri. Quæſiuit Empyricus, an poſſet nihilominus aliis communicare?

Dixi eſſe legendum Fagundez *lib. 2. in dec. c. 13. n. 17.* & Suar. *tom. 2. de Relig. lib. 2. de iur. cap. 17. n. 11.* qui explicant ſanctum Thomam aſſerentem ab illo poſſe, quia ea promiſſio, quamuis iuſta, eſt contra charitatem. Certè id ita eſt communiter. Sed ego vnum omnino, vel addendum, vel monendum puto. Nam ſi bono publico, ſeu etiam bono tertij ex febri fortè laborantis ſatis conſulitur per alia medicamenta, vel per illum vnum, qui ſecreti conſcius, medicamentum ſatis pro infirmis, in caſibus occurrentibus diſtribuat, (vt accidit hîc Panormi in Electuario Moretti, vbi vnus ſatis illud per totam Ciuitatem, immò Regnum ſpargit) obligat illud iuramentum: quia tunc non eſt contra charitatem, & eius violatio eſſet contra ius tertij, id eſt, Magiſtri, cui lucrum reportare ex ſua priuata ſcientia congruit; & de hoc ſolo caſu iuramentum fuiſſe ab Empyrico emiſſum, præſumendum eſt; nam ſi bono publico, vel tertij non prouideretur, tunc ſanè fateor non vrgere iuramentum, vtpotè de re mala, & contra charitatem nuncupatum.

Iuramentum dandi, vel non dandi mutuum, vel non fideiubendi.

66. Hæc irrita ſunt, non obligant, quia ſunt contra proximi charitatem: ſic Suar. *t. 2. de Rel. lib. 2. de iur. cap. 17. n. 12.* Sanch. *lib. 4. Dec cap. 2. num. 18.* Illud nihilominus eſt aduertendum, circumſtantias, vel finem aliquando cauſæ eſſe, vt irrita ne ſint, ſed obligatoria, ſi enim hæc iurares in gratiam filiorum, v.g. vel tui hæredis, ne tes familiaris decoquatur, ne tibi ſint occaſiones blaſphemandi, furandi, eleemoſynam non elargiendi, &c. valeret iuſiurandum, quia eſſet de re Deo grata, vel filiis (ſi acceptaueriot) vtili.

67. Contrà, iuramentum de mutuando, vel fideiubendo omnibus ex quadam humana vrbanitate emiſſum non obligat: quia ex ſe niſi per aliquam circumſtantiam honeſtetur, includit vitium prodigalitatis, vel imprudentiæ.

68. Quòd ſi id iuramentum fiat in honorem Dei, ſanè obligat: quia ſicuti poteſt quis diſtribuere omnia ſua bona pauperibus propter Deum, ſi non habet alia onera familiæ, vel æris alieni, ita omnibus mutuare.

69. Aduerto autem, ſi eiuſmodi iuramentum fiat abſolutè, intelligi ſine notabili ſaltem periculo ſoluendi de proprio, vt ſcilicet iuramentum interpretemur, quantò minori præiudicio contra iurantem poſſit. Vt ergo intelligatur cum dicto periculo, deberet expreſsè id iurari. Iuramentum dictæ mutuationis, vel fideiuſſionis pro aliqua determinata perſona, ſi omnibus ſpectatis, ſapiat prodigalitatem, vel imprudentiam, irritum eſt; ſi aliqua ratione honeſtatur, validum, vt ex dictis conſtat.

70. Huc facit ſequens difficultas: Si iuret quis pecuniam muruam date proptet charitatem proximo, vel etiam dare eleemoſynam, an liceat illi expectare, donec pauper petat eleemoſynam, & donec aliquis mutuum expoſcat?

Reſpondeo, quoad mutuandum poſſe expectari petitionem Mutoatarij. Ratio eſt, quia obligatio ad mutuandum, & ſimilia, niſi iurans expreſſerit contrarium, intelligenda ſunt iuxta naturam actus: at natura mutuandi, hæc eſt, vt tunc mutuetur, cùm petitur. Quoad eleemoſynam diſtinguendum eſt. Si enim iuraſti, eam elargiri pauperi, vel Religioſo mendicanti oſtiatim, intelligitur, cùm petent; hæc enim eſt natura eiuſmodi eleemoſynæ promiſſæ, niſi aliud intendatur; Verùm, ſi iuraſti dare eleemoſynam pauperi abſolutè, debes quamprimum, ſi ſine notabili incommodo poteris, etiam non petenti porrigere; abſoluta enim eleemoſynæ promiſſio (niſi tamen tempus, vel aliam circumſtantiam in iuramento expreſſeris) ita requirit.

§. VI. *De Iuramento confirmante contractus.*

1. IVramentum promiſſorium aliquando, vt ex dictis conſtat, validum eſt, ſolùm in ratione iuramenti, hoc eſt, obligat ſolùm intra limites Religionis, ne ſcilicet Deus falsò in teſtimonium adducatur; & tunc iuramentum vocatur per ſe ſtans. Aliquando verò præter hoc dicitur confirmare contractus, hoc eſt, facit, vt contractus cui adiicitur, qui aliàs erat inualidus, vel qui non inducebat obligationem iuſtitiæ, ſed ſolùm, v.g. fidelitatis; fiat validus, & obliget in ratione iuſtitiæ, dans ius iuſtitiæ ei, in cuius fauorem iuratur; & tunc iuramentum vocatur confirmatorium, ſeu confirmans contractum.

2. Quando ergo iuramentum eſt per ſe ſtans, id eſt, quando obligat, vt ſolum iuramentum, & non confirmat contractum, primò ipſe contractus remanet qualis erat in ſua natura, ſiue validus, ſiue non, & nihil recipit à tali iuramento: vnde relaxato à Iudice Eccleſiaſtico iuramento; ſi contractus ex ſe erat inualidus, poteſt iri contra contractum, quia ex illo nullum ius confertur tertio. Secundò, poteſt relaxari à Prælato, quia iuramentum, vt ſolum iuramentum, Deum duntaxat reſpicit, cuius nomine illud relaxare Prælatus poteſt. Tertiò, poteſt in caſu contractus inualidi ipſi iuramento ſatisfieri momentanea ſolutione, hoc eſt, potes dare, verbi gratia, centum illi, cui totidem per inualidum contractum iuratum promiſiſti: vt ſic adimpleas in reuerentiam Dei per iuramentum inuocati, quod promiſiſti; ſed potes ſtatim eadem repetere; quia ex vna parte tu non iuraſti non repetere, & ex alia is ea centum inualidè recepit, cùm nullum ius ea retinendi obtinuerit, ſolùm tu ex Religione tui iuramenti debebas: cui iam ſatisfeciſti per illam dationem momentaneam.

3. At verò, ſi quando iuramentum confirmaret contractum, daretur ius ei, in cuius fauorem iuratum eſt, & conſequenter contractus, ſi fortè erat ex ſe inualidus, fieret validus, nec poſſet ei ſatisfieri ſola momentanea ſolutione, nec ab Epiſcopo poſſet abſolutè, & in totum relaxari, quia eſſet contra ius acquiſitum tertij, niſi fortè à Summo Pontifice in aliquo rato caſu boni communis; & niſi fortè ex parte, vt non ratò accidit, quando à Prælato tale iuramentum relaxatur ad effectum agendi: ſemper enim intelligitur remanere ius iuſtitiæ acquiſitum tertio, & ſolum eſſe relaxatum id, quod eſt ex parte Religionis; ita Sanch. *lib. 3. in Dec. c. 12. n. 60.* Molin. *tom. 1. d. 15 c. §. Illud etiam.*

4. His poſitis, celeberrima eſt, & multùm implexa tradita hæc difficultas, An iuramentũ confirmet contractũ. Sed, Deo fauente, clara & breuis à nobis inietur via.

Poteſt aliquis contractus vel primò eſſe in ſe validus, ſed iure poſitiuo reſcindibilis; vel ſecundò, eſſe abſolutè eodem iure poſitiuo inualidus: & de vtroque quærimus, an ſi illi adiungatur iuramentum, confirmetur, hoc eſt, non ſolùm obliget ex vi iuramenti, & Religionis, ſed etiam ex vi iuſtitiæ. Dico (iure poſitiuo) ſi enim contractus eſt inualidus iure naturæ, conſtat apud omnes non confirmari poſſe iuramento, cuius rei rationem afferam mox *num. 10.*

5. Duæ ſunt ſententiæ, quæ dignæ ſunt vt referantur. Prima vniuerſaliter docet nullum contractum confirmari iuramento, & nunquam à iuramento ſolo haberi, vt ſurgat ius iuſtitiæ: habetur enim ſolùm à iura-

mento id firmitatis, quod ex ſe iuramentum habet, hoc eſt, ius Religionis. Alienauit, v. g. Vxor fundum dotalem, hic contractus ex iure poſitiuo inualidus eſt: quòd ſi addatur iuramentum, adhuc remanet in ſuo ſtatu inualiditatis, nec ei accreſcit vllus valor ex iuſtitia: ſolùm, ſi nihil obſtaret, conſurgeret obligatio Religionis, quam affert ex ſe iuramentum, vnde eo ritè relaxato ad nihil vxor tenetur. Ita Iaſon, aliíque iuris interpretes apud Sanch. *lib. 3. in dec. c. 12. num. 4. & 8* fatetur probabilem Suarez *lib. 1. de iur. c. 29. num. 1.* ad quam meritò propendet Caſtro Pal. *t. 3. tr. de iur. d. 2. p. 9. §. 3. n. 4.*

Secunda ſententia vniuerſaliter docet contra ſaltem aliquos; quorum Catalogum vide apud Oñate *tom. 1. de contr. tr. 4. diſp. 11. ſec. 6. n.* 130. confirmari iuramento, atque ideo in his conſurgere ex iuramento duplicem obligationem, alteram propriam Religionis, alteram iuſtitiæ: eiuſmodi inter cæteras eſſe docent dictam alienationem fundi dotalis; quare eo alienato ab vxore cum iuramento, etiamſi ritè dictum iuramentum fuerit relaxatum, Vxor ex horum ſententia tenebitur ex iuſtitia ſtare alienationi factæ. Afferunt autem apud Oñate *ibid. ſec. 4. num.* 99. præter dictum Catalogum, regulam dignoſcendi, quandónam iuramentum confirmet contractum, quandó non item. In eo caſu (inquiunt) iuramentum non confirmat contractum, quando illud ſeruando, vel iurans peccat, vel peccat exigens iuramentum, in cæteris confirmat. Hinc ſi iures vſuras daturum vſurario, vel per metum, dolúmve iures dare latroni pecuniam? eiuſmodi promiſſiones non confirmabis iuramento, quia quamvis tu non pecces, peccat vſurarius, & latro exigentes: at in exemplo dicto vxoris confirmabitur iuramento dicta alienatio, quia nec ipſa alienans, nec recipiens, ſeu alienationem acceptans peccat. Sanch. *d. c. 12. n. 5. 11. & 12.* Mol. Reb. Sà, de Lugo eos citans *t. 2. de iuſt. diſp. 22. ſec. 8. num.* 202. & 206. Oñate *cap. mox citando, ſec. 4. num. 91.*

6. Profectò, vt hinc incipiam, quamvis hæc ſecunda ſententia ſit communior, inde mihi difficilis eſt, quia non poſſum mihi perſuadere, iura voluiſſe firmare tales contractus cum tanto diſpendio fœminarum, & debilium, qui ſicuti facilè contrahunt, ſic facilè, & ex leuitate iurant: & ſic voluiſſe negare illis remedium reſciſſionis, quod illis competeret, niſi iuraſſent, ſemper etiam iuramento relaxato à Prælato, remaneret obligatio iuſtitiæ, vt modò diximus; quod abſurdum licèt concedant aliqui aduerſarij, ego tamen tam prudentibus legiſlatoribus hanc notam inurere non audeo.

7. Dico igitur probabiliorem eſſe, & certè pro foro conſcientiæ expeditiorem primam ſententiam. Ratio potiſſima eſt, quia, quòd iuramentum addat vim iuſtitiæ, non habetur ex ipſo iuramento, vt ex ſe patet, & diximus *ſuprà*, quia iuramentum eſt acceſſorium contractui, & relinquit illum (quantum eſt ex natura iuramenti,) vt eſt in ſe. Non ex iure, quia nulla iura dicunt iuramentum confirmare contractus; ſolùm enim dicunt (Authentic. *Sacramenta puberum, c. ſi aduerſus venditionem, c. debitores, de vſuris, c. cùm contingat de iureiurando, c. 2. eodem titulo in 6. cap. Quamvis pactum, de pactis in 6.* quibus nituntur Caſtro Pal. *t. 2. tr. de iuram. diſp. 2. p. 9. §. 3. n. 4.* Oñate *l. c. ſec. 4 num. 98. & ſect. 6. num. 229. &* 230.) debere ſeruari inuiolabiliter, & non rarò expreſsè addunt, in reuerentiam iuramenti, vel quid ſimilis: id quod optimè ſaluatur, ſi iuramentum ſeruetur ex vi Religionis; vnde non habemus neceſſitatem aſſerendi ea iura velle, vt addatur ius iuſtitiæ. Inuentum hoc fuit Iuriſtarum, non iuris: ſanè id maximum quid eſt in Republica, vt contractus, qui aliàs propter bonum publicum, ſiue primarium, ſiue ſecundarium vniuerſaliter vſurpantur, quique aliquando à iuribus cum tanta conſideratione inualidi ſunt conſtituti, ſtatim nullo negotio, adhibito dumtaxat iuramento, validi euadant, & ſic res, ſeu bona, quæ ſunt vnius, ſtatim ex iuſtitia fiant alterius. Non facilè id admitto, niſi expreſsè, & meridiana luce clarius id iura pronuntient: quam claritatem nec ego vidi, nec aduerſarij poſſunt oſtendere.

8. Vrgentis contra nos ratio ſecundæ ſententiæ, quæ inter potiſſimas, eſt huiuſmodi.

Contractus in ſe validi, ſed iure humano reſcindibiles, ideò reſcindi poſſunt, quia lex dat actionem contrahenti ad illius reſciſſionem petendam: ſed quando adeſt iuramentum, lex non dat talem actionem, ſed vult ſeruari iuramentum: ergo reſcindi non poſſunt, ergo per iuramentum validantur, ſeu confirmantur. Simili modo, quando contractus ſunt eodem iure poſitiuo irriti (quales ſunt alienatio fundi dotalis, renuntiatio futuræ ſucceſſionis, contractus Minoris abſque authoritate Curatoris ex decreto Iudicis circa immobilia, &c.) ſi illis addatur iuramentum, lex vult, vt tales contractus ſint perpetuò firmi, nec vlla actio competat contra ipſos: ergo per iuramentum facti, ſunt validi, ſeu confirmati. Confirmatur, quia in contractibus per metum celebratis, in promiſſione, v.g. facta latroni, leges dicunt iuramenta debere ſeruari, ſaltem momentanea illa ſolutione: at in aliis ſpontaneè factis, in alienatione, v. g. fundi dotalis, eædem leges abſolutè dicunt, debere ſimilia iuramenta omnino ſeruari: ergo ſignum eſt, leges voluiſſe per hæc iuramenta ſponte facta, dare contractibus validitatem, atque adeò ius iuſtitiæ.

9. Reſpondeo, negando vltimam conſequentiam, id eſt, eos contractus ſiue reſcindibiles, ſiue ipſo iure irritos, fuiſſe per iuramentum factos validos; ſolùm enim iura inculcant ius iuramenti ex vi Religionis, & nihil aliud, vt accuratè textus conſideranti patebit. Ad confirmationem: Reſpondeo eſſe claram diſparitatem, cur iura dicant contractum ex metu iuratum, eſſe ſeruandum momentanea illa ſolutione, contractum verò ſponte iuratum, eſſe ſeruandum omnino: ſemper tamen, per noſtram ſententiam, ex ſolo vinculo Religionis. Nam quando adeſt metus, habetur in ipſo contractu cauſa, cur facienda ſit non perpetua, ſed momentanea ſolutio, & cauſa, cur relaxari à Superiore poſſit: quæ cauſa eſt ipſe metus, ſeu iniuria, quæ per metum fit iuranti: at quando iuramentum eſt ſpontaneum, licèt adiectum contractui, vel reſcindibili, vel nulli, non habetur in ipſo contractu cauſa momentaneæ ſolutionis, vel relaxationis, quia in ipſo non interfuiſſe iniuriam metus, vel doli ſupponimus: quarè ſi relaxandum ſit, ea cauſa petenda eſt aliunde, & ſic, ſi res promiſſa, ſeruari ſine peccato poteſt, omnino ſeruanda eſt, donec inueniatur dicta cauſa relaxandi: quamvis fatear facilè inueniri poſſe, vt *ſuprà, §. 5. n. 7.* innuimus cum Caſtro Palao.

10. Hic denique notandum cenſeo, cur etiam in aduerſariorum ſententia, apud Oñate *tom. 1. de contr. tr. 3. diſp. 11. ſect. 4. num.* 102. iuramentum confirmare non poſſit contractum iure naturæ nullum, quales ſunt contractus infantium, & amentium, vel contractus ſimulati, id eſt, ſine vlla voluntate, vel contractus de re aliena, &c. apud Oñate *ibid.* Ratio enim eſt, quia iura poſitiua ſi poſſent facere, quòd iuramentum confirmaret contractum, ideò poſſent, quia darent actionem ex vi iuſtitiæ ei, in fauorem cuius contractus iuramento vallatur: at iura poſitiua non poſſunt dare actionem ex vi iuſtitiæ contractui, qui nullus eſt ex iure naturæ, niſi tollendo bona vni, & alteri applicando, quod non poſſe fieri, niſi in quibuſdam caſibus pertinentibus ad bonum commune omnibus conſtat. Dicere autem id feciſſe vniuerſim, quoties interuenit iuramentum, quaſi id eſſet bonum commune, eſt nimis gratis loqui. Placet mihi hæc ratio, quia doctrinæ à me allatæ *n. 7. fine*, egregiè fauet.

§. VII. *Iuramentum an pariat obligationem in altero à iurante, atque adeò in ſucceſſore, vel hærede.*

1. VEl das iuramentum, id eſt, alicui aliquid cum iureiurando promittis, vel recipis, id eſt, tibi quiſpiam promittit aliquid cum iuramento: illud ſe tenet ex parte iurantis: hoc, ex parte eius, cui iuratur.

Quoad prius. Iuramentum parit obligationem in ſolo iurante, non verò in eius hærede, vel ſucceſſore, ſic Sanch.

Digitized by Google

Sanch. *lib. 3. in dec. c. 13. n. 1.* Caſtro Pal. *tom. 3. tr. de iuram. diſp. 2. p. 11. num. 1.* & paſſim. Hinc, ſi quid iuraſti homini (nam de voto, vel iuramento Deo præſtito dicemus mox *n. 4.* & multa addemus, cùm de voto *infrà, c. 12. §. 4.*) tuus hæres non obligatur, te mortuo, illud ex vi Religionis obſeruare, etiamſi iuraueris pro te, & tuis ſucceſſoribus. Ratio eſt, quia non poteſt quis contrahere obligationem ex vi iuramenti, niſi habeat intentionem iurandi, de quo *infrà*: at ſucceſſor nunquam habuit intentionem iurandi: ergo, &c. vnde, vides rectè ab authoribus obligationem iuramenti appellari perſonalem.

2. Dixi (ex vi Religionis) nam ex alio vinculo poterunt contrahere obligationem hæredes, hoc autem ſolet eſſe vel ratio contractus, vel ratio ſtatuti. Prioris exemplum eſt: Si tu equum cum iuramento vendidiſti Petro acceptanti, & equo nondum conſignato, tu moriaris; tuus hæres equum conſignare Petro debebit, non ex vi iuramenti, quia nunquam tuus hæres iurauit, ſed ex vi contractus emptionis, & venditionis: obligatio enim, ſeu ius contractus, cùm ſit fundatum in iure acquiſito à parte, ſitque obligatio iuſtitiæ, ad ſucceſſores neceſſariò tranſmittitur. Idem dicendum in omnibus iuramentis acceptatis ab alio, ex quibus alteri ius iuſtitiæ acquiritur. Exemplum poſterioris eſt, ſi ſit in Ciuitate lex ſoluendi gabellas, tuuſque Pater promiſerit cum iuramento eas ſoluere; eo defuncto, tu non ex vi Religionis, ſed ex vi legis, & ſtatuti vniuerſalis ſoluere debebis, etiamſi Pater tuus non iurauerit, vt ex ſe conſtat.

3. Atque hinc fit, vt, ſi in aliquo caſu ſolùm vrgeat vis iuramenti, nihil debeat tuus hæres. Ita idem *ibid.* v. g. cum iuramento extorto per metum latroni, vel vſurario acceptanti promiſiſti pecuniam, te mortuo: non obligatur hæres tuus ſoluere, quia non obligatur ex vi iuramenti, vt dictum eſt, nec ex vi ſtatuti, quia nullum ſtatutum inuenitur, per quod obligentur latronibus, & vſurariis pecuniam erogare; nec denique ex vi contractus, quia nullum ius iuſtitiæ acquiſiuit latro, vel vſurarius in pecuniam alienam.

4. Dices, ſi quis Deo iuraret, ſe velle dare pauperi ſtipem centum, v. g. aureorum, deberet hæres, eo defuncto, dictam eleemoſynam erogare, & tamen Teſtator ſolo vinculo Religionis tenebatur.

Reſpondet Sanch. *ibid. num. 5.* id ita eſſe, quia Deus illud votum, vel iuramentum ſibi factum ad vtilitatem pauperis acceptauit, vt pars contrahens: quare præter vinculum Religionis, adeſt ratio contractus, atque adeò iuſtitiæ.

5. Non placet hæc reſponſio Caſtro Palao, quia non apparet, niſi gratis dicatur, adeſſe talem contractum, ſeu Deum hic ſe habere vt contrahentem, & acceptantem, ideò docet, id eſſe, quia ius Canonicum, & Ciuile ſtatuit hæreditatem à ſucceſſore non adiri, niſi ſub conditione exequendi vota, & iuramenta realia defuncti, quæ non ſunt per iniuriam extorta. Quod autem id ſtatuerint iura, probat ex aliquibus textibus *c. licèt de voto, c. ſi hæredes, de teſtamentis*: & præcipuè ex *c. ex parte, de Cenſibus*, vbi id expreſsè deciditur: & clarè in *l. 2. ff. de pollicitationibus*, ibi: *Qui decimam partem bonorum vouit, ſi deceſſerit ante ſolutionem, hæredem illius hæreditario nomine decimis obſtrictum eſſe; Voti enim obligationem ad hæredem tranſire conſtat.* Aliqua huc pertinentia addentur, cùm de voto, *infrà, cap. 11. §. 4.*

6. Quoad poſterius, breuiter dic, certam eſſe ſententiam; obligationem, quam contrahit iurans ſeruandi tibi iuramentum, (niſi contrarium expreſſum fuerit in iuramento) contrahere etiam & ſeruandi tuo hæredi, ſeu ſucceſſori. Si, v. g. iurauit quis fidelitatem Regi, hoc mortuo, eius ſucceſſori eandem fidelitatem ſiue nouo iuramento debet. Ita Layman *lib. 4. tract. 3. cap. 10. num. 1.* & paſſim. Ratio, præter multos textus, eſt, quia ſucceſſor ſubintrat in omnia iura eius, qui præceſſit, ſeu eius, cuius eſt hæres.

Capvt IV.

De Iuramento Iudiciali.

1. TRia hîc diſcutienda propono, (cætera enim huc ſpectantia, vel ſparſim in toto tractatu ſatis habentur, vel propria ſunt fori externi, quæ videri poſſunt apud Laym. *hic*, Doctoreſque ab ipſo citatos.) Primò, An in contractibus æquiuocare homini liceat; huc enim id reduco, cùm contractus & publici ſit fori, & initium iudicij. Secundò, an liceat æquiuocare aliis à reo, v. g. teſti. Tertiò, an ipſi reo.

§. I. *An in contractibus cum iuramento æquiuocare, vel fictè iurare liceat.*

1. CErtum eſt neutrum licere, idque ſub graui culpa, ſi inde notabile damnum alteri iniuſtè naſcatur; certumque eſt, vt ſæpius *ſuprà* per occaſionem dixi, iurantem debere omnia damna ob cauſam ſui iuramenti doloſi alteri obuenientia reſarcire: ita Sayr. *in claui, lib. 5. cap. 4.* & paſſim Doctores. Ratio eſt manifeſta, quia tunc contra iuſtitiam agitur, dum ſocius deluditur.

2. Dixi primò (notabile) ſi enim leue, leuis erit & culpa. Ita Sanch. *lib. 3. in dec. c. 7. n. 1.* Bon. *d. 4. de iur. q. 1. p. 12. à n. 7. & 8.* Hinc, quia doloſè in contractu iurans, ſemper in iudicio habebitur, ac ſi verè iuraſſet, quia forum externum ſolùm conſiderat ipſa externa iuramenti verba: ideò ex hoc capite difficulter notabile damnum, alteri fiet, vnde grauiter peccetur. Propter eandem rationem (vt id hac occaſione innuam, quod mox diſputabo diſtinctiùs) idem erit coram Superiore, quidquid contra ſentiat Caſtr. *t. 3. tr. 14 de iur. d. 1. p. 8. n. 5. fin.* nec enim grauiter Superioris poteſtas offenditur, modò falſum non iuretur, & modò vt verum in foro externo iuramentum habeatur.

3. Dixi ſecundò (iniuſtè) ſi enim iuſtè, ad iuſtam, v. g. compenſationem ſic iurares, mortaliter non delinqueres, immò nec venialiter, ſi cauſa æquiuocandi adeſſet, vt ex ſuperioribus patet. Ratio eſt, quia tunc nec contra Religionem peccas, nec contra iuſtitiam: ſi quidem, data æquiuocatione, Deum verè cum falſitate non inuocas, & nullo ſuppoſito damno, nullam proximo iniuriam infers.

4. Hinc in contractu promiſſionis ſiue liberalis, ſiue onerosæ in contractu mutui, ſponſalium, venditionis, emptionis, &c. ſi quis contraheret cum iuramento æquiuoco, vel ficto, iuſtam habens cauſam ſic ſuis rebus, ſine alterius iniuſto damno, conſulendi; immunis eſſet à culpa, cùm nil committeret contra Religionem, vel iuſtitiam, immò nec contra fidelitatem, iuſta exiſtente cauſa ſimulationis.

§. II. *An in Iudiciis æquiuocare cum iuramento aliis à reo liceat.*

1. COnueniunt Doctores non licere, ſi iudex legitimè interroget. Ratio communis, & vera eſt; quia ob bonum publicum teſtes tenentur parere ſuo Superiori, qualis eſt legitimus iudex. Quando autem teſtis legitimè interrogari dicendus ſit, non eſt huius loci, colligitur tamen ex mox dicendis, & fusè Sanch. *in conſ. lib. 6. cap. 3. d. 36. & cap 5 d. 5.* de Lugo *tom. 2. de iuſt. d. 40. ſect. 1 num. 7.* aliique. Si verò non legitimè procedat, vel quod in idem recidit, Iudex legitimus non eſt, licere cuilibet vti æquiuocatione, conueniunt item omnes: quia tunc Superior non eſt, adeoque non neceſſariò illi parendum. Ita Sanchez, de Lugo, Caſtr. mox citandi, & paſſim.

2. Hinc teſtis interrogatus à iudice de occulto crimine alicuius, vel de crimine, de quo non tenetur teſtificari, vt quia, v. g. notabile damnum ſibi ſequeretur:

poteſt iurare ſe rem neſcire, intelligendo ita, vt teneatur illi iudicio ſubdere, vel quid ſimile.

3. Hinc, ſi quis licitè aliqua bona abſcondit, v. g. à fiſco, eo quòd illis indigeat ad vitam ſuſtentandam, non ſolùm ipſe, ſed etiam alij, ſiue rogati, ſiue ex ſe (ſi tamen indigentia iis conſtet) poſſunt æquiuocando teſtificari illum nihil abſcondiſſe: Iudex enim non legitimè procedit, ſi velit fiſco applicare bona externa alteri neceſſaria: quòd ſi hæc excludit, vt excludere certè præſumendus eſt, iam teſtes ad eius ſanam mentem cum veritate reſpondent.

Hinc non ſolùm ipſe reus, ſi, v. g. ſit Clericus, ſed etiam alij poſſunt iurare cum æquiuocatione coram ſæculari iudice, Clericum non deliquiſſe, intelligendo ita, vt obligentur id coram ſæculari deponere, quia hic illegitimus eſt, quoad Eccleſiaſticos.

4. Immò obligabitur teſtis aliquando ſic æquiuocare. Solet afferri exemplum de eo, qui Iudici peccatum omnino occultum rei manifeſtauit: is enim tenetur teſtificari coram eodem, reum non commiſiſſe tale delictum, intelligendo ita, vt ſubſit externo iudicio: quia ſi ſperet ſe profuturum, reparare ſic iuſtè poterit damnum iniuſtè ablatum: ita Sanch. *in Dec. lib. 3. de iur. cap. 6. num. 18.*

§. III. *An idem liceat Reo.*

1. SI non legitimè interrogetur, poſſe reum cum æquiuocatione negare crimen a ſe commiſſum, certum apud omnes eſt: ita Sanchez *in conſil. lib. 6. cap. 3. d. 29.* de Lugo *de iuſtit. tom. 2. diſput. 40. ſect. 1. num. 1.* Io. Sanchez *in ſelec. d. 43.* aliique ab ipſis cit. ſuffragatur enim eadem ratio, quam modò diximus §. *præcedente, num. 1.*

2. Hinc excuſant communiter Doctores *loco cit.* & Sanchez *in Dec. lib. 3. de iur. cap. 6.* & Caſtro Pal. *tom. 3. tract. 14. d. 1. de iur. cap. 7.* Reum negantem cum æquiuocatione crimen, ſi Iudex procedat contra leges, ſi ſemiplena contra ipſum reum probatio non eſt, ſi ſuſpenſa ſit Iudicis poteſtas, ſiue per appellationem, ſiue quia is eſt excommunicatus denuntiatus nominatim, vel notorius Clerici percuſſor. Hinc excuſant negantem ſe quid commiſiſſe, quod ſine culpa commiſit; vt ſi inculpabiliter, putans feram, hominem occidit. Hinc excuſant negantem ſe vendidiſſe pluris, quàm ſit taxa iniuſta, cùm vendiderit tamen iuſto pretio. Hinc excuſant negantem aliquam circumſtantiam, ſeu indicium criminis, quod crimen ipſe non commiſit: vt ſi interrogetur, an per illam viam tranſierit, per illam vrbem, vbi eſt cadauer, cùm tamen ipſe tranſierit: vel an ingreſſus ſit domum meretricis occiſæ, quamvis ingreſſus fuerit; ſed tamen non occiderit. Hinc excuſant negantem ſe debere quidpiam alteri, ſi verè nihil debeat, quamvis appareat inſtrumentum, vel ſcriptura, in qua debeat. Hinc excuſant negantem ſe promiſiſſe aliquid, quod verè cum iuramento promiſit, etiamſi ſint ſponſalia, ſi ex aliquo capite ea promiſſio, ſeu ſponſalia non obligent. Hinc excuſant negantem ſe adulterium commiſiſſe, cùm occultè commiſerit. Hæc, & ſimilia cum æquiuocatione iurando negare, ideò cuilibet licet, quia vel iudex, contra leges procedendo, ſuperior non eſt; vel etiamſi procedat ſecundùm leges quoad præſumptionem externam, vnde ipſe non peccet; Reus tamen ius habet reſpondendi iuxta rei veritatem, atque adeò ſemper ad mentem boni, & iuſti Iudicis reſpondebit.

3. Iam ſi legitimus eſt iudex, legitimeque per ſemiplenam probationem interroget, vndè reus ex nullo capite ex his excuſari videatur à fatenda veritate, celebri quæſtione quæritur, An ob periculum vitæ, quod ſincerè reſpondendo, ſubit, poſſit excuſari, atque adeò ipſi negare veritatem cum æquiuocatione liceat?

Non excuſandum, quamvis immineat vitæ diſcrimen, docet Sanchez *in conſ. tom. 2. lib. 6. cap. 3. d. 29. & d. 33.* S. Thom. Syluest. Nauar. Sot. aliique permulti apud eundem, & apud Ioan. Sanchez, *in ſel. mox cit.* præſertim antiquiores. Ratio potiſſima eſt, quia inter partes iuſtitiæ potiſſima eſt obedientia, quâ tenetur quis obedire Superioribus iuſtè, & legitimè præcipientibus: ſed iam ſupponimus legitimè præcipere, idque iam noſcere reum; vnde ergo excuſari poterit a parendo? Adde non vulgare Reipublicæ detrimentum fore, ſi talis obligatio fatendi crimina negaretur: paſſim enim hac impunitatis ſpe graſſarentur maleficia.

4. Duo tamen hi Doctores notant: Alterum eſt ad hoc, vt reus teneatur ſine æquiuocatione reſpondere (de reo loquimur, non de teſte, de quo alia eſt ratio videnda, ſi placet, apud citatos de Lugo *de iuſt. tom. 1. d. 40. ſect. 1. num. 8. & d. 39. ſect. 2. num. 14.* Thom. Sanch. *in conſ. tom. 1. lib. 6. cap. 3. d. 36.*) requiri priùs infamiam, vel indicia contra ipſum eſſe legitimè probata in proceſſu, ſaltem per ſemiplenam probationem, quam ſine dubio facit vnus teſtis idoneus de viſu; & item requiri, vt id totum ipſi reo ſit notificatum. Ratio eſt, inquit, Sanch. *in conſ. lib. 6. cap. 3. dub. 32.* quia ſecùs poteſt reputare reus ſuum crimen eſſe occultum, & ſic excuſari à fatenda veritate: & quia (inquit Sot. apud Sanch. *l. c.*) ſicut nemo tenetur ante legis promulgationem legi obedire, ita nec tenetur Iudici, antequam notificet ſe iuridicè interrogare.

Alterum eſt: ſi fortè quis veritatem Iudici occultauit, non obligari ad ſe coram Iudice retractandum, ſiue fuerit abſolutus, ſiue fuerit damnatus, ſiue adhuc iudicium pendeat, ſiue non: ſic Sanchez *in Dec. lib. 3. de iur. cap. 7. n. 8.* Ratio potiſſima eſt, quia eſto tegendo ſuum crimen peccauerit contra obedientiam: tamen huic crimini ſatis medebitur, ſi de illo ritè doleat, &c.

5. Sed iam alij recentiores, vt de Lugo *l. c. n. 15.* Io. Sanchez *in ſel. d. 43. à num. 23.* cum Doct. viginti duobus, poſt accuratam diſcuſſionem, aduertentes onus eſſe ſupra naturæ vires difficile, reum obligare ad inferendum teſtimonium capitale contra ſe ipſum, docent probabiliſſimum eſſe, & tutum, reum minimè obligari ad fatendum crimen ſuum, vnde tantum malum ſibi parari videat: potiſſima ratio illa mihi videtur, quia nemo obligandus eſt concurrere ad ſe ipſum occidendum, cùm ſit de iure naturæ, non ſolùm vitam ſibi tueri, ſed etiam ad mortem ſuam, quantum quis poteſt, non concurrere. Adde eſſe doctrinam communem, rem multùm difficilem reputari moraliter impoſſibilem, ad quam præcipiendam nulla poteſtas humana extendi poſſit: at præceptum de dicenda hac veritate, quam nunc tradit reo Iudex, humanum eſt, & poſitiuum: ergo non ſe extendit ad rem tam difficilem, qualis eſt ea confeſſio, quæ reo mortem parat.

6. Hinc ſoluitur ratio aduerſariorum *n. 3.* allata; in re enim tam ardua Iudex Superior non eſt: quòd ſi is ſoleat cogere, ideo eſt, quia ſequitur contrariam opinionem, quæ ſaltem ob authoritatem Doctorum probabilis eſt: ita Io. Sanch. *in ſel. d. 43. n. 34.*

Ad id, quod additur, negandum eſt periclitari bonum Reipublicæ, alia enim via, nempè inquirendo teſtes, & incutiendo timorem torturæ reo, vt fateatur, poteſt ſe tueri Reſpublica, ſine neceſſitate obligandi reum ſub mortali: & certè patet experientia, nihil adhuc profuiſſe timorem peccati per tot annos, in quibus opinio prior paſſim euulgabatur; de qua teſtatur de Lugo *tom. 1. de iuſtit. d. 40. ſect. 1. num. 6.* Quotuſquiſque enim fuit ille, qui ob eiuſmodi peccati timorem ſuum crimen aperuit? Adde non eſſe certum quod ego pro bono communi, ad quod non teneor ex ſtipendio, ſeu ex iuſtitia, obliger mortem ſubire: de qua re alibi, interim lege Io. Sanchez *in ſel. d. 43. n. 41.*

7. Doctrinam hactenus à nobis allatam limitant citati Doctores, aſſerendo poſſe à reo negari ſub æquiuocatione crimen, modò aliqua tandem eluceat ſpes effugiendi mortem: ſecùs enim negatio (aiunt) eſſet inutilis, ſi ipſe nihilominus conuictus eſſet, & certò damnandus. Ego verò cenſeo, etiam nulla elucente tali

ſpe

ſpe, ſaltem ab mortali eſſe etiam eiuſmodi reum exeuſandum (excipio cum Sanchez *in Decalog. lib. 5. cap. 7. num.* 11. caſum hæreſis; conuictus enim de illa, fateri debet, ne negatiuus hæreticus cum ſcandalo pœnam ſubeat.) Ratio, quæ me mouet, eſt, quia ex vna parte de iure naturæ eſt hominem non poſſe conſtringi ad concurrendum ad mortem ſuam, & ex alia parte in hoc caſu, ad ſummum, offenditur (ſi tamen offenditur) poteſtas ſuperioris in re leui. Si enim reus iam conuictus eſt, certoque plectendus, nihil addet confeſſio rei, quantum ad punitionem criminis, de qua ſermo eſt, cùm iudex ſit ad damnandum ſatis inſtructus. In qua igitur re graui offenditur poteſtas ipſius?

8. Sed certè notat Sanchez *lib. 5. in Dec. c. 7. n.* 11. Iudices reum interrogantes, nunquam ſolere ſtatum cauſæ, probationeſque illi aperire; freti quorundam ſententia, quòd id ad legitimè interrogandum non requiratur: cùm igitur reus ſtatum ſuæ cauſæ ignoret, ſemper præſumere poterit, fore ſpem effugij, ſi ipſe crimen non fateatur, & ſic ſemper in praxi, etiam in aduerſariorum ſententia, poſſet veritatem occultare.

9. Denique quod dictum eſt de periculo vitæ, extenditur communiter ad quodcunque malum graue; putà exilium, bonorum amiſſionem, triremes, grauem infamiam, &c. ita de Lugo *l. c. num.* 15. ad hæc enim tam grauia mala, perinde ac ad mortem auertendam, ius naturæ nos armat, immò nos vrget.

10. Quid de malo leui? v. g. præcipiat mihi Superior, vt fatear, an dixerim mendacium iocoſum, an ſim furatus obolum, an ſilentium in Religione fregerim; ex qua confeſſione mihi non niſi malum leue accidere poſſit? vel præcipiat, vt fatear homicidium, furtum graue, &c. ex cuius confeſſione certus ſim (ita ſuppono) ſolùm malum leue me incurſurum, ſi negem cum æquiuocatione, quódnam peccatum committam?

Reſpondeo, A mortali fortaſſe excuſandus eſſes, quamuis contrarius ſit de Lugo *tom. 1. de iuſt d. 40. ſect. 1. n.* 16. *fin.* Ratio eſſe poteſt, vel quia de iure naturæ videtur eſſe, vt ne leue quidem vulnus mihi ipſi infligam; vel quia, ſi agitur de pœna leui infligenda, videtur & leue, & non rigoroſum ſuperioris præceptum; vel quia ex negatione talis veritatis, non oritur graue malum Reipublicæ, ſi ſolùm leuis pœna ſit imponenda. Hîc tamen excipio; niſi aliàs bonum commune aliter poſtularet, vel niſi ſic deberet auerti malum graue impendens tertio: tunc enim charitas exigit, vt meo leui malo, bonum graue Reipublicæ, vel proximi præponatur.

Capvt V.

Quis poſſit iurare, atque ad iuramentum admitti.

1. Præter Deum, qui, quando dicitur in ſcripturis iurare, (vt Hier. 22. *Ecce ego iuraui in nomine meo magno, &c.*) impropriè iurare dicitur, cùm Superiorem non habeat: Chriſtus vt Homo, Angeli, Dæmones, Damnati, Beati, homines viatores iurare poſſunt, quia Superiorem Deum cognoſcunt, qui adhiberi ab ipſis in teſtimonium veritatis poteſt. Rurſus ex hominibus poſſunt omnes vtentes ratione, etiamſi ſint impuberes, *cap. t. de delictis puerorum*: lege Suar. *de iur. lib. 1. cap. 14. num. 5.* vnde & iuramento ſe obligare: hæretici item, infideleſque: omnes, ſi modò Atheos excipias, qui ex errore (cum Deum Superiorem non agnoſcant) ipſum inuocare non poſſunt. Sed hæc, & ſimilia ſunt ſpeculatiua, quæ vide apud Doctores, Suar. *tom. 2. de Relig. lib. 1. de iur. c.* 14. *lib. 2. in Dec. cap. 5.* alioſque.

2. Illud ad praxim pertinet ſcire, quinam in iudiciis admittantur ad iuramentum, qui repellantur. Primò ob defectum ætatis perfectæ repelluntur impubetes in cauſis ciuilibus, nempè qui non habent ex maſculis quatuordecim annos completos, ex fœminis completos duodecim; nam in criminalibus etiam pubetes, niſi habeant viginti annos, excluduntur. Si quando prædicti puberes, impubereſque admittantur, an ſufficiant ad torturam, probationemque faciant, an ſolùm magnam præſumptionem; noſtrum non eſt quærere: vide Suarium *loc. cit.* Fagundez *l. c.* Sanchez *lib. 3. in Dec. cap. 3.* Iuriſtas ab iiſdem citatos.

Secundò, ob ſexum repelluntur fœminæ: licèt in quibuſdam admittantur, &c.

Tertiò, in pœnam multi repelluntur, vt infames, periuri, &c.

Quartò, ratione ſolius criminis, homo vilis, inimicus, conſanguinei, domeſtici repelluntur, vide apud citatos, citandoſque.

Quintò, ob priuilegium: vt Sacerdotes, vel Clerici, qui prohibentur iurare in manibus Laïci ſine licentia ſui Prælati, Laïci, inquam, vt Superioris, & vt Iudicis. Poſſunt autem iurare in cauſa fidei, vel ad purgationem delicti, vel cùm tertius læditur defectu probationis, vel ob indemnitatem Eccleſiæ, vel cùm ab excommunicatione abſoluuntur, vel in cauſa propria quoad iuramentum de calumnia, &c. quæ, & ſimilia lege apud citatos, & Farinaceum *de teſtib. q.* 54. Gomez. *cap.* 12. alioſque, inter quos ſit Bonacina *tom. 2. diſp.* 10. *circa* 8. *Decal. præcept. quaſt. 3. part. 3.* qui hæc in compendium accuratè redigit.

Capvt VI.

De Pœnis Periurii.

1. In iure Ciuili valdè incertum eſt, an pœna aliqua determinata quoad forum externum peieranti ſit impoſita. Quoad forum Conſcientiæ præter peccatum mortale, an in iure Canonico ſit aliqua pœna eidem inflicta quæri poteſt, & nullam eſſe ipſo facto impoſitam certum ſit.

Imponendæ autem ſunt tres: Infamia iuris: Priuatio, ſeu Repulſio à teſtificando: Alia pœna arbitraria à Iudice decernenda: quæ omnia ſatis ſit innuiſſe. Legatur Suar. *lib. 3. de iur. cap.* 20. Caſtro Pal. *diſp. 1. de iur. p.* 11. aliique *ibid.*

Capvt VII.

De Deobligatione à Iuramento.

Deobligaris à iuramento, Irritatione, Remiſſione, Diſpenſatione, ſeu Relaxatione, Commutatione. Iam de ſingulis.

§. I. *De Irritatione.*

1. Qvando is, qui dominatiuam habet poteſtatem in te, tuáſque res, ab obligatione iuramenti omnino te liberat, dicitur tuum iuramentum irritare. Omnes ergo illi iuramenta irritate ita, vt nunquam reuiuiſcant, poſſunt, ut ex Leſſ. Sanch. aliiſque apud Bonac. *tom. 1. diſp. 4. de iur. q. 1. p. vlt. n* 6. qui aliis legitimè præſunt, quales ſunt Pater, Prælatus Regularis, Dominus, Vir, reſpectu Filij, Subditi, Serui, Vxoris. Ita S. Thom. 2. 2. *q.* 89. *art. 9. ad* 3. Azor. 1. *part. lib.* 11. *cap.* 10. *q.* 5. Laym. *lib. 4. tract. 3. cap.* 11 *n.* 1. aliique paſſim, de quibus explicatiùs, cùm de Voto *infrà*, *cap. 16. §. 3.*

2. Id tamen eſt intelligendum cum diſtinctione: nam iuramenta ſoli Deo præſtita poterunt hi irritare prædictis, etiam ſine cauſa; ſicuti poſſunt, ex probabili ſententia (de qua re *ibid. infrà.*) & vota: ſic Sanch. *lib. 3. in Dec. cap. 19. n.* 2. aliique contra Val. ab eodem cit. at verò iuramenta in aliorum vtilitatem emiſſa, tunc ſolùm, & quidem etiam ſine cauſa poſſunt irritare, quando iuramenta

Digitized by Google

iuramenta emiſſa ſunt de materia ſubiecta poteſtati ipſorum, v. g. ſi ſeruus, filius, vxor, &c iurent dare alicui pecuniam, vel quid ſimile, quod afferat detrimentum, & incommodum rebus Patris, Viri, &c. poterunt hæc iuramenta à Patre, vel Viro, &c. etiam nulla exiſtente cauſa, reſcindi: ſic Layman *loc. cit. num.* 2. aliique ab ipſo cit. Ratio eſt, quia pecunia, quæ eſt materia prædicti iuramenti, eſt in Patris, vel Viri poteſtate, de qua ipſi ſolùm diſponere, non alij poſſunt. Sic etiam Pontifex, vel Epiſcopus poteſt irritare iuramenta ſuorum Clericorum de rebus pertinentibus ad ſua beneficia, ad ſuas leges, ad ſua ſtatuta, &c. propter eandem rationem. Quòd ſi prædicti filius, & ſeruus iurent de ſuo peculio, quo fortè independenter ab alio gaudent; certè non poterunt Pater, & Dominus, &c. irritare: quia ea pecunia non eſt ſob Patris, Dominíve poteſtate, ac dominio; & illud iuramentum non eſt ſolùm, vt ſupponimus, Deo præſtitum, ſed homini.

§. II. *De Remiſſione.*

1. QVando is, in cuius fauorem principaliter conceptum eſt iuramentum, remittit obligationem, ſeu non acceptat promiſſionem; dicitur remittere iuramentum.

Et quidem id non poſſe fieri, ſi iuramentum eſt ſoli Deo præſtitum, non eſt dubium; poſſe autem, ſi homini eſt præſtitum, docet communis, & vera ſententia, idque etiam ſine cauſa, *cap. 1. de iureiur. cap. ſignificauit, de cenſ. cap. 2. de ſponſ.* Ratio eſt, quia promiſſio, quamvis iurata ſemper tacitam imbibit conditionem: *Si alter velit acceptare.*

2. Sed quid, ſi iuramentum ſit præſtitum ſaltem ſecundariò, homini, ſed principaliter in Dei obſequium? v. g. ſi quis iuret ſe daturum centum pauperi ob eius paupertatem intuitu pietatis in Deum: ſe ducturum puellam, vt inopem, in Sanctiſſimæ Virginis obſequium, potéſtne pauper, vel puella etiam ſine cauſa remittere?

Reſpondeo diſtinguendum ſic eſſe: Vel in promiſſione ſignatus eſt pauper peculiaris, v. g. Petrus, vel non ita, ſed pauper indeterminatè. Si ſignatè nominatus fuit, probabile eſt poſſe; ſi indeterminatè, certum mihi eſt non poſſe. Ratio prioris dicti eſt, quia iuramentum, vt modò diximus, cenſetur ſemper habere tacitam illam conditionem: *Si is, de cuius commodo agitur, acceptarit*, vel *non remiſerit*: at hoc iuramentum dum deſignat pauperem, licèt in Dei obſequium, verè de pauperis commodo agit; ergo is poterit remittere.

Ratio poſterioris eſt, quia tunc nullus pauper ius in illam eleemoſynam acquirit, ſed Deus; & ſic eiuſmodi iuramentum voti rationem inducit; quod nonniſi ab habente poteſtatem, de qua re *mox*, relaxandum venit.

3. Petes: Si quando ex conuentione partium prorogatur terminus iuramento fortè præfixus, eritne periurus, qui alicui rem poſt illam prorogationem promiſſam non ſernet? v.g. ſi iuraſti homini alicui intra menſem aliquid te facturum, & deinde is concedat tibi alium menſem prorogationis; hoc alio finito, obligariſne rem promiſſam facere ex vi præſtiti iuramenti? Reſpondeo ita ſanè: ſic Suar. *lib 2. de iur. cap.* 36. Sanch. *lib.* 4. *in Dec. c.* 15. *num.* 6. aliique; quia remanſit tota numerò obligatio iuramenti, & ſolùm dilatio fuit quoad tempus. Id ſæpe euenite in compromiſſis notant Doctores, qui addunt, niſi in principio compromiſſi conuentum ſit, terminum poſſe prorogari ad ſecundum, v. g menſem, non eſſe improbabile, abſoluto primo menſe, finiri iuriſdictionem compromiſſariorum; atque adeò in ſecundo menſe non adeſſe ampliùs iuramenti obligationem, niſi de nouo emittatur. Ita Suar. *loc. cit. n.* 14. Sanch. *loc. cit. n.* 10. Caſtro Pal. *de iur p.* 14. *n.* 3.

4. Dubitabit curioſus, An ſi quis aliquid iuret principaliter in ſuum commodum, v. g. iuret ſe iturum Romam ad obtinendum beneficium: ſe, cùm ſit pauper iturum ad accipiendam eleemoſynam à diuite, & ſimilia, an, inquam, poſſit ſibi ipſe eiuſmodi iuramentum remittere, & conſequenter Romam licitè non adire, & eleemoſynam non recipere etiam ſine cauſa.

Reſpondeo. Negat Abbas *c. quanto, de Iureiur. num.* 8. his verbis: *Aut iuramentum reſpicit principaliter commodum hominis, & tunc ſine cauſa Papa remittere non poteſt, ſed cum cauſa ſic: is tamen, de cuius commodo agitur remittere poteſt, quod procedit, etiamſi iuramentum concernit vtilitatem vtriuſque contrahentium, vt quando aliqui iurant ſibi ad inuicem aliquid facere; (intellige quando id non fit intuitu diuini ſeruitij: ſic Eſcobar* in Tit. de leg. §. Hoc quoque.) *Secus puto, vbi quis ſimpliciter iuraret ad commodum ſuum; nam non poterit ſibi remittere iuramentum, ne authorizet in facto proprio, nec alius poterit remittere ſine cauſa, vt ſentit Speculator.* Hæc Abbas, quam ſententiam ſequutus eſt Suarez *lib. 2. de iur. cap.* 12. *num.* 24. Abbatem tamen non citat.

5. Sed profectò diſcrimen non inſpicio, cur recipiens iuramentum alterius in ſuum commodum, remittere poſſit, non poſſit autem remittere recipiens iuramentum ſuum; & mirabile mihi éſt Patri iuranti ſe empturum equum, v.g in commodum ſui filij, licere non emere, filio renitente: at iuranti ſe eundem empturum in commodum ſui non licere, ſe volente, commodo illi renuntiare: Puto igitur propter paritatem rationis licere; neque id eſt authorizare in facto proprio, ſed ſua ſponte ſuam vtilitatem negligere. Confirmatur, quia *ſuprà, cap.* 3. §. 5. *num.* 49. docuimus ex Caſtro Palao *tom.* 5. *tract.* 14. *d.* 2 *p.* 7. §. 1. *num.* 4. *fin.* & ſequitur Sanchez *lib.* 5. *in Dec. cap.* 9. *num.* 15. iuramentum de non vendendo minoris, poſſe remitti ab ipſo iurante, quando in vtilitatem propriam eſt emiſſum: ergo & vniuerſaliter, in caſu noſtro, &c.

Poſt hæc ſcripta, cùm Pater Vincentius Tancreda amiciſſimus meus, ſuum vtiliſſimum opus *in Suarium de Religione* peramanter mihi oſtendiſſet, inueni ipſum hanc ſententiam meam contra Suarium hìc amplecti. Profectò (ingenuè loquor) amicorum ingenia, altero neſciente de altero, in eandem ſententiam conſpiraſſe gauiſus ſum.

§. III. *De Relaxatione.*

1. QVando, qui poteſtatem habet à iuramento ſubditum abſoluit, dicitur diſpenſare, ſeu magis propriè illud relaxare: nam id, quod in materia voti appellatur Diſpenſatio, hìc propria voce vocatur Relaxatio. Porrò tria nunc ſunt exponenda. Primò, quænam iuramenta. Secundò, à quónam Superiore. Tertiò, ob quas cauſas relaxari queant. Moneo tamen legenda etiam eſſe, quæ de diſpenſatione voti *infrà* dicentur.

Quæ Iuramenta.

2. Vno verbo, relaxari queunt iuramenta omnia ſoli Deo præſtita, quæ diximus *cap.* 3. §. 3. *n.* 7. Arag. 2. 2. *q.* 88. *art.* 12. *d.* 3. *dicto* 1. alios citans. Iuramenta verò in vtilitatem ſolius hominis præſtita, ſi ſint acceptata à nemine, ne à ſummo quidem Pontifice (niſi fortè diſpenſationem bonum commune expoſceret) diſpenſantur; immò nec diſpenſari poſſe, docet rectè Caietanus 2. 2. *q.* 89. *art.* 9. & *ſuprà.* §. 2. *num* 4. docuit Abbas, quia nullus poteſt ſuo iure priuari, acceptatio autem facit, vt ex iuſtitia illi debeatur, quod iuratum eſt. Dixi (in vtilitatem ſolius hominis) nam ſi ſecùs, vide mox §. 5. *n.* 3. & *cap.* 17. *de Voto, ibidem citando.*

3. Si verò non ſint acceptata, etiamſi fiant iuramento publico, & coram teſtibus, poterit Superior ex cauſa diſpenſare, vel commutare. Lege Sanch. *in Dec. lib.* 4. *cap* 41. *à n.* 6. quia tunc ſolùm adeſt vinculum Religionis, cui ex cauſa diſpenſare conceſſum eſt Superioribus, vt mox dicemus: ita Dian. Ledeſm. Trullenc. apud Pellizz. *in man. Reg. tract.* 8. *cap.* 3. *ſect.* 2. *num.* 159. contra Sanch. & Suar. *ibid.* citatos: vt probabiliter accidit

ita

in iuramentis Deo principaliter, homini autem minùs principaliter præſtitis, de qua re *dicto cap.17.de Voto*, dicam: & vt certò accidit in iuramento per iniuriam à latrone extorto, & ſimilibus, quia pari modo tunc non adeſt vinculum iuſtitiæ, ſed ſolius Religionis: immò ipſam ſolam iniuriam ſufficientem eſſe cauſam ad diſpenſandum mox dicemus. An acceptatio prædicta legitimè fiat à Notario, vel ab aliis, non eſt diſputatio huius loci: vide tamen fusè apud Metollam *tom. 1. diſp. 1. cap. 2. à num.*871. & de Notario *à num.*885.

4. Sunt præterea aliqua iuramenta, ad quæ relaxanda, quia ſaltem vix datur cauſa diſpenſandi, poſſunt vocari indiſpenſabilia: eiuſmodi eſt iuramentum, & votum annexum profeſſioni Fidei; & eiuſmodi etiam eſſet iuramentum, quo quis profeſſionem Religioſam, Matrimonium, ſtatum Sacerdotis confirmaret; cùm enim hæc iuramenta ſint adhæreſcentia prædictis actibus, ex ſe perpetuis, & firmis, perpetua etiam & illa ſunt. Vide Pellizzarium *tom.1. man. Reg. tract.5.cap.*10.*n.*35.

A quo.

5. Certum eſt in Summo Pontifice reſidere poteſtatem relaxandi iuramenta; quod enim pertinet ad bonam, ſuauémque Eccleſiæ gubernationem; maximè debuit in eius capite reſidere.

6. Dubitatur primò, An ſicuti certum eſt omnes Prælatos Eccleſiæ iuriſdictionem habentes (qui ſint hi, vide *infrà, cap.* 16. §.4. *num.* 4.) ex communi doctrina gaudere hac poteſtate reſpectu ſuorum ſubditorum: ita certum ſit dari aliqua iuramenta vni Summo Pontifici reſeruata? Reſpondeo cum Sanch. *lib.* 8. *de matrim. diſput.*13.*n.*7.*& lib.* 1.*in Dec.cap.*54 *n.*21. eſſe probabile dari aliqua reſeruata: afferri autem ad hæc dignoſcenda hanc regulam: Illa iuramenta ſunt Pontifici Maximo reſeruata, quæ ſi fuiſſent voto promiſſa, ipſum votum fuiſſet Summo Pontifici reſeruatum. Quoniam ergo, vt *infrà* dicemus, vota Papæ reſeruata ſunt communiter quinque, nempe Caſtitatis perpetuæ, Religionis, Triumque Peregrinationum, Romanæ ad limina Apoſtolorum, Compoſtellanæ, & Hieroſolymitanæ, quando abſolutè, & non ſub pœna, vel ſub conditione ſunt emiſſa; ideo iuramenta his votis, ſeu promiſſionibus addita, Summo Pontifici ſunt reſeruata.

7. Sed certè aliqui docent etiam probabiliter, & tutò ſola vota de illis eſſe reſeruata, ſed non iuramenta per ſe ſtantia, id eſt, quæ non adhærent Voto, quale eſt hoc, v. g. *Iuro*, (non autem *voueo*) *me Religionem ingreſſurum*: ita Layman *lib* 4. *tract.* 3. *cap.* 11. *num.* 4. dicentem putatam eſſe probabilem à Sanch. *lib.*2. *in Dec. cap.* 19. *num.* 6. cit. ſe ipſum alibi: lege etiam Pellizz. *tom.*2. *man. Reg. tract.*8.*cap.*3. *num.*158. fauet Bon. *tom.*2. *d.*4.*de iur.q.*1. *p.vlt. num.*9. Ratio eſt, quia à diuerſo non fit bona illatio; vinculum autem Voti eſt ſatis diuerſum, immò maius, ex S.Thom.2.2. *q.*89 *art.*8. quàm vinculum ſolius iuramenti: ergo, &c. Quare omnia iuramenta, ad quæ modò *num.*1. diximus extendi poteſtatem Superioris, poſſunt diſpenſare Epiſcopi, eorum Vicarij ſaltem ex ſpeciali mandato, Capitulum, Sede vacante, & omnes, qui iuriſdictione quaſi Epiſcopali potiuntur. Lege Sanchez *lib.*3.*in Dec.cap.*22.*à num.*28. & Caſtro Palaum *tom.*3. *tr.*14. *diſp.*3. *de iuram p.*4. apud quos etiam habebis; quoad forum externum pertinere ad Epiſcopum loci, in quo emiſſum eſt iuramentum, diſpenſare iuramenta homini præſtita, (ſemper intellige iuxta *ſuperius* dicta, quoad vinculum Religionis) ſed ita, vt neceſſariò præcedere debeat citatio partis; at quando debet diſpenſatio fieri in foro conſcientiæ tantùm, non eſſe neceſſariam citationem partis, & tunc diſpenſationem pertinere ad Epiſcopum, in cuius dominiu degit iurans, qui diſpenſationem poſtulat.

Præter illa quinque, alia quædam iuramenta eſſe reſeruata docent aliqui, vt Azor.*p.*1.*lib.*11.*cap.*9.*q.*4. Sanch.*ib. cap.* 19.*num.*7. quæ cùm ſint rara, hic tranſcribere non eſt opus.

8. Dubitatur ſecundò: An qui habent poteſtatem diſpenſandi, vel etiam commutandi in votis, eo ipſo intelligantur habere poteſtatem diſpenſandi in iuramentis ſoli Deo præſtitis, ſiue iuramenta ſint voto acceſſoria, vt: *Voueo, & iuro ieiunium*: ſiue nequaquam, ſed ſint per ſe ſtantia, & ſine voto, vt: *Iuro me cras iturum ad Templum, ad venandum*, &c.

Reſpondeo probabile eſſe ita intelligi, tum in poteſtate ordinaria, ex Baſil. Pont. *lib.*8 *de matr. cap.*11.*n.*1. aliiſque, tum in delegata, ex eodem *à n.*4. Suar.*tom.*2.*de Relig.tr.de voto, lib.*6. *cap.*14. *à num.*19. Sà *v. Votum, de irrit. voti, num.* 59. qualem habere mox dicemus in foro interno Mendicantes. Ratio eſt, quia quamuis in rigore aliud ſit vinculum voti, aliud Iuramenti, quare poteſtas ſoluendi vnum, non eſt poteſtas ſoluendi aliud: tamen quia iuramenta hæc pia, ſeu ſoli Deo præſtita, de quibus procedit hæc doctrina, voti naturam induunt, & ſunt multùm voto affinia; exiſtimantur in communi modo loquendi vt vota; ac propterea dans poteſtatem, ſeu priuilegium ſoluendi vnum, dare cenſetur & aliud: eodem modo poſſe diſpenſari iuramenta, quæ principaliter ſunt facta in obſequium Dei, licèt minùs principaliter ob vtilitatem hominis, ſiue is acceptauit, ſiue non, dicam *infrà, cap.*17.*de Voto*, §.2.

9. Dubitatur tertiò; Quiſnam habet ex Religioſis hanc diſpenſandi, vel etiam commutandi poteſtatem. Reſpondeo, priuilegium diſpenſandi in votis etiam Epiſcopo reſeruatis (atque adeò in iuramentis ſoli Deo præſtitis, ex probabili opinione, modò *num.*7. dicta) Martinus V. conceſſit Benedictinorum Confeſſariis deputatis, atque adeò omnibus participantibus eorum priuilegia: ſed nobis ex Societate ſic illud reſtringit *in comp. priu.v. Diſpenſatio*, §.10. R P. N. Generalis: Hæc facultas communicatur omnibus Superioribus, & aliis Confeſſariis, quibus ipſi eam commiſerint.

10. Priuilegium verò commutandi conceſſum Societati (vt id hac occaſione aduertam) atque adeò participantibus eius priuilegia ſtrictius eſt in vno, benignius in alio, quàm ſit prædictum priuilegium diſpenſandi; concedit enim poſſe noſtros commutare omnia vota, exceptis illis quinque, & ſic eſt ſtrictius: ſed ex Gregorio XIII. extenditur ad vota iurata, dummodo commutatio non fiat in præiudicium tertij, & ſic eſt benignius. Nec pater Generalis Soc. nobis hoc priuilegium commutandi reſtringit, ſic enim habet *in comp.priuil. Soc.v. Commut.*§ 1. Communicatur hæc facultas omnibus Confeſſariis approbatis iuxta Conc. Trid.

11. Quid de iuramento homini præſtito, in iis caſibus, in quibus poſſe diximus *num.* 7. *&* 8. Epiſcopos, conceditúrne id relaxari poſſe ab iis, qui habent priuilegium circa vota iurata, hoc eſt, à Religioſis participantibus priuilegia Soc.

Reſpondeo. Negat Sanc.*lib.*1.*de matr.diſp.*32. *num.*17. quia iuramenta hæc ſola, quæ homini præſtantur, nec ſunt vota, nec voti rationem induunt. Sed certè probabiliſſimum eſt commutari à prædictis poſſe. Ita Trullench, Ledeſma, aliique cum Pellizz. *t.*2. *Man Reg.tract.*8.*cap.*3. *num.*159. Ratio eſt, quia dans priuilegium commutandi vota iurata, concedit commutari poſſe duo vincula voti, & iuramenti: ergo non eſt, cur negemus, conceſſum eſſe, poſſe illos commutare, quando adeſt vnum dumtaxat vinculum, id eſt, iuramentum. Quid enim tollit, vel addit illa coniunctio cum voto, ſi æquè ſit ſine tertij præiudicio? Atque hinc fit, vt in caſibus, in quibus tertius propter turpitudinem iniuriæ, metus, doli, &c. & in caſibus, in quibus tertius nondum acceptauit, (vnde ius ex iuſtitia nondum acquiſiuit) poſſit hic priuilegiatus eiuſmodi iuramenta commutare: quia tunc commutatio nullo modo eſt in præiudicium iuris, quod verè tertius habeat, ad quam commutationem priuilegium extendit (vt modò diximus) Gregorius XIII.

12. Verùm, poterúntne hæc etiam diſpenſare? Reſpondeo cum in facultate diſpenſandi ſolùm detur poteſtas circa vota, vt modò notauimus, non verò circa

Vota

Vota iurata, difficilior eſt reſolutio: nam propterea aliqui probabiliter negant, cum Sanch. *lib.* 8. *de matrim. diſp.* a. *num.* 13. apud Pell. *l. c. num.* 155. Dico tamen cum Suar. *lib.* 6. *de voto, cap.* 14. *num.* 6. citante Arag. Viualdum, Rodr. & alios, probabile eſſe, poſſe; & quidem, vt ſemper loquuntur, in foro interno. Ratio eſt *ſuprà* tacta, quia, cùm hæc iuramenta, quamuis homini præſtita, vinculum iuſtitiæ, vt ſupponimus, non inuoluant, habent ſolum vinculum ex vi Religionis, quod æquiparatur vinculo voti, immò, quod in rigore minus eſt, quàm voti vinculum; atque adeò qui hoc voti vinculum diſſoluere poteſt, non eſt negandum poſſe & illud. Nec obſtat, quod, ſi ita eſſet, fruſtra Gregorius XIII. poteſtatem commutandi vota extendiſſet ad vota iurata; non obſtat, inquam, quia id factum eſt ad maiorem conſcientiæ ſecuritatem, ad ſcrupulos eximendos, & pro iis, qui contrariam ſententiam ſequuntur, vt alibi in ſimili docuimus.

13. An ciuilis poteſtas aliquo tandem modo poſſit relaxare iuramenta, vide apud Layman, *lib.* 4. *tract.* 3. *cap.* 9. *num.* 9. & Doctores *ſupr.* cit. *cap.* 3. §. 5. *num.* 5. *lit. D.* alioſque ab ipſo laudatos. Illud ſolum noto, ſi quando quis iurat aliquid in præiudicium Superioris, etiam ſæcularis, poſſe hunc Superiorem remittere eiuſmodi iuramentum, ſeu potiùs illud non acceptare. Iurat quis, v. g. ſe non acceptaturum Officium Capitanei: poteſt Superior illum cogere, & poſt coactionem, poterit is, non obſtante iuramento, acceptare: quia iuramentum illud non potuit præiudicare poteſtati Superioris. Puto tamen non poſſe poſt illud Officium acceptatum, aliud ſine noua coactione acceptare: quia illa non fuit iuramenti relaxatio, quam non poteſt ſæcularis expedire, ſed fuit ſolùm, pro illa vice, ſuæ poteſtatis vſurpatio: an nihilominus acceptare ſit culpa ſolùm leuis, dixi *ſuprà*, *cap.* 3. §. 3. *num.* 10. cum Fagundez.

Ob quas cauſas.

14. Certum eſt adeſſe debere cauſam diſpenſandi, ſecùs irrita erit, & nulla relaxatio, etiamſi à Summo Pontifice fiatur: ita S.Thom. 2. 2. *quæſt.* 88. *art.* 8. Abbas *cap. quanto, de iureiur. n.* 8. aliique (excipe, niſi ſit in materia ipſi relaxanti omnino ſubiecta, vt diximus §. 1. *n.* 1.) Ratio eſt, quia Summus Pontifex in legibus ab ipſo latis validè quidem ſine cauſa ideo diſpenſat (quidquid ſit, an aliquando illicitè) quia eæ ab ipſo liberè dependent: at vinculum voti, & iuramenti ab ipſo non dependet, cùm de iure naturæ ſit, vota & iuramenta Deo eſſe reddenda: ergo non poterit validè ſine cauſa diſpenſare, ſiquidem ipſe dum diſpenſat, id facit nomine, & ex parte Dei: Deus autem relaxationem temerariam, & ſine cauſa ratam habere nequaquam poteſt.

15. Difficultas igitur ſola ſupereſt in explicandis his cauſis, quæ ſint ſufficientes ad hoc, vt Superior relaxet iuramenta homini præſtita in iis caſibus, quos poſſe, *ſuprà* diximus; nam de cauſis pro iuramentis ſoli Deo præſtitis, ſeu quando ſolùm vrget vinculum Religionis, innuam *infrà*, §. 4. *num.* 12. & colligitur ex dicendis fuſiùs *cap.* 16. §. 4. *à num.* 10.

16. Ad ſex reduci ſolent. Primò, quando adeſt turpitudo ex parte extorquentis iuramentum, vt accidit, quando iuramentum, metu, vi, dolo extortum fuit: ipſa enim iniuria ſufficientiſſimam cauſam præbet relaxandi. Et quidem, ſi metus ſit grauis, poterit ab Epiſcopo etiam in foro externo relaxari: ſi leuis, ſolùm in foro conſcientiæ: lege Sanch. ibique cit. *lib.* 1. *in Dec. cap.* 21. *à num* 6. Secundò, quando adeſt dubium, an iuramentum valeat. Vide Conarr. *Regul. peccatum* 2. *p.* §. 3. *n.* 7. *initio*, Vinc. Tancred. *lib.* 4. *de matrim. diſp* 20. *num.* 7. Tertiò, quando adeſt dubium, an cedat in iniuſtam læſionem tertij? Quartò, quando eſt dubium, an ex obſeruatione iuramenti enaſcatur occaſio, ſeu periculum peccandi? Quintò, quando iuramentum eſt temerè, inconſideratè, vel ex iræ doloriſve perturbatione factum; & in his quidem ſoluitur ad effectum agendi à Superiore vinculum Religionis: at remanet videndum apud Iudices, an ius Iuſtitiæ faueat alterutri ex partibus. Rectè autem id poteſt à Superiore fieri, quia pertinet ad Eccleſiam prouidere, ne iurans vexetur iniuſte: Caſtro Pal. *tom.* 3. *diſp.* 3. *de iur. p.* 3. *num.* 4.

Dictum eſt (quando eſt dubium) quia non rarò in prædictis, quando res eſt certa, nullum eſt, nec indigens relaxatione iuramentum: quale eſt, ſi turpitudo ſit ex parte materiæ iuratæ, ſi iuramentum cedat in iniuſtum tertij detrimentum, &c. vt ex ſupradictis conſtat.

17. Sed quid agendum, quando cauſa diſpenſandi adeſt quidem; ſed omnibus expenſis, non eſt omnino ſufficiens? Reſpondeo cum Sanch. *lib.* 3. *in Dec. c.* 19. *n.* 4. tunc intermiſcendam eſſe commutationem, de qua *mox*, & *infrà*, cùm de voto: hoc eſt, non eſſe abſolutè iuramentum remittendum, ſed loco rei per iuramentum promiſſæ eſſe aliquid boni operis iniungendum iuranti, magis, & minùs iuxta inſufficientiam cauſæ, non mathematicè, ſed morali modo prudenter expendendam, v. g. ſi eſt certa, & grauis cauſa diſpenſandi iuramentum de ſemel ieiunando, abſolutè Superior relaxet: ſi autem cauſa eſt mediocris, ita relaxet, vt obliget iurantem ad aliquam, v. g. orationem recitandam; putà Coronam Beatæ Virginis, vel Officium Defunctorum, vel vnũ Miſerere, &c. iuxta proportionem inſufficientiæ cauſæ, &c.

§. IV. *De Commutatione.*

1. QVando loco rei iuramento promiſſæ ſubſtituitur ab habente poteſtatem aliud opus honeſtum, dicitur iuramentum commutari. Poteſt autem ſubſtitui vel opus bonum maius, vel æquale, vel minus: & circa hæc quærimus, quis commutare poſſit, quæ iuramenta, ob quas cauſas.

Quis.

2. Non ſolùm Pontifex, & Epiſcopus, cæterique, iuxta dicenda *cap.* 16. §. 4. *num.* 4. iuriſdictione Epiſcopali fruentes, ſed etiam Confeſſàrij, quibus id conceſſum eſt per priuilegia, vt per occaſionem diximus §. *præcedente*, *num.* 10. ſub hoc tamen diſcrimine, quòd Pontifex poteſt ea omnia, quæ *ſupr.* §. 3. *num.* 5. diximus, ipſum relaxare poſſe: at Epiſcopis reſtrictior eſt hæc poteſtas, iuxta *ibidem* dicta. Rurſus Pontifex, & Epiſcopus, quia hanc poteſtatem ordinariam habent, poſſunt illam aliis delegare: quam non poſſunt Confeſſarij, quia ipſi ſolùm ſunt Delegati. Denique iidem Confeſſarij ſolùm quoad forum internum: Pontifex verò, & Epiſcopus, etiam quoad externum.

3. Omnes autem, qui poſſunt diſpenſare, poſſunt & commutare: non contrà, quia diſpenſare eſt maius, quàm commutare; cui autem conceditur maius, conceditur & minus in eo maiori contentum, cùm tamen cui minus conceditur, non concedatur maius.

4. Dubitatur hîc primò, An Confeſſarij electi per Bullam Cruciatæ poſſint iuramenta commutare? Ratio dubitandi eſt, quia Bulla ſolùm concedit commutationem votorum, de iuramentis autem ne verbum quidem. Reſpondeo tamen poſſe iuramenta ſoli Deo præſtita, ſeu quæ ſolùm afferunt vinculum Religionis: ſic Franciſc. Bardi *de Bulla Cruciata. p.* 2. *art.* 7. *cap.* 1. *ſect.* 10. aliique *ib.* cit. Ratio eſt, quia hæc æquiparantur votis, vt *ſupr.* §. 3. *n.* 8. diximus, & probat fusè Suarez *lib.* 6. *de voto*, *cap.* 14. *n.* 11.

5. Dubitatur ſecundò, An ipſe iurans, aliquando poſſit ſibi etiam ſine cauſa commutare dictum iuramentum ſoli Deo præſtitum. Reſpondeo, poſſe in opus melius: ſic Tol. Val. Bon. Sanch. aliique apud Caſtro Pal. *tom.* 3. *tract.* 14 *diſp.* 3. *p.* 1. *n.* 6. Ratio eſt, quia non dicitur promiſſum infringere, qui in melius illud commutat: ita Abbas communiter receptus apud Sylu. *v. Iuramentum* 5. *quæſt.* 6. Azor. *tom.* 1. *lib.* 10 *cap.* 10. *q* 1. Immò probabile etiam eſt, in opus æquale: ita Bonac. *tom.* 2. *diſp.* 4. *q.* 1.

Digitized by Google

q.1. p.17. n.11. citans Val. Reginald. Sà, alioſque, & nos *infrà*, cùm de commutatione voti: quia tunc redditur Deo, quod æquè illi gratum eſt, ipſumque opus æqualis, vel melioris bonitatis ſatis cauſa ſufficiens eſt commutandi. In minus nullo modo poteſt, quia ad hoc requiritur poteſtas iuriſdictionis, vt mox *n.10.* dicam, & *infrà*, cùm de commutatione voti.

Dixi (iuramentum ſoli Deo præſtitum) nam non ita in iuramentis homini principaliter factis, quia non æquè gratum eſt homini bonum æquale, vel melius: nam propterea in eadem ſpecifica forma, quâ res promittitur, eſt iuramentum implendum à iurante. Sed de hac re iterum dicetur, cùm de voto recurret ſermo *cap.16.§.5. à num.5. & cap.17.* vbi conſilium quoddam afferam de iuramento homini minùs principaliter facto, ſiue acceptatô, ſiue non acceptato.

Quæ Iuramenta.

6. Omnia ea, quæ poſſunt à Superiore babente poteſtatem relaxari, multò magis poſſunt ab eodem commutari: vide quæ dixi *§. præcedenti, à num.* 2. ſolùm igitur hìc quærendum eſſet, an iuramenta pœnalia, & conditionalia poſſint commutari ab Epiſcopo, vel priuilegiatis, etiamſi ſint de materia Summo Pontifici reſeruata: ſed quia nos *ſup. § 3 n.7.* probabile putauimus, illa quinque iuramenta per ſe ſtantia non eſſe reſeruata, ideo multò magis reſeruata non erunt, quando ſunt conditionalia, vel pœnalia; quare poterunt à prædictis commutari.

Ob quas cauſas.

7. Vt ſuperior poſſit iuramenta homini præſtita commutare, ſufficiunt eædem cauſæ, quæ ſufficiunt ad diſpenſandum, *§. præcedente*: & illæ, illiſque ſub conditionibus requiruntur hìc, quæ ibi. Vt autem commutentur hæc iuramenta ſoli Deo facta, quæ votis, vt ſæpe dictum eſt, æquiualent, cuius ponderis cauſæ requirantur, hìc ſupereſt breuiter explicandum.

8. Præmitto autem primò, licitè poſſe ab habente poteſtatem commutari iuramentum, non ſolùm in bonum maius, vel æquale; ſed etiam (licèt exiſtente cauſa, vt mox *n.12.* dicam) in minus, atque hoc regulariter eſſe licitum, quoties habet quis poteſtatem commutandi vota, vel iuramenta: ita Arag. *2.2. q.88. art.12.* citans Cordub. *in ſumma, de caſib. q.189. &* 190. Tol. Sà, Leſſ. Sayrus, aliique apud Sanch. mox citand. *n.1.* Ratio eſt, quia alioquin illa poteſtas fruſtratoria eſſet, nam, vt commutetur votum, vel iuramentum in bonum maius, ſufficit probabiliter propria authoritas, vt modò diximus *n.5.* quare, ſi facultas commutandi aliquid tribuit, tribuit in minus. Adde aliqua iura apud eundem Arag. adde & ipſam praxim.

9. Scio Sanchez *lib.4. in Dec. cap.*50. *n.4* & alios omnino velle, vt commutatio etiam ab habente poteſtatem ſemper debeat expediri, vel in æquale, vel in quaſi æquale; quia commutatio ex D. Thoma *in 4. diſt.* 8. *q.1. art.4. quæſt. vlt. in corpore*, eſt veluti contractus inter commutantem nomine Dei, & vouentem: at contractus permutationis debet æqualitateio habere. Sed fortaſſe Sanch. intelligit non poſſe ita in minus, vt moraliter æquiualeat diſpenſationi: non enim eſſet licita commutatio, ſi ieiunium, v.g. commutaretur in vnum Aue: fatèor enim debere adeſſe aliquam proportionem inter rem iuratam, & materiam ſuppoſitam, ne ſcilicet commutatio in diſpenſationem, quæ maiorem requirit poteſtatem, transſeat: id quod videtur Sanchez notaſſe per illud (quaſi.) Ad rationem ex Diuo Thoma patet reſponſio, quia in mero contractu permutationis non intercedit poteſtas iuriſdictionis, vt intercedit in caſu noſtro, non propterea aliquid plus eſt caſui noſtro concedendum.

10. Præmitto ſecundò, vt fiat licitè, & validè commutatio in mains, nullam requiri cauſam; & in æquale ſatis leuem, cùm ipſa bonitas operis cauſa ſit ſufficiens: ita Caſtro Pal. *tom.3. d.2. de voto. p.15 num.7. &* 8. at vt fiat in minus requiri cauſam, ita, vt nec licitè, nec validè ſine cauſa expediatur: ita Sanch. *lib.5. in Dec. cap.19. num.4.* Ratio eſt, quia tunc admiſcetur aliqua diſpenſatio, ad quam ſemper requiri cauſam *ſuprà* diximus.

11. Dictum eſt *num.* 8. (ab habente poteſtatem) quia nullus poteſt ſibi ipſi in minus commutare ſuum votum Deo præſtitum. Ratio eſt eruenda ex dictis, nam ad hanc intermiſcetur aliqua diſpenſatio, quæ non poteſt oriri, niſi ab habente iuriſdictionem: at nemo ex ſe ipſo habet in ſe iuriſdictionem, quæ requirit ſuperioritatem in alium, &c.

12. His poſitis, cauſæ ad commutandum ad tres reducuntur. Primò, ſi res promiſſa ſit reddita illicita, vel inutilis. Secundò, ſi ex parte voueotis, ſeu iurantis reddita ſit difficilis, ſeu incommoda, vt ſi ſuperuenerit infirmitas, vel imbecillitas, &c. Tertiò, ſi magis bono communi expedit, vt non impleatur tale votum, ſeu iuramentum. Alia huc pertinentia dicemus, cùm de commutatione voti; eadem enim eſt voti, & huius iuramenti ratio, vt nimis ſæpe dictum eſt.

§. V. *De materia ſubrogata Iuramento.*

1. QVi non obſeruat id, in quod ſuum iuramentum commutatum legitimè fuit, éſtne periurus? Reſpondeo, non fore periurum, quia rem ſubrogatam nec iurauit, nec, vt ſuppono, illam ſub nouo iuramento acceptauit: ita Leſſ. *lib.2. cap 42. n.57.* Trull. *lib.2. in Dec. d.53. n.7.* Bon. *tom.2. diſ.4. de iur. q.1. p.17. num.13.* citans Suar. & Sanch.

Tenebitur ergo ſolùm ex pacto, quoad rem illam loco materiæ iuratæ præſtandam conſenſit. Vnde ſi res ſubrogata grauis erit, grauiter contra pactum peccabit: Quòd ſi leuis, etiamſi loco grauis rei iuratæ ſuppoſita fuerit, puto probabile eſſe leuiter peccaturum. Id quod mihi perſuadet paritas ſumpta à pœnitentia Sacramentali, quæ ſi leuis ſit, licèt pro peccatis grauibus impoſita; non obligat ex probabili opinione, *in noſtro opuſc. de Confeſſ. lib.2. c.1. §.2. n.5.* niſi leuiter.

2. Illud aduerte: ab omittente materiam ſubrogatam voto, peccari contra votum: quia ex eo, quòd quis acceptat materiam ſubrogatam in Voti commutationem, cenſetur promittere Deo illam ſeruare; atque adeo conſentit transferri vinculum Religionis, quod erat in materia voti, in materiam ſubrogatam, vide *infrà, cap.16. §.6. n.2.* vbi citatur Sanchez: id quod in caſu iuramenti, vt iuramentum eſt, non ita ſe habet; quia non ſtatim ac promitto aliquid facere, id ſub iuramento cenſeor promittere. Ita Leſſ. *loc. cit.*

Alia ſpectantia ad materiam ſubrogatam, dicentur *infrà, cap.16. §.4. n.35. & §.7.*

§. VI. *Solutio aliquorum caſuum huc pertinentium.*

1. EX dictis operæpretium erit, ſequentes ſolutiones practicas deducere. Petrus vouit, & iurauit pauperem puellam, nullam determinando, ſe ducturum. Franciſcus vouit idem, ſed ſine iuramento. Antonius iurauit idem dumtaxat, ſed ſine voto; & nulla adhuc acceptatio ab aliqua certa puella facta eſt. Quis poteſt hæc diſpenſare, vel commutare? Dico tum Epiſcopum in vtroque foro, tum in foro interno te priuilegiatum, ſeu Confeſſarium delegatum poſſe, cum cauſa, vt ſemper ſupponimus, diſpenſare, vel certè commutare iuxta priuilegium, quo gaudes. Ratio eſt eruenda ex probabiliter dictis *§.5. num.2.* quia hæc ſiue Vota, ſiue iuramenta, ſolum continent vinculum Religionis.

2. Rurſus, Petrus iurauit Bertæ puellæ matrimonium, quæ nondum acceptauit. Franciſcus idem iurauit eidem, quæ iam acceptauit. Antonius vouit, & iurauit idem eidem acceptanti. Martinus vouit, & iurauit idem eidem non acceptanti; quiſnam diſpenſabit, vel commutabit? Dico Epiſcopum, & te priuilegiatum diſpenſare, vel iuxta tua priuilegia commutare poſſe primo,

Digitized by Google

& quarto, id eſt, Petro,& Martino ; quia cùm non ſunt iuramenta vera acceptata, ſolum continent vinculum Religionis, ad quod Epiſeoporum, & priuilegiatorum poteſtas extenditur.

Aliis verò duobus, ſecundo, & tertio, id eſt, Franciſcp, & Antonio, dieo neminem poſſe. Ratio eſt, quia hæc ſunt vota, vel iuramenta emiſſa principaliter, vt ſupponimus, in eommodum tertij acceptantis ; ad quæ nec Epiſcopi, nec Delegati poteſtas, quæ eſt ad ea, quæ in ſolum Dei obſequium præſtantur, extenditur : eo ipſo enim, quo ſunt acceptata, nec interuenit iniuria ex parte tecipientis ; inuoluunt vinculum iuſtitiæ, quod ſoluere nulla authoritas valet, niſi ob bonum publicum, &c.

3. Denique Petrus propter amorem Dei vouit, iurauitque puellam inopem indeterminatè ducturum (ſupponamus hoc votum eſſe validum, de quo tamen dicam *infrà, c.15. §.3. n.4.*) mox determinatæ Bertæ id manifeſtauit, quæ acceptauit promiſſionem. Antonius pari modo vouit, iurauitque eleemoſynam alicui pauperi, ſeu Eccleſiæ, nullam ſignando, erogaturum ; mox determinatum pauperem, ſeu Eccleſiam acceptantem elegit : quæritur, an Petrus poſſit aliam puellam inopem ducere, & Antonius alteri pauperi ab electo eam ſtipem elargiri ? Rurſus, qui diſpenſate in his, vel commutare valeat ?

Dico, poſſe Petrum, quantum eſt ex vi iuramenti, vel voti, aliam ducere ; & Antonium alteri ſtipem erogare : ita Sancb. *lib.4. in Dec c.41. n.14.* Caſtr. *tom.3. tr. de voto, diſp.1. p.16. num.7.* Ratio eſt, quia, cùm hæ promiſſiones nonniſi Deo directæ ſint, non poſſunt prædicta Berta, & Eccleſia dici legitimè acceptare ; acceptat enim legitimè aliquis id, quod illi promittitur : nunc verò nihil ipſis promiſſum fuit : ergo ſi acceptant, illegitimè, & nulliter acceptant. Hic ergo caſus eſt longè diuerſus ab eo, quem poſuimus modò §.3. n.2. in quo votum, vel iuramentum emiſſum ſupponitut ſolum in hominis commodum, atque hunc legitimè acceptaſſe : propter eandem rationem, in vtroque foro poterunt dicta iuramenta ab Epiſcopo, vel in foro conſcientiæ à priuilegiato diſpenſari, ſeu commutari, perinde ac cætera ſolum retinentia vinculum Religionis, de quibus dictum eſt *ſuprà.* Si iuramentum, vel votum ſit principaliter in obſequium Dei, ſed minùs principaliter in commodum hominis, etiam determinati, iſque acceptauerit ; dicam *cap.17. de Voto, §.5.*

4. Dixi (quantum eſt ex vi iuramenti, vel voti) nam ſi Petrus ſponſalia cum dicta Berta iniiſſet, requirerentur cauſæ, à Doctoribus apud Saneh. *de matr. lib.1. à d. 55.* explicatæ, ad ea diſſoluenda, aliamque ducendam. Pari modo, ſi Antonius, quando elegit dictum illum pauperem, vel Eccleſiam, ſe principaliter in commodum ipſorum noua iurata promiſſione illis acceptantibus obligaſſet : eſſemus in alio caſu, in quo eſt legitima iam acceptatio, vbi diſpenſare, vt ſæpe docuimus, nullus poteſt. Nam ſi principaliter fuiſſet in obſequium Dei, & minùs principaliter in ipſorum vtilitatem, iam promiſi me dicturum, cùm *de Voto, cap.17. §.2.*

CAPVT VIII.

De Adiuratione Iuramento affini.

§. I. *De Adiuratione in vniuerſum.*

1. SI quis ita obteſtetur : *Hoc præſta per amorem, quem Deo, Sanctis, tuo Patri geris : Per vitam tuam, per vitam Patris tui hoc age.* Item ſi ſic te quis terreat aliquid imperando : *In virtute Dei, vel Sanctorum, in nomine Regis, id gere,* dicetur te adiurate. Adiuratio igitur non eſt iuramentum, nec deprecatio : Sic Suar. Sanch. Caſtr. *l. mox cit.* aliique, ſed imprecatio, ſeu iuſſio per aliquam rem danſem moraliter, hoc eſt, in conceptu hominum ipſi imprecationi, ſeu iuſſioni vim. Et quidem ſi per Deum, vel per ea, quæ ad Deum pertinent, exhibetur, erit actus Religionis Latriæ ; ſi per Virginem, Hyperduliæ, *ſi per* Sanctos, Duliæ ; ſi per homines, erit actus politiæ, humanæque imprecationis.

2. Hinc vides primò, omnes creaturas adiurari poſſe ; omnes, inquam, quæ iuſſionem, imprecationemque percipiunt, quales ſunt Rationales ? Irrationalia tamen, impropriè, quatenus Deo obedientiam phyſicè præſtant, adiurantur ; Vt ſi monti dicatur à Sancto viro : *In nomine Chriſti hinc transfer tè in alium locum* ; quo pacto verè Deus adiuratur, vt ſcilicet in illa re aſſiſtat.

3. Vides ſecundò, adiuratum ex vi ſolius adiurationis nequaquam obligari ad rem præſtandam : quia adiuratio eſt tantùm inducta ad inducendam maiorem quandam reuerentiam, vel timorem ipſi perſonæ adiuratæ, non verò ad inducendam obligationem, qualem inducit commemoratio iuramenti facti, vel obedientiæ votum, præceptúmve. Ne autem temerè contra virtutem Religionis exerceatur adiuratio, requirit eoſdem proportionaliter comites, quos Iuramentum : nempe Veritatem, Iuſtitiam, Iudicium.

Veritas.

4. Hæc conſiſtit in eo, quòd non fiat adiuratio per falſos Deos, v.g. per Saturnum, per Iouem, &c. vel per eum, cui non debeatur reuerentia, v. g. per Luciferum, per dæmones, &c. quibus modis peccatum eſſe mortale non eſt dubium.

Conſiſtit etiam in eo, quòd non intermiſceatur aliquod in adiuratione mendacium, vt ſi quis occultus diues eleemoſynam petat, vt pauper, propter amorem Dei ; At peccatne is mortaliter ? Reſpondeo, ſiue hic peccet contra iuſtitiam, ſiue non item, de qua re alibi, certè non peccat, niſi venialiter contra Religionem : ita Sanch. *lib.2. in dec. c.42. n.5.* citans rectè Suarium, quia inducere alium ad præſtandum bonum, etiam cum fictione, & mendacio leui, vt hîc ſupponimus, non eſt grauis Dei irreuerentia. Neque enim tunc aſſumitur Deus ad iniquitatem patrandam, vt contendit Caſtr. *t.3. tr.14. diſp.4. de adiur. p.1. n.5.* immeritò citans Suarium : aſſumitur enim ob bonum actum faciendum ex parte dantis eleemoſynam, licèt, quia ex parte recipientis is actus bonus non ſit, aliqua committatur, nempe venialis irreuerentia. Non eſſe autem mendacium leue fictis miraculis ad fidem allicere, *ſuo loco* docebitur.

Iuſtitia.

5. Hæc conſiſtit in eo, vt non petatur, niſi res iuſta, & honeſta. Ita Sanch. Caſtro Pal. *l. c.* aliique. Quare ſi quis per Deum, vel Sanctos, etiam ſiſtendo in illis, adiuret quempiam ad committendum peccatum mortale, præter ipſum mortale in propria materia, mortaliter peccat contra Religionem ; ſi ad committendum veniale, venialiter : quia ibi grauis, hîc leuis eſt irreuerentia : At ſi per hominem, v.g. per vitam Patris, amici, conſanguinei, adiuret quis ad patrandum ſiue mortale, ſiue veniale peccatum, non addit aliud peccatum præter peccatum, quod petit, quia ex hac adiuratione non transfertur culpa prauæ petitionis in aliam ſpeciem.

Iudicium.

6. Hoc in eo conſiſtit, vt adhibeatur modus diſcretus, & prudens. Ita Suar. *lib.4. de Iur.* qui eſt *de Adiuratore, cap.4. n.9. & 11.* quare non decet paſſim, & ſine occaſione per Dei, & Sanctorum nomen aliquem adiurare : eſſet enim culpa, ſed certè venialis, ſicuti eſt iuramentum verum, quod ſine conſideratione in vanum emittatur. Rurſus, ne adiuretur Deus, & Sancti imperatiuè, nec dæmon deprecatiuè, quæ vt patet, eſſent mortalia peccata : nec homo ſubditus, imperatiuè, quod eſſet mortale, ſi iniuſtitia, quæ ipſi fieret ſic imperando, eſſet grauis : venialis, ſi modica. Irrationalia, ſiue imperatiuè, ſiue deprecatiuè, eo modo propriè, ac ſi intelligerent, adiurare, vanum certè eſt, & conſequentet veniale ; poſſet tamen aliquando mortale, & ſuperſtitioſum eſſe, ſi fieret

ex pacto expreſſo, vel tacito cum dæmone: & ſic eſt (niſi excuſet ignorantia) quando his creaturis, v. g. locuſtis frugibus nocentibus, ventis, grandini, vel ſimilibus aliqui conſtituunt Aduocatum, aſſignant terminum, pronuntiant ſententiam, &c. quia tantus rerum vanarum apparatus non videtur fieri ſine tacito ſaltem pacto cum dæmone.

7. Denique Deus adiurari poteſt per ſemetipſum, iuxta illud Danielis 9. *Ne moreris propter temetipſum, Deus meus:* poteſt item per creaturas, quas vtpotè eorum conditor, non poteſt non amare, & ſic adiurat, &c. Exod... *Recordare Abraham, Iſaac, Iacob ſeruorum tuorum.* Dæmon ſolùm per Deum, Sanctoſque ad Deum relatos, adiurari rectè poteſt, Creaturas enim vel non timet, vel parui facit. Creaturæ per Deum, per ſanctiſſimam Virginem, per Sanctos adiurantur, vt innui *n.* 1.

§. II. *De Adiuratione dæmonum.*

1. POtiſſimæ difficultates in hoc argumento verſantur circa adiurationem dæmonum, corpus hominis obſidentium, nam propterea de illa hîc meritò ſigillatim diſputare, operæpretium erit. Illud præaduerte diligenter: Exorciſtam (ſic Græci vocant adiuratorem, ſicut exorcizare dicunt, quod nos dicimus adiurare) cognoſcere debere hominem verè eſſe à dæmone obſeſſum. Signa certa ſunt, ſi abreptus loquatur diuerſo, ignotoque idiomate, ſi canat, ſcribat, aliaque faciat, quæ antea nulla ratione callebat, ſi ita ſtet immotus, vt à robuſtiſſimis quibuſque nequeat dimoueri, ſi diſtantia & verè occulta patefaciat, & ſimilia. Ita Delrius *lib* 2. *c.* 2. *q* 3. *ſect.* 2. Coruelo *de ſuperſtitione, : p. c.* 8. Alia ſigna, vt diſſonæ voces, ſæui dolores, motus corporis inſoliti, & ſimilia valde ſunt incerta.

De fine adiurationis, déque imperio adiurantis in dæmonem.

2. Dæmonis adiuratio tunc ſolùm eſt licita, cùm fit ad finem, vt is à nocendo deſiſtat, & ab homine, locóve aliquo expellatur. Ita Suar. *t.* 2. *de Rel. lib.* 4. *de adiurat. c.* 4. Sanch. *lib.* 2. *in dec. c.* 41. *num.* 25. *&* 26. aliíque ab ipſis cit. Ratio eſt, quia cum Dei inimico, eoque, qui noſtra æterna mala ſemper intendit, commercium, familiaritatemque habere, eſſet charitatem Dei, propriamque violare. Neque obſtat Sanctos aliquos non ignobiles aliquod miniſterium à dæmone popoſciſſe, atque admiſiſſe, vt ſternere lectum, equum ducere, &c. id enim ij fecerunt ex peculiari ſancti Spiritus inſtinctu ad publicam vtilitatem, eiuſdemque dæmonis confuſionem.

3. Præterea hæc adiuratio fieri debet imperatiuè, v. g. *Exi, fac, dic,* non verò deprecatiuè, v. g. *Rogo te, vt facias, vt dicas, hanc à me gratiam ineas, vt exeas, &c.* quia nimirum deprecatio præfert humilitatem, & amicitiam, quæ non oſtendit imperium, quod exercere ſolùm conceſſit Fidelibus Chriſtus Dominus in dæmones, ad eoſdem ſuo nomine profligandos.

Quæ locutio vſurpanda cum dæmone.

4. Si Exorciſta nomen dæmonis interroget ab obſeſſo, ſi ſciſcitetur ingreſſus cauſam, numerumque ſpirituum, ſi petat aliquam veritatem, quam verè huc, & nunc ad Dei gloriam conueniat ab ipſo propalari, & ſimilia cum dæmoniaco tractet, quæ ad dæmonem fugandum, terrendumque conducant, licitè operabitur; at ſi longos ſermones, vanos, curioſoſque cum illo commiſceat, ſcientias rerum ab ipſo expoſtulet, præterita quæque recenſere, vel occulta, futuráve prædicere eum cogat, mortaliter peccabit, quia ſic cum eodem familiaritatem habere velle, facto ipſo conuinceretur.

5. Dixi (ſermones longos) ſi enim quis aliquid modicum ſemel, vel iterum curioſè peteret, eſſet veniale ex leuitate materiæ.

Certè in hoc nimis rigidè loquitur Caſtro Palaus, *t.* 3. *tr.* 14. *d.* 4. *n.* 8. dum ſic habet: *Verius eſt, quamlibet interrogationem, quæ ad expulſionem non conducit, eſſe peccatum mortale.* Ex alia parte nimis laxè Nauarr. *in ſum. c.* 11. *n.* 28. (cum quo Leſſ. *lib.* 2. *c.* 42. *n.* 71. *verſ. vnde ſequitur*; Cajet. 2. 2. *q.* 90. *art.* 1.) dum abſolutè, & ſine vlla reſtrictione ſic ait: *Colloqui cum ipſis dæmonibus, corpora hominum obſidentibus, ob curioſitatem, vel vanitatem, tantum non eſt plus, quàm veniale.* Media igitur via eſt eligenda, vt ſit veniale, ſermones hos obiter, & iudicio prudentis modicos intermiſcere; mortale, prolixos. Ratio eſt mihi manifeſta, quia hi ſermones oſtendunt ſocialem, vt rectè loquitur Cajetanus, conuerſationem habere velle cum communi hoſte; illi nequaquam, ſed meram, vanamque curioſitatem. Duc exemplum ab homine: ſi enim quempiam de aliqua re vanè interroges, non ſtatim ex ea interrogatione habere cum illo amicitiam, ſocietatemque velle præſumeris; ſi ſeriò, & protractos, præſumeris certè.

6. Dices cum Caſtro Palao *l. c.* Deprecatiuè, vt modò dictum eſt, cum dæmone loqui ſub culpa mortali non licet, ſed ſolùm imperatiuè: At ſi vel breuiter cum illo loquatis curioſè, loqui cum ipſo deprecatiuè conuinceris, quia per curioſitatem illam imperatiuè te habere non potes, ergo, &c. Reſpondeo, nego Minorem: non enim valet: Non loquor cum Petro imperatiuè, ergo loquor deprecatiuè; poſſum enim tertio modo loqui, nempè, vt ita dicam, expoſitiuè, exponendo ei illa, quæ diſcere intendo, expectandoque reſponſum.

7. Dices iterum cum eodem: Dæmon quidquid dicit, facitque, ex odio contra Deum dicit, & facit. Ergo cum illius peccato cooperor, ſi illum inuito ad aliquid faciendum, quod non ſit illud, quod conceſſit Chriſtus ad eum fugandum. Reſpondeo cum dæmon ſemper ſit ad tale peccatum paratiſſimus, ego non quidem cauſa, ſed mera occaſio ſum eius peccati: ad quam occaſionem euitandam Deus non me obligat, ſicuti probabilis opinio non obligat me ad non petendum mutuum ab vſurario parato. Lege Dian. *p.* 4 *tr.* 7. *reſ.* 8. & *ibid.* citatos.

An liceat expoſcere à dæmone, vt aliquid faciat.

8. Ad tria reduco ea, quæ gerenda expoſci poſſunt à dæmone. Primò, quæ ad fugam, vel deſitionem nocendi conducunt, vel eaſdem ſignificant, quale eſt genuflectere, ſtare, tacere, dare ſignum egreſſus, lampadem extinguendo, vitrum frangendo, &c. Secundò, quæ ad obſequium tuum, vel tui amici, vt ſternere lectum, ducere equum, mederi infirmo, &c. Tertiò, quæ ad neutrum, ſeu ad nihil, vt mouere lapidem, extirpare arborem longè poſitam, &c. quæ ad nihil conducere, ſed ſolùm ad curioſitatem pertinere ſupponimus.

9. Iam licitè expoſci poſſe, quæ in primo capite comprehenduntur, patet ex dictis, poſſe autem, quæ in ſecundo capite, iam etiam ex dictis patet, nimirum, quia hæc vtraque ſunt manifeſta ſigna, imò illectamenta amicitiæ, & ſocietatis; & quia Chriſtus Dominus non ad dæmonum miniſteria admittenda, ſed ſolùm reliquit poteſtatem Eccleſiæ ad eos arcendos. Ita Caſtr. mox citandus *num.* 12.

10. De tertio ergo nonnulla ſuboritur dubitatio. Et quidem Caſtro Pal. *d.* 4. *cit. p.* 4 *num.* 8. ait id eſſe mortale, quia petere quid ab aliquo, in quem poteſtatem non habes, eſt te humiliter illi ſubiicere, ac deprecari, & veluti pactum Societatis cum illo inire: at quoad hæc vana non habet homo poteſtatem in dæmonem à Chriſto, vt dictum eſt, ergo, &c. Sed meritò Sanchez *lib.* 2. *in dec. c.* 42. *n.* 25. Nau. Sylu. Bon. Val. Suar. aliíque cit. ab eodem Caſtr. *l. c. n.* 7. putat eſſe veniale, quia eſt leuitas materiæ, & imperfectus actus commercij ſocialis; neque enim eo ipſo, quod aliquid vanè à te peto, pactum tecum ineo, amicitiam tuam mihi concilio, vel me tibi ſubmitto, vt Caſtro Palai ratio gratis contendit. Intellige autem, ſi id fiat ſemel, aut iterum, & quidem non deprecatiuè, conſequenter ad ea, quæ modò diximus de collocutione; nam ſi ſæpè, vel deprecatiuè, conuinceretur appeti cum dæmone abſoluta ſocialis amicitia, vel ſubordinatio, quod eſſet mortale.

An adiurans licitè præcipere queat dæmoni ſuperiori, vt dæmones inferiores pellat à corpore, vel vt manifeſtet maleficium.

11. Accidit non raró in obſeſſo adeſſe ſupeṙiorem dæmonem, & ſimul inferiores, (id autem ſuppono potiùs, cum Leſſ. *lib 2.c 44.n.22.* & Suar. *t.1.de ſuperſt.c.* 18. *n.*8. quàm quæro) in hoc ergo caſu, quamvis demus non poſſe à dæmone, qui ſit extra corpus peti, vt pellat eos, qui ſunt in corpore, de qua tamen re dicam *mox num.*3. caſus noſter nunc eſt de dæmone ſuperiore, qui eſt in obſeſſo. Ratio dubitandi, quòd non poſſit id peti, eſt, quia ſic videtur beneficium poſtulari à dæmone, quod non licet. Sed certè (quidquid ſentiant Caſtr. *t.3.diſ.4. de Adiur.p.4.n.10.* Sanch. *lib.2.in dec.c.41.n.21.* aliique) licitè adiurantem id præcipere poſſe, indubitanter cenſeo. Ita Sylu. *v. Adiurat.qu.5.verſ. & hac etiam ratione.* Ratio eſt, quia falſum eſt eo modo peti beneficium, vel obſequiú ſociale: non enim ſtatim ac à te peto, vel imperatiuè volo id, quod mihi bonum eſt, recipio, vel peto amicabile beneficium: ſic enim Exorciſta ne expulſionem quidem imperatiuè petere poſſet, quia expulſio bonum quid eſt. Beneficium ergo debet quidem eſſe mihi bonum, ſed quod gratis, ſed quod ex voluntate bona, ſed quod ex tuo amore procedat. Sive ergo ſic præcipiat adiurator: *Exi cum aliis tuis ſociis*, in quo loquendi modo non manifeſtè apparet petitio à ſuperiore dæmone, vt depellat ſocios: vel ſic, vbi apparet: *Exi, & pelle tuos ſocios*, licitè præcipit, quia nec amicabile beneficium affectat, & vtitur poteſtate, quam Chriſtus circa eiiciendos, ſiue directè, ſiue indirectè, dæmones, amplè conceſſit.

12. Dices primò: At oſtenderet Exorciſta ſe indigere auxilio ſuperioris dæmonis, in corpore obſeſſi exiſtentis, quod eſſet ſe illi ſubmittere. Reſpondeo, nego id oſtendere: patet in hominibus: ſi quis enim haberet plenam poteſtatem expellendi milites, eorumque ducem ab arce quapiam, vtque illos de facto expelleret, imperium non in milites dirigeret, ſed in Ducem, vt ſcilicet ipſe ſuos ſecum aliò duceret, nullo modo diceretur præſeferre indigentiam auxilij, ſed ſolùm velle vti poteſtate, ſiue immediatè, ſiue mediatè hoſtes ab eo loco expellendi. Videat me doctior, an etiam propter hanc rationem licitè poſſit Adiurator petere, imò & cogere ab hoc dæmone, vt dicat, an alius, v.g. infirmus ſit maleficio affectus, nécne, & vt manifeſtet maleficij genus, vel ſignum, & in quo loco fortè inueniri poſſit, quæ omnia videntur dirigi ad ſalutem proximi, & ad arcendos dæmones à fidelium vexatione.

13. Dices ſecundò, hæ rationes probant poſſe etiam idem peti (certè imperatiuè) à dæmone ſuperiore exiſtente extra corpus obſeſſi. Reſpondeo ita quidem, id quod docet Syluest. *l.c.* aliique apud Tancr. *de rel.diſp.de adiurat. n.*48. vnum tamen video, id vix poſſe in praxim deduci, quia neſcit Exorciſta, quiſnam ex dæmonibus extra corpus ſit ſuperior, nec facilè credendus ipſe dæmon in corpore, ſi aliquem ſibi ſuperiorem extra corpus affirmet: Mendax enim eſt ipſe ab initio: at in corpore magis credendus, quia ex vſu Eccleſiæ huc ſpectant Exorciſmi.

An contrà, facere aliquid, vel conniuere poſſit Exorciſta ad petitionem dæmonis.

14. Certum eſt non poſſe, ſi res ſit illicita, vel ſi quamvis aliàs licita, animo amico dæmoni concederetur. Solùm ergo ea poſſunt, ad eius petitionem fieri, vel permitti, quæ faciunt ad eius expulſionem, & fugam: Sed tamen adhuc pro his controuerſia triplex agitari ſolet.

15. Prima. An ſi dæmon petit, ne illum in infernum amandet, (quò illum amandare certè licitè poſſet Exorciſta, quia ei loco à Deo dæmon addictus eſt) ſed releget in locum deſertum; poſſit ab Exorciſta id concedi? Reſpondeo licitè poſſe ſub ſpe diuinæ ratificationis; cùm enim Deus dæmonem nondum actu in inferno concluſerit, id reſeruans poſt finale iudicium: relegationem in locum deſertum nomine Dei ab Exorciſta conceſſum, idem Deus ratificare credendus eſt. Quòd ſi Exorciſta poteſt, videtur teneri: ſic Caſtr. *d. d.* 4. *p.* 4. *num.* 14. quia charitas dictat, vt proximo ſuccurratur, quando ſine incommodo poteſt, hic autem proximo ſuccurritur, quia facilior redditur expulſio, nec incommodum vllum inde timetur.

16. Secunda. An ſi dæmon petat, vt immittatur in equum, v.g. Petri, ſicut petiit, vt immitteretur à Chriſto Domino in gregem porcorum, concedere id liceat? Chriſtus enim erat Dominus illius gregis: atqui Exorciſta non eſt equi Dominus. Reſpondeo, conueniunt Doctores apud Tancr. mox cit. licere in equum immittere, vel in quid ſimile, non admodum graue damnum inferens tertio. Ratio eſt, quia etiam hic tertius non modico ſuo incommodo illi dæmoniaco ſubuenire obligatur. Sed quid, ſi id damnum tertij graue notabiliter eſſet. Nequaquam licere cenſent aliqui, cum Tancr. *t.1.de Rel.diſp.de adiur. num* 67. *fin.* quia nemo tenetur cum graui ſuo incommodo ſaluti corporali alterius ſuccurrere.

17. Verùm mihi videtur licere. Ratio eſt, quia hanc dæmoniaci non puto eſſe ſolùm grauem neceſſitatem, ſed extremam; in qua ex communi ſententia, omnia ſunt communia. Audi Caſtro Palaum *t.1. diſp.2.de charit.p.2. num.*1. ſic rectè docentem: *Extrema neceſſitas eſt, ſi proximus in probabili, & moraliter certo periculo vita verſetur, niſi illi ſuccurras. Ad hac reduci poteſt periculum mutilationis membri, perpetui carceris, aut alicuius infirmitatis perpetua, quia hac morti comparantur, ideóque à Doctoribus neceſſitas horum euentuum vocatur quaſi extrema.* Hæc ille: at certè quæ grauior infirmitas, quàm à dæmonibus vexari? & certè ſine fine obſeſſus vexabitur, niſi ſuccurratur. Secunda tamen regula: Ne proximus, qui eſt in poſſeſſione ſuarum rerum, ponatur in ſimili malorum, vel notabilis paupertatis periculo, id quod, & ſimilia vide apud Caſtro Palaum citatum.

18. Tertiò, An, ſi dæmon petat, vt immittatur in alium hominem, ſeu dicat ſe exiturum quidem, ſed velle alium hominem arripere, an, inquam, poſſit id concedere, ſeu conniuere Exorciſta?

Non poſſe communis, & vera docet opinio. Ita Delrius *lib.16.diſq.mag.cap.3.* Sanch. *lib.2. in Dec.c.42.n.36.* Caſtro Pal. *t.3.d.diſp.4 de adiur.p.4. n.13.* quia nemo eſt Dominus vitæ proximi. Neque dicas ſaltem poſſe permittere: ne id, inquam, dicas, quia eiuſmodi permiſſio eſſet tacita conceſſio: ſicuti ſi ſeruus volens aliquem interimere, expectaret nutum Domini, Dominus autem conniueret; ſanè eiuſmodi permiſſio nutui in his circumſtantiis æquipolleret.

19. Illam exceptionem faciunt ex Tyraco Sanchez *ibid.* & Caſtro Palaus *ibid.* Aiunt enim tunc poſſe Exorciſtam conniuere tranſlationem dæmonis in alium hominem, quando concurrerent hæ quinque conditiones. Primò, ſi is, qui de nouo opprimendus eſt, ſit peſſimæ vitæ. Secundò, ſi circa opprimendum habeat Exorciſta ſummum dominium. Tertiò, ſi Exorciſta ſummam poteſtatem habet dæmonem à nouiter obſeſſo, quando vult, expellendi. Quartò, ſi adſit ſpes maioris boni ex prioris obſeſſi liberatione, & iſtius poſterioris damno. Quintò, ſi non fiat ex voluntate placendi dæmoni.

20. Sed profectò huic exceptioni, pace tantorum virorum, non eſt acquieſcendum. Primò, quia tot ponuntur conditiones, vt vix ſimul in praxi coniungi poſſint. Secundò, quia nullus omnino homo in hominem tanto dominio potitur, vt eum vexare per dæmonem poſſit. Quòd ſi Princeps in reos propter Reipublicæ bonum animaduertere etiam vſque ad inferendam mortem poteſt, teſtes ſunt proferendi, reus eſt audiendus, ſententia eſt pronuntianda, quæ non poteſt facere, nedum non facit Exorciſta. Quare ſi ſanctus Paulus Satanæ tradidit ſemel paruum hominem, vt ſpiritus ſaluus fieret: fuit diſpenſatio peculiaris Dei ex Spiritus ſancti inſtinctu. Tertiò, ecquis erit ille, qui in poteſtate certa ſit,

ſit, iterum repellere à noua ſede dæmonem? Id & illi ſupernaturaliter concedendum eſſet, & per aliud miraculum foret eidem reuelandum id fuiſſe conceſſum: quæ & ſimilia, quàm ardua ſint, nullus non videt.

21. Aliam exceptionem, ſeu declarationem legi apud Tancr. *tom. 1. de Relig. d. de adiur. num. 67.* poſſe ſcilicet adiuratorem concedere, vt exeat dæmon, ſi conceſſio non feratur in hunc hominem determinatè, ſed in aliquem indeterminatè, vt ſi dæmon diceret: *Si hinc abeo, alium hominem arripiam*, poſſet reſpondere Exorciſta, *Exi, & alium aggredere* Ratio eſt, inquit, quia iam dæmon non poteſt deinde in aliquem determinatè ingredi, ſine Dei voluntate.

Verùm animo nequaquam ſedet hæc exceptio, perindè ac non ſedet eius ratio. Si quidem ne ſine Dei quidem voluntate in hominem determinatum ingredi eidem conceditur, & tamen id ab Exorciſta permitti nequit, quare cùm contra vtramque permiſſionem, tum de determinata ſcilicet, tum de indeterminata perſona obſidenda, eædem militent inconuenientiæ, vt accuratè conſideranti conſtabit: concedi, ſeu permitti neutra poterit.

Monitiones non inutiles pro Adiuratoribus.

21. Primò, ex Suar. *tom. 1. de Rel. lib. 4. de adiurat. c. 1. n. 1.* Sanch. *lib. 2. in Dec. c. 42. n. 4.* Caſtr. *d. 4. de adiur. p. 2. n. 1.* ſciat Exorciſta ea iuſtitia ſe obligari ad adiurandum dæmonem, ſi ſit Paſtor, & prudenter iudicet ſe poſſe obſeſſo ſuis adiurationibus opitulari: imò, qui non eſt Paſtor (modò non adſit aliud remedium aquæ benedictæ, aliarum orationum, Agnorum Dei, &c.) tenebitur ex charitate, quando ſine magno ſuo incommodo per adiurationem adiuuare poteſt, iuxta regulas generales, de præcepto Charitatis.

Video tamen vix prudenter poſſe Exorciſtam iudicare, ſe tantum auxilium ferre, niſi ſit admodum peritus, & proſpero experimento contra dæmonem comprobatus.

23. Secundò: qui ſolemniter, & publicè dæmoniacum adiurat, Sacerdos ſit, vel ſaltem prima tonſura Clericus inſignitus, vel certè Religioſus Deo dicatus (& quidem eiuſmodi vt non ſubſit periculum, quod à dæmone decipiatur) id enim pertinet ad publicum miniſterium à Chriſto Domino relictum Eccleſiæ.

24. Quid, ſi Laïcus ſine dicto periculo dæmonem vellet ſolemniter, & publicè adiurare? Reſpondeo: peccaturum mortaliter, etiamſi doctiſſimus ſit, aliqui docent: ita Tancr. *loc. cit. n. 42.* Ratio eſt, inquiunt, quia affert aliis ſcandalum, & quia à gradibus Eccleſiaſticis ſeiunctus publicè eorum miniſteria, ac ſolemniter vſurparet. Ego non peccaturum mortaliter puto. Primò, quia neque ſic peccat, qui publicè Miſſæ inſeruit, Acolythi v. g. munus exercens: multò minùs ergo, qui Exorciſtæ. Secundò, quia omnes fideles Baptiſmo Chriſti inſigniti, terribiles ſunt dæmoni, iuxta illud, quod fidelibus omnibus dictum eſt: *In nomine meo dæmonia ecient.* Tertiò, quia iam inſinuas priuatim poſſe, etiam Exorciſmos Eccleſiæ recitando. Ita Suar. *t. 1. de Rel. lib. 4. de adiur. cap. 2. n. 10.* Sanch. *lib. 2. in Dec. c. 42. n. 18.* Caſtr. *diſp. 4. citata p. 3. n. 2.* cur ergo non publicè? Propter ſcandalum? vereor, vt ſit ſcandalum paſſiuum. Sed fac eſſe actiuum. Fateor, ſi quando eiuſmodi apparet, non licere; Sed aio hoc inter fideles rarò contingere; quod ſi contingat, facilè poſſe aſtantes ab ipſo adiurante inſtrui de rei veritate. Quartò, quia non obſtat alieni miniſterij vſurpatio; nam in re tam neceſſaria, atque vtili proximo, tamque modici præiudicij, facillimo negotio Miniſtrorum ratihabitio præſumi poteſt. Quintò, quia quod aliquibus ex officio competit, non negatur aliquando aliis, qui idem non ex officio faciant. Sic baptizare conuenit ex officio Sacerdoti, nec tamen propterea negatur Laicis, imò, & fœminis in neceſſitate; & ſexcenta ſimilia; &c.

Hæc igitur ſententia probabilis eſt, ſi ſemel, aut iterum dæmoniacus à docto, pioque Laico publicè adiuretur; cæterùm, ſi ſæpiùs, cum admiratione graui populi cum contradictione Parochi, &c. id, attentaretur; certè tunc iuxta grauitatem ſcandali, vel contradictionis grauis, & eſſet conſtituenda culpa.

25. Tertiò, licet Exorciſtæ ſcribere nomen diaboli, & illud comburere; licèt in obſeſſum conſpuere, licet leuiter percutere, & ſimilia; atque hæc in dæmonis contemptum. Ita Delrius *lib. 2. Magic. q. 30. ſect. 3.* Sanch. *lib. 4. in Dec. c. 4. n. 33.* Trullench. *lib. 1. in dec. cap. 14. n. 21.* Caſtr. *l. c. p. 4. n. 15.* aliique paſſim; quia cæterùm res corporales vim nullam habent ad vexandos ſpiritus, qui rebus corporeis non afficiuntur, niſi fortè vt ſignis. Lege S. Aug. *l. 2. de Ciu. Dei, c. 6.* Capillos radere, ſi fiat ad ſuperſtitionem, v. g. vt faciliùs exeat, pilis non impedientibus, dæmon; certè non licet? ſed licitè poſſet fieri, vel ad dæmonis contemptum, vel ad amouendum ſignum maleficij, fortè in capillis per vnguenta adhæreſcens, vt alibi dixi, cùm *de maleficio*.

26. Quartò; medicamenta, vel ſuffumigia naturalia adhibere etiam licet, quia dæmoniacus non rarò atra bili, aliiſque noxiis humoribus abundat; ſed hæc medicis præſtanda potiùs relinquat adiurator, quàm ipſe exhibeat. Atque hic in multis peccant mulierculæ, remedia adhibentes inutilia. Nam primò, peccant contra iuſtitiam extorquentes pro ſe immeritò pecuniam, & inutiles ſumptus cauſando in aliis. Secundò, contra iuſtitiam iterum, & contra charitatem, dum ſunt cauſa, ne infirmus alia vtilia remedia quærat, quibus fortè conualeſceret. Tertiò, contra Religionem, dum ſunt cauſa, vt vanis ſuperſtitionibus, quas ipſæ frequentiſſimè admiſcent: ſimplices, ac rudes adhæreant, atque inſiſtant.

27. Quintò, non licet acriter flagellare, vel pugnis percutere dæmoniacum: Ita Delrius, Sanchez, Caſtr. *ibid.* quia & eſſet contra charitatem proximi, & nihil vtile fieret ad expulſionem eorum ſpirituum, qui corporeas percuſſiones non ſentiunt.

Quid, ſi dæmoniacus eſſet Clericus? Si Exorciſta, licèt imprudenter, & cum culpa, dæmonem in obſeſſo grauiter percuteret, incideretne in excommunicationem: *Si quis ſuadente?* Reſpondeo. Niſi ignorantia excuſationi eſſet, ſanè incideret, quia iam Clericus percutitur.

Dices: at non percutitur Clericus, ſed dæmon in Clerico. Reſpondeo; at percutitur etiam Clericus: atque adeò Clericus in dæmone, idque fit ſuadente diabolo, poſito, quòd ignorantia non excuſet, & aduertas iniuriam grauem te facere Eccleſiaſticæ perſonæ. Idemque verum haberet, ſi dæmon te contumeliis, v. g. afficeret, & tu excandeſcens, illum in vindictam grauiter cæderes; tunc enim, quamuis directè tua intentio ad dæmonem contemnendum ferretur, tamen non dæmoni, ſed Clerico realem percuſſionis iniuriam infligeres, idque non ſuadente ſolùm, ſed excitante etiam, vt ita dicam, & commouente diabolo excandeſcentiam tuam. Si canem, v. g. contra te latrantem ſtricto gladio proſequereris, & illum in ſui Domini Clerici ſinum proſilientem, ſimul cum Domino (id aduertens) confoderes: nónne in excommunicationem incideres: Ita ſanè, quia ſic iniuriam Clerico facis: & tamen directè, & ex prima intentione canem ferire, non Clericum percutere, contendebas; non abſimili modo in caſu noſtro, &c.

Capvt IX.

De Voto.

Votum quid ſit, & quotuplex.

1. Votum, quod eſt promiſſio facta Deo de re ipſi grata, id eſt, ad eiuſmodi Dei cultum: vt conſtituatur, quinque requirit. Primò, Deliberationem: Votum enim debet eſſe voluntarium liberum. Secundò, Propoſitum. Tertiò, Promiſſionem ſub obligatione. Quartò, eſſe Deo factô. Quintò, eſſe de re ipſi grata. Hæc igitur ſuo ordine declaremus: quibus, ſi quid addiderimus

Digitized by Google

de voti ceſſatione, ſatis erit de hac materia completa tractatio.

2. Diuiditur autem votum. Primò, in abſolutum, purè conditionatum, pœnale.

Secundò, in ſolemne, id eſt, quod acceptatur ab Eccleſia: & ſimplex, quod priuatim emittitur.

Tertiò, in neceſſarium, hoc eſt, de ex præcepto debito; & in liberum, ſeu, vt alij loquuntur, in commune, & ſingulare.

Quartò, in reale, in quo promittitur res externa; in perſonale, in quo vouetur actio perſonæ; & in mixtum, in quo vtraque.

Quintò, in affirmatiuum, quo ſcilicet promittitur aliquid poſitiuum, v. g. eleemoſyna; & in negatiuum, quo aliquid negatiuum, v.g. abſtinentia à carnibus.

3. Adde denique, quaſdam alias diuiſiones accidentales: v. g. in perpetuum, & temporale: in reſeruatum, & non reſeruatum: in publicum, & occultum, &c. quorum, & ſimilium explicationem, vbi opus erit, in deinceps afferendis non negligemus.

Capvt X.

De Libertate requiſita in Voto.

§. I. *Qualis deliberatio requiratur.*

1. EA requiritur, & ſufficit, quæ ad peccatum mortale? ita Sanch. Suar. Arag. Mol. apud Laym. *lib. 4. tr. 4. c. 1. n. 3.* Quòd ea requiratur; Ratio eſt, quia votum eſt lex, quam ſibi vouens imponit; at imponere ſibi, vt etiam alteri obligationem, ex ſe graue quid eſt, nec eſt rationabile, eam poſſe ſine maturo iudicio, plenoque imperio libertatis, imponi: Nam propterea ſemiplena libertas, quæ eſt in ſemidormiente, & ſemiebrio, vel in primis quibuſdam motibus, licèt ſufficiat ad culpam venialem, non tamen ad Votum: quia hoc modo graue aliquod onus matura diſcuſſione imponeretur vouenti. Quòd ea ſufficiat, ratio eſt, quia illa deliberatio, quæ in peccando ſufficit ad demeritum, ſufficit ad Voti meritum: & rectè Gloſſa *cap. Mulier, 32. q. 1. Quæ* (ait) *per tantam deliberationem poteſt obligari diabolo*, nempe per peccatum, *poteſt etiam obligari Deo*, nempe per Votum. Non ergo requiritur omnis conuenientiæ, & diſconuenientiæ exacta diſcuſſio circa Votum emittendum; ſecùs, certè ſatis pauci eſſent, qui vera Vota conciperent, cùm communiter in calore timoris, vel iracundiæ, imò non rarò, in feruore deuotionis, Vota emitti ſoleant. Nec ſtatim pœnitere Voti facti, vel quod ſine calore Votum non fuiſſet emiſſum; ſigna ſunt non adfuiſſe debitam deliberationem: ſæpiſſimè enim multa deliberatè in aliqua circumſtantia fiunt, quorum ſtatim pœnitet, & in alia circumſtantia omnino reiicerentur.

2. Dices: Vouere ſine exacta diſcuſſione prædicta, vt, v.g in calore iracundiæ affert aliquando peccatum veniale, ſicuti afferre mox dicemus, vouere cum ſola deliberatione ſemiplena, quia in vtroque caſu deeſt prudentia in vouendo; ergo non validum eſt Votum, cùm Deo gratum eſſe non poſſit, quod fit cum peccato. Reſpondeo, negari debere conſequentiam. Ratio eſt, quia cùm in noſtro caſu iam ponatur libertas neceſſaria, vt ſupponimus, ponitur iam completè votum in ſubſtantia, & ſolùm defectus eſt in circumſtantia extrinſeca, id eſt, votum coniungitur cum defectu exactioris diſcuſſionis: quare Deus acceptat ſacrificium, & quodcunque opus in ſubſtantia bonum: reſpicit culpam venialem, qua quis, verbi gratia, per aliquam leuem negligentiam, vel vanam gloriam, illa operatur.

3. Vouere autem cum ſola ſemiplena deliberatione, quæ cùm ad Voti ſubſtantiam non ſufficiat, Votum verum non conſtituit, ſemper eſt veniale. Sic Suar. Sanchez, Caiet. Valent. apud Caſtro Pal. *tom. 3. tr. 15. d. 1. p. 4. n. 5.* quia tunc ſiue in Voto de re graui, ſiue de leui ſemper adeſt defectus prudentiæ, qui non videtur poſſe aſcendere ad deordinationem mortalem.

Excipit primò Caſtro Palaus *ibid.* niſi ob vouendum cum imperfecta deliberatione exponeret ſe quis periculo vouendi aliquid, grauiter illicitum; excipit ſecundò Sanchez cum Suario apud eundem *ibid.* niſi quando ſe quis exponeret periculo tranſgrediendi Votum graue. Sed certè veniam mihi dabunt tanti Doctores proferendi quod ſentio. Vel hi caſus ſunt admodum Metaphyſici, vel prorſus nulli. Si enim is, de quo loquimur, ſemiplenam habet deliberationem circa vouendum, ſemiplenam etiam deliberationem habebit circa periculum, cui ſe exponit: ergo non peccabit mortaliter ſic ſe exponendo: nam ad mortale omnes ſcimus plenam debere adeſſe deliberationem. Quòd ſi iudicas poſſe occurrere caſum, in quo quis ſemiplenè deliberatè voueat, ſed plenè deliberatè videat prædictum periculum: mirum dices, & mihi vel quid incredibile, vel quid valdè Metaphyſicum. Propterea, ſi iidem dicti Authores, Suar. Sanch. Leſſ. apud eundem *ibid. n. 2.* & omnes dicemus, votum ex ſemiplena deliberatione non eſſe verum votum, atque adeò nullam afferre obligationem, vt modò *n. 1.* vidimus: quódnam peccatum graue erit, illud, quod omni caret obligatione, non obſeruare, eiuſque fractionis periculo ſe exponere? Denique falſum eſt, hunc ſe exponere periculo vouendi rem tunc illicitam; Patet, quia nihil vouet, obſtante ſcilicet ſemiplena, ſeu imperfecta deliberatione, quæ ſubſtantiam voti de medio, vt dictum eſt, omnino tollit: qui autem non verè vouet, nec illicitè vouere verè poterit.

Quando dubium incidit, an votum cum debita deliberatione fuerit conceptum; quid præſumendum? *ſupr. lib. 1. cap. 3. §. 17. v. Votum.*

§. II. *An ad Votum ſufficiat deliberatio virtualis.*

1. QVidam exacto probationis anno ritè ad Oratorium acceſſit, vota profeſſionis coram Prælato ex vero animo emiſſurus: illa tamen ex ſcripto recitauit quidem, ſed prorſus nulla actuali deliberatione, animo nimirum diſtractus, atque ad omnia alia, præter ipſa vota, intentus, & quod caput eſt, affirmat ſe voluntariè diſtractiones illas admiſiſſe. Dubitauit, an ſine neceſſitate eadem ratificandi, valida fuerint ſua vota. Dixi valida fuiſſe. Sanch. *lib. 4. in Dec. cap. 1. n. 6.* Caſtro Pal. *l. c. n. 5.* aliique. Ratio fuit, quia iam adfuit deliberatio, ſeu intentio virtualis, quæ ſufficit ad validitatem voti: Sicut enim virtualis intentio ſufficit ad miniſtranda Sacramenta, imò & ad omnes humanas actiones præſtandas, ſic ad vouendum. Certè, ſi ſola adfuiſſet habitualis, vel indirecta, vt ſi dormiens, vel ebrius vota legiſſet, nullatenus fuiſſent valida: Verùm, quænam ſit intentio actualis, virtualis, habitualis, indirecta, *in opuſc. 3. de ſacrif. lib. 2. cap. 1. §. 2.* explicuimus, quare ibi dicta huc à te ſunt omnino transferenda.

Metus qua ratione impediat obligationem voti, ſatis *ſuprà, lib. 1. cap. 2. §. 4.* diſputauimus: De errore verò, vel ignorantia in votis, dicam mox *cap. 13.*

Capvt XI.

De Propoſito requiſito ad Votum.

1. PRopoſitum eſt voluntas deliberata aliquid faciendi, quæ quidem ſemper prærequiritur in voto. Propoſitum enim continet ſolam voluntatem faciendi opus: Promiſſio huic voluntati, ſeu intentioni addit aliam voluntatem, ſe nimirum alteri, & in caſu voti, ſe Deo obligandi.

2. Hinc fit ſolum propoſitum non eſſe votum. An verò (vt id obiter hinc decernam) nolle facere illud bonum, quod firmiter quis propoſuerat, ſit veniale (nam certum eſt non eſſe mortale, niſi aliàs ſit ſub mortali præ-

ceptum

ceptum) apud Doctores controuertitur. Caſtro Palaus *tom.3.tract.15. diſp.1.de voto,part.1.n.4.* citans Suarium,& Leſſ.affirmat: Quia,inquit, ſit contra virtutem conſtantiæ, quæ non ſolùm inclinat, vt quis perſeueret in bono obligatorio; ſed etiam; niſi legitima excuſet cauſa, in voluntario firmetur propoſito. Sanè leuitas eſt cordis, & ſaltem actus otioſus, ſe ſine cauſa mutare.

Negat Sanchez *lib.4.in Dec.cap.1.n.21.* citans Nauarr. *in Sum. Hiſp.* Tol. Valent. quia ſi nulla lex, nec diuina, nec humana te ad illud obligat, vndènam orietur peccatum? Dices, ipſe proponens ſibi illam legem imponit. Reſpondeo, at ipſe nullam obligationem ſibi aſſirmere per metum propoſitum profitetur: ergo nullam ſibi imponit. Probabilior eſt hæc poſterior ſententia,quòd enim ad perſeuerandum inclinet conſtantia, fateor: at nulla ſub culpa, ſed ſub ſolo conſilio; eo modo, quo virtutes aliquas inclinare etiam ad actus ſupererogationis, ſcimus omnes: eſto igitur reſilire à bono propoſito ſit aliqua leuitas, hoc eſt, defectus maioris boni, non erit leuitas peccaminoſa.Quòd ſi ſit aliquando actus otioſus, qui fiat ſine cauſa, non erit venialis ex vi mutationis propoſiti contra conſtãtiam, ſed ex generali capitè, quo in aliquorum ſententia, omnes actus humani in indiuiduo requirunt finem aliquem honeſtum,quæ eſt longè alia conſideratio, de qua *alibi*.

Capvt XII.

De Promiſſione requiſita in Voto, déque Obligatione inde proueniente.

§. I. *De Promiſſione vera, & ficta.*

1. Verè promittis, quando intendis quid facere ſub obligatione alteri exhibita. Et quidem per externam locutionem reſpectu hominis, qui ſecùs eam acceptare non poſſet: per internam ſolam voluntatem reſpectu Dei, qui externis vocibus non indiget,vt acceptet.

2. Fictè promittis, primò, quando ſolis verbis, non autem animo. Secundò, quando animo quidem promittendi, ſeu rem promiſſam exequendi, ſed poſitiuè expreſſo animo te non obligandi. Tertiò, animo quidem quomodocunque rem exequendi, ſed abſtrahendo a voluntate te obligandi. Quartò denique, animo quidem te obligandi, ſed cum voluntate rem promiſſam nullatenus exequendi.

3. Certum autem eſt, primò: in primo, & ſecundo caſu ſiue noſcas vim voti, ſiue nequaquam,non oriri in te obligationem rem promiſſam exequendi. Ita Azor. Sanch. Val.Leſſ.Bon. aliique apud Caſtr.*t.3.tract.13 d.1. p.3.n.2.* Ratio eſt, quia, dum expreſsè à te reiicis obligationem, illam non contrahis; ſiquidem Votum eſt lex priuata, quam ſibi quilibet in Dei obſequium imponit; lex autem non obligat vltra imponentis intentionem. Atque hinc fit,ſumma probabilitate firmari,cuilibet licere quidpiam graue, v.g. ieiunium vouere ſub ſola obligatione venialis, quia tota obligatio ab ipſo vouente dependet. Illud nota, ſic ſimulatè etiam in re graui verbo tenus vouere, non tranſcendere peccatum veniale, quia ſolùm eſt mendacium, nec redundans in grauem Dei irreuerentiam. Excipe in Voto Caſtitatis annexo Ordini ſacro, & in Voto profeſſionis religioſæ; In his enim poſito, quòd externè voues, iuxta intentionem Eccleſiæ, & Religionis, vouere ex iuſtitia debes: niſi fortè grauis metus, cauſam det æquiuocandi, vt diximus in ſimili *ſuprà, lib.1.§.9. à n.6.*

4. Certum ſit ſecundò, in quarto caſu verum eſſe votum, & inde validam enaſci obligationem. Ita Sanch. plurib.relatis, Azor. Suar. apud eondem Caſtr.*l.c.num.4.* Scio Valentiam *2.2.diſp.6.quaſt.6.p.1.verſ. ſecundo obſtat*, cenſere tunc nullam exſurgere obligationem, quia, ſi nullam habes voluntatem rei faciendæ, quam *ſuprà* diximus prærequiri ad Voti eſſentiam, nullum emittis Votum. Sed ratio noſtri dicti eſt altera à poſteriori: à priori altera. A poſteriori: quia ſecùs Sacerdos concubinam domi retinens, non emitteret validè Votum Caſtitatis, ſi (vt euenire facilè poteſt) animo illam retinendi ſacros Ordines ſuſcipiat. Pari modo Eques Melitenſis, v.g. ſi profeſſionem emittat eodem crimine,& propoſito maculatus, caſtitatem non vouerer validè. Idemque temporalia bona ſub ſuo dominio ſeruare ſtatuens, non voueret validè paupertatem. Et denique, qui ſolùm, vt Commendas lucraretur,aliquam profiteretur Religionẽ, animo non obſeruandi, quæ ſolenniter promitrit, Religioſus non eſſet: vnde illicitè, & cum iniuſtitia fructibus Commendarum poſtea frueretur: quæ tamen omnia abſurda cenſentur; hi enim, quamuis voueant illicitè mortaliter, propter illam prauam diſpenſationem vota grauia non exequendi, nihilominus valida ea eſſe vota nullus negat. A priori: quia hæc duo, obligatio ad aliquid exequendum, & ipſa rei executio, ſunt admodum diuerſa: vt patet in contractu emptionis, & venditionis, de quarum eſſentia eſt obligatio ad tradendum, non verò ipſa traditio, quæ ſatis eſt, vt deinde ſuo tempore ponatur. Quando igitur diximus requiri propoſitum, & voluntatem exequendi in promiſſione, eſt ſenſus,ne peccetur, requiri, vt ſuo tempore executio ponatur: nam cæterùm pro promiſſionis, ſeu voti eſſentia, ſatis eſt voluntas ſuſcipiendi in ſe obligationem exequendi.

5. Remanet igitur ſolùm decernere de tertio; pro quo aduerte, dupliciter poſſe quempiam negatiuè ſe habere circa obligationem voti, ſeu promiſſionis. Primò, quando non habet huiuſmodi intentionem ſe obligandi: neque explicitè, neque implicitè: Secundò, quando habet ſaltem implicitè; vt ſi quis cognoſcens naturam voti quæ ſit adducens obligationem, voueat, non aduertens nunc ad obligationem, vel neſciens dictam naturam voti, voueat tamen iuxta modum ordinarium, quo alij vouent; in his enim duobus exemplis dicitur quis implicitè habere intentionem ſe obligandi.

6. Dico igitur primò, in poſteriore hoc modo eſſe verum votum, veramque ex eo oriri obligationem exequendi. Ita Sanch. *de matr. lib.1.d.9. num. 5.* Caſtro Pal. *loc.cit.num.2.* Ratio eſt,quia iam voluntaria tunc eſt obligatio,dum ſciens quis,& volens ſuſcipit id,à quo neceſſariò,obligatio ſequitur,nec illam obligationem vllo modo excludit; multò magis,ſi expreſsè intendat vouere iuxta modum ordinarium vouendi: in hac enim intentione, inuoluitur intentio ſe obligandi.

7. Dico ſecundò, in priore modo non eſſe verum votum,nec ex eo exſurgere obligationem. Ita Sanch.*ibid. num.2.* ſed contrarius videtur Caſtro Pal. *l.c. n.2 fin.* imò & ipſemet Sanch *alibi*, ideſt, *lib.3. in Dec.cap.10.n.9.* ſed fortè *in hoc n.9* loquitur de caſu à nobis dicto *n. præced.* Ratio eſt, quia obligatio conſurgit ex animo voluntario promittentis: at ſi non cognoſcas ex promiſſione oriri obligationem, voluntaria tibi obligatio eſſe non poteſt; ergo ea oriri nec poterit.

8. Hæc duo dicta non ſolùm vera ſunt in voto, vel ſimplici promiſſione, verùm etiam in iuramento. Ita Sanch.*d.l.de matr. num.9.v. Etiam,& in dec. lib.4.cap.1. à n.23.* Quare ſi iuraſti, vt cæteri iurare ſolent, vel ſciens naturam iuramenti, obligabit te iuramentum: ſi verò iuraſti cum ignorantia inuincibili, ſeu negatiuè te habes ad obligationem, illam ſcilicet non includens, nec excludens, iuramentum non obligat, nec indiget relaxatione. Atque horum duorum ratio eſt, quia iuramentum ſequitur naturam actus, cui adiicitur: cùm igitur in priore ex his duobus adſit promiſſio obligans; in poſteriore non item (ne implicitè quidem, vt ſupponimus, ſecùs enim eſſet caſus *n.6.*) valebit in priore iuramentum, vt & votum, non autem in poſteriore.

Digitized by Google

§. II. *De obligatione graui, vel leui, quæ naſcitur ex promiſſione ſiue abſoluta, ſiue conditionata.*

1. VOtum abſolutum eſt, quod obligationem parit ex nulla conditione pendentem; v. g. *Voueo ieiunium.* Purum conditionatum eſt, quod eandem obligationem ſuſcipit, cùm ponitur conditio; v.g. *Voueo ieiunium, ſi ſanitatem obtinuero.* Quòd ſi rem promiſſam exequi voues, quaſi in pœnam delicti, vocabitur votum conditionatum pœnale, v. g. *Voueo ieiunium, ſi luſero*: & tunc profectò bonum negationis ludi tu potiùs intendis, quàm bonitatem ieiunij; nam ieiunium aſſumis vt medium ad obtinendam, tanquam finem intentum, ludi negationem. Aduertendum tamen perdiligenter eſt, illud (ſi) non eſſe ſemper ſignum voti conditionati; hæc enim particula non rarò æquiualet particulæ (quando) & ſic abſolutum erit omnino votum, v. g. *Voueo eleemoſynam, ſi domum redibit meus Pater*, duplicem habet ſenſum: Primus ſenſus eſt: *Promitto eleemoſynam, quando redibit meus Pater, quando ſcilicet nummis non carebo*; & hoc modo votum eſt abſolutum, & non obligationem inducit, licèt eius executio vſque ad Patris reditum ſuſpendatur. Secundus ſenſus eſt: *Promitto eleemoſynam, ſub ea conditione, quòd à Deo reditum Patris obtineam.* & hoc modo votum erit conditionatum, nec obligationem nunc inducit, ſed tunc, quando Pater redibit.

2. Interdum autem negotij difficilis eſt eiuſmodi diſcrimen agnoſcere; ſed illud expiſcaberis, tum ex ipſo modo, ſeu verbis promiſſionis, tum ex affectu rei, quæ promittitur, tum ex appetibilitate eiuſdem rei promiſſæ, quæ vouentem potuit allicere; Conditionalia enim vota emitti ſolent ex affectu habendi, vel non habendi conditionem, Abſoluta ex affectu rei, quæ promittitur, v.g. *Voueo ieiunium, ſi conualuero*, ideo conditionatum regulariter eſt, quia huiuſmodi votum ſolet emitti ex affectu conditionis habendæ, ideſt, ſanitatis. Dico (regulariter) nam ſi infirmus ex amore ieiunandi propter Deum, voueret ſe ieiunaturum, quando conualeſcet, votum ſic explicaretur: *Voueo ieiunium pro eo tempore, quo conualuero*, & hoc pacto eſſet Votum abſolutum, quia affectus vouentis ferretur in ipſum ieiubium.

1. His poſitis, Votum quodcunque de re graui, ſiue abſolutum, ſiue purum conditionale, ſiue pœnale, grauiter obligare nimis eſt manifeſtum, idque, vt probabilior ſententia fert, ex ſola virtute fidelitatis Deo debitæ, cui res promittitur. An verò votum de graui re, leuiter obligare poſſit ex mera intentione vouentis, licèt nonnulli refragentur, vt Sot. Vaſq. Pont. apud Caſtro Pal. *mox* citandum: tamen probabiliſſimum eſt poſſe. Ita Sanch. Suar. apud Caſtro P. *t.3. tract.15. d.1. p.11. n.14.* quia ad promiſſionem obligantem requiritur, vt quis voluntariè ſibi imponat obligationem: poterit igitur, vt libet, imponere limitatam, leuiter autem votum obligare, ſi leuis ſit res promiſſa, ſicuti accidit in præceptis de rebus leuibus, iam communis eſt, & tuta ſententia. Ita Sot. Nau. Suar. Val. Sanch. aliique apud eundem Caſtr. *num 6.*

4. Difficultas ſupereſt in decidendo moleſtiſſima. Vndénam leuitas, vel grauitas materiæ in Votis, Iuramentis, vt & in aliis Præceptis menſuranda ſit. Sed ego hac de re egi ſatis, ſuperque in ſuperioribus *lib.1. cap.1. §.3. à num.2.*

Pœnitere Voti facti.

5. Inquires, peccátne contra obligationem voti, quem voti facti pœnitet? v. g. qui triſtatur ſe emiſiſſe votum Caſtitatis, Obedientiæ, Religionis, &c.

Reſpondeo, non eſſe ſaltem mortale, modò ex hac pœnitentia nihil imminuatur de Voto. Ratio eſt, quia eiuſmodi dolor, inobſeruantia voti non eſt: ſicuti non eſt inobſeruantia, ſeu, inobedientia præcepti, ſi ſentias, doleaſque te de præcepto Superioris grauari.

At éſtne veniale? Reſpondeo. Non eſſe, innuit Suarez *de voto, lib.3 c.7. à nu.4.* quia ex obiecto is dolor nullam continet malitiam; ſicut enim potuiſti non vouere, ſic potes nolle vouiſſe. Eſſe docet probabilius Caſtro Palaus *t.3. tract.15. d.2. p.21. num.3.* quia eiuſmodi dolor ſaltem infirmat ex ſe propoſitum, & executionem voti. Eſto igitur potueris ſine culpa non vouere: at ex ſuppoſitione, quòd voueris, obligaris non ponere id, quod aliquantum retardare poteſt, quamuis re ipſa non retardet executionem eius, quod promiſiſti.

§. III. *Quandónam Votum obliget.*

1. CErtum eſt primò, ſi voueas aliquid faciendum tempore determinato, v.g. anno ſequenti, te antea non obligari, etiamſi intenderis, non tamen promiſeris, antea facere. Ratio eſt, quia non niſi pro anno ſequenti vrget obligatio. Quod ſi dubium ſit, intenderiſne ſolùm, an etiam promiſeris, ſtandum pro libertate, & iudicandum, te nequaquam promiſiſſe, Ita colligitur ex dictis *lib.1. cap.3. §.; v. Votum, n.1.* & docet Sanch. *lib.4. in dec. cap.11. num.5.*

2. Solùm inquiri poſſet, An ſi præuideas, fortè anno ſequenti impedimentum, quo non poſſes totum adimplere, tenearis præuenire? Dico non teneri. Ita idem *ib. cap.14. n.18.* Suar. *t.2. de rel. tr.6. lib 4. de Voto. c.14. à num.4.* Bon. *t.1. d.4. in 2. Dec. præc. quæſt.2. part.5. §.1. n.13.* quia obligatio non poteſt nunc eſſe maior, quàm tu tibi impoſuiſti; impoſuiſti autem pro ſolo ſequenti tempore, vt ſupponimus. At poteriſne præuenire? Reſpondeo, ſi annus ſequens fuit ſignatus, ne vltra differretur voti executio, licebit cum laude præuenire: quia in hoc caſu obligat votum, etiam hoc anno, licèt cum libertate, vt poſſit ad conſequentem annum, ſed non vltra, transferri. At ſi conſequens annus decretus fuit ad ſuſpendendam obligationem vſque ad illum, veluti ſi annum illum elegiſſes in honorem talis anni, verbi gratia, Anni ſancti, vel ex alia quapiam tua intentione, præueniri nequaquam licebit. Ratio eſt, quia tuum votum non de præſenti anno fuit, ſed ſignatè de ſequenti. Simile quid euenit in voto conditionato, quod nec obligat, nec conſequenter impleri poteſt ante poſitam conditionem. Excipe, niſi anticipes intentione commutandi votum in æquale, vel in melius, iuxta dicenda *ſuo loco*, melius enim eſt hodie hoc opus bonum, quàm cras operari.

3. Si quis autem vouit elargiri eleemoſynam, v. g. vel ieiunium in hoc menſe, obligabitur præuenire, ſi præuidet in fine menſis impedimentum. Ita Sanch. *ibid.* Suar. *c.12. n.7.* Bon. *loc. cit.* Laym. *lib.4. tr 4. c.3. n.5 q.5.* quia in totam latitudinem menſis, licèt cum libertate ſingulorum dierum, cadit obligatio? ſicuti enim ſi præuides, te die Dominico impediendum ab auditione Sacri, non teneris audire die Sabbati; at ſi ipſo die Dominico præuides impediendum hora, v.g. decima octaua Italica, teneris antea, hora, v.g. decima quarta audire, quando nullum obſtat impedimentum; ita in caſu noſtro.

4. Si vouerit quis ad Sacerdotium promoueri anno 25. ſuæ ætatis, docet Sanch. *l. c. n.23.* non obligari præuenire ſuſceptionem aliorum ordinum; poteſt enim eodem anno 25. ab Epiſcopo interſtitia diſpenſante ordinari omnibus; quòd ſi Epiſcopus noluerit, excuſabitur vouens. Sed profectò tanto viro hac in re abſolutè non adhæreo. Qui enim vouit finem, vouit & media, ſaltem ordinaria: quare ſi hic ſibi perſuadet fore, vt Epiſcopus probabiliter diſpenſet, probanda eſt ſententia Sanchez; ſecùs, pertinet ad vouentem media neceſſaria apponere ad votum implendum pro ſuo tempore, quod in caſu noſtro non poteſt fieri, niſi mediis aliis ordinibus ſuo tempore ſuſceptis.

5. Certum eſt ſecundò, ſi nullum determinaueris in voto tempus, te obligari illud exequi quamprimum ſine notabili incommodo potes. Ita iidem. Ratio eſt, quia, ſi ſine determinatione temporis rem promiſiſti, ſine dilatione ſaltem notabili, & more morali, & humano cenſeris velle rem ſoluere, dixi (ſine notabili incómodo

non

non enim præſumitur quis tam rigoroſè ſe velle obligare, vt cum magoa iocommoditate ad executionem aſtringatur.

6. Anceps ſi fueris, an tempus in tuo Voto decreueris; nécne; vel cùm certum ſit te ſtatuiſſe, ambigis, breuéne fuerit, an longum? Iudicandus es perindè, ac ſi nullum tempus determinaueris, vel ſtatuiſſe longum: quia in dubio ſtandum eſt pro libertate. Ita Sanch. *lib.4.in Dec.cap.14 n.3.* Intellige, niſi ſubſtantia voti ex ſe poſceret tale tempus. Vouiſti, v.g. peſte infectis ſeruire, anceps autem ſis de tempore: certè nunc, quando graſſatur peſtis, ſeruire debes, quia in tuo voto hoc tempus implicitè imbibitur.

7. Ex illa particula (ſine notabili incommoditate) excuſant Doctores iidem *loc.cit.* differentem Religionis ingreſſum debitum ex voto, quia expectat tempus aptum, quo ſuus pater conſentiat, quo vires aptas acquirat ad Religioſus labores ſufferendos, cùm nunc idoneus non ſit, quo ſcientias, ſine fraude volendi differre, edisćat, quibus notabiliter meliùs Religioni deſeruiat, &c.

Illud aduerto: eiuſmodi dilationem faciliùs extendi poſſe in Votis, in quibus etiam poſt longam expectationem poſſum eandem rem præſtare, quàm in iis, qui per temporis lapſum diminutionem patiuntur, v.g. ſi promiſſum ieiunium differas, idem poſtea exhiberi poteſt: at ſi differas ingreſſum Religionis, non idem poſtea præſtabitur, cùm diminuatur tempus, quo victurus in Religione ſis. Pari modo, ſi vouiſti eleemoſynam anno ſterili pro ſubleuandis pauperibus, non æquè ſubleuabuntur anno fortè fertili conſequenti.

8. Difficultas iam in praxi illa ſupereſt, ecqua tandem ratione agnoſcemus, tantam eſſe dilationem, vt incurratur in mortale, quando tempus à vouente determinatum non fuit? Aliqui ſic diſtinguunt: In voto Religionis, ſimiliq́ue pro tota vita, in quo adeſt prædicta ſeruitij diminutio, moram trium annorum non videri afferre dilationem moralem, niſi aliunde adſit periculum impedimenti, vel vlterioris dilationis, vel tranſgreſſionis; In votis verò non patientibus eiuſmodi diminutionem, nunquam dilationē eſſe mortalem, niſi in eo caſu, quo ex dilatione ſubeſſet periculum voto nunquam ſatisfaciendi.

9. Non placet hæc doctrina Caſtr. *t.1.tract.15.d.1 de vot. p.13. n.7.* nam propterea in poſteriori caſu concedit moram duorum, vel trium duntaxat menſium, in priori aliquantò ampliùs, nempe ſex menſium: quia, inquit, pro longiore dilatione, Deus, qui eſt Creditor, videtur inuitus: ſicuti inuitus eſſet homo, ſi tandiu ſolutionem expectare à creditore cogeretur.

10. Ego ſic ſtatuo. Primò, in votis, in quibus dilatio ſeruitium diminuit, v.g. in Religione, in Xenodochio, &c. conſiderandum eſſe tempus, ſeu ætatem vouentis: nam ſi vouens agat, v.g. decimum quintum annum, trium, imò quatuor annorum dilationem non iudicarem notabilem: ſuſcipere enim vitam religioſam ſolent adoleſcentes circa decimum quintum, & vigeſimum annum, quando ſcilicet ſtatus vitæ conſueuit aſſumi: quare dum aliquis decimum quintum annum agens, perpetuam Religionem vouet, niſi tempus determinet ad ingreſſum, non videtur renuntiaſſe conſueto modo, & tempori in aſſumendo ſtatu vitæ. Certè Ledeſma *tom.2. ſumma, tract.10. cap 3. dub. pen.* docet iuuenem ſexdecim annorum ſatisfacere voto Religionis, ſi intra triennium illud expleat; at fore tranſgreſſorem, differendo octo, vel nouem annis. Verùm, ſi vouens quadrageſimum, v.g. annum ætatis attingeret, dilationem vltra ſex menſes ſatis eſſe notabilem libens admitto: talis enim ætas longiorem moram non permittit Adde tres annos fortè videri alicui paruam materiam, ſi demantur à ſeruitio totius vitæ ab adoleſcentia ad ſenectutem: at non videri paruam materiam, ſi ſimiles anni tres demantur ab ætate prouecta, ad mortem vſque.

11. Statuo ſecūdò, In aliis votis, quibus dilatio nihil mali affert, niſi merā temporis morā; licèt probabilius ſit, quod modò docuit Caſtro Palaus; tamen, vt indicat Sanch. *lib.4.in Dec.cap.14. n.21.* apud Caſtr. *diſp. cit.1. de vot. p.13. n.7.* non videri improbabile, dilationem quamcunque, modò non ſit probabile periculum omittendi omnino votum, non eſſe niſi venialem (imò ex Bon. *d.4. de voto, q.2 p.5. §.1. n.3.* citantem Arag. Tabienam, Sanch. ne venialem quidem, rationabili cauſa intercedente) Ratio eſſe poteſt: Primò, quia nemo, cùm dat totum, quod promiſit, & nullum damnum ex mora creditori facit, condemnandus videtur de graui errore: ſed ſolùm de leui negligentia: at nullum damnum ex prædicta dilatione Deo cedit; ergo, &c. Non igitur ducenda paritas à creditore humano, huic enim ſemper aliquid officit dilatio. Secundò, omnia ſunt Deo præſentia, quare ex ſuppoſitione, quòd vouens ponet etiam poſt multos annos id, quod vouit, præſens eſt Deo ſolutio, non futura: id quod certè non eſt in homine creditore. Tertiò, votum eſt lex, quam priuatim ſibi quiſque indicit; at eo ipſo quòd quis tempus in ſuo voto non determinat, videtur ad nullum terminum ſe arctare voluiſſe, ſed ſolùm ad rem quocunque tandem tempore exhibendam; ergo, &c. Quod ſi obiicias illud Deut. c.23. *Cùm votum voueris Domino, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus, & ſi moratus fueris, reputabitur tibi* (intellige ſine rationabili cauſa) *in peccatum.* Facilis eſt reſponſio, nempe in peccatum, hac commoda proportione: mortale, ſi additum fuit tempus, vel ex mora periculum ſubſit tranſgrediendi, &c. veniale, ſi tempus determinatum non fuit, & ſimile periculum prudenter non timeatur.

12. Illud meritò certum eſt. Bonacina, *loc. cit.* quando non adeſt periculum diminutionis ſeruitij, poſſe etiā ſine veniali votū factū ſine temporis determinatione, differri vſque ad tempus, quò credit quis ſe illud cum maiori deuotione adimpleturum; quia hæc cedit ad maiorē Dei honorem, ad quem Votum ordinatur: quare illa maior ſperata deuotio, iudicanda eſt cauſa ſufficiens dilationis.

§. IV. *An Votum obliget alios à vouente.*

1. VOta eſſe perſonalia, ſicuti docuimus de iuramento *ſuprà, c.3. §.6.* atque adeò non niſi ipſum vouentem iis obligari, communis eſt doctrina. Si pater, v.g. voueat filium Religioni mancipare, abnuere licet filio; ſolùm ergo pater obligabitur ex ſua parte (nam ſic interpretandum eſt eiuſmodi votum, vt & ſimilia de facto alieno) ad præſtanda, quantum poteſt ea, quæ ad eiuſmodi voti executionem conducunt.

2. Hinc ſequitur, Nec hæredes, nec ſucceſſores aſtringi ex vi Religionis ad vota Teſtatoris exequēda. Ita Sanch. Caſtr. aliiq́ue *mox* cit. Dico (ex vi Religionis) nam ſiue ex vi ſtatuti, ſiue ex vi contractus, aliquando eos obligari, rectè docet Sanchez *lib.4. in Dec. c.15. à n.16.*

3. Tria ſunt hîc addenda. Primum, Vota realia, adde & mixta ex ea parte; quà ſunt realia, & ſeparabilia à parte, quà ſunt perſonalia, (de qua ſeparabilitate *mox* dicetur) deberi ex vi iuſtitiæ ab hæredibus: ſed certè non niſi iuxta vires hæreditatis aditæ, & quidem in foro conſcientiæ, etiamſi confectum inuentarium non fuerit. Ita Bon. *d. diſp.4. de vot. q.2. p.5. § 1. n.4.* citans Sanch. alioſque. Ratio eſt, quia quando quis hæreditatem adit, illam ſuſcipit cum oneribus hæreditatis annexis: at onus hoc adimplendi vota realia, & iuramenta defuncti, eſſe annexum hæreditati ſaltem ex legibus canonicis, & ciuilibus probauimus *ſuprà, c.3 §.7. n.6.*

4. Secundum. Concurrentibus aliis defuncti debitis, præferendáne ſunt vota, an poſtponenda? Dico cum Laym *lib.4. tr.4. c.2 n.13.* primū omnium ſoluendū eſſe æs alienum defuncti, & expenſas funeris: mox legitimam integram, ſiue aſcendentibus, ſiue deſcendentibus debitam, deinde vota; denique legata pia; præferuntur enim vota legatis, quia prior fuit obligatio votorum, quippe quæ teſtatorem aſtringebant; quàm legatorum, quæ nunc hæredes obligant.

Quod ſi, ære alieno, & legitima ſolutis, hæreditas non

ſit

ſit ſoluendo omnia defuncti vota, non eſt implendum vnum,& alia omittenda, ſed ſingula pro rata: ita Laym. *ibid.* cùm enim æquè ex vi Religionis debeantur,non eſt cur vnum alteri præponatur.

Tertium. Hæredem non debere vota realia perſoluere, ſi fortè ante aditam hæreditatem defunctus obtinuerit commutationem, vel irritationem; Patet, quia non obligatur hæres ad vota extincta, ſicuti non obligatus fuiſſet ipſe vouens, cuius nunc hæres perſonam gerit. Nam propterea rectè Bon. *diſp.4. tit. de voto,q.2.p.5.§.2.n.7.* infert Monaſterium ſuccedens in bonis profeſſi, non obligari ad ſolutionem votorum,quæ fortè is emiſit ante profeſſionem; ſi quidem probabile eſt,omnia,etiam realia vota extingui per profeſſionem.

§. V. *An Votum obliget eos,qui ſunt ſub alicuius poteſtate.*

1. OMnes ratione vtentes, niſi ſpecialiter ab habente poteſtatem inhabiles reddantur, & niſi ſint ſub alicuius dominio, voto obſtringi poſſunt. Ita S.Th. 2.2.*q.*88 *art.9.& paſſim.* Ratio eſt,quia omnes hi poſſunt aliquid Deo gratum promittere; quare ſi Deus id acceptat, (vt certè, quia ipſi gratum eſt, acceptare ſupponitur) enaſcetur obligatio.

2. Dixi primò (vtentes ratione) vt excluderentur amentes, puerique nondum ſeptennes, niſi euidenter conſtet perfecto vſu rationis potiri; nam in dubio nequaquam potiri præſumuntur ante ſeptennium, vt dictum eſt *ſuprà,lib.1.c.3* §.17.*v.Ætas,n.6.*

3. Dixi ſecundò (niſi inhabiles reddantur) nam ſic Eccleſia inhabiles Fideles reddidit ad Votum profeſſionis Religioſæ ante ſexdecim annos,& non expleto ritè anno probationis: id quod fecit non acceptando loco Dei,ea profeſſionis vota. Ita Suar. *lib.3.de voto,c.4.* Laym. *lib.4. tr.4.de vot.c.7.n.2.*

4. Tertiò (niſi ſint ſub alicuius dominio) nam dubitatur, an impuberes, Religioſi, ſerui, vxor,filij, validè voueant, obligationemque voti contrahant; Quare de his diſputandum erit in conſequentibus; & priùs quidem de duobus prioribus, quorum voluntas ſecundùm omnes ſuas actiones ſubdita eſt alteri: nam de cæteris, qui ſolùm ratione materiæ alteri ſubiectæ, ſub aliorum ſunt poteſtate, colligetur ex dicendis, illam eſſe dependentiam à Superiore, quoad voluntatem, quæ offert; hanc, quoad rem offerendam, rectè monet Valentia 2.2, *d.6.q.6.p.6.verſ.ſecundò diligenter.*

Religioſorum, & impuberum Vota.

5. Dico primò,cum Laym.*ibid.*& aliis apud citatos, eſſe probabile,horum Vota de materia honeſta,quæ non ſit præiudicialis ſuperiori, vel patri, valere, parereque obligationem; nec eſſe neceſſarium conſenſum poſitiuum dicti patris, vel Prælati; ſed ſufficere conſenſum veluti negatiuum, hoc eſt, quod hi non contradicant. Si enim, ſiue ante votum factum, ſiue poſtea,illud poſitiuè irritent, non valere votum omnes fatemur. Ratio prædictæ probabilitatis eſt, quia cùm pueri,& Religioſi dicuntur eſſe ſub dominio Prælati,vel patris,quoad voluntatem, non eſt ſenſus,quòd nihil poſſint velle,vel nolle; ſed quòd eiuſmodi nolle,vel velle poteſt ab illis firmum relinqui, vel irritum reddi, prout ij voluerint. Illud, quoad Religioſos, obiter hîc aduerte: non poſſe à ſuo Prælato irritari Vota eorum de tranſeundo ad arctiorem Religionem; idemque eſſe de quibuſdam Votis annexis profeſſioni; quia quoad hæc Religioſus non eſt ſubditus ſuo Superiori, ſed Pontifici. Ita Suar. Sanch. Leſſ.quos citat,ſequiturque Laym. *l.c.n 6.*

6. Si Religioſus voueat aliquid, quod non licet in ea Religione facere ſine licentia, cùm ſupponamus in hac ſententia valere votum, quæri poteſt,an obligetur licentiam illud faciendi poſtulare,v.g.ſi in Religione quapiam non poteſt quis ſine licentia ieiunare, at ipſe ieiunare Deo promiſit,tenetúrne licentiam ieiunandi petere?

Reſpondeo teneri: ita Azor. Sotus, Armilla,Rodrig. Sanch. Suar. aliique apud eundem Laym. *ibid. n.7.* qui enim ſe obligat ad finem, ſe obligat & ad media ſaltem ordinaria,quæ ſunt neceſſaria ad finem;talis autem nunc eſt licentia Prælati; excipe niſi expreſsè,vel tacitè ſecùs intellexiſſet.

7. Illud certè dubium eſt, An tunc Religioſus obligetur declarare ſuperiori ſuum votum; faciliùs enim fortaſſe Superior licentiam concedet? Reſpondeo, licèt tutius ſit, ſuum votum explicare, tamen non obligari probabile eſſe cenſeo, cum Cajet. Nauarr. Suar. Sanch. contra Sotum, Leſſ. Azor. apud Laym. *ibid.* niſi tamen aliud expreſsè, vel tacitè vouens intenderit. Ratio eſt, quia,cùm voti obligatio ſtrictæ ſit interpretationis, non eſt cenſendum vouentem ſe obligaſſe,niſi ad media ordinaria, non verò ad extraordinaria; at ad præſtanda eiuſmodi opera, ſufficit Religioſo, ſi ſuum deſiderium ſuperiori oſtendat. Fac Religioſum promiſiſſe dare quid alicui, quod ſine licentia dare non licet: nonne ſatis ei erit petere licentiam donandi, ſine neceſſitate explicandi ſe promiſiſſe? ita profectò: ita igitur in caſu noſtro.

8. Dico ſecundò, aliquos docere omnia, etiam de actibus externis vota Religioſorum, atque impuberum, etiam Patri, vel Prælato,non præiudicantia, eſſe inualida, nec obligationem vllam inducere, niſi poſitiuè ipſi conſentiant,ſeu approbent.Itaque hæc ſententia requirit ad voti valorem, ſcientiam,& conſenſum ſuperioris poſitiuum; illa prior allata *n.5.* ſolùm requirit Superiorem non contradicere,etiamſi ignoraret.Ratio huius ſententiæ duci poſſet,primò ab authoritate; eam enim videtur docere S.Thomas, quam affert Valentia 2.2. *d.6.q.6.p.6.* Hæc ſunt ſancti Doctoris verba 2.2.q.88.art.8.ad 3. *Nullum Votum Religioſi eſt firmum, niſi ſit de conſenſu Prælati.* Idem habetur *c.Monacho* 20. *q.4.* vbi ex S.Baſilio refertur non licere vouere Monacho ſine conſenſu Abbatis, ſi autem vouerit, frangendum eſſe votum.

Ratio ſecunda potiſſima eſſe poteſt, quia ex quo Deus acceptauit votum profeſſionis in ſui cultum, & impuberes poteſtati Patris propter eorum fragilitatem ſubiecit, ſatis probabiliter dici poteſt, ipſum Deum non acceptare obligationes illorum, niſi ij, quos ſuperiores, & veluti directores eis præſcripſit, poſitiuè conſentiant. Hæc opinio non placet, neque enim ratio ſubiectionis tanta eſt in prædictis, vt libertatem volendi cætera alia tollat: ergo nec putandum eſt tollere libertatem volendi vouere in rebus nihil præiudicantibus ſuperiori. Lege eundem Valentiam *ibid. verſ. cæterùm tutius eſt.*

§. VI. *Qua ratione obliget Votum conditionale.*

1. SI Votum fiat ſub conditione præterita, vel præſenti quacunque, vel ſub conditione futura neceſſaria,vt: *Voueo ieiunium, ſi Pater meus mortuus eſt, ſi nunc viuit, ſi cras orietur ſol*, non ſuſpenditur voti obligatio, poſita veritate conditionis. Ita Azor. *p.1. lib.11.cap.15. quæſt.9.* Sanch. *lib.4.in dec.cap.23.* aliique, quia conditio habetur pro impleta, adeoque habetur, ac ſi eiuſmodi votum purè,ſeu ſine conditione emiſſum fuiſſet.

2. Rurſus, votum ſub conditione impoſſibili, vt: *Voueo ieiunium, ſi volauero,* nunquam obligat, quia nunquam ea conditio ponetur. In quo ex Sanch.*ibid.num.*8. Bonac.*diſp.4.de voto,quæſt.2.p.2.num.3.verſ.dico* 2. votum differt à contractu matrimonij, & ab vltimis voluntatibus; hæc enim valent, conditione impoſſibili reiecta; ratioque diuerſitatis, ſatis nunc illa ſit, quia in his ita leges ſanxêre, quod non eſt in voto.

3. Hîc ergo ſolùm ſermo remanet de voto ſub conditione futura contingente, v.g. *Voueo me ieiunaturum, ſi meus pater conualuerit.* Aio ante impletam conditionem obligationem voti manere ſuſpenſam; ea poſita, ſtatim obligationem vrgere. Ita Sanch. *loc. cit. cap.21.num.28.* Ratio ducitur ex intentione vouentis, ſic enim ſibi ipſe voluit legem imponere. Quòd ſi ſub duplici conditione

vouit,

Digitized by Google

vouit, vt: *Ieiunabo, ſi pater meus non morietur, & ego pecuniam exigam*: vtraque erit expectanda, ſi indiuiſibiliter vtramque intendiſti: vel ſolùm altera, nempe principaliter intenta, ſi vnam principaliter, alteram acceſſoriè intendere mens fuit, vt in ſimili dicetur *infrà*. His tanquam iactis fundamentis, duplex eſt enodanda difficultas.

Conditio qua ratione implenda.

4. Primò: An ſufficiat conditionem impleri æquiualenter, an ſit neceſſe, vt impleatur ſub propria forma? Vouet quis, v.g. eleemoſynam, ſi ex negotiatione frumentorum, lucrum reportet: An ſi lucrum obtineat ex alio negotio, v.g. ex collectione fructuum ſui prædij, ad illam eleemoſynam obligetur? idem in caſu, quo frater voueat ſe ingreſſurum Religionem, ſi ſoror nupſerit, vel filius, ſi pater diuitias obtinuerit; quia hi propter eorum paupertatem ſunt ipſis impedimentum: quæritur enim, an ſi ſoror, & pater aliquem ſtatum adiuuant, vt impedimento ampliùs non ſint, ad Religionem ingrediendam adſit obligatio? Reſpondeo, quando votum emittitur ſub conditione illa determinata: *Si ex ea præciſa negotiatione lucrum acquirat, ſi pater diteſcat, ſi ſoror nubat*, non obligari, quia non punitur conditio, quam præciſè intendebat vouens, vt patet ex dictis: At difficultas eſt, quando ſub illa conditione vouit, non ob finem habendi lucrum, vel diuitias patris, val ſororis nuptias; ſed quia iudicat his poſitis ſe habiturum, vnde pauperibus ſubueniat, & habiturum faciliorem aditum ad Religionis ingreſſum. Obligari docent aliqui cum Sanch *lib.4.in Dec.c.23.n.26.* quia intentio vouentis fuit, ne impediretur à paupertate: at iam per illam æquiualentiam verè non impeditur; ergo, &c. Sed probabile etiam eſt cum Caſtr. *t.3.tr.15.d.1 p.17.n.5.* non obligari, quia votum nuncupans non ſe obligauit in euentum, quo ceſſaret quomodocunque impedimentum, (niſi id expreſſerit) ſed quo ceſſaret illo modo, quo ipſe expreſsè pronuntiauit, v.g ex determinata illa negotiatione frumentaria, non ex fructibus in agro collectis.

5. Secunda, An poſſit licitè impediri eiuſmodi conditio à vouente? Voueo, v.g. Religionem, vel primò, ſi ego, vel ſecundò, ſi meus pater Panormum accedamus, quæro, poſſúmne, vel ego non accedere, vel patrem, ne accedat, impedire?

Reſpondeo primò, quando à te conditio dependet, potes, nam propterea integrum tibi eſt Panormum non adire, & ſic obligationem ſubterfugere. Ita Bon. *diſp.4. de Voto, q.3.p.2.n.*: Ratio eſt, quia, ſi quid vouiſti ſub conditione liberè à te pendente, ſignum eſt, te intendiſſe cum tua libertate illam eſſe ponendam. Quædam nobilis Matrona vouit primò, quoties domo exiret, daturam eleemoſynam, vouit ſecundò, quoties in noſtrum templum ingrederetur, ieiunaturam in honorem Sancti Xauerij. Illa ergo nec domo egrediebatur, ne ſtipem elargiretur; nec templum adibat, ne ad ieiunium obſtringeretur. Dixi primò, licere ei domo non egredi, quia ab ipſa dependet hæc conditio, & conſequenter poſſe eleemoſynam non diſtribuere. Dixi ſecundò idem, quantum eſt ex hoc capite, licere in voto ingreſſus in templum; ſed addidi hoc votum imprudenter fuiſſe emiſſum, & quia retrahit à meliore bono frequentandi Eccleſias, eſſe irritum, & nullum; ac propterea liberè illa mulier in templum ingrediebatur ſine neceſſitate ieiunandi.

6. Reſpondeo ſecundò. Quando conditio ab alia dependet, eam impedire vi, vel fraude non potes. Ita idem *ibid.* quia, dum conditionem ponendam in alienam voluntatem remiſiſti, ſignum fuit, te vouiſſe, velle dependere ab aliena, non à tua voluntate: at à tua omnino dependeres, ſi poſſes modo dicto impedire. Dixi (vi, vel fraude) in quo omnes conuenimus: nam vtrùm liceat bonis artibus, nempe petendo, rogando, perſuadendo, controuerſia eſt; vt ſi in dicto exemplo roges tuum patrem, ne Panormum accedas, vt ſi ad votum non tenearis. Idem eſſet, ſi quis, v.g. voueret Religionem, ſi Petrus poſitiuè approbet, ſi confeſſarius conſilium det, &c. licebítne vouenti Petrum, vel Confeſſarium rogare, ne approbet, ne det conſilium, &c.

Dico, quamuis aliqui negent cum Sanch. quoad petitionem *l.c.c.23.n.34.* eſſe tamen probabile licere, quia ſic petendo, verè, & abſolutè non ponitur impedimentum voto, cum ſemper liber maneat pater ad accedendum, &c. Petrus ad approbandum, Confeſſarius ad dandum conſilium, &c. Ita Suar. *lib 4.de voto, c.27.num.*18. Laym. *lib.4.tract 4.cap.6.q.1.*

7. Sed eſto, quis cum graui culpa vi impedierit conditionem ab alio pendentem, v.g. fraude, vel vi impedierit Confeſſarium, ne approbaret, ne conſilium daret, &c. tenetúrne ad votum ſeruandum, tametſi id præſtiterit ad finem non ſeruandi votum; an ſolùm peccauit impediendo, ſed nunc ad votum non obligetur? Reſpondeo, ſi adhuc res eſt integra, ceſſare debebis ab impediendo (id quod nemini dubium eſt) & expectare, an ponatur conditio, hoc eſt, approbatio, vt votum ſerues: at ſi conditio ampliùs poni non poteſt, vt ſi Confeſſarius, & Petrus mortui ſint, quid dicendum? Suar. quem ſequitur, citatque Laym. *l.c.q.3.* Caſtr. *t.3.tr.15.diſp.1.p.17.n.11.* aliique, probabile putant non teneri ampliùs. Sed teneri putat Bonacina *diſp.4.cit.q.2 p.2. n.6. & 7.* Ratio huius eſt, quia ex eo, quod vouiſti ſub conditione dependente ab alio, tacitè te obligaſti velle ingredi, v.g. Religionem, ſi per Patrem non ſtet apponere conditionem; at iam in caſu noſtro non per Patrem, ſed per te impedientem ſtetit; ergo, &c. Affert exemplum: Si promiſeris dare decem Petro, ſi tuam domum ingrediatur, tu verò illi fores claudas, vt ipſe ingredi nequeat; teneris promiſſo, quia per te, non per Petrum ſtat, quominus is ingrediatur. Ratio Laym. eſt, quia conditio, quam omnino, & expreſsè reſpexit intentio vouentis, non adeſt, nec adeſſe poteſt: at Votum non obligat vltra expreſſam intentionem vouentis; quare immeritò (ait) recurritur ad tacitam; quandoquidem hîc adeſt expreſsè contraria. Ad exemplum reſpondet, id verum eſſe, quia id in promiſſionibus humanis ſic leges, conſiderata ea tacita obligatione, ſtatuerunt, quod non eſt in promiſſionibus Deo factis, in quibus tota obligatio pendet ab ipſa expreſſa intentione vouentis. Vtraque opinio eſt probabilis.

Si votum fuit non ſub conditione de poſitiuo conſenſu, ſed ſolũ de negatione conſenſus; dicam mox § 6.n.10.

8. Qui de induſtria malè ſe in Religione gerit, vt ſic dimittatur, etiam poſt biennium in ſocietate, non eſt tutus in conſcientia, ſed poſt dimiſſionem, debet inſtanter petere ingreſſum, vt votis ſatisfiat. Ratio noſtra (quæ enim adducitur à Caſtro Pal. *t 3.tr.15.d.1.p.17.n.13.* non ſatisfacit) eſt, quia res ſemper eſt integra, ſi quidem qui ſic ſe malè geſſit, poteſt ſe emendare: vnde & debet iuxta modò dicta impedimentum per fraudem appoſitum tollere, & per ingreſſum bonis virtutibus aſſociatum à dolo deſiſtere.

Quòd ſi fraude, qua vſus es ad extorquendam dimiſſionem, detecta, Superior ad quem pertinet dimittere ſimul, & recipere, te nihilominus repelleret, liber manebis. Ita idem *t.3 tr.16. diſp.4.p.10.à num.* 11. quia aperiendo fraudem feciſti pro virili parte, quod in te fuit. Cur dixi (ad quem pertinet dimittere ſimul, & recipere) vide apud Caſtro Pal. *ibid*

§. VII. *Quomodo obliget Votum pœnale.*

1. QVid ſit Votum pœnale, & quid in eo principaliter intendatur, dixi *ſuprà cap.1.§.2. num.1.* Aliud autem eſt ſimplex, aliud duplex; nam ſi voueat quis ſe ieiunaturum, ſi ludat, ſimplex eſt: at ſi voueat non ludere, & item ſi ludet, ſe ieiunaturum, duplex eſt: alterum abſolutum, hoc eſt, votum non ludendi; alterum ſub conditione ludi, hoc eſt, ſi luſerit, volendi ieiunare. Vtrumque tamen vnum conflat votum, quia ad vnam abſtinentiam à ludo tendit.

2. Si

2. Si pœna exprimatur ſine determinatione quoad vices, quibus pœna ſit aſſumenda, v.g. ſic: *Voueo ieiunare, ſi ludam; Voueo peregrinationem Hierofolymitanam, ſi adulterium committam, &c.* non ſemper intelligitur toties eſſe ſubeundam pœnam, quoties votum violatur; ſed teneto regulam: Quando pœna eſt ex ordinariis, quæque iterari ſolet, intelligitur toties quoties; quare in prædicto voto de ieiunando, ſi luſeris, toties te ad ieiunium condemno, quoties ludis. Quando autem eſt ex grauiſſimis, quæque iterari non conſueuerunt, qualis eſt dicta peregrinatio, in prima ſolùm tranſgreſſione vrgebit pœna, non in conſequentibus ex doctr. Sanch. Laym. apud Caſtr. *tom.3. tr.15 d.1. p.18. num.6.* Ratio eſt, quia non eſt veriſimile vouentis intentionem (quam ex communi hominum more interpretandam eſſe in votis; poſt paululum dicemus) fuiſſe, ſibi imponere toties, quoties pœnas illas inſolitas; veroſimile eſt voluiſſe moderatas, & ſolitas; ſemper intellige, niſi quid contrarium expreſſeris.

3. Si recorderis, ſciaſque te votum emiſiſſe, at neſcias, an ſub pœna aliqua emiſeris, ad nullam pœnam te obligo, quando, quamuis cum graui culpa, contra votum agis; quia nemo ſibi debet pœnam indicere, ſi certa non eſt.

4. Si recorderis voti, non autem pœnæ, votumque tranſgrediaris; te ad pœnam nequaquam obſtringi diximus *ſuprà, lib.* 1. *c.* 2 *§.6. n.26.* probabiliter.

Præterea, quando ob quamcunque rationem à voti tranſgreſſione excuſaris, te pœnæ reum neutiquam facio. Ita Sanch. *lib.4. in dec. c.22. à n.14.* vouiſti, v. g. ieiunaturum, ni Sacro interſis, ſiue die feriato, ſiue etiam die feſtiuo; impeditus autem ex aſſiſtentia infirmi, vel ex inuincibili obliuione, Miſſam non audis, ad ieiunium non teneris. Ratio eſt, quia intentio fuit te in pœnam ieiunare velle; at vbi nulla culpa eſt, nulla debetur pœna, & ſecundùm hanc regulam, te votum emiſiſſe præſumendum eſt. Idem dic, ſi in tranſgreſſione adſit ſola venialis culpa; quia grauis pœna leui culpæ nequaquam imponitur.

5. Denique in voto pœnali duplici, cùm pœna ſit acceſſoria voto, ſequitur, quod ſi abſolueris à voto, cenſearis abſolutus à pœna. Ita Caſtr. *l. c. n.4.* Imò non eſt improbabile, ſi petas diſpenſationem dicti duplicis voti, ſatis eſſe explicare ſuperiori ipſum votum principale, v.g. votum de non ludendo, ſine neceſſitate explicandi pœnam, ſub qua dictum votum confirmaſti. Sic idem *n.1.*

Ratio eſt, quia tota ratio diſpenſandi reſidet in ipſo principali.

CAPVT XIII.

Quid operetur Error, vel Ignorantia in Voto.

1. ERror, ſiue ignorantia poteſt eſſe, vel circa voti ſubſtantiam, vel circa qualitates, vel circa finem; de ſingulis breuiter. Et quamuis nonnulli diſtinguant, quando adeſt ignorantia poſitiua, & quando negatiua: ego tamen non diſtinguendum cenſeo: quia quoad hæc, quæ *in hoc capite* tractamus, neceſſaria non eſt.

Error in ſubſtantia Voti.

2. Dico primò, ſi erretur circa voti ſubſtantiam, vel ea ignoretur, votum irritum eſt, quia deficiente ſubſtantia, omnia, quæ ab ea conſequuntur, deficiunt. Ita Leſſ. *lib.4. c.40. dub.2. n.31.* Suar. *t.2. de Rel. lib.1. de voto, c.11. n.6.* Sanch. *lib.4. in Dec. c.1. n.6.* Hinc, ſi quis non cognoſcens votum inducere obligationem exequẽdi, illud emitteret, emitteret nulliter? Obligatio enim eſt de eſſentia voti. Si quis erraret in obiecto, ſeu materia, quam vouet, idem eſſet, materia enim eſt de voti ſubſtantia: Vt, ſi quis vouerit ire Hieroſolymam, putans ſine nauigatione id fieri poſſe: idem eſſet, ſi ignorans profeſſionem Religionis eſſe perpetuam, illam quis voueat: perpetuitas enim in Religione pertinet ad eſſentiam.

3. Illa in prædictis, & dicendis notanda eſt exceptio: nam ſi, quod de ſubſtantia eſt, neſcias, voueas tamen, prout res in ſe eſt, & prout alij vouent (id quod ex animo tuo colligendum erit) Reus eris voti: quia tunc tacitè conſentis in ſubſtantiam voti.

Error in qualitate Voti.

4. Dico ſecundò, ſi ignorantia ſit circa voti circumſtantias, vel qualitates, diſtinguendum eſſe. Ita Leſſ. *loc. cit. dub.10. & 13.* Sanch. *loc. cit. c.3. à num.8.* Suar. *loc. cit. à n.11.* Bonac. *t.2. diſp.4. q. de voto, p.3. §.1. n.4.* nam ſi tanti ſint ponderis, vt in ipſum voti obiectum redundent, vitiabitur, annullabiturque votum, tum quoad ſubſtantiam, tum quoad illas circumſtantias. At ſi circumſtantiæ ſint parui ponderis, validum erit votum. Ratio eſt, quia ignoratis circumſtantiis magni ponderis, ignorati cenſetur ipſa voti ſubſtantia: at ignoratis circumſtantiis modicæ conſiderationis, non cenſetur ignorari ſubſtantia voti. ſolùm circumſtantiæ illæ ignoratæ porrigent cauſam faciliorem relaxationi. Explico vtrumque exemplis.

5. Si voueas Religionem Carthuſianorum, vel Minimorum, neſciens eos ſe continere à comedendis carnibus: vel Religionem Capucinorum, ignorans ab eis nudum corpus rudi lana contegi, nulliter voues: nec eas, imò nec aliam ingredi obligaris: quia ex vna parte tu illam Religionem vouiſti non aliam: & ex alia parte eæ qualitates tantæ ſunt grauitatis, vt prorſus immutent obiectum tui voti: ita vt iis qualitatibus non cognitis, vnde nec promiſſis, Religio incognita cenſeatur, & non promiſſa.

6. Contrà verò, ſi voueas dare eleemoſynam huic pauperi, credens eum eſſe, v.g. Sacerdotem, ſi inuenias Sacris non eſſe Ordinibus inſignitum, adhuc teneris voto: eiuſmodi enim error in illa circumſtantia non videtur eſſe tantus; vt tuum votum immutare poſſit: licèt enim non vouiſſes, ſi illum Sacerdotem non putaſſes, vouiſti tamen conſentiendo ſubſtantiæ eleemoſynæ ex vi pietatis in pauperem, quæ te principaliter mouebat.

7. Petes, ſi ſolùm circumſtantia parui momenti ſit ignorata, vnde validum ſit votum quoad ſubſtantiam, eritne obligatio exequendi, ſi ea ſit inſeparabilis pars materiæ voti?

Reſpondeo, erit: quia, cùm parum pro nihilo reputetur, cenſebitur votum eſſe etiam de illa parua circumſtantia neceſſariò imbibita in principali. Quòd ſi fortè eſſet ſeparabilis, poſſetque integrè ſubſtantia voti poni ſine illa circumſtantia; tunc ea circumſtantia poſſet omitti, quia cùm fuerit ignorata, ſub voti obligationem non cadit.

8. Video operoſum eſſe aliquando dignoſcere, An qualitas ſit magni, vel parui ponderis, ſitque tanta, vt redundet in ſubſtantiam: Nec tamen aliam regulam tradunt Doctores, niſi prudens boni viri iudicium, quo ex circumſtantiis, mente, fineque, quem de facto habuit vouens (nec ſolum quem habuiſſet, ſi ſciuiſſet) tota res morali diligentia examinetur.

Error in fine Voti. Vbi etiam agitur, Quando deficit Voti finis.

9. Finis quantum ad nos hic pertinet, vel eſt ſolùm impulſiuus, & veluti quædam occaſio vouendi, vel eſt principalis, & directè intentus.

Hanc vocant Authores cauſam finalem voti, illam cauſam excitantem, & mouentem. Si, v. g. voueas viſitare Virginem Lauretanam, occaſione, quòd Laureti adſit tuus amicus, viſitatio Lauretana eſt cauſa finalis; Amici, eſt ſolùm motiua.

10. Dico iam tertiò, ſi error ſit in cauſa finali, nullum eſt votum, ſi in motiua, votum eſt validum. Ita Leſſ. *l. c. n.11.* Suar. *l. c. n.14.* Sanch. *l. c. n.45.* Bon. *l. c. n.13.* Ratio eſt, quia finis intentus pertinet ad eſſentiam promiſſionis; ex fine enim promiſſio æquè, ac cæteræ humanæ actiones

actiones ſpeciem ſuam, & eſſentiam trahunt; Contrà verò ad eſſentiam promiſſionis non pertinet cauſa ſolùm impulſiua. Hinc, ſi voueas ire Neapolim, quia credis ibi eſſe corpus ſancti Nicolai, corruit votum: quia error eſt in cauſa finali; at verò ſi non adeſſet Laureti tuus ille amicus, cuius fortè occaſione peregrinationem vouiſti, certè voti vinculo tenereris; quia amici viſitatio ſolùm fuit cauſa motiua.

11. Quid, ſi ſancta Domus Lauretana aliò, v.g. tranſlata eſſet, vel corpus modò dictum ſancti Nicolai alibi inueniretur? Reſpondeo, ſi multùm, ſeu notabiliter in loco plus diſtanti, quàm à te diſtat Ciuitas Neapolitana, & Lauretana, inueniretur, ſanè diſſolueretur votum; ſi parum, non item, ſed obligabit, vt ex modò dictis à n. 4. colligitur.

12. Hæc doctrina probat non ſolùm, ſi dicta cauſa finalis non adſit, ſeu ignoretur tempore voti, votum non obligare; ſed etiamſi illa eſſet poſt factum votum, etiamſi illam intendiſſet, & adeſſe ſciuiſſet vouens. Quare ſi totus tuus finis vouendi peregrinationem Lauretanam, fuit vt Virginem ſalutares, ſi caſu Laureti deficeret ſancta Virginis Domus, deficeret & Votum.

13. Quod ſi affuerint duo fines principales, v.g. viſitatio Virginis, & confeſſio facienda cum docto Confeſſario Laureti commorante, deficiat autem alteruter ex his, vel in alterutro erretur, non valebit votum, ſi per modum vnius vouiſti; quia iam tuus finis deeſt: at ſi non per modum vnius, ſed ſeparatim, valebit: quia iam conſtat alter ex finibus, qui cùm ſit principalis, firmitatem voto ſatis communicabit. Quod ſi alter finis dependenter ab altero fuiſſet intentus, certè elanguente eo, à quo eſt dependentia, elangueret & votum: Exemplum eſt in promiſſione, quam cum voto emiſit Epiſcopus Trecenſis *cap. Magnæ, de voto*, de Hieroſolymitana peregrinatione, animo obtinendi libertatem ſuæ Eccleſiæ à Comite Campaniæ, ibidem commorante; vt enim mortuum eum eſſe perlatum fuit, fuit & nulla iudicata promiſſio. Dices, at Pontifex illud votum commutauit, ergo iudicatum fuit validum. Reſpondeo cum Sanchez *lib. 4. Dec. cap. 2. num. 45.* commutaſſe Pontificem ob dubium, quod peregrinatio promiſſa fuerit independenter ab auxilio Comitis, vel ad maiorem conſcientiæ ſecuritatem.

14. Qua ratione autem dignoſcendum, cauſáne finalis ſit, an motiua? Aliam regulam non habeo, niſi *n. 8.* inſinuatam, nempe id ex circumſtantiis, & præſertim ex animo vouentis, à prudenti eſſe diiudicandum: nam interdum vouens eſt ita affectus ad vnum finem, qui videtur minùs principalis, vt ipſi ſit maximè præcipuus.

Quo modo error irritet, vel non irritet votum ſolemne profeſſionis, vt item Matrimonium; vide in ſuperioribus *de iuram. cap. 3. §. 5. à n. 25.*

Capvt XIV.

De Eo, cui ſit Votum.

1. IS certè eſt Deus, quem per vota recognoſcimus, & ab omnium autore impetrare bona quæpiam intendimus. Ita Sanct. Thom. 2. 2. *quæſt.* 88. *art.* 4. 5. Quòd ſi quis opus bonum Sanctis promittat, duplici ſe modo gerere poteſt. Ita idem *ibidem*, & *paſſim* Doct. Primò, vt ipſi ſint teſtes voti, vel mediatores, ſeu interceſſores apud Deum; & tunc quia principaliter Deus eſt, cui ſit promiſſio, votum in omni proprietate nominabitur. Secundò, vt ipſi immediatè colantur, ſpectatâ eorum excellentiâ, & ſpectatis beneficiis per ipſos alicui conceſſis; & tunc quia promiſſio ipſis Sanctis principaliter præſtatur, propriè votum non eſt, ſed latè, & proportionaliter, non tamen illicitum erit ſic vouere; ſicuti enim ipſi poſſunt orari, immò adorari propter propriam dignitatem per cultum Duliæ; ita & propter eandem poſſunt ipſis promiſſiones bonorum operum fieri, quæ omnino ſeruandæ ſunt; nam ſecùs committeretur peccatum ſpecialiter confitendum contra fidelitatem Sanctis debitam. Certè, ſicut licet nobis per promiſſionem humanam, & politicam aliquod bonum opus homini ſpondere, vt: *Promitto tibi me ieiunaturum*, cur non ita licebit & Sanctis? Ita Nau. *c. 12. n. 15. initio.*

2. Dixi (is ſolet eſſe Deus) vt innuerem, Deum eſſe ordinarium finem principalem vouentium; quare cùm in profeſſione Religioſorum dicitur votum fieri coram Deo, Sanctis, & Prælato, Deus eſt, cui propriè ſit votum. Sancti ſunt interceſſores, vel mediatores, vel teſtes. Prælatus eſt, vel item teſtis, vel vt Miniſter acceptans loco Dei. Ita D. Thom. Sanch. Azor. Suar. Bon. Val. apud Caſtr. *tom. 3. tract. 15. d. 1. p. 7. num. 2.*

Capvt XV.

De Materia Voti.

1. MAteria Voti poſſibilis eſto, honeſta, non indifferens, nec impediens maius bonum, quæ in ſequentibus breuiter enodabimus.

§. I. *Materiam Voti poſſibilem eſſe oportet.*

2. IN poteſtate vouentis id, quod quis vouet, eſſe debet: quia impoſſibilium nulla eſt obligatio. Ita S. Thom. 2. 2. *quæſt.* 88. *art.* 2. aliique communiter. Si quis tamen videns rei impoſſibilitatem, illam voueat, non puto peccaturum mortaliter; Dei enim iniuria ſaltem grauis hæc non videtur eſſe. Ita Caſtro Pal. *t. 3. tr. 14. de voto, d. 1. p. 8. § 1. num.* 14. Hinc votum de facto alieno, de non moriendo, de non peccando, neque mortaliter, neque venialiter, & ſimilia perinde ſe habent, ac ſi non fuiſſent emiſſa. Solùm in primo diligentia adhibenda tibi erit, vt alius faciat rem à te promiſſam; is enim bonus ſenſus eſt illius voti. Simile quid in ſecundo, ſi intenderis non dare cauſam morti. In tertio, an ſaltem obligeris ad partem, nempe ad non peccandum mortaliter, quod in tua eſt poteſtate; & alia, quæ ad hoc votum de non peccando pertinent, quia tale votum rarò emitti ſolet, vide apud Doctores *ibid. à n. 6.*

3. Quid de vouente, duo, quæ ſeparatim poſſibilia ſunt, vnitim impoſſibilia; v. g. Si quis pro die hoc Dominico voueat ſe inſeruiturum Hoſpitali, & pro eodem ſe auditurum Confeſſiones? Reſpondeo, ſi ſimul per modum vnius vouit, quaſi vtrumque omnino voluerit exequi, certè impoſſibilia vouit, atque adeò neutrum iure vouit: At ſi ſimul, ſed ſeparabiliter, dico debere vnum eligere; ſed cum diſtinctione; nam ſi vnum ex his eſt de meliori bono, quàm alterum, illud de meliore valebit, & erit obſeruandum; ita Sanch. *in Dec. lib. 4. cap. 5. n. 25.* maius enim bonum à Deo acceptari præſumitur: quòd ſi vtrumque votum æqualem, vel quaſi æqualem continet bonitatem; alterutrum licebit eligere, & obſeruare, altero neglecto; quia tunc nulla eſt vrgens ratio pro vno determinato. Ita Sanch. *ibid.*

4. Nota, poſſe contingere, vt non ſimul, ſed prius, v.g. heri factum fuerit votum de vno, v.g. de inſeruiendo Hoſpitali, & hodie de altero, v. g. de audiendis Confeſſionibus, quid erit tunc dicendum? Aſſero ſiue memor fueris prioris voti, ſiue immemor, valere prius votum, & ſic in exemplo allato, valere illud de ſeruiendo Hoſpitali, illudque eſſe ſeruandum. Ratio eſt, quia prius illud iam fuit abſolutè validum, ſuamque obligationem induxit; ergo non poteſt à ſuperueniente deiici.

5. Sanchez *lib. 4. in Dec. cap. 5. num. 24.* aliique docent, quando votum poſtea factum, v. g. hodie, eſt maioris Dei obſequij, quàm votum antea factum, v. g. heri, præualere poſterius, vtpotè Deo gratius, ac negligi debere prius, ſolùm ſi ſit dubium, quódnam ſit maius

N bonum,

bonum, prævalere, obſeruandumque eſſe prius. Vnde vides in exemplo de famulatu in Hoſpitali, heri promiſſo, & de auditione Confeſſionum promiſſo hodie, quia certum eſt auditionem eſſe meliorem famulatu, conſequenter dicendum fore auditionem eſſe eligendam non famulatum. Ita quidem Sanchez, & Ratio eſt (inquit) tum quia illud votum, v.g. ſeruiendi in Hoſpitali, non valet, quia eſt impeditiuum maioris boni; tum quia concurrentibus duobus præceptis grauius eſt obſeruandum; cùm ergo in caſu noſtro concurrant duo vota, quæ ſont præcepta priuata, grauius, ſeu melius erit obſeruandum.

6. Verùm, huic doctrinæ non acquieſco: quia ſemper prævalet, vt dictum eſt, prior obligatio, quæ certò poſſidet contra ſecundam promiſſionem. Ad primam rationem in contrarium reſpondeo ex ipſo Sanchez *lib.4.in Dec.cap.8.n.40.* qui tradit hanc regulam: Quando votum includit aliquod bonum, v. g. ſtatum Religionis laxioris, quod eſt ſufficiens ipſius voti materia, quamvis illud perfectiora bona excludat, v. g. excludat ſtatum Religionis ſtrictoris, validum eſt, quia materia illa promiſſa, v. g. perſeuerantia in dicta laxiore Religione eſt ſufficiens voti materia reſpectu ſtatus imperfectioris, quem tum vouens habebat, qui eſt, eſſe in ſæculo, atque eſt res conſilij. Eſſe igitur impeditiuum maioris boni, quod inualidat votum, non eſt eſſe impeditiuum boni maioris cuiuſcunque; ſic enim nulla ferè vota valerent, cùm ſemper ſit inuenire maius aliud bonum, quam ſit votum factum: Sed eſt eſſe impeditiuum maioris boni, quod vouens habeat tunc, cùm vouet; vt ſi quis dum eſt Religioſus in Religione obſeruanti, vellet vouere aliam non ſic obſeruantem. Hac doctrina ipſius Sanchez poſita, ſic ſubſumo: Sed ſeruire hoſpitali non eſt impeditiuum maioris boni, quod habeat vouens tunc cùm vouet, melius enim eſt ſeruire, quàm otioſum eſſe; ergo validum erit votum, licèt ſit impeditiuum auditionis Confeſſionum: ſicuti erat Religioſo laxior impeditiua ſtrictioris: Si ergo eſt validum, quo modo à ſuperueniente promiſſione inualidari poterit? Non ergo interim, ceſſaret votum, ſi ſuperueniat vrgens neceſſitas, ſiue corporalis, ſiue ſpiritualis, vt *infrà* dicetur, & iterum non nego poſſe ipſum vouentem, ſi velit, prius votum famulatus, commutare in auditionem confeſſionum, vtpotè in melius bonum, ſecundùm communem doctrinam aſſerentem licere cuilibet ſuum votum commutare in melius, Deóque gratius, ſolùm aſſero valere illud prius votum.

7. Ad ſecundam rationem, neganda eſt minor argumenti: Falſum enim eſt concurrere duo vota, prius enim ſolùm eſt verum votum, quod obligationem ſine impedimento in vouente peperit; poſterius verò, cùm ſit incompoſſibile cum priore, obligare non poteſt, atque adeò præceptum priuatum non eſt: Immò hæc poſterior promiſſio poſſet dici eſſe impeditiua maioris boni; impediret enim, ſi executioni mandaretur, illud prius, ad quod inueniris ex priuato præcepto obligatus: ſicuti enim ſi voueres, ſeu promitteres Religionem ingredi, contra præceptum charitatis ſubueniendi tuo patri extremè indigenti; non valeret promiſſio, quia hæc eſſet contra præceptum obligans; ita in caſu noſtro, quia promiſſio poſterior pariter contra præceptum eſt, ſcilicet contra votum, iam, vt probatum eſt, obligans, nequaquam valebit.

§. II. *Materiam Voti oportet honeſtam eſſe, non indifferentem.*

1. BOnam, honeſtamque debere eſſe votorum materiam inde conſtat, quia debet eſſe de re Deo grata: ſecùs eam Deus acceptare non poterit: nam propterea poteſt eſſe etiam de re aliàs præcepta. Ita S.Th.2.2. *quæſt.* 88. *art.* 2. Quid de re indifferenti, quæ eſt illa, cuius executio non magis eſt vtilis ad vitam æternam, quàm eius priuatio? Reſpondeo, neque illam Deus acceptabit, vtpotè vt ſic incapacem diuini cultus, & obſequij. Quamvis rem indifferentem, vt item venialiter malam, vouere, non putem niſi veniale, ſiquidem grauis eſſe Dei iniuria non videtur: nam rem grauiter malam vouere, certum eſt eſſe duplex peccatum mortale; alterum contra virtutem oppoſitam: alterum contra Religionem; cùm ſit peculiaris Dei iniuria velle voto firmare peccatum.

2. Ex his aduertis differentiam iuramenti promiſſorij, quod homini fit, & voti, ſeu iuramenti, quod fiat Deo. Illud enim poteſt eſſe de re indifferenti, quia homo, cui ſæpe placet, quod non eſt melius, rem indifferentem acceptat; hoc verò non ita, quia Deus non acceptat, niſi illud quod ſibi gratum eſt, ſuique cultus capax. Neque obſtat, in iuramento illo promiſſorio homini, inuocari Deum; inuocatur enim ſolùm vt teſtis, non vt acceptator.

3. Duo hîc explicationem poſtulant. Primò: An malus finis, vel indifferens adiunctus à vouente materiæ bonæ, illam vitiet, irritetque votum. Secundò: An è contra bonus finis materiam indifferentem afficiens, illam voti capacem reddat?

Quoad Primum. Sint hæ duæ regulæ, ex Sanch. *lib.4. in Dec. c.6. num.* 11. Quoties finis, ſiue mortaliter, ſiue etiam venialiter malus, ſiue ſolùm indifferens, ita adiungitur à vouente materiæ promiſſæ, vt verè ſit finis ipſius promiſſæ materiæ (id quod fit, quando vouens intendit per illam rem, quam promiſit, obtinere aliquod malum, vel ſolùm indifferens) toties vltra peccatum, quod fortè inuenitur in illa materia, votum eſt irritum. Ratio eſt, quia tunc res redditur mala ex illo prauo fine, atque adeò non acceptabilis. Sic eſſet, ſi quis vouerit eleemoſynam dare pauperi, vt per illam pauper vſuras exerceret, vel vt potens eſſet ad occidendum inimicum, & ſimilia.

4. Regula ſecunda: Quoties finis malus additur ipſi voto, remanente re promiſſa in ſua bonitate, toties votum eſt validum; quia tunc materia ipſa bona eſt, vnde & à Deo acceptatur: id autem tunc accidit, cùm vouens non intendit vti ipſa re promiſſa, ſed ſolùm ipſo vouendi actu ad obtinendum finem malum, v.g. ſi quis voueat eleemoſynam pauperi coram multis, vt ij id audientes, vanam æſtimationem concipiant de virtute vouentis; valet votum, quia res promiſſa nulla inficitur prauitatis macula; & ſolùm ipſe vouendi actus ad finem illum malum dirigitur.

5. Vna eſt ſine exceptio, ſiue declaratio. Nam ſi ipſum votum emittitur, atque adeò ipſe actus vouendi ordinetur, vt obtineatur à Deo malus quiſpiam finis; tunc quia hoc Deo gratum eſſe non poteſt, irritum erit, vt *ſuprà* diximus; quare ſi voueret quis dare eleemoſynam, vt obtineret à Deo potiri poſſe puella, vel inimicum occidere, &c. inualidè voueret. Idemque eſſet, ſi voueret eleemoſynam, vt obtineret à Deo vanam hominum exiſtimationem: in quo notes peruclim differentiam; nam modò *num* 4. fuit validum votum factum ob vanam gloriam, quia votum non fuit emiſſum ad illam à Deo obtinendam; ſed ſolùm comitanter ex actione vouendi, illam vanitatem quis aucupabatur: at nunc ipſum votum concipitur ad impetrandum à Deo vanitatem illam, quæ ingrata prorſus Deo eſt, & quidem ſi res Deo mortaliter ingrata per votum exorari intendatur, peccabitur mortaliter: ſi venialiter ingrata, venialiter: qualis enim eſt finis, tale reddat votum, neceſſe eſt.

Ex dictis cum eodem *l.c.* Si quis voueat rem bonam, v. g. ieiunium, vt ex bello iniuſto incolumis euadat, vt ex concubina filium ſuſcipiat, vt ex ludo illicito, ſed non iniuſto lucrum reportet, lucrum ſcilicet, ad quod reſtituendum ex nulla lege ſit obligatio, validè vouet; quia eſſe incolumem, habere prolem, lucrum illud retinere, mala nequaquam ſunt, nam ideo licet de his effectibus gratias Deo agere. Contrà verò, ſi quis voueat, vt lucrum ex vſuris, vel ludo iniuſto reportet, vt obtineat à Deo vires ad inimicum occidendum, vt recuperet

ſanitatem

Digitized by Google

ſanitatem ad adulterandum ; inualidè vouet, quia habere lucrum iniuſtum, pollere viribus ad occidendum, habere ſanitatem ad adulterandum, mala ſunt, Deóque ingrata. Hæc ex Sanchez, ſed Caſtro Palaus mihi hîc magis placet, air enim, etiam in præcedenti caſu non eſſe validum votum, quia neque in illo eſt votum de re bona. Ieiunium enim, vt relatum ad habenda prædicta, imbibit vſum mediorum ad illa;at,vt ſic,malum quid eſt.

5. Sed adhuc vnus eſt caſus, io quo eſt validum eiuſmodi votum, quando ſcilicet fit, non quidem ad habendos illos effectus ex illis mediis, verùm illis effectibus iam habitis, fiat propter gratitudinem ad agendas gratias Deo de illo filio, incolumitate, locro. Tunc enim ex vna patte hæc non ſunt mala ex ſe, & ex alia non intenduntur haberi (iam enim ſunt habita) pro prauo medio, à quo in caſu præcedente inficiebantur.

6. Vnum denique aduerte cum eodem *loc. cit.* malum quod apparet in eiuſmodi votis, interdum non eſſe finem, ſed conditionem; nam tunc valet votum, v.g. ſi quis voueat Religionem, ſi ſuus collitigans iniuſtus litem vincat, boniſque ſuis iniuſtè potiatur, illa iniuſtitia collitigantis non eſt finis voueotis; patet, quia vouenti ioala eſt, ſed eſt conditio, ſenſuſque voti eſt: poſito, quòd illud malum mihi eueniet, Deo Religionem voueo. Simile quid euenit aliquando in voto pœnali; nam ſi quis ita vouear: *Promitto ingredi Religionem, ſi adulterium commiſero*, ſeu *in pœnam quod commiſerim*, validè vouet, quia ſenſus non eſt, quod ipſe adulterium tanquam finem velit, ſed quòd in pœnam ſui ſceleris, Religionem velit ſuſcipere.

7. Quoad ſecundum. Quid dicendum, ſi bonus finis iungatur materiæ indifferenti? illámne voto aptam reddet, & ſic de ea conſtabitne votum? Reſpondeo, reddere aptam in eo caſu, quo aliqua circumſtantia facit, vt res indifferens, grata Deo euadat, pertiocatque ad eius obſequium. Ingredi, v.g. vel non ingredi domum hanc, equitare, vel non equitare, ruſticari, vel non ruſticari, res eſt indifferens: at ſi tibi ingreſſus, equitatio, ruſticatio ſit occaſio peccandi, dum manet talis occaſio, honeſtum tibi, gratomque Deo erit horum priuatio. Quare ſi tuum votum ad bonum hoc ordinetur, valebit votum: nam ſi à te non ordinaretur, remanerent in ſua indifferentia reſpectu tui voti res illæ, nec voti capaces erunt. Pari modo votum ad obtinenda bona temporalia, quia finis eſt indifferens, non valer: at votum ad hæc obtinenda, vt illis impettatis Den gratiæ teddantur, validum eſt, quia hic finis honeſtiſſimus eſt: & certè cùm Fideles vota propter temporalia nuncupant, hoc poſteriori, vel ſimili modo ſe gerere præſumuntur, non priori. Ita Sanch. *cap. 7. num. 28.*

8. Illud notandum, vt res indifferens, modo dicto, ex bono fine bona fiat, debere eſſe aptam ad talem bonitatem, vt ita dicam, recipiendam. Ponit exemplum Sanchez *ibid. n. 5. & n. 15.* in vouente non præſcindere vngues, vel exercere ludum agitationis Taurorum in Feſto Sanctiſſimæ Virginis; hæc enim vota irrita ex ſe ſunt, nec relaxatione indigent, qoia vngues non præſcindere, & Taurum agitare, cum in Dei, vel Sanctorum obſequium non cedant, materia eſt incapax bonitatis.

9. Si qois voueret capita animalium non comedere in honorem Sancti Ioannis Baptiſtæ, vel veſtibus quibuſdam veſtiri, vel non nere die Sabbati in honorem Virginis, & ſimilia, inualidè vouaret: quia hæc ſunt vana, & inutilia ad fines prædictos. At ſi propter aliquam circumſtantiam hæc pertinerent ad aliquam virtutem, vtrique valerent vota de iiſdem. Si quis enim multùm allicererur à cibo capitum animalis, ſi quis veſtibus illis ſe per humilitatem contemnere intenderet, ſi quis ab affectu nendi retardaretur, vel ab oratione, vel ab exercitiis ſpiritualibus, validè ea vota conciperet: quia ſic pertinerent ad virtutem abſtinentiæ, humilitatis, Religionis. Ipſum veſtiri albo colore cedere in honorem Virginis, vt etiam veſtiri colore ordinis alicuius Religionis, vergere in obſequiom ſancti Fundatoris, communiter homines prudentes exiſtimant; nam propterea votum de huiuſmodi veſtibus induendis communiter valere cenſeo. Ita Sotus *lib. 7. de iuſt. q. 1. art. 3. circa ſecundam concluſ.* fauetque Azor. *p. 1. lib.* 11. *c.* 14. *q.* 5.

Quando dubitatur de Bonitate finis Voti.

10. Denique illud eſt hîc explicatu moleſtum, quid ſentiendum, quando dubium eſt, qualiſnam ſit finis ipſe principalis, bonúſne, malus, an indifferens? Vt huic difficultati faciam ſatis, recole, finem in voto eſſe poſſe duplici modo. Primo, ſi quid, executione rei promiſſæ, obtineri intendatur, verbi gratia, per ieiunium intendit quis obtinere, vel victoriam à tentatione praua, vel vindictam inimici, vel indifferentem corporis recreationem. Secundo, ſi quid non ſit finis rei promiſſæ, ſed ipſius vouentis, quod alij dicunt, eſſe finem ipſius voti, vt ſi quis promittat eleemoſynam, non quidem, vt acquirat mediante illa, vanam gloriam (hoc enim modo eſſet finis rei promiſſæ) ſed vt exerceat quidem actum miſericordiæ; at illo actu intendit vanè laudari à circumſtantibus. Vides? Hic finis eſt ipſius vouentis, ipſumque afficit, non verò inficit actum eleemoſynæ, qui etiam tunc eſt actus bonus, ſolùm cumitanter ex illo vana gloria captari intenditur.

11. Iam verò communis doctrina eſt, io primo caſu eſſe inualidum votum, ſi finis eſt malus, vel indifferens, quia tunc res promiſſa affecta illo fine, mala eſt, vel indifferens, vnde materia voti eſſe non poteſt.

Contrà, validum eſt io ſecundo caſu; quia res promiſſa bona eſt, eſto, ille comitans affectus ſit malus malitiâ, vel veniali, vel mortali, iuxta affectum ipſius vouentis.

12. Noo eſt igitur in hoc difficultas, vbi ſupponimus, eſſe nos certos de huiuſmodi finibus, ſed implicata difficultas eſt, quando dubitamus. Vt ergo clarè procedatur, diſtingue diligenter tria.

Vel enim primò agi poteſt, quando finis principalis eſt vnicus, & certò malus, vel certò indifferens, dubitatur autem, an hic afficiat rem promiſſam, an verò ipſum vouentem?

Vel ſecundò, quando fiois idem principalis, pari modo, in ſe vnicus certò afficit rem promiſſam, ſed dubiom, eſt, an in ſe ſit malus, vel indifferens, an potiùs ſit bonus? Dico (afficit rem promiſſam) nam ſi afficit ſolùm vouentem, etiamſi finis ſit certò malus, nec ſolùm dubiè malus, vel dubiè indifferens, iam diximus *num.* 11. validum eſſe votum.

Vel tertiò, quando duo ſunt fines, à quibus moueri principaliter vouens potuit, alter certò bonus, alter certò malus, vel certò indifferens, ſed dubitatur à quonam ipſe motus ad vouendum fuerit, ab hoc, an ab illo? Petrus, v. g. certò vouit Viſitationem Lauretanæ Virginis, ſed dubitat, motúſne principaliter fuerit à pietate erga Sanctiſſimam Virginem, an à mera curioſitate, vel an ab impudico amore puellæ inibi habitantis?

13. His diſtioctis. Dico primò, Sanchez, *loc. cit. n.* 28. docere in primo caſu valere votum, atque adeò obligare, quia certi ſumus de voto, incerti de fine. Sed mihi videtur eſſe etiam probabile, nequaquam valere, cum Tancredi *in q. mor. tr. 1. d. 4. q. 14.* Ratio eſt, quia in eo dubio, an finis ille cadat in rem promiſſam, an potiùs in ipſum vouentem, ſeu votum, iam dubitatur, an votum habeat bonitatem, quæ eſt de eſſentia voti, atque adeò, an adſit votum. At ad illud, quod dubito, num ſit votum; non obligor, quia nunc præualet mea certa libertas contra votum dubium.

14. Dico ſecundò cum eodem Sanchez, *ibid. cap. 26. n. 24.* in ſecundo caſu non valere votum. Ratio eſt, quia tunc dubitatur de bonitate rei promiſſæ, & conſequenter dubitatur, an bona ſit, an mala; At operari cum hoc dubio malum eſt.

Sed quid, ſi in hoc ſecundo caſu dubitetur, an bona ſit, an indifferens? Reſpondeo adhuc non valere, quia in caſu hoc dubitatur, an Deus votum hoc acceptauerit,

Digitized by Google

dubitatur enim, an id habuerit eſſentiam voti, quæ eſt, eſſe de re bona.

15. Dico tertiò, neque eſſe validum votum in tertio caſu, idque ſatis probabiliter; eſto aliqui probabiliter etiam aſſerant, eſſe validum.

Ratio noſtræ probabilitatis eſt eadem, quam modò attulimus; Si enim omnibus diligenter expenſis (vt certè à te ſemper ſupponimus, hîc, & in præcedentibus eſſe expendenda) manet dubium, an motus fuerit ad vouendum ex hoc bono, vel illo fine non bono, ſemper remanet dubitatio de conſtitutiuo eſſentiali ipſius voti; ergo votum erit dubium, ergo non obligans, cùm prævaleat certa libertas.

Dices, in hoc tertio caſu ſumus certi de voto, ſed incerti, qualiſnam finis fuerit adhibitus; ergo prævalet votum. Ita ſentire videtur Sanchez *loc. cit. cap. 7. num. 28.* Reſpondeo. Nego nos certos eſſe de voto, quamuis per verba illud exterius fuerit explicatum: cùm enim dubitemus, an eiuſmodi promiſſio habeat bonitatem finis, de voti eſſentia, atque de eius certitudine dubitamus; prævalet ergo certa noſtra libertas: nam verba illa ſolùm materialiter ſe habent.

Replicas: Nemo præſumitur commiſiſſe delictum, ergo, quando eſt dubium, an voueris, v. g. Peregrinationem Lauretanam ex fine viſendi amicam, vel viſendi Sanctiſſimam Virginem, præſumeris vouiſſe ex poſteriore hoc fine; nam ſecùs, peccaſſes, dum vouiſſes illam peregrinationem inſtituere, vt turpem amorem foueres. Ita quis poterit ex illis Sanchez verbis, ibi (*vt minus delictum præſumatur*) argumentari.

Reſpondeo, nos loqui, quando, omni præſumptione conſiderata, & omnibus expenſis circumſtantiis, adhuc remanet res dubia: tunc enim dico, in foro conſcientiæ votum eſſe æſtimandum inualidum, quia non adeſt certò eſſentia voti. Eſto igitur in foro externo me vrgere poſſis ad votum propter dictam, vel quaſcunque alias præſumptiones, at in interno, cùm verè neſciam qualitatem finis, vnde & neſciam, an commiſerim delictum, néc ne, ſum in eodem foro dubius de eſſentia voti: ergo illud exequendi nequaquam reus.

§. III. *Materia Voti impeditiua maioris boni eſſe non debet.*

1. HVius generis tunc eſſe materiam Voti, cùm impedit maius bonum, quod vouens actu habet, dixi per occaſionem *ſuprà, §. 1. n. 6.* Si quis ergo, dum eſt Religioſus ſtrictæ regulæ, vnueret Regulam laxiorem, certè nulliter vouet; quia Deo id quod meliorem bonitatem impedit, gratum eſſe non poteſt. Id quod ſatis ſit in memoriam reuocaſſe.

§. IV. *Expenduntur quædam particularia Vota.*

1. POrrò, quia non rarò negotium faceſſit diiudicare, an maius bonum per emiſſum Votum impediatur, vel alia quædam peculiaria; ideo nonnulla vota, quæ in controuerſiam vocari ſolent, hîc examini ſubiiciam, & manifeſtè decernam.

Votum non vouendi.

2. Votum non vouendi abſolutè nullum eſt: Ita Azor. *p. 1. lib. 11. cap. 14. quæſt. 6.* quia opponitur votorum emiſſioni, quæ Deo grata eſt. At votum non vouendi indiſcretè, temerariè, ſine conſilio Confeſſarij, validum eſt; quia vouere cum tali cautela, honeſtatem, & virtutem prudentiæ ſapit.

Non ludendi, & ſimilium.

3. Vota non ludendi modeſtè, ſeu per Eutrapeliam non recreandi, cibis delicatis non vtendi, valent communiter, procedunt enim ex amore mortificationis, & pœnitentiæ, quæ melior eſt, quàm illa, quamuis honeſta, recreatio, Ita Suar. *tom. 2. de Relig. lib. 2. de Voto, c. 8. n. 8. & cap. 40. dub. 5. n. 43.*

Dico (communiter) nam ſi ea recreatio, ludus, cibus, in ſpeciali caſu eſſent animæ tuæ vtiliora, Vota de abſtinendo ab illis non valerent; quia tunc bonum Deo gratius impedirent. Ita Suar. *ib. n. 9.*

Pari modo nec valerent, ſi emitterentur ab vxore, v. g. ob mœſtitiam, quam profiteri velit ob mortem viri: vt ſic enim illa abſtinentia, vel indifferens eſt, vel potiùs vana, nec Deo grata. Votum non ludendi, ne fiat iactura rei familiaris, valet ex Sanchez *lib. 4. in decal. c. 7. n. 19.* & meritò, quia actus virtutis eſt, nolle prodigere.

Contrahendi Matrimonium.

4. Votum abſolutum contrahendi Matrimonium non valet, quia impedit cælibatum, bonum nimirum melius. Ita Suar. *l. c. c. 9. n. 2.* Laym. *lib. 4. tract. 4. c. 2. n. 12.* Sanch. *lib. 1. de matr. d. 4. num. 1. & in Dec. cap. 8. num. 51. & 52.* aliique. Votum contrahendi cum hac puella paupere, eum hac meretrice, &c. nec item valet, ex Suar. *d. c. 9. n. 8.* quia puellam eſſe pauperem non vincit maius bonum cælibatus. Excipe, niſi fortè matrimonium eſſet tibi neceſſarium ad vitandos tuos lapſus, vel e'ſet neceſſarium ad prolem pro bono publico ſuſcipiendam, vel ad ducendam puellam, quam data fide violaſti: in his enim caſibus vrget præceptum, quod obſeruare melius eſt, quàm ſeruare cælibatum, quod eſt de conſilio. Idem eſt, (ait Bonacina) ſi ſub conditione ſic voueas: Si quam ducam, ducam meretricem, vel pauperem; Ratio eſt, quia, quandoquidem cælibatum non ſeruas, melius eſt, maioriſque charitatis opus, illis per tuum matrimonium, auxilium impendere.

Non acceptandi Prælaturas, vel Sacerdotium.

5. Votum non acceptandi Prælaturas, ſæculareſve dignitates, validum eſt, ſi recta fiat intentione. Ita D. Thom. *2. 2. q. 185. art. 1. & 2.* aliique; licèt enim primo aſpectu videatur impedire maius bonum, nempe Epiſcopatum, v. g. quia eſt ſtatus perfectior eo, quem habet actu vouens; tamen propter humilitatem, mortificationem, & pericula debitum munus non exequendi, melior eſt eius priuatio. Hinc infert Suar. *l. c. cap. 11. n. 10. fin.* Votum non ſuſcipiendi ordines irritum eſſe, quia ordinum ſuſceptio non affert illud periculum; at votum non ſuſcipiendi beneficium, aut quodcunque regimen animarum, ratum eſſe, quia in hoc voto dictum periculum adeſt. Sed certè puto etiam Votum non ſuſcipiendi ordines validum fore, ſi finis ſit humilitas, & reuerentia, qualem reſpexit S. Franciſcus, dum ad Sacerdotij gradum noluit aſcendere. Qua ratione Superior poſſit nihilominus præcipere prædictis eiuſmodi munera, vide *ſuprà, cap. 7. § 3. n. 13.*

Inſeruiendi in perpetuum.

6. Votum inſeruiendi hoſpitali in perpetuum, quamvis te impediat ab ingreſſu in Religionem, quod eſt melius bonum, validum eſt; quia *ſuprà, §. 1. verſ. ad primum*, vidimus non debere conſiderari in hac materia quodcunque maius bonum: ſed illud, quod vouens habet actu, dum vouet: at certè melius eſt inſeruire hoſpitali, quàm non inſeruire, ſeu domi ſuæ cum libertate otiandi permanere.

Præſtandi hoc, & non aliud.

7. Votum præſtandi hnc determinatum opus, non verò aliud, valeat, néc ne? Si quis, v. g. Deo promittat hanc, & non aliam Religionem ingreſſurum, hanc aureorum decem eleemoſynam diſtributurum, & non aliam, Coronam Virginis non niſi flexis genibus recitaturum, validène promittit? Sanchez *lib. 4. in dec. cap. 8. num. 47.* aſſerit validè promittere; quia licèt hæc vota ſint conditionalia, excludantque alia bona: quia tamen indirectè excludunt, ſunt certè directè de bono honeſto. Adde melius eſſe, hæc bona ex obligatione facere, quàm liberum eſſe in aliis, quæ fortè non fient. Caſtro Pal. *t. 3. tr. 15. d. 1.*

*d.ſ. de voto, p.8. §.5. num.*16. affirmat inualidè promittere: quia cùm in his votis hoc, & non aliud maius bonum, immò nec aliud minus promittatur, (vult enim hic vouens coronam non alio modo, niſi flexis genibus recitare, eleemoſynam non niſi decem aureorum dare) immiſcetur in illis materia apta voto cum inepta; inepta enim materia eſt priuatò faciendi bonum opus, v. g. priuatò facultatis dicendi coronam ſtando, vel deambulando, ſi fortè non poſſit flexis genibus; priuatò volendi dare eleemoſynam quinque aureorum, ſi non poſſit decem, vel ſi velit viginti, &c. & conſequenter inualidè, ex mox dicendis §. *ſequenti*, ſic vouebitur.

Certè vtraque ſententia eſt probabilis; ſed in hac poſteriore, ne error irrepat, eſt aduertendum, non rarò tibi videri eſſe immixtam materiam ineptam, cùm non ſit. Nam ſi quis voueat, v. g. ingredi hanc Religionem, & non aliam, quia iudicat pro ſua diſpoſitione hanc omnium aptiſſimam eſſe ad famulandum Deo; non audebis dicere illum nulliter vouere, quia licèt hoc votum vniatur cum priuatione ſtrictioris cuiuſcunque Religionis; tamen cùm reſpectu talis perſonæ alia ſtrictior non ſit, quid bonum coram Deo, ea voti materia non erit immixta cum materia inepta, quare valebit Votum; Eodem ergo modo in ſimilibus philoſophandum perdiligenter erit.

Non petendi diſpenſationem.

8. Votum non petendi ſine cauſa diſpenſationem voti facti, vel faciendi, validum pronuntio: quia ad prudentiam pertinet nolle ſine cauſa à voti obligatione eximi. At votum non petendi diſpenſationem abſolutè, nequaquam valere puto; Ita Sanch. *loc. cit. cap.*8. *n.*21. lege etiam Caſtro Pal. *l.c.* §.5. *à n.*4. quia impedit maius bonum, nempe libertatem petendi diſpenſationem, quæ aliquando neceſſaria, vel ſaltem valde vtilis erit vouenti.

9. Votum denique non petendi diſpenſationem non includere votum non petendi irritationem, vel commutationem, & contrà, probabilius negari poteſt: quia hi ſunt ſatis diuerſi modi, quorum vnum qui vult, vonetque, non ſtatim alterum vouiſſe præſumendus eſt.

§. V. *De materia partim Voto apta, partim non item.*

1. QVoties tuum votum ita eſt de materia partim apta, partim inepta, v. g. partim impoſſibilis, mala, indifferens, contra conſilia, ſine malo infecta, &c. partim poſſibilis, honeſta, bona, ſine bono affecta, &c. ita, inquam, eſt, vt indiuiſibiliter per modum vnius, ſic poſcente talis rei natura, vel ſic te intendente, promiſeris, nullum eſt votum. Si diuiſibiliter, & verè diuidi materia poſſit, votum eſt validum, & obligans, quoad partem aptam dumtaxat. Ita Sanch. *lib.*4. *in Dec. c.*10. *à n.*1. Caſtr. *loc. cit. p.*8. §.1. *à n.* 10. Vouet, v. g. quis conſtruere Eccleſiam: ſi non poteſt totam, non tenetur ad partem ædificandam, quia indiuiſibiliter, & per modum vnius tota Eccleſia promiſſa eſſe videtur; At ſi intenderit diuiſibiliter, ſi nimirum totam non poſſet, partem voluerit, ad hanc tenebitur. Ratio huius doctrinæ eſt, quia vouens, dum indiuiſibiliter quid vouit, vnum non promiſit ſine alio: promiſit dum diuiſibiliter.

Tota difficultas eſt, qua ratione id, quando clara non apparet vouentis intentio, dignoſci queat. Tres afferuntur communiter coniecturæ.

2. Prima: Quando res ex natura ſua eſt inepta diuidi, per modum vnius cenſetur promiſſa; quando eſt apta diuidi, cenſetur promiſſa diuiſibiliter. Hinc quia eleemoſyna eſt huius poſterioris generis, qui promittit decem, nec poteſt niſi quinque, ad hæc obligatur: at quia ieiunium vnius diei eſt prioris modi, qui non poteſt vſque ad meridiem à cibo abſtinere, liber à Voto eſt.

3. Secunda coniectura deſumitur ex vſu loquendi, & communi æſtimatione. Quare qui promiſit nunquam peccare, quia ex vſu loquendi intelligi ſolet indiuiſibiliter, id eſt, nullo tempore velle peccare; cùm id non poſſit, ſiquidem ab omni etiam veniali peccato nemo poteſt ſe ſemper liberare; ideo quamuis poſſit aliquo tempore non peccare, totum votum corruit.

4. Tertia coniectura ducitur ex illo principio: *Acceſſorium ſequitur principale, non contrà.* Quare ſi pars principalis voti eſt apta materia, licèt pars acceſſoria ſit inepta, obligabitur vouens ad partem principalem: quia pars principalis, vtpotè magis intenta, cenſetur abſolutè promiſſa ſine dependentia ab acceſſoria; v.g. ſi quis vouit ſe peregrinaturum Romam ſacco indutum, ſacco deficiente, reus erit peregrinationis, quia ſacci vſus acceſſorius eſt: Excipe, niſi acceſſorium ſit tanti ponderis, vt meritò appareat rem non eſſe abſolutè, ſed cum illo acceſſorio inſeparabiliter promiſſam. Vt ſi quis promiſiſſet dictam peregrinationem equeſtrem: certè deficiente equo, non teneretur ad pedeſtrem. Si verò pars principalis eſt inepta voto, licèt acceſſoria ſit apta, ad nihil vouens obligatur: quia corruente principali, non cenſetur acceſſorium ſubſiſtere, cùm per ſe acceſſorium fuiſſe promiſſum non præſumatur, niſi contrarium expreſsè fuerit intentum in voto. Quare in allato voto, ſi quis peregrinari non poſſet, non propterea obligaretur ſaccum induere, vel expenſas itineris ſatisfacere; quia hæc ſunt acceſſoria peregrinationis.

5. Quid primò, ſi materia initio fuit inepta, poſtea apta? Quid ſecundò, ſi contrà? Vnum ante reſponſionem moneo; An materia ſit voto apta, néene, non eſt diiudicandum ex tempore, quo votum emittitur, ſed ex tempore, pro quo emittitur: certum eſt enim, ſi hoc ſero voueas audire Miſſam, videndum eſſe, an pro tempore matutino audire poſſis, quando eſt aptum tempus audiendi; non verò pro ſerotino.

6. Hoc monito, ſit hæc regula ex Sanchez *lib.*4. *in Dec. cap.*9. *n.*4. Pro caſu, quo initio materia fuit inepta, poſtea apta; nec clara eſt intentio vouentis; Votum non valere, niſi quando ineptitudo fuerit ex aliqua circumſtantia accidentali, & Voto extrinſeca. Exemplum clariùs regulam explicabit: Si voueas non ingredi domum quampiam nullo bono fine motus, etiamſi deinde adueniat bonus finis, in illam, v. g. tranſmigret puella periculum tibi afferens; non obligaris voto, quia illud votum initio fuit inualidum ob materiam tum voto ineptam: at quod initio fuit inualidum, tractu temporis non conualeſcit.

Verùm, ſi voueas, dum es in mari, vel dum es excommunicatus, audire, v. g. Miſſam per annum, obligaris ad Miſſam, remoto excommunicationis, vel maris impedimento: quia hoc votum valet pro ſuo tempore habili; illæ enim circumſtantiæ maris, & excommunicationis, licet reddiderint votum ineptum, pro tempore, quo exiſtebant: tamen vtpotè extrinſecæ voto, & accidentariæ, votum pro tempore apto, nequaquam inualidauerunt. Cùm igitur huius voti executio tractum ſucceſſiuum habeat, implerique remotis illis circumſtantijs poſſit, omnino debet.

7. Iam verò pro votis, quorum materia initio fuit apta, deinde euaſit inepta, Regula ſit huiuſmodi: Quando ſit inepta omnino, & in perpetuum, extingui omnino votum, quando autem ſit inepta ad tempus, ſuſpendi votum pro eo tempore, vnde redeunte aptitudine, redire & votum. Ratio Regulæ eſt, quia pari paſſu procedit obligatio voti, cum aptitudine materiæ. Quare ſi vouiſti non ingredi illam domum ob peculiarem puellam ibi commorantem, ſi ea vitam abſoluit, abſoluitur & tuum votum; ſi autem eadem diſcedit ab ea domo per annum, & deinde redeat; votum tuum ſuſpenditur, nec obligat per illum annum, obligabit poſtea.

8. Quod ſi votum fuit pro hac determinata puella, v. g. Betta, adueniatque in eam domum alia, v. g Lucretia: licèt afferat idem, vel etiam maius periculum, ad illam domum non extenditur votum: quia intentio vouentis non fuit vniuerſalis ad omne periculum, vt

ſuppo

ſupponimus, ſed ad illud ex hac indiuidua perſona dimanans.

9. Quid, ſi votum ſit diſiunctum, cuius vna pars cadat in materiam aptam, altera in ineptam? vt ſi quis ita voueat: *Ego promitto Deo, vel me furaturum, vel me Religionem ingreſſurum: Ego promitto religionem ingredi, vel vt furer, vel vt Deo ſeruiam: Voueo vel te occidere, vel me per aliquot dies ieiunaturum*, & ſimilia? Reſpondeo dandam eſſe non abſimilem regulam; videndum enim eſt, an diſiunctio cadat in duplicem illam materiam, vel finem, néene. Si cadit in vtramque, licitum eſt votum, quia exiſtente vna parte mala, vtraque pars mala erit, cùm malum ex quocunque defectu, quare voti materia eſſe non poteſt. Quòd ſi diſiunctio non cadat in vtramque partem, ſed determinatè intendatur vna pars, altera verò ſolùm ſit appoſita, vt conditio; valebit votum quoad illam partem determinatam, ſi aliunde apta voto eſt. Exemplo clarior euadet doctrina. Sit, qui ſic voueat: *Promitto aliquid furari, quo ſim diues; vel ſi furari non poſſum, promitto me in Religionem ingreſſurum.* Vide hìc adeſſe veluti duo vota. Alterum: *Promitto furari*: & hoc inualidum eſt. Alterum: *Promitto me Religionem ingreſſurum, ſi furatus non fuero*, & hoc validum eſt; quia de re ex ſe bona, & omiſſio furti, eſt ſolùm conditio,

10. Quid denique, ſi votum ideò diſiunctiuè emittatur, quia vouens neſcit, quænam materia apta ſit voto; vt ſi quis voueret ſe, vel daturum eleemoſynam anno ſequenti, vel ieiunaturum, quia neſcit, an anno ſequenti habeat pecuniam, quam pauperibus elargiatur? Reſpondeo, ad alteram partem poſſibilem obligari, nemini dubium ſit, quia tunc adeſt virtualis voluntas ſe obligandi ad partem, quam poſſibilem inueniet: ſic etiam muliercula voueret ieiunium, vt obtineret à Deo vel amaſium, vel maritum, certè inualidè voueret ex modò dictis *n.9.* at ſi ipſa ex ignorantia ſic voueret, vt deinde à Confeſſario ſuo inſtructa eligeret id, quod bonum fuerit; virtualiter determinatam illam partem pertinentem ad maritum voueret, quare & validè.

§. VI. *Quomodo Votum ſit interpretandum.*

1. Breuis eſt Regula, fuſior petenda ex dictis *cùm de Iuramento, ſuprà, cap.3.* §.4. Cùm Votum obliget ſolùm ſecundùm intentionem vouentis, benignè, & non ſtrictè erit interpretandum, vt quantò minùs poſſit grauet vouentem. Lege Suarez *lib.4. de voto, c.7. n.2. & 9.* Laym. *lib.4. de voto, c.3. n.3.* Quòd ſi de eius intentione non conſtet, præſumendum eſt votum fuiſſe emiſſum, iuxta id, quod requirit natura rei promiſſæ; de qua re, ſi item non conſtet, præſumendum erit iuxta quod ſignificant verba, quibus facta eſt promiſſio; & quidem ſecundùm communem vſum loquendi, cùm ſemper præſumatur quis ſua verba menti velle conformare, eadémque iuxta morem patrium proferre.

Affertur interpretatio aliquorum Votorum.
Votum Virginitatis.

2. Votum puellæ de virginitate perpetua, immò de virginitate, niſi expreſsè aliqua limitatio addatur, non ſolùm eam obligat ad recuſandum primum actum turpem, ſed omnes deinceps. Ita S. Thom. quem citat, ſequiturque Suar. *loc. cit. n.5. & 7.* quia ex vſu loquendi illud (voueo virginitatem) ſignificat perpetuam Caſtitatem; quare amiſſa per primum actum virginitate, adhuc obligatur ad reſpuendos omnes actus tum externos, tum etiam internos contra virtutem continentiæ. Ita *in noſtr. opuſc. de Confeſſ. in editione Panormitana, lib.2. cap.7.* §.1. *num.4.* & colligitur ex Suar. *loc. cit.*

Votum Peregrinationis.

3. Votum Peregrinationis poteſt impleri per peregrinationem equeſtrem; ſic Bonac. *diſp. 4. quæſt. 2. p 6. num.16.* hæc enim in omni rigore peregrinatio eſt, & ſic minùs grauatur vouens: vt item propter non abſimilem rationem, poteſt impleri per peregrinationem factam propter alia negotia, dum adſit intentio volendi voto ſatisfacere.

Audiendi Miſſam.

4. Votum de audienda Miſſa impletur iuxta, ac impleretur, ſi eſſet de præcepto Eccleſiæ; hoc enim modo præſumitur promitti: ſic Suar. *loc. cit. n.14.* Si vouiſti audire Miſſam quotidie; cenſeo ex vi huius voti tibi die feſtiuo ſatis eſſe vnam audire; quamuis hæc ſit de præcepto, quia intentio tua videtur ſolùm fuiſſe, nullum tranſire diem ſine Miſſa.

Recitandi Roſarium.

5. Votum de recitando Roſario, abſolutè intelligitur de tertia parte, quia hæc communiter Roſarium appellatur: ſic Suar. *l. c. cap.8. n.5.* Sanch. *l. c. c.13. n.15.* Rurſus poterit recitari cum ſocio alternatim, quia hic iam eſt vſus apud nos communis: qui apud Hiſpanos, quia fortaſsè non adeſt, ideo Caſtro Pal. *tom.3. tr.15. d.1. p.12. n.5.* eiuſmodi alternationem in eo voto adimplendo negauit. At ſola mente recitari non poterit, quia oratio vocalis eſt in eo voto promiſſa.

Ingrediendi Religionem abſolutè.

6. Votum ingrediendi Religionem, vel ſuſcipiendi Ordines ſacros, non obligat ad caſtitatem; donec ſtatus illi aſſumantur; ſecùs plus nimio grauaretur vouens, nec enim, illis nondum aſſumptis, eſt emiſſum caſtitatis votum. Ita Val. 2.2. *d.6. q.6. p.4. verſ. atque ex hoc quidem.* An idem votum ingrediendæ Religionis obliget filium in neceſſitate parentum, fratrum, ſororum, &c. vide apud Caſtro Palaum *t.3. tr.16. d.1. p.7.* §.5. *per totum.*

Ingrediendi Religionem, ſi Pater conſenſerit.

7. Hoc votum tunc obligat, quando Pater id à filio ſincerè proponente ſciens, non contradicit. Ita Sanch. *mox* citandus; non enim opus eſſe cenſeo, vt pater aſſenſum poſitiuum præbeat; quia ex communi more hic ſenſus eius voti eſt: *Ingrediar, niſi pater ægrè ferat, & contradicat.*

8. Quid, ſi prior contradixerit, ſed deinde mutata voluntate conſentiat? Dico tunc impletam eſſe conditionem, votumque obligare, iam enim abeſt contradictio.

9. Quid, ſi contrà: hoc eſt, ſi conſenſerit, ſed deinde, ante ingreſſum filij in Religionem contradicat? Aio votum non obligare, quidquid dicant Sanch. *lib.4. in Dec. cap.24. num.14.* Layman. *lib.4. tr.4. cap.6. q.2.* quia non eſt impleta conditio iuxta ſenſum vouentis, qui voluit moleſtiam patris vitare.

10. Quid denique, ſi vel antequam pater poſſet ſignificare aſſenſum, vel diſſenſum; vel antequam adueniat tempus ingreſſus, ipſe pater moriatur; Dico votum obligare; quia ſolùm, niſi aliud manifeſtè fuerit expreſſum, requirebatur, ne pater contradiceret, moleſtiamque pateretur, quæ neq. iam nunc adeſt.

Ieiunandi.

11. Votum ieiunandi intelligitur de ieiunio more Eccleſiaſtico, vnde pro quocunque die voueris, licet tibi lacticiniis veſci, ex Sanchez, *lib.4. in Dec. cap.11. num.53.* quamuis Caſtro Palaus *tom.3. tr.15. d.1. de voto, p.12. num. 18.* neget, ſi votum fuit pro Quadrageſima, vel aliis temporibus, in quibus ex conſuetudine ab his abſtinetur; vterque probabiliter: Si vouit quis ieiunare in vigilia alicuius Sancti, quando hæc incidit in Dominica, poteſt, immò præſtat ieiunare die Sabbati, quia hæc tranſlatio de more Eccleſiæ eſt. Nam propter eandem rationem, eum, qui per totum menſem ieiunare vouit, non obligo Dominicis, niſi expreſsè etiam ſe pro illis obligauerit.

12. Si ieiunium promiſſum violaſti, carnium comeſtione

ſtione, vel iterata comeſtione, licèt peccaueris, poteris deinceps ſæpius comedere, quia iam ieiunium illius diei impoſſibile redditum eſt; An verò, ſi iterum carnes comedas, contra votum pecces, controuerſia eſt. Negat Sanchez *in Dec. lib. 4. cap. 11. num. 42.* quia abſtinentia à carnibus erat debita ex vi ſolius voti ieiunij, & acceſſoriè ad illud; non verò per ſe, vt per diſtinctum præceptum iubetur in diebus ieiuniorum Eccleſiæ: ieiunio igitur impoſſibili per primam comeſtionem carnium reddito, abſtinentia ab illis non ampliùs vrgebit vouentem. Affirmat Suarez, quia votum ieiunij intelligitur more Eccleſiæ; hæc autem ita præcipit ieiunium, vt per dictum præceptum prohibeat carnes comedere pro quacunque hora. Hæc, & alia Suarez ſatis probabiliter, aſſerens contrarium eſſe abſurdiſſimum, & contra omnes nihilominus Sanchez inſtar multorum nobis ſit, vt etiam fuit Layman *lib. 4. tract. 4. cap. 3. n. 3.* ſententiam Sanchez non improbabilem reputanti.

Votum ieiunandi in perpetuum, an obliget ſexagenarios, vide *infrà, lib. 4. cap. 5. §. 7 num. 9.*

13. Si vouit quis omnibus ſextis feriis, vel Sabbatis ieiunare, probabile eſt, ſi tunc inciderit Natalis Domini, poſſe à ieiunio ſe continere: Ita Molina *t. 2. d. 272. n. 3. fine,* Azor. *p. 1. lib. 11. cap. 30. quæſt. 3.* Fag. *pract. & c. 4. lib. 1. c. 6. num. 6.* quia is eſt mos Eccleſiæ; niſi tamen expreſsè contrarium intenderit, vel ex profeſſione Religioſa (hæc enim expreſſioni æquiualet) id nouerit. Sic Th. Sanch. *lib. 6. in Dec. cap. 6. num. 20.* Propter eandem rationem, qui vouit in Vigilia einſdem Natalis Domini ieiunare, poterit Veſperi refectiunculam ſolito maiorem ſumere, niſi expreſsè, vel modo dicto æquiualenter rigoroſum ieiunium promiſerit. Ita Th. Sanch. *lib. 4. in Dec. cap. 11. n. 65.*

Abſtinendi à vino.

14. Votum abſtinendi à vino, etiam ad euitandam ebrietatem, non prohibet ceruiſiam, & ſimilia; quia hæc ſunt ſatis diuerſa, & finis extrinſecus ſub voti obligationem non cadit. Alia de hoc voto mox afferam *num. 15. & 17.*

Ieiunandi in pane & aqua; vbi. An Paſtilli eſculenti, vulgò Macherones, *hoc ieiunium violent?*

15. Votum ieiunandi in pane, & aqua obligat ſub mortali, ne aliud comedas, vel bibas. Excipe paruitatem materiæ: qua certè in re nimis laxè mihi videtur Caſtro Palaus *t. 3. tr. 15. d. 1. p. 12. n. 21.* dixiſſe, dum docuit votum abſtinendi à vino, obligare ſub graui culpa, ne bibatur in ea quantitate, quæ vino temperatè vtentibus ſufficeret pro vna comeſtione; quaſi ad minorem non obligetur grauiter: nimis, inquam, laxè. Si quis enim quater bibat vinum, aquâ de more miſtum in prandio, temperatè bibet, ergo ſequitur, quòd is, cui non liceret vinum propter votum bibere, poſſet ſine graui culpa bibere bis, vel ter. Id non credo. Semel igitur modo dicto bibere, non putarem graue; pluries, putarem: Nec id durum videatur; nam idem Caſtro Palaus, *ibid. n. 19.* neſcio, an ſibi repugnans, non multò antè dixit, ſeu ſuppoſuit, ſemel bibendo vinum, frangi ieiunium promiſſum in pane, & aqua.

16. Qui in pane, & aqua ieiunare vouit, ſi non poteſt ſic ieiunare, obligabitur ieiunare cum piſcibus; ſi nec cum his, vel ſimilibus poteſt, obligabitur cum lacticiniis ieiunium ſeruare. Ratio eſt, quia acceſſorium ſequitur principale; non contrà: cùm igitur ex mente communiter vouentium (niſi aliud expreſsè intendatur) in prædictis promittatur principaliter ieiunium; ſi illud obſeruari poteſt, debet. Contrà verò, ſi ieiunare non poſſis, non propterea à prædictis cibis, & etiam à carnibus te continere iubeo, quia abſtinentia ab his acceſſoriè ad ieiunium fuit promiſſa. Ita Layman. *lib. 4. tr. 4. cap. 2. n. 3.* propter eandem rationem, ſi vouens ieiunium in pane, & aqua, hora conſueta alios cibos quadrageſimales adhibuerit, violando grauiter votum, adhuc tenetur ad ieiunium; quia iam remanet principale, ſcilicet ieiunium, quod ſeruari poteſt. Dixi (niſi aliud expreſsè intendatur) nam ſi intendam te ieiunare præciſè ſub hac forma, ſine vino, ſine piſcibus, &c. & non ſub alia: illa forma ſemel, quamvis cum primo violata, ad aliam ex vi voti non obligaberis; quia illam vouiſti, non aliam.

17. Sed quid, ſi vinum biberis, atque adeò quoad hanc circumſtantiam votum violaueris, licebitne tibi ſine nouo peccato, vinum iterum, iterumque potare, poſito, quòd aliud in contrarium expreſsè non intenderis? Affirmat Sanchez *lib. 4. in dec. cap. 11. num. 41.* quia per abſtinentiam vini ſemel violatam redditur pro illo die impoſſibilis dicta abſtinentia. Negat Caſtro Palaus *tom. 3. tract. 15. d. 1. p. 12. n. 19.* quia intentio vouentis videtur adſtrinxiſſe ieiunio abſtinentiam vini pro ſingulis horis totius diei: Ego aſſentior Sanchio, ſi ſermo ſit de voto ieiunandi in pane, & aqua: Caſtro Palao autem, ſi de voto abſtinendi eo die à vino; nam in his duobus votis, licèt videatur magna affinitas, quia tamen in altero eſt negatio bibendi vinum, quæ eſt malignantis naturæ, in altero eſt affirmatio bibendi aquam; videtur adeſſe non ſpernenda diuerſitas, quam pro doctioribus innuiſſe ſit ſatis.

18. Huc facit ſequens caſus: Voueram ego per omnes ſextas ferias ſolum panem comedere, & item voueram in Vigilia B. Aloyſij panem non comedere, ſed verò res alias, ciceres, fabas, lentes, imme & piſces, &c. Incidit autem hoc anno Vigilia Beati in ſextam feriam, quid agam? ſiue enim ſolum panem, ſiue ſola alia eſculenta comedam, contra alterum ex votis faciam. Reſpondeo, hac in re non puto attendendum ad prioritatem temporis emiſſi voti; quia tempus in Votis Deo factis videtur res valdè extrinſeca, neque ad intentionem vouentis: ſupponimus enim hanc concurrentiam ipſum non præuidiſſe. Puto hunc obligari ad ponendum, quod Deo gratiùs exiſtimabitur. Sicut enim, ſi tibi duo promiſi, gemmam, v. g. pretioſam, & mediocrem picturam, quæ ab amico expectabam; ſi deinde ab eodem non poſſim obtinere vtrumque, ſed alterutrum, quem maluero; certè gemmam eligere debeo, quò tibi in re maiore, quàm poſſim ſatisfaciam: ita videtur in caſu noſtro.

19. Verùm, quid Deo erit gratius in re, de qua agimus, vbi vtrumque ieiunium ab eadem virtute abſtinentiæ procedit; nec ad excellentiorem actum recurrere poſſimus? Reſpondeo. Cenſuit quidam, ieiunium ſine pane eſſe gratius Deo; quia in genere abſtinentiæ rigidius eſt, quàm ieiunium cum ſolo pane. Non aſſentior, puto enim eſſe rigidius ieiunium in ſolo pane, quàm ieiunium in cæteris. Nam ego potiùs eligerem, ſiue ad incitandum palatum, ſiue ad nutritionem, comedere piſces, ciceres, lentes, pultes varias, variaque ſaccaro condita, fructuſque cum libertate diuerſos, præſertim pro vno tantùm die; quàm vnum aridum, ſiccum, inſipidum, nullo obſonio aſſociatum panem. Meritò ergo aſſero gratius eſſe Deo ieiunium in ſolo pane, quàm ieiunium cum libertate in cæteris.

Sed quid ſi vouens aduertiſſet, cùm vouit, ad vtrumque ieiunium, ad quod obligabitur?

Reſp. aliqui cum Sylu. *v. Votum 2. q. 17.* ad vtrumque, ſi poteſt, quia vtrumque promiſit, quare nihil comedat. Alij cum Vaſq. *de ieiu. d. 213.* reſpondent, ad neutrum, quia ſatis diuerſum ieiunium eſt, nihil comedere, quod certè vouens non videtur vouiſſe; quàm ieiunium ſine pane, & ieiunium cum cæteris, quæ promiſit.

Dico congruentiùs loqui Priores, quia niſi vouens amens fuerit, dum vouit panem non comedere, & alia eſculenta non comedere, nihil comedere promiſit. Id ergo ſeruet, ſi poteſt; nam cæterùm facilè Superior diſpenſabit, vel grauis debilitas conſideratis vouentis viribus iuſtè timenda excuſabit.

10. Qui vouit ieiunium in pane, & aqua, potéſtne comedere paſtillos eſculentos, quos Itali *Macherones*, vel *Vermicellos* appellamus; nam, ſi in illos, dum coquuntur, parum olei, & amaraci pauculæ frondes infundantur,

dantur, gratos ſe palato exhibebunt; cumque ex alia parte concedamus omnes ſolum eſſe venale, propter paruitatem materiæ, tam exigua additione non violandum mortaliter ſic eſſe ieiunium, videbitur alicui. Quid, ſi neque hæc addatur, ſed meri vermicelli, & ſimiles aquâ cocti comedantur?

Reſpondeo: quamvis hoc poſterius ſit conceſſu facilius, tamen vtrumque puto eſſe contra eiuſmodi votum. Ratio ducitur ex intentione communi ſic vouentium, qui dum ieiunium vouent in pane, & aqua, ſolo pane ſe fore contentos promittunt, niſi expreſsè aliud intendant: at illa, quamvis ex ſimili farina, quâ panis, compacta edulia longè aliud ſunt in vſu humano, quàm panis. Illud facilè indulgeo, vt panem poſſit quis aquâ coquere: quia ſic non ſe extrahit ab vſitato pane: quare ſicuti poſſet illum ad prunas aſſare, aſſatoque tunc veſci, quod nemo negat; ſic poterit aquâ elixare, elixatumque comedere.

Abſtinendi à Carnibus.

21. Qui vouit abſtinere à carnibus, poteſt comedere lacticinia; quia hæc non veniunt in communi loquendi more, nomine carnium. Propter eandem rationem, qui vouit abſtinere à lacticiniis, videtur poſſe carnibus veſci, & ita putat Sà *v. Votum, n. 25.* Sanchez *d. cap. 11. num 46.* Sed non aſſentior, quia ex communi hominum exiſtimatione, qui à ſe prohibet lacticinia, prohibet & carnes, ſeu ſupponit carnium prohibitionem; & certè mirum eſſet, hominem tunc non poſſe comedere oua, poſſe gallinam: tacitè igitur (niſi expreſsè contrarium intendatur) in voto abſtinentiæ à lacticiniis, inuoluitur promiſſio abſtinentiæ à carnibus, non verò contrà. De abſtinentia carnis acceſſoriè ad votum ieiunij, Vide *n. 12.*

§. VII. *De Voto rei indeterminatæ.*

1. VOtum de materia indeterminata, ſiue primò quoad quantitatem, vt: *Voueo eleemoſynam*, non deſignando quantam; ſiue ſecundò quoad qualitatem, vt: *Voueo dolium vini*, non decernendo cuius bonitatis; ſiue tertiò quoad indiuiduitatem, vt: *Voueo dare in eleemoſynam vnum ex his duobus ſeruis; hunc, vel illum equum, &c.* Votum, inquam, de re indeterminata validum eſt, & licitum; quia indeterminatio non tollit bonitatem materiæ, ſed ſolùm obligat vouentem, vt illam decernat. Sed ecce difficultas, qua ratione ea determinari in ipſa executione debeat?

2. Dico primò, quoad priora duo, ita determinari debere, vt ſecundùm regulam §. *præcedente* datam, quantò minùs poteſt, vouens grauetur, vſum tamen loquendi, & vouentis intentionem ſemper præ oculis habendo. Ita Valentia 2. 2. *diſp. 6. quæſt. 6. punct. 4. quæſt. 3.* Azor. 1. *parte, lib. 11. cap. 20. quæſt.* 9 *&* 10. Bonacina *tomo 2. diſput. 4. quæſt.* 2. *de voto, punct. 6. num. 12. &* 31. aliique. Poterit igitur minimam, infimamque, prout maluerit, eligere: Dixi (Vſum loquendi, & intentionem præ oculis habendo) perdiligenter enim aduerte, quod & Doctores aduertunt *l. Nummis, ff. de legatis* 3. & nos *ſuprà, lib. 1. cap. 3. §. 7. v. Legatum, & v. Votum*, monuimus in legatis; tacitè in ipſo voto interdum determinationem inuolui, vtbi gratia, ſi calicem voueas, certè argenteum, non verò vilioris materiæ debes; quia ex vſu loquendi, dum voues Calicem, pro Miſſa celebranda voues, qualis eſt ad minimum argenteus quoad cuppam. Pari modo, ſi vouiſti panem, oleum, &c. non potes quæcunque viliſſima, ſed quæ vſui communi ſolent conuenire.

3. Vinum pro celebrandis Miſſis vouit quidam dandum ſingulis diebus Patribus Capucinis, atque hoc Votum in hæredes tranſmiſit: qui (vt aſſolet) ſui genitoris pietatem obliti, vinum dabant infimæ qualitatis: interrogatus ego de hæredum obligatione, eoſdem monui, Votum Patris non ſeruari, niſi bonum vinum, ac Sacrificio dignum miniſtrarent, hoc enim tacitè promiſit, ex communi more, Patet.

4. Dico ſecundò, quoad tertiam indeterminationem indiuiduationis; poſſe vouentem, quod libuerit, eligere. Quia dum quis ita promiſit, tacitè voluit non vnam partem determinatè promittere, ſed liberè offerre, quam voluerit. Si quando alterutrum ex his ante electionem pereat, an, quod ſupereſt, integrè debeas, variant Doctores. Diuidendum putant, Sanchez *lib. 4. in Dec. cap. 13. num. 19.* & Molina, *tom. 2. de iuſt. d. 270. verſ. quando res vna*; integrè dandum docet Bonacina *d. 4. de voto, q. 2. part. 6 num. 34.* & Caſtro Palaus *tom. 3. tract. 15. diſp. 1. p. 12. num. 26.* illi, quia res remanens non erat tota addicta, ſed ſolum veluti pars; hi, quia ſenſus promiſſionis videtur hîc: *Dabo equum*, v. g. *quem habebo ex his duobus.* Vtrumque probabile.

CAPVT XVI.

De Obligatione Voti.

1. NOn obligat Votum, Primò, ſi ceſſet ex natura rei. Secundò, ſi ex lapſu temporis. Tertiò, irritatione. Quartò, diſpenſatione. Quintò, commutatione, de quibus ea, quæ magis ſunt neceſſaria, in ſequentibus explicabuntur.

§. I. *De ceſſatione Voti ex natura rei.*

1. CEſſat veluti ex natura ſua Votum, Primò, quando materia promiſſa, ſiue in re, ſiue ſecundùm prudentem hominum æſtimationem, diuerſa notabiliter fit. Ita Valentia 2. 2. *diſput. 6. q. 6. p. 4. verſ. eo igitur modo*; Sanchez *lib. 4. in Decalog. cap. 2. num. 20.* Ratio eſt, quia illam promiſit vouens, non verò diuerſam.

An ſint mutatæ circumſtantiæ in eo, qui vouit caſtitatem, vel Religionem, ſi multos, vel aliquos annos vixit vxoratus, diſputat amiciſſimus Taucreda, *p. p. q. mor. tr. 3. de Voto, diſp. 1. quæſt. 52.* an nimis benignè, qui legit, expendat.

Diuerſa autem fiet, quando notabiles difficultates ſuperueniunt, vel de nouo quid ſimile cognoſcitur, ex parte ipſius materiæ promiſſæ; quale eſt periculum vitæ, honoris, grauis alicuius damni. Sic Suarez *lib. 4. de Voto, cap. 10. num. 1.* tunc enim res videtur tranſire in alium ſtatum moraliter diuerſum, quem vouens, nequaquam promiſit.

Dixi (de nouo cognoſcatur) nam ſi, non obſtante illo periculo cognito, adhuc vouiſti, obligaris promiſſo, quia res pro te non eſt mutata: ſolùm erit perpendendum, an honeſtum fuerit, cum eo vitæ, verbi gratiâ, periculo vouere, atque adeò, an votum valuerit? Sanè intendum valere, quando virtuti conſonum eſt, tali periculo ſe exponere, certum eſt; vt accidit fortè Carthuſiano, vouenti, nunquam, ne in infirmitate quidem, carnea comedere.

2. Ceſſat ſecundò, ceſſante cauſa finali, non verò impulſiua: ſic Sanchez *loco citato, num. 42.* Azor. *parte 1. lib. 11. cap. 15. quæſt. 14.* fine enim non ſubſiſtente, nec ſubſiſtit promiſſio. Quòd ſi finis principalis ſit duplex, videndum eſt, vtrùm diuiſibiliter, an indiuiſibiliter vterque fuerit intentus, & inde vigorem voti cognoſce, vt *ſuprà, cap. 13. n. 12. &* 11. innuimus ſatis.

Hinc, ſi vouiſti dare eleemoſynam Petro pauperi, & hic dives euaſit: Si eandem vouiſti ad finem impetrandi ſalutem abſenti filio, & hic mortuus erat, quando votum emittebas; Si ad finem liberandi captiuum à ſeruitute, & hic non inueniatur fuiſſe captiuus, vel ante tuum votum ad libertatem fugâ ſe vindicaſſe; Si ad finem ædificandi Eccleſiam, atque hæc propter hæreticos, v. g. ingruentes, ædificari non concedatur; ad nihil teneris; ſiquidem cauſa finalis tui voti nequaquam ſubſiſtit.

3. Non

Digitized by Google

3. Non rarò ſolum ſuſpendi votom, quia materiæ bouitas, vel finis non omnino, ſed ad tempus ceſſat, ſatis ſit *ſuprà, cap.* 15. *§.* 4. *n.* 7. breuiter inſinuaſſe.

An ceſſet votum ingrediendi Religionem in eo, qui ingreſſus eſt Nouitiatum, & Religiò illi non placuit, tam bene, & clarè docet Sanchez, *l.* 4. *ſum cap.* 16. *à num.* 88. vt ſuperfluum omnino iudicem hîc doctrinam illam exſcribere.

Ceſſat tertiò, votum tranſacto tempore, quo illud ampliùs non obligat; quod clariùs per ſolutionem ſequentis caſus intelligetur.

4. Sed antea non eſt omittendum, notare interdum ceſſare votum per illius ſatisfactionem, etiamſi voti immemor fueris, vel, etiamſi ſatisfacere voto nolueris, id quod breuiter, ſic habet de Lugo *de iuſt. d.* 4. *n.* 46. *fine.*

Si ex voto debeas dare, v. g. hoc menſe aliquam eleemoſynam, & immemor voti eam dediſti, ſatisfeciſti proculdubio, ſicuti, ſi cum voto audiendi Miſſam, voti immemor eam audiſti, vt docet Sanch. *l.* 1. *in Decal. cap.* 13. *n.* 10. *&* 18. *&* 4. *cap.* 13. *n.* 40. qui notat idem eſſe, licèt haberes intentionem non ſatisfaciendi voto per illud opus, niſi fortè nouo voto te voluiſſes obligare ad illud opus iterum faciendum. Hæc de Lugo.

Quod ſi quæras huius doctrinæ rationem; ea eſt, quia, iam nunc eſt communis ſententia, quòd, qui ex lege debet facere aliquod opus, v. g. die Dominico intereſſe ſacro, ſi illi intereſt immemor legis, immò etiam memor, & nolens per illam Miſſam ſatisfacere præcepto, adhuc præcepto ſatisfacit: quia iam ponitur ab illo id, quod lex præcipit, nec enim lex præcipit, & obligat ad ponendum opus cum intentione ſatisfaciendi legi, ſed ſolùm ad ponendum illud opus. Vnde ſequitur, quòd, ſi hic intra tempus habile mutet intentionem, ſeu aduertat, iam ſe ſatisfeciſſe, non peccet, non audiendo aliud Sacrum. Ergo idem meritò dicimus de voto, quæ eſt lex priuata obligans ex vi Religionis, non verò ex vi iuſtitiæ.

Quod vltimum addo, quia in obligationibus ex iuſtitia, eſt quæſtio inter DD. an quando quis aliquid ex iuſtitia debet, extinguat debitum; ſi illud ſoluit immemor eius obligationis, vel ſi ſoluit animo donandi: & quidem negat extinguere de Lugo, *l. c. num.* 45. concedit Baldelli *tom.* 1. *lib.* 5. *d.* 25. *n.* 18. *ex l. Cum ex plurib. ff. de ſolut.* quem refert, & ſequitur Diana *p.* 3. *tr.* 13. *reſ.* 44. vide etiam *p.* 3. *tr.* 6. *reſol.* 5. at cùm nos loquamur de obligatione, quæ non pertinet ad iuſtitiam, iure dicimus hanc noſtram, communem eſſe ſententiam. Redeamus nunc ad promiſſam caſus ſolutionem.

§. I I. *Quandónam voti obligatio ceſſet ratione temporis.*

5. TItius vouit orationem, ieiunium, eleemoſynam, pro certo deſignato tempore, quando ea nequaquam præſtitit, obligatúrne alio die, an potiùs ille iam liber eſt à voto?

Reſpondeo, hoc pendere ex intentione vouentis. Si enim illo die ſignato intendit orare, ieiunare, &c. illo elapſo die, non iam tenetur ampliùs; ſi verò diem illum præfixit, potiùs pro termino; ante quem non vult obligari, quàm quòd velit illo ſignato die orare, ieiunare, &c. ſignauit enim ſolum, vt initium ſuæ obligationis; tunc eo elapſo tempore, tenetur, cùm primùm poteſt. Ita Arag. Cajetan. Valentia, Vaſquez, Suarez, Sanchez apud Caſtro Pal. *t.* 3. *tr.* 15. *d.* 1. *p.* 14. *num.* 1. Ratio eſt, quia ſic ſe vouens voluit obligare, & non aliter.

6. Sed quid, ſi incertum ſit, vtro ex his modis quis vouerit? Reſpondeo, colligi etiam ex vouentis intentione debere. Nam ſi tempus præfixum continet ſpecialem deuotionem, nec contrarium expreſsè intendatur: præſumitur dies ille ſignatus fuiſſe in honorem talis diei, & conſequenter res inſeparabiliter cum tempore fuiſſe promiſſa. Vt ſi voueris ieiunium die Sabbati, eo fine, quia hic dies eſt peculiari modo deuotioni Virginis addictus; inſeparabiliter cum ieiunio dies ipſa ex tua intentione coniungitur; atque adeò ſi non potes, vel ſi cum peccato non vis eo die Sabbati ieiunare, ad nihil poſtea teneris. Sic Sanchez *lib.* 4. *in Decalog. cap.* 1. *n.* 32. ſicuti ſi vouiſſes recitare Coronam coram ſignata Imagine ſanctiſſimæ Virginis, propter eius Imaginis peculiarem deuotionem: ſi coram illa non potes, alio in loco Coronam recitare non tenereris Et ratio eſt, quia, ſeu pro tali die, ſeu pro tali loco, te, & non aliter, obligaſti. Fateor tamen interim in eo caſu, quo promiſiſti, v. g. ieiunare per vnum annum integrum, ſi per ſex menſes priores non ieiunaſti, teneri te ad ieiunia ſex menſium poſteriorum: quia pro his remanet implenda pars voti, quæ in hoc caſu, vt ex ſe patet, diuidua eſt, & impleri poteſt.

7. Si verò tempus præfixum non continet ſpecialem deuotionem, vel ſi continet, tu principaliter ex illa ad votum emittendum non te mouiſti; tunc ſeparabiliter à tempore res fuiſſe promiſſa præſumitur, & tempus præſumitur eſſe additum, vt initium tuæ obligationis; quare vrgebit promiſſio, etiam poſt præfixum terminum. Verbi gratia, voues eleemoſynam dandam die ſancti Ioannis eo fine, quia tunc tuos cenſus exigere ſoles, vel quia commodiùs eo tempore promptos habes pauperes, vel quid ſimile; tranſacto S. Ioannis die, nec impleto voto, poſtea adimplendum erit; quia in hoc voto præfigitur ille dies, non in eius honorem ſaltem principaliter, ſed in tuam commoditatem, principaliter autem intenditur ipſa pauperum ſubleuatio: Sicuti, ſi coronam illam modò dictam vouiſſes ex amore ipſius Virginis, locum autem Imaginis ſolum vt aptiorem ad illam recitandam elegiſſes: ſi ibi non poſſes, alibi recitare teneris.

8. Hinc votum ieiunandi diebus ſextis Feriis huius anni, (ſi non potes, vel etiam cum peccato non vis hoc anno ieiunare) euaneſcet votum pro alio anno: ſic Sanchez *lib* 2. *num.* 12. Bon. *diſp.* 4. *de voto, quæſt.* 5. *p.* 5. *§.* 1. *num.* 9. quia inſeparabiliter cum hoc anno, in honorem Dominicæ Paſſionis, ieiunia fuére promiſſa; vouiſti enim his ſextis Feriis, non verò alterius anni ieiunare, atque adeò ſignatis his, alias excluſiſti.

Hinc votum peregrinandi Romam hoc anno ſancto, illo tranſacto, ceſſat; quia inſeparabiliter coniuncta eſt res promiſſa cum eiuſmodi anno.

9. Hinc, ſi ieiunare quis voueat ſemel ſingulis hebdomadis, per totam ſuam vitam, ſi in aliqua hebdomada non ieiunet, ſiue quia nequit, ſiue quia cum peccato non vult, non tenetur ſupplere alia hebdomada, bis, verbi gratia, ieiunando; quia ex ipſa mente vouentis addicitur ieiunium illis ſingulis ſeptimanis, cùm finis principalis ſit, vel ſe in ſingulis ſemel mortificare, vel in ſingulis Dominicam paſſionem ſemel recolere, &c. Idem poſſet eſſe in eleemoſyna, vt ſi quando quis voueret ſingulis diebus illam elargiri, vel in honorem Sancti illius diei, vel vt nulla dies præteriret ſine pauperum ſubleuatione, vel quid ſimile. Quia tamen communiter ſolet eleemoſyna promitti ob ipſam inopum miſericordiam, rectè monet Sanchez *loco citato, num.* 37. communiter obligari quempiam, qui ſic vouit, ad ſupplendum, ſi fortè aliquo die omiſit.

10. Hinc, contrà, promittens ingreſſum Religionis die, verbi gratia, S. Franciſci, nec id eo termino adimplens, obligatur poſtea ingredi. Ita Suarez, Bonacina, apud Caſtr. *tom.* 3. *tract.* 1. *p.* 14. *n.* 3. quia, licèt is dies contineat peculiarem deuotionem: ex mente tamen vouentis clarè apparet, deuotionem illam nec fuiſſe voti finem, niſi minùs principalem, & ſeparabilem.

11. Pari modo, ſi vouiſti ieiunare tot diebus, quot ſunt anni Sabbata, ſi hoc anno non ieiunaſti, teneris ad ſupplendum anno ſequenti: quia iam apparet votum non fuiſſe propter deuotionem huius anni, vel huic anno addictum. Immò, ſi expreſsè vouiſti te continuato anno, omnibus Sabbatis, v. g. ieiunaturum, anno, inquam, non deſignato propter deuotionem peculiarem illius, ſed

propter

propter commoditatem,vel quid ſimile : alio anno continuato tibi erit ieiunandum,vt ex iam dictis patet.

12. Quid, ſi dubium ſit; an vouens decreuerit tempus in honorem diei, nécne? Reſpondeo, tunc cenſendum eſſe cum Sanch. *lib 4.in Decaleg.c.14.n.38.* ac ſi non decreuerit in honorem. Ratio eſt,quia de voto iam certi ſumus, dubitamus de tempore, ergo prævalet poſſeſſio voti : quare tranſacto tempore, adhuc obligabit.

13. Sed quid,ſi voueat quis ſe ieiunaturum, v. g. die Sabbati, & certus quidem ſit non Sabbatum quodcunque elegiſſe, ſed determinatum, ſit tamen dubius quodnam ſignatè fuerit? Reſpondeo cum Bonacin. *diſp.4.de voto, q.2.p.5.§.1.n.5.* tunc ieiunandum illi erit proximo Sabbato : quare,ſi votum fuit intuitu temporis,eo tranſacto non obligabitur ampliùs. Ratio eſt,quia ea videtur eſſe intentio vouentis, ſumpto exemplo à ſimili promiſſione humana, quæ obligat proximo quoque tempore, *l eum, qui Kalendis, in princip. ff. de verb. oblig.* Denique quando dicimus extingui obligationem,vel te non obligari ampliùs ad votum, intelligimus, nec te obligari ad rem promiſſam,nec ad aliud opus eius loco.Ita S.Thom. *2.2.q.88.art.3.q.1.ad 1.*Suarez *lib 4.c.15.n.7.*quia vouens illam rem promiſit, non aliam in eius compenſationem, vt ſupponimus : atque hæc, de qua loquimur, non eſt commutatio, ſed obligationis ceſſatio.

Ex his reſolui ſequens dubium : Antonia vidua vouit ſe daturam pauperibus totum ſuum Dotarium, quod mox ſperabat recuperaturam ab hæredibus ſui viri defuncti : Recuperauit non multò pòſt dimidiam eius partem, alteram hæredibus dimiſit bona fide, nil cogitans de voto : Et pone etiam fuiſſe mala fide, adeoque cum peccato, ex eo, quòd aduertenter diſpoſuerit de re iam Deo dicata. Quæritur nunc,an habeat obligationem reſtituendi pauperibus,alterum tantum eius,quod remiſit?

Reſpondeo,non obligari. Solùm, ſi mala fide remiſit, cùm potuiſſet non remittere, peccauit contra votum, peccato delendo per pœnitentiam. Ratio eſt eruenda ex dictis : & in ſimili ſic affert Suarez *lib.4. de voto,cap. 16. num. 9. Si quis*, inquit, *ſoli Deo vouit dare Hoſpitali ſeruum ſuum Petrum, & poſtea illum occidit, non tenetur ad aliquam compenſationem : deberet enim eſſe aliqua reſtitutio æquiualentis valoris, vel alterius ſerui ſimilis. Nemo autem dixit vinculum voti præcisè ſpectatum obligare ad reſtitutionem aliquam Deo faciendam.* Et paulò pòſt probat illam culpam, quando ea affuit, non eſſe contra iuſtitiam, ſed contra fidelitatem, ſeu Religionem, & ideo non eſſe mirum, ſi obligationem reſtitutionis nequaquam pariat.

§. III. *De Irritatione Votorum.*

1. ILle dicitur votum irritare, qui tollit abſolutè, & ſine timore reuiuiſcentiæ obligationem voti cuiuſcunque, ſiue futuri, ſiue præteriti, ſiue ſola mente, ſiue etiam voce prolati : tollere autem eam ſolùm poteſt is, à quo vouens dependet. Quoniam ergo dependentia, vel eſt quoad voluntatem, vt eſt filius, vel Religioſus, qui dependent à voluntate patris, & ſuperioris : vel quoad rem promiſſam, vt eſt ſeruus, qui quoad bona temporalia, quando non habet, nec habiturus eſt peculium proprium, dependet à Domino; ideo duplex eſt irritatio : alia ſcilicet directa,quæ eſt quando à Superiore,vel Patre tolluntur vota dependentia à ſua voluntate: alia indirecta, quando tolluntur vota de rebus ſubiectis dominio alicuius. Et rectè quidem Pontius *lib. 20. de matrim.cap.17. num.21.* notat, non eſſe neceſſe, ſuperiorem quemcunque reſpectiuè ad vota, quæ irritare poteſt, ea ſpectatim cognoſcere : ſic enim poteſt irritare: *Ego aufero à te quæcunque tua vota.* Non ſic in diſpenſatione, vel commutatione; debet enim diſpenſans, vel commutans peculiaria vota cognoſcere, vt cauſam diſpenſandi, vel æqualitatem commutandi perpendat : quæ expenſio,vt dicemus,in irritatione non requiritur.

2. Directa irritatio ſemper eſt actus dominatiuæ poteſtatis : Indirecta poteſt eſſe etiam actus iuriſdictionis; & ita quidem eſſet, ſi Pontifex prohiberet materiam ab aliquo promiſſam, prohiberet, verbi gratia, ieiunium in die Dominica, quod quis nouiſſet,&c.

Porrò tractationem de votorum irritatione breuiter, ſed ſpero completè, hìc dabo, ſubſcribendo ſequentem reſolutionem.

Proponitur Caſus.

3. Antonius tredecim annos natus duo emiſit Vota: Alterum ingrediendi, perſeuerandique in Religione : Alterum dandi notabilem quandam eleemoſynam. Verùm,eo egreſſo à pubertate,poſt annum ſcilicet decimum quartum completum, Pater cùm votorum filij conſcius factus eſſet, eadem irritauit : ſed Antonius,cùm dubitauerit, an id licuerit patri,putaretque ſe reum eſſe nihilominus votorum,eadem ſæpè ratificauit : nec multò pòſt, mortuo Genitore, ingreſſus Societatem Ieſu, atque anno decimo octauo ſuæ ætatis vota biennij de more nuncupauit : mox duobus poſt annis, nulla antea facta renuntiatione bonorum,è Societate, ipſo petente, dimiſſus eſt; regreſſuſque in ſæculum matrem viuentem inuenit,itemque patruum tutorem ſuorum fratrum, immò & futurum eorundem Curatorem : Pater enim ex teſtamento conſtituit dictum Patruum adminiſtratorem,Curatoremque ſuorum bonorum omnium, donec filij, inter quos numerauit etiam Antonium, annum vigeſimum quintum complerent. Antonius ergo multas difficultates, nec vulgares propoſuit de prædictis votis, quas iam ſigillatim ſubdo, & diluo.

Difficultas prima.

An Antonio per emiſſionem Votorum biennij Societatis Ieſu, extincta fuerint vota præcedentia.

4. Concedimus omnes, vniuerſa vota, tum realia, non acceptata tamen à tertio, tum perſonalia in ſæculo, vel in Nouitiatu facta,extingui per profeſſionem ſolemnem, ſiue iure Diuino, ſiue Eccleſiaſtico; atque adeò, etiamſi commutandi intentionem non habeat profitens, non obligari ampliùs ad illa vota. Ita D. Thomas *2.2. quæſt.189 art.3.ad 3.* Cajet. Azor. Sanchez, Leſſius, aliique apud Caſtro Pal. *tom... tract. 16. de ſuſceptione Religioſi ſtatus,diſp.2.p.8.num.4.* Ratio,cur tantâ prærogatiuâ profeſſio gaudeat, eſt, quia in illa continentur eminenter quæcunque alia opera particularia fortè promiſſa; quare,qui ſe totum Deo in perpetuum dedicat,perfectiſſimè ſoluit quæcunque ab ipſo promiſſa illi fuerint.

Quoniam verò vota biennij Societatis Ieſu non afferunt profeſſionem ſolemnem, ſed ſunt ſimplicia,licèt ex iure Pontificio nouo verum conſtituant Religioſum,matrimoniumque irritent; ideo ampliùs quærendum eſt, quid iuris in caſu noſtro, quo Antonius non ſolemnem profeſſionem, ſed prædicta vota biennij nuncupauit; pro quo.

5. Præmitto primò, ſiue ab ipſo vouente, ſiue à ſuo Superiore poſſe omnia prædicta in ſæculo, vel Nouitiatu facta vota commutari in dicta vota biennij. Ita Layman *lib.4.tract.4.cap.8.num.30.* Caſtro Pal. *ibidem,num.5.* aliique ab eodem citati. Ratio eſt, quia commune eſt omnibus, vt *infrà* dicetur, quemlibet poſſe votum ſuum in melius commutare : at aſſumptio Religioſi ſtatus per dicta biennij vota, cùm æquiualeat ex parte vouentis, profeſſioni ſolemni; melior eſt, quàm ſint quæcunque alia vota ſæculi.

Hac autem commutatione facta, iam non ampliùs vota præcedentia obligabunt; quia vota ſemel irritata, diſpenſata,commutata,quando obſeruantur conditiones, ſub quibus expedita fortè fuit diſpenſatio, vel commutatio, non ampliùs obligant, ſed ſolùm obligat materia ſubrogata. Vndè, ſi ſine culpa quis ita commutatus à Societate dimittatur, non ampliùs vota ſæculi ipſum vrgerent. Dico cum Sanchez *lib.5. in Dec.cap.5.num.55.*

ſine

(ſine culpa) nam ſi eum culpa, tunc teneretur, vel iterum ingredi, vel prioribus votis ſatisfacere. Sicuti enim profeſſio Religioſa; ita & vota biennij imbibunt conditionem perſeuerandi, quantum eſt ex ſe, in Religione: Si ergo quis ex culpa ſua non perſeuerat, non obſeruat conditionem à ſe dependentem: ergo non ponit materiam ſubrogatam: ergo obligatur reuerti ad priora vota; vel certè iterum ingrediatur Religionem, nam ſic dictam ſubrogatam materiam apponet.

6. Præmitto ſecundò, ex vi dictorum votorum biennij ſine dicta commutatione non extingui, ſed ſolùm ſuſpendi vota præcedentia. Ita idem *loco citato*. Ratio eſt quia hæc prærogatiua conceditur profeſſioni ſolemni Religioſæ; at vota biennij vera profeſſio ſolemnis non ſunt: & meritò in Can. 2. *pr. Congregationis Societatis* id clarè explicatum eſt, dum *ibidem* dicitur: *Reuertenti in ſæculum reuiuiſcere vota, illúmque iterum obligare.*

7. Nota autem ad commutationem explicatam *n. 5.* requiri ipſius vouentis, vel ſuperioris intentionem: non enim commutantur vota ſine voluntate eius, qui commutat: At ad ſuſpenſionem explicatam *num.* 2. illam non requiri, cùm ea ſuſpenſio ſequatur veluti ex natura ſua ad eiuſmodi ſtatus aſſumptionem.

8. Ex dictis collige, reſolutionem propoſitæ difficultatis: Nam quia audiui Antonium ſuorum votorum commutationem nec intendiſſe, nec à Superioribus habuiſſe: ideo eius vota in ſæculo emiſſa, ſi non fuerint à Patre legitimè irritata, ſuſpenſa ſolùm fuerunt per vota biennij: quare per regreſſum ad ſæculum reuiuiſcant, & illum reum faciant, neceſſe eſt.

Difficultas ſecunda.

An Pater potuerit Vota Antonij irritare?

9. Dico Patrem potuiſſe licitè, & validè, dummodo Antonius egreſſus à pubertate vota legitimè non ratificauit. Ita Doctores mox citandi, & paſſim. Ratio eſt, quia propter dominatiuam poteſtatem, quâ potitur in filium legitimum, immò & in illegitimum: Vide Caſtro Pal. *tom. 3. tract. 15. diſput. 2. p. 7. n. 5.* (quando tamen pro hoc non adeſt tutor; de qua tamen re vide *infrà, lib. 5. cap. 3. §. 1. n. 12.*) vota omnia filiorum impuberum (ideſt, in fœminis vſque ad duodecimum annum, in maſculis vſque ad decimum quartum completos) vota, inquam, impuberum habent imbibitam hanc conditionem, *ſi Pater conſentiat*, vel *non contradicat*. Id quod rectè, ſiue ex iure naturæ, ſiue ex iure Eccleſiaſtico, diſpoſitum eſt, vt imbecillitati eius ætatis conſulatur. Si ergo Pater liberè hanc conditionem non ponet, iam omne votum corruet: Nec ſolùm poteſt Pater hæc vota irrita reddere, dum adhuc filius impubertatem tenet: ſed etiam quocunque tempore poſt adeptam pubertatem; quia ſemper militat ratio, quòd ea vota fuerint nuncupata tempore ætatis imperfectæ. Ita Cajet. Nauarrus, Sanchez, Leſſius, Bonacina, Suarez, Valentia, aliique apud Caſtro Pal. *loco citato*, *p. 3. §. 4. num. 5.* contra Sotum Arag. alioſque ab eodem citatos.

10. Extenditur hæc patris poteſtas ad prædicta omnia vota in impubertate emiſſa, licèt implenda tempore pubertatis, ſeu implenda, quando filius fuerit ſui iuris. Verbi gratia, ad vota, quæ nunc puer vndecimum annum agens emittit de eleemoſyna danda, de ieiunando, de peregrinando, etiam quando ipſe erit grandior, quando ſua bona poſſederit, &c. Ita Sanchez *lib. 4 in Decalog. cap. 29. num. 3.* quidquid dicat Caſtro Pal *d. p. 4. §. 4. num. 2.* Ratio eſt, quia irritatiua hæc poteſtas fundatur in imperfectione, quâ puer votum emittit: at hæc vouendi imperfectio iam adfuit tempore, quo ea vota fuerunt emiſſa.

11. Extenditur item ad aliqua vota facta à filio poſt pubertatem, ſi tamen adhuc ſit ſub poteſtate Patris: Ita iidem apud eundem Caſtro Pal. *d. part. 2. §. 7. num. 9.* hæc autem ſunt omnia, & ſola vota, quæ præiudicant dictæ patriæ poteſtati. Quandónam ab hac egrediatur, vide Molin. *tom. 1. de inſtit. d. 240.* Anton. Gom. *l. 47. Tauri, num. 1.* & *paſſim.* Iuriſconſult. Ratio eſt, quia circa hæc ius ipſe non habet diſponendi: eſto de aliis, in quibus eſt ſui iuris, diſponere, atque adeò vouere ſine dependentia poſſit.

12. Hinc non ſolùm eleemoſynam dicto tempore promiſſam ex bonis ad patrem ſpectantibus, ſed longas etiam peregrinationes, diuturnam à domo abſentiam, ieiunia immoderata, & longas orationes, quibus domus perturbatur, vel quibus filius infirmari timetur, poteſt irritare pater dicto filio puberi. Contrà, vota Religionis, Caſtitatis, & dandæ eleemoſynæ ex ſuo peculio, irritare non poteſt. Sic Sanchez *lib. 4. in Decalog. cap. 35.* idem eſt in voto de frequentandis Sacramentis, de ieiuniis, orationeque moderatis; deque ſimilibus eodem dicto tempore promiſſis: quæ cùm nihil præiudicent patriæ poteſtati, irritare non valet pater: quia in his ſui iuris eſt pubes.

13. Nota poſſe à patre fieri irritationem, etiam contradicente filio: quia patria poteſtas non dependet in ſuo vſu à filij voluntate. Nec obſtat commutationem voti non poſſe intentari inuito vouente: non obſtat, inquam, quia in commutatione vouens acceptare debet materiam ſubrogandam, ad quod requiritur conſenſus vouentis: quod non eſt in irritatione: nam propterea probabile etiam reputatur cum Caſtro Pal. *diſp. 2. citat. p. 4. num. 6.* contra Suarium *lib. 6. de voto, cap. 1. num. 13.* ex grauiſſima cauſa poſſe diſpenſationem voti tradi inuito; quia liberam habet Prælatus poteſtatem diſpenſandi, nec à ſubdito dependentem, licet neceſſariò, non niſi ex rationabili cauſa, exercendam.

14. Quæres. Requiriturne cauſa, vt prædicta vota irritet Pater? Reſpondeo, quamvis aliqui, vt Leſſius *lib. 2. cap. 40. diſp. 12. num. 70.* & *dub. 3. num. 76.* Layman *lib. 4. tract. 4. cap. 7. num. 18.* cauſam requirant, aſſerantque ſine illa tam irritantem patrem, quàm filium irritationem petentem, peccare venialiter: aliqui verò id negant: vt Azor. *p. 1. lib. 11. c. 7. q. 5.* citans Syluest. Angel. alioſque & Baſil. de Pont. *de matrim. cap. 17. num. 22.* video tandem vtroſque Doctores quoad praxim eſſe concordes: fatentur enim & illi cauſam ad excuſandum à quacunque culpa, eam vnam ſufficientem eſſe: quia ſcilicet grauatum ſe filius voto ſentiat, cùm igitur tam modica cauſa ſit ſatis, moraliter loquendo, culpa ſemper euitabitur. Sic Sanch. *lib. 4 in Dec. cap. 24. n. 15. & 16.*

15. Quid, ſi pater conceſſit licentiam vouendi, vel votum filij confirmauit, licitène valebit deinceps irritare?

Negatiuam ſententiam ſectantur, Leſſius *lib. 1. cap. 40. diſput. 10. num. 76.* citans Cajet. & Panor. Suarez *lib 6. de voto, cap.* 8. *num.* 7. ſed probabiliorem eſſe affirmatiuam puto cum Sanchez *lib. 4. in Decalog. cap. 27. num. 18. & 21.* & Layman *lib. 4. tract. 4. cap. 7. num. 17.* quia per licentiam conceſſam non ſe pater priuat, nec ſe priuare poteſt poteſtate, quam à natura, vel à iure habet irritandi. Vnum limita: nam ſi votum ſit reale, paterque per licentiam conceſſam filio illud emittendi, tacitè, vel expreſsè rem promiſſam filio donauit, vt per votum de ea diſponeret, non poſſet reuocare, quia eam à ſuo dominio iam abdicauit. Si Pater promiſit non irritari, an adhuc poſſit, dicam mox *num* 37.

16. Ex dictis collige Patrem tutò potuiſſe Antonio irritare prædicta vota: quia nulla ſua licentia fuerunt emiſſa. Si ergo eorum legitima ratificatio ſubſecuta non eſt, (de qua tamen *mox*) liber à votis eſt filius.

Difficultas tertia.

An Tutor, vel Curator, &c.

17. Tutor, dum Tutoris officio fungitur, poteſt omnia pupilli vota facta in impubertate irritare, quæ poteſt pater, eius enim loco ſuccedit. Ita Caſtr. *d. d. 2. p. 7. num.* 6. ex communi ſententia. Idem ius eſt in Curatore quoad vota facta concernentia ad bonum temporale,

vel

vel præiudicantia gubernationi domus : ita Sanchez *lib.4.in Decalog.cap.35.num.*69.alios citans; in hoc enim Patris, & Tutoris vicem ſubit Curator, dum Curatoris munus obit. Tutor autem datur pupillo vſque ad 14. annum completum : Curator datur minori,id eſt,à dicto *anno* 14 vſque ad 25. item completum. Quædam difficultas de Tutore, vel Curatore ſuperueniente, videatur *num.* 42.

18. Quid,ſi ſint plures Tutores,vel Curatores ? Reſpondeo cum Bon. *d.4 q.2 p 4.§.7.n.25.fine*, quemlibet ex his poſſe : quia hæc poteſtas iis conuenit ratione officij, nec videtur conceſſa dependenter à ſocio.

19. Sed inſurgit difficultas, An Curator irritare valeat Minoris vota etiam perſonalia,tempore impubertatis emiſſa:Negandum enim inde viſum fuit Suario,*tom.*2. *de Relig lib.6.de Voto, cap.6. num.24. & 25.* quia Curator non ſuccedit loco patris in totum , perinde ac ſuccedit Tutor; ſed ſolùm in adminiſtratione bonorum.Dico tamen cum Sanchez *lib 4. in Decalog. c.50.n.51.* probabile eſſe poſſe, quandiu eſt in eo munere : quia eſto directè, & principaliter detur Curator in prædictum finem : datur tamen etiam ſecundariò in filij perſonam.

20. Ex his vides patruum Tutorem, ſeu Curatorem valuiſſe Antonij vota irrita pronuntiare, niſi tamen votum Religionis confirmaſſet poſt pubertatem,de qua ratificatione *mox.* Dico (votum Religionis) nam alterum de eleemoſyna danda , etiamſi Antonius ratificaſſet ante annos 25.cùm fuerit reale, nec factum ex licentia patris, vt ſupponimus, potuiſſet à Curatore patruo vſque ad 25.annos; vt modò diximus,irritari.

Difficultas quarta.

An Mater, &c. Vbi, an Socer, &c.

21. Certum eſt ex Suario *lib 6.de voto.cap.6.num.*21. & *paſſim*, viuente patre, vel hoc mortuo,ſeu longiſſimè agente, ſi tamen exiſtat Auus, Tutor, vel Curator filij, nihil Matrem poſſe circa irritationem votorum eiuſdem ſui filij : quia Mater nullam tunc in filium poteſtatem habet. Si verò omnibus illis ſit filius deſtitutus, certè ſuccedit Mater, & hac deficiente, Auia, poteritque vota filij in impubertate facta irritare,dum filius eſt impubes. Ratio non eſt, quia Mater tunc ſit Tutrix, ſupponimus enim illam non eſſe Tutricem, licèt Tutelam filij poſſit petere à Iudice, ſed eſt, quia de iure naturæ eſt, vt tunc Mater,vel Auia impuberem filium,loco Patris gubernet, ſitque Tutoris loco.

22. Duo hîc ſunt controuerſa. Primò, An Mater, quæ nec Tutrix, nec Curatrix ſit, poſſit, Patre, Auoque demortuis, vota filij emiſſa in impubertate irritare, non ſolùm quando filius impubes eſt, vt modò dixi; ſed etiam poſtquam filius adeptus eſt pubertatem vſque ad annum 25. dum ſcilicet eſt Minor, & non emancipatus. Ita Molina, Couar. aliique apud Suarium *loco citato, cap.5.num.1.* Negat Sanchez *lib.1.in dec.cap.30. num.17.* quia Matri, inquit, non concedendum eſt, niſi quod conceditur Tutori. At Tutor circa vota pupilli facta in impubertate nihil poteſt, vbi pupillus ab eadem egreſſus eſt. Addit Caſtro Palaus *tom.3. tract.15. diſp.2.part.7. num.15.* idemque Sanchez, huius rei rationem eſſe,quia in iure *§. Fœminæ, inſtitut. de adoptione.* Mater nullam habet poteſtatem neque in perſonam, neque in bona filij impuberis.

23. Sed certè probabile etiam iudico cum Sayr. *in Claui,lib.6 cap.16.num.vltim.* Sà *v.Irritatio,num.1.* poſſe, & ea prorſus ratione, quà poſſe diximus *num.*17. Curatorem. Ratio eſt, quia valde rationi conſonum eſt, vt ſicut Mater, aliis deficientibus, ſubintrat in Tutoris locum, ita etiam ſit loco Curatoris : ergo eidem officia Curatricis non ſunt deneganda. Ad ea, quæ contrà afferuntur, ergo Matri non eſſe concedendum, quod conceditur Curatori : Nego,inquam,quia eius loco ipſa ſuccedit; vnde quamvis Tutor omni priuetur poteſtate in pupillum, quando hic pubertatem acquirit, non tamen omni priuatur Mater, quia Tutor relictâ tutelâ, non eo ipſo ſubintrat in officium Curatoris, ſubintrat modo dicto Mater. Ad iura in contrarium,dic ea loqui de Matre, vt Mater eſt, non verò quando iure naturali in ea munera ſubintrat; vel loqui de rebus pertinentibus ad vſum politicum,non verò ſpectantibus ad conſcientiam. Ita Sanch. *d.lib.4.c.30.n.15.*Caſtr. *l.c.n.7.*

24. Volo item aduertas diſcrimen non vulgare,quod *num.*22. innui.Nam Pater poteſt irritare impuberis vota (intellige ex ſupradictis à *num.* 9. non confirmata poſt pubertatem) ſemper, etiam poſt longiſſimos filij annos, etiam poſt emancipationem; at Mater ſolùm vſque ad 25.annum filij non emancipati. Ratio eſt,quia vota impuberis propter eius modicam diſcretionem cenſentur facta ſub conditione, *ſi Pater non contradicat*,vt *ſuprà* vidimus; cùm ergo Pater ſemper talis remaneat, etiam poſt emancipationem, ſemper poterit irritare : At verò cùm Mater,vt & Tutor,& Curator, irritent loco Patris, tandiu poterunt irritare, quandiu illius loco ſubſtituuntur, hoc eſt,Tutor vſque ad annum 14. filij, Curator vſque ad 25. eiuſdem non emancipati.

25. Secundò, An Mater filio minori prædicto poſſit irritare vota realia de bonis temporalibus,vel vota præiudicantia gubernationi domus, emiſſa tempore pubertatis ? Cenſent plerique cum Suarez *lib.6. de voto,cap.5.* Sanchez *lib.5. cap.35. num.77.* neque hæc realia, neque quæcunque alia emiſſa in dicto pubertatis tempore, poſſe, quia filius pubes nullo modo eſt ſub Matris poteſtate, nec quoad ſe, nec quoad bona ſua. Sed certè probabile eſt cum Sayr. *in clau. lib.9. cap.10. num. vltim.* Sà *v.Voti irritat.num.1.* poſſe realia,vel præiudicantia; quia ex modò dictis Mater in hoc caſu ſuccedit loco Curatoris; ergo non eſt illi denegandum, quod ex omnibus Curatori conceditur.Ita Suarez *l.c.cap.6.num.21.* Bonac. *diſp.4 q.1.p.7.§.2.n.25.fine.*

26. Ex his collige potuiſſe genitricem, ſi non adfuiſſet Curator,& filius non ratificaſſet,eidem filio conſulere : ſed, quia Curator adfuit, nihil Mater potuit pro filio.

27. Inquires obiter : Socer poteſtne vota irritare Generi carentis Patre, Matre, Tutore, Curatore, &c. Reſpondeo, Socerum tunc ſubintrare loco Patris, atque adeò poſſe, docet ex Neoterico Pater Tancredi *de Relig. tom.1.diſp.16.num* 6. ſed id mihi difficile eſt; ipſe autem promittit ſe hoc probaturum,cùm de Voto aget *tomo ſecundo.de Religione*, quem molitur : expectemus ergo, donec videamus probationum vires.

Velim etiam expectes ſolutionem illius difficultatis, An Auus, viuente Patre, votum impuberis Nepotis irritare poſſit ? De qua re dicam,Deo fauente,*lib.5.infrà,c.1. §.6. num.14.*

Difficultas quinta.

An Superior Religionis, &c.

Quoad Vota emiſſa in Religione.

28. Superiores poſſunt ſuis Religioſis omnia vota nuncupata in Religione,etiam non impedientia ipſorum gubernationem irritare, præter vota conſtituentia ſtatum Regularem, illique annexa, & præter votum aſſumendi ſtrictiorem Religionem.Ita S.Thom.2.2 *quaſt.*88. *art.8. ad 3. & 4.* Layman *lib.4. tract.4. cap.7.num.6.* Bonac. *d.4. q.1.p.7. §.2. num.*26. aliique apud ipſos. Ratio dicti eſt, quia aſſumpto eo modo viuendi, & obediendi in Religione, conueniens fuit, vt ſubditorum voluntas in totum à Superiore regeretur. Ratio exceptionis primæ eſt, quia quæ ſtatum Religioſum conſtituunt, ſunt fundamentum talis poteſtatis in Prælato : ergo ſi hæc irritari poſſent, ipſum fundamentum poteſtatis ſe ipſum euerteret, quod eſt impoſſibile : cùm Superior poteſtatem non habeat, ſuam poteſtatem, & ea, quæ poteſtati adhærent, deſtruendi. Ratio denique ſecundæ exceptionis eſt, quia in hoc ſubditi ex ſacris Canonibus *c. licet,*

de

de regularibus, ſui iuris ſunt, nec à Superioribus impediri valent. Petes, vota facta tempore, quo quis eſt Religioſus, implenda, quando non erit ampliùs ſubiectus, v. g. quando erit creatus Epiſcopus, poſſúntne ſuperiores irritare? Reſpondeo, de hoc dicetur *infrà*, cum de ſeruorum, vxorumque votis.

29. Nomine autem Superioris hac in re veniunt: Primò, Summus Pontifex: Ita Valent. *2.2.d.6.quaſt.6.p.6. t.3.tract.15.* quilibet enim Religioſus per votum obedientiæ, ipſi tanquam capiti omnium Religioſorum ſubiicitur. Vnde vides Pontificem poſſe quidem diſpenſare Fidelium non Religioſorum vota, non verò directè irritare: quia poteſtas irritandi ortum habet ab obedientiæ voto, quod non omnes Fideles emittunt: at facultas diſpenſandi conſequitur ad poteſtatem iuriſdictionis Pontificis, cui omnes iidem Fideles ſubiiciuntur. Dixi (directè) propter illud quod docui §.3.*num*.2.

30. Secundò, Generalis, Prouincialis, Prior, ſeu Rector, hoc eſt, Superior localis, & quicunque habet abſolutum regimen Conuentus: hi enim iuriſdictionem habent ſufficientem in ſubditis.

31. Tertiò, Abbatiſſæ in valde probabili opinione. Ita Sanch. *l.c.c.33.n.19.* Suar. *l.c.fin.* ſubditæ enim emittunt votum obedientiæ Abbatiſſis, ſicuti ſubditi Prælatis: quidquid ſentiant Azor. *p.1.lib.11.c.17.q.3.* Caſtr. *l.c.n.17.* qui ſolùm Abbatiſſis concedunt poſſe irritare vota præiudicantia gubernationi domus.

32. Nomine autem ſubditorum veniunt, Primò, dicti profeſſi ſolemniter. Secundò, ij, qui vota biennij emittunt in Soc. Ieſu. Ita Suar. *l.6.de voto,c.7.n.20.* Sanch. *lib.4 in Dec.c.33.n.24.* quia hi ſunt verè Religioſi, atque ex parte ſua omnino Superioribus ſubiecti. Id autem intellige de Votis factis in Societate; nam de factis in ſæculo, non ita, vt *n*.6. diximus.

33. Non verò veniunt, Primò Nouitij. Sic Suar. Sanch. aliique apud Caſtr. *l.c. n.10.* quia nondum votum obedientiæ Religioni emiſerunt, quamuis particularia quæcunque vota emiſerint. Neque obſtat Nouitios in fauorabilibus reputari Religioſos, vt diximus *ſuprà, lib.2. cap.. n..* nam tales reputantur ob priuilegia; at poteſtas irritandi, de qua hîc agimus, fundatur in poteſtate dominatiua, quæ Superioribus competit ratione voti obedientiæ Religioſæ, à ſubditis emiſſi.

34. Secundò, nec Religioſi creati Epiſcopi, ſic Caſtro Pal. *ib.* & *p.3.n.7.* Tertiò, nec dimiſſi perfectè in ſæculum; quia ſic Prælatis Regularium iam ampliùs non eſſe ſubditi ſupponuntur. Hinc vota facta à Religioſo tempore, quo Religioſus eſt; non poſſunt irritari tempore, quo exemptus fiat à talis Superioris ſubiectione; is enim non remanet Superior reſpectu illius. Non ita in Patre reſpectu filij; quia is remanet ſemper Pater, vt *ſuprà* vidimus.

35. Vna ſupereſt difficultas: Quid enim dicendum, ſi de licentia, vel tacita, vel expreſſa Superioris factum ſit votum? Reſpondeo tribus dictis, quæ proportionaliter ſunt communia Patri reſpectu filij, & omnibus, qui irritare vota aliquorum poſſunt. Dico primò: Si Generalis dederit alicui vouendi licentiam, non poteſt deinde illud votum irritare Prouincialis, & Superior localis; Si dederit Prouincialis, vel dictus Generalis, nec item poteſt localis Superior. Ita Suar. *l.6.de voto, c.8. à n.1.* Sanch. *l.4.in Dec. c.27. n.2.* Ratio eſt manifeſta, quia Superiore maiore conſentiente, non valet minor Superior validè contradicere. Quod ſi licentiam conceſſerit Superior æqualis, etiam cum promiſſione eam non reuocandi, poterit æqualis ſucceſſor: v. g. dedit licentiam Prouincialis, poterit Succeſſor Prouincialis; dedit Rector, poterit Rector, qui ſuccedit. Ratio eſt, quia ſucceſſor nunquam amittit ſuum ius.

36. Dico ſecundò, idem Superior, qui dedit vouendi licentiam, vel promiſit non reuocaturum, irritare quidem validè adhuc poteſt; Ita iidem: ſed niſi cauſa excuſet, peccabit eo pacto, quo mox *n.37.* & 38 dicemus. Ratio eſt, quia per illam licentiam, vel promiſſionem non ſe abdicauit, imò nec abdicare ſe potuit ſua poteſtate, & ea alia parte, cùm id ſit ſaltem contra fidelitatem, aliqua erit culpa, quam tamen non poteſt rationabilis cauſa non excuſare.

37. Dico tertiò. Irritare, vel irritationem petere contra promiſſionem datam de non irritando, non videri niſi peccatum veniale. Ita Caſtr. *tract.15. d.1.p.3.§.2.n.9.* (eſto communior ſententia doceat ex ſe eſſe mortale. Ita Cajet. Arag. Laym. Sanch. aliique apud Caſtr. *l.c.n.8.*) Ratio eſt, quia tota malitia huius culpæ conſiſtit in infidelitate, & quadam leuitate, ſeu inconſtantia, quà conceſſio promiſſa ſine cauſa reuocetur: at infidelitas, & inconſtantia, niſi aliud graue addatur contra Iuſtitiam, vel Religionem, non obligat ad mortale: ergo, &c. Fateor fore ex genere ſuo mortale, ſi id Superior cum iuramento promiſiſſet: ſed certè id non eſſet mirum, quia tunc adderetur periurium contra Religionem.

38. Dixi (contra promiſſionem) nam ſi Superior ſolùm licentiam dediſſet nullam addendo promiſſionem, peccatum non committeret illam reuocando, atque adeò votum irritando: Sic Caſtro Pal. *ibid.num* 4. quia licentia abſolutè conceſſa ſemper intelligitur ſine præiudicio iuris proprij, & quantò minùs poteſt lædere propriam poteſtatem.

39. Ex dictis habes caſum noſtrum, hîc non habere locum; quia Vota Antonij, de quibus eſt diſputatio, non fuerunt emiſſa tempore Religionis, ſed in ſæculo.

Quoad Vota emiſſa ante ſubiectionem.

40. Dico primò. Vota facta in ſæculo, vel in Nouitiatu, vno verbo, ante ingreſſum Religionis, atque adeo ante ſubiectionem (ſed non ætate pupillari, de his enim *mox*) nequeunt irritari à ſuperiore. Sic Caſtr. *t.5. tr.15.d.4.p.3.§.5.n.1.* Ratio eſt, quia non fuerunt facta ſub conditione beneplaciti ſuperioris. Hæc igitur vota extinguuntur quidem ipſius profeſſionis vi, & ſuſpenduntur per vota biennij, Societatis Ieſu, vt nuper diximus, non verò à ſuperiore irritari valent. Illud adde, quòd ſi eiuſmodi vota nec extinguerentur, nec ſuſpenderentur modo dicto, adhuc poſſent ſuſpendi à ſuperiore ea, quæ ipſius gubernationi nocerent; Ita *ibid.* quia per poteſtatem, quam acquirit vi voti obedientiæ, poteſt omnia præiudicantia bono regimini propellere.

41. Dico ſecundò. Vota facta ante Religionem à pupillo ita poteſt Superior irritare, ſicut potuiſſet Pater, vel Tutor, vel Curator. Ratio eſt, quam breuiter innuit Leſſius *lib.2. cap.40.d.15.n.93.* his verbis: *Si Nouitius in ſæculo, vel in Nouitiatu emiſit vota in ea ætate, in qua Parens, Tutor, vel Curator potuiſſet ea irritare, eadem poterunt etiam à Prælato Religionis irritari, cùm in illorum poteſtatem ſuccedat, vt Sanchez,* lib.9.de matr.d.41.n.4. *notat*..

42. Petes: Si pupillus carens Patre, Tutore, Curatore, Matre, &c. voueat, & deinde detur ei à iudice Tutor, vel Curator, poſſúntne hi vi authoritatis ſuperuenientis irritare eiuſmodi pupilli vota ante ſubiectionem facta: Nam ſi poſſunt, confirmatur noſtra doctrina, quòd poſſint etiam ſuperiores. Reſpondeo. Non poſſe docet Caſtro Palaus, quia tale votum non fuit emiſſum tempore ſubiectionis. Sed profectò mihi hoc difficile videtur; cenſeo enim poſſe. Ita *ibid.in 2. edit.* quia ea vota ſemper ſupponuntur facta cum minori diſcretione, atque adeò eſſe irritabilia: vnde ex iuris interpretatione cenſentur fuiſſe emiſſa ſub conditione beneplaciti Patris, vel eius locum tenentis, ſi quando exiſteret: bene igitur ex hoc confirmatur noſtra doctrina, cùm ſuperior loco illorum ſuccedat. An idem ſit in ſeruis, & vxore, dicā *n.52.*

43. Ex dictis habes, ſuperiorem Societatis Antonio prouidere potuiſſe, eius vota facta, dum in ſæculo impubes verſaretur, irritando; ſed quia non irritauit, alia via quærenda eſt

De Seruorum, & Coniugatorum Votis.

41. Vt hac occaſione tota materia de irritatione Votorum agitetur, digrediamur tantiſper ab Antonio, & ſeruorum, coniugatorumque vota conſideremus.

Digitized by Google

Vota Seruorum.

45. Nomine ſerui non intelligantur ij, qui mercede conducti ſeruiuut; ſed qui vere ſub dominio alicuius ſunt.

Ea autem ſola horum vota irritanda ius habent Domini, quæ ipſorum ſeruitio obſunt: ita DD. cit. & communiter. Ratio eſt, quia in ea re tantummodo poteſtate dominatiua fruuntur in ſeruos. Hinc votum Caſtitatis, moderatæ Orationis, Sacramentorum frequentationis, dandæ eleemoſynæ de proprio peculio, irritari non poſſunt: quia in his eſt ſui iuris ſeruus, nec communiter ea obſeruando, Domini obſequio nocet. Contrà, Votum Religionis, longæ peregrinationis, eleemoſynæ de pecunia, quæ ſub ſerui abſoluto dominio non eſt, poteſt propter contrariam rationem Dominus irritare. Quid dicendum, ſi hæc vota emittantur cum licentia Domini, dicemus *n. 53.* cum exceptione afferenda *n. 55.*

46. Vota item horum emiſſa tempore, quo ſunt ſerui, ſed implenda tempore, quo ſoluti erunt à ſeruitute, non poſſunt Domini irritare. Ita iidem *paſſim*, quia talia vota nunquam Domino præiudicant: non enim præiudicant tempore, quo emittuntur, cùm tunc executioni nihil mandetur, neque tempore, quo implebuntur, quia tunc extra Dominorum iuriſdictionem ſunt ſerui, ergo, &c.

47. Pari modo vota ante ſeruitutem emiſſa, non poſſunt Domini per poteſtatem ſuperuenientem irritare: ſic Azor. *p. 1. l. 11. c. 17. p. 2. n. 10.* aliique; quia hæc vota, vtpotè, quæ omnem vim obligandi perfectè, & ſine conditione ante ſeruitutem habuerint, non cenſentur facta ad beneplacitum futuri Domini, atque adeò non ſubiacent ſuperuenienti poteſtati: niſi in quantum eorum executio Domini obſequio fortè præiudicet; quare ſolùm tunc ſuſpendi poterunt, non aboleri; & niſi in eo caſu, quem ponam *n. 52.*

Quando ſeruus eſt vxoris, non verò Mariti, an ſubdatur quoad prædicta vota ipſi Vxori; cùm ſit rarus caſus, vide apud Fagund. *n. 1. præc. Dec. lib. 2. cap. 39. à n. 15.*

Vota Vxoris.

48. Vota præiudicantia Marito, quæ Vxor, dum eſt in matrimonio, emittit, poſſe ab ipſo irritari, docemus vniuerſè, apud Sanch. *lib. 9. de matr d. 3. n. 7. & 39. n. 4.* & *lib. 4. in dec. c. 43. n. 3.* id requirente ipſo matrimonij contractu: at non præiudicantia, vt votum moderatæ Orationis, obſeruationis Præceptorum, frequentationis Sacramentorum, &c. eodem tempore facta, non poſſe, docent nonnulli. Ita Nauar. Azor. Sayr. Bonac. Laym. Leſſ. aliique cum Caſtr. *to. 3. tr. 15. d. 3. p. 6. n. 2.* ſed puto probabiliſſimum, poſſe, cum Sanch *l. c.* probabile dicunt Bon. & Leſſ. apud eundem Caſtro Pal. *n. 1.*

Ratio eſt totalis ſubiectio, quam propter bonum regimen domus, ac propter pacem, concordiamque habere debuit Vxor erga Virum, qui caput eſt mulieris: vnde ſemper cenſentur eius vota emitti ſub conditione: *Si vir non contradixerit.* Sanch. excipit Votum Religionis, quando id impleri poteſt ab vxore, coniuge inuito, vt, viro adulterante, &c. Meritò quidem, in hoc enim Vxor non ſubditur Viro.

49. Si vxor, dum viro coniuncta eſt, aliquid vouet implendum poſt matrimonium diſſolutum, vel implendum ſub conditione, quæ poſt matrimonium diſſolutum ponenda expectetur, poſſe etiam à marito irritari puto. Ita Sanch. *lib. 4. c. 31. n. 17.* Ratio eſt, quia ipſe poteſt ſoluere omne vinculum, quod ſuſcipit mulier, dum eſt ſub ipſius poteſtate; tale autem eſt, vt ſupponimus, hoc votum.

50. Vota ab vxore emiſſa ante matrimonium, ſed implenda dum matrimonium viget; ſeu vniuerſaliter vota emiſſa ante ſubiectionem, implenda tempore ſubiectionis, ſuſpendi à Marito, quando ipſi ſunt præiudicantia, non irritari poſſunt: Ita Nauar. *c. 12. n. 65.* Syln. *v. Vot. 4. quæſt 2. d. 1.* Sanch. *lib. 4. in Dec. c. 31. num. 9.* aliique apud ipſum. Ratio eſt eadem, quam diximus modò, cùm de ſeruis *num. 47.* Inter emiſſa ante matrimonium, numera emiſſa conſtante legitimo diuortio; tunc enim in his votorum obligationibus ſuſcipiendis libera eſt vxor, & non ſubiecta; quare ſuſpendi poterunt, ſi marito reconciliato præiudicent, non irritari.

51. Vota ab eadem emiſſa ante matrimonium, ſed implenda poſt matrimonium diſſolutum, puto non poſſe à marito irritari: quia hæc nullo modo pertinent ad maritum præſentem, cùm ſint facta ante, & ſint implenda poſt ipſius poteſtatem, vt quid ſimile diximus de Religioſis *à n. 40.*

52. Illa exceptio pro votis vxorum, imò & ſeruorum, eſt notatu digna: probabile enim eſt, vota perſonalia fœminæ, vel ſerui, facta in impubertate, vel realia facta, dum minores ſunt, poſſe irritari a ſuperueniente marito, vel Domino. Ita Leſſ. *lib. 2. c. 40. d. 15. n. 93.* Sanch. *lib. 9. de mat. d. 41. num. 4. & 5.* Ratio eſt, quia Maritum, & Dominum ſuccedere vxori, & ſeruo, vice parentis, vel Tutoris, Curatoriſve, quando ij ordine prædicto non adſunt, non eſt improbabile.

53. Si votum vxoris emiſſum fuerit de licentia viri, poteritne deinde à viro irritari? Idem quæri poteſt de ſeruis. Reſpondeo cum Caſtr. *t. 3. tract. 15. d. 2. p. 3. §. 2. n. 6.* ſi mera fuit licentia: poterit, quia præſumitur data ad ſuum beneplacitum, vt nimirum quantò minùs poteſt, ſibi præiudicauerit: at ſi addita eſt promiſſio non reuocandi, adhuc validè poterit irritare in noſtra ſententia vir. Ita *ibid.* (nam de Domino reſpectu ſerui dicam mox *num. 55.*) quia ſemper remanet caput vxoris, nec cedere huic iuri capitis, quod habet, poteſt. Dico, validè; nam, vt vitetur peccatum vtique in mea ſententia veniale, requiritur cauſa, eo modo, quo *ſuprà* diximus de Religioſis, *num. 37.*

Vota Mariti.

54. Vxorem poſſe ſolùm irritare vota Mariti, matrimonij tempore emiſſa, ſibi præiudicantia, vt longæ peregrinationis (excipiunt Doctores, & Caſtr. *l. c. d. 2. p. 6. n. 9.* Leſſ. *ibid.* Hieroſolymitanam in Terræ Sanctæ ſubſidium, vel contra hæreſes, & infideles) caſtitatis, immoderatæ eleemoſynæ in damnum familiæ, &c. docet communis, & vera ſententia. Ita Leſſ. *lib. 2. c. 40. d. 15. n. 98. in 2. edit.* & meritò: quia vir non ſubiicitur quoad voluntatem vxori, ſed ſolùm quoad materiam promiſſam, ſi ſit matrimonio præiudicans. Inter hæc præiudicantia vota meritò numerant, Suar. *lib. 6. de voto c. 4. n. 8. & 12.* Leſſ. *lib. 2. c. 40. d. 15. n. 98.* Bon. *d. 4. qu. 2. p. 7. § 1. n. 17.* immoderatam abſtinentiam, nimias preces, ſimiliaque, mutuam habitationem, reddendique debiti obligationem impedientia: nam propterea addunt, poſſe etiam irritare votum de ſuſceptione habitus Eremitæ, ſeu tertij Ordinis S. Franciſci, quia ob horrorem veſtis (aiunt) retraheretur vxor à debiti petitione. Vota mariti emiſſa ante matrimonium, poſſe item ab Vxore dumtaxat ſuſpendi, ſi ſunt præiudicantia, colligi poteſt ex dictis.

55. Sed quid, Votum mariti factum cum licentia vxoris, poteritne ab eadem irritari? Reſpondeo cum iiſdem *ibid.* ſi dedit vxor meram licentiam, poſſe; quia, ne ſibi plus nimio præiudicetur, indicatur dediſſe ad ſuum arbitrium. At ſi promiſit non reuocare, irritare nec licitè, nec validè poteſt. Sic *ibid.* Ratio eſt, quia ideò vxor poteſt vota quædam mariti irritare, quia ſibi ſunt præiudicantia: at per promiſſionem non reuocandi à marito acceptam, eiuſmodi præiudicio vxor ceſſit: ergo, &c. Confirmatur, quia idem docent Doctores cum Sanch. *l. 4. in dec. c. 17. num. 21. fin.* Caſtr. *ibid.* de domino reſpectu votorum ſerui, ſi quando Dominus conceſſit ei licentiam vouendi cum promiſſione illam non reuocandi: & meritò. Sicut enim poteſt Dominus integram libertatem ſeruo concedere, quam conceſſam, & acceptatam reuocare non poteſt; ita poterit concedere libertatem circa partialem materiam, quam ſeruus voueat, quam vbi conceſſit, ſeruuſque acceptauit, reuocare vtique non poterit. Ita ergo in caſu noſtro, &c.

56. Si

56. Si ex mutuo pacto conueniant coniugati, ſibique inuicem promittant non reuocare votum, v.g. Caſtitatis, vel Religionis, an adhuc poſſint pacto ex vtroque conſenſu reſciſſo, ſibi votum inuicem irritare? Vide apud Bannez, *lib.4.in dec.c.34.n.25.*& *lib.9.de matr.d.40.n.2.* & Caſtro Pal.*t.3. tr.15. d.2. p.6.n.6.* nos enim ad Antonium, noſtram de ſuis Votis reſolutionem nimis diu expectantem, regredi tempus monet.

Difficultas ſexta.

An Repetitio Votorum facta ab Antonio, obſtet, ne ea irritare valeant.

57. Diximus Antonium ideo ſæpè ratificaſſe ſua vota, quia exiſtimabat poſt irritationem à ſuo Patre exhibitam, adhuc illis obſtringi: id nunc expendamus.

Dico primò. Ex eo, quòd vouens velit, vel incipiat exequi votum in impubertate, vel aliàs factum, non cenſetur illud ratum facere, ſeu confirmare. Ita Val.*1.2.d.6. p.9.vlt.* Leſſ.*lib.2.c.40.dub.14. num.83.* Ratio eſt, quia ſola voluntas exequendi, imò executio ipſa, non poteſt præcedenti voto obligationem nouam inducere. Vnde, ſi quis vouit aliquid tractum habens ſucceſſiuum, vt quotidie eleemoſynam diſtribuere, ſingulis Sabbatis ieiunare, &c. & obſeruaſſet hæc vota aliquandiu; ſi deinde votum fuiſſe nullum, vel irritabile comperiret, non propterea immutaretur ex illa obſeruantia votum, nec certè confirmaretur, vel inirritabile redderetur.

58. Dico ſecundò. Quamuis votum ſæpiſſimè quis renuntiauerit, ſeu repetierit, non ideò illud ratificauit. Ita Nau.*c.12.n.71.* Leſſ.*l.c.* Sanch.*lib.4.in Dec.c.30 à n.38.* Ratio eſt, quia id nil aliud fuit, niſi prius vinculum approbare, non verò de nouo ſuſcipere: quare ſi illud infirmum ab initio erat, infirmum remanebit.

59. Dico tertiò. Tria requiruntur ex parte vouentis ad veram voti obligatoriam ratificationem. Primò, vt vouens ſit conſcius debilitatis prioris voti. Secundò, vt velit de nouo ſe obligare firmiter, perinde ac ſi nunquam obligatus fuiſſet. Tertiò, vt ita diſpoſitus, voce, vel ſaltem mente vota præterita repetat, ſeu certè approbet. Ita iidem. Ratio cur hæc requirantur, eſt, quia ſecùs remanerent præterita vota eo prorſus modo, quo antea erant; at his poſitis, nouam obligationem ſine dubitatione contrahant, neceſſe eſt.

60. Si immemor quis votorum antea emiſſorum, denuo, & non ex vi prioris obligationis votum emittat, reus erit voti; tunc enim votum recens ſuam nouam obligationem, dependenter ab antiquis, parit. Ita iidem.

Dixi *n.59.* (ex parte vouentis) nam in nonnullis votis, vt in ſolemni profeſſione, ſicut etiam accidit in contractu matrimonij, an hæc tria ſufficiant, accedente ex parte Religionis, vel alterius contrahentis acceptatione, & qua ratione accedere poſſit, vel acceſſiſſe præſumatur; vide de profeſſione apud Caſtr. *t.16.d.*2.*p.5.* de matrimonio apud Sanch.*lib.4. in dec.c.30.n.18.*

61. Conſequitur manifeſtè ex his, Antonium per repetitionem ſuorum votorum, de quibus eſt ſermo, vel per aſſumptionem ſtatus Religioſi, vota priora in impubertate emiſſa, nequaquam ratificaſſe: quia eorum repetitio, imò & executio, in errore validitatis ſuorum votorum, infirmo ſatis fundamento nitebatur, vt ex propoſitione caſus initio *n.3.* clarè conſtat; quare nunquam legitimè, ſeu valide ratificauit.

Concluſio.

Concludamus ergo breuiter, Antonium regreſſum ad ſæculum, liberum eſſe, tum à voto Religionis, tum à voto diſtribuendæ eleemoſynæ, emiſſis tempore impubertatis. Ratio præcipua eſt, quia hæc eius genitor legitimè irritauit, nec ipſe filius poſtea ratificauit validè. Adde, etiamſi Pater non irritauerit, poſſe nunc à Patruo Curatore vtrumque votum irritum reddi; cùm ea vota fuerint emiſſa tempore impubertatis, quæ irritare poteſt pater, ſi is viuat, vel valde probabiliter eius vica- Tutor, ſeu Curator, & denique, aliis deficientibus, Mater, quæ omnia ex dictis patent.

§. IV. *De diſpenſatione Voti.*

Quid ſit, & qualis eſſe debeat diſpenſatio.

1. TVnc diſpenſatur Votum, cùm is, qui poteſtatem habet, illud Dei nomine abſolutè relaxat, ſeu remittit. Ita DD. *mox* cit. nam ſi aliquid voti ſubrogat, tunc dicitur commutare; vel certè, ſi quod ſubrogat, minus eſt, quàm quod voto fuerat promiſſum, dicitur diſpenſationi intermiſcere commutationem.

2. Hinc vides irritationem, quia fit à poteſtate dominatiua, quâ quis ſuo nomine potitur, validam eſſe, etiamſi ſit ſine cauſa: diſpenſationem ſine cauſa non illicitam modò eſſe, ſed inualidam, quia fit à poteſtate iuriſdictionis, quam habet Superior nomine Dei; Deus enim non approbat ſolutionem voti, temerè, & ſine ratione factam. Ita S. Thom. Nauar. Sotus, aliique, quos ſequitur, citatque Suar. *lib.6.de voto, c.17. n. 2.*

3. Quid, ſi bona fide data eſt diſpenſatio, & deinde inuenitur fuiſſe ſine ſufficienti cauſa, validáne erit? Affirmat Leſſius *lib.2. c.40. d.27.n.119.* & Sanchez *lib.4.in dec.c.44.num.10.* ſicuti valida etiam erit, ſi diſpenſatio fuit cum cauſa dubia, & vt ſic explicata; ſed deinde inuenitur nulla fuiſſe. Ratio eſt, quia pertinet ad Dei benignitatem approbare, quod bona fide conceſſum, & acceptatum fuit. Negat Caſtro Pal.*t.3. tr.15.diſp.2.de vot.p.9.n.4.* putans votum obligare, vbi comperta fuerit cauſæ inſufficientia: ratio eſt, quia verè tunc nulliter Superior operatus eſt: vtraque ſententia eſt probabilis: illa benignior; atque adeò, quia ſuauitati regiminis Eccleſiæ eſt conformior, lubentiùs excipiatur. Quod hîc dicimus de diſpenſatione, dicendum proportionaliter de commutatione eſt.

Porrò tria breuiter, vt in materia Iuramenti fecimus, ſunt hîc examinanda. A quo, ob quas cauſas, & quæ Vota diſpenſari poſſunt.

A Quo.

4. Pontificem Summum in omnibus votis diſpenſandi poteſtatem habere, nimis certum eſt. At Archiepiſcopus confirmatus, licèt nondum conſecratus, & nondum accepto pallio, Epiſcopus item ſolùm confirmatus (ſed vtique poſt acceptam poſſeſſionem, ex cap. *iniuncta de cler. inter extrau. com.* Azor. *p.2. lib.3. q.9.*) Capitulum, Sede vacante; Abbates, qui iuriſdictione Epiſcopali gaudent; Legatus Pontificis in ſua Prouincia; Prælati Ordinum exemptorum; Pœnitentiarius Summi Pontificis in votis non reſeruatis; (quæ hæc ſint, dicam mox *num...*) reſpectu ſuorum ſubditorum habent poteſtatem ordinariam ad diſpenſandum. Ita Sanch.*l.c.c.38. à n.4.* Delegatam verò habent: Primò, Vicarij Epiſcopi, vel Capituli, Sede vacante: modò aduertas debere delegationem eſſe ſpecialem, cùm non ſufficiat ipſa Vicariatus conſtitutio. Ita Sanch. *ibid. n.1.* Merolla *t.3.d.7.c.6. d.17. & c.7.n.35.* Secundò, ij, quibus prædicti Pontifex, Epiſcopus, &c. commiſerint. Parochum ex ſe non puto habere vllam poteſtatem in diſpenſandis votis, vt & in iuramentis: Sic Sanch. *lib. 8. de matr. diſp. 9. n.27.* licet enim is poſſit aliquid in diſpenſatione ieiunij, vel operis ſeruilis die feſtiuo, vt ſuo loco dicemus; non tamen in prædictis, quia pro ieiuniis, & operibus introducta eſt conſuetudo, vt Parochi poſſint; non verò pro votis, & iuramentis.

5. Archiepiſcopus, quoad Epiſcopos ſibi ſuffraganeos, habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi in votis, nullam verò quoad ipſorum ſuffraganeorum ſubditos, nec dum eos non viſitat, nec dum viſitat: ſic Sanc.*lib.4. in dec.cap.38. à n.9.* Illud Archiepiſcopo non denegatur, vt ſcilicet poſſit diſpenſare prædictis ſuffraganeorum ſubditis in eo caſu, quo alicui Epiſcopus, cauſa ſubſiſtente, denegaret iniuſtè voti diſpenſationem, vide apud Auilam, Henriq. Laym.*lib.3.tr.4.de voto.c.8.n.7.* alioſque *paſſim.*

6. Sed quis diſpenſabit Epiſcopum in ſuis votis? Reſpondeo, vel Archiepiſcopus, cuius eſt ſuffraganeus, vt modò dixi, vel poterit ipſe ſecum diſpenſare, vel denique committere ſuo Confeſſario, vt etiam extra Confeſſionem diſpenſet. Pari modo, Prælatum inferiorem regularem diſpenſabit Superior, v.g. Prouincialis Rectorem: vel ipſe Rector ſibi; vel denique committat ſuo Confeſſario, vt id etiam extra Confeſſionem, faciat. Ratio horum omnium eſt, quia, cùm non repugnet hanc iuriſdictionem diſpenſandi exerceri in ſe ipſum, ſiue mediatè, ſiue immediatè, cùm hæc ſit voluntaria, & non contentioſa, nec ex ſe ſit Sacramentalis, quæ requirit diſtinctionem perſonarum; & ex alia parte dicti Prælati habeant plenam diſpenſandi in votis iuriſdictionem, nec, quoad hoc, reſtrictam, vt ſupponimus, non eſt à nobis reſtringenda. Ita Sanchez latè *lib.8.de matrim.d.3.* contra Suar. *tom.2.de rel.lib.6.de voto, cap.*11.

7. Quid de iiſdem Prælatis exemptorum, quoad ſuos Nouitios? Reſpondeo: hos poſſe ſuorum Nouitiorum vota diſpenſare, vel commutare probabilius eſt, cum Rod. Leſſ. Bon. Sanchez apud Caſtr. *d.*2 *de voto, p.*10.*n.*3. quia in eos habent omnem poteſtatem iuriſdictionis, dum ipſis ſunt ſubditi; etſi non habeant poteſtatem dominatiuam, vnde eorum vota irritare non valeant. Nec tamen iiſdem Nouitiis negatur poſſe ab Epiſcopo (certè eo, in cuius Diœceſi domicilium habent, ex Sanch. *lib.4.in dec. c.*38.*n.*9.) diſpenſari; quia ante profeſſionem, non deſinunt eſſe Epiſcopis ſubiecti.

8. De Prælatis, & Confeſſariis cæteris Regularibus, quoad ſæculares cùm Religioſi nullam habeant iuriſdictionem ordinariam in eorum vota; an nihilominus habeant delegatam ex priuilegiis, mox ex citandis à *n.*46. colligetur.

9. Supereſt innuere aliquid de Abbatiſſis. Aſſero Abbatiſſas non poſſe diſpenſare, nec commutare ſuarum Monialium vota, licèt eadem (quod eſt plus) poſſint irritare. Ita Rodr *in comp. reſol.*2.*num.*12. Sanch. *lib.4.in dec. c.*39.*n.*7. aliique. Ratio eſt, quia irritatio prouenit à poteſtate dominatiua, quâ ipſæ gaudent in ſubditas (non verò in Nouitias, vt *ſuprà, c.*16. §.3. *n.*33. diximus) at diſpenſatio, & commutatio ortum ducit à poteſtate iuriſdictionis, quâ de facto carent Abbatiſſæ.

Ob quas Cauſas.

10. Regula generalis hæc breuis eſto: Illæ cauſæ ſufficiunt, quæ obſtant executioni voti. Sed ecce nodus. Ecquænam ſunt eiuſmodi? Non valet id melius dignoſci, quàm prudentis arbitrio; quod certè lucem concipiet ex examine aliquarum, ex quibus cæteræ poterunt non difficulter expendi, quas iam ſubiicio.

11. Præmitto tamen, Primò, quando cauſa, conſiderata grauitate voti, etiam ipſa grauis eſt, vel plures leues ſatis grauem conflant, abſolutè concedi poſſe diſpenſationem: at quando adeſt quidem cauſa, ſed expenſis omnibus, non adeò ſufficiens, tunc admiſcendam aliquam eſſe commutationem, hoc eſt, ſubrogandum aliquid operis boni, quod diſpenſantis iudicio voti grauitatem compenſare prudenter poſſit.

12. Præmitto ſecundò, ſtante cauſa, obligari Prælatum ad concedendum diſpenſationem. Ita Sanch. Caſtr. citandi, aliique *paſſim*: quia poteſtas diſpenſandi ipſis data eſt ad ſubditorum bonum; vt è contra, diſpenſare in voto graui ſine cauſa, eſt mortale, ex Sanch. *in Dec. c.*45.*n.*3. quia iuxta dicta *n.*2. vſurpatur authoritas ſibi nō conceſſa. Porrò cauſæ ad diſpenſandum ſunt ſequentes.

Imperfecta Deliberatio.

13. Hæc ſufficientē dat cauſā, etiā ſola. Ita Suar. *t.*2. *de Rel. l.*6. *de voto, c.*17.*n.*8. *iuncto n.*14. Caſt. *t.*3. *d.*2. *de voto, p.*9.*n.*6. contra Val. *ib.* cit. quidquid aliqui Doctores dicant, qui ad ſufficientiā petūt, vt præter imperfectā deliberationē, adſit alia cauſa, quale eſſet, v.g. periculum violandi votum, magna eius difficultas, &c. Ratio, quod ſola ſufficiat, eſt; quia hoc ipſum periculum violandi, magnaque difficultas, quæ ab iis Doctoribus requiruntur, regulariter interueniunt, vel timentur in eo, qui minùs voluntariè, per imperfectam nempe deliberationem, vouit.

14. Poteſt autem eiuſmodi imperfecta deliberatio tribus modis euenire: Primò, ratione ætatis, vt cùm quis in pupillari, vel minùs capaci ætate votum emiſit; poterit enim tunc votum etiam ſine commutationis admiſſione diſpenſari. Sic Caſtr. *ib.n.*8. Sanch. *l.c.n.*30. *& lib.*8. *de matr. d.*20.*n.*13. Ratio eſt, quia benignitatis eſt Dei non ita rigidè acceptare votum in tenera ætate conceptum, vt nequeant Superiores remittere. Quò autem imperfectior eſt ætas, eò maior erit cauſa, quia de maiore inuoluntario timetur.

15. Secundò, cum Sanch. *lib.4.in dec. c.*45.*n.*30. Caſtr. *l.c.n.*9. ratione turbatæ mentis, vt cùm quis irâ, triſtitiâ, metu oppreſſus, imprudenter vouet. Huc facit ex Laym. *lib.4.tr.4.c.*8.*n* 5. facilitas, ſeu leuitas vouendi, vt conſueuit eſſe in fœminis, aliiſque timidæ naturæ. Ratio eſt, quia in eiuſmodi non omnino voluntariis votis, non eſt multa affectio ad rem promiſſam; quare ſemper aderit periculum illa violandi.

16. Hinc, ſi quid vouiſti ob timorem mortis, v.g. naufragij, vel cuiuſque alterius mali, diſpenſationem impetrare licitè vales: nam tametſi hic timor non ſit incuſſus ad extorquendum votum; præſtat tamen regulariter, ex Sanch. *ib.n.*31. Caſtr. *l.c.n.*9. ſufficientem cauſam diſpenſationi: quia cum immatura deliberatione ſic voueri ſolet. Dico (regulariter) ſi enim matura fuit deliberatio, iam non erit ex hoc capite cauſa ſufficiens. Si verò vouiſti ex timore incuſſo ad extorquendū votū, cauſā ſine dubio habes ſufficientē, ex Sāch. *ib.n.*32. imò etiā ſi timor leuis fuerit; probabile eſſe votū tunc nō obligare, adeoq; non egere relaxatione, *ſup. lib.*1.*c.* .*n.*3. diximus.

17. Tertiò, ratione erroris, vel doli in cauſa impulſiua voti. Ita Caſtro Pal. *l.c.n.*10. (nam ſi ſit error in cauſa finali, vidimus *ſuprà, capite* 13. qua ratione votum ſit irritum) vel in aliqua voti conditione. Ratio eſt, quia error, vel dolus minuit ſine dubio voluntarium; licèt fatear admiſcendam hîc eſſe aliquam commutationem; quia votum iam ſupponitur, quoad principale, ſatis eſſe voluntarium.

Difficultas notabilis exequendi Votum.

18. Si hæc non fuit præuiſa, quamuis non ſit tanta, vt abolere poſſit obligationem voti, tamen ad benignitatem Dei ſpectat, vt ſaltem ſit cauſa diſpenſandi: ſic Sanch. Suar. Caſtr. eos citans *l. c.n.*13. Si verò fuit præuiſa, refugiunt aliqui concedere eſſe cauſam ſufficientem: puto tamen regulariter ſufficientem eſſe; quia ſemper multò difficilior apprehenditur res, quando inſtat executio, quàm quando remotè prouidetur facienda. O quoties dum mente, & cognitione ſoli præliamur, in quæque menti obuia pericula ruimus; ad quorum tamen primum occurſum ſtatim expalleſcimus, & terga etiam nolentes vertimus?

Damnum temporale: vbi, quid de Eleemoſyna?

19. Si voti executio tibi cauſa eſt damni, vel tui, vel publici, vel tuæ familiæ, &c. ſufficienti cauſa inſtructus, diſpenſationem voti petis. Sic Sanch. *l.c.c.*49.*n.*5. *&* 51. Caſtr. *l.c. n.*15. *&* 16. Hinc longæ peregrinationes, auſtera ieiunia, ſi te, vel familiam notabiliter lædant, dant ſufficientem cauſam; quia tibi prouidere, vel familiæ, ad charitatem pertinet, pietatemque. Huc reducitur cauſa diſpenſandi in caſtitatis voto, ne quis caſtè viuens morbo continuo fortè diuexetur, ne familia illuſtris pereat, ne inimicitiæ graſſentur inter Ciues, quando diſpenſato voto, his malis matrimonio occurri ſperatur. Si cauſa eſt merè temporalis, vt accidit in dicto morbo, illuſtris familiæ conſeruatione, &c. vtpotè non omnino ſufficiente, ſemper erit aliqua commutatio admiſcenda; ſic enim in praxi ſeruat ſacra Pœnitentiaria. Ita Sanch. *l. c.c.*51. *&* 52.

20. Quid de larga eleemoſyna, dátne ea cauſam

diſpenſandi

diſpenſandi vota ? Si enim vouens, vt ſibi diſpenſetur in Voto, verbi gratia, ieiunij, eleemoſynam offerat ad opera pia, poterit ex ſola hac cauſa à ieiunio diſpenſari. Reſpondeo negatiuè, cum Sanch. *loc. cit. num.* 17. quamuis enim ea ſufficiat ad commutationem, quia eleemoſyna connumeratur certè inter opera bona, in quæ poteſt bonum opus voti commutari; non tamen ſufficit ad diſpenſationem, quia diſpenſatio requirit aliquid obſtans executioni voti, quod non affert quæcunque oblata eleemoſyna.

Damnum ſpirituale.

21. Si tibi facta eſt materia voti inutilis, vel mala, impediens maius bonum, vt ſi votum ſit tibi cauſa ruinæ ſpiritualis, ſufficientem habes cauſam pro diſpenſatione. Tale eſſet Votum Caſtitatis in coniugato; difficultat etiam in tanta Coniugij occaſione cohibere quis à culpa ſe poteſt. Tale item eſſet idem votum, quando vel ex fragilitate, vel etiam ex malitia à re ſæpe illud eſſe violandum, notabiliter timeretur: ſic Suar. *t.* 2. *de rel. lib.* 6. *de voto c.* 17. *num.* 12. Sanch. *l. c. num.* 44. & 45. quia poſito quod ex quocunque capite tibi votum inutile, vel perniciosum eſt, congruum eſt, vt pia Eccleſia tanto malo ſubueniat per diſpenſationem.

22. Huc reducito, ſi ſpectetur aliqua maior vtilitas ſpiritualis vouenti per conceſſam diſpenſationem: ſic Suar. *l. c. n.* 10. Sanch. *l. c. n.* 38. nam id dat cauſam ſufficientem; quia per votum, principaliter bonum ſpirituale vouentis intenditur.

23. Huc item pertinet quando vouens multis ſcrupulis in voto exequendo diuexatur; id enim damnum ſpirituale eſt, cui pium eſt ſuccurrere. Sic Sanch. *l. c. n.* 43.

Dubium.

24. Si ſis dubius, an intentionem habueris vouendi, an votum impediat minus bonum, an ex executione voti malum, damnumve impendeat, an votum impleueris & c, ſatis, ſuperque diſpoſitus es ad diſpenſationem. Ita Caſtr. *l. c. n.* 11. & 14. citans Suar. & Sanch. quia benignitas Dei petit, vt in obligatione incerta facilitas ſit eam remittendi. Immò in aliquo dubio ex his votum non obligare, dictum eſt *ſuprà lib.* 1. *c.* 3. §. 17. *verb. Votum.*

Commoditas Vouentis.

25. Illud non admitto, ſolam commoditatem eſſe cauſam ſufficientem; licèt enim hæc ſufficiat ad commutationem, vt alacrius Deo ſeruiatur: at ſatis nequaquam eſt ad diſpenſationem, quia ad hanc requiritur cauſa obſtans executioni voti, qualis certè mera commoditas non eſt.

Quæ vota?

26. Omnia vota, quæ non ſunt in præiudicium tertij, poſſunt deſpenſari ab Epiſcopis, Epiſcoporumque iuriſdictionem participantibus; præter quinque, Caſtitatis perpetuæ, Religionis, triumque peregrinationum, nempe Hieroſolymitanæ, Compoſtellanæ, Romanæ, deuotionis cauſâ. Ita DD. *mox cit.* & *paſſim.* Quoniam verò reſeruatio odioſa eſt, vtpote ordinariam poteſtatem reſtringens, erit ſtrictè interpretanda; ita vt ea quinque vota tunc reſeruata intelligantur, cùm ſunt ſtrictè talia. Ita Azor. Sayr. L. eſſ. aliique apud Caſtro Pal. *tom.* 3. *tract.* 1. 2. *de voto, part.* 11. *num.* 1.

27. Vnde vota dicta peregrinationum non deuotionis cauſâ, reſeruata non ſunt, nec votum Religionis non approbatæ, nec Caſtitatis non perpetuæ, nec votum non contrahendi matrimonium; fornicandi, non ſe polluendi, non tangendi turpiter mulierem, non petendi debitum in Coniugatis, non petendi diſpenſationem de Voto caſtitatis perpetuæ, & ſimilium: quia non ſunt abſolutè & ſtrictè vota reſeruata. Ita Sanch. *lib.* 4. *in Dec. cap.* 40. *num.* 77. Pont. reputat probabilem *lib.* 8. *de matrim. cap.* 8. §. 2. *num.* 27.

28. Idem dic de quibuſdam circumſtantiis voto reſeruato à ſe annexis, v.g. de voto illarum peregrinationum pedibus, vel de voto Religionis ſtatim, vel de voto Religionis ſtrictæ: Ita iidem, quibus adde Nauar. *lib.* 3. *conſ.* 41. *de voto. in* 2. *edit.* non enim ſunt reſeruatæ illæ conditiones, *pedibus, ſtatim, ſtrictè*; quare poterunt diſpenſari ab Epiſcopis, remanente tamen ſubſtantia dictorum votorum, quæ certè reſeruata eſt.

29. Dixi autem (quæ non ſunt in præiodicium tertij) nam quæ ſunt in huius præiudicium, an poſſint diſpenſari, diximus *ſuprà*, §. 3. *n.* 2. & 3. & dicemus mox *cap.* 17.

30. Quid de Voto diſiuncto? Si quis, verbi gratia, vouit vel Caſtitatem, vel Ieiunium? Dico non eſſe reſeruatum. Ita iidem; quia libertas, quam is habet eligendi partem non reſeruatam, facit, vt totum eius votum abſolutè à reſeruatione ſit liberum. Quid, ſi pars non reſeruata reddatur illi impoſſibilis? vt ſi dictus vouens in grauem infirmitatem incidat: vnde ieiunare non poſſit? Adhuc dico partem alteram non remanere reſeruatam, quia per accidens eſt, alteram eligi non poſſe. Ita iidem, quibus adde Laym. *lib.* 4. *tract.* 4. *c.* 8 *n.* 12.

31. Quid denique, ſi is elegerit partem reſeruatam: hæc poſt electionem, erítne reſeruata? Dico, ſi elegiſti per nouum votum, reſeruata vtique erit, vt ex ſe patet: at ſi elegiſti abſolutè ſine nono voto, puto non eſſe reſeruatam, quia ſic remanet in ſua primæua natura.

An vota conditionata ſint reſeruata? Vbi. An materia ſubrogata pro voto reſeruato, ſit reſeruata.

32. Occurrunt hic tres difficultates: Prima de votis verè conditionalibus, & pœnalibus in materia reſeruata. Si quis ita, v.g. voueat: *Promitto Deo caſtitatem ob amorem huius virtutis*, vel *ob amorem Dei*, eſt votum abſolutum, & certò reſeruatum: at ſi voueat in hunc modum: *Si à Deo impetrauero ſanitatem, ei Religionem promitto*, dicitur votum conditionatum, Si verò in hunc alium modum: *Si luſero, in pœnam voueo caſtitatem*, dicitur votum pœnale. Quæritur iam, an hæc duo vota conditionale, & pœnale ſint reſeruata? Addidi autem illud (verè) propter dicta *ſuprà*, *c.* 1. §. 2. *n.* 1. & 2. & hic notat Caſtr. *d. p.* 11. *num.* 17. *de voto.*

Reſpondeo, probabile quidem eſſe ex Sot. Azor. Pont. aliiſque apud Caſtr. *l. c. p.* 12. *num.* 14. hæc vota, ſaltem adueniente conditione, ſubſtare reſeruationi, quia tunc tranſeunt in abſoluta: ſed eſſe etiam probabile, *ibid.* & tutum tum ante, tum poſt conditionem impletam, reſeruationi nequaquam ſubiici. Ratio potiſſima mihi videtur eſſe, quia eiuſmodi vota, cùm ſint ſub conditione de futuro, imbibunt imperfectum conſenſum, vtpote dependentem à futuro euentu; adueniens autem conditionis, non facit, quin conſenſus fuerit imperfectus, nec eius naturam mutare poteſt; ergo, licèt ea vota tranſeant, quoad alios effectus in abſoluta: at ſemper primæuam imperfectionem retinent, atque adeò ſubiacebunt reſeruationi, quæ cùm ſit odioſa, cadit ſolùm in vota perfectè voluntaria. Adde dictum à nobis *ſuprà, lib.* 1. *n.* 3. §. 7. *v. Votum, n.* 15. fatentibus Doctoribus, votum, de quo eſt dubium, an reſeruatum ſit, reſeruatum non eſſe; quia reſeruatio eſt odioſa, vnde & ſtrictè interpretanda: at nemo negat, ſaltem dubium eſſe, an hæc vota ſub conditione, vel ſub pœna afficiat reſeruatio; ergo ab illa erunt immunia.

An materia ſubrogata pro Voto reſeruato, ſit reſeruata.

33. Secunda difficultas: An quando Pontifex commutat votum reſeruatum in alias pias actiones, v.g votum Caſtitatis in Ieiunia: an, inquam, ipſum opus ſubrogatum, putà ieiunium, ſit reſeruatum, an potius ab Epiſcopo, ſimilemque iuriſdictionem participantibus diſpenſari queat, vel commutari?

34. Dico, non eſſe reſeruatum, diſpenſarique, vel commutari poſſe. Ita Sanch. Caſtro Pal. *mox cit.* P. Bardi *in Bul. Cruc. p.* 2. *tract.* 1. *c.* 2. *ſect.* 5. §. 4. aliique ab ipſis citati.

Ratio præcipua ſit, quia eiuſmodi opus ſubmiſſum nec ex ſe eſt reſeruatum, nec ex Pontificis noua reſeruatione.

35 Dices: At per regulam Iuris *leg. vnica, C. de rei vxoriæ actione, cap. Eccleſia 1. vt lite pendente: Subrogatum ſapit naturam eius, cuius loco ſubrogatur.* Sed facilis eſt Reſponſio, id verum eſſe in fauorabilibus, non in odioſis. Alias reſponſiones vide apud Sanchez *lib. 4. in Dec. c. 46.* & Caſtro Palaum *t. 3. tr. 15. d. 2. de voto, p. 14. n. 5.*

An ieiunium ſubrogatum voto Caſtitatis perpetuæ, ceſſet perueniente anno ſexageſimo ætatis, & ſimilia. Vide *infrà, lib. 4. cap. 5. de Ieiunio, §. 7. à num. 9.*

Vide etiam de Lugo *lib. 4. Reſp. mor. d. 41.* vbi rectè monet petentem commutationem, vel diſpenſationem materiæ ſubrogatæ cuilibet voto, multò magis reſeruato, debere explicare ipſum votum; vt ſcilicet diſpenſans, vel commutans grauitatem vinculi cognoſcat, nec plus æquo de promiſſione temerè remittat.

Vota reſeruata, an aliquando ab inferioribus Papa diſpenſentur?

36. Tertia difficultas, An adſit aliqua exceptio, ita vt Epiſcopus, aliique ſimilis iuriſdictionis, valeant in aliquo euentu diſpenſare, vel ſaltem commutare vota reſeruata? Aſſero adeſſe quatuor. Prima habetur à neceſſitate, Secunda ab imperfectione voluntarij, Tertia à conſuetudine, Quarta à priuilegio: habe de ſingulis.

Neceſſitas.

37. Petrus voto Caſtitatis aſtrictus Bertam virginem violauit, cuius honor, niſi Petrus eam ducat, nequit reparari; ſi tamen expectanda ſit Summi Pontificis diſpenſatio, timetur interim, ne à cognatis alterutrius res impediatur. Idem erit, ſi Petrus morti proximus, ni Bertam duceret, relinqueret filios illegitimos, vel orientur graues diſcordiæ inter cognatos, vel ſimilia. Poteritne tunc inferior Papâ, verbi gratia, Epiſcopus diſpenſare? Reſpondeo cum Leſſ. Suar. Pont. Barb. Sanch. apud Caſtro Pal. *d. diſp. 2. p. 12. n. 4.* poſſe ex præſumpta Pontificis voluntate; ſic enim bonum Eccleſiæ regimen poſtulat, vt in extraordinariis huiuſmodi vrgentibus cauſis non deſit remedium. Hanc poteſtatem non concedi priuilegiatis, mox dicam *num. 49.*

38. Nota duo. Alterum: Si poſſet eſſe recurſus ad aliquem, cui ſpecialis facultas à Papa diſpenſandi in reſeruatis commiſſa fuiſſet, non poſſe tunc Epiſcopum docet ſententia communior. Ita iidem apud eundem *n. 5.* quia tunc non eſſet vrgens neceſſitas, iam enim in promptu eſſet, qui adiri poſſet: At probabile puto, etiam tunc Epiſcopum poſſe Ita Henr. *lib. 8. de pœn. c. 10. n. 1.* & *lib. 12. de mat. c. 3. v. 1.* Auil. *de cenſ. 2. p. c. 7. d. 1. d. 6. not. 4.* aliique; quia per accidens eſt, quòd eiuſmodi potens delegatus præſto ſit; nec inde tollitur ab Epiſcopo poteſtas, quâ valdè amplâ gaudet in caſibus hiſce neceſſariis.

39. Alterum: Poteſt tunc Epiſcopus id dumtaxat, quod neceſſitas poſtulat, & non amplius: quare mortua hac vxore, verbi gratia, non licebit Petro aliam ducere; atque ſi idem fornicetur, ſi ſe polluat, ſi adulteret, addet huiuſmodi peccatis peccatum contra Religionem, ideſt, contra proprium votum; quia hoc non fuit diſpenſatum, niſi ad effectum illius peculiaris matrimonij.

40. Quid, ſi periculum, quod immineret, eſſet ſpirituale, v. g. rationabilis ſæpe timor violandi votum, dum expectatur Papæ reſcriptum? Reſpondeo, multò magis iudicandum propter eandem poſſe Epiſcopum: Ita iidem apud eundem Caſtro Pal. *l. c. n. 4.* ſed puto hunc caſum, præſertim in noſtris Religionibus, non valde Româ diſtantibus, rarum fore; quia non longa eſt mora, quâ te continere debeas.

Imperfectio voluntarij.

41. Si Votum reſeruatum, v. g. Caſtitatis emittatur ex metu, etiam leui, incuſſo ad extorquendum votum, quamuis ex ſententia aliquorum ſit validum (nam in probabiliſſima non eſſe validum, *ſupr.* nos docuimus) non eſſe tamen reſeruatum iidem fatentur. Ita Nau. *c. 12. n. 59.* Leſſ. *lib. 2. c. 40. d. 18. n. 127.* quia votum per iniuriam extortum non præſumitur ita à Pontifice approbari, vt reſeruatum velit, ne ſcilicet is iniquitati fauere videatur.

Guttierres *lib. 2. Canon. quæſtionum, cap. 12. n. 49.* aliique apud ipſum, omnia vota reſeruata emiſſa ab iis, qui ſub dominatiua poteſtate viuunt, poſſe putant ab Epiſcopo diſpenſari; quia ſi irritari poſſunt ab iis, quibus ſubduntur, non eſt credibile Pontificem ea ſibi reſeruare voluiſſe. Sed quia poteſtas irritandi eſt ſatis diuerſa à poteſtate diſpenſandi, vnde non valet illatio vnius ab alia; nec Sanchez, nec Suarez, nec Caſtro Pal. *d. 2. de voto, p. 12. n. 12.* citans Suar. Sanch. eam ſententiam admittunt: nec igitur ego.

Conſuetudo.

42. In iure nulli, ne Legato quidem à latere, ex Caſtr. *ibid. n. 1.* conceſſa eſt facultas diſpenſandi in prædictis quinque reſeruatis. At conceſſáne eſt alicui ex legitima conſuetudine? Inuenio Epiſcopos, ſimiliique iuriſdictione fungentes, poſſe ex conſuetudine ob incontinentiæ periculum diſpenſare ad petendum debitum ei, qui caſtitatis votum emiſit, ſi ſit coniugatus: Verùm id clariore indiget explicatione, quam ſequentibus dictis iam ſubdo.

43. Dico primò. Ei, qui, cùm ſit ſolutus, emittit caſtitatis votum, nullus niſi Summus Pontifex diſpenſare votum poteſt, nec abſolutè, nec ad effectum contrahendi matrimonium. At ſi idem, non obtenta diſpenſatione, nihilominus (certè cum peccato) contrahat matrimonium (quod certò eſt validum, quia ſupponimus hoc eſſe votum caſtitatis ſimplex) etiamſi nondum conſummauerit, poterit Epiſcopus diſpenſare ad petendum debitum, manente voto firmo, quoad cætera alia, v. g. ad non fornicandum, ad non ſe polluendum, ad caſtitatem ſeruandam, mortuo coniuge, &c. Atque hic eſt caſus, qui ex conſuetudine conceſſus eſt prædictis Papâ inferioribus, ex omnium ſententia.

44. Dico ſecundò. Ei, qui poſt contractum matrimonium votum caſtitatis emiſit ſine licentia coniugis, qui ceſſerit iure petendi, poteſt Epiſcopus diſpenſare; ſed tunc non diſpenſat, niſi iure proprio, cùm hoc non ſit votum caſtitatis abſolutè, ſed partialiter, ſcilicet non petendi debitum: abſolutam enim caſtitatem nulliter vouet coniugatus, cùm is reddere ſemper debitum ex obligatione iuſtitiæ teneatur.

45. Dico tertiò. Ei, qui caſtitatem vouit cum licentia coniugis cedentis iuri petendi, vel quod idem eſt, iis coniugatis, qui mutuo conſenſu idem votum caſtitatis emittunt, quamuis aliqui negent, poſſe Epiſcopum diſpenſare, quia hi tunc tenentur non cohabitare ſimul, atque adeò non habent periculum incontinentiæ, quod eſt radix prædictæ conſuetudinis; tamen probabile iudico poſſe, quia viuente coniuge, quamuis in alia domo, ſemper ſubeſt incontinentiæ periculum. Multò magis, quia eſto hoc periculum fuerit radix, tamen occaſione illius inducta eſt abſoluta conſuetudo, quâ in coniugatis poſſit modo prædicto ab Epiſcopo diſpenſari: patet, quia ſi eſſet ob ſolum, præciſumque periculum, non eſſet diuerſa hæc poteſtas conſuetudine inducta, ab ea, quam vrgente neceſſitate ſpirituali habent Epiſcopi, de qua diximus *num. 40.*

Priuilegium.

46. Ex Priuilegio poſſe Mendicantes, quique eorum facultatum ſunt participes, vota omnia ſæcularium ad ſe accedentium, præter illa quinque reſeruata, diſpenſare, vel commutare, notum eſt omnibus. Tria autem eiuſmodi priuilegia reperio.

Primum eſt Pauli III. *in comp. priu. Soc. Ieſu, v. Commutatio, n. 1.* concedentis Confeſſariis Societatis Ieſu, poſſe commutare omnia vota, exceptis prædictis quinque. Et quidem Noſter Pater Generalis hanc facultatem omnibus Confeſſariis iuxta Tridentinum approbatis communicat.

47. Secundum

47. Secundum eſt Innocentij VII. apud Sanch. *lib.4. in dec. c.43. n.4.* qui conceſſit Mendicantibus poſſe diſpenſare in votis, in quibus poſſunt Epiſcopi, demptis votis peregrinationis vltra duas dietas. Verùm aliud Martini V. eſt ſine reſtrictione; concedit enim *in comp. priu.5.7.v.Diſpenſatio,§.10.* Benedictinis, poſſe diſpenſare in votis etiam Epiſcopo reſeruatis: Idem conceſſit per Bullam Eugenius IV. apud Pell. *in man. reg. tr.8.cap.5. num.* 141. & quidem idem Pater Noſter Generalis hanc poteſtatem communicat omnibus ſuperioribus, & quibus ipſi commiſerint.

48. Tertium eſt Pij V. *in comp. priu. Soc. Ieſu. v. Diſpenſatio, §. 9.* concedentis *viuæ vocis oraculo*, Prouincialibus Mendicantium, vt poſſint concedere ſuis Confeſſariis approbatis iuxta Tridentinum, facultatem diſpenſandi ad petendum debitum cum iis, qui ante matrimonium vouerant caſtitatem. Et Pater idem Noſter Generalis hoc priuilegium communicat Prouincialibus, & aliis Confeſſariis, quibus ij per ſe, vel per alios id commiſerint.

Hanc facultatem, vt etiam diſpenſandi ad petendum debitum ex ſuperueniente affinitate, eſſe etiam per Bullam, notat Thomas Hurtadus, *tr.15. n.*1195.

49. Horum priuilegiorum ampliorem declarationem, vide apud Sanchez *lib.4. in dec.c.43.* Caſtr. *d.2.p.15. à n.6.* Pellizzarium *in Man. reg. tr.8. tot. c.3.*

Lege Aſcanium Tamburinum, qui affert Catalogum votorum, quæ poſſunt diſpenſare Mendicantes, quem in lectorum gratiam breuiter contractum hîc ſubdo.

Mendicantes, & qui cum ipſis communicant in Priuilegiis poſſunt in votis Papæ reſeruatis diſpenſare: quoties in iiſdem poſſunt Epiſcopi ratione alicuius circumſtantiæ, vnde verè deficiant à rigoroſa reſeruatione. Poſſunt ergo diſpenſare,

I. Voto disiunctiuo; cuius altera tamen pars reſeruata eſt.

II. Voto Caſtitatis non perpetuo, ſed temporali; At, ad centum annos, iudicatur perpetuum.

III. Voto non reſeruato, in quod Pontifex votum reſeruatum commutauit.

V. Voto Virginitatis ſeruandæ, ſi fuit ſolùm pro prima vice, &c.

VI. Voto, in quo vouens intendit, ſe ſolùm ad culpam venialem obligare.

VII. Voto de nunquam contrahendo matrimonio.

VIII. Voto non fornicandi, vel non tangendi mulierē.

IX. Voto caſtitatis emiſſo ex metu, licet leui, incuſſo ad votum emittendum.

X. Voto caſtitatis, vbi dubitatur, an ſit validum.

XI. Voto aſſumendi Ordines ſacros.

XII. Voto expreſſo promittendi Caſtitatem.

XIII. Votis diuerſis ad Caſtitatem pertinentibus, ſeparatim emiſſis, &c.

XIV. Voto ingrediendi Religionem non approbatam.

XV. Voto paupertatis, vel obedientiæ in ſæculo, aut in Religione non approbata.

XVI. Voto ingrediendi Religionem militarem, exceptâ Hieroſolymitanâ; hæc enim eſt vera Religio, de aliis controuertitur.

XVII. Voto ſtrictioris Religionis, vt commutetur in votum laxioris.

XVIII. Qualitatibus peregrinandi, vt ſi pedeſter vouiſti, commuteris in equeſtrem.

XIX. Voto Religionis non perpetuæ, v.g. ad duos, vel tres annos: ad centum iudicatur perpetuum.

XX. Voto, quo quis promiſit perſeueraturum, & profeſſurum in Religione. Votum enim Religionis reſeruatum eſt illud, quo quis velit legitimè ingredi in Nouitiatum, & ibi ſine fraude experiri, ſecùs ex iuſta cauſſa egredi.

XXI. Executioni in differendo ingreſſum in Religionem, vel aliis reſeruatis, dummodo non impediat totaliter, vel æquiualenter ingreſſum.

XXII. Votis trium Peregrinationum reſeruatarum non in eorum locorum deuotionem; ſed ad alium finem emiſſis. Ad finem deuotionis præſumitur, ſi de fine alio expreſsè non cogitetur.

XXIII. Voto non petendi diſpenſationem ab alio, quam à Summo Pontifice.

XXIV. Voto reſeruato pœnali, & verè conditionali, ob conditionem de futuro. Sed ex Aſcanio Tamburino *loco cit.* nondum impleta conditione, at ex me, aliiſque, vt *ſuprà n.32.* vidimus, etiam poſt eam impletam.

Hæc ex Aſcanio Tamburino, qui *ibid. quæſt. 9.* addit, eum, qui obtinuit à Pontifice voti diſpenſationem exequendam ab Ordinario, voti, inquam, cui valeat Prælatus inferior, vel Religioſus diſpenſare, poſſe huic gratiæ Pontificis renuntiare, & illam habere à Prælato huiuſmodi, vel Religioſo. Quòd ſi Pontifex nolit diſpenſare, non poterit alius inferior, niſi noua ſuperueniente cauſa, ex Sanch. *lib.8. de matr. d.14. n.5.*

Non ſunt tamen hîc tria prætermittenda. Primò, diſcrimen inter poteſtatem Epiſcoporum, & Religioſorum, Religioſi enim nunquam poſſunt propter vrgentem neceſſitatem diſpenſare in aliquo ex quinque votis reſeruatis. At Epiſcopi poſſunt in omnibus quinque, ſi quando vrgeat neceſſitas, adirique Pontifex non poſſit. Ratio differentiæ eſt, quia poteſtas diſpenſandi ex vi vrgentis neceſſitatis, fundatur in iuriſdictione ordinaria, quam habent Epiſcopi; at quoad ſæculares, hac non fruuntur Religioſi.

50. Rurſus Mendicantes poſſunt exercere ſua dicta priuilegia circa omnes Fideles ad ſe accedentes, agunt enim Summi Pontificis nomine: at Epiſcopi, quia per ſuam iuriſdictionem agunt, extra ſuos diœceſanos ſe extendere nequeunt.

51. Præterea Epiſcopi poſſunt ſuam poteſtatem diſpenſandi, & commutandi aliis delegare, quia in ipſis hæc poteſtas eſt ordinaria: at Mendicantes non item, quia delegatus non poteſt ſubdelegare, ſi eius ſit induſtria electa. Aduerto tamen cum Pelliazar. *l. c. num.*143. cit. Laym. *lib.4.tr.4.cap.8.num.*57. poſſe Religioſum hac vti forma cum ſuo pœnitente: *Commuto tibi hoc votum in opera, quæ vir ille doctus tibi deſignauerit, cuius ſententia volo te ſtare*: poſſe, inquam, quia id non eſt delegare, ſed prudentia alterius vti ad ſtatuendam materiam ſubrogandam.

52. Conueniunt tamen primò, quòd vtrique poſſunt vota commutare, vel diſpenſare extra Sacramentum Confeſſionis: ſic Sanch. *l.c.* aliique, imò & abſentibus, ex Pelliz. *l. c. n.* 170. quia nec pro Epiſcopis à iure vllo, nec pro Religioſis à clauſula vlla exercitium eiuſmodi poteſtatis ad forum Sacramentale reſtringitur.

53. Secundò, quia diximus *ſuprà n.32.* Vota conditionalia, & pœnalia non cenſeri reſeruata; ideò hîc conſequenter aduertimus illa omnia tum ab Epiſcopis ſuo iure, tum à Religioſis per priuilegia poſſe diſpenſari, vel commutari: Id quod certè ampliſſimam poteſtatem continet, vt conſideranti patebit.

54. Tertiò, quia item diximus *num.* 42. ex conſuetudine poſſe Epiſcopum diſpenſare votum caſtitatis coniugati ad petendum debitum; cùm Regulares habeant, vt modò diximus *num.* 47. priuilegium diſpenſandi ea, quæ poteſt Epiſcopus; conſequenter idem Regulares poterunt cum coniugatis, quod poſſunt Epiſcopi; idque non ſolùm ex vi priuilegij *viuæ vocis oraculo*, de quo dictum eſt *num.* 48. ſed etiam ex vi priuilegij Bullati dicti *n.* 47. Sic Sanch. Hurtadus, Henriquez, Rodriq. Cord. quos citat, ſequiturque Quintanad. *tr.9. ſing.5.3. & 4* Scio id negari ab aliquibus, quia (inquiunt) Epiſcopus non diſpenſat in hoc ex iure ordinario, ſed ex conſuetudine: ſcio, inquam, id, ſed immeritò negatur. Priuilegium enim Mendicantium dicit, poſſe eos diſpenſare in votis; in quibus poteſt Epiſcopus; & quidem rectè omnes declaramus, in quibus poteſt ex vi iuriſdictionis, nec ſolùm ex vi neceſſitatis vrgentis; quando non ex vi ſuæ ordinariæ iuriſdictionis, ſed ex præſumpta voluntate Pontificis diſpenſat.

At Epiſcopus, poſita dicta conſuetudine, iam ex vi ordinariæ iuriſdictionis acquiſitæ per conſuetudinem diſpenſat, ergo poterunt Regulares: Conſuetudo enim dat iuriſdictionem ordinariam, vt probat Sanchez *lib. 8. de matr d.12 n.4.* ex *c.cum contingat.de foro competenti.*

Quid poſſit fieri circa aliqua vota reſeruata per Bullam Cruciatæ, vel per Iubilæum, inſinuabitur *mox §.5.n.1.*

Facta diſpenſatione, an quis poſſit redire ad prius votum; dicetur item *mox §. 7.*

§. V. *De Commutatione Voti.*

Quis commutandi voti poteſtatem habeat?

1. HAbent ſine dubio commutandi vota poteſtatem, Primò, omnes Superiores iuriſdictione Epiſcopali potientes. Secundò, omnes Regulares, vt diximus *à n.47.* Tertiò, omnes Confeſſarij per Bullam Cruciatæ, vel per Iubilæum electi, modo *n.11.* mox dicendo.

2. At enimvero: eo ipſo, quòd quis poteſtatem habet diſpenſandi, cenſetúrne habere poteſtatem commutandi? Reſpondeo ita, quia quibus conceditur maius, conceſſum intelligitur & minus in eodem genere rerum: iuxta illud: *Cui licet, quod eſt maius, licet, quod eſt minus.* Ita Sanch. *lib.4.in dec.c.49.n.18.* Caſtro Pal. *d.2. de voto, p.14.& tr.25.d.vnica.de Bulla Cruc.part.*10.

Quid contrà: eo ipſone, quòd quis commutare poteſt, poteſtne diſpenſare? Reſpondeo, non ita, quia maior poteſtas nullo modo continetur in minori. Sic iidem *ibid.*

De Commutatione in maius.

Quis?

3. Non ſolùm prædicti Superiores, & Priuilegiati, ſed quilibet poteſt ſuum votum non reſeruatum, nec tertio præiudicans, in melius commutare. Ita Nauarr. Cou. Sayr. Val. Suar. Sà, aliíque apud Caſtro Pal. *l.c.de voto, p. 15. n. 2.* Ratio eſt, quia melius bonum Deus acceptat loco minoris, vtpotè ſibi gratius. Certè id non accidit in hominibus, quibus non eo ipſo, quòd aliquid melius eſt, placet magis. Regulæ autem ad diſcernendum, quodnam ſit opus melius, videantur *infrà, c.17.§.4. num. præſertim 23.*

Quæ?

4. Omnia vota, præter verè reſeruata, & præter ea, quæ in vtilitatem tertij emiſſa ſunt, & ab eo acceptata, poteſt quis in euidenter melius commutare. Ita Nauarr. Val. Sayr. Sà, Suar. Sanch. aliíque apud Caſtr. *l. c. d.1. p.15.n.2.* Dixi primò (præter reſeruata) non enim quis, v.g. peregrinationem Romanam ſibi in quodcunque aliud commutare, ne in aliud quidem reſeruatum, v.g. caſtitatem poteſt. Ratio eſt, quia eo ipſo, quod votum eſt reſeruatum, ſubditur Superioris arbitrio, & non vouentis diſpoſitioni relinquitur. Excipe, niſi commutatio fiat in ingreſſum Religionis; quia propter ſummam perfectionem ſtatus Religioſi, poteſt quodlibet votum in illum mutari; quam exceptionem fecit Pontifex *cap. ſcriptura, de voto*; ibi: *Reus fracti voti non habetur, qui temporale obſequium in perpetuum noſcitur ob Religionis obſequium commutare.*

5. Dixi ſecundò, (præter ea, quæ in vtilitatem tertij, &c.) non enim, ex Sayr. Suar. Leſſ. apud Caſtro Pal. *l.c.de voto, n.2.* ſi quis fortè vouit dare, v.g. pauperi huic determinato eleemoſynam decem aureorum, iſque acceptauerit, poteſt in aliquorum ſententia in aliud melius opus, v. g. in Miſſas permutare: quia tunc acquiſitum eſt ius tertio, cui non ſemper, vt modò dixi, quod melius eſt, placet. Dico (in aliquorum ſententia): nam cæterùm vide, quæ docui *c.7.§.6.n.3.* & mox *infra* docebo *c.17.§.2.*

6. Quid, ſi votum eiuſmodi acceptatum non fuerit? Aio cum iiſdem, poſſe commutari, vt ex dictis *ſuprà §.4. n.29.* manifeſtum eſt. Nam propterea, ſi Calicem huic Eccleſiæ pauperi vouiſti, nec ipſa, vel eius Rector, aliúſve legitimè acceptauit, potes pauperiori dare Ita Sanch. *lib 4. in dec.c 47.* Leſſ. *n.6.* Pont. aliíque apud Caſtr. *de voto, l.c.*

Ob quas cauſas?

7. Nulla cauſa ad explicatam commutationem in melius deſideratur; ſiquidem, opus ipſum Deo gratius eſſe, ſatis cauſam præbet. Ita Nauarr. Sayr. Axor. Layın. Sanch. Suar. aliíque apud Caſtr. *loc.cit.*

De Commutatione in minus.

Quis, Quæ Vota, Ob quas cauſas?

8. Nullus, niſi qui poteſt diſpenſare propter Vota ſiue reſeruata, ſiue non reſeruata, in notabiliter minus commutare (ſi enim fit in paulò minus, cùm parum pro nihilo reputetur, non minus, ſed æquale moraliter, reputabitur.) Ratio dicti eſt clara, quia tunc admiſceretur remiſſio partis voti, atque adeò diſpenſatio. Vnde etiã fit, vt cauſæ eiuſmodi commutationis in minus, eædem debeant eſſe, quæ ſunt in diſpenſatione, nempe obſtantes executioni voti, vt ſuo loco *ſuprà* diximus. Quòd ſi quis Superior, vel Delegatus ab ipſo ſine cauſa votum graue in notabiliter minus commutaret, v. g. ieiunium in quinque *Pater, & Aue*, peccaret mortaliter, quia vſurparet authoritatem ſibi non conceſſam, hoc eſt, poteſtatem diſpenſandi ſine cauſa, quod eſſe mortale diximus *ſup.§.4.n.12.*

9. Quid de validitate? Reſpondeo, Quando commutatio fit in minus authoritate Prælati, vel Delegati per Bullam, Iubilæum, Priuilegia, etiam nulla ſubſiſtente cauſa, valet commutatio; concipit tamen vouens grauem obligationem ſupplendi id, quod deeſt ad æqualitatem materiæ ſubrogatæ cum promiſſa. Ita Sanch. *lib.4.de voto, cap.31.* Ratio eſt, quia contractus permutationis, ſicut & venditionis, non annullatur ex inæqualitate pretij, vel rei cum re; ſed ſolùm eſt onus ſupplendi id, quod ad æqualitatem deeſt: ita proportionaliter in caſu permutationis voti. Eadem ratio idem perſuadet, ſi commutatio in minus fiat propria authoritate; ſat enim erit implere, ſeu habere animum ſupplendi quod deeſt: vel certè redeat vouens ad prius votum. Hæc ex Sanchez, cui non in omnibus conſentit Caſtr. *d.2.de voto, p.17.*

De Commutatione in æquale.

Quæ?

10. Conſtat ex dictis Epiſcopos, Epiſcoporumque iuriſdictione potientes, item Religioſos ex priuilegio, poſſe etiam extra confeſſionem commutare vota non reſeruata in æquale, vel ex modò dictis *n.8.* in quaſi æquale.

11. Eadem, etiam extra Confeſſionem, facultate potitur Confeſſarius electus virtute Bullæ Cruciatæ; vel Iubilæi: Verba Bullæ hæc ſunt: *Poſſunt eligere Confeſſarium, &c. & illis vota omnia (vltramarino, Caſtitatis & Religionis duntaxat exceptis) in aliquod ſubſidium huius expeditionis per eundem Confeſſarium commutari poſſunt.* Verba Iubilæi: *Poſſint approbatos Presbyteros eligere, qui valeant vota quæcunque ab eis emiſſa (Caſtitatis, & Religionis dumtaxat exceptis) in alia pietatis opera commutare.* Ex quibus verbis vides ad dandam licentiam petendi debitum ei, qui cum caſtitatis voto matrimonium contraxit, non ſe extendere, nec Cruciatam, nec Iubilæum: quia ea licentia eſſet partialis diſpenſatio voti facti caſtitatis, quod hîc excipitur.

An eleemoſyna data ob Bullam Cruciatæ, & an priuilegium ipſum Iubilæi, faciant, vt commutatio votorum licitè, vel validè fiat in minus, & ſimilia; pertinet ad tractationem de Bulla, & de Iubilæo.

12. Iam verò, an quilibet propria authoritate poſſit votum vtique non reſeruatum in æquale ſibi commutare, celebris eſt quæſtio: Negat Suar. *lib.6.de voto, cap.19. n.1.* Sanch. *lib.4.in dec.c.43.n.12.* alios citans, quibus adde Caſtr. *d.2.de voto, p.15.n.5.* & communior ſententia; quia quamvis opus ſubrogatum ſit æquale operi promiſſo per votum: at eo ipſo, quòd hoc ſit promiſſum, melius eſt, quàm non promiſſum; ergo, ſi tunc quis commutaret,

conuin

conuinceretur commutare in minus, quod uon poſſe, modò *num* 8.diximus.

13. Affirmat Henriquez, *lib.5.de pœn.cap.*20.*n.5.* & *lib.7.de indul.c.*30.*n.5.*Manuël.*t.2.ſumma,c.*100.*n.4.conc.4.initio,* aliiq́ue apud Sanch.*l.c n.*10.quia ſi materia eſt euidenter æqualis,non poteſt Deo non eſſe æqualiter grata; quare ea ipſi laudabiliter,& æqualiter ſatisfiet.

14. Vtraque ſententia eſt probabilis: mihi autem probabilior apparet affirmatiua; nam etiam homini per æquale ſatisfit debito,ſi ipſe inuitus uon eſt: at inuitum non eſſe Deum in opere æqualiter bono, ſatis ob ſuam benignitatem præſumere debemus, & ad argumentum in contrarium,reſpondemus,negando melius eſſe, quoad ſubſtantiam opus promiſſum, eſto, quoad promiſſionem ſit melius; ſed quia ob benignitatem Dei iam ſatisfacti per opus, quoad ſubſtantiam æquale, illa ratio promiſſionis remittitur, non eſt eius habenda ampliùs ratio: ſicuti, ſi tibi debeo decem aureos ex promiſſione, vel contractu,dem autem totidem in frumento; iuxta tuum beneplacitum,æqualiter ſatis tibi facere dicor, non verò minus.Adde remanere vinculum promiſſionis,quando fit commutatio,vt mox dicam §.*ſeq.n.*1. & ſolùm transferri in rem ſubrogatam: Ergo ex hoc capite dicta res ſubrogata minor non erit.

15. Vnum tamen perdiligenter aduerte, non rarò tibi videri æqualem materiam voto ſubrogandam, quod non eſt,quia bene circumſtantias non expendis. Promiſiſti, v.g. hunc ſeruum Eccleſiæ, filium hunc Religioni, Calicem Altari: non erit æquale, ſi des pro ſeruo pretium etiam valde excedens,ſi offeras alium filium, ſi largiaris Calicem maioris pretij, quàm fuerit promiſſum: quia poterit indiuiduus ille ſeruus, filius, calix aliquid vtilitatis,vel æſtimationis habere,per quod hic, & nunc ſint eligibiliores, quàm quodcunque aliud.

16. Rectè denique notant Doctores, ne fallamur in ſubrogando materiam æqualem voto, ſemper conſulendum eſſe,vt aliquantò plus ſubrogetur: non ſolùm quando propria authoritate commutatur votum; verùm etiam quando id ex iuriſdictione Superioris, nullam admiſcere volentis diſpenſationem exhibetur.Nihilominus pro Superioribus, & Priuilegiatis adeſt aliqua maior benignitas; quam mox leges *n.* 20.

Quæ vota?

17. Non modò vota non reſeruata: verùm etiam reſeruata, deficientia in aliquo, vt conditionalia, pœnalia,& ſimilia *ſuprà,*§.4.*n.*31. dicta.Item omnia vota facta in fauorem tertij, ſed nondum acceptata, commutari in æquale à prædictis Epiſcopis,Religioſis,electis ex Bulla, vel Iubilæo Confeſſariis, poſſunt. Ita DD. *c. lit.B.* adde Ludou.à Cruce *de Bull.Cruc.d.*1.*c.*6.*d.vlt.*

De commutatione voti iurati dixi, cùm de commutatione iuramenti: lege etiam Ludouicum à Cruce *in explicatione Bullæ Cruc.d.*1.*c.*6.*d.*5.

Ob quas cauſas?

18. In noſtra ſententia (quidquid ſit in alia) in qua poteſt quis propria authoritate votum ſibi commutare in euidenter æquale, cauſam ſatis leuem requiro. Ita Henriq. aliiq́ue, quos citat, & ſequitur Lud. à Cruce *in expoſitione Bullæ Cruc.d.*1 *cap* 6. *d.*4. *n.*2. Ratio eſt: quia ipſum opus ſubrogandum eſſe Deo æquè gratum, valdè ſufficiens cauſa eſt. Adde remanere idem vinculum,licèt tranſlatum in re ſubrogata. Quare ſolùm leuis aliqua cauſa tunc requiritur, ne imprudenter mutes propoſitum: ſufficere autem pro cauſa; quod hilariùs votum per materiam à te ſubrogandam implebitur,mihi certum eſt,propter rationem *num.ſeq.* afferendam.

19. Dices: ergo pari modo, quando votum, ſiue per Epiſcopum, ſiue per Bullam, &c. commutatur in æquale, leuis ſufficiet cauſa. Reſpondeo, ita profectò; nam propterea ſufficientem eſſe cauſam, putant Doctores apud Sanch.*l.c.c.*50.*n.*23. ſi commutationem quis petat, ſperans alacriùs rem ſubrogatam executurus; id enim benignitatem Dei commendat, allicitq́ue fideles ad promptiùs vouendum.

20. Dictum eſt (in euidenter æquale) nam apponendum eſt diſcrimen inter poteſtatem,quam habet hac in re Superior,ſiue Ordinarius,ſiue Delegatus,ab ea,quâ diximus ipſummet priuatum vti poſſe: Superior enim, vel electus per priuilegium poteſt commutare in aliquantùm minus; at verò ipſe priuatus in euidenter æquale, ſed certè moraliter, hoc eſt, prudenti iudicio æquale;quis enim in actionibus poſſit,quænam ſint æqualia, vel inæqualia metaphyſicè deliberare? Ratio diſcriminis eſt, quia ſi priuatus poſſet (vt certè ex noſtra ſententia poteſt) commutare votum in æquale, & Superior, vel per Bullam electus non poſſet in aliquantò minus,ad nihil inſeruiret Superioris iuriſdictio, poſſet enim ſuperior ſolum id,quod ex ſe iam habet ipſe priuatus vouens: Vt ſit igitur proficua iuriſdictio,& vt vouentes eleuentur nonnihil à Superiore, & à priuilegiis dictis, poterunt ab his in aliquantò minus eorum vota commutari. Vide quæ dixi *c.*7.§.4.*à n.*8.

§. VI. *Praxis æqualitatis ſeruandæ in commutatione Votorum.*

1. OPeroſum eſt ſuo momento expendere æqualitatem, vel quaſi æqualitatem,quæ inter materiam voto promiſſam, & ſubrogandam intercedere in commutatione debet: nam propterea, vt *ſuprà,* §.5. *num.*16. innui, conſilium præbent Doctores, vt ad ſecuritatem conſcientiæ ſemper ea fiat in aliquantò ſaltem maius, Regula autem huius rei certior dari nequit, quàm prudens arbitrium Confeſſarij, qui omnibus circumſtantiis expenſis, æqualitatem, vel quaſi in Domino conſtituat. Has autem vt expendas, hæc, quæ fusè habes apud Doctores, breuiter ſic habe.

2. Primò, materiæ voti grauitas eſt ex ſe præſcindendo à vinculo voti conſideranda: ſic Sanch.*lib.*4.*in dec. cap.*56. Ratio eſt, quia in commutatione vinculum voti remanet, & ſolùm transfertur in opus ſubrogatum; quare, cùm non ſit illud relaxandum, non erit opus hîc illud in lancem inducere. Non ſic in diſpenſatione, in qua vinculum voti omnino tollitur.

3. Secundò, non eſt ſpectanda ſola excellentia virtutis, quam habet materia ſubroganda, ita vt melior ſit commutatio, quæ fiat in excellentiorem virtutis actum; ſed quod eſt melius ipſi vouenti hîc, & nunc, ſeu pro tempore,loco,diſpoſitione ipſius.

Si flagellationem,v.g. ad domandam carnem vouiſti, melius erit, ſi illud commutes in ieiunia, quàm in Orationes: quia ieiunium magis,quàm oratio, licèt hæc ſit excellentior actus, ad carnis mortificationem conducit. Ideo in frequentiam Sacramentorum omnia vota commutari regulariter conſilium eſto; quia Sacramenta ad bonum vouentis melius,quàm opera cætera,ſunt vtilia.

4. Tertiò, expende item difficultatem implendi rem promiſſam, & rem ſubrogandam; & in Peregrinatione pericula, laborem, expenſaſq́ue proprias pro eundo, & redeundo faciendas; quæ quidem expenſæ ex probabiliore ſententia cadunt intra votum peregrinandi, niſi expreſsè excluſeris, vel niſi mendicando ire promiſeris.

Quartò, commutatio, licèt conuenientiſſimum ſit, non tamen eſt neceſſe, vt fiat in fauorem eius Sancti, vel Eccleſiæ, cui factum eſt votum; quia ſupponimus promiſſionem ab ea Eccleſia nondum acceptatam legitimè fuiſſe.

5. Quintò, non eſt opus, vt votum perſonale commutetur in actionem perſonalem, vel reale in realem, neque vt actio ſubroganda ſit æqualis in duratione, vel numero, vel vt certo die fiat; poſſunt enim hæc aliundè compenſari.

6. Sextò, quando dilatio nihil minuit de voto, nec multum intereſt implere votum die deſtinata, modica

commuta

commutatione ſuppleri poteſt. Sic Lud.à Cruc. *d.1.c.7. d.7.n.3.* Certè ego peteoti commutari ieiunium huius diei in alium, præſcindendo ab aliqua peculiari circumſtantia, facile concederem ſine alio ſupplemento: quia tunc dilatio parum,aut nihil demit de obſequio Dei.

7. Sed occurrit difficultas circa votum conditionale pœnale. Diximus in commutatione votorum expendendam eſſe grauitatem materiæ voti,vt illi per commutationem ſubrogetur opus æquale: cùm ergo in voto conditionali pœnali adſit duplex materia, vtraquéne eſt expendenda? Petrus, v. g. vouit non ludere, quòd ſi ludat, vouet dare quandam eleemoſynam, adeſt hîc pro materia voti ipſa eleemoſyna, adeſt ipſa negatio ludi, quæ per votum iſtud intenditur, in commutatione ergo bonitas non ludendi ſola, an etiam bonitas eleemoſynæ expendenda eſt?

8. Aſſero cum Sanch. *ibid.à n.30.*ſi commutatio petatur,& facienda ſit poſt impletam conditionem,hoc eſt, poſt ludum, vtriuſque, nimirum booitatis oon ludendi, & bonitatis eleemoſynæ,rationem babendam eſſe. Ratio eſt, quia ex vna parte, non ludere,fuit res per votum directè promiſſa; ex alia verò parte,ipſa eleemoſyna,purificata conditione,boc eſt,poſito ludo,iam tranſiit in rem abſolutè promiſſam.

9. Si verò petatur ante completam conditionem, variant Doctores. Nonnulli negaot eſſe etiam expendendam pœnam; id eſt, in caſu dicto eleemoſynam, quia illa nondum eſt promiſſa, cùm oondum purificata ſit conditio. Verùm, dico primò, eſſe expendendam non ratione ſui, ſed ratione bonitatis directè promiſſæ: explico,& probo. Votum non ludendi eſt grauius,ſi referatur ad pœnam illam dandi eleemoſynam; quàm ſi ad talem pœoam non referatur: grauius eſt enim ſic promittere: *Voueo non ludere, quòd. ſi luſero, voueo eleemoſynam*; quàm ſolùm ſic: *Voueo non ludere*; ergo non eſt mirum, eſſe expendendam illam pœnam, vt videatur grauitas totius voti. Fateor tamen eiuſmodi pœnam, ſcilicet in caſu dicto eleemoſynam, non eſſe accipieodam hîc ſecundùm totam ſuam nobilitatem,ſeu grauitatem: ratio eſt,quia,cùm nondum ſit incurſa,ſed à voluntate vouentis, quoad futurum euentum adhuc pendeat, multum ſine dubio à ſua grauitate deficit.

10. Denique ſubiiciam hîc aliquas commutationes approbatas à Doctoribus, apud Sanch. *lib.4.in dec.c.56. à n.39.* & Lud. à Cruce *mox* cit.vt nimirum faciliùs, ad harum exempla, praxim commutationum deducere valeat, qui legit.

Aliqua peculiares Commutationes.

11. Votum Hieroſolymitanum cuiuſdam pueri commutatur à Pontifice *c.Venientu.de voto*,eleemoſynis,& vt vni pauperi toto vitæ ſuæ tempore vouens prouideat.

12. Votum ſimile cuiuſdam Epiſcopi commutatur, *cap. Magna. eodem*, vt expenſas eundi, redeundi, ibique commorandi integrè in ſubſidium Terræ ſanctæ mittat, laboremque itineris compenſet, ſollicitiùs inſtando Vigiliis, Orationibus, Ieiuniis.

13. Peregrinationem pedeſtrem Viri docti apud Sanch.*lib.4.in Dec.c.46.n.40.*commutant in æqualem laborem, id eſt, præter expenſas piè diſtribuendas, labor tot dierum tolerandus io itinere compenſetur cum ieiunio totidem dierum: at non pedeſtrem commutant ita, vt labor quatuor, vel etiam quinque dierum compeoſetur cum ieiunio vuius diei. Ludouicus à Cruce *de Bull.Cruc.d.1.c.7.d.3.n.2.* ſic commutat eiuſdem peregrinationis votum: Si equeſter quis peregrinaturus per votum ſit, eſt facienda ſumptuum computatio, & bi Monaſterio pauperi, vel orpbaoæ maritandæ, vel alteri pio operi dentur. Pro labore autem itineris, toto tempore, quo duratura erat peregrinatio, ſingulis menſibus confiteatur, & communicet; ſingulis eiuſdem temporis hebdomadis ſemel ieiunet, ac ter in hebdomada Roſarium recitet: & ad maiorem ſecuritatem ſex ſacrificia celebrari curet: Si pedeſter erat peregrinaturus,vltra expenſas modo dicto erogandas, pro labore fateatur, communicetque decimoquioto quoque die, toto tempore quo duratura fuiſſe cenſetur peregrinatio: ſemel io hebdomada eiuſdem duraturi temporis ieiuoet; vnum, vel alterum Roſarium recitet; eleemoſyoam quampiam iuxta ſui ſtatus poſſibilitatem eroget, ac ſex ſacrificia celebrari curet.

14. Si quis poteſtatem habet comnutandi votum Religionis Dominicanæ, in qua quotidie recitatur Officium, ieiunatur in ſeptem menſibus anni, abſtineturque ſemper à carnibus,commutare hæc poſſet, ex Sayto *in clau. reg. lib.6. c.12. num. 21.* in ieiunium Feriæ ſextæ pro tota vita; item eleemoſynam ſuis facultatibus congruentem, qui petit commutationem largiatur; quotidie ſeptem Pſalmos recitet; & decimo quoque quinto die peccata fateatur. Addit Medina, *l.1. ſum. c.14.§.7. in tract. de commutat. reg. 3.* vt etiam dicto decimo quinto quoque die communicet.

Non placet Ludouico à Cruce *de Bulla Cruc. d.1.c.7. d.4.num.2.* ſicut nec Sanch. *ibid.n.43.* hæc commutatio, videtur enim eſſe in minus,cùm onera Religionis ſint his multò maiora: quare tandem concludit,vt intermiſceatur diſpenſatio.

15. Votum abſolutum tum Caſtitatis, tum Religionis nunquam poſſe propriè commutari: quia omne opus eſt minus, quàm Caſtitas, & Religio; notant Sanch.*l.c.n.41.*aliique *ibid.*cit.(quod tamen mihi difficile dictu videtur) vnde ſemper admiſceodam eſſe diſpenſationem. Abſolutum dixi: nam conditionatum, vel pœnale, cùm à votis abſolutis aliquantùm deficiant, vnde minorem exigant compenſationem, commutari in æquale, vel quaſi æquale ſine dubio poſſent: ſic Sanch. *n.41.fine*, eſto neget Ludou.à Cruce *ibid.n.41.*

16. Votum aſſumendi Religiooem certam non bene commutatur in aliam laxiorem, vel in aliam magis inobſeruantem; ſic Suar. *t.3. de Rel. l.4. c.9.n.2.* vnde vel miſceatur diſpenſatio, vel alia opera addantur. Ratio eſt manifeſta, quia laxior eſt minus bonum, minuſque Deo grata, quàm ſtrictior.

17. Votum non ineundi matrimonium commutant aliqui docti in Confeſſionem menſibus ſingulis biennio, aut triennio faciendam, & in nouem ſacra: ſic Sanch. *ibid.n.42.* Sed Ludouicus à Cruce *de Bull. Cruc. l. c.d.5.* cui meritò hæc minora videntur, addit iniuogendum eſſe aliquod pium opos io perpetuum, ſicuti perpetuum eſt votum: quod tamen neceſſarium oon eſſe, nos notauimus *ſuprà, n.5.*

18. Tuum Sacerdotij Votum commutant aliqui apud Sanch. *ibid. n. 43.* in recitationem quotidianam ſeptem Pſalmorum Pœnitentialium cum Litaniis; vel in quotidianam recitarionem Officij Beatiſſimæ Virginis, vel Calculorum Virgineorum,& in Confeſſionem,& Communiouem decimoquinto quoque die, & vt cures celebrari ſacrum ſingulis menſibus, vtque inſuper voueas caſtitatem; Quòd ſi caſtitatem vouere refugias, huius loco ieiunes omnibus ſextis Feriis.

19. Sed certè hæc commutatio valdè minor videtur, quare vel aliud addatur, vel intermiſceatur diſpenſatio.

20. Votum ſemper ſiogulis, v. g. Sabbatis ieiunandi poteſt commutari in Confeſſionem, & Communionem decimoquinto quoque die per annum integrum, & in tria ſacra celebranda,vel in recitationem Calculorum Virgineorum, & in eleemoſynam modicam Sabbatis perpetuò faciendam. Ita nonnulli apud Sanch. mox cit. Aliis id parum videtur.Ita Ludou.à Cruc. *l.c.d.7.n.3.* faterurque Sanch.*n.44.*nam ideo ita commutant,vt vouens perpetuò Roſarium Beatæ Virginis genuflexus recitet in hebdomada; vel eleemoſynam aliquam diſtribuat ſemel item in hebdomada, additâ Coronâ Chriſti Domini flexis genibus recitandâ.

21. Votum recitandi ſingulis Feriis ſextis perpetuò ſeptem Pſalmos, legitimè commutabitur in modò

dicta;

Digitized by Google

dicta; vel vt in eadem Feria ſexta, ſeu alio die ſemel in hebdomada ieiunetur. Ita Ludou.à Cruc. *ibid.*

22. Ieiunium in pane, & aqua rectè commutabitur in recitationem integri Roſarij genibus flexis, addita verberatione corporis: vel in eleemoſynas competentes facultatibus vouentis, vel meliùs in confeſſionem, & communionem. Ita Bardi *in exp. Bull. Cruc. p. 2. tr. 73. ſect. 2. §. 10.*

23. Eleemoſyna commutetur in ſeruitium in Hoſpitali tot dierum, quot iudicantur ſufficientes ad compenſandam quantitatem eleemoſynæ promiſſæ. Ita idem *ibid.*

24. Confeſſio, & Communio in actum contritionis, vel Amoris Dei, & ieiunium, addita recitatione Roſarij, vel Coronæ Virginis. Ita idem *ibid.*

25. Celebratio Miſſæ in Communionem, in recitationem Officij, vel Coronæ Virginis; vel in eleemoſynas, vel in ieiunium. Ita idem *ibid.*

§. VII. *An facta commutatione, vel etiam diſpenſatione, liceat redire ad prius votum?*

1. FActa per legitimam iuriſdictionem commutatione, extinguitur prius votum. Ita Sanch. *l. 4. c. 55. n. 42.* quia commutatio eſt tranſlatio in nouam materiam, adeóque prioris extinctio. Hinc, ſi ſubrogata materia fiat inutilis, vel impoſſibilis etiam culpâ ipſius vouentis, (qui ſubrogatam eandem materiam omiſerit cum peccato, iuxta Ludou. à Cruce *de Bull. Cruc. d. 2. c. 6. dub. 16. n. 12.*) non obligatur vouens ad redeundum ad prius votum. Ita Sayr. Sanch. Suar. Laym. apud Caſtr. *d. 2. de voto, p. 18. n. 2.* Commutatur, v. g. oratio S. Ignatio promiſſa, in ieiunium eius vigiliæ; ſi in vigilia propter infirmitatem ieiunare tibi non datur, vel cum peccato non ieiunaſti, ad orationem non teneris, quia votum de oratione iam extinctum per commutationem fuit. Idque locum etiam ſortitur in commutatione votorum ſæculi, quæ fit vi profeſſionis Religionis. Sic Caſtr. *ibid. num. 3.* (quidquid negent Viuald. *in Candel. 3. p. c. 24. n. 28.* Graff. *1. p. deciſ. lib. 2. c. 30. n. 3.*) quare, ſi in ſæculum ſine culpa, ex diſpenſatione Pontificis redeas, ad vota ſæculi non teneris: ſi cum culpa, vide *ſuprà, cap. 16. §. 3. n. 5.*

2. Si diſpenſetur, vel commutetur ad tempus tuum votum per ſubrogationem alicuius pij operis, tenerìſne (finito tempore, votóque iterum redeunte) ad illud opus ſubrogatum; v.g. diſpenſat Pontifex tuum votum Caſtitatis ad effectum nubendi, ſubrogatque ieiunium ſingulis hebdomadis, ſi moriatur vxor, adeoque ad votum caſtitatis redeas, obligariſne proſequi ieiunia, poſito, quòd in Breui commutationis Pontifex neque dixit, neque negauit ieiunia debere eſſe perpetua?

3. Reſpondeo: Sanch. *lib. 4. in dec. c. 55. n. 21.* quamvis in commutatione aliorum votorum te non obliget ad dictam perpetuitatem; te tamen obligat in commutatione prædicti voti caſtitatis: quia tenor Breuis Pontificij videtur eam requirere. Sed certè probabile eſt cum Caſtro Pal. *d. 2. de voto, cap. 18. num. 6.* te non obligari, quia, cùm redeat prioris voti obligatio, longè eſt à benignitate Eccleſiæ, vt remaneant opera ſubrogata; grauaretur enim duplici onere vouens, altero voti, altero operis ſubrogati. Facta commutatione à Pontifice, v. g. ieiunandi, ad effectum matrimonij ineundi: an obligatio ieiunandi incipiat, antequam ineatur matrimonium; vide apud Sanch. *lib. 4. in Dec. c. 51. a n. 21.*

Vt item, an Pontifex pro ſemper tibi diſpenſet in voto, v. g. Caſtitatis, dum nullam aliam ſtrictiorem clauſulam apponens, dicit (*pro hac vice*) & ſic intelligatur, pro hoc voto, atque adeò abſolutè, vel mortua vna vxore, poſſis aliam ducere? Vide apud eundem Sanchez *lib. 8. de mat. d. 31.* Baſilium Pontium *lib. 8. matr. cap. 20.* Summam Dianæ *v. Diſpenſatio, n. 13.* id tanquam probabile iudicantem.

4. His præmiſſis, venio ad difficultatem in titulo propoſitam, an ſcilicet impetrata diſpenſatione, vel commutatione voti à Superiore, liceat vouenti negligere materiam ſubrogatam, ſeque ſubiicere iterum priori voto? Dico cum Laym. *lib. 4. tr. 4. cap. 8. n. 27.* Sanch. *l. c. n. 26.* licere, ſiue res ſubrogata ſit minor, ſiue maior, ſiue æqualis, (quamvis, ſi ſit maior, neget Suarez *lib. 6. de voto, cap. 20. n. 4.*) idque quoties vouens volet. Ratio eſt, quia tametſi prius Votum, vt *n. 1.* dictum eſt, fuerit extinctum, tamen ex benigno, & interpretatiuo conſenſu benigniſſimi Dei, qui eſt creditor Voti, & vt Fideles ad vouendum alliciantur, præſumimus hanc libertatem nobis Deum conceſſiſſe: *Hinc etiam ſequitur* (inquit Leſſius *lib. 2. c. 40. dub. 16. in fin. n. 111. in 2. editione*) *ſi ſæpius facta ſit commutatio, poſſe ſeruari quodvis illorum, in quæ facta fuit; v. g. votum peregrinationis annuæ commutatum eſt in menſtruam confeſſionem, menſtrua confeſſio in ieiunium hebdomadarium, ieiunium hebdomadarium in certas preces quotidianas; poteſt vouens ſatisfacere voto, vel precibus, vel ieiunio, vel confeſſione, vel peregrinatione.* Hæc ex Leſſio.

5. Hactenus dictum eſt de commutatione impetrata à legitima iuriſdictione; nunc de eadem dicamus, quando fuit facta propria authoritate vouentis.

Si commutaſti votum tuum in maius, vel æquale, & hoc impleſti, non teneris ampliùs redire ad prius votum; quia iam ſatisfactum eſt Deo, vt ex ſe patet. Ita Ludou. à Cruc. *in expoſ. Bull. Cruc. d. 1. c. 6. dub. 16. n. 2.* Si commutaſti in minus, & hoc item impleſti, teneris ſupplere, quod deficit; vel ſi id nolis, poteris reaſſumere prius votum; Quòd ſi rem propria authoritate ſubrogatam, v.g. ieiunium ſubrogatum Roſario non impleſti, diſtinguendum erit. Si enim res ſubrogata fuit, vel maior, vel æqualis, potes, quod tibi libuerit, exhibere: v. g. in dicto exemplo, potes, vel Roſarium recitare, vel ieiunare. At ſi res ſubrogata minor fuit, tunc vel addendum aliquid, quo pertingatur ad æquale, ſeu maius, vel prius votum erit aſſumendum: patent hæc ex dictis.

6. Denique, ſi materiam ſubrogatam, v. g. ieiunium exhibere non potes, potes autem prius votum, v. g. in dicto caſu Roſarium, certè obligaris redire ad Roſarium, hoc eſt, ad prius votum, ſiue ad maius, ſiue ad minus, ſiue ad æquale fuerit facta à te commutatio. Colligitur ex eod. Lud. à Cruce, *l. c.* Ratio eſt, quia per commutationem propria authoritate exhibitam, non transfertur vinculum ad rem ſubrogatam, ſed ſolùm per æquipollens ſatisfit benigniſſimo Domino. Cùm igitur ipſi ſatisfieri per materiam ſubrogatam, quæ tibi impoſſibilis, vel inutilis eſt reddita, iam non poſſe ſupponas; conſequenter ſequitur vrgere vinculum voti, quod à ſuo robore per tuam commutationem nunquam cedit; quod tamen cecidiſſet, ſi per legitimam iuriſdictionem conceſſa fuiſſet commutatio, vt *num. 1.* didiciſti.

An peccet contra Votum, qui neglecto Voto commutato, negligit & materiam ſubrogatam? Dixi *ſuprà, c. 7. §. 5. num. 2.*

CAPVT XVII.

Conſilium de quadam Voti Commutatione.

INterrogatus, dum hæc ſcriberem, de cuiuſdam Voti, ac Iuramenti Commutatione, aliqua dedi, quæ non parum erunt accommoda, vt magis, magiſque confirmentur, lucemque maiorem nonnulla hactenus allata concipiant: nam propterea labori eadem exſcribendi, in Lectorum gratiam, hic non parcam.

§. I. *Proponitur ſtatus Quæſtionis.*

1. PAter Bernardinus à S. Stephano, antequam ſuam apud Minores de obſeruantia profeſſionem emitteret, legauit vncias centum monetæ Siculæ, id eſt, ſcuta ducenta

ducenta ſupra quinquaginta annoatim ſoluenda quibuſdam puellis Monialium ſtaium ſuſcepturis. His verbis:

Item voluit dictus donator P. Bernardinus, quòd quoad partitam vneiar. centum rendalium de ſumma dictorum reddituum liberorum, vt *ſuprà* donatorum Hoſpitali magno huius Ciuitatis Panormi, quolibet anno dentur, & dotentur pro Monachatu illius perſonæ eligendæ per prædictum Patrem Bernardinum, quæ debeat ſe monachare, & profeſſionem facere in aliquo Monaſterio, & mortuo dicto Patre Bernardino, vel etiam eo viuente, dicta electio fieri debeat ab illa perſona declaranda, & onminanda per ipſum Patrem Bernardinum per acta publici Notarij; Itavt perſona eligenda pro dicto Monachatu ſir virgo nobilis, ætatis annorum ſexdecim completorum, pauper, & orphana, perieuloſa, &c.

2. Poſt aliquot menſes idem P. Bernardinus, nondum eadem ſua profeſſione nuocupata, declarauit prædictam electionem expediendam eſſe per P. Prouincialem Prouinciæ Sieulæ pro tempore exiſtentem: & inſuper voluit, vt idem P. Prouincialis prædictam diſpoſitionem de puellis monaehandis poſſet in aliud opus pium, quod ipſi adlibuerit, commutare. Hæc ſunt verba diſpoſitionis.

P. Bernardinus à S. Stephano præſens coram nobis, &c. omnem poteſtatem ſibi reſeruatam valendi eligere, ae nominare, &c. dedit, & dat Reuerendo P. Prouinciali Ordinis Minorum de Obſeruantia huius Prouinciæ, præſenti, vel qui pro tempore erit in poſterum, qui ea omnia præſtare poſſit, quâ poſſet ipſe P. Bernardinus, addita ampliſſima poteſtate, quâ P. Prouincialis dictus poſſit eandem poteſtatem eligendi, & nominandi, alteri perſonæ tradere. Quòd ſi eidem P. Prouinciali præſenti, vel pro tempore exiſtenti videatur obſequium fore Dei, commutare dictum legatum in aliud pium opus: in eo caſu dictus P. Bernardinus dat omnem illi authoritatem, ac poteſtatem, quam ipſe P. Bernardinus habet valendi commutare dictum legatum, in prædicta donatione irreuocabili factum, &c.

3. His duabus diſpoſitionibus ita ſe habentibus, intendens in præſentia P. Bernardinus ad maius, præſtantiuſque Dei obſequium, inſtat apud P. Prouincialem, vt is commuter legatum pro puellis monachandis in aliud opus pium, nempe in augmentum Miſſionum inter Infideles, & Turcas, in quibus Sacerdotes nonnulli maximo Chriſtianorum ibidem degentium bono pro Religione Catholica in vtroque; ritu Latino, & Græco laborant, & laborabunt, plures, maioriqne ſecuritate, ae ſtabilitate, ſi huius ſubſidij acceſſu fundatio earundem Miſſionum confirmetur.

4. Vt ordine procedamus, tria in hae difficultate ſunt diſputanda. Primò, an potuerit P. Bernardinus per poſteriorem diſpoſitionem allatam *num.* 2. transferre in P. Prouincialem poteſtatem commutandi legatum, quod iuramento confirmauit in priore diſpoſitione allata *n.* 1. Quod eſt idem, ac quærere, An P. Bernardinus, conſtante priore diſpoſitione, habuerit poteſtatem illud legatum commutandi? Si enim ipſe ea poteſtate gaudebat, cùm quilibet rei ſuæ, ſuorumque iurium ſit Dominus, & diſpenſator, ſine controuerſia conſequitur potuiſſe illam P. Prouinciali communicare.

Secundò, An validè iam conceſſa hac facultate, inculpatè vti, & legatum in prædictum opus licitè poſſit P. Prouincialis commutare?

Tertiò, An & congruenter?

Addam quartò ad vberiorem doctrinam, an quod nonc poſſit P. Prouincialis, poſſit & P. Bernardinus?

§. II. *An P. Bernardinus potuerit legatum à ſe factum in aliud opus pium commutare, vnde & eandem poteſtatem P. Prouinciali delegare?*

5. PRæmittendum eſt, priorem diſpoſitionem, cùm fuerit directa ad virgines pauperes dotandas, Deoque conſecrandas, nihil aliud reipſa fuiſſe, niſi votum Deo nuncupatum; & quia fuit iuramento vallatum, appellari paſſim à Doctoribus votum iuratum, ſeu, quia ſolum hic apparet iuramentum, voto ſaltem explicito non adhærens, ſed per ſe ſtans, vocari communiter iuramentum pium. Quamvis enim verba ſint directa ad ipſas puellas (*dentur, & dotentur pro Monachatu perſonæ eligenda*, &c.) tamen elatè apparet ex fine diſponentis, totum id fuiſſe diſpoſitum in honorem Dei, cùm nunquam præſumitur quis velle inopes alere, & pro Monachatu dotare, niſi intuitu virtutis Miſericordiæ, Charitatis in proximum, & Religionis in Deum. Et quidem rectè docent Cajet. *in his quodlibetis, tr.* 11 *quæ eſt de voto, q.* 3. & Suarez *t.* 2. *de Relig. tr. de voto lib.* 6. *c.* 15. *n.* 2. promiſſionem ſoli Deo fieri, an etiam homini, pendere ex vouentis intentione: At P. Bernardini intentionem fuiſſe ſolùm, Deo ſe gratum per eam diſpoſitionem exhibere, & nimis clarum eſt, cùm cætera ſua bona in ſimilia opera pia, vt Deo ſe expeditiùs in Religione conſecraret, tunc diſtribuerit: & ipſemet omne viuens disertè idipſum affirmet, licèt fatear adfuiſſe minùs principaliter aliquem reſpectum ad dictas puellas, præſertim ſuæ familiæ, quæ erant aliis præferendæ: id quod nihilominus nobis nihil obſtare paulò pòſt videbimus.

6. Quòd autem huiuſmodi iurata diſpoſitio; ſeu Iuramentum pium ſit cenſendum votum, ſeu voti omnino naturæ particeps, docet his verbis Sanchez, lib. 3. in Dec. c. 19. n. 2. *Dicendum eſt, eos omnes, qui poteſtatem habent irritandi vota ſubditorum, poſſe iuramenta de iiſdem rebus Deo præſtita irritare eodem prorſus modo, & in eiſdem caſibus, in quibus poſſunt & vota. Ducor, quòd huiuſmodi iuramenta,* Induant voti Rationem, *& ita* cap. 3c. *Nam æqua facultas tribuitur Patri, & marito relaxandi vota & iuramenta. Atque idem docent S. Thom. D. Antonius, Syluester, Armilla, Tabiena, Sotus, Aragonius, Alcozer, Azor. Toletus, Sà. Ledeſma.* Hæc Sanchez, apud quem horum Doctorum loca videre poteris.

7. Atque his velim addas Ludouicum à Cruce *in exp Bulla Cruc. d.* 1. *cap.* 6. *dub.* 5. *n.* 10. qui loquens de iuramento pio, quale eſt illud, de quo agimus, ſic habet: *Nec intendo ſolùm poteſtatem ordinariam circa vota extendi ad iuramenta pia, ſed idem ſentio etiam de poteſtate delegata, ex duplici ratione. Primò quia cùm iuramentum ordinatur ad Deum dumtaxat, perinde reputatur ac Votum, vnde ſub nomine Voti ſolet iuramentum comprehendi, & è conuerſo, præſertim iuxta communem loquendi modum. Atque ideo Canoniſtæ interdum aſſerunt huiuſmodi iuramentum eſſe,* Quoddam Votum. *Ita Abbas*, cap. ſi verò, de iureiurand. fine, *& D. Antoninus* 2. part. tract. 11. cap. 2. §. 2. *inquit, iuramentum promiſſorium de iis, quæ pertinent ad Dei honorem, includere votum. Hinc autem in communi æſtimatione tale iuramentum quomodocumque fiat, pro voto reputatur, & ſub ea voce comprehenditur: ita vt votum ſic generatim ſumptum, ſignificet debitum voluntariè contractum ex Religione ad Deum.* Hæc Ludouicus.

8. Præmittendum eſt ſecundò, Diſpoſitionem prædictam P. Bernardini ex ea parte, quâ minùs principaliter reſpicere illas puellas faſſi ſumus non multò antè, nequaquam fuiſſe ab ipſis acceptatam, nec ab alio pro ipſis. Patet id primò, quia nec in diſpoſitione allata *n.* 1. *&* 2. id apparet, nec inuenitur alibi. Secundò, quia, cùm hæc diſpoſitio non fuerit directa ad perſonam certam, & indiuiduam, ſed ad puellas illas in communi, non potuit ab aliqua ex ipſis acceptari, &c.

9. His tanquam firmis iactis fundamentis, Dico primò, P. Bernardinum ſemper potuiſſe prædictum votum, ſeu iuramentum pium de dotandis ad Monachatum puellis commutare in aliud pium opus melioris, immò æqualis bonitatis, &c.

Quòd potuerit in melius probatur: quia Vota quæcunque iurata, & iuramenta pia, etiam per ſe ſtantia, Deo principaliter præſtita: poſſunt ab ipſo vouente, ſeu iurante propria authoritate in opus melioris bonitatis commutari.

Digitized by Google

commutari ; ſed diſpoſitio, de qua loquimur, Votum eſt, ſeu pium iuramentum : ergo, &c.

Minor huius argumenti conſtat ex *num.5*. Maior verò eſt certa, eamque ſequuntur innumeri Doctores, Nauarrus, Couarruuias, Sayro, Azot. Valentia, Sal. Suar. Sanch. apud Caſtro Palaum, *t.3.d.2.de voto, p.15.n.2*. Et Sanchez quidem *lib.1. in Dec. c.49. n.4.* poſtquam firmauit hanc opinionem, quam communiſſimam appellat, affert pro illa triginta quatuor magni nominis Doctores.

10. Verùm, ne ſolùm authoritate pugnare videar, in medium afferre vnam, vel alteram rationem non grauabor. Nam ſi opus, quod ſubrogatur rei per Votum, vel per Iuramentum promiſſæ, eſt melius, & Deo gratius; illud ſi vouens reddat, reddet id, quod gratius Deo eſt: ergo abundantiùs ſatisfaciet : ergo ſatis, ſupérque ſuam obligationem adimplebit.

Adde primò, in omni noſtra promiſſione facta Deo, videri incluſam eſſe conditionem illam (*niſi perfectiorem materiam elegero*) cùm enim id rectæ rationi, & Dei beneplacito magis conueniat, magis promiſſioni ſatisfactum ſic cenſebitur. Adde ſecundò, adeſſe ſacros Canones, hanc ſententiam approbantes; ſatis ſit ille textus *c. peruenit, de iureiurando : Promiſſum* (ait Pontifex) *non infringit, qui illud in melius commutat*; Cæteros textus *c.1. de voto, c. licèt. de Regularibus*, lege apud Sanchez, & Caſtro Palaum citatos. Adde tertiò ex Iure etiam Ciuili, *Inſtit. quibus modis tollitur obligatio*, *mitto*, de conſenſu creditoris poſſe vnum pro alio rectè ſolui : At certò ſcimus Deum conſentire, vt ipſi ſoluatur opus præſtantius, vtporè ſibi gratius.

11. Hæc quoad commutationem in melius. Quoad commutationem in æquale, licèt ſit multorum ſententia, non poſſe ab ipſo vouente commutari votum in opus æqualis bonitatis; eſt tamen probabile, & tutum, poſſe: Ratio eſt, quia, ſi materia ſubrogata voto, vel iuramento pio eſt euidenter æqualis, non poteſt Deo non eſſe æqualiter grata, & conſequenter erit obligationi per votum contractæ æqualiter ſatisfaciens. Vnde vides, huc recurrere meliora fundamenta, quæ modò probauerunt commutationem in melius. Hanc ſententiam amplectitur Henriq. *lib.5. de pœn. c.20. n.5.* & *lib.7. de Indul. c.3. num.5.* Manuël *tom.2. ſumma, p.100. n.4. concl.4. initio*, aliique apud Sanch. *lib.4. in Dec. c.49. n.10.* & probabile vocant Aragonius, Suar. Alcozer, Leſſ. ab eodem Sanch. *ibidem* citati. Sed etiam commutatio, de qua nos agimus, eſt in bonum euidenter melius; ideo diutius hic non immorandum cenſeo.

12. Illud moneo cum Caſtr. *t.1.d.2. de voto, p.15. n.7.* ad commutationem præſtandam in opus manifeſtè perfectius, nullam cauſam requiri ſpecialem; quia ipſamet ſuſceptio perfectioris operis, vtpotè Deo creditori gratior, ſufficit pro cauſa : vt tenent communiter Doctores, Caiet. Nauar. Sà, Leſſ. Suar. Sanchez, Layman ab eodem Caſtr. citati. Pro commutatione autem in materiam æqualem, licèt neceſſaria ſit aliqua cauſa, leuem tamen ſufficere, moneo cum eodem *n.8.* quia, cùm hæc non ſit abſoluta voti obligantis remiſſio, ſed illius obligationis in aliam materiam tranſlatio, leuis cauſa ſatis, ſupérque eſt. Sic Caietan. Val. Suar. Sanch. Laym. Leſſ. apud eundem Caſtro Pal

13. Obiicies : Dictæ commutationi obſtat ius tertij, nempe ius puellarum illarum, ad quas habitum reſpectum minùs principaliter fuiſſe, modò *num.5.* inſinuauimus. Reſpondeo : Quoniam hæc obiectio potiſſimum locum habet in hac quæſtione, vt ſtudioſis magis, magiſque faciam ſatis, afferam verba Caſtro Pal qui directè ſic reſpondet ibid. n.2. *Neque obſtat, quòd vota ſint facta in fauorem tertij, niſi ſpecialiter ipſi promiſſio facta ſit, & ab eo acceptata : quia ſecluſa hac promiſſione, & acceptatione, ius tertio acquiſitum non eſt : ac proinde ſolum ſpectari debet, quod Deo, & creditori gratius ſit, vt tradit Suarez*, lib.6. de voto, c.18. n.11. *Leſſ* lib.2. c.40. dub.16. n.104. in 2. edit. *Sanchez* lib.4. in Dec. c.41. n.8. *Sayro* in Claui, lib.6. cap.11. num. vlt. *Hinc, ſi promiſeris calicem dandum Eccleſia determinata, potes alteri pauperiori tradere, niſi fortè promiſſionem non ſolum Deo, ſed etiam ipſi Eccleſia direxeris, & ab ea fuerit acceptata. Vtrumque enim requiritur, vt bene dixit Leſſ.* ſupra, *& explicant Baſilius Legionenſis*, lib.8. de matr. c.8. n.15. Hæc Caſtro Pal. Ex quibus à minori ad maius ſic poſſumus argumentari : Si votum dandi aliquid determinatæ Eccleſiæ, quando ea nondum acceptauit, poteſt in melius commutari; quantò magis votum factum perſonis indeterminatis, quale eſt illud, de quo agimus, quod, vt patet *ex n.2.* directum eſt puellis in incertum, quodque *ex n.8.* à nemine eſt acceptatum?

14. Sed operæpretium erit, ſi idem confirmetur à Sanch. lib.4. in dec. c.41. n.11. *Ex promiſſione* (inquit) *aut donatione factis cauſa pia, nullum ius acquiritur ante acceptationem, ac proinde vota illa manent ſicut facta ſoli Deo, dum ea Præpoſitus illi Eccleſia, aut pauper ille non acceptauit. Nec Deus ea vota acceptat, niſi quatenus in ſuum honorem redundant, quæ acceptatio in reliquis quoque votis inuenitur. Atque vt ius irreuocabile acquiratur cauſa piæ, eſt opus acceptatione more humano. Et ſic huius ſententia ſunt clarè Tabiena, Armilla, Ludouicus Lopez: aiunt enim tunc acquiri ius Eccleſia per promiſſionem, quando ipſa ſciens acceptat, & non ante, quamuis inſtrumento publico, & coram Teſtibus fiat. Et Angelus, Sylueſter, & Graſſius, aiunt per id votum non acquiri ius, quia non fit eis acceptantibus, aut aliis pro eis : & Sayro, Viualdus, & Suarez, petunt acceptationem Rectoris Eccleſia, vt ius irreuocabile acquiratur, & in propriis terminis Leonardus, &c.* Hactenus Sanch. cui addatur Fagund. qui *lib 2. in 2. Dec. præc. c.19. n.4. & 11.* innumeros authores pro hac ſententia citat, & refert, id quod tamen ſatis ſit innuiſſe.

15. Denique non prætermittam aliud magis amplum hìc adnectere. Nam non ignobilium Doctorum eſt etiam opinio, poſſe commutari Votum, vel Iuramentum pium in honorem Dei emiſſum, etiamſi Eccleſia, vel pauper, in quorum vtilitatem cedit, acceptauerit. Audi ex Fagundez *tom.1. in dec. lib.2. c.49. n.10.* aliqua, id tanquam probabile excipiente : *Tertia opinio* (inquit) *docet Iuramentum pium, etiam poſt acceptationem Rectoris Eccleſia, cui facta eſt promiſſio, & Votum, etiam poſt acceptationem pauperis, cui propter Deum, voto, aut Iuramento promiſſa res fuit, poſſe non ſolùm authoritate Superioris, & Epiſcopi, ſed etiam authoritate propria vouentis, ac promittentis in melius commutari, dando ſcilicet rem promiſſam alteri Eccleſia pauperiori, aut pauperi egentiori. Primò, quia hæc Vota, & Iuramenta principaliter, & vltimatè in Deum diriguntur, tanquam finem cuius, & ſolùm pauper eſt finis cui, atque adeò acceſſorius, & minùs principalis : cùm ergo acceſſorium ſequatur principale, ſi poteſt votum propter reſpectum ad principale commutari in melius propria authoritate, nihil obſtabit acceptatio eius, qui fuit finis acceſſorius. Secundò, quia etiamſi dirigas intentionem ad hunc peculiarem pauperem, id fit propter Deum : & ſic tota ratio promiſſionis eſt Deus, & per accidens eſt, quod pauper acceptauerit, vnde & quod ius aliquod acquiſierit : acquiſiuit enim dependenter a beneplacito Dei, cui non poteſt non eſſe gratius, quod melius eſt. Vnde, facta commutatione, non poterunt illi, ad quos vtilitas Voti, & Iuramenti ſpectabat, Officium Iudicis implorare : quia vouentes, & iurantes obligationi ſuæ iam ſatisfecerunt. Tertiò, quia in omni voto includitur illa conditio:* Voueo hoc, niſi in melius voluero hoc votum commutare, *quam conditionem alterius minùs principalis acceptatio tollere nullo modo valet. Quartò, quia eum, qui in aliqua religione profitetur, iam Religio acceptat, & tamen poteſt ad meliorem tranſire, petitâ, & non obtentâ veniâ à ſuo Prælato atque adeo inuita Religione, iuxta ſacros Canones,* (c. licet, de regular.) *cuius rei rationem reddens Caietanus,* (*apud Fagund* loco citato) *dicit, in eo capite nihil noui iuris ſtatui, ſed declarari naturam ipſius voti, nempe poſſe quempiam votum ſuum, etiam acceptatum, in melius ſua propria authoritate commutare. & ratio, cur poſſit in tali caſu præiudicare Prælato, & Religioni priori, eſt* (*inquit Caietanus*) *quia non propter illos, ſed propter Deum Prælato, & Religioni data eſt Religioſi perſona; & propter hoc*

Digitized by Google

ſolius Dei ratio habetur in huiuſmodi commutatione.

Quintò, quia ceſſante fine præcipuo, & vltimato Voti & Iuramenti, ceſſat eius obligatio: ergo, cùm, facta commutatione in meliorem Dei cultum; ceſſet finis Voti præcipuus, ceſſabit & obligatio. Hanc ſententiam videtur apertè ſequi Caietanus, (2.2. quæſt.88. art.12. verſ.ad huius euid.) *&* *Nauarrus* (lib.2.de reſtit. cap.2.in noua ed. diſp 3.n.14.) Hæc ex Fagundez.

Cui adde de Lugo *d.29.de inſt.n.93.* Votum (ait) non dat ius in iis, in quorum fauorem vota emiſſa ſunt, quādo promiſſio non ipſi, ſed ſoli Deo fit: quo caſu, etiamſi ipſi præſentes eſſent, & acceptarent, nullum ius acquirerent, &, ipſis inuitis poſſet diſpenſatione, vel commutatione tolli illud votum, vt fatetur Sanchez *l.4. in Decal. cap.51. n.14.*

16. Dico ſecundò, P. Bernardinum ſemper etiam habuiſſe ius petendi à legitimo Superiore irritationem, vel diſpenſationem, vel commutationem prædictæ diſpoſitionis. Probatur id manifeſtè: nam quicunque ſubditus Religioſus, immò quicunque abſolutè habet ius petendi relaxationem ſui voti, vel iuramenti pij, de qua re nullus dubitat: ergo & P. Bernardinus, quam doctrinam: quia nunc vſui nobis ea non erit, ſatis ſit innuiſſe dumtaxat.

17. Dico tertiò, ex dictis conſequenter fieri, vt totam poteſtatem, quam P. Bernardinus habebat ad commutandum ſuum hoc votum, ſeu iuramentum in melius, vel in æquale: & ius, quo potiebatur ad petendam illius relaxationem, legitimè transtulerit in P. Prouincialem. Patet id ex illis verbis *n.2.* allatis: *Dat autem illi authoritatem, ac poteſtatem, quam ipſe P. Bernardinus habet valendi commutare dictum legatum.* Cùm ergo ipſe P. Prouincialis poſſit in præſentia, quod antea poterat P. Bernardinus, conſequens eſt, vt P. Prouincialis poſſit nunc illud Votum, ſeu Iuramentum in opus præſtantius, vel in opus æquale transferre; ſicut antea potuiſſe P. Bernardinum, hactenus probatum eſt.

18. Dices in priore diſpoſitione allata *n.1.* non inuenitur P. Bernardinum potiri hac poteſtate commutandi: ergo illa nequaquam gaudebat: ergo eam Patri Prouinciali communicare non potuit. Reſpondeo, negando omninò antecedens. Cùm enim certum ſit, votum, ſeu iuramentum pium ſubiacere ex natura ſua commutationi; eo ipſo, quòd in priore illa diſpoſitione adſit votum, ſeu iuramentum, adeſt, ſeu imbibitur in eadem quidquid eſt de natura Voti, & Iuramenti, & conſequenter facultas prædicta commutandi, &c. Immò etiamſi quis aliquando vouiſſet, vel iuraſſet ſe de priore ſuo aliquo voto non petiturum diſpenſationem, ſeu illud non commutaturum; adhoc poſſe, exiſtente cauſa, de hoc poſteriore voto diſpenſationem obtinere, & deinde procedere ad diſpenſationem prioris, firmant *paſſim* Doctores. Legantur Sanchez *lib.4.in dec.c.8.n.36.* Suarez *lib.2.de voto.c.11.n 6.* Caſtr.*t.3.d.1.de voto. p.8.§.5.num.5.* Quare ſi in prædicta priore diſpoſitione (cùm ſit irreuocabilis inter viuos) adfuit iuramentum de non reuocando, erit præcommutandum & hoc iuramentum. Quod cùm ſit acceſſorium ad iuramentum pium de legato, erit & ipſum pium, atque adeò propria authoritate in melius transferri poterit. Transferri autem in melius videtur ſtatim, atque commutatur in aliud iuramentum de non reuocando ſubſidium illud Miſſionum; quod certè ſubſidium præſtantius bonum eſſe *mox* probabimus, & conſequenter iuramentum illi adhærens.

§. III. *An liceat expedire commutationem prædicti Iuramenti in ſubſidium Miſſionum inter Infideles?*

19. Aſſero licere. Ratio potiſſima eſt, quia, vt *ſuprà* vidimus, licet, etiam propria authoritate, iuramentum pium non acceptatum, & in ſententia probabili, etiam acceptatum, in opus euidenter melius commutare. Sed ſubſidium prædictum eſt longè, & euidenter melius, quàm puellarum illarum ſuſtentatio: ergo, &c. Minor hæc, in qua eſt vis argumenti, adeò mihi videtur manifeſta, vt me pudeat eam velle argumentis comprobare. Probatur tamen ad alicuius pertinaciam euellendam. Primò, quia bonum ad plures ſe extendens, ſemper eſt excellentius bonó, ſe extendente ad pauciores, vt per ſe notum eſt: ſed Monachatus ille eſt bonum aliquarum puellarum particulare; ſubſidium verò hoc vergit in bonum totius communitatis, ſeu populi orientalis, imò totius Eccleſiæ, vt per ſe etiam conſtat: ergo, &c.

20. Probatur ſecundò: Dote illæ Virgines deſtituuntur: fateor, ſed illas animas inter Infideles degentes remediis, & auxiliis pro ſpirituali ſalute, maiori damno deſtituras eſſe inficiabitur nemo. Quare tu ipſe cogita, quod bonum ex obiecto præſtantius eſt, proximo nec in temporalibus, nec in ſpiritualibus multum periclitanti; an verò in ſpiritualibus grauiter periclitantibus, eſſe ſubſidio?

21. Probatur tertiò, ſubſidium, de quo agimus, tandem pertinet ad bonum fidei, vt conſeruetur ſcilicet, augeatúrque Fides apud Infideles, & Schiſmaticos: ergo ſine controuerſia excedit eam bonitatem, quæ reſidere poſſet in illis puellis adiuuandis: quibus non deerunt aliunde, apud Chriſtianos, ſuóſque conſanguineos, congrua alimenta: quæque ſi dote careant ſufficienti, poterunt in paterna domo cum omni puritate diuinis rebus inſeruire. Confirmatur primò, quia tanti ſemper æſtimata eſt cura propagandi fidem, vt ſtatim atque pro fidei prædicatione fuerit quis à Barbaris interfectus, numeretur inter martyres Chriſti ſine controuerſia: quod non ita eſſe, docet S. Thomas, propter alias cauſas, tametſi ad cæteras virtutes pertinentes, niſi addatur aliquis ordo ad fidem. Ergo tanti æſtimanda eſt cura dilatandi fidem, eandémque conſeruandi inter Infideles, vt meritò ſit præferenda illi actui virtutis, quo Virgines prædictæ ſubleuari poſſent. Doctrinam D. Thomæ his verbis affert Layman lib.3. ſect.4. n.5. *Cauſa Martyrij debet eſſe pia, quæ per fidem ſupernaturalem innotuit: nam Martyr dicitur, qui teſtimonium voluntaria ſua morte præbet veritati fidei Chriſtianæ, ſecundùm verba Chriſti: Omnis, qui me confitebitur, &c. Notat autem S. Thom.* (2.2. q.124. art.5. in corp.) *quando aliquis patitur pro opere virtutis cum ordine ad doctrinam Chriſti, id eſt, dum opus bonum deſerere recuſat, quia conſentaneum eſt Fidei Chriſti; verè Martyrem eſſe, &c.* Confirmatur ſecundò, quia Summi Pontifices, ſi quando velint in aliqua conceſſione cauſam non vulgarem, ſed magnam, ſed vrgentiſſimam aſſignare, aiunt eam pertinere ad cultum Fidei, & Chriſtianæ Religionis conſeruationem: ergo eam maximum bonum, & præſtantius eſſe profitentur. Lege Bullam Pauli V. de Societatis noſtræ confirmatione, qui dum omnium ſupremam cauſam noſtro inſtituto vellet afferre, ad cultum fidei illud pertinere diſertis verbis edocuit: Id quod, ſi de toto corpore Societatis rectè dicitur, multò magis de Miſſionibus immediatè verſantibus in partibus Orientalibus, Infidelium, ac Turcarum ditioni ſubiectis, idem erit ſentiendum.

22. Probatur quartò, ne ſit in cultum fidei: certè huiuſmodi ſubſidium dandum Miſſionibus eſt, ad finem cooperandi cum ſalute animarum: at omnes Sancti Doctores cum ſancto Dionyſio clamant, diuiniſſimum eſſe cooperari cum animarum ſalute: Inquiro nunc ego, quænam maior cooperatio cum ſalute animarum, auxilio eſſe octo, vel decem puellis, an tot Concionatoribus, Sacerdotibus, Operariis laborantibus in vinea Domini, nec iam inter Fideles, ſed inter Turcas, vbi maior vrget neceſſitas animarum, & vbi vel nullus, vel ſatis exiguus eſt numerus operariorum Chriſti, &c.

23. Probatur quintò. Nec deſunt præſtantiſſimi Doctores, ex quorum doctrina poſſumus colligere id, quod in præſentia diſputamus. Suar. t.2. de Rel. tr. de voto, lib.6. cap.18.n.8. *In commutandis votis* (ait) *ſunt maximè ſpectanda ſpiritualis vouentis vtilitas, & finis voti intentus.* Hæc ille. Cùm ergo certum ſit, P. Bernardinum intendiſſe maiorem

Digitized by Google

iorem Dei gloriam,& hactenus probatum ſit, ſubſidium Miſſionum vergere ad maiorem gloriam Dei: non eſt vnde de noſtra aſſertione dubitemus. Sot. *lib. 7. de iuſt. q. 4. art. 3. col. 8. verſ. ex iſtis conſequitur,* aſſerit ad commutationem in melius factam non exigi cauſam executioni voti obſtantem: ſed ſatis eſſe, materiam ſubrogatam magis ad finem conducere: ſubſumo. Sed iam magis ad finem obſequij Dei conducit opus adiuuandi Miſſiones: ergo. Gabriel *ſupplemento 4. diſt. 38. q. 1. art. 5. litt. Y. ad fin.* docet melius bonum attendendum, ſiue ratione perſonæ vouentis, ſiue Reipublicæ, id eſt, iuxta id, quod exigit charitas maioris boni vouentis, aut publici, ex quo ſic breuiter arguo: ſed ſubſidium illud Miſſionum magis facere pro bono publico, vel cæcus videt: ergo, &c. Verùm, quid pluribus Lectorem meum in re tam aperta diſtineo?

§. IV. *An congruat prædicta commutatio, &c.*

24. ASſero non licere modò, id, quod hactenus probatum eſt; ſed etiam congruere. Hæc concluſio ideo eſt hîc breuibus confirmanda, quia adfuit non nemo, qui præcedentibus rationibus conuictus poſſe eam commutationem expediri, & ſine culpa licere fatebatur: ſed ne puellis illis, earumque conſanguineis querimoniam cauſa contra P. Prouincialem, eiuſque Religionem præberetur, negabat congruere.

25. Sed contra hunc eſt primò, quia illæ Virgines nullum iūs iuſtitiæ habent in illud legatum: ergo immeritò conqueri poſſunt: nec propter irrationabiles paucorum querelas, negligi id debet, quod ad gloriam Dei magis, magiſque conducit. Proh! quàm frequenter contra Religioſos inuehunt ſæculares! at non quærimoniæ, ſed earum iuſtæ cauſæ timendæ ſunt: & rectè S. Chryſoſtomus lib. 5. de Sacerdotio: *Si quis* (inquit) *ob populi dicta animo ſtatim deiici cœperit, is nihil vnquam, quod generoſum, admirandúmque ſit, parere poterit.* Ne igitur expaneſcas. Iniuſta enim iſta expoſtulatio ſtatim, intra horas, nec ſolùm intra dies, deferueſcet: maior verò Dei gloria, quæ in Miſſionibus intenditur, diu ſtabit.

26. Secundò; quia facili negotio à P. Prouinciali eiuſmodi odium auertatur, cùm ſcient illæ, quæcunque ſint puellæ, hanc commutationem ab ipſo P. Bernardino expoſci, qui ſicuti olim voluit ipſis liberè gratificari, ita nunc liberè vult aliis.

27. Tertiò, quia audio, admodum paucas eſſe eiuſmodi puellas de eiuſdem P. Bernardini familia, quas magis legati cura tangit; & per triginta ferè annos ab huius legati diſpoſitione vſque ad hæc noſtra tempora deuolutos, vix duæ, vel tres eius generis inuentæ ſunt, quibus eo legato frui conceſſum eſt. Eritne igitur laborandum de vnius, vel alterius querela, aduerſus tam grande bonum, quod per commutationem intendimus? non ita profectò prudentia dictat, non ita.

28. Quartò, ſemel accidit, vt (quia multæ conditiones requiruntur in iis puellis eligendis) ſine vllo delectu quædam nominata fuerit: vnde eam nominationem reſcindere oportuit: Ne quid ergo ſimile futuro tempore eueniat, mortuo præſertim P. Bernardino, ac propterea nemine illas conditiones perurgente: congruum ſatis, ne dicam neceſſarium, erit, vel in illud ſubſidium Miſſionum, vel in aliquod ſimile certum, quod eiuſmodi negligentiis ſubiacere non facilè poſſit, iuramentum dictum commutare, &c.

29. Deniquè video de querimoniis prædictis neminem rationabiliter debere eſſe ſollicitum: quia eas nunquam futuras eſſe ſperandum eſt: tum quia, vt dictum eſt, manifeſtæ rationes pro commutatione, & pro libera P. Bernardini voluntate ſtant; tum quia ad admodum paucos eius commutationis fama perueniet; Vt quid enim eam per multos euulgare neceſſe ſit?

§. V. *An quod poteſt nunc P. Prouincialis, poſſit & P. Bernardinus, &c.*

30. FInis impoſitus iam eſſet huic quæſtioni, niſi illud vellem non prætermittere. Aſſero enim mihi ſatis probabile fieri, P. Bernardinum communicaſſe quidem poteſtatem commutandi ſuum pium iuramentum P. Prouinciali: ſed illam à ſe non abdicaſſe: quod idem eſt, atque aſſerere, non priuatiuè, ſed cumulatiuè P. Prouinciali eam conceſſiſſe: ex quo ſequitur, P. Bernardinum ex ſe poſſe eam commutationem facere, atque, ſi ipſe præueniat Patrem Prouincialem, præualituram ſuam commutationem: vt accidit in ſimilibus eadem poteſtate fruentibus, in quibus datur locus præuentioni, &c.

31. Ducor ad id affirmandum, quia verba allata n. 2. Hæc ſunt: *Dat, & dedit omnem poteſtatem, & authoritatem valendi commutare, &c.* at hæc verba ſignificant quidem eam poteſtatem datam fuiſſe P. Prouinciali, ſed non ablatam ab ipſo P. Bernardino: id quod ſignificaturum fuiſſet, ſi adfuiſſent hæc, vel ſimilia verba: *Abdicauit, ſe priuauit ea facultate, ei renuntiauit, &c.* quorum verborum, vel ſimilium, nec vmbra quidem apparet in P. Bernardini diſpoſitione.

32. Secundò, quia pari modo Epiſcopus, v. g. vel Delegatus à Principe ad vniuerſitatem cauſarum, qui alium ſubdelegare poteſt, *c. fin. de off. deleg. in 6. & c. cum cauſam. de app. à iud. c. à iudiciis*, vel Prælatus quicunque regularis; communicant quidem ſubinde ſuam aliquam authoritatem Vicario, Subdelegato, Confeſſario Monaſterij, vel Conuentus: & non rarò addunt ſe concedere totam ſuam authoritatem ad agendum, ad diſpenſandum, ad abſoluendum: at non propterea ſuam poteſtatem ab ſe ablegant; vel renuntiant. Ita ergo videtur in caſu noſtro.

33. Tertiò, quia iuramentum, cùm ſit lex priuata, quam ſibi indicit iurans, eſt interpretandum ita, vt minùs, quàm poſſit præiudicet iuranti, niſi contrarium expreſsè de eiuſdem iurantis intentione conſtet. Cùm ergo expreſsè non conſtet de intentione P. Bernardini, quâ voluerit facultatem commutandi ſuum iuramentum in melius, omnino à ſe renuntiare; præſumendum eſt nequaquam renuntiaſſe, ſed eam ſibi retinuiſſe. Quòd autem iuramentum, ſeruata proprietate verborum, ſit ita interpretandum, vt quantò minor poteſt, obligatio inducatur, quia ſemper præſumitur iurans minùs voluiſſe ſuæ libertati nocere; eſt doctrina nimis vulgaris, & poteſt videri apud Abbatem, Sylu. Suar. alioſque apud Caſtr. *t. 3. tr. 14. d. 2. de iur. p. 14.* lege etiam Laym. *l. b. 4. tr. 4. c. 3 n. 4.*

34. Neque te ſcrupulus commoueat, quaſi non potuerit P. Bernardinus eam facultatem nominandi, eligendi, & commutandi ſibi poſt profeſſionem retinere, potuiſſe enim diſces ex dictis per ſimilem occaſionem à Caſtr. *t. 3. tr. 16. d. 4. p. 13. §. 1. n. præſ. 12.* & de Lugo *tom. 1. de iuſt. d. 3 ſect. 6. n. 112.* quos, ſi eſt otium, lege; nam nobis id fuſiùs perſequi opus non eſt.

Concluſio.

35. Summa igitur huius Conſilij eſt, P. Prouincialem poſſe validè, licitè, & congruenter legatum de monachandis puellis, in ſubſidium Miſſionum transferre: ac probabile eſſe, idem poſſe fieri ab ipſo P. Bernardino, niſi is eam poteſtatem à ſe abdicare expreſsè intenderit, quando eam cum iuramento P. Prouinciali communicauit.

FINIS LIBRI TERTII.

Laus Deo, Beatiſſimæ Virgini, ac Beato Aloyſio.

LIBER QVARTVS.

DE TERTIO DECALOGI PRÆCEPTO.

Sabbata Sanctifices.

PER Sanctificationem, ſeu obſeruationem Sabbati præcipitur obſeruatio Feſtorum, quæ nunc propria ſunt populi Chriſtiani. Eiuſmodi autem obſeruatio conſiſtit ex Cajetano *in ſumma, v. Feſtorum violatio*, in tribus, In Miſſæ auditione: In abſtinentia ab operibus ſeruilibus: In abſtinentia quorundam operum forenſium. Addo & quartum, In obſeruatione Ieiuniorum, quæ inſtituta ſunt certis diebus in honorem Chriſti, & Sanctorum.

Primum ex his eſt Præceptum poſitiuum: Secundum, & Tertium negatiuum; Quartum, alij poſitiuum, vt Bonac. *tom. 2. d. vltim. de præc. Eccl. q. 2. p. 3. n. 7.* alij probabiliùs negatiuum eſſe contendunt, vt Syluester *v. Ieiunium, num. 22.* Ioan. Sanch. *in ſel. diſp. 54. num. 42.* Præmittam aliquid de feſto in vniuerſum: tum de his quatuor correſpondentia capita digeram, fauente Deo.

CAPVT I.

De Feſto in genere.

§. I. *Quis inſtituere dies feſtiuos poſſit.*

1. DIES indicere feſtiuos pro vniuerſa Eccleſia in honorem Domini, & Sanctorum, *cap. conqueſtus, de Fer. c. 1. de conſecr. diſt. 3.* (vtrique Canonizatorum dumtaxat, ex Sylu. *mox* cit. vel certè etiam Beatificatorum, ſic Suarez *tom. 2. de Rel. lib. 2. cap. 11. num. 4. & 5.* eſto oppoſitum doceat Diana *p. 3. tract. 5. reſ. 9.*) pertinet ad Pontificem Summum: Pro Diœceſi, vel oppido ad Epiſcopum modo *mox* explicando. Eandem vim habet legitima conſuetudo, ſiue vniuerſalis pro tota Eccleſia, ſiue peculiaris pro Diœceſi, vel oppido. Legitima, inquam, quia ex ſe conſuetudo ſola, orta dumtaxat ex populi obſeruatione, eiuſmodi vim non habet, niſi quando ſaltem tacitè Prælati conſenſum includeret. Ratio eſt, quia id pertinet ad iuriſdictionem ſpiritualem, quam nullam habet populus, ſed ſolùm Prælati, quibus eam Chriſtus Dominus communicauit. Quod non ita ſe habet in iuriſdictione temporali; hanc enim primitus reſidere in populo, ab ipſo tamen Principibus ſæcularibus ad meliorem ſui gubernationem communicatam eſſe, docent communiter Authores, &c.

2. Si quando autem Princeps mandet obſeruari aliqua feſta, vt ob inſignem victoriam, ob coronationem Regis, imò etiam ob reuerentiam alicuius Sancti de Rep. benemeriti, (quæ, non accedente Prælati iuſſione, feſta ſæcularia, non verò Sacra appellari rectè poſſunt) non erit obligatio in conſcientia ex virtute Religionis audiendi Miſſam, vel abſtinendi à ſeruilibus: lege Abbat. *cap. quantum, de Feriis*, Sylu. *v. Domin. q... circa initium*, S. Ant. *2. p. tit. 9. cap. 7. §. 1.* ſolùm enim tunc externa feſtiuitas, & abſtinentia à negotiis prohibetur. Interim tamen non nego contra legem peccari poſſe, & contra Principis obedientiam; ſed hoc ad mortale, vix, aut ne vix quidem de facto pertingere, alibi à nobis eſt diſputatum.

3. Epiſcopus verò, Epiſcopalemque iuriſdictionem habens indicere poteſt dies feſtos, quos voluerit. Ita Suar. *t. 2. de Rel. tr. 2. lib. 2. cap. 12.* Caſtro Pal. *t. 3. d. 2. p. 1. num 5.* aliique, ab omnibus etiam Regularibus obſeruandos, ex Pell. *tr. 5. c. 4 à n. 9.* notante *n. 14.* Regul. non obligari ad feſta ſola conſuetudine introducta, ſed accedente conſenſu cleri, hoc eſt, maioris partis Capituli, & conſenſu Populi: ex *cap. cum Clerici, de verb ſignif. & cap. conqueſtus, de Feriis*: vide Dianam *p. 4. tr. 4. reſol. 178.* ſic etiam intelligit Caſtro Pal. *tom. 2.* vbi de Gabellis, quoad Eccleſiaſticos; & de Lugo *tom. 2. de Iuſt.* vbi de iiſdem gabellis.

Monet tamen Vrban. VIII. *in Bulla edita anno 1642.* (ſed non iubet, nec poteſtatem tollit) vt parcè, ne fideles aggrauentur, hanc poteſtatem Epiſcopi exerceant: puto inſuper in rigore Epiſcopum ſine poſitiuo conſenſu populi, quem ſatis eſt non contradicere, id etiam licitè (cum conſenſu tamen dicti Cleri) poſſe, conſuetudine nimirum ſic legitimè introducta.

§. II. *Quid ſint dies feſti, & à qua hora incipiant, & finiantur?*

1. PRæter omnes dies Dominicos, feſtoſque dies quoſdam Sanctiſſimæ Deiparæ, ac Sanctis dedicatos, omnibus ſatis cognitos, illi ex vniuerſali regula inter dies feſtiuos ſunt connumerandi, quos conſtitutio Synodalis præcepit, & non abrogauit conſuetudo, quoſque eadem conſuetudo legitimè introduxit; ita Cajet. *in ſumma. v. Feſtorum violatio, q. 2.* Nauarr. *cap. 12. num. 5.* pro quibuſdam feſtis dubiis Regula hæc eſto: Eſſe obſeruandos eos, quos magna pars populi obſeruat. Si multi feſtum non violant, violant multi, verùm Prælati ſilent; habendum eſt eos feſtos eſſe ex libera populi pietate, atque adeò non obligare.

2. Quoad inceptionis horam, licèt olim ea fuerit à Veſperis ad veſperas, *cap. 1. de Feriis*; Nauar. *l. c.* iam nunc (niſi alicubi legitima ſit diuerſa conſuetudo) à media nocte ad mediam noctem dies feſtus incipit, & abſoluitur. Ita Abb. *c. 2. de Feriis, n. 2.* Sylu. *v. Dominica, n. 4.*

CAPVT II.

§. I. *De obligatione Sacrum audiendi.*

1. TEneri omnes baptizatos adultos ad Miſſam (& quidem vnam etiam in Natali Domini) die feſtiuo audiendam, idque ſub mortali, (quia res eſt grauis, etiam ſemel omittere, ex Suarez *tom. 3. in 3. part. d. 88. ſect. 2.*) iam omnium Fidelium ſenſus edocuit: Non autem tenentur non baptizati, quamvis cathecumeni ſint; nec vſum rationis non habentes, quales ſunt paruuli,

&

& amentes : illi, quia nondum ſubduntur Eccleſiæ legibus ; hi, quia aſſiſtentiam humanam exhibere non poſſunt. Quæ ad eiuſmodi obligationem faciunt, millies ab Auctoribus ſcripta, in ſummam ſic redigo.

Quæ Miſſa.

2. Primò, quam Miſſam audire tenemur ? Reſpondeo, Catholico ritu peractam, quacunque lingua, de quocunque Sancto, quamcunque votiuam, etiamſi ſub mala fide, in recitanda vna Miſſa pro alia Sacerdos errauerit. Ita Azor. *p.1.lib.7.c.3.q.5.* Ratio eſt, quia præcipitur audiri Miſſa, non vero hæc, vel illa.

Quanta Miſſa ?

3. Secundò, quantam Miſſam ? Reſpondeo totam. Excuſaberis tamen à mortali, ſi omittas leuem partem; leuis autem iam nunc iudicatur omiſſio ab initio vſque ad Euangelium excluſiuè. Sic Fag. *in 1. præcept. Eccleſ. lib.2. cap.6. num.2.* Bonacin. *tom.1.d.4.de Miſſa Sacram. quæſt. vltim. p 11. num.16.* alios citans. Immò (ſi audias ſiue ab eodem, ſiue ab alio celebrante vltimum Euangelium S.Ioannis) etiam incluſiuè : Sic Fag. *ibid. n.7.* aliique; leuis item cenſetur, ſi audias ab initio vſque ad Communionem incluſiuè : omiſſis cæteris vſque ad finem. Qui non eſt præſens conſecrationi, ſed cæteris partibus, licèt conſecratio, quia dignior eſt, multum valeat; tamen præcepto ſatisfacit. Ita de Lugo *de Euch. d.22. ſect.1. n.4.* quia poteſt adhærere opinioni aſſerenti Sacrificij eſſentiam in Communione conſiſtere, atque adeò non eſt is dicendus omiſiſſe ſacrificium : Quòd ſi, tum Conſecrationi, tum Communioni præſens non eſt, nullo modo ſatisfacit, quia nulli aſſiſtit ſacrificio.

4. Erat quidam Sacerdos, qui dum ſacrificium in priuata ædicula faceret, in *Memento*, vel Communione orabat ferè per horam, certè huic author eſſem, vt viam communem iniret, oraretque potiùs ante, vel poſt Miſſam : ſingularitas ſemper eſt odioſa, nec Deo, vel in rebus ſanctiſſimis, grata : Imò vereor, ne id fiat contra Rubricas modicam tunc orationem præſcribentes. Nam *cap.16.Rubr.gener.num.2.* expreſsè præcipitur : *Ne nimis moroſè dicatur Miſſa*, quo ſcilicet audientes tædio non afficiantur, & *cap.8.ritus celebrandi Miſſam num 3.* dicitur de *Memento*, vt tunc iunctis manibus ſtet *pauliſper* in quiete : ſed ad noſtra. Miniſter ergo ab æde ad ſua negotia peragenda diſcedebat, tum exacta horá rediens, miniſteriumque reaſſumens, ritè ſacrificio vſque ad finem intererat. Inquiro, eiuſmodi miniſter faciebátne præcepto ſatis ? Satis vtique, quia ſine illa hora, Miſſa iam integra remanebat.

5. Is, cui integræ Miſſæ aſſiſtere propter legitimum impedimentum non conceditur, & Eccleſiam ingreditur dum Sacerdos celebrans nondum peruenit, ad conſecrationem, debet quod ſupereſt audire. Ita de Lugo *de Euch.d.22.ſect.1. n 6.* quia tunc pars principalis, & quæ potiſſimum intenditur à præcepto, audiri poteſt. Nec eſt audiendus Ioan Sanchez *in ſelec.d.25.num.5.* qui ducet accedentem ad audiendum ſacrum tempore Præfatij, minimè teneri intereſſe; qui nullam huius rei rationem affert, ſolùm ait talem eſſe vſum Fidelium etiam timoratorum; de quo tamen vſu authoritas ſolùm apud ipſum eſt.

6. Quòd ſi poſt conſecrationem accedat, non obligatur ad aſſiſtendum parti, quæ recitanda ſupereſt : quia tunc deficit pars principalis, & ſubſtantialis ; exemplumque proferre poſſumus ex Feria ſexta Hebdomadæ Sanctæ, quando, licèt in Miſſa adſit Communio, & quædam alia, quia non adeſt conſecratio, non tenemur audire, ſi tunc incideret dies feſtus : ita ergo in caſu noſtro.

Vbi ?

7. Tertiò, quo loco Miſſa eſt audienda ? Reſpondeo in quacunque Eccleſia, etiam extra Parochiam : imò nunc non poſſunt ſubditos cogere Epiſcopi ad audiendam in Parochia, ex declaratione Congregationis Cardinalium, quam refert de Lugo *ibid. n.3.* An, & in quibus Oratoriis priuatis ; diximus *opuſc.noſtro 3.de Sacram Miſſæ,lib.3.c.4.§.4.*

Quo ſitu ?

8. Quartò ; vt audiatur Sacrum genibus, v.g. flexis, vel ſtando, vel alio modo, non eſt de neceſſitate præcepti : caueatur tamen irreuerentia, vel ſcandalum.

A quo ?

9. Quintò : à quocunque Sacerdote Catholico celebratam Miſſam audire potes, modo is non ſit nominatim excommunicatus, vel publicus Clerici percuſſor : quare, ſi nullus præſto eſt Sacerdos die feſto, qui rem ſacram facere vellet, niſi is excommunicatus : omittendum tibi potiùs erit ſacrificium illo die, quàm cum illo, Sacrum audiendo communicare. Ratio eſt, quia fortius iudicatur in Eccleſia præceptum vitandi eiuſmodi excommunicatum non toleratum, quàm audiendi Miſſam. Ab excommunicato autem tolerato potes : quia tametſi antea id non licuerit, tamen Concilium Conſtantienſe ad ſedandas conſcientias, reſtrinxit prohibitionem, vt ſcilicet ſolùm obligemur non communicare, ſiue in humanis, ſiue in diuinis cum non toleratis. Ab hæretico nondum nominatim, denuntiato, cùm, donec accedat denuntiatio, ſit toleratus, poſſet ex hoc capite audiri Sacrum : ſed obſtat in hæretico cognito ſcandalum, ne ſcilicet videaris, ipſi, vel fauere, vel ipſius hæreſis particeps eſſe.

Duæ media Miſſæ.

10. Sextò : qui mediam Miſſam, v.g. poſt conſecrationem vſque ad finem audit ab vno Sacerdote, audiendo poſtea eadem die ab alio aliam mediam, hoc eſt, ab initio vſque ad conſecrationem, præcepto ſatisfacere, ſaltem propter authoritatem extrinſecam multorum, id aſſerentium, probabile eſt : Ita Sà, Nau.Sot.Henr. apud Dian. *p.2.tr.3.miſcel. reſ.*18. Maior, Ægid. Medina apud Fag. *2.Eccl.præc.lib.2.c.6 n.11.*Bon.*t.1.d.4.de Sacr. Miſſæ, q vlt.p.11.n.13.* Hurt.*d.5.de Sacr.Miſſ diff.4.* ſed in rigore veram autumo contrariam ſententiam, quia ex illis duabus partibus nequaquam conflatur vnum ſacrificium, cui intereſſe iubet Eccleſia. Adde & abſurdum, quod ex priore opinione conſequitur, nam ſic poſſet quis ſimul ab vno Sacerdote dimidiam Miſſam audire, & ab alio celebrante ; eadem hora, in vicino altari, aliam dimidiam, & hoc pacto ſatisfacere : Cùm ad vtrumque Sacerdotem præſentia moralis haberi poſſit ; quod certè (quidquid ſentiant aliqui) Suarez *de Euch.diſp.88.ſect.2.* meritò reputat abſurdum, quia ſic poſſes à tribus, vel à quatuor Sacerdotibus ſimul in vicinis altaribus Miſſam celebrantibus varias partes Miſſæ audire, & ſatisfacere, & in Officio diuino à ſex recitantibus ſex diuerſas lectiones ſimul audire, & ſatisfacere, cùm præſentia moralis ad omnes iam habeatur.

Præſentia.

11. Septimò ; requiritur ad audiendam Miſſam præſentia moralis, & humana ; vnde non ſatis eſt, ſi cœperis vigilans intereſſe, & deinde obdormias. Ita Sanch. *2.tom conſil.lib.7.cap.2.dub.*13. imò neque ſi raptum, aut ecſtaſim patiaris ; cùm tunc præſentia moralis per ſomnum, vel raptum interrumpatur. Ita Fagund. *l.c.lib.2.c.7. num. 2.* Gaſpar Hurtad. *l.c. diſp.5. diff.* 1. Non autem eſt neceſſe audire, vel videre, nam cæcus, & ſurdus ſatis præceptum adimplent.

12. Hinc infero primò, ſatis eſſe eiuſmodi aſſiſtentiam exhiberi humano modo, vel audiendo, vel videndo celebrantem, vel ſaltem ita ſociando alios videntes, aut audientes, (quamvis ſit quis extra Eccleſiam omnes præſentes non capientem) vt ex ſignis, & geſtis Miſſæ aliqua colligere poſſit, & vt ad multitudinem aſſiſtentium cenſeatur moraliter pertinere : id, quod certè

Digitized by Google

ſemper contingit in ſacello paruo, etiam poſt columnam eiuſdem parui ſacelli, etiam in Choro poſt altare pro Religioſis, vel Clericis ibi cantantibus. At in templo magno, vt, v. g. S. Petri Romæ, non ſatisfaceres, ſi tu eſſes in vna Capella, & in altera fieret ſacrum; multò minùs ſi ponè columnam ab Altari diſtantem, vel poſt parietem Capellam diuidentem; qoia tunc tanta diſtantia, vel diuiſio inter te, & celebrantem nullis aliis intermediis tollit præſentiam moralem: nam propter contrariam rationem, ſatisfacetes, ſi adeſſet magna hominum multitudo, tu verò eſſes ex poſtremis in eadem magna Eccleſia; quia ſcilicet tunc moraliter faceres vnam cum ea multitudine præſentiam.

13. Ex hac doctrina olim reſolui, num Moniales à loco poſt Altare, quem in ſuis clauſtris habent, qui locus non videtur pertinere ad Eccleſiam, cùm ſit ſolùm ad commoditatem ipſarum, vt inibi aliquibus diebus Officium cantent, num, inquam, à tali loco illæ poſſint viſitare Altare, & indulgentiam illud viſitantibus conceſſam lucrari: an potiùs obligentur illud viſitare à Choro, qui eſt in ipſa Eccleſia ad Altaris proſpectum directè ſitus? Dixi, cùm inde boris Caoonicis ſatisfaciant, indéque Miſſam etiam audire ſoleant, vt ipſæ à me iotetrogatæ faſſæ ſunt, & quidem ritè propter rationem *num. præcedente* dictam; nullam poſſe eſſe dubitationem quoad indulgentias, vtrobique enim eadem præſeotia moralis in Eccleſia requiritur, & ſufficit.

14. Infero ſecundò, à feneſtra tuæ domus, ſi ſit parua diſtantia ad altare Eccleſiæ, poſſe te ſatisfacere præcepto inde audiendo Sacrum, etiamſi ſit intermedia via publica. Ita de Lugo *de Euch. diſp.22. ſect.2. num.* 21. quia ſic verè præſens es moraliter Sacro: ſecùs erit in magna arbitrio prudētis, diſtantia, propter oppoſitam rationem.

15. Infero tertiò, non eſſe moraliter Miſſæ præſentem eum, qui Sacramentaliter confitetur, dum Miſſa celebratur. Ita Suar. *de Sacram. diſp.*88. *ſect.6. v. Septimum caput*; Azor. 1. *p. lib.7. c.7. q.* 8. quia non ſatis eſt pietas actionis, ſi hæc diſtrahat, ſeu excludat moralem aſſiſtentiam; diſtrahit autem in caſu noſtro, quia actio externa Confeſſionis impedit ipſum externum cultum attendendi ad Miſſam.

16. Infero quartò, ſatisfacere præcepto de audientia Miſſæ eum, qui dum eam audit, recitat Pſalmos, vel alias Orationes, etiam illas, quas ex obligatione recitare tenetur: Ita Suar. *l.c.* Azor. *l.c. cap.5. q.3.* aliíque communiter, quia talis attentio ad res diuinas moralem præſentiam nequaquam tollit.

Imò, dum Sacerdos ſecretè orat, Orationes aliquas à fidelibus recitari, bonum conſilium eſt; ſi quidem mentis euagatio, bac ratione, meliùs euitabitur: quomodo autem duabus obligationibus poſſit vno opere aliquando ſatisfieri; vide latè apud Sanchez *lib.1. in Dec. cap.14. num.5.*

Intentio.

17. Octauò, requiritur intentio volendi audire. Quare non ſatis eſt, eſſe in Eccleſia ad expectandum, v. g. amicum, niſi intendas etiam Sacro intereſſe. Pari modo, etiamſi Miſſæ quis interſit ad videndam mulierem, vel ad aucupandam vanam gloriam, licèt aliunde peccet, ſatisfaciet nihilominus, ſi interim Sacrificio vacet; modò hæc non impediant, vt certè ex ſe ſola non impediunt, præſentiam humanam ad Miſſam. Ita Sanch. *ibid. num.*1.

18. Si qois Miſſæ aſſiſtat intentionem habens non ſatisfaciendi præcepto, adhuc ſatisfacit (eſto, peccet ex malo affectu, ſi die feſtioo non habeat animum implendi præceptum.) Ita Sanch. *ibid. cap.13. num* 8. Suar. *tom.2. de Rel. lib.4 c.16. num.*8. qoidquid dicat Marchinus *de ordine, tract.3. p.3. cap.17. n.*10. cum Azor. aliiſque *ibid.* citat. quia ponit iam rem præceptam; præcipitur enim, vt audiatur Sacrum, non verò vt cum illa, vel illa intentione audiatur. A peccato autem ſatis abundè deſiſtet, ſi intra debitum tempus, v. g. ante meridiem, voluntatem illam retractet, velitque per auditam iam Miſſam obligationi ſatisfacere. Hinc etiam fit, vt ignorans hodie eſſe diem feſtum, ſi audiat Miſſam, non obligetur aliam audire poſt ſcientiam feſti: iam enim præcepto ſatisfecit.

Attentio.

19. Nonò, deſideratur attentio, eſtque communis quæſtio cum attentione ad Diuinum Officium. Neceſſariam eſſe attentionem internam, hoc eſt, internam applicationem mentis ad Miſſam, vel Officium, ſiue ad verba, ſiue ad verborum ſenſum, ſiue ad Deum, docent communiter Vaſquez, Sanchez, Suarez, innumerique alij citati à Diana *p.3. de Hor. Canon. reſol.2.* vide etiam *p.3. tract.4. reſol.101. vbi de Miſſa.* Oppoſitum, id eſt, ſolam externam ſatis eſſe, ad euitandum mortale, docuerunt antiqniores multi, Syluester, Durandus, Medina, S. Antoninus, aliique, quos refert Diana; ex recentioribus, Coninch. Gaſpar Hurtadus, Diana; & probabile vocant Leſſius, Henriquez, Victorellus, Layman; nouiſſimè denique Io. de Lugo *de Euchar. diſp.22. ſect.2. n.27.* prædictos citans, optimis rationibus id confirmat: vnde & ego, ſicut *in opuſc.3. de Sacr. Miſſa, lib.2. cap.3.* ita hic, idem probabile iudico.

20. Hæc autem externa attentio conſiſtit in negatione diſtractionis externæ, id eſt, in negatione eius negotij, vel occupationis externæ, quæ ex ſe diſtractiua ſit mentis ab auditione Miſſæ; quale eſſet, v. g. velle hiſtoriam legere, confabulari, ludere, depingere, ſcribere, & ſimilia.

21. Ratio potiſſima huius probabilis ſententiæ eſt: quia falſum aſſumunt aduerſarij, dum contendunt actualem internam attentiooem eſſe de ſubſtantia Orationis, vnde, cùm Eccleſia præcipiat Orationem, neceſſe eſſe præcipere etiam dictam attentionem; falſum, inquam, id eſt, quia omnes fateri oportet, abſque ea poſſe conſiſtere Orationem.

Patet id in forma Extremæ-Vnctionis, quæ eſt ſubſtantialiter Oratio: & tamen, ſi Sacerdos, ſiue voluntariè, ſiue inuoluntariè diſtrahatur, adhoc conficit Sacramentum; ſignum eſt igitur, ſubſtaotiam orationis non dependere in ſuo eſſe ab actuali attentione. Patet iterum, quia orare eſt loqui cum alio: at certè ego tecum loqui poſſum, licèt non attendam; vt eſſet, ſi ex ſcripto, vel verbis memoriæ traditis, tecum agerem, imò & cum Rege, vel Principe interim aliquid aliud cogitando. Patet denique in eo, qui ex ſcripto, vel ſine interna mentis attentione loqueretur cum excommunicato vitando; vel profeſſionem in Religione emitteret: nam & ille in excommunicationem incideret, & hic veram emitteret profeſſionem, ſi intendiſſet ille loqui, & hic emittere: aliud enim eſt intentio interna, quæ omnino eſt neceſſaria, de qua locuti ſumus *num. præcedenti*, & ſufficere virtualem diximus, *in opuſc.3. de Sacr. Miſſæ, lib.2. cap.1. §.2.* aliud attentio interna, quam non eſſe ſub mortali (eſto ſub veniali *ſup. lib.1. cùm de orat. &c*) neceſſariam, hîc affirmamus. Cùm enim ex dictis attentio actualis interna non ingrediatur orationis eſſentiam; vnde certò habes Eccleſiam, quotieſcunque orationem præcipit, præcipere & attentionem? Niſi certò habeas, non debes onus tam grauis legis certò fidelibus imponere. Alia minutoria io hanc rem, præſertim verò oppoſitorum ſolutiones, vide apud citatos.

§. II. *De Cauſis excuſantibus ab aſſiſtentia Sacri.*

Excommunicatio.

Vbi de obligatione tollendi impedimenta.

1. EXcuſabitur primò, ab audiendo ſacro excommunicatus, vel interdictus, ſiue publicè, ſioe priuatim. Ita Suar. *d. diſp.88. ſect.6. initio.* March. *de ord. tr 3. part.3. cap.* 17. *num.* 17. quia hos prohibet, nedum excuſat Eccleſia: idque procedit etiamſi culpabiliter negligat

negligat ſibi procurare abſolutionem (nollem tamen, vt negligeret ex fine non audiendi Sacrum :) nam ſicuti infirmus, & captiuus, ſi de ſua ſanitate, vel liberatione ſolliciti minùs ſunt, non peccant, non audiendo Sacrum: quia non tenentur tam remota impedimenta tollere : ita eſſe in caſu noſtro diximus *opuſc. 2. Com. cap. 4. §.4. à num.37. & opuſc. 3. de Sacrif. Miſſæ, lib.3. cap 6.§.2* mox *§.3. à num.4.* de obligatione non ponendi impedimenta, nonnulla ſubdemus.

Interdictum.

2. Qui, ſiue perſonaliter, ſiue localiter eſt interdictus, eodem modo, & propter eandem rationem, quam *numero præcedenti* diximus, excuſatur à Miſſa. Solum dubitatur, An qui habet Bullam Cruciatæ concedentem priuilegium, vt poſſit Sacro aſſiſtere tempore interdicti localis, teneatur illi intereſſe die feſtiuo ? Reſpondeo. Non obligari tenent plures, ita Auila, Victoria, Canus, Coninch. Alterius, Ledeſma, Llamas, Diana eoſdem ſequens, ac citans *p.1. tract.11. reſol.2.* aliique Doctores Salmanticenſes apud de Lugo mox citandum *numero 12.* quia nemo cogitur vti ſuo priuilegio. Obligari tenent multò plures, ita Suar. Nauarr. Sotus, Vſualdus, Medina, Valdez, qui citat, ſequiturque de Lugo *de Euch. diſp.21. ſect.1. num.13.* quia præceptum hoc obligat, quoties non habes legitimum impedimentum, ſeu quoties potes : at nunc poſito priuilegio, potes : ergo, &c. certè, ſi carcere detento detur priuilegium, ſeu licentia à Iudice, die feſto adeat Eccleſiam interfuturus Sacro, nónne obligabitur vti hoc priuilegio, vt audiat Sacrum, cur igitur non in caſu noſtro ? Hæc ſententia eſt verior: præcedens ſolùm attingit fines probabilitatis, propter authoritatem Doctorum extrinſecam.

Impotentia.

3. Secundò excuſat Impotentia corporalis. Vnde excuſantur carcere detenti, ægroti, & regulariter omnes ij, quibus propter debilitatem, vel aliud exire à lecto, vel tecto ad ſimilia negotia non datur. Incolentes loca valde à templo diſtantia, communiter excuſantur: verùm, aliqui tria, aliqui duo, aliqui vnum milliare magnam eſſe diſtantiam ſtatuunt. Ita March. *l.c.n.19.* Sed reuera eſt attendenda perſonæ, viæ, pluuiæ, tempeſtatis; & ſimilium ratio, vt omnibus perpenſis tali perſonæ iudicetur iter notabiliter difficile. Item excuſantur itinerantes, & nauigantes, quando vel Miſſa carent, vel notabilis eſſet difficultas diuertendi ad Miſſam. Præterea excuſantur iuſto præcepto Superioris domi detenti; imò & ij, qui bona fide promiſſione, præſertim cum iuramento, viro, verbi gratia, nobili data, è domo exire non valent.

4. Sed quid, ſi tunc domi ſuæ in Oratorio priuato haberi ex Sacerdote aliàs ſtipendiato ſacrum poſſet, obligabitúrne domi incluſus ad Miſſam audiendam ? Negatiuè reſpondet Suarez *d.diſp.88. ſect 3. c.1.* apud de Lugo *diſp.21. de Euch. ſect. 2. num.14.* ſed affirmatiuè probabiliùs Marchinus *de ordine, tract.1. p.1. cap.17. num.18.* de Lugo *ibid. num.15.* quia non videtur excuſandus, qui cùm in promptu Miſſam habere, quamuis ex priuilegio, poſſit, tamen audire nolit : Dixi (aliàs ſtipendiato) nam cæterùm non te obligo ad accerſendum Sacerdotem, dato nouo ſtipendio : quia hoc præceptum obligat ſolùm ad audiendam Miſſam, non verò ad illam peculiari ſtipendio procurandam.

Incidit hîc curioſa Dubitatio : Pater, vel quivis Dominus filium, vel ſeruum, ob correctionem, domi, vel in cubiculo, quaſi in carcere incluſum retinet, vel negat iis indumenta ipſorum ſtatui conuenientia, vnde non poſſint exire ad ſacrum audiendum. An ſicut excuſatur ipſe filius, vel ſeruus, ob impotentiam, vt certum eſt, ſic excuſetur Pater, vel Dominus ? Ita etiam Superior Religioſus, vel Princeps in ordine ad ſuos, &c.

Reſpondeo : Huic ſcrupulo, quoad filium, his verbis obuiam: ita Fagundez Eccl. præc. lib.4. cap.1. n.2. *Aliquando poſſunt patres, ſi non omnino negare, ſaltem reſtringere, & moderari filiis alimenta circa victum, & veſtitum ad tempus in pœnam criminis, & vt in poſterum reſipiſcant, ſine graui eorum damno, aut valetudine. Quod intelligendum eſt, etiamſi filij ob veſtitus negationem ſacrum non audiant diebus feſtis : quia parentes ſolùm intendunt filiorum emendationem, non omiſſionem Miſſæ : per accidens enim eſt, quòd illam omittant. Emendatio enim a parentibus intenta rationabiliter cauſa eſt ad vtroſque, tam filios, quam parentes excuſandos.* Hæc meritò Fagundez, quæ ſunt etiam propter paritatem rationis applicanda ad ſeruum, ſubditum, vaſſallum.

Solùm de ſubdito Religioſo aduerte, duplicem poſſe eſſe incluſionem: alteram in Monaſterio: alteram in Carcere, ſeu Cella, vtramque rationabilem, vt ſuppono: In poſteriore excuſabitur tum ipſe ſubditus, quia non poteſt; tum ipſe ſuperior, quia rationabiliter incluſit : In priore, cùm poſſit Religioſus audire ſacrum in Eccleſia Monaſterij (& eodem modo eſſet, ſi filius prædictus poſſet audire in Oratorio priuato ſuæ domus, &c.) non excuſabitur. Fateor interim grauiorem cauſam requiri, vt prohibeatur Religioſus, ne è Cella ad Oratorium pro Miſſa, etiam aſſociatus, ſi opus fuerit, accedat; quàm vt prohibeatur ſæcularis, ne ad Eccleſiam extra domum adeat; id quod Superior prudenti examine ponderabit.

Periculum mali; Vbi, quid de amiſſione lucri.

5. Tertiò; Excuſat omne iuſtum, ac probabile periculum notabilis mali, vel amiſſionis boni, ſiue timeatur damnum in vita, ſiue in honore, ſiue in bonis. Ita March. *ibid. n.19.* Hinc excuſantur ægroti, conualeſcentes, prægnantes, peſte infeſtam, vel bello vexatam Ciuitatem incolentes, quando ſine notabili incommodo, iudicio prudentis, domo exire nequeunt : Item mulieres nobiles, quando decenti veſtitu, ſuo ſtatui accommodato carentes, extra domum eas eſſe non datur, nec occultè eas exire poſſe conceditur. Præterea matres, nutriceſque, quæ nec relinquere poſſunt infantes, nec propter magnos vagitus poſſunt eoſdem ad Eccleſiam adducere. Similiter quæ domo exeundo, cùm grauida ſit, propalaret ſuum lapſum. Item itinerantes, curſoréſve, ex eo etiam capite, ne amittant ſocios, vel viarum ductores, vel quando vrget periculum latronum, vel quid ſimile notabile incommodum. Mulieres inſuper, quæ ob mariti xelotypiam, ſi è domo contra viri voluntatem exeunt, timent rixas, perturbationes, notabile malum. Item famuli, qui, niſi Dominis pareant, aliquod ſibi damnum timent : ſed certè de alio Domino ſe tunc famuli prouideant, ſi poſſunt, quando ex conſuetudine eos ab auditione ſacri Dominus auertit. Denique Cuſtodes Gabellarum Ciuitatis, mercium, vineæ, gregis, vel domus, quando propter Miſſam dubitant de furto, &c.

6. Quod mihi contigit, cùm Collegij Montis Regalenſis Præfecturam gererem; vt lectorem à ſeria lectione tantiſper auertam, breuiter enarrabo. Emerat Collegij procurator, vt ſtabulo prouideret, ex area cuiuſdam coloni non paucas palearum menſuras. Interim ergo, dum paratur mulio ad eas aſportandas, incidit dies feſtus : quare à me procurator exquiſiuit, an ruſticus noſter, quem ad paleas cuſtodiendas adduxerat, obligandus eſſet ad Miſſam audiendam. Ego ſiue religione Sacri tactus, ſiue damni ſecurus dixi, cuſtodi indiceret, vt ſacro intereſſet; Addidi tantum præceptum mihi videri non eſſe tranſgrediendum propter eas paleas, quãuis non exigui pretij, quæ difficulter, imò vix furto erant obnoxiæ, præſertim intra tam modicum tempus vnius, vel alterius horulæ, quæ in itu, reditu, Miſſáque conſumenda erat. Ita igitur factum eſt : Verùm, quid deinde eſt conſequutum ? Eo temporis momento, quo longè abfuit cuſtos, ignis repente neſcio, è quo vicino loco caſu accenſus, in aridas paleas incidens totas incendit, ita vt cineres per aream ſuffuſos, non iam paleas, imò ne palearum quidem pauculas reliquias inuenerit, regreſſus ad cuſtodiam poſt Miſſam famulus; qui ſtatim me conuenit, de infortunio docuit, factóque

Digitized by Google

ipſo me monuit, ne multùm difficiles, ſed verò prudentes in ſimilibus ſe exhibeant Confeſſarij.

7. Sed redeo ad difficultatem poſteriorem indicatam in titulo: An Miſſa omitti poſſit ſine culpa die feſto, propter lucrum, quod mihi ceſſaret, ſi Miſſæ adeſſem? Communis hæc mihi videtur quæſtio cum ea, An in eodem die feſto propter lucrum notabile, poſſit quis operibus ſeruilibus vacare? & vt affirmatiuè de ea reſpondebimus *infrà, cap.3. §.2. num.*8. ſic & affirmatiuè propter eandem rationem de hac erit ſentiendum; rationem vtriuſque doctrinæ *ibidem* proferemus.

Charitas.

8. Quartò, Excuſat titulus charitatis: vt quando non poteſt quis Miſſæ intereſſe, & infirmo aſſiſtere, qui vel periculum ſubiret, vel medicamentis opportuno careret tempore, vel ſolus relictus laborem, animique anxietatem pateretur. Ad eundem titulum reducito, ſi quando fœmina ſciens ſe ardenter amari à iuuene, qui præſto eſt in Eccleſia, à Miſſa abſtinet; excuſantur enim propter charitatem, ne ſcilicet labatur proximus. Ita Suar. *loc. cit. ſect.6.§. quartum caput*; (licèt à Ioan. Sanch. *in ſelect. diſput.* 37. *num.*2. & 8. & *diſput.* 54. *num.* 26. *fin.* Diana *part.5.t.7.reſol.*22. citante Granadum, hanc non excuſari ſciam; quia propter ſcandalum paſſiuum non ſunt omittenda opera præcepti) puto tamen illam non teneri ad eiuſmodi Miſſæ omiſſionem; quia poteſt ſequi hanc poſteriorem ſententiam, quæ certè probabilis eſt; & ex alia parte hoc non eſt ſcandalum datum, ſed acceptum, quod homo non tenetur vitare cum tanto detrimento amiſſionis Miſſæ. Ita Suar. *ibid*

Conſuetudo.

9. Quintò; Conſuetudo introducta excuſationem meritò affert: Eiuſmodi eſt illa, quâ mulieres poſt partum, habitamque ex partu ſalutem, aliquot dies ſe domi continent; & quâ filiæ, vel vxores, ſororéſve ob defunctum domo non egrediuntur; in quo certè conſuetudo patriæ, præſertim in eiuſmodi dierum numero decernendo, eſt attendenda. Pari item modo excuſantur in Regno Neapolitano, præſertim Aquilæ, virgines nubiles, quæ nunquam exeunt è domo. Ita March. *loc. cit. num.*12. quæ quidem conſuetudines eſſent prorſus extirpandæ; ſed donec ab Epiſcopis tolerantur, non videntur eſſe damnandæ.

Peregrini.

10. Sextò; Excuſantúrne iter agentes, & Peregrini, qui tranſeunt per locum, vel in locum ſe conferunt, in quo celebratur feſtum de præcepto, ſi in loco ſuæ habitationis feſtum eiuſmodi non celebretur? Reſpondeo, ij, qui ſunt in tranſitu prandendo, v.g. vel ibi pernoctando, etiamſi vna, vel altera nocte ibidem hæreant, non obligantur audire Miſſam. Ita Coninch. *quæſt.*74. *de Euchar. art.*4. *d.*3. *num.*114. Contra, ſi ibidem permaneant per maiorem anni partem, obligantur. Ita idem *ib. n.*715. lege Sanch. *de matrim. lib.*3. *d.*18. & *in Dec. lib.*1. *cap.*12. Fag. 1. *Eccl. præc. lib.*1. *cap.*7. *num.*3. Suar. *tom.*1. *de Relig. tr.*2. *lib.*2. *cap.*24. Ratio vtriuſque eſt, quia omnes tenentur legibus Communitatis, cuius ſunt partes; at in priore caſu partes non ſunt ij, qui tam modico tempore in ea Communitate permanent; ſunt, in poſteriore: Quod dictum eſt de Miſſa, dictum eſto propter paritatem rationis de faciendis operibus ſeruilibus, & de ieiunio: remoto tamen ſcandalo quod in his contingere poſſet.

11. Quid, ſi nec maiore anni parte, nec vna, vel altera nocte, ſed per octo, decem, viginti dies ibidem peregrinus commoraturus ſit? Reſpondeo. Mihi ſatis fuit præſcribere illos duos terminos, ſub quibus certò vrget, vel non vrget obligatio: cæterùm in caſu nunc propoſito Ioan. Sanch. *n.*4. *in ſelect. diſp.*54. *n.*31. citans Thomam Sanchez, alioſque, docet non teneri, dummodo is non maneat, ſeu non habeat animum ibi manendi per maiorem partem anni. Ratio eſt ſæpè dicta; quia peregrini non tenentur legibus loci, per quem tranſeunt, vel in quo per modum hoſpitij reperiuntur. At Suarez *tom.*1. *de Rel. tract.*2. *lib.*2. *c.*14. *n.*7. aliique apud Ioan. Sanch. citatum; docent teneri, quia ſecùs nimis concederetur peregrino; nam etiam per quatuor, vel quinque menſes non teneretur, eo prætextu, quòd ibi non remaneret, ſeu manere nollet pro maiore parte anni.

12. Afferamus aliud oppoſitum: Si enim contrà, in loco tuæ habitationis ſit feſtum de præcepto, non ſit autem in loco, quo per tranſitum accedis, teneberiſne manè ante diſceſſum audire ſacrum? Reſpondeo, Si pridie egrederis à tuo loco, non obligaris. Ita Coninch. *ibid. n.*109. *fine.* Ratio eſt, quia exeundo ex loco, vbi aderit præceptum, illud à te excutis (neque enim leges particulares obligant extra Territorium) etiamſi de induſtria, vt non audias ſacrum, vt non ieiunes, vt ſeruilia opera exerceas, ab eo loco diſcedas: fugis enim ſic legitimè legis onus, ſicuti ij, qui diſpenſationem petunt; non verò violas. Ita Doctores *paſſim* apud Caſtr. *de legibus, tract.*1. *d.*1. *part.*24. §.5. At difficultas eſt, ſi eodem manè, velit quis exire à loco, vbi præceptum vrget audiendi ſacrum, & in locum, vbi non vrget, peruenire. Nonnulli, vt Coninch. *ibid. num.*106. Suar. *ibid. cap.*15. *num.*9. & 10. Baſil. Pont. *lib.*5. *de matrim. cap.*8. *n.*6. docent, obligari Miſſam audire; quia ante profectionem iam erat præcepto aſtrictus; ergo, ſi eiuſmodi obligationi non ſatisfacit, perueniendo ad locum, vbi non eſt feſtum, peccabit, cùm ſuam obligationem non adimpleat. Nonnulli reſoluunt, non obligari, etiamſi de induſtria modo dicto id faciat, dummodo ad locum, vbi non eſt feſtum, perueniat ante vltimum ſacrum ibi peragendum, nempe ante meridiem: Ita Sanchez *loc. cit.* Leſſius *lib.*4. *cap.*2. *dub.*8. Salas, Ioan. Sanch. quos citat, ſequiturque Caſtro Pal. *l. c. n.*8. Ratio præcipua eſt, quia in proprio loco poterat differre auditionem Miſſæ vſque ad meridiem, vt certum eſt: cùm igitur diſceſſerit, inque illum locum peruenerit intra illud tempus, in quo nulla eſt obligatio, poterit ſe illius loci moribus conformare, & à Sacro, vt etiam a ieiunio, atque ab abſtinentia ſeruilium ſe liberare. Vtramque ſententiam vt probabilem amplectimur.

13. Si in tuo territorio ſeruatur feſtum peculiare, v.g. S. Rochi, & in alieno territorio ſeruetur aliud feſtum peculiare, v.g. S. Hyacinthi; ſi te in alienum hoc territorium tranſeunter ante meridiem transferas, non obligaris probabiliter audire Sacrum. Sic Ioan. Sanchez *diſp.* 54. *n.*31. *circa fin.* contra Thom. Sanch. & Granad. *ibid.* cit. quia non ex vi legis tui territorij, ſi quidem iam exiſti ab illo, & leges peculiares extra non obligant: nec ex vi legis alieni territorij, quia ibi tu es peregrinus: ergo, &c.

14. Vagi, hoc eſt, qui nullam certam habent habitationem, donec vagi ſunt, non tenebuntur audire Miſſam in feſtis particularibus Ciuitatum: Sic Ioan. Sanch. *ibid. num.*34. alios citans; quia iam non ſunt ibi commorantes per maiorem anni partem, iuxta dicta *num.* 11. vt ſupponimus. In feſtis particularibus, dixi: nam in vniuerſalibus Eccleſiæ; eos teneri nulla eſt dubitandi ratio.

Confeſſio mortalium Sacramentalis à te facienda.

15. Aliena dixi, à te, nam ſi, vt fiat à moribundo confeſſio, tu Sacerdos omittas Sacrum, ſi tempus aliud non ſuppetit, te excuſari à Sacro non eſt dubium, ex dictis *n.*8. ſicuti nec eſt dubium, te obligari, ſi tempus ſuppetat.

16. Dixi rurſus (mortaliter) nam cùm confeſſio venialium, quò etiam reducuntur mortalia, aliàs abſoluta, non ſit de præcepto, Miſſæ autem auditio de præcepto ſit, non poterit relinqui Sacrum die feſtiuo, vt illa confitearis.

17. De mortalibus igitur aliàs non abſolutis, eſt quæſtio. Et quidem Suar. *tom.*3. *in* 3. *d.*88. *ſect.*6. *verſ. ſeptimum caput*: neque confeſſionem hanc, neque concionem putat, eſſe excuſationem aptam ad omittendum Sacrum,

etiam

Digitized by Google

etiam quando occurrit moralis oeceſſitas, vt quando nuoc habetur Confeſſoris copia, & oon habebitur poſtea, ſiue, quia Confeſſarius diſcedet, ſiue, quia pater, vel maritus nolunt, vt filia, vel vxor redeat ad Eccleſiam.

18. Sed certè, ſicuti Suario aſſentior de concione (quidquid dicat Angelus, Suar. *l.c.*) quia hæc oon eſt admodum neceſſaria, ita ab eodem diſcedo, de confeſſione mortalium in illa neceſſitate, non quidem vnius, vel alterius diei, ſed aliquorum, ea, quæ à me alibi *c. 1. Meth. comm.* §. 6. *n.* 24. dicta ſunt in eo caſu, quo quis grauatur peccatis reſeruatis, oec babet Confeſſarium potentem ea abſoluere.

Ratio noſtræ doctrinæ, quam meritò ſequitur Bauci, *in ſingul. c.* 19 eſt, Primò, quia, licèt per contritiooem deleri poſſit peccatum, id tamen medium eſt difficile, & ex altera parte diu permanere in inimicitia Dei, valde eſt periculoſum, cùm, qui à dæmone poſſidetur, facilè in alia peccata prolabatur, iuxta vulgatum illud S. Gregorij: *Peccatum, quod per pœnitentiam non diluitur, mox ſuo pondere ad aliud trahit.* Secundò, quia DD. pro neceſſitatibus valde bac inferioribus, excuſant à Miſſæ auditione, vt hactenus vidimus: ergo non eſt hæc, de qua nunc loquimur, improbanda. Tertiò, ex charitate excuſauimus *num.* 8. puellam ab auditione Sacri, ne adoleſceus illam videns, peccet, & non excuſabimus, vt illa ipſa à ſe peccatum excutiat, diuinámque ſibi amicitiam recuperare diu oequaquam differat?

§. III. *Quædam ad hoc præceptum pertinentia.*

Vbi:

De Obligatione non ponendi impedimenta ad Sacrum audiendum.

1. ADuerte denique breuiter quinque. Primò, eum, qui rationabiliter excuſatur ab aſſiſtentia Miſſæ, non teneri fundere orationem aliquam loco illius.

2. Secundò, omittentem cum culpa Miſſam die feſto, præter mortale, nullam incurrere pœnam.

3. Tertiò, præter Miſſam in die feſto, non adeſſe obligationem audiendi concionem, vel alterius boni operis faciendi. Ratio horum trium eſt, quia de his nullum apparet præceptum. Ita Nauarr. *cap.* 21. *n.* 7. Sylu. *v. Dominica, quæſt.* 8. aliique.

4. Quartò, docuimus *in opuſc. 3. de Sacrif. Miſſa, lib.* 3. *cap.* 6. §. 2. lege item *opuſc. 2. de comm.* §. 4. *à n.* 37. eum, qui manè diluculo poteſt audire ſacrum, præuidétque non poſſe ſub meridiem, obligari audire diluculo: quia præcepti obligatio tunc iam adeſt, vrgétque toto tempore matutino: id quod nunc recoluiſſe ſit ſatis.

5. Quintò, quid dicendum eſt de ponente impedimentum? Potéſtne quis licitè ſe in negotium, v. g aliquod graue implicare, vel in aliquem locum diſtantem ab Eccleſia diſcedere, in quo præuidet non poſſe die feſtiuo Miſſam audire?

6. Dico primò, poſſe, tempore à die feſto remoto; etiam eo fine, ne audiat, ſeu ne teneatur audire Sacrum. Ita Caſtr. *t.* 1. *diſp.* 1. *de l. p.* 12. Sanc. *lib.* 1. *in dec. cap.* 15. Metoll. *t.* 1. *d.* 4. *de l. dub.* 37. Ratio eſt, quia tunc præcepti actu non obligat, nec eſt in proximo, vt ſupponimus. Ergo ponēdo etiam cum illa intentione impedimentum, oon tam cenſetur ponere impedimentum executioni præcepti, quàm ſe eximere à præcepto, ſeu effugere, ne obligetur ad præceptum; quod quamvis non ſit vniuerſale in omnibus præceptis, & in omnibus impedimentis, videtur innui de excommunicatione §. 2. *nu.* 1. certè admittitur in his præceptis humanis, quæ non cum tanto rigore obligant, vt eſt præceptum de Miſſa, de Ieiunio, & ſimilibus, & in his impedimentis temporalibus. Non abſimili modo, qui exit à loco, vbi eſt aliqua lex, v. g. Ieiunij, & ſe etiam cum intentione non ieiunandi confert ad locum, vbi ea lex non adeſt; non legem tranſgreditur, ſed legem ipſam à ſe legitimè ſine peccato excutere ſatagit: Idem euenit in eo, qui diſpenſationem à lege legitimè petit, exemptionem enim à lege petit, non verò inobſeruantiam. Idem ergo in caſu noſtro.

7. Dico ſecundò, non poſſe quempiam impedimentum ponere eodem die feſto, vel feſti proximo, quo poſito, non valeat intereſſe ſacro. Ratio eſt, quia eodem die, vel tempore proximo, quod moraliter, & humano modo ad eundem diem pertinere videtur; vrget præceptum, & conſequenter obligatur fidelis tollere impedimenta executioni præcepti per ſe obſtantia; qui enim obligatur ad finem, obligatur ad media per ſe, & proximè neceſſaria ad illum conſequendum; ergo multò magis obligabitur ad illa impedimenta de nouo non ponenda: quis enim non cenſeat, te nolle audire Sacrum, & non obedire præcepto, ſi eodem die à loco, vbi Miſſa adeſt recedas, atque ad alium, vbi nulla inuenienda eſt Miſſa, ſine neceſſitate te conferas? Ita nos *Opuſc. 3. de Sacr. Miſſ. cap.* 6. §. 1.

De his duobus dictis fusè Diana *p.* 11. *tr.* 14. *reſol.* 11. ad meam ſententiam. Loquitur autem ipſe de ludente pila, an ſic defeſſus obligetur ieiunare? Scio Ianuarium *p. p. reſol.* 53. & 54. dicere, ſe ludo defatigantem, vel pharmacum ſine neceſſitate ſumentem in die ieiunij, non peccare, non ieiunando, etiamſi ad finem non ieiunandi ea ſuſcipiat; ſcio, inquam, id, ſed certè eius rationes ad libram expenſæ probabiles nequaquam apparent.

8. Adhuc tamen vellicat me quidam ſcrupulus; quantánam propinquitas deſideratur, vt iudicetur impedimentum eſſe poſitum tempore proximo ipſius diei præcepti: atque adeò, vt ſic cenſeatur moraliter eſſe poſitum in eodem die, quo vrget præceptum, de quo loquimur *in hoc numero* 7. non verò cenſeatur eſſe poſitum antecedenter, de quo *num.* 6. loquuti ſumus.

Præuiſio carentiæ Miſſæ an obſtet venatum ire cupienti?

9. Id expeditiùs explicabitur, ſi propoſuero caſum, de quo olim fuerunt interrogati duo quidam ex noſtris Patribus, dum ego in eodem, quo illi, collegio adoleſcens verſarer; meóque more iam tum omnia ferè ſimilia ad futurum tempus, etiam ſcripto reſeruabam. Quidam ex congregatione nobilium ſelecti adoleſcentes, ad feras in remoto nemore venandas ſe egreſſuros, vt fit, ex compacto decreuerunt; quo in nemore opportunitas audiendi ſacrum die feſto nequaquam ſuppetebat. Agebatur autem dies Veneris illius hebdomadæ; & die conſequenti iter arripere cùm intenderent, interrogauerunt à Patre ſodalitatis Præfecto, an illis id liceret, quandoquidem fore præuidebant, vt die Dominico inſtanti, in eo loco ab Eccleſiis remotiſſimo, Miſſæ non eſſent interfuturi? Reſpondit Pater, ſine culpa licere, quia nunc (aiebat) hoc eſt, die Sabbati; non eſt in præcepto auditus Miſſæ; die autem Dominico propter remotam ab Vrbe diſtantiam, excuſatio aderit ſatis legitima; poteſtis ergo vti hodie veſtra libertate egrediendi, quò libuerit. Profectò, ſi vobis ad venandum hoc die proficiſcendi venia non daretur; nec ſimili die concederetur voluntario Peregrino poſſe iter proſequi, vel ſuſcipere; nec mercatori diuiti poſſe nauem conſcendere, & à portu ſoluere; nec Dominis nulla neceſſitate oppreſſis ad ſua prædia diebus feſtum immediatè præcedentibus ſe conferre: quæ tamen, & ſimilia Fidelibus interdicere, durum eſſet, & rigoroſum nimis. Hæc ille. Verùm, adoleſcens quidam ex illis, paulò cæteris religioſior, huius Patris conſilio non acquieſcens, Patrem Rectorem eiuſdem Collegij, quid de hoc ipſe ſentiret, interrogauit; qui nequaquam licere reſpondit. Addiditque rationem, quia, quamvis die Sabbati (dicebat) quando paratur profectio, non appareat præceptum; inſtat tamen, atque in proximo vrget, & conſequenter adeſt præceptum moraliter: Nam fac, velle quempiam exire ab Vrbe vna hora ante mediam noctem, quæ diem Dominicum præcedit, nullus non illum reum faciet præcepti; quia ita eſt in proximo tunc præceptum, vt moraliter adeſſe cenſeatur: ſed etiam moraliter adeſſe cenſetur die præcedenti, Id eſt, toto Sabbato: ergo pariter reus erit cenſendus, ſi

tunc

moc exeat. Illi autem iter agentes, mercatores, ſimiléſque, certè nec excuſari deberent; communiter tamen excuſantur, quia ad obligationem non attendunt, bonaque fide procedunt. De hac Reſponſione Rectoris admonito Patre congregationis, verſa res eſt in diſputationem, altero negante, concedente altero, qui fatebatur quidem moraliter cenſeri adeſſe præceptum illa hora vna, vel altera ante mediam noctem; negabat, toto die Sabbati: idque propter ſufficientem diſtantiam à die Dominico, præſertim in hoc præcepto, quod non iudicatur tam rigorosè recipiendum; vt ex praxi, qua propter tot capita fideles ab eo excuſare conſueuimus, perſpicuum eſt. Et hæc quidem illi Patres. Sed cuius ſententiæ profecturi iuuenes annuerint, ignoro: illa duo ſcio, & vtrumque Patrem probabiliter eſſe loquutum; & quænam ſit hac in re propinquitas, vel diſtantia, ex grauitate, & rigore præcepti, ex praxi timoratorum, ex operis neceſſitate, vtilitate, honeſtate, & cæteris ſimilibus, iudicio prudentis, vt *Opuſ.* 3. *lib.* 2. *c.* 6. §. 1. fecimus, eſſe iudicandum. Quod quidem iudicium, cùm diuerſum ex variis cauſis eſſe ſoleat, vt fuit in propoſito caſu; mirum non eſt, ſi frequenter idem caſus diuerſimodè à diuerſis, probabiliter reſoluatur.

Caput III.

De Abſtinentia ab operibus ſeruilibus die feſto.

§. I. *Quænam ſint hæc ſeruilia.*

1. Opera propriè ſeruilia, quæ ſub mortali in diebus feſtiuis vetantur, ea ſunt, ad quæ deputantur ſerui, atque exerceri à liberis nequaquam ſolent, & immediatè in corporis vtilitatem fieri, vt plurimùm conſueuerunt. Ita Suar. *t.* 1. *de relig. tract.* 2. *lib.* 2. *cap.* 13. Caſtro Pal. *t.* 2. *d. vnica, de obſeru. feſt. p.* 5. Huius generis ſine dubio cenſentur, arare, fodere, ſerere, ligna, lapidéſve cædere, ſabricare, & vniuerſaliter opera artium mechanicarum exhibere: liberalia ſunt ea, quæ ad artes liberales pertinent, atque à liberis exercentur, & immediatè referri, vt plurimùm ſolent, ad inſtruendam mentem, ſeu ingenium; qualia ſunt, dare conſilium, concionari, ſtudere, docere, diſcere, cantare, organa muſica pulſare, choreas agere, digladiari, vulgò (*ſchermire*) Bellum gerere, &c. Ita Layman. *lib.* 4. *tr.* 7. *cap.* 2. *num.* 6. citans Molinam, & Beſarium. Inueniuntur & alia tertij generis, quæ ſcilicet ſunt ſeruis, & liberis communia, vt iter facere, venari, piſcari. Vide tamen quæ dicam *à num.* 8.

2. Iam verò certum ſit primò, ſeruilia eſſe prohibita; liberalia, & communia, non item. Patet ex illo Leuitici 27. *Omne opus ſeruile non facies in eo*, quod ab Eccleſia receptum iam eſt *c. licèt, de feriis.*

3. Certum ſit ſecundò, ſeruilia, tametſi non fiant propter lucrum, eſſe prohibita; quia adhuc ſunt ſeruilia, prohibitio autem non eſt niſi de ipſis operibus; quare parum facit, an ob lucrum exerceantur, an verò gratis: contrà, tum liberalia, tum communia, ſi fiant ob lucrum, non propterea prohibitioni ſunt obnoxia, (idem, ſi fiant ex officio) quia ſpes lucri, vel ea facere ex officio, non transferunt opus ex ſe liberale, in ſeruile. Studere, v.g. ſiue ob lucrum fiat, ſiue gratis, ſuam operis liberalis naturam ſemper retinet.

4. Certum ſit tertiò, ſi quid facias ob finem moraliter bonum, v.g. æres ad ſubleuandos pauperes, ad reparandam Eccleſiam, &c. te non extrahere opus ſeruile à ſuis terminis, & in liberale tranſmittere. Quamvis enim interdum opera ſeruilia ob talem finem liceant diebus feſtis, id non eſt, quia induant rationem operis liberalis; ſed ob alias rationes *infrà* expendendas.

5. Certum ſit quartò, in hac re maximam habendam eſſe rationem vſus, & conſuetudinis: poteſt enim vſus aliquas artes pro ſeruilibus habere, & conſequenter eas vetitas eſſe diebus feſtis; & contrà. Seruitus enim, & ignobilitas operis permaximè ex exiſtimatione hominum comprobatur. His iactis fundamentis, in illis operibus, quibus aliqua ſubdubitatio de ipſarum conditione exorta eſt, tantiſper immoremur.

Tranſcribere.

6. Licet die feſto tranſcribere. Ita Pellizar. *in man. Reg. tr.* 5. *c.* 4. *n.* 23. Laym. *lib.* 4. *tr.* 7. *c.* x. Sanch. *c.* 2. *l.* 5. *d.* 11. Caſtr. *loc. cit. n.* 4. & 5. ſiue enim gratis, ſiue ex mercede, ſiue ex officio, ſiue alio modo fiat, ſemper eſt opus liberale: quia non differt ab ipſa actione ſcribendi; & Romæ paſſim copiſtæ, die feſto ſine ſcrupulo, ſuum hoc munus obeunt publicè.

7. Hinc, licet Breuia, & Priuilegia tranſcribere. Item libros corrigere, ſiue id fiat delendo lineas, ſiue ſuperpoſità chartà conglutinatâ; id enim quamvis videatur ſeruile, eſt tamen acceſſorium, quando per accidens fit ab ipſo corrigente: ſicuti etiam Typographo licet characteres ordinare, ſeu componere; non autem Torculari exprimere, quod certè ſeruile eſt. Ita Homobonus, & Layman apud Dianam *p.* 4. *tract.* 4. *reſ.* 62. licet denique computare mercedem, & illam ſoluere operariis, rationes dati, & accepti facere, ac tranſcribere; non enim hæc ſunt ſeruilia. Ex his diſce ſimilia.

Quid de ſcribendis, vel exſcribendis notis Muſicis? Reſpondeo. Id pertinere ad artem liberalem Muſicæ; atque adeò, non eſſe diebus feſtis prohibitum, nequaquam ambigo. At lineas iiſdem notis ſubiectas, ſeriò, & per ſe ducere non permitto: id enim mechanicum quid eſt, & apparatus ad ſcribendum, non verò eſt, ſcribere; niſi fortè per accidens interdum fiat, quando nimirum eas deſignare neceſſarium videatur ad præſentes notas deſcribendas.

Pingere, Venari, Piſcari, Sculpere.

8. Concedunt non pauci, die feſto imitari, ſeu retrahere exemplaria, item deſignare, item fœminis acu eadem exemplaria excipere, item diſcipulis Pictorum aliquid ad diſcendum delineare: hæc enim (aiunt, & quidem rectè) ad ingenium exercendum magis, quod eſt quid liberale, quàm ad operandum referuntur. Ita Caſtro Pal. *loc. c. n.* 7. aliìque apud ipſum; ſed de ipſa abſoluta pictura idem docere prædicti Doctores nequaquam audent. Breuiter arridet mihi ſententia Layman *lib.* 4. *tr.* 7. *c.* 2. *n.* 3. cui adde Sà *v. Feſtum, n.* 5. Pellizz. *tract.* 5. *cap.* 4. *num.* x5. alioſque apud Caſtro Pal. *l. c. n.* 6. qui, cùm dixiſſet, Pictores contendere, ſuam artem vnam eſſe ex liberalibus; concludit, eſſe probabile, pingere ſine magno apparatu licere die feſtiuo: merum enim pingere, liberale eſt, ipſi ſcriptioni ſimillimum: nam perinde color in pictura, ac atramentum in ſcriptura, ex vaſe in telam, ſeu chartam artificioſè deponitur; & quoad operationem ipſam materialem, quæ ab hoc præcepto potiſſimùm reſpicitur, & prohibetur; parum facit, quod pictura intendat rerum imagines exprimere, ſcriptura autem internos conceptus.

9. Sed vrget ſcrupulus: quiſnam eſt eiuſmodi magnus apparatus? Puto eſſe eum, quo conteruntur, ſeu miſcentur colores, edolantur tabulæ, gypſo parantur telæ, efformantur penicilli, &c. hæc enim verè famulorum ſunt miniſteria; & certè idem eſſet in venatione, vel piſcatione: quia quamvis hæ licitè ex ſe exerceantur die feſto; tamen, ſi aliqua intermiſceantur propria ſeruorum, non exercebuntur licitè. Ita Layman. *loc. cit. num.* 6. Diana *p.* 4. *tract* 4. *reſ.* 222. lege Caſtr. *ibid. n.* 8. vbi multi pro hac ſententia citantur, Azor. Sà, Bonac. &c. Huius generis eſſet reficere ex propoſito retia, componere ſeriò armamenta, eſcas, hamos, naſſas, principaliter compingere; immò, & eadem magna retia, quas *Sciabbicas* vocamus, magno niſu, & piſcatorum labore, longo tempore attrahere, & ſimilia. Vide *infrà*, §. 2. *n.* 23.

10. Quid de arte ſculptoria? Reſpondeo certè hanc

hanc eſſe ſeruilem puto, ſiue ſcolpas, ſtatuaſque formes marmore, ſiue gypſo, cerâ, cretâ, metallo, vel ſimili: Ita Caſtro Pal. *d. diſp. 2. p. 5. n. 7.* pertinent enim hæc ad veras artes mechanicas; ſaltem ſic interpretante vſu hominum, iuxta dicta *ſuprà, n. 5.*

Iter facere.

11. Siue id pedibus fiat, ſiue equo, ſiue lectica ab hominibus, equiſque portata, ſemper licet, quando etiam omnia itineri neceſſaria differri poſſunt; quia ſunt itineri neceſſaria. Ita Caſtro Pal. *l. c. n.* 12. aliíque *ibid.* cit. Bonac. *3. dec. præc. d. 5. q. vnica, p. 2. n. 25.* Quid de beſtiis, ac curribus onuſtis? Reſpondeo. Sententia Suarij *de Rel. t. 1. tr. 2. l. 1. c. 27.* eſt, abſolutè non licere: quia onera leuando, & imponendo, quid ſeruile, & laborioſum eſt, ſiue loquamur de Mulionibus, atque Agaſonibus ex officio, ſiue de quibuſcunque aliis. Dixi (abſolutè) nam propter neceſſitatem tui itineris, vel propter publicam vtilitatem, vel ne Agaſones ex officio cogantur vacare omnibus feſtis cum ſuo notabili nocumento; excuſabuntur ſaltem, quando bona fide eiuſmodi iter inceperint.

12. Sed bene aduertit Diana *p. 2. tr. 15. reſ. 36.* quia regulariter eiuſmodi labor ſolet eſſe modicus (ecquando enim is duas horas, quæ eſt, vt dicemus, paruitas temporis in hac re, perdurabit?) non eſſe eos ſiue iter continuent, ſiue incipiant, de mortali culpa damnandos, auditâ ſemper Miſsâ, ſi aliunde non adſit excuſatio.

Molere. Vbi, de cooperatione cum operibus ſeruilibus Infidelium, vel animalium.

13. Licétne in diebus feſtis vti molendinis non ſolùm aquatilibus, ſed etiam iis, quæ animalia ſolent obuertere? Reſpondeo, ex neceſſitate, vel conſuetudine, quæ facilè adeſſe in hoc opere poterit, non eſt dubium licere. Sed his præciſis puto diſtinguendum. Nam ſi cooperari cum his rationis expertibus nullam, vel modicam habet applicationem, licere puto; ſi notabilem, nequaquam. Ratio eſt, quia ea applicatio; ſeu labor ſeruile opus manifeſtè continet.

14. Id, ni fallor, docet Sanchez *l. 5. conſ. c. 3. d.* 13. cùm enim quærat, an ſit licitum in feſtis molere, afferatque Abulenſem *c. 12. Exod. q.* 38. omnino id condemnantem tanquam illicitum, ſic diſtinguendo reſoluit: licitum quidem eſſe in feſtis molere mola truſatili, id eſt, mola, quæ circumagitur aquâ, vel vento; non autem piſtrino, hoc eſt, molâ, quæ ab animātibus circumfertur. Ratio eſt, inquit, quia in piſtrino habetur magnus labor, & occupatior; in truſatili minimè. Ex qua doctrina duo colligo. Primò, ſi in molendinis animantium, quos Siculi *Centimulos* appellamus, molam duceret aliquod animal, tam bene inſtructum, vt ſine notabili hominis miniſterio, ſuum munus obiret, non fore prohibitum ſic molere die feſto: ſiquidem nec animanti id culpæ vertitur, quod eſt rationis expers, & legibus minimè ſubditum; neque homini, qui ſupponitur non notabiliter operari, ſicuti non notabiliter idem homo operator in mola truſatili, ex Sanchez, quando aquæ curſum dumtaxat in molam deriuat, vel quid ſimile modicum laborat. Lege Filliucium, *tr. 27. c. 9. q. 10. n. 109.* qui excuſat opus diſtillandi aliquid ſimplex, vel miſtum, in quo exigua corporis fatigatio impenditur. Quare voce, ſibilo, ſtrepitu animal excutere, vel etiam baculo identidem ſtimulare, videtur modicus labor; vt non ſemel aduerterim famulum, recitantem deuotiſſimè Coronam Virginis, his centimulis facillimè præſidere potuiſſe. At ſi ſæpiùs eſſet alligandus, vel ſoluendus equus, ſi cùm eodem malè inſtructo ſæpe incedendum eſſet, ſi mola obuertenda non tatù foret, & ſimilia; notabilis tunc labor intercederet, & prohibitus.

15. Sed hîc exſurgit non inutilis difficultas: Si animanti opus ſeruile iniungere die feſto ex dictis poſſum, poſsúmne & infidelibus ſeruis, Mauris, Turcis, Ethnicis, qui Eccleſiæ legibus non ſubduntur? Sanchez *l. 1. in Dec. c. 12. num.* 18. promittit ſe de hac re *in tertio præcepto* tractaturum, quod deinde morte præuentus in lucem non edidit. Ego autem volui hunc modum conferre cum quodam ex noſtris docto, & diligenti Theologo, qui negauit id nobis licere; nam tunc ille Infidelis ſeruus labori incumberet, vt inſtrumentum noſtrum; quare nos conuinceremur in noſtris ſeruis laborare, adeóque nobis imputaretur ſeruilis ille labor. Inſtiti: At cur eidem Infideli poſſumus ſine peccato ſubminiſtrare carnes, ab ipſo vtpotè legi Eccleſiaſticæ non ſubdito, comedendas die, v.g. Veneris? Sic Caſtr. *tom. 1. d. 1. de lege, p.* 14 §. 2. *n.* 11. alios citans; Sanch. *l. c n.* 14. aliíque, quia (reſpondit) in commodum ſuum, & non vt noſtrum inſtrumentum. Inſtiti rurſus, præter alia; ergo ſaltem poſſem Infideli iniungere, vt laboraret die feſto pro ſe, & pro commodo ſuo, conceſſit vltrò Theologus id poſſe.

16. Verùm, tametſi ipſe infidelis ex ſe, ſiue in ſuum, ſiue in alienum commodum ſine peccato diebus feſtis valeat laborare, quia non eſt ſubditus legibus Eccleſiaſticis; Fidelis tamen nunquam eidem poterit, ſine culpa eiuſmodi laborem iniungere. Ratio eſt, quia prohibitio operum ſeruilium fundatur in illo Decalogi præcepto; *Sabbata ſanctifices*; at non dicitur quis diem feſtum more humano, & morali ſanctificare, ſi quamuis ipſe quieſcat, aliis tamen, vt laborent præcipit. Certè ſi videris Dominum præcipientem opus ſeruile ſuis famulis, quamvis in pacatiſſima ſede alias quieſcat; diem feſtum ab eo coli, & ſanctificari nequaquam reputabis: ſignum igitur eſt, non ſolùm nobis immediatè, ſed mediante etiam quocunque alio homine, (non quidem animanti rationis experte, quod magis remote ſe ad feſti ſanctificationem habere poteſt) laborem ſeruilem diebus feſtis fuiſſe prohibitum.

17. Poſt hæc ſcriptà, Inueni hanc noſtram ſententiam fuiſſe approbatam ab Antonio Fernandez noſtræ Societatis *in inſtit. conf.* apud Dianam p. 5 tract. 14. reſ. 7. *Facere* (inquit,) *quòd meum mancipium Maurum laboret die feſto, non licet: & mancipium quidem per ſe, vel ex ſe laborare licitè poteſt: at in ordine ad me laborare, me imperante, non debet.* Hæc ille. In eandem valdè propendet Merolla *tom. 2. d. 4. cap. 2. num.* 467. qui tamen ſic concludit: Hæc omnia dicta ſint, non omnino affirmando, ſed potiùs dubitando. Quoniam verò ſcio Paulum Layman *lib. 1. tract. 4. cap 9. num.* 3. docere, perpetuò amentibus fas eſſe opera ſeruilia diebus feſtiuis imponere, quare idem conceſſurus eſſet propter parem, immò maiorem rationem Infidelibus, vt in terminis idem concedit Diana *loco cit.* ideo non improbabilis eſt ea ſententia, præſertim, quia rationes noſtræ *n.* 16. allatæ (fateor) non ſunt omnino conuincētes. Lege item Ianuarium *p. p. reſ.* 57. contendentem ſoluere argumenta contraria adducta à Merolla, atque affirmantem, licitè nos infantibus, & infidelibus iubere poſſe opera ſeruilia die feſtiuo, cuius rationes in eo fundantur, quòd ille labor, vt eſt ab infideli, vel infante, peccaminoſus non eſt, ergo illum ipſis iniungere, mihi non eſt prohibitum.

Emundare Triticum ad molendum.

18. Solent famuli, & mulierculæ in noſtris regionibus, antequam triticum ad molam deſtinent, illud cribris à craſſioribus ramentis, lapillis, hordeo, lolióve purgare, deinde minutiora purgamenta manibus quærere, legere, ac diligenter emundare. Quæſitum ſæpè fuit, an hæc duo liceant, præciſa ſemper neceſſitate, ac conſuetudine, quam certò in his adeſſe introductam nondum poſſumus affirmare? Reſpondi, licitum non eſſe cribro purgare, (niſi fortè excuſet paruitas materiæ, quæ certè facilè hîc adeſt, cùm perbreui tempore, non modica tritici quantitas cribrari poſſit.) Ratio fuit, quia id eſt proprium ſeruorum, & ex alia parte id ad ciborum vſum, quos parari die feſto licere concedemus *infrà*, ſatis remotum eſt. At verò frumentum cribro euentilatum, minutius manibus expurgare non licere, olim ſine hæſitatione putabant; quia militat eadem præcedens ratio: at nunc animi pendeo an liceat; quia mo-

diciſſimæ

diciſſimæ applicationis eſt eiuſmodi occupatio, vnde recreationis etiam cauſa ab honeſtis fœminis excipi ſolet: Certè Filliucius modò *n.* 14. citatus, excuſauit opus diſtillandi aliquod ſimplex, vel mixtum, in quod exigua corporis fatigatio impenditur: at exigua etiam impenditur in tritico, per otium emundando. Pari modo *ibid.* excuſanimus à mortali, eum, qui molà bene inſtructâ præſidet in piſtrino; quia hæc modica apparet applicatio, &c. Sed hæc dubitandi cauſâ ſint dumtaxat dicta.

§. II. *De Cauſis excuſantibus ab operando in diebus feſtis.*

Breuitas temporis.

1. PEr duas horas vacare ſeruilibus non eſſe mortale, eſt iam noſtra ætate recepta ſententia. Ita Diana *p.* 2. *tr.* 15 *reſ.* 36. & *p.* 5. *tr.* 5. *reſ.* 6. quia modicum tempus iudicatur duarum horarum ſpatium, comparatione viginti quatuor horarum. Apud Marchantium *q.* 1. *c.* 3. *q* 2. apud Dian. citat. aliquis dat etiam horas quatuor: ipſe requirit tres ad mortale. Sed his, ſaltem ob communem ſenſum Fidelium in contrarium, aſſentiri non debeo.

2. Notat hîc Sanchez *lib.* 1. *in Dec. c.* 4. *n.* 12. Bon. mox citandus *num.* 3. non eſſe mortale, ſingulis feſtis per duas operari horas, quamvis animo fixum teneas id toto anno efficere velle, & de facto efficias. Ratio eſt, quia vnus dies feſtus non adnectitur cum alio, ad huius materiæ grauitatem efformandam. Non abſimili modo adnectit Bonacina *diſp.* 5. *de* 3. *Dec. prac. qu. vn. p.* 3 *num.* 4. Pellizz. *tr.* 5. *man. Reg. c.* 4. *ſect.* 1. *n.* 8. aliique, Dominum iniungentem laborem duarum horarum, viginti, v. g. famulis ſimul, non peccaturum mortaliter; quia vnius opus nequaquam vnitur cum opere alterius: idemque erit, ex Portella *in dub. reg. v. Laborare, in additione,* ſi ſinguli ſucceſſiuè per modicam horam in eodem die laborent, etiamſi vno poſt alterum laborante, totus dies occupetur, quia pari modo vnius opus cum alio non connectitur. Contrà, peccabitur mortaliter, ſi idem in eodem feſto, diuerſis vicibus interpolatis, modicè quidem laboret, ſed ita, vt vnitim aſcendatur ad tempus notabile. Ita Sanch. *in Dec. lib.* 1. *c.* 4. *n.* 8. Portella *in dub. Reg. v. Feſti dies, num.* 2. *in addit.* quia tunc diuerſa illa parua interualla violata in eodem die, conflant vnam notabilem violationem: ſicuti, ſi quis eodem die ieiunij per diuerſa interualla ſingulis vicibus modicè comederet; ieiunium violaret, quando illa modica vnita, notabilem facerent comeſtionem.

Diuinus cultus.

3. Opera ſeruilia immediatè, vel propinquè diuino cultui ſeruientia, vt crucem deferre, organa, campanaſque pulſare, &c. exerceri in feſto poſſunt. Ita Suar. Fag. Bon. Azor. aliique apud Caſtro Pal. *tom.* 2. *d.* 2. *de obſeruation. feſt. d. vnica, p.* 10. *n.* 1. quia ex tanta propinquitate cum diuino cultu, ſufficientem concipiunt liberalitatem: & ſanè præceptum hoc, quo diuinus cultus attenditur, non debuit ea, quæ proximè ad ipſum cultum faciunt, prohibere. Altaria ornamentis veſtire, templum verrere, parietes Eccleſiæ aulæis adornare, conficere Hoſtias, &c. etiam quando potuiſſent die non feſtiuo, probabile eſt culpam non eſſe mortalem, ſi die feſto fiant; idque propter aliquam cum rebus Sacris propinquitatem. Ita Tolet. *lib.* 4. *cap.* 25. Suar. *tom.* 1. *de Relig. tract.* 2. *lib.* 1. *cap.* 12. *num.* 11. At arare, ligna cædere, lapides ferre, etiam ad Eccleſiam ædificandam, &c. nequaquam licet, prætextu, quòd hæc fiant pro Eccleſia; ex Caſtro Pal. *loc. cit n.* 1. *fine,* Bonac. apud Dianam *p.* 3. *tr.* 3. *reſol.* 8. remotè enim cultum diuinum reſpiciunt, & conſequenter non indicantur ſanctimoniam, liberalitatemque ſufficientem participare, ſecùs omnes Ruſtici, omneſque famuli ſeruientes Eccleſiis, non tenerentur ſeruare feſta; quod eſt inauditum, contra Sà *in editione gen. v. Feſtum n.* 14. vbi ſic excuſantur laborantes pro loco pio, aut publico, *in expurgata* hoc expulſum fuit.

Quid hac in re fieri ob paupertatem Eccleſiæ licebit mox dicam *à num.* 14.

4. Fagundez *p. Eccl. precepto, lib.* 1. *cap.* 14. *num.* 4. Pellizz. *in man. Reg. tract.* 8. *cap.* 4. *num.* 20. docent præparare vias ad proceſſiones licere ſine mortali; ſed eſſe tantum veniale, ſi pridie parari poſſint, at tabulata ad eandem proceſſionem, v. g. videndam, licet, ſi pridie conſtrui propter obliuionem, vel propter alia legitima impedimenta non potuerint, licitè die feſto conſtruantur; quia ita concedit & hîc nunc cultus diuinus: tamen ex ſe peccatum mortale eſſe, ſcienter differre in diem feſtum, quia de ſe talis actio, ſeruilis omnino eſt, & multùm à re ſacra diſtans, & remota; non ſic viam parare, id enim eſt magis coniunctum cum diuino cultu, quàm dicta Tabulata compingere.

5. Ex qua doctrina infero, Sepulcra Chriſti Domini pro hebdomada Sancta, & præſepia eiuſdem pro diebus ſacri Natalis, & moles artificioſas ad exponendam in iis Diuinam Euchariſtiam, & Cœnam ad repræſentationem ſacram, licitè collocari in Eccleſiis, ſaltem ſine mortali poſſe die feſto; eſto cum veniali, ſi potuiſſent antea: at non poſſe eadem fabricari, vel arcus triumphales erigi; vel Pyras igneas, & ſimilia conſtrui. Ratio eſt, quia illa æquiparantur præparationi viarum, cùm habeant aliquam propinquitatem ad res ſacras: hæc ſimilia ſint tabulatis, quæ ſatis remotè ad res ſacras referuntur; ſemper intellige, præciſa neceſſitate, quæ facillimè tum in tabulatis, tum in his inueniri poteſt; quando nimirum, vt modò dixi, non potuerunt die non feſtiuo illa fieri, vel certè bona fide præuiſum id antea non fuit, vel tandem adfuit diſpenſatio, de qua mox *ſuo loco.*

Diximus *n.* 3. de ornandis Templis, ſed quid de iiſdem ab ornatu ſpoliandis? & hoc abſtrahendo ab alia neceſſitate, vt eſſet notabilis obligatio ſtatim reddendi ornamenta, carentia eorum, qui poſſent id efficere die ſequenti non feſtiuo, &c.

Puto, in hoc caſu non poſſe duci excuſationem à cultu ſacro, ſicuti duximus in caſu, quo idem Templum ornetur. Ratio eſt, quia, ornare ad ſacrum cultum aliquo tandem modo propinquè pertinet, vt *ibidem* vidimus. At ornatum auferre, non ita, cùm potiùs id dirigatur ad eos ornatus aſſeruandos, quod ſacrum quid non eſt.

Neceſſitas Corporalis.

6. Quia præceptum, de quo agimus, non eſt interpretandum rigoroſè, ſed benignè, & moraliter, vt ex ipſo Fidelium vſu colligimus; ideo quælibet non modica, ſed nec neceſſariò maxima neceſſitas, excuſabit à culpa eum, qui die feſtiuo opera ſeruilia peregerit.

7. Excuſat ergo neceſſitas corporalis propria, vel proximi, vel Reipublicæ: Hinc pauperi ad ſe, ſuoſque alendos conceditur (auditâ Miſsâ, & ſine ſcandalo, quod in ſequentibus etiam ſemper intelligitur) arti ſeruili cuique vacare: immò tanta poteſt vrgere neceſſitas, vt is poſſit etiam Miſſam relinquere. Hinc licet cibos ſibi coquere, panemque neceſſarium conficere, ac fructus ad quotidianum vſum colligere. Dico (ſibi neceſſarium ad quotidianum vſum,) nam præſcindendo ab his, quid ſit ſentiendum, mox *n.* 9. afferam. Hinc ſerere, arare, vindemiam facere, metere, meſſem colligere, quando eſt probabile periculum pluuiæ, vel alterius impedimenti, omnino licet. Hinc Sartori, vel cuique licet veſtes ſuere, quando bona fide abſolui diebus feriatis non poſſunt, & eas ad vſum expectant, qui ſuendas dederunt. Hinc Chirurgus, vel Pharmacopola, vel quilibet poteſt medicamenta componere, vel aliud facere; ſi tunc infirmus iis indigeat, nec commodè, prudentis iudicio, compoſitio, vel alia quæpiam res transferri, aut præteriri poteſt. Sit autem ex Suarez *tom.* 1. *de Rel. tract.* 2. *lib.* 2. *de diebus feſtis, cap.* 32. *num.* 6. hoc iudicium benignius, ſi agatur de ſalute proximi, quàm ſi de tua, quia in tua eſt periculum amoris proprij; in aliena, faciliùs à charitate dirigeris: Hinc in ſolemnitatibus etiam ſæcularibus

laribos licet vias parare,& locos pro ſpectaculis videndis conſtruere : publica enim feſta,& publicæ lætitiæ reducuntur ad vtilitatem Reipublicæ ; id,quod eſt aliquaotò benignius, quàm quod modò diximus ex Fagundez *n.4.* Hinc Ferrarij ferreas laminas equorum pedibus imponentes, excuſantur ob neceſſitatem iter facientium. Sine neceſſitate igitur hi Ferrarij ſunt condemnandi, niſi excuſet paruitas laboris:nam id ex ſe opus eſt nimis manifeſtè ſeruile. Hinc excuſantur coquentes lateres,calcem, vitrumque,quoties vel cum detrimento coctio interrumpetetur, vel detrimentum eſſet,ſi expectari dies non feſti ad coquendum deberent.Hinc ne aliquod damnum notabile quis patiatur, poterit laborare ; exemplumque poni ſolet de famulis, quibus concedimus laborare ob timorem,ne à Dominis dimittantur,& ita cogantur paupertatem pati ; quamuis ipſi Domini laborem imperantes, à culpa nequaquam immunes ſint. Aduertit denique Suar. *ib. c.21. n.11. fine* ; ſi quando aliqua opera ſeruilia pridie fieri potetant,& ſine cum culpa, ſiue ſine culpa tunc non fiant; fieri poſſe,ſi ſint neceſſaria,in die feſto ; quia tunc iam eſt caſus neceſſitatis, à nouo peccato excuſans. Sed remanent enodandæ ſequentes difficultates.

Spes lucri.

8. An ſicuti damni grauis timor nobis concedit opera ſeruilia,ſic concedat ſpes lucri notabilis?an ſcilicet ſicuti, ne amittam vindemiam,poſſum die feſto eam facere ; ſic etiam poſſim vacare labori , quo notabile mihi lucrum conquiram?De extraordinario lucro ſermonem facimus; nam ſecùs cuilibet artifici pro mercede diurna integrum eſſe laborare,quod ex hoc pretioſo capite ei neqnaquam concedi certum eſt. Reſpondeo,quamuis Suarez *l.c.c.33. à n.8.*& Caſtro Pal. *tom.2.d.vnica,de Feſt.obſeru.p.10.n.3.* inclinent in ſententiam eſſe negatiuam ; tamen affirmatiuam ſentétiam eſſe probabilem:Ratio eſt,quia vt notat rectè Diana *part.2. tract.15. Miſcell.reſol.34.fine* ; & Sanchez *in conf. lib.5. c.2. dub.19.* notabile lucrum amittere, damnum graue eſt ; Adde, non eſſe exiſtimandum, piam Matrem Eccleſiam velle obligare Fideles ad rem oppido difficillimam,qualis eſt ob abſtinentiam ſeruilium amittere centum, ducentos, mille, plures aureos ; quod certè conſequenter dicendum eſſet , ſi ſemel probabilitatem noſtræ ſententiæ denegaueris : fauet denique Pontifex, qui *c.licet,de Feriis* ; conceſſit Halecum piſcationem die feſto (excipit feſta ſolemnia,ſed non ſub mortali,vt monet Sanchez *in conſ.lib.5.dub.20.n.4.*)quæ certo anni tempore noſtra maria excurrunt:fauéntque Doctores Caiet. Nauarr. Sotus,aliique apud Sanch. *loc cit. diſp.20.num.5.* qui ex paritate cum dictis Halecibus, piſcationem Tynnorum eodem feſto, ne magnum lucrum amittatur, concedunt. Scio hanc conceſſionem ab aliquibus trahi ad neceſſitatem,ſeu vtilitatem publicam, ne victui communi hæc deficiant,& ab aliis ad diſpenſationem, nam propterea *ibid.* Pontifex imponit piſcatoribus ; vt dent aliquam eleemoſynam pauperibus , vel Eccleſiæ viciniori: verùm , ad prædicti lucri neceſſitatem ab aliis probabiliter illam reduci , nec vllam ex præcepto , ſed ſolùm ex conſilio dandam eſſe eleemoſynam,etiam ſcio.

Panis, Cibi, Fructus. &c.

9. Eſtne legitima excuſatio panes conficiendi , cibos delicatos parandi , fructus colligendi , animalia ad victum occidendi , domum verrendi ; Reſpondeo, certum eſſe , has eſſe actiones ſeruiles ; quare ſi nullam neceſſitatem importent, non eſt vnde eas per ſe licere pronunties : ſolùm conſuetudo excuſaret , quæ facilè potuit introduci in rebus quotidie neceſſariis, quæque vbi eſt, ſeruetur. Et certè panem conficiendi , animalia occidendi , fructus colligendi ſolùm , vt recentiora , & meliora , & cum abundantia habeantor, an adſit abſoluta conſuetudo , non audeo affirmare, cum Doctores Bonac. *3.præcept.in dec.d.5.q.vnic.p.3.* Caſtro Pal.Fagund.*l.c.*

aliique paſſim ad aliquam ex ſupradictis rationibus ſemper recurrant : Solum Caſtro Pal. *t.2.diſp vnic.de obſeru. feſt. p.19.n.3.* ſic habet : *Parantes cibum,& potum , tametſi ſuperflua , & ad delectationem , excuſantur conſuetudine, namque hoc iam eſt introductum ; idque extenſum eſt ad colligendos fructus eodem die , vt ſaniores , & integriores ſint & ad occidenda,& excorianda animalia ; præcipuè ſi ſit ratio aliqua , qualis eſt , cibaria non eſſe ita ſuauia , ſi alio die diſponantur,* &c. Hæc ille. Vbi vides ab ipſo affirmari has actiones conceſſas iam eſſe ex conſuetudine ; nam illud (*præcipuè*) non reſtringit , ſed addit maiorem rationem. Non ſic loquitur de coquentibus panem ; eos enim ſolùm excuſat, ſi panis coctus non ſit ſufficiens , ſi concurrant multæ feſtiuitates,ſi denique coctus non ſatis aptus ſit. Atque aliquam ex his rationibus requirunt etiam in conficiendo pane,Fagundez,1.*Eccl.l.1.c.11 n.20.* Bonacina *l.c.n 9.* Sanchez,*l.5.conſ.c.d.18.n.4.*aliique: vt intelligas, nondum conſtare , an adſit conſuetudo abſoluta de pane conficiendo.

10. Illud nota , parare cibos , etiam ſuperfluos pro ordinaria menſa : non improbabiliter doceri à Fagundez *loc. cit. n. 1.* non ſolùm per conſuetudinem , ſed per ipſam legem concedi ; quia nunquam fuit intentio Eccleſiæ , has tam ordinarias actiones , in præcepto de abſtinentia a ſeruilibus comprehendere.

11. Ex his colligo parare paſtillos eſculentos , quos Itali *Maccherones* appellamus , vt & cæteros ex farina confectos cibos , quos Siculi *Cuſcuſum* , *Gnocchittes, Vermicellos* vocamus , & frequentiſſimo vſui habemus, ex ſe eſſe opus ſeruile , & conſequenter in die feſto prohibitum : verùm erit totalis excuſatio , ſi quando opus eſſent ad publicam abundantiam, vel ſi quando fierent à priuatis , vt eodem die illa vſui eſſent ; tunc enim id reduceretur ad proprij victus præparationem ; & denique erit excuſatio à mortali , ſi quando vna vel altera tantummodo hora,in iis conficiendis conſumeretur;quæ eſt excuſatio communis à paruitate materiæ.

12. Denique , vt domum verras , excuſat perſæpe paruitas materiæ nonnunquam neceſſaria domus munditiei , quam vel præuidere non potuiſti , vel bona fide pridie neglexiſti. Sic *l.c.n.7.* nam cæterùm, vt dixi, nimis clarè opus id ſeruile eſt *loc.cit. cap.11. num.9.*

Barbitonſoris, Sutoriſue Officium.

13. Barbitonſores : Primò , excuſantur à paruitate materiæ , quando nimirum vnum , vel alterum tondent; Ita Azor. Sayr. Nauarr. aliique apud Dian. *p.2. tract.15. reſ.34.* Secundò , ex neceſſitate ruſticorum,vel aliorum, quibus non conceditur niſi diebus feſtis poſſe tonderi;ſic Sanch.*in conſ. lib.5.c.2. d.21. n.7.* Tertiò,ex conſuetudine iam ſcita,& tolerata Prælatorum ; de qua,quamvis certi ſint aliqui Doctores, aliqui tamen expreſse eam iam eſſe introductam affirmant;Ita Fernand. apud Dian *l.c.*Quartò,ex lucro ceſſante non ordinario:idem *ib.* ſi enim Barbitonſor diebus feſtis , ſuis Parochianis neget ſuum laborem facilè à pleriſque relinquetur , cum notabilis lucri iactura ; Quæ vltima ratio militat etiam pro Sutoribus , qui niſi calceos nouos ſuis Parochianis imponant, ab ipſis facili negotio derelinquentur.

Pauperum ſubleuatio.

14. Excuſabitúrne quis à peccato , ſi velit die feſto laboribus inſiſtere ad pauperes ſubleuandos:Reſpondeo, ſi neceſſitas pauperis , vel Eccleſiæ alicuius particularis ita notabilis eſſet , vt licitè poſſet ipſe laborare, poſſet & quilibet tertius : ſic Sanch *l.5.conſ. c.2.dub* 23.tunc enim hic operator eſt inſtrumentum ipſius pauperis , vel Eccleſiæ.

15. Verum nodus difficultatis , quoad praxim , eſt, gradum eiuſmodi neceſſitatis agnoſcere. Breuiter ex Caſtro Pal.*t.1. tr.6. d.2.de charit. p.2.n.1.* Neceſſitas alia eſt extrema,quando ſcilicet proximus in probabili,& moraliter certo vitæ periculo verſatur. Alia grauis , quando

nimirum proximus in periculo moraliter certo exiſtit grauis dãni, ſiue in corpore, ſiue in honore, ſiue in bonis; Huc autem pertinet, quando Eccleſia eſt nimis pauper, ita vt non habeat neceſſaria ad cultum diuinum, vel ad ſuorum miniſtrorum ſuſtentationem. Ita Tol. *in ſum. l.4. c.25.n.2.* vide Fagund. *1. Ecc. præc.l.1.cap.14.n.6.* Alia deniqne communis, quâ ſcilicet pauperes communiter laborant, cui neceſſitati poteſt ipſe pauper ſiue ſua, ſiue alterius ope, licèt cum difficultate, ſuccurrere.

16. Dico iam pro communi non licere: pro extrema, & graui alicuius certi pauperis, vel Eccleſiæ licere tibi in die feſto mechanicis artibus operam dare; in quem diem ſi incideret præceptum de ieiunando, dico te poſſe licitè etiam tum laborare, & ſic à ieiunando excuſati. Lege Fag. *ib.num.*16. 19. Ratio eſt, quia feſtorum, vt & ieiunij obſeruatio, præcipitur ſub graui præcepto, quod non eſt probabile vinci poſſe à qualibet communi proximi neceſſitate, ſecùs paſſim omnes dies feſti, & ieiunia omnia violarentur, cùm paſſim eiuſmodi neceſſitates occurrant: at ab extrema, vel graui vincitur, ſaltem tacitè Eccleſiæ conſentiente. Certè ex communi ſententia, apud Caſtr. *tom.1.tr.de charit.d.2.p.9.n.1.* ad neceſſitatem extremam proximi ſubleuandam, licet rem diuitis ſurripere; & ex multùm probabili, etiam ad grauem, ita vt tunc minimè obliget præceptum de furto non committendo; multò ergo magis non obligabit præceptum Eccleſiæ de abſtinentia à ſeruilibus, & à cibis. Ita idem Fag. *l.c.n.6.* citans Suar. Nauarr. Toletum, & alios.

17. Ex his collige rationem conſilij, quod olim dedi Nobiliſſimæ, æquè ac piiſſimæ puellæ hîc Panormi. Sciſcitata ea eſt à me, an diebus feſtis poſſet alicui operi ſeruili ſuendi, vel veſtes phrygias elaborandi vacare, quo poſt impletum Miſſæ præceptum, otium falleret diei; quem quidem diem aliæ eiuſdem conditionis fœminæ, in nugis, atque confabulationibus, vt interim ali[illegible]aceam, vanè conſumunt?

18. Dixi, ſententiam eſſe Doctorum non ignobilis notæ, licere ad otium vitandum aliquid laborare die feſto: Ita Syluester *v. Dominica, quæſt.5. conc.4. marg.3. præc.f.12.* Sa *v. Feſtum, num.6.* Pell. *in man. Reg. tract.8. cap.4.fin.* ſed id negari veriùs ab aliis; Ita Sanchez *lib.1. conſ.cap.2.d.8.num.13.* Laym. *l.4.tr.7.c.4.n.2.fin.* aliiq. nam aliis viis, licitiſque operibus otio prouideri poteſt; nec tantum præceptum pro cauſa tam leui, negligendum eſt. Excipitur duntaxat ab iiſdem Doctoribus, ſi quando in otio dæmonis tentatio vrgeret, vt labore illo ſuccurri poſſe tanto malo crederetur, quia certè in eo euentu vrgeret boni ſpiritualis notabilis, grauiſq; neceſſitas. Puellæ hæc reſponſio nequaquam placuit: tum quia religioſiſſimæ erat conſcientiæ, tum quia non quidem tentationes illas graues in hoc ſuo otio experiebatur, ſed tantummodo moleſtiam quandam, animique mœſtitiam.

Dixi ergo iterum ipſam, immò & ancillas ſuas quemcunque laborem, auditâ Miſſâ, poſſe ſuſcipere, quo aliquid laborarent, quod pauperi alicui Eccleſiæ, neceſſariis ornamentis ad cultum diuinum pertinentibus, carenti conſectarent, vel quo pauperi alicui peculiari, extremam, grauemque neceſſitatem patienti, auxilium præſtarent; tunc enim & ipſa ob otij tædio ſe, ſuaſque ancillas ſubduceret, & Deo ob doctrinam modò allatam eiuſmodi ſeruilis labor non diſpliceret: Nota Lector, me dixiſſe (alicui peculiari) nam in genere pro Eccleſia, vel paupere laborare; cùm in tali vniuerſitate non appareat vrgens, grauiſque, ac certa neceſſitas, non poſſe die feſto laborari, rectè aduertit Fagundez, *1. & vlt. præc. l.1.cap.14.n.19.* Porrò acquieuit huic conſilio Nobilis puella, & non paucis ægrotis in ſumma neceſſitate conſtitutis, ſuo feſtiuo labore per maximam pietatem deinceps alimenta feſtiuè ſuppeditauit.

Neceſſitas Spiritualis.

19. De hac per occaſionem ſatis ſit pauca modò dixiſſe *n.*18.

Abſentia vbi celebratur Feſtum.

20. Si quis, ex Sanch. Suar. Fill. Nauar. aliiſque apud Bonac. *3. Eccl. pr. diſp. 6.q.vnic.part.3.n.17.* ſiue caſu, ſiue etiam cum intentione, vt laboret, exit à loco, vbi agitur dies feſtus, accedens ad locum, vbi feſtum non eſt; ibidem poſſe eum ſeruilia operari, nec per illam intentionem peccare, & alia ſimilia ſatis colliguntur ex ſupradictis, *cap.1. §.2. n.10.* quia nimirum is non tranſgreditur præceptum, ſed vtitur iure ſuo, illius obligationem à ſe excutiendo; illum locum recole, & ſatis erit.

Conſuetudo.

21. Hæc eſt excuſatio communis in omnibus præceptis, & legibus humanis; nam propterea ſolùm hîc aliquas conſuetudines ſubdam circa noſtram materiam, ab Auctoribus approbatas; cæteras quiſque exploret in Patria ſua, inuentaſque cuſtodiat.

22. Caietanus *2.2.q.122.l.4.* & Suarez *tom.1.de Rel. l.2.cap.21.n.3.* cùm docuiſſent actiones coquendi cibos, aliaſque, quæ ad præparationem culinæ, menſæque ordinariæ pertinent, eſſe de ſe ſeruiles; addunt conſuetudinem tamen eas feciſſe iam licitas. Notat inſuper Fag. *1. Eccl. pr.l.1.c.11.n.19.* fuiſſe hanc conſuetudinem auctam ad parationem ciborum artificialium, atque ad actiones colligendi fructus, occidendi, excoriandique animalia, quando hæc fieri antecedenti die potuerunt.

23. Toletus *in ſum l.1. cap.24.* Caietanus *l. c.* Sotus, *lib.2. de iuſt. q.4. art.4.* aiunt venationes, aucupationes, piſcationes eſſe ex ſe prohibitas die feſto, ſed iam excuſari conſuetudine, quæ videtur præualuiſſe, ſcientibus, & patientibus Prælatis. Intelligo autem, ſi hæc fiant ſine magno apparatu, vt §.1. *num.9.* explicui. Et quamuis Suar. *t.1. de Relig. lib.2.c.28. n.3.* reſtringat conſuetudinem de piſcatione, ad eam, quæ fit in flumine; tamen prædicti Doctores citati, *ſupr. cùm de Pictura, litt...* quibus adde Sanch. *in conſ.lib.5.c.2.d.15.n.2.* loquuntur vniuerſim. Et certè, quando fit ſine magno apparatu (vt etiam piſcari arundine) quamuis ob lucrum, eadem videtur eſſe ratio, ſiue in fluuio exerceatur, ſiue in mari.

24. Fagundez *l. c. c.11. num.2.* cùm docuiſſet actionem delineandi imaginem; & lineas ducendi ad illam poſtea pingendam, eſſe (in ſua ſententia; nam in noſtra iam diximus *ſuprà*) opus ſeruile, addit ſolum excuſari poſſe, vel ex paruitate materiæ, ſeu temporis, vel ex conſuetudine, vel ex eo, quòd illud non ſit pingere, ſed memoriam iuuare.

25. Idem *ibid. n.22.* cùm ſtatuiſſet opus digladiandi eſſe opus mechanicum, ſubdit: *Conſuetudo tamen hanc actionem fecit licitam, addiſcunt enim iuuenes artem digladiandi diebus Dominicis, videntibus, & conſentientibus Prælatis.*

26. Rodriquez, *in ſumma, cap.1:2. n.4.* & Nauarrus *conſ.1. de feſtorum obſeruatione*, excuſant venditiones Calceorum, ob conſuetudinem viſam, & toleratã à Prælatis.

27. Caſtro Pal. *tom.2.d.2.de obſeru.feſtorum.p.6.n.11.* docet vſum, quo fiunt aliquæ exercitationes Militares, licere die feſtiuo; tum ratione conſuetudinis; tum moralis neceſſitatis, quia nõ poſſunt cõmodè aliis diebus fieri.

28. Sanchez *in conſ.l.5.c.2.d.18.n.11.* ſic habet: *Etiam ceſſante neceſſitate, ex conſuetudine antiquiſſima ſunt licita aliqua minuta, quæ ſolent facere Agricolæ in vere, dum habent ſegetes in area, ſcilicet trituram vertere, extendere, aut ſeparare: & idem eſt de conſuetudine Hortulanorum rigantium olera in die feſto, maximè quando in his omnibus interuenit aliqua neceſſitas: ſic docti iuniores.*

29. Sanch. *v. Feſtum, n.5.* ſic docet: *Iter agere etiam comitantibus mulis onuſtis ſupellectili, licet, concedente id conſuetudine: molendina item, & nundinas excuſat conſuetudo.*

30. Addam denique, & ego iunior conſuetudinem illam; quâ omnibus ferè diebus feſtis à prandio famoli prædiis inſeruientes, ſolent in Sicilia lignatum à Dominis mitti; vt nimirum ſinguli ſuum faſcẽ, certè cum notabilis temporis iactura, colligentes, domum ad communes

vſus

vſus humeris aſportent. Obſeruaui id, cùm ruri eſſem, perſæpe, (ruſticari enim me perſæpe iuuat, & illo otio, quo nunquam minùs otioſus ſum, litteris vacare) obſeruaui, inquam, & quæſiui non ſemel à Dominis, quo iure id die feſto præciperent; reſponderuntque ſic, morem in ſuis locis conualuiſſe, vt qui famuli die feſto Domini panem comederent, iidem & Domino, ne tota die otio torperent, aliquid inſeruirent: Arriſit excuſatio, atque, vbi eiuſmodi mos inductus eſt, non videri condemnandum exiſtimaui.

Diſpenſatio.

31. Si adeſt cauſſa moraliter certò excuſans ab obſeruatione feſti, perpenſa ſcilicet ſolemnitate feſti, neceſſitate operis, cæteriſque circumſtantiis; Superioris diſpenſatione opus non eſt. Ita Azor. Sylueſter, Suar. aliique, quos ſequitur, citatque Fagund. *p. Eccleſ. 1. l. c. 14. n. 17.* ſolùm ſi publicè ſit laborandum, vt vitetur ſcandalum, petatur diſpenſatio, quæ gratis ex Concil. Trid. *ſeſſ. 25. c. 18.* (vt cæteræ omnes diſpenſationes) dari debet. Si verò nulla adeſt cauſſa, nec eſt petenda, nec concedenda diſpenſatio: quod ſi concedatur, peccabitur: an validè tamen detur, mox *n. 37.* docebimus; deniq; quando prudentis iudicio (nam certior regula ad ſufficientem cauſam hac in re dignoſcendam, non habetur) dubium eſt, an cauſa ſit ſufficienter excuſans; tunc enim vera diſpenſatio concedi poteſt, quâ impetratâ operi ſeruili, die feſtiuo ſine ſcrupulo vacabitur.

31. Sed quis Superior eam legitimè dabit? Summum Pontificem in feſtis quibuſcunque poſſe validè, etiam ſine cauſa, licèt ſine eadem illicitè, dubium ne ſit. Ita DD. cit. & *paſſim.* Illicitène mortaliter, an venialiter? Vide apud Caſtro Pal. *tom. 1. tr. 4. de diſp. d. 6. p. 8. §. 1. n. 5* Pontium *lib. 8. de matr. c. 14. n. 4.* Sanch. *lib. 8. de matr. d. 8. n. 7.* ſéque retractan. *lib. 5. conſ. c. 3 d. 5. n. 6.* lege eundem Sanch. *de matr. lib. 8 d. 8. n. 4* ſimili modo ordinarius in feſtis, iure Diœceſano, vel propria conſuetudine introductis: Hi autem cum cauſa ita diſpenſare poſſunt in particularibus caſibus, quoad feſta introducta à iure communi; vt hac non exiſtente, non ſolùm illicitam, verùm etiam inualidam diſpenſationem, ſi attentauerint, fruſtra concedant; cuius rationem trademus *infrà, c. 5. §. 7. à n. 55.*

33. Nomine Ordinarij in hac materia veniunt, ex Fagund. *ibid.* aliiſque cit. Primò Epiſcopi, omnéſque iuriſdictionem Epiſcopalem exercentes, eorúmque Vicarij Generales in ſpiritualibus, non iam ex Generali Vicariatus conceſſione, ſed ex ſpeciali mandato. Ita Merolla *t. 3. d. 7. cap. 6. dub. 57. n. 146.* Barboſa *de poteſtate Epiſcop. p. 3. cap. 54. num. 21.* alios citans. Sanch. *de matrim. lib. 2. d. 4. num. 12.* ſi quidem in Mandato generali non committuntur ea, quæ ſapiunt liberalitatem, & gratiam, qualis certè eſt quæcunque diſpenſatio. Quod ſi in generali Vicariatus creatione committi intelligitur diſpenſatio in denuntiationibus Matrimonij, id propter peculiarem conceſſionem Tridentini eſſe, notant Iuris Doctores apud Meroll. *ibid. n. 154.* Nam cæterùm, vtpotè gratia, mandatum ſpeciale requireret & ipſa.

34. Secundò, veniunt Prælati Regulares, quales ſunt Generales, Prouinciales, Superioréſque locales, totius Monaſterij regimen habentes; ſemper, quoad ſuos duntaxat ſubditos.

35. Quid, quoad famulos ſæculares? De iure nihil circa hos Prælati Regulares hac in re poſſunt; quia ſæculares de Religioſorum iuriſdictione ſpirituali non ſunt, ex vi priuilegiorum modiciſſimum quid illis conceditur, quod ſic tradit Portella in dub. reg. v. Laborare: *Eugenius IV.* (orat. 7. in Bull. *Rodrig. lege, & alium Rodriquez* in comp. reſol. 67. n. 13.) *conceſſit, quod ſæculares abſque peccato poſſint laborare in noſtris Conuentibus in die S. Crucis Septembris, in die S. Michaëlis, Sanctorum Innocentium, S. Syluestri, quando non incidunt in Dominicam. Vnde videant Prælati ſe peccare mortaliter alios, ſi contra prædictam explicationem inuitent, vel patiantur, quod in ſuis Conuentibus ſæculares laborent, etiam gratis?* Hæc ille.

Vbi nota. Primò, hoc eſſe viuæ vocis oraculum; Secundò, propter paritatem cum prædicto feſto Sanctæ Crucis, mihi dubium eſſe, de quonam feſto S. Michaëlis ſit locutio; de eo quod celebratur menſe Septembris, an quod menſe Maij? Tertiò, nobis ex Societate *in compend. priuil. Soc. Ieſu*, hoc tantulum priuilegium nondum à N. P. Generali communicatum eſſe.

36. Tertiò, nomine Ordinarij hîc prætereà venit Capitulum, Sede vacante; ſic Fagundez *l. c.* aliiſque, quia hoc ſuccedit in vniuerſa iuriſdictione Epiſcopi præmortui, ex Merolla *tom. 3. d. 7. c. 7. dub. 1. n. 2.* exceptis caſibus in iure expreſſis; non autem in iure inuenitur expreſſum, non poſſe has diſpenſationes expedire; idem *ibid. n. 33.* Idem poteſt Vicarius Generalis eiuſdem Capituli, *ibid. num. 34. fine*, ſed ex ſpeciali mandato, iuxta dicta *n. 33.* de Vicario Epiſcopi.

Prædictos Epiſcopos, Prælatos Regulares, Vicarióſque poſſe ſuas vices diſpenſandi aliis committere, dicendo: *Si aliter tertius approbauerit cauſam, is diſpenſet*, etiam certum videtur: quia, cùm ſint ordinarij, vel certè delegati ad vniuerſalitatem huius cauſæ, poterunt ſubdelegare. Ita Sanchez *lib. 3. matr. tota d. 31.*

37. Quartò denique, veniunt etiam & Parochi, abſente Ordinario: ita Azor. Syluester, aliique apud Fagund. *l. c. n. 37.* (putatem, etiam ipſo præſente, propter ea, quæ dicam in ſimili *infrà, cap. 5. §. n. 56*, cùm de ieiunio) pro caſibus occurrentibus; id, quod ſaltem conſuetudine introductum eſt; ne ſcilicet deſit Parochianis, ad quem in quotidianis dubiis recurrant: Quoniam autem hæc commiſſio videtur conceſſa Parochis ad vniuerſalitatem huius cauſæ, quamuis aliquantum limitata, id eſt, in occurrentibus caſibus; ideo & poterunt eam, modo *n. 36. præcedenti* dicto, alteri ſubdelegare; vt ex eodem Sanchez *ibid. n. 4. & 21.* colligi poteſt.

Nonnulla de hac diſpenſatione dicentur *infrà, cùm de diſpenſatione ieiunij*: nam quæ ibi, quæque hîc dicuntur, inuicem ſibi lucem pariunt.

38. Supereſt docere, An Epiſcopus poſſit, quando hac in re diſpenſat, imponere Fideli, vt aliquam elargiatur eleemoſynam pauperi Eccleſiæ?

Reſpondeo: Si cauſa diſpenſationis, à feſti obſeruantia excuſans, eſt certa; non videtur poſſe, quia tunc nihil concedit Epiſcopus: ex ſe enim Fidelis valet laborare: Si eſt dubia, ſatis probabile eſt, eum poſſe aliquid moderatum imponere; ſic Suarez *tom. 2. de Relig. lib. 6. de diebus feſtis, c. 16. n. 4.* Laym. *lib. 1. tr. 4. c. 21. n. 29.* aliique; id enim nil aliud eſt, niſi cultum Deo per obſeruationem feſti tribuendum, in aliud bonum opus commutare. Nec rationes in contrarium, quas ex Sanchez *loc. mox citando, n. 9.* adducit Bonacina *tom. 2. d. 1. de legibus, q. 1. p. 3. num. 23.* in contrarium, tanti ſunt momenti, vt non poſſint facilè ſolui, quantum faciunt contra præſentem hanc doctrinam: eas; ſi eſt otium, apud ipſos lege.

39. Quid, ſi nulla exiſtente cauſa excuſante, Superior diſpenſet ad labores die feſto ſuſcipiendos ſolum, vt fiat aliquod aliud opus bonum à laborante, v. g. vt ab eodem applicetur eleemoſyna alicui operi pio, legitimáne erit diſpenſatio? Reſpondeo affirmatiuè, ſi eleemoſyna elargienda ſit certo pauperi, vel Eccleſiæ, extremè, vel grauiter indigentibus, quibus non patet alia via vt ſuccurratur: tunc enim ipſum auxilium tantæ paupertati attribuendum, cauſam ſufficientem grauem affert, vt ex ſupradictis colligi poteſt: Verùm, ſi alia via ſuccurrendi appareat, vnde nec extrema, nec grauis neceſſitas exiſtimetur; non video, cur poſſit Epiſcopus in feſtis iure ſuperiori inductis. Ita Sanch *lib. 3. de matr. d. 10. n. 9. fin.* Ratio eſt, quia Prælati inferiores nihil poſſunt in legibus Superioris, niſi, quantum Superior expreſsè, vel tacitè concedit; vt eſt communior, & probabilior opinio. Ita Sanc. Suar. Bonac. Gutier. aliique, quos citat, ſequiturque

Caſtr.*tom.1.tr.3.d.6.de diſpenſ.leg.q.4.n.*8.at nullibi apparet adeſſe eiuſmodi conceſſionem, vt ſcilicet nulla exiſtente cauſa ſubditos excuſante, dubia ne quidem, & ſolùm ad communes eleemoſynas diſtribuendas, vel ad quodcunque aliud opus bonum faciendum, inferior Pontifice diſpenſet in legibus iuris communis, qualis eſt obſeruatio feſtorum, vel ieiuniorum, id enim eſſet diſpenſare ex cauſa; ſed commutare ad libitum, atque adeò tranſcendere limites dictæ conceſſionis. Dixi autem (in feſtis iure Superiori inductis) nam de Summo Pontifice in his, vel de Epiſcopis in feſtis iure Diœceſano impoſitis, alia eſt ratio; de qua *alibi*.

40. Illud approbo, quia in aliquibus Diœceſibus impoſita eſt condecens mulcta pecuniaria laborantibus in die feſto; hanc poſſe, vt fauet Sanch *lib.3.de matr.d.n.*10. probato delicto, & ſine fraude exigi; & poſſe, immò debere (vt monet de omnibus ſimilibus pœnis Tridentinum *ſeſſ.25.c.3.de reform.matr.*) locis piis applicari.

41. Cur ſignatè dictum eſt (ſine fraude:) Quia alicubi (dolens refero, quod vidi) ab Epiſcopis conſtitui ſunt aliqui Officiales, quibus feſtorum iura dedit nomen *Feſtuariorum*, quorum eſt munus laborantes die feſto deprehendere, deferre, ac mulctâ pecuniariâ condemnare. Ex his ergo Feſtuarij nonnulli nullo rubore, religione nulla, interdum pactum ineunt cum artificibus, camporúmque cultoribus, vt reddant quendam pecuniæ cenſum quotannis, ne eodem anno ab ipſis Feſtuatiis moleſtiam patiantur; quo freti pacto, an Opifices, ac Ruſtici faciliores ſint ad frangendam legem, alij iudicent. Illud proclamo, & id concedi, vel permitti, & ab ipſis Officialibus id præſtari, indignum, ſcandaloſum, perniciosum eſſe.

Capvt IV.

De Actionibus quibuſdam non ſeruilibus die Feſto prohibitis.

§. I. *Hæ ſunt Mercatus, Placitum, ſeu Iudicium forenſe, Iuramentum.*

Mercatus.

1. TRipliciter ſumitur Mercatus. Primò enim ſignificat vniuerſales Nundinas (Italicè *Fiera*) quæ ſemel, vel bis in anno ad publicum commercium celebrantur. Secundò, Nundinas de quibuſdam rebus vſualibus, (Italicè *Mercato*) quæ ſemel in hebdomada ad Oppidi abundantiam ſunt inſtitutæ; Tertio, ipſum actum mercandi; id eſt, emptionem, venditionémque rerum, *c.1.& vlt.de Feriis, l.1.2.3.& vlt.c.eodem tit.*

2. Primus iam eſt in vſu etiam in feſtis: Sic Tolet. Suarez, Fagund. Azor. quos citat, ſequitúrque Caſtro Pal. *tom.2.tr.2.d.vn.de obſeru.feſt.p.6.n.4.* Secundum video alicubi in die feſto non permitti; licèt iam ex conſuetudine permitti, dicat Caſtro Pal. *ibid.* Seruetur ergo conſuetudo Patriæ. Tertius magna ex parte conſuetudine videtur iam permiſſus; videmus enim (ait idem *ibidem*) operarios ſine vllo ſcrupulo die feſto conduci, bona defunctorum publica voce Præconis vendi, neceſſaria cibo, & potui venalia fieri, calceóſque, aliaſque res leues emi, ac denique paſſim fiunt priuatæ venditiones, vel locationes: ſolùm propter reuerentiam feſti non quaſi in publico id fit; ſed ſemiclauſis officinarum ianuis: ſeruetur ergo loci conſuetudo.

3. Alicubi venduntur per Vrbem publicè Cupedia, & res eſculentæ ad populum, & maximè puerorum illectamenta; atque vt id impunè faciant, impetrant vendentes licentiam à Miniſtris Eccleſiaſticis, data eleemoſyna. De hac ergo re illud tene, quod paulò *ſuperiùs, c.3. §.2. n.41. cùm de Feſtuariis ageremus*, habuiſti.

Placitum.

4. Placiti nomine comprehenditur omnis ſtrepitus Iudicialis, id eſt, citatio partis, formatio proceſſus, ſeu cognitio cauſæ, & ſententiæ, ſententiæque executio in cauſis omnibus ciuilibus, & criminalibus, à quocunque fiant iudice, ſiue Eccleſiaſtico, ſiue ſæculari: quæ omnes actiones non ſolùm ſunt, niſi adſit legitima excuſatio, illicitæ, ſed inſuper inualidæ. Ita Laym. *lib.4.tr.7.c.2.n.7.* aliique paſſim; Fagundez *lib.1. Eccl. præc. à cap.12.* fusè; Caſtr. item fusè *loc.cit.*

5. Puto tamen licere præſentationes facere, inſtitutiones, collocationes, prouiſiones, & cætera Beneficiorum; quia hæc non afferunt ſtrepitum iudicialem, nam propterea ne putes vetitum eſſe diebus feſtis excommunicationem ferre in aliquem; nec multò magis ab illa abſoluere; & ea facere, quæ ſunt voluntariæ iuriſdictionis, vt eſt, v.g. expedire diſpenſationes; quia hæc non requirunt iudicialem cauſæ cognitionem. Pari modo, ſi Aduocatus Iudicem informet, ſi arbitrator, non vt Iudex, amicabilem compoſitionem ſtatuat, ſi Iudex priuatim ſententiam poſtea proferendam ſcribat, &c. contra obſeruantiam feſti, propter eandem rationem non agent.

6. Nec tamen hîc deeſt cauſa excuſans, nempe neceſſitas, & pietas. Feſtis ergo diebus poſſunt expediri licitè cauſæ alimentorum, Carceratorum, Pupillorum, Viduarum, & miſerabilium perſonarum: Item cauſæ, quæ celeritatem requirunt; quia alioquin res peritura ſit. Ita Layman *ibid.* Et Suarez quidem *tom.1. de Relig. tract.2.lib.2. de obſeru. feſt.cap.30.ad fin.* notat latronem de fuga ſuſpectum, poſſe die feſto capi, & in carcerem trudi; item in pagis cauſas ciuiles agitari, ſi aliis profeſtis diebus ruſtici nec adeſſe, nec vocari commodè valent.

7 Qua ratione hîc etiam habeat locum paruitas materiæ, vide apud Fagundez *lib.1. Eccleſ. 1 p.præc.c.2.n.8.* & Suarium *l.c. c.31.*

Iuramentum.

8. De hoc ſatis ſit adnotare, quæ compendiosè affert Layman ibid.n.8. *Probabile eſt*, inquit, *quod Caietanus docet, iuramenta in die feſto prohibita non eſſe, præter iudicialia; Alia verò negotia, quæ die feſto exercentur, vt inauguratio Doctorum, Contractus aliquis ciuilis, etiam iuramento, ſi opus ſit, confirmari poterunt; acceſſorium enim ſequitur ſuum principale. Quòd ſi* in cap.1. de Feriis, *maior prohibitio iuramenti facta fuit, ſicuti Textus ſignificare videtur; non eſt id vſu receptum, vel poſtea abrogatum.*

Capvt V.

De Ieiunio.

1. NOn hîc agemus de ieiunio naturali, præneceſſario ad Eucbariſtiæ receptionem, quod abſtinentiam à cibo, & potu requirit omnimodam, nec de morali, quo iuxta rectæ rationis regulas abſtinemus prudenter à dictis: ſed de Eccleſiaſtico, quod Fidelibus præcipitur ſtatis diebus, potéſtque deſcribi eſſe ex Azor. tom.1. lib.7 c.9. de ieiun.q.1. *Abſtinentia à certo genere ciborum, ſub vnica conceſſorum comeſtione, ſub meridiem ſuſcipienda.* Abſtinentia à carnibus tantùm, cum facultate pluries in die alios cibos comedendi, quæ ab Eccleſia ſeruatur Feria ſexta, & Sabbato; vocari quidem ſolet Ieiunium, ſed largè.

§. I. *De qualitate ciborum ieiunij.*

Abſtinentia à carnibus.

1. HAnc eſſe de Ieiunij eſſentia, ſaltem ob vniuerſaliſſimam conſuetudinem, firmant communiter Doctores; Ita S. Thom. *q.147.art.*8. Syluester *v. Ieiunium.* Nauar. *c.21.n.14.* aliique mox citandi; ex quo principio colliguntur ſequentia.

2. Primò, Diſpenſatus ad carnes edendas, liber eſt à ieiunio. Ita Caiet. *in prædictum locum S. Thom.* Fagund. multos referens *præc.Eccl.4.lib.1.c.2.n.6.* quidquid dicat Ioan. Medina *Codice de ieiunio, quæſt.5.d.2. ad finem.* Ratio eſt, quia ad actionem quampiam quis teneri non

poteſt

Digitized by Google

poteſt, ſi ad id, quod eſt de eius eſſentia, non obligatur: Hinc illi, qui conceduntur ob diſpenſationem carnes, licet ſerò cœnare, immò pluries in die ſe reficere; quia ab obligatione ieiunij iam eſt ſolutus; Ita idem contra eundem. Non placent ergo, qui ſentiunt cum Leſſ. *lib 4. c.2.dub.6.fine.* Diſpenſatum ad carnes ob debilitatem virium, poſſe non obſeruare ieiunium; diſpenſatum verò ob detrimentum, quod alij cibi viliores ipſi inferunt, obligari ad ieiunium: non placent, inquam, nam æquè ieiunij eſſentiam ponere neutri poſſunt. Ita Ioan.Sanch. *in ſel diſp.5 1.n.1.* Illud placet, diſpenſatum ad comedendas ſemel dumtaxat carnes, licèt poſſit pluries comedere cibos alios quadrageſimales, non tamen pluries eaſdem carnes; quia præceptum abſtinendi à carnibus toto perdurat die. Ita idem *ibid. n.15.* Verùm, cùm diſpenſat quis aliquem ad carnes (niſi aliqua circumſtantia contrarium ſuadeat) intelligitur abſolutè, & per totum diem; quare regulariter poterit multoties eas manducare.

3. Secundò, Diſpenſatus ad carnes, eſt liber ab abſtinentia à lacticiniis. Ita Thom. Sanch. aliiq́ue apud eundem Ioan. Sanch. *l.c. n.17.* Ratio eſt, quia diſpenſatus ad maius, cenſetur etiam ad minus in eodem genere.

4. Eodem modo diſpenſatus ad carnes, eo die, quo ex libito carnes non manducat, non obligatur ieiunare; ſed licitè poteſt ſæpiùs comedere: ſiue diſpenſatio fuerit circa præceptum, ſiue circa votum ieiunandi. Ita Author Caſuum Conſ. Bononienſium anni 1638. *caſu 2. menſis Ianuar. verſ. Reſpondeo ſecundò*, apud Dianam *p.9 tr.6. num.11.* Ratio eſt, quia ab hoc iam ex diſpenſatione eſt ablatum ieiunium quoad eſſentiam; ergo ab illo non ampliùs obſtringitur. Aliqui diſtinguunt, concedúntque prædicta, ſi diſpenſatus fuerit quis ad carnes propter virium debilitatem; At ſi fuerit diſpenſatus ex eo, quia cibi quadrageſimales ſunt illi nociui, eo die, quo carnes non comedit, non poterit ieiunium frangere, & pluries comedere; quia hic in tantum poſſet, in quantum comedit carnes, quæ ſunt deſtructiuæ ieiunij; at iam eas non comedit, ergo non habet rationem, vnde ad ieiunium non teneatur. Ita Thom. Sanch. *l.5.conſ. c.1. dub.30. n.3. & 4.* aliiq́ue apud Dian. *l.c.*

Ex vi huius diſcurſus acquieſcerem huic diſtinctioni; verùm ex alio capite fit mihi probabile, in vtroque caſu eiuſmodi diſpenſatum poſſe pluries comedere: Ita Henr. Rodrig. Azor. aliiq́ue apud Ioan. Sanch. *in ſelect. d.51. n.21.* Nam hic fuit diſpenſatus ad carnes propter eam rationem, quòd cibi quadrageſimales ſint ipſi notabiliter nociui; ergo die illo, quo non carnes, ſed cibos illos comedit, iam habet in ſtomacho cauſam notabilem infirmitatis, nempe dictos nociuos cibos; ergo eſt liber à ieiunio, vtpotè infirmus. Quare licèt iterum, iterúmque comedendo quadrageſimalia, peccet contra ſui charitatem, vt *mox num.7.* dicemus; non tamen peccabit contra præceptum ieiunij.

Quòd ſi quis diſpenſetur ex mera liberalitate Pontificis, adhoc puto poſſe ſerò comedere quodlibet, ſi manè piſces comedit. Ratio eſt, quia ſi poteſt ſerò propter diſpenſationem, cuius iure die non fruitur, vt etiam ipſi aduerſarij fatentur; poterit & piſces: cui enim conceditur maius, minus in eodem genere non negatur. Quod tamen licèt Sanchez *lib... c.1. d.30. n.6.* conetur ſoluere, tamen nequaquam ſoluit.

5. Tertiò, quia inaduertenter in die ieiunij non contemnendam carnium quantitatem fortè comedit, ſi errorem poſtea aduertat, non obligabitur ieiunium ſeruare: Ita Baſil. Pont. contra Manrique apud Dianam *p.9. tr.6. reſ.18.* quis modo non abſimili iam habet ſufficientem in ſtomacho nutritionem eodem die ſumptam, directè compatibilem ieiunio Eccleſiaſtico, eam nutritionem eſſentialiter excludenti.

6. Quartò; diſpenſatus ad carnes, poteſt ſimul comedere piſces: quia nulla lex adeſt, quæ hæc ſimul comedere prohibeat: Quòd ſi ſaluti noceant, fiet quidem contra temperantiam; non verò contra legem Eccleſiaſticam ieiunij.

7. At ſi potes (ait Nauarrus) veſci piſcibus, iniuſta fuit tibi conceſſio carnium. Reſpondeo: nulla conſequentia; fortaſsè enim piſces ſimul cum carnibus, vel ſaltem modica piſcium portio, non nocent. Deinde aio hunc non poſſe comedere ſine detrimento piſces, & propterea rectè illi diſpenſatum fuiſſe; at ex gulæ irritamento vult piſces etiam addere; peccatum ergo committet contra temperantiam, quod tamen ſolet communiter eſſe veniale; non verò contra legem ieiunij, quod eſſet mortaliter.

8. Quintò, Diſpenſatus ad vnum genus carnium, v.g. ad Gallinas, poterit quaſcunque carnes comedere, laridum, farcimen, porcinam, &c. Ratio eſt, quia vna eſt, & indiuidua omnium carnium prohibitio: quare licèt illa nocumentum valetudini pariant, vnde ea comedens peccet contra temperantiam; non tamen peccat contra legem ieiunij.

9. Prædicta intelligenda ſunt non ſolum pro legitimè diſpenſatis à ieiunio; verùm etiam pro non obligatis, vel quomodocunque excuſatis, quales ſunt infideles, infantes vſque ad ſeptennium, amentes, infirmi; qui omnes, cùm non teneantur abſtinere ab eſu carnium, non tenentur ad legem ieiunij. Obiter tamen teneo, pueros à termino, in quo ratione potiuntur, ſeu ab ætate ſeptennij vſque ad annum vigeſimum primum; & ſenes ſexagenarios, teneri ad abſtinentiam à carnibus, niſi aliunde excuſarentur; quamuis non teneantur ad ieiunandum, vt ex vniuerſali conſuetudine patet. Quare aduertis hæc eſſe duo præcepta diuidua: alterum de non comedendis carnibus: alterum de vnica comeſtione: nam propterea non valens propter debilitatem vnica comeſtione contentus eſſe; poterit quidem ſæpè comedere in die cibos quadrageſimales, at non poterit veſci carnibus, niſi debilitas hoc etiam petat.

Sed quid dicendum de illis, qui prædictis non obligatis carnes miniſtrant? Reſpondeo, Infidelibus, vt etiam pueris ante ſeptennium completum, immò & poſtea, ſi vſum rationis nondum acquiſiuerunt; poterunt miniſtrari carnes. Ioan. Sanchez *l.c.n.31.* quia cùm hi non teneantur Eccleſiæ legibus, cooperatio non eſt ad actionem contra leges, ſicuti enim ipſi licitè illas comedunt, ita & licitè eiſdem eæ porriguntur. Idem dic quoad perpetuò, & omnino amentes, idque propter duas rationes: Primò, quia probabile eſt, hos amentes nullis humanis legibus adſtringi; ſiquidem lex humana nunquam intenditur dari, niſi humano, & rationabili modo viuentibus. Secundò, quia ij ſunt verè infirmi, cùm cibi quadrageſimales, vtpotè prauos humores fouentes, regulariter noceant amentibus: Quoad amentes in aliqua materia, vel aliqua interualli luce gaudentes, idem dicendum puto, ſi non propter primam, certè propter ſecundam rationem. Ebriis denique nullo pacto concedendum eſt poſſe à te die ieiunij miniſtrari carnes. Ita Thom. Sanchez *l.t. in decal. cap.12. num.16. fine.* Ratio eſt, quia hi ſunt per ſe comprehenſi à legibus, nec ab infirmitate aliqua, vt ſuppoſuimus, excuſantur. Et quamuis ſi ipſi comederent, non peccarent, quia tunc propter turbationem, quam à vino patiuntur, non aduertunt; peccarent tamen miniſtrantes, dum cooperarentur ad comeſtionem illam materialiter malam.

10. Illud ſupereſt: Quorúmnam animalium carnes hîc prohibentur? Reſpondeo, non niſi eorum, quæ communis hominum exiſtimatio, & conſuetus vſus iam decreuit; habito ſemper præ oculis fine Eccleſiæ, quæ propterea prohibet in ieiuniis carnes, vt alimenta multùm nutrientia, hominúmque vires admodum reficientia, à Fidelibus excludat: Ita Bonac. *t.2. vlt. circa octauum præcept. Decal. q.1. p.2. n.1.* Trullench. *lib.3. in decal. c.2. d.3. num.1.* Tamb. *tom.2. de iure Abbatum, d.12. q.9. n.9. in vltima editione.* Certè melior regula dari hac de re non poteſt: Illa enim, quæ aſſignat pro prohibitis ea animalia, quæ viuunt extra aquam, & terreſtria vocantur; pro conceſſis, quæ intra aquam degunt, & Aquatilia nominantur, fallax regula eſt: nam Teſtudines terræ, & Limaces

maces extra aquam viuunt; & tamen prohibita die Ieiunij nequaquam ſunt.

11. Si fortè appareat nondum nobis cognitum animal, vt in orbe nouo occurrere facilè poteſt; incidatque dubitatio, an ſit caro prohibita, nécne; recurratur ad finem prohibitionis, & ad ſimilitudinem cum aliis prohibitis: ſi enim validè nutriat, aſſimiletutque animantibus noſtratibus prohibitis; erit & illud cenſendum prohibitum; ſecùs, non item.

Noui ego hominem nobilem genere, pietate, ac litteris nobiliorem; qui neſcio qua elephantiaſi lepra diu vexatus, poſt multas peritorum conſultationes à non illiterato Medico hoc remedium nactus eſt ſuæ incurabilis, vt ab aliis cenſebatur, infirmitatis: vt per annum integrum nullis aliis veſceretur dapibus, niſi præciſis capite, & cauda viperis. Horror fuit id initio attentare, variiſque, atque exquiſitis modis carnes illas condiendas, vt imaginationem ſuam, nauſeamque falleret, curabat ſanitatis per omnia appetens ægrotus: Verùm, non multo poſt tempore non horrorem modò depoſuit, ſed Viperea fercula ita adamauit, vt poſtquam in priſtinam, immò maiorem valetudinem, præter multorum expectationem, fuit reſtitutus, pro deliciis haberet veſci Viperis. Incidit interim ieiunium quadrageſimale, nec à viperis vndique conquirendis, atque comedendis bona fide bonus vir deſtitit, donec ab amico ſemel, qua ratione eas carnes diebus vetitis comederet, interpellatus in ſcrupulum incidit, ſeque ab illis eo tempore comedendis (vt erat religioſiſſimæ conſcientiæ) ſtatim abſtinuit, quæſtionemque, An eæ carnes prohibitæ cenſendæ eſſent, nobis Theologis diſputandam reliquit.

12. Quid ergo, quæſo te, de hac quæſtione ſentis, docte Lector? Ego ex modo dictis *numero præcedente*, niſi me mea fallit ratiocinatio, colligerem carnes haſce prohibitas nequaquam eſſe; quia Vipera ſimilior eſt Anguillis, quæ prohibitæ non ſunt, quàm cæteris animalibus prohibitis: exiguæ item nutritionis Viperam eſſe, cùm ſit multùm terrea, atque admodum medicinalis, non improbabiliter conijcio: quare niſi Medicus aliundè oſtendat eas eſſe validæ nutritionis, ſicuti ſunt cæteræ carnes; prohibitas Viperas non eſſe puto.

13. Sed quid de partibus dictorum prohibitorum animalium, omnéſne ſunt prohibitæ? Reſpondeo, omnes, eas nimirum, quæ ſunt partes quomodocunque conſtitutiuæ animalis, cartilagines, neruos, ſanguinem, &c. quia dum animal prohibetur, non poſſunt non prohiberi omnes eæ partes, quæ ipſum conſtituunt. His adde ius ex carnibus, ex Sanch. *lib.4 in dec.c.11.n.4.* Bon. *t.2.circa ſecundum dec. præc.d.4.q.2 p.6. num.*23. ius enim continet partes ſubtiliores ſubſtantiæ carnis, per elixationem eliquatæ.

14. Quæcunque item medulla, laridum, axungia, & quæcunque pinguedo nondum vi ignis liquefacta, inter carnes ſunt omnino cenſenda: quia verè ſunt partes vtcumque animalis in omnium hominum conceptu, & non mera, & propria excrementa. Idem in rigore dicendum eſſet de iiſdem liquefactis, quo pacto aliquod illorum vocatur à noſtris *Sagimen*, de quo *mox*: quia modica illa liquefactio, mutare naturam ſubſtantiæ carnis non poteſt.

15. Dices, at pinguedo, & laridum nondum liquefacta continent quaſdam venulas, neruuloſque verè carneos, quos non continet Sagimen, cùm eiuſmodi partes carneæ virtute ignis, vel expurgentur, vel reſideant, vel euaporent: ergo poſſet dici, pinguedinem eſſe carnem, non verò Sagimen. Reſpondeo: propter eiuſmodi ſolas venulas, neruuloſque, laridum, & prædictæ pinguedines eſſent interdictæ: ſemper excuſaretur à mortali, qui ea comederet; quia ſemper eſſet paruitas materiæ; in magno enim laridi fruſto, prohiquam paruæ, modicæque venulæ reperiuntur? Si igitur ſub mortali ſunt vetita; certè non propter aliud, niſi quia ipſa verè ſunt ex ſe carnes.

16. Dixi autem ſignatè (in rigore) nam quia modò *num.9.* dictum eſt, hac in re exiſtimationem hominum eſſe maximè attendendam, probabile autem eſt, ſagimen exiſtimari inter carnes; vt item non exiſtimari, ſed eſſe numerandum inter lacticinia; ideo probabilis etiam erit vtraque ſententia; atque adeò poſſe recipi in ieiunio, & poſſe ab eodem reiici. Ita multi apud Henr. *lib.7.c.15.n.11.* Ludou. à Cruce *de Bull. Cruc. d.1.cap.5. d.16.num.4.* Diana *p.1.tract.9. reſ.21.* inclinat Fag. *Eccleſ. præc.4. lib.1. cap.2. num.20.* aliique ab iiſdem cit.

17. Supereſt & aliud: An pluries peccet, qui pluries die ieiunij carnibus veſcitur?

Duplicem quæſtiunculam, hæc vna quæſtio complectitur: Alteram, An qui per ſufficientem diſtantiam plures carnium manducationes, v.g. manè, meridie, ſerò facit, plura numero diſtincta peccata committat? Et certum eſt, plura committere. Ita Suar. *t.2.de rel.lib.4.c.7. n.2.* & Doctores paſſim, quia hoc præceptum eſt negatiuum, quod obligat ſemper, & ad ſemper. Non ita res ſe habet in præcepto de vnica comeſtione dumtaxat facienda eodem ieiunij die; Ita Henriq. Tolet. Lay. Filliuc. Suar. aliique apud Dianam *p.1.tract 9.reſ.44.* quando enim plenè bis comediſti, vel ſemel carnes manducaſti, atque adeò ieiunium cum culpa fregiſti, tertiò, vel quartò, vel deinceps eodem die quadrageſimalia comedas, non iterum peccas: quia fracto iam per ſecundam comeſtionem, vel per carnium manducationem ieiunio, ipſum adimplere non ampliùs potes: ac propterea contra nullum præceptum, quod à te obſeruari poſſit, operaris.

18. Altera quæſtiuncula eſt; quænam ſit cenſenda continuatio comedendi carnes, vt ſic cenſeatur vna comeſtio, adeoque vnicum numero peccatum? Si quis enim initio menſæ comedat ferculum intritum ex carnibus, mox pergat ad tria, quatuórve fercula ex piſcibus, denique redeat ad aliud ferculum carneum; duóne numero peccata committit, Confeſſori vt duo aperienda, an vnicum dumtaxat?

Reſpondeo: in hoc exemplo vnicum numero peccatum committi cenſeo; quia per continuatam comeſtionem, vna eſt refectio, vnaque moraliter tranſgreſſio: At ſi interrumpatur per alia negotia, iudicio prudentis viri iudicandum erit, an, ſi reditum ſit ad iterum comedendum, conſletur vnica moraliter comedendi, ſeu ſe reficiendi actio: Certè ſi poſt integram horam redeat quis ad carnes, ſiue receſſerit animo continuandi poſtea comeſtionem, ſiue non continuandi, puto multiplicari peccata, quia tam diſtans tempus hac in re videtur ſufficiens ad moralem multiplicationem: ſi verò redeat poſt quadrantem cum dimidio, non ita, propter contrariam rationem. Sic perſuadet paritas ducta ab eo, qui die ieiunij ſurgit à menſa, & deinde poſt horam, vel ſemihoram redit: poſt horam enim puto, quantum eſt ex hoc capite diſcontinuationis, fracturum ieiunium; poſt quadrantem, eiuſdemque medium, non item: de qua re *mox ſuo loco*.

Abſtinentia à Lacticiniis.

19. Lacticiniorum nomine veniunt, Lac, Caſeus, Butyrum, ſimiliaque ex lacte conflata, atque oua, & etiam illa, quæ vocant *Non nata*; nec ſolùm ea, quæ tenero albumine ſunt circumuoluta, ſed etiam, quæ ſolum continent vitellum; omnia enim ſunt ipſa ſubſtantia ouorum, licèt magis, minúſve completa, excludimus tamen ouorum illum racemum, vnde hæc oua pendent, is enim totus eſt carneus. An ſagimen ſit inter lacticinia connumerandum, vidimus modò *num.6*.

Diſpenſatum autem ad vnum ex his, diſpenſari etiam ad omnia, certum eſto, cum Trull. *lib.3. in dec. cap. 2. dub.2.num.9.* Lezana *in ſumma. v. Ieiunium, n.11.* aliiſque: quia ſunt in eodem genere, & pro vno, eodemque ſumuntur; vt in ſimili diximus de diuerſitate carnium, modò *n.7*.

20. Porrò controuerſia eſt, an eiuſmodi lacticinia ſint in ieiuniis prohibita? Si loquamur de ieiuniis infra annum, Vigiliarum nimirum, vel quatuor Temporum, probabile eſt non eſſe iure interdicta: quia, vt rectè

aduertit

aduertit Vaſquez *p.1. tom.2. diſp.177. cap.5. n.54.* Idemque docent Reginaldus, Villalobos, Thom. Sanchez apud Dianam *p.1. tr.9. reſ.41.* id præceptum nullibi apparet.

21. Quid de conſuetudine? In Hiſpaniis, & conſequenter vbi euulgatur Bulla Cruciatæ, conſuetudinem abſtinendi à lacticiniis in prædictis ieiuniis non adeſſe, meritò docet idem Vaſquez: quia, cùm ibi maior fidelium pars abhinc quadraginta annis ſumat Bullam, comedatque lacticinia, allegari non poteſt conſuetudo contra lacticinia.

Dices: at ſi non ſumerent Bullam, abſtinerent à lacticiniis. Audio, ſed conſuetudo non ex agendis, ſed ex actis conſurgere legitimè debet. Ita Ioan. Sanchez *in ſel. d.51. num.19.*

22. In quibuſdam locis extra Hiſpaniam, lego nec eſſe eiuſmodi contra lacticinia conſuetudinem: addunt tamen non ignobiles Doctores, etiamſi adeſſet, non obligare fideles ſaltem ad mortale: ita Henriquez, Villalob. vterque Sanchez, Portella; aliique apud Dianam *part.1. tr.9. reſol. 41. & reſol.5. cap. 6.* quibus adde Eſcobar *parte 3. de ieiun. cap. 3.* quia non conſtat eſſe introductam ſcienter, & animo ſe mortaliter obligandi; ſed potiùs ex ignorantia, quâ crediderunt ſimpliciores, ſe eſſe à iure obligatos; ita Salas, aliique apud Ioan. Sanchez *d.51. num.19.* ſi incerta ergo eſt, & anceps obligatio præualet contra illam fidelium libertas, quæ eſt certa, nec ab vllo iure; vt vidimus, ligata: cùm in dubio lex non ſit cenſenda obligare, ex Suario *lib 7. de legibus, cap. 1. num. 13.* Caſtro Palao *tom.2. d 3. p.2. §.3. num.13.* Merolla *tom.3. cap.3. d.2. n.31.* & aliis.

23. Si verò loquamur de ieiuniis Quadrageſimæ, quæ ſunt ſolemniora, & ſtrictiora, maior eſt, & controuerſior difficultas: Nihilominus, quòd neque pro quadrageſima adſit in iure, ſaltem rigoroſa prohibitio, inde nonnulli probant. Ita Fagund. *præc. Eccleſ. 4. lib.1. cap. 2. n.11. in editione Lugdun. anno* 1632. aſſerens Doctores Conimbricenſes, Eboracenſes, Salmanticenſes, quia in iure, vbi eſt de quadrageſima locutio, ſolùm ſic habetur c. denique, diſtinct. 4. *Par eſt, vt ab iis, quæ ſementinam in carnibus originem trahunt* (ſic vocantur in iure lacticinia) *abſtineamus.* Vbi Gloſſa: *Par, ideſt, æquum, & iuſtum.* Lege Baronium *tom. 8. anno* 612. Explicare autem illud (*par eſt*) quaſi ſit ſenſus, par debere eſſe præceptum de carnibus, & lacticiniis, eſt nimis negligere vocis latinæ ſignificationem; *par* enim *eſt*, ſignificat æquum eſt, conueniens eſt: non verò, par præceptum eſt: Dixi (ſolùm) quia alium textum de prohibitione lacticiniorum non inuenies in iure; quidam enim alius, qui affertur *ex Canone 56. Trullano ſextæ Synodi*, nullius eſt authoritatis: cùm illos Canones ediderint peculiares quidam Epiſcopi, nec omnino Catholici: vt conſtat ex eo, quòd aſſerant Eccleſiam Conſtantinopolitanam eſſe ſupra Romanam. Azor. *p.1. lib.1. cap.16.*

24. Sed quid de conſuetudine obligante? Reſpondeo eam nequaquam adeſſe, videntur probare modò dicta *num.* 21. de conſuetudine extra quadrageſimam: æquè enim vtrumque perſuadent.

Quid ego tandem ſentiam, noli à me expectare, amice Lector, donec clarior declaratio Summi Pontificis accedat, vel firmior vſus Fidelium alterutram ſententiam amplectatur.

25. Ex eo, quod *num.* 20. dictum eſt, ieiunia intra annum admittere in iure lacticinia, ſequitur diſpenſatum ad lacticinia teneri ad ieiunandum: quia cùm in iure ſtet ieiunium cum lacticiniis, poterit, atque adeò debebit illud ſeruari, ad quod non ſe extendit diſpenſatio. Inde etiam infertur, per ieiunium cum iiſdem exhibitum poſſe quempiam lucrari Iubilæum, vti etiam ſatisfacere Voto, & pœnitentiæ Sacramentali, niſi ex circumſtantiis contrarium coniiciatur: Ita Azor. *part.1. lib.7. cap.10. quæſtion.2.* aliique contra Nauarrum *conſ.5. de obſeru. ieiuniorum.* Ratio eſt eadem, quia ieiunium Eccleſiaſticum eſt.

26. Inquires: Dominicæ infra quadrageſimam occurrentes admittúntne vſum lacticiniorum, more Vigiliarum intra annum, an verò repellant ad modum Feriarum ipſius quadrageſimæ? Reſpondeo: ex communiore ſententia repelluntur. Ita Diana *part.3. tract.6. reſol.80.* Trull. *lib.3. in Decal. cap.2. dub.2. num.3.* Diana *in ſumma, v. Ieiunium, num.3.* idem Sanchez *in ſel. d.51. n.25.*

27. At per Bullam Cruciatæ, Sacerdotes Religioſos ſecurè poſſe in dictis Dominicis lacticinia comedere, puto: Ita Palatius, Corduba, Hunnus, Llamas, Villalobus, Diana, Ludouicus à Cruce, quos citat, ſequitúrque Paſqualigus *de ieiunio, dec.73. num.4* Ratio eſt, quia in Bulla Latina, cùm eſt locutio de Sacerdotibus, & Religioſis, ſignatè dicitur, eos non poſſe licitè comedere lacticinia in diebus ieiunij. At dies Dominici, dies ieiunij nequaquam ſunt.

28. Dices: in Bulla vulgari, quæ ſolet publicari à commiſſario Cruciatæ, non dicitur *in diebus ieiunij*, ſed *in diebus quadrageſimæ*: at dies Dominici, de quibus loquimur, dies ſunt quadrageſimæ. Reſpondeo: cùm Commiſſarius minimè gaudeat facultate mutandi ſubſtantialia Bullæ; credendum eſt, eum nomine dierum quadrageſimæ, quod ponit in Bulla vulgari, intelligere dies ieiuniorum quadrageſimæ: & quidem meritò: nam dies Dominici ſunt vltra dies quadraginta, qui dies propriè ſunt Quadrageſimæ. Reſponſio ipſius Pontificis, qui contrarium decreuiſſe à nonnullis apud Rodr. *in Bulla Cruc. §.8. dub* 1. affertur, eodem eliditur modo, quo *n. præc.* diximus in ſimili, nimirum de ea reſponſione authenticè nequaquam conſtare.

§. II. *De vnica comeſtione in die ieiunij.*

1. COmeſtionem vnicam eſſe de ſubſtantia ieiunij *ſuprà* diximus; vnde *n.* 7. intulimus per tertiam, quartámve, vel aliam comeſtionem non frangi ieiunium; quia iam fractum irreparabiliter fuit per ſecundam. Contrà, certum eſt frangi, ſi pluries eodem die cibus in paruitate materiæ vltra vnicam refectionem ſumatur; quia ex pluribus paruis fit vna notabilis comeſtio. Ita Merolla *tom.1. d.2. c.4. dub.9. n.215.* & paſſim.

Lac, Ius, Vinum, Muſtum, Ceruiſia, Aqua condita.

2. Vnicam comeſtionem diximus, non, vnicam potationem: hanc enim pluries in ieiunio adhibere nullo iure prohibemur, cùm in die ieiunij prohibeatur ſolùm nutritio, & delectatio gulæ, vt prouenientes ex cibo, non verò vt ex potu procedentes. Ita S. Thom. 2.2. *q.147. art.6.* Azor. *part.1. lib.7. cap.10. quæſt.7.* Sanch. *in conſiliis, lib 5. cap.1. dub.23. num.2.* aliique paſſim.

3. Verus autem potus in eo conſiſtit, quòd adhibeatur ad vehiculum cibi, ſeu alimenti, & verè talis ſit: non enim ſufficit, quòd tu ad talem finem aſſumas, niſi etiam res eiuſmodi ſit, vt per ſe, & naturâ ſuâ adiuuet ad elixandum, vehendúmque alimentum, non verò ſit alimentum: ſecùs Gallina diſtillata potus eſſet, quia liquida, quia ſedat fortaſſe ſitim, quia ad finem vehendi per venas cætera alimenta, à te poſſet aſſumi.

4. Hinc non licet intra diem ieiunij ebibere lac, vel ius: ſed licet bibere vinum, muſtum, ceruiſiam, aquas ex herbis, vel eodem vino diſtillatas. Ita Anton. de Leon. *in q. cocholata, p.2. §.1.* etiam de manè, etiam ob ſolam delectationem, etiam multoties in die, etiam in fraudem ieiunij: quia illa in vſu communi cibi ſunt; hæc autem etiam cum prædictis circumſtantiis verè ſunt potus. Ita Laym. *lib.4. tr.8. c.1. n.7.* Sanch. *l. c. num.4.* Dian. *p.1. tr.9. reſ.23.* Lezzan. *v. Ieiunium, num* 2. Fag. *Eccleſ. præcept.4. lib.2. cap.4. num.14. in edit. Lugdun. anno* 1632.

5. Idem puto de aqua ſaccaro, citro, gelſiminis, anito, aromatibúſve condita, eo modo, quo noſtra ætate vſui Proceribus ſunt: tum quia modica eſt quantitas ſaccari, vel aliarum rerum, quæ in ea aqua intermiſcentur: tum quia illa apponuntur per modum medicinæ, ne ſola aqua ſtomacho noceat: tum præcipuè, quia eæ aſſumuntur in veram potationem, & in verum alimenti vehiculum,

vehiculum,& verè tales ſunt : non verò in comeſtionem, vel per ſe in nutritionem.

6. Contrarius videtur Sanchez *in conſ. lib. 5. cap. 1. dub. 23. n. 1.* ſed fortaſſe loquitur in caſu,quo ita intermiſceatur magna quantitas ſubſtantialis cibi , vt extrahantur à natura potionis.

Sapa, Acetum, Oleum, & ſimilia Condimenta.

Præſcindendo à paruitate materiæ,quæ ſemper in his, vſu venire ſolet, hæc ex ſe ieiunium frangunt. Id quod certum omnino ſit : quia non ad potum , ſed ad cibum pertinent. Vnde fit , vt ſi ientaculo Veſpertino illa adhibeas in die Ieiunij, non quidem extra octo Vncias, quibus conſtare illud poſſe dicemus *inferius* : ſed intra illas computari debeant, cibi enim ſunt , quoad ſubſtantiam: & ad modum item cibi aſſumuntur.

Vua , Mala Maſſilica, Medica, Aurea , Punica, & ſimilia.

7. Ne idem de Vua ſentias, quod de Vino;hæc enim frangit omnino ieiunium , cùm non ſit potus, ſed cibus. Dices , At Vua ſumi poteſt ad ſedandam ſitim , perinde ac potus. Rurſus in illa nihil aliud continetur , quod nutriat, niſi ipſe liquor incluſus in cortice , qui non eſt niſi Vinum, vel Muſtum , à quo ieiunium non violatur. Reſpondeo, eſto ſumatur ad ſitim extinguendam , eſto , nil aliud in illa contineatur , niſi ipſe liquor ,quod noſtrum non eſt diſputare ; eſto , tu ſuccum dumtaxat ſugas, cætera ab ore proiicias : ſatis illa à nobis excluditur ex eo, quòd,vt ſic,aſſumatur per veram comeſtionem,& non in alimenti vehiculum,cùm vinum , vel Muſtum ab ipſa expreſſum , per veram & vſualem potationem ebibatur.

8. Quod dixi de Vua,de cæteris fructibus dictum volo : v.g. de Malis Maſſilicis,Medicis,Aureis,Punicis, &c. Italice *Limoni , Arancı , Cotogni , Granati* ; eadem enim eſt, ac de Vuis ratio.

Cocholata.

9. Cocholata Indis , Hiſpaniſque iam diu,Italis verò dudum valdè familiaris , an ſit vera potio, ac propterea in ieiuniis extra refectionem admitti poſſit;vulgaris eſt noſtra ætate , ac celebris quæſtio?

Puto non eſſe veram potionem , ſed cibum , atque adeò frangere ieiunium : Ita Anton. de Leone *in erudita diſſ. de cocholat. per totum*, Trull. *lib. 5. in dec. cap. 2. dub. 2. n. 15.* Diana *p. 4. tract. 4. reſ.* 194 & clariùs *p. 9. tr. 5. reſ.* 11. Ioannes Cardines Medicus apud eundem de Leone *in aduertentiis, cap. 9.* Ratio vt mihi videtur efficax, ſic formatur , diſcernendo , quibuſnam animantibus vti in ieiuniis liceat , & rurſus quænam vera ſit potio , quæ comeſtio ? Diximus in Superioribus attendendum eſſe vſum, exiſtimationemque communem ; non quidem ſolam , ſed ita fundatam, vt non declinet à fine , & intentione Eccleſiæ ieiunium præcipientis:At cocholata fini Eccleſiæ ieiunium præcipientis omnino aduerſatur:ergo &c. Minor probatur : quia finis Eccleſiæ eſt prohibere extra vnicam refectionem , cibos ex ſe nutritiuos , ſolumque concedere veram potionem diſtributioni alimenti ſeruientem : at Cocholata componitur ex cibis multùm ſubſtantialibus , & nutritiuis , nec per ſe ordinatis ad vehendum , diſtribuendumque per venas alimentum; nam propterea manè,& ſerò ieiuno ventriculo ſumi conſueuit : ergo, &c. Ita *loc. cit.* de Leone , & Cardines.

10. Semel ego Virum nobilem mihi familiaritate coniunctum conueni manè diluculo , cum eo negotia quædam collaturus. Cumque primo ipſo ingreſſu obſeruaſſem eius vultum inſolenti pallore ſuffuſum , macilentum, cadaueriique perſimilem ; interrogaui, vt fit,de eius valetodine. Is , infirmè ſatis ſe habere ſubtremula voce, reſpondit,meque peramanter rogauit,vt poſt mediã horã reuerterer. Parui,iui, rediui. Mirum ! aduerti eius faciem priſtino colori reſtitutam , oculos hilares, vocem validam : ex morte in vitam iam rediiſſe non gratis dixiſſes. Quare me cohibere non potui , quominus exclamarem, Deo, ſuperiſque ſint gratiæ ! Bene, immò optimè videre gratulor Dominationem veſtram ; Vndénam tam ſubita, ac tanta virium refectio ? Subridens reſpondit amicus: Ne mirere , Pater amantiſſime ; modò enim Cocholatæ potionem aſſumpſi,quæ miraculi inſtar , colorem, vires, vitam ferè in inſtanti mihi parere conſueuit : Deus immortalis ! Hanc meram potionem ,non verò validam comeſtionem , Ieiunij fini ex diametro oppoſitam appellaueris ?

11. Anton. de Leon. *l. c. p. 3. n. 20.* ex paruitate materiæ excuſat à mortali adhibentem mediam vnciam Cocholatæ,& Eſcobar *tract. 1. exam. 3. c. 3.* vnam vnciam cum ſufficienti aqua. Id mihi propter duas rationes nequaquam arridet. Primò,quia ad generalem quæſtionem de omnibus cibis in modica quantitate ſumptis , hoc modo præſentem difficultatem extorques. Secundò,quia ad dignoſcendum,an res ſit modica in aliqua materia , ſemper eſt recurrendum ad finem prohibitionis,vt *ſupr. lib. 1. cap. 1. §. 3.* fusè docuimus : at certè media vncia Cocholatæ , valde nocet fini intento ab Eccleſia in ieiunio ; ſiquidem media eiuſmodi potionis vncia multum , ac valide nutrit, & vt audio , pluſquam ſex vnciæ alterius cibi valdè nutrientis ; ergo minùs rectè hac in re paruitatem dimetiris : Poſſes ad eundem modum vnam , vel alteram vnciam ex vitellis ouorum cum modiciſſimo ſaccari fruſtulo aquæ ebullienti immiſcere , (nam ſic pultem non ingratam palato conflabis) illamque ſine mortali abſumere interdiu , cùm ieiunas , quia Bulla Cruciatæ gaudes ; quantum ad qualitatem ouorum , & quantum ad quantitatem , nil , niſi modicum comedis: cùm enim oua non ſint perinde nutritiua , ac Cocholata ; videbitur ſibi eſſe paruitas materiæ , vna, vel altera eorum vncia : ſiue item poſſes magnum piſcem in paruam potionem diſtillatum ſumere,& ſimilia.Apage hæc: ſiquidem , in ordine ad finem nutriendi , modica illa nequaquam ſunt , ſed notabilia ſatis.

12. Pro Cocholate, quaſi ieiunium non frangat, afferuntur ab aliquibus , Turrianus, *in ſumma , p. 1. c. 56. dub. 24. concl. 4. & 7.* Lezana , *v. Ieiunium, n. 2.* Diana *p. 4. tr. 4. reſ. 194. & part. 5. tr. 5. reſ.* 11. ſed Turrianus loquitur de pura Cocholate , cùm tamen miſta cum aliis cibis ad nos ſemper adducatur ; & ad paruitatem materiæ videtur ſe reducere. Ita Anton. de Leone *in diſſ. c.* Lezana clarè ſentit nobiſcum : ſolùm affert , ſed non reprobat contrariam : Diana ſatis dubitatiuè loquitur *in quarta parte* : quóſque nominat Theologos pro Cocholate, nominat tantummodo ex auditu alterius : & *in quinta parte* , re meliùs fortaſſe perpenſa , ſtat manifeſtè pro noſtra ſententia. Tandem inuenio Eſcobar *in ſum. tr. 1. exam. 13. cap. 3.* qui etiam ad paruitatem confugere videtur : ſic enim habet : *Aliquando dixi pro potu haberi Cocholatam : at magis authoritati inhærens , quàm rationi, Potum eſſe aſſero : ſed non , vti condit abuſus , ſed quemadmodum potio ab Indis in Hiſpaniam peruenit : Vnde Cocholate ouis , aut lacte conditum , potus non eſt , ſed cibus ſubſtantialiſſimus. Item huiuſmodi potio admodum craſſa, in notabili quantitate ieiunium violat. Verùm Cocholata liquidum adeò , vt vnica potioni vncia vna adhibeatur ſaccaro neceſſario ; potus eſt , & abſque ſcrupulo abſumi poteſt.* Hæc ille , vbi nota primo illuc (*vt ab Indis in Hiſpaniam peruenit*) vnde igitur tibi fides , an tua Cocholata ſit pura, an miſta ? Secundò , nec vnam vnciam Cocholatæ eſſe admittendam , iam modò *numero præcedenti* dictum eſt.

13. Quæ hactenus de Cocholata diſputaui , vera mihi videntur propter rationes intrinſecas : Cæterùm,quia video viros pios , religioſos , ac doctos putare eam, prout in Hiſpania , & Romæ eſt nunc in vſu , eſſe vſualem potionem, nec violare ieiunium ; nolo (idque propter authoritatem extrinſecam) hanc ſententiam à probabilitatis,ſecuritatiſque finibus repellere. Enarrauit mihi vir noſtræ Societatis omni fide dignus , Eminentiſſimum Ioannem de Lugo , antequam ad ſacram purpuram eſſet aſcitus ; dum ſcilicet Theologiam in Romano

mano

mano Collegio profiteretur, ita facetè reſpondiſſe cuidam Sacerdoti ab eo ſciſcitanti, an Cocholata ieiunium frangeret: *Qui eam vſurpant, nequaquam frangere aſſerunt: frangere contendunt, qui ab ea ſe continent: ego verò cùm inter vſurpantes ſim, ne vnquam ieiunium violare pronuntio.* Hæc ille. Si ergo vir adeò doctus, ac pius, tantaque authoritate præſtans, ſic diſertis verbis edixerit; qua ratione eum non probabiliter loqui, & agere, valet quiſpiam ſuſpicari?

Poſt hæc ſcripta legi *Tractatum Thomæ Hurtadi, de potione Cocholatæ p. 2. mor. tract.* 10. acriter defendentis, & quidem eruditè, eam ieiunium nequaquam frangere. Si eſt otium, illum lege.

Arundines Mellitæ.

14. In pluribus noſtræ Siciliæ campis Mellitæ arundines educantur, ex quibus magno artificio, nec minori lucro excribi, congelarique Saccarum ſolet. Solent & incolæ eas interdiu per fruſtula cultro inciſas, recreationis gratia, quaſi cupedias ſugere, ſeu, vt veriùs loquar, dentibus mandere, & atterere, earumque ſuccum palato gratiſſimum, expulſis interim ab ore purgamentis, deguſtando traiicere: Nil vulgarius apud ſummos, medios, infimos, quare ſæpe in diſputationem ducta eſt quæſtio, an ieiunium illæ diſſoluant? Et diſſoluere quidem, ſi in magna quantitate ſugantur, conueniunt noſtrates Theologi: eſt enim ille ſuccus maximè nutritiuus, aliteque non modicè, cùm ſit ipſa ſaccari mera ſubſtantia: ſed illud audiui, P. Bernardinum Piccinum Societ. Noſtræ, quem Natura, & ſancti Spiritus peculiaris gratia magnum hominem fecit, & ſapientem; cùm caſus ad conſcientiam pertinentes hic explicaret Panormi, docuiſſe, duarum ex his arundinibus traiectum ſuccum non eſſe contra ieiunium, niſi materiæ paruitatem. Aſſentior libens: ac ratio eſſe poſſet, quia humor, ſiue ex paruis, ſiue ex magnis duabus hiſce cannis in ſtomachum deglutitus, vix ad duas vncias pertingit: hanc autem quoad violandum ieiunium eſſe in communibus cibis quadrageſimalibus paruitatem materiæ, docet Tuttianus *in ſum. p.* 1. *c.* 256. *d.* 27. *n.* 2. & nos *infrà* videbimus.

Protractio Refectionis.

15. Si quis in vnica ſua comeſtione, quacunque ex cauſa, inſumat vnam, vel alteram horam, non frangit ieiunium; quia continuat eandem refectionem, quæ moraliter vnica tandem eſt. Ita Fagund. *præc. Eccl.* 4. *lib.* 1. *c.* 3. *n.* 5. *fin.* At ſi in aliquo ſolemni conuiuio eam quis protraheret in tempus multùm notabile, verbi gratia, à meridie ad Veſperam vſque, vt audio protrahi alicubi; etiam vſque ad noctem, ieiuniúmne ſeruabitur?

Reſpondeo. Dixit quidam, ſi id apud nos fiat, ieiunium nequaquam ſeruari; ſeruari autem, ſi fiat in locis, vbi id fieri conſueuit: quia ab Eccleſia (aiebat) præcipitur vnica comeſtio ſecundùm conſuetudinem regionis; at ibi tam producta comeſtio, vnica eſt ſecundùm morem patriæ; non verò apud nos. Hæc diſtinctio non placet, vtrobique enim ieiunium Eccleſiaſticum non ſeruatur; ſiquidem Eccleſia vnicam in die comeſtionem præcepit: illa autem longa refectio, multiplex virtute eſt, & multiplici comeſtioni verè æquiualet; vnde nullo modo eſt apta ad præceptum Eccleſiæ ſeruandum. Tunc ieiunium diei celebraſſe eum dices, qui diem totum, vel eius maiorem partem in conuiuio, & compotatione protraxit? Tu quidem id dices, non ego.

Interruptio.

16. Me ad ſatietatem refeci. Quanto poſt tempore, plicato, v. g. linteolo, poſſum ſine violatione ieiunij aliquid addere meæ refectioni? vel quanto tempore ante, nondum, v. g. eodem explicato, poſſum aliquid prægustare? Reſpondeo: quantum iudicio morali ſatis eſt, ne interrumpatur vnitas refectionis, hoc eſt, ne diſtrahatur vnica comeſtio ad conſtituendam ſecundam. Ita colligo ex Sanch. *in conſ. lib.* 5. *c.* 1. *d.* 24. *n.* 5. Quadrantem vnum cum dimidio, immò *ſuprà* non afferre moralem interruptionem, etiamſi animo deſtinaueris nil amplius comedere; quia dum adhuc remanet vnitas moralis comeſtionis, illam voluntatem mutare, culpa non eſt: Ratio, cur plus temporis admittendum non ſit, ea eſt: quia ſecundùm moralem, communemque hominum exiſtimationem in hoc caſu, vbi nulla neceſſitas excuſat; ex refectiones non erunt vnica comeſtio, ſed plures.

17. Sed quid, ſi propter aliquam cauſam, v. g. propter negotium aliquod, interrumpat quis comeſtionem, quando nondum plena habita eſt refectio? Reſpondeo: Huic propter dictam neceſſitatem aliquid longioris temporis indulgerem: nempe horam: Ita Sanch. *ib. n.* 1. alter Sanch. duas horas concedit *diſp.* 52. *n.* 4. quando animo redeundi facta eſt interruptio; multò magis, ſi animo redeundi interruptio facta ſit: Hinc infert Thomas Sanchez *ibid. n.* 2. & 3. Lectores ad menſam, immediatè ante lectionem aliquid comedere poſſe, vt item famulos, quando Domino comedenti inſeruiunt: propter neceſſitatem enim legendi, vel inſeruiendi, cenſentur tunc incipere ſuam refectionem, quam poſt vnam circiter horam perfecturi ſint. Simile quid licet Mercenariis, qui dum ad menſam ſedent, vocantur ad merces vendendas; hæc enim artis neceſſitas facit, vt illæ ſemiplenæ refectiones per moram vnius horæ, plus minus, interruptæ, animo præſertim redeundi, vnicam moraliter conſtituant. Duas horas concedit Sanchez, ſed nimis id eſſe putat Eſcobar *tr.* 1. *exam.* 13. *de ieiun c.* 3.

18. Audiui aſſerentem, poſſe refectionem propter aliquod negotium interrumpi à meridie etiam vſque ad veſperas; illæ enim (aiebat) ſemiplenæ comeſtiones vniuntur per intentionem vnicam volentis ſerò ad ſibi debitam refectionem redire: ſed nimis id amplè dictum eſt: Cùm enim iam penè digeſta ſint alimenta ſub meridiem aſſumpta, nequit vnicam refectionem veſpertina refectio conflare cum meridiana. Illud igitur in hoc, & ſimilibus caſibus attendendum eſt, an negotium ſit magni momenti, néc ne; & iterum, an notabili refectionis parte carueris; ſi enim magna cauſa fuit, cur notabilē cœnæ partem in Veſperas reieceris, Pia Mater Eccleſia non intendit te ſine ſufficienti refectione diem tranſigere. Quòd ſi modicum cœnæ reliquiſti, cùm parum pro nihilo reputetur, non habes ius te iterum reficiendi: iam enim manè ſufficienter, quoad ſubſtantiam refectus es: ſi verò neceſſitas interrumpendi notabilis non eſt, tibi imputabitur; non enim debueras ſine vrgente neceſſitate refectionem diſſecare. Fateor tamen poſſe euenire, vt peccaueris manè, dum ſine neceſſitate refectionem interrupiſti cum animo comedendi ſub noctem; non verò ſerò peccas comedendo; quia nimirum poteris ita viribus deſtitui, vt refectione prorſus indigeas.

Hæc autem omnia iudicio prudentis viri, grauitatem negotij, temporis diſtantiam, perſonæ vires, & ſimilia perpendentis potiùs, quàm certâ regulâ definiri valent. Ita Azor. *p.* 1. *l.* 7. *c.* 9. *q.* 1. Regin. *t.* 4. *c.* 14. *n.* 177. aliique.

§. III. *De Ientaculo, quod in Ieiuniis indulgetur.*

1. QVæ poſſunt de Veſpertina refectiuncula quæri, ad tria reducuntur, ad eius quantitatem; ad qualitatem; ad tempus ſumendi.

Quantitas.

Iam apud Recentiores opinio recepta nunc eſt, ad octo circiter vncias pertingere eam poſſe, non quidem ex lege ſcripta, ſed ex conſuetudine legitimè introducta. Ita Fag. *lib.* 1. *de Ecc. pr. c.* 4. *n.* 13. & 19. cit. Suar. Dian. *p.* 1. *tr.* 9. *reſ.* 1. Io Sanch. *in ſel. d.* 52 *n.* 7.

Poſſe te quartam partem ſolitæ cœnæ pro ientaculo comedere; vt ſi viginti vncias aſſumere in cœna ſoles, poſſis aſſumere quinque, ſi quinquaginta, decem, probabilis eſt opinio. Ita Regin. *tom.* 1. *lib.* 4. *cap.* 14. *dub.* 10. *num.* 185. Laym. *lib.* 4. *tr.* 8. *c.* 1. *n* 9. Fil. *to.* 2. *tr.* 26. *p.* 2. *cap.* 3. *q.* 7. *n.* 33. ſed quia communiter vix ad triginta duas vncias hominum cœna ſolet aſcendere, ideo, qui concedunt

vncias

Digitized by Google

vncias octo abſumi poſſe, quæ ſunt quarta pars de triginta duabus, non longè ab hac opinione videntur recedere; recedunt tamen: quia haſce vncias octo concedunt omnibus, ſiue ampla, ſiue modica cœna vtentibus, ſiue robuſtis, ſiue valetudinariis, ſiue iis octo vnciis fames prorſus extinguatur, ſiue nequaquam; id, quod prudenter inductum pro praxi eſt, ne ſcilicet ſcrupulis pateret, paulò religioſioribus via.

Dixi autem (octo circiter vncias) nam parum excedere addendo vnam, vel alteram vnciam ſupra prædictas octo, eſſet ex nonnullorum ſententia paruitas materiæ, nec peccatum mortale conſtituens. Ita Pell. Leander ex Turriano apud Dianam *part.9.tract.6.reſol.15.*

2. Petes. Poteſtne licitè quis panem in quantitate debita, vel ciceres, fabas, ſimilemque materiam coquere in aqua, vel alio liquore, illamque totam pro ientaculo aſſumere? Reſpondeo: non poſſe docet Filliucius *tom.2. tract.27.p.2.cap.2. num.31.* quia ſic liquor ille non retinet ampliùs rationem potus; ſed propter coctionem ex illo, & materia ſolida, fit vnus cibus ſolidus, & quidem excedens conceſſam ientaculi quantitatem. Poſſe probabiliter cenſet Boſſ. *ſect.4. de Iubil. caſu 18. n. 128.* quia in ſubſtantia ille liquor ſemper remanet liquor, & vehiculum alimenti, nihilque addit ad ſubſtantiam nutritionis, illaque coctio ſolùm reddit cibum magis ſtomacho conuenientem, & nil præterea. Quare ſicut panis in vinum infuſus extumeſcit quidem, ſed non fit maior in ſubſtantia, vnde nec Fideles timent conceſſam quantitatem panis ſic pro ientaculo abſumere; ita in caſu noſtro, &c. His in prima editione euulgatis, volens quidam meus perfamiliaris id in praxim deducere, panis vncias ad lancem octo, in aquam infudit, elixauitque. Coctione autem facta, bilancem iterum admouit, comperitque augmentum valde excedens, hoc eſt, vſque ad triginta ferè vncias, pultem illam aſcendiſſe. Bonam ergo partem eius cùm ſumpſiſſet, ſeque illa ferè ad ſatietatem refectum eſſe, ſenſiſſet, ſiue noluit, ſiue non valuit ad id, quod reliquum erat comedendum, procedere, dicebatque deinde amicis: *Ientaréne hoc eſt, an plenè cœnare? Certè Filliucius, & qui eum ſequitur Paſqualigus,* de ieiun. deciſione 106. *dum illam ſententiam proferebant, rem experti non erant.* Hæc ille. Quare eiuſmodi opinionem vocare probabilem nequaquam audeo. Non, quia putem, aquam illam augmenti cauſam, in aliquo commutari per ignem, ſed quia non potuit conſuetudo, vnde totum ientaculi ius habetur, introducere, vt tantam pultem pro ientaculo abſumeres, quanta ferè ſufficit, ſi non ad plenè nutriendum, certè ad plenè ſatiandum. Introducere verò potuit, biſcotum, panemque in aquam, vel vinum, dum actu te reficis, infuſa (id, quod paruam mutationem affert) comedere.

Huc, quando agimus de quantitate ientaculi, reduci poteſt quantitas, quæ in die ieiunij ſumpta, iudicanda ſit parua materia; Hanc igitur, vel eſſe vnam, vel alteram vnciam ex nonnullorum ſententia dixi; nunc confirmo ex mea, quia tam parua quantitas cibi Quadrageſimalis (nam de carne mox) non nocet notabiliter ieiunio.

Addit Bauci, *in ſelect.q.141.*& Henriquez, vnum ouum, aut parum orizæ cum lacte, vel fruſtum caſei eſſe paruam materiam, affirmantque tum, propter hanc paruitatem, tum propter paupertatem, poſſe concedi oſtiatim mendicantibus, quando alia ij non habent, vt ea comedant in die vetito. Hæc ex Bauci. Verùm Henriquez *l.2. c.13.n.9.* propter paupertatem ea concedit, non propter paruitatem. Id autem probabile eſt, quia aliud non habenti parum obſonij videtur eſſe prædicta quantitas talis cibi, at propter paruitatem, nec vnum ouum poſſe concedi, ex mox dicendis *n.* 3. colligetur: verba autem Henriquez hæc ſunt: *Habet enim paupertas multa Priuilegia, & vnum ouum, aut parum oriza cum lacte, vel fruſtum caſei eſt in his parua materia.* Nota illud in his.

Sed quid de paruitate in eſu carnis? Reſpondeo. Cùm hæc ſit maioris nutrimenti, quàm leuiores cibi Quadrageſimales, & pro illa adſit aliud præceptum, de ea non comedenda tempore ieiunij, parua eius quantitas indicatur ab Alphonſo de Leone, & Dian. citati à Paſqualig. *mox* citando, quam ſumere ſolent coqui, ac Pincernæ ad prægustandos cibos (qui certè ne venialiter quidem peccant, quando ob neceſſitatem famulatus, & ſui muneris id præſtant) Paſqualigus autem, *de ieiunio, deciſ.49.* quem refert, nec refellit Bauci *in fin. caſ.287. verſ. Petes duodecimò,* ait, in eſu carnium dimidiam circiter vnciam eſſe paruitatem materiæ.

Quoniam igitur volui ego expendere quanti ponderis eſſet ouum vnum, atque inueni, illud mediocris magnitudinis, & deducto cortice, tum aqua coctum, ſeu elixatum, tum crudum, tum ſartagine frictum, duarum vnciarum pondus attigiſſe, ideo fit, vt quarta pars oui, vel æqualis illi carnis portio ſit in hac re noſtra materiæ paruitas iudicanda.

Qualitas.

3. Hîc certant Theologorum arbitria. Breuiter, Dico primò: de cibis communibus quadrageſimalibus, herbis nimirum, ſiue crudis, ſiue elixatis; piſcibus, ſiue paruis, ſiue magnis, ſale coctis; fructibus, ſiue recentibus, ſiue ſiccis, dulciariis, pultibus, quas *Mineſtras* appellamus, ex amygdalarum cremore, ex leguminibus, & ſimilibus: ea accipi poſſunt pro ientaculo, quæ cuilibet arrident, modò conſtarum ex pane, vt fit, & ex prædictis, quod accipitur, non excedat vncias octo. Colligitur ex Bon. *t.2. diſp.vlt.de præc.Eccl.q.1.p.3.n.3.* & ſic Cajet. *in ſumma, v. Ieiun §.1.fin.* Bizoter. *p.4.ſummæ de 3.præc.dec.c.vlt.memb. a.n.3.*& plures apud Dian. *p.9.t.6.reſ.8.* Ratio huius dicti eſt, quia, licèt ientaculum ex conſuetudine ſit introductum, & paſſim non accipiantur niſi cibi leuiores ex prædictis, quales ſunt fructus, dulciaria, &c. tamen non eſt certum eſſe introductam abſolutè conſuetudinem de ſumendo ientaculo, ſub hac ſtricta neceſſitate, vt non poſſint niſi tales, vel tales cibi à ieiunantibus aſſumi: Ergo nec nos aſtringere ſub peccato debemus. Certum etiam eſt ientaculo poſſe nos frui; incertum, an tales cibi ſubſtantiales ſint excluſi: ergo præualet libertas valendi illa aſſumere.

4. Dico ſecundò: in diebus ieiunij, in quibus *ſuprà* diximus poſſe ex Bulla Cruciatæ, vel ex aliquo capite comedi lacticinia, probabile eſt, poſſe ea aſſumi pro ientaculo, (exceptis ouis, de quibus poſtea) in modica prædicta quantitate; ita ſcilicet, vt iuncto proportionato pane, octo vnciarum fines non tranſiliantur: Ita Laym. *lib 4. tr.8.c... n.9.* Turr. *in ſumma, p.1.c.256.dub.37.concl.3.* & plures apud Dian. *loc. cit.* Ratio eſt, quia ex vna parte per Bullam, vel aliud caput licet tunc Fideli iis lacticiniis, caſeo, lacte, butyro veſci; & ex alia, non apparet vnde ea certò prohibeantur pro refectiuncula veſpertina; vt modò de quadrageſimalibus cibis dictum eſt, ergo, &c.

Adde, ſi ij, qui ſtrictiſſimè de ientaculo loquuntur, concedunt poſſe in eo aſſumi ea, quæ apponi pro ſecundis menſis ſolent, fructus, dulciaria, &c. cur non poterit caſeus, qui communiter in ſecundis menſis adhiberi conſueuit? At eſt magnæ nutritionis. Reſpondeo non ita: vt *mox* dicam, cùm de ouis, de quibus iam ſubiicio.

5. Dico tertiò: pro ientaculo oua adhiberi non licet: Ita Sanch. *lib.5.conſ.c.1.dub.25.n.4.* Fill. *t.2 tr.27.p.2.c.2. dub.6.n.30.* Diana *p.1 tr.9 reſ.1. & p.4.tr.4.reſ.117.* Ratio eſt, quia ſunt maximæ ſubſtantiæ, & nutritionis, atque adeò ex diametro ieiunio oppoſita; vt vix vnquam inuenias, qui videns Fidelem veſpere oua comedentem, iudicet eum ieiunare.

Non ſic de caſeo, cæteriſque lacticiniis; quæ certè, vt omnes fatentur, minùs ſunt nutritiua, & nullo modo ouis ſimilia: nam propterea viribus ob debilitatem deſtitutis, vitellos propinant Medici: non verò alterius generis lacticinia.

Inſtas, licèt oua ſint valdè nutritiua, tamen in iure pro aliquibus ſaltem ieiuniis, conceduntur, vt *ſuprà* vidimus: ergo, vnde habetur, quod pro eorundem ieiuniorum ientaculis prohibeantur? Reſpondeo, habetur ex hac ipſa eorum vi nutritiua: ſi enim ea concedantur in

refectione meridiana, & iterum in refectiuncula veſpertina; iam ſufficientem, vel quaſi ſufficientem habebis toto illo die nutritionem: ergo non habebis Eccleſiaſticum ieiunium; quare non ſumus incerti, an vetentur oua in ientaculo, ſed certiſſimi: ſiquidem propter tantam oppoſitionem, quam habent cum fine intento per ieiunium, cenſetur certiſſimum, ea eſſe ab Eccleſia pro ientaculo prorſus interdicta.

6. Remanent dubitationes duæ. Prima: An in ieiunijs, etiam in iis, in quibus tenes non poſſe comedi lacticinia, liceat nihilominus propter Materiæ paruitatem aſſumere muſtacea, ſeu placentulas ex ouis confectas? Reſpondeo licere, ſi ouí quantitas his immiſta, immò & ſagiminis ſit parua, quia parum pro nihilo reputatur: & regulariter ab igne tam modica quantitas abſumitur, Eiuſmodi ſunt, quos *Biſcotelles* vernaculâ linguâ nuncupamus, quique paſſim vſui ſunt pro ientaculis. Quod ſi magna pars ſit in illis, ouorum ſubſtantia, vt in pane, quem *Hiſpanicum* vocamus, qui ferè totus ex ouis modico immiſto farinæ flore conſtat, nequaquam licere per ſe patet.

7. Secundò: An in Vigilia Natalis Domini maiori refectiuncula vires: bi reficere liceat? Reſpondeo licere duplo circiter maiori, hoc eſt, pertingente circiter ad vncias ſexdecim; & quidem propter paritatem rationis ex iiſdem obſoniis, quibus in cæteris Ieiuniis licitè vteris, atque adeò etiam ex lacticiniis præter oua. In Vigilia Paſchatis, & Pentecoſtes, niſi legitima ſit alicubi conſuetudo introducta, quæ in Sicilia nondum eſt; nequaquam hæc benignitas locum habet.

At vtraque eſt vigilia lætitiæ. Scio; ſed vnde habes, quòd in vigiliis lætitiæ maior ſit refectio corporalis aſſumenda, cùm lætitiam ſacram audis, ne ad corporales delicias, ſed ad ſpirituales animum adiicias: iuxta illud S. Pauli: *Itaque epulemur non in fermento malitiæ, ſed in azimis ſinceritatis, & veritatis.*

8. Quod dictum eſt de Vigilia Natalis Domini, intellige etiamſi ea incidat in diem Sabbati, in quo celebretur ieiunium quatuor Temporum. Ita vterque Sanch. *ibid.* quia magis dignum trahit ad ſe minùs dignum: quare etiamſi feſtum Natalis ſit celebrandum poſtridie, nempe die Lunæ (quia dies Sabbati iam eſt Vigilia Natalis) hæc prærogatiua benignioris refectiunculæ illi conceditur.

9. Qui vouit in hac Vigilia ieiunare, an poſſit duplo ientaculo frui, docuimus *ſup. c. 15. §. 6. n. 13.*

Tempus ſumendi Ientaculum, ſeu Cœnulam.

10. Sub Veſperas ientaculum ſumi conſueuit, cùm ſit introductum ad ſomnum nocte conciliandum: quia tamen poſita iam, ob hanc cauſam conſuetudine, abſolutè illud licitum eſt; ideo licitè illud meridie aſſumere, etiam ſine neceſſitate, poteris, reiecta in Veſperas integra refectione. Ita Io. Sanch. *d. 53. n. 10.* Quod idem probabiliter facere poteris in Vigilia Natalis Domini, quamvis pinguior, modo *ſuprà* dicto, ſit aſſumenda refectio. Ita Pell. *Man. Reg. t. 2. tr. 5. c. 5.* contra Th. Sanch. & Trull. citat. à Diana *p. 9. tr. 6. reſ. 17.*

11. Quid, ſi manè diluculo ſumas refectiunculam, ſerò deinde completè comedas? Reſpondeo: propter tantam temporis anticipationem, cauſam in hoc aliquam requiro: ſecus nonnulla erit culpa: non tamen mortalis, quia in ſubſtantia nihil vltra debitum ſumis. Ita Anglez *in Floribus, q. 9. de ieiunio, n. 2. diff. 5.* Fernand. *p. 2. exam. Theol. mor. c. 7. §. 2. n. 7* Baſſæus *in Flor. Theol. v. Ieiun. 1. n. 9.* Paſqual. *de ieiunio, deciſ. 102. & 103.*

12. Quid, ſi eodem diluculo refectiuncula te firmes, ſed poſtea horâ meridianâ plenè comedas, ſerò autem omnino incœnatus cubitum diſcedas? Reſpondeo. Non audeo ſine notabili cauſa, vel diſpenſatione id approbare: eſſet enim aliam ieiunij formam inducere. Sed neque audeo id ſine cauſa facientem condemnare de culpa mortali: Colligitur ex iiſdem, tum quia ſeruatur ſubſtantia ieiunij, quæ conſiſtit in vnica talium ciborum comeſtione, & vnica refectiuncula, vt iidem *loc. citat.* docent; tum quia quod manè deeſt de inedia, ſuppletur ſatis, ſuperque veſpere, dum tunc nihil omnino comeditur.

13. Quid denique, ſi manè, vel meridie te ieiui refectiuncula, quanta Veſperi fieri ſolet, recrees; & deinde duabus, ſeu tribus horis à meridie integram cœnam exhibeas? Reſpondeo. Neque id approbare ſine graui cauſa, vel diſpenſatione poſſum: videtur enim etiam hæc diuerſa forma ieiunandi: ſed nec reprobare ſub mortali audeo, propter rationes *n. præcedenti* dictas. Ita ex iiſdem.

14. Illud fateor poſſe occurrere, vt quis ſummo manè ientaculum, neſciens, vel non aduertens eſſe diem ieiunij, ſumat; tunc profectò licitè etiam ſine cauſa poterit, ſiue meridie, ſiue paucis interiectis à meridie horis; ſiue Veſpere perfectè comedere.

Nam propter illam bonam fidem, ientaculum matutinum poterit inſeruire pro veſpertina refectiuncula; cùm bona fides leniat inconueniens ductum à noua forma ieiunandi; & non ſit cogendus Fidelis plenam ſibi debitam refectionem in Veſperas, ſine ſua culpa protrahere.

Quidam dixêre in hoc caſu licere ieiunanti, hora conſueta prandere, & deinde ſerò iterum ſumere conſuetum ientaculum, præter matutinum caſu, & bona fide ſumptum. Videtur colligi ex Fag. *præc. Eccl. 4. c. 4. n. 7.* Villal. *in ſum. p. 1. tr. 23. diff. 6. n. 7.* Verum, id approbandum, nec in bona, nec in mala fide cenſeo. Ita Leſſ. *lib. 4. c. 2. d. 5. n. 19.* Laym. *lib. 4. tr. 8. c. 1. n. 13.* Io. Sanch. *d. 52. n. 2.* quia bona, vel mala fides non abſtulit, vires verè per illud ientaculum matutinum fuiſſe refectas. Id ergo in duobus ſolùm caſibus approbarem. Primò, quando parum quid, v. g. vna, vel altera cibi vncia manè fuiſſet per errorem aſſumpta; tunc enim tam modico alimento refectæ nequaquam vires fuerunt, vnde non eſt homo de ſua refectiuncula defraudandus. Et quidem Turrian. apud Dian. *p. 5. tr. 5. reſ. 11.* ſumenti mala fide per peccatum veniale parum illum cibum, concedit poſſe veſpere conſueta refectiuncula frui: multò ergo magis bona fide ſumenti. Secundò; cùm ſerò notabile propter mediam incommodum aliquis pateretur: neceſſitas enim tunc licentiam ſe reficiendi concederet. Non defuit item, qui diceret enim, qui ſiue ignorans eſſe diem ieiunij, ſiue ſciens, atque adeò cum animo peccaminoſo non ieiunandi, manè prædictum ientaculum ſumpſit; non teneri ampliùs ad ieiunium, quia iam eſt (inquit) deſtructum Ieiunium. Sic Bon. *d. vlt. de pr. Eccl. q. 1. p. 3. n. 8.* Sed immeritò id dictum eſſe iudico; quia adhuc ſtare poſſe ſubſtantiam ieiunij, nil ſerò ſumendo, vel vſus videt.

§. IV. *De hora comedendi in Ieiunio.*

1. CONſuetum tempus in noſtra ætate plenè nos reficiendi, cùm ieiunio vacamus, eſt ſub horam meridiei plus minus. Meridiei, inquam, horologij ſolaris, quod cætera horologia artificialia per ſemihoram præcedere ſolet: Ita Azor. *p. 1. l. 7. c. 11. q. 1.* Fill. *tr. 27. p. 2. c. 4. n. 68.* Si qua enim lex vnquam de tardiore cœna fuit, vſu legitimè iam eſt abrogata. Conſuetum autem ita eſt: vt volenti tardiùs differre vſque ad veſperam, vtique liberè liceat: cùm rigoroſius ieiunium ſic exhibeatur.

2. At contentio inter Theologos non mediocris in anticipatione deſudat. Prolixas amputo quæſtiones. Aio primò, non eſſe de eſſentia ieiunij Eccleſiaſtici, nec de præcepto, horam comedendi meridianam. Non de eſſentia, vt omnes ferè DD. *mox* cit. contra Io. Sanch. *d. 53. n. 5.* concedunt: quia ieiunij eſſentia eſt ſolùm vnica comeſtio, cum abſtinentia à certo genere ciborum. Nam propterea eum, qui quomodocunque horam comedendo anticipat, tenent ferè omnes ad ieiunium ea die obligari, cum ſubſtantia ieiunij non ſit adhuc violata. Ita Trull. *lib. 3. in dec. c. 2. d. 4. n. 7.* Fag. *4. Eccl. pr. lib. 1. c. 3. n. 11.* Thom. Sanch. *in conſ. lib. 5. c. 1. d. 28. n. 8.* Laym. *lib. 4. tr. 8 cap. 1. n. 11.* Fill. *tr. 27. p. 2. c. 4. n. 66.* Bon. *t. 2. d. vlt. de præc. Eccl. q. 1. p. 4. num. 5.* Non de præcepto, vel conſuetudine obligante: quia quamvis nonnemo illa quærere ſatagat, nunquam inuenit tamen. Aio inſuper, conſequenter non eſſe mortale, horam prædictam anticipare, etiamſi comedatur

ſummo

Digitized by Google

ſummo manè : ita Laym. *ibid.n.*10.Fill.*l.c.c.5.n.*72. Bon. *l.c.n.*3.Lexx.*v.Ieiunum.n.*5.Toll.*lib.*6.c.2.*n.*5.quia contra nullum præceptum delinquitur , & corpus toto integro die non comedendo,æque,ne dicam plus,maceratur. Aio denique, cum diſpenſatione, vel aliqua cauſa, ne veniale quidem eſſe ; ſine illis culpam eſſe tantummodo venialem. Ita iidem , quia eſt aliqua deordinatio tam citò ad prandium accurrere, quando cæteri ſe continent ; à qua liberat diſpenſatio,vel cauſa.

3. Pro iis autem , quos iuuat putare meridiem eſſe horam ſe reficiendi ſtatutam ſub mortali; nota poſſe eos prandere vnâ horâ circiter ante meridiem in hyeme. Ita Ioan.Sanch. *d.*53.*n.*1. Trull. *in dec.lib.*3.*c.*2.*dub.*4.*n.*2.*fin.* & duabus in æſtate:Ita Boſſius *ſect.*4.*de Iubilæo.c.*18.*num.* 1?0.Ratio eſt,quia vna hora ante,vel poſt punctum præciſum meridiei hyemalis, & duæ ante æſtiuum , quando longior eſt dies, poteſt hac in re meridies moraliter haberi. Hinc,quoniam Mendicantes , quique eorum priuilegia participant , gaudent priuilegio anticipandi refectionem ieiunij per horam. Ita *Comp. priu. Soc.Ieſu, v....* ideò poterunt hi prandere duabus horis hyeme , tribus æſtate ante meridiem ſolaris horologij ; nam vnam, vel alteram dat moralitas meridiei , reliquas Pontificis conceſſio. Et quia multi probabiliter concedunt, comedere ſemihorâ ante ſtatutum , vel conceſſum tempus , etiam ſine cauſa non eſſe notabilem culpam , qoia parum pro nihilo reputatur.Ita Diana *p.*5.*tr.*5.*reſ.*10. & *p.*1.*tr.*9.*reſ.* 27.Fill.*tr.*27.*p.*2.*c.*4.*n.*73.idcirco hyeme poterunt hi duabus horis cum dimidia , æſtate tribus cum dimidia ante Solarem meridiem menſæ accumbere;& quidem ex cauſa ſtudij, itineris negotij , &c. etiam ſine veniali. Atque hæc quantum ieiunantibus faueant,etiam in opinione illa rigoroſa,iam vides.

4. Illud denique hîc proprium ſibi vendicat locum. An in Quadrageſima liceat ante recitatas Veſperas comedere ? Præſcribitur enim *in Miſſali Rom. in rubr fer.*4. *cin.* Veſperas eo tempore eſſe recitandas ante comeſtionem. Reſpondeo licere, ſiue iis, qui in Choro Veſperas perſoluunt,ſiue iis,qui extra chorum.Ita Medina *c.de ieiunio.q.*2.*fin.*Cajet. *in ſum.v.Ieiunium,* § *hora competens.* Nauar.*c.*21.*Manual.n.*27. Fagund. *prac.Eccl.*4.*lib.*1.*c.*3.*n.*9. Regin. *lib.*4.*c.*13.*n.*159. Ratio eſt, qoia Horæ Canonicæ non habent hanc connexionem neceſſariam cum ieiunio : ſolùm ita congruenter ſeruari diſponitur (non iam iubetur) per Rubricas,ne Veſpertinum Officium diu differatur,ſi decantandum ſit poſt cœnam ieiunij,quæ valde ſerò facienda ſupponitur in Quadrageſima ; Imò , quia apud nos iam inoleuit vſus comedendi circa Meridiem, opportunius eſſe poſt Meridiem, atque adeò poſt comeſtionem,ſua ſcilicet congruenti hora , Veſperas recitare. Cùm Romæ Sacerdotio ego initiatus recenter fuiſſem, operámque Rubricis ediſcendis de more darem , narrabat quidam ex meis ſodalibus , Robertum Bellarminum Sapientiſſimum æquè, ac Sanctiſſimum Cardinalem ſolitum dicere , congruentius eſſe noſtra hac tempeſtate Veſperas Quadrageſimales recitare poſt prandium,quàm antea:*Nam apud maiores noſtros* (dicebat prudentiſſimus vir) *ideo Veſpera recitabantur ante refectionem,quia refectio protrahebatur ad horas Veſpertinas , & in Quadrageſima quidem longè poſt Nonam :* c.ſolent, de conſecr. diſtinct.1. *at nunc, ſi non à ſtatuta hora eſt cœna deiecta , & in prandium mutata aſcendit ad Meridiem : ne, quaſo, per nouum licentiam deiciatur hora recitationis Officij Veſpertini , & contra debitum ritum ad tempus antemeridianum tranſmittatur.* Hæc Bellarminus.

§. V. *Quædam de obligatione Ieiunij, vbi :*

De media nocte , qua ratione hîc intelligenda.

1. FRangere ieiunium etiam vnius tantùm diei, ſemper exiſtimatum eſſe mortale peccatum , communis docet Theologorum ſententia, Ita Vaſq. *p.* 1. *q.* 72. *art.*6.*diſput.*1.*quæſt.*8 *num.*8. Suarez 3.*p.tract.*4.*d.*22.*ſect.*4. *num.*22. Sanchez *lib.*9.*de matr.d.*15.*num.*6. *&c.* non autem eſſe culpam duplicem, ſed vnam contra Temperantiam , cùm per præceptum Eccleſiæ ieiunium conſtituatur in materia Temperantiæ , docent iidem. Niſi fortè ex intentione inobediendi , vel ex contemptu Superioris non ieiunes : tunc enim non eſt mirum , ſi ſuperaddatur alia ſpecies peccati, vt ex ſe patet.

2. Porro circa obligationem ieiunandi notanda ſunt ſequentia. Primò : ſi pluries comedas Quadrageſimalia die ieiunij,ſolùm in ſecunda plena refectione peccas ; Ita Thom.Sanch.*lib* 5.*in dec c.*11.*n.*4: alter Sanch.*d.*54.*n.*12. at ſi carnes,toties quoties, vt *ſupra* dictum eſt ſatis.

3. Secundò : Qui initio Quadrageſimæ ſtatuit nunquam in illa ieiunare, vnum numero, ſed grauius,nempe æquiualens multiplici omiſſioni , peccatum committit. At in executione toties peccat , quoties diem ieiunij frangit , vel quoties carne veſcitur : quæ cur ita ſint , & qua ratione in Confeſſione aperienda , ex à nobis dictia *in opuſc.exp.conf. lib.*2. facilè colliges.

4. Tertiò : Ieiunandum eſſe ex præcepto Eccleſiæ in Quadrageſima,in Vigiliis,in Quatuor Temporibus,& in omnibus diebus fortè in Diœceſi ab Epiſcopo decretis.

5. Quartò : Qui ieiunium ſoluit obligatus ex duplici Eccleſiæ præcepto, v.g. Vigiliæ, & Quatuor Temporum, vel Vigiliæ, & Quadrageſimæ, &c. vnum numero peccatum committit : quia vtrumque obligat ex eadem Temperantiæ virtute.Ita Vaſquez *p.*2.*q.*72.*art.*6.*d.*98.*n.*8. Suarez 3.*p.t.*4.*ſect.*1 *n.*22. Sanchez *lib.*9.*de matrim.d.*15. *n.*6. aliique.At qui ſoluit ieiunium,v.g. Vigiliæ, quod is fortè vouerat , vel illi ex profeſſione ſuæ Religionis impoſitum erat, duplici ſpecie peccati peccat. Ita Sanchez *ibid.* Vaſq. *ibid. n.*9. quia tunc,aduersùs Temperantiam, atque aduersùs Religionem agit.

6. Quintò : Ieiunium Eccleſiaſticum incipit à media nocte in noctem mediam ſubſequentem. Ita Sylueſt. *v. Ieiun.n.*18. Azor. *p.*1.*lib.*5.*cap.*15.*quæſt.*6.& paſſim.Quoniam verò diximus *ſuprà,*§.4.*n.*3. Meridiem in hac ieiunij materia moraliter eſſe ſumendum , atque adeò comprehendere mediam circiter horam ante ipſum punctum meridiei Mathematicum, & mediam poſtea ; quærimus, an idem dicendum ſit de media nocte.

7. Certè in ieiunio naturali requiſito ad ſumendam Euchariſtiam , Mathematicè ſumendum pro comperto habeo ; is eſt enim omnium Fidelium ſenſus, vt ex *alibi* dictis colligi poteſt : At in Eccleſiaſtico ; tantus requirendus rigor non eſt. Vt clarior euadat ſolutio , fac in Æquinoctio , in quo media nox incidit in horam ſextam Italicam noctis , adeſſe obligationem ieiunij ita, vt die ſequenti ſit ieiunandum ; præcedenti verò , præceſſerit dies liber à ieiunio. Nam inquiro , mediâ horâ poſt ſextam noctis , licitène poſſum carnes comedere ? Si Mathematicè media nox eſt in materia ieiunij accipienda , non poſſum , vt ex ſe patet : ſi verò moraliter, poſſem ; quia media hora poſt ſextam pertinet ad mediam noctem moralem , atque adeò ad diem præcedentem liberum à ieiunio: quare cùm morali modo datum ſit ab Eccleſia hoc præceptum ,. vt cætera ſimilia dari ſolent : conſequenter fit , vt tunc licitè carnes comedantur , cùm nondum pertranſierit media nox moraliter ſumpta.

8. Dico tamen primò : ſi quis non multùm attendens ad ſciendum, vtrùm in hoc puncto ſit media nox, nécne ; verùm humano modo procedens non curet exactè id more mathematico , ſed ſolùm moraliter cognoſcere ; comedatque carnes circiter illud tempus ; non peccat , quamvis reuera fuerit hora ſexta cum dimidia noctis. Ratio eſt modò inſinuata , quia præcepta hæc non tam rigoroſa, morali modo ſunt intelligenda,ne Fideles cogantur tam ſubtiles apices à communi procedendi modo alienos inueſtigare.

9. Dico ſecundò : Si quis ſciat,vel facilè ex horologiis , ſeu aliunde ſcire poteſt , punctum noctis mediæ Mathematicum : ſecundùm illud debet ſe gerere , nec poſt illud,ne per minutum quidem in caſu propoſito poteſt carnes comedere. Ita Ioan. Sanchez *diſput.*42. *n.*20.

innuit

Digitized by Google

innuit Caſtro Pal. *t.1.tr.3.d.5.p.1.n.8.* & ſupponit Sanch. *lib.2.de matr.d.4.n.40.* Ratio eſt, quia ſuppoſitâ ſcientiâ de mediæ noctis momento, vel facilitate morali eam habendi; non poſſum etiam humano modo, & morali non cenſere illud tempus ad huiuſmodi momentum conſequens, pertinere ad diem ſequentem addictum ieiunio, &c. conſequenter non poſſum non cognoſcere præceptum ieiunij vrgere; Si ergo præceptum vrget, atque eſt in poſſeſſione obligatio ieiunij, non verò mea libertas comedendi; quî fieri poteſt, vt à ieiunando ſim liber? Res hæc eſt metienda, ſicuti in numero peccatorum proferendo in Confeſſione; ſi enim neſciam præciſum numerum, ſat eſt dicere, *toties peccaui plus minus*, nec obligor niſi moralem diligentiam adhibere ad numerum ſciendum; at ſi ſciam, vel facilè recordari poſſim, ter. v. g. peccaſſe, & non ampliùs: debeo fateri ter Mathematice me peccaſſe, &c. Ita igitur in caſu noſtro.

Hinc in vltima nocte Bacchanalium, illuceſcente Feria quarta Cinerum, ſi ſciam, vel facilè poſſim ſcire momentum mediæ noctis, à cœna abſtinere omnino debeo: quia falſum eſt, quod poſſideat, vt quidã non rectè iudicauit, cœnandi libertas; poſſidet enim clarè ieiunij quadrageſimalis obligatio. Idem die de nocte diei Iouis, illuceſcente Feria ſexta, quoad carnes comedendas, cùm par ſit ratio: Quòd ſi prædictum momentum neſciam, nec per moralem diligentiam ſcire poſſim: tunc enim verò ad moralem mediam noctem tutò confugiam. Denique ſi, factis omnibus diligentiis, adhuc ſit dubium de media nocte, quid faciendum? diximus ſatis *lib.1.c.3.§.7.v. Euchariſtia ſuſceptio.*

§. VI. *De obligatione non cooperandi cum aliis in fractione ieiunij.*

1. CVm certum ſit, comeſtionem indebitam miniſtrare alicui Fideli ex intentione, vt ille ieiunium frangat, eſſe mortale; eſt enim directè intendere rem moraliter malam: quæritur tamen, an idem ſit, ſi ſine hac intentione miniſtretur comeſtio; Id ergo, vt ordine quæramus, dicamus primò de Patre, vel Domino: Secundò, de Cauponibus, cibóſque vendentibus: Tertiò, de familiaribus, & amicis. Dixi (alicui Fideli) nam reſpectu Infidelium, vide quæ dixi *c.3.§.1.n.15.& 16.* & vniuerſim plura de cooperatione cum alieno peccato dicentur, Deo dante, *lib.5. cap.1. §.3.*

Pater, & Dominus.

2. Patrem, & Dominum ad compellendos filios, vel famulos, vt ij ieiunent, non obligo. Ita Fag. *pr.Eccl.4.lib.1. c.10.n.11.fin.* Sanch. *lib.5.conſ.c.1.d.17.n.5.* Azor. *p.1.lib.2. c.20.q.12.* ad monendum, corrigendum, modeſtéque increpandum, obligari eoſdem puto. Ita iidem. Ratio eſt, quia filij, ac ſerui, iuxta illud 1. ad Timoth. 5. *Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum, curam non habet, fidem negauit, & eſt Infidel deterior*, ad Patrum, Dominorúmque curam pertinent. Et quia ij non ſunt horum Prælati, nec ſpiritualem in hos iuriſdictionem exercent, monere poſſunt, atque adeò debent: non verò compellere.

3. Quare poterunt, imò & debebunt illis cibos, quamvis ſciant eos non ieiunaturos, miniſtrare; quia ex vna parte hæc ſubminiſtratio opus eſt ex ſe indifferens; & ex alia Patrem, Dominúmque excuſat proprium officium alimenta ſuis cum debita liberalitate præbendi, modò ſecundùm authoritatem, quâ in illos pollent, moneant, & increpent, prout dictum eſt.

4. Ipſi item famuli, filij, ſimiléſque ſubditi poterunt Dominis, Patribúſque frangentibus ieiunium, ſcienter cibos parare, ac miniſtrare. Ita Azor. *p.1.l.7.c.31.q.11.* Sanch. *lib.1.in dec.c.7.n.13.* quia hæc ſunt opera ex ſe indifferentia; & ex alia parte, famulatus, ac filiationis ratio ipſos ſatis excuſat.

5. Sed quid? Poſſúntne licitè Domini, laborioſas actiones ſeruis, filiiſque, imò & operariis imperare, quibus conſequenter fit, vt hi à ieiunij lege liberentur? Reſpondeo: Si bona fide Domini procedunt, imperando labores, qui communiter imperari ſolent, etiamſi afferri valeant, non peccabunt. Ita Bon. *t.2.d.vlt.de pr.Eccl.q.1.p.vlt.n.9.* Sanch. *in conſ.lib.5.c.1.d.9.n.2.* quia vtuntur iure ſuo, præcipiendo quæ poſſunt ſeruis: qui ſerui nec item peccabunt, quia ex officio laborant, atque ideo legitimè à ieiunio, vt mox in proprio loco dicemus excuſantur, imò propter eandem rationem poterit quis ex Eſcobar *tr.1. c.13.de ieiun.n.3.* operarios conducere cum pacto, vt non ieiunent, ne aliàs minus laborent. Ita DD. *mox* citandi.

Caupones, & ij, qui cibos vendunt.

6. Quando probabiliter putãtur accedentes ad hos, non violaturi ieiunium, poſſe caupones, & vendentes cibos iis miniſtrare, vendere, atque inuitare, patet ex ſe. Sed quid, ſi ſit dubium? adhuc poterunt: quia, niſi certò conſtet contrarium, nemo eſt præſumendus malus: atque adeò, non eſt præſumendus ieiunium violaturus.

7. At quando probabiliter, vel certò ſciunt violaturos; conceſſu eſt difficilius. Concedimus tamen ſatis probabiliter. Ita Sanch. *lib.5.conſ.c.1.d.16.n.2.* lege item Dian. *p.1.tr.9.reſ.38.* & eundem Sanch. *lib.1.in dec.c.7.n.34.* Ratio conceſſionis eſt, quia miniſtratio illa, imò vltronea inuitatio non fit à Caupone, vel Venditore directè alliciendo ad non ieiunandum, atque adeò peccandum; ſed ad lucrum expiſcandum, idque ſciunt; probéque noſcunt ementes; & ex alia parte, illa ſubminiſtrandi, atque inuitandi actio, opus eſt ex ſe indifferens, cùm poſſint illi cibi emi ad licitum vſum, & quamuis per malitiam accedentium coniũgatur talis emptio, cum peccato tranſgreſſionis præcepti, vendentes tamen excuſantur propter officiũ, quod ipſi ſine fraude exercent: eoſdem Caupones poſſe nolle recipere, eos qui cœnaturi non ſunt, modò ex circumſtantiis illud *nolle*, æquiualeat coactioni, probabilis eſt ſententia. Tunc enim non compellunt ad cœnam, ſed vtuntur iure ſuo, quo hoſpites alliciant: Cuius rei clara coniectura eſt, quia ij poſſent, ſi vellent, ſolùm cœnare, non præmittendo prandium, & ſic non violare ieiunium; quare ſenſus Cauponum eſt huiuſmodi: *Si tu velis apud me diuertere, manè à cibo abſtineas, cœnaturus apud me veſpere; ſecùs de alio hoſpitio tibi conſule.* An Caupones poſſint miniſtrare carnes, innuam per occaſionem *mox n.14.*

Amici.

8. Quidam die Quadrageſimali nobilem perfamiliarem hoſpitio ſub veſperas recepturus, lautiſſimam cœnam ex permiſſis cibis, atque lacticiniis, vt erat diues, & liberalitatis amans, cùm parauiſſet; cognouit nobilem illum amicum cum toto comitatu opipare per viam apud alium hoſpitem manè comediſſe: incidit ergo in ſcrupulum, an poſſet ſuam cœnam expectatis hoſpitibus proferre, offerre, miniſtrare; imò & eoſdem inuitare ad ſeſe reficiendos, certus non paucos ex comitatu ſine vlla neceſſitate ieiunij leges violaturos, ac ſine Bulla lacticiniis ſe refecturos?

9. Diximus primò: (nam Noſtros conſilij gratia conuenit) parare cœnam, proferre, miniſtrare vrbanitatis gratiâ eum licitè poſſe. Ita Trull. *lib.3. in dec. c.2. d.5.n.10.* Anglez *in floribus, q.7. de ieiun. difficult.4 in concl.* quia ex vna parte ratio Hoſpitij excuſat, & ex alia hæc ſunt opera indifferentia, nec ex ſe mala; poterunt enim hoſpites tantum ex ea cœna, ſi velint, accipere, quantum ſufficit ad veſpertinam refectiunculam, ſi plus aſſumant, ſibi imputent, cùm ſcire debeant, hæc fieri ſolere ad oſtentationem liberalitatis, conciliationémque amicitiæ; non verò ad eos omnes cibos ventri infarciendos.

10. Diximus ſecundò: hæc exhibere ex directa intentione, vt hoſpites cœnent, licitè non poſſe; quia id eſſet velle eos hîc, & nunc peccare, vt modò *n.1.* dictum eſt.

11. Diximus tertiò: poſſe licitè tum paratis fortè alibi cœnare: ſic Eſcobar ex Sà *exam.13.tract.1.de ieiun.c.3. fin.* tum etiam non paratis offerre cœnam, eoſdémque inuitare,

inuitare, non quidem animo, ſicuti dictum eſt, vt hoſpites oblata acceptent, atque completè cœnent; ſed animo, vt ſua hoſpitis liberalitas appareat, amicitiæque ſigna videant amici: nullo autem modo poteſt cogere, vt comedant. Ita Dian. *p. 1. tr. 9. reſ.* 38. aliique ab eodem citati: & rurſus, latè *p. 5. tr. 7. reſ. 7.* ex Hurtado. Ratio prioris dicti eſt, quia ea obligatio; & imitatio eodem modo nunc ſe habet, ac modò dicta ſubminiſtratio, & prolatio ciborum; apparet enim clarè eſſe merum vrbanitatis ſignum: & ex alia parte ex ſe opus indifferens, cùm inuitentur amici ad comeſtionem, quæ ſit merum ientaculum; non ad omnia deuoranda. Ratio poſterioris dicti eſt, quia ſi vrgeret abſolutè (nam vrgere expreſsè ad ſolum ientaculum, non eſſet ex vllo capite culpa) vrgeret ad actionem hîc, & nunc moraliter peccaminoſam.

12. Diximus quartò, lacticinia etiam poſſe miniſtrare, eáque offerre hîc, vbi viget vſus Bullæ Cruciatæ. Ita Sanchez *l. 5. conſ. c. 1. d. 16. n. 3.* Ratio eſt; quia ſenſus offerentis ſemper intelligitur conditionatus, vt ſcilicet ea quis comedat, ſi licitè poteſt. Quid ſi certò ſciatur accumbens carere Bulla, & tamen ſine neceſſitate ea manducaturus? Sanch. *ib.* docet non poſſe, quando eſt dubium, an accumbentes habeant Bullam: vnde ſequitur multò minùs poſſe, quando eſt certum. Sed profectò, ſi ſit dubium, poteſt; quia in dubio nemo eſt iudicandus immemor eſſe ſuæ ſalutis: ac ſi ſit certum, non poterit, niſi iuſta, ac proportionata vrgeat cauſa: quia tunc ſine cauſa excuſante eſſe offendiculo ipſi proximo ad illud peccatum, quod facilè remouere poſſes: facilè enim poſſes, ſi cauſa nulla te ad ea miniſtranda cogeret.

13. Diximus quintò, ſi inuitans commodè poteſt, vt, ſi nec inurbanitatem ſibi exprobrandam, nec aliud malum timeat, multò magis ſi ſperet futurum, vt ſua monitione inuitati ab illa peccaminoſa refectione ſe retrahant; obligari ex Charitate oſtendere ſe ex parte ſua eos cibos præparaſſe quidem, obtuliſſe, ad eoſdémque inuitaſſe: cæterùm velle, vt quiſque ſuæ conſcientiæ conſulat. Ratio eſt, quia tunc Charitas dictat, vt quia facilè poteſt, peccato proximi occurratur.

14. Diximus denique ſextò ad vberiorem doctrinam, Patrem hunc familiàs nullo modo carnes, parare, miniſtrare, vel ad eas inuitare accumbentes poſſe: Ita Laym. Leſſ. *mox* cit. quia tunc (vt ſupponimus) peccarent inuitati eas comedendo; quare ſine vlla cauſa (neque enim ratio hoſpitij cauſam dat, vt diebus ieiunij carnes apponantur) cooperaretur Paterfamilias eiuſmodi peccato. Non ſic accidit cauponi, inter hæreticos, & Catholicos degenti; à ſuo enim officio fortaſsè in quibuſdam caſibus excuſabitur, miniſtrando ſimul carnes, & cibos quadrageſimales tempore ieiunij: de qua re vide Laym. *lib. 2. tr. 1. c. 13. n. 5.* Leſſ. *lib. 4. c. 2. n. 23.* Filliuc. *tr. 27. p. 2. c. 5. n. 92.* Caſtro Pal. *tr. 2. diſp. 6. de charitate, p.* 14. & nos *infrà, lib. 5. c. 1. §. 3.*

§. VII. *De excuſationibus à ieiunio.*

CAuſæ excuſantes à ieiunio multiplices ſunt; quæ ordinis, & charitatis gratiâ, operæpretium erit diſtinctè percurrere.

Ætas.

1. Qui vigeſimum primum annum non compleuit, ex S. Th. *2. 2. q. 147. art. 4. ad 2.* & paſſim DD. & qui ſexageſimum annum attigit, quamuis nondum illum compleuerit, excuſatur à ieiunio. Ita Ioan. Sanch. *d. 54. n. 10.* Trull. *lib. 3. in dec. c. 2. d. 4. n. 3.* ille, propter adoleſcendi neceſſitatem, hic propter vires (licèt robuſtæ aliàs appareant) iam ſenio declinantes. Qui anceps eſt de ſua ætate, quid faciet, diximus *ſup. lib. 1. c. 1. §. 7. verb. Ætas.*

2. Porrò, quoad hæc, Dubitabis primò, ſi quis in prima hora mediæ noctis hoc die, quo ieiunandum eſt, compleat annum vigeſimum primum, obligandúſne erit ad ieiunandum hoc eodem die?

Reſpondeo, ſi compleat ex eo, quòd ipſe natus ſit in ipſa media nocte, ita vt prima hora iam dicta fuerit terminus extrinſecus ſui natalis, obligabitur: quia tunc totus dies, cuius initiũ dat hæc prima hora, pertinet ad annũ vigeſimũ ſecundum talis ætatis, in quo viget ieiunãdi præceptum: At ſi compleat ex eo, quòd natus ſit in ipſa prima hora mediæ noctis, ita vt dicta prima hora ſit terminus intrinſecus ortus ſui, non obligatur. Ita Ioã. Sanch. *l. c. n. 4.* Dian. *p. 1. tr. 9. reſ.* 49 Bonac. *c. vlt. de præc. Eccl. q. 1. p. vlt. n. 7.* quia tunc illa prima hora pertinet ad complementum intrinſecum anni vigeſimi primi, in quo toto, atque adeò etiam in hoc complemento habet adoleſcens ille ius comedendi; Cùm igitur poſſit hac hora comedere, & deinde non ſit fraudandus communi refectione, quæ conceditur in ieiunio, bis legitimè comedet plenè, adeoque, vt ex dictis liquet, legitimè ieiunio liberabitur; Atque hæc excuſatio multò erit clarior, ſi annum vigeſimum primum compleat horâ ſecundâ, poſt mediam noctem, tertiâ, quartâ, cæteris.

3. Simile quid præterea eueniet in ſene: non enim obligabitur ieiunare eo die, in cuius prima hora intrinſecè attingit annos ſexaginta, vt ex dictis item patet.

4. Quòd ſi quis compleat annum vigeſimum primum poſt aliquot dies quadrageſimæ, certe ſolùm ad conſequentia ieiunia obligabitur: vt contrà, ſi quis attingat annum ſexageſimum poſt eiuſdem aliquot dies, ad ieiunia conſequentia non obſtringetur: Ita Sanch. *lib. 5. conſ. c. 1. dub. 2. n.* 8. Lezana *v. Ieiuniũ, n. 6.* aliique. Ratio eſt, quia præceptum ieiuniorum in diebus quadrageſimæ diuiduum eſt; quare poteſt vrgere vno die, & non alio.

5. Dubitabis ſecundò, éſtne probabile fœminam non obligari ad ieiunium, ſi pertingat ad annum ætatis quinquageſimum? Reſpondeo, mihi non videri probabile: quia non inuenio ius, nec conſuetudinem, nec rationes hanc ſententiam ſolidè confirmantes. Ita Fag. *4. Eccl. pr. l. 1. c. 8. n. 11.* Layman *l. 4. c. 1. n. 2.* Io. Sanch. *d. 54. n. 11.*

Quod enim dicunt fœminas faciliùs ſeneſcere, non conuincit: quia ex alia parte à ieiunio, vt omnibus eſt compertum, non perinde ac homines, hoc eſt, non multum macerantur. Non inficior interim, ſi quæ debilior notabiliter ſit, poſſe excuſari; verùm non erit tunc ex ætate, ſed ex mala valetudine ducta excuſatio.

6. Dubitabis tertiò: Religioſus, qui nondum expleuit annum vigeſimum primum, tenetúrne ad ieiunia per ſuam regulam, mortaliter indicta? Reſpondeo: probabile eſt obligari: Ita Ioan. Sanch. *d. 54. n. 3.* Sà *v. Ieiun. n. 3.* Thom. Sanch. *in dec. lib. 4. c. 11. n. 56.* Fag. *pr. Eccl. 4. l. 1. c. 8. n. 6.* quia aliud eſt vinculum Religionis, quo tenetur dictus Religioſus ex vi regulæ; aliud Temperantiæ, quo ex vi præcepti Eccleſiaſtici: Non igitur ſi vno non aſtringatur, ab altero liberabitur: cùm non valeat illatio, quæ fit à diuerſis. Sed probabile eſt etiam non obligari. Ita Aſcan. Tamb. *tom. 2. de iure Abb. d. 12. q. 2. n. 4. in vlt. edit.* Med *l. 1. ſum. c. 4. §. 10.* Graff. *1. p. l. 2. c. 37. num. 42.* apud Ioan. Sanch. *l. c.* quia præſumi poteſt nullam regulam velle ſub mortali vrgere eum ad ieiunandum, quem Eccleſia obligare non ſolet. Vtraque ſententia tuta eſt, & excipi ſine timore poteſt Limita, niſi regula expreſsè, vel tacitè (quod ex verbis ipſius colligetur) includat etiam hos minores adoleſcentes: tunc enim ad ieiunium hi ex vi voti à ſe emiſſi obligabuntur.

7. Quid, ſi regula præcipiat, vt à ſuis Religioſis ſeruentur ieiunia Eccleſiæ, tenebuntúrne Minores anno vigeſimo primo, ex vi Regulæ eadem Eccleſiaſtica ieiunia cuſtodire?

Reſpondeo, cum Ioan. Sanch. *l. c. n. 2.* Fag. *l. c. n. 6.* Diana *p. 1. tr. 9. reſ.* 16. ſi id præcipiat regula, ſolùm, vt ita dicam, demonſtratiuè, & tanquam id, quod de iure inest, hoc eſt, veluti in memoriam reuocet Eccleſiaſtica præcepta, nequaquam tenebuntur: quia hoc modo non additur noua religionis obligatio: ſed priſtina tantùm recolitur, pro iis, qui aliàs per ætatem obligantur, at ſi id regula nouo mandet præcepto, vtique, vt ex ſe patet, tenebuntur.

8. Ex dictis colligo, an obligentur ſexagenarij ad ieiunia prædicta ex ſola regula obligantia? Dico enim

probabile

probabile quidem eſt obligari? Ita Bordonus *in conſ. Regul. c. 18. n. 6.* at eſſe etiam probabile neutiquam obligari. Ita Ioan. Sanch. *d. 54. n. 8. fin.* Aſc. Tamb. *de iur. abb. loc. cit. q. 5. n. 7. in vlt. edit.* Rodr. *in comp. reſ. 74. n. 10.* quia, vt dictum eſt, niſi contrarium expreſsè conſtet; lex Religionis proportionari præſumitur cum lege Eccleſiæ.

9. Simile quid in quibuſcunque votis de ieiunando. Si enim quis vouit ſingulis Sabbatis, v. g. ieiunare toto ſuæ vitæ tempore, additâ etiam clauſulâ, *in perpetuum*, probabile eſt excuſari poſt annum ſexageſimum. Ita Sanchez *lib. 4. in dec. c. 11. n. 54.* Diana *p. 1. tr. 9. reſ. 20.* Fagund. *diſp. vlt. de pr. Eccl. q. 1. p. vlt. n. 4. fin.* Laym. *lib. 4. tr. 8. c. 2. n. 5.* Vota enim ieiunandi non præſumuntur (niſi contrarium expreſsè quis intendat) emitti, niſi ad modum legis Eccleſiaſticæ: & ratio vlterior eſt, quia poſt annum dictum præſumitur ſubiectum incapax ieiunij propter vires iam iam cadentes, atque adeò ieiuniis non obligatum.

Ieiunium Voto Caſtitatis à Pontifice ſubrogatum, an obliget ſexagenarios.

10 Facit ad hoc argumentum Lectori non ingrata quæſtiuncula: Illuſtris quædam virgo exorauit à Summo Pontifice Voti Caſtitatis diſpenſationem, ad Matrimonium cum pari adoleſcente contrahendum, impoſitúmque fuit in voti commutationem ieiunium in qualibet ſexta Feria, cunſtante ſaltem Matrimonio, ſeruandum: Annos produxit Mulier vſque ad ſexageſimum, & ampliùs, paríque fortuna vir; vterque tam validis viribus, vt adoleſcentiam agere viderentur: quæſitum fuit: An obliganda Mulier eſſet ad proſequenda iniuncta à Pontifice ieiunia?

11. Fuerunt Theologorum, quibuſcum ego quæſtionem communicaui, diuiſæ ſententiæ: Negabant nonnulli. Primò, quia veluti matrimonium conſtabat, ita conſtare iuxta Pontificis præſcriptum debebat ieiunium: Secundò, quia incongruum eſſet eam mulierem gaudere voti diſpenſatione, caſtitatem non ſeruando, & negligere opus loco Caſtitatis impoſitum: Tertiò; quia ſubrogatum ſapit naturam rei, cui ſubrogatur: *l. 5. C. de rei vxoriæ actione. c. Eccl. 1. & 2. vt lit. pend.* ſi ergo perpetuum erat Votum, perpetuum eſſe debet & ieiunium Voto ſubrogatum: Quartò, quia eiuſmodi ieiunij iniunctio videtur reduci ad hanc conditionatam conceſſionem: *Quandiu vis Matrimonio frui, tandiu exhibe ieiunium*; non ergo eiicere licet ieiunium, ſi adhuc eidem datur Matrimonio frui.

12. Concedebant alij: Primò, propter illud fundamentum, quod modò attulimus, quia ſcilicet votum ieiunij non obligat, niſi iuxta menſuram præcepti Eccleſiæ; idémque propter parem rationem videtur eſſe in pœnitentiis à Confeſſore impoſitis; cùm igitur ieiunium tali mulieri impoſitum, vel æquipolleat voto, vel pœnitentiæ, eaſdem conditiones participabit, atque adeò menſuram, terminúmque habebit in anno ſexageſimo: Secundò, non eſt præſumendum plus Pontificem velle obligare hanc fœminam, quàm obliget ipſemet Pontifex, prout eſt legiſlator vniuerſalis, obligátque ſubditos ad ieiunandum; ſed ipſe tunc non adſtringit Fideles poſt annum ſexageſimum, ergo, &c. Tertiò, quia ratio fundamentalis, cur ſexagenarius etiam robuſtarum virium ad ieiunia non obligetur, eſt, quia tanta ætas ad debilitatem vergit; iam peto, ſi hæc mulier, quando erat iunior in grauem morbum incidiſſet, nonne excuſata fuiſſet à tali ieiunio? Vtique, vt omnes fatemur: ergo & nunc excuſabitur poſt ſexageſimum annum, etiamſi videatur eſſe robuſtæ valetudinis: Probatur hæc conſequentia, quia ſexagenaria verè, & intrinſecè infirma eſt, cùm ætas prouecta iuxta illud: *Senectus ipſa eſt morbus*, magnis infirmitatibus æquipolleat. Quartò, nunquam præſumitur adeſſe præceptum obligans, niſi de obligatione conſtet: at dubium ſaltem eſt, an hæc obligatio vrgeat prædictam Mulierem: ergo illam non obligat. Neque dicas præualere præceptum, quod poſſidet; dico enim ego præualere libertatem, & exemptionem ſenectutis, quæ eſt certa; dubitari autem de præcepto, an ſcilicet hoc dictam ætatem comprehendat.

13. Ad rationes negantium reſpondere poſſum. Ad primam, præſcriptum Pontificis eſſe regulandum iuxta morem ipſiuſmet Pontificis in legibus de ieiunio ferendis; non ergo pro tempore tam prouectæ ætatis. Ad ſecundam, nego Mulierem negligere opus impoſitum; impoſitum enim ieiunium fuit ſolùm pro tempore antecedente annum ſexageſimum; nempe iuxta morem Eccleſiæ. Ad tertiam (vt interim alias explicationes taceam) dico opus ſubrogatum debere ſapere naturam rei, cui ſubrogatur, in fauorabilibus. Vide *ſup. c. 16. §. 4. n. 35.* non verò in odioſis; & ex alia parte communis eſt Doctrina, poſſe vota perpetua in actiones temporales à Confeſſario, nedum à Pontifice commutari. Ita Sanch. *lib. 4. in dec. c. 46. n. 17.* citans Leſſium, & Suarium. Ad quartam, negandum eſt conditionatam illam eſſe perpetuam; dico enim eſſe regulandam iuxta morem Eccleſiæ, pro tempore ſcilicet ab ipſa conſueto; vſque ad annum ſexageſimum. Ex his igitur vides hanc ſententiam eſſe intra probabilitatis terminos admittendam.

Infirmitas.

14. Excuſari à ieiunio notabiliter infirmos, ac valetudinarios, res eſt certa nimis, etiamſi ij in infirmitatem inciderint propria culpa. Ita DD. *mox* citandi. Idem dic de iis, quibus ieiunium infirmitatem parit notabilem, vt capitis vertiginem, ſtomachi dolorem, &c. Ita Fag. *pr. Eccl. 4. lib. 1. c. 8. n. 13.* Trull. *lib. 5. in dec. c. 2. d. 7. n. 4.* Sanch. *lib. 5. conſ. c. 1. d. 14. n. 10.* idem de illo, qui ita ſtomacho debili friget, vt vnicam plenam refectionem, quanta ad plenam nutritionem eſt neceſſaria, ſumere non poſſit; is enim cogetur ſumere duplicem, atque adeò legitimè ieiunium violabit. Ita Sanch. *ibid. n. 11.* Idem de eo infirmo, cui fortè conducerent ad ſanitatem ieiunia: Ita idem *ibid n. 2.* tunc enim, quia verè eſt infirmus, liberatur à præcepto ieiunandi; eſto, per accidens proficuum aliunde illi ſit ieiunium. Vnde, ſi non ieiunet, peccat; peccabit enim contra Temperantiam, vel contra propriam Charitatem; non verò contra præceptum Eccleſiaſticum de ieiunando. Idem de eo, qui noctu dormire per notabile tempus non poteſt, niſi cœnet, nimis enim eſſet oneroſum ſic ieiunare. Ita Fag. *l. c.* Ioan. Sanch. *d. 54. n. 13.* Laym. *lib. 4. c. 3. n. 3.* Neque hunc obligo manè ientare, ſéque ſerò plenè reficere: quo pacto iam ieiunium ſaltem tectum, vt ex ſupradictis patet, conſeruaret: Non obligo, inquam, licèt id commodè facere queat: quia nemo in ieiunando eſt obligandus ad extraordinaria remedia, & ad relinquendum ſuum ius comedendi circa meridiem. Sic Th. Sanch. *l. c. n. 10.* Ioan. Sanch. *l. c.* Fag. *l. c. n. 10.* Idémque denique de eo, qui de nocte abſque perfecta cœna calefieri notabiliter nequit. Ita Fag. *l. c.* Thom. Sanch. *l. c. n. 10.* quia id non contemnendum ſanitatis detrimentum indicatur.

15. Addidi in prædictis caſibus illud (notabiliter, vel notabile) quia notare volui, non quodlibet leue valetudinis detrimentum, quale eſt regulariter, v. g. duplex habere cauterium, contra Ioan. Sanch. *d. d. 14. n. 1.* vel extemporaneus, & breuis, remiſſuſque dolor capitis, vel quid ſimile; ſed verò graue, (licèt fatear propter Eccleſiæ benignitatem, non neceſſariò grauiſſimum) debere eſſe illud, quod à præcepto ieiunandi liberum hominem reddat. Inſuper non eſt expectandum ipſum actuale detrimentum; ſufficit enim timor rationabilis de damno per ieiunium inferendo: timor, inquam, non leuis; ſed mali notabilis, notabilis timor.

16. Verùm enim ecce nodum non facilè à ſcrupuloſioribus diſſoluendum; Ecquánam ratione huiuſmodi grauitas eſt menſuranda? De grauitate timoris ſatis dixi, cùm rationabilem eum debere eſſe dixi; & communiret conſcientia ipſius ieiunantis ſufficiet, quâ, bona fide, ſiue ex experientia præterita, ſiue ex probabili ratione putat ſibi grauiter nociturum ieiunium; Ita

Ioan.Sanch.d.51.n.24.Idem nonnulli rectè dicunt de ipſo damno : credendum enim eſt ipſi ieiunanti, qui bona fide ſibi perſuadet ieiunium ſine graui damno ſe tolerare non poſſe.Ita Sanch.ſ.t.in dec.c.17.n.11. Suar.de leg.lib.3. cap.24.fin.Sà v.Ieiun.n.14.aliique.Adhuc tamen non fecimus ſcrupuloſo ſatis, qui licèt fateatur id iudicio prudentis eſſe diiudicandum, faciliùs enim vni ieiunium officiet,quàm alteri ; tamen qua ratione id iudicium fieri cum facilitate poſſit, à nobis doceri expectat, habeat ergo regulam illam, quam, vt expeditiſſimam Doctores cit. & *paſſim.* communiter hîc afferunt.

17. Illa infirmitas, ſeu illud damnum ſalutis notabile eſt, quod operationes ordinariàs cuiuſlibet perſonæ impedit ; ita vt, qui conſueto ſuo operandi modo eas exercere commodè cum ieiunio nequeat : grauiter ab illo offendi cenſendus ſit : Hinc,ſi ſcolaſticus ea ieiunio capite doleat, vel quomodocunque cum difficultate ſtudeat : Si mulier ex debilitate ieiunij ſeruitia domus incommodè operetur : Si vir quilibet ſuum officium, artemque ieiunando difficulter exercear,& ſimilia ; ea hoc capite damni à ieiunando legitimè excuſabuntur. Nutrientes, prægnantesque huc reducuntur. Ita Caiet. *in ſum. v.Ieiunium,cap.3.* Azor.t.1. *lib.7.cap.17. q.6.* Sanch. *lib.5.conſ.c.1. dub.14. n.12.* Dian.*p.1.tr.9. reſ.14.* propter ſalutem enim ſiue infantis,ſiue ſuam à ieiunio communiter excuſatur : carnes autem tunc ſolùm comedere iis conceditur, quando ſic complexio, & neceſſitas earum; vel infantium expoſcit:idque etiam puto, antequam fœmina concipiat, ſi à Medicis iudicentur ieiunia matris nocitura proli ſuſcipiendæ : quia multùm graue eſt,fœminam vacaram, prolem probabiliter in vtero concipiendam fouere non poſſe : ſicuti enim alia remedia, ſic conuenientia alimenta poterit, imò & debebit ponere: ne fœtus fortè concipiendus elangueſcat.

Ars laborioſa.

18. Officium, ſeu ars, quam quis exercet,ſi ſit ex ſe laborioſa, hominem per ſe liberat à ieiunio. Ita DD. cit. & *paſſim,* & ita quidem, vt etiamſi in illo exercitio quis inueniatur poſſe tolerare ieiunium, adhuc ad illud non aſtringatur, ex declat. Eug. IV *an.* 1440. *in comp. priu. Fratrum Min.v.Ieiun.n.2.* apud Fag. *p.1. Eccl.4.lib.1.c.8. n.15.* quia ſemper aſpicitur à lege id, quod eſt communiter,& per ſe.Quare poſito,quòd lex vniuerſaliter omnes artem laborioſam exercentes excluſerit, non erit hic includendus. Adde rationem, quia laborioſis artibus vacantes, frequenti indigent refectione, ne in debilitatem, quando minùs putant, elabantur. Hinc Arator etiam robuſtus, patientiſſimúſque inediæ, contra Reg. *lib.4.c.16.n.216.* imò etiam ditiſſimus,ex *declar. cit.* non obligatur ad ieiunium ; quia per ſe omnes aratores excuſantur, & ex alia parte Eccleſia non intendit priuare Fideles ſuo officio,modóque viuendi. Prætetea, quamuis exercitia ex ſe non laborioſa obligationi ieiunandi ſubiaceant; tamen, ſi quis ita ſit debilis, vt ſuum officium aliis leue, ipſi ſit laborioſum ; à ieiunio per accidens, hoc eſt,ratione ſuæ complexionis, excuſabitur : Ita Th. Sanch. *in conſ.lib.5.c.1.dub.6.n.8* Reg *l.c.n.219.* quia pia Mater Eccleſia cum tanto diſpendio obligare Fideles non intendit : Hinc Scriptores, verbi gratia, obligantur ad ieiunandum, quia ſcribendi officium leuis eſt laboris ; & fortè modicè ieiunans faciliùs ſcribet, quàm cibo refertus : tamen ſi cui Notario, ita laborioſa ſuccedat ſcriptio, vt ſic duplici refectione ſuum munus obire nequeat ; excuſabitur certè per accidens, ratione ſuæ complexionis.

19. Hæc Doctrina ante oculos in tota hac materia perdiligenter habenda eſt ; fit enim frequenter, vt in aliquo Doctore inuenias excuſari quempiam à ieiunio, ſed per accidens : tu verò credas excuſari per ſe, regulámque ad omnes alios minùs legitimè deducas. Nudiuſtertius fuit, qui referret quendam Theologum non vulgaris literaturæ, excuſaſſe à ieiunio hominem equo iter agentem ; addebatque Theologus (vt idem referebat) rationem,quia ſuccuſſans equus ita malè hominem tractabat per integros dies, vt ſatis laborioſum illi fuiſſet illud iter equeſtre ; quibus verbis clarè excuſatio per accidens fuit,non per ſe,ille tamen, qui ſolutionem narrabat,acriter contendebat Theologum in ea eſſe ſententia, vt iter equo agentes excuſandi ſint à ieiunio Cumque ego inculcarem,eiuſmodi excuſationem neqnaquam vniuerſalem, ſed tali peculiari perſonæ addictam fuiſſe: nunquam conſtans vir veritati manus dedit. Deus immortalis ! quantum refert,non apices rerum aſpicere,ſed interiora earum viſcera penetrare !

20. Si quæras, quænam ſunt officia ex ſe laborioſa, Dico ea eſſe,quæ exercentur cum magna agitatione membrorum corporis ; tunc enim multi ſpiritus conſumuntur, vnde & ciborum auxilio opus eſt;& inedia,quæ magis corpus exedit,non eſt addenda.

Porrò,plura ſunt exercitia clarè laborioſa,plura manifeſtè non laborioſa;plura denique,de quibus, qualia ſint, dubitatur;ſuo igitur ordine breuiter ſingula delibamus.

Exercitia per ſe laborioſa.

21. Fabri Ferrarij,Lignarij,Murarij,Foſſores,Agricolæ,ſeu Aratores, Lapidicidæ,Baiuli,id eſt,onera per diem integrum portantes ; Piſtores, ſeu panem conficientes; Textores, Molitores, Fullones, hoc eſt,qui toto die pannis,telis,veſtibus lauandis vacant ; Coriarij, Lanarij,hoc eſt,qui lanas lauando,tergendo,diſcutiendo curant ; Argentarij, vel Aurifices, hoc eſt,qui vtentes malleo, lima, ſimiliſve inſtrumento laborioſo,argentum,aurum,imò & quodlibet metallum verſant ; Iter agentes pedibus, Curſores, (Italicè *quelli che corrono la poſta*) Remigantes, Nautæque tota die remos, vel alia nauis exercitia præſtantes ; Typographi,non quidem qui litteras ordinant, (leue enim id opus eſt) ſed qui torculari operam nauant; Mercenarij, hoc eſt,qui,vt merces vendant,iis onuſti per vrbem toto ferè die circumeunt;Ornantes templa,quando ſcilicet ſcalas transferentes, pérque eas ſalientes cum magno labore hinc inde agitantur. Hi, inquam, omnes, ſimiléſque,quia laborioſas ex ſe artes exercent,à ieiuniis meritò liberantur. Ita DD. citati,& citandi, *paſſim.*

22. Nota autem duo, vel tria ; Primò, hîc ſermonem noſtrum eſſe de his artibus abſolutè acceptis,ſecùs diminutè ſumantur;ſi enim quis,v.g.in die ieiunij duo,vel tria induſia lauet ; paruo labore frumentum, beſtiarum, vel aquarum vi,molat;leniuſculas vittas texat,quod cum modico fit labore ; Merces vendat, longas vias nequaquam terens ; non vocabitur abſolutè Fullo, Molitor, Textor, Mercenarius, licèt integrum diem in his conſumat, nec conſequenter à ieiunio immunis erit;quia eiuſmodi exercitia ſic diminutè accepta, non ſunt per ſe laborioſa.

23. Præterea eiuſmodi opera iam certò laborioſa,totum diem, vel maiorem eius partem, vel certè in laborioſis artibus, bonam diei partem occupare debere, vt per ſe valeat excuſatio;ſi enim vel laborioſiſſimus Faber per vnam,vel alteram horam ligna,vel lapides cædat,non propterea eo die abſolutè,quantum eſt ex hoc vno labore, à ieiunio liberabitur.

24. Denique Artifices,vel ſimiles ex officio laborantes, ſi fortè à ſuis laborioſis exercitationibus aliquo die vacent, an dicto die vacationis ieiunare teneantur ? Aio probabile eſſe, ſi vacent vno,vel altero, non obligari regulariter ad ieiunia:Ita Fag.*Eccl.pr.4.lib.1.c.8.n.16.* Diana *p.1.tr.9.reſ.9.* Sanch.*in conſ. c.1.d.7.n.20.* quia ne deficiant illis vires, legitimè poſſunt vel eas ſeruare ad ſequentia opera, vel eaſdem reficere pro operibus antecedentibus At ſi multis vacent diebus,obligantur ieiunio; quia excuſatio neque à præcedenti, neque à præſenti, neque à conſequenti labore peti tunc poteſt.

Exercitia per ſe non laborioſa.

25. Scriptores, Notarij, Piſtores, Statuas fingentes, ſed ſine magno mallei ſtrepitu, conatúque (ſecùs ad Lapidicidas modo dicto reducerentur) Filum ex Lana, vel

Lino

Digitized by Google

Lino nentes; Famuli comitantes Dominum per Vrbem moderatè, etiam cum rheda obambulantem; Iter lectica, naui, equo peragentes; Cantores, Sartores, qui veſtes conſuunt; Ancillæ leuia ſeruitia domus exhibentes; Medici, Chirurgi, Confeſſarij, Lectores cuiuſlibet ſcientiæ, etiam qui plures Lectiones more ordinario legunt; & in vniuerſum ij, qui ea officia exercent, quæ ingenij vi perficiuntur, vt Aduocati, Procuratores, Scolaſtici, & ſimiles; omnes, inquam, hi mihi videntur artes minimè per ſe laborioſas exercere, adeoque à ieiunio per ſe nequaquam excuſari. Ita Doctores citati, & citandi *ſparſim*, quidquid aliqui de aliquibus ex his aſſeuerent. Per ſe, inquam, nam ſcio facilè ratione alicuius grauis circumſtantiæ per accidens excuſari poſſe. Fac enim peditem famulum Domino per Ciuitatem totum diem equitanti famulatum præſtare debere; Fac Cantorem ex inedia à voce conſueta deficere; Fac Aduocatum, Lectorem, Confeſſarium, niſi alimento ſe recreent, ſuis clientibus, auditoribus, pœnitentibus facere ſatis non poſſe; Fac naui iter agentem, ſiue grauem pati nauſeam, ſiue cibo ſufficiente deſtitui, &c. nonne, ſed verò per accidens, iis ieiunij immunitatem concedes?

Exercitia dubiè laborioſa.

26. Dubium ſit: Primò, An concionatores munus ſuum pro laborioſo habere debeant? Reſpondeo, mihi ita diſtinguendum videtur: Si per totam Quadrageſimam quotidie, vel etiam ter, quatérve in hebdomada conſuetam horariam, plus minus, concionem habeant ad populum: affirmatiuè eſt reſpondendum, etiamſi voluntariè, & propter lucrum (eſt enim opus per ſe pium) concionentur; ac propterea à ieiunio tunc erunt excuſandi. Ita Fagund. *præc. Eccl 4. lib. 1. cap. 8. num.* 19. Sanch. *v. Ieiun. num.* 9. Diana *p. 1. tract 9. reſol.* 10. Layman, *lib. 4. tra. 8. cap. 3. num.* 4. Si ſemel, vel bis in hebdomada, negatiuè. Ita Diana *ibid.* Ratio eſt, quia frequens illa dicendi exercitatio iuncta cum neceſſario mentis labore, labor videtur non contemnendus, qualis certè in raris concionibus non apparet; hinc vna, vel altera concio in diem ieiunij fortè incidens, ius ad ſoluendum ieiunium nequaquam dabit, niſi per accidens. Si quando ſcilicet debilitas, vel quid ſimile id tibi indulgendum perſuadeat, id quod extendo cum Sanch. *lib. 5. conſ. cap. 1. dub. 13. n. 6.* etiam ad diem præcedentem concioni, ſi debilitas, iudicio prudentis, idem requirere videatur.

27. Dubium eſt ſecundò de Coquis. De quibus ſic ſentio: Si ſint coqui Magnatum vilioribus miniſtris ſolùm aſſiſtentes, vel ſint Coqui communes pauca fercula parantes, non excuſantur à ieiunio: at ſi ſint Coqui toto ferè die per ſe exercitia culinæ exercentes, ſiue ſint vnius Magnatis, ſiue numeroſæ familiæ; tunc certè ſatis probabile eſt eximi per ſe à maceratione ieiunij: quia tunc eſt ars verè ex ſe laborioſa, cùm in præcedenti caſu non ſit.

28. Dubium eſt tertiò: De Sartoribus, hoc eſt, de iis, qui calceos conſuunt; quos quidem, quamvis ego cenſeam non excuſari; horum enim artem, quæ ſedendo exercetur, non apprehendo eſſe valde laborioſam; tamen quia inuenio multos; hoſque magni nominis Doctores, Leſſ. *lib. 4. cap. 2. d. 6. num.* 43 Fagund. *pr. Eccl. 4. lib. 1. cap. 8. n.* 15. Laym. *lib. 4. tr. 8. c. 3. n.* 3. Sanch. *in conſ. lib. 5. c. 1. dub. 7. n.* 5. Trull. *lib. 3. in dec. cap. 2. dub. 7. num.* 7. illis admodum fauere, eiſdemque libertatem per ſe concedere; ideò hanc eſſe opinionẽ probabilem, ac tutam, negare non poſſum. Suffragatur & ratio: quia hæc ars ſolùm manibus, & brachiis; ſed cruribus etiam, & pedibus, adeoque notabili conatu corporis exercetur. Excipe; niſi Sutor ſolùm ſcindat corium leui labore, deinde à miniſtris ſuendum; vel tam molle ſit corium, vt non calcei, ſed pannus, vel veſtis conſui videatur; nunc enim hæc Sutoria aſſimilabitur arti Sartoriæ, quam à ieiunio per ſe paulò antè non liberauimus. Dico denique propter authoritatem Doctorum eſſe probabile nullos artifices, atque adeò Sutores obligari ad ieiunia: quia Eugenius, vel conceſſit (aiunt) iis priuilegium non ieiunandi; vel declarauit eos non comprehendi à lege ieiunij. Ita Trull. *loc. c. n.* 9. citans Fag. & Sà, Azor. *p. 1. lib. 7. c. 17. q.* 8. Laym. *lib. 4. tract. 8. cap. 3. n.* 5. Sanch. *in conſ. l. 5. c. 1. dub. 7. n.* 7. aliique.

29. Dubium eſt quartò: De Barbitonſoribus; Et quidem hos per ſe non excuſo: tum quia ipſa conditio talis artis non mihi apparet valdè ex ſe laborioſa; vt mihi non apparuit paulò antè Sartoria: tum quia regulariter ſatis ſucceſſiuè, & interpolatim, non autem continuò per integrum diem hæc ſolet ars exerceri. Fateor tamen facillime iis excuſationem accidentariam conuenire poſſe, cùm pedibus ſtantes, non verò ſedentes laborare cogantur: Dices, Eugenius IV. *ſuprà* allatus, declarauit omnes artifices eximi à præcepto ieiunij. Reſpondeo, negandum id eſſe, quia Pontifex tantùm loquitur de artificibus exercentibus artes laborioſas: quare ſemper remanet nobis facienda de artis labore diſcuſſio, niſi fortè authoritatem Doctorum *n. præcedente* dictam velis amplecti.

30. Inquires: Si quis artem, ſeu viuendi modum laborioſum non eſt ex ſua conditione ſortitus, poteſtne ex ſua voluntate laborioſum opus aliquo die aſſumere, & conſequenter eo die abſtinentiæ legem licitè non cuſtodire?

Reſpondeo: Si id fiat aliqua notabili ex cauſa, poſſe; Vt, ſi quis carens, v.g. Ornatore Templi, ipſe eum diurno labore, ne feſtum relinquatur, exornet: idem erit, ſi pietatis gratiâ iter pedeſtre ad ſacram Imaginem arripiat; ſi ſe flagellis vſque ad ſanguinem notabiliter cædat; ſi ad ſeruiendum infirmis totum diem, etiam cum proprio lucro laborando conſumat: ipſa enim pietas ſatis rationabilem dat cauſam. Ita D. Th. *in 4. d. 15. q. 3. ar. 1. q. 2. c. non mediocriter. de conſec. diſt.* 5. Ioan. Sanch. *d.* 64. *n.* 22. Th. Sanch. *in conſ. lib. 5. c. 1. dub.* 11. *&* 12. ex part. Idem iudico, ſi quando aliquod graue commodum laborando acquiram, vel incommodum à me graue abducam: tantæ enim grauitati indulgere cenſetur Eccleſia. Ita Leſſ. *lib 4. de iuſt. c. 2. num.* 43. Fill. *t.* 27. *p. 2. c. 6. num.* 120. Trull. *l. 3. in dec. cap. 2. d. 7. num.* 13. At ſi ſine cauſa, vt ſi quis pedeſter ad venandum ſolùm ob voluptatem ſe conferat, vel pila ludat, vel haſtiludio vacet; multò magis ſi cum peccato, vt ſi ad adulterandum, vel ad furandum dictum pedeſtre iter arripiat; diſtinguendum erit: nam ſi hæc fiant eodem die, quo vrget ieiunij præceptum, cùm id ſit ponere directum impedimentum executioni præcepti, dum præceptum vrget, illicitè contra præceptum de ieiunando fient: Lege Leſſ. *lib 4. c. 2. num* 43. Laym. *l. 4. tr.* 8. *cap. 3. n.* 4. Trull. *l. c. num.* 13. ſi verò fiant tempore remoto, nec multùm proximo ipſi diei, quo ieiunium vrget: non illicitè fieri *ſupr. §. 2. de cauſis excuſantib. ab auditione Sacri*, per occaſionem diximus; quem vt recolas, omnino velim.

31. Olim non excuſaui à ieiunij lege adoleſcentem nobilem, qui magna animi propenſione per integros quandoque dies, etiamſi cum ieiunio dies concurrerent, per ſummam voluptatem, arti ferrariæ operam nauabat, & ſclopetos, ſimiliaque bellicæ artis exquiſita inſtrumenta, artificis inſtar peritiſſimi, fabrefaciebat. Fabrum ex officio, dixi, in eodem hoc opere lubens excuſo; te verò excuſare nequaquam debeo, quia illi quamvis diuiti ars propria, qua neminem priuare intendit Eccleſia, excuſationẽ affert: te verò non officium tuum, non ars propria, non labor ex aliqua rationabili cauſa ſuſceptus, nõ aliud caput à ieiunandi lege poteſt eximere.

Scio quoſdam excuſare eum, qui ſemel, aut iterum aſſumit pilæ ludum, v.g. vel venationem, licèt præuideat ſe ſic non poſſe eodem die ieiunare: quia præceptum (inquiunt) ieiunij non obligat ad abſtinendum ab iis honeſtis actionibus; Ita Trull. *l. c. n.* 10. cit. Medio. & Led. Scio, inquam; ſed iis aſſentiri nequeo; ſiquidem, dum vrget præceptum, vel eſt in proximo, obligor non apponere impedimenta ad illius executionem, vt dictum eſt ſatis *ſupr. d. §.* 2.

32. Illud tanquam certum libens admitto; ſi etiam cum peccato te ita defatigaſti, vt non poſſis ieiunium

pati: peccaſti quidem, dum impedimentum ieiunio exhibendo appoſuiſti: at poteris deinde ſine nouo peccato comedere, quia tunc verè incapax es macetatione ieiunij.

Paupertas.

33. Duplici via paupertas ieiunium tollit: Primò, ſi pauper, quia indiget, laboret die ieiunij: vnde propter defatigationem ſe cibis reficere opus habeat: Secundò, ſi careat cibis, quibus integtam, eandemque ſufficientem refectionem aſſumat: nam tunc, quia cogetur pauca identidem per diem comedere, ieiunium diſſoluet. Vtraque excuſatio, vt ex ſe patet, legitima eſt. Ita S. Thom. *2.2.q.147.art.4.ad 4.* Fag. *praec. Eccl.4.lib.1.c.8.n.12.* Sanch. *in conſ.lib.5.cap.1.dub.15.n.1*, aliique.

34. Sed adhuc dobitabis: Primò, de eo, cui ſolùm ſuppetit panis, & aqua, an is obligandus ſit ad ieiunium? Quid, ſi præter panem, ſuppeteret & vinum, vel potus vino ſimilis? Quid denique, ſi præter panem, & vinum, non deſit aliquod vnum obſonium modici ſucci, vt, v.g. piſciculi, vel oliuæ, vel nuces, vel cæpe, vel allia, &c.

Reſpondeo, non obligarem habentem ſolum panem, nec habentem inſuper & vini copiam; quia nimis eſſet oneroſum, & laborioſum einſmodi ieiunium. At habentem aliquod vnum ex dictis obſoniis obligarem, ſi rarò, verbi gratia, ſemel aut iterum id contingat; non autem, ſi ſæpe. Ratio eſt, quia ſi ſæpe, maceraretur nimis, atque extra modum corpus: quæ certè nimia maceratio non habet locum, ſi id rarò contingat; præſertim in homine ruſtico, firmæ ſanitatis, & his vilioribus obſoniis aſſueto. Quòd ſi cui in promptu eſſent non pauca ex dictis obſoniis, tum oliuæ ſcilicet, nuces, tum piſciculi, & ſimilia; non audeo facultatem eidem non ieiunandi concedere: (quidquid nonnemo in contrarium ſentiat) quia ſufficiens haberi alimentum à multis cibis vilioribus poteſt, quod ab vno, vel altero pretioſiore potuiſſet.

35. Dubitabis ſecundò: Qui habet vnde viuat, non verò vnde reſtituat, vel alat familiam, poteſtne primò laborare, & conſequenter ieiunium negligere, vt pretio laboris, quod debet, exſoluat, familiamve ſuſtentet? Poteſtne ſecundò de victu ſibi detrahere, & conſequenter propter paruitatem victus non ieiunare; vt ſic pecuniam cumulans, dictis ſuis debitoribus, familiæque ſatisfiat? Reſpondeo. Poſſe vtrumque puto, quia reſtitutio, quæ eſt debita ex iuſtitia, & ſuſtentatio familiæ, quæ eſt ex charitate, præualent debito ieiunij, quod non eſt inductum ab Eccleſia cum tanto rigore: Lege *cap. non mediocriter, de conſecr. diſt. 5.* certè propter opera pietatis poſſe diſſimulari ieiunium, modò *num. 1.* diximus. An ſicuti poteſt, ita etiam debeat? Colligetur ex mox dicendis *num. ſequenti.*

36. Vrges: Sequeretur ex his, primò, pauperem, quando aliunde non habet, poſſe laborare die feſtiuo, imò & omittere ſacrum, ſolùm, vt reddere debitum, vel familiam alere valeat; par enim videtur ratio de his, & de ieiunio: Sequeretur ſecundò; ad id etiam obligari; potens enim adhibere media apta ad ſoluenda debita, à iuſtitia obſtringitur, vt ea adhibeat.

Reſpondeo ad primum, concedendam eſſe ſequelam; ſolùm aduerto, Sacrum non eſſe tam facilè omittendum; quia præceptum audiendi ſacrum die feſto ſuam grauitatem habet, quæ non videtur regulariter vinci à modico illo lucro, quod à labore tam modici temporis, quo Miſſa durat, acquiri ordinariè poteſt. Reſpondeo ad ſecundum cum diſtinctione: nego enim ad id obligari, vt quis reſtituat; poterit enim debitor ſibi perſuadere creditorem nolle eſſe tam ſeuerum, vt obſtringat ipſum ad conquirendam pecuniam medio tam extraordinario, quale eſt, laborare die feſtiuo, in quo omnibus conceditur quies ad vacandum Deo. At verò concedo te obligari ad laborandum, quando tanta neceſſitas premit, vt ſine illo feſtiuo labore notabile damnum tua familia patiatur; tunc enim vrget, vt bene tu mones, ratio Charitatis.

Coniugium.

37. Coniux non rarò excuſatione ducta ex ipſa conditione coniugij, liberatur à ieiunio.

Liberatur autem: Primò, in eo caſu, quo non poſſit alteri reddere debitum, ſi ieiunet. Ita Thom. Sanch. *l.9. de matr. d.3. n.10.* Leſſ. *lib.5. cap.2. n.44.* Io. Sanch. *d.54. n.23.* aliique. Ratio eſt, quia ius iuſtitiæ præualet præcepto Eccleſiæ, nolentis cum tanto rigore ieiunium. Imò tunc peccaret coniux ieiunando. Ita Ledeſma *2.p.4.q.17 art.2. ver. ex prædictis colligitur*; quia faceret contra ius alterius, dum ad reddendum illi debitum ſe notabiliter impotentem reddit. Tunc autem hic caſus locum habet; quando coniux notabilem debilitatem contraheret ex eo, quòd cum ieiunio debitum redderet, Debitum, inquam, moderatè ab altero petitum: quæ moderatio attendenda eſt, ſpectata qualitate coniugum, iuuenes enim, fortioreſque ſæpius, ſenes, imbecillioreſque rariùs matrimonio vti conuenit. Cùm ergo quis non teneatur reddere niſi iuxta qualitatem ſuæ complexionis, ad quod ſolum, & non ad amplius virtualiter conſenſit coniux, cùm matrimonium contraxit; ideo ſolum tunc debitum coniugale coniugem à ieiunio immunem reddit. Quòd ſi precibus, aliòve modo poſſet coniux remouere alterum à petendo debitum, adhuc tamen non teneretur vti hoc remedio, atque adeò poſſet non ieiunare, & ſic reddere. Ita Thom. Sanch. *l. c.* Ratio eſt, quia perſonalis obligatio reddendi eſt ex iuſtitia, quæ non obligat niſi ad reddendum perſonaliter debitum; non verò ad conquirenda, vel ponenda remedia, ne alter petat.

38. Negligi item ieiunij præceptum non poteſt, vt potentior, ſeu etiam, vt potens quis ſit ad petendum debitum à coniuge. Ita Thom. Sanch. *ibid.* quia ſolùm obligatio iuſtitiæ reddendi debitum excuſat à ieiunio: at coniux non habet obligationem iuſtitiæ petendi, ſed ſolùm reddendi debitum.

39. Scio quendam concedere ſolutionem ieiunij ei coniugi, qui niſi comedat, eſt ineptus ad petendum debitum moderatè, quia ſicut Faber diues (inquit) ne ſuum officium, ad quod ius habet, deſerat, poteſt laborare, & conſequenter non ieiunare; ſic coniugatus, vt ſuum officium vſus matrimonij, ad quem ius habet, non amittat, poterit non ieiunare; non quidem vt ſit valentior, & potentior ad extraordinarias copulas, ſed vt ſit potens ad petendas copulas moderatas, ad quas ius habet.

40. Verùm, nulla ratione placet hæc conceſſio: non ſolùm, quia omnes ferè coniugati ſic liberarentur à ieiunio, ſi quidem pro omnibus eſt illud: *Sine Cerere, & Baccho friget Venus*; idemque poſſent coniuges prætendere quoad comeſtionem carnium, quod certè eſſet inauditum; verùm etiam, quia cùm vſus matrimonij, quoad petitionem, ſit liber in coniugibus, præualet lex ieiunij, quæ eſt obligans. Sicuti, quia Fideles omnes tenentur intereſſe ſacro diebus Dominicis, non poteſt quis excuſari ab illo, quia vult vti ſua libertate, quâ ſe conferat iiſdem Dominicis diebus ad venandum; & ſicut, quia Sacerdotes omnes tenentur recitare Horas Canonicas, non poteſt quis aliquem Sacerdotem excuſare ab iis recitandis, quia is vult vti ſua libertate, quâ Breuiarium ſuum in Mare proiiciat: & ratio horum omnium eſt, quia idem præceptum, quod obligat ad finem, obligat etiam ad media proxima, & neceſſaria ad illum, & ne tempore, quo præceptum vrget, ponantur impedimenta voluntaria ad eius executionem, vt alibi à nobis dictum eſt.

41. Neque obſtat paritas ducta ab Artifice diuite: quia lex ieiunij abſolutè non obligat Opifices laborantes; vnde non eſt mirum, quòd eoſdem non obliget; ſi diuites ſint; per accidens enim eſt eos eſſe locupletes, at lex ieiunij obligat per ſe etiam coniuges; vnde ij ob ſolam rationem coniugij, niſi alia addatur excuſatio, dictam legem à ſe non poſſunt excutere.

Illud approbo; ſi aduertat coniux periculum incontinentiæ in alio, poſſe petere, etiamſi, vt petat, opus ſit ieiunium frangere; quia tunc illud periculum in altero

æquiualet

Digitized by Google

æquiualet petitioni,& petitio huius redditioni, ad quam vrget iuſtitiæ ratio. Idem puto (non enim abſimilis eſt ratio) ſi niſi peras, ingeras malam ſuſpicionem in altero, quod adulreraueris, vel aliam adamaueris.

42. Liberatur ſecundò, Vxor, ſi ex ieiunio reddatur ita extraordinariè pallida, macieque confecta, vt timor rationabilis ſit, ne à Viro minùs notabiliter ametur · Ita Sà *v.Ieiunium, n.9.* Thom.Sanch. *lib.9.de matr.d.5.n.11.* Io.Sanch.*d.54.n.24.* præceptum enim ieiunij quieto matrimonij ſtatui,quem certè ſine debito amore periclitari neceſſe eſt, obſtare non debet.

43. Liberatur tertiò, ſi eadem vxor ira probibeatur à viro ieiunare, vt ſi ieiunet, rixæ exoriantur, & notabiles diſcordiæ:Ita Th.Sanch.*l.c.n.13.*alter Sanch. *l.c.n.16.* Fag. *pr.4.Eccl.lib.1.c.9. n.9.* quamvis enim peccet vir, ſi id ſine ſufficienti cauſa faciat,vxor tamen ſi obediat,non delinquet,propter rationem *n.praced.*dictam.

44. Liberatur quartò, Vxor Catholica, ſi prohibeatur à viro hæretico ieiunare, idque non in contemptum Eccleſiæ, vel præcepti ieiunandi, ſed ob alias cauſas, putà ob incommodum parandi cibos Quadrageſimales, ob diſpendium eoſdem emendi,vel quid ſimile.Ita Azor. *p.1.l.7.c.18.q.7.* Fag. *l.c.n.10.*Trull. *lib.3 in dec.c.2.dub.7. n.22.* Ratio eſt eadem,vel ferè eadem,ac modò dicta.

45. Liberatur quintò, vt id hac occaſione dicam, puella nubere volens, ſi ex continuato ieiunio Quadrageſimæ (nam in ieiunio vno, vel altero,quod incidit infra annum,id vix locum habere poteſt) ſpecioſitatem faciei notabiliter amitteret: Ita Th.Sanch. *l.c.n.11.* Ratio eſt,quia puellæ honeſtum Matrimonium aucupanti, notabile damnum infert ſpeciei deperditio.Sed quod ſignum tantæ iacturæ? Reſpondeo,quando ita colorem deperderet, maciemque contraheret, vt, ea viſa, ſtatim de dicta macie extra ſuum morem notaretur.

Opera Pietatis : remiſſiuè.

Difficultas ieiunandi.

46. Licere ob pietatis opera ieiunium de præcepto negligere,ſatis per occaſionem tetigimus *cap.3.§.4.n.6.*

47. Quoad difficultatem. Certum eſt,moleſtiam aliquam in ieiunio reſidere, atque hac nihilominus cognita præcipi ieiunium Fidelibus ab Eccleſia: quare non eſt, cur ob quamlibet difficultatem à ieiunio te eximi imprudenter putes. Agimus igitur hìc de magna, ac valdè extraordinaria difficultate: de qua ſic diſtingue: Si difficultas oriatur ex malo habitu tuo, tuaque guloſitate, etiamſi ſit magna; obligatis eam vincere, ac ieiunare. Ita Fill. *tract.27.p.2.c.6.q.9.n.125.* omnes enim tenemur malos habitus,quamvis inueteratos, extirpare. At ſi difficultas oriatur ex praua corporis diſpoſitione,quia, v.g. ſtomachi notabilem, atque extraordinariam debilitatem ſentias; inſolitam laſſitudinem, & ſimilia; excuſaberis à ieiunio, etiamſi eiuſmodi debilitas prouenerit ex malo habitu nimis comedendi.Sic intelligo Bonac. *t.2.d.vlt.de p.Eccl.q.1.p. vlt. n.15.* Ratio eſt, quia tunc eiuſmodi incommoda reducuntur ad corporis infirmitatem, de qua *ſuprà* ſatis,ſuperque diſputatum eſt.

Tranſitus per Terras Hæreticorum.

Seruitus Catholici apud Infideles.

48. Quando nullum adeſt, timetúrve incommodum, & quando, ni ieiunetur, apparet Religionis contemptus, ieiunium eſſe obſeruandum, etiam inter Infideles, nulla eſt dubitatio. At ſi ſit vitæ periculum, vel alterius mali grauis, ſine dicto contemptu, poterit, vel peregrinus, vel ſeruus inter Hæreticos, ſeu Infideles, & ieiunium frangere, & carnes comedere die Fidelibus vetito. Ita Azor. *p.1.l.7.c.18.q.7.*Trull. *l.3.in dec.c.1.dub.7. n. 22.* quia præcepta Eccleſiæ poſitiua non obligant, vt nimis ſæpe diximus, cum tanto diſpendio. Hinc, ſi Remiges Chriſtiani in triremibus Infidelium, vel ſerui in eorundem domibus, alium cibum præter carnes non haberent, vel ſi ieiunando in odium notabile Domini Infidelis inciderent, à ieiunij præcepto propter dictam rationem eximerentur.

Bona fides : Ratio hoſpitij.

49. De bona fide ſic habet Sà,v.Ieiun. n.14. *Qui ſe putat iuſtam cauſam habere non ieiunandi, non peccat mortaliter,non ieiunando:* ſic ille. Imò nec peccare venialiter, ſi nulla prorſus fraude ita putat, certum ſit. Nam ſi negligentiam adhibuerit in exquirenda cauſæ ſufficientia, iam aliqua adeſt fraus, iuxta cuius grauitatem, ſi adſit, vel leuitatem, penſanda eſt culpa, vt vniuerſim explicuimus, *l.1. c....*

50. Atque ex hac fide bona excuſandos eſſe aliquos ſanctos viros priſcis imbutos moribus, puto; qui Charitate vrgente, vt hóſpites ex itinere, vt plurimùm pedeſtri defatigatos ad cibum allicerent, ieiunium etiam obligans ſe poſſe frangere exiſtimabant: niſi eoſdem excuſari potiùs velis, quòd non iam ieiunium de præcepto Eccleſiæ, ſed de regula ad mortale non obligante violauerint.Nam cæterùm mihi non probatur ſolam hoſpitij rationem poſſe cauſam fractionis eſſe ieiunij,ſiue ex præcepto, ſiue ex voto, ſiue ex pœnitentia debiti: Ita Azor. *p.1.lib.7.cap.18.& 19.quæſt.1.& 2.* Fag. *pr. Eccl.4. lib.1.c.10.num.11.* Ratio præcipua eſt, quia in hac potiſſimùm ætate noſtra tam culta facilè hoſpes; niſi ſit inhumanus, & barbarus, poterit perſuaderi ieiunium à te, non ex aliquo capite Hoſpitis offenſiuo, ſed ſolùm ex obligatione tibi iniuncta, ſeruari: raroque admodum, ne dicam, nunquam, timeri aliquod damnum videtur poſſe ex tua ſola abſtinentia, ſi humaniter cætera hoſpitij iura cuſtodias.

Ratio loci : Excuſatio dubia, remiſſiuè.

51. De excuſatione ratione loci, ſatis per occaſionem dictum eſt in ſuperioribus, *c.1.§.2.n.1..* cùm de excuſatione ab aſſiſtentia Miſſæ tractaremus.De excuſatione dubia, vide nonnulla *mox num.6.fine,* & ea quæ *ſuprà* diximus *lib.1.c.3.§.7.v.Ieiunium.*

Diſpenſatio.

52. Diſpenſationem de non ieiunando concedi à Summo Pontifice poſſe, ex iuſta cauſa, licitè, & validè; ſine cauſa autem,ſaltem validè, ex ſupradictis *cap.3. §.2. num.32.* ſatis conſtat.

53. Et quidem cauſa iuſta duplex eſt: Altera ex parte Summi Pontificis; altera ex parte eius, qui diſpenſationem poſtulat. Ex parte huius cauſa debet eſſe excuſans, ſeu aliquo tandem modo impeditiua, de qua *mox num.6.* Ex parte Pontificis non eſt improbabile ſatis eſſe quamcunque, etiamſi non ſit impeditiua ieiunij: quare ſufficit,ſi Pontifex moueatur ab aliqua ſibi bene viſa ratione, ita vt ſolùm, quia vult ſe benignum alicui benemerito oſtendere, ſufficiat aliquando ad diſpenſandum. Lege Sanch.*l.8.de matr.d.18.n.7.*Pont.*l.8.de matr.cap.14.* Caſtro Pal.*t.1.tr.3.de diſp.d.6.p.8.§.1.num.3.*Dianam *p.1. tr.10.reſ.35.* Trull. *l.3.in dec.c.2.dub 7.n.18.* cuius rei ratio eſt, quia ſimiles diſpenſationes conceſſæ pro perſona particulari, non lædunt bonum commune, nec ſunt in alicuius præiudicium, nec bonum ordinem Reipublicæ turbant: conuenit enim ipſi Reipubliæ bono,Principem aliquando ſe benignum exhibere: ergo cùm hæ diſpenſationes ſint circa leges humanas, ab ipſo Pontifice dependentes; non eſt, vnde tunc committatur ne leuis quidem culpa.Proportionali modo eſſe diſcurrendum de diſpenſationibus concedendis per Epiſcopos à ieiuniis, ſolo iure Diœceſano, (non autem vniuerſali, de his enim *mox n.55.*) inductis,paritas rationis oſtendit.

54. Atque ex his fit, peti poſſe diſpenſationem ex nulla cauſa à Summo Pontifice, & ab Epiſcopis in eorum proprio iure ſine vlla culpa.Ita Sanch. *lib.8 de matr. d.18.n.9.* tum quia integrum mihi eſt proponere deſiderium

Digitized by Google

rium meum; cæterùm ad Superiorem pertioet ioquirere cauſæ ſufficientiam: tum quia ſupponere poſſum ſemper adeſſe dictam cauſam benignitatis ex parte Prælati proprio iure. Fit inſuper, poſſe quempiam vti prædicta diſpenſatione; Ita Suar. *lib.9. de leg.c.19.n* 14. Pont. Dian. Barb. Nauarr. Val. aliiq́ue, quos citat, ſequiturq́ue Trull. *l. c.* tum qoia ſuppono ſemper adeſſe dictam cauſam ex parte Pootificis, vel Epiſcopi: tum quia diſpenſatio ſine cauſa conceſſa à legitimo Superiore, quales ſunt in proprio iure Prælati, iam eſt valida, vt *ſuprà* vidimus: non igitur peccabit, qui diſpenſatione iam valida vtitur, cùm per diſpenſationem validam, validè à lege exemptus ſit; eſto, Superior peccauerit.

Dixi (ſincerè) nam ſi falſum exprimas, vel verum taceas, longè alia eſt ratio, de qua te alibi.

55. Loquamur iam de Epiſcopis, Prælatis Regularium, Epiſcoporumq́ue Iuriſdictione gaudentibus, (qui ſint hi, vide in ſimili *ſup.c.3.§.2.n.52*) quoad vniuerſalia ieiunia indicta toti Eccleſiæ.

Primò: Dicti Prælati Papa inferiores, non ſolùm poſſunt diſpenſare in ieiuniis proprij iuris, vt modò dictum eſt; ſed etiam poſſunt cum ſuis ſubditis aliquando diſpenſare in ieiuniis lege vniuerſali inſtitutis. Ita S.Thom. *in 4.diſt.15.q.3.art.2.q.4.ad 3.* Suar. *lib.6. de lege.c.14.fin.* Sanch. *lib.5.conſ.c.1.dub.5.n.16.* Fag. *pr.Eccl.4.l.1.c.9.n.2.* Ratio eſt, quia poteſt Prælatus inferior diſpenſare io lege ſuperiore, quando non eſt recurſus ad Superiorem, caſuſq́ue diſpenſandi eſt frequens, qualis certè eſt hic de ieiunio. Intellige ſemper, dummòdo in huiuſmodi vniuerſalibus legibus exiſtat cauſa, ſe tenens ex parte ſubditi; quia diſpenſare in lege Superiore, hîc ſolùm conceſſum eſt, vt ſubditorum neceſſitatibus ſubueniatur.

56. Ioter hos potentes diſpenſare dicto modo in ieiuniis vniuerſalibus, connumera Parochum, etiam præſente Epiſcopo. Ita plures, quos citat, & ſequitur Ioan. Sanch. *d.54.n.36.* Th.Sanch. *lib.8. de matr.diſp 9.n.27.* Et ratio præter præſcriptam conſuetudinem eſt, quia ſecùs nimia grauarentur Fideles, imò & Epiſcopi, ſi hi eſſent pro eiuſmodi minutis, & frequentibus diſpenſationibus ſemper adeundi.

57. Secundò, quilibet ex dictis, imò & à delegatis ab ipſis, eo modo, quo cum ſubditis ſuis diſpenſare poteſt, poterit etiam ſecum ipſe immediatè, vel mediatè, committendo ſcilicet ſuo Confeſſario, vt diſpenſet: id quod ſatis ſit hîc ionuiſſe. Lege Caſtr. *tr.3.diſ.6.de diſp. p.7.§.1.n.2.* Diana *p.1.t.9.reſ.15.* Laym. *l.1.tr.4.c.22.n.32.* Aſc. Tamb. *t.2.de iure Abb.d.12.q.8.n.1.& 2.in noua edit.*

58. Tertiò; quamvis Epiſcopi non poſſint abrogare ieiunia vniuerſalia Eccleſiæ; quia nihil poteſt, abſolutè loquendo, Inferior in lege Superioris; tamen concurrente graui cauſa, valet pro tota ſua Diœceſi aliquando diſpenſare. Sic paucis ab hinc annis diſpenſatum fuiſſe ad edendas carnes tempore Quadrageſimæ, graſſante peſte, Panormi; fame premente, Meſſanæ, ſcimus omnes.

Multò magis poterunt ex cauſa transferre. Ita Sanch. *in conſ.lib.5.c.1.d.7.n.27.* Vndè rectè factum eſt Panormi, vt in die Natalis Sanctæ Chriſtinæ Ciuitatis Patronæ, quæ incidit in Vigiliam ſancti Iacobi, non ieiunetur; ſed ob celebritatem Feſti transferatur ieiunium in diem præcedentem.

59. At poteritne Epiſcopus commutare, hoc eſt, ſine vlla cauſa concedere mihi, vel toti Diœceſi, vt loco ieiunij aliquod opus ſpirituale, ſiue æquale ieiunio, ſiue maius exhibeatur? Reſpondeo, non poſſe in ieiuniis indictis iure communi, vel iure Prouinciali; poſſe in ieiuniis à ſe, vel Prædeceſſoribus, vel Concilio Diœceſano inductis. Lege Suar. *lib.6.de leg.c.16.init.* Caſtr. *t.1.tr.3. d.6.de diſp.p.9.n.4.* Indicat Sanch. *l.3.de matr.d.19.n.15.* & *c.licet, de fer.* Ratio prioris dicti eſt; quia Epiſcopi ſolùm ex cauſa excuſante ſubditos diſpenſare in legibus Superioris valeot (vide quæ dixi, cùm de diſpenſatione ad laborandum die feſto:) ſi ergo nullam ſupponis cauſam, ex parte ſubditi, nullam ſupponis authoritatem. Ratio dicti poſterioris eſt: quia leges à ſe dependentes abrogare poteſt ex quacunque cauſa, quamvis ſubditos non excuſante, vt modò *n.* 53. dictum eſt; opus autem booum, in quod commutari ieiunium ſupponimus, iam aliqua cauſa eſt.

60. Quartò: quænam debet eſſe cauſa excuſans, ſeq́ue ex parte ſubditi tenens, in hac materia? Reſpondeo: ſatis erit vna ex illis cauſis excuſantibus à ieiunio, hactenus explicatis, licèt non totaliter, ſed aliquo tandem modo inſufficienter excuſans. Ita Sanch. *in conſ.lib.5. cap.1.dub.6.num.2.* Item ſatis erit, ſi dubium ſit, an dicta cauſa ſufficiat ad excuſandum abſolutè ſubditum à ieiunio; Ita *ibid.* vel an ſufficiat Superiori ad expediendam diſpenſationem. Ita idem *ibid.dub.5.n.26.* Trull. *lib.3.in dec.c.2.d 7.n.19.* Leſſ. *v.Ieiunium,n.10.* Ratio horum eſt, quia ſi cauſa eſt magna, & grauis, non indigemus diſpenſatione: ſi nulla, noo poteſt ea licitè dari; ergò, vt aliquid operari poſſit poteſtas diſpenſandi, ſatis erit, ſi cauſa non ſit adeò grauis, vel ſic dubia. Quando ſuperiores aduertunt, cauſam minùs eſſe ſufficientem ad abſolutam diſpenſationem, miſceant aliquam commutationem, putà Orationem, eleemoſynam, &c.

61. Maiorem cauſam requiri in diſpenſatione ad carnes, quàm ad frangendum ieiunium, admonitione non iodiget. Quid de lacticiniis, comparatione facta ad ieiunium? Aio, maiorem requiri cauſam ad diſpenſandum ieiunium, quàm ad edenda lacticinia; quia cum lacticiniis ſtare ieiunium poteſt; atque adeò minòs diſpenſatur in iis ſolùm edendis, quàm in violando ieiunio.

62. Quintò denique, Confeſſarius, ex Sanch. *conſ. lib.5.c.1.dub.... n.28.* & *lib.8.de matr.d.9.c.27.* Fag. *præc. Eccl.4.lib.1.c.9.n.3.* Trull. *lib.3.in dec.c.2.dub.7.n.18.* Medicus, ex iiſdem *ibid.* vel quilibet vir prudens, ex iiſdem *ibi*: vt etiam Abbatiſſa, ex Io.Sanch. *in ſel d 54.n.37.fin.* Lezana *v. Abbatiſſa, n.14.* diſpenſare in ieiuniis non valent: ſolùm poſſuot, quatenus ſunt periti, declarare cauſam adeſſe ſufficientem ad non ieiunandum. Ratio eſt manifeſta, quia ad diſpenſandum requiritur iuriſdictio ſpiritualis, qua hi carent; at ad declarandum, ſufficit peritia.

63. Verùm, quid fiet in caſibus, in quibus nec adeſt Superior, qui diſpenſet; nec vir peritus, qui declaret? Reſpondeo: ſufficit ipſe ſubditus bona fide putans ſufficientem ſibi adeſſe cauſam, vt colligimus ex Sà allato *n* 49. Sed iam, librum hunc quartum feliciter, ſi Deo placet, cum gratiarum actione claudamus.

FINIS LIBRI QVARTI,

Ac totius Operis primæ Partis.

Laus Deo, Beatiſſimæ Virgini, ac Beato Aloyſio.

Digitized by Google

DE PRÆCEPTIS DECALOGI.

SECVNDA PARS.

LIBER QVINTVS IN DECALOGVM.

Honora Patrem tuum, & Matrem tuam.

CAPVT I.

Præmittuntur quædam de Charitate Proximo debita.

AD Præceptum hoc quartum, immò & ad cætera, quæ in ſecunda Tabula Decalogi continentur, expeditiùs explicanda; neceſſaria eſt ſaltem compendiaria de dilectione proximi tractatio: id in hoc capite agere, quaſi in frontiſpicio conſequentium Librorum, Deo duce, & auſpice, non detrectabo.

1. Sicuti autem certum eſt, nos obligari ad proximum diligendum, iuxta illud Matth. 22. *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum*; ita mihi certum videtur, non adeſſe obligationem eum diligendi per aliquem actum internum, expreſsè tendentem in ipſum proximum: Ita D.Thom. *2.2.q.26.art.8.in corp.* Suar. *de Charit.d.1.ſect.4.n.4.* Coninch. *de Charitate,d.24.dub.4.* ſatis enim, ſuperque eſt, ſi ames Deum, eiuſque voluntatem velis exequi; vt ſic enim iam inuoluitur amor proximi, qui eſt de Dei voluntate. Quare ſi te abſtineas ab eliciendo actum odij contra ipſum proximum; & ſi erga eundem exequaris opera externa beneuolentiæ (de quibus *mox*) facto ipſo, & ſæpe etiam internè (cùm hæc opera fieri ſubindè nequeant ſine aliquo tandem interno beneuolentiæ actu) proximum ſufficienter amabis.

2. Duo ergo hîc explicationem poſtulant: Primò, qua ratione abſtinendum ſit ab actu odij; & de hoc agam §.3. cùm *de charitate erga inimicos* erit ſermo: Secundò, quanam ratione opera in bonum proximi ſint exhibenda? Quoniam verò duo ſunt bona proximi, temporalia, & ſpiritualia; de iiſdem erit ſigillatim hîc diſputandum; an ſcilicet, & quomodo bonis temporalibus, & ſpiritualibus propriis, in vtrorumque concurſu, ſint aliena præferenda.

§. I. *Quando occurrunt bona temporalia proximi, & noſtra?*

1. SI æqualiter ego, & alter priuatus (nam de Reſpub. *mox*) re aliqua indigeamus; mihi prouidere de ea poſſum, neglecto proximo. Ratio eſt, quia ordo Charitatis prior eſt, cæteris paribus, ad ſe, quàm ad alium; Hinc mea, & proximi vita extremè periclitante, ſi vtrique nequeo, mihi ſine vlla culpa conſulere, abſque dubio, poſſum.

In concurſu vitæ priuatorum.

2. Difficultas eſt autem prima; Quando inæquales ſunt neceſſitates, agiturque de vtriuſque vita, vt ſi proximus priuatus ſit in extrema neceſſitate, tu in communi; vel ille in graui, v. g. periculo mortis certo, tu in probabili; quiſnam erit tunc præferendus?

Reſpondeo, te nunc non teneri prouidere proximo, ſed poſſe tibi. Ita D.Thom. *2.2.q.26.art.4.* Coninch. *d 25. de Charit.d.6.num.79.* Suar. *de Charit.d.9.ſect.3.* Ratio eſt, quia Ius, quod habes ad tuam vitam, eſt tantum, vt quoties probabile eſt illam offendi, tueri contra quemcunque eandem poſſis. Certè nimis arduum, & fragilitati hominum impar onus exigeretur, ſi exigeretur aliud. Dico (poſſe) nam, An tunc liceat, te relicto, conſulere proximo, tangam *infrà lib 6.cap.1.§.1.n.6.*

3. Illud eſt certum, in bonis, quæ non teneris ex obligatione conſeruare, poſſe te proximo potiùs conſulere quàm tibi; id enim munus eſt Charitatis: quare potes, pro bono proximi, tuas diuitias profundere, ſi eas pro alimentis, ſeu legitima filiorum, vel pro reddendo ære alieno, vel ſimili conſeruare non tenearis. Si ita inæquales ſint neceſſitates, vt ad vitam proximi tuendam, non quidem tua vita, ſed fortunæ bona tibi ſint amittenda; an amittere tenearis, dicam *n.12.*

In concurſu vitæ Priuati, & boni Reipublicæ.

4. Difficultas eſt ſecunda: An extremè periclitante bono communi, ſeu Rep. ſeu Principe; neceſſariò ad commune bonum ego tenear hoc malum, etiam mea morte, auertere, ſi poſſum? Pro hac difficultate iuuat duorum Recentiorum diuerſimodè ſentientium doctrinam hîc exſcribere.

Ioannes enim Sanchez *in ſel. d 43.num.41.* ſic habet: *Immò nec ob conſeruandum bonum commune, aſtringi quem propriam exponere vitam reor; eſt namque ius propriam tuendi vitam adeò ſtrictum, quod à nullo iure conſeruandi alienas vinci poſſit. Miles verò murum occupare cum periculo vitæ tenebitur ratione pacti, & pecuniæ acceptæ; vt diximus* diſput.10.n.9. *explicantes D.Thomam, quem vſque modò credo non fuiſſe à Doctoribus perceptum. Ex quo ſequitur non deuinci, aliquem teneri Regem defendere cum diſpendio propriæ vitæ, niſi ad id pactione ſe obſtrinxiſſet.* Hæc Io. Sanchez.

5. Caſtro Palaus autem *t.1.tr.6.de Charit.d.1.p.8.n.1.* cum communi ſic contrà docet: *Certum eſt, te debere in æquali tui, & Reip. neceſſitate, non ſolùm bona fortunæ, ſed etiam vitam expendere pro Reipub. conſeruatione. Sic* D.Thom. 2. 2. q.26. art.3. *ab omnibus receptus. Quia bo-*

S num

num commune præferendum eſt ſpeciali, & pars exponenda eſt ob conſeruationem totius. Et paulò pòſt: *Quod dictum eſt de Rep. dicendum eſt de Principe, ſeu alia perſona Reip. neceſſaria, ſi verè neceſſaria eſt: quia id ipſum eſt Reip. prouidere. Sic Suarez, Valentia, &c.* Hæc Caſtro Pal.

In concurſu honoris, & fortunarum Priuati, & Boni Reipublicæ.

6. Difficultas eſt tertia: Cùm certum ſit, ſi concurrant, bonum notabile Reip. & bonum non notabile meum: illud debere præponi, non verò meum, quia hìc maximè valet illud: *Totum eſt præferendum parti*; Difficultas, inquam, eſt, ſi ob bonum aliquod notabile Reip. ſit neceſſe me, non quidem vitam (de hac enim dictum eſt *num præcedenti*) debere amittere; ſed omnes meas fortunas, vel omnem meum honorem, An obliget hæc amittere, vt illi bono notabili ſuccurram? Bonum notabile dico; nam quid ob conſeruationem abſolutam totius Ciuitatis, ſeu Reipub. dicam *num. ſequenti*. Reſpondeo. Puto me non obligari. Ita colligo ex S. Thom. Coninch. Valent. Suar. aliiſque allatis à Caſtro Pal. *t. 1. d. 1. charit. p. 9. num. 9. in ſimili.* Ius enim conſeruandi propriam vitam, & ea, quæ vitæ ſunt maximè neceſſaria; eſt adeò naturale, vt me excuſet à procurando eiuſmodi bono, quamvis notabili Reip.

7. Sed quid pro bono abſoluto, ſeu conſeruatione totius Reipub. Reſpondeo: Vel poſſumus loqui, quando cum amiſſione mei honoris illam conſeruaturus ſim: Vel quando cum amiſſione mearum omnium fortunarum.

Quoad honorem, diſtinguendum cenſeo: Si enim modicum dedecus, nec multùm excedens ſuſtinendum mihi ſit; teneor illud pro publici boni conſeruatione tolerare; nam ad id minus probat ratio ducta ex bono communi: At ſi agatur de magna honoris iactura apud ingenuos, cùm plus ea timeatur, quàm mors; videtur tunc habere locum doctrina Ioannis Sanchez modò allata; ſicut enim per ipſum non obligor vitam, ſic nec honorem vita apud me æſtimabiliorem prodigere: ſed contendet omnino Caſtro Palaus cum communi, ſuam doctrinam locum habere, vt modò *num.* 8. vidimus.

8. Non diſſimili diſtinctione vterer in caſu, quo tuæ fortunæ eſſent neceſſariæ ad vitam, ſeu conſeruationem Reip. Si enim ita depauperandus eſſes, vt vitæ neceſſaria tibi eſſent defutura; Dicet Ioan. Sanchez, te non obligari: quia ſic æquiualenter, & moraliter vitam profunderes. Sed obligari affirmabit cum communi ſententia Caſtro Palaus *num. eodem* 8. allatus. Quòd ſi non eſſes hoc modo depauperandus, obligaberis ob dictam conſeruationem Reipub. vt omnes fatemur; quia tunc id poſcit bonum commune.

In concurſu propriarum fortunarum cum vita priuati.

9. Verùm, ob conſeruationem vitæ alicuius priuati, quoad expendenda bona temporalia, quid dicendum? Reſpondeo, eſſe non abſimili diſtinctione vtendum, cum Coninch. *d. 27. de charit. d. 8. à n. 134.* In extrema vitæ priuati neceſſitate obligaris aliqua ſaltem ſuperflua, immò & aliqua conuenientia tuo ſtatui expendere, ſi ſic occurrere poſſis. Vbi enim Charitas vitæ proximi vrget, ſi hic, vbi agitur de bonis tibi non admodum neceſſariis, non vrget?

10. At ea expendere, quæ ſunt tuo ſtatui ita neceſſaria, vt iis amiſſis, ab eo notabiliter cadere debeas; vt ſi ex notabili Artificem, ex Artifici mendicum te fieri oporteat, non obligaris. Ratio eſt, quia non teneris arctiùs vitam tuam conſeruare, quàm proximi; ſed tuam non obligaris ſic conſeruare: non enim teneris, v. g. ad ſanitatem recuperandam, omnes tuas fortunas expendere, ita vt omnino miſer reddaris, quia id moraliter morti æquiparatur: Ergo nec alienam. Addit Caſtr. *t. 1. tr. 6 d. 2. part. 1. num. 6.* vtilius Reip. eſſe, nobilem retinere ſuum ſtatum, quàm priuatum pauperem mortem oppetere.

11. Dixi *num 9.* (aliqua ſaltem ſuperflua) nam nec obligare poſſum diuitem magnam ſummam expendere, v. g. trium aureorum millia ob vitam priuati conſeruandam, etiamſi iis expenſis à ſuo ſtatu caſurus non eſſet; nec pro priuato infirmo extraordinaria medicamenta, Medicoſque magnis ſumptibus aduocare; ex Coninch. *ibid. n. 145.* ſolùm enim ordinariis mediis, non verò extraordinariis ſuccurrere proximo charitas iubet; eſto, etiam id, vt quid perfectius, conſulat.

Dum ergo Syracuſis, Vrbe toto Orbe clara, humanioribus litteris Iuuenes olim imbuerem, incidit in manus famoſi cuiuſdam Graſſatoris, filius hominis prædiuitis, quem impius latro ſe omnino velle interficere per occultos Nuntios Patri minatus eſt, niſi ſex aureorum millibus, condicto die, miſſis, filij mortem redimeret; & ille quidem paterno actus amore redemit: ſed in Conſcientia ad quid obligatus fuiſſet eiuſmodi Pater, qui ex ſimilibus eiuſdem latronis commiſſis ſceleribus, certò moraliter ſciebat, eum minas fore factis comprobaturum? Si de alio, quàm de parente ageretur, ad nihil obligarem, cum Caſtr. *l. c. n.* 8. quia ex dictis, neminem obligauimus, magnis ſumptibus vitam proximi cuſtodire; nunc verò, cùm ſermo ſit de Patre (& quid, ſi ipſe Pater in ſimili vitæ diſcrimine verſaretur, pecuniaque à diuite filio expoſceretur?) difficilior eſt reſolutio. Equidem hac vterer diſtinctione. Si ea ſumma demi poteſt ex ſuperfluis, vel ſolùm ſtatui conuenientibus, obligarem Patrem, filiumque; Si debeat demi ex neceſſariis, ita vt, vel omnino depauperandi, vel admodum notabiliter à ſuo ſtatu dimouendi eſſent; neutrum obligarem.

Ratio prioris dicti eſt, quia aliquid plus inuicem ſibi debent pater, & filius, quàm alij. Quare licèt alios non obligauerimus *num.* 12. tamen hos tam coniunctos, vbi agitur de ſuperfluis, obligare valdè eſt conſentaneum: Ratio poſterioris dicti eſt illa, quam *hoc num.* 11. dixi; ea enim, vt conſideranti patebit, etiam hunc caſum probat. Et nihilominus priorem dicti partem non tanquam omnino certam affirmo; ſiquidem ratio, cur nemo ſit cogendus multam ſummam expendere etiam de ſuperfluis pro vita proximi (vt modò innui,) & fuſiùs aſſerunt Caſtro Palaus *loc. cit. n. 7. &* 8. & Coninch. *d. n. 145.* videtur item probare de vita patris, vel filij, immò etiam de propria.

12. Ex prædictis vna mihi dubitatio nondum eſt è mente ſublata. Diximus, non obligari quempiam magnam pecuniæ ſummam expendere pro vita proximi, idque propter duas rationes *num* 10. allatas; vnde, per appoſitam conſequentiam, infert Caſtro Palaus *tom. 1. tr. 6. d. 2. p. 9. a. 7.* in extrema neceſſitate non poſſe hominem, pro ſua vita conſeruanda, rem valdè pretioſam à diuite ſurripere; quia ſcilicet non tenetur tunc diues, vt dictum eſt, magnam ſummam dare. Diximus item ex firmo omnium conſenſu, in extrema neceſſitate omnia eſſe communia. Ex his ecce dubitatio; Si omnia tunc ſunt communia; ergo, & res pretioſæ; ergo & duo, & tria, & quatuor millia aureorum; ergo, dummodo non coniiciatur diues in æqualem neceſſitatem, vel in valdè grauem, quia hæc æquiualet extremæ, id quod *n. 15.* aduertimus; poterit extremè indigens ea ab ipſo ſumere tanquam communia. Vide *infrà, §. 4. num.* 40. vbi afferetur idem Caſtro Palaus, qui concedit ex Molina Chriſtianum, ob metum mortis, poſſe in claſſibus Turcarum diripere bona Chriſtianorum omnia; cur igitur hic negat? Neque obſtant duæ illæ rationes *n.* 10. allatæ: quarum prima eſt, quod ſicuti non obligaris tuam vitam tot ſumptibus, totque medicamentis extraordinariis cuſtodire; ſic potes non ſeruare alienam. Secunda eſt, quia vtilius eſt Reip. Nobilem conſeruare ſuum ſtatum, quàm priuatum vitam finire. Non obſtant, inquam: nam ad primam reſponderi poteſt modo mox dicendo *num. 15. fine*, nimirum hominem in hoc poſſe cedere iuri ſuo, non autem iuri alterius. Ad ſecundam, negando propter tam paruam vtilitatem Reipub. amitti

Ius

lus vitæ ſuæ à priuato; & ſanè hîc aptari poteſt dictum illud Ioannis Sanchez §.2. *num.*8. aſſerendum: *Hos Doctores, quod ipſi non facerent, aliis nimis rigidè præcipere.* Hæc mihi probabile faciunt, poſſe extremè indigentem ſurripere modo dicto pretioſa; & conſequenter, ex huius opinionis vi, debere ea diuitem elargiri. Sed quia contraria opinio, vt vidimus, probabilis eſt; ideo poterit diues eam ſequi, & illa non tradere. Nec datur bellum iuſtum ex vtraque parte abſolutè, ſed ex vi diuerſarum opinionum probabilium; quod non eſſe inconueniens, omnes docemus.

In concurſu propriarum fortunarum cum neceſſitate temporali Proximi: Vbi, De Eleemoſyna.

13. Denique difficultas eſt quarta; An extra neceſſitatem extremam tua bona pro priuato effundere aliquando, ſeu dare in eleemoſynam tenearis: nam pro publica dixi *num.*6.

Aduerte primò, neceſſitatem in temporalibus aliam eſſe extremam, aliam grauem, aliam communem: Extrema neceſſitas eſt ea, quâ proximus tuo auxilio indiget, nè breui moriatur, vel malum morti ſimile incurrat, nec alius adſit, qui adiuuare poſſit, vel velit. Cùm dicitur (nè breui moriatur) intelligitur, ait Ledeſma 2.*p.*4.*q.*13.*art.*3. ita vt in vna hyeme, vel in vno vere moriturus ſit: Verùm Sotus *lib.*3.*de iuſt.q.*3. *art.*4. ait, licèt longè quis ſit à morte, ſi ſit certò moriturus, ni ſuccurratur, adhuc eſſe in extrema neceſſitate. Dictum autem eſt (Morti ſimile) quia non ſolùm, qui moriturus ſit, ſed eum, qui certò incurſurus ſit morbum incurabilem, vel amiſſionem alicuius membri principalis, vel ſenſus corporis, eſſe in extrema neceſſitate, docent meritò Bannes, & Angelus apud Sanch. *l.c.conſ.c.*5.*d* 5. *n.*6.

Grauis eſt, quæ hominem conſtituit non in certo, ſed in graui periculo morbi incurabilis, vel morbi grauis, vel abbreuiationis vitæ, vel captiuitatis iniuſtæ; vel cadendi notabiliter à ſuo ſtatu, denique vel cuiuſcunque mali grauis: Periculum non lucrandi magnam famam, vel magnam vim pecuniæ, vel non acquirendi nobiliorem vitæ ſtatum, non eſt grauis neceſſitas, quia hæc non eſt iactura, ſed acquiſitio maioris boni: Nota autem hanc grauem neceſſitatem habere plures gradus, veluti maiora, vel minora ſunt, intra latitudinem grauitatis, prædicta mala.

Communis eſt, quâ homines communiter, non decedendo notabiliter à ſuo ſtatu, laborant; & cui cum aliqua morali ſollicitudine ſuccurri ab eodem patiente poteſt. Vnde vides pauperem, qui mendicare ſolet, non eſſe, niſi in communi neceſſitate; nam mendicando, non decidit à ſuo ſtatu, immò in illo perſiſtit. Non ita dici poteſt de eo, qui aliàs eſt honeſtæ conditionis: huic enim, periculum incidendi in mendicitatem, graue enimvero malum eſt.

14. Aduerte ſecundò, bona temporalia: Alia eſſe tibi neceſſaria ad vitæ propriæ, tuorumq́ue ſuſtentationem: Alia ad ſtatum tuum decenter conſeruandum: Alia, quæ nec vitæ, nec ſtatui ſunt neceſſaria, quæ ſuperflua vocantur. Quoniam verò aliqui contendunt probabiliter, ea, quæ ſunt neceſſaria ad acquirendum meliorem ſtatum, non eſſe ſuperflua: Sic Granadus 2. 2. *contr.* 1. 11. *d.*2 *ſect.*4.*n.*18. lege Oration. de Lugo *in reſponſ. lib.*5.*d.*11. (quamvis aliqui cum Lorca 1.2. *ſect.*3 *d.*29 *memb.*1. *n* 7. id negent) ideo rarò quis, in hac ſententia, dicetur habere bona ſuperflua. His poſitis:

15. Reſpondeo ad quartam hanc difficultatem propoſitam: Aliquos docere præter externam, de qua in præcedentibus difficultatibus eſt diſputatum, nunquam nec ad grauem, nec ad communem neceſſitatem proximi auertendam, obligari Fidelem ſuum auxilium adhibere. Ita Bonac. *tom.*2. *d.*1.*cap.*1.*Decal.*1.*præcep.q.*4.*p.*6.*à n* 6. aliique plures apud Vaſq. Azor. Coninch. cit. à Caſtr. *tom.*1.*tr.*6.*d.*2.*p.*2.*n.*10. conſilium id eſſe aiunt, non præceptum; quia ſicut ipſemet Fidelis poſſet ob Dei amorem grauem neceſſitatem pati, ſic poteſt alius idem permittere. Sed probabiliùs aſſero primò, obligari quempiam ex ſuperfluis, & ſuo præſenti ſtatui non admodum neceſſariis, graui neceſſitati proximi ſuccurrere Ita Suar. *diſp.*7.*de charit.ſect.*3. Bellar. §.3.*de bonis oper. cap.*7. Coninch. *d.*27. *d* 8. *n.*125. *&* 130. apud Caſtr. *l.c. n.*12. id enim videtur innuere illud Ioan. 3. *Qui viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo Charitas Dei manet in illo?* Ratio eſt, quia Virtus Charitatis iubet proximo ſuccurrere, ſine graui ſuccurrentis incommodo: at ſuccurrere ex bonis ſuperfluis, incommodum graue non affert; ergo, &c. Nec mirum, poſſe quemlibet eam neceſſitatem pro Chriſto pati; poſſet enim ſi vellet, quia in rebus ſuis poteſt ſuo Iuri cedere: at non poteſt idem velle in aliis; Hi enim ſuo Iuri, quod à virtute Charitatis habent de expectando aliorum auxilio, cedere non præſumuntur.

16. Aſſero ſecundò, ex notabiliter neceſſariis ſuo præſenti ſtatui in dicto caſu Fideles non obligari. Ita iidem, Ratio eſt, quia ordo Charitatis nequaquam dictat, vt dum graui proximi neceſſitati ſuccurro, in grauem ego, vel graui ſimilem incurram; Nam propter eandem rationem, tu etiam extrema neceſſitate vitæ laborans, non potes ſurripere rem ab alio æquè illa indigente: quia tunc ipſe non tenetur dare, immò propter poſſeſſionem eſt melioris conditionis.

17. Aſſero tertiò, in communi neceſſitate ſatis eſſe, ſi aliquando à te proximus adiuuetur, dando ei aliquam interdum ex bonis tuis eleemoſynam. Ita Bonac. *l.c. n.*8. aliiq́ue apud ipſum. (Crederem ſatis, ſi ex centum aureis annuis duos des, ex ducentis quatuor: ſed non in eadem proportione, ſi multùm tuæ excedant diuitiæ: Vide omnino *infrà. l.*8.*tr.*1.*cap.*2.§.3 *num.*14.*cùm de Vxoris furtis.*) Ratio eſt, quia ex vna parte id videtur ſatis pro ea neceſſitate non adeò vrgenti; & ex alia, ſi ſemper obligaueris, facilè in grauem tu ipſe incideres; ad quod, vt dictum eſt, te Charitas non adſtringit, ſed ſolùm allicit, inuitatq́ue. Ex his multa neceſſariò repetenda erunt *inferius, lib.*8.*tract.*2. *cap.*6.

18. Ad Complementum huius tractationis de Eleemoſyna, operæpretium erit audire ſententiam Layman. lib.2.t.3.c.6.n.9.fin. *An Obligatio*, inquit, *dandi eleemoſynam communibus pauperibus ſit ſub culpa mortali, an veniali? Reſpondeo, Cùm pauperum communis miſeria, leuis, ac tolerabilis eſſe ſoleat; auxilium aliquod denegare, ſi commodè afferri poſſit, & nulla negandi ratio adſit, videtur eſſe culpa tantùm venialis. Porrò hæc ipſa rogantibus pauperibus eleemoſynam iuſta negandi cauſa eſſe ſolet, ſi diues propoſitum habeat illis dandi loco, aut tempore commodiore, vel magis indigentibus, vel ſi ſuperflua, quæ habet, ad alium pium vſum conferre velit, vt Medina notauit* q.3. de Eleemoſyna, §. videtur ſecundò. *At verò ſi abundans diuitiis nulla rationabili excuſatione motus, omnes à ſe mendicos, & pauperes inhumaniter repellat; is nimio inordinato diuitiarum amore affectus, & Dei, ac proximi charitate exutus, ideoque in malo ſtatu verſari videtur iuxta verbum Chriſti Matth.* 6. Non poteſtis Deo ſeruire, & Mammonæ; *quamuis Confeſſarius abſolutionem à peccatis diuiti non facilè negare debeat, quod communes pauperum miſerias per eleemoſynam ſubleuare monitus recuſet. Tum quia de obligatione hac, an & qualis ſit: Doctores non conueniunt; tum quia ſemper diues aliquam cauſam in ſpecie prefert, cur recuſet.* Hæc ille: lege Caſtro Palaum *tom.*1.*tract.*6.*de Charit.d.*2. *p.*2. *num.*3. qui notat duo: Primò, te non eſſe obligatum inquirere egenum, vt illi ſubuenias, ſufficit, ſi ſis paratus illi ſubuenire, cùm eius neceſſitatem certò moraliter ſcies. Secundò, hanc certitudinem neceſſitatis alterius non poſſe conſtare, niſi ſpectatis omnibus, prudentis arbitrio. Illud certum eſſe, ait ex Bonacina, teſtimonium patientis indigentiam, non eſſe ſufficiens, quia facilè in cauſa propria præſumi poteſt ſimulatio.

19. Quid ampliùs debeant Paſtores, & Beneficiarij, vide *infr. lib.*8.*t.*1.*cap.*2.§.3.*cùm de dominio.*

Digitized by Google

§. II. *Quando concurrunt Bona ſpiritualia Proximi cum noſtris temporalibus, vel ſpiritualibus.*

1. POteſt Proximus tripliciciter indigere tuo auxilio in ſpiritualibus. Primò extremè, quod eſt ſolùm, quando ille damnatur, te non auxiliante: Vt ſi Infans certò moriturus eſſet ſine Baptiſmo, quem tu ſolus conferre poſſes. Nam ſi alius ſit, qui ſuccurrere poſſit, ac velit; vel ſi adhuc te ſuccurrente, non es certus moraliter proximum eſſe ſaluandum: non eſt is certè dicendus extremè tuo auxilio indigere.

Secundò grauiter; Quod eſt, quando aliquod malum in ſpiritualibus graue proximus incurreret, à quo poſſet ex ſe, ſed cum magno conatu effugere.

Tertiò leuiter; Quod eſt, quando cum paruo labore ſe à dicto malo poſſet quis liberare.

Neceſſitas ſalutis Proximi non extrema.

2. His declaratis, Certum mihi, vel ſaltem ſatis probabile eſt, extra neceſſitatem proximi extremam (nam ſi exiſtat, *mox* diſputabimus) neminem, qui non ſit Paſtor, cum periculo propriæ vitæ, vel graui iactura honoris, vel fortunarum, vel rerum ſpiritualium teneri graui, multò minùs leui neceſſitati proximi priuati ſuccurrere in ſpiritualibus. Ita D. Thom. Sà, Bonaciu. Suar. aliique, quos citat, ſequiturque Caſtro Pal. *tom. 1. tract. 6. de Charit. p 9. n. 9.* Ratio eſt, quia nimis aſperum, & contra Domini noſtri ſuauitatem eſſet, vrgere fidelem ad amittendam vitam, vel cætera notabilia prædicta bona, ob neceſſitatem, à qua ſe ipſe proximus, licèt cum magno conatu, liberare poſſet. Nam propterea ad meretricem, vel peccatorem conuertendum non teneris, quia ipſi per ſe conuerti cum ſuo conatu poſſunt, additâ Dei gratiâ, quæ præſto eſt ſemper. Adde, te non eſſe certum de eorum conuerſione. Adde, regulariter eſſe alios, qui eas conuerſiones procurant; Nam propterea duæ poſtremæ rationes, & præſertim incertitudo boni euentus te excuſant à profectione ad Indos, vel Infideles conuertendos.

3. Dixi autem primò (qui non ſit Paſtor.) Qui enim ex officio tenetur, is profectò non ſolùm extremæ, ſed etiam graui neceſſitati ſubditorum occurrere, etiam cum ſuo vitæ periculo, debet, ſi moraliter ſperat neceſſitati occurrendum, nec alius ſit, qui Paſtoris ſubeat vices ſufficienter; id enim, officium, & ſtipendium, pactumque implicitè ſaltem cum ſubditis initum, ex iuſtitia requirit. Hinc tempore peſtis Parochus non poteſt ſuos deſerere, nec officio inuitis ſubditis renuntiare, niſi adſit æquè idoneus, qui ſuccedere velit; eundem tamen ſub pœna peccati abſterreo, ne propter neceſſitatem vnius, morti ſe exponat, ſi eius vita tota Reſpublica indigeat: nam ſi tunc ſe morti exponeret, faceret contra ordinem Charitatis, quæ vnum, vel alterum toti communitati debere poſtponi, meritò dictat.

4. Dixi ſecundò (neceſſitati proximi priuati:) nam in prædictis neceſſitatibus grauibus Reip. quemlibet teneri cum vitæ periculo eidem Reip. ſuccurrere, docet Suarez *d. 9. de charit. ſect. 2. num. 4.* idque ex ea ratione, quia probabile eſt in Rep. grauiter laborante, adeſſe non paucos extremè, quoad ſalutem animæ periclitantes. Sed quia tunc tota ratio obligationis eſſet ducta ex obligatione, quam quis habet, cum propriæ vitæ iactura ſubleuare proximum, extremè in ſpiritualibus indigentem; de qua te *mox num. ſequenti* dicam: ideo idem hîc decerne, quod *mox* decernemus.

Neceſſitas ſalutis Proximi extrema.

5. Difficultas ergo iam eſt non exigua, An exiſtente extrema proximi neceſſitate, ſi nimirum certò proximus damnaretur, ni tu ſuccurras; tenearis cum tuo temporalis vitæ diſcrimine ſuccurrere? (Temporalis, inquam, nam ſi tu damnareris, nec debere, nec poſſe, nimis eſt manifeſtum; lege nihilominus Ioannem Sanch. *d. 10. n. 9.*) Reſpondeo ex communiore doctrina te teneri; Iuuat tamen, vt fecimus *§. præcedente, num. 7. &* 8. in ſimili, ſic in præſentia, eorundem duorum Doctorum placita hîc ad verbum exſcribere.

6. Caſtro Palaus *loc. cit. n. 3.* ſic habet: *In extrema proximi neceſſitate debes non ſolum bona temporalia, ſed etiam vitam expendere, ſi tibi ſpes eſt fore profuturum. Sic cum D. Thoma* 2. 2. d. 26, art. 5. *tradunt omnes eius Expoſitores, Cajetanus, Bannez, Arag. Aliique, Val. Torrez, Lorca, Azor. Tolet. Coninch. Suar. Bonac. Ratio eſt, quia præceptum expendendi vitam propriam pro ſalute proximi in aliquo caſu obligat, alias ſuperuacaneum eſſet: ergo ad mitius obligare debet in caſu extremæ neceſſitatis.* Hæc ille.

Quod autem in aliquo caſu obliget, probauerat *n. 2.* tribus rationibus. Primo ex illo Ioan. 14. *Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos;* At Chriſtus dilexit nos, expendendo Vitam pro ſalute noſtra; ergo, &c. Secundò ex illo Io. 1. cap. 13. *In hoc cognouimus Charitatem Dei, quia ille animam poſuit pro nobis, & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Quod expendens S. Auguſtinus *l. de mandato, c. 6.* dixit: *Temporalem vitam ſuam pro æterna proximi non dubitauit Chriſtus amittere.* Tertiò, quia bona ſpiritualia, & maximè æterna, excellentiora, & Deo gratiora ſunt quolibet temporali bono, etiam proprio; ergo ex charitate huic bono illa præferri debent.

7. Ex dictis infert primò Caſtro Pal. ſi ſcias Petrum, v. g. dormientem eſſe in mortali, & eſſe nunc occidendum, vnde & damnandum; ſi potes eum defendere, omnino te debere, etiam cum tuæ vitæ periculo: debes tamen moraliter eſſe certus, poſtea eſſe à peccato liberandum; ſecùs, non eſſet extrema neceſſitas, vt etiam nos diximus *num.* 1. Infert ſecundò te obligari, etiam ſub vitæ periculo, ad baptizandum Infantem filium Patris Chriſtiani, ſi ſit morti proximus, nec præter te ſit alius, qui poſſit illum baptizare. Dicit (Filium Chriſtiani) nam ſi ſit filius Patris infidelis, qui repugnet; ex alio capite (ait) non obligaris, nempè ex eo, quòd probabilis eſt ſententia, quam ſequi potes, Filium non poſſe baptizari parentibus repugnantibus. Infert tertiò, ſi te Confeſſarium aduocet peccator morti proximus; te obligari, etiam cum vitæ diſcrimine illum audire, & abſoluere, quando es moraliter certus, ipſum non eſſe elicitutum actum Contritionis; quod euenire poteſt in rudibus: nam in bene cultis potes præſumere eos ſcire neceſſitatem contritionis; quare ſi non eliciant, non eſſe in extrema neceſſitate. Sicuti potes occidere aggreſſorem, & nolle eius ictum tibi in gratia exiſtenti mortem afferentem excipere, etiamſi aggreſſor eſſet moriturus in mortali: quia cùm poſſit ipſe te non aggredi, & pœnitere ſui peccati, in extrema neceſſitate, pari modo, non eſt. Hæc, & ſimilia ex Caſtro Palao.

8. Iam verò Ioan. Sanchez *diſp. 10. num. 9.* contrà ſic habet: *Vnde credendum Soto, & Sà, conſentibus neminem cum periculo vitæ teneri Infantem baptizare. Quod docet quoque Areualo dicens, vniuerſos communiter ſic ſentire:* (Nota, *vniuerſos*, dixit; & tamen Caſtro Pal. modò à nobis *num.* 6. adductus pro ſe dixit ſtare omnes Expoſitores:) *aliàs fœmina grauida conſtricta eſſet ſectionem pati, vt filius baptizaretur. Et hanc eſſe probabilem docet Lopez. Et ad ſectionem non teneri docet Sà, Zambranus, Antonius Ragucius (licèt id debeat fieri poſt eius mortem) D. Thomas, Suarez, Paludanus, Sotus, Armilla, D. Antoninus, Angelus, Gabriel, Manualo Hiſpalenſe; nec tenetur ſciſſionem pati, etiamſi damnata eſſet ad mortem, vt notarunt Gabriel, Armilla Sotus.*

Nec aduerſatur D. Thom. 2. 2. quæſt. 26. num. 5. *dicens obſtrictos eſſe nos plus proximi animam amore proſequi, quàm proprium corpus, id eſt, vitam. Non intelligi debet, quod quis amore ſuæ conſeruandæ vitæ, proximo non præſtet conſilium patrandi ſcelus, ſiue quod poſitiue ad necem ſpiritualem ipſius non concurrat; quia tunc amans vitam corporalem, æternam perdit, peccato deprauati conſilij intercedente; at*

quod

quod non omittat prouidere animæ proximi ob conſeruandam propriam vitam, non affirmat D. Thomas: niſi fortè in caſu, quo pactum interceſſiſſet de non omittenda cura animæ proximi, etiam cum periculo propriæ vitæ; ſicut deuinctus eſſet ratione pecuniæ acceptæ proſpicere vitæ corporali proximi, etiam cum periculo amittendi propriam: qua ratione Parochos obnoxios reddi Sacramenta miniſtrare ſuis ouibus cum periculo vitæ, præcipuè pœnitentiæ, cùm ob id decimas & cætera percipiant emolumenta, cenſent Doctores: vnde tenemur ob propriam vitam conſeruandam damnum ſpirituale proximo non inferre; non autem illud impedire, niſi intercedat conuentio. Vnde Doctores indiſtinctè loquentes de obligatione diligendi vitam ſpiritualem proximi, poſthabita propria corporali; aberrant ſanè: & quod ipſi nequaquam exequerentur, cæteros exequi eſſe obnoxios docent.

Hæc Ioannes Sanchez. Ex quibus illationes modò *n.7.* à Caſtro Palao allatæ, qua ratione corruant, iam vides.

9. Sed quomodo Ioan. Sanchez reſpondere poſſet tribus illis argumentis, quatenus contra ſe militant, quibus vſus eſt Caſtro Palaus *ſuprà, num.6.* exſcriptus? Putarem poſſe in hunc modum: Ad primum illud: *Sicuti dilexi vos*, non indicare omnimodam ſimilitudinem, ſed aliquam, iuxta morem ſacræ Scripturæ: *Eſtote perfecti, ſicut Pater veſter perfectus eſt*, &c. Præterea Chriſtus Dominus expendit vitam, quamuis illa noſtræ ſaluti non fuiſſet extremè neceſſaria, poterat enim aliis viis homines redimere. Cùm ergo nos nemo obliget in minùs neceſſariis: clarè patet illud (*ſicuti*) non eſſe intelligendum ſecundum omnem æquiparantiam.

10. Illud: *Sic debemus animas pro fratribus ponere*, notat conuenientiam, & conſilium, non verò præceptum, vt expendentes verbum, *debet*, ex more ſacræ Scripturæ probauimus *in Opuſ. de Comm. cap.1. §.6 n.52.* Quòd ſi contendas notari præceptum, dic illud eſſe dumtaxat nè proximus ad peccatum inducatur; non autem vt à peccato adducatur; quæ eſt explicatio doctrinæ S. Thomæ modò à Ioan. Sanchez allata.

11. Ad tertium, neganda eſt Conſequentia abſolutè, & quatenus facit contra præſentem doctrinam. Patet, quia argumentum nihil probat, poſſet enim quis ſic arguere: Bona ſpiritualia, & maximè æterna ſunt Deo gratiora, quàm quodlibet temporale; ſed vnus actus virtutis, ſed ſecundus, & alij conſequentes gradus Gratiæ ſanctificantis, ſed ipſe primus, etiam quando peccator illum acquirere ex ſe, vel amicorum conſilio facili negotio (adiuuante ſemper Deo) poſſet, eſt gratior Deo &c. ergo ex Charitate etiam in quocumque caſu vitam poſtponere ego pro bono quolibet ſpirituali proximi decerem, quod tamen nemo dixit. Concedenda ſolùm igitur eſt Caſtro Palao Conſequentia in caſu inductionis ad peccatum, de quo iam conſtat adeſſe præceptum, non verò abductionis ab ipſo, de quo non conſtat; immò nè Matrem obliges ad patiendam prædictam ſecationem, conſtat non adeſſe. Hæc in gratiam huius poſtetioris ſententiæ ſint dicta ſatis; quam benigniorem & hominum fragilitati magis accommodam eſſe infiçiabitur nemo.

12. Ex opinione Caſtro Palai ſequitur, te omnes fortunas debere profundere ob extremam ſpiritualem neceſſitatem proximi, quia ſi per ipſum debes vitam, multò magis fortunas. Sed quid in ſentẽtia Ioannis Sanchez? Num ſicuti per ipſum ob ius naturale vitam conſeruandi non obligor ad ſalutem ſpiritualem proximi; ita nec obliget ob ius naturale conſeruandi eas ſaltem fortunas, quæ ad vitam ſunt neceſſaria? Id diligenter expende.

§. III. De *Charitate inimicis debita.*

1. Omnes ſcimus eſſe à nobis inimicos diligendos; ſed in quo ea dilectio, quæ ſub mortali præcipitur, conſiſtat, non ſcimus omnes. Conſiſtit portò in tribus, Ita Suarez *d.5. de Charit. ſect.5. num. præſertim 9.* Coninch. *d.24. de Charit. d.6. n.82.* Caſtro P. *t.1. tr.6. d.1. de Charit. p.6. à num.2.* Aliique ab eodem cit. & paſſim. Primò, nè inimico, vel etiam peccatori malum velimus, vt malum ipſi, ſeu incommodum, ſeu moleſtum eſt, id enim eſt merum odium, & ex genere ſuo mortale, atque à fidelium animis omnino repellendum. Ex eo autem (vt Ioan. Sanchez *d.2. num.11. fine*, aduertit) quod experiaris te trepidare coram eo, qui te offendit, immò & expalleſcere, & cupere eum non videre, vel vt longè diſcedat; non ſtatim putes te peccare, ſi ad malè illi deſiderandum non procedas: illi enim ſunt motus naturales, neceſſariò ſequentes ex præſentia obiecti apprehenſi, vt ſibi moleſti; non verò actus voluntarij de malo alterius.

Secundò, vt ex corde offenſam nobis ab inimico illatam remittamus. Sed quid eſt iſtud remittere? Aio eſſe id ipſum, quod modò dixi; ideſt non debere nos moueri ab offenſa per inimicum accepta, ad volendum ipſi malum, quatenus malum ipſi eſt.

Tertiò, vt hanc remiſſionem non in corde ſolùm, & animo confoueamus occultè; ſed vt proximis, & ipſi præſertim inimico palàm faciamus: ex virtute enim Charitatis obligamur nulli eſſe ſcandalum, ſeu non eſſe occaſionem proximo, quâ ipſe peccet: at ſi inimico hunc remittendi animum non oſtendamus, perdurabit ipſe in inimicitia, cuius nos potiſſima cauſa iam eſſemus.

2. Vt autem hæc, & alia dicenda, clariùs intelligantur; quinque actus ſunt cum Leſſio *l.2. c.47. dub.4. n.21.* diſtinguendi circa malum, quod inimico velle ex quinque motiuis poſſumus.

Primus eſt, quem modò dixi, quo malum eo fine, eâque intentione inimico velimus, vt ipſi malum abſolutè ſit, nihil aliud addendo.

3. Secundus, ex intentione, vt inimicus emendetur; qua ratione, Pater filio vult verbera infligere, vt is corrigatur.

4. Tertius, ex intentione, vt malefactor, quique me læſit, à malefaciendo mihi, & proximis auertatur. Vides? Hic bonum aliorum, in præcedente bonum ipſius malefactoris intenditur.

5. Quartus, quia bonum, & ſecundùm Iuſtitiam eſt, vt qui malè agit, tantundem habeat pœnæ, quantùm meretur eius culpa; ideo actus, quo malum inimico deſideratur, poteſt, hoc quarto modo, fieri ex intentione, vt malefactor ideo pœnam, & incommodum ſubeat, vt Iuſtitiæ æqualitas cuſtodiatur. Hac intentione Deus puniens, ſeu iuſtam vindictam ſumens de peccatoribus, malum pœnæ illis infligit.

6. Quintus: *Vt fiat aliqua* (ſunt verba Leſſij *l. cit.*) *reparatio iniuriæ, & ſatisfactio: dum enim ille punitur propter iniuriam illatam, reſtituitur ex parte honor parti læſæ, eique aliqua ſatisfactio exhibetur; qui enim lædit; plus iuſto ſuo affectui indulget, ſibique ſumit, & alteri detrahit: dum autem punitur, illud ei quodammodo adimitur, cum contra voluntatem patiatur: & quia id agitur in gratiam læſi, cenſetur ei donari: Et ſic fit nonnulla compenſatio, vt experientia probat; tunc enim animus læſi acquieſcit, & ſibi ſatisfactum putat. Eſt igitur in vindicatione moralis quædam reſtitutio honoris, & iniuriæ reparatio; hic finis intimè coniunctus eſt cum præcedente, & ex eo neceſſariò reſultat.*

7. His diſtinctis: Aſſero, Primum actum, niſi paruitas materiæ leniat, eſſe mortalem, &, vt dixi, à Charitate omninò interdictum: Secundum, Tertium, Quartum, Quintum, non eſſe peccata, immò eſſe actus Virtutum, eo modo, quo *ibidem* fusè Leſſius explicat. Fateor tamen in Quinto ineſſe magnum periculum, nè, dum illum exerces, tranſilias ad primum.

8. Dices: In hoc quinto non ſolùm apparet dictum periculum, ſed is prorſus videtur eſſe ipſiſſimus primus actus. In vtroque enim deſideratur alteri malum, vt illi ſit malum, & incommodum: nam hoc incommodum, quod alter patitur, dum pœnam ſubit; reputatur à læſo ſuum bonum, & grata ſatisfactio; quod certè videtur eſſe proprium odij.

Reſpondet bene Leſſius, *ibid. num. 25.* eſſe magnum

diſcrimen inter primum, & qointum actum: In odio enim, in quo conſiſtir primus actus, deſideratur alteri malum, ſolùm vt ei ſit malè, idque abſque modo, vel menſura; In vindicta verò (ita vocatur actus quintus, immò & cæteri præter primum) ſolùm ſecundum menſuram delicti, In odio ſiſtitur in malo proximi, in vindicta ſiſtitur in recto ordine iuſtitiæ; In odio non fit reparatio iniuriæ eo modo, quo debet fieri; in vindicta verò fit debito modo, nempe medio Iudice, non autem immediatè per ipſum læſum, læſus enim, licèt poſſit ex Io. Sanchez *d.2. num.*11. à Iudice, immò & à Deo petere prædictam vindictam iuſtam, quantam ſcilicèt meretur culpa lædentis: non poteſt tamen ex ſe ipſo infligere, iuxta illud ad Rom.12. *Mihi vindictam, & ego retribuam.* Cùm ergo in primo actu læſus ex ſe deſideret malum, vt malum alteri: in Quinto autem non ex ſe, ſed à Iudice, idque cum moderatione iuxta quantitatem delicti: clarè apparet, eſſe hos actus valdè diuerſos.

Verùm, nondum animus quieſcit, niſi ad peculiares nonnollos caſus, de eodem hoc argumento explicandos, deſcendamus.

Accuſare inimicum, non remittere iuridicè, &c.

9. Licetnè apud Iudices inimicum accuſare, accuſationem proſequi, nec ab illa velle deſiſtere, nec velle remiſſionem per publicum inſtrumentum, ſeu Notarij ſcripturam exhibere?

Reſpondeo: Si hæc fiant intentione dicta in primo actu, certum eſt eſſe mortalia: ſi aliis modis, non eſſe; etiamſi quamcunque aliam ſatisfactionem lædens afferat. Ita Leſſius *ibid.num.*24. Suar. Conineh. Lorca, aliique apud Caſtro Pal. *loco cit.n.*9. Ratio eſt, quia læſus in his, quod iuſtum eſt, expoſcit. Abſit tamen ſcandalum: quod aberit, ſi tuam intentionem palam facias.

Videbitur alicui eſſe aliquis ſcrupulus, ſi hæc fiant, ex intentione *quinto loco* explicata. Verùm, fateor eſſe conſulendum, vt iuxta Chriſti Domini conſilium, huic tuæ ſatisfactioni propter eiuſdem amorem renunties: tamen in rigore peccatum non eſt: quia cùm Iudices ſint à Republ. poſiti, vt reos puniant, & læſis ſatisfactio exhibeatur; idque ſit bonum Iuſtitiæ, vt modò vidimus; & ſecùs iniquè einſmodi Iudices pro ſatisfactione offenſorum ponerentur: conſequenter dicendum, ſi læſi hoc ipſum petunt, Ius ex Iuſtitia debitum petere. Quòd ſi ipſi reo id ſit prouocatiuum odij, ſcandalum erit paſſiuum: læſus enim, dum rem iuſtam petit; & dum à publico Iudice eam petit, nihil mali, & nihil ſpeciem mali habens committit; adeoque in ſcandalum peccaminoſum non incurrit.

10. Si tua ſatiſfactio, exemplum punitionis delinquentis, & bi ſimiles boni fines ſint adeò leues, & cum ea facilitate animi negligi poſſint, vt longè ſuperentur à damno, quod inops, verbi gratia, familia rei puniendi paſſura eſſet; tunc alicui videbitur obligare Charitas ad publicè remittendum: nam ex probabiliore ſententia dicta §.1. *n.*18. Charitas obligat proximi malo graui ſuccurrere, ſi cum paruo proprio incommodo poſſimus. Notanter dixi (alicui videbitur) nam hîc adeſt culpa, quæ ſemper meretur dignam pœnam; & hæc re ipſa à Iudice, nè impunita remaneant delicta, infligitur, nullo reſpectu habito ad damna familiæ rei: quod non eſt in caſibus, de quibus ſermo fuit *in dicto num.* 18. Cur ergo non licebit ad dictam pœnam concurrere ei, qui ex bonis finibus prædictis accuſat? Nam forteaſſe propterea abſolutè Leſſius paulò antè *n.*7. dixit licere, nec hanc, vel ſimilem exceptionem adhibuit. Id tamen expende, Lector, accuratiùs.

Salutatio inimici.

11. Frequens Confeſſariorum, & Pœnitentium ſcopulus: Aio te non eſſe regulariter obligatum ſalutare inimicum: Ita Suar. *d.*5. *de Charit. ſect.*3. *n.*8. Con. *d.*24. *de Charit. d.*6. *n.*91. Bonac. *t.*1. *d.*5. *c.*1. *Decal. præc. q.*4. *p.*3. *n.*3. Diana *p.*2. *tr.*15. *reſ.*62. Ratio eſt, quia cùm non teneamur ſalutare quoſque nobis obuios; ſalutationis omiſſio non eſt per ſe ſignum odij, nec ex ſe excitans inimicum ad odio habendum non ſalutantem.

12. Dixi (regulariter:) nam ſi antea illum ſolitus eras ſalutare, & nunc à ſalutatione abſtineas; vel ſi ex circumſtantiis colligatur, te nunc ſalutationem omittere, ex odio propter iniuriam acceptam; vel ſi inimicus ſit tuus ſuperior; vel ſi occurentibus pluribus, inter quos eſt inimicus, cæteros ſalutes, excepto inimico; vel ſi vltra omiſſionem ſalutationis, oculis præter ſolitum toruis inimicum aſpicias; inſolitovè faſtu pileum capiti comprimas: peccabis ſanè, quia ſic fomitem odij ſine dubio præbebis. Iuuat afferre Hurtadi de Mendoza ſententiam apud Dian. p.5. tr.13. reſ.89. *Ab obligatione ſalutandi* (inquit) *ſoluo, Primò Parentem, Prælatum, Iudicem quando ex circumſtantiis colligitur in pœnam iuſtam, eos non ſalutare inimicos. Secundò, eos, qui ſine graui incommodo honoris non poſſent ſalutare inimicum: hoc tamen eſt valde rarum. Tertiò, eum, qui infamem accepit iniuriam, cuius æſtimatio petit auſteriorem vultum, vt ſi vocatus fuiſſet Fur, Iudæus, Sodomita: tunc enim prudenter cenſetur omiſſionem ſalutationis non eſſe ex odio, ſed ex iuſto dolore, & ingenti acerbitate, quæ iuſtè admittit vrbanitatis ſigna: item eſſet multis argumento, eum parui æſtimaſſe tam acerbam iniuriam.*

13. Duo Religioſi, cuiuſdam rixæ cauſa, ſe intra ſepta domeſtica non ſalutant; peccantnè mortaliter, ſi antea ſe inuicem ſalutare conſueuerunt? Reſpondeo: ita profectò, quia par eſt ſcandalum aliis Religioſis, ipſiſque inuicem, qui rixam habuêre. Excuſari à mortali tunc poſſent, ex Trullench. *l. mox citando*, *n.*7. quando comperta eſſet horum probata virtus: & rixa, eiuſque cauſa, quam alij ſciant, fuiſſet leuis; vnde iudicentur non ex odio graui, ſed ex leui quadam paſſione, vel in ſignificationem accepti grauaminis, & iniuriæ moueri ad omittendam ſalutationem. Idem vſu venire poſſe video in timoratis ſæcularibus, leui cauſa rixæ exiſtente, & præſertim aliis cognita: vt item, inter maximè coniunctos, inter quos difficulter præſumitur intercedere ex hoc ſolo ſigno odium graue, vt inter patrem, & filium, &c. Ita Valerus apud eundem Trullench. *l. c.* vide etiam Diana. *p.*2. *tract.*5. *reſol.*62.

Reſalutatio einſdem.

14. Si inimicum modo dicto grauiter tibi infenſum te ſalutantem non reſalutes, peccas mortaliter. Ita Suar. Conineh. Bonac *ibid.* Ratiò eſt, quia poſitâ inimicitia, omiſſio reſalutationis non ſolùm imputatur inurbanitati, ſed maximè odio. Excipe, niſi adeò inferior eſſet ſalutans, vel eæ adeſſent circumſtantiæ, vt eiuſmodi odij indicium non fieret. Idem, puto, eſſe, ſi ita animo diſtractum te ſimules, vt verè appareas ad ſalutationem non aduertiſſe.

15. Quæſiuit nuper quidam à me, An ſi certò moraliter præuideam mihi ſalutanti inimicum, ipſum cum debita reſalutatione non reſponſurum, an, inquam, obliget ſalutare, quamuis mihi tunc incumbat priorem eſſe in ſalutando? Certè non auſus ſum obligare; quia ſic ſubiret periculum grauiter inuehendi contra non reſalutantem, fierentque propria prioribus; & quia tunc ſibi imputare debebit inimicus, qui ita ſe gerit, vt certitudinem moralem de omiſſione ſuæ reſalutationis alteri det. Vide, quæ *mox n.*23. dicam de nolente acceptare ſibi oblatam ſatisfactionem.

16. Quæſiuit rurſus nobilis Matrona, cui paris nobilitatis vir conſanguineum occiderat; an obligaretur illum reſalutare more patrio, quo Matronæ viros nobiles ſalutãtes reſalutant inclinato corpore, vel ſaltem capite? Ego voluiſſem obligare: quia ſalutationem tunc denegare, eſt oſtendere odium: verùm quidam doctus à me conſultus, nequaquam ſub mortali obligauit: in Muliere enim Matrona, cuius non eſt vindictam ſumere de iniuriis, illa denegatio ſalutationis non eſt odij ſignum, ſed ſenſus iuſti doloris, vel muliebris faſtus, vel quid ſimile.

Excluſio

Excluſio à communibus beneficiis.

17. Dixi *in opuſc. de Sacrif. Miſſ. l. 2. cap. 2. §. 13.* fore peccati mortalis reum Sacerdotem, ſi à participatione ſui ſacrificij inimicum velit excludere: Idem in præſentia vniuerſim addo; ſi enim pro omnibus incolis huius Vrbis ores, omnibus vicinis eleemoſynam impartiaris; omnibus huius familiæ legata, quamvis voluntariè diſtribuas, &c. non potes inimicum, qui fortè inter hos inuenitur excludere. Ita Suar. *ib. n. 1.* Coninch. *ib. à n. 85.* Val. *2. 2. d. 3. q. 3. p. 2. c. fin. ver. Tertiò ſequitur.* Ratio eſt, quia licèt orare, ſtipem elargiri, legata diſtribuere non teneatis: tamen, poſito, quòd ea exhibes, perſpicuum eſſet indicium odij, ſi nolles aliquem ex illis admittere. Quòd ſi Beneficium pro omnibus non ſufficit, tunc profectò amicos præferes ſine culpa: ita S. Thom. *2. 2. q. 25. art. 9.* id enim non eſt ſignum claræ inimicitiæ, ſed ad ſummum non amicitiæ: at ſigna poſitiuæ amicitiæ oſtendere ex conſilio quidem, non verò ex obligatione, tenemur. Vnde etiam fit, vt poſitiuè orare, ex præcepto, pro inimicis non obligeris: hoc enim ſolùm eſt de conſilio; cùm ad vitandum mortale ſatis ſit in communi oratione illum non excludere, nam ſic virtualiter iam includit, ita Trull. *l. 1. in Decal. c. 5. dub. … n. 4.*

Veniæ Petitio.

18. Veniam petenti nolle dare, nimis aperta odij demonſtratio eſſet. Sic Coninch *l. c. n. 95.* Suarez *l. c. n. 9.* Sà *v. charitas, n. 9.* Ita ſi veniam per ſe, vel per alium petenti, negares ſigna aliqua, quibus te inimicitiam depoſuiſſe ſignifices. Solus ſuperior offenſus poteſt ſubdito, vt is emendetur, vel iuſtè puniatur, reconciliationem in hoc caſu differre, quia id non odij ſignum, ſed potiùs eſt amoris, vtpote ad emendationem conducens. Verùm, multa prudentia opus eſt, nè plus æquo ſubditus exacerbetur.

19. Difficultas eſt; Quando lædens veniam quidem petit, ad debitam ſatisfactionem, vel dare non vult, vel certè non poteſt: lædens, inquam, huic enim ſoli competit veniam poſtulare; non læſo, cùm huic ſatis ſit, ſi ſe promptum præferat ad decentem reconciliationem; atque ſi à ſigno odij, vt dictum eſt *ſuperius*, ſe ſe contineat. Pro hac difficultate,

20. Dico primo: Si non poteſt, vt ſi damnum factum fuit irreparabile, quale fuiſſet homicidium, vel etiam non debet, vt ſi læſus expoſcat ab offendente tantam ſatisfactionem, vt prudentum arbitrio excedat offendentis culpam: Si, inquam, non poteſt, vel non debet, obligatur offenſus cum ſignis depoſitionis inimicitiæ reſpondere, & veniam dare: ſecùs meritò iudicaretur in odio gratis velle perſiſtere, dum debito ſuo eius aduerſarius non deeſt.

21. Illud tamen nota: quacunque ſatisfactione ab hoc petente veniam exhibita; adhuc læſum poſſe expoſtulare ſatisfactionem punitionis debitæ à Iudice infligendæ. Ita S. Thom. Caëtan Arag. Tolet aliique, quos citat, ſequiturque Fagund. *lib. 1. in præc. Decal. c. 28. n. 12.* quia, vt *ſuprà* diximus, ad hanc ius Iuſtitiæ habet; licèt iterum moneam, rem eſſe periculo peccandi expoſitam.

22. Illud inſuper nota: non eſſe coerctandum offenſum, vt ſtatim ac iniuria illata eſt, veniam dare teneatur; cùm tunc ſatis ſit negatiuè ſe habere. Ita Azor. Fill. Villalobos, apud Trull. *l. cit. n. 11.* Sufficiens ergo tempus prudentis arbitrio ſit elapſum. Eſt enim ſupra humanam fragilitatem, recenti vulnere, necdum ſedata animi perturbatione offenſum cogere ad poſitiuam reconciliationem concedendam; quare tunc dilatio non erit ſignum odij, ſed potiùs indicium infirmitatis humanæ.

23. Dico ſecundò: Si lædens nolit ſatisfactionem debitam afferre, & tamen veniam ſibi dari poſtulet; obligaris quidem oſtendere te odium in animo nequaquam fouere; cæterùm, potes modeſtè tuam ſatisfactionem vrgere, atque illam ante reconciliationem expectare; rem enim tibi debitam expectas, & odij fomitem non tu miniſtras, ſed aduerſarius, qui ſatisfactionem, quam poteſt, dare immeritò negat.

24. Inquires: Inimicus, qui læſit, obligaturnè ſemper à læſo veniam ſubmiſſo animo petere? Reſpondeo: Frequentiſſimè hanc obligationem non cognoſco: ſemel tamen, aut iterum cognoſco. Nam primò, eiuſmodi obligatio non adeſt, quoties aliam æquiualentem ſatisfactionem læſus exhibet, verbi gratia, per pecuniam, per præuentionem in honore, per amicitiæ ſigna, vel officia, per amicorum interceſſiones, &c. Secundò, quoties iniuriæ inter inimicos factæ, inuicem ſe compenſant. Tertiò, quoties læſus eam veniæ petitionem, vel non curare, vel ad iracundiam magis eâ incitari iudicabitur, vel quando apud aliquos, v. g. nobiles viros vſui illa non eſt. Quartò, quoties is, qui offendit, multò ſuperior eſt, vt non conueniat à ſubdito veniam poſcere: niſi fortè tanta fuerit iniuria ſuperioris, vt ad eiuſmodi petitionem ipſum prudenti iudicio vrgeat. Quintò: *Quoties* (inquit hîc Caſtro Pal. *tom. 1. tract. 6. diſp. 1. p. 8. n. 10.* ex Bonacina) *præſumis petitâ veniâ, & ſatisfactione pro tua parte exhibita, alium non correſpenſurum; tunc enim titulo compenſationis retinere, quaſi in depoſitum ſatisfactionem poteris; quouſque videas alium paratum debitum exhibere.* Sextò, quoties offenſus eſt abſens, nec facilè per ſe, vel per alium conueniri poteſt. Ita Trullench, *l. c.* citans Azorium. Septimò, quoties non eſt elapſum competens tempus, vt in ſimili dixi *n. 22.* Solùm igitur tunc erit neceſſaria, quando grauis fuit læſio, & aliud remedium ad reconciliationem adhiberi, vel non poteſt, vel omnibus à viro prudenti expenſis, non debet. Sic filius reſpectu patris, ſubditus reſpectu religioſi Prælati, vxor reſpectu viri, ſeruus reſpectu domini in grauibus iniuriis, ſæpè veniam petere debebunt; à quo alij faciliùs ex prædictis, vel ſimilibus capitibus excuſabuntur.

Alloqui inimicum.

25. Inimicum non alloqui, ſignum per ſe odij non eſt, cùm non ſit omni proximo debita colloquendi familiaritas. Ita idem *ibid. n. 12.* tamen ſi ante conceptam inimicitiam cum eo ſermones miſcebas, obligaris à colloquendo te non ſubtrahere: eo modo, iiſque limitationibus, quas dixi de ſalutatione à *n. 12.*

26. Quando allocutio debita non eſt, ſi præuideas ex tua allocutione fore, vt inimicus odium deponat, obligaris alloqui, ſi ſine multa animi difficultate potes; nam ſi notabilem difficultatem patiaris, te nequaquam cogo. Ratio eſt, quia bonum ſpeciale proximi, quale nunc eſt depoſitio odij, procurare ex Charitate tenemur cum aliquo incommodo, non autem cum magno.

27. Quando autem collocutio debita eſt, Dubitatur quiſnam tunc eam incipere debeat? Sanè debebit lædens: ſanè inferior: ſanè qui prior iniuriam intulit, & rixæ fuit quaſi primus excitator: ſanè, qui notabiliùs offendit, etiamſi fuerit in offendendo poſterior. Sed quid, ſi vel æquales moraliter fuerint iniuriæ: vel omnibus prudenter conſideratis, non ſit maior ratio, quod potiùs incipiat vnus, quàm alter? Reſpondeo. Tunc vtrique incumbet, capta occaſione, locutionem aggredi. Quòd ſi accidat occaſio, in qua vni potiùs, quàm alteri ſecundùm mores regionis, ſeu propter aliquam circumſtantiam, vni conueniat loqui, non alteri: ille ſermonem incipere debet, non hic, quia tunc ita recta ratio dictat. Certè regulariter inter æquales ei incumbit priùs ſalutare, qui coram altero pertranſit, quíve de nouo accedit: non verò illi, qui ſtat: ſimile igitur quid euenire poteſt in colloquendo. Pari modo, ſi ego indigeam tuo auxilio in re quapiam, mihi incumbit loqui priùs auxilium poſtulando, quàm tibi: & ſic in ſimilibus.

28. In Monaſterio quodam Monialium, duæ ex illis, poſt rixam neſcio, quam proferebantur, omnibus aduertentibus, per multos annos nunquam inuicem colloqui. Dubitauit earum Confeſſarius, an eæ in peccato mortali verſarentur: & obſtinatè ſic perſeuerantibus, an eſſet abſolutio, & ſacra Communio iiſdem impertienda?

Eqnidem ſi per aliquam hebdomadam poſt rixam à colloquendo abſtinuiſſent, non condemnaſſem de mortali: quia præſumi tunc potuiſſet, expectari interim, vt ira deferueſceret, vtque captaretur loquendi prudentior occaſio, vel quid ſimile: vnde non ſtatim ceſſatio locutionis iudicari potuiſſet odij ſignum. Eodem recidiſſet, ſi per aliquod non valdè longum tempus rariſſimæ ſe obtuliſſent ſermocinandi occaſiones: nunc verò, cùm hæc non ſupponas, puto eſſe diſtinguendum. Et ſiquidem cauſa rixæ fuit de re leui, ipſáque rixa fuit leuis; erit quantum eſt ex hoc capite odij, vel ſcandali, hæc omiſſio loquendi à mortali excuſanda (eſto, ſit venialis, & ex alio capite, v.g. ex graui contemptu, vel ſimili poſſit eſſe peccatum graue.) Ratio eſt, quia tunc, maximè in timoratis, vt in ſimili dixi *n.*13. non præſumitur id oriri ex odio graui. At ſi cauſa rixæ fuit grauis, vel grauis rixa; certè ceſſatio loquendi de mortali erit condemnanda: quia in his caſibus ceſſatio loquendi per tot annos, meritò præſumitur ab odio non leui proficiſci. Porrò Confeſſarij permaximè adhortentur omnes, præſertim eos, qui ſimul conuiuunt; vt in amicitiæ ſignis exhibendis prodigi ſint, vt ita dicam, nec ſolùm liberales: id enim nos reddit amabiles hominibus, Angelis, Deo. Odi ego acriter eos, qui ſemper amaro ſunt vultu, & auſtero, nec ſubditos, conſodaléſque ſolùm, ſed multò magis ſuperiorem: dum de S. Romualdo prudentiſſimo æquè, ac ſanctiſſimo Abbate, cuius hodie, cùm hæc ſcribo, memoriam colimus, ſic lego in feſto S. Romualdi 7. Febr. l. a. Breu. Rom. *Vultu adeo læto ſemper erat, vt intuentes exhilararet*: Nec immeritò ſtatim additur, *magno apud Principes, & Reges in honore fuit.*

Deſiderare malum alteri. Vbi;

De Inuidia.

29. Inquires primo, An ſicuti Inimico licet velle malum punitionis modo dicto; ita vniuerſim poſſit quis proximo malum ex aliquo motiuo deſiderare?

Reſpondeo. Certè non ſtatim ac illud licet, ſequitur & hoc licere: nam inimico deſiderarur illa punitionis pœna, quam iuſtè meretur; at proximo nullam merenti pœnam, malum deſiderare, iniquum per ſe eſt, id ergo diligentiùs diſcutere hac occaſione, ne grauemur; & ſolent quidem afferri exempla: An poſſit filius mortem patris optare, vel de illa gaudere, non vt malum patris, (hoc enim eſſet odium execrandum) ſed vt ipſe filius paterna hæreditate fruatur? An mater poſſit deſiderare mortem filiæ, nè illam alere, vel dotare cogatur? An poſſit ſubditus mortem cupere ſui Prælati, vt Prælaturæ ipſe ſuccedat, vel vt ab eo Prælato ſibi infenſo liberetur? & ſimilia. Si ſolùm deſideres, vel cum gaudio excipias eiuſmodi effectus, hæreditatem, moleſtiæ carentiam, Prælaturam, &c. facilis eſt reſponſio: licitè enim hæc optas, vel amplecteris: quia non gaudes de alterius malo, ſed de proprio bono. Certè non poteſt quis licitè gaudere de fornicatione, de comeſtione carnis, vt facta die vetito, &c. nec illa deſiderare, vt tunc fiant, quia gauderet de peccato, illúdque deſideraret; (lege Caſtro Pal. *tom.*1. *tract.*2. *d.*2. *p.*10. § 2. *num.*11.) tamen poſito, quòd hæc cum peccato quis commiſit, poteſt de habita prole ſibi complacere, déque viribus refectis: quia non de peccato gaudet, ſed de effectu ſecuto, qui bonus eſt; ita in caſu noſtro.

30. Rurſus. Si deſideres ſub conditione, facilis item eſt reſponſio, licitè poſſe. Si quis enim huuc actum eliciat: *Si meus Pater moreretur, ego hæreditate potirer: Si filia mea occumberet, ego moleſtia liberarer*: & gauderet tunc ille non patris, vel filiæ morte, ſed de hæreditate, déque carentia moleſtiæ; culpam odij non committeret, vtpotè qui, ſimili modo de bono ſuo gaudeat, non autem de alieno malo.

31. Denique ſi abſolutè deſideres in hunc modum: *Cupio mortem patris, non vt malum patris eſt, ſed vt bonum meum, ſeu, vt cauſa mei boni: nimirum, quia ex illius morte ego eius hæreditatem adibo*; vel ſic; *Vtinam moriatur mea filia, nam ſic ſexcentas ſollicitudines excutiam. &c.* Si, inquam, ſic deſideres, maior eſt reſoluendi difficultas: quia tunc eligis velle malum illis, quamvis vt cauſam tui commodi, quod non videtur culpa vacare.

Et ita quidem putat Bonacina *tom.* 1. *d.* 4. *circa* 4. *Dec. præcep. q. vnica, p.* 3. *n.* 3. his verbis: *Secundò ſequitur illum grauiter peccare, qui graue aliquod malum corporis parentibus exoptat: Exempli gratia, cupiendo illis mortem, vt quamprimum in hæreditatem ſuccedat; Ita Sylu. Nauarr. Graffius, Reginald. Tolet. Clauis Regia, Molfeſius.* Hæc Bonacina.

32. Nihilominus Caſtro Palaus *tom* 1. *tr.* 6. *d.* 4. *de Charit. p.* 1. *n.* 11. poſtquam firmauit, poſſe malum proximo deſiderari propter bonum Iuſtitiæ, vel bonum publicum, vel ipſius proximi; vnde liceret ex zelo Iuſtitiæ deſiderare punitionem, & condignam mortem malefactori; gaudere de morte peccatoris ſcandaloſi, qui non ampliùs erit cauſa ruinæ plurimorum; cupere effrænato filio mortem, nè longiore vita grauiora peccata committat, grauiuſque condemnetur, optare patri ſeni, infirmóque, vel filiæ inopi mortem, nè in tormentis viuant, & ſimilia; quia hæc deſideria ſunt finaliter de bono proximi, non de malo; poſtquam, inquam, hæc firmauit, ſic addit: *Credo, ſi cum debita moderatione facias, te poſſe abſque peccato mortali de vita alicuius triſtari, & de illius morte naturali gaudere, illámque inefficaci affectu petere, & deſiderare: non quidem ex diſplicentia perſonæ, ſed ob aliquod temporale emolumentum inde ſecutum. Sic docere videtur Emmanuel Sà, vbi abſolutè dicit, te poſſe proximo optare malum corporale ad ſalutem animæ, & mortem ob Reipub bonum, & honeſtum; & hoſti tibi alioqui valdè nociuo mortem, non odio, ſed ad vitandum damnum ſuum: item de morte eius gaudere ob bonum inde ſecutum. Azor. & Bonacina* tom. 2. diſp. 3. circa 1. Decalog præcept. quæſt. 4. p. vltim. § 7. n. 7. *affirmant licere matri mortem filiarum optare, eo, quòd ob deformitatem, vel inopiam non poſſit eas iuxta ſuum deſiderium nuptui tradere: & idem eſſe dicunt, ſi ob illarum cauſam malè tractaretur à marito: poſſet enim illarum mortem optare, vt ab illo damno liberaretur. Conſentit etc Ioannes Sanchez, qui ſic inquit: Licitum eſt optare tibi, vel proximo mortem ob vitandam moleſtam infirmitatem, mendicitatem, vitam pœnalem à marito inflictam, & alia huius generis: dummodo deſideres, vt à Deo infligenda, non ab homine iniuſtè, vel à Dæmone. Ratio eſt, quia huiuſmodi deſiderium, & gaudium de malo proximi, non tam eſt deſiderium, & gaudium de malo illius, quàm de bono inde ſecuturo: ergo non habet malitiam: quia illam habere non poteſt, niſi finis illius malus ſit, cùm tota ſpecies actus inefficacis ex fine deſumatur.* Hæc Caſtro Palaus, qui etiam reſpondet ad quaſdam rationes in contrarium. Rectè autem dictum eſt (morte naturali;) nam ſi occiſionem iniuſtam deſiderares; te ſine dubio peccaturum, paulò antè vidimus.

33. Vereor autem, nè Bonacina modò à nobis *num.* 31. *fine*, allatus ſibi aduerſetur. In alio enim loco contrarium docuit, vt meritò cum pro ſe Caſtro Palaus citare potuerit. Ecce Bonacinæ verba *tom.* 2. *d.* 3. *circa primum Decalog præcept. q.* 4. *p. vltimo*, § 1. *num.* 7. citato iam modò à Caſtr. Pal. aduerſantia ſuiſmet verbis *dicto num.* 31. à nobis allatis: *Ex dictis ſequitur eum grauiter peccare contra Charitatem, qui alicui malum exoptat ex diſplicentia perſonæ, & non ob bonum ipſius, vel alterius.* Et paulò pòſt: *Secus, ſi gaudeat de malo, vel triſtetur de bono ex bono motiuo; actus enim inefficax ſpecificatur à motiuo, ab eóque bonitatem, & malitiam ſumit Ob id à mortali excuſatur, qui de ſanitate alicuius triſtatur, quia ex recta valetudine occaſionē ſumit peccandi*: & poſt pauca: *Idem dicendum videtur de Matre, quæ mortē filiabus exoptat: quia occaſione ipſarum malè ſecum agitur à marito, aut iniuriis afficitur*

non

Digitized by Google

non enim propriè deteſtatur filias ex diſplicentia ipſarum, ſed in deteſtationem proprij mali. Hæc Bonacina. Ex quibus vides opinionem Caſtro Palai eſſe ſatis probabilem.

34. Inquires ſecundò: An ſicut aliis, ita ſibi ipſi poſſit quis modo dicto malum optare, v.g. mortem, ad ærumnas vitæ huius euitandas?

Reſpondeo, Ita: propter eaſdem rationes, quia tunc bonum ſibi optat, non malum. Ita Vaſquez, Sa, Turrianus, Nauarr. apud Bonacin. *d. diſp. 3. q. 4. p. vlt.* §. 1. *num.* 11. Neque ſequitur ad eaſdem moleſtias declinandas, poſſe aliquem necem ſibi, vel aliis inferre velle, vel re ipſa inferre: non ſequitur, inquam, nam ibi actus deſiderij eſt inefficax, hoc eſt, ſiſtit ſolùm in ipſo deſiderio; qui actus inefficax ſumit ſuam bonitatem, malitiámve à motiuo, ſeu fine. At hic eſt efficax, hoc eſt, tendit ad ipſum externum effectum; qui actus efficax ſpeciem ſumit ſuam, non à motiuo ſolùm, ſeu fine; verùm etiam ab ipſo opere externo, quod patrare quis intendit: Cùm ergo in hoc caſu ipſum opus externum ſit nox propria, quæ ſemper eſt illicita; illicita etiam erit & illius volitio.

Sunt apud nos non pauci rudes, qui tanquam de mortali ſe accuſant, ſibi mortem optaſſe, quò incommoda vitæ huius effugiant. Eiuſmodi Pœnitentes, eorúmque Confeſſarij ſunt admonendi, illi, vt conſcientia erronea liberentur; hi, vt ſollicitiores ſint in docendis Pœnitentibus. Nam profectò admirans ſæpiùs aduerti, aliquos ſolitos frequentiſſimè confiteri, hac erronea conſcientia laboraſſe. Deus immortalis! nunquamne Confeſſarius ſibi ſcrupulo vertit, ſe teneri ex Charitate, & ex Officio, Doctoris munus erga Pœnitentes exercere? Medicus eſt Confeſſarius, Iudex, & Magiſter.

Inuidia.

35. Inquires tertiò. An ſicuti poteſt quis modo hactenus explicato gaudere de malo alterius, quia ſibi bonum ſit; ita, è contra, dicitè queat triſtari de alterius bono, vt ſibi malum eſt? Reſpondeo: Hic videtur eſſe actus inuidiæ, quam ſic communiter deſcribunt Doctores ex S. Th. 2. 2. *q. 36. art. 2. & 3.* Valent. Coninch. Suarez, Bonac. Aliíque apud Caſtro Pal. tom. 1. tr. 6. d. 4. p. 2. n. 3. *Eſt inordinata triſtitia, quâ quis dolet de bono alterius, non quatenus eſt illius bonum, ſed quatenus videtur diminuere propriam excellentiam, ſeu proprium bonum.* Quare quando quis triſtatur de bono alterius, quia vult vt illi malum ſit; eſt actus odij: quando triſtatur de eodem alterius bono, quatenus hoc bonum verè eſt malum eiuſdem, vel eſt malum tuum, vel eſt malum Reipub. pertinet ad Charitatem: At quando triſtatur de bono alterius, vt eſt diminutiuum, ſeu, vt apprehenditur diminuere propriam excellentiam, bonúmque proprium, eſt (inquiunt) actus inuidiæ.

36. *Hæc* communiter. Quæ tamen mihi difficilia ſemper viſa ſunt. Cùm enim ad eundem habitum pertineat amare rem, & odio habere eius contrarium; per eandem enim virtutem amo, v.g. bonum mei Patris, & odio habeo malum meo Patri aduerſarium; ſanè ad eundem habitum, quo, naturaliter ſaltem, ſe quis amat, pertinebit gaudere de malo alterius, vt eſt bonum ſuum, modo *ſuprà* conceſſo, & pertinebit triſtari de bono eiuſdem, vt eſt ſuum malum. Lege S. Thom. *3. p. q. 85. art. 2. ad 1.*

37. Præterea, ex communi Doctrina, non peccat is, qui videns, v.g. diuitias in proximo, triſtatur eas ſe non habere, ſi non triſtetur eas à proximo poſſideri; quia ſic non dolet de bono alterius, ſed de propria carentia, quæ ſibi mala eſt. Lege Bonac. *t. 2. d. 3. q. 4. p. vlt.* §. 2. *n.* 1. & paſſim. Iam ſic arguo: Quando doleo de bono alterius, vt eſt diminutiuum meæ excellentiæ, non doleo de bono alterius abſolutè, ſed formaliter de malo meo, ſeu de diminutione meæ excellentiæ, quæ mihi mala eſt: Ergo (niſi aliud addatur, quod *mox* nos addemus) actum peccaminoſum non elicio. Et ratio fundamentalis eſt, quia omnes modò docuimus, actum inefficacem ſumere ſpeciem ſuam à fine, vel motiuo. Quoniam ergo in caſu noſtro finis triſtitiæ eſt diminutio mei boni, de qua triſtari licitè poſſum; actus eiuſmodi, ex hoc capite, peccatum non erit.

Fatetur Caſtro Palaus *l. c. n. 3.* imminutionem propriæ excellentiæ malum eſſe, & dignum, vt de illo quis triſtetur: ſed quia inuidus non ſolùm de illo malo, ſed etiam de bono proximi per ſe, & non per accidens triſtatur; quia bonum proximi per ſe, & immediatè hanc imminutionem cauſat: ea de cauſa, inquit, hæc triſtitia mala eſt.

Sed id non ſatisfacit: nam falſum eſt, inuidum in hoc actu triſtari de bono alterius per ſe, & non per accidens: triſtatur enim de eo bono, vt cauſat diminutionem excellentiæ propriæ, atque adeò ratione alterius, & conſequenter per accidens. Quòd autem immediatè cauſet diminutionem dictam, non obeſt, ſed fauet noſtræ doctrinæ: nam tanto magis erit odio dignum. Sicut enim, ſi gauderem de malo alterius, v.g. de morte patris, vt cauſante immediatè bonum meum, putà hæreditatis ſucceſſionem; non eſſe peccatum, *ſuprà* omnes vidimus: ſic contrà, ſi doleam de bono alterius, vt cauſante immediatè malum meum, culpa non erit.

38. Vrges: At ſic tolleretur de medio peccatum inuidiæ, vnum ex ſeptem capitalibus. Reſpondeo nequaquam tolli. Eſt autem menti reuocandum, non inde illa ſeptem capitalia appellari, quia ſemper ſint mortalia; neque enim ſemper Superbia, Gula, Ira, &c. mortalem culpam attingunt: ſed quia ſunt veluti capita, & radices, vnde frequens mortalium numerus enaſcatur: & certè ex triſtitia boni alterius, quatenus apprehenditur diminuere propriam excellentiam, ſæpiſſime progignuntur inſidiæ contra proximum, odia, detractiones, infamiæ, &c. propter quæ rectè dixit S. Paulus: *Inuidos tradi in reprobum ſenſum*; ſicuti ſimile quid dicimus de ſuperbis, iracundis, ventri deditis, &c.

39. Ipſum ergo peccatum inuidiæ in ſe, & vt differt ab aliis (quod rectè Doctores dicunt oriri ab animo puſillo) conſiſtere puto in ea voluntate, quâ admittitur illa apprehenſio, per quam quis credit bonum alterius, vt bonum alterius eſt, eſſe cauſam proprij mali: v.g. quòd honor ſodalis mei ſit dedecus meum. Dico (falſò) nam ſi verè ita eſſet, inuidiæ culpa non eſſet. Fac enim Antonium ignobiliſſimum duxiſſe matrimonio ſororem Petri nobiliſſimi; cùm id bonum Antonij reuera ſit dedecus Petri, quis eundem Petrum de inuidia damnabit, ſi triſtetur de matrimonio, ſeu de hoc bono Antonij, non vt eſt Antonij bonum, ſed vt eſt cauſa ignominiæ ſui ipſius Petri? At ſi falſò ſimile quid apprehendam, vt ſi ſanitatem, diuitias, ſcientiam mei proximi, ego ſine vllo fundamento cedere in meum dedecus deliberatè apprehendam, déque illius proximi bonis triſter; meritò inuidiæ reus exiſtimabor. Non autem dico inuidiæ peccatum conſiſtere in apprehenſione, quæ eſt actus intellectus, ſed dico conſiſtere in ea volitione, quâ admitto, ſeu non repello, nec corrigo eas puſillas apprehenſiones, ex quibus ducor ad prædictam triſtitiam. Atque id, quod diu mente reuolui; ad eſſentialem notionem inuidiæ inueniendam, perdiligenter notetur: omnes enim alij modi, quibus inuidiæ deſcriptio definitur, minùs ſufficientes eſſe videntur.

40. Et Sanctus quidem Thomas, cæteríque Doctores citati *lit. H.* quando tanquam certum ſupponunt inuidiam eſſe triſtitiam, quâ quis dolet de bono alterius, vt eſt diminutiuum propriæ excellentiæ; ſunt intelligendi deſcripſiſſe inuidiam ab effectu; ex voluntaria enim admiſſione illius puſillæ apprehenſionis, in qua vera inuidiæ culpa reſidet; naſcitur tanquam effectus triſtitia illa, peccaminoſa quidem, ſi ſit alicuius mali cauſa, vt eſſe ſolet facilè; non tamen peccaminoſa, ſi in ea dumtaxat ſiſteremus.

41. Quòd ſi conſtanter velit quis contendere inuidiam conſiſtere in prædicta formali triſtitia; ita id admittimus, vt culpabilis inuidia non ſit quælibet dicta triſtitia; ſed quæ eſt excedens, anxietatibus plena, vno verbo, inordinata: ſicuti non quamlibet iram, vel gulam, ſed verò excedentem; & inordinatam culpabilem eſſe, docemus.

docemus

docemus omnes. Verùm, vides tunc non ſiſti in ipſa ſubſtantia triſtitiæ, fit enim tranſitus ad dictas accidentarias deordinationes.

42. Ex his collige, à me libenter excipi ſententiam Lorcæ 2.2.*q.*36.*in addit ad* 3.*art.* qui peccatum inuidiæ ex ſe, & ex genere ſuo non eſſe mortale, ſed veniale, docet (fatetur tamen ad inſidias graues, & damna contra proximum eligenda, facilè tranſire poſſe.) Ratio noſtra eſt, quia tota eius malitia, vel conſiſtit in eo, quòd quis appreheſiones illas puſillanimes admittit; vel in deordinatione modò dicta: at ſiue ea admiſſio, ſiue hæc inordinatio, dummodo ſit modo *ſuprà*, explicato inefficax, nec tráſeat ad grauius quid; non videtur eſſe notabiliter contra bonum proximi, vel ſui ipſius: ergo non videtur mortalis.

§. IV. *De dilectione Proximi, quoad non concurrendum cum ſpirituali ruina.*

1. DE ſcandalo egimus vniuerſim, *in opuſc. de exp. Confeſſ. lib.* 2. *cap.* 1. §. 17. nunc de eodem nonnulla ſpeciatim. Diſſerendum enim eſt de obligatione, quam quiſque ex virtute Charitatis habet, nè ſit proximo cauſa peccati, & conſequenter damnationis æternæ. Obligatio autem hæc triplex eſt: Prima, nè peccatum proximi quis permittat, ſi impedire poteſt; Secunda, nè ad illud inuitet, conſiliúmve det: Tertia, nè cum ipſo peccante cooperetur.

Permiſſio peccati.

2. Si permittis in alio peccatum eo fine, vt ipſe peccet, te peccare quis ambigit? Sed difficultas eſt; an aliquo bono fine illud permittere tibi liceat; tibi, inquam, potenti id peccatum impedire? Diſtinctione opus habemus. Ita Sanchez *de matr. lib.* 10. *d.* 12. *n.* 52. Bonac. *d.* 2. *de pecc. q.* 4. *p.* 2. §. *vn. n.* 28. citans Nauarr. & Turrian. Nam ſi permittas cum ſpe certa, vel valdè probabili, vt proximus in peccato deprehenſus reſipiſcat, verbi gratiâ, vt filius deprehenſus à patre in furto, non ampliùs furetur; vel vt quis ſe indemnem ſeruet, v.g. vt maritus vxorem in adulterio, adhibitis teſtibus, comprehendat, quibus deinde teſtificantibus, diuortium intentare poſſit; ſine peccato permittit, quamuis impedire poſſit: ſemper tamen ſupponendo alium modum non adeſſe, quo illi boni fines haberi queant. Ratio doctrinæ datæ eſt, quia illa ſpes certa, & hæc neceſſitas ſe indemnem ſeruandi, dant ſufficientem cauſam ad eam permiſſionem.

3. At ſi permittas, vt ſolùm à peccante pœnam ſumas, v.g. ſi cuſtos Gabellæ, vel horti ſe abſcondat, quo mercis aſportator, vel viator Ciuitatem, vel hortum ingrediatur, & ſic pœnam ſoluat; peccas: quia pœna illa, cùm nondum ſit contracta, non poteſt à te intendi, niſi intendatur & peccatum, ad quod illa conſequitur, & pœna alio modo à te haberi non poteſt, niſi habeatur peccatum. Te tamen tunc ad reſtitutionem obligare non audeo. Ita Barbol. à S. Fauſto *in Specul. d.* 1 t. *n.* 130. quia, eſto, peccaueris contra Charitatem, contra Iuſtitiam non peccaſti; ſiquidem tuum officium non eſt conſulere bonis delinquentium, eoſque à pœnis præcauere.

Dixi autem te peccare, ſi permittas, vt ſolùm à peccante pœnam ſumas: nam ſi, tu Cuſtos non intendas peccatum, nec damnum, nec pœnam proximi: ſed te abſcondas, vt meliùs res tuæ curæ conſignatæ cuſtodiantur, rariúſque delinquentes peccent, dum timent, nè fortè à latitantibus deprehendantur: te reum peccati non facio. Ita idem *ibid. q.* 13. citans Nauar. & Rebell. quia tunc ad ſummum non niſi præbes materiam minoris mali, vt maius, vel certè frequentius euitetur.

4. Inquires: Quando ob bonum finem permittere licet peccatum modo dicto *n.* 1. licebitnè etiam poſitiuè occaſionem afferre ad illud? Licet, v.g. Patri relinquere clauem in arca, vbi ſunt pecuniæ, quo filius furans deprehendatur ad correctionem? Secundò, licetnè marito dicere vxori, quod per æquiuocationem conueniat cum Amaſio, vt is veniat tali hora (non poſſe licitè dicere, vt veniat ad peccandum: quia ſic clara eſſet acceptatio peccati, certum ſit) quò ſic deprehendi poſſit, & emendari; Tertiò, licetnè Domino conuenire cum ſeruo, vt afferat res ipſius Domini ad eum furem, qui ipſum ſeruum ad furandum excitat, quò fur comprehendatur cum re furtiua, & ſic non ampliùs eundem ſeruum ad furtum ſollicitet: quia eſt caſus, quem videtur permittere *l. ſi quis ſeruus, c. de furtis?*

5. Reſpondeo. Negant hæc, & ſimilia licita eſſe Sanch. *l. c. n.* 53. & Bonac. *l. c. n.* 28. *&* 34. quia oblatio illa eſt tacita, immò expreſſa peccati volitio, ſeu acceptatio. Nec in tertio caſu fauet lex: quia illa locum, propter aliquam præſumptionem, ſolùm habet in foro externo. Concedit, licèt raro (hoc eſt, vt ego interpretor, cauſa non leui exiſtente) Petrus Nauarra apud Caſtro Pal. mox citandum, inclinátque non parum Caſtro Pal. *t.* 1. *tr.* 6. *d.* 6. *p.* 5. *n.* 6. docentes, eam legem prodeſſe etiam in foro interno. Ratio conceſſionis potiſſima eſſe debet, quia cauſa illa non leuis excuſat à cooperatione cum alterius peccato, eo modo, quo de hac cooperatione docebimus *mox* vniuerſim: & ex altera parte, illa clauis obligatio, dictum illud æquiuocum, illa adductio rei, non ſunt actiones ex ſe peccaminoſæ, ſed indifferentes, nec vllo modo expreſſæ, vel tacitæ peccati acceptationes, vt rem accuratè conſideranti patebit: *Prior ſententia eſt abſolutè probabilis, poſterior aliquo modo probabilis videtur* (ait Caſtro Pal.) *ſed eam Doctorum iudicio ſubmitto.* Submitto igitur & ego.

Inuitatio ad peccatum.

6. Inuitare ad peccatum, conſiliumvè dare, culpam eſſe nullus dubitat, ſed quæſtio grauis eſt, an interdum poſſit licitè quis inuitare ad peccatum minus, v. g. ad furtum, vel fornicationem; eum, qui omnino decreuit maius committere, v. g. homicidium, vel adulterium, quando alia via non apparet, quà omnino à peccato is auerti poſſit, quod in hac tractatione ſemper eſt ſupponendum?

7. Aliqui negant; ita Val. 2.2. *d.* 5. *q.* 21. *p.* 4. Sà *verb. Peccatum, n.* 8. Caiet. 2.2. *q.* 78. *art.* 4. *notab.* 3. *ad finem*, quia illud minus peccatum, peccatum eſt. Comparatiuum enim ſupponit poſitiuum; ergo eſſet inuitatio ad peccatum, quod nunquam licet. Præterea eligere minus peccatum, prætermittendo maius, culpa eſt, quamuis minor: ergo & illud conſulere, ſeu ad illud inuitare.

8. Aliqui concedunt, Ita Sanch. *lib.* 7. *de matr. diſp.* 11. *n.* 15. multos citans, quibus adde Bonac. *d.* 1. *de reſtit. q.* 2. *p.* 7. *num.* 8. Baſil. de Leon. *l.* 5. *de matr. cap.* 18. §. 5. *num.* 26. Vaſq. *in opuſc. de ſcandalo, d.* 1. alióſque: quia illud minus peccatum, quamuis in ſe ſit, & ſupponatur peccatum; tamen relatum ad maius, hoc eſt, intentum ad eum finem, nè maius committatur, concipit quandam æſtimabilem bonitatem, quæ eſt carentia maioris mali. Ad hanc igitur eligendam, ſi proximum in illis circumſtantiis inuites, ad bonum inuitabis. Quare licèt ratione peccantis malum abſolutè illud ſit; quia per ipſum ſtat, nè malum illud etiam minus abiiciatur: non tamen ratione conſulentis, ſeu inuitantis, qui prudenter agit, auertendo proximum ab illo maiori malo; auerſio enim illa, ſeu deuiatio à malo bona eſt.

9. Aliqui diſtinguunt, cum Caſtro Pal. *tom.* 1. *tract.* 6. *d.* 6. *de Charit. p.* 6. *a num.* 8. Si proximus eſt determinatus ad peccandum duplici illo peccato, v. g. decreuit furtum facere, & homicidium patrare; tunc licet ad minus, v.g. ad furtum hortari: quia tunc non tu allicis ad hoc minus, iam enim ipſe etiam hoc minus facere decreuerat; ſed auertis à maiore. At ſi ſolùm erat determinatus maius peccatum committere; non potes ad minus allicere: quia alliceres ad culpam, quam ipſe admittere non intendebat; quod propter rationes primæ ſententiæ, non licet.

10. Hæ tres ſententiæ ſunt ſatis probabiles, ob rationes probabiles, & doctos Authores, quibus innituntur

tuntur: In eo autem conuenimus omnes, licitè poſſe afferri rationes de minori malo. Explico, furari quis vult, adulterare quis appetit, occidere inimicum tentat. Poſſumus rationes, ac motiua afferre, quæ probent vſuram, fornicationem, verberationem eſſe minora mala, quàm prædicta: nam ſic nos non allicimus proximum ad malum, ne ad minus quidem, ſed ſolùm dicimus illa minora mala eſſe, quod verum eſt: cæterùm ipſe deinde eliget minus malum, non verò nos ad electionem incitamus.

11. Dices: Ex ſecunda ſententia ſequeretur, poſſe te licitè perſuadere volenti furari à paupere, vt furetur à diuite; volenti furari à Petro centum, vt furetur à Paulo quinquaginta volenti furari abſolutè, vt potiùs furetur à diuite, quàm paupere; & ſimilia, quæ ſunt dura, & contra iuſtitiam: ſiquidem tunc fieret damnum tertio in illo minori furto. Confirmatur: quia etiam ſequeretur poſſe te licitè perſuadere volenti furari ab vno, vt furetur ab alio, quamuis æquali; quod etiam contra iuſtitiam eſt.

Reſpondeo: eſſe contra iuſtitiam videtur aliquibus: Ita Sot. apud Vaſq. *mox* citandum. Sed ego ſequor doctiſſimum Vaſq. *opuſc. de ſcand. art.* 1. *n.* 14. qui has ſequelas concedit: quare liberat ſic conſulentem à peccato, & à reſtitutione. Ratio eſt (inquit Vaſquez) quia hoc genus conſilij eò tendit formaliter, nè committatur maius peccatum. Ex quo fit, vt is, à quo latro furatur id, quod minus eſt, non ſit rationabiliter inuitus de eo, qui conſilium præbuit; ſiquidem in cauſa fuit, nè maius peccatum committeretur. Non eſt igitur ratio ea, quam putat, & ſoluit Sanchez; quaſi dicamus tertio non inferri damnum à conſulente: concedimus enim, ſed dicimus ipſum tertium non debere eſſe inuitum contra hunc conſulentem, vtpotè ſuo conſilio peccatum maius auertentem; eſto, ſit meritò inuitus contra latronem, cui tota malitia imputanda eſt.

12. Ad confirmationem, neganda prorſus eſt ſequela: quia in malo æquali non apparet illa bonitas deuiationis à maiori malo; vnde nec in materia iuſtitiæ, nec in alia conſuli illud vllo modo poteſt. Quando quis decreuit patrare malum aliquod æquale, ſic: *Volo occidere Petrum, vel Franciſcum, violare Antoniam, vel Catharinam;* An poſſis conſulere vnum potiùs, quàm aliud, dicam *mox num.* 64.

13. Vrges: At ex eadem ſententia ſecunda ſequeretur, poſſe te licitè volenti occidere patrem, perſuadere, vt occidat non patrem, ſed, v.g. ſeruum; volenti occidere Petrum, vt amputet brachium Paulo: multò magis volenti occidere quempiam, vt eundem tantùm vulneret, & ſimilia. Reſpondeo: Has ſequelas eſſe abſurdas docet Sanch. *de matr. lib. 7. diſp.* 11. *n.* 14 aliique, propter eandem rationem modò inſinuatam: quia inferretur directè malum tertio iniuſtè, etiam ſupponendo aliam non affulgere viam, quá poſſit peccator ille auerti à dectero malo. At Vaſquez *l. c. n.* 14. expreſsè concedit, licitè poſſe illud de abſciſſione membri; quæ eſt circa eandem perſonam, quæ intendebatur occidi. Verùm de alia perſona, & de prædicta occiſione ſerui, vel non Sacerdotis, & ſimilibus vitæ nocumentis, loco aliorum, qui offendi intendebantur, non loquitur, ſed eius ratio idem videtur probare: ſemper enim is, dum tendit formaliter ad amoliendam Dei offenſam, licitè agit ſine vlla obligatione reſtitutionis, & ſine pœna irregularitatis ex delicto, vel excommunicationis, ſi fortè percuſſus ſit Clericus; qui enim culpam non committit, pœna dignus nulla eſt. Verùm, quemadmodum Vaſquez ſolùm reſpectu eiuſdem perſonæ id reſoluit, ita reſolutum, & ego volo: reſpectu enim diuerſarum, nimis durum eſt, idem ſine meorum lectorum approbatione velle concedere.

Quæres: Volenti rapere bona mea, poſſúmne licitè perſuadere, ad mea ſeruanda, vt rapiat ab alio.

Reſpondeo, Sanchez de hac quæſtione docet duo: Primum, id minimè licere, quia non licet alteri damnum inferre. illúdque conſulere, vt meis rebus conſulam, adhuc enim conſulerem peccatum. Secundum, licere tamen, ſic furi perſuadere, nulla nominata perſona: *Si furari vis, me relinque, multi alij ſunt, à quibus furari poſſis. Tunc enim nullum malum conſulitur, ſed proprium auertitur.* Hæc Sanch.

Equidem hoc poſterius dictum, quod cum tanta generalitate approbatur, approbo & ego, quia cum dicis: *Multi alij ſunt, à quibus potes furari,* non conſulis, vt furetur.

Sed difficultas eſt in dicto priore, an ſcilicet liceat ſic dicere, nullum tamen determinando: *Relinque me, & fureris ab alio* (non dicis, nunc *potes furari,* vt modò dicebas, *ſed fureris.*) Quid ſi, aliquem determinando, ſic? *Relinque me, ſed fureris à Petro.*

Reſpondeo. Sanchez *l. c. n. præcedente,* videtur inclinare, quòd liceat, quando nulla perſona determinatur. Sed ipſe profectò id nequaquam docet, ſolùm enim ibi ait, licere, ſic dicere: *Me inopem relinque, & fureris ab aliquo diuite.* Id quod nos etiam modò conceſſimus, quia ſic minus malum conſulitur.

Puto ergo ex dictis, licitum non eſſe æquale, vel maius perſuadere, ſiue deſignando perſonam, ſiue in genere loquendo, quia tunc ſemper perſuaderes peccatum, nec adeſſet excuſatio deriuationis à maiori delicto, ſed licitum eſſe perſuadere minus modo *ſuprà* explicato, quia ſiue perſonam determines, ſiue nequaquam, locum habet dicta excuſatio. Quando autem dicimus (ab alio determinato, vel indeterminato) ſemper intellige, vt ſi poſſis auertere latronem, ſolùm indeterminatè loquendo, certè non liceat determinatè ſignare perſonam, vt ex ſe conſtat.

14. Atque hæc de mero conſilio, inuitatione, perſuaſione: At ſi latro ita dicat: *Niſi tu me adiuues ad furandum minus à Petro, ego furabor maius ab eodem Petro,* poteriſne illum adiuuare, ſi alia via non eſt furem auertendi à maiore ſumma? Reſpondeo poſſe: quia Dominus in re ſua, & de qua poteſt diſponere, cenſetur id velle; cùm tu in hoc auxilio rem vtilem pro illo geras. Ita Vaſq. *ibi*: lege item Dian. *p. 5. tr. 7. reſ.* 19. *fine.* Quòd ſi latro pari modo poſcat auxilium ad furandum minus ab hoc: ſecùs, dicat ſe furaturum ab alio tertio maius: vel poſcat auxilium ad vulnerandum Petrum; ſecùs, occidet Paulum: eſto, poſſes modo *ſuprà* dicto id conſulere, non tamen potes adiuuare. Ita Vaſq. *ibi, n.* 14. Ratio eſt, quia conſilium per ſe tendit ad euitandam maiorem culpam: at auxilium, ſeu cooperatio per ſe tendit ad ipſum peccatum; quod licèt minus, peccatum tamen eſt, quódque ſi tuti committere tibi non conceditur ſoli, ita neque cum ſocio.

Cooperatio cum peccante.

15. Non eſt quæſtione dignum, An poſſis cooperari in actione ipſa peccaminoſa proximi: v.g. in accipiendo aliena, inuito Domino, in occidendo, in percutiendo Innocentem; manifeſtè enim tunc, vt *n. præcedenti,* dictum eſt, complex eſſes peccati: Sed quæſtio, & quidem varia, ac frequentiſſimæ praxis eſt, An liceat cooperari cum actione proximi ex ſe indifferente, ex qua ipſe ſumit occaſionem peccandi: An, v.g. liceat ſcalas feneſtræ admouere; quæ actio eſt ex ſe non mala, ſi ſcias aliquem velle illa commoditate vti ad furandum, licèt furtum tu nequaquam intendas.

16. Sit regula vniuerſalis: Ex cauſa rationabili, iuſta nimirum, & proportionata, non committit peccatum, nec conſequenter onus reſtitutionis contrahit is, qui ſcienter participat, ſeu ſcienter cooperatur cum aliquo in actione, quæ non eſt intrinſecè mala, ſed in ſe conſiderata indifferens eſt; ſi ipſe illam actionem ordinet ad finem bonum, id eſt, vel ad ſuam neceſſitatem auertendam, vel ad ſuam vtilitatem conſequendam, quamuis alius ea abutatur ad peccandum.

Hanc regulam quamuis plures impugnent, ſequuntur tamen doctiſſimi plures; Mol. *tr. 2. d.* 115. 340. 340. Val. *d. 1. q. 10. p. 5.* Azot. *tom. 1. l. 8. n. 12 q. 6. & cap. 14. q.* 14. Leſſ. *l. 2. c. 9. n.* 122. & *c. 23. n. 30. & l. 4. c. 2. n.* 24. Rebell. *q. 4. à num.* 49. Suarez *t. 3. in 3. p. d.* 18. *ſect.* 1. Sanchez *l. 1. in*

dec-

*dec.c.7.*Caſtro Pal.*t.1.tr.6.d.6.de Charit.à p.7.* Diana *p.5. tr.7. per totum*, citans Ponrium, duos Hurtad. alióſque. Cuius ea ratio breuis eſt: quia, quando te vrget cauſa rationabilis, vt facias illud opus, moraliter cenſeris oon poſſe aliud facere; illa eoim vrgens neceſſitas aufert à te potentiam moralem: ergo tunc non teneris ab eo opere te cohibere. Probatur conſequentia: quia abſtioere ab eo opere, quod ex ſe malum non eſt; ideo deberes, vt impedires, ſeu, vt non permitteres peccatum proximi: at impedire tunc non potes; ergo, &c. Probo hanc minorem: tunc non potes; tollit enim à te, vt dictum eſt, potentiam moralem vrgens illa cauſa: ergo non debes, ſiquidem ad impoſſibile nemo tenetur: quare tunc non iudicaberis velle peccatum proximi; ſed propter neceſſitatem ſuam ſolùm cenſeris negatiuè permittere. Vbi vides totam rationem huius doctrinæ fundari in duobus; Primò, in natura operis, ſeu actionis, quæ ex ſe ſit non mala; Secundò, io cauſa rationabili excuſante, quæ ſit iuſta, & proportionata cum opere faciendo; hoc eſt, quæ eius ſit rationis, vt reſpectu operis, quo malè vtitur criminoſus, cenſeatur pro te moraliter vrgens, & neceſſaria. Si alterum ex his abſit, cooperantem peccare, non eſt dubium. Solùm dubitare quis poſſet quo peccari genere? & reſpondet Sanchez *l.c.n.10.* eo genere peccati, quod committit ea actione abutens. Quid, ſi dicas eſſe ſolùm contra Charitatem? cum de Lugo *de pœnit. d.10. ſect.4. §.2.* legatur, quæ dixi *in opuſc. de Confeſſ.l.1.c.1.§.17. n.101.* de ſcandalo; inde enim, an id poſſit dici, colliget ſtudioſus Lector.

17. Verùm, enim verò vnde exploratum habeam cauſam eſſe ſufficientem excuſantem? Arbitrio prudentis potiùs, quàm certâ regulâ id definiri poteſt. Non enim ſemper eadem cauſa excuſabit; ſed maximè perpendi debet: Primò, remoténe, an proximè opus indifferens ſit coniunctum cum peccato abutentis: nam ſi remotè, minor cauſa te excuſat; ſi proximè, maior, & vrgentior cauſa opus erit ad excuſandum. Secundò, an ſit in materia iuſtitiæ, vbi intercedit damnum tertij, maiórque vrget obligatio, oè cum eius damnificatione cooperetis; an in aliis materiis, in quibus minor ſolet vrgere obligatio: maior enim in materia iuſtitiæ cauſa excuſationis eſſe debet, minot in aliis. Tertiò, conducet item aduertere, An, ſi tu eam cooperationem proximo neges, ceſſaturus is ſit à peccato; ſi enim ceſſaturus eſſet, maior cauſa requiritur, quàm ſi nequaquam. Vides, quàm implexa, quàm confuſa ſit allata regula? Illi ergo acquieſcere non poſſumus, niſi ad caſus particulares, praxis gratiâ, deſcendamus: nam ſic aliquando clarior euadet regula, & nonnihil accuratus Confeſſarius ſublevabitur.

Cooperatio famuli cum Domino, & ſimilium.

18. Ipſa communis famulatus, & obſequij ratio eſt proportionata cauſa, cur excuſetur famolus, filius vno verbo, ſubditus, ſequentia opera ex ſe indifferentia faciens? Ita Sanchez *l.c.num.22.* Primò, ſi iuſſu heri vſurarij pecuniam numeret, deferat, recipiat, referat merè io libros: ſed de his fusè *mox à n.42.* Secundò, ſi eiuſdem iuſſu, quem ſcit ire ad adulterandum, ſternat equum, ipſum merè comitetur, meréque expectet ante fores (merè, inquam, hoe eſt, non vt cuſtodiat, animoſiorémque ad peccandum teddat) ſternat lectum, cibos condiat, miniſtrétque concubinæ, eandémque merè aſſociet, ducendo ad locum, vbi Dominus peccaturus eſt, ianuámque aperiat eidem ingreſſuræ. Tertiò, ſi ornet ſuam heram meretricem, ſi deferat ſcripta, & internuntia ſolius vrbanitatis plena; ſi deferat munuſcula, & eſculenta; præſtérque alia officia, quæ alius famulus æquè præſtaret.

Dixi (ſolius vrbanitatis) nam ſi contineant turpia, & amatoria, vel directè ad peccatum prouocantia, vt item ſi contineant claram prouocationem ad duellum; nulla erit excuſatio, nam hæc ſunt intrinſecè mala, ex Sanchez, *n.26.* quamuis Caſtro Pal.*t.1.tr.6.d.6.p.11.n.7.* hæc licere ex aliqua vrgentiſſima cauſa, dubitativè doceat. Quòd ſi famulus ignoret, quid in eo ſcripto lateat; ſiquidem eſt certus de turpitudine amoris Domini, vel perſonæ, inter quas intercurrunt illa ſcripta, ſunt valdè ſuſpectæ: nunquam licere deferre, ſentit *ibid.* Sanchez: quia debet ſeruus ex communiter contingentibus præſumere ea eſſe amatoria, & ioala: benigniùs tamen etiam in hoc loquitur Caſtro Pal.*ibid.* citans Rebell. eam enim delationem ex aliqua vrgentiſſima cauſa, putà mortis, vel ſimilis grauis mali auertendi, vterque concedit.

19. Prætetea, ſubditus non ex ſola famulatus ratiooe, ſed metu notabilis detrimenti (quale eſſet, ſi quis timeret, ne Dominum hunc deſerens, eogatur alium cum ſua moleſtia, & damno quærere; ne à Dominu malè tractetur, ne toruis oculis aſpieiatur, ne è domo eum ſuo detrimento expellatur) ſubditus, inquam, excuſabitur, ſi referat adulteræ, vel inimico, vt tali hora ad domum heri, vel ad conditum locum accedat, (ſed ne dicat, vt accedat ad peccandum, vel ad pugnandum in duello; hæc enim ſunt intrinſecè mala) ſi iuſſu heri inſequatur puellam, viſurus, vel requiſiturus, vbi ea habitet, & nihil aliud; ſi iuſſu eiuſdem non aperiat modò ianuam, ſed doceat, vbi herus ſit; ſi Dominum adiuuet ad aſcendendum per feneſtram, quò ingrediatur in locum, vbi peccaturus ſit. Hæc enim, & ſimilia, cùm ſint aliquantò propinquiora peccato abutentis, indigent cauſa aliquantò grauiore, quàm ſit ratio famulatus; & ea, quæ dicta eſt, ſufficiens ſatis, ſupérque cenſetur. Si famulus ad duellum aſſociet Dominum, vel eundem fornicantem cuſtodiat ante fores, vt in vtroque peccato animoſior ſit; clarè peccabit, vt modò innuimus; Ita Sanchez *n.23.* quia finis eſt prauus: at ſi materialiter aſſociet, cuſtodiatve, id eſt, vt Dominum ſuum non derelinquat, licèt videat eum vti hac aſſociatione, vt animoſior fiat ad peccandum, excuſari quidem poteſt; ſed oon ſufficit ratio ſola famulatus, nec notabile illud nocumentum, quòd diximus *initio huius numeri*: ſed maximum debet eſſe, quia cuſtodia illa animoſiorem Dominum reddens, valdè propinqua eſt peccato: multò magis id dico de aſſociatione eadem materiali ad duellum, déque omni cooperatione, qua quis vtatur ad occidendum: quia maiorem cauſam requiri *ſuprà* diximus, quando culpa abutentis eſt contra iuſtitiam.

20. Quæſitum ſemel fuit, An ſi amicus meus velit, vt ego feram munuſcula, & ſimilia, turpis ſcilicet amoris incitamenta, quæ ipſe mittit ad ſuam concubinam; poſſim ego ſine peccato deferre? Reſponſio fuit abſolutè negatiua, quia ex vna parte hæc actio, licèt aliàs indifferens, eſt coniuncta cum peccato amici, eiúſque concubinæ; & ex alia patte non adeſt cauſa excuſans ducta ex famulatu, vel ex alio detrimento, vt ſupponimus: nec enim, ſi adeſt quidam modicus rubor, videtur eſſe regulariter tanti momenti, vt ſatis excuſet. Fateor tamen, ſi tibi magni ſit eiuſmodi amicitia, ac verè timeres eam amittere; excuſari te poſſe: quia tuoc notabilis nocumenti iuſtus metus accedit. Simile quid erit, ſi à te amicus petat, vt cubiculum ei accommodes, in quo ſcis eum fornicaturum; niſi enim notabilis neceſſitas te excuſet, peccabis, ſi illi morem geras. Ita Sanch. *l.c.n.31.* Et ootabiliorem quidem poſco, ſi in tuo cubiculo ſecuriùs, & confidentiùs ſit amicus peccaturus, ob rationem modò dictam in aſſociatione, atque eodem modo philoſophare in cæteris ſimilibus, vbi ratio famulatus, & obſequij non inuenitur.

21. Occaſione famuli, illud de Dominis aduerto, nam ſi Dominus non eiiciat ſeruum habentem extra domum Domini concubinam, ſeu vniuerſim ſeruum malum; vel ſi noo ſubtrahat aliquid ex neceſſariis, quando probabiliter crediuit ſeruum ex tali eiectiooe, vel ſubtractione ad ſanam mentem rediturum, peccaturum moraliter: Quòd ſi veriſimile eſſet domo expulſum deteriorem futurum, (vt certè facilè præſumi poſſet) liceret domi retinere,

retinere, dummodo non ſit familiæ perniciosſus. Lege Sylu. *verbo Dominus*,§.7. Nauarr.*in ſumma*,c.14.n.21.Ratio eſt, quia in priore caſu videtur peccato ſerui fauere; non item in poſteriore. Addit Trullench, *l.4. in Dec.c.1. d.6.n.1.*citans Azurium,*p.2.lib.2.c.*39. vide Nauarr. *c.*14. *n.* 21.*cit.* aliam excuſationem: ſi nimirum ex expulſione notabile damnum Domino ſequatur, eo, quòd ſit famulatu debito, & neceſſario cariturus; vel pretium ſerui, vel ipſum ſeruum amiſſurus.

22. Quod dictum eſt de Domino, intellige multò magis dictum eſſe de Patre reſpectu filij. Quare ſicuti aliquando excuſo parentes, fratreſque maiores, quando actu filios, fratreſque non expellunt; quia deteriores extra domum veriſimiliter euadent, & quia dedecus eſt familiæ extra maiorum curam in alterius domibus illos agere: ita eoſdem grauiter accuſare debeo, ſi continua remedia, quæ moraliter poſſunt, ad curandos eos, qui ſub ipſorum cura ſunt, nequaquam adhibent.

Foueret etiam peccatum Dominus (multò magis pater, reſpectu filij) ſi ſeruum, eiuſque Amaſiam domi retineret; nam ſic Dominus receptaret peccantes. Inquiris: Poteríne hic herus excuſari nunc ex eo capite, qui alios ſeruos, vel ſeruas inuenire facilè non poteſt, qui perinde ac illi nauiter famulentur? Reſpondeo: non poſſum excuſare. Nam hoc caſu non ſolùm eſt ſeruus malus, vt *num. præced.* ſed eſt ſecuriùs peccans, & commodiùs. Idem dic quoad filium, volentem domi parentum retinere Amaſiam. Quid de ſcandalo? Quid de periculo contagij totius familiæ? Apage à te eiuſmodi lues.

Cooperatio cum Amaſia: vbi plura de puella honeſta.

23. Licet cuilibet Iudicis concubinæ munera tradere, atque ab eadem petere, vt intercedat pro ipſo apud Iudicem; quando eius interceſſione ſperat, vt iuſtam ſententiam de re alicuius momenti Iudex pro ipſo ferat; nec alia via ſe offert, quâ poſſit eiuſmodi ſententiam obtinere. Ita Caſtr. *l.c.p.*15. Hurtad. apud Dian. *p.*5. *tr.*8. *reſ.*34. contra Sanch. ab iiſdem citatum. Ratio eſt, quia id poteſt puella obtinere ſine exercitio, vel incremento turpis amoris; quare actio eſt ex ſe indifferens: & ex alia parte, expectatio ſententiæ dat ſufficientem cauſam.

24. Quid de puella adeunte Iudicem pro ſua cauſa; vel de eadem vocante Medicum pro ſua curatione; vel de homine indigente aſſiſtentia fœminæ pro infirmitate: peccabúntne hi hæc facientes, quando ſine graui incommodo ea omittere non poſſunt; & nihilominus ſciunt Iudicem, Medicum, fœminam his occaſionibus turpiter labi? Reſpondeo: Præſcindendo ab alio inconuenienti, puto poſſe; neceſſitate nimirum graui, & proportionata eos excuſante; id quod patet ex dictis.

25. Si puella (vt id ſemel hac occaſione dicam) aduertat ſe ab alio libidinosè tangi; quando tactus ſunt impudici, ſeu libidinoſi, (qui ſint hi, dicetur pluribus *infrà, lib.* 7. §. 6.) non poteſt licitè permittere ſe tangi: nam concurreret ad actum intrinſecè, & moraliter malum. Si verò ſint pudici ex ſe, & honeſti: quale eſſe ſolet caſtum oſculum ex more patriæ, vel tactus manus in choreis, diſtinguendum eſt. Si enim fiant in publico, licitè eos permittet puella: quia, in re per ſe non mala, adeſt excuſatio ſufficiens: ne ſcilicet in ſuſpicionem malitiæ, apud ſpectantes veniat repulſus bonæ aliàs famæ. At ſi hæc ſuſpicio vitari poſſet, vel illi tactus, quamvis ex ſe pudici, fierent ſecretò; debet puella omnino repellere, ſi certò moraliter tangentis, oſculantíſve malitiam aduertat: nam tenetur ad non concurrendum cum alieno peccato, vbi non adeſt excuſatio permittendi. Certò, inquam, aduertit: nam ſi ſolùm ſub dubio, ex alio capite non obligatur repellere, quia nimirum nemo præſumendus eſt malus. Ita Filliuc. *tr.*30.*n.*197. Sed certè eo ipſo, quòd ſecretò hi tactus fiant, ſuſpecti ſunt, & repellendi. Licitè (vt id etiam obiter tangam) poſſe à puella repelli Medicum, & ſic negligere curationem ſui morbi, ne tangatur in partibus honeſtis; concedunt Doctores, Bonac. *de matr.q.*4.*part.*10.*n.*9. Ioan.Sanch. *d.*3.*n* 7. quia nemo tenetur admittere curationem, à qua non minùs abhorret, quàm ab ipſo morbo.

26. Illam etiam cauſam ſufficientem exiſtimo, vt ſine peccato poſſit puella habere amatorem, & ſinere ſe ab illo videri; idemque parentes poſſe concedere, quando id fit ad finem nubendi. Vide omnino de hac re *infrà, lib.7.cap.5.§.3.à n.*49. Cautè tamen id fiat, nec in ſe permittat delectationes carnales de præſenti; quod facillimum, & frequentiſſimum ſolere eſſe, prudenter notabat Pater Nicolaus Baldelli, meus in Theologicis amantiſſimus Præceptor.

Munera Amaſij an acceptare liceat puellæ, dicam *infrà, lib* 7. *loco citato*, vt etiam, an ſe ornare *infrà, lib.*7.*c.*8. §.8.*per totum.*

27. Quid, ſi puella præſcindendo à prædicto fine nubendi, ſciat labi in peccatum adoleſcentem, quando eam conſpicit, potéſtne: Primò, permittere ſe ab illo videri; Secundò, ſe illi conſpiciendam tradere? Vtrique petitioni ſic reſpondet Sanch. t.1.in Decal. lib.1. cap.6. num. 16. & 17. *Ad Primum, communiter Doctores docent, eam peccare mortaliter, quando nulla neceſſitate ducitur, ſed vt ſuæ libertati ſatisfaciat, huc, atque illuc diſcurrendo: ſecùs, vt inuiſat vicinos, ne inurbana videatur, eat ad Eccleſiam, &c. Alij tamen docent non peccare mortaliter. Primò, quia ea occaſio potiùs eſt ex propria adamantis malitia, quàm à muliere data, quæ libertate ſua iure vtitur. Secundò, ne mille ſcrupulis ſubiaceat, dum vult expendere, quando eſt neceſſitas domo exeundi, &c. Tertiò, quia ex hac cauſa mulieres ſe ſuperfluè ornantes, ſemper peccarent; quia ſciunt ſe à pluribus turpiter fore amandas. Hæc igitur ſententia verior eſt (quam ſequitur etiam Diana cum alijs ab ipſo citatis* part. 1. tract.15. reſolutione 30.) *Ad ſecundam ſic habet: Si datâ operâ (multò magis, ſi ſe ornatam offerat conſpiciendam) abſque vlla neceſſitate ſe eius conſpectui offerret, ſed quadam vanitate ducta, nec turpis amoris alterius ignara, & ſi illum non intenderet; neſcio eam à culpa mortali liberare: quia aliud eſt, ſua ſe quocunque eundi libertate priuare, quod commodè, & abſque anxietate, atque abſque aditu ad ſcrupulos, præſtare nequit: Aliud autem, datâ operâ ſe eius aſpectui offerre: quod facillimo negotio vitare poteſt; nec in oblatione illa aliquid vtilitatis eſt.* Hæc Sanchez. Quam diſtinctionem, quià Albertus Alberti *de ornatu mulierum, d.1.c.*5.§.3. noluit admittere; nimis ſcrupulosè de priore caſu locutus eſt; ſi enim omnes cum eodem Recentiores *ibid.n.*30. concedunt, ex iuſta cauſa puellam excuſari in dicto priore caſu, ob neceſſitatem aliquam, vel vtilitatem, quæ maior vtilitas, vel neceſſitas huic rei proportionata deſideranda ſit, quàm ea, quæ ducitur ex ſcrupulis, ex libertate, &c.

Pictor, Hiſtrio, Vector eiuſdem Amaſiæ.

28. Non licet regulariter Pictori pingere Amaſiæ imaginem pro eo, quem Pictor certò ſcit in eam turpiter eſſe affectum: quia non apparet cauſa ſufficiens ipſa ſola amiſſio lucri, quod ex ea pictura conquirendum ſit. Nam idem puto ſentiendum de pingentibus valde turpia; imò de Hiſtrionibus eadem repræſentantibus, ex quibus moraliter ſciunt multos peccaturos. Dixi (regulariter) ſi enim tanta eſſet Pictoris, vel Hiſtrionis neceſſitas, vt eo lucro indigeret ad victum, vel quid ſimile; non recuſarem ſemel, aut iterum licere (ſed ſine periculo morali ſuæ impuræ delectationis, quod cauere maximè in Hiſtrione turpium, proh! quàm difficile eſt?) donec alia viuendi ratio diligenter conquirenti non aperitur. Ita Sanch. Pontius, Caſtro Palaus contra Azorium, & Bonacin. apud Dian. *part.*5. *tract.*8. *reſol.*5. Petr. Hurtad. apud eundem *reſol.* 6.

29. Licet tamen famulo, ſed non niſi addito timore notabilis dãni explicati *n.*19. emere pro Domino depictam iam imaginem concubinæ; ſicut etiam modis dictis *ibid.*

& *n.* 18. ornare heram meretricem, comitari, &c. quæ tamen ſimplici amico non concedimus, vt colligitur *ex num.*29. Ratio, quòd ſeruus emere dictam imaginem faciliùs poſſit, quàm Pictor pingere, eſt, quia minor cooperatio eſt in ſola emptione: ipſe enim Dominus facilè emere per ſe poſſet; at non poteſt per ſe pingere.

30. Qui ex officio lecticas humeris portant, vel rhedas agunt, poſſúntne licitè, pretio conducti, puellam ſcienter ad laſciuum adoleſcentem adducere? Aio non poſſe: quia id, nec excuſat ratio famulatus; hi enim famuli, ſeu ſubditi non ſunt: nec amiſſio lucri; quia hoc eſt ſatis exiguum, iuxta modò dicta de pingentibus Amaſiam. Habeo tamen vnum apud Nauarrum, *l.* 5. *conſil. in ſecunda edit. conſ.* 5. *de pœnit. circa finem*, ex quo aliquid benignius colligi probabiliter poteſt: *Ex his* (inquit) *videtur colligi ratio defendendi multos à peccato ſaltem mortifero; modò, vt in caſu proponitur, non placeat eis peccatum, & faciunt obſequia prædicta ob aliquem bonum finem; putà eo, quòd exhibeant illa, officij ſui causâ, vel ob iuſtam mercedem: licèt enim hæc officia, & obſequia ſint valde coniuncta peccato; non tamen ſunt ſecundùm ſe, & ſuapte naturâ peccata; & ideo ſeiungi poſſunt à peccato per finem diuerſum, & ſeiunctum.* Hæc ille. Nota illud (*officij, vel ob iuſtam mercedem.*) Hanc ſententiam ſequitur etiam Merolla *tom.* 1. *d.* 2. *cap* 4. *dub.* 10. *coroll.* 3. *num.* 180. & Diana, *part.* 3. *tom.* 6. *reſol.* 11. excuſantes eos, qui ex officio puellam in curru ad Amaſium ducunt.

31. Diſparitas autem erit inter hos, & inter pingentes turpia: nam ſi ij vectores, ſeu baiuli adeò ſint religioſi, vt nolint ſe, ſuaſque operas locare in eiuſmodi vectationibus; facilè in ſuo lucro notabiliter læderentur: quod non eſt communiter in illis turpibus depingendis.

32. Et hîc item nota diſcrimen inter has artes: qui enim profitetur artem, verbi gratiâ, hiſtrionicam turpia repræſentantem, ſemper eſt damnandus. Ita Petr. Hurtad. 2. 2. *d.* 76. *ſect.* 6. §. 181 (niſi fortè illum rariſſimum caſum dictum *n.* 28. excipias:) quia proximè eiuſmodi ars adnectitur ad turpia At non ita ſculptura, pictura, baiulatus, vel ſimiles artes: hæ enim per ſe non ſunt occaſiones peccatorum in proximo, ſed merè per accidens; ita vt peccata facilè, & vt plurimùm vitati poſſint.

Cooperatio Vendentium.

33. Cauſa iuſta, & proportionata cenſetur, vt quis ſua vendat; iactura, quam pateretur, ſi res ſuas, quas venales habet, nequaquam venderet: dummodo venditio non ſit contra iuſtitiam. Itaque poteſt quis vendere agnum infideli, quem ſcit vſui fore ad ſacrificium Idoli; fucos mulieri, quos ſcit emi, vt ad turpem amorem illis peruncta iuuenes alliciat: aleas, & taxillos eis, qui in ludo illicito ſunt illis abuſuri. Caupones item poſſunt miniſtrare cibos in die ieiunij: tum quando dubitant, an ad ſe diuertentes à ieiunio excuſentur; tum quando putant eos non excuſari.

34. Poteſt etiam quis vendere, vel etiam locare domum ſuam meretrici, vel vſurario publico: imò id poſſet fieri ex Sanch. *l.* 1. *in dec. c.* 6. *n.* 20. etiam nulla excuſante cauſa: quia locus eſt valdè remotè coniunctus cum peccato abutentis; & ſic poſſet etiam abuti aëre, cibis, aliiſque rebus innumeris: Niſi tamen locus eſſet ratione ſitus magis aptus ad alliciendos homines; vel vicinitas meretricis multùm noceret honeſtis fœminis in vicinia commorantibus; nam tunc requiritur cauſa, qualis certè ſufficiens eſſet, non poſſe aliis honeſtioribus locari; & niſi eſſet lex, ne id fiat; vt certè excommunicatur in ſacro Textu *c.* 1. *de vſuris in* 6. qui domum locat vſurario alienigenæ.

35. Qui vendunt eſculenta ſolutuits ieiunium, excuſantur, ſi timent diminutionem emptorum, præcipuè cum rarò ex tua denegatione ij ieiunio ſint vacaturi, nullo enim negotio, quod tu denegas, alij porrigent.

Vnam, vel alteram rem non magni pretij inuenditam tibi ſupereſſe cauſa ſufficiens certè non iudicatur; vt de pictura Amaſiæ modò dictum eſt. At verò diminutio ſucceſſiua pretij exigui, in ſatis notabile damnum cùm poſſit excreſcere; ſatis ſufficiens cauſa exiſtimanda eſt.

36. Ad vendendum vinum ſcienter ſe inebrianti, cauſam maiorem aliquam, præter ipſum vini iuſtum pretium, expoſtulat Caſtro Palaus, *l. c. p.* 24. adde Sà, *v. Ebrietas*; Sanch. *loc. cit. n* 33. nempe vel timorem, ne nolens vendere iniuria afficiatur à volente emere; vel timorem, ne multùm ſic diminuantur emptores. Multùm, inquam; quia ebrietas videtur maius malum, quàm ſolutio ieiunij: & ideo maiorem cauſam requirit, quàm requirat ieiunij fractio. Simile quid hac occaſione dic, de reddente gladium furioſo, vel cum illo inimicum occidere volenti: nam licèt ex iuſtitia gladium alienum reddere quis Domino teneatur; tamen in hac circumſtantia furioſi, niſi à grauiſſima neceſſitate cogatur, reddere non debet; idque ſub onere reſtitutionis, ſi damnum fortè ſequitur, vt dicetur *inferius, l.* 8. *tr.* 4. *c.* .. §. 3. *n.* 6.

37. Peccant cum onere reſtitutionis ij, qui tradunt vinum, frumentum, cæteraque aliis, vt hi cum iniuſtitia ea vendant: quia hi operantur nomine illorum. At ſi eadem vendas aliis, quos ſcis per fraudem, miſcendo, v. g. aquam vino, vel demendo de menſura, &c. aliis eſſe reuendituros; tunc licitè poteris, quando tu niſi iis venderes, difficulter, vel cum tuo damno, aliis vendere cogeris: nam ſi aliis ſine tuo damno æquè poſſes, cur ex Charitate non debeas: Ita Sanch. *l. c. n.* 27. Caſtro Pal. *l. c. n.* 3. lege Dian. *p.* 3. *tr.* 6. *reſ.* 44. Meroll. *tr.* 1. *d.* 2. *dub.* 10. *coroll.* 6. *n.* 305.

Cooperatio cum Idololatria.

38. Idoli, eiuſque templi fabricatio, vt item Idoli iam facti venditio, cùm ſint ordinatæ ad Idololatriam, non poſſunt ex ſe licitè præſtari in gratiam eius, qui ad hunc finem ſcitur ea velle: quia ſunt claræ, & valde immediatæ occaſiones Idololatriæ; qualis certè non eſt agni ſacrificandi venditio, cùm agnus multis aliis rebus non peccaminoſis vſui ſit.

Vrgentiſſima tamen exiſtente cauſa (vt eſſet, ſemel aut iterum, iuxta dicta *n.* 28. magna paupertas artificis) peccatum vitaretur. Ita Caſtr. *l. c. p.* 12. *n.* 7. Tannerus *t.* 3. *d.* 1. *q.* 9. *dub.* 5. *n.* 144. quia (quidquid aliqui dicant) non ſunt actiones intrinſecè malæ, ſed ex ſe indifferentes, cùm Idolum poſſit apperi ad honeſtos fines, nempe, ad ornandam domum, vel ad memoriam Antiquitatis conſeruandam: templum verò, ad vſus humanos licitos, &c.

De ingreſſu in templum Idoli, deque genuflexione ad illud, dixi per occaſionem, *lib.* 2. *c.* 1. §. 3. *à n.* 11.

Cooperatio cum miniſtrante indignè Sacramenta, &c.

39 Si Sacerdos ſit in mortali, idque tu certò cognoſcas, (nam ſi abeſt certitudo moralis, ſemper erit bonus præſumendus) non peccas petendo, vt is conficiat Sacramentum, v. g. vt te abſoluat, quando alius bonus præſto non eſt: quia tunc neceſſitas, ſeu ſpiritualis vtilitas te excuſat à peccato, quod Sacerdos ille poſſet, media ſaltem contritione, vitare. Ita Azor. *p.* 2. *l.* 12. *c.* 17. *q.* 7. Sacerdos, inquam, ſiue Parochus ſit tuus, ſiue nequaquam; eadem enim mihi videtur vtriuſque ratio. An liceat ab eiuſmodi Sacerdote Sacramenta petere, quando ſunt alij probi, à quibus petere poſſum; an, inquam, liceat, ſolùm ex eo capite, quod is eſt paratus? dicam *mox n.* 65.

40. Si Sacerdos eſſet excommunicatus, diſtinguendum diligenter eſt: ſi enim eſt vitandus, hoc eſt, publicus percuſſor Clerici, vel nominatim denuntiatus; illicitè à te expoſceretur, vt is Sacramenta conficeret Ita Suar. *de cenſ. d.* 14. & 16. quia tunc communicares in diuinis cum excommunicato vitando; imò, quoad confeſſionem, inualidè eam ab illo ſuſciperes, ſiquidem ab vitando Eccleſia vel tollit, vel ſuſpendit omnem iuriſdictionem. At verò, ſi eſt non vitandus, hoc eſt, ſi habet

quamcun

Digitized by Google

quamcunque excommunicationem : modò non ſit vel publicus percuſſor, vel nominatim denuntiatus; poteſt à te & licitè, & validè rogari, vt conficiat : quia Concilium Conſtantienſe id, in gratiam Fidelium, conceſſit. Vnde tunc eiuſmodi excommunicatus, modò non ſe ipſe ingerat, ſed, ad Fidelium petitionem, Sacramenta miniſtret; & licitè, quantum eſt ex capite excommunicationis, & validè operatur. Ita Sanch *l.7. de Mat d.9.num.*8. Petr.Hurtad.2.2 *d.173.ſect.*18. §.249. contra Suarium *d.* 16.*cit ſect.*1.

Dico (quantum eſt ex capite excommunicationis :) nam ſi per ipſum ſtet, quòd non obtineat abſolutionem, eſſet in peccato mortali; & tunc recurreret Doctrina *numeri præcedentis*; iam enim tunc peteres Sacramenta ab exiſtente in mortali.

Cooperatio cum iniquè pugnantibus, vel aliorum bona diripientibus.

41. Vrgentiorem cauſam ad excuſandum requiri, quando opus eſt magis vicinum peccato abutentis, & quando eſt contra iuſtitiam, ſtatuimus *ſuprà*. Cùm autem vrgentem hanc cauſam, eſſe metum mortis, vel ſimilis valdè grauis detrimenti, pateat ex dictis, conſequenter fit, vt excuſentur Chriſtiani remigantes in triremibus Turcarum, contra ſimiles Chriſtianos pugnantium; & præterea ij, qui arma porrigunt à Turcis petita, ad eoſdem Chriſtianos interimendos; aſportantes item ſarcinas ad Bellum iniuſtum neceſſarias; admouentes ſcalas, &c. Ita Leſſ. Sanch. Val. aliique, Caſtr.*t.*1.*tr.d.6.p.*11. *num* 10 quia niſi Chriſtiani captiui hæc faciant, incurrunt periculum vitæ. At non excuſantur etiam metu mortis, ſi Chriſtianos occidant, ſi percutiant, ſi contra eoſdem immediatè pugnent, ſi applicent ignem, quo comburantur nauea, & Chriſtiani in ea exiſtentes, ſi eundem ignem applicent Bombardis, ex quibus Chriſtiani non terrendi ſolùm eſſent, (nam prò hoc ſiue dubio excuſarentur) ſed etiam occidendi; quia hæc ſunt intrinſecè mala. Excuſantur tamen, ſi inferant damnum Chriſtianis in rebus externis, eas capiendo, vel deſtruendo: quia tunc ſunt in extrema neceſſitate illorum bonorum, ad vitam tuendam : nam propterea eodem mortis metu excuſatur is, qui admouet ſcalas, vel humeris ſuſtentat latronem, qui vult furari; imò, & qui eundem furem adiuuet ad furandum : quilibet enim ad hæc ius habet in extrema neceſſitate. Ita Caſtr.*l.c.n.*12, citans Molinam. Et vniuerſaliter loquendo, præter extremam neceſſitatem, illa cauſa te excuſabit, ſi concurras ad actiones indifferentes, quibus alter abutitur ad furandum, vel damnum in bonis inferendum, quæ iudicio prudentis iudicetur proportionata ad quantitatem furti, vel damni, vt ex dictis colligi poteſt.

De Cooperatione cum peieraturo, non ieiunaturo, maleficio maleficium diſſoluturo. Remiſſiuè.

42. De primo ex his egi *lib.3.c.*2.§.6. De ſecundo, præter modò *n.*33. dicta, & *à n.*40. dicenda, habuiſti multa *lib.4. cap.*5. §.6. De tertio dictum eſt ſatis *lib.2. cùm de maleficio.*

Cooperatio cum Vſurario.

Tres claſſes perſonarum hîc ſe offerunt. Ipſe mutuatarius, id eſt, ille, qui recipit ab vſurario pecuniam mutuam ſub onere ſoluendi vſuras. Famuli tum mutuatarij, tum vſurarij. Cæteri alij non famuli, inter quos Notarius, Teſtes, Princeps.

Mutuatarius.

43. Quoad mutuatarium, tria quæri poſſunt : Primò, An ipſi liceat ſoluere vſuras ob mutuum iam acceptum? Reſpondeo licere. Ita Sanchez *lib.*3. *in decal.cap.*8. *n.*10. & de Lugo *tom.*2.*de Iuſt. d.*15.*ſect.*11.§.1. quia hæc non eſt occaſio peccandi, quæ detur vſurario; cùm ipſe facilè poſſet illas non recipere : ſibi ergo imputet, ſi recipiat: nam mutuatarius excuſatur ſoluere, quod promiſit, ne habeatur infidelis, & ne claudat ſibi hoſtium ad habendum iterum mutuum.

44. Secundò : An abſolutè petere liceat ab vſurario pecuniam mutuam? Reſpondeo licere, ſi eo mutuo quis indigeat. Ita *ibid.* & communiter, Caſtr. Pont. Suar. aliique allati à Diana, *p.5.tr.7.de ſcandalo, reſ.*8. tunc enim, qui ſic petit, nec conſulit, nec intendit eam vſurarij iniuſtitiam, quod certè eſſet iniquum; ſed intendit vtilitatem propriam ſuppoſitâ malitiâ vſurarij, quam ſolam permittit, non vult. At ſi mutuo non indigeat, ſed eam pecuniam procuret, vt illicitè expendat; etiam licere, probabile eſſe dicemus paulò pòſt *à n* 65. eo capite, quod petat ab vſurario parato.

45. Tertiò : An petere liceat mutuum ab vſurario, ſic addendo : *Da mihi mutuum, nam tibi ſoluam tot vſuras?* Reſpondeo adhuc licere, quando ſcitur vſurarius non mutuaturus ſine vſuris. Ita Mol. Val. aliique apud Dian. *l.c.* Ratio eſt, quia id non inducere ad vſuras, atque adeo ad peccatum, ſed ſenſus eſt conditionatus in hunc modum : *Da mutuum, nam quia non vis mutuare gratis, ſoluam tibi lucrum.*

Famuli.

46. Quoad famulos mutuatarij dico, certum eſſe illos, imò & quoſcunque alios eius miniſtros, amicóſque poſſe licitè efficere quod poteſt ipſe mutuatarius : quia agunt perſonam Domini. Poſſunt ergo totum, quod dictum eſt *à num.*43. Quoad famulos verò vſurarij, multa ſunt dicta *num.*18. ſed & plura iam ſubdo, quæ ſunt communia cum non famulis.

Non Famuli.

47. Quoad omnes ergo alios placet mihi hanc formare regulam, ex Molin *l.de trallibus,d.*3. Leſſ.*l.*2.*cap.*2. *dub.*21. & aliis, quos ipſe *cit.leg.* Si qui ſe tenent ex parte vſurarij, & cum eo cooperantur ad committendam vſuram, peccant, & obligantur ad reſtitutionem ſaltem ſecundo loco poſt vſurarium: dum tamen excipias eos caſus, in quibus mutuatario ingrata non eſt cooperatio; nam tunc neque peccant contra mutuatarium, nec à reſtitutionis obligatione ligantur. Regula, & eius ratio clarior iamiam euadet.

48. Etenim radix peccati, & obligationis ad reſtituendas vſuras, eſt inuoluntarium mutuatarij, qui, abſolutè loquendo, inuitus vſuras ſoluit : quare, quando quoad eos, qui cooperantur cum vſurario, mutuatarius, vel verè, & ex animo non eſt inuitus; vel certè iis facilè illam cooperationis culpam (ſi qua eſt) remittit : tunc iidem cooperatores (quantum eſt ex hoc capite iniuſtitiæ) nec peccabunt, nec onus contrahent reſtituendi. Sed ecce difficultas : Ecquando enim inuitum non eſſe mutuatarium cenſendum erit? Dic id ſciri poſſe Regulæ ſequentis auxilio, quam colligo ex Leſſ. *ibid.* Molin. aliiſque.

49. Quoties cooperatur quis cum vſurario in re, quæ grata eſt mutuatario, inuitus hic non erit : Siquidem tunc cooperator ille nullam iniuriam irrogat; quòd ſi quam fortè irroget, facilè ea condonari à mutuatario præſumitur; quia in gratiam ipſius mutuatarij totum denique negotium refunditur: vnde conſequenter fit, vt ille cooperator non peccet contra mutuatarium, nec reſtitutioni ſit obnoxius. Quoties verò cooperator in re ingrata cooperabitur, inuitus erit mutuatarius, quia tunc adeſt clara iniuria, nec eius iniuriæ remiſſio præſumi rationabiliter poteſt; & ſic aderit peccatum, ac reſtitutionis obligatio. Exemplo res fiet clarior : Numeras pecuniam mutuam dandam ad vſuram: excuſaris à peccato, & à reſtitutione; quia id gratum eſt mutuatario, cùm ſine numeratione is non haberet mutuum, quod ipſe cupit. Contrà: Conſulis vſurario, vt non det mutuum, niſi ſub vſuris, peccas, & ad reſtitutionem obligaris: quia id ingratum eſt mutuatario.

50. Hinc ſiue famulus, ſiue quicunque, ſi ob finem bonum, ac mutuatario vtilem, conſulat vſurario, vt det mutuum cum vſura, nempe vt is, qui ſolet mutuare cum vſuris, eas non deneget huic petenti: Si quis deponat, ſeu donet pecuniam vſurario, non vt vſuras exerceat, ſed ob alium honeſtum finem, ſiue ob amicitiam, ſiue ad cuſtodiam: Si quis adiuuet vſurarium in numeranda, vel deferenda pecunia; vel in ſcribendis, ſeu notandis rationibus, & debitorum nominibus per meram ſcripturam, quæ non faciat fidem ad cogendum mutuatarium: Si quis in exigendis vſuris ſine vlla coactione, amicè moneat debitorem de ſuo debito, imò & adhortetur vt ſolnat, ne appareat infidelis: Si quis deferat pignora pro ſecuritate vſuræ: Si quis, cùm ſit ſuperior, permittat, propter bonum fortè publicum, vſuras (ſi tamen non ſit lex de ea non permittenda, quæ nunc certè adeſt, *c. Poſt milleſ. c. Quanie amplius, de vſuris, & alibi*, & ideo ſeruanda, lege Leſſ. *lib. 2. c. 20. n. 179.* & Salas, *de vſur. dub. 44. n. 6.*) Si quis mediator eat, redeátque, quærens vſurarium iam alias paratum, qui alicui velit mutuare; imò, quærat mutuatarios, qui fortè velint ab illo vſurario parato accipere mutuum: Si quis, cùm ſit Dominus, locet ſuas domos, vel officinas vſurario (præſcindendo à lege, quæ nunc certè adeſt, ne vſurario alienigenæ domus locetur, vt *ſuprà* innui *n. 34.*) Si quis, inquam, aliqua ex prædictis faciat, nec peccat contra mutuatarium, nec onus incurrit reſtitutionis, quia mutuatarius ad hæc vel non eſt inuiſus, vel facilè remittit. Et ſicuti ipſe, eiúſque amici prædicta ſine ipſius iniuria facerent: ita, & quicunque alij; æquè enim rem ipſi non integram exequuntur. Hæc *ſparſim* ex Mol. Salas, de Lugo, Leſſ. Dian. aliiſque.

51. Contrà: Si Tutor, Curator, abſolutus Procurator, negotiorum geſtor dent mutuum ſub vſura, vt tales ſunt, quamvis nomine aliorum: Si famulus, vel quicunque cogat mutuatarium ad ſoluendas vſuras: Si quis ſcribat libros vſurarij, cui fidem faciant ad cogendum mutuatarium, vt vſuras ſoluat; vt item ſi ſubſcribat Apodixas, ſimili modo fidem facientes ad cogendum: Si quis deponat pecuniam apud Vſurarium, vt is vſuras exerceat, & ſimul ipſe deponens earum particeps ſit: Si quis mediator volentem dare gratis mutuum, excitet ad dandum cum vſuris; vel ſi cogat mutuatarium ad vſuras ſoluendas, vel falſis motiuis alliciat, quò ipſe mediator plus acquirat pro ſuo labore; Si quis, inquam, aliqua peragat ex his, peccat cum reſtitutionis onere: quia iis nihil remittit mutuatarius; cùm eorum dictæ actiones ſint ipſi iniurioſæ, perinde ac ſi eſſent ab ipſo vſurario. Ita ex iiſdem *ſparſim*.

52. Dixi (abſolutus Procurator) vt innuerem illud quod meritò docet Leſſius, *lib. 2. cap. 20. dub. 21. n. 181.* his verbis: *Si ipſe contractus vſurarius per famulum (putà, vt per procuratorem) ſit ineundus, non excuſatur famulus; quia tunc videtur cauſa efficax damni: Si tamen non erat in poteſtate famuli abſque eo contractu pecuniam dare, eo, quod Dominus eſſet præſens; non videtur famulus teneri ad reſtitutionem: quia mutuatarius non cenſet ſibi iniuriam fieri à famulo, qui aliter pecuniam numerare non poteſt, ſed à Domino.* Hæc Leſſius.

53. Dixi (ſi ſubſcribat Apodixas) nam ſi ſolum ſcribat illas, quæ non faciant fidem (eſto deinde cum iniuſtitia ſubſcripturus ſit vſurarius) non videtur rem ingratam, ſeu certè grauiter ingratam facere mutuatario. Fauet Bon. *de irreg. d. 7. q. 24. p. 5. a. 1.*

54. Dixi (& ſimul ipſe deponens particeps ſit:) ſi enim ſolam deponat quis pecuniam, vt iis vſura exerceantur; peccabit quidem eo malo affectu; at non obligabitur (quamvis obligari putet Sal. *dub. 44. n. 4. & 5.*) ad reſtitutionem: quia hæc non eſt iniuria contra mutuatarium; huic enim certè gratum eſt adeſſe pecuniam apud vſurarium, quam ipſe recipere facilè poſſit.

55. Superſunt duæ difficultates; Altera ſic clarè proponitur: Antonius vſurarius debet Petro ex iuſto titulo centum aureos; Titius autem debet eidem vſurario alios centum propter iniuſtas vſuras. Si Antonius, vt Petro ſatisfaciat, dicat eidem: *Exige tibi illos centum, quos mihi debet Titius*; licitè poteſt Petrus, hos à Titio ſibi exigere? Reſpondet de Lugo *tom. 2. de Iuſt. dec. 25. ſect. 1. num. 22.* contra Leſſ. *ibid.* citatum, cum duabus ſimul conditionibus poſſe; ſecùs, nequaquam. Prima conditio eſt, vt ſolùm exigat monendo de debito, non cogendo. Secunda, vt pecuniam illam non accipiat nomine proprio, quaſi ius habens ipſi datum ab vſurario; ius enim nullum is habet, quare nec alteri dare potuit: ſed accipiat nomen vſurarij, cui applicetur; nam deinde ipſe Petrus ex eiuſdem vſurarij tacita commiſſione ſibi applicare poterit. Quibus conditionibus poſitis, conſtat, inquit, reſponſio data: nam ſic nec fiet res ingrata mutuatario, & Petrus ad ſatisfaciendum ſibi non vtetur illo iniuſto iure vſurarij, quo vti eſſet intrinſecè iniquum: *Quare ſi tota hæc induſtria* (concludit de Lugo) *explicetur ipſi mutuatario, & ipſe conſentiat; non obligarem Petrum ad peccatum, nec ad remiſſionem.*

Notarius.

56. Altera difficultas eſt de Notario celebrante actum, ſeu contractum vſurarium. Adde, & de teſtibus ad eum contractum adhibitis: nam de mero ſcriba, ſeu copiſta, qui nullo modo fidem facit, patet ex dictis. Adde denique de Principe ſupremo, permittente vſuras in ſuis ditionibus. Quoad Notarium ergo duo ſunt certa, vnum ſub controuerſia.

57. Certum eſt primò, ſi Notarius celebret contractum expreſsâ vſurâ, vnde, ex vi illius (quia verſatur apud iuſta tribunalia) non poſſit cogi mutuatarius ad ſoluendam vſuram; peccare quidem Notarium: quia, quantum eſt ex ſe concurrit cum iniuſto vſurario, & facit contra iuramentum à ſe initio officij emiſſum de non faciendis eiuſmodi iniuſtis actibus, at non obligatur ad reſtitutionem; quia re ipſa nihil ſoluit ſupra ſortem mutuatarius, vt ſupponimus. Quid ſi in aliquo loco, ſiue per iniuſtitiam Iudicis, ſiue per ignorantiam, ſiue propter aliud caput mutuatarius vſuras ſoluat? Reſpondeo: tunc obligabitur Notarius ad reſtitutionem ſaltem tertio loco, in defectum ſcilicet vſurarij primò obligati, & Iudicis iniuſti, qui obligatur ſecundo loco. Ita Sylu. *v. 1. Vſur. 7.* Leſſ. *d. 20. d. 21. num* 180. Malderus, *tr. 5. c. 3. dub. 24.* contra Io. Med. *cap. de Vſuris, quæſt. 4. §. de cooperantibus.* Ratio eſt, quia, quod vſura ſoluatur immediatè ex iniuſtitia Iudicis, vel ex ignorantia, non tollit, quin Notarius antecedenter iniuſtam cauſam huic coactioni dederit.

58. Certum eſt ſecundò: Si Notarius celebret contractum vſurarium, ſed palliatè fingendo alium titulum; peccare, & obligari ad reſtitutionem; quia & operatur contra iuramentum, & concurrit ad Iniuſtitiam.

59. Controuerſum ergo remanet, An vel palliatum hunc, vel clarè vſurarium illum contractum Notarius ſi celebret, petente, & volente mutuatario, peccet, & ad reſtitutionem ſolutarum vſurarum teneatur? Reſpondeo, ex dictis eum peccare quidem, quia facit contra Iuramentum; ſed non obligari ad reſtitutionem. Ratio eſt, quia, vt modò proſecuti ſumus, volenti, & ſcienti non fit iniuria. Quod ſi in hoc caſu aliqua fiat, facilè remittitur à mutuatario, cui res grata facta eſt.

60. Sed cur vſurarius obligatur ad reſtitutionem quamvis volenti, & ſcienti mutuatario rem gratam fecerit, mutuando cum vſuris; non autem hic Notarius? Reſpondeo, quia Notarius hic, & illi omnes, quos *ſuprà* excuſaui, nihil recipiunt ex vſura; totum enim hoc lucrum vſuræ accipit vſurarius. Hinc fit, vt mutuatarius reſpectu vſurarij non ſit volens, atque adeò ſit inuitus ſimpliciter, & abſolutè: ſed ſit ſolùm volens, ex ſuppoſitione voluntatis vſurarij, aliter mutuare nolentis, ac reſpectu cooperatorum prædictorum eſt ſimpliciter, & abſolutè volens; cùm ab ipſis recipiat beneficium, nec in ipſis adſit iniquitas actionis recipiendi iniuſtas vſuras.

Teſtes

Digitized by Google

Teſtes.

61. Quoad teſtes : Aio, ea, quæ hactenus dicta ſunt de Notario, dicenda eſſe de teſtibus; hi enim vnum faciunt cum Notario, tum ad communicandam vim ſcripturæ publicæ, tum ad alia prædicta.

Princeps : remiſſius.

Quoad Principem permittentem vſuras, Aio poſſe id fusè videri apud Dian. *p.9. tract.*8. *reſ.*14.

Cooperatio cum transgreſſuro præceptum.

62. Caius decreuit ieiunium violare, inimicum occidere, rem alienam ſurripere, etiamſi ego illi cibos, gladium, ſcalas non ſubminiſtrem; ſibi enim certò prouidebit ab aliis, quare meritò hic dicetur præcepta transgreſſurus. Titius verò ita eſt diſpoſitus, vt vbicunque inueniat cibos, eos etiam die vetito, comedat; ſed nunc de illis actu comedendis nequaquam cogitat: vel, quia eſt graſſator viarum, ita eſt diſpoſitus, vt vbi in rem alienam inciderit, eam ſurripiet: vel quia eſt vſurarius, vbicunque inueniet modum iniuſtum lucrandi, lucrum extorquebit, quare meritò dicetur paratus ad peccandum. Notas diſcrimen? Caius iam actu interno peccauit hoc ſingulari peccato, contra præceptum ieiunij, per determinatam illam voluntatem volendi omnino comedere. At Titius nondum actu hoc ſingulari peccato interiùs deliquit, ſed propter illam prauam diſpoſitionem habitualem, ſtatim, oblata occaſione peccabit. Qui facilè peccaturus eſt; non eo ipſo dicitur vel transgreſſurus, vel paratus; ſic enim his plenus, heu nimis eſſet mundus: ſed requiritur, vt quis verſetur in ſtatu malo, ſiue actuali, ſiue habituali, vt explicatum eſt. Iam de vtroque ſigillatim.

63. Quoad transgreſſurum, negat Caſtro Pal. *tom.* 1. *tr.*6. *d.*6. *p.*9. *num.*4. me licitè poſſe cooperari alieni, præſtando actionem ex ſe indifferentem, qua ipſe abutatur, negat, inquam, me poſſe, ſolum propter hoc caput, quia iam aliquis peccare decreuit. Concedit Leſſius, diſtinguit Sanch.

Primus ſic habet, l. c. *Non ſufficienter excuſari ex eo ſolùm, quòd proximus aliis actionibus vſurus eſſet, ſi tuæ non adeſſent; quia hæc conditionalis non tollit, quominùs tu cauſa ſis illius peccati: quia ſi proximus, v.g. alibi non eſſet ſoluturus ieiunium, & tu, nulla cauſa intercedente, cœnam ſubminiſtrares, peccares; quia aliquo modo concurreres peccato alterius: At quod alibi proximus ſoluturus ſit ieiunium, non immutat tuum concurſum, qui in ſubminiſtratione cœnæ conſiſtit, ergo ſimiliter peccabis.*

Leſſius ſic, l.4. c.2. d.4. n.24. *Non poteſt (intellige ſine cauſa, &c.) apponi cœna ſoluturis ieiunium, quando alibi eam habere non poſſunt: ſi enim alio ituri, & ibi cœnaturi erant, non eſt neceſſe recuſare: quia peccatum non poteſt impediri; iuxta ea quæ ſcribit Nauarrus, & Caietanus.*

Sanchez *l.* 1. *in dec. cap.*7. *num.*16. diſtinguit in hunc modum: *Si res indifferens ſit proximè ad peccatum ordinata, ſuppeditans illam non excuſatur à mortali; vt nemo excuſaret admouentem ſcalam, vel humeris ſuſtentantem, quando quis vult furari, aut hominem interficere, aut fornicari; quamuis non deſit, qui hæc ſuppeditet: quia tales actiones ita proximè peccato, malo meritò dici queunt, niſi cauſa aliqua vrgenti excuſentur. Si verò res indifferens remotè ſe habeat ad peccatum, vt vendere agnum infideli, quem ſcio velle ad immolandum Idolo; fucos mulieri, quos ſcio velle ad alliciendum iuuenem: tunc probabile cenſeo vendentem excuſari à culpa ſaltem mortali: ſi certò ſciat, ipſo non vendente, alterum venditurum; quamuis nulla alia cauſa excuſans concurrat: Quia in tantum eſſet peccatum, in quantum ſuppeditans non euitat peccatum abuſuri illis actionibus: vt non ſuppeditando. iam alterius peccatum non euitat: ergo, &c.* Hæc Sanchez, cuius certè hæc poſterior ratio, non poſteriorem ſolùm partem probat, ſed vniuerſim, vt vniuerſim ea vtitur citatus Leſſius. Sed profectò omnes tres ſententiæ ſunt probabiles: Tantorum ſcilicet Doctorum ſententias, bonis rationibus innixas, improbabilitatis cenſurâ notare nullus audebit.

64. Petes. Poteſtne quis licitè inuitare ad transgredienda præcepta, illum, qui modo dicto, iam transgreſſurus eſt, dicendo, v. g. *Apud me comede, Petrum percute, Paulum occide.* &c. Reſpondeo, certum eſſe, ſic abſolutè nunquam poſſe; quia tunc inuitaret ad peccandum exteriùs, ſeu ad exequendam malam voluntatem, quam mente transgreſſurus cooperat, quod ſemper eſt illicitum: quia actus exterior eſt peccati interioris complementum; & de hoc loquuntur Doctores, Vaſquez *art.* 1. *de ſcandalo, n.*17. Caſtro Pal. *l. c. p.*10. *n.*2. cùm eam inuitationem fieri poſſe negant. At ſub hypotheſi ſic. Primò: *Si omnino velis, cœna apud me.* Secundò: *Si decreueris occidere Petrum, vel Ioannem, occide Petrum.* Tertiò: *Si violare vis Bertam, vel Catharinam, potiùs viola Bertam,* &c. putat Hurtadus 2.2. *d.*173. *ſec.*12. §.162. apud Dianam *p.*5. *tr.*7. *reſ.*7. citantem Ca. Bo. Azorium, ex cauſa rationabili poſſe. Idem dic, ſi quartò ſic conſulas *Si vis furari à Petro pecuniam, fureris potiùs frumentum tali pecuniæ æquiualens;* quia inuitatio, ſeu conſilium hoc, cùm ſit conditionatum, videtur honeſtari poſſe à cauſa proportionata; qualis eſſet: in primo, ne inurbanus quis appareat: in ſecundo, ne occidatur Ioannes meus conſanguineus: in tertio: ne violetur Catharina mea conſobrina: in quarto, vt ego habeam faciliùs pecuniam, quam à Petro expecto. Lege de Lugo *tom.* 1. *de iuſt. d.* 16. *ſect.*2. §.2. *à num.*51. Si criminoſus non decreuerat violare, occidere, &c. alterum ex duobus, ſed tantum vnum, nil cogitans de altero; non poſſe me alium, de quo non cogitat, offerre, vel conſulere; notant *ibid.* Hurtad. & nos *ſuprà, n.*12. & 13. de hac re aliquid inſinuauimus.

Cooperatio cum parato ad peccandum.

65. Certum ſit, paratum ad peccandum non poſſe abſolutè inuitari ad actum in ſe peccaminoſum; quamvis ex hypotheſi poſſit, eo ſcilicet modo, & propter eandem rationem, quam ex Hurtado dixi *n. præcedente.* At nunc difficultas eſt, an quis ſine vlla neceſſitate licitè poſſit parato peccare, abſolutè offerre peccati occaſionem, quæ ex ſe ſit res indifferens: v. g. an parato comedere die ieiunij, liceat ſuppeditare cibos; An à parato vſurario liceat mutuum petere; à parato miniſtrare Sacramenta in mortali, liceat illa expoſcere; idque præſcindendo ab alia cauſa, ſed ex eo ſolùm, quòd illi iam parati ſint ea peccata committere; Nam ſi parati non ſint, alias cauſas requiri, modo paulò antè explicato, iam patet ex dictis.

66. Vt in ſuperiore difficultate, ita & hîc triplex eſt ſententia, Ledeſma *tom.*2. *ſummæ, t.*27. *c.*2. *d.*4. & Manuel *c.*1. *ſummæ, in* 2. *edit. c.*23. *n.*8. (quibus adde de Lugo *t.*2. *de iuſt. d.*25. *ſect.*11. §.1. *n.*134. loquentem de petente ſine neceſſitate vſuras ab vſurario parato) cenſent poſſe. Sanchez *lib.*1. *in decal. c.*7. *n.*15. & Caſtro Pal. *t.*1. *reſ.*6. *d.*6. *p.*10. *n.*5. negant. Hurtadus, 2.2. *d.*173. *ſect.*14. §.174. & Diana *p.*5. *tr.*7. *reſ.*8. diſtinguunt. Ratio primæ ſententiæ eſt: quia dum tu facis, quod tibi vtile eſt, & non eſt malum, eſtque tale, quo alius rectè vti poteſt; ſi non vtatur, ſibi imputet.

68. Ratio ſecundæ eſt: quia ex vna parte tu es cauſa, vt hîc, & nunc hoc ſingulare peccatum committatur; & ex alia, charitas dictat, vt quoties commodè potes, non cooperaris cum ruina ſpirituali proximi: At iam commodè potes, quia ſupponimus in te nullam adeſſe cauſam: ergo, &c. Vides diſcrimen? In transgreſſuro, de quo *à n.*62. non poteſt à te impediri peccatum; quia is certè peccauit internè, licèt nondum exteriùs. At paratus, de quo hîc loquimur, nondum peccauit actu, ne internè quidem; ſed eſt ſolùm habitu diſpoſitus ad peccandum: propterea ergo hæc ſecunda ſententia docet adeſſe

obligationem non ponendi eas actiones;ne ſcilicet concurratur ad peculiare peccatum.

69. Ratio, & ſimul explicatio tertiæ ſententiæ eſt: quia non obligamur continere nos ab actionibus ex ſe non malis,nec ſpeciem mali habentibus, quando proximus ex pura malitia iis abutitur ad peccandum: eſt enim tunc ſcandalum paſſiuum, quod vocant *Phariſaicum*. At quando proximus peccat ex paſſione vehementi,id eſt,ex fragilitate, ſeu infirmitate; ad quam reducitur etiam ignorantia culpabilis non affectata: tenemur ſub pœna peccati ſcandali (quod vocant *ſcandalum paſſiuum puſillorum*) nos continere à prædictis actionibus, ſaltem quando nulla cauſa adeſt, cur eas faciamus, vt fusè *in tractatu de ſcandalo*. Quare quando proximus (ait hæc tertia ſententia) eſt paratus peccare ex malitia, poſſumus, vt dictum eſt, cum eo cooperari;quia eſſet ſcandalum Phariſaicum, quod non tenemur vitare: At verò quando eſt paratus peccare ex paſſione, non poſſumus; quia eſt ſcandalum puſillorum, quod tenemur vitare; & ſolùm cauſa proportionata nos excuſaret.

70. Atque hinc Hurtadus *ibid.* apud Dianam *loc. c.* colligit poſſe ſemper ab vſurariis ſine vlla cauſa peti mutuum,etiam ſignatè ad vſuras. Ita Sanch. *lib.3. in dec. c.8. num.*17. Val.Mol.Bann.apud Dian. *l.c.* Et ex Azorio *p.2. lib.*12.*c.*17.*q.*7. colligit Diana, *p.5. tr.7. reſ.*4. à parato miniſtrare Sacramenta in mortali, v.g. à Sacerdote prauo,qui in templo confeſſiones excipit, poſſe peti, vt ea tibi miniſtret, quamuis commodè eadem ab alio habere valeas: quia cùm vſurarij, & eiuſmodi Sacerdos ſint parati, non ex paſſione, ſed ex malitia peccant.

71. Et ſub prædicta diſtinctione colligit Vaſquez, *opuſc. de ſcandalo, art.*8. *dub.*2. *num.*10. *& num.*28. mulierem ornatam iuxta conſuetudinem Patriæ, poſſe domo exire cauſà audiendi Miſſam, vel ſe recreandi, etiamſi ſciat aliquem, vel aliquos ex malitia peccaturos: At ſi ſciret aliquos ex infirmitate lapſuros, debere ſe aliquoties abſtinere, non autem ſemper; quia pro ſemper, adeſt cauſa excuſans, nempe notabile mulieris incommodum. Idem tamen aduertit, nunquam iudicandum eſſe peccatum ex infirmitate, vel ignorantia,niſi cognoſcatur qualitas, & conditio perſonæ, de qua timetur. Hæc ex illo: quid enim nos de prædicta muliere ſentiamus, diximus cum Sanch. *ſuprà, n.*27.

72. Sed aduersùs hanc tertiam ſententiam duo meis Lectoribus propono. Primò, ſi nos hîc ſermonem de parato ad peccandum facimus,ſemper locutio erit de peccaturo ex malitia: ſiquidem etiam peccans ex paſſione, vel ignorantia culpabili,ſi eſt paratus,ac diſpoſitus ad peccandum, conuincitur ex malitia velle peccare: id enim oſtendere videtur illud, *eſſe paratum*; neque enim,qui ex fragilitate peccat, diceretur eſſe paratus ad peccandum: quare diſtinctio huius tertiæ ſententiæ locum hîc non habebit. Secundò, illa diſtinctio ſcandali Phariſaïci, & puſillorum, ſaltem quantum facit ad nos, non videtur ſibi conſtare: cùm enim etiam ille, qui peccat mortaliter ex fragilitate, ita ſupponatur peccare, vt ſufficienti potiatur deliberatione, & ſuâ culpâ in peccatum trahatur, à quo abſolutè poſſet ſe cum diuina gratia, (quæ ſemper præſto eſt) liberare; ſecùs enim, mortaliter non peccaret: ideo omne mortale peccatum (dicet aliquis) eſt ex ſufficienti malitia conſtituente ſcandalum, quod vocas Phariſaicum; & conſequenter ſine obligatione illud vitandi in hac tertia ſententia.

Probabiliorem ergo puto ſecundam: primam tamen non improbabilem; tertia denique propter authoritatem docentium, ne à probabilitatis finibus excludatur.

CAPVT II.

Policrates, ſeu Filiorum Inſtructor. Dialogus plura complectens:

De Charitate debita Parentibus, & Filiis.

IAm propiùs,his præmiſſis de Charitate in vniuerſum, ad Charitatem debitam Parentibus accedamus. Et quidem ad meum Lectorem à labore inter legendum ſuſcepto ſubleuandum, multa ex his, quæ huic titulo præfixi, Dialogorum more, ac poëtica diſputare fide, animus eſt. Sic nimirum fiet, vt vtile miſcendo dulcibus, altiùs & iucundiùs, in animos multiplicis huius quæſtionis veritas inſtilletur.

§. I. *Introductio Dialogi.*

1. PAnormi in Vrbe feliciſſima, plurimus vbi honeſtatum numerus incolit familiarum, degebat vir omni virtute præditus; vxori pari honeſtate, modeſtia, prudentia, ſupra mulieres claræ, à iuuentute coniunctus, Plutogenes nomine commodo, diuitiis, affluens, domóque ampla, ac villa non procul ab Vrbe ſita, omnibus plena amœnitatibus, inſtructus. Is duobus gaudebat filiis, totidem filiabus; ſed qui moribus quiſque ſuis inter ſe mirum in modum diſſiderent. Primogenitus Thermagoras, Patri obediens, domeſtici cenſus amans, litteris vacans, genitori per omnia ſimilem ſe præferebat. Minimus omnium Policrates inobediens parentibus, in eoſdem iniurioſus, moribus peruicax, armorum tractationi apprimè deditus, rixas vndique ferebat, prodigáque effuſione domeſticum exhauriebat Patrimonium: Nec diſſimiles fratribus erant duæ germanæ ſorores. Harum enim ætate grandior, nomine Aloyſia, vultu quidem non indecoro, ſed maiori, quàm ſpecies expoſceret, arrogantia, Veneris, vel Iunonis pulchritudinem antecellere ſe poſſe, vanè putabat. Ad Muliercularum pompas nimis propenſa, videri ſæpiùs, videréque cupiebat; & nihil amabat magis,quàm nuptiarum,ſimiliúmque celebritatum cœtibus intereſſe. Contrà,Metilde germana minor,pulchra facie, pulchrior moribus, id curæ & cordi habebat; adoleſcentes fugere, domi ſe continere, familiæ ſeruire, Parentibus in omnibus præſto eſſe, matrem ſubinde templa, incognito,eóque vulgari veſtitu frequentantem,pari modeſtia comitari.

2. Et iam filiorum ætas Patrem grandæuum admonebat,vt de illis collocandis cogitaret: ſed ècce difficultatum aceruus. Filia minor in Virginum Monaſterium ſeſe abdere, diuinis rebus vacatura, permaximè auebat, ne dicam, petebat. Id quod genitores iamiam ad ſenectutem vergentes, ſupra quam credi poteſt, ægrè, moleſtéque ferebant. Aloyſia anno vigeſimo quinto maior, adoleſcenti cuidam infimæ ſatis conditionis ex vicinia,ſe nubere velle, claris verbis,ac perfricta fronte dicebat, eique fauebat miris modis Amita, quæ neptem Aloyſiam ſibi moribus non abſimilem ſingulari dilectione complectebatur. Nec minor ſollicitudo pro fratribus. Nam Primogenitus Thermagoras apud paternam domum commorari quidem non detrectabat; verùm, contra Patris voluntatem, ab vxore ducenda, vt ſeſe litteris totum, ac præſertim vtriuſque ſtudio Iuris dederet, abſtinere velle,palam profitebatur. Denique Policrates ætatis annorum viginti profectionem Hiſpanicam meditabatur, Aui paterni merita Regi illi propoſiturus, atque ab eodem ſtipendium in exercitu deinceps recepturus. Nam propterea à patre arma, & reliqua ad militiam neceſſaria, peculium nempe Caſtrenſe incredibili animi contentione, ac replicatis precibus expoſcebat. Deus Immortalis! quantum homo differt ab homine! quantum eſt inter vtriuſque cogitationes, motéſque diſſidium!

3. Pater

3. Pater ergo, vt erat vir prudens, ac ſummi iudicis memor, quid ſibi facto opus eſſet, quidque amplecti, ſine animæ piaculo poſſet, diu, noctuque mente voluebat. Aderat per ea tempora Panormi vir omni ſcientia prudentiſſimus, ac præſertim caſuum conſcientiæ, hoc eſt Theologiæ moralis peritia inſignis, Hierotheus, eidem Plutogeni perfamiliaris, vniuerſæque eius familiæ, ſupra quàm dici poteſt, charus; quocunque ſæpe colloqui, eundemque ſæpe domi, ac ruri apud ſe habere Plutogenes conſueuerat. Quare hunc ſemel enixè obteſtatur, vt Policratem Hiſpanicam profectionem vrgentem, præ ſua in adoleſcentem authoritate, compeſceret; eaque occaſione eius prauos mores, quibus præſertim parentes, vſque ad inſaniam laceſſebat, aliqua ratione corriperet. Is mandatum non recuſans, Policratem in ſecreto cubiculo fortè otiantem, ſic ſolus aggreditur.

§. II. *A filio quid Parentibus debeatur.*

1. FIli (nam te filium, quem in Domino ab infantia parturiui, non grauis compellabo) vt quid tanta contra tuos amantiſſimos parentes peruicacia? Docebo te breuibus, quid filius debeat Patri: tria nimirum, Amorem, Reuerentiam, & Obedientiam: vt quid deinque à te nunc velim expoſcere, manifeſtè concludam. Hæſit Policrates præ obſeruantia, quam Hierotheo gerebat. Sed quia erat curioſus, acutoque ingenio, ſic reſpondit; Arridebit mihi iſta Theologiæ moralis prælectio, Pater: Verùm oppugnabo; ſi per te mihi licebit, quæ contra meam Hiſpanicam profectionem diſputaueris; & expugnabo fortaſſis: huc enim tua oratio tendit, vt video. Age, quod propoſuiſti, aggreditor: ego expeditis auribus, vt ex reuerenti officio tibi debeo, quæcunque attuleris, excipiam. Tum Hierotheus:

Amor.

2. Amet filius parentes. Primò, Dilectione interna, ita vt eos nunquam odio habeat, neque illis malum aliquod notabile animæ, vel corporis inferendum exoptet. Si ſecùs in re non modica faxit, peccabit mortaliter, tenebiturque hanc circumſtantiam, vtpotè conſtituentem peculiarem impietatis ſpeciem, in Confeſſione, vt rectè monent Doctores, patefacere. Lege *noſtrum opuſc. de Conſ. l. 2. c. 5. §. 1.* & *in edit. Panormit. anni* 1649. & benigniùs *lib. eod. c. 7. n. 48. verſ. dices.*

3. Præterea amet, & amore externo. Hoc eſt: Obſtringitur filius ſigna beneuolentiæ externa parentibus oſtendere.

4. Quapropter qui durè, vel aſperè cum iis notabiliter ageret, eóſve ſperneret, vel ad non vulgarem triſtitiam compelleret; lethaliter peccaret, ex Syluestro, *v. Filij, q. 22.* & Nauarro, *c. 14. n. 11. in ſumma*, cui adde Bon. *circa 4. Decal. præc. d. 4. quæſt. vnic. p. 3. n. 3.*

5. Tertiò. In ſpirituali neceſſitate illis opituletur. Si filius ergo negligat, vt in articulo mortis Pater, Materve Exomologeſis Sacramentum ſuſcipiant; ſi prohibeat, ne ij neceſſarium condant teſtamentum; ſi eos abducat, ne quid rationi conſonum pauperibus, vel operibus piis pro ſalute animæ relinquant, in mortale crimen ex ſententia eiuſdem Nauarri *ibid.* prolabitur. Si enim pleraque ex his ſaluti proximorum debemus, quid non debemus Patri?

6. Pari modo huc reduco obligationem filiorum in adimplendis quamprimum, quæ ſunt in Teſtamentis à parentibus diſpoſita circa æs alienum, vel legata: imò hæc, abſque cauſa, notabili temporis interuallo differre, piaculum eſſe mortale, meritò docet idem Nauarr. *ibid. n. 15.* citans Antoninum.

7. In eo eſt difficultas: an ſi Pater nulla bona relinquat filio, teneatur filius ex ſuis propriis bonis ſoluere debita: mutuam, v. g. pecuniam acceptam à Patre, & eam quidem potiſſimum, quæ expenſa fuit pro alimentis eiuſdem filij? Lis hæc vertitur inter Iuriſperitos: Et tamen nequaquam obligari, quia mutui repetendi obligatio eſt perſonalis, conſtanter affirmo. Ita Dec. *in l. ſi eum ſeruum n. 12. ff. ſi certum petatur*, & *ibi* Alc. *n. 27.* alia iura citans. Cùm enim filius nomine ſuo pecuniam illam nequaquam ſuſceperit, nihil omnino debebit, & vlterior, quoad pecuniam ſuſceptam pro filij alimentis, in quo maior viget difficultas, eſt: quia Pater tenetur alere filios, atque hi ius habent aduersùs Patrem expoſcendi alimenta: nam propterea mutuum illud à genitore acceptum, ſemper cades contra genitorem; aduersùs filios, nunquam.

Quemadmodum enim deficientibus viri bonis vxor regulariter non tenetur ex ſuis dotalibus debita viri ſoluere: Ita Sanch. *lib. 9. de Matr. d. 4. à n. 29.* vbi *num. 30.* affertur quidam caſus, in quo tenetur vxor: debita, inquam, etiam ad ipſammet vxorem, & ad familiam alendam contracta; quia vtramque alere marito incumbit, non vxori: Ita profectò in caſu propoſito, ſi pari ratione bona paterna non ſuperſint.

8. Neque opponas cum nonnullis; legem, in qua ſancitur: *Si quis rem alienam acceperit, & res illa in vtilitatem alterius fuerit conuerſa; teneri hunc tertium ad ſolutionem; ſi is qui accepit, ſoluendo non fuerit.* Ita Iaſon. *leg. his ſolu. ff. de cond. indebit. n. 2.* Rom. *in ſingul. 220.* Ne opponas, inquam: id enim eſto veritatem habeat, ſi quando hic tertius accepit ex cauſa lucratiua; non verò, ſi oneroſa: At filius alimenta ex cauſa oneroſa conquiſiuit; quia ipſi omnino à Parente debebantur.

9. Sed quid, ſi Pater alia bona reliquit filio vinculata (v. g. maioratum) quæ iam apud filium extent, debebitne filius ex his, vel horum fructibus ſoluere Patris debita? Reſpondeo: ſi debita ſint contracta ab eo, qui inſtituit vinculum, & quidem antequam vinculum inſtitueric, certum eſt filium debere, non autem, ſi poſt vinculum iam factum irreuocabile: nec item, ſi debita ſint contracta ab maioratus poſſeſſore, qui inſtitutor non fuit. Horum rationes lege apud Sanch. *in conſ. tom. 2. l. 4. c. 1. dub. 31.* ac Iuriſconſultos ab eodem citatos: nam Bonacinam, *tom. 2. circa 4. dec. præc. d. 6. quæſt. vnica, part. 4. n. 10.* afferentem Azor. & Filliucium in aliquo ex dictis diſcrepantes, nequaquam ſequor.

10. Quartò denique, ſubueniant in neceſſitate corporali, quantum vires ſufficiunt, Parentibus filij. Quare, ſi Pater infirmus eſt, ſi in carcerem detruſus, ſi mente captus, ſi extrema, vel graui neceſſitate preſſus; debet filius, quæ opus erunt, porrigere, curare vt liberetur, eidemque etiam ex proprio peculio prouidere. Ita Nauarr. *in ſum. c. 14. n. 12. & 13.*

11. Illud fateor ex Nauarro, *ibid.* non obligari filium aliis carentem bonis, artem ſuo ſtatui indecentem exercere, quò patrem alat; quia eiuſmodi incommodum meritò filium excuſabit: vt item aſſero, teneri filium Parentis neceſſitati ſubuenire, tametſi Parens eſſe ſibi ſubſidio poſſet exercitatione alicuius artis, minùs ſuo ſtatui condecentis: ad id enim eſſet nimis durum, obligare Patrem, dum prógnato gaudet, qui aliâ viâ ſubleuare cadentem poſſit. Colligitur ex S. Thom. *2. 2. q. 101. art. 1.* Ang. *conſil. 85. n. 3.* & colligitur ex *l. ſicut, ff. de oper. libert.*

Reuerentia.

12. Verùm, reuertamur ad id, quod ſecundo loco propoſuimus à filio deberi parentibus, nempe Reuerentiam. Primò enim, ſi filius parentem percutiat, etiamſi percuſſio ſit leuis, ex Nauarr. *in ſumma, cap. 14. num. 15.* imò, ſecundùm aliquos, etiamſi ſolùm attollatur manus ad verberandum, piaculum mortale committit. Ita Bonac. *t. 2. circa 4. decal. præc. d. 6. q. vnica, p. 2. n. 4.*

13. Secundò, ſi deliberatè maledicat parentibus, ſiue ſuperſtitibus, ſiue iam fato ſublatis; vel eos contumeliis afficiat.

14. Tertiò, ſi eoſdem parentes alicuius criminis, quamvis crimen verum ſit, accuſare non dubitet; mortaliter item delinquit: qua ratione tamen in hoc poſtremo

mo capite, excipiatur caſua læſæ Maieſtatis diuinæ per hæreſim, vel humanæ per conſpirationem aduersùs Principem; cùm ſint delicta minùs frequentia, superſe-deamus nunc dicere, & ſcribentibus de hoc Argumento, libentes relinquamus. Lege Azor. *p. 2. lib. 2. cap. 2. quæſt.* 13. & deinceps Nauarr. *l.c.n.* 18. alioſque.

15. Quid, ſi Princeps det liberam facultatem occidendi proſcriptos à patria, liciténe filius patrem occidere poterit?

Reſpondeo: Nonnulli Iuriſconſulti poſſe contendunt. Ita Bartol. *in l. ſi adulter, §. liberto, ff. de adulter.* Gom. *in inſtit. de actionibus*, §. *Rurſus, n.* 22. apud Dicaſtill. *mox* citandum, tum quia filius debet alimenta negare Patri proſcripto; ergo & poterit occidere: tum quia alicubi adſunt leges, vt qui proſcriptos occiderit, certam mercedem conſequatur: à cuius conſecutione non excludunrur filij.

16. Sed profectò pro hac ſententia nec ego, nec Couarr. *de Mat. c. 7. §. 7. n. 5.* Decius, *in cap. 5. quæ Eccl. num. 4. de conſt.* aliique, ſuffragium dabimus: quia id grauiter, atque adeò mortaliter repugnat cum charitate, & pietate, quâ filius debet patrem amplecti: lege Dianam *p. 8. tr. 7. reſ.* 42. & Iulium Clarum apud Dicaſtillum *mox* citandum; leges verò illæ, quæ filium non excipiebant, meritò iam deſiuêre, quia impiæ ſunt; vt & impium eſſet, denegare alimenta patri proſcripto. Lege Layman, *l. 5. ſect. 5. tr. 3. p. 3. c. 2. num. 2.* & lege item quæ mox dicemus, §. 6. qui hanc noſtram ſententiam extendit etiam ad parentes reſpectu filij, & ad vxorem reſpectu mariti, &c. Quòd ſi pater ſumeret arma contra Patriam, vel Principem, vel ſit, vt loquimur, captiuans viatores, quem alicubi numerari audio inter rebelles primi capitis, vtpotè admodum Reipub. ac Principi nocentem; prohibeo quidem filium, ne patri alimenta miniſtret, id enim quid negatiuum eſt: At poſitiuè interficere præcipere non audeo; quæratur alia via, quâ illud Communitatis publicum malum auerti poſſit. Quid, ſi pater nullâ viâ poſſit ab armis contra patriam auerti? occidatur, inquit Dicaſtillus, *l. 2. de iuſt. tr. 2. d. 10. dub. 1. n. 13.* propter bonum vniuerſale Reip.

17. Quartò denique, contra reuerentiam filialem peccaret filius, ſi recognoſceret; vt notat Azor. *p. 2. lib. 2. c. 2. q. 10.* ex contemptu nollet patrem, ob eius paupertatem: At ſi non ex contemptu, ſed ad vitandum aliquod incommodum, aut erubeſcentiam; certè quia non eſſet iniuria directa in patrem, à mortali culpa (ſic puto) eſſet excuſandus.

Obedientia.

18. Supereſt obedientia, quæ parentibus debetur. Primò, in iis, quæ ſpectant ad bonos mores. Quare præcipienti patri, ne filius ſcortetur, ne ludis prohibitis vacet; ne noxias familiaritates foueat; ſi is minùs obediat, mortale peccatum committet, ex Sancto Thoma 2. 2. *q.* 104. *art.* 5. ſpeciatim in confeſſione declarandum. Ita Arag. 2. 2. *quæſt. 62. art. 1. à 1. ad 2.* Angelus *v. Filius, n.* 19. Præcipienti, inquam: nam ſi ſolùm interpoſita fuerit, quamuis replicata admonitio; ipſa inobedientia mortalis non erit. Secundò, in iis parêre parentibus obſtringitur filius, quæ ad domus gubernationem pertinent: ſub culpa graui in rebus grauibus, præſertim, ſi accedat contemptus, vel pertinax obſtinatio; ſub veniali, in leuibus.

19. Ex quo complexionem contra te ſic inſtituam, Policratea: Si in iis, quæ ad familiæ gubernationem grauiter pertinent, obligatur filius parentibus morem gerere: qua fronte tu deſerere, atque in exteras nationes, contra eorundem replicata imperia, te conferre, ingratus audêbis?

20. Ad hæc Policrates, qui erat, vt modò innui, ingenio, ac varietate loquendi promptus, præmiſſa non vulgari officioſorum verborum inſinuatione, ſic interrogat: Inquiro, Pater ſapientiſſime, An peccet filius ætate iam grandior, cauſis inſtructus vehementibus, præſertim ad ſolidam animæ ſuæ ſalutem pertinentibus, parentibus verò, ac familiæ nullum inferens detrimentum; ſi à domeſtica conſuetudine, poſtulatâ, vt fas eſt, à patre veniâ, quamuis minùs impetratâ, an, inquam, peccet, ſi domo diſcedat? Non peccaturum, reſpondit Hierotheus: tunc enim filius, cùm tam multa adiuncta congeras: quæ certa ſupponis; ſuum maius bonum (multoque magis, ſi de æterna agatur ſalute) exiguo patriæ ſeruitij præponere legitimè valet. Teneo igitur te, (ſubmiſit adoleſcens) teque pronuntio meis conſiliis aſſentientem. Tu non ignoras; ego inuitus (altum hic ſuſpirium traxit Policrates) experior mores peruicaces meos: non certè erga alios, in quorum gratiam liberalem me, atque vrbanum ingenium habere animaduerto; ſed, neſcio qua ſanguinis diſiunctione inſolenti aduersùs Parentem meum Plutogenem. Sæpiſſime enim, data vel leuiſſima occaſione, in illum vehementer indignor, imò per meum grauiſſimum ſcelus (erubeſco, ſed ingenuè fateor) iniuriis illum aggredi, atque obſtinatè laceſſere non dubito; Qua turbatione familiæ, etiam inter edendum, etiam inter domeſticos conſanguineorum, familiariumque conuictus; quóve malo exemplo, tu, Pater, imò vniuerſi ex vicinia norunt. Remedium tantis meis malis cùm nauiter exquirerem, dum cum ipſo in eadem domo verſamur, inuenire datum non eſt. Oppugnanti natura ſemel, vel bis, te cum victoria opponis; ſæpe, vel ſemper id moliaris, occumbes. Quid ergo? Heu fuge non iam crudeles, ſed natales terras; fuge litrus amatum, an mihi etiam littus amarum? Domo carere iuuat, reuerentiam, quam patri debeo, ſic meliùs præ me ferant, nihil conuitiando abſens, quàm coram, ſemper in contumelias incidendo. Deinde, familiam noſtram (quòd Deo optimo acceptum referre grati debemus) ita patre, matre, germanoque fratre ſolertiſſimo ornata conſtat, vt nihil prorſus detrimenti ea mea abſentia paſſura ſit: Quamobrem ergo me crimine condemnas? præſertim cùm ea hac profectione, quamplura ſperem exorare à Rege, ad ſplendorem familiæ noſtræ, ad amplificandas fortunas, ad ſororum mearum nobiliora matrimonia conquirendda. Hæc, & alia ſimilia, ita diſertè, & cordatè congeſſit adoleſcens, vt Hierotheus non modò illum ab omni prorſus peccato vindicauerit, ſed ſe futurum interceſſorem apud Plutogenem, pro eiuſmodi diſceſſu, receperit. Tum conſueta verborum vrbanitate vltrò, citroque habita, è cubiculo diſceſſit ad patrem; qui exoratus tandem per Hierotheum, ſub eundem ferè menſem, & quidem optimo euentu, vt deinde reſciuimus, Policratem libens, volénſque dimiſit.

§. III. *An inuitis parentibus Matrimonium inire filius liceat.*

1. ET iam inſtabant Paſchales Feriæ, atque ad aperienda peccata, ſacramque Synaxim ſuſcipiendam confluebant in templa frequentes de more Fideles, cùm Plutogenes Hierotheum conuenit, precatúrque, vt ſacro illorum dierum tempore Aloyſiam filiam à propoſito nuptiarum illarum deterreret. Spopondit is operam ſuam: nec multò pòſt puella amitâ, & conſuetis pediſſequis aſſociata, animæ labes depoſitura, ad Hierotheum ſuum, familiæque à confeſſionibus, acceſſit; qui illam præueniens: Tecum, inquit, antè breuiter agam, quàm peccata pateſacere aggrediaris; quid ſcilicet in aſſumendo ſtatu tibi liceat, vel congruat expoſiturus. Vix his auditis, præſenſit Aloyſia, quò tenderent eiuſmodi verba. Et, ô Pater, reſpondit, quàm gratè anteuertis deſiderium meum, quo iam idem à te ſciſcitari non multò antea propoſueram? Neque enim apud parentes meos ex firmo animo dixi, quod de illo iuuene ad tuas aures fortè peruenit; ſed potiùs, vt eos oſcitantes ad me, digno, ac iuſto matrimonio collocandam, excitarem: me, inquam, annum iam vigeſimum ſextum agentem, nec à Deo impulſam (ſic ipſi placet)

ad

Digitized by Google

ad cælibem vitam conſeruandam. Cæterùm in poſterum, ni ipſi mihi conſulant, conſulet amita mea; nec ego amitæ diſſentiam, modò mottalis peccati rea, (à quo, tanquam à facie colubri, ſemper exhorrui ego, & illa) ob hanc cauſam, nequaquam ſimus. Aures admoue, reſpondit Hierotheus, vt ſapientium dogmata excipias, filia: excipiat, quandoquidem hîc adeſt, & amita.

2. Certum, exploratumque eſt, ſi filij inuitis parentibus ineant mattimonium cum dignis, & alioqui nullum ſequatur incommodum, non peccare lethaliter; imò ne venialiter quidem, ſi priùs modeſte à parentibus facultatem petierint, tametſi nequaquam exorauerint. Ratio potiſſima eſt, quia in electione ſtatus, & maximè matrimonij, filij nemini ſubduntur. Ita S. Thom. *in 4. d.29. quæſt. vnica, art.4.* ita Sanch. *l.4. matrim. d.25. num.4.* ita cæteri.

3. Hinc regulariter non tenetur filius implete ſponſalia, quæ abſque eius conſenſu pater promiſit: ſic enim teneretur ad mattimonium. Agit de hac re dilucidè Sanch. *ibid. d.53. n.3.*

4. Hinc etiam meritò Tridentinum, *ſeſſ.24. c 9. de reform. matr* ipſo facto excommunicat impedientes matrimonia: quæ excommunicatio, licèt ſolùm ſit contra eos, qui, cùm habeant iuriſdictionem fori externi in ſubditos, eos à matrimoniis iniuſtè impediunt, vt clatè colligitur ex contextu Tridentini; quales ſunt Epiſcopus, & Princeps ſæcularis (excipitur Rex, & Imperator, quia hos oporteret exprimi; excipitur & Parochus, quia fori externi Iuriſdictionem is non babet in ſuos:) tamen tam rigida probibitio oſtendit ſenſum Eccleſiæ, nolentis vt matrimonia impediantur. Et meritò: nam independenter à lege poſitiua, ex ſe culpa mortalis eſt impedire in re graui ius alterius: At verò, vt diximus, io ſtatus electione quilibet ſui iuris eſt; atque adeò, nec à ſuis, nec ab aliis, ſi peccatum mortale ij vitare velint, impediendus.

Dixi (iniuſtè) nam quando adeſt iuſta cauſa, vt quia matrimonium eſt indignum, vel quid ſimile; non peccat Princeps, vel amicus, modis ſuauibus abſque vi, vel metu, impediens: vt eſt concors Doctorum ſententia, ipſo lumine rationis comprobata. Lege Saoch. *ibid. d.21. num.7.*

5. Difficultas igitur ſola ſupereſt: An cum indignis poſſint filij licitè contrahere, patte, vel genitrice diſſentientibus? Et quidem, licèt aliquibus videatur non poſſe, idque ſub mortali, quod certè valde probabile eſt: Ita Sotus, Corduba, Nauarr. aliique, Sanch. *l.4. de matr. d.23. n.9.* quibus adde Bellarm. *l.1. de matr. cap.19. prop.3. & in fine,* fateor tamen probabile item eſſe, ac tutum, quod poſſint. Ratio præcipua eſt modò dicta: filium ſcilicet omnino liberom eſſe, oec alicui ſubiici hac in re. Addit S. Thomas *2.2. q.104. art.5. in corp.* io iis, quæ ad proprij corporis ſuſtentationem, proliſque generationem attinent, omnes bomines eſſe pares; atque adeò ne filios quidem in bis duobus ſubiacere parentibos. Et rectè docet Sanchez, adeò filiam liberam eſſe, vt etiam ante vigeſimum quintum annum, nubere valeat, etiam indigno, & ſine patris conſenſu; ne aliàs matrimonij libertas impediatur, deturque puellis anſa occultè delinquendi.

6. Illud aduerto: eſſe conueniens, vt ſaltem à Patre conſilium petatur; ſi quidem in re tanti momenti congruit Patris conſilium explorate, licèt ſine obligatione ſequendi. Et quamvis Sanch. *loc. cit.* arbitretur peccare mortaliter filios, ſi in matrimoniis eligendis à Parentibus eiuſmodi conſilium non expoſcant; ego tamen, pace tanti viri, buic ſententiæ non aſſentior. Vt quid enim tantum peccati mortalis onos, ſi eis tandem conſilium Patris reſpuere concedatur? Adde primò, ſi non niſi caoſa conſilij Pattem docere de meo matrimonio debeo; poſſe fortaſſe me à prudentiore viro illud petere, & ſic non indigere paterno. Adde ſecundò, cùm nos, & ipſemet Sanch. agamus in præſentia de filiis volentibus contrahere cum indignis; ſi ſub mortali obligaremus filios ad Patris conſilium expoſcendum, illos regulariter coniiceremos io pericula rixarum. Certum enim erit, Patrem contradicturum, cùm agatur de ſuæ familiæ dedecore: multò magis, ſi conſtans ſupponitur filius in arrepto propoſito contra Patris apertum conſilium: quam conſtantiam licitè ſartam rectam ſeruare poſſe, meritò fatetur idem Sanch.

Satius ergo fore videtur curare, vt ignoret Pater; quàm vt noſcat, & coram eius authoritas deſpiciatur. Quare ſi ſtatuit Euariſtus Papa, *c. Aliter, 30. q.5.* vt pro nupta oequaquam habeatur puella, quam pater ipſe non deſponſat: Si Leo Pontifex, *c. qualis 30. q. 5.* & S. Ambroſius *c. honorantur, 32. q.2.* aiunt, non eſſe virginalis pudoris maritum eligere, ſed iudicium parentum eſſe expectandum: Si in Sacris litteris pareotibus tribuit hoc munus Sap.7. *Da filiam tuam viro prudenti:* Si S. Paulos 1. *Cor.7.* expreſsè docet à Parentibus tradendas eſſe filias nuptiis: Si multa Sacrarum litterarum exempla, quæ affert Bellarminus *l. c. prop. 3. & in fin.* id manifeſtè demonſtrant; Reſponde cum eodem Sanch. in ſimili, hæc, & ſimilia probare quidem, eſſe valdè boneſtum eiuſmodi conſilium à Patre conquirere; diram peccati mortalis neceſſitatem non probare.

Hæc dicta ſunt, quando ex eiuſmodi matrimonio non timetur fore, vt ſequantur grauia mala, ſiue ſcandala, ſiue alia incommoda: tuoc enim, vt notat Sanch. *l. c. num.11.* contra charitatem, ex alio capite, quàm ex ſolo Parentum inuoluntatio, peccati labes poſſet emergere.

7. Filios ergo, ſiue hi excedant, ſiue non attingant vigeſimum quintum ætatis annum, nuptias ineuntes, iouito genitore, ab bæreditate expellere noo poteſt pater; iiſdemque debet (ex Sanchez citato, aliiſque *paſſim*) genitor dotem competentem, vel ſaltem alimenta iuxta ſui ſtatus conditionem conſtituere, ſi bona vnde viuant hi filij non babent: At ſi habeot, licèt probabile ſit, iuſtam adhoc dotem iis debere patrem conferre, ſi dignè contraxerunt; quia nihil peccarunt io libero matrimonio deligendo: tamen certum eſt, & legibus iure ſtatutum, nec dotem, nec alimeota iiſdem debere, ſi contraxerunt indignè. Quorum ratio breuis ea eſt: quia, ſi dignè ſeſe geſſerunt, non ſunt fraudandi ſua dote: ſi verò indignè, ſed nihilominus ſuot paoperes; æquitati, ac paternæ pietati conſonum eſt, vt pater alimenta ſaltem neceſſaria, ne fame pereant, filiis indigentibus, nec contra ius patrium peccantibus, præbeat. At ſi qui iodignas conceperunt nuptias, diuites ſint, cùm negari non poſſit iodigna ea electiooe familiæ decus ab ipſis fuiſſe commaculatum; quandoquidem victu neceſſario non carent, meritò à parentibus ſunt deſtituendi.

8. Ex quo poſtremo dicto clarè conſequitur tibi, Aloyſia, ſi fortè huius adoleſcentis indignas nuptias appetas, poſſe Plutogenem negara dotem: & negabit quidem, vt millies palam profeſſus eſt; ſiquidem habes, vnde viuas ex hæreditate, quam ouper amita tibi irreuocabili donatiooe conceſſit. Vnde perpende, filia, an velis quinquaginta aureorum millia contemptui habere: ad banc enim ſummam pertingere dotem paternam tuam, & ampliùs multò, ſi ſoror Metilde, qood conſtanter molitur, in Mooialium clauſtra ſeſe recipiet, probè noſti.

9. Quòd verò is Adoleſcens, quo de fama percrebruit, indignus tuis nuptiis cenſeatur; luce clarius eſt meridiana, ſi ea quæ afferunt Doctores ad banc indignitatem metiendam, breuiter cognoſcas: *Is Coniux* (ait Thom. Sanch. *de matr. l.4. d.26. num.23.*) *dicitur indignus, cui alter matrimonio copulari, abſque dedecore, iuxta Ciuitatis mores, nequit. Is dicitur indignus* (ait Baldus, *l, Nec filium, C. de nupt.*) *qui malis moribus imbutus ſit. Is dicitur indignus* (ait Menochius, *de præſumpt. l. 4. præſumpt. 189. num.85.*) *qui altero coniuge multò eſt pauperior:* Quod dictum rectè intelligimus, niſi aliunde nobilitate, v. g. litteris, militiæ meritis, vel ſimili non vulgari prærogatiua,

Tridentini, *ſeſſ.25. cap.18.de Regul.* de qua fusè Suar.*l.c.* quod vbi excommunicationem contorſit aduersùs eos, qui per vim fœminas cogunt (non loquitur de Maribus) ad ingreſſum Religionis; tandem extendit ad eos, qui illas impediunt, his verbis: *Simili quoque anathemati ſubiicit eos, qui ſanctam Virginis, vel aliarum mulierum voluntatem velum accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo, ſine iuſta cauſa, impediunt.* Hæc Concilium. Impediunt verò primò, (vt *ibid.* habet Suarez *n.15.*) omnes illi, qui per vim directè, vel indirectè illatam fœminæ, directè impediunt eius voluntatem, id eſt, per graues minas, vel ſimilia, &c. Secundò, qui per ſimilem vim Monaſterio illatam, impediunt, ne ibi mulier admittatur. Tertiò, valdè probabiliter, etiam ij, qui decipiunt falſis rationibus fœminam, vt mutet voluntatem ingrediendi in Monaſterium, vel in eo perſeuerandi: at eum, qui precibus, & promiſſionibus obtinet à fœmina, ne continentiam profiteatur; quamuis ſic impediat, ne velum accipiat, aut votum emittat; non comprehendi ab hoc Concilij decreto, docet *ibid.* Suarez: quia ſic non propriè impedit voluntatem, ſed procurat, vt voluntas mutetur, ſeu non habeatur; multò magis, quia modus hic per preces diſſuadendi, nullam continet iniuſtitiam; ſicuti continet vis, fraus, & prædicta deceptio. Atque ex his animaduerſis, ſiue parentes, qui filium, ſiue alios, qui quamlibet puellam retrahunt precibus, & lacrymis a Religione; immunes eſſe ab excommunicatione lata per hoc Concilij decretum; ſed ſolùm facere contra charitatem, *n. præcedente* declaratam.

Quoad reſtitutionis obligationem.

9. Veniamus iam ad aliud caput de reſtitutione. Aſſero precibus, ſimilibúſque blandimentis, ſine vi, vel fraude diſſuadentem alicui ingreſſum, vel ſuadentem egreſſum, ad nullam reſtitutionem obligari. Ita Leſſius Sanch. aliique apud de Lugo *de iuſtit. tit.1. dict.9. ſect.3.* Petr. Nauar. Bannez, aliíque apud Dicaſtillum *l.2. de iuſt. tr.2. d.7. dub.2. n.42.* Non ipſi egreſſo, vel non ingreſſo: quia contra eum, cùm ipſe voluntariè aſſentiatur, nulla iniuſtitia committitur; quare nulla reſtitutionis obligatio enaſcetur, quæ ad ſolam iniuſtitiam conſequitur Non ipſi Religioni (quidquid alij in contrarium ſentiant, cum Molina *t.5. de iuſt tr.4. d.51. § 1. arbitror verò,*) quia neque contra ipſam hoc modo iniuſtitia fit; cùm enim peccatum huius conſulentis, ſeu allicientis non ſit aliud, niſi cooperari ad egreſſum Religioſi, vel ad non ingreſſum; cùm eiuſmodi egreſſus, vel non ingreſſus non ſint peccata contra iuſtitiam, ſed ad ſummum contra Diuinam inſpirationem, vel contra Votum; nec erit contra iuſtitiam, peccatum ad illas actiones permouentis. Pluribus hæc proſequuntur Doctores laudati: mihi autem hactenus diſputaſſe, ſufficiat; quò, amantiſſima filia, noſcas vim nullam aduersùs pium propoſitum tuum à quopiam afferri licitè poſſe.

10. Hæc, aliáque ſimilia Hierotheus. Quæ ita permouerunt Patrem Plutogenem, vt is Metildæ ſacrum velum aſſumendi bonam veniam ſe conceſſurum ſpoponderit. Et certè ſtatim ac in vrbem ab agro poſt menſem regreſſus eſt, conſtituta ei pingui dote, promiſſo ſterit. Tu verò hic ſuſpice, Lector, diuina conſilia. Tandiu vitam produxit Plutogenes ſenex, vt hanc ſanctiſſimam puellam iam grandiore ætate prouectam, totius Monaſterij, quod ſub nomine, & tutela *Sancti Saluatoris*, noſtro Panormitano Collegio non multis paſſibus diſtans, celebre eſt Panormi, viderit præfecturam agere, hoc eſt, vulgari vocabulo, *Abbatiſſam* eo prorſus tempore, quo eiuſdem filius Thermagoras Antiſtes, vt modò memini, admirabili prudentia, ac ſingulari morum probitate, Panormitanam Eccleſiam gubernabat.

11. Illud animaduerſione dignum porrò eſt. Vidiſti enim, amice Lector, conſilio, opem, authoritate doctiſſimi Theologi moralis, quo hæc plentiſſima familia pro expiatione peccatorum vtebatur; quam multa fortunatum exitum, vltra omnem expectationem, ſortita ſint. Tantum ergo præſtat ſapientibus viris, ac piis animas Fidelium inſtruendas, regendaſque committere. Nam propterea Theologos morales, qui huic operi inſudant, atque in edocendis, inſtituendiſque confeſſariis permaximè laborant, magni faciant (abſit verbo inuidia) velim omnes. Tu, qui mea hæc legis, ſi adoleſcens er, ac tyrocinium tantæ ſcientiæ ponere iam decreuiſti; eorum limina tere, eos ſæpè interroga, illorum lectionibus aſſiduè, ac frequenter aſſiſte; quò aptior ad tantum munus animas regendi, quo nullum eſt excellentius, efformeris.

12. Iam verò dum auidis auditorum auribus, quæ retulimus, aliáque plura propinaret Hierotheus, ex cuius ore magis, quàm ex Platone, melle dulcior, ob inditum à natura leporem, fluebat oratio: vergebat ad occaſum Sol, atque à vicinis montibus, arboribúſque longiores ſe dimittebant vmbræ. Quare Theologo dicenti quies, familiæque pro ſuo cuiuſque libitu, conſuetæ ambulationes per amœna viridarij ſpatia conceſſæ ſunt. Quorum exemplo, & mihi à Benigno Lectore, ne plus nimio in ſcribendo desudem, tantillum oro, quietis, abſoluto iam Dialogo permittatur.

CAPVT III.

Quid Parentes Filiis, Quid Coniuges Coniugibus inuicem debeant, &c.

VT valdè obuia, & omnibus penè cognita prætermittam; ea dumtaxat compendioſè diſſeram de Patre, ac Matre, nec aliqua ſubticebo de Marito, & Vxore, quæ nonnulla explicationis luce pro tyronibus indigere videbuntur.

§. I. *Pater quoad alimenta filij, eiuſdémque exhæredationem, & Vota.*

Pater filio legitimo.

1. QVoad Patrem. Quæret quis: Primò, An Pater teneatur alimenta præſtare filio legitimo? Reſpondeo teneri, etiamſi filius authoritate Principis fuerit proſcriptus, etiamſi fuerit excommunicatus, etiamſi diſſipauerit ea, quæ Pater fortè eidem aſſignauerat pro alimentis, etiamſi filius potuerit ſibi ſuo labore, vel aliunde prouidere, re ipſa tamen non prouidit. Ita Azor. *p.2. lib.2. cap.4. quæſt.7.* Ratio horum, & ſimilium eſt; quia adhuc filius eſt, & pars patris, de Iure naturæ patri commendatus, excipe quæ dicam *num.8.* Quod ſi Pater, bonis careat, polleat verò mater; hæc ſuccedit in hac obligatione: & vtroque deficiente, Aui; vel alij progenitores paterni; & his quoque deficientibus, Aui, progenitoréſve materni. Addit Azor. *ibid. cap.5. quæſt.8.* & tandem conſanguinei propinquiores, id quod, niſi fortè intelligas fratres, ſorores, ac patruos, durum mihi videtur. Lege Surd. *de alimentis, tit.1. quæſt.28.* Si filius habeat vnde viuat; liberabitur pater, materve, aliique ab alimentis porrigendis: quia ceſſat tota cauſa, nempe filij neceſſitas.

2. Nomine autem alimentorum, hîc veniunt victus veſtitus, domus, lectus, medicinæ, impenſæ funeris, imò & vxoris, filiique ſuſtentatio: atque hæc omnia iuxta cuiuſcunque conditiones; ita, vt filio nobili debeantur, & famuli, & pædagogus, & libri, & impenſæ neceſſariæ ad ſtudendum, & iuxta morem patriæ, etiam equus. Ita Sanchez *in conſ. tom.2. l.4. c.3. dub 54.* & *paſſim.* Hæc enim, & ſimilia, cùm his indigeat filius, alimentorum nomine hîc comprehenduntur. Vno verbo, debentur alimenta ſecundùm ſtatum, non verò ſolùm ſecundùm naturam.

3. De excommunicato addit Azor. *loc. cit. q.8.* limitationem, vt ei à patre non debeantur alimenta, ſed ſolùm

victus,

Digitized by Google

victus, ne fame pereat, quando ſponte ſua filius in excommunicatione perſiſtit. Id mihi difficile videtur. Eſto enim, peccet tunc filius abſolutionem negligens; tamen non videtur pietati Eccleſiæ conueniens, vt velit cogere parentem ad deſerendum filium. Nec obſtat Gloſſa, & Abbas apud Azor. *ibid.* adducti pro ea limitatione: ij enim non loquuntur de parentibus, quibus peculiaris cura filiorum inſita eſt à natura, ſed de aliis extraneis.

4. Adeò rigoroſum eſt hoc onus filiom alendi; vt peccent mortaliter parentes, ſi ſine graui cauſa ſuos infantes in hoſpitali alendos exponant. Ita Sanch. *conſ.t.1.l.1. cap.5.d.4.* vide etiam *d.5.num.74.* Azor. *l.c.c.5.q.7.* facit huic de Lugo, *t.1. de iuſt.* Quòd ſi timor infamiæ, v. g. matris, vel ſimilis neceſſitas ad talem expoſitionem diuitem patrem compellant (quo caſu certè non peccabitur:) debebit ex probabili ſententia Sanch. Azor. *loc. cit.* id fieri, animo reſtituendi Hoſpitali impenſas faciendas in alendo expoſito. Hoſpitali (inquam:) nam non placet Baſſæus *in floribus, v. Adulterium, n.9.* dicens poſſe reſtitui aliis pauperibus; ſi enim extat Dominus, ſeu legitimus adminiſtrator earum impenſarum, nempe Hoſpitale; qua ratione ad alios pauperes te vertere iure potes; Vide quæ dicam, *lib.8. tr.4.c.1. §.3.n.17.*

5. Dixi (ex probabili ſententia:) nam mihi non eſt improbabile cum limitatione *mox* dicenda ex Layman, alia opinio Henriquez, apud Sanch. *l.c.num.17. fin.* quam ſequitur Dicaſtillus, *lib.2.de iuſt.t.2.d.7. à n.171.* docentis in eo timore, ſeu neceſſitate, non ſolùm non peccare parentes etiam diuites exponendo filium in Hoſpitali; ſed nec ad reſtitutionem teneri. Ratio eſt præſumpta voluntas Fundatorum, qui videntur eiuſmodi Hoſpitalium erectione, cuiuſcunque generis neceſſitatibus voluiſſe conſulere: & mihi placet diſtinctio Layman, *l.3.tr.3.p.1. c.17.n.4.* ſi Hoſpitale ſit diues, poſſe id ſine dubio præſumi: quod non ita facilè poteſt, ſi diues non ſit. Hoſpitale magnum Panormi (vt audio) ita hos filios expoſitos alit, vt ſi in eorum patrum, matrúmve notitiam veniat; ſtatim illis eoſdem reddat, repetitis expenſis hactenus exhibitis. Certè ſic profitetur eos tantum alere velle, qui ſunt omni ex parte deſtituti. Quare eiuſmodi obſeruatio, ſi adeſt, declarat, hanc fuiſſe voluntatem Fundatorum, atque adeò obſeruandam.

Pater filio ſpurio, vel naturali.

6. Quæres ſecundò, an eiuſmodi alimenta debeat Pater etiam filiis ſpuriis, quales ſunt ex damnato congreſſu geniti, putà inceſtu, adulterio, ſacrilegio, quibus Pater prohibetur aliquid causâ mortis donare, vel relinquere? Quod certè, præter cætera, factum eſt, ne legitimis hæredibus decreſcat hæreditas. Reſpondeo debere. Ita Molin. Azor. Sanch. *mox* citand. nam licèt leges ciuiles etiam alimenta videantur prohibere: tamen quoad hæc ſunt correctæ à Iure Canonico; cùm ſit de Iure naturæ, vt pater alat filium, quacunque tandem ratione ab ipſo ſit genitus. Hinc ſequitur ex Sanch *in conſ. tom.2. l.2.c.3. dub.35. & 36.* patrem poſſe, imò & debere relinquere filio ſpurio alimenta proportionata ſuo ſtatui; & filiæ ſpuriæ ſimilem dotem (hæc enim ſuccedit loco alimentorum) conſtituere, non ſolùm ex bonis patrimonialibus, ſed etiam ex fructibus redditnum Eccleſiæ à patre perceptis, ex Azor. *p.2.l.2.c.12.q.4.* dotem, inquam, alimentis reſpondentem; ſi enim excedat, non poteſt: nam propterea eiuſmodi exceſſum tum filia ſpuria, tum eiuſdem maritus reſtituere, etiam ante Iudicis ſententiam, legitimis hæredibus (niſi fortè ipſi liberè remittant) obligabitur. Vide hæc diligenter diſputata apud Molinam, *de Iuſt.tr.2.diſp.168.* Sanch. *loc.cit.dub.39.* & *lib.4.de matrim. d.26.à n.20.* & *diſp.88.n.32.* Azor. *loc.cit.* & *c.8.* Fagundez *lib.4.in decal.c.1.à n.6.* vbi inuenies hanc doctrinam non eſſe contra Conſtitutiones Pij V. qui videtur ſpuriis prohibere etiam alimenta; nam intelligit, quando aliunde ali poſſunt.

Immò Doctores apud Bardi *l.1. ſelect.q.21.* non ignobiles docent filium, etiam ſpurium, ſi naſcatur poſt donationem bonorum à Patre factam, poſſe à donatario legitimè petere alimenta. Donatario, inquam, nam ſi bona Patris ad alios peruenerint ex contractu oneroſo, id non poſſe, iidem notant.

7. De filiis naturalibus, qui illi ſunt, qui generantur ex copula, nec approbata, nec reprobata iure ciuili, hîc non meminimus: iis enim certum eſt, non poſſe patrem alimenta denegare; imò poſſe, deficientibus filiis legitimis, omnia bona ſua donare, vel relinquere, vt fusè Doctores. Cùm autem dicimus Patrem non poſſe denegare alimenta filio, intellige, ſi filius (quicunque ille ſit, etiamſi is ſit legitimus ex Bonacina) loco mox citando *p.2.n.2.* indiget: quando enim non indiget, non obligatur Pater. Id quod etiam docet Molina, & Sanchez *locis cit.* quibus de Lugo *de iuſt. d.24. à n.121.*

Denique Spurius hæres conſtitutus à Patre ſub conditione, ſi legitimetur à Principe, poteſt petere hæreditatem, & eam interim poſſidere, donec impetretur facultas, vt ex Sanch. notat de Lugo *lib.3.reſponſ. moral. d.35. n.5.* Lege Sanch. 1.a *conſil.lib.4.c.7.dub.16.17. & 18.* alioſque ab ipſo cit.

Cauſa negandi alimenta, & exhæredandi, &c.

8. Quæres tertiò: Potéſtne licitè aliquando Parens alimenta negare filio? Reſpondeo poſſe, quando ſcilicet adeſt aliqua ex cauſis, ex quibus iure pater filium exhæredare valet, etiam legitimam eidem negando: nam ex iiſdem valebit alimenta negare, filiæque dotem non conſtituere. Quæ eædem cauſæ faciunt, vt filius patri alimenta negare licitè poſſit. Ita Bonac. *1.2.d.4.in decal. prac.q. vnic.p.6.§.3.n.1.* Couar. Molin. Sanch. aliíque *paſſim* apud eundem Bonac. Ratio horum tangetur mox *n. ſeq.* Hæ autem cauſæ quatuordecim ferè numerantur in legibus, Authent. *vt cùm de Appell. cognoſc. §. cauſas autem*, hoc eſt. Si filius (intellige etiam & filiam, imò & nepotes reſpectu auorum) manus grauiter in patrem iniiciat. Si contumelia graui afficiat. Si accuſet, extra caſum proditionis Patriæ, vel Principis. Si cum maleficis ſe intermiſceat. Si inſidietur vitæ patris. Si patris vxorem, hoc eſt, nouercam violet. Si in iudicium deferat patrem cum eiuſdem graui detrimento. Si requiſitus à patre incluſo filius (non autem filia) illum non adiuuet. Si prohibeat patrem teſtari. Si Hiſtrionicã, vel gladiatoriã artem exerceat, quando pater non eſt eiuſdē artis. Si patre offerente dotem, & nuptias, filia minor viginti quinque annis luxurioſè vixerit. Si parentis fortè curam filius negligat. Si eundem captiuum non redimat, cùm poſſit. Si fiat hæreticus, patre exiſtente Catholico. Ita Bonac. *loc.cit.* addit aliam cauſam, ideſt, ſi filius dilapidauerit bona patris, quam non poſuit Azor. *l.c. c.3.q.6.* vide Authent. cit.

9. Sed inſurgunt duæ difficultates: Prima, An quando Parentes exhæredare poſſunt filium; vnde & licitè negare alimenta; id intelligatur de omnibus, hoc eſt, etiam de neceſſariis ad vitam ſuſtentandam? Reſpondeo: ita intelligi docet Molina vterque apud Sanch. *l.4. matrim. d.26.n.1.* aliíque, quia tunc filius ob ſuam ingratitudinem, non habetur ampliùs pro tali; ſolùm igitur, perinde ac cæteri proximi, in extrema neceſſitate erit adiuuandus.

Non ita intelligi, ſed patrem teneri hæc neceſſaria alimenta præſtare, docet Couar. apud eundem Sanchez, quia eſſe phyſicum filij nunquam amittitur, atque ſemper in patre aliqua maior obligatio reſidet, quàm in aliis. Vtraque ſententia eſt probabilis. Hanc vt probabiliorem, & certè magis piam libentiùs amplector.

10. Secunda difficultas: An poſſit exhæredari filius, atque à dictis alimentis expelli, ſi committat contra patrem aliquod peccatum ſimile, vel maius iis, quæ dicta ſunt? Reſpondeo. Negant pleríque, Mol. *t.1. de iuſt. tr.2. d.176.* aliíque apud eundem; nam in Authentica dicitur, vt præter cauſas numeratas, nulli liceat ex alia lege alias ingratitudinis cauſas opponere. Concedunt Clarus, Couarr. Reginald. apud Bonac. *t.1. circa 4. Decal. precept. d.4.*

Digitized by Google

50. Hinc ſiue famulus, ſiue quicunque, ſi ob finem bonum, ac mutuatario vtilem, conſulat vſurario, vt det mutuum cum vſura, nempe vt is, qui ſolet mutuare cum vſuris, eas non deneget huic petenti: Si quis deponat, ſeu donet pecuniam vſurario, non vt vſuras exerceat, ſed ob alium honeſtum finem, ſiue ob amicitiam, ſiue ad cuſtodiam: Si quis adiuuet vſurarium in numeranda, vel deferenda pecunia; vel in ſcribendis, ſeu notandis rationibus, & debitorum nominibus per meram ſcripturam, quæ non faciat fidem ad cogendum mutuatarium: Si quis in exigendis vſuris ſine vlla coactione, amicè moneat debitorem de ſuo debito, imò & adhortetur vt ſoluat, ne appareat infidelis: Si quis deferat pignora pro ſecuritate vſuræ: Si quis, cùm ſit ſuperior, permittat, propter bonum fortè publicum, vſuras (ſi tamen non ſit lex de ea non permittenda, quæ nunc certè adeſt, *c. Poſt milleſ. c. Quantò amplius, de vſuris, & alibi*, & ideo ſeruanda, lege Leſſ. *lib.* 2. *c.* 20. *n.* 179. & Salas, *de vſur. dub.* 44. *n.* 6.) Si quis mediator eat, redeátque, quærens vſurarium iam alias paratum, qui alicui velit mutuare; imò, quærat mutuatarios, qui fortè velint ab illo vſurario parato accipere mutuum: Si quis, cùm ſit Dominus, locet ſuas domos, vel officinas vſurario (præſcindendo à lege, quæ nunc certè adeſt, ne vſurario alienigenæ domus locetur, vt *ſuprà* innui *n.* 34.) Si quis, inquam, aliqua ex prædictis faciat, nec peccat contra mutuatarium, nec onus incurrit reſtitutionis, quia mutuatarius ad hæc vel non eſt inuitus, vel facilè remittit. Et ſicuti ipſe, eiúſque amici prædicta ſine ipſius iniuria facerent: ita, & quicunque alij; æquè enim rem ipſi non integram exequuntur. Hæc *ſparſim* ex Mol. Salas, de Lugo, Leſſ. Dian. aliiſque.

51. Contrà: Si Tutor, Curator, abſolutus Procurator, negotiorum geſtor dent mutuum ſub vſura, vt tales ſunt, quamvis nomine aliorum: Si famulus, vel quicunque cogat mutuatarium ad ſoluendas vſuras: Si quis ſcribat libros vſurarij, cui fidem faciant ad cogendum mutuatarium, vt vſuras ſoluat; vt item ſi ſubſcribat Apodixas, ſimili modo fidem facientes ad cogendum: Si quis deponat pecuniam apud Vſurarium, vt is vſuras exerceat, & ſimul ipſe deponens earum particeps ſit: Si quis mediator volentem dare gratis mutuum, excitet ad dandum cum vſuris; vel ſi cogat mutuatarium ad vſuras ſoluendas, vel falſis motiuis alliciat, quò ipſe mediator plus acquirat pro ſuo labore; Si quis, inquam, aliqua peragat ex his, peccat cum reſtitutionis onere: quia iis nihil remittit mutuatarius; cùm eorum dictæ actiones ſint ipſi iniurioſæ, perinde ac ſi eſſent ab ipſo vſurario. Ita ex iiſdem *ſparſim*.

52. Dixi (abſolutus Procurator) vt innuerem illud quod meritò docet Leſſius, *lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 21. *n.* 181. his verbis: *Si ipſe contractus vſurarius per famulum (putà, vt per procuratorem) ſit ineundus, non excuſatur famulus; quia tunc videtur cauſa efficax damni: Si tamen non erat in poteſtate famuli abſque eo contractu pecuniam dare, eo, quòd Dominus eſſet præſens; non videtur famulus teneri ad reſtitutionem: quia mutuatarius non cenſet ſibi iniuriam fieri à famulo, qui aliter pecuniam numerare non poteſt, ſed à Domino*. Hæc Leſſius.

53. Dixi (ſi ſubſcribat Apodixas) nam ſi ſolum ſcribat illas, quæ non faciant fidem (eſto deinde cum iniuſtitia ſubſcripturus ſit vſurarius) non videtur rem ingratam, ſeu certè grauiter ingratam facere mutuatario. Fauet Bon. *de irreg. d.* 7. *q.* 24. *p.* 5. *n.* 1.

54. Dixi (& ſimul ipſe deponens particeps ſit:) ſi enim ſolam deponat quis pecuniam, vt iis vſura exerceatur; peccabit quidem eo malo affectu; at non obligabitur (quamvis obligari putet Sal. *dub.* 44. *n.* 4. & 5.) ad reſtitutionem: quia hæc non eſt iniuria contra mutuatarium; huic enim certè gratum eſt adeſſe pecuniam apud vſurarium, quam ipſe recipere facilè poſſit.

55. Superſunt duæ difficultates; Altera ſic clarè proponitur: Antonius vſurarius debet Petro ex iuſto titulo centum aureos; Titius autem debet eidem vſurario alios centum propter iniuſtas vſuras. Si Antonius, vt Petro ſatisfaciat, dicat eidem: *Exige tibi illos centum, quos mihi debet Titius*; licitè poteſt Petrus, hos à Titio ſibi exigere? Reſpondet de Lugo *tom.* 2. *de Iuſt. dec.* 25. *ſect.* 1. *num.* 21. contra Leſſ. *ibid.* citatum, cum duabus ſimul conditionibus poſſe; ſecùs, nequaquam. Prima conditio eſt, vt ſolùm exigat monendo de debito, non cogendo. Secunda, vt pecuniam illam non accipiat nomine proprio, quaſi ius habens ipſi datum ab vſurario; ius enim nullum is habet, quare nec alteri dare potuit: ſed accipiat nomen vſurarij, cui applicetur; nam deinde ipſe Petrus ex eiuſdem vſurarij tacita commiſſione ſibi applicare poterit. Quibus conditionibus poſitis, conſtat, inquit, reſponſio data: nam ſic nec fiet res ingrata mutuatario, & Petrus ad ſatisfaciendum ſibi non vtetur illo iniuſto iure vſurarij, quo vti eſſet intrinſecè iniquum: *Quare ſi tota hæc induſtria* (concludit de Lugo) *explicetur ipſi mutuatario, & ipſe conſentiat; non obligarem Petrum ad peccatum, nec ad remiſſionem.*

Notarius.

56. Altera difficultas eſt de Notario celebrante actum, ſeu contractum vſurarium. Adde, & de teſtibus ad eum contractum adhibitis; nam de mero ſcriba, ſeu copiſta, qui nullo modo fidem facit, patet ex dictis. Adde denique de Principe ſupremo, permittente vſuras in ſuis ditionibus. Quoad Notarium ergo duo ſunt certa, vnum ſub controuerſia.

57. Certum eſt primò, ſi Notarius celebret contractum expreſsè vſurà, vnde, ex vi illius (quia verſatur apud iuſta tribunalia) non poſſit cogi mutuatarius ad ſoluendam vſuram; peccare quidem Notarium: quia, quantum eſt ex ſe concurrit cum iniuſto vſurario, & facit contra iuramentum à ſe initio officij emiſſum de non faciendis eiuſmodi iniuſtis actibus, at non obligatur ad reſtitutionem; quia reipſa nihil ſoluit ſupra ſortem mutuatarius, vt ſupponimus. Quid ſi in aliquo loco, ſiue per iniuſtitiam iudicis, ſiue per ignorantiam, ſiue propter aliud caput mutuatarius vſuras ſoluat? Reſpondeo: tunc obligabitur Notarius ad reſtitutionem ſaltem tertio loco, in defectum ſcilicet vſurarij primò obligati, & iudicis iniuſti, qui obligatur ſecundo loco. Ita Sylu. *v.* 1. *Vſur.* 7. Leſſ. *d.* 20. *d.* 21. *num* 180. Malderus, *tr.* 5. *c.* 3. *dub.* 24. contra Io. Med. *cap. de Vſuris, quæſt.* 4. §. *de cooperantibus.* Ratio eſt, quia, quod vſura ſoluatur immediatè ex iniuſtitia iudicis, vel ex ignorantia, non tollit, quin Notarius antecedenter iniuſtam cauſam huic coactioni dederit.

58. Certum eſt ſecundò: Si Notarius celebret contractum vſurarium, ſed palliatè fingendo alium titulum; peccare, & obligari ad reſtitutionem; quia & operatur contra iuramentum, & concurrit ad iniuſtitiam.

59. Controuerſum ergo remanet, An vel palliatum hunc, vel clarè vſurarium illum contractum Notarius ſi celebret, petente, & volente mutuatario, peccet, & ad reſtitutionem ſolutarum vſurarum teneatur? Reſpondeo, ex dictis eum peccare quidem, quia facit contra Iuramentum; ſed non obligari ad reſtitutionem. Ratio eſt, quia, vt modò proſecuti ſumus, volenti, & ſcienti non fit iniuria. Quod ſi in hoc caſu aliqua fiat, facilè remittitur à mutuatario, cui res grata facta eſt.

60. Sed cur vſurarius obligatur ad reſtitutionem quamvis volenti, & ſcienti mutuatario rem gratam fecerit, mutuando cum vſuris; non autem hic Notarius? Reſpondeo, quia Notarius hic, & illi omnes, quos *ſuprà* excuſaui, nihil recipiunt ex vſura; totum enim hoc lucrum vſuræ accipit vſurarius. Hinc fit, vt mutuatarius reſpectu vſurarij non ſit volens, atque adeò ſit inuitus ſimpliciter, & abſolutè: ſed ſi ſolùm volens, ex ſuppoſitione voluntaris vſurarij, aliter mutuare nolentis, ac reſpectu cooperatorum prædictorum eſt ſimpliciter, & abſolutè volens; cùm ab ipſis recipiat beneficium, nec in ipſis adſit iniquitas actionis recipiendi iniuſtas vſuras.

Teſtes

Digitized by Google

Teſtes.

61. Quoad teſtes: Aio, ea, quæ hactenus dicta ſunt de Notario, dicenda eſſe de teſtibus; hi enim vnum faciunt cum Notario, tum ad communicandam vim ſcripturæ publicæ, tum ad alia prædicta.

Princeps: remiſſius.

Quoad Principem permittentem vſuras, Aio poſſe id fusè videri apud Dian. *p.9. tract.8. reſ.14.*

Cooperatio cum tranſgreſſuro præceptum.

62. Caius decreuit ieiunium violare, inimicum occidere, rem alienam ſurripere, etiamſi ego illi cibos, gladium, ſcalas non ſubminiſtrem; ſibi enim certò prouidebit ab aliis, quare meritò hic dicetur præcepta tranſgreſſurus. Titius verò ita eſt diſpoſitus, vt vbicunque inueniat cibos, eos etiam die vetito, comedat; ſed nunc de illis actu comedendis nequaquam cogitat: vel, quia eſt graſſator viarum, ita eſt diſpoſitus, vt vbi in rem aliquam inciderit, eam ſurripiet: vel quia eſt vſurarius, vbicunque inueniet modum iniuſtum lucrandi, lucrum extorquebit, quare meritò dicetur paratus ad peccandum. Notas diſcrimen? Caius iam actu interno peccauit hoc ſingulari peccato, contra præceptum ieiunij, per determinatam illam voluntatem vulendi omnino comedere. At Titius nondum actu hoc ſingulari peccato interiùs deliquit, ſed propter illam prauam diſpoſitionem habitualem, ſtatim, oblata occaſione peccabit. Qui facilè peccaturus eſt; non eo ipſo dicitur vel tranſgreſſurus, vel paratus; ſic enim his plenus, heu nimis eſſet mundus: ſed requiritur, vt quis verſetur in ſtatu malo, ſiue actuali, ſiue habituali, vt explicatum eſt. Iam de vtroque ſigillatim.

63. Quoad tranſgreſſurum, negat Caſtro Pal. *tom.1. tr.6.d.6.p.9. num.4.* me licitè poſſe cooperari alicui, præſtando actionem ex ſe indifferentem, qua ipſe abutatur; negat, inquam, me poſſe, ſolum propter hoc caput, quia iam aliquis peccare decreuit. Concedit Leſſius, diſtinguit Sanch.

Primus ſic habet, l. c. *Non ſufficienter excuſari ex eo ſolùm, quòd proximus aliis actionibus vſurus eſſet, ſi tuæ non adeſſent; quia hæc conditionalis non tollit, quominùs tu cauſa ſis illius peccati: quia ſi proximus, v.g. alibi non eſſet ſoluturus ieiunium, & tu nulla cauſa intercedente, cœnam ſubminiſtraras, peccares; quia aliquo modo concurreres peccato alterius: At quod alibi proximus ſoluturus ſit ieiunium, non immutat tuum concurſum, qui in ſubminiſtratione cœnæ conſiſtit. ergo ſimiliter peccabis.*

Leſſius ſic, l.4. c.2. d.4. n.24. *Non poteſt (intellige ſine cauſa, &c.) apponi cœna ſoluturis ieiunium, quando alibi eam habere non poſſunt: ſi enim alio ituri, & ibi cœnaturi erant, non eſt neceſſe recuſare: quia peccatum non poteſt impediri; iuxta ea quæ ſcribit Nauarrus, & Caietanus.*

Sanchez *l.1. in dec. cap.7. num.16.* diſtinguit in hunc modum: *Si res indifferens ſit proximè ad peccatum ordinata, ſuppeditans illam non excuſatur à mortali; vt nemo excuſaret admouentem ſcalam, vel humeris ſuſtentantem, quando quis vult furari, aut hominem interficere, aut fornicari; quamuis non deſit, qui hæc ſuppeditet: quia tales actiones ita proximè peccato, malæ meritò dici queunt, niſi cauſa aliqua vrgenti excuſentur. Si verò res indifferens remotè ſe habeat ad peccatum, vt vendere agnum infideli, quem ſcio velle ad immolandum Idolo: fucos mulieri, quos ſcio velle ad alliciendum iuuenem: tunc probabile cenſeo vendentem excuſari à culpa ſaltem mortali: ſi certè ſciat, ipſo non vendente, alterum venditurum; quamuis nulla alia cauſa excuſans concurrat: Quia in tantum eſſet peccatum, in quantum ſuppeditans non euitat peccatum abuſuri illis actionibus: vt non ſuppeditando, iam alterius peccatum non euitat: ergo, &c.* Hæc Sanchez, cuius certè hæc poſterior ratio, non poſteriorem ſolùm partem probat, ſed vniuerſim, vt vniuerſim ea vtitur citatus Leſſius. Sed profectò omnes tres ſententiæ ſunt probabiles; Tantorum ſcilicet Doctorum ſententias, bonis rationibus innixas, improbabilitatis cenſurâ notare nullus audebit.

64. Petes. Poteſtne quis licitè inuitare ad tranſgredienda præcepta, illum, qui modo dicto, iam tranſgreſſurus eſt, dicendo, v. g. *Apud me comede, Petrum percute, Paulum occide,* &c. Reſpondeo, certum eſſe, ſic abſolutè nunquam poſſe; quia tunc inuitaret ad peccandum exteriùs, ſeu ad exequendam malam voluntatem, quam mente tranſgreſſurus conceperat, quod ſemper eſt illicitum: quia actus exterior eſt peccati interioris complementum; & de hoc loquuntur Doctores, Vaſquez *art.1. de ſcandalo, n.17.* Caſtro Pal. *l.c.p.10.n.2.* cùm eam inuitationem fieri poſſe negant. At ſub hypotheſi ſic. Primò: *Si omnino velis, cœna apud me.* Secundò: *Si decreueris occidere Petrum, vel Ioannem, occide Petrum.* Tertiò: *Si violare vis Bertam, vel Catharinam, potiùs viola Bertam,* &c. putat Hurtadus 2.1.*d.173.ſec.12.§.161.* apud Dianam *p.5.tr.7. reſ.7.* citantem Ca. Bo. Azorium, ex cauſa rationabili poſſe. Idem dic, ſi quartò ſic conſulas. *Si vis furari à Petro pecuniam, fureris potiùs frumentum tali pecuniæ æquiualens:* quia inuitatio, ſeu conſilium hoc, cùm ſit conditionatum, videtur honeſtari poſſe à cauſa proportionata; qualis eſſet: in primo, ne inurbanus quis appareat: in ſecundo, ne occidatur Ioannes meus conſanguineus; in tertio: ne violetur Catharina mea conſobrina: in quarto, vt ego habeam faciliùs pecuniam, quam à Petro expecto. Lege de Lugo *tom.1. de iuſt.d.16.ſect.2.§.2. à num.51.* Si criminoſus non decreuerat violare, occidere, &c. alterum ex duobus, ſed tantum vnum, nil cogitans de altero; non poſſe me alium, de quo non cogitat, offerre, vel conſulere; notant *ibid.* Hurtad. & nos *ſuprà n.12.& 13.* de hac re aliquid inſinuauimus.

Cooperatio cum parato ad peccandum.

65. Certum ſit, paratum ad peccandum non poſſe abſolutè inuitari ad actum in ſe peccaminoſum; quamuis ex hypotheſi poſſit, eo ſcilicet modo, & propter eandem rationem, quam ex Hurtado dixi *n. præcedenti.* At nunc difficultas eſt, an quis ſine vlla neceſſitate licitè poſſit parato peccare, abſolutè offerre peccati occaſionem, quæ ex ſe ſit res indifferens: v. g. an parato comedere die ieiunij, liceat ſuppeditare cibos; An à parato vſurario liceat mutuum petere; à parato miniſtrare Sacramenta in mortali, liceat illa expoſcere; idque præſcindendo ab alia cauſa, ſed ex eo ſolùm, quòd illi iam parati ſint ea peccata committere; Nam ſi parati non ſint, alias cauſas requiri, modo paulò antè explicato, iam patet ex dictis.

66. Vt in ſuperiore difficultate, ita & hîc triplex eſt ſententia. Ledeſma *tom.2. ſumma.t.27.c.2.d.4.* & Manuel *t.1. ſumma. in 2. edit.c.23.n.8.* (quibus adde de Lugo *t.2. de iuſt. d.25. ſect.11. §.1.n.134.* loquentem de petente ſine neceſſitate vſuras ab vſurario parato) cenſent poſſe. Sanchez *lib.1.in decal.c.7.n.15.* & Caſtro Pal. *t.1.reſ.6.d.6. p.10. n.5.* negant. Hurtadus, 2.1.*d.173. ſect.14. §.174.* & Diana *p.5.tr.7.reſ.8.* diſtinguunt. Ratio primæ ſententiæ eſt: quia dum tu facis, quod tibi vtile eſt, & non eſt malum, eſtque tale, quo alius rectè vti poteſt; ſi non vtatur, ſibi imputet.

68. Ratio ſecundæ eſt: quia ex vna parte tu es cauſa, vt hîc, & nunc hoc ſingulare peccatum committatur; & ex alia, charitas dictat, vt quoties commodè potes, non cooperis cum ruina ſpirituali proximi: At iam commodè potes, quia ſupponimus in te nullam adeſſe cauſam: ergo, &c. Vides diſcrimen? In tranſgreſſuro, de quo *à n.62.* non poteſt à te impediri peccatum; quia is certè peccauit internè, licèt nondum exteriùs. At paratus, de quo hîc loquimur, nondum peccauit actu, ne internè quidem; ſed eſt ſolùm habitu diſpoſitus ad peccandum: propterea ergo hæc ſecunda ſententia docet adeſſe

obligationem non ponendi eas actiones;ne ſcilicet concurratur ad peculiare peccatum.

69. Ratio, & ſimul explicatio tertiæ ſententiæ eſt, quia non obligamur continere nos ab actionibus ex ſe non malis,nec ſpeciem mali habentibus, quando proximus ex pura malitia iis abutitur ad peccandum: eſt enim tunc ſcandalum paſſiuum, quod vocant *Phariſaicum*. At quando proximus peccat ex paſſione vehementi,id eſt,ex fragilitate, ſeu infirmitate; ad quam reducitur etiam ignorantia culpabilis non affectata: tenemur ſub pœna peccati ſcandali (quod vocant *ſcandalum paſſiuum puſillorum*) nos continere à prædictis actionibus, ſaltem quando nulla cauſa adeſt, cur eas faciamus, vt fusè *in tractatu de ſcandalo.* Quare quando proximus (ait hæc tertia ſententia) eſt paratus peccare ex malitia, poſſumus, vt dictum eſt, cum eo cooperari,quia eſſet ſcandalum Phariſaicum, quod non tenemur vitare: At verò quando eſt paratus peccare ex paſſione, non poſſumus; quia eſt ſcandalum puſillorum, quod tenemur vitare; & ſolùm cauſa proportionata nos excuſaret.

70. Atque hinc Hurtadus *ibid.* apud Dianam *loc. c.* colligit poſſe ſemper ab vſurariis ſine vlla cauſa peti mutuum,etiam ſignatè ad vſuras. Ita Sanch.*lib.3.in dec. c.8.num.*27. Val.Mol Bann.apud Dian. *l.c.* Et ex Azorio *p.*2. *lib.*12.*c.*17.*q.*7. colligit Diana,*p.*5.*tr.*7.*reſ.*4. à parato miniſtrare Sacramenta in mortali, v.g. à Sacerdote prauo,qui in templo confeſſiones excipit, poſſe peti, vt ea tibi miniſtret, quamuis commodè eadem ab alio habere valeas: quia cùm vſurarij, & eiuſmodi Sacerdos ſint parati, non ex paſſione, ſed ex malitia peccant.

71. Et ſub prædicta diſtinctione colligit Vaſquez, *opuſc.de ſcandalo, art.*8. *dub.*2.*num.*20. *&* *num.*28. mulierem ornatam iuxta conſuetudinem Patriæ, poſſe domo exire causa audiendi Miſſam, vel ſe recreandi, etiamſi ſciat aliquem, vel aliquos ex malitia peccaturos: At ſi ſciret aliquos ex infirmitate lapſuros, debere ſe aliquoties abſtinere, non autem ſemper; quia pro ſemper, adeſt cauſa excuſans, nempe notabile mulieris incommodum. Idem tamen aduertit, nunquam iudicandum eſſe peccatum ex infirmitate, vel ignorantia,niſi cognoſcatur qualitas, & conditio perſonæ, de qua timetur. Hæc ex illo: quid enim nos de prædicta muliere ſentiamus, diximus cum Sanch. *ſuprà,n.*27.

72. Sed aduerſùs hanc tertiam ſententiam duo meis Lectoribus propono. Primò, ſi nos hîc ſermonem de parato ad peccandum facimus,ſemper locutio erit de peccaturo ex malitia: ſiquidem etiam peccans ex paſſione, vel ignorantia culpabili,ſi eſt paratus,ac diſpoſitus ad peccandum, conuincitur ex malitia velle peccare: id enim oſtendere videtur illud, *eſſe paratum*; neque enim,qui ex fragilitate peccat, diceretur eſſe paratus ad peccandum: quare diſtinctio huius tertiæ ſententiæ locum hîc non habebit. Secundò, illa diſtinctio ſcandali Phariſaici, & puſillorum, ſaltem quantum facit ad nos, non videtur ſibi conſtare: cùm enim etiam ille, qui peccat mortaliter ex fragilitate, ita ſupponatur peccare, vt ſufficienti potiatur deliberatione, & ſuà culpâ in peccatum trahatur, à quo abſolutè poſſet ſe cum diuina gratia, (quæ ſemper præſto eſt) liberare; ſecùs enim, mortaliter non peccaret: ideo omne mortale peccatum (dicet aliquis)eſt ex ſufficienti malitia conſtituente ſcandalum, quod vocas Phariſaicum; & conſequenter ſine obligatione illud vitandi in hac tertia ſententia.

Probabiliorem ergo puto ſecundam: primam tamen non improbabilem; tertia denique propter authoritatem docentium, ne à probabilitatis finibus excludatur.

Capvt II.

Policrates, ſeu *Filiorum Inſtructor.* Dialogus plura complectens:

De Charitate debita Parentibus, & Filiis.

IAm propiùs,his præmiſſis de Charitate in vniuerſum, ad Charitatem debitam Parentibus accedamus. Et quidem ad meum Lectorem à labore inter legendum ſuſcepto ſubleuandum, multa ex his, quæ huic titulo præfixi, Dialogorum more, ac poëtica diſputare fide, animus eſt. Sic nimirum fiet, vt vtile miſcendo dulcibus, altiùs & iucundiùs,in animos multiplicis huius quæſtionis veritas inſtilletur.

§. I. *Introductio Dialogi.*

1. PAnormi in Vrbe feliciſſima, plurimus vbi honeſtarum numerus incolit familiarum, degebat vir omni virtute præditos; vxori pari honeſtate, modeſtia, prudentia, ſupra mulieres claræ, à iuuentute coniunctus, Plutogenes nomine commodo, diuitiis, affluens, domóque ampla, ac villa non procul ab Vrbe ſita, omnibus plena amœnitatibus, inſtructus. Is duobus gaudebat filiis, totidem filiabus; ſed qui moribus quiſque ſuis inter ſe mirum in modum diſſiderent. Primogenitus Thermagoras, Patri obediens, domeſtici cenſus amans, litteris vacans, genitori per omnia ſimilem ſe præferebat. Minimus omnium Policrates inobediens parentibus, in eoſdem iniurioſus, moribus peruicax, armorum tractationi apprimè deditus, rixas vndique ferebat, prodigáque effuſione domeſticum exhauriebat Patrimonium: Nec diſſimiles fratribus erant duæ germanæ ſorores. Harum enim ætate grandior, nomine Aloyſia, vultu quidem non indecoro, ſed maiori, quàm ſpecies expoſceret, arrogantia. Veneris, vel Iunonis pulchritudinem antecellere ſe poſſe, vanè putabat. Ad Mulicrcularum pompas nimis propenſa, videri ſæpiùs, videréque cupiebat; & nihil amabat magis,quàm nuptiarum,ſimiliumque celebritatum cœtibus intereſſe. Contrà,Metilde germana minor,pulchra facie, pulchrior moribus, id curæ & cordi habebat; adoleſcentes fugere, domi ſe continere, familiæ ſeruire, Parentibus in omnibus præſto eſſe, matrem ſubinde templa, incognito,eóque vulgari veſtitu frequentantem,pari modeſtia comitari.

2. Et iam filiorum ætas Patrem grandæuum admonebat,vt de illis collocandis cogitaret: ſed ecce difficultatum aceruus. Filia minor in Virginum Monaſterium ſeſe abdere, diuinis rebus vacatura, permaximè auebat, ne dicam, petebat. Id quod genitores iamiam ad ſenectutem vergentes, ſupra quam credi poteſt, ægrè, moleſtéque ferebant. Aloyſia anno vigeſimo quinto maior, adoleſcenti cuidam infimæ ſatis conditionis ex vicinia,ſe nubere velle, claris verbis,ac perfricta fronte dicebat, eique fauebat miris modis Amita, quæ neptem Aloyſiam ſibi moribus non abſimilem ſingulari dilectione complectebatur. Nec minor ſollicitudo pro fratribus. Nam Primogenitus Thermagoras apud paternam domum commorari quidem non detrectabat; verùm, contra Patris voluntatem, ab vxore ducenda, vt ſeſe litteris totum, ac præſertim vtriuſque ſtudio Iuris dederet, abſtinere velle,palam profitebatur. Denique Policrates ætatis annorum viginti profectionem Hiſpanicam meditabatur, Aui paterni merita Regi illi propoſiturus, atque ab eodem ſtipendium in exercitu deinceps recepturus. Nam propterea à patre arma, & reliqua ad militiam neceſſaria, peculium nempe Caſtrenſe incredibili animi contentione, ac replicatis precibus expoſcebat. Deus Immortalis! quantum homo differt ab homine! quantum eſt inter vtriuſque cogitationes, moréſque diſſidium!

3. Pater

Digitized by Google

3. Pater ergo, vt erat vir prudens, ac ſummi iudicia memor, quid ſibi facto opus eſſet, quidque amplecti, ſine animæ piaculo poſſet, diu, noctuque mente voluebat. Aderat per ea tempora Panormi vir omni ſcientia prudentiſſimus, ac præſertim caſuum conſcientiæ, hoc eſt Theologiæ moralis peritia inſignis, Hierotheus, eidem Plutogeni perfamiliaris, vniuerſæque eius familiæ, ſupra quàm dici poteſt, charus, quocunque ſæpe colloqui, eundemque ſæpe domi, ac ruri apud ſe habere Plutogenes conſueuerat. Quare hunc ſemel enixè obteſtatur, vt Policratem Hiſpanicam profectionem vrgentem, præ ſua in adoleſcentem authoritate, compeſceret; eaque occaſione eius prauos mores, quibus præſertim parentes, vſque ad inſaniam laceſſebat, aliqua ratione corriperet. Is mandatum non recuſans, Policratem in ſecreto cubiculo fortè otiantem, ſic ſolus aggreditur.

§. II. *A filio quid Parentibus debeatur.*

1. FIli (nam te filium, quem in Domino ab infantia parturiui, non gratis compellabo) vt quid tanta contra tuos amantiſſimos parentes peruicacia? Docebo te breuibus, quid filius debeat Patri: tria nimirum, Amorem, Reuerentiam, & Obedientiam: vt quid denique à te nunc velim expoſcere, manifeſtè concludam. Hæſit Policrates præ obſeruantia, quam Hierotheo gerebat. Sed quia erat curioſus, acutoque ingenio, ſic reſpondit; Arridebit mihi iſta Theologiæ moralis prælectio, Pater: Verùm oppugnabo; ſi per te mihi licebit, quæ contra meam Hiſpanicam profectionem diſputaueris; & expugnabo fortaſſis: huc enim tua oratio tendit, vt video. Age, quod propoſuiſti, aggreditor: ego expeditis auribus, vt ex reuerenti officio tibi debeo, quæcunque attuleris, excipiam. Tum Hierotheus:

Amor.

2. Amet filius parentes. Primò, Dilectione interna, ita vt eos nunquam odio habeat, neque illis malum aliquod notabile animæ, vel corporis inferendum exoptet. Si ſecùs in re non modica faxit, peccabit mortaliter, tenebiturque hanc circumſtantiam, vtpotè conſtituentem peculiarem impietatis ſpeciem, in Confeſſione, vt rectè monent Doctores, patefacere. Lege *noſtrum opuſc. de Conf. l. 2. c. 5. §. 1. & in edit. Panormit. anni* 1649. & benigniùs *lib. eod. c. 7. n. 48. verſ. dices.*

3. Præterea amet, & amore externo. Hoc eſt: Obſtringitur filius ſigna beneuolentiæ externa parentibus oſtendere.

4. Quapropter qui durè, vel aſperè cum iis notabiliter ageret, eóſve ſperneret, vel ad non vulgarem triſtitiam compelleret; lethaliter peccaret, ex Syluestro, *v. Filij. q. 2.* & Nauarro, *c. 14. n. 11. in ſumma*, cui adde Bon. *circa 4. Decal. præc. d. 4. quæſt. vnic. p. 3. n. 3.*

5. Tertiò. In ſpirituali neceſſitate illis opituletur. Si filius ergo negligat, vt in articulo mortis Pater, Matérve Exomologeſis Sacramentum ſuſcipiant; ſi prohibeat, ne ij neceſſarium condant teſtamentum; ſi eos abducat, ne quid rationi conſonum pauperibus, vel operibus piis pro ſalute animæ relinquant, in mortale crimen ex ſententia eiuſdem Nauarri *ibid.* prolabitur. Si enim pleraque ex his ſaluti proximorum debemus, quid non debemus Patri?

6. Pari modo huc reduco obligationem filiorum in adimplendis quamprimum, quæ ſunt in Teſtamentis à parentibus diſpoſita circa æs alienum, vel legata: imò hæc, abſque cauſa, notabili temporis interuallo differre, piaculum eſſe mortale, meritò docet idem Nauarr. *ibid. n.* 15. citans Antoninum.

7. In eo eſt difficultas: an ſi Pater nulla bona relinquat filio, teneatur filius ex ſuis propriis bonis ſoluere debita: mutuam, v. g. pecuniam acceptam à Patre, & eam quidem potiſſimum, quæ expenſa fuit pro alimentis eiuſdem filij? Lis hæc vertitur inter Iuriſperitos: Et tamen nequaquam obligari, quia mutui reperendi obligatio eſt perſonalis, conſtanter affirmo. Ita Dec. *in l. ſi cum ſeruum n. 11. ff. ſi certam petatur*, & *ibi* Alc. *n.* 27. alia iura citans. Cùm enim filius nomine ſuo pecuniam illam nequaquam ſuſceperit, nihil omnino debebit, & vlterior, quoad pecuniam ſuſceptam pro filij alimentis, in quo maior viget difficultas, eſt: quia Pater tenetur alere filios, atque hi ius habent aduerſùs Patrem expoſcendi alimenta: nam propterea mutuum illud à genitore acceptum, ſemper cadet contra genitorem; aduerſùs filios, nunquam.

Quemadmodum enim deficientibus viri bonis vxor regulariter non tenetur ex ſuis dotalibus debita viri ſoluere: Ita Sanch. *lib. 9. de Matr. d. 4. à n. 29.* vbi *num.* 30. affertur quidam caſus, in quo tenetur vxor: debita, inquam, etiam ad ipſammet vxorem, & ad familiam alendam contracta; quia vtramque alere marito incumbit, non vxori: Ita profectò in caſu propoſito, ſi pari ratione bona paterna non ſuperſint.

8. Neque opponas cum nonnullis; legem, in qua ſancitur; *Si quis rem alienam acceperit, & res illa in vtilitatem alterius fuerit conuerſa; teneri hunc tertium ad ſolutionem; ſi is qui accepit, ſoluendo non fuerit.* Ita Iaſon. *leg. his ſolu. ff. de cond. indebit. n.* 2. Rom. *in ſingul.* 220. Ne opponas, inquam: id enim eſto veritatem habeat, ſi quando hic tertius accepit ex cauſa lucratiua; non verò, ſi oneroſa: At filius alimenta ex cauſa oneroſa conquiſiuit; quia ipſi omnino à Parente debebantur.

9. Sed quid, ſi Pater alia bona reliquit filio vinculata (v. g. maioratum) quæ iam apud filium extent, debebitne filius ex his, vel horum fructibus ſoluere Patris debita? Reſpondeo: ſi debita ſint contracta ab eo, qui inſtituit vinculum, & quidem antequam vinculum inſtitueret, certum eſt filium debere, non autem, ſi poſt vinculum iam factum irreuocabile: nec item, ſi debita ſint contracta ab maioratus poſſeſſore, qui inſtitutor non fuit. Horum rationes lege apud Sanch. *in conſ. tom. 2. l. 4. c. 1. dub.* 31 ac Iuriſconſultos ab eodem citatos: nam Bonacinam, *tom. 2. circa 4. dec. præc. d. 6. quæſt. vnica, part. 4. n.* 20. afferentem Azor. & Filliucium in aliquo ex dictis diſcrepantes, nequaquam ſequor.

10. Quartò denique, ſubueniant in neceſſitate corporali, quantum vires ſufficiunt, Parentibus filij. Quare, ſi Pater infirmus eſt, ſi in carcerem detruſus, ſi mente captus, ſi extrema, vel graui neceſſitate preſſus; debet filius, quæ opus erunt, porrigere, curare vt liberetur, eidemque etiam ex proprio peculio prouidere. Ita Nauarr. *in ſum. c. 14. n. 12. & 13.*

11. Illud fateor ex Nauarro, *ibid.* non obligari filium aliis carentem bonis, artem ſuo ſtatui indecentem exercere, quò patrem alat: quia eiuſmodi incommodum meritò filium excuſabit: vt item aſſero, teneri filium Parentis neceſſitati ſubuenire, tametſi Parens eſſe ſibi ſubſidio poſſet exercitatione alicuius artis, minùs ſuo ſtatui condecentis: ad id enim eſſet nimis durum, obligare Patrem, dum prognato gaudet, qui aliâ viâ ſubleuare cadentem poſſit. Colligitur ex S. Thom. *2. 2. q. 101. art. 1.* Ang. *conſil. 85. n. 3.* & colligitur ex *l. ſicut. ff. de oper. libert.*

Reuerentia.

12. Verùm, reuertamur ad id, quod ſecundo loco propoſuimus à filio deberi parentibus, nempe Reuerentiam. Primò enim, ſi filius parentem percutiat, etiamſi percuſſio ſit leuis, ex Nauarr. *in ſumma, cap. 14. num.* 18. imò, ſecundùm aliquos, etiamſi ſolùm attollatur manus ad verberandum, piaculum mortale committit. Ita Bonac. *t. 2. circa 4. decal. præc. d. 6. q. vnica. p. 2. n. 4.*

13. Secundò, ſi deliberatè maledicat parentibus, ſiue ſuperſtitibus, ſiue iam fato ſublatis; vel eos contumeliis afficiat.

14. Tertiò, ſi eoſdem parentes alicuius criminis, quamvis crimen verum ſit, accuſare non dubitet; mortaliter item delinquit: qua ratione tamen in hoc poſtre-

Digitized by Google

mo capite, excipiatur caſus læſæ Maieſtatis diuinæ per hæreſim, vel humanæ per conſpirationem aduersùs Principem; cùm ſint delicta minùs frequentia, ſuperſedeamus nunc dicere, & ſcribentibus de hoc Argumento, libentes relinquamus. Lege Azor. *p. 2. lib. 2. cap. 2. quæſt.* 13. & deinceps Nauarr. *l. c. n.* 12. alioſque.

15. Quid, ſi Princeps det liberam facultatem occidendi proſcriptos à patria, liciténe filius patrem occidere poterit?

Reſpondeo: Nonnulli Iuriſconſulti poſſe contendunt. Ita Bartol. *in l. ſi adulter, §. liberto, ff. de adulter.* Gom. *in inſtit. de actionibus, §. Rurſus, n.* 22. apud Dicaſtill. *mox* citandum, tum quia filius debet alimenta negare Patri proſcripto; ergo & poterit occidere: tum quia alicubi adſunt leges, vt qui proſcriptos occiderit, certam mercedem conſequatur: à cuius conſecutione non excluduntur filij.

16. Sed profectò pro hac ſententia nec ego, nec Couarr. *de Mat. c. 7. §. 7. n. 5.* Decius, *in cap. 5. quæ Eccl. num. 4. de conſt.* aliique, ſuffragium dabimus: quia id grauiter, atque adeò mortaliter repugnat cum charitate, & pietate, quâ filius debet patrem amplecti: lege Dianam *p. 8. tr. 7. reſ.* 42. & Iulium Clarum apud Dicaſtillum *mox* citandum; leges verò illæ, quæ filium non excipiebant, meritò iam deſuêre, quia impiæ ſunt; vt & impium eſſet, denegare alimenta patri proſcripto. Lege Layman, *l. 5. ſect. 5. tr. 3. p. 3. c. 2. num. 2.* & lege item quæ mox dicemus, §. 6. qui hanc noſtram ſententiam extendit etiam ad parentes reſpectu filij, & ad vxorem reſpectu mariti, &c. Quòd ſi pater ſumeret arma contra Patriam, vel Principem, vel ſit, vt loquimur, captiuans viatores, quem alicubi numerari audio inter rebelles primi capitis, vtpotè admodum Reipub. ac Principi nocentem; prohibeo quidem filium, ne patri alimenta miniſtret, id enim quid negatiuum eſt: At poſitiuè interficere præcipere non audeo; quæratur alia via, quâ illud Communitatis publicum malum auerti poſſit. Quid, ſi pater nullâ viâ poſſit ab armis contra patriam auerti? occidatur, inquit Dicaſtillus, *l. 2. de iuſt. tr. 1. d. 10. dub. 1. n. 13.* propter bonum vniuerſale Reip.

17. Quartò denique, contra reue[illegible]iam filialem peccaret filius, ſi recognoſcere; vt n[illegible] Azor. *p. 2. lib. 2. c. 2. q.* 10. ex contemptu nollet patrem, ob eius paupertatem: At ſi non ex contemptu, ſed ad v[illegible]um aliquod incommodum, aut erubeſcentiam; certè [illegible]ia non eſſet iniuria directa in patrem, à mortali culpa (ſic puto) eſſet excuſandus.

Obedientia.

18. Supereſt obedientia, quæ parentibus debetur. Primò in iis, quæ ſpectant ad bonos mores. Quare præcipienti patri, ne filius ſcortetur, ne ludis prohibitis vacet; ne noxias familiaritates foueat; ſi is minùs obediat, mortale peccatum committet, ex Sancto Thoma 2. 2. *q.* 104. *art.* 5. ſpeciatim in confeſſione declarandum. Ita Arag. 2. 2. *quæſt. 62. art. 3 d 1. ad* 2. Angelus *v. Filius, n.* 19. Præcipienti, inquam: nam ſi ſolùm interpoſita fuerit, quamuis replicata admonitio; ipſa inobedientia mortalis non erit. Secundò, in iis parère parentibus obſtringitur filius, quæ ad domus gubernationem pertinent: ſub culpa graui in rebus grauibus, præſertim, ſi accedat contemptus, vel pertinax obſtinatio; ſub veniali, in leuibus.

19. Ex quo complexionem contra te ſic inſtituam, Policrates: Si in iis, quæ ad familiæ gubernationem grauiter pertinent, obligatur filius parentibus morem gerere: qua fronte tu deſerere, atque in exteras nationes, contra eorundem replicata imperia, te conferre, ingratus audebis?

20. Ad hæc Policrates, qui erat, vt modò innui, ingenio, ac varietate loquendi promptus, præmiſſa non vulgari officioſorum verborum inſinuatione, ſic interrogat: Inquiro, Pater ſapientiſſime, An peccet filius ætate iam grandior, cauſis inſtructus vehementibus, præſertim ad ſolidam animæ ſuæ ſalutem pertinentibus, parentibus verò, ac familiæ nullum inferens detrimentum; ſi à domeſtica conſuetudine, poſtulatâ, vt fas eſt, à patre veniâ, quamuis minùs impetratâ, an, inquam, peccet, ſi domo diſcedat? Non peccaturum, reſpondit Hierotheus: tunc enim filius, cùm tam multa adiuncta congeras: quæ certa ſupponis; ſuum maius bonum (multoque magis, ſi de æterna agatur ſalute) exiguo patris ſenſui præponere legitimè valet. Teneo igitur te, (ſubmiſit adoleſcens) teque pronuntio meis conſiliis aſſentientem. Tu non ignoras; ego inuitus (altum hic ſuſpirium traxit Policrates) experior mores peruicaces meos: non certè erga alios, in quorum gratiam liberalem me, atque vrbanum ingenium habere animaduerto; ſed, neſcio qua ſanguinis diſiunctione inſolenti aduersùs Parentem meum Plutogenem. Sæpiſſime enim, data vel leuiſſima occaſione, in illum vehementer indignor, imò per meum grauiſſimum ſcelus (erubeſco, ſed ingenuè fateor) iniuriis illum aggredi, atque obſtinatè laceſſere non dubito; Qua turbatione familiæ, etiam inter edendum, etiam inter domeſticos conſanguineorum, familiariumque conuictus; quóve malo exemplo, tu, Pater, imò vniuerſi ex vicinia norunt. Remedium tantis meis malis cùm nauiter exquirerem, dum cum ipſo in eadem domo verſamur, inuenire datum non eſt. Oppugnanti natura ſemel, vel bis, te cum victoria opponis; ſæpe, vel ſemper id moliaris, occumbes. Quid ergo? Heu fuge non iam crudeles, ſed natales terras; fuge littus amatum, an mihi etiam littus amarum? Domo exire iuuat, reuerentiam, quam patri debeo, ſic meliùs præ me feram, nihil conuitiando abſens, quàm coram, ſemper in contumelias incidendo. Deinde, familiam noſtram (quod Deo optimo acceptum referre grati debemus) ita patre, matre, germanoque fratre ſolertiſſimo ornata conſtat, vt nihil prorſus detrimenti ex mea abſentia paſſura ſit: Quamobrem ergo me crimine condemnas? præſertim cùm ex hac profectione, quamplura ſperem exorare à Rege, ad ſplendorem familiæ noſtræ, ad amplificandas fortunas, ad ſororum mearum nobiliora matrimonia conquirenda. Hæc, & alia ſimilia, ita diſertè, & cordatè congeſſit adoleſcens, vt Hierotheus non modò illum ab omni prorſus peccato vindicauerit, ſed ſe futurum interceſſorem apud Plutogenem, pro eiuſmodi diſceſſu, receperit. Tum conſueta verborum vrbanitate vltrò, citroque habita, è cubiculo diſceſſit ad patrem; qui exoratus tandem per Hierotheum, ſub eundem ferè menſem, & quidem optimo euentu, vt deinde reſciuimus, Policratem libens, voléſque dimiſit.

§. III. *An inuitis parentibus Matrimonium inire filiis liceat.*

1. ET iam inſtabant Paſchales Feriæ, atque ad aperienda peccata, ſacramque Synaxim ſuſcipiendam confluebant in templa frequentes de more Fideles, cùm Plutogenes Hierotheum conuenit, precatúrque, vt ſacro illorum dierum tempore Aloyſiam filiam à propoſito nuptiarum illarum deterreret. Spopondit is operam ſuam: nec multò pòſt puella amita, & conſuetis pediſſequis aſſociata, animæ labes depoſitura, ad Hierotheum ſuum, familiæque à confeſſionibus, acceſſit; qui illam præueniens: Tecum, inquit, antè breuiter agam, quàm peccata patefacere aggrediaris; quid ſcilicet in aſſumendo ſtatu tibi liceat, vel congruat expoſiturus. Vix his auditis, præſenſit Aloyſia, quò tenderent eiuſmodi verba. Et, ô Pater, reſpondit, quàm gratè anteuertis deſiderium meum, quo iam idem à te ſciſcitari non multò antea propoſueram? Neque enim apud parentes meos ex firmo animo dixi, quod de illo iuuene ad tuas aures fortè peruenit; ſed potiùs, vt eos oſcitantes ad me, digno, ac iuſto matrimonio collocandam, excitarem: me, inquam, annum iam vigeſimum ſextum agentem, nec à Deo impulſam (ſic ipſi placet)

ad

ad cælibem vitam conſeruandam. Cæterùm in poſterum, oi ipſi mihi conſulant, conſulet amita mea; nec ego amitæ diſſentiam, modò mortalis peccati rea, (à quo, tanquam à facie colubri, ſemper exhorrui ego, & illa) ob hanc cauſam, nequaquam ſimus. Autes admoue, reſpondit Hierotheus, vt ſapientium dogmata excipias, filia: excipiat, quandoquidem hîc adeſt, & amita.

2. Certum, exploratumq́ue eſt, ſi filij inuitis parentibus ineant matrimonium cum dignis, & alioqui nullum ſequatur incommodum, non peccare lethaliter; imò ne venialiter quidem, ſi priùs modeſte à parentibus facultatem petierint, rametſi nequaquam exorauerint. Ratio poriſſima eſt, quia in electiune ſtatus, & maximè ioatrimonij, filij nemini ſubduntur. Ita S. Thom. *in 4. d.29. quæſt. vnica, art.4.* ita Saoch. *l.4. matrim. d.22. num.4.* ita cæteri.

3. Hinc regulariter noo tenetur filius implere ſponſalia, quæ abſque eius conſenſu pater promiſit: ſic enim teneretur ad matrimooium. Agit de hac re dilucidè Sanch. *ibid. d.23. n.3.*

4. Hinc etiam meritò Tridentinum, *ſeſſ.24. c 9. de reform. matr* ipſo facto excommunicat impedientes matrimonia: quæ excommunicatio, licèt ſolùm ſit contra eos, qui, cùm habeaot iuriſdictionem fori externi in ſubditos, eos à matrimoniis iniuſtè impediunt, vt clarè colligitur ex cootextu Tridentini; quales ſunt Epiſcopus, & Prioceps ſæcularis (excipitur Rex, & Imperator, quia hos oporteret exprimi; excipitur & Parochus, quia fori externi Iuriſdictionem is noo habet in ſuos:) tamen tam rigida prohibitio oſtendit ſenſum Eccleſiæ, nolentis vt matrimonia impediantur. Et meritò: nam independenter à lege poſitiua, ex ſe culpa mortalis eſt impedire in re graui ius alterius: At verò, vt diximos, io ſtatus electione quilibet ſui iuris eſt; atque adeò, nec à ſuis, nec ab aliis, ſi peccatum mortale ij vitare velint, impediendos.

Dixi (iniuſtè) nam quando adeſt iuſta cauſa, vt quia matrimonium eſt indignum, vel quid ſimile; non peccat Princeps, vel amicus, modis ſuauibus abſque vi, vel metu, impediens: vt eſt concors Doctorum ſententia, ipſo lumine rationis comprobata. Lege Saoch. *ibid. d.22. num.7.*

5. Difficultas igitur ſola ſupereſt: An cum indignis poſſint filij licitè contrahere, patre, vel genitrice diſſentieotibus? Et quidem, licèt aliquibus videatur non poſſe, idque ſub mortali, quod certè valde probabile eſt: Ita Sorus, Corduba, Nauarr. aliiq́ue, Sanch. *l.4. de matr. d.23. n.9.* quibus adde Bellarm. *l.1. de matr. cap.19. prop.3. & in fine*, fateor tamen probabile item eſſe, ac tutum, quod poſſint. Ratio præcipua eſt modò dicta: filium ſcilicet omnino liberum eſſe, nec alicui ſubiici hac in re. Addit S. Thomas 2.2. *q.104. art.5. in corp.* in iis, quæ ad proprij corporis ſuſtentationem, proliſq́ue generationem attinent, omnes homines eſſe pares; atque adeò ne filios quideio in his duobus ſubiacera parentibus. Et rectè docet Sanchez, adeò filiam liberam eſſe, vt etiam ante vigeſimom quintum annum, nubere valeat, etiam indigno, & ſine patris conſenſu; ne aliàs matrimonij libertas impediatur, deturq́ue puellis anſa occultè delinquendi.

6. Illud aduerto: eſſe conueniens, vt ſaltem à Patre conſilium petatur; ſi quidem in re tanti momenti congruit Patris conſilium explorare, licèt ſine obligatione ſequendi. Et quamvis Sanch. *loc. cit.* arbitretur peccare mortaliter filios, ſi in matrimoniis eligendis à Parentibus eiuſmodi conſilium non expoſcant; ego tamen, pace tanti viri, hoic ſententiæ non aſſeotior. Vt quid enim tantum peccati mortalis onus, ſi eis tandem conſilium Patris reſpuere concedatur? Adde primò, ſi non niſi cauſa conſilij Patrem docere de meo matrimonio debeo; poſſe fortaſſe me à prudentiore viro illud petere, & ſic non indigere paterno. Adde ſecundò, cùm nos, & ipſemet Sanch. agamus in præſeotia de filiis volentibus contrahere cum indignis; ſi ſub mortali obligaremus filios ad Patris conſilium expoſcendum, illos regulariter coniiceremus in pericula rixarum. Certum enim erit, Patrem cootradicturum, cùm agatur de ſuæ familiæ dedecore: multò magis, ſi conſtans ſupponitur filius in arrepto propoſito contra Patris apertum cooſilium: quam cooſtantiam licitè ſartam tectam ſeruare poſſe, meritò fatetur idem Sanch.

Satius ergo fore videtur curare, vt ignoret Pater; quàm vt noſcat, & coram eius authoritas deſpiciatur. Quare ſi ſtatuit Euariſtus Papa, *c. Aliter, 30. q.5.* vt pro nupta nequaquam habeatur puella, quam pater ipſe non deſponſar: Si Leo Pootifex, *c. qualis 30. q.5.* & S. Ambroſius *c. honorantur, 32. q.2.* aiunt, non eſſe virginalis pudoris maritum eligere, ſed iudicium parentum eſſe expectandum: Si in Sacris litteris parentibus tribuit hoc munus Sap.7. *Da filiam tuam viro prudenti:* Si S. Paulus 1. *Cor.7.* expreſsè docet à Parentibus tradendas eſſe filias nuptiis: Si multa Sacrarum litterarum exempla, quæ affert Bellarminus *l. c. prop. 3. & in fin.* id manifeſtè demonſtrant; Reſponde cum eodem Sanch. in ſimili, hæc, & ſimilia probare quidem, eſſe valdè honeſtum eiuſmodi conſilium à Patre conquirere; diram peccati mortalis neceſſitatem non probare.

Hæc dicta ſunt, quando ex eiuſmodi matrimonio non timetur fore, vt ſeqoantur grauia mala, ſiue ſcandala, ſiue alia incommoda: tunc enim, vt notat Sanch. *l. c. num.11.* contra charitatem, ex alio capite, quàm ex ſolo Parentum inuoluntario, peccati labes poſſet emergere.

7. Filios ergo, ſiue hi excedant, ſiue non attingant vigeſimum quintum ætatis annum, nuptias ioeuntes, iouito genitore, ab hæreditate expellere non poteſt pater; iiſdemq́ue debet (ex Sanchez citato, aliiſq́ue *paſſim*) genitor dotem competentem, vel ſaltem alimenta iuxta ſui ſtatus conditionem conſtituere, ſi bona vnde viuant hi filij non habent: At ſi habeot, licèt probabile ſit, iuſtam adhuc dotem iis debere patrem conferre, ſi dignè contraxerunt; quia nihil peccarone in libero matrimonio deligendo: tamen certum eſt, & legibus iure ſtatutum, nec dotem, nec alimenta iiſdem debere, ſi contraxerunt indignè. Quorum ratio breuis ea eſt: quia, ſi dignè ſeſe geſſerunt, non ſunt fraudandi ſua dote: ſi verò indignè, ſed nihilominus ſont paoperes; æquitati, ac paternæ pietati conſonum eſt, vt pater alimeota ſaltem oeceſſaria, ne fame pereant, filiis indigentibus, nec contra ius patrium peccantibus, præbeat. At ſi qui indignas conceperunt ouptias, diuites ſint, cùm negari non poſſit indigna ea electione familiæ decus ab ipſis fuiſſe commaculatum; quandoqoidem victu neceſſario non carent, meritò à parentibus ſunt deſtituendi.

8. Ex quo poſtremo dicto clarè conſequitur tibi, Aloyſia, ſi fortè huius adoleſcentis indignas nuptias appetas, poſſe Plutogenem negara dotem: & negabit quidem, vt millies palam profeſſus eſt; ſiquidem habes, vode viuas ex hæreditate, quam ouper amita tibi irreuocabili donatiooe conceſſit. Vnde perpende, filia, an velis quinquaginta aureorum millia contemptui habere: ad hanc enim ſummam pertingere dotem paternam tuam, & ampliùs multò, ſi ſoror Merilde, qood conſtanter molitur, io Monialium clauſtra ſeſe recipiet, probè ooſti.

9. Quòd verò Is Adoleſceos, quo de fama percrebruit, indignus tuis nuptiis cenſeatur; luce clarius eſt meridiana, ſi ea quæ afferunt Doctores ad hanc indignitatem metiendam, breuiter cognoſcas: *Is Coniux* (ait Thom. Sanch. *de matr. l.4. d.26. num.23.*) *dicitur indignus, cui alter matrimonio copulari, abſque dedecore, iuxta Ciuitatis mores, nequit. Is dicitur indignus* (ait Baldus, *l. Neo filium, C. de nupt.*) *qui malis moribus imbutus ſit. Is dicitur indignus* (ait Menochius, *de præſumpt. l.4. præſumpt. 189. num.85.*) *qui altero coniuge multò eſt pauperior:* Qood dictum rectè intelligimus, niſi aliunde nobilitate, v. g. litteris, militiæ meritis, vel ſimili non vulgari prærogatiua,

Digitized by Google

gatina, exceſſus in diuitiis compenſetur. *Is in ſumma dicitur indignus* (ait Bartolus, *leg. cum ita, lib. 1. ff. de cond. & demonſtrat.* aliique) *qui imparis eſt conditionis cum altero coniuge: qualis certè eſt ille* (inquiunt) *qui ignobilibus ortus parentibus, nec aliis ornamentis vitæ ſuffultus, nobiliſſimam puellam, eámque ditiſſimam ſibi connubio ſociari contendit.* At enim verò, iuuenem illum tuum magna ex parte eſſe eiuſmodi notis affectum, non ego ſolus, non ſola vicinia, ſed vniuerſa Ciuitas nimis palam docet; & vtinam abſque tuæ familiæ dedecore! nimis paſſim obloquitur.

10. Erubuit hîc, præſertim cùm audiit illud (iuuenem tuum) virginali pudore Aloyſia; & vt Anacreontis vtar lepore, apparuerunt puellares genæ, perinde ac ſi in lactis candorem roſarum purpura fuerit immiſſa. Nec tamen ſibi defuit; eandem enim excuſationem, nempe ſe ex vero animo iuuenem illum nunquam dilexiſſe, iuſtis Hierothei, & parentum expoſtulationibus cum iureiurando rurſus oppoſuit. Mox culpas ſuas ritè confeſſa, obedientior parentibus, imò, & in faſtu remiſſior facta eſt: nec multò pòſt ab Hierotheo, aliiſque perſamiliaribus excitus pater, filiam viro nobili, ac ſupra quàm credibile eſt prudenti, nuptui dedit, collætante familia.

§. IV. *Pater non poteſt filium compellere nec ad Matrimonium, nec ad Religionem.*

1. ABſolutis ergo Aloyſiæ nuptiis, per totam æſtatem intra Ciuitatis mœnia ſe continuit Plutogenes; ſolitus cæterùm ruſticari non ſemel cum vniuerſa familia. Apparente tamen Autumno, ipſe cum filiis, coniuge, ac Genero, inuitato præterea Hierotheo, ab vrbana domo ſeſe ſubduxit: in ſuis amœniſſimis hortis, vbi fontium ſcaturigines, arborumque opacarum condenſa nemora, fructuum copia, atque in primis commodiſſima domus aderat, vindemiarum tempore commoraturus. Et ibi quidem, ſemel, dum à meridie omnes ferè à familia ad auras flantes captandas, æſtumque illius diei temperandum, in porticus conſidêrent: Ediſſere, amabo te, Hierothee, (dixit Plutogenes) an ego Thermagoram filium hunc meum, à nuptiis adeò alienum, licitè valeam ad matrimonium contrahendum compellere. Tum Hierotheus conuerſus ad Adoleſcentem: Thermagora (inquit) qui tam diligenter, me præceptore, litteris non minùs prophanis, quàm ſacris hactenus vacaſti, & toto animo vacas; id à te priùs audiat Pater: mox, ſi quid tuæ defenſioni addendum, vel demendum erit, ego ſubiiciam.

2. Ad hoc Thermagoras: Parebo libens, ſiue vt tibi morem geram, ſiue vt à me inuidiam cælibatus auertam; ſiue vt obſeruantiam, quam parentibus amantiſſimis meis debeo, in hoc meo propoſito, nunquam obſcuraſſe, ipſis in primis perſuadeam. Nec aliud præter ipſa Thomæ Sanchez, Theologiæ moralis fulgentiſſimi luminis verba, *lib. 4. de matrimon. d. 22. num. 4.* quæ conſultò nudiuſtertius in hunc vſum notaui, hic in medium coram ipſis parentibus afferam: *Non poſſunt* (inquit) *parentes cogere filios ad matrimonium, vel ad tales nuptias; ſed liberè contrahere filij debent, vel alium ſtatum eligere, ſic fatentur omnes cum Diuo Thoma* (in 4. d. 2[illegible]. quæſt. vnica) *qui rationem hanc inſuper reddit, quia in matrimonio eſt ſeruitus quadam perpetua; & ideo, cum homo liberæ conditionis ſit, nequit à patre ad ſeruitutem hanc compelli. Quod ſi arguas* (l. a. C. de patribus, qui filios ſuos) *poſſe filium a parente in neceſſitate conſtituto vendi, & ita ſua libertate priuari; dic diſparem eſſe rationem: quia hæc ſeruitus non exigit mutuum amorem, nec eſt perpetua, poteſt enim redimi; quæ ſecùs ſe habent in matrimonio.* Hæc Sanch.

3. Quæ eo confirmari poſſunt argumento: Nam eſt certa omnium, exploratáque ſententia, neminì, atque adeò nec patri licere filios cogere ad Religionem capeſſendam, neque directè[illegible], neque indirectè; vt ſi pater malè agat cũ filiis in victu, veſtitu, verbis, hoc animo, vt tædio affecti ad Religionem confugiant: quia grauis, & contra iuſtitiam ex ſuo genere iniuria eſt, aliquem ad id cogere, ad quod non tenetur, quódque Deus liberum cuique eſſe voluit. Imò contra eos, qui fœminas ad Religionem cogunt (etiam metu reuerentiali, ex mea ſententia, quidquid dîcat Portella, *in addit. v. Moniales, n. 11.* & Riccius, quem ſequitur citatus Diana *loco mox citando*, quia æquè per metum illum verè cogitur filius) rigidiſſima prohibitio lata eſt à Tridentino, *ſeſſ. 25. cap. 18. de regul.* excommunicatio (de qua fusè Suar. *de Rel. t. 3. lib. 1. cap. 9.* vide etiam Dianam *p. 5. tr. 15. reſ. 36.* vbi multa ad praxim pro hac re,) vt nimirum Religionis ingreſſus liber omnino ſit, & voluntarius; Quantò ergo magis liberum voluiſſe matrimonium, quod periculoſiorem vitæ ſtatum affert, quàm Religio; eos Tridentini prudentiſſimos Patres credendum eſt? Sanè ad vitam Religioſam, quæ valdè animæ fauet, quamvis allicere aliquem munuſculis poſſis, cogere tamen non potes: cur igitur ad ſtatum cogere matrimonij aliquem licitè poſſis; qui ſtatus permaximè eſt ſexcentis ſæculi perturbationibus, atque periculis obnoxius?

4. Nolo tamen ita rigidus audiri, vt aliquid pertinentibus non indulgeam: Cum Goffrido enim Soto, & Bellarmino, *l. ſuprà cit.* fateor licitè poſſe patrem, non quidem adigere abſolutè, ſed paternè filium ad nuptias inuitare. Iuſta ſiquidem cauſa familiam propagandi, nepotes progignendi, paupertatem accepta dote ſubleuandi, vel quid ſimile parentem excuſare à peccato, non eſt improbabile. Sed inde pro meo inſtituto ſic breuiter conficio. Tu, amantiſſime genitor, longa progenie ex genero, filiáque, ſpero, gaudebis; idémque ex Policrate fratre meo, itidem ſpero, familiam verò noſtram, quàm diuitiis affluentem (Deo immortales ſint gratiæ) alienis bonis non indigere, norunt omnes, ego expeditius ſouebo ſine propriæ vxoris, prognatorúmque cura, & munia inſuper præclariora, nobilioréſque Præfecturas, ob diligentiorem operam, quam nauabo litteris, faciliore negotio, Diuis aſpirantibus, aſſequar. Vt quid ergo me ad matrimonium, vel compellere potes, vel velis allicere? Verùm, hæc pro mea defenſione hactenus ſatis; orationem enim meam libenter ſupprimo, quamvis reſtent plura dicenda; quia (vt verbis vtar S. Ioannis Chryſoſtomi, *hom. 1. de pœnit. fin.* concionem Flauiani Epiſcopi, lepidiſſimi Oratoris, audire exoptantis) *Cupio tuam*, Hierothee ſapientiſſime, *audire vocem perſonantem, meáſque partes confirmantem; ſiquidem nos paſtoralis pueri ſubtili calamo ſibilamus, veluti ſub quercu quadam, aut fago ad vmbram viridantium pratorum conſidentes: tu verò optimi inſtar, atque artificioſi Muſici, auream citharam modulatus, dulciſſimi ſonitus conſonantia, vniuerſum excitas cum admiratione Theatrum:* hæc Chryſoſtomus; hæc ego. His poſtremis verbis præ modeſtia, rubore ſuffuſus eſt Hierotheus, at ſubinde pleraque in rem ex Sanctis Patribus admirando eloquentiæ pondere cum addidiſſet, reprobare ea conuictus Pater, latum vnguem non potuit; vnde factum eſt, vt in poſterum moleſtiam filio nequaquam attulerit. Rémque felici ſucceſſu Deus Optimus promouit; nam aliquot poſt annis, Sacerdotio initiatus Thermagoras, promouente apud Hiſpaniæ Regem fratre Policrate, Archiepiſcopus Panormitanus incredibili parentum adhuc viuentium, vſque ad lacrimas lætitia, totiúſque Ciuitatis gratulatione, creatus eſt.

§. V. *An Pater poſſit retrahere filium à Religione.*

1. REdeo vnde diſceſſeram. Aderat huic diſputationi Metilda cum reliquis, vt dictum eſt, de familia: Et, ô diſertiſſime Pater, ſubiunxit, Quandoquidem mei germani fratris hactenus confirmaſti partes, quæſo te, vt partes etiam meas hîc ſuſcipias; atque exponas, an me è Religione (quam tam ſtudiosè appeto) licitè retrahere poſſit Pater.

Hæc diſputatio (reſpondit Hierotheus) vniuerſaliore

methodo

Digitized by Google

methodo digerenda eſt. Vel enim ſermo inſtituitur de impediente ingreſſum in Religionem, vel de conſulente egreſſum ab illa. Ruſus, vel de impediente, & conſulente, vi, fraude, iniuria; vel ſine his, putà, precibus dumtaxat, vel mero conſilio. Denique poteſt eſſe locutio, vel de peccato; vel de obligatione reſtitutionis.

Impediens vi, fraude, iniuria, &c.

2. Porrò certum ſit, impedientem ingreſſum, vel conſulentem egreſſum Religioſo, imò & Nouitio (ex Dicaſtill. *loco citato, num.* 26. ſequente Rebellium, alióſque) vi, fraude, iniuria, peccare mortaliter, & ad reſtitutionem teneri, ſi quod homini, vel Religioni damnum emergat. Ita Dicaſtill. *lib. 2. de iuſt. tract. 1. d. 7. dub. 2. à n.* 16. Ioannes de Lugo, *tom. 1. diſp. 9. ſect. 3. à n.* 28. authoréſque ab eodem citati. Ratio eſt manifeſta, quia omnis vis, & fraus contra iuſtitiam eſt; ergò in re graui, qualis eſt hæc, ſine dubio parit obligationem reſtitutionis illam inferenti. Certè tum homo, tum Religio habent ius, ne alius, per vim, & fraudem, impediat emolumenta, quæ ipſis ex tali habitus aſſumptione, vel conſeruatione obuenire poſſunt: ergo qui contra hoc ius operatur, contra iuſtitiam agit.

3. Dixi (ſi damnum emergat:) nam euenire poteſt, vt ille homo infructuoſus fuerit, vel futurus eſſet Religioni, vel alius loco illius fuerit admiſſus; vel, vt compenſentur emolumenta, quæ is per ſe afferebat, vel allaturus erat cum expenſis ſui victus, & veſtitus: tunc ergo cùm nullum damnum factum fuerit, nullum eſt reſtituendi natum onus. Notanter dictum eſt (per ſe:) nam quædam per accidens fortè euentura, an hîc conſideranda ſint, fusè habes apud Doctores. Lege Ioan. de Lugo; *loco citato, num.* 34. Pari modo, ſi ingrediendo in Religionem nihil amplius homo ibi habuiſſet, quàm ſi remanſiſſet in ſæculo; nihil ei reſtituendum eſt, cùm nihil ex illa vi, doloque deperderit. Imò quando ſiue Religioni, ſiue homini damnum eſt reſtituendum; ſemper aliquid iudicio prudentis viri diminuendum eſt ex illo capite; quòd non omnino certum eſt damnum à vim inferente illatum: cùm potuerint eſſe aliquæ cauſæ, cur homo ille, vel non ingrederetur in Religionem, vel egrederetur ab illa.

4. Damnum autem hoc; vel eſt ſpirituale, qualis eſt ipſe non ingreſſus, & egreſſus; vel temporale. De hoc poſteriore loquuti ſumus; nam cùm prius ſit malum irreparabile, ratione illius, tu, qui vim, dolúmve intuliſti, vel prauum conſilium dediſti, ſolùm obligaberis ad vim, dolumque auferendum; conſiliumque malum retractandum: (ſi hæc adhuc perſiſtant) Nam cæterùm, ſi poſtea homo ille perſeueraret in abiicienda Religione, ipſi, ſuæque voluntati imputaretur; non tibi, qui vim, deceptionemque iam, pro virili, remouiſti.

Scio aliquos te pro damno temporali Religioni illato obligare, vt vel alium ad Religionem adducas, vel te illi mancipes: Ita Gabr. Scotus, aliique apud Dicaſtillum *loco citato, num.* 34. ſed certè non aſſentior. Ita Sotus, Rebell. Leſſ. Vaſquez, aliique, quos *ibidem* citat, ſequiturque Dicaſtillus, quia nemo obligatur libertatem dare, quæ eſt ordinis ſuperioris, pro damno temporali, quod eſt ordinis inferioris.

Impediens ſine vi, fraude, iniuria.

5. Iam verò difficultas maior eſt de impediente, vel conſulente, ſed ſine iniuria; an peccet, reſtitutionique ſit obnoxius?

Quoad peccatum.

Quoad peccatum: ſic habet Molina, tom. 5. tract. 4. diſp. 51. §. ſecunda verò pars: *Qui abſque rationabili, vel iuſta cauſa diſſuadet alicui Religionis ingreſſum, aut ei ſuadet egreſſum, grauiter peccat; quoniam retrahere à tanto bono graue eſt: tenebiturque, qui ita retraxit, charitatis lege ſuadere contrarium, ſi ſpes ſit ita reſarcitum, quod ita impediuit. Vnde grauiter peccant parentes, qui ſolo carnali affectu permoti, abſque rationabili cauſa, nullum non mouent lapidem, vt filios à Religione, quam ingreſſi ſunt, extrahant; lacrymis, & aliis viis conando, à tam ſancto propoſito illos auertere: ſoletque Deus illos, ac filios ita extractos, grauiter, etiam in hoc ſæculo punire. Videant etiam Senatores Regij, ſe grauiter peccare, concedendo mandata, vt abſque rationabili cauſa priùs ſufficienter cognita, & examinata, extrahant, & collocentur in domo aliqua, vbi acriter eorum conſtantia tenetur.* Hæc Molina; qui videtur ſupponere hanc cauſam examinari à Senatoribus Regiis poſſe, in quo, tanto Doctori nulla ratione conſenſum præbeo: cùm enim hæc cauſa ſit ſpiritualis; ad Eccleſiaſticum Iudicem pertinet, non ad ſæcularem.

6. Dictum autem meritò eſt (ſine rationabili cauſa;) hac enim exiſtente, cùm prudenter agatur, ab eo, qui hac motus ingreſſum diſſuadet, non eſt timenda culpa. Rationabilem cauſam putat *ibidem* Molina: Primò, ſi ingreſſus eſt futurus nocumento ingredi volenti. Secundò, ſi in ea Religione diſſolutè viuatur. Tertiò, ſi candidati complexio ſit iugo Religionis inepta. Quartò, ſi eiuſdem mores ſint adeò peruicaces, vt maiora mala Religioni, vel etiam ipſi meritò timeantur. Quintò, ſi aliquo impedimento, quod Religioſam profeſſionem impediat, v.g. ære alieno, matrimonij promiſſione, infirmitate corporis, vel ſimili laboret. Sextò, ſi parentes, ſororéſve grauiter eius auxilio indigeant. Hæc ex illo. Quanta autem debeat eſſe eiuſmodi neceſſitas, & qua ratione neceſſitas extrema parentum impediat ingreſſum, imò & licitè extorqueat filium, & quoſcumque alios profeſſos à Religione; non verò neceſſitas grauis, quæ ſolùm, per aliquos, impedit quidem ingreſſum filij, & aliquandò fratris, ſorore periclitante; non verò iuſtificat egreſſum, quia obligatio tunc non eſt tanta, vt vincere poſſit poſſeſſionem, quam habet Religio in perſonam Religioſi iam profeſſi: hæc, inquam, fusè docent Sanchez, *l. 4. in decal. c. 20. à n.* 14. Suarez, *tom 3. de Rel. l. 5. c. 6. n.* 5. Caſtro Pal. *tom. 3. tr. 16 d. 1. p. 7. §. 5. n. præſertim* 13. Valentia, *t. 3. d. 7. q 1. p.* 2. Bonacina, *t. 2. in 4. Dec. præcept. d 6. qu vnic. p. 4. n.* 7. qui addit: *Quamuis non deſint, qui contrarium ſentiant.* Azor. *p. 2. l. 2. c. 3. q.* 5. Trulleneh *t. 1. in decal. l. 1. c.* 23. & 24. & *l. 4. c. 1. d.* 9. & omnium horum primus S. Th. 2. 2. *q.* 101. *art. 4. ad* 4. & *quodlib. 2. q. 2. art.* 16. & *quodlib. 10. q. 5. art.* 9.

7. Quoad peccatum, de quo agimus, video Suar. *t. 3. de rel. l. 5. c. 9. n.* 9. aliquid benignius indulgere parentibus, atque adeò aliis, Filios, aliósque à Religionis ingreſſu, modeſtè, ac temperatè retrahentibus: ſic enim habet: *Si quis abſque iniuria violentia, aut deceptionis alium auertat ab ingreſſu religionis precibus, vel promiſſionibus; illud non eſſet ex genere ſuo peccatum mortale; quia ibi non interuenit iniuria, neque inductio ad malum, neque auerſio, ſed abſtractio à bono ad ſalutem non neceſſario. Cur ergo ibi erit grauis malitia? Nam licèt alter graue detrimentum patiatur, non tamen inuoluntariè, ſicuti per vim, aut deceptionem; ſed quia liberè conſentit. ergo inde non redundat in alium malitia ſaltem grauis. Sed licèt verum ſit, tunc non eſſe tam graue peccatum; eſt tamen ſine dubio peccatum, multùm repugnans ordini charitatis, & reſpectu Dei, à cuius maiori obſequio homo ſeparatur.*

Et paulò pòſt: *Si quis intendat, vt ſolùm ingreſſus differatur, minor erit culpa; & talis poſſet eſſe cauſa, vt eſſet nulla; ſic enim excuſari poſſunt parentes, qui aliquandiu filios detinent, vt eorum conſtantiam experiantur, vel eorum vocationem magis examinent.* Hæc Suarez. In cuius loci margine breuiter, & perſpicuè ſic eius tota doctrina in compendium redigitur: *Qui auertit alium à Religionis ingreſſu ſolùm precibus, ac promiſſionibus, non peccat grauiter, niſi preces ſint importunæ, & ſine vlla cauſa, contra certam Spiritus ſancti vocationem.* Hæc ibi.

8. Facit inſuper ad hoc argumentum prohibitio

Tridentini,

Digitized by Google

Tridentini, *ſeſſ.25. cap.18.de Regul.* de qua fusè Suar.*l.c.* quod vbi excommunicationem contorquet aduersùs eos, qui per vim fœminas cogunt (non loquitur de Maribus) ad ingreſſum Religionis; tandem extendit ad eos, qui illas impediunt, his verbis: *Simili quoque anathemati ſubiicit eos, qui ſanctam Virginis, vel aliarum mulierum voluntatem velum accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo, ſine iuſta cauſa, impediunt.* Hæc Concilium. Impediunt verò primò, (vt *ibid.* habet Suarez *n.13.*) omnes illi, qui per vim directè, vel indirectè illatam fœminæ, directè impediunt eius voluntatem, id eſt, per graues minas, vel ſimilia, &c. Secundò, qui per ſimilem vim Monaſterio illatam, impediunt, ne ibi mulier admittatur. Tertiò, valdè probabiliter, etiam ij, qui decipiunt falſis rationibus fœminam, vt mutet voluntatem ingrediendi in Monaſterium, vel in eo perſeuerandi. at eum, qui precibus, & promiſſionibus obtinet à fœmina, ne continentiam profiteatur; quamuis ſic impediat, ne velum accipiat, aut votum emittat; non comprehendi ab hoc Concilij decreto, docet *ibid.* Suarez: quia ſic non propriè impedit voluntatem, ſed procurat, vt voluntas mutetur, ſeu non habeatur; multò magis, quia modus hic per preces diſſuadendi, nullam continet iniuſtitiam; ſicuti continet vis, fraus, & prædicta deceptio. Atque ex his animaduertis, ſiue parentes, qui filium, ſiue alios, qui quamlibet puellam retrahunt precibus, & lacrymis à Religione; immunes eſſe ab excommunicatione lata per hoc Concilij decretum; ſed ſolùm facere contra charitatem, *n. præcedente* declaratam.

Quoad reſtitutionis obligationem.

9. Veniamus iam ad aliud caput de reſtitutione. Aſſero precibus, ſimilibuſque blandimentis, ſine vi, vel fraude diſſuadentem alicui ingreſſum, vel ſuadentem egreſſum, ad nullam reſtitutionem obligari. Ita Leſſius Sanch. aliique apud de Lugo *de iuſtit. tit.1. dist.9. ſect.3.* Petr. Nauar. Bannez, aliique apud Dicaſtillum *l.2. de iuſt. tr.2. d.7. dub.2. n.42.* Non ipſi egreſſo, vel non ingreſſo; quia contra eum, cùm ipſe voluntariè aſſentiatur, nulla iniuſtitia committitur; quare nulla reſtitutionis obligatio enaſcetur, quæ ad ſolam iniuſtitiam conſequitur. Non ipſi Religioni (quidquid alij in contrarium ſentiant, cum Molina *t.5. de iuſt tr.4. d.51. § 1. arbitror verò,*) quia neque contra ipſam hoc modo iniuſtitia fit; cùm enim peccatum huius conſulentis, ſeu allicientis non ſit aliud, niſi cooperari ad egreſſum Religioſi, vel ad non ingreſſum; cùm eiuſmodi egreſſus, vel non ingreſſus non ſint peccata contra iuſtitiam, ſed ad ſummum contra Diuinam inſpirationem, vel contra Votum; nec erit contra iuſtitiam, peccatum ad illas actiones permouentis. Pluribus hæc proſequuntur Doctores laudati: mihi autem hactenus diſputaſſe, ſufficiat; quò, amantiſſima filia, noſcas vim nullam aduersùs pium propoſitum tuum à quopiam afferri licitè poſſe.

10. Hæc, aliáque ſimilia Hierotheus. Quæ ita permouerunt Patrem Plutogenem, vt is Metildæ ſacrum velum aſſumendi bonam veniam ſe conceſſurum ſpoponderit. Et certè, ſtatim ac in vrbem ab agro poſt menſem regreſſus eſt, conſtituta ei pingui dote, promiſſo ſtetit. Tu verò hic ſuſpice, Lector, diuina conſilia. Tamdiu vitam produxit Plutogenes ſenex, vt hanc ſanctiſſimam puellam iam grandiore ætate prouectam, totius Monaſterij, quod ſub nomine, & tutela *Sancti Saluatoris*, noſtro Panormitano Collegio non multis paſſibus diſtans, celebre eſt Panormi, viderit præfecturam agere, hoc eſt, vulgari vocabulo, *Abbatiſſam* eo prorſus tempore, quo eiuſdem filius Thermagoras Antiſtes, vt modò memini, admirabili prudentia, ac ſingulari morum probitate, Panormitanam Eccleſiam gubernabat.

11. Illud animaduerſione dignum porrò eſt. Vidiſti enim, amice Lector, conſilio, opera, authoritate doctiſſimi Theologi moralis, quo hæc pientiſſima familia pro expiatione peccatorum vtebatur; quam multa fortunatum exitum, vltra omnem expectationem, ſortita ſint. Tantum ergo præſtat ſapientibus viris, ac piis animas Fidelium inſtruendas, regendaſque committere. Nam propterea Theologos morales, qui huic operi inſudant, atque in edocendis, inſtituendiſque confeſſariis permaximè laborant, magni faciant (abſit verbo inuidia) velim omnes. Tu, qui mea hæc legis, ſi adoleſcens es, ac tyrocinium tantæ ſcientiæ ponere iam decreuiſti; eorum limina tere, eos ſæpè interroga, illorum lectionibus aſſiduè, ac frequenter aſſiſte; quò aptior ad tantum munus animas regendi, quo nullum eſt excellentius, efformeris.

12. Iam verò dum auidis auditorum auribus, quæ retulimus, aliáque plura propinaret Hierotheus, ex cuius ore magis, quàm ex Platone, melle dulcior, ob inditum à natura leporem, fluebat oratio: vergebat ad occaſum Sol, atque à vicinis montibus, arboribúſque longiores ſe dimittebant vmbræ. Quare Theologo dicenti quies, familiæque pro ſuo cuiuſque libitu, conſuetæ ambulationes per amœna viridarij ſpatia conceſſæ ſunt. Quorum exemplo, & mihi à Benigno Lectore, ne plus nimio in ſcribendo deſudem, tantillum oro, quietis, abſoluto iam Dialogo permittatur.

CAPVT III.

Quid Parentes Filiis, Quid Coniuges Coniugibus inuicem debeant, &c.

VT valdè obuia, & omnibus penè cognita prætermittam; ea dumtaxat compendiosè diſſeram de Patre, ac Matre, nec aliqua ſubticebo de Marito, & Vxore, quæ nonnulla explicationis luce pro tyronibus indigere videbuntur.

§ I. *Pater quoad alimenta filij, eiuſdemque exhæredationem, & Vota.*

Pater filio legitimo.

1. QVoad Patrem. Quæret quis: Primò, An Pater teneatur alimenta præſtare filio legitimo? Reſpondeo teneri, etiamſi filius authoritate Principis fuerit proſcriptus, etiamſi fuerit excommunicatus, etiamſi diſſipauerit ea, quæ Pater fortè eidem aſſignauerat pro alimentis, etiamſi filius potuerit ſibi ſuo labore, vel aliunde prouidere, re ipſa tamen non prouidit. Ita Azor. *p.2. lib.2. cap.4. quæſt.7.* Ratio horum, & ſimilium eſt; quia adhuc filius eſt, & pars patris; de Iure naturæ patri commendatus, excipe quæ dicam *num.*8. Quòd ſi Pater bonis careat, polleat verò mater; hæc ſuccedit in hac obligatione: & vtroque deficiente, Aui; vel alij progenitores paterni; & his quoque deficientibus, Aui, progenitoréſve materni. Addit Azor. *ibid. cap.5. quæſt.8.* & tandem conſanguinei propinquiores, id quod, niſi fortè intelligas fratres, ſorores, ac patruos, durum mihi videtur. Lege Surd. *de alimentis, tit.1. quæſt.*28. Si filius habeat vnde viuat; liberabitur pater, matérve, aliique ab alimentis porrigendis: quia ceſſat tota cauſa, nempe filij neceſſitas.

2. Nomine autem alimentorum, hîc veniunt victus veſtitus, domus, lectus, medicinæ, impenſæ funeris, imò & vxoris, filiique ſuſtentatio: atque hæc omnia iuxta cuiuſcunque conditiones; ita, vt filio nobili debeantur, & famuli, & pædagogus, & libri, & impenſæ neceſſariæ ad ſtudendum, & iuxta morem patriæ, etiam equus. Ita Sanchez *in conſ. tom.2. l.4. c.3. dub 34.* & *paſſim.* Hæc enim, & ſimilia, cùm his indigeat filius, alimentorum nomine hîc comprehenduntur. Vno verbo, debentur alimenta ſecundùm ſtatum, non verò ſolùm ſecundùm naturam.

3. De excommunicato addit Azor. *loc. cit. q.*8. limitationem, vt ei à patre non debeantur alimenta, ſed ſolùm

victus,

Digitized by Google

victus, ne fame pereat, quando ſponte ſua filius in excommunicatione perſiſtit. Id mihi difficile videtur. Eſto enim, peccet tunc filius abſolutionem negligens; tamen non videtur pietati Eccleſiæ conueniens, vt velit cogere parentem ad deſerendum filium. Nec obſtat Gloſſa, & Abbas apud Azor. *ibid.* adducti pro ea limitatione: ij enim non loquuntur de parentibus, quibus peculiaris cura filiorum inſita eſt à natura, ſed de aliis extraneis.

4. Adeò rigoroſum eſt hoc onus filium alendi; vt peccent mortaliter parentes, ſi ſine graui cauſa ſuos infantes in hoſpitali alendos exponant. Ita Sanch. *conſ. t. 1. l. 1. cap. 5. d. 4.* vide etiam *d. 5. num. 74.* Azor. *l. c. c. 5. q. 7.* facit huic de Lugo, *t. 1. de iuſt.* Quòd ſi timor infamiæ, v. g. matris, vel ſimilis neceſſitas ad talem expoſitionem diuitem patrem compellant (quo caſu certè non peccabitur:) debebit ex probabili ſententia Sanch. Azor. *loc. cit.* id fieri, animo reſtituendi Hoſpitali impenſas faciendas in alendo expoſito. Hoſpitali (inquam:) nam non placet Baſſæus *in floribus, v. Adulterium, n. 9.* dicens poſſe reſtitui aliis pauperibus; ſi enim extat Dominus, ſeu legitimus adminiſtrator earum impenſarum, nempe Hoſpitale; qua ratione ad alios pauperes te vertere iure poter; Vide quæ dicam, *lib. 8. tr. 4. c. 1. §. 3. n. 17.*

5. Dixi (ex probabili ſententia:) nam mihi non eſt improbabile cum limitatione *mox* dicenda ex Layman, alia opinio Henriquez, apud Sanch. *l. c. num. 17. fin.* quam ſequitur Dicaſtillus, *lib. 2. de iuſt. t. 2. d. 7. à n. 171.* docentis in eo timore, ſeu neceſſitate, non ſolùm non peccare parentes etiam diuites exponendo filium in Hoſpitali; ſed nec ad reſtitutionem teneri. Ratio eſt præſumpta voluntas Fundatorum, qui videntur eiuſmodi Hoſpitalium erectione, cuiuſcunque generis neceſſitatibus voluiſſe conſulere: & mihi placet diſtinctio Layman, *l. 3. tr. 3. p. 2. c. 17. n. 4.* ſi Hoſpitale ſit diues, poſſe id ſine dubio præſumi: quod non ita facilè poteſt, ſi diues non ſit. Hoſpitale magnum Panormi (vt audio) ita hos filios expoſitos alit, vt ſi in eorum patrum, matrúmve notitiam veniat; ſtatim illis eoſdem reddat, repetitis expenſis hactenus exhibitis. Certè ſic profitetur eos tantum alere velle, qui ſunt omni ex parte deſtituti. Quare eiuſmodi obſeruatio, ſi adeſt, declarat, hanc fuiſſe voluntatem Fundatorum, atque adeò obſeruandam.

Pater filio ſpurio, vel naturali.

6. Quæres ſecundò, an eiuſmodi alimenta debeat Pater etiam filiis ſpuriis, quales ſunt ex damnato congreſſu geniti, putà inceſtu, adulterio, ſacrilegio, quibus Pater prohibetur aliquid causâ mortis donare, vel relinquere? Quod certè, præter cætera, factum eſt, ne legitimis hæredibus decreſcat hæreditas. Reſpondeo debere. Ita Molin. Azor. Sanch. *mox* citand. nam licèt leges ciuiles etiam alimenta videantur prohibere: tamen quoad hæc ſunt correctæ à Iure Canonico; cùm ſit de Iure naturæ, vt pater alat filium, quacunque tandem ratione ab ipſo ſit genitus. Hinc ſequitur ex Sanch *in conſ. tom. 2. l. 2. c. 3. dub. 35. & 36.* patrem poſſe, imò & debere relinquere filio ſpurio alimenta proportionata ſuo ſtatui; & filiæ ſpuriæ ſimilem dotem (hæc enim ſuccedit loco alimentorum) conſtituere, non ſolùm ex bonis patrimonialibus, ſed etiam ex fructibus reddituum Eccleſiæ à patre perceptis, ex Azor. *p. 2. l. 2. c. 12. q. 4.* dotem, inquam, alimentis reſpondentem; ſi enim excedat, non poteſt: nam propterea eiuſmodi exceſſum tum filia ſpuria, tum eiuſdem maritus reſtituere, etiam ante Iudicis ſententiam, legitimis hæredibus (niſi fortè ipſi liberè remittant) obligabitur. Vide hæc diligenter diſputata apud Molinam, *de Iuſt. tr. 2. diſp. 168.* Sanch. *loc. cit. dub. 39.* & *lib. 4. de matrim. d. 26. à n. 20.* & *diſp. 88. n. 32.* Azor. *loc. cit.* & *c. 8.* Fagundez *lib. 4. in decal. c. 1. à n. 6.* vbi inuenies hanc doctrinam non eſſe contra Conſtitutiones Pij V. qui videtur ſpuriis prohibere etiam alimenta; nam intelligit, quando aliunde ali poſſunt.

Immò Doctores apud Bardi *l. 3. ſelect. q. 21.* non ignobiles docent filium, etiam ſpurium, ſi naſcatur poſt donationem bonorum à Patre factam, poſſe à donatario legitimè petere alimenta. Donatario, inquam, nam ſi bona Patris ad alios peruenerint ex contractu oneroſo, id non poſſe, iidem notant.

7. De filiis naturalibus, qui illi ſunt, qui generantur ex copula, nec approbata, nec reprobata iure ciuili, hîc non meminimus: iis enim certum eſt, non poſſe patrem alimenta denegare; imò poſſe, deficientibus filiis legitimis, omnia bona ſua donare, vel relinquere, vt fusè Doctores. Cùm autem dicimus Patrem non poſſe denegare alimenta filio, intellige, ſi filius (quicunque ille ſit, etiamſi is ſit legitimus ex Bonacina) loco mox citando *p. 2. n. 2.* indiget: quando enim non indiget, non obligatur Pater. Id quod etiam docet Molina, & Sanchez *locis cit.* quibus de Lugo *de iuſt. d. 24. à n. 121.*

Denique Spurius hæres conſtitutus à Patre ſub conditione, ſi legitimetur à Principe, poteſt petere hæreditatem, & eam interim poſſidere, donec impetretur facultas, vt ex Sanch. notat de Lugo *lib. 3. reſponſ. moral. d. 35. n. 5.* Lege Sanch. *t. 2 conſil. lib. 4. c. 7. dub. 16. 17. & 18.* alioſque ab ipſo cit.

Cauſa negandi alimenta, & exhæredandi, &c.

8. Quæres tertiò: Poteſtne licitè aliquando Parens alimenta negare filio? Reſpondeo poſſe, quando ſcilicet adeſt aliqua ex cauſis, ex quibus iure pater filium exhæredare valet, etiam legitimam eidem negando: nam ex iiſdem valebit alimenta negare, filiæque dotem non conſtituere. Quæ eædem cauſæ faciunt, vt filius patri alimenta negare licitè poſſit. Ita Bonac. *t. 2. d. 4. in decal. præc. q. vnic. p. 6. §. 3. n. 1.* Couar. Molin. Sanch. aliique *paſſim* apud eundem Bonac. Ratio horum tangetur mox *n. ſeq.* Hæ autem cauſæ quatuordecim ferè numerantur in legibus, Authent. *vt cùm de Appell. cognoſc. §. cauſas autem*, hoc eſt. Si filius (intellige etiam & filiam, imò & nepotes reſpectu auorum) manus grauiter in patrem iniiciat. Si contumelia graui afficiat. Si accuſet, extra caſum proditionis Patriæ, vel Principis. Si cum maleficis ſe intermiſceat. Si inſidietur vitæ patris. Si patris vxorem, hoc eſt, nouercam violet. Si in iudicium deferat patrem cum eiuſdem graui detrimento. Si requiſitus à patre incluſo filius (non autem filia) illum non adiuuet. Si prohibeat patrem teſtari. Si Hiſtrionicã, vel gladiatoriã artem exerceat, quando pater non eſt eiuſdẽ artis. Si patre offerente dotem, & nuptias, filia minor viginti quinque annis luxurioſè vixerit. Si parentis fortè curam filius negligat. Si eundem captiuum non redimat, cùm poſſit. Si fiat hæreticus, patre exiſtente Catholico. Ita Bonac. *loc. cit.* addit aliam cauſam, id eſt, ſi filius dilapidauerit bona patris, quam non poſuit Azor. *l. c. c. 3. q. 6.* vide Authent. cit.

9. Sed inſurgunt duæ difficultates: Prima, An quando Parentes exhæredare poſſunt filium; vnde & licitè negare alimenta; id intelligatur de omnibus, hoc eſt, etiam de neceſſariis ad vitam ſuſtentandam? Reſpondeo: ita intelligi docet Molina vterque apud Sanch. *l. 4. matrim. d. 26. n. 1.* aliique, quia tunc filius ob ſuam ingratitudinem, non habetur ampliùs pro tali; ſolùm igitur, perinde ac cæteri proximi, in extrema neceſſitate erit adiuuandus.

Non ita intelligi, ſed patrem teneri hæc neceſſaria alimenta præſtare, docet Couar. apud eundem Sanchez, quia eſſe phyſicum filij nunquam amittitur, atque ſemper in patre aliqua maior obligatio reſidet, quàm in aliis. Vtraque ſententia eſt probabilis. Hanc vt probabiliorem, & certè magis piam libentiùs amplector.

10. Secunda difficultas: An poſſit exhæredari filius, atque à dictis alimentis expelli, ſi committat contra patrem aliquod peccatum ſimile, vel maius iis, quæ dicta ſunt? Reſpondeo. Negant plerique, Mol. *t. 1. de iuſt. tr. 2. d. 176.* aliique apud eundem; nam in Authentica dicitur, vt præter cauſas numeratas, nulli liceat ex alia lege alias ingratitudinis cauſas opponere. Concedunt Clarus, Couarr. Reginald. apud Bonac. *t. 1. circa 4. Decal. præcept. d. 4.*

queſt.vnica,p.6.§.3.n.2. aliiq́ue apud Molin cit. *verſ.Dubium deinde eſt*, ſi enim pater exhæredationem filiis poteſt intentare, propter minora eiuſdem peccata: poterit propter æqualia, & multò magis propter maiora: lege enim ſimilia trahi poſſe, præſertim cùm ſimilis cauſa, aut grauior exiſtit, fatetur Azor. *part.2.lib.2.cap.19.q.6. verſ. Duo hîc meritò.* Vtraque ſententia in conſcientia probabilis eſto; etſi apud Iuriſtas prior habeatur probabilior.

Habens patrem, & filium, à quo alendus?

11. Quæres quartò: Quid ſentiendum de patre, quem *Patratum* apellant Latini, à quonam erit alendus? Pater Patratus eſt ille, qui filio gaudet, nec caret patre. Hic igitur, ſi fortè egeat, etitne alendus à ſuo Patre, an à ſuo filio? Reſpondeo: à Patre (aiunt Franciſc. M. Pratus, aliiq́ue apud Dian. *p.10. tract.13. reſ.3.*) quia qui filium genuit, eundem educare, & inſtituere iure naturæ debet: A filio (alij contendunt, & inclinat, ſed non reſoluit Dian *loc.c.*) quia plus debet filius patri, à quo ſuum eſſe habuit, quàm pater filio. Vtrumque probabile, vt indicat Azor. *part.1. lib.2. cap.5. q.13.* dum ſententiam priorem probabiliorem vocat.

Dices: ſi vterque ex his ſequi velit opinionem probabilem ſibi fauentem, remanebit pater patratus ſine alimentis. Reſpondeo: ſi vterque perſiſtat in ſua opinione ſequenda, erit diuidendum onus in vtroque. Profectò id æquitas poſtulare videtur; eſto, ſit ſpeculatiuè & probabile, id non exigi à rigore iuſtitiæ. Vide *lib.1. c.3.§.4.v. Alere filium dubium.*

Pater quoad irritationem votorum filij impuberis ſpurij.

12. Quæres quintò, Quid de Votis? Filio ſpurio, vt item naturali non legitimo potéſtne pater irritare vota in iis caſibus, in quibus poſſe legitimo diximus *ſuprà, l.3.c.16.§.3.per totum*? Ratio dubitandi eſt, quia radix, ex qua in patre procedit facultas irritandi vota, eſt Patria poteſtas in filium: At ea Iure non habet pater poteſtatem patriam in ſpurium, nec in naturalem: ergo, &c. Reſpondeo tamen poſſe perinde, ac legitimo. Ita Caſtro Pal. *t.3.tract.15.de voto,d.2. p.7.num.5.* Ratio eſt, quia diſtinguere debemus minorem prædictæ rationis dubitandi: ex Iure non habet pater eam ſummam poteſtatem, quam ipſa iura inuexêre; concedo. Nam habet eam poteſtatem procedentem ex ipſa generatione, quæ patri competit ex ipſo iure naturæ, quæque ſufficit ad munus regendi illum impuberem; atque adeò ad irritandum eius vota; nego minorem. Confirmatur: quia interdum, vt diximus *ſuprà, eodem lib.3.c.16.§.3. num.21.* matri competit hæc poteſtas irritandi; & tamen certum eſt matri non eſſe conceſſam ex legibus, in filios patriam poteſtatem.

Caſtro Pal. *l.c.* & Sanchez, *lib.4. in dec. c.35. num.82.* docent hanc poteſtatem competere patri in filium legitimum abſolutè: at in filium legitimum, tunc ſolùm, quando is tutorem non habet; quando enim eum habet, gubernatio eiuſmodi filij ad ipſum tutorem ſpectat, vtpotè, ex legibus *inſt. de Patria poteſtate, in pr.* ſub eius poteſtate conſtitutus: idem ego docui *ſuperius, cum de Voti irritatione.* Verùm nunc, re attentiùs conſiderata, difficilis mihi doctrina videtur. Si enim in patre reſidet poteſtas naturalis, quâ filij imbecillitati pater conſulat ante conſtitutum Tutorem, vt omnes fatentur; & per aduentum Tutoris hæc naturalis poteſtas non tollitur, nec diminuitur, nec impeditur; ſolùm enim Tutori conceditur gubernatio quoad cætera ciuilia, non verò quoad ea, quæ pertinent immediatè ad res ſpirituales animæ, quarum diſpoſitio ad ius ciuile nulla ratione ſpectat, cur tolli debeat poteſtas irritandi vota? Ad ſummum poſſit irritare Tutor ex conſequenti; quia nimirum ex poteſtate gubernandi, quam illi concedunt Iura, conſequatur facultas irritandi; & poſſit etiam pater principaliter, quia per iura non tollitur, quod filium genuerit, in quo firmiter radicatur irritandi facultas. Nec nouum, apud plures poſſe eodem tempore reſidere irritandi poteſtatem; cùm ſciamus omnes, idem Religioſi votum poſſe irritari à Superiore locali, & à Prouinciali. Conſideret hæc ſapiens Lector, noua enim, & ſingularia decernere, niſi ſint mihi valdè manifeſta, ſingularis nolo.

Pater, quoad vota filij, viuente Auo.

13. Quæres ſextò: de Auo, viuente Patre, quoad eandem irritationem votorum. Id, quod vt commodius intelligi queat, reducatur in mentem illa Iuris diſpoſitio, *l.nam Ciuium, ff.de his qui ſui, vel alieni iuris ſunt: Qui ex me, & vxore mea naſcuntur, in poteſtate mea ſunt.* Item: *Qui ex filio meo, & vxore eius* (id eſt, nepos meus, & neptis mea) *æquè ſunt in mea poteſtate, & pronepos, & proneptis, & deinceps cæteri.* Hactenus Textus, ex filio, inquit, id eſt, deſcendentes per ſexum virilem, ſiue ipſi mares ſint, ſiue fœminæ. Nam deſcendentes ex filia nupta, ſunt in poteſtate patris eorum. Et quidem hanc poteſtatem habet Auus, non ſolùm ex legibus poſitiuis, ſed etiam ex vi naturæ; cùm ad priorem genitorem pertineant cæteri deſcendentes, tanquam ad principium primum, ſine quo non eſſent poſteri.

14. Ex his ergo oritur difficultas: Cùm tota poteſtas irritandi vota ſit innixa in poteſtate patria, hanc autem habeat Auus; conſequenter poterit, etiam viuente patre, nepotis impuberis vota irritare: & rurſus, non poterit pater tunc ſuo filio impuberi eadem vota irritare, viuente Auo; quia tunc pater non eſt ſui iuris, nec conſequenter videtur habere filium in ſua poteſtate. Augetur difficultas, quia Doctores, quos ſequitur Caſtro Pal. *tom.1.tract.6.de voto, part.7.n.1.verſus fin.* paſſim docent, ſi filius efficiatur ſeruus, ſuſpendi patriam poteſtatem in patre, ne ſcilicet filius teneatur pluribus obedire, nempe patri, & domino, eodémque modo ſi efficiatur ſeruus ipſe pater, ne ſcilicet ſimili ratione filius teneatur obedire duobus, nempe patri, & domino, in cuius dominio, ſeu poteſtate eſt pater, & conſequenter omnia patris. Ergo pariter in caſu noſtro, ſi nepos eſt in poteſtate Aui, non erit in poteſtate patris, ne obedire duobus obligetur; & conſequenter is, viuente Auo, filij vota irritare non poterit. Ex alia parte, cùm in patre ſemper reſideat poteſtas veluti naturalis in filium, ratione generationis immediatè eiuſdem; neque ſit inconueniens poteſtatem irritandi vota eſſe in duobus; ſicuti reſpectu Religioſi eſt in Rectore Conuentus, & in Prouinciali; videbitur alicui, etiam Auo conuenire eiuſmodi facultatem. Nihilominus video Sanchez, *in dec.lib.4.cap.35.num* 81. Suarium, *tom.2.de relig. lib.6.de voto, cap.6. num.22.* Caſtro Palaum, *tom.3.tr.15. de voto, diſp.2.part.7.num.7.* diſertè docentes, Auum nihil poſſe in vota nepotis, niſi mortuo patre; quare priuatiuè ſolùm patri viuenti eam facultatem concedere manifeſtè videntur: & Ratio eſſe poteſt, quia facultas irritandi non eſt fundata ſolùm in quacunque patria poteſtate abſolutè ſumpta, ſed maximè in ea poteſtate, quam quis habet in gubernatione domus, familiæ; & præſertim filiorum, quos genuit: hanc autem habet immediatè pater, eóque deficiente, Tutor, vel Curator, iuxta doctrinam & limitationes *ſuprà* datas *lib.3. c.16. §.3. num.59.* hiſque deficientibus Auus ex parte patris; & demum etiam Auo deficiente, mater; quòd ſi hæc etiam deficiat, iam ſub nullius poteſtate erit filius. Atque ex hac ratione reſpondere facilè poteris ad difficultates allatas *num. præcedente.*

§. II.

§. II. *Quæ debeat mater filio, quoad eum lactandum, & alendum?*

1. QVæres primò: An mater filium nutrici det licitè lactandum? Reſpondeo: Id certè nemini ſine cauſa libens indulgeo; ſed adhuc ſine vlla, non niſi de veniali condemno: libero autem ab omni culpa, rationabili exiſtente cauſa. Ita Nauarr. *in ſumma, cap.* 14. *n.* 17. Ratio eſt, quia dummodo infans commodè nutriatur, non videtur tam grauis defectus; vt præſcindendo ab alio inconuenienti, excuſari nequeat ab aliqua competenti cauſa; qualis eſſet, imbecillitas matris, mos Patriæ, vel quid ſimile. Inconueniens autem graue, ac propterea mortale, pronuntio; ſi periculum apparet, à nutrice infantem graui morbo, vel grandiuſculum effectum malis moribus, præſertim hæreſi fore inficiendum.

2. Quæres ſecundò: Mater quænam alimenta filio debet? Reſpondeo: ea vſque ad triennium exactum debet filium etiam ſpurium alere, lac præbendo. Cæterùm reliquæ impenſæ ſunt à patre faciendæ.

Si lacte mater careat, vel lactare filium nequeat, quia commodè (vt loquitur Dicaſtillus *l.* 2. *de iuſtit. tr.* 2. *d.* 7. *dub.* 11. *num.* 172.) lactare non poteſt; tunc patris etiam onus eſt, lactis impenſas ſoluere. Quod ſi pater ſoluendo non ſit, qua ratione in onere alendi plenè filium ſuccedit mater diues, dictum eſt §. *præcedente, num.* 1.

Apud patrémne, an apud matrem proles educanda ſit, altero ex his infideli, ſeu hæretico exiſtente, vt item diuortij tempore; cùm caſus non ſint frequentes, legantur Doctores, Sanch. *l.* 10. *de matrim. d.* 10. *per tot.* Azor. *p.* 2. *l.* 2. *cap.* 5. *q.* 9. Propter eandem rationem, vide apud Iuriſtas, in authent. *Sacramentum, C. quando mulier tut. off.* & in authent. *& ſine prohibitione, §. propterea agitur*, nec omittantur Theologi, Molina *t.* 1. *de iuſt. tr.* 2. *d.* 220. *verſ. Quando impuberi*, Caſtro Pal. & Thom. Sanch. apud Dian. *p.* 10. *tract.* 13. *reſ.* 12. qua ratione mater, ſi tranſeat ad ſecundas nuptias, amittat curam, ſeu educationem filij, eiúſve tutelam, & ſimilia. Ego enim de his aliquid innuam *l.* 7. *cap.* 1. §. 2. *n.* 5.

3. Quæres tertiò: Circa expenſas à matre pro filiorum alimentis factas, in hunc modum: Antonia genitrix aluit filium vſque ad decimum annum, viuente patre, ſiue præſente, ſiue peregrè agente: tum, mortuo eodem, filium aluit vſque ad decimum octauum, quando ſcilicet Antonia filij bona adminiſtrabat. Expoſcit nunc à filio omnes impenſas ab ipſa factas, immò æſtimationem ſui laboris; legitiméne expoſcit?

Reſpondeo: tres hìc difficultates vno ſpiritu congeſſiſti, tribus neceſſariò dictis diſtinguendas.

4. Dico primò: Si viuente patre, alioqui diuite, vel exiſtente tutore, mater filium aluit, & proteſtata eſt ſe alere animo impenſas repetendi; repetere quidem poteſt, *l. Neſennius, ff. de negotiis geſtis*. Si nihil eſt proteſtata, præſumitur, ſi non contemplatione patris, certè amore filij, liberaliter id feciſſe. Simile quid eſſe in marito, quando vxorem alit, non ſoluta à ſocero dote, docet Sanchez *l.* 9. *de matrim. d.* 5. *n.* 7. Pro foro interno ſufficiens ratio repetendi mihi videtur, (*l. ſi quis à liberis, l. ſi mater, ff. de liberis agnoſcendis*; etiamſi mater non ſit proteſtata) ſi concurrant hæc duo, ex Azor. *part.* 2. *lib.* 2. *cap.* 5. *quæſt.* 10 Primò, vt poſitiuo animo repetendi aluerit; Secundò, vt omiſſio proteſtationis non fuerit cauſa damni in patre, vel tutore; quando enim pater, vel tutor ſi ſciuiſſent, matrem eiuſmodi animo repetendi alere, ipſi aluiſſent nullis, vel paucioribus ſumptibus; tunc profectò mater in conſcientia non poſſet expenſas repetere, quia ipſa fuiſſet in culpa, quod tot expenſæ fuiſſent factæ; ſolùm igitur illas pauciores, quæ factæ verè fuiſſent, tunc iuſtè repetet.

5. Dico ſecundò: Si mortuo patre, nullóque tutore exiſtente, animo poſitiuo ſe compenſandi mater bona filij adminiſtrans, filium aluit, poteſt alimenta repetere; ſecus, reputatur amore filij id feciſſe; idque maximè, ſi bona matris, & filij non erant diuiſa, Ita *ibid.* Quòd ſi bona diuiſa erant, & cuique ſui rationum libri reſpondebant: præſumitur in matre eiuſmodi filij bona adminiſtrante affuiſſe animum repetendi; id enim oſtendit illa rationum, & librorum diſtincta diuiſio.

6. Dico tertiò: Æſtimationem ſui laboris nequit mater expoſcere; quia mater pro filio laborem ſuum gratis impendere iure præſumitur, immò fortaſſe iure cogitur.

§. III. *Vir quid Vxori debeat, quoad alimenta?*

1. NOn eſt noſtrum omnia, quæ ſibi inuicem debent coniuges, hìc colligere, cùm id fusè Doctores, apud Trullench. *lib.* 4. *decal. cap.* 1. *d.* 4. proſequantur; illud enim tantummodo ex occaſione, quod de alimentis filiorum egimus, diſputamus: An coniuges ſibi mutua alimenta præbere teneantur? Et obligari quidem virum vxori, luce clarius eſt; Ita Sanchez *de matr. lib.* 9. *d.* 4. *à num.* 10. *vbi citantur Iuriſperiti*, quia id extorquet arcta coniugalis coniunctio, allataque dos ab vxore. Immò ſi vir vxorem inopem ſine dote duxiſſet, illam adhuc alere oportebit; quia ſibi vir imputare tunc debet, ſi indotatam duxit. Inopem, inquam, ſi enim diuitem, tacitè iam ab vxore dos promiſſa cenſetur: ſiquidem vxor per Matrimonium ſe, & interpretatiuè ſua bona, ſaltem quoad competentem dotem, marito tradit.

2. Eadem obligatione tenetur vir, ſi dos caſu, & ſine culpa vxoris pereat; etiamſi vxor propter ſuam culpam, non tendentem tamen directè ad ſeparationem ab ipſo viro, ſit perpetuo carceri mancipata; etiamſi propter ſuam culpam in morbum contagioſum, v. g. lepram inciderit, vnde ſeparatim à viro habitare cogatur: multò magis, ſi ſine culpa ſua, vt, ſi hæc ſeparatio neceſſaria fuerit propter viri contagium. Ratio horum eſt, quia id requirit reciprocus coniugum amor. Et ſicut vxor non inops maritum exulem, vel in Triremibus propter ſua delicta detentum alere tenetur; ita inuicem maritus vxorem. Quid ſi dos pereat, quia propter vxoris hæreſim, aliáve delicta, fuerit publicata, ſeu fiſco addicta? Quæſtio eſt, An vir, an potiùs pater vxoris ipſam teneatur alere? & diſtinguendum eſt, cum Sanch. *lib.* 9. *de matrim. diſput.* 5. *num.* 10. Si enim parentes vxoris diuites ſint, ipſi tenebuntur; ſi inopes, tunc ſuccedet ex obligatione maritus. Quod idem videtur dicendum, ſi vxor dotem ſiue validè, ſiue inualidè diſtraxit, vel conſumpſit, marito non conſentiente; quod eſt, dotem perire culpâ vxoris. Ratio vtriuſque dicti eſt, quia quando dos culpâ vxoris perit, perinde eſt, ac ſi ſoluta dos ab ipſa non fuiſſet; in quo euentu non obligari virum vxori alimenta porrigere, *mox* dicemus. Id, quod certè dici non poteſt, ſi ſine culpa, vel caſu pereat. In duobus ergo dumtaxat caſibus ab hac obligatione certò liberatur vir. Primò, ſi vxor recedat à mariti cohabitatione, ſine culpa viri, ſed ex propria leuitate: ſi enim ob viri ſæuitiam non leuem, (leuem enim vxor ferre patienter debet, neque poteſt propter leuem culpam ſeparationem, quæ eſt res grauis, intentare) vxor diſcedat, non liberabitur vir ab ea alenda; quia tunc culpa mariti eſt, non vxoris. Immò ſi temerè vxor receſſerit, ſed deinde pœnitentia ducta redire velit; tenetur eam alere vir, quamuis adhuc extra domum degat: Ratio eſt, quia pœnitentia, & emendatio culpam, atque adeò caput, vnde alimenta negare vir poterat, planè tollit. Hìc non loquimur, quando affuit legitimum diuortium; de quo pluribus Sanchez *lib.* 10. *matr. per totum.*

3. Secundò: Excuſabitur vir ab alenda vxore, ſi dos promiſſa non afferatur. Ita Sanch. *ead. diſp.* 5. *per totam*, quia dos datur ad ſuſtinendum onus familiæ alendæ: ea igitur deficiente, deficit & onus. Quòd ſi partem dotis accepiſti, pro rata vxorem ale: cùm valeat argumentum: ſi

integra dote fruereris, integrè aleres: ergò ſi parte, partialiter.

4. Quid ſi ij, qui dotem promiſerunt verè ſoluendo non ſint? Reſpondeo, ſi dotem promiſit ipſa vxor, vel eius pater; tenetur adhuc illam alere vir, niſi doloſè ij promiſerint, ſcientes ſe ſoluere non poſſe. Ita idem *ibid. n.4.& 5.* At ſi promiſit extraneus (quo nomine hîc venit quicunque is fuerit, ſub cuius poteſtate non erat vxor) non tenebitur vir. Horum rationem lege apud Sanchez citatum, apud quem etiam inuenies, non poſſe à viro expelli ab habitatione, vel à debito coniugali vxorem propter dotem non ſolutam, cùm hæc ſint longè diuerſa, non alere, & non cohabitare; nec ex priore poſſe poſterius inferri. Sed proh! quanti ponderis eſt habere in eodem tecto, & lecto vxorem, illámque non alere! Moraliter, & in praxi hæc admodum ſunt difficilia: nam propterea cogitent ſapientes, quid hac in re conſulendum tandem ſit; & legant Authores allatos à Sperelli, *tom.1. deciſ.*238. *n.*10. qui contra Sanch. tenent, ob dotem nulla ex parte ſolutam, poſſe à cohabitatione vxorem expelli.

Huc facit ſequens dubitatio: Vxor, ex conſenſu viri, vitam agit extra eius cõſortium, ſéque ſuis laboribus alit; accidit autem, vt vir aliquando ad illam accedat, copulámque exigat, quâ habitâ, denuo recedit, nec illam curat alere, an poſſit dicta vxor, debitum huic viro negare? Reſpondet Bauci *in Select. q.*60. doctiori iudicio ſe ſubmittens, quia reſolutionem hanc ſe non inueniſſe dicit in alio auctore. Reſpondet, inquam, ſi vxor eſt pauper, & vir habet vnde ſe, & illam alat, poſſe negare, donec reſipiſcat vir, alátque vxorem. Ratio eſt; quia ſæuitia eſt cauſa diuortij: at, quæ maior ſæuitia, quàm vxorem non alere, cùm poſſit? Neque in hac denegatione requiritur, ait, ſententia Iudicis, nos enim loquimur in conſcientiæ foro, pro quo ſufficit authoritas propria, vbi factum eſt verum, & non ſequitur ſcandalum, vt hîc certè non ſequitur, quia ex communi conſenſu facta eſt ſeparatio.

Hæc ex Bauci, vnde dici etiam poſſet non iniuſtè ab vxore negari debitum viro, etiam ſimul cohabitanti, ſi eam indigentem vir non alat, cùm poſſit. Hæc enim par eſt ſæuitia, ne dicam maior.

Inſuper contra Sanchez modò citatum dici poſſet, Plus eſſe, non alere, cùm poſſis, quàm non cohabitare. Non alere enim eſt ſæuitia, non verò, ſolum non cohabitare.

Denique poſſet etiam dici, vxorem poſſe dictum virum nolentem ipſam alere, domo eiicere, ſicuti poteſt, ſi ipſi valde ſæuum ſe præbeat, (vitato ex aliquo prætextu ſcandalo, ſi quod eſt.) Non poteſt enim negari, & duriſſimum eſſe inopi vxori, & cauſam eſſe diſcordiarum, ipſam fame contabeſcere, & præſentem videre maritum potentem, ſed nolentem ipſi alimenta præbere. Quæ omnia meritò ſapientiori iudicio ſubmittantur.

§. IV. *Vxor quid viro debeat, quoad alimenta?*

1. QVoad vxorem quæri poteſt: An hæc aliquando maritum alere debeat? Reſpondeo cum Sanchez *loc. cit. d.4. num.*27. multis citatis, debere, quando ſcilicet preſſo ex inopia viro, ipſi ſuppetit, vnde marito ſuccurrere queat, ſiue ex bonis dotalibus, ſiue ex paraphernalibus, ſiue aliunde conquiſitis: hoc enim expoſcit mutuus coniugum nexus, etiamſi maritus culpâ ſuâ ſit carceri aſtrictus, ſit triremibus mancipatus, ſit infirmus, non autem ſi culpâ ſuâ ab vxore recedat, niſi fortè redire velit; vt ex proximè dictis colligi manifeſtè poteſt. Quid, ſi maritus æs alienum contraxit, vt vxorem aleret; cogetúrne illud ſoluere vxor ex propriis bonis marito defuncto? Hac de re dixi breuiter *c.2.§.2.n.5.*

2. De donationibus inter virum, & vxorem, multa Iuriſperiti: tibi ſufficiat legere Molinam, alióſque apud Dicaſtillom, *l.2. tr.9. d.1. dub.5. à num.*71. Caſtro Palaum *de iuſt. commut. d.2. p.*25. *per totam.*

§. V. *In neceſſitate extrema quis magis adiuuandus, Pater, an Filius, an Vxor?*

1. SI quis Patrem ſuum, ſuúmque filium, atque vxorem, fratrémque in extrema, vel graui neceſſitate conſtitutos animaduertat: & vni dumtaxat ex his auxiliari poſſet: quærimus, cum Leſſ. apud Caſtro Pal. *tom.1. tr.6. d.1. de Char. p.*11. *num.*2. cuinam auxilio eſſe ipſum oporteat; Duo, v.g. modici panes ipſi ſuppetunt in extrema fame; vnum ſibi, vt certè poteſt, reſeruat ob indiuidui proprij conſeruationem; alterum, cuinam comedendum porriget, Patrine, Fratrine, an Vxori, an Filio?

2. Profectò ex communi calculo apud Leſſium *loco cit.* alióſque, Patri porrigendum: plura enim debet filius Patri, quàm Pater filio, vel quàm frater fratri, vel coniugi coniux: Siquidem filius à Patre, tanquam riuus à fonte, huius vſuram lucis percipiat. Habet item educationem, conſtitutionémque. Quid de laboribus pro Filio à Patre exantlatis? Quid de non interpolata, ac nunquam remiſſa ſollicitudine? Quid de expenſis? Sanè Ariſtoteles 9. Ethic. *Filius*, inquit, *honeſtius ſubuenit Parentibus, quàm ſibi ipſi.* Vides, quanti facienda ſit Patris cura? Non quòd ex obligatione ſe ipſe quis poſtponere obligetur; nam Charitatis ordo tanquam in primum ſcopum, in vitam propriam collimat; ſed, quòd poſſit cum laude, ſi velit.

3. Dictum ſignatè eſt (in extrema, vel graui neceſſitate) nam extra illam teneri hominem potiùs filio ſuccurrere, quàm genitoribus, ipſa praxis docet, illi rationi innixa: quia Filius ſub cura Parentis eſt, non autem Parens ſub cura Filij. Genitoribus item plus deberi etiam in communi neceſſitate, quàm fratribus, ratio naturalis dictat. Ita Caſtro Pal. *t.1. tr.6. d.1. de Charit. p.*10. *num.*13. De inſigni amico, vel benefactore, vide Caſtro Palaum *l.c. n.*10. *&* 11. *& n.*15. Vxor verò potiùs, quàm Parens, vel Filius, eſt in communibus neceſſitatibus alenda, ac ſubleuanda: ita Sanch. *l.9. de matr. d.4. n.*26. vtpote in communi commercio illa, tanquam inſeparabilis ſocia, Marito data, iuxta illud Gen.2. *Propter hoc relinquet homo Patrem, & Matrem, & adhærebit Vxori ſuæ:* (vtique in communibus neceſſitatibus) id quod ita eſt intelligendum, ne hoc dictum ſit contra ius naturæ modò allatum; quo probauimus in extremis, potiùs eſſe ſubueniendum Parentibus, & Filiis, quàm coniugi.

4. Quare, his ita explicatis, cùm apud aliquos legis, abſolutè potiùs ſubueniendum eſſe vxori, quàm Filiis. Ita Henriq. *l.*10. *cap.*8. *num.*1. Caſtro Pal. *l.c. num.*13. citans Suar. Bonac. Coninch, Val. (id quod certè ſua probabilitate non caret) ſic admitte in noſtra ſententia, quam probabiliorem putamus; vt ſit potiùs ſubueniendum vxori in communibus neceſſitatibus, non verò in extremis.

5. Sed, amabo te, Lector, cui potiùs opitulareris, ſi Pater, & Mater periode indigerent: tu verò non vtrique, ſed alterutri opem ferre dumtaxat poſſes? Patri potiùs, reſpondes, quàm Matri ſuccurrendum: Ita S. Thom. 1. 2. *q.*26. *art* 10. Val. *tom.*3. *d.*3. *q.*4. *p.*5. ſicut enim ordine Charitatis tenemur magis amare Patrem; ſic & ſuccurrere. Tua digna pietate reſponſio: nec deeſt reſponſioni ratio, Parentis enim neceſſitati ſubueniendum, tanquam principio noſtræ originis, eſt: At nobiliorem, altiorémque principij rationem habet Pater, quàm Genitrix.

6. Illud hîc denique noto: inter hos Conſanguineos, adeò ſtrictè coniunctos non eſſe mortale, dictam prælationem non obſeruare: Ita Rodriq. *part.1. cap.*14. *concl.*9. Caſtr. *tom.1. tr.6. d.1. p.*10. *n.*14. citans Suar. & Bonac. quia inter eiuſmodi obligationes tantum diſcrimen non intercedit, vt ſub pœna mortali altera alteram antecellat.

Capvt IV.

Miſcellanea quædam de Filiis, Parentibus, Propinquis.

1. Nonnulla, quæ aptum locum *in ſuperioribus* ſortita non ſunt, hic ad quatuor capita reduco: Ad peculium filiorum: Ad donationes inter Patrem, & filium: Ad legitimam filiis debitam: Ad cæterorum propinquorum mutuas obligationes. Quæ omnia, vt etiam *ſuperiùs* dicta de Parentibus, atque coniugibus, fusè (ſed fateor ſubinde confusè) à Theologis, ac Iuriſconſultis diſputata reperies: nos pro noſtro inſtituto ea hîc compendiosè ſeligimus, atque ea perſpicuè proponimus (quanquam paſſim obuia omittere decreueramus) quæ ad pinguem quandam cognitionem pro regendis conſcientiis neceſſaria omnino ſunt viſa; adiectis authoribus, qui adiri facilè à ſtudioſis poterunt.

§. I. *De Peculio filiorum, &c.*

1. In memoriam omnino redeat, quid ſit peculium filiorum Caſtrenſe, vel quaſi Caſtrenſe, Aduentitium, Profectitium; quódque Ius in illa Pater habeat; de quibus dixi *ſupra. l. 1. c. 5. §. 7. v. Peculiam*, & poteſt id videri breuiter apud Azor *p. 2. lib. 2. cap. 23.* nam ſecùs nihil eorum, quæ hîc ſubdenda ſunt, intelligetur.

Recolatur ſecundò ex Molina *t. 1. tr. 20. d. 229.* de Lugo *tom. 1. de iuſt. d. 5. ſect. 1.* Azor. *p. 2. l. 1. à c. 19.* aliis citatis: Filium egredi à patria poteſtate, ſeu, quod idem eſt, filium emancipari, Primò, per mortem naturalem Patris, & Auorum. Secundò, per mortem eiuſdem Patris ciuilem. Tertiò, per Hæreſim. Quartò; per Nuptias fortè à Patre ſine diſpenſatione, cùm Affini, vel conſanguinea contractas. Quintò, per Cardinalatum, vel Epiſcopatum Filij (non verò per Presbyteratum.) Sextò, per profeſſionem Religioſam Filij, vel Patris. Septimò, per dignitatem Patritiam, quâ ſcilicet filius fiat Regis Conſiliarius, &c. Octauò, per legitimam emancipationem, quâ ſcilicet conſentientibus Patre, & Filio, coram Iudice, Filius à Patre liberetur ab ipſius Patris poteſtate. Nonò, in aliquibus Regnis, vt in Luſitania, & Caſtella, per legitimum matrimonium, etiam inuito Patre contractum. Decimò, per captiuitatem Patris apud hoſtes ſuſpenditur patria poteſtas, quandiu captiuitas durat: Hæc ex pluribus citati Doctores; quæ ad noſtrum inſtitutum ſatis fuit breuiter collegiſſe.

Teſtamentum, & Alienatio Peculij Filiorum.

2. Quæres iam primò. Filiusfamilias, qui ille eſt, qui nondum emancipatus, ſub Patria eſt poteſtate; potéſtne de ſuis bonis validè teſtari?

Reſpondeo, impubes non poteſt: quia illi teſtari prohibetur à Iure, etiamſi ſit doli capax. Iura vulgata apud Azor. *loc. cit. cap. 24. q. 10.* Pubes verò ſolùm poteſt teſtari de bonis Caſtrenſibus, vel quaſi, etiam ſine Patris conſenſu; ſicut & in vita, & in morte eadem donare. At de aliis, ne ad pias quidam cauſas, ex communiore ſententia, teſtari pubes poteſt. Recole autem, pubertatem in maſculis haberi anno decimoquarto, in fœminis anno duodecimo completis, diem vltimum hîc haberi pro completo, etiamſi ſit inceptus, notat Azor. *ibidem*: poſt annos prædictos dicuntur minores, vſque ad annum vigeſimum quintum; poſtea filiifamilias, donec emancipentur.

Adde hîc tria. Primò, an pubes poſſit de bonis aduentitiis (quorum ipſe proprietatem habet, licèt non vſumfructum) ſaltem diſponere, ſeu alienare, ſeu donare causâ mortis, vt etiam in vita? Reſpondeo poſſe, etiamſi ſit pubes minor vigintiquinque annis; cum Patris tamen conſenſu (quamuis ipſe filius Dominus ſit,) & cum Iudicis decreto, ſi de re immobili agatur. Ita Molina *tomo 1. de iuſtitia, tractatu 2. diſputatione 138.*

Ratio eſt, quia non ſemper valet: *Non poteſt teſtari; ergo non poteſt donare, ſeu diſponere, etiam causâ mortis.* Leges enim Teſtamẽtum filiofamilias prohibuêre propter bonas rationes, non verò quamcunque diſpoſitionem.

Quòd ſi filius liberam eorum bonorum adminiſtrationem de conſenſu Patris habeat; vt quia, v. g. longè à Patre degit, vel quia plenum vſumfructum, & proprietatem ei pater dedit, &c. iudicatur habere conſenſum Patris, atque adeò poterit de illis liberè diſponere.

3. Secundò: An idem pubes, quando non habet deſcendentes, teſtans de bonis caſtrenſibus, vel quaſi, poſſit præterire patrem, nec ei debitam legitimam relinquere?

Reſpondeo non poſſe, ſed ſi præterit in totum, eſſe Teſtamentum nullum; ſi in partem minorem legitima, eſſe teſtamentum validum quidem, ſed inofficioſum: hoc eſt, poteſt pater agere querelâ inofficioſi teſtamenti, petendo incrementum vſque ad debitam partem. Ita Azor. Iura citans *p. 2. lib. 2. cap. 23. quæſt. 8.* Molina *tom. 1. d. 158. & 150.* Ratio eſt, quia ſuperſtiti patri, & matri, & his mortuis, ſuperſtiti Auo, & Auiæ ſemper ex bonis filij debetur legitima, quando filius moritur ſine deſcendentibus. Hæc autem legitima ex Iure communi nunc eſt tertia pars bonorum defuncti filij, diuidenda per capita, ſeu, quod idem eſt, per viriles partes, ideſt, inter patrem, & matrem, &c.

4. Tertiò; An impubes de ſuis bonis caſtrenſibus, vel quaſi, quibus fortè gaudet, vel quibuſcunque aliis à patre ipſi fortè liberè donatis, poſſit diſponere, ſeu donare, ſiue in vita, ſiue in morte; licèt certum ſit (vt modò diximus) non poſſe, niſi de caſtrenſibus teſtari? Reſpondeo, præmittendum eſſe, filium impuberem (qui *pupillus* dicitur, quando ei deeſt pater) in triplici ſtatu conſiderari à Iure; Primò, quando eſt infans, ideſt, minor ſeptem annis. Secundò, quando eſt infantiæ proximus, hoc eſt, quando, ſi ſit maſculus, peruenit ad decimum annum cum dimidio, ſi fœmina, ad nonum cum dimidio. Tertiò, quando eſt pubertati proximus, hoc eſt, ſi maſculus excedat decimum annum cum dimidio; fœmina verò, nonum cum dimidio. Ita Molina, & Iura ab ipſo allata *tom. 1. de Iuſtit. d. 224. §. vt ad minorum cauſas.* Dico ergo: ſi filius, vel pupillus ſit minor ſeptem annis, cum rationis vſu careat, & in legibus æquiparetur mente captis, nec dare, nec alienare, ſiue in vita, ſiue in morte poteſt: tunc ergo bona filij integrè adminiſtrare debebit, ſiue pater, ſiue tutor.

5. Si ſit infantiæ, vel pubertati proximus: qua ratione in foro externo ſe obligare, atque adeò donare, vel alienare poſſit vel non poſſit, vide apud Molinam *ibid.* & *diſp. 230. §. licèt filius-familias*, & nouiſſimè apud Caſtro Palaum *de iuſtit. commutat. d. 1 part. 4.* nobis enim ſolùm ſufficit ſcire; quid ſit in conſcientia ſentiendum: Pro qua, quicunque impubes, ſi doli capax non ſit, hoc eſt, ſi perfecto vſu rationis careat, inualidè donat, ſiue in vita, ſiue in morte; quia ad validam donationem requiritur conſenſus Domini ratione vtentis: nam ſecùs, ebrius, vel amens, rem ſuam alienare validè poſſet: Si verò ſit doli capax, licèt concederemus non poſſe validè donare; hoc eſt, eiuſmodi impuberem non poſſe transferre dominium, etiam de ſuis bonis caſtrenſibus in donatarium, niſi ſit pubertati proximus, quæ eſt communis opinio videnda latiùs apud Doctores (lege de Lugo *de iuſtit. diſput. 22. ſect. 10. à num. 286.* alioſque *ibid.* citatos, & præſertim Sanchez *lib. 6. de matrim. d. 38. à num. præſertim 24*) tamen ſi ſit, vt dico, doli capax, & aliquid tibi donet ex ſuis bonis Caſtrenſibus, vel de quibus liberè diſponere poteſt; ſine vllo peccato donatum, poterit à te retineri, donec repetatur; etiamſi donatum fuerit ſine conſenſu patris, vel tutoris. Ratio eſt, quia tunc filius diſponit de ſuo, & probabiliter à legibus talis diſpoſitio non irritatur, ſed ſolùm datur actio ad repetendum. Ita colligo ex Angelo, eiuſque ratione apud Sanchez *loco citato, fin.* Nec mirum, ſi in conſcientia

repetere licitè valeat ; nam id in ſimili, cùm agitur de contractibus oneroſis factia à minore, docet Molina *loco citato*, & nos tangemus mox *num.*11. Non autem licet huic repetere, ſi iurauit ſe non repetiturum ; colligitur ex dictis de iuramento.

6. Denique, ſi ſit dubium, an perfecto vſu rationis potiatur : tunc (vt diximus *ſuprà, lib.*1. *cap.*3. §.7. *verb. Ætas,*) ſi ſupra ſeptennium ſit, præſumetur perfecto vſu potiri, atque adeò rem ab ipſo acceptam retineri in conſcientia poterit, donec repetatur : ſecùs, ſi infra, nam retineri tunc licitè non poterit; quia contrà, integro vſu rationis gaudere non præſumitur.

Ludus filiifamilias, viuente patre.

7. Quæres ſecundò : Quæ poteſt ludo exponere licitè filiusfamilias, ſine obligatione reſtitutionis faciendæ, ſiue ab ipſo filio, ſiue à colluſore ? Reſpondeo, ſola caſtrenſia, vel quaſi : cæterorum autem, ſiue ſint profectitia, ſiue aduentitia, cùm ſaltem vſumfructum pater habeat ; non poteſt, niſi iudicetur remittere pater: vt certè iudicatur in mod ca ſumma, quia ſic eſt parum damnum patris, & dedecus eſſet filij paruum illud reſtitui.

Filius in ludo illicito non eſt ſubditus patri, atque adeò lucrum ex illo habitum abſque controuerſia ſibi acquirere, notat Rebellius *loco mox cit. n.*6. vnde infertur poſſe te vincere à filiofamilias ea, quæ à te ipſe in illicito ludo vicit; ex ludo licito propter aliud caput poteſt, communiter loquendo, ſibi filius retinere : nam nunquam ſolent (vt Rebellius aduertit 2.*part. diſput.*12. *quæſt.*4. *num.*1.) ea lucra à filiis exigere patres, etiam ſcientes prouenisse ex ludo. Vnde ſequitur hæc ludo acquiſita eſſe filij, non teneri ea adducere in diuiſione hæreditatis cum fratribus, poſſe eadem iuſtè acquiri à colluſore in ſequentibus ludis, &c.

8. Sed quid, quando filius de bonis aduentitiis habet etiam vſumfructum; id quod non rarò euenit : vt, verbi gratiâ, quando ipſi filio à matre, vel ab alio ea lege aliquid donatur, vt nullum vſumfructum habeat pater : vel quando idem pater ipſum vſumfructum concedit filio; vel, quando aliquid filio donatur, contradicente patre; vel quando ipſe vſusfructus alicuius rei filio relictus eſt ? Reſpondeo filium poſſe eiuſmodi bona, præſcindendo ab alio inconuenienti, ludo exponere ; & conſequenter non debere reſtitui, ſi euincantur à colluſore. Ratio eſt, quia illorum plenam habet adminiſtrationem, ſicut ergo hæc alienare, & donare modo *ſuprà* dicto poteſt ; ſic ludo expendere.

9. Hinc filius ſiue domi, ſiue peregrè agens, ex pecunia, quam Pater ei dat ad alimenta, vel ad liberè expendendum, poteſt aliquid ludo exponere : vt etiam in eleemoſynis, donationibus, ac honeſtis recreationibus. Ita Azor. *p.*2. *l.*1. *cap.*54. *q.*2. *§. quæres.* Poſſe autem quotannis quatuor, vel quinque aureos ex centum annuis, quos habet pro ſuis alimentis, docet Sotus apud Molinam *tom.*1. *de iuſtit. d.*242. cui adde Rebell. 2.*p. lib.*15. *q.*4. *n.*3. Tunc enim cenſetur Pater dare liberam illius pecuniæ adminiſtrationem, nec eſſe Patrem inuitum in concedendo licito ludo iuxta qualitatem ſui ſtatus, &c.

10. Inquires : Si filius negotietur in bonis paternis, id quod ſua induſtria acquirit, valétne libere ludo exponere ?

Reſpondeo, nequaquam : quia hoc lucrum eſt bonum profectitium, pertinens tum quoad vſum, tum quoad dominium, ad Patrem. Inſtas, at induſtria eſt filij. Reſpondeo : Hanc induſtriam gratis cenſetur exhibere in Parentis commodum filius : Nam quoties negotiatio, & induſtria rationabiliter exiſtimatur gratis exhibita (vt in caſu noſtro ; filius enim ex amore, quem Patri debet, iudicatur ipſi ſeruire :) nemo poteſt pro illa pretium exigere, vt modò *cap.*3. §.2. *n.*3. cùm de alimentis filio datis à Matre, diſputauimus : Niſi fortè proteſtetur ſe gratis nolle ſeruire, vel ſaltem vt propter reuerentiam Patris deſierit proteſtari ; tunc enim præſcindendo à peculiari Iure alicuius prouinciæ, (id additur propter Ius Regni Caſtellæ, de quo legatur Molin. apud Dicaſtillum *mox cit. n.*189.) Poterit deductis expenſis, quas Pater facit in ipſo alendo, tantundem exigere pro ſuo extraordinario labore, & induſtria, (nam ordinarius debetur à Filio Patri) quantum daretur extraneo. Ita Nauarr. Leſſ. aliique apud Dicaſtill. *lib.*2. *de iuſtit. t.*2. *d.*9. *dub.*8. *n.*187. & tunc illud videtur bonum filij aduentitium, de quo iam dixi *num.*7. Aduerte, debere moraliter conſtare Patrem non facturum per ſe, illa negotia, nec inuenturum alium, qui gratis, vel minori pretio faceret: ſecus recurreret doctrina, quam de ſeruo tradam in ſimili, *lib.*8. *tract.*3. *cap.*7. §.9

Ludus filiifamilias habentis tutorem, Patre demortuo.

11. Hæc quoad filios, viuente Patre. Quid de pupillo, & Minore vigintiquinque annis, habentibus tutorem, vel curatorem ? Reſpondeo : hæc quæſtio pendet ex illa, An dictus pupillus, & minor obligentur in conſcientia ad ſtandum contractibus à ſe initis ſine authoritate tutoris, vel curatoris ; quæ vocatur obligatio naturalis, nam ſcimus ciuiliter non obligari, hoc eſt, per leges irritam pronuntiari eiuſmodi obligationem.

Dico autem primò, ſatis eſſe probabile puberes, vt etiam impuberes, ac pupillos pubertati proximos, imò, vt colligo ex Mol *t.*1. *d.*224 § *ex dictis infero*, & ex Angelo apud Sanchez *l.*5. *de Matrim. d* 38. *num.*21. pubertati non proximos, dummodo ſint perfecto vſu rationis præditi, ſeu, vt dicimus, doli capaces, in contractibus oneroſis, initis cum quocunque (præterquam cum tutore, niſi in quibuſdam caſibus, ſatis à Sanchez *loco citat. à n.*20. allatis) probabile eſſe, inquam, naturalem obligationem contrahere, quamuis non adfuit authoritas tutoris, vel curatoris ; & dummodo contractus non fuerit circa res immobiles, & quæ ſeruando ſeruari poſſunt. Ita Layman, Leſſius, Reb. Taunerus apud Dianam *p.*3. *tract.*5. *reſol.*44. Ratio eſt, quia ad naturalem obligationem circa res ſuas, aliàs non impeditas ſubeundam, ſatis eſt liber conſenſus vtentis ratione : qui certè eſſe in dictis ſupponitur.

Dico ſecundò, cùm ludus (vt etiam emptio, venditio, & locatio, &c.) ſit contractus oneroſus, pupillum, & dictum minorem ex ſententia probabili obligari naturaliter ad ſtandum iuſtis legibus ipſius ludi, patet ex dictis.

Nota ergo primò, ſi pupillus, & minor creditori, vel colluſori aliquid ſoluant ; poſſe hos illud, donec per Iudicem repetatur, retinere ; vtpotè habitum ab iis, qui in conſcientia probabiliter obligati erant. Nota ſecundò, eoſdem pupillum, & minorem poſſe non ſoluere quod promiſerunt, dummodo non iurauerint: Cùm enim exceptione legis valeant ſe defendere, poſſunt non ſoluere vitando circulum, quo ſoluant, & deinde repetant. Nota tertiò ; cùm iidem, ſi quod propter illos contractus ſoluerunt, valeant per Iudicem, vt dictum eſt, repetere ; poſſe eoſdem ſibi per legem iuſtæ compenſationis reaſſumere, quando Iudex contra ipſos negligenter ſe gerit : quæ omnia ex hîc, & alibi dictis conſtant, oſtenduntque minorem, atque pupillum, ſi nollit ſoluere, poſſe non ſoluere ; & creditorem, ſi nolit reſtituere quod illi ſolutum eſt, poſſe non reſtituere, donec per Iudicem cogatur.

Filij Profeſſio Religioſa nil nocet Iuri Paterno.

12. Quæres tertiò ; an per Profeſſionem Religioſam amittatur à Patre vſusfructus, qui ipſi competebat ex filij bonis aduentitiis ? Reſpondeo : ſiue Pater profiteatur, ſiue filius, nunquam Pater ſuum vſumfructum amittit ; quia profeſſio nulli Patris iuri præiudicare debet. Ita Azor. multa iura citans *part.*2. *lib.*2. *cap.*25. *quæſt.*4. & 5. Solùm eſt aduertendum, ſi Pater fiat profeſſus, vſumfructum prædictum competere Religioni, ſi hæc eſt ſuccedendi capax, donec Pater viuit in Religione; nam eo mortuo, cedit ei, qui de iure Patris hæres erit: quod

quòd ſi Religio ſit incapax, (quales ſunt ſolùm tres, Minores de obſeruantia, Capucini, Societas IESV) vſusfructus competet ipſi filio in ſæculo remanenti, qui iam erat bonorum aduentitiorum proprietarius. Lege Sanchez *in decal. lib. 7. à cap. 27.* Suarez *tom. 4. de rel. lib. 4. c. 5.* Caſtro Palaum *tom. 3. tract. 16. d. 3. p. 9.*

De furto filiorum.

13. Agetur de hoc *infrà lib. 8. tract. 2. cap. 3.*

§. II. *De donationibus inter Patrem, & Filium.*

1. PAtrem filio, filiæve familiàs nihil donare poſſe; certum eſt in Iure. Lege *p. c. de impuberi. & aliis ſubſtit.* lege Azor. *part. 2. lib. 2. c. 24.* & Molinam *tom. 1. à diſp. 238.* Caſtro Pal. *de inſtit. commut. d. 2. p. 26.* Quod ſi rem donatam Pater filio tradiderit, adhuc ius eſt Patri eam ſibi reuocare. Si tamen non reuocat, confirmatur patris morte donatio; ita vt filio res tradita abſolutè cedat. In aliquibus tamen caſibus poteſt Pater validè donare: hoc eſt, ob dotem, ob alimenta, ob nuptias, ob militiam; & ob hanc quidem, hoc eſt, vt filius ad militiam commodè inſtructus erat, poteſt dare res mobiles (non verò immobiles;) & ſtatim, donata fiunt bona Caſtrenſia; quæ omnia ex *ſuperius* dictis liquent.

2. Huc reducuntur ex iiſdem *ibid.* ſi quæ expendat Pater, vt à ſeruitute filium, filiámve redimat; vt à carcere, vel ſimili pœna eundem liberet; vt munus publicum, vel dignitatem idem filius conſequatur, purà Præturam, Doctoratum, &c. Præterea, ſi Patrimonium eidem aſſignet ad ordines Sacros ſuſcipiendos: ſi pecuniam det, vt piam, vel neceſſariam peregrinationem ſuſcipiat; ſi expenſas neceſſarias (non verò voluntarias, & ad ſplendorem) ad ingreſſum in Religionem faciat. Hæc enim omnia, vel ad alimenta filiorum, vel ad Caſtrenſia reducuntur. Tria notant *paſſim* Doctores ex lege *cum oportet, §. ſin autem, C. de bonis, quæ lib.* Primò, poſſe patrem remittere vſumfructum, quem habet ipſe pater in bonis aduentitiis filij: id enim non eſt donare de ſuo, ſed nolle acquirere pro ſe; remittit enim dumtaxat ius exigendi fructus, quo gaudebat in filij bonis. Secundò, donationes Matris, & Auiæ, vel Aui Maternorum nullo iure infirmari; quia nulla ſunt iura in contrarium. Tertiò, donationes factas filio illegitimo, validas eſſe. Ratio eſt, quia iure ſolùm infirmantur donationes factæ filiis, qui legitimè ſunt ſub poteſtate Patris conſtituti: at nothi, & illegitimi phyſicè ſunt ſub patria poteſtate, non moraliter, ſeu ſecundùm leges, &c. Ita Caram. *lib. 2. Theolog. mor. n. 641.*

3. Quoniam autem quoad forum conſcientiæ, data à patre filio retineri ſine peccato poſſunt, donec repetantur à donante, modo, quo ſupradictum eſt de donatione impuberis? Difficultas illa hic ſeſe offert, An, mortuo patre, filius, qui inuenitur habuiſſe aliquid ab ipſo, teneatur illud in conſcientia conferre cum cæteris fratribus; hoc eſt, de legitima, vel hæreditate paterna tantò minus accipere, quantum inuenitur accepiſſe ex donatione paterna?

Hoc autem quærimus, quando filius velit ſuccedere Patri. Nam ſi contentus donatis, ſuccedere hæres nolit, nihil conferre tenetur. Solùm tunc, ſi nimis habuit à Patre viuente, poſſent alij filij, hoc eſt, ipſius fratres, agere contra eiuſmodi donationem, vtpotè inofficioſam, & ipſe obligaretur iis legitimam ſaltem dare; de qua re agitur *in tr. de Donatione.* Interim lege de Lugo *d. 24. de inſt. n. 197.* & Bonac. *d. 3. de contr. q. 6. p. 7. §. vnico.*

4. Sint hæ duæ breues, ſed pro noſtro inſtituto ſufficientes Regulæ, in re ſatis prolixa, & inuoluta apud Iuriſperitos. Prima Regula, ex Molina *ibidem, diſput. 238.* Quæ Pater in cauſa neceſſaria dedit filio (præter alimenta) filius in conſcientia conferre tenetur; niſi tamen pater expreſsè voluerit, ne filius conferret: & illa pater potuerit filio donare ſine diminutione legitimæ aliorum filiorum.

Regula ſecunda ex eodem *ibid. diſp. 243.* Quæ gratis eidem, & liberaliter pater donat, non tenetur filius conferre; niſi pariter expreſſerit pater, vt filius conferret; & niſi alter filius teneatur conferre ea, quæ ipſi donata, quamvis ex cauſa, à patre fuêre; quod vltimum vide apud Molinam *loco citato* fuſiùs. Ratio vtriuſque regulæ eſt, quia quando pater dat ex cauſa, cùm det quod filio debet, videtur dare coactus; atque adeò niſi contrarium exprimat, videtur dare de portione, quæ filio negari non poteſt; quæ eſt, vel pars hæreditatis, vel legitima: vnde à parte, vel legitima erit ducenda. Quando autem dat liberaliter, cum ſponte det, videtur dare de ſuo (cum ſuo enim quilibet quemlibet gratificari poteſt) vnde deducenda non erit: ſemper intellige, dummodo donatio non ſit eiuſmodi, vt præiudicet legitimæ filiorum aliorum; hæc enim ſemper filiis debetur; quare ſi legitimæ præiudicet, eſſet eiuſmodi donatio, vt modò dixi, tanquam inofficioſa reuocanda.

5. Dixi (præter alimenta:) hæc enim quamvis neceſſariò dentur, tamen videntur expenſa ob bonum ipſius patris, cui incumbit ſuum filium alere, vtpotè partem ſuæ ſubſtantiæ: hæc autem alimenta largiora poteſt vni potiùs, quàm alteri donare pater (ſed ſine fraude, quâ pater velit alios filios depauperare): quia dum in terminis alimentorum ſiſtat; non eſt tam rigorosè agendum cum patre, ſuorum bonorum domino.

6. Ex his rectè deducunt Doctores, apud Azor. *p. 2. lib. 2. cap. 24. q. 2.* citantem Iura, & Iuriſperitos: & quoad ordines Marchinus *de ordine, tract. 2. p. 6. cap. 7. different. 10.* quæ dat pater filio ob dotem, ob ingreſſum in Religionem, ob nuptias, ob patrimonium ad ordines ſuſcipiendos, eſſe, mortuo patre, conferenda cum fratribus. Contrà, impenſas pro ſolemni conuiuio in nuptiis, vel prima Miſſa, vel primo ingreſſu in Religionem, non eſſe conferenda: quia illa exhibentur ex cauſa neceſſaria; hæc voluntariè, & gratis. Adde, hæc ad honorem ipſius patris ſpectare, & omnibus fratribus eſſe communia. Scio aliquos data ob patrimonium ad ordines, computare inter alimenta, quare non eſſe conferenda: Ita Barboſa, aliique apud Dianam *p. 9. tract. 8. reſ. 14.* quæ certè opinio probabiliſſima eſt.

7. Quæ pater inſumit, dum filium alia bona non habentem alit in ſtudio litterarum, immò & in cuiuſcunque artis mechanicæ profeſſione; dum emit pro eodem libros, eique iam Doctori, vel proximè ad exercendas ſcientias apto eoſdem libros tradidit; dum eum miſit ad militiam, armiſque, & pecuniâ inſtruxit, quæ bona caſtrenſia *ſuprà* ſunt appellata; dum expenſas fecit; vt filius officium publicum, dignitatémve non vendibilem, nec ad hæredem transferibilem conſequeretur; aut vt promoueretur ad Magiſtri, Doctoratúſve gradum: non ſunt, defuncto patre, conferenda. Ita Molina *tomo 1. de inſtit. à diſp. 237.* quia hæc omnia ad alimenta filiorum, vel reducuntur; vel per commune ius extenduntur; Nam cæterùm, quiſque ſua municipalia iura, ſi diuerſa habeat, legitimè cuſtodiat.

8. Præterea, quæ filius à patre occultè accipit, inſumitque in meretricibus, illicito ludo, vel ſimili turpi modo; niſi pater ea condonauerit, cùm vixit; vel niſi alterum tantum alij fratres ſimili ratione conſumpſerint, tenetur adducere in collationem cum fratribus: quia hæc nec ad alimenta, nec ad rationabilem liberalitatem patris ſpectant. Addit rectè Molina, *diſput. 242.* regulariter poſſe præſumi patrem condonaſſe, quando conſumptio eſt per interualla, nec multùm, ſpectato cuiuſlibet ſtatu, exorbitans: quia quando non ſunt inſolita, nec ſimul poſſunt reduci ad alimenta ampliora tacitè filio conceſſa.

9. Denique quæ pater dat filio pro obſequiis, ſuaque, in paternis bonis colendis, induſtria, non ordinariis (ordinaria enim debentur patri à quocunque filio) ſed extraordinariis, filius adducere non obligatur. Ita Azor. *p. 2. lib. 2. cap. 24. quæſt. 2.* Molina *d. 244.* quia illa tanquam pretium ſui inſoliti laboris filio debentur. Nam

propterea ſi, defuncto patre, nondum fillo hæc ſoluta ſunt; debent ei ſolui, ex toto aceruo hæreditatis, tanquam ſi eſſet æs alienum. Vide Molinam citatum.

§. I I I. *De legitima filiis debita.*

1. Diximus *in ſuperioribus* filium carentem deſcendentibus, debere legitimam aſcendentibus, ſi fortè ſuperſtites ſint. Lege Spetellum *tom. 1. dec. 31.* & DD. *ibidem* citatos, vbi plura de legitima, &c. Iam nunc differendum, quando deſcendentibus fruitur. Sanè his, vel hæreditas tota patris debetur, diuidenda per capita ex æquo inter filios, filiaſque; hiſque deficientibus, diuidenda inter nepotes, ſi adſint, ſed per ſtipites; vel ſaltem integra legitima, nullo aggrauata onere, danda iiſdem eodem modo eſt ex bonis relictis à patre, vel matre. Deductis tamen ære alieno, & impenſis pro funere; niſi ſi quis ex filiis propter aliquam cauſam ex *ſuprà* allatis ab hæreditate expreſsè depulſus fuerit. Legitima autem hodie ex Iure Cæſareo *l. Nouiſſima ,. & l. pat. de inoffic. teſtam.* autbent. *de triente, & ſemiſſ. §. hac nos, col. 3. con. 5.* (nam ſi in diuerſis Regnis alia ſint iura, ſunt omnino ſeruanda) eſt tertia pars bonorum diſtribuenda æqualiter inter filios, filiaſque, ſi ij ſint quatuor, vel pauciores: at ſi ſint quinque, vel plures, eſt pars dimidia: iuxta vulgare carmen:

Quatuor, aut infra dant natis iura trientem: id eſt, tertiam partem.

Semiſſem verò dans natis quinque, vel vltra: id eſt, partem dimidiam.

2. Quoniam verò filio non competit legitima, niſi poſt parentis obitum; eo enim inter viuos agente, filius quoad legitimam ius dumtaxat habet ad rem, non in re: hinc duplex oritur difficultas: Prima, An quando Pater, dum vixerat, ſua bona diſſipauit, ſeu prodigas largitiones aliis diſtribuit cum præiudicio legitimæ filiorum; poſſit nihilominus filius integram petere, quatam fuiſſet conſecutus, ſi diſſipatio nequaquam proceſſiſſet.

Reſpondeo: Si mala fide pater, putà vt filio legitima decreſceret, ſua bona diminuit, poſſe: non verò, ſi bona fide. Ita Azor. *part. 2. lib. 2. cap. 27. quæſt. 9.* Ratio eſt, quia, mala exiſtente fide, patet peccatum contra Ius debitum filiis, ergo iniuriam propellere ſemper poterit filius: At non peccauit, ſi bona fide, vnde ius filius non habebit contra bona ſine fraude diminuta patris.

3. Difficultas ſecunda: Si pater viuens expoſcenti filio, filiæve ſuam legitimam integram tradidit iuxta facultates, quibus tunc fruebatur; poteſtne deinde filius, vel filia, extincto patre, petere aliquid amplius, ſi fortè amplificatum poſtea fuerit patrimonium patris?

Reſpondeo. Non poſſe docent aliqui apud Couarr. *in cap quamvis,de pactis in 6.p.3.§.1. num.2.* quia ſatis eſt eos aſſequi legitimam, habita ratione eius temporis, quo illam exegerunt. Poſſe tamen docet communior ſententia. Ita Couarr. aliique apud ipſum *ibid.* quia legitima debetur omnino ex bonis, quæ mortis tempore patentes relinquunt.

4. Sed quid, ſi filia renuntiauerit futuræ Patris ſucceſſioni? Certè id in filiabus vſu venire ſolet, quæ cum nuptias contrahunt, pactum ineunt cum Parentibus, vt contentæ ſint ſua dote; & ſic renuntiant cuicunque iuri, quod aliàs habent, vel habere poterunt in patentum bonis.

Reſpondeo: Si vi, metu, dolo inductæ, etiam cum iuramento renuntiauerint eiuſmodi filiæ; an poſſint adhuc præmiſſa, vel non præmiſſa diſpenſatione regreſſum habere ad bona paterna, quando aduertunt ſe fuiſſe notabiliter deceptas, conſtat ex dictis *ſup. lib. 3. in dec. cap. 3. num. 6. 21. & 25.* tutius *cap. 7. §. 3. num. 16.* At ſi voluntariè ſine vlla deceptione renuntiauerunt, ſed abſque iuramento, irritam eſſe eiuſmodi renuntiationem, iuta quæ affert Azor. *p. 2. lib. 2. cap. 18. quæſt. 1.* decernunt. Si verò prædictæ voluntariæ renuntiationi iuramentum adiunxerunt, vt nunc communiter adiungi ſolet, valet renuntiatio, ſeu à iurante ſeruari debet: quia, vt dictum eſt, *ſuprà lib. 3. in decalog. cap. 3. §. 3. n. 11.* iuramentum homini præſtitum ſemper obſeruari debet, quoties ſine peccato obſeruari poteſt, vt certè poteſt in caſu noſtro; neque enim filia peccat, ſi ſua dote contenta, velit reliqua patentibus cedere.

Puto nihilominus primò, filiam poſſe à ſuperiore petere relaxationem ab hoc iuramento, etiam voluntariè facto, vt dictum à nobis eſt *ſuprà, lib. 3. in decal. cap. 3. §. 5. num. 47.* Puto ſecundò, ex dictis *ſuprà, lib. 3. in decalog. cap. 7. §. 2.* & docet Azor. *ibidem quæſt. 3.* Parentem poſſe remittere hoc iuramentum filiæ, quia factum fuit in commodum ipſius Patris; quare tunc filia, ſine alia iuramenti diſpenſatione, conſequi ex æquo poterit hæreditatem cum fratribus. Immò ſi Pater in ſuo teſtamento ad aliquam hæreditatis partem filiam eandem vocauerit; debebit omnino à fratribus admitti, non obſtante eiuſdem filiæ renuntiatione. Ita Couarruuias apud Azor. *loc. cit. quæſt. 4.* Ratio eſt, quia illa vocatio, eſt tacita remiſſio iuramenti filiæ. Aduerte, quod dictum eſt de filiabus, intelligendum eſſe cum Couarr. *ibid.* etiam de filiis, ſi fortè hi, modo dicto, cùm iuramento renuntiauerint; par enim eſt ratio de vtriſque: quicquid aliqui contrà opinati ſint.

5. Dictum autem eſt *num. 4.* (Pactum ineunt cum Parentibus) nam quando pactum hoc mitum eſt inter fratres, gratiâ ipſorum, non verò Patris, etiamſi fuerit cum iuramento, irritum omnino eſt; quia turpitudinem continet, dum de Patris viuentis hæreditate, abſque eius conſenſu tractatur. Quòd ſi is Patris conſenſus pacto iurato additus fuerit, valebit pactum, obligationemque non tegrediendi ad bona Patris inducet, iam enim non amplius dictam turpitudinem continet. Solum aduertendum: idem pactum iuratum, etiam cum conſenſu patris, gratiâ fratrum initum, euaneſcere, ſi moriantur fratres, ſuperſtite Patre; quia tunc ceſſante fine principali iuramenti, ceſſaret eius obligatio.

6. An Monaſterium ſtare obligetur huiuſmodi pacto; An idem pactum pro nullo habeatur, tranſeunte Patre ad ſecundas nuptias? An eadem renuntiatio de bonis paternis extendatur ad hæreditatem Auunculi? & ſimilia, vide ſutè apud Doctores citatos ab Azor. *loco citato, cap. 22.*

§. I V. *De fratrum, ſororúmque mutua obligatione quoad alimenta.*

1. Quidam filio prodigo effuſior, hæreditate demortui Patris, immò & viuentis germani fratris ad aſſem exhauſta luxu, atque deliciis, poſcebat alimenta ab eodem ſuo fratre, qui expilatum à ſuo germano patrimonium, aliis bonis per extraordinarios labores acquiſitis, fortunatè compenſauerat: obligatúrne frater ea fratri ſubminiſtrare? Is enim, vt vitâ innocens eſt, & pius, à Theologis noſtris id ſciſcitatur; certus alioqui, niſi peccet, ea profuſiſſimo fratri omnino velle denegare.

2. Diximus fratrem, etiam ex vna parte fratrem, ſiue ex matre tantùm, quo pacto vocatur *Vterinus*, ſiue ex patre tantùm, obligari fratribus ſuis; non ſolùm extremè, vel grauiter indigentibus ſuccurrere; id enim, vt *ſuprà, capite 1.* diximus, commune eſt omnibus proximis: ſed etiam ordinaria paupertate laborantibus; atque adeò frater fratribus debere conuenientia, iuxta cuiuſcunque ſtatum, alimenta præſtare, quando aliunde ea frater habere non poteſt. Ita Azor. *loco citato, c. 40.* Trull. *lib. 4. in decalog. cap. 1. dub. 9.* citantes iura ciuilia. Quod etiam in ſimili neceſſitate extenditur ad filios ex fratre, vt innui *cap. 3. §. 1. n. 1.*

Ratio eſt, quia plus viget pietas in tanta propinquitate, quàm in gradu remotiore: cùm igitur maior pietas vigeat

vrgeat pro fratribus, ac dictis nepotibus; etiamſi malè diſſipauerint facultates ſuas, aderit obligatio: vt in ſimili de patre, & filio, non multò antè dictum eſt.

3. Quod affirmamus de fratre, affirmamus de ſorore, quoad danda illi alimenta (alimenta, inquam, nam de dote, lege Molinam *tract.2. de iuſtit. diſp.224. §. cauſa legitima,*) vt autem reſipiſcat tuus frater, vel ſoror à malo, atque aſſueſcat labori, & induſtriæ, poſſe ad tempus aliqua te (dummodo fame non pereant) ab illis ſubtrahere, ne dubium ſit.

4. Obiicies: Ergo ſorori, quæ verbi gratiâ, in proſtibulo familiam infami nota, ſine fratris culpa, deturpauit; ſi ea poſtea indigeat, fratrem coges ad ſuppetenda alimenta? à recta hominum exiſtimatione id abſonum omnino videtur: idem dici poteſt de fratre, qui per graue aliquod familiæ dedecus ſe depauperauerit. Reſpondeo in hoc, vel ſimili tam ſeuero euentu, aliunde fratrem probabiliter, ſaltem ad tempus non cogo: Memoria enim eſt reuocandum, Patrem filio denegare poſſe alimenta, ſi filius committat aliquod ſcelus ex illis, quæ *ſuprà, cap.3. §.1. num. 9.* declarauimus. In caſu igitur ſororis huius eodem modo, quo ibi, philoſophare; ſummique Dei legem non eſſe niſi admodum rationi conſonam intelliges, & denique ſic diſtingue: Si ſoror adhuc in patrando ſcelere perſiſtit, deſeratur, vt hac Medicina in ſanam mentem redeat: ſi ſatis ſit emendata, non video, cur à fratre ſit deſerenda: ſaltem quoad vitæ neceſſaria, præſertim ſi ſine graui detrimento id poſſit frater. Idem proportionaliter dic de cæteris propinquis, &c.

Quoad Correctionem.

5. Quandoquidem de obligationibus inter coniunctos locuti ſumus: illud denique hic obiter meminiſſe, non erit inutile. Aſſero enim, ſiue ob correctionem, id eſt, ne rurſus delictum committatur: ſiue ob iuſtam vindictam; id eſt, vt ſoluatur debita pœna à committente delictum: poſſe moderatè (non licere enim immoderatè, certum eſt) verberari, multoque magis, verbis (ſed non, quæ grauiter infament) increpari à Patre, Viro, Fratre, Magiſtro, Domino, ſeniore, filium, vxorem, ſororem, ſeu fratrem minorem, diſcipulos, ſeruos, pueros, etiam clericos. Bonacina *de cenſ. diſput. 2. quæſt. 4. p. 4.* Reginald. *lib.10. n.51.* Trull. *lib.4. in decal. dub.6. num.8.* Mol. *tom.1. diſp.228.* Sanch. *lib.10. de matr. d.38. num.16.* Ratio eſt, quia ſuperiores omnes poſſunt vti mediis moderatis ad ſubditorum bonum. Filium Sacerdotem ob cauſam verè rationabilem, vt ſemper in prædictis ſupponimus, poſſe licitè, & ſine timore excommunicationis à Patre moderatè verberari, docet Bonacina *ibidem* cit. Nauarr. aliique, negant Toletus *lib.1. cap.21.* Salon. *2. 2. quæſt. 65. art. 2. concl. 1.* vtrumque probabile; quia vtrique ſua non deeſt cognita facilis ratio.

FINIS LIBRI QVINTI.

Laus Deo, Beatiſſimæ Virgini, ac Beato Aloyſio.

LIBER SEXTVS.

IN DECALOGVM.

Non Occides.

HOc ordine de Homicidio ſermonem inſtituemus: De Homicidio iuſto: De iniuſto ſui ipſius: De iniuſto Proximi: De obligatione reſtitutionis ex illo.

CAPVT I.

De Homicidio iuſto.

1. IVSTVM, & ſine peccato eſt Homicidium, ſi (etiam authoritate propria) fiat ob defenſionem vitæ, honorum, honoris: deinde, ſi fiat ad malefactores puniendos: denique, ſi fiat in Bello iuſto.

§. I. *De Homicidio ob defenſionem Vitæ.*

2. VT vitam meam defendam (non verò vt vindictam ſumam) communis eſt doctrina poſſe à me occidi eum, qui me iniuſtè aggreditur, etiam intendendo eius mortem, vt medium meæ vitæ (licèt is ſit meus Pater, Filius, Frater, Dominus, Coniux, Sacerdos, Religioſus, &c. ſine periculo excommunicationis, vel irregularitatis. Sic Hurtadus, Dicaſtillus, aliique contra alios apud Dianam *part. 8. tractatu 7. reſol. 4.*) cum moderatione inculpatæ tutelæ, hoc eſt, quando alia via tutari meam vitam, vel mutilationem non poſſum. Sic Petrus Nauarrus *lib.2. c.3. n.326. & 345.* Syluester *v. Bellum 2. quæſt. præſertim 5. & 7.* Sayr. *lib. 3. Theſaur. cap.27. n.17.* Leſſius *lib.2. cap.9 dub.8.* Bonacina *tom.2. diſp.2. de reſtitut. in part. q. vlt. ſect.1. p.8.* Ratio eſt, quia naturæ inſitum habemus, velle vitam, & membra, quantum poſſumus cuſtodire, iuxta illud *l. vt vim, ff. de iuſt. & iure, & alibi* toties decantatum: *Vim vi repellere licet.*

3. Obſtas primò: At fortaſſe ille eſt amens, vel ebrius; & ſic, non peccat me inuadendo. Reſpondeo, at certè iniuſtè materialiter mecum agit. Adde à nulla recta ratione poſſe innocentem conſtringi, vt ſe permittat occidi à quolibet, quacunque bona fide, procedente. Ita Mol. Bart. Gom. Leſſ. apud Dicaſtill. mox citand. *num.27.*

4. Obſtas ſecundò, at fortaſſe inuadens eſt in mortali; Reſpondeo: at fortaſſe ego inuaſus non ſum in gratia: Cur ergo tenear vitam amittere, & damnari? non enim teneor æternam ſalutem meam alterius ſaluti poſtponere. Adde, tunc ad ſummum me debere vitam meam temporalem vitæ æternæ proximi poſtponere, quando proximus ita eſt in extrema neceſſitate,

vt

vt non ſit alia via pro ipſius ſalute, niſi meæ vitæ amiſſio, ſed in caſu noſtro, iam habet proximus aliam viam, nempe deſiſtere ab inuadendo. Ergo, &c. Dico (ad ſummum) propter dicta *ſuprà, lib. 5. c. 1. §. 2. n.*...

5. Iam verò ſi poſſum, obligorne ſub mortali cum morte temporali alterius me defendere? Reſpondeo: me non obligari communior fert ſententia. Ita Leſſ. *l. 2. c. 9. n. 55. & n. 92.* Molina, Toletus, Sa, aliique, quos citat, ſequitúrque Dicaſtill. *lib. 2. de iuſt. tr. 1. dub. 11 n. 34. d. 10.* quia cum laude ex virtute charitatis præferre poſſum proximi vitam vitæ meæ. Confirmatur: quia nemo tenetur horrido illo modo, nimitum occiſione alterius, vitam ſuam defendere: ſicuti nemo tenetur difficili ſui brachij abſciſſione eandem vitam conſeruare. Verùm, licèt hanc opinionem cenſeam probabiliſſimam, quia tunc non eſt velle mortem propriam, ſed actum illum honeſtum charitatis, quæ honeſtas melior eſt, quàm vita mea. Tamen puto eſſe diſtinguendum: ſi enim proximus ſit Pater, filius, Princeps meus, &c. poſſum præferre, ob pietatis officium. Et ſic conceduut communiter Doctores, cum Io. Sanch. *diſput. 10. num. 9. verſus finem,* me ad ſaluandum Patrem à naufragio poſſe permittere, vt ipſe accipiat tabulam, etiam à me occupatam; imò illam ipſi tradere, meâ vitâ neglectâ: id enim virtutis eſt pietatis. At ſi abſolutè de communi proximo agamus, puto probabilius eſſe, non poſſe. Ratio eſt, quia ègo non ſum dominus vitæ meæ, quam mihi veluti vſque ad vltimum ſpiritum conſeruandam commendauit Deus: ergo, niſi aliud maior virtutis actus permittat, (vt diximus in prædictis Patre, filio, &c. & vt fuit in Sanctis Martyribus, qui noluerunt ſe defendere propter fidem) obligor omnia media, ſaltem non multum mihi difficilia, ponere ad illam cuſtodiendam: quale profectò eſſe ſuppono, me defendere, quamuis cum alterius morte; quæ, experientia teſte, mihi horrida non eſt, ſi mihi eidem vitam parit. Ad rationem in contrarium modò dictam: aio, illud ipſum indigere probatione, an ab honeſtate charitatis communis euincatur obligatio, quâ vrgeor ad cuſtodiendam vitam meam: cùm tamen contrarium probet illud ab omnibus admiſſum pronuntiatum: *Prima charitas incipit à ſeipſo.* Dixi (abſolutè:) nam, vt innui, ob aliquem excellentiorem virtutis actum poſſum permittere me occidi, ſic enim, ſi mea mors damnum nullum infert Reip. infert mors alterius; ſinam me occidi cum laude, ex motiuo charitatis Patriæ. Sic etiam, qui ad moriendum ex fame iuſtè damnatus eſt, poteſt cibum ſibi fortè oblatum reſpuere, & mori: quia exercebit actum virtutis obedientiæ. Præterea, ſi prudenter putem me eſſe in gratia, inuaſorem verò in mortali; tunc profectò non teneor (eſto, poſſim, ſicuti innui, *num. 5.*) vt me defendam, illum occidere; quia tune intercedit actus virtutis miſericordiæ. Et de his, ac ſimilibus, non verò abſolutè, vt contendit Bonac. *t. 2. diſp. 3. circa primum Decal. præc. q. 4. de Charit. p. 4. n. 5.*) intelligitur illud S. Ioan. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.*

6. Aduerte duo: Alterum, moderamen inculpatæ tutelæ requiritur, vt non plus agas, quàm opus ſit ad defenſionem; Purà; ſi tuam ſatis defendere vitam potes minis, ac verbis; ne verberes: ſi verberibus, ne mutiles: ſi mutilatione, ne occidas: Alterum, ſi aliâ viâ, v. g. fugiendo, te tutari poſſis; fugere teneris, ſi dedecori magno tibi fuga non vertitur: vt certè non vertetur, ſi eſſes Religioſus. Non ita, ſi vir ſit nobilis, quamuis ſit Clericus, cui dedecus eſſet, ſe in pedes dare. Ita Dicaſtill. & de Lugo apud Dian. *p. 9. tract. 7. reſol. 46.* Pari modo fugere obligaris à Patre, filio, marito, fratre; &, ex mea quidem ſententia, ſiue minore, ſiue maiore: Imò ab ebrio quocunque; nam non dedecus, ſed vel pietas, vel prudentia, eiuſmodi fuga cenſetur ab omnibus. Sic Mend. 2. 2. *diſput. 170. ſect. 16. §. 136.* Mald. *1. 2. tract. 3. c. 1. dub. 12.* Quid ſi, cùm ſine dedecore poſſis fugere, non fugias, ſed occidas inuaſorem iniuſtum; tenerisne ad reſtitutionem ex homicidio: Reſpondeo: de hoc dicam *inferius, c. 4 §. 3. n. 16.*

Adulter, & Proſcriptus an ſe defendere queant?

7. Sed adhuc inquires, Primò: An Adulter in adulterio deprehenſus; & an proſcriptus à Principe, id eſt, qui ex ſtatuto poteſt à quolibet occidi: poſſunt ſe defendere occidendo eos, qui ipſos occidere aggrediantur?

8. Reſpondeo, adulterum poſſe, quia in foro conſcientiæ non iuſtè inuaditur à marito, vt *mox §. 4. num. 3.* dicetur. De proſcripto, ſeu bannito, maior eſt difficultas. Nellus, *in tr. de banditis, p. 2. ſecundi temporis, q. 49.* probabilitet negat; quia, ſi is iuſtè occidi ab altero poteſt, iniuſtè contra illum pugnabitur; ſeciis, eſſet bellum iuſtum ex vtraque parte. Concedit Cartetius, *in pract. criminali, de homicidio,* & Decius, *in l. vt vim, ff. de iuſt.* quia ſtatutum illud non poteſt præiudicare iuri, quod quilibet habet ad ſuam vitam defendendam.

9. Hinc, ex Soto, *lib. 1. q. 1. art. 7.* qui ſcit bellum, in quo militat, eſſe iniuſtum, licitè poteſt etiam in ipſa pugna (cum quadam cautione tamen offerenda) militem alterius iuſti exercitus occidere, ne ipſe ab hoc occidatur. Ratio eſt, quia iniuſtitia belligerandi ex parte Principis, non tollit ius defendendi propriam vitam. Cautio autem eſt, vt dictus miles iniuſtus ceſſet ab occidendo, & admoneat militem iuſtum de ſua hac ceſſatione: nam ſtatim tunc non erit ampliùs miles iniuſti belli, & ſic poterit ſe defendere; & ille alter iam non poterit ampliùs hunc iuſtè interficere. Hic tamen iniuſtus miles iuſtè punietur à ſuo Rege, vt legitimo Iudice; de delicto patrato, quo militauit iniuſtè. Ita S. Antoninus, Abbas, Petrus Nauarrus, Leſſ. Couarru. Bonac. aliique, quos citat, ſequitúrque Dicaſtill. *lib. 2. de Iuſt. tr. 2. d. 10. d. 8.*

An, vt defendas vnum ex proximis, poſſis alium occidere?

10. Inquires ſecundò: An liceat aggreſſorem proximi occidere, vt defendas ipſius proximi innocentis vitam; nam, vt defendas bona eiuſdem temporalia. *mox §. 2. num. 8.* dicam. Reſpondeo: ſicuti ad meam, ſic ad innocentis vitam defendendam: cum dicto moderamine poſſum, quia ſi licitè occidu inuadentem iniuſtè mea bona, vt *mox* dicetur; multò magis, iniuſtè inuadentem vitam mei proximi, quam, vt bonum meum, reputare debeo.

11. An tenear? Diſtinguendum eſt; nam ſi inuaſus eſt Pater, Mater, Filius, Vxor, Princeps, Subditus, imò ſolùm Vaſſallus, vel ſimili modo mihi coniunctus; nec mihi ex defenſione imminet graue periculum: obligor eos morte iniuſti aggreſſoris defendere; id enim poſcit charitas iis debita; & aliquando iuſtitia, ſi curam proximi geram, &c. Ita Leſſius, Mol. apud eundem Dicaſtill. *loco cit.*

Si verò eſt vnus ex communi proximo, non obligor. Ita Suarez *tom. 5. diſp. 49. ſect. 3. n. 2.* quidquid in contrarium videatur innuere Dicaſtill. *loc. cit. num. 84.* quia tunc quaſi æqualiter, & non cum magno exceſſu, vrgere me charitas poteſt pro vita inuaſoris: Vnde alterutri fauere, non eſt magna deordinatio. Quòd ſi inuaſor iniuſtus eſt tuus Pater, filius, vel ſimilis; non te obligo ad eos occidendos, vt defendas inuaſum, quamuis innocentem: quia te excuſat, imò prohibet tanta coniunctio: Sicut nec obligaris morte inuaſoris, eum defendere, qui licitè, v. g. ob martyrium, vel aliam cauſam honeſtam, ſuam mortem permittit: Ita Dicaſtill. *loco cit. num. 100.* eadem enim cauſa honeſtè, te à morte inuaſoris poterit cohibere.

An

An te non aggredientem aliquando occidere poſſis?

12. Inquires tertiò: An liceat aliquando ob tuam defenſionem, interficere innocentem te non aggredientem: Solet afferri exemplum duplex. Primum: Si quis, v. g. te aggrediatur; obiiciatque, quaſi pro ſcuto, hominem innocentem, potéſne occidere hunc innocentem, vt ab aggreſſore te defendas? Secundum: Si tu, v.g. equo aſſidens fugias inimicum te occidere volentem; potéſne conculcare puerum, vel claudum in via fortè iacentem; ſi aliter vitæ tuæ ſeruire non vales? Reſpondeo, vtrumque poſſe, non intendendo mortem pueri, nec impetendo innocentem, ſed aggreſſorem; quamuis inde intermedia perſona innocens vulneretur, & cedat. Ratio eſt, quia id non eſt directè occidere, ſed tuam ſeruare vita; quamuis inde per accidens, & indirectè alterius mors conſequatur: Quemadmodum omnes concedunt, poſſe in bello iuſto contra Ciuitatem rebellem bombardas explodi, quorum ictibus morientur plures pueri prorſus innocentes; ſi aliter victoria contra Ciuitatem haberi non poſſit.

13. Quid, ſi ille puer in via iacens, non ſit baptizatus? Reſpondeo. Leſſius, *l.2.c.9. dub.9. n.59.* putat non licere tunc illum modo dicto conculcare, at an licere, colligatur ex dictis *ſuprà, lib.5. c.1. §.2 n. preſertim* 8. in ſententia Ioan. Sanchez, tu perpende; nos enim, in caſibus tam raró accidentibus, diu immorari non debemus.

Hinc obiter aduertas velim, cur Reſp. Tyranno volenti totam communitatem deſtruere, poſſit tradere innocentem, quem ipſe occidet, communitate ſeruata; non poſſit verò eadem ipſa Reſp. eundem innocentem occidere, quamuis ſic ſeruanda ſit ciuitas? Ita Petrus Nauarr. *l.2. cap.3 num.* 120. Lopez *p.1.c.*60. Leſſ. *l.2. cap.9. dub. 7. num.* 39. Ratio enim eſt, quia hoc eſſet directè innocentem necare, illud indirectè, & ratio vlterior eſt, quia actio tradendi illum innocentem Tyranno, non eſt ex ſe intrinſecè mala, poteſt enim eſſe ad alium finem; eſto, Tyrannus abuſurus ea ſit ad iniuſtè occidendum: quare illum poterit exhibere Reſp. propter ſuam neceſſitatem; vt etiam poteſt exponere periculo vitæ ſuos ad defendendam Ciuitatem, imperando, vt maneant in ſua ſtatione, vt militent, vt hoſtes aggrediantur, & ſimilia: At actio innocentem occidendi, cùm ſit per ſe intrinſecè mala, nullam excuſetionem admittere poteſt.

14. Quòd ſi innocens renuat in priore caſu tradi in manus Tyranni, tunc Reſp. poſſet illum condemnare, ex Valentia, *tom.3. diſp.5.q.*8. & Soto *l. de iuſt. q.6. art.5.* in pœnam inobedientiæ in re graui: occideret enim iam nocentem. Sed in ſententia Ioan. Sanchez, *ſuprà, lib.5.c.1. §.1.n.* 4. id an procedat, *ibidem* vide. Quod ſi (ſtando in ſententia Valentiæ) renueret, quia vellet potiùs à ſua Republica morte benigna interfici, quàm à Tyranno morte fortaſſe crudeli; poſſétne licitè occidi à Republ. Id tu cogita; eſt enim caſus: ſi non metaphyſicus, certè rariſſimus.

An per præuentionem occidere poſſis inimicum?

15. Inquires quartò, An poſſim licitè præuenire occidendo eum, qui me parat occidere? Reſpondeo. Duo hîc ſunt diſtinguenda. Alterum videtur certum: incertum, & periculoſum alterum. Certum videtur, poſſe à me cum moderamine toties dicto interfici eum, qui proximè, & in procinctu parat me iniuſtè aggredi. Ita Nauarrus *in ſumma, cap.*15. *num.*3. Syluester, *v. Homicidium* 1. *q.* 2. Bann. *1.2. q.64. art.7. dub.*4. Leſſ. *lib.*2. *c.9. d.8.* Ratio eſt, quia illa propinquitas periculi, eſt moraliter actualis aggreſſio. Dari ſolent exempla: Si Maritus euaginet gladium, ſi ſub ceruicali abſcondit pugionem, ſi ſicarium domum adducit ad vxorem noctu occidendam; poteſt tunc, ſi moraliter certò id præaduertat Vxor, præuenire occidendo illum, vel ſicarium, ſi alia via non apparet ſalutis. Secundò, ſi quis eat ad ſoluendum canem, vel leonem, vt me fugere non valentem dilacerent; poſſum eum ante necare, quam beſtias ſoluat. Tertiò, ſi famulus me interimere tentet, præſente, atque imperante Domino; poſſum ipſum Dominum præueniendo è medio tollere, ſi aliter mortem vitare nequeam. Quartò, ſi venenum mihi paraſti, nec ego poſſum illud vitare, niſi aliquo artificio illud tibi propinem; propinare tibi vtique poſſum. Hæc, & ſimilia, ideò licitè fiunt (ſed non ex affectu odij, at, vt me liberem) quia adeſt iam præſens, & moraliter actualis aggreſſio, &c.

Et fortaſſe, quando Molina, *de iuſt. t.4 tract.3. d.7. n.1.* videtur concedere, in propriam, vel aliorum defenſionem, latronem, qui vias publicas tenet, poſſe à quopiam interfici; tunc (puto) concedit, quando proximè is mortem parat, & damna Viatoribus. Rurſus, quando Leſſius, *l.2.c.9.n.*48. docet maleficam, quæ magicis artibus aſſiduè nocet per dæmonem, poſſe cogi verberibus ad deſiſtendum: quando non adeſt alia via eam compeſcendi, imò, quando Bonac. *t.2. d.2. reſt. in par. quaeſt. vlt. ſect.1. p.9. num.*4. addit, poſſe occidi; tunc eſt, quando actu vitæ aliorum inſidiatur per dæmones, quaſi per famulos, &c.

16. Alterum incertum: An liceat interficere eum, qui veluti remotè parat me de medio tollere? Variè afferuntur exempla. Inimicus meus quærit opportunitatem me occidendi; an antequam illam inueniat, poſſim ego illum interficere? Idem præcipit ſuis famulis, vt ij me circumueniant, occidantque; an poſſim famulos, vel Dominum, præueniendo occidere? Meus aduerſarius adit Iudicem, nec deſiſtere vult, tentatque falſis teſtibus mihi delictum imponere, vel omnino occultum propalare, vt ſic ego iniuſta morte puniar: poſſúmne, vel teſtes, vel aduerſarium occidere; vel etiam ipſum Iudicem, quando aliam euadendi viam non habeo, & mihi clarè conſtat ipſum iniuſtam ſcienter ſententiam in me eſſe prolaturum? Idem quæritur, ſi ob hos teſtes falſos deberem amittere honorem, vel ampla bona temporalia: idemque ſi falſis, ſeu iniuſtis detractionibus famam grauiter obſcurare quis tentaret. Idem, ſi quis iniquè impediret creditores meos, ne mihi in re notabili ſatisfaciant: nam ad honorem, bonaque mea tuenda poſſum, vt *mox* dicetur, iniuſtum actualem inuaſorem, cum moderamine prædicto interficere.

17. Dico. Quamuis aliqui id concedant, vt Bannez, *l.c.* probabileque putat Petr. Nauar. *l.2.c.3.n.*361. *&* 375. Dicaſtill. *mox* citandus; & quoad accuſatorem, Sanchez, *in Decal. l.2.c.39.n.7.* lege item Layman, *l.3. ſect.5. tract.3. p.3.c.3. n.1.* Ego cum aliis ſic pronuntio: licèt ſpeculatiuè hæc fieri poſſe probabile appareat; tamen in praxi nullo modo ſunt excipienda. Ita Sotus *l.5. queſt.1. artic.*8. Leſſ. *l.2. cap.9. dub.8. n.*64. Diana *p.3. tr.5. reſol.*97. & *p.5. tract.4. reſ.6.7. &* 10. Bonac. *l.c.n.7.*

Ratio eſt, tum quia, quando aggreſſio eſt modo explicato remota, nunquam moraliter deerit alius modus defenſionis; tum quia facilè ſic perturbabitur. Reſp. dum aperitur oſtium ad plura homicidia occultè committenda. Scio has, ſimileſque noſtras rationes non placere Dicaſtillo, *lib.2. de iuſt. tractat.1. diſp.10. dub.9.* & apud Dian. *p.* 8. *tract.7. reſ.*43. vide etiam *reſ.* 52. ſed immeritò.

An ad recuperandum honorem liceat occidere? Remiſſiuè.

18. Inquires quintò: An finita aggreſſione, liceat iniuſtum aggreſſorem perſequi, ad meum honorem reficiendum? Reſpondeo id pertinere ad ea, quæ mox *§.3. à num.* 2. ſunt explicanda.

§. II. *De Homicidio ob defenſionem Bonorum.*

1. LIcere occidere volentem mea bona alicuius momenti iniuſtè occupare, ſi aliter ea defendere nequeam, certum eſt, tum iure naturæ, tum ciuili. Ita Sotus,

Sotus, Leſſ. *loc. cit.* aliiq́ue, Syluester, Cajet. Nauarr. Valent. Sotus, Molin. Laym. aliiq́ue apud Dicaſtillum, *lib. 2. de iuſt. tract. 1. d. 10. dub. 5.* quia ſecus, improbis daretur occaſio bonos, & innocentes ſpoliandi, *l. furem, ff ad legem Corneliam, de ſicariis*, & *l. 4. ff. ad legem Aquiliam, cap. interfeciſti, de homic.* Quo iure fruuntur etiam Clerici, Religioſiq́ue ſine periculo irregularitatis, cum nulla ratio, nec vllum ius eos condemnet, dixi (iniuſtè): nam extremè indigens, verbi gratia, cum habeat ius ad bona, quæ ſibi opus ſunt ad vitam; occidi, ſi ea occupet, non poteſt. Ita Mol. *tom. 3. tract. 3. diſp. 16. num.* 8.

2. Verùm, tres apparent nodi, qui ſint explanandi. Primus: Ecuius momenti hæc bona eſſe oporteat? Reſpondeo. Certum eſt, pro re minima occidi furem non licere: non enim Chriſtianæ Charitatis eſt, vni, vel alteri aureo vitam proximi poſthabere. Docent ergo Sotus, *l. 5. quaſt. 1. art.* 8, aliiq́ue, debere eſſe bona magni momenti: Bonacina, *tom. 2. diſp. 2. de reſt. in part. quaſt. vlt. ſect. 1. part. 10. num. 1.* magni valoris: Mol. *t. 4. tract. 3. diſput. 16. num. 6.* non ſatis eſſe valorem trium, quatuor, vel quinque ducatorum: Dicaſtillus, *lib. 2. de iuſt. tract. 2. d. 10. dub. 5. num.* 50. longiſſimè maiorem quantitatem requiri, quàm ea, quæ in furto eſt ſufficiens ad mortale. Annotationes *ad Aretinum, de maleficiis*, apud Dianam, *part. 5. tract. 4. reſolut* 18. monent non debere eſſe minoris valoris, quàm duorum aureorum. Sed profectò cenſeo debere ex circumſtantiis id expendi: vnus enim, vel alter aureus erit magni momenti pro eo inope, cuius integrum patrimonium in illo aureo reſidet. Contrà, decem, vel viginti erunt exigui ponderis, pro Rege, vel valde diuite. In ſumma, res, propter cuius defenſionem eſt quis interficiendus, debet eſſe magni momenti, vel ex ſe, vel in ſui æſtimatione, vel ex aliquo damno conſequente, &c.

Illud Molinæ, *ibidem, num.* 7. contra Baldum, alioſque, non reprobo, licèt res eſt vnius, vel minoris valoris; ſi illam quis reſiſtente Domino, vel cuſtode, vellet auferre, ſeu eius poſſeſſionem occupare, poſſe interfici, ſi aliter repelli nequeat: quia non iniuſtus ſolùm, verùm etiam contumelioſus grauiter eſt (vt ſupponi omnino debet) contra præſentem Dominum is, qui ſic tentat alienum arripere. Addit Leſſius, *lib. 2. c. 8. dub. 11. n* 69. ex Couarr. etiamſi deinde recuperare per Iudicem poſſet. Hinc decerne, peccauiſſe Vineæ magnæ cuſtodem nudiuſtertius; qui accedentem de die homunculum ex plebe, ad vuas non multas, vt fit, ſuffurandas, clamoribus primò, mox expulſo in vacuum ſclopo exterruit, deniqueque nolentem deſiſtere eiuſdem ſclopi vi, emiſſo plumbo, interfecit, & ratio, quòd peccauerit, eſt: quia res ſurripienda erat modica, & contumelia, quæ ſic cuſtodi inferebatur, ferè nulla.

5. Secundus nodus: Si re iam oblata, fur fugiat, licétne illum perſequi, & occidere, niſi rem dimittat? Reſpondeo eſſe diſtinguendum: Id enim, vel fit in continenti, hoc eſt, in ipſo actu, vel ſine fugæ, quando nondum moraliter cenſetur res eſſe ſublata, ſed res auferri: & tunc furem occidere tibi conceditur. Ita Syluest. *v. Bellum 2. num. 3. & num.* 10. Leſſ. *ibid. num.* 74. Sanch. *l. 2. de Matr. d. 12. num.* 17. multò magis, ſi illum clamando admonuiſti, vt niſi rem dimitteret, ſclopum, v. g. in ipſum exploderes. Vel id fit ex interuallo, poſtquam ſcilicet fur rem ablatam pacificè domi ſuæ habet: & tunc non putes furem occidere, quia eſſet mera vindicta.

6. Fateor tamen eſſe probabile, cum Vaſq. *c. 5. de reſt. §. 1. d. 4. n.* 43. aliiſque apud Dian. *p. 8. tract. 7. reſol.* 47. Leſſ. & Reginald. apud Bon. *l. c. num.* 4. ſi non eſt ſpes aliter recuperandi, vel eſſet timor recuperandi cum magna difficultate; poſſe te tentare rem tuam, ſiue immobilem, ſiue mobilem (ſi extat in diuiduo, cur id ponatur, vide mox §. 3. *n.* 4.) reſumere. Quòd ſi fur contrà renitatur, indebitamq́ue ſuam poſſeſſionem cuſtodire contendat, poſſe occidi: quia tunc iniuſtè, te fur impedit, & moraliter, ſeu æquiualenter te aggreditur; & conſequenter infert vim, quam repellere fas erit tibi.

7. Tertius nodus: Nolente, ſeu repugnante inuaſo, poſſúmne licitè eius res defendere morte inuadentis? Reſpondeo: ſi de vita defendenda ageretur, poſſem; quia nemo eſt Dominus vitæ ſuæ: quare inuaſus non poteſt cedere iuri vitam ſuam defendendi: At debetémne?

Reſpondeo. Cùm repugnantia hæc inuaſi ſit, ac ſi nulla eſſet, ideo idem hic dicendum, quod diximus §. 1. *n.* 10. vbi nulla mentio eſt repugnantiæ. Illud noto, ſi inuaſus iuſta de cauſa ſuæ vitæ iuri cederet, vt ob virtutis actum, modo dicto §. 1. *n.* 6. tunc quamvis licitè poſſem ipſum inuaſum defendere, tamen non tenerer: quia licet & mihi ex eodem virtutis actu defenſionem omittere.

8. Verùm, cùm nunc agatur de defendendis bonis externis, honore, fama, &c. Dico non poſſe, quia inuadens nullam vim tunc infert inuaſo, qui iam validè cedit iuri ſuo; & conſequenter ceſſat ratio, cur ego occidere poſſim illum, qui eum aggreditur. Excipe cum Leſſ. *l. c. dub.* 13. *n.* 88. niſi res inuaſi ad me pertineant, vt ſi bona ablata eſſent mihi debita; tunc enim mihi inuito vis inferretur. Sic etiam Maritus poteſt occidere iuuenem, vim inferentem vxori quomodocunque conſentienti, quando illum aliter auertere non poteſt; nam pudicitia vxoris pertinet ad honorem Mariti.

§. III. *De Homicidio ob defenſionem honoris, & pudicitia: vbi de Duello.*

1. QVod modò ſtatuimus de defenſione bonorum temporalium, extendi ad defenſionem honoris, & pudicitiæ palam eſt; ſi quidem hæc æſtimabiliora, quàm illa ſunt bona. Ita Salon. *2. 2. q. 64. art. 7. Controu. 2. concl.* 1. Tolet. *l. 5. c. 6.* aliiq́ue apud Dian. *p. 8. tr. 7. reſol. 48. fine*, quibus adde Val. Mol. Nauarr. apud Dicaſtill. *l. c. n. 64. & 66.*

Honeſtus ergo vir, ne alapa, v. g. percutiatur; honeſtaque mulier, ex Cajet. 2. 2. *quaſt. 64. art. 7.* Syluest. *V. Homicidium 1. quaſt. 5.* & *paſſim*, ne impudicam maculam patiatur, occidere etiam ſine timore irregularitatis inuaſores poſſunt, quando aliter conſulere ſibi nequeunt. Ita Suarez, Bonac. Coninch. & *paſſim* apud Dianam, *p.* 2. *tr. 15. reſ.* 16. & patet ex Clement. *ſi furioſus, de Hom.* Addit Bonacina, *t. 2. d. 2. de reſt. in partic. qu. vlt ſect. 1. p. 10. n.* 12. poſſe inuaſum condonare vitam inuaſori patiendo violationem ſui, quando non eſt periculum conſenſus: nam teſte S. Lucia, non coinquinatur corpus, niſi de conſenſu mentis. Hæc ille. Sed quia difficile eſt non adeſſe in tanta occaſione periculum conſenſus: nemini ego eiuſmodi condonationem indulgerem. Vide mox *num.* 7.

2. Sed quid, ſi fueris iam alapa, v. g. percuſſus, poteśne ad reſarciendum contumeliam repercutere, quantum ſatis erit pro tuo honore? Reſpondeo, ſtatim & incontinenti, etiamſi, qui percuſſit, aufugiat, & tu illum inſequaris ad repercutiendum, non vt vindictam ſumas, ſed vt recuperes honorem, quem veluti ſecum actu fert aufugiens; ſpeculatiuè probabile eſt poſſe; ex interuallo, nullo modo. Ita Nauarr. *in ſumma, cap. 15. n.* 4. Victoria *de Iure belli, n.* 5. Petr. Nauarr. *l. 2. c. 3. n.* 383. Henriquez, *l. 24. de irreg. c. 3. n.* 10. Ratio eſt, quia hìc eſſet vindictam ſumere; ibi, aggreſſionem moraliter adhuc exiſtentem, vi repellere.

3. Dixi (ſpeculatiuè): nam propter non abſimiles rationes dictas §. 1. *num.* 16. in praxi id recipiendum non iudico; quamvis ſciam ab Hurtado apud Dianam, *p.* 8. *tract. 7. reſol.* 48. cum aliis, id etiam in praxi, & ſine limitatione doceri, & Dianam quidem *p. 2. tr. 15. reſ.* 13. ait, idem pios, & doctiſſimos viros docuiſſe.

4. Obiicies: poſſum ex §. 1. *n.* 6. cum Vaſquéz, rem meam reſumere à domo furis, ſi ipſe renitatur, etiam poſt dies: ergo & honorem. Reſpondeo: nego conſequentiam. Nam ibi notanter dictum eſt (ſi res tua extet

in

Digitized by Google

in indiuiduo:)at tuus honor in caſu, de quo diſputamus, cùm ablatus iam fuerit, & veluti deperierit; conuincereris, alium æquiualentem velle acquirere, media contumelia, vel percuſſione; quod non eſſet vim vi repellere. Non ita quando ſibi ſtatim; tunc enim quamuis ſtatim ab alapa, v.g. tibi inflicta honor tuus deperierit phyſicè; non tamen moraliter,& in hominum exiſtimatione:nam propterea id ſpeculatiuè cōceſſimus.Licèt contrarius nobis ſit de Lugo, *c.1.de iuſt.tr.1.diſp.10.ſect.10.n.189.& 190.*

5. Obiicies rurſus, ſi quamuis ſpeculatiuè,liceret ſtatim repercutere aggreſſorem; teneretur hic aggreſſor pati talem repercuſſionem,imò etiam mortem:nam cùm iuſtè repercutiatur, illam pati obligabitur; alioqui eſſet bellum iuſtum ex vtraque parte, ſed quis dicat, percuſſorem obligari ad patiendam repercuſſionem, vel mortem? ergo nec licebit repercutere. Reſpondeo, percuſſorem non teneri pati eiuſmodi repercuſſionem; nam poteſt veniam petere, & dare percuſſo congruam ſatisfactionem. Ita Petrus Nauarr. *lib. 2. cap.3. num. 380. & 381.* Quòd ſi faciat, tunc iniuſtè repercutietur; & poterit ſe defendere. At ſi nolit id facere, tunc amittit ius ſe defendendi, ſicuti fur non tenetur permittere ſe occidi, vel percuti; tenetur tamen reddere Domino rem ſublatam: quá reddita, ſi Dominus vellet adhuc illum percutere, poterit fur iure defenſionis vti.

6. Denique habe duo. Primò, ſi verbo contra te iniuſtè contortam iniuriam repellas, dicendo (mentiris) te non peccare probabiliter, etiam practicè puto cum Soto *lib.5.q.9.art.3. in corp.fin.* Henriq. *lib.14.de Irregul.c.3. n.10.* vide Dianam, *p.6. tract.6.reſol. 16.* quia tunc vindictam non ſumis; ſed, cùm non poſſis alio modo, iniuriam iniuſtè allatam auertis. At verò afficientem te quibuſcunque atrocibus contumeliis, occidere non potes. Ita Azor. & Leſſius,apud Dicaſtillum, *lib.2.de iuſt.tract.1. d.10. dub. 6. num. 78.* quiquid alij dicant apud eundem *n.76.* quia aliter honorem tuum defendere potes,quando ſolùm agitur de contumeliis.

7. Secundò:Puella,vel iuuenis,quando ſollicitatur,tangitur, vel oſculum iam accepit per vim ab aliquo,poſſet licitè,imò cum laude,non ſolùm verbis aſperioribus, verùm etiã pugnis alapa,imò & fuſte illum ſtatim non grauiter repercutere.ita de Lugo *t.1.de Iuſt.d.10.ſect.10.n.196.* id enim non eſſet vindictam ſumere, ſed puritatem animi,& conſtantem diſſenſum oſtendere, & quamuis eiuſmodi repercuſſio ſit poſt ſuſceptum, v.g.oſculum,tamen eſt etiam defenſio pudicitiæ: n ſi enim ſic acriter hominem illum repellas,facilè redibit,nec facilè diſcedet; nec facilè quis credet,te conſenſum non præbuiſſe,

De Duello.

8. Reſtat illa difficultas:Si occidere aliquem poſſum ad meum honorem defendendum; poſſúmne propter eundem honorem duellum acceptare? Antequam id decernam,nonnulla ſunt de duello præmittenda.

Duellum eſt *ſingulare,& quidem graue,atque ex priuatis cauſis certamen inter duos, vel plures, ex condicto,deſignato tempore,& loco.* Ita Sanchez *in ſumm. lib.2.cap.39.* Clauis Reg. Val. Fill. Bonac.aliiſque citati à Baſſæo *v. Duellum.* In qua deſcriptione illud (*&*) copulatiuè ſe habere mihi videtur. Ita Bonac. citatus, & exceptus à Diana, *p.5.tr.13.reſ.59.* ita vt ſi condicatur locus dumtaxat, vel dumtaxat tempus,non ſit duellum,prout ſumitur in prohibitione Pontificum *mox* afferenda, quæ cùm ſit odioſa, ſtrictè eſt interpretanda pro rigoroſo duello. Ita Hurtadus, apud Dianam, *p.5.tr.3.reſ.99.§.Notandum eſt.*

9. Dixi primò (*graue:*)pugna enim, quæ fit ſine armis aptis ad interficiendum,vel vulnerandum, v.g.virga, leui baculo,pugnis,auulſione capillorum,&c.non eſt duellum.

10. Dixi ſecundò (*ex priuatis cauſis:*) in bello enim iuſto, contra communes hoſtes,cum iiſdem ſuſcipere, & condicere duellum ad reddendum milites animoſiores, vel ad hoſtes terrendos, vel ad finienda propter bonum publicum,bella,ex Principis authoritate, ſine dubio, licet. Lege Reginal. *t.2.l.21.c.7.n.75.* & Baſſæum, *l.c.n.7.*

11. Dixi tertiò (*ex condicto*) Quare, ſi dum duo rixantur, alter dicat: *Exere gladium*, ſi dum ſunt in Eccleſia, Naui, Aula Principis, domi;alter ob reuerentiam, vel periculum loci dicat: *Exeamus*; eodémque impetu exeunt, & pugnant, ſi in ioco aliquo rixam incipiant; & eodem tempore, atque calore, in ipſo impetu exeunt ad alium locum, ibidémque euaginatis gladiis pugnam proſequuntur, ſi duobus contendentibus pugno, vel verbis, alter, vel vterque domum petat, armáque capiens redeat, & pugnent; certum mihi videtur non eſſe hæc duella, de quibus loquimur: quia in his non adeſt conditio determinati loci, imò nec temporis. Lege Dianam alios referens, *p.2. tract.16.reſol.53.* & *p.3. tract.6.reſol.1.* Idem putat contra Bonacinam Mancinus apud Dianam, *part. 5. tract. 15. reſol. 59.* ſi quis dicat: *Tecum pugnabo prima vice,quâ per vrbem obuius tibi fuero.* Quia *tota vrbs* non eſt locus determinatus: &, *prima vice*,non eſt tempus certum.

12. At ſi dum ſunt in Eccleſia, naui, aula, &c. non ob reuerentiam, vel periculum, ſed vt poſſint liberiùs pugnæ vacare, exeant;vel alter dicat ob eundem finem: *Exeamus*:Si duobus contendentibus, alter condicens locum dicat: *Hîc expecta, donec veniam*, ſuménſque domi arma redeat; vel dicat: *Hîc expecto, donec cum armis tu huc redeas*; Si quis dicat inimico manenti domi: *Exi, hic in via te expecto*: Si quis abſolutè dicat: *Inuito te ad pugnam, quocunque in loco mihi occurreris*; dubium videtur, an ſint prouocationes ad duellum, de quo agimus. Eſſe videtur nonnullis apud eundem *l.c.* quia,licèt ſub aliqua indeterminatione, condicitur tamen locus, & tempus. Verùm, cùm ex dictis prohibitio hæc ſit odioſa, nonnulli apud eundem, *l.c.* cenſent, non eſſe: Tum quia in aliquibus ex his non indicitur tempus, vel locus determinatè: Tum quia videntur ex circumſtantiis, eſſe ſolùm in his inuitatio ad pugnandum, & valde per accidens ad pugnandum in tali loco, ſeu tempore: Tum præcipuè, quia quando conuentio, & pugna fiunt in illo calore, non ſunt duæ, ſed vna moraliter actio; lege eundem *part.6. tract.6. reſol. 21.* quare conuentio tunc non eſt dicenda duellum, ſed pugna exorta ex rixa, cùm in huiuſmodi actionibus, principium potiùs attendatur,quàm finis.

13. Hoc igitur duellum etiam priuatum,eſt prohibitum ſub pœna excommunicationis latæ Pontifici Summo reſeruatæ (Per Bullam Cruciatæ poterit ſemel in vita, & ſemel in morte abſolui: vt item, quando delictum eſt occultum, ſemper per Epiſcopum: quid per Priuilegia Mendicantium, vniuerſaliter vidimus. Sed ſemper ex prædictis Priuilegiis, in foro conſcientiæ tantùm *in Meth. Confeſſ. lib.3. cap.7. §.4.* videatur Dicaſtillus *lib.2.de iuſtitia,tr.1.d.10. dub.15.n.138.*) & ſub aliis pœnis, præſertim ſub pœna priuationis Eccleſiaſticæ ſepulturæ.

Ordo huius prohibitionis hic eſt: Pius IV. confirmans conſtitutiones Iulij II. Leonis X. Clementis VII. & Concil. Trid. *ſeſſ.25. cap. 19. de reformat.* prohibent duella ſolemnia.Sequitur Greg. XIII.qui prohibet ſub excommunicatione reſeruata., aliiſque pœnis duella etiam priuata, eorúmque cooperationem. Denique Clemens VIII. prædicta confirmat, additque aliqua magis explicita ſub eadem excommunicatione, aliiſque pœnis.

Si moriatur in ipſo actuali conflictu, & (vt ego interpretor) ſi ſine ſacramentali Confeſſione: nam cùm intercedat tempus à vulnere ad Confeſſionem, non dicetur is mori in ipſo conflictu. Nec obſtat Rituale Pauli V. dum ſic habet in Rubrica præfixa ordinationi, de exequiis: *Morientibus in duello deneganda eſt ſepultura Eccleſiaſtica,etiamſi ſigna pœnitentiæ dederint.* Non obſtat, inquam, quia minus eſt dare pœnitentiæ ſigna, quàm ſacramentaliter confiteri, & cùm in articulo mortis quilibet Sacerdos habeat poteſtatem abſoluendi à qualibet excommunicatione, modo aliàs explicato: prædictus ſic abſolutus non decedet cum excommunicatione, &c. Ita *in noſtra Methodo Confeſſionis, lib.2.*

*cap.*10. §.3. *n.*57. Ij nihilominus, qui in dicto conflictu ſiue his ſignis morientem ſepeliunt, grauiter quidem peccant; ſed non incurrunt excommunicationem vllam. Ita Hurtadus apud Dianam, *p.*5. *tract.*3. *reſ.* 99. Bannius & Caſtro Pal. apud eundem *p.*7. *tract.* 11. *reſol.*44.

Nec ſolùm committentes duellum, incidunt in excommunicationem; verùm etiam inſtigantes, conſilium, arma, fauorémque dantes, Patrini, Domini loci, & ſimiles clarè poſiti in citatis conſtitutionibus. Quandam exceptionem, quoad dantes arma amico omnino volenti duellum committere, vide apud Hurtadum, apud eundem Dianam, *p.*5. *tract.*14. *reſol.*101.

14. Vt contrà, quia ſolùm ratum habentes, ſiue ipſum duellum, ſiue prouocationem ad illud, nomine ſuo factam, non ſunt in dicta Conſtitutione; ideo non incurrunt in excommunicationem. Ita Floronus, *de Duello, apud Summam Dianæ, ver. Duellum*, *n.*10. Dubium ſolum eſt de duobus: Primò, An ſpectatores? Reſpondeo, In Bulla Gregorij incurrunt *Spectatores ex compoſito.* In Bulla Clementis: *Huius delicti ſocij, de induſtria ſpectatores.* Ex quibus verbis conijcio, non incurrere eos, qui caſu, & per tranſitum ſiſtunt, vt videant: Imò nec, qui eunt ad videndum curioſitatis gratiâ, & nihil eorum præſentia mouent duellantes: multò minùs, qui illùc ſe conferunt ob finem aduocandi Confeſſarium, vel Medicum, &c. Sic Bonac. apud Dianam, *p.*5.*tr.*14.*reſ.*100. ſed ſolùm ij incurrunt, qui adſunt, animum, vel authoritatem dantes duellantibus, vel tanquam teſtes, vel Iudices, ſeu Arbitri, &c. id enim videntur ſignificare illa verba *ex compoſito*, *& ſocij ſpectatores.*

15. Secundò: Dubium eſt de ipſis principalibus: ſi enim prouocent, vel acceptent, ſed deinde propter aliquam rationem, altero, v.g. non comparente, pugna non committatur; dubitatur an dictam excommunicationem incurrant? Affirmant Filliucius, *tom.*2. *tract.*29. *cap.*8.*n.*170. Eſcobar *tract.*1.*exam.*7.*num* 64. *cap.*2. Negat Mendoza a. 2. *d.* 170. *ſect.*2. §. 19. etiam in terminis Bullæ Clementis apud Dianam dicentem, *part.*5.*tract.*14. *reſol.* 102. an hæc ſententia Mendozæ ſit probabilis, alij iudicent. Filliucio fauet ſtylus Curiæ, quæ eos pro excommunicatis habet. Mendozæ fauent verba Gregorij, qui cum excommunicat principales, addit: *Si pugnam commiſerint.* Sed Filliucij ſententia tenenda eſt: non quidem propter ſtylum Curiæ, qui plerumque eſt pro foro externo; ſed quia, eſto, per Gregorium ita res ſe [illegible], tamen Clemens §. 7. excommunicare videtur merè prouocantes: dixerat enim §.6.*in fine*, de inſtigantibus: *Etiamſi pugna aliqua non ſecuta fuerit*; quæ clauſula videtur etiam intelligenda, ſeu ſupplenda in *dicto* §.7. de prouocantibus. Certè prohibitio tam exaggerata Clementis, & præſertim illa verba eiuſdem *dicti* §.6.(*& his ſimilia*) manifeſtè oſtendunt ſolam prouocationem, etiam non ſecutâ pugnâ, imò etiam non ſecuta acceptatione, ſub excommunicatione reſeruata prohiberi. Hæc enim verba (*& ſimilia*) non cadunt ſolùm in inſtigantes ad duellum, vt aliquis putat, ſed in principales etiam: id enim videtur oſtendere modus loquendi tam vniuerſalis Clementis. Et ſanè mirum mihi eſſet, hominem merè inſtigantem ad duellum, vel prouocationem ſcribentem, incurrere in excommunicationem reſeruatam, non ſecutâ pugnâ, vt patet ex ipſa Bulla Clementis; ipſum verò principalem prouocantem non incurrere.

16. His iam prælibatis, ad difficultatem propoſitam reuertamur. An vero Nobili duellum acceptare liceat, ne vilis habeatur: & conſequenter, ne honorem ſuum amittere cogatur?

Reſpondeo nequaquam licere, niſi in caſibus *inferiùs* ponendis *à num.*17. Ita Sanchez, Beccanus, Molina, Leſſius, Rodriquez, Bannez, Sotus, Laym. quos citat, ſequitúrque Dicaſtillus, *lib.*2. *de iuſt. tract.d.* 10. *dub.*6.& communiter. Eſto, Vidal. contrarium aſſerat *Inquiſit. ſecunda de duello*, inclinétque in grauiſſimo caſu Layman, apud Dicaſtillum *loc.cit.num.*71. Ratio eſt, quia ex vna parte fieret contra grauiſſimas Conſtitutiones Pontificum; Imò & contra ius naturale, per quod omnis pugna priuata præſertim expoſita periculo cædis proximi, eſt illicita; niſi ipſum ius naturale permittat, in caſibus; vt dico, ponendis *inferiùs*. Et ex alia parte, non deſunt alia remedia conſeruandi honorem in ſimilibus prouocationibus: Vt ſi vir honeſtæ exiſtimationis, hoc, vel ſimili modo reſpondeat prouocanti: *Equidem tua iſthac conditione non indigeo, ad me, meáque conſeruanda. Quocunque in loco, vel tempore paratus ſum, gladio illa defendere.*

17. Nec tamen deſunt caſus, in quibus licitè acceptabis duellum. Lege Hurtadum de Mendoza apud Dian. *part.*5. *tract.*13. *reſol.*27. & *ibid.tract.*14. *reſol.*99. Quidam inimicum inermem aggreſſus eſt, gladióque ſtricto ſic eſt interminatus: *Tecum pugnare volo in eo condicto loco; niſi acceptes, hîc te confodiam.* Sanè is licitè, ſine periculo excommunicationis, duellum acceptauit. Alter non diſſimili modo domum de nocte, cuiuſdam diuitis ingreſſus, ſic locutus eſt: *Auferam à te hæc pretioſa bona: niſi duellum acceptes.* Pari modo licitè hic duello conſenſit, ſi aliâ viâ ſuas res ſeruare non valuit. Ratio vtrinſque eſt, quia ex vna parte humana iura non vrgent in tanto periculo; & ex alia hæc eſt ipſiſſima defenſio vitæ, & bonorum contra iniuſtum aggreſſorem. Imò aliqui *ibidem*; quibus adde Dicaſtillum *lib.*2.*de iuſt.tract.* 2. *d.*10. *d.*15. *num.* 217. & Thomam Hurtad. *part.* 2. *tract. vlt. reſol.* 5. meritò idem extendunt ad prouocationem. Si quis enim alia caret via, quâ ſuam vitam ſeruet, niſi prouocet ad duellum (quem tamen caſum fateor eſſe rariſſimum): licitè prouocabit: quia, in hac ſuppoſitione, hæc non eſt prouocatio, ſed iuſta defenſio.

Qua ratione excuſari poſſunt acceptantes duellum, vel ad illud prouocantes, quando certò ſciunt, pugnam non ſecuturam; vide apud Dianam, *par.*1.*tract.*16.*reſ.*53. & *part.*3 *tract.*6.*reſol.* 1. Multò magis, ſi ex compacto, cum certa occulta promiſſione, quod impediendi omnino ſint ab omni damno, (ſemper tamen præciſo ſcandalo, legiſque contemptu) etiamſi deſcenderint ad locum pugnæ, gladios ſtrinxerint, leuéſque ſine periculo, ictus aliquot contorſerint. Ita Eſcobar, *tract.*1. *exam.*7.*cap.*3. *num* 66. §. *Quis prouocato*, Baſſæus, *v. Duellum*, *num.*9.

§. IV. *De Homicidio ad malefactores puniendos.*

MAleſactores vel ſunt in ſua libertate, nondum à poteſtate publica comprehenſi; vel ſunt ſub manibus Iudicis, v.g. in Carcere.

Malefactores nondum comprehenſi.

1. Quoad priores, habe quatuor: Primò, à nullo priuato hi poſſunt occidi, niſi fortè in caſibus, quos innui *ſuperiùs*, §. 1.*num.*15.*fine*: quia ad priuatos non pertinet aliena peccata punire, potiſſimùm tanto mortis ſupplicio.

2. Secundò: Poteſt publica poteſtate concedi priuatis facultas eos occidendi; vt ſolet fieri contra bannitos, ſeu proſcriptos, etiam propoſito præmio: Ita Sylueſter, Azor. Tolet. aliíque apud Dicaſtill. *lib.*[illegible] *de iuſt. tract.*1. *d.* 10. *dub.* 1. *num.* 7. & apud Menocb. *de arbitr. lib.*1.*q.*90. *num.*4. etiam ſe ipſos inuicem, idque proditoriè, occidendo; etiamſi præter voluntatem tamen occidentis, Sacramentali Confeſſione careat occiſus, ex Dicaſtill. *l. c. n.*11. contra Sotum apud eundem Dicaſtillum, *ibid.* tunc enim ipſi proſcripto imputatur Confeſſionis carentia: & quia ſecùs nullus bannitus poſſet (cùm ſemper ferè ipſis confeſſio deſit) interfici. Sed in his omnibus priuati quicunque, vt Miniſtri publici occidunt. Excipe Parentes, Filios, Coniuges, &c. de quibus dictum eſt *ſuperiùs*, *lib.*5. *cap.* 2. §. 2. *numero* 16. Illud aduerte, cùm huius facultatis exercitium pertineat ad iuriſdictionem contentioſam; poſſe quidem à te occidi proſcriptum in proprio Principis proſcribentis Territorio; non verò in alieno, niſi ex tacito, vel rationabiliter præſumpto legitimi Principis conſenſu. Quòd ſi in alieno occidas, non facies ſolùm iniuriam Principi alieno;

no; verùm etiam iniuſtè occides, vtpotè qui occidas ſine legitima facultate. Aliqui apud Dianam, *part.5.tr.4.reſ.24.* Bannitum vbicunque occidi poſſe docent. Ratio poteſt eſſe, quia, ſaltem regulariter, adeſt prædictus tacitus conſenſus.

Si non ſint legitimè proſcripti, ſed ſolùm rei, graſſatoreſque; regulariter non poſſunt occidi, (ne à ſatellitibus quidem eos capere volentibus) ſolùm ex eo, quòd ipſis reſiſtunt: nec poſſunt tunc Iudices ſatellitibus facultatem concedere, vt occidant. Ratio eſt, quia nondum ſunt conuicti de crimine capitali. Dixi (regulariter): quia poſitis ſex circumſtantiis, poſſe docet Farinaccus, apud Dian. *p.8.tract.7.reſ.44.* quem, ſi libet, adi.

3. Tertiò: Quando *l. Maritus, ff ad legem Iuliam, de adulteriis*, & *l. Grauis, eodem*, permittunt Marito deprehendenti Vxorem in adulterio (idem Patri reſpectu filiæ) illam occidere poſſe; ſi conſtaret tunc dari Marito, vel Patri auctoritatem publicam, nec peccaret Maritus, vel Pater eos occidendo, quia procederent vt Miniſtri publici: At quia ex communi Theologorum calculo, id ita non eſt; nam leges ſolùm propter illum vehementem dolorem, animique perturbationem, non damnant in foro externo eas occiſiones; non verò eos creant Miniſtros ſuos: ideo ſemper mortaliter peccabunt, *cap. Interfectores 23. q. 2.* quamvis illas deprehenderint in flagranti crimine. Niſi tamen dictus Maritus, vel Pater occidant per primos motus, qui in tanta paſſione probabiliter præſumi non raro poſſunt. Si poſt ſententiam latam à Iudice, adultera vxor traderetur occidenda ab ipſo marito: tunc ſanè vt miniſter Iuſtitiæ, poſſet illam is ſine peccato interficere. Verùm id non eſt conſulendum, cùm procliue ſit; vt vir potiùs in vindictam occidat, & in odium, quàm in zelum iuſtitiæ; & vxor odio deteſtetur tantam mariti, quamvis permiſſam crudelitatem.

Qui Clericum cum vxore, matre, vel ſorore, vel propria filia turpiter inuentum occidit, peccat, ſed non incidit in excommunicationem. *Cap. ſi verò p.* quia iuſtum dolorem compeſcere, difficillimum eſſe, ait Gloſſa ibid, *v. Turpiter.* Idque recte notat Layman *lib.1. tr.3.p.2.c.5. n.8.* & apud Dian. *p.9.tr.4.reſ.1.*

4. Quartò. Clericis in maioribus ordinibus conſtitutis, ſub mortali non licet occidere eiuſmodi proſcriptos. Imò iidem ſine Pontificis facultate, neminem tanquam Iudices condemnare poſſunt, vel tanquam Miniſtri Iuſtitiæ: quia illis grauiter hoc prohibitum eſt, & quidem ſub irregularitatis pœna, *cap. Clericis, c. ſententiam; Ne Clerici, vel Monachi*, & *ibid.* Gloſſa, lege Dicaſt. *lib.2. de iuſt. tr.2. d. 0. dub.1. n.13.* contra Ricc. Clericis in minoribus, ſolùm ſub veniali hæc non licere, docet Toletus, *lib.5. c.6. n.14.* ex Soto.

Malefactores iam comprehenſi.

5. Iam verò quoad poſteriores. Certum eſt, auctoritate publica poſſe, & debere malefactores interfici, ſeruato tamen iuris ordine: nimirum, quod ij citentur, audiantur, ac factum probetur, &c. Debere, inquam: ſed non dubito, quin aliquando poſſit Princeps vitam condonare malefactori, iam per ſententiam damnato: ſiquidem rarò id efficere, bono publico nequaquam nocet. Quòd ſi noceat, manifeſtum eſt non poſſe.

6. Affui ego ſemel in loco, vbi quatuor, vel quinque de trabe ſuſpendendi erant, totâ, quamvis latiſſimâ plateâ plenâ ſpectantibus. Porrò vnus ex his in blaſphemias homine, nedum Chriſtiano indignas prorumpere cœpit, ſub ipſis ſcalis. Et quamvis conſtricto ore cogeretur ad ſilentium; vi tamen, niſuque corporis incredibili, humi prouolutus, ad ſcalas patibuli aſcendere renuebat: imò, nec inde ſubleuari à circunſtante ſatellitio patiebatur. Ita factum eſt, vt Miniſtri poſt multas horas, quas benignè, ſed omnino fruſtra conceſſerunt Sacerdotibus aſſiſtentibus, quò hominem ad pœnitentiam commouerent, laqueo ad ipſas imas ſcalas contorto, humi proſtratum miſerè ſuffocarint; ſi non ore, certè oculis, nutu, animo, & ſubinde detruncatis verbis blaſphemantem. Fateor id me, & frequentiſſimos cæteros, cum ſummo horrore ſpectauiſſe. Inquiro iam, an potuerit Princeps (quem fuiſſe de toto euentu intra illas horas admonitum, ferebat fama, hunc ad mortem compellere? Rurſus, an potuerit ſaltem per aliquot dies vitam illi prorogare? Id cùm accidit, puer ego eram Caltaniſettæ in Patria mea: & viros mea ætate grandiores (nunc certè memini) aſſerentes audiui, licuiſſe Principi illius mortem vrgere; eidem parcere, vel ſupplicium differre, non licuiſſe. Rationem addebant: quia in tanta ſpectantium frequentia bonum publicum expoſcebat, vt criminoſis ſpes hæc non daretur procurandæ condonationis tam ſceleſta arte blaſphemiarum; quam facilè alij æmulari velle, ab hoc vnico exemplo potuiſſent.

Iuris ordo in condemnandis malefactoribus.

7. Superſunt tres graues quæſtiones. Prima: Certum eſt, Iudicem ordinarium debere Iuris ordinem ſeruare, vt dicetur *infrà, lib.9. c.2. §.1.* Quid de Principe, ſeu Iudice ſupremo? Reſpondeo. Hic, quia poteſt diſpenſare legibus iuris ordinem præcipientibus; poterit in aliquibus caſibus ſine illis ſolemnitatibus (vrgente certè cauſa, ne temerè agat) condemnare. Ita Dicaſt. *lib. 2. tr. 1. d.4. d.5. q.2. n.109.* afferens Leſſ. Arag. Couarr. alioſque. Solent tres caſus afferri.

Primò, quando delictum eſt verè notorium; nam tunc non tenetur citare.

Secundò, quando graue imminet periculum Reip. ſi ſtatim non fiat punitio: vt ſi adſit timor Rebellionis, vel grauis turbationis in Ciuitate; licitè ſolemnitates illas omittet.

Tertiò. Quando apparet periculum fugæ eius, qui de re graui reus eſt, &c. Sed in his omnibus debet ſemper Princeps eſſe certus, crimen probari poſſe: rurſus debet ſummarium formare proceſſum, aptumque defenſorem conſtituere reo, etiamſi abſens ſit: & tunc poſſet condemnare; imò & occultè laqueo, vel veneno interficere, poſt recepta Sacramenta, præſertim Confeſſionis.

Iam verò éſtne in Principe nullum agnoſcente Superiorem, legitima poteſtas aliquem occidendi, vel ſententiam de alterius morte ferendi more belli (vbi dicitur) ſine vllo prorſus, ne ſummario quidem proceſſu, ſed ſtatim, & incontinenti? Negat de Lugo, *t.2. de iuſt. d. 37. ſect. 5. n. 51.* Concedit eſſe probabile in aliquo valdè vrgenti caſu Leſſius, *lib.2. cap.29. n 96.* cui fauet Fagundez, *prae.8. dec. cap.20. n.18.* & Dicaſtillus, *lib.2. de iuſt. tract.1. d.4. d.5. quæſt.2.* conceditque Boſſius apud Dianam, *p.10. tract.15. reſol.34.* dat enim, poſſe Regem ſine iudiciali ſtrepitu occidere occultè adulterum, qui vim Reginæ inferret, ſolusque Rex id sciret; quia ſic Regi expedit ad Regiam infamiam euitandam.

Innocens probatus nocens, an poſſit condemnari?

8. Secunda quæſtio: An poſſit vnquam innocens morte damnari?

Reſpondeo. In tribus id caſibus quæri ſolet. Et quidem duo parum habent difficultatis: multùm habet tertius.

9. Nam Primò: Qui actu eſt innocens, ſed prudenter timetur, ſi ſuperueniat, noxius Reipubl. eſſe futurus; nulla ratione poteſt occidi. Ita Salon. *2.2. q.64. art.2. controuerſ.3.* & communiter. Nullus enim pro peccato futuro puniendus; cùm præſertim poſſit occurri damno, quod fortè timetur, trudendo illum in carcerem, eiiciendo in exilium, &c.

10. Secundò: Filius innocens nunquam occidi poteſt pro peccato Patris: multò minùs, quilibet alius pro alieno peccato: lege Sanct. Thomam *2.2. q.108. art.4.*

Hæc plana ſunt. Moleſta autem eſt tertia difficultas, An ſcilicet Iudex, vel Princeps licitè poſſit ſententiam mortis in eum ferre, quem certò ſcit eſſe innocentem;

Digitized by Google

qui tamen, ſecundùm allegata, & probata, mortis reus appatet; Ipſe Iudex, v. g. vel Princeps occultè Petrum interfecit; ſed Paulus propter aliqua iodicia vehementia infamatus, conuictus tandem ſecundùm legitimas probationes, de ea occiſione fuit: potéſtne iicitè ipſe Iudex, vel Princeps Petrum capite damnare?

Reſpondeo. Cettum mihi eſt, ex DD. *mox* citandis, Ptincipem non poſſe, ſed teneti eum liberare. Ratio eſt, quia Princeps poteſt ſibi diſpenſare iu ea lege, quâ iubetur, debere procedi in Iudiciis ſecundùm allegata, & probata Qoòd ſi ſubeſſet periculum ſcandali, quòd rei non puniantur; tunc Priuceps palam, etiam cum Iutamento (ſi hoc neceſſarium iudicabitur ad faciendam fidem) debebit pronuntiare, ſibi notam eſſe illius hominis innocentiam. Sed quandónam tantum ſcandalum contra ſummum ſupremi Ptincipis impetium?

12. Punctus ergo difficultatis de inferiote Iudice eſt, qui hac diſpenſandi ſibi poteſtate non gaudet. Nonnulli cenſent eum pati modo non poſſe. Ira Leſſ. *lib.2.cap.29. n.84.* inelinat de Lugo, *t.2. de iuſt. d.17. ſect.4.* Roſella, Angelus, Petrus Nauarr. Sà, apud Dicaſt. *lib.2. de iuſt. tr.1. d.4. dub.5. q.1.* quia innocentem certò coguitum, directè occidere; inttinſecè malum eſt. Nonnulli docent poſſe. Ita S.Thom. 2.2. *q.67. art.2.* Th.Sancb. *lib.2. conſ cap.1. d.17.* aliique ab ipſo, & à dicto de Lugo citati; qnibus adde Cajet Bann. Arag. Salon. Couarr. Azor. Val. alioſque citatos, & exceptos à Dicaſtil. *l. c. à n. 79.* quia iura præcipiunt, vt Iodex puniat eum, qui ſecundùm allegata, & probata, mortis eſſe reus inuenitur, obligabitur igitur hic omnem mouere lapidem, quo impediat buius innocentis interfectionem, præueniendo, ne Teſtes contra illum deponant, vel diligentiùs eos examinando, aperiendo clam, ſi poteſt, ipſi carcetem, vt fugiat, monendo Principem de illius innocentia, imò & deponendo Iudicis officium, ſi ex depoſitione graue damuum nnn accipiat, &c. Vetùm, ſi hæc non proficiant, inſtetque Princeps, vt condemnet, poterit (hi dicunt) condemnare.

13. Ex his ſententiis prior menti meæ adeò certa ſe offert, vt hæc poſteriot non ſit mihi intrinſecè probabilis: quia tamen eain doctiſſimi, & præſertim S.Thomas, amplectuntur; probabilis ſaltem propter auctoritatem extrinſecam cenſeatur. Ratio noſtra eſt, quia ſacratiſſima Iura cùm præcipiunt, vt Index puniat ſecundùm allegata, & probata, ſemper intelligunt de Iudice regulariter, id eſt, de Iudice, cui regulariter conſtare non ſolet de delicto rei, niſi per allatas probationes: de Iudice autem innocentiam rei certò coguoſcente, qui caſus rariſſimus eſt, & penè dixerim metaphyſicus; nunquam agunt. Sanè etiam leges vniuerſaliter damnant eum, qui alienum rapuit; ſed non propterea eum damnant, qui per iuſtam compenſationem alienum accepit: licèt enim boc non expliceot, ſemper tamen ex iure oaturæ eſſe id exceptum intelligitur: & ſexcenta quidem ſimilia in iure reperies.

14. Dices: At ita publicum bonum expoſcit, ne ſcilicet Iuris ordo peruertatur: néve Iudicibus detur occaſio, vt etiam nocentes liberent, prætextu, quòd eos innocentes eſſe cognoſcant.

Facilis reſponſio: Iuris ordinem non peruertit, qui contra iura non agit; at iam vidiſti, nullum ius eſſe contra certò cognitum ionocentem. Præterea maius malum eſt ſemel innocentem interfici, quàm aliquoties nocentem liberari; illud enim malum irreparabile eſt, hoc à Principe, & à Rep. facilè reparari valet, ne multum ſerpat; nimirum vigilando, ne Iudices, niſi vero iuſtitiæ zelo præditi, eligantur. Denique magis fauet publico bono populos ſcire, leges nemini vnquam aliquem offendendi cauſas eſſe, ſed innocentem vndecunque repertum, ſemper incolumem ſeruare; quàm ſcire, eas concedere, imò præcipere, vt vel ſemel occidatur directè homo ab eo, qui eum innocentem, ac ſanctum nouit. Directè, inquam: nam non video, quo modo aliqui contendant, id non eſſe occidere directè, ſed indirectè: quia nimirum (aiunt) Iudicis intentio eſt ſeruare iuris ordinem, non hominem occidere: ſicuti poteſt per accideos occidi innocens ad victoriam conſeqoendam, vel ad ſe ſaluandum, eo modo, quo etiam nos docuimus *ſup. c.1. §.1. n.12.* Id, inquam, non video, cum enim nullum ius, nec iuris ordo adſit contra clarè cognitum innocentem, vt modò dixi; id non poreſt iorendi, quod enim oon eſt, intendi non poteſt: quare clarè conuincitur tunc directè re vera hominem occidi. Quod ſecùs eſt in victoria, &c. vt ex *ibid.* dictis patet.

15. Cùm agitur de rebus ciuilibus, vel de pœna modiei ponderis, acquieſco poſſe, & debere Iudicem inferiorem ſcientiâ publicâ damnare, quem ſcit ſcientiâ priuatâ innocentem, quando illum vrget ius, nec (adhibitis remediis *num.* 12. dictis) via affulget non condemnandi. Ita Leſſ. *l. c. n.84.* Coninch. *t.2. de ſacr. d.13. de cenſuris, n.106. & 110.* & *d.34. de matr. n.98.* Dicaſtill. *l. c. num.* 105. quia caſus ciuiles, vtpore frequentiores, turbarent faciliùs Tribunalia. Adde, ptiuatos videri in his cedere ſuo iuri propter dictum maius Reip. boonm; quæ certè ceſſio, cùm agitur de vita, vel mutilatione, ounquam præſumitor. Quando ergo *cap. Paſtoralis, de officio Iudicis delegati,* pronuntiat perſonam publicam non teneri vti ſcientia priuata; de his ciuilibus, & leuibus agit, vt patet ex caſu Textus; non de vita.

16. Quid de Miniſtris? Satelles, v.g. potéſtne licitè exequi ſententiam contra Petrum, ſi certò ſciat eum eſſe nullius culpæ reum? nam ſi dubitat, debere ſui Superioris ſententiam exequi, diximus *l.1. in Dec. cap.3. §. 7. v. Executor ſententiæ.*

Reſpondeo in noſtra ſententia non poſſe in grauibus, poſſe in minoribus pœnis, propter eaſdem rationes iam dictas. Alij cum de Lugo, *t.2. de iuſt. d.37. ſect.5. n.48.* & Dicaſt. *l. c. n.99.* diſtinguunt (& quidem probabiliter probabilitate extrinſeca, cui conformare ſe ſine peccato poſſet Miniſter): ſi innocentia ſit ſoli ſatelliti nota, poteſt illam ſatelles exequi; quia tunc ſupponitur ſententia valida, & iuſtè, bonaque fide à Iudice prolata, cui obedire poteſt Miniſter ſubditus. At ſi notorium ſit, ſententiam eſſe iniuſtam, vel intolerabilem errorem continere, vel, vt alij addunt, ex iniquitate Iudicis clare proficiſci; non poteſt, quia tunc eſſet contra bonum publicum, & contra iuſtitiam; ſiquidem ſententia illa ſiue in leuibus, ſiue in grauibus, noo eſſet ſolùm iniuſta, ſed inualida.

17. Petet curioſus: Si Iudex Eccleſiaſticus ex Confeſſione Sacramentali ſciret, v.g. Petri innocentiam, probationes autem legitimæ eſſeot contra ipſum, poteritne, & tenebitur illum condemnare?

Reſpondeo poſſe, & debere (ſupponimos autem poteſtatem in tali Iudice, &c.) ſiue agatur de leuioribus, ſiue de grauioribus delictis, vel cauſis. Ita idem de Lugo *ibid. n.47.* Ratio eſt, quia Confeſſarius in Confeſſione tenetur credere pœnitenri, at extra ipſam poteſt, & debet fidem habere potiùs pluribus Teſtibus, & probationibus, quàm vni ipſi pœnitenti.

Malefactor omnino occultus an poſſit condemnari?

18. Tertia denique quæſtio eſt. An vice verſa, ſi Princeps nouit priuatâ ſcientiâ reum eſſe dignum morte, ſed publicè probatur is eſſe innocens; an inquam, poſſit eum Princeps morte damnare? Princeps, inquam: nam Iudicem inferiorem nullo modo poſſe, certum ex dictis eſt.

Reſpondeo regulariter non poſſe. Ita Dicaſt. *l. 2. de iuſt tr.1. d.4. dub.5. n.2.* cum Arag. Petr. Nauarr. & aliis. Si enim nemo, vt dicetur *ſuo loco,* poteſt proximum diffamare de peccato occulto; quantò magis non poterit eundem occidere? Et ratio vlterior eſt: quia Princeps iuriſdictionem habet fori externi, ad quod non pertineot ea occulta, quæ probatione externa carent. Adde, eſſe de iure naturæ, vt reus aodiatur in ſui defenſionem: vt probat Clau. Reg. *lib.12. c.8. n.20.* ex Clemeotina *Paſtoralis, de ſententia, & re iudicata, & c. qualiter 2. de accuſ.* id quod noo poteſt fieri, niſi per probationes externas, quas ipſe velit adducere.

Dixi (regulariter.) vt ſignificarem poſſe, quando inſtat magnum aliqood Reip. vel alterius damnum, ſed tunc res reducitur ad defenſionem cum moderamine inculpatæ tutelæ. Relege modò dicta *n.7.*

Dices: Poteſt Princeps, imò quilibet Iudex cogere debitorem ad ſoluendum creditori, ſi certò conſtet de debito, qoamuis non poſſit in iudicio probari: ergo & poteſt ſimilem certum malefactorem occidere.

Reſpondeo, negando conſequentiam. Diſparitas enim eſt manifeſta: ſiquidem in ſolutione debiti certi Iudex operatur ad compenſandum, non ad puniendum. Ad compenſationem autem faciendam, ſicuti occultè poteſt amicus adiuuare creditorem; ita poterit & Iodex ſaltem vt amicus: at ad puniendum requiritur iuriſdictio, quæ non habetur in occultis, vt dictum eſt.

§. V. *De Homicidio ex Bello iuſto. Remiſſiuè.*

DE hoc, ne cramben delicato Lectori recoctam apponamus, ſufficiant ea, quæ attulimus *lib.1. in Decal. §.4. n.29. & n.36.* & turſus *§.7. v. Bellum.*

CAPVT II.

De Homicidio ſuiipſius.

§. I. *Occiſio ſui directa.*

1. NEmini vnquam licere (niſi ex clariſſimo Dei inſtinctu; ſed quando is?) ſe ipſum directè occidere, res eſt manifeſta nimis. Lege S. Aug. *lib. 1. de Ciu. à c. 17.* quos *Circumcelliones*, ſeu *Circenſores* appellat; & D. Thom. 2. 2 *quæſt. 74. art. 5.* Leſſ. *lib. 2. c. 9. dub. 5.* & *paſſim* Auctores. Qui autem ſe occidit, qua ratione ſit ab Eccleſiaſtica ſepultura arcendus, dixi *ſupr. lib. 1. c. 3. §. 7. v. Sepeliri in loco Sacro.* Adde Laym. *lib. 3. ſect. 5. tr. 3. p. 3. c. 1. n. 8.* Fagundex, *in 5. Decal. præc. c. 11. n. 3.* Solùm ergo hîc ſunt tria argumenta ſoluenda, ex quibus quædam ad praxim conducentia vtiliter explicabuntur.

2. Primum argumentum: Poſſum, vt *lib. 5. c. 1. §. 3. n. 33.* dictum eſt, licite mihi deſiderare mortem ob bonum finem, v. g. vt vitæ huius ærumnas effugiam: Cur ergo non poſſum eandem mihi ob finem bonum inferre? Reſpondeo: Quia ſi mors deſideretur, vt debito modo ſequatur, nihil mali continet: At ſi illam quis ſibi inferat, cùm debitum modum excedat, multum continet mali; ſiquidem tunc vſurpat poteſtatem in vitam, quam nullus habet, præter Deum. Quare ſicuti poſſum cupere, vt propter bonum Reip. malefactores morte plectantur; ſed non poſſum ego authoritate publica carens, eam illis conferre, ita in caſu noſtro. Sic etiam poteſt licitè deſiderari pollutio; vt in ſomnis, v.g. eueniat ob bonum ſanitatis finem; ſed procurari licitè nunquam poteſt, vt dicetur *lib. 10. c. 5. n. 2.*

3. Argumentum ſecundum: Licet ieiunij, & carnis afflictationibus me macerare, etiamſi mea vita citiùs ſic mihi ſit finienda: ſed id eſt directè mortem mihi non ſolùm velle, verùm etiam inferre: ergo ſaltem aliquando licet directè ſe ipſum interficere. Reſpondeo: Nego licere te ſic macerare ex intentione citiùs moriendi; quia id, ex certiſſima ſententia, eſſet directè ſe ſeuſim occidere. At ſe iis afflictationibus moderatè afficere, ex intentione placendi Deo, licebit profectò; quamuis deinde per accidens ſecutura ſit velocior mors. Id enim non eſt niſi indirectè mortis ſibi cauſam eſſe, quod in multis caſibus licere, *mox* oſtendam. Hinc ex omnium ſuffragiis, non tenetur quis vti cibis niſi ordinariis per ſe ordinatis ad vitam conſeruandam, non verò extraordinariis & delicatis: Vt etiam nec obligatur ſumere extraordinaria, & magnis impenſis conquiſita medicamenta; cùm ſatis ſit medicinis vti communibus. Imò colligo ex Doctoribus *mox* citandis, nec me obligari ipſos eoſdem ordinarios cibos aſſumere, ſi quando valdè laborem in ſis aſſumendis; quia cum tanto labore, nequaquam propria charitas obſtringit. Ita etiam, tametſi poſſit quis ad vitam ſeruandam, veſci carnibus hominis iam occiſi, (quidquid refragentur Val. *t. 3. d. 9. q. 3. p. 1.* Azor. *p. 1. lib. 7. c. 33. q. 4.*) quia non apparet vnde in tanta neceſſitate id ſit prohibitum; & reipſa, illis ad multa medicamenta vtuntur Medici: tamen non obligatur, quia non tenetur tam extraordinario cibo, & tam repugnanti ipſi naturæ vitam producere. Ita Tol. *lib. de ſeptem pecc. mort. c. 60.* Caiet. 2. 2. *q. 148. art 2.* Nau. *in ſumm. c. 23. n. 122.*

4. Dixi autem (moderatè) ſi quis enim contra regulas prudentiæ indiſcretè ſupra ſuas vires ſeſe cruciaret, vnde notabiliter ſibi vitam breuiorem redderet; peccati homicidij reus eſſet: quia ſicuti alium, verbi gratiâ, ioſantem non potes occidere, ob bonum finem citiùs eum mittendi ad gloriam, ſic nec te ipſum.

Neque opponas Carthuſianos, vel in ipſo periculo mortis, laudabiliter ſiue ex voto, ſiue ex pia conſuetudine à carnibus abſtinentes. Ita Fag. *lib. 5. in dec. cap. 11. n. 19. &* 20. citans Saytum, alioſque; Azor. *p. 2. c. 3. q. 13, & 14.* ne hos, inquam, opponas: Nam pari modo affirmo cum Thom. Sanch. *in conſ. l. 5. cap. 1. dub.* 34. eos debere in periculo mortis carnes comedere, ſi alius aptus cibus non adeſt; vt ſi eſſent in deſerto, vbi non niſi carnes haberi ex venatione poſſint. Verùm, quia regulariter alij ſunt cibi, vel ex vitellis ouorum recentium, vel ex delicatis piſcibus, vel ex ſimilibus confecti, qui carnibus æquipolleant; ideo regulariter cum laude, tum in vita, tum in mortis articulo, ob mortificationis amorem à menſa repellunt. Scio Ioan. Sanch. *d. 3. n. 7.* Gerſ. *tr. de temper. Carthuſ.* probabiliter ſentire, etiamſi nulli alij ſint cibi, atque adeò in neceſſitate extrema, poſſe, imò & teneri ſuum Votum (ſi tamen Votum eſt, vt eſſe ſentit Leſſ. *lib. 4. cap. 3. d. 2. n. 12.* nam ſi ſit mera regula, vt putat Gerſon, *loc. cit.* & Thom. Sanch. *loc. cit. n. 2.* certum eſſet non teneri) à carnibus abſtinendo cuſtodire: quia ſæpè licitum eſt ob iuſtam cauſam, (vt eſſet hîc, ob conſeruandam religioſam diſciplinam, publicúmque bonum, ac feruorem ſuæ Religionis) non conſeruare vitam, quod non eſt occidere ſe (aiunt) directè; ſed indirectè, verùm prior ſententia mihi magis ſedet.

5. Argumentum tertium: Iuſtè damnatus ad mortem, poteſt in ſe exequi ſententiam: poteſt, v.g. ſumere venenum, ſe vulnerare, ſibi venam aperire, iniicere ſe in ignem, &c. Ergo licet aliquando ſe directè interficere.

Reſpondeo, diſtinguendo antecedens. Damnatus ea poteſt facere, ſi ea ipſi legitimè præcipiantur: concedo antecedens; nam ſic conſtituitur Miniſter publicus ſuæ necis: ad quod quamuis Iudex non poſſit reum cogere, (nimis enim crudele eſt, hominem ſuiipſius eſſe carnificem:) tamen, accedente conſenſu ipſius damnati, non eſt vnde non poſſit. Ita Victoria, Arag. Cord. quibus fauet Leſſ. *lib. 2. cap. 9. d. 6. num. 20.* apud de Logo, *tom. 1. de iuſtit. d. 10 ſect. 1. num. 11.* quidquid aliqui dicant, cum de Lugo *loc. cit. num. 12.* neque enim tunc damnatus punit ſe ipſum tanquam Iudex; quod certè non poteſt, quia punitio cùm ſit actus Iuſtitiæ vindicatiuæ, debet eſſe ad alterum; ſed punit ſe vt conſtitutus Miniſter Iudicis punientis, quod eſt longè diuerſum, quodque fieri ſanè poteſt, & ſolet: vt cùm ad præceptum Iudicis, vel Confeſſarij ſe quis ſpoliat bonis, ſe verberat, ſe in exilium confert, quod propriè eſt exequi punitionem, non verò propriè punire. At ſi ea non præcipiantur, nego antecedens: non enim tunc licet damnato exequi per ſe ipſum ſuæ ſententiam mortis, faciendo quæ directè mortem afferunt; qoia cùm non ſit inſtitutus miniſter publicus, ſe occidendi poteſtatem non habet.

Hinc licitè ad locum mortis ſe confert, ſcalaſque patibuli aſcendit; quia ad hæc præcipitur ſaltem implicitè à Miniſtris: at illicitè à ſcalis ſe deiicit; quia ad hoc non præcipitur, cùm regulariter à Carnifice deiici ſoleat.

Pari modo licitè venenum, propinante Miniſtro, aperto ore ſumit, deglutitque; cibos non aſſumit, quando

eſt damnatus, vt fame pereat; collum ad ictum ſecuris extendit: quia ad hæc facienda ſaltem implicitè, vt dictum eſt, regulariter præcipitur. Contra venenum ex ſe, vel ante tempus, quo propinatur, aſſumere; ſeſe propria manu vulnerare; venam ſibi aperire regulariter nequit: quia regulariter hæc non præcipiuntur: & ex alia parte, ſunt actiones per ſe mortem afferentes. Laqueum collo ſibi circumligare ideo permitto, quia eſt actio ſatis remota ad mortem: idemque decernito de ſimilibus.

§. II. *Indirecta ſui occiſio.*

1. TVnc ſe quis indirectè dicitur occidere, cùm aliquid ponit, vel omittit, quo poſito, vel omiſſo, mors aliundè conſequitur, v. g. Tabulam in naufragio tradis amico, vel occupandam relinquis; quo fit, vt ab vndis ipſe abſorbearis, & pereas. Certum autem eſt, aliquando licere hanc directam mortem ſibi cauſare: Sed difficile eſt decernere, quandónam id liceat, eiuſque rationem afferre.

2. Sit ergo hæc Regula: Quoties adeſt cauſa iuſta, certè grauis, aliquid agendi, vel omittendi, quamvis ex illo per accidens ſequatur mors; ſi tamen ego eam mortem non intendam, ſed intendam dumtaxat finem honum: toties licitè me gero, eſto, mors mihi, imò & alteri conſequatur. Quoties verò eiuſmodi iuſta cauſa non adeſt, vel mors per ſe ſequitur, toties me gero illicitè. Ratio Regulæ, atque adeò doctrinæ eſt: quia non ſemper obligamur ad cauenda ea, quæ per accidens eueniunt; & ex alia parte, cauſa iuſta nos vrgere poteſt ad aliquid faciendum, vel omittendum, quamvis ad illud, per accidens malum aliquod conſequatur.

3. Video Regulam, ſed quæ mihi non omnino ſatisfaciat: adhuc enim inquiro, quandónam ita eſſe, vel non eſſe diiudicem? Cùm autem id non poſſit alio modo decerni, per prudentem virum, omnibus circumſpectis, præſertim grauitate cauſæ, & coniunctione vicina, vel remota actionis, vel omiſſionis cum morte; ideo alia maior explicatio addi non poteſt, niſi aliquorum caſuum peculiarium mentio, in quibus Doctores hanc indirectam cooperationem ad propriam mortem agnoſcunt, & tamen eam concedunt: nam ex illis difficile negotium non erit, ſimilia decernere. Lege Val. *tom.3. d.5 q.8.p.2. ad* 4. Leſſ. *lib.2.c.9.dub.6.* alioſque *mox* citandos.

4. Primò igitur, poteſt quis ad oppidum iuſtè euertendum, inicere ignem in puluerem tormentarium: poteſt ſtationem non deſerere; poteſt ſcalas ad mœnia oppidi admotas primus aſcendere, &c. quamvis præuideat ſe ſic eſſe interimendum: quo pacto Eleazarus ſub Elephanto oppreſſus fuit cum laude, & Samſon ſub tecto Philiſtæorum. Ita Dicaſtil. *l. mox cit.* Ratio eſt, quia iuſta cauſa boni publici, id eſt, Victoriæ, has actiones, ex ſe non malas, meritò concedit.

5. Secundò, quando quis à Tyranno iniuſtè morti damnatus, poteſt, & quidem probabiliter per aliquos (nam in noſtra ſententia legatur *c. primum* §.1. *n.5.*) ſe alius offerre interficiendum, vt vitam damnato amico ſeruet. Dicunt (iniuſtè:) nam ſi iuſtè damnetur, non poteſt, quia ſic Iudicem volentem nonniſi iuſtè reum occidere, induceres ad te occidendum iniuſtè.

6. Tertiò. Iuſtè capite plectendus, carcerique incluſus, poteſt ob honeſtatem Iuſtitiæ, vel obedientiæ non fugere, quamvis ei via pateat ad fugiendum. Et iuſtè damnatus, vt fame pereat, poteſt oblatum cibum reſpuere. Imò malefactoribus licet ſe Iudici offerre interficiendos. Quòd ſi prædicti iniuſtè fuerint damnati, niſi aliud motiuum adſit (vt affuit in ſanctis Martyribus motiuum fidei, & Religionis) tenentur fugere, & comedere, &c. quia tunc iuſta cauſa non adeſt vitam prodigendi. An ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè carceri mancipatus, obligetur ſeruare Iuramentum de redeundo in carcerem; diximus *lib.3.cap.3 §.4.num.29.*

6. Quartò, pro bono communi poteſt quis exponere propriam vitam. An verò etiam aliquando teneatur, dixi *ſuperius, lib.5.c.*1.§.1.

7. Quintò, poteſt quis inuiſere, & ſeruire peſte infectis, vel ſimili morbo laborantibus; quamvis timeat ſuam infectionem, adeoque & mortem. Ita Sà, *v. Homic.* Dicaſt. *l. mox cit. num.*537. Siue enim eorum vitam temporalem intendas (quod non eſſe improbabile, diximus *cap.1.§.1. num.5.*) ſiue eorum vitam ſpiritualem; ſemper ex honeſtate charitatis operaberis. An tenearis, *ibidem* diximus. Multò magis vxor cum ſuo probabili vitæ periculo, aſſiſtit cum laude marito peſte infecto: Imò ſatis probabiliter excuſatur vxor, & amicus, qui aſſiſtunt ſuis infectis ex peſte, ſolùm ad amorem demonſtrandum; quamvis eorum opera non ſit ægris illis profutura, quia adhuc id honeſtum, & pium eſt. Ita Ioan. Sanch. *d.6. num.7.*

8. Sextò: Quando quis non poteſt vitare mortem acerbiorem, niſi ſe in aliud periculum alterius mortis minùs acerbæ immittat; poterit in hoc ſeſe immittere. Ita Leſſ. *l.2.c.9.dub.6 n.*35. v.g. ad vitandum incendium, vel ferocem Leonem, vel inuadentem inimicum, poteſt ſe quis proiicere è feneſtra, quamvis moriturus: tunc enim malum apprehenſum vt minus, poteſt maiori anteponi, atque adeò eligi. Hinc Leſſius, *ibid. n.*32. tenet, milites nauales licitè ignem iniicere in puluerem ſulphureum, ſe coniiciendo in mare, ne nauis in hoſtium manus integra deueniat; quando id faciunt, ne acerbiorem mortem apud eoſdem hoſtes patiantur. Addit, poſſe etiam id fieri ob finem boni publici; ne ſcilicet potentiores fiant iniuſti hoſtes ex tam pingui præda. Approbans Dicaſt. *lib.2. de iuſt. tr.1.d.*10.*d.*17.*n.*537. idemque *num.5*, 8. affirmat de ſuffodientibus Turrim, vel Mœnia, in Bello iuſto, etiamſi ſciant fore ſe opprimendos ſimul cum Hoſtibus. His adde Fag. *tom.1. lib.5. in Decal. c.*11.*n.*14. alioſque apud Dian. *p.6. tr.7. reſ.*48. Addo & ego, ne fiant animoſiores ex parta victoria.

9. Septimò: Licet corpus macerare ob mortificationem, vt modò diximus §.1.*n.*3.

10. Octauò: Non obligatur quis mutare locum habitationis ad ſalutem recuperandam: nec vti extraordinariis cibis, vel medicinis, vt *ibid.* diximus: nec ducere vxorem propter eandem ſalutem: nec patiens magnam ſitim, tenetur quis potu abſtinere, licèt aliquod damnum ſuæ ſaluti inferri præuideat. Ita Ioan. Sanch. *l.3.* Dicaſt. *l. c. n.*532. citans Victoriam, & Arag. Ratio horum eſt; quia non tenemur, vt *ibid.* vidimus, cum tanto rigore ſalutem conſeruare. Lege Fag. *lib.5. in dec. c.*11. *num.*18. *&* 19. qui te non obligat ad vtendum vino, vel carnibus; etiamſi Medicus dicat, te victurum cum illis amplius decem annis, quàm ſi vtaris aqua, & piſcibus. De puella repellente Medicum, ne contrectetur in partibus honeſtis, dixi *ſuperius, lib.5.c.1.§.4.n.15.*

11. Nonò: Ad vitanda grauia tormenta poteſt quis confiteri verum crimen; imò cum æquiuocatione falſum ſibi imponere; ſaltem ſi in damnum aliorum id non redundet: eo modo, quo pluribus dicemus *infrà, lib.9. c.3.§ 6. num.6.*

12. Denique exercere artem Funambuli, vel venenum ſumere, vel vulnerari ſe ſinere, vt oſtendat efficaciam ſui remedij, quod ſtatim quis adhibeat; inde licita ſunt, quia periculum vitæ excuſatur per ſufficiens remedium moraliter certum. Ita Dicaſtill. *l. cit. n.*543.

§. III. *De Mutilatione ſui, Vbi de Eunucho.*

1. SIcut occidere, ſic mutilare ſe nemo licitè poteſt; quia perinde ac vitæ, ſic & membrorum corporis nos Domini non ſumus. Vnde inferunt rectè DD. *mox* cit. & communiter, neque ex fine, vt à peccato fugias, poſſe in membris te ipſum offendere, v.g. oculos eruere, vt fœminas tibi ruinæ cauſas non aſpicias; quia non corporis membrum, ſed animi malitia cauſa peccati eſt.

2. Iuſta tamen eſſe cauſa poteſt, quâ ſe quis mutilet, euitatio maioris mali, ſiue hoc ab extrinſeco impendeat, ſiua ab intrinſeco. Ita Malderus & Mendoſa apud Dian. *p.5. tr.4. reſ.*32. Qua ratione, ſi Tyrannus tibi præcipiat,

vt

Digitized by Google

vt manum abſcindas, ſecùs, te interficiet; potes tibi manum ſecare. Et, propter eandem rationem, alligatus poteſt manum, vel pedem abſcindere, ſi ſecùs non poſſit grauius malum à ſe prohibere, &, ſi rationabiliter timeat quis mori, niſi membrum, v.g. brachium veneno, vel tabe infectum detruncet; poterit ſine culpa illud abſcindere, vel poterunt alij ex ipſius conſenſu.

3. Quod ſi inquiras, An in his, & ſimilibus caſibus tenearis? Reſpondeo: ſi ſit magnus futurus dolor in abſciſſione, non teneris; quia cum tanto incommodo non vrget charitas in tuam ipſammet vitam. Nam propter eandem rationem modò diximus, non obligari nos medicamentis magno pretio conquiſitis, & extraordinariis vitam, annóſque protrahere. Quod aliqui addunt, teneri te, quamuis magnos dolores pati, ſi tua vita ſit admodum Reip. neceſſaria; ſaltem practicè non vrget, quia regulariter potes prudenter exiſtimare, tibi morienti alterum non minùs aptum ſucceſſurum. Ita Sayr. *lib.7.d.9. num.*38. aliique.

Eunuchus.

4. Illud item eſt huius loci, An propter magnum lucrum amputare aliquod ex membris liceat? Solétque eſſe quæſtio de iis pueris, qui, vt ſonoram vocem retineant, ſolertis Medici manu, abſque morali periculo mortis, Eunuchi fiunt: eo enim periculo exiſtente, nequaquam licere, patet ex dictis. Vt etiam certum eſt, non licere Patri id in filio ſine ipſius pleno conſenſu, attentare, quia Pater non eſt Dominus membrorum filij.

De illis igitur aio, eſſe probabile, quod liceat. Ita Salon. *2.2.q.65.art.1.contr.2.* Paſqual. *deciſ.*408. fusè id probat Tannerus *mox* citandus, qui dum aliam veriorem ſententiam vocat, hanc non eſſe improbabilem indicat, ipſo Diana nobis contrario fatente *p.3.tract.5.reſ.*38.*fine.* Eſtu, probabile etiam ſit, quod non liceat. Ita Tannerus 2.2.*diſp.*4.*q.*8. *dub.*5.*n.*101. Diana aliis citatis *p.3.tract.5. reſ.*38.& *p.6.tr.*8.*reſ.*36. & *eadem parte, tr.6.reſ.*35. Ratio noſtra (nam contrariorum, colligetur ex *mox* dicendis) eſt, quia iuſta videtur eſſe cauſa, non deficere in Repub. imò in Eccleſia hos ſonoros Cantores ad diuinas laudes modulandas. Adde, eam abſciſſionem non ita notabiliter nocere ipſi indiuiduo, vt reſarciri, ſeu compenſari non poſſit cum emolumentis vocis, & cum lucro quod ſperatur ex illa.

Finge artem adeſſe afferentem vtilitatem, imò ſolum ſplendorem Reip. quæ ars exerceri non poſſit niſi ab eo, qui careat vno dente, vel ſummitate minimi digiti; condemnaréſne de peccato eum, qui ſine morali periculo maioris mali, damnum adeò modicum ſibi inferret, vt illi arti vacaret? Ego certè non condemnarem; ſicut nec condemnat Fag. *lib.5. in dec.c.*15.*n.*4. Neque obſtat, hominem non eſſe Dominum ſuorum membrorum, non obſtat, inquam: cauſis enim iuſtis exiſtentibus, poſſe quempiam aliquod membrum amputare, iam omnes *n.*2. conceſſimus; & meritò, quia debuit Deus homini abſoluto adminiſtratori ſuæ vitæ in iuſtis cauſis, nec ſolum in malis ab extrinſeco prouenientibus, auertendis, eam libertatem non denegare. Neque item obſtat periculum, quod in his Eunuchis timetur incontinentiæ, non obſtat, inquam: quia ſic condemnares etiam Caſtitatem perpetuam vouentes.

5. Quæret curioſus: An hic permittens teſticulos ſibi abſcindi, ſit irregularis? Reſpondeo: eſſe docent, Sayr. Mol. Suar. cit. à Diana *p.*10.*tract.*13.*reſol.*11. ſed non eſſe, eſt etiam cum Caſtro Pal. *tom.6 d.6.p.*12.*num.*4. probabile. Rationem idem affert: quia, inquit, hic non fecit ex indignatione, aut iuſto, vel iniuſto timore perdendæ caſtitatis, prout requiritur ad irregularitatem hanc à ſacris Canonibus. Præterea nullus textus hanc pœnam indicens, loquitur de eo, qui ſibi teſticulos abſcidit; ſed de eo, qui ſibi virilia abſcindi fecerit, quod diuerſum eſt.

§. IV. *De Abortu.*

1. ABortus pertinet ad damnum propriæ perſonæ; nam propterea de eo hic breuiter agemus. Duplici autem procurari modo ille poteſt. Ex Sanchez *de matr.d.*20.*lib.*9. Graff. *part.*1.*lib.*2.*cap.*8.*n.*3. Caſtro Pal. *d.3.de matrim. part.*4. §.3.*num.*13. multa de abortu habet Dicaſtill. *lib.2.de inſt.tr.*5. *d.*10. *d.*13. Primò indirectè, vt ſi prægnans ſumat pharmacum tendens directè ad ſanitatem, licèt per accidens inferat mortem fœtui ſiue animato, ſiue inanimato; & hunc abortum indirectum procurare, ex proportionata cauſa, licitè poteſt tum ipſa prægnans, tum alij. Nam propterea tunc fœmina ægrotans poteſt ſanguinem emittere, debita inedia vti, potiones medicatas, ad prauos humores expellendos ordinatas ſumere, &c. Ratio eſt, quia ſic, propter illam neceſſitatem, Abortus cenſetur ſolùm permiſſus, non verò intentus; cùm Mater ſuo iure vtatur ſanitatem conquirendi. Quando medicamenta æquè tendunt in ſalutem Matris, & in mortem fœtus, poſſe ea applicari infirmæ prægnanti; ſi ſalus infirmæ eſt deſperata; docet probabiliter Sanch. *l.c.n.*19. etiamſi dubium ſit, an vitam matri allatura ſint. Ratio eſt, quia ſecùs, periret certò Mater, & conſequenter fœtus: At per illa medicamenta fortè vterque liberabitur à morte.

2. Secundò directè; vt ſi Medicus præciperet ebibendam potionem, directè habentem pro ſua vi, fœtum interimere, vel conceptionem impedire. Et quia certum eſt ex Sanchez, Vaſq Pont. cum Caſtro Pal. *loc.c. n.*9. tunc eſſe mortale, illam abſolutè ſumere, vel propinare; quia ſic vel occiditur per ſe innocens, ſi fœtus eſt animatus; vel ſi nondum eſt informatus anima, contra finem naturæ impeditur generatio: tamen adhuc dubitatur, an aliquando liceat, quando nimirum, ni ita fiat, periculum vitæ ſubit Mater.

Fœtus animatus.

3. Dico primò. Si conſtet fœtum eſſe animatum, vel dubitetur, an animatus ſit; nunquam licet. Ita Doctores citati, & citandi. Ratio eſt, quia non ſunt facienda mala, vt eueniant bona: malum autem intrinſecè eſt, occidere innocentem. Fœtum maſculinum animari poſt quadraginta dies, fœmininum poſt octoginta, & in dubio cenſeri, quoad noſtrum caſum, fœmininum, vt quò minùs poteſt, aggrauetur delinquens, diximus *lib.*1. *cap.*3. §.7. *v. Irregularitas, n.*2.

Fœtus inanimatus.

4. Dico ſecundò: Si fœtus eſt ſine anima, aliqui affirmant in tanta Matris neceſſitate, licere. Ita Sanchez, Graff. *l.c.* Sà, *v. Homicidium*, Laym. *lib.3.ſect.5.t.3.p.3.c.4. num.*4. aliique apud Dian. *part.3.tract.5.reſol.*11. Aliqui negant. Ita Filliuc. *tr.29.c.6.* Leſſ. *lib.2.c.9 num.*61.*&* 62. aliique apud eundem Dianam. Vtrumque probabile. Ratio poſteriorum potiſſima, ducitur ab inconuenienti: nam ſi id liceret, licitum etiam eſſet, propter ſanitatem, directè procurare pollutionem; quod nemo dixit. Ratio priorum eſt, quia tunc fœtus eſt aggreſſor contra Matris vitam: & ſicuti praui humores poſſunt depelli, quia inuadunt vitam; ita & ille fœtus, qui nunc inſtar humoris praui eſt. Ad illud de pollutione, eſſe poteſt diſparitas, propter periculum apertiſſimum incontinentiæ, ſi eiuſmodi licentia indulgeatur; & quia ſi ea pollutio permitteretur, impediretur vſus coniugalis, contentis iam hominibus illa voluptate pollutionis licitè percepta; quæ inconuenientia non inueniuntur in caſu noſtro.

An licitus ſit abortus, ne adultera occidatur?

5. Ex dictis conſurgit grauis difficultas: An quemadmodum ad ſeruandam Matris infirmæ vitam, probabiliter

babiliter licere diximus dirigere medicamenta directè ad fœtum inanimatum propellendum tendentia; ita idem liceat: Primò, ad ſeruandam famam, ſeu honorem, & conſequenter vitam puellæ, vel Monialis prægnantis ex adulterio, vel ſacrilegio? Secundò, ad euitandum periculum illius mortis, quod aliàs experta puella eſt in parturiendo? Inanimatum dixi; nam ad animatum nunquam licere, *num.* 3. iam docuimus.

6. Dico iam tertiò: licet Torrebl. Bordonus, Lezana, Trull. apud Dianam, *p.* 3. *tr.* 5. *reſ.* 11. & *p.* 6. *tr.* 8. *reſ.* 37. eodémque teſte quidam doctiſſimus ex Soc. Ieſu, concedant, vt probabile: Communis tamen ſententia DD. apud eundem, meritò in vtroque caſu negat; Imò audio (ait Diana, *d. p.* 6. *tr.* 8. *reſ.* 37.) affirmatiuam ſententiam fuiſſe damnatam in Congregatione S. Officij. Ratio eſt, quia periculum eſt diſtans, aliiſque modis vitari poteſt; & fœtus non eſt aggreſſor. Adde periculum euidentiſſimum aperiendi viam ad multa incommoda, cum graui Reipubl. pernicie; ſi hæc licentia concedatur.

Pœna, & abſolutio abortus.

7. Quando fœtus eſt animatus, præter alias pœnas temporales incurritur irregularitas, & excommunicatio latæ ſententiæ, à prouocantibus abortum, hoc eſt, à tradentibus, vel conſulentibus, vel cooperantibus, vel iuuantibus ad abortum. Ab ipſis accipientibus potionem, vt abortiant, negat Naldus apud Bordonum *mox* citandum, cui aſſentitur idem *tom.* 3. *contr.* 41. *n.* 6. & Ioannes de Lugo *in Reſp. lib.* 2. *d.* 4. validè propendet incurri excommunicationem: quia de illis in Textu non eſt, quoad excommunicationem, expreſſa mentio: verùm incurri contendit Dicaſtillus, *lib.* 2. *de iuſt. tr.* 1. *d.* 10. *d.* 15. *n.* 179. cum Bonacina, *de reſt. d.* 2. *quæſt. vlt. ſect.* 1. *punct.* 7. *n.* 6. vtrumque probabile.

Quando autem fœtus non eſt animatus, nulla irregularitas, nulláque excommunicatio incurritur. Sic Bonac. *ibid.* Quod ſi anceps ſis, fuerit, nécne animatus; quamuis peccatum ſit eius abortum procurare, vt notat ſignatè Sanchez *de matr. lib.* 9. *d.* 20. *n.* 7. tamen non incurri irregularitatem, nec excommunicationem dixi *ſuprà*, *lib.* 1. *c.* 3. §. 7. *v. Caſus, & cenſura reſeru. num.* 1. & *v. Irregularitas, num.* 2.

8. An autem excommunicatio hæc ſit reſeruata, dubitat nonnemo. Sed certè per Sixtum V. erat reſeruata, nunc per Gregor. XIV. ſic eiuſmodi rigor eſt temperatus: *A peccato* (inquit Gregor. XIV. Sedes Apoſtolica, *n.* 2.) *Et ab excommunicatione quilibet Presbyter tam ſecularis, quàm cuiuſuis Ordinis Regularis, ad Fidelium Confeſſiones audiendas, & ad hos caſus ſpecialiter per loci Ordinarium deputatus, plenam, & liberam, in foro conſcientiæ tantùm abſoluendi habeat facultatem.* Hæc Pontifex. Vbi nota, quamuis hodie non ſit hæc excommunicatio Summo Pontifici reſeruata; tamen neminem poſſe ab illa abſoluere, niſi (Ita Syluius, quem ſequitur, citátque Baſſæus, *in Florib. v. Abortus*) ſpecialiter ab Epiſcopo deputetur. Epiſcopo, inquam; nam propterea non eſt admittenda ſententia aſſerens poſſe Confeſſarium Regularem, deputatum à ſuo Prouinciali ad illam abſoluendam; non eſt, inquam, admittenda: ſiquidem Pontifex non ſolùm diſponit, hunc Confeſſarium deputandum eſſe ab Ordinario, ſed ab Ordinario loci. Qualis certè nunquam eſt Prouincialis.

Notat autem Bauci, *in ſel. q.* 48. *Petes* 6. ſatis eſſe, ſi quis habeat ab Epiſcopo facultatem abſoluendi ab omni caſu, & cenſura tali Epiſcopo reſeruatis, nec eſſe neceſſe Epiſcopum dare facultatem ad abortum ſpecialiter abſoluendum, vt ego memini, me notaſſe *lib.* 3. *meth. Confeſſ. cap.* 7. *num.* 8.

9. Cenſeo tamen à Regularibus Mendicantibus, eorúmque Priuilegiorum participantibus, ex duplici alio capite poſſe illam abſolui. Primò, ſi ij habeant priuilegium vniuerſale abſoluendi ab omni cenſura Epiſcopo reſeruata. Secundò, ſi habeant ſimile priuilegium abſoluendi ab omnibus caſibus Pontificiis, quamuis ſolùm extra Bullam Cœnæ. Ratio eſt, quia in vtroque caſu iam eſſent ſufficienter deputati. Lege Bonacin. *l.* 3. *de cenſuris, diſp.* 2. *part.* 10. *num.* 16. apud eundem Baſſæum *ibid. fin.* Ab irregularitate ex abortu occulto, non poſſe Epiſcopum diſpenſare, docet Sperellus, *part.* 2. *dec.* 112. *num.* 62. ex Conſtitutione Sixti V. non moderata in hoc à Gregor. XIV. An autem hæc duo priuilegia Religioſi habeant; *lib.* 3. *opuſc. Methodi Confeſſ. cap.* 7. §. 4. definiuimus.

CAPVT III.

De Homicidio iniuſto Proximi.

§. I. *De Homicidio voluntario, & præſertim, de caſuali.*

1. HOmicidium aliud eſſe voluntarium, hoc eſt, volitum, ſeu intentum, ſiue in ſe, ſiue in cauſa; aliud eſſe caſuale, præter intentionem agentis, notum eſt omnibus. Homicidium autem voluntarium innocentis eſſe mortale, ac inducere irregularitatem ex delicto; nimia item eſt omnibus exploratum. De caſuali ergo ſolùm hîc remanent aliqua notatu digna. Pro quo.

2. Aduerto ſecundò, effectum ex cauſa dupliciter ſequi poſſe: Primò ſemper, aut plerumque; vt mors ex veneni potu, vel graui vulnere in capite, vel ſimili membro periculoſo: Secundò rarò, & in paucis, vt ex iactu bombardæ confractio ipſius, & circumſtantium interitus. Iam, quoties effectus eſt præter intentionem, ſiue ſit primo modo, ſiue ſecundo, dicitur à Doctoribus caſualis. Sic Tolet. *lib.* 1. *c.* 71. § *alterum membrorum*: ita tamen, vt ſi rarò, dicatur caſualis ſtrictè: ſi plerumque, vel ſemper, dicatur minùs ſtrictè, & minùs propriè caſualis; ſed tamen abſolutè caſualis, modò ſit præter intentionem. Nam propterea S. Thomas 2. 2. *quæſt. art.* 8. *ad* 2. mortem pueri ex eo, quòd mater prægnans percuſſa fuerit, ſine intentione occiſionis, caſualem appellet: cùm tamen, vt idem *ibidem* affirmat, vt plurimùm ex percuſſione prægnantis ſequatur infantis interitus. Ad ſtatuendum ergo, quando homicidium directum, de quo hîc loquimur (nam de indirecto *mox* §. 2.) ſit voluntarium, quando caſuale; conſideranda eſt agentis intentio, vt quando effectus eſt intentus, vel præuiſio in ſua cauſa, licèt rarò ſequi ſoleat, dicatur voluntarium; vt ſi quis pulſans campanam intendat, vel præuideat, vt malleus decidens occidat hominem, quamuis id rariſſimum ſit. Contrà verò, ſi quis aliquem percutiat graui vulnere, ſine intentione, vt mors ſequatur, & neſciens ex ea percuſſione mortem ſecuturam; ſi ea ſequatur, erit homicidium caſuale, & quidem vtrobique mortale; ſed grauius, quando ex tali percuſſione frequentiùs ſequitur mors, minùs graue, quando rarò.

3. Dantur autem ad id meliùs dignoſcendum quatuor Regulæ, ex Tolet. *lib.* 5. *cap.* 7. Prima, pro actione licita. Secunda, pro illicita. Tertia, & Quarta, pro omiſſione: quæ ſunt etiam vniuerſales Regulæ pro quocunque alio damno dato, ad effectum obligandi, vel non obligandi damnificantem ad reſtitutionem damni illati: quod hîc noto, ne cùm de radice reſtitutionis ex damnificatione diſputabo, eadem repetere cogar. Sed iam ſingulas breuiter explicemus.

Prima Regula.

Dans operam rei licitæ.

4. Dante te operam rei licitæ, ſi mors alterius ſequatur ex illa actione licita, præter intentionem tamen tuam, quando nulla affuit culpabilis negligentia in euitanda alterius morte, nullum eſt peccatum. Quando autem affuit negligentia leuis, eſt peccatum veniale: quando

Digitized by Google

quando grauis, eſt mortale. Ex ſufficienti ergo diligentia, vel non ſufficienti, dependet peccatum homicidij, dum actioni licitæ vacas. Exemplum eſſe ſolet de Fabro, qui lapides iacit de alto; vel de eo, qui ſagittam emittit volens occidere feram: ſi enim ſequatur mors hominis adhibita ſufficienti diligentia; clamando, verbi gratia, circumſpiciendo, &c. vel inculpabiliter non aduertendo, nullum eſt peccatum: ſi verò aliqua leuis negligentia intercurrerit, erit veniale; ſi negligentia grauis, erit mortale. Simile quid debes aſſerere de accendente ignem prope ſegetes, &c. Tolet. *ibid.* affert exemplum Matris dormientis cum paruulo infante, vnde infans opprimatur. Verùm, cùm hæc actio propter frequens periculum ſuffocationis ſit illicita, potiùs ad ſequentem ſecundam Regulam pertinet, quàm ad præſentem.

Secunda Regula.

Dans operam rei illicitæ.

Dante te operam rei illicitæ, ex qua præter intentionem ſequitur homicidium, aut damnum; non ſolùm expendenda eſt negligentia, vel diligentia in euitanda morte, ſeu damno: verùm etiam, an actio ipſa per ſe ſit periculoſa. Nam ſi actio ex ſe periculoſa eſt, etiamſi adhibeas diligentiam, ne mors, vel damnum ſequatur; peccatum homicidij, vel iniuſtitiæ non effugies, ſi de periculo ſaltem ſubdubites: tunc enim in illa actione periculoſa, tacitè conſentis ad damnum. Ve ſi, verbi gratia, pugnes cum altero, non quidem animo occidendi, ſed tamen occidas. Adhibita enim diligentiâ, vt non occidas, adhuc peccas mortaliter peccato homicidij caſualis, ſi pugna ſit ex ſe grauis, & periculoſa, venialiter autem, ſi pugna ſit leuis. Contrà, ſi quis ſe inebriet, quamuis illicite agat contra Temperantiam, & quamuis, ſi ſciuerit ſe in ebrietate furere, & ſufficienter ſibi non prouiderit; ſit homicidij, vel damni reus, ſi aliquem occidat, vel ſegetem comburat: tamen, ſi neſciebat ſe in furorem abiturum, vel ſi ſciebat, adhibuit diligentiam, ne moraliter damnum poſſet contingere, vt ſi domi claue incluſus manſiſſet, reus non erit damni: quia ebrietas ex ſe periculoſa non eſt ad cauſandum homicidium, vel damnum combuſtionis ſegetis; ſicuti eſt actio pugnandi, vel ignem temerè accendendi. Simili modo adulter, qui diligentiam congruam adhibet, ne adultera occidatur, prouidendo, vt occultetur delictum, &c. non committit peccatum homicidij, ſi ſequatur mors adulteræ: quia adulterij actio eſt illicita quidem contra temperantiam, non verò ex ſe cauſa periculoſa in genere homicidij; &, vt ſupponimus, ſufficiens diligentia adhibita fuit, ad illud euitandum.

6. Ex homicidio autem caſuali nunquam incurritur irregularitas, niſi vel quando adeſt negligentia in euitanda morte, & ea negligentia grauis eſt, & mortale peccatum; vel quando, quamuis adſit diligentia ſufficiens, actio tamen eſt ex ſe periculoſa, ex qua ſequatur mors. Lege Layman. *lib. 3. ſect. 5. tract. 3. part. 3. cap. 1. n. num. 3. & 4.* (Adde omnino Coninch. *d. 18. de cenſuris, d. 9. num.* 80. & Dianam *part. 2. tract. 16. reſol.* 14) qui etiam docet, eſſe probabile, vt nemo ſe in conſcientiæ foro cenſeat irregularem ex delicto, niſi delictum ſit mortale.

7. Hæc irregularitas ex caſuali homicidio contracta, cùm non ſit perfectè voluntaria, hoc eſt, non ſit ex intentione occidendi, ſeu, vt loquitur Tridentinum *ſeſſ. 24. de ref. cap. 7.* ex propoſito; poteſt, ſi occulta ſit, abſolui, ſeu tolli ab Epiſcopo: diſpenſationem enim irregularitatis ex homicidio intento, quamuis hoc occultum fuerit, idem Tridentinum negat Epiſcopis.

Tertia Regula.

Omittens, ſeu non prohibens quod quis debet ex Iuſtitia.

8. Omittens aliquid, ad quod tenebatur quis ex iuſtitia, ſi ex ea omiſſione ſequatur mors, vel damnum alterius, tantum peccat, quanta eſt omiſſionis malitia. Quare, ſi Princeps, qui ex officio tenetur latrones coërcere, id negligat; vnde viatores occidantur, vel ſpolientur: Si Iuſtitiæ Miniſtri non cuſtodiant Ciuitatem, vnde de nocte furta, & homicidia patrentur: Si dux exercitus, cùm poſſit, Milites non coërceat; vnde iniuſtè aliqui occidantur: imputabitur illis ad mortale contra Iuſtitiam, vel veniale, iuxta grauitatem, leuitatémque omiſſionis, ſeu negligentiæ. Ita Nauarr. Mol. Auila apud Dicaſt. *lib. 2. tom. 1. de iuſt. d. 10. d. 14. num.* 200. Ad quam grauitatem, vel leuitatem cognoſcendam, etia à prudenti viro ſunt expendenda: Officium, quo quis fungitur: Pericula maiora, vel minora, quæ moraliter vrgent, vel non vrgent: Potentia, quam quis habet, vt euitentur homicidia, vel proximi damna.

Superiùs item *lib. 1. capite 3. §. 7. v. Depoſitum*, per aliam occaſionem aduertimus, negligentiam eiuſdem gradus, quæ in rebus non magni momenti eſt peccatum leue; eſſe culpam mortalem in rebus maioris ponderis.

9. Huc pertinet, ſi quis occidatur ex notabili culpa Domini nutrientis animalia periculoſa, & ea non cuſtodientis; de qua re pluribus non multò pòſt *cap. 4. §. 2. à n. 9.* Huc, ſi quis innocens condemnetur ad mortem; ex graui iniuria Aduocati. Huc, ſi quis infirmus moriatur ex notabili negligentia Medici. Huc ij omnes, in quibus adeſt obligatio ex Iuſtitia, vel quaſi Iuſtitia. Nam propterea Layman. *l. c. cap. 4. num.* 8. cum Rodr. & Auila, idem putat eſſe ſentiendum de liberis cum paratione parentum, & contrà: cùm inter illos non ſolùm intercedat vinculum charitatis, ſed quaſi iuſtitiæ obligatio naturalis: Quare ſi mulier manifeſtet fornicario Patri propoſitum procurandi abortum, prole iam animata; & pater non impediat, ſi poſſit; irregularis fiet ex Layman citato: quia obligatur impedire ex quaſi iuſtitia, licèt neget Leſſius, *l. 2. cap. 9. num.* 94. quod vtrumque eſſe probabile, docet Dicaſtillus *loco cit. num.* 220.

Quarta Regula.

Omittens, ſeu non prohibens quod quis debet ex Charitate.

10. Omittens aliquid agere, ad quod ex Charitate quis tenebatur, ſi ex hac omiſſione ſequatur, ſeu ſequi mors, vel damnum probabiliter poterat; peccat iuxta grauitatem omiſſionis, modo dicto *num.* 8. Talis eſſet is, qui cùm poſſet, non ſuccurreret extrema neceſſitate laboranti: vnde ſi mors ſequatur, erit homicida. Talis item, ſi quis non reuelet, cùm poſſit, inſidias alteri paratas; vnde ſequatur eius occiſio. Talis (ex Layman, *l. c.* licèt reſragetur Suarez, *tom. 5. d. 45. ſect. 4. num. 3.* add. à Laym. *l. c.*) qui hominis occiſionem impedire volentem, maligna diſſuaſione, ab hoc opere Charitatis auertit.

11. Diſcrimen autem, quod intercedit inter omittentem actionem debitam ex iuſtitia, de quo in Regula præcedenti; & omittentem actionem debitam ſolùm ex Charitate, de quo hîc agimus, eſt valde notabile. Licèt enim ex vtraque omiſſione, ſi ſequatur occiſio, homicidium tibi imputetur; tamen, quando teneris non omittere ex ſola Charitate, non obligaris ad reſtitutionem damnorum, quæ ex illo homicidio, ſeu actione etiam mortaliter peccaminoſa, proueniunt. Ita Gaſp. Hurtad. *d. 2. de irreg. diff. 6. num.* 22. Turr. *de cenſ. lib. 9. d. 63. d. 4.* ex Vaſq. *part. 2. d. 100. numero 4.*

contrà

Digitized by Google

contra Suarium, Auil. Dianam cit à de Lug. mox citand. nec incurris vllam irregularitatem, ſi homicidium non intendiſti; cùm vtriuſque ſis reus, ſi per peccatum mortale omittas, quando teneris ex iuſtitia (cur id addo, vide mox *cap.* 4. §. 1. *num.* 6. & de Lugo *tom.* 1. *de iuſt. d.* 6. *ſect.* 7. *num.* 94. Dicaſt. *l.c. num.* 194.) Ratio datæ doctrinæ eſt, quia homicidium propriè peccatum eſt oppoſitum Iuſtitiæ; quare quando non eſt contra Iuſtitiam, non poteſt ſecum ducere pœnam, quæ debeatur ex Iuſtitia, qualis eſt pœna reſtitutionis; nec irregularitatem, quæ cùm ſit odioſa, ſolùm intelligitur impoſita propriè dicto iniuſto homicidio.

Et rectè Henriquez *de irreg. cap.* 3. *num... in gloſſ. lit. X.* dicit, circa irregularitatem ex delicto Homicidij voluntarij, culpam debere eſſe contra iuſtitiam; idemque cenſendum eſſe de irregularitate ex dicto delicto, ac de obligatione reſtitutionis debitæ ex delicto.

Quando autem hoc homicidium dicendum ſit ex propoſito, quando caſuale; vt videatur, an Epiſcopus poſſit eius irregularitatem diſpenſare, ſi ſit occultum: poteſt colligi ex dictis *num.* 2. ſed diſtinctiùs vide apud Caſtro Palaum *tom.* 6. *d.* 6. *p.* 15 *num.* 6. & apud Dian. *part.* 10. *tract.* 11. *reſol.* 20.

§. II. *Praxis, quâ explicari homicidium iniuſtum oporteat in Confeſſione.*

1. PRæſidebat Illuſtriſſ. D. Ioan. Torriſiglia Archiepiſcopus Montis Regalis examini eorum, qui Sacris initiari poſtulabant; aderántque de more, Examinatores, inter quos ego minimus aſſidebam. Semel cum cæteris ſeſe examini obtulit Diaconus quidam non multæ ætatis, vipotè paucis ante diebus aptos ad Sacerdotium annos aſſecutus; qui, vt à me interrogatus fuit, Ecquinam facultati operam nauauerit, reſpondit: Sacræ Theologiæ, ac præſertim caſibus conſcientiæ. Hæſi ad illam expreſſam, nominatámque caſuum mentionem: atque vt quantum re ipſa adoleſcens in ea diſciplina profecerit, explorarem, dixi: Qua igitur ratione te gereres, ſi ad te inter Confeſſarios iam adſcriptum pœnitens accederet, qui hominem ſe occidiſſe fateretur? Reſpondit. Certè laudare eos Confeſſarios non poſſum, qui vnicam dumtaxat huius præſertim criminis delationem in tanto Tribunali ſufficere, minùs prudenter putant. Quinque enim interrogationes ſunt ſuperaddendæ; niſi ſi quando ex circumſtantiis, qualitatéve perſonæ, temporis, loci, vel ſimilium aliqua ex illis, quia res ſit explorata Confeſſario; prætermittenda videatur.

2. Prima eſt, de circumſtantia perſonæ pœnitentis, nimirum, an ſit Clericus, an Sacerdos; vt nimirum, qua ratione in irregularitatem inciderit, & an in irregularitate Sacrificium celebrauerit, quod fuiſſet nouum peccatum, innoteſcat.

3. Secunda, de circumſtantia perſonæ, quæ interempta eſt. In qua ſunt diſtinguenda quinque genera perſonarum, quæ ſpeciatim ſunt Sacerdoti aperienda. Primum eſt ratione coniunctionis, vt ſi Pater, Mater, Vxor, Filius, vel alij notabiliter coniuncti, occiſi fuerint, tunc enim homicidium non ſolùm peccatum eſſet contra iuſtitiam, ſed etiam aduersùs pietatem Parentibus debitam. Lege noſtrum opuſc. Met. Conf. *lib.* 2. *cap.* 5. §. 1. & 2. & *in edit. Panormit. anno* 1649. *ibid.* §. 7. *num.* 48. Secundum, ratione ſtatus, vt ſi ſit Clericus, vel Monachus: eſt enim eiuſmodi homicidium in ſpecie ſacrilegij contra Religionem; & incurritur excommunicatio, Pontifici Summo reſeruata in *c. Si quis ſuadente.* Tertium, ratione dignitatis, vt ſi ſit Epiſcopus, Archiepiſcopus, Patriarcha, Cardinalis, Legatus Sedis Apoſtolicæ, vel Nuntius; eſt enim adiuncta excommunicatio reſeruata in Bulla Cœnæ. Quartum, ratione peculiaris qualitatis quarundam perſonarum, quales ſunt illæ, quæ adducunt victualia ad vſum Romanæ Curiæ; quæ ad eandem Curiam accedunt, vel recedunt ab illa, vel in illa morantur; quæque ad eandem recurrunt ob lites & negotia: eſt enim ſimilis excommunicatio reſeruata in Bulla Cœnæ contra omnes interficientes, mutilantes, percutientes, &c. eiuſmodi perſonas. Quintum, ratione damni ex occiſione fortè ſecuti: quo pacto occidens ſeruum alterius id aperire nominatim debet; quia adeſt ſimul peccatum illati damni, obnoxium reſtitutioni pecuniæ æquiualentis. Sic etiam occidens Patremfamilias, tenetur ſatisfacere pro damno ſecuto familiæ ex morte Patris, & ſimilia.

4. Tertia interrogatio eſt de loco: De quo in ſumma, ſatis eſt innuere committi ſacrilegium, & præterea pollui Eccleſiam, ſi in illa cum eius iniuria aliquis occidatur; vel in notabili quantitate, vulnerati alicuius ſanguis effundatur. Legi etiam poteſt Villant. *deciſ.* 19. *à num.* 38. qui probat, hoc ſacrilegium non ſubdi excommunicationi latæ, ſed ferendæ, quæ ferri non debet, ſi homicida dignam peraget pœnitentiam. Non puto tamen Eccleſiam pollui, nec conſequenter ſacrilegium committi. Primò, ſi à puero non habente vſum rationis, vel ab amente aliquis occidatur. Secundò, ſi ſolùm vulneretur, ſanguis autem nec effluat in aliqua quantitate, quando vulneratus eſt in Eccleſia; nec poſtea ex vulnere inflicto, quando exiuit ab Eccleſia. Tertiò, ſi quis alterum occidat in Eccleſia ad ſui defenſionem, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Verùm, hæc, & ſimilia, breuiter, & cordatè Eminentiſſimus (magiſne in ſapientia, an in purpura?) Ioannes de Lugo colligit *diſp.* 10. *de Euchariſt. ſect.* 1. *à n.* 52.

5. Quarta interrogatio eſt de auxiliis ad occiſionem aſſumptis; ſunt enim explicandi ſocij, cum quibus ſortiè alium quis occidit, vel percuſſit: ſi enim alios conuocauit, tot peccata commiſit, quot inuitauit perſonas, quibus cauſa fuit & ſcandalum, vt & ipſi ad homicidium concurrerent, modo & numero, qui explicari ſolet *in tract. de ſcandalo.*

6. Quintò denique, interrogandum eſt de duratione temporis: hoc enim explicari omnino oportet, vt dignoſcatur numerus peccatorum, atque actuum multiplicatorum ex mala illa voluntate habituali occidendi. Si quis enim improuisò hominem deliberatè necauit, vnum numero peccatum commiſit: at ſi mediatè, & per multum tempus inimicum occidere tentauerit; multiplicabitur numerus peccatorum. De multiplicatione, cuius explicatio perdifficilis non mihi ſolùm, ſed Doctoribus ſemper viſa fuit; agitur *in opuſculo Methodi Confeſſionis, lib.* 2. *cap.* 1. §. 5. *& deinceps*, & ita quidem perſpicuè, & expeditè, vt ad praxim nihil ſupra. Atque hæc de propoſita dubitatione, pro mea tenuitate, hactenus ſatis.

7. Sic dum diſputaret adoleſcens, mira voluptate aures admouebamus omnes; præter ſcientiam enim veterani Theologi, non tyronis, erat habitu corporis venuſto, modeſtiámque, & gratiam non vulgarem in loquendo præferebat. Quare ſe cohibere non potuit alioqui grauis, & ſermone parcus Archiepiſcopus, quin exclamaret: Macte litteris, & virtute, nunquam ſatis laudare Iuuenis: Vtinam Diœceſis noſtra tui non abſimiles nanciſci plurimos poſſet! Equidem illum ex animo ſpondeo, ſi quod pingue Beneficium, vel etiam quælibet ex primariis Dignitatibus, quarum nominatio, vel collatio ad me pertinet, vnquam vacet: neminem à me tibi eſſe præferendum. Erubuit ingenuo pudore candidus adoleſcens, gratias appoſitè egit, à noſtro conſeſſu cum plauſu receſſit, ac Sacerdotio omnium primus, (ſic iubente Archiepiſcopo) inſignitus eſt poſtero die. Verùm (vt miſeranda eſt hominum conditio) nequaquam parem fortunam poſtea ſortitus eſt nouellus Sacerdos: ſiquidem paucis interiectis menſibus (heu!) Archiepiſcopus extremo fato, collacrymantibus omnibus, ſublatus eſt: meóque præſertim tanto doloris ſenſu, vt, cum eius mortis memoria, mori & volo nunc orationem meam; nam propterea tantiſper oro, Lector, ſileamus.

§. III.

Digitized by Google

§. III. *Quæ pœnitentia imponenda iniuſto homicidæ in Sacramento confeſſionis.*

1. DE hac Paulus Comitolus *in reſp. Moral. lib.4. quæſt.11. num.*8. in hanc ſententiam ſcribit: *Homicidij pœnitentia ſalutaris eſſet, veniam petere ab occiſi propinquis, iiſdem omnia damna reſarcire, pro anima occiſi per annum tria præſtare: ſingulis hebdomadis vnam Miſſam iuvare celebrandam; Aliquam eleemoſynam iuxta homicidæ facultates pauperibus erogare, Litanias, vel Roſarium Virginis percurrere. Præterea per eundem annum ſemel in hebdomada confiteri, ſemel in menſe communicare, & ſemper tota vita quotidie vnum* Pater, & Aue, *genibus flexis pro eadem anima occiſi recitare.* Hæc Comitolus, quæ ſatis ſit Confeſſoribus propoſuiſſe, vt ex his in caſibus particularibus minuant, augeántve opera, iuxta conditiones perſonæ pœnitentis, aliarúmque circumſtantiarum, cum ea prudentia, quam breuiter in *mea Methodo Confeſſionis, lib.4. cap. 3. & 4.* expendo.

CAPVT IV.

De Obligatione Reſtitutionis ex Homicidio.

§. I. *De Obligatione Reſtitutionis ex Homicidio indirecto.*

1. DAmnum alteri ex quacunque actione, atque adeò ex occiſione prouenire, vel directè poteſt, vel indirectè, ſeu per accidens. Ne longum faciam, intellige id exemplo: Ioannes ſegetem Petri per culpam mortalem comburit. Sanè is damnum Petro directè facit; atque eum ad Reſtitutionem Petro teneri de toto damno, nullus ignorat. At ſi fortè Franciſco innocenti imputetur earum ſegetum combuſtio, vnde Franciſcus intrudatur in carcerem, ſpolietur ſuis bonis, condemnetur ad Triremes, &c. hoc damnum dicitur indirectum, & per accidens reſpectu Ioannis. Idem ergo in occiſione. Si enim Ioannes iniuſtè occidat Petrum; damnum Petro directè facit, & ad reſtituenda omnia damna Petro obuenientia obligabitur; de qua obligatione agam *mox* §.2. At ſi Ioannes, vt dictum eſt, occidat Petrum, ſed deinde Franciſcus de eiuſmodi occiſione infametur, & ſoluat pœnas: hæc ſolutio pœnæ eſt indirecta reſpectu Ioannis, & in §. *præſenti* quærimus, an Ioannes obligetur hoc indirectum damnum reſarcire?

2. Et quidem certum mihi eſt, Ioannem debere compenſare Franciſco, vel eius hæredibus ea, quæ ipſe Franciſcus coactus fortè fuit à Iudice tradere Petro directè damnificato; ea, inquam, quæ recompenſabant damnum directum, ipſi Petro illatum. Ita de Lugo *tom.1. de iuſt. d.8. ſect. 6. num.*84. Rebellius *p.1. lib.3. cap.11. num.*15. citans Cordub. Sotum, alioſque. Ratio eſt manifeſta, quia Ioannes damnificans tenetur facere æqualitatem cum ipſo Petro, cui directè damnum intulit. Ergo cùm Petrus à Franciſco habuerit ſuum, & Ioannes, vt certum eſt, per hoc, non abſoluatur ab obligatione reſarciendi damnum, quod fecit: conſequens eſt, vt Franciſco vices Petri nunc ſubeunti reddat. Niſi fortè Petrus reſtituat Franciſco id, quod coactus à Iudice Franciſcus ipſi Petro tradidit; nam tunc Ioannem Petro debere reddere, nimis eſt clarum.

3. Redeo ad quæſtionem propoſitam: Triplici modo ſe habere poteſt Ioannes indirectè damnificans, ſeu occidens alium. Primò, ita vt non præuideat illud delictum eſſe alteri, v.g. Franciſco imputandum. Secundò, vt præuideat, ſed non intendat. Tertiò, vt præuideat, & intendat.

Aſſero probabile, & tutum eſſe, regulariter loquendo, non teneri quempiam ad reſtituendum damnum eiuſmodi ſecutum indirectè, quocunque ex his tribus modis res contingat; atque adeò dictum Ioannem ad nihil obligari. Ratio huius noſtræ ſententiæ, quam impugnat de Lugo, *l.c. ſect. 6. num.*80. ſequens Molinam *tom.4. tract.3. d.86. num.3.* & Rebell. *l. c.* ſed ſequitur Leſſius *lib.2. cap.9. diſp.* 16. *num.*113. eſt: quia damnificatio tunc ſolùm eſt radix obligationis reſtituendi, quando eſt cauſa externa phyſica, vel moralis damni conſecuti, vt patet in aliis obligationibus. Sed in caſibus dictis damnificatio, ſeu occiſio non eſt cauſa phyſica, vt certum eſt; quia nullum concurſum, ſeu influxũ phyſicum exercet occiſio Petri, quem commiſit Ioannes, in imputatione Franciſci: Nec moralis, quis enim dicat, quod ideo imputetur damnificatio ipſi Franciſco, quia illam fecit Ioannes? Ergo; &c. Iudex igitur ſolùm capit occaſionem imputandi occiſionem Franciſco ex occiſione facta à Ioanne; non autem Ioannes dat cauſam. Quare etiamſi Ioannes damnum Franciſci præuideat, vel etiam intendat; vnde & peccet contra charitatem: tamen quia hæc præuiſio, & intentio non facit ipſam actionem externam iniuſtam, niſi aliàs ex natura ſua ſit cauſa ſaltem moralis iniuſti damni; non poteſt inde colligi onus reſtituendi; quod ſolum ſequitur ad iniuſtam cauſam externam damni.

4. Dixi autem (regulariter loquendo): quia interdum ex circumſtantiis damnificatio eſt talis, vt influat moraliter ad imputationem; & tunc ſanè erit obligatio reſtitutionis. Vt ſi comburens, v.g. ſegetes Petri, vel Petrum occidens vtatur famulis, vel gladio alterius tertij, v. g. Franciſci, ipſo Franciſco inuito; ex quo deſumatur indicium, quod Franciſcus damnum, vel mortem intulerit. Tunc enim ea damnificatio eſt cauſa phyſica damni Petri, ſed moralis, damni Franciſci.

Ad dignoſcendum autem, an adſit eiuſmodi moralis influxus, illa eſt Regula, vt videatur: An ex tali damnificatione iuncta cum ſuis circumſtantiis ſequatur vt plurimùm imputatio, vel damnum tertij; ſi enim vt plurimùm, ſignum erit moralis influxus. Lege Leſſium citatum.

5. Ex dictis ſequitur, eum, qui furatur Theſaurum auaro, vnde auarus mœrore confectus moriatur: Eum, qui occultè aliquem occidit, vnde talis occiſio alteri, v.g. inimico occiſi imputetur: Eum, qui alapam alteri impingit, vnde ob dedecoris apprehenſionem moriatur; Eum, qui vendit Militi arma, vnde is homicidia iniuſta committat: Eum, qui ſolo ſuo exemplo extraneis eſt offendiculum ad malè agendum; & ſimiles, non obligari ad reſtitutionem ex homicidio, etiamſi intentum id à dictis fuerit: quia tunc, licèt peccetur contra Charitatem; non tamen peccatur contra Iuſtitiam per actionem externam, quæ ſit vera cauſa phyſica, vel moralis homicidij.

Qui alium occidit, & collocat cadauer ante ianuam alterius, vnde is alter à Iudice condemnetur; non iudico eſſe cauſam moralem eiuſmodi condemnationis: Ita de Lugo *tom.1. de Iuſt. d.1. ſect.6. num.* 84. loquitur tamen, quando imputatio præuidetur, licèt non intendatur. Contra Sanchez ab eodem de Lugo citatum *ibid. p.18. ſect. 5. numero* 116. Multò minùs, qui inuenit cadauer occiſi ab alio ante ſuam ianuam, & illud collocat ante ianuam alterius: lege de Lugo *loc. cit. d. ſect. 5. à numero* 114. (qui etiam, obiter id habe; à Reſtitutione excuſat eum, qui infantem ante ſuam ianuam inuentum, collocat, vt nutriatur ab aliis, ante ianuam alterius:) verùm, qui alium occidit in domo, vel agro alterius, vnde pariter is alius condemnetur; iudico eſſe moralem cauſam. Ratio vtriuſque dicti eſt, quia ex prioribus actionibus non ſequitur vt plurimùm imputatio homicidij, ſiquidem caſu ibi mori potuit alibi vulneratus: ſequitur ex poſteriore, nam præſumitur Domino domus, vel agri conſentiente, homicidium fuiſſe commiſſum. In vtroque adeſſe cauſam moralem, probabiliter ſupponit Sanchez *lib. 1. conſ. 5.*

dub.5.

Digitized by Google

dub. 5. num. 72. ſed propter rationem dictam noſtra opinio videtur probabilior.

Dixi *condemnationis* vtique ad mortem, nam alicuius damni, v. g. incarcerationis, vereor, ne tua actio ex dictis *num.* 4. ſit aliquando moralis cauſa: Ipſa enim collocatio cadaueris ante alterius domum eſt talis, vt ex illa, vt plurimùm ſequatur incarceratio inhabitantis in domo, & ſic inducet obligationem reſtitutionis damnorum ex incarceratione ſequentium.

6. Quando ex actione poſitiua tua (nam quando ex omiſſione, dictum eſt paulò antè *c. 3. §. 1. num. 10. & 11.*) imputatur homicidium alteri, vel aliud contingit, vnde mors tertio ſequatur; non incurris irregularitatem, ſi ſolùm peccaſti contra Charitatem, nec eam mortem intendiſti, licèt præuideris. Ita Leſſius *lib. 2. cap. 9. n. 112.* dum dicit dictam imputationem etiam præuiſam non facere peccatum contra iuſtitiam. Quia tunc tu non es vllo modo cauſa homicidij, vt dictum eſt. At ſi peccaſti grauiter, vt ſemper hîc ſupponendum eſt, per actionem poſitiuam, licèt ſolùm contra Charitatem; præuidiſti tamen mortem, illámque intendiſti, irregularis eris. Ita de Lugo *t. 1. de iuſt. d. 8. ſect. 6. num. 78.* ex eo principio, quo putat tunc peccari contra iuſtitiam; lege etiam Dicaſt. *lib. 6. tr. 1. de. iuſt. d. 10. dub. 14. n. 194.* Ratio mihi videtur eſſe, quia cauſa irregularitatis ex ſacris Canonibus, eſt homicidium voluntarium, ſeu volitum. At homicidium, quod intenditur, ſiue ſolùm nunc peccetur contra Charitatem, ſiue etiam contra Iuſtitiam, ſiue ponatur eius cauſa multùm periculoſa, ſiue parum, dummodo aliqua, quamuis leuis cauſa, vel etiam leuis occaſio ſcienter ponatur, atque homicidium, vt dictum eſt, intendatur; voluntarium eſt, ſeu volitum: ergo per illud irregularitas incurretur. Non ſic quoad obligationem reſtitutionis: Ad hanc enim inducendam non ſatis eſt quodcunque voluntarium, nec quæcunque præuiſio, vel intentio; ſed neceſſe eſt, vt ponatur cauſa externa phyſicè, vel moraliter influens abſolutè, & ex ſe ſufficienter ad damnum modo iam explicato. Et huius rei ratio vlterior eſt, quia cùm de obligatione reſtitutionis nulla ſpecialis legis diſpoſitio poſitiua adſit (vt adeſt certè de irregularitate;) recurrendum pro illa eſt ad id, quod de iure eſt naturali: nimirum ad ſufficientiam influxus dati damni. Vide quæ dicam *inferiùs, lib. 8. tr. 3. c. 2. n. 9. & 10.* vbi hæc doctrina magis clareſcet, & confirmabitur magis.

§. II. *De Damno dato. Digreſſio.*

1. MOnui *ſuperiùs*, me huc aliqua conſultò addere de indirecta damnificatione, etiam in temporalibus bonis: ne iterum, cùm de Reſtitutione agam, eadem repetere debeam.

Damnum indirectum à te illatum.

Ex dictis ergo reſoluatur ſequens caſus: Antonius facem manu præferens, ingreſſus eſt domum Petri, furaturus eius veſtes. Accidit autem, vt omnino caſu, & præter intentionem facula incenderet ornatus, ſeu aulæa domus eiuſdem Petri, & etiam aulæa domus vicinæ Titij, quæ nullo modo furari Antonius intendebat. Deinde exiens idem Antonius è domo eiuſdem Petri, reliquit ianuam apertam, vnde factum eſt, vt, eadem nocte antecedentes alij fures, perque domum apertam ingreſſi, furati ſint duos equos eiuſdem Petri. Quæritur iam, An Antonius obligetur ad reſtitutionem non ſolùm veſtium, quas eſt furatus, de quibus non eſt dubium; ſed etiam aulæorum vtriuſque domus, & equorum?

2. Reſpondeo: Non obligari ad reſtitutionem aulæorum, obligari tamen ad equorum reſtitutionem? Ita de Lugo *tom. 1. de iuſt. d. 18. ſect. 4. n. 87.* citans Mol. lege etiam Dicaſtillum *lib. 2. tract. 2. de iuſt. d. 3. dub. 3. n. 72.* Ratio eſt ducenda ex dictis. Nam deſtructio aulæorum Petri, multò magis aulæorum Titij, fuit omnino per accidens, & indirecta ipſi Antonio; & ex alia parte, actio præferendi faculam, cùm non ſit ex ſe periculoſa, & cauſans incendium; non poteſt dici fuiſſe cauſa per ſe deſtructionis, eſt enim omnino caſuale, vt ex facula, quam quis fert, oriatur incendium. At quia commune eſt, & ex ſe periculoſum, vt in apertam domum de nocte ingrediantur fures: ideo Antonius, qui ianuam apertam reliquit, fuit cauſa iniuſta damni illati in furto equorum; ac propterea ad illius damni reſtitutionem erit obligandus.

3. Dices; quid ſi fax caſu incendiſſet eas veſtes, quas fur ſurripere intendebat? Reſpondeo cum eodem de Lugo *ibid. num. 88.* ſub diſtinctione: Si enim eas veſtes ſuffuratus eſſet, & apud ſe incenſæ fuerunt; obligabitur ad illarum valorem reſtituendum: quia ſtatim, atque eas apud ſe retinuit, contraxit obligationem reſtituendi ex iniuſta acceptione, quomodocunque apud ſe eaſdem perire contingat. At ſi antequam ipſe eas ſurripuiſſet, incenſæ caſu, & præter intentionem fuiſſent; non contraheret obligationem reſtituendi: quia tunc per accidens latroni fuiſſet incendium; licèt per ſe futura fuiſſet acceptio, ſi incenſæ veſtes non fuiſſent.

Damnum illatum à tuis.

4. Huc item ſpectat quodlibet damnum, atque adeò homicidium à tuo animali, mancipiò, filio illatum. De quo dico primò, ſi graui culpa, id eſt, mortali ſuaſeris, vel iuſſeris damnum, occiſionémve; vel negligens grauiter fuiſti in illis cuſtodiendis, te mortaliter peccare, teúmque eſſe integræ reſtitutionis, luce clarius eſt, quia ſic iniuſta cauſa damni es. De damno hoc prætercitandos lege Dicaſtill. *lib. 2. de reſtit. tractatu 2. d. 3. d. 1.* Verùm, ſi damnum ab iiſdem irrogatum fuerit, te neſciente, vel te nulla graui culpa negligente; ad nihil ante ſententiam in conſcientia teneris. Ita Leſſius *lib. 2. cap. 9. diſp. 17. num. 115.* & paſſim Doctores *in l. ſi ſeruus 2. §. de Noxal. action. & c. ſi culpa 9. de iniur. & damno dato.* Ratio eſt, quia non teneris ex re accepta, res enim ſupponitur periiſſe; nec ex iniuſta acceptione, quia tu nullam grauem culpam, vt ſupponimus, commiſiſti. Poſt ſententiam, eſt diſtinguendum. Nam aliud de animali, & mancipio; aliud de filio eſt ſentiendum. De quibus:

5. Dico ſecundò: Si animal tuum, vel tuus ſeruus damnum verè, quamuis ſine tua culpa irrogauit; debes poſt ſententiam, vel damnum reſarcire, vel, ſi mavis animal, vel ſeruum, qui noxam fecit, dare ei, qui paſſus eſt damnum. Ratio eſt, quia ita iura pro foro externo inſtè ſanxerunt; leges enim poſſunt ob publicum bonum decernere, vt aliquid, etiamſi tua culpa non præceſſerit, à te ſoluatur poſt ſententiam, ad quod ante illam nequaquam in conſcientia tenebaris. Seruus tamen, etiam poſt dictam ſententiam, poſſet, vt non ſe daret damnificato, aliò fugere, & ad fugam ab amicis adiuuari; ſiquidem nimis eſſet durum hominem obligare, ad ſe pro noxa dandum. Quòd ſi is habeat peculium independens à Domino, debebit ipſe, ſi velit fugere, reſtituere; quando in damno faciendo, mortaliter modo iamiam dicto deliquit. Immò puto obligari ipſum ad reſtitutionem de ſuo dicto peculio, ſi mortaliter peccauit; contraxit enim ipſe obligationem reſtitutionis de iure naturæ (& quidem ante dominium, & ante omnem ſententiam in conſcientia) ex iniuſta damnificatione.

Dixi (verè, quamuis ſine tua culpa irrogauit:) nam, ſi verum non fuit damnum à tuo animali, vel ſeruo illatum; tu non obligaris in conſcientia ad ſtandum tali ſententiæ, & poſſes occultè tibi compenſare, ſi ſoluiſſes: & qui accepit, ſi ipſi id certò conſtaret, non poſſet iuſtè retinere. Ratio eſt, quia ſententia ſemper ſupponit

damnum

damnum factum à tuo animali, vel ſetuo: boc igitur non poſito, te ſententia in conſcientia non afficit; cùm tunc eiuſinodi ſententia contineat intolerabilem errorem, atque adeò ſir re ipſa iniuſta. Quòd ſi res ſit dubia, debes ſtare ſenrentiæ; quia poſſeſſio ſtat ex parte Iudicis, donee appareat manifeſte iniuſtitia.

6. Dico tertiò: Si filius abſque culpa parentis alium occidat, vel damno afficiat, ad nihil in conſcientiæ foro tenetur Pater; quia, vbi culpa non eſt, nec adeſt pœna. *Inſtitut. de noxal. action. §. vltim.* vide Sylueſtrum *v. Reſtitutio, verſus fin.* Imò nec in foro externo leges præcipiunt, vt filius vnquam dedatur à Patre pro noxa; quia id inhumanam ſaperet duritiem. Quando ergo damnum à filio infertur, ſanctæ leges diſponunt, vt ipſe filius, qui liber eſt; non verò Parens conueniatur.

§. III. *De Obligatione reſtitutionis ex iniuſto homicidio directo, &c.*

1. EX homicidio directo, & propter paritatem rationis ex vulneratione, mutilatione, &c. tunc ſolùm debetur in conſcientia reſtitutio, cùm adfuit culpa grauis Theologica, hoc eſt, peccatum mortale: Ita de Lugo *tom. 1. de iuſt. d. 8. ſect. 5.* ſi enim nulla, vel etiam, in ſententia multorum, venialis dumtaxat, ſaltem communiter non debetur, ſicuti etiam excuſatur homicida, ſi vnde ſoluat non habeat, vel ſi ex ſolutione inducatur in grauem neceſſitatem: Ita Sanch. *lib. 1. conſ. c. 4 dub. 7.* quæ ſunt *alibi* vniuerſaliter dicta.

2. Iam verò in re noſtra. Certum ſit primò, eum, qui occidit ſcientem, volentémque, peccare quidem, ſed ad nullam reſtitutionem obligari ex vi occiſionis. Ratio eſt, ſiue, quia non peccat contra iuſtitiam, ſiue, quia ille dum ſponte occidi vult, remittere videtur; quam remiſſionem de ſuis damnis temporalibus facere dum viuus fuit, potuit; quidquid renuant deinde hæredes. Dixi (ex occiſione) nam aliundè, vt ſi quis occideret ſeruum, quamuis volentem occidi, ſed inuito Domino, debebit ſine dubio pretium ſerui reſtituere. Hinc ſponte conuenientes in duellum, niſi occiſos fuerit deceptus in aliquo, vel ad duellum coactus; non obligantur ad vllam reſtitutionem; quia inuicem ſibi remittere præſumuntur. Vide de Lugo *tom. 1. de iuſtit. diſp. 11. ſect. 3. à num 71.*

3. Certum ſit ſecundò, homicidam, ſeu eius hæredes, ſi ſufficit hæreditas: teneri reſtituere tum omnes legitimas (non autem ſuperfluas) expenſas factas in curatione occiſi, ſi non ſtatim mortuus eſt, extractâ eâ pecuniâ, quam alioqui eodem tempore ad ſui ſuſtentationem expendiſſet: tum omne damnum reale, ſiue in honore, ſiue in fama, ſiue in pecunia per ſe ſequutum ex iniuſta occiſione, ſeu mutilatione. Ita Leſſ. *l. 2. c. 9. dub. 19. n. præſertim* 127. de Logo *tom. 1. de iuſt. d. 11. ſect. 2. num. 31.* Ratio eſt, quia horum damnorum iniuſta cauſa fuit homicida. Dico autem (per ſe:) nam de damno per accidens, ſeu indirecto, paulò antè dictum eſt. Dico rurſos (ſequutum:) nam, ſi nullum eiuſmodi conſequutum fuerit damnum; vt accidit, ſi occiſus rei familiaris deſtructor erat, vel homo nobilis, qui lucro, per artem, vel negotiationem, non vacabat, &c. non eſt vnde reſtitutio debeatur.

4. Verùm. Qua ratione dignoſces huius poſterioris damni, ſeu lucri ceſſantis, vel damni emergentis menſuram? cùm diuinare non poſſumus, quandiu victurus fuiſſet is, niſi fuiſſet occiſus; quantum lucraturus fuiſſet pro familia; quantum fuiſſet periculum fortè potiùs amittendi, quàm ſpes lucrandi, &c. Reſpondeo, quidquid aliqui apud Leſſium *lib. 2. cap. 9. diſp. 20.* menſurare laborent, id tandem morali, prudentique iudicio eſſe expendendum; attenta ſanitate, iuuentute, modo viuendi, ac negotiandi, quo vtebatur, vel vti probabiliter poterat occiſus: dempto ſemper aliquo pro periculis, & incertitudine, & rurſus pro vtilitate hæreditatis, quam citiùs aſſequuti ſunt hæredes. Pro labore, quod artiſex, v. g. occiſus, vel mutilatus impendiſſet, nihil puto demendum in fauorem homicidæ. Ita idem, *ibid. dub. 19. num. 125.* quia iniuſte ipſe homicida à laborando artificem impediuit. Rurſus, puto homicidam non debere expenſas funeris occiſi: quia hæ ſemper fieri debebant; quare earum cauſa is nequaquam cenſetur.

Denique, quia hæc Iudicia difficulter haberi exactè poſſunt; optimum, expeditúmque conſilium eſt, vt totum id compoſitione, & tranſactione inter eos, ad quos res pertinet, peragatur.

5. Certum ſit tertiò, homicidam non obligari ad reſtitutionem eorum, quæ ipſe occiſus acquiſiturus eſſet, ſi occiſus non fuiſſet, quando nulli ſunt legitimi hæredes. Ratio eſt, quia nunquam quis tenetur ad damnum reſarciendum, niſi id proximo ſequutum fuerit: At damnum, de quo loquimur, non ſequutum eſt contra ipſum occiſum; quia hic iam eſt extra viuos; atque adeò damnum temporale contra ipſum ſequi non poteſt, neque ſequutum eſt contra hæredes; quia hos non eſſe pari modo ſupponimus. Quando autem ſunt hæredes, ea debet, in quibus hæredem læſit; de qua re iam ſubdo.

Quibus debeatur reſtitutio pro Homicidio?

His enim tanquam certis, vel ſaltem probabilibus præmiſſis, dubitatur primò, quibuſnam homicida reſtitutionem debeat?

6. Reſpondeo eſſe oauiter diſtinguendum. Nam, vel de eo eſt loquutio, quod occiſor debet occiſo, antequam hic vitam finiat; quales ſunt expenſæ in eo curando, ſi ſtatim mortuus non eſt, aliáque ſimilia damna ante eius mortem fortè ipſi ſequuta, quæ breuiter enumerat, expenditque Boſſius *tom. 2. moralium, tit. 25. num. 6.* vel de eo, quod idem occiſor debet pro damnis factis, poſtquam occiſus vitam obiit, qualia ſunt alimenta, quæ is daturus fuiſſet parentibus, vel filiis, ſi non fuiſſet occiſus. Si loquamur de priore, debetur hæredi, quicunque ille ſit, ſiue neceſſarius, ſiue extraneus. Ratio eſt, quia hæres ſuccedit in omnia iura defuncti. Si de poſteriore, non debetur niſi parentibus, filiis, vxori Defuncti, iuxta ac eis damnum factum eſt. Ratio eſt (inquit rectè Leſſius) non quia hæres ſuccedit in iura defuncti; nam defunctus nunquam habuit ius ad reſtitutionem horum damnorum, vtpotè cuius obligatio poſt mortem eius orta ſit; adde, & quia defunctus nullum damnum temporale ſentit, dum defunctus eſt, quod reſarciri velit. Sed ratio eſt, quia parens & filius, maritus & vxor cenſentur vna perſona; atque adeò, qui vnum ex his occidit, alterum lædit: ſi ergo læſus eſt, debet ad æqualitatem per reſtitutionem reduci.

7. Hinc fit, vt ſi quis ex ipſis læſus nequaquam fuerit, non ſit aliquid ab occidente ex hoc capite ipſis reſtituendum; quia in eo caſu in nulla re ipſe damnum paſſus eſt: ergo in nullo reficiendus. Euenit autem eos aliquando non eſſe læſos, quando ſcilicet ipſi aliunde aluntur; & propter aliquam cauſam iidem nequaquam futuri fuiſſent hæredes occiſi.

8. Ex diſtinctione allata *num. 6.* vides, fratribus, vel ſororibus, etiamſi hæredes ſint occiſi, & quibuſcunque hæredibus extraneis eiuſdem, nihil eſſe reſtituendum ex poſterioribus dictis damnis. Ita Mol. Salon. Leſſ. Val. Fill. Bonac. aliique apud Boſſium *tom. 1. Moral. tract. 25. num. 3.* quia hi non cenſentur vna perſona cum occiſo: Eſſe reſtituendum tamen ex prioribus; quia ſunt legitimi hæredes, ſuccedentes in omnia iura defuncti. Aliqua contra prædicta habet Thomas Hurtadus *part. 2. tract. 8. cap. 2. reſolut. mor. 13.* Illud eſt fauorabile, non obligari quempiam ad ſatisfactionem pro homicidio, niſi petatur, & niſi petatur intra triginta annos; præſcribi actionem, ita, vt non valeat

Digitized by Google

dub. 5. num. 72. ſed propter rationem dictam noſtra opinio videtur probabilior.

Dixi *condemnationis* vtique ad mortem, nam alicuius damni, v. g. incarcerationis, vereor, ne tua actio ex dictis *num.* 4. ſit aliquando motalis cauſa: Ipſa enim collocatio cadaueris ante alterius domum eſt talis, vt ex illa, vt plurimùm ſequatur inearceratio inhabitantis in domo, & ſic inducet obligationem reſtitutionis damnorum ex incarceratione ſequentium.

6. Quando ex actione poſitiua tua (nam quando ex omiſſione, dictum eſt paulò antè *c. 3. §. 1. num. 10. & 11.*) imputatur homicidium alteri, vel aliud contingit, vnde mors tertio ſequatur; non incurris irregularitatem, ſi ſolùm peccaſti contra Charitatem, nec eam mortem intendiſti, licèt præuideris. Ita Leſſius *lib. 2. cap. 9. n.* 112. dum dicit dictam imputationem etiam præuiſam non facere peccatum contra iuſtitiam. Quia tunc tu non es vllo modo cauſa homicidij, vt dictum eſt. At ſi peccaſti grauiter, vt ſemper hîc ſupponendum eſt, per actionem poſitiuam, licèt ſolùm contra Charitatem; præuidiſti tamen mortem, illámque intendiſti, irregularis eris. Ita de Lugo *t. 1. de iuſt. d.* 8. *ſect. 6. num.* 78. ex eo principio, quo putat tunc peccati contra iuſtitiam; lege etiam Dicaſt. *lib. 6. tr. 1. de. inſt. d.* 10. *dub.* 14. *n.* 194. Ratio mihi videtur eſſe, quia cauſa irregularitatis ex ſacris Canonibus, eſt homicidium voluntarium, ſeu volitum. At homicidium, quod intenditur, ſiue ſolùm nunc peccetur contra Charitatem, ſiue etiam contra Iuſtitiam, ſiue ponatur eius cauſa multùm periculoſa, ſiue parum, dummodo aliqua, quamuis leuis cauſa, vel etiam leuis occaſio ſcienter ponatur, atque homicidium, vt dictum eſt, intendatur; voluntarium eſt, ſeu volitum: ergo per illud irregularitas incurretur. Non ſic quoad obligationem reſtitutionis: Ad hanc enim inducendam non ſatis eſt quodcunque voluntarium, nec quæcunque præuiſio, vel intentio; ſed neceſſe. eſt, vt ponatur cauſa externa phyſicè, vel moraliter influens abſolutè, & ex ſe ſufficienter ad damnum modo iam explicato. Et huius rei ratio vlterior eſt, quia cùm de obligatione reſtitutionis nulla ſpecialis legis diſpoſitio poſitiua adſit (vt adeſt certè de irregularitate;) recurrendum pro illa eſt ad id, quod de iure eſt naturali: nimirum ad ſufficientiam influxus dati damni. Vide quæ dicam *inferiùs, lib. 8. tr. 3. c. 2. n. 9. & 10.* vbi hæc doctrina magis clareſcet, & confirmabitur magis.

§. II. *De Damno dato. Digreſſio.*

1. MOnui *ſuperiùs*, me huc aliqua conſultò addere de indirecta damnificatione, etiam in temporalibus bonis: ne iterum, cùm de Reſtitutione agam, eadem repetere debeam.

Damnum indirectum à te illatum.

Ex dictis ergo reſoluatur ſequens caſus: Antonius facem manu præferens, ingreſſus eſt domum Petri, furaturus eius veſtes. Accidit autem, vt omnino caſu, & præter intentionem facula incenderet ornatus, ſeu aulæa domus eiuſdem Petri, & etiam aulæa domus vicinæ Titij, quæ nullo modo furari Antonius intendebat. Deinde exiens idem Antonius è domo eiuſdem Petri, reliquit ianuam apertam, vnde factum eſt, vt, eadem nocte antecedentes alij fures, perque domum apertam ingreſſi, furati ſint duos equos eiuſdem Petri. Quæritur iam, An Antonius obligetur ad reſtitutionem non ſolùm veſtium, quas eſt furatus, de quibus non eſt dubium; ſed etiam aulæorum vtriuſque domus, & equorum?

2. Reſpondeo: Non obligari ad reſtitutionem aulæorum, obligari tamen ad equorum reſtitutionem? Ita de Lugo *tom. 1. de iuſt. d. 18. ſect. 4. n.* 87. citans Mol. lege etiam Dicaſtillum *lib. 2. tract. 2. de iuſt. d. 3. dub. 3. n.* 72. Ratio eſt ducenda ex dictis. Nam deſtructio aulæorum Petri, multò magis aulæorum Titij, fuit omnino per accidens, & indirecta ipſi Antonio; & ex alia parte, actio præferendi faculam, cùm non ſit ex ſe periculoſa, & cauſans incendium; non poteſt dici fuiſſe cauſa per ſe deſtructionis, eſt enim omnino caſuale, vt ex facula, quam quis fert, oriatur incendium. At quia commune eſt, & ex ſe periculoſum, vt in apertam domum de nocte ingrediantur fures: ideo Antonius, qui ianuam apertam reliquit, fuit cauſa iniuſta damni illati in furto equorum; ac propterea ad illius damni reſtitutionem erit obligandus.

3. Dices; quid ſi fax caſu incendiſſet eas veſtes, quas fur ſurripere intendebat? Reſpondeo cum eodem de Lugo *ibid. num.* 88. ſub diſtinctione: Si enim eas veſtes ſuffuratus eſſet, & apud ſe incenſæ fuerunt; obligabitur ad illarum valorem reſtituendum: quia ſtatim, atque eas apud ſe retinuit, contraxit obligationem reſtituendi ex iniuſta acceptione, quomodocunque apud ſe eaſdem perire contingat. At ſi antequam ipſe eas ſurripuiſſet, incenſæ caſu, & præter intentionem fuiſſent; non contraheret obligationem reſtituendi: quia tunc per accidens latroni fuiſſet incendium; licèt per ſe futura fuiſſet acceptio, ſi incenſæ veſtes non fuiſſent.

Damnum illatum à tuis.

4. Huc item ſpectat quodlibet damnum, atque adeò homicidium à tuo animali, mancipio, filio illatum. De quo dico primò, ſi graui culpa, id eſt, mortali ſuaſeris, vel iuſſeris damnum, occiſionémve; vel negligens grauiter fuiſti in illis cuſtodiendis, te mortaliter peccare, reúmque eſſe integræ reſtitutionis, luce clarius eſt, quia ſic iniuſta cauſa damni es. De damno hoc præter citandos lege Dicaſtill. *lib. 2. de reſtit. tractatu 2. d. 3. d. 1.* Verùm, ſi damnum ab iiſdem irrogatum fuerit, te neſciente, vel te nulla graui culpa negligente; ad nihil antè ſententiam in conſcientia teneris. Ita Leſſius *lib. 2. cap. 9. diſp. 17. num.* 115. & paſſim Doctores *in l. ſi ſeruus 2. §. de Noxal. action. & c. ſi culpa 9. de iniur. & damno dato.* Ratio eſt, quia non teneris ex re accepta, res enim ſupponitur periiſſe; nec ex iniuſta acceptione, quia tu nullam grauem culpam, vt ſupponimus, commiſiſti. Poſt ſententiam, eſt diſtinguendum. Nam aliud de animali, & mancipio; aliud de filio eſt ſentiendum. De quibus:

5. Dico ſecundò: Si animal tuum, vel tuus ſeruus damnum verè, quamuis ſine tua culpa irrogauit; debes poſt ſententiam, vel damnum reſarcire, vel, ſi mavis animal, vel ſeruum, qui noxam fecit, dare ei, qui paſſus eſt damnum. Ratio eſt, quia ita iura pro foro externo iuſtè ſanxerunt; leges enim poſſunt ob publicum bonum decernere, vt aliquid, etiamſi tua culpa non præceſſerit, à te ſoluatur poſt ſententiam, ad quod ante illam nequaquam in conſcientia tenebaris. Seruus tamen, etiam poſt dictam ſententiam, poſſet, vt non ſe daret damnificato, aliò fugere, & ad fugam ab amicis adiuuari; ſiquidem nimis eſſet durum hominem obligare, ad ſe pro noxa dandum. Quòd ſi is habeat peculium independens à Domino, debebit ipſe, ſi velit fugere, reſtituere; quando in damno faciendo, mortaliter modo iamiam dicto deliquit. Immò puto obligari ipſum ad reſtitutionem de ſuo dicto peculio, ſi mortaliter peccauit; contraxit enim ipſe obligationem reſtitutionis de iure naturæ (& quidem ante dominium, & ante omnem ſententiam in conſcientia) ex iniuſta damnificatione.

Dixi (verè, quamuis ſine tua culpa irrogauit:) nam, ſi verum non fuit damnum à tuo animali, vel ſeruo illatum; tu non obligaris in conſcientia ad ſtandum tali ſententiæ, & poſſes occultè tibi compenſare, ſi ſoluiſſes: & qui accepit, ſi ipſi id certò conſtaret, non poſſet iuſtè retinere. Ratio eſt, quia ſententia ſemper ſupponit

damnum

Digitized by Google

damnum factum à tuo animali, vel ſeruo: hoc igitur non poſito, te ſententia in conſcientia non afficit; cùm tunc eiuſmodi ſententia contineat intolerabilem errorem, atque adeò ſit re ipſa iniuſta. Quòd ſi res ſit dubia, debes ſtare ſententiæ; quia poſſeſſio ſtat ex parte Iudicis, donec appareat manifeſte iniuſtitia.

6. Dico tertiò: Si filius abſque culpa parentis alium occidat, vel damno afficiat, ad nihil in conſcientiæ foro tenetur Pater; quia, vbi culpa non eſt, nec adeſt pœna. *Inſtitut. de naxal. actian. §. vltim.* vide Sylueſtrum *v. Reſtitutia, verſu fin.* Imò nec in foro externo leges præcipiunt, vt filius vnquam dedatur à Patre pro noxa; quia id inhumanam ſaperet duritiem. Quando ergo damnum à filio infertur, ſanctæ leges diſponunt, vt ipſe filius, qui liber eſt; non verò Parens conueniatur.

§. III. *De Obligatione reſtitutionis ex iniuſta homicidia directo, &c.*

1. EX homicidio directo, & propter paritatem rationis ex vulneratione, mutilatione, &c. tunc ſolùm debetur in conſcientia reſtitutio, cùm adfuit culpa granis Theologica, hoc eſt, peccatum mortale: Ita de Lugo *tom. 1. de iuſt. d* 8. *ſect. 5.* ſi enim nulla, vel etiam, in ſententia multorum, venialis dumtaxat, ſaltem communiter non debetur, ſicuti etiam excuſatur homicida, ſi vnde ſoluat non habeat, vel ſi ex ſolutione inducatur in grauem neceſſitatem: Ita Sanch. *lib. 1. conſ. c. 4 dub. 7.* quæ ſunt *alibi* vniuerſaliter dicta.

2. Iam verò in re noſtra. Certum ſit primò, eum, qui occidit ſcientem, volentémque, peccare quidem; ſed ad nullam reſtitutionem obligari ex vi occiſionis. Ratio eſt, ſiue, quia non peccat contra iuſtitiam, ſiue, quia ille dum ſponte occidi vult, remittere videtur; quam remiſſionem de ſuis damnis temporalibus facere dum viuus fuit, potuit; quidquid renuant deinde hæredes. Dixi (ex occiſione) nam aliundè, vt ſi quis occideret ſeruum, quamuis volentem occidi, ſed inuito Domino, debebit ſine dubio pretium ſerui reſtituere. Hinc ſponte conuenientes in duellum, niſi occiſus fuerit deceptus in aliquo, vel ad duellum coactus; non obligantur ad vllam reſtitutionem; quia inuicem ſibi remittere præſumuntur. Vide de Lugo *tom. 1. de iuſtit. diſp. 11. ſect. 3. à num 71.*

3. Certum ſit ſecundò, homicidam, ſeu eius hæredes, ſi ſufficit hæreditas: teneri reſtituere tum omnes legitimas (non autem ſuperfluas) expenſas factas in curatione occiſi, ſi non ſtatim mortuus eſt, extractâ eâ pecuniâ, quam alioqui eodem tempore ad ſui ſuſtentationem expendiſſet: tum omne damnum reale, ſiue in honore, ſiue in fama, ſiue in pecunia per ſe ſequutum ex iniuſta occiſione, ſeu mutilatione. Ita Leſſ. *l. 2. c. 9. dub. 19. n. præſertim* 127. de Lugo *tom. 1. de iuſt. d. 11. ſect. 2. num. 31.* Ratio eſt, quia horum damnorum iniuſta cauſa fuit homicida. Dico autem (per ſe:) nam de damno per accidens, ſeu indirecto, paulò antè dictum eſt. Dico rurſus (ſequutum:) nam, ſi nullum eiuſmodi conſequutum fuerit damnum; vt accidit, ſi occiſus rei familiaris deſtructor erat, vel homo nobilis, qui lucro, per artem, vel negotiationem, non vacabat, &c. non eſt vnde reſtitutio debeatur.

4. Verùm. Qua ratione dignoſces huius poſterioris damni, ſeu lucri ceſſantis, vel damni emergentis menſuram? cùm diuinare non poſſumus, quandiu victurus fuiſſet is, niſi fuiſſet occiſus; quantum lucraturus fuiſſet pro familia; quantum fuiſſet periculum fortè potiùs amittendi, quàm ſpes lucrandi, &c. Reſpondeo, quidquid aliqui apud Leſſium *lib. 2. cap. 9. diſp.* 20. menſurare laborent, id tandem morali, prudentíque iudicio eſſe expendendum; attenta ſanitate, iuuentute, modo viuendi, ac negotiandi, quo vtebatur, vel vti probabiliter poterat occiſus: dempto ſemper aliquo pro periculis, & incertitudine, & rurſus pro vtilitate hæreditatis, quam citiùs aſſequuti ſunt hæredes. Pro labore, quod artiſex, v. g. occiſus, vel mutilatus impendiſſet, nihil puto demendum in fauorem homicidæ. Ita idem, *ibid. dub. 19. num. 125.* quia iniuſte ipſe homicida à laborando artificem impediuit. Rurſus, puto homicidam non debere expenſas funeris occiſi: quia hæ ſemper fieri debebant; quare earum cauſa is nequaquam cenſetur.

Denique, quia hæc Iudicia difficulter haberi exactè poſſunt; optimum, expeditúmque conſilium eſt, vt totum id compoſitione, & tranſactione inter eos, ad quos res pertinet, peragatur.

5. Certum ſit tertiò, homicidam non obligari ad reſtitutionem eorum, quæ ipſe occiſus acquiſiturus eſſet, ſi occiſus non fuiſſet, quando nulli ſunt legitimi hæredes. Ratio eſt, quia nunquam quis tenetur ad damnum reſarciendum, niſi id proximo ſequutum fuerit: At damnum, de quo loquimur, non ſequutum eſt contra ipſum occiſum; quia hic iam eſt extra viuos; atque adeò damnum temporale contra ipſum ſequi non poteſt, neque ſequutum eſt contra hæredes; quia hos non eſſe pari modo ſupponimus. Quando autem ſunt hæredes, ea debet, in quibus hæredem læſit; de qua re iam ſubdo.

Quibus debeatur reſtitutia pro Homicidia?

His enim tanquam certis, vel ſaltem probabilibus præmiſſis, dubitatur primò, quibuſnam homicida reſtitutionem debeat?

6. Reſpondeo eſſe nauiter diſtinguendum. Nam, vel de eo eſt loquutio, quod occiſor debet occiſo, antequam hic vitam finiat; quales ſunt expenſæ in eo curando, ſi ſtatim mortuus non eſt, aliáque ſimilia damna ante eius mortem fortè ipſi ſequuta, quæ breuiter enumerat, expenditque Boſſius *tom. 2. moralium, tit. 25. num. 6.* vel de eo, quod idem occiſor debet pro damnis factis, poſtquam occiſus vitam obiit, qualia ſunt alimenta, quæ is daturus fuiſſet parentibus, vel filiis, ſi non fuiſſet occiſus. Si loquamur de priore, debetur hæredi, quicunque ille ſit, ſiue neceſſarius, ſiue extraneus. Ratio eſt, quia hæres ſuccedit in omnia iura defuncti. Si de poſteriore, non debetur niſi parentibus, filiis, vxori Defuncti, iuxta ac eis damnum factum eſt. Ratio eſt (inquit rectè Leſſius) non quia hæres ſuccedit in iura defuncti; nam defunctus nunquam habuit ius ad reſtitutionem horum damnorum, vtpotè cuius obligatio poſt mortem eius orta ſit; adde, & quia defunctus nullum damnum temporale ſentit, dum defunctus eſt, quod reſarciri velit. Sed ratio eſt, quia parens & filius, maritus & vxor cenſentur vna perſona; atque adeò, qui vnum ex his occidit, alterum lædit: ſi ergo læſus eſt, debet ad æqualitatem per reſtitutionem reduci.

7. Hinc fit, vt ſi quis ex ipſis læſus nequaquam fuerit, non ſit aliquid ab occidente ex hoc capite ipſis reſtituendum; quia in eo caſu in nulla re ipſe damnum paſſus eſt: ergo in nullo reficiendus. Euenit autem eos aliquando non eſſe læſos, quando ſcilicet ipſi aliunde aluntur; & propter aliquam cauſam iidem nequaquam futuri fuiſſent hæredes occiſi.

8. Ex diſtinctione allata *num. 6.* vides, fratribus, vel ſororibus, etiamſi hæredes ſint occiſi, & quibuſcunque hæredibus extraneis einſdem, nihil eſſe reſtituendum ex poſterioribus dictis damnis. Ita Mol. Salon. Leſſ. Val. Fill. Bonac. aliique apud Boſſium *tom. 1. Moral. tract. 15. num. 3.* quia hi non cenſentur vna perſona cum occiſo: Eſſe reſtituendum tamen ex prioribus; quia ſunt legitimi hæredes, ſuccedentes in omnia iura defuncti. Aliqua contra prædicta habet Thomas Hurtadus *part. 2. tract. 8. cap. 2. reſolut. mor. 13.* Illud eſt fauorabile, non obligari quempiam ad ſatisfactionem pro homicidio, niſi petatur, & niſi petatur intra triginta annos; præſcribi actionem, ita, vt non valeat

Digitized by Google

ampliùs peti. Excipe in vtroqoe, qoando ideo non petitur; qnia non poteſt, vel quia adeſt timor aliquis, & ſimilia.

9. Quid, ſi nulli ſiot hæredes? Debebítne occiſor reſtitoere priora damna pauperibus: Poſteriora enim non debere, iam patet ex dictis; quia oullis hæredibus exiſtentibus, nulli facta eſt læſio. Reſpondeo: ita profectò: quia in ſimilibus debitis ex delicto, cenſetur defuoctos velle in vſus pios, ad animæ ſuæ faoorem rem ſuam diſtribui: ſed melior fortaſſe ratio eſt, quia ſic videtur defioitum eſſe ab Alexandro Pontifice, *cap. cùm tamen, de Vſuris*, vt iterum *infrà, lib.8. cap.1. §.num.20.* dicemus.

10. Quid ſi occiſus, dum eſſet in vita, remiſit omne debitom homicidæ? Omne, ioqoam: nam rectè de Lugo *tom.1. de iuſt. diſp.11. ſect.3. num.62.* Sanchez *lib.1. conſil. cap. 4. dub. 11.* citans Cooar. Fel. Bart. alióſque, aduertunt, quando morti proximus occiſori quis ignoſcit, ſeu remiſſionem exhibet (quod certè occiſor poteſt, ſed non obligatur) intelligi de iniuria, noo de damnis temporalibus; nam hæc, oiſi expreſsè remittantor, ſemper debebuntur. Reſpondeo occiſom potoiſſe remittere omoia, dom erat ioter viuos; atque adeò ſi plenè remittat, oihil nec Patri, oec Vxori, nec aliis quibuſcunque hæredibus eſſe ab occiſore reſtituendum. Ratio eſt, qoia non fit his iniuria, niſi ratione occiſi, & cootra occiſi volontatem; ſi ergo hic condonat, nihil cootra occiſi voluntatem retioebit occiſor, quod reſtituere teneatur. Solom ergo potuiſſet peccare pater remittendo, in aliqno raro caſu, quo aliuude filij alimeota ooo haberent, &c.

11. Verùm contra hanc doctrinam, qoæ eſt Leſſij 2. *lib.2. cap. 9. dub.26. num.* 158. & Thom. Sanchez *lib. 1. conſ.cap 4.dub.12.num.5.* ioſorgit de Lugo *loc.cit.num.63.* aſſereos veram eam eſſe io prioribus damnis, quæ modò diſtioximus *num.* 6. de quibus poterat occiſus diſponere, dom viuebat: At non eſſe veram in poſterioribus, qoia hæc damna in ſe patiuntor Pater, filius, vxor; non in alio, id eſt, non in perſona occiſi: Ergo is remittere oon poteſt. Non diſplicet diſtioctio: ſed tamen Leſſij, & Sanchez opinio probabilis item eſt; quia ij patiuntur quidem mala in ſoa perſona, ſed totum habere debuerant dependenter à Patris voluntate.

12. Deniqoe hìc quæri ſolet, an homicida aliqoid debeat: Primò, creditoribus occiſi; Secundò, pauperibus; Tertiò, amicis, quibus occiſus ex liberalitate, vel gratitodine multa donabat? Reſpondeo nulli ex his homicidam aliquid debere, quidquid nonoolli contra dicant. Ita Leſſ. *loc.cit.dub.26.per totum.* Dicaſtill. *lib.2. de iuſt. tract. 2. d.7. num.* 79. Salon. Sotus, Becanus, alijque, qoos citat, ſequitúrque Dian. *part.5.tract.4. reſol.* 57. contra Layman. & Molinam, quoad creditores, &c. & *part.3.tract 6.reſol.54.* Ratio eſt, qoia hi non ſunt ita coniuncti moraliter cum occiſo; vt damnum, quod huic infertur, iudicetur, & illis inferri.

13. Illud certum puto, quod ioſinuat Leſſios *loc.cit. num.* 154. *verſ. Ratio maior vera eſt*, homicidam debere reſtitutionem prædictis, quando is illos occidiſſet eo animo, vt ipſis in iis boois noceret; ſiquidem tunc propter illam iorentionem, peccabit occiſor contra iuſtitiam.

Hæc doctrina, quam Leſſius, vt dixi, inſinoat, oon videtur cohærere cum alia, quam affert *lib.2. capite* 9 *num.*16. & nos *ſuperius* amplexi ſumus: nimirum, occidentem non obligari ad reſtitutionem damni indirecti, etiamſi illud intenderit, verbi gratia, te non obligari ad damna ſecuta ex morte auari, qui mortuus eſt propter dolorem conceptum ex Theſauro à te illi ſurrepto. Cohæret tamen, nam ibi fur ſiue intendat, ſiue non intendat mortem, non eſt cauſa externa, nec phyſica, nec moralis mortis auari: at hic homicida eſt vera mortis cauſa, vnde illi damnum patiuntur, & ex alio capite, illud damnom intenditur ab homicida: ergo meritò tunc peccat contra iuſtitiam, & reſtitutionem debet: vide quæ dicam *lib. 8. tract. 3. cap. 4. §.2. num.3.*

Hæres occiſoris quid debeat?

14. Dubitatur ſecundò: An hæredes homicidæ obligentur reſarcire damna occiſi *num.3.* dicta, quando ipſe homicida fuit à iudice pœna præſertim capitali condemnatus? Reſpondeo obligari. Ita Sanch. *loc. cit.cap.4. dub.6.* Molin. *d.84.n.8.* Leſſ. *l.c.d.22.n.*158. Vaſq. *dub.5. & paſſim* contra Roſellam, Sot. alióſque cit. ab eodem Leſſ. *ibid.* illius enim pœnæ poſitio, ſiue ex officio proceſſerit Iudex, ſiue ad læſæ partis inſtantiam, eſt ex iuſtitia vindicatiua, & in bonum Reip. Cæterùm non apparet, vnde per illam ad æqualitatem reducta ſit inæqualitas rerum temporalium, facta parti læſæ. Nam pari modo fur, ſi capite plectatur; non propterea illi ceſſat obligatio reſtituendi, quæ rapuit. Illud concedo, quando hæredes occiſi ſunt diuites, vel nobiles, qui eiuſmodi damna temporalia petere non conſueuerunt, facilè poſſe iudicari eſſe illis ſolo ſupplicio factum ſatis. At ſi pars læſa ſit ex vulgo, & præſertim quando damnum eſt graue; non video, niſi expreſsè remittat, qoa ratione remiſiſſe præſumenda ſit.

Excedens modum ſuæ defenſionis, vel inuadens, vel prouocans, an obligetur ad reſtitutionem ex homicidio, &c.

15. Dubitatur tertiò: De excedente modom iuſtæ defenſionis; Petrus, v. g. aggreditur Paulum; is, cùm ſe poſſet defendere, ſolùm vulnerando Petrum; tamen gladio transfodit, & interemit: obligabitúrne ad reſtitutionem?

Reſpondeo: Hunc incurrere irregularitatem, certum ſit: Ita Sayr. Auila, Reginaldus apud Diana *part. 2. tract.1.5. reſ.*16. ſed quoad reſtitutionem, de qua eſt ſermo, Leſſius tria docet *ibid. dub.* 21. Primò, ſi Petrus Paulum ad pugnam prouocauit, Paulum ad nihil teneri: quia prouocans videtur omnia damna remittere prouocato, dum facit ei poteſtatem, vt contra ſe agat, quod poteſt. Quam doctrinam nos non multò antè *num.*2. admiſimus. Secundò, ſi Petrus aggreditur Paulum ſine prouocatione; teneri Paulum, ſi excedat in ſe defendendo, ad integram reſtitutionem: quia peccat tunc Paulus contra iuſtitiam, excedendo modum. Tertiò, eſſe tamen probabile teneri ſolùm ad partem iudicio prudenti dimetiendam: quia multò minùs peccat, qoi ſic inuaſus occidit, quàm qui ſponte, & excitus à nemine. Ego vnum addo; Lector ſapientior iudicet. Si verum eſt primum dictum Leſſij, ſequitor Paulum inuaſum, qui extra modum occidit Petrum, ad nihil teneri. Ratio enim cur prouocatus ad nihil tenetur, eſt, quia prouocans iudicatur remittere: ſed inuadens iudicatur pari modo remittere: ergo, &c. Minor probatur, quia ipſe iam ſcit inuaſum, omnia mala contra ipſum intentaturum; & tamen adhuc inuadit: ergo præſumitur illis malis, ſeu damnis aſſentiri. Cùm ergo ſcienti, & volenti non fiat iniuria; in ipſum quoad bona temporalia non peccabitur contra iuſtitiam; atque adeò nullum reſtitutionis onos contrahetur, vide *num.2. citatum.*

Fauet huic doctrinæ Layman, *l.3. tr.1.p.3.cap.6. n.5.* diceos poſſe Iudicem in tali caſu condonare reſtitutionem in pœnam ioiuriæ aggreſſoris, vel rixæ actoris: affertque Molinam docentem eum, qui ob acceptam iniuriam iuſto dolore, aut ita affectus vulnerauit, vel occidit, v. g. Maritus occidit vxorem depreheoſam in adulterio, in conſcientiæ foro poſſe denegare reſtitutionem damnorum, donec ad Iudicem cauſa delata cognoſcatur, vtrùm in pœnam delicti, atque iniuriæ compenſationem, reſtitutio ipſa remittenda ſit, nécne.

Dices: hos ſioe prouocantes, ſiue ſolùm aggredientes,

Digitized by Google

diemtes, non poſſe remirtere damnum factum alteri, id eſt, ſuis hæredibus; ergo non poſſumus recurrere ad hanc remiſſionem. Reſpondeo de hoc iam dictum eſt ſatis *à num.* 10.

16. Huc pertinent tres ſubdobitationes. Prima, an qui poteſt fugere, ſi inuadatur, nec tamen fugit, ſed occidit inuadentem; ad reſtitutionem obligetur? Reſpondeo, qui cenſent ſolùm tunc delinqui contra Charitatem, vtpotè, quia ſine magno incommodo per fugam poterat illud homicidium vitari; conſequenter putant, nullum vrgere onus reſtitutionis. Ita Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 21. *n.* 136. *&* *d.* 15. *n.* 107. Molin. *diſp.* 81. *num.* 2. Qui verò cenſent etiam peccari contra iuſtitiam, vtpote, quia vnuſquiſque habet ius, ne occidatur authoritate priuata; reſtitutionis oneri occidentem meritò ſubmittunt. Ita de Lugo *tom.* 1. *de iuſt. d.* 10. *ſect.* 8. *n.* 170. *&* *d.* 11. *ſect.* 2. *num.* 55. Nos expendendum iterum damus, quod *num.* 15. propoſuimus; nempe inuadentem poſſe præſumi damna euentura remittere, &c.

17. Secunda: Quid iuris in reſtitutione, quando, qui rixæ initium dedit, occidit, vel occiditur? Reſpondeo, ſi Petrus rixæ det cauſam ſolùm verbis Paulo, & Paulus occidat Petrum, ſanè Paulus reus erit reſtitutionis. Ita Molin. *loc. cit. num.* 3. *&* 4. *lib.* 2. *cap.* 9. *d.* 21. *n.* 147. quia ob ſolam verborum contumeliam, iniuſtè Petrum occidit: Si contrà, in eundem Petrum ſolis verbis rixantem inſurgat gladio Paulus, Petrus autem, ne occidatur, ipſum Paulum tranſuerberet; ad nihil tenetur Petrus; quia quamvis prædictæ verbalis rixæ cum peccato author fuerit; tamen poſtquam gladio contra ipſum Paulus inſurgit, poteſt ſe defendere, & cum moderamine occidere iniuſtè inſurgentem: ſic ergo de ſimilibus philoſophator.

18. Tertia: Si pugnantibus Petro cum Paulo, ſocij alterutrius occidant aliquem; obligabitúrne Petrus, & Paulus ad reſtitutionem occiſi? Reſpondeo: ſi excitarunt ſocios, obligari non eſt dubium; quia iam ſunt concauſæ homicidij: At ſi ſponte hi ſocij ſe immiſcuerunt, ipſiſmet imputetur; neque enim ſola mea pugna cauſa eſt (niſi multum per accidens) vt alij accurrant, pugnent, occidántque, vide tamen quæ dicam *mox* §. 5. *num.* 6.

19. Illa quidem difficultas eſt non vulgaris: Si ego ſocios excitaui ad pugnam, & deinde remanet aliquis occiſus ex ipſis meis ſocijs; an ego huic occiſo reſtitutionem debeam?

Reſpondeo: Duplex de more eſt ſententia: Altera docet te debere reſtitutionem, imò & contrahere irregularitatem; quia per conſilium, & ſuaſionem cauſa fuiſti mortis. Ita Suarez, Auila, Nauar. Coninch. quos citat, ſequitúrque Dian. *p.* 4. *tract.* 2. *de irreg. reſ.* 12. Altera negat te reſtitutionem debere, negátque irregularitatem contrahere. Ita Vaſquez, Turrian. Gaſpar Hurtad. quos citat, ſequitúrque de Lugo *diſp.* 12. *ſect.* 3. *num.* 58. quia ſuadens, licèt peccet contra Charitatem; cùm tamen nec fraude, nec dolo ſuadet, non peccat contra iuſtitiam; ſcienti enim, & volenti non fit iniuria: ergo damna ex occiſione orta non tribuuntur illi, vt Authori iniuſto. Quare ſi tu contra iuſtitiam non peccas; nec debes eſſe obnoxius reſtitutioni, nec irregularitati: quòd ſi ſocios, propter aggreſſionem tuam iniuſtam contra tuos inimicos, in neceſſitatem conieciſti pugnandi; quia nimirum aduerſarij, vt te offenderent, contra tuos ſocios inſurrexerunt, atque aliquem ex his occiderunt; ſanè tunc obligaberis ad reſtitutionem, & fies irregularis: quia tunc iniuſta cauſa fuiſti mortis tui ſocij, vt ex ſe conſtat.

Pro bonis ſpiritualibus occiſi, an aliquid debeatur?

20. Dubitatur quartò: An pro bonis ſpiritualibus, quæ feciſſet occiſus, ſi vixiſſet, debeat aliquid iniuſtus homicida?

Reſpondet Leſſius *lib.* 2. *c.* 9. *d.* 25. nihil debere; Bona enim illa vel conſiderantur quoad meritum, vel quoad ſatisfactionem. Prius eſt irreparabile; quia meritum vnius non poteſt alteri dari; atque adeò meritum homicidæ non poteſt reparare meritum occiſi, quoad ſatisfactionem autem, quamvis hæc poſſit alteri dari, tamen non conſtat in caſu noſtro, an occiſus aliqua ſatisfactione ſit priuatus; neque vtrùm ea, quam homicida pro eo exhibebit, illi profutura ſit. Adde, non poſſe certam menſuram conſtitui, quam ſit obligatus homicida exhibere; Quam ergo dabit? certè in tanta indeterminatione nullam: hæc ex Leſſio.

21. Verùm, habe ſequentem caſum: Condiderat Petrus teſtamentum, in quo diſponebat, vt ex redditu, quem exacturus erat ex ſua penſione vitalitia, centum Miſſæ pro ſe celebrarentur; interim occiſus eſt à Paulo, vnde ex defectu cenſus; qui ipſius morte ceſſauit, Miſſæ non ſunt celebratæ: ad quid obligatur Paulus?

Reſpondeo: Salonius, *in* 2. 2. *q.* 62. *art.* 2. *contr.* 4. *f.* 368. apud de Lugo *tom.* 2. *de iuſt. d.* 11. *ſect.* 1. *n.* 3. & quidem meritò, ad eas Miſſas reſarcindas obligat Paulum; ſi enim opifici à te reſtituendum eſt, quod per operas materiales tuâ causâ minus lucratur: non video, cur, à te non ſit reſtituendum pro damno ſpirituali, quod quis tuâ causâ iniuſtus incurrit. Nec obſtat, quod modò diximus ex Leſſio, neſciri, vtrùm ſatisfactio hæc occiſo profutura ſit; quia nec ſcitur contrarium; ergo res manet dubia negatiuè: in hoc autem dubio, melior eſſe debet conditio diſponentis. Quod ſi verè conſtet occiſum deceſſiſſe in mortali (ſed quando de Chriſtiano tanta certitudo?) tunc non vrgeret prædicta obligatio; ſiquidem inutiliter pro illa anima eæ Miſſæ celebrarentur.

Pro damno perſonali, an aliquid debeatur?

22. Dubitatur quintò: An pro ipſa vitæ mutilatione, percuſſione, vel cicatrice relicta; præſcindendo à damnis aliis, de quibus iam hactenus dictum eſt, aliquid reſtituendum ſit? Reſpondeo nihil nec ſpirituale, nec temporale eſſe ex obligatione reſtituendum. Ita Sanch. *l. c. conſ. c.* 4. *dub.* 1. *num.* 7. Leſſ. *l.* 2. *c.* 9. *dub.* 23. multique recentiores contra Sot. Scot. alióſque dicentes debere compenſare pecuniâ; quorum ſententiam probabilem putat idem Leſſ. *l.* 2. *c.* 9. *d.* 23. *&* *c.* 9. *dub.* 23. *n.* 140. lege Dicaſt. *l.* 1. *de iuſt. tr.* 2. *diſp.* 7. *dub.* 4. *num.* 53. nobiſcum ſentientem, citantémque Nauarr. Bannez, Petrum Nau. Vaſq. Con. alióſque. Ratio potiſſima eſt, quia probabilis eſt ſententia docens non eſſe obligationem reſtituendi bona ſuperioris ordinis, quando in eodem ordine reſtitui nequeunt; Et huius ratio eſt, quia virtus Iuſtitiæ commutatiuæ, quæ eſt illa, quæ reſtitutionem præcipit, reſpicit æqualitatem: ergo vbi æqualitas inter duo Iura eſſe non poteſt, illuc non ſe extendit Iuſtitia. Cùm ergo nulla hominis vita, nec pars, vt ita loquar, vitæ, vllâ pecuniâ, ſeu vllo bono inferiori æquari poſſit; ſequitur Iuſtitiam non ſe extendere ad præcipiendum dari pecuniam, ſeu aliud bonum inferius pro vita, &c. Ordo autem bonorum eſt huiuſmodi, ex Leſſ. *l.* 2. *cap.* 11. *dub.* 15. Primum locum obtinet bonum ſalutis æternæ; ſequitur bonum vitæ, & membrorum, tum honor, & fama; denique facultates temporales. Prolixas rationes, obiectionúmque ſolutiones de hac re lege, ſi libet, apud citatos; & vide, quæ dicam *infrà*, cùm *de reſtitutione famæ* agam.

Alium pro alio occidens.

23. Dubitatur ſextò. Quid iuris contra eum, qui volens occidere vnum, alium interfecit?

Reſpondeo. Vt id planius reddatur, & multa per hanc occaſionem explicentur; tria certa breuiter ſeparemus, ab incertis quatuor.

24. Certum ſit mihi primò, (quidquid ſentiant Cou. Vgol. aliique apud Sanch. *l.9. de mat. d.31. n.26.*) eum, qui factâ diligentiâ putat hanc eſſe feram; occiditque; ſed deinde aduertit eſſe Petrum, v.g. ſuum inimicum, quem etiam occidiſſet, ſi cognouiſſet (quæ vocatur ignorantia comitans): peccare quidem ex interno affectu; ſed non eſſe verum homicidam, nec contrahere pœnas: vnde non eſſe irregularem, non obligari ad reſtitutionem ex homicidio; &, ſi occiſus fuerit fortè Clericus, non incurrere excommunicationem. Ita Sanc. *l.c. & n.18.* Ratio eſt, quia illæ pœnæ oriuntur ſolùm ex ipſa actione externa iniuſta, quæ hic non adeſt: ſolus enim prauus ille affectus eſt interior; nec illo proceſſum eſt ad occiſionem.

25. Quòd ſi quis hoc ſe animo gerat, vt velit occidere hunc, quem neſcit, vel dubitat, vel etiam ſuſpicatur, an ſit homo, an ſit fera, an ſit Clericus, an ſit Laicus; certè homicida erit, ſi ille homo fuerit; & erit excommunicatus, ſi ille fuerit Clericus. Ita Lop. quem citat, ſequiturque Sanc. *ib.* quia tunc non affectus modò, verùm etiam opus externum iniuſtum eſt; vt etiam eſt opus externum iniuſtum, quoties debita diligentia non eſt aduertenter appoſita, vt ex ſe liquet.

26. Certum eſt mihi ſecundò: Si tu dum vis occidere Petrum Laicum, caſu, & omnino per accidens, ac præter intentionem occidiſti Paulum, qui fortè, quia, v.g. illac tranſibat, in ſe ictum ſuſcepit, te non eſſe homicidam, nec obligari ad reſtitutionem, nec eſſe irregularem, nec eſſe excommunicatum, ſi fortè Paulus fuerit Clericus. Ita Sanch. *l.c. num 27* Fragoſus *de Rep. Chriſtiana, t.2. l.1. d.2. §.1. n.36.* citans Mol. & Coninch. Portellam, & apud Dianam *p.9. tr.4. reſ.31.* Fagund. *in dec. l.5. c.1. n.13.* Ratio eſt, quia tum nullum delictum commiſiſti contra Paulum: Supponimus enim inculpabiliter te geſſiſſe, & omnino inuoluntariam tibi fuiſſe interfectionem Pauli; Ergo nulla pœna dignus es ex hac Pauli occiſione adeò tibi inuoluntaria.

27. Certum eſt tertiò, Si occidas, ſeu percutias Laicum, putans te occidere, ſeu percutere Clericum; te non incurrere in excommunicationem. Ita Sanch. *ibid. n.28.* Couarr. *in c. Alma mater p.1. §.10. n.15. verſ. vltimo, & paſſim.* Ratio eſt, quia excommunicatio eſt impoſita non contra volentem, ſed contra exequentem percuſſionem Clerici.

Remanent iam quatuor incerta: Primò, An ſi occidere volens Clericum Petrum, occidas per errorem inculparum Paulum etiam Clericum, incidas in excommunicationem? Secundò, An ſi occidere volens Petrum, vel quemlibet alium, per ſimilem errorem occidas Paulum, debeas reſtitutionem ex Paulo occiſo? Tertiò, Quid de irregularitate? illámne in vtroque caſu contrahes? Quartò, Quid de violatione Eccleſiæ?

28. Quoad primum, Communis opinio docet, te incidere in excommunicationem. Ita Sanch. *l.c. n.27.* citans Couarr. Cordubam, aliosque, Bon. *loco mox citando*, afferens Suarium, Molinam, aliosque, Rebellium *p.1. l.3. c.11. n.13.* Ratio eſt, tum quia & re ipſa, & animo Clericum tunc quis occidit; tum quia Eccleſia per ſe primò ſub cenſuris intendit prohibere, ne homo, vel Clericus, quicunque ille ſit occidatur, ſiue ſit hic, ſiue ſit ille.

29. Verùm probabile etiam cenſeo, non incurrere. Ita Fragoſus *de Rep. Chriſtiana, t.2. lib.1. d.2. §.1. num.36.* fusè id probans, quem exſcribit Diana *p.9. tr.4. r.32.* Ratio eſt, quia actio illa exterior, ad quam ſolùm ſequitur cenſura, non eſt à te voluntariè admiſſa, quia non eſt voluntas, vbi non præcedit cognitio; quare à te non fuit Paulus iniuria affectus, niſi ſolùm materialiter: ergo non eſt caput, vnde procedere debeat pœna excommunicationis; quæ non eſt impoſita, vt dictum eſt, niſi actioni exteriori formaliter iniurioſæ. Confirmatur: quia propter eandem rationem ſimile quid dictum eſt modò *num.26.* ex Sanch. Id quod, quamuis ibi admittat, non autem in hoc præſenti caſu; contendatque diſparitatem afferre, tamen eam non videtur afferre ſufficienter.

30. Quoad ſecundum de Reſtitutione, eſt item duplex ſententia: Priorem ſequuntur ij, qui modo *n.28.* priorem ibi poſitam ſecuti ſunt; par enim videtur ratio: & quidem Bonacina *diſp.3. de reſtit. in partic. quæſt. vlt. ſect.2. part.3. num.8.* ſic hanc opinionem firmat: *Ratio eſt*, inquit, *quia primò, ita habetur* l. eum, qui nocentem, §. ſi iniuria, ff. de iniuriis. *Tum quia ſecundò; hæc actio eſt iniuſta contra Paulum, ſeu contra hunc hominem, licèt falsò putetur Petrus. Tum quia tertiò, qui comburit domum Caij, quam putabat eſſe Titij, tenetur ad reſtitutionem; ergo idem dicendum eſt in propoſito caſu. Tum quia quartò, qui percutit Caium Clericum, quem putabat eſſe Titium Clericum, committit ſacrilegium, peccat contra inſtitutam, & ſubiacet excommunicationi. Couar. Suarez, Sanchez, Iulius Clarus, aliique apud Rebellium; quamuis ipſe putet homicidam in hoc caſu non teneri ad omnimodam reſtitutionem.* Hæc Bonacina.

31. Non obligari tamen ad reſtitutionem probabile mihi apparet; quia ita ſequitur ex ratione iam *numero 29.* dicta, à ſententibus non incurri excommunicationem. Et de Lugo quidem *tom.1. de iuſtit. diſputat.17. ſect.13. num.75.* vide etiam *diſp.7. ſect.1. num.25.* ſic habet in hac re: *Dices: ſi volendo occidere Petrum inimicum, per errorem occidis Paulum amicum, quem videns à longè non agnouiſti, & putaſti eſſe Petrum, quem eo loco paulò antè, reliqueras; non committis homicidium voluntarium, nec fortaſſe homicidium, quia illud homicidium procedit ex ignorantia, quæ cauſat inuoluntarium: ergo ſimiliter, ſi putas te furari rem Petri, & accipis rem Pauli; non committis furtum. Reſpondere ad hoc poteſt: quidquid ſit de antecedente, negando conſequentiam, eſt enim differentia: nam in primo caſu erras circa ſubſtantiam actionis: non enim vis occidere illum hominem, quem occidis, ſed alium: quare illa actio videri poteſt inuoluntaria. At in ſecundo caſu error non verſatur circa ſubſtantiam actionis*, (quando adeſt hic error in furando, cui reſtituendum, docebo *inferiùs, libro 8. tractatu 3. cap.5. §.6. num.2.*) *Vis enim accipere, & furari*, (*dic etiam damnificare*) *rem iſtam, circa quam non erras, ſed circa dominium illius, quod non pertinet ad ſubſtantiam vſurpationis huius rei; quare iſta actio ſecundùm ſe tota eſt voluntaria.* Hæc de Lugo. Notaſti illud? (*non committis homicidium voluntarium, nec fortaſsè homicidium*) id quod dum non reiicit, videtur admittere. Si ergo non committis homicidium, non teneris ad reſtitutionem ex homicidio.

32. Confirmatur ex Fagundez *in dec. lib.5. cap.1. num.14.* qui quærens, An homicidium prædicto modo ex errore commiſſum leges puniant pœna ordinaria mortis, an pœna arbitraria à Iudice imponenda; putat probabilius puniri arbitraria: *Et ratio eſt*, inquit, *quia huiuſmodi homicidium reſpectu illius, quem quis occidit, fuit merè caſuale, & per accidens contigit: quare, licèt fuerit culpoſum, quatenus abſolutè voluerit occidere; non tamen reſpectu occiſi fuit voluntarium.* Hæc ille. Si ergo non fuit verè coram Deo voluntarium reſpectu occiſi, cur ſic errans reſtitutionem illi debebit in conſcientia?

33. Confirmatur ſecundò ex Molina *tom.4. diſputatione 30.* qui diſtinguit tria in caſu huius erratæ interfectionis: Primò, delictum coram Deo; & hoc certum eſt eſſe mortale, ac ſi non fuiſſet ſine errore, &c. Secundò, in ordine ad Rempubl. & hoc modo acceptum punitur ab eadem Republ. æquè, ac ſi fuiſſet ſine errore (ſic ipſe putat; cùm probabilius modò contrarium iudicauerit Fagundez) & ratio eſt, inquit, quia æqualis læſio facta eſt Reip. cùm iam vnus homo ab ipſa ablatus iniuſtè fuerit. Tertiò, in ordine ad ipſum Paulum per errorem occiſum; & quoad hoc, ſic loquitur: *Tertium verò eſt iniuria Pauli interfecti, quæ in ſuos propinquos, & heredes ſuo modo redundat; & quam proſequi ad ipſos, etiam ſuo, ac defuncti nomine ſpectat. Et quoad hoc, negandum non eſt, iniuriam eſſe*

leutorem,

leuiorem, culpámque, ac delictum leuius eſſe; eo quòd totum interfectoris delictum quodammodo ſit diuiſum in iniuriam, ac delictum aduersùs Petrum, quem interficere intendit, & iniuriam, ac delictum in Paulum, quem contra ſuum intentum interfecit. Quia ergo id delictum, quoad Paulum, & quoad ipſius hæredes eſt leuius, minúſque indignum, vt condonetur, faciliùs obtinebitur gratia, &c. Hæc Molina. Vbi vides primò fundamentum, cur Rebellius modò *n.30. fine,* ad partem reſtitutionis obligauerit ſic interficientem; fortaſſe fuiſſe dictam à Molina iniuriæ diuiſionem. Vides ſecundò; ſic nos poſſe confirmare, ne partem quidem deberi. Ideo Molina ſentit leuius tunc eſſe delictum, quia cenſet diuiſam eſſe iniuriam partim contra Petrum, partim contra Paulum: ſed iam *n.29. & n.31.* probatum eſſe videtur, nullam eſſe voluntariam iniuriam contra Paulum; ergò nulla ei debebitur reſtitutio.

34. Ex dictis reſpondetur ad rationes Bonacinæ allatas *n.30.* nam ad Primam, lex illa nil aliud decernit, niſi dari actionem iniuriarum: certè in foro externo, ſiue propter præſumptionem mali doli, ſiue ne detur anſa excuſandi malefacta, ſiue vt puniatur ille malus animus occidendi iam factus externus per intentationem homicidij. Profeatur Textus: *Si iniuria,* inquit, *mihi fiat ab eo, cum ſim ignotus; aut ſi quis putat me Titium eſſe, cum ſim Seius, præualet quod principale eſt, iniuriam enim mihi facere voluit; nam certus ſum ego, licèt ille putet me alium eſſe, quàm ſim; & ideo iniuriarum habeo actionem.* Hæc Textus, & nil præterea.

Ad ſecundam iam dictum eſt, negari ab hac ſecunda ſententia, illam actionem eſſe voluntariè iniurioſam Paulo. Ad tertiam iam reſpondit modò *num.31.* de Lugo. Ad quartam, iam quod in ea aſſumitur, negatum eſt à probabili ſententia, quam diximus *n.29.*

35. Quoad tertium, id eſt, quoad irregularitatem duplex eſt item ſententia: Qui enim modò dixerunt illud homicidium parere excommunicationem, dicunt & parere irregularitatem ex delicto: iam enim voluit tunc homo occidere hominem. At, qui negarunt parere excommunicationem, negant parere irregularitatem: ita colligitur ex Fragoſo citato, & ex iis, quos ipſe citat, quia ſicuti probabile eſt vniuerſim ex homicidio, quod omnino caſu, & inuoluntariè, ac præter intentionem etiam ex opere illicito conſequitur, incurri irregularitatem, quando nulla illius ſuſpicio, vel dubium inculpatè præceſſit: ita in caſu præſenti, in quo omnino inuoluntaria eſt, quoad ſubſtantiam eiuſmodi occiſio, vt iam vidimus. Ita Henriqu. Conin. quos citat, videtúrque ſequi Gaſp. Hurt. *diſp.2. de irr. diff.8. à n.29.* Sanè Farinacius *in 4.2. declarat. f.41. col.1. in fin.* (affertúrque à Fragoſo apud Dian. *p.9. tract.4. reſ.31. fin.*) affert Declarationem Congregationis Cardinalium ſuper Concilium Tridentinum, quod mandans occidere Petrum, ſi Mandatarius occidat Ioannem, non incurrit Mandans in irregularitatem; At certè par videtur ratio in caſu noſtro. Vtraque ergo ſententia probabilitatis fines videtur attingere.

36. Quoad quartum, id eſt, Eccleſiæ violationem, tria dico. Dico primò: ſicuti ſi quis alium in Eccleſia occidat ob ſui defenſionem cum moderamine inculpatæ tutelæ, vel occidat omnino caſu; & præter intentionem ſine vlla mortali culpa; non polluit Eccleſiam: ita de Lugo *diſp.20. de Euch. ſect.2. num.4.* quia illi ſic non fit iniuria. Ita, ſi dum vult ſe defendere, loco vnius, alium omnino inculpatè, & inuoluntariè occidat, nec Eccleſiam violabit; quia id, pari modo, & ſine peccato mortali occiderit, vnde & ſine Eccleſiæ voluntaria iniuria contingit.

37. Dico ſecundò: Si culpa, vnde proceſſit occiſio, ſit aliunde, & non in genere iniuriæ vitæ, vel effuſionis ſanguinis: vt ſi repræſentando turpia, ibi mors alicuius omnino præter intentionem ſequatur; Eccleſia non violatur: ideo multò magis, ſi id cum errore contingat, nec violabitur Eccleſia; quia pariter non ſupponitur ea iniuria, cuius eſt Eccleſiam polluere. Ita de Lugo *ibid.*

38. Dico tertiò: Si quis cum Eccleſiæ irreuerentia occidere volens vnum, caſu, & præter intentionem alium inuoluntariè occidat; vel (quod in idem recidit) volens occidere Titium, occidat per errorem Caium; communis opinio relata *n.28.* docet pollui Eccleſiam; quia iam adeſt peccatum mortale in hoc genere irreuerentiæ, & iniuria occiſionis in Eccleſia. An verò ex ſecunda opinione allata *n.29.* colligi poſſit Eccleſiam non violari, quia tunc nulla eſt voluntaria iniuria, ſed ſolùm materialiter; me ſapientior expendat, decernátque, &c.

§. IV. *Quatuor Caſus ex ſparſim dictis deciduntur.*

1. PRimus caſus: Occidiſti Petrum, non quidem animo, vt Paulo homicidium imputaretur; ſed tamen quia præuidens fore illi imputandum, animoſiùs occidiſti ſpe impunitatis; immò idcirco occidiſti (qui caſus eſt fortior,) quia eam imputationem præuidiſti, ſecùs; nullo modo occiſurus: ideo quæris, quod peccatum contra Paulum commiſeris? Reſpondeo: in vtroque caſu peccaſti in Paulum contra Charitatem, non tamen contra Iuſtitiam; quia ſic nulla ratione fuiſti externa cauſa imputationis, vnde à reſtitutione immunis es, vnde & ab irregularitate. Ita Molin. *tom.4. tr.3. d.86. num.4.*

2. Secundus caſus: Veneno infeci vinum bibendum à meo inimico; verùm caſu aduenit amicus, & bibit, me vidente, & me (ne meum crimen proderem) tacente: ſúmne huius amici occiſor, & ideo irregularis? Reſpondeo nequaquam. Sic de Lug. *t.1. de iuſt. diſp.8. ſect.6. n.86.* quia huius mors præter meam intentionem euenit. Et ex alia parte, ego non fui iniuſta cauſa mortis; quia cum tanto periculo meo non tenebar illum monere de veneno.

3. Tertius caſus: A ſicariis fuit Petrus metu mortis coactus oſtendere Pauli domum; vnde factum eſt, vt Paulus occiſus fuerit, domúſque incenſa: ad quid obligabis Petrum? Reſpondeo. Comitolus apud Dian. mox cit. damnat hunc homicidij, & reſtitutionis (vnde & irregularitatis) quia peccauit contra Charitatem, iuſtitiámque: Neque enim metus mortis debuit illum excuſare à tam graui iniuſtitia, cui ipſe indicando ædes cooperatus eſt. Rodriq. quem ſequitur, citatque Diana *p.5. tract.4. reſ.63.* propendet ad eum liberandum à reſtitutione: quia (aiunt) ipſe non fuit cauſa moralis eiuſmodi damni, ſed tota cauſa fuerunt latrones; ex quo; & ex principiis paulò ſuperiùs allatis, ſequitur nec eſſe irregularem.

4. Ad idem videtur propendere de Lugo, tom. 2. de iuſt. d. ſect. 2. n. 21 & 41. *Si ſcias,* inquit, *Petrum quærere inimicum, ad occidendum eum, & aperias illi vbi ſit, teſtificaris planè verum; ſciens tamen Petrum illa notitia abuſurum ad homicidium ex ſua malitia, non eris verè liber à peccato iniuſtitiæ; ſed particeps homicidij; ſaltem ſi nulla cogente neceſſitate cooperatus es.* Notas illud (*nulla cogente neceſſitate;*) ergo ea cogente; vt certè eſt in caſu propoſito, liber ab iniuſtitia eſſe videris.

5. Quartus caſus: Petrus detexit quendam graſſatorem latère in quodam antro, & Paulus videns latronem, clamauit, hic eſt latro; vterque, vt graſſator, & latro comprehenderentur: ſuntne irregulares ſecuta eius morte? Reſpondeo. Bonacina *de irreg. diſp.7. q.4. p.1. n.18.* Auila, aliique apud eundem, docent eſſe; Turrianus apud Dian. mox cit. & Diana *p.3. tr.5. reſ.80.* negant, niſi quando ſic manifeſtantes eſſent accuſatores, vel teſtes neceſſarij ad cognitionem cauſæ, vel hoc facerent, vt miniſtri Iuſtitiæ. Illos adi; hæc enim pertinent ad tractationem *de Cenſuris*, nec omittatur Layman *lib.3. ſect.5. p.3. cap.7.* hæc, & ſimilia breuiter complectens.

§. V. *Ex iiſdem ſparſim dictis colligitur, quid ſentiendum ſit de cooperantibus cum Homicida.*

1. HI ſunt conſulentes, auxiliantes, mandantes, ratum habentes, non prohibentes homicidium

Google

dium. De quibus hîc breuiter; aliquando enim fuſiùs dicemus, cùm agemus de reſtitutione, *lib.8. tract.4. cap.2.per totum.* Lege Layman.*lib.3.ſect.5. tract.5.part.3. cap.4. num.5.*

Conſulens, & Auxilians.

2. Qui maligno conſilio, vel auxilio, permouit hominem ad necem ſibi, vel alteri inferendam; verè, ac propriè homicida eſt, ſi euentus ſequatur. Quòd ſi ille aliquod, ſed non determinatum propoſitum antè conceperat, quod maligno conſilio, vel auxilio tuo magis confirmaſti; mitiùs quidem puniendus eris, ſed irregularitatem non effugies. Ita idem *ibid.* vide id explicatius *infrà,lib.8.tract.4.cap.2.§.2.num.6.* Si ſit dubium, an permoueris, *ſuprà, lib.1. cap.3. §.7. v. Damnum ſequutum, à num.2.* diximus,ſi ille omnino determinatus erat occidere,vide *mox num.5.*& omnino *infrà, lib.8.tract 4.cap.2. §.2. num.6.*

Mandans, ſeu, quod idem eſt, iubens.

3. Qui homicidium fieri mandauit, ſequuto effectu, propriè homicida eſt, ordinariis pœnis, cenſuriſque ſubiectus. Sunt autem duo diſcrimina inter conſulentem, & mandantem.

Alterum: Qui mandatum occidendi ante eius executionem expreſsè, vel tacitè reuocauit; ab irregularitate,ex Auila *part.7.diſp.6.ſect.2. dub.4.* ſecurus eſt,dummodo reuocatio ad notitiam mandatarij peruenerit. At verò,qui conſilio prauo dato, quod, v. g. turpe ſit vindictam non ſumere; aliquem ad inferendam necem permouit, licèt poſtea reuocarit; tamen irregularitatem ex eodem Auila *ibid.* incurrit, ſi perſuaſus conceptum ſemel propoſitum nihilominus exequutus fuit. Ratio vtriuſque eſt, quia ſi ſemel Petrum perſuaſiſti, ſeu illi conſilium dediſti, vt occideret; & deinde illum diſſuadere coneris, non tamen ille diſſuadetur, ſed occidat: in vim occidet tui conſilij, quod firmiter animo inſedit: ergo homicida eris, & irregularis. At ſi ſolùm mandaſti, cùm tota ratio mandati conſiſtat in authoritate mandantis, mandato reuocato, nihil tui remanet in mandato: quare ſi is adhuc occidat, ex ſe occidet, non ex tua authoritate; & conſequenter tu nec homicida eris, nec irregularis. Nam propterea, ſi fortè conſilium prædictum non fuiſſet in alia ratione fundatum, niſi in authoritate conſulentis; æquipararetur mandato: & eo reuocato,ſi adhuc fieret occiſio: tunc,qui ſic mouit ad necem,ſed reuocauit,non eſſet homicida,nec irregularis. Quid ſi quis errauit in exequendo mandato? De hoc vide *ſuprà, §.3.n.35.*

4. Hactenus ex Auila, cæterùm Præpoſitus *p.3. q.5. dub.8.n.63.& 64.* (& probabile putat Leſſ.*lib.2. cap.13. d.3. num.18.* lege Dian. *part.3. tract.5.reſol.83.* & *part.4. tract.2.reſ.14.*)prædictum diſcrimen non agnoſcit,docétque tum mandantem, tum conſulentem, v. g. abortum animatum,vel mortem inimici, non eſſe reos homicidij, nec irregularitatis,ſi ij reuocauerint mandatum,& conſilium: quia pari modo, reuocato conſilio, ac reuocato mandato; ſi ſequatur homicidium, non imputabitur conſulenti. Neutram ex his ſententiis audeo appellare improbabilem.

5. Alterum: Si tu alicui mandas,vt is hominem occidat, & ille mandatum excipiat, tuóque nomine exequatur; irregularis eris, licèt mandatarius iam antè concepto occidendi propoſito,quamuis tu non mandaſſes,nihilominus hominem occidiſſet.Si autem alicui ſuaſiſti homicidium, ſed conſilium tuum nihil ad effectum contulit, quia per ſeipſum ad occidendum planè determinatus,nihil omnino in propoſito ſuo per ſe confirmatus fuerat;homicidium non commiſiſti, & ſic ab irregularitate immunis eris. Ratio vtriuſque eſt, quia mandatum fit in gratiam mandantis, conſilium autem datur in gratiam recipientis; ex quo ſequitur,vt ſi ſuadeas Petro, vt is occiſionem faciat, qui Petrus tale propoſitum firmiter conceperat; ſequitur, inquam, vt tu nihil efficias, efficit enim ille ex ſuo firmo propoſito:At verò ſi eidem mandes, iſque mandatum exequatur, ſequitur vt iam tuo nomine homicidium fiat, tibique vt cauſæ adſcribatur.

6. Denique, nota: ſi affirmanti tuâ gratiâ ſe hominem necaturum, credas id ab ipſo futurum eſſe, neque contradicas, nec impedias, cùm poſſis; cenſeri te tacitè conſentire,& mandare.

Eadémque ratio eſt, ſi te rixante, v. g. cum Ioanne, amici tui fortè ſuperueniant; & à te non prohibiti, nec repulſi(addo,cùm poſſis) Ioannem in tuam gratiam occidunt;Quare in vtroque caſu irregularis fies: recole, quæ dixi *ſuprà, §.13. num.18.*

Ratum habens.

7. Qui ſuo nomine necem patratam, poſtea ratam habet, ad damnorum reſtitutionem minimè tenebitur. Ita Mol. Leſſ. Vaſq. apud de Lug.*tom.1. de Iuſt. diſp.19. ſect.2. §.1.num.32.* nec irregularis fit. Ita Vaſquez, Turrianus,Hurtad.Suar. Coninch. aliique,quos citat,ſequitúrque de Lugo *loc.cit. num.34.* contra Molin. Sylu. Nauarrum, alióſque. Ratio eſt, quia irregularitas infligitur ei, qui, aliquo tandem modo, eſt cauſa homicidij: & rurſus, obligatio reſtitutionis conſequitur tanquam effectus ad factum homicidium, ſeu ad damnum illatum: Sed quia, per ratificationem homicidij, vel damni antè à tertio commiſſi, nemo efficitur vllo modo cauſa, cùm ad præteritum non ſit potentia: ergo, &c. Neque dicas ratihabitionem retrotrahi, & mandato comparari ex *Regulis Iuris in 6.* & de facto excommunicationem contrahi ab eo, qui percuſſionem Clerici nomine ſuo factam ratificat: ergo etiam in caſo noſtro.Ne id dicas,inquam; nego enim conſequentiam: & ratio negationis eſt, quia ratihabitionem retrotrahi eſt per fictionem Iuris, & eius diſpoſitionem; vt de facto Ius *cap. cùm quis, de ſententia excom.in 6.*diſpoſuit in dicta percuſſione Clerici, quæ certè diſpoſitio non eſt in irregularitate, nec in obligatione reſtitutionis.

8. Porrò, ſi quis homicidium, vel damnum non ſuo nomine patratum poſtea approbet, non cenſetur ratificare, atque adeò nec cenſuram aliquam contrahere, multò minùs reſtitutionis obligationem; quia nemo ratificare poteſt,quod ſuo nomine geſtum non eſt,*cap.cùm quis,de ſententia excomm. in 6.* de natura ratificationis vide multa rectè explicata à Bordono, viro certè docto,& erudito, *tom.3.contr.32.num.1.& deinceps,* vbi item multa de ratificatione profeſſionis.

Non prohibens.

9. De hoc dictum eſt ſatis paulò antè *cap.3. §.1. à numero* 10. & multa dicentur *libro* 8. *citato, tract.4. cap.2. §.6.*

FINIS LIBRI SEXTI.

Laus Deo, Beatiſſimæ Virgini, ac Beato Aloyſio.

LIBER

LIBER SEPTIMVS.

JN DECALOGVM.

Non Adulterabis.

LVXVRIA, quam hîc prohiberi, vt certum ſupponimus; eſt vitium oppoſitum Caſtitati per exceſſum, & verſatur circa delectabilia tactus in rebus Venereis, id eſt, in rebus ad generationem ſeruientibus. Eius ſpecies numerari ſolent: Fornicatio, Sacrilegium, Adulterium, Inceſtus, Stuprum, Raptus, Peccatum contra naturam, quibus claritatis gratiâ, adde Impudicitiam, quæ conſiſtit in tactibus, aſpectibuſque impudicis.

De his ergo plura docui *in Methodo expedita Confeſſionis, lib. 2. cap. 7. per totum*, quæ certè hîc repetenda non eſſent. Verùm, ne manca ſit præſens tractatio, & ne ad alios libros, in re tam frequenti, & quotidiana, Lector ablegetur; hunc ordinem ſeruabo, vt *in quolibet capite* reſcribam primò, quæ *in Methodo citata* docui; deinde cætera addam, quæ abſolutam reddant tractationem.

CAPVT I.

§. I. *De Fornicatione.*

1. IN *Methodo expedita Conf. lib. 2. cap. 7. §. 4.* ſic habes: Initium facimus à ſimplici fornicatione, quæ eſt prima luxuriæ ſpecies. Hæc tamen multa aggerimus, quia hîc frequentiora; nam cæterùm, non rarò in aliis luxuriæ ſpeciebus, quas *mox* ſubiiciemus, eadem eueniunt.

2. Qui committit, per illicitam copulam fornicationem; non ſatis explicat dicendo, *ſe peccaſſe contra Caſtitatem*, ſed addere oportet, *ſe copulam habuiſſe*. Ita de Lug, *diſp. de pœn. ſect. 5. num. 238.* quia ſecùs, non explicatur malitia propria copulæ fornicariæ, quæ eſt diuerſa à malitia quacunque contra Caſtitatem.

3. Qui committit tria, v. g. peccata cum tribus fœminis eiuſdem rationis, non tenetur declarare fuiſſe tres fœminas, cùm ſatis ſit dicere: *Ter fornicatus ſum.* Ita Bonac. *de Sacram. diſp. 5. q. 5. p. 2. ſect. 2. §. 3. diff. 3. prop. 3. num.* 14. Ratio eſt, quia eadem eſt malitia ſiue cum tribus, ſiue ter cum eadem; niſi fortè aliquando id interroget Confeſſarius, vt occaſio proxima tollatur, quæ ex illa frequentia cùm eadem timeri poteſt: de qua dixi *in Methodo, cap. 1. §. 1. num. 5. & 6.*

4. Peccatum cum filia Confeſſoris, nec ex ſe eſt ſacrilegium, nec inceſtus; ſed ſimplex fornicatio. Ita Filliuc. *tom. 2. tr. 30. cap. 5. n. 205.* aliique. Quare, qui id commiſit, ſatis eſt fateri, *ſe fornicatum eſſe.* Præſcindimus autem à ſollicitatione Confeſſionis: Nam *ſollicitatio* eiuſmodi eſt ſpecialiter confitenda, cum ſit contra reuerentiam Sacramento debitam. Præſcindimus item, quando eſſe Confeſſarium, aſſumeretur vt medium ad peccandum, vel quid ſimile: tunc enim adeſſet noua malitia, vel contra reuerentiam Sacramenti, vel contra ſimilem Virtutem.

5. Virgo, ſiue Vir ex Fill. *t. 1. tract. 30. cap. 3. n. 71.* ſiue Puella, ex Sanch. *de matr. lib. 7. diſp. 4. num. 5.* Coninch. *de Sacram. diſput. 7. dub. 4. num.* 19. qui prima vice, voluntariè frangit Virginitatem; non peccat peccato diuerſo à ſimplici fornicatione, ſecundùm opinionem aliquorum: quare ſufficiet fateri fornicationem, nec obligatur virginitatem manifeſtare. Idem dic, ſi ſe polluat, ſi morosè delectetur, ſi vir deſideret virginem ſine voluntate vim inferendi: in his enim non additur ex qualitate adiecta virginitatis, noua ſpecies malitiæ.

6. Fidelis peccans com infideli, quantum eſt ex hoc capite, non peccat, niſi ſimplici fornicatione, ex opinione probabili. Ita Azor. *p. 3. lib. 3. cap. 29. quæſt. 3.* licèt etiam eſſe contra Religionem, id eſt, contra reuerentiam Sacramenti Baptiſmi, non negem eſſe probabile. Ita Sanchez *lib. 7. de matr. d. 5. num.* 12. de Lugo *diſp. 16. de pœn. ſect. 6. num. 36.*

7 Confirmo priorem probabilitatem: quia principalis ratio, cur dicendum foret, hoc eſſe peccatum ſpeciale, eſt, quia Eccleſia, dum prohibet coniugium Fidelis cum infideli, prohibet etiam quamcunque coniunctionem, cùm ſit idem motiuum, ideſt, vt pro reuerentia noſtræ Religionis, vitetur illa coniunctio, quæ eſt damnoſa tum ipſi Fideli, tum proli educandæ. Quæ eſt ratio Sanchez, *ibid.* allata, & approbata à de Lugo, *ib.* Sed hæc ratio non multùm vrgere videtur: ergo, &c. Minor probatur; nam primò, vbi vnum prohibetur, non intelligitur & aliud, quantumvis ſimile, vt eſt notum in Iure. Multò plus, quia ſecundò, interuenit non parua diſparitas: nam in Matrimonio eſt longè maior coniunctio, quàm in copula furtiua. Tertiò, quia etiam ſic intelligerentur ſpecialiter prohibita ciuile commercium, collocutio, familiaritas, immò & ſeruitium infidelium, ex quibus oriri maius periculum ſanè poteſt. Fateor eſſe peccatum, quando quis cum infidelibus (exiſtente euerſionis periculo, vel ſcandalo) familiariter degit: ſed hoc non eſt illud, de quo agimus; ſed quid commune ad omnes actiones periculo peccandi expoſitas. Quartò, cùm totam hanc malitiam ſpecialem ducant aduerſarij à prohibitione Eccleſiæ prohibentis Matrimonium Fidelis cum infideli; ſequitur, ſaltem regulariter, non eſſe nouum formaliter peccatum: quia communiter talis prohibitio inculpabiliter neſcitur; immò probabiliter, vt patet ex dictis, iudicatur non adeſſe. Denique pœnæ grauiſſimæ, legibus contra hoc peccatum conſtitutæ, oſtendunt quidem grauitatem, ſed non diuerſitatem ſpecificam: ſicuti pœnæ conſtitutæ in homicidium qualificatum, v. g. proditorium, non oſtendunt differre ſpecie à non qualificato. Sed hæc ſatis, contra noſtram breuitatis ſectandæ conſuetudinem.

8. Quid de ſodomia cum infideli? Reſpondeo, idem videri dicendum; nempe abundè eſſe, ſi fateatur quis,

Digitized by Google

commiſſam à ſe fuiſſe ſodomiam; ſiquidem, vt ex dictis conſtat, non appareat, vnde neceſſariò deriuetur ſpecifica diuerſitas.

9. Quando quis, cum ſit *frigidus*, vel *Eunuchus*, cum aliqua peccat, debet fateri, ſe eſſe talem. Ita Sanch. *lib. 9. de matrim. d.* 19. *num.* 8. Ratio eſt, quia tunc, non ſolùm adeſt malitia fornicationis, ſed etiam malitia contra naturam: cùm adſit fruſtratio finis naturalis, ideſt, finis generationis; àtque inutiliter tum ſuum, tum fœmineum ſemen à tali frigido prouocetur.

10. Quando poſitiuè inuitas alios, ſollicitáſque, v.g. puellam, cum qua deinde peccas; aliqui ſentiunt, non debere te eſſe ſollicitum explicare, te fuiſſe primum ad alliciendum. Ita Io. Sanch. *in ſelect. d.* 1. *n.* 24. *in fin.* de Lug. *de pœnit. d.* 16. *ſect.* 4. *n.* 142. ex ſententia Vaſq. ſed eſt contra Th. Sanch. *in decal. l.* 1. *c.* 6. *num.* 14. & contra Bon. *de Sacram. diſp.* 5. *q.* 5. *part.* 2. §. 3. *diff.* 3. *num.* 19. eadem enim malitia, licèt non tam grauis, eſt, quando non inuitans, cum illa peccas; adhuc enim particeps es eius peccati. Idem diximus *in Methodo, c.* 4. §. 1. *num.* 3. de confabulantibus in Miſſa. Idemque dic de turpi collocutione, & ſimilibus: neque enim propter eandem rationem, te obligo ad explicandum, an primus fueris. Quòd ſi quis ſollicitauit, ſed deinde non proceſſum eſt ad opus, vel certè multò pòſt; debebit ſanè Sacerdoti id ſubiicere, vt potè peccatum ſollicitationis diſtinctum ab ipſo opere prauo.

11. Quando quis in copula non ſeruat debitum modum, ſed vel à latere, vel ſedendo, vel præpoſterè, vel viro ſuccumbente; modò ſeruetur vas naturale, nec ſit periculum effundendi ſemen extra vas (id quod tamen rarò eſſe ſolet, quia matrix ſaltem partem maiorem ſeminis attrahit:) non eſt circumſtantia neceſſariò confitenda. Ita Sanchez *de matrimonio, lib.* 9. *diſputatione* 16. *num.* 3. quia id accidentale eſt copulæ, & in coniugatis, vel eſt veniale, ſi ob voluptatem; vel peccatum nullum, ſi in neceſſitate.

12. Qui incipit, nec abſoluit copulam, debet explicare: quia licèt tunc ſit fornicatio ex affectu; non tamen eſt re ipſa fornicatio, ſed tactus impudicus. Ita Sanch. *ibid. diſp.* 19. *n.* 3. Qui item eandem copulam incipit, & deinde reſilit, ſeménque diſpergit; debet id explicare: quia adeſt tunc duplex malitia, id eſt, fornicationis ex affectu; & mollitiei, quâ, re ipſa ſemen diſpergitur, vt ex ſe conſtat.

13. Quando quis carnaliter, vel alio quocunque peccato peccat; non eſt neceſſe explicare, ſeſe expoſuiſſe periculo peccandi, ingrediendo domum, v. g. puellæ, & deinde peccaſſe: Sic de Lugo *diſp.* 16. *de pœn. ſect.* 12. *n.* 511. quando enim hæc duo, id eſt, ſe exponere periculo peccandi, & peccare, ſimul concurrunt, nec inter ipſa tanta mora, vel contraria intentio intercedit, quanta neceſſaria eſt ad diſtinguẽdum vnum numero peccatum ab alio; vnum peccatum moraliter ſunt. Id non eſt in *Methòd.* ſed fuit nunc addendum, propter valdè rarum caſum, quo quis ſe periculo exponeret; mox ſtatim pœniteret, ſed ſtatim poſtea peccaret, &c. Nec poteſt obiici, eſſe quidem vnum numero, ſed includere duas ſpecia malitiss; nec, inquam, hoc poteſt obiici, quia ſe exponere tali periculo peccandi, & eodem peccato peccare, eiuſdem ſunt ſpeciei. Quod ſi intercedit prædicta mora, non eſt mirum debere explicari; quia tunc ſunt duo numero diſtincta peccata. Qui media ex ſe licita, vel ax ſe illicita adhibet, vt fornicetur, qua ratione fateri debeat, diximus *in Methodo, lib.* 2. *cap.* 1. §. 10.

14. De eo, qui ex conſuetudine inueterata fornicatur, diximus *in Methodo, lib.* 2. *c.* 3. §. 3. De recidiuo diximus *ibidem, lib.* 3. *c.* 3. §. 4. Eum, qui cum magna contentione peccat, cum magna voluptate, cum tanta continua duratione, quia ſolùm addit circumſtantiam aggrauantem; explicare eas circumſtantias non neceſſariò debere, diximus item *ibidem, cap.* 1. §. 18. *de circumſtantiis aggrauantibus.*

§. II. *Additio.*

1. Fornicationem eſſe peccatum mortale, & contrarium aſſerere eſſe hæreticum, decretum eſt in Clem. *Ad noſtram, de hæreticis*: ſed an ſit ſolùm prohibita iure poſitiuo, an etiam iure naturali, atque adeò ex ſe ſit intrinſecè mala; quæritur à Doctoribus. Et Durandus quidem, *in* 4. *diſt.* 3. *q.* 2. Martin. de Magiſtr. *q.* 3. *de luxuria*, Caram. *in Theol. mor. à n.* 1603. aliique pauci putant eſſe ſolùm ex Iure poſitiuo; verùm communis, & omnium ferè Doctorum ſententia docet eſſe ex lege naturali. Ita apud Val. *tom.* 3. *diſp.* 9. *q.* 3. *p.* 3. & Sotum *lib.* 5. *de iuſt. q.* 3. contendentem eſſe errorem in fide contrarium: lege S. Thom. 2. 2. *q.* 114. *art.* 4.

Mihi duo ſunt certa: Primò hanc communem eſſe veram ſententiam: Secundò, data hac veritate, dicendum à nobis eſſe, dari rationem naturalem id certò probantem; ſed ingenuè fateri nos debere, eam à priori nondum clarè eſſe compertam. Ita ſolemus reſpondere, cùm de Cœli quibuſdam occultis, cùm de Quadratura circuli, aliiſque ſimilibus, etiam in Philoſophia diſputamus: ea nimirum certa eſſe, certiſque rationibus poſſe probari; verùm eas nondum adhuc fuiſſe manifeſtè ab vllo propoſitas. Dixi (à priori) nam à poſteriore, ſatis manifeſtè probatur, præſertim ex eo, quòd ſi non eſſet iure naturali prohibita, in aliquo tandem vrgentiſſimo caſu poſſet in ea diſpenſari; quod nullo modo dici poteſt. Lege Boſſ. *tom.* 3. *moral. tit.* 24. *num.* 8. *&* 9. *de Pollutione, & num.* 26. *&* 27. *de ipſa fornicatione*, alióſque, quos idem citat. Sed hæc Scholaſticis enucleanda relinquamus. Nos quoad praxim.

Concubinatus.

2. Dubitamus primò: De Concubinatu, qui quamuis poſſit eſſe inter Coniugatos, ſacro Ordine initiatos, Religioſos, &c. & ſic pertinere ad alias ſpecies; tamen quia frequentiùs eſt inter ſolutos, huc meritò illum reducimus.

Reſpondeo: Concubinatus non ſolùm eſt, quando quis Concubinam domi retinet, ſed etiam quando foris extra domum, modò ad illam per modum habitus, vt liber, accedat. Vtrumque periculoſum peccatum, propter continuationem peccandi, duáſque pœnas habens; Vna eſt in foro interno, vt non poſſit Concubinarius abſolui, niſi domo eiiciat Concubinam; vel ſi ea habitet extra domum, niſi firmiter proponat ad illam non accedere, additâ experientiâ alicuius temporis, iuxta prudentiam Confeſſarij.

3. Quid ſi eiici non poſſit? De hoc *in Method. conf. lib.* 3. *cap.* 3. (adde Bonac. *de matr. q.* 4. *p.* 14. *n.* 22.) non pauca dicta à nobis ſunt, ſicut etiam *ibid. lib.* 2. *c.* 1. §. 7. de modo, quo eiuſmodi habitualia peccata ſunt apud Sacerdotem deponenda.

Altera pœna eſt in foro externo. Tridentinum enim *ſeſſione* 14. *cap.* 8. decreuit, vt Concubinarius ter ab Epiſcopo admoneatur; qui niſi reſipiſcat, excommunicetur: quòd ſi per annum in excommunicatione perſeuerauerit, caſtigetur. Concubina item ter admoneatur; quæ niſi reſipiſcat, eiiciatur à Ciuitate, vel etiam ex Diœceſi. De pœnis Concubinarij lege Azor, *parte tertia, lib.* 3. *cap.* 6. Concubinarius ſi ſit Clericus, ſuſpenſioni ſubiacet, ex Trident. *ſeſſione* 25. *cap.* 14. ſed poſt ſententiam, lege citatos Doctores, quibus adde Sayr *tom.* 1. Clau. Reg. *lib.* 8. *cap.* 2. Graff. *lib.* 2. *cap.* 76. Tolet. *lib.* 1. *cap.* 76.

Copula cum Vidua.

4. Dubitamus ſecundò: An copula cum vidua ſit ſimplex fornicatio? Reſpondeo, Ita; quia vidua ſoluta eſt. Et licèt Nauarrus *in manual. cap.* 27. *num.* 67. putet, hanc

hanc, ſi fornicetur, ſeu vt loquuntur iura, ni honeſtè viuat, amittere tutelam filiorum ante ſententiam Iudicis, probabilius tamen eſt, non amittere, niſi poſt ſententiam.

Inſtas pro Nauarro; Vidua amittit tutelam per ſecundas nuptias, etiam ante ſententiam; ergo & per vitam fornicariam. Reſpondeo: nego conſequentiam; nam illud prius expreſſè ſic decretum eſt in Iure: hoc poſterius nequaquam.

5. Rurſus: Eadem Vidua, ſi fornicetur intra annum luctus, etiam per vnicum actum, amittit omnia bona, vel legata ſibi ex liberalitate à Marito relicta, ſed poſt ſententiam; quia hæc eſt pœna. Videatur omnino Sanc. *de matr. l.7.d.91.n.2.* At ſi poſt annum luctus fornicetur, nihil amittit; Ita Gloſſ. *in auth. de reſtitut. §. fin. v. Malignè*, Couarr. *in 4. Decret. 2. c. 7. num.* 12 Ratio eſt, quia Iura loquuntur ſolùm de anno luctus, cur ergo ad alios extendamus? Annum luctus Iura ciuilia tanti faciunt, ac reuerentur, vt ſi intra illum tranſeat Vidua ad ſecundas nuptias, velint, *l.1.c. de ſecund. nuptiis*, eam amittere legata ſibi à Viro relicta: ſed meritò hæc lex à legibus Canonicis, *l.1 c. de ſecundis nuptiis*, (& *ibi* Innocent. *n.*1. Hoſt. *n.*2.) eſt abrogata, quia cuilibet ſoluto, matrimonium liberum eſt.

6. Denique, ſi Maritus vſumfructum, vel legatum relinquat vxori, ſi caſtè viuat; tunc certè, ſi caſtè non viuat, ante ſententiam legatum amittit, etiam in conſcientia: quia in eo caſu, illa non eſt pœna, ſed conditio à Marito requiſita. Illud noto: hoc *caſtè viuere*, excludere omnem illicitam copulam (non ergo ſecundas nuptias, ex Molina, Sanch. Vaſq. Dicaſt. apud Dian. *p.* 10. *tr.* 15. *reſ.* 21.) etiam vnam, vel alteram, ex Roſell. Sylueſt. apud Sanchez *l.7. de matr. d.91. n.32.* (ſic mihi videtur, licet ſciam aliter aliquibus videri) immò etiam occultam. Ratio eſt, quia quamvis, v.g. mentiri ſemel, non faciat mendacem: At in materia Caſtitatis, præſertim reſpectu fœminæ ſemel cecidiſſe, eſt, non caſtè vixiſſe. Conijce ex eo, quòd ſi ſciretur, vſque ad mortem, vt inhoneſta reputaretur. Conijce rurſus, quia ſi fortè concipiat, iam per nouem menſes, dum habet in vtero, inhoneſta meritò habetur: immò, & ſemper deinceps, filio illegitimo exiſtente teſte luxuriæ Matris. Cùm ergo vnus caſus etiam occultus ex ſe ferat conceptionem, & totius vitæ dedecus, cauſabit in caſu noſtro excluſionem à legato debito caſtè viuenti. Dixi (in caſu noſtro:) nam quando illud, *caſtè viuere*, expoſcitur, non vt conditio, ſed in pœnam delicti, id quod ex verbis teſtatoris colligi debet; probabile eſt ex Sanch. *ibid. n.*4. expoſci crimen eſſe alijs notum; quia debet probari in foro externo, & requirit ſententiam Iudicis.

Eſt nihilominus probabilis contraria ſententia, ideſt, legatum relictum Vxori, ſi caſtè vixerit, intelligendum eſſe non de turpitudine occulta, ſed de ea, quæ alijs ſit cognita; ita vt fœmina exiſtimata tanquam honeſte, & caſtè viuens, poſſit ſibi in conſcientia lucrari legatum. Ita Caſtro Pal. *t.5. diſp.4. p.*13. §.7. cui adhæret Diana *p.*10. *tr.*11. *reſ.*8. alios citans, licèt contrariam dicat eſſe probabiliorem. Vide etiam *ibid. tract.*15. *reſ.*21. Ratio eſt, quia valde præſumi poteſt, Virum reſpexiſſe ad honorem apud homines, non verò ad ipſam naturam turpitudinis. Idem propter eandem rationem eſſe in ea, quæ communiter reputatur virgo, ſi virgini relinquatur legatum, vel hæreditas; probabiliter docent non pauci. Ita Martinus de S. Ioſeph, Trullench, Layman, alijque ab eod. Diana citati *d. reſ.*8. *verſ. confirmatur hac opinio.* Multò magis ſi non recipiendo legatum, deberet propria turpitudo palam fieri.

7. Porrò non puto illud (*ſi caſtè viuat*) excludere omne peccatum contra Caſtitatem. Vnde ſi polluatur, ſi impudicè tangat, &c. dummodo non ſit copula, poterit legatum conſequi. Ita Sayr. *tom.*1. *Clau. l.8. c.2. num.*8. lege Sanch. *ibid. num.*39 quia in locutione hominum communi, illud *caſtè viuere*, excludit illicitas copulas, non verò eiuſmodi ex ſe occultos turpitudinis actus. Atque id in conſcientia; nam in foro externo, ſi fortè ad illud deducantur eiuſmodi impudici tactus, cùm ſint vehementes Coniecturæ de copula, facilè fœminam à legato repellent. Ita Caſtr. *t.5. diſp.4. part.*13. §.7. *n.*20.

Copulam non perficiens. Remiſſiuè.

8. Dubitamos tertiò. An fornicans inceptâ copulâ poſſit, & obligetur illam inceptam non perficere, quamvis adſit periculum effuſionis ſeminis extra vas? Sed de hac re dicam *infr. c.3. §.5. n.*16.

Copula cum Sponſa alterius.

9. Dubitamus quartò. An copula cum ſponſa alterius de futuro, ſit fornicatio? An adulterium? Reſpondeo eſſe fornicationem. Ita Sanch. *l.1. de matr. d.3.* Baſil. Pont. *lib.*12. *de matr. cap.*6. *num.*8. alijque, quia per ſponſalia nondum ſponſus ius in ſponſæ corpus conſecutus eſt. Cùm, contrà, quia ius hoc conſequitur ad matrimonium, ſiue conſummatum, ſiue etiam tantummodo ratum; ideo tunc adulterium erit.

Ignorantia in Fornicatione.

10. Dari poſſe ignorantiam inuincibilem circa præceptum non fornicandi, ſaltem apud Barbaros, & incultos, probabile eſt. Ita Azor. *part.2. l.3. cap.9. quæſt.*1. Fag. *l.6. in dec. c.1. n.*12. quia non admodum manifeſtè illud deducitur ex primis principiis luminis naturalis. Lege citatos.

CAPVT II.

§. I. *De Sacrilegio.*

1. IN *Methodo exp. conf. l.2. c.7. §.1.* ſic habes: Pergimus ad ſacrilegium, quod duplex in hac materia eſt. Alterum quod contrahitur ex perſona ſacra: Alterum, ex loco ſacro.

Sacrilegium ex perſona ſacra.

2. Quoad primum, quod eſt, quando aliquis, qui Deo per votum Caſtitatis ſe conſecrauit, adhuc turpia quæcunque, v.g. mollitiem, fornicationem, &c. non veretur admittere, certum eſt, vt *ex Methodo, cap.*1. §.8. *præſertim num.*52. conſtat, non oportere explicare, an ſemel, an pluries Caſtitatem vouerit; quia id non addit differentiam ſpecialem.

3. Quæſtio igitur ſupereſt, An qui violat votum ſolemne Caſtitatis, id explicare teneatur; an ſit ſatis, ſic fateri: *Violaui Votum Caſtitatis*: quod eſt quærere, an Votum ſimplex, & ſolemne, (quod quidem ſolemne habent tum profeſſi, tum Sacerdotes) differant ſpecie?

4. Dico eſſe probabiliſſimum, cum Sanch. *lib.7. de matr. d.27. n.27* & *lib.5. in dec. c.6. n.*14. tutúmque in praxi, non differre ſpecie; atque adeò ſolemnitatem illam Voti non eſſe neceſſariò declarandam. Ratio eſt, quia vtrumque votum eandem Religionis virtutem æquè reſpicit.

Hinc Sacerdos non obligatur in peccatis contra Caſtitatem explicare Sacerdotium; ſed ſatis eſt, ſi dicat, *ſe voti reum Caſtitatem violaſſe.* Ita Sanch. *d. diſp.*27. *num.*30. Fag. *lib.4 pr. Eccl.2. c.3. n.5.*

Hinc Epiſcopus, & Generalis ordinis Religioſi, ex hoc capite (nam ſi adeſſet aliorum ſcandalum, iuxta ſupradicta de ſcandalo, aperiendum eſſet) in fornicatione, v.g. non obligatur manifeſtare *ſe eſſe Epiſcopum, ſe eſſe Generalem*, &c. ſatis erit, ſi votum tantummodo manifeſtet. Ita Sanch. *d. diſp.*27. *num.*31. quidquid dicat Fagund. *d. lib.4. c.3. n.*8. Hinc Religioſus non eſt obligatus explicare ſe vel Religioſum eſſe, vel Sacerdotem, ſed ſatis eſt, ſi

explicet

Digitized by Google

explicet *Votum*. Hinc Fœmina ſoluta, v. g. peccans cum Sacerdote, Diacono, Subdiacono, vel profeſſo, vel habẽtẽ vota biennij Societatis Ieſu, &c. ſufficit, ſi dicat, *ſe cum eo, qui Voto obnoxius erat, peccaſſe*. Ratio horum eſt eadem, quæ *præcedenti num.* dicta eſt.

5. Sed iam exoritur alia difficultas: An qui habens Votum Caſtitatis, eſt cauſa inducens alios ad turpiter peccandum; debeat ſuum tale Votum explicare? v. g. Petrus Sacerdos, vel Religioſus conſilium dat, vel inducit Paulum, & Antoniam nullo voto obſtrictos, ad illicitum congreſſum; debétne Sacerdos ille cum eam inductionem fatetur, explicare ſe eſſe Sacerdotem?

Reſpondeo non debere. Ita Sanch. *l.5. in decal. cap.6. n.10. in ſimili*. Ratio eſt, quia Votum non videtur ſe extendere, niſi ad obligandum vouentem, ne ipſe in ſua perſona delectationes Venereas admittat; non verò, ne alios ad eaſdem inducat; propriam enim, ſuámque Caſtitatẽm promiſit; non alienam.

6. Hîc denique nota, Nouitium qui nondum vlla vota emiſit, non obligari patefacere *ſe eſſe Nouitium*, ſi fortè peccet contra Caſtitatem: quia donec voueat, nouam ſpeciem peccati non committit.

De Peccato cum filia Confeſſoris, an ſit Sacrilegium explicandum Confeſſario; dixi *ſuperius*, §.1.n.4.

Sacrilegium ex loco ſacro.

7. Iam verò, quoad alterum genus in hac materia, quod eſt, quando, in loco ſacro, eiuſmodi turpia perpetrantur; ſciendum eſt, per voluntariam pollutionem, ſeu ſeminis effuſionem, quando notoria eſt, pollui Eccleſiam, & reconciliatione indigere. Certum autem eſt copulam illicitam, & quamcunque illicitam ſeminis effuſionem, in loco ſacro habitam, ſi ſit notoria, ſuperaddere peccato rationem ſacrilegij in Confeſſione patefaciendam.

8. Sed quid primò: quando copula eſt occulta? Reſpondeo; licèt communior, & probabilior ſententia ſit, etiam tunc eſſe ſacrilegium. Ita Suar. *t.1. de rel. lib.3. c.7. num* 4. Sanch. *lib.9. de matr. diſp.*15. *num.*11. Bon. *de matrim. q.5. p. vlt. n.7.* Tamen probabile etiam eſt, non eſſe, atque adeò in Confeſſione minimè explicandam. Ita Vaſq. *t.1. p.2. diſp.*98. *cap.*3. *n.*6. Baſil. Pont. *de matr. lib.*10. *cap.*10. *n.*15. citans alios, & dicens eſſe ſententiam communem Doctorum. Ratio eſt, quia in tantum eſt ſacrilegium, in quantum polluitur Eccleſia: at non polluitur per occultam copulam: ergo, &c. Quando autem fuit occulta copula, ſed deinde poſt aliquot dies, v. g. facta eſt notoria; polluitur quidem Eccleſia in foro externo, indigétque reconciliatione: At copula præcedens non fuit in foro interno ſacrilega, nec ab illa, quia occulta, fuit Eccleſia violata.

Idem docet Aſcanius Tamburinus his verbis: Eccleſia, & cœmeteria occultè polluta, quando pollutio latet, non indigent reconciliatione; at quando incipit publicari violatio, neceſſe eſt, vt Eccleſia reconcilietur.

9. Quid ſecundò: Si copula ſit licita, ideſt, coniugalis? Reſpondeo, ſi adſit neceſſitas, non eſſe ſacrilegam: de qua vide Sanchez, *lib.9. de matr. diſp.*15. *n.*21. & nos dicemus paulò *infrà c.3. §.5. n.*40.

10. Quid tertiò: De oſculis, tactibus, & locutionibus turpibus ſine effuſione ſeminis in Eccleſia publicè factis? Reſpondeo non eſſe ex hoc capite ſacrilega; vnde nec ſpecialiter in eorum Confeſſione facet locus aperiendus. Ita *ibidem*. Ratio eſt, quia hoc ſacrilegium committitur ex eo, quòd violatur Eccleſia (quæ quidem violatio per ſacros Canones inducta fuit:) at per ſolos tactus quomodocunque impudicos, quamvis cum pollutionis periculo (modò pollutio non ſequatur) non violatur Eccleſia: ergo, &c.

11. Notanter dixi (ex hoc capite:) non enim eſt negandum, ſi quis hæc, vel ſimilia exerceat in loco ſacro, cum magna Eccleſiæ irreuerentia, vt ſi meretricem publicè ante Altare impudicè quis tangeret, ſi in ſacro templo laſciuas Comœdias repræſentet, &c. non eſt inquam negandum, ab hoc ſacrilegij ſcelus in ſua propria ſpecie committi, etiam ſecluſa omni humana prohibitione. Ita Bon. *circa 1. Decal. pr. q.6. p.*14. & alij *paſſim*. Ratio eſt, quia eſſet grauis irreuerentia diuini cultus, atque adeò ipſius Summi Dei notabilis iniuria.

12. Petes, quid intelligitur, ad hunc effectum, nomine loci ſacri? Reſpondeo, quamvis ad effectum refugij latiùs loci ſacri nomen intelligatur, includátque non ſolùm Eccleſiam ipſam, Capelláſque ſuas, ſed etiam Sacriſtiam, Monaſterium, &c. Ita Sanch. *lib.9. de matr. diſp.*15. *n.*23. *&* 24. At ad effectum conſtituendi ſacrilegium, tum in homicidio, tum in furto, tum hîc, intelligitur ſola Eccleſia, & ſolum Cœmeterium, hoc eſt, Eccleſia cum ſuis Capellis conſecrata, aut ſaltem ab Epiſcopo benedicta, ſacris Officiis, aut ſepulturæ fidelium deputata. Ita Sanchez, *ibid. à d. num.*23. non ergo oratorio ſæcularium priuata, etiamſi ibi celebretur ex licentia Pontificis. Sanchez *ibid. num.*39.

13. Denique aduerte duo: Primò, non addere nouam ſacrilegij ſpeciem, circumſtantiam temporis ſacri. Ita de Lugo, *diſp.*16. *de pœn. ſect.*12. *num.*523. Siue igitur die feſtiuo, ſiue die Veneris Sancto commiſſum fuerit peccatum; non eſt neceſſe eiuſmodi temporis in Confeſſione meminiſſe. Niſi fortè ex alio capite Deo, eiúſque cultui irreuerentia aliqua notabilis irrogaretur. Ita *ibid. n.*524. vt ſi quis, v. g. ludos publicos, vel Comœdias, & ludicra ſpectacula exhibere in die Veneris Sancto, v. g. vellet; id enim eſſe contra Dei reuerentiam, nemo dubitare debet.

14. Secundò: Nec ex ſe ſuperadditur ſimilis ſacrilegij malitia, ex eo, quòd quis peccet geſtando ſacras Reliquias. Ita Fill. *t.2. tr.*30. *c.*7. *num.*129. apud Dian. *p. tract.*7. *reſ.*18. Ratio eſt, quia non videtur tam grauis irreuerentia.

15. Quid, ſi Sacerdos, v. g. portans Sacram Euchariſtiam, vel primò copulam carnalem haberet, vel ſecundò infamaret, ſeu furaretur, ſeu quid ſimile peccatum patraret? Reſpondeo: in primo caſu magnam irreuerentiam agnoſco; vnde & graue ſpeciale ſacrilegium contra Religionem commiſſum, atque adeò Sacerdoti ſubiiciendum. In ſecundo tam grauem irreuerentiam non video. Nec nouum eſt, non omnia peccata æqualem turpitudinem continere; nam propter eandem rationem eum, qui valde impudica ante Altare exercet, modò *num.*11. à ſacrilegio non liberauimus; liberamus tamen alia peccata non ita turpia committentem. Ita Azor. *t.3. cap.*27. *queſt.*15.

§. II. *Additio.*

1. VNum hic addendum ſupereſt: Contra eos, qui rapiunt, vel ſollicitant, vel corrumpunt Moniales, quod eſt committere ſacrilegium ex parte fœminæ, fulminatur in Iure Canonico, *c. ſi quis rapuerit* 27. *queſt.*1. pœna capitis, & item ſacrilegi bona Monaſterio deputantur. Nota illud *vel*: ſignificat enim eandem incurri pœnam, etiamſi raptus non adſit, non ſollicitatio; & etiamſi adſit ſollicitatio ſine raptu, &c.

Duas eſſe numero malitias in Sacerdote, ſeu Profeſſo peccante cum Profeſſa, ſpeciatim aperiendas in Confeſſione; dicam mox *capite ſequenti*, §.1. n.2.

De Sacerdote Græco vxorato, an ſacrilegium committat, ſi alias tangat; dixi in ſuperioribus *l.2. c.6. §.3. n.3.*

Capvt III.

§. I. *De Adulterio.*

1. IN *Methodo conf. lib.2. cap.7. §.6.* ſic habes: Certum eſt coniugatum turpiter peccantem cum ſoluta, vel contrà, debere explicare ſe eſſe coniugatum: quia tunc adeſt noua ſpecies, nempe adulterium, ſed quæſtio

ed by Google

ſtio eſt, An quando coniugatus cum coniugata (& idem quæritur, quando profeſſus, ſeu Sacerdos cum profeſſa) peccat, explicandus ſit ſtatus vtriuſque? An ſatis ſit dicere: *Commiſi adulterium, ſacrilegium, &c.*

2. Dico non eſſe ſatis; ſed adulterium, vel ſacrilegium ex parte vtriuſque eſſe perpetratum, fore neceſſariò explicandum. Ita de Lugo *diſp.16. de pœn. ſect.5. num.258.* Ratio eſt, quia tunc duo ſunt commiſſa peccata: alterum, quo quis peccat in ſua perſona; alterum, quo cooperatur cum alia, vt illa in propria perſona peccet.

3. Sodomia cum coniuge etiam ſua, eſt adulterium: & denique beſtialitas, ſodomia, & ſimilia delicta vxorati, etiam cum ſolutis, ſunt adulteria; vt item mollities: atque adeò explicanda. Idem dic de oſculis, & tactibus impudicis, &c. Ita Sanch. *de matr. d.18. num.4.* Azor. *tom.3. lib.3. cap.23.* Ratio eſt, quia in his ſemper iniuria fit coniugi.

De delectatione moroſa coniugati, vide *infrà, l.10. c.3.*

4. Supereſt hìc, tanquam in ſuo loco, quærere, An qui ſponſam habet de futuro, id explicare debeat, ſi contra Caſtitatem peccet? Reſpondeo. De hac re dixi paulò *ſuperius, cap.2. §.2. num.9.*

§. II. *Additio.*

Sodomia Coniugati.

1. DIxi §. *præcedenti, num.3.* ſodomiam cum propria Coniuge, eſſe item adulterium; vnde ſequitur, ſpeciatim eſſe in confeſſione declarandam. Quidquid dicat contra Sanch. & alios, Machadus apud Diau. *p.7. tr.12. reſ.23.* Iam ex hoc emergit difficultas: An ſatis ſit eiuſmodi ſcelus ſic patefacere: *Peccaui contra naturam cum Coniugata?* Reſpondeo, non eſſe ſatis; addendum enim neceſſariò eſt, eam coniugem fuiſſe propriam. Ita Sanch. *lib.9. de matr. diſ.18. num.4. & 5.* Pontius apud Caſtr. *diſp.3. de matr. p.4. §.3. num.17.* Boſſius *p.3. moralium, tit.23. ſec.11. num.32.* Ratio eſt, quia ſecùs explicaretur peccatum, quod non commiſiſti: per illa enim verba: *Peccaui contra naturam cum Coniugata,* ſignificatur, quòd alter Vir iniuriam paſſus per te ſit. Dices: Addat pœnitens ſe cum Coniugata peccaſſe, Viro conſentiente. Reſpondeo: at ſic ſignificabitur, iniuriam factam eſſe contra propriam pœnitentis vxorem; quaſi verò pœnitens abuſus fuerit vxore alterius, non verò vxore ſua. Replicas: Addat ſe cum Coniugata peccaſſe, propria ipſius pœnitentis Vxore conſentiente. Reſpondeo; ſic imputaretur propriæ Vxori peccatum, quod non commiſit; nempe eam cooperatam eſſe cum peccato Vxoris alterius Viri; quæ Vxor alterius, per hæc verba, ſignificatur ſodomiam eſſe paſſam.

2. Obiicis. Dicendo: *Peccaui contra naturam cum mea Coniuge,* notam infamiæ apud Confeſſarium inuro eidem Coniugi. Reſpondeo: de hac tota re dictum eſt vniuerſim *in Meth. Conf. l.2. c.9. §.2.*

§. III. *Adulterij Pœna.*

1. NVlla pœna ſpiritualis, qualis eſt excommunicatio, irregularitas, &c. ex adulterio, ſaltem ipſo facto, incurritur. Temporales autem ſunt quinque. Prima, vt dos, & donata propter nuptias amittantur. Secunda, vt amittatur ius petendi debitum coniugale. Tertia, vt incurratur aliquando obligatio reſtitutionis. Quarta mors à Iudice infligenda adulteræ, non autem adultero. Quinta, vt propter ipſum adulterium poſſit fieri, diuortium. De hac quinta, *in tractatu de Matrimonio*; Quarta pertinet ad Iudices externos; De tertia & ſecunda, hic noſtrum erit nonnulla delibare. Denique prima, quamvis pertineat item ad eoſdem Iudices; quæ tamen de illa nobis videbuntur neceſſaria, non prætermittemus.

2. Primò ergo, licèt adultera Vxor amittat dotem (non verò in iure communi paraphernalia, ex Sylu. *v. Adulterium, q.6.* lege Sanch. *l.10. de Matr. diſp.8. n.10* qui notat aliud ex iure Regni Caſtellæ.) eamque Vir lucretur poſt ſententiam (nam ante ſententiam ſolùm poteſt eam retinere, ſi fortè eius habet poſſeſſionem; non verò ab Vxore poſſidente eripere) ante tamen, ſi Vir, adulterante Vxore, & ipſe adulteretur, non amittit dotem Vxor. Sic. Couar. *in 4. Decret. p.2. cap.7. §.6. num.1.* Menoch. *lib.2. de arb. caſu 287.* afferentes iura; quia, vt habet textus, l.viro, ff.ſol.matr. *Paria delicta mutua compenſatione diſſoluuntur.*

3. Hinc fit, vt vir occultè adulter non poſſit in conſcientia vxorem publicè adulteram accuſare ciuiliter, & dotem acquirere; quod ſi acquirat, tenetur in conſcientia reſtituere. Ratio eſt, quam tangit Syluester, *v. Dos, q.55.* quia leges diſponunt applicare dotem Viro, non quidem adultero, ſed innocenti.

4. Quid, ſi poſt dotem ipſi applicatam à Iudice, vir adulteretur? Reſpondeo, tunc non teneri eam Vxori reſtituere, ſaltem ante ſententiam Iudicis; quia ex vna parte eam iam fecerat ſuam; & ex alia, hæc eſt pœna, &c.

Dixi (accuſare ciuiliter:) nam criminaliter, hoc eſt, ad damnandam adulteram, etiam morte, poteſt: Ita Sanch. *l.10. de matr. diſp.8. n.13.* quidquid alij *ibidem* contra dicant, quia, quoad criminalia ſunt impares vxor, & vir in hoc delicto: vxori enim ſub pœna mortis, non autem Viro adulterium prohibetur. De pœnis adulterij, præter citatos, vide Azor. *p.3. l.3. c.8.*

5. Secundò, Adulter amittit per leges Ius exigendi debitum coniugale ab Vxore; vnde ſequi videtur peccare adulterum, ſi ſuæ Coniugi coniungatur; quia ſine Iure coniungitur. Lege Nau. *in ſumm. c.22. n.23.* Dico tamen cum Soto *in 4. diſt.16. q.vn. art.6.* id non ſequi; quia hæc eſt pœna, ad quam incurrendam requiritur accuſatio partis, & ſententia Iudicis, adde Coniugem innocentem, quando fortè ſcit adulterium ſui Coniugis, poſſe remittere iniuriam ſibi factam, & ſic innocentis ius non offendi; quia volenti, & conſentienti nulla fit iniuria. Lege Sanchez, *l.10. de matr. diſp.13. præſertim à n.10.* qui optimè declarat, quando eſſet ſcandalum retinere apud ſe Coniugem adulteram; quid faciendum innocenti, ne videatur cooperari cum adulterio?

6. Tertiò: Coniux innocens poteſt negare debitum adultero; quia nimirum frangenti fidem, fides non debetur: debet autem eſſe certus Coniux, ſaltem per vehementem ſuſpicionem, de adulterio; ſi enim dubiæ, vel etiam probabiles eſſent coniecturæ, negare debitum non poſſet; quia nemo eſt ſpoliandus iure, quod poſſidet, propter dubium, vel probabilitatem, vt latè diximus, *l.1. in decal. c.3 §.6.*

Dixi (Coniux innocens:) nam ſi & ipſe adulter ſit, negare debitum licitè nequit; quia iam iniuriæ adulterij compenſatæ inuicem ſunt.

7. Quoniam verò coniux innocens poteſt, ſi velit, iniuriam ſibi factam remittere, & reddere debitum Coniugi adultero, vt modò dictum eſt; quæruntur duo: Primò, An ſufficiat remittere mente, atque adeò nihil ſciente Coniuge adultero de tali remiſſione? Secundò, an ſi ſemel innocens remiſit, poſſit in poſterum negare debitum, ex vi adulterij, non quidem noui, tunc enim poſſet ſine controuerſia; ſed eius, quod remiſſum eſt?

Reſpondeo ad primum, ſufficere. Ita Sanch. *lib.10. de matr. c.14. n.2.* quia eiuſmodi remiſſio non eſt donatio, vel ſimilis contractus, ad quorum valorem requiritur acceptatio; ſed eſt veluti ceſſio quædam Iuris, ad quam ſufficit ipſa mera renuntiatio; hac enim poſita, ſtatim, ſagittæ inſtar, ius competit ceſſionario: ſicuti renuntiata hæreditate, ſtatim ſine alia acceptatione competit ſubſtituto hæreditas: ſic ergo, facta remiſſione à Coniuge innocente, ſtatim adultero competit Ius petendi, quod erat per illam iniuriam adulterij impeditum.

Reſpondeo ad ſecundum, non poſſe deinde negare debitum, nec accuſare adulterum. Ita idem *ibid. n.1.* Ratio

eſt, quia iniuria ſemel remiſſa, reuiuiſcere nequit,& date ius negandi,&c.

8. Portò hæc remiſſio duobus exhiberi poteſt modis: Primò verbis:Secundò factis,quod ſecundum fit,quando ſponte, & nulla neceſſitate exigente, innocens ſciens adulterium alterius, copulam reddit, vel petit, vel ridet, confabulatur,& ſimilia amoris indicia exhiber cum adultero. Spoote,inquam,ſi enim vi,vel leui etiam metu hæc præſtat;non eſt æquum,ex Sanch.*l.10.c.14.n.15.*innocentem priuari ſuu acquiſito iure, & ſibi præiudicare: cùm nemo in neceſſariis præſumatur liberalis.*Item legatam,ff. de admittendo legato.*

9. Ex hoc autem alia enaſcitur controuerſia:Si enim Innocens det ſigna illa amoris,vel copulam reddat,petátve; ſtatimne intelligetur verè remittere,atque adeò non poſſe ampliùs in conſcientia negare debitum, vel accuſare? Dico (in conſcientia:) ſcio enim cum Sanch. *l.10. d.14.à n.6.* in fore externo ea ſigna haberi pro omnimoda remiſſione,& conſequenter,illis exhibitis,repelli à Iudicibus accuſationem.

10. Reſpondeo: triplici modo ſe gerere poteſt Innocens,dum ea ſigna ſponte exhibet,& ſcienter.Primò,animo vero remittendi. Secundò,animo nullo remittendi. Tertiò, abſtrahendi ab vtroque, hoc eſt: exhibet quidem illa, ſed non habendo animum expreſſum remittendi,nec animum non remittendi: Si primo modo, iam verè remittit, & inde fit, vt non poſſit ampliùs in conſcientia negare debitum, vel accuſare: quia iam remiſſio iniuriæ ſatis,ſuperque facta eſt, quæ, vt modò diximus, nunquam reuiuiſcit.

11. Si ſecundo modo: Cùm tunc verè innocens non remittat, remanebit in ſuo Iure, atque adeò negandi debitum,& accuſandi. Ita Sanch. *l.10.de matrim.d.14.n.21.* Dices, at qui fictè promittit, obligatur ad damna ſecuta ex fictione; ergo & qui fictè remittit. Reſpondeo, ex hac ficta remiſſione nullum damnum adulter patietur; ſolùm enim reddere copulam debebit, & pati illa amotis ſigna, quæ in hominum exiſtimatione damna non ſunt.

12. Si denique tertio modo ſe gerat læſus Coniux, putat Sanchez, *ibid circa fin.* eum non poſſe negare debitum, vel accuſare; quia ea ſigna amoris tam voluntariè, ſuſcepta,ſunt vera remiſſio.Nec eſt eadem ratio (inquit) de profeſſione Religioſa, quæ requirit actum poſitiuum profitendi,quare ſi fiat animo ſimili negatiuo,ſeu præciſiuo, non eſt valida:non eſt, inquit, eadem ratio. Primò, quia ad profeſſionem requiritur expreſſiſſima quædã voluntas profitendi,cùm ſit ſuſceptio noui ſtatus. Secundò, quia illa amoris ſigna maiorem habeot connexionem cum reconciliatione, quàm ipſum exercitium actuum profeſſorum habeat cum ipſa vera profeſſione. Hæc Sanchez;quæ tu,ſapiens Lector,expende; ego enim expeditam diſparitatem nondum introſpicio.

§. IV. *De reſtitutione damnorum ex adulterio.*

1. Cæſar locuples iuuenis ſuſcepit filium ex Maria vxore Pompæij patibus fortunis ornati;quem ratus Pompæius ſuum eſſe Primogenitum aluit per multos annus, & tandem contulit eidem Maioratum, poſthabito vero primogenito, quem non multis poſt annis cum eadem Maria legitimè genuit. Ad quid ergo obligabimus Cæſarem, & Mariam adulteros, tanti damni cauſas? Si enim nullum damnum reale ſubſecutum fuiſſet ex adulterio, ad nullam pecuniæ reſtitutionem eos eſſe obligatos,ſcimus omnes.Priùs de adultero,mox de adultera ſeorſim. Nec deerit interim reſolutio de filio ipſo iam grandiuſculo,ſi fortè ſciat,ſe eſſe ex adulterio.

Adulteri obligatio.

2. Hac in re certum ſit: Primò, ſi Maritus fortè adulterium ſciens, exigat ſatisfactionem pecuniæ pro ipſo adulterio;Adulterum poſſe renuere: quia id probitum eſt *l. tranſigere, ff. de tranſactionibus.* Quòd ſi occultè adulter velit ſatisfacere in pecuuia, poteſt Maritus in conſcientia illam retinere: quia hæc eſt compenſatio ſine lenocinio, vt ſuppono, leges autem ſolùm in foro externo ſatisfactionem illam vetant, ne detur anſa lenociniis.

3. Certum ſit ſecundò, adulterum niſi certus moraliter ſit, illam eſſe ſuam prolem,ad nihil obligari. Ratio eſt, quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis. Illud autem hac in re certum moraliter cenſeri debet, quod ita prudenter creditur, vt oppoſitum nullo modo videatur probabile. Ita Leſſius *lib.2.cap.10.d.6.num.50.* Sotus, Nauarr.Dicaſt.eiſdem cit. *lib.2.tract.2.de iuſt.d.7.dub.11. num.160.*

4. Certum ſit tertiò, ſi adulter aliquo modo ſuaſit,vt adultera prolem ſuſceptam ſupponeret Marito pro ſua; teneri in ſolidum, & ex æquo cum ipſa adultera,tum de alimentis, tum de hæreditate. Ratio eſt manifeſta, quia tunc adulter eſt per ſe primò cauſa damni conſecuti: quando enim conſilium eſt in conſulentis, & executoris commodum,vterque tenetur æquè primo pro rata, & in defectu alterius ſinguli in ſolidum,hoc eſt,in totum. Ita Leſſius *ibid. d.5.n.41.*

5. Certum ſit quartò,ſi adulter ſit certus de ſua prole, licèt non ſuaſerit ſuppoſitionem, teneri per ſe ad alimenta (quæ hæc ſint, *ſuperius*, dixi *lib.5. cap.3.*) Ratio eſt,quia ipſe eſt nunc verus Pater, & illi incumbit alere filium. Dico, per ſe: nam adeſſe ſuas interdum excuſationes,ex mox dicendis à *n.9.* colligetur. Supereſt igitur decernere de Maioratu, vel fideicommiſſo, vel etiam de parte hæreditatis,quam fortè aliquis ſimilis ſpurius,ac ſi legitimus eſſet filius,acquirit.

6. Dico eſſe probabile, adulterum certò noſcentem ſuam prolem, ac non procurantem, vt ea ſupponatur pro legitima, non teneri ad reſtitutionem dictæ hæreditatis,&c. probabile etiam eſſe, teneri. Ratio poſterioris dicti eſt, quia probabiliter cenſent non pauci hunc adulterum eſſe cauſam directam, proximámque illius damni filiorum. Ita Sotus, Henriquez, Diana, aliique recent. apud de Lugo *de iuſt.tom.1.d.13. ſect.2.num.10.* Dicaſtill. *l.mox cit.*

Ratio prioris eſt, quia contrarium autumant alij contendentes, hunc eſſe cauſam per accidens, indirectam,& remotam. Addunt, ſolùm Matrem eſſe cauſam proximam illius damni, dum adulter, nec ſuadet, nec procurat.Ita Leſſius, Vaſquez, Molina, Turrian. Rebellius, aliique communiter apud eundem de Lugo, quos ipſe ſequitur *ibid.* Habe exemplum: Si Petrus,verbi gratiâ, furetur à te tuam ſupellectilem, tu verò ad eam compenſandam, fureris pecuniam à Tertio; Petrus non tenetur ad reſtitutionem pecuniæ, ſed ſolùm ſupellectilis per ipſum ablatæ; ita adulter eſt quidem reus adulterij, ſed non furti, ſeu Maioratus, verbi gratiâ, iniuſtè collati filio ſpurio: hoc enim furtum ſola adultera, occaſione adulterij committere videtur. Vtraque opinio, ſaltem propter bonos Authores, probabilis eſt; legatur & Dicaſt.*lib.2.de iuſt.tr.2.d.1.d.7.à n.165.*

Obligatio Adulteræ.

7. Dico eam per ſe eſſe obligatam ad reſtitutionem omnium damnorum, per ſe filiis legitimis prouenientium. Ita Leſſius *lib.2. c.10, d 7.* Vaſquez, Molina,Turr. aliique apud de Lugo *d.13. ſect.3.* Ratio eſt,quia ipſa eſt immediata cauſa, cur Maritus, & filij legitimi credant illum eſſe verum filium,atque adeò his damna patiantur.

Tenetur ergo iuxta regulas vniuerſales,vel ex ſuo peculio moderatè expendendo, vel filium ad Religionem inducendo, vel ſimili quopiam modo procurare, vt, quantum poteſt,damnum caueatur,vel reſarciatur.

8. Dixi autem (per ſe prouenientium:) nam debet reſtituere veris filiis ea omnia, quæ ipſis tanquam filiis debentur, tale eſt fideicommiſſum, maioratus, hæreditas Aui, Auunculi, Conſanguineorum, ſi fortè hæc

cullata

collata fuerint filio ſpurio. Contrà, non opus eſt reſtituere, quæ filiis veris non debentur. Si quis enim putans illum ſpurium eſſe verum filium, aliquid ei donet liberaliter, quod fortè non dediſſet, immò dediſſet veris filiis, non obligatur Mater, id veris eiſdem filiis reſtituere: quia id non eſt damnum per ſe, ſed multùm per accidens proueniens ipſis, qui ius in eam donationem liberalem non habebant.

9. Dixi iterum (per ſe eſſe obligatam:) nam excuſari poteſt ex ſex capitibus, quorum ſecundum ſolùm excuſat à manifeſtatione ſui adulterij, non verò à reſtitutione bonorum, ſi alia excuſatio non ſuperaddatur.

Primò igitur excuſatur, ſi non ſit certa de prole adultera, vt modò diximus de adultero, licèt enim rarò id Mater ignoret, poteſt tamen contingere, vt propter vicinitatem copulæ adulteri, & mariti, prorſus ignoret, vel ambigat ſaltem.

10. Secundò: Si non ſit moraliter certa, ſe poſſe ſpurio perſuadere illegitimitatem; cui certè non tenetur communiter fidem habere contra ſe filius cùm poſſit ſuſpicari Matrem aliis filiis velle fauere. Quando ergo filius non tenetur credere, & ex alia parte præuidet Mater nihil ſe profuturam; fruſtra eſſet illa manifeſtatio.

Signatè dixi (communiter non tenetur:) nam ſi filius conuinci poſſit, vt quia eſt multa fide Mater digna, vel teſtibus, aliốve modo eadem Mater probet toto tempore partus ſpurij abfuiſſe Maritum; tunc ſanè & tenetur filius credere, hæreditatémque reſpuere; & Mater tenetur, niſi aliunde adſit excuſatio veritatem patefacere: quia ipſa tenetur ponere omnia media apta ad reſarcienda, & non continuanda damna filiorum.

11. Tertiò: Si filij, vel Maritus remittant obligationem. Et ſanè, niſi aliquid multùm graue obſtet, facilè poteſt præſumere eiuſmodi remiſſionem mater, & ſic nihil manifeſtare. Nam maritus potiùs cenſetur velle neſcire adulterium Vxoris, ne ſubeat tantum dedecus, periculúmque inuadendi adulterum, adulterámque; quàm amittere aliquid ex bonis fortunæ. Et filij, præſertim ingenui, præſumuntur potiùs nolle ſuam matrem à tanta obligatione vrgeri, quàm aliquid fortunarum amittere.

12. Quædam ſic ſe liberauit: Habebat ea filios tres, quorum vnus erat ex adulterio, & quia ab illis nihil ſibi timebat, ſic eoſdem eſt allocuta: *Vnus veſtrûm non eſt legitimè conceptus; ſi eum nominatim compellauero, ab hæreditate neceſſariò depelletur.* His auditis timuit quiſque ſibi, ne ſpurius declararetur: quare omnes exorarunt à matre ſilentium, ſpuriúmque quicunque is eſſet, ſibi inuicem iura cedentes, in partem hæreditatis admiſerunt. Huic remedio obſtat vnum, ait Couarruuias *in Reg. peccatum, p. 1.* nam filij legitimi metu coacti, adeóque minùs ſponte conſenſêre. Approbo dictum. Verùm, ſi omnes verè id, & ex animo; non autem ex metu feciſſent, idque explicitè declaraſſent, ſe ſcilicet iura cedere propter amorem matris, vel ob reciprocam beneuolentiam inter ſe ſimul eadem in domo educatos; tunc admittatur remedium, quia ſic ex omni parte eſt voluntaria remiſſio.

13. Quartò: Si mater ſuis bonis, vel alio modo poſſet, velletque compenſare ſufficienter pro omnibus damnis per ſe prouenientibus: quia hoc modo, iam habent filij æquiualenter, id quod accepit ſpurius.

14. Quintò: Si ſit periculum vitæ, vel ſimilis mali: hoc enim exiſtente, nemo obligabit adulteram, vt ſe prodat; quia vita nullo pretio eſt æſtimabilis, & quia in extrema neceſſitate, omnia ſunt communia.

15. Sextò: Denique ſi ſit periculum infamiæ; quia fama eſt ſuperioris ordinis, & meritò rebus temporalibus præferenda. Sanè hæc excuſatio frequentiſſima eſt: deficit interdum nihilominus; quando ſcilicet Mater eſt proſtitutæ famæ, vel etiam quando ſe deberet ſolùm prodere apud prudentem filium, vel apud paucos; Et ex alia parte damnum eſſet tam graue aliorum filiorum, vel Reipublicæ: vt illa parua infamia ex manifeſtatione proueniens, ſuperaretur notabiliter à tanto damno.

16. Ex his vides, rarò in praxi occurrere caſum, in quo adultera ſuum ſcelus prodere cogatur. Fauétque Pontifex, dum vniuerſaliter dicit *c. Offic. de pœn. & rem.* adulteram eſſe ad pœnitentiam admittendam, licèt nolit ſuum crimen marito reuelare.

§. V. *De Coniugatorum peccatis in materia luxuriæ.*

1. OCcaſione adulterij vtile fore Lectoribus cenſeo, in vnum hîc veluti faſcem ea colligare, in quibus peccare ſolent coniuges in vſu Matrimonij. Quæ vt ordinatim proponantur, ad tria capita reducam, ad pollutionem, ad copulam, ad impudicos tactus, tactuúmque ſimilia.

Pollutio coniugalis.

2. Coniux impudicis tactibus ſe polluens, vel exercens eiuſmodi tactus, intendens habere pollutionem; aut cum probabili periculo illam habendi, moraliter peccat peccato contra naturam. Ita Nauarrus *cap. 16. num. 42.* & paſſim. Ratio eſt, quia Matrimonium non dat coniugibus facultatem, niſi ad eam ſeminis effuſionem, quæ generationi inſeruit: hæc autem maximè illi aduerſatur.

3. Propter eandem rationem eodem modo iidem peccant, ſi ſeſe mutuò ad pollutionem prouocant. Immò hæc culpa, & præcedens, ſpecies eſt etiam adulterij; ſpeciatim confitenda. Ita nos *in opuſc. de Confeſſ. lib. 2. cap. 7. §. 6. num....* Ratio eſt, quia per hanc turpitudinem, præterquam quod ſemen prodigitur; diuiditur eorum caro, contra datam in matrimonio fidem. An ipſis liceat prouocare ſe tactibus in ordine ad copulam, & an iiſdem liceant aliqui tactus cum pollutionis periculo, dicam mox *n. 45. & deinceps.*

4. Vxor tamen licitè petet, & reddet debitum marito, qui ſolet ſine ipſius conſenſu in fine copulæ extra vas, conſultò ſemen effundere. Ita Pont. *lib. 10. cap. 11. num. 3.* contra aliquos, quia ipſa, dum petit, redditque, id facit quod ex ſe bene fieri poteſt, & propter malitiam viri, non debet ſuo iure mulier ſpoliari. Sed quid faciet in hoc caſu Vxor, ſi ipſa, nondum ſeminauit; paulò poſt dicam *n. 17. &* 18. Eſt item peccatum contra naturam, ſi coniuges, dum congrediuntur, voluntariè foras ſemen emittunt, vt ex ſe patet: voluntariè, inquam, nam ſi accidat, quando feſtinante natura ſemen foras emittit, qui congredi legitimè conatur; non eſt peccatum; quia non eſt voluntarium. Ita ſæpiſſimè accidere in coniuge arcta, quando vir primis vicibus eam cognoſcere tentat, notat meritò Sanch. *lib. 9. dub. 17. n. 19. & 20.* Quod fœmina, quæ non ſit ſponſa de præſenti, vi cognita, ſtatim, & incontinenti poſſit ſemen Viri à ſe receptum expellere, probabile docet idem Sanchez *lib. 2. de matrim. diſp. 21. num. 17.* paritate ducta ab eo, qui poteſt furem incontinenti, vbi furtum arripuit percutere; & non poſtea. Nos hanc doctrinam non admittemus *mox num. 14.*

Copula.

5. Finis, vt omne peccatum etiam veniale vitetur, in Matrimonij vſu aliquis ex his quatuor eſſe debet, (lege Sanchez *lib. 9. diſp. 8. 9. 10. 11.*) Proles in Dei cultu procreanda, Carnis concupiſcentia ſedanda, Sanitas propria, Vxoriſve conſeruanda, Propria obligatio ſatisfacienda; quæ duæ poſtremæ cauſæ non ſolùm ſunt, meâ ſententiâ, quando coniux reddit; verùm etiam, quando moderatè petit ab ea puella, quæ propter verecundiam petere non audet.

6. Neque tamen eſt neceſſe, vt ij recti fines, expreſsè actu ſignato, intendantur; ſatis eſt enim alios prauos fines non admittere, ſiquidem eo ipſo, quod matrimonio vti coniuges volunt, niſi debitos fines expreſsè

Digitized by Google

remoueant, illos virtute, & implicitò intendunt. Ita Sanchez *ibidem*, & *lib. 2. diſp. 26. n. 25. in ſimili*.

7. Expreſsè excludere finem multiplicandæ prolis: immò etiam cupere filios non procreare, veniale eſt; quia ex vna parte iam implicitè remanent alij recti fines; & ex alia, nonnulla inordinatio eſt illud optare: Non eſt tamen mortale, quia tunc nihil Coniux ponit, vt ſupponimus, quod re ipſa obſtet conceptioni prolis. Quòd ſi ob bonum finem, v.g. quia pauper eſt, nec poteſt alere filios, illud optaret, ne veniale quidem eſſet. Qui non reddit debitum, ne prolem multiplicet, an peccet? Vide *mox n. 23*.

8. Dices. Thomas Sanchez *lib. 9. diſp. 9.* tunc ſolùm putat, non eſſe venialem culpam vſum Matrimonij ob finem ſedandæ concupiſcentiæ, vel ſanitatis tuendæ, quando non habet coniux alia media, quibus carnem ſedet, vel ſanitatem tueatur. Reſponde: At Emmanuël Sà *v. Debitum coniugale, n. 5.* cum aliis apud Sanch. *loc. c. d. 19. n. 2.* putat abſolutè hos duos fines ſemper liberare coniuges ab omni culpa. Confirmo, quia nolo obligare Fideles, qui humano modo ſolent operari, & non metaphyſico; ad ſpeculandum, quodnam medium ſit aptius ad tentationes ſuperandas; ſatis habeant, ſi eligant illud, quod eſt aptum. Adde coniugi vxorato, conniuente domi vxore (quare per fugam vincere non poteſt, quod omnium optimum remedium eſt in hac materia) immò & ad filios procreandos intento, ſatis difficilia eſſe alia media ad ſedandam concupiſcentiam. Ita Layman. *lib. 5. tract. 10. p. 2. c. 4. n. 2.* Simile quid de ſanitate; cùm enim omnium habeat hoc remedium, nolo eum obligare ad alia conquirenda.

9. Denique eum, qui ex ſola delectatione petit, vel reddit debitum, peccare ſolùm puto venialiter. Ita Pont. *lib. 1. de matrim. cap. 21. n. 6.* Quare cùm apud aliquem legis (Non peccat Coniux, qui alteri ob delectationem petenti reddit debitum) ita Cœleſtinus Sueſſionenſis *in comp. theol. moral. tr. 2. c. 30.* ſic interpretatur: Non peccat, qui alteri ob delectationem petenti, ipſe reddit, vt ſuæ obligationi ſatisfaciat.

10. Dices: Cur non ſequimur Io. Sanch. *diſputat. 23. n. 25.* qui contendit finem ſolius delectationis in Coniugatis, ne peccatum quidem eſſe veniale; ſicuti non eſt pulchrum proſpectare Campum, fragrantem Roſam odoratui ob voluptatem admouere, ſuaui melodiæ liberas aures dare? Reſpondeo; Ideo illum in hoc non ſequimur, quia ſaltem in praxi, ad quam tendit ſemper noſtra Doctrina, in re tam lubrica, qualis eſt luxuria, adeſt communiter, in volente ſolam delectationem, periculum labendi in exceſſum, nimis eo voluptatis fini adhærendo; qui exceſſus in re, quomodocunque conceſſa, ſemper culpa venialis eſt, veluti exceſſus cibi, potus, &c. vt explicat idem Ioan. Sanch. *ibid. ex quibus verbis*.

11. Atque hic obiter nota, propter eandem rationem dictam *num. 9.* ibi (*vt ſua obligationi ſatisfaciat*) fieri, vt quamvis peccet is, qui petit habens fortè Votum Caſtitatis, vel qui petit cum affinitate poſt matrimonium contracta ex inceſtu, altero coniuge non conſentiente; tamen non propterea peccet is alter coniux, qui legitimè reddit: poteſt ſiquidem, licèt non teneatur. Ita Caſtro Pal. *diſp. 3. de matr. p. 4. §. 10. n. 6. & 7.* prauus enim ille finis, & vinculum illius affinitatis ſe tenentia ſolùm ex parte petentis, & non ex parte actus, nequit commaculare ipſum actum reddentis debitum ex obligatione iuſtitiæ. Nonnulli hîc addunt, debere coniugem non reddere, quando id non eſt illi incommodum; id quod dicunt, ne cooperetur coniux ſine vlla cauſa cum peccato alterius, quod facilè poſſet euitare. Sed certè in praxi vix inuenies non adeſſe eiuſmodi incommodum; ſemper enim adeſt timor, ne alter, qui iam copulam appetit (nam propterea petit) ægrè ferat ſe repelli, & ne enaſcantur diſcordiæ.

12. Dixi (legitimè reddit:) ſi enim poſt initum Matrimonium appareret aliquod impedimentum dirimens, per quod ij coniuges legitimi non ſunt, reddere certè non poſſet: quia tunc eſſet fornicatio, non verò copula maritalis, & malitia ſe teneret ex parte actus, nec ſolùm ex parte petentis. Rurſus, ſi, qui Votum Caſtitatis non habet, petat debitum ab eo, qui tale votum habet, vel ab eo, qui contraxit poſt matrimonium prædictam affinitatem ex inceſtu (quæ nunc ſolùm contrahitur ex copula cum conſanguineis in primo, vel ſecundo gradu ſui coniugis) poteſt quidem, vt dictum eſt, petere, quia non priuatur iure ſuo; & ille à quo petit, poteſt, & tenetur reddere, ne ipſum dicto iure priuet; at non poteſt reddere in priori bimeſtri Matrimonij, nec exiſtente altero coniuge adultero. Ratio eſt, quia tunc alter non obligatur reddere ex obligatione iuſtitiæ; vnde non habet caput, quo excuſetur à cooperando cum peccato petentis.

13. *Intentio.* Coniuges habentes ex intentione copulam, vt haberent etiam, ſi coniugati non eſſent, vel turpiter cogitando deliberatè de alia, vel optando turpiter aliam, vel ſuam eſſe aliam ſibi non coniugatam; peccant mortaliter. Ita S. Thom. *in 4. d. 3. q. 2. ad 3.* apud Sanch. *de matr. l. 9. d. 11. n. 3.* Nau. *c. 16. n. 23* Bon. *de matr. q. 4. p. 6. n. 6.* quia ſic, per delectationem moroſam tenderent in eam, quæ re ipſa non eſt ſua: quam doctrinam ſic limitat Sanchez, l. 9. d. 17. n. 6. *Si delectatio hac coniugis in nulla re turpi eſſet, ſed in ſola pulchritudine viri, aut fœminæ alienæ, perinde ac poſſet in cogitatione arboris pulchra delectari; vt vel ſic, ad actum coniugalem excitetur: nullam video lethalem culpam, cùm delectatio in nullum turpe obiectum feratur, & ad honeſtum finem dirigatur. Non tamen eſt hoc alicui permittendum, ſed valdè diſſuadendum ratione periculi.* Hactenus Sanchez. Qua ratione delectari quis poſſit de copula præterita, futura, vel conditionata, dicam ſuo loco *lib. 10. c. 4. & 5*.

14. *Effuſio extra vas.* Peccat mortaliter mulier, quæ ſuſcepto ſemine ſe erigit, vel mingit, & ſic velit conceptionem impedire. Ita Sanchez, *lib. 9. diſp. 21. n. 3*.

Velit dico; nam quia matrix ſemper retinet multum ſeminis propter vim retentiuam, qua pollet, re ipſa non impedit, licèt multum noceat: Ita Belloch. *de caſibus reſeruatis, p. 1. q. 4. n. 365.* peccat nihilominus ex illo prauo animo, quare ſi hic deſit, ſeque ob alios bonos fines erigat, vel mingat, culpa ſaltem graui vacabit. Huc facit quidam caſus, quem afferam non multò pòſt *c. 7. §. 1. n. 9.* Fagundez *in dec. l. 1. lib. 6. cap. 3. num 50.* ait non peccare fœminam ſe inuertentem poſt copulam, vt ſemen foras eiiciat, ne concipiat; quando aliqua cauſa rationabilis excuſat, v. g. periculum mortis in partu, aut labor magnus, & magnum detrimentum in detinendo. Sed certè nulla ratione eſt audiendus: quia impedire generationem, eſt ex ſe intrinſecè malum.

Dices; Sanchez alios cit. *lib. 2. de matrim. d. 22. num. 17.* docet ſponſam per vim oppreſſam à ſponſo ante bimeſtre, poſſe ſemen in continenti ſtatim expellere: & idem diceret de quacunque fœmina vi oppreſſa, quia (inquit) tunc reputatur mulier ſe defendere: ſicut enim ſuam rem defendere reputatur dominus, quando ſtatim rem à fure ſurreptam ſibi reaſſumit: Sic, ſi fœmina ſtatim ſemen furtiuum eiiciat, adeòque generationem impediat: Ergo impedire generationem non eſt intrinſecè malum, quia ſi huius generis eſſet, Sanch. non potuiſſet dicere in prædicto caſu licere.

Reſpondeo: Hanc Doctrinam doctiſſimi Sanchez meritò non admittimus: tum à poſteriori, quia ſequeretur hoc ipſum, nempe licere generationem aliquando impedire; tum à priori, quia fœmina poteſt quidem ſe defendere omnibus aliis viis, non verò quando adeſt damnum tertij innocentis: vt in caſu noſtro adeſt damnum prolis. Sicuti nec dominus poſſet ſibi rem ſuam ſtatim à fure repetere cum directo damno innocentis alicuius tertij. Cætera vide apud Texedam *in Theol. moral. tom. 2. l. 4. tract 1. n. 124*

15. Peccat item Maritus, qui copulâ inceptâ, deſiſtit à ſeminando, quando vxor iam ſeminauit. At ſi hæc non ſeminauit, poterit, ex Dian. *p. 3. tr. 4. reſ. 204. & 223.*

Sanch.

Digitized by Google

Sanch. *l.9. diſp. 19. n.3.* de eius aſſenſu ſe retrahere, modò non ſit periculum pollutionis extra vas; id tamen magna indiget cautela, quia irritatâ iam vtriuſque naturâ, facilis eſt alterutrius ſeminatio extra copulam, quod fusè probat Leander *de Sacram. t.2. tr.9. diſp.25. q.15.*

16. Illud concedit Præpoſitus *in 3. p. q.74. art.10. dub.1.* apud Dian. *p.6. tract.6. reſol.37.* ſi vir ob morbum, aliámve cauſam copulam interrumpat, ſi deinde ſequatur pollutio extra vas ab ipſo nequaquam intenta, nec adſit periculum conſentiendi, non eſſe ſaltem mortale, quia tunc ea ſequitur contra voluntatem ex opere licito. Nam propter eandem rationem iudicant meritò nonnulli fornicantem poſſe, atque adeò debere extrahere ſe à copula incepta, etiam poſt ſemen à confornicante emiſſum, nam recedendo ab illa recedit à peccato, quod ſemper eſt licitum, immò debitum, quare ſi ſequatur pollutio, ſequetur ex opere licito, & præter intentionem, conſenſúmque. Lege Leſſ. *l.4. c.3. dub.7. n.55.* Sanch. *lib.9. d.19. n.7.* docentem eſſe probabile licere, immò teneri fornicantem ad proſequendam copulam, quando fœmina iam ſeminauit, vel ineuitabiliter ſeminabit, contra quem agit Auerſa citatus, & exceptus à Diana *p.9. tr.8. reſ.31. & p.6. tr.6. reſ.37.*

Quod dixi concedi à Præpoſito, eſt omnino diſtinguendum. Vel enim primò, Vir conſultò commiſcetur cum Vxore, volens propter morbum non ſeminare, præuidens tamen futuram pollutionem extra vas: Et id nullo modo eſt approbandum, quod tamen videtur approbari à Diana *p.6. tr.6. reſ.37.* Ratio mihi manifeſta eſt, quia nunquam licet procurare pollutionem, ſeu diſperſionem ſeminis. Sed quid eſt magis id procurare, quàm commiſceri cum muliere, animo ſe retrahendi, quando natura eſt irritata ſatis ad ſeminandum? Sanè commiſtio hæc magis eſt procuratio ſeminis, quàm ſit quælibet contractio genitalium, manibus, vel quolibet inſtrumento facta. Id tu dixeris, coniugem dare operam rei licitæ? Verendorum tactus aliqui ſunt probabiliter liciti coniugatis extra periculum pollutionis; non verò tactus valdè impodici, vt eſt contrectatio, & motus eorundem: quia tunc id non eſt ſolùm tangere, ſed ipſammet procurare pollutionem, vt dicetur *mox, n.55. & 56.* Multò ergo minùs licebit hæc commiſtio, ſeu copula inchoata.

Vel ſecundò, Vir commiſcetur cum vxore animo legitimè ſeminandi intra vas, ſed interim incidit repentina alicuius inexpectati morbi acceſſio, ſubitus terræ motus, ſubita rixa, &c. & tunc ſe retrahat (& id approbare ſolùm potuit Præpoſitus) quamuis præuideatur futura ſeminis diſperſio, ſed non intendatur; tunc enim verè per accidens, & extra intentionem ſequitur pollutio.

17. Duo ſuperſunt hic explicanda: Primum ſic propono: Vxor quædam ſatis frigida, minúſque venerea aliò cogitationem vertebat, dum vir cum ea congrediebatur, vnde fiebat, vt ipſa non ſeminante, ſeminaret duntaxat Maritus: quo illam peccato damnabis? Reſpondeo, nullo condemnat Præpoſitus *in 3. part. quæſt.6. d.4. num.15.* lege Dianam *p.5. tract.14. reſ.37.* quia ſemen mulieris valdè probabiliter nec actiuè, nec neceſſariò ad generationem concurrit. Præterea, ſi illam condemnares, etiam reas efficeres vetulas, ſteriléſve congredientes cum viris validis, & feracibus. Propter eandem rationem nonnulli rectè docent, mulierem non obligari expectare viri ſeminationem, & item, vbi vir ſeminauit, poſſe ipſam ſuam ſeminationem negligere. Ita Thom. Sanch. *lib.9. d.17. num.6.* Conuertere denique animum ad alia, ne natura excitetur, licitè poteſt vxor. Ita Martin. de S. Ioſeph apud Dian. *p.10. tract.13. reſ.42. fin.* ſuæ enim obligationi ſufficienter ſatisfacit, ſi viro vſum ſui corporis ipſa præſtet.

18. Secundò, quid contra? Potéſtne licitè vxor poſtquam ſeminauit vir, membrúmque retraxit (nam illum obligare non poſſum, ex Sanchez *ibid. n.9.* ad expectandum, vt poſt ſeminationem ſuam, ſeminet mulier, licèt expectare poſſit, ſi velit) potéſtne, inquam, ſe ad ſeminandum manibus adiuuare? Reſpondeo, licèt aliqui negent, vt Rodriquez *in ſumma, p.3. c.88. n.4.* Caſtro Pal. *d.3. de matr. p.4. §.3. num.6.* Texeda mox citandus, tamen cum Sanchez *lib.9. d.17. n.12.* licet id *in Editione Lugdunenſi anno* 1621. ſit expunctum, (inclinat Diana *p.2. tr.17. reſol.38.* Leſſius *lib.4. c.3. dub.7. n.55. & dub.14. n.94.* aliique ab eodem Dian. *ibid.* citati; quamuis idem Diana contrariam ſententiam amplexus deinde fuerit, ex Texeda *p.9. tr.8. reſ.31. & p.10. tr.13. reſ.42.*) probabiliter puto licere: modò ſit continuò, & immediate. Ratio eſt; tum quia eſt probabilis etiam illa ſententia, quòd ſemen mulieris multum conferat ad generationem; tum quia nimis durum eſſet, irritatam naturam velle compeſcere; idque non raò, quia mulieres ſunt viris frigidiores; tum denique, quia illa mulieris ſeminatio, in eo caſu complementum eſt præcedentis actus maritalis. Quibus rationibus conatur reſpondere Texeda adductus à Diana *d. reſol.31.* ſed illæ reſponſiones, vel mediocri Theologo proh! quantum frigent.

Nec minùs friget ratio Caſtro Palai *loco citato*, quam contra ſententiam Sanchez affert: *Coniugibus* (ait) *ea copula licita eſt, per quam efficiuntur vna caro: at mulier per illam effuſionem non videtur fieri vna caro cum viro, corporè ab ea ſeparato: ergo, &c.* Hæc ille. Sed meritò (ſapientiſſime vir) dixiſti (*non videtur:*) nam Maritus, & vxor non fiunt vna caro, per externum illum tactum corporum, qui videtur; ſed per commiſtionem ſeminum vtriuſque, quæ non videtur. Vnde colligo principium Caſtro Palai, ſententiæ Sanchez valde fauere, ſic: Ea copula (dicit meritò Caſtro Pal.) licita eſt Coniugibus, per quam efficiuntur vna caro: ſubſumere poteſt Sanchez: ſed fiunt vna caro per commiſtionem ſeminum; ergo, &c.

Nonnemo benignius aliquid doctrinæ à nobis hactenus traditæ concedit. Docet enim etiam ipſum Virum licitè poſſe tunc ſuis manibus pudenda vxoria contrectare, vt ipſa ſeminet, quia id (inquit) non eſt niſi licitam copulam perficere: Ita Baucius, Leander, Martinus de S. Ioſeph, quos citat, ſed reprobat Dian. *part.10. tract.13. reſol.42.* quod tamen, an ſit probabile, expendant alij.

19. Illud difficile erit Vxori. Diximus *n.4.* eam poſſe reddere, & petere debitum à viro, qui in fine copulæ ſolet membrum extrahere, & extra vas ſeminare. Iam ſi ipſa Vxor in eo caſu non ſeminauit, irritatáque ſatis eſt, poteſtne ſe prouocare ad ſeminandum? Reſpondeo: Neutiquam id concedo: ſolùm ſi ſequatur ſuo naturali fluxu ſine conſenſu ſeminatio, ipſa non erit in culpa. At, ſi ſe prouocet, qua ratione à culpa liberabitur? Semine enim Viri in vtero non exiſtente, ſuum ſemen non emitteretur ad generationem adiuuandam, ſed ad libidinem explendam. Huic ergò mulieri author ſum, vt nec petat, nec reddat, ſi id inconueniens imminere præuideat; poteſt enim non reddere, & conſequenter debet non reddere, hoc periculo imminente; ipſa enim ad hanc redditionem ea circumſtantia infectam nunquam ſe obligauit.

20. *Debitum copulæ.* Coniugi non adultero, quamuis excommunicato ex Caſtro Pal. *de matr. diſp.3. p.4. §.10.* ſeriò petenti etiam ſemel negare, vel differre coniugale debitum, per ſe mortale eſt, ex triplici capite, ex eodem *ibid. §.1. num.5.* contra Pont. *lib.10. de matr. cap.2. num.2.* dicentem ſemel, aut iterum negare non eſſe mortale, idque etiam dote non ſoluta, ex Sanchez *lib.9. de matr. diſp.5. num.1.* Quia coniugi negatur, quod ſuum eſt; Quia ex negatione exoriuntur diſcordiæ; Quia ferè ſemper adeſt periculum incontinentiæ in coniuge petente. Sunt tamen huius rigoris, ordinariæ exceptiones decem.

21. Prima: Quando precibus, & blanditiis vir petit, vel ita remiſsè petit, vt facilè deſiſtat. Ita Corneio, & Ochag. apud Dian. *p.5. tr.5. reſol.14. & tract.14. reſ.36. fin.* tunc enim non videtur grauiter offendi ex negatione:

nam etiam quando ſolis precibus petit creditor debitum pecuniæ, cùm poſſit ſeriò, indicatur non ferre grauiter dilationem ſolutionis; ſemper intellige, ſi abſit periculum incontinentiæ, & niſi ex verecundia quis non auderet aliter exigere.

22. Secunda: quando eodem ſemoto periculo, tardò Vxor deneget. Ita idem *ibid.* Quare ſi quinquies ſoleat Vir petere in menſe vno, poteſt vxor ſemel non correſpondere, vt etiam poteſt matutinæ petitioni ſerò ad veſperas debitum reddere. Ratio vtriuſque dicti eſt, quia non exiſtente incontinentiæ periculo in petente, leuis vtraque dicta negatio iudicanda eſt. Quid ſi nimis crebrò vir petat? Reſpondeo: ſanè negare licitè poteſt, ſi abſit incontinentiæ periculum: quia mulier ad ordinarium, communemque modum ſe obligauit, non ad ſuperfluum; quale tamen ſit iſtud ſuperfluum, difficile eſt dimetiri; nec alio modo, niſi iudicio prudentis, ſpectata ætate, viribus, ſanitate coniugum erit expendendum.

23. Tertia: quando coniux negat ob multitudinem prolis, quam ſuſtentare nequit: Ita Sotus contra Nauarr. apud Laym. *lib.5. tr.10.p.3.c.1. num.*16. contra Caſtro Pal. *l.c.*§.10. *num.9.* Sicuti enim in aliis debitis magna incommoditas excuſat à ſolutione, ita hic. Semper tamen, vt nimis ſæpe dictum eſt, ſecluſo periculo incontinentiæ. Quo item ſecluſo, poſſe Coniuges conuenire, vt non exerceant copulam, ne onerentur filiis; mihi dubium non eſt.

Hinc inſurgit noua quæſtio, An poſſit quis negare debitum propter fœtorem oris ſui coniugis, hæc enim magna incommoditas eſt.

Reſpondeo, non poſſe, Primò, ſi fœtor nõ eſt magnus. Secundò, ſi aliquibus remediis, putà odore apud ſe, vel coniugem aſſumpto, vel iterata ablutione vinci illa maleolentia poſſit. Tertiò, ſi aliquo tempore malus odor, ceſſante fortaſſe infirmitate, deferueat. Poſſe autem, ſi fœtor eſt notabiliter grauis, nec vllo modo, vel tempore vinci queat, immò tunc, etiam ſeparationem tori fieri poſſe, docet Bauci *in ſingul. caſu,* de quo caſu in terminis à nullo Doctore fuiſſe diſputatum, *ibidem* affirmat.

Ratio allatæ doctrinæ eſſe poteſt, quia in prioribus tribus caſibus difficultas non eſſe tanta ſupponitur, quæ poſſit vincere obligationem debiti, quam contrahunt coniuges ex contractu matrimonij. At in vltimo caſu, cùm ſupponatur magna difficultas, non præſumuntur coniugea vſum matrimonij cum tanta difficultate (quæ moralis impoſſibilitas vocatur à Theologis) promiſiſſe.

Confirmatur, quia docet Sanchez *lib.9. de matr.d.*24. *num.*21. *circa fin.* non teneri ſanum coniugem reddere debitum coniugi, qui incidit in lepram, etiam ſecluſo periculo contagij, quando acceſſus eſt ſatis difficilis, ac moraliter impoſſibilis ex nauſea talis morbi; affertque Cardinalem dicentem, non compelli coniugem ad debitum reddendum, quando ob lepram nimius horror inſurgit. Sed eadem nauſea militat in caſu, de quo loquimur. Ergo. Quando fœtor fuit cognitus ante initum matrimonium, mox dicam.

Quid, ſi coniux maleolens patiatur morale periculum incontinentiæ? Reſpondeo, nec tunc in vltimo caſu prædicto obligari coniugem alterũm, ad reddendum. Ratio eſt, quia lex charitatis non obligat cum tanto incommodo proprio, ſaltem quando neceſſitas ſpiritualis proximi non eſt extrema, nec grauis, quemadmodum non eſt hæc, cùm coniux malè olens ſuis ſtimulis impuris, poſſit aliis remediis occurrere; lege *num. ſequentem.*

24. Quarta: Quando negat propter rationabile periculum ſuæ ſalutis, vt ſi ipſe ſit febri oppreſſus, vel coniux alter ſit morbo contagioſo affectus, vel poſt cibum, vel balneum aſſumptum, &c. Ita Sanchez *lib.9. de matrim. diſp.*24. *per totam* An verò tunc, quamuis non obligetur, poſſit nihilominus licitè reddere? Diſtinguendum eſt: Si eſt periculum vitæ, non poteſt, quia nemo eſt Dominus ſuæ vitæ. Si eſt ſolum periculum longi morbi, vt Gallici, lepræ, &c. licèt non obligetur, tamen poteſt: quia in his morbis, quamuis diuturnis, ſed non ad mortem tendentibus præponderat Matrimonij amor, atque euitatio periculi incontinentiæ in vtroque coniuge.

Vxor ſemper enitens fœtus mortuos, an poſſit reddere, & petere, & poſito, quòd poſſit (vt certè poteſt) an teneatur reddere, diſertè habes apud Sanch. *lib.7. de matr.d.*102.*n.*8.

Sed quid, ſi ſit periculum incontinentiæ, obligariſne cum tuo ſanitatis periculo coniugi copulam tunc concedere? Reſpondeo: non obligaris. Ita Coninch. Laym. aliique apud Caſtro Pal. *diſp.*3. *de matr.p.*4.§.10.*n.*4. adde Præpoſit. 3.*p.qu.*6. *de matr.dub.*5.*n.*14. quia aliâ viâ ſibi conſulere poteſt Coniux.

Quando lepra præceſſit matrimonium, & à te ſano cognita fuit, tunc ex Sanch. *ibidem* debes reddere, quia eiuſmodi periculo longi morbi conſenſum legitimè præbuiſti, & commune eſt omnibus pactionibus, vt ſi detegatur vitium rei, ita obliget contractus, ſicuti ſi vitium abeſſet; Idem igitur erit in præcedenti caſu de oris fœtore, ſi illius conſcius fuiſti, niſi ſit tantus, ſiue fœtor, ſiue horror ex lepra, vt phyſicè te inhabilem reddat ad copulam, vt *ibidem* notauit Sanchez.

25. Quinta: In primo bimeſtri, poſt initum Matrimonium verbis de præſenti, non obligantur Coniuges reddere debitum, quo conſummetur Matrimonium, quia per ſacros Canones *c.ex Publico, de conuu. coniug.* in illis duobus menſibus, dum eſt Matrimonium ſolùm ratum, & non conſummatum, poſſunt deliberare de Religione aſſumenda: lege Sanchez *lib.*2. *de matr. diſp.*22. Quòd ſi certi ſint, ſe nolle eſſe Religioſos, adhuc non obligantur reddere. Ita Præp. *in* 3.*p. q.*3. *dub.*6. *n.*47. apud Dian. *p.*4. *tr.*4. *reſ.*133. fauet Sanch. *loc. cit. n.*16. contra Coninch. *de Sacram. d.*26. *dub.*4. *concl.*2. *num.*46. quia ille animus non tollit ius, quod habent in toto eo bimeſtri; quod quidem ius datum fuit abſolutè, licèt propter illum extrinſecum finem deliberandi. Poſt conſummationem matrimonij quocunque tempore factam, ſemper deinde reddere oportebit; quia non eſt ampliùs Religioni locus.

26. Sexta: Poſſe licitè Coniugem negare debitum petenti ante benedictiones Eccleſiæ, notant probabiliter aliqui. Ratio eſt, quia probabilis cenſetur opinio, docens copulam coniugalem ante dictas benedictiones, peccatum eſſe veniale: hoc ergo velle euitare, non ſe copulando, licebit coniugi.

Petenti verò ante denuntiationes, (ſi quando matrimonium ante illas contractum de præſenti ritè fuit) multò certius eſt poſſe debitum denegari: quia conſummare matrimonium ratum, non præmiſſis denuntiationibus, eſſe mortale ex Tridentino colligit probabiliter Sanch. *lib.*3. *de matr.d.*11.*n.*3. aliique apud ipſum. Velle autem mortale peccatum euitare, non licet ſolùm, ſed debet. Nun inficior interim alios putare non eſſe mortale, quando certi ſunt coniugati nullum inter ſe adeſſe dirimens impedimentum: nam propterea ij ſequentea hanc opinionem, poſſent ſine peccato copulari. Ita Sot. Ledeſma, Rod. aliique, quos cit. Diana *p.*9.*tr.*8.*reſ.*19.

27. Septima: Ei, qui emiſit Votum Caſtitatis, & ei, qui contraxit Affinitatem cum ſuo Coniuge ex inceſtu, poſſe alterum Coniugem negare debitum, innuit *ſuprà*, *n.*12. Sed aduerte, ſi tu conſenſiſti Voto, vel inceſtui, non ſolùm te non teneri reddere debitum, ſed nec poſſe petere; quia per conſenſum datum ad vouendum renuntiaſti iuri petendi. Ita Laym. *lib.*5. *tr.*10.3.*p.c.*1.*n.*12. *&* 15.*fin.* & per conſenſum ad inceſtum, incurriſti etiam tu ex Sanch. *lib.*9. *de matr.d.*27.*n.*3. in pœnam non petendi debitum, vt *ibid.* inſinuaui.

28. Octaua: Non peccare Vxorem nolentem reddere debitum, dum ipſa eſt in ſuis menſtruis, probabiliter docet cum aliis Bonac. *de matrim. q.*4.*p.*6.*n.*10. quia tunc eſſet peccatum veniale copula, ob difficultatem retentionis ſeminis, &c.

29. Nona:

29. Nona: An amenti debeat ſanus coniux debitum reddere? De tota hac re babe ſummatim hæc tria ex Sanchex *lib.9.matr.d.23.*

Primò, ſi vterque coniux ſit omnino amens, vel ratò habens lucida rationis interualla; ſunt ſeparandi, propter damnum prolis fortè futuræ ſine parentum educatione. Quod ſi ſunt ſolùm ſtolidi (*tonſi*,) non ſunt ſeparandi; quia vtcunque habebitur educatio.

Secundò, ſi ſolus vir eſt amens, poteſt vxor ſana cum eo copulari; quia non erit damnum prolis, cùm hæc habitura ſit matrem educantem. Sed per ſe non obligatur reddere debitum; quia petitio amentis non eſt actus humanus, cui vxor debeat reſpondere. Per ſe, inquam: nam ſi adſit periculum incontinentiæ coniugis amentis, obligabitur (ait Sanch.) occurrere huic periculo debitum reddendo. Sed oro te, amice Lector, vt expendas, hoc periculum non fore niſi materiale; nam incontinentia amentis non eſt culpa. Faciliùs ergo dic obligari tunc vxorem, propter periculum diſperſionis ſeminis ſui viri cum fruſtratione generationis, cui ipſa vxor poteſt conſulere, recipiendo in ſe maritale ſemen.

Tertiò, ſi ſola vxor eſt amens, vir poteſt cum ea coniungi, quando amentia non eſt furioſa, vnde non ſit periculum abortus, quia proles iam habebit Patrem educantem. Quando autem adeſt eiuſmodi periculum, non poteſt; quia cooperaretur ad faciendum abortum.

30. Decima: Dubius de ſuo matrimonio, vel de impedimentis, an poſſit petere, vel an debeat reddere, dixi ſatis, ſupérque *lib.1.in dec.cap.3.§.7.v.Matrim.* & *v.Diſpenſatio.*

31. Sed redeamus ad cætera, quæ pertinent ad debitum copulæ. Debitum, ni meliùs dicam, indebitum petere, vel reddere intra vas præpoſterum, eſſe peccatum contra naturam, *ſuperius* docuimus. Quid copulam incipere in præpoſtero, ſed animo conſummandi in natura, & re ipſa ibi conſummando?

Reſpondeo, adhuc eſſe mortale: Ita Sanch. *lib.8.matr. d.17.n.4.& 5.*& Bon. *de matr.l.c p.11.n.12.*contra Nauar. *de pœn.conſ.4.* apud Dian. *p.2.tr.17.reſ.37.* Ratio mox dicetur *num. ſeq.*

32. Quid perfricare genitalia in ſuperficie vaſis præpoſteri? Reſpondeo, adhuc eſſe mortale. Ita Pont *lib.10. matr.c.11.n.5.* & Caſtr. *de matr.d.3.p.4.§.2.num.6.* contra Sanchex *lib.9.de matr.diſp.17.n.5.* quæ ſententia Sanchez *in aliquibus Codicibus Lugduni anno 1621. impreſſis* eſt deleta, illam tamen affert Tancredi *de matrim. lib.8 diſp.17. § quæres 3. verſ.Dabit & in hoc:* contra Texedam. Ratio huius, & præcedentis reſolutionis eſt; quia in præcedente caſu, eſt certò inchoatio peccati contra naturam: in hoc, quia tactus tam vicinus vaſi præpoſtero prohibito, videtur coniugibus etiam ipſis prohibitus; & certè quoad praxim, cùm ſemper ille tactus fiat ex affectu ad locum præpoſterum, ſemper erit, ſaltem ex affectu mortalis. Idem puto in caſu, de quo nuper interrogatus fui; hoc eſt, de quodam viro, qui voluptatis gratia digitum intromittebat in vas vxoris præpoſterum. Eſt enim affectus ad præpoſteram libidinem.

33. Quid denique ſi genitalia intromittantur in os fœminæ, cum pari animo ſeminandi in vaſe naturali; Reſpondeo, adhuc eſſe mortale. Ita Fagundex *in dec. tom.2. lib.6.c.1. n.19.* apud Dian. *p.6.tr.7.reſ.7. §.Quærendum*, contra Sanch. *loc. cit.* qui locus Sanchez etiam in dictis Codicibus deletus eſt: Sed pari modo affertur ab eodem Tancredi *ibidem.* Ratio poſſet eſſe, quia id videtur adeò eſſe contra rectam rationem, excedens alias deordinationes in materia luxuriæ, vt conſtituat nouam luxuriæ ſpeciem innominatam, ſeu eius inchoationem: ſed certè aliqui apud Dianam, *loc.c.Irrumationem* appellant. Vide tamen quæ dicam *inferius,c.7.§.1.n.3.* vbi ex Filliucio videor ſequi opinionem Sanchez.

Copulæ modus.

34. Situm variare in copula, ſiue ſcilicet à latere, ſiue à tergo, ſiue alio modo; dummodo Coniuges vniantur in vaſe naturali, eſt ſolùm veniale; quia non eſt niſi parua deordinatio: quando autem adeſt cauſa, vt ſi Vir, v.g. propter pinguedinem non poſſet congredi, niſi retro accedat, vel quia vxor eſt grauida, &c. ne veniale quidem eſt; quia matrix ſufficientem ſeminis partem naturà ſuà attrahit ad ſe, atque adeò non impeditur generatio: eſto, certiùs ſecutura ſit alio modo. Coniuges enim ad certam generationem quærendam tenentur, non ad certiſſimam. Ita Pont. *l.10.cap.11.n.3.*

Copulæ tempus.

35. Accedere ad coniugem, dum eſt grauida, vel dum eſt in menſtruis, non eſt ſaltem mortale, & probabiliter nec veniale. Ita Sanch. *lib.9.d.21.num.7.* quia regulariter in grauida non eſt periculum abortus, & in menſtruata non apparet, vnde adſit prohibitio, cùm etiam tunc adſit ſaltem minùs principalis finis, qui eſt concupiſcentiam ſedare.

36. Nec in Aduentu, nec in Quadrageſima, nec diebus feſtis, &c. adeſt prohibitio congreſſus coniugalis. Aliud enim eſt nuptias celebrare, id eſt, benedictiones nuptiales in Eccleſia, & ſolemnem inducere traductionem ſponſæ in domum ſponſi, quæ duo ſunt vetita in Aduentu, & Quadrageſima, &c. lege Sanch. *lib.7. de matr.diſp.7.* Syluest. *v.Matrim.7.q.2.* Aliud, copulam exercere poſt legitimum conſenſum de præſenti; quod eſſe prohibitum, nullibi legitur.

Qua ratione tempore Euchariſtiæ ſumendæ, ſit conueniens à copula abſtinere, dictum eſt à nobis pluribus *in noſtro opuſc. de Comm.c.2.§.1.*

37. Remanet aliquid dicere de tempore ſenectutis coniugum. Ij ergo, quamuis credant, non ampliùs filios generaturos, copula vti queunt; Quòd ſi ita ſint ſenes, vt ſemen non emittant, adhuc ad copulam conari poſſunt, & tactus alios coniugum, de quibus *mox*, exercere. Ratio eſt, quia eo ipſo, quòd ſunt conjuges, ad hæc omnia ius habent, ſaltem propter alios minùs principales fines, concupiſcentiam ſedandi, amorem mutuum fouendi, &c. Differunt igitur permaximè hæ duæ quæſtiones: an ſenes coniuges omnino exhauſti, conari poſſint ad maritalem copulam, & an ſenes omnino exhauſti, ita vt iudicio Medicorum nulla arte adiuuari poſſint ad copulam habendam, Matrimonium inire queant? Illud prius, vt certum concedimus cum Sanchex *lib 7.diſp.102.n.7.* hoc poſterius negari debere, docet cum multis idem Sanchex, *lib.7. de matrim. diſp.92. num.24.* quem vide.

38. Quòd ſi eiuſmodi ſenex coniugatus non poſſit alio modo congredi, niſi ſemen effundendo extra vas; bene ſic diſtinguit Caſtro Palaus, *diſp.3 de matr. p.4. §.3. num.7.* Si dubius eſt dictus ſenex, an ſemper ita ſit congreſſurus, poteſt licitè, ex Bonacina, *de matrim. diſp.4. part.6. n.17.* congredi; quia donec dubius eſt de effuſione, vtitur iure ſuo maritali, & illa effuſio eſt ipſi per accidens; & ab eo momento, quo moraliter fit certus, ſemper ita futurum, illicitè congredietur: quia tunc per ſe eſſet illa effuſio extra vas, atque adeò peccatum contra naturam.

Copulæ locus extrinſecus.

39. Publicè coniuges copulari, vt etiam ſe impudicè tangere, peccatum mortale. Ita Thom. Sanchez, *lib.9. diſp.15.num.1.* quia id ex ſe aduerſatur honeſtati, & quia eſt occaſio proxima peccati; cùm certum moraliter ſit, aliquem ex aſpicientibus, ſaltem in turpem delectationem incurſurum.

40. Idem, ſi in loco ſacro, etiam priuatim ea exerceatur (quinam ſit locus ſacer ad effectum huius peccati, vide fusè apud Doctores Thom. Sanch. *lib.9.d.15.à n.23.* Caſtro Pal. *tom 2.tr.11. d.1.n.2.* & nos innuimus *ſuprà, c.2. §.1. n.12.*) Ratio eſt, quia ex ſe magna eſt irreuerentia,

Digitized by Google

in locis Deo deputaris hæc turpia, quamnis aliàs licita perpetrari. Non iοficior tamen, à iuſta cauſa poſſe peccatum excuſari. Sola autem hæc eſt, periculum iocontinentiæ, quo fortè laborent Coniuges, ſi in loco Sacto ſinr concluſi per longum tempus, putà vnum menſem ex Sanchez, *lib.9.matr.d.15.num.12.* quindecim dies ex Leſſio *lib.4. cap.3. d.12. num.*86. decem dies ex Fagundez, *praec.Eccl.2. lib.4.cap.4.num.21.* quatuor, vel quinque dies ex Suario, quem citant Fagundez *ibidem*, & Diana *part.1.tractat.7.reſol.19.*

Tactus, & his affinia inter Coniuges.

41. Tactus partium honeſtarum, vel inhoneſtarum, aſpectus earundem, turpiloquia, moroſæ cogitationes duplici modo exerceri inter Coniuges poſſunt. Altero, ſine pollutionis periculo, dequo priùs agam; altero, cum eiuſdem periculo, de quo poſteriùs.

Tactus, cum pollutionis periculo.

42. Omnia *num.41.* prædicta inter Coninges licita ſunt, ſi fiant vel ad ſe præparandos ad copulam, vel ad vitandam incontinentiam, vel ad oſtendenda amoris legitima ſigna; At ſunt venialia, ſi dumtaxat ob voluptatem, ſiue quæ naſcitur ex ipſa finali copula, ad quam hæc tendunt, quámque imaginariò Coniux abſens ſibi præſentem facit; ſiue quæ naſcitur ab iiſdem dictis actibus, abſtrahendo à copula. Ita Thom. Sanch. *lib.9.de matr.d.45.per totam.* Ioan Sanch.*d.11.num.*26.Fill.*tom.2. tr.30.cap.9. num.195.* lege Dian. *p.3.tract.4.reſ.225.* Ratio prioris dicti eſt, quia, ſicuti Mattimonium licitam reddit copulam; ita ea omnia, quæ naturâ ſuâ ſiue implicitè, ſiue explicitè, ordinantur ad illam; ita vt Coniuges, ſi oſculentur inuicem pudenda, ſine dicto periculo pollutionis; licèt acriter reprebeodantur, non tamen damnentur de mortali à Filliucio. Si digito, vei ſi genitalibus taogat Vir partes præpoſteras, vel os Vxoris; iam diximus *à num.31.* Rationem poſteriotis dicti diximus *n.10.*

43 Duæ ſunt hic difficultates: Prima, An idem ſit, quando Coniuges ſunt impediti, nec copulam exetcere poſſunt. Reſpondeo eſſe bene diſtingoendum. Si enim impedimentum eſt extrinſecum, vt, v. g. ob infirmitatem, vel abſentiam, non datur illis Mattimonio vti; vel ſi alter, aut etiam vterque coniux affinitatem contraxerunt ex ioceſtu poſt Matrimonium initum, quando Coniugi inceſtuoſo interdicitur ſola petitio copulæ; vel ſi ſunt in loco publico, vbi ſolùto illicita ſunt copula, & tactus, modo *ſuperiùs* dicto; Si, inquam, extrinſecum eſt impedimentum, poſſunt ea omnia, vt modò diximus exercere, ſi abſit pollutionis periculum. Ratio eſt, quia per illud impedimentum extrinſecum non tollitur ius Mattimonij, quod dat licentiam iis omnibus actibus. At ſi impedimentuo eſt, vt ita dicam, intrinſecum, hoc eſt, tollens ius ad maritales actus, vt ſi ſuperueoiat ſcientia de inualiditate mátrimonij, vel Coniuges vouerint integram Caſtitatem; (nam ſi ſolùm partem, vt, verbi gratia, vouetiot non petere debitum, cætera nou eſſent voto ſubiecta, quare exetceri licitè poſſent) tunc illa omnia eſſent prohibita. Ratio eſt, quia ideo coocedantur, quia ordinem implicitum, vel explicitum habebunt ad copulam maritalem; ſed nunc illa vel non habent eiuſmodi ordinem, vel per votum promiſiſti noo habere; ergo &c.

44. Sanchez *ibidem, num.24.* Caſtro Pal.*tom.1.tract.2. diſput.2. part.10. §.3. num.15.* docent, dubium de matrimonij valore non poſſe exercere prædictos actus; quia tunc, nec poteſt actum Cooiugalem. Sed quia Nos *ſuprà, lib.1.in decalog.cap.3. §.7. v. Matrim.num.3.* diximus dubium de validitate matrimonij non ſemper cadere de ſua poſſeſſione; ideo hîc conſequentet dicimus tunc non eſſe illicitos eos actus, de quibus loquimur; eſſe tamen illicitòs, quando cadit, quem locum recole. Quòd ſi aliquando in dicto matrimonio dubio propter ius vxoris poſſit Coniux reddere, eùm oon poſſit petere; non poteſt tamen licitè eos actus, moroſáſque cogitationes admittere, quæ non conſequuntur, nec requiruntur ad debiti redditionem; quia illa non ſuot neceſſaria ad tuendum ius alterius.

45. Secunda difficultas. An Coniugatus licitè poſſit ipſum turpiter, ſeu libidinosè tangere, vel aſpicere, merè propter voluptatem, ſed ſine periculo pollutionis? Reſpondeo: non pauci docent, id ſolùm eſſe veniale, ſicuti eſt eiuſdem moroſa delectatio de copula cum Coniuge abſente. Ita Thom.Sanch. *lib.9. matrim. diſp.44.num.16.* Præpoſ.& Hurtad, apud Dian. *p.4. tract.4. reſol.137.* Ratio eſt, inquiunt, quia niſi alius malus finis expreſsè intendatur, quicunque tactus voluptuoſus Coniugati, ex ſe refertur ad copulam, quæ ipſi iam licita eſt: ex nullo eoim capite probatur, quod ij actus debeant eſſe cum Coniuge, ſatis eſt, ad vitandum mortale, ſi ſint actua Coniugis, id eſt, actualiter coniugati. Alij nihilominus putant eſſe mortale; quia intrinſecè malum eſt, vti proprio corpore ad explendam ſecum libidinem. Ita Ioan. Sanch.*diſput.21.num.26.* Diana *part.2.tract.17.reſol.37.& p.3.tract.4.reſol.215. & p.4. tract.4. reſol.137.* Et denique *part.9.tract.8.reſolut.31.* adducens Dicaſtillum trahentem ad ſe Vaſquez, & iterum *ibidem, reſolut.44.* Vtrumque probabile.

Tactus, &c. cum pollutionis periculo.

46. Præmittendum eſt primò, Pollutionem voluntariam ex ſe ſemper eſſe prohibitam, idque iure naturali. Ita Thom.Sanchez *lib.9.d.17.num.15.* Leſſius *lib.4.cap 4. dub.14. & paſſim:* cuius veritatis ea ratio potiſſima ſolet afferri, quia, ſi eſſet licita, impediretur vſus Coniugij tam neceſſarius in mundo: quandoquidem hoιoines ea ſola voluptate eſſent contenti, nec Coniugiis vacarent. Additur: Si fornicario eſt iure naturæ vetita, multò magis pollutio, quâ prodigitur ſemen, impeditúrque generatio. Vide quæ dixi *cap.2. §.1. n.3.*

47. Hinc directè velle, vel procurare pollutionem extra matrimonij vſum, eſſe mortale certum eſt, & exploratum; de qua *infrà, ſuo loco, c.7.*

At indirectè, id eſt, velle cauſam, ex qua præuidetur futura pollutio, ſed non intendatur, (ſi enim illam intenderes, iam directè velles, & certò peccares mortaliter) hoc maximè eſt in quæſtiooe, An & quod peccatum ſit?

De cauſis Pollutionis.

48. Præmittendum ergo eſt ſecundò, cauſam pollutionis, duplicis generis eſſe poſſe. Primò notabiliter, & per ſe influentem in ipſam. Talis eſt, verbi gratia, vehemens cogitatio, & diuturna de fœminæ concubitu, voluntariè à calido iuuene aſſumpta. Secundò per accidens, & leuiter influentem, ex qua ſcilicet cauſa nec ſemper, nec frequenter ſequitur pollutio: talis eſt cibus, & potus etiam ſuperfluus. Cibus enim influit quidem per ſe in nutritionem, ac ſatis per accidens, & infrequenter pollutionis eſt cauſa. Ita Thom.Sanchez *lib.9.diſp.45. per totam.*

49. Ex dictis communis iam nunc Doctorum reſolutio vniuerſalis hæc eſt, pro Solutis. Quoties das operam alicui cauſæ, per ſe notabiliter influenti ad pollutionem, ſiue in vigilia, ſiue in ſomno contingentem; toties peccas mortaliter, ſi illam præuidiſti, licèt expreſsè non intenderis. Ita ex Sanchez *ibid.* Vaſquez, Salas, Henriquez, Leſſius, Fill.aliique apud Dian.*p.tri.2.tract.15. reſol.31.*

Excipe, niſi neceſſitas te cogat illam actionem exercere, vt, verbi gratia, mederi partibus verendis. Quoties verò ſine neceſſitate, vel rationabili vtilitate das operam cauſæ leuiter, & per accidens influenti in pollutionem; etiamſi illam præuideris, toties ſolùm peccas venialiter: Ratio horum eſt, quia ſi cauſam leuiter influentem ponis,

Digitized by Google

ponis, cùm per accidens ſequatur pollutio, illam tibi imputari ad mortale æquum non eſt.

Præſertim cùm valdè tenuis ſit obligatio vitandi pollutionem in cauſis, quæ per ſe proximè non ordinantur ad illam, vt fusè Sanchex; ita vt nec adſit obligatio ſub veniali, ſi intercedat neceſſitas: quia ei, qui ſuo iure vtitur, non imputatur ad peccatum id, quod per accidens ſequitur, cùm illud potiùs patiatur, quàm agat. Si verò ponas cauſam notabiliter influentem, & per ſe in pollutionem, (niſi neceſſitas propter dictam rationem excuſet) illa tibi meritò imputatur ad culpam mortalem; cùm is, qui deliberatè vult cauſam, velit etiam effectum neceſſariò, vel quaſi neceſſariò ab illa prouenientem. Dico, deliberatè: ſi enim bona fide nullo modo præuidiſti pollutionem; excuſaberis ob inuoluntarium, & indeliberatum, vt ex ſe patet.

Porrò iam habēs, vbinam difficultatum cardines verſentur. Ecquænam ſcilicet ſint cauſæ influentes notabiliter, quænam leuiter? Rurſus, quænam ſint illæ neceſſitates excuſantes?

50. Cum Sanch. *lib.9. d.45. n.15. inuńct. num.* 18. Leſſ. *h.c. præſenti, à n.*100. aliiſque cenſeo, ſolùm illam eſſe cauſam notabiliter influentem, quæ eſt actio peccaminoſa mortaliter in genere luxuriæ contra ſextum præceptum; (quidquid benignius dicat Io. Sanchez *d.21. num.*15.) cæteras omnes eſſe leuiter influentes.

Hinc cogitationes, deſideria, turpiloquia, aſpectus, tactus, oſcula, mortalia in genere luxuriæ, ſi ex illis præuidetur pollutio, quamvis non intendatur; ſunt peccata mortalia, non ſolùm in ſe, ſed vt cauſæ pollutionis: ita vt ſi calide adoleſcens concupiſti, verbi gratia, deliberato, continuóque affectu fœminam non tuam, ex qua concupiſcentia præuidiſti, te caſurum in pollutionem; dupliciter peccaſti, peccato ſcilicet deſiderij fornicationis, & peccato contra naturam, cui cauſam dediſti. Io. Sanchez *loco citato*, non approbat omnia prædicta eſſe cauſas, per ſe notabiliter influentes in pollutionem; ſed nos ſequimur Thom. Sanchez, alióſque, &c.

51. Contrà; Cogitationes, deſideria, turpiloquia, lectio vana, ſeu curioſa turpium, eorundémque repræſentatio, tactus, & ſimilia, quæ venialia, ſiue ex indeliberatione, ſiue aliunde, vt eſt, v. g. tactus leuis manus ex vanitate, & ioco, ſiue etiam ex paruitate materiæ in genere luxuriæ, ſi ea daretur, quam tamen prorſus non dari dicemus *infrà*; ſi in illis præuideatur pollutio, dummodo non intendatur, ſunt peccata ſolùm venialia, ceſſante ſemper periculo conſenſus: Hoc enim ſi exiſtat, & præuideatur, ſeu per negligentiam grauem præuideri negligatur, peccatum eſſe mortale pollutionis in cauſa non eſt dubium; quia, *qui* deliberatè *amat periculum, peribit in illo* Præterea loqui verba amatoria (ait Diana, *p.2. tr.15. reſ.*31. citans Thomam Sanchez, Salas, alioſque) v. g. cor meum, bonum meum, anima mea, ob ſolam vanitatem, & ad conciliandum vanum (ſed non libidinoſum) amorem, quia non excedit culpam venialem, (intellige ſecluſo periculo proprio vel alieno, videlicet illius, ad quem eiuſmodi verba diriguntur) ideo etiamſi præuideatur, ſed citra periculum conſenſus non intendatur pollutio, mortale non fiet. Rurſus comeſtio calidorum, potus vini, & ſimilia, etiamſi excedant vſque ad culpam mortalem, ſed non in genere luxuriæ; multò magis, quæ non ſunt ex ſe peccata, vt temperatus cibus, & potus, equitatio, ſomnus, ſitus ſedendi, vel cubandi, & ſimilia, ſi in illis præuideatur ſecutura pollutio, nec intendatur, nec ſit conſenſus periculum, non erunt niſi ad ſummum venialia. Ratio horum eſt, quia tum illæ actiones veniales in genere luxuriæ, tum illæ mortales in alio genere, tum maximè hæ per ſe licitæ leuiter influunt in pollutionem. Addit Sanchex, *ibidem, num.*50. limitationem doctrinæ datæ *num* 49. Interdum enim mortale peccatum luxuriæ propter eius breuem durationem, vel quid ſimile, non eſt cauſa notabiliter influens in pollutionem; neque enim momentanea, v.g. cogitatio deliberata de habenda puella, vel tactus ex ſe leuis manus cum eadem deliberatione, & conſequenter mortalis, poteſt dici eſſe cauſa notabiliter influens in pollutionem, quamvis in vigilia occurrentem; multò minùs in pollutionem contingentem nocte in ſomnis, quæ tam longè diſtat à prædicta cogitatione, vel tactu habitis die in vigilia; Rariſſimè enim ex illo tam breui prauo affectu, vel tactu ſequitur, vel nocturna, vel diurna pollutio. Qui ergo ex iis præuideret pollutionem, ſed non intenderet; non daret cauſam pollutioni, & conſequenter non peccaret peccato contra naturam in cauſa.

52. Quoad cauſas excuſantes; illæ ſunt, quæ bona fide apparent neceſſariæ, vtiles, conuenientes, imò & commodæ animæ, vel corpori. Ita Thom. Sanch. *ibidem, num. præſ.*4. *&* 5. Quod ſatis ſit merum commodum ad omnem etiam venialem culpam tollendam, inuenies clarè apud Iuan. Sanch. *loc. cit. num.*5. *fin. iuncto n.*12. & apud Dianam, *part.*1. *tract.*15. *reſol.*31. ibi: *Et hoc etiam verum eſt, vbi nec neceſſitas, nec cauſa vtilitas adeſt. Fill. Sanch.* Hæc Diana.

Hinc potus, cibúſque, etiam ad eos guſtandos; ſtudere, audire Confeſſiones, fœminis cautè, vel etiam amicabiliter, ſine praua intentione loqui, cubare tali ſitu in lecto ob ſuum commodum, equitare ad negotiandum, vel ad recreationem, amplexus, & oſcula iuxta morem patriæ, ne inurbanus videaris, mederi verenda alicuius, & ſimilia habentur cauſæ ſatis excuſantes. Ita Nauarr. *in manuali, cap.*16. *num.*8. Addit Thom. Sanchez, *lib.9. de matrim. diſput.*45. *num.*9. & *diſp.*17. *num.*19. Io. Sanchez *diſput.*21. *à num.*29. verendorum pruritum, vel ex morbo, v. g. ſcabie, vel ex pulicibus, vel ſimilibus ortum, manibus, ſine intentione impuræ libidinis fortè conſurgentis, ſedare. Sed hoc de pruritu, inoennio deletum apud Thom. Sanchez, *in editione Lugdunenſi anni* 1621. quamvis non deſit *in aliis editionibus*. Et Io. Sanchex, *loco citato, num.*36. teſtatur fuiſſe à tota Vniuerſitate Complutenſi decretum, vt hæc doctrina Thom. Sanchez, intacta ſeruaretur. Denique excuſat etiam Bonacina, *de matrim. diſp.*4. *part.*10. *num.*8. puellam ſua pudenda lauantem, ad purgandum fœtorem. Quando ergo in aliqua actione ex dictis præuideatur pollutio, ſi adſit aliqua cauſa talem ex tua commoditate proueniens, ac pollutio non intendatur, nec ſit periculum conſenſus; vel nulla erit culpa iis actionibus vacare, vel in aliquibus, ſolùm ad ſummum venialis: vt dictum eſt ſæpe.

53. Illud denique hîc præmitte: ea, quæ hactenus de cauſis leuiter, vel notabiliter influentibus dicta ſunt, intelligi etiam de cauſis, vnde diſtillatio, vel commotio notabilis ſpirituum vitalium generationi inſeruientium conſequi ſolent. Ita Thom. Sanchez, *ibid num.*1. *&* *num.*31. hæc enim perinde ac pollutio ſunt contra Caſtitatem, propter magnam ſimilitudinem, ac propinquitatem cum eadem pollutione. Pollutio enim (ne inſcius ſis) eſt effuſio ſeminis apti per ſe ad generationem, magnáque delectatione emitti ſolet. Diſtillatio autem eſt effuſio cuiuſdam humoris, qui minùs mordax eſt, & aquoſior, quàm ſemen, paucioris quantitatis, imò non rarò ſtillarum inſtar, minoriſque voluptatis, & aliquando nullius. Commotio ſpirituum, eſt præparatio ad vtramque ex dictis.

Iam verò hæc, quamvis propriè pertinentia ad ſolutos; ſunt tamen fundamenta vniuerſalia, & perdiligenter in hoc argumento notanda. Nunc ad rem noſtram propiùs accedamus: formemúſque hanc regulam pro coniugatis: nam pro ſponſis, *n.*61. Pro ſolutis autem, ſufficit quod hactenus dictum eſt *à num.*48.

Addendum tamen nonnihil eſt de diſtillatione, vt clarior de illa conſtet vera doctrina. Diſtillatio, vt innuebam, duplici contingere modo poteſt. Primò, cum voluptate. Secundò, ſine illa, vt experientiâ illorum conſtat, qui in diſtillationem ſolent incidere. De vtroque modo ſic habet Gerſon. p.2. operum, tr. de poll. diurna, 1.

Z 4 Notabili.

Digitized by Google

Notabili : *Immiſcet ſe talis humor medius* (*ſic vocat humorem fluentem ex diſtillatione ; quia eſt medius inter verum ſemen, ſeu ſperma, & inter vrinam ; atque hunc medium humorem ineptum eſſe ad generationem , & vocari poſſe ſaliualem , ſeu ſputalem , & habere diuerſum ortum , ac meatum ab eo , quem habet ſemen.*) *Hic , inquam , medius humor ſe immiſcet aliquando cum vrinatione , aliquando per ſe deſluit ſine cogitatione, & ſenſu , quandoque verò ſit cum delectatione, & prurıtu :* & paulò poſt : *Humor iſte medius ex leuioribus cauſis , ac maiori facilitate mouetur ad exitum , quàm ſeminalis , præſertim in Mulieribus : adeo quod ex leuiſſimo motu corporis abſque aliqua cogitatione , & abſque ſenſu proueniat. Ex effectu autem percipitur per ſordidationem quandam vitioſam in carne ſua, vel in pannis.* Hæc Gerſon. De hac igitur diſtillatione, vt omnia, quæ ad ipſam pertinent, diſtinctè colligam, habe pro ſolutis tres ſequentes Concluſiones ; nam , pro Coniugatis addetur vnum quid *num.*60.

Concluſio prima : Sicut deliberatè procurare pollutionem, déque ea complacere, mortale eſt ; ita procurare diſtillationem , quæ fit cum voluptate. Ita Sanch. *lib.*9. *matr. d.*17. *num.*17. Ratio eſt manifeſta, quia tunc procuratur , ſeu complacetur de voluptate libidinoſa , quæ eſt diſtillationi coniuncta.

Concluſio ſecunda. Sicuti obligamur remouere cauſas per ſe influentes ad pollutionem, cauſas, inquam, in genere luxuriæ, non verò per accidens, modo iam explicato: ita obligamur eaſdem remouere per ſe influentes, non verò per accidens ad diſtillationem. Ita idem *ibid.* Ratio eſt eadem, quia ſemper obligamur remouere cauſas influentes per ſe ad voluptates illicitas ; non verò cauſas per accidens, modo item explicato. Has autem cauſas, eaſdem eſſe quoad pollutionem, & quoad diſtillationem, eaſdémque excuſationes eſſe pro vtraque , patere ſatis poteſt ex dictis.

Concluſio tertia: Quando diſtillatio contigit ſine vlla prorſus delectatione libidinoſa, ſeu ſenſuali, quamvis adſit erectio leuis genitalium ; ea non eſt peccatum ; vnde nulla adeſt obligatio tollendi eius cauſas. Ita Caiet. *tom.*1. *opuſc.*22. *artic.*2. §. *Aduerte tamen* ; Sanch. *lib.*9. *matrim. d.*45. *num.*2. Laym. *lib.*3. *ſect.*4. *num.*18. Reginald. *lib.*22. *cap.*3. *num.*43. Ratio eſt, quia vel eſt peccatum, quia diſpergitur ille humor, vel quia eſt delectatio venerea , vel quia eſt proximum periculum ad veneream delectationem. Non primum : quia , vt vidimus , ille humor non eſt ſemen , nec eius effuſio generationi prodeſt. Non ſecundum , quia nos loquimur de eo diſtillationis modo , in quo nulla adſit delectatio ſenſualis, Non tertium , quia ſi illius humoris effuſio nullam affert delectationem ; non eſt ratio , cur ipſa ſola ſpectata afferat periculum proximum ad illicitam voluptatem inſectandam.

Confirmatur primò : quia nihil poteſt eſſe peccatum in hoc genere , niſi ſit contra Caſtitatem ; hæc enim virtus eſt , quæ moderatur delectationes venereas : in caſu autem noſtro , nullus eſt venereus ſenſus.

Confirmatur ſecundò , ex Sanct. Thoma , *opuſc.*64. *cap. de fluxu libidinis* , qui loquens de diſtillatione ſic habet : *Sciendum eſt , quod illius humoris effuſio non eſt pollutio ; quia , vt dicunt Medici ſine libidinoſa delectatione , & carnis motione nullus poteſt pollui vigilando.* Hæc Sanctus Doctor. Si igitur ea nec eſt pollutio , nec delectationem afferens , vndénam peccati reatus orietur ? Profectò non immeritò pronuntiant , Caiet. & Margar. apud Sanchez, *loc. cit.* aliique , de diſtillatione nihil eſſe, perinde ac de ſputo, vel ſudore, laborandum , niſi ipſam carnis rebellio comitaretur. At iam nos loquimur de ea diſtillatione , quæ nullam delectationem , atque adeò, quæ nullam carnis afferat rebellionem : ergo , &c. Iam verò , quamvis hæc propriè pertineant ad ſolutos , ſunt tamen fundamenta vniuerſalia , & perdiligenter in hoc argumento notanda. Nunc ad rem noſtram propiùs accedamus , formemúſque hanc regulam pro coniugatis, nam pro Sponſis diximus, *n.*16. pro Solutis autem ſufficit , quod hactenus dictum eſt à *n.*48.

De tactibus , &c. inter Coniuges cum pollutionis periculo.

54. Eos actus impudicos , nempe cogitationes , deſideria , aſpectus etiam partium minùs honeſtarum , turpiloquia , & ſimilia in ordine tamen ad ſuum Coniugem exercere poſſunt inter ſe Coniuges, etiam cum pollutionis periculo præuiſo , ſed non intento , & ſine periculo conſentiendi in delectationem pollutionis probabiliter ſequendæ ; eos , inquam, actus exercere poſſunt, qui exhibentur propter aliquam cauſam ex dictis excuſantem: ſecùs , erit peccatum mortale , ſi actio ſit mortalis in genere luxuriæ ; veniale , ſi venialis. Ratio ducitur ex dictis.

55. Hinc , quia tactus impudici partium verendarum ex ſe ſunt peccata mortalia in genere luxuriæ ; ideo Coniux, qui eos petit ab altero, regulariter in peccatum incidit mortale , ſi præuidet in ſe , vel in altero pollutionem , quamvis non intendat. Excipe , niſi ſit in loco, verbi gratia , in lecto , vbi adueniente periculo proximo effuſionis, poſſit copula vti : tunc enim illi actus impudici eſſent præparatio ad legitimam copulam ; quam præparationem non eſſe ex ſe peccatum , ſtatuimus *ſuprà.* Dixi autem (regulariter in peccatum mortale incidit :) quia regulariter pro his tactibus impudicis, extra prædictum locum aptum ad copulam , non apparet adeſſe cauſam excuſantem ; ſi tamen ea inueniretur; vt ſi Maritus eſſet Medicus , mederi vtique Vxorem in verendis poſſet, amoto ſemper periculo conſenſus, amotáque pollutionis præuiſæ intentione , vt nimis ſæpe dictum eſt.

56. At verò Coniux, qui eoſdem reddit, quamvis pollutionem in ſe præuideat , ſi non eſt periculum dicti conſenſus , nec illam intendat, licitè poterit reddere, ex Sanchez, *lib.*9. *de matrim. d.*45. *num.*38. ſed non poterit ex Caſtro Palao, *de matrim. d.*3. *part.*4. §.2. *num.*2. cui adde Præpoſitum *p.*3. *q.*6. *dub.*26. *n.*187. adductum à Diana , *part.*9. *tract.*8. *reſol.*31. Ratio Sanchez eſt , quia tunc Coniux excuſatur ; ſiquidem reddens , dat operam rei licitæ , & debitæ ex Iuſtitia. Ratio Caſtro Palai eſt, quia falſum eſſe putat , tunc debere Coniugem reddere ex iuſtitia prædictos tactus : nam interueniente pollutionis periculo , Coniuges non habent ius petendi. Vtraque ſententia eſt probabilis. Aduerte tamen eos tactus , quos concedit Sanchez , non debere eſſe adeò impudicos , vt ſint initium , & inchoatio proxima pollutionis extra vas. Tales eſſent , ſi vir peteret ab vxore, vt ipſa contrectaret, moueretque verenda ipſius viri; vel idem vir vellet immittere digitos in vas naturale mulieris , ibique perſiſtere quaſi copulam digitis exercendo : hi enim non ſolùm ſunt actus impudici, ſed ipſamet procuratio pollutionis ; quæ procuratio nunquam licet, & ſolùm in Coniugatis non eſſet mortalis , quando in eo loco ſunt , vt dictum eſt , vbi per legitimam copulam pollutioni poſſunt obſtare.

57. Hinc ſecundò : Oſcula, amplexus , aliique tactus manuum , frontis, pectoris, &c. vt item faciem aſpicere , confabulari , & ſimilia amoris ſigna , ſi fiant inter Coniuges , quando non eſt nimia voluptas incitans ad pollutionem , non ſunt damnanda de mortali ; imò nec de veniali , ſi ex patriæ , vel amoris vſu fiant , quamvis præuideatur pollutio , ſed non intendatur , nec ſit periculum conſenſus in illam. Ita Sanchez *l. c. num.*36. cstò, eſſe mortale contra Sanchez putet Præp. aliique apud Dian. *part.*6. *tract.*7. *reſol.*65. Ratio , eſt , quia cauſa moris , vel amoris ſufficienter excuſat coniugatos. Certè excuſaret etiam fratrem , ſororemque ſe more patrio amplexantes , & in aliquibus locis etiam extraneos, dum poſt abſentiam redeunt in Patriam, ne inhumani videantur ; multò ergo magis excuſabit coniugatos.

5. Verùm

Digitized by Google

58. Verùm, delectationes moroſæ, aſpectus partium honeſtarum, turpiloquia, & ſimilia, quæ *ſupra* diximus non eſſe mortalia, ſi fiant à coniugatis ſine periculo pollutionis; erunt mortalia pro iiſdem coniugatis, ſi in illis præuideatur pollutio, licèt non intendatur. Ratio eſt, quia in his *num. præſenti* dictis, nulla apparet cauſa excuſans; neque enim hæc ſunt ſigna liciti amoris, perinde ac ſunt ea, quæ *num. præced.* dicuntur. Quod ſi cauſa excuſans adeſſet, dic non eſſe culpam; ſicuti de tactibus partium inhoneſtarum dictum eſt modò *n.55.fin.* de Marito, Medico, &c.

59. Hinc tertiò, licèt ſi impudicè ſe ipſum coniux tangat, aſpiciátque modo dicto *n.45.* non ſit ex probabili opinione reus peccati mortalis, quando non adeſt periculum pollutionis: tamen quando illud adeſt, atque illud præuidet, reus erit; quia nulla cauſa eum in eiuſmodi proprio tactu, vel aſpectu excuſat.

60. Illud hìc denique nota cum Sanch. *loc.cit.n.41.* Licèt paulò antè *num.53.* dixerimus, & *infrà* iterum dicturi ſimus; ſolutos peccare mortaliter, ſi per tactus, aſpectus, turpiloquia, moroſáſque cogitationes de copula, dent cauſam diſtillationis, & commotionis ſpirituum generationis; quarum naturam *numero eodem* explicuimus: coniugati excuſantur à mortali, quia eiuſmodi diſtillatio, & commotio, non affert graue damnum generationi in coniugatis; & ex alio capite, delectationi ex illis inſurgenti aſſentiri, non eſt in iiſdem mortale; Eiuſmodi enim turpes delectationes, præter effuſionem ſeminis extra vas, non ſunt coniugibus cum tanto rigore prohibitæ, ne nimis oneroſus ſit ſtatus maritalis, ſi in tanta occaſione præſentis vxoris, & prolis ſuſcipiendæ deſiderio, ab illis ſe abſtinere ſub mortali obligarentur. An coniugatis liceant delectationes ex cogitationibus moroſis, dicam *lib.10.* vberiùs.

Tactus, & his ſimilia inter Sponſos.

61. Sponſis de futuro valdè probabiliter ſine peccato licent quædam amoris ſigna, qualia ſunt oſcula, tactus, aſpectúſque pudici, ac locutiones amatoriæ, etiam propter delectationem in illis reſidentem, ſed ſine periculo pollutionis, vel conſenſus in illam, vel in copulam: At nullo modo impudici. Ita Thom. Sanchez *lib.9. matr. d.46. à n.46.* Fagundez, *in præced. dec.9. cap.5. n.1.* citans Caiet. Med. Val. alióſque. Ratio eſt, quia ſponſi videntur ad illa pudica ius conſecuti eſſe ex Sponſalitiis; quo carent ad impudica, quia hæc ordinantur proximè ad copulam, quæ non eſt licita, niſi Sponſis de præſenti; hoc eſt, copulatis Matrimonio ſaltem rato. Vnam excuſationem inuenio in Sponſos eas actiones pudicas exercentes cum pollutionis periculo præuiſo, ſed non intento, & ſine periculo conſenſus in illam; nam ſi in occaſione eſſet, vt inurbanus haberetur, ſi ab illis abſtineret; poſſet eas vſurpare, quia iam adeſt rationabilis excuſatio.

62. Inter eos, qui ſibi vel ſponſalia promiſerunt, vel inualidè ea celebrarunt, vel ſub conditione, ſi exorata, v.g. fuerit à Pontifice diſpenſatio impedimenti dirimentis, vel quid ſimile, nec prædicta quidem pudica amoris ſigna ſunt licita. Ita Thom. Sanchez *lib.5. matrim. d.5. à num.38.* Fagundez, *loc. cit. num 6.* citans eundem Sanchez, Sotum, & Gutierrez, alióſque plures nullo contradicente, apud Dianam *part.4. tract.4. reſol.131.* Ratio eſt manifeſta, quia hæc conceduntur Sponſis; ſed hi antequam impleatur conditio non ſunt Sponſi, ſed erunt: ergo, &c.

An Sponſis liceat delectatio in cogitationibus moroſis; decernendum ſpondeo *lib.10. capite 4.* Vbi etiam, an Viduis, &c.

Tactus, & his ſimilia inter ſolutos. Remiſſiuè.

63. De iis *inferiùs* agetur commodiùs ſeparatim *cap.8. §. 2.*

CAPVT IV.

§. I. *De Inceſtu.*

1. IN *Methodo exp. Conf. lib. 2. cap. 7. §. 7.* ſic habes: Non eſt dubium inceſtum eſſe ſpeciem luxuriæ explicandam in Confeſſione, quâ cum conſanguineis, vel Affinibus, contra Caſtitatem, ſiue per copulam, ſiue etiam per oſcula, tactuſque impudicos, &c. peccatur: nam propterea ita communiter definitur: *Eſt peccatum luxuriæ, quod committitur cum perſona coniuncta.*

Sed quæſtio, an inceſtus cum Conſanguineis differat ab inceſtu cum Affinibus? & rurſus, An inceſtus cum alterutris ex prædictis in vno gradu vſque ad quartum (nàm in aliis à quarto eſt ſimplex fornicatio) differat ſpecie ab inceſtu in alio? v. g. peccata cum Matre, cum Filia, cum Sorore, cum Nepte, cum Conſobrina; ſiue Conſanguineis, ſiue Affinibus, differúntne inter ſe ſpecie, itavt in Confeſſione talis gradus ſit ex neceſſitate declarandus? An verò, ſi quis cum aliqua ex dictis peccauit, etiamſi fuiſſet Mater, ſatis ſe explicet, dicendo, *Inceſtum commiſi?* Quid de peccante cum coniunctis ſpiritualiter, ideſt, ex Baptiſmo, vel Confirmatione, & de coniunctis legaliter, ideſt, ex Adoptione?

Tribus dictis hæc, quæ ſatis confuſa propter opinionum varietatem, apud Authores ſunt; breuiter, diſtinctéque ex meo inſtituto expedientur.

2. Dico probabile eſſe, nec Conſanguinitatem, ab Affinitate. (Ita Sanct. Thom. *2.2. quæſt.15. art.9.* & Caiet. *ibid.*) nec vnum gradum ex his differre ſpecie ab aliis: Ita Filliuc. *tom.2. tract.30. cap.5. num.97.* dicens eſſe opinionem Sanct. Thom. Caiet. Soti, & ferè Thomiſtarum; Griptius, *in tract. de caſib. reſeruat. cap.8. num.5.* Megala, *in 1. part. lib.5. cap.12. num.9.* vterque apud Dian. *part.1. t.7. reſolut. 31.* Vnde licèt ſine dubio grauius ſit contra vnum gradum delinquere, v. g. contra primum cum Matre, quàm contra alium, v. g. cum Conſobrina; tamen, quia non mutatur ſpecies, puto non eſſe ea ſpeciatim ex neceſſitate patefacienda. Ratio eſt, quia in omnibus his vna ſpecie deformitas eſt (licèt modò leuior, modò grauior) nempè contra reuerentiam debitam coniunctis. Quòd autem id oriatur interdum ex ipſa natura, vt in primo conſanguinitatis gradu, & per alios etiam ſecundo; interdum verò ex præcepto Eccleſiæ, vt in cæteris, & maximè in gradibus Affinitatis, nihil ſpecie diuerſum ex hoc neceſſariò infertur: nam præceptum ſuperioris, cùm aliquid præcipit, ponit materiam præceptam in ea ſpecie virtutis, ratione cuius illud præcipit: nunc autem Eccleſia abſtineri ab illis congreſſibus præcipit, propter eandem reuerentiam coniunctis debitam. Quòd deinde gradus ipſi non mutent ſpeciem, inde probatur: quia hi nihil aliud inferunt, niſi maiorem, vel minorem coniunctionem: magis autem, & minùs non variant ſpeciem; etiam in hac re noſtra morali, niſi aliundè probetur eſſe contra particularem virtutem, vel particulariter contra diuerſum rectæ rationis dictamen. Id quod hìc, quamvis multi probabiliter inuenire ſatagant; nihilominus alij probabiliter item non inueniri poſſe contendunt.

Dices. Aſſeruimus hìc *num. 2.* ex probabiliſſima plurium ſententia, turpem coniunctionem cum conſanguineis non afferre diuerſitatem ſpecificam neceſſariò in Confeſſione explicandam, vt diuerſam ab alia coniunctione ſtrictioris conſanguinei; quia licèt grauius ſit contra vnum gradum, v. g. contra primum cum Matre, quàm contra alium, v. g. cum Conſobrina delinquere: tamen magis, & minùs ſpeciem inceſtus diuerſam non conſtituit. Ergo idem aſſerere debuimus *in Methodo Confeſſ. lib.2. cap.5. §.1. & 2.* in iniurii-

iuriis illatis contra Conſanguineos, vel Affines : atque adeò dicendum fuit, iniuriam illatam Patri, vel Fratri non eſſe diuerſæ ſpeciei ab iniuriis contortis contra cæteris minùs propinquos ; quia pariter magis,& minùs in debito,quod conſanguinei contrahunt non ſe conuitiandi, non afferunt diuerſitatem ſpecificam.

Reſpondeo : certè vrget non improbabiliter paritas. Vndè probabiliter conſequitur, tum in hac materia de inceſtu,tum in illa materia de iniuria contra conſanguineos, vel affines inflicta,non eſſe neceſſariò explicandam eiuſmodi diuerſitatem, ſed ſufficere, ſi dicatur : *Ego mihi coniunctos contumeliis affeci.*

3. Dico ſecundò, inceſtum cum coniunctis coniunctione legali, ideſt, coniunctione orta ex adoptione alicuius in filium, (quæ eſt inter adoptantem, & adoptatum,eiúſque deſcendentes,ſaltem qui in eius erant poteſtate, quando adoptatus fuit : inter adoptatum, & filios legitimos adoptantis, qui in eius ſunt poteſtate : inter Vxorem adoptati, & ipſum adoptantem : & denique inter Vxorem adoptantis, & adoptatum.) Dico, inquam, hunc inceſtum non eſſe explicandum, vt diſtinctum ab aliis inceſtibus dictis *in num. præcedenti*, & nec neceſſariò explicandas diuerſitates illas dictas in proxima parentheſi. Ratio prioris partis huius dicti eſt ea, quam *num. præcedenti* diximus : quia nimirum Eccleſia propter idem motiuum reuerentiæ coniunctis debitæ, prohibet eiuſmodi congreſſus. Ita de Lugo, *diſput.* 16. *de pœnit. ſect.* 6. *num.* 328. Ratio poſterioris eſt ſimiliter eadem, quam *ibidem*, diximus : quia diuerſitas gradus ſolùm indicat magis, & minùs in eadem ſpecie.

4. Dico tertiò, inceſtum cum coniunctis coniunctione ſpirituali, ideſt, orta ex Baptiſmo, & Confirmatione, (quæ eſt inter Baptizantem, & Baptizatum, inter Patrinum, vel Matrinam cum ipſo Baptizato, inter Parentes Baptizati cum Baptizante, & Patrinum, vel Matrinam : quod idem eſt, reſpectiuè in Confirmatione.) Dico, inquam, inceſtum hunc eſſe explicandum, vt diſtinctum ab vtroque inceſtu carnali, & legali prædicto *in num.* 2. *&* 3. Ita Sanch. *lib.* 7. *de matrim. diſput.* 5. *num.* 9. Sed non eſſe neceſſarium explicare, an ex Baptiſmo, an ex Confirmatione fuerit orta coniunctio: Item nec eſſe neceſſe explicare, an, v. g. Baptizans, vel Confirmans peccauerit cum Baptizata, an cum Matrina eiuſdem Baptizatæ, an cum Matre eiuſdem, &c. Ratio primæ partis huius dicti eſt, quia inceſtus ſpiritualis addit circumſtantiam Sacramenti, ratione cuius reducitur ad genus quoddam ſacrilegij. Ratio ſecundæ, & tertiæ partis eſt, quia ſemper in prædictis committitur peccatum cum eadem ſpecie deformitate (eſto, grauiore, vel leuiore) quia ſemper eſt contra eandem reuerentiam debitam perſonis, ex intuitu Sacramenti connexis.

5. Huc commodè reducere poſſumus duo, quæ ſuperſunt explicanda. Primum, circa impedimentum publicæ honeſtatis. Secundum,circa inceſtum ſodomiticum. Quoad primum, ſciendum eſt impedimentum publicæ honeſtatis eſſe illud, quod oritur ex ſponſalibus de futuro,validè tamen initis;nam his ita initis,oritur,ex Sanch. *lib* 7. *de matr. d.*68. *& ſeqq.* impedimentum dirimens Matrimonium inter Sponſæ Sponſum, conſanguineos Sponſæ in primo gradu, & contra : ideſt, non poteſt validè contrahi matrimonium à Sponſo, vel Sponſa cum dictis Conſanguineis. Idem etiam impedimentum oritur ex Matrimonio rato non conſummato : cum hoc addito, vt ſi dirimens ex Sanchez *ibidem*, etiam vſque ad quartum gradum ; & etiamſi Matrimonium fuerit irritum, ex quocunque capite, præterquam ex defectu conſenſus.

6. Iam ſi quis cognoſceret ſororem, v. g. vel matrem, filiámve ſuæ Sponſæ de futuro ; rurſus, ſi cognoſceret ſororem, aliámve conſanguineam ſuæ Coniugis per verba de præſenti, ſed nondum conſummato matrimonio ; deberétne in Confeſſione explicare non ſolùm ipſum peccatum, ſed etiam eius qualitatem, nempe fuiſſe inceſtum cum Matre, cum Sorore, cum Conſanguinea Sponſæ, &c. Reſpondeo, certum eſſe tale peccatum habere malitiam inceſtus carnalis. Ita de Lugo *diſput.*16. *de pœnit. ſect.*6.*num.*331. quia eſt prohibita talis copula per Eccleſiam ponentem in ea impedimentum dirimens, propter reuerentiam Coniunctis debitam : quare erit vt talis explicandus. Quoniam verò *ſuperiùs* diximus, non eſſe ex probabili opinione in cæteris inceſtis neceſſariò explicandos gradus ; ita hîc, vbi inceſtus oritur ex inchoato matrimonio, conſequenter propter eandem inibi allatam rationem, dicendum erit.

7. Quoad ſecundum, ideſt, quoad ſodomiam, quærimus, an ſi quis ſodomiticè cognoſceret Conſanguineum, vel conſanguineam, vel affinem, vel coniunctum coniunctione legali, vel ſpirituali, debeat explicare coniunctionem, itavt non ſatis ſit dicere, *ſe ſodomiam commiſiſſe*, ſed neceſſariò addendum, *ſe ſodomiticum inceſtum commiſiſſe.*

Reſpondeo, neceſſariò ſic addendum. Ita Filliuc. *t.*2. *tract.*30. *cap.*5. *num.*106. Ratio eſt, quia ob reuerentiam naturalem propinquis debitam, eiuſmodi peccatum vltra malitiam ſodomiæ, habet & malitiam inceſtus. Quamvis enim per hunc inceſtum ſodomiticum non impediatur Matrimonium, quia vt impediat, debet eſſe ſeminatio in vaſe naturali ; neque per eundem incurrantur pœnæ contra inceſtum latæ, quia pœnæ fulminantur contra inceſtum propriè dictum, ideſt, enatum ex copula naturali : tamen, quia fit contra prædictam reuerentiam, non poteſt propriam inceſtus malitiam non participare.

8. Maior difficultas eſt,vtrùm explicandi gradus, v. g. ſic : *Commiſi inceſtum ſodomiticum cum Fratre, cum Patre, cum Conſobrino* : An ſatis ſit dicere : *Commiſi inceſtum ſodomiticum ?* Reſpondeo in noſtra ſententia probabili, non eſſe neceſſariò explicandus. Ratio eſt, quia omnes ſunt eiuſdem ſpeciei, & ſolùm ſecundùm magis, & minùs in eadem ſpecie differunt ; id quod, vt diximus *num.*2. notat quidem maiorem, minorémve grauitatem, ſed nequaquam ſpecie diſtinctum peccatum.

§. II. *Additio.*

1. DVo tantummodo hic animaduertenda, mihi relicta video. Alterum eſt, qui coniux rem habet cum conſanguinea (ex Sanchez.*lib.*7.*de matrimon.diſp.*15. *num.*2. & *lib.*9. *diſput.*27. *num.*14.) ſuæ vxoris viuentis (non verò Affini, ex eodem *ibid. diſp.*27. *num.*4.) in primo,& ſecundo gradu ; & quæ coniux habet rem cum conſanguineo mariti viuentis (nec vero Affini) in eodem primo, vel ſecundo gradu ; peccat ſine dubio peccato inceſtus : ſed inſuper, propter hunc peculiarem inceſtum, commiſſum, vt dico, cum conſanguineis ſui coniugis (non autem, ſi commiſſum fuerit, ex eodem *d.d.*15. *num.*16. cum conſanguineis ſuis propriis) dictus Coniux, vel dicta Coniux incurrit in duas pœnas ; ſemper intelligendo, cum eodem *d.d.*27. *num.*1. quando ſemen incidit intra vas,nam ſic fiunt vna caro,qua ratione oritur affinitas.

2. Prima pœna eſt, vt etiam ante omnem ſententiam, ſub mortali non poſſit ampliùs petere debitum à Coniuge. Ita idem *lib.* 9. *diſput.* 30. *num.* 2. cuius rationem dicit ſe neſcire, ſed ſolùm ex vſu. Quia contraxit cum illo affinitatem ex copula fornicaria, quæ, ſi eſt ante Matrimonium initum, dirimit ex Tridentino, *ſeſſ.* 24. *de matr. cap.*4. ineundum in dictis gradibus : At cùm in caſu noſtro Matrimonium iam ſit initum, (& ſatis eſt ex Sanch. *lib.* 7. *matr. d.* 15. *num.*6. ſi fuerit ratum, quamvis non conſummatum) ſolùm priuatur coniux iure petendi. Poteſt tamen reddere in gratiam alterius Coniugis innocentis, imò & eidem ſignificare, ne expectet ſuam petitionem ; non tamen

poteſt

poteſt prouocare, vt petat. Ita Sanch. *lib.9. matr. d.6. num.12.* quidquid dicat Texeda apud Dian. *part.9. t.8. reſol.32.* Innocentis, inquam; nam ſi alter conſenſit ad eum inceſtum, vel vterque ſimilem inceſtum commiſit; vterque amiſit ius. Ita Sanch. *lib.9. matrim. d. 31. num.2.* & *d. 27. num.3. iuncta d. 28. num.2. 5.* quare neuter poterit petere, vel reddere. An poſſit enim petere, quando videt ſibi imminere periculum incontinentiæ? concedit Quintanaduenas, *tract.9. ſingul.12.* ſaltem quando commodè diſpenſationem petere nequit, & periculum eſt in mora. Sed puto cum communi ſententia, quam ſequitur Diana *part.9. tract.8. reſol.34.* non eſſe concedendum: quia ſunt alia remedia vincendi tentationem.

3. Diſpenſat autem huic pœnæ Epiſcopus, ex Sanchez, *lib. 8. matrimon. d. 12. numer. 10. & 11.* Confeſſarius Cruciatæ, *ibid. num. 16.* Priuilegiati Regulares, *ibid. diſput. 16.* de qua re *in tractatu de Matrimonio.* Illud cum Caſtro Palao, *tom. 1. tract.2. diſput.1. de legib. part. 17. num. præſertim* 8. doceo, ſatis eſſe probabile, & tutum, non incurri hanc pœnam ab eo Coniuge, qui neſciuit eiuſmodi acceſſum ad conſanguineam ſui Coniugis, eſſe ſpecialiter ab Eccleſia prohibitum; vel quamvis id ſciuerit, ignorabat eſſe huic inceſtui annexam prohibitionem petendi debitum. Ratio breuis eſt, quia hæc eſt pœna ex delicto; quam incurri ab eo, qui inculpabiliter eam ignorat, æquum non eſt.

4. Secunda pœna: Huic Coniugi inceſtuoſo non licebat per Canones, mortuo altero Coniuge, cum vlla alia, ſeu vllo alio ampliùs matrimonium contrahere ſine diſpenſatione, idque in pœnam ſui delicti, Sed certè id non eſt in vſu, ex Nauar. Sanch. *lib.7.matr.d.7.n.8.* quare ſine ſcrupulo poterit nunc ad ſecundas nuptias ſine diſpenſatione tranſire.

Sed occurrit adhuc aduertendum tertium, An ſcilicet, ſi ſit inceſtus in aliquo loco caſus reſeruatus, intelligatur eiuſmodi eſſe ille, quo ſeminante viro, non ſeminet fœmina, vel hac ſeminante, ille nequaquam.

Reſpondeo. Communiter ab Auctoribus, Bauci *de caſ. reſ. caſu 3.* creditur, eſſe reſeruatus, quia iam copula videtur conſummata. Sed Verricelli *tr.4 quæſt. 27. à num.78.* putat, non eſſe cenſendum reſeruatum, quia reſeruatio (niſi expreſsè contrarium exprimatur) ſemper intelligitur de completo ſcelere, at dictum ſcelus eſt quidem completa ſeminatio ex parte illius, qui ſeminat, non verò completus inceſtus, quia non concurrit vtriuſque ſeminis commixtio, vnde oritur affinitas. Hæc ille. Sed certè non video, quomodo ille non ſit completus inceſtus ex parte ſeminantis; qui irreuerenter per ſuam completam ſeminationem ſe gerit cum conſanguinea, vel affine, cur igitur non erit reſeruatus, ſi reſeruatus eſt inceſtus abſolutè. Ille alter, qui non ſeminat, ideo non committit caſum reſeruatum, quia, ex parte ſua, non eſt completus inceſtus. Et licèt adſit in ipſo cooperatio cum inceſtu completo alterius, ſupponimus tamen eſſe reſeruatum inceſtum, non verò cooperationem ad illum. Quid, ſi ſit dubium, an ille alter ſeminauerit? Reſpondeo, multò magis erit reſeruatus, vt ex ſe patet. Imò idem Verricelli in hoc nobiſcum ſentit ex eo principio; quia præſumptio ſemper eſt, quod vterque ſeminauerit: fori autem externus, & internus non diſcrepant, niſi quando contraria veritas certa eſt, non verò quando eſt dubia, ex Menochio, *lib.4. præſ.83. num.61.* Molin. *t.1. d.197. ſol.3.* Sanchez, *in ſum. lib.1. c.10. num.13.*

Capvt V.

§. I. *De Stupro.*

1. IN *Methodo Conf. lib.2. cap.7. §. 8.* ſic habes: Stuprum eſt Concubitus Viri cum virgine fœmina, eadem repugnante: Quare ea conſentiente, ex probabiliſſima ſententia, eſt ſimplex fornicatio. Vnde ſequitur ſtatum *virginitatis* non eſſe neceſſe in Confeſſione explicare, virgine conſentiente; quem, illa repugnante, explicare oportebit.

2. Pari ratione ſodomitica copula cum eadem conſentiente, eſt mera ſodomia: Vnde nec ibi ſtatus virginitatis eſt declarandus.

3. Cùm ſe *virgo* polluit, vel delectatur, &c. non facit niſi peccatum mollitiei, de quo dixi *cap.1. §. 1. num.5.* nam propterea ſuam virginitatem explicare non obligabitur.

4. Ad expediendam Confeſſionem facit, ſcire obligationem, quam contrahit ſtuprator. Dico ergo. Cùm virgo defloratur, ipſa conſentiente, nihil nec ei, nec parentibus debet deflorator. Ita Leſſ. *lib.2. cap.10. dub.1.* At ſi vi, vel fraude, promiſſione virginem quis deflorauerit; ſanè tenetur, vel dotare, vel ducere, ac ſoluere quod promiſit. Ita idem *ibid.*

§. II. *Additio.*

De virgine occultè violata.

1. AMittitur, ſiue à Mare, ſiue à Fœmina irreparabiliter virginitas per voluntariam ſeminis effuſionem, ſeu deciſionem, etiam ſine exteriore procuratione; Vt probat Caiet. 2. 2. *quæſtione 152. artic. 1.* contra Mart. de Magiſtr. apud Leſſ. *lib.4. cap. 2. num.120.* ſed id eſt coram Deo: nam ſecundùm ſtatum, & quoad exiſtimationem humanam in muliere amittitur virginitas per corruptionem, ſeu fractionem clauſtri virginalis. De vtraque amiſſione aliquid eſt hîc afferendum.

2. Quoad primum: Monialis, quæ ante profeſſionem; vel conſecrationem, ſe voluntariè polluit, quamvis amittat, vt dictum eſt, virginitatem ſecundùm virtutem; tamen cùm non amittat ſecundùm ſtatum, quia integro virginali clauſtro gaudet, nulla indiget diſpenſatione ad profitendum, & ad velum ſuſcipiendum, ſolùm virginibus conceſſum. Et propter eandem rationem, eadem poteſt ſine ſcrupulo accipere legatum ſolis virginibus relictum, ſéque vt nubat, virginem pronuntiare, &c.

3. Quoad ſecundum: Virginem occultè in clauſtro violatam, ſe non poſſe ingerere ad petendum conſecrationis velum, etiamſi ex hoc infamiam ſit conſecutura, docet Azor. *p.3. lib.3. c.12.* Bonac. *de matr. q.4. p.17. n.4.* alios afferens: at poſſe Officia propria Virginis exercere, Imò ſe offerre ad illa, ne infametur; quia (inquit Azor. *ibid.*) inſtituta Eccleſiaſtica non obligant cum tanto rigore. Verùm, pace Azorij doctiſſimi Viri, hæc ratio probat etiam poſſe, in ſimili periculo infamiæ, non ſolùm in prædicta Officia ſe ingerere, ſed etiam petere conſecrationis velum, vt tenet, citato Suar. Pell. *cap. 1. de monialib. num.78.* quia pariter id ex inſtituto eſt Eccleſiaſtico.

4. A legatis tamen relictis ſolis virginibus excluditur à Sanchez, *lib 7. de matr. diſp.91. num.4.* in conſcientia, hæc in clauſtro violata; ſecùs enim non ſeruaretur Teſtatoris voluntas, niſi fortè, ni illud acceptet, infamiæ grauis periculum ſubeat; ſed tunc debet ſecretò reddere ei, cui illud competit, vel eius diſtributoribus, &c. Quòd ſi in aliquo caſu, ad acquirendum aliquid, requiratur, vt Virgo ſit; ſed vt ea excludatur, neceſſaria ſit ſententia Iudicis: tunc poterit occultè violata

violata illud ante ſententiam acquirere, quia ſententia petit Virginem eſſe publicè, vel certè non occultè violatam. Dixi (excluditur à Sanchez): nam eſſe etiam probabile, reputatam communiter virginem, licèt occultè violatam, poſſe acquirere tale legatum; paulò *ſuperiùs* dictum eſt.

5. Quid de Matrimonio? puella, ſignaculo virginitatis occultè ſciſſo, peccátne, ſi medicamentis, aliiſque mediis nauiter vtatur, quo defectum illum celet, atque vt virgo Matrimonio collocetur? Reſpondeo, ſi probabiliter iudicet fore, vt futurus Maritus nunquam hoc vitium cognoſcat, nec ipſam, nec Parentes ad occultationem cooperantes peccaturos. Ita Bonac. 8. *Dec. pr. d.*10.*q.*1.*num.*8. Sanch. *lib.*6. *de matr. d.*27.*n.*8. *&* 9. Nau. c. *inter verba. concl.*1. *coroll.*16. *num.*60. Ratio eſt, quia tunc nullum infertur viro damnum, nec puella propriè dicitur ſic mentiri, dum enim illis mediis vtitur, non id agit animo alterum decipiendi; ſed animo ſuum vitium, quod manifeſtare non obligatur, occultandi. Verùm, ſi iudicet fore, vt delictum veniat in viri notitiam, qui illud ægerrimè ferat, peccabit grauiter contra Charitatem; hoc enim modo præfert occaſionem innumeris malis, & præſertim magnæ diſcordiæ toto ferè vitæ tempore inter ipſam, maritúmque. Nota illud (ægerrimè ferat.) Huc reduco, ſi quis ſileat ſe morbo Gallico laborare, quo ſit periculum inficiendi iocatam vxorem, &c.

6. Non tamen puto violatam illam peccaturam contra Iuſtitiam; quia non ſolent Coniuges vitia, quæ habent manifeſtare: & ſicuti Maritus ſua occulta non manifeſtat, ita nec ſua patefacere tenebitur Vxor. Adde eſſe nimis intolerabile, obligare puellam ad ſe infamandam, vel ad abſtinendum à nuptiis, vel ad nubendum hominibus infimæ ſortis. Nec eſt par ratio de contractu venditionis, in quo vitia occulta rei venditæ manifeſtare modo *infrà* dicendo neceſſarium eſt: non, inquam, eſt par ratio, quia in contractu Matrimonij conſuetudo fert, vt ſicuti Vir ſine iniuſtitia ſua vitia occulta (abſtraho ab illis, quæ Vxorem inficiunt) non propalat, ita non manifeſtet ſua, quantum eſt ex vi Iuſtitiæ, Mulier: quæ conſuetudo non eſt in venditionibus.

§. III. *De obligatione Stupratoris.*

1. STylum nunc admoueamus ad explicandam obligationem reſtitutionis, à ſtupro deriuatam. De qua ſatis, ſtrictim dictum modò eſt §. 2. *num.* 4. Pro ea ergo, vt ordinatim procedamus, meminiſſe oportet, ſtupratorem poſſe, Primò virginem volentem, & conſentientem deflorare; Secundò vi, metu, ſimilique iniuria; Tertiò cum promiſſione Matrimonij. De ſingulis ſeorſim.

2. Pro certo autem ſuppone. Primò, ſi nullum damnum deflorata virgo paſſa eſt, ad nihil teneri defloratorem. Cùm enim huius tota obligatio, de qua nunc agimus, oriatur ex damno facto; hoc non exiſtente euaneſcit obligatio. Ita Leſſ. Vaſq. Turrian. apud de Lug. *lib.*1. *de iuſt. d.* 12. *num.* 16. Hinc ſi deflorata etiam per vim, bene deinde, & iuxta ſuum ſtatum nupſit; ad nihil obligatur Deflorator: Nam nec pro apertione clauſtri aliquid debet, quia hoc malum eſt irreparabile, & alterius ordinis; nec ob dotem datam à Parentibus, hæc enim ſemper danda erat, &c. ſi tamen propter periculum non bene nubendi aliquid virgini dedit deflorator, quamuis illa deinde optimè nupſerit; poterit in conſcientia virgo illud retinere, quia periculum non nubendi pretio fuit æſtimabile.

3. Secundò. Si virgo liberè remittit, liber erit deflorator: Neque enim requiritur conſenſus Patris, vel alterius; quia ſui corporis, quoad hoc, domina eſt quæcunque Mulier.

4. Tertiò. In foro externo, etiamſi nullum damnum virgo paſſa ſit, ſi tamen vi oppreſſa fuerit, Raptoris pœnas incurret Stuprator, de quibus vide Leſſium, *lib* 4. *c.*3. *dub.*9. *num.*66. *&* 68. & Az. *1.p.*3. *lib.*c 13. *&* c 15. & nos aliquid tangemus, *cap.*6. §. 1. *n.*9. Quid, ſi quis vi violauit, ſed nunc non habet, vnde reſarciat, nec alio modo poſſit reſarcire, niſi eam ducendo, obligabitúrne illam ducere? Reſpondeo, ad id obligari per ſe, docet de Lugo, *lib.*6. *reſp. dub.* 29. quem vide.

Deflorator Virginis, eadem conſentiente, quid debeat?

5. Iam vero his poſitis, communis eſt Recentiorum ſententia, defloratorem puellæ ex eiuſdem puellæ conſenſu, nihil in conſcientia debere, nec puellæ, nec puellæ parentibus, propter rationem *num.*3. dictam. Ipſam verò puellam peccare contra charitatem in Patrem, & in ſuam alioqui honeſtam familiam, ſi publicè peccet, ac Patris conturbatio notabilis prauideatur, communis eſt item doctrina. Ita DD. cit. & *paſſim.*

6. Illa explicatione indiget dicta Recentiorum ſententia. Nam ſi puella occultè conſenſit; tu verò crimen propalaſti, ad reſtitutionem damni teneris; quia fuiſti cauſa iniuſtæ infamationis, vnde aliquod damnum puellæ emerſiſſe ſupponimus. Idem propter ſimilem rationem puto, ſi iis modis ſollicitares inuitam, quibus facilè per vrbem credatur ea aſſenſum præbuiſſe: vt ſi de nocte per feneſtras ad eius cubiculum penetrare tentares: At verò apud eiuſdem puellæ Templum cum ſuis euntem à longe comitari, aſpicere, ſalutare, &c. non ſunt ex ſe ex iis modis, qui infamationem cauſant: ſiquidem hæc diſplicere honeſtæ puellæ facilè quilibet exiſtimare valet; niſi fortè ita ſæpe, & in his circumſtantiis hæc fiant, vt meritò conſenſum ſuſpicari inuitæ puellæ alij poſſint.

7. Dixi autem, *num.*5. (nihil debere in conſcientia:) nam in foro externo, qui deflorauit virginem, etiam volentem; cogitur à Iudice eam dotare; lege ſic ſtatuente, vt notauit Leſſius, *lib.*1. *cap.*7. *n.*44. propter bonum commune.

Quæſtio incidens: An virgo pro primo vſu ſui corporis poſſit aliquid amplius pretij petere.

Vbi:

An accepta ob turpem cauſam ſint reſtituenda?

8. Illud hic per occaſionem ſciſcitabitur aliquis, An virgo licitè poſſit pro vſu primo ſui corporis mercedem accipere? Rurſus an plus, quàm accipere ſolet aliàs proſtituta? Tertiò, quâ menſurâ eiuſmodi pretium, vt ſit iuſtum, eadem expoſcere tutò valeat? Vt hæ quæſtiones lucem habeant, altiùs res eſt repetanda; & examinandum, An pro quolibet turpi lucro accipi pretium licitè poſſit? nam deinde ad has difficultates de virgine, commodiùs deſcendemus.

9. Et quidem regulam vniuerſalem ſic ſtatuo, ex Azor. *p.*3. *lib.*4. *cap.*21. Molin. *tract.* 2. *diſp.* 82. Valent. *q.*6 *de Iuſt. part.*5. §. 2. *quæſtiuncula* 5. Salon. *contr.*4. *&* 5. Leſſ. *lib.*2. *cap.*14. *dub.*8. & *cap.*18. *dub.*3. Vaſq. *de reſt.* §. 3. *cap.*7. Dian. *1.p.*2. *tract.*16. *reſol.*38. alios citans; de Lugo *tom.*1. *de iuſt. d.*18. *ſect.*3. Dicaſtill. *lib.*2. *tract.*2. *de iuſt. d.*6. *dub.*1. Quoties pretij traditio ex parte dantis, vel receptio ex parte recipientis, vel vtraque ex parte vtriuſque, eſt ratione ſui turpis, & illicita contra Iuſtitiam; toties vltra peccatum, eſt obligatio reſtituendi. Quoties verò ipſa receptio eſt illicita, & peccaminoſa contra alias virtutes, quamuis item peccatum antea fuerit contra eaſdem virtutes, imò & antea peccatum fuerit contra Iuſtitiam; tamen ſi ipſa receptio non eſt contra eandem Iuſtitiæ virtutem: tunc licitè poſt impletam conditionem poteſt recipi pretium, & retineri ſine obligatione reſtituendi. Ratio fundamentalis regulæ eſt, quia obligatio reſtituendi non oritur niſi

ex

Digitized by Google

ex peccato contra Iuſtitiam, vt certum eſt apud Doctores, & dicetur *ſuo loco*; cùm igitur in prima parte regulæ contra hanc fiat, non in ſecunda; ibi erit obligatio, hîc non item. Sed explicatiùs verba regulæ breuiter expendamus.

10. Dixi primò: In priore parte regulæ (traditio ex parte dantis) Talis eſt, ſi rem tibi det ille, qui eius non eſt dominus; qualis eſſe in rebus non ſuis ſolet ſeruus, filiusfamilias, latro, &c.

11. Dixi ſecundò: (ex parte recipientis.) Talis eſt, ſi vſorarius lucrum, vel latro pecuniam à te extorqueat; licèt enim tu ſine peccato des, illi tamen iniuſtè recipiunt.

12. Dixi tertiò: (ex parte vtriuſque.) Talis eſt, ſi ſimoniacè Epiſcopus, v.g. pecuniam ab ordinando recipiat; tunc enim tam Epiſcopus, dum recipit, quàm ordinandus, dum dat, illicitè non ſolùm contra Religionem, ſed etiam contra Iuſtitiam agunt, vt fusè *in tractatu de ſimonia*.

13. Dixi quartò: (ratione ſui) Si enim aliunde actio ſit contra Iuſtitiam, at ipſa receptio ratione ipſius receptionis iniuſta non ſit; non erit obligatio reſtituendi. V.g. ſi, Cuſtos nemoris, vel gabellæ accipiat pretium, vt ſinat arbores ſcindi, vel gabellam defraudari; licèt peccet contra Iuſtitiam, vnde obligetur Domino nemoris, & gabellæ totum damnum reſarcire: tamen quia receptio pretij, quod habet à ſciſſoribus, vel defraudatoribus, non eſt ratione ſui iniuſta, ſed iuſta, cùm exhibeatur ob commoditatem ipſis à Cuſtode, quamuis iniuſtè datam; non obligabitur ad reſtitutionem dicti pretij. Simili modo pretium, quod Graſſator accipit à Petro, v.g. pro homicidio in gratiam eiuſdem Petri commiſſo, non obligatur reſtituere; nam quamuis Graſſator contra Iuſtitiam peccauerit, homicidium patrando; tamen poſita iam occiſione, remanet quidem ipſe obligatus ad compenſanda damna, hæredibus occiſi inde ſecuta; at iuſtè nunc petit, & accipit mercedem ſui laboris, periculi, &c. quidquid in contrarium conſuluerit nimis ſtrictè Nauarr. *in Manual. latino, cap.* 17. *num.* 41. quia nunc nec datio, nec receptio pretij eſt ratione ſui illicita, imò labori condigna. Talis eſt etiam receptio pecuniæ, quam habet Iudex propter ſententiam iniuſtè prolatam. Quamuis enim deliquerit contra Iuſtitiam, lædendo partem, cui debebit omne damnum reficere: tamen, ob eandem rationem, non peccat nunc contra Iuſtitiam, recipiendo pretium pro opere; quamuis iniuſto à ſe in clientis gratiam, facto. Propter ſententiam iniuſtè prolatam, dico; nam propter iuſtam nihil accipere à cliente, vel retinere Iudex, vel quis ſimilis poteſt, idque propter eandem doctrinam, quam explicamus; quia tunc ipſa receptio eſt iniuſta ratione ſui: Si enim ſententia eſt iuſta, debetur ea Clienti; ſi debetur, ergo ei vendi per pretium à Iudice iuſtè nequit. Pari denique modo nequit Vxor accipere iuſtè à Marito pretium, ne adulteret; quia ad non adulterandum tenetur Vxor ex iuſtitia ipſi Marito: ergo venderet Marito, id quod Mariti eſt.

14. Nonnulli putant tum dictos Iudicem, Vxorémque, tum ſimiles, licèt non poſſint iuſtè accipere pro ſententia iuſta, & pro omiſſione adulterij quidpiam à Cliente, & Marito: poſſe tamen ab alio tertio extraneo, nec agente in gratiam, ſeu nomine Clientis, vel Mariti. Ita de Lugo, *tom.* 1. *de. iuſt. d.* 18. *ſect.* 3. *n.* 64. citans Vaſquez; hanc eandem ſententiam ſequitur Sot. & Ioan. de la Crux, apud eundem de Lugo, *loc. mox cit.* Fauent huic ſententiæ ea, quæ dicam *num.* 21. Ratio eſt, aiunt, eadem, quam incuſcamus, quia tunc talis receptio poteſt eſſe iuſta, ratione ſui. Nam Iudex, & Vxor nihil debent ex iuſtitia eiuſmodi extraneo: ergo poſſunt iuſtè ſuam operam vendere; qua venditione poſita ſubibunt nouam obligationem ex iuſtitia; antiquam enim habebant, vt Iudex, & vt Vxor reſpectu Clientis, Mariti; at nunc nouam ſubeunt, vt habentes pretium ab extraneo in gratiam ipſius extranei. Hanc ſententiam cum dicta limitatione approbat de Lugo *l. c.* ſed deinde idem *l.* 2. *de iuſt. d.* 37. *ſect.* 11. *n.* 126. cum Molin. ab eodem cit. eam abſolutè reprobat: Nihilominus ſic limitata non videtur improbabilis: ſolùm in praxi ſemper timebo, ne in gratiam Clientis, & Vxoris detur pecunia. Neque dicas hinc ſequi ſimili modo iuſto pretio poſſe vendi à Iudice, & Vxore hanc nouam obligationem ipſis Clienti, & Marito: ne id dicas, inquam, quia hæc noua obligatio nihil addit emolumenti ipſis Clienti, & Marito, cùm ipſis ſatis, ſupérque ſufficiat ad ſuum ius conſequendum antiqua obligatio: ergo nihil ipſis venderetur, ergo iniuſtè reciperetur pretium, &c. At extraneo aliquid venditur, nempe obligatio ratione ipſius, quæ antea non aderat, &c.

15. Rurſus in ſecunda parte regulæ: Dixi primò: (quoties receptio eſt illicita contra alias Virtutes.) Talis eſt, ſi quis quid recipiat, verbi gratiá, contra Temperantiam, vt ſi recipiat pecuniam à te, vt ſe inebriet; Talis, ſi pecunia, quam iuſtè recipis à tuo Cenſuario, velis tu vti ad ludendum, fornicandum, &c. non enim obligaberis ad reſtitutionem acceptæ pecuniæ; licèt enim pecces contra alias Virtutes, non tamen contra iuſtitiam. Idem euenit in Hiſtrionibus, & Paraſitis, qui licèt actu peccent contra Caſtitatem, turpia, v.g. proferentes, non propterea iniuſtè recipiunt mercedem ſui, quamuis peccaminoſi famulatus.

16. Dixi ſecundò: (quamuis peccatum antea fuerit contra alias Virtutes) Talis eſt receptio pretij, quod habet Faber ob idolum, v. g. edolatum infideli: eſto enim, peccauerit contra Religionem, vel Fidem, adhuc tamen poteſt pretium laboris accipere, & petere; quia hæc acceptio non eſt in ſe contra Iuſtitiam. Talis item eſt, quando meretrix accipit pretium pro vſu ſui corporis homini conceſſo; peccauit enim contra Caſtitatem, ſed nunc pretium iuſtè recipit, petitque ſine peccato; Vendidit enim non quidem peccatum, quod, cùm ſit nihil, inuendibile eſt; ſed commoditatem, ſed famulatum ſui corporis, ſed honorem ſuum, ſed periculum aliquando ſuæ vitæ, quæ ſanè pretio ſunt æſtimabilia. Illud in hoc exemplo nota, publicam meretricem poſſe, etiam in foro externo, petere pretium ſui corporis: quod prohibetur fœminis honeſtis; hæ enim, licèt in conſcientia poſſint petere, & retinere pretium pro actu turpi; tamen à foro externo puniuntur, & in pœnam delicti, priuantur pretio, poſt ſententiam.

17. Dixi tertiò: (quamuis peccatum fuerit contra Iuſtitiam, &c.) Talis eſt, quando Iudex pro ſententia iniuſta. Talis, quando Graſſator pro homicidio. Talis quando Vxor pro adulterio iam facto, &c. vt ex dictis liquet.

18. Dixi denique quartò: (poſt impletam conditionem) nam ante ſemper adeſt ſaltem conſequenter obligatio reſtituendi. Det, verbi gratia, Petrus centum aureos Graſſatori, vt aliquem occidat. Dico Graſſatorem, antequam impleat conditionem, ideſt, antequam hominem occidat, teneri ad reſtituendum illum cenſum. Ita de Lugo *tom.* 1. *de iuſt. d.* 18. *ſect.* 3. *num.* 45. *&* 49. Ratio eſt, quia tenetur ex Iuſtitia reſcindere hunc contractum, & non ſtare promiſſis, poſita autem reſciſſione, iam non habet titulum ea centum retinendi, & conſequenter habet obligationem reſtituendi. Idem dic, ſi pretium acceptum fuit à muliere ob futuram fornicationem, & à quocunque ob futurum quodlibet peccatum, nam ſemper adeſt obligatio peccandi, atque adeò reſcindendi promiſſionem, & conſequenter reſtituendi Id quod non ita eſſe, ſi iam peccatum factum fuit, ex ſe patet: nam illud non fuiſſe, non eſt ampliùs in mea poteſtate: Cùm ergo ex alia parte in eo peccato iam patrato inueniatur meus labor, vel quid ſimile dignum

mercede ; illa non ſum modo dicto defraudandus.

19. Iam verò, ſi res turpis exhibita ſit, pretium autem nondum ſit traditum; ſæpius dixi, peti illud ſine iniuſtitia poſſe : At an negari poſſit, nondum dixi. Id ergo explicatius proponamus, & illuſtremus. Promiſiſti Graſſatori, meretrici, honeſtæ puellæ, Hiſtrioni, Iudici iniuſto, &c. centum aureos ob turpes actiones ab his reſpectiuè gerendas ; ij eas plenè exhibuerunt: poteriſne tu iis petentibus ea centum negare, & in conſcientia non ſoluere ? Reſpondeo : ex noſtra, communioréque ſententia non poteris. Ita Rebell. Leſſ. Turr. Mald. Sylu. Azor. aliique, quos citat, ſequiturque Dian. *mox* citandus Adde Dicaſt. *lib.2.tract.2. de iuſt. d.6. d.1. num.* 12. ſi enim promiſiſti, & illi ex ſua parte rem vendibilem poſuerunt ; non eſt, vnde tu ab obligatione reſtituendi liber euadas. Excipe ſemper, niſi leges irritauerint pactum, ſeu promiſſionem ; vt certè fecerunt in promiſſionibus ſimoniacis. Addit de Lug. *t.1. de iuſt. diſp.* 18. *ſect.3. num.*47. *& n.* 59. ſi negari licitè poſſet pretium pro re turpi, negare etiam iuſtè poſſet adoleſcens matrimonium puellæ, qui, vt eam defloraret, illud verè promiſit : iam enim promiſit pro re turpi ; & tamen omnes ferè Doctores clamant negare non poſſe.

20. Dixi (ex noſtra ſententia :) nam non ignobiles Doctores docent, neminem teneri ad ſoluendum alteri, quod pro re turpi illi promiſſum eſt, ſecluſo iuramento, quamuis promiſſarius conditionem plenè poſuerit ; Idque in omnibus caſibus, tum ſcilicet in iis, qui per leges puniuntur, qualis eſt fornicatio mulieris honeſtæ, homicidium, adulterium, &c. tum in quibuſcunque aliis. Ratio eſt (inquiunt,) quia promiſſio illa de re turpi patranda fuit nulla, nec vllo modo obligans, vtpote peccaminoſa : quare nec erit ex obligatione ſeruanda. Addit Nauarr. *in man. cap.*17. *num.*40. dationem, & acceptationem, pro re turpi commiſſa, eſſe nouum peccatum, quia eſt approbatio peccati commiſſi. Sed certè hoc dictum Nauarri à veritate procul eſt, vt ex dictis colligi poteſt.

Hæc ſententia, quæ probabilis cenſetur à non paucis, Leſſ. *l.2.c.*14. *dub.*8. *n.*60. & *c.*18. *d.*1. *n.*2. Dian. *p.*1. *tr.*16. *reſol.*38. & *p.*4. *tr.*4. *reſ.*27. Nau. Val. Comitol. apud Dian. *loc. cit.* & multis Canoniſtis apud Azor. *p.*3. *lib.*4. *cap.*21. *quæſt.*2. mihi, & communiter Recentioribus non placet, ob rationem dictam *num. præced.* quia tamen tot viri docti eam nequaquam reiiciunt, nec ego reiicio, ſed aliis meliùs expendendam relinquo.

21. Dictum eſt de acceptatione pretij pro opere turpi : quid pro omiſſione operis turpis, atque adeò pro opere bono? Si, verbi gratia, Petrus ſit deditus ludo, ſcortis, blaſphemiis ; & ego illi, ne hæc committat, do pecuniam; licitène ille accipere, & retinere poteſt, poſito, quòd ea non committat ? Reſpondeo, licitè poſſe. Ita de Lugo aliis cit. *tom.*1. *de iuſt. d.*18. *ſect.*3. *à num.*66. quia quamuis ille aſtringatur ea peccata ex aliis virtutibus non committere ; non tamen ex Iuſtitia ſaltem mihi debita : quare ſi omittat in gratiam meam, & ſub noua hac obligatione, iuſtè præmium retinet. Si ea peccata non committere deberet mihi ex Iuſtitia, nihil à me poſſet accipere, propter hactenus dicta. A me, inquam ; nam num poſſit ab altero, colligitur ex dictis, *num.* 14. Nec in caſu noſtro adeſt ſimonia. Ita Vaſquez, apud eundem de Lugo *ibidem*, *num.* 69. quia hæc, quæ donantur ad auertendos homines à malo, vel alliciendos ad bonum, gratis donantur, vel ſub conditione, non vero in pretium, quo etiam pacto excuſantur à ſimonia Fideles, quando munuſculis alliciunt Infideles ad Fidem, vel pueros ad Religionis ingreſſum.

22. Porrò ex dictis iam facilè reſpondebis primæ quæſtioni *numero* 8. propoſitæ : Ante patratum enim ſtuprum, debet virgo reſcindere promiſſionem, & reddere pretium, iuxta dicta *numero* 18. At eo patrato, poteſt licitè, & iuſtè illud in conſcientia petere, ac retinere, vt ex dictis *præſertim num.* 19. patet.

Nonnulli (vt id hac occaſione dicam) iniiciunt ſcrupulum coniugatæ, quæ accepit pecuniam pro adulterio : aiunt enim pecuniam deberi ab ipſa (occultè, ne prodatur) tradi Marito, quia Maritus eſt Dominus corporis Vxoris. Ita Mol. Reg. Bannez, aliique apud Dian. *part.*4. *tract.* 17. *reſol.* 7. Sed hos, licèt doctiſſimos, non audio, vt nec audiunt alij non ignobiles Doctores, Megala, Bonacina, Graffis, Diana eos citans *d. reſol.*7. Ratio mihi videtur eſſe, quia Vir non eſt ita Dominus corporis Vxoris, vt in illud perfectiſſimum habeat dominium ; ſed ſolùm ita, vt illo vti queat in debito coniugali omnibus aliis excluſis : quod certè non tollit vxori facultatem acquirendi, licèt cum peccato, ex turpi ſui corporis conceſſione. Vxor enim non eſt ſicuti mancipium, quod, quia incapax eſt dominij, quidquid acquirit, Domino acquirit, &c.

Quantum pro vſu corporis iuſtè exiget Mulier?

23. Ad poſteriores autem quæſtiones, quæ huius pretij taxam inquirebant, communis reſponſio eſt : ſpectatis omnibus, id eſt, perſonæ nobilitate, pulchritudine, ætate, honeſtate, &c. eſſe id decernendum ; plus enim meretur honeſta, & nemini peruia, quàm omnibus obuia, &c. Verùm, ad hanc reſponſionem animus, qui explicatius aliquid, & magis determinatum deſiderat, non omnino acquieſcit.

24. Diſtinguunt nonnulli : Vel enim ſermo eſt de meretrice, vel de fœmina honeſta. Meretrix (ait de Lugo, *tom.*1. *de iuſtit. d.*18. *ſect.*3. *num.*47.) non poteſt iure petere, vel accipere niſi quantum plus minus ſolet ipſa eadem à cæteris conquirere : Hæc enim eſt emptio, & venditio inter illam, & amaſium : hic dat pretium, illa vſum corporis ; cùm igitur conditio emptionis, & venditionis iuſtæ requirat, vt pretium ſit illud, quo communiter res venditur ; ita erit & hîc. Quare ſi meretrix dolo fingens ſe eſſe honeſtam, cùm tamen talis in communi opinione non ſit ; vel fingens ab aliis multum accipere, plus notabiliter accipiat, obligabitur exceſſum reſtituere : niſi fortè ex circumſtantiis colligat eſſe liberalem donationem amaſij ; quam ego tunc adeſſe præſumerem, quando is ſponte, & non exactus à meretrice, tantam, vel tantam mercedem porrigeret. De promiſſione nimis prodiga, vide quæ dixi, *cùm de Iuramento.*

25. At verò Fœmina honeſta poteſt petere, & ſumere quantum ei placet. Ratio eſt, quia in his, & ſimilibus rebus, quæ pretio ſtatuto, vel vulgari carent ; tanti res poteſt vendi, quanti eam æſtimat, qui vendit. At puella honeſta plurimi poteſt ſuam honeſtatem æſtimare. Vnde vides meretricem, de qua *num. præcedente* fuit locutio, potuiſſe initio ſuæ proſtitutionis plus accipere ; at vbi tanto, vel tanto pretio honeſtatem ſuam æſtimauit, huic æſtimationi debet ſtare, ſecùs, venderet ſupra æſtimationem.

Hæc ex de Lugo. Fateor hanc diſtinctionem eſſe probabilem ; ſed quoniam non improbabilis eſt ſententia (afferenda *infrà*, *lib* 8. *tract.* 3. *cap.* 7. §.4. *num.* 20. ex Val. Tol. Sà, vbi reſpondebimus arg. allato à de Lugo) dicens in rebus, quæ non ſunt victui, ac veſtitui, & his ſimilibus neceſſaria, quemlibet poſſe rem ſuam vendere, quanti ſine fraude poteſt ; ſic enim conceditur Falconem, Canem venaticum, Gemmam tanti vendere, quanti quis poteſt ; quia hæc ſunt ad delicias, non ad neceſſitatem : cur etiam id non ſit ſentiendum de meretrice, quæ vſum actualem ſui corporis velit huic viliùs, huic cariùs, vt ei libet, ſine dolo vendere ? Addidi (ſine dolo,) nam ſi mendaciis vtatur, & fallaciis ; non illa ſolùm meretrix, verùm etiam quæcunque aliàs honeſta, ſimilibus vtens, paris erit iniuſtitiæ rea.

Deſlorator virginis, vi, metu, &c.

26. Si Virgo vi, fraude, metu iniuſto, aut reuerentiali (addunt Turrianus, aliique apud Dian. *p.* 1. *tract.* 16. *reſol.* 46. preces importunas; quas tamen ego non addo, cum Vaſquez, Petro Nauar. aliiſque, quos cit. ſequiturque Dicaſt. *lib.* 2. *de iuſt. tr.* 2. *d.* 7. *d.* 9. *n.* 117. preces enim, vt & blanditiæ augent voluntarium, non imminuunt; niſi ſint à Superiore, cui reuerentia debeatur; nam tunc res tranſit in metum reuerentialem) ſi Virgo, inquam, vi, &c. florem ſui corporis deperdidit, obligatur ſtuprator ſub disiunctione, vel eam ducere, vel damnum reficere dote, ſeu pecuniâ; vel curando, vt æquè bene nubat, ac ſi fuiſſet intacta. Ita DD. apud de Lug. *tom.* 1. *de iuſt. d.* 15. *ſect.* 1. *num.* 11. quibus adde Dicaſtill. *l. c. num.* 109. alios citantem. Ratio eſt, quia ſic ſatis compenſatur iniuria. Simile quid debes, ſi ſolùm quis oſculatus eſt vi puellam, cum eius infamia, &c. debet enim reſarcire quantum damni. Quare ſi ſufficienter refecit, vel reficiendetur pauca pecunia, ſuperaddendo, verbi gratia, nihil doti, quam illa virgo aliunde poſſidet; non tenetur in conſcientia nec ducere, nec integrè dotare: Cum enim radix huius obligationis ſit ſola iniuria; (nam ſi affuiſſet promiſſio, alia eſt ratio, de qua *mox*) profectò iniuria compenſatâ, nihil ſupereſt obligationis. Nam propterea; ſi deſlorator illam vi deſloratam ducere velit, illaque tunc ad matrimonium conſentiat; ſatis etiam iniuriam reficiet, nec erit pecunia vlla ſuperaddenda.

27. Quòd ſi ſtuprator pecunia, vel alia via careat, quâ damnum reficiat, obligabiturne inuitus illam ducere? Reſpondeo, eſſe diſtinguendum cum de Lug. *ibid. num.* 18. Si enim non eſt magnus exceſſus inter ipſum, & ipſam, obligatur; quia Iuſtitia vrget omnibus competentibus viis reſarciri damnum. At ſi eſt magnus exceſſus, vel aliquid graue adſit ex illis, quæ ſolent ſponſalia rite diſſoluere, non obligabitur deſlorator, ſolùm tenebitur alias vias compenſandi quærere, ſi eſt ſpes illas inueniendi. Ratio eſt, quia nec etiam alia debita neceſſariò ſunt reſtituenda, quando longè plus expendere opus eſt, quàm ſit valor ipſius debiti, vt dicetur *infrà, lib.* 8. *tr.* 4. *c.* 1. §. 8. *num.* 3.

28. Olim duo virginum violenti ſtupratores, ſed ſine promiſſione Matrimonij, acceſſerunt ad me; quorum alter deperibat deſloratam ducere, at illa penitus recuſabat. Contrà, alter (vt ſunt hominum propenſiones, affectúſque diuerſi) nolebat deſloratam ducere, at illas eam cupiebat: interrogabant ergo, quid in conſcientia faciendum?

29. Pro reſponſione non potui ad deſloratæ, ac deſlorantis diſparitatem recurrere, æquè enim erant nobiles, diuiteſque; quare abſolutè decernenda controuerſia fuit. Dixi in vtroque caſu pecuniâ; ſeu dotis augmento eſſe iniuriam compenſandam. Non enim virgo, in priore caſu, ex Turrian. *diſp.* 30. *dub.* 2. *num.* 15. debet ſine debita ſatisfactione remanere, & ex alia parte, eadem non poteſt cogi ad Matrimonium, quod omnes Sacri Canones clamant, oportere eſſe omnino liberum; adde, iniquom eſſe eam puellam, quæ paſſa eſt iniuriam ſtupri, obligari ad patiendam aliam minorem inuoluntarij matrimonij. Pari modo, in poſteriore caſu, ex Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 10. *dub.* 2. *num.* 3. deſlorator non poteſt cogi ad contrahendum Matrimonium cum puella, quam ipſe reſpuit, modò pecuniâ, vel aliâ viâ illi ob damnum virginitatis læſæ, prouideat; ſibi enim tunc Virgo imputare debet, ſi eam compenſationem nolit admittere. Ratio eſt, quia Matrimonium etiam ex parte Sponſi liberum eſſe debet; & ſtuprator; vt modò dixi, non habet obligationem abſolutam ducendi, ſed ſolùm ſub disiunctione, ſcilicet, vel ducendi, vel dotandi; idque non ad electionem liberam Virginis, ſed ad ſuam, modò damnum integrè reſarciat. Scio quos in hoc ſecundo caſu obligare ſtupratorem ad ducendum. Ita Azor. *tom.* 3. *lib.* 5. *cap.* 5. *quæſt.* 4. & 13. ſed illis propter dictam rationem aſſentiri non debeo.

30. Aliam item diremi litem: Aſſerebat adoleſcens quidam, puellam à ſe vi cognitam non fuiſſe virginem, ipſa contrà virginitatem ſuam conſtanter proclamabat: Addebat, eſto, non fuerit, at certè ab omnibus ſemper virginem ſe fuiſſe putatam.

31. Reſpondi, in dubio puellam præſumi virginem, quare niſi certò ſciat deſlorator illam non eſſe talem, virgini fidem habendam, & conſequenter reſarciendam: vide quæ *libro primo, in dec. cap.* 3. §. 7. *v. Virgo*, in hanc rem notaui: vbi etiam dixi, dubio exiſtente, an metus, ſeu dolus, imò & an promiſſio interceſſerit in ſtupro, quid decernendum?

32. Ad id, quod addebatur, reſpondi: ſi copula occulta fuit, liber à reſtitutione adoleſcens eſt. Ita de Lug. *t.* 1. *de iuſt. d.* 12. *ſect.* 1. *n.* 55. lege Dicaſt. *l. c. n.* 146. *& ſeqq.* quia ex vna parte clauſtrum virginitatis non ipſe, ſed alius abripuit; & ex alia, damnum aliud, quod huc pertineat, non potuit euenire fœminæ ex copula illa occulta. At ſi per adoleſcentis culpam eſt patefacta violatio; vnde difficultas maior orta ſit ad nuptias; reſtitutionem deberi iuxta ſupradicta, meritò docent Vaſquez, Turrian. Azor, & alij apud de Lugo *cit. num.* 15.

Deſlorator virginis cum promiſſione Matrimonij.

33. Vel vera fuit, & ex animo promiſſio, vel ſolùm fictis verbis fallax: vtraque ſuis ſcatet non vulgaribus difficultatibus.

Promiſſio vera.

34. Si fuit vera promiſſio, multò magis ſi iurata; deſloratorem obligari ad nuptias celebrandas, atque ad Matrimonium conſummandum, niſi legitima accedat excuſatio, certum eſt. Ita Vaſquez, *de reſt. c.* 3. §. 2. *dub.* 6. Leſſ. Reg. Sanch. Coninch. aliique, quos citat, & ſequitur de Lugo *loco mox cit.* Etiamſi Votum Caſtitatis (vel item Religionis) poſt promiſſum matrimonium emiſerit, imò etiamſi antè: Lege de Lugo *t.* 1. *de iuſt. d.* 12. *ſect.* 3. *per totam.*

Ratio eſt, quia is fuit contractus onéroſus in hunc modum: *Promitto coniugium, ſi des vſum corporis*; Si ergo illa vſum conceſſit; coniugium tu exequi omnino debes, nec potes (quamvis voueris) deliberare de Religione, ne intra bimeſtre quidem; ſed debes, vt dictum eſt, conſummare: quia regulariter promiſſio de ducenda vxore, hoc importat, & non ſolùm, conſenſum de præſenti adhibere, & nil prætérea: quid enim vtile eſſet coniugi eiuſmodi conſenſus, ſi deinde relinquendus eſſet? Dixi (regulariter:) ſi enim in aliquo rariſſimo caſu per ſolum Matrimonium ratum, & non conſummatum, totum damnum violatæ puellæ reſarciretur; poſſet, ex de Lugo *loco citato. num.* 40. locum habere ſententia illorum, qui dicunt ſufficere huic matrimonium ratum. Ita Baſilius Pont. *lib.* 6. *de matrim. cap.* 12. *num.* 9. apud Dianam, *part.* 3. *tract.* 4. *reſol.* 203. & tunc obligabitur is non conſummare, ſed ad Religionem euolare, quam vouit.

35. Neque obſtat noſtræ ſententiæ Votum, ſiue ſubſequens, ſiue etiam præcedens dictam promiſſionem; nam dicta promiſſio ex iuſtitia ſeruari debet virgini (imò etiam Viduæ bonæ famæ, ſub promiſſione ſimilis matrimonij violatæ) quod debitum oritur ex delicto deſloratoris. At vota illa ſunt ex mera promiſſione. Et certè communis eſt opinio; debita ex delicto priùs eſſe ſoluenda, quàm debita ex promiſſione gratuita. Sicuti igitur, ſi eleemoſynam centum aureorum promittas Eccleſiæ, & deinde furatus fueris, vel antea furatus fueris ſimilia centum à Petro; priùs deberes reddere alienum ipſi Petro, quàm ſoluere votum Eccleſiæ: ita in caſu noſtro, &c. Si votum erat

erat notum fœminæ, non propterea vir excuſari à matrimonio poteſt; quia potuit tunc fœmina putare de illo voto (vt ſolet) fore, vt peteretur diſpenſatio. Scio à Diana *part. 3. tract. 14. reſol.* 38. putari probabile hunc vouentem, ante promiſſionem matrimonij factam defloratæ, debere votum ſeruare; quia vrget prior promiſſio facta Deo. Verùm, an id ſit probabile, penes eius authoritatem ſit.

36. De hoc autem Caſtitatis Voto omnino peti debet dicta diſpenſatio, non quidem, ex Leſſ. *lib. 2. cap.* 10. *dub.* 4. *num.* 34. quaſi ſit neceſſaria diſpenſatio ad contrahendum, & ad reddendum debitum; iam enim diximus non eſſe obligationem ſeruandi hæc vota in concurrentia dictæ promiſſionis, idque in fauorem violatæ: ſed vt vir poſſit petere debitum, & poſt mortem vxoris aliam ducere.

37. Dictum eſt *num.* 34. (niſi legitima accedat excuſatio:) nam etiamſi fuerit iurata promiſſio, excuſabitur, ex Sanch. *lib. 1. de matr. d.* 10. *num.* 8. ſed eſt contra Molin. *d.* 106. *num.* 4. Primò deflorator ad non ducendam defloratam, ſi ſuperueniat aliquod impedimentum dirimens, de quo obtineri diſpenſatio non poſſit; nam ad impoſſibile nemo tenetur. Si tamen poteſt, certè impetrare omnino debet; quia debitor ſemper obligatur ponere media, ſaltem ordinaria ad ſoluendum creditori. Quis enim non obligabit Artificem ad laborandum ſecundùm ſuum ſtatum, vt furto ablata reſtituat? Quid, ſi impedimentum hoc dirimens præceſſit promiſſionem? Reſpondeo eodem modo. Ita de Lugo, *loc. cit. ſect.* 4. licèt contrarius ſit Sanchez, *lib.* 5. *de matrim. d.* 5. *numero* 26. quando promiſſio fuit abſoluta, nulla facta mentione petitionis diſpenſationis, ſed ſolùm data fide de matrimonio. Si enim impedimentum eſt diſpenſabile, debet à ſtupratore eius diſpenſatio obtineri; ad hoc enim ſe obligauit promittens matrimonium; vel certè ſi fictè promiſit, reſarciat damnum, dando dotem competentem: ad id enim ſaltem obligat deceptio. Solùm non obligabitur, quando fœmina ſe ipſam decepit; ſciebat enim, verbi gratia, impedimentum, & prudenter aduertere poterat fictum animum ſtupratoris, qui non intendebat diſpenſationem petere; quam tamen ſui deceptionem rarò eſſe in mulierculis, notabo mox *numero* 46. in ſimili: Non obligabitur etiam, quando ipſe ſtuprator inculpabiliter ad eam neceſſitatem petendi diſpenſationem non aduertit; vel impedimentum ei incognitum erat, & ex alia parte eius verba non ſignificabant promiſſionem de diſpenſatione petenda. Tunc enim (vt etiam in præcedente caſu) abeſt vis, vel fraus ſtupratoris. At ſi ſignificabant, licèt ipſe non aduerterit; tamen, cùm re ipſa dederit cauſam deceptioni, obligabitur ſaltem damna puellæ reſarcire: ſi non matrimonio, quod non promiſiſſet, ſi aduertiſſet; certè ſubſidio dotis, quo reſarciatur deceptio.

38. Excuſabitur ſecundò deflorator, ſi mulier fornicetur poſtea cum alio, vel ſimile quid dignum diuortio committat. Ita Dian. *part.* 3. *tract.* 6. *reſol.* 53. ſi enim hæc, matrimonio iam contracto, ſeparationem concedunt; multò magis concedent non contrahere.

39. Excuſabitur tertiò: Si ex tali matrimonio probabiliter timeatur oriturum magnum ſcandalum, vel fore malum eius exitum per rixas, diſcordias, &c. Sicuti enim hæc diſſoluunt ſponſalia; ita & promiſſionem, de qua loquimur. Quare lege Sanchez, qui docet, quantum hic ſcandalum, & ſimilia eſſe debent, vt diſſoluantur ſponſalia; nam illa etiam hîc vſui erunt.

40. Excuſabitur quartò: Si ſe virginem finxit mulier; tunc enim fiet compenſatio, vt ſicuti mulier virum decepit, fingendo ſe eſſe intactam, ſic vir non obſeruando promiſſionem matrimonij. Quòd ſi vir ex ſe credit illam virginem, & ideo verè promiſit; certè non erit obligatus ducere, quia ipſe virginem volebat, & ſub hac conditione promiſit: At obligatúrne compenſare damnum mulieri, ex ipſa copula illatum? Reſpondeo: hoc (ſaltem occulta exiſtente copula) vix vſum ſolet eſſe, ſolùm igitur remaneret obligatio reſtituendi pretium pro ipſa copula, ad quam in gratiam viri conſenſit mulier: ſed fortaſſe communiter huiuſmodi ſemi-honeſtæ mulieres ſuum corpus ſolùm concedentes ob promiſſionem matrimonij; niſi expreſsè petant, quod rarum eſt, remittere videntur copulæ pretium.

41. Excuſabitur quintò: Si vir puellam tetigit dumtaxat, quamuis tactibus impudicis: cùm enim ipſe promiſerit, vt ſupponimus, coniugium propter copulam, non debebit ex ſolis tactibus. Quòd ſi tactus cogniti ab aliis fuerint (tale eſſet oſculum publicum,) & inde infamia nata ſit contra virginem; erit diſtinguendum: Vel enim promiſiſti matrimonium tactui, & copulæ; copulam autem non obtinuiſti, ſiue tuâ, ſiue virginis, ſiue vtriuſque cauſâ; & tunc non obligaris ad nuptias. Ita Sanchez *lib.* 1. *matrim. d.* 10. *num.* 14. quia non eſt poſita principalis conditio; obligaris tamen ad damnum, quod fortè ex tactibus ortum eſt, vt ex ſe patet. Vel promiſiſti matrimonium ſoli tactui, v.g. oſculo: & tunc puto te obligari ad eam ducendam, propter pactum iam initum. Sicut enim ſi vir ſuperioris dignitatis promiſit virgini, vt illam defloraret, matrimonium; eam debet ducere, non obſtante illo exceſſu, ex de Lugo, *l. c. ſect.* 2. *n.* 32. quia tunc ratione promiſſionis debitus eſt totus ille exceſſus: ita in caſu noſtro, &c.

42. Ex alio capite puto etiam eſſe probabile, virum hunc ſolùm tangentem puellam, & Matrimonium promittentem: vt item virum illum excedentem dignitate, non obligari regulariter ad eam ducendam; ſed ſolùm ad damnum compenſandum Quando enim (ait Leſſius, *lib.* 2. *c.* 18. *d.* 1. *n.* 9.) aliquid prodigè promittitur, excedens valdè valorem rei, quæ petitur; non cenſetur velle ſe aliquis obligare, niſi quantum operis valor exigit: quare, cùm in caſibus noſtris Matrimonium valeat plus, quàm tactus ille, vel quàm illa virginis infirmæ copula, non cenſebuntur illi viri ſe ad illud obligaſſe. Notanter dixi (regulariter:) nam ſi verè promiſerunt animo ſe obligandi, non video, vnde poſſint hi à ſeruanda promiſſione reſilire; præſertim, quia honeſta Mulier poteſt ſuum corpus iuſtè vendere, quantum ipſi placet, vt *ſuperius, n.* 3. §. 25. diximus ſatis.

Quando deflorator vult promiſſionem ſeruare, & virginem ducere, illa verò, vel Parentes recuſant; an obligetur aliâ viâ damnum reficere, dicam mox *n.* 48.

Promiſſio deflorationis ficta.

43. Quamuis fictè, & ſine animo ſe obligandi promiſerit quis mulieri violatæ matrimonium; tamen obligabitur ad reſarciendum totum damnum: quia eius damni per illam fictionem ipſe violator cauſa eſt. Ita DD. cit. & *paſſim.* Nec obſtabit votum, ſiue ſubſequens, ſiue præcedens. Ita de Lugo *t.* 1. *de iuſt. d.* 12. *ſect.* 3. *num.* 47. & 48. vt ex dictis *num.* 35. colligi poteſt. Idem puto, ſi fictè quis de præſenti Matrimonium cum aliqua contraxit, & ſub eo prætextu violauit. Idem denique, etiamſi per promiſſionem fictam ſolùm extorſerit oſcula, & tactus: ſemper enim damnum illatum reſarciri propter dictam rationem debet, etiamſi ea virgo non fuerit, ſed Mulier honeſta, &c. Ita idem *ibid. num.* 48.

44. Difficultas ergo ſolùm eſt, An ſatis ſit, ſi violator tunc reſarciat alia via æquiualenti, non autem Matrimonio, quod fictè promiſſum eſt. Et communis ſententia eſt, non eſſe ſatis, ſed Matrimonium contrahere omnino debere. Ita S. Thom. *in* 4. *diſt.* 47. *q. vnic art.* 2. *ad* 4. aliique multi apud Sanch. *lib.* 1. *de matr. d.* 10. *n.* 2. contra Præpoſitum allatum à Diana, *parte* 5. *tract.* 14.

Digitized by Google

tractat. 14. *reſolut.* 32. Ratio eſt, quia perſonalis fuit, licèt ficta promiſſio, de ſua ſcilicet danda perſona; ergo in hac perſonali obligatione ius obtinuit decepta; ergo cùm hæc poſſit ſeruari, iniuſtitia mulieri fieret, ſi poneretur in æquiualenti: ſicuti ſi tibi ius eſt in hunc numero equum; non fit iuſta ſatisfactio in pecunia, vel in æquiualenti.

45. Non deſunt tamen hîc ſuæ excuſationes: Primò, quando ſuperuenit impedimentum irreparabile: Secundò, quando mulier fornicatur cum alio: Tertiò, quando timetur ſcandalum, & malus matrimonij exitus: Quartò, quando mulier ſe virginem finxit: Quintò, quando habentur ſoli tactus, de quibus vide *dict. num.* 41. *&* 42. hic proportionaliter applicanda: Sextò, excuſant communiter Doctores, quando tantus fortè eſt exceſſus inter promittentem, & promiſſariam, vt facilè potuerit fœmina vilis, v.g. cognoſcere fictionem viri admodum digni. Ita S. Thom. *loc. cit.* Sanch. *loc. cit. num.* 9. Vaſquez, *de reſtitut. cap.* 3. §. 1. *dub.* 3. *num.* 19. Huc etiam pertinet, quando vir iis verbis ambiguis vtitur in promittendo, vt facilè appareat ab ipſo velle fœminam decipi.

46. Quoniam verò iidem Doctores fatentur, fœminam facile decipi non culpâ ſuâ, ſed fragilitate ſexus, ac iudicij minùs perſpicacis; vnde, tunc non poſſe fictè promittentem recurrere ad hanc excuſationem: ideo puto vix in praxi excuſari ex hoc capite violatorem: Et Boſſius *de contr. matrim. c.* 2. *n.* 63. quidem nunquam hanc excuſationem eſſe legitimam pluribus probare contendit. Si tamen in raro caſu deceptionis ſibi ſola cauſa eſt mulier; ſibi imputet, nec violator ad Matrimonium obligabitur

47. Quid, ſi mulier non cognoſcebat illum Virum adeò excellere, obligabitúrne Vir ille fictè Matrimonium promittens, ad illam ducendam? Reſpondeo: ſi fictè promiſit (nam ſi verè; dixi *ſuprà, n.* 41. *fine*) non videtur obligandus, niſi ad reſarciendum damnum per æquiualens. Ita Sanch. *ib. n.* 21. de Lugo, *l. c. ſect.* 2. *n.* 32. Ratio eſt, quia ex vna parte non obligatur ipſe ex vi promiſſionis; ficta enim illa fuit: & ex alia, ſi mulier exceſſum dignitatis non cognouit, non conſenſit Viro ſub ratione tantæ dignitatis; ergo non poteſt matrimonium tam dignum exigere, ſemper enim haberet plus, quàm ei deberetur. Sufficiet ergo, ſi ei alio modo recompenſetur.

48. Petes hîc denique, *An teneatur deflorator reſarcire damnum aliâ viâ, ſi is velit defloratam ducere, ſed ipſa abnuat; vel ea volente, abnuant efficaciter eius parentes?*

Reſpondeo: ſi nolit ipſa, ad nihil deflorantem obligo, ſiue ex animo, ſiue ficta tergiuerſatione ſpoponderit. Ita de Lugo, *l. c. num.* 28 quia vir coniugium promiſit, non aliud. In vno caſu eum obligarem reſarcire damna, quando vir finxit ſe melioris notabiliter conditionis, quàm fuerit mulier: tunc enim hæc decepta fuit, & iure nunc tanquam indignum eum reſpuit. Ergo illi ſtuprator debebit damnum, ratione deceptionis exortum, reſarcire. Quòd ſi nolint parentes, tunc aliqui non improbabiliter obligant ad reſarcienda damna aliâ viâ; quia non æquum eſt virginem ſine ſua culpa irreparatam remanere. Ita Syl., Nau. aliíque, quos refert Sanch. *l.* 1. *matr. d.* 10. *num.* 15. Vaſquez *l. c.* §. 1. *dub.* 3. *n.* 12. Sed certè probabile etiam eſt cum Sanch. *l. c.* de Lug. *l. c. n.* 29. nec tunc obligari ad aliquid ſtupratorem: quia ipſe ſolùm obligatur ad id, quod fictè, vel verè promiſit; ſolum autem Coniugium promiſit. Illud ex ſupradictis *n.* 37. noto: ſi facilè vir parentes inducere poſſet, obligari ipſum ad illorum aſſenſum obtinendum; quia, qui aliquid promittit, promittit etiam implicitè ordinaria media ponere, quæ faciunt ad adimplendam promiſſionem.

Dubium incidens:

De Muliere fictè copulam promittente.

49. Ex eiuſmodi promiſſione nullam obligationem induci, ex ſe patet; tum quia promiſſio vera non eſt; tum quia etiamſi eſſet, deberet, vt dixi *ſuprà*; *cap.* 1. §. 3. *num.* 18. reſcindi, vtpotè de peccato committendo. Illud ergo hîc explicandum eſt, An ſi mulier accepit munera ab Amaſio, obligetur reſtituere? Et reſtituere quidem obligabitur, ſi accepit ex pacto futuræ copulæ, pacto, inquam, ſiue explicito, ſiue, vt ſæpe in hac materia euenit, implicito: quia tunc pari modo obligatur reſcindere pactum. Verùm, ſi ſine pacto, ſed ex liberalitate Amaſij accepit, qui eam iis muneribus allicere tentabat, ſpe concepta de copula; duæ ſunt difficultates: Altera, an mulier ea ſine peccato accipiat? Secunda, an accepta reſtituere teneatur?

50. Ad priorem: Puto in praxi, & communiter non ſolùm mulierem indecorè ea recipere, ſed etiamſi mulier verbis dicat, ſe recipere, ſed nolle conſentire; tamen re ipſa fouet amorem alterius, qui ſemper in praxi putabit, admiſſo à puella munere, faciliùs eam expugnari poſſe. Quòd ſi in rariſſimo caſu id non eſſet, & donatio amaſij ex parte ſua iam completa ſit, vt ſi amaſius eam rem dederit, ſeu conſignauerit mediatori inter ipſum, & puellam: mera acceptio mulieris non eſſet ex hoc capite peccaminoſa; non enim eſſet cauſa illicitæ donationis; quia hæc iam ſupponitur completa, & ex alia parte iam ſupponis nullam eſſe cooperationem cum alterius peccato.

51. Vnum nota: certam moraliter tibi debere eſſe prauam mittentis munera voluntatem; ſecùs, licitè recipis, quia non præſumendus eſt, niſi conſtet, delictum velle committere.

52. De Lugo, *tom.* 1. *de iuſt. d.* 18. *ſect.* 3. *num.* 51. excuſat etiam aliquando à peccato mulierem, quæ ſcit animum deprauatum mittentis munera, ſed munera ipſa id ex circumſtantiis non ſignificant: poſſent enim (inquit) ex titulo Affinitatis, vel honeſtæ Amicitiæ mitti. Adde, & titulo futuri Matrimonij: qua ratione concedit in Aula Regis Puellas nobiles poſſe obſequia, & munera nobilium Iuuenum acceptare; ſolùm enim ſic ſignificatur ſeruitus illis nobilibus fœminis debita, vel deſiderium nuptiarum; non verò turpe commercium. Illa igitur puella non cenſetur aſſentiri inhoneſtæ iuuenis intentioni, ſed indifferenti illi obſequio dumtaxat. Hactenus ex illo. De hac re lege nouiſſimè Thomam Hurtad. debito benigniùs loquentem; *part.* 1. *tractat.* 1. *cap.* 5. *reſol.* 10 Verùm, non acquieſco; quando de deprauata voluntate mittentis puella certa eſt. Fateor enim poſſe illa munera mitti ex illis honeſtis; ſed nunc de facto cognoſcuntur mitti ex inhoneſtis, & ex intentione mala, quam fouere ea recipiendo, mulieri nullo pacto licet. Praxis igitur illa Aulica ſolùm in culpa incerta, & dubia admittatur, explodatur in peccato certo. Poſſet etiam puella non reiicere publicè illa munera, quando; ſi puella malam iuuenis intentionem occultam; cum eiuſdem iuuenis infamia propalaret. Sed quia prædictis nobilibus, qui ſolent de ſuis amoribus gloriari, ea mala intentio infamiæ non vertitur; ideo regulariter eiua munera poterunt, & debebunt in prædicto caſu non admitti.

53. Ad poſteriorem: Puto mulierem ſic accipientem non obligari ad reſtitutionem. Ratio eſt, quia recipiendo non peccauit contra Iuſtitiam; tam enim liberaliter dedit amicus, ſciens, vt ſupponimus, mulierem neque explicitè, neque implicitè ea acceptare cum pacto copulæ. Liberalitati autem, non ex Iuſtitia, ſed ex gratitudine, ſine obligatione reſtitutionis, datur retributio. Quare ſi ſua ſpe fruſtratur amaſius, ſibi, ſuæque credulitati imputet: Sicuti quando quis

Digitized by Google

inſeruit, vel munera gratis dat Principi, vel Epiſcopo, intentione conquirendi dignitatem, vel beneficium, quod deinde non confertur; Principem nullo modo ad reſtitutionem vrget, ſed ſuam inanem ſpem meritò deplorat

---

Capvt VI.

§. I. *De Raptu.*

1. IN *Methodo Conf. lib. 2. cap. 7. §. 9.* ſic habes: In duobus differt raptus à ſtupro. Primò, quia ſtuprum ſemper eſt cum virgine; at Raptus eſt de quacunque muliere, imò etiam puero, qui ſanè Raptus eſt omnium turpiſſimus.

2. Secundò, Stuprum ſolùm dicit violentiam, vel ad ſummum fraudem: at Raptus præter violentiam, addit abductionem. Ita Filiuc. *t. 2. tr. 30. c. 6.* & me citato Diana, *p. 9. tr. 8. reſ. 2.* citatiſque etiam Hurtado, Præpoſito, aliiſque. Eſt enim Raptus peccatum luxuriæ, quo perſona aliqua abducitur cum violentia, ad turpem actum cum ea exercendum. Addit igitur malitiam contra iuſtitiam, atque adeò ſpecialiter confitendam.

3. Abductio Sponſæ de futuro, vt item Sponſæ de præſenti, id eſt, Coniugis per duos menſes ante conſummationem Matrimonij, ad quod conſummandum prædictum tempus conceditur; Abductio, inquam eiuſmodi Sponſarum, ſi eſt ad finem ritè complendi Matrimonium, non eſt raptus. Ita Filliuc. *ibid.* quia, etiam repugnantibus Parentibus, non eſt abductio ad id, quod eſt prohibitum: ſed ſi eſt ad illicitum finem, explendæ ſcilicet libidinis; erit Raptus, ſpeciatim in Confeſſione manifeſtandus.

§. II. *Additio.*

1. AD Raptum tria ex dictis requiruntur. (Lege fusè Sanchez *lib. 7. de matr. d. 12. & 13.* Leſſ. *l. 4. c. 3. d. 9.* aliòſque) Primò, vis illata: Secundò, finis inhoneſtæ libidinis, in qua includitur finis Matrimonij contrahendi; nam eo modo, id eſt, violenter Matrimonium velle, inhoneſta libido eſt. Tertiò, abductio. Nonnulla addamus de ſingulis.

Vis illata.

2. Quare, ſi vis inferatur renitenti mulieri cuicunque, etiam non virgini, quamuis Parentibus volentibus, vel tum Muliere, tum Parentibus inuitis, vel ſolis inuitis Parentibus, ipſa Muliere conſentiente, ſemper erit raptus explicandus in Confeſſione, quia ſemper in prædictis modis præter malitiam luxuriæ adeſt malitia violentiæ, quæ eſt contra Iuſtitiam. Nomine Parentum hîc veniunt quicunque ſub ſua poteſtate mulierem fortè habent, Pater, Tutor, Curator, Maritus, Sponſus, Amici, Conſanguinei, &c.

3. Petes hac occaſione: Qua ratione ſe geret mulier, ne peccet, quando vis illi infertur? Reſpondeo, ex Sà, v. Luxuria, n. 16. *Quæ ab aliquo opprimitur* (inquit) *non tenetur ad ſui defenſionem illum lædere. An verè teneatur clamare, & reſiſtere, quantum poſſit ſine periculo vitæ, & famæ, non conuenit inter Doctores. Ego iis accedo, qui reſiſtendum putant.* Hactenus Sà. Ego verò non ſolùm iiſdem accedo, verùm etiam puto tutum nullo modo eſſe non accedere. Ratio eſt, quia ſecùs Mulier cooperaretur cum alieno peccato, eſto, certiſſima ſit ſe propriè delectationi non conſenſuram.

4. Sed quid ſi reſiſtere nequeat? Reſpondeo, ex Tol. lib. 5. cap. 11. n. 10. *Si fœmina* (inquit) *cogeretur ad turpem actum, dummodo iſta interiùs non conſentiret actui, quamuis pateretur ab altero, & ſentiret etiam delectationem, ſed ſine conſenſu in ipſam; non peccaret, nam agens abſque conſenſu, non agit; cum conſenſu autem, eſt mortale.*

5. Quid denique? faciléne credam fœminæ, ſe vt oppreſſam non conſenſiſſe? Reſpondeo, ex de Lugo, tom. 1. de iuſt. d. 10. ſect. 10. n. 199. *In praxi* (inquit) *difficilè credendum eſt, violentam oppreſſionem, & abſque culpa ex parte fœminæ. Rariſſimum enim eſt, quòd ſi velit, non poſſit aliquo modo reſiſtere, & violationem impedire; ſed ob metum, ob animi imbecillitatem,* & *aliquando etiam ob latentem laſciuia affectum, quem manifeſtare amice erubeſcunt, conſentiunt fœminæ, ſaltem inuitæ; qui tamen conſenſus, licèt ex parte inuoluntarius ſit, ſufficit ad peccatum graue; quem conſenſum, ſicut & congreſſum ipſum debuiſſent virili fortitudine impedire; & rariſſimè contingit virum delectationem turpem ab inuita omnino, & reluctante captare velle.* Hæc de Lugo. Cùm autem audis mulierem impedire potuiſſe; intellige, illam debuiſſe apponere non ſolùm negatiuam reſiſtentiam, ſed verò poſitiuam, id eſt, motum, & agitationem corporis, quantum poteſt. Si enim quieta ipſa remanear, iam cooperatur peccato alterius; nihil enim ille alter à fœmina quærit, niſi quietam congreſſui ſe præbere. Quòd ſi propter ſuum motum, ſemen viri extra vas emittatur, inuadenti imputabitur, non ipſi iure reſiſtenti; & notat *ibidem* de Lugo, ipſam non poſſe ſeminare, quamuis viro ſeminante: quia ad id nullum ius habet, quare quantum poteſt ei ſeminationi reſiſtendum eſſe.

Finis inhoneſtæ libidinis.

6. Si ergo eſt ad alium finem, vt ſi raperetur puella, vt fieret ſerua; Plagium eſſet, & vocaretur, quod eſt ſpecies furti, non raptus.

Abductio.

7. Hinc, ſi per vim ſine abductione de loco ad locum fœminæ quis copuletur, peccabit quidem peccato contra Iuſtitiam, ſpecialiter confitendo, ſed propriè raptum non committet. Ita *ſuprà*, §. 1. *num. 2.* Idem dic, ſi per fraudem: Nam dolus, & fraus, & violentiæ æquipollent, *l. vnica*, §. *& ſi quidem*, *verſ. pœnas autem*, *cap. de rapta virg.* cùm perinde fiat iniuria contra Iuſtitiam. Pari modo ſi eandem cognoſcas per vim ducendo de vno cubiculo ad aliud, vel de loco ad locum non valde diſtantem in eadem domo, ſeu prædio, non diceris propriè rapere, licet violentiam ſpecialiter confiteri debeas; quia non eſt vera abductio illa, quæ mulierem in diuerſum moraliter locum non transfert.

8. Si Mulier rapiat, abducátque virum, etiam ad finem libidinis, non eſſe propriè raptum, docent meritò non pauci apud Sanch. citatum: Ita ipſe Sanch. Gaſp. Hurt. Præp. Pont. Reg. aliique apud Dian. *p. 10. tr. 16. reſ. 82.* contra Marant. Auerſam, Martinum. Sed id intellige quoad pœnas *mox* dicendas, quæ ſolùm fulminantur in viros rapientes fœminas, non contra: nam cæterùm, ſi verè adfuit violentia, adfuit & malitia contra Iuſtitiam; quare cùm adſit etiam vera abductio, vt ſupponimus, non eſt, vnde negandum ſit, illum eſſe quoad culpam, raptum.

9. Hæc, quoad culpam. Quoad pœnas, ſiue quæ ſunt in corpore Iuris Canonici *c. Raptor 33. c. ſtatutum 27. q. 2.* ſiue in Tridentino *ſeſſ. 24. c. 6. de ref. matr.* hæc numerantur, (pœna enim capitis, aliæque, quæ infliguntur per Ius Ciuile, & quidem ſemper poſt ſententiam, ad nos non pertinent; videatur Leſſius *lib. 4. cap. 3. n. 68.* & Azor. *p. 3. lib. 3. cap. 15.*) Prima eſt, vt raptor alienæ Sponſæ, publica pœnitentia puniatur. Secunda, vt idem non poſſit ampliùs cum vlla alia matrimonium contrahere. Putatur autem à Doctoribus, hoc eſſe impedimentum impediens, non dirimens, immò hodie iam eſſe vſu abrogatum. Tertia, vt tum raptor, tum eius adiutores ſint ipſo facto excommunicati. Quarta,

vt

vt donec rapta eſt in poteſtate raptoris, inualidum ſit Matrimonium; vt etiam (ex Molina, Sanch. & aliis quos citat, ſequitúrque Bon. *de matr. quæſt.* 4. *p.* 18. *n.* 10.) ſponſalia, ſi fortè, etiam conſentiente rapta, Matrimonium, vel ſponſalia celebrantur.

10. Iuuat autem hic afferre verba Trident. ſeſſ. 24. c. 6. de ref. matr. *Decernit Sancta Synodus inter Raptorem, & raptam, quandiu ipſa in poteſtate raptoris manſerit, nullum poſſe conſiſtere Matrimonium. Quòd ſi rapta à raptore ſeparata, & in loco tuto, & libero conſtituta, illum in virum habere conſenſerit; eam raptor in vxorem habeat, & nihilominus raptor ipſe, ac omnes illi conſilium, auxilium, & fauorem præbentes, ſint ipſo Iure excommunicati, ac perpetuò infames, omniúmque dignitatum incapaces; Et, ſi Clerici fuerint de proprio gradu decidant. Teneatur præterea raptor mulierem raptam, ſiue eam in vxorem duxerit, ſiue non duxerit, decenter arbitrio Iudicis dotare.*

11. Hactenus Concilium. Vbi noto: Primò, hoc Decretum non habere locum in quocunque raptu, ſed in aliquo dumtaxat. Quare, ſi quis rapiat mulierem cauſâ libidinis, & non ad contrahendum cum illa matrimonium; non incurrit prædictas Concilij pœnas. Ita Leſſius *loco citato, num.* 70. Sanch. *lib.* 7. *matrim. diſp.* 13. *num.* 4. Ratio eſt, quia Concilium hic nil intendit præterea, niſi libertati matrimonij prouidere. Scio Bonac. *de matrim. quæſt.* 4. *parte* 18. *num.* 2. putare decretum habere locum, etiamſi ſit ad ſolum finem libidinis; quod certè non eſt improbabile.

Rurſus non habet locum in eo raptu, cui mulier conſenſit, licet inuitis parentibus. Ratio eſt eadem, quia ſcilicet matrimonij libertas, quò Concilium collimat in hoc decreto, non dependet à Parentibus, ſed ſolùm à muliere.

12. Noto ſecundò, ad pœnas incurrendas non eſſe neceſſe, vt ſequatur copula cum rapta. Ita Leſſius *loco cit. num.* 66. Sanch. *loc. c. num.* 9. malitia enim raptus ſaltem pro pœnis, ſatis completur per abductionem cum prædicto fine.

13. Noto tertiò, Præter excommunicationem latæ ſententiæ, quæ non eſt reſeruata, ex Sanch. *ibid. n.* 1. & præter impedimentum dirimens matrimonium, imò & ſponſalia, ex Sanch. *ibid. num.* 17. quod non eſt pœna, ſed diſpoſitio legis, cæteras pœnas huius decreti non incurri, niſi poſt ſententiam Iudicis, vt ex *alibi* dictis conſtat.

14. Noto quartò, licèt abductio ſponſæ, ipſa nolente, ſit quoad culpam, raptus; quia etiam Sponſa debet liberè matrimonio de præſenti conſentire: tamen quoad pœnas probabile eſſe, eiuſmodi raptum non includi in hoc decreto. Ita Leſſ. *loc. c. n.* 70. Henr. *lib.* 10. *c.* 12. *num.* 5. quia non eſt abductio ſtrictè iniurioſa eam ſibi recipere, quæ ſibi legitimè promiſſa eſt.

15. Ex his plani fiunt hi duo caſus: Ignorantibus Parentibus, quædam mulier conſentiens abducta eſt. Rurſus ignorante Cæſare adoleſcente abducta eſt ab eius amico quædam inuita puella, vt eidem Cæſari illa puella in matrimonium traderetur, commiſſúmne eſt in vtroque hoc caſu peccatum raptus, prædictis Concilij pœnis obnoxium.

Reſpondeo ad primum, eſſe commiſſum raptum quoad culpam, vt dictum eſt *num* 2. Quoad pœnas Concilij non eſſe, ex Sanch. *ibid. num.* 9. quia, conſentiente ipſa, ſaluatur libertas matrimonij.

16. Ad ſecundum, ſi neque per ſe, neque per alium Cæſar puellam rapuit, ipſe raptor non eſt, atque adeò pœnas non incurrit, ex Sanchez *lib.* 7. *diſp.* 13. *num.* 2. Amicus etiam, nec incurrit, quia non eſt raptor pro ſuo matrimonio, de quo loquitur Tridentini Decretum, quod cùm ſit odioſum, non eſt extendendum vltra verba. Vnde vides in hoc caſu tum amicum hunc, tum adoleſcentem illum, pro quo rapta eſt mulier, validè poſſe matrimonium inire cum eadem muliere, etiam non ſeparata. Quando verò per alium quis ſcienter rapit, verus raptor eſt, incurritque omnes Decreti pœnas: ille tamen, qui ex raptoris iuſſu exequitur actionem rapiendi, tanquam fautor incurrit Excommunicationem, & cæteras pœnas, cùm interim validè poſſit inire matrimonium cum eadem muliere, quia inualiditas matrimonij ſolùm infertur contra rapientem pro ſe, non contra rapientem pro altero, vt dictum eſt.

Copula cum dormiente, an ſit raptus?

17. Denique decernenda ea eſt quæſtio. An copula cum fœmina dormiente, vel ſenſibus deſtituta, ſit propriè raptus? Reſpondeo. Si cum fœmina, quæ ante ſomnum conſenſit, non eſſe raptum certum eſt. Ita Pelliz. *man. Reg. t.* 1 *tract.* 4. *c.* 3. *ſect.* 4. *num.* 70. quia non eſt cum iniuria, nec cum violentia contra Parentes. At, ſi cum fœmina, quæ non conſenſit, aio primò, præter fornicationis, vel alterius ſpeciei malitiam, adeſſe peccatum contra iuſtitiam. Aio ſecundò, non eſſe propriè raptum, & conſequenter raptus pœnis ſubiectum. Inclinat, ſed non vult decernere Diana *p.* 9. *tract.* 8. *reſol.* 2. Ratio prioris dicti eſt, quia, tametſi ea copula non ſit cum vi, certè eſt cum fraude, atque adeò cum malitia contra Iuſtitiam, vt §. 1. *num.* 2. innui; vnde ſpeciatim in confeſſione aperienda, vt modò *num.* 7. dictum eſt. Ratio poſterioris dicti eſt, quia, vt alia taceam, ad raptum propriè dictum, requiritur abductio de loco ad locum, vt *ibidem* notauimus.

CAPVT VII.

De Peccato contra naturam.

1. IN *Methodo Conf. lib.* 2. *cap.* 7. §. 10. ſic habes: Quatuor ſunt ſpecies, & quidem diſtinctè aperiendæ, quia habent turpitudinem, ſi non phyſicè diuerſam, quia omnes prodigunt ſemen ſine ſpe generationis; certè ex recta hominum æſtimatione, diuerſam moraliter. Mollities, Sodomia perfecta, Sodomia imperfecta, Beſtialitas, ad quam reducitur Congreſſus cum dæmone. Sic Filliuc. *tract.* 30. *cap.* 8. *num.* 142. De ſingulis aliquid breuiter delibabimus.

§. I. *Mollities.*

1. EST pollutio voluntaria ſine coniunctione corporum, ſeu, vt definit S. Thom. 2. 2. *quæſt.* 52. *art.* 11. *ibid.* Caiet. eſt peccatum contra naturam, per quod voluntaria pollutio procuratur extra concubitum, cauſâ explendæ delectationis venereæ.

Si quis tamen, dum ſe polluit, conſentiat, vel cogitet moroſe in aliquam aliam ſpeciem, v. g. adulterium, inceſtum, &c. contrahit eandem malitiam, quam cogitat, adeóque confitendam. Ita Fill. *tr.* 30. *c.* 8. *n.* 154.

2. Inanimatum inſtrumentum, quo quis ſe polluat, non facit mutationem ſpeciei, vt *in Meth. l.* 2. *c.* 1. §. 10. de mediis, quæ aſſumuntur ad peccandum, vniuerſaliter diximus. Dixi (inanimatum:) nam ſi animato, vt ſi manibus alterius, &c. fiat, iam nunc ſubdo.

3. Si quis ſe pollueret inter brachia, coxendices, os, &c. fœminæ, vel viri, cum id regulariter procedat ex affectu perſonæ, ſeu concubitus cum illa, eſt ſine dubio ſpecialiter explicandum: quia non eſt mera pollutio, ſed copula inchoata. Non tamen credo neceſſariò eſſe explicandas peculiares partes corporis (niſi ſit affectus aliquis particularis, v. g. ad partes præpoſteras ob ſodomiam, vnde & explicandum) materialiter enim ſe habent; & illa maior delectatio, quæ in vna ex partibus quæritur, non tranſcendit ſpeciem malitiæ, quæ eſt in alia. Ita Fill. *ibid. num.* 155. vide *ſup. c.* 2. §. 5. *num.* 33.

4. Petes. Quando quis habet inchoatam prædictam copulam, neceſſéne habet exprimere in Confeſſione, ſe ſeminaſſe extra, vel intra vas? Reſpondeo, ita: quia extra

Digitized by Google

diſpergitur ſemen : At intra vas naturale fœminæ , non item. Quid in maſculis, dicam *mox* §.3. *num.*3. & addam §.4.*num.*4. vtiliſſimam praxim pro hac re.

5. Si qui ſe polluant manibus alterius viri, vel fœmina, vel ſuis alium quis polluat ; debet id explicare, propter cooperationem cum alterius peccato.

Imò, ſi tu tuis manibus polluas vxoratum , vel Sacerdotem, &c. debes id explicare : quia cooperatis ad adulterium, vel ſacrilegium, iuxta ea, quæ dixi *in Methodo, l.*2. *c.*1.§.17.*de ſcandalo,n.*100.

Quod ſi te ſuis manibus alius polluat ; parum refert pro tuo peccato contra Caſtitatem, quod ille fuerit Vir, vel Fœmina , vel Sacerdos : ex eodem Fill. *ibidem* ; tunc enim (ſi aliud non additur) ſe habent illæ manus, vt merum inſtrumentum : & ſolùm adeſt cooperatio cum alterius te polluentis peccato, vt dictum eſt *lib.*1 *meth. conf.* §.10. *num.*69.

Nota illud (Quod ſi te, &c.) Nam in Editionibus præcedentibus erat (At ſi ;) quæ fuit fortaſſe occaſio , cur Diana *p* 9. *tract.*9. *reſol.*65. putauerit , me hic ſequi ſententiam Llamas , ſentientis non opus eſſe explicare in Confeſſione, an manus te polluentis ſint Sacerdotis, vel Laici , quam latè defendit Caramuël *in Reg. S. Ben. à num.*987. cùm tamen re vera non ſequar , vt patebit nauiter conſideranti, loca , ad quæ me refero *in hoc num.*5. & latiùs ego oſtendi *in diſput. de hac re* , quam Romam miſi , vt eam Amici eidem Patri Dianæ de Theologia Morali profectò benemerentiſſimo , peramicè communicarent. Dixi (ad quæ me refero *in hoc num.*5.) Nam, an ex Doctrina Thom. Sanchez , quam tradidi *in Methodo , lib.*2. *cap* 7. §. 5. *num.*33. quámque nuper exſcripſi *cap.*2. §. 1. *num.*5. confirmari poſſit ſententia Llamas, neque *in Methodo* cenſui , neque hic cenſeo diſputandum.

De mollitie ſacrilega , dixi *c.*2.§.1. *num.*7.

De mollitie virginis , dixi *c.*5. §.1. *num.*3.

De mollitie vxorati ; dixi *c.*1. §.1. *num.*3.

De comedente calida , vt polluatur in ſomno , dixi *in Methodo Confeſſionum lib.*2. *c.*6.§.2.*num.*7.

De incipiente copulam, & reſiliente, ſeménque diſpergente, dixi *c.*1. §.1. *num.*12.

§. II. *Additio.*

1. TRiplex ſolet diſtingui pollutio. Prima, quæ voluntariè fit, homine conſentiente , quæque propriè vocatur Mollities. Secunda , Nocturna , quæ accidit in ſomno. Tertia, Diurna , quæ accidit in vigilia ſine conſenſu polluti. De ſingulis aliqua ſeparatim.

Pollutio vigilantis voluntaria.

2. De pollutione vigilantis voluntaria in ſe (nam in cauſa diximus *ſuprà,c.*3.§.5.*à n.*48. & aliquid mox *à n.*12. tangemus.) Nota primò, Contactum, motúmque impudicum virilium in pueris (idem in puellis,) qui non poſſunt per ætatem ſeminare, eſſe peccatum mortale; eſt enim ex ſe prauus affectus ad pollutionem. Non dubito autem, hanc differre ſpecie à vera pollutione, per quam ſeminatur. Ita Graff. *lib.*2.*c.*88. *n* 3. *& ſeqq.* Hæc enim tandem reducitur ad tactum impudicum ; illa eſt diſperſio ſeminis contra generationem. Hinc ergo fit, vt in confeſſione debeat ſpeciatim explicari, niſi obſtet regula vniuerſalis mox afferenda §.4.*n.*4.

3. Nota ſecundò , An Confeſſarius debeat negare abſolutionem iuueni ſæpius ſe polluenti ? Reſpondeo, eſſe diſtinguendum : ſi enim ex occaſione, v. g. aſpectus, vel collocutionis fœminæ eiuſmodi frequentia accidat, debet priùs Confeſſarius præcipere , vt adoleſcens tollat occaſionem, modo ſatis à nobis dicto *in Meth. conf. lib.*3. *c.*3. lege item Bon. *de matr. q.*2. *p.*14. *num.*14. At ſi frequentia accidat ex nulla extrinſeca eiuſmodi occaſione ; tunc poterit maiori facilitate abſoluere , vel differre abſolutionem , iuxta conſueta remedia contra reciduos , vt *ibidem* à nobis dictum eſt.

4. Nota tertiò, Quid dicendum, quando ſemen eſt corruptum, itavt venenoſas affectiones pariat in patiente, licebitne pollutio ? hoc eſt, licebitne illud ſemen expellere per medicamenta directè tendentia ad illud expellendum, vel etiam in mulieribus per confricationes partium verendarum, & per intromiſſionem digitorum vſque ad os vteri, illud prouocare ?

Reſpondeo. Si ſemen peccet in quantitate, non licere, certum eſt: quia tunc eſt verum ſemen, quod nullo modo poteſt conſultò effundi ; nec poteſt medicamentis , quæ nullum alium effectum habeant, niſi ſemen expellere, eius effuſio procurari. Ita Turr. apud Dian. *p.*4.*t.*4. *reſol.*159. At ſi peccet in qualitate certò ex Medicorum relatione, vel ſaltem probabiliter (nam ſequi quiſque poteſt id, quod probabile eſt) licere docet Sanchez *lib.*9. *de matr. d.*17.*num.*19. *in Editione Veneta.* Quæ doctrina adeò viſa eſt aliquibus improbabilis , vt fuerit deleta *in Editione Lugdunenſi anno* 1621. Illam tamen exſcribit, & expendit nouiſſimè Tancredi *lib.*9. *de matr. d.*17. *quæres* 3. contra Texedam.

5. Et quidem multi multa congerunt ; Verùm, ſi Sanchez doctrina fuiſſet ad eius ſenſum intellecta , tot rixæ, & quæſtiones de eius veritate non fuiſſent ſubortæ. Si enim eum intelligas, quaſi dicat licitè mulierem, vel Virum ſemen prouocare poſſe, ne hodie, cras, perendie paſſura ſit illas venenoſas affectiones ex ſemine retento proueniendas ; malè illum intelligis, quia id nunquam , ſed ſemper eius oppoſitum docuit ; cùm enim nunc illud ſemen corruptum non ſupponatur , non eſt vnde poſſit expelli, vel vnde poſſit dici de eo ſtatuere Sanchez, qui ſolùm ſtatuit de corrupto. Si verò eum intelligas , quaſi dicat , dum actu ſemen illud eſt corruptum, & dum actu generat ſymptomata furioſa , ita vt actu patiens ſit veluti extra ſenſum ; tunc licitè poſſe prouocari medicamentis , & confricationibus ab experto Medico exhibitis, vt venenoſum illud corruptum ſemen expellatur : rectè eum intelligis , nam hunc ſolum caſum concedit Sanch. *loco cit.* non alium. Audi eius verba : *Cur ergo non licebit illam prauam qualitatem , in quam ſemen tranſit expellere , licèt per accidens ſequatur pollutio ? eo vel maximè, quod in hoc caſu procul abeſt quodvis conſenſus periculum , ac delectationis ; quoniam fœmina ſymptoma illud patiens , eſt tunc temporis ſenſus , ac mentis impos.* Hæc diſertè Sanchez.

6. Notas , ſemper ſupponi debet , vt conceſſio ſit licita, patientem ſenſibus carere ? Notas illud ? (*prauam qualitatem , in quam ſemen tranſit ?*) Notas illud ? (*tunc temporis ?*) Aſſero igitur diſtinctione omnino opus eſſe. Nam aliud eſt , ſi loquamur de medicamentis ; aliud , ſi de tactibus , & confricationibus. Quamvis enim in patiente habitualiter eiuſmodi morbum licitè poſſent (vt concedit *ibid.* Tancredi) adhiberi medicamenta directè prouocantia prædictum ſemen , etiam ante illa actualia ſymptomata ; quia medicamenta remotè ſemen prouocant , & ſine tanto periculo eliciendi eiuſmodi delectationes : tamen confricationibus, & tactibus partium verendarum nunquam poteſt. Ratio diſcriminis mox *n.*8. afferetur : poſſe autem confricationibus in vno tantùm caſu , docet Sanchez : quando nimirum ita actu ſymptomata inſurgunt , vt ea patiens ſine ſenſu ſit ; quod certè rariſſimum erit , & cuius ratio *eodem num.*8. clarior apparebit.

7. Vrges : Fac illud ſemen corruptum non fuiſſe expulſum , & ſymptomata illa per aliquod tempus (vt accidere ſolet) ceſſare , vel illud ſemen non efficere tantam turbationem in patiente , vt ſenſus , & mens abripiatur ; id quod etiam ſæpe vſo venire ſolet : iam remanebit illud ſemen corruptum, atque adeò illa lues in corpore : ergo poterit prouocari , etiam non poſita alienatione mentis.

8. Reſpondeo : Id quod ego hactenus dixi , eſt, Sanchez de ſolo illo caſu , præſente alienatione ſenſuum, loquutum eſſe ; cæterùm in hoc caſu , quem nunc vrges,

ſic

ſic diſtinctè reſponderi, puto, poſſet: licere expellere medicamentis, non verò confricationibus, & tactibus verendorum. Ratio eſt, quia medicamenta, quæ per totum corpus permeant, per ſe expellere intendunt ſemen corruptum, (ſi tamen ſemen ſit appellandum; & non potiùs lues, & venenum) eſto, per accidens prouocet & verum: at tactus verendorum, nempe inſtrumentum, quæ ad ſemen prouocandum à natura ſunt inſtituta, per ſe tendunt ad verum ſemen expellendum, (quod expellere extra matrimonium nunquam licet) eſto, per accidens ad corruptum.

Solùm autem, quando actu ſunt illa ſymptomata, poteſt per confricationes expelli, ſi tamen certò ſupponatur ſemen illud non eſſe verum ſemen, ſed tamen corruptum, nam propterea actu cauſat illa ſymptomata; & ſupponatur eſſe in motu, atque adeò deſcendiſſe in partes verendas; & ſic non prouocari à tactibus verum ſemen, ſed expelli prauum humorem. (Notas, quot conditiones requiruntur?) Ratio eſt, quia tunc eo modo, quo expelli poteſt qualitas gignens pruritum, in ſententia eiuſdem Sanchez, & ea ratione, quâ emundari poſſent ſordes, quæ fortè ſint lauandæ in iiſdem partibus; eſto, per accidens occurrat effuſio veri ſeminis, ſed ſine conſenſus periculo, vt ſemper ſupponimus: ſic poſſet in caſu, de quo loquimur, quia ſemen corruptum, vt ſæpe diximus, non eſt ampliùs ſemen: ſed humor peior prurigine, & peior ſordibus verenda inficientibus.

9. Sed hæc ſatis; nam vltimam ſententiam Lector ſapientior præferat: nos occaſione ſeminis corrupti quendam caſum de ſemine infecto proponamus.

Mulier copulam habens cum marito, morbo gallico laboranti, prætextu ſeminis eadem morbida qualitate affecti eiiciebat illud immediatè poſt copulam, quæſiuitque deinde, an ſine culpa id efficere potuerit?

Reſpondi non potuiſſe. Ita Sanch. *lib. 9. matr. c. 20. n. 3.* quidquid dicat Angel. *verb. Debitum.* Licèt enim matrix ex naturali ſympathia ſemen ad ſe attrahat, retineátque non parum; generationi tamen nocet (vt experientia teſtatur) directa illa ſeminis intromiſſi, quamvis partialis effuſio. Adde, ſic procurari poſitiuè impedimentum conceptionis inceptæ, quod nunquam licet. Hæc ergo mulier deneget debitum marito, ſi denegare velit; quod in eo caſu poſſe, quamvis non obligari, diximus in ſuperioribus *c. 1. §. 5. num. 24.* Verùm, poſito, quòd reddat, quo iure illud, quod verum eſt ſemen, & prolificum, prodigere poteſt?

10. Denique ad pollutionem voluntariam, de qua agimus, pertinet nouus caſus, qui nudiuſtertius mihi propoſitus fuit: Se quidam polluebat cogitatione fixa in pulchram ſtatuam marmoream, affabrè ſculptam, in communi platea exiſtentem, ac neſcio quam Nympham repræſentantem. An ſatis ſit huic in Confeſſione dicere: *Me toties pollui cogitando de fœmina?* Sufficere aliquot ex noſtris Theologis putarunt; quia ſi aliud non addatur, totus denique affectus eſt ad perſonam mulieris repræſentatæ.

Quid? Quod eam de nocte amplexando (proh hominum infelicem conditionem!) atque illicitam cum illa ſtatua copulam tentando, ſe polluebat? quæſitum ergo iterum fuit, An ſatis ſit huic in Confeſſione dicere: *Me pollui amplexando mulierem extra vas naturale, & cum affectu ad illam?*

Reſpondi non fuiſſe ſatis: quia ſic pœnitens mendacium protuliſſet, & quidem, vt patet, in re grauiter pertinente ad Confeſſionem. Si enim illud de ſtatua tacuiſſet, non explicaſſet peccatum, quod commiſit: dicendo enim ſeſe polluiſſe cum muliere ex affectu ad illam; ſignificaſſet ſeſe polluiſſe cum vera fœmina, quod certè non fuit. Dicat igitur ſe id feciſſe cum ſtatua: vel tu Lector cogita, an ſufficiat magis in communi, ſic: *Cum inſtrumento inanimato me pollui*; addendo ſemper *ſe cogitaſſe, ſeu intendiſſe in fœminam.*

Inſtas: Copula cum fœmina mortua, vel cum ſtatua, eſt mera mollities: ergo non eſt, cur debeat addi cogitatio de fœmina. Reſpondeo, antecedens eſſe verum. Non enim ea copula eſt fornicatio, vt putare aliquis poſſet, quia fornicatio eſt cum fœmina: at quæ mortua eſt, fœmina non eſt. Nec eſt beſtialitas, vt dixit Pellizzarius apud Dian. *mox* citandum: quia hæc pari modo eſt cum bruto, quod ſi mortuum eſt, non eſt brutum. Eſt ergo pollutio, malitiam mollitiei continens, exhibita cum inanimato inſtrumento, vt fusè probat, me citato, ſolertiſſimus Diana *p. 9. tract. 9. reſ. 1.* Concedo igitur antecedens: ſed neganda prorſus eſt conſequentia: ſiquidem *nuper, §. 1. num.....* dictum eſt cum, qui ſe polluit cum affectu, ſeu cogitatione ad obiectum aliquod, illud explicare debere.

Pollutio Nocturna.

11. Duo hîc vel nota, vel alibi inſinuata recole. Primò: Dupliciter hæc nocturna pollutio eſſe poteſt: voluntaria in vigilia, atque adeò peccatum: antecedenter, & conſequenter. Nam cæterùm, vt eſt in ſomno, peccaminoſa non eſt, ſed actio, ſeu paſſio naturalis. Antecedenter erit peccaminoſa tribus caſibus: Primò, quando quis eam deliberate deſiderat ob delectationem carnalem. Si enim deſideretur ob bonum aliquem finem, vt ad ſedandas tentationes carnis, vel ad leuandam naturam, non eſſet peccatum: Ita Nauar. *cap. 16. num. 7.* aliique apud Vaſquez, quos ipſe ſequitur *part. 2. diſp. 113. c. 3.* Toletus *l. 5. cap. 13.* niſi quando tale deſiderium eſſet tantùm, vt notabiliter influeret in pollutionem; quod certè, vt plurimùm non ſolet contingere.

12. Secundò. Quando quis illam procurat, aut comedendo res calidas in eum finem, aut tali modo cubando in lecto, vt inde ſequatur pollutio. Nam licèt poſſit pollutio deſiderari ob bonum finem, non tamen poteſt procurari. Sicuti etiam poteſt deſiderari hominis improbi mors ob bonum finem, non tamen procurari. Vnde etiam colligitur, cur non liceat deſiderare etiam ob bonum finem pollutionem, quando tale deſiderium eſſet cauſa influens notabiliter in illam, vt modò dictum eſt; quia tunc non ſimpliciter deſideraretur, ſed etiam procuraretur. Dixi (in eum finem, *&c.*) nam ſi comedat quis res calidas, vel accumbat tali modo ob aliquam aliam commoditatem, quamvis aduertat conſequuturam inde pollutionem; dummodo eam directè non intendat, nec ſit periculum conſenſus, non peccat ſaltem mortaliter. Ita Sot. *in 4. d. 12. quæſt. 1. art. 7.* Tol. *lib. 5. cap. 13. verſ. adhuc non eſt ſatis,* quia, vt *ſuperiùs, c. 3. §. 5. à num. 46.* vidimus, hæ non ſunt cauſæ notabiliter influentes in pollutionem.

13. Tertiò: ſi quis pari modo, cùm debeat, non remoueat cauſam futuræ pollutionis, peccat mortaliter, ſi ea cauſa eſt notabiliter influens in illam in genere luxuriæ; venialiter, ſi notabiliter non influit, quando in vtroque caſu ea præuidetur, licèt non intendatur: præuidetur, inquam, probabiliter, nec ſolùm in dubio, ex Tol. *l. c.* ſiquidem non tenemur adeò eſſe ſolliciti, vt etiam dubium nos amoueat à cauſis inuoluntariæ pollutionis.

14. Dixi (cùm debeat:) quia ſi non tenetur huiuſmodi cauſam remouere, vel quia cauſa eſt bona, vt ſtudium frequens, ſeu cogitatio rerum turpium ad docendum, Confeſſionis auditio, locutio honeſta cum muliere, &c. vel quia talis cauſa non eſt mala, & alioquin eius omiſſio non eſt commoda, v. g. omittere tales cibos, talem accubitum in lecto, &c. tunc neque etiam peccamus non auferendo huiuſmodi cauſas. Ita Tol. *ibidem.* Nauar. *ibid.* Sotus *in 4. diſt. 12. quæſt. 1. art. 7.* Ioan. Sanch. *d. 21. num. 12.* Cùm enim cauſa ſit bona, vel non mala, non tenemur ad illam auferendam propter hos effectus, qui naturaliter ſequuntur, vt nuper diximus *cap. 3. §. 5. à num. 48.* quæ fuerunt hîc claritatis gratiâ breuiter repetenda.

15. Atque hæc antecedenter. Conſequenter autem peccaret

Digitized by Google

peccaret quis mortaliter, ſi poſt ſomnum, ſub quo ſecuta eſt pollutio, deliberatè ſibi in ea complaceret ob delectationem ſenſualem; nam ſi gauderet ob ſedatam tentationem, vel ob naturam deoneratam; non eſſe peccatum, colligitur ex modò dictis.

16. Quando autem motus carnis, ſeu ſpirituum inſeruientium generationi, & ipſa deciſio ſeminis accidit in ſomno, ſed emiſſio in vigilia, non eſt peccatum ſaltem mortale: tum quia non adeſt plenum voluntarium requiſitum ad mortale; accidit enim emiſſio in illo confinio ſomni, & vigiliæ, quando imperfecta eſt deliberatio: tum quia difficile eſt cohibere, ne deciſum iam ſemen ex lumbis non emittatur foras; tum denique, quia pollutio magis ſecundùm principium, quàm ſecundùm finem iudicanda eſt: principium autem fuit ſatis inuoluntarium, cùm fuerit in ſomno.

17. Quòd ſi partim emiſſio ſeminis fit in ſomno, partim in vigilia; multò minùs habebit rationem peccati, poſita voluntate in illam non conſentiente, vt ſemper ſupponimus.

Ex dictis colligit Sanch. *loc. mox cit.* ex Sà, in eo, qui è ſomno excutitur, non eſſe obligationem reprimendi emiſſionem ſeminis eius pollutionis, quæ in ſomno cœpit; & idem propter paritatem rationis diceretur de ſimili ſeminis emiſſione pollutionis, quæ inuoluntariè in vigilia accidit. Placet doctrina, ne ſcrupulis omnia pateant.

18. Sed vnum à me nuper interrogauit quidam probatæ conſcientiæ Sacerdos; cui, quamvis vtcumque reſpondi, mihi ipſi tamen (fateor) non ſatisfeci. Experiebatur is leuiſſimi ſomni vir, ſtatim ſe, concepta pollutione, euigilare perfectiſſimè, atque effuſionis continuationem clarè percipere; quamvis autem illi delectationi nullo modo ipſe conſenſum præberet, ſciréeque ſe non obligari ad reprimendum, ac poſſe fluxionem humoris permittere: tamen aliud illi contingebat, quod ſcrupuli cauſa erat moleſtiſſimi: Experiebatur enim à motu quodam quaſi interiore ipſorum genitalium, ſub finem pollutionis expelli à ſe actiuè non modicam ſeminis quantitatem; Perinde (narrabat) ac euenit ei, qui vrinam emittit, ſolet enim is in fine mingendi motu expulſiuo aliquas vrinæ guttas, quæ remanent, expellere. Addebat, ſe voluiſſe cum alio Sacerdote id conferre, qui faſſus eſt ſibi idem non rarò eueniſſe: ſed ſe à peccato excuſaſſe, quia ſemiuigilans illum expulſionis motum exhibebat. Interrogabat ergo à me, an ipſe, qui perfectè vigilantem ſe dignoſcebat, poſſet motu prædicto effluxionem adiuuare ad abſtergenda, vt ipſe loquebatur, ſeu deoneranda virilia, præſertim ne deciſum ſemen ibidem fortè remanens ſuæ ſanitati noceret; & denique, quia valdè ſibi difficile animaduertebat, illum motum non vſurpare.

19. Equidem priùs volui non paucos Authores euoluere, quàm reſponderem: cùm autem nihil ſignatè ad rem inueniſſem; dixi me videre quidem, quanta difficultas ſit in polluto perfectè vigilanti, pollutionem, effuſionémque iam inceptam non perficere. Verùm, cùm in Doctoribus ſolùm legerim licentiam non reprimendi, non coërcendi, non prohibendi: licentiam verò actiuè adiuuandi, ſeu cooperandi diſertis verbis eoſdem negare, vt perſpicuè facit Sanchez, me fauere illi non poſſe. Sententia benignior, quam hac in re tum dictus Sanchez *de matrim. lib.9. diſput.17. num.16.* tum alij amplectuntur, ſic à Marchino *de ordine, tract.3. part.3. cap.2. num.6.* refertur: *Dum ſentitur*, ait, *humor ſeminalis effluere in membris genitalibus, non teneris coercere, vel magna cum violentia prohibere, ne fluat: ſic pluribus Gerſon. Ratio eſt, quia, vel ille conatus, quem multi conſulunt, nihil operatur; vel retento contra impetum naturæ ſemine, ſupra modum grauatur corpus, & multis ſubijcitur infirmitatibus. Ex alia parte, illa ſeminatio eſt actus exterior, & effectus naturalis ortus abſque mea voluntate: At actus exterior ſine interiore, nunquam eſt peccatum.* Hæc ille Notas illa verba (*non teneris coercere, prohibere, &c.*) nunquam lego (*potes adiuuare, expellere, &c.*) Et tamen, addidi, beneuolentiſſime Sacerdos, oro, vt animaduertas, An ſaltem te excuſare poſſis ex eo capite; quia notent communiter Doctores, delectationem peccati luxuriæ mentem hominis miris modis obfuſcare, & illam in eo momento effuſionis ſeminis, quaſi beſtiis ſimilem reddere. Si ergo tu, partim ex ſomni reliquiis, partim ex delectatione, quam ſentis, tui perfectè compos non es; peccati ſaltem mortiferi reus non eris. Verùm, ille adhuc teſtabatur ſe perfectiſſimè vigilare, ſe non eſſe ſcrupuloſum, ſe non eſſe adeò indoctum, vt vigiliam perfectam à ſemivigilia non diſcerneret; & ideo non ex aliis adiunctis, ſed ex ipſo obiecto, & prædicta nimium expulſione, caſum decerni, modeſtè poſtulare. Hæc cum illo Sacerdote habui. Cæterùm rem expende, ingenioſe Lector, & decerne.

Pollutio vigilantis inuoluntaria.

20. Hæc, vt etiam diſtillatio, & commotio ſpirituum generationi inſeruientium, quoad ſolutos (nam quoad coniugatos diximus *ſuprà, c.3. §.5. à num 46.*) tunc ſolùm ſunt in ſe mortales, quando adeſt deliberata complacentia in illis, ob corpoream voluptatem, non verò ob aliquem bonum finem, vt in ſimili dictum eſt *num.15.* In cauſa verò, vt quandónam ſint mortales, cognoſcas, breuiter repeto, quæ *ſuperius, l. id.* ſatis fusè ſunt explicata.

21. Pollutio, diſtillatio, commotio poteſt: Primò in vigilante oriri ex cauſis non peccaminoſis: quando nimirum oriuntur ex complexione particulari, vel quando ex infirmitate, vt in iis, qui patiuntur fluxum ſeminis, & qui facillimè leui quacunque occaſione diſtillationem, ſeu carnis commotionem ſentiunt. Vel quando ex cauſis extrinſecis bonis, vel ex ſe non malis, vt lectione, vel auditione turpium ad ſcientiam comparandam, equitatu, contactu, & cæteris huiuſmodi; quando hæc ſunt neceſſaria, vel vtilia, vel commoda. In his omnibus, ſi voluntas deliberatè non conſentiat, non eſt culpa, quia hi ſunt actus naturales; imò, ſi quis patienter hos ferat, materiam habet magni meriti propter humilitatem. Ita Tol. *l.c.*

22. Poteſt ſecundò eadem pollutio, diſtillatio, commotio in vigilante oriri ex cauſa mortali in genere luxuriæ; & tunc eam cauſam ponere, affert nouum peccatum mortale pollutionis, diſtillationis, &c.

23. Poteſt tertiò ex cauſa veniali, & tunc affert nouum veniale, &c. quæ ſatis abundè dicta ſunt *ſuprà, cap.3. §.5. à num.46.*

§. III. *Sodomia perfecta.*

1. IN *Methodo Conf. lib.2. cap.7. §. 10. num.67.* ſic habes: Sodomia, & quidem perfecta, eſt concubitus ad ſexum non debitum, vt vir cum viro, fœmina cum fœmina. Ita S. Thom. 2 2. *quæſt.52. art.11.* Caiet. *ibid.* nam concubitus viri cum fœmina in vaſe præpoſtero, eſt ſodomia imperfecta, de qua *mox.* Concubitus autem, eſt copula carnalis conſummata: naturalis, ſi ſit in vaſe debito: innaturalis, ſi ſit in loco, ſeu vaſe non debito.

2. Sed hîc eſt quæſtio, quandónam mutua procuratio pollutionis inter Mares, vel inter fœminas, debeat dici mollities, quando Sodomia?

Reſpondeo, quando ex affectu ad perſonam adeſt Concubitus, ſi ſit inter indebitum ſexum, hoc eſt, inter virum & virum, fœminam & fœminam: tunc eſt Sodomia. Quando verò eſt mutua pollutio, abſque concubitu, ſed ſolùm ad explendam libidinem, eſt Mollities. Ita Caiet. *ibid.*

3. Hinc, ſi duo Mares commiſceant corpora, & moueantur,

Digitized by Google

moueantur ad procurandam pollutinnem, vel quomodocunque ſe tangant impudicè ex affectu indebiti ſexus, itavt effuſio ſeminis vel ſit intra vas præpoſterum, vel etiam extra; puto eſſe ſodomiam. Ita P. Antonius Marſilius Lector caſuum in Collegio Romano, *in manuſcr. in dec.tr.*11.*c.*8. §.3. Si ſit intra vas, eſt certum; ſi verò ſit extra, probatur, quia quamvis tunc non ſit copula, tamen per illum concubitum eſt affectus venereus ad indebitum ſexum, qui propriè conſtituit Sodomiam: nam cæterùm ſiue ſemen effundatur intra, ſiue extra, ſemper æquè in loco non ſuo diſpergitur: locus enim præpoſterus videtur materialiter ſe habere in ſodomia, ſed formaliter eius eſſentia ſumitur ex motiuo, ſcilicet ex concubitu cum affectu ad indebitum ſexum. Confirmo: quia fœmina cum fœmina non alio modo commiſcetur, niſi per prædictum concubitum cum effuſione ſeminis, & non intra vas præpoſterum.

Inter illas enim non poteſt eſſe copula propriè; ſed ſi ipſæ fœminæ commiſceant corpora ex affectu ſolùm ſe polluendi, ideſt, explendæ libidinis, eſt mollities: ſi ex affectu ad indebitum ſexum, eſt ſodomia.

4. Scio Graphium *cap.*90. *num.*11. ex Nau *cap* 2.*n.*29. ſentire ad copulam ſodomiticam requiri effuſionem ſeminis intra vas innaturale. Sed mihi hæc ſententia non placet. Primò, quia vt dicebam, ſic inter fœminam & fœminam non eſſet ſodomia: Secundò, quia talis concubitus ex affectu indebiti ſexus, cum effuſione ſeminis extra vas, non eſt Mollities: quia hæc eſt pollutio ex affectu explendæ libidinis, vt *ſuprà* diximus: ergo eſt ſodomia.

5. Solùm igitur ſententia Graphij eſt vera, quoad pœnas, & reſeruationem, ſi quando ſodomia eſt peccatum reſeruatum: Pœnæ enim, & reſeruatio cùm ſint odioſa; reſtringuntur ad ſodomiam principalem, & maximè notam, & vndequaque certam.

6. Ex his ergo collige, cùm vir cum viro, vel fœmina cum fœmina peccant per dictum concubitum, ſatis eſſe in Confeſſione dicere *ſe exercuiſſe ſodomiam*, ſine neceſſitate dicendi, an ſemen intra, an extra vas emiſerint. Quid dicendum, quando vir præpoſterè fœminam cognoſcit, & ſemen extra vas diſpergit, dicam mox, *cùm de ſodomia imperfecta*.

7. Vnum denique hîc aduerte, in ſodomia non ſatis eſſe dicere *ſodomiam commiſi*, ſed explicandum inſuper, *an quis fuerit agens, an patiens*. Ita de Lug. *diſp.*16.*ſect.*1. *num.*247. Ratio eſt, quia agens committit pollutionem, quam patiens non, eo ipſo, quòd patiens eſt, committit.

De Sodomia cum Affine, vide *cap.*4.§.1.*n.*7.

De Sodomia Vxorati, vide *cap.*3.§.1.*n.*3.& §.2.*n.*1.

De Sodomia cum Infideli, vide *c.*1.§.1.*n.*8.

De Sodomia cum Virgine, vide *c.*5.§.1.*n.*2.

§. IV. *Sodomia imperfecta.*

1. IN *Methodo conf. lib.*1.*c.*7.§.10.*à n.*54. ſic habes: Sodomia imperfecta, quam alij vocant innaturalem concumbendi modum; eſt peccatum contra naturam; per quod vir cum fœmina concumbit extra vas naturale. Eſt ſpecies diſtincta à ſodomia perfecta, adeóque ſpeciatim in Confeſſione exprimenda: perfecta enim procedit ex affectu ad indebitum ſexum: hæc verò procedit, non ex affectu ad indebitum ſexum, ſed licèt ad debitum, tamen ad partem innaturalem.

2. Sed quid dicendum, ſi quis ſe polluat inter cæteras partes fœminæ, coxendices, brachia, &c. Reſpondeo: de hac re dictum eſt *ſuperiùs*, §.1.*n.*3.

Illud hîc ſiue recole, ſiue adde. Si primò ſit concubitus ex affectu ad perſonam ipſam, ſexúmque fœmineum; eſt copula fornicaria, ſiue adulterina, ſiue inceſtuoſa, iuxta conditionem perſonæ, atque adeò eſt aperiendus. Si ſecundò ſit concubitus ex affectu ad præpoſteras partes, eſt ſodomia imperfecta, de qua agimus, ac ſimiliter aperiendus. Si tertiò denique, ſit ſine concubitu, ſed merè ad explendam libidinem, eſt mollities ex ſe explicanda.

3. Si quis tamen fateatur abſolutè, concubuiſſe ſe cum fœmina, regulariter intelligitur, fuiſſe ex affectu ad perſonam primo modo, non verò ſecundo, vel tertio, niſi aliud expreſsè fateatur. Ratio eſt, quia intelligitur, illum concubitum factum eſſe more ordinario: mos autem ordinarius eſt, vt vir cum fœmina commiſceatur ex affectu ad ſexum fœmineum. Vnde vides, multùm differre hunc concubitum viri cum fœmina, ab eo concubitu viri cum viro, vel fœminæ cum fœmina; ille enim eſt ſodomiticus, qui non poteſt eſſe ex affectu ad copulam naturalem: hic non eſt ſodomiticus, quia quando vir cum fœmina miſcetur, ſemper regulariter eſt ad copulam naturalem.

4. Hîc vniuerſaliter pro omnibus peccatis luxuriæ velim diligenter pernotes: Hæc à nobis dicta eſſe, ad dandam veram harum rerum eſſentiam: Cæterùm in praxi Confeſſario expediet, tot minutias nequaquam interrogare. Audi Filliuc. in Inſtruc. breui pro Conf. cap. 2. circa initium: *Prudens*, inquit, *eſſe Confeſſarius debet in exquirendis cautè circumſtantiis ſexti præcepti, præparatoriis ad actum conſummatum, modis minutis non neceſſariis, ne ſe vel pœnitentem excitet ad aliquam tentationem. Audi Coninch.* diſp.7. de Sacram. dub.7. num.56. *Præſtat aliquando Sacerdotem minùs perfectè peccatum pœnitentis intelligere, quàm vel illi, vel ſibi aliquod ſcandalum creare, & eſſe nimium. Audi Angelum*, v. Interrogationes, num. 1. *Confitetur*, inquit, *Mulier, quòd fuit cognita extra vas debitum: non quærat poſtea Confeſſarius, in quo loco, vel quomodo, & huiuſmodi; ſicuti faciunt quidam, qui potiùs ſunt Contaminatores, quàm Confeſſores.* Vide Fagund. *præc. Eccl.*2. *lib.*4. *cap.*2. *num.*8. Homobon. *in exam. Eccl.p.*1. *tract.*4. *cap.*12. *quæſt.*11. de Lugo *diſput.*16. *de pœnit. ſect.*14. *num.*595.

§. V. *Beſtialitas.*

1. IN *Methodo conf. lib.*2. *cap.*7. §.104. *n.*78. ſic habes: Beſtialitas eſt concubitus cum re animata, non eiuſdem ſpeciei cum homine. Ita S.Thom. 1.2. *quæſt.*52. *art.*11. Huc reducitur concubitus cum dæmone; quia adhuc ille non eſt eiuſdem cum homine ſpeciei, etiamſi aſſumat formam hominis. In hoc crimine non neceſſariò explicandum genus animalis, ſiue ſit equus, ſiue ſit equa, ſiue ouis, ſiue gallina: ſemper eſt enim eadem in ſpecie mortalis deformitas. Ita Filliuc. *tract.*30. *cap* 8. *num.*161. at ſi ſit concubitus cum dæmone, debet id explicari. Ita idem *ibid. num.*162. quia ſuperadditur peccatum contra Religionem, ideſt, commercium cum Dei, noſtrúmque omnium nequiſſimo inimico.

2. Nota inſuper exprimi in Confeſſione oportere, an dæmon fuerit ſub forma fœminæ, vel viri, vel ſub forma talis Coniugati, vel talis Monialis profeſſæ, &c. Ita *ibid.* Ratio eſt, quia tunc, præter beſtialitatem additur affectus ad talem.

§. VI. *Additio.*

1. PŒnæ Sodomitarum legi poſſunt apud Doctores, quæ omnes requirunt ſententiam Iudicis. Lege Azor. *p.*3. *lib.*3. *c.*19. Petr. Matthæum *ſuper Bull. Pij V.* 27. quæ incipit: *Horrendum illud ſcelus, quo eſt contra Clericos exercentes Sodomiam*; Nau. *cap.*17. *n.*247. Solùm dubitari poſſet de Excommunicatione in Clericum ſodomitam; ſed nec eſt latæ ſententiæ, vt patet ex c. *Clerici, de exceſſib. Prælat.* Quoad inualiditatem teſtamenti Sodomitarum, lege Menoch. *de Arbitr. l.*2. *cent.*3. *caſu* 286.

2. Ex copula nefanda non oriri Affinitatem, ex Sanchez *lib.*7. *matrim. diſput.*64. *num.*13. & 14. ſufficere tamen ad diuortium: ex eodem *lib.*10. *matrim. diſput.*4. *à num.*2. S. Thom. *in* 4. *diſtinct.*31. *quæſt. vnic. art.*1. *ad* 4. iam nunc communis eſt doctrina, apud Doctores fuſiùs legenda.

3. Quoniam

Digitized by Google

3. Quoniam, vt modò innui, reſeruatio cùm ſit odioſa, reſtiingi debet in caſu noſtro ad ſodomiam vndequaque certam; Quæſtio celebris eſt: An reſeruata in aliqua Diœceſi ſodomia, abſolutè intelligatur de agente ſolùm, & quidem, vt modò dictum eſt §. 3. *num.* 3. cum ſeminatione intra vas præpoſterum, hæc enim eſt vndequaque certa ſodomia; vt etiam de patiente, qui certè ſodomita etiam ſolet appellari? De vtroque intelligi propter rationem dictam probabilius eſt: ſed intelligi ſolùm (niſi aliud in reſeruatione addatur) de agente, non poſſum non putare probabile. Vt tenet Graphius *pract. caſuum reſeru. lib.* 1. *cap.* 11. *num.* 7. 8. *&* 25. Ratio eſt non multò antè dicta, quia certa, & propria ſodomia, ad quam ſolam debet ſe extendere reſeruatio, quæ ex omnium conſenſu eſt odioſa, & reſtringenda; ſolùm eſt illa, per quam ſeminatur in vaſe præpoſtero maſculi, id quod certè non fit à patiente. Adde iu Iure magis puniri agentem, quàm patientem, & meritò; quia grauiùs ille peccat, quàm hic, ex Diuo Antonino *in ſumm. p.* 3. *titulo* 17. §. 4. ergo non eſt mirum, ſi nos cenſeamus reſeruationem cadere in illud peccatum, quod eſt grauius.

4. Diana *p.* 3. *tr.* 4. *reſ.* 159. & *p.* 6. *tr.* 6. *reſ.* 36. qui in vno loco tenet, eſſe probabile ſodomiam agentis, & patientis eſſe eandem ſpecie, vnde non eſſe ſpeciatim in Confeſſione explicandam; deberet affirmare eam eſſe pari modo reſeruatam: & tamen propendet non eſſe, *p.* 2. *tr.* 17. *Miſcellan. reſ.* 64. vide etiam *p.* 7. *tr.* 11. *reſ.* 13. vbi multa de reſeruatione huius peccati. At verò ego, qui cum de Lugo conſtanter docui paulò antè §. 3. *num.* 7. eſſe diuerſas, (Agens enim per ſe prodigit ſemen, quod non prodigit patiens) multò conſequentiùs probabile iudico, reſeruationem ſodomiæ abſolutè poſitam, ſolùm eſſe contra ſodomiam certam, & principalem, qualis ſola eſt ſodomia agentis.

5. Sodomiam imperfectam non intelligi reſeruatam, vbi ſodomia abſolutè reſeruata eſt, iam dixi §. 3. *num.* 4. cum Graphio; & nunc confirmo cum Bonacina *de matr. quæſt.* 4. *p.* 11. *num.* 5.

6. Reſeruatâ ſodomiâ intelligi reſeruatam beſtialitatem, aliqui affirmant; Sed veriùs negat idem Bonacina; quem, ſi eſt otium, lege.

CAPVT VIII.

§. I. *De Impudicitia, hoc eſt, de Tactibus, Aſpectibus, ſimilibúſque actibus impudicis inter Solutos.*

Vbi obiter de paruitate materiæ in re venerea.

1. DE his pauca dixi *in Methodo Conf. lib.* 2. *cap.* 7. §. 2. vbi in Edition. Panormitana 1649. quæ eſt omnium ampliſſima, citantur alia loca, & potiùs vt aperirem, qua ratione ſint in Confeſſione deferenda, quàm vt eorum naturam explicarem: quare in præſentia id vberiùs erit agendum. Loquimur autem de actionibus externis inter ſolutos, & ſine periculo pollutionis; nam inter Coniuges, vel Sponſos, vel quando ſubeſt periculum pollutionis, dictum eſt ſatis *ſup. cap.* 3. §. 5. *à num.* 42. de internis verò deſideriis, & cogitationibus moroſis, dicam *lib.* 10.

2. Tanquam fundamentum pernéceſſarium eorum, quæ hîc proferenda ſunt, præmitto: in prædictis, v.g. in tactu manus Mulieris, tria genera delectationum inueniri: Primam, naturalem: Secundam, libidinoſam, quam *Veneream* appellamus: Tertiam, non libidinoſam.

3. Naturalem delectationem voco eam, quæ oritur ex naturalium qualitatum proportione. Sic delectatur manus tangere mollia, refugit aſpera; eadémque manus, quando excedit in calore, delectatur tangere manum frigidam, & è contra. Si quis ergo tangat manum mulieris, & ſine alia vlteriore intentione delectetur de ſola mollitie, de ſolo calore, de ſolo frigore, &c. ex ſe nullius erit peccati reus: licèt enim difficile ſit, & periculoſum ſiſtere in his terminis, tamen aliquando certè ſiſtitur; vt quando manibus calidis ſuæ filiæ Pater ſenex proprias calefacit, vèl quando pueri ab omni impuritate alieni, ſe inuicem iocando contrectant, vellicántque, &c.

Huc reduco moralem (ſic iuuat appellare) delectationem, quæ interdum ex his captatur, quæque potiùs voluptas mentis eſt, & gaudium, quàm affectio appetitus ſenſitiui. Talis eſt caſta delectatio, quam quis ſumit ex oſculo more Patriæ, vel honeſto tactu manus, quando exhibetur cauſa caſtæ amicitiæ: tunc enim amicus, ſeu amici pars ſuperior ſibi complacet de morali, honeſtáque amicitia, nihil de ſenſitiua delectatione.

4. Libidinoſa, vel venerea eſt, quæ oritur ex copula, pollutione, diſtillatione, vel ex cogitatione ipſarum; vt item quæ oritur ex commotione partium corporis, ſeu ſpirituum inſeruientium generationi, quam appetitus ſenſitiuus maximè percipit. Venerea autem appellatur, quia eſt ordinata ad generationem, cui Venerem priſca antiquitas præficiebat.

Si quis ergo in his extra Matrimonium delectatur, peccare mortaliter, eſt omnibus manifeſtum; nec enim in his dari paruitatem, dicetur *mox num.* 8.

5. Non libidinoſa eſt illa delectatio, quæ ſumitur ab aliquibus actionibus, quæ licèt ordinatæ ſunt aliquando ad generationem, aliquando tamen non ſunt; & tamen vt non ordinatæ, ſuam pariunt propriam delectationem, qua ratione poſſent dici remotè, non verò proximè ad generationem ordinari, v. g. tactum fœminæ manus, certum eſt, poſſe referri ad ſe præparandum ad copulam: at poteſt non referri, & nihilominus tunc ille tactus pariet ex ſe in tangente ſuam delectationem, non quidem ſolùm illam naturalem ex proportione qualitatum, de qua *n.* 3. ſed aliam propriam indiuidualem talis tactus vt relati ad mulierem, ſine vlla prorſus intentione libidinis. Sicut enim differt indiuidualiter licita delectatio, quam à viſione, & odore purpureæ Roſæ ſentis, ab ea, quam ſentis ab albo lilio; ſic differt delectatio pudica, quam capis à mera proportionata pulchritudine vultus mulieris, ab ea, quam caſtè item ſumis à quacunque alia pulchritudine, v. g. floridi Campi, exquiſitæ Architecturæ, frondentis arboris, & cuiuſcunque alterius qualitatis, naturaliter tibi, tuiſque oculis proportionatæ. Quare hæc non libidinoſa delectatio, licèt inter naturales computari poſſit; tamen claritatis gratiâ eſt omnino diſtinguenda: nam de hoc maximè quæritur: An, & quod peccatum ſit, eam voluntariè ſuſcipere? Pro quo:

6. Statuamus hanc vniuerſalem regulam, tres habentem partes: Omnes actus, v.g. aſpectus, tactus, allocutio mulieris, ſi ſolùm delectationem naturalem affectant, & ex alia parte ob illam ſolam aſſumantur, ex nullo peccato aſſumuntur; imò interdum ex merito, quia illa delectatio ordinatur ex ſe ad bonum finem, nec in ſe inhoneſta eſt. Rurſus, iidem actus ſi pariant delectationem veneream, vel aſſumantur propter illam; cum peccato mortali extra matrimonium aſſumuntur, quia extra illud prohibiti ſunt. Denique iidem ſi pariant illam delectationem non libidinoſam, eáque delectatio aſſumatur quidem, ſed non ad vllam libidinem veneream; ſolùm cum peccato veniali aſſumetur. Cuius vltimæ partis ratio (nam aliæ probatione non indigent) eſt, quia ex vna parte non habemus, vnde, vt ſic, ſub mortali prohibita ſit; ſi enim eſſet prohibita, inde eſſet, quia ad generationem, quæ ſit illicita, refertur; at probatum eſt ex ſe non referri: ergo, &c. & ex alia parte deordinatio nonnulla eſt, atque adeò venialis, iis vti actibus ad meram delectationem, licèt leuem; vnde vides, cur tactus, v. g. honeſtæ partis ex ſe non ſit mortalis, ſit verò tactus partis inhoneſtæ inter ſolutos. Ratio enim eſt, quia honeſtæ partis tactus delectationem ex ſe parit, vel naturalem, vel non libidinoſam, declaratas in

prima

prima, & tertia parte regulæ: at tactus inhoneſtus non ſolùm parere poteſt delectationem naturalem, & non libidinoſam, ſed quando aſſumitur ſolùm ob ipſas has duas delectationes, (nam ſi aſſumatur ob neceſſitatem, illas partes, v.g. medendi, non ſumus in caſu) parit etiam inſeparabiliter libidinoſam; & Ratio huius maximè notanda eſt: quia impoſſibile ſit, vt delectatio quæcunque, licèt naturalis, vel non libidinoſa eius partis, quæ tam proximè inſeruit generationi, aſſumatur ob delectationem non libidinoſam, quin comitanter non conſurgat ipſa delectatio libidinoſa; quare dum aliquis tam proximam, & inſeparabilem ex ſe cauſam ponit libidinoſæ delectationis, illam procurare conuinceretur, atque adeò iuxta dicta *num.* 4. peccare mortaliter.

7. Sanchez, *l.9. matr. d.46. num. præſert. 5. & num.6.* & *in ſumma, l.5. c.6 num.* 13. confundit delectationem naturalem, & non libidinoſam; ſed deinde in diſcurſu doctrinæ re ipſa videtur diſtinguere: dum enim leuem manus fœminæ tactum dicit eſſe venialem, propter paruitatem delectationis, ſignificat ideo eſſe venialem, quia non eſt ex ſe delectatio libidinoſa, quod dictum me iuuat ſic explicare, vt voluptatem non libidinoſam, vocauerit voluptatem modicam, ſeu paruam; quæ certè admodum exigua eſt præ illa, quæ eſt libidinoſa. Et quamvis idem Sanchez, *in ſum. l. c num.* 12 ſe retractauerit de prædicta paruitate conceſſa *in citato loco de Matrimonio*, vnde videatur fateri, ſe intellexiſſe de libidinoſa; tamen pro maiori claritate ſuæ ſententiæ, non admittentis paruitatem in re venerea, id feciſſe ſuſpicor: nam certè, ùm mea interpretatio, vt potè conſtantiam Authoris defendens, ipſi eidem Authori (credo) ſi viueret non diſplicerer. Nonnemo ſuſpicatur eam retractationem non eſſe Anthoris, ſed ſuppoſititiam, vel certè illi inuolontariam. Ita Beyerlinkius, quem laudat, ſequitúrque Caram. *in Reg. S. Ben. num.* 1053. Ego huic ſuſpicioni, ſi vera eſt, addo, ſatius fuiſſe Authoris mentem declarare, vt ego conatus ſum, quàm illum pronuntiare ſua dicta retractantem.

Paruitas materiæ non datur in re venerea.

8. Hanc regulam ſic à nobis diſtinctam, quam niſi calleas, ſemper in hac materia cæcutiès; confirmare iuuat doctrina, & authoritate Caſtro Palai, qui loquens de Decreto R. P. Claudij Aquauiuæ, quo prohibuit noſtris, ne docerent dari in re venerea paruitatem, hæc habet formalia verba, t.3. t.16. diſ.5. quæſt.9. num.8. *Sed non leuem pluribus Doctoribus difficultatem intulit dictum præceptum tot pœnis affectum, tot verbis exaggeratum; præcipuè cùm videatur oppugnare communiſſima Doctorum ſententia, admittenti in materia luxuriæ leue peccatum ex paruitate materiæ. Neque enim credendum eſt voluiſſe Claudium, virum alioqui doctiſſimum, & prudentiſſimum Societatiſque Prælatos, condemnare tanquam doctrinam omnino exterminandam, quæ affirmaret, delectationem ſumptam ex viſione mulieris pulchræ; ex illius manus contactu, ex illius collocutione abſque vllo deſiderio; vel periculo vlterioris lapſus, eſſe peccatum veniale. Verùm, ſi verba præcepti attentè expendantur, facilè ſupradicta difficultas diſſoluitur. Neque enim Claudius negauit, aut negare potuit, probabile eſſe ſupradictas delectationes leues eſſe: ſolùm enim negauit in re venerea dari exiguam delectationem ex leuitate materiæ. Et quidem meritò. Nam res venerea propriè eſt coitus, vel pollutio, vel ad ſummum, quæ ad hoc proximè diſponunt, vt eſt commotio ſpirituum generationi ſubſeruientium, ſeu ti tradit Galen.* lib.14. de vſu part. c.9. & 10: *Delectatio igitur, quæ ex imaginatione, vel ex contactu ſumeretur ex coitu, pollutione, commotionéve ſpirituum ſubſeruientium generationi, nequaquam ex leuitate materiæ à mortali excuſari poteſt: quia eſt delectatio in re venerea. At delectatio, quæ ſumitur ex viſione mulieris pulchræ, & ex illius manus contactu ob ſolam illam delectationem abſque vllo alio periculo, vel deſiderio, non eſt delectatio in re venerea; ac proinde nec peccatum mortale &c. Ita ſuſtinet Fillec.* tract.30. in 6. præcep. Decalogi, cap 9. per totum, præcipuè num. 18. & 192.

9. Hæc Caſtro Palaus. In quibus vellem aduertas illa (*communiſſimæ ſententiæ, admittenti in materia luxuriæ leue peccatum*; Et *non dari in re venerea, &c.*) vides? Communiſſimam opinionem vocat dari paruitatem in materia luxuriæ, negat eandem dari in re venerea; videtur enim, niſi fallor, ſignificare hæc duo (*in materia luxuriæ, & in re venerea*) differre permaximè. Nam luxuria latè patet ad omnem culpam, pertinentem maximè ad ſenſum tactus; res verò venerea, quam propriè vocauimus libidinoſam, reſtringitur ad culpas pertinentes ad generationem: ibi paruitas adeſt, quia tactus leuis ex ioco, ſeu ex delectatione non libidinoſa, parua culpa eſt, licèt poſſit eſſe grauis, ſi aſſumatur ob finem libidinoſum; At hîc, nimirum in re venerea, nulla paruitas datur; ſemper enim eo ipſo, quòd venerea eſt, inchoatio copulæ; ſeu pollutionis eſt, atque adeò ipſius procuratio, quæ inter ſolutos mortale peccatum ſemper attingit. Lege de hoc Rebell. fusè *p.2. de Inſt. l.3. q.19. ſec.3.* Caſtro Pal. *t.1. tr.2. d.2. p.10. §. 2. n.4.* citans Leſſ. Salas, Baſil. Vaſq. quicquid dicant aliquis, quos citat, ſequitúrque Caramuël *in Reg. S. Ben. à n.* 1 ·5 a. Scio tum Sanch. *lib.9. matr. d.46. ſparſim per totam, & in ſumma, l.5. c.6. num.* 12. tum priſcos Authores confundere luxuriam, & rem veneream: Sed nos recentiores, claritatis, & doctrinæ gratiâ, modo dicto diſtinguimus. His iactis fundamentis, per eiuſmodi actus ſigillatim, facilitatis ergo, diſcurramus.

§. II. *Tactus, oſcula, amplexus inter ſolutos.*

1. TAngere manum, faciem, brachia, pedes, & ex Natura etiam mammillas mulieris, ſi fiant inter ſolutos (de quibus hîc, & in ſequentibus agimus) ex ioco, curioſitate, leuitate, nihil habent mali, præter ipſum iocum, &c. nam vt ſic, non aliam, niſi naturalem pariunt delectationem De his, & proximè dicendis lege Sanch. *l.9. d.46. à n.* 7. Leſſ. *l.4. c.3. dub.* 8. Quòd ſi fiant ob ſolam delectationem non libidinoſam, erit, vt dictum eſt, cum peccato veniali: At ſi fiant animo libidinoſo, peccari mortaliter, patet ex dictis.

2. Hinc cautè ſunt legendi, qui dicunt leuiter tangere manum Mulieris, digitum intorquere, pedem pede premere, eſſe veniale. Ita Caiet. 2. 2. *quæſt.* 154. *ad* 2. & *in ſumma, v. Chorea, fin.* Nau. *in man. c.*16. *num.* 11. alijque: cautè, inquam; quia ſemper, etiam in his, eſt prædicta diſtinctio præ oculis habenda. Quis enim neget prementem vel leuiſſimè mulieris pedem, ſi fit ex libidinoſo affectu deliberato ad copulam, ad pollutionem, ad commotionem dictam ſpirituum; peccare mortaliter? Deliberato, inquam: ſi enim conſurgat delectatio libidinoſa, tu verò non conſentias, ſeu reprimas; iam non remanebit contra te liberè operantem, niſi illa delectatio ex ſe non libidinoſa, quam voluntariè admittis, & conſequenter venialis, vt dictum eſt. Id quod vniuerſale eſſe in dictis, & dicendis, *ſupr.* notauimus.

3. Iam verò oſcula, & amplexus, & faciei ſeria, & affectata mulieris, vel grandiuſculi pueri contrectatio, eiuſdem conditionis eſſent cum tactibus prædictis leuibus, niſi neceſſaria indigeremus diſtinctione. Nam ſi fiant more Patriæ, vel à Parentibus, vel à Superioribus, vel ſimilibus ad amicitiæ caſtæ ſignum; nulla quidem ex ſe laborant culpa: At ſi fiant ob meram delectationem, quæ perſiſtit in ipſo oſculo oris, & in ipſo amplexu, atque affectata contrectatione; eſt magnum periculum, ne inſeparabiliter naſcatur etiam libidinoſa, & conſequenter, ne ſint mortalia. Quoniam ergo, quando fiunt ob captandam delectationem ipſam non libidinoſam, præſertim inter duos diuerſi ſexus, naturaliter conſequitur ipſa tertia delectatio libidinoſa; mortalia erunt. Lege Caſtro Pal. *t.1. tr.2. d.2. p.10. §.2. n.4.* vide etiam *infr l.10. c.5.* quia tunc ponitur cauſa proxima veræ libidinis; niſi fortè ætas infantibus aliquid ampliùs permittat, vt permittit Sanchez *l.9. matr. d.46. num.* 13.

Digitized by Google

4. Tangere partes inhoneſtas aliorum, ſiue ob delectationem, ſiue ob aliud; ſemper eſt mortale, propter iam dicta. Dixi primò (ob delectationem: ſemper enim excipimus neceſſitatem medendi, &c. vt *ſup. cap. 3. §. 5. num. 49.* excipit etiam Sanch. *lib. 9. matr. d. 46. num. 12.* leuitatem, & iocum; quod putauimus admitti poſſe (ait Siluius, *2. 2. quæſt. 154. art. 4. concl. 3.*) ſi leuiter, & quaſi per tranſeuntem hoc fieret; non autem, ſi omnino deliberatè, quia deliberatus, eſt nimis turpis, & pericoloſus.

Dixi ſecundò (aliorum:) nam ſi quis ſuas ſine libidine, ad calefaciendas, v. g manus tangeret, multò minùs ob neceſſitates occurrentes, non peccaret; quia tactus ſuarum partium non eſt tam excitatiuus ad libidinem, quàm tactus aliorum. Ita Sanch. *loc. c. num. 14.* Leſſ. *l. 4. c. 3. dub. 8. num. 60.*

5. Denique tangere catulos, feles, immò pueros, puellâſque ob beneuolentiam, &c. non eſt, ex ſe, niſi malus addatur finis, peccatum. Erat quidam certè malis moribus alioquin non imbutus, qui ſupra modum delectabatur canes, & ſimiles beſtias manibus contrectare (quod quidem ſeriò fieri ab amantibus, & profitentibus caſtitatem, ſemper mihi diſplicuit.) Inſuper eorundem pudenda tangebat, ſibi complacens, vt aiebat, dare hanc delectationem catulo: immò & ſæpe, ita eadem perfricabat, vt ſemen beſtia emitteret. Hic ergo petiit à me, an ſine peccato id efficere poſſet? Profectò ab hac impura tractatione hominem abſterrui, ob periculum, ne in ſe delectatio, & commotio libidinoſa conſurgeret; Dixi præterea, prodigere ſemen animalis non eſſe peccatum: ſicut enim Domini ipſorum ſumus, dum viuunt; ita impedire, ne eadem naſcantur, poſſumus. Sed addidi, ſi id faciat ob meram curioſitatem, lenitatémque, experiatúrque ſe nulla commoueri carnis ſuæ voluptate; non poſſe de mortali damnari: Sed certè de veniali: nam, quod nullo crimine damnamus coniungentes animalia, ad filios procreandos, ideſt, quia tunc ſatis rationabilis cauſa adeſt animalia propagandi. At ſi quis ob voluptatem etiam illam ſolam, quæ ibi perſiſtit, faciat; me vereri, ne incidat in mortale: quia tanta contrectatio pudendorum, quamvis animalis, tam ſeriò facta ob ſenſibilem delectationem, principium ex ſe eſt impuræ libidinis. Neque mihi contrarij ſunt, qui docent non eſſe mortale, beſtiarum genitalia confricare: Ita Dian. *p. 2. tract. 17. reſ. 37.* citans Sanch. *l. 9. matr. d. 46. num. 15.* non ſunt, inquam, contrarij: quia ipſi ſolum ibi loquuntur, quando id fit ex curioſitate; nos hîc, & idem Sanchez *ibid. num. 30.* loquimur, quando fit ad captandam illam voluptatem.

An fœminæ licitè permittant ſe tangi, diximus, cùm de cooperatione amaſiæ nonnulla *ſup. l. 5. c. 2. §. 4. à n. 25.* notauimus.

§. III. *Aſpectus.*

1. INter tactum, & aſpectum, ſine dubio non vulgare diſcrimen intercedit; Tangere enim propiùs ordinatur ad libidinem, magis veneream, ideſt, ſpiritus generationi ſubſeruientes commouet, magíſque periculum ingerit fœdæ libidini conſentiendi; quàm ſolùm aſpicere: Quare non immeritò minùs peccato obnoxij ſunt aſpectus, quàm tactus.

2. Hinc primò, aſpicere mulieris faciem, manus, crura, brachia, pectora, in ſumma, partes eius honeſtas, non eſt ex ſe peccatum; quod ſi fiat ob delectationem in ipſa pura viſione reſidentem, quam non libidinoſam appellauimus, non erit ſaltem mortale; at mortale erit, ſi ob libidinoſam. Ita Sylueſt, *v. Curioſitas, quæſt. 3. verſ. 4.* Nau. *c. 16. num. 11.* Bonac. *de matr. q. 4. p. 10. num. 13.* Ratio eſt toties dicta. Aſpicere autem partes inhoneſtas einſdem, vel eandem nudam (idem dic, ſi mulier aſpiciat eaſdem partes viri, vel nudum eundem) ſeriò, & ſine neceſſitate (quæ tamen neceſſitas ſolet eſſe in Medico, & ſimilibus, &c.) multò magis, ſi ob voluptatem ibi perſiſtentem; propter coniunctionem certam cum delectatione libidinoſa, vt item propter periculum conſentiendi, eſſet mortale.

3. Dixi (ſeriò:) quia breui tempore, & obiter (idem puto, ex loco remoto, vel interpoſita opaca veſte, ſed non tenui velo) curioſitatis gratiâ prædicta aſpicere, non eſt niſi veniale: quia vt ſic, non adeſt prouocatio ad vlteriorem libidinem. Aſpicere nudum eum, vel eam, quæ ſit eiuſdem ſexus cum aſpiciente, vt etiam diuerſi ſexus, ſi ſit valde puer; puto item veniale, quia ex ſe non multùm excitat ad venerem: illud ergo in his, & ſimilibus præ oculis habet, An ſcilicet affectus ſit ad libidinem, & an aſpectus rei, vel actio ſit eiuſmodi, ve in impuram libidinem vt plurimùm influat: ſi enim ſic eſt, prouocatio erit mortalis libidinis; ſecùs, non item.

4. Hinc ſecundò: Seriò aſpicere duos turpiter ſe commiſcentes, à peccato mortali non libero; multò magis, ſi ſit propter delectationem, quamvis ibidem perſiſtentem. At in eadem commiſtione intueri beſtias, vel earum genitalia conſpicere, præſertim obiter, & ſine affectu ad libidinem; non puto eſſe mortale. Ratio eſt eadem toties dicta.

5. Qui reſpiciendo mulieres in eis turpiter delectatur, ſiue deſiderio copulæ; an obligetur in Confeſſione conditionem mulieris explicare, dixi *in Methodo Confeſſionis, lib. 2. cap. 7. §. 1. num. 4.* & *infrà* repetam *lib. 10. c. 3. num. 5.*

§. IV. *Turpiloquium.*

1. TVrpia loqui, & turpia cantare, participant tres illas ſpecies delectationum: naturalem, libidinoſam, non libidinoſam. Si ergo hæc facias ad bonum finem, causâ, v. g. ſtudij, &c. nihil peccas; ſi causâ delectationis non libidinoſæ, vt accidit, quando hæc fiunt per iocum, vel per curioſitatem narrationis, vel ſuauitatem poëſis, animo fallendi temporis, releuandíque ſe à laboribus (ſemper ſecluſo periculo veræ libidinis) non eſt ſaltem mortale. At ſi cum delectatione ad obiecta ipſa, hoc eſt, ad res ipſas narratas grauiter peccaminoſas, vel cum periculo conſenſus in illam; erit apertè mortale, quia tunc libidinoſa eſt apertè voluptas. Aduertit autem meritò Salas, apud Caſtr. *tract. 2. diſp. 2. p. 10. §. 1. num. 5.* (item lege *infrà, lib. 10. c. 1. num. 11. & 13.*) conuinci plurimos conſentire in delectationem rerum, ſeu obiectorum turpium, ſub prætextu artificioſi carminis, vel Muſicæ, quando carmina elegantiora rei piæ recuſant, auidiores ad turpia; indicium ſanè non leue prauæ affectionis: conuinci item latenter delectatione carnis ferri eum, qui frequentiùs, & libentiùs loquitur de occultis partibus corporis, veſtibus, ægrotationibus ad eas partes pertinentibus, quàm de rebus aliis. Denique ſimilis peccati arguitur, qui metaphoris rerum turpium gaudet, & qui facilè multa detorquet ad turpes ſenſus: quamvis enim hæc ſæpe excuſentur ab inaduertentia, vel quia obiectum, de quo agitur, non eſt adeò obſcœnum; ſæpe tamen quia deliberatè procedunt ex affectu ad res, ſeu ad obiecta turpia, à mortali non liberantur.

Si aliis loquentibus, tibi illud turpiloquium, vel impura cantilena diſpliceat, ſeu non placeat, nec tamen à loco diſcedas, nec eoſdem reprehendas ob ruborem, immò etiam ſi (ſecluſo ſcandalo, & animo te de illo peccato delectandi) rideas, vel quid ſimile facias: te non accuſo peccati mortalis, quia ipſa erubeſcentia, non contemnenda ratio pro tua excuſatione eſt.

§. V. *Turpia legere, ſcribere, repræſentare, &c.*

1. QVi libros legunt de rebus turpibus ex profeſſo agentes (præſcindendo, an hi libri ſint prohibiti, de quo ſæpe diximus *ſup. lib. 2. in decal. cap. 2. §. 7.*) pari

modo

modo non peccant, ſi ob bonum finem: peccant venialiter, ſi ob curioſitatem: mortaliter, ſi ob delectationem libidinoſam. Idem ſentio de ſpectantibus turpes Comœdias. Ita Sanch. *l.9. matr. d.46. n.40.* Diana *p.2. t.17. reſ.35.* citans Lorcam, Rodriquez, aliósque etiam, quoad Clericos, (abſtrahendo à cooperatione, qua ſpectantes reddant animoſiores ipſos hiſtriones pecunia, verbis, magno plauſu, &c. ad eiuſmodi turpia repræſentanda) Lege Nicol. Baldelli *l.3. diſp. mor. d.18. num.10* & Bardi *ſel.9.2. lib.9. 9.2. ſec.15.* Idem de ſeriò aſpicientibus tabulas rebus turpibus depictas; ſemper intellige, quando abeſt periculum conſentiendi: ſed heu in re tam lubrica, quàm frequenter adeſt! lege Boſſ. *tr.2. moralium, tit.40. num. præſert. 19.* At, qui eoſdem libros valde turpes componunt, idem dicendum eſſet, quantum eſt ex capitibus dictis; quia ſcilicet hæc poſſent ſcribi ſine voluptate venerea, ſed ſolùm ob delectationem prouenientem ex curioſitate, vel leuitate; verùm ex alio capite excuſationem minùs inueniunt; nimirum ex ſcandalo: ſciunt enim hi, debéntque ſcire aliquos legentes eos turpes libros, in veram libidinem fore lapſuros, & ex alia parte nulla rationabilis cauſa eos excuſat. Quæ enim neceſſitas, quæ vtilitas eiuſmodi ſcriptores cogit, ad ea turpia deſcribenda? Cogit vtilitas publica Medicum, Anatomiſtam, verenda deſcribere; eadémque cogit Theologum moralem actiones fœdas minutatim explicare: At, te Poëtam, vel profanum Scriptorem, quæ cauſa, quæ vis compellit? Reſpondebis: neceſſitas ſic pecuniam conquirendi. Sed quantum hæc excuſatio ſe extendat, diximus *ſup. lib.5. cap.1. §.4. num.28.* Idem dic de repræſentantibus res valde impuras. Idem de eaſdem pingentibus. Dixi (valde turpes, valde impuras, &c.) nam ſecùs, quia leuis eſſet, & remota prouocatio ad libidinem, atque adeò non inſeparabiliter cum illa, leuiter peccaretur.

2. Obligationem Gubernatorum ad repellendos turpia repræſentantes maximam eſſe, colligitur ex dictis; cùm enim ipſi facilè tot lapſus cauere poſſint ex charitate, immò ex officio debent: Audi Boſſium ibid. num.35. *Si neglexerint Principes, inquit, prouidere, ne impura repræſententur, ſciant ſe grauiter à Deo puniendos; vtpotè, quia permiſerint, & authoritate ſua conſenſerint, incolumem, & publicam omnium ſcelerum ſcholam haberi.* Et paulò poſt: *Remedium tutius eſt, vt Principes Hiſtriones non recipiant, ſed ex Regnis expellant.*

§. VI. *Munera acceptare, & ſe iactare de re turpi. Remiſſiuè.*

1. De priore ex his per occaſionem dixi *ſuperiùs*, cùm de Stupro, hoc eſt, *cap.5. §.5. à num.49.* De poſteriore egi *in Methodo Confeſſionis, l.2. c.7. § 3.*

§. VII. *Choreæ.*

1. Chorearum tres facio Claſſes. Prima eſt abſolutè pudica, ſeu pura. Secunda impura per accidens. Tertia per ſe impura. De his vide Summiſtas *v. Chorea,* Azor. *3. p. c.16.* Bon. *de matr. q.4. p.9. num.24.* Fill. *t.2. tr.30. c.10. num.223.* Trull. *in dec. lib.6. c.1. dub.12.*

Puræ, (eſto, ſint aliquando aliquantulum vanæ) ſunt Choreæ, quæ inter eiuſdem ſexus perſonas, ſine vllo turpitudinis geſtu, vel vlteriori prauo fine non ratò fiunt. Eiuſmodi ſunt, quos ludos potiùs dixeris, quàm Choreas, ſunt tamen Choreæ, quáſque vocamus *Moreſcas, Incerchiatas, Luminariùm ſaltationes;* in quibus ad numerum muſicum certatur, ſaltatur, luminaria in manibus accenſa artificiosè circumferuntur. Eiuſmodi ſunt Choreæ, quas Puellæ inter ſe, nullis accitis hominibus, interdum domi ſolent ſincerè, ad recreationem, tempúſque fallendum exercere. Eiuſmodi ſunt eæ, quas ruſtici in ſuis mapaliis, veſpere poſt laborem ad leuandum animum, ſine vllo prorſus turpi fine, vel impudico ſigno exhibent, ſonante fiſtula.

Has igitur, & ſimiles Choreas, puras appello, nec vt peccaminoſas reprobaro. Has Dauid *l.2. Reg. cap.6.* ante Arcam in Dei cultum aſſumpſit; Has Maria Aaronis ſoror, *Exod.15.* agens Deo gratias ob ſubmerſum Pharaonem, cum cæteris mulieribus (non autem miſtis maribus) gaudens exhibuit. Has in Cœlo ducent etiam corporaliter, vt putat Marinus Rhoa *lib. de ſtatu Beat.* Sanctorum Churi. Has, (nec alias, vt perperam citat Boſſius, *t.2. moral. tit.19. num.10.*) permittit Ruſticis Caietanus *v. Chorea,* Has denique permittunt Superiores in Tragœdiis, & ſimilibus repræſentationibus, ad iuuenes exercendos, eorúmque animos ſubleuandos. Huc item reduci poſſunt eæ, quæ in diebus Bacchanalium ad merum iocum, vel vanitatem laruati ſoli viri, ad artificioſam pedum, corporíſque dexteritatem oſtendendam, exhibent populo.

2. Impuræ per ſe ſunt, quæ miſtis maribus, fœminíſque, immò etiam ſeparatis, ſuſcipiuntur, obſcœnis geſtibus, tactibus parum pudicis, amaſiarum, amicorumque interuentu, & ſimilibus. Ita S. Thom. *in cap.3. Iſaiæ,* & *in 2. 2. quæſt.168. art.1.* Azor. Fill. aliique modò citati. Has enimverò in vltimas terras eſſe ablegandas, nemo eſt, qui negat, earúmque profeſſores verſari in ſtatu peccati mortalis, & denique per Principes Chriſtianos eſſe ab Vrbibus, nec ſolùm à domibus expellendos.

3. Impuræ per accidens ſunt Choreæ, quæ per honeſtas fœminas, viróſque in conuiuiis, in nuptiis, in diebus lætitiæ deditis fieri conſueuerunt. Hæ profectò per ſe impuræ, & peccaminoſæ non ſunt; exerceri enim ſine mortali peccato per ſe poſſunt. Ita Caiet. *l. c.* Trull. Bon. Fill. Azor. *l. c.* quibus adde Lop. *in 2. p. inſtruc. cap.31. num.6.* Idémque eſt, ſi perſonati homines ſub laruis vtriuſque ſexus, in Bacchanalibus Choreas agant. Homines, inquam, perſonati; nam ſi ſint immiſtæ fœminæ, valde vereor, ne ſub illo habitu ementito, tes non degeneret in Choreas ex ſe impuras, de quibus *numero præcedenti.* Per ſe igitur, vt dico, hæ peccaminoſæ non ſunt: ſolent tamen ſæpiſſimè per accidens: ratione nimirum periculi, vt in tanto lætitiæ calore, in tanta adoleſcentularum, iuuenúmque ſpecie, ornatu, concurſu, inartificioſa illa corporis, grata oculis agitatione, in contactu manuum, qui ſæpe adhibetur, non ij ſolùm, qui Choreas agunt, verùm etiam ſpectatores facilè in impudica labantur. De his igitur idem pronuntio, quod de Comœdiis paulò antè dictum eſt; has nimirum valdè periculoſas, multò magis ſi frequenter, & ex conſuetudine fiant. Nihilominus addo, ſi ex experientia cognouiſti, tibi eiuſmodi periculum non ſubeſſe, re hoc modo chorizantem, vel chorizantes aſpicientem, nequaquam eſſe mortalis peccati reum. Patresfamilias potiùs moneo, ne eas permittant, quando præuident facilè aliquos ex hac occaſione in peccata lapſuros.

4. Quoad locum, perſonas, tempus: ne fiant primò in Eccleſia, vel propè ipſam. Secundò, ne ab Eccleſiaſticis, multò minùs à Religioſis, Monialibúſque. Tertiò, ne tempore pœnitentiæ, v. g. Quadrageſimæ, nec feſtis diebus.

5. Per has tres prohibitiones, quas legimus in ſacris Textibus, *c. Presbyteri, d.34. c. non oportet 2. de conſ. d.5.* & *c. cum decorem 4. de Vit. honeſt. Cler. c. Dec. de Imm. Eccl. in 6. Clem.1. de Celeb. Miſſ.* non prohiberi puto Choreas abſolutè, ſed immodeſtas, impudicáſque. Ita Syluest. *v. Chorea,* Mazzar. *diſc.108. ſuper Sermone Domini in monte,* quibus adde Menoch. *de arbitr. cum addit. ad Caſum 69. num.59.* Id loco omnium oſtendit ille Canon Clem. 1. *de Celebr. Miſſar.* his verbis: *Non verentur in ipſis Eccleſiis, earúmque Cœmeteriis Choreas facere diſſolutas.* Illud (*diſſolutas*) prohibitionem certè permaximè lenit. Quare iuxta maiorem, minorémque irreuerentiam, à prudenti, ſecundùm omnes circumſtantias, expendendam, quæ inferatur ſtatui perſonarum, ſacris locis, ſacróque tempori, adde, &c

Digitized by Google

& conſiderato ſcandalo, quod fortè detur; grauitatem, leuitatémque culpæ dimetire. Qua in re ſtrictè loquitur Boſſios, *l. c. num.*8. dum abſolute dicit, Choreas agere in Eccleſia eſſe peccatum mortale: ſicut nimis laxè loquuntur aliqui, apud Boſſium *l. c.* dum aiunt abſolutè, non eſſe mortale: Ita Sanch. *in conſil. lib.*1.*cap.*8.*dub.*24. *num.*25. ex Lopez, nam ſecundùm menſuram irreuerentiæ, & qualitatem Choreatum, definienda erit & culpa.

6. In Clementina *de ſtatu Monacherum, cap.*2. dum dicitur de Monialibus, *Non Choreas, non feſta ſæcularium proſequantur*; non videtur imponi præceptum, ſed eæ monentur iuxta ſana conſilia: ueque enim Mooiales inter ſe fortè ex aliqua occaſione puras Choreas agentes, etiam ob recreationis gratiam, audeo de peccato mortali condemnare: quamvis profectò digna ſit culpa, quæ ſeuerè à Superioribus caſtigetur.

§. VIII. *Ornatu.*

1. HVc Ornatum mulieris reduci curioſus Lector vult; huc ergo reducamus.

Nomine ornatus intelligitur omnis cultus muliebris per pigmenta, & comam appoſititiam, per intortos capillos, per pectoris nuditatem, per ornamenta aurea, & gemmata, per nouas veſtium formas, præſertim ſi quæ iis vtantur ſupra ſtatum, vel præter receptam conſuetudinem. Ita Leſſ. *l.*4.*c.*4. *dub.*14.*n.*105.

2. In hoc ergo certum eſt: Primò, ſine peccato poſſe quæri ornatum corporis ob bonum finem, non ſolùm ſcilicet ob neceſſarium corporis tegumentum, ſed etiam ad ſui ſtatus decorum, nimirum vt pro conditiooe ſui ſtatus, honorificè quis prodat in forum; id enim eſt laudabile, & rectæ rationi conſonum. Contrà, certum item eſt, eum euidenti peccato mortali eundem Ornatum quæri, ſi ob finem grauiter malum, quicunque is ſit, conquiratur: v. g. vt quis adulteret, vt turpiter concupiſcatur, &c. id quod probatione non indiget. Ita *ibid. num.*106.

3. Certum eſt ſecundò, ſi ſe ornet mulier matrimonio iuncta, vel ad id aſpirans, vt Viro placeat, vel vt Virum nanciſcatur, nihil peccare: Ita *ibid. num.*108 Ratio eſt, qoia hic finis, cùm honeſtus ſit, ſatis honeſtam illi ornameoto cauſſam præbet.

4. Certum ſit tertiò, mulierem etiam illam, quæ nec nupta eſt, nec nuptias intendit, immò & adoleſcentes, & viros, ſi ſe ornent, non vt ab aliis turpiter concupiſcantur, ſed vt cenſeantur ioter pulchros, & laudentur vt pulchri, non peccare mortaliter. Ita *ibid. num.*109. ex S. Thom. Caiet. Boſſ. Ratio eſt, quia id non continet grauem deordinationem, ſed ad ſummum vanam quandam gloriam coram hominibus.

5. Remanent ergo duæ difficultates: Prior, An exceſſus in huiuſmodi ornatu ſit ex ſe mortalis? Poſterior, An ſaltem ſit mortalis ob ſcandalum, quia nimirum Mulier ſic ornata cauſſa eſt, vel occaſio ruinæ ſpiritualis multorum.

6. Quoad prius, aſſero cum D. Thom. 2. 2. *q.*169. *art.*2. *ad* 4. & Caietano *ibid.* non eſſe niſi venialem exceſſum. Ratio eſt, quia exceſſus in apperitu, & vſu rei per ſe non malo, non eſt niſi veniale, vt patet in exceſſu cibi, potus, diuitiarum, &c. qui non eſt ex ſe mortalis, niſi ratione grauis nocumenti, qood aliqoando inferret. Sed in caſu noſtro non eſt niſi exceſſus in conquirendo nitore, pulchritudine, cultúque corporis, quæ non ſunt ex ſe mala, ſed indifferentia: ergo &c. Adde; Peccatum, vt ſit mortale, debet eſſe grauiter contra charitatem Dei, vel Proximi; vel ſui ipſius: id quod non eſt inuenire in caſu noſtro.

7. Qnoad poſterius, aſſero, de eo tam bene, cordatè, ac ſapienter ſcripſiſſe nunquam ſatis laudatum Leſſium, *ibid. num.* 112. & 113. vt iudicem hîc ſufficere, ſi illius doctrinam ad verbum exſcribam: Scio Albertum Alberti, fusè de ornatu mulieris aliquantò ſcrupuloſiùs diſputare; ſed me iuuat Leſſium ſequi benigniorem: *Poteſt*, ait Leſſius, *in exceſſu iſtius ornatus eſſe peccatum mortiferum per accidens, ratione alicuius prauitatis connexa.*

Primò, ratione mali finis, vt ſi fiat animo pertrahendi ad libidinem.

Secundò, ratione præcepti poſitiui; vt ſi talis exceſſus eſſet vetitus aliqua lege, ſub pœna Excommunicationis, vbique ſeruaretur.

Quòd ſi lex non habeat annexam pœnam, vel ſaltem non grauem; non erit pluſquam veniale: immò credibile eſt pleraſque Leges Ciuiles, de huiuſmodi, quæ paſſim varijs locis habentur, eſſe ſolùm pœnales, & obligare tantum ad mulctam.

Tertiò, ratione ſcandali, vt ſi quis vteretur veſte adeò tenui, vel ita conformata, vt per eam pudenda non ſatis tegerentur: id enim, iudicio morali, non tam eſſet pulchritudinem oſtentare, quàm homines directè ad libidinem allicere.

Secùs eſt, in nudando pectore, vt Caietanus, Fumus, & Nauarrus notant; præſertim, vbi eſt ea conſuetudo: nam pars illa honeſta cenſetur, nec natura, aut pudor humanus poſtulat illam abſolutè tegi. Graue tamen peccatum eſſet huiuſmodi morem introducere, vbi id non eſt conſuetum: inſolita enim magis mouent; & res ipſa meritò ob periculum, etiam vbi eſt recepta, tanquam illicium libidinis eſſet abroganda, vt Doctores monent.

Notandum tamen, non ex eo cenſeri ornatum ſcandaloſum, quod multi occaſione illius mouentur ad praua deſideria prouocandi; vt rectè prædicti Doctores tradunt: alioquin etiam pulchritudo naturalis ſcandaloſa eſſet: nam multò magis prouocat, quàm artificioſa: cùm natura longè ſuperet artem. Itaque etiamſi fœmina putet aliquos peccaturos; non tamen idcirco ſub peccato mortali tenetur talem ornatum dimittere: Sicut is, qui à multis odio habetur, non tenetur à publico abſtinere, vt inimicis non detur occaſio odij. Ratio eſt, quia ornatus iſte ſolùm remotè ad malum prouocat: ergo non tenetur ab eo abſtinere, ne alij peccent: alioqui perpetuò abſtinere deberet (cùm illa occaſio ſit perpetua, & vniuerſalis) quod nimis graue eſſet humanæ conditioni. Sufficit igitur, vt ei peccatum proximi diſpliceat, & illius ſalutem non contemnat. Et Confirmatur, quia quòd illi peccent, ex eorum prouenit malitia, non ex conditione ornatus: ſicut enim circa hanc peccant, ita etiam circa alias eximia pulchritudinis: atqui, id quod ex aliorum malitia prouenit, non tenemur eum tanto grauamine noſtro impedire. Secùs, ſi aliquo caſu ad breue ſolùm tempus ob peculiare periculum alicuius abſtinendum eſſet: (Hanc limitationem non ponit Diana *p.*2. *tract.*15. *reſ.*36. etiamſi ornatus ſit ſuperfluus, & maximus, modò ſit ſecundùm morem Patriæ, & de ſe non ſit quaſi prouocatiuus ad malum.) *tunc enim Charitas poſtularet, vt pro eo tempore talem ornatum ſuperfluum omittam; ne proximus, qui alioquin putatur non peccaturus, inde peccandi occaſionem habeat.*

Hæc Leſſius, qui etiam *num.*114. notat ornatum, ſeu vſum veſtis alieni ſexus, non eſſe intrinſecè malum; vnde ob cauſſam iuſtam fieri poſſe, v. g. ſi alia deſit, ſi opus ſit ſe occultare ab hoſte, ſi fiant repræſentationes, &c. Ex leuitate id facere, eſſe ſolùm veniale, iure fatetur.

Vide deoique *ſuperiùs, l.*5.*c.*1.§.4.*n.*27. vbi notaui rationem, cur non liceat Puellæ ſe ornatam in conſpectum amaſij conſultò dare, vt conſpiciatur.

CAPVT IX.

Diſcutiuntur duo dicta Caramuelis in materia Luxuriæ.

De tertio Dicto vid. lib. 10. cap. 7.

1. PRimum dictum *in reg. S. Ben. num.*1013. eſt huiuſmodi: *Infero peccantem cum virgine ſodomiticè: Primò,*

Primò, non teneri dicere illam eſſe virginem, ita Diana dé circumſtantiis aggrauantibus, reſ. 11. *Secundò, immò neque teneri exponere ſe ſodomiam habuiſſe cum Muliere, vt ipſe docet Diana* ibid. reſ. 2. & *Bonac.* de Matrim. q. 4. p. 11. num. 9. *Ratio eſt, quia ſodomia cum Muliere, aut cum Viro, ſolùm differunt in genere entis, non in genere moris: non ſecus, ac furari aurum, aut argentum; frangere ieiunium pane, vel piſcibus.* Hæc ille.

2. Ex his primum approbo, vt approbaui *ſuperiùs, c. 1. §. 1. num. 2.* Secundum approbare non poſſum, ſicuti nec *ſuperiùs* approbaui *c. 5. §. 3. num. 1.* Ratio eſt duplex: Prima, quia falſum eſt, non differre in genere moris; Nam, vt *ibidem* dixi, perfecta ſodomia, quæ eſt cum viro, procedit ex affectu ad indebitum ſexum: quæ verò cum muliere, non eſt ad indebitum ſexum; ſed licèt ad debitum, tamen ad partem innaturalem: quæ duo certè quilibet bene moratus non poteſt negare, in genere moris differre. Non ſic furari aurum, vel argentum, frangere ieiunium pane, vel piſcibus, immò in beſtialitate congredi cum mare, vel fœmina: quia hæc ſemper ſunt ex eodem moraliter affectu ad diuitias, ad comeſtionem, ad beſtiam. Secundò, quia nimis eſt falſum, hanc opinionem doceri à Bonacina; immò fortaſſe etiam nec à Diana. Vtrumque profero. Bonacina *num. 9.* citat. à Caramuële; ſolum loquitur de primo, quod ego approbaui: At de ſecundo, non ibi loquitur, ſed paulò antè, nempe, *de mat q. 4. p. 11. num. 7. in Edit. Ven.* 1639. vbi his verbis meam ſententiam firmat, reprobat illam Caramuëlis: *Hinc colligi poteſt*, (inquit) *explicandam eſſe in confeſſione perſonam, cum qua perpetrata ſit ſodomia, videlicet, vtrùm habita ſit à maſculo cum fœmina, vel à maſculo cum maſculo.* Quid clarius?

3. Diana *l. c.* ſic habet. *Sufficit dicere, peccaui in ſodomia, (ſiue cum mare fuerit, ſiue cum fœmina) toties: In beſtialitate quater, &c. Et ita publicè docuit hic Panormi, quidam Theologus Soc. Ieſu; licèt Tannerus (quod mihi magis placet) contrarium doceat, quoad ſodomiam, & ante illum Granadus.* Hæc Diana. Notas illud? (*quod mihi magis placet.*) Quoad Theologum autem prædictum, me iuuat credere ipſum de beſtialitate id docuiſſe, quod verum eſt; non de ſodomia, quod eſt falſum.

4. Secundum dictum Caramuëlis, in Reg. S. Bened. num. 1050. *Quidam furabatur, vt mœcharetur: Veniens ad Confeſſionem, dixit; furatus ſum toties: toties mœchatus; & ſubticuit ordinem furti ad mœchiam. Dubitas, vtrùm ſufficienter ſe explicuerit? Reſpondeo affirmatiuè: ita etiam Diana* in tract. de circumſt. aggr. reſ. 23. *vbi citat, & ſequitur alios Authores. Ratio eſt manifeſta; quia, licèt illud furtum habeat malitiam fornicationis, non tamen habet malitiam fornicationis diſtinctam à malitia finis in genere luxuriæ; & ideo pœnitens explicuit omnes circumſtantias mutantes ſpeciem: omiſit vnam circumſtantiæ aggrauantem extenſionem in eadem ſpecie, quam non tenebatur explicare.* Hæc ille.

5. Sanè fateor hunc explicuiſſe omnes circumſtantias mutantes ſpeciem. Sed aio plus nimio exceſſiſſe; addidit enim duas indiuiduationes peccati, quas ipſe non commiſit, & ideo mendax fuit in Confeſſione, ſanè in re graui ad Confeſſionem pertinente; quia numerus peccatorum, quando exactè ſcitur, debet exactè, vt omnes fatentur, ad Confeſſionem deferri. Cùm enim audit Confeſſarius: *Furatus ſemel ſum*, & deinde *mœchatus ſemel ſum*, nónne duo numero peccata te commiſiſſe, ex tuis verbis intelligit? Tu tamen vnum numero peccatum patraſti, nempe furtum relatum ad mœchiam; hoc eſt, vnum numero peccatum, duabus ſpecie diuerſis malitiis infectum. Scio eſſe bonos Authores pro Caramuële; ſed certè vbi apparuit euincens ratio, boni etiam Authores, bonâ eorumdem veniâ, fuerunt ſine nota deſerendi. Relege multa valde neceſſaria, quæ de hac difficultate dedi *in Meth. Conſ. lib. 2. cap. 1. §. 11. à num. 75.*

Capvt X.

Remedia aduersùs luxuriam.

1. Hic id breuiter pertingere operæ pretium erit. Et quidem colligit decem remedia Barth. à S. Fauſto *in Theſ. Rel. lib. 3. q. 57.* duodecim Peyrinus, *p. 1. q. 3. c. 2.* In promptu autem erant alia quinque, neſcio, an cæterorum efficaciſſima.

2. Primum remedium, humilitas, & oratio: nam noſtra fragilitate cognita, ad Deum eſt confugiendum. Secundum, ſobrietas. Tertium, veſtium aſperitas, ſeu cilicia. Quartum, carnis mortificatio. Quintum, cuſtodia ſenſuum. Sextum, vitatio occaſionum, & præſertim fuga conuerſationis mulierum. Septimum, virilis reſiſtentia. Octauum, Scripturarum ſanctarum meditatio. Nonum, feruens Dei dilectio. Decimum, mortis, & æternarum pœnarum viua meditatio. Decimum, non occultas fouere in ſinu tentationes, ſed eas ſtatim Patri ſpirituali patefacere. Duodecimum, fugere otium.

3. His ergo addatur remedium decimum tertium; ſubita cogitationis malæ fuga. Vt primùm tentatione titillatis, ſtatim, repentè ſurge, recede, fuge à loco, à lecto, vbi moraris, & negotium aliquod, quantumvis friuolum cum magna intentione gerendum ſuſcipe.

4. Decimumquartum, Dei Summi Iudicis viua præſentia: *In deſideriis verò carnis*, ait S. Benedictus *in Reg. cap. 7. nobis Deum credamus ſemper eſſe præſentem, cùm dicat Propheta: Domine ante te eſt omne deſiderium meum.* Pſal. 37.

5. Decimum quintum, Frequens, & aliquando etiam quotidiana Confeſſio apud eundem confeſſarium prudentem, & pium; ſed aduerte illud (eundem:) quo remedio recidiui cuiuſcunque criminis ſi vtantur, fieri vix poteſt, vt, poteſt, facillimè curentur.

6. Decimum ſextum, Frequens Communio, iuxta illud: *Et vinum germinans virgines.* Lege Suarez, 4. *tom. de Rel. tr. 10. l. 4. c. 3. in fine*, qui tantam continentiam in tanta iuuentute noſtrorum in Collegiis degentium, frequenti ſacræ Euchariſtiæ ſumptioni, quæ apud nos de Sancto more vſurpatur, acceptam meritò refert.

7. Addatur vltimum naturale, ſed certè ſatis efficax medicamentum, Diſceſſus à præſentia impuri obiecti. Veneficio quidam ad puellam amandam vrgeri vulgò dicebatur, præſentius amuletum non fuit, quàm diſceſſus ab ea Vrbe, vbi commorabatur mulier. Quem quidem diſceſſum ab adoleſcente exorauerunt difficillimo conatu Conſanguinei; ſed eo exorato, in ſanitatem non multò pòſt illum rediiſſe læti cognouimus.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

Laus Deo, Beatiſſimæ Virgini, ac Beato Aloyſio.

LIBER OCTAVVS.

IN DECALOGVM.

Ne Furtum facias.

DISPOSITIO HVIVS LIBRI.

1. QVAM multa, quàm varia, quàm implicita mihi obuiam in hoc præcepto fiunt? Qua ratione ergo in breuem ſummam illa meo more conſtringere, & inſuper nonnulla de nouo, vt ſoleo, ſuperaddere valeam, niſi Tu, omnium lux animarum, Splendor æternæ Sapientiæ, meas tenebras diuino igne depellas, foueáſque torpentem animum, iam deſperatione collabentem?

2. In quatuor Tractatus Librum hunc propter varietates rerum diſtinguere oportet. *Primus* erit de Dominio, quod eſt fundamentum, vnde furtum prohibitum ſit; niſi enim Dominus eſſes tu rei tuæ, ſanè non vetaret ego, illam mihi ſurripere. *Secundus* de ipſo Furto, ſeu acceptatione iniuſta. *Tertius* de Reſtitutionis obligatione, quæ ex furto, ſeu iniuſta acceptione, vel detentione conſequitur. Vbi ad complementum tractationis, non erunt aliæ radices reſtitutionis omittendæ, ideſt, Ex re accepta, Ex damnificatione rerum temporalium, vel famæ, vel honoris, Ex Contractu. *Quartus* denique, de Circumſtantiis quibuſdam reſtitutionis. Faueant Cœlites, proſperè aſpiciet Deus.

TRACTATVS PRIMVS, De Dominio.

CAPVT PRIMVM.

Quid ſit Dominium, & qua ratione differat à poſſeſſione, vſufructu, &c.

Vbi,

An vſus diſtinguatur à Dominio in re ipſo vſu conſumptibili?

1. DOMINIVM proprietatis, eſt ius, ſeu facultas de re aliqua perfectè diſponendi, niſi lex obſiſtat, vel conuentio prohibeat. Hanc definitionem latè proſequuntur Iuriſconſulti ex Bartolo *l.17. ff. de acquirenda poſſeſſione*, lege Dicaſt. *lib.2. de Iuſt. & iur. tract.1. d.1. dub.4. num.29.* Prohibet enim lex aliquando, vt quamuis aliquis dominium ſuæ rei habeat, diſponere de illa re non valeat. Ita pupillus, licèt habeat dominium ſuarum rerum, prohibetur tamen à lege, ne diſponat de rebus ſuis, donec in perfectam veniat ætatem. Ita debitor, licèt ſit dominus rei datæ in pignus creditori; illam, ex tacita ſaltem conuentione non poteſt idem creditor alienare, dum eſt in pignus. Ita Religioſus Societatis Ieſu, per vota biennij, Dominus eſt ſuorum bonorum; ſed de iis diſponere ſine licentia Superioris non poteſt.

2. Dictum autem eſt (dominium proprietatis;) quia eſt aliud dominium, quod appellatur Iuriſdictionis, quæ eſt poteſtas gubernandi ſubditos, præcipiendo, prohibendo, permittendo, iudicando, pœnis, vel præmiis afficiendo, protegendo, vindicando; éſtque duplex, Eccleſiaſtica, & Sæcularis. De hoc nos dominio Iuriſdictionis non agimus, niſi fortè aliqua ſint obiter tangenda.

3. Cùm autem *eodem num.1.* dictum eſt (Ius) intellige Ius in re, quod ſit plenum, & perfectiſſimum; non verò Ius ad rem, de quibus *paſſim* Doctores, lege Dicaſt. *l. c. num.32.*

4. Diſtinguitur autem dominium, à poſſeſſione, ab vſufructu, & à mero vſu: nam his non conuenit eſſe poteſtates liberas diſponendi de re. Poſſeſſio enim nil eſt aliud, niſi facultas inſiſtendi in re, quam quis poſſidet. Vſusfructus eſt poteſtas, ſeu Ius vtendi, & fruendi. Merus vſus eſt ius tantum vtendi.

Poteſt, v. g. quis vti hoc fundo, ſolùm ad reſidendum, vel dormiendum in illo? Erit merus vſuarius. Poteſt vti fundo, tum ad hoc, tum etiam ad colligendos eius fructus, illóſque vſurpandos, ſed non ad ipſum fundum alienandum? Erit vſufructuarius. At dominium comprehendit ius poſſidendi, vtendi, fruendi, & inſuper addit ius alienandi, &c.

5. Illud hic obiter nota. Vſuarium eſſe duplicis generis, ideſt, habentem vſum facti, & vſum Iuris. Vſum facti habet, qui ſolùm vtitur re: Sic competit etiam brutis, quæ vtuntur herbis, & paleis. Vſum Iuris habet, qui & vtitur, & poteſt ad ſuum beneplacitum vti re; nam propterea dicitur habere ius vtendi, in quod compe at hominibus. Religioſis verò hoc ius vtendi competere ſolùm ex dependentia voluntatis Superioris, docet vera ſententia, de qua mox redibit ſermo *c. ſeq. §.5.*

6. His poſitis, celebris eſt quæſtio: *An in iis, quæ vſu conſumuntur, ſeu, vt loquuntur Iuriſperiti, quæ functionem recipiunt, ſeparari poſſit vſus à domino?* Si, v. g. do tibi vſum huius panis, huius vini, ſtatímne do tibi abſolutum, & perfectum dominium illorum? Ita enim videtur, nam ſi do tibi vini vſum, ergo potes illud bibere, ergo illud deſtruere, & conſequenter de illo perfectè diſponere, quod eſt perfectè de illo dominium habere, quæ quidem conſequentiæ fieri nequeunt in re vſu non conſumptibili; ſi enim tibi do vſum, ſeu etiam vſumfructum fundi, licèt poſſis vti fructibus, eiſdémque frui; non potes tamen ipſum fundum deſtruere, déque illo abſolutè diſponere.

7. Reſpondeo. Hæc quæſtio originem habuit ab ordine Minorum Sancti Franciſci, qui, approbante Nicolao IV. licèt reprobante deinde Ioanne XXII. ſed iterum approbantibus Martino V. & Paulo III. profitentur non ſolùm ſuos Religioſos particulares (in hoc enim conueniunt cum Religioſis particularibus aliarum Religionum,) ſed etiam ſuam Communitatem, ſeu Monaſteria nullum habere dominium rerum, quæ ipſis donatæ

natæ ſunt, ſiue hæ rès ſint vſu conſumptibiles, ſiue non; ſed illud ſolùm habere Summum Pontificem poſt Martinum V. nam ex Nicolao IV. harum rerum vſu conſumptibilium dominium habebant ipſi fideles dantes, donec conſumerentur. Neque te conturbet horum Pontificum diſſentio: ſiquidem etiam ij in diuerſa placita poſſunt abire citra res Fidei, Sic Bell. *lib.4. de Summo Pont.cap.3. & 5.* lege *c. à nob.2. de Excommunicatione*, vbi ſe vt hominem priuatum errare poſſe fatetur: Et citra res ad ſtatum vniuerſalem Eccleſiæ pertinentes, quando hæc decernunt vt Pontifices. Purà *in Decretis morum, in approbatione bene viuendi, in Canonizatione Sanctorum.* Ita Bell. *ibid.* & *lib.1. de Beatitudine, & Canonizatione.* Rodriquez *t.1.q.Reg.1.art.4.*

8. Reſpondeo nunc directè ad quæſtionem: poſſe ſeparari. Ita Sot. *in 4. de iuſt. quæſt.1t. art.1.* Valent. *quæſt.10.p.1.* Mol. *tract.2. d 6.* Suarez, *t.2.d.28. ſec.2.* Leſſ. *lib.2.c.3.dub.8.* Sanch. *lib.7. ſummæ cap.18.n.5.* innumeros referens, contra Syluest. *v. Dominium, quæſt.2.* Arag. *quæſt.62. de Domin.* Caiet. *2. 2. quæſt.78. art.1.* alioſque mox *littera* D. Ratio autem ſeparationis conſiſtit in eo, quòd, qui habet dominium rei, poteſt illam quomodocunque liberè diſtrahere, vendere, deſtruere, alteri donare, &c. At verò, qui eius vſum dumtaxat habet, ſolùm poteſt illa re vti iuxta voluntatem Domini; ſeu dependenter à Domino; ita vt etiam dum panis, v.g. eſt in manu Religioſi Franciſcani, illum ad os admouentis, poſſet Pontifex ſine iniuſtitia contra Religionem, vel Religioſum Franciſcanum, ab eo illum tollere. Simile quid eſt in eo, qui inuitatur ad conuiuium ab aliquo; Dominus enim conuiuij, ſemper eſt Dominus ciborum, eóſque ſine iniuſtitia, eſto, cum magna inurbanitate, poſſet ab inuitato nondum acceptante auferre; donec conſumantur: poſtea enim ex defectu materiæ iam deſtructæ, deſinit dominium. Simile quid etiam eſt in aliis particularibus Religioſis aliarum Religionum: nam propter Votum Paupertatis non poſſunt vti rebus pretio æſtimabilibus, quamvis ipſo vſu conſumptibilibus, niſi dependenter à voluntate ſui Superioris. Religioſi ergo alij eo differunt à Franciſcanis, quòd aliarum Religionum Communitates, ſeu Monaſteria habent perfectum dominium ſuarum rerum à Fidelibus donatarum, ſiue hæ ſint vſu conſumptibiles, ſiue non; at Franciſcana id non habet, quia ſuarum omnium rerum Pontifex dominium retinet. Vnde fit, vt Religioſi aliarum Religionum vtantur prædictis rebus dependenter immediatè à ſuo Superiore, qui eſt legitimus adminiſtrator bonorum Religionis: at Franciſcana, dependenter immediatè à Pontifice, qui eſt Dominus bonorum Religionis Franciſcanæ.

9. Ex dictis fit primò, vt Religioſus particularis in rebus vnico actu conſumptibilibus, quorum vſus ipſi à Superiore conceditur, non acquirat dominium, ſeu proprietatem: cùm enim vſus à dominio ſeparabilis ſit, non ſequitur dari vtrumque, ſi vſus detur. Scio multos Doctores contrarium docere. Ita Caram. *in Reg. S. Bern. num.871.* citans Cenedum, Petrum de Arag. Turrecrematam, Sylu. D. Antonin. Sarmientum: lege item Baſſæum *in floribus, pag.256.* noſtram vocantem probabiliorem, licet contrariam probabilem. Sed ego aſſentiri non poſſum, quia claram video ſeparabilitatem, quam *numero præcedente* explicui.

Corollarium pro Religioſis, circa acceptationem rerum.

10. Ex iiſdem dictis fit ſecundò, vt quando Religioſus particularis acceptat à ſæculari aliquid ad merum vſum, v. g. gallinam ad comedendum, minoris ea valeat, quàm ſi acceptet abſolutè; vel quàm ex ſe valeat, ſi abſolutè vendenda ſit. Ratio eſt iam dicta, quia merus vſus facti, cùm ſemper ſupponat in domino remanere perfectum dominium; multùm diminuit de pretio, cùm poſſit à Domino ſemper repeti. Fac te vendere gallinam Petro, ſic: *Vendo tibi hanc gallinam ea conditione, vt etiam quando erit à te occiſa, quando iam cocta, quando ad menſam appoſita, quando in manu tua illam ad os admouente, ego illam poſſim repetere;* nónne Petrus propter hanc conditionem volet pretium gallinæ diminui? Et licèt ſciret, ſe nunquam repetiturum; tamen non eſt negandum, aliquid tandem diminui de pretio ex tanta poteſtate illam repetendi.

11. Hinc colligi poſſe videtur, quando aliquid ex rebus vnico actu conſumptibilibus datur Religioſo, maiorem quantitatem rei requiri ad peccatum mortale, quàm ſi detur abſolutè: quia res data ad ſolum vſum, minùs valet, cùm poſſit à Domino ſtatim repeti. Puto tamen, quando adeſt certitudo moralis, quòd res nunquam ſit repetenda, præſertim in his rebus ipſo vſu conſumptibilibus, de quibus poſtea nihil remanet, ad quod poſſit Dominus ius habere; puto, inquam, tam exiguam eſſe pretij diminutionem, vt moraliter iudicetur nihil diminuere: quando enim adeſt tanta certitudo, phyſica illa, vt ita loquar, poteſtas ſe habet, ac ſi non eſſet, atque adeò non poteſt in morali æſtimatione aliquid de pretio deducere.

12. Illam conſiderationem puto probabiliorem, ac tutiorem: Nam gallina, v.g. pluris valet viua, quàm mortua, pluris integra, quàm in partes conſciſſa. Dulciare item integrum pluris æſtimatur, quàm inciſum in fruſtula, & ſic de ſimilibus. Poterit ergo Religioſus ſignificare ſæculari, vt is rem comeſtibilem diuidat: nam ſic ipſe Religioſus recipiet minus, quàm ſi reciperet integram, adeóque faciliùs poterit, ſi Superioris venia careat, grauitatem materiæ deuitare. De qua vide *inferiùs, tract.2. cap.4.* vt etiam de Religioſo inuitato ad conuiuium, vide mox *cap.2. §.5. num 9.*

CAPVT II.

Quinam dominium rerum habeant?

CErtè Deus, Angeli, Homines; De quibus vide Doctores, apud Leſſ. *lib.1. cap.4. dub.1. & paſſim.* At inter homines (quod ad nos facit) dubitari ſolet. Primò, de ſeruis. Secundò, de filiis. Tertiò, de vxoribus. Quartò, de Beneficiariis. Quintò, de Religioſis: quibus omnibus, vel impeditum eſt dominium rerum temporalium, vel vetitum.

§. I. *Selecta de ſeruis.*

1. VEtè ſerui, propriè mancipia, nullo, ex legibus, *§. 1. inſtit. de iis, qui ſui Iuris, vel alieni ſunt.* Mol. *tract.2. d.38.* dominio gaudent, ſi de temporalibus bonis agamus; nam cæterùm vitæ, membrorum, honoriſque dominium ſuum habent, ita vt Domini, ſi in his illos offendunt, ſint puniendi, perinde ac ſi liberos offenderent: *leg.1. ff. de iis, qui ſui Iuris, vel alieni ſunt,* & *inſt. eod. tit.* Dicaſt. *l. c. num.147.* quia tamen leges, quæ dominio temporalium ſeruos priuant, ſunt vſu ipſo mitigatæ; ideo adſunt ſeptem circiter Tituli, ſeu Caſus, quos iamiam à *num. ſequenti* afferam, in quibus ſerui dominio rerum temporalium, etiam in foro conſcientiæ, ex Mol. *l. c.* potiuntur, & ita potiuntur, vt, ſi Dominus eas, inuito ſeruo, contrectet, poſſit ſeruus occultè ſibi compenſare.

2. Primus Caſus eſt: Si Dominus tacitè, vel expreſsè conſentiat, ſeruum habere peculium.

3. Secundus: Si quid ſeruo ita donetur, legetúrve, vt id ad Dominum non proueniat; Huiuſmodi etiam videtur, ſi detur ipſi aliquid, quo ſe poſſit redimere.

4. Tertius: Si quid ſeruo relinquatur abſolutè, id eſt non intuitu Domini; vt, ob induſtriam, vel officium à ſeruo alicui exhibitum. Ex quo colligo idem debere dici, ſi quid relinquatur ſeruo ob eius amorem: idémque, ſi eius Conſanguinei longè diſſiti mittant ipſi aliqua dona.

Digitized by Google

5. Quartus; Si ſeruo quid detur ob compenſationem iniuriæ, ipſi illatæ.

6. Quintus; Si quid ſeruus pecuniâ ſui peculij lucretur ludo, ſorte, negotiatione; quia lucrum induit rationem capitalis.

7. Sextus; Si quid ſibi ſubtrahat ex his, quæ ſine Domini incommodo poterat liberè conſumere, vel expendere.

8. Septimus; Si quid acquirat faciendo alia opera, prætar illa, quæ Dominus præſcripſit.

Defenditur ſeruorum mitigata conditio.

9. Caramuël, 1. *Theol. Mor. num.*386. ex his ſeptem titulis; Primum dumtaxat, ideſt, peculium à Domino conceſſum ſeruo cum eius lucro ex negotiatione fortè acquiſito approbat, reprobat cæteros in hunc ferè modum: *Nullus caſus dabitur*, ait, *in quo aut ſeruus, aut Religioſus (quin illorum ſtatus alteretur, & mitigetur) poſſit alicuius rei permanentis dominium acquirere. Sed huic propoſitioni aduerſatur Sanchez*, (lib.1. conſ.1. d.1. n.7.) *quia licèt inter ſeruum, & Dominum, vt ſic, non ſit propriè Iuſtitia, nec contractus, eſt tamen inter Dominum, & ſeruum, vt homo eſt. Nullum Argumentum; quia ſic liceret arguere: Aliquando Religioſus poſſet ſibi proprietatem acquirere, vendere, emere, ducere vxorem; quia hæc illi non repugnant, vt homo eſt, licèt repugnent, vt Religioſo. Coniugata non poteſt nubere, vt Coniugata, ſed vt Mulier; quod eſt ludere, vt ludit ſenſus compoſitus, & diuiſus in prædeterminantibus. Adde, ſi Iura decernunt omnia ſerui acquiri Domino, vnde & fateris eſſe incapaces dominij: quomodo poteſt, vt homo, acquirere? Eſto, poſſit Dominus concedere illi dominium: ſed tunc erit partialiter liber, non ſeruus.*

10. *Aduerſatur ſecundò: quia, ſi ea conditione (ait idem Sanchez) expreſſa, vel tacita, bona aliqua ſint ita donata ſeruo, vt is non acquirat Domino, ſeruus ſibi acquirit. Contrà, quia non prodeſt talis conditio; voluntas enim dantis non poteſt facere incapacem ſeruum, ſicuti nec poſſet Religioſum: eſto igitur, illa bona donata veluti vacent, & redeant ad Dominum.*

11. *Aduerſatur tertiò: quia ſi ab amaſio (inquit idem Sanchez) dentur ancillæ aliqua bona propter vſum corporis, cùm in hoc vſu non ſubſit ancilla Domino, ancillæ erunt illa bona. Idem erit, ſi propter iniuriam acceptam ſatiſdet vulnerans pecuniam ſeruo percuſſo: pecunia erit ſerui, ſiquidem membra ſerui ſunt, non Domini. Sed contrà, tum quia idem eſſet in Religioſa: Cùm enim vſus corporis ſit ſuus, & membra item ſua ſint; ſibi acquireret, ſi quid propter ſimiles cauſas acquireret.* Hactenus ex Caramuële.

12. Sed acutiſſimi viri contra doctiſſimum Sanchez argumenta deleri, meo quamvis pingui calamo, facilè poſſe video ex eodem Caramuëlis principio: *Nullus* (inquit) *dabitur caſus, in quo ſeruus (niſi eius ſtatus alteretur, & mitigetur) poſſit alicuius rei permanentis dominium acquirere.* Huic principio ſic adnecto minorem: Sed re ipſa ſerui ſtatus eſt illis ſeptem caſibus mitigatus, non autem ſtatus Religioſi: ergo non eſt mirum, ſi ſeruus in iis caſibus poſſit ſibi acquirere, non verò Religioſus. Minor probatur ex Leſſio, & Molina, qui viderunt certè ſeruos ex Iure eſſe omnino incapaces dominij, etiam in illis prædictis caſibus; ſed addunt tantum rigorem fuiſſe mitigatum. Proferatur Leſſius, lib.2. cap.4. num.17. *Notandum eſt*, inquit, *multos Doctores concedere ſeruis verum, & perfectum dominium in pleriſque caſibus ſupradictis; eiſque fieri veram iniuriam, obligantem ad reſtitutionem, ſi Dominus res ipſis conceſſas auferat. Iura autem, quæ tradunt, ſeruos, quidquid acquirunt, Domino acquirere, intelligenda regulariter. Ita Molina* d.38. *Poſſet etiam addi: Iura illa conſuetudine eſſe mitigata; & hoc malim in praxi. Itaque poſſet ſeruus vti occulta compenſatione, ſi Dominus ei res ſuas abſtuliſſet.* Hæc Leſſius. Si ergo militat in primo caſu mitigatio ſeruitutis ex expreſſa Domini voluntate, id, quod rectè concedit Caramuël; valebit in cæteris ex implicita eiuſdem voluntate, quæ non poteſt niſi eſſe conformis ſanctis legibus, & legitimæ conſuetudini. Ab his enim ſeruitutem mitigari, & res temporales aliis applicari poſſe, communis eſt, & trita doctrina.

13. Non ergo valet ſequela Caramuëlis: *Ergo poſſet Religioſus, vt homo acquirere proprietatem, & poſſet Coniugata, vt Mulier, nubere*, &c. non valet, inquam: quia ſeruitus poteſt à voluntate Domini mitigari, & à legitima conſuetudine iam mitigata eſt; non verò eſt mitigatus ſtatus religioſæ paupertatis, quoad proprietatem; niſi fortè in Scholaſticis Societatis Ieſu, habentibus vota biennij, qui veri ſunt Religioſi, & tamen retinent (licèt ſine vſu independente à Superiore) ſuorum bonorum proprietatem; quod nunc non facit ad nos. Rurſus nec ſtatus Coniugij mitigari poteſt. Da mihi, qui poſſit à Coniugata, viuente viro, tollere, vel mitigare vinculum matrimonij; & dabo tibi illam poſſe nubere; &c. Quare non ludit Sanchez, dum dicit, inter Dominum, & ſeruum, vt homo eſt, poſſe eſſe contractum Iuſtitiæ; illud enim (*vt homo eſt*) ſignificat, vt non eſt ſeruus, quales non ſerui ſunt ex Natura omnes homines, ſeu ex qua parte non eſt ſeruus; ſed ſicuti cæteri homines.

14. Nec item valet: Ancilla acquirit ſibi quidquid lucratur ex vſu corporis, vel ex ſatiſdatione propter iniuriam acceptam: ergo poſſet ex eiſdem cauſis acquirere ſibi pretium Monialis. Non valet, inquam: quia Monialis adſtringitur Voto Paupertatis, quo conſtante, eſt incapax dominij: at ancilla, ſtante illa Iuris mitigatione, capax eſt. Da Monialem, cui Pontifex Summus votum Paupertatis, quoad proprietatem diminuerit, vt diminuere poſſe, affirmat Sperellus *p.1. dec.1. num.*73. & ego concedam facilè, quod infers.

Bona ſerui ab inteſtato defuncti, cuiuſnam ſint?

15. Porrò illud mihi ſingulare oblatum fuit nudiuſtertius. Mancipium cùm ex legitimo ſuo peculio (vt certò, & conſentiente Domino conſtabat) collectos haberet in arca ducentos aureos, moritur ab inteſtato, nulla de his diſpoſitione facta, nec vllis eius exiſtentibus hæredibus. Quare non vulgaris controuerſia coorta fuit inter Fiſcum Regium, & inter Dominum ſerui, cuinam illi ducenti aurei eſſent applicandi? Nec in foro exteriore tantùm, ſed etiam in interiore quæſitum fuit, An Dominus occultare eos poſſet, vt ſibi, citra lites, faciliore negotio eoſdem vſurparet?

16. Et quidem Fiſcus ita clamabat: Primò, Bona vacantia, ideſt, bona eorum, qui ex hac vita ab inteſtato diſcedunt, neque relinquunt hæredes, qui illis iuxta Iuris Ciuilis præſcriptum ab inteſtato ſuccedant; eo ipſo ex diſpoſitione Iuris *l.1 §.vlt.ff.de Iure fiſci, lib.*1.& *l.vacantia,C.de bonis vacant.lib.*10. *& alibi* (lege interim Molinam *t.1.d.*53. alióſque, & quod ego dicam *tr.4.c.*1.*§.*3. *à num.*12.) ad Regem deuoluuntur. Sed pecunia, de qua agimus, eſt bonum vacans, vt iam ſupponitur: ergo ad Regem neceſſariò deuoluitur.

17. Secundò: Vbi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere poſſumus: At lex diſponit omnia bona vacantia eſſe Regis: ergo non poſſumus nos diſtinguere, atque aſſerere legem loqui de liberorum bonis, non verò de bonis ſeruorum.

18. Tertiò: Eiuſmodi peculium totum pertinebat ad ſeruum: ergo nullo iure ad Dominum. Qua igitur ratione ipſe ſe intermiſcere in hac pecunia velit? Potiùs detur pauperibus ex præſumpta Defuncti Chriſtiani voluntate. Hæc, & ſimilia Fiſcus.

19. Dominus verò in hunc ferè modum ſuas partes vehementiùs tuebatur: Primò, ſeruus etiam ſui peculij non habet perfectum dominium, ſed ſolùm imperfectum, vt ſcilicet illo poſſit vti, ac frui: At quoties is illo non vtitur, ad Dominum pertinet: quare iniuſtitia fieret

fieret Domino, ſi Fiſcus illud ſibi vellet addicere. Quod autem, ſi ſeruus ſuo peculio non vtatur, id ad Dominum pertineat, clarè deciditur ea Leſſij Doctrina, qui ſic haber: *Monachi (ait) & ſerui conueniunt, quod neutri habeant dominium omnino perfectum: tamen Monachi nullum omnino in particulari habent, & ſunt omnino incapaces: Serui verò ſunt capaces, & propterea habent aliquod dominium, abſque Domini conſenſu. Et quamuis poteſtati Domini, aliquo modo ſubiectum ſit, eſſet inhumanitas, ſi hac poteſtate Dominus vteretur; lege Nauarrum, & Petrum Nauarram.* Hæc Leſſius. In quibus vides ſeruum habere ſui peculij imperfectum dominium, & diminutum, Dominúmque poſſe abſolutè vti poteſtate vſurpandi peculium ſerui, vnde infertur peculium ſerui, non eſſe abſolutè ſerui, ſed Domini, & ſolùm ſeruis concedi illo vti, fruique poſſe; cæterùm, ni ipſe fruatur, diſponatur, non poſſe iuſtè ad alium pertinere, niſi ad Dominum.

20. Secundò: Leges abſolutè omnia ſerui bona concedunt Domino: id quod originem habuit ex eo, quòd bello iuſto capti, qui occidi poterant, ſe liberabant, perpetua ſeruitute, & omnibus ſuis bonis Domino addictis; quæ forma ſeruitutis deinde in omnia legitima mancipia à legibus inducta eſt, vt rectè notat Molina *loco citato*, Solùm ergo, quoad peculium ex quadam æquitate, & ex vſu, vt modò diximus, eædem leges mitigatæ ſunt ad ſeruorum conditionem mitigandam; cùm ergo, iis mortuis, hæc ratio non procedat, ad Dominum omnia bona ſerui, ſine neceſſitate in pauperes diſtribuendi, vi Iuris, redeant, neceſſe eſt.

21. Tertiò: Lex illa de Bonis vacantibus eſt admodum odioſa; applicat enim ſibi Rex, quod ſuum non erat: ergo reſtringenda ad bona, quæ in nullius prorſus ſunt poteſtate: ſed ſerui peculium eſt in radicali poteſtate Domini, vt dictum eſt, ergo, &c.

22. Quartò: Ex legibus, quas vide apud Mol. *t. 1. d. 137.* teſtari ſerui abſolutè non poſſunt: imò ſi tempore, quo ſeruus Teſtamentum condit, ignoret, ſe factum eſſe liberum à ſuo Domino, vel dubitet de ſuo ſtatu, eſto, re vera ſit liber, teſtamentum eſt nullum. Iam ſic. Ideo teſtari vetatur ſeruus, quia ſupponitur is non habere bona, de quibus liberè diſponere poſt mortem poſſit, idque, quia omnia ſua ſunt Domini, qui non vt hæres, ſed vt Dominus omnia ſerui bona ſibi vendicat: cùm ergo Fiſcus ſolùm prætendat bona vacantia (ideſt, bona illa, quæ nullius ſunt, ſecùs enim bona vacantia eſſent) ad bona hæc, de quibus loquimur, quæ verè ſunt Domini, ſe intrudere nequaquam valet.

Confirmatur: quia bona vacantia ſunt illa, de quibus, tum quis haberet ius teſtandi, teſtatus tamen non eſt: At ſeruus, vt dictum eſt, non habet ius teſtandi de rebus ſuis, ergo, &c. Hactenus Domini defenſio; ex cuius argumentis apparent Fiſci argumenta ſatis, ſupérque diſſoluta. Mihi ergo vim maiorem facit Dominus, quàm Rex. Immò, etiamſi eiuſmodi ſeruus habeat legitimos hæredes, qui ab inteſtato poſſint in eo peculio ſuccedere: non hi ſuccederent ex mea ſententia, ſed integrum redire peculium ad Dominum debet. Ratio eſt iam inſinuata; quia ex benigna legum interpretatione, diſponere de eo poteſt ſeruus; Si ergo de eo non diſpoſuit, iam redit Domini Ius. Exciperem, niſi hic ſeruus peculio gaudens, habeat filios indigentes alimentis; pro filiorum enim alimentis diſpoſuiſſe legitimè ſemper cenſendus eſt, quaſi pro ſuo vſu, de ſuo peculio Pater; Et quidem nimis impium eſſet, indigentibus filiis neceſſaria alimenta, ex Patris peculio denegare.

§. II. *De filiis remiſſiuè.*

1. DE his multa dixi, & ſatis ſint, *in 4. præcepto, lib. 5. cap. 4. §. 1.* De furto eorundem filiorum, vide *infrà, tr. 2. c. 3.*

§. III. *Selecta de Vxoribus, ex bonis Mariti aliquid vſurpantibus.*

PEndent, quæ dicturi ſumus ex cognitione modi, quo Matrimonium initum inter coniuges ſit. De Iure communi ad ſuſtinenda onera Matrimonij certum quid in dotem ab vxore datur Marito, cuius ſoli fructus, & adminiſtratio apud ipſum eſt: lege Mol. *t. 2. d. 274.* nam proprietas eſt vxoris; vnde diſſoluto matrimonio per mortem, vel legitimo intercedente diuortio, reſtituenda eſt tota dos eidem vxori, vel ipſius hæredi. Vir ergo tenetur vxorem alere, familiámque; Vxor verò tenetur familiam eandem gubernare iuxta ſtatum ſuum, atque adeò præſtare induſtriam, & operas vxoris proprias ad domus congruam adminiſtrationem. Quòd ſi ipſa vlteriùs ſuâ induſtriâ, opere, labore, vel ſuo genio defraudans lucretur; ſuum erit, non Mariti; ſicuti etiam ſua erunt à ſe domum allata præter dotem: ſua erunt ſibi donata: ſua ſibi relicta, vel legata, ſua, inquam, tum quoad dominium proprietatis, tùm quoad vſumfructum, tum quoad adminiſtrationem, niſi fortè ipſa velit bonum adminiſtrationem Marito tradere, quam tradidiſſe cenſetur, *l. fin. C. de pactis conuentis ſuper dote*, quoties expreſsè vxor Maritum non excludit, lege Gratian. *diſcept. 514. n. 24.*

Adminiſtrationem dico, nam ad exactionem debitorum vxoris requiritur ſpeciale mandatum eiuſdem vxoris, *l. cùm maritum, C. de ſolutionibus*, & aduertit Caſtillo *deciſ. 36. n. 12.* & Antonius de Martinis *Quotid. reſol. l. 2. c. 257. n. 13.* vel certè eiuſdem ratificatio, ſecùs non erit debitor liber.

2. De Iure Luſitano, & Caſtellæ; qua ratione ſiue contractu medietatis bonorum, ſiue contractu Arrharum, & dotis matrimonia celebrentur, & qua ratione acquiſita, Matrimonio conſtante, ſint vtriuſque Coniugis, lege apud Molin. *d. diſput.* 274. Nobis iuxta prædictum Ius Commune, quod eſt vniuerſalius, quódque cultiores in Sicilia, vbi ſcribimus, ex pacto ſeruant, (& *alla greca*, ad differentiam *della latina*, dicunt ſe contrahere) res hæc pertractanda eſt.

3. Vxor ergo, ſi auferat ex fructibus dotis, vel etiam ex capitali; cuius ipſa eſt Domina, aliquid notabile, inuito Marito, peccat mortaliter cum obligatione reſtitutionis: Ita Mol. Clauis Reg. aliíque paſſim apud Dicaſtill. *l. 2. de iuſt. tr. 2. d. 9. dub. 8. n. 194.* Ratio eſt perſpicua, quia fructus ſunt omnino mariti, & capitale, licèt ſit vxoris, eius tamen adminiſtrationem habet vir. In caſu autem, quo ipſa peccaſſet, auferendo, ſed conſtante Matrimonio, non haberet; vnde reſtituere poſſet, excuſaretur quidem ex impotentia, dum Matrimonium conſtat; at, eo diſſoluto, debebit reſtituere ex ipſo capitali, quo iam libero potietur: vel, ſi ea præmoriatur viro, ex bonis, quæ ipſa poſſit diſponere.

4. Sunt tamen multa capita *ibid.* vbi citantur, & alij; ex quibus excuſatur ſaltem à mortali vxor bona coniugis vſurpans: Nam bonis propriis poſſe, vt ei libet, vti ſine peccato, quia ſua abſolutè ſunt, non eſt dubium.

Primò. Si materia notabilis non ſit, ſpectato ſtatu, opibus, familia, & ſignatè, dote allata, de qua re iterum *inf. tr. 2. c. 3. n. 2. cùm de furtis domeſticorum.*

5. Secundò: Si vir rogatus concederet.

6. Tertiò: Si Proximus, cui ipſa porrigit, extremam pateretur, aut grauem neceſſitatem.

7. Quartò: Si faceret donationes liberales, & eleemoſynas ſecundùm conſuetudinem aliarum ſuæ conditionis Mulierum, etiam viro inuito, quia abſque ratione tunc inuitus eſſet.

8. Quintò: Si quid alicui daret, ad auertendum damnum temporale Mariti, nam tunc præſumitur adeſſe eius voluntas. Quid ad auertendum damnum eiuſdem ſpirituale, vt ſi vxor daret eleemoſynam, quâ Deus Maritum conuerteret? Molin. *t. 2. diſ. 234. n. 12.* negat, concedit Leſſ. *l. 2. c. 12. n. 85.* ſequens Nau. aliόſque, vtrumque probabile.

9. Sextò

Digitized by Google

9. Sextò. Si pro rebus familiæ, vel pro ſuo victu, cultúque, iuxta ſuum ſtatum, accipiat, &c.

10. Septimò. Si adminiſtret bona, quando Maritus abſeos eſt, vel diſſipatur, vel ſtolidus, &c.

11. Octauò. Si det quid Patri, Matrique, immò & fratribus, ſororibus, ac filiis ex alio Marito, quando hi omnes indigent alimentis. Atque in hoc octauo caſu aduerte, Vxorem, ſi habeat aliunde, non poſſe licitè, hos ſibi attinentes alere fructibus dotis: at ſi non habeat, poterit quidem, ſed ex Iure communi debebit ſoluto Matrimonio, ea, quæ dedit reſtituere ex ſua dote hæredibus Mariti; Ratio eſt, quia quando quis habet vnde ſuos alat, non poteſt ab alio accipere; quòd ſi accipiat, quando ſuæ res ſunt impeditæ, debet, quando eædem erunt expeditæ, reſtituere.

Quantum poſſit ſibi congregare Vxor ex Mariti bonis.

12. Sed iam ſingulare aliquod in medium afferamus. Ex eo, quod moderatas eleemoſynas poteſt Vxor elargiri, colligit Molina, *ibid. num.*8. eandem poſſe illas ſimul congregare, & totam ſummam vni ſimul, verbi gratia, Patenti pauperi tribuere. Nos igitur, pari modo, ex eo, quòd eadem Vxor liberales iuxta ſuum ſtatum donationes facere poteſt, colligere poſſumus, eaſdem poſſe vnire, & vni, eidémque ſimul liberaliter donare. Quidam tamen ſcopulus eſt cauendus. Cùm enim ad ſplendorem familiæ, adeóque ad honorem Mariti pertineat, donationes has, & eleemoſynas facere, non poteſt licitè ita ſe gerere vxor, vt ſemper vni tantùm congreget, quia ſic meritò vir eſſet inuitus; ideò non ſemper, non ſæpè, ſed parcè, ſed ſine offenſione ſplendoris vti hac arte poterit congregandi in vtilitatem vniſ.

13. Inquiret Curioſus: Licebítne Vxori hoc congregandi artificium exercere, vt ſibi ipſi ſummam totam, quam congregat, ſuis vſibus liberis applicet? Reſpondeo, quoad eleemoſynas non licere, licere quoad donationes. Ratio diſcriminis eſt, quia eleemoſyna pauperibus, vel locis piis debet erogari, qualis ipſa certè non eſt. At liberalis donatio, ſicuti poteſt reſeruari pro aliis, cur non pro ſe ipſa? Verùm, tunc ſcopulus ille detrimenti ſplendoris familiæ multò magis, vt ex ſe patet, erit declinandus.

14. Vnum difficile te doceri, vt video, cupis. Ecquænam ſit quantitas, quam in hiſce eleemoſynis, & liberalibus donationibus poſſit Vxor, vel expendere, vel congregare ſine viri conſenſu? Reſpondeo, Id non poſſe, niſi à prudentis Viri iudicio decerni, expenſis facultatibus Viri, dote allata, neceſſitate familiæ, immò & neceſſitate, & multitudine pauperum, conſuetudine aliarum mulierum ſimilis conditionis, &c. Certè ſimile quid docet Sanchez *lib.*7. *in Decal. c.*19.*n.*42. cùm loquitur de quantitate, quam in eleemoſynas poteſt Superior Religionis expendere. Quoniam verò dixi *ſup. lib.*5.*cap.*1.§.1.*num.*17. quemlibet ſatisfacere præcepto de eleemoſyna facienda pauperibus communibus, ſi det duos aureos quotannis ex aureis centum, quos fortè habet: quatuor ex ducentis, &c. Idem hîc dici de eleemoſynis poſſet. Altera totidem pro liberalibus donationibus dici poſſe crederem, quia pro eiuſmodi ſumma, vel non erit inuitus vir, vel certè inuitus erit immeritò. Duo tamen aduerto. Primò, id dicimus in mediocri patrimonio, nam ſi diuitiæ multùm exceſcerent, nimis exceſceret Vxorum licentia, vt iterum mox *inf. tr.*2.*c.*3. *n.*2. cùm de Vxoris furtis, dicam, & *ibidem* dixi, cùm de eleemoſyna. Aduerto ſecundò, excogitatis regulis quibuſcunque, niſi tandem hac in re ad prudentis Viri prædictum iudicium recurramus, nunquam animos noſtros poſſe conquieſcere.

15. Illuſtrabit, quæ hactenus docui, ſequens Reſolutio: Vxor prædiuitis Viri, quæ paruam, aut nullam dotem adduxerat, aduertens ſe filios non procreare, vnde tempore ſuæ Viduitatis fore, vt indigeret, partim ex pecuniis clam ſine Mariti, ne præſumpta quidem licentia, ſurreptis ex eius bonis, partim ex eleemoſynis, ac largitionibus liberalibus, quas iuxta ſuum ſtatum, exhibere poterat aliis, quas ſibi vni cumulabat, partim ex opera, & ſuo labore extra id, quod obligabatur, partim ex iis, quæ ſibi, defraudando ſuo genio, reſeruabat, contenta quotannis, v.g. vno, eodemque vulgari, a panneo indumento, cum licitè potuiſſet petere duo, vel tria, eáque holoſerica, & ornata, collegit ſummam trecentorum aureorum intra decem annos conſtantis matrimonij Hos ergo per fidum ſeruum occultè negotiationi applicuit, atque intra alios decem annos, felici euentu, ad tria millia aureorum ſumma peruenit, quâ redditum annuum emit ſuæ viduitatis tempore reſeruandum. Nec multò pòſt, è viuis ablato Viro, quæſiuit Vidua à quodam non ſatis perito Theologo, an eam ſummam, cenſúmque hæredibus Viri reſtituere teneretur; qui reſpondit, eam non teneri, ſed ſuæ induſtriæ id emolumentum acceptum referre licitè poſſe.

16. Profectò non debuit ita abſolutè decernere. Quare ad me cùm acceſſiſſet, eam reſolutionem referens animo nondum ſedata mulier, diſtinctionem porrò neceſſariam hac in re tota adhibendam eſſe pronuntiaui. Nam ſex bonorum genera, ex quibus conflata fuit illa ſumma, perpendenda diligenter ſunt. Primò, Pars pecuniæ clam ſurreptæ; & hæc tota eſt reſtituenda, quia iniuſtè accepta. Secundò, lucrum ex huius ſurreptæ pecuniæ negotiatione acquiſitum; & hoc reſtituendum non eſt, quia pecunia ex ſe eſt ſterilis, & lucrum, quod parit, totum cedit induſtriæ negotiantis. Solùm ſi ex hac reſurreptione ceſſauit viro aliquod lucrum, vel damnum emerſit, debebit illud Vxor reſtituere Quia tamen ea affirmabat, id certò non eueniſſe, iam, quantum ex hoc capite, liberata fuit. Tertiò, Perpendenda eſt pecunia, quæ ex ſuo labore extraordinario comparata eſt ab vxore, & hæc tota eſt vxoris, vt etiam lucrum omne ex huius negotiatione acquiſitum. Quartò, Pecunia, quam, fraudando ſuo genio, ſibi reſeruauit, & hæc, eiúſque lucrum, pari modo plenè cedit Vxori. Quintò, Pecunia, quam ex Eleemoſyna pauperibus eroganda ſibi vni applicuit; & hæc tota eſt Viri hæredibus reſtituenda, vel certè iuxta probabilem defuncti Viri voluntatem pauperibus diſtribuenda, quia ipſa ſibi eam vtpotè non pauper, applicare nequaquam poterat: lucrum tamen ex illa, vxoris erit, propter rationem modò in ſecundo capite dictam. Sextò denique, Pecunia, quam ex liberalibus donationibus, quas potuiſſet facere, ſibi ſepoſuit: & hæc non tota poteſt vxori cedere: nam ſic paſſa eſt familia detrimentum ſplendoris; quare ad illam partem, quæ hoc detrimentum cauiſſet, inuitus meritò fuit Maritus; hanc ergo reſtituat Vxor, neceſſe eſt. Et quidem morali iudicio ſpectatis perſonis, diuitiis, occaſionibus, conſuetudine, ſimilium fœminarum, &c. putaui medietatem eius pecuniæ, quam liberaliter dare potuiſſet, ſufficientem fuiſſe ad decus illud familiæ conſeruandum; quare mediam hanc partem omnino reſtituat, lucrum verò ex negotiatione vtriuſque medietatis vxori cedit, quia, vt dictum eſt, fructus eſt induſtriæ ipſius, & ex alia parte nullum lucrum ceſſauit ex hoc, nec damnum emerſit Marito.

17. Ex dictis ergo bene diſtinctis apparet Viduam hanc debere reſtituere. Primò, pecuniam ſurreptam, quam ipſa dixit fuiſſe aureos quinquaginta. Secundò, pecuniam congregatam ex Eleemoſynis faciendis, quam omnibus expenſis (dabat enim præter eam, quam ſibi reponebat, aliquid ſubinde pauperibus) ſenſui eſſe aureos decem. Tertiò, Medietatem pecuniæ ex negotiatione liberalium donationum, quas tempore viginti annorum poterat facere, quam medietatem, expenſis omnibus, ad viginti aureorum ſummam citciter aſcendere indicaui. Cætera ſibi ad viduitatem, vt ipſa dicebat, ſubleuandam tutâ conſcientiâ conſeruet.

§. IV. *De*

§. IV. *De Beneficiariis.*

1. TOties hæc quæſtio diſcuſſa à ſapientibus eſt, vt me pigeat eandem iterum, iterumque recudere. Memineris ergo dumtaxat Beneficiorum, & Commendarum non eſſe Dominos quoad proprietatem, eſſe tamen vel Dominos, vel liberos Adminiſtratores fructuum, quare poſſe quidem Beneficiarios, ſiue Sæculares, ex de Lugo latè alios citante *t.1. de iuſt.d.4.per tot.* & Sanch. *t.1. conſ.l.2.c.2. à d.36.& deinceps*, Caſtro Pal.*t.1.tr.de charit.d.2.p.5.* Bonac.*propria diſp.de obl.Beneſ. tom.3.in Edition. Lugdun.* ſiue Regulares ex Sanch.*lib.6.in Decal.cap.6.num.13.& 14.* (hi ſunt iſti, qui ab Religione aſſumpti ſunt ad Epiſcopatum, Archiepiſcopatum; &c.) validè, vt eiſdem libet, in profanos vſus fructus illos conſumere, ſed peccare mortaliter, ſi ſuperflua ſuo ſtatui non expendant in vſus pios; & quidem peccato ſpecialiter confitendo; quod tunc committitur, ſiue contra præceptum Eccleſiæ id præcipientis, ſiue contra præceptum naturale de non expendendo profanè res Deo à Fidelibus donatas. Ita iidem, & communiter ex Trid. *ſeſſ.25. cap. 1. de reform.* licèt non peccare mortaliter, doceat Lorca, quem nouiſſimè refellit Diana *part. 10. 11. 12. reſol. 35.* Ex his ergo fit, vt accipientes ex titulo profano non obligentur ad reſtitutionem, quia validè accipiunt.

2. At verò, peccántne hi accipientes ſaltem ex eo capite, quia cooperantur cum peccato dantis? Reſpondeo, ſi inducant, vel excitent dantem, peccare. Ita de Lugo *l.c.ſect.3. num.49. & 50.* quia ſic ſunt cauſa peccati alterius: ſi ſine inductione ſolùm acceptent ea, quæ ſibi donantur, non peccare, quia nunc non ſunt peccati cauſa, ſed tota malitia eſt ex parte dantis.

§. V. *Selecta de Religioſorum Paupertate circa vſum dependentem.*

1. HOs ex vi paupertatis non habere dominium rerum temporalium, ſed ſolum vſum dependentem à Superioribus inſinuauimus modò; Dependentia autem à Superiore in hoc vſu duplex diſtingui poteſt. Prima, veluti comitanter, ideſt, ita vtar, verbi gratia, hoc libro, vt ſemper quidem ſim paratus eum relinquere, quoties Superior voluerit: at eo vtor, ſine vlla præuia Superioris licentia. Secunda antecedenter: ideſt, ita, vt non vtar hoc libro, niſi præhabitâ licentiâ, ſiue tacitâ, ſiue expreſsâ. Iam aſſero ad poſteriorem hanc dependentiam Religioſos obligari à voto Paupertatis, nec ſolùm ad priorem. Ita Sanch.*lib.7. in Dec.cap.9. num.53.* Azor. *ibid.*citatus. Ratio eſt, quia ſi ad priorem, dumtaxat iam nulla, vel modica eſſet paupertatis obligatio, poſſet enim quis omnia habere; omnibus diuitiis frui, paratus ea relinquere, quando Superiori libuerit, quo qoid abſurdius in Nomine Chriſti paupertatem ſequenti, non video. Accedit Votum obligare iuxta intentionem vouentis: At intentio Religioſi, dum vouet Paupertatem; eſt; ſe conformem reddere pauperibus indigentibus, qui nec proprietatem rerum habent, nec vſum rerum independentem à facultate Dominorum. Rectè ergò de Lugo *de Iuſt.t. d.a. ſection.3. numero 54.* vide & *n. 50.* ſic habet: *Per Paupertatis Votum intendimus abdicare à nobis omnem vſum rerum temporalium, qui opponatur vitio proprietatis. Proprietatem autem intelligimus vſum rei non ex communitate, ſed ex propriis; & quod non ſit ex praſcripto Prælati; quam abdicationem fuiſſe annexam ab initio ſtatui Religioſo, probat Suarez* lib.8.de ſtatu Relig. cap.9.

2. Hinc non placet quatuor, quæ docet Caramuël *in Reg. S. Ben.n.88.& n.886. & num.965.* Primò, peccatum contra Paupertatem eſſe ſolùm Proprietatem, vnde accipientem rei vſum; & non proprietatem contra Superioris iuſſionem, peccare contra Obedientiam, non contra paupertatem. Secundò, non peccare Religioſum contra paupertatem, qui inſcio Prælato libros accipit à ſæculari, vel nummos, quibus libros emat, atque iis in cella expoſitis vtitur. Tertiò, Religioſum dantem alteri Religioſo eiuſdem monaſterij quaſcunque res, etiam pretioſas, vt item eaſdem accipientem ab eiuſdem Monaſterij Religioſo, non peccare contra eandem, quia nimirum non facit detrimentum rebus Monaſterij, dum in eodem hæ res remanent. Quartò, Religioſum commutantem res ſuas, veſtes, verbi gratia, libros, &c. cum aliis diſſimilibus rebus ſuorum Correligioſorum, immò; & cum rebus ſæcularium, ſeruato circumcirca eodem rerum valore non peccare contra paupertatem, quia ſemper in Monaſterio remanet æquiualens valor, idémque eſſe, ſi commodet; vel mutuet. Non placent, inquam, tum quia in his omnibus ſemper intercedit vſus à Superiore independens, qui, vt dictum eſt, interdicitur à Voto paupertatis, tum quia in quarto, adeſt in contrarium alia ratio; nam in commutatione intercedit vera rei alienatio, quam nemo facere poteſt, niſi qui perfectum rei dominium, & proprietatem habet; vt *ſuprà* vidimus: Et certè, (vt alia omittam) ſi ſatis eſſet æquiualens valor, ad tollendum peccatum contra paupertatem in commutante; etiam valeret in vendente, & emente; ergo poſſet Religioſus vendere omnia bona Monaſterij, quo nihil abſurdius.

3. Hæc igitur omnia per ſe contra paupertatem ſunt. Solùm rigor eſt temperandus ex eo, quòd multa ex his fieri ſolent per tacitam, vel præſumptam Superioris voluntatem iuxta cuiuſlibet Religionis conſuetudines: lege citatos.

Aliqua item excuſantur à mortali ob paruitatem materiæ. De paruitate huius materiæ lege Sanchez *l.7. in Dec.cap.20.n.3.& c.21. n.30.* benignius habes apud Fag. *l.8. in ſecundum Eccl. prae.cap.6 n.7.* dum ait, in Religioſis haberi rationem filiorum: quod docet etiam Reb. apud eundem Sanchez *d.cap.20.n.3.* lege item Dian.*p.1. tract.6.de paup.relig. reſ.26.* Nam propter hanc rationem date mutuas etiam pecunias Correligioſo, vel ſæculari ſine licentia, non eſſe mortale, docet probabiliter Ledeſma, *in addit. ad ſumm.tom.2. cap.4.dub.2.* aliique apud Dian. *p.1.t.6. reſol.13.* Peytinus *t.1. q.2.cap.2 §.5.* fauetque Suarez *tr.3.de Rel.lib.8.cap.11.num.15.* aliique: quia quamuis per mutuum transferatur dominium, tamen ipſum dare mutuum, quando certò moraliter erit reddendum, eſt res leuis: quia datur cum onere reſtituendi. Id, quod Ledeſma propter eandem rationem extendit ad permutationem, quod tamen improbat Sanchez *t.2. in Dec. l.7. cap.10.num.67.* Dixi autem non eſſe mortale; nam eſſe veniale, niſi tacita præſumatur licentia Prælati; dubium non eſt, quia contra Votum; etiam tum delinquitur, licèt in re leui.

De diſpoſitione pecuniæ à Religioſo nomine alieno, vel nomine Teſtatoris facta.

4. Licitène poteſt Religioſus accipere pecuniam ſine licentia ſui Superioris, vt ipſe liberè expendat in eleemoſynam nomine eius, qui ad talem finem dedit?

Reſpondeo: Si Religioſus eas pecunias ſine licentia acceptet, vt ſibi donatas, non licere, nimis eſt certum: At, ſi non ita; quare totum dominium remaneat in Domino, licere abſolutè docet Sanchez, *l.7. in dec. cap.30. n.4.* aliique apud Dian. *p.2. tr.de paup. Relig.reſ.10.* quia tunc nec dominium vſurpat Religioſus, vt ſupponimus; nec vſum: cùm pro ſe illum non vſurpet. Non licere docet Rodriquez, *in exerc. ſpir.1. part.3. tract.4. cap.15.* Laym. *l.4. tr.3.cap.7.n.16.* Tur.2.2. *d.84. dub.8.* quia ipſa diſtributio; præſertim quando eſt in pauperes, vel pia opera liberè à Religioſo eligenda, pretio eſt æſtimabilis, ac propterea paupertati contraria. Diſtinguit denique de Lugo *t.1. d.2.ſect.4.n.53.& 54.* Si enim diſtributio, ait, fiat in commoditatem ipſius Religioſi, vt ſcilicet is poſſit dare, vel donare, aliis ſicuti ſi haberet bona propria, non licere, quia tunc vſum pecuniæ independenter à Superiore vſurpat. At ſi ſincerè, & bona fide

diſtributio

Digitized by Google

diſtributio acceptetur, fieri, vt cum fidelitate diſtribuatur pecunia, licere, quia tunc nihil ſibi vſurpat Religioſus.

5. Ego ſic breuiter ratiocinor: Paupertatis votum non me prohibet acceptare, vel pro altero præſtare ea omnia, quæ pretio ſunt æſtimabilia: patet, quia ſecùs peccaret in paupertatem Religioſus, aſſociando amicum, illique Officia, & Beneficia impetrando, Honores pro ſe acceptando, pro aliis apud Principem intercedendo, & ſimilia, quæ maximo ſunt pretio æſtimabilia. Illa igitur dumtaxat Paupertatis Votum prohibet, quæ ita ſunt pretio æſtimabilia, vt æquiualeant pecuniis, ſeu bonis temporalibus, & externis, qualia ſunt, quæ ſolent in conuictu hominom ex ſe pretio comparari, & ſimul pertinent ad ipſa temporalia bona, ſeu clariùs, quæ ſi excreſcerent, conſtituerent hominem diuitem, & non indigentem. Audi Sanct. Bonauentutam *apud Fauſt.* mox citandum: *Paupertas eſt Virtus temporalium abdicatiua bonorum, quâ quis nil proprium gerens, ſuſtentatur de non ſuo*; Quem locum afferens Fauſtus *in Theſ. relig. l.* 8. *quaſt.* 12. (vide eum *quaſt.* 18.) definiendo Votum Paupertatis, ſic concludit: *Vnde Paupertas* (religioſa) *nihil aliud ſignificat, quàm paruam ſubſtantiam, ſiue pecuniam, exiguum patrimonium, penuriam rerum, & modicas facultates.* Idem docuit modò ipſe de Lugo *num.* 1. allatus. Hoc ſuppoſito, clarè videtur conſequi Sanchez ſententiam eſſe abſolutè veram: eſto enim, illa diſtributio pretio ſit æſtimabilis, non eſt eius generis, quod tendit ad hominem ditandum, niſi fortè fiat palliatè, vt verè hoc medio diteſcat Religioſus, quod vix in praxi contingit. Contingeret tamen, quando iis pecuniis Religioſus alerer, v. g. pauperem, quem pro ſuo ſeruo habeat, vel quid ſimile. At illa ſola commoditas imbibita in ipſa diſtributione (placet enim homini habere à ſe dependentes pauperes, vel Rectores Eccleſiarum, vel operum piorum Præfectos, &c. vt in occaſionibus ab iis inuicem Religioſus Beneficia recipiat) illa, inquam, commoditas non eſt contra paupertatem.

6. Si pecunia diſtribuenda, modo dicto, à Teſtatore relinquatur, cùm debeat Religioſus tunc eſſe exequutor teſtamenti, *An ii ſacris Canonibus prohibeatur*, Quæſtio eſt aliena ab hoc loco. Dic tamen breuiter non prohiberi ex licentia Superioris, ſine licentia prohiberi; Et quamvis ex probabiliore opinione Sanchez, *l.* 6. *in dec. c.* 11. *num.* 2. & Caſtro Palai, *t.* 3. *tract.* 16. *d.* 4. *p.* 13. § 1. *num.* 8. contra Molinam, *t.* 1. *d.* 247. validè Religioſus acceptet onus executoris teſtamenti, validéque miniſtret, tamen eum peccare mortaliter, ſi id faciat ſine licentia, quia prohibitio hæc eſt de re graui, docet Sanchez, *ibidem num.* 18. de quo *mox num.* 8. licentiam autem hanc poſſe concedi à quolibet Superiore locali, nec neceſſariò à Prouinciali, val Generali docent iidem; ſolùm excipiunt Societatem noſtram, quia eius Conſtitutiones hanc licentiam reſeruant Generali. Sed de Lugo, *t.* 2. *de iuſt. t.* 4. *de Teſt. ſec.* 56. *num.* 126. ſatis probabiliter concedit, poſſe etiam in Societate validè concedi à Superioribus localibus: ſolúmque contra Regulam, & Conſtitutionem illam, quæ ad mortale non obligat, faceret Superior localis, ſi concederet. Cùm ergo noſtri locales Superiores habeant poteſtatem diſpenſandi in omnibus regulis, pari modo poterunt & in hac, quando id diſcreta prudentia dictaret.

7. Onus nominandi, ſeu eligendi pauperes, vel loca pia, quibus hæres Teſtatoris, vel alij pecuniam deinde ex præſcripto dicti Teſtatoris diſtribuant, poſſe ſuſcipi ſine licentia, probabiliſſimè docet Caſtro Palaus *l. c. num.* 15. contra Sanchez, *l. c. num.*, 4 Ratio eſt, quia nominare, ſeu eligere non eſt exequi voluntatem teſtatoris, quod eſt Religioſis ſolum prohibitum: ſed eſt quid antecedens ad executionem, quæ executio conſiſtit in pecuniæ diſtributione. Confirmatur, quia dum Religioſus nominat ex ſua libertate, ſuam facit voluntatem, non Teſtatoris, ergo per illam ſolam nominationem voluntatem Teſtatoris non exequitur.

8. Denique illud, quod ſentit Sanchez, peccari mortaliter à Religioſo, ſi is acceptet, exerceátque ſine licentia eiuſmodi Officium, ſic tempero: Vt eſſe licitè non poſſit executor teſtamenti vniuerſalis in eo teſtamento, ſeu quacunque vltima voluntate, in qua multæ lites ſunt protrahendæ, multa bona vendenda, multa peragenda, quæ non congruunt Religioſo (id quod tamen, an ſit mortale, quando negotia non ſunt grauiter indigna Religioſo, Religionémque infamantia, nolo decernere.) At verò, ſi grauis indignitas abſit, ac negotia ſint pauca, modicè ſcilicet auertentia Religioſum à cultu diuino, vt, v. g. ſi Miſſæ eſſent ad voluntatem Teſtatoris, vel pecuniæ ad opera pia diſtribuendæ, perſuadere mihi nequeo peccatum mortale committi. Ratio eſt, Primò, quia facilè Superioris tacitam licentiam in rebus his, præſertim piis, adeſſe cenſendum eſt; quo pacto, ne venialis quidem culpa committetur. Secundò, quia tunc eiuſmodi executio non valdè Religioſum abduceret ab applicatione ad Diuina, id quod intendunt in prædicta prohibitione ſacræ leges. Tertiò, quia video ſine ſcrupulo Religioſos iis diſtributionibus piis, vel paruæ occupationis intermiſceri, vnde apparet in his ſacros illos textus non eſſe vſu receptos, vel iam eſſe abrogatos. Quartò denique, quia hæc, cùm ſit odioſa prohibitio, non eſt extendenda, ſed reſtringenda ad executorem vniuerſalem, ac propriè, & abſolutè dictum Executorem, non verò ad eum, qui vnam, vel alteram Teſtatoris diſpoſitionem executioni mandandam curat.

De Religioſo inuitato ad Conuiuium, & de acceptante res comeſtibiles à ſæculari.

9. Ex eo capite, quòd paupertas negat Religioſo vſum independentem rei temporalis, qui ſit in ipſum Religioſi commodum, colligit de Lugo, *t.* 1. *de iuſt. d.* 2. *ſec.* 2. *à num.* 51. inuitatum ad conuiuium poſſe, præſente Domino, etiam pretioſa quæque comedere ſine Superioris licentia; quia tunc paſſiuè potiùs ſe habet Religioſus, quàm actiuè; nam tunc Dominus conſumit res illas comeſtibiles per os Religioſi. Quare ſicuti, ſi gemmam pretioſam in mare proiiceret Religioſus, ita Domino volente, vel ſi aromata pretioſa combureret, præſente Domino ex eius iuſſu, non peccaret contra paupertatem, quia nomine alieno proiiceret, & combureret (eſto, ipſe Religioſus odorem ſentiat ex aromatibus combuſtis, vel delectationem ex gemma proiecta ſuſcipiat) ita in caſu conuiuij. Addit, non ita rem ſe habere, ſi res pretioſas, etiam comeſtibiles, ſæcularis ad Religioſum mittat, ipſéque acceptet, conſumátque; nam peccabit, & acceptando, & conſumendo: quia in ſuum commodum conſumit, actiuéque ſe habet, non paſſiuè tantùm, nec in commodum Domini.

10. Hæc doctrina, pace tanti viri, mihi animo nequaquam ſedet. Primò, quia Conuiua non ſe paſſiuè ſolùm habet, & in commodum dumtaxat Domini, ſe enim actiuè etiam habet, (dum conſumit) & in commodum ſuum: Qua parte ergo in ſuum commodum agit, contra paupertatem peccabit. Secundò, quia Religioſus, qui ſine licentia acceptat res comeſtibiles pretio æſtimabiles, peccat contra Votum, (vt pro certo omnes ſupponimus) at quidnam eſt acceptare res has comeſtibiles, ſi non eſt illud, quo quis eas re ipſa comedit? Id certè eſſe tacitam, immò per ipſum factum expreſſam acceptationem, quis negabit? Tertiò, diſcrimen latum eſt inter gemmæ illius proiectionem, illorúmve aromatum combuſtionem, & inter caſum noſtrum: nam illa fieri poſſunt ſine vlla acceptatione gemmæ, vel aromatum: at frui eſculentis, & poculentis ſine acceptatione, quâ conuiuio quis accumbere, cibos ſibi diuidere, ad os applicare conſentiat, humano more non poteſt. Adde Conuiuam non vti his ſpeculationibus, ſed more humano comedit cibos appoſitos: at

vt more humano tunc cibi acceptantur, & comeduntur; non verò vt inſtrumentum alterius deſtruuntur: vide *infrà*, cùm *de reſtitutione ex re accepta, Tract.3. cap.3. §.1. num.*8. Quartò, idem de Lugo *tom.1. de iuſt. d.16. ſect.1. num.5.* probans comedentem notabilem ciborum quantitatem rei alienæ, committere furtum propriè dictum, & non damnificationem, quamvis eos cibos deſtruat, nec aliquid apud ſe illorum remaneat, aſſignat rationem: *Quia*, inquit, *humano modo illa videtur eſſe vera vſurpatio rei alienæ, & applicatio ad proprium vſum.* Sic ergo dicere poſſumus in caſu noſtro: Humano modo illa comeſtio in conuiuio, videtur vera vſurpatio rei, & applicatio ad proprium vſum; Cur ergo non ſe habet tunc Religioſus, actiuè, nec paſſiuè dumtaxat? Quintò, etiamſi ſæcularis mittat ad Religioſum eas res comeſtibiles, poſſet Religioſus nomine alieno conſumere, quamvis abſente Domino; ſicuti, eodem abſente, poſſet eius gemmas proiicere, ſine peccato contra paupertatem. Vnde enim id repugnat? ergo non ſubſiſtit diſcrimen de Domino præſente, vel abſente in comeſtione ciborum.

51. Satius ergo erit in eiuſmodi conuiuio recurrere ad paruitatem materiæ, vt excuſetur quis à mortali, & quidem huc facit conſideratio à nobis allata *c.1.n.13.* Vt autem ab omni culpa immunis fiat, currat Religioſus ad tacitam licẽtiam, quæ in his comeſtibilibus faciliùs, quàm in cæteris præſumi poteſt, quia earum acceptatio cedit in commodum Monaſterij, vt rectè notant Doctores, & Sanchez, *lib.7.in Decal.cap.*21.*num.*35. Fauſtus, *lib.*8. *Theſ.rel. q.*182. Suarez *t.3.de Rel.lib.*8.*c.*11.*n.*41. Vide, quæ dicam *infrà, tr.2. c.4.* de quantitate furti Religioſorum, déque prædicta paruitate materiæ.

CAPVT III.

Qua ratione acquiratur Dominium?

1. DVo regulariter à legibus requiruntur ad acquirendum dominium, Titulus *lib.1. 2. 6. & 7. ff. de acq. dominio,* & Traditio *l. traditionibus, C. de pactis, l. quoties, de rei inuentione.* Sic Molin. *t.1. tr.2. d.4.* Dicaſt. *lib.2. de iuſt.& iure, tract.1.d.1.d.9.* Quid Traditio ſit, patet ex ipſa declaratione vocis. At Titulus eſt principium, baſis, radix, & veluti cauſa moralis, ex qua naſcitur dominium, vnde dicentem ſe eſſe Dominum alicuius rei, ſtatim inquirimus, quo Titulo? Duplex autem eſt Titulus, verus, & præſumptus. Verus eſt, v.g. Emptio, legitima Donatio, Hæreditas, Legatum, &c. vt etiam in rebus incorporeis Electio, Collatio Officij, &c. Præſumptus eſt, quando quis putans bona fide venditorem, v.g. vel donatorem eſſe verum Dominum rei donatæ, vel venditæ, rem habet pro ſibi donata, vel vendita, &c.

2. Dixi primò, (regulariter duo requiruntur) aliquando enim ſufficit ſolus titulus: nam hæres, v.g. & Legatarius rei determinatæ, acquirunt dominium bonorum Defuncti ſola acceptione hæreditatis, vel legati; vt etiam Ius Eccleſiaſt. acquiritur ſola electione acceptata. Loca item pia, & Ciuitates acquirunt dominium rerum donatarum, vel venditarum ante rei traditionem, ſeu poſſeſſionem; & denique ſi Princeps det feudum explicando ſe velle transferre dominium ante poſſeſſionem fundatarij, ſanè transfert. Atque in his caſibus debet conſequenter dicere, hos acquirere ſtatim Ius in re, nec ſolùm Ius ad rem.

3. Dixi ſecundò, (à legibus) nam Iure Naturæ non eſt neceſſaria ipſa traditio: eſt tamen rationi congruum, vt tunc transferatur, ſeu acquiratur dominium rei, quando res, quæ erat in manu, & poſſeſſione materiali vnius, tranſit in manum alterius.

4. Adhuc inquires, quomodo acquiratur dominium, ſeu huiuſmodi Titulus, & legitima poſſeſſio? Reſpondeo, ſanè multis modis, variiſque iuxta rerum exigentiam.

Ita Molin. Dic. *l.c.* aliique Iuriſperiti *paſſim.* Nam, verbi gratiâ, Dominium hominum acquiritur per captiuitatem ex bello iuſto, emptione, donatione, natiuitate ex ancilla, quæ neque tempore conceptionis, neque tempore partus fuit libera. Animantia manſueta, vt & bona ſtabilia, vel mobilia, donatione, hæreditate, emptione, præſcriptione, prima occupatione, aliiſque ſimilibus titulis. Animantia fera, captione, aliiſque modis paſſim videndis apud Doctores. Nos enim ex his ea, quæ pro praxi ſunt neceſſaria, explicabimus *inferius; cùm de Furto, & de Reſtitutione,* hic ſolùm de præſcriptione tanquam in proprio loco nonnulla tangemus.

CAPVT IV.

De Præſcriptione.

§. I. *Communia de Præſcriptione ſummatim afferuntur.*

1. PEr legitimam præſcriptionem acquiri in vtroque foro rei dominium, res eſt iam nunc omnibus certa; quia potuit Princeps per legem ob bonum commune rem vnius alteri applicare, vt fusè Doctores mox citandi, quibus adde Toloſanum, Abbatem maiorem, Facchinacum, alióſque apud Dicaſt. *mox* citandum, & Molinam *diſp.*61. *à num.*6. Quare ſi ad antiquum Dominum poſt legitimos annos præſcriptionis res caſu reuertatur, illam ſine nouo titulo is non poſſet ſibi vſurpare, vſurparet enim alienam, quidquid in contrarium infirmo fundamento dixerit Valer. *in differentia vtriuſque for. v. Præſcriptio. diff.6. fine.*

2. Præſcriptio ergo eſt acquiſitio dominij, vel alieni iuris peremptio per continuationem temporis lege definiti. Lege Mol. *tr.2.d.*60. Leſſ. *l.2.cap.*6. Dic. *l.2. de Iuſt. tr.1.d.1.d.*12. Caſtro Pal. *de iuſt.in gener.d.vnica,à p.*21. Ex qua definitione colligis quatuor requiri ad legitimam præſcriptionem, poſſeſſionem, bonam fidem; (mala enim ex iure Canonico, cui ſemper ſtandum, nunquam præſcribit) titulum præſumptum, tempus, de quibus paſſim Scribentes. Solùm quoad tempus aliquid eſt pro Tyronibus explicatius addendum.

Tempus pro rebus temporalibus.

3. Ad res mobiles præſcribendas ſiue priuatorum hominum *l.vn.C.de vſur.transf.* & *inſt.de vſuc.*§.1. ſiue Eccleſiæ etiam Romanæ ex Mol. *l.c. d.*68. ſi adſit Titulus, ſufficit triennium; Si non adſit, nihil eſt in iure conſtitutum: putamus tamen, cum Mol. *ibid.* Leſſ. *l.c.num.*22. tum contra priuatum, tum contra Eccleſiam, triginta annos requiri.

Cùm enim hoc in iure decretum non ſit, erit id ſtatuendum ad normam iuſtæ præſcriptionis immobilium, ad quam depoſcuntur, vt dicemus, triginta, vel quadraginta anni.

4. Res autem immobiles, inter quæ numerantur ſeruitutes reales, vt aduersùs priuatos cum titulo præſcribas, decem anni inter præſentes, ſatis, ſupérque ſunt duplicati, ideſt, viginti inter abſentes *l. mala fides, c. de præſcr. longi temp. decem, vel viginti annorum.* (præſentes dicuntur, qui in eodem Territorio, licèt non in eadem Ciuitate; abſentes, qui in diuerſo Territorio commorantur, *Inſtit.de vſucap.*§.1 *l.cum longi, C.de præſc.* 10. *vel* 20. *annorum.*) At verò, ſine titulo, triginta omninò requiruntur, *c.de quarta, de præſc.* & communiter. Hinc, ſi quis ſit præſens ſeptem annis, v.g. & poſtea egrediatur Territorium, alibi habitaturus, opus ſunt alij ſex anni, & non ſolùm tres, vt contra illum præſcribatur, quia anni, qui deerant in præſentia, duplicari in abſentia debent; Quare cùm in caſu poſito deſint tres anni præſentiæ, requirentur in abſentia ſex.

5. Dixi (aduerſùs priuatos) ſi quidem, vt eaſdem res immobiles aduerſùs Romauam Eccleſiam præſcribas, annos centum effluxiſſe neceſſe eſt. *c. ſi diligenti, cap. cum vobis, cap. ad audientiam, de Præſcriptionibus.*

6. Idem aduerſùs Ciuitates, idem aduerſùs Principem, in bonis Coronæ, qualia ſunt Oppida, Regna, & ſimilia, facit *l. vt inter Diuinam, de Præſcript. C. de Sacroſanctis Eccleſ.* iuncto Molin. *loco citato, d.74.§. Quarta concluſio*: nam in cæteris bonis perindè ſe habet Princeps, atque priuatus quilibet, *Ibidem.* Contra alias Eccleſias, Monaſteria, loca pia ſufficit quadraginta annorum interuallum, *c. illud, cap. quia, de præſcr.* niſi ex Priuilegio conceſſum ſit, annos eſſe ſexaginta computandos, *in comp. Priuil. Soc. Ieſu, v. Præſcriptio, & alibi.*

7. Denique aduerte primò, contra Pupillum, quandiu eſt in ætate pupillari, nunquam aliquid ſiue mobile, ſiue immobile præſcribi; *l. ſicut in rem, C. de præſcript. 30. annorum*; contra minores verò, id eſt, non attingentes quintum annum expletum ſemper requiri annos triginta, *l. vltima, C. in quibus cauſ. in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt.* Secundò, ob libertatis fauorem, nullo eam tempore præſcribi; *l. fin. cap. de longi temp. præſcription. quæ pro libertate.* Tertiò, contra vacantem Eccleſiam, cùm legitimus tunc deſit defenſor, præſcriptionem non concurrere, vnde illud viduatæ ſedis tempus, erit de præſcriptionis ſpatio ſubducendum, *cap. de quarta, de præſcription.* & Gloſſa *ibidem.*

Tempus pro legibus, &c.

8. Aduerſùs legem, vel legitimam conſuetudinem requiritur præſcriptio decem annorum, ita vt ſi, per decem annos, illæ per deſuetudinem non ſeruatæ fuerint, in poſterum non obligent. Lege Caſtro Pal. *tom. 1. tractat. 3. diſp. 3. part.* 2. §. 2. Ratio eſt, quia leges, cùm ſint perpetuæ, æquiparantur bonis ſtabilibus. Modò notes quatuor, ex de Lugo *tom. 1. de iuſt. d. 7. ſect. 6. num. 49.*

9. Primò, Id intelligi tum de legibus Ciuilibus, tum Eccleſiaſticis, quia, cùm lex ſit lata in bonum ſubditorum, & non in bonum perſonæ particularis Principis, vel Pontificis, ea ſe habet, vt bonum peculiare, ad quod præſcribendum ſatis eſt decennium.

10. Secundò, Nunquam neceſſarium eſſe decurſum annorum viginti, vt pro rebus temporalibus requiritur in abſentes, quia & lex, & ſubditi ſemper ſunt præſentes.

11. Tertiò, ſiue prædictæ leges non fuerint obſeruatæ bona fide, ſiue mala, eas ſemper præſcribi per dictum tempus. Ita Caſtro Palaus, & Suarez, contra Leſſium apud de Lugo *ibidem, numero 96.* Ratio eſt, quia ſecùs vix vnquam lex præſcriberetur: nam cum mala fide nunquam currit præſcriptio, & ex alia parte ſæpiſſimè leges mala fide non obſeruantur. Accedit, quòd cùm lex præſcriptionis ſit lata propter bonum ſubditorum, meritò ipſo vſu communiter receptum eſt, vt præſcriptio quidem rerum temporalium non currat ex mala fide, quia ſic ſubditi priuarentur re ſua ex malitia alterius: præſcriptio autem legis currat etiam cum mala, quia ſi per longum tempus non fuit lex obſeruata, præſumendus eſt benignus legiſlator nolle laqueos iniicere ſubditis, & eos cogere ad illam obſeruandam.

12. Quartò, Nos hîc non loqui de lege nunquam obſeruata, hæc enim ipſo initio non obligat, quia nondum eſt acceptata, quam acceptationem eſſe neceſſariam ad quancunque legem Ciuilem docetur communiter, & probabiliter multi docent ad Eccleſiaſticam. Rurſus nec loqui de lege, quæ non obſeruatur cum tacita, vel expreſſa voluntate Principis. Vt, cùm ipſe ſcit, & vrgere obſeruationem non curat; tunc enim lex non obligat ex Caſtro Palao *tom. 1. tract. 3. diſput. 1. p. 13. numero 10.* quia Princeps tacitè cenſetur eam reuocare: id quod intra paucos annos fit, immò menſes, vel dies, quando ſcilicet prudenter præſumitur dictus tacitus conſenſus Regis, vel eorum, ad quos pertinet, verbi gratià, Proregis, Supremorum Officialium, &c. loquitur igitur de vera præſcriptione, quæ eſt ſine conſenſu eius legiſlatoris, contra quem currit.

13. De præſcriptione, quoad Beneficia triennali ſpatio poſſeſſa, quoad Iuſpatronatus, quoad actiones, debita, & pleraque alia huc pertinentia, vide fusè apud Doctores, Couarru. *Reg. poſſeſſor. p. 2. §. 10. num. 9.* Molin. *d. 70.* de Lugo *tom. 1. de iuſt. diſput. 7. ſect. 6.* Dicaſt. *lib. 1. de iuſt. tract. 1. d. 1. d. 12. à num.* 240. Et de Lugo quidem *ibidem, num. 97.* diſputat item de tempore, quo præſcribantur delicta ad effectum, vt delinquens non poſſit ampliùs accuſari, ſiue quoad actionem Ciuilem, quà damnum paſſus recuperet ſuum, ſiue quoad pœnam ſtatutam à lege, ad quam quis damnari debeat: quem locum ſatis ſit innuiſſe. Atque hæc, quæ ſunt omnibus obuia, compendio dixiſſe ſufficiat.

§. II. *Selecta de Præſcriptione.*

An Iure præſcriptionis in foro Conſcientiæ quis gaudeat in Regno Siciliæ.

1. TItius Panormi pingue latifundium poſſedit duodecim annos cum titulo, & bona fide; nunc ſine vlla hæſitatione, pro certo, noſcit eiuſmodi prædium ad Caium conciuem pertinere. Quæritur: *An Titius prædium reſtituere ex ſe debeat Caio, quandoquidem hic rei neſcius prædium illud, neque in iudicio nec extra iudicium repetit.*

2. Si eiuſmodi Quæſtio verteretur in locis, vbi ſeruatur Ius commune, quoad præſcriptionem, nimis eſſet exploratum Titio nullam eſſe reſtituendi obligationem imponendam, quia vt modò §. 1. *num.* 4. diximus, inter præſentes ad præſcribenda ſtabilia, ſufficit, etiam in conſcientia, poſſeſſio bonæ fidei decem annorum. Verùm, quia in Regno Siciliæ Ius hoc præſcriptionis non admittitur in Regia Curia, quare ſi prædictus Titius in iudicium vocaretur à Caio, cogeretur per Iudices ipſi reddere prædium, ideo moleſta eſt difficultas, an etiam in foro interno cogendus ſit, in præſenti caſu, Titius ex ſe Caio prædium reſtituere?

3. Volui cum doctiſſimis huius Vrbis Theologis, ac Iuriſperitis hanc difficultatem communicare, & Iuriſconſulti quidem aſſueti à Iudiciis præſcriptionem expellere, condemnabant Titium: Theologi verò ſubdubitare videbantur, & tandem me nonnulli exorarunt, vt Quæſtionem hanc à nemine adhuc excuſſam, ego agitarem; nam Iuriſperiti Regni noſtri, qui paſſim varias Deciſiones de Præſcriptione Typis euulgarunt, ſolùm loquuntur in foro iudiciali, quod ad ipſos pertinet, & noſtrates Theologi, quibus id decernere incubuiſſet, nondum ad eam quæſtionem decidendam, animum adiecerunt.

4. Duplex hac in re ſententia eſſe poteſt: Prima obligans Titium, & ſimiles ad reſtitutionem. Ratio potiſſima hæc eſſe poſſet: Ideo rem ſuam in conſcientia facit ſine onere reſtitutionis is, qui legitimè præſcripſit, quia iuſta lex præſcriptionis ei tale Ius tribuit, vt *ſuprà*, §. 1. *num.* 1. vidimus. At in hoc Regno lex præſcriptionis eſt legitimè abrogata, ergo, &c.

5. Minor; in qua vis eſt argumenti, probari poteſt; Primò, quia Martinus Rex, qui in Sicilia regnauit, ex proœmio præfixo ad Conſtitutiones Martini, ab anno 1386. vſque ad annum 1410. abrogauit *c. 57. de præſcript.* legem Præſcriptionis. Quapropter ſicuti in Iure communi legitima eſt, etiam in foro conſcientiæ præſcriptionis lex, quia eam legitimè Imperator tulit: ita in Iure municipali huius Regni, ideo legitima ea nequaquam erit, etiam in conſcientia, quia legitimè à ſuo Rege fuit abrogata.

6. Secundò, quia in Pragmaticis huius eiuſdem

Regni,

Regni, *Pragm. 18. titulo de offic. Iud. M. R. C. in nouiſſ. tom. 2.* dicitur, *vt Iudices iudicent ſolum facti veritate inſpecta.* Ex qua Pragmatica fit, vt ij non debeant reſpicere niſi factum cauſæ; non ergo habere poſſunt rationem præſcriptionis, quæ fundatur in Iure; ſicut ergo Iudicibus ad præſcriptionis legem reſpicere in iudicando non licet, ita neque collitigantibus; Relatorum enim eadem eſt ratio; ſi autem hi præſcriptionis rationem non reſpiciant, qua ratione illa frui in conſcientia poſſunt?

7. Tertiò, quia, etiamſi nulla per prædictas municipales leges inducta eſſet abrogatio Iuris præſcriptionis; conſuetudo tamen tam diuturna, per quam multis abhinc annis in Sicilia à Tribunalibus Ius præſcriptionis expulſum eſt, ita vt ridendus ille eſſet, qui in iudiciis pro Cliente vellet beneficium præſcriptionis opponere; conſuetudo, inquam, tam diuturna, quæ ex omnium ſententia, legis vim habet, iſtis, ſuperque in hoc Regno Ius præſcriptionis abrogauit; lege autem, quæ ſit abrogata, nemo, vt ex ſe patet, vti poteſt in conſcientia. De hac conſuetudine teſtatur D. Ioann. Franciſcus del Caſtillo huius Regni Iuriſconſultiſſimus *tom. 2. deciſ. 94. numero. 71.* citans Veſill. *ad Aſflict. deciſion. 43.* & Parif. *conſ. 101. Vol. 1. Hodie (ſcripſit autem 1622.) præſcriptiones non admittuntur in Regno, & præcipuè in Magna Curia, quæ vti Mater veritatis, & æquitatis ſemper odit præſcriptiones, & aduerſus etiam perpetuas, ſeu longiſſimi temporis.* Sic item Antoninus de Amato ex Siculis Iuriſperitis nemini ſecundus, ſolut. 43. num. 21. *Quamuis per lapſum triginta annorum (ita) quod legitimum tempus præſcribendi decimè eſt, Ius ſtatid petendi vſuras remiſſum eſſe, omnes fateantur; tamen in Regno difficillimè locum obtinere poſſe exiſtimo; nos enim odio habemus præſcriptionem, niſi longiſſimi temporis, aut centenariam, vel immemorabilem; cum exiſtimetur præſcriptio iniquiſſimum præſidium, maximè in Magna Regia Curia, quæ ſola facti veritate inſpecta procedit, eamque matrem æquitatis appellamus.* Hæc Amatus, qui ſcripſit anno 1627. Id quod ſignatè aduerto, quia Caſtillo, qui ante quinque temporis præſcriptiones admitti modò aſſeruit, cùm Amatus aſſerat has admitti.

8. Secunda ſententia docet, Titium non obligari in conſcientia ad reſtituendum prædictum prædium, ſed poſſe vti in foro interno beneficio præſcriptionis. Fundamentum potiſſimum eſſe debet, quia in foro conſcientiæ, ſaltem antè iudicis ſententiam, adhuc viget in hoc Regno lex iuſta de præſcriptione à Iure communi inducta; Id quod probatur, diſcurrendo per illa tria capita, quibus prima ſententia contendit in Sicilia abrogatam prorſus eſſe præſcriptionis legem. Cùm enim aliud caput aſſignari nequeat; ſi ab aliquo ex illis abrogata non eſt, adhuc illa in hoc Regno ſaltem ante ſententiam, vt mox declarabimus, immota perſiſtet.

9. Primò igitur à Martino Rege Siciliæ abrogata non eſt lex præſcriptionis. Ecce verba Martini Regis *Conſt. 5. de præſcript.* ex idiomate Siculo in Latinum ſincera fide conuerſa.

Continua; &c. *Quoniam ſubditi noſtri Siculi litibus perſæpe etiam quæſtionibus antiquis vexantur, à quibus nonnulli ſe tueri ideo nequeunt, quia ob bellorum turbines priuilegia, documenta, ſcripturæ, ac teſtes amiſerunt. Ideo præſenti Conſtitutione præcipimus, vt omnes præſcriptio tempore triginta annorum finiatur, & ita vt omne Ius, & omnis actio cuiuſcunque cauſæ, ob quæ, triginta annis infra, nulla fuerit lis conteſtata, vel legitima preſtatio exhibita, edicta præſentis Conſtitutionis, prorſus ſubmoueatur: ac nulla ex prædictis cauſis triginta annis vltra, in vllo iudicio audiatur. Aliæ tamen Præſcriptiones decem annorum, & annorum viginti in ſuo robore iuxta diſpoſitionem Iuris communis firmæ remaneant.* Hæc Martinus Rex.

10. Ex his oppoſitum colligo ab eo, quod prima ſententia ſupponebat: Primò enim in his poſtremis verbis (*Aliæ tamen præſcriptiones decem annorum, &c. remaneant*) clarè apparet nihil in hoc innouari de Iure communi. Secundò, per illa verba (*triginta annis vltra*) adiuncto illo proœmio (*litibus vexantur, &c.*) nihil aliud velle Martinum Regem video, niſi prohibere Siculis, ne expoſcant à Conciuibus titulos de rebus ab ipſis poſſeſſis ante annos triginta; non ergo per hoc tollitur præſcriptio, imò ampliatur, vt, ſi quando per Ius commune in aliquibus rebus requirebatur poſſeſſio quadraginta annorum, vel ampliùs, iam per hanc Martini legem ſufficiant triginta, id, quod in beneficium ſubditorum præcepit Rex, ne tunc ij vegerentur oſtendere titulos propter bellorum tumultus fortè deperditos. Dico (tunc) nam hodie vix locum habet hoc beneficium, cùm nemo iam nunc cogatur oſtendere titulum ſuæ poſſeſſionis habitæ tempore illo eorum tumultuum; pro quo tempore diſponere dumtaxat videtur Martinus. Tertiò, perpendatur, imò ſolùm legantur ea verba, quibus veluti concluditur mens huius legiſlatoris (*nulla ex prædictis cauſis, triginta annis vltra, in vllo iudicio audiatur*) quid clarius?

11. Secundò, Pragmatica Regni beneficium præſcriptionis nequaquam ademit *Pragm. 17. in nouiſſ. ti. 2. de Offic. Iud. M. R. C.* Ecce eius verba ex Hiſpano in Latinum fideliter tranſlata:

Conſiderantes naſci ſolere in noſtro Siciliæ Regno non modicas diſſenſiones, ac lites ob quendam modum, qui de Ritu Magnæ Curiæ ſeruatur procedendi ſummariè, vel ordinariè in aliquibus cauſis, quæ ob id in longum extenduntur, ac penè redduntur immortales cum maximis expenſis, & partium damno; ac volentes earum indemnitati conſulere, ex tenore præſentium præcipimus, vt in poſterum in omnibus cauſis, quàm Ciuilibus, tam Criminalibus procedatur ſummariè, & de plano, ſine ſtrepitu, & figura Iudicij; ſed ſolum veritate facti inſpecta, &c. & paulò poſt: *Declarantes nequaquam per hanc præſentem diſpoſitionem aliquid derogare debere diſpoſitioni Iuris circa probationes neceſſarias, vel circa appellationes, &c.*

12. Deus immortalis! & eſt, qui ex hac diſpoſitione colligas præſcriptionum legitima Iura eſſe ſublata? Primò, lex hæc ſolùm intendit expeditionem cauſarum, non ergo derogationem Iuris tam certi, quale eſt Ius præſcriptionis. Secundò, ſolùm intendit prolixas, caſque inutiles lites, atque expenſas reſecare. At, qui vtitur iure præſcriptionis à ſanctis legibus tam prudenter inſtituto, nullo modo lites inutiles, ac ſuperfluas expenſas intrudit. Tertiò, ei, qui putat ſibi iniuſtitiam fieri, datur Ius appellandi, ſignum, quòd neque alia iura eidem adimantur. Quartò, hæc Pragmatica tota eſt in ſtatuendo modum procedendi ſummariè, vt vel cæcis patet. At ius præſcriptionis non obſtat ſummario procedendi modo; & ſtatim ſine ſtrepitu, & de plano eiuſmodi ius proponi, & excipi poteſt: cur ergo ab hac Pragmatica illud abrogari dicendum erit? Quintò, ſignatè legiſlator aduertit ex eo, quòd cauſæ ſummariè agitandæ ſint, non fieri, vt ea iura, & modi procedendi, quæ neceſſariò imbibuntur in cauſis, & neceſſaria ſunt ad probationes firmandas, prætermittantur; Quare ſolùm aliæ iuris ſolemnitates, & terminorum protentiones veluti extrinſecæ, & quæ neceſſariæ ad ius partium indagandum non ſunt, iubentur prætermitti. Non ergo Ius præſcriptionis, quod maximè pernecceſſarium eſt ad iura partium cognoſcenda. Sextò, Quando dicitur in Pragmatica, *facti ſolùm veritate inſpecta*, non remouetur præſcriptio, ſed potiùs aduocatur, nam, me poſſediſſe rem tot annos factum eſt non Ius; ergo, deinde fit neceſſariò connexum huic facto illud ius præſcriptionis, quod ad tale factum conſequitur. Quapropter inſpectio ſola facti non excludit inſpectionem iuris, quod eſt neceſſarium ad decidendum de tali facto, ſecùs; temerè, & ſine ratione deberet Iudex decidere, quod aſſerere eſſet nimis ridiculum; ſed ſolùm excludit ſolemnitates illas, terminos prolixos, & longos, eaſque non neceſſarias diſcuſſio-

Digitized by Google

nes, vt dictum eſt; Nec omiſit id aduertere prudens legiſlator, ibi: *Nequaquam aliquid derogari debere circa probationes neceſſarias.*

13. Tertiò. Contraria conſuetudo legem Præſcriptionis in Sicilia ſaltem ante ſententiam Iudicis non abrogauit. In præſenti dicto aliquando diutiùs eſt nobis immorandum, quia argumentum ductum à prædicta conſuetudine videtur magis apparens contra Siculas Præſcriptiones.

Et quidem duæ ſunt conſuetudines in re hac noſtra perdiligenter diſtribuendæ. Altera eſt, quam ſortè potuiſſet introducere Populus Siciliæ, per quam noluiſſet ſeruare leges Præſcriptionis à Iure communi ſtatutas. Altera eſt, quam introducere potuiſſent Iudices, & Tribunalia, per quam noluiſſent iudicare ſecundùm prædictas leges præſcriptionis, & ad id moueri potuiſſent ex eo, quòd præſumerent in Siculis non raro poſſeſſionem incepiſſe mala fide, quo pacto nulla Præſcriptio eſt legitima, vt §. 1. dictum eſt, potuerunt ergo repellere exceptionem præſcriptionis ob hanc præſumptionem malæ fidei, ſed deinde proceſſu temporis fuit abſolutè, & ſimpliciter introductus ſtylus omnem præſcriptionem etiam bonæ fidei, repellendi. His poſitis:

14. Dico primò. Probabile eſt, immò mihi certum: nunquam Populos Siculos introduxiſſe conſuetudinem contra Præſcriptionis beneficium ſibi conceſſum à iure communi, ita vt illo vti nunc non poſſint ante ſententiam: quare ante hanc licitè illâ vti poterunt perinde ac cæteri Iure communi fruentes, & conſequenter Titium *num.* 1. allatum non obligari ad illius prædij reſtitutionem.

Probatur primò. Ad Conſuetudinem introducendam contra aliquam legem, quâ contraria conſuetudine, lex abrogetur, duo inter cætera concurrere debent. Primò, vt actus abrogatiui legis ſint voluntarij iis, qui introducere debent dictam abrogantem conſuetudinem. Secundò, vt ſint ex intentione introducendi nouam conſuetudinem obligantem; Iam expendamus vtramque pro noſtra propoſita probatione.

15. De priore ſic habet Caſtro Palaus *tom. 1. tract. 3. diſp. 3 parte 2. q. 3. num.* 11. (lege etiam multos DD. à Dian. *parte 6. tract. 5. reſolut. prac. 9.*) *Ad ſtabiliendam conſuetudinem requirantur actus voluntarij his, qui conſuetudinem introducere debent, quia ex eorum conſenſu libero debet introduci, aliàs vim legis habere non poterit, & ita docet cum communi Suarez, Salas, Bonac.* Hæc Caſtro Pal. Addit Sanchez, lib. 7. de legib. cap. 12. fin. & cap. 18. num. 8. *Si per vim, aut metum grauem obligetur Populus actionem aliquam præſtare, & in eo longo tempore perſiſtere, nunquam cenſendus eſt præſtare conſenſum ſufficientem conſuetudinis introducendæ, quia præſumi non poteſt velle ſtabilire ius actibus, ita ſibi repugnantibus; Idem dic, ſi illi actus ſint ex ignorantia, vel errore circa ſubſtantiam conſuetudinis, nihil magis voluntati contrarium, quàm ignorantia, & error.* Hactenus ex Suario alios referente.

16. Iam ſubſumo, Siculi Populi, qui introducere debuerant conſuetudinem contra beneficium Præſcriptionis, nunquam exhibuêre ante ſententiam, de qua loquitur, actus contrarios eiuſmodi beneficio; ergo, &c. Antecedens mihi fit admodum probabile, quia nunquam audiuimus aliquem Siculum ante ſententiam reſtituiſſe rem à ſe per legitimam præſcriptionem iuris communis traditam, ſed ſemper poſt ſententiam: quod autem Iudices per longam conſuetudinem iudicare ſoleant contra præſcriptionem, nihil obſtat communitati; Iudices enim concedere leges ſine communitatis conſenſu non poſſunt. Audi Caſtro Pal. *ibidem*, *num.* 7. (vide etiam Fagundez *tom. 2. in Decalog. lib. 8. cap. 10. num. 9.* loquentem de Stylo Curiæ Romanæ.) *Ex his conſtat Decisiones Rotæ, & Declarationes Cardinalium, & Sententias Cancellariæ, & Regij Senatus non eſſe neceſſariò habendas pro lege, quia non procedunt à Iudicibus habentibus authoritatem legis conſtituendæ, & ita tradit Suar. Sanchez, Salas.*

17. Verùm, age, demus Siculos non fuiſſe vſos beneficio præſcriptionis; Certè vel propter metum Iudicum, vel propter ignorantiam, quâ putabant eo vti non poſſe, id euenire præſumendum eſt, & conſequenter non affuiſſe ſufficientem conſenſum ad conſuetudinem firmandam. Quid enim facerent, dum videbant explodi è Tribunalibus illos, qui Ius præſcriptionis opponerent? Fateor potuiſſe poſt ſententiam voluntariè acquieſcere, vt mox explicabo clariùs. Sed ante ſententiam, vt hîc loquimur, probabiliſſimum eſt nunquam acquieuiſſe, quia nunquam, niſi inuitus, iuri ſibi acquiſito renuntiare quis præſumitur.

18. De poſteriore conditione ſic habet idem Caſtr. *ibid. n.* 12. (lege item mult. apud Dian. *p. 6. tr. 5. reſ. 10.*) *Actus, quibus introducitur conſuetudo, debent eſſe ex intentione introducendi conſuetudinem; nam abſque hac intentione authoritatem, & efficaciam habere conſuetudo non poteſt.* & paulò poſt: *Conſuetudo, quæ legem abrogare debet, vel nouam ſtatuere, neceſſariò procedere debet ex ſpeciali intentione ſtatuendi, nouam, quæ aliâ viâ ſtatui non poteſt, niſi procedat ex intentione ſe obligandi ad illius obſeruationem, quia iuxta intentionem populi talis eſt conſuetudo; & in his ferè omnes Doctores conueniunt, vt videre eſt in Suar. Salas, Bonac. Vaſq. Sà, Azor. & aliis.* Hæc Caſtro Pal.

19. Iam ſubſumo: Nunquam probari poteſt communitatem huius Regni habuiſſe intentionem abrogandi legem præſcriptionis, imò contrarium probari poteſt, tum quia nemo vnquam ſcitur res modo dicto præſcriptas reſtituiſſe ante ſententiam, tum quia eos voluiſſe tantum beneficium præſcriptionis à ſe remouere, niſi luce clarius oſtendatur, præſumi nullo modo, vt modò dictum eſt, debet.

20. Nec deſunt aliæ coniecturæ; Quæri enim ſolet, *qua ratione dignoſci queat, conſuetudinem inductam eſſe ex intentione inducendi obligationem?* & reſpondet Suar. *lib. 5. de legibus, cap. 16. n. 13. fin.* id dignoſci poſſe ex quatuor coniecturis.

Prima coniectura: *Si conſuetudo ſit rei grauis, & difficilis, & tamen communiter ſeruetur à populo, quia non ſolet populus in his actibus vniformiter conuenire, niſi ſe ſentiat in conſcientia obligatum.* Hæc Suar. At in caſu noſtro ſemper ſe Populus difformiter habuit, quia ſemper quantum potuit, reſtitit Iudicibus, opponendo ſuam præſcriptionem, licèt deinde repellerent, imò aliquando fuit admiſſus, vt ex teſtimonio, quod ponam *infrà, num.* 23. patebit.

Confirmatur ex Syluẽſtro *verb. Inuentum, num.* 13. qui de Theſauro ſic loquitur: *Secundum Petrum de Palude, hodie vbicunque inueniatur Theſaurus; de conſuetudine eſt Principis, ſed ego dico hanc conſuetudinem in conſcientia non ligare, quia non eſt introducta per modum legis, ſed violentiæ, nec fuit vnquam moribus vtentium approbata, niſi violenter, eſt etiam contra Iura Canonica, quæ volunt bona incerta, ſi reſtituenda ſunt, eſſe pauperum, & ſi non ſunt reſtituenda, id eſſe contra Iura Ciuilia, vt patet* Inſtit. de rer. diuiſ. §. Theſauros, *vbi dicitur, quod Diuus Adrianus naturalem æquitatem ſecutus, &c. contra quam æquitatem conſuetudo non poteſt.* Hæc Syluester, quæ faciliimè quiſque ad rem noſtram applicabit.

Secunda coniectura: *Si Viri timorati malè ſentiant de his, qui non ſeruant conſuetudinem, vel communiter Populus ſcandalizetur.*

Hæc ex Suar. Atquis vnquam malè ſenſit, vel eſt ſcandalum paſſus ex eo, quòd quis in Sicilia ante ſententiam præſcriptionis beneficium conſequi voluerit? Id quod adeò verum eſt, vt antequam aliqui doctores ſcrupulum hunc dimittendi ante ſententiam rem per præſcriptionem poſſeſſam, iniecerint, ne in mentem quidem venerit alicui, debere ante ſententiam dimitti, quod ex eo colligi poteſt, quia nemo ex noſtris ſcribentibus, ſiue Theologicis, ſiue Iuriſperitis huius ſcrupuli, vel obligationis meminerint, ſolùm Iuriſperiti Stylum externum Magnæ Regiæ Curiæ hac in re inculcarunt, & nil præterea.

Tertia coniectura. *Si Prælati, & Superiores puniant violantes conſuetudinem.* Ita Suarez; at quis vnquam fuit punitus ex eo, quòd fuerit vſus præſcriptione?

Quarta coniectura: *Si Materia conſuetudinis, & illius obligatio multum conferat Reipublic.* Hactenus Suarez. At abrogatio præſcriptionis non ſolùm non confert Siculis, ſed officit; licet enim conferat, ne quis poſſit opponere ſe poſſediſſe bona fide, cùm poſſederit mala; obeſt tamen viris probis, qui verè bonam fidem habent, ſi repellantur. Et profectò maius bonum Reip. eſt, fauere his bonis, quàm propter illos paucos fraudulentos, damnum in facultatibus probos pati, præſertim, quia fraudibus iam ſatis prouideri poteſt per prouidentiam Iudicum, &c.

21. Denique communis eſt doctrina apud eundem Suarez, *l.c. cap.* 15. *n.* 13. Bonacinam, *diſp.* 1. *de leg. q.* 1. *p. vlt* §... *n.* 21. in dubio ſemper præſumendum eſſe conſuetudinem non ex obligatione introductam; tum quia ea, quæ ſunt facti, & non iuris non præſumuntur, & lex non præſumitur, niſi probetur, tum quia nemo præſumitur ſibi velle onus, & obligationem imponere, niſi id manifeſtè conſtet? Quamuis ergo demus nos verſari in dubio, ſemper habebimus, non adeſſe contra Siculos eiuſmodi obligantem conſuetudinem, &c.

21. Dixi iam ſecundò, non eſſe improbabile, fuiſſe introductam illam ſecundam conſuetudinem *num.* 13. explicatam, per quam ſcilicet in Sicilia poſt ſententiam Iudicum, non habeatur ampliùs recurſus ad præſcriptionem, & conſequenter non peccare iudices ſic iudicando, nec rem; quam per eiuſmodi ſententiam quis ſibi vendicat, eſſe reſtituendam. Ratio eſt, quia non facilè damnandus eſt mos tam antiquus in Magna Regia Curia obſeruatus à tot ſapientibus viris, & timoratis Iudicibus; vnde quia Iudices, & Aduocati, vt modò diximus, non poſſunt leges, nec conſuetudines legi ſimiles contra communitatem facere, ideo indicari probabiliter poteſt, ad hanc ſecundam conſuetudinem conſenſiſſe Populos Siculos: id quod coniici poteſt, quia poſt ſententiam, nemo ſolitus eſt vti præſcriptione, quare videri probabiliter poteſt propter communem pacem ad id conſenſiſſe non inuitam Siculam communitatem. Adde conſenſum Principis, qui in Sicilia ſaltem tacitè approbauit eiuſmodi ſententias, & fortaſsè etiam non rarò, repulit eos, qui contra illas appellauerunt. Cùm ergo Princeps poſſit ſtatuere leges, videtur pro lege hanc conſuetudinem ſtatuiſſe. Id quod confirmat præcedentem concluſionem; nam nunquam idem Princeps coëgit ante ſententiam Populos Siculos ad dimittenda legitimè præſcripta; quare id nunquam ne implicitè quidem approbaſſe cenſendus eſt.

23. Quoniam verò fateor probabilitatem de hac ſecunda conſuetudine eſſe valde tenuem; cùm mihi perſuadeam ſtylum Tribunalium Magnæ Regiæ Curiæ fundari in præſumptione, quâ ſupponunt poſſidentem mala fide poſſeſſionem incepiſſe; ideò rogarem Iudices noſtrates ſapientiſſimos æquè, ac religioſiſſimos, vt niſi malam fidem inueniant, beneficium præſcriptionis ne denegent litiganti. Et ſicuti multis abhinc annis neque immemorabilis temporis, neque centenaria præſcriptio in Siculis Tribunalibus admittebatur; & nihilominus deinde, vt colligitur ex dictis ab Amato allaris *num.* 7. re meliùs expenſa in iiſdem cœpit admitti: ita in poſterum admittantur & aliæ, vt conſequenter tota lex præſcriptionis per Ius commune ſanctè introducta à poſtliminio ad patriam tandem aliquando reuertatur: Atque huic meo deſiderio, etiam noſtros Iuriſperitos, & Regis Officiales video permaximè fauere, ſic enim habet D. Marius Cutelli Iuriſconſultus admodum celebris, muneribus magnæ huius Regiæ Curiæ, ac libris editis toto Orbe clarus, tom. 1. de donat. tract. 2. diui. 1. ſpecial 59. num. 1. *Præſcriptionis materiam* (inquit) *non tantùm eliminatam, verùm abolitam primis mei Patrocinij annis inueni, omnéſque more vulgi ſolitos adducere Intrigliolum* decis. 28. num. 19. *affirmantem nullam de præſcriptione rationem haberi in Tribunali Magna Regia Curia*; & paulò poſt: *Omnibus ergo viribus ſuſcepi Prouinciam Aduocati, Iudicíſque munere dum fungerer, ne indiſtinctè omnes, ſed illa tantùm, quæ iure reprobantur præſcriptiones, reijci deberent, legitimis admiſſis. Et primò obtinui in immemorabilibus aduerſus cenſus impoſititios, idest, Bullares: poſtmodum idipſum tentaui, & obtinui in iuriſdictionalibus, & non minori demum gaudio etiam in corporibus, & legitimis, vidi perprobos Iudices admitti: præcipuè contra D. Henricum Turtureti; cùmque negotium faceſſeret Capitulum, vel lex ſub Martino Rege condita, quæ eſt* 58. *illam non obſtare pluribus probaui, puto etiam non infeliciter, vt totis viribus præſcriptioni in extremis laboranti opem ferret, iuxta quæ ſæpiùs ego decidi.*

24. Hæc D. Marius, cùm per P. Franciſcum Bardi noſtræ Societatis vtriuſque Theologiæ peritiſſimum, ac eidem D. Mario perfamiliarem, hanc à me ſcriptam quæſtionem miſiſſem, ſimulque petiiſſem, vbi ipſe probauerit, oſtenderet, remiſit peramanter ad me ſequentem reſponſionem, quam hîc honoris causâ interſerendam duxi.

Admodum Reuerende Domine, & meritò Magiſter.

25. Vidi diſceptationem de præſcriptione ſuo iure diſertiſſimam, eo publico huius Regni bono excogitatam, ne conſcientiæ vacillent, & bona omnia quaſi errantia ſidera, aliquando ſubſiſtant; Quæris à me non tantùm quid ſentiam, & probem; nam in ſcripta, quæ tuâ gratia laudas, incidiſti: verùm etiam quo iure, quáve ratione illa ſcripſerim, & quò ſententiam ablegarim. Rogo, parcas; nam infirmus ex temporè reſpondeo.

26. Non eſt contendendum hoc in Regno, vbi Conſtitutio Principis nominata deficiat, ius commune Romanum eſſe ſeruandum ſub moderatione à Iure Canonico in rebus pertinentibus ad conſcientiam allata, putà ſuper Matrimoniis, Beneficiis Eccleſiaſticis, vſuris, iure fœnerandi, &c. Nam licèt ſubdamur imperio, primò tamen legi Eccleſiaſticæ parendum; hinc fit, vt præſcriptio, quæ Iuris Ciuilis munimen dumtaxat habeat, à nobis conſcientiæ religione repulſa ſit, *ex cap. vigilanti, & cap. fin. de præſcript.* quorum prior Conſtitutio fuit Alexandri III. poſterior Innocentij III. In priori, quadragenalis ab Epheſina Synodo ſtatuta, ſi mala fides adſit, expellitur: In poſteriori, contra primum præſcribentem ſtatuitur, ne poſſit in aliqua temporis parte præſcribere alienam, ſi rem eſſe cognoſcat. Non hîc de centenaria, non de immemorabili ſermo: nam prior, cùm ſecundæ cedat, reſeruatur topicè *in cap. ad audientiam* 13. *eodem titulo*, & de immemorabili ſunt plures Canones, & plura, quæ obtuli in *Contron. general. de Immunitate, lib.* 2. *quæſt.* 4. *per totam, & num.* 19. ibique aliam eandem rem addidi tuâ cenſurâ digna.

27. Succedit inter hæc lex prouincialis prioris Martini Regis, quæ apertiſſimè præſcriptionem triginta annorum pro finali præiudicio inducit, quam ita receperunt Patres noſtri, vt ſolùm contra præſentem, & deſidem, vim haberet; non in abſentes à Regno, vt refert acceptum Carretius noſtras in cauſa Cimminæ, quam luci reddidi *in* 2. *deciſ. lib. deciſ.* 20. *fol.* 171. *num.* 39. Ideo autem Martinus poſuit turbinum cauſam, & titulos deperditos, vt ex hac occaſione bonam fidem induceret, vt Canonicæ legi non obſiſtere videretur, & ſua Conſtitutio valeret. Neminem verò ex Senioribus, cùm aliquos legerim, vidi firmantem huic legi per conſuetudinem fuiſſe derogatum; quinimo in dicta cauſa Cimminæ, Vicari, Verbum cauli, & aliis firmaui legem admittendam eſſe, licèt hucvſque deciſæ non fuerint.

28. Quod verò audeant pauci huius ſæculi Authores ex ſuo arbitrio non ſolùm illam noſtram explode-

re, verùm, & immemorabilem diuino etiam firmatam eloquio *Iud. cap.* 11. & ſanctorum Patrum vnanimi conſenſu, cùm nec ſententias, nec præiudicia proferant, ipſi videant; Perlege, ſi placet, tradita *dicta q.* 4. *& ſeqq.* Intellige, quia in tam longinquo tempore præſumitur titulus, & bona fides; nam mala fides nunquam præſcribit.

29. Non ignoro, Cauſidicos repulſam aliquando meritò tuliſſe, qui nudam præſcriptionem veris titulis obiecerunt, quaſi temporis beneficium id Iuris tribuat, vt Actor expellatur; Martinus verò Rex, contrà, tempori amiſſionem Scripturarum, titulorum, & eorum, in quibus exceptio poſſidentis fundatur, adiungit, & hoc pacto exceptio fundanda in legitimo titulo deperdito, & amiſſo ex illo tempore in diem continuatæ poſſeſſionis pacificæ per triginta annos; ſicut in immemorabili allegatur titulus penes nos ſub nulla lege exhibendi manens; & ita ſatisfit præmiſſis citatis à Domino Doctore ſcribente, & Intrigliolo, vt diximus *deciſ.* 90. 91. *vſque ad fin. t.* 1. & *deciſ.* 8. *num.* 35. *tom.* 2. Iterum *tom.* 1. *deciſ.* 8. *num.* 37. *in fine*; vbi notaui quod Caſtillus in ſenectute ann. 1630. decidit pro præſcriptione.

30. Qua accepta diſtinctione, deciſum eſt ſæpius contra proprietarios repetentes res cenſui reſeruatiuo ſubiectas, ac per immemorabile tempus poſſeſſas, non apparente etiam Paulina, vel ille vitioſa, non exhibita tamen per poſſeſſorem, vt pro Cardinali de Torres contra Archiepiſcopum Panormitanum; pro Principe Cutò contra Archidiaconum Montis Regalis, pro Maſtrillo, & Algaria contra Cantorem Regij Palatij.

31. Verius eſt ergo aſſumptum, nè in Sicilia reiectam præſcriptionem dicamus: nam illa ratio Pragmaticæ ſummariè, & de plano, in promptu, ac bene reiicitur inſcriptio Paternitatis veſtræ: modum enim procedendi reſpicit, & ideo præſcriptionem generatim in exceptionibus oppoſitam reiicit, quando in vim dilatoriæ opponitur cum dilatoriis ſimilibus: ſed quando, vt aiunt Cauſidici, ad negotij totius peremptionem adducitur, & formatur inde obſtaculum, quod articulum dicunt, tunc Pragmatica ad aliam ita oppoſitam non porrigitur.

32. Non mirum, lege præcipiente, & bonam fidem, ac iuſtam, indubitatamque conſcientiam, atque vndique quietam, & tutam inducente, poſſidens nec reſtituere ſponte, nec impetitus teneatur: nam nullam habere poteſt alieni conſcientiam, ſi lex principis iuſta, & ſancta rem facit illius, quæ, & dominia, & poſſeſſiones mutare poteſt.

D. Marius Cutell.

TRACTATVS II.

De Furto.

CAPVT I.

Quid ſit Furtum.

1. FVrtum Theologicum, eſt ex DD. *mox* citandis, acceptio, ſeu contrectatio rei alienæ externæ ſine vi, inuito rationabiliter Domino.

Dixi primò, (*acceptio rei alienæ*) qui enim rem ſuam ab alio iniuſtè detentam accipit, non furatur: Qui item damnum facit alicui, nihil ab ipſo ſibi applicando, vt ſi eius comburat ſegetes, quamuis contrahat obligationem reſtituendi, tamen non dicitur propriè furari, ſed damnificare. Ita de Lugo *t.* 1. *de iuſt. d.* 16. *ſect.* 1. *num.* 5. In hac eadem particula comprehenditur retentio iniuſta, ex Mol. *tom.* 3. *d.* 681. *à num.* 16. quando enim ſuperuenit mala fides poſt rem à te bona fide, vt tuam poſſeſſam, incipis rem iniuſtè poſſidere, quæ poſſeſſio eſt continuata quædam ablatio, ſeu acceptio; nam propterea in definitione additum eſt illud (*vel Contrectatio*) hæc enim vox apertiùs ſignificat eiuſmodi iniuſtam retentionem. Denique eadem particula (*rei alienæ*) includit vſum iniuſtum rei. Ita Bonac. *de reſt. in partic. d.* 2. *q.* 8. *p.* 3. *num.* 1. Oppignerasti Petro, v.g. vas argenteum, vel locaſti domum, non potes illa, inuito Petro, vſurpare; quia, quoad vſum, res aliena eſt, non tua.

2. Dixi ſecundò, (*Rei externæ*) Si quis enim furari poſſet à te ſcientiam, vel furaretur artificium ſecretum de aliqua arte, vel medicamento, propriè furtum non committeret, quamuis ſi damnum ſic tibi iniuſtè inferret, damnificationem faceret cum obligatione reſtitutionis illati damni. Hinc etiam fit, vt ſi quis ſurriperet hominem liberum, hoc eſt, ſibi illum pro ſeruo applicaret, non diceretur illum propriè furari. Ita de Lugo *ibid. num.* 18. quia eiuſmodi iniuſtitia eſt contra bonum corporis, non contra bona externa. Non ita ſi fureris mancipium ab eius Domino; mancipia enim computantur inter Dominorum externa bona. Furari filium à Patre aliqui putant eſſe verum furtum, quia Pater ius externum habet in filiis: ita Val. Turr. apud eundem: at probabilius puto cum Mol. *l. c. n.* 14. Leſſ. *cap.* 12. *d.* 2 *n.* 5. eſſe damnificationem, quia ex vna parte filius non computatur inter externa Patris bona, & ex alia, cùm propter eius carentiam priuetur Pater ſeruitiis, & commoditate, vel ſimilibus, damnum patitur abſque dubitatione Pater.

3. Dixi tertiò, (*ſine vi*) hac enim poſita, conſtituitur alia ſpecies peccati, nempe rapina, quæ vltra furtum addit violentiam in perſonam Domini. Sic Mol. *d. t.* 3. *d.* 683. Quòd ſi, ſciente, vel vidente Domino, aliquid ab illo ſine vi ſurripias, furtum committes, non rapinam, vt ſolet euenire, quando Dominus ſeruo furtum permittit, vt illum in furto comprehendat, puniatque. An id ſit licitum, dixi *ſuprà*, *l.* 5. §. 4. *à num.* 2. Vis autem hæc, non ſolùm infertur manibus, ſed etiam verbis, putà minis, incuſſioneque metus; vnde Graſſator in via incutiens metum mortis, ni ei dones pecuniam, rapinam ſine dubio committit: & Molina, *ibid. num.* 4. etiam addit malitiam rapinæ inueniri, quando ſubditi tributa iniqua ſoluunt, vel Principibus ſua donant, ſi coacti metu iniuſto ſoluant, donentque. Iniuſto, inquam; nam cùm vis rapinam conſtituens debeat afferre iniuriam, iniuſtus debet eſſe metus.

4. Dixi quartò, (*inuito Domino*) nam non erit furtum ex Bonac. *de reſt. in part. d.* 2. *q.* 8. *p.* 1. *num.* 1. ſi probabilem rationem habes putandi Dominum conſentire; Hoc modo frequentiſſimè excuſantur à peccato Amici, Filij, Coniuges, Serui aliquid non valde graue, ſpectatis cuiuſcunque facultatibus, aliiſque circumſtantiis, inuicem accipientes. Dico (*probabilem rationem*) nam ſi vel dubius ſis, vel neſcias, An Dominus ſit inuitus, inuitum præſumere eum debes, cùm ex frequenter contingentibus ſciamus, neminem ſua velle diſpergere. Ita Sà, Sylueſt. Vaſq. aliiique apud Mol. *t.* 3. *d.* 686. *num.* 12. *fin.* & apud Sanch. *in Dec. l.* 7. *cap.* 29. *n.* 13. *fine.*

5. Dixi quintò, (*rationabiliter inuito*) nam furtum non committit is, qui rem alienam aufert, ex Bonac. *ibid.* aliiſque paſſim, ad ſuam iuſtam compenſationem, nec qui exiſtit in extrema, & per aliquos etiam, in ſola graui neceſſitate: ſic Nau. Leſſ. Fill. quos refert, licèt non ſequatur Bonac. *ibid. q.* 9. *p.* 3. *num.* 5. nec qui gladium, verbi gratia, vel librum hæreticum à Domino aufert, nè is hominem occidat, nève hæreſes legat, ſic Bonac. *ibid. d.* 2. *q.* 8. *p.* 1. *num.* 1. quia tunc irrationabiliter inuitus eſſet Dominus. Idem puto cum Bonac. *ibid.* ſi vxor, vel filij auferant pecuniam, vel quid ſimile à Patre, nè ſcortetur, ludatque, &c.

6. Petes: *Cur furtum hactenus explicatum vocauimus,* num. 1. *Theologicum?* Reſpondeo, quia hoc, in foro conſcientiæ, Theologi pro vero furto habent: nam Iuriſconſulti multa, quæ in conſcientia vera ſunt furta, nolunt habere pro furtis, & aliquando mitiori pœna puniunt.

Digitized by Google

puniunt. Vnde Doctores apud de Lugo, *tom. 1. de iuſt. d. 16. ſect. 5. n. 3.*

7. Quare illud hic notum ſit, intelligi de furto Theologico, non de Ciuili, quoties fulminatur excommunicatio, vel reſeruatio contra furtum. Hinc omnes ij, qui furantur res immobiles, licèt fures apud Iuriſperitos non appellentur, volentes furtum ſemper eſſe de re mobili: Hinc ij, qui expilant hæreditatem defuncti, antequam hæres hæreditatem adeat Hinc, qui, cùm ſit Coniux, aufert bona ſibi Coniugis, ſiue demortui, ſiue viuentis: Hinc, qui Tutores vſurpant pupilli bona, omnes, inquam, hi, cùm à Theologis reputentur pro veris furibus (licèt non ita reputentur à Iuriſperitis, *l. 2. & tot. tit. ff. de crim. expil. hæred. l. aduerſus, C. de crim. expil. hær. & ff. & C. toto tit. rerum amotarum, l. 1. & 2. ff. de Tutela, & rationibus diſtrahendis,*) in excommunicationem incidunt, & in reſeruationem, ſi hæ contra furantes fortè ſint impoſitæ. Ita de Lugo *t. 1. de iuſt. d. 16. ſect. 1. n. 4.* Non ita, qui damnificat, vel qui perſonam liberam, vel qui filium ſurripit, vel qui cenſum non ſoluit, &c. hi enim, etiam in foro conſcientiæ, & apud Theologos, non ſunt, vt modò vidimus, veri fures, quamuis contra iuſtitiam peccent, &c.

8. Solùm de retentione iniuſta dubitari poſſet, de qua diligenter ſic erit diſtinguendum: Si accepiſti rem alienam bona fide, & deinde ſuperueniat cognitio rem illam alienam eſſe, & tu tamen adhuc illam retines, nec dum illam conſumpſiſti, ſicuti peccas, vt *ſuprà* dixi, vero peccato furti, ſic in excommunicationem, vel reſeruationem fulminatas contra furantes incides. At ſi res iam conſumpta eſt, nec inuenitis habere niſi eius valorem, vel partem eius, in quibus ditior factus es, & tamen non reſtituis, cùm certè deberes, peccas quidem; At non propriè peccato furti, ſed damnificatione, atque adeò non incurris dictas pœnas: Ratio eſt, quia quando accepiſti, non fur fuiſti, propter bonam fidem; nunc verò nec fur es, quia valor ille rei alienæ conſumptæ, vel id, in quo locupletior factus es, tua ſunt, & ſolum debes dominum ex illa conſumptione rei ſuæ damnificatum ſeruare indemnem, iuxta valorem, qui in te inuenitur.

CAPVT II.

De quantitate furti ſufficientis ad mortale inter extraneos.

1. SEmper mihi inſedit animo ſententia docens, eiuſmodi quantitatem deſumendam eſſe reſpectiuè ad perſonam Domini rei acceptæ. Ratio eſt, quia furti malitia fundatur in duobus, nempe in detrimento, quod proximo fit, & in eiuſdem proximi rationabili inuoluntario. At, quòd nocumentum ſit notabile, quodque Dominus ſit rationabiliter inuitus; dependet eſſentialiter, vt ita loquar, ab ipſa conditione perſonæ, à qua res aufertur, vt ex ſe patet; nam propterea mox, ex communi ſententia, dicemus, maiorem requiri quantitatem ad mortale, quando furtum committitur per modica, pérque interpolatas vices, quàm quando ſimul, quia nimirum minus eſt nocumentum, minúſque eſt inuitus Dominus ibi, quàm hic. Non poteſt ergo decerni quantitas ſufficiens ad conſtituendum peccatum mortale furti, niſi eiuſmodi conditio perſonæ diligenter inſpiciatur.

2. Hoc poſito, tres perſonarum conditiones ſtatuo; pauperes, diuites, & medios inter hos, quas perſonas communes vocamus: Si à paupere auferas vnum, vel duos Regales, ſeu Iulios (vnum Regale continet Tarenum vnum, & circiter grana quinque monetæ Siculæ) peccabis mortaliter; Si à valdè diuite fureris vnum circiter aureum, ſeu ſcutum (quod tarenos duodecim continet noſtræ monetæ Siculæ) peccabis item mortaliter; ſolùm fateor, propter rationem dictam *num. præcedenti*, à ditiſſimo Principe niſi duos, vel tres aureos fureris, fortaſsè te non peccaturum mortaliter. Si denique clam accipias à communi perſona quatuor, vel quinque Regales, ſeu Iulios, ſeu tarenos quinque, vel ſex Siculæ monetæ, mortaliter peccabis. Quòd ſi à prædictis minus fureris, quàm quod dictum eſt, ſolùm peccabis venialiter. Neque te offendat illud (vel) quod ſemper appoſuimus; nam cùm tota hæc furti malitia, vt dictum eſt, dependeat à qualitate perſonæ, ſemper illam præ oculis habere debes, vt prudenti, moraliſque iudicio, quod varium eſſe ſolet, decernas, quale peccatum committatur. Ratio ergo noſtræ doctrinæ eſt, quia, qui illa furatur à prædictis, notabile nocumentum iiſdem immediatè infert, vnde ipſi rationabiliter ſint inuiti, ſecùs non item. Hanc doctrinam ſequuntur Petr. Arrag. *2. 2. q. 66. art. 2.* Petr. Nau. *l. 1. de reſt. cap. 1. n. 39.* Ioan. Med. *C. de reſtit. q. 10.* fauétque Sotus, *l. 5. de iuſt. q. 3. art. 3.* apud Bartholomæum à S. Fauſto mox citan. vide etiam Bonac. *de reſtit. in partic. d. 2. quæſt. 8 part. 1. num. 7.* lege Leſſium, *lib. 2. cap. 12. num. 29.* qui probare contendit, vnum aureum, etiam in Rege ditiſſimo, afferre ex ſe graue nocumentum.

3. Dixi (*immediatè*) nam ſi aliud damnum ex tali acceptione conſequitur illi, à quo rem ſurripuiſti, vt ſi abſtuliſti aeum ab eo, qui ob eius carentiam, blaſphemauit, vel ab eo, cui ceſſauit graue lucrum, vel graue damnum emerſit; peccaſſes quidem mortaliter: at non ob ipſum immediatum furtum acus, ſed ſiue ob ſcandalum, quia nulla excuſante neceſſitate fuiſti cauſa blaſphemiæ, ſi illam præuidiſti; ſiue ob conſequens graue damnum, quod certè non eſt propriè furtum, ſed, vt *ſuprà* vidimus, damnificatio. Hinc, ſi fuiſſet impoſita excommunicatio, vel reſeruatio contra furtum, illas non incurriſſes, quia propriè furtum graue, dum ſolùm acum furatus es, non commiſiſti.

4. Aliqui, vt Nauarrus quantitatem ſufficientem ad mortale putant eſſe dimidium Regale, ſeu Iulium: Alij, vt Toletus, vnum Iulium: Alij, vt idem Tolet. duos: Alij, vt Valentia, tres: Alij quatuor, vt idem Val. Alij à communibus perſonis quinque, vt Ioan. Med. Alij à Rege ditiſſimo centum aureos, vt Bannez: Alij tantum pecuniæ valorem, quanta in vnoquoque loco ſolet conduci opera foſſoris vnius diei, ſic Molina: Alij quantum eſt valor vnius Gallinæ, vt Cordub. Hi omnes citantur à Barth. à ſancto Fauſto, *in Theſ. Reg. lib. 8. quæſt. 193. & in Spec. Conf. d. 34. quæſt. 51.* De paruitate huius materiæ lege item Dicaſtill. *lib. 2. de iuſt. tract. 2. d. 6. dub. 2.* Sed certè tanta varietas ſententiarum nonniſi in noſtra doctrina fundari potuit, quia ſcilicet, ij Doctores cenſuerunt (probabiliter, néc ne, ipſi viderint) eam quantitatem afferre nocumentum graue, & inuoluntarium Domini, illâ minorem non afferre.

CAPVT III.

De furtis modicis ſucceſſiuè continuatis.

1. TRiplici modo; quantum ad nos pertinet, modica furta vſurpare contingit. Primò, Modica, per interruptas vices, ab vno, eodémque ſurripiendo, verùm, ita vt per priora furta non perueniatur ad damnum notabile proximi; perueniatur, per poſteriora. Secundò, modica furando à multis, modò his, modò illis, non peruenientia ad damnum graue ipſorum, verùm ita, vt hæc modica vnita faciant notabilem quantitatem, & notabile lucrum afferant furi. Tertiò, ſi multi modicum quidem ab vno, eodémque auferant ſinguli, ſed cum notabili huius damno: cùm interim ipſi ſinguli modicum quid duntaxat acceperint.

Digitized by Google

§. I. *Furans modica ab eodem.*

1. CErtum eſt eum, qui minutatim, repetitis vicibus, aliqua furatur, animo perueniendi ad ſummam notabilem, peccare mortaliter, etiam prima vice. Ita Doctores *mox* citat. & *paſſim.* Ratio eſt, quia iam intentio refertur ad faciendum graue damnum proximo. Obligatio autem reſtitutionis, donec cum affectu ad notabile damnum perueniatur, erit ſub leui culpa, ſicut leue eſt damnum re ipſa illatum. Hinc emptores nobilium, Hinc venditores vini, vel panis, Hinc Caupones, Hinc quicunque per modica fraudant rerum menſuras, non poſſunt à mortali excuſari, ſi parua furentur, animo continuandi.

2. Certum eſt ſecundò, qui pari modo exigua ab aliquo ſurripit, quamvis animo non perueniendi ad ſummam grauem, ſi tamen, repetendo furtula, ad quantitatem notabilem de facto, aduertens, perueniat, peccare mortaliter, cum æquali obligatione reſtituendi. Ita iidem, Ratio eſt, quia de facto tunc graue damnum infert proximo. Dixi (aduertens) nam ſi non aduertat ad præcedentia, quia ſcilicet præcedentium inculpabiliter non meminit, vel eadem non conſiderat, non imputatur ipſi ad peccatum mortale vltima prædicta exigua acceptio. Ratio eſt, quia ratione inaduertentiæ non vnitur moraliter hæc cum præcedentibus, cùm damnum notabile proximi tunc non ſit huic voluntarium, atque adeò nec mortale. Quòd autem id ſit (quando aduertet) reſtituendum, & per ſe patet, & dicetur *mox n.7.& 8.*

3. Certum eſt tertiò, eiuſmodi minutula furta, vt mortalem conſtituant culpam, debere fieri tempore continuato, & non magnis interpoſitis interuallis. Ita iidem, Ratio eſt, quia, ſi magnum intercedit tempus inter vnum, & aliud furtulum, ea omnia furtula nequeunt conflare vnum notabile damnum proximo; vnde nec proximus grauiter inuitus in his fuiſſe cenſebitur. Quòd autem temporis ſpatium reputetur hac in re magnum, cùm ſint hominum ingenia diuerſa, varè à variis aſſignantur. Si inter furtulum vnum, & aliud intercedant quatuor anni, interuallum magnum reputatur à Rebellio, *p.1.l.3.q.15.ſec.4.n.37. verſic. Dictum eſt.* Si vnus annus, à Sanchez *l.7. in Dec.c.*11.*num.*10. Si ſex menſes, ab aliis; Si vnus menſis, ab aliis cum Fill. *t.2. tract.31.c.10.n.14.* Si quindecim dies, ab aliis apud eund. *ibid.* ſed melior eſt regula prudentiæ, quam mox innuam *num.6.*

4. Certum eſt quartò, Maiorem quantitatem rei ablatæ requiri, vt acceptiunculæ ſic repetitæ ſint mortales, quàm ſi ſint ſimul: ſic iidem. Ratio eſt, quia quando ſimul, meritò Dominus eſt magis inuitus, maiúſque detrimentum ſentit, quàm quando per partes.

5. Inquires, *quantò maior quantitas requiritur ad mortale?* Reſpondeo, dimidio maiorem docere poſſent nonnulli, ſed profectò tum in hoc caſu, tum in præcedenti de temporis interpoſito interuallo, meliùs id à prudenti decernatur, ſpectato nimirum damno proximi, eiúſque inuoluntario, &c.

6. Remanet ergo ſola Quæſtio: *An qui repetitis vicibus modica ſumpſit, peccet mortaliter in ea vltima acceptatione, quam aduertit complere notabilem rei ablatæ quantitatem, an ſolùm in retentione?*

7. Præmitto, huius reſolutionem vix vtilem eſſe pro praxi: omnes enim fatemur tunc peccari mortaliter cum obligatione reſtitutionis, ſaltem ratione retentionis; quia tunc retinet fur quantitatem rei alienæ conflatam ex hac, & ex præcedentibus, quæ quantitas iam nunc eſſe incipit notabilis, idque etiam poſtquam latrunculus ea furtula præcedentia ritè fortaſſe cum cæteris peccatis fuit confeſſus, quia adhuc quantitatem notabilem alienæ rei apud ſe retinet.

8. Diſſenſio igitur Authorum ſolùm in eo vertitur, An ea vltima acceptiuncula faciat ita moraliter vnum cum acceptiunculis præcedentibus, vt non ſolùm dicta retentio, ſed etiam ipſa acceptio ſit peccatum mortale.

Reſpondeo: probabilius mihi videri, etiam acceptionem eſſe mortalem Ita Sot. *l.5.de Iuſt. q.3. art.*1. Mol.*t.3. d.*688. Vaſq. Rebell. Val. Arag. apud Bart. à S. Fauſto *l.8. Theſ. Rel. q.*189. aliique contra Nau. *in man.c* 17.*num.*140. Vega *l.1 4. in Trid.c.11. fine.* Ratio eſt, tum quia illa vltima acceptio, licèt, ſi ſola fuiſſet, exiguum attuliſſet nocumentum, at vt vnita cum præcedentibus affert non modicum: tum quia, ſi tunc, per omnes, eſt mortale ipſum retinere, ergo & ipſum accipere, vt retineat, nam hæc duo moraliter idem ſunt; tum denique, quia ideo ea retentio eſt mortalis, quia vnitur cum præcedentibus, ergo quia acceptio pari prorſus modo vnitur cum præcedentibus, erit mortalis.

9. Dices cum Sectatoribus prioris ſententiæ; At ſic ex multis venialibus conflaretur vnum mortale, quod eſſet contra communem ſententiam. Reſpondeo, in caſu noſtro illa vltima acceptio, vt nunc fit, nempe cum relatione, vt ſupponimus, ad cætera præcedentia, ſemper eſt mortalis; quare nihil nobis obſtat ſententia dicta communis. Vide quæ dixi *lib.1.in Decal. cap.*1. *§.*1. *à num.*13. Acceptionculæ autem illæ præcedentes ſemper in ſe ſunt, & remanent veniales, ſolùm extrinſecè ſunt materia, & ſubiectum mortalis; ſicuti numerus ternarius, v. g. ſemper eſt ternarius, ſed eſt ſubiectum, & materialiter ſe habens ad quaternarium, ad denarium, centenarium, &c.

10. Denique nota probabiliſſimum eſſe per vices prædictas ſurripientem non obligari ſub mortali ad reſtitutionem totius quantitatis ſurreptæ, ſed illius dumtaxat, quod compleuit quantitatem notabilem; Quod enim remanet, cùm ſit exiguum, non remanebit obnoxium reſtitutioni ſub mortali, ſed ſolùm ſub veniali. Ita Rebell. *de Iuſt.p.1.l.3. q.15. ſec.4.* Petr. Nau. *l.3.de reſt.c.1. p.1.dub.8.n.67.* de Lug. *t.1.de iuſt.d.16.ſec.3.n.41.* Idem dicimus cum Mol. *tom.3.d.688.n.3.* de quocunque, qui furatus eſt ſimul materiam grauem, v. g. centum, nam ſi retineat materiam paruam, duos, v. g. vel tres Iulios, & reliquum reddat, non peccat, niſi leuiter, ſicut leue eſt, quod retinet.

An ex multis acceptiunculis venialibus oriatur aliquando obligatio reſtituendi ſub mortali, ſi Deo placebit, dicemus *inferius, tr.3.c.2.§.5.n.6.& 7.*

§. II. *Furans modica à multis.*

1. VEnditor vini à ſingulis ementibus parum furatus eſt, ità vt ſingulis ementibus paruum fecerit nocumentum, ipſe verò notabilem quantitatem rei alienæ habeat, moralitérne cum obligatione reſtitutionis peccauit is, ſimiléſve? Reſpondeo affirmatiuè; Ratio, præter alias, eſt, quia licèt detrimentum leue peculiaribus ementibus fecerit, fecit tamen graue Communitati, & Reipublicæ. Explico, ſinguli hi Domini, à quibus leue quid ſurripitur, grauiter, & rationabiliter inuiti ſunt, propter periculum, quod imminet, ne multi ditari velint hoc modo furandi leuia à ſingulis. Id quod graue eſſe malum Reipublicæ per ſe patet: Quæ autem quantitas in hoc modo furandi, & quantò maior debeat eſſe, vt grauis cenſeatur, clarè colligitur ex dictis, §.1. *à num.*4.

2. Quid, ſi eiuſmodi detrimentum fecerit perſonis vagis? Reſpondeo, eaſdem perſonas vagas, & damnificatas ab vno, eodémque, vniri moraliter cenſeritur, & facere Communitatem damnificatam; Ni enim ita, vel ſimili modo dixeris, aditum pauperis diteſcendi, ſine ſcrupulo peccati mortalis, modica ſurripiendo de bonis multorum, quod certè nimis eſt diſſonum rationi, & nimis cuicunque Communitati perniciosum. Reſtitutio autem in hoc caſu illis peculiaribus perſonis, eſt facienda, ſi ſciant, &c. non verò pauperibus, vel Ærario publico Ciuitatis; quia hi damnificati ſunt in propriis bonis, non verò publicum ærarium.

3. Bonacina

3. Bonacina *de reſt. in partic.d.2. q.8. p.1. n.1.* citans Leſſium excuſat à mortali pauperes, qui meſſis tempore accumulant ſibi quantitatem notabilem tritici, auferendo modicum quid à ſingulis, nam Domini non cenſentur inuiti, ſuppoſita illorum paupertate.

4. In publicis quibuſdam Granariis (*Carricaturi* à Siculis appellantur) aliqui Religioſi eleemoſynam ita petunt ab afferentibus illuc triticum, vt ſi ij recuſent, vi modicam menſuram à ſingulis accipiant: peccántne hi mortaliter? Reſpondeo, cùm hi ſic ſe gerant violenter, & ex alio capite, cùm ſupponamus adeſſe animum proſequendi in eiuſmodi violenta exactione, peccare mortaliter non ambigo, quia ſi Domini tam expreſsè repugnant, ad præſumptum, ſeu tacitum conſenſum recurrere non poſſumus.

At aliqui ex his Religioſis prætendunt obtinuiſſe à Principe priuilegium id faciendi. Reſpondeo: At Principes non ſunt Domini bonorum ſubditorum. Inde puto, priuilegium eſſe, vt poſſint petere, non verò, vt poſſint violenter exigere.

§. III. *Multi furantes modica ab eodem.*

1. CÆtus frequens amicorum, ſocietas multorum militum, ſimiléſve ingrediuntur vineam, v.g. alicuius, & ſinguli racemum vuæ, exiguam ſcilicet materiam, ſurripiunt: Ita tamen vt tota vinea notabiliter expiletur, magno Domini nocumento; Mortalíne peccato ſub graui reſtitutionis onere omnes delinquunt?

2. Hac in re certum eſt, ex Dicaſtill. *lib.1. de iuſtit. tract.2. d.9. dub.5. n.75.* ſi mutuus illorum comitatus fuit cauſa illius notabilis detrimenti, vel ſi vnus alterum excitauit, omnes mortaliter peccaſſe ſub onere reſtitutionis in ſolidum: ſicuti, contra certum item eſt, ſi ſeorſim ſinguli ſine ſcientia furti alterius illud minimum ſubfurati ſunt, neminem peccaſſe mortaliter, vel reſtitutionis obligationem mortalem contraxiſſe, ſed ſolùm venialem. Ratio doctrinæ eſt, quia in poſteriore caſu nullo modo adeſt concurſus ad furtum alterius, nec conſequenter ad damnum notabile Domini: in priore manifeſtè adeſt.

3. Remanet ergo decernendum: *Quando quilibet ſeorſum ex ſe modica furatur, ſed aduertit conſodales modica quidem furari, at ſimul vnita eſſe notabile Domini nocumentum.*

Reſpondeo, probabile eſſe peccari mortaliter cum graui obligatione reſtituendi; & probabile item eſſe ſolùm leuiter, cum leui reſtitutionis obligatione. Ratio cognoſcentium mortalem culpam eſt, quia quilibet eorum videtur eſſe cauſa damni notabilis, quod præuidit, & non cauit. Ita Henriq. *l.13. de excomm. c.17. n.4.* Salon. *2.2. q.66. art.6. controuerſ.3.* Suar. *tom.5. in 3. p. d.20. ſect.1. n.1.* aliique. Ratio cognoſcentium ſolùm culpam venialem, id, quod mihi magis arridet, eſt, quia vnus nullo modo eſt cauſa furti alterius: ita Sotus *l.4. de reſt. quæſt.7. art.3.* Sanchez *lib.7. in Decal. c.21. n.22.* Dicaſtillus *lib.2. de iuſt. tract.2. d.9. dub.5. n.79.* aliique. Quòd ſi quis fuit aliis ſuo malo exemplo occaſio, idque præuidit, recurrunt regulæ de ſcandalo, de quibus dictum eſt *in methodo Confeſſ. l.2. c.1. §.17.*

4. Si ergo contra ſic furantes in gratiam Domini notabile damnum patientis fulminaretur excommunicatio, vel reſeruatio, in priore ſententia contraheretur ea à ſingulis, quia in hac ſententia peccarent ſinguli mortaliter: at in poſteriore non item, quia nec excommunicatio, nec reſeruatio cadit in veniale peccatum. Maiorem quantitatem requiri ad peccatum mortale in hoc furti genere, colliges ex dictis *§.2. à num.4.* vbi etiam habebis, quantónam maiorem.

§. IV. *De quantitate ſufficienti ad mortale inter propinquos, & domeſticos.*

1. COnueniunt Doctores citati, maiorem quantitatem requiri, vt hi peccent, quam alij exteri. Ratio eſt, quia minùs eſt inuitus Dominus reſpectu ſuorum, quam exterorum. Quæ autem ſufficiens, & neceſſaria ſit ad mortale, difficile eſt, & moleſtum ſtatuere, & tandem ſapientiores concludunt, id à prudenti eſſe decernendum: Nam minùs inuitus erit Dominus liberalis, diues amicus, quàm auarus, pauper, parum amans: Minùs, ſi domeſtici furentur ad proprios vſus; quàm ad dandum aliis: Minùs, ſi panem, vinum, eſculentorum reliquias, quàm pecuniam, veſtes, pretioſa electuaria: Minùs, ſi per modicam, & rarò; magis, ſi per notabilem quantitatem ſimul, & ſæpè res auferantur: Minùs, ſi tu multùm frugi ſis domi, quàm ſi negligens, & parui emolumenti, &c. Notat item de Lugo *tom.1. de iuſtit. d.16 ſect.4. num.76.* pietatem Patris (adde & coniugis) inuoluntarium diminuere: is enim non eſt facilè credendus, velle eſſe ita inuitus, vt filiis illis furta non admodum grauia imputentur ad peccatum lethale, & conſequenter ad damnationem æternam. His igitur, & ſimilibus expenſis decernendum erit, an hi domeſtici, quales ſunt vxor, filij, ſerui mortaliter, néene peccauerint, cum obligatione reſtitutionis mox explicandæ, *num.6.*

Quoad vxorem.

2. Nihilominus, quoad vxorem, explicatiùs docet Bannez *2.2. q.62. art.8.* ſequitúrque Cenedo, Ledeſma, Vega, aliíque, quos citat, ſequitúrque Dian. *p.2. t.15. reſol.34.* poſſe dari ab vxore diuitis ſingulis annis vigeſimam partem lucri annui. At non eſt id dictum propter paruitatem materiæ, ſed propter largitiones, & eleemoſynas, quas vxores facere poſſunt, inſciis viris. Et tamen hoc ipſum nimis excedere videtur Ioanni de Lugo *ibid. n.64.* & ita mihi etiam videtur, ſaltem, quando diuitiæ multum excreſcerent; nam ſic vxor Principis habentis ducenta millia aureorum annua, poſſet quotannis decem millia inſcio marito vſurpare, & expendere: quod certè vel ditiſſimorum conſuetudo non probat; & nos *ſuprà, tr.1. c.2. §.3. n.14.* ad aliquantò minorem ſummam hanc licentiam reſtrinximus: licèt demum prudentiæ Confeſſarij rem totam commiſerimus: id, quod hîc etiam melius eſt committendum. Iuuabunt tamen, & quod dictum eſt à Bannez, & quæ mox dicentur de furtis filiorum, vt ex omnibus dictis prudens vir colligat, quid ipſi ſtatuendum ſit.

Quoad filios.

3. Quoad filios ergo, Fagundez *præc. Eccl.2. lib.8. cap.6. num.7.* citans Nau. & Rebellium, docet, quatuor, vel quinque Regales, ſeu Argenteos (vnum Regale conſtituere Tarenum vnum Siculum, & grana circiter quatuor, vel quinque monuimus alibi) ſi pro honeſtis recreationibus filius à Patre mediocriter pecunioſo furetur, non peccare mortaliter. Hier. Cenedo *tract. de paup. Rel. dub.20. n.10.* abſolutè docet, ſi filius furetur à Patre octo, vel nouem Regales, ſed non ſæpius, quàm bis in anno, mortaliter non delinquere: Bannez *ibid. quæſt 66. art.6. § ſecundum documentum,* aſſerit minus, quàm quinquaginta aureos non ſufficere ad furtum graue in filio parentis prædiuitis, quam aſſertionem tolerat de Lugo *tom.1. de iuſtit. diſp.16. ſect.4. §.1. num.76.* in filio Principis, non in aliis. Leſſius *lib.2. cap.12. num.76.* Dicaſtill. *lib.2. de iuſt. tract.2. quæſt.9. dub.8. num.183.* dicunt duos, vel tres aureos non ſufficere ad mortale, ſi eos filius furetur à Patre diuite; ſufficere, ſi à Patre artifice, vel anguſti patrimonij. Salas apud de Lug. *loc. cit.* cùm de hoc interrogatus fuiſſet; reſpondit, filium vnicum à parente habente aureos annuos mille, & quingentos, poſſe abſque mortali furari aureos viginti, vel triginta in anno: id quod admittit de Lugo *ibid.* in filio non puero, ſed adoleſcente, quando Pater non eſt tenacioris naturæ, & expenſio facienda eſſet, non ad turpes vſus, ſed ſaltem ad indifferentes.

4. Ex

4. Ex his placitis tam variis, quæ certè innituntur variis rerum circumſtantiis, vides (quamvis ea inuenire ad deliberandam rem adeò moleſtam) meliorem huius expenſionis trutinam non eſſe, quàm prudentiam Confeſſarij dictam *num.* 1.

An filij, vt etiam vxor, poſſint occultare bona Patris, vel viri defuncti, ne veniant in manus Creditorum, dicam *inferiùs, Tract.* 5. *cap.* 1. *num.* 9.

Quoad Famulos.

5. Quoad famulos ego diſtinguo ſeruos conductitios à ſeruis perpetuis, ſiue Mancipiis Domino prorſus addictis. Si de his poſterioribus loquamur, puto, ſi modica (iuxta conditionem ſerui, quoad victum, & veſtitum ſibi competentia) à Domino ea nolente dare, accipiat, vix poſſe perueniri ad mortale, & interdum nec ad veniale quidem. Ratio eſt, quia in his negandis irrationabiliter eſt Dominus inuitus. Quo verò ad pecuniam, aliaque bona, vix aſſurget Mancipium hoc à conditione extraneorum, expendendus nihilominus eſt amor in ipſum Domini, vtilitas, ſeruitia, officiaque ab ipſo exhibita, iuxta *ſuperiùs*, vniuerſim dicta *num.* 1.

In prioribus ſeruis, quibus ſua merces ex pacto datur, ſi hi aliquid ampliùs auferant, peccabunt: non tamen ad æquam menſuram extraneorum, quia etiam reſpectu horum, vtpotè domeſticorum præſertim in modicis, reliquiiſque ciborum, minùs ſunt inuiti Domini. Adde eos tacitè conſentire in furtulis famulorum, alioqui non valde grauibus, quandoquidem ſciunt hæc ſolere ab ipſis committi, & tamen eos conducunt. Sed enimuerò prudentia opus eſt, ne nimis laxas habenas ſeruis relinquas, nec nimis anguſtas. An exigua mercede ob ſuam neceſſitatem conducti poſſint per furtum, vſque ad iuſtam mercedem ſibi prouidere per occaſionem diximus *in* 3. *op. de Sac. Miſ. lib.* 3. *cap.* 1. §. 3. *num.* 59.

6. Prædicti omnes, ſi materiæ ſuæ paruitatem exceſſere, obligabuntur ſub mortali reſtituere: & vxor quidem reſtituere debebit, vel ſtatim, ſi bona propria habeat, vel habere poſſit: vel debebit poſt mortem Mariti, Mariti hæredibus reſtituere ex dote, quam repetet. Filius item ex proprio peculio ſtatim, vel ſi proprium peculium non habent: debent poſt mortem Patris in diuiſionem cum fratribus adducere, vide quæ dixi *ſup. lib.* 5. *dec. cap.* 2. §. 2. de Donationibus inter Patrem, & Filium. Excuſabitur tamen à reſtitutione filius poſt mortem Patris, ſi fratres ſimile quid furati ſint, vel ſi iidem condonent, vel ſi Pater actu condonauit, vel putatus fuit condonaturus, ſi fuiſſet à filio rogatus, qui ob verecundiam non petiit condonationem, & de ſumma agatur, de qua diſponere poterat Pater. Atque hanc excuſationem ductam à condonatione expreſſa, vel præſumpta extendi ad vxorem modo, quo dicimus in filio, dubium nequaquam ſit. Denique pari modo obligabuntur ſtatim, quando habent, vnde reſtituant, niſi ex Domini benignitate, amore, &c. confidant parumper, vel diu poſſe differre, immò & omnino reſtitutionem negligere.

Capvt IV.

De quantitate furti Religioſorum ſufficienti ad mortale.

NOn eſt ſermo de furtis, quæ fortè Religioſus admittit ex bonis omnino alienis: tunc enim ſi is habet, perinde ac cæteri fures, de quibus hactenus diſputatum eſt, obligabitur, modo tamen *infr. tr.* 4. *cap.* 1. §. 1. *et num.* 7. explicatius aſſerendo, ſed loquimur de furtis ex bonis ſui conuentus, in quo ipſe alitur. Et quærimus primò, *quænam quantitas ſufficit ad mortale?* & quoniam, vt *ſuprà* vidimus, Religioſus propter Votum Paupertatis non poteſt vſurpare bona vlla externa, etiam volentibus Dominis, niſi de Superioris conſenſu: ideo quærimus ſecundò, *quænam quantitas requiratur ad hoc, vt contra eiuſmodi votum mortaliter peccetur?* De quibus, ne in cenſuram ab aliquo vocer, ita agam, vt Doctorum potiùs afferam verba, quàm mea.

2. Quoad priorem ſic habet Suar. t. 3. de Rel. lib. 8. c. 11. num. 40. & 41. *Quando Religioſus propria authoritate* (id eſt, ſine licentia explicita, vel tacita, vel præſumpta, quas nos *ſup. lib.* 1. *c.* 3. §. 7. *v. Religioſorum vota*, explicuimus) *pecuniam, vel aliud ex communibus bonis vſurpat, ſufficit ad mortale, ſi materia attingat quantitatem ſaltem quatuor argenteorum, & interdum poterit minor ſufficere iuxta occurrentes circumſtantias,* (intelligo, ſi quando Monaſterio pauperi graue ſic damnum inferretur, vel quid ſimile) *De aliis bonis Monaſterij vſu conſumptibilibus, pertinentibus ſcilicet ad cibum, & potum, ſi tantùm ad proprium vſum actualem, vt ſic dicam, & tranſitorium à Religioſis aliquid ſumatur, regulariter non videtur peccatum mortale, niſi damnificatio Religionis eſſet nimia, & in re extraordinaria, & pretioſiore. Extra huiuſmodi enim caſum res huiuſmodi reputatur leuioris conditionis* (excipit Sanchez, quando Religio pro paupertate, aut alia ratione quid determinatum ſolùm daret Religioſis; tunc enim perinde eſt inuitus Superior quoad comeſtibilia, ſicuti quoad reliqua; intellige, excepto caſu neceſſariorum alimentorum.) *Et quamvis Prælatis hoc diſpliceat, non tamen ita ſunt inuoluntarij, vt illam reputent materiam grauem in ordine ad paupertatem, ſed ſolùm in ordine ad decentiam, & perfectionem Religionis. Accedit, quòd Religioſi, quoad vſum huiuſmodi rerum, tractantur vt filij. Inter parentem autem, & filium non cenſetur ſimilis actio grauis. Secus verò eſſet, ſi huiuſmodi res in magna quantitate acciperentur, & occultè retenta paulatim conſumerentur: nam illud eſſe poſſet graue peccatum; quamvis ad id diſcutiendum in particulari magna prudentia neceſſaria ſit.* Et *num.* 43. ſic addit: *In rebus, quæ vno vſu conſumuntur, ſi accipiantur ab externis, erit maior grauitas; ſi res in magna quantitate accipiatur, vt occultè retenta paulatim conſumatur: nam accipere ſolùm ad vnum tantùm actum vtendi, v. g. comedendi, aut bibendi, regulariter non æſtimatur materia grauis in ordine ad paupertatem: quidquid id ſit de obedientia, aut de alia obſeruantia Religioſa. In acceptione autem pecuniæ ſemper eſt maior deformitas: idemque eſt in illa, accipere vſum, ac dominium.* Hæc Suarez.

3. Quoad poſteriorem quæſtionem ſic habet Sanchez, tit. 2. in dec. lib. 7. cap. 20. numero 3. *Communis, & veriſſima ſententia eſt, eam quantitatem neceſſariam eſſe, & ſufficere, quæ neceſſaria eſt, & ſufficit in hominibus ſæcularibus ad conſtituendam materiam peccati mortalis furti.* Et paulò poſt: *Iam hodie*, inquit, *communior ſententia eſt, exigi in Hiſpania furtum quadruplicis argentei (id eſt, quatuor Regalium, ſeu Iuliorum) ad mortale, atque idem dicendum ad mortalem Religioſi paupertatem.* Rectè iterò aduertit ſic, num. 6. *Non ſemper quantitas in ſe notabilis abſque licentia accepta, ſatis eſt ad mortale proprietatis peccatum; quia res magni valoris poteſt ob ſolum breuiſſimi temporis vſum modici valoris vſurpari, reddendo ſtatim, & ideo erit ſolùm culpa venialis.* Hæc Sanchez.

4. Petes: Poſſumuſne probabiliter ſentire tam ad peccatum contra paupertatem, quàm ad peccatum vſurpandi bona Monaſterij, requiri illam quantitatem, quæ requiritur ad hoc, vt filius peccet mortaliter furando à Patre, quando certum eſt requiri majorem, vt vidimus *ſupr. cap.* 3. *num.* 3. & 4.

Reſpondeo, negat id Sanchez *dict. num.* 3. & Iacobus Gordonius *lib.* 5. *q.* 3. *cap.* 4. *fine*, ſic habet: *Quòd recentiorum vnus dixit in eiuſmodi furtis æquè parum videri inuitum Superiorem, ac eſt Parens erga filium, probabile non eſt, cùm Inſtituti ratio, vox ipſa Superioris, ac demum omnia clarè prohibeant huiuſmodi furta.*

5. Quòd

Digitized by Google

5. Quòd ſi quæras, quiſnam ſit hic Recentior? Reſpondeo, non vnum ſolùm, ſed quinque obuiam ſtatim fieri huius ſenreutiæ.

6. Primus eſt Rebellius apud Sanchez *l.c.* qui ſic habet: *Rebellius cenſet quantitatem hanc penſandam eſſe iuxta quantitatem petitam ad furtum mortale filiorum, quia non ſunt Prælati credendi magis inuiti ad rem clam acceptam à Religioſis, ſed quoad ſolum modum, quàm parentes carnales circa filios ſuos; cùm non minùs, ſed magis ſubditos ſuos diligere debeant, & ita non debeant cenſeri inuiti quoad rem acceptam eiuſdem quantitatis, in qua Pater carnalis honeſtæ conditionis inuitus non cenſeretur. Item quia Religioſi ius habent, vt ex eis bonis alantur à Monaſterio, ſicutè Filij ex parentum bonis.* Hæc ex Rebellio Sanchez, qui tamen hanc ſententiam reprobat in aliis rebus, ſed admittit in comeſtibilibus.

7. Secundus eſt Ledeſma, cuius ſententia, dum tertium Doctorem iamiam proferam, ſimul in medium producetur.

8. Tertius eſt Hieronymus Cenedo, qui hæc habet in tract. de paup. Rel. dub. 10. n. 10. *Sicuti filiusfamilias furando à ſuo Patre de ſuis bonis maiorem aliquam quantitatem, quæ in alio externo eſſet grauis, non eſſet furtum; ita Religioſus non eſſet proprietarius, nec fur ſurripiendo aliquam maiorem quantitatem, quæ in alio externo facit peccatum mortale. Idémque dicendum eſt, ſi Religioſus illam ſurriperet ab alio Religioſo eiuſdem Monaſterij. Quare tenet Ledeſma, quòd ſi Religioſus ſuffuraretur à Monaſterio, vel ab aliquo dicto Religioſo, octo, vel nouem Regales, ſeu valorem illorum in rebus, quæ vſu non conſumuntur, non eſſet peccatum mortale, ſi id faciat ſine facultate Prælati: dummodo id non ſæpius fieret, quàm bis in anno.* Hæc Cenedo, qui cum eodem Ledeſma addit in rebus comeſtibilibus ab eodem Monaſterio, vel Religioſo dicto ſublatis, requiri maiorem quantitatem.

9. Quartus eſt Fagundez, pr. Eccl. a. lib. 8. c. 6. n. 7. *Petes*, inquit, *quid poſſunt Religioſi abſque peccato mortali donare, vel recipere ab externis? Et quidem de Religioſis ad modum filiorum ratiocinandum eſt. Religioſi enim inter filios computantur iuxta* cap. licèt, de ſepulturis. *Et ita docet Nauarrus, & Rebellius, & non computantur cum ſeruis, vt malè quidam Canoniſtæ dixerunt, eo fundamento ducti, quia ſerui quidquid acquirunt, Religioni acquirunt. Sed eſt inutilis comparatio, nam etiam Filiifamilias quidquid acquirunt, non ſibi, ſed Patri acquirunt, vnde cùm Filiifamilias hominum mediocriter pecunioſorum non peccent mortaliter, ſi eis inuitis, ad honeſtam recreationem, aut donationem furentur quinque argenteos, ſeu Regales, aut ſaltem quatuor, vt docet Petrus Nauarra, & Rebellius, vt lœtè, & honeſtè gaudeant cum Amicis, pariter dicendum eſt de Religioſis.* Hactenus Fagundez.

10. Quintus eſt Caramuël *in Reg. S. Ben. num. 952.* & ſparſim *per tot. diſp. 43.* quem ſatis ſit, ne longum faciam, hic citare. Poſſem fortaſsè addere Sotum, Rodriquez, Aragonium, apud Dianam *p. 1. tr. 6 reſ. 36.* dum probabile putant, tunc Religioſum committere furtum, quando hoc aſcendit ad ſummam duorum aureorum: quæ ſententia tam lata non poteſt inniti niſi opinioni putanti eiuſmodi furtum eſſe decernendum ad menſuram furti Filiorum facti ex Patris pecunioſi bonis.

CAPVT V.

De Compenſatione occulta.

§. I. *An ſit fur, qui per occultam acceptionem compenſat id, quod ſibi debetur?*

1. NOn eſſe in conſcientia furem, nec peccare, nec in excommunicationem incidere, quæ fortè ſit contra furantes impoſita, & poſſe iurare etiam coram Iudice ſe nihil accepiſſe: intelligendo, quod ſibi non deberetur, certum iam hodie eſt apud omnes, etiamſi res, quam vſurpat, fuerit ipſi in depoſitum à debitore conſignata: vide Molin. Leſſ. de Lugo, alióſque mox citandos, quibus adde Dicaſtill. *lib. 2. tract. 2. de iuſtit. d. 9. d. 6.* Ratio eſt, quia rem ſibi debitam hic accipit, non alienam. Et quidem ſtatim atque rem per compenſationem ſibi vendicat, facit omnino ſuam; vnde, ſi fortè poſtea pereat, ſibi perit, non debitori, quidquid in contrarium ſentiat Medina *Cod. de reſtit. quæſt.* 11. Aduerte, te non poſſe accipere rem tertij fortè datam in pignus, ſeu commodatam tuo debitori, quia tunc alienam raperes, vt ex ſe patet: immò neque rem tuam iuſto titulo locatam, vel commodatam, vel in pignus datam alteri, quia ſic priuares hunc iure ſuo, lege Molin. *tit. 3. d. 690. 696.* & de Lugo *de iuſt. t. 1. d. 19. ſect. 8. n. 182. Hoc tamen intellige* (addit Leſſius *lib. 2. c. 12. dub. 10. num. 56.*) *ſi probabile erit, te rem tuam, iure alterius finito, commodè recuperaturum.*

2. Vt autem iuſtè fiat compenſatio, tres ſunt conditiones obſeruandæ. Prima, vt ſit de liquido ad liquidum, hoc eſt, certum ſit, te eſſe actu creditorem tantæ pecuniæ, & alium eſſe actu debitorem. Dico (*actu*) nam eſt quæſtio, *An creditori liceat præuenire?* hoc eſt, An ſi, verbi gratia, hinc ad menſem tibi aliquis debiturus ſit centum, poſſis ea per compenſationem hodie tibi retinere, vel occultè ſuffurari. Ad quam reſpondeo, cum Dian. *part. 2. tract. 16. reſol. 46.* licere, ſed duobus poſitis. Primò, vt adſit periculum moraliter certum, quòd debitor ſuo tempore non ſit ſoluturus. Ratio eſt, quia cuilibet licet, quando res ſua eſt in periculo, illius aſſecurationem, vel pignus inquirere, ac velle. Secundò, vt, ſi interim per tuam illam anticipatam acceptionem, lucrum aliquod ceſſauit creditori, vel damnum emerſit, debeas omnino recompenſare, quia secùs ſubiret creditor pœnam, antequam peccatum moræ committeret.

3. Secunda conditio: vt non poſſis, vel facilè non poſſis per poteſtatem publicam tuum recuperare. Verùm, hæc conditio ſolùm notat (ſed ſine obligatione mortali, ex Molin. *tom. 3. d. 690. n. 1.* & Diana *l. c.*) ordinem rationabiliter tenendum, at in praxi vix in noſtra hac ætate locum habet: nam ſemper eſt difficile ſuum recuperare per authoritatem publicam.

4. Tertia, vt remoueatur periculum, ne tibi, vel tuo hæredi iterum idem debitum ſoluatur: quod fiet fingendo condonationem, vel ſimili alio æquiuocationis modo: *Quid ſi adſit eiuſmodi periculum, ſed non appareat modus illud cauendi?* Reſpondeo cum de Lugo *de Iuſt. t. 1. d. 16. ſect. 5. n. 87.* cùm ad illud cauendum, non obligemur ex Iuſtitia, ſed ſolùm ex Charitate, vt *mox* probabo, ideo, ſi facilè poſſis cauere, obligaris: quòd ſi non caueas, peccabis quidem, ſed ſine onere reſtitutionis, quia id ſolum ſequitur ad peccatum contra Iuſtitiam. At ſi cum difficultate, ſeu cum tuo graui incommodo poſſes, tunc nec peccares, nec obligationem reſtitutionis contraheres, ſi non caueres. Ratio eſt, quia tunc non peccares contra Charitatem, quæ, vt *alibi* diximus, non obligat cum graui incommodo: nec peccares contra Iuſtitiam; nam ſi contra hanc delinqueres, inde eſſet, quia inferres proximo damnum ſecundæ ſolutionis. At huius tu ſolùm tunc es cauſa per accidens, & indirectè: illud enim nec intendis, nec tibi vtenti tuo iure imputari debet.

Propter eandem, imò maiorem rationem non te regulariter obligo ad admonendum debitorem, vel ad fingendam condonationem, ne is credens non ſoluiſſe, maneat in conſcientia peccati mortalis. Ita idem *ibid.* Non, inquam, te obligo: ad id enim cùm ex ſola Charitate tenearis, tunc ſolùm obligaberis, quando facilè potes. Quæ facilitas, cùm in hoc negotio compenſationis, quæ occultè fit, vix locum habere poſſit, ideo dixi, te regulariter à me non obligari. Teneris tamen reſtituere, quod ſecundò tibi fortè ſoluetur, idque ex re accepta, iuxta vniuerſales regulas reſtitutionis.

5. Pari modo, ſi tu dum occultè tibi compenſas debitum,

Digitized by Google

bitum, præuideas alicui tertio id, tanquam furtum ab ipſo fuiſſet commiſſum, fore imputandum, non obligatis id præcauere, niſi facilè poſſis, quia ſimili ratione ſolùm obligaris ex Charitate, non ex Iuſtitia. Facilè tamen puto, te poſſe præcauere, ſaltem relinquendo compenſationem, ſi tuum debitum, verbi gratia, eſſet vnius, vel alterius aurei, & probabile eſſet alteri imputandum furtum cum periculo, vt is damnaretur ad Triremes, vel graui infamia notaretur, vel grauiter caſtigaretur, vel magnam ſummam expenderet, tunc enim, ſi non præcaueres, licèt non peccares contra Iuſtitiam, vnde non obligareris ad reſtitutionem, grauiter tamen peccares contra Charitatem. Maximè igitur in hac, & ſimilibus rebus expendenda ſunt periculum proximi, & tua vtilitas: Charitas enim dictat, ne, ob paruam tuam commoditatem, grauiſſimum proximo damnum inferas. Vide Molin. *tom. 3. diſp. 690. §. tertia*, & de Lugo *tom. 1. de iuſt. d. 16. ſect. 5. n. 88.*

6. Idem dic, ſi debitor viuus (nam de defuncto *mox* §. 7.) propter tuam occultam compenſationem non ſit futurus aptus ad ſatisfaciendum aliis anterioribus, & magis priuilegiatis creditoribus: quia id damnum anteriorum per accidens ſequitur ad tuam compenſationem, & illa res, quam accipis, non eſt creditorum tui debitoris: ſi enim eſſet illorum, certè, quia alienum tunc acciperes, tibi illam vindicare non poſſes. Lege eundem *ibid. ſect. 6. num. 111.*

§. II. *Compenſatio in re diuerſa.*

1. AD explicationem doctrinæ, addantur ſequentes Quæſtiones, Prima: *An licitè poſſis tibi compenſare accipiendo rem ſpecie diuerſam ab ea, quæ tibi debetur?* v.g. debet tibi quis triticum, vel pecuniam, *An poſſis occultè accipere vinum, vel veſtem æquiualentis pretij?* ſupponimus enim, quod ſi, v.g. veſtis plus valeat, quàm tuum debitum, reddatur ſtatim exceſſus, &c.

Reſpondeo, te non poſſe, ſi ex acceptione rei diuerſæ damnum graue ſequitur debitori, vide Molin. Petrum Nauar. Reb. & alios allatos à Dian. *part. 2. tract. 16. reſol.* §. 1. *dub. 9. num. 47.* Ratio eſt, quia, ſi non ſequitur, non eſt vnde pecces, vt accidit, quando eam rem, quam accipis, facilè debitor pecuniâ, vel alio modo ſibi comparare poteſt. At ſi ſequitur, ſine ratione ipſum directè damnificas, quare & peccas, & reſtituere damnum teneris. Quod ſi alium modum non habes tibi compenſandi, niſi accipiendo rem ſpecie diuerſam, cuius carentia grauiter debitorem aliunde damnificet, ſanè licitè ſumere poteris; debitori enim imputabitur tale damnum, dum is debita ſoluere non laborat. Idem tamen moneo, quod inſinuaui §. *præced. n. 5.* Non enim licebit tibi propter modicum, quod tibi fortè debetur, grauiſſimum proximo damnum afferre.

§. III. *Compenſatio in debito dubio.*

1. SEcunda: *Quando dubium eſt, an debitor aliquid tibi debeat, potéſne pro ratione dubij aliquid tibi occultè compenſare?*

Reſpondeo, non poſſe, quia non eſt æquum pro debito incerto velle ſolutionem certam. Idem eſt in probabilitate, quam aliqui (ſed perperam) dubium vocant poſitiuum, id eſt, quando ſunt probabiles rationes, quòd tibi aliquid debeatur, & probabiles, quod non debeatur Idem, inquam, eſt, quando probabilitas verſatur circa factum, quia tunc melior eſt conditio poſſidentis, vt diximus *lib. 1. in decal. cap. 2. §. 3. à num. 9.* at quando probabilitas vtriuſque partis, id eſt, debitoris, & creditoris eſt circa Ius, eſto, aliqui in aliquibus caſibus concedant, poſſe fieri occultam compenſationem contra debitorem: nos tamen vniuerſaliter id negauimus *ibidem*, quem locum omnino relege.

§. IV. *Compenſatio in re, quæ mittitur ad debitorem, vel ei debetur.*

1. TErtia: *An poſſis tibi compenſare, ſumendo rem, quam Tertius mittit ad tuum debitorem, vel in donum, vel in alium quemcunque finem?*

Reſpondeo cum neceſſaria diſtinctione: Vel donum illud, ſeu pecunia iam eſt acceptata à tuo debitore, & tunc potes, quia accipies rem debitoris, in quam ius habes: vel non eſt acceptata, & tunc non potes, quia tunc acciperes rem Tertij, in quam ius non habes. Lege Vaſquez *l. c. dub. 8. n. 45.* & de Lugo, *tom. 1. de iuſt. d. 16. ſect. 6. num. 110.*

2. Quid de debitoribus tui debitoris? Antonius, v.g. debet Petro tuo debitori centum, potéſne ab Antonio centum ſurripere, eo prætextu, quòd tibi à Petro ſimilia centum debentur? Reſpondeo non poſſe, quia, vt caſus proponitur, acciperes pecuniam, quæ omne Antonij eſt, in quam nullum ius tu habes.

3. Quid, ſi Petrus, tuus nempe debitor, haberet in depoſito apud dictum Antonium vas argenteum, veſtem, vel quid ſimile, quod totum tum quoad proprietatem, tum quoad vſum, & adminiſtrationem eſſet Petri?

Reſpondeo: Tunc ſanè poſſes, quia dummodo res ſit Petri tui debitoris, nec ad alium pertineat, parum facit, vbi materialiter inueniatur. Cauendum tamen eſt, ne Antonius à Petrò ſuo depoſitario rem ſuam per Iudicem velit repetere: nam ſic Petrus cogeretur geminatè ſoluere.

Sed quid, ſi hoc periculum immineat, tu verò illud cauere non poſſis ſine iactura tui debiti? Reſpondeo. Te tunc non poſſum condemnare, ſi tuum accipias, quia tunc neceſſitas te excuſat ab obligatione Charitatis, quâ deberes illud damnum à te indirectè ſolùm cauſatum, à Petro auertere, vt modò in ſimili §. 2. dictum eſt; vbi etiam monitionem hîc applicandam appoſuimus.

4. Huc facit vulgaris dubitatio de creditore Principis. An ſcilicet poſſit ſibi compenſare id, quod à Principe ſibi certò debetur, fraudando ipſius Gabellas.

In qua re certum eſt. Primò, poſſe, ſi Gabellæ non ſunt aliis locatæ, certúmque eſt ſecundò, non poſſe, ſi ſint venditæ. Ratio vtriuſque eſt, quia ibi creditor iam ſumit ex bonis ſui creditoris; hic non item.

Sed quid ſi ſint locatæ? Negant nonnulli propter eandem rationem, quia tunc Gabella non eſt in bonis Principis, qui ſupponitur eſſe debitor. Ita Ioan. de Graſſiis apud Dian. *mox* cit. concedunt alij, quia conductores Gabellarum, dum ſciunt fraudari communiter Gabellas, & tamen eas conducunt, videntur, ſeu præſumuntur non eſſe inuiti in tolerandis iis fraudibus: & fortaſsè propter hanc cauſam multò minoris, quàm valeant, ſolent eas conducere, quæ præſumptio non eſt tam facilis de eo, qui abſolutè ſibi Gabellam emit à Principe. Ita Petr. Nauar. Leſſ. Bonac. Vaſq. Mol. aliique, quos citat, ſequitúrque Diana, *lib. 2. tract. 16. reſol. 14.* Vtraque ſententia eſt probabilis.

§. V. *Compenſatio Famulorum.*

1. QVarta: *An famuli poſſint ſe compenſare occultè à Dominis, qui iuſtum ſalarium negant?* Reſpondeo, certum eſt, ſi iuſtum negent, cum conditionibus modò §. 1. dictis, poſſe. At Domini ſæpiſſimè negant meritò, quia vili mercede ſe conduxerunt famuli: ſed de hoc dixi *in opuſc de Sacr. lib. 3. c. 1. §. 3. à n. 59.* & nonnulla dicentur *inferiùs, lib. 8. tract. 3. §. 10. n. 7. & 8.* legatur item Dicaſtill. *lib. 2. de iuſt. tract. 2. d. 9. dub. 6.*

§. VI. *Compenſatio fideiuſſoris.*

1. QVinta: *An ſi fideiuſſiſti Titio debitori Caij, verbi gratia, in aureis centum: & Caius debeat illa centum Titio, vel tibi, qui tamen Caius per Iudicem à te fideiuſſionem extorqueat, ſoluáſque ipſi illa centum; an,*

an, inquam, poſſis occultè ab eodem Caio ea centum per occultam compenſationem auferre?

Reſpondeo poſſe: Sic de Lugo *d. ſect. 6. num. 119.* quia in his circumſtantiis iniuſtè Caius Fideiuſſionem exegit: eſto, Iudex, qui neſciebat Caium eſſe debitorem tuum, vel Titij, ſecundùm allegata, & probata in foro externo, te condemnauerit, cui condemnationi in foro conſcientiæ non eſt ſtandum; quia innititur falſæ præſumptioni, vide in ſimili Mol. ac Med. cit. à de Lugo, *d. ſect. 6. num. 114.*

2. Quid de fideiuſſore in ordine ad eum, cui ipſe fideiuſſit? Si, v. g. tu fideiuſſiſti Titio debenti centum Caio, & compulſus à Iudice fuiſti ea ſoluere Caio, poteſne centum occultè tibi accipere à Titio? Reſpondeo poſſe, etiamſi nec Titius, nec alius expreſsè promiſerit non obuenturum tibi damnum ob ſuſceptam fideiuſſionem. Lege Leſſ. *lib. 2. cap. 20. dub. 14 num. 119.* id tanquam certum ſupponentem. Ratio eſt, quia (niſi prorſus contrarium exprimatur) ſemper implicitè intelligitur fideiuſſor nolle quid amittere de ſuo, cùm donatio nunquam præſumatur, niſi expreſsè fiat.

§. VII. *Compenſatio ex bonis Defuncti.*

1. SExta: *An licitè poſſis retinere, ſibique applicare per iuſtam compenſationem bona tui debitoris defuncti* (nam ſi hic viuat, dixi §. 1. n. 6.) *quæ fortè inuenirentur eſſe poſt eius mortem apud te.*

Reſpondeo poſſe: quia ſicuti potuiſſes alibi depoſitata occultè accipere, ita potes depoſitata apud te ipſum.

2. Verùm, magna eſt difficultas, an idem poſſis, quando acceptio eſſet in præiudicium aliorum creditorum Defuncti, qui eſſent magis priuilegiati, ſeu anteriores, nec adeſſet facultas ſatisfaciendi omnibus. Si tibi, v. g. defunctus debebat centum ex debito currenti, ſed debebat alteri etiam centum ex dote ſuſcepta, quæ eſt priuilegiata, nec defunctus relinquat niſi centum, quæ ſunt depoſitata apud te, poteriſne cum præiudicio dotantium hæc centum occultè retinere?

Reſpondeo poſſe. Id, quod tamen tribus dictis opus eſt, vt explicem, ac probem. Et, vt vides, loquimur, quando res tui debitoris apud te inuenitur: ſi enim apud te non eſſet, illam cum præiudicio magis priuilegiatorum, ſurripere nunquam poſſes, quia clarè tunc ſurriperes alienum, nullo modo tuum, vt mox clariùs patebit.

3. Dico enim primò: Si res apud te eſt eiuſdem rationis cum illa, quam tibi debebat defunctus, v. g. pecuniam debebat, & tu inuenitis habere apud te, poſt eius mortem, ſed conſignatam in eius vita, æqualem pecuniam, potes illam tibi occultè retinere. Ita de Lugo, *tom. 1. de iuſt. d. 16. ſect. 6. n. 126.* Ratio eſt, quia, quando tu habuiſti pecuniam tui debitoris, viſus eſt debitor, quaſi æqualiter pecuniam debitam tibi ſoluiſſe, atque adeò ea pecunia iam tua eſt, & conſequenter, eo mortuo, tu nihil habes defuncti, quod creditoribus anterioribus obligatum ſit.

Neque dicas, quando tibi in vita is prædictam pecuniam conſignauit, eum non potuiſſe illam tibi ſoluere cum præiudicio anteriorum: Ne id dicas, inquam, nam probabilem hic ſuppono doctrinam Molinæ, *tom. 2. d. 536. n. 46.* apud Dian. mox citandum, docentis, quando debitor ex propriis ſoluit debitum poſteriori creditori, cùm ſolui deberet priori, non teneri hunc poſteriorem creditorem ad reſtitutionem, de qua re ſuo loco interim: ergo, &c. lege Dianam, *p. 3. tract. 5. reſol. 10.* & *p. 1. tract. 13. reſol. 79.* Cui quidem ſolertiſſimo, & humaniſſimo Viro gratias ex corde ago, quòd me indignum laudet, & citet *in p. 9. & 10.*

Nam, quòd interdum meas ſententias approbaret, interdum verò nequaquam, imò contra illas non ſemel inſurgat; id omnes perinde facimus, pugnantes nimirum intellectu dumtaxat, non voluntate.

4. Dico ſecundò, ſi res aliæ, ſeu diuerſæ defuncti inueniantur apud te, verbi gratiâ, veſtes, vaſa argentea, &c. atque hæc habeas in pignus tui crediti, potes tibi ea per compenſationem retinere, quamvis cum præiudicio magis priuilegiatorum. Ita de Lugo *loc. cit. n. 127.* Ratio eſt, quia tunc rem tuam tenes, pignus enim ſuccedit loco rei. Senſus enim dantis pignus, eſt: *Retine tibi hanc rem, ſi pecuniam tuam tibi non reddo, ſeu donec tuam pecuniam reddam.* Cùm ergo hæc conditio appoſita non ſit, res tua remanet, non aliena.

5. Dico tertiò, ſi eædem res alteri non hypothecatæ, ſeu ſubiectæ, quamvis non titulo pignoris, ſed alio quocunque, verbi gratia, commodati, depoſiti, &c. apud te, modo dicto, remaneant, pari modo per compenſationem retinere poteris. Ita Homoboo. Fern. Tanner. & ex parte Comitol. quos citat, ſequiturque Dian. *part. 3. tract. 5. reſol. 10. & p. 7. tr. 10. reſol. 18.* Hoc dictum præ cæteris eſt controuerſum, negaturque mordicus à de Lug. *d. diſput. 16. ſect. 6. num. 127.* Ratio, quæ mihi occurrit, quæque omnia contraria argumenta ſoluit, non eſt, quia difficile ſatis apparet perſuadere hominibus, vt debeant ſinere labi ex ſuis manibus, quod ſibi debetur, & aliis potiùs conſulere, quàm ſibi. Hanc rationem affert Fern. apud Dianam, *part. 3. tract. miſcell. 5. reſol. 10.* hæc, cum ratio propter admirationem, nihil habet præterea. Sed quia, quando tu rem illam tui debitoris, ipſo viuente, habuiſti, cùm illam potuiſſes tibi applicare in compenſationem tui crediti, remanſit apud te, quaſi in pignus: patet, quia rectè ſtatim, atque illam habuiſti, dicere poteras: *Iam ſum de meo credito ſecurus, Res mei debitoris iam apud me eſt. Certè ſi meum mihi non reddet, non ego ſuam hanc rem illi reddam.* Virtualiter ergo res illa pignus eſt tuum. Quoniam ergo *n. præcedente*, ex ipſa communi ſententia, conſentiente eodem de Lugo, actuale pignus tui debitoris retinere potuiſti, ſic & hoc veluti pignus virtuale, quod actuali æquiualet, poteris retinere.

Quodnam debitum ex multis ſoluatur per primam compenſationem, dixi *ſup. lib. 1. in dec. cap. 3. §. 7. v. Compenſatio.* De compenſatione in Miſſis, *lib. 3. de Sacr. Miſſæ cap. 1. §. 3. à num. 102.* & de Iuramento nolendi vti compenſatione, *ſup. lib. 3. in dec. cap. 2. §. 5. à num. 34.* diſputauimus, &c.

CAPVT VI.

An extremè, vel grauiter indigenti liceat furari.

1. QVid ſit extremè, quid grauiter, quid communiter indigere, ſatis explicuimus in ſuperioribus, *lib. 5. cap. 2. §. 1. num. 15.* quæ omninò ſunt recolenda, vt etiam, quæ ſunt bona neceſſaria ad vitam, quæ ad ſtatum, quæ ſuperflua.

Quibus habitis, tria pro certis teneri ab omnibus puto, tria eſſe controuerſa.

§. I. *Tria certa.*

1. CErtum eſt primò, extremè indigentem poſſe quodlibet ſurripere, quod ſit neceſſarium ad extremam indigentiam ſubleuandam. Ratio communis eſt, quia res temporales ſunt à Deo datæ, vt vita omnium rerum temporalium nobiliſſima conſeruetur: quod vitæ conſeruandæ ius cùm nemo à ſe abdicare potuerit per rerum diuiſionem, iure Gentium introductam, fit, vt in ea neceſſitate, omnia ſint communia: nec illorum Dominus poſſit ſine peccato eius ſpeciei, quam *mox §. 2. à num. 4.* decernam, impedire: imò ſi impediret, poſſet cum moderamine inculpatæ tutelæ ab indigenti occidi. Si tamen ſit, qui probabiliter indigentem ſubleuet, vel ipſe exercendo artem ſuam ſibi ſuccurrere poſſit, non peccabis, impedien

impediendo, vel non dando, & ipſe ſi à te ſumeret, fur eſſet, & latro. Ita Caſtro Pal. *tom. 1. tract. 6. d. 2. de Char. p. 21. n. 4.* quia in his circumſtantiis non eſt in neceſſitate.

2. Certum mihi eſt ſecundò, idem eſſe dicendum in valdè graui neceſſitate, quod in extrema. Ita idem *num. 15. & part. 9. num. 5.* Leſſ. *lib. 2. c. 12. num. 71.* Vaſq. aliique, quos refert de Lugo, *loc. cit. ſect. 7. n. 153*, contra Turr. Azor. Caiet. ab eodem relatos. Dicaſt. *lib. 2. de iuſt. tract. 2. d. 9. dub. 9. num. 256.* alios citans. Ratio eſt, quia pari modo naturæ inditum eſt, vt grauem neceſſitatem, quæ facilè vergit ad extremam, à ſe quiſque, quoquomodo poteſt, auertat.

3. Vnum pro vtriſque his certis adnecto: à proximo extremè, vel grauiter indigente te extremè item indigentem non poſſe illud ſurripere, quod indigentiam ſubleuet: nec te indigentem grauiter ab grauiter indigente. Ratio communis eſt, quia tunc ſine controuerſia melior eſt conditio poſſidentis, atque adeò habet potiùs ius vtendi rebus ſuis, ne pereat, vel ne cadat ex graui ad extremam, quàm quilibet alius.

An poſito, quòd ſurripueris, obligaris in pari neceſſitate reſtituere, alia eſt quæſtio alibi, Deo dante, decidenda.

4. Certum eſt tertiò; Sicuti poteſt indigens in prædictis caſibus pro ſe ſurripere; ſic etiam alium pro ipſo ſurripere in iiſdem caſibus poſſe, ſi is alius non habeat, vnde poſſit de ſuo indigentem ſubleuare. Ratio eſt, quia tunc is ſurripit nomine indigentis, & vt eius inſtrumentum: ſed ſi is habeat, vnde poſſit de ſuo, non vulgaris eſt difficultas. Verùm, quia non eſt admodum frequens, & nimis prolixas expoſcit diſtinctiones, ſatis eſt eam videre apud Bonac. *q. 1. de reſt. in partic. quæſt. 8. p. 3. num. 8.* Vaſq. *c. 2. de eleem. dub. 1. 2. 3.* de Lugo, *de iuſt. tom. 1. d. 16. ſect. 7. à n. 173.*

§. II. *Tria Controuerſa.*

Extremè indigens an à grauiter indigente licitè ſurripiat?

1. PRimum, quod controuertitur, eſt: *An extremè indigens poſſit rem ſibi neceſſariam ſurripere à grauiter eadem indigente?*

Reſpondeo: Aliqui abſolutè negant. Ita Roſella, S. Anton. aliique apud Sanchez, *mox* citandum. Aliqui abſolutè concedunt. Ita Sanchez *in conſ. lib. 1. cap. 5. dub. 5. num. 28.* verùm, neutri ſine ſequenti diſtinctione ſunt recipiendi: Si enim grauiter proximus hic indiget illa re ad conſeruanda ea bona, quæ ipſi ſunt neceſſaria ſimpliciter, ad ſuum ſtatum ita conſeruandum, vt ſine illa in valdè grauia mala prolaberetur, non poteſt extremè indigens ea ſurripere, nec proximus prædictus obligatur dare. At ſi grauiter indiget illa re ad conſeruanda ſua ea bona, quæ non ſunt ſimpliciter ita neceſſaria, vt ſine illis in valdè grauia mala incurreret, poteſt extremè indigens ea ſurripere, & proximus prædictus dare obligabitur. Ita Coninch. *de charit. d. 27. num. 134.* Ratio eſt, quia in poſteriore caſu verè ipſi non imminet graue malum, at in caſu poſteriore mala illa tam grauia moraliter ipſi morti æquiparantur: & aliquando ſanè accidit, vt eligeret quis potiùs mori, quàm grauia illa ſufferre: imò *ſup. lib. 5. cap. 1. §. 1. à num. 12.* attulimus Doctores docentes non ſolùm grauiter indigentem, ſed nec etiam diuitem obligari magnis expenſis, & extraordinariis mediis extremè periclitanti in vita ſuccurrere: qui locus eſt omnino relegendus.

Indigens an ſurripere, vel conſumere debeat animo reddendi?

2. Secundò, an extremè, vel grauiter indigentes, quando quid ſurripiunt (nam quando rem antea ſurreptam, poſtea conſumunt, dicam *mox num. 4.*) ad ſuas neceſſitates ſubueniendas, obligentur accipere eo animo, vt ſi ad pinguiorem fortunam peruenerint, debeant reſtituere, quod eſt quærere, An accipere queant abſolutè, an ſub ratione mutui. Et rurſus, An diues, quando hos indigentes ſubleuare obligatur, ſatis ſuæ obligationi faciat, ſi det mutuum ſub eadem conditione pinguioris fortunæ, an potiùs debeat dare abſolutè.

Reſpondeo: Nonnulli docent, tum eos indigentes debere accipere ſub ratione mutui, tum diuitem poſſe ſub eadem ratione dare. Ratio eſt, inquiunt, quia non adeſt obligatio, niſi eos pauperes ſubleuandi: at per mutuum ſatis, ſuperque ſubleuantur. Ita Nauarrus, Toles. Couarruuias, aliique apud Caſtro Pal. mox cit. *num. 4.* & apud Sanchez, *in conſ. lib. 1. cap. 5. dub. 5. num. 51.* & apud Dicaſtill. *lib. 2. de iuſt. tract. 2. d. 9. à num. 220.* Nonnulli verò docent contrarium; ideſt; poſſe abſolutè pauperes rem ſubfurari, & diuitem non poſſe reſtitutionis onus imponere. Ratio eſt, aiunt, quia in ea neceſſitate omnia ſunt communia: Ergo non eſt, vnde ad mutuum recurri debeat. Ita Caſtro Pal. *loc. cit. part. 4. num. 5.* afferens Val. Coninch. Suar. alioſque; & apud Sanchez *loc. cit. num. 53.* & Dicaſt. *loc. cit. num. 224.* approbantes hanc ſententiam, illamque vocantes probabiliſſimam, & magis piam, quam Val. *tom. 3. d. 3. q. 9. part. 4. concl. 7.* appellat de Fide. Vtraque ſententia eſt probabilis. Quare poterit quidem Dominus imponere illud onus, ſequendo opinionem ſibi fauentem, ſed poterit etiam indigens illud non acceptare, excipiendo ſcilicet fauentem pro ſe ſententiam.

Locuti autem ſumus de his indigentibus, qui nec re, nec ſpe morali ſunt habituri bona, & facultates. Nam, ſi ſpes adeſt, non videtur adeſſe ratio, cur, & indigens, poſſit furari, & Dominus debeat abſolutè dare.

3. Hactenus dictum eſt, quando res ſurripitur tempore indigentiæ, eodémque conſumitur. Sed quid primò, ſi ſurripias tempore, quo non indiges, at deinde incidens in neceſſitatem extremam, vel grauem, illam conſumas? Furatus es, v. g. decem aureos nudiuſtertius, vtique cum peccato, verùm, hodie exiſtens in graui neceſſitate, putà in graui morbo, ſine vlla ſpe habendi pecuniam, illos ad vitam conſeruandam expendis: obligaberiſne ei ad meliorem fortunam rediens ad reſtitutionem? Quid ſecundò, ſi rem Domini inueniaris habere ex iuſto contractu, v. g. ex depoſito?

Reſpondeo ad primum. Te obligat communior ſententia. Ita Syluest. *v. Furtum, quæſt. 5.* Ang. *v. Furt. q. 3.* Vaſquez *opuſc. de eleemoſ. cap. 1. dub. 8. num. 68.* quia ſemper remanet obligatio ex radice delicti à te commiſſi. Solùm pro illo tempore, quo tu indiges, nec habes, vnde reddas, ſuſpenditur. Probatur, inquit Vaſquez, quia tempore neceſſitatis ſolum habet homo ius ad ſuam neceſſitatem ſubleuandam. At ad hanc ſubleuandam ſatis eſt, ſi obligatio ſuſpendatur, ſeu impediatur, non autem quòd omnino tollatur. Nihilominus non eſt improbabilis ſententia, te tunc liberans ab omni reſtitutione. Ita Petr. Nauarr. *de reſtit. lib. 4. cap. 4. num. 24.* Caſtro Pal. *tom. 1. tract. 6. diſp. 2. part. 10. num. 3.* Ratio eſt, quia ſicuti, illo tempore neceſſitatis, habes ius ſurripiendi, & conſumendi, nec ſolùm, vt dicebat Vaſquez, ſubleuandi quomodocunque neceſſitatem: ita habes ius tunc rem aliàs ſurreptam conſumendi: eſt enim, ac ſi rem de nouo ſurriperes, quod tibi licet. Adde Dominum tunc teneri dare, ergo tu veluti de nouo potes accipere: vnde tunc conſumens videris ſufficienter implere obligationem reſtituendi, contractam ex delicto, cùm rem conſumas; perinde ac Dominus tenetur velle conſumi, ſi apud ipſum res inueniretur. Denique *infra, tract. 2. cap. 2. §. 8. num. 2.* vt probabile docebimus, non obligari furem rem reſtituere, ſi res perit apud ipſum eo modo, quo peritura fuiſſet apud Dominum; ſed in caſu noſtro æque pecunia conſumenda erat apud Dominum, quia eam tenebatur huic indigenti dare, ergo, &c.

Reſpondeo ad ſecundum cum neceſſaria diſtinctione

ctione ex Caſtro Pal. *l.c.num.*1. cit. Bonac. Vaſq. Azor. alióſque. Si rem apud te babeas ex contractu traosferente dominium, v. g. ex mutuo, debes reſtituere, quia tunc non conſumis rem alienam in neceſſitate illa, ſed tuam, & obligatio ex contractu iam perſeuerat. Si ex contractu non transferente dominium, verbi gratia, ex depoſito, non obligaris reſtituere, quia conſumis rem Domini, at contractus depoſiti, vel ſimilis non obligat ad reſtitutionem, quando ſine vlla culpa res perit, vt certè nunc ſine culpa indigentis perit, ergo, &c.

Indigenti an res ipſi neceſſaria debeatur ex Iuſtitia?

4. Tertiò. An extremè, vel grauiter indigens habeat ius iuſtitiæ ad res, quibus indiget, ita vt diues eas obligetur ex Iuſtitia porrigere, nec ſolùm ex Charitate, ſeu miſericordia. Id valdè præſtat ſcire propter obligationem reſtitutionis damnorum ex negatiooe rerum, quas dare diues fortè recuſet, quam reſtitutioois obligationem ſola culpa cootra Iuſtitiam, ooo verò cootra alias virtutes, vt ſæpè diximus, patet.

Reſpondeo, debere hîc ſeparari quatuor quæſtiones, quas, quia nonnulli clarè oon ſeparant, valdè confusè loquuntur.

Prima quæſtio eſt; Quodnam ius indigens habet in rem, qua indiget, Ioſtitiæne, an alterius virtutis? *Secunda*, qua obligatione diues indigenti ſuccurrere obligatur, ius enim accipiendi in vno, & obligatio ſuccurrendi in altero, non ſemper ex eadem virtute procedunt: nam ex Religiooe obligor propter Votum, verbi gratia, dare eleemoſynam Eccleſiæ: at Eccleſia non habet ius nec Religioois, nec Iuſtitiæ clam eleemoſynam ſurripiendi. *Tertia*, ea obligatio, quam habet diues ſuccurrendi, éſtne etiam offerendi, an ſolùm non impediendi indigentem, quando rem vult accipere, & ſolùm oon repetendi, quando iam pauper accepit? *Quarta*, ſi eſt obligatio ad vtrumque, éſtne vtraque ex Iuſtitia, an altera ex Iuſtitia, altera ex Miſericordia? His quæſtionibus exactè diſtinctis cùm ſatisfecerimus, facilè erit ad controuerſiam propoſitam reſpoodere.

5. Quoad *Primam* quæſtionem, ſic ſtatuo: Ipſe indigens habet ius Iuſtitiæ accipiendi rem ſibi modis dictis neceſſariam: Ius, inquam, iuſtitiæ, hoc modo: non vt ſtatim atque indiget, fiat Dominus rei, ſic enim cùm plures in mundo indigeant, omues eſſent Domini, quod non eſt dicendum: ſed ita, vt ſtatim atque illam accipit, ſubitò faciat ſuam. Ita de Lugo, *tom.*1. *de iuſt. d.*16. *ſect.*7. *à num.*143. Ratio eſt, quia id ſatis eſt ad ſuccurrendum neceſſitati.

6. Quoad *Secundum*: Diues non obligatur ſuccurrere, niſi ex Charitate, ſeu Miſericordia. Ita Caſtro Pal. *l.c. part.*3. *num.*2. alios referens, Leſſ. *lib.*2. *cap.*12. *dub.*12. Ratio eſt, quia, cùm res ſit ſua, atque ipſe, antequam eam pauper occupet, ſit Dominus abſolutus, vt dictum eſt, non apparet, vnde obligatio ex Iuſtitia naſci queat. Adde ipſum obligari ad ſuccurrendum, vt ſic ſubleuet iodigentem: at hic, titulus Miſericordiæ eſt, non Iuſtitiæ.

7. Quoad *Tertiam*, obligatio diuitis eſt, tum vt offerat, tum vt non impediat. Ratio eſt, quia, ſecùs, non obſeruabitur præceptum de proximo in neceſſitatibus ſubleuando, præceptum, ioquam, illud *Mandauit Deus vnicuique de proximo ſuo.*

8. Quoad *Quartam*: Dico primò, hanc obligationem, quam habet diues offerendi, non eſſe ex Iuſtitia, ſed ex Charitate, ſeu Miſericordia. Ratio eſt, quia ipſe non obligatur niſi ſuccurrere, ergo non niſi ex motiuo ſuccurrendi: At motiuum ſuccurrendi eſt ſubleuatio indigentis, quæ eſt motiuum Miſericordiæ; ergo non obligabitur, niſi ex motiuo Miſericordiæ.

Dico ſecundò, eandem obligationem, quam habet diues non impediendi indigentem ab occupatione rei ipſi neceſſariæ, eſſe ex Iuſtitia. Ratio eſt, quia ſicut indigens habet ex ſua neceſſitate ius ad occupandas res, quæ ſub nullo ſunt dominio, & contra Iuſtitiam faceret, qui ius illud per vim impediret: ſic habet idem ius ad occupandas eas res, quæ ſunt ſub dominio alicuius, quia in oeceſſitate omnia ſunt communia, & primi occupaotis, periode prorſus, ac ſi ea eſſent ſub nullo dominio.

Dico tertiò, obligationem, quam habet diues non repetendi, ſeu noo reſumendi res, quas indigens pro ſua neceſſitate ſubleuanda occupauit, eſt ex Iuſtitia. Ratio eſt clara ex dictis, quia, vt vidimus *n.*5. poſt occupatiooem indigens fit Domious rei occupatæ.

9. Ex dictis iam colligis diuitem, ſi cibum, v. g. non offerat indigenti, non obligari ad reſarcienda damna ſecuta, ſi fortè is fame moriatur, quia tunc diues contra Charitatem peccat, non contra Iuſtitiam: obligari autem, ſi vi impediat à ſumendo, vel ſi cibum iam ab indigenti occupatum per eandem vim repetat, quia tunc peccat contra Iuſtitiam.

CAPVT VII.

De Continuitate peccati furti in eo, qui non reſtituit. Remiſsiuè.

DE hac re, ea, quæ dixi *in Methodo Confeſſ. lib.*2. *c.*1. §.7. loquendo vniuerſim de peccato habituali, ſatis, ſupérque ſunt pro praxi: ea igitur legere oe graueris.

CAPVT VIII.

De Emptione rei furtiuæ.

1. SErmo hîc eſt de emente mala fide, licèt autem qui dubius eſt, rem eſſe furtiuam, & ſub hoc dubio emit, ſit etiam ſine controuerſia emptor malæ fidei; quia debuit priùs indagare veritatem, ſecùs culpabiliter rem illam contrectat: tamen non ſtatim, ac habetur rumor, vel ſuſpicio, quòd, qui vendit, ſoleat res furtiuas vendere, iudicandus eſt iniuſtus venditor: ſed debent rationes alicuius momenti id perſuadere; quia nemo, niſi conſtet, præſumendus eſt delictum committere.

2. Iam verò duplici modo ſe habere is poteſt, qui rem eiuſmodi furtiuam emit. Primò, animo ſibi retinendi. Secundò, animo reddendi illam Domino, à quo pretium ſuum recipiat.

3. Si ſe habeat priore modo, præter peccatum furti debebit illam rem Domino reſtituere, vt nimis eſt clarum, etiamſi multo pretio eam emiſſet, & etiamſi hoc pretium à ſuo venditore nequaquam eſſet recuperaturus. Ratio eſt, quia, qui dolosè agit, dignus eſt, vt amittat rem, & pretium.

4. Hinc fit, vt ipſe fur, qui accepto pretio rem furtiuam vendidit, & eandem conſignauit ei, qui ſciebat rem eſſe furtiuam, ſi facti ipſum pœniteat, non debeat reddere pretium ipſi ementi, ſed Domino rei. Ita Molin. *tom.*3. *d.*330. *n.*3. Ratio eſt, quia dum ipſe emens ſciebat rem illam furtiuam eſſe, ſponte, & culpâ ſuâ ſe ſubiecit periculo amittendi pretium, & rem.

5. Sed emergunt duæ non paſſim obuiæ difficultates. Prima eſt, an ſi Dominus iam ab emente recuperauit rem ſuam, poſſit fur retinere ſibi pretium habitum ab emente, quandoquidem diximus pretium reddi non debere ipſi ementi? Reſpondeo. Sanè tunc æquitas non vult, vt latro diteſcat alienâ pecuniâ: quare in eo caſu reddere debere pretium emptori, & ita iudicandum fore à iudice etiam in foro externo, mihi dubium non eſt.

Quòd ſi fortè Dominus habuit iam pretium ſuæ rei ab ipſo fure, non eſt iuſtum, vt idem Domious ha-

beat etiam rem ab emente, ſed vel reddat pretium ei, cuius eſt, ſuam rem repetendo, vel rem reliuquat ei, qui pretiom ſoluit.

6. *Secunda.* Quiſnam primo loco debet reſtitutionem facere Domino, fur, qui vendidit, an emptor malæ fidei? Reſpondeo, ſi res in indiuiduo extat apud emptorem, ipſum debere primo loco reſtituere, certum ſit, quia res vbicunque inuenitur, Domini eſt, adeóque ipſi reddendam. At ſi emptor eam iam conſumpſerit, vel ſine ſpe recuperandi alienauerit, maior eſt dubitatio, quia vterque perſonaliter obligatur ad faciendum æqualitatem cum Domino. Puto (vt iterum dicetur, cùm de ordine reſtitutionis) emptorem. Ratio eſt, quia, qui rem deſtruit, omnium maximè Domiuo nocet.

7. Si poſteriore modo ſe quis gerat, emat nimirum rem furtiuam, animo eam reddeodi Domino, vtatur hac vniuerſali Regula, ex Sanch. *lib.* 2. *de matrim. d.* 41. *num.* 29. Caſtro Pal. 1. *tract.* 1. *d.* 3. *part.* 3. *num.* 4. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 14. *d.* 3. *num.* 19. Mol. *tom.* 3. *d.* 721. *num.* 2. Toties licitè poteſt quis rem, ſiuè certò, ſiuè dubiè furtiuam à fure, quocunque pretio emere, vt tradat Domino, quoties ſic emcodo vtiliter negotium Dotoini geret. Et tunc Dominus pretium illud, ſiue paruum, ſiue magnum obligabitur, ſi rem ſuam velit, dare emptori. Ratio regulæ eſt, quia ex omnibus legibus, licet cuique benefacere proximo, & ex alia parte, non eſt defraudandus ſuo is, qui negotium vtile alterius gerit.

8. Hinc fit primò: Si rem furtiuam modico pretio emas. Secundò, ſi iuſto, quando Dominus propter affectum ad reio ſuam, vel eius neceſſitatem, iuſtuio idem pretium ad eandem ſuam rem recuperandam contuliſſet. Tertiò, ſi etiam exceſſiuo, quando pari modo alterum tantùm Dominus ſoluiſſet pro re ſua; fit, inquam, vt tu poſſis ſic emere loco Domini, & ſic vtpote qui eius negotium vtiliter geſſiſti, tuum pretium recuperabis.

9. Fit contra ſecundò, vt quando eiuſmodi affectu circa rem ſuam Dominus caret, non obligetur ad dandum tibi pretium neque iuſtum, neque exceſſiuum, ſi eo pretio emiſti, ſed ſolùm ad dandum modicum à prudeoti viro ſecuodùm varias circumſtantias, in præmium diligeotiæ, vel induſtriæ taxandum.

Ratio eſt, quia radix, vnde Domious pretium dare debet, eſt, quia vtiliter eius negotiom geſſiſti: at oon vtiliter agitur pro Domino, ſi is cogarur emere iuſto, vel exceſſiuo pretio rem ſuam, qua fortaſſe libentius caret, quàm tanto pretio eandem redimat.

10. Vnum difficile hîc ſe offert: Si tu inculpatè iudices Dominum habere eiuſmodi affectum, ſeu neceſſitatem, re vera tamen oon habeat, obligabitúrne Dominus rem à te pluris emptam eodem exceſſiuo pretio redimere? Obligari ſentit Leſſius *libro* 2. *capite* 15. *num.* 20. quia bona fide emptor ſe credidit vtilem geſtorem oegotiorum Domini. Non obligari tenet de Lugo *lib.* 1. *de inſt. d.* 17. *ſect.* 1. *num.* 4. quia vtilis geſtor verè emptor non fuit. Fac enim putaſſe rem à Domino æſtimari, vt centum, cùm æſtimetur vt duo, vertetúrne in damnum Domini ignorantia, & error emptoris, vt idem Dominus centum dare cogatur.

11. Equidem vnum inquiro à de Lugo: Si paruo pretio rem Domini recuperem, ſed deinde Dominus verè, & ſioe fraude (quod ex circumſtantiis à prudenti viro erit colligendum) inueniatur rem illam ne paruo quidem eo pretio æſtimare, priuabitúrne ſuis modicis illis expenſis emptor? Non puto priuandum, quia licèt Domious ſic per accidens ſit affectus, prudenter per ſe egit, & vtiliter negotiom illius emptor. Non ergo eſt omoino Leſſij doctrina à de Lugo repelleoda: ſed ſit huiuſmodi regula vtroſque concilians. Tunc debet pretium, quamuis excedens Dominus dare emptori, quando emptor non temerè, ſed prudentibus innixus fundamentis iudicauit, ſe bene gerere negotium Domini, illud excedens pretium latroni offerendo, & in hoc caſu intelligendus eſt Leſſius: ſecùs verò non debebit; quando ſcilicet imprudenter: in quo euentu intelligendus eſt loqui de Lugo. Ratio regulæ eſt, qoia hac diſtinctione poſita, verè, & per ſe dicetur vtilis negotiorum geſtor.

12. Petes. Liciténe emetur eiuſmodi res furtiua incerti Domini, eo animo, vt ſi appareat Domious, illi tradatur; ſi verò non appareat, retineatur ab emptore? Reſpondeo, licitè emi, & retineri, modò non negligatur moralis diligeotia inueniendi Dominum, cui dare, ſi is appareat, omnino debes, recuperato tuo pretio, iuxta modò dicta.

Vnum valdè notandum: Nam ſi iuſto, vel excedenti pretio rem illam, verbi gratiâ, veſtem à fure dicto animo emiſti, totam veſtem, nullo apparente eius Dominoo, retinere licitè vales. At ſi emas modico pretio, an debeas, quod deeſt vſque ad iuſtum, expendere in vſus pios: ſicuti aliqui cenſent de omnibus rebus incerti Domini, colligetur ex dicendis *inf. tractat.* 4. *cap.* 1. §. 3. *num. præſertim* 31. Certè ad vſus Eccleſiarum ſolent, vt audio, applicare Chriſtiani Calices, ac ſupellectilem Sacram, quando ea, quamuis modico pretio, emunt à Pyratis Infidelibus: quo pacto ſuæ obligationi faciunt, ſine controuerſia, ſatis.

Si res à te paruo pretio redempta cum animo reddendi Domino fuit dubiè furtiua, potes poſt adhibitam diligeotiam (quam omnino adhibere teneris, quia ſecùs, vt diximus *num.* 1. eſſes poſſeſſor malæ fidei,) potes, inquam, ſi veritas oequeat cognoſci, ſine vllo onere tibi retinere: iam enim tunc incipis eſſe bonæ fidei poſſeſſor.

13. Quando ſpes nulla apparet, quòd Dominus rem ſuam recuperare poſſit, quia nimirum, ſi tu non emiſſes, emiſſent alij, qui nunquam Domino reddidiſſent, puto te poſſe illam emere viliſſimo quocunque pretio, & tibi retinere ſine ouere dandi quid pauperibus. Ratio eſt, quia tunc Dominus pro derelicta debet rem ſuam habere. Lege Leſſium, *lib.* 2. *cap.* 21. *dub.* 11. *n.* 135. cui adde Mol. *tom.* 1. *d.* 118. qui ex hoc capite excuſat eum, qui merces captas ab Hæreticis publico mercatui expoſitas emit.

14. Quid, ſi deinde, fortuito caſu, apparet certus rei Dominus? Reſpondeo, recuperato à te pretio tuæ induſtriæ, ipſi rem eſſe reddendam, quia res vbicunque, & quomodocunque inueniatur, Domini eſt. Sed fortaſſe non videbitur alicui improbabile, poſſe ſaltem aliquando retioeri.

Nam ſi eiuſmodi fuerunt circumſtaotiæ, vt Dominus verè illam rem pro derelicta habuerit, iam dominium illius à ſe abdicauit, atque adeò ad illam ius ampliùs non habet. Lege *inf. tractat.* 4. *cap.* 1. §. 3. *num.* 4. Ad diſcernendum autem, quando rem ſuam Dominus pro derelicta habeat, ita vt eiuſmodi res ſub nullius dominio ſit, & conſequenter ſit primi occupantis, hanc regulam in ſimili habet de Lugo, de iuſtit. tom. 1. d. 6. ſect. 10. num. 100. & ſect. 12. num. 140. *Quando, inquit, ſiue ratione temporis longinquè, ſiue aliarum cauſarum æquiualentium, putà loci diſtantia, potentia furis, rei vilitas, &c. res iam ſit extra poteſtatem Domini, ita vt ab illo non poſſit vllo modo recuperari, eo ipſo cenſetur iam Domino carere.* Hæc in gratiam huius probabilitatis: tamen, quia regulariter non præſumitur Dominus abſolutè rem ſuam velle pro derelicta habere, ſed ſub conditione, donec ſit modus eam recuperandi, cùm nemo præſumatur ſuas res, propter quamlibet vulgarem difficultatem recuperandi, velle prorſus amittere, ideo apparenti Domino res erit regulariter modo dicto reſtituenda. Vide quæ dicam *tractat.* 3. *cap.* 2. §. 8. *n.* 12.

15. Illud concedo, poſſe nos ſequi cum Leſſio *l. c.* & Molina *loc. cit.* tibi ius competere petendi à Domino illud pretium, quo rem emiſti à dictis latronibus, ſi illam velit, qui ſi nolit pretium illud dare, eam tibi poteris retinere. Ratio eſt, quia cùm nulla ſic fiat iniuria Domino,

Domino, immò eius negotium bene geratur, cenſetur is conſentire in tuam emptionem, & voluiſſe, vt potiùs res fieret tua cum onere, vt eam (reddito tibi illo pretio) ſibi reſumeret, quàm omnino irrecuperabiliter amittere.

16. An qui rem bona, vel mala fide à fure emit, vel dono accepit, poſſit aliquando eandem reddere furi, dicetur *tract. 3. c. 3. § 2. & 3.*

Capvt IX.

De peculiaribus quibuſdam Furtis in ludendo, venando, &c.

De his, non ſolùm, quæ ad furtum, reſtitutionémque pertinent, hîc ſubiiciam, ſed etiam quæ ad eorum completam faciunt tractationem, vt ſcilicet vno contextu tota eorundem cognitio habeatur, & ne ad eadem cum moleſtia lectoris, meóque labore iterum reuerti cogar.

§ I. *De Furtis, & obligationibus ludentium.*

1. Ludus eſt certamen quoddam ſuſceptum ad competentem animi oblectationem, cui, ne frigeat, ſolet adiungi pactum, ſeu contractus quidam, vt victori res ab vtroque expoſita approprietur.

2. Et quidem certum ſit primò, ludum ex ſe non eſſe illicitum, ſpectare ad virtutem Eutrapeliæ, ſeu affabilitatis. Ita S. Thom. 2. 2. *quæſt.* 168. *art.* 2. Ex ſe, inquam, nam ſi adſit periculum blaſphemiæ, rixarum, furti, &c. eſſe illicitum, ignorat nemo. Nec item eſt illicitus ex eo præciſè, quòd fiat ex intentione lucrandi, ſiquidem affectus lucri moderatus, ſi intendatur media via iuſta, vt fit etiam in aliis contractibus, illicitus nequaquam eſt.

3. Certum ſit ſecundò, aliquos ludos legibus eſſe prohibitos, nempe eos, in quibus magis fortuna, quàm ars dominatur, vt ludus alearum, & taxillorum eſſe ſolet. Lege Molin. *tract. 2. d.* 521. Rebell. 1. *part. lib.* 12. *quæſt.* 1. Leſſium *loc. cit. cap.* 26. Val. *part.* 5. Quoad laicos tamen, ſecluſo alio periculo, ire contra has leges, non eſt mortale; ſaltem ob præſcriptam illarum legum deſuetudinem. Quoad Clericos, ſi ſint Beneficiarij, vel in ſacris, vel Monachi, quando ſunt Aleatores per modum habitus, putat Sanchez *tom.* 1. *conſ. lib.* 1. *cap.* 8. *dub.* 28. eſſe mortale. Dico (aleatores per modum habitus) nam contra hos videntur Canones loqui. Lege Rebell. Leſſium *loc. cit.* Quare excuſabitur à mortali, qui ſemel, aut bis, aut ter luſerit, aut ſi crebrò, non tamen per longum tempus. Syluester, & Caietanus apud Dianam *part.* 4. *tract.* 4. *reſol.* 183. (legatur Mol. *d. d.* 521. *num.* 6. & idem Dian. *part.* 7. *tract.* 9. *reſol.* 3.) excuſant omnino hos Clericos, vel Monachos, quantum eſt ex vi iuris poſitiui, quia, æquè, pro ipſis in deſuetudinem abiit. Semper excipe, niſi in Diœceſi ſit aliqua peculiaris conſtitutio ludum grauiter prohibens.

4. Certum ſit tertiò, antecedenter ad ludum debere abeſſe fraudem, ac dolum. Quare ſi poſitiuè fingis te imperitum ludendi, obligaris ad reſtitutionem. Notat autem Rebellius *l. c. q.* 4. *n.*.. ſi tua peritia ignota ludendi tanta ſit, vt extra omne periculum ſemper lucraturus ſis, teneri te ad reſtituendum totum, quod lucraris: Si verò in duplo, vel triplo minori periculo perdendi ſis, non teneri niſi ad dimidiam, vel ad tertiam partem, &c. Sed certè probabile eſt ſiue noſcatur, ſiue non noſcatur peritia, vel imperitia alterius, nec illicitè agi, nec inde oriri obligationem reſtitutionis, ſi ſine poſitiua fictione, ſeu fraude procedatur. Ita Salon. aliique apud Dian. *part.* 7. *tract.* 9. *reſol.* 29. & *reſol.* 31. Ratio potiſſima mihi eſt, quia, ex more iam recepto, quilibet ex colluſoribus cedit in hoc iuri ſuo, dum ſuſcipit ſponte ludum.

5. Quando vi, minis, iniuriis, vel ſimilibus aliquem pertrahis, vt ludat: & is poſtea perdit, te debere reſtituere acquiſita per hunc coactum ludum, communior fert opinio: lege Dian. *part.* 2. *tract.* 17. *reſ.* 37. & *p.* 4. *tract.* 4. *reſ.* 169. At Bonacina *d.* 2. *de reſt. in part. q.* 2. *part.* 2 *num.* 9. Dic. Trull. Hurt. citati à Diana *part.* 7. *tract.* 9. *reſolut.* 32. ſatis probabiliter, non obligant pertrahentem ad reſtitutionem, multò minùs pertractum. Ratio eſt, quia eſto, iniuriosè ſe geſſerit pertrahens, vnde huic iniuriæ, ſi grauis fuit, ſatisfacere ſuo modo debeat: tamen contractus fuit iuſtus: æquè enim colluſor vterque perdere, & acquirere potuit, & æquè ſufficiens fuit conſenſus, quamuis meticuloſus in altero. Addit Bonacina à Confeſſariis non ſolere eiuſmodi pertrahentes obligari ad reſtitutionem.

6. Certum ſit quartò, à ludo ipſo debere omnem fraudem exulare: Quare ſi ea vtaris contra ludi leges, teneris reddere tum id, quod lucratus es, tum quod victus à te certò (vel ſi probabiliter, pro rata probabilitatis) lucraturus fuiſſet. Fraus autem eſſet, ſi chartas ſuffureris; ſi eas ſignis notes; ſi ludas tertio quodam admonente de punctis aduerſarij; ſi decipias in numerandis calculis, vel pecunia, &c. Quando eſt dubium, an alter lucraturus fuit, diximus *ſup. lib* 1. *c.* 3. *§.* 7. *v. Ludus.*

Illud certè eſt probabile, eum, qui vicit ludentem vſurpantem fraudes, poſſe iuſtè, quæ vincit retinere. Ita S. Thom. Syluest. S. Ant. aliique excepti, ac citati à Dian. *p.* 4. *tract.* 4. *reſol.* 169. contra Victoriam, Garz. Alcozer. & alios. Ratio eſt, quia ipſe ex parte ſua ſincerè ludit, ergo non eſt propter culpam colludentis lucro ſuæ victoriæ defraudandus.

7. Dixi autem (contra legem ludi) quia aliquæ fraudes, ſeu aſtutiæ permittuntur, v. g. quando habes talem ſortem, ſeu tale ludi initium, vt omnino victurus ſis, duplices tamen ſponſionem, vel quando non habes, vnde ſis certò vincendus, pari modo duplices ad deterrendum aduerſarium, &c. ſæpè etiam alicubi vſu receptum eſt, vt quando quis ſe decipit in numerandis calculis, ſibi imputet.

His certis poſitis, ad peculiares quaſdam explicationes deſcendamus.

Ludere pecunia ſiue numeratâ, ſiue creditâ.

8. Dicendum eſt primò, furtum non committere eum, qui acquirit aliquid per ludum etiam prohibitum, atque adeò nec obligari ad reſtitutionem, niſi poſt ſententiam Iudicis. Ita Molina *d.* 523. Leſſius *loc. cit. num.* 17. Ratio eſt, quia leges (loquimur de locis, vbi viget ius commune) ſolùm concedunt ei, qui perdidit per ludum vetitum, repetitionem in iudicio, & negant victori actionem, ſi fortè perditor nondum ſoluit, idque in pœnam: at pœnam nemo tenetur ſoluere, niſi poſt ſententiam.

9. Hinc in ludo vetito perditor, qui ſoluit numerato, non poteſt ante ſententiam occultè per compenſationem aliquid ſumere à victore, quia hic nihil debet ante ſententiam. Solùm ergo, qui dedit, poterit comminari repetitionem, immò & paciſci cum victore de recipiendo aliquid in pretium, quod iuri ſuo cedat non repetendo.

10. Quæres; Si perditor non habet animum repetendi à Iudice, ſed paciſcitur tamen id fingens, poteſtne retinere, quod exigit, ne repetat? Reſpondeo, Molina hunc non eſſe tutum ait in conſcientia, ſi retineat. Puto tamen eſſe tutum, quia verè habet ius repetendi, poteſtque repetere: cui iuri verè cedit, quod eſt pretio æſtimabile.

11. Dicendum eſt ſecundò: Qui ludo prohibito luſit, creditâ pecuniâ, poteſt non ſoluere. Ita Mol. *d.* 523. & 524. Leſſius *loc. cit.* Sotus, Nauarrus, Tolet. contra Medinam, & Salon. apud Barthol. à S. Fauſto *loco mox citando, q.* 12. Ratio eſt, quia, quamuis præſcribendo à Iure communi poſitiuo, deberet ſoluere, vnde, vbi non viget Ius commune, omnino debet: (in tota Gallia, Hiſpania, Anglia,

Anglia, & ferè tota Italia, Ius commune Cæſareum non vigere, docet Barthol. à S. Fauſto *in Speculo Confeſſ. d.32. q.5. num.5.*) tamen iure hoc poſito, non tenetur: ſiquidem, quod fit circulo illo, (vt nimirum priùs ſoluat, & deinde per Iudicem repetat) poteſt per ſe facere, cùm moraliter idem ſit; multò magis, ſi in iudicio, ex defectu probationis, timeatur vel mora magna, vel negatio Iuſtitiæ. Neque dicas, hæc eſt pœna; ergo debetur poſt ſententiam: nam reſpondeo ita quidem eſſe: tamen, cùm retinere rem meam ante, vel accipere poſt ſententiam, re ipſa æquiualeant, non eſt iniuſtitia alterutrum modum eligere. Aliter reſpondent alij.

Quòd ſi quis fortè iurauit ſe ſoluturum, tenetur ſoluere ob reuerentiam iuramenti: licèt poſſit deinde repetere. At ſi etiam iurauit non repetere; nec repetere poſſe ante abſolutionem iuramenti, dictum eſt, *ſuprà, lib. 3. in decalogum, cap. 2. §. 5. à n. 6.*

12. Carolus V. pro Regnis Hiſpaniæ tulit legem prohibentem ludere credito, etiam ludis alioqui permiſſis, & inſuper irritas, & nullas efficit quaſcunque promiſſiones, & obligationes; ex quo fit, vt intra Hiſpaniam, etiam in ludis permiſſis non teneatur quis ſoluere, quod credito perdidit: cùm ex Iure communi ſolùm non teneatur in prohibitis.

Peres: Si vterque ludens renuntiet legi concedenti, cedátque Iuri ſuo, poteritne alteruter non ſoluere, & ſolutum repetere? Reſpondeo, ſi non interceſſit iuramentum, poteſt, quia huic iuri facto in fauorem boni communis cedere nullus valet; ſi interceſſit iuramentum, videndum eſt, An iuramentum contra leges poſitiuas obliget, de qua re nos fusè in ſuperioribus *lib. 3. cap. 2. §. 5. à n. 39.* diſputauimus.

13. Dicendum eſt tertiò: Si quis, cùm luſerit credito, ſoluat id, quod amiſit, poſſe victorem illud iuſtè retinere. Ratio eſt, quia lex ſolùm concedit poſſe repeti, non verò non poſſe retineri; ita Molin. *loc. cit.* licèt contrarium ſentiat Rebell. *loc. cit. q.* 8. & ſaltem ita conſuetudo optima legum interpres explicuit. Conſonat quod dixi *num. 9.*

Ludere cum animo non ſoluendi, vel non ſoluendi nunc.

14. Si quis ſiue credito, ſiue numeratâ pecuniâ, animo non ſoluendi ludat, atque id alter ignoret, non poterit retinere quod lucratur. Ratio eſt, quia contractus fuit inæqualis alterum decipiendo: Suppono enim colluſorem ſimilem animum non habuiſſe. Si quis ludat animo non ſoluendi nunc, colliges ex dicendis *mox num. 17.*

Vincere plus, quàm amittere.

15. Si ludatur pecuniâ numeratâ. Quæri poteſt, An alter vincere plus, quàm habeat, poſſit? v.g. habet quis ſolùm quatuor, potéſtne ſine iniuſtitia vincere octo, vel plus. Reſpondeo vno iactu, & cum vna perſona non poteſt; quia contractus non eſſet æqualis, ſi ſolùm poteſt perdere quatuor, ſed vult vincere octo. Lege Sot. *in 4. q. 5. art. 2.* Arag. 2. 2. *q. 32. art. 7.* Alcozer. *tract. de Ludo, c.* 16. alióſque.

16. Dixi (cum vna perſona) ſiquidem quando ſunt plures colludentes, v.g. ſex, & ſinguli ponunt, v.g. quatuor, poterit victor vno iactu vincere viginti à quinque ſuis colluſoribus.

Dixi item (vno iactu) nam in toto ludo, diſtingui ſolet (id debent docere Sanchez, Lopez, Beia, Toler. aliique cit. à Diana *parte 1. tractatu 8. reſolut. 67.* dum aiunt, poſſe vinci plus, quàm quis poteſt perdere.) Si enim tu fingas habere multum pecuniæ, decipiáſque alium, qui putat te habere multos nummos, teneris reſtituere illud plus, quod lucratus es. At verò ſi nihil fingas, non teneris. Ratio eſt, quia in priore caſu tu illum fallis, in poſteriore ipſe ſe decipit. Verùm, cur eadem diſtinctio adhibita non eſt, quando agitur de vno iactu?

17. Expeditiùs igitur dic id, de quo diſputamus in praxi rarò contingere. Nam quamuis luſor non habeat actu niſi, v.g. quatuor, habet tamen potentiâ, cùm poſſit regulariter ab alio ſibi mutuare, atque adeò perdere credito (ſed abſit fraus nolendi deinde ſoluere) hoc enim pacto clarè eſſet iniuſtus contractus, vt dictum eſt *num. 15.*

Neque obſtat pactum fuiſſe de ludendo numeratâ pecuniâ. Non obſtat, inquam, nam ſi re vera ſim deinde pecuniam ex mutuo, vel ex aliqua alia ratione habiturus, eámque colludenti ſincerè ſoluturus, non eſt, vnde indicet pactum grauiter infringere. Quæ doctrina, etiam videtur vera in ludente pecuniâ prorſus nullâ, ſed cum animo, vt ſi perdat, ſincerè ſoluturus propediem ſit.

Ludere cum his, qui alienare nequeunt.

18. Qui cum his ludit, & peccat, & reſtituere tenetur, quod lucratur. Rurſus ij, qui nequeunt alienare, quia pecuniam propriam non habent, quam colluſori fortè vincenti ſoluere poſſint, tenentur eidem colluſori reſtituere, quod lucrati fuerint.

Ratio huius dicti poſterioris eſt, quia non inierunt contractum æqualem, dum vincere voluerunt, ſed perdere non potuerunt. Ratio prioris eſt, quia acceperunt rem alienam, inuito Domino. Excipe, niſi colluſor ſciat illum alienare non poſſe, illum eſſe, verbi gratiâ, filiumfamilias carentem peculio: tunc enim reſtituere filiusfamilias non tenetur, quod vincit, quia colluſori ſcienti, & volenti nulla facta eſt iniuria. Ita Sayrus, Henriquez, Azor. Bonacina, apud Dianam *parte 1. tractatu* 8. *reſol. 67.*

Iam percurramus ſingulos, qui alienare nequeunt.

Filiusfamilias, quid poſſit in ludis expendere, dictum *ſuperiùs* eſt, & vnum tangam *mox n. 7.*

19. Vxor poteſt perdere: Primò bona parapherna lia. Secundò, ea, quorum habet liberam adminiſtrationem. Tertiò, quæ vir tacitè, vel expreſsè concedit; tacitè autem concedere cenſetur ea, quæ ſimiles mulieres eiuſdem conditionis ſolent ludo apponere, vel in alios vſus pro ſuo arbitrio conſumere, vt *ſuperius, tract. 1 cap. 2. §. 3.* diximus.

20. Maritus, inſcia, nolentéque vxore, ea exponere ludo poteſt, quæ ſunt liberè ſua: Quare, quamuis non rarò peccet, etiam in his exponendis, peccato contra filiorum charitatem, & familiæ, ſi propter ludum iis grauiter neceſſaria deſint: tamen colludentes ſi vincant, non obligabuntur ad reſtitutionem, quia à potente alienare pecuniam accipiunt Quæ verò ad vxorem pertinent, ludo committere, eâ inuitâ, maritum non poſſe, nimis eſt manifeſtum, de quibus bonis dictum eſt ſatis, *dicto tract. 1. cap. 2. §. 3.*

21. Seruus poteſt ludo exponere peculium, id eſt, ea, quæ ſub ſuo pleno dominio ſunt: quæ autem ſunt eiuſmodi, vide *ſuperiùs, dicto cap. 2. §. 1.*

22. Quid de famulo, qui ludat pecuniis, quas depoſitas apud ſe habet Domini ſui? Idem quære de depoſitario non famulo.

Reſpondeo, vel de peccato interrogas, vel de obligatione reſtitutionis.

23. Si de primò: peccat quando Dominus eſſet grauiter inuitus, quia iniuria eſt re te mea velle vti, me repugnante. Quoniam verò, quando nullum damnum euenit Domino (vt ſi famulus promptus eſt in reddendo depoſito, vbi primum Dominus illud popoſcerit) non eſt grauis rationabiliter iniuria, ideo tunc erit à peccato ſaltem mortali depoſitarius excuſandus. Idem certè ſolet concedi famulo, ſi is pari promptitudine reddendi, ſine vllo Domini damno, negotietur pecuniam eiuſdem apud ſe depoſitam, applicando ſibi lucrum. Ita Sot. aliique apud Rebell. *1. part. q. 4. n. 12.*

24. Si de reſtitutione loquaris, erit diſtinguendum, cum Reb. *l. c.* ſi enim nomine ſuo famulus illam pecuniam ludo committat, debebit quidem eam reddere, non verò quod ex ludo lucratur.

Ratio eſt, quia, ſicuti damno ſuo ludit, ſic lucro ſuo acquirit. At ſi nomine Domini, vtrumque debebit; ſortem, quia eſt Domini, lucrum quia Domini nomine acquiſitum eſt.

25. Religioſus vel ludit cum conſenſu Superioris ſiue tacito, ſiue expreſſo, vel ſine conſenſu. Si ſine conſenſu; Dico primò, certum eſſe ipſum contrahere obligationem reſtitutionis tum illius, quod ipſe lucratur, quod certè debet reſtitui colluſori, tum illius quod idem Religioſus perdit, quod à victore debet Monaſterio reſtitui, & in victoris defectu ab ipſomet Religioſo de proprio peculio, ſi illo fruitur, vel alio ſimili modo, vt de Religioſo furtum committente dicetur vniuerſim *inferiùs, tract. 4. cap. 1. §. 1.* Ratio huius dicti eſt, quia contractus eſt nullus, vt ex dictis patet.

Si cum conſenſu Superioris ludit Religioſus, Dico ſecundò, non eſſe obligationem reſtitutionis, quia contractus eſt validus, poſſétque eſſe vtilis Monaſterio.

26. Inquires, potéſtne Religioſus conſumere ludo, quod habet tacitè, vel expreſsè à Prælato in ſuam honeſtam recreationem? Id, quod etiam poteſt quæri de Religioſo, qui ad ſcientias, verbi gratiâ, diſcendas, vel ad alia negotia ſuſtentatur extra Monaſterium: debet enim & is habere aliquid proportionatum in ſuam honeſtam recreationem.

Reſpondeo: Rebellius *loco citato, quæſt. 4. num. 6.* docet tunc nullam eſſe obligationem reſtituendi, quia Prælati, etiamſi prohibent ludum ſuo Religioſo, ſolùm ſunt inuiti in modo, non in ſubſtantia alienationis, iam enim concedunt eam ſummam alienari poſſe in recreationibus, quam ſummam eſſe quatuor, vel quinque aureos ex centum annuis, docet idem Rebell. Contrà, Rodriquez *t. 2. quæſt. Reg. 48. art. 3.* ait ſemper adeſſe obligationem reſtitutionis, quia nunquam præſumitur Prælatorum licentia ad expendendum in ludo. Sed eſt diſtinguendum: Si ludus ſit prohibitus, & indecens ſtatui Religioſi, puto cum Rodriquez nunquam præſumi licentiam, ne ad ſubſtantiam quidem; quare tunc adeſſet, præter peccatum, onus reſtitutionis. Si ſit licitus, & honeſtus, cùm præſumitur licentia ſaltem quoad ſubſtantiam alienationis, vtrumque onus peccati, & reſtitutionis euitabitur.

27. Quod dico de Religioſo, dictum intellige de filio ſæculari ludente cum pecuniis paternis. Solùm addo in Patre ſæculari præſertim nobili, ac diuite faciliùs, & fortaſſe ſemper præſumi Patrem non eſſe inuitum, quoad ſubſtantiam, licèt ſit quoad modum, ſi filius amittat, etiam in ludo prohibito illam quantitatem conceſſam tacitè in recreationem; quia minùs ſæculares Patres ad hanc prohibitionem attendere ſolent, quàm Prælati Religioſi.

Fures ludentes.

28. Fur, & vſurarius, ſimiléſque vel ludo exponunt eandem rem numero, quam furati ſunt, vel eius pretium. Si primum, colluſor, qui etiam bona fide lucratur, debet, vbi furtum cognouit, rem Domino, non ipſi furi, vel vſurario (quidquid alij innominati apud Rebell. *2. p. quæſt. 4. num. 15.* dicant) reſtituere, quia dominium rei ablatæ ſemper remanet apud Dominum: Facta autem hac reſtitutione, fur tenebitur æſtimationem rei ipſi colluſori reſtituere: nam contractus ludi fuit iuſtus, & validus, vnde iuſtè ex Mol. *d. 518.* colluſor illam æſtimationem acquiſiuit. An, vt recuperet quod iuſtè iam vicit, poſſit colluſor rem reddere furi, colligi poteſt ex dicendis *Tractat. 3. cap. 3. §. 2. & 3.*

29. Quòd ſi colluſor ſciebat rem fuiſſe furtiuam, & nihilominus luſit, Mol. *d. 337. n. 6.* negat, furem debere reſtituere colluſori illam rei æſtimationem, quia contractus ludi fuit nullus, vt potè de re ſcienter aliena.

30. Si ſecundum, ideſt, ſi à fure committatur ludo pretium rei ablatæ, tunc, ſi non habet fur alia bona, colluſor, qui, etiam bona fide lucratur, tenetur, re cognita, reſtituere dictum pretium, quia contractus ludi fuit nullus, cùm illud rei pretium omnino ſolui debuerit Domino, & conſequenter ludo exponi à fure non potuerit. At ſi fur alia bona habet, non tenetur colluſor, quæ vicit, reſtituere. Ita Bonacin. *d. 1. de reſt. in particul. quæſt. 2. p. 2. num. 18.* quia fur poteſt per alia hæc bona furto ſatisfacere, atque adeò exponendo illud pretium, validum fecit ludi contractum. Hinc etiam fit, vt in hoc poſteriore caſu, ſi fur ipſe vincat, non teneatur reſtituere colluſori quod lucratur, teneatur in priore, quia in poſteriore contractus fuit validus: at fuit in priore nullus. Faciunt huc quæ dicam *Tract. 3. cap. 3. §. 4. num. 26.*

Quòd ſi colluſor ſciebat pretium illud eſſe furtiuum, nec furem habere alia bona, recurret doctrina modò data à Molina *num. 29.*

Cooperatores ludi, vbi de loco, quem appellamus Barattaria.

31. Qui domum, menſam, taxillos, chartas, ſimiliáque ſubminiſtrant ad ludum, peccant mortaliter, ſi ludus ſit mortalis, quia illi cooperantur; vt taceam interim hanc ſubminiſtrationem multis in locis eſſe lege prohibitam. Tenentur etiam ad reſtitutionem rerum ibi perditarum, ſi perdantur fraudibus, aut ab iis, qui alienare non poſſunt, Lege Nauarr. *in Man. cap. 20. num. 15.* Reb. *loco citato, quæſt. 5. ſect. vlt. num. 5.* Molina, *diſp. 521. num. 5.* & *d 233. num. 3.* Tenentur autem ſecundo loco, ideſt, in defectum colludentium, vt ex *infrà* dicendis colligetur. Cùm autem hæc ſubminiſtratio ſit ex ſe actio indifferens, poſſe ex rationabili cauſa excuſari à cooperatione peccati: ita de Lugo *tom. 2. de iuſt. d. 19. ſect. 2. §. 4. num. 76.* ſed quia eſt in materia Iuſtitiæ, cauſa debet eſſe maior, vt diximus, *ſup. lib. 5. cap. 1. §. 4. à num. 15.* quàm in cæteris; vtique, omnibus expenſis, proportionata actioni.

32. Appendix prædictorum eſt illa Quæſtio, An Princeps licitè poſſit concedere, vel permittere licentiam liberam exponendi domum (*Barattaria*) ad eiuſmodi ludos? Et abſolutè negatiuè reſpondemus, cum Sanchez Trullench. aliiſque apud Dian. *part. 7. tract. 9. reſ. 39.* quia æquè cooperaretur ad ea damna, quæ non ſunt à Principe permittenda.

Dices, permitti ſolent meretrices, ergo, & huiuſmodi luſoriæ domus. Reſpondeo, adeſſe manifeſtas diſparitates. Nam primò, maiora mala timentur in Rep. ex peccatis contra Iuſtitiam, quàm, contra Caſtitatem. Secundò, Princeps non debet eſſe tam ſollicitus de peccatis ex ſe occultis. Tertiò, Faciliùs abſtinetur à prædictis iniuſtis ludis non data commoditate, quàm ab impudicitiis, quæ, ne peiores committantur, ſi meretricium prohibeatur, meritò timentur.

33. Excipit Diana *part. 2. tract. 15. reſol. 65.* ludum (*Bonauoglia*) & ludum *Capo di Guardia*. Hos enim poſſe Principem permittere concedit propter rationabiles cauſas. Nam prior mundat Remp. hominibus perditæ vitæ: poſterior tollit Militum otium. Sed in hoc poſteriore aduerte, illuc ſolos Milites, non verò alios debere confluere; ſecùs iam non eſſet ad leuandum duntaxat Militum otium, & rediret doctrina data *num. 32.*

34. Superioribus hiſce diebus exagitatum fuit, An viro Nobili liceret in domum ſuam, non quidem populares quoſcunque, ſed ſimiles ſui Nobiles ad ludendum admittere, iiſdémque aleas, & ſimilia ſub-

miniſtrare. Diſtinctum à me fuit : Si, omnibus expenſis, ludus eſt licitus, nec timentur illa inconuenientia blaſphemiarum, nec pecuniæ paternæ, vel vxoriæ, vel alienæ conſumptio, &c. ſed mera otij ſubleuatio, licere; ſicuti licitus eſt ipſe ludus. Si contrà, nullo modo, quia iam redirent dicta *numeris præcedentibus.*

35. Inquires: Hi miniſtrantes menſam, chartas, imò & aquam, vinumve, frigida, & ſimilia ludentibus, poſſuntne ſine onere reſtitutionis retinere exceſſum pretij, quem communiter pro dictis rebus accipiunt ab iiſdem? Respondeo, probabile eſt poſſe, præſcindendo ab alio inconuenienti. Ita Diana *part.5. t.14. reſ.39.* Ratio eſt, quia, quando quis ſcit valorem rei, & tamen neceſſitate non compulſus, nec vi, metu, dolo actus, illam maiori pretio emit, iudicatur exceſſum velle liberaliter donare: Ita Nauarr. Med. Reginald. Molin. *ibidem* citati. Multò magis ſi res agatur inter conſanguineos, & amicos. Ita autem regulariter eſt in caſu noſtro. Idem confirma ex Sà, v. Venditio, num.1. *Qui pro re empta* (inquit) *plus iuſto dat ſine vi, fraude, ac errore, præſumitur donare.*

§. II. *Venator, Piſcator.*

1. ACcipe de his breues in legis morem Aphoriſmos: Animalia, quæ Domino carent, qualia communiter ſunt, quæ conſuetudinem non retinent redeundi ad Dominum, ſiue in ſuo, ſiue in alieno fundo, vel mari capias, tametſi ibi prohibita ſit Venatio, vel Piſcatio, tua ſunto, nec reſtitutioni ſubduntur. Ita Leſſius *lib.2. cap.5. d.39.* Azor. *part.3. lib.1. c.13. quæſt.2.* Rebell. *parte 2. lib.1. quæſt.14.* Molina *d.41. & 51.* Layman. *lib.3. tract.1. cap.5. num.12.* Eſto, ſi iuſta ſit lex prohibens (quæ etiam iuſta præſcindendo à graui aliarum rerum damno non obligat ad mortale, ex Leſſio *loco citato, num.40.* lege Caſtro Pal. *tom.1. tractat.3. d.1. p.15. num. 6.* Dicaſtill. *loco mox citando, num. 303.*) eſto, inquam, tenearis ad pœnam, ſi qua eſt: ſed poſt ſententiam Iudicis, & ante illam ad dicta damna vineis, ſegetibus, arboribus fortaſſis illata. Ita Layman. *loc. cit. num.14.*

2. Piſces, Cerui, Cuniculi, vno verbo feræ venabiles in locis circumſcriptis, nimirum clauſtris, viuariis, piſcinis incluſi, ne communes creduntor. Qui temerè ſine Domini conſenſu iis moleſtiam ferat, furti condignam mulctam, etiam in foro conſcientiæ ſuſtinet. Ita Layman. *loco citato, num.12. & num.18. verſ. ſi autem.* Quòd tamen nonnemo cum Dicaſtill. *loco mox cit. num.312.* & Ioſeph. Ianuar. apud Dian. *part.9. tract.8. reſol.49.* docet id ſolùm intelligi de locis circumſeptis, ita paruis, vt Dominus pro libitu feras ibi incluſas capere queat, non verò de locis ita vaſtis, etſi concluſis, vt in iis feræ difficillimè capiantur, eſto probabile.

3. Inter damna, quando iuſta eſt prohibitio, numeratur detrimentum, quod, qui prohibet, fortè patitur, ſi te animantia captante, ipſe nulla, vel pauciora captaret, non verò ſi eodem illorum numero cum eadem facilitate frueretur.

4. Si ſobolem ferarum notabiliter extinxiſti, vel ſi aquas veneno infeciſti, vnde mortua ſit magna piſcium vis cum graui Reipub. vel Domini damno, obnoxius eſto reſtitutioni tum ſpei lucri ablati, tum iuſtæ oblectationis ereptæ, quam tamen oblectationis iacturam vix compenſari ab ingenuo viro velle meritò præſumito.

5. Si Princeps venationem, piſcationémve prohibeat ex ſequentibus cauſis, Primò, ne illæ fiant certo quodam tempore, vt quando feræ ſunt grauidæ, vel quando, niuali tempore, nimis multæ cum publico detrimento capi poſſunt. Secundò, ne fiant quibuſdam inſtrumentis, aut retibus, quibus, minutiſſimi quique piſces cum damno ſobulis multiplicandæ, concluduntur. Tertiò, ne Piſcatores, Venatoréſve, dum ſimul conueniunt, rixarum, ac iurgiorum graue periculum pariant. Quartò denique, ne Ciues propria, & vtiliora Reipub. munera negligant, nimirum Agriculturam, Militiam, ſimiléſque neceſſarias artes, legitimam eſſe prohibitionem exiſtimato. Ita iidem Doctores *loco cit.*

6. Vſum iam receptum, vt quilibet poſſit venari in alieno agro, dum non ſit ſeptus, vel vitibus conſitus, vel ſeminibus grauidus, tanquam legitimum approbato. Ita Azor. *loco cit.*

7. Si quando ab altero vulneratur, ab altero verò capitur fera, ſi vulnus ſufficiens ſit, vt fera capiatur, inſequente inſuper vulnerante, eius eſto fera, ſecùs capientis. Ita Leſſius *dubio 10. & 11.* explicans aliqua iura.

8. Si eandem Canes alterius inſectentur, alterius verò capiant, ſimili proportione certæ, vel incertæ alterutrius Canum victoriæ, prædæ beneficium aſcribitor.

9. Quando fera incidit in laqueum, vel recte à me paratum, ſi probabile fiat eam ſe extricaturam à laqueo, eſto, alterius capientis: ſi verò certum moraliter ſit ad meas manus peruenturam, à me illam nullus auferat: quod enim per inſtrumentum apprehendo, per me apprehenſum fuiſſe cenſeto. Ita Mol. *d.42.* Leſſ. *l.c. num.48. & 50.* vbi ſoluuntur aliqua iura, Dicaſtill. *loco mox cit. dub.12.*

10. Præciſis legibus municipalibus, columbæ domeſticæ cum ad Dominum redire ſoleant, Domini ita ſunto, vt ab aliis aucupio capi nequaquam poſſint; niſi fortè nullus cibus à Dominis iis porrigatur, vnde ab habentibus ſata, damnum inde emergens, ſine iniuſtitia earum aucupio compenſetur.

Verùm, quia eiuſmodi damnum rarum, & valdè exiguum eſſe ex columbis conſueuit (nam propterea licita columbaria reputantur. Ita Mol. Val. Reb. aliique, quos ſequitur, citátque Dicaſtill. *lib.2. de iuſt. tract. 2. diſp.9. dub.11. num.319.*) idcirco vix vnquam propter eiuſmodi damnum ſimplices columbæ alienis aucupiis ſubiiciuntor. Non ita in apibus, & canibus alienas vineas cum vuarum notabili detrimento depaſcentibus.

11. Eaſdem tamen columbas ad tuum columbarium attrahere niſi bonis artibus, & ſine fraude, éxne Leſſio *loco cit. num.* 8. liceat. Meliùs autem alere, commodioremque locum tuis aptare, fraudem ne vocato.

12. Quamvis Clericis, & Monachis, ne muneri ſuo deſint, & ob decentiam, interdicta ſit frequens venatio clamoſa, hoc eſt, equorum, canum, accipitrúmque ſtrepitu feruens: tamen præciſis extrinſecis fortè aliis incommodis, cùm ex ſe grauis deordinatio nequaquam ſit, ſub mortali ne facilè eiuſmodi Clericos, & Monachos illi venationi deditos reprehendito. Ita Laym. *loco citato, num.4.* afferens Caiet. Molin. Abb. Reb. Sà. Quietam verò, quæque rarò ob honeſtam animi relaxationem ab iiſdem aſſumitur, nulla lege ipſis interdictam eſſe, ne ignorato. Ita Molin. *diſp. 44.* Leſſius *num. 40.* Dicaſt. Gaſpard. Hurt. Diana eoſdem citans, *part. 9. tract. 8. reſol.40.*

§. III. *Lignantes, paſcenteſque.*

1. DE his quoque breues proferantur, inſtar Legum, Canones.

Si Paſcua, ſilnæque ad Communitatem pertinent, omnes, qui ex eadem ſunt, iiſdem vtuntor, fruuntor. Ita Molina *diſp.58. & 59.* Sotus. *lib.4. de iuſt. quæſt.6. art.4.* Leſſius *loco citato, diſp.14.* Reb. *part. 1. lib. 1. quæſt. 15.* Si tamen Magiſtratus ob bonum publicum prohibeat, ſubdiri non parentes ad pœnam à Iudice condemnator: non tamen in conſcientia peccare, nec ad reſtitutionem obligari ante ſententiam creduntor. Ita apud Caſtro Pal. *loco citato, num.6.* & Dicaſt. *lib.2.*

de

de inſt. tract. 2. diſp. 9. dub. 13. n. 341. prærerquam, ſi debita lignorum portione notabiliter pro eoncıuibus diminuta, graue iiſdem intulerint detrimentum.

2. In dubio, an Syluæ, atque Paſcua ad Ciues pertineant, an ad Principem, non ad hunc, ſed ad illos ea ſpectare certum eſto. Ita Laym. *l. c. n.* 18.

3. Alij, qui ex ea communitate non ſunt, ſi ligna cædant, ſi paſcua depaſcant, furti eriminis rei ſunto, niſi à mortali, & reſtitutione excuſentur, ex Molina *l. c.* Laym. *l. c* vel ex probabili opinione contraria, vel ex eommuni conſuetudine, tacitóque conſenſu, quo Ciues ex vicinis oppidis, viciſſim ad quotidianos vſus hæc faciant ſub illud ſolum periculum, vt deprehenſi mulctam ſoluant. Damnum tamen extraordinarium, ac magnum inferentes ab hae conſuetudine, vel à probabili illa opinione nequaquam excuſantur.

4. Si nemora, vel paſcua ſub priuato alicuius ſint dominio, illis, præter Dominum, vtitor nemo; vſum tamen non iuxta proportionem eorundem in Ciuitate aſportatorum, ſed ſecundùm pretium in eodem, vbi fixa ſunt, loeo, & nondum ſunt ſecta, ac fortè ſunt arida, (quæ eertè ſingula valdè diminuunt æſtimationem) prudenter dimetitor. Ita Mol. *d. 58. verſ. quinta concluſio.*

TRACTATVS III.

De Reſtitutione.

CAPVT I.

Quid ſit Reſtitutio, & quo præcepto iubeatur.

1. R, Eſtituere ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 62. art. 1. *Eſt iteratò aliquem ſtatuere in dominium, vel poſſeſſionem rei ſuæ.* Clariùs; eſt *Redditio rei acceptæ, vel damni illati compenſatio.*

2. Vertitur autem celebris Quæſtio, An ea imperetur præcepto negatiuo, cuius natura eſt, vt obliget ſemper, & ad ſemper: an verò affirmatiuo, cuius eſt determinato tempore obligare.

3. Præmitto breuiter. Primò, præceptum affirmatiuum, ſeu, quod idem eſt, poſitiuum eſſe de actu poſitiuo, v. g. Aſſiſte Sacro die feſtiuo. Negatiuum eſſe de negatione, ſeu omiſſione actus, v.g. Ne blaſphemes, Ne occidas.

4. Præmitto ſecundò in eo, qui ex Iuſtitia aliquid debet, poſſe conſiderari obligationem, quam habet non retinendi rem alienam, quæ eſt omiſſio actus, & poſſe conſiderari obligationem, quam habet eandem reddendi, qui eſt actus poſitiuus; vtrumque actum Iuſtitia præcipit: Ne retineas alienum: & Redde Domino, quod ipſius eſt. Hæc eſſe duo ſatis diſtincta, patet; nam tu debes, verbi gratiâ, reddere famam te retractando, ſi alium infamaſti; & tamen propriè nihil alius apud te retinet. His poſitis.

5. Dico præceptum reſtitutionis principaliter, & per ſe, atque adeò abſolutè eſſe de actu poſitiuo, adeóque eſſe præceptum affirmatiuum: eſto minùs principaliter, & ratione alterius præcipiatur aliud negatiuum. Sic S. Thom. *loc. cit. artic.* 8. *ad* 1. Nauarr. Molin. Reb. apud Laymian, *lib. 3. tract. 2. cap. 2. num. 2.* contra Petr. Nauarr. alióſque, eſt etiam contra Dicaſtill. *lib. 2. de iuſtit. tractatu 2. diſp. 1. dub. 5.* Ita poſt accuratam conſiderationem dicendum puto, nam alij modi loquendi, rem benè mihi perpendenti, & fortaſsè aliis nunquam ſatisfecerunt. Ratio noſtra eſt, quia præceptum reſtitutionis principaliter, & per ſe eò tendit, vt fiat à te æqualitas Arithmetica cum Domino rei ablatæ; quæ æqualitas eſt per omnes, vt probat idem Dicaſtill. *l. c. dub. 3.* contra Suarium, obiectum adæquatum Iuſtitiæ commutatiuæ, quæque non fit niſi per ipſam poſitiuam redditionem; & quando idem præceptum Reſtitutionis imperat, ne retineatur res Domini, ideo imperat, quia vult, vt à te rem non retinente eadem res reddatur Domino; Nulla enim æqualitas reſultaret, ſi rem tu non retineres, & tamen res Domino non redderetur. Dixi (à te) nam ſi, v.g. Equus ablatus fugiat ad Dominum: tu per non retentionem equi, non obſeruas præceptum reſtitutionis, ſed ſolùm ceſſat tibi, ex defectu materiæ, reſtituendi obligatio.

6. Ex dictis approbare nequeo quod docet de Lugo, *tom. 1. de iuſt. d.* 8. *ſect.* 2. *num.* 18. dicens, idem eſſe reſtituere, atque non retinere; Nam præter modò dicta de reddente famam, & alia, quæ dici poſſent, illud etiam oſtendit, hæc duo eſſe diuerſa ſaltem formaliter (quod ad noſtrum intentum ſatis eſt) quia ſi ego intelligor quocunque tandem modo rem Domini non retinere, ſi tamen poſitiuè non intelligor reddere, nunquam intelligar æqualitatem Iuſtitiæ commutatiuæ ponere, atque adeò non intelligar præceptum reſtitutionis obſeruare; ergo, &c.

7. Adde; ſi per de Lugo, *loco citato*, idem eſt non retinere, atque reſtituere: cur ipſe ita argumentatur *ibidem*? Idem eſt dicere, reſtitue, atque dicere, non retineas; ergo reſtitutionis præceptum eſt negatiuum; Cur, inquam, ſic argumentatur? Nam profectò, ſi idem eſt, ſic etiam ego poſſem argumentari: Idem eſt dicere, non retineas, atque dicere, reſtitue, ergo reſtitutionis præceptum eſt affirmatiuum. Vera igitur ratio ducenda eſt ex fine, & intentione principali, & per ſe, vt dictum eſt, &c. Et certè idem videre eſt in cæteris præceptis. Obligor, v.g. abducere equum à via, quæ eſt actio poſitiua, ne puer ibi iacens conculcetur, & ne occidatur. Obligor ad non manendum domi, quæ eſt actio negatiua, vt audiam Sacrum die feſto; & tamen nec illud præceptum, de non occidendo, eſt affirmatiuum, neque hoc de audiendo, eſt negatiuum, quia nec ibi finis per ſe eſt affirmatiuus, neque hic eſt negatiuus.

8. Dices: Retinere alienum ſemper eſt peccatum; eſt enim, vt *ſuprà* vidimus, continua quædam ablatio rei alienæ: at manere domi, v.g. non eſt ſemper peccatum, ſed ſolùm quando impedit auditionem ſacri, ergo non currit paritas. Reſpondeo, nego non currere paritatem, vtrumque enim, non ob aliam rationem obligat, niſi quia impedit actionem principaliter intentam; Retinere autem ſemper erit peccatum, quia retinere ſemper impedit redditionem; quid enim magis impedit redditionem, ſeu id, quo fiat æqualitas poſitiua, quàm retentio apud ſe rei, quâ fieri debet æqualitas? Id quod non eſt inuenire in illa mora facta domi, quæ non ſemper impedit auditionem ſacri, niſi in tali tempore determinato, nempe die feſtiuo.

9. Quare ipſum retinere, non ideo ſemper eſt peccatum; quia præceptum reſtitutionis ſit abſolutè negatiuum; ſed quia regulariter, vt dictum eſt, ſemper impedit huius præcepti poſitiui de re reddenda obſeruationem: nam proptetea, ſi non impediret, non eſſet peccatum, vt ſi retineres per aliquod tempus, quo inuenire non poſſes Dominum, &c. Et ruſus præceptum reſtituendi ſemper obligat, non quia ſit præceptum negatiuum (cuius proprium eſt ad ſemper obligare, cùm præceptum affirmatiuum obliget ſolùm pro aliquo determinato tempore) ſed quia, qui non reſtituit, virtualiter continuat ipſam ablationem rei alienæ, ſiquidem non reſtituendo, continuatè, & veluti de nouo aufert. Præceptum autem de non auferendo, id eſt, de furto non faciendo, negatiuum eſſe, & ad ſemper obligare, nemo eſt, qui ambigat.

Digitized by Google

CAPVT II.

De prima Radice, ſeu cauſa Reſtitutionis, quæ eſt iniuſta Acceptatio, ſeu Detentio.

§. I. *Præmittitur Regula generalis.*

1. QVamvis ad duas reducant varias reſtitutionis radices rectè Theologi, nos tamen ad plures reduximus, claritatis gratiâ, *ſuprà, init. huius lib.* 8. *n.* 1. Incipimus ergo à prima, quæ eſt iniuſta acceptio.

2. Regula generalis colligitur ex Doctrina, ac DD. *mox* citandis: Qui per actionem externè iniuſtam, ac per culpam Theologicam grauem, proximi rem accepit, ſtatim illam totam, ſeu totum eius valorem reſtituere Domino obligatur, etiamſi ea res non extet, ſed quomodocunque perierit. Hoc vltimum (etiamſi non extet) maximè eſt aduertendum in hac radice: nam in alia, quæ eſt ex re accepta, ſi res non extet, ſed bona fide conſumpta inueniatur, non eſt aliquid reſtituendum, niſi illud, in quo factus ſit quis locupletior, vt mox ſuo loco explicabitur. Ratio autem, cur ex præſenti radice reſtitutio ſit ſemper exhibenda, eſt quia iniuſtitia, quâ quis alienum accepit, & ex qua oritur obligatio faciendi æqualitatem, ſemper remanet, donec re ipſa fiat reſtitutio; ergo, donec ipſa fiat, ſemper remanet facienda.

3. Porrò in hac regula tot ſunt, vt ita dicam, myſteria, quot verba: Primò dicitur, Per acceptionem iniuſtam: Secundò, Externè iniuſtam: Tertiò, Per culpam Theologicam: Quartò, Grauem: Quintò, Debere reſtitui ſtatim: Sextò, Totam rem, ſeu valorem: Septimò, Etiamſi perierit. Sigillatim hæc ſi percurremus, nihil erit præterea, quod pro explicatione huius radicis deſiderandum ſit.

§. II. *Per actionem iniuſtam.*

1. CErtum eſt apud omnes, onus reſtitutionis oriri ſolùm ex culpa contra Iuſtitiam. Ita Reg. *loco cit. num.* 65. Val. *s.* 2. *d.* 5. *queſt.* 6. *p.* 3. Azor. 3. *p. lib.* 4. *cap.* 9. *per totum*, de Lugo *tom.* 1. *de iuſt. diſp.* 1. *ſect.* 3. *num.* 51. Bon. *diſp.* 5. *de reſt. quæſt.* 2. *part.* 3. §. *vn. num.* 2. aliique *paſſim*. Ratio eſt, quia ſola illa inducit inæqualitatem in rebus temporalibus, ergo ſola illa ad æqualitatem ponendam obligare debet. Quare, quando quis vouit, v. g. Calicem dare Eccleſiæ, illum dando, ſatisfacere quidem voto dicetur, ſed non propriè reſtituere, quia tunc non operatur homo ad ponendam æqualitatem, quam ipſe per iniquam acceptionem abſtulit. An, non ſolùm Iuſtitia commutatiua, verùm etiam diſtributiua iubeat reſtitutionem, *infr. cap.* 4. §. 3. *num.* 8. explicabitur.

2. Ex hoc principio oritur: Primò, vt qui eleemoſynam non offert extremè, vel grauiter indigenti: Secundò, qui prædictum Calicem, vel aliud quid vouit, & tamen non dat: Tertiò, qui ſegetem, v. g. ab alio incenſam non extinguit, cùm poſſit; in caſu tamen, quo non debeat, quia ejus Cuſtos non eſt, nec ſuæ curæ ſeges commendata: Quartò, qui Iudex per allegata, & approbata reum iuſtè condemnat, ſed verbis, aliiſque modis contra Charitatem exhibitis; ad nullam reſtitutionem obligentur; quia non peccant contra Iuſtitiam, ſed ſolùm contra alias Virtutes. Idem dic, ſi reus, etiam legitimè interrogatus, negat veritatem, vnde damnum ſequatur, vel Fiſco, cui cederent bona rei, vel alteri, &c. Ita Sanchez, *l.* 2. *in decal. c.* 22. *num.* 12. Bon. *diſp.* 1. *de reſt. quæſt.* ... *part.* 1. *num.* 4. citans Vaſquez Azor. Clauem Reg. contra Sot. & Mol. neque enim ex Iuſtitia commutatiua Reus obligatur dicere veritatem, vel curare vtilitatem illorum, &c. Alia multa ſimilia dicentur *inferiùs*. Et his deciditur illa celebris Quæſtio, An acceptio pecuniæ, vel ſimilis rei ex turpi cauſa, ſemper pariat in accipiente obligationem reſtitutionis; Verùm, hanc quæſtionem *lib.* 7. *cap.* 5. ex hoc eodem principio ſatis, ſupérque reſoluimus.

§. III. *Per actionem externè iniuſtam.*

1. ONus reſtitutionis oritur ſolùm ex actione externè iniuſta. Ita Sanchez, *in conſ. lib.* 1. *cap.* 4. *dub.* 5. *num.* 9. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 16. vide etiam de Lugo *tom.* 1. *de iuſt. diſp.* 10. *ſect.* 7. *num.* 158. id ſupponentem, & *diſp.* 8. *ſect.* 6. *num.* 79. Val. Nauarr. Sylu. cit. à Barr. à S. Fauſt. *in ſpeculo Confeſſ. diſp.* 4. *quæſt.* 10. Ratio eſt, quia, vt obligetur quis ad reſtitutionem, debet feciſſe inæqualitatem in altero, at hæc non fit per meram internam actionem, ſed per actionem externam materialem, & realem. Actus enim merè ſiſtens in mente nihil operatur exteriùs.

2. Hinc, quando quis animo, & deſiderio interno, vt alius depauperetur, ſumit ſine vlla culpa externa veras informationes contra illum de eius homicidio. Quando quis internè gaudet ſui inimici ſegetes incenſas ab alio fuiſſe. Quando Iudex profert ſententiam iuſtam contra reum ſuum inimicum, gaudens ſic eum in egeſtatem deiici, non obligantur ad reſtitutionem, quia ex ſola interna culpa illud onus nequaquam naſci poteſt. Imò, ſi idem Iudex proferret iniuſtam ſententiam contra aliquem, quam ſententiam poſtea deprehendat eſſe iuſtam, ad nihil reſtituendum tenetur, quia illa iniuſta ſententia non fuit materialiter, & realiter iniuſta, ſed ſolùm formaliter, & ex conſcientia interna. Pari modo, ſi ego furor à te veſtem, quam puto tuam, ſed deinde aduerto eſſe meam, quamvis auferendo peccauerim ex affectu peccati iniuſtitiæ propter conſcientiam internam; tamen propter prædictam rationem non obligor ad illam reſtituendam: Et, ſi occidi feram, putans eſſe meum inimicum, quem occidere intendebam, non teneor ad reſtitutionem ex homicidio, quia actio mea externa fuit circa feram, & nullo modo circa hominem, quem externè non occidi. Vide de hoc *ſup. lib.* 6. *cap.* 4. §. 3. *à num.* 23.

§. IV. *Per culpam Theologicam.*

1. CVlpa Theologica dicitur ea, quæ eſt coram Deo, & in conſcientia, quam ſcilicet Theologi ſpectare potiſſimùm ſolent: nam culpa, quam ſpectant Iuriſtæ, vocatúrque Iuridica, eſt ea, quam Iura pro foro externo conſiderant, & iuxta quam ſententias ferunt.

2. Theologica eſt duplex: Alia mortalis, venialis alia. Iuridica triplex, lata, leuis, leuiſſima: lege Azor. 3. *p. l.* 6. *c.* 4. & *paſſim*. Lata eſt omiſſio diligentiæ, quam ſolent in ſimili adhibere prudentes, diligentéſque. Leuis, quam ſolent diligentiores. Leuiſſima, quam diligentiſſimi. Si quis, v. g. exiens domo, relinquat oſtium apertum, vel non clauſum, vnde fures domum expilent, dicitur commiſiſſe culpam latam; Commiſiſſe leuem, ſi clauſit, ſed ita, vt non difficulter poſſet aperiri; Commiſiſſe leuiſſimam, ſi claudere quidem putauit, ſed non tentauit, an benè fuerit clauſa, nec eius cuſtodiam commendauit vicinis. Porrò lata culpa ſubdiuiditur in latiorem, & latiſſimam; latiſſima, quæ etiam dicitur dolus apertus, eſt, cùm quis omittit, vel aliquid agit, animo, vt damnum, quod præuidet, alicui ſequatur; Quòd ſi præuidet, ſed non intendit, dicitur dolus præſumptus, latior culpa, quæ confundi ſæpè cum lata ſolet, eſt, cùm non ponitur debita moralis diligentia, & damnum, quod ſequitur, ſine aduertentia, & præuiſione ſequitur. His præmiſſis:

3. Aſſero iniuſtam acceptionem, vt pariat in foro conſcientiæ onus reſtitutionis, debere eſſe Theologicè culpabilem, nec ſufficere iuridicè. Ita Mol. *tom.* 3. *d.* 698. *num.* 6.

Digitized by Google

*n.*6. Leſſ. *l.*2.*c.*7.*dub.*6.*n.*27. Vaſq. *de reſtit.c.*2.§ 2. *dub.*2.*à n.*15. vide etiam *d.*5. & 6. Dicaſt. *lib.*2.*de Iuſtit.Tract.*2.*d.*3. *dub.*1. & 2. alióſque *paſſim*. Ratio eſt, quia tota obligatio reſtitutionis in hac radice oritur ex delicto, quod committitur in iniuſta rei alienæ vſurpatione: ergo, vbi in conſcientia tale delictum non committitur, nec obligatio reſtitutionis oritur.

4. Hinc primò; Si quis, vt cum moderamine inculpatæ tutelæ ſe defendat, aliquod damnum alteri faciat, non obligatur ad reſtitutionem. Secundò, Si Miles ratione obedientiæ pugnauit in bello à ſe prudenter putato iuſto, non obligatur in conſcientia, ex Mol. *t.*1.*d.*117. reſtituere damna in prælio allata, niſi fortè, vt *infrà* explicabitur, ratione rei acceptæ extantis, vel in quo fuerit factus ditior. Tertiò, Si quis credens bona fide rem eſſe ſuam, illam accipiat, conſumatque, necin aliquo ditior factus ſit, non tenetur ad reſtitutionem vllam. Ratio horum eſt prædicta, quia tunc in conſcientia non peccatur. Quare, quando communiter Doctores docent, latam culpam inducere reſtituendi obligationem, ideo docent, quia communiter lata culpa difficulter inuenitur ſine culpa Theologica, ſi tamen hæc re vera abſit, obligatio non inducetur. Lege Vaſquez *de reſt.cap.*2.§.21. *d.*2.*num.*19.

§. V. *Per culpam Theologicam grauem.*

1. AD inducendam obligationem reſtitutionis, debet adeſſe culpa Theologica grauis, hoc eſt, culpa in conſcientia mortalis. Pro cuius explicatione, præmitto iniuſtam acceptionem poſſe eſſe venialem ex duplici capite. Primò, ratione paruitatis materiæ, vt ſi quis obolum furetur: Secundò, ratione imperfectæ animaduertentiæ, ſeu imperfectæ deliberationis, vt ſi quis ſine perfecta conſideratione, quod res ſit aliena, illam accipiat, vel conſumat.

2. Aſſero primò, Acceptionem iniuſtam venialiter, & (propter paritatem rationis) damnificationem venialem ex ſola paruitate materiæ, parere quidem onus reſtitutionis, ſed ſub veniali. Ita Sanch. *l.*2.*in Decal.c.*23.*n.*6. aliique, contra Vaſq. *de reſtit. cap.*1.§.2.*n.*20.& 25. Ratio eſt, quia ni reſtitueres, detineres rem alienam, inuito Domino: ſed quia ſolùm retineres rem leuem, non niſi leniter peccares.

3. Aſſero ſecundò, Ex iniuſta rei, quantumcunque grauis acceptione, ſeu damnificatione veniali, ratione indeliberationis, non oriri obligationem reſtituendi ſub mortali, immò ſatis probabiliter nec ſub veniali. Ita Sot. *lib.*4. *de Iuſt.q.*7.*art.*2. Sà, *v. Reſtitutio*, Leſſ. *l.*2.*cap.*7.*dub.*6. *num.*27. Sanch. Leſſ. Henriq. apud Dicaſt. *l.c.dub.*2.*num.*56. contra ipſum Dicaſtill. alióſque *ibid. num.*49. Ratio fundamentalis eſt, quia actus moralis imperfectus, qualis eſt indeliberata acceptio, non poteſt eſſe cauſa obligationis moralis perfectæ, qualis eſt obligatio certa quæcunque, & præcipuè, qualis eſt mortalis obligatio reſtituendi materiam grauem: Ecquæ enim proportio eſſet, ſi per actum factum à ſemidormiente, cui aſſimilant, qui minùs deliberatè agit, obligareris ad ſubeundam pœnam grauem, ſub onere certo peccati mortalis? Confirmo, quia ex Sanchez, *lib.*4. *in Dec. cap.*1. *num.*18. & Suarez, *tom.*2.*de Relig.l.*1. *de eſſentia voti*, *cap* 6. & *lib.*2. *de iuram. c.*7. neque promiſſio facta homini, neque votum factum Deo, nec iuramentum, nec præceptum Superioris, ſi procedant ex imperfecta deliberatione, inducunt obligationem vllam, ne venialem quidem: ergo neque iniuſta acceptio, pari modo ex imperfecta deliberatione procedens.

4. Ex hac concluſione ſequitur: Qui ſubita ira percitus per actionem malam tantùm venialiter hominem occidit, non obligari ex Leſſio, *l.*2. *c.*2.*num.*28. ad vllam reſtitutionem: Qui per negligentiam venialem ſiuit ſegetem proximi comburi: Qui famulus per ſimilem leuem negligentiam relinquit fores domus Domini apertas, vnde fures domum expilent: Qui cuſtos nemorum, vineæ, vectigalis per leuem culpam non rectè cuſtodit, & ſimiles, non obligati ad reſtitutionem, quia ſupponuntur ſolùm venialiter peccaſſe, vnde tantum onus certæ obligationis ſub mortali nequit progigni. Aduerte tamen perdiligenter, negligentiam, quæ in vno genere actionis, eſt leniter culpabilis, eſſe grauem in alio, vt *ſuperius*, *lib.*1. *cap.*3. §.7. *v. Depoſitum*, per aliam occaſionem explicuimus. Qui alterius famam grauem tollit, per inaduertentem venialiter locutionem, ita etiam ſe habere, nonnulli apud Leſſ. *l.*2.*c.*11. *d.*22.*num.*118. affirmant: nam ſolùm ad reſtituendam famam eum tunc ſolùm obligant ex virtute Charitatis, cùm commodè poteſt. Verùm, an ex alio capite is obligetur ex Iuſtitia, dicetur *l.*9. *cap.*3.§.3. *num.*8.

5. Aſſero tertiò: Eum, qui poſt multa furtula tandem per vltimum attingit materiam notabilem, obligari ſub mortali ad reſtitutionem. Ratio eſt, quia tunc detentio tot furtulorum ſimul vnitorum, eſt detentio quantitatis notabilis, atque adeò mortalis, vt *ſuprà* vidimus; quare non eſt mirum, ſi ſtante aſſertione prima, & ſecunda, ſtet hæc tertia, in qua ſupponitur detentio perfectè deliberata rei notabilis: vide quæ dixi, cùm *de furto*, *c.*3. §. .

6. Sed ecce hîc inſurgit moleſta obiectio: Furetur quis modica, illaque conſumat, quibus conſumptis, non aduertens ad præterita furtula furetur aliquid etiam modicum, quod item conſumat, ſed poſtea aduertat illa furtula cum hoc vltimo conflaſſe quantitatem notabilem, ac ipſum notabiliter proximo nocuiſſe, certè hunc teneri ad reſtituendum ſub mortali, quia notabiliter proximo nocuit, fatentur omnes, & tamen nulla præceſſit culpa mortalis: ergo contra aſſertionem ſecundam, aliquando à peccato veniali mortalis obligatio oriri poterit.

7. Reſpondeo: Propter hoc argumentum concedunt nonnulli (vt concedebat P. Ioſeph. à Coſta amantiſſimus præceptor meus in Theologicis, *in ſuis manuſcriptis de iuſt.& iur. hic*) ex veniali poſſe non rarò procedere obligationem reſtituendi ſub mortali. Sed minùs apta conceſſio, ſi enim id ſemel concedas, principium illud ſatis commune iam deſtruitur, quòd ex actu veniali, ſeu leui, propter improportionem, oriri nequeat grauis obligatio. Nonnulli dicunt, tunc oriri obligationem ex detentione mortali; ſed nihil dicunt, quia poſſumus ſupponere illum ſtatim, atque aduertit, velle reſtituere; ergo tunc nulla aderit culpa retentionis. Nonnulli denique cum de Lugo *tom.*1. *de iuſt.d.*8.*ſect.*5. *num.*69. docent tunc obligationem ſub mortali oriri ex contractu, ideſt, ex conſenſu implicito, nam quando quis committit furtula, conſentit velle ſubire pœnam neceſſariò, & eſſentialiter illi connexam, ideſt, pœnam reſtitutionis illius materiæ ablatæ: cùm igitur nunc aduertat eſſe materiam notabilem, ex illo conſenſu obligatur omnia reddere; ſicuti, qui promittit Iulium vnum per diuerſas vices alteri, debet omnes, ſi notabilem conflent quantitatem ſub mortali tradere. Sed nec hæc reſponſio ſedet; nam, præter cætera, omnes Authores, *ſup. hoc c.*2. §.1.*num.*1. ducent hanc radicem iniuſtæ acceptionis fundare obligationem reſtitutionis formaliter, & immediatè ex ipſa culpa, nec recurrunt ad conſenſum implicitum, qui certè etiam adeſt in omni iniuſta acceptione cuiuſcunque grauis quantitatis, nec multò minùs recurrunt ad pœnam; obligatio enim reſtitutionis in fure non eſt propriè pœna, ſed morale debitum inducendi æqualitatem, &c.

Facilior ergo ſolutio huius difficultatis ſit huiuſmodi: Stet, etiam hunc non obligari ad reſtitutionem ſub mortali ex vi præteritarum acceptionum, quæ omnes ſupponuntur veniales. Quid inde? Reſtituat ſtatim, nec vnquam mortaliter peccabit; Si autem ſtatim reſtituet, non dicetur obligationem mortalem reſtituendi à ſe contractam extinxiſſe, nunquam enim illam hactenus contraxit, vt dictum eſt; Sed dicetur præcaniſſe, ne incideret in mortalem obligationem, ſi retinuiſſet

nuiſſet quantitatem ex multis minutis collectam, atque adeò notabilem. Quòd ſi non reſtituet ſtatim, conſurget obligatio grauis ſub mortali, non quidem ex acceptionibus, quæ omnes fuerunt veniales, ſed ex retentione, quæ nunc iuncta cum antecedentibus incipit eſſe retentio materiæ notabiliter nociuæ proximo; atque adeò mortalis, & inducens reſtitutionis obligationem ſub mortali.

An culpa leuis externa, ſed internè grauis, pariat obligationem reſtitutionis?

8. Conſequitur ad prædicta celebris illa Quæſtio, An culpa leuis cum intentione interna grauiter nocendi, inducat onus reſtitutionis? Verbi gratia, Diligentiam adhibuiſti, nè, dum feram venaris, hominem occideres, diligentiam, inquam, ſufficientem ad vitandum peccatum mortale, non verò illam, quam diligentiores ponere ſolent: nam propterea peccaſti venialiter, an, ſi huic leui omiſſioni addas animum occidendi hominem, ſi ibi fortè adſit, & de facto occidatur, tenearis ad reſtitutionem ex homicidio?

9. Reſpondeo, Si ille animus nocendi grauiter adiungatur actioni venialiter malæ, immò etiam malæ mortaliter, quæ actio ex ſe non ſit contra Iuſtitiam; certum eſt, eam non inducere onus reſtitutionis, immò neque irregularitatis. Ratio eſt, quia, ex dictis, eiuſmodi onus, vt & irregularitas, nonniſi ad actionem iniuſtam conſequitur. Hinc Iudex, licèt ex odio graui damnet reum; & qui cum moderamine inculpatæ tutelæ (licèt ex animo, & intentione grauiter nocendi) occidat aggreſſorem, non incurrunt onus reſtitutionis, nec irregularitatem; quia eiuſmodi condemnatio, & defenſio nullo modo ſunt actiones contra Iuſtitiam, ne leuiter quidem. At ſi ille animus adiungatur actioni, quæ ex ſe ſit, licèt leuiter cõtra iuſtitiam, vt eſt in exemplo allato *n.* 7. nunc profectò magna quæſtio eſt, an tale onus inducat.

10. Et præter caſum propoſitum afferri ſolent alia exempla: Ponis venenum in loco remotiſſimo à conuictu hominum, ponis tamen eo animo, vt ſi illuc accedat Petrus tuus inimicus, illud ſumat, & occidatur, præparatio veneni eſt actio externa contra Iuſtitiam, ſed quia eſt in remotiſſimo loco, ad ſummam non erit ex ſe niſi venialis culpa, immò ſæpiſſimè nulla, quia certò moraliter in illum locum nullus hominum iudicatur penetraturus. Alapam leuis dedecoris impingis adoleſcentulo, eo tamen animo, vt ex concepto fortè dedecore adoleſcens moriatur. Quatuor obolos furaris ab auaro, ea tamen intentione, vt fortè ex mœrore amiſſæ pecuniæ, is conficiatur. Quæſtio eſt, An ponens venenum, An alapam impingens, An obolos ſurripiens cum illa interna voluntate grauiter proximo nocendi, peccent ita contra Iuſtitiam, vt, ſi de facto ſequatur mors, ſint rei reſtitutionis, & irregularitatis?

11. Eſſe reſtitutionis reos cenſent nonnulli, ita de Lug. *tom.* 1. *de iuſt. d.* 8. *ſect.* 6. *à num.* 74. aliique ab ipſo cit. non eſſe cenſent alij; ita Leſſ. *l.* 2. *c.* 9. *dub.* 16. *numero* 113. Sanch. *lib.* 1. *conſ. cap.* 4. *dubit.* 5. *numero* 9. fauetque *lib.* 3. *conſ. cap.* 1. *dub.* 49. *num.* 6. *& prædicto lib.* 1. *cap.* 3. *dub.* 1. *&* 2. ego certè aliud dicendum puto, de irregularitate, aliud de Reſtitutione.

12. Aſſero enim primò, Prædictos incurrere Irregularitatem, vti inſinuaui *ſuprà, cùm de Homicidio, lib.* 6. *cap.* 4. §. 1. *num.* 6. Ratio eſt, quia, vt *ibidem* notaui, irregularitas eſt inducta à ſacris Canonibus contra homicidium voluntarium, ſeu volitum, à te aliquo tandem modo cauſatum, ſeu, vt ita loquar, occaſionatum. At omnes prædicti, ſi faciant ea, quæ leuiter, & ex ſe inſufficienter, immò raro, vel rariſſimè influant in homicidium, dicuntur voluntariè concurrere ad occaſionem, licèt, vt dico, per actionem ex ſe ſola ad homicidium non ſufficientem: ergo non eſt, vndè irregularitatem effugiat, ſi homicidium reipſa ſequatur, vide omnino locum citatum.

13. Aſſero ſecundò, Eoſdem non incurrere onus reſtitutionis ex homicidio, vel quocunque alio damno fortè ſecuto. Ratio eſt, quia, quoad reſtitutionem, cùm non adſit lex vlla humana peculiaris, ſolùm eſt conſiderandum ius ipſum naturale. At hoc non obligat ad reſtitutionem, niſi quando quis per ſuam actionem phyſicè, vel moraliter eſt abſoluta, & ſufficiens cauſa homicidij, ſeu damni, vt *ſup. l.* 6. *c.* 4. §. 1. *n.* 3. vidimus. Cùm ergo, quando ipſa actio externa leuis ex ſe eſt, ac leuiter, & non, vt plurimùm, ex ſua conditione influit in damnum; non ſit cauſa abſolutè influens phyſica, vel moralis damni; ſed ad ſummum ſatis diminutè, & imperfectè, cui diminutæ cauſæ non eſt æquum, vt grauis obligatio adnectatur: conſequens eſt, vt etiamſi fiat animo grauiter nocendi, non obliget ad reſtitutionem.

Quòd autem eiuſmodi actio non ſit abſoluta, & ſufficiens cauſa, etiamſi adſit ille animus, probatur manifeſtè: quia ille internus animus nihil adiuuat ipſam actionem externam; ergo ſi ex ſe ea actio cauſatiua ſufficienter damni non eſt, nihil, quoad hoc, adiuuabitur ab animo, & conſequenter ſemper remanebit non cauſatiua abſoluta ex ſe homicidium, vel damnum: ac propterea remanebit libera ab onere reſtitutionis, ſicuti erat ante illum animum.

14. Dixi (quoad hoc) nam ab interna intentione grauiter iniuſta in affectu, vltrò concedo illam externam ex ſe leuem actionem denominari grauiter malam, & iniuſtam: ſed quia onus reſtitutionis, non ſequitur ad actionem iniuſtam iniuſtitiâ internâ, ſed externâ, nihil contra nos; Ex qua doctrina omnia argumenta contraria à ſtudioſo Theologo facilè diſſoluentur.

§. VI. *Statim.*

Reſtitutio ex delicto quomodo ſtatim obliget?

1. Aſſertio prima: Omnis Debitor ex iniuſta acceptione, & vniuerſim ex delicto, atque adeò ex damno dato, tenetur reſtituere, quamprimùm, non cum valde notabili incommoditate, poteſt. Quanta hæc eſſe debeat, vt excuſet à reſtitutione, dicetur *inferius, tr.* 4. *cap.* 1. §. 9. Quòd ſi poſſit, & nullam habens legitimam excuſationem, de qua *infrà*, non reſtituat, non ſolum peccat mortaliter, vt certum eſt, quia eſt in continuata quadam oblatione, ſed etiam tenetur in conſcientia ſoluere omne lucrum, quod ceſſat, & damnum, quod emergit Domino ex ea mora, (quæ certè tunc eſt culpabilis) ita Mulin. *t.* 3. *d.* 724. *& paſſim*, quia ſecùs non fieret æqualitas cum proximo: Cùm enim hic ex furis culpa non ſolùm fuerit priuatus re principali, ſed etiam ſit paſſus illud intereſſe, vtrumque meritò erit reſarciendum.

2. Iam verò, pro iis, quæ *mox* dicenda ſunt, præaduerte, hoc intereſſe aliud eſſe ordinarium, aliud extraordinarium; Ordinarium oritur, quando res ipſa pluris, v. g. valet vno tempore, quàm alio, ſiue quia res intrinſecè creſcat; Vt, pluris valet equus adultus, quàm pullus; ſiue quia ab extrinſeco creſcat eius valor, vt, frumentum pluris valet menſe Maij, quàm Auguſti. Si priueris ergo hoc lucro, diceris pati intereſſe, ſeu damnum ordinarium. Extraordinarium oritur, quando aduenit lucrum ex extraordinaria creditoris opera, ſed ex eius negotiatione; centum, v. g. aurei, ſi eos negotiationi exponas, pariunt alios quinquaginta: quare ſi priueris hoc lucro, diceris pati intereſſe extraordinarium, ſeu, vt communiter loquimur, intereſſe ex damno emergente, vel lucro ceſſante.

3. His poſitis, Inquires: Vt debitor ex delicto obligetur in conſcientia ad reſtituendum intereſſe, opúſne eſt, vt præcedat monitio, quâ creditor dicat debitori, ſe ipſius cauſâ eiuſmodi damnum pati?

Reſpondeo, quòd ad praxim rarò locum ſortietur hæc quæſtio in caſu iniuſtæ acceptionis, vel damni (quamuis ſæpiſſimè locum habeat in reſtitutione ex

contractu

contractu, de qua mox *n.6.*) nam tunc regulariter creditor neſcit, quinam rem ſuam ſurripuerit: quòd ſi ſciat, non dabitur facilè locus monitioni, immò, ſi detur, prudenter exiſtimare poterit creditor ſuam monitionem non profuturam; vnde ſemper debitor debebit totum intereſſe ſoluere ſiue ordinarium, ſiue extraordinarium, quia totius cauſa iniuſta ipſe eſt: verùm, ſi ſuppoñas in aliquo caſu creditori cognitum eſſe furem poſſe facilè illum admonere, & adeſſe ſpem proficiendi, nunnulli aſſerunt adhuc debitorem obligari ad totum vtrumque intereſſe; ita Petrus Nauarr. *l.13. de reſt. cap.2. num.*181. Maid. *1.2. tract.5. dub.*12. *dicto 3. q.2.* Dian. *p.3. tr. de contr. reſ.*87. Dic. *l.2. de iuſt. tr.2. d 2. dub.5. n.*113. quia quamuis non admoneatur debitor, tamen totum illud intereſſe creditor ſubit ex culpa ipſius debitoris, qui iniuſtè accepit. Nonnulli ſolùm obligant ad reſtituendam rem ipſam ablatam, eiúſque ordinarium intereſſe, non verò extraordinarium. Ita Azor. *t.3. l.5. c.4. q.3.* de Lugo *t.1. de iuſt. d.*18 *ſect.2. n.*31. Ratio eſt, aiunt, quia ſi poteſt creditor monere, & non monet, ipſe eſt cauſa ſui intereſſe; nam debitor non tenetur ad omne damnum vndecunque proueniens, ſed ad damnum, quod neceſſariò ſequitur ab ipſo, nec facilè poteſt impediri: at in caſu noſtro facilè potuiſſet creditor impedire, ſi debitorem monuiſſet. Adde, ſi potuit admonere, & non admonuit, præſumitur remiſiſſe hoc lucrum, quod eſt extraordinarium, &c. Vtraque ſententia eſt probabilis.

4. In hac poſteriore vnum aduertas: Si enim debitor eius eſſet diſpoſitionis, vt etiamſi præmonitus fuiſſet, non ſoluiſſet, obligaretur ad totum intereſſe, quia tunc ipſe creditor non eſſet verè, & re ipſa ſui intereſſe cauſa non monendo, cùm non potuiſſet impedire, ſed ipſe debitor ſic malè diſpoſitus: quòd ſi dubius eſſet, an monitus ſoluiſſet, ſoluat (ait de Lugo, *ibid. num.*33.) partem pro rata dubij.

5. Aſſertio ſecunda: Omnis debitor ex delicto, licèt, quando excuſatur ob paupertatem à reſtitutione, excuſetur etiam à peccato, non reſtituendo, non tamen excuſatur ex Leſſ. *l. mox citando*, à reſtituendo, (quando poterit) dictum intereſſe, ordinarium, & extraordinarium, quod ex hac mora, quamuis nunc inculpabili patitur creditor; Explico, ſit, qui, v.g. furatus ſit centum à te, qui poſtea incidat in ſummam paupertatem, hic certè, conſtante paupertate, excuſatur à ſoluendo ea centum: at reſtoreſcente fortuna, non ſolùm habebit centum reſtituere, ſed omne etiam intereſſe, quod tu fortè paſſus es. Ratio eſt, quia, ex Leſſ. *lib.2. cap.16. num.*32. totum iſtud damnum creditoris oritur ex delicto, & iniuria præterita, quare, licèt ipſa mora in ſe culpabilis nunc non ſit, fuit tamen culpabilis in radice: quare omnia damna, quæ, vel immediatè, vel mediatè ex iniuria præterita procedunt, obnoxia ſunt reſtitutioni, ob iniuſtitiam primò poſitam. Vna tamen eſt obſeruanda limitatio. Quando enim, poſt furtum, quis incidit in extremam, vel grauem neceſſitatem, & rem furto ablatam, adhuc in ſpecie extantem in dicta neceſſitate conſumpſit, (in qua neceſſitate potuiſſet illam rem licitè ſurripere, nec ſuffeciſſet, eam ſibi mutuare cum obligatione eam, eiúſque intereſſe ſuo tempore reddendi, vt explicuimus, *ſuprà, tract.2. cap.6. §.2. num.2.*) tunc non obligatur niſi ad reſtituendam rem, & illud ſolùm intereſſe ordinarium, & extraordinarium correſpondens tempori antecedenti dictam neceſſitatem, non verò intereſſe correſpondens tempori talis neceſſitatis. Ita Caſtro Palaus, *de iuſtit. commutatiua, d.1. part.*17. §.10. contra Layman, & Molin. *ibidem* cit. Ratio eſt manifeſta, quia tempore grauis neceſſitatis, veluti de nouo accipit ſine culpa, vnde non poteſt obligari ad intereſſe correſpondens huic tempori, quando in accipiendo non delinquit: Quòd ſi rem ipſam principalem debet cum intereſſe præcedentis temporis reddere, non eſt ex vi huius acceptionis huius temporis, ſed ratione primæ, quæ fuit cum delicto, vt diximus, & ſemper manet, obligátque, donec fiat æqualitas, &c. Immò *ſuprà, ibidem, num.3.* diximus, non eſſe improbabile, rem ipſam totam ſurreptam antea, ſed conſumptam tempore extremæ, vel grauis neceſſitatis, non eſſe neceſſariò reſtituendam.

Reſtitutio ex contractu quomodo obliget ſtatim?

6. Id locum expoſceret ſuum paulò *inferiùs*, ſed quia eſt præcedentibus affine, hîc tractandum meritò ſuſcipio.

Regula vniuerſalis: Debitor ex contractu, verbi gratiâ, ex mutuo, emptione, venditione, emphyteuſi, &c. ſtatim, atque aduenit terminus in contractu præfixus, tenetur (niſi adſit legitima excuſatio, de qua *infrà, tract.4. cap.1. §.9.*) ſoluere, quod alteri debet, etiamſi à creditore non admoneatur, nam dies ſolutionis interpellat pro ipſo creditore; ni ſoluat, obligabitur in conſcientia ad omne alterius intereſſe, *mox §.7.* diſtinctiùs explicandum. Quòd ſi terminus nullus præfixus fuit, tempus ſolutionis erit, quando creditor non impeditus petet: nam ſi ex aliquo impedimento non poteſt petere, terminus erit, qui prudenter iudicabitur eſſe de eiuſmodi creditoris intentione rationabili. Ita Molina *tractatu 2. diſp.*724. Ratio, quæ probat in dicto termino debere fieri ſolutionem rei principalis, eſt, quia ſic eſt ex pacto explicito, vel implicito inter creditorem, & debitorem conſtitutum. Ratio verò, quòd ſecùs obligabitur debitor ad intereſſe, eſt, quia, id inducit mora culpabilis debitoris; æquum enim eſt, vt ex culpa ipſius, damnum non patiatur creditor. Id in omnibus contractibus verum habet. Nam, licèt in venditione, & emptione ſit per leges poſitiuas quædam exceptio, quâ ementes, vendenteſque pro mora culpabili non teneantur ad totum damnum emergens, & totum lucrum ceſſans, quod vno vocabulo nos appellamus *intereſſe*, ſed ſolùm ad immediatum ex ipſa emptione, vel venditione proueniens; tamen, quia probabile eſt cum de Lugo *tom.1. de Iuſtitia, diſput.*18. *ſect.2. num.*28. non obligare has leges in foro conſcientiæ, eſto, obligare teneat Molina, Couar. apud eundem *num.*27. ideo nos de hac exceptione non laborandum duximus.

7. Porrò, quatuor ſunt in prædicta communi Regula pernotanda: Nam primò, ſi nulla culpa adſit in debitore, vel certè ſolùm adſit culpa Theologicè venialis, non eſt is obligandus ſub mortali ad reſtituendum, nec intereſſe ordinarium, nec extraordinarium. Ita de Lugo *diſp.18. ſect.2. num.35. 36. & 37.* multos citans, & praxim, &c. nam propterea modò dictum eſt (quia id inducit mora culpabilis) quare, ſi emiſti centum modios tritici menſe Ianuarij, & ſine culpa mortali diſtuliſti reſtitutionem pretij vſque ad menſem Maij, quando centum modij pretio maiori venduntur, non obligaris, niſi ad valorem menſis Ianuarij: idem, ſi ex pecunia, quam reddidiſſes, creditor menſe Maij, quodcunque lucrum acquiſiuiſſet. Ratio eſt, quia nulla culpa, vel ſola venialis parere non poteſt, modo *ſuprà*, explicato, obligationem mortalem. Excipe, niſi in contractu appoſitum fuerit pactum ſoluendi intereſſe etiam ex mora inculpabili: tunc enim debitor obligabitur ex dicto pacto, quod certè licitè apponi poteſt, ſi debitor verè liberè illud apponere velit, vel ſi creditor hoc grauamen aliqua compenſatione emat à debitore. Ita idem *diſp.21. ſect.1. num.*23.

8. Secundò: Non aſſentior aliquibus excuſantibus viros nobiles, quando præfixo tempore etiam cum culpa, non ſoluunt emptas merces mercatoribus, quibus propterea ceſſet lucrum, & damnum emergat: non aſſentior, inquam, nam poſito, quòd verè ſunt in culpa, non ſoluendo, neceſſariò conſequitur, vt ad omne illorum intereſſe reſarciendum obligentur. Satius eſt igitur, tum hos nobiles, tum cæteros omnes excuſare, vel ex implicito conſenſu mercatorum, de

Digitized by Google

quo *n. ſequenti*, vel probabiliter ex eo, quòd ementes de dicto intereſſe à mercatoribus non ſunt admoniti, de quo *n.* 10. dicam.

9. Tertiò: Terminus in eiuſmodi contractibus præfixus non debet ſumi metaphyſicè, ſed more communi humano, & moraliter. Hinc plerumque excuſatur debitor, ex de Lugo *t.* 2. *de Iuſt. t.* 18. *ſect.* 2. *num.* 38, à reſtituendo intereſſe creditori, non ſolùm quia dilatio ſolutionis non fuit peccatum mortale contra Iuſtitiam, ſiue ab impotentiam ſoluendi, ſiue ob inaduertantiam, vel obliuionem: ſed etiam quia debitor, ob bonam fidem putauit non eſſe creditorem, grauiter inuitum pro modica illa, & morali dilatione, cùm in praxi non ſoleant vrgeri ita debitores, vt ipſo præfixo die ſoluant, ſed cum aliqua benignitate: credere item plerumque poterunt debitores, dum creditores ſcientes, & potentes exigere, tamen non exigunt, non eſſe grauiter inuitos ad prædictam dilationem. Nota illud (potentes) & vide *infrà, Tract.* 4. *c.* 1. §. 6.

10. Quartò: Supponamus eſſe inuitos creditores ad dandam dilationem ſolutionis, dubitari ſolet de damno extraordinario, hoc eſt, de ceſſatione lucri, & de damno emergente: An ſcilicet debitores ex contractu, vt obligentur in conſcientia ad ſoluendum creditoribus hoc intereſſe, ex mora culpabili, debeant fuiſſe priùs admuniti à creditoribus dicentibus, verbi gratia, ſolue mihi centum aureos debitos nunc ex cenſu, ſecùs meas negotiationes exercere non potero, quarum lucrum tu debebis.

Reſpondeo, negant aliqui eiuſmodi monitionem debere præcedere ad hoc, vt obligetur debitor ad prædictum extraordinarium intereſſe: ſic Petr. Nauarr. *lib.* 13. *de reſt. cap.* 2. *num.* 181. Dian. *p.* 1. *tr. de contract. reſol.* 87. Aliqui affirmant præcedere omnino debere. Sic Azor. *t.* 3. *l.* 5. *cap.* 4. *q.* 3. de Lugo. *t.* 1. *de Iuſt. d.* 18. *ſect.* 2. *num.* 32. Vtrumque probabile propter eaſdem rationes, quæ in fortiori caſu, qui ſupponit iniuſtam acceptionem, dictæ ſunt *ſup. n.* 3. ſed ſuperaddatur hîc etiam id, quod *ibidem* aduerti *num.* 4. & nos quidem affirmantem ſententiam amplexabimur *inferiùs, cap.* 8. §. 3. *n.* 9. excepta conſuetudine mercatorum, &c.

Reſtitutio ex re accepta, qua ratione obliget ſtatim?

11. Id etiam, vt tota hæc materia de mora ſoluendi abſoluatur, hîc erit decernendum.

Regula vniuerſalis ex Doctoribus, *ſuprà, in toto hoc* §. citatis: Si quis rem bona fide acceptam aduertit eſſe alienam, ſtatim, atque aduertit, debet Domino ſine mora tradere, vel rem, ſi extet, vel ſi conſumpta eſt, illud, in quo is, qui accepit, factus eſt debitor: ni tradat, erit in mora, & obligabitur ad reſtitutionem, etiam ſecuti intereſſe ordinarij, & extraordinarij. Hæc regula conſtat ex dictis hîc prudenter applicandis. Quare videndum, vtrùm mora ſit culpabilis, an inculpabilis: vtrùm creditor poſſit cenſeri rationabiliter inuitus, an conſentiens: vtrùm dilatio ſit modica, an magna; &, his perpenſis, decernenda erit obligatio reſtituendi, ſiue quod extat, ſiue illius intereſſe, iuxta modò dicta.

12. Solùm perdiligenter aduerte, moram non eſſe hîc menſurandam à tempore, quo accepta res eſt; illa enim acceptio, vt hîc ſupponitur, non fuit peccaminoſa; ſed à tempore, quo quis incipit aduertere non eſſe ſuam, vel quo incipit rationabiliter dubitare, nec adhibet diligentiam inquirendi veritatem, vt diximus *l.* 1. *in dec. cap.* 3. §. 7. *v. Reſtitutio.* Præterea non eſſe conſiderandum intereſſe, quod fortè prouenit creditori ex re accepta abſolutè, ſed ex re accepta, quæ, quando aduertitur eſſe aliena, extet, vel extet aliquid, in quo debitor factus ſit ditior. Nam ſi nec res extet, nec aliquid, in quo is factus ſit locupletior, nihil debebit, vt mox *cap.* 3. explicabitur.

13. Si eueniret caſus, quo Dominus ſciret rem ſuam, vel id, in quo ex re ſua factus es ditior, apud te eſſe, & poſſet te de intereſſe, quod patitur admonere, nec admonere curaret, An obligareris ad dictum intereſſe, idem dic, quod docuimus *n.* 3. de iniuſta acceptione, iniuſtáque retentione, quia iam in caſu, de quo loquimur, incipis eſſe iniuſtus detentor.

14. Pari modo, ſi debitor fuiſſet priùs in nulla culpa reſtituendi, poſtea verò in culpa, recurreret doctrina data *n.* 5. quâ nimirum eſſet obligatus ad reſtituendum intereſſe reſpondens tempori, in quo fuit in culpa, non verò reſpondens tempori inculpato.

§. VII. *Totam rem, ſeu eius valorem.*

1. SI quis quid iniuſtè accipiat (idem dic, ſi iniuſtè damnum inferat) debet ſine controuerſia totum reddere, hoc eſt, non ſolùm rem ablatam, verùm etiam totum intereſſe modo dicto *in* §. *præc.* & modo deinceps explicando. Ratio eſt, quia ſecùs, non induceretur æqualitas, &c.

2. Petes: Vltra reſtitutionem rei, debétne reſtitui aliquid pro iniuria, quam quis facit furando? Reſpondeo, præſcindendo à contumelia, vel alio capite, ſolùm ex ipſa iniuria exhibita in vſurpatione rei alienæ, nihil deberi, ſaltem ex vſu, rectè notat Dicaſtill. *l.* 2. *de iuſt. tr.* 2. *d.* 2. *d.* 6. *n.* 122. vide etiam *à n.* 124. Si enim quid deberetur, eſſet petitio veniæ, quæ certè, vel non ſolet exigi à Domino, vel facilè remittitur, modò rem ſuam ipſe recuperet.

3. Et quidem ſi res ablata extet, vel impermiſta, vel vt facilè diſcerni queat, non eſt dubium, eandem debere reſtitui, etiamſi eius pretium quomodocunque creuerit. Ratio eſt, quia quando res creſcit, Domino creſcit, cùm enim fur non ſit Dominus rei ablatæ, nec poteſt eſſe eius augmenti, ſeu eius valoris. At ſi res non extet, certè debebit fur reddere eius valorem. Sed ecce difficultas: Qua enim ratione is erit expendendus? Permoleſtum id eſt, & moleſtius reddidêre, magíſque implicitum plures diſtinctiones, atque ſubdiſtinctiones Theologorum. Lege Mol. *t.* 3. *d.* 725. Leſſ. *l.* 2. *cap.* 12. *dub.* 16. Bon. *d.* 1. *de reſt. q.* 3. *p.* 11. de Lugo, *t.* 1. *de Iuſt. d.* 18. *ſect.* 6. Dicaſtill. *lib.* 2. *tr.* 2. *d.* 2. *d.* 3. Caſtro Pal. *diſp. vnic. de iuſt. in genere*, *p.* 24. §. 9. alióſque ab ipſis citatos.

4. Ego, vt diſtinctè procedam, præmitto, rem creſcere, ac decreſcere poſſe, vel intrinſecè, hoc eſt, in ſe, vt ſi pullus equinus adoleſcat, & deinde ſeneſcat. Vel extrinſecè, vt ſi triticum nunc valeat ſingulis menſuris tres aureos, deinde ob multitudinem emptorum, ſex, vel contrà. Hoc poſito, finge hunc caſum: Petrus furatur ab Antonio menſuram tritici menſe Auguſti, cuius legitimus valor erat trium aureorum; verùm, paulò poſt eiuſdem tritici valor, hyemis nimirum tempore, creſcit ad ſex aureos; menſe denique ſequenti Iunij pretium decreuit, rediitque ad aureos tres, imò ad minus. Idem potes dicere de pullo equi, qui primo tempore valebat, v. g. decem aureis, ſecundò intrinſecè creſcens, quia factus eſt equus, valuit viginti, triginta, &c. Denique, quia ſenuit, iterum rediit ad decem, imò ad octo, ad quinque, &c.

5. Vt ergo decernamus, quantum debeat Petrus Antonio, quando ablatum triticum, vel equum conſumpſit, vel vendidit, diligentiſſimè conſiderandum eſt, quonam tempore conſumpſit, primóne, ſecundo, an tertio ex dictis? Ni ſic diſtinguamus, confuſa nimis erit, & intricata tractatio.

Petrus rem ablatam conſumit primo tempore.

6. Si Petrus triticum prædictum conſumpſit, vel vendidit, vel alienauit, primo illo tempore; nempe menſe Auguſti, quando valebat tribus aureis, eſt diſtinguendum, & videndum, An Antonius eſſet venditurus, vel conſumpturus primo eodem tempore, an ſecundo, an tertio. Si primo non eſt difficultas, nam clarè Petrus non damnificauit Antonium, niſi in illo valore tunc currenti, id eſt, in tribus aureis, tres igitur aureos debebit.

7. At

7. At ſi Antonius triticum illud erat venditorus tempore ſecundo, hoc eſt, hyeme, quando pluris valebat, vel quia tritico per hyemem caruit, illud emit maiori pretio, v. g. ſex aureis; totum hunc valorem, hoc eſt, ſex aureos debebit Petrus fur (deductis expenſis) reddere: Ratio clara eſt, quia in toto hoc maiore pretio damnum recepit, causâ furis, Antonius.

8. Quid, ſi eſſet dubium, An venditurus tunc eſſet? Reſpondeo pro ratione dubij (id quod, omnibus circumſtantiis à prudenti expenſis, erit decernendum) partem reddat.

9. Quòd ſi non erat venditurus, nec loco illios aliud empturus, ſed erat ipſemet Antonius conſompturus, vel certè amicis in liberale munus donaturus, quod, quia illo caruit, nec conſumpſit, nec amicis donauit: puto adhuc Petrum reddere pretium illud maius, quod ſcilicet currebat hyemis tempore, quo Antonius conſumpturus, vel donaturus erat. Ratio eſt, quia Petrus iniuſta cauſa fuit, ne Antonius re ſua ſiue pro ſe, ſiue pro amicis vteretur: ergo debet reddere, quanti valebat tunc ille vſus, valebat autem pluris, id eſt, ſex aureis, vt ſupponimus. Quod dictum eſt de tritico, dic de pullo equino, ſi illum vendidit fur primo tempore, ſed Dominus erat vel venditurus, vel donaturus amico, tempore illo ſecundo, quo equus adoleuit: par enim eſt ratio ac de tritico, & de cæteris.

Solùm aduerte expenſas neceſſarias, quas in alendo equo, vel etiam in ſeruando tritico, verè feciſſet Antonius, poſſe à Petro, qui eas fecit, ſubduci à reſtitutione, quia ſecùs, quandoquidem has Antonius non fecit, vt ſupponimus, plus haberet, quàm quod exigit damnum ipſi illatum: excipe, niſi ſint compenſandæ cum vſu, quem ex equo, verbi gratiâ, fur accepit, vt ex ſe patet.

10. Denique: Si Antonius erat venditurus, conſumpturus, donaturus, &c. illud triticum, vel equum tertio tempore: nempe, quando minus res ſua erat valitura, Petrus, qui rem conſumpſit primo illo tempore minoris pretij, nihil aliud debebit, niſi pretium illius primi temporis, atque adeò tres aureos. Ratio eſt, quia, ex vna parte Dominus non eſt paſſus intereſſe vllum, nam ſeruaturus erat rem, vſque ad illud tempus minoris pretij: & ex alia parte, cùm fur obligetur reddere rem, vel rei pretium, quantum eſt eo tempore, quo ipſe conſumit: (tunc enim fur propter iniuſtam conſumptionem ſubit onus reſtituendi rei valorem) obligabitur ad pretium illud primi temporis, quando iniuſtè conſumpſit. Quòd verò intercurrens illud maius pretium medij, ſeu ſecundi temporis nihil vrgeat contra furem, in fauorem Antonij, dicetur mox in ſimili *n.* 19. & 20.

11. Quoniam verò tum hic, tum deinceps dicemos (niſi Dominus eſſet ſeruaturus, venditurus, &c.) Inquiro, An credere debeam Domino dicenti, ſe fore ſeruaturum? Reſpondeo, in rigore te non obligari, quia præſumere potes dolum. Erunt igitur conſiderandæ coniecturæ, quibus talem veritatem expiſcari certò poſſis. Quòd ſi certò non poſſis, ſed adhuc vigeat dubitatio, reſtituendum ad proportionem inuentæ, vel non inuentæ veritatis, ſeu ad ratam dubij, vt modò dixi *n.* 8.

Petrus rem ablatam conſumpſit ſecundo tempore.

12. Quando Petrus fur conſumpſit, vel alienauit rem ſecundo illo tempore, quo res creuerat in pretio, verbi gratiâ, tritici menſura valebat ſex aureis, equus viginti; ſunt rurſus diſtinguenda tria illa tempora, quibus Antonius rem ſuam vendidiſſet, vel conſumpſiſſet, vel donaſſet, vno verbo, de re ſua diſpoſuiſſet.

13. Si ergo diſpoſuiſſet primo illo tempore minoris pretij, dico probabiliſſimum, imò certum mihi videri, deberi à Petro totum valorem ſecundi temporis, atque adeò ſex aureos pro menſura tritici, viginti pro illo equo, reſtituere. Ratio mihi manifeſta eſt, quia illa res, dum exiſtit impermiſta in medio illo tempore, Domini eſt, non furis: ergo ſi fur tunc conſumpſit, vel vendidit, rem alterius conſumpſit, vel vendidit, certè per iniuriam factam Domino: ergo, vtpotè pretium alienæ mercis, ſibi retinere licitè non poteſt, ſed omnino reſtituere debebit. Et ſicuti, ſi eo tempore maioris pretij Petrus vellet à peccato furti ſe liberare, & adhuc res aliena apud ſe extaret, Domino reddere deberet totam eandem rem, quomodocunque, ſiue intrinſecè, ſiue extrinſecè auctam, quia res creuit pro Domino, non pro Petro: ita poſito, quòd eodem tempore iniquè conſumit, vel diſtrahit, alterum tantùm in æquiualenti opus erit reſtituere.

14. Quòd ſi diſpoſuiſſet Antonius de re ſua ſecundo eodem tempore maioris pretij, pari, imò potiore iure Petrus debebit valorem hunc maiorem reddere. Ratio eſt clara, quia, dum ipſe tunc conſumpſit, damnum huius valoris Antonio intulit.

15. Denique ſi Antonius diſpoſuiſſet de ſua prædicta re in tertio tempore minoris pretij; adhuc maius ipſum pretium dictum *n.* 13. debebit Petrus. Ratio eſt, quia, dum fur iniuſtè deſtruxit rem tempore, quo valuit maiori pretio, contraxit ex debito obligationem reddendi illam, quantum tunc valebat, tota enim, eiuſque totus valor erat Domini: & ex alia parte rem fore à Domino conſeruandam pro tempore conſequenti, quando decreſcit pretium, non tollit à fure eam obligationem, quam ex delicto contraxit. Adde nimis eſſe contra rectam rationem, quòd fur reportet lucrum, & diteſcat ex duplici ſuo delicto; nempe ex furto, & ex iniuſta rei conſumptione: ſic autem eſſet, ſi ipſe poſſet ſibi retinere exceſſum illum pretij.

De expenſis factis à fure in alendo, v.g. equo, niſi compenſentur cum vſu, quem ex equo fur habuit, idem dic, quod modò *n.* 9. *fine.* dictum eſt.

Petrus rem ablatam conſumit tertio tempore.

16. Quando Petrus conſumit rem tempore illo tertio, quo rei pretium decreuit, ſiue rediens ad primum, ſiue etiam ad minus, vt ſi menſura dicta tritici deſcenderet ad pretium trium, vel duorum aureorum, & equus iam ſenex ad octo, vel quinque: pari modo videndum eſt, quandónam ex illis tribus temporibus Antonius rei Dominus fuiſſet rem ſuam illam conſumpturus, vel ſeruaturus, &c.

17. Si ergo Antonius de re ſua diſpoſuiſſet primo tempore, debebit Petrus reddere quanti tunc valebat, atque adeò in exemplis poſitis tres aureos pro menſura tritici, decem pro equo. Ratio eſt, quia ex vna parte Petrus rem conſumendo in illo primo tempore, obligationem contraxit reſtituendi valorem illius temporis, quo conſumpſit, vt in ſimili dictum eſt modò: & ex alia parte, pro tanto pretio damnum intulit Petrus Antonio, non verò pro maiore; iam enim, vt ſupponimus, Antonius rem non erat ad meliora tempora ſeruaturus. Dices: At ſi medio tempore creuit valor rei, pro Domino creuit. Reſpondeo, at iam tertio tempore decreuit, ergo pro Domino decreuit: ſolùm igitur Petrus debebit pro damno allato, quod ſolùm fuit caruiſſe Antonium pretio primi illius temporis.

18. Si verò Antonius de re ſua ſecundo tempore, quo plus res valebat, diſpoſiturus eſſet, totum hunc valorem, atque adeò pro menſura dicta tritici ſex aureos, pro equo viginti, vel triginta debebit Petrus reſtituere: quia, vt *ſuperiùs*, in ſimili *n.* 7. & 9. dictum eſt, dum Petrus rem alienam ſibi in eo medio tempore retinuit, vnde factum eſt, vt Dominus de re ſua diſponere eo tempore non potuerit, in toto illo valore damnum intulit: ergo totum eſt resarciendum, exceptis expenſis fortè factis, & non compenſatis, iuxta dicta *eodem n.* 9. *fine.*

19. Denique: Si Antonius de re ſua diſpoſuiſſet in tertio illo tempore minoris valoris, hunc ſolum minorem valorē debebit reddere Petrus, atque adeò in exemplis poſitis tres, vel duos aureos pro tritico, decem, vel octo pro equo, quantum ſcilicet menſura tritici,

Digitized by Google

& equus de valore decreuerunt. Ratio eſt, quia pro tempore antecedenti nullum fecit damnum Antonio Petrus, pro tempore præſenti iam reddit quanti res valet. Pretium enim illud medium maius, licèt, vt ita dicam, perierit, dum res fuit in manu furis, æquè tamen periiſſet in manu Domini, quia illo valore, vt ſupponimus, Antonius vſus non eſſet. At *infr.* §. 9. ex probabiliſſima ſententia dicemus, quando res æquè peritura erat in manu Domini, ſicuti periit in manu furis, nihil à fure deberi, quia in nihilo Dominus damnificatus eſt.

20. Confirmatur: quia, ſi res extaret, nonnè ſatis eſſet, ſi ſuum triticum, ſuumque equum Domino Petrus redderet? ergo ſi conſumpſit, non niſi valorem eius temporis debebit, quia non conſumpſit, niſi rem tanti valoris.

21. Ex expenſis, quas medio illo tempore fecit Petrus, eas tantùm ſibi poterit Petrus compenſare (retinendo ſcilicet aliquid de reſtitutione) quas neceſſariò feciſſet Dominus, in his enim Domino non damnum intulit, vt in ſimili *suprà* dictum eſt *num.* 9. *fine.* Quid autem fiet, in dubio, an Dominus ſeruaturus eſſet, &c. Vide *num.* 7.

De Reſtitutione fructuum rei iniuſtè ablatæ.

22. Fructus rei iniuſtè ablatæ, vel iniuſtè retentæ, vel etiam iniuſtè deſtructæ, omnes Domino debent reſtitui à fure: lege fusè apud Sanch. *lib.* 2. *in Dec. cap.* 23. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 12. *dub.* 17. Mol. *tom.* 3. *d.* 725. Dicaſt. *lib.* 2. *de iuſt. tract.* 2. *d.* 2. *dub.* 5. *num.* 81. Ratio eſt eadem, quæ dicetur *infrà c.* 3. §. 5. *n.* 2. Fructus, inquam, tum rei, qui vocantur fructus naturales, vt eſt partus Ancillæ, pullus ex equa, herba ex campo ſylueſtri, glans ex arbore non culta, &c. tum rei, qui appellantur fructus miſti, ideſt, qui ſunt partim ex ipſa natura, partim ex induſtria, ſiue parua, ſiuè magna, vt eſt, v.g. frumentum, vel fructus, qui colliguntur ex agris, caſeus ex oue, &c. vbi partim adeſt induſtria colentis, partim ipſa natura ſoli, vel ouis.

Dixi (ſiue magna) nam quando maxima eſt induſtria, & modiciſſima vis naturæ, cùm parum pro nihilo reputetur, vocarem potiùs fructum illum meræ induſtriæ, quàm miſtum: at in hoc ſolùm caſu ſequor Thomam Sanch. *loc. cit. num.* 48. Dicaſt. *loc. cit. d.* 5. *dub.* 5 *n.* 30. docentes, in miſtis, vbi pluris eſt induſtriæ, vocari fructus induſtriales, vbi pluris naturæ naturales. Sub fructuum miſtorum etiam nomine veniunt fructus ciuiles, quale eſt pretium locationis domus, vel equi, ad hoc enim lucrum concurrit domus, vel equus ſimul cum induſtria locantis.

Fructus meræ induſtriæ, quale eſt lucrum, quod ex negotiatione pecuniæ alienæ acquiſiſti, non ſunt reſtituendi, quia, quod ex ſola induſtria tua eſt, tuum eſſe ipſum lumen naturæ docet, vtporè lucrum perſonæ, non rei. His iactis fundamentis, ſit

Regula prima.

23. Fructus rei iniuſtè ablatæ tum naturales, tum miſti, ſemper debentur Domino, etiamſi apud Dominum res non tantùm fructificaſſet, fructificauit tamen apud poſſeſſorem; & etiamſi domum, v.g. Dominus non locaſſet, poſſeſſor tamen locauit; & etiamſi fur fructus illos quomodocunque conſumpſerit, nec in vllo fuerit factus ditior; & etiamſi illi fructus fuerint percepti à re, per furis diligentiam, perque eiuſdem expenſas meliorata. Ita Sanch. *l. c. n.* 130. Leſſ. *l. c. n.* 119. Mol. *l. c.* Dicaſt. *loc. cit. n.* 84. alios citantes. Quidquid enim alij dicant in oppoſitum, apud Sanch. *l. c. n.* 130. quod probabile iudicant Leſſ. *l. c. n.* 119. & Dicaſt. *l. c. n.* 87. cit. Cou. & Sot. Ratio noſtra eſt, quia res ſemper fructificat pro ſuo Domino: Et ex alia parte, hæc obligatio oritur ex iniuſta acceptione, quæ ſemper manet, donec fiat æqualitas, vt ſæpè dictum eſt; ſolùm excuſari fur poterit in eo caſu, quo, ſine graui ipſius culpa fructus ſint omninò conſumpti; quod euenire potuit, ſi, dum ipſe vellet eos reſtituere, nec poſſet, deſtructi caſu fuere, &c.

Regula ſecunda.

24. Quamuis lucrum ex negotiatione pecuniæ alienæ non ſit reſtituendum, tamen reſtituendum eſt totum damnum, quod fortè emerſit Domino, & lucrum, quod eidem ceſſauit, ſi eam pecuniam, quâ per te caruit, ad negotiationem ille tradidiſſet, vt ex dicto patet. Lucrum illud, quod Dominus non ſolùm communi, ſed etiam ſingulari diligentia de facto percepiſſet, debet reſtitui: non tamen, quod percipere quomodocunque potuiſſet caſu, vel fortunâ. Ita Dicaſt. *loco citato, num.* 109. aliique. Ratio eſt, quia in illo damnum paſſus eſt Dominus ex tua culpa, non verò in hoc.

25. Ex dictis ſolues illam dubitationem: An poſſeſſor malæ fidei teneatur reſtituere fructus, quos ipſe fur non percepit ex re aliena, potuiſſet tamen percipere: ſolues, inquam, mature diſtinguendo, cum Azor. Leſſ. Mol. Vaſquez, aliiſque apud Dicaſt. *l. c. n.* 75. ſi enim Dominus percepturus fuiſſet, tenebitur fur, quia tunc ex ſecunda regula fur fuiſſet Domino cauſa damni: ſi verò Dominus non fuiſſet percepturus, fur nequaquam tenebitur in foro conſcientiæ (nam in foro externo cogitur fur reſtituere ea, *leg. ſi fundum, de rei vindicatione,* Sanch. *in decal. lib.* 2. *c.* 2. *num.* 110.) quia tunc non damnificauit Dominum, & ex alia parte nihil ipſe accepit à re aliena, nec iuſtè, nec iniuſtè, cùm nullos fructus acceperit, vt ſupponimus.

26. Solues item illam aliam difficultatem: An fur teneatur reſtituere fructus, quos Dominus percepiſſet ex turpi vſu ſuæ rei. Solues, inquam, diligenter iterum diſtinguendo: ſi enim percepiſſet ex re ſua inhoneſtè, ideſt, peccando, ita vt lucrum ſecutum fuiſſet ex ipſo peccato, non tenebitur fur illud lucrum reſtituere, quia huius generis lucrum non eſt fructus rei, ſed humanæ malitiæ: at ſi percepiſſet, licèt peccando, non tamen ita vt lucrum ſecutum fuiſſet ex peccato, ſed ex re ipſa, ſeu ex vſu ipſius rei ſuæ, tenebitur, quia tunc lucrum fuiſſet fructus rei Domini: ſic ſolet obligari fur ad reſtitutionem pretij locationis domus, quam Dominus, etiam cum peccato locaſſet meretrici. Ita idem Dic. *ib. n.* 99.

27. De eiuſmodi fructibus multa dicentur *inferius, cùm de reſtitutione ex re accepta,* quæ omnino ſunt hîc applicanda: vbi etiam propter materiæ connexionem agetur, quaſnam expenſas poſſit ſibi deducere poſſeſſor malæ fidei.

§. VIII. *Etiamſi res perierit.*

1. SI equus, v.g. iniuſtè acceptus, vel caſu pereat in manu furis, vel caſu deterior euadat, non periturus, nec deterioraudus in manu Domini, fatentur omnes, furem debere reſtituere totum illius valorem, vel quanti exiſtimatur à prudenti viro damnum, quod per illam deteriorationem factum eſt Domino: imò etiam damna inde ſecuta, & in dubio, quod damna conſecuta eſſent, debere pro rata dubij compenſare. Ita S. Thom. 2. 2. *quaeſt.* 62. *art.* 6. *in corp.* Sot. Cou. Med. Syluest. Tol. Petr. Nau. Reb. Vaſq. aliique apud Dicaſt. *lib.* 2. *tract.* 2. *d.* 2. *dub.* 4. *n.* 49. Ratio eſt, quia fur omnium horum damnorum cauſa eſt.

2. Verùm, ſi equus (idem de cæteris rebus) ita periit, verbi gratiâ, ex incendio caſuali, vel per iuſtam hoſtium incurſionem, apud furem, vt eodem prorſus modo periturus certò fuiſſet apud Dominum: Aliqui obligationem reſtituendi in controuerſiam vocant. Lege Couar. *Reg. peccatum, p.* 2. §. 6. & alios, quos ipſe refert. Sed controuerſia non difficulter ſoluitur. Aſſero enim ex ſententia probabiliſſima, tunc furem nihil debere. Ita Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 12. *dub.* 15. Mol. *tom.* 3. *d.* 725. Vaſq. *de reſt. cap.* 5. §. 1. *dub.* 11. *num.* 66. Dicaſt. *loc. cit. num.* 52. cit. Sylu. Armil. Cou. Reb. alioſque: quia tunc nihil damni re ipſa fur intulit

intulit Domino, Confirmatur, quia detrimentum illud erat in ſua cauſa ineuitabiliter præparatum, ac proinde ſecundùm moralem æſtimationem perinde erat, ac ſi iam illatum foret: ergo fur ille, vel destructor non cenſetur damnum intuliſſe moraliter loquendo, ſiquidem nihil propterea minus habet Dominus, quàm habuiſſet. Hinc inferebat Præceptor meus, P. Ioſeph. à Coſt. Soc. IESV *in manuſcript. de iuſt. & iur. p.2. ſect.4. dub.1.* (id quod habuit ex Petr. Nauar. *lib.4. c.1. dub.3. n.28.* & nunc refert Dicaſt. *l. mox cit. n.75.*) eum, qui interficeret hominem paulò poſt certiſſimè moriturum, eſſe verum homicidam, atque iregularem: non tamen teneri de damno ſecuto familiæ, &c. quia non dedit detrimentum, quod moraliter non cenſetur iam datum per certiſſimam illam mox futuram mortẽ.

3. Solùm ergo euenire potuit, vt antequam equus periret, eodem modo apud Dominum periturus, illo vſus fuerit fur, vel equus lucrum aliquod peperetit, vel ex carentia eius, Domino ante idem tempus euenerit damnum, ſeu ceſſauerit lucrum; tunc profectò hæc omnia antecedentia damna debere à fure Domino reſarciri, ex *§. præced.* ſatis eſt certum, quia hæc lucra non erant Domino, vt ſupponimus, defutura, & ex alia parte, vt ad ſatietatem dictum eſt, res ſemper ſuo Domino fructificat.

4. Aduerte me dixiſſe *num.2.* (ex incendio caſuali, vel per iuſtam incurſionem) ſi enim res peritura erat apud Dominum per iniuſtitiam alterius, non propterea (ex Dicaſt. *lib.2. de iuſt. tr.2. d.2. dub.4. num.75.* citante Leſſ. Molin. Vaſq. Petr. Nauar.) excuſabitur fur à reſtituendo, nam ille, qui per iniuſtitiam abſtuliſſet, obligatus fuiſſet reſtituere Domino: ergo ſi tu præueniſti, ſimiliter teneberis, quia obligatio, quam alius ſubiiſſet, in te tranſlata eſt ratione damni, quod alterum præueniens, præintuliſti.

5. Aduerte iterum, me *ibid.* dixiſſe (certò periturus apud Dominum) ſi enim dubium eſſet, an res apud Dominum peritura fuiſſet, tenebitur fur ad reſtitutionem rei ablatæ. Ita Syluest. Reg. aliique apud Dicaſt. *l.c. n.70.* quia in dubio melior debet eſſe conditio Domini.

6. Inſtas; At modo *n.1.* dictum eſt in dubio de damnis conſecuturis, debere reſtitui ſolùm pro rata dubij.

Reſpondeo, ita in damnis conſecutoris Domino ex priuatione rei per furem ablatæ, ſed in re ipſa ablata, de qua hîc loquor, non ita. Ratio eſt eruenda ex illo principio explicato *ſuperiùs, lib.1. cap.3. §.6.* quod ſemper iudicandum eſt in dubio pro poſſidente. Cùm ergo prius ſit, rem Domini viuere, ſeu exiſtere, dubium autem emergat, an fuerit peritura, iudicandum erit pro rei vita, ſeu exiſtentia, atque adeò pro Domino ipſam poſſidente. At, cùm lucra conſecutura ex te, nondum exiſtant, non poſſident, & ideo in dubio pro ipſis non poterit iudicari, nec pro Domino, quaſi ipſa poſſederit. Sed quia ex alio capite ſupponimus ea ſperata certè fuiſſe à Domino, æquum eſt, vt pro rata dubij, ſeu quantum ſpes illa exiſtens æſtimari à prudenti poterat, reſtituatur.

7. Ille alius caſus occurrere poſſet difficilioris ſolutionis: Petrus tritici menſuram furatur, illámque hodie conſumit, vel vendit: cras autem hoſtes iuſti irruunt, vel ingruit alluuies, ſeu incendium, quibus triticum, ſiue fuiſſet inuentum apud furem, ſiue apud Dominum, æquali modo periiſſet. Quæri iam poteſt, an tunc Petrus tritici valorem reddere teneatur. Vides in præcedenti caſu non præfuiſſe Petri iniuſtam conſumptionem, ſicuti in præſenti? Atque id etiam quæri poteſt de damnificante rem alienam. Segetem, verbi gratiâ, alienam hodie combuſſiſti; debéſne reſtituere totum ſegetis valorem, ſi æquè comburenda ſequenti die fuiſſet apud Dominum?

8. Reſpondeo. Id in tribus euenire circumſtantiis poteſt: Primò, ſi fur conſumat, vendátque, vel deſtruat ante incendium præuiſum: & tunc aio, furem liberè totum tritici, vel ſegetis valorem reſtituere. Lege Leſſ. *l.c. n.95.* Vaſq. *l.c. n.71.* Mol. *t.3. d.726. n.2.* de Lugo; *t.1. de iuſt. d.18. ſect.4. num.77.* Petr. Nau. *lib.4. c.1. dub.3. fusè.* Ratio eſt, quia tunc res erat Domini, & quia non præuidebatur periculum vllum, res valebat ſuo iuſto pretio: ſi ergo iniquè eam fur conſumpſit, contraxit obligationem eam reſtituendi, quæ tolli non poteſt, niſi actu fiat reſtitutio; legatur Dicaſt. *lib.2. de iuſt. tr.2. d.2. dub.4. à n.74.* qui videtur benigniùs loqui.

9. Secundò, ſi aliquod periculum ſubodoratum fuit, quo exiſtente; fur iniquè conſumpſit, vel vendidit; & tunc, Aio, remanere in fure obligationem reſtituendi quidem, ſed minus; quantum ſcilicet iudicabitur à viro experto, ex illo periculo, rei pretium diminui; quòd ſi vendidit, debet pretium dare Domino, cuius erat triticum, quia pretium ſuccedit loco rei, & in hoc iam inuenitur factus ditior ex re aliena fur. Dummodo aduertas, minoris etiam debuiſſe, propter tale vitium periculi imminentis, rem vendi: quòd ſi vendita eſt antiquo pretio, debebit pars pretij excedens emptori reddi, non Domino, quia in illo exceſſu emptor fuit deceptus, non verò Dominus fuit à te iniuſtè damnificatus.

10. Tertiò: Si periculum timebatur certum, & infallibile, quo pacto res nihil valebat: quis enim rem iamiam certò perituram, nulloque vſui ſibi vtilem emere pretio vellet? Et tunc, Aio, nihil deberi à fure, quia nihil damni intulit, conſumendo rem nullius valoris: adde Dominum tacitè conſentire huic conſumptioni. Quis enim non vellet à te panem, verbi gratia, conſumi potiùs, quàm abſumi ab imminenti Domus incendio?

11. Petes: Fur, ſi poſſet rem à ſe ablatam eripere à ſimili, verbi gratia, incendio, obligaretúrne eripere: idque ex Iuſtitiáne, an ex charitate? Reſpondeo, obligari ex Iuſtitia, eſto, negare videantur Leſſ. & Vaſq. *loco cit.* obligationem Iuſtitiæ. Ratio eſt, quia fur, quamuis non ſit abſolutè cuſtos rei ablatæ, quia tamen ſemper obligatur rem Domino reſtituere, conſequenter obligatur rem eandem conſeruare, ſaltem æquali diligentia, & labore, quo res ſuas conſeruaret, nè ſcilicet ponat voluntarium impedimentum ad reſtituendum: ergo contra Iuſtitiam peccat, ni conſeruet, cùm poſſit, quod idem eſt, ac dicere, ſi cùm poſſit, ab incendio non eripiat.

12. Quid, ſi quis rem ſurripiat ante incendium, quo certò res erat apud Dominum peritura, obligatúrne illam reſtituere, an verò, vt ſuam poſſit conſumere? Reſpondeo obligari reſtituere, nec vt ſuam poſſe conſumere. Ratio clara mihi eſt, quia res quomodocunque ſalua fiat, Domini ſemper eſt, niſi ex circumſtantiis certò appareat, rem à Domino iam fuiſſe verè, & ex animo, non verò ſolùm ex neceſſitate derelictam. Vide quæ dixi *tract.2. cap.8. num.14.* Fortunæ igitur ſuæ Dominus tribuat, ſi res in tuto poſita fuit à fure. Deducere tamen pro ſe furem poſſe pretium ſui laboris, & induſtriæ; ſi quæ fuit, ipſa recta ratio dictat, quantum autem erit hoc pretium, facilè colliges ex dictis *tract.2. cap.8. à n.7.* in ſimili.

Quando res perit in via, ſub eius manum, cum quo eam mitto ad Dominum, quid faciam, dicam *infrà tract.4. §.1. num.3.*

§. IX. *Onus Reſtitutionis quandónam adſit, ſi acceptio, vel detentio ſint dubiè iniuſta. Remiſſiuè.*

1. DE hac cùm ſatis ego diſputauerim *ſuperiùs lib.1. in Decal. cap.3. §.7. verb. Reſtitutio,* illuc accedat, ſi velit, curioſus Lector.

CAPVT III.

§. I. *De ſecunda Radice, ſeu cauſa Reſtitutionis, quæ eſt Res accepta.*

1. DVm non conſtat rem, quam ego poſſideo, eſſe alienam, dicor poſſeſſor bonæ fidei: cùm

Google

conſtat, dicor, & ſum malæ fidei poſſeſſor. Quòd ſi non conſtet rem eſſe meam, ſed nec conſtet eſſe alienam, dicor poſſeſſor dubiæ fidei.

2. Sit iam Regula prima ex Leſſ. *lib.2. c.14.d.1.* Mol. *tom.3.d.718.* aliiſque apud Sanch. *lib.1.in dec.cap.23.n.34.* Dic. *lib.2.de iuſt.tr.2.d.5.dub.1.* Si quis rem alienam bona fide, vt ſuam quocunque titulo accepit, ſtatim, atque certò aduertit eſſe alienam, debet illam eandem, ſi extat, reddere Domino: imò Dominus poteſt ſibi eandem, vbicumque illam inuenerit, vindicare. Ratio eſt, quia res quomodocunque accepta, vbicumque eſt, Domini eſt; Quare, niſi, qui eam habet, ſtatim reddat, incipit eſſe iniuſtus detentor, & ſubintrat pro conſequenti tempore radix reſtitutionis ex iniuſta acceptione, de qua *in præcedenti capite* dictum eſt, quia rei alienæ detentio eſt continuata ablatio.

3. Dixi (certò aduertit) nam ſi ſub dubio, vel ſub probabilitate, quæ non faciat moralem certitudinem, non eſt obligatus reddere, vt fusè diximus *ſup.lib.1.in dec.cap.3. à §.3. & deinceps*, & mox innuam, *n.15.*

4. Dixi item (illam eandem) nam non poteſt vnum pro alio, inuito creditore, reſtitui *leg. Manifeſti, C de ſolut.* cùm creditor non ſolùm habeat ius Iuſtitiæ ad rem, eiuſque valorem, ſed etiam ad hanc rem. Ita Vaſquez, Val. Mol. Rebel. Lop Sotus, quos citat, ſequiturque Dicaſt. *lib.2.de Iuſt. tract.2. diſp.2. dub.2. num.14.& 15.* contra Petr. Nauar. dicentem ſolùm eſſe contra Charitatem.

Duas tamen adhibeo limitationes: Alteram. In rebus vſu conſumptibilibus, ſeu functionem habentibus, facilè poſſe reddi vnum pro alio in eadem ſpecie, v. g. habet quis menſuram frumenti æquè boni reddere: Ratio eſt, quia hæc ſunt adeò æquiualentia, vt non ſit iudicandus inuitus creditor. Alteram; In rebus, quæ functionem non recipiunt, tunc ſolùm poteſt vnum pro altero æqualis pretij debitor reſtituere, verbi gratia, veſtem pro equo, hunc equum pro alio, imò pecuniam pro equo, &c. quando creditor non habet peculiarem affectum ad rem ſuam indiuiduam. Ratio eſt eadem, quia tunc non erit grauiter inuitus creditor. Atque hæc doctrina cum prædictis duabus limitationibus propter paritatem rationis locum habet etiam in poſſeſſore malæ fidei, quando res eſt reſtituenda ex radice iniuſtæ acceptionis.

5. Regula ſecunda ex iiſdem, & *paſſim*. Si rem alienam bona fide acceptam, bona item fide in totum quis conſumpſit, vel deſtruxit, nihil remanente, in quo factus ſit ditior, ſiue fuerit res ex ſe conſumptibilis, & vt Iuriſperiti loquuntur, functionem recipiens, vt triticum, vinum, &c. ſiue non, vt equus, veſtis, &c. ad nihil tenetur, quando deinde aduertit ſe conſumpſiſſe rem alienam. Ratio eſt, quia, cùm ſine culpa contra Iuſtitiam fuerit deſtructa, non eſt caput, vnde oriatur obligatio reſtitutionis. Dico contra Iuſtitiam, nam quamuis deſtruxerit laſciuiendo, v.g. vel ſimili modo, cùm non fecerit contra Iuſtitiam, onus reſtitutionis non incurret.

Petes primò: Quando rem miſtibilem alienam cum mea miſceo, iudicandúmne eſt, rem alienam extare, atque adeò me debere illam in indiuiduo: an iudicandum potiùs eſſe deſtructam, atque adeò me debere pretium, ſeu id, quo factus ſum ditior? Reſpondeo, Id colliges ex mox dicendis §.4.

6. Petes, hac occaſione ſecundò: Si mihi mercator tradat merces vſu non conſumptibiles, quas meæ diſpoſitioni committat, dicendo, verbi gratiâ: Committo tibi has merces, vt de illis diſponas, v.g. vendas, quomodo vis, dummodo correſpondeas mihi; tradendo id, quod ex illarum diſtractione conquires: vel quod in idem recidit: ſi mihi mercator eaſdem tradat iuſto pretio æſtimatas, vt illud pretium eidem mercatori poſt illarum diſtractionem ſine fraude reſtituam: ſi, inquam, mihi ſic conſignentur merces, iudicandúmne erit, rem alienam extare, atque adeò reſtituendum in indiuiduo; an tranſiſſe in meum dominium, atque adeò ſolùm reſtituendum? Nam abſolutè, nulla alia voluntate tua accedente, merces ſunt mercatoris: ſolùm enim tibi committit (ſic enim ſupponitur) vt eas more procuratoris, ſeu vtilis geſtoris negotiorum ipſius, debitâ moraliter diligentiâ, vendas. At ſi accedat aliquis actus tuus, quo illas velis tibi emere, vel ipſo actu exercitò de illis mercibus diſponas, tanquam de tuis, vt ſi illas pignori des tuo creditori, vel tuo familiari dones, vel alio modo conſumas, tunc merces erunt iam tuæ cum obligatione reddendi pretium mercatori, quia tunc actualiter, vel virtualiter emiſti, & conſequenter creditor, vel amicus nihil debebunt mercatori: ſiquidem ſi rem tuam, non rem mercatoris acceperunt. Ita Vaſq. *deciſ.503.* Si tamen eas, extra neceſſitatem extremam, vel grauem, dones, vel pignori des tuo dicto creditori, prævidendo tibi non ſuppetere, vnde poſſis facere mercatori ſatis, peccas contra fidelitatem procuratoriam. Et quidem, ſi id fuerit in re notabili, peccas grauiter, vt ex ſe patet, remanente ſemper in te obligatione reſtitutionis pretij, ſi quando potens ſoluendo fueris.

An verò creditor, vel amicus, dum has acceptant, præuidentes ſuum pretium mercatori defuturum, peccent, nécne, ſiuè te inducant ad dandum, ſiuè non inducant; ex dicendis §.4. *nu.26.* colligi poterit.

7. Regula tertia ex DD. cit. *litt. C.* Si res non eſt in totum deſtructa, ſed remanet in aliquo, quo redditus eſt quis locupletior, hoc, in quo factus eſt locupletior, debebit is reſtituere, vt primùm aduertit id ſibi per ſe proueniſſe ex re aliena; Vt accidet, exempli gratiâ, ſi quis rem alienam bona fide vendidiſſet, & pretium habuiſſet à venditore. Ratio eſt, quia hoc ſuccedit loco rei. Quare, ſicuti rem, vel partem rei, ſi extaret, debuiſſem reddere, ſic hoc, quod remanet. Adde non eſſe æquum, quempiam diuitem fieri ex re aliena.

Dixi autem (per ſe proueniſſe) id enim ſolùm ſuccedit loco rei alienæ, non verò id, quod ex occaſione ipſius, ſeu per accidens acquiro. Si enim, v.g. pecuniam, quam bona fide meam puto, negotiationi ſubdam, totum lucrum meum erit, quia adeſt fructus induſtriæ meæ, nec per ſe prouenit ab aliena pecunia, quæ ex ſe eſt ſterilis. Pari modo, ſi occaſione, quòd ego veſtitus veſte aliena pretioſa inuiter à Principe, & aliquid lucrer, totum, quod acquiro, meum erit, quia per accidens hoc lucrum ſequitur à re aliena.

Conſumens rem bona fide acceptam.

8. Ex dictis fit primò, Vt, ſi quis inuitatus ab amico edat cum illo res furtiuas, neſciens eſſe ex furto, ad nullam reſtitutionem teneatur, ſi ipſe in nullo factus eſt ditior: At ſi inſumpſiſſet aliquid æquale in ſuo cibo, vel partem; æquale, vel partem debet ex communi opinione reſtituere, quia in his factus eſt ditior. Ita iidem, quibus adde Vaſquez, *capit.9 de reſtitut.§.2.num.4.& 5.*

Dico (ex communi) nam de Lugo *tom.1.de iuſt. d.17.ſect.1 num.15.* ex alio capite hunc omnino liberat à reſtitutione: quia nimirum, dum comedit tanquam Miniſter, ſeu inſtrumentum inuitantis, ſine culpa eſculenta deſtruit, veluti ſi gemmam alienam, quam bona fide putat Petri, v.g. proiiceret iuſſu eiuſdem Petri in puteum: ergo cùm ipſe illa non acceptet, non contrahit obligationem reſtituendi ex re accepta. Verùm, id mihi non placuit *ſup.tr.1.cap.2.§.5.n.9.& 10.* cùm de Religioſo inuitato ſine Superioris licentia agerem: & nunc in hoc caſu multò minùs placet, ſaltem ex eo, quòd inuitatus non vtitur his ſpeculationibus, nec intendit comedere, vt merum inſtrumentum inuitantis, ſed more humano cibum acceptat & comedit: quare moraliter rem tacitè accipit, & conſequenter obligatur ex re accepta. Nam ſic quoad gemmam prædictam, vel quid ſimile: non enim acceptat gemmam, & vt ſuam proiicit. Lege Bannez, & Salon. apud Dianam, *part.3. tractat.5. reſolution.41.* qui ex alio capite nunc bona fide conſumentem res vnico actu conſumptibiles,

liberant

liberant à reſtitutione; quamvis io aliquo factus ſit ditior; ſed non placent.

Donans rem bona fide acceptam.

9. Fit ſecundò, ex iiſdem: Vt ſi ego rem furtiuam mihi ignoranti donatam bona fide do alicui, vel eidem, qui mihi rem illam donauit, aliquid æquale ob gratitudinem rettodono, nihil reſtituere debeam, cùm aduerto rem fuiſſe furtiuam, quia in nihilo factus ſum ditior. At ſi ego donaturus fuiſſem æquale, vel minus alteri amico, quod mihi reſeruaui, quia rem furtiuam donaui, hoc æquale, vel minus reſtituere debeo Domino iam nunc cognito, quia in hoc factus ſum ditior, & hoc ſuccedit per ſe luco rei alienæ. Quid, ſi doaaturus fuiſſem maius? v. g. centum aureos in tritico, ſed quia dedi quinquaginta in auto furtiuo, totum triticum mihi reſeruaui? Reſpondeo, vt primùm cognoſco aurum fuiſſe alienum, ſolùm debeo quinquaginta reddere Domino. Ratio eſt, quia exceſſus, quem mihi reſeruatum inuenio, fuit reſeruatum per accidens ex occaſione rei alienæ datæ, non verò per ſe, atque adeò meum eſt, non alterius.

Vendens rem bona fide acceptam.

10. Fit tertiò, Vt ex dictis decidi debeat, quid ſit reſtituendum, & quantum, ſi res aliena bona fide vendatur? Dico eſſe diſtinguendum; vel enim primò, rem alienam bona fide emiſti; vel ſecundò, dono, ſeu ſine pretio habuiſti, & in vtroque caſu deinde, bona item fide, vendidiſti. In priore caſu, non obligaris quidpiam reſtituere Domino rei. Ita ex iiſdem, quibus adde Laym. *l.3. ſect. 5. tract.4.c.17.§.3. num.*25. lege Dian *tom.*: *tract.5. miſcell.reſ.*41. *&* 42. Caier. vtrumque Med. aliòſque apud Dicaſt. *lib.2. de iuſt. tract.2.d.5. dub.*8. *num.*148. quia apud te res aliena non extat, oec in aliqoo ex illa es locupletior; pretium enim, quod oùnc vendendo accipis, iam antea ſolueras emendo. Dixi (Domino rei) nam, an debeas aliquid ipſi emptori, cui tu vendidiſti, dicam mox *num.*14. In poſteriore caſu, debes dare totum pretium Domino, quia in hoc factus es ditior. Nota, ſi Dominus fortè rem ſuam recuperauit ab emptore hoc vltimò, vt certe poteſt, ſi extet, quia ſemper ſua eſt: tunc te emptori huic pretium reddere debere, ne ſcilicet ex aliena re locupleteris, certum eſſe.

Inquires: Quantum debet huic emptori, vel Domino dari, totùmne pretium, quo, res tibi dono data, vendidiſti; an ſatis ſit dari partem? Reſpondeo, ſi bona, vt dictum eſt, fide vendidiſti, medio, vel infimo pretio, totum hoc debes, quia hoc ſuccedit loco rei Domino debitæ: At ſi vendis ſupremo pretio, vel etiam maiore, id poteſt euenire ex duplici capite. Lege eoſdem *q.*6. adde Dicaſt. *lib.2. de iuſt tract.2.d.5. dub.*7.

11. Primò, ex eo, quia res eadem, v. g. equus ex ſe, vel ex circumſtantiis creuit io pretio, ſiue ob maiorem ætatem equi, ſiue ex penuria equorum ſuperueniente, & in vtroque caſu debes totum, quantum fuit, pretium reddere. Ratio eſt, quia res eſt ſemper Domini, & Domino valet, quanti valet. Scio aliquos cum Molin. *num.4. diſp.*721. *num.*10. docere, tunc ſatis tibi eſſe, ſi valorem medium reddas Domino, & te poſſe exceſſum tibi reſeruare. Ratio eſt (inquiunt) quia ſufficit, ſi Domioo reddas, quanti poſſit rem æqualem ſuæ ſibi emere, vel comparare: at poteſt emere facilè, vt ſupponimus (ſecùs enim non haberet locum hæc Doctrina) per illud pretiom medium: ergo ſufficit, ſi illud dumtaxat reſtituatur. Confirmant: Si Dominus recuperaſſet ſuam rem ab eo, cui tu rem tibi donatam vendidiſti, non tenereris Domino dare, ſed potiùs emptori, iam enim ipſe Dominus plenè eſt ſatisfactus per ſuæ rei recuperationem, ergo nec teneris exceſſum illum eidem dare, iam enim ipſe tantum habet per pretium mediom, quantum ſufficit ad ſimilem rem ſibi comparandam. Scio, inquam, hoc, & certè id eſſe probabile io praxi inficiari non poſſum, tutum id eſſe fatetur Dicaſtill. *loc cit. num.*144. licèt ipſe contrariam ſententiam ſequatur.

12. Secundum caput, vnde tu cariùs vendere potuiſſes rem alienam tibi dono datam, eſt, qoia eiuſmodi rem in alium locum transtuliſti, vel ſimilem non vulgarem diligentiam adhibuiſti: & tunc, quia ille exceſſus eſt fructus ſolius tuæ ioduſtriæ, potes totum illum tibi attribuere. Ita Molin. & Layman. apud Dian. *part.3. tract.5. reſol.*41. Verùm, quia ad pluris rem vendendam non ſolùm valet induſtria, ſed etiam regulariter ipſa ſubſtantia rei, quæ venditur (quod non eſt ita in mera negotiatione pecuniæ, quæ ex ſe ſterilis eſt.) Ideo notat Saochez, *lib.2. in Dec. cap.*23. *num.*28. non tutum hunc exceſſum poſſe à te retineri, ſed ſolùm quantum arbitrio prudentis reſpondet tuo labori, & induſtriæ: & rectè de Lugo *tom.1. de iuſt. d.*17. *ſect.*1. *num.*21. ob hanc rationem docet, tunc nunquam ſufficere dare pretium infimum.

Donans pretium rei alienæ bona fide vendita.

13. Sequitur quartò, Vt etiam decidatur ex dictis, Quiſnam reſtituere teneatur in ſequenti caſu? Antonius equum Cæſaris bona fide ab amico dono accepit, mox eadem fide illum vendidit Franciſco, atque eius pretium idem Antonius dono dedit Petro; Quiſnam reddere equum, vel eius pretium debet Cæſari Domioo, quando conſtabit equum fuiſſe Cæſaris, Antoniúſne, an Franciſcus, an Petrus?

Reſpondeo, ex dictis, (Lege item Saochez, *lib.2. in dec. c.*23. *num.*18.) Nihil Antonius debebit Cæſari, qoia Antonius in nullo nunc inuenitur factus ditior ex Cæſaris equo. Rurſus nihil item debet Petrus, quia Petrus nunquam habuit alienum equum, & pecuniam, quam dono habuit, accepit ab Antonio Domino legitimo illius pecunia: qui, vt ſuppono ex mox dicendis, per immiſtionem pretij equi cum ſua pecunia factus eſt Dominus illius pretij. Quare, ſicuti licitè quis data à latrone, vel fraudulento luſore poteſt retinere, quia hi ſunt facti Domini illius pecuniæ per admiſtionem cum ſuis (vt ſupponimus) nam ſi facilè diſcerni poteſt, reſtituenda eſt, vt potè res Domioi, eſto, perſonaliter remaneant obligati ad reſtitutionem: ita multò magis in caſu noſtro, in quo Aotonius bona fide illud pretium acquiſiuit. Et ſicuti in caſu dicto latronis ex probabili ſententia, quam *mox §. 4. num.*26. *fine*, afferam, mihi non imputatur, ſi quando per donationem illam pecuniæ mihi factam, fiat ipſe latro impotens ad dictam reſtitutionem, qoando ego eam impotentiam non præuideo, vel etiamſi præuideam, latronem tamen oon induco ad donandum, ſed ſolùm accepto: ita etiam in caſu noſtro, &c.

14. Remanet ergo Franciſcus, qui quidem eſt obligandus ad equom reddendum ſuo Domino, nempe Cæſari, etiam cum iactura ſuæ pecuniæ: ſuo enim infortunio debet aſcribere, quòd res aliena, ad quam ſemper ius habet proprius Dominus, apud ſe extare inueniatur, ſed certè Antonius, qoem nihil debere Cæſari diximus, debebit tamen Franciſco totum pretium reddere in caſu, quo idem Franciſcus Cæſari equum ſuum reddiderit. Ita Sot. Petr. Nauarr. Val. Rebell. Azor. Leſſ. apud Dicaſtill. *l.c. dub.*8. *à num.*150. contra Nauarr. qui putat ſatis eſſe, ſi Antonius cedat Franciſco actionem, quam habet contra Cæſarem. Ratio non ducitur ex radice iniuſtæ acceptionis, vel ex radice rei acceptæ, quæ hic, vt patet, in Antonio non adſunt; ſed ex contractu, quo Antonius Franciſco rem vendidit; In hoc enim contractu implicitè includitur, vt venditor indemnem reddere debeat emptorem, quoad rem venditam, vt ſcilicet hæc ſit vendibilis, & vt ipſe venditor poſſit transferre eius dominium in emptorem, &c. Sanè eodem modo, ſi vendidiſti bona fide vitrum pro gemma, co-

gnito errore, reſtituere debes prêtium, ſeu reſcindere contractum, vt indemnem ſerues ementem. Atque hæc ratio valet, etiamſi Antonius equum prædictum emerit iuſto pretio, v. g. à Titio; licèt ipſe Antonius poſſit à Titio venditore, propter dictam rationem indemnitatis, exigere ſuum pretium: tamen ipſe Antonius obligatur ex vi ſuæ venditionis factæ Franciſcum indemnem reddere, nec poteſt remittere Franciſcum ad Titium, cum quo Franciſcus nullum iniit contractum, & per hoc reſoluitur id, quod innui *ſuprà, num.* 10. lege de Lugo *t. 1. de Iuſt. d. 17. ſect. 5. à num.* 109. & Dicaſtillum *l. c.* ponentes aliquas vtiles conſiderationes circa hunc, & ſimiles caſus.

15. Petes hîc denique: Ad quid obligetur quis, ſi ſit dubius, an factus fuerit ditior ex re aliena bona fide accepta?

Reſpondeo ad nihil, quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis. Idem dic, ſi ſis dubius, an res, quam bona fide habes, ſit aliena, & poſt moralem diligentiam dubium euincere non potes. Differentia autem magna intercedit inter dubium ſuperueniens, poſtquam rem bona fide poſſides, & inter dubium, quod fortè ſit, antequam rei poſſeſſio à te occupetur: nam hîc tibi non ſuffragabitur poſſeſſio, ſuffragabitur tibi in dubio ſuperueniente, ſed de his, vt etiam, quando res eſt probabilis, multa ſatis ſunt diſputata *ſup. lib.* 8. *c.* 3. 6. & 7.

16. De emptione rei furtiuæ multa dixi *Tract.* 2. *c.* 8. ſolùm in hunc locum ſequentes duas quæſtiones reſeruaui.

§. II. *Prima Quæſtio, An rem, verbi gratiâ, equum bona fide tibi venditum, vel donatum, vbi noſcis eſſe furtiuum, tibi liceat furi reddere?*

1. QVoad venditum: Dico non licere, ſi ſine graui incommodo per Iudicem, vel alio modo poſſis tu emptor tuum pretium habere, & Dominus ſuum equum: licere autem, ſi prudenter credas Dominum facilè recuperaturum ſuum equum, & tu pretium; vt ſi furem furti pœnituiſſet, & tibi pretium, Dominóque equum is redditurus eſſet: Immò in hoc vltimo caſu puto, te debere eidem furi equum reddere, quando ſcilicet, ſecùs furi aliquod iniuſtum damnum immineret, vt bis ſoluere pretium equi, vel quid ſimile. Rurſus, dico non licere reddere furi, ſi per talem redditionem non ſperas te recuperaturum tuum pretium, nec aliquod graue malum à fure times, ſi illi non reddas. Ratio eſt clara, quia tunc non eſſet caput, vnde poſſis rem in manu latronis cum Domini damno reponere.

2. Hæc ſunt facilia, illud difficile: An quando ſcio furem non redditurum equum Domino; poſſim ego ipſi furi reddere equum, à quo bona fide emi, in eo caſu, quo mihi aliter meum pretium recuperare non datur? Negat Molina *t.* 3. *d.* 722. quem ſequitur Azor. aliíque apud Dicaſtillum mox citandum, concedit Rebell. *p.* 1. *l.* 2. *q.* 9. Vaſquez *de reſtit. c.* 9. §. 2. *dub.* 2. *n.* 12. & 13. idem ſentit de Lugo *t.* 1. *de Iuſt. d.* 17. *ſec.* 2. Dicaſtill. *lib.* 2. *tr.* 2. *d.* 5. *dub.* 4. *n.* 95. citans Tol. Arag. Bonac. à quo falsò citari Azorium pro hac ſententia, notat *ibi* Dicaſtill. cum quibus ſentio. Ratio eſt, quia, cùm ego ſolùm teneat equum reddere ex re bona fide accepta, ſufficiet, ſi illum reponam in eodem ſtatu, in quo erat: non enim videor cogendus illum cum meo damno Domino reſtituere, quia ſic æquè obligarer, ac ipſe fur, qui rem habuit mala fide: cùm ergo minor ſit mea obligatio, ſolùm obligabor Domino reſtituere, quando non patior æquale damnum, non verò in noſtro caſu, quo par detrimentum paterer, meum pretium amittendo. Vndè vides idem dicendum eſſe, ſi aliquod graue malum à fure rationabiliter timerem, ſi ipſi non redderem.

3. Dixi (poſſe me reddere furi, ſeu illi, qui mihi rem vendidit) nam vendere alteri non poſſum, etiam ad recuperandum meum pretium. Ratio eſt, quia ſic facerem iniuſtum contractum, vendendo rem alienam; at reſtituere eidem furi non eſt facere contractum, ſed præteritum reſcindere, quæ reſciſſio ex ſe iniuſta non eſt, quia ego non teneor ſtare ei contractui, cum meo illo damno amiſſionis pretij.

4. Obiicies: Non poteſt debitor reſtituere rem, v. g. gladium Domino, ſi ſciat Dominum illo abuſurum, v. g. ad iniuſtè occidendum, ne ſcil. cooperetur cum illius peccato: ergo nec emptor, de quo loquimur, poterit reſtituere rem furi, quia ſcit furem abuſurum, dum eam ipſe fur non reddet Domino. Reſpondeo, nego paritatem, quia debitor ille ſupponitur nullum pati damnum, ſi rem eo caſu non reddat, at in caſu noſtro patitur, nempè amittit ſuum pretium; nemo autē tenetur procurare bonum temporale alterius, cum æquali ſuo damno, vt dictum eſt. Adde in caſu noſtro (quidquid ſit in illius gladij debitore, de quo *infrà, tr.* 4. *cap.* 1. §. 3.) cooperationem ad peccatum alterius fore admodum remotam: at cooperatio remota ex multis capitibus excuſatur à peccato, vt alibi diximus, hîc autem erit excuſatio ab æquali damno, &c.

5. Obiicies rurſus: Si Dominus equi emptorem apud Iudicem deferret, Iudex illum cogeret reddere equum, non furi, ſed ipſi Domino; ergo ad idem ego obligabor in conſcientia.

Reſpondeo: Nego conſequentiam, quia Iudex ſupponit furem non inueniri, vt is cogatur ad reſtituendum pretium, & ſic Iudex operatur ex præſumptione, quod ego pretium recuperare non poſſim, quando iam nos *n.* 1. falſi ſumus, non poſſe rem reddi furi. Cùm ergo in noſtro caſu emptor reddendo rem furi, poſſit ſuum recuperare, non iniuſtè aget, ſi ſe indemnem ſeruet. At cur Iudex ita ſupponit, & non potiùs quærit furem, quem cogat ad reddendum pretium? Reſpondeo, quia non tenetur Iudex, niſi ad ea, quæ à partibus proponuntur; immò Iudex prudenter præſumit, rem alienam mala fide fuiſſe emptam, & conſequenter cogit abſolutè emptorem ad reſtitutionem: ſecùs daret aditum fraudibus, & quilibet à fure etiam mala fide libenter emeret, quia ſemper eſſet ſecurus ſuum pretium per Iudices ſe recuperaturum. Alias obiectiones vide apud citatos.

6. Quoad rem non miſtibilem donatam, iam ex dictis colligis, rem tibi à fure donatam bona fide, multò magis mala fide, vel etiam apud te fortè ab eodem fure depoſitam, ſtatim ac furtum aduertit, te debere Domino reſtituere. Ratio eſt eruenda ex iiſdem dictis, quia in hoc caſu nullam pretij iacturam facis. Excipe, niſi fortè à fure tibi graue aliquod proportionaliter damnum immineret, tunc enim ſufficeret reſtituere, vt etiam ex dictis colligi poteſt.

Dixi (quoad rem non miſtibilem) nam ſi fuerit pecunia, vel ita miſtibilis, vt immiſta cum rebus latronis diſcerni nequeat, iam innui §. 1. *n.* 2. & iterum explicabo §. 4. *præſertim n.* 26.

§. III. *Secunda Quæſtio, Quoad idem, quando adfuit mala fides.*

1. SI rem furtiuam à fure mihi venditam mala fide emi, & meum pretium recipere aliâ viâ non poſſim: Quæritur, an poſſim reddere furi, vt ipſe meum pretium reddat. Non poſſe docent Leſſius, Turrian. aliíque apud de Lugo *mox* citandum, Dicaſtill, *l. c. num.* 113. afferens Mol. Reb. Bannez, Vaſquez. Poſſe meliùs alij, propter paritatem rationis cum emptis bona fide. Ita Diana, & de Lugo, cum aliis ab ipſis citatis *tom.* 1. *de Iuſt. d.* 17. *ſect.* 2. *n.* 37. Tolet. Sylueſtr. aliíque apud Dicaſt. *l. c. n.* 115. Nam ſicuti, qui debet reſtituere ex iniuſta acceptione, vel retentione, ſatisfacit tollendo iniuſtam acceptionem, & iniuſtam retentionem: ita, qui debet reſtituere ex iniuſta emptione, ſatisfaciet, quantum eſt ex hoc capite, ſi tollat iniuſtam emptionem; Tollit autem emptor, ſi reſcindat contractum cum venditore; Ex alia parte idem emptor non cooperatur, ſic, cum malitia venditoris, quia ſuum damnum, ne ſcilicet ſuum pretium amittat, ſatis ipſum excuſat à tali cooperatione.

2. Dixi

Digitized by Google

2. Dixi (quantum eſt ex hoc capite) nam, ſi diu emptor retinuit cum graui damno Domini rem, tunc debebit reſarcire damnum ob iuſtam retentionem.

3. Inquires: Quanto tempore hic emptor malæ, vt item ille bonæ fidei poteſt retinere rem furtiuam emptam, vt tractet cum fure de rehabendo ſuo pretio? Reſpondeo, id ſecundùm moralem prudentiam ex circumſtantiis eſt decernendum, præ oculis habitâ illâ regulâ, vt ex hac retentione (quæ certè non valdè longi temporis eſſe debet) non redundet in nouum damnum Domini. Vide de Lugo citatum *n.* 33.

4. Si rem furtiuam mala fide mihi donatam mala fide accepi, omnino me illam debere Domino reſtituere, non autem furi, iam dixi modò *num.* 22.

De emente, vt item de acquirente rem alteri obligatam.

1. INcidit hîc dubium de re alteri hypothecata, ſeu obligata, quam ego fortè emi, ſeu per hæreditatem acquiſiui, inſcius eiuſmodi obligationis: Domum, v. g. emi à Petro iuſto pretio centum aureorum; deinde apparet, eam eſſe obligatam Franciſco in aureis viginti, an debeam eos viginti Franciſco ſoluere? Reſpondeo, Communis eſt doctrina, me debere, vel ſoluere, vel tradere illi domum: licèt poſtea regreſſum habeam contra Petrum venditorem. Ratio eſt, quia tunc vrget radix reſtitutionis ex re accepta; ſicuti enim, ſi emiſſem eam domum à fure, nullum ego in eam dominium acquiſiuiſſem: ita nunc ſecundùm illam partem reſpondentem viginti aureis non acquiro dominium ſaltem plenum, & perfectum, quia ſecundùm illam obligata eſt creditori, & veluti eius eſt ea pars. Si vendidiſſet tibi eam domum is, qui erat in extrema neceſſitate, te non obligat, Valerus *in Differ. vtriuſque fori, v. Debitum, diff.* 11. Verùm, id vide apud de Lugo *dicta d.* 17. *ſect.* 5. *à num.* 95. res eſt enim rariſſimi euentus.

2. Si acquiſiuiſſes hæreditatem paternam, verbi gratiâ, quæ verè non ſufficiat ad Patris debita; ad nihil teneris in conſcientia, etiamſi non feceris inuentarium. Quòd ſi bona hæreditatis ſufficiant, ſint tamen vinculata, debes ſolùm ex fructibus ſoluere eadem Patria debita, ſi hæc debita ſint contracta poſt inſtitutum vinculum: At ſi fuiſſent contracta ante vinculum inſtitutum, vel ſi fuiſſent contracta ab inſtituente reuocabiliter dictum vinculum, debes ex Capitali ſoluere; vt breuibus docet, aliis citatis, Bonacina *tomo* 2. *circa* 4. *Decalog. precep. diſputat.* 5. *p.* 4. *num.* 10. quia anteceſſoris bona ſemper tranſeunt cum onere; quod habent, reſtituendi cuique ſuum.

§. IV. *Occaſione prædictorum, explicamus, quandónam per coniunctionem res aliena tranſit in meum dominium, ita vt non debeam rem ipſam in indiuiduo.*

1. AD multa vſui erit explicatio, quam paramus afferre; nam propterea vniuerſaliter eſt tractanda, ne miteris, ſi ad alia, quæ huius loci non videntur, diuertamus: Id enim facit, vt ea omnia, quæ de eiuſmodi coniunctione ignorari non debent, hîc in vnum collecta Lector addiſcat.

2. Quatuor modis hæc coniunctio formari, & eſſe poteſt: Primò, per alluuionem: Secundò, per adiunctionem: Tertiò, per confuſionem: Quartò, per admixtionem.

Per Alluuionem.

3. Alluuio in legibus, *Inſtitution. de rerum diuiſione*; §. *propterea quod per alluuionem*, & deinceps; alia eſt patens, alia latens; Latens eſt, quando per alluuionem aliquid inſenſibiliter tuo fundo adiungitur. Patens, quando ex fluminis vi detrahitur aliqua pars fundi tui vicini, & transfertur in fundum tuum. His poſitis:

Dico augmentum fundi factum per latentem alluuionem eſſe tuum, per patentem eſſe prædicti tui vicini.

4. Rurſus Inſula, quæ per alluuionem ſolet de nouo naſci, naſci poteſt primò in alto mari, quod ſub nullius dominio ſit: Secundò, in medio fluuio: Tertiò, in eodem fluuio, ſed propè tuum agrum: Quartò in eodem fluuio, ſed propè agrum vicini. His poſitis:

Dico in hanc ſententiam: Si primum, Inſula eſt primi occupantis: Si ſecundum, diuidatur inter te, & illum, qui eſt è regione poſitus: Si tertium, erit tua, etiamſi deinde ſenſim, & latenter extendatur vſque ad vicinum: Si quartum, erit vicini, eiuſdémque erit ſimilis latens extenſio.

5. Denique ſic aio: Si alueus fluuij diuertat in aliam partem: nouus alueus fiet publicus, vel ciuis, cuius erat fluuius: Antiquus verò accreſcet iis, qui agros vtrimque habent. Quòd ſi fluuius ex tuo agro inſulam faciat, nemo dubitat, Inſulam illam eſſe tuam.

6. Hæc, vel ſancita ſunt in variis legibus, quas affert Molina *loco citato*, aliíſque paſſim, vel ex aliis deducuntur, quas vide paſſim apud Doctores, Molinam *tom.* 1. *diſput.* 57. de Lugo *tom.* 1. *de iuſtitia, diſp.* 6. *ſection.* 13. *à num.* 157. apud quos etiam inuenies, An hæc accreſcant vſufructuario, an Domino proprietatis, an emphyteutæ, an feudatario, quæ ſunt quæſtiones pertinentes ad Iuriſperitos.

Per Adiunctionem.

7. Quærimus; An quando aliquid alienum adnectitur tuæ rei, totum fiat tuum, v. g. partem veſtis pretioſæ alterius conſuis tuo veſtimento, vel gemmam alienam tuo annulo inſeris, An tota veſtis, annulúſque fiant tua. Tua eſſe colligitur *ex* §. *Quod ſi partem, Inſtit. de rerum diuiſione*, cum obligatione tamen, vt ſemper ſupponimus, reddendi Domino æſtimationem ſuæ rei.

8. Verùm, ſic eſt diſtinguendum: Vel primò res aliena non poteſt ſeparari, ſalua tota re, vt ſi, non purpureæ veſtis pars, ſed lanæ, ſeu fila purpurea aliena fuerint intexta cum tuis aliis, veſtémque compoſuerint: & tunc non dicetur purpura adiuncta tuo veſtimento; ſed vel admixta cum tua, vel confuſa in tuo, quia pars tua ſeparari nequit, ſaluo veſtimento: immò non rarò, nec diſcerni poterit, vt ſi eiuſdem rationis, coloríſque eſſent tua, & aliena fila; atque de hoc loquitur §. *citatus*, & nos *à n.* 11. loquemur: ſicuti de admixto dicemus *à n.* 15.

9. Vel ſecundò, res aliena poteſt diſcerni, ac ſeparari à tua; & tunc verè dicitur adiuncta, ex de Lugo *tom.* 1. *de Iuſt. d.* 6. *ſect.* 13. *num.* 160. & eius tractatio pertinet ad hunc numerum; in quo caſu omnis æquitas requirit, vt pars illa adiuncta remaneat ſui Domini. Ita Dicaſtill. *l.* 1. *de iuſt. tract.* 2. *d.* 5. *d.* 9. *num.* 184. *&* 190. cùm enim partis illius dominium nunquam Dominus amiſerit, & ex alia parte diſcerni, & ſeparari poſſit: cur non ſit ſeparanda, ac Domino reſtituenda?

10. Sed quid dicendum de ædificiis, & plantis, quæ ſolo adiunguntur? Reſpondeo, vt ædificij Dominus fias, debes in proprio ſolo illud conſtruere, §. *cùm in tuo, Inſt. de rerum diuiſ.* nam ſi in alieno, eius erit ædificium, cuius eſt ſolum, modò Dominus ſoli tibi ſoluat expenſas, ſi bona fide proceſſiſti: nam ſi mala, nihil tibi debebitur.

Idem dic in plantis, Domino nimirum ſoli eas cedere, §. *ſi Titio, Inſtit. de rerum diuiſion.* compenſatis tibi expenſis, ſi bona fide plantaſti: nam ſi mala, nihil meritò habebis. Lege Caſtr. *de Iuſt. in genere, d. vnica, pag.* 20.

Per Confuſionem.

11. Tunc res tua, & mea dicuntur confundi, quando non poteſt ex ipſis iam confuſis aſſignari vlla pars, quæ non ſit mea, & non tua. Miſces, v. g. vinum tuum cum vino meo, vel tuum lac, cum meo lacte, aſſignaréne poteris hanc, verbi gratiâ, guttam eſſe tuam, hanc eſſe meam? Non ita. Pari modo ſi ex tuo vino, & melle meo fiat mulſum; ſi ex tuo ære, & meo argento, vel auro fiat

ex

Digitized by Google

æs Coriothium ; ex tuis , & meis medicamentis fiat emplaſtrum ; ex tuis , & meis lanis, ex tuo, & meo ſerico intexatur veſtis. Tunc autem dicetur admiſceri, quando poteſt aſſignari , quæ pars ſit mea , quæ tua , licèt à me dignoſci facilè nequeat , verbi gratiâ , ex frumento tuo admixto cum meo, potes accipere hoc granum, verbi gratiâ , de quo verum eſt dicere , hoc fuit , ſeu eſt ex tuo frumento, vel verè eſt ex meo, licèt à nobis propter admixtionem factam non dignoſcatur : non potes autem accipere vnam guttam, verbi gratiâ, in mulſo, & ſic dicere , hæc gutta eſt ſolùm mel , eſt ſolùm vinum, & conſequenter , eſt ſolùm tuum , &c. De Admixtione mox ; hic enim de Confuſione loquendum eſt , de qua ſic diſtingue:

Vel Confuſio inducta fuit primò , vtroque Domino conſentiente , vel ſecundò , caſu , vel tertiò , altero ſolùm ſic volente , neſciente, vel nolente altero ; Si primo , ac ſecundo modo , totum conflatum erit vtriuſque , quia conſenſus reciprocus , vel caſus ille , id videtur præſtare , & ad Iudicem pertinebit diuidere pro rata partium. Ita Caſtro Pal. *de iuſt. in genere , diſp. vnica, pag. 21. num. 5.* Si tertio modo , ad illum pertinet dominium , qui operam , & maiorem partem materiæ appoſuit , quibus tertium illud corpus conflatum eſt , quare illud mulſum , æs , emplaſtrum, veſtis , tui erit dominij, ſi tuâ operâ , tuáque maiore parte materiæ illa ſint facta, cum obligatione tamen reddendi æſtimationem partis materiæ alienæ , *ibid.* Ratio eſt , quia acceſſorium ſequitur principale : Principalior autem in his eſt opera tua, & pars notabilis tuæ materiæ , quàm ſola pars materiæ alienæ , ergo , &c.

12. Dixi (notabilis) nam ſi, verbi gratiâ, paruam menſuram mellis tui miſceres cum magno dolio alieni vini, vel parum purpuræ tuæ cum multis alienis , cùm parum pro nihilo reputetur , nec vinum eſſet tuum , nec veſtis; *Eo modo* , (inquit Azor. apud Dicaſt. *loc. cit. n. 185.*) *quo nimis parua aqua benedicta non reddit benedictam magnam aquæ quantitatem,* tunc enim, cùm tua pars ſit acceſſoria, illa aliena principalior , alterius erit dolium , & veſtis, cum obligatione reddendi tibi æſtimationem exiguæ illius purpuræ , & mellis.

13. Non diſſimili modo iudicarem (vt iudicat Caſtr. *de iuſt. in genere, diſp. vnica, p. 21. n. 1.*) de pretioſiſſima pictura, vel ſcriptura facta à te in vili tabula , vel tela aliena , tuum enim erit totum cum obligatione reddendi pretium tabulæ , vel telæ illius Domino. Quòd ſi pictura eſſet vilior , quàm tabula, certè tunc cederet , acceſſionis Iure , Domino tabulæ, quo pacto conſiliantur variæ opiniones apud Caſtr. *loc. cit. n. 3.* de ſimili pictura in aliena tabula variè ſentientes. Vide *infrà, §. 5. n. 6.*

14. Quòd ſi eius ſit generis rerum confuſio , vt non poſſimus recurrere ad principalem, vel magis notabilem partem, vt ſi, omnibus perpenſis, æquales eſſent, vel quaſi æquales partes ? Vſui erit Regula, quæ *mox* dicetur *n. 20.*

Ex his collige , quid dicendum in formatione ſpeciei, vt loquuntur Iuriſtæ. Nam ſi, verbi gratiâ, ex vuis alienis exprimas muſtum , ſine dubio , ex Caſtr. *loc. cit. num. 3.* hoc erit Domini vuarum ; ſolùm ſi bona fide expreſſiſti , dabuntur tibi expenſæ : nam ſi mala , nihil ; ſicuti, in ſimili modò dictum eſt *num. 10.*

Per Admixtionem.

15. SI tuum frumentum, hordeum, pecuniam, & vniuerſaliter, ſi quælibet alia mixtibilia tua, vt ſunt pecora, gallinæ, boues , (quæ, quando ſignata propriis characteribus non ſunt , facilè admiſcentur , ita vt diſcerni nequeant) cum meis miſceam, in cuius erunt dominio?

16. Dico , eſſe diſtinguendum modo, quo paulò antè diſtinximus, vel enim admiſtio facta eſt: Primò, ex vtriuſque conſenſu , vel ſecundò , caſu , & fortuitò, vel tertiò, vno ſic volente. Si primo , & ſecundo modo , vtriuſque erit cumulus diuidendus pro rata à Iudice , ea ratione, quâ diximus *n. 11.* Si tertio modo , in quo maximè vrget præſens difficultas , habe quatuor Regulas ; quas colligo ex Leſſio *l. 2. c. 14. n. 22.* & rurſus *ibid. c. 20. num. 156.* Sylu. *v. Vſura 6. q. 1.* de Lugo *l. c.* aliiſque. Prima eſt: Quoties notabile quid alienum admiſces tuis rebus, in notabili item proportionaliter quantitate ſumptis , ita vt ampliùs diſcerni , ac ſeparari non poſſint (ſi enim poſſint, non transferri dominium , certum ſit, quia res, cùm tunc remaneat diſtincta , & ſeparabilis , ſemper Domini ſui eſt , vt dixi *n. 9.*) ſiue ſit frumentum , (quidquid dicat Gloſſa apud de Lugo *l. c. num. 162.* quæ ſolum hanc doctrinam admittit in pecunia, non verò in cæteris miſtibilibus) ſiue pecunia , ſiue quodcunque aliud , & animum habeas expreſſum non acquirendi dominium illius cumuli , non erit cumulus in tuo ſolo dominio, ſed vtriuſque , & ſingulæ partes remanebunt in dominio ſingulorum : eſto , quia non dignoſcuntur , quæ partes ſint tuæ , quæ alterius , indigeas Iudice , vel Arbitro ad dandum ſingulis ex eo cumulo , quod ſingulis pro rata conuenit. Ratio autem , quòd cumulus prædictus non fiat totus tui dominij , eſt , quia dominium rei de nouo non acquirit ſine voluntate , & acceptione : At nunc ſupponimus , te non habere voluntatem acquirendi, ergo non acquiris.

17. Regula ſecunda : Si voluntatem acquirendi dominium habeas , & ex alia parte ita notabiles partes admiſceas , vt diſcerni , ac ſeparari ampliùs res ſingulorum non poſſint, dominium totius cumuli acquiris; *l. ſi alieni nummi , ff. de ſolut. l. Idem Pomponius, ff. de rei vendit.* & alibi ; & communiter DD. citati , præſertim Vaſquez , *de reſt. c. 9. §. 2. dub. 5. num. 27.* Ratio eſt , quia ex vna parte iam habes voluntatem acquirendi , & ex alia te perinde habes , ac ſi frumentum conſumpſeris, vel pecuniam expenderis (id enim æquiualenter facit illa confuſa admixtio) & conſequenter in te dominium rei transfers , cum obligatione reſtituendi æquiualens, ſicuti parem obligationem contrahis , quando conſumis.

18. Regula tertia : Si voluntatem illam , nec excludis , nec includis , & tamen ita eas notabiles partes miſces , vt diſcerni , & ſeparari non poſſint , adhuc dominium totius cumuli acquiris. Ratio eſt , quia quamuis poſitiuam voluntatem expreſsè acquirendi non habeas , habes tamen implicitè , dum te geris , perinde ac ſi conſumeres, &c.

19. Semper autem dixi (notabiles partes) ſi enim vnam paruam menſuram , v.g. frumenti tui , integro, plenóque horreo alterius , vel aureum vnum tuum, magnæ ſummæ alienæ pecuniæ admiſceas , vel contra , non ſit tranſlatio dominij , quia tunc moraliter non iudicatur facta vlla admiſtio , cùm parum pro nihilo reputetur : remanebit ergo cumulus in dominio eius , cuius antea fuerat, cum obligatione reſtituendi paruam illam partem , &c.

Quanta autem hæc pars eſſe debeat, vt notabilis , vel exigua cenſeatur , certè non niſi prudentis iudicio , vt in ſimilibus fit , iudicandum.

20. Regula quarta : Si dignoſci quidem poſſit pars tua , ſed non ſeparari ſine rei totius deſtructione , vt ſi fila tua purpurea ſint admixta filis albis ſerici alterius, in contexta veſte , tunc videndum eſt , quodnam ſit principalius , &c. modo dicto *n. 11. fine.*

Quid, ſi , omnibus expenſis, partes ſint æquales , nec aliis principaliores ? Reſpondeo , ſi nec dignoſci poſſint , nec ſeparari , ſalua re , vterque dominium in ſolidum in eo coniuncto habebit , modo , quem in ſimili diximus *n. 11.* Quòd ſi dignoſci quidem poſſint , ſed non ſeparari , ſalua re , idem puto dicendum : fortior enim circumſtantia eſt , non poſſe ſine deſtructione rei partes ſeparari , quàm ſolùm poſſe diſcerni , ſemper enim fauendum eſt rei, ne deſtruatur.

21. Ex dictis vides , Si Religioſus , partem, v.g. frumenti , vel pecuniæ ab amico fortè illi datam ad cuſtodiẽdum , miſceat cum ſuis , etiam ſi diſcerni nequeat, non transferre eius cumuli dominium in ſe , quia non habet voluntatem faciendi ſuam illam amici partem, & conſe-

qoentet

quenter nec totius aggregati: Vnde clarè fit, vt is non peccet contra Paupertatis Votum, illam admixtionem faciendo. Vides item in eodem caſu, ſi perit cumulus, vtrique pro ſua rata perire: nam contrà, ſi habuiſſet animum transferendi in ſe dominium (qui animus in Religioſo non præſumitur, niſi exprimatur) & peccaſſet contra Votum, & ſibi ſoli cumulus periret, &c. Illud noto, ſi admiſcuit eum voluntate Domini, ex alio capite Religioſum non peccaſſe, ſaltem grauiter: licèt enim demus ſic translationem dominij in Religioſum factam eſſe, tamen cùm æqualiter ex illo cumulo habeat, tum ipſe Religioſus, tum ille Dominus, non videtur adeſſe deordinatio grauis in tali tranſlatione materiali dominij.

Deciduntur frequentiores caſus de rebus miſtibilibus.

22. His ita vniuerſim explicatis, afferam hîc ſolutiones illorum caſuum circa res, quæ miſcentur, de quibus frequentior eſſe ſolet vſus, & dubitatio.

23. Dico primò: Si furatus quamcunque rem mixtibilem, v. g. frumentum, oleum, vinum, argentum, pecuniam, &c. teneris ad reſtitutionem quantitatis ſurreptæ, cum hoc diſcrimine, vt ſi miſcueris cum tua ita, vt diſcerni nequeat, teneatis ſaltem ad pretium, vel ad ſimilem rem: ſi non immiſceneris, vel ita ſit mixta, vt diſcerni, & ſeparari poſſit, tenearis ad reſtituendam rem in indiuiduo. Ratio eſt, quia ſi cognoſcibilis perſeuerat, cùm ea ſit Domini, Domino reddenda eſt: neque enim harum rerum, etiam vnicu vſu conſumptibilium, dominium transfertur ſtatim, atque habentur; ſi verò non cognoſcibilis, tunc quia per illam mixtionem factus eſt fur Dominus, ſatis erit, ſi æquiualens reſtituat. Ita Sanchez, *l.1. in dec. cap.23. num.*34. Leſſ. mox citandus, *num.*158.

24. Si tamen extet cumulus (aduerto cum Leſſio *l.2. c.20. d. n.*156.) in quo eſt mea modica pecunia, frumentum, &c. immixtum cum illo furis, licèt per illam admixtionem fur factus ſit Dominus, tamen mihi relinquitur actio non ſolùm in furem, ſed etiam in re, id eſt, in cumulo; Vnde ego præferri debeo, & poſſum accipere ab eo cumulo, per compenſationem, partem meam. Ratio eſt, quia id videtur conſonum iuri naturali, vt ſi certò ſciam ibi eſſe meum, poſſim meam partem accipere, quantumcunque modicam.

25. Dico ſecundò: Si fur dat mihi bona fide recipienti aliquod mixtibile, v.g. pecuniam alienam, ſi deinde mihi conſtet eſſe alienam, nec fuiſſe permixtam cum pecuniis aliis, quas furtè habebat fur, tunc ſtatim, atque id ſcio, debeo reſtituere Domino (moltò magis debeo reſtituere, ſi recepi mala fide) ſiue fur remanſerit potens per aliam pecuniam ſoluere, quod furatus eſt, ſiue non; dummodo de facto nolit ſoluere. Ita Petr. Nauarr. Sanch. eóſque citans Dicaſt. *lib.2. tract.2. diſp.5. dub.9. num.*190. Ratio eſt, quia illa aliena pecunia, cùm diſcerni poſſit, eſt Domini, & ego debeo ex re accepta, quando autem res ex re accepta deberur, nihil facit potentia, vel impotentia furis, quia res ipſa accepta vbicunque inuenitur, Domino eſt reſtituenda. Quòd ſi prædictam pecuniam immiſcuerim cum mea, adhuc debeo reſtituere, ſed in æquiualenti; ſiquidem iam factus ſum ditior in illa quantitate, quam miſcui cum meis, vnde cumulus factus eſt maior. Quòd ſi denique bona fide in totum conſumpſi, tunc ex alio capite nihil debeo, quia ſcilicet in nihilo factus ſum ditior, vt nunc ſupponimus.

26. Dico tertiò; Si fur immiſcuit alienam pecuniam eum ſua, vt diſcerni nequeat, & deinde ex tota ſumma donauerit mihi bona, imò etiam mala fide recipienti partem aliquam, imò etiam totam illam ſummam, nihil debeo Domino, ſi fur potens eſt per alia ſua bona reſtituere, licèt nolit: At ſi fur non eſt potens, debeo ego totam pecuniam furtiuam reſtituere. Ita Sanchez, aliique apud Dicaſt. *loco cit. num.*186. contra Petr. Nauarr. *ibidem* citatum. Ratio prioris dicti eſt, quia per illam immixtionem, quæ æquiualet conſumptioni, fur factus eſt Dominus totius; licet ſemper remanſerit obligatus ad reſtituendum æquiualens; Cùm igitur ego acceperim à fure iam facto Domino, non accepi, inuito Domino, ergo reſtituere ex hoc capite non debeo. Dominus autem ille, à quo ablata eſt pecunia, ſolùm actionem habet contra bona illa, quæ iam ſupponimus in hoc priore dicto haberi à fure; eſto, probabile etiam ſit, quod dixi *num.*24. ex Leſſio. Ratio poſterioris dicti eſt, quia ſi fur eſt impotens, mea cauſa impotens eſt: mihi enim, qui acceptaui pecuniam, quã fur poterat ſoluere debitum, imputatur ex Sanchez, *loco citato* illa impotentia, atque adeò mihi remanebit onus ſupplendi defectum furis, ſiue immiſcuerim, ſiue non cum mea pecunia. Fateor tamen cum Molin. Leſſio, Salas, apud Caſtro Pal. *mox* citandum, eſſe probabile nullum onus mihi remanere, ſi acceptaui ſolùm, & non induxi ad dandum. Quod ſub quadam animaduerſione docet Molina apud de Lugo *de iuſtit. diſp.*20. *num.*13. Vide etiam Caſtro Pal. *de iuſtitia commutatiua, diſputatione* 1. *puncto* 14.

27. Dico quartò, aliquid eſſe diuerſum rebus hiſce mixtibilibus, ſi hæ mihi à fure venditæ ſunt. Nam ſi ego frumentum, v. g. in indiuiduo furtiuum à fure bona fide emo, & antequam immiſceam cum meo frumento, ſcio eſſe alienum, totum debeo ex re accepta, atque adeò ſtatim reſtituendum erit in indiuiduo, ſicuti ſi emiſſem rem non mixtibilem, verbi gratiâ, equum, veſtem, &c. de qua re §. 2. & 3. vniuerſaliter dictum eſt: niſi fortè id recuperandum meum pretium, vellem reddere ipſi furi modo *ibidem* dicto. At ſi immiſcui eum meo non modico frumento, ita vt diſcerni nequeat, nihil debeo. Ratio eſt, quia ex vna parte per illam admixtionem ego factus ſum Dominus totius, & ex alia in nihilo ſum factus ditior, quia iuſto pretio frumentum illud emi, non ſic, ſi mihi donatum fuiſſet, quando iam ex donatione factus eſſem ditior, vt *numero* 5. dictum eſt.

Dixi autem (frumentum in indiuiduo furtiuum) nam ſi illud fur admiſcuerit cum ſuo, & deinde mihi vendiderit, iam vendidit ex ſuo, & conſequenter, cùm iuxta doctrinam, datam *num.*26. ego nihil furtiuum emerim, recurret diſtinctio *ibid.* allata.

§. V. *De obligatione Reſtitutionis fructuum ex re aliena bona fide perceptorum.*

1. Recole *ſuprà, cap.2. §.7. num.*12. fructus rei, alios eſſe pure naturales, alios meræ induſtriæ, alios mixtos, ad quos reduximus ciuiles, v. g. locationem domus, equi, &c. Non loquimur pro foro externo, pro quo Iuriſconſulti nimis ſunt ſibi ipſi repugnantes, vt habet de Lugo *tom.1. de iuſtitia, diſp.*17. *ſect.*3. *n.*43. ſed pro foro conſcientiæ tantùm.

2. Regula iam huiuſmodi ex Leſſio, Molina, Sanchez *mox* citand. & *paſſim*, figatur menti: Bonæ fidei poſſeſſor reſtituere debet ſolùm fructus extantes in ſe, vel in aliquo, in quo factus eſt ditior; fructus, inquam, naturales, & mixtos, non verò merè induſtriales; A mixtis tamen ſuas tum neceſſarias, tum vtiles expenſas, & æſtimationem ſui laboris poſſe deducere. Ratio Regulæ eſt, quia fructus ſunt partus, & quaſi partes rei, quæ tota Domino debetur; nam propterea dicitur, quòd res, vbicunque eſt, Domino fructificat, §. *ſi Titius ei duplici ſequente, Inſtitution. de rerum diuiſion.* & ex alia parte æquum eſt, vt expenſæ, labor, & induſtriæ cedant in vtilitatem ea præſtantis.

3. Dictum eſt autem primò, (fructus extantes in ſe, &c.) quia cæteri bona fide, atque ſine culpa conſumpti, & ex quibus non eſt quis factus ditior, non ſunt reſtituendi. Ita Angelus, Syluest. Leſſius, Molina, Gom. Salon. Vaſquez, Rebell. Sanchez, aliique, quos ſequitur citatus Dicaſtill. *lib.2. de Iuſtitia, tractat.*2. *diſp.*

*diſp.5. dub.3. num.*28. Illud hîc notandum cenſeo, eùm enim fructus ſint res mobiles, poſſunt à poſſeſſore bonæ fidei triennio præſcribi: at res, à qua percepti ſunt, cùm ſit ſtabilis, verbi gratiâ, prædium, domus, &c. non poteſt præſcribi, niſi tempore longiore. Hinc ergo fit, vt perſæpe tenearis reddere prædium, verbi gratiâ, quia pro illo nondum eſt elapſum debitum tempus præſcriptionis, non verò omnes fructus etiam extantes, ſeu in quibus factus es ditior, ſed ſolùm illos, pro quibus triennium nondum elapſum eſt.

4. Dixi ſecundò, (fructus naturales, & mixtos) quod intellige, etiamſi Dominus eos percepturus non fuiſſet ob ſuam negligentiam, vel aliud, vt ſi ager non fuiſſet ab ipſo colendus, domus non locanda. Ratio eſt, quia ſemper ſunt fructus rei Domini, quæ Domino fructificat. Quid de fructibus perceptis à re per poſſeſſorem bonæ fidei meliorata? Reſpondeo, etiam hos deberi Domino eo modo, quo cæteri. Ita de Lugo *tom.1. de Iuſtit. diſp.7. ſect.3. n.52.* Molina *tom.3. diſp.725. n.22.* Sà *lib.2. in Decalog. cap.23. n.105.* loquendo in ſimili de poſſeſſore malæ fidei, quia res meliorata adhuc eſt Domini, ergo Domino fructificat: Qua ratione tunc hic poſſeſſor poſſit expenſas ad meliorandam illam rem factas ſibi deducere, mox dicetur *num.*12.

5. Dixi tertiò, (non verò merè induſtriales) quare lucrum ex negotiatione pecuniæ, negotiantis ſemper eſt: id, quod etiam *ſuprà* diximus de fure negotiante alterius pecuniam: Eſt tamen latum diſcrimen aduertendum, quòd bonæ fidei poſſeſſor non obligatur ad lucrum ceſſans, & damnum emergens, quod fort paſſus eſt ex pecuniæ carentia Dominus; obligatur poſſeſſor malæ fidei, vt *ibid.* notaui.

6. Inquires hîc primò, qui ſiue bona, ſiue mala fide inſtrumento alterius aliquid lucratur, alterius penicillo, verbi gratiâ, tabulam ſuam pingit, alterius ſerrâ arcam conſtruit, &c. an picturam, & arcam faciat ſuas, vtpotè effectus ſuæ artis, & induſtriæ, an alterius, nempe Domini penicilli, vel ſerræ? Reſpondeo cum Dicaſtill. *lib.2. de Iuſtit. tract.2. diſp.2. dub.5. num.*107. ſuas facit; ſolùm æſtimationem vſus penicilli, vel ſerræ debebit Domino: nam pictura partus eſt artificij; atque adeò induſtriæ, non inſtrumenti. Quid, ſi proprio penicillo fiat in tabula alterius? Reſpondeo, tota pictura aliquibus videtur Domini tabulæ, quia eſt veluti ſeges in ſolo alieno; ſoluantur dumtaxat Pictori bona fide pingenti ſuæ operæ, ſeu laboris pretium. Ego tamen probabilius iudico id, quod de hoc dixi §. 4. *num.*13. Pictori verò malæ fidei eſſe probabile videtur nihil dandum, quia pictura eſt melioramentum voluptuarium reſpectu tabulæ, vt colligitur ex *mox* dicendis de melioramentis prædij, vel domus, &c.

7. Inquires ſecundò maiorem explicationem eius, quod modò dictum eſt (ſeges in ſolo alieno.) Reſpondeo, ſi tuum frumentum in alieno agro, mala, immò etiam bona fide, ſeminaſti, tota ſeges eſt Domini agri: ita idem *ibi diſp.5. dub.2. num.*26. quia eſt fructus ſuæ rei, accipe tu igitur tuum frumentum, quod ſeuiſti, & expenſas, laboriſque pretium, & nihil prætcrea. At ſi quis alienum frumentum in ſuo agro ſeminauit, debet ipſum frumentum ſurreptum, & damnum, quod Domino emerſit ex frumenti carentia, reddere: at ſegetem ſibi reſeruabit, quia fructus eſt ſui agri.

8. Inquires tertiò: Quid de locatione rerum, quæ non ſolent locari? V.g. poſſeſſor bonæ, immò, & malæ fidei locat torquem aureum alienum, vel etiam aurum, & argentum ad oſtentationem, quæ certè non ſolent locari, ſicut domus, equi, &c. cuinam competet lucrum huius locationis, Dominóne tanquam partus ciuiles ſuæ rei, an poſſeſſori tanquam partus ſuæ meræ induſtriæ? Reſpondeo conſequenter ad dicta (quidquid Nauarr. *in manual. cap.17. num.*25. aliique apud Dicaſt. *loco cit. n.*102. aſſerant) hoc lucrum deberi Domino, deducto ſemper pretio laboris, & induſtriæ locantis, ſi qua fuit. Ita Sanchez, *lib.1. in decal. cap.23. num.*132. Ratio eſt clara, quia illud lucrum non eſt lucrum induſtriæ locantis, ſed datur pro vſu ipſius rei, prorſus, ſicuti, ſi quis locaret vſum agri ſterilis: quamvis enim ipſe ager ſterilis ſit phyſicè, vt etiam eſt torques aurea, & ipſa pecunia, tamen, quando non dantur abſolutè (ſicuti certè datur abſolutè pecunia, quando traditur in negotiationibus per venditionem, vel emptionem, &c.) ſed pro ſolo vſu, facit fructus ciuiliter, ſicuti facit domus locata, &c. ſolùm in hoc caſu liberarem locantem eiuſmodi torquem, & ſimilia, à reſtitutione pretij locationis, quando crederetur Dominus hoc pretium omnino nolle: Sic Dian. *part.1. tractat.*17. *Miſcel. reſ.*5. (cui diligentiſſimo Scriptori multarum opinionum notitiam acceptam meritò referimus) liberauit ab obligatione reſtituendi ruſticum, qui mulum à ditiſſimo ſurreptum locauit per multos annos, quia nimirum nobilis ille ditiſſimus non putatus fuit velle eiuſmodi pretium: Verùm, quando adeſt hæc excuſatio, vniuerſalis eſt pro omnibus furtis, nec ſolùm eiuſmodi locatione.

9. Inquires quartò: An qui domum, v. g. alienam, ſiue bona, ſiue mala fide locauit, ſed pluris accepit ratione alicuius portæ à ſe affixæ, vel cancelli, vel lapidis pretioſi, teneatur reſtituere hunc exceſſum pretij ipſi Domino domus? Reſpondeo cum Dicaſtill. *lib.2. de iuſt. tom.2. diſp.2. dub.5. num.*91. non teneri, quia hæc melioratio, quæ eſt per meram adiunctionem, eſt ipſius furis, atque adeò furi fructificat: Non ſic, ſi fuiſſet melioratio per arbores plantatas in fundo alieno, quia tunc, vt ex *ſuprà* dictis conſtat, fructus percepti ex illis arboribus eſſent fructus Domini fundi, &c.

10. Inquires quintò: Ex eo, quòd dictum eſt, lucrum meræ induſtriæ (vt in negotiatione pecuniæ contingit) eſſe negotiantis, recténe colligit, qui affirmat, poſſe licitè famulum, vel depoſitarium pecuniam Domini, eo inſcio, negotiationi ſubdere, & lucrum ſibi retinere? Reſpondeo cum Mol. Reg. Beia, aliiſque apud Dian. *p.1. tract. de contr. reſol.*22. rectè, ſi id faciat ſine vllo Domini præiudicio, ſeu damno: At ſi præiudicium illi eſſet, vt ſi promptam non habiturus ſit ſuam pecuniam Dominus, ad ſua negotia, vnde graue damnum ſibi eueniat, licèt poſſet dictus famulus retinere lucrum, vt potè fructus ſuæ induſtriæ, tamen peccaret iuxta grauitatem damni, & debebit reſtituere totum damnum, quod emerſit, & lucrum quod ceſſauit Domino ex pecuniæ carentia, vt ex dictis conſtat, vide quæ dixi *ſuperiùs* de famulo ludente pecuniis Domini, *Tract.2. cap.9. §.1. à num.*22.

11. Dixi iam quartò, (A miſtis expenſas tum neceſſarias, tum vtiles, & æſtimationem laboris poſſe deducere:) Quare non ſatis conſequenter aliqui negant, æſtimationem laboris, & operæ poſſe ab eiuſmodi poſſeſſore deduci, cùm tamen concedant (quod certè nemo negat) poſſe deduci expenſas. Non ſatis, inquam, conſequenter; nam ſicuti, ſi labor, & opera fuiſſent adhibita ab extraneo operario, debuiſſet Dominus eorum pretium ſoluere, quia tunc iam ſunt, vt vocantur, expenſæ: eodem modo debebit, ſi exhibita ſint ab ipſo poſſeſſore bonæ, imò, & malæ fidei, ex de Lugo, *tom.1. de Iuſtit. diſp.17. ſect.3. num.*61. quando vocantur induſtriæ; neque enim propterea naturam mutant.

12. Aduerte autem hactenus fuiſſe ſermonem de expenſis, & labore in percipiendis fructibus, verbi gratiâ, in colendis arboribus iam antea plantatis: ſi enim ſermo ſit de expenſis, & labore factis à poſſeſſore, quibus res aliena fuit meliorata, quibus, verbi gratiâ, fuerunt plantatæ nouæ arbores, noua domus ædificata, nouus puteus effoſſus, &c. quamvis eadem ferè ſit ratio, ac de iam dictis expenſis, tamen propter ſuas proprias difficultates de iis erit hîc diſtinctè decernendum.

Melio

Melioramenta.

13. Dico ergo, has etiam expenſas poſſe poſſeſſorem bonæ, immò & malæ fidei ſibi deducere, & Dominum ad eas ſoluendas, vel compenſandas obligari; eſſe tamen magnam quæſtionem, num omnes, an aliquas dumtaxat. Lege Caſtro Pal. *de Iuſt. in genere, d. vn. p. 24.* §. 11. Vt autem id ſtatuatur, diſtingui debent melioramenta in neceſſaria, vtilia, voluntaria, ſeu voluptuaria. Prima ſunt ea, quæ, ſi adhibita non fuiſſent, nullos, ſeu certè deteriores fructus res produxiſſet. Secunda ſunt ea, quæ faciunt, vt res ſit vtilior, vt ſi, verbi gratiâ, cum neceſſariis melioramentis, ſeu, quod idem hic eſt, expenſis, res, v.g. reddebat centum, cum his vtilibus reddat ducenta. Tertia ſunt ad merum ornatum, ſine acceſſu vtilitatis redditus annui; Tales ſunt fontes, picturæ, ſtatuæ, &c. quibus, quamuis ſine dubio prædium pluris valeat, & magis æſtimetur; tamen, quia ex illis non reddit prædium fructus plures annuos, non vocantur, nec ſunt vtilia, ſed voluptuaria melioramenta.

14. Aſſero iam, Poſſeſſorem bonæ, immò, & malæ fidei, poſſe expenſas factas ad melioramenta vtilia, & neceſſaria à Domino petere, & hunc debere ſoluere, vel compenſare; non verò factas ad melioramenta voluptuaria. Poteſt tamen eiuſmodi poſſeſſor bonæ, vel malæ fidei, hæc melioramenta voluptuaria, ſi ſeparari queant à re, verbi gratiâ, portas, ſtatuas, &c. ſibi ſumere. Quòd ſi ſeparari nequeant, vel per adiunctionem acceſſerunt rei, vt arbores, vel plantæ infructiferæ ad merum ornatum, nihil erit ex eorum pretio ſoluendum poſſeſſori malæ fidei, vt docet Sanchez *loco citato*, *n.* 139. imputet enim ſibi, ſi ea amittat, quæ circa rem alienam ſine Domini conſenſu, & ſine eius vtilitate expendit. Adde, iniquum eſſe cogere Dominum inuitum emere illos ornatus, quibus ille libentiùs fortè careat, quàm careat pecunia, quæ eſt ſoluenda. Hæc ſecunda ratio probat, idem eſſe dicendum de melioramentis his voluptuoſis à poſſeſſore bonæ fidei fortè factis. Scio de Lugo *loco citato*, *num.* 63. velle ſaltem modicum quid pro his eſſe à Domino ſoluendum ipſi poſſeſſori malæ fidei; quod certè eſt probabile, quia aliqua tandem Domini vtilitas eſt emere modico pretio dicta melioramenta voluptuaria; Quare ſicuti cogitur emere iuſto pretio vtilia propter vtilitatem; ita & hæc voluptuaria modico pretio, quia ſic vtilia omninò ſunt.

Pro poſſeſſore bonæ fidei idem videretur dicendum: nec enim Dominus deberet cogi emere voluptuaria: tamen huic poſſeſſori propter bonam fidem conceditur libertas ea ſibi ſeparandi, ſi ea ſeparari poſſunt: quòd ſi non poſſunt, ipſi conceditur cogere Dominum ad ſoluendum, quantum ipſe poſſeſſor expendit, vt ea faceret, addito pretio laboris; vel ad vendendam totam rem ipſi poſſeſſori iuſto pretio deductis melioramentis.

15. Tria denique aduerte: vt colligit ex *l. in fundo, ff. de rei vendicat. & alibi*, & explicat pluribus Sanchez *lib. 1. in dec. cap. 21. num.* 147. Primò, pro dictis melioramentis etiam neceſſariis, & vtilibus, Dominum non debere ſoluere, quantum creuit valor rei ſuæ, ſed quantum valuerunt expenſæ, quibus ea melioramenta creuerunt. Plantauit, verbi gratiâ, poſſeſſor arborem fructiferam, expendendo vnum aureum, nunc verò arbor plantata valet decem aureos: vnum aureum debebit Dominus, non verò decem ſoluere, Ratio eſt, quia illud augmentum eſt partus ſui agri. Quòd ſi contrà expenſæ fuerunt decem, verbi gratiâ, aureorum, ſed arbor nunc valet vnum aureum: vnum tantùm debebit Dominus, non verò decem, quia pro vno aureo vtilis eſt Domino arbor; Nec enim æquum eſt, vt cogatur emere rem pluris, quàm ipſi valeat. Immò, ſi poſſeſſor bonæ, vel malæ fidei expendiſſet vnum aureum, ſed Dominus, ſi illud melioramentum feciſſet, expendiſſet minus, verbi gratiâ, dimidium: dimidium deberet reddere Dominus, non verò vnum. Ita Sanch. *l. c. n.* 140. cum Leſſio, & Mol. quia ipſe ſolùm debet id, in quo emolumentum participat: quod nunc ſolùm eſt in dimidio.

16. Aduerte ſecundò, Non ſolùm poſſeſſorem malæ, ſed etiam bonæ fidei, ex fructibus quomodocunque conſumptis, quamuis ditior redditus non fuerit, teneri eos cum melioramentis, ſiue neceſſariis, ſiue quomodocunque vtilibus compenſare. Ratio eſt, quia quò plures fructus percepit poſſeſſor, quamuis eos conſumpſerit, eò minus cenſetur pro melioramentis expendiſſe.

17. Aduerte tertiò: Si res cum melioramentis peruenit in Domini manum, antequam Dominus ſoluat poſſeſſori bonæ fidei expenſas prædictas: poſſe ſemper in conſcientia à dicto poſſeſſore peti eas, quas Dominus debet, & Dominum dare debere. At ſi ſermo ſit de poſſeſſore malæ fidei, dubitatur, an Dominus in dicto caſu, quo rem ſuam recipit, antequam expenſas huic poſſeſſori malæ fidei ſoluerit, obligatus ſit nihilominus ſoluere? Negat obligari Sanch. *l. c. n.* 143. & 144. quia quoties lex iuſte negat actionem ad aliquam rem petendam, & ſimul concedit debitori repetitionem, ſi ſoluerit; licebit etiam eidem debitori poſſidenti non ſoluere, vt fusè idem probat *ibid* & *lib. 6. de matr. d.* 38. *n.* 34. & *lib.* 18. *d.* 8. *num.* 15. ſed malæ fidei poſſeſſori negat lex actionem petendi expenſas melioramentorum, & dat Domino repetitionem, ſi ſoluerit, ergo, &c. Nauarr. quem citat, ſequiturque de Lugo *tom. 2. de Iuſt. d. 17. ſect. 3. num.* 66. aliique affirmant, eum obligari ſoluere ante ſententiam: & ratio eſſe poteſt, quia lex in pœnam delicti negat talem actionem poſſeſſori malæ fidei, at pœna non obligat niſi poſt ſententiam, quia eius executio eſt actus, qui à publica poteſtate prouenire debet. Vtraque ſententia eſt probabilis, & tuta. Quæ dicta ſunt, eſſe pro foro conſcientiæ, iterum noto.

§. VI. *Tres Dubitationes circa variationem bonæ, & malæ fidei.*

1. PRima Dubitatio: An qui primò habuit bonam fidem, deinde malam, & fructus conſumpſit, ſit iniuſtus acceptor, ita vt obligetur reddere eoſdem fructus, etiam non extantes? Quid, ſi contrà euenerit, vt priùs mala fide laborauerit, deinde acquiſierit bonam?

Reſpondeo, in foro conſcientiæ (ſi enim Iuriſconſultos in foro externo conſulas, nunquam rem expedies) ſolùm tunc obligatis ex iniuſta acceptione, quando conſumis fructus eo tempore, quo mala fides tecum eſt, quidquid fuerit antea, vel poſtea. Ita Molin. *tom. 2. d.* 569. & *tom. 3. d.* 725. aliique, quos ſequitur citatus Sanch. *loc. cit. n.* 152. Ratio mihi manifeſta eſt, quia tunc iniuſtè te geris contra Dominum, & tunc peccas contra Iuſtitiam: Ergo ex vi illius culpæ tunc contrahis obligationem reſtituendi. Quòd ſi caſus occurrat, vt deinde ſuperueniat certitudo, tuos eſſe, illos fructus, quos mala fide conſumpſiſti: ideo non obligatis reſtituere, quia illa conſumptio verè non fuit materialiter iniuſta, ſed ex conſcientia erronea, qua ceſſante, iam ab omni onere liber eris.

2. Secunda Dubitatio: Quid erit, ſi reſpectu vnius ſit quis mala fide poſſeſſor, non verò reſpectu veri Domini? Si poſſeſſor, verbi gratiâ, putans prædium eſſe Petri, conſumat eius fructus, vtique mala fide, ſed prædium verè eſt Pauli, eritne obligatio eos reſtituendi ex iniuſta acceptione? Ratio dubitandi eſt, quia tunc poſſeſſor ille re ipſa non eſt iniurius, ſeu iniquus conſumptor contra Petrum, quia verè illi fructus, ſicut, & prædium, non ſunt Petri: nec eſt iniurius contra Paulum, quia dum illum, vt Dominum non agnoſcit iniurius contra ipſum eſſe non poteſt. Vnde nec poteſt obligari ex iniuſta acceptione; ergo ſolùm obligaretur ex re accepta: ſed quia iam ſupponimus fructus fuiſſe conſumptos, ex dictis ad nihil nunc obligabitur. Reſpondeo, hunc cenſendum eſſe conſumptorem malæ fidei, atque adeò, cognita veritate, debere regulariter reſtituere eos fructus Paulo. Ratio eſt, quia,

dum is ſcit prædium non eſſe ſuum, atque adeò nec fructus, & tamen abſolutè, & ſine conditione conſumit, iniuſtè agit; & quidem interpretatiuè, contra illum, cuius eſt re vera res.

Dixi (regulariter) nam ſi hoc animo explicito, vel implicito quis affectus eſſet: Quia hi fructus ſunt Petri, verbi gratiâ, Principis, ideo eos accipio, & conſumo, nam ſi eſſent Pauli, vel alterius priuati, non acciperem, nec conſumerem: tunc certè ſi fructus de facto ſunt Pauli, non eſſet is iniuſtus, nec reſpectu Pauli, nec reſpectu Petri Principis, propter argumentum factum ex de Lugo *tom. 1. de iuſt. d. 17. ſect. 3. num. 78. fine,* (lege item Sanch. *loc. cit. num.* 157. & Molin. ab eodem citatum; & eiuſdem de Lugo *d. 7. ibid. ſect. 3. num. 25. 26. &* 27. quem ego attuli *ſup. lib. 6. cap. 4. §. 3. n..*) & conſequenter non eſſet obligandus ad reſtitutionem ex iniuſta acceptione, ex probabili opinione, de qua in ſimili dixi *ſuperius, lib. 6. c. 4. §. 3. à num.* 30.

3. Tertia Dubitatio: Quid, ſi meus Prædeceſſor mala fide laborauit, at ego bonam habui, nocebitur mihi fides hæc mala prædeceſſoris?

Reſpondeo; Communis eſt Doctrina, nocituram tibi, ſi es ſucceſſor vniuerſalis, non verò ſi ſis particularis; Vniuerſalis ſucceſſor eſt, verbi gratiâ, hæres, qui in omnibus ſuccedit Teſtatori defuncto; Particularis eſt, verbi gratiâ, legatarius, & quilibet, qui ab aliquo habet, emit, dono accipit aliquam rem. Ita Sanchez *loco citato, n.* 155. de Lugo *diſp. 17. citat. num.* 79. aliique Iuriſperiti ab iiſdem citati. Ratio autem huius communis doctrinæ eſſe debet, quia hæres, verbi gratiâ, vniuerſalis repræſentat perſonam Teſtatoris, poſſidétque omnia eius bona eo modo, quo ipſe Teſtator poſſidebat, nam propterea obligatur, ſaltem iuxta vires hæreditatis, ad omnia Teſtatoris debita: ſed Teſtator habebat ſua bona obligata propter eius malam fidem vero Domino, illíque debebat eos fructus mala fide conſumptos reſtituere, ergo & reſtituere debebit eius ſucceſſor: ſaltem, vt dictum eſt, iuxta vires hæreditatis. Hæc autem repræſentatio cùm non adſit in ſucceſſore particulari, ſi ipſe bonæ fidei titulo, vt ſupponimus, vallatur, cur ab aliena fide mala premendus ſit? Non ergo obligabitur ex iniuſta acceptione, ſed ſolùm ex re accepta.

Capvt IV.

De tertia Radice Reſtitutionis, quæ eſt iniuſta Damnificatio, ſeu Læſio.

1. Qvi obligatus ad reſtitutionem ex præcedentibus radicibus fuit, aliquid ſiue bona, ſiue mala fide vſurpauit: nam ideo poſſeſſor vocari potuit: nunc verò de eo loquimur, qui contra rem alienam ſine eiuſdem rei vſurpatione, iniurium ſe præfert. Id, quod fit, vel poſitiuè rem deſtruendo, vt ſi quis ſegetes alienas comburat, alienum argentum in mare proiiciat, ſimile quid faciat: vel poſitiuè impediendo, vt ſi quis proximum iniuſtè impediat, ne ſuas res temporales, ſua legata, ſuas hæreditates conſequatur.

§. I. *De poſitiuo deſtructore rei alienæ.*

1. Hic locus eſſet explicandi, quænam culpa requiritur ad pariendam obligationem in eo, qui rei alienæ damnum infert; Theologicáne, an Iuridica? Vide *ſup. c. 2. §. 4.* Rurſus grauiſne, an leuis? Vide *ſupr. cap. 2. §. 5.* Deinde quodnam damnum, indirectúmne, an directum? Vide *ſupr. lib. 6. cap. 4. §. 1.* Denique à quónam illatum, à ſe, an etiam à ſeruo, à filio, ab animalibus ſuis? Vide *ſupr. ibid. §. 2.* ſed quia de his per aliam occaſionem plenè diſputauimus, hîc ſatis ſit ea, quæ ſuperſunt, inſinuare.

2. Quoad hanc ergo damnificationem, hæc regula notetur: Qui per culpam iniuſtitiæ rem alienam deſtruxit, vel deteriorem reddidit; non ſolùm debet reſtituere valorem rei, eiúſque fructus, ſed etiam omne damnum, quod emergit, ac omne lucrum, quod ceſſat Domino ex eiuſmodi læſione. Ratio regulæ eſt, quia alio modo non induceretur æqualitas, quæ per ſuam iniuſtam actionem à damnificante inducta eſt.

3. Dictum eſt primò, (per culpam iniuſtitiæ) vtique grauem Theologicè, modo ſatis explicato, *ſup. c. 2. §. 5.*

4. Dictum eſt ſecundò (deſtruxit, vel deteriorauit) vtique directè, & vt cauſa per ſe: nam, quid ſit ſentiendum, ſi ſit indirecta deſtructio, & per accidens, diximus *ſup. lib. 6. c. 4. §. 1.*

5. Dictum eſt tertiò, (valorem rei) quanti ſcilicet valebat, ſiuè in re, ſiuè in ſpe, quando à te deſtructa eſt: nam ſecundùm illum valorem Domino damnum intuliſti. Quòd ſi ſolùm rem deteriorem reddidiſti, debebis dumtaxat, quanti æſtimatur deterioratio: ſic enim ſatis inducetur æqualitas.

6. Dictum eſt quartò, (eiúſque fructus) id, quod explicabitur *mox num.* 9.

7. Dictum eſt quintò, (omne damnum, &c.) huius enim totius cauſa ſupponitur eſſe iniuſta damnificatio.

8. Dictum eſt denique (ex læſione) intellige tanquam ex cauſa per ſe, nec ſolùm, vt modò dixi, tanquam ex occaſione per accidens: id, quod iterum notaſſe ſuperfluum certè non eſt.

9. Vnum iam ſupereſt explicandum: Valor rei conſiderari in duplici ſtatu, nimirum præſenti, vel futuro, poteſt: Occidiſti; v. g. hodie pullum equi; Hic, ſpectata ſpe futuri euentus, deductis expenſis, laboribus, & æſtimatione periculi, valet, v. g. nunc decem aureis, éſtque valor præſentis temporis. Idem verò equus, ſi permanſiſſet vſque ad perfectam ætatem, quia generoſæ erat ſtirpis, valiturus erat centum aureis; Hic valor eſt futuri temporis. Pari modo ſeges hæc, quam hodie menſe Martij combuſſiſti, cum tota ſpe futuri fructus, valet propter expenſas, pericula conſueta, &c. indicio experti viri, decem aureis: at menſe Auguſti aucta, & collecta ſeges valebit centum. Quæritur iam, An occiſor equi, vel deſtructor ſegetis reſtituere teneatur aureos decem, an centum? Reſpondeo, communem eſſe ſententiam, teneri dumtaxat decem; ſiuè per malitiam, ſiuè per negligentiam moraliter culpabilem occideris, vel incenderis. Ita S. Thom. 2. 2. *quæſt.* 62. *art.* 4. Molin. *tom. 3. d.* 726. *num.* 4. Leſſ. *cap.* 12. *dub.* 19. Diana, *part. 3. tract. 6. miſcell. reſol.* 6. Petr. Nauarr. Leſſ. apud Dicaſtill. *lib. 2. de iuſtit. tract. 2. d. 2. dub. 6. num.* 116. *&* 117. Contra Sotum, & Salonium putantes: ſi per malitiam; reſtituendum eſſe pretium, quod erit in re; ſi per dictam negligentiam, eſſe reſtituendum pretium, quod eſt in ſpe. Ratio communis eſt, quia iuſtitia ſolùm exigit, vt reſtituatur, quantum ablatum eſt: ſed tu, per illam occiſionem equi, & per combuſtionem ſegetis, ſolùm abſtuliſti, quanti tunc valebant equus, & ſeges, nempe aureos decem, ergo hos dumtaxat reſtituere debes. Non negat tamen hæc communis opinio, ex alio capite, te aliquando plus debere reſtituere, nempe, quando es cauſa damni emergentis, vel lucri ceſſantis Domino: Si enim propter dictum incendium ſegetum, ſterilitas inducta eſſet frumenti, vnde Dominus, vel etiam alij coacti eſſent ad emendum cariùs annonam, id totum debes reddere, nam tunc huius totius damni tu iniqua cauſa fuiſti.

10. Dicet quis: At etiam tu iniqua cauſa fuiſti, cur Dominus non habuerit ſuo tempore equum valentem centum aureis, atque adeò, vt ceſſauerit Domino hoc lucrum: ergo etiam hos centum ei reddere oportebit, deducta æſtimatione periculorum, deductis expenſis, quas in alendo equo Dominus feciſſet. Confirmatur: nam etiam ſic, ſi furatus fuiſſes pecuniam à Domino, deberes eidem reſtituere tum pecuniam,

Digitized by Google

uiam, tum lucrum, quod per negotiationem ex illa pecunia acquiſiuiſſet idem Dominus.

Reſpondeo, vrget mihi argumentum; vnde fateor, furem illum debere reſtituere non decem tantùm, quod dixi *num. præcedenti* communi ſententia; ſed centum, deductis deducendis, quod probat hoc argumentum de Lugo, *t.1. de iuſt. d.18. ſect.4. n.82.* qui ſequitur prædictam communem ſententiam, & reſpondit huic argumento, negans furem eſſe cauſam talis damni emergentis, eſt enim, ait, cauſa ipſe Dominus, quia potuit alium ſibi pullum emere. Idem dicit ad confirmationem, negat enim deberi Domino lucrum illud, quia pari modo Dominus poterat aliam pecuniam negotiationi ſubdere: ſolùm igitur tunc debere concludit eiuſmodi lucra reſtitui, quando Dominus nullam aliam pecuniam haberet, quâ pullum equinum emere, vel negotiationi ſubdere poſſet: tunc enim tu, quia ea abſtuliſti, vera cauſa fuiſſes damni ſequentis. Hæc ille, quibus ego libens ſubſcribo.

§. II. *De impediente bonum alteri. eiuſque reſtitutione, quoad ea, quæ pertinent ad Iuſtitiam commutatiuam.*

1. SI ex bono zelo, & ſine vi, vel fraude impedis aliquem, v. g. Petrum, nè conſequatur iniuſtam hæreditatem, iniuſtum legatum, nec peccas, nec reſtitutionis obligationem contrahis, vt ex ſe patet: Quòd ſi idem faciâs ex odio, vel cum vi, vel fraude, ſimiliue peccato, peccabis quidem interno affectu contra Charitatem, vel alio peccato: ſed quia non peccas quoad legatum contra Iuſtitiam, iuſtè enim illud impeditur, ſi ſit iniuſtum, ideo ad nullam reſtitutionem obligatis.

2. Verùm, ſi quem ſiuè vi, vel fraude, ſiuè ſine illis quomodocunque impedias à conſequutione boni, quod ipſi ex Iuſtitia commutatiua debetur, & peccas, & reſtitutionem debes, Mol. *tom.3. d.727.* Leſſ. *lib.2. cap.11. dub. 18.* Dicaſtill. *lib.2 de iuſtit. tract.2. d.8. dub.1. num.2.* quia tunc contra Iuſtitiam delinquis. Dixi (ex Iuſtitia commutatiua) nam ſi ſolùm debeatur ex diſtributiua, mox dicam à *n.7.*

3. Quid, ſi quem impedias à conſequutione boni, quod liberaliter datur, v.g. legati, hæreditatis, eleemoſynæ, &c. Reſpondeo eſſe diligenter diſtinguendum. Nam ſi id fiat fraude, vi, vel ſimili, vt ſi ſuadeas falſis informationibus, vel cogas vi Teſtatorem, ne hæreditatem relinquat Petro, v. g. peccas, & reſtituere teneris, quanti æſtimatur ab expertis damnum, quod Petro feciſti. Ita Thom. Sanch. *cap.22. conſ. cap.1. d.49.* Vaſq. *p.2. d.175. cap.2. num 13. & tract. de Beneſ. cap.2. §.2. dub.20.* Dian. *p.3. t.6. Miſcell. reſ.32.* Dicaſt. *loco citato, num.4.* Ratio eſt, quia ex vna parte tu es cauſa moralis eiuſmodi damni illati ipſi Petro: & ex alia, peccas contra Iuſtitiam, cùm quilibet habet ius, ne per vim, & malis artibus arceatur à bonorum conſequutione. Huc reducitur, quod dixi *ſuprà, lib.6. cap.4. §.3. num.13.* te obligari ad reſtitutionem, ſi occidas eleemoſynarium eo motiuo, vt is eleemoſynam ampliùs Antonio, v.g. non largiatur, id enim eſt vi, id eſt, ipſa morte impedire Antonium ab eleemoſynæ conſecutione. Huc etiam, ſi vim ipſi donatario, v.g. dicto Antonio inferas, ipſum in carcere iniuſtè retinendo, ne ad eleemoſynarium accedere valeat. Huc item ex de Lugo *d.18. ſect.5. n.91.* ſi Notarios, vel Conſiliarios ab moribundo eos vocante, auertas: ne ſcilicet is teſtamentum, vel legatum in alicuius fauorem condat. Huc, ex eod. *ib. num.103.* ſi teſtatorem volentem diſponere in fauorem alicuius, tu falſa ſpe ſanitatis, vel longioris adhuc vitæ, à condendo teſtamento diſtrahas. Ratio horum eſt, quia hæc facere, eſt, per fraudem, vel per vim, atque adeò contra Iuſtitiam impedire proximum, ne bona liberaliter ab alio danda conſequatur.

4. Quòd ſi id facias ſine vi, vel fraude, ſed precibus, conſilio, &c. quamvis motus ab animo lædendi eum, in cuius fauorem condendum fuiſſet, v. g. teſtamentum, eſto, pecces interiùs contra Charitatem, vt peccaret iudex, qui reum morte dignum ex odio condemnaret: non tamen obligatis ad reſtitutionem, vt nec prædictus Iudex, quia actio ipſa externa non eſt contra Iuſtitiam. Ita iidem, quibus adde Bart. à S. Fauſt. *in Spec. Confeſſ. d.28. quæſt.2.* dicentem, hanc eſſe communem ſententiam Theologorum, & Canoniſtarum. Si verò ex bono zelo, ſeu prudenti conſilio motus id facias, nec peccas, nec reſtitutioni es obnoxius: quia, vbi nulla eſt culpa, nulla eſt pœna, & prudens conſilium non eſt reſtitutionis pœnâ mulctandum. Hinc non peccant, nec reſtitutionem debent Religioſi, qui ex zelo ſalutis Teſtatoris, ipſi ſuadent, vt potiùs aliis, quàm Matrici Eccleſiæ relinquat: nam licèt videatur Clementina id prohibere Religioſis, non ita tamen eſt, ex Sanch. *in conſ. cap. 1. dub.49. num.28.* contra Molin. *tom.3. diſput.727. num.3.* quia Sacer Canon prohibere bona, & prudentia conſilia nunquam potuit. Adde, eſto, quando imprudenter ſe gerunt, peccent in hoc ſiue dubio Religioſi: non tamen ad reſtitutionem tenentur, quia in Canone hæc pœna non apponitur.

5. Denique, ſi vera crimina alterius, ſed occulta propales Teſtatori, v.g. ne hæreditatem illi relinquat, te nec peccati, nec reſtitutionis reum pronuntio: quia expedit Reip. ne bona relinquantur ei, qui iis abuſurus ſit: quòd ſi alias à Teſtatore iniuſtè propalaſti, reddere quidem famam debes, ſed non bona. Idem dici debere in materia Beneficiorum, mox videbimus.

Porrò, hîc ne prætermittatur caſus ſequens: Petrus aperuit litteras directas Paulo mercatori, quem amicus certiorem reddebat de ſuperuentura frumentorum penuria, ex frumenti extractione, v. g. à Regno: vnde factum eſt, vt Petr. Paulum præueniens frumenti copiam vili pretio emerit, venditurus pretio magno, nimirum apparente mox penuria: quo pacto impediit Paulum à lucro, quod hic eadem arte comparaſſet. In præſenti ergo caſu obligabiturne Petrus ad reſtitutionem? Et idem quæri ſolet de præcedentibus Beneficium, quando alius ſimili ratione Beneficij vacationem cognouit, & præobtinuit.

Reſpond. Leſſ. *lib.2. de iuſt. cap.12. à num.131.* ſic diſtinguit: *Si Petrus tempeſtiuè conſignauit litteras Paulo, ipſe quidem Petrus peccauit eas aperiendo, ſed ad reſtitutionem non obligatur: quia cum tempore Paulus potuiſſet ſe negotiationi applicare, apertio litterarum remotè, & indirectè ſe habet ad Pauli damnum. Si verò idem Petrus non conſignauit litteras Paulo tempeſtiuè, & peccauit, & ad reſtitutionem obligatur, quia Paulo ſecutum eſt damnum directè ex mora iniurioſa conſignationis litterarum.* Ego hanc poſteriorem partem approbo, de priore valdè incertus animi pendeo, vt in ſimili ſentiam *ſup. c.7. §.12. num.16.* quia etiam in eo caſu damnum patitur Petrus ex radice iniurioſæ tuæ apertionis. Tunc nihilominus probabilis eſto ſententia Leſſij, quam perfamiliaris meus P. Franc. Bardi *l.1. ſel. q.15.* nouiſſimè defendit; quando ita ſe potuiſſet applicare Paul. ad negotiationem ſuam, vt integrè illam intra morale tempus perfeciſſet, & ſuâ cauſâ non perfecit, non verò ob præuentionem tuam.

6. Alij innumeri caſus ex his colligi poſſunt: & præſertim, An qui mendaciis impedit Fiſcum, ne confiſcentur ſua bona, obligetur ad reſtitutionem: An, qui vel vi, vel fraude, vel ſine illis impedit Scholaſtic. ne aliam ſcholam frequentent: An pari modo, qui impedit, ne ad alium emptorem accedat; An qui impedit emptorem, ne cognoſcat vitium rei emptæ, vel emendæ, vt faciunt Tonſores pannorum, occultantes, vel ſecretò ſarcientes eorundem pannorum ſciſſuras, &c. Verùm, quia non pauca ex his ſuis in locis à me dicta ſunt, atque dicentur, multa autem dilucidè ab Authoribus tractantur, Sanch. partim *l.2. in Dec. cap.22. num.12.* partim *l.1. conſ. cap.3. dub.3.* de Lugo *d.l.1. de iuſt. d.18. ſect.5. num.108.* ideo ad ea, quæ ſunt difficiliora veniamus.

Dubium incidens de impediente donationem peccaminosè alteri factam.

7. Dubium hîc non vulgare ſeſe offert explicandum. Si Anton. v.g. velit dare centum Petro, quæ donatio ſit peccaminoſa, liciténe ego,& ſine onere reſtitutionis impediam, ne Anton. donet? Reſpond.ſi impedis bono zelo,& ſine odio, vel ſimili, certum eſt, te licitè impedire, iuſtè enim tunc impedis crimen proximi. Difficultas eſt, ſi impedias non ex bono zelo, ſed cum peccato, v.g. ex odio, quod geris contra Petrum, vel mediis iniquis, v.g. malè dicendo de Petro, &c.

8. Aio eſſe diligenter diſtinguendum, qua ratione dicta donatio, quæ impedienda eſt, ſit peccaminoſa. Vel enim primò, ita eſt peccaminoſa,& iniuſta, vt Petr. rem donatam ſuam facere non poſſit; id quod accidere poſſet,ſi res, v. g. donanda eſſet aliena,vel furtiua; & in hoc caſu certum eſt, te poſſe impedire non ſolùm ſine vi, & fraude, ſed etiam cum fraude, & vi; nam impedis, ne Petr.aliena bona occupet. Quare ſi tu ex odio moueris, vel vim illicitam adhibes, peccabis quidem:ſed quia non peccabis contra Iuſtitiam debitam ipſi Petro, non contrahes obligationem reſtitutionis.

9. Vel ſecundò,ita eſt peccaminoſa prædicta donatio, vt non ſit iniuſta, vt ſi Antonius donare vellet ea, quæ ſuæ familiæ ſunt omnino neceſſaria, vel vellet donare ex malo fine,v.g.ex vana gloria, ex fine adulterandi, &c. & tunc eſt nobis noua diſtinctione vtendum; Si enim donatio eſt peccaminoſa ex parte vtriuſque, tum donantis Antonij,tum donatarij Petri,(qualis eſt dicta donatio rei neceſſariæ familiæ, in ea enim peccat tum donans, quia tollit neceſſaria familiæ, tum donatarius, quia cooperatur, vt ſupponimus, peccato donantis,)potes etiam vi, & fraude impedire, modò vis ſit prudenter illata, nec ſit tanta, vt ex aliquo alio capite modum excedat. Ratio eſt non abſimilis, ac dicta:quia non eſt peccatum contra Iuſtitiam impedire, ne quis recipiat id, quod ſine peccato recipere abſolutè non poteſt.

10. At verò ſi donatio ſit peccaminoſa ſolùm ex parte donantis, non verò ex parte donatarij; qualis eſt donatio facta ab Antonio ex fine vanæ gloriæ, vel adulterij, tunc potes quidem impedire ſine vi, vel fraude, & potes etiam impedire indirectè perſuadendo Antonio, vt deponat illum malum finem, vnde conſequatur donationis omiſſio, quia ſic, ex bono zelo impeditur peccatum alterius; at nullo modo potes impedire vi, vel fraude, &, ſi ſic impedias, obligationem reſtitutionis ſubibis. Ratio eſt, quia tunc contra Iuſtitiam impedires donatarium: cùm quilibet habeat Ius; ne impediatur malis artibus à conſecutione eius,quod ſine peccato ipſe conſequi poteſt.

11. Denique ſi, contrà, donatio ſit illicita ſolùm ex parte donatarij, non verò donantis, vt ſi dictus Petrus vellet recipere donationem ex fine vanæ gloriæ,vel adulterij, quem finem, quia Antonius neſcit non eſt particeps peccati, ſi tu id ſcias, licétne tibi impedire eiuſmodi donationem? Reſpondeo licere ſine vi, vel fraude, & bonis artibus perſuadendo ipſum donatarium, vt ceſſet ab illo fine malo: Verùm, ſi perſuaderi non poſſit, non licere vi, vel fraude impedire,colligitur ex ratione modò dicta *n.* 10.Quilibet enim videtur habere Ius donandi id, quod ſine peccato dare poteſt,id tamen aliis conſiderandum relinquo.

§. III. *De impediente bonum alteri, quoad ea, quæ pertinent ad Diſtributiuam.*

Vbi aliqua de Beneficiis, & Officiis.

1 ALiqua non rarò bona diſtribuuntur in Rep. inter Ciues, quæ duplicis diſpoſitionis eſſe ſolent.

Prima, quæ danda ſint certis, & determinatis perſonis, v. g. ſingulis annis danda eſt à Monte Pietatis menſura frumenti omnibus pauperibus talis Nationis, vel omnibus iis pauperibus, qui eam voluerint. Secunda, quæ danda ſit indeterminatis perſonis, ſed eligendis ex libera voluntate diſtribuentis, v.g. dandæ ſunt decem menſuræ iis pauperibus, quos liberè elegerit Mons Pietatis,vel danda eſt menſura frumenti alterutri ex his duobus: quem nempe ipſe diſtributor liberè ex duobus elegerit.

2. Dico iam,cum Syluest.2.2.*quæſt*.61.*art*.1.*quæſito* 25. *concl*.5. Qui ſiue vi, & fraude, ſiue ſine illis quomodocunque impedierit, in priore iam dicta diſpoſitione,ſemper peccat, & tenetur ad reſtitutionem. Ratio eſt manifeſta, quia tunc illi ſinguli habent Ius ad eam eleemoſynam, & illis ex voluntate diſponentis traderetur. At verò in poſteriori diſpoſitione, ſi ſine vi, vel fraude impedias, non obligaris ad reſtitutionem, quia ſicuti elector liberè eligere poteſt, ſic tu illi perſuadere; & hîc recurrit eadem doctrina, quæ allata eſt *ſuprà*,§.2.*num* 4 Quòd ſi impedias vi, vel fraude, ad reſtitutionem obligaris, quanti æſtimabitur à prudenti damnum impedito factum. Ratio eſt, quia, licèt illi non habeant Ius Iuſtitiæ commutatiuæ ante electionem ad eleemoſynam illam, habent tamen Ius,ne impediantur fraudibus,& vi à conſecutione illius boni, recurrente huc doctrina allata *ſuprà*, §.2. *num* 3.

Impedientes conſecutionem Beneficij.

3. Huc pertinent Impedimenta contra volentes conſequi Beneficia, vel Munia, quæ ſolent à Republica, vel à Prælato benemeritis diſtribui; de quibus hæc breuiter colligo ex Leſſio *lib*.2. *cap*.12. *dub*.17. cui adde Dicaſt. *lib*.2. *de iuſtit. tract*.2. *diſput*.8. *dub*.2. qui alios citant.

Primò: Si quis erat Beneficio dignus, illúmque tu, etiam vi, & fraude impediſti, vt conferretur digniori: ad nihil teneris. Ratio eſt, quia dignus non habet vllum Ius reſpectu dignioris, quare illum impediendo facit iuxta voluntatem Reipub. intendentis dare Beneficia, vel munera dignioribus. Quòd ſi vi impediſti, vt conferretur æquè digno, ad reſtitutionem teneris iuxta ſpem, quam alias habebat. (Si enim nullam ſpem habuiſſet, cùm nihil damni illi feceris, nihil debebis.) Ratio eſt, quia ille alius dignus, reſpectu æquè digni, gaudebat iure, ne malis artibus impediretur.

4. Secundò: Si abſque vi, vel fraude curaſti, vt daretur indigno, nihil teneris reſtituere ipſis dignis, vel dignioribus; ſed Reipublicæ, vel Eccleſiæ teneris de damno ſecuto. Ratio eſt, quia ſolùm Reipublicæ, non verò illis dignis, vel dignioribus Iniuriam intuliſti, Nullus enim habet Ius Iuſtitiæ ad Beneficia. Et quidem primo loco tenetur dictæ Reipub. is, qui habet Officium, Secundò collator, Tertiò, tu, qui fuiſti ſuaſor. Quòd ſi nullum damnum ſecutum eſt, adhuc fructuum perceptorum reſtitutio facienda eſt ipſi Reipub. vel Eccleſiæ, ad quam pertinet Beneficium, quia illud, quod eſt propria ſuſtentatio Miniſtri idonei, datur contra voluntatem Eccleſiæ, indigno. At ſi ſimili modo ſine fraude procuraſti, vt daretur digno, relictis dignioribus, ad nihil vlli teneris: Nam, non teneris dignioribus, hi enim non habent Ius Iuſtitiæ commutatiuæ ſupra dignos; non Reipublicæ, vel Eccleſiæ, quia non eſt illis facta iniuria, dum dignum habuêre, ergo, &c.

5. Tertiò: Si prodas crimen occultum, vnde excludatur aliquis à Beneficio, ſiquidem prodas Collatori, etiam malo animo, non teneris ad reſtitutionem, etiam ſi Collator, ſi tua non acceſſiſſet infamatio, illi Beneficium collaturus fuiſſet. Ratio eſt, quia, quando agitur de Beneficiis, atque Officiis, cuiuſcunque eſt Ius patefaciendi ea, quæ minùs habilem hominem faciunt, vnde etiam ſolent capi informationes,&c. Quid,ſi prodas aliis, vnde diffametur is,de quo agitur? Reſpondeo,

Leſſ.

Digitized by Google

Leſſ. inclinat te non teneri ad reſtitutionem valoris ſpei Beneficij, (teneri enim ad reſtitutionem famæ certum eſt) ſi is excludatur ex vi commiſſi criminis: at ſi excludatur ex vi infamiæ per tuam occulti illius criminis publicationem enatæ, te teneri. Ratio eſſe poteſt, quia ibi is includitur à ſuo crimine, hic à tuo.

6. Quartò, Si impedias etiam vi, ne conferatur indigno, ad nihil teneris: quia ad eiuſmodi Beneficia, vel Officia nullum prorſùs habent Ius indigni.

7. Quintò, Si vt tu faciliùs impetres Beneficium, impedias Procuratorem prætendentis illud idem Beneficium, quod tu prætendis, eum orando, vel cogendo, vel per aliùm prætextum in aliis negotiis eundem detinendo; vt item, ſi impedias Tabellarios afferentes litteras ad tuum competitorem, vel eaſdem aperias, quò faciliùs à Beneficio illum excludas, an obligeris ad reſtitutionem; & reſolui poteſt ex dictis, & habes dilucidè apud Doctores, de Lugo *tom.* 1. *d.* 18. *ſect.* 5. *num.* 101. citantem Bonacin. & Vaſquez & *num.* 104. citantem Caſtro Pal. &c.

8. Denique ex iiſdem dictis obiter intelligis ex violatione ſolius Iuſtitiæ diſtributiuæ non oriri obligationem reſtituendi, niſi quatenus ſimul violatur ius aliquod pertinens ad Iuſtitiam commutatiuam. Ita Rebell. Bannez, Molina, Turr. aliique, quos citat, ſequitúrque Bonacin. *d.* 1. *de reſtitut. quæſtione primu, part. prima, numero uno.* Contra Vaſquez, Salonium, alióſque *ibid.* citatos, lege item Dicaſtill. *lib.* 2. *de Iuſt. Tract.* 2. *d.* 8. *dub.* 6. *iunctu d.* 1. *dub.* 3. Hactenus enim vidiſti, tunc in eiuſmodi diſtributionibus adeſſe obligationem reſtitutionis, quando quis violauit Ius, quod alius habebat, ne repelleretur, ne impediretur, &c. hoc autem ius ad commutatiuam pertinet. Adde obligationem reſtitutionis fundari in obligatione faciendæ æqualitatis Arithmeticæ, quam quis in rigore debet facere; at hæc ex Iuſtitia commutatiua facienda eſt. Nam propterea Princeps, ſi non diſtribuat, quæ diſtribuere Ciuibus pro eorum meritis debet, & hæres, ſi non eligat pauperes, quos eligere voluntas Teſtatoris iuſſit, ideo ad reſtitutionem obligantur, quia lædunt Iuſtitiam commutatiuam, dum faciunt contra Ius, quod habent Ciues illi, & illi pauperes ad diſtributionem, & electionem, &c. Et quando Princeps, vel alius elector eligit indignum ad aliquod Officium, ideo obligatur ad damna, quæ indignus Officialis inferet Communitati, quia tunc Princeps, & elector ſunt, contra Iuſtitiam commutatiuam, concauſæ ad tale damnum, dum indignum ei Communitati præfecerunt.

§. IV. *De Diſtributione Beneficiorum, & Officiorum.*

1. Dicamus hac occaſione aliquid de huiuſmodi argumento: atque quatuor dictis breuiter expediamus ea, quæ nimis prolixè, & confusè aliqui pertractant.

2. Præmitto autem, Digniorem pro his Beneficiis, Officiiſque (ex S. Thom. *loco mox citando*, aliiſque; lege item Sanchez *libro ſecundo, Conſil.* 1. *dubitatione ſecunda*, & Catam. *in Reg. S. Bened. num.* 1504. Dicaſtill. *libro ſecundo, de Iuſtit. tractat. ſecund. d.* 8. *dubitatione ſeptima,*) non eſſe eum, qui abſolutè doctior, ſanctior, prudentior eſt, ſed qui fore vtilior pro bono communi in eo munere præuidetur: nam propterea aliquando minùs doctus, dignior in aliquibus circumſtantiis erit pro hac Eccleſia contumaci, quia nobilior, vel quia potentior eſt, quàm, qui doctior, vel ſanctior. Et dignior erit inter Hæreticos, qui doctior, quàm qui ſanctior, & inter Catholicos, qui ſanctior, quàm qui doctior, &c. Iam igitur tota difficultas in hoc argumento eſt, quænam obligatio ſit eligendi ad ea munera illos, qui, omnibus expenſis, ſunt digniores, ac repellendi eos, qui vel indigni ſunt, vel minùs digni.

3. Aſſero primò, eſſe ex ſuo genere mortale Beneficia, & Officia, imò quælibet bona diſtribuere indignis, & immeritis; ex S. Thom. 2. 2. *q.* 63. & communiter; lege etiam *q.* 185. *art.* 3. Dicaſtill. *l. c. dub.* 5. Ratio communis eſt, quia eſſet acceptio perſonarum vitioſa in re graui, vt ſupponimus, & damnum inferretur iis, circa quos illa munera exerceri debent: vndè ſic diſtribuens contrahit obligationem reſtitutionis, vt modò §. *præcedente, num.* 4. breuiter inſinuauimus.

4. Dixi autem (ex ſuo genere) poſſet enim excuſatio aliqua te ſic diſtribuentem à mortali liberare; vt, ſi electus, ſit multùm leuiter indignus; ſi res diſtribuenda eſſet iudicio prudentum leuis; ſi ratio quidem fuiſſet habita meritorum, ſed merita vnius, & alterius parum ſe inuicem ſuperarent; ſi leue, vel nullum damnum Reipubl. vel alteri inferretur, & ſimilia. Ita Sot. Val. Rebell. aliiſque apud Dicaſtill. *loco citato, dub.* 5. *num.* 84. & de Lugo mox citandus, *ſect.* 3. *à num.* 21. contra Turrian.

5. Aſſero ſecundò, omnia Beneficia, ſiue maiora, vt Cardinalatus, & Epiſcopatus, ſiue minora, vt Canonicatus, & Capellania, ſiue curam animarum habantia, vt Abbatia, & Parochia, ſiue non habentia, vt prædictus Canonicatus, & Capellania, cæteráque Beneficia, quæ ſimplicia nominantur, abſtrahendo ab iis, quæ dantur in concurſu, (de quibus mox *num.* 14.) aſſero, inquam, ſatis eſſe ad euitandum mortale, ſi conferantur dignis, & idoneis, eſto, prætermittantur digniores, vel digniſſimi. Ita plures apud de Lugo; *lib.* 2. *de Iuſt. d.* 35. *ſect.* 2. *num.* 11. & apud Dian. *p.* 8. *tract.* 15. *reſol.* 40. Catam. *in Reg. S. Bened. num.* 1505. dum probat ſtando iuri naturæ in nulla dignitate debere digniorem neceſſariò præponi. Id, quod certè ſemper fit cum veniali, quia ſemper eſt aliqua deordinatio. Idem dic de reſignante ſuum Beneficium in fauorem alterius digni. Idem de dantibus ſuffragia pro dignis in electione Prælatorum Regularium, déque eligentibus, ſeu creantibus eoſdem dignos; loquimur autem, præciſo iuramento, vel alia obligante conſtitutione in contrarium; quæ certè, ſi adſunt, erunt iuxta receptam conſuetudinem obſeruanda. Hæc tam ampla aſſertio licèt communiter non admittatur, vt plures citati à Dicaſtill, *loc. cit.* tamen eſſe probabilem ſic fatetur Filliuc. t. 3. tr. 41. in Append. cap. 4. num. 181. *Dico quintò* (alt) *ſententiam, quæ cenſet ſatis eſſe dignos ad Beneficia, quæ non dantur in concurſu, eſſe probabilem ex Trident.* ſeſſ. 7. capit. 3. de reformat. *dicente, vt conferantur dignis. Et vniuerſali æſtimatione, in creatione Beneficiariorum, vt Cardinalium, Epiſcoporum, Abbatum, &c. qui ſi inter dignos habeantur, laudatur elector, & electio; non laudaretur autem communiter, ſi mala eſſet, & peccatum mortale.* Hæc Filliucius.

6. Ratio autem huius probabilitatis duplex eſt. Altera, quia non videtur grauiter eſſe inuita, nec læſa Eccleſia, ſi ea prouideatur de dignis: commune enim eſt in more humano, ſub quo inſtituta ſunt Beneficia, & Eccleſiarum prouiſiones, vt ea iudicetur recta prouiſio, quæ fiat per aptos, non verò neceſſariò, per aptiſſimos: ſiquidem ad moralem, & humanam diligentiam ponendam homines obligantur, quam certè dignus exhibere poteſt; non ad omnino, & ex omni parte perfectam, quia id onus eſſet non humanis viribus tolerandum. Confirmatur, quia, fac Epiſcopum eſſe digniſſimum, ſed ſe gerat tanquam dignum Prælatum, non verò tanquam digniſſimum, ea nimirum pro vtilitate Diœceſis operando, quæ ſufficiunt ad eius diligentem gubernationem, non autem diligentiſſimam: certè hunc non condemnares de mortali, qui non obligatur, niſi humano more, moralem diligentiam adhibere, vt alibi vniuerſaliter dictum eſt. Si igitur ego do Eccleſiæ Prælatum dignum, qui ſimilia poſſit operari, cur ero condemnandus? ipſe certè, ſi deficiat, condemnabitur, cùm poſſit non deficere: non ego, &c.

7. Altera ratio, quia hoc ipſum videtur conceſſiſſe Tridentinum: quòd ſi contrariæ appareant aliæ iura expoſcentia digniorem, videntur à Tridentino, vel à conſuetudine abrogata. Tridentinum *ſeſſ. 7. cap. 3. de reformatione*, ſic habet: *Inferiora beneficia Eccleſiaſtica, præſertim curam animarum habentia perſonis dignis, & habilibus conferantur*; & de maioribus, (*ſeſſ. 24. cap. 1. de reform.*) *Omnes*, inquit, *qui ad promotionem præficiendorum ius habent, monet S. Synodus, vt in primis meminerint, Bonos paſtores, & Eccleſiæ gubernandæ idoneos promoueri, &c.* *Bonos* dixit, non *optimos*, *idoneos* addidit, non *maximè idoneos*.

8. Inſtas; At immediatè ſic tradit Concilium: *Eóſque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, niſi quos digniores, & Eccleſiæ magis vtiles ipſi iudicauerint.*

Reſpondeo primò, cùm immediatè antea Concilium videatur eſſe conſenſum de dignis, vel primò videtur per hoc (*Digniores*) non aliud ſignificare velle, niſi dignitatem eligendorum, ſumpto comparatiuo pro poſitiuo: vel ſecundò, locutione minùs propriæ poniſſe digniores, vt excludat indignos, non verò dignos, quos paulò antè admiſerat: vel tandem tertiò: loquitur, quando fit concurſus, de quo *mox num.* 14. Alias duas reſponſiones affert Caſtr. Pal. quas impugnat de Lugo, *loco citato, d. 31. ſect. 4. n. 4.*

Nec verò quoad primam noſtram reſponſionem, nouum eſt apud Latinos (qualem eſſe eum, qui Tridentinum Concilium ſtylo reddidit, ſcimus omnes) comparatiuum pro poſitiuo ſumere: *Vtimur vulgò*, (inquit Laur. Valla, *lib. 1. de elegan. linguæ Lat. cap. 14.*) *comparatiuis pro abſolutis, vt ſi quis ſe infirmiorem appellat, non dixit pro minùs, quàm infirmus*; Et paulò poſt: *Iunior, & ſenior pro poſitiuo accipi ſolent (nempe pro iuuene & pro ſene) quemadmodum ocyùs pro ocyter; & minùs pro non, ſemper ferè accipitur.*

9. Confirmatur primò hæc prima reſponſio, quia hoc, vel alio ſimili modo debuit id intelligere Filliucius, dum noſtram opinionem vocat probabilem, etiam in Epiſcopato. Confirmatur ſecundò, quia ita etiam debent intelligere, Reginald. quem ſequitur, citátque Dian. *part. 2. tract. 15. reſol. 40.* Henriquez, Caſtro Pal. aliíque citati à de Lugo, *loco citato, num. 37.* dum docent, eos, qui Ius habent conferendi Beneficia per prouiſionem liberam, vt Summus Pontifex, & Reges, ſatisfacere ſuæ obligationi, ſi dignis conferant, quia aliud exigere in Papa, & Regibus eſſet valde oneroſum. Amabo te, ſiſte hic lector; ſi oneroſum Regibus, cur non aliis? Deinde: An quia Epiſcopus præſentetur à Rege, dignior, & vtilior eo ipſo euadit, non verò ſi ab aliis? Denique, iam ergo non ampliùs rationem habes maioris vtilitatis Eccleſiæ.

10. Confirmatur tertiò, quia ita etiam debent intelligere, qui concedunt eos laicos, quibus de Iure Patronatus incumbit præſentare ad Epiſcopatus, & ſimilia, pro poſſe ſolùm dignos præſentare. Ita de Lugo, *loco citato, ſect. 4. num. 39.* Dicaſt. *lib. 2. de Iuſt. tract. 2. d. 8. dub. 5. num. 100. & num. 101.* Et ratio harum confirmationum ea eſt, quia, ſi Tridentinum loquitur de omnibus, ad quos pertinet cura præficiendorum, etiam nos omnes comprehenderet, & ſub mortali obligaret ad digniores præficiendos: ſi ergo ipſi negant prædictos peccare mortaliter, præficiendo dignos, noſtram explicationem excipere conuincuntur.

11. Reſpondeo ſecundò, ad inſtantiam *num. 8.* factam: me ingenuè fateri propter hunc Tridentini textum, eſſe multò probabilius Epiſcopatus, & ſimilia maiora Curata Beneficia, de quibus ſolùm hîc loquitur Tridentinum, debere dignioribus conferri, nec in praxi aliter eſſe conſulendum.

12. Obiicies primò, cum Vaſquez, *in opuſc. de Benef. cap. 2. §. 3. dub 8.* Beneficia ſunt bona communia, ergo diſtribuenda pro meritis, ergo præferendi ſemper digniores. Reſpondeo, ſanè probandum eſſet antecedens, non ſupponendum: ſolùm ergo bona communia dici poſſunt, quia aliquo tandem modo minùs principaliter inſtituta ſunt ad excitandos homines ad ſtudia, virtutéſque, vt iis præditi Eccleſiis præficiantur; Sed addimus ſatis excitandos, ſi nouerint dignos eſſe præficiendos; imò magis ſic excitabuntur, nam ſi expoſcerentur ſolùm digniores, cùm multi deſperarent ab aſſurgendo à communi dignitate, à ſui cultura deſiſterent.

13. Obiicies ſecundò cum de Lugo, *t. 2. de Iuſt. d. 5. ſect. 2. n. 18.* eſt de Iure naturæ, vt in quibuſcunque muneribus proſpiciatur bono communi. At in Epiſcopatibus, & ſimilibus grauioribus non proſpicitur bono communi per dignos: quia Epiſcopi magna, & difficilia pro ouibus ſuis capeſſere debent: ergo, &c.

Reſpondeo, conceſſa vltrò maiore, negatur minor: Si enim Epiſcopus non ſit aptus ad proſpiciendum in negotiis currentibus iuxta moralem, & humanam obligationem, quâ ſatis eſſe nemo negare poteſt, certè non erit, ne dignus quidem, quare nihil contra nos.

Cætera argumenta ab aliis contra noſtram ſententiam allata, ipſemet de Lugo fusè diſſoluit.

14. Aſſero tertiò: Quando Beneficia conferuntur per concurſum competentium, tunc ſine dubio dignioribus ex concurrentibus debent ſub mortali conferri. Ita Filliuc. *loc. cit. num. 180.* citans Leſſ. Ratio eſt, quia poſito, quòd illi conuenerint ad examen, pactum initum cum iis fuit, vt dignior palmam, veluti in ſtadio, ſit reportaturus; quare magna iniuria fieret vincenti, ſi promiſſo brauio non potiretur. Adde in beneficiis Curatis ſanctè eiuſmodi concurſum inſtitutum eſſe: vt Eccleſiæ de digniſſimis, quoad fieri poſſet, prouideretur; quam inſtitutionem tam ſeriò, & exaggeratis verbis à Tridentino, *ſeſſ. 24. c. 14. de reform.* requiſitam, negligere, graue quid eſſe, non eſt dubitandum.

15. Aſſero quartò: Siue Princeps, ſiue is, cui incumbit abſoluta Officij cuiuſcunque ſæcularis collatio, ſiue Electores, qui dant ſuffragia ad aliquem eligendum, non obligantur ſub mortali, niſi dignis conferre, vel ſuffragari. Ita Vaſquez, *loco citato, cap. 2. §. 3. dub. 13.* Caietan. Molfeſ. aliíque, de Lugo, *tom. 2. de Iuſt. d. 34. ſect. 2. n. 13.* Dicaſtill. *loco citato, à num. 121.* vocans *num. 123.* hanc probabilem, licèt contrariam probabiliorem. Excipe ſemper iuramentum, vel quid ſimile, vt excepiſti *num. 5.* Ratio huius quarti dicti eſt eadem, quæ modò dicta eſt *num. 6.* non enim video, cur his electoribus, & collatoribus Officij ſæcularis maius onus imponi debeat, cùm per dignos, more humano, ſatis Reipublic. conſulatur, licèt proh quàm optabilius eſſet per digniſſimos!

16. Dixi (Electores, qui dant ſuffragia.) Nam, qui ea colligunt, ſecundùm ea debent pronuntiare: quare peccaret mortaliter, ſi digniorem, hoc eſt, habentem ſine fraude plura ſuffragia, prætermitteret, ſiquidem ſtatim, atque aliquis pluribus gaudet votis, acquirit ius quoddam electionis, quo priuari irrationabiliter non debet.

Hinc, quando pro pluribus, qui numeroſiora ſuffragia æquè habuerunt, adhibetur ſors (quam adhiberi in muniis ſæcularibus non vetatur, verùm in Eccleſiaſticis) peccat cum onere reſtitutionis, iuxta ſpem boni euentus, is, qui fraudes molitur, vel imponendo alia nomina, vel aliqua ſubtrahendo, vel chartas ſignando, &c. Tunc enim lædit iuſtitiam commutatiuam contra concurrentes: perinde facit in ludo is, qui, in ipſo, iniuſtas fraudes vſurpat.

Capvt V.

De quarta Radice Reſtitutionis, quæ radicaliter eſt ex Contractu.

1. SI ineas cum aliquo contractum, deponis, v. g. apud Petrum aureos centum, bos, quamvis iuſtè acceptos, ſuo tamen tempore reſtituere tibi Petrus obligabitur: quæ obligatio immediatè eſt ex contractu: De qua re *in capite ſequenti*, & deinceps. Quòd ſi culpâ ipſius pereat depoſitum, debebit altera totidem reddere, & damna inde ſecuta; Quæ obligatio immediatè eſt à culpa, ſed mediatè, & radicaliter fundatur (vt ex ſe patet) in præcedenti contractu, de qua re *in præſenti capite* diſſerimus. Huiuſmodi autem contractus ſolent eſſe depoſiti, mutui, commodati, precarij, locati, pignorati, qui ſunt propriè contractus. Eiuſdem item generis ſunt ij, qui vocantur quaſi contractus, qualia ſunt officia, tutelæ, Procuratoris munera, profeſſiones, artes, &c. eo enim ipſo, quòd quis Officio fungitur, vel tutela, vel arte, &c. videtur tacitè inire pactum, cum altero, de inculpata adminiſtratione Officij, &c.

§. I. *De obligatione Reſtitutionis orta ex culpa.*

In propriè dicto Contractu.

2. PRæmitto in legibus (quas vide apud Leſſ. *lib.2. cap.7.d.7.* Vaſquez, *de reſt. cap.2.§.2. à dub.5. & 6.* Azor. 3.*p l.4.cap.6.*& *l.6.cap.4.* Rebell.*part.2.lib.1.de contract. quæſt.*10.de Lugo, *t.1.de iuſt.d.8.ſect.*8.Molin. *tom.2. diſp.*295. & *paſſim*, Fagund.*l.1.cap.10.de Contract*) haberi has tres diſpoſitiones. Prima eſt huiuſmodi: Quando contractus eſt in vtilitatem tantùm accipientis, vt eſt commodatum, obligatur accipiens reſtituere, ſi ex ſuo dolo, vel lata culpa, vel leui, vel etiam leuiſſima res accepta pereat, non verò ſi merè fortuitò, ſine vlla prorſus culpa, pereat. Horum terminorum cognitionem explicuimus ſatis, ſupérque *ſup. c.2.§.4. num.1.& 2.* Excipitur precarium, quod eſt, quando aliquid tibi conceditur, cum onere, vt ad nutum concedentis reſtituatur: ad hoc enim reſtituendum, ſolùm ſi ex dolo, vel culpa lata tua pereat, obligaris, non autem, ſi pereat ex leui, vel leuiſſima.

3. Secunda diſpoſitio: Quando contractus eſt in vtilitatem ſolius dantis, recipiens ſolùm tenetur per dictas leges ex dolo, vel lata culpa; Vt ſi quis apud te ſuam pecuniam, vel librum, ſine tuo commodo deponat, ſi ea pereant ſine dolo, vel lata culpa tua, quamvis adſit tua leuis, vel leuiſſima, non obligaris illa reſtituere.

4. Tertia diſpoſitio: Quando contractus eſt in vtilitatem vtriuſque, nempe tum dantis, tum recipientis, ſicuti cùm locatur domus, vel equus tanto pretio: imò & cùm commodas in tuam, & amici vtilitatem, vt quando commodas equum ad inuiſendum communem amicum, recipiens tenetur ex dolo, vel ex lata, vel leui culpa, non verò leuiſſima.

5. His ita per leges diſpoſitis, illud in quæſtionem vertitur? An hæ diſpoſitiones ſint ſeruandæ ante ſententiam Iudicis: An verò, donec illa accedat, non obligemur in conſcientia reſtituere prædicta, quando verè, & coram Deo non adfuit culpa grauis mortalis, quam Theologicam *ſuprà, in ſimili quæſtione* appellauimus?

Seruandas eſſe ante ſententiam, aliqui contendunt. Ita Oonate, *t.1.de contr.t.5. d.15.ſect.3. num.*58. Leſſ.*l.cit.* Vaſq.*l.c.præſert.num.*41.*&* 48.aliique, quos citat, ſequitúrque Fagund. *l.c.num.*10. dicens contrariam eſſe probabilem. Negant alij probabiliùs, Henriq.*cap.15.de irreg.* alios citans, Sà, *v. Commodatum*, de Lugo, aliique apud Fagund. *loco cit. num.*11. cum quibus ſentio; Atque aſſero, niſi ex culpa tua graui, ſeu mortali coram Deo, pereat res, quam per contractum debes, te non obligari ad reſtitutionem ante ſententiam, etiamſi peccaueris per venialem negligentiam, vel inaduertentiam. Ratio potiſſima eſt, quam diximus *ſup. cap.2.§.5.* quia non eſt damnandus ad reſtitutionem rei grauis, qui grauiter non delinquit; iniquum enim eſt, pœnæ grauitatem non proportionari ſecundùm grauitatem culpæ; Quare prædictæ leges, vel ſont pœnales, quæ non obligant ante ſententiam: vel ſi mavis non eſſe pœnales, dic non eſſe, vſu, ante ſententiam receptas, vt probabile putat Leſſius, *lib.2.cap.7. dub.*8. Nemo enim eſt, qui pignori, vel rei conductæ, vel commodatæ, &c. putet ſe maiorem cuſtodiam debere ex Iuſtitia, quàm Dominus ipſe exhibere ſolet; ſolet autem cum ordinaria, & humana diligentia, non cum exquiſitiſſima. Eſto, vir ingenuus meliùs cuſtodiat res alienas, quàm ſuas, reſtituátque etiamſi apud ipſum pereat per leuiſſimam culpam, id enim gratitudinis eſt, non obligationis; vt patet, quia vir idem honeſtus, etiamſi pereat res ſibi commodata per caſum omnino fortuitum, ſolet etiam illam reſtituere. Illud notauimus, *ſup. lib.1. cap.3. §.7. v. Depoſitum*, & mox §. 2. *num.2.* & rurſus hîc notatum peruelim, non eandem diligentiam eſſe ſufficientem ad vitandum peccatum mortale in rebus maioris momenti, quæ ſufficit in rebus minoribus; Et naturalis ipſa ratio dictat, etiam in conſcientia, in contractu commodati, quod eſt in ſolum tui commodum, maiorem aliquam requiri diligentiam, quàm in locato, quod eſt in commodum vtriuſque; vel depoſitum, quod ſit in commodum ſolius deponentis: locum recole, vbi etiam decernitur, quid ſi dubium ſit, vtrùm negligentia fuerit grauis, an leuis, &c.

6. Obiicies cum Onnate *l.c.num.*59. Poſitis ſupradictis legibus, Homines talibus legibus ſubiecti ſaltem virtualiter intelliguntur celebrare ſuos contractus iuxta illas leges, ergo ex pacto tacito obligantur iuxta illas adhibere exactiſſimam cuſtodiam: nam ideo hæc obligatio reſtitutionis appellatur ex contractu, non ex delicto, eſt enim ex dicto tacito pacto.

Reſpondeo, negando antecedens, quod certè gratis aſſumitur: ſolùm enim ſe obligant homines ad diligentiam humanam, & moralem: qualem ſcilicet in rebus ſuis ponerent, quod eſt nolle aduertenter ponere dolum, vel culpam latam: Dicitur autem hæc radix ex contractu, non ex delicto, quia non eſt ex mero delicto, ſed radicaliter, vt modò *n.*1. explicui, à contractu dependens.

7. Inſtas ex Vaſquez, *loco cit. num.*42. Æquitas poſtulat, vt quandoquidem tu re commodata frueris, hanc æqualitatem ſaltem intendas, vt velis ſubire onus reſtituendi, quando culpâ tuâ leuiſſimâ rem perire contingat; ſecùs, quæ æqualitas eſſet, te frui commodato, & eiuſmodi onus nolle ſubire; Hanc vim mihi videtur habere argumentum, quod inducit Vaſquez, *d. num.*41. Reſpondeo recolendo prius, in commodato ex vſu humano aliquid gratis dari; commodat enim quis rem ſuam amico nullo pretio, ſecùs non eſſet contractus commodati, ſed venditionis: Hoc poſito, ruit argomentum Vaſquez: neque enim debet eſſe tanta æqualitas in commodato, quantam ipſe requirit: aliquid enim plus habet amicus ex accepto commodato, quàm habet is, qui commodatum dat: ſufficiet ergo, ſi recipiens ſubeat onus cuſtodiendi rem amici, ſicuti rem propriam.

8. Quid agendum, quando Iudex ex falſa præſumptione grauis negligentiæ te condemnat, cùm tamen grauem non appoſueris? colligi poteſt ex dictis *ſuprà*, in ſimili, cum de damno dato, *lib.6.c.4.§.ſecundo.*

9. Denique ſi res commodata, locata, depoſita, &c. fortuitò ſine vlla culpa pereat, certum eſt non adeſſe in conſcientia obligationem reſtitutionis, neque totius, neque partis. Ita Vaſquez, *loco cit. dub.7.* Molin. *loc. cit.* aliique *paſſim*, Leſſ. *lib.2. c.7. d.8.* Fagundez, *loc. cit.num.*57. quidquid dicat Dian. *part.3. tract. 6. Miſcell. reſolut.*10. citans Valer. & Paludanum. Ratio eſt, quia, vbi non eſt culpa, eſſe nequit pœna; & vbi non adeſt

partialis culpa grauis, nec pœnalis pœna grauis. Ita Mol. *loc. cit.* de Lugo *l. cit. ſect. 9. n. 123.*

10. Excipe tres caſus: Primò, ſi in pactum deductum ſit, debere rem reſtitui, etiamſi res fortuitò pereat. Quod pactum poteſt fieri licitè in gratis commodato, & ſimilibus: non verò, quando quid locatur, v. g. iuſto pretio; quia tunc eiuſmodi onus eſſet ſupra pretium iuſtum, atque adeò illicitum.

11. Secundò excipe, ſi ſis in mora culpabili reſtituendi; tunc enim obligaberis ex delicto iniuſtæ detentionis, & recurrent ea, quæ *ſuprà, de iniuſta retentione in ſecunda radice reſtitutionis* dicta ſunt.

12. Tertiò, Excipe, ſi commodatarius, v. g. ad alium vſum præter voluntatem Domini te culpabiliter vtatur, vt ſi equum commodatum ad vnum iter, ducat ad aliud; vas argenteum commodatum pro ſua domo, foras à domo efferat, vnde equus, & vas deperdantur: tunc enim ipſe dat cauſam caſui fortuito. Debet tamen, vt innui tum in mora, tum in dicto vſu, adeſſe culpa grauis: ſi enim bona fide putet ea non diſplicere Domino, non eſt obligandus, nec ad reſtitutionem rei, nec damnorum, quæ inde ſecuta fortè ſunt, vt ſi Dominus ad vſum ſit compulſus aliquid accipere.

Et vniuerſaliter damnum alteri inferens ſine mortali, ad reſtitutionem non teneri, notat Iannatius, *p. 1. reſ. 10.*

13. Si rem commodatam, & vniuerſaliter quodcunque aliud debitum per nuntium Domino quis remittat, & hic nuntius rem illam furetur, an abſoluatur debitor ab iterata reſtitutione? Vide apud Doctores, & de Lug. *t. 1. de iuſt. d. 1. ſect. 9. num.* 127. & nos dicemus *Tract. 4. c. 1. §. 5. num. 3.*

§. II. *De obligatione Reſtitutionis orta ex culpa in quaſi Contractu.*

1. QVamvis maior obligatio diligentiæ apponendæ exigi ſoleat in rebus habitis per verum contractum, v. g. per commodatum, depoſitum, &c. quia tunc adeſt pactum magis explicitum de cuſtodienda re, quam quis recipit: quàm requiratur in officiis, tutelis, artibus, &c. quæ ſunt, vt modò diximus, quaſi contractus; in quibus ſolum adeſt implicitum pactum de bene adminiſtrando officium: tamen cùm in conſcientia vtrobique ſit, ſeu intelligatur non diſſimile pactum, regula erit vniuerſalis: Ante ſententiam Iudicis neminem obligari in conſcientia ad reſtitutionem ex officio, tutela, profeſſione, &c. ſiue hæc aliquis exerceat in gratiam dumtaxat aliorum, vt eſt Medicus, cui merces non datur, ſiue etiam ſui, vt ſi eidem merces detur, ſiue ad officium à ſuperiore exponatur, ſiue officium emerit, ex de Lugo *tom. 1. de iuſt. diſp. 8. ſect. 7.* neminem, inquam, obligari in conſcientia, niſi ex culpa Theologica mortaliter graui. Ita Vaſquez, *de reſtit. cap. 2. §. 2. dub. 5.* Leſſ. *lib. 2. cap. 7. dub. 7.* de Lugo, *loc. cit. ſect. 7. num.* 93. contrarius videtur eſſe Dicaſtill. *lib. de reſt. tractat.* 2. *diſp. 3. dub. 3. num.* 86. Ratio fundamentalis eſt ſimilis, ac ſupradicta, quia nunquam homines (ſiue gratis, ſiue ex pretio ſeruiant) in dictorum munerum ſuſceptione, vel traditione (præſcindendo à noua promiſſione) intendunt ſe, vel alios obligare, niſi ad adhibendam in ſuo munere diligentiam moralem, & humanam, non verò exquiſitiſſimam, ſed illam, quam moraliter quis adhiberet, ſi ſolùm bono huic ipſius tota adminiſtratio cederet. Hanc autem moralem ſi aduertenter non ponant, obligabuntur ſanè ad reſtitutionem omnium damnorum, vt ex dictis patet.

2. Illud tamen iterum, iterúmque moneo, *lib. 1. cap. 3. §. 1. v. Depoſitum,* & *hoc lib. 8. tractat. 3. cap* 2. *§. 2. num. 4.* & nuper *§. 1. num. 5.* tum in rebus grauioribus, tum in acceptis ob ſolum proprium commodum, maiorem diligentiam requiri ad culpam mortalem euitandam: at verò minorem in leuioribus, vel in acceptis ob ſolam alterius vtilitatem. Aliquæ illationes circa Aduocatum, Medicum, Iudicem, & ſimiles, ex dictis colligi poſſunt, quæ tamen, ne erres, ſunt videndæ in ſuperioribus, *l. 1. cap. 3. §. 4.*

3. Dixi (præſcindendo à noua promiſſione) nam in duobus caſibus obligabitur quis, etiam in conſcientia, ad exquiſitiſſimam diligentiam: Primò, ſi accipiat Officium cum promiſſione dictæ diligentiæ exquiſitiſſimæ, nam tunc tenetur ex pacto; maximè, ſi ex hoc auctum ſit illi ſtipendium: Secundò, ſi tacitè ipſum promiſit, vt cùm quis ſe iactauit, meliorem alio, vnde propter hoc, alios auertit à meliore, v. g. Medico, Artifice, &c. tunc enim damnum per ſe ſecutum ex duplici titulo reſarcire tenebitur, & quia imperitus eſt, & quia per exquiſitam diligentiam imperitiam ſuam compenſare noluit.

§. III. *An rem commodatam, depoſitam, &c. debeat quis in communi periculo præferre ſua.*

1. INſtat incendium, vel tempeſtas, licitène, & ſine onere reſtitutionis poſſum res meas ſeruare, negligendo, vel proiiciendo potiùs res mihi commodatas, depoſitas, &c. quàm meas, &c.

Si in foro agas externo, iura præſumunt, te tuas liberantem, alienáſque negligentem, ex dolo malo, liberaſſe, atque adeò te cogunt ad reſtitutionem, ſiue eas res in tui, ſiue in alterius vtilitatem habueris. Quòd ſi res aliena longè fuiſſet pretioſior, quàm tua, multò magis te condemnant: Debuiſſe quippe rem pretioſam alienam cuſtodire, nam vt bonus geſtor negotiorum alterius, potuiſſes repetere pretium rei tuæ: Neque enim leges præſumunt adeſſe periculum, ne Dominus contra fas nequaquam tibi ſoluturus ſit pretium tuæ rei, nam leges nunquam præſumunt delictum.

2. At verò cùm hic agamus in foro conſcientiæ, duo mihi ſint certa, Alterum nonniſi ambiguum.

Certum ſit primò: Si res propriæ ſunt æquè pretioſæ, multò magis ſi ſint pretioſiores, quàm alienæ, quomodocunque hæ apud te ſint in tuum, ſiue in alterius commodum extent, poſſe te in conſcientia tuas res alienis præferre. Ita de Lugo, *tom. 1. de iuſt. d. 8. ſect. 10. n.* 139. Bonac. *diſp. 3. de contract. quæſt. 1. p. 6. num.* 23. Ratio eſt, quia nullus tenetur ad res alienas conſeruandas, quocunque tandem contractu apud ſe remaneant, faciendo extraordinarias expenſas: ſed ſolùm ad ordinarias, & communes. Neque enim commodatarius, v. g. obligatur niſi ad alendum equum, vel ſeruum in ſui gratiam commodatum; non verò, ſi fortè infirmetur, obligabitur ad eundem medendum extraordinariis, & ſumptuoſis medicamentis: poterit certè mederi, & aliquando debebit, ſi certò ſperet, vt bonus geſtor negotiorum Domini, pretium medelæ recuperare; at non, ſi non ſperat. Imò depoſitarius, & creditor habens pignus, ne ad ordinarias quidem expenſas tenentur, niſi vtilitatem, ſeu ſeruitium expenſis æquale à depoſito, vel pignore habeant: quia cùm contractus depoſiti, vel pignoris ſit ſolùm in gratiam illa apud te deponentium, non eſt æquum, vt ex illis damnum patiaris: Ex his ergo fit, vt tu non teneatis ad ſeruandam rem alienam cum detrimento rei tuæ æquè, vel magis pretioſæ, quando non ſperas certò rei tuæ pretium recuperare: quia id eſſet conſeruare rem alienam cum extraordinariis tuis expenſis, ad quod nemo (niſi clarè promiſerit) ſe obligare in eiuſmodi contractibus intendit. Prætetea ſi Dominus, vt dictum eſt, obligandus erit ad has extraordinarias expenſas tibi ſoluendas, iam obligabitur tibi totidem ſoluere, quot tu pro re ipſius expendiſti: ſed expendiſti rem æquè, vel magis pretioſam, ergo tanti intererit ipſi Domino, ſi rem ipſius prætuliſti tuis, quantum, ſi non prætuliſſes. Ex qua ſecunda ratione fit, vt vix ſit caſus, quo poſſis ſperare te tuum pretium recuperaturum, quia te Dominus repellet, tanquam imprudentem geſtorem ſui negotij.

3. Certum ſit ſecundò: In caſu metaphyſico, quo ſperares pretium tuæ rei recuperaturum, obligari te ad ſeruandam

Digitized by Google

ſeruandam rem pretioſiorem, imò, & pretioſam alienam. Ratio eſt, quia tunc nihil tu amitteres, quare non haberes caput, vndè excuſareris à conſeruanda re proximi. Vide quæ dicam *mox numero.* 6. Hæc duo ſint certa.

4. Ambiguum autem eſt, & propter varias diſtinctiones ab Authoribus hinc indè allatas, valdè implicitum, quid ſentiendum, quando res tua eſt vilior, quàm ſit res commodata, depoſita, locata, &c. Lege Molin. *tom.* 2. *d.* 296. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 17. *d.* 6. Bonac. *de contract. d.* 1. *q.* 1. *p.* 6. Nihilominus id duobus dictis in hunc modum expedio.

Dico primò: Si, quamvis res tua ſit vilior, tamen tibi notabile detrimentum facit eius iactura, te non teneri rem alienam pretioſiorem præferre tuæ, quando non es moraliter certus, poſſe eius pretium recuperare. Ita de Lugo *loco citato à num.* 140. Ratio eſt ſimilis prædictæ: Quia nemo ſe intendit in his contractibus obligare, ad expenſas faciendas pro re aliena, cum notabili, & graui ſuo detrimento, vel cum eius probabili periculo. Nec eſt verum, quod multi Doctores, cum Molin. Bonac. *loc. cit.* aliiſque inculcant, negligentem rem pretioſiorem pro conſeruanda minùs pretioſa, ſemper committere culpam, cùm vir prudens id nunquam eſſet facturus; non eſt, inquam, verum; nam omnes prudenter euitare licitè poſſunt ſuum quodlibet notabile detrimentum, neglecto alterius, etiam graui proportionaliter damno, niſi bonum publicum, vel altior aliqua ratio contrarium expoſcat, de quo hîc non agimus. Vt quid enim? Prudenterne faciet inops Paterfamilias, qui centum, verbi gratiâ, aureis ſine ſpe vberioris fortunæ, vitam ſuam, & frequentem familiam, vtcumque ſuſtentat, ſi eos velit, ſine ſpe recuperandi amittere, vt ſeruet gemmam decem mille aureorum Principis prædiuitis, ex cuius iactura nullum Princeps notabiliter damnum ſentiet? Apage.

5. Dices, qua ratione erit expendendum eiuſmodi detrimentum, vt cenſeatur notabile? Reſpondeo, non niſi conſiderando per virum prudentem, tuam, vel alterius paupertatem, tuæ, & rei alienæ valorem, damna, vel pericula ex iactura alterutrius fortè conſecutura, &c. Modò item aduertas pro commodato, vel ſimili, quod ſit in tui ſolùm gratiam, maius aliquod damnum te debere ſubire, quàm pro depoſito, vel ſimili, quod ſit ſolùm in gratiam alterius, id enim ipſa recta ratio ex ſe poſcit.

6. Dico ſecundò: Si res tua vilior ita ſit, vt per eius iacturam non ſis notabile detrimentum incurſurus, debes rem alienam pretioſiorem præferre tuæ, ſiue res aliena eodem modo fortè periiſſet, ſi inuenta fuiſſet tempore, verbi gratiâ, incendij in manu Domini, ſiue non periiſſet. Ita idem *ibidem.* Ratio eſt, quia ſemper in prædictis contractibus more humano, & vrbano factis, aliquos tandem obligatio imbibitur, rem alienam cuſtodiendi, quando poteſt, ergo non excludetur rationabiliter eiuſmodi obligatio, niſi quando futurum eſt tibi notabile, non verò exiguum detrimentum.

7. Porrò, ſi certò præuideas, Dominum rei pretioſæ non ſoluturum tibi pretium tuæ rei vilis, licèt peccaturus ſis contra Charitatem, niſi rem pretioſam illam præ tua vili ſerues, Charitas enim dictat, vt ſubueniamus graui damno proximi, quando commodè, vel cum modico detrimento poſſumus: non tamen peccabis contra iuſtitiam, quia in contractu à te facto in vtilitatem alterius, ad patiendum detrimentum te non obligaſti; Niſi fortè adeò hoc detrimentum tibi eſſet exiguum, vt iudicio prudentis iudicaretur ad illud te obligaſſe. Negari enim, vt modò dictum eſt, non poteſt in contractibus quibuſlibet humanis, imbibi aliquam tandem promiſſionem ſeruandi rem alienam, quam obligationem extendi ad ſufferendum modiciſſimum hoc damnum non recuperandi tuæ vilis rei pretium, admodum eſt rationi conſonum. Imò in commodato, quod eſt ſolùm in vtilitatem Commodatarij, aliquantò maiorem hanc obligationem eſſe, ita vt etiam is obligetur alere equum, verbi gratiâ, vel ſeruum commodatum, modò noxium. Vndè ſit, vt Commodatarius obligetur ex Iuſtitia præferre rem pretioſam ſibi commodatam, cum ea iactura rerum ſuarum, quæ æquiualet illis alimentis; Atque eodem modo proportionaliter philoſophare in reliquis contractibus.

§. IV. *Summa eruta ex dictis quoad obligationem reſtituendi ex culpa.*

1. OBligatio reſtituendi, vt ex hactenus ſparſim dictis liquet, quatuor ex capitibus emergit. Ex delicto, vt ex furto, homicidio, adulterio, damnificatione, &c. Ex quaſi delicto, vt cùm ſeruus tuus, vel animal tuum, tuúſve filius alteri nocent. Ex contractu, vt in mutuo, depoſito, empto, locato, &c. Ex quaſi contractu, id eſt, ex officio, quo quis fungi profitetur; qualis eſt Tutor, Curator, Iudex, Gubernator, Medicus, publici Opifices, &c.

2. Dico in præcedentibus eſſe ſtatutum, homines tunc ſolùm in foro conſcientiæ ante ſententiam Iudicis obligari in prædictis ad reſtitutionem, quando peccauerunt mortaliter.

De obligatione enim ex delicto; puta ſiue ex iniuſta acceptione, ſiue ex iniqua damnificatione, ſic ſtatutum eſt *hoc Tractat. tertio, capit. ſecundo*, §. 5.

De obligatione ex quaſi delicto, ſic decreuimus *l.* 6. *cap.* 4. §. 2. *num.* 4.

De obligatione ex contractu, ſic docuimus *hoc tr.* 3. *cap.* 5. §. 1. *num.* 5.

De obligatione denique ex quaſi contractu, ſic diximus *ibidem*, §. 2. *num.* 1.

3. Modò notes, vt nos nimis ſæpè notauimus, *l.* 1. *cap.* 3. §. 7. *v. Depoſitum*, & paulò antè §. 2. *num.* 2. negligentiæ culpam in vna re, verbi gratiâ, in re temporali aliquando eſſe venialem, quæ mortalis erit in re grauiore, verbi gratiâ, pertinente ad vitam, ſic nimirum poſcente ipſius rei grauioris natura, multò magis ſi præceſſerit aliqua promiſſio, &c.

CAPVT VI.

De eadem quarta Radice Reſtitutionis, quæ immediatè eſt ex contractu in vniuerſum.

§. I. *Præmittitur definitio Contractus.*

1. COntractus, ſeu pactum ſtrictè ſumptum à Iuriſperitis ſic deſcribitur: *Eſt vltrò, citróque obligatio, ex conſenſu, & voluntate partium conſurgens*; Planiùs autem ſic definitur: *Eſt actus externus inter duos, vel plures celebratus, pariens ex illorum conſenſu obligationem.* Notas, priorem deſcriptionem tradi per effectum reſultantem ex contractu, id eſt, per obligationem: poſteriorem verò tradi per ipſam cauſam, putà per externum conſenſum, ex quo inſeparabiliter conſequatur obligatio. De his lege Molin. de Lugo, Fagundez, Oñate, *mox* citandos, Leſſ. Reb. alioſque *paſſim* ab iiſdem citat.

2. Dixi (ſtrictè ſumptus) nam actus continens obligationem vnius tantùm, vt ſimplex promiſſio, vocatur minùs ſtrictè contractus. Pari modo actus continentes pactum explicitum vnius partis, & implicitum alterius (quale accidit in obligatis ex officio, vt eſt conuentio inter Tutorem, & Pupillum: inter Curatorem, & Minorem, vel furioſum: inter geſtorem vtilem tui negotij, & te abſentem: inter fungentes publica adminiſtratione, & communitatem, &c.) vocantur quaſi contractus.

3. Cùm obligatio ſit tam neceſſaria, & eſſentialis contractui, multa notant de illa Doctores. Præcipua

ſunt

Digitized by Google

ſunt hæc quatuor: Primò, conſenſus debet eſſe verus, & non fictus, quare verbis dicens ſe contrahere animo non contrahendi, contractum verè non celebrat; licèt aliundè obligetur ad damna omnia, quia ſcilicet proximum per illam fictionem decepit, vt a nobis fuse dictum eſt *ſup. lib. 3. cap. 3. §. 2.* qui eſt *de Iuramento promiſſorio doloſo.* Non me latet Baſilium Pont. *lib. 2. matrim. cap. 4. num. 3.* (cui adde Turrianum apud de Lugo *mox* citandum) contra Molinam, *d. 352. verſ. ego probabilius* (cui adde de Lugo, *tom. 1. de iuſt. d. 22. sect. 4. n. 45.* dicentem eſſe omnium ferè Doctorum,) aliúſque putare, ad eſſentiam contractus ſufficere verba externa ſignificantia conſenſum, ſine neceſſitate ipſius interni conſenſus. Sed nos Molinam ſequimur, quia non poteſt à me oriri obligatio contractus ſine voluntate me obligandi: at voluntas me obligandi ipſiſſimus eſt conſenſus.

4. Secundò: Si verum conſenſum non habuiſti, ſed poſtea, perſiſtente alio in vero conſenſu, tu conſenſum verum præbeas, reualidatur, ſeu ratificatur contractus; de qua re multa Doctores paſſim. Lege Sanchez, *lib. 2. de matr. d. 32. & 35.*

5. Tertiò: Si voluiſti contrahere, ſed noluiſti te obligare, certant vtrimque Doctores, an verè contraxeris; de quo nos aliqua tetigimus, cùm *de Iuramento.* Illud eſt certum, obligari te ad omnia damna, modo iam *n. 3.* dicto, ob deceptionem.

6. Quartò: Si conſenſiſti ex metu, ſi ex dolo, vel vi, ſi ex errore dantibus cauſam contractui, ſiue circa ſubſtantiam, ſiue circa qualitates, an ſubſiſtat contractus? Variæ ſunt opiniones, quarum ſaltem neceſſarias nos, cùm egimus *de Voluntario, de Voto, de Iuramento,* ſatis tetigimus, & multa dicemus *inferius, cap. 7. §. 11. à num. 11.*

§. II. *Diuiſio Contractuum.*

Prima Diuiſio in Contractum nominatum, & innominatum.

1. NOminatus eſt ille, qui habet ſpeciale ſuum nomen, vt emptio, venditio, locatio, & ſexcenti alij. Innominatus nomine ſpeciali caret, ſed vtitur generali. Eſtque quadruplex. Do, vt des, quando tibi do, verbi gratia, panem, vt des veſtem: Do, vt facias, quando do panem, vt ſcribas. Facio, vt facias, quando ego ſcribo, vt tu me doceas. Facio, vt des, quando tibi ſeruio, vt tu mihi panem tribuas. Legantur pro omnibus his diuiſionibus Caſtro Pal. *de iuſtitia commutatiua, d. 1. part. 2.* aliique, quos ipſe citat. Licèt autem in contractu innominato, ſi neuter ex contrahentibus illum ceperit implere, non detur in iure externo actio vnius contra alium, vnde poſſet alter à contractu reſilire: tamen in foro conſcientiæ, dum alter non recedit, debet vterque ſtare contractui, niſi circumſtantiæ ſint notabiliter mutatæ, modo alibi dicto in ſimili. Ratio eſt, quia verè, & in conſcientia ſe obligauit; atque alter, cum onere ſe obligandi, acceptauit, vt ſupponimus.

Secunda Diuiſio in Contractum bonæ fidei, & stricti Iuris.

2. Contractus bonæ fidei dicuntur illi, quibus Index poterit, etiam in conſcientia, multa ex æquo, & bono arbitrari; Tales ſunt, quibus Imperator §. *Action. Inſtit. de actionibus*, competere dicit actionem bonæ fidei, his verbis: *Actionem autem quædam bonæ fidei ſunt, quædam ſtricti Iuris. Bonæ fidei ſunt hæ, ex empto, vendito, locato, conducto, negotiorum geſtorum, mandati, depoſiti, pro ſocio (id eſt, contractus Societatis) tutelæ, commodati, pigneratitia, familiæ hereiſcundæ (id eſt, Ius diuidendæ facultatis inter hæredes) communi diuidundo (id eſt, diſtributio communium bonorum in eos, in quos diuidi debent) præſcriptis verbis, quæ de æſtimato proponitur (id eſt, quando alicui datur res, vt eius æſtimationem, ſeu pretium reddat) & ea, quæ ex permutatione competit, & hæreditatis petitio.* Hactenus Imperator Iuſtinianus.

3. Contractus ſtricti Iuris, ſunt cæteri contractus præter prædictos, vt emphyteuſis, contractus ſeudalis, &c. ſic enim habet Gloſſa ſummaria, & ordinaria, apud Oñate, *tom. 1. de contract. tract. 1. d. 2. sect. 2. n. 115.* ibi: *Quamcunque actionem hic enumeratam non inueneris, ſtricti Iuris Iudicato.*

4. Ratio huius diuiſionis, quæ rem totam, alioqui obſcuram, tibi planam faciet, eſt, quia illi contractus, quos vocamus bonæ fidei, ſolent eſſe frequenter inter Ciues, vnde contrahentes non ſolent ponere multas conditiones, quas alioqui ponere poſſent, cùm ſe remittant ad vſum, conſuetudines, & leges patrias, in dictis communibus contractibus intelligi ſolitas. Secundùm has igitur bonus Iudex iudicare debebit, quamvis in eo contractu explicitè illæ conditiones intelligi ſolitæ, non adſint. At alij contractus ſtricti Iuris, quia non ſolent eſſe tam frequentes, & quia contrahentes in his conſueuère omnes particulares conditiones apponere, ideo ſecundùm præſcripta verba contractus, ſtrictè Iudex in illis iudicare debebit.

5. Differunt hi contractus præcipuè in eo, quòd dolus dans cauſam contractui ſtricti Iuris (quia ſcilicet alter non fuiſſet contractum celebraturus, niſi dolus interueniſſet) in multorum ſententia non reddit ipſum contractum ipſo iure nullum, ſed ſolùm erit reſcindendus. Lege de Lugo, *tom. ſecund. de iuſtit. d. 22. sect. ſexta, à num. 70.* at dolus quicunque cadens in ſubſtantiam rei, ſiue in accidentia dans cauſam contractui bonæ fidei, eſt ipſo iure nullus, vt diſtinctè explicabimus *infr. cap. 7. §. 11. à num. 11.*

Lege Molinam, *l. 1. d. 259.* lege item de Lugo *de iuſt. d. 21. num. 10.* qui benè notat, has differentias parum conferre ad conſcientiæ forum, in cuius explicatione noſtra ſolùm deſudat induſtria.

Operæpretium eſt item hic non ignorare ſponſalia numerari à Sanchez, apud Fagundez, *de contract. lib. 1. cap. 1. num. 9.* inter contractum bonæ fidei; vnde ſequitur eſſe nulla, nec per illa enaſci impedimentum publicæ honeſtatis, ſi illis dolus cauſam dedit; ſanè probabiliter. Matrimonium item ſupponitur à Molina, *tom. ſecund. d. 352. §. Illud eſt obſeruandum*, eſſe contractum bonæ fidei; vnde ſequi deberet, eſſe item nullum, ſi dolus det cauſam contractui: tamen propter rationes proprias Matrimonij, ſolùm ſi dolus cadat in perſonam, vel in perſonæ libertatem, erit nullus, ſecùs erit validus, vt nos explicuimus, *lib. 3. §. 5. num. 17.* & docent communiter Doctores.

Tertia diuiſio in Contractum, ſeu Pactum nudum, & veſtitum.

6. Nudum eſt, in quo interuenit conuentio partium, & ad nihil aliud eſt proceſſum; veſtitum, cùm eſt proceſſum ad aliquid. Proceditur autem, ſeu veſtitur pactum quinque modis. Primò re ipſa, vt ſi ex altera parte incipiat adimpleri. Secundò verbis, vt, ſi accedat forma ſtipulationis, quæ olim fieri conſueuit per conceptam verborum formulam, verbi gratiâ: Spondes dare centum? & alter reſpondeat, Spondeo. Tertiò, Scripturâ. Quartò, Iuramento. Quintò, ſi integrè, re ipſa, contractus perficiatur: quale eſſe ſolet mutuum, commodatum, pignus; depoſitum, quæ iam perfecta ſunt, cùm res ipſa traditur. Atque ex dictis vides regulariter contractus innominatos ſolere eſſe pacta nuda, vt notat rectè de Lugo *d. 22. de iuſtit.* Si ſit promiſſio ex vna parte tantùm, atque adeò non acceptata, non dicitur pactum, ne nudum quidem: quia pactum debet eſſe contractus, atque adeò ſaltem duorum.

7. Aduerte primò, ex pacto nudo non oriri regulariter ciuilem obligationem, ac proinde ratione pacti nudi in foro externo non dari actionem contra alterum; ex veſtito oriri, & actionem dari. Dixi (regulariter) nam promiſſioni dotis, promiſſioni ſolutionis debiti alterius, ac donationi, etiam quando nudi ſunt contra-

ctus,

ctus, conceditur ex ſpecialibus iuribus actio. Lege Molin. *de contractib. d.* 253. At in foro conſcientiæ ſemper vrget obligatio, quando hæc verè adeſt, iuxta dicta §. 1. *à num.* 3. quia ſic iam adeſt ſufficiens conſenſus vtriuſque partis, vt ſupponimus.

8. Aduerte ſecundò: Aliquos eſſe contractus, qui ſunt validi, ſolo conſenſu exteriùs legitimè vtrinque explicato, vt eſt Venditio, Emptio, Matrimonium, Sponſalia, &c. Aliquos verò indigere ſcriptura, vt Emphyteuſis, & ſimiles. Ex quo vltimo colligo ſimplicem promiſſionem gratuitam, & non onerosam (hos terminos mox explicabo *numero ſequenti*) etiam acceptam, quam, verbi gratia, facit donandi, vel vendendi aliquid alicui, niſi accedat ſcriptura, ſtipulatio, vel iuramentum, ad nihil nunc obligare. Ratio eſt, quia iam ex communi hodie conſuetudine per ſolam promiſſionem nullus ſe obligare intendit, vel putat, niſi alia maior explicatio accedat. Vnde Sà, *v. Promiſſ. num.* 1. ſic habet: *Vix autem quis promittentium obligari intendit, niſi iuret, aut faciat Inſtrumentum.*

Quarta diuiſio in Contractum oneroſum, & lucratiuum.

Oneroſus, qui dicitur etiam non gratuitus, vtrinque obligat; nam propterea eſt propriè contractus. Eiuſmodi eſt permutatio, venditio, emptio, &c. interuenit autem in his pretium, vel compeoſatio. Lucratiuus, qui dicitur etiam gratuitus, vel gratioſus, non obligat, niſi ex vna parte, vt promiſſio liberalis, donatio item liberalis, mutuum, depoſitum, &c. Si enim tu mihi rem aliquam donas, ego non obligor illam recipere, &c. Maximè verò notandum eſt ex de Lugo *tom. ſecund. de iuſtit. diſput. 1. ſectione* 1. *à numero* 20. diſcrimen illud inter eiuſmodi contractus. Nam oneroſus non perficitur, niſi acceptetur ex vtraque parte, & vtrique intimetur, ſeu ſit nota reciproca acceptio: cùm in gratioſo ſatis ſit, ſi ſolùm acceptetur ab vtraque, non verò ſit neceſſe, vt vtrique mutua acceptio intimetur. Explico exemplis: Mittat Antonius Epiſtolam, imò, & Scripturam publicam ex Notario, per quam offerat, ſeu vendat Petro ſuum prædium, vel equum mille, verbi gratià, vel centum aureis, & Petrus acceptet etiam per Notarium. Dico hunc contractum, quia eſt oneroſus, non eſſe perfectum, atque adeò poſſe vtrumque, ideſt, Antonium, & Petrum ab eo reſilire, donec eiuſmodi Petri acceptatio intimetur Antonio, vel eius legitimo procuratori, vel ſaltem donec ipſe equus, verbi gratià, mittatur Petro, & ab ipſo recipiatur: nam tunc equus iam acceptatus ponitur in dominio Petri, & ex alia parte trahit ſecum onus, vt ſoluatur omnino eius pretium, vnde ampliùs reſilire à contractu neuter poterit. At verò mittat ſimilem ſcripturam idem Antonius, per quam promittat, vel donet eidem Petro equum, verbi gratià, & Petrus acceptet. Dico hanc promiſſionem, quando iuxta dicta *numero* 8. iam obligat, vt etiam donationem liberalem, quia ſunt contractus gratuiti, eſſe perfectos, atque adeò non ſupereſſe locum pœnitendi, quamuis nondum acceptatio Petri nota ſit Antonio, vel eius Procuratori, cuius diſcriminis vlterior Ratio eſt, quia in oneroſo vtrique eſt obligatio, & in vtroque eſt ius exigendi, ergo vtrique nota eſſe debet acceptatio. At in gratuito, cùm obligatio ſolùm ſit ex parte donantis, ſeu promittentis, ſatis eſt, ſi hæc nota ſit ipſi donatario, ſeu promiſſario, qui ſolùm acquirit ius ad rem promiſſam, ſeu donatam exigendam. Lege hæc fusè apud citatos; apud quos vide etiam alias diuiſiones contractuum minùs neceſſarias.

§. III. *Regula generalis de Reſtitutione ex prædictis Contractibus in vniuerſum.*

1. IS, qui contractum, vel quaſi contractum cum altero legitimè init, ea debet (niſi idonea accedat excuſatio) reſtituere, ſeu, vt magis propriè loquamur, ea tradere, ad quæ tradenda ſe obligauit. Vides radicem huius obligationis non eſſe aliam niſi pactum, vel conſenſum, quibus voluit quis alteri ſe obligare? Et in oneroſis quidem ad id Ius Iuſtitiæ vrgere, eluceſcit; quia non fieret æqualitas inter contrahentes, niſi traderetur, quod vtrumque conuentum eſt; apparet nihilominus etiam in gratuitis, quia in his etiam (licèt voluntariè) te obligaſti, vt ſuppono; quare poſita obligatione, iam alter acceptans aliquod tandem ſiue graue, ſiue leue ius iuſtitiæ contra te acquiſiuit.

2. Hæc regula adeò vniuerſalis inſufficiens eſt pro praxi. Explorandum enim eſt, an ſimpliciter ſe quis obligauerit: An legitimè: An ſub obligatione graui, vel leui: An adſit executio, & ſexcenta ſimilia, quæ certè ex dictis, & ex dicendis in contractibus in particulari, ſaltem magna ex parte nobis plana fient.

CAPVT VII.

De eadem quarta Radice Reſtitutionis ex Contractu particularis Venditionis, & Emptionis.

1. NOn omnes contractus explicandi à nobis ſuſcipiuntur: id enim nimis longum eſſet, & à noſtro inſtituto alienum; ſeligo enim tantummodo vſu frequentiores, & ex quorum cognitione lux aliqua pro cæteris ſufficienter haberi poſſit. Erunt autem Emptio, Venditio, Mutuum, & Vſura.

§. I. *Quid ſit Emptio, & Venditio?*

1. EST contractus bonæ fidei, vltrò, citróque obligatorius, qui perficitur abſoluto conſenſu, re, & certo pretio: & quidem voluntariè. Intellige autem, re, & pretio à te datis, vel certè dandis. Diſcurramus per ſingula verba.

Requiritur conſenſus, & quidem abſolutus.

2. Dictum eſt primò, (qui perficitur conſenſu) hic enim contractus perficitur per ſolum mutuum conſenſum verbis, vel nutibus expreſſum, imò & per litteras, & per procuratorem, ſeu nuntium; Perficitur, inquam, quoad ſubſtantiam; nam cæterùm, quoad integritatem completam, ſeu quoad complementum, requiritur ſolutio pretij ex vna parte, & accepta poſſeſſio rei ex altera. Per venditionem enim non eſt neceſſe, vt actu transferatur dominium: ſatis enim eſt, vt talis venditio ſit tranſlatiua dominij, & venditor, ex vi venditionis factæ, remaneat obligatus ad transferendum. Ita Leiſ. *lib.* 2. *capit.* 21. *dub.* 1. *n.* 1. alijque. Eiuſmodi autem poſſeſſio, ſeu dominium rei venditæ transfertur in emptorem, non quidem quando ſit ipſa ſubſtantia contractus venditionis per mutuum conſenſum, ſed quando ei traditur res à venditore, & ſoluitur ab emptore pretium, ſeu habetur pro ſoluto, ſeu loco eius datur æquiualens, quale eſt pignus, vel fideiuſſor. Id notaui per illud, (datis, vel certè dandis) Atque hinc fit, vt quamuis poſita ſit ſubſtantia venditionis, vnde & debeatur gabella venditioni fortè impoſita; (cui Gabellario, dicam mox *numero* 5.) Si tamen poſſeſſio rei nondum eſt emptori data, res ſi perit, pro venditore perit, vt pro eodem fructificat, quia adhuc eſt in eius dominio. Ita Caſtro Pal. *de iuſt. com. d.* 5. *p.* 26. aliique *ibid* cit. Nam ſi poſſeſſio ſit emptori data, quamuis nondum ſoluto pretio, ipſi emptori fructificat, ipſique perit, præſcindendo ſemper à pacto aliquo iuſto in contrarium, quo contrahentes nolint ante pretium ſolutum transferri dominium, ſed haberi pro locata, verbi gratià,

Digitized by Google

gratia, vel pro accepta, pignus, &c.

3. Dictum eſt ſecundò, (abſoluto conſenſu) ſi enim fuerit conditionalis, tunc perficitur contractus, quando fuerit adimpleta conditio. Atque aduerte ex Molin. *tom. 2. d. 337.* Leſſ. *loc. cit.* obligationem tunc retrotrahi vſque ad tempus initi contractus; perinde ac venditio, & emptio ab initio fuiſſent abſolute celebratæ. Idem cum eadem retrotractione die, quando requiritur ratihabitio alterius: Erit enim tunc venditio conditionata in hunc ſenſum: *Vendo tibi hoc prædium, ſi tuus Pater ratum habuerit.* Quando autem in hoc caſu, & cui debebitur gabella venditioni impoſita, dicam *mox num. 5.*

Requiritur pretium determinatum.

4. Dictum eſt tertiò, (pretio certo) niſi enim certum, ſeu determinatum pretium conſtituatur, inualida erit venditio. Ita Molin. Leſſ. *loc. cit.* lege Bald. *in leg. contractus, num. 8. C. de fide inſtrumentorum* Quare ſi quis dicat: *Vendo tibi hanc veſtem iuſto pretio, vel quanti volueris, quanti indicaueris, quanti concordabimus, quanti indicauerit expertus*: inualida erit venditio, quia certum pretium non conſtituitur (hanc valere putat Angelus, *v. Emptio*) Contrà: ſi ita venditio, & emptio fiat: *Emo a te hanc veſtem, quanti tu emiſti, vel quanti emit ille, vel emo ea quantitate pecuniæ, quæ eſt in hac crumena*, valida erit venditio, quia iam adeſt certum, ac determinatum pretium. Propter eandem rationem valet venditio, ſi dicas: *Emo hanc rem eo pretio, quo communiter hæ res venduntur tali die, tali menſe, talibus nundinis*; quòd ſi in iiſ diebus fuit varietas pretij, illud erit eligendum, quod maiore parte illius temporis viguerit.

Quid, ſi æquè viguerit pretium, ſummum, medium, infimum? Reſpondeo, rationabile eſſe ſumi medium, ſic enim neutra pars conqueri poteſt. Si quis ita dicat: *Vendo, vel emo, quanti tertius ille decernet*, deſignando, illum tertium, verbi gratia, Petrum; licèt partes retrocedere non poſſint ſine mutuo conſenſu, tamen contractus non erit validus, niſi quando Petrus pretium conſtituet: in hoc autem caſu obligatio non retrotrahitur, quia hæc non eſt venditio conditionata, cui conceditur illa retrotractio: ſed ſolùm eſt, per alium, determinandum pretium.

Quæſtio incidens pro Gabellariis.

5. Inquires obiter, cuinam debetur in his venditionibus gabella, ſi fortè ea ſit venditioni impoſita? Reſpondeo, in illis, in quibus adfuit indeterminatio pretij, non debetur Gabellario, qui eſt, quando fit venditio, ſed Gabellario, qui eſt, quando determinatur pretium. Ratio eſt, quia gabella imponitur venditioni: At, vt modò diximus, tunc perficitur ſubſtantia venditionis, quando, cæteris iam poſitis, determinatur pretium. Contrà verò accidit, quando pretium eſt determinatum, ſed venditio eſt conditionata: tunc enim (adueniente conditione) gabella debebitur Gabellario, qui fuit, quando facta eſt venditio, licèt propter conditionem fuerit imperfecta. Ratio eſt, quia, vt item dictum eſt modò, venditio conditionata retrotrahitur, &c. Lege Mol. *t. 2. d. 337.* qui excipit conditionem poteſtatiuam. Quando autem fit venditio, pretio iam ſtatuto, ſed res, aut pretium dantur poſtea; debebitur gabella Gabellario, qui erat, quando fuit celebrata venditio, quia tunc perfectus fuit, vt *numero 2.* diximus, contractus, quoad ſubſtantiam. Quando denique ſuperuenit gabella, ſemper pari modo videndum eſt tempus, in quo perfecta fuit venditio ſiue in ſe, ſiue per retrotractionem, & Gabellario illius temporis erit gabella ſoluenda.

6. Gabellam impoſitam pro venditione, non intelligi impoſitam pro alio, quamuis ſimili contractu, *mox num. ſequenti* dicam.

In Venditione requiritur res, & pretium.

7. Dictum eſt quartò (re, & pretio) Nam ſi res detur pro re, merx pro merce, erit permutatio, non venditio; ſi pretium, ſeu pecunia, pro pecunia, erit cambium. Id diligenter aduertere oportet; nam, cùm ij ſint diuerſi eſſentialiter contractus, diuerſos pariunt effectus; v. g. poſita eſt Gabella vendentibus merces, non ergo ea debebitur permutantibus, nec cambientibus. Quòd ſi (vt accidit non raró) intercedat vtrumque, vt ſi domum permutes cum prædio minoris valoris, & exceſſum ſoluas in pecunia, ſi pecunia ſit minor pars pretij, erit permutatio, nec debebitur Gabella: ſi maior, erit venditio, & Gabella debebitur, quia acceſſorium, ſequitur principale. Quòd ſi æquales ſint, vel quaſi æquales, tunc, cùm partim ſit venditio, partim permutatio, nec adſit ratio, cur vna alteram in ſui proprietatem trahat, pro rata venditionis, & non ampliùs, Gabellam ſoluendam eſſe fert ſententia probabilior apud Molin. *tom. 2. d. 536. num. 6.* Si denique fiant duæ Venditiones, vt ſi domum vendas mihi pecuniâ creditâ, & deinde ego tibi prædium vendam, compenſando pecuniam, quam tibi ex domo vendita debeo, duæ erunt Gabellæ ſoluendæ, & quidem altera Gabellario, qui fortè eſt tempore venditionis domus, altera ei, qui eſt tempore venditionis prædij, vt ex dictis conſtare poterit.

Duorum Caſuum huc incidentium Reſolutio.

Primus Caſus:

De Permutatione fructuum Hortuli domus Profeſſæ Societatis Ieſu.

8. Ex prædicta eſſentiali differentia venditionis, & permutationis, videamus, an ſolui duæ quæſtiones poſſint. Prima ſic proponitur: Domus profeſſa Societatis Ieſu nullis redditibus, nullis poſſeſſionibus frui poteſt. Quòd ſi ei hortus aliquis, ſeu prædiolum conceditur, ita ei, etiam domo ſeparatum, conceditur, vt non vendantur eius olera, vel fructus. Quidam ergo Hortuli noſtri Præfectus, cùm ſciret ſibi non licere ſui agelli fructus vendere, id excogitauit, vt eo anno, quo vberes colligere fructus fertilitas dabat, illos traderet cuidam Domino opulentiſſimi prædij, ea lege, vt alios ſimiles, vel diſſimiles fructus domui noſtræ daret, quando iis ea indigeret. Quæſitum fuit, an contra Conſtitutiones, ſic delinqueret.

9. Profectò, primo intuitu nequaquam delinquere exiſtimaui, quia Conſtitutio noſtra videtur, non quidem permutationem prohibere, quæ eſt contractus eſſentialiter, vt dictum eſt diuerſus, ſed venditionem. Verùm, re accuratè perpenſa, Hortulanum violatæ Conſtitutionis reum pronuntiaui; Ratio conuincens fuit, quia Conſtitutio noſtra, non ſolùm prohibet venditionem, verùm etiam quidquid redituum loco, domui noſtræ eſſe poſſit. At eiuſmodi permutatio iam loco redditus eſſet, ſeu redditus vtilitatem iam afferret. Verba Conſtitutionis Societatis Ieſu, *part. 6. cap. 2. num. 5. in fin.* hæc leguntur: *Et tunc huiuſmodi ille locus ſit, vt nec alij locetur, nec fructus, qui redituum loco eſſe poſſint, habeat.* Declaratio eiuſdem ſic habet: *Huiuſmodi eſſent, ſi Vini, vel Olei, vel Tritici prouentum dicta poſſeſſiones ferrent, vel ſi fructus, vel olera ex hortis venderentur, quorum nihil licebit: quamuis fructibus, aut parte ipſorum ad commodum domus ſuæ vti poſſint.* Vbi illud (*venderentur*) non apponitur, quaſi ſolùm prohibeatur venditio propriè dicta, ſed ſolùm ponitur, exempli gratiâ, vt notat illud (*vel.*) Confirmatur primò, quia prohibetur omnis prouentus. Confirmatur ſecundò, quia eiuſmodi declaratio paulò *inferiùs* concedens Hortulano fortè ſæculari prædicti noſtri hortuli, aliquid, ad ſuam vtilitatem priuatam, ipſum poſſe ex eo Horto recipere, ſubdit: *Dummodo*

tunc.

tunc, nec ad particulares perſonas Societatis vtilitas interim vlla perueniret. Nota illud (*vtilitas vlla*) includit enim tum venditionem, tum permutationem, tum quodcunque aliud emolumentum præter vſum quotidianum, quem declaratio iam conceſſerat, ibi (*ad commodum domus ſua vti poſſit.*)

10. Si ſemel, aut iterum aliquo occurrente anno fertili eiuſmodi permutatio fieret, poſſet alicui videri, non eſſe ſaltem grauiter contra Conſtitutiones, tum quia apparere poſſet paruitas materiæ; tum quia Conſtitutiones annuum redditum, & veluti habitualem vtilitatem prohibent, non verò contingens emolumentum. Atque id notare videntur ea verba (*redituum loco, & prouentuum*) idemque videntur ſignificare illa verba temporis imperfecti *ferrent, venderentur, peruenirent.*

De Lugo, *in reſp. mor. lib. 4. dub. 10. num. 17.* negat etiam pro vna vice eiuſmodi permutationem. Probat primò, quia ſecùs poſſent aliquando ex vuis fortè copiosè aliquo anno collectis fieri vinum in vſum domus profeſſæ, quod non licere, ne vnum quidem dolium oſtendit R. P. Mutius Vitelleſchi Generalis, qui dolium vnicum vini ex ſuperfluis huiuſmodi vuis à Procuratore bona fide habitum iuſſit totum pauperibus diſtribui.

Secundò, quia, prohibita venditione, intelligitur & prohibita permutatio, vt nos etiam ex Mol. *mox num. 12.* dicemus in ſimili.

Tertiò, quia nobis permutatio manifeſtè videtur in declaratione Conſtitutionum prohiberi, *part. 6. cap. 2. loco citato*, ibi: *Dummodo tunc nec ad perſonas particulares Societatis vtilitas interim vlla perueniret.* At ex vnica permutatione iam aliqua perueniret vtilitas.

Verùm, hæc ſua ſolutione non carent. Nam ad primum reſponderi poſſet: Aliud eſſe loqui de rigore Conſtitutionis, aliud de perfectione. Laudo zelum R. P. Mutij, cuius exemplum imitari velim omnes: ſed, âmice dic, ſi hortulus noſter anno aliquo fertili produceret plures ficus, nonne licitè poſſent à nobis exſiccatæ conſeruari ad vſum? Nonne vuæ pari modo ſuperfluæ poſſent, vt fit, domi reponi, & conſequentibus menſibus apponi ad menſam? Concedit hoc declaratio Conſtitutionis *ibidem*, ibi: *Quamuis fructibus, aut parte ipſorum ad commodum domus ſua vti poſſint.* Quid ergo non poſſit vinum ex his vuis expreſſum conſeruari? An quia eſt expreſſum, ideo fructus hortuli non eſt? An ex illo muſto ſapa poſſit concoqui, vt certè videtur poſſe ad commodum domus, & non ex illo vinum fieri?

Neque dicas in declaratione *ibid.* ſic haberi: *Huiuſmodi eſſet, ſi vini, olei, vel tritici prouentum dicta poſſeſſiones ferrent, vel ſi fructus, & olera ex hortis venderentur, quorum nihil licebit.*

Ne id dicas, inquam, nam ſolùm prohibetur prouentus vini, vel olei, vt paulò antè in Conſtitutione prohibiti fuerunt fructus, qui redditum loco eſſe poſſint, quæ nomina, vt dixi, & vt periti notant, non ſignificant vnicam fortè occurrentem, eámque per accidens vtilitatem, ſed continuatam, & quaſi habitualem Nebriſſenſis *in vocabular. Iuris, v. Reditus, Reditus,* inquit, *appellatione omnes prouentus continentur. Reditus dicitur à redeundo, quaſi ſint ſingulis annis redeuntes.* Calepinus, *v. Prouenio, Vnde prouentus*, ait, *ideſt, Reditus.* Et *v. Redeo, Reditus*, inquit, *ſignificat prouentum, quòd quotannis redeat* (entrata.)

Ad ſecundum: Prohibita venditione, tunc intelligi prohibitam permutationem, vt modò dixi, quando idem eſt finis, & quando aliud non exprimitur: At in caſu noſtro non prohibetur, niſi id, quod prouentum & reditum affert, non aliud. Inſtas: At cur venditio etiam ſemel eſt nobis illicita? Reſpondeo, quia expreſſè, & abſolutè interdicitur venditio: & meritò, quia mercaturam, & diuitias maximè ſapit: At alia vtilitas non prohibetur, niſi quando affert prouentum. Relege declarationem: *Si vini* (ait) *vel olei prouentum ferret, vel fructus venderentur, quorum nihil licebit.* Notas? De venditione abſolutè negat: abſoluta autem negatio, cùm ſit malignantis naturæ, omnem venditionem, etiam vnicam negat: De vino, oleóque non negat abſolutè, ſed ſolùm ſub nomine prouentus.

Ad tertium: Cùm in hoc vltimo loco veluti per occaſionem dicat declaratio: *Nec vtilitas vlla perueniat*, debet intelligi iuxta ipſam Conſtitutionem, in qua per ſe lata eſt lex: at conſtitutio clarè dixerat: *Nec fructus, qui redituum loco eſſe poſſint:* & eiuſdem Conſtitutionis declaratio dixerat, non licere prouentum: ergo eodem modo in hoc vltimo loco, ſunt intelligenda verba declarationis de vtilitate veluti habituali, non verò de valde rara, & ſemel per accidens contingente.

Hæc potiùs dubitando, quàm affirmando dicta, ſint ſatis. Nam cæterùm vltimum iudicium ſit, vt conſulatur R. P. Noſter Generalis.

Secundus Caſus:

De permutatione Mercis, cuius venditio ſit prohibita.

11. Secunda Quæſtio ſic habet: In Sicilia adeſt rigoroſa prohibitio Summi Pontificis Vrb. VIII. quæ incipit: *Regnum Siciliæ vltra Pharum*, data 1633. *die* 28. *Apr. præſenti, & executoriata Panormi die 9. Iuly* 1633. in virtute Sanctæ Obedientiæ, & ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ, contra Eccleſiaſticos mactantes ea animantia, quæ ad colendam terram vſui ſunt, boues, vaccas, vitulos, vitulaſque. Atque ſuper hac tota re tres Delegati ſunt conſtituti ab eodem Pontifice, Archiepiſcopi Panormitanus, & Meſſanenſis, atque Epiſcopus Mazzarenſis. Porrò, Procurator cuiuſdam Monaſterij, obtinuit facultatem ea occidendi in eiuſdem Monaſterij vſum: ita tamen coarctauit Delegatus facultatem, vt ſi quid fortè carnium ipſis ſuperfluum eſſet, non venderetur Sæcularibus, ſed Eccleſiaſticis, idque ſub eadem excommunicatione latæ ſententiæ, & in virtute ſanctæ obedientiæ. Is ergo Procurator, ne ementes Eccleſiaſticos quærere cogeretur, quod ipſi ex mactatis carnibus ſupererat, dabat cuidam Macellario ſæculari, vt is ſcilicet ſequenti, v. g. hebdomada redderet alterum tantum carnium, quantum accepiſſet: ſic fiebat, vt Monaſterio carnes non deficerent, & Procurator contra formam conceſſionis eas nequaquam venderet. Legitiméne id factum eſt? Quid ſi carnes commutaſſet pro aliis rebus, vino, frumento, veſtibus, &c.

12. Profectò (præſcindendo ab aliis legibus in contrarium, vel inconuenientiis, quæ facilè hac in re eſſe poſſent) legitimum vtrumque pronuntio. Ratio eſt, quia longè, vt diximus, diuerſæ ſunt, venditio, & permutatio; Cùm ergo ea prohibitio ſit odioſa, atque adeò reſtringenda, de propriè dicta venditione meritò eam interpretamur. Meritò inſuper, nam acceptâ pecuniâ carnes vendere, eſt ipſiſſimam Macellariam artem exercere, quod non eſt, modo dicto, commutare. Idem autem non diximus *in præcedenti quæſtione*, ſi quidem ibi adfuit expreſſa legiſlatoris diſpoſitio in contrarium, quæ hîc, vt ſupponimus, non apparet. Neque item eſſet idem, ſi prohiberentur vendi nociua Reip. v. g. Piſces fœtidi, herbæ venenoſæ, frumentum corruptum: hæc enim neque vendere, neque permutare tunc liceret, quia ex ipſo fine prohibitionis clarè apparet, ac præſumi debet eam comprehendere vniuerſaliter quamcunque oneroſam tranſlationem in alium: (vide in ſimili Leſſ. *cap. 21. dub. 1. num. 4.* & de Lugo *t. 2. d. 26. ſect. 3. num. 21.*) & de hac præſumptione loquitur Molina, *tom. 2. d. 396. num. 7.* dum ait, quoties res aliqua vendi prohibetur, cenſeri etiam permutari prohibitam.

Venditio voluntaria eſſe debet.

13. Dictum eſt quintò: (& quidem voluntariè)

Digitized by Google

Nemo enim poteſt cogi vendere rem ſuam, quia quilibet voluntariè debet de re propria diſponere, lege Cou. *lib. 3. var. c. 14. a...*

Excipe primò, tempore penuriæ, in hac enim poteſt quis à Superiore cogi, vt vendat frumentum, aliáque neceſſaria ad victum, vel veſtitum: quando item Magiſtratus poteſt pretium iuſtum, ſpectatis omnibus circumſtantiis, taxare, ac prohibere inſuper, ne quis plua debito de rebus emat. Ita Doctores communiter, *in cap. 1. de empt.*

Quid, ſi ij, qui frumento, v.g. abundant, ſint Eccleſiaſtici, poterúntne à prophano Magiſtratu compelli?

Reſpondeo, nequaquam. Sed a ſuo Iudice Eccleſiaſtico tunc cogantur.

Quid, ſi hi requiſiti negligant? Vel eodem requiri, propter diſtantiam, non concedatur? Reſpondeo. Poterit nunc poteſtas ſæcularis, quantum moderatè fieri poteſt, cogere. Ita plures apud Dian. *p. 1. tract. 2. reſol. 8.* non quidem ex vi iuriſdictionis, quia nulla pollent in Eccleſiaſticos, ſed ob ſummam, vel grauem neceſſitatem: ſicuti vim vi repellendo poteſt ſummus Princeps coërcere eoſdem Eccleſiaſticos, quando eorum libertas nocet Reipublicæ, nec remedium ab Eccleſiaſtico ſuperiore impetrari poteſt. Ita Molin. *t. 1. d. 31. verſ. 6. concl....* vide Dian. *ibid. reſol. 7.*

14. Excipe ſecundò: Quando quis publicè res ſuas exponit venales, neque enim poteſt, mihi iuſtum pretium ſoluenti negare.

15. Excipe tertiò: Ratione publicæ neceſſitatis, vel vtilitatis. Hinc ſi domus, vel prædium neceſſarium eſt ad ædificandam Eccleſiam, Hoſpitale, Monaſterium, Scholas publicas, Palatium regium, viam publicam, &c. cogi à Principe poteſt Dominus, vt vendat, iuſto tamen ſoluto pretio.

16. Excipe denique, quando nimis ſeuerè tractat Dominus ſeruum, vel ad illicita ſeruam cogit. Item quando vnus ex Dominis conſentiat vendere ſeruum communem duorum alicui, qui ſeruum in libertatem vendicare velit. Hæc, & ſimilia vide apud Molinam *tom. 2. diſp. 341.*

Rem emens alienâ pecuniâ.

17. Dictum eſt ſexto, in definitione emptionis (à te datis) id, quod amplè intelligendum eſt: nam etiam empta pecuniis alienis transferuntur in dominium emptoris: quamuis, vt ex ſe certum eſt, non abſoluatur emptor ab onere reſtitutionis alienæ pecuniæ, & damnorum fortè ſequentium. Non fiunt autem emptoris, quando pecuniæ ſunt Eccleſiæ, Militis, Coniugis, denique Pupilli, & minoris reſpectu Tutoris, & Curatoris; quæ ſatis ſit innuiſſe: vide Bonacinam *de contr. d. 3. q. 2. p. 3. num. 29.* alióſque ab eodem citatos.

Arrham recipiens in venditione.

18. Dictum eſt denique ſeptimò: (datis, vel dandis) intellige ſiue integrè, ſiue tantummodo partim: non rarò enim datur pars pretij in venditione, ſed non in artham; id, quod pro diuerſis effectibus eſt diligenter aduertendum. Explico clariùs; Quando duo de re vendenda conueniunt, duplici modo contingit, dari partem aliquam pecuniæ; Primò, vt ſit pars pretij ob venditionem iam factam, & tunc debebitur quidem præfixo ab illis tempore complementum pretij: at, quia perfecta fuit venditio, neuter poteſt reſilire à contractu, debebitúrque gabella venditioni fortè impoſita, & quidem illi Gabellario, qui tunc gabellis præeſt. Ita de Lugo *tom. 3. de Iur. d. 26. ſect. 1. n. 10.*

Secundo modo, vt ea pecunia ſit in ſignum faciendi poſtea venditionem, ea lege, vt qui dedit illam pecuniæ partem, eam amittat, ſi contractum perficere renuat; renuere tamen poſſit: atque hæc propriè dicitur artha, quæ datur in ſecuritatem eius, qui dubitat de alterius conſtantia. Gabella autem in hoc caſu, poſtea, quando fiet contractus, debebitur; & quidem Gabellario, qui tunc exiſtet, vt ex dictis patet.

19. Petes: Hæc artha, quæ datur in ſecuritatem, debétne deinde, ſi perficietur venditio, computari in partem pretij, nécne? Reſpondeo, Id dependet ex voluntate contrahentium. Certè in Regionibus noſtris in pretij partem computari conſueuit; ſi tamen alia ſit contrahentium voluntas, ſeruanda eſt, modò ea pecuniæ pars non excedat ſummum pretium iuſtum rei venditæ.

§. II. *Quæ perſonæ vendere, & emere poſſunt, Remiſſiuè.*

1. QVa ratione Pupilli, Minores ex Molin. *2. t. d. 261. & 1. t. d. 224.* Mariti, Vxores ex Sanchez *lib. 6. de matr. d. 3. per totam*, Religioſi, ſimiléſque vendere, vel emere, cæteróſque contractus inire valeant, (vide de Lugo *tom. 2. diſp. 26. ſect. 3.* quoad exercendam negotiationem, quoad paupertatem lege eundem *tom. 1. d. 3. per totam*) An item ſe ipſum quis vendere, ex Fagund. *de contr. lib. 2. cap. 1.* vel Pater filium poſſit, vel Tutor, & Curator emere res Pupilli, & Minoris, *l. non licet, & l. ſi in emptione, §. vlt. ff. de contr. empt.* & paſſim agitantur apud Scriptores. Nos autem omnia non admodum frequentia, & præcipuè Iuriſperitorum propria perſequi non debere breuitas monet.

§. III. *De rebus, quæ vendi, vel emi poſſunt.*

Hominis venditio.

1. QVI Æthiopes, & alios eiuſmodi ſeruos emunt, quos in his noſtris Regionibus vendi contingit, tuti ſunt in conſcientia. Ita Molin. *tom. 1. diſp. 38. latè.* Ratio eſt, quia quilibet venditor præſumitur bonus, & habere ius ad vendendum.

2. Dixi (in noſtris Regionibus) quia Mercatores, quando in Æthiopia, vel alibi emunt, aliquando non excuſantur à peccato, & ab onere reſtitutionis, ſi non ſunt moraliter certi, eos, quos emunt, eſſe vel primò, Bello iuſto captos; vel ſecundò, Natiuitate ſeruos, id eſt, natos ab ancilla ſerua; vel tertiò, per iuſtam ſententiam ob delictum condemnatos ad perpetuò ſeruiendum; vel quartò, Iuſta emptione in ſeruitutem redactos, quæ ſunt quatuor capita inducentia legitimam ſeruitutem. Fagund. *de contr. l. 2. à c. 2. fusè.*

Venditio Officiorum.

3. Non ſolùm Principes ſupremi, ſed etiam quilibet Princeps Regi ſubditus, Dux, Marchio, &c. Immò, & Senatores, Ciuitatúmque Prætores poſſunt vendere Officia ſæcularia; Officia, inquam, quæ abſolutè ipſorum ſunt, vel ipſis abſolutè data. Ita S. Thom. *opuſc. 21. ad Duciſſam Brabantiæ*, Azor. *t. 3. l. 8. cap. 7. q. 3.* Vaſquez *opuſc. de benef. c. 2. §. 3. dub. 14.* Leſſ. *cap. 32. dub. 4.* Fagund. *de contract. lib. 5. cap. 23.* de Lugo *tom. 2. de iuſt. d. 34. ſect. 3.* Ratio eſt, quia quilibet poteſt vendere id, quod eſt pretio æſtimabile, & ſuum eſt. Notanter, ſæcularia, dixi, quæ etiam ſunt ea, quæ Epiſcopus, ſi fortè ſit Marchio, vt talis, id eſt, vt Marchio abſolutè dare poteſt; De Eccleſiaſticis enim Officiis hîc nihil agimus, pertinent enim ad tractationem de Simonia.

4. Sed qua ratione dignoſcat Rex, vel alij, Officium eſſe abſolutè ſub ſuo dominio? Reſpondeo, duobus ſignis. Alterum; ſi abſolutè de illis diſponere ſolent, hoc eſt, abſque obligatione reddendi rationem alteri Superiori, de eorum collatione. Alterum, quando immemorabiliter anteceſſores ſine alterius dependentia, ſeu licentia ſoliti ſunt illa vendere. Confirmatur, nam, quando Rex hæc officia iis donat, quos ſcit per ſe non eſſe obituros, vt fœminis, vel viris nobilibus ſuæ aulæ, probabile eſt ex Azor. *loco citato* Regem tacitè facultatem concedere illa vendendi, ſeu cum penſione in

alios

alios transferendi; ergo eodem modo, quando Rex, vel Reſpublica abſolutè concedit Senatoribus, vel Gubernatoribus ea Officia tradenda aliis, tacitè licentiam concedit illa vendendi. Videant tamen apud Dianam *part.6. tract.6.reſol.3.* Proreges, aliique, an ipſis expreſſè à Rege, vel ſupremo Principe ſit vetitum: tunc enim nulla fauebit vel conſuetudo, vel aliàs collata licentia.

5. Duo tamen ſcopuli ſunt omnino cauendi: Prior, ne immoderato pretio vendantur, ſed prudenti conſilio, iuxta emolumentum Officij: ſecùs, præter iniuſtitiam immoderati pretij, daretur etiam anſa Officiali electo exigendi à populis plus iuſto: Poſterior; Ne indignis conferantur Officia. Si enim non idoneus Officialis à te creatus damnum faciat, ſiue particularibus, ſiue Communitati per ſententias iniuſtas, per latrocinia, &c. tu obligaberis ad reſtitutionem: & quidem non nego illum, qui immediatè damnum intulit, eſſe priùs obligandum, ſed certè in eius defectum tu obligationem non effugies. Immò, quando ipſe electus bona fide credidit ſe eſſe idoneum, & ſine graui culpa, vtpotè ignoranter, iniuſtas ſententias protulit, vel quid ſimile, tu elector omnino reſtituere debebis: ſic de Lugo *tom.2.d.14.ſect.4. num.49.* quia ipſe non peccauit culpà Theologicà, peccaſti tu, dum ſciens, vel ſcire debens, indignum Officialem elegiſti.

Venditio electionis ad Officium, vel ad Legatum.

6. Illam difficultatem pertinentem ad Iuſtitiam diſtributiuam huc reducamus: An ſcilicet Senatoribus, vel cuicunque, qui, cùm non ſint Domini aliquorum Officiorum, vel legati, vel pecuniæ, frumenti, panis, &c. curam tamen habent ea diſtribuendi ad ſuam electionem, An, inquam, integrum iis ſit, aliquid accipere ab illis, qui eliguntur: eo prætextu, quòd, cùm Senator potuiſſet alium eligere, tamen hunc elegit: cùm enim hæc electio ſit pretio æſtimabilis, poſſe illam competenti pretio vendi aliquis exiſtimabit?

Reſpondeo, eſſe diligenter diſtinguendum, vel enim ſermo eſt de pecunia, ſimilibúſque rebus temporalibus, quæ ſint diſtribuendæ ex voluntate Teſtatorum, Fundatorum, Prædeceſſorum, &c. Vel de Officiis, quæ à Repub. vel Senatoribus debent Ciuibus determinatæ conditionis conferri: & in vtroque caſu Diſtributor, vt dictum eſt, nullum Ius habeat, niſi eligendi, non autem ſit Dominus ſiue Officij, ſiue pecuniæ diſtribuendæ. De ſingulis ſeparatim: nam quia Sanch *l.2.conſ. c.1.dub.56.* (vide etiam *ibid.d.38.n, præſertim 17.& 18.*) ea non diuiſit, animos legentium non ſedat eius doctrina.

7. Aſſero primò: Quando diſtribuenda eſt à te pecunia, vel quid æquiualens, non potes accipere quidpiam propter electionem vnius, potiùs, quàm alterius; ſi accipias, peccas, & accepta reſtituere teneris. Ita de Lugo *ibid. dub 55.* Ratio conuincens eſt, quia ſic re ipſa, non dares totam ſummam diſtribuendam. Si enim Teſtator iuſſit, vt puellæ, v.g. nubili darentur à te centum aurei, tu verò velles decem exigere ab illa, quia eam elegiſti, iam non centum dares, ſed nonaginta. Neque dicas, eam liberè dare, ne id dicas, inquam, nam ſatis inuoluntariè eam dare præſumendum eſt. Certè ita regulariter contingit, ſi pactum præcedat: vt fusè *alibi.* At verò ſi poſt acceptos, numeratóſque integros aureos, nullo præcedente pacto, ſine vllo metu, aliquid ex grato animo verè, & liberè tibi dare illa vellet, non repugno; Sed quæſo te, id quando erit?

8. Aſſero ſecundò: Quando diſtribuendum eſt officium, non potes licitè hunc potiùs eligere, quàm illum, quia ab hoc accepiſti pretium, verùm, ſi proportionatum pretium accipias, ad reſtitutionem non teneris. Ita de Lugo *tom.2.de iuſt.d.34.ſect.3.n.37.* inſinuat Leſſ. *l.2.c.14. d.9. n.64.* Ratio eſt, quia quamuis tu obligeris dare Officium alicui, veluti in genere, non tamen obligaris dare huic homini particulari; cùm ergo hæc electio ſit ſub tuo dominio, & ſit pretio æſtimabilis, illam moderato pretio vendens, non facis contra Iuſtitiam, & vt ſuppono neque Reip. damnum infers, quia idoneum eligis.

9. Dices: Hæc ratio etiam probat, id non eſſe illicitum. Reſpondeo, ſaltem tunc eſſet mortaliter illicitum, quando adeſſet lex ſub mortali obligans, ne electio fieret niſi gratis, vel quando data eſſet tibi electio ea lege, vt gratis, ac ſine pretio exhiberes. Sed neque in hoc caſu obligareris ad reſtitutionem accepti (ſupponimus autem à lege non inualidari donationem, ſed ſolùm prohiberi) quia non peccares contra Iuſtitiam commutatiuam, ſed vel contra obedientiam, vel ſimilem aliam virtutem. In eodem tamen caſu, quo peccares mortaliter, aduerto, ſi facta à te electione, pecuniâque receptâ, adhuc eſſet res integra, vt reſiliri ab electione, & collatione Officij poſſet, te obligari ſub mortali ad reſcindendam electionem, pecuniámque reddendam, & ad gratis de nouo eligendum, ne ſcilicet peccatum mortale continuares, nam ſi irreſcindibilis eſt electio ad nullam reſtitutionem teneretis, quia tunc eiuſmodi reſtitutio, nec peccatum iam commiſſum, nec electionem irreuocabiliter iam factam impedire poſſet

10. Vrges: Adſunt leges prohibentes, quas ponit per extenſum Sanch. *l.2.conſ.c.1.dub.56.* Cur ergo dictum eſt (quando adeſſet lex?) Reſpondeo, quia (vt rectè monet de Lugo *tom.2.de iuſt. d.34. ſect.3. n 35.*) hæ leges ſolùm loquuntur de electione, quoad diſtribuendam pecuniam, vel quid æquiualens, non verò, quoad diſtribuenda prædicta officia.

11. Anno ſuperiore delegati ſunt à Prorege per hoc Regnum nonnulli Viri nobiles, qui cenſerent, ſeu deſcriberent numerum animarum, ſeu capitum Regni, eorúmque diuitias: conceſſaque iiſdem eſt facultas aſciſcendi ſibi aliquot Miniſtros, quibus ſolueretur ſtipendium ſui laboris, nempe vnus aureus, vel quid ſimile pro quolibet die Quidam ex his nobilibus, quandoquidem ei concedebatur hunc miniſtrum potiùs eligere poſſe, quàm illum, quæſiuit à me, an ipſi liceret exigere pecuniam ab eligendo, itavt dimidium aureum pro ſingulis diebus ipſe ſumeret, dimidium Miniſter?

12. Reſpondi, nequaquam licere, ſub pœna reſtitutionis. Rationem duxi ex hactenus allata doctrina: nam eiuſmodi electio ad Officium, ſeu Miniſterium relatum ad illam determinatam pecuniam à Prorege taxatam, non eſt conceſſa abſolutè Viro illi nobili, ſed ſub ea conditione, vt Miniſter lucraretur integrum aureum: quare hæc electio reducitur ad priorem illam diſtributionem pecuniæ integrè dandam electis, dictam *num.7.* Atque aduerte eodem peccato contra Iuſtitiam peccaturum eundem nobilem Virum, ſi ab initio acciperet aliquod pretium pro eiuſmodi electione: nam tunc reuera tota merces illi Miniſtro iuſtè à Prorege attributa nequaquam daretur; partem enim eius ſibi Vir ille nobilis iam anticipatò ſeponeret.

Venditio ſententiæ probabilis.

13. Occurrit hîc non abſimilis difficultas in Iudices: Supponimus probabilem eſſe eam opinionem, de qua latè dixi *l.1. c.3.* quam præter *ibi* citatos ſequitur Dicaſt. *l.2.de iuſt. tr.1.d.5.dub.7. à n.280.* licere Iudici ex duabus opinionibus æquè probabilibus vnam eligere, & iuxta illam proferre ſententiam. Iam inquiro, liciténe & iuſtè accipiet Iudex pecuniam, vt potiùs illam eligat, quæ mihi fauet, quàm illam, quæ meo aduerſario?

Reſpondeo, cùm illam ſententiam improbabilem ego iudicauerim, & pluribus reprobauerim *ibidem*, conſequenter aſſero locum hîc non habere quæſtionem hanc, eam tamen legat, qui velit, apud Leſſium *lib.2.c.14.d.9. num 64.* Valentiam *2.2.q.62.art.4.d.5.q.7.p.4.* Salon. *2.2. q.62.art.4.contr.2.* ac probabile iudicat Fag. *l.8.in 8. Decal. præcep. c.26. n.34.* licèt probabilius putet oppoſitum.

Venditio omnium bonorum.

14. Poteſt quiſpiam vendere omnia bona ſua tam præſentia, quàm futura. Ita Bart. *in l. ſtipulatio, ff. de verb. ſignif. num.* 6. & communiter. Qui tamen dicit ſe vendere omnia bona ſua (niſi aliud ex verbis colligatur) cenſetur vendere ſolùm præſentia, & non futura. Ita Molin. *tom.* 2. *d.* 340. quia venditio eſt odioſa, adeóque reſtringenda. Idem dic de donatione omnium, ſi quando eſt valida, ex Mol. *ib. & dub.* 280.

15. Dices: Donatio omnium bonorum præſentium, & futurorum, non eſt valida, ex Couar. *in Rub. de teſtam.* aliique *paſſim.* (niſi fortè titulo oneroſo, vt ſi donatio fiat filiæ, vt matrimonium contrahat, quò etiam reducitur renuntiatio volentis profiteri vitam religioſam) ergo nec venditio. Reſpondeo, eſſe diſparem rationem; per donationem enim adeò vniuerſalem homo fit inteſtabilis, à quo leges ciuiles abhorrent: at per venditionem non item, quia poteſt teſtari de pretio. Lege Leſſ. *lib.* 2. *c.* 18. *dub.* 13. *n.* 93.

Venditio Hæreditatis.

16. Præterea poteſt hæres vendere totam hæreditatem, vel eius partem, mortuo tamen illo, cui in hæreditate ſuccedit: At eo viuente, venditio eſt nulla, cùm ſit contra bonos mores; *l.* 1. *ff. de hæred.* timetur enim, ne emtor illius mortem intentet. Addunt leges *l.* 2. *fin. ff. de iis, quibus indignis*; ſi ad hunc ementem poſtea deferretur hæreditas, eam ab ipſo eſſe tollendam, & applicandam fiſco. Excipe primò, ex Molin. *d.* 340. *citat.* quando conſentit Dominus hæreditatis; nam conſentienti non fit Iniuria. Excipe ſecundò, quando quis vendit hæreditatem veluti in genere, quam, verbi gratiâ, habiturus eſt, non indicando, ſiue expreſſè, ſiue tacitè perſonam, cui eſt ſuccedendum: Siquidem ex hac venditione, non poteſt timeri mortis machinatio, colligitur ex eodem *ibidem*, & ſic intelligitur *lex* 3. *§. cùm ſpecialiter*, & *§. illo*, & *lex, ſi ſocietatem vniuerſalem, ff. de Socio.*

Venditio Debitorum.

17. Poſſunt inſuper vendi debita, & actiones, *l. emptor, ff. de hæred.* (quo pretio,) dicam *inf. §.* 8. *à num.* 1. quæ quis habet contra alium (& etiam donare) & tunc emptor non ſolùm habebit actionem in rem debitam; verùm etiam in pignus, & in fideiuſſorem.

Venditio rei litigioſæ.

18. Præterea vendi non poteſt, vt nec donari, res actu litigioſa, id eſt, ſuper qua cum aduerſario lis tibi quomodocunque, etiam per primam citationem, pendet. Lege Fagund. *de contract. lib.* 5. *cap.* 24. & *ibid.* citatos. Ratio eſt, quia ſic poſſes vendere, vel donare potentiori, quàm ſit aduerſarius, in eius præiudicium. Adſunt tamen caſus, in quibus poteſt, vt ſi donaretur in dotem, &c. quos vide apud Fagundez *ibidem.* Qui inſuper notat duo. Primò, teneri eiuſmodi emptorem, vel donatarium reddere rem litigioſam Domino, etiam in conſcientia, & ante ſententiam, quia venditio, vel donatio eſt nulla. Secundò, non eſſe nullam, ſed validam, ſi fiat, vel ex cauſa iuſta, vel authoritate Iudicis.

19. Dixi (actu litigioſa) nam ea, contra quam timetur, etiam de proximo lis, vendi poteſt, licèt minoris, vt dicetur *inferiùs.* Alias res, quæ vendi non poſſunt, vide apud de Lugo *tom.* 2. *de iuſtit. diſp.* 26. *à num.* 17. legéſque ab ipſo citatas.

Venditio eius, quod nondum eſt.

20. Quamuis quod non exiſtit, vendi non poſſit, quia nihil venderetur, tamen, ſi eſt in ſpe, poteſt, minori, vel maiori pretio, iuxta maiorem, minorémve probabilitatem futuræ exiſtentiæ. Sic venduntur partus pecorum, Ancillarúmque, fructus arborum, iactus piſcationis, vel venationis, &c. & tunc profectò tenetur, qui vendit, diligentiam apponere moralem, vt ea exiſtant, qualem in rebus adhibere propriis: ſecùs obligaretur ad reſtitutionem, quanti intereſt emptori diligentia.

21. Vnum hîc diſtingue: Nam quando venduntur fructus, & partus, ſi nihil naſcatur, emptor non tenetur ſoluere conuentum pretium: At verò, quando venditur iactus piſcationis, vel venationis, tametſi nihil capiatur, tenetur emptor illud ſoluere. Ratio diſcriminis præter iura *l. nec emptio*, & *l. emptorem*, *§. vlt.* & *l. ſi ſactum, ff. de action. empt. l. nec emptio, ff. de contrah. empt.* eſt, quia in priore venditione (niſi aliud fortè expreſſè conuentum fuerit, quod raro ſolet) ſubintelligitur tacita conditio, ſi naſcantur; in poſteriore verò, non ita. Siquidem in priore ſemper ſupponitur aliquid eſſe enaſciturum, non verò ideo ſupponitur in poſteriore. Collige id ex iiſdem verbis contractus: nam in priore contractu dicis, te emere fructus, & partus, id eſt, rem ipſam, at in poſteriore dicis, te emere iactum, id eſt, ſpem ipſam præſentem, atque adeò non effectum iactus.

22. Quæres: In Siciliæ Regno adeſt lex *tom.* 1. *Pragmat. Regni Siciliæ, Tit.* 61. *pragm.* 4. ne quis emat ſegetes nondum collectas, atque adeò, ne quis vendat frumentum in ſpe. Debétne ergo limitari pro noſtris Regionibus, præcedens allata doctrina? Reſpondeo, nequaquam, quia lex non loquitur de vendentibus ſegetes ſecundùm ſpem futuræ meſſis, ſed de vendentibus, ementibúſque ſub determinato pretio ipſum frumentum, antequam colligatur, quod eſt longè diuerſum, vt patebit ex ipſa lege, quam examinabimus, *infrà*, *§.* 7. *num.* 10. cùm de contractu Maſſarij, & Mercatoris.

§. IV. *De Pretio iuſto rerum.*

1. PRæmitto ex Leſſ. *loc. cit. cap.* 21. *diſp.* 2. Molin *loc. cit. diſtinct.* 347. de Lugo *d.* 26. *ſect.* 4. & 5. & *paſſim.* Pretium iuſtum duplex eſſe. Alterum dicitur legitimum, quod publica authoritate, vel lege conſtituitur, idque in indiuiſibili conſiſtit, itavt non poſſit in nihilo præteriri. Alterum eſt naturale, ſeu vulgare, ſeu arbitrarium, quod conſtituitur communi hominum æſtimatione, ſpectata naturali ratione, ſecundùm rerum naturas non in ſe, ſed in ordine ad vſus humanos, iuxta cuiuſcunque Regionis conſuetos mores. Quod quidem triplex eſt: Primum, ſummum, quod etiam appellatur maximum, ſupremum, rigoroſum. Secundum, medium, ſeu mediocre, ſeu moderatum. Tertium, infimum: Solet, verbi gratiâ, vlna panni ad ſummum valere triginta duobus Iuliis; erit ergo hoc pretium ſupremum; Ad minus triginta, vel viginti nouem; erit hoc infimum. Intermedium inter prædicta erit mediocre. Quantum debeat diſtare infimum, vel medium à ſupremo, vt iuſtum ſit, certa regula definiri non poteſt, ſed prout in foro, & communibus negotiationibus ſine fraude apparet.

2. Pari modo, ad iuſtè diſcernenda eiuſmodi pretia, debet attendi hominum (etiam imprudentium) æſtimatio, *l. pretia rerum, ff. ad l. falcid.* dummodo ſit ſine fraude, & communis; quanti ſcilicet res æſtimantur, & venduntur communiter. Certè imprudentes ſunt Indi, qui argentum, & aurum vendunt, ſeu commutant vilibus tintinnabulis, & ſimilibus crepundiis: & tamen quia tanti communiter illa ibi æſtimantur, non iudicatur venditio, vel emptio iniuſta.

Quinque

Quinque capita, vndè creſcant, vel decreſcant rerum pretia.

3. Vt autem id, ſine errore, cognoſcatur, ſubdam hic breuiter capita, vndè res maioris, vel minoris æſtimari conſueuerunt, quorum profectò notitia maximo erit vſui tum ſubditis in mercibus vendendis, tum Magiſtratibus in taxandis eorundem pretiis. Quando enim hi non taxant intra latitudinem pretij vulgaris, vt ſi taxa ab ipſis deſignata eſſet clarè (nam in dubio, pro Magiſtratu, ex Mol. *t. 2. d.*364. §. *conueniunt etiam*) ſupra ſupremum pretium, vel infra infimum, erit (niſi in aliquibus raris caſibus obſtaret bonum publicum. Lege omnino de Lugo *t. 2. de Iuſt. d. 26. ſect. 5. à n. 53.*) iniuſta, & etiam in conſcientia, non ſeruanda. Ita Sanch. *l. 1. conſ. cap. 7. dub.* 5. latè id probans. Hæc autem capita confusè ſatis, & ſparſim ab Authoribus approbata, ad quinque ordinatim reduco. Primum ſe tenet ex parte rei venditæ. Secundum pretij. Tertium ementium, & vendentium. Quartum ex parte ſeu ratione expenſarum. Quintum ex parte modi vendendi.

Ex parte rei venditæ.

4 Primum ergo, quod ſe tenet ex parte rei venditæ, eſt abundantia, vel penuria mercium, hæc enim auget pretium, illa minuit. Huc reducitur nouitas, & antiquitas rerum, quæ quia raritatem indicant, pretium augent; vt in fructibus nouis, & in Imaginibus, & Statuis antiquis.

Ex parte pretij.

5. Secundum eſt ex parte pretij. Abundantia enim, vel inopia pecuniæ minuit, vel auget rei valorem, vt patet in Indiis: vbi quia eſt multa argenti, aurique copia, numeroſiore pecunia, atque adeò carius res diſtrahuntur.

Ex arte emptorum, & venditorum; Vbi:

An exteris carius poſſit vendi.

6. Tertium ſe tenet ex parte ementium, & vendentium: Quando enim emptores frequentes ſunt, carius merces venduntur, quàm quando ſunt rari: & meritò, accedentibus enim multis emptoribus inducitur rerum penuria, apparentibus paucis, perſiſtit abundantia. Quando item multi ſunt venditores, vileſcunt merces, quia ſi ſunt venditores multi, multa eſt & abundans merx. Hinc pluris res venduntur in Officinis, quàm cùm venditores per vicos, & domos quærunt emptores; & pluris, quando merces appetuntur, quàm quando offeruntur, iuxta illud Prouerbium, reſte Caietano 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. & approbante Leſſio *l.* 2., *cap.* 21. *d.* 4. *n.* 33. aliiſque apud ipſum: *Merces vltroneæ vileſcunt pro tertia parte*; Immò eaſdem vltroneas vileſcere, vſque ad medium, docent Barthol. à S. Fauſt. Rebell. Megala apud Dianam *p.* 1. *tract.* 8. *reſ.* 23. 53. & 78. Adde Palatium mox referendum.

7. Hinc propter eandem rationem, qui emit in gratiam venditoris, verbi gratiâ, togatus, poteſt emere minoris; & qui vendit in gratiam emptoris, poteſt vendere pluris. Sanè Palatios *v. Emptio*, dixit pallium, quod in Officinis valet quatuor aureis, poſſe à te emi duobus, ſi rogatis, & de Lugo *t.* 1. *de Iuſt. d.* 26. *ſect.* 4. *n.* 44. Palatium refert, nec tamen refellit: Ioannes item de la Crux: *Poteſt quis* (ait) *emere cenſum iam impoſitum minori pretio taxa, ſolùm quia rogatur*, ſubdit Diana, l. c. *Poterit igitur pro cenſu impoſito ad rationem quinque pro centenario, dare tantùm vncias octoginta, rogatus tamen enixè.*

8. Hinc denique reſpondetur ad illam dubitationem, An exteris poſſit aliquando vendi carius? Vtique poſſe, colligitur ex dictis, quia per aduentum multorum exterorum, verbi gratiâ, in appulſu triremium regiarum creſcit multitudo ementium, atque adeò augentur pretia rerum; Venditor ergo his exteris vendere poterit hoc iuſto ſupremo pretio, Ciuibus autem ex liberalitate illud remittere, contentus modico, quod vigebat antea lege Mol. *d.* 346. Leſſ. *l. c. dub.* 4. *num.* 30. Fag. *de contr. l.* 5. *c.* 27. *n.* 14. Quid, ſi exteri ſint infrequentes, ita vt non patiant augmentum pretij? Reſpondeo, tunc non poſſe exteris ſupra ſupremum vulgare res vendi. Ratio eſt, quia ſi ſupponis pretium vulgare perſiſtere, iniuria ipſis fieret, ſi illud pro ipſis non ſeruaretur. Idem dic, quando aduenientibus multis exteris, confluerет item multa copia mercium: nam tunc quod creſcit ex vna parte, decreſcit ex alia.

9. Non abſimili modo ſentiendum de Principe, ſeu Magiſtratu in taxando pretio pro iiſdem exteris: ſolùm enim illi concedo, vt poſſit augere pretium pro omnibus etiam incolis, aduenientibus multis propter rationem dictam, non autem aduenientibus paucis. Et illud item non puto improbabile, poſſe Principem ſtatuere, vt pro exteris res vendantur ſupremo vulgari pretio, pro Ciuibus medio, aliquid enim concedendum videtur Ciuibus, qui oneribus propriæ Ciuitatis perpetuò ſubſunt; at vt iiſdem exteris vendantur ſupra omne iuſtum pretium, nullo modo puto probabile, quia pretium ſupremum, iniuſtum clarè eſt. Ita colligitur ex Molin. Leſſ. Faguodez citatis.

An iiſdem exteris poſſit concedi, vt ſuas merces carius vendant, dicam *infrà*, §. 5. *n.* 1.

Ex parte ſeu ratione expenſarum, &c.

10. Quartum caput ſe tenet ex parte expenſarum, &c. Pericula enim, & damna, & expenſæ venditorum communiter occurrentia, in quærendis, tranſportandis, conſeruandis mercibus, earum pretium augent: Contrà, facilitas, ſecuritas, &c. minuunt.

11. Dixi (communiter occurrentia) nam ex eo, quòd peculiaris Mercator multum de ſuis mercibus perdidit, v.g. ob furtum, ob naufragium, ob quid ſimile à ſe paſſum, non augetur legitimè pro ipſo pretium, quaſi ob id, poſſit vendere carius. Ratio eſt, quia res tanti valet, quanti per ſe æſtimatur communiter, non autem, quanti tibi ob infortunium, vel imprudentiam valuit. Ita Salas *d.* 39. Quòd ſi naufragium, v. g. vel fuit commune multis Mercatoribus, vel fuit tale, vt induceret penuriam mercium: tunc profectò creſcet ſine dubitatione pretium, ſed non ob vnius Mercatoris cauſam, vt ex ſe patet.

12. Huc ſpectat, quando res pluris venduntur apud vnum Artificem inſignem, vel Mercatorem peritum, quàm non eius generis; Nobilitas enim venditoris aliquando nobilitat mercem, ſicuti nobilitas Artificis artificium, quia ſupponitur, nobiliores Mercatores, atque Artifices magis laboraſſe in adnebendis mercibus, & in arte factis efformandis.

13. Huc etiam reducitur licentia, quâ Mercatores poſſunt vendere aliquantò carius ex ipſo officio mercandi: ita Leſſ. *l.* 2. *c.* 21. *n.* 4. Salas, *de empt. d.* 29. *n.* 1. cùm enim hi aſſiduè laborent, expenſáſque faciant circa merces, vnde cogantur alias lucrandi occaſiones relinquere, atque negotia alia poſthabere, idque in commodum Reip. cuius intereſt habere Mercatores ex officio: congruum eſt, vt hæc licentia iis concedatur in pretio vulgari, nam ſi adeſt legitimum, non poteſt ſupra hoc Mercator vendere, quia in taxatione legitimi, iam haberi ſolet ratio officij Mercatoris. Porò autem, cum Leſſ. *l. c. n.* 29. eum, qui non eſt Mercator ex officio, poſſe aliquando ex conſequenti vendere pretio, quo ex officio vendunt Mercatores: quia poſito, quòd Mercatores ita vendunt, eiuſmodi pretium iam ſit vulgare in Ciuitate.

Ex parte modi vendendi.

14. Quintum caput ſe tenet ex parte modi vendendi.

Vendere enim, v. g. vt dicitur, ad minutum, cùm habeat plus difficultatis, & minus vtilitatis, regulariter auget pretium; vendere autem ad magnam quantitatem, propter rationes contrarias diminuit. Vendere item per licitationem ſub haſta, huc facit, de qua mox ſeparatim *numero* 23.

15. Dixi (regulariter) nam tum in cenſibus, præſertim nouis, tum quando taxa eſt conſtituta in gratiam venditorum, quod rarò fit, hoc non habere locum monet Leſſius *lib.* 2. *c.* 21. *d.* 4. *num.* 34.

16. Vendere anticipatò, vendere cum pacto retrouendendi, & quædam alia huc pertinentia, quia particularibus ſcatent difficultatibus, ſigillatim de illis *inferius* eſt tractandum.

Neceſſitas, & vtilitas Mercis quomodo augeant pretium.

17. Porrò ex dictis colligi poteſt, qua ratione intelligendum ſit ex illis duabus cauſis, Neceſſitate, & Vtilitate augeri rerum pretia. Nam diſtinguendum eſt: Vel enim Neceſſitas, & Vtilitas mercium eſt communis, & tunc auget, vt dictum eſt, pretium, quia tunc erunt plures ementes, &c. Vel eſt ſolùm emptoris, & tunc non auget pretium. Ratio à poſteriori eſt, quia ſic poſſea eſurienti, & præ fame periclitanti vendere centum aureis vnicum panem. Ratio verò à priori, quam tradit S. Th. 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. quem Molin. Roderic. Sot. Nauarr. Leſſius, quos citat Barth. à S. Fauſto *in Specul. Conf. d.* 6. *q.* 7. ſequuntur, eſt, quia nullus poteſt vendere, quod ſuum non eſt: at vtilitas ementis, non eſt vlla ratione venditoris. Vel denique neceſſitas, & vtilitas eſt ex parte Venditoris, quia nimirum Venditori res vendenda neceſſaria eſt, vtilis, commoda, & tamen illam vendit in gratiam emptoris: & tunc poteſt Venditor augere pretium; priuatio enim huius commoditatis, immò & iuſtæ oblectationis eſt veluti lucrum ceſſans, & damnum emergens ipſi Venditori: Communis enim eſt doctrina, apud Leſſ. *l. c. à n.* 26. Salas *dub.* 30. *n.* 2. Mol. *d.* 351. §. *vtrùm autem, infrà* mox tradenda, quando aliquid vendis, in gratiam emptoris, modò illi cum veritate ſignifices, tibi ex ea venditione tantum lucri verè ceſſare, vel tantum damni conſurgere, te poſſe eiuſmodi lucrum, damnúmque pretio compenſare.

Quo pretio res emendæ, vel vendendæ.

18. His præmiſſis, Regula generalis eſt huiuſmodi: Quando adeſt taxa Principis, illa debet ſub pœna reſtitutionis obſeruari, quæ, cùm, vt dixi, conſiſtat in indiuiſibili, non habet medium, ſummum, infimum. Quando verò ea taxa non adeſt, tunc ſeruandum eſt pretium vulgare, quod quia habet tres illos gradus, licitum eſt cuilibet, quem velit, in vendendo, eligere. Atque in hoc non rarò innititur lucrum iuſtè negotiantium; emunt enim infimo pretio, vendunt ſupremo.

19. Circa hanc regulam habe tres ſiue exceptiones, ſiue declarationes: Primò enim, ſi poſt dictam taxam, mutentur circumſtantiæ, vt ſi appareat abundantia, vel ſuperueniat ſterilitas, taxa ſtatim euadit iniuſta; quare non erit ordinariè ſeruanda. Ita Sanch. *l.* 1. *conſ. cap.* 7. *dub.* 5. latè probans.

Dixi (ordinariè) propter quoſdam raros caſus, quando mera ponitur in gratiam venditorum, vt in cenſibus; vide Leſſium, *l. c. dub.* 2. *n.* 13. & Salas, *dub.* 6. Rurſus, ſi Princeps ſciat, & patiatur populum non vendere iuxta taxam, ſed pretio vulgari, tunc tacitè videtur conſentire: idque ex Fag. *de contr. lib.* 5. *c.* 37. *n.* 6. etiamſi vnum, vel alterum puniat, cæteris diſſimulatis: nam vnius caſtigatio videtur facta ad experiendum, an alij taxæ legem accepient. Denique ſi res tua notabiliter (nam parum pro nihilo reputatur) ſit melior, vel notabiliter ſit pejor, quàm res, quæ communiter in foro venduntur: pluris potes, vel minoris debes vendere, quia taxa ſemper intelligitur de rebus ordinariæ bonitatis. Si pretium rerum in foro augeatur ex malitia aliquorum; vide *infrà* cùm de Monopolio.

Merces extraordinaria quanti?

20. Secundò, Res, quæ non habent communem vſum, vt Gemmæ, Canes, Falcones, Picturæ, Statuæ, Cantus, Saltatio, Vſus Mulieris, intereſſe Comœdiis, &c. licèt probabile ſit, & ſecurius (vt ſentiunt Rebell *p.* 1. *l.* 9. *q.* 2. *ſect.* 2. Leſſ. *c.* 21. *dub.* 3. Salas *dub.* 5. aliíque apud de Lugo *l. c. d.* 26. *ſect.* 4. *n.* 46. Caſtr. *loco mox citando*) non poſſe vendi, quanti potes, quia pretia debent commenſurari valori rationabili rerum; Tamen eſt etiam probabile poſſe. Ita Val. *d.* 5. *q.* 20. *p.* 2. §. 3. Sà *v. Emptio, & v. Venditio*, Tolet. *c.* 48. aliíque apud eundem de Lugo *l. c.* & apud Caſtro Pal. *de Iuſt. comm. d.* 5. *p.* 3. Barthol. à S. Fauſto *in ſpeculo. d.* 6. *q.* 12. *Quia res* (ait Toletus) *quæ non habent pretium conſtitutum, nec à Principe, nec ab vſu fori, habent valorem ex mera voluntate ementis, & vendentis, iuxta illud: Vnuſquiſque in rebus ſuis eſt moderator, & arbiter.* Vel *quia, cùm in his nulla neceſſitas* (ait Valentia, & Sà) *cogat emptorem, iudicatur donare venditori liberaliter exceſſum ſupra pretium vulgare.* Ad illud, quod opponit de Lugo *d.* 26. *de Iuſt. ſect.* 4. *n.* 47. ex ſecunda hac ſententia, ſequi Simiam, vel Catulum poſſe licitè vendi pretio vnius Regni: facilè reſpondetur, vel concedendo ſequelam; ſicut enim is poteſt renuntiare, ſeu donare Regnum alteri liberaliter, ſi ſuum omnino eſt, vt ſupponimus, ſic poterit dare pro Catulo, quod minus eſt; Vel reſpondetur, nos loqui de venditionibus communiter, & moraliter occurrentibus, quæ nunquam tantam afferunt diſtantiam pretij à re.

Merces nunc cariores, mox futuræ viles, & contrà, quanti?

21. Tertiò: qui ſcit res intra paucos dies, etiam vnum, minoris valituras, poteſt ſine iniuſtitia hodie, pretio currenti maiore, vendere. Et qui ſcit pluris valituras, poteſt hodie, currente minore pretio, emere. Ita Mol. *t.* 2. *d.* 354. citans S. Th. aliósque; Fag. *l.* 5. *de contr. c.* 31. *n.* 10. de Lugo *t.* 2. *de Iuſt. d.* 26. *ſect.* 8. §. 2. qui *n.* 144. idem putat de libro mox prohibendo; Caſtro Pal. *de Iuſt. comm. d.* 5. *p.* 25. Ratio eſt, quia tanti iuſtè res venditur, & emitur; quanti tunc valet, nec ſcientia debet ſcienti obeſſe. Excipe primò, niſi ſi quis ſit ex Conſiliariis, vel ſit Princeps, qui taxam futuram præſciunt: hi enim ex officio tenentur dare operam, vt ex ſuis legibus, quantum fieri poteſt, vnus alio non grauetur; & niſi (addit Leſſius *l. c. dub.* 5.) muneribus Conſiliarium tu corrumpas, vt tibi futuram metam reuelet. Sed certè, etiam Conſiliarium, ſeu Principem poſſe ſuas merces præſenti pretio vendere, docet de Lugo, *t.* 2. *de Iuſt. d.* 26. *ſect.* 8. §. 2. *à n.* 139. quando non differt ex induſtria promulgationum legis, vt ipſe carius vendat. Excipe ſecundò, niſi fraudibus vtaris, vt ſi ſciens ſuperuenturam abundantiam, vel librum prohibendum, ſpargas per amicos fore penuriam, vel librum non fore prohibendum. Ratio huius exceptionis eſt, quia quilibet Ius habet, ne per fraudes decipiatur; nihil ergo dicas: & rogatus dic te neſcire (cum æquiuocatione) quia ex Leſſ. *loc. cit.* non teneris cum ſuo damno veritatem hanc, quæ pertinet ad bonitatem, vel vitium extrinſecum rei aperire.

22. Dixi (ſine iniuſtitia) Addo nunc, ex Leſſ. *ibid. n.* 42. (& communiter ſine peccato contra Charitatem) quia poteſt quis rebus ſuis conſulere, etiamſi inde damnum aliquod proximo obueniat. Tunc ergo ſolùm erit contra Charitatem, quando multum eſt depauperandus proximus, atque à ſtatu ſuo notabiliter dimouendus, quod eſt rariſſimum.

Digitized by Google

In ſubbaſtatione quanti?

23. Quartò, In ſubbaſtatione (*all'Incanto*) tanti poteſt vendi res, vel emi, quantum ſine fraude potes extorquere, etiam infra, vel ſupra dimidium, quo res extra ſubhaſtationem valeret. Ita Gordon. Villal. Molin. Bannez, aliique, quos citat, ſequitúrq; Diana *p. 4 tr. 4 reſol....* Ratio eſt triplex: Vel quia merces vltroneæ vileſcunt, Vel quia hic modus vendendi rem exponit periculo vtriuſque fortunæ, lucrandi, vel perdendi, Vel quia exceſſus iudicatur liberaliter donari, cùm nulla neceſſitas cogat hunc vendendi, emendive modum, eligere. Adde quartò, quia iuſtum pretium in eo modo vendendi ex praxi omnium etiam timoratorum, ex Bonac. *de contr. d. 3. q. 1. p. 4. n. 21.* alios citante, eſt quanti minoris emere, vel quanti maioris vendere potes.

24. Dixi (ſine fraude) ſi enim emptor auertat, per vim, vel fraudem, vel etiam per preces alios offerentes, Vel ſi venditor fictos offerentes ſupponat, Vel tempus ineptum ad proclamationem, quando ſcilicet rara eſt ementium frequentia, elegit, Vel quid ſimile, iniuſtitia committitur, & pretium erit reſtituendum, iuxta probabile damnum, quod Domino rei fit, vt ex ſe patet. Si quis roget amicos, ne ſupra certam ſummam offerant, vt ipſe emere poſſit pretio infimo iuſto (quanti ſcilicet res infimo pretio ſine iniuſtitia valet) concedunt plerique apud Dianam *p. 1. tr. de contr. reſ. 76.* Immò Caram, *l. 2. Th. mor. num...* etiam pretio minore, quàm ſit infimum. Quod tamen ego nullo modo approbo, quia ſic iam tolleretur ſubſtantia ſubhaſtationis, quæ ſola dat licentiam vendendi, atque emendi, quanti potes ſincerè, & ſine fiſco, & fallacia.

§. V. *Caſus aliquot ſpeciales circa rerum pretia.*

1 PRimò dubitari poteſt, An exteris, in quibuſdam caſibus concedi à Principe poſſit, vt ipſi pluris vendant, quàm vendant Incolæ? Vide de Lugo, *t. 2. de iuſt. d. 26. ſect. 5. n. 62.* Prætereà, an incolæ, quod pluris ſic emerunt ab exteris, pluris etiam & ipſi vendere queant? Vide eundem *num. 71. & 72.* Denique ſi in vna Ciuitate res ſit carior, quàm in alia, poſſúmne ego in hanc adducere rem meam, v. g. frumentum, & ibi carius vendere? Vide eundem *n. 63.* Reſpondeo, Affirmatiuè.

2. Secundò; An, res, v. g. frumentum poſſim iuſto pretio vendere, cogendo inſuper emptorem, vt emat ipſe aliquid, v. g. oleum à me? Vide eundem *n. 64.* Reſpondeo, Negatiuè.

3. Tertiò; An merces longè præſtantiores poſſint vendi aliquantò pluris vltra taxam legitimam? Vide eundem *num. 65.* Rurſus; An poſſint ſeparari, v. g. fructus longè meliores, & vendi pari modo vltra taxam, vendendo cæteros iuxta taxam: ſi cæteri remanent æquè boni, atque illi, qui venduntur communiter? Vide eundem *num. 66.* quod negat Diana *p. 1. tr. de contr. n. 35.* Reſpondeo, affirmatiuè.

Nota tamen illud (longè) & illud (remanent æquè boni.) Nam hinc damnabis Macellarios, qui danti maius pretium meliores carnes partiuntur, oſſa verò porrigunt aliis: debent enim æqualiter miſcere carnes cum proportionata parte oſſis, vel quò deteriores dant, eò viliori pretio debent eſſe contenti.

4. Quartò; An immiſceri aliquid poſſit rei extraordinariæ bonitatis, & conflatum ſic redditum æquale cæteris taxato pretio vendere: vt frumentum electum mixtum hordeo, vinum generoſum mixtum aqua? Reſpondeo, Concederem id aliquando frumento, vix vnquam vino. Ita idem *à n. 67. & præſer. n. 69.* lege Bonac. *d. 3. de contract. q. 2. p. 6. n. 17.* & Leſſ. *c. 21. d. 11.* Mol. *t. 2. d. 355. n. 33.* Dian. *p. 1. tr. 8. reſ. 51. & reſ. 80.*

5. Quintò, Eccleſiaſtici tenentur res ſuas vendere ſecundùm taxam à Magiſtratu ſæculari præſcriptam? Reſpondeo, affirmatiuè cum de Lugo *n. 77.*

6. Sextò, Quandónam mortaliter peccatur excedendo legitimam taxam, ſi taxa in raro caſu iuxta ſupradicta eſt poſita infra pretium Infimum? Reſpondeo, quando notabiliter aggrauantur Pauperes, vel Communitas.

Hæc quia breuiter, & perſpicuè tractantur à Doctoribus *locis citatis*, nec aliquid mihi ſe offert, quod addam de nouo, ſic innuiſſe ſufficiat.

Occaſione prædictorum decernitur, cuinam reſtituendus exceſſus pretij, immediatè damnificato, an damnificato mediatè?

7. Septimò, ſi Titius frumentum Piſtori, v. g. vendidit ſupra taxam, qui Piſtor ſupra taxam idem Populo vendidit, cuinam exceſſus pretij reſtituendus eſt à Titio, Piſtoríne, an Populo? Reſpondeo, Populo. Ita idem de Lugo *n. 76.* cum Sanch. & Turr. ab eodem cit. Poſſe Piſtori in ſimili, immò debere, docet amiciſſimus Pater Franciſcus Bardi *in ſelect. mor. lib. 1. q. 16. §. 2.* qui quoddam argumentum in contrarium à me ipſi propoſitum ingenioſè ſoluere contendit, quod mox afferam *n. 14.* Porrò hanc quæſtionem ſi clariùs euoluam, curioſo lectori (puto) non diſplicebit.

8. Pater ergo Bardi in ingenij altitudine, atque perſpicacia cum ingenioſiſſimis viris noſtri ſæculi comparandus, docet, prædictum Titium reddere debere exceſſum Piſtori, non Populo. Fundamentum eius potiſſimum eſt, quia hic adſunt duæ venditiones, ambæ completæ: Altera, quâ Titius vendit Piſtori: Altera, quâ Piſtor Populo vendit, & quidem vtraque iniuſta eſt, atque vna independenter ab alia, vt ſupponimus; Quare non eſt Titius cogendus, niſi ad reſtitutionem damni illati ex vi ſuæ venditionis factæ Piſtori: ipſe enim non eſt cauſa venditionis ſecundæ factæ à Piſtore ipſi Populo, eſt enim mera occaſio, quâ, ex mera ſua malitia, vtitur Piſtor ad faciendam iniuſtitiam contra Populum; ergo ſolùm illi Piſtori debebit, &c.

9. Confirmatur, quia Titius nihil debet Populo, nec ex re accepta, nec ex iniuſta acceptione, nec ex damnificatione: ipſe enim à Piſtore iniquè accepit illud pretium, cui damnum intulit, non à Populo: Vnde, cùm ex nulla radice Populo quid Titius debeat, nihil illi reſtituere obligabitur.

10. Verùm, ego adhuc in mea ſententia perſiſto: Fateor eſſe duplicem venditionem metaphyſicè, immò realiter, & phyſicè completas: Fateor Titium non eſſe cauſam iniuſtitiæ Piſtoris contra Populum: Fateor eſſe ſolùm occaſionem: ſed aio moraliter, & humano more reputari vnam venditionem, atque adeò practicè adeſſe in Titio obligationem reddendi Populo. Explico, & probo.

11. Duo enim debes recolere: Primò, vinci aliquando à morali vſu ſpeculatiuum rigorem: ſanè ſpeculatiuè, immò & phyſicè, qui vno iracundiæ impetu multas blaſphemias emitit, tot peccata numero diſtincta committit, quot blaſphemias profert, neque enim vna dependet ab alia. Qui percutit Clericum decem, v. g. percuſſionibus modico interuallo continuatis, phyſicè decies verberat. Qui in peccato mortali decem pœnitentes abſoluit, phyſicè decies indignè Sacramentum miniſtrat; & tamen in prædictis, & ſimilibus practicè, & in ordine ad Confeſſionem, vel excommunicationem vnum cenſetur quis committere peccatum, modo diſtinctiùs explicato *in opuſc. Meth. Conf. lib 2. cap. 1. §. 9.* ex de Lugo *de Pœnit. d. 16. ſect. 3. à num. 133.* quia ſinguli illi actus phyſicè diſtincti, quoad blaſphemantem, & verberantem vniuntur in vno calore iracundiæ, & quoad miniſtrantem indignè Sacramentum vniuntur in vno, eodémque animo continuandi per illam vicem Confeſſionum auditionem, &c.

12. Secundò, recolere debet, in iudicando, etiam in foro externo, aliquando non conſiderari rigorem Iuſtitiæ, ſed æquitatem. Eſto, v. g. tuum animal ſine tua

culpa, damnum alicui faciat, tamen quia non eſt æquum, te gaudere animali, & proximum pati damnum, iudex te condemnabit, vel ad reſtitutionem damni, vel ad dandum animal pro noxa, *l. ſi ſeruus 2. § de Noxalib. actionib. & c. ſi culpa 9. de iniur. & damno dato.* Nomine autem æquitatis intelligamus perfectam quandam rationem, quæ legum apices, ſtrictúmque ius interpretatur, & emendat, vt rectè M. Tullius pro Cecinna dixit: *A verbis recedis, & æquitate vteris*; & ibidem: *Ex æquo, & bono, non ex callido, verſutóque iure* (dicam ego fortaſſe caſtigatiùs) non ex ſpeculatiuo iure, *rem iudicari oportere.*

13. His poſitis: Aio, eſto, ſpeculatiuè, immò & phyſicè illas venditiones eſſe duas eſſentialiter completas: At quia vniuntur in eadem vna materia, quæ eſt idem frumentum venditum à Titio ipſi Piſtori, & venditum à Piſtore ipſi Populo: ideo moraliter, in ordine ad reſtitutionem faciendam, non cenſentur duæ, ſed vna venditio, vnde ex æquitate illi reddendus ſit pretij exceſſus, qui damnum denique ſenſit. Non ita res ſe haberet, ſi Titius vendidiſſet aliud numero frumentum, v. g. frumentum A ipſi Piſtori: At Piſtor vendidiſſet frumentum B ipſi Populo; nam tunc cùm hæ venditiones non haberent vnam, eandémque materiam: ſicuti phyſicè duæ eſſent, ſic non eſſent vna moraliter: Quemadmodum, ſi illæ modò dictæ blaſphemiæ proferrentur non in vno calore iracundiæ, distinctæ eſſent etiam moraliter, quia non vnirentur in illo impetu, &c. Pater igitur Bardi ſiſtendo in ipſa rei mera ſpeculatione rectè diſcurrit: at quo ad praxim rectè non aſſerimus æquitatem nolle, vt dum Titius poſſit, nolit Populo reſarcire damnum ipſi illatum: damnum; inquam, quamvis ex ſola occaſione venditionis ipſius Titij; ſed tamen, quod moraliter cenſetur ab ipſo factum, non quoad peccatum, ſed propter æquitatem, quoad reſtitutionem faciendam illi Populo, qui damnum denique paſſus eſt.

14. Attuli ego ſequentem paritatem ad eam ſententiam olim confirmandam: Si Ioannes occidat, vel vulneret Antonium, (id pono, quia caſus frequentior eſſe poſſet in vulnerando, quàm in occidendo; atque adeò non erit inutilis, vt innuit P. Bardi *ib. num. 22.*) & imputetur delictum Cæſari, qui Cæſar cogatur à Iudice expenſas Medicorum ſoluere Antonio: Certè Ioannes debebit reſtituere Cæſari, non autem Antonio, quia is eſt plenè ſatisfactus: ita ergo in caſu noſtro, &c. Reſpondet P. Bardi hîc adeſſe vnum, idémque homicidium, ſeu vulnerationem: quare non eſſe mirum, ſi reſtitutio Cæſari debeatur: at in caſo noſtro eſt duplex venditio, &c. Hæc ille. Verùm, quia probatum iam modò eſt, moraliter cenſeri vnam venditionem in ordine ad reſtitutionem ex æquitate faciendam, vtpotè quæ vtraque venditio habeat connexionem in vno, eodémque materiali frumento. Reſponſio hæc paritatem infringens, quoad praxim, neqoaquam valet.

15. Illud denique contrariæ ſententiæ omnino dandum. Nam ſi Titius fortè exceſſum illum reddidit Piſtori, non eſt cogendus iterum reddere Populo, eadem enim æquitas poſtulat, vt quandoquidem ipſe purgauit ſuum delictum, reddendo exceſſum, nec aliquid alienum inueniatur habere; vt non debeat ampliùs moleſtiam pati. Tunc ergo reddat ipſi Populo Piſtor, neque tunc ſolùm, verùm etiam in caſu, quo Titius nolit quidpiam vlli reddere: non enim propterea Piſtor liberatur ab obligatione reſtitutionis contractæ ex ſuo delicto contra Populum commiſſo.

De Venditione pecuniâ creditâ.

1. QVando rem nunc vendens, nunc illam ementi conſignas, accepturus ab eodem poſtea pretium, vendis credito; Quando verò contrà, nunc accipis pretium, conſignaturus poſtea rem, anticipatò rem vendis: & de vtroque contrahendi modo, eſſe debet ſeparata diſcuſſio, de priore hîc, de poſterioribus poſtea.

An pluris credito, quàm numerato rem vendere fas ſit?

2. Supra legitimum, vel ſupra ſummum pretium fas non eſt, ex eo ſolùm prætextu, quod credito res vendatur. Ita Mol. *t. 2. d. 355.* Leſſ. *l. 2. cap. 21. dub. 6. & paſſim.* Ratio eſt manifeſta, quia in hac dilatione ſolutionis contineretur implicitum mutuum; perinde enim fieret, ac ſi mutuarentur, v. g. centum, vt ad certum tempus redderentur centum, & decem, quæ eſt aperta vſura, vt ſuo dicetur loco. Excludo etiam prætextum officij mercatoris, & prætextum priuationis numeratæ pecuniæ. Illud, quia eſſe mercatorem, non dat ius ad aliquid ſupra iuſtum pretium, ſed ſolùm intra, modo *ſup.* §. 4. *n.* 13. explicato. Hæc, quia, an ea priuatio aliquo ſit digna pretio, erit diſputandum *inf. c.* 8. §. 5 *&* 6.

3. Dixi autem (ex eo ſolùm prætextu) quia ſunt duo capita, vnde fas ſit aliquid excedens accipere.

Primum caput eſt ratione periculi: Quando ſcilicet mercator probabiliter timet (non ex ſua puſillanimitate) emptorem non ſoluturum, vel cum expenſis, ſeu cum difficultate ſoluturum. Quanti ergo hoc periculum iudicio prudentis valet, tantum eis vltra commune pretium, accipere licebit. ita Val. *t. 3. d. 5. q. 20. p. 2. conſ.* 4. Ratio eſt, quia hæc ſubire pericula, pretio æſtimabile eſt. Sanè fideiuſſor licitè poteſt aliquid accipere ratione periculi, & oneris, quod ſuſcepit, ſoluendi in defectum principalis. Cur ergo non & in caſu noſtro? &c. Vide tamen Molinam *d.* 356. ac Leſſium *l. c. n.* 55. qui rectè monent, venditorem ſub onere reſtitutionis, debere emptori manifeſtare, ſe propter dictum periculum plus exigere, quia fortaſſe nollet ſic emere.

4. Secundum caput lucri ceſſantis, & damni emergentis. Lege Abbatem *cap. Nauiganti, num.* 13. *de vſuris*, & communiter Doctores. Ratio eſt, quia tunc non vendis dilationem temporis, ſed quod tuâ intereſt. Confirmatur, quia in mutuo aliquid plus ſupra ſortem accipi poteſt ratione lucri, vel damni cum conditionibus *infrà, cap.* 8. §. 3. explicandis: idem ergo in hac venditione, quæ vt modò dixi, eſt implicitum Mutuum.

5. Notant autem Doctores, Molin. *d.* 355. Leſſ. *l. c. & paſſim*, in caſu noſtro quatuor requiri conditiones: Prima eſt, vt verè tu eſſes numeratâ pecuniâ venditurus. Secunda, verè tu eſſes illam, & non aliam pecuniam negotiaturus. Tertia, vt minuatur totum illud, quod ratione periculorum, & expenſarum arbitrio boni viri in ea negotiatione fuiſſes expenſurus. Quarta, vt omninò ſignificetur id emptori, niſi aliunde ſciat; ſecùs erit tibi onus reſtituendi, cùm nollet fortè is rem emere cum hoc onere.

6. Ex defectu primæ conditionis Mercatores paſſim delinquere, notat Lopez *l. c de contr. c.* 16. *conſ.* 5. quia paſſim vendunt carius credito, etiam vbi pauci ſunt, qui emiſſent numerato, quod iniuſtè fit. Cùm enim tunc Mercator non vendidiſſet numerato, non habuiſſet eam pecuniam, cum qua negotiando potuiſſet aliquid lucrari, atque adeò nihil lucri tunc illi ceſſat.

7. Ad ſecundum hoc caput ſpectat, quando Mercator erat rem ſuam aliò tranſlaturus, vbi pluris vendidiſſet: hoc enim eſt lucrum ceſſans; admoueatur tamen emptor, expenſæque, ac pericula deducantur, vt *ſuperiùs* in ſimili diximus.

8. Ad idem ſpectat etiam, quando venditor ſtatuerat rem vendere tempore, quo pluris ea fuiſſet valitura. Ita Molin. *d.* 355. & patet ex *cap. in Ciuitate, & cap. nauiganti, de vſuris.* Erit enim, & tunc lucrum ceſſans. Illas tamen conditiones recole, Vt pretium verè, & certò maius futurum fuiſſet, (nam ſi dubium, mox dicam *num.* 11. *&* 12.) Vt verè ſeruaturus, & venditurus eſſes, Vt expenſæ, & pericula deducantur, Vt Emptor admoneatur.

Frumentum

Digitized by Google

Frumentum venditum, & conſignatum hyeme ad pretium Menſis Maij.

9. Ex dictis, præſertim ex ſecundo capite damni emergentis, lucrique ceſſantis, ſolues illud commune Siculis in frumentorum negotiatione, aliis in aliarum Mercium genere. Mercator enim vendit, conſignátque Colono centum, v.g. menſuras frumenti nunc menſe Ianuarij, & id pretio, quod curret menſe Maij, quo tempore ſolet propter diſtantiam à præcedente meſſe maior eſſe frumenti penuria, adeóque maius & pretium. Iuſténe id fieri putandum eſt? Solues, inquam, aſſerendo omnino fieri iniuſtè, ſi abſolutè loquamur, quia rei pretium iuſtum eſt illud, quod currit, quando rem venditam conſignas; tunc enim transfertur dominium. Qua ergo ratione eligis alium menſem, & hunc Maij, quo pretium carius eſſe conſueuit?

10. At verò, dic, iuſtè fieri poſſe, quando eas menſuras verè Mercator ſeruaturus eſſet, ac verè illo pretio venditurus, & nihilominus in gratiam Coloni, vel cuiuſcunque id totum ſcientis, vendat; Immò tunc, quia frumentum (vt ſolet) creuiſſet in horreo Mercatoris, hoc incrementum (deductis expenſis) à Colono ſibi ſolui, petere Mercator iuſtè poterit. Ratio eſt, quia tunc ceſſat Mercatori lucrum, &c. Pretium autem ſiue tradatur menſe Ianuarij, ſiue menſe Maij, ſiue ex toto, ſiue ex parte, nihil hic intereſt, quia tota vis huius lucri fundatur in valore rei, quæ vendenda, & conſeruanda pro illo tempore fuiſſet. Scio, Caietanum docere, ſi ſolutio fiat menſe Maij, licèt Mercator frumentum pro illo tempore non eſſet ſeruaturus, & pecuniam, (quamvis eam menſe Ianuario habuiſſet) non eſſet negotiaturus: Scio, inquam, docere aliquid plus tunc à Mercatore poſſe ſumi, quia complementum Venditionis (ait Caietanus) fit menſe Maij. Sed non eſt vllo modo audiendus, quia venditio quoad ſubſtantiam facta fuit menſe Ianuarij, & illud complementum non eſt aliud, niſi ſolutio pretij dilata, quæ eſt implicitum mutuum: vndè ſi propter hanc ſolam dilationem aliquid plus acciperetur, ex mero mutuo acciperetur, atque adeò per vſuram. Lege Molinam *diſp.* 355. & Leſſium *l.c. dub.* 4. *&* 6.

11. Inquires: Menſe Maij varium, in variis diebus, eſſe pretium ſolet; licebitne ergo huic Mercatori ratione dicti lucri ceſſantis vendere menſe Ianuarij pro ſupremo pretio vulgari currendo menſe Maij? Reſpondeo, Nequaquam licere. Debebit enim vendere pretio, quod maiore parte menſis vigebit. Ratio eſt, quia mercator probabiliter eo pretio erat venditurus, quod communiter, eo menſe, erat futurum; hoc igitur pretium illi ceſſabit, atque adeò hoc ſolum exigere poterit. Aduerte, ſi futurum eſſet pretium legitimum, hoc ſolum exigere poſſe, non vulgare, quia, in eo caſu, hoc ſolum illi ceſſaret.

Quid, ſi tanta fuit eo anno menſe Maij varietas pretij, vt non fuerit pretium vllum, quod dici poſſet cucurriſſe per maiorem partem Menſis? Reſpondeo ſumatur tunc pretium medium; Ratio eſt, quia ſupremum non eſt fas recipere, cùm non ſit certus Mercator fore ſe illo pretio venditurus; nec congruit recipere ſolum infimum, quia potuiſſet fortaſſe vendere maiori pretio: ſumat igitur medium, quo, & ſuam, & ementis rationem commodè ſatis habebit. Non inficior poſſe menſe Ianuarij communi conſenſu determinari pretium, quod curret tali die Maij, immò, & tali hora, & quidem iuſtè, ſi verè tali die, & hora certò venditurus Mercator eſſet. Sed quando id?

Pactum illud non improbo: Poſito enim, quòd Mercator verè frumentum venditurus ſit menſe Maij, cùm neſciatur, quantum augendum tunc ſit pretium, poterit conuenire venditor cum emente, de aliquo certo pretio, quod prudenti iudicio tunc fortè currendo nunc determinetur; nam ſic, illud ſemper (ſiue deinde menſe Maij creſcat, ſiue decreſcat pretium) accipere Mercator poterit. Certè ſi ſine fraude id fiat, cùm ſit per vendentis, ementiſque periculum, non video, vnde condemnare id vllus poſſit.

Frumentum venditum à pagare, *&* conſignare.

12. Hoc contractu vtuntur ſæpè Siculi, quem quia ſufficienter explicat, probátque Diana *p.1. tr.8. reſ.65.* hîc eius locum demonſtraſſe ſufficiat.

An venditor non ſoluto pretio ab emptore poſſit percipere fructus rei à ſe credito venditæ, quamvis ementi traditæ.

13. Caius vendit Titio fundum, vel domum aureis mille, quos Titius promittit ſoluere hinc ad ſex, v.g. annos (interdum non deſignantur anni, ſed donec emptor ſoluet pretium) interim verò tradit poſſeſſionem fundi ipſi Titio, ea lege, vt idem Titius reddat Caio venditori annuam penſionem, v.g. quinquaginta aureorum, nempè iuxta fructus, quos Caius percipere à fundo potuiſſet. Qui quinquaginta aurei non computantur in ſortem: nam ſemper remanent illi mille aurei tempore deſignato ſoluendi: Idne iuſtè fit?

14. Si eiuſmodi contractus per modum abſolutæ venditionis non celebretur, ſed per modum locationis, licitus ſine dubio eſt. Modus autem locationis hic eſſet: *Vendo tibi fundum mille aureis à te olim ſoluendis, illúdque poſſidendum trado, nunc quidem, pro locato (vnde mihi peribit, ſi peribit; quia ego ſum dominus rei tibi locatæ) ac propterea penſionem iuxta fructus, quos, deductis expenſis, percepiſſem, ſoluas: cùm autem ſolueris totum fundi pretium, habeas pro vendito (vnde poſtea tibi emptori peribit fundus, ſi peribit, quia poſtea illius eris tu Dominus.)* Hic, inquam, contractus licitus eſt, quia eſt ipſamet prædij locatio; pactum enim illud, vt omnino ſimul mille aurei ſoluantur, iniquum eſſe non videtur: nam ſicut venditor dare promittit ſimul totum prædium, ita & emptor totum pretium. Quòd ſi pactum fuerit, de ſoluendo pretio prædij per partes, quod iuſtum etiam erit, propter ſimilem rationem, tunc ſanè, ſi deinde ſoluatur aliqua pars pretij fundi, debebit, quantum eſt ex hoc capite, & pars penſionis ceſſare: quia tunc pro vendita habetur pars prædij; quo caſu fundus pro indiuiſo erit vtriuſque, ſicuti contingit in contractu Societatis, vel in hæreditate relicta pluribus.

15. At verò, ſi eiuſmodi contractus fiat per modum abſolutæ venditionis in hunc modum: *Vendo tibi omnino fundum, dilata ſolutione, interim verò ſoluas penſionem, &c.* illicitè fieri, & iniuſtè, docent multi apud Ioan. Baptiſtam Antoniaccium Eugubinum, *in Catecheſi Neap. lib.5. à cap.21.* vbi de hoc caſu fusè: vide etiam Dian. *part.1. tr.8. reſ.85.* quia tunc fundus fit abſolutè emptoris, vnde ei periret, ſi periret, ergo ad illum pertinent & fructus, quare conuinceretur tunc penſio exigi propter dilationem ſolutionis pretij, quæ eſt mera vſura. Aliqui ſentiunt iuſtè fieri. Ratio eſt (inquit Molina, *t.2. diſp.* 368. *§. in eodem Corollario,* cui aſſentitur Sanchez, *l.1. conſ. c.7. d.21.* aliique, quos ſequitur, citátque Dian. *p.4. tract.4. miſcel. reſ.*139. quibus adde Sperellum, *p.2. diſp.*118.) quia, cùm venditor fundum liberè tibi tradat, cùm tradere non obligetur, niſi quando tu ſolueris pretium, iuſtum eſt, vt emptor hoc beneficium, quod valde eſt æſtimabile, pretio recompenſet, dando venditori fructus, quos ipſe percepiſſet. Ratio eſt (inquit de Lugo *tom.2. de iuſt. d.25. ſect.8. num.*140. cui præcedens non arridet) quia venditor, vtpotè, cui nondum ſoluitur rei ſuæ pretium, poteſt nolle dare emptori totum, abſolutúmque rei dominium, atque adeò poteſt nolle dare ius percipiendi fructus, ſeu dominium vtile, quamvis det rei proprietatem: ſi ergo fructus ſibi reſeruat, eos, prout multi, vel pauci producentur, tanquam ſuos iure ſuo accipiet, non verò tanquam rem emptoris, nec in compenſationem beneficij

Digitized by Google

beneficij facti, vel pretij nondum ſoluti. Hos deinde fructus poſſet Dominus eidem emptori locare pro tanta penſione annua, quam ſoluet deinceps emptor, & quia aliquo anno vberiores ſolent eſſe fructus, aliquo ſteriliores, poſſet iudicio prudentis determinari medium quoddam pretium annuatim certò ſoluendum, quod pactum iuſtum erit, quia eſt par periculum pro venditore, & pro emptore; Annus enim ſterilis fauebit venditori, annus ferax emptori, &c. Confirmo, nam ſicut per cenſum Bullarem, vt vidimus *ſup. §.4. à num.32.* in Sicilia emimus fructus prædij alicuius, vnde ſuper illod prædium deinceps mihi penſio ſoluitur: ſic nunc fructus mihi reſeruo, non tibi vendo, &c. Probabilis eſt ergo hæc ſecunda ſententia, ſiue ex ratione adducta à Molina, ſiuè ex ea, quam de Lugo produxit.

Contractus (à godere.)

16. Non erit inutile per hanc occaſionem, & illum ſimilem contractum breuiter excutere.

Antonius dat tibi aureos, v. g. mille, tu illi prædium, vel domum æquiualentia, fruitur quiſque datis, donec alterutrer reddat acceptum; nam tunc & alter, quod accepit reddere obligabitur. Ratio, cur hic contractus (qui ideo appellatur *a godere*, quia alter re alterius gaudet, ſine tranſlatione dominij in accipientem, vnde danti fundus periret, ſi periret) Ratio, inquam, cur videatur iniuſtus, eſt, quia pecunia eſt infructifera, prædium ex ſe fructiferum: ergo qui gaudet prædio, fruitur inſuper & fructibus, quibus non gaudet, qui ſolam habet pecuniam, quæ ex ſe ſterilis eſt: Si Antonius tibi daret fruendam domum locabilem, tu verò illi prædium æqualium fructuum, non eſſet dubium de Iuſtitia: fructus enim compenſarentur fructibus: nunc verò, cùm, quod tu accipis, ſit infructiferum, quod verò tradis, fructus afferat, clara videtur iniuſtitia.

17. Nihilominus inde puto, poſſe te excuſari ab vſura, quia fructus illos accipis ratione lucri ceſſantis. Ita Azor. *p.3. lib.9. cap.20.* lege etiam Bonac. *d.3. de contract. quæſt.2. part.7. §.1. num.7.* Filliuc. *t.36. cap.5. num.90.* nam illos aureos mille tu poteras negotiis exponere, atque adeò illis aliquid modò magnum, modò paruum lucrari; Potes igitur in eius compenſationem accipere fructus prædij, lucro illi incerto ad prudentis arbitrium æquales. Niſi ex hoc capite iuſtifices hunc contractum prædicto modo explicatum, fur eris, vel vſurarius, non enim video, qua alia ratione (quidquid alij dicant) defendi ab iniuſtitia poſſis. Ita de Lugo *tom.2. de iuſt. diſp.25. ſect.8. num.136.*

18. Dixi (prædicto modo explicatum) nam ſi Antonius à te illâ pecuniâ prædium emat, cum pacto, vt retrouendere illud tibi teneatur, quando tu reddes pecuniam (quomodo ipſi accipienti prædium periret, ſi periret, non tibi) iuſtus, ſed alius à prædicto erit, de quo, & de eius conditionibus etiam pluribus *infr. §.8. à num.7.*

§. VII. *De emptione anticipata.*

1. VT certum præmitto minoris rem emere te non poſſe ex eo capite, quod anticipatò rem emis, nunc dans pretium, vel partem pretij, recepturus poſtea rem ipſam emptam. Ita Molin. *t.2. d.358.* Leſſ. *lib.2. cap.21. d.7.* Ratio eſt, quia iuſtum pretium rerum eſt illud, quo res valent tempore traditionis, vt in ſimili dictum eſt *ſuprà*, vbi *de venditione frumenti ad pretium Maij.* Eſt item hæc ſpecies tacitæ vſuræ, ſi enim nunc das centum pro equo, tibi conſignando hinc ad annum, quando valebit centum, & decem, eſt perinde, ac ſi nunc dares centum, recepturus poſt annum, centum, & decem; quæ eſt clara vſura.

Dixi (per ſe) nam ſi interueniat lucrum ceſſans, damnum emergens, periculum non habendi rem emptam, vel non habendi ſinceram, vel quid ſimile, ſeruatis quæ in ſimili diximus *ſup. n..* poterit aliquid proportionatum, vltrà accipi.

2. Dubium ergo eſt, quo modo abſtrahendo à lucro ceſſante, damno emergente, & dictis periculis, conſtituendum ſit iuſtum pretium in mercibus, quæ anticipatò emuntur. Reſpondeo, tribus modis. Primò, vt nunc determinetur certum illud pretium, quo probabile creditur eſſe res tempore conſignationis valitura, & in hoc caſu, etiamſi conſignationis tempore multò pluris valeat, vel multò minoris, in pretio illo determinato, ſtandum eſt, quia par fortuna, & par fuit in conuentione periculum. Ita Molin. *d.358. citat.* ex Syluest. Salas, *dub.39.* aliiq́ue, quibus adde Barthol. à S. Fauſto *in ſpeculo, d.6. quæſt.42.* Quando autem eiuſmodi probabilitas futuri pretij haberi non poteſt, poterit etiam conſtitui certum pretium prudentis arbitrio, & non ad meram vendentis voluntatem; nam ſimili modo erit par periculum, & veluti ludus fortunæ.

3. Secundò, poteſt reiici conſtitutio pretij ad tempus, quo merx eſt conſignanda: poteſt enim fieri conuentio, vt pretium illud detur, quod curret frequentiùs eo tempore, quo conſignabitur, vel ſi ea frequentia eiuſdem pretij tunc non fuerit, vt detur pretium medium, vt in ſimili paulò *ſuperius* dictum eſt, *num 11.*

4. Tertiò, poteſt conueniri, vt illud pretium detur, quod Magiſtratus, tempore conſignationis, vel paulò poſt, taxabit, quando id ſolet à Magiſtratu in aliquibus locis, vt in Sicilia fieri *mox à num.9.* diximus. Et ſanè hæc determinatio cùm fiat ab expertis, & ab iis, quibus bono Reip. prouidere incumbit, iuſta eſſe, niſi luce clarius contrarium conſtet, ſemper eſt præſumenda.

Iuxta prædicta debet intelligi, quod his verbis docet Caramuel, lib. 2. theol. moral. d.14. num. 745. *Hic Contractus emptorius licitus eſt: Do tibi mille aureos ſoluendos meſſis tempore in tritico; vel, Primò, tali pretio, vel, Secundò, pretio currenti tunc; vel, Tertiò, pretio currenti modò.* Hæc ille. Sanè in primo debet ſeruari, quod modò dixi *num. 2.* in ſecundo, quod dixi *num.3. & 4.* in tertio debet adeſſe lucrum ceſſans, vel damnum emergens; ſecùs eſt vſura, ſi ex hoc capite anticipatæ emptionis minori pretio triticum emas, dixi *n. 1.*

5. Quid, ſi contractus non ſit emptorius, ſed merum mutuum, licitúſne erit? Id enim hac occaſione ſcire operæ pretium eſt. Mutuum autem foret, ſi his duobus modis iniretur contractus: *Do tibi mutuo centum ſoluendos tempore meſſis in pecunia, vel ſi mavis in tritico, iuſto aliquo pretio*, ex dictis n.2.3. & 4. Vel: *Do tibi centum mutuo ſoluendos tempore meſſis omnino in tritico, pretio aliquo iuſto*, ex *ibid.* dictis.

Reſpondeo primò: priorem contractum abſolutè eſſe licitum: Mutuatario enim fit duplex fauor, & conceditur pecunia fruenda vſque ad tempus meſſis, & eo tempore ſtatim inueniet emptorem ſui frumenti ipſum Mutuantem. Reſpondeo, rurſus poſteriorem contractum eſſe etiam abſolutè licitum: quia ſi Mutuatarius habet grauamen dandi frumentum omnino, mutuans ſubit grauamen non valendi petere ſuam pecuniam, vſque ad meſſis tempus, quod eſſe pretio æſtimabile dicetur *inferiùs.* Adde tum periculum, tum difficultatem exigendi, & ſimilia dicta §.6. n.3. quæ ſunt grauamina mutuantis.

Quidam vendidit ſuas merces dilata ſolutione, hoc inito pacto: *Do tibi has merces nunc hyeme, ſed ſoluendas pretio currenti tempore æſtatis, ſi tunc pluris valebunt, quàm nunc, nam ſi valebunt minoris, ſoluere debebis pretio nunc currenti.* Quis autē iniuſtitiā huius pacti non videt, cùm in illo venditoris, & emptoris non ſit æqua conditio? Ita Syluest. *v. Vſura 2. q.5.*

Lana, & ſimilia anticipatò empta.

6. Ex dictis ſolues quæſtionem vulgarem de lanis in Hiſpania, de frumento, vino, caſeo, leguminibus, ſerico, frondibus arboris mori ad alendos Bombices neceſſarijs

neceſſariis, & aliis ſimilibus in Sicilia; & denique de aliis mercibus in locis aliis. Alicubi enim eſt conſuetudo, vt hæc anticipatò emantur multò minori pretio, quàm valeant tempore traditionis, v.g. frumenti menſura valet menſe Auguſti quatuor aureis, & tamen emitur aliquando, antea, v.g. menſe eiuſdem anni Ianuarij, tribus, vel duobus aureis. Pari modo, quando poſt ſex menſes, v.g. in Hiſpaniam aduenient onerariæ lanis plenæ, valebunt eæ in Portu quatuor, nunc tamen emuntur tribus, vel duobus aureis, &c. Quæritur ergo, an hæc emptio vt iniuſta reprobanda, an approbanda ſit vt iuſta. Statuamus de lanis, mox de cæteris.

Aliqui approbant, vt Molin. *tom. 2. d. 360.* Leſſ. *loc. cit. d. 7. n. 61.* Fagund. *lib. 5. de contr. c. 33.* Sanch. *mox citand.* aliique. Aliqui reprobant, vt Nau. Med. aliique apud eos citat. & alij apud Sanch. *lib. 1. conſ. c. 1. diſp. 15. & 16.* vtrique probabiliter. Reprobant enim hi, quia in emptionibus huius generis non agnoſcunt titulum, quo lanæ illæ, quæ erunt magni valoris hinc ad ſex menſes, quando conſignabuntur, emi nunc poſſint minoris. Approbant illi, quia inueniunt iuſtum titulum.

Sed amabo te, quiſnam hic tandem eſt? Reſpondent primò, quia ſi non emerentur tunc anticipatò hæ lanæ, venditores non venderent eaſdem hinc ad ſex menſes pluris, quàm nunc: ſi enim nihil, vel parum ex dictis mercibus antea fuit venditum certè poſtea tempore traditionis, tanta eſſet copia lanarum vendendarum, vt decreſceret pretium. Si ergo tunc paruo pretio valituræ ſint merces, iniquum nunc non erit, eodem paruo pretio emere. Hæc ratio mihi nequaquam ſedet, quia res non valet, quanti æſtimaretur, ſed quanti de facto abſolutè æſtimatur; & certè omnes ſupponimus de facto poſtea rem pluris æſtimandam, & pluris valituram, vt modò in propoſitione quæſtionis dictum eſt.

Secundò ergo reſpondent, quia Venditores, nunc paſſim eas offerunt vendendas, vt ſic habeant nunc pretium, vel partem eius ad ſua debita ſoluenda, atque ad emendas, parandáſque res ſibi neceſſarias.

7. Hæc ratio, ſi bene explicetur, mihi arridet non parum: etenim propter commoda, quæ ex his dilatis conſignationibus Venditori proueniunt, libentiùs vendunt homines, quàm cum conſignatione neceſſariò præſenti, vnde multiplicantur Venditores, & mercis valor conſequenter diminuitur. Non ergo emit quis anticipatò merces viliori pretio, ob dilationem rei tradendæ, ſic enim per ſe eſſet vſura implicita, vt modò §. 7. *n. 2.* dictum eſt, nec ob commoditatem Venditoris, ſed propter vtilitatem mercis, quæ vtilitas naſcitur occaſionaliter ex commoditate, quam affert præſens pecunia cum mercium dilata conſignatione, frequentes venditores afferendo. Ex hac eadem ratione fit, vt Venditores rogent propter prædictas ſuas neceſſitates, emptores, vt emant anticipatò; at merces vltroneæ vileſcunt. Adde difficultates, & pericula, quæ non rarò adſunt, & meritò timentur, nè ſuo tempore res conſignetur, vel oè ſincera; quæ omnia diminuere pretium nemo negat.

Illud aduerte, vt non ad meram ementis voluntatem, ſed, omnibus expenſis, prudentis arbitrio, iuxta dicta *à n. 2.* pretium decernatur, ſecùs erit merum furtum.

Hæc, quoad lanas: Quoad cæteras merces, idem dicendum eſt, quia, eædem in illis rationes militant. Solùm nonnulli apud de Lug. *t. 2. de iuſt. d. 26. ſect. 8. n. 121.* contendunt, eaſdem quidem rationes inueniri in aliis mercibus, ſed in frumenti venditione non inueniri; quare putant iniuſtè minoris anticipatò illud vendi, ſed immeritò; nam etiam in venditione anticipata frumenti adſunt plures venditores, vltroneæ merces, pericula, & difficultates, &c. In Sicilia adeſſe quandam legem municipalem, quoad aliquas eiuſmodi anticipatas venditiones, fatemur, ſed de illa mox fusè *à n. 16.*

8. Aduerte denique ſiue multum temporis, ſiue parum intercedat inter contractum dictæ emptionis, & inter conſignationem faciendam, ſemper debere eſſe conſtans idem pretium prudenti arbitrio, vt diximus, conſtitutum; nec poteſt, quando intercedit multum temporis, aliquid plus accipi. Ita idem *ibid. n. 122.* Ratio eſt, quia tunc clarè illud plus acciperetur ob ſolam dilationem temporis, quæ eſt ipſamet vſura. Exemplo rem clariùs intelliges: Antonius emit menſe Ianuarij lanam, vel frumentum conſignandum menſe Auguſti; At Cæſar emit menſe Maij eiuſdem anni eandem lanam, vel frumentum conſignandum eodem menſe Auguſti. Dico idem debere eſſe pretium pro vtraque emptione; Ratio eſt iam dicta, quia ſi Antonius acciperet plus, quàm Cæſar, ob dilationem temporis acciperet, quod eſt vſurarium, cùm alium titulum non adeſſe ſupponamus: & ex alia parte eadem merx eodem pretio valet eodem illo tempore Auguſti.

De Contractu emptionis frumenti celebrato inter Maſſarium, & Mercatorem, anticipato pretio, in Sicilia, & Apulia paſſim vſurpato.

9. Maſſarium appellamus eum, qui à ſuis ſegetibus frumentum expectat, & ad huius ſimilitudinem, etiam eos omnes, qui vinum, legumina, lina, ſericum, & ſimiles fructus collecturi ſunt. Quoniam autem hi tempore hyemis pecunia ad colendos agros indigent, eas à Mercatoribus, vel aliis accipiunt, vendendo iiſdem res prædictas ſuo tempore colligendas, eodemque tempore conſignandas; & quidem ante multos annos ipſi contrahentes conueniebant de pretio iuxta ea, quæ paulò antè *à num. 2.* dicta ſunt; ſed quoniam plures hinc exoriebantur fraudes, lata fuit lex, quæ cauit, ne arbitratu contrahentium eiuſmodi pretium decerneretur, ſed emptiones ejuſmodi fierent eo pretio, ſeu taxa (quam Metam appellamus) quæ poſt fructuum collectionem à publico Magiſtratu ſtatueretur; eſto, poſſent ementes numerare Maſſariis anticipatò pecuniam in computum. Hæc meta ſolet ſtatui aliquantò minor, quàm ſit pretium currens tempore meſſis, vel certè ſtatuitur iuxta pretium infimum, quod currit eo tempore. Id, quod fit in fauorem eorum, qui anticipatò pecuniam, vel alias rès dederunt in computum Maſſario: nam propterea, qui hac negotiatione vtitur, dicitur acquirere lucrum metæ. Non nego in fauorem aliquando Maſſariorum, ne ij propter multas eo anno expenſas, in colligendis frumentis factas, vel propter quid ſimile, plus nimio aggrauentur, Metam non adeò minorem, vt dictum eſt, conſtitui, cùm Mercatoribus tunc ſatis prouiſum iudicetur, ſi illo lucro potiantur, quod dicam mox *num. 12. fine.*

10. Pragmatica Regni Sicil. *tom. 1. titul. 61. prag. 4.* In Latinum tranſlata, hoc verè modo ſe habet: *Cùm plerique ſua conſcientiæ rationem nequaquam habentes, emant certo pretio, vel pretio, quod curret quibuſdam menſibus, ſeu diebus inter ipſos emptores, venditoréſque conſtitutis, frumentum, legumina, vinum, caſeum, ſericum, &c. dantes ante tempus, hoc eſt, antequam dicti fructus ad maturitatem peruenerint, pecuniam Maſſariis, qui cum magno detrimento ſe obligant tot determinatas earum rerum menſuras ſuo tempore daturos, ſecùs promittunt, ſe ſoluturos pretium maius earundem rerum, quod illo anno exurget: Ideo præcipimus, ne quis vendere, & emere prædicta, ſub quouis prætextu, præſumat anticipato pretio, niſi per contractum Maſſarij ad Mercatorem, hoc ſcilicet modo, vt conſtituatur à qualibet Communitate poſt fructuum collectionem meta, & iuxta hanc metam, & non alio modo emptores, venditoréſque expediant contractus de eiuſmodi diſtractione fructuum celebratos, &c.* Proſequitur deinde Pragmatica modum ſtatuendi prædictam metam, quam hìc reſcribere neceſſe non eſt. Recolenda item hìc eſt Pragmatica 6. *loco citato*, quæ propter nonnulla incommoda, quæ ſequebantur, excepit oleum ab hoc modo vendendi ad metam, iubétque pretio currenti debere illud omnino vendi, nullâ expectatâ futurâ taxâ, vel futura pretij determinatione.

11. Formula

11. Formula autem huius contractus Maſſarij ad Mercatorem, in hunc ferè modum vulgò celebrari ſolet in Sicilia: *Titius nunc menſe, verbi gratiâ, Ianuario vendit Caio menſuras ſexaginta frumenti, vel vini, hordei, &c. quas idem Titius ſe obligat conſignaturum eidem Caio tali determinato die (pone, exempli gratiâ, decimo quinto Augusti) Ni conſignet, ſe obligat ad reſarcienda omnia, & ſingula damna, expensáſque ad maius pretium, hoc eſt, ſe obligat ſoluturum, quanti dicta frumenta valebunt à tempore mora in antea in toto anno ſequenti. Atque id pro pretio, quod erit, iuxta metam frumentis per Officiales ſolites ſtatuendam. Prædictus autem Titius fatetur, de prædicto pretio, ſe habuiſſe à Caio vncias nonaginta, hac communi conuentione, vt promulgatâ metâ, conſignatiſque ſuo die frumentis, qui ſupplere debebit, ſuppleat alteri in frumento, vel in pecunia (intellige reſpectiuè, hoc eſt, Maſſarius in frumento, emptor in pecunia:)* Hactenus Formula. Aliquando ponitur in Maſſarij fauorem, vt ipſe ſupplere, quod debet, poſſit, vel in frumento, vel in pecunia.

12. His explicatis, certum ſit eiuſmodi contractum abſolutè, niſi aliqua inficiatur circumſtantia extrinſeca, licitum eſſe. Ita Diana *part. 1. tract. 8. reſolut.* 16. Ratio eſt, tum quia non eſt præſumendum prædictam Pragmaticam maturo latam conſilio eſſe iniuſtam: tum quia hic cùm non ſit cõtractus venditionis, & emptionis ſub legitimo pretio, déque rebus vulgò venalibus, non apparet, vnde iniuſtus ex ſe cenſendus ſit. Nam quamuis Mercator ſoleat aliquid per huiuſmodi emptionem lucrari; lucratur tamen iuſtè, quia emit frumentum illo determinato pretio metæ, quod communiter eſt minus, quàm ſit illud, quo Mercator in ſequenti hyeme deinde reuendet. Emere autem minoris, vt cariore pretio vendas, illicitum non eſt.

13. Illud hîc video inquiri poſſe, An adhuc liceat, Siculo more aliorum hunc contractum celebrare independenter à meta, hoc eſt, determinato pretio, quod erit communiter tempore conſignationis, vel alio modo ex dictis §. 7. *à num* 2. Cui quæſito reſpondeo, præciſis omnibus fraudibus, in conſcientia licere: nam quamuis obſtet prædicta lex, in qua vocantur etiam Rei, Notarij ſuam operam locantes contrahentibus aliter, quàm ex dicta Pragmatica; tamen quia lex tota fundatur in præſumptione fraudum, & vſurarum, videtur illa ex Dian. *p. 3. tract. 5. reſ.* 115. ſolùm eſſe pro foro externo, id enim oſtendunt ea verba Pragmaticæ (*ſua conſcientiæ rationem non habentes*) & illa (*nullo prætextu præſumant,*) &c.

An Maſſarius poſſit cogi ad dandum frumentum?

14. Iam verò multæ ſunt circa prædicta practicæ difficultates enodandæ. Prima Difficultas: Si conſignare frumentum (idem hîc, & in conſequentibus difficultatibus intellige de cæteris fructibus) nollet ſuo die Maſſarius, ſed pretium dare vellet, poſſétne Mercator hoc recuſare, & illum cogere ad frumentum promiſſum conſignandum? Reſpondeo poſſe, quia Maſſarius frumentum vendidit, imò tametſi in contractu illa fuiſſet aſcripta Clauſula (*Maſſarius ſoluet in frumento, vel pecunia*) adhuc is obligatur primo loco ad frumentum, poſito enim, quòd hic contractus ſit mera frumenti venditio, (ſecùs eſſet purum mutuum, vnde illicitum lucrum metæ extorqueretur) ſenſus illius clauſulæ eſt, vt ſoluatur pretium in eo caſu, quo frumentum omnino de[illegible]r.

15. Quando autem Maſſarius pretium frumenti dat (id, quod conſentiente Mercatore fieri perſæpè ſolet, non verò cogente, quia Mercator non habet Ius, niſi ad rem ſibi venditam, hoc eſt, ad frumentum) quando, inquam, dabit pretium, dabítne illud, quod vulgariter currit tempore collectionis, quo tempore frumentum erat conſignandum, an aliud, quod erit per metam? Reſpondeo, debere dari vulgariter currens in maiori parte temporis collectionis, quamuis aliquantò carius ſoleat eſſe, quàm quod ponitur per metam. Ratio eſt, quia ſi Mercator habuiſſet frumentum ſibi promiſſum, illud tali pretio vulgari vendere potuiſſet: poterit ergo ille à Maſſario exigere quantum ſibi frumentum valuiſſet eo tempore, quo culpâ ſuâ Maſſarius non conſignauit, hoc enim vocatur, & eſt lucrum præcipuum metæ, quod lucrari potiſſimùm intendunt Mercatores; cùm ergo ſibi valuiſſet pretium currens tempore collectionis, hoc ſine iniuſtitia exigere poterit.

An reſcindi poſſit hic contractus?

16. Secunda Difficultas: Inito prædicto contractu inter Maſſarium, & Mercatorem multò ante collectionem frumenti, verbi gratiâ, menſe Ianuarij, data alia pretij parte, potéſtne intermedio tempore ante dictam collectionem, verbi gratiâ, menſe Maij Mercator reaccipere ſuam pecuniam à Maſſario; & reſcindere contractum, atque ob eius reſciſſionem aliquid lucri ab eodem Maſſario exigere? Reſpondeo, id debet reſolui iuxta aliorum contractuum reſciſſiones, vt nimirum ille aliquid ſoluat, in cuius gratiam ſuo Iuri cedit alter: (contrà, ſed immeritò videtur eſſe in ſimili Azot. *p. 3. lib. 10. cap. 11. de cambiis, quæſt.* 3.) Quare ſi in caſu noſtro reſciſſio fiat, Mercatore petente, & in eius gratiam, nihil poterit Mercator exigere, imò debebit Maſſario aliquid prudentis arbitrio tradere, iuxta id, quod valet eius ceſſio. Quòd ſi fiat, petente Maſſario, & in eiuſdem gratiam, poterit Mercator aliquid ſumere, imò, & damnum, vel lucrum exigere, ſi quod illi, iuxta regulas generales traditas, emergit, vel ceſſat: quia tanti valet ipſi ſui iuris ceſſio. Si denique fiat in vtrinſque gratiam, nihil poterit lucri ab alterutro exigi, quia vtrinque beneficium compenſatur.

Augmentum frumenti cuius eſt?

17. Tertia Difficultas: Augmentum, quod ſolet facere frumentum in horreo, cuius eſt, Maſſarij, an Mercatoris? Reſpondeo, eiuſmodi augmentum à die collectionis eius, vſque ad diem præfixum in contractu, eſt maſſarij, poſtea erit mercatoris. Ratio eſt, quia illo die præfixo, quo debet fieri, ſeu ſit conſignatio, frumentum tranſit in dominium mercatoris, (eſto, metâ, & rationum computatio facienda ſit poſtea) antea verò eſt in dominio Maſſarij. Cùm ergo res pro Domino creſcat, ante illum diem frumentum creſcet pro Maſſario; poſt illum pro mercatore. Quòd ſi mercator, quando rationabiliter timet, ne Maſſarius diſtrahat aliò frumentum, ſibi illud, etiam authoritate Iudicis, ſumat (quod ei ad ſecuritatem ſuam tunc licitè conceditur) ſeruare debebit pro Maſſario augmentum, quod, iudicio prudentis, deductis expenſis, æſtimatur eſſe à die, quo illud ſumit, vſquead diem præfixum in contractu: quia hoc Maſſarij eſt, vt diximus, non mercatoris.

An poſſit ſtatui certa quantitas frumenti?

18. Quarta Difficultas: Licitène celebratur hic contractus, determinando menſuras fructuum conſignandas? Id enim videtur reprehendere lex allata *num.* 10. Reſpondeo, illicitè celebrari putant nonnulli propter prædictam legem; Adde, quia poſſent determinari, v. g. mille menſuræ, & ſolùm anticipatò dari decem, vel viginti aurei, prætextu pacti, quo, qui deinde debet ſupplere, ſupplebit; quod profectò vertetur in Maſſarij damnum, qui non rarò cogetur, in anno præſertim ſterili, frumentum quærere tempore præfixo, vt promiſſas menſuras adæquet. Verùm, quamuis eas non determinare tutius ſit, tamen ſi ſine fraude determinentur tot menſuræ, quot prudenti iudicio videbantur adæquare pretium Maſſario numeratum: non video, vnde iniuſtitia committatur. Quòd ſi Maſſario

numeretur

Digitized by Google

numeretur pauca aliqua pecuniæ quantitas, ſolùm in arrham futuri pretij, quid erit iniuſtitiæ, ſi ipſe conſentiat ad pretij dilationem? eſto, aliquando mercator peccet contra Charitatem, ſi inde valde Maſſarius depauperandus ſit. Ad legem reſponderi poſſet, eam fundari in præſumptione fraudum: ſi igitur fiat ſine fallaciis coram Deo, non peccabitur.

An Mercatori liceat pignus accipere?

19. Quinta Difficultas: Liceátne mercatori in ſuam ſecuritatem pignus item præter contractum à Maſſariis expoſcere: Reſpondeo licere: quilibet enim Ius habet negotiandi circa rem ſuam maiore cautione, quâ poteſt. Lege Azor. 3. *lib.* 10. *de cambiis, c.* 11. *q.* 11.

An qui Maſſarius non eſt, vti hoc contractu queat?

20. Sexta Difficultas: Is, qui Maſſarius non eſt, poteſtne ſine culpa ſimilem contractum venditionis inire cum mercatore, vel etiam cum eo, qui mercator non eſt? Reſpondeo tribus dictis.

21. Dictum primum: Qui pecuniam accipit à mercatore, vel alio carens intentione vendendi frumentum, cùm ſegetes non habeat, nec alia viâ, v.g. emptione, frumentum habere ſperat, celebrat contractum illicitum, & periurum. Ratio eſt, quia ſimulat vendere, cùm re ipſa nil vendat.

22. Inquires: Mercator in hoc caſu accipiendo ſuo tempore lucrum metæ, peccabitne contra Iuſtitiam, an ſolùm contra Charitatem dumtaxat, atque adeò ſine obligatione reſtitutionis? Reſpondeo, ſolùm peccaturum contra Charitatem ſenſerunt (ſi vera ſunt, quæ à Patribus me antiquioribus accepi) omnes ferè Siculi Theologi Societatis noſtræ, de hoc interrogati, & conſulti à P. Ludouico Maſelli ea tempeſtate Prouinciali; attulerúntque rationem, quia, qui vendit frumentum, cogitans, & ſperans illud non dare, licèt periurus ſit, tamen ea vi eiuſmodi venditionis habet libertatem, vt ſi frumentum dare velit, poſſit; non ergo, quando Maſſarius accipit pecuniam à mercatore, mutuò illam accipit, & conſequenter mercator acquirens lucrum metæ, non acquirit ex puro mutuo.

23. Verùm, animus nulla ratione huic ſententiæ acquieſcit, ſiquidem eſto, vſura non adſit propter dictam libertatem, aderit furtum contra Iuſtitiam, quia ſine titulo mercator metæ lucrum acquiret; Titulus enim non alius erat, vt hîc ſupponimus, niſi emptio frumenti: Cùm hîc ergo emptio nulla ſit, nullus erit & titulus. Et ſicuti mercator boues emens à ruſtico, qui eos non habet, & deinde eidem eoſdem locans pro certo pretio, ideo ex Fagund. *lib.* 5. *de contr. c.* 34 *n.* 9. damnatur de furto, quia nulla ibi interuenit emptio, ſed fingitur; ita in caſu noſtro.

24. Quid, ſi mercator intendat emere frumentum, venditor autem vendere non intendat? Reſpondeo, cùm venditio, & emptio communi conſenſu perficiatur, verus contrà hic non aderit: Quare niſi mercator curet, vt alter mutet animum, velítque frumentum vendere, lucrum metæ habere non poteſt. Excipe, niſi Maſſarius fingendo venditionem mercatorem decipiat: tunc enim Maſſarius mercatori lucrum metæ compenſare debebit: nam, vt diximus *ſup. lib.* 3. *cap.* 3. §. 2. qui eſt *de iuramen. doloſo*, qui in contractibus ſocium decipit, totum lucrum decepto reſarcire debet, multò magis, ſi mercator pecuniam ficto illi traditam alteri non ficto tradidiſſet.

25. Quid contrà, ſi Maſſarius velit vendere frumentum, ſed illud emere non intendat mercator? Reſpondeo, tunc lucrum metæ mercator exigere non poterit, quia nulla eſt tunc emptio, quæ ſola, vt hîc ſupponimus, lucri acquirendi titulum afferebat.

26. Dictum ſecundum: Si is, qui Maſſarius non eſt, licèt ſegete careat, tamen, vel ſperat, vel ſaltem poteſt per emptionem, verbi gratiâ, frumentum habere, vnde contrahat cum vero animo illud vendendi; licitè, & iuſtè ſe gerit. Ita Diana, *part.* 1. *tract.* 8. *reſol.* 16. Ratio eſt, quia cuilibet ius eſt vendendi id, quod certò ſperat ſe habiturum: lege Molinam *tom.* 2. *d.* 359. *fin.* & Aragon. *quæſt.* 77. *art.* 7.

27. Dictum tertium: Qui Maſſarius non eſt, quique non eſt mercator, ſi ita contrahant, vt ad nihil attendant, an ſcilicet poſſit, an non poſſit haberi frumentum ſuo termino conſignandum, contrahunt nihilominus animo faciendi, quod alios communiter facere vident cum ſuo lucro; de iniuſtitia non ſunt reprehendendi. Ita Dian. *p.* 1. *tr.* 8. *reſ.* 16. citans aliquos Theol. Soc. Iesv ab ipſo conſultos. Ratio eſt, quia hi bona fide, & tacitè, in eo animo, habent implicitam intentionem vendendi, & emendi frumentum, id enim eſt velle facere, quod alij communiter faciunt.

Quid debeat Maſſarius moroſus?

28. Septima Difficultas: Si ſtatuta die venditor frumentum conſignare, vel pretium reddere negligat, ad quid vltra tenetur, præter ipſum frumentum, vel eius vulgare pretium? Videtur enim teneri ad ſoluendum mercatori pretium ſummum, quod fortè curret in toto anno ſequenti, quia ita in contractu, vt vidimus *num.* 11. conuentum eſt. Reſpondeo ad id non teneri, cùm ſolùm tenetur iuxta pretium tunc vulgariter currens, vt ex dictis *numero* 15. conſtat. Ratio eſt, quia ex nullo iuſto titulo poteſt dictum pretium ſummum expoſci. Diſcurre per quatuor titulos, qui ſolent aſſignari. Primus eſt ipſe contractus venditionis, & emptionis. At hic perfectus fuit ſub pretio, ſeu, vt loquimur, ſub lucro metæ: quo modo, ergo ratione illius contractus extorqueri poteſt pretium ſummum, quod fortè futurum erit? Secundus eſt ipſum mercatoris officium. At *ſuprà* vidimus, huius rationem iam habitam fuiſſe in imponendo pretio, ſeu meta. Tertius ratione damni emergentis, vel lucri ceſſantis: At licèt concedam, id deberi; poſito, quòd mercator frumentum ſeruaſſet, & verè ſummo pretio vendidiſſet iuxta conditiones ſupradictas, & dicendas *inferiùs, cùm de vſura*; tamen incertum eſt, eum ſummo pretio venditurom (quando adeſt hæc incertitudo, non poſſe certum pretium ſummum à mercatore exigi, docent, in ſimili Leſſius, Azor. Molin. Salon. Bonacina, aliíque citati à Diana, *loc. cit. reſol.* 17. eſto, poſſe videatur concedi à Vaſquez, apud eundem Dianam *ibid.*) Preterea, rariſſimè ſic vendet, & nos hîc loquimur vniuerſaliter, & ex vi contractus, an debeatur illud ſummum pretium: non verò ex extrinſeco damno alicuius particularis mercatoris. Quartus denique titulus eſſe poteſt ipſum pactum, ſeu pœna conuentionalis in contractu appoſita, vt vidimus *num.* 11. atque hic eſt titulus, quem magis apparenter hîc adeſſe nonnemo contendit. Adhuc tamen facilè reſpondeo: nam hæ pœnæ conuentionales in hoc Regno prohibentur, exceptis quibuſdam, quas vide apud Mutam, *in comment. ſecund. conſuetud. Senatus Panormi*, *cap.* 13. Adde primò irrationabilem eſſe pœnam adeò indeterminatam (putà ad maius pretium, quod eſſe poterit) poſſet enim eſſe admodum improportionata ad delictum, ergo eſt omnino iniuſta. Adde ſecundò, eſſe valdè probabile, ante Iudicis ſententiam non teneri quempiam ad has pœnas conuentionales ſoluendas, vt habet idem Muta, *ibid.* §. *vlt.* Sanchez, *lib.* 1. *de matrim. diſp.* 37. *num* 4. Vaſquez, *part.* 2. *tract.* 2. *diſp.* 173. *cap.* 1. vide Dian. *tom.* 2. *tract.* 8. *reſ.* 29. niſi ſi quis ſoluturum ante ſententiam, expreſſis verbis ſe obligauerit, vt notauit Caſtro Pal. *tom.* 1. *tract.* 3. *d* 1. *p.* 3. legatur Dicaſtill. *lib.* 2. *de iuſtit. tract.* 10. *d.* 2. *dub.* 12. *n* 275. ergo ſaltem ante ſententiam Iudicis liber erit Maſſarius.

29. Vrges: Cur ergo permittuntur ex pœnæ poni de pacto in hoc contractu? Reſpondeo, quia eiuſmodi pactum,

pactum ſenſum habere poteſt bonum, vt ſcilicet intelligatur tunc deberi à Maſſario maiutem valorem, quandu, quia Mereatur ſeruaſſet, atque vendidiſſet alio tempore, tantum damni (deductis expenſis) ex dicti Maſſarij mora, dictus Mercator paſſus eſſet.

30. Quòd ſi quæras, eur hæ pœnæ abſolutè prohibentur in Sicilia? Reſpondeo, propter præſumptiunem multarum fraudum, & ne per immoderatas pœoas vexentur plus nimio contrahentes. Nam cæterùm pœnæ conuentionales, quando ſub legitimis conditionibus fiunt ad ſecuritatem mutui, vel rei emptæ, damnandæ ex ſe non ſunt, vt nobiles Anthores docent, Molin. *d.* 317. Leſſ. *l.* 2. *cap.* 20. *d.* 15. Med. *quæſt.* 3. Dicaſtill. *l.* 2. *tract.* 10. *d.* 2. *num.* 258. Caſtro Pal. *de iuſt. comm. diſp.* 4. *p.* 16. *de pœna conuentionali.* Vide plura apud Sperell. *p.* 2. *dec.* 131. Conditiones autem ſunt hæ. Prima, vt pœna non imponatur in fraudem vſuræ, ſed vt ereditur ſuum tutò habere queat: eſto, deſideret moram debitoris, vt per accidens ipſe creditor lucrum inde ferat. Secunda, vt ſit moderata, habita ratione rei reſtituendæ, & culpæ debitoris. Tertia, vt debitor fuerit in notabili mora culpabiliter; ſine culpa enim nemo eſt in conſcientia ad pœnam vllam condemnandus. Differre ſolutionem per 20. dies, communiter non eſſe notabilem moram, notant meritò nonnulli. Quarta, vt ſi partialiter ſit ſatisfactum, remittatur & pœnæ pars. Quinta, vt niſi aliud exprimatur, non vrgeat obligatio in conſcientia, niſi poſt ſententiam Iudicis, vt ex probabili ſenteutia modò notauimus.

An renouari idem Contractus poſſit?

31. Difficultas octaua: Si Maſſarius, ſeu frumenti venditor tempore præfixo ad ſulutionem, neque frumentum habeat, oeque pretium, quo Mercarori valeat ſatisfacere, poteritne iterum contrahere cum eodem Mercatore, & eidem vendere frumentum conſignandum in ſequentis anni recollectione, eundémque contractum toties renouare, quoties ipſe Maſſarius ſoluendo non eſt? Rurſus lucrum potéſtne adiici ſorti? hoc eſt poteróne pro frumento, quod nunc in ſecundo contractu emo, aſſignare pro pretio totam illam pecuniam, quam mihi debet Maſſarius ex vi prioris contractus, in quo includitur lucrum metæ? Reſpondeo vtrumque licitè poſſe. Ratio prioris eſt, quia ſi primus contractus fuit iuſtus, erit & ſecundus, & tertius, & cæteri. Ratio poſterioris eſt, quia ſicuti debitor debet mihi ſortem, ſic & debet lucrum metæ: ergo, ſicuti cum ſorte poſſum mihi emere frumentum, ſic, & potero cum lucro metæ, lucrum metæ dico, non verò pecuniam debitam ex pœna, nec ex eiuſdem pœnæ intereſſe, quia pœna non debetur, niſi accedente Iudicis ſententia, vt dictum eſt. Lege Molfeſ. *in ſumma, tom.* 2. *tractat.* 12. *cap.* 23. *num.* 37.

§. VIII. *De quibuſdam modis contractus emptionis, & venditionis.*

An creditum, ſeu chirographum, poſſit minoris emi numeratâ, ſeu anticipatâ pecuniâ.

1. SI eiuſmodi creditum, ſiue maturum, ſiue immaturum ſit difficile, periculoſum, litigioſum, vel cum expenſis exigendum, licitè poſſe minoris emi, certum eſt iuxta proportionem talium difficultatum; imò etiam iuxta temporis longitudinem, quia quò hæc productior eſt, eò plura pericula timentur, & eò magis rogaris. Ita Molin. *d.* 361. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 21. *diſt.* 8. Salas *de empt. & vend. d.* 39. & *tract. de vſuris, dub.* 27. legatur Dicaſt. *l.* 2 *de iuſt. tract.* 10. *d.* 2. *dub.* 20. Ratio vlterior eſt, quia prædicta minuunt ſecundùm communem æſtimationem rerum pretia. Quare ſi Princeps, v. g. Petro debeat mille, quæ Petrus difficulter poſſet exigere, tu verò, propter amicitiam, vel induſtriam facillimè potes: licite emis minoris, etiamſi ea recuperaturus ſis magno tuo commodo, quia verè emis, quanti cum tanta difficultate creditum illud ex communi æſtimatione tunc valet, nec tua amicitia cum Rege tibi nocere debet, vt certè noceret, ſi alij poſſent, tu nequires tantidem emere.

Quòd ſi tuum creditum eſt apud eum, qui ſoluendo non eſt, vendere illud non potes. Ita Barthol. à S. Fauſto, *in ſpeculo Conſ. diſp.* 6. *quæſt.* 34. quia id moraliter non eſt vendibile, cùm nullam habeat æſtimabilitatem intrinſecè.

2. Quando nulla eſt difficultas, nec periculum, &c. in exigendo, vt ſolet accidere in certis, tutíſque chirographis, ſeu apodixis, licèt tutius ſit minoris non emere; Probabile tamen (contra Molin. *d.* 361. cit. Leſſ. *loc. cit. num.* 71. ſed cum Fagund. *lib.* 5. *de contr. cap.* 16. *n.* 14. dicente, id eſſe probabile; Laym. *lib.* 3. *ſect.* 4. *tract.* 4. aliíſque, quibus addatur ipſe Leſſ. *num.* 65. qui *ibidem* fatetur, hanc eſſe probabilem, eámque docuiſſe Bellarm. Louanij, & Dicaſtill. *lib.* 2. *de iuſt. tract.* 10. *diſp.* 2. *num.* 414. eandem probabilem exiſtimantem) eſt, licitè item poſſe. Ratio eſt, quia iura, ſeu credita communi æſtimatione minùs æſtimantur, quàm æſtimetur ipſa pecunia numerata; & meritò: nam illa toto tempore, quo non ſoluuntur, ſunt intrinſecè inutilia. Adde merces vltroneas viléſcere ſaltem pro tertia parte: at communiter homines rogantur emere eiuſmodi credita. Neque hìc eſt periculum vſuræ ex virtuali mutuo, quia hæc eſt vera venditio, & emptio illius aliquantum inutilis iuris. Potiùs eſt timendum, ne adſit periculum furti, quod certè erit cauendum, vt ſi valde minori pretio, ſine titulo, emas. Si enim creditum mille aureorum, v. g. ſit tam facile, & tutum, vt poſt vnum, vel alterum diem exigas, poteris tribus, vel quatuor Iuliis minus emere; & aliquando nihil minus poteris, vt ſi poſt vnam, vel alteram horam facilè creditum exacturus ſine difficultate ſis. At ſi poſt vnum, quinque, decem annos; poteris multò minoris emere propter pericula, & difficultates, & expenſas, quæ, licèt nunc in caſu, de quo agimus, nullæ prorſus prævideantur, ſemper tamen maiora ex longiori temporis lapſu occurrere poſſe, rationabiliter timetur. Vnde vides, id, non eſſe lucrari ex mera dilatione temporis, quod eſt vſurarium: ſed ex aliis iuſtis titulis, vt dictum eſt.

3. Hæc ſunt facilia, illud magis controuerſum: An creditum immaturum certiſſimum, licèt ſit exactu facillimum, emi poſſit minori pretio, non ſolùm à perſona tertia, de qua hactenus dictum eſt, ſed etiam poſſit minoris emi, ſeu extingui ab ipſo debitore?

Equidem concedo cum Fagund. *l. c. n.* 17. eſto, Molin. *l. c.* dicat, id eſſe omnino improbabile. Ratio eſt eadem, quæ in caſu præcedente, quia minus valet Ius rei, quàm res; & prætetea, quia ſi fiat ſine fraude, & fuit proportionato pretio, non apparet, cur ipſe debitor ſit excludendus ab eo, quod poteſt tertius.

4. Nota tamen perdiligenter: Primò, in eo caſu, quo eiuſmodi venditio fieret principaliter propter difficultates exigendi: ſi ipſe debitor earum difficultatum eſſet cauſa, nulla ratione ipſi debitori licere minoris vendere, quia ſic venderet id, ad quod remouendum ipſe tenetur, ipſe enim tenetur difficultates ſoluendi remouere, & ſine impedimento ſoluere. Ideo etiam dictum eſt (immaturum) nam maturum debitum nequit minoris emi ab eodem, qui illud debet, is enim pari modo ex Iuſtitia tenetur ſtatim ſoluere.

5. Nota ſecundò, quod dico de eodem debitore, dici debere de eiuſdem Miniſtro; Vnde illicitè & iniquè Miniſtri Regij, quorum Officium ſit pecunias Regias exigere, & eaſdem ſoluere creditoribus Regis, iniquè, inquam, propter hoc caput ductum ex difficultate exigendi, minoris emunt ab iiſdem Regiis creditoribus debita Regis; Nam Miniſtri hi perſonam Regis

geruut

gerunt, atque adeò omnes difficultates ſuperare ex Iuſtitia debent, quo creditores integrè ſatisfiant.

6. Ex qua poſteriore notatione euolue quæſtionem ſequentem: Petrus emit, vel conducit aliquid à Rege, vnde eidem Regi debeat, v. g. mille; Rex autem ex aliqua cauſa debet Hoſpitali, v. g. iiſdem mille. Quid ad lucrandum excogitat Petrus? Regem orat, vt mille, quæ ipſe Petrus Regi debet, ſoluat idem Petrus hoſpitali, & ſic liber ſit Rex à debito, quod hoſpitali debet. Hac facultate impetrata, ſeu cum ſpe eam impetrandi, emit Petrus multò minoris, v. g. aureis quinquaginta, creditum illud hoſpitalis, & ſic loco mille aureorum, quos ipſe Regi debebat, ſolùm ſoluit hoſpitali quinquaginta, liciténe hac induſtria vtitur Petrus? Illicitè, ſentit Molin. & Salas apud de Lugo *mox* citandum: quia ſicuti Rex non poterat minori pretio extinguere illa mille, ita nec Petrus, qui à Rege illam commutationem impetrauit. Licitè, putat de Lugo, *tom.1. de iuſt. d.26. ſect.7.* §.1. *num.*105. quia non eſt miniſter Regis, nec dum illam facultatem impetrat, ſe Regis Miniſtrum conſtituit, vel ſe obligat ad integrè ſoluendum.

7. Verùm, niſi hîc diſtinguas, errabis facilè: Nam ſi illam facultatem ſatisfaciendi hoſpitali cum iis mille aureis debitis à te Regi impetraſti, poſtquam minori pretio emiſti ab hoſpitali creditum, licitè prædictam induſtriam excogitaſti, neque iniquè illam vſurpas. Ratio eſt, quia ſic nullo modo es miniſter Regius, quoad ſoluendum hoſpitali, iam enim nihil Rex hoſpitali debet, ſed tibi, qui Ius hoſpitalis æquo pretiô, vt ſupponimus, emiſti, & ex alia parte quando illud emiſti, tuum futurum artificium, amicitiáque Regis tibi nocere non debuit; At verò, ſi eam facultatem impetraſti, antequam emeris creditum ab hoſpitali, illicitè, & iniquè te geris, ſi poſt impetratam facultatem minoris emas, ſeu extinguas eiuſmodi hoſpitalis creditum. Ratio eſt, quia quando Rex tibi licentiam illam, ſeu communicationem conceſſit, tranſtulit in te onus ſoluendi hoſpitali aureos illos mille; onus autem hoc inuoluit etiam obligationem ſoluendi ſine difficultate; cùm ergo tu debeas ex iuſtitia ſine difficultate ſoluere, contra Iuſtitiam ageres, ſi ex hoc capite aliquid exigeres; quod onus contra te certè non eſt, in priore caſu.

8. Nota denique tertiò: An debitor poſſit ſic de debito immaturo conuenire cum creditore? *Debeo tibi centum aureos poſt annum, do tibi nunc 50. & alia 50. dabo non poſt annum, ſed poſt duos, vel tres.* Reſpondeo, duplici modo id fieri: Primò, per extinctionem prioris contractus, & celebrationem noui, ſic, verbi gratiâ, dicente creditore: *Accipio 50. & reſcindo contractum, quo tibi mutuaueram centum; & nouum celebro, quo mutuem 50. per biennium.* Atque hunc modum eſſe licitum per ſe patet; Vel ſecundò, nihil immutando, ſed relinquendo idem mutuum, quoad partem non redditam, cum extenſione tamen ad biennium; & quamvis vſurarium ſic eſſe doceat Nauarr. apud Caram. *mox* cit. videtur tamen non eſſe vſurarius; ſed licitus, ex Caram. *l. 2. Theol. moral. d.* 13. *n.* 748. cuius verba exſcribit, & approbat Dian. *part. 9. tract. 6. reſ.* 24. quia debitor tulit grauamen ſoluendi ante tempus, nimirum nunc illa 50. & Creditor ſubiit grauamen expectandi per biennium pro aliis 50. ergo ſunt ſub pari grauamine; Confirmo, quia hic non eſt contractus mutui, ſed innominatus: Do grauamen meum, vt des grauamen tuum, &c.

An liceat carius vendere credito, vt ſtatim vilius numerato idem ematur, quod alicubi dicitur Potro, *alicubi* Pillizza, *alicubi* Batatto.

9. Indigens Petrus præſenti pecunia emit à Mercatore, verbi gratiâ, pannum, credito, ſub rigoroſo pretio, verbi gratiâ, centum aureorum: mox Mercator idem emit eundem pannum ab eodem Petro, pretio infimo, numerato, verbi gratiâ, octoginta: & Petrus remanet debitor in rigoroſo illo pretio aureorum centum, liciténe id fit?

Reſpondeo, in conſcientia, & ex ſe, fieri licitè. Ita Fag. *loc. cit. c.* 34. Leſſ. *loc. cit. d.* 16. modò verè, prædicti vendant, emántque, nec palliare velint mutuum, & eius vſuram. Ratio eſt, tum quia, & prior, & poſterior vēditio iuſta eſt, quippè iuſto pretio ſine fraude expedita: tum quia tertius quilibet Mercator poſſet eum pannum infimo pretio emere, vt omnes concedunt, cur ergo non poteſt ille idem? Imo is liberat Petrum labore quærendi alium emptorem: tum denique, quia merces vltroneæ vileſcunt, Mercator enim vt redimat prędictam mercem, ſæpiſſimè rogari ab indigente illo ſolet. Immò in hoc caſu, quo rogatur, non ſolùm infimo, ſed adhuc viliori pretio redimere poſſet, vt vidimus, *ſup.* §. 4. *n.* 6.

10. Atque hæc vera ſunt, etiamſi Mercator nullo alio animo vendat credito, niſi vt mox vilius emat numeratu, & etiamſi Petrus manifeſtet Mercatori ſe emere carius, vt eidem vendat vilius, modo enim hæc in pactum nec explicitum, nec implicitum deducantur, contra iuſtitiam non ſunt.

11. Dixi primò, (in conſcientia) nam alicubi, vt Caſtellæ, id prohibetur pœnâ exilij in Africam per bienniū, & vt debitum non exigatur, & certè Couar. *l. 2. var. cap.* 3. *num.* 6. hunc modum contrahendi vocat genus latrocinij maximè execrandum, & iuſtis pœnis vindicandum.

12. Dixi (ex ſe) nam ex adiunctis poteſt non rarò ſublatêre iniuſtitia, vt ſi ementem Mercator obliget ad ſibi reuendendum, tunc enim ſupra pretium rigoroſum imponeret onus pretio æſtimabile, hoc eſt, obligationem reuendendi. Nonnemo ex timoratis mercatoribus ſolet mittere eiuſmodi emptorem ad forum, vt ſi ibi inueniat, qui velit emere, vendat: ſi verò non inueniat, redeat, nam ſic ſecuriùs idem mercator infimo redimit pretio.

13. Quid contrà? Indigens pecunia Antonius vendit mercatori pretio infimo libram ſerici, inde poſt menſem, verbi gratiâ, immò poſt horam redit Antonius ad eundem mercatorem, emitque illam eandem ſerici libram, pretio ſummo, liciténe, & iuſtè?

Reſpondeo, ſi non fiat ad palliandum mutuum, quia ſic eſſet vſura, ſed vera ſit emptio, & vēditio, iuſtè fieri eodem modo, quo hactenus, *numeris praecedent.* dictum eſt, & eædem rationes perſuadent. Addit Molin. *d.* 376. de Lugo *t. 2. de iuſt. d.* 26. *ſect.* 13. §. 1. *num.* 195. fauet Caram. *l. 2. theol. moral. num.* 856. id poſſe etiam fieri cum pacto retrouendendi, hoc enim nunc in fauorem retrouenditoris cedit, quia iam retrouendet maiori pretio, quare nunc pactum retrouendendi non eſt onus, ſed immò ipſius beneficium.

14. Et ita quidem, ſi id ſine fraude fiat. Verùm, ego Meſſanæ ſemel de hoc interrogatus, vſuræ reum mercatorem feci, & fraudem inſpexi in eo verbo (eandem ſerici libram) nam Antonius, cuius illa ſerici libra non erat, ſed accepta à Domino, vt eam in opus intexeret, quia nummis indigebat, mercatori vendidit, ſeu potiùs tradidit cum pacto, vt nullo modo alteri venderetur, ſed ſibi poſt menſem reuerſuro. Profectò, ſi ſericum vendentis non erat, ſi mercator dominium perfectum non acquiſiuit in re mobili, quæ non facit fructus, cùm non poſſet de illo ſerico diſponere, qua ratione dicenda non ſit hæc mera vſura ex mutuo, ſub illo ficto venditionis contractu palliata?

An liceat vendere, vel emere cum pacto retrouenditionis.

15. Vendo tibi, vel à te emo fundum, verbi gratiâ, ea lege, vt quando ego voluero, vel quando inter nos conuentum fuerit, putà iuxta duos, quinque, decem annos, ego tuum tibi reddam, te mihi reddente meum. Quæro an licita ſit, atque æqua conuentio?

Et quidem hunc vendendi modum aliqui vocant dare in pignus: ſed loquuntur impropriè, pignus enim

enim non tranſit in dominium eius, qui illud accipit: at in caſu noſtro fundus fit emptoris, vndè ſi perit, ipſi perit, atque ipſius ſunt fundi fructus, non verò venditoris; Supponimus enim eſſe veram, validámque emptionem: ſi enim ex aliquo capite inualida eſſet, certè fructus eſſent venditoris, res enim ſemper pro Domino fructificat. Lege Molin. *d.* 374. qui notat, quando eiuſmodi pactum eſt pro tempore determinato, verbi gratiâ, intra decem annos, iis annis exactis, remanere abſolutam venditionem, & tunc emptorem poſſe deinde rem, vtpotè abſolutè ſuam, aliis diſtrahere, quod antea, propter pactum, facere non potuiſſet. Notat inſuper quomodo venditor, vel eius hæres poſſet agere contra tertium poſſeſſorem in caſu, quo contra pactum ante tempus rem emptor diſtraxerit.

16. Porrò aduerte, pactum hoc retrouenditionis poſſe apponi tribus modis. Primò, vt ſit in fauorem venditoris. Secundò, in fauorem emptoris. Tertiò, in fauorem vtriuſque. Primum eſt, ſi quis tibi vendat fundum ea lege, vt eo volente reſtituere pretium, tu debeas reddere fundum. Secundum eſt, ſi quis vendat tibi prædium ea lege, vt volente te reſtituere prædium, ille debeat reſtituere pretium. Tertium eſt, vt volente eo reddere pretium, tu reddas prædium, & volente te reddere prædium, ille reddat pretium. His poſitis:

17. Aſſero, omnibus his tribus modis, pro tempore determinato, ſiue indeterminato, ſeu ad alterutrius libitum, licitam per ſe eſſe prædictam conuentionem. Ita Molin. *d.* 375. Leſſ. *l.* 2. *cap.* 21. *d.* 14. de Lugo, *loco citato, c.* 1. *à num.* 185. Fagundez *de contract. l.* 5. *c.* 43. Ratio eſt, quia poteſt ſeruari æqualitas in hoc contractu, cum nulla iniuria vendentis, ementiſve. Et ſicuti cenſus ferè ſemper venduntur, ſeu conſtituuntur cum pacto explicito, vel ſaltem implicito retrouenditionis, vt approbarunt Summi Pontifices, & ipſa communis praxis: ita hîc.

18. Illud tamen præ oculis accuratè ſemper habendum eſt, vt, quia pactum hoc eſt onus quoddam pretio æſtimabile, is, qui illud ſubit, debeat id reducere de pretio, ſeu de valore rei; nam ſi res valet decem, v. g. quando venditur abſolutè, certè minus valeat, neceſſe eſt, ſi non abſolutè vendatur, ſed cum onere illam relinquendi. Vt autem hæc, & alia huc pertinentia explicatiùs habeantur, ſic diſtinctè procedamus.

Pactum de retrouendendo in fauorem venditoris.

19. Res vendenda cum hoc pacto, quanti minoris valet? Reſpondeo, quando adeſt lex taxans (vt in aliquibus locis eſſe audio) illam eſſe ſeruandam, non eſt dubitandi locus. Quando ergo lex deeſt, diminui docent aliqui innominati apud de Lugo, *l. c. n.* 189. pretium debere per tertiam partem, vt ſi res valebat abſolutè triginta, cum eo pacto valeat viginti. Aliqui verò docent, diminui per quartam. Ita Bonac. *de contract. d.* 3. *q.* 2. *p.* 3. *n.* 2. qui teſtatur, ita eſſe praxim Mediol. Sed meliùs alij id ſtatuunt, eſſe decernendum prudentis arbitrio, expenſis longitudine, & breuitate temporis, periculis recuperandi rem, vel recuperandi fortè deteriorem, &c. Reginald. Mol. Menoch. aliique cit. à Bonac. *loc. cit.*

20. Res iam vendita cum pacto, quanti deinde debet redimi, pretióne, quo res fuit empta, an quo valeat tempore redemptionis? Reſpondeo, ſi præceſſit pactum in contractu, vt emptor teneatur eodem pretio reuendere (quod pactum eſſe licitum, docet Leſſ. *loco citato, n.* 115. cùm id ſit pactum de reſcindendo priore illo contractu, & non ſit nouus, qui requirit pretium currens tempore contractus: vt patet etiam in cenſibus, in quibus ſtatutum eſt à Martino, Nicolao, Pio, Quintis, vt eodem pretio redimantur: ſupponere autem ſemper debet Leſſius, rem non inueniri ſaltem notabiliter deterioratam) ſi præceſſit, inquam, hoc pactum eodem pretio redimi oportet. Quòd ſi præceſſit pactum de retrouendendo eo pretio, quo valebit tempore reuenditionis (quod etiam eſſe licitum idem Leſſius notat, quia tunc promittitur fieri nouus contractus) ſub hoc pretio erit redemptio celebranda: nouus enim contractus requirit pretium currens.

21. Difficilius eſt ſtatuere, ſi nullum præceſſit pactum, ſed dictum duntaxat fuit: *Vendo tibi hoc prædium cum pacto retrouenditionis.* In quo caſu puto debere afferri pretium currens tempore, quo retrouenditur. Ratio eſt, quia tunc fit nouus contractus, vel retrouenditor (niſi præceſſerit pactum) obligatur ſolùm reſcindere contractum præcedentem, nouus autem contractus venditionis debet eſſe ſub pretio, quod currit tempore, quo fit venditio, vt dictum eſt.

22. Denique: quid ſi fiat pactum, vt prædium retrouendatur pretio minori, quàm ſit infimum, quo res valet? Dico pactum hoc eſſe iniquum, & non ſeruandum, quia in hoc caſu retrouenditor retrouendit ſine vllo onere, vt ſupponimus: vndè ergo minoris, quàm res valeat, redimi ſine iniuſtitia poteſt?

23. Quod dictum eſt de re immobili, dictum etiam ſit de mobili; licitè enim potes vendere, verbi gratiâ, equum, bouem, veſtem cum pacto, vt emptor teneatur reuendere: diminuere tamen aliquid de pretio debes, propter hoc onus ſuperadditum, vt conſtat ex dictis.

24. Petes, rem ſtabilem, verbi gratiâ, fundum ſic à me tibi venditum, poſſéſne tu ſtatim deinde locare, conſtituta iuſta penſione à me ſoluenda? Reſpondeo, non ſolùm rem ſtabilem, ſed etiam rem mobilem, verbi gratiâ, veſtem, bouem, equum, &c. Ratio eſt, quia, ſi iam eſt tua, de illa diſponere, vt libet, potes. Solùm caue à palliata vſura, vt ſi non intendas verè vendere, & locare, ſed ſolùm lucrum habere, &c. quæ certè palliatio facilior eſt in rebus mobilibus, quàm in ſtabilibus. Vide ſimile quid paulò *ſuperiùs, num.* 13.

Pactum de retrouendendo in fauorem emptoris.

25. Emo, v. g. à te fundum hac lege, vt quoties voluero, poſſim à te recuperare pretium, reſtituto tibi fundo. In hac ergo venditione quodnam erit pretium iuſtum? Reſpondeo, erit aliquantò maius, ad arbitrium prudentis. Ratio eſt, quia venditor ſuſcipit in ſe obligationem onerosam, vt reddat pretium, reſumátque rem venditam. At quando reſumit rem venditam, non dabit quantum accepit, ſed quanti valet res eo tempore, quo rem reſumit: nam ſi in manu emptoris res fuit deteriorata, æquum non eſt, vt redimatur eodem pretio, quo valuit ſine illa deterioratione. Quòd ſi pactum aliquod in contrarium præceſſerit, dic illud proportionaliter, quod modo *n.* 13. attulimus.

Pactum de retrouendendo in fauorem vtriuſque.

26. Si pactum ſit, vt tum venditor, tum emptor poſſint rem redimere, vel reuendere, eo tempore, quo eis libuerit, pretium debet eſſe, & aliquantò maius, quàm ſi venderetur ſolùm cum pacto in gratiam venditoris, & aliquantò minus, quàm ſi venderetur ſolùm cum pacto in gratiam emptoris. Quare ita calculat Leſſius, *l. c. num.* 120. ſi res valeret aureis centum, in hoc caſu poſſet vendi, ſeu emi aureis 88. vel 90. ad arbitrium prudentis. Ratio eſt, quia ſicuti pactum eſt in vtriuſque gratiam, ſic pro vtroque in aliquo pretium diminui, congruum eſt. At quando deinde reuenditur, iuſtum pretium erit, quanti valet tempore, quo fit retrouenditio, modo, quo dictum eſt *num. præcedente.*

27. Petes: In prædictis tribus modis fructus immaturi ad quem pertinent, ad venditorémne, an ad emptorem? Reſpondeo, hæc, & ſimilia, cùm non ſint admodum frequentia, & multùm ad Iuriſperitos pertinentia; Lege apud DD. de Lugo *tom.* 2. *de Iuſt. diſput.* 26. *ſect.* 14. & pro praxi Bonacin. *diſput.* 3. *de contronerſ. quæſtion.* 2. *part.* 7.

§. IX.

§. IX. *De venditionibus, & emptionibus nomine alterius factis.*

Venditio alieno nomine.

1. SI tibi famulo, vel mercede conducto res tanti, verbi gratiâ, decem aureis vendenda tradatur à Domino, multò magis, ſi dicat: *Vende iuſto pretio*, tu autem vendas ſexdecim, vel ſummo iuſto pretio; nec illum aureum, nec aliquid tibi potes attribuere, quia res vendenda tota ſit, vt ita dicam, fructifera Domino. Dices. At Dominus in priore caſu determinauit pretium, Reſpondeo, cenſetur determinaſſe, ne minoris venderes, non quòd tibi ceſſerit reliquum (niſi exprimat ſaltem tacitè, vt dicam *mox*) nemo enim cenſetur prodigere rem ſuam. Ita Molina *diſput.* 363. Leſſius *d.* 18. Fagund. *l.* 5. *cap.* 16. Sala, *d.* 45.

Dixi (tu vendas ſummo iuſto pretio) ſi enim vendidiſti ſupra ſummum, nec tibi ille exceſſus, nec Domino rei cedit, ſed emptori, vtpotè decepto reddi debet. Huc faciunt, quæ dicam *num.* 11.

2. Quando autem Dominus indeterminatè dixit, vt iuſto pretio venderes: moralis diligentia, hoc eſt, ea, quam venditores rerum ſuarum communiter apponere conſueuerunt, eſt à te adhibenda, ad inueniendum etiam ſummum pretium pro Domino; quia poſito, quòd ex ſtipendio ſuſceperis officium vendendi, eam diligentiam tacitè promiſiſti.

3. In eo caſu, quo Dominus determinauit pretium, illa arte vti potes, vt ſcilicet ſtatim pro te rem emas, determinato pretio à Domino: nam deinde licitè vendere poteris pluris, ſeu ſummo iuſto pretio in tui vtilitatem, quia vendis rem iam factam tuam.

4. Verùm, erit nauiter cauendum, ne velis fictè emere ad palliandum furtum. Accipe ſignum veri, vel ficti animi ſatis euidens. In caſu, quo deinde fortè minoris rem venderes, ſi tuo damno velis vendere, & rem tibi perire velis: ſi fortè periret, enim verò ſincerum animum habes emendi, ſecùs vſuram palliare te voluiſſe conuinceris. Quid, ſi ad hunc animum nihil aduertens pro te emiſti, & deinde pluris vendidiſti? Reſpondeo, Inſpice diligenter, quod ſenſiſſes, ſi ea pericula aduertiſſes, nam inde conijcies, quemnam animum habueris. Profectò vix credo eiuſmodi famulos animum habuiſſe ſubeundi illa pericula: volunt enim ipſi certò lucrari, quare ex communiter contingentibus valdè vereor, ne fictus ſit animus emendi.

5. Quando denique Dominus determinat pretium pro ſe, atque illud plus, quod vendi poteſt, remittit expreſſè famulo, iuſtè famulum illud accipere, adeò nimis eſt clarum. Dico, expreſſè, nam quando famulus, vel pretio conductus ad vendendum, ſeruit mercede, non præſumitur Dominus aliam mercedem, hoc eſt, exceſſum illum, quo res pluris venditur, velle etiam concedere, vt dixi *num.* 1. id, quod faciliùs præſumitur, quando gratis, & ſine pretio quis ſeruit; cuius explicationem iam ſubdo.

6. De famulo enim hactenus dictum eſt, ſeu de eo, qui mercede conductus eſt: verùm, ſi gratis rem alterius ſuſcepiſti vendendam, iuſténe vales aliquid tuo labori proportionatum corradere? Iuſtè, docet Fagundez *loco citato*, etiamſi expreſſè dixeris te gratis venditurum, quia ſic mendax fuiſſes, non iniuſtus; nemo enim tenetur gratis ſeruire. Molina *ibidem*, omnino id negat, quia, inquit, in Domino putante te gratis ſuſcepiſſe vendendi laborem, remanet erga te gratitudinis obligatio. Verùm, Fagundez, *ibidem* reſpondet hanc fore obligationem animi grati, & incertam, quæ interdicere hunc ſeruientem non poteſt, ne certum ſuum laborem compenſet.

Fagundez ſententia mihi arrideret, niſi vnum regulariter obſtaret; ſi enim Dominus ſciuiſſet te gratis non ſeruiturum, certè elegiſſet famulum ordinarium, vel amicum, qui ſine pretio, laborem ſuſcepiſſet & quidem illum facilè in tanta amicorum frequentia inueniſſet. Quoniam ergo tu Dominum, ſimulando gratis ſeruire, decepiſti, illum indemnem reddere debes, nihil corradendo, vt *opuſc. de Sacrif. Miſſæ, lib.* 3. *cap.* 1. §. 3. *à n.* 57. per aliam occaſionem fuſiùs dixi. Solùm igitur aliquid labori impenſo proportionatum ſumere poſſes, quando alius fortè inueniendus non fuiſſet à Domino, qui gratis ſeruiuiſſet: vel quando Dominus facilè aduertere poterat, te ſeruientem non gratis ſeruire, vt ſi eſſes multùm pauper, non vulgarem laborem ſuſcepiſſes, vel hoc officio vendendi te ſuſtentare ſoleas, tunc enim præſumitur Dominus mercedem ſeruienti nolle denegare: & quidem quando pretium Dominus determinat, & nihil ſe explicans, dat rem vendendam mediatoribus, ſeu proxenetis ex officio, nec mercedem pro ipſorum labore ſoluit, ſemper intelligitur exceſſum ſupra determinatum pretium ipſis pro ſua mercede relinquere. Sed hi, ſimiléſque caueant, ne volendo carius vendere, damnum faciant Domino rei, plus debito venditionem differendo.

7. Ex his vltimò dictis colligi poteſt, quando famulus, ſe vili pretio addicit ſeruitio alicuius, non poſſe regulariter petere ampliùs, adeóque nec ſe occultè compenſare. Vt ex *ibid. n.* 59. à me dictis ſatis colligi poteſt: quibus adde; quæ docet Dicaſt. *lib.* 2. *de iuſtitia, tract.* 3. *diſput.* 9. *dubio* 6. *&* 7.

Emptio alieno nomine.

8. Si te rogaui, vt aliquid mihi emeres, quod cùm emere potuiſſes, verbi gratiâ, decem, emiſti octo, non potes illa duo tibi ſeponere. Ratio eſt, quia eo ipſo, quòd annuiſti emere, acceptaſti vtiliter per moralem diligentiam rem meam gerere, & quanti minoris potes, ac ſi famulus eſſes, vel mercede conductus. Non igitur approbo (vt videtur approbare de Lugo *t.* 2. *de Iuſtitia, diſp.* 26. *ſect.* 9. *num.* 151.) induſtriam cuiuſdam famuli, qui emit rem pro ſe vili pretio, & deinde facta morali, vt aiebat, diligentia, & non inuento ampliùs Venditore pro illo vili pretio, ipſe famulus vendidit rem Domino pro maiore currente pretio; non, inquam, approbo, quia erat obligatus primam eam emptionem pro Domino facere, hæc enim eſt diligentia moralis, vt non prætermittatur occaſio emendi vili pretio pro Domino: ex induſtria volendi lucrari pro ſe. In eo tamen caſu id non reprobarem, quo ſine fraude famulus putauit eodem vili pretio facilè empturum pro Domino: quia tunc per illud (facilè, &c.) non omiſit diligentiam moralem pro Domino, & nunc non eſt ſine culpa obligandus ad diſtrahendam vili pretio rem iam factam ſuam.

9. Quòd ſi hic non poſſis emere niſi decem, tu verò in aliam Ciuitatem, ſeu alium locum à ſolitis mercatibus extraordinarium te transferas, vt minoris, verbi gratiâ, octo emas, potes illa duo tibi attribuere, etiamſi ſis famulus (modò in ſeruitiis debitis Domino, non deſis, nec differas emere cum ipſius damno.) Ratio eſt, quia non teneris niſi ordinarias diligentias exhibere, hæc autem eſt extraordinaria; & ex alia parte, qui vtitur eiuſmodi induſtriis, non intendit Domino, ſed ſibi negotiari.

10. Quid pro ipſo mero labore emendi? Si quis enim non eſt mercede conductus, poteſtne in aliquo occultè ſuum laborem compenſare? Reſpondeo, idem hîc dicendum; quod modò de labore vendendi dictum eſt *num.* 6.

Venditio in loco diſtanti, An faueat vendenti alieno nomine?

Vna ſupereſt moleſta mihi dubitatio: An ſi potes in vtilitatem tuam ſubtrahere id, quod lucraris, quando in aliam, verbi gratiâ, Ciuitatem per extraordinariam diligentiam pergendo, rem pro Domino minoris emis, vt diximus *num.* 9. ita poſſis tibi ſeponere exceſſum,

Digitized by Google

quando per parem diligentiam in aliam Ciuitatem pergendo, rem Domini maiori pretio vendis; Videris certè non poſſe, quia, vt dixi *num.* 1. res pro Domino venditur, & quocunque portetur, Domini eſt, Dominóque fructificat; Quare videris ſolùm poſſe tibi ſumere expenſas, laboriſque portandi æſtimationem, cætera verò debere Domino reſtituere. Ex alia parte Dominus, cùm rem tibi vendendam tradit, cenſetur ſolùm à te velle pretium vulgare in ſua Ciuitate per diligentiam moralem conquiſitum, cætera tibi remittere, nec multùm curare videtur. Quare, quando hic animus Domini probabiliter præſumitur, qui regulariter videtur poſſe præſumi in rebus minutioribus: non apparet ratio conuincens, cur tam diligens venditor eo extraordinario lucro ſit defraudandus.

§. X. *An Mercatoris remiſſio faueat ementi alieno nomine?*

1. EX dictis ſtatue: Quid ſentiendum, ſi famolo, vel cuilibet mediatori, verbi gratiâ, Sartori ementi pannum pro Domino, dicat Mercator, ſe remittere aliquid de pretio conſueto, quod eſt, verbi gratiâ, decem aureorum, & ſe dare pro octo, idque ſiue propter amicitiam cum ipſo mediatore, ſiue vt ipſum alliciat ad frequentandam ſuam officinam; Quid, inquam, ſentiendum eſt, poteritne iuſtè mediator, ſibi eos duos aureos reſeruare? Statue, inquam, poſſe, quia hoc modo Mercator de ſuo duo illa mediatori remittit. Lege Molin. *diſputat.* 362. Caue autem, ne furtum pallies, quod certè cauebis, quando duo illi aurei verè ſunt de pretio iuſto rei, & verè Mercator ſine fallacia, non niſi pretio hoc, id eſt, aureis decem, rem illam vendere eſt conſuetus; ſecùs, non de ſuo Mercator dabit, ſed de alieno: & rurſus cauebis, quando moralem diligentiam ad emendam rem ab hoc, vel alio Mercatore, quanti potes, minoris, non omittes: ſi enim hanc non apponas, dolum contra Dominum ſine dubio committes.

§. XI. *De Deceptionibus occurrentibus in venditione, & emptione.*

1. CVm de deceptionibus eiuſmodi, quando fiunt ex errore, & dolo, *ſuperiùs* aliqua tetigerim, *lib.* 3. *cùm de iur. cap.* 3. §. 4. *num.* 21. hîc in proprio loco ea, quæ nondum ſunt explicita, breuiter erunt proponenda.

De deceptione in pretio.

Quando quis recipit (præſcindendo à liberali remiſſione, quæ, quando præſumitur intercedere, dixi per hanc occaſionem *ſuperiùs, tr.* 2. *cap.* 9. §. 1. *num.* 35. vide etiam *infr. cap.* 8. §. 2. *num.* 16.) pro ſua re minus pretium, quàm valeat, vel magis, quàm valeat, emit, ipſi in foro externo non datur actio, ſi non ſit defectus, vel exceſſus vltra, vel infra dimidium (quis hic ſit lege *num.* 14. & habes apud Leſſium *lib.* 2. *cap.* 21. *diſput.* 4. *num.* 20. & Fagundex *lib.* 5. *de contract. cap.* 40. *num.* 3. quibus adde Caſtro Pal. *de iuſtit. comm. diſput.* 5. *p.* 17. §. 1. *num.* 3. & paſſim Iuriſtas,) quia leges ciuiles voluerunt reſecare lites, vndè & apud illas inuenies, licere ementibus, & vendentibus ſe inuicem decipere vſque ad dimidiam partem iuſti pretij: At omnes Theologi communiter docent, debere reſtitui totum id cum eius fructibus fortè perceptis, quod in venditione accipitur vltra iuſtum pretium, ſeu vltra iuſtum rei valorem, vel quod in emptione de iuſto non datur. Ratio eſt manifeſta, quia nemini licet in conſcientia proximum, ne in obolo quidem decipere.

Dixi (communiter,) nam nouiſſimè Io. Eſcobar Corro *in tractatibus tribus ſelectiſſimis, tract.* 1. *de vtroque foro, ar.* 5. *in calce artic. num.* 36. ſic habet: *Conſtanter aſſerimus, hanc propoſitionem probabilem eſſe, Leges ciuiles, & Pontificias, quæ ſuſtinent contractus emptionis, & venditionis, locationis, & conductionis, & ſimiles (id eſt, ſimiles emptioni, &c. non verò alios, verbi gratiâ, Dotis, ſolutionis legati, cenſus, &c. etiamſi in pretio, mercedéque, intellige vulgari, non legitimo, hic enim legitimus,* vt ſuperiùs vidimus, *ne in obolo quidem præteriri poteſt) etiamſi,* inquam, *interueniat læſio infra, vel ſupra iuſtum pretium, dummodo dimidium non excedat, iuſta ſunt, & accepta, prout debent, nempè deficiente omni dolo, fraude, & falſa aſſeueratione, etiam procedunt in foro conſcientiæ, & venditor pro maiori, & emptor pro minori iuſti pretij, cum his conditionibus tutus manet in vtroque foro, modò noſcat contrahens pretium: id, quod dicitur pro pueris, mulieribus, ruſticis, ſi fortè vel ob leuitatem, vel ob inſcitiam inuoluntariè agant, &c.* Hæc ex illo, qui prædictam doctrinam ſubtiliſſimè probat duodecim argumentis, quorum præcipua ſunt, tum quia leges, tum ciuiles, tum Pontificiæ ita poſitiuè diſponunt, nec ſolùm permiſſiuè, tum quia Princeps poteſt transferre dominium rerum in alterum, tum quia conuentiones, & pacta ſine fraude inita ſeruari in conſcientia debent, &c. Lege Leſſium *lib.* 2. *cap.* 2. *dub.* 4. *num.* 21. de Lugo *tom. ſecundo, de Iuſtit. d.* 26. *ſect.* 6. & S. Thom. Nauar. Molin. Salas, alióſque ab eiſdem citat. quibus adde Caſtro Pal. *de iuſtitia commutat. diſputat.* 5. *parte* 17. §. 1. *num.* 3.

Notarium tamen facientem ſcripturam de venditione cum læſione infra dimidium, excuſo a peccato, ſi non fingit aliam venditionem, ſed illam, prout eſt, publicè ſcribit, quia ipſum excuſat Officium ſuum in re permiſſa à publicis. Ita Sà, & Salas, quos citat, ſequitúrque Caſtro Pal. *loco citato, num.* 5.

De Venditione facta duobus.

2. Si res nondum fuit tradita ſecundo emptori, tenetur venditor eam priori tradere: *Qui prior eſt tempore, potior eſt in iure*; Si autem res tradita ſit ſecundo emptori, hic antefertur priori, quia traditio dominium transfert, atque adeò ſecundus habebit Ius in re, quod eſt fortius, quàm ius ad rem, quod ſolùm habebat prior. In hoc tamen caſu venditor punietur pœnâ falſi, erit periurus, ſi iuramentum adhibuerit, tenebitúrque omnia damna ſoluere priori; Qui prior emptor contra venditorem habebit ſolùm actionem perſonalem, non autem realem in ipſam rem venditam. Quæ dicta ſunt, habent locum in locatione, & donatione, ſi quando duobus eadem res locetur, donetúrque.

3. Sunt nihilominus aliquot caſus, in quibus præferendus eſt prior emens, licèt res ſit poſteriori tradita. Primò, quando prior iam ſoluit pretium. Secundò, quando eſt adhibitum pactum de non vendenda re alteri, vel ipſa res eſt data in pignus ipſi primo emptori. Tertiò, quando in prima emptione eſt appoſita clauſula *conſtituti*, hoc eſt, quando venditor conſtituit ſe nomine emptoris rem illam poſſidere. Quartò, quando prior emptor eſt Eccleſia, vel locus pius. Quintò, quando ſecundus emptor emit mala fide, hoc eſt, ſciens eſſe alteri venditam; Quæ omnia vide apud Doctores latiùs, Molin. *diſputatione* 512. & *diſputatione* 569. Fagundez *loco citato, capit. trigeſimoſexto*, Leſſium, *dubitatione decimanona, & paſſim*, apud quos etiam habes, quiſnam ſit præferendus, quando quis aliquid alicui vendit, & deinde alteri donat, vel contrà.

Quando quis obligat operam ſuam ſingulis in ſolidum, & illa æquè commoda eſt ſingulis, verbi gratiâ, eunti Romam, vt huc tuas literas ferat, an poſſit alterum tantùm accipere à me, ſi eodem vnico labore meas ferat. Lege apud Leſſ. *l.* 2. *cap.* 24. *dubit.* 5. *n.* 28. affirmantem, quia, inquit, an meâ, an tuâ, an alterius cauſâ eat, non minuit æſtimationem operæ reſpectu ſingulorum. Sic ſi medicus vno, eodémque ſitu,

ſitu, ſeu balneo tres infirmos curare poſſet, tria integra ſtipendia iuſtè perciperet. Paríque modo equum, qui redire debet Romam, ita tibi poſſem ad eundem locum locare ac ſi pro te tantùm redeat, quæ ſunt exempla eiuſdem Leſſij.

Dixi (in ſolidum) nam ſi obligatio fieret ſingulis pro ſua parte, alia eſſet ratio. Nuntius, v. g. Ordinarius ferens litteras, non poteſt recipere integrum ſtipendium à ſingulis, quia in Nuntio Ordinario, contribuere quilibet ex ſua parte, & non integrè intendit ad conſtituendum ſcilicet vnum integrum ſalarium.

Pari modo, quia vna Peregrinatio, v.g. vel vna Miſſa, vel vnica oratio vni promiſſa, pro illo vno tantùm valet, non potes alteri eandem promittere. Vide eundem Leſſium.

An idem ſit dicendum de Commiſſariis, aliíſque Miniſtris, qui vno die expediunt negotia multorum, multorúmque ipſorum ſtipendia accipiunt; Vide apud eundem Leſſium, *ibid.* qui concedit, quando aliud Magiſtratus, ſeu Princeps non taxauerit, & æqua vtilites habetur à negotiantibus. Leſſium ſequitur Bauci *in ſing. caſ. 73. & caſ. 264 vbi de ſalario Commiſſar.*

Prætextu minoris pretij rem venditam diminuere.

4. Iniuſtitiæ reus eſt, qui rem vendit infimo pretio, & partem mercedis tradit. Si vlna, verbi gratià, panni rigorosè valeat quinque, infimè quatuor; non poteſt Mercator vendere vlnam pro quatuor, & non tradere integram panni vlnam, eo colore, vt ſibi eiuſmodi partem reſeruet, pro eo, quod deeſt ad pretium rigoroſum. Ita Molina late *diſput. 351.* Ratio eſt, quia ſic Mercator non ſtaret contractui, & pacto inito cum emptore de vendendo illi integra panni vlna, & ſic illum deciperet; vt interim taceam incommodum non rarò ſequens; nam emptori non ſufficiet, verbi gratià, pannus ad veſtem ſibi comparandam, &c. nec ſufficiat homini ægroto, cui neceſſaria eſt vncia electuarij, ſi tu occultè ſemi-vnciam tradas.

5. Neminem puto refragaturum allatæ doctrinæ. Aliud enim eſt, quod probabiliter docent, Tolet. Val. Sotus, Rebell. aliique, quos citat, ſequitúrque Salas, *dubio 35. n. 4.* defraudantem in pondere, vel menſura non teneri ad reſtitutionem, quando ita defraudat, vt ſi quid iuſtè compenſet: Aliud eſt, quod nos hactenus docuimus. Nam ſi lex de pretio alicuius rei eſſet iniuſta, vel ementes ex malitia conuenirent ſoluere minus, quàm verè res valeat: poſſet tunc ad ſe indemnem ſeruandum, Mercator, quando propter coactionem non poteſt ſe à vendendo retrahere, aliquid diminuere de pondere, vel menſura.

Vlna, verbi gratià, panni valet iuſtè quinque aureis, verùm, ſiue ob legem iniuſtam, ſiue ob potentiam, ſiue ob malitiam emptorum, ipſi ſoluunt quatuor; iuſtè Mercator dabit minus de vlna panni, quantum ſcilicet ſatis eſt ad ſuum iuſtum pretium ſupplendum; & Ratio eſt, quia pretium, quod ſoluitur, ſupponitur eſſe minus infimo, atque adeò iniuſtum; quare Mercator ſic diminuendo de merce, inducit æqualitatem, & ex alia parte emptori iniuſto imputabitur damnum, quod ipſi eidem fortè ſequitur (niſi, in aliquo caſu magni damni, aliud dictet charitas, &c.) At in caſu *numeri præcedentis*, non ita, quia ibi pretium, quod emens ſoluit, licèt infimum, iuſtum tamen eſt. Et nihilominus puto, ſi Mercator omnino pretio ſummo volebat vendere, ad quod certè ius habet, & emens compelleret iniuſtè ad vendendum infimo: poſſe tunc Mercatorem ſibi pretium ſummum, diminuendo de menſura compenſare, quia tunc redit ratio ſuæ indemnitatis, & damnum emptori fortè obueniens, ipſimet meritò imputabitur, vt dictum eſt.

Huc pertinet, quando prætextu, quòd vili pretio vendis, rem de induſtria deteriorem reddis, miſces, verbi gratià, aquam vino, & vendis eo vili pretio, quo re vera illud vinum eà dilutum aquà valet. In quo caſu duæ expendi debent difficultates: Altera, an tunc pecces contra ementes? Et huius diſſolutio colligetur ex mox dicendis *à num. 11.* & præſertim *num. 27.* Altera, an pecces contra alios Mercatores, ad quos non accedent emptores, quia allecti à vili pretio, quo tu vendis, ad te confluent? Atque ad hanc breuiter reſpondeo, te peccare, cum obligatione reſtituendi Mercatoribus, quanti ex morali iudicio eorum intereſt hoc tuum ſtratageme. Ratio eſt, quia quilibet habet ius iuſtitiæ, ne vi, vel fraude à ſuo lucro deturbetur: tu verò in hoc caſu per tuam fraudem diuellis Mercatores ab ipſorum iuſtè ſpectato lucro. Quod certè peccatum, reſtitutioníſque onus tu non contraheres, ſi ſolùm decreſceres in pretio tui puri vini: nam tunc ſine fraude, & quidem bonis artibus ad te emptores alliceres, & per accidens ab aliis Mercatoribus auerteres. Lege Bardi *lib. 1. Sel. quæſtion 2. ſect. 1. num. 14.* id fuſè proſequentem, de Lugo *tom. 2. de iuſtitia, diſput. 26. n. 135.* & Dian. *part. 1. tract. 8. reſol. 80.*

Venditio rei vilioris mixta cum pretioſiore.

6. Ab Argentariis, & ſimilibus licitè venditur argentum, & aurum mixtum cum eo metalli genere, quod dicitur *Lega*; à Ferrariis ferrum miſtum aliquibus granis arenæ; à Fabricalderiis æs mixtum cum modico ferro; à Vinitoribus muſtum, ad quod decoquendum, neceſſario addenda eſt modica aqua, &c. modò ſeruentur tria. Primò, vt miſceatur ſolum id, quod eſt neceſſarium ex arte. Secundò, quod conſuetum. Tertiò, in parua quantitate. Ita Azor. *p. 3. lib. 8. de empto, & vendito, cap. 23. quæſt. 3.* ex Cordub. *in ſum. quæſt.* 8. Ratio eſt, quia hæc ita communiter æſtimantur, & venduntur in foro.

An vino miſceri aqua, ac frumento miſceri ſecale, vel quid ſimile, liceat, innui *ſuperius, §. 3. n. 4.*

Vendere quid, pro quo.

7. Vitium id Pharmacopolarum eſt familiare, qui aquas ex herbis extractas, ipſas herbas, radicéſve, & varia electuaria ab emptoribus expetita, cùm in promptu aliquando non habeant; alia non abſimilis virtutis tradunt, ne in ipſorum Officinis deeſſe illa emptores conquerantur, minúſque propterea illas frequentent.

8. Profectò, ſi certum euidenter eſſet, eas ſuppoſititias res iiſdem prorſus pollere virtutibus, nullius culpæ hunc vendentem condemnarem: cæterùm dum vnum pro alio tradis: Primò, ementem decipis, dando aliam ſubſtantiam ab expetita. Secundò, accipis certum pretium, pro incerto medicamento. Tertiò, infirmi ſaluti non conſulis, & vtinam illam aliquando non offendas, dum, Medico mandante quoddam electuarij genus, tu aliud, quod tibi videtur non diſſimile, cùm diſſimile fortè ſit, inuito porrigis.

9. Solùm ergo te à graui culpa excuſo, quando, vt dixi, certus es de æqualitate virtutis, ſeu, vt vniuerſaliùs loquar, quando certus es fore æquè, vel quaſi æquè vtilem rem ementi; tunc enim is non erit probabiliter inuitus grauiter in ea re emenda. Rurſus, ſi certò præuideas damnum fore admodum leue, culpa reduceretur ad leuitatem, ratione paruitatis materiæ. Quid enim damni grauis eſt, verbi gratià, ſi ad vſum comedendi iuſto pretio tradas vnum genus piſcium, pro alio parum diuerſo, Vinum Chium pro Cretico, &c. Ita Toletus, Valent. Ledeſma, Sotus, Salon. aliíque, quos citat, ſequitúrque Salas *de emptione, dub. 35. cit. num. 1.*

10. Quoad reſtitutionem: Certum eſt, te debere reſtituere exceſſum pretij, ſi fortè à te acceptus eſt ſupra iuſtum pretium rei, quam tradidiſti, (etiamſi eiuſdem fuerit vtilitatis) vel ſupra pretium, quo em-

Digitized by Google

ptor rem eandem alibi fuiſſet empturus. Certum prætereà, re integra, hoc eſt, exiſtente adhuc re tradita, te in re graui obligari ad reſcindendum contractum, & ad reddendum totum pretium. Certum denique eſt, te debere reſarcire omnia damna fortè ex tua deceptione conſecuta. Quæ omnia patent ex Regulis generalibus de reſtitutione.

De fraude, & dolo interueniente in ipſa venditione.

11. Celebris eſt hæc difficultas, ac millies agitata; nam propterea eam omittere decreuiſſem, niſi indecorum iudicaſſem, aliò amandare lectorem meum in re valde neceſſaria, & frequentiſſima, & quod caput eſt, ita implexa, vt teſtetur de Lugo *tom. 2. de iuſtitia, diſput. 22. ſect. 6. num. 87. fine*, etiam Sanchez clariſſimum aliàs Doctorem hac in re variè, & obſcurè locutum eſſe.

12. Aduertendum ergo eſt primò: Cùm aliquis rem vendit pluris, vel emit minoris, quàm ea valeat, duobus id modis facere poteſt. Primò, ignorans iuſtum rei pretium; & tunc dicitur deceptio in re ipſa interuenire, & non à propoſito. Secundò, ſciens, & deceptio tunc dicitur à propoſito. Rurſus hæc, quæ eſt à propoſito, interdum fit cum dolo, vt cùm quis aliquid fingit, vel mentitur, vnde alter decipiatur; interdum ſine dolo, vt cùm quis abſolutè rem vendit eo pretio, quod ſit ſupra rigoroſum, nihil tamen fingat: quo pacto ementem decipit quidem, ſeu damnificat à propoſito, ſed ſine dolo.

Aduertendum ſecundò: Eiuſmodi dolus, vel etiam error poteſt accidere, vel circa ſubſtantiam rei venditæ, veluti ſi putes te emere aurum, & emis aurichalcum: vel circa accidentia, veluti ſi putaos emere vinum vetus, vel equum ſanum, emas vinum nouum, vel equum claudum. Quid intelligatur hîc nomine ſubſtantiæ, & nomine qualitatis, explicabitur *mox num.* 17. clariùs.

13. Aduertendum tertiò: Ipſe dolus, ſeu error ſubſtantiæ, vel accidentium dupliciter poteſt interuenire in contractu. Primò, ita vt dolus, vel error det cauſam contractus; id eſt, ſi error, vel dolus non adeſſet, nulla ratione iniretur contractus. Secundò, ita vt incidat in contractum, id eſt, patiens illum dolum, vel habens illum errorem, contraheret quidem, ſed non tanto pretio, verbi gratiâ, emiſſet quidem illum equum, etiamſi ſciuiſſet eſſe claudum, ſed viliore pretio; Id, quòd ex conſcientia, & verbis, ſeu ſcriptura patientis dolum, eſt coniiciendum. Subaduerte, dolum poſſe prouenire, Vel ab aliquo ex contrahentibus, Vel ab aliquo tertio, ſciente & conſentiente ipſo contrahente, Vel denique ab aliquo tertio, nihil ſcientibus ipſis contrahentibus: Quando tertius eſt Procurator, Tutor, negotiorum geſtor alterius, non dicitur verè tertius, ſed cùm faciat vnum cum ipſo, dicetur vnus ex contrahentibus.

14. Aduertendum quartò: Quando venditor non recipit dimidium iuſtæ æſtimationis, vt ſi res infimo pretio valeat viginti, ipſe autem vendat nouem, dicitur decipi intra dimidium; At verò, quando emptor ſoluit pluſquam dimidiam partem iuſti pretij; vt ſi res valeat rigoroſè decem, ipſe emat ſexdecim, dicitur eſſe deceptus infra dimidiam, vt per occaſionem *num.* 1. item innuimus. His præmiſſis, ſint hæ tres regulæ.

Regula prima: Quando dolus contrahentis dat cauſam contractus.

15. Si dolus ſiue grauis, ſiue leuis (lege de Lugo *tom. 2. de iuſtit. diſput. 22. ſect. 7. num. 141.*) vel error, ſiue in ſubſtantia, ſiue in qualitate, ſeu accidentibus det cauſam venditioni, vel cuicunque contractui bonæ fidei, & dolus proueniat ab altero ex contrahentibus, vel à quocunque tertio cum contrahentis conſenſu (lege Molin. *diſput. 259. & 352.* Fagundez *de contract. lib. 5. cap. 42.* & alios citatos.) Primò, Contractus eſt inualidus in vtroque foro: (lege Leſſium *lib. 2. cap. 17 diſp. 5.* alióſque apud de Lugo *tom. 2. de iuſtitia, diſput. 22. ſect. 6. à num. 70.* quamvis horum aliqui dicant eſſe reſcindendum hunc contractum, aliqui, eſſe ex iure naturæ validum ex vna parte.) Excipe ſemper Matrimonium, quod validum eſt, quando non eſt error circa ſubſtantiam. Vide *num.* 24. Secundò: Datur decepto (non decipienti) electio, vel contractum relinquendi, vel eidem ſtandi, cum compenſatione eius, in quo ipſe innocens læſus fuit. Tertiò: Idque etiamſi deceptio ſit vltra, aut infra dimidium. Ratio primi eſt, quia vbi deficit conſenſus, deficit contractus: at hîc omnino deficit conſenſus, id enim eſt dolum dare cauſam contractui, vt dictum eſt *num.* 13. Ratio ſecundi eſt fauor, qui debetur innocenti. Ratio tertij eſt, quia ſic meretur (etiam in foro externo) qui doloſè agit. Immò authoritate propria, etiam ante Iudicis ſententiam ipſum reſilire à contractu poſſe, ſi velit, mihi dubium non eſt: quia vbi nullus fuit eius conſenſus, ibi repellere contractum proprio iure poteſt.

Dixi autem (contractui bonæ fidei) contractus enim ſtricti iuris in caſu hoc, quando dolus dat cauſam contractui, validos eſſe, ſed reſcindendos, multorum fert opinio, id, quod lege apud citatos Doctores, & ego innui *ſuperius, c. 6. §. 2. n. 5.*

16. Quid, ſi error ſit in ſubſtantia, vel qualitate dantibus cauſam contractus, ſed nec aliquo ex contrahentibus, nec alio tertio dolum machinante? Reſpondeo, ſi ſit error in ſubſtantia, nullus eſt contractus, quia nullus eſt conſenſus, vt patet ex dictis de contractibus in genere; ſi ſit in qualitate, dicam mox *in notatione prima.*

17. Petes: Quid hîc intelligatur nomine ſubſtantiæ, & nomine qualitatis? Reſpondeo, id permaximè refert cognoſcere, ne in multos errores prolabaris. Certum eſt ergo non intelligi hæc phyſicè: Si enim tu velles emere equum ad iter multorum dierum, vel ad prolem gignendam, & loco equi iuuenis daretur tibi equus annoſus: certè non eſſet deceptio in ſubſtantia phyſica, & tamen eſſet error in ſubſtantia in re noſtra.

Et quamvis in matrimonio deceptio illud irritans ſit ea, quæ affert errorem in perſona, & ſubſtantia phyſica, vel etiam in qualitatibus, quando hæ refunduntur in errorem perſonæ; (de hoc vide Baſilium Pont. *lib. 4. de matrimon. cap. 22. & ibid.* citatum Thomam Sanchez, & Ægidium,) at in aliis contractibus magis latè patet deceptio in ſubſtantia: ita nimirum, vt nomine ſubſtantiæ intelligatur illud obiectum, quod principaliter, & ferè adæquatè mouet hominem ad contrahendum: nomine qualitatis, illud, quod minùs principaliter. Quare ſi notabiliter res differat ab obiecto à te intento, & cogitato, dicetur adeſſe error in ſubſtantia: ſi differat leuiter, dicetur adeſſe in qualitate. Affert Sanchez *lib. 4. ſumm. cap. 2. num. 11.* in ſimili duo exempla, & alia nos attulimus, *ſup. lib. 3. cap. 13. cùm de voto*; quem locum relege. Si quis enim voueret Religionem, putans in ea carnes ſolere comedi, ſi inueniat in ea perpetuam illarum abſtinentiam, error erit in ſubſtantia Voti, quia notabiliter Religio inuenta variat à Religione à ſe cogitata, & intenta, atque adeò irritum erit votum: Secùs, ſi inueniret ſemel, verbi gratiâ, in hebdomada ieiunari, quia non notabiliter variat, &c. Pari modo, ſi quis te decipiens dicat Romam parum diſtare, & ideo eius peregrinationem voueas, deciperis in ſubſtantia, ſi multùm diſtet; at deciperis in qualitate, ſi non multùm diſtet ab eo, quod dictum tibi eſt. Aduertit tamen idem Sanchez illud (parum, & multùm) debere ſumi reſpectiuè, non abſolutè; ſiquidem reſpectu nobilis puellæ, multum quid erit diſtantia pedeſtris decem

milliarium,

milliarium, quæ non eſt reſpectu ruſtici; & in magno numero parua deceptio erit illa, quæ magna reputabitur in paruo. Si enim, v.g. cogites locum diſtare per quindecim milliaria, cùm diſtet per triginta, magnus erit error, & ſubſtantialis: At ſi putes diſtare per trecenta, cùm diſtet per trecenta, & triginta, paruus erit, & in qualitate. Ex his igitur in caſu noſtro ille error, vel dolus erit in ſubſtantia, qui te decipit notabiliter, quoad rem cogitatam in ordine ad contractum, quem celebras: qui leuiter decipit, erit error in qualitate.

Regula ſecunda: Quando dolus contrahentis incidit in contractum.

18. Si error, vel dolus non det cauſam contractui, ſed in contractum incidat, quamvis alter contrahentium in illo communicauerit, illúmque ſtiuerit, contractus eſt validus in vtroque foro. Tenetur tamen decipiens reducere contractum ad æqualitatem, atque omnia damna decepto reſarcire. Ita Molin. *d.352 §.quarta concluſ.* Leſſ. *lib.2.cap.17.d.15.num.28.*Fagund.*l.c.* lege *c. delicti, de emptione.* Ratio eſt, quia hic adeſt conſenſus ad rem, ſeu ad ſubſtantiam, & ſolùm deeſt ad accidentia, hoc enim eſt dolum incidere in contractum, vt *num.13.* explicuimus, ergo non eſt; cur non ſit validus contractus. Debet tamen, vt dictum eſt, reduci ad æqualitatem, ſupplendo de pretio, quod deeſt: vnde fit, vt ſi ſit deceptio vltra dimidium, adhuc ſit validus contractus, ſed ſupplementum afferre etiam per forum externum compellenue decipiens, nam ſi deceptio non fuerit vltra dimidium, ſolùm compelletur per forum internum, vt *num.t.* vidimus.

Regula tertia: Quando dolus tertij dat, vel non dat cauſam contractus.

19. Si error eſt in qualitate (nam ſi eſt error in ſubſtantia, vt ſi habeas vitrum pro gemma, iam ex regula generali dicta *num.15.* ſemper contractus eſt nullus, quia nullus eſt conſenſus) ſi, inquam, error eſt in qualitate, éſtque is inductus à tertio, nihil ſcientibus contrahentibus, ſiue error, vel dolus non dederit, ſiue dederit cauſam contractui, Contractus eſt in vtroque foro validus. Ita Leſſ. Fagund. Molin. citati. Secundò, datur actio decepto, vt poſſit agere contra tertium decipientem, tum de damno, tum de dolo. Tertiò, non datur facultas decepto relinquendi contractum, ſed ſolùm petendi ſupplementum pretij, ſi quod fuit. Ratio primi dicti eſt, quia, quando in contractibus onerosis dolus eſt inductus à tertio, immò etiam, quando ipſemet contrahens ſua falſa opinione ſe decipit, adeſt ſufficiens conſenſus ad contrahendum: omnes enim ex Fagund. *lib.5. de contract. cap.42. num.* 16. implicitè ſe intenduot obligare, quoties ipſi contrahentes non participant de dolo; niſi enim ſic intendatur, nullus vnquam contraheret, eſſétque continua diſcordiarum ſeminatio, cùm poſſent ſemper homines dicere ſe deceptos eſſe, ſe, ſi ſciuiſſent, non contracturos fuiſſe, &c. nam propter eandem rationem, quando bona fide duo contraxerunt, nullo dolum machinante, ſi deceptio ſit in pretio, erit validus contractus, ſed ſolùm agetur de ſupplemento, &c. Ratio ſecundi eſt indemnitas decepti; Et aduerte inter cætera damna eſſe etiam exceſſum, quo patiens dolum emit rem, quam ſimilem minoris emiſſet alibi, vt manifeſtum ex ſe eſt. Ratio tertij eſt, quia ſi in hoc contractu eſt ſufficiens, licèt implicitus conſenſus, vt diximus, conſtabit contractus; quare non erit ratio, cur reſcindatur.

20. Scio Leſſium *lib.2.cap.17.dub.5.num.33.* loquendo, quando res eſt integra, quod certò non eſt improbabile; putare eſſe rationem, cur reſcindatur, atque adeò hunc deceptum poſſe in conſcientia, antequam à Iudice cogatur, non ſtare contractui, quia verè non conſenſit abſolutè, *iuxta l.77 ff. de contrahenda emptione:* Non conſenſit enim, niſi poſito dolo illius tertij. Verùm, hæc lex non obſtat noſtro dicto, neque hæc ratio. Non ratio, quia hæc ſolùm militat, quando in dolo communicauit alter ex contrahentibus, & militat etiam in donationibus, & promiſſionibus merè gratuitis, vt in legatis, inſtitutione hæredis, & ſimilibus, quæ irrita ſunt, ſi error contingat circa cauſam, & motiuum principale donandi, vndecunque prouenerit error; non verò militat in emptionibus, & venditionibus propter rationem modò à nobis inſinuatam *num.19.* in ratione primi dicti: lege Fagundez, *l.c.* item Molin. *tract.1.de iuſt. d.209.* & Sanch. *in Decal.lib.4.c.2.*& de Lug. *tom.2.de iuſt.d.22 ſect.2.n.69. & 89.*

Notationes quatuor circa prædicta.

21. Notatio prima: Si emens dicat expreſsè in hunc modum: *Si vinum non eſt vetus, nolo illud à te emere* (idem puto, quia æquiualens eſt, ſi dicat: *Vende mihi vinum vetus, vel illius loci*) contractus nullus erit in caſu, quo deprehendatur vinum non eſſe vetus, nec illius loci, etiam nullo præcedente dolo venditoris, vel alterius, quamvis ſit error in ſola qualitate. Ita Dicaſtill. *lib.2. de iuſt.tract. 3.d.1.dub.6. & tract.8.d.4. dub.1. num.5. fine.* Ratio eſt, quia in hoc caſu conſenſus fuit conditionatus, quare, conditione non poſita, nullus fuit conſenſus; niſi fortè adſit aliquando conſenſus implicitus; id, quod euenit, quando dicta res accepta eſt eiuſdem ſubſtantiæ, eiuſdémque bonitatis, vtilitatiſque cum illa, quæ à te expetita fuit: vt ſi vinum nouum ſit æquè bonum, ac vetus; Dixi (eiuſdem ſubſtantiæ) nam ſi eſſet diuerſæ, vt ſi eſſet oleum pro Vino, nullus eſt contractus, quamvis tu, ſi ſciuiſſes eſſe oleum, etiam emiſſes: quia tunc tuus conſenſus nunquam fuit circa ſubſtantiam olei.

Si verò eiuſmodi venditionis contractus cum errore circa qualitatem, nequaquam ſub prædicta, vel ſimili conditione fuit celebratus, nullo dolo præcedente, validus erit contractus; vt ſi emens dicat: *Vende mihi vinum,* intendens emere vetus, cùm tamen poſtea deprehendat eſſe nouum. Ratio eſt clara ex dictis, quia hîc adeſt conſenſus ad ſubſtantiam, error enim ſolùm eſt in qualitate, de qua hîc loquimur, nec emptio facta eſt ſub conditione, quia voluntas ementis mente retenta nihil operatur, nec ex alia parte præceſſit vllus dolus; ergo ex nullo capite infirmabitur emptio; quantumcunque dicat nunc emptor, ſi ſciuiſſem, non emiſſem; atque, ſi iuſto pretio emptum eſt vinum, nihil eſt præterea ſupplendum.

22. Notatio ſecunda: Quando dolus dedit cauſam contractus, & vniuerſaliter, quando decipiens ementem decepit: obligatúrne ſemper idem decipiens monere deceptum de dolo, vt ſi velit reſcindere contractum, reſcindat, vel ſupplementum pretij accipiat? De dolo poſitiuo agimus: nam de dolo negatiuo, id eſt, quando vendens nihil dicit, non tamen reuelat vitium occultum rei, quam vendit, dicemus *mox à num.32.*

Reſpondeo, ſi res non eſt integra, verbi gratiâ, emptor iam bibit vinum nouum, non eſt venditor obligatus monere. Ita Molin. *d.352.circa finem,* quia ſuperfluum id eſſet; ſolùm igitur ſuppleat pretium: quòd ſi pretium fuit æquale, ad nihil obligatur, ſed ſolùm ad pœnitendum de peccato doli ſecundùm eius grauitatem. Si res eſt integra, erit diſtinguendum, nam ſi res æquè illi emptori vtilis eſt, non obligabitur venditor monere, quia, licèt emptor inuoluntariè emerit, nunc verò rem habendo æquè vtilem, poteſt præſumi ipſum aſſentiri, vel certè non valdè eſſe inuitum ad eam retinendam. Sed in pretio debet ſemper fieri æqualitas, vt certum eſt. Quòd ſi non eſt æquè vtilis, vel ſaltem ferè æquè, aderit certè obligatio monendi, & reſcindendi contractum: quia ſi eſt in re graui, ſicut grauiter decepiſti emptorem, ſic grauiter continuares in

deceptione

deceptione. Dico (in re graui,) nam Molina, *loc. cit.* excuſat à mortali vendentes, dum clamant vinum ſuum eſſe vetus, eſſe pretioſum, eſſe talis loci, cùm non ſit: ſi enim æqualis eſt bonitatis, & pretij, non grauiter (ait) ſic lædunt emptores. Verùm, ego inde etiam hos regulariter excuſo, quia iam omnibus eſt exploratum, eos exaggerare, & vt alliciant ementes, ſic proclamare.

23. Notatio tertia: Quòd contractus, quibus dolus cauſam dedit, non obligent, nec ſint validi, &c. verum habet, etiamſi firmati iuramento fuerint: quia iuramentum promiſſorium adhærens contractui ſemper intelligitur condonatum, id eſt, ſi contractus eſt validus; id, quod clarè docuimus *lib. 3. cùm de Iuramento*, & docet Fagundez, *loco citato, cap. 42. num. 11.* aliique.

24. Notatio quarta: Hactenus allata non omnia procedunt in contractu Matrimonij, de quo à nobis dictum eſt *ſup. lib. 3. §. 5. num. 26.* & poterit legi Sanchez, *lib. 7. de matrim. d. 18 & deinceps*, nec in ſponſalibus, ex eodem *lib. 1. de matrim. d. 62 num. 3.* quæ, cùm tendant ad inſolubile vinculum Matrimonij, requirunt omnimodam libertatem, immò nec in profeſſione religioſa, nec item in Votis biennij Societatis Iesv, de quibus videri poterit de Lugo, *l. c. n.* 88.

De vendente rem, cuius vitium non cognoſcitur ab emente.

25. De vitio intrinſeco rei agimus, quod eſt, quando res ipſa, quæ venditur, non habet ſolitam bonitatem intentam ab ementibus. Nam vitia, vt ſic loquar, extrinſeca, non eſſe neceſſe aperire, colligitur ex dictis *ſup. §. 4.* extrinſecum autem vitium illud appellamus, quod rei pretium diminuit ratione alicuius extrinſeci, vt ob abundantiam breui ſuperuenturam, ob raritatem futuram emptorum, &c. de qua re *ibid.* dictum eſt ſatis.

26. Iam verò certum in noſtra hac quæſtione eſt ex Molin. *d. 353.* Salas *dub. 34. num. 4.* Valentia, *tom. 3. d. 5. quæſt. 20. part. 3. & 4.* ex S. Thom. 2. 2. *quæſt. 77. artic. 3.* Primò, Vendentem ſiue interrogatum, ſiue non interrogatum, qui tacet vitium intrinſecum notabile rei, quam vendit, quo cognito, emptor non emiſſet; irritum, ſiue certè irritandum facere venditionis contractum, peccare, & ad reſtitutionem obligari. Ratio eſt, quia tunc, cùm dolus det cauſam contractui, decipitur in re graui emptor: vnde debet ipſi reſtitui etiam in foro conſcientiæ pretium; immò ad illud rehabendum datur in foro externo actio, quæ vocatur Redhibitoria.

27. Certum eſt ſecundò ex Dicaſtill. *lib. 2 de iuſt. tract. 9. d. 4 dub. 4. n. 35.* in eodem caſu, ſi, cognito vitio, adhuc emptor emiſſet, validum eſſe contractum propter conſenſum implicitum (nam ſupponimus rem eſſe eiuſdem ſubſtantiæ) nec peccari à vendente, quia ſi diminuitur de pretio, & adhuc emptor emiſſet, illi damnum non infertur: verùm, tum in foro externo (nam in hoc caſu datur emptori actio, *Quanti minoris*) tum in foro conſcientiæ, ſemper reddi debebit exceſſus, ſi fortè is exceſſus fuit: & præterea poſt emptionem monendus erit emptor de eo vitio, ne ſcilicet is rem eandem maiori pretio alteri vendat, putà, vt non vitiatam, cùm tamen vitiata ſit, vel ne damnum faciat alicui res vendita, vt ſi eſſet equus calcitroſus, &c.

Ex dictis excuſarem vendentem, proportionato iuxta vitium pretio vinum, quod venditor ſcit breui corrumpendum, ſi ipſe probabiliter putet ab emptore breui, & in vſum communem eſſe conſumendum: quia tunc nullum damnum infert ementi; ſecùs ſi probabiliter putet ab emptore eſſe ſeruandum, quia tunc illud vitium occultatum in ipſius ementis damnum cederet, vt etiam cederet, ſi vinum illud eſſet adhibendum ad medicamenta, &c. Lege Medinam non excuſantem, *cap. de reſt. quæſt. 34. & 35.* & Salonium excuſantem 2. 2. *quæſtion. 77. artic. 3.* ſed ſunt conciliandi modo, qui hìc à me ponitur.

At vnde ſciam emptorem fuiſſe, vel non fuiſſe empturum? Reſpondeo ex circumſtantiis, ex eius fine ad eius iuramentum, &c. vt modò innui *num. 13.* in ſimili. Quandonam obligatur venditor monere emptorem, vt reſcindat contractum, rémque reddat, pretiúmque reſumat, ſatis item innui modò *in notatione ſecunda, num. 22.*

28. Certum eſt ſecundò: Quando vitium, quod tacetur, non eſt notabile reſpectu finis, vel voluntatis ementis, validum item eſſe contractum, & inſuper, ſi propter illud vitium aliquid diminutum eſt de pretio, nihil eſſe reſtituendum. Ita Leſſ. *lib. 2. cap. 21. num. 90.* Molin. *l. c.* Quòd ſi non ſit diminutum, reſtituatur exceſſus, immò & admonendus erit emptor, ne cum eodem vitio pluris alteri cum iniuſtitia vendat, vel damnum alteri faciat modo iamiam dicto *num. 27.* Cùm autem hìc ſupponamus emptori voluntariam eſſe emptionem quoad ſubſtantiam, vitium verò eſſe leue, non erit ſaltem id peccatum mortale, quando pretium fuit iuſtum.

Dixi (reſpectu finis) ſi enim eſt æquè vtilis, habuiſti *ſuperius, n. 22.*

Dixi (reſpectu voluntatis) nam ſi voluntas ementis explicita, vel tacita, fuit conditionata, ſic: *Si res talis eſt, ſi vitio caret, &c. emo, ſecùs non emo*, inualidus erit contractus ex defectu conditionalis non purificatæ, vt dixi item *ſup. num. 21.*

Ex dictis *num. 26.* colligitur: Is, qui ſemina corrupta vendit pro recentibus: Qui Medicinam effœtam pro efficaci: Qui ouem morbidam pro ſana: Qui ſeruum furacem pro probo: Qui pannum, vel galerum notabiliter aduſtum, vel carioſum pro firmo: Qui vinum, vel frumentum, quæ diu ſeruari nequeunt, ſi videt emptorem velle diu notabiliter hæc ſeruare: Qui rem litigioſam pro ſecura: Qui rem amiſſionis periculo ſubiectam (vt ſunt, verbi gratiâ, bona hæretici, quæ à die commiſſæ hæreſis confiſcationi ſubiacent) pro non ſubiecta, &c. colligitur, inquam, hunc peccare contra iuſtitiam, obligarique ad reſtitutionem, tum exceſſus pretij, tum damnorum, quæ fortè inde ſequentur, qualia eſſent, ſi cæteræ oues morbidæ fierent, ſi mors contingeret ſumenti medicinam illam, &c. Ratio autem eſt, quia venditor rem venalem dum exponit, oneroſum contractum per venditionem celebrare intendens, debet ſicut bonam monetam accipit, ita, & tradere rem vtilem. Nam propter eandem rationem tenetur de euictione, id eſt, tenetur iacturam rei reſarcire, ſi ab alio contra ementem res euincatur, &c.

29. Aduerte, ſi ſine fraude, vel culpa ignoretur vitium ab vtroque contrahente, ſolum erit ſupplendum pretium, ſi iuſtum non fuit: quòd ſi fuit error in ſubſtantia, poterit emptor, ſi velit, ratificare emptionem, ſed & poterit renuntiare: at ſi fuit ſincerè celebratus contractus ſub proteſtatione cuiuſcumque vitij fortè apparendi, cùm tunc adſit hæc conuentio, ne pretij quidem ſupplementum erit conferendum, quando iuxta periculum apparendi vitij taxatum eſt pretium, id enim operatur non iniuſta illa conuentio. Audio alicubi eſſe legem, ſeu conſuetudinem, vt res, præſertim animalia, ſemper vendantur ſub eiuſmodi conuentione, quam certè approbo, ad tollendas lites. Immò non improbabiliter putarem, id etiam tacitè fieri in occultiſſimis quibuſdam vitiis, quæ non ſolent cadere in communem cognitionem; Quidquid dicat in contrarium Bartol. à S. Fauſto, *in ſpecul. confeſſ. diſput. 6. quæſt. 16.* ſecùs vendenti ſeruum, vel equum, qui poſt vnum, vel alium diem moritur apud emptorem, poſſet ipſe emptor litem mouere, dicens, morbum cauſam mortis fuiſſe ante emptionem in ſeruo, & equo, non poſtea, atque adeò velle ſibi reddi pretium, vel

certè

certè maiorem eius partem : opponente interim venditore morbum fuiſſe repentinum , atque ex præſenti cauſa. Ni ſic ſibi emptor perſuadeat , aduocet Anatomiſtas , equi viſcera ex arte nauiter exploraturos. Quis Iudex his nugis vaenas aures daret ? & ratio eſſe vlterior poteſt , quia tanti res apud communem æſtimationem valet , quanta eius bunitas bona fide expertibus apparet , qui nullum reſpectum habere ad occultiſſima hæc vitia conſueuerunt. Vide , quæ non multò poſt dicam *num.*34.

Porrò quatuor ſuperſunt quæſtiones, faciles duæ, duæ aliquantulò moleſtiores.

Res vendita ſolùm vitioſa ex parte.

30. Quæſtio prima facilis : Quando plura ſimul venduntur , quarum aliqua ſunt notabiliter vitioſa , aliqua non item, eritne validus, an inualidus contractus ?

Reſpondeo, cum Bonac. *de contract.d.3.q.2.p.6.num.3.* aliis citatis: vel res habent inter ſe connexionem, ſpectato fine ementis , & inualidus erit quoad omnia, fruſtraretur enim ſuo fine emptor ; Vel non habent , & tunc validus erit, quoad partem non vitioſam, quia tunc maximè militat illud Iuris : *Vtile per inutile non vitiatur.* Exemplum: Vendis duos equos ad equitandum ; conſtat venditio, quoad alterum equitatui aptum, ſi alter ineptus inueniatur. Vendis eoſdem duos equos ad rhedam trahendam ; nulla eſt venditio, ſi alter ex equis inueniatur ineptus.

Fructus rei vitioſa vendita cuius ?

31. Quæſtio ſecunda facilis: Quando propter præcedentem dolum reſumit venditor rem , quam vendidit, cuius erunt ij fructus, quos fortè produxit res ſic empta? Reſpondeo, cùm res fructificet pro Domino , eidémque pereat : quando contractus fuit inualidus , fructus erunt venditoris (vt etiam ipſi res periiſſet, ſi periiſſet) deductis tamen expenſis ab emptore fortè factis , & compenſato damno , ſi quid ab eodem ex vitioſa illa venditione acceptum fuit. At verò, quando fuit validus, erunt emptoris, quia tunc emptor factus fuit Dominus rei. Ita idem *ibid. n.*18. alios citans.

Vitium patens an manifeſtandum ?

32. Quæſtio tertia moleſta eſt : An vitium patens notabile rei, v.g. equum eſſe monoculum, debeat ex Iuſtitia manifeſtari emptori, qui illud non aduertit ?

Reſpondeo , hac in quæſtione maximè aduertendum eſt, aliud eſſe tacere, ſéque habere negatiuè, aliud, verbis, aut facto , poſitiuè abſcondere vitium. Hoc poſterius nunquam licet : Vnde damnamus paſſim eos , qui de nocte , vel ſub tenebris , vel admixtas cum bonis datâ operâ merces vendunt , vt earum vitia non aduertantur, & eos , qui infundunt guttam argenti viui in equum hebetem , quo generoſius appareat , & eos, qui ſub verbis his tegere ſatagunt ſuæ rei, verbi gratià, equi vitium, Vendo hunc equum quaſi cæcum , quaſi claudum, quaſi ſaccum (ſic loquuntur Siculi) plenum oſſibus, &c. Ratio eſt , quia quidnam eſt decipere , ſi hoc non ſit ? Tegere volunt : (dixi) nam ſi ſic dicatur ſincerè , ne teneantur ad damna fortè futura , vel fortè occulta , tunc profectò non eſt poſitiuè decipere , ſed prudenter agere, vt modò *num.*29. dictum eſt. Illud prius , hoc eſt , tacere manifeſtum vitium , non eſt improbabile carere iniuſtitia , ſi res vendatur iuſto pretio , & ſine periculo damni alterius. Ita Turr. *d.*58. *dub* 2. aliique apud Dianam *part.*1. *tract. de contract. reſol.*39. Bonac. *loc.cit. num.*13. alios citans, Dicaſtill. *lib.*2. *de iuſtit.tract.*9. *diſp.*4. *dub.*3. *num.*10. cit. D.Thom. Molin. Azor. Nauar. aliúſque , quia venditor non obligatur facere partes emptoris, oſtendendo ea , quæ ex ſe patent , & videre facilè poteſt emptor. Si tamen ex inculpabili inaduertentia , vel hebeti ſenſu , vitium manifeſtum emptor non videat , obligabitur venditor illud oſtendere , quia venditor obligabitur tradere rem , non vitioſam , & ex alia , non habet hic excuſationem ductam ab empturis prudentia , cui ſe committere poſſit?

Interrogatus de vitio , quid reſpondebit?

33. Quæſtio quarta præcedente moleſtior : An venditor interrogatus de mercis bonitate , vel malitia obligetur , ſemper , & quandocunque vitium notabile patefacere ? Reſpondeo obligari , non ſolùm , quando expreſſè , ſed etiam quando tacitè emptor interrogat , vt ſi emptor oſtendat ſe vinum , verbi gratià , emere , quia illud diu ſeruare vult , id enim eſt tacitè interrogare de bonitate vini. Ratio eſt , quia ſecùs dolus daret cauſam contractui , & conſequenter inualida eſſet venditio. Excipe primò , niſi venditor ſincerè , & ſine fraude apertè emptori fateatur ſe nolle rem ſuam vendere, niſi prout eſt , iuxta modò dicta *num.* 29. Excipe ſecundò, quando vitium eſt parui momenti , quo etiam cognito , iudicatur ex circumſtantiis emptor empturus fuiſſe : tunc enim dolus non dat cauſam contractui , ſolùm reſtituendus erit exceſſus pretij , ſi carius , quàm valeat , res vendita ſit , Verùm , ſi vitium ſit dicti parui ponderis , & nihilominus ex circumſtantiis cognoſcatur , eo vitio cognito , emptor empturus nequaquam fuiſſe , inualida eſt venditio , quia ea tunc æquiparatur venditioni conditionatæ , ſic : *Nolo emere , ſi adſit hoc vitium.* Cùm igitur adſit vitium , deerit conſenſus, vt *ſuprà* dictum eſt *in Notatione ſecunda* , & conſequenter obligabitur Venditor pretium totum reddere, rémque ſuam ſibi reſumere , niſi aliter voluerit emptor.

De vendente rem incogniti valoris.

34. Iam verò occaſione vitij non cogniti in re , de quo hactenus diſputauimus , dicamus aliquid : Primò, de valore rei non cognito : Secundò , de ipſa re non cognita : Tertiò , de vitioſa ſolutione per monetam falſam. Quoad primum , id explicabitur diſcutiendo venditionem quandam , quam olim Meſſanæ contigiſſe, memini.

Nobilis quidam Vir vendidit cuidam , exiguo pretio , vas antiquum prægrande in Conchæ formam expanſum , rude aſpectu , & vt putabatur ex vulgari metallo fuſum ; Voluit ergo emptor ex vaſe illo centum circiter librarum ponderis , aliud elegantioris formæ, & magis ad vſum accommodatum conflare : ſed inter fundendum aduerterunt periti Artifices , illud conſtare ex ære Corinthio pretioſiſſimo , quare ſeparauerunt auri puriſſimi quaſi libras triginta , totidem circiter argenti , reliquum æris , ac ſtanni. Vt rem venditor inaudiit (ſtatim enim fama , quaſi de inuento theſauro per Vrbem increbruit) ad Iudices rem detulit , recuperaturus, ſi potuiſſet , pretium , vt ipſe clamabat , iuſtum rei à ſe per errorem venditæ. Quid Iudices illi decreuerint , ego grauiſſimis tunc diſtentus negotiis non aduerti : nunc verò , cùm hæc ſcribo , eiuſmodi caſus in mentem venit , & quid decernendum in conſcientia fuiſſet , ſubſcribo.

35. Profectò caſus nouus non eſt , ſolet enim de eo diſputari ab Authoribus, Salon. Leſſ. Bannez, Molin. Reginald. aliiſque apud Dicaſtill. *lib.*2. *de iuſt.tract.*9. *diſp.*4. *dub.* 9. *n.* 133. ſub exemplis de gemma, herba pretioſa, rudi auro, & ſimilibus, ab ementibus, vel vendentibus minùs cognitis, de quibus, antequam reſolutionem de incognito illo vaſe afferam, ſic ſtatuo.

36. Si quis emit vitrum , quod communiter tale exiſtimabatur , & pro vitro illud alteri vendidit , ſed deinde in manu tertij cognita eſt gemma , ad nihil tenetur hic poſterior emptor , ſicuti nec ille prior , ſi illam poſt emptionem , vt gemmam cognouiſſet. Idem

ſolet

ſolet dici, vt mox *n.42.*dicetur, herba pretioſa, quæ caſu in faſce lignorum inuenitur ab emente bona fide eundem lignorum faſcem. Ratio eſt, quia tanti valet res, quanti æſtimatur communiter: Communiter autem, vt vitrum, & vt herba vulgaris illa æſtimabantur, ſicuti nunc ſupponimus, ergo non pluris vendi debuerunt.

37. Dixi primò, (communiter tale exiſtimabantur) nam ſi fuiſſet notus error, vel deceptio vendentis, vt ſi puer à Matre gemmam ſuffuratus, eámque putans vitrum, vt tale vendidiſſet, vel Artifex à ruſtico vili pretio gemmam emiſſet, ſine dubio talis venditio, vel reſcindi deberet, vel reduci ad æqualitatem iuxta voluntatem decepti, quia eſſet error in ſubſtantia eius rei, quæ communiter maiori pretio digna iudicatur. Ita de Lugo, *t.1.d.6.ſect.11 n.121.verſ.ſecundò difficilis eſt.* Sicuti etiam, ſi qui rem emit, dátque monetam falſam, ſeu adulterinam, vt comperit errorem, compenſare debet, quia venditores, & emptores tenentur ex ipſo contractu ſe reddere indemnes in re, & in pretio ſecundùm communem exiſtimationem. In caſu autem *n.36.* cùm communiter ea res vilis æſtimaretur, meritò dictum eſt, ementem ad nihil teneri.

38. Dixi ſecundò, (ſi poſt emptionem cognouiſſet) nam ſi cognouiſti antea, vt accidere ſolet, ſi Ruſticus tibi vendat aliquid ſimile in campis repertum, eſt maior difficultas; & ego ſic diſtinguerem: Vel cognouiſti viribus ingenij tui, & tuæ extraordinariæ ſcientiæ, vt ſi in faſce lignorum venalium introſpiceres herbam pretioſam: & tunc poſſes emere pretio communi, quia communiter pro re vili illa herba æſtimatur, & tuæ arti illa felix fortuna debetur: Vel cognouiſti ex vi artis ordinariæ, vt certè cognoſcerent cæteri eiuſdem artis communiter, vt ſi ruſticus tibi aurifici venderet fruſtum aurei rudis, vel ſi tibi Mercatori Venditor offerret merces communes, vel monetas, quas ipſe venditor viles putat: & tunc non potes emere, vel accipere pro ære, vel ſimili re vili, quia tunc iam adeſt pretium naturale, quod eſt illud, quo æſtimari ſolet ab expertis, quibus incumbit pretia rerum æſtimare. Debes igitur pretium hoc commune dare, imò ſi interrogaris de valore rei, vt dixi *num.33.*totam bonitatem rei manifeſtare teneris, vt ſcilicet Venditor eligat, quod pretium velit, ſummum, medium, an infimum: lege Mol. *d.353.* Salas, alios citant. *tract.de empt.& vend. dub 36.n.3.* Aliqui putant, ſi non interrogeris de valore rei, poſſe te dare infimum pretium, nihil manifeſtando de ipſius rei valore. Inſinuat de Lugo, *tom.2. de iuſt. diſp. 26. ſect.8. num.116.* Sed id mihi difficile eſt, quia ſemper remanet ſcrupulus idem, qui eſt, quando interrogaris: ſemper enim Venditor debet eligere pretium ad libitum ſuum ex illis tribus, quod velit, non tu, dando infimum.

39. Lege Molin. *d.353.* Caiet. Salas, alios cit. *tract.de empt. dub.36 num.3.* qui etiam damnat illum emptorem, qui dicit ruſtico: Vendas hoc tanti, & reliquum pretij condona mihi: nam licèt ille condonet, non eſt tutus emptor, quia ille non condonat liberè, ſed ex pacto, ſine quo emptor non emeret; niſi recurrat doctrina de vltronea merce, vel quid ſimile, vt ſuo loco vidimus.

40. Quòd ſi tu, & ruſticus æquè neſciretis, ſed ſubdubitaretis de valore rei, & nihilominus ex communi conſenſu ſcienter de certo pretio conueniretis, ſi poſtea pretioſitas, vel vilitas appareret, ad nihil alteruter teneremini. Patet Ratio, quia fuit æquale periculum. Si ſpes maior concepta fuerit de valore, à tali emente, aliquantò maius debet pretium afferri, vt emptio reducatur ad æqualitatem, vt ex ſe patet.

41. Iam redeamus ad Corinthium Vas: Quoniam communiter per tot annos, illud ſatis vile æſtimabatur, puto ementem ad nihil teneri, quia tanti emit, quanti valebat; non pluris autem valebat, quia communi Iudicio, etiam peritorum, pro communi metallo reputabatur. Neque dicas in hac emptione vaſis, per quam emitur aurum pro ære, adeſſe errorem in ſubſtantia, qui inualidat omnem contractum: nè id dicas, inquam; pernego enim adeſſe errorem ſubſtantiæ: cùm enim vendatur, & ematur hoc vas, quod tibi eſt in proſpectu, quódque manibus contrectas, tota hæc vaſis ſubſtantia venditur, & emitur, quaſi implicito pacto, quæcunque tandem illius materia ſit: quod implicitum pactum non eſt in volente emere gemmam, quam deinde inuenit vitrum, vel contrà.

Venditio rei in ſe non cognitæ.

42. Modò res erat cognita, v. g. gemma, ſed eius valor, ſeu qualitas non cognoſcebatur: nunc ne res ipſa quidem, quoad ſubſtantiam cognoſcitur, ſeu videtur; Vt ſi in faſce lignorum adſit confuſa herba pretioſa, quæ non videatur, & vt ſi in Sacco lupulis pleno, fortè ab hoſtibus erepto, inueniatur deinde gemma, vel aurum non præuiſum. Quæritur iam cuiusnam erit hoc aurum, ſi à milite tibi venditus fuit eiuſmodi Saccus? Leſſius, *lib.2. cap.15. num. 62.* cum Caſtro Pal. *de iuſt. in genere, diſp.vnica. part.13.num.13.* abſolutè reſpondet. De Lugo, *tom.1.de iuſt.d.6. ſect.11.num.129.* diſtinguit. Leſſius enim ſic habet: *Miles, qui excuſſit hoſti Saccos lupulo refertos, in quibus erant laminæ aureæ recondita, non fuit factus Dominus illarum, cùm illos vendiderit antequam ſciret, quod laterent.* Hæc Leſſius.

A quo ſi petas, cur Miles non eſt factus Dominus? Reſpondebit, quia dominium ſine poſſeſſione non acquiritur: Poſſeſſio autem ſine ſcientia eſſe nequit: debet enim eſſe apprehenſio voluntaria rei, &c. Atque ex hac Leſſij doctrina ſequitur, tuum eſſe illud aurum, quia tu illud inueniſti, & primus occupaſti.

Verùm, de Lugo ſic meritò diſtinguit: *Si Miles ſaccum eripuit volens, prout fieri ſolet, illum occupare, quidquid id eſſet, factus fuit Dominus auri: Sat enim voluntaria ſic fuit auri apprehenſio. Si autem intentionem applicauit ad lupulum, quia nihil aliud contineri credidit, non acquiſiuit dominium auri, ſed remanet aurum in dominio eius, cuius erat ſaccus.* Hæc de Lugo, ex qua diſtinctione.

Dico, ſi tibi is ſaccus fuit venditus à Milite Domino, illi deberi aurum: ſi à milite non domino, deberi aurum illis, à quibus ereptum eſt. Quòd ſi ij ſint hoſtes, aurum erit illorum, qui ius habent eos ſpoliandi, quales ſunt Principes, & Reſpublica, à quibus tu minori pretio emere poteris, quaſi in præmium talis manifeſtatoris. Quòd ſi denique factâ diligentiâ, Dominus noſci non poſſit, inter incerta bona computandum erit ex Caſtro Pal. *l.c.* atque adeò ex noſtra ſententia erit primi occupantis, vt dicetur *infr.tr.4.cap.1. §.3.n. preſert.15.*

Ex qua doctrina confirmari poteſt deciſio *n.14.* allata de Vaſe illo Corinthio: cùm enim incognitum fuerit aurum, nemo eius dominium habuit, niſi is, qui primus illud nouit, atque occupauit.

Solutio per monetam falſam.

43. Hîc huiuſmodi dolus locum habeat opportunum, cuius ſufficiens notitia dabitur, ſi error recentioris ſcriptoris, hac occaſione, ipſius pace, corrigatur.

Is ergo ſic habet, in Repert. morali, v. Poſſeſſor, num. 1. *Poſſeſſor bonæ fidei moneta falſa, quam ponit inter alias ſuas monetas poteſt illam expendere pro bona moneta, etiam ſciens illam eſſe falſam, ex Nauarro,* Manual. cap. 17. num. 167. Hæc abſolutè Leo Zambellus, perinde falſam doctrinam afferens, ſicuti de falſa moneta loquitur; ergóne, ſi inter centum gemmas à me bona fide emptas, inueniam decem falſas, eaſdem, tertio pro veris etiam has decem vendere potero? Quis id vnquam permittat? Nam ſi ego à te ſine dolo malo, ſiue inculpatè decipiar, non propterea poſſum alium tertium decipere;

decipere; nec, ſi tu à me quid furaris, poterò ego alterum tantum furari à tertio. Non igitur hæc eſt doctrina Nauarri, quam Zambellus ei aſcribit. Nauarr. enim *loc citato* rectè, licèt non admodum clarè, diſtinctionem veram tradit. Explico; Moneta, vel primò falſa eſt ex miſtione metalli vilioris, vel ſecundò ex defectu ponderis, vel tertiò ex ſigno regio, quod à falſo monetario priuata authoritate monetæ iuſti ponderis, iuſtique metalli imprimitur, cùm deberet illud imprimi authoritate Regis.

44. Dico primò, cum Nauarro, & Molina, *t.3.d.702. n.12.* ſi expendatur moneta falſa primò, & ſecundo modo, peccari contra Iuſtitiam, & cum obligatione reſtitutionis. Addo ego (ad explicationem maiorem) cum eo diſcrimine, vt ſi cognoſcens falſitatem id facias, pecces cum obligatione reſtitutionis, ſi eam inculpatè non cognoſcens, non pecces, ſed ſtatim, ac cognoſcis, obligaris ad reficiendum pretium ei, qui damnum ſenſit: obligatis autem non ex iniuſta actione, ſed ex obligatione, quam habes ſoluendi iuſtum pretium pro re empta.

45. Quòd ſi nullus damnum ſenſit ex tua hac expenſione bona fide facta, & ex illa tu locupletior nequaquam es redditus, ad nihil te obligat meritò de Lugo *d.28. de iuſt. num.6.*

46. Dico ſecundò, cum eodem Nauarrò, ſi expendatur moneta falſa tertio modo, non peccari contra Iuſtitiam; eſto enim, peccauerit is, qui ſignum regium ementitus eſt, non peccas tu, qui expendis, quia per eiuſmodi expenſionem nullum alteri tertio damnum inferſ, iam enim tertius habebit monetam, quæ æquè in foro æſtimabitur, ac quæcunque alia legitima.

§. XII. *De fraudibus ex Monopoliis.*

1. MOnopolium Græcè, Latinè vnius venditio, multis patratur, & multis excuſatur modis, quos diſtinctè iam ſubiicio.

Monopolium ex priuilegio.

2. Quando aliquis, vel aliqui pauci obtinent à Principe Priuilegium, vt ipſi ſoli vendant, diſtinguendum eſt: Nam ſine rationabili cauſa eſt id illicitum cum onere reſtitutionis, quod primò loco ſubeunt ipſi Priuilegiati, ſecundo loco ipſe concedens. Ratio eſt, quia ſic fit iniuria aliis volentibus ſimiliter vendere ſuas merces. Si verò ſit ex cauſa rationabili, licitum eſt, excuſante nimirum eadem rationabili cauſa, dummodo pretium, penſatis omnibus, iuſtè conſtituatur, non verò conſiderata hac reſtitutione apud vnum venditorem, quæ per accidens eſt: Si conciliantur Sotus, Med. Sylu. aliiq́ue apud Salas, *dub.* 18. *n.*5. qui negant, cum aliis apud eundem, & Bonac. *de contract. d.3.q.2. p.5.* qui concedunt.

3. At, quænam rationabilis eſt eiuſmodi cauſa? Reſpondeo, bonum publicum, quod ferè accidit in tribus caſibus dumtaxat. Primò, quando Princeps eget pecuniâ ad bellum neceſſariâ, vel operâ Regno neceſſariâ: tunc enim ſeruatis conditionibus ſeruari ſolitis in vectigalibus imponendis, vendere poterit hoc priuilegium, & pecuniam ei operi applicare. Secundò, quando, niſi daretur hoc priuilegium; vt vnus, vel pauci vendant, nemo, vel pauci merces importarent in Ciuitatem, ſaltem continuatè, & certò, ob ſumptus, quos ſine eo priuilegio recuperare vendentes non poſſent. Id ferè accidit alibi in imprimendis libris, hic in Sicilia in importanda niue æſtatis tempore: niſi enim habeant illi Impreſſores priuilegium, vt ipſi ſoli ad decennium, v. g. eum librum imprimant, & illi ſoli niuem importent, iis facilè carebit Reſpublica. Tertiò, quando ob benemerita alicuius artificis aliquam nouam artem inuenientis, conceditur, vt ipſe ſolus eam exerceat; conducit enim ad publicum bonum, ſic allicere homines ad nouas artes.

4. Petes: Quando vendit Princeps hoc priuilegium, poteſtne ſibi applicare pretium? Reſpondeo, nequaquam. Ratio mihi eſt manifeſta, quia, cùm ipſe illud poſſit concedere, ſolùm propter bonum publicum, obligabitur, quando hoc interuenit, illud concedere: at nemo pretium accipere iuſtè valet ob rem, quam obligatur ex iuſtitia facere: vt certè obligatur ex ſuo munere, & pacto implicito cum Republica, Princeps bono publico proſpicere. Dices, accipiet quaſi gabellam ad onera Reipublicæ ſuſtinenda. Reſpondeo, aſſentior: ſed tunc iam erit ob Reip. bonum, & nihilominus debebit ſolemnitates, & conditiones iuſtæ gabellæ, vt modò innui, ſeruare.

5. Petes iterum: Princeps poteritne taxam pretij eiuſmodi mercium relinquere arbitrio huius priuilegiati? Reſpondeo, Leſſius *lib.2.c.21. num.149.* ſic meritò diſtinguit: Si merces ſint pertinentes ad victum, & cultum, vel quid ſimile ad vitam neceſſarium, debere Principem taxare pretium, ſi ad ornatum, deliciáſve, poſſe non taxare. Ratio eſt, quia in neceſſariis facilè populus grauari contingit ab vno venditore, quod incommodum vitare tenetur Princeps: At in non neceſſariis, cùm non ex neceſſitate ea emantur, non eſt tam facile eiuſmodi populi grauamen.

Monopolium ex compacto.

6. Si venditores conſpirent in pretium, ita vt vendant ſupra legitimum, aut ſupra rigoroſum, peccant cum onere reſtitutionis exceſſus, & damni inde ſequuti, idem, ſi emptores conſpirent, vt emant infra infimum. Ratio eſt, quia iuſtum pretium non debet pendere ab arbitrio vnius, vel paucorum, ſed ex communi æſtimatione, bona fide, & ſine dolo. Atque aduerte, iuſtum pretium non eſſe hîc illud, quod fortè poſt conſpirationem enaſcitur, hoc enim, cùm ex iniuſta conuentione conſurgat, iniuſtum etiam erit: ſed illud, quod antè iniuſtam conſpirationem ſine fuco, & fallacia currebát, vel currere poterat, quidquid dicat Caram. 2. *th. mor. n.850.*

7. Illud non damno: Poſſe eiuſmodi Monopolium monopolio trudi, hoc eſt, vt donec vendentes vendunt pretio plus, quàm rigoroſo, emptores emant ex compacto minus, quàm infimo, donec, inquam; nam ceſſantibus illis ſiue partim, ſiue ex toto, ceſſare & hi ſimili modo debent.

8. Quòd ſi aliqui venditores conſpirent in pretium, ita vt vendant, vel emant intra latitudinem pretij iuſti; vt nimirum omnes vendant pretio rigoroſo, & nemo infimo, vel emant infimo, nemo ſupra, non peccant contra iuſtitiam, ſecluſa vi, vel fraude, quia iam ſeruant pretium iuſtum: ſicut enim ſine iniuſtitia, vendere rigoroſè ego particularis poſſum, ſic & ſine iniuſtitia, poſſumus ſimul.

9. Sed permaximè animaduertendum eſt; quódnam tunc ſit pretium iuſtum, id quod dicam *n.21.* & innui *n.6.*

10. Peccari, in hoc caſu, contra charitatem docent non ignobiles Doctores, quos ſequitur de Lugo, *tom. 2. de iuſt. d.26. ſect.12. n.175.* lege Caram. *lib.2. th. mor. n.845.* & Molin. *d.* 345. & ratio præter leges grauiter id inhibentes eſſe poteſt eadem, quam in ſimili mox dicam *n.15.*

Monopolium ex emptione omnino mercium.

11. Si vnus mercator, ſeu redenditor; aut pauci ſibi ſine vi, vel fraude coëmant omnes merces certi generis, omne, v. g. frumentum, vt ipſi ſoli vendant etiam expectando tempus penuriæ, & inopiæ, quo vendant carius, ſiquidem pretio iuſto vendant, ſpectatis omnibus circumſtantiis, vt *mox num.21.* dicam, non peccant contra iuſtitiam commutatiuam, vnde ad nullam reſtitutionem obligantur. Ita Molin. *d.345. fin.* Leſſ. *lib.2.c.21. num.151.* aliiq́ue apud Bon. *diſp.3. de contract. q.1.p.5.n.4.* contra Nauar. Azot. alióſque, putantes peccare contra iuſtitiam. Ratio eſt, quia iuſto pretio emunt, iuſtóque vt ſupponimus, vendunt.

12. An peccent contra Charitatem, eſt omnino diſtinguendum: Vel enim loqui poſſumus de illo vno, qui ſine conuentione cum aliis, ſibi dictas omnes merces emit; & hunc ne peccare quidem contra Charitatem, docent Mol. *ibid. concl.* 2. & de Lugo *ibid. n.* 178. præſcindendo ſemper à lege prohibente, vel à damno valde notabili Reip. Ratio eſſe poteſt, quia ſibi prouidere quilibet in ſuis negotiationibus per ſuam diligẽtiã poteſt.

13. Vel poſſumus loqui de multis, qui ſimul conſpirantes, ſimul emunt, vt carius vendant; & hi difficulter à peccato contra Charitatem excuſantur, tum quia ſic faciliùs induceretur penuria in Ciuitate contra bonum publicum, tum quia regulariter deinde (inductâ iam penuriâ) carius, quàm fuiſſet pretium etiam infimum, cæteri vendent.

14. Ad coëmptionem omnium mercium facit caſus, quem narrat Syluester, *v. Empt. q.* 17. accidiſſe Venetiis: Mercator acceptas litteras ab Oriente de ſuperuentura penuria aromatum, lacerauit, & abiecit: has deinde collegit alius Mercator, partes coniunxit, legitque. Tum magnam mercium copiam emendo, illum præuenit, lucrúmque præripuit. Quæſitum fuit, an ſecundus Mercator iniuriam primo fecerit?

15. Affirmat Rebell. *p. 2. l. 9. q. 7. n. 9.* Negat ipſe Syluſ, cum quo ſentit Laym. l. 3. ſect. 5. tr. 3. p. 1. c. 4. n. 4. *Cùm enim* (ait Laym.) *Mercator ille litteras laceratas in publicum abiecit, & veluti pro derelictis habuit, hoc ipſe omnibus fragmentorum illorum poteſtatem, ac vſum feciſſe cenſetur, vt proinde quiſque in ſuum commodum iis vti potuerit, itaque rectè ſic reſoluit Syluester: Si quis litteras in publicum locum abiectas legit, ſolùm, vt ſciat, curioſitas eſt; ſi vt ſibi prouideat, commodiſque ſuis ſtudeat, humana, non vitioſa prudentia eſt.* Hæc Syluester, & hactenus Layman, apud quos ſit huius doctrinæ auctoritas.

16. Ego enim non excuſarem à dolo, & conſequenter ab iniuſtitia illum, qui legeret litteras alterius, quas in iis circumſtantiis inuenit, vt certò moraliter iudicet non eſſe conſultò derelictas, ſed caſu amiſſas, vel non benè conſciſſas. Ratio eſt, quia tunc non militat ratio excuſationis: tunc enim Dominus non cenſetur illarum litterarum vſum liberum aliis dediſſe. Si tu inuenias chartam, in qua ſint alicuius ſcripta peccata ad confeſſionem, auctorémque noſcas, illámne legere audebis?

17. Notat præterea *ibid.* Layman, ſi iis litteris abiectis, aliquid occultum legat, eum peccare contra Charitatem, imò, & contra iuſtitiam, ſi illud alteri manifeſtet, vnde damnum iniuſtum alicui contingat, ſicuti peccaret, qui oſtenderet locum, vbi aliquis eſt, ei, qui ipſum velit occidere.

Monopolium ex remotione aliorum vendentium.

18. Si quis vi, vel fraude impediat importantes merces in Ciuitatem, frumentum, v.g. vt ipſe ſolus vendat, maiori ſcilicet pretio, quod tamen deſcendiſſet, ſi illi non fuiſſent impediti, peccat contra Iuſtitiam, & contrahit onus reſtitutionis, vt ex ſe patet.

19. Si verò quis impediat ſolùm precibus, & ſuaſione, non peccat contra Iuſtitiam, modò vendat iuſto pretio. Ita Bon. *loc. cit. num.* 4. quia non facit iniuriam, ſicuti nec facit iniuriam ex communi ſententia, qui ſine vi, vel fraude ſuadet Teſtatori, ne alicui legatum, vel hæreditatem relinquat. Quòd autem hîc ſit cenſendum, iuſtum pretium, dicam *mox à num.* 25. præterea, an hîc peccet ſaltem contra Charitatem, ex dictis colligi poteſt.

Monopolium ex inducente penuriam.

20. Eadem ratione ex Bon. *ibid. n.* 6. excuſari poſſunt ab iniuſtitia transferentes triticum, v.g. extra territorium, præſcindendo à legibus id prohibentibus (quas non obligare ſub mortali, niſi quãdo valdè notabile damnum Territorio paritur, vel niſi quando alia praua circumſtantia eſſet, inclinat Reginaldus *l.* 13. *n.* 41. nec videtur diſſentire Bon. *de reſt. d.* 1. *q.* 1. *p.* 1. *num.* 7. & 8.) ſicut enim poſſent domi illud occultare, ne transferre, hoc enim eſt habere dominium ſuæ rei, id eſt, de illa diſponere ſine Iniuſtitia poſſe, vt ei libet. Verùm, hîc etiam maximè eſt perpendendum, quãdnam ſit iuſtum pretium, & quomodo peccetur contra charitatem modo inſinuato, *n.* 14. & 15. illud video eiuſmodi Monopolia eſſe ſemper ſcrupuloſa, & ad iniuſtitiam valdè vergentia: nam propterea regulariter cauenda.

Pretium in Monopolio.

21. Dixi *n.* 6. illud pretium eſſe iniuſtum, quod ortum habet ab iniuſta conuentione: Semper igitur aduertendum eſt, an pretium ideo creſcat, quia vel ab vno, vel à multis coëmptæ ſint, cum iniuſta conuentione, merces: tunc enim ſemper erit iniuſtum. Præterea quando pretium poſtea carius determinabitur ad arbitrium illius ſolius venditoris, vel perinde ac ſi ab initio merces ſolùm fuiſſent apud vnum, clarè iniuſtum eſt pretium. Ratio eſt, quia pretium debet taxari, vel frequentia emptorum, ex abundantia, vel penuria rerum, ex neceſſitate earundem, &c. quæ cùm nunc poſt illam tuam coëmptionem eadem ſint, idem debet eſſe & pretium, non verò carius.

22. Non eſt tamen eum priuato quolibet, qui non conſenſit Monopolio, nec ex fraude, vel malo conſilio dedit cauſam augmento pretij, ſcrupuloſè agendum, quaſi non poſſit vendere res ſuas pretio per malitiam aliorum aucto; cùm pretium auctum per iniuſtitiam, iuſtum non ſit. Ita Reginald. aliique cit. à Bon. *de contract. d.* 3. *q.* 2. *p.* 5. *num.* 11. contra Fillinc. & Rebell. Non, inquam, ita quia quamuis auctum ſit per aliorum fraudes, eſt tamen tunc (vt ſupponimus) pretium commune, per fraudes, inquam, non meas, ad quas, cùm ego non conſpiraſſem, illas, vel earum effectum pretij aucti tollere non obligor, vt certè obligantur, qui iniuſtè illas poſuerunt: Et ſanè, ſi per latrocinia frumentum, v. g. fuiſſet diſtractum, vnde & eius pretium auctum fuiſſet, quis condemnaret vendentes hoc aucto pretio? Vt item, ſi neſcirem illam iniuſtam conſpirationem, & bona fide pretio illo iam communi venderem, quiſnam ad reſtitutionem me obligaret? nec ego ſi ſciam, cùm ſcientia ad iuſtitiam, vel iniuſtitiam pretij nihil addat omninò.

CAPVT VIII.

De eadem quarta Radice Reſtitutionis ex Contractu particulari Mutui.

§. I. *Quid ſit Mutuum.*

1. MVtuum ſic dictum, quia de meo tuum fit, eſt traditio rei conſiſtentis in pondere, numero, vel menſura, ſpe recuperãdi ſtatuto tẽpore tantũdem in genere ſuo. Ita Mol. Leſſ. Bonac. mox citandi, aliique *paſſim.*

2. Dicitur primò, (*Traditio*) quia Mutuum non perficitur mero conſenſu, vt venditio; ſed requiritur ipſa rei traditio, per quam transfertur rei mutuatæ dominium in mutuatarium, quod non facit commodatum, neque ex natura ſua depoſitum, nam propterea, ſi, quod mutuatum eſt, fructificet, vel pereat, mutuatario fructificat, peritque.

3. Dicitur ſecundò, (*rei conſiſtentis in pondere, &c.*) vt explicentur tres ſpecies mutui. In pondere, vt cùm mutuatur maſſa argenti. In numero, vt pecunia. In menſura, vt vinum, triticum, lac, & ſimilia, quæ in Iure *l. 2. ff. ſi certum petatur*, dicuntur recipere functionem, id eſt, quòd vna fungatur officio, vel vice alterius; vt vnum vinum pro alio, &c. Vide Angel. *v. Vſura, 1. n.* 36. Nauar. *in Man. cap.* 52. *n.* 21.

4. Dicitur tertiò (*cum ſpe, &c.*) ad differentiam donationis, venditionis, &c.

5. Dicitur quartò (*ſtatuto tempore*) non enim teneris.

Digitized by Google

ris reddere antè. Nihilominus potes antea reddere: nam quoties terminus præfigitur in gratiam debitoris, non poteſt creditor vetare, ne debitor ſi velit, ſoluat antea. Quid, ſi nullus fuit conſtitutus terminus? Reſpondeo. Certum eſt non poſſe mutuantem ſtatim repetere; ſic enim nullum fuiſſet mutuum. Erit ergo ex Menoch. *de Arbitr. lib. 2. caſu* 22. tempus per Iudicem decernendum à fine, & a circumſtantiis mutui. Si enim mutuaſti Agricolæ, v.g. frumentum hyeme, apparet te mutuaſſe vſque ad meſſem, &c. Vide omnino quæ dicam *inferiùs*, §. 5. *n.* 11.

Quando nullus eſt conſtitutus terminus non peccat ſaltem contra Iuſtitiam, qui mutuum, v.g. frumentum non reperit niſi tempore, quo illud maiori pretio venditur; quia ſibi imputet mutuatarius, ſi non reddit tempore ſibi commodiore. Ita Salon. 2.2. *q.* 78. *art.* 1. Sotus, *lib.* 6. *q.* 1. *art.* 2. Nauar. *in man. c.* 17 *n.* 225. Peccaret tamen contra Iuſtitiam mutuans, ſi nollet tempore vilioris pretij acceptare frumentum, quod illi offerret mutuatarius, quia ſic priuaret ipſum ſuo Iure valendi ſoluere, quando vult.

6. Dicitur quintò (*in genere ſuo*) non enim reddendum eſt idem in indiuiduo, vt fit in commodato, ſed idem in genere, vt loquuntur Iuriſconſulti, ſeu idem in ſpecie, vt aptiùs loquuntur Theologi; licet ſemper in æquiualenti bonitate, vel ſupplendo defectum, vt ipſa iuſtitia poſtulat. Vinum, v.g. bonum, pro vino bono, &c. quod certè inuoluitur in ſequenti particula.

7. Dicitur enim ſextò (*tantundem*) id enim ſolum requiritur, & ſatis eſt. Nam qui mutuat pecuniam, v.g auream, ei iuſtè redditur argentea, vel ærea, ſi tantundem in valore reddatur, quia ſic iam redditur æquiualens. Excipe, niſi præceſſerit pactum in contrarium, quod mox poſſe eſſe iuſtum, dicam in ſimili. Atque ex hac particula maximè diſcernitur, quando in mutuo ſublatear vſura: Si enim plus exigas, ſiue in pecunia, ſiue in aliquo grauamine, quàm ſit ipſe mutui valor, vſurarius eris, ſi ex vi mutui exigas, vt fusè §. *ſequenti* explicabitur, quia exigis pluſquam tantundem. Ex hac eadem particula fit, vt qui contrà, mutuat pecuniam minutam, æream, v.g. non poſſit exigere, vt reddatur argentea, vel aurea, quia ſic imponeret debitori onus vltra ſortem, ſeu debitum. Pluris enim valent nummi hi, quàm illi aurei, adeóque non tantundem, ſed plus requireret.

8. Pari modo ſi mutuaſti aureum valentem nunc decem iulios, non potes exigere tempore præfixo, aureum valentem tunc fortè (ob incrementum monetæ) vndecim iulios, ſed ſolùm decem. Contrà, ſi mutuaſti aureum valentem nunc decem, ſi decreſcat moneta, itavt aureus tempore præfixo valeat nouem, non eris iuſtè ſatisfactus, ſi recipias ſolum aureum, ſed ſuperaddi debet iulius. Ratio vtriuſque eſt, quia tu tantundem ex mutuo debes nunc recipere, quantum eo tempore, quo mutuaſti, valeret res, & non ſupra, nec infra, ſemper præſcindendo a pacto, vt dictum eſt, de quo *mox*.

9. Idem eſt in ſimilibus rebus functionem habentibus: Si enim mutuaſti menſuram tritici, contingat autem menſuram augeri, vel decreſcere, ſemper potes exigere iuxta menſuram, quam mutuaſti, habes enim Ius ad tantundem. Quid, ſi creuit pretium, v.g. tritici? Mutuaui tibi, v.g. quatuor tritici menſuras, quæ tunc valebant quatuor aureis, nunc verò tempore, quo reddo, valent octo? Reſpondeo, ſi nullum præceſſit pactum, ſiue creuerit, ſiue decreuerit pretium, ſemper mutuatarius debebit ſoluere quatuor menſuras, nempe totidem, quot recepit. Ita Bonac. *de contract. d.* 3. *q. p.* 4 *num.* 2. Molin. *d.* 312. *n.* 7. id enim vſu, & conſuetudine, & quaſi virtuali pacto inter celebrantes mutuum, receptum eſt, vt ſi nullum præcedat pactum, res debeat ſolui in pari bonitate, & menſura, & nihil ſupra, nec nihil infra. Ita Leſſ. *l.* 2. *c.* 20 *dub.* 17. *n.* 150. Caram. *l.* 2. *Theol. mor. num.* 719. pro hac ſententia affert Azor. Sot, Nauar. alióſque; ſed Leſſ. *l. c. n.* 149. ponit in ſententia contraria, quam ſequitur Scotus, *in* 4. *diſt.* 15. *q.* 2. aliíque docentes, poſſe peti valorem qui erat tempore mutui celebrati.

10. Dixi (ſi nullum præcedat pactum) nam poſſet pactum tripliciter præcedere: Primò, vt ſiue creſcat pretium frumenti, ſiue non, totidem menſuræ reddantur. Secundò, vt ſi frumenti valor decreſcat, reddatur tantum, quantum æquiualet valori frumenti, qui eſt tempore, quo mutuans illud mutuat. Tertiò, vt reddatur, quantum æquiualet valori frumenti, qui erit tempore, quo mutuatarius reddet. Et quidem in primis duobus modis iuſtum eſt pactum, quia Dominus frumenti habet ius ad ſuas præſentes menſuras, & ad præſens pretium ſui frumenti. At in tertio, niſi adſit alius titulus damni emergentis, vel lucri ceſſantis, vel iuſtæ emptionis ad meram, &c. iniuſtum eſt pactum. Ratio eſt, quia Dominus mutuare non poteſt ſecundùm valorem, vel pretium futurum non exiſtens, ſed ſecundùm præſens, cuius tantummodo dominium habet.

11. Denique vide differentiam: Si quis mutuet vinum vetus, non ſatisfit ei, ſi reddatur nouum, quia non reciperet tantundem, quia vinum vetus ſemper ſupponitur melius, quàm nouum. At ſi quis mutuet frumentum vetus, ſatisfit ei, ſi reddatur vetus, nec poteſt paciſci, vt detur nouum. ita Angel. *l. c. n.* 74. Nauar. *l. c. n.* 82. lege Medin. Salon. noſtrum, Sylueſtrum, alióſque, quos citat Barth. à S. Fauſto, *in ſpeculo, d.* 16. *q.* 57. quia eſſet grauamen quærere nouum, cùm nouum ſit ſemper melioris conditionis. Excipe, niſi alicui, v.g. Agricolæ æquè facile, imò facilius eſſet reddere nouum meſſis tempore, tunc enim non eſſet grauamen: nam iuſtificari poteſt negotiatio in Sicilia vſurpari ſolita dandi frumentum ad renouandum: dant enim Mercatores hyeme vnam frumenti menſuram bonæ qualitatis (niſi enim eſſet bonæ qualitatis, iniuſtitiam ſine dubio committerent) vt recipiant æqualem tempore meſſis. Adde hyemis tempore frumentum præcedentis proximè recollectionis non poſſe vocari vetus, ſiquidem per paucos menſes à meſſe, eóſque non æſtiuos frumentum regulariter deteriorationem nequaquam patitur, ergo iuſtè ei ſatisfit per nouum ſequentis recollectionis. Denique communiter plus valet menſura frumenti hyeme, quàm meſſis tempore, & frumentum nouæ meſſis magis creſcit, quàm frumentum habitum hyeme, ergo iuſtè compenſatur pretium cum incremento, &c.

§. II. *Quid ſit Vſura.*

1. Est lucrum quæſitum ex mutuo vi mutui. Ita Innoc. *de vſur. c.* 3. *& paſſim.*

2. Dicitur primò (lucrum) Vſura enim eſt, quando quid pretio æſtimabile accipitur ſupra ſortem, id eſt, ſupra id, quod mutuo datum eſt, ſiue id ſit pecunia, ſiue aliud, quo grauetur mutuatarius.

3. Dicitur ſecundò (quæſitum) ſiue mente, vocatúrque vſura mentalis, ſiue inito pacto expreſſo vſurario, appellatúrque vſura realis.

4. Dicitur tertiò, (ex mutuo) ſiue expreſſo, ſiue tacito, ſeu palliato, ſi enim fingendo venditionem, v.g. expoſcis lucrum ſupra ſortem, mutuum erit palliatum.

5. Dicitur quartò, (vi mutui) & in hoc conſiſtit vltima eſſentialis differentia vſuræ. Si quid enim ex mutuo lucreris, non ex vi ipſius, id eſt, non tanquam ex Iuſtitia debitum ex mutuo, ſed ex alio capite, v.g. ex damno emergente, ex gratitudine, ex beneuolentia, vſura non eſt, ne mentalis quidem, quantumvis niſi hoc lucrum gratitudinis, v.g. expectares, non mutuares, quia non expectas ex vi mutui, nec tanquam debitum ex Iuſtitia. Ita Caiet. *v. Vſura, c.* 4. *&* 2.2. *q.* 68. *art.* 1. Rurſus (ex vi mutui) ſiue principaliter, ſiue minùs principaliter. Si enim principaliter intendas amicitiam, & minùs principaliter lucrum ex vi mutui, Vſurarius eris. Ita Val. *t.* 3. *d.* 5. *q.* 21. *p.* 1. Ratio eſt, quia, quando obiectum eſt ex ſe malum, ſemper eſt peccatum, illud etiam minùs principaliter velle. Vt ſi Iudex principaliter damnaret reum ob iuſtitiam, minùs principaliter ob inimicitiam, vtique peccaret, quia damnare reum ob inimicitiam ſemper eſt obiectum malum. Ita in caſu noſtro, &c.

Gratitudo ex mutuo.

6. Ex dictis collige primò, licitum per ſe, & ſpeculatiuè eſſe mutuantem, etiam antequam mutuet, rogare, vel eacitare mutuatarium, imò, & cum illo paciſci, vt aliquid ſupra ſortem impertiatur ex mera liberalitate, & verè voluntariè: quia ſic, nihil expectatur ea vi mutui. Ita Mol. *d.*205.

7. Dixi tamen (verè voluntariè) nam ſi mutuans eſt nimis importunus, vel eaprobrans ingratitudinem, vel quid ſimile, tunc mutuatarius non daret gratis, ſed ad redimendam veaationem, & ea timore, ne denuo mutuum obtineat, vel obtineat difficulter. Signa voluntatiæ traditionis vide *infrà*, §.7.*n*.4.

8. Dixi iterum (ex mera liberalitate) nam proh quàm periculoſum eſt, ne, ſi hæc petitio, vel pactum ſit ante mutuum, degeneret in obligationem! Nam propterea dictum modò eſt (per ſe, & ſpeculatiuè) in praxi enim omnino explodendum eſt eiuſmodi pactum, vel præcedens petitio, quamvis ſignis, & imperfectis verbis inſinuata; quia hæc in praxi ootant obligationem, &c. Quòd ſi ineas pactum obligans mutuatarium, vt omnino det aliquid ea gratitudine, clara eſt vſura, ea Laym. *lib.*4. *tract.* 10. *de Simonia, cap. vltimo*, §.2. *num.*8. *&* 9. quia clarè ſuperaddis obligationem; & meritò Valentia, *t.*3. *d.*3. *q.*21. *p.*1. docet eſſe illicitum, in mutuo petere, quaſi ex iuſtitia, amorem, & beneuolentiam, quia ea mutuo oon debetur amor, oiſi ea debito morali, & libero, non ea obligatione; multò igitur magis erit vſura mutuare cum pacto, vt mutuatarius frequentet ſuum molendinum, vt emat à tali officina merces, &c. quia hæc eſſent grauamina ſupra ſortem.

Mutuare cum pacto, vt fiat, quod debetur ex Charitate.

9. Colligo ſecundò: An liceat paciſci, vt mutuatarius ſoluat, ſeu faciat, quod debet, ex Charitate. Medicus, verbi gratiâ, ea Charitate debet mederi pauperi infirmo, ſi non ſit alius, qui medeatur; Medico igitur huic licitène poſſumus dare mutuum ea lege, vt vltra ſortem ei pauperi opem ferat? Reſpondeo, licitè ea Molina. *d.* 309. Caramuël, *lib.*1. *Theolog. moral. num.*736. illicitè, & iniuſtè ex Nauarr. *lib.*3. *cap.* 2. *num.*353. Ratio huius eſt, quia ſic adderemus onus ex iuſtitia, cùm antea ſolùm fuerit ea Charitate. Ratio Molinæ eſt, quia, cùm Medicus abſolutè mederi debeat, non iudicatur moraliter ſuperadditum ipſi eſſe onus nouum. Vtrumque probabile.

Mutuare cum pacto, vt fiat quod debetur ex Iuſtitia; Vbi:

An liceat Chriſtiano dare Turcis ad vſuram.

10. Sed quid, ſi pactum ſit, vt fiat id, quod ea Iuſtitia quis debet? Debet, v.g. Petrus tibi 50. potéſne illi mutuare alia 50. cum pacto, vt ſoluat centum? Reſpondeo poſſe. Ita Molin. *ib.* Dicaſtill. *l.*2. *de iuſt. tr.*10. *d.*2. *dub.*3. *num.*82. quia tunc non petis illa 50. ea vi mutui, ſed ex vi Iuſtitiæ ante mutuum; Hinc addit Nauarr. *ib. num.*146. te poſſe mutuare cum vſura ei, cum quo bellum iuſtum geris, ſicut enim vi, & bello illum ſpoliare potes, ita, & vſuris.

11. Quædam Matrona ſubminiſtrabat hîc Panormi pecuniam cum vſura Turcæ cuidam, prætextu, quòd in Turcas nos iuſtum bellum habemus, vt illi neſcio quis Confeſſarius poſſe inſinuauerat. Profectò ſi Confeſſarius indoctus fuit, erraſſe mirum non eſt: ſi doctus, Nauarræ dictum debuit expendere: qui de hoſtibus loquitur, quos mutuatarius ſpoliare poteſt, non verò de his Turcis inter Chriſtianos ſub captiuitate degentibus, in quos nullum bellum iuſtum habemus, cùm pertineant, dum ſunt captiui, ad Communitatem noſtram, non verò ad Communitatem Turcarum. Poteſt quidem ex Filliuc. Caiet. Azor. apud Dian. *p.*7. *tr.*7. *reſol.*11. captiuus Chriſtianus à Turca ſuo Domino aliquid furtim accipere in compenſationem ſui famulatus, ademptæque libertatis: & valdè probabiliter, ea Molin. Leſſ. Machad. quos citat, ſequiturque *ib.* Diana, & alij *p.*5. *tr.*13. non aliquid ſolùm, ſed quidquid potuerit, idque ob præſumptam Principis voluntatem, cuius eſt hoſtes hos communes debellare, & ſpoliare, qui mavult ea Tutcarum bona, ad quæ dictus Princeps Ius habet, eſſe apud Chriſtianum, quàm apud Turcam inimicum: quare ea hoc titulo quilibet Chriſtianus, etiam non ſeruus, poterit ibi apud Turcas exiſtens (præſcindendo ab alio inconuenienti) vſuris eos ſpoliare. At verò quoad Turcas apud nos conuiuentes, ſicuti nec cauſâ libertatis, nec causâ præſumptæ Principis voluntatis ab iis aliquid ſurripere potes, vnde te Princeps, vt furem puniret, ſi quid illis auferres: ita nec poteris vſuris, vel quibuſcunque fictis contractibus rei familiaris detrimentum iiſdem afferre.

Mutuare cum pacto aliquid faciendi, &c.

12. Colligo tertiò: An hic contractus ſit licitus, Do tibi mutuum ſub onere, quod iuſto pretio colas meos agros. Scotus enim, & alij apud Dicaſt. *l.*2. *tr.*10. *d.*1. *num.* 120. approbant hunc contractum, probántque communi praxi, quâ Domini dant mutuas pecunias Ruſticis hyeme, cum pacto, vt agros ipſorum Dominorum colant; ſed profectò non video, qua ratione liberari id poſſit (ſi aliud non addas) ab vſura: iam enim aliud grauamen præter ſortem adiicis: liberari igitur debet ex Caram. *l.*2. *Theol. mor. num.*743. ſuſùm ex compenſatione grauaminum. Dominus enim priuat ſe ſua pecunia, & ſubit grauamina duo. Primò, vt non repetat pecuniam ante tempus, quo agri ſolent coli, etiam ſi indigeat. Secundò, vt non admittat alios ruſticos, quos poſſet, ad agros colendos. Adde & tertium, quo ſe obligat Dominus ad dandum reliquum pecuniæ, & ad illam pecuniam inueniendam, ſi fortè ea carent, nè ſcilicet defraudet Ruſticum promiſſione. Si ergo Dominus hæc grauamina ſubit, non erit iniuſtitia ad illud onus colendi agros ruſticum obligare.

De intentione lucri ſupra ſortem ex parte vnius tantùm ex contrahentibus.

13. Si tum mutuans, tum mutuatarius intendant dare, & recipere dictum lucrum ea vi Iuſtitiæ, vtroſque peccare, ſi verò ex alio titulo, neutrum delinquere, iam patet ex dictis. At inſurgunt adhuc duæ difficultates.

Altera: Si mutuatarius det tanquam ex Iuſtitia, mutuans tamen verè, & ſine dolo ignorans talem dantis animum accipiat, tanquam traditum ea liberalitate; vel contrà. Si mutuatarius det ea liberalitate, ſed mutuans illius animi neſcius, accipiat tanquam ea Iuſtitia, quid in conſcientia ſentiendum?

14. Reſpondeo ad prius: Mutuans ea illa ignorantia nequaquam peccauit, nec eadem durante, lucrum acceptum reſtituere debet: At ſi ſciat, ſtatim debet reſtituere. Ratio eſt, quia ceſſante ignorantia, ceſſat bona fides, & conſequenter cùm non adſit titulus iuſtus, ſuccedit onus reſtituendi. Quòd ſi inueniatur illud expendiſſe, reſtituat, ea Molin. *d.*306. Leſſ. 2. *c.*10. *n.*4. id, in quo factus eſt ditior, nam ſi in nullo factus eſt ditior, ad nihil tenebitur, quia totum bona fide conſumpſit. Reſpondeo ad poſterius: Mutuans, licèt ad nihil teneatur ex re accepta, quia verè adeſt iuſtus titulus retinendi, qui eſt donatio liberalis: at, quia illum ignorat, peccat conſcientia erroneâ, eadémque perſiſtente, obligabitur ea eadem ad reſtitutionem; Verùm, ſi veritatem cognoſcat, & reſtituere poterit, & repetere, ſi dedit; Quòd ſi expenderit, bene fuiſſe expenſum, poterit item reputare. Sicuti ſi furatus ſis librum, quem deinde cognoſcis eſſe tuum, tuus erit; acceptio enim illa fuit ſolùm formaliter iniuſta, non verò materialiter, quod requiritur ad pariendam veram obligationem reſtituendi.

15. Altera

15. Altera Difficultas; Si mutuator dubitet negatiuè An mutuatarius lucrum dederit ſupra ſortem liberaliter, an ex vi mutui, tenebitúrne ad reſtitutionem? Reſpondeo, tenebitur. Ita Med. *de vſur. q.3. c.3.* quia in dubio potius eſt ius innocentis, & Domini rem ſuam certò poſſidentis, nam, tametſi ſupponimus, lucrum iam eſſe in manu mutuantis, tamen hæc poſſeſſio eſt materialis, ſeu, vt vocamus, naturalis, ſi quidem poſſeſſio ciuilis, & vera eſt apud mutuatarium, donec conſtet de vero titulo tranſlationis dominij.

16. Signa autem, quòd liberaliter, & verè gratis aliquid donetur, vel donatum fuerit, ſunt. Si mutuans reddat lucrum acceptum, & mutuatarius nihilominus ſponte iterum donet: ſi idem mutuatarius ſit diues, liberalis, & magnificus: ſi in dando lucrum, non præferat triſtitiam, vel moleſtiam, præſertim quando ideo mutuatarius non ſperat iterum ab eodem mutuante ſimile mutuum. Contrà, ſi mutuatarius ſit pauper, ſi parcus, ſi auarus, ſi moleſtiam præferat, ſi conqueratur cum amicis de iactura dati lucri, ſi ſint coniecturæ ipſum moueri ad dandum lucrum, ne iterum petendo mutuum repellatur, &c. erunt non vulgaria indicia inuoluntarij. Lege Dicaſt. *lib.2. tract.10. d.2. dub.13.* facit huc, quod dixi *ſuprà, tract.2. c.9. §.2. num.35.*

§. III. *An ratione damni emergentis, vel lucri ceſſantis liceat quid accipere ſupra ſortem?*

1. QVandoquidem licere iam ſupponimus ferè omnes. Molin. *d.315.* Leſſ. *l.2. cap.20.* Bon. *de contr. d.1. q.3.* & innumeri Doctores citati à Dicaſt. *l.2. tr.10 d.2. dub.4. n.159.* conditiones ſolùm requiſitas afferamus.

Tres conditiones quoad damnum emergens.

2. Prima, vt certò ſit damnum tibi euenturum, vel euenturum rationabiliter timeatur, nec impediri poſſit. Ita Caiet. 2.2. *quæſt.18. art.2.* Nauarr. *in man. c.17. n.211.* Dicaſt *l. c. dub.7. n.187.* ſi enim habeas aliam pecuniam, vel amicum, qui illud damnum poſſit impedire, cur tribuas mutuo?

3. Secunda, vt id mutuatario manifeſto dicatur; fortaſſe enim nollet cum hoc onere mutuum accipere; ſi ergo taceas, iudicaris condonare, ſufficere autem puto, ſi fiat pactum de lucro ſupra ſortem, nec enim eſt neceſſe, vt explicetur explicitè hoc lucrum eſſe propter damnum. Dicaſt. *l. c. n.188.* Caſtro Pal. *de iuſt. comm. d.4. p.15.* Ratio eſt, quia iam ſufficienter mutuatarius conſentit ad illud onus: erit tamen bonum conſilium explicare, ne, vt vſurarius condemneris. Sufficere item puto, ſi te quis, v. g. Rex cogat ad contrahendum: ſic Salon. & alij citati à Salas, *dub.18 n.5* Coactio enim illa eſt implicitus conſenſus ad omnia damna, quæ alter contrahens patitur, Idémque dic in lucro ceſſante.

4. Tertia, vt iuxta damnum, ſeu damni periculum, æquale pretium detur. Cùm autem incerta plerunque ſit quantitas damni, quod ex mutuo alteri dato euenturum tibi ſit, perpendat, omnibus conſideratis, vir expertus iuxta mox dicenda *n.14.* hîc proportionaliter applicanda, quænam quantitas pretij ſit ſtatuenda.

5. Ex his collige ſequentis dubij ſolutionem: Ego tibi mutuaui centum, ea lege, vt, propter damnum mihi verè emergens, reddas centum, & decem, potéſne tu mutuare hæc eadem centum, vel eorum partem alteri tertio, vt ab illo recuperes illa decem, vel partem eorum, quam mihi debes?

6. Reſpondeo; Dic mihi, ſi ego tibi vendidi equum, v. g. iniuſtè centum, potéſne tu equum alteri tertio iniuſtè vendere, vt exceſſum pretij, à me tibi ablatum, recuperes? Reſpondebis, diſtinguendo: Si equus in mea manu, quia illius curam geſſi, melior effectus eſt, vnde iam centum valeat, poſſum; ſecùs nequaquam, quia, ſi iniuſtè ego à te tractor, iniuſtè me alium tractare fas non eſt. Rectè reſpondiſti, nam ſimili quadam ratione ego propoſitæ dubitationi reſponſum dabo, cum Salas *dub.8. n.6.* aliiſque ab eodem cit. ſi ſupponas primò propter mutuum, quod tu das tertio, emergere tibi aliquod damnum ab hoc tertio, vt ſi ideo accipias ab alio mutuum: quia huic mutuum das, potes illud damnum, quod tibi emergit, & ad quod hic conſenſit, vt ſupponimus, exigere. Verùm, ſi ſupponas ſecundò nullum tibi emergere damnum ab hoc tertio mutuatario, non potes eo ſolo prætextu, quòd vis reſarcire damnum, quod ab illo, ſeu à me paſſus es, vel patieris. Ratio vtriuſque dicti eſt, quia, quando quis patitur damnum à mutuo, quod alteri concedit, iuſtum eſt, vt illud hic alter reſarciat, quia illius damni eſt cauſa, iniuſtum verò, ſi non eſt cauſa; At in prima ſuppoſitione mutuatarius ille tertius eſt cauſa illius noui damni, ergo ſoluet iuſtè. In ſecunda verò non eſt cauſa illius tui damni, cur ergo ſoluet?

De damno emergente ex mora.

7. Illud addere operæ pretium hîc eſt; quoniam mutuatarius non ſolùm debet ſoluere damnum emergens toto tempore mutui, vt diximus in ſecunda conditione, ſed æquum pariter eſt, vt ſi ipſe in termino præfixo non reddat, & poſt illum terminum mutuanti aliquod damnum neceſſariò ſequatur (ſi enim voluntariè, ipſi mutuanti imputetur) æquum, inquam, eſt, vt illi reſarciatur. Dubitabis, an aduenіente termino hoc præfixo, opus ſit monere debitorem de damno hoc, quod tibi creditori incipit deinceps inſurgere? & idem de lucro ceſſante. Memini me de hac re vniuerſim *ſuperiùs* nonnulla dixiſſe *c.2. §.6. n.3. & n.10.*

8. Reſpondeo, negant eſſe neceſſarium, Nauarr. *c.... n.51.* Petrus Nauarr. *l.3. de reſt. c.2. n.278.* Dicaſt. *lib.2. de Iuſt. tr.10. d.2. d.7. n.188.* quia ex iure *l. magna, C. de contr. ſtipul Dies interpellat pro homine.* Affirmant Angel. *v. Vſura 1. n.20.* Caiet. 2.2. *q.78. art.2.* Azor. *p.3. lib.5. c.4 q.1.* quem citat, ſed non ſequitur Diana *p.1. tr.8. reſ.87.* faciunt quæ dixi, ex de Lugo *ſuprà, c.2. §.6. n.3. &* 10. vt ſcilicet ſic debitor ponatur in mora; nam fortaſſe, ſi de nouo hoc onere admoneatur, omnibus viis illud extinguere ſataget: Nec obſtat prædictum Ius, quod ſolùm loquitur (aiunt,) de ſorte, & de lucro conuentu, non verò de quocunque poſſibili, & conſequenti.

9. Dico, probabilius eſſe, debere omnino debitorem admoneri (excipe conſuetudinem Mercatorum, de qua mox *num. ſequenti.*) Ratio eſt iam dicta ab affirmantibus. Et inſuper, quia ſi debitor non admoneatur, meritò creditor iudicabitur velle condonare illud ſubſequens damnum, de quo mentio nondum facta eſt, niſi fortè in genere, & ſolùm tacitè ex vniuerſali quadam ratione, quòd quilibet velit ſuis rebus lucrari, ſi poteſt: quæ conſideratio tam vniuerſalis, & indefinita non videtur ſufficere ad ponendam obligationem tam certam in Debitore.

10. Sà, *v. Mora, n. 2. fine,* de hac re ſic breuiter habet: *Obligatus ex delicto ſemper eſt in mora. Qui autem ſine delicto, non poteſt, aut difficilè poteſt, aut alioqui cauſâ iuſtâ excuſatur, putant quidam* (cum his ſentit Mol. *d.315.* quem citat, ſed non ſequitur Caſtro Pal. *de iuſt. comm. d.4. part.15. n.12.*) *non eſſe in mora, adeóque non teneri ad intereſſe ratione moræ, niſi ex pacto, vel appoſitione pœnæ conuentionalis, ſi tali tempore non reſtitueret, aut impotentia culpâ eius accidiſſet.* Hæc ille, lege item Dianam *part.1. tr. de Con. reſ.43.* Poſſe autem poni in contractu mutui, vel etiam aliis contractibus pactum, ſeu pœnam hanc conuentionalem de ſoluendo aliquid, ſolùm ratione moræ, quamvis non adſit titulus vllus damni emergentis, vel lucri ceſſantis, videtur hîc ſupponere Sà, de quo tamen *ſuperiùs, c.7. §.7. n.29. &* 30. nos diximus, vbi addidimus ad ſoluendam eiuſmodi pœnam, requiri ſententiam Iudicis, & nunquam obligare, ſi mora fuit ſine culpa.

Dixi *n.9.* (excipe conſuetudinem Mercatorum) propter illud quod Sà, ſic *ibidem* addit: *Alij putant, qui non ſoluit tempore debito etiam ſine culpa, in mora eſſe: quæ mihi opinio videtur Mercatorum vſu recepta.* Hæc ille. Quæ

Digitized by Google

conſuetudo vbi introducta eſt, ſeruetur, quia eſt rationabiliter introducta, ſiquidem Mercatores ſolent negotiari, & lucrari continuò; ſed quoad praxim puto faciliùs introductam fuiſſe hanc conſuetudinem, quando Mercatores dant mutuum, quàm in cæteris contractibus, quia Mercatores regulariter intelliguntur paciſci cum recipientibus ipſorum actualem pecuniam mutuam de quocunque damno, etiam poſt terminum ſolutionis euenturo; quod non eſt in aliis contractibus.

Illud rectè notat Paſqualigus, creditorem acceptantem ſolutionem partis debiti cenſeri, liberare debitorem à mora, ſibi enim, eam partem acceptando, præiudicat; nam, dum partem acceptat, videtur implicitè pœnam moræ, & quocunque intereſſe ratione moræ habitum remittere.

Tres Conditiones, quoad lucrum ceſſans.

11. Prima conditio ex Dicaſtill *lib. 2. de iuſt. tract. 10. d. 2. dub. 5. num.* 167. vt aliquid accipias ex eo capite, quod ratione mutui tibi lucrum ceſſet, eſt, vt eâ pecuniâ eſſes negotiaturus, & re vera aliquid lucraturus. Nota illud (ea pecuniâ) ſi enim aliâ, cur huic mutuatæ imputas? Quid, ſi hanc deſtinaſti negotiationi, & aliam otioſam habes Domi? Reſpondeo, Tunc potes exigere lucrum ceſſans, ſic Arag. 2. 2. *quæſt.* 18. *art.* 2. Val. *tom* 3. *d.* 5. *quæſt.* 20. *p.* 2. quia de facto hæc fructificatura erat, non alia. Quid, ſi ita diſpoſitutus ſis? *Vellem (& vtique poſſem) meam pecuniam negotiari, niſi eſſent, qui mutuum peterent:* ſeu quod in idem recidit: *Nolo applicare, quamvis vtique poſſem, hanc pecuniam ad negotiationem, quia volo mutuare illam fortè petituris.* Reſpondeo, quamvis per hanc conditionatam voluntatem non videatur pecunia negotiis deſtinata, ſed deſtinanda: vnde videatur tunc non poſſe accipi lucrum ſupra ſortem: Tamen adhuc poſſe doceo cum Leſſio, *lib.* 6. c. 20. *d.* 7. *num.* 90. & 95. & Maldero, apud de Lugo *tom.* 2. *de iuſt. d.* 25. *ſect.* 6. §. 1. *num.* 44. quando lucrum fuiſſet de proximo, & non ſolùm remotè habendum: id addo, quia remota lucra non ponuntur in conſideratione; vide Boſſium *tom.* 2. *mor. tit* 25. *à n.* 212. licèt non negem eſſe periculum palliandi vſuram. Ratio autem, quòd tunc poſſit, eſt, quia verè tibi ceſſat lucrum ratione mutui.

12. Secunda conditio, ex Dicaſt. *l. c. num.* 170. vt id omninò mutuatario explicetur: nam fortaſſe mutuum is nollet ſub hoc onere. Excipe, niſi cogaris, vt modò dixi *num.* 3. *fine.*

13. Tertia, ex eodem *ibid. num.* 172. vt ſeruetur æqualitas; ne ſcilicet plus accipiatur, quàm ſit lucrum ceſſans. Hinc primò, deducendæ ſunt expenſæ, quas feciſſes in negotiatione illa. Hinc ſecundò, quando lucrum eſt dubium, vel ſub periculo, vel quando tu non eras in voluntate firma negotiandi, cùm neſcires occaſiones ſuperuenturas, valde minus accipere potes, idque iudicio experti. Hinc tertiò, longitudo, vel breuitas temporis, ſub qua fortè præfigitur redditio mutui, multùm prodeſt, vel obeſt ad decernendum lucrum: nam breuiori tempore producta negotiatio minùs fructificat, quàm longiore.

14. Ob hanc ergo lucri incertitudinem, tribus modis paciſci cum mutuatario poteris. Primò, determinando nunc lucrum tuæ negotiationis tantum eſſe. Id, quod expertus poterit decernere, iuxta naturam negotij, opportunitates ſeſe offerentes, pauciores expenſas, & ſimiles circumſtantias: ſed deinde, quodcunque euenerit, erit in hoc taxato lucro ſtandum; quia par fuit periculum. Secundò, ſi fiat pactum, vt tantum detur, quantum alij Mercatores, in ſimili negotiatione, lucrati fuerint. Tertiò, ſi fiat pactum indeterminatè, vt tantum detur, quantum ipſi mutuanti ceſſabit de lucro: & in his duobus modis ſimilis erit determinatio, nam dabitur, quantum Mercatores in ſimili negotio lucrati ſunt.

SI ex mora ſoluendi ceſſet lucrum mutuanti, idem dic, quod modò diximus *num.* 8. & *n.* 10.

Laboris æſtimatio.

15. Tres ſuperſunt Difficultates. Prima: An æſtimatio laboris, quem perferre aliquando deberes, vt lucrum ex tua negotiatione fortè laborioſa conquireres, debeat deduci? Varij varia. Illud mihi certum eſt, & nunc dicere ſufficit: regulariter non eſſe deducendam, niſi paruam aliquam partem iudicio prudentis. Ita Leſſ. *l. c. dub.* 11. *num.* 98. lege item Salas *dub.* 20. *num.* 12. Sotum *de iuſt. q.* 1. *art.* 3. Rebell. Reginald. quos citat, ſequitúrque Dicaſt. *l. c. num.* 178. Ratio probans, & explicans hanc meam ſententiam eſt, quia homo communiter vult potiùs laborare lucrando, quàm etiam ſine lucro; ergo, cùm hic labor inuoluntariè illi ceſſet, non eſt is priuandus lucro, quod reportaret ab eo labore relicto propter tuam cauſam. Sic pauper artifex vulneratus ab inimico, otiatur quidem, dum iacet in lecto, ſed mallet laborare, & lucrari: nam propterea inimicus lucrum ceſſans debebit reddere ei, quamvis otianti. Ex alia parte, quia nullus homo eſt communiter, qui ceſſationem notabilis laboris non emeret aliquo paruo pretio, ideo hoc paruum pretium erit deducendum.

Lucrum ceſſans anticipatò ſumptum.

16. Secunda Difficultas: An Mutuatori liceat lucrum, quod ipſi ceſſabit, ſumere nunc ab ipſo initio mutui? V. g. mutuat nunc quis centum, ſperátque decem acquirere ex lucro ſibi ceſſante: poteſtne licitè nunc ſibi ſumere ea decem? Reſpondeo, nequaquam. Ita Medina *de vſuris, quæſt.* 3. § *ſeptima concluſio.* Dicaſt. *l. c. à n.* 174. & *dub.* 6. *ſeq.* Ratio eſt, quia ſic non mutuaret centum, ſed nonaginta, & ſic non poteſt lucrum accipere ex integro mutuo centum aureorum.

17. Caramuël *lib. 2. theolog. mor. n.* 755. tollit ſic difficultatem: *Fiant duo contractus; alter mutuationis, alter venditionis, & ſic poterit mutuans ſumere nunc decem, ſeu ſaltem octo, vel ſex.* Explico: Mutuans nunc mutuat centum aureos cum ſpe, vt recipiat hinc ad annum ex lucro licito, præter ſortem, alia decem. Vendat nunc anticipatò hanc ſpem denarij lucri ipſi mutuatario, quæ ſpes valebit, v. g. omnibus ab experto viro expenſis, ſex, vel octo aureis, nam ſtatim nunc poterit ſine labe vſuræ hos ſex, vel octo aureos ſumere, non quidem ex vi mutui, ſed ex vi venditionis ſperati à ſe lucri, & venditi mutuatario.

18. Leſſius *lib. 2. c. 10. dub.* 11. *n.* 100. ab eadem difficultate ſic ſe liberat: *Mutuet quis tibi centum, ita vt mutuet cum intereſſe ſolùm* 91 *at* 9. *ſine intereſſe, nam mox hæc* 9. *reddere mutuanti potes ſine vlla ipſius iniuſtitia pro intereſſe debito illis* 91. *tunc enim tu mutuatarius non ſolues lucrum ex ipſa ſumma mutuata cum intereſſe, ſed ex alia, quo pacto plus æquo non grauaberis.* Dices, grauabor ex eo, quòd anticipatò ſoluo quod nondum debeo. Reſponderem ſic pro Leſſio: At certò debebis, & ex alia parte moleſtia dandi nunc, quod debebis poſtea, compenſari ſufficienter videtur ex eo, quòd mutuans gratis mutuat tibi, & ſine intereſſe illa nouem.

19. Azor. *p.* 3. *lib.* 5. *c.* 5. *q.* 3. eandem difficultatem ſic tentat eludere: *Mutuet Titius centum Caio, cum pacto, vt Caius reddat quinque pro intereſſo: mox Caius det Titio aliquid aliud, quod æſtimetur quinque, v. g. certam portionem olei, vini, frumenti, &c. Nam tunc non committetur iniuſtitia, quia hæc committeretur, ſi illa quinque detraherentur à centum mutuatis: at nunc illa olei, viniúe portio non eſt pars pecuniæ mutuatæ.*

20. Ex his tribus modis primus, & ſecundus approbetur, nam ſi ſincerè exhibeantur, nihil continent iniquitatis: Tertius verò omnino reprobetur, quia illa olei, vel vini portio, licèt phyſicè non ſit pecunia, eſt tamen æquiualenter, vnde meritò tunc non dicentur mutuari centum, quandoquidem, propter illa centum, ſoluitur æſtimatio aureorum quinque, quamvis in alia materia.

Lucrum

Digitized by Google

Lucrum ceſſans ex contracta explicitè iniuſto, ſed iuſto implicitè.

21. Tertia Difficultas eſt: An qui bona fide contractum vſuratium, ſeu aliàs iniuſtum celebrauit, ignorans eſſe talem, poſſit lucrum exigere: quatenus ſi iniuſtitiam aduertiſſet, alio modo non iniuſto cum eodem, vel cum altero contraxiſſet. Contraxiſſet, v. g. vel per contractum ſocietatis, cum aſſecuratione ſortis, & lucri, cuius contractus Iuſtitiam, hîc ſupponimus, & videri poteſt apud Doctores, Bonac. *de contr.d.3.q.3.p.*11. *num.*2. alios cit. Mol. *d.*417. Dicaſt. *l.*2. *tr.*10. *d.*2. *n.*4. *&* 38. Val. Nauarr. aliiſque; Dian. *p.*1. *tr.*8. *reſ.*, o contra Azor. Fill Sot, Dicaſt. *lib.*2. *de reſt. tract.*10. *diſp.*2. *dub.*21. vel per contractum emptionis frumentorum, ſeu ſimiliom iuxta metam taxandam, de quo *ſuperiùs* fuſè diſputauimus; vel per contractum iuſti Cambij, vel Conſtitutionis cenſus annui, vel per ſimiles.

Reſpondeo, id quamvis in praxi non ſit facilè conſulendum, tamen Leſſius *lib.*2. *c.*20. *n.*105. probabile putat iuſtè poſſe, quando mutuans expreſſit ſe velle contrahere omni meliori modo, quo poteſt. Immo Sà, *v. Vſura, n.*8. quem ſequitur Tannerus 1.2. *q.*4. *d.*7. *d.*3. *n.*99. Dian. *p.*1. *de contr. reſ.*47. de Lugo, *t.*2. *de iuſt. d.*25. *ſec.*9 id eſt, ſi mutuans ſcit, non verò ſi ignorat contractum illum iuſtum; benigniùs loquuntur, & abſolutè poſſe concedunt: Profectò Sà ſic habet: *Qui fecit contractum vſurarium bona fide credens iuſtum, poteſt tantum lucri retinere, quantam acquiſiuiſſet alioqui per contractum licitam* Ratio potiſſima (nam alias vide apud citatos) poſſet eſſe, quia mutuans dum bona fide procedit, & non eſt diſpoſitus ad exercendas vſuras (quam certè diſpoſitionem nemo mediocris conſcientiæ habere præſumitur) implicitè contrahit cum voluntate non committendi vſuras, & cum voluntate habendi lucrum; ergo contrahit cum voluntate contrahendi iuſto modo poſſibili, hoc enim totum inuoluitur ab illa bona fide, &c. Cùm igitur ex alia parte iam mutuatarius conſentiat ad id totum, quod petit mutuans, aderit ex vtraque parte ſufficiens, & iuſtus contractus, atque actualis conſenſus, nec ſolùm conditionalis, ſic. Alio modo iuſto contraxiſſet, ſi hunc iniuſtum cognouiſſet; quam conditionalem certè non ſufficere ad iuſtificandum lucrum omnes fatemur, quia conditio nihil ponit in eſſe: ſi ergo adeſt ſufficiens vtriuſque voluntas, aderit, quod neceſſarium erit ad iuſtè lucrandum.

22. Nec obſtat primò. Quòd damnum hoc reſarciendum debuit antea debitori manifeſtari: non obſtat, inquam, ſatis enim illi fuiſſe notificatum cenſetur, cùm ab illo mutuans lucrum illud ſupra ſortem petiit.

23. Nec obſtat ſecundò, Quòd poſſet idem fieri ab eo, qui mala fide contraxit per contractum cognitum vſurarium, non obſtat, inquam, quia neganda eſt ſequela; Qui enim bona fide eo modo contraxit, implicitè vult bono modo contrahere: At qui mala, iam voluit contrahere prauo, non autem recto modo.

Dices: At ſi ſciuiſſet bonum modum, hoc bono modo contraxiſſet; Ergo virtualem, & implicitum conſenſum habuit ad hunc bonum modum. Reſpondeo, nego conſequentiam; Cùm enim conditionalia nihil ponant in eſſe; & ex alia parte is expreſsè malo modo contrahere voluit, non eſt attendendus ille conditionalis conſenſus, ſed hic abſolutus, qui verè affuit. Quare non placet Verricilli *tr.*4. *q. mor.*2. *num.*1. qui contrarium docet. Nam etiam dato, ſed non conceſſo, quod ſpeculatiuè id poſſet defendi: tamen à praxi eſt omnino repellendum: cùm enim nullus ſit contractus vſurarius, qui non potuiſſet vel cum hoc, vel cum alio contrahente celebrari aliquo tandem recto modo, iam in praxi omne iniuſtum lucrum ex vſurario contractu conquiſitum, è medio tolleretur.

24. Nec obſtat tertiò, Quòd in venditione, locatione, cenſibus fieri ſimile quid non poteſt: neque enim potes à Petro, v.g. petere plus, quàm decem, ſi pro decem, pretio nimirum infimo rem eidem iuſtè vendidiſti, vel iuſtè locaſti, quamvis, ſi pretio ſummo vendidiſſes, etiam iuſtè vendidiſſes, non obſtat, inquam, quia in caſu huius obiectionis emptor, ſeu conducens contrahit cum hac perſona, quæ non conſentit niſi ad pretium conuentum, & non ad aliud: At in caſu noſtro mutuatarius iam conſentit dare tantùm lucri, & ſolùm per conſcientiam erroneam, hoc apparet iniquum: cùm ergo depoſita erit conſcientia erronea, poterit mutuans, quaſi per compenſationem ſibi retinere lucrum, quod aliàs iuſtè accepiſſet.

25. Immò ex venditione, vel locatione confirmari poteſt doctrina, de qua diſputamus. Sit, qui vendat, ſeu locet bona fide rem pluris, vel minoris iuſto: valeat decem, v.g. ſed vendat, locétve duodecim, vel octo, ſtatim, atque apparet hunc contractum eſſe iniuſtum, poterit, abſtrahendo à liberali donatione, immò debebit reduci ad iuſtum. Cur igitur idem non ſit in caſu noſtro, vt ſicut ibi veluti reformatur contractus, quia implicitè ſemper intelligitur Venditio, vel locatio facta ſub pretio iuſto, ita in noſtro caſu recudatur contractus, quia propter bonam fidem intelligitur factus alio modo, hoc eſt, iuſto: hæc quoad ſententiam Emman. Sà dubitaſſe ſufficiat; & de qua Leſſius *lib.*2. *cap.*20. *num.*110. ait, non eſſe permittendum, vt quis ſic contrahat abſque expreſſo titulo, ob quem lucrum petat, vel niſi expreſſerit, ſe velle contrahere meliori modo, quo poteſt. Sanum certè conſilium.

26. Inquires: Sicuti poſt initum prædictum mutui contractum cum prædicta virtuali intentione, licere videmur lucrum accipere, licebitne ab initio his duobus modis contrahere: Primò: *Do tibi centum, vt omni meliori modo, quo iuſtè poſſum vltra ſortem lucrum à te reportem:* Secundò: *Do tibi centum, vt vltra ſortem lucrum à te reportem.*

27. Reſpondeo ad primum: Non eſſe hunc contractum improbandam: immò hanc eſſe ſententiam Leſſij, iam dixi *n.*21. *& n.*25. niſi tamen ex eo capite infirmetur, quod *n.*29. *&* 30. mox explicabo. Ratio eſt, quia ſub illa clauſula (omni meliori modo, &c.) iam implicitè fit contractus iuſtus, & excluditur iniuſtus.

Reſpondeo ad ſecundum; id triplici modo fieri poſſet. Primò, ſi aduertas ad bonos titulos damni emergentis, v.g. vel lucri ceſſantis, &c. ex quibus lucrum ſupra ſortem acquirere iuſtè poſſes. Secundò, ſi aduertas nullum titulum bonum adeſſe. Tertiò, ſi adeſt quidem bonus titulus, ſed tu præſcindas: nihil ſcilicet cogitans de iuſto, vel iniuſto titulo.

Dico: Primum modum eſſe licitum: Secundum illicitum, & vſurarium, quæ duo patent ex dictis; At tertius modus, quia nemo eſt cenſendus delictum committere, niſi expreſsè conſtet, iudicandus erit etiam licitus, ſaltem regulariter: qui enim hoc tertio modo contrahit, implicitè bonum titulum inuoluere præſumitur; quare niſi ex mala conſcientia, & praua conſuetudine mutuantis ſub vſura, aliud colligatur, voca hunc contractum bona fide factum, pro quo recurrat Doctrina iam hactenus à Sà tradita: *Duo Mulierculatum contractui mutui diſcentiuntur, &c.*

28. Quæ *à n.*18. diximus, niſi in vno explicentur, anſam poſſent afferre labendi, vt his ſuperioribus diebus accidit cuidam aliàs doctiſſimo Theologo; Is cùm abſolutè nobili Viduæ conceſſiſſet, poſſe decem pro centum in anno recipere ex dato mutuo, re deinde bene perpenſa, neceſſum fuit eandem admonere, vt lucrum receptum reſtitueret; an ex quodam capite aliquam partem dicti lucri potuerit retinere, intelliges ex *infrà* dicendis §. *præſertim* 5. *n.*19.

29. Explicatio eſt hæc: Diximus tunc poſſe lucrum eiuſmodi ſumi, quando mutuans, ſi non feciſſet hunc contractum iniuſtum, feciſſet vtique iuſtum, vel ſocietatis, vel metæ, vel cambij, vel cenſus, vel ſimilis; At verò, ſi mutuans nullum contractum ex iuſtis feciſſet, lucrum reportare poſſe, nunquam diximus; reportaret enim

ex nullo iuſto titulo. Iam inſpiciamus, an illa Vidua nobilis iniſſet aliqnem ex contractibus iuſtis? Ipſa (vt ex ſe fatebatur) à cambiis abſtinere ſe dicebat, qnia fido carebat correſpondente. Contractum metæ omnino reſpuebat, quia nimis moleſtum ſibi erat dependere ab iis, qui metam impoſituri erant, & cum tanta præſertim incertitudine lucri, vſque ad vertentem ferè annum, metæ impoſitionem expectare; Societatem verò, vel ſecurum cenſum, vel alium ſimilem contractum inire poterat cum nemine, quia multoties eùm quæſiuiſſet, non inuenit. Dic ergo, amice Theologe, cnr ſtatim, re indiſcuſſa, conceſſiſti potuiſſe illam ex mutuo lucrum reportare? Si enim ipſa meliorem, ſeu iuſtum modum non habebat lucrandi, contrahendo cum aliis, nec contrahendo cum ea, cui mutuum dedit, quæ mulier etiam erat, nec vllo modo aliis contractibus apta, ſatis conuincitur iniquè contraxiſſe, cùm iuſtè non potuerit.

Quod igitur dictum eſt de hoc inito contractu, dici debet de ineundo, quando alius contrahendi iuſtus modus non affulget, eſt enim clarè vſura palliata, etiam expreſsè dicere, te velle omni meliori modo contrahere; quando hic modus, vel non eſt, vel recuſatur.

30. Hinc damnabis nouam quandam mulierculatum noſtræ ætatis negotiationem: Dant vnum, vel alterum aureum petenti cuipiam, hac lege, vt ſingulis hebdomadis duos repetant tarenos, ſeu Iulios, donec aureum integrum ſoluant, & inſuper alios tres, quatuórve Iulios pro lucro. Profectò ſi ipſis lucrum ceſſet, ſi damnum emergat, ſi periculo ſe exponant, vno verbo, ſi iuſtus intercedat titulus, aliquid proportionatum eas repetere poſſe, non eſt dubium: at ſi nullus, vnde poterunt? Neque hic valet prætextus, *ſi non mutuaſſem*, &c. non valet, inquam: quia nullus eſt in his circumſtantiis poſſibilis iuſtus contractus, non Cambij, non Cenſus, non Societatis, nam, vt alia taceam, quis hos celebret in tam modica pecunia? Non metæ, quia debuiſſet mutuans expectare metæ impoſitionem, nec potuiſſet poſt hebdomadas lucrum, & ſortem ſibi repetere; non denique ſimilis iuſtus aliquis contractus, quia is non apparet. Remanet ergo eſſe negotiationem vſurariam, & prorſus improbandam, vide §. 5. *n.* 19.

§. IV. *Difficultas, vel periculum recuperandi ſortem, an det lucrum?*

1. QVando rationabiliter timetur periculum, vel difficultas, vel expenſæ in recuperando mutuo, atque hæc oriuntur ratione perſonæ mutuatarij, poteſt aliquid proportionatum exigi ſupra ſortem. Ita Dicaſt. *lib.* 2. *de iuſt. t.* 10. *d.* 2. *dub.* 10. Leſſ. *l. cit. dub.* 13. Val. *l. c. p.* 2. Syluest. *v. Vſura* 1. *q.* 35. aliique. Ratio eſt, quia ſubire etiam ſponte hæc pericula in lucro æquè, ac in ſorte in gratiam alterius, eſt pretio æſtimabile, quidquid dicat Salas, *dub.* 20. *n.* 8. alios cit. qui negat pro periculo ſortis aliquid eſſe deducendum. Proportionatum (dixi) in quo anguntur timorati Fideles, & tandem nulla alia regula certior, quàm iudicium experti, afferri poteſt, iuxta periculorum qualitatem, numerum, grauitatem. Illud erit adiumento, vt videas, quanto pretio Mercatores communes ſimilem negotiationem aſſecurarent, ſeu fideiuberent in foro, & exinde, quid poſſis tu ex ſimilibus periculis expoſcere, perpendas. Dixi rurſus (rationabiliter timetur) nam ſi pericula timeantur ex ſola puſillanimitate, negant plerique cum Mol. Sal. apud de Lugo *mox* cit. poſſe quid vltra ſortem accipi, quia tunc illorum periculorum non eſt cauſa mutuum, ſed mutuantis vitiata diſpoſitio. Verùm, de Lugo innuit poſſe, licèt denique aliorum iudicio relinquat. Ratio eſt, (inquit) quia præter Matrimonium, pro quo aliud potuit in iure ſtatui, in aliis contractibus cauſa hæc immediata, cur poſſit quid exigi, eſt angor, & moleſtia, quæ mutuans paſſurus eſt, toto, v.g. anno, propter timorem amittendi ſortem, quæque ſubire ipſe non obligatur ſine pretio. At hæc iam in eo puſillo adſunt: ergo, &c.

2. Solet autem contingere, vt mutuatarius ad aſſecurandum mutuantem de ſua mutuata pecunia, adhibeat aliquem fideiuſſorem, cui aliquid, verbi gratiâ, duos, tréſve aureos pro quolibet aureorum centenario ipſe mutuarius dat: (& iuſtè quidem, nam hic fideiuſſor debebit ſoluere totum mutuum, ſi mutuatarius non ſoluet) id, quod licite fit, etiam quando non eſt periculum, nè ſoluat mutuatarius, vt docet Molina *d.* 319. aliiq; contra Couarr. *lib.* 3. *Var. c.* 2. *n.* 6. quia adhuc eſt onus pretio aliquo, licèt minori æſtimabile.

3. Iam inquiro, an hîc quod facit hic tertius, poſſit facere ipſe mutuans, ſimile pretium ſumens à mutuatario, cuius ſit fideiuſſor pro ſe ipſo?

4. Reſpondeo: Si mutuans obliget mutuatarium, vt non eligat alium aſſecuratorem, niſi ipſum mutuantem, vſurarius erit. Non autem talis erit, ſed iuſtus negotiator, ſi illum non obliget, eſto, ſe offerat, imò & roget, ſed ſine periculo obligandi mutuatarium. Ratio prioris eſt, quia illud eſſet imponere mutuatario onus nouum ſupra ſortem datam, & hunc caſum dumtaxat damnat facet Canon *cap. Nauiganti, de vſuris.* Ratio poſterioris eſt, quia, ſuſcipere in ſe tale onus aſſecurationis, eſt pretio æſtimabile, vt modò dictum eſt: quare ſicuti alius tertius pro hoc onere aliquid exigere valet, cur non valeat ipſe idem mutuans, qui certè non fit deterioris conditionis ex eo, quòd mutuet?

§. V. *An liceat aliquid plus accipere, ob promiſſionem, quam alteri quis facit non repetendi pecuniam mutuatam intra certum tempus?*

1. COmmunior ſententia habet, nequaquam licere. Immò non nemo addit, contrariam eſſe nouam, inauditam, periculoſam in fide, & aperientem viam vſuris. Ita Molin. *d.* 308. *n.* 20. Leſſ. *dub.* 14. Salas *tr. de vſur. dub.* 9. *n.* 12. Aragon. 2. 2. *quæſt.* 38. *art.* 1. de Lugo *t.* 2. *de iuſt. d.* 25. *ſect.* 3. *num.* 17. contrariam falſiſſimam vocans; Dicaſtill. *lib.* 2. *de iuſt. tr.* 10. *d.* 2. Rationes huius ſententiæ ſunt variæ, à variis Doctoribus excogitatæ, quas, nè bis repetam, mox cum earundem ſolutionibus ſubdam.

2. Alia non ignobilium Authorum ſententia (quam Leſſius, licèt contrarius, ait, poſſe alicui videri non improbabilem, ſed tamen Mercatoribus tam laxas habenas non eſſe dandas) docet vtique licere. Ita Ledeſma *p.* 2. *tr.* 8. *c.* 35. *concl.* 4. dicens, idem doceri à diſcipulis S. Th. apud Dian. *p.* 5. *tr.* 13. *reſ.* 50. & *p.* 1. *tr.* 8. *reſ.* 48. Medina apud Leſſ. *l. c.* Caſtellin. apud de Lugo *l. c.* Ioan. Medina apud Leſſ. *l. c.* quibus adde Trull qui hanc vocat probabilem, licèt ipſe contrariam ſequatur *t.* 1. *in Decal. lib.* 7. *c.* 19. *dub.* 12. apud Dian. *p.* 8. *tr.* 7. *reſ.* 43. & *p.* 3. *tr.* 5. *reſ.* 92. citant. Tannerum. Ratio potiſſima (nam alias vide apud Leſſium) eſt, quia non poteſt negari promiſſionem non repetendi, per annum, v.g. eſſe nouum onus, nouámque obligationem pretio æſtimabilem, vt *mox* clariùs patebit *n.* 11. quare, quod pro ea accipitur, non accipitur ex vi mutui, ſed vi talis noui oneris.

3. Confirmari primù poteſt, quia omnes cum Molina concedunt, te poſſe quid exigere pro promiſſione, quâ te obliges intra annum mutuare quid, vel vendere, quandocunque quis voluerit, quia id verè eſt onus pretio æſtimabile. Sed idem eſt promittere non repetere intra annum, quod mutuatum eſt, ſimile enim eſt vtrumque onus: ergo &c.

4. Confirmari ſecundò poteſt: Quia debitum maturãdum poſt annum poſſe nunc extingui, dato aliquo pretio creditori à debitore, *ſuperiùs*, cum Fag. Reb. aliiſque doctis Authoribus conceſſimus *cap.* 7. §. 8. *num.* 2. Idque etiamſi alius titulus non appareat, niſi quia præſens pecunia plus valet, quàm futura, non quidem in ſe (tanti enim in ſe valet aureus hodie, quanti poſt annum) ſed ratione annexorum, quia in anno timeri ſemper rationabiliter poſſunt pericula, eſto, nunc prorſus nulla præuideantur, vt *ibidem* explicuimus. Iam infero: ergo pecunia mea præſens, quam tibi mutuam do, plus valebit

propter

propter ſimilia connexa, quàm tua, quæ futuro tempore à te ſoluetur.

5. Caramuël, *lib. 2. Theolog. mor. d. 14. num.* 8½2. vide etiam *num.* 765. plerumque benignus, & interdum debito magis, hic ſcrupulum inijcit; ita enim, eum, qui certò ſcit fore, vt nullo modo pecunia, quam alteri mutuauit, indigeat, nihil iuſtè poſſe ſupra ſortem exigere, quia tunc nullum ſibi grauamen imponit, at, qui nullum ſentit damnum, non habet, cur vtilitatem aliquam ſentiat. Hæc, inquam, ait. Verùm, ſi probabilis eſt hæc ſecunda ſententia, quando præuidetur indigentia, quam ipſemet Caram. *ibid. num.* 766. amplectitur, dicendum conſequenter erat, aliquid, licèt minus ſemper accipi poſſe, quia nunquam in praxi verum eſt, vt ipſemet inſinuat *dicto num.* 802. nullum ſic grauamen imponi: ſemper enim timentur indigentiæ caſuales, & pericula inopinata: immò ipſa promiſſio non repetendi, verbi gratiâ, per annum, eſt nouum grauamen pretio æſtimabile, ſicuti promiſſio tibi quid vendendi, quando volueris, vt iam dictum eſt.

6. Confirmari poteſt tertiò: Quærunt aliqui, An poſſim licitè mutuare, verbi gratiâ, centum Petro ea lege, vt ſi ego viuam vſque ad annos decem, ipſe mihi anno decimo reddat ducenta, id eſt, ſortem, & alia centum, quaſi decem pro ſingulis annis; ſi verò decimum annum non pertingam, nihil prorſus, nè ſortem quidem reddat? Et licèt neget Syluest. *v. Vſur. 1. quæſt.* 36. *&* 37. quia id eſſet lucrum ex mutuo; concedunt tamen recentiores apud Dianam, *part. 7. tract. 9. reſ.* 71. *& deinceps:* Barthol. à S. Fauſto, *in Spec. Conf. d.* 12. *quæſt.* 55. Eſt enim lucrum ex contractu innominato: *Do vt des*, & veluti ludus paris periculi. Non eſt igitur nouum, tranſire mutuum in alium contractum ratione alicuius ſuperadditi pretio æſtimabilis. Quare, ſi ego ſubeo periculum, nè inopinatus adſit caſus, quo ea pecunia ego indigeam, vel indigeat amicus meus, cùm interim mutuatarius certò ſciat, ſe in omni ſuperuenienti caſu, ſine formidine per annum vti poſſe pecunia mea, quam non repetere promiſi: cur eſſe id pretio æſtimabile non ſit iudicandum?

7. Equidem video hanc ſententiam vſuræ periculo ſubeſſe, & inſuper eſſe difficile ſtatuere, quantum poſſis pro hac promiſſione requirere, quod iam *mox num.* 17. quæremus, tamen, an ſit probabilis tum propter eius Authores, tum propter rationes iam allatas, & ſolutiones in contrarium mox afferendas, vltima ſit apud ſapientem lectorem æqua ſententia.

8. Supereſt ergo, vt pro curioſis videamus, quo modo ad rationes contrarias, hoc eſt, ad rationes primæ ſententiæ reſponderi poſſit. Prima ratio eſt, quia ſic ex omni mutuo poſſet exigi lucrum, prætereà, quòd non ex vi mutui, ſed ex vi promiſſionis exigatur.

Reſponderi poteſt, negando ſequelam, vt *mox num.* 12. clariùs explicabo.

9. Secunda Ratio, quia ſic pro longiore tempore poſſet plus exigi; ſi enim propter promiſſionem non repetendi mutuum, pro vno anno, accipis duo, verbi gratiâ, pro duobus annis, poteris quatuor, at omnes fatentur tempus vendere, vſurarium eſſe.

Reſponderi poteſt, negando ſequi, plus poſſe exigi pro longiore tempore abſolutè, concedendo eſſe quid moderatum plus, vel minus ex alio capite, quod aliquando conſequitur ad longius, breuiúſque tempus. Recolendum eſt id, quod *ſuprà* per aliam occaſionem dictum eſt, in diuturniore tempore maiora ſublatêre pericula, & oneroſiorem eſſe meam promiſſionem non repetendi, quàm in breuiore.

10. Tertia Ratio cæteris fortior, eſt, quia obligatio non repetendi mutuum pro aliquo certo tempore, eſt imbibita in ipſa natura mutui: qui enim mutuat, pro aliquo tempore mutuat, atque adeò ſicuti datio mutui eſt donatio liberalis, ita neceſſe eſt, vt ſit id, quod eſt de eſſentia, ſeu natura mutui, hoc eſt, vt ſit liberalis etiam obligatio dicta non repetendi pro certo tempore.

11. Reſponderi poteſt, ſic diſtinguendo: Obligatio non repetendi mutuum pro aliquo commodo tempore, eſt imbibita in natura mutui, concedo antecedens. Obligatio non repetendi pro toto, & quocunque tempore, quo mutuum protrahi poteſt, eſt imbibita in natura mutui, nego antecedens. Colligo ex Dicaſtill. *lib. 2. de iuſt. tract.* 10. *diſputat.* 12. *num.* 31. *&* 32. *& alibi.* Tempus igitur aliquod eſt imbibitum in mutuo, at non determinatum, ſed determinandum ex variis rerum, perſonarum, temporis circumſtantiis. Tempore, verbi gratiâ, pecuniæ, ſi tu pauper mutuas modium farinæ, tempus imbibitum huic mutuo; intelligitur vna, vel altera hebdomada, & fortaſſe minus: at tempore abundantiæ, etiam menſis; quod ſi ſis diues, & mutuatarius ſit ruſticus inops, erit etiam annus, ſeu donec triticum ex ſua tenui ſegete is recolligat. Quare, ſi mutuas per tempus aliud, ſeu longius à prædictis, erit quid extrinſecum mutuo, & illud ſubire nouum onus, & vendibile.

12. Quarta Ratio: Quia ſic mutuum non differet à Precario. Precarium enim eſt, quando rem commodas lege, vt poſſis repetere, quandocunque volueris. Commodatum verò eſt, quando rem commodas ea lege, vt repetere non poſſis pro eo tempore] commodati, v. g. pro anno, quo commodas. Cùm ergo mutuum aſſimiletur commodato, debet participare de ea conditione, vt repeti nequeat pro toto tempore, quo ipſum mutuum durat, quo pacto differet à precario; ſecùs non differret.

13. Reſponderi primò poſſet, negãdo ſecùs non differre. Differt enim ex eo, quòd Precarium eſt de re ex ſe vſu non conſumptibili, verbi gratiâ, de Veſte, Statua, &c. cùm mutuum ſit de re ex ſe vſu conſumptibili, verbi gratiâ, de vino, oleo, pecunia, &c. quo pacto ſatis differunt ſine neceſſitate aliud diſcrimen excogitandi. Reſponderi tamen ſecundò poſſet, diſtinguendo illud (*mutuum aſſimilatur commodato*) mutuum propriè, & ſtrictè dictum, vt ſcilicet in illo eſt intrinſecè coniuncta, & imbibita obligatio non repetendi pro aliquo commodo tempore *num. præcedent.* explicato, aſſimilatur commodato, concedo. Mutuum largè, & impropriè dictum, vt ſcilicet annexum cum obligatione longioris temporis, nego: hoc enim tranſit in alium contractum innominatum: *Do vt des*, vel potiùs in Venditionem, per quam vendit quis iuſto, ac proportionato pretio pericula, & libertatem repetendi rem ſuam pro tempore illo extrinſeco.

14. Quinta Ratio eſt Ioannis de Lugo: *Quia*, inquit, *per reſtitutionem ſortis iam æquatur totum, quod mutuatarius debet, ergo ſi plus requirat mutuans, iniuſtè requiret. Antecedens probatur, quia tanti valet pecunia poſt annum reddita, quantum ante annum mutuo conceſſa. Confirmatur, quia tanti valet, v. g. hæc Statua nunc, quanti ſi vendam poſt annum, ſic de domo, de prædiis, &c. Immò tanti æſtimatur à Deo Gloria, ſeu Beatitudo data nunc, quanti data poſt annum: patet: quia æqualibus meritis iuſtè nunc defuncto confertur eadem Gloria, quæ iiſdem meritis confertur morituro hinc ad annum, vel annos.* Hæc ille.

15. Reſponderi primò ſic poteſt: Hæc ratio nimia probat, ergo nihil. Nam probat nihil mihi deberi ex locato, tanti enim valet ſtatua nunc, quando tibi initio anni loco, quanti valebit poſt annum, quando reddes. Et ſicut omnes reſpondent tunc non accipi pretium, pro re locata, ſed pro alio, id eſt, pro vſu rei locatæ. Ita ego reſpondebo, non accipi pretium pro pecunia conceſſa, ſed pro alio: id eſt, pro libera promiſſione eam diuturno tempore non repetendi.

16. Reſponderi poſſet ſecundò directè, negando antecedens. Ad probationem diſtinguo aſſumptum: Tanti valet pecunia conceſſa, quanti reddita; ratione ſui concedo, ratione annexæ promiſſionis, ſeu alterius connexi, nego, vt patet ex dictis. Ad confirmationem idem dic: Sanè Gloria tanti valet ratione ſui nunc; ſi nunc mihi illam Deus conferret, quanti ſi conferret poſt decem annos. Sed dic, Amice, ſi tibi illam Deus nunc

conferret,

Digitized by Google

conferret, & non hinc ad decem annos, quanti faceres eam præſentem collationem? Ego, imò, & tu, & ſanæ mentis quiſque pluris faceret, quàm inferiora quæque bona, ac vitam ipſam; aliud igitur eſt æſtimatio rei in ſe, aliud, quoad aliquam circumſtantiam extrinſecam ipſi rei connexam.

Quanti valeat promiſſio non repetendi mutuum, &c.

17. Illud denique ante omnia intereſt hîc ſcire: Ecquódnam pretium exigere eſſet congruum ex hoc titulo? Iudicio experti, omnibus expenſis, reſpondebis; ſed adhuc vrgeo, ecquódnam eſt hoc prudentis arbitrium? Burſæ, ait Leſſ. *l. 2. c. 20. n.* 125. determinatur à mercatoribus eiuſmodi pretium ſingulis annis, aliquando ſex, aliquando ſeptem, vſque ad duodecim, nun verò vltra *ex Caroli V. Conſtitutione*: additque hanc eandem lucri taxam poſſe quemlibet non Mercatorem exigere ex ſuo mutuo, quia poſito eo ſtatuto, fit taxa communis pro omnibus. Audio; ſed idem Leſſius hoc non approbat paulò poſt, *num.* 127. aitque, præſcindendo à lucro ceſſante, vel lucro emergente, id iniuſtè ſtatui; multò magis, quia nos quærimus vniuerſaliter pro locis, vbi hæc taxa non ſtatuitur. Aliquid ergo nos firmius ſtatuamus, & loquamur de mutuo in pecunia, exempli gratiâ, per annum, nam pro mutuo olei, frumenti, &c. poteſt euenire, vt annus non reputetur longum tempus, vt dixi *num.* 11. cùm contrà regulariter pro mutuo in pecunia longum reputetur tempus vnius anni, multò magis duorum, trium, &c.

18. Dixi iam poſſe pro hoc titulo promiſſionis non repetendi pecuniam mutuam pro quolibet anno, licitè in noſtra hac ætate pecunioſa exigi quinque pro centenario. Ita Caram. *l. 2. Theol. moral. num.* 799. Ratio eſt, quia eiuſmodi promiſſio regulariter tanti videtur æſtimari poſſe à prudentibus; Et huius ratio eſt, quia pretia rerum ex communi æſtimatione hominum pendent: commune autem hominum iudicium nunc videtur eſſe, vt qui vendit ſuam libertatem de reſumenda ſua pecunia per annum, quinque exigat pro centum, cuius rei ſignum eſt, quia ſi cuilibet prudenti dicatur: Vel elige nunc habere centum numeratos aureos, vel centum, & quinque poſt annum, eligeret potiùs centum præſentes, quàm centum, & quinque futuros, qui ex multis euentibus impediri poſſunt, nè habeantur. Confirmatur, quia aſſecuratores in mercium periculis, nec valdè excedentibus, nec admodum leuibus, ſi quinque pro centenario ſumant, non imprudenter, nec iniuſtè ſe gerunt: ergo pari modo in caſu noſtro; cùm illa promiſſio non repetendi trahat ſemper non vulgarium periculorum, difficultatúmque timorem.

19. Ex his collige primò: Viduæ illi allatæ §. 5. *n.* 28. poſſe concedi, ſi vera eſſet doctrina numeri ſecundi hactenus expenſa, quinque pro centum, nempè, quia propter bonam fidem iudicare poſſumus, eam celebraturam fuiſſe contractum hunc promiſſionis non repetendi, &c. Collige ſecundò, cur mulierculis illis allatis *eodem* §. *num.* 30. negandum ſit quidpiam lucri percipere? Nimirum, quia vnus aureus ad rationem quinque pro centum ferè nihil, vnum ſcilicet, vel alterum obolum in anno potuiſſet ex hoc titulo promiſſionis parere: & tamen illæ repetebant aliquos Iulios, nec poſt annum, ſed poſt hebdomadas. Hæc quoad totam hanc huius §. 6. difficultatem expendenda ſapientiorum ſtateris obtuliſſe ſufficiat.

§. VI. *An liceat quid ſupra ſortem reportare ob moleſtiam priuationis ſuæ præſentis pecuniæ.*

1. ADducunt nonnulli aliud caput accipiendi ſupra ſortem, nempè, ratione moleſtiæ, quam ex ſua abſenti pecunia quis percipit, ſeu ratione carentiæ conſolationis, qua quis frui ſolet, dum domi, & in area ſuam pecuniam præſentem habet, quem animi ſenſum comprobat fortaſſe auarus ille, dum apud Horatium ſic ſibi blanditur:

At mihi plaudo domi dum nummos contemplor in area.

Et quidem Caram. *l. 2. Theol. moral. d. 14. num.* 362. (ſequitúrque Med. apud Dicaſt. *l. 2. de iuſt. tr. 10. d. 2. dub. 11.*) ſic habet: *Diſtinguo moleſtiam à periculo, vel damno emergente, & à lucro ceſſante. Eſt verè aliqua recreatio in videndis rebus pretioſis, cur non & in poſſidendis? Pro audienda comœdia, vel videnda beſtia, datur pretium, & nemo contradicit, cur non pro videndis, vel poſſidendis optimis auri partibus? Ratione ergo huius moleſtiæ à carentia pecuniæ ſuborta, præciſo omni alio periculo, poſſe quid ſupra ſortem accipi, affirmat Medina. Et D. Thomæ Interpretes* qu. 78. art. 1. *iudicant ſpeculatiuè probabile. Sed Dicaſtillus contradicit, & inquit: Mihi hæc ſententia, & ſpeculatiuè improbabilis, & moraliter in praxi omninò videtur pernicioſa. Videte Cenſorium Catonem ſeuero ſupercilio doctrinam condemnantem? audite tamen* n. 254. *ſibi deinde eſſe contrarium,* &c. Hæc Caram.

2. Equidem cùm ad praxim animus meus ſit ſemper intentus, aio, hanc moleſtiam in praxi eſſe adeò leuem, vt in communibus commerciis parua, atque adeò nihil reputetur, ac propterea vix, & ne vix quidem ſit pretio compenſanda. Dicaſt. abſolutè hanc noſtram ſententiam docet *l. c. n.* 251.

§. VII. *De Cooperatoribus cum vſurario, & de eorundem pœnis. Remiſſiuè.*

1. DE Cooperantibus cum vſurario dictum eſt ſufficienter *lib. 5. cap. 1. §. 4. à num.* 42.

2. Quas autem pœnas, obligatiunéſque contrahant vſurarij: Qua ratione eorum bona remaneant obligata reſtitutioni: An dominium acquirant eorum, quæ per vſuras acquirunt, quantum eorum hæredes debeant, & quo modo reſtituere, ſunt res obuiæ, & facilè haberi ex Doctoribus poſſunt apud de Lugo, *d. 25. ſect. 11. §. 2. & 3.* Apud Leſſ. *lib. 2. c. 20. dub. 20. &* 21. Dicaſtill. *loco citato, tota ferè diſp.* 3. Barb. à S. Fauſt. *in ſpec. d. 16. quæſt.* 100.

TRACTATVS IV.

De Circumſtantiis Reſtitutionis, & Concauſis, &c.

CAPVT I.

De Nouem Circumſtantiis Reſtitutionis.

1. His verſibus eæ continentur:

Quis, Quid reſtituit, Cui, Quantum, Quomodo, Quando, Ordine, quoque loco, qua Cauſa excuſet iniquum.

§. I. *Quis.*

1. PRofectò, is reſtituere tenebitur, qui ad id adſtringitur à Iuſtitia, de qua re in tota hac materia de reſtitutione diſputatum eſt. Ita ſanè. Verùm, quæ alibi locum commodum non habuerunt, hîc ſubiicienda ſunt, idémque faciendum in ſingulis propoſitis circumſtantiis. In hac ergo prima circumſtantia docebimus, an reſtituere teneatur pauper fictus, & an Religioſus ære alieno, vel furto grauatus.

Pauper fictus.

2. Qui ſimulata paupertate accipit Eleemoſynam, peccat, tenetúrque ad reſtitutionem, ex Caſtro Pal. *tom. 1. tract. 6. d. 2. punct. 14. num.* 5. Ratio eſt, quia accipit

ſine

Digitized by Google

ſine titulo ; cùm enim interponat fraudem, facit, vt deficiat finis, quo Dominus mouetur ad dandum, qui finis erat paupertas.

Cui autem ſint reſtituenda, aliiſne pauperibus veris, an ipſi Domino, qui illam eſt elargitus ? Vide latè apud Meroll. *tr.1.d.1.c.2.à num.856.* Et Sotus quidem, quem ſequitur Dian. *p.6.tract.8.reſ.109.* putat, Domino, qui dedit; Medina, & Nauarrus, pauperibus.

Si fraus tamen caderet in modum, non verò in ſubſtantiam, poſſet Eleemoſyna iuſtè retineri, quia, quoad ſubſtantiam, adeſſet ſufficiens voluntarium, vt ſi quis Eleemoſynam quidem tibi porrigeret, ſed niſi fingeres paupertatem, non adeò promptè, ac liberaliter. Atque ex hoc capite frequenter excuſo veros pauperes, ſed vltra modum ſuas neceſſitates exaggerantes. De hac re tota præter authores *mox* citandos fusè agit Dicaſt. *lib.2.tr.2.d.6.dub.5.*

3. Obiicis ; Qui fingens Sapientiam, virtutéſque, accipit ab Epiſcopo beneficium, validè accipit, nec obligatur illud reſignare, & qui ordinatur, verbi gratiâ, Sacerdos ſine patrimonio, vel cum Excommunicatione ; validè initiatur, & tamen Epiſcopus, ſi ſciuiſſet veritatem, non contuliſſet beneficium, nec ordinaſſet ; ergo pari ratione ſemper validè donabitur Eleemoſyna in caſu noſtro, &c. Reſpondeo, nego paritatem ; nam Epiſcopus, quando actu confert beneficium, vel ordines, abſolutè intendit hæc conferre homi determinatæ perſonæ, ſic expoſcente recepta conſuetudine, & bono Eccleſiaſtico : ne Ordines, & Beneficia, ſub infinitis fidelium ſcrupulis, incerta eſſent ; id quod non eſt in caſu emendicitæ paupertatis. De Mendicantibus oſtiatim modicas Eleemoſynas benigniùs loquitur Granado 2. 2. *contr.3. tract.11. diſp.7. num.7.* in his enim (ait) non tam habetur ratio paupertatis, quàm charitatis, vnde Dominus non cenſetur dare ſub conditione paupertatis, ſed abſolutè : quod ſanè non ita ſe habet in Eleemoſyna notabilis quantitatis.

In hoc denique puncto Paſqual. *cent.4.quæſt.59.num.2.* ait, hunc accipientem eleemoſynam, prætextu paupertatis, nec in magnis, nec in paruis eleemoſynis teneri ad reſtitutionem (peccare, vbi eſt grauitas materiæ, non credo, negari poſſe, nec à Paſqualigo, nec ab aliis.) Ratio eſt, inquit, quia finis principalis ſemper adeſt, nempe amor pietatis, & Dei. Multò, magis, quia Iuriſconſulti, quos apud eundem authorem videre poteris, docent, facta per errorem non retractari, quando ſubeſt cauſa pietatis. Sed certè nota ſententia ſaltem tutior eſt, & conſulenda.

4. Quid de paupere, qui pigritiæ, vel etiam cupiditatis cauſa Eleemoſynam poſcit ? Reſpondeo, ſi verè eſt pauper, nec mortaliter peccat, nec ad reſtitutionem tenetur. Ita Bartol. apud Dian. *part.5. tract.8. reſ.21. §.nota etiam.* Non prius, quia otioſitas illa, vel cupiditas, niſi aliud addatur, non pertingit ad grauem deordinationem: Non poſterius, quia conſtante paupertate conſtat finis eleemoſynæ.

Quid, de Eremita, ſeu ſeruiente alicui Eccleſiæ ? Reſpondeo, licere huic viuere iuxta ſuum ſtatum ex Eleemoſynis Eccleſiæ, illi tamen æqualiter prouidendo; quia, qui altari ſeruit, de altari & viuat. Quod ex ſuo competenti victu, Eccleſiæque cultu ſupereſt, poſſe eum dare, ſiue ſuis cognatis, ſiue extraneis, modò ſint pauperes, & modò ex circumſtantiis non appareat Donatia Fidelium Eccleſiæ ornatui applicari, colligitur ex dictis.

5. At verò, cuinam iniuſtè ſic fortè accepta ſunt reſtituenda, Dominóne, an pauperibus, an locis piis? Reſpondeo, vtrumque eſſe probabile, docet Vaſq. *opuſc. de Eleemoſyna,c.5.§.4.d.1.* quem ſequitur Caſtro Pal. *tom.1. tract.6.d.2.p.14.num.7.* & Diana, *l.c.reſ.22.* Domino, quia is non dedit, niſi huic, ergo non alteri. Pauperibus; quia, qui dedit, non reſpexit, niſi rationem veluti genericam Paupertatis, & Chriſti Domini amorem ; vnde ſaltem regulariter non aſtrinxit intentionem ad hunc numero paupertatem: ergo iam habetur voluntas eius interpretatiua, dandi cuicunque alteri pauperi, vel Eccleſiæ nomine Chriſti. Illud aduerto, ſi quis fictà nobilitate dicendo, v. g. ſe eſſe filium alicuius Principis, accipiat aliquid, vt ſi hoſpitio magnifico exciperetur, obligari ad reſtitutionem Domino, nec poſſe pauperibus, quia tunc motiuum, ne in genere quidem, attingit paupertatem. Simile quid dicendum in ſimilibus.

6. Ex dictis potui primò cuiuſdam paupérculæ interrogationi reſponſum dare : Aſſerebat illa ſe Eleemoſynis quotidianis ſummam conflaſſe viginti quinque aureorum, eámque ſeruare pro neceſſitatibus fortaſſe inopinatò superuenturis : ſciſcitabatur ergo, an deinceps Eleemoſynas ſibi à fidelibus erogari ſolitas, poſſet acceptare, imò, an expoſcere ipſi liceret, quibus viueret in dies, & quod ex iiſdem supereſſet (ſupererat frequentiſſimè) ſummæ illi à ſe ſepoſitæ ſuperaddere ? Reſpondi, modicam videri illam acquiſiti cumuli quantitatem; quare non videri eam iam exceſſiſſe fines paupertatis, vt non poſſet deinceps mendicare : per ſperatam autem peculium conſequenti tempore acquirendam, tunc demum illam vetandam eſſe ab acceptatione, quando prudenti iudicio, ſecundùm eius infimam ſtatus conditionem, non indigere ampliùs comprehenderetur ; expendendo tamen neceſſitates moraliter proximas, non verò quaſcunque remotas ; has enim quicunque diuites timere poſſunt, nec tamen valent titulo paupertatis Eleemoſynam expoſcere ; concedit nihilominus Diana, *part.2.tract.1.miſcell.reſ.8.* Eleemoſynam poſſe petere eum, qui filias habet nubiles, quas commodè dotare non poteſt, etiamſi non deſint neceſſaria ad vitam ſuam, & filiarum vtcumque ſuſtentandam.

Secundò, ex dictis approbaui cum Sanchez *lib.7. in Dec.c.24.num.14.* communem praxim, quâ diuites colligere alicubi ſolent ſtipem pro carcere concluſis, pro Xenodochiis, pro pauperibus. Nam etiam tum finaliter verè egentes ſubleuantur.

Vnum obſeruaui : Si quis diues obligetur aliquem pauperem alere, non poſſe pro ipſo Eleemoſynam petere : Pater, verbi gratiâ, vel frater non poteſt Eleemoſynam colligere pro filio, vel ſorore pauperibus. Ratio eſt ; quia ex eo, quòd filius, & ſoror gaudent Patre, fratréve diuite, habent ius, quo ali ab ipſis debeant : ergo iam pauperes non ſunt, pro quibus poſſit ab iis, quibus incumbit eos ſuſtentare, eleemoſyna colligi, &c. Ita Sanchez, *lib.1. in Dec.cap.14. num.6.*

Religioſus ære alieno, vel furto grauatus.

7. Potuit hæc debita Religioſus contraxiſſe ante profeſſionem : potuit poſtea.

Ante Profeſſionem.

Quoad prius ? Præmitto, per ſe ære alieno vndecumque grauatum, non habentem vnde reddat, poſſe religioſam vitam ſuſcipere. Ita S. Thom. *loco mox cit.* aliique, quos citat Sanch. *lib.4.in Dec.c.19.num.7.* contra Mol. *t.3. d.758.* alióſque. Ratio S. Thomæ, 2.2. *quæſt.vlt.art.6.ad 3.* eſt, quia hic putatur cedere bonis, quod facere poſſe cuilibet liberum eſt : nec enim obligatio, quamvis iuramento firmata, ad reddendam pecuniam, tanti eſt, vt fidelem priuare poſſit bono tam ſuperioris ordinis, quale eſt Deo omnium Domino vitam addicere.

8. Dixi primò, (per ſe) nam hodie adeſt Sixti V. prohibitio : *Ne quis ingenti ære grauatus, vel reddendis rationibus obligatus, &c. ad profeſſionem admittatur,* illam lege cum moderatione Clementis apud de Lugo *t.1. de iuſt.d.21.ſect.6.à n.76.* & Caſtro Pal. *tom.3. tract.16.diſp.1. punct.7.§.2.num.10.* & Dicaſtill. *loco mox citando,* ſed interim nota illud (*ingenti.*)

9. Dixi ſecundò, (non habentem vnde) nam ſi habet, quod debet, relinquere debitoribus, opus erit, perinde enim facit, ac qui bonis cedit. Addunt Sanch. *loc.cit.n.8.*

aliique

alíique apud de Lugo, *l.c. num.*65. quibus adde Dicaſtill. *lib.*2. *de iuſt. tract.*2. *diſſ.*10. *dub.*8. *num.*129. ſi intra breue tempus, putà vnum, vel alterum annum, poſſet manendo in ſæcolo crediroribus ſatisfacere, obligari, oon ſtarim iogredi. Gongrua doctrina: ſed nequaquam obligans. Rario eſt doplex: Alrera docirur ex expreſſa authoritate S.Thom. *loco citato*, quæ ad faciendam noſtram ſeotentiam probabilem ſufficieos eſt: Alrera ducitur ex ipſa natura Religionis, quæ non haber ſolam bonitatem exterorum conſiliorum, ob quæ fateor, non poſſe negligi ſatisfactionem debitorum, maximè ex delicto, oeque enim poſſer quis, vt orationi vacaret, vt Xenodochio ſeruiret, relinquere ſatisfactionem ex Iuſtitia, quæ fortior eſt: Sed babet etiam ſtatus Religioſus bonitarem longè ſuperiorem, nempe ſe in ſeruum Dei perpetuò mancipare: vt ſemper exiſtimata ſit profeſſio cuiuſcunque Religionis maximom, ac ſummum, quod poſſit homo ex ſe Deo tradere: nam vitam, cùm eius homo Dominos non ſit, tradere ex ſe non valet. Hinc ergo fit, vt irrationabile ſit, taotum bonum velle à quocunque debito retardari. Dico (quocunque) nam ſi violaſti virginem, v. g. ſub ſpe coniugij, meritò ab ingreſſu Religionis tetardaberis, quia in violatione non agitur de debito rei pecuniatiæ, ſed de debito circa aſſumptioncio ſtatus, quem ſine nota non poterit ſuſcipere virgo illa, niſi medianre ſtaru matrimonij à te ſuſcepti: cùm igitur hìc coucurrar ſuſceprio ſtatus tui, quem prærendis io Religione, & ſtatus matrimonij, quem virgo prætendit (niſi volens remittat) non eſt mirum, quòd præualeat ſtatus matrimonij, putà in fauorem virginis affectæ à te illâ iniuriâ. At in debitis pecuoiariis cùm eoocurrat ſolutio alienæ pecuniæ, & ſtatus Religioſi ſuſceptio, hæc, vtpotè bonum adeò excellens, præualete debebit. Nihilominus, conſoltò ad finem non ſoluendi debita, & non propter alium ſuperiorem ſalutis propriæ bonum, velle Religionem ingredi, oollo modo ſine peccato iniuſtitiæ concederem.

10. His præmiſſis, Dico primò, grauatum in ſæculo prædictis debitis ſiue ex contractu, ſiue ex delicto (nam ſi oon ingentia ſint, licitè admittetur, vt vidimus, ad profeſſionem) eundémque nulla booa habentem, quæ ſecum ferre queat ad Religionem, ad nihil ipſum obligari. Ratio ducitur ex dictis, quia, ob tantum bonum Religionis, potuit cedere bonis: An in Religione adhuc teneatur laborare, vt ſoluat ea debita, ſi poſſit, *mox* ſubiiciam. Ao etiam licitè, quando, quamvis ingentia ſint debita, ſont taoen incertorum Dominorum: vel quaudo ſunt cootracta ſine colpa, vel quaodo ex ſola liberali promiſſione: Vide apud Dicaſt. *l.c.à* a.145.

11. Dico ſecundò: Si is aliqua booa habeat, quæ ad Religionem ferat, obligati tunc Religionem ſoluere prædicta debita, iuxta vires bonorum allatorum. Ratio eſt clara, quia booorum ſucceſſor adſtringitur debitis eius, cui ſuccedit.

12. Verùm, hìc duæ ſubdubitationes emergunt. Prima: Quid ſi huic iam profeſſo in Religione deferatur aliqua hæreditas, legatum, donatio?

Reſpoodeo: Sanchez *lib.*7. *in Dec. cap.*31. *num.*4. cui adde Felio. Azor. Molin. alióſque apud Caſtro Pal. *tom.*3. *tract.*16.*d.*3.*p.*16.*n.*3. docet ex his Religionem obligari ſatisfacete pro dictis eiuſdem Religioſi debitis, quia nunqoam per ingreſſum Religionis factum à debitore, derogatum fuit Ius creditorum in ea omnia, quæ obuenire poſſunt Religioni ratione perſonæ ipſis obligatæ. Coofirmari poteſt, quia ſic, qui ceſſit bonis, ſi quid prærer neceſſaria alimenta fortè acquiſiuerit, debebit id creditoribus dare, vt omnes fatentur.

Verùm (rogatâ à tanto Viro veniâ) hoc ipſum erat probandum, an tale ius retineant creditores in Religioſum. Ad confirmationem enim clara paret diſparitas: nam ſæcolaris cedens bonis oec fit alterius, nec fit incapax dominij, vt ſit Religioſus. Præterea mihi videtur poſſe contra Sanchez ex ipſius doctrina probari oppoſita ſeotentia, ipſe enim, plures referens *l.*7. *in Dec.c.*12.*n.*36.& Caſtru Pal.*t.*3.*tr.*16.*d.*3.*p.*5.*n.*3.& communior, veriorque opinio docet, legata, hæreditates, donationes, & conſequenter pretium laboris Religioſi non acquiri mediatè, quaſi primo ipſi Religioſo, & deinde Religiooi, ſed immediatè, ipſi Religioni, quia ipſe Religioſus incapax omnino eſt acquirendi dominij. Iam ex hoc principio conſeqoitur, creditores nullum ius habere in bona illa poſt profeſſionem, deberent enim habere Ius in Religionem, quod nunquam habent.

13. De hac noſtra ſententia ſic haber Caſtro Palaus, t.3.tract.16.d.5. *Ergo Monaſterium ex bonis, occaſioae Religioſi, poſt profeſſionem, acquiſitis, ſatisfacere creditoribus non tenetur. Tum quia debita ſuat extincta: Tum quia illa bona Religioſo non acquiruntur, vt exinde onus creditoribus ſatisfaciendi accipiant: & ſub eo onere in Monaſterium transferantur: ſed immediatè acquiruntur Monaſterio, quod non ex perſona Religioſi, ſed ex bonis ab illo acceptis, nec ſub eo onere obligatioaem ſatisfaciendi creditoribus habet. Hæc diſputationis gratiâ dicta ſunt, quæ aliis definienda committimus.* Hacteous Caſtro Palaus: cuius verba duos in me pariunt oppoſitos effectus. Alterum; ſolam propenſionem tanti Authoris, additis non vulgaribus iam dictis rationibus, videri ſufficere ad id probabile reputandum. Alterum; Quòd tantus Aothor noluerit litem decernere, me vrgere, vt nec ego decernam.

Fateor tamen conueniens eſſe, tunc Religionem ex prædictis ſuperuenientibus bonis ſoluere prædicta debita: & quidem poteſt, quia probabiliſſima eſt ſententia Sanchez: quare tunc non dicetur Prælatus diſſipare bona Religionis, ſed ſoluere debita, ad quæ ſoluenda ex probabili, immò communi ſententia conſtriogitur.

14. Secunda ſubdubitatio: An hic Religioſus obligetur laborare, quò pretium laboris impendat ad ſolutionem prædictorum debitorum? Reſpondeo non obligari: Nam cùm ipſe nullius dominij capax ſit, & totum, quod acquirit, immediatè cedat Religioni, de eo pretio diſponere oon poteſt: ſolutio autem debiti ex propriis debet fieri, non ex alienis.

De Lugo *de iuſt.d.*21.*ſec.*6. *num.*79. duo docet: Alterum, obligari Mooaſterium ſoluere prædicta Monachi debita ex pretio eiuſdem acquiſito ex Concionibus, Lectionibus, &c. Alterum *ibid.num.*82. *verſ. vltima denique pars*, non obligari Prælatum ad dandam liceotiam Monacho, vt laborando acquirat aliquid, quo prædictis debitis ſatisfaciat, quia Prælatus ius habet impediendi ſuum ſubditum in aliis actionibus, prout Prælato ipſi libuerit. Dico tamen, hæc duo dicta ſibi minùs cohærere; Si enim poteſt Prælatus prohibere, ne ſubditus ad hunc finem laboret: cur non poterit impedire, ne pretium habitum ex labore detur debitoribus illis? Vtroque enim iure æquè potitur Prælatus, & in perſonam Religioſi, & in pretium ab eodem acquiſitum. Meliùs igitur ſic habet Caſtro Palaus, tom.3.tract.16.d.1.p.7.§.4.num.8. *Sed verius exiſtimo, neque Prelatum obligatum eſſe hanc licentiam (laborandi) concedere, neque te illa vti; Quia non creditorum, ſed Religionis es, & profeſſione facta cum ceſſione bonorum, debita extinxiſti.* Notas? Id de hæreditate, vel legato delatis, poſt profeſſionem noluit decernere Caſtro Palaus modò *num.*13. ſed hoc de labore abſolutè, & ſine hæſitatione, decernit.

15. Illud apud neminem inueni, & tamen conſtanter dico, tum pro prædicta difficultate, tum pro proximè ſequentibus, hæc non procedere de Religionibus Militaribus, v. g. Hieroſolymitana, S.Iacobi, &c. quantumvis ſequamur illam opinionem, quòd ſint in quocunque rigore Religioſi. Ratio eſt, quia hi, cùm tam amplam habeant ſuorum bonorum adminiſtrationem, non cenſentur cedere bonis, cùm eas Religiones profitentur, &c.

Ære alieno grauatus poſt profeſſionem.

16. Quoad poſterius, quando ſcilicet Religioſus contraxit

Digitized by Google

traxit debita, dum eſt Religioſus; Diſtinguendum eſt de debitis ex delicto, & debitis ex contractu, de quibus aſſertionibus ſic ſtatuo:

17. Aſſertio prima: Si intra Religionem debitum ex graui delicto Religioſus contraxit, v. g. furando, damnificando, ſupra pretium iuſtum vendendo ſæcularibus, &c. certum eſt, debere reſtituere ſiue ipſum Religioſum, ſiue Religionem, ſi res ipſa extet, vel aliquid, in quo facti ſint ditiores. Si verò nihil extet, non debet Religio, quia delictum Religioſi etiam Prælati, ſi non eſt commiſſum modo capitulari ab ipſa Communitate, non debet vergere in damnum Monaſterij. Vide, quæ dicam mox *num.* 34. Debet autem reſtituere Religioſus ipſe, ſi fruitur peculio, vel ſi poteſt ex iis, quæ ſibi à Religione conceduntur; detrahere de non neceſſariis commoditatibus. Ita Sanchez *lib. 7. in Dec. cap.* 19. *num.* 11 a. cit. Molin. *tom. 1. d.* 140. *verſ. potius diſtinguerem.* Ratio eſt, quia Religioſus furans ab extraneo, iniuſtitiam committit, ergo tenetur facere æqualitatem eo modo, quo poteſt.

18. Neque dicas: Religioſus modò non tenebatur ſoluere debita contracta in ſæculo ex delicto, ergo neque nunc debita ſimilia contracta in Religione. Ne id, dicas, inquam, nam ibi purgauit debita illa per ceſſionem bonorum, non verò in caſu præſenti, & ex alia parte quilibet conari quantum poteſt, debet, vt æqualitatem, quam læſit, reſarciat.

19. Poteſt tamen Prælatus impedire, ne hic Religioſus ex ſubtractione peculij, vel ſuarum commoditatum, ſoluat ſæculari prædicta debita ex delicto, etiam in Religione, contracta. Ita Sanch. *loc. cit. num.* 113. contra Nauarr. licèt *eodem lib. 7. in Dec. cap.* 31. *num.* 39. *fin.* ſui dicti immemor ſequatur contrarium. Ratio eſt, quia fructus peculij, & totum, quod ſibi Religioſus ſubtrahit de ſua commoditate, eſt in dominio Religionis: poteſt ergo Prælatus illud nolle ab ſe abdicare, & ſic reſtitutionem iuſtè impedire.

20. Fateor ergo, ex illo delicto Religioſi, neceſſariò, & immediatè oriri obligationem reſtituendi, oritur enim ex ipſa natura iniuſtæ damnificationis; & hoc ſolum potuit velle de Lugo, *tom. 1. de iuſt. d. 3. ſect.* 10. *num.* 223. qui nobis videtur contrarius: ſed dico poſſe deinde impediri ipſam reſtitutionem à Prælato, ex eo, quòd Religioſus non habeat; vnde reddat, Prælato contradicente, qui iuſtè contradicere poteſt; quia ſolus ipſe poteſt diſponere, & non Religioſus de rebus quomodocunque pertinentibus ad Religionem. Atque ex huius doctrinæ inaduertentia defeciſſe in hac doctrina videntur non pauci.

21. Dixi autem (ſæculari) nam ſi Religioſus damnum per grauem culpam Theologicam fecerit Monaſterio, verbi gratiâ, in officio Procuratoris, Cellerarij, Sacriſtæ, &c. Prælatus non poteſt impedire reſtitutionem. Prælatus enim, niſi cauſa proportionata obſtet, obligatur Monaſterij ſui indemnitatem procurare.

22. Aſſertio ſecunda: Si Religioſus, dum eſt intra Religionem, contractum aliquem ſiue oneroſum, ſiue gratuitum cum aliquo iniit, vnde oriatur obligatio reſtituendi, erit diſtinguendum: Vel enim iniit legitimè nomine Religionis; & tunc tenetur ipſa Religio, vt ex ſe patet, & probat fusè Sanchez *lib. 1. in Dec. cap.* 31. *à num.* 9. Vel nec nomine Religionis, nec cum licentia Prælati: & tunc ſine dubio ad nihil Religio tenetur. Vel denique iniit non quidem dicto legitimo nomine Religionis, at cum licentia Prælati, ſiue etiam ſine dicta licentia, & tunc ſi ex eiuſmodi contractu damnum contrahenti ſucceſſit, quia tunc adeſt damnificatio externi, quæ comparatur iniuſtæ receptioni, recurret contra Religioſum doctrina allata *num.* 17. Religio autem tunc nihil debet, quia ex delicto Religioſi, vt modò diximus, non debet Monaſterium damnum pati: & illa licentia quando affuit, non data eſt ad contrahendum nomine Monaſterij: ſed fuit mera permiſſio, ne Religioſus illicitè contraheret.

23. Dices: Si ſeruus, vel animal damnum infert Tertio, Dominus eorum tenetur vel reſarcire damnum, vel ſeruum, ſeu animal pro noxa dare, *leg. 2. de Noxal. Action.* & nos diximus *suprà lib. 6. cap.* 4. §. 2. ergo in caſu noſtro ſi Religioſus damnum infert tertio, violando, v. g. tertij depoſitum, ſi non tradetur Religioſus, ſaltem reſarciatur damnum à Religione? Reſpondeo, neganda eſt conſequentia, quia Religioſus non eſt ſeruus: lege Sanchez, id multis probantem *lib. 7. in Dec. cap.* 21. *n.* 40. & Caſtro Palaum, *tom. 3. tract.* 16. *diſp.* 13. *p.* 5. *num.* 3. qui docent, commune eſſe apud Doctores, Religioſum, tum ſeruo, tum filiofamilias comparari, prout Monaſterio vtilius fuerit; Sed in re noſtra vtilius eſt Monaſterio illum comparari filiofamilias, cuius delicto non tenetur Pater, vt diximus *ſup. lib. 6. c. 4.* §. 2. *num.* 6. ergo, &c.

24. Quòd ſi ex eiuſmodi contractu à Religioſo nomine ſuo inito cum licentia, vel ſine licentia Prælati, nullum damnum tertio ſucceſſit; ſed ſolùm agatur, an Religioſus debeat ſtare contractui, Aio, probabilius eſſe in foro Conſcientiæ debere ſtare. Ratio eſt, quia eſt probabilius, tunc oriri obligationem naturalem in Religioſo, dum Superior contractum illum non irritat: & huius ratio eſt, quia ſicuti Votum Religioſi Deo promiſſum eſt validum, donec Superior irritet: ita & id, quod homini promittitur.

25. Neque dicas, Religioſum non habere, nec velle, nec nolle; ne id dicas, inquam, nam non habet, quia non eſt tam efficax, vt non poſſit à Superiore reuocari, non verò vt non poſſit ſe obligare.

26. Quoniam verò, vt innuimus, poteſt hunc contractum irritare Superior, atque adeò nullum reddere, eſto, poſſit illi ſtare, ſi velit, vt fatentur omnes, ſicut poteſt, ſed non tenetur pupillus, vel minor, quando contrahit ſine authoritate tutoris, vel curatoris; Inquiro, id ſemperne eſt, etiam quando ipſemet Superior dedit licentiam? Et quid de ſucceſſore eius, qui eam licentiam conceſſit? Reſpondeo, quando ab ipſo, vel à quocunque ſucceſſore data eſt licentia, non poſſe nec ab ipſo, nec à quocunque alio Superiore irritari eiuſmodi Contractum. Ita Sanchez *lib. 9. de Matrim. d.* 40. *n.* 14. & *lib. 7. in Dec. c.* 31. *n.* 41. contra Leſſ. *l. 2. c.* 40. *d.* 10. *num.* 15. dicentem validè poſſe, ſed non licitè, ſine iuſta cauſa. Ratio eſt, quia licentia facit, vt contractus ſit omni ex parte validus, vnde acquiritur Ius tertio; hoc autem ſemel acquiſitum, iniuſtitia fieret, ſi poſſet inualidum reddi. Sanchez *ibidem* addit: *Si tunc Superior nihilominus reuocet licentiam, nolitque, vt ſubditus ſtet eiuſmodi contractus, non peccare ſubditum, ſi ei non ſtet.* Verùm, hoc intelligere non poſſum; ſi enim ipſe nobiſcum concedit, tunc acquiſitum eſſe Ius tertio; qua ratione ſubditus in re tam clarè iniuſta, atque adeò peccaminoſa poſſet Superiori obedire? Tunc igitur ſolùm poterit irritare talem contractum Superior, & conſequenter ſubditus illum non ſequitur; quando ſine vlla licentia initus fuit.

27. Diſparitas denique, cur poſſit idem Superior, qui dedit licentiam ſubdito, vt voueat, vel eius ſucceſſor irritare Religioſi vota, non verò poſſit promiſſiones homini factas, eſt, quia ex voti approbatione non acquiritur ius tertio, ſed Deo, cuius vices cùm Superior gerat ad gubernandum, poteſt ſaltem ex iuſta cauſa eidem remittere Ius Deo acquiſitum: contrà, cùm non gerat hominis vices, Ius homini acquiſitum remittere non valet. Lege Sanch. *lib. 9. de Matr. d.* 40. *num.* 14.

§. II. *Quid.*

1. QVomodo idem, quod debetur, vel eius æſtimatio reſtituenda ſit, patet ex dictis. Solum id ſupereſt notandum, an vt me occultum furem non patefaciam, poſſum rem extantem retinere, eiúſque valorem reſtituere? Reſpondeo, id non poſſe paſſim contingere: quia tunc potero, ex Dicaſtill. *lib. 2. de reſt. s. 2. d.* 11. *dub.* 10. *num.* 121. mediâ aliâ perſonâ, quæ de

me taceat, reſtituere. Quando tamen, licèt rariſſimè, eueniret, vt meam famam tertiæ perſonæ credere meritò non audeam, aio, tunc licere valorem reddere, etiamſi putem Dominum nolle valorem, ſed velle omnino rem. Ratio eſt, quia pluris facienda eſt mea fama. Aduerte de notabili fama eſſe ſermonem; ac notabiliter excedente æſtimationem, quam aſſequeretur Dominus de re ſua, vt ex *ſuperius* dictis colligi poteſt. Immò caſus, licèt etiam rarus eſſe poſſet, vt propter meam eandem famam, nec rem ipſam, nec valorem reſtituere tenear, ſed expectare mihi liceat, donec naneiſcar perſonam aptam, quâ mediâ reſtituam, &c. Vel ſi nunquam inueniam, nunquam reſtituam. Ratio eſt eadem, quia mea notabilis fama exiguo proportionaliter damno alterius pecuniario præualere ſemper debet.

§. III. *Cui.*

1. SAnè Domino; ſed adhuc duæ obuiam ſe mihi faciunt quæſtiones; alias faciliores vide apud alios. Prima, an Domino reſtituendum id, quod eidem allaturum ſit damnum? Secunda, cui reſtituendum, quando Dominus non appareat? Singulas breuiter percurramus.

An reſtituenda Domino res ipſi nocitura.

2. Habeo apud me Petri gladium, & veſtes; an poſſim primò, debeamque eidem reſtituere gladium, quo ipſe ſit certò occiſurus contra Iuſtitiam ſuum inimicum, vel etiam fortè ſe ipſum. Secundò, an veſtes, quibus certò vſurus creditur ad fornicandum. Dixi (certò,) nec enim ſufficit dubium; cùm nemo ſit præſumendus in dubio acturus malè, imò neque probabilitas moralem certitudinem non pariens: quia ſi ſit probabile, Dominum hoc gladio peccaturum, erit etiam probabile oppoſitum: at in pari probabilitate melior eſt conditio Domini, qui rem ſuam apud te poſſidet, vt dictum eſt fusè *lib. 1. cap. 3. à §. 3. & deinceps.* Excipe rem furioſum, huic enim non redderem gladium, & ſi ſolùm probabiliter, imò, & ſi ſolâ ſuſpicione timeam aliquod proximo malum. Ratio eſt, quia ſic fauebo fortè innocenti, & ex alia parte furioſo, dum talis eſt, nullam iniuriam facere cenſeor.

3. Iam verò, quoad prius: Aſſero regulariter, me non teneri, imò me peccare contra Charitatem, ſi reſtituam rem ei, qua vſurus ſit ad peccandum contra Iuſtitiam. Ita S. Th. *hic ad Primum.* Ratio eſt, tum quia hic non agitur, de neganda reſtitutione, ſed de differentia: at, quæ maior ratio differendi, quàm velle expectare bonum, & vtilitatem ipſius Domini? Tum quia, ſi quando poſſum, debeo auferre gladium ab eo, qui vult occidere innocentem, quantò magis gladium denegare?

4. Addidimus illud (regulariter) nam aliquando denegare non teneor. Primò, quando non poſſum ſine magno meo incommodo, v. g. cum periculo meæ vitæ, vel fortunarum, niſi fortè bonum commune expoſcat; vt ne tunc quidem reddam, nam iuxta dicta *ſup. lib. 6. cap. 1. §. 2. num. præſertim 4.* tunc bonum commune præferendum eſſet meo.

Secundò: Si ex mea denegatione ſecutura eſſent maiora, vel æqualia mala; Cum enim tunc ſpes non eſſet obuiandi malis, ceſſaret ratio rem alienam retinendi, vide mox *n. 10.*

5. Addidimus item (peccare contra Charitatem) quod certum eſt. Quid verò; peccabóne etiam contra Iuſtitiam, ita vt obliger ad reſtitutionem, ſi Dominus damnum iniuſtè alicui inferet cum eo, verbi gratiâ, gladio, quem ego culpabiliter reddidi? Molina *tom. tertio, diſp. 755.* docet me peccare ſolùm contra Charitatem, Leſſ. verò *lib. 2. cap. 16. dub. 4.* contendit etiam contra Iuſtitiam, idémque multis probat Salon. *hic contr. 2.*

6. Profectò, Leſſij ſententia probabilior eſt, quia tunc valdè proximè cooperarer ad iniuſtam illam actionem occiſionis, reddendo gladium, quem negare poſſem. Dices, neque contra Charitatem, neque contra Iuſtitiam pecco, reddens pecuniam debitam ei, qui illâ domum, vel nauim empturus eſt, in quibus certò ſcio vſuras, fraudes, & illicita mercimonia à Domino eſſe exercenda, ergo neque in caſu noſtro. Reſpondeo, negando conſequentiam; nam illa delicta valdè ſunt remota à mea redditione pecuniæ; quòd ſi quæ cooperatio cum peccato alterius appareat, ſatis excuſatur à debito, quod ego habeo reddendi Domino pecuniam ſuam. At prædicti gladij, & ſimilium redditio, de qua nos loquimur, proxima eſt ipſi actioni iniuſtæ, quæ facienda eſt. Quare, ſi non eſt aliqua maior, & vrgentior ratio reddendi, qualis eſſet metus mortis, vel ſimilis magni mali, non excuſabor à peccato, non ſolùm contra Charitatem, quod omnes concedunt, ſed nec à peccato contra Iuſtitiam, quod cum Leſſio contendimus; quia eadem cooperatio tam propinqua ad actionem iniuſtam, me etiam iniuſtum conſtituit, quaſi ſocium, & complicem eiuſdem delicti contra Iuſtitiam.

7. Inſtas: Nemo tenetur ex Iuſtitia (etiamſi poſſit) defendere innocentem, niſi id ex officio illi incumbat, tenetur enim ſolùm ex Charitate, ſi ſine ſuo notabili incommodo poſſit: ergo neque ego teneor ex Iuſtitia denegare gladium volenti occidere eundem innocentem, ſed ſolùm tenebor ex Charitate. Reſpondeo. Nego conſequentiam, Aliud enim eſt defendere innocentem, ad quod non teneor, niſi ex Charitate, aliud non cooperari ad occiſionem Innocentis, ad quod teneor etiam ex Iuſtitia; & huius ratio eſt, quia cooperari, eſt poſitiuè eſſe veluti ſocium, complicem delicti, quod non eſt, non defendere, reſpectu eius, cui non incumbit ex officio. Et hinc etiam fit, vt ſi dominus occiſurus inimicum, ſumeret ex ſe gladium ſuum à mea domo, & ego non impedirem, cùm poſſem, fit, inquam, vt ego tunc ſolùm contra Charitatem delinquerem, quia tunc non cooperarer quaſi conſocius, ſed ſolùm negatiuè me haberem.

8. Inſtas iterum: Ergo etiam ego peccarem contra Iuſtitiam, ſi redderem pecuniam promiſſam vſurario, quâ ſcio ipſum vſurum ad iniuſtas vſuras, quia dando illi materiam tam proximam vſuris, iam cooperarer cum illo, veluti ſocius ad iniuſtum lucrum. Reſpondeo, ita eſſe per ſe, & niſi ex aliquo capite accideret excuſatio; at certè ſemper accidit. Primò, ne rixæ ſint cum vſurario. Secundò, ne ego habear infidelis. Tertiò, ne quando iterum mutuo indiguero, idem vſurarius, vel alius mutuum mihi deneget. Adde denique maximè me excuſari ex eo capite, quòd vſurarius ſemper ſit paratus ad iniuſtum lucrum extorquendum, de qua re dictum eſt ſatis *ſup. lib. 5. c. 1. §. 4 à n. 5. præſertim 42.*

9. Quoad poſterius: Aſſero, me non teneri reſtituere, imò contra Charitatem me peccare, ſi reſtituam id, quo certò ſcio Dominum peccaturum contra alias virtutes à Iuſtitia, niſi accedat excuſatio. Ita Leſſ. *lib. 2. c. 16. dub. 4.* Molin. *d. 755.* Val. *hic quæſt. 6. p. 7.* ex S. Thom. 2. 2. *quæſt. vlt. art. 6.* Ratio eſt, quia ex lege Charitatis tenemur ſuccurrere proximo indigenti, quando ſine magno incommodo poſſumus, vt hic nos poſſe ſupponimus. Quamuis ergo creditor abſolutè habeat ex vi Iuſtitiæ ius petendi ſuum, non tamen hic, & nunc, quando eius peccatum facilè per denegationem illam remoueri poteſt: Iuſtitia enim non eſt contraria Charitati, ſed potiùs illi maximè ſubordinata.

10. Vrges: Si Dominus vellet vti ſua pecunia ad peccandum, tu non poſſes illam pecuniam auferre, vt peccatum impedires, ſatis enim eſt, ſi vtaris (quando ſpes eſt emendæ) correctione fraterna, ergo neque poteſt eiuſdem Domini pecuniam denegare. Reſpondeo, nego conſequentiam: Nemo enim tenetur impedire alienum peccatum, vi detinendo, vel res eiuſdem auferendo; hoc enim eſſet magnum onus, & ex ſe valdè fidelibus

incommo

Digitized by Google

incommodum: At tenetur impedire non concurrendo, nec præbendo poſitiuè materiam, & iuſtrumenta ad peccandum, quia id non eſt ex ſe valde oneroſum, & incommodum.

Signatè dico, *ex ſe*, & *numero præcedente* dixi (*niſi accederet excuſatio*) nam ſæpiſſimè excuſantur Fideles, reſtituendo. Primò, quia negare non poſſunt ſuom Domino ſine periculo notabilis mali: ſi enim ipſi non reſtituent, poteſt Dominus agere coram Iudice, & illos compellere, qui cùm non poſſint probare prauam Domini intentionem, patientur litis expenſaa, infidelitatiſque ootam, idque ſine fructu, nam Dominus ſuum recuperando per Iudicem, intentionem malam, vt libuerit, exequetur. Secundò, quia, ſi res agatur inter æqoales, facilè ſuborientur inimicitiæ, vode peiora mala conſequerentur. Ex quibus colligo, Dominum ſeriò peteotem ſuum, valde ratò poſſe repelli, quantumuis eius malus finis cognoſcatur; quia valde ratò ex denegatione iocommodum notabile debitori ceſſabit.

Cui reſtituendum, non apparente, ſeu ignoto Domino?

11. Niſi hîc diſtinguas, facilè, vt certè non ratò etiam doctis accidit, prolabêris. Quatuor hîc ſunt diuerſi caſus. Primò, quando Dominus eſt valde diſtans Secundò, quando eſt defunctus. Tertiò, quando eſt ignotus, ſeu incertus. Quartò, quando rei, de qua agitur, Dominns nullus eſt. De primo dicetur mox in Circumſtantia *Quo loco*, de cæteris hîc.

Defuncto Domino rei, Cui ſit illa reſtituenda?

12. In hoc caſu reſtitutio facienda eſt legitimo hæredi; legitimus autem eſt, vel per teſtamentum, vel per Iudicis ſententiam, vel per legum diſpoſitiones, cùm ab inteſtato remanet hæres, qui eſt ſtrictior in gradu. Ratio dicti eſt, quia hærea ſuccedit in omnia iura realia defuncti: Id enim eſt, eſſe hæredem.

13. Quid, ſi defunctus nullum habeat hæredem, nec de rebus ſuis diſpoſuerit, quando bona ab ipſo relicta vocantur bona vacantia? Reſpondeo, ex ſe hæc de iure naturæ ſunt primi occupantis, habentur enim pro derelictis, nulliúſque Domini ſunt. Si quidem mortuus amittit omoia bona temporalia, nec eorum ampliùs in alia vita Dominus eſt. Cùm ergo ante mortem nihil diſpoſuerit, nunc verò poſt mortem diſponere non poſſit, remanent ea bona ſub nullius dominio.

Dices, diſpoſuit tacitè, & interpretatiuè, vt illa diſtribuerentur inter pauperes, vel loca pia pro ipſius anima. Reſpondeo, Quid, ſi hic erat Gentilis? Quid, ſi eſt in Inferno? Quid, ſi aliis voluiſſet relinquere, & quia loqui non potuit, non diſpoſuit? Ita Sotus, Petr. Nau. Vaſq. Leſſ. apud Dicaſt. *loco mox citando*, *n.* 373. Valde igitur incerta eſt hæc tacita voluntas, atque adeò viuentes nunc obligare non poterit.

14 Dixi autem (ex ſe, & de Iure naturæ) nam in aliquibus Regnis applicantur Fiſco, An ante ſententiam, vel poſt illam, tu conſidera, vbi videris Petrum à Nauarra, *lib.*4. *de reſt. cap.*2. *n.*8. *l. ſi vacantia, de bonis vocantibus*, *lib.*10. vel ſiue per leges, ſiue per conſuetudinem introductam timoratorum eiuſmodi bona diſtribui ſolent, & debent pauperibus, vel locis piis, ex Dicaſtill. *lib.* 2. *de iuſt. tract.* 2. *d.* 9. *dub.* 14. *n.* 380 citante Azor. & Reginaldum; ſed quid, ſi debeant ſolùm ex conſuetudine congruenti, non verò obligante? Vnde, & his fauet Bulla compoſitionis, vt pluribus iogenioſè docet, me citato, amiciſſimus P. Franciſcus Bardi *lib.* 5. *ſelec. Mor. q.*16. Mobilia Peregrinorum, ſi hi decedant inteſtati, & ſine hæredibus, diſtribuantur in pias cauſas per manus Epiſcopi illius loci, vt habent iura, Auth. *omnes Peregr. C. communia*, *de ſucceſſionibus*. De quibus videantur Mol. *tom.* 1. *de iuſt. d.* 53. Dicaſtill. *loc. cit.* aliique *paſſim*.

Ignoto vel incerto Domino, cui reſtituendum?

15. Diſtinguendus eſt Dominus incertus ab ignoto: Si debes rem huic, vel illi, nec ſcis determinatè, Cui, erit Dominus incertus: Si verò debes rem alicui, determinatè, nec illum vllo modo (facta morali diligentia, quæ ſemper pro qualitate rei facienda eſt) cognoſcere datur, vt ſi furatus ſis à viatore tibi cognito, certus erit Dominus, licèt ignotus.

16. Quoad prius tria breuiter ſunt notanda: Primum, quando ſcitur, nempe pertinere ad vnum ex duobus, vel tribus, ſed ignoratur, ad quem determinatè pertineat, debet inter illos diuidi iuxta ipſorum voluntatem, immò, & pro rata maioris, vel minoris probabilitatis, vel dubij, vt *lib.* 1. *c.* 3. §. 3. *&* §. 7. *v. Reſtitutio*, dictum eſt à nobis in ſimili. Ita Leſſ. *l.* 2. *c.* 15. *dub.* 1. *n.* 5. lege Ludou. à Cruce *in Bullam Cruciata*, *d.* 3. *dub.* 6. *n.* 4. *fine*.

17. Secundum: Quando quis Communitatem aliquam, redditus, v.g. vel feudum alicuius ciuitatis læſit, reſtitutio facienda eſt ipſi Communitati, non autem particularibus Ciuibus, quia Communitas ipſa læſa fuit. Ita Vaſquez, *de reſtit. c.* 5. §. 4. *dub.* 6. *n.* 1. Rebell. 1. *p. l.* 2. *q.* 12. & *l.* 1. *q.* 15. Molin. *t.* 2. *à d.* 544. Leſſ. *l.* 2. *c.* 14. *dub.* 6. *&* 7. & *c.* 5. *dub.* 1. Azor. 3. *p. l.* 4. *c.* 26. Dicaſt. *l.* 2. *de iuſt. tr.* 2. *d.* 9. *dub.* 14. *n.* 365.

18. Quidam Senator prædiuitis Ciuitatis, dum eam guhernaret, ſepoſuit ſibi ex publicis redditibus aureos mille, méque interrogabat, an poſſet ea diſtribuere in pauperes eiuſdem Vrbis, & ſic ab onere reſtitutionis liberari? Reſpondi, nequaquam; quia in aureos illos, non magis Ius habebant inopes, quàm locupletes. Debent ergo reſtitui ipſi ærario publico. Quando enim defraudantur ea loca, quæ faciunt vnum corpus ea multis, vt Montes Pietatis, Seminaria, Hoſpitalia, &c. non verò defraudantur ipſi peculiares alumni, conuictores, infirmi, &c. non ſatisfit reſtituendo his, ſed omninò reſtitutio facienda eſt ipſis locis defraudatis, ad quorum deinde Superiores pertinebit ea bona reſtituta ſimul cum cæteris adminiſtrare.

19. Tertium: Quando quis læſit non Communitatem ipſam, vt dictum eſt, ſed multos ex ipſis particularibus, qui cognoſci nequeunt, quando in bello iniuſto Ciuitas deprædatur, reſtitutio fiat, vel Magiſtratui, vel Epiſcopo, vel Viro probo, qui diuidant in ſingulos Ciues pro damno accepto, quantum fieri poteſt. Ita de Lugo *tom.* 1. *de Iuſtit. diſp.* 6. *ſectione* 12. *num.* 148. in ſimili, *verſ. Hinc infertur primò* Quòd ſi hoc idem non poteſt, vt accidit, quando quis defraudat in pretio, vel menſura eos, qui emunt minutiores cibos, non enim poteſt ſcire, quos in particulari læſit, ſcit tamen læſiſſe hanc viciniam, hanc Ciuitatem, hunc Populum; tunc iudicio prudentis viri, aliquod bonum his defraudatis commune faciat, quo quantum fieri poteſt damnum compenſetur. Vide citatos. Atque hunc iuuari poſſe per Bullam Compoſitionis, vbi ea conceditur, monet rectò Ludouicus à Cruce *in Bull. Cruc. d.* 3. *dub.* 14. *n.* 3.

20. Quoad poſterius, id eſt, quando certò conſtat, adeſſe rei Dominum, qui ſit omninò ignotus, duo caſus ſunt diſtinguendi: Primus caſus eſt, quando res venit reſtituenda ex radice iniuſtæ acceptionis, vel ſimilis iniuſtitiæ. Et tunc ſi factâ diligentiâ inueniri Dominos non poſſit, eſt omnino ex definitione Alexandri Pontificis pauperibus, vel locis piis diſtribuenda, *cap. cùm tu*, *de vſuris*, vbi Alexander III. vſuras iubet tradi pauperibus; quod Doctores extendunt ad alia ex quocunque delicto. Dicaſt. *lib.* 2. *de iuſt. tr.* 2. *d.* 9. *dub.* 14. *n.* 368. in hac enim, & ſimili materia ſub pauperum nomine ſemper intelliguntur etiam loca pia. Poſſe tamen etiam in hoc caſu vſui eſſe Bullam compoſitionis, meritò notant Doctores, Nauarr. *ibid. man. cap.* 17. *n.* 43. & communiter apud Dicaſt. *l. c. num.* 38. Molin. *d.* 748. Lud. à Cruce *l. c.* aliiſque. Vt etiam ſi is eſt verè pauper, poſſe ſibi applicare, iidem notant; Molin, *d.* 747. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 5. *n.* 41. Et denique addunt iidem, etiam poſſe dari, &

debere ex de Lugo *t.1. de iuſt. d.*20. *ſect.*8. §.1. *n.*191. *fin.* & latiùs *ibid. d.*6. *ſect.*12. ſi ſint hæredes Conſanguineis Domini rei ablatæ Patri, verbi gratiâ, filio, &c. præſertim, ſi ij ſint pauperes, & ita prudenter iudicetur velle Dominus.

21. Secundus caſus eſt: Quando res reſtituenda venit ex contractu iuſto, vel ex re, quocunque modo bona fide accepta, & communis difficultas ſolet hîc eſſe de rebus caſu inuentis: (nam de habitis ex dicto contractu *mox* dicam *n.*31.) v.g. de marſupio nummis pleno, annulo aureo, libro, &c. fortè inuentis in via, in templo, in platea, quæ præſumuntur habere ſine dubio Dominum. Factâ enim diligentiâ, nec Domino inuento, cuinam hæc erunt reſtituenda?

22. Duplex, vt ſolet, eſt ſententia; Altera communis, debere pauperibus diſtribui. Ita Mol. *tom.*3. *diſp.*746. Ratio eſt, quia cùm bona habeant actualem Dominum, non ſunt cenſenda bona derelicta, quæ ſint primi occupantis, ſed ſunt applicanda iuxta præſumptam Domini voluntatem, quæ certè ſaltem inter fideles eſt, vt pauperibus, vel in cultum Dei locis piis diſtribuantur.

23. Altera minùs communis, ſed mihi, vel probabilior, vel æquè probabilis (certè P. Franciſcus Turriſi noſtræ Societatis doctiſſimus Theologus, & in Philoſophicis amantiſſimus Præceptor meus, hanc meliorem appellabat) docet, poſſe quempiam rem eiuſmodi ſibi retinere, animo tamen, vt ſi compareat Dominus, ei illam reddat (ſi tamen nondum eam conſumpſerit) vel id, in quo factus ſit ex illa ditior. Ita Sotus *lib.*5. *de iuſtit. q.*3. *art.*3. Arag. 1. 2. *quæſt.*66. *art.*5. & Molin. fatetur hanc ſententiam doceri à multis recentioribus; Vaſquez, Malderus, Caſtro Pal. *p.*19. *de iuſt. in gen. d. vnica, puncto* 4. aliique apud de Lugo *tom.*1. *de iuſt. c.*6. *ſect.*12. *num.*138. & apud Dicaſtill. *loc. cit. n.*422. quam ipſe probabilem etiam vocat *n.*481. Ratio huius ſententiæ eſt, quia quamuis verè, & vt ita dicam, phyſicè, hæc inuenta non ſint bona derelicta, ſunt tamen moraliter quaſi derelicta: Cùm enim Dominus non habeat ſpem rem ſuam recuperandi, iam non ampliùs, ſecundùm humanam æſtimationem, iudicatur ampliùs de illa velle diſponere; cedunt ergo primo occupanti. Non autem eſſe hæc bona vacantia, nimis eſt clarum, ex Molin. *tom.*1. *tract.*2. *d.*53. quia vacantia ea ſolùm ſunt, quæ relinquuntur à Defuncto, modo inſinuato *num.*14. qualia certè non ſunt, nec præſumuntur eſſe eiuſmodi inuenta. Adde ipſam praxim, quia videntur omnes ceſſiſſe ſuo iuri in rebus omninò deperditis, cùm ſæpiſſimè, ne timorati quidem ea pauperibus diſtribuant, ſed ſuæ ſorti attribuant ea inueniſſe. Adde iterum, Dominum magis præſumi velle rem ſuam ſeruari apud inuentorem, vt ſi fortè antequam res conſumatur, ipſe Dominus compareat, ipſi reddatur, quàm diſtribui pauperibus, qui ſtatim rem conſumant, nec ſpem vllam relinquant reddendi.

24. Ex his vides, me non fundare, vt alij faciunt, hanc doctrinam, quaſi dicam, hæc inuenta verè non eſſe ſub phyſico dominio ſui Domini: Vide de Lugo *loco citato, ſect.*10. ſolùm enim dico, ſtatim, atque factâ diligentiâ, Dominus non apparet, moraliter iudicari, eſſe ſub dominio nullius, propter voluntatem præſumptam Domini nolentis ampliùs de illa diſponere.

25. Obiicies cum Molina *loco citato*, qui ſic contra Sotum, atque adeò contra nos argumentatur: Si hæc inuenta bona poſt exhibitam diligentiam eſſent derelicta, & ab inuentore retinere poſſent, poſſent etiam retineri acquiſita ex delicto, verbi gratiâ, ex furto, vel vſura, quando horum ignoratur Dominus, quia pari modo eſſent exiſtimanda derelicta, quod tamen negauimus *num.*20.

26. Reſpondeo, magnam adeſſe diſparitatem, & totam ducendam ex voluntate interpretatiua Domini, qui iam ſupponitur adeſſe, licèt incognitus. Hic enim rationabiliter præſumitur velle, vt inuentor, & vniuerſim omnes bonæ fidei poſſeſſores, ea inuenta ſeruent, immò iiſdem fruantur, quandoquidem bona fide, & ſine iniuria ipſius Domini occupauêre: at nullo modo præſumitur velle, vt ille, qui iniuſtus fuit, ea bona per iniuſtitiam arripiendo, eadem ſibi ſeruet, vel iis fruatur. Iudicatur ergo Dominus ſua bona aliquando quaſi deſerere, non tamen pro fure ſibi iniurio, ſed pro viro nulla Iniuſtitiæ culpa laborante.

27. Dixi (quaſi) nam Molina reprehendit Sotum, perinde ac ſi diceret hæc eſſe ſecundùm omnem rationem derelicta, id, quod certè ita non eſt, quia omnino derelicta non ſunt, ſi Dominum actu, licèt incognitum habeant. Nos igitur dicimus eſſe quaſi derelicta, quoad hunc effectum, quod ex præſumpta Domini voluntate, poſſit ea ſibi, donec fortè Dominus compareat, retinere.

28. Quid, ſi comparente fortè Domino, res inueniatur conſumpta omnino? Reſpondeo, ſi res ſit bona fide conſumpta, nec inuentor ſit ex illa re factus in aliquo ditior, puto, vt modò innuimus, non deberi Domino æquiualens, quia bona fides liberat eiuſmodi inuentorem ab onere reſtitutionis. Idem dicendum eſſe in caſibus ſupradictis, quando quis ſibi, vt vero pauperi, rem applicuit, meritò docet Leſſius *lib.*2. *cap.*14. *dub.*6. *num.*43. aliique apud Dicaſtill. *lib.*2. *de iuſtit. tract.*2. *diſp.*9. *dub.*14. *num.*391. *& deinceps.* Quòd ſi res extet, vel aliquid, in quo factus ſit inuentor ditior, ſanè debebit Domino comparenti reddere; nemo enim debet alienis rebus diteſcere. Id quod ita verum eſt, vt etiam ex probabiliore ſententia Molin. & Leſſij contra Petrum Nauarr. & Rodriq. apud Barth. à S. Fauſt. *in ſpec. Confeſſ. d.*4. *quæſt.*178. ſi ea inueniantur, iam pauperi diſtributa, debeat pauper Domino comparenti reddere, ſi illa pauper in indiuiduo habeat, vel factus in iis fuerit ditior. Si inueniantur appropriata per Bullam Compoſitionis, idem eſſe tenendum, & conſulendum, ſed probabilitate non carere, quod poſſint retineri, ſaltem donec accedat Iudicis ſententia, docet Caſtro Palaus *de Bulla Cr. p. vlt.* §. 1. *n.*7. aliud benignius dicam *in Tractatu de Bulla Cruciata, cap.*18. *à n.*9.

29. Denique tria aduerte: Primum, ſi rem alicuius inueniſti, & acquiſiuiſti, cum magno periculo, verbi gratiâ, ſi ex incendio rem illam liberaſti; Domini eſt, non tua: tu verò potes æſtimationem tui periculi, & laboris exigere, vt etiam expenſas, damnúmque emergens, lucrúmque tibi fortè ceſſans, &c. Ita Leſſius *lib.*2. *cap.*5. *dub.*18. *num.*67. vide quæ dixi *t.*5. *cap.*2. §.8. *num.*12. Pro ipſa tamen ſola inuentione nihil ex Iuſtitia potes requirere, ſed ſolùm ex gratitudine. Ita Couarr. *Reg. peccatum, part.*2. §3. *num* 3. aliis citatis. Ratio huius eſt, quia tota res inuenta Domini eſt, tota igitur reddenda; at ſi tu aliquid neceſſariò exigas, iam non totam redderes. Ratio autem, quòd pretium tuæ diligentiæ potes exigere, eſt, quia vtilis geſtor negotij Domini fuiſti: ergo potes aliquid moderatum accipere; moderatum, inquam, quia ſecùs non eſſes vtilis geſtor negotij, vt dictum eſt *ſup. tract.*2. *cap.*8. *à n.*7.

Quod dixi de re ab incendio erepta, dictum reputa de erepta ex naufragio. Solùm hîc additur excommunicatio Bullæ Cœnæ contra occupantes bona naufragantium: vbi ſemper intellige, ſi adſit, ac noſci poſſit Dominus: ſecùs, de illis decerne, ſicuti de rebus derelictis non fiat reſtitutio ab incognito Domino.

Præterea, rectè docent Suar. *tom.*4. *de cenſuris, in expoſitione Bull. Cœna, diſput.* 21. *ſect.*2. allatus à de Lugo *tom.*1. *de iuſtitia, diſput.*16. *ſect.*10. *numero* 99. Caſtro Pal. *tract.*6. *diſput.*3. *punct.*5. *num.*2. Diana *p.*9. *tractat.*8. *reſ.*36. *verſ. notandum tertiò*, non incurri excommunicationem ab eo, qui illa bona capit, animo eadem reſtituendi veris Dominis, licèt interim iis vtatur: modò impotens non fiat reſtituendi Domino fortè comparenti.

Si quis furetur, vel dono accipiat hæc bona naufragantium ab eo, qui primò occupauit, contrahétne hanc excommunicationem? Contrahere docet Suar. *de cenſuris, diſput.*21. *ſection.*2. *n.*33. quia, quamuis mediatè, adhuc accipit naufragantium bona. Negant Sayr. & Souza

allati

Digitized by Google

allati à Diana *p.6. tract.8. reſ.36.* probabilius, quia Bulla loquitur ſolùm de primo occupante.

Ligna denique ex inundatione fluminis aſportata Domini quidem ſunt, ſed ex ipſorum qualitate, diſtantia Domini, labore in eripiendo, collige, an Dominus pro derelictis habuerit: nam tunc primi occupantis erunt. Ita Molina *tract.2. diſp.155.* Caſtro Pal. *de iuſtitia in genere, diſp. vnica. part.19. num.6.*

30. Aduerte ſecundò, adeſſe aliquas leges applicantes hæc inuenta quibuſdam Locis, vel operibus piis, quas puto non eſſe vſu receptas, ſaltem quoad forum Conſcientiæ, & ante Iudicis ſententiam. Lege Doctores, Petrum Nauarrum *lib.4. de reſti.c.2. num.82.* Ludouicum à Cruce *in Bullam Cruc. diſp.3. dub.15.* Molinam *tom.1. tract.2. d.53.* & *tom.3. diſp.750.*

31. Aduerte denique tertiò, mihi non eſſe improbabile, quod docet Petrus Nauarrus, *lege vnica, C. de Theſaur. l.10. §. Theſauros, Inſtit. de rerum diuiſ.* Leſſius *l.2. c.5. dub.12. n.58.* nimirum debita ex contractu poſſe, tanquam derelicta, poſt factam diligentiam, Domino non apparente, retineri, quia hæc comparari meritò poſſunt cum inuentis, quandoquidem ignotum habent Dominum, vt ſupponimus: & per hoc reſponſum eſt ad illud, quod *num. vigeſima prima*, promiſimus, fore hic reſoluendum.

Quòd ſi teneas, hæc deberi pauperibus, ſicuti debentur (quando neſcitur Dominus) habita ex delicto, iam potes confugere ad Bullæ compoſitionem, vt colligitur ex dictis *num.24.*

Nullo exiſtente Domino, cui res reſtituenda? Ubi de Theſauris.

32. Sub nullius dominio ſunt ea, quæ ſiue à Dominis ſunt omnino derelicta, vt quæ Dominus ipſe à ſe proiicit, ſiue Dominum nunquam habuerunt, vt gemmæ rudes ad littus inuentæ. Huc ſpectat Theſaurus, qui definitur eſſe: Vetus diſpoſitio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominium non habeat. Addit Leſſius citatus à de Lugo *mox* citando, id verum eſſe, quamvis ſciatur, quorum maiores Theſaurum condiderint: nam quod tanto tempore deſiit poſſideri, deſiit eſſe in dominio, tum recondentis, tum eius hæredum. Ita Leſſius, à quo diſſentit de Lugo *t.1. de iuſt. diſp.6. ſect.11. n.111.* quia tempus quantumcunque diuturnum non tollit dominium rei à ſuo Domino, ſi is cognoſcatur. Equidem adhæreo Leſſio, quia ex diuturno tempore clarè colligitur, Dominum voluiſſe derelinquere; ſeu à ſe illam pecuniam proiicere, &c.

Quid autem de illo caſu, quem in alium finem enarrauimus *ſupra, l.2. cap.6. §.2. de ſuperſtitione, n.12.* De nocte quidam auarus ſenex terræ infodit Theſaurum, ego id caſu præſenſi, poſſúmne hodie indicare illud aurum eſſe derelictum, & iuxta *mox* dicenda mihi illud effodere? Reſpondeo, ſi ſum certus eum non infodiſſe ad cuſtodiam, ſed animo, vt illic Theſaurus in poſterum latêret, & pateret nemini: poſſem, puto, mihi auferre; at ſi aduertam infodiſſe ad meram cuſtodiam, certè non poſſem. Ratio vtriuſque dicti eſt, quia, ſi ad cuſtodiam, non deſiit auri dominium eſſe apud ſenem: At ſi, vt latêret in poſterum, iam præſumitur ſenex abdicaſſe à ſe, ſuiſque hæredibus illius Theſauri dominium, inſtar Cratis Philoſophi, qui ſuas omnes diuitias in mare proiecit, vt liberiùs Philoſophiæ vacaret.

Theſaurus inuentus.

33. Sed iam propiùs ad rem noſtram veniamus. Dico primò, adeſſe quaſdam leges in iure communi circa Theſauros. Primam, ſi in loco proprio inueniatur Theſaurus, totus eſto inuentoris. Secundam, ſi vbilibet inueniatur per artes magicas, vel malas, fiſco regio applicetur. Tertiam, ſi in loco alieno, de induſtria, abſque Domini conſenſu, totus Domino loci cedat. Quartam, ſi in eodem loco alieno, ſed caſu, dimidium ſit inuentoris, dimidium Domini loci. Quintam, ſi in loco publico, diuidatur inter Fiſcum, vel Ciuitatem, & inter inuentorem; Si verò in Eccleſia, ſeu loco Sacro, quod non ſit in vllius bonis, pari modo inter Eccleſiam, ſeu Prælatum, & inter inuentorem diuidatur. Quid fiat, quando eſt duplex Dominus, alius quoad proprietatem, alius quoad vſumfructum, vel quid ſimile? Præter Iuriſperitos *in leg. modò citatis, & paſſim*, legatur etiam apud Theologos, Molinam *diſp.56.* Leſſium *loco cit.* de Lugo *loco cit.* Caramuël *lib.2. theol. moral. à n.298. & paſſim.*

34. Dico ſecundò: De Iure naturali, immò, & Gentium, Theſaurus eſt Inuentoris. Ita de Lugo *loco citato, num.112.* Molin. *diſputat.56.* Sotus *lib.5. de iuſtitia, quæſt.3. artic.3.* Med. *lib.1. de iuſtitia, cap.4.* & communiter. Ratio eſt, quia in nullius eſt dominio, vt ex theſauri definitione modò allata manifeſtè apparet. Si aliquod damnum feciſti, vt Theſaurum arriperes, verbi gratiâ, vineam extirpaſti, vel murum deſtruxiſti, &c. hoc totum debere Domino reſtitui, dubium eſſe non poteſt.

35. Porrò, Quoad forum externum videant Iuriſconſulti, quò ſe extendant illæ leges, aliæque fortè propriæ municipales. Quoad forum internum, & in conſcientia ſic habet Sylueſter, *v. Inuentum, num.13.* (fauent Sotus, & Medina *loco citato*, quatenus negant Principem poſſe ſtatuere, Theſauros totos eſſe ſuos: lege Fanciſc. Bardi *in ſelect. mor. lib.2. q.16. num.6.*) *Secundum Petrum de Palude hodie vbicumque inueniatur Theſaurus, de conſuetudine eſt Principis. Sed ego dico, iſtam conſuetudinem in conſcientia non ligare: quia non eſt introducta per modum legis, ſed violentia; nec fuit vnquam moribus vtentium approbata, niſi violenter. Eſt etiam contra iura Canonica, quæ volunt, bona incerta, ſi reſtituenda ſunt, eſſe pauperum: & ſi non ſunt reſtituenda, eſt contra Iura Ciuilia, & contra naturalem æquitatem: vt patet* in dict. §. Theſauros, *Ubi dicitur, quod D. Andr. naturalem æquitatem ſecutus, &c. voluit Theſaurum inuentum in proprio fundo, eſſe totum inuentoris, contra quam æquitatem, conſuetudo non poteſt.* Hæc Sylueſter, qui quamvis loquatur de conſuetudine applicante totum Theſaurum Regi, tamen multùm fauet aſſerenti, eiuſmodi omnes leges Ciuiles eſſe pari modo violentas, quod nolo decernere. Lege Caramuël, *libro 2. Theolog. Moral. num.289.* fauent ex parte Bannex, aliique apud Dicaſtill. *lib.2. de iuſtitia, tractat. 2. diſput. 6. dub. 15. à numero* 410. & propendet Leſſius *lib. 2. cap. 5. dub. 17. num. 66.* citans Sylueſt. & Sotum, quibus adde Trull. *in explic. Cruciatæ, lib. 33. caſu 14. num.10.* Lopez, qui dicit, inuentorem non obligari quid dare Principi, antequam exigatur.

36. Ex eo capite, quòd Theſaurus de Iure naturali eſt Inuentoris, ſequitur, poſſe te emere ab alio fundum, in quo ſcis (etiam certò) adeſſe Theſaurum. Cùm enim ex vna parte Theſaurus infoſſus nullum habeat Dominum, & conſequenter Dominus fundi non ſit Dominus Theſauri; atque ex altera parte tu fundum iuſto pretio emas, vt ſupponimus: non eſt, vnde vlla culpa committatur. Ita S. Thom. Banez, Nau. Molina, Valent. aliique apud Turrian. *diſput.43. dub.1. num.1.* adde Vaſquez, alióſque apud de Lugo *loco citata, num.126.* Quidquid Angelus, Tabiena, Armill. apud Turrianum *ibidem*, nimis ſcrupuloſè dixerint.

37. Dices: At fundus, in quo adeſt Theſaurus, maiori pretio eſt dignus: Reſpondeo, non ita: Dignus enim eſt ſolo pretio ſecundùm communem hominum exiſtimationem, quæ eſt regula conſtituens pretia rerum, vt ſuo loco dictum eſt, at, donec latet Theſaurus, communis æſtimatio eſt, perinde ac ſi nullus omnino ſublatêret. Dari ſolet exemplum de Pharmacopola peritiſſimo, emente vili pretio faſcem lignorum, in quibus cognouit adeſſe pretioſiſſimam herbam communiter ignotam.

38. Denique audi reſolutionem Caramuëlis *loco cit. num.288.* circa caſum, qui frequenter accidere ſolet:

Petrus conduxit operarium, vt puteum effoderet in domo ſua, nempe diurni floreni pretio, & hic ollam auro plenam inuenit, cuinam inuenit, ſibi, aut conductori? Reſpondeo, ſibi; Ratio eſt, quia illud eſt inuentoris. Stando enim in iure naturæ, omnes Theſauri, cùm ex ſe nullius ſint, ſiunt inuentoris, qui nihil tenebitur dare Regi, nihil Reipublicæ, nihil Domino agri, in quo reperit. Sed nunc Petrus eſt inuentor, ergo, &c. Obiicis: at vrinator Mercatori gemmas in mari quærit: Reſpondeo ita, quia conductus eſt ad gemmas quærendas, & operarius conductus fuit ad aquam quærendam, non theſaurum; & ſicut dictus vrinator, ſi fortè in mari inueniret enſem, ſibi illum acquireret, ſic theſaurum foſſor, &c. Addit ſic: *Si lapidis lapſu vulneretur, aut occidatur caſu operarius, ſanè Petrus non tenetur operario ratione iſtius damni non præuiſi; ergo neque operarius, ratione Theſauri caſu inuenti. Taceat ergo operarius, & gratias agens Deo cuſtodiat, beatior ſine teſte.* Hæc ille, abſtrahens à legibus poſitiuis, de quibus poſtea loquitur, & de quibus paolò antè nos egimus, déque iiſdem videatur Franciſc. Caſtill. *tom.3.deciſ.*240.

§. IV. *Quantum.*

1. Tantum debet reſtitui, quantum eſt ablatum, ablati autem nomine intelligi damnum, lucrum, fructus, &c. iam ſatis in ſuperioribus eſt explicatum.

§. V. *Quomodo.*

1. Niſi ſit alicui obuiandum ſcandalo, ſatis erit, ſi reſtitutio fiat ſiue occultè, ſiue publicè; ſiue per ſe, ſiue per alium: Ita Dicaſtill. *lib.2. de Iuſtit. tract.2. diſp.*11. *dub.*10.*n.*121. vide *ſupr.* §.3. non enim eſt deneganda reſtituenti, ſuæ famæ conſeruatio. Porrò, aliquot mihi fuerunt propoſitæ difficultates, quæ ad huius circumſtantiæ dilucidationem facere poſſunt, & ſunt eiuſmodi.

Reſtitutio facta Domino illam non aduertenti.

2. Prima: An ſatisfaciam, ſi ita occultè reſtituam, vt ne ipſe quidem læſus aduertat. Debeo, verbi gratiâ, tibi centum ex iniuſto, ſed occulto lattocinio, & quia ſum tuus perfamiliaris, timeóque, ſi ſecùs quocunque alio modo reſtituam, ne fur deprehendar; fingo tempore tuarum nuptiarum dono tibi gemmam auro inſertam eiuſdem valoris, ac furtum, reuera tamen tuum redditurus, liberabórne ſic ab onere reſtitutionis, quo grauabar? Ratio dubitationis eſt, quia certò moraliter, vel ſaltem probabiliter ſcio, te vtpotè gratiſſimum Virum, mihi alterum tantum in aliqua ſimili occaſione redonaturum, non redonaturum, niſi ego antea donaſſem. Reſpondeo, cùm hæc redonatio ſit ex mera liberalitate, ad quam ego amicum, nec induxi, nec obligaui, non dicor niſi indirecta cauſa illius, ſeu non ſum abſolutè illius cauſa, ſed ſolùm occaſio; quare, cùm periculum meæ famæ ſit cauſa proportionata, me excuſans à cooperatione huius noui detrimenti, quod ex occaſione mei ficti muneris patiatur amicus, non peccabò, nec ad reſtitutionem conſequenter obligabor. Confirmatur, quia ad vitandam infamiam notabilem, licèt differre reſtitutionem, immò & non reſtituere, cùm fama ſit bonum ſuperioris ordinis, vt diximus *ſuprà, cùm de adulterio*: cur ergo idem non procedat in caſu huius occultæ reſtitutionis, quæ magis fauet creditori? Ex quo vides, idem (ſi abſit proportionata cauſa) fieri licitè non poſſe.

An ſatisfaciam debito iuſtitiæ per donum gratuitum immemor dicti debiti? Vide apud Trullench. affirmantem, *in Decalog. tom.2. lib.7. cap.4. diſput.*5. *num.*10. contra Rodriquez ab ipſo citat. legatur omnino P. Bald. ſentiens cum Trullench. apud Dianam *part.5. tract.*13. *reſolut.*44.

Reſtitutio facta per intermediam perſonam.

3. Secunda: Rem, quam Domino debebam, eidem miſi per hominem, quem credebam fidelem, ſed ipſe muneri ſuo non ſatisfaciens, aufugit, obligabórne iterum reſtituere?

4. Reſpondeo. In aliquibus conueniunt hîc Doctores. Lege Nauar. Leſſ. Rebell. Molin. aliôſque *mox* citandos, quibus adde Caſtro Pal. *de Iuſtitia commutatiua, diſp.*1. *puncto* 17. §. 9. Diſcrepant in vno.

Conueniunt primò; ſi debitum eſt ex re accepta, & res eſt in indiuiduo aliena, verbi gratia, veſtis, equus, vas argenteum, hæc numero menſura tritici, quoties ſine tua culpa graui Theologica, ad Dominum non affertur, ad nihil te obligari. Ratio eſt, quia res Domino perit: excipe, niſi adhuc in aliquo factus ſis ditior, hoc enim adhuc à te deberi non eſt controuerſum.

5. Conueniunt ſecundò, ſi debitum eſt ex contractu, quo aliquid à te alicui debetur, pari modo in indiuiduo, verbi gratiâ, Veſtis commodata, equus locatus, hæc numero pecunia per modum maſſæ depoſita, probabile ſaltem eſſe, te non obligari, quoties ſine tua culpa graui Theologica ad Dominum non affertur. Ratio eſt eadem, & quia ex contractu non obligatur quis, niſi ad diligentiam moralem proportionatam illi rei, de qua agitur, in eodem contractu, vt *ſuprà* vniuerſim dictum eſt: cùm ergo tu tradendo huic homini, quem bona fide fidelem credidiſti, non peccaueris ſaltem mortaliter, erit probabile, te ad iterum compenſandum, non vrgeri.

6. Conueniunt tertiò; Si debitum ſit ex eodem contractu, vt ſi debeatur pretium rei emptæ, vel item ſi debeas ex re accepta. Verùm, ita, vt debeas aliquid non in indiuiduo alienum, ſed debeas pecuniam ſoluere, per æquiualens, te non liberari ab iterata reſtitutione. Ratio eſt, quia, cùm res quando perit, ſuo domino pereat, illa pecunia in manu mediatoris tibi periit, qui eras Dominus, quare creditor adhuc erit ſatisfaciendus. Excipe, niſi illa miſeris per hominem deſignatum ab ipſo creditore. Ita Doctores communiter apud Dicaſtill. *lib.1. de reſtitut. tract.2. diſput.3. num.*107. tunc enim creditor in ſuo homine deſignato, ſuam fecit pecuniam, adeóque ipſi perit. Et tamen Tancredi *part.2. quæſt. moral. tract.4. quæſt.*16. *num.*3. probabile iudicat, (Et quidem meritò) ſiue furem, ſiue quemcunque alium, non teneri ad aliud, ſi rem reſtituendam, vel pecuniam miſit per fidelem hominem, quia ſic prudenter ſe geſſit, præſertim, cùm nemo ſit obligatus per ſe immediatè rem Domino afferre, ſed ſufficit per perſonam prudenter iudicatam idoneam.

7. Diſſentiunt autem Doctores. Si debitum ſit ex delicto: Furatus es equum, mittiſque per hominem fidelem, verbi gratiâ, per Confeſſarium, ſiue eundem equum, ſiue eius pretium (in hoc enim caſu idem eſt, ſiue res debita ſit in indiuiduo, ſiue in ſpecie.) An ſi Confeſſarius ea non reddit Domino, ſed præter tuam expectationem ſibi vſurpat, adhuc obligeris ad iterum reſtituendum? Te liberat à reſtitutione prima ſententia. (Ita Cenedo *de paupertate Relig. diſputatione* 634. *num.*8. Diana, *parte ſecunda, tractatu* 3. *ſectione* 17. *Miſcell. reſol.*2. dicens hanc eſſe ſententiam tutam in praxi; Leſſius *lib.2. cap.16. dub.6. num.*67. dicit non eſſe omnino improbabilem; Fillincius *tom.1. tractatu* 32. *cap.5. num.*135. Rodriquez, Petr. Nauarr. citati à Dicaſtill. mox citando, *num.*114. Diana *parte ſecunda, tractatu* 17. *reſol.*2.) quia tu feciſti, quantum potuiſti, & quia tunc creditor iudicatur conſentire huic tranſmiſſioni per hominem fidelem, perinde ac ſi ipſemet deſignaſſet, ſiquidem tu prudenter te geſſiſti. Te nequaquam ſecunda ſententia liberat. (Ita Leſſius *loco citato, num.*65. Rebell. *lib.2. de reſtitut. quæſt.13. ſect.3. num.*11. Molin. *tom.3. diſput.*754. *num.2. §. quando per Confeſſarium*, Toletus, Nauarrus, aliiíque apud Dianam *loco citato*, quibus adde de Lugo *tom.1. de iuſtitia, diſputatione* 21. *ſect.5. à num.*59. Dicaſtill. *loco citato, num.*111. *iuncto num.*113.) quia in te ſemper remanet radix obligans ad reſtitutionem, nempe iniuſta acceptatio, & Dominus niſi rem ipſe cum effectu habeat,

habeat, non præſumitur, conſenſiſſe ad illam tranſmiſſionem, quamuis per fideliſſimum, niſi ſub conditione, quòd de facto ad ipſum res ſibi debita perferretur: Hæc poſterior ſententia eſt certior; illam priorem non audeo propter Authores eam ſequentes, improbabilitatis condemnare.

Reſtitutio cum errore facta ex conſilio Confeſſarij.

8. Ex dictis, quid ſtatues de ſequenti difficultate, quæ tertio mihi loco propoſita eſt? Confeſſarius bona fide tibi indicit, vt veſtes, vel pecuniam, verbi gratiâ, quæ à Petro ſurripuiſti, des pauperibus: tu prompté exequeris, illáſque pauperibus ad aſſem diſtribuiſti; mox, ſiue idem Confeſſarius, re melius perpenſa, ſiue alius doctor te aduertit, incautum fuiſſe conſilium, quia, cùm ſciretur Dominus, Domino res ſua debebatur; obligaberíſne ad iterum vero Domino reſtituendum? Reſpondeo, te obligari, ſequitur ex dictis in poſteriore ſententia relata *numero præcedenti*; Sed tamen etiamſi in cæteris caſibus ſequaris poſteriorem dictam ſententiam, te hîc non audeo iterum obligare. Ratio mihi videtur eſſe, quia Dominus non debuit in tanta tua pietate eſſe inuitus, vt non conſenſerit illi eleemoſynæ. Confirmo, ſi iterum reſtituis, ſemper plus reſtitues, quàm debes, ad quod Ius Iuſtitiæ nunquam obligat, vt diximus *ſuprà, lib.6. cap.4. §.3.n.22.* Probatur conſecutio, quia dares nunc pecuniam illam ablatam, & inſuper dediſti bonum illud ſpirituale eleemoſynæ, quod iam ceſſit pro lucro ſpirituali Domini, ergo ſemper excederes reſtituendo: id, quod pari modo eſſet, ſi ſolam partem pretij iterum reſtitueres: nam ſemper hæc pars erit ſupra id, quod debes: cùm bonum illud ſpirituale eleemoſynæ iam adæquauerit totum debitum.

Mediator rem reſtituendam amittens.

9. Denique duæ mihi hîc addendæ occurrunt non diſſimiles difficultates: Prior, quid nimirum in voto, & iuramento? Voui cum iuramento calicem, vel pecuniam Domui Lauretanæ; miſi ea per hominem, quem fidelem iudicabam, ſed ipſe illa ſibi clanculum vſurpauit; obligórne ego, cùm id reſciuero, iterum mittere?

Reſpondeo, ſcio aliquos apud Dianam *p.*10. *tract.*16. *reſol.*97. te obligare; Verùm, hoc bona fide procedenti, nimis durum. Satis enim in re morali ex Dei benignitate à te Votum, ſeu iuramentum fuiſſe adimpletum per illam mediatam traditionem, exiſtimandum eſt. Ita Dian. *ibid.* citans P. Tancredi. Mediator autem ille ſemper obligabitur muneri ſuo ſatisfacere: ni ſatisfaciat, peccabit, non contra Votum, ipſe enim nihil vouet, ſed contra Iuſtitiam, & quidem puto, cum ſacrilegio, cum Fagund. *Eccl.præc.2.lib.4.cap.4.à n.*8. & aliis cum Bonac, *circa* 1.*precept.d.3.q.6.à num.*23. quia vſurpat res Diuino cultui addictas.

10. Inquiret curioſus: Si ſine culpa mediator illas amittat, obligabitúrne ad aliquid? Reſpondeo, ſi amittat calicem, vel quid ſimile in indiuiduo acceptum; ad nihil obligo: quia ipſe non obligatur ex Voto, vel iuramento, hoc enim parit ſolùm perſonalem obligationem in vouente, vel iurante: Non ex re accepta, quia eam amiſit; Non ex iuſta acceptione, quia nullam commiſit, vel certè non grauem culpam, vt ſupponimus. Ita Tancredi *mox* citandus, ducto Argumento *ex cap. Licèt, de Voto.* Excipe, niſi fortè ſe per contractum obligaſſet, quod rariſſimum eſt. At verò, ſi amittat pecuniam, vel ſimile quid functionem recipiens, diſtinguendum eſt: Si enim amiſit eandem pecuniam, v. g. vel totum cumulum pecuniarum, in quo erat & ipſius, & vouentis pecunia, ad nihil obligabitur propter rationem modò dictam, & de hoc caſu ſolùm meminit doctus, & eruditus P. Tancredi *de Reg. tract.4.lib.2.d.13.q.4. num.*32. allatus à Diana *part.*10. *tr.* 16. *reſ.* 97. dum mediatorem amittentem caſu pecuniam, ab omni onere liberat: Quòd ſi amittat aliam pecuniam, quia nimirum illam vouentis, in proprios vſus, verbi gratiâ, expendit, vel fortè domi repoſitam habet, tunc (cùm amittat ſuam pecuniam) obligabitur vel repoſitam, vel illi æquiualentem ad Lauretanam Eccleſiam deferre: Ratio eſt, quia amiſſionis infortunium nullo modo nunc debet cedere in damnum Eccleſiæ, quia non amittitur res, quæ ſit ſub Eccleſiæ dominio. Id quod negaturum nonputo amiciſſimum P. Tancredi, nec alium.

Reſtitutio doni, mortuo Donatore.

11. Poſterior difficultas per hanc occaſionem explicanda, huiuſmodi eſt: Titius famulo, vel alteri dedit vas argenteum, verbi gratiâ, vt ipſius Titij nomine dono traderet Caio. At famulus vel non tradidit, vel tandiu dare culpabiliter diſtulit, donec Titius diem ſuum obierit, ita vt Caius doni ignarus, illud ne acceptare quidem potuerit. Quæritur, ad quid famulus ſit vrgendus? Reſpondeo, Molina *tom.2.d.*263.*num.*7. cui adde ſanè Leſſium, Bonac. & ex parte Layman. docet à famulo duplicatam deberi reſtitutionem: Caio enim Donatario debet vaſis æſtimationem, propter damnum, quod illi intulit, dum donum ei non tradidit, nec ſaltem ſignificauit, quo potuiſſet Caius illud acceptare. Hæredibus verò debet vas: quia cùm mandatum Titij non habuerit effectum, & ex alia parte omne mandatum exſpiret morte mandantis, iam nunc vas non pertinebit ad donatarium, ſed ad hæredes Titij donantis. Niſi fortè donatio fuerit ad piam cauſam: tunc enim in fauorem animæ præſumitur mandatum perſiſtere. Hæc ex Mol. Verùm, duplicata hæc redditio dura nimis erit famulo. Puto ergo eſſe probabile, ſufficere, ſi is reddat vas donatario tantùm, Ita Sà *v. Donatio, num.* 25. Leſſ. putans hanc probabilem, Doctor caſuum Conſcientiæ Bononiæ *caſu* 2. apud Dian. *part.* 6. *tract.* 7. *reſol.* 4. Ratio eſt, quia ſatis eſt probabile, mandatum illud, cùm ſit fauorabile, & gratia facta, non expirare morte mandantis, ſicuti non expirant cæteræ gratiæ factæ. Ita Sanch. *l.*8. *matr.d.*28. *n.præſertim* 64.

§. VI. *Quando.*

1. PRofectò ſtatim. De quo, déque moroſo debitore multa à me dicta inuenies *ſup. tract.3.c.2.§.6.& cap.7.§.7. à n.28.& c.8 §.3. à n.7.* quibus hoc vel breuiter adde, vel breuiter recole.

Primò, ſtatim, intellige moraliter, non phyſicè. Vnum enim, vel alterum, vel tertium diem differre reſtitutionem, ſi Domino damnum graue non emergit, non eſt grauis dilatio. Lege Dicaſt. *loc. mox citando* Aliquid ampliùs concedi, quando ſolutio eſt facienda ob contractum, verbi gratiâ, ob cenſum, mox dicam. Contrà, magnam ſummam, nolente Creditore, per partes ſingulis menſibus, vel annuatim ſoluere, grauis eſt dilatio. Ita Sotus, Medina, Mol. apud Dicaſtill. *lib.2.tr.2. d.10.d.1.n.6.* id enim non eſt ſtatim ſoluere. Multò grauior erit, ſi cùm ſcias te verè debere, tamen vis cogi à Iudice, tunc enim præter peccatum dilationis, debebis reſtituere expenſas tuo debitori, vt per ſe patet.

2. Secundò; Qui, cùm poſſit, non reſtituit, peccare continuò, & id vocari, ac eſſe peccatum habituale, ſpecialique modo eſſe confeſſori aperiendum, *lib.*2. *exp. Conf.cap.*1. *§.præſertim* 2. docuimus. Sed & alia valde neceſſaria ad praxim Confeſſ. dicemus *inferiùs. cap.*4.

3. Tertiò, qui ab articulo mortis vrgetur, nec per ſe ipſum reſtituere vult, cùm poſſit, ſed vult relinquere onus reſtituendi hæredibus; quíque, cùm dubius ſit, an res ſua ſit, diligentiam ipſe, cùm item poſſit, facere detrectat, volens, vt eam faciant hæredes, non ſunt

abſoluendi: Ita Syluester, Nauarr. aliiq. quos ſequitur vterque Dicaſt *lib.2. de iuſt.tract.2.d.10. d.1.n.15.* quia, vt cætera taceam, culpa grauis eſt, obligationem propriam transferre velle in alios, qui regulariter erunt ipſo Teſtatore negligentiores. Lege Doctores, Mol.*d.753.* Leſſ. *lib.2.c.12.n.11.* Rebell.*q.17.num.6.* Vaſq.*p.2. d.75. cap.3. num.14.* & *3.part.q.91.art.1.dub.5.* hac de re valdè rigidè differentes.

4. Quartò, quando ſolutio facienda eſt ex contractu, quamuis aliqui teneant peccari mortaliter, niſi fiat die in contractu præſcripta, ſaltem quando intercesſit iuramentum: Molina meritò docet, non ſemper mortaliter peccari; quia iuramentum intelligitur morali modo, vndè, quando dilatio nullum detrimentum affert creditori, certáque futura ſit ſolutio, dilatio non erit cenſenda mortalis. Pari modo notant aliqui, non eſſe reum culpæ mortalis eum, qui cùm debeat, v.g ſingulis Calendis Sept. centum annuos, eos non ſoluit, niſi à Domino requiratur; hic enim eſt modus ordinarius humanus eiuſmodi cenſus ſoluendi: Verùm, id limitandum, ſeu declarandum omnino eſt. Quando enim creditor iudicatur rationabiliter eſſe inuitus in acceptanda dilatione, non poterit excuſari debitor, qui eſt ſoluendo. Vt ſi, v.g. propter nobilitatem, ſeu potentiam debitoris, non audeat creditor inops exigere, quis excuſabit debitorem?

5. Quando terminus ſoluendi condictus fuit in fauorem debitoris, vt in commodato, & mutuo, poteſt debitor terminum præuenire, & ſoluere. Ita Syluest. *v. Locatio, q.6.* Med. *C. de reſtit.q.3. cauſa 6.* lege Marian. *p.8.tr.-.reſol.17.* Quòd ſi creditor acceptare nolit, & forte poſtea res pereat, interitus creditori imputabitur, non debitori. Quando verò terminus fuit in fauorem creditoris, vt in locato tunc debitor præuenire terminum non valet; eſſet enim in damnum creditoris.

Creditori autem ipſi nunquam conceditur poſſe petere rem ſibi reddi ante terminum conuentum, *c. vnic. de plus petit.* niſi in tribus caſibus. Primò, ſi debitor pergat ad inopiam. Secundò, ſi fugam paret. Tertiò, ſi incipiat eſſe ſuſpectus de non ſoluendo, nam tunc cogetur, vel reddere, vel cautionem præſtare.

§. VII. *Quo ordine.*

1. QVando debes pluribus, nec es ſoluendo omnibus, certè creditori habenti potius ius reddere oportebit: quòd ſi omnes æquali iure polleant, pro rata erit, quod habes, ſingulis diuidendum. Sed ecce varius, multiplex, ac difficilis nodus extricandus: Quo enim filo manuductus intricatum hunc labyrinthum de prælatione creditorum euadam? Puto ſtrictim, ac ſummatim id à me explicari ſine periculo obſcuritatis non poſſe: nam propterea ſatiùs iudico, te in re præſertim non admodum frequenti, ad Theologos, ac Iuriſconſultos de ea fusè diſputantes ablegare. Molin.*d.760.* Leſſ.*l.c. cap.15.* Val. *d.5.quæſt.6.part.10.* de Lugo *tom.1. de iuſt. d.2. per totam,* Vaſq. *cap.12. de reſt.* Dicaſt. *lib.2.de iuſt.tom 2.d.11.* Caſtro Pal. *part.7.d.1.de iuſt.commut.p.18. à §.15* De his omnibus vide Sotum *lib.4.de iuſt. quæſt.1.art.1.ad 3.* Rebell. *part.1.lib.2.q.13.ſect.2.* & *3.* Azor. *3.p. lib.4.cap.32.* & *33.* Leſſ. *lib.2. c. 15. dub. 8.* Vaſq. *de reſtit. §.10. dub 1.* & *2.* Mol.*d.751.* de Lugo *tom. 1. de iuſt.d.20.ſect.8.§.3.* Bonac. *diſp.1. de reſt.q.5.*

§. VIII. *Quo loco.*

1. DIſtinguendum eſt, vel enim agimus primò de reſtitutione debita ex iniuſta acceptione, ſeu ex quocunque delicto, vel ſecundò, ex re accepta, vel tertiò, ex contractu.

Ex Delicto.

2. Si reſtitutio facienda eſt ex radice delicti, regulariter eſt exhibenda, vbi degit Dominus rei; præterea quando abſentia crediti eſt ex culpa, vel voluntate debitoris, v.g. ſurripuiſti equum Petri Panormi, & illum tranſtuliſti Syracuſas, Panormi debes reſtituere. Pari modo, ſi furatus es pecuniam hic à Titio, & Titius ſe contulit ob ſua negotia Catanam, quò erat ſecum ſuam hanc pecuniam tranſlaturus, Catanæ debes reſtituere. Ratio eſt, quia creditor per reſtitutionem debet ad æqualitatem reduci, & nullum debet ex iniuſta tua receptione pati damnum. Quare, ſi quis furetur pecuniam, quam ipſe Dominus aliò, etiam in diſiunctiſſimam Prouinciam, mittebat, rationabiliter petet, vt ibi reddatur. Dico (rationabiliter) non enim poteſt temerè velle Dominus, pro arbitrio ſuo in quocunque loco fieri reſtitutionem, ſed ſolùm, vbi culpa furis ſeſe extendit.

3. Verùm, cuius expenſis? Ducendus eſt, v.g equus ablatus in locum debitum, quis tribuet expenſas? Reſpondeo, tribuet debitor, ſubtractis iis, quas fortè alioqui Dominus fuiſſet facturus, ſi ab illo equus non fuiſſet ablatus. Ita Sot. Val. Nau. Azor. Mol. Leſſ. & communiter apud Dicaſt. *loc. cit. n. 98.* Ratio eſt, quia ſecùs creditor, qui nunc eſt Dominus pateretur damnum ex alterius iniuſtitia. Idémque eſt, ſi reſtitutio fiat ex iniuſta retentione, quia tunc iam eſt ex delicto. Commodani tibi, verbi gratià, equum per vnum menſem, tu fuiſti in mora iniuſta reddendi; vnde ego Catanam petij cum omnibus rebus meis: debes tuis expenſis tranſmittere ad me equum, ſubtractis iis, quas ego feciſſem, & nullis ſubtractis, ſi feciſſem nullas: ſic enim ad æqualitatem reducetur Iniuſtitia, cuius mihi ex iniuſta mora cauſa fuiſti.

4. Inquires: Si expenſæ futuræ eſſent maiores, vel æquales rei reſtituendæ, obligórne, cum tanto damno, eas pati: Surripui, verbi gratià, equum valoris centum aureorum: expenſæ autem, ad equum transferendum, aſcendunt ad centum, ducentos, trecentos aureos; obligabórne?

Reſpondeo, te abſolutè loquendo obligari, quia tu intriſti, tu comede; hoc eſt, quia tu cauſa fuiſti, cur tantum debeat expendi, tu expende: neque enim Dominus ex tua iniuſtitia pati carentiam ſuæ rei debet: Dixi (abſolutè) nam, ſi tu exhibendo tantas illas expenſas, pateris non quidem damnum æquale, vel aliquantò maius, quàm patitur Dominus ex ſuæ rei carentia, tunc enim ſine dubio teneberis: ſed ſi patereris longè maius, quàm patitur Dominus ex abſentia rei ſuæ, & tunc ſanè poſſet differri ſolutio, aut aliquo modo conueniri per litteras cum Domino. Ita Val. Caiet. Nau. & alij apud Vaſq. *cap.10.dub.1.n.27.* Ratio eſt, quia Iuſtitia non aduerſatur Charitati, quæ eſt finis omnium virtutum, neque prudentiæ, & rectæ rationi, quæ per omnes virtutes intercurrit. At Charitas, & recta ratio dictat, non debere Dominum velle rem ſuam cum tanto rigore ſibi reſtitui, vt damnum adeò intolerabile debitori inferatur. In æquali autem, ſeu aliquantò maiori, ideò obligamus debitorem, quia in damno non adeò excedenti melior ratio debet haberi innocentis Domini.

5. Quòd ſi differri non poſſit ſolutio; vel propter abſentiam in loco remotiſſimo, ac diuturnam Domini, non ſit ſpes futuri temporis, quo res transmitti ad illum cum moderatis expenſis detur, nec per litteras, ſeu internuntios, Domini voluntatem explorandi, non propterea debitor poteſt rem ablatam ſibi retinere, ſed vel diſponendum de illa eſt, in fauorem pauperum, vel componendum vi beneficij *Bullæ Compoſitionis,* ſicuti *ſup.cap.1. §.3.n.20.* diximus, fieri debere in eo caſu, quo incertus Dominus eſt, quia in hoc caſu moraliter iudicatur Dominus, ac ſi eſſet incertus. Idem puto in alio caſu, quando debitor, propter inopiam nullo modo poteſt expenſas, ne mediocres quidem facere, ad tranſmittendam rem, vel ad Dominum admouendum: tunc enim pari modo, vel pauperibus rem elargitor, vel Beneficio Compoſitionis vtitor. Ita Lud. à Cruce *d.3. in Bull.Cruc.d.6.n.3.* aliique ab ipſo citati. In vtroque autem

caſu,

caſu, ſi præſumatur voluntas Domini, vt res reſtituenda detur ſuis conſanguineis, Patri, Matri, Filiis, &c. multò magis ſi ij pauperes ſint, ipſis dandam rem eſſe, nemo negabit vt, *ibid.* diximus.

Quo loco, ex re accepta.

6. Si reſtitutio facienda eſt ſolùm ex re accepta bona fide, v.g. quia habui equum, gemmam, Veſtes, quæ deinde noui eſſe alterius: ſi bos alterius ad meum præſepe confugit, &c. Profectò ſufficiet, ſi ea reſtitutio fiat in loco, vbi eſt debitor, & admoneatur Dominus: Quòd ſi res ad Dominum ſit tranſmittenda, Domini expenſis tranſmittenda erit. Ita Nauarr. Mol. Rebell. Leſſ. Regin. Vaſquez, aliique citati à Dicaſt. *lib.* 2. *de iuſt. tract.* 2. *diſp.* 11. *dub.* 9. *num.* 105. Ratio eſt, quia ſecùs ego paterer damnum ſine mea culpa, tunc enim Dominus ius habet in rem ſuam, non verò in me.

7. Aduerte hîc tria: Primò, mihi eſſe compenſandas iuſtas expenſas, alioqui ex re ipſa extrahendas, ſi quæ à me factæ ſunt, ad ſuſtentandum, verbi g. equum; idque ex tacito contractu, qui dicitur ex negotiis bene geſtis. Secundò, multùm expedire, ſi Dominus admoneatur, & res interim alicubi cuſtodiatur: nam ſi ſuperfluas expenſas ſine rationabili voluntate Domini facias, illas amitteres, vt ſi equum, v. g. tranſmitteres cum maioribus expenſis, quàm equus valeat, ſi ſine motali cuſtodia, &c. immò tunc ſi ob negligentem cuſtodiam cum culpa graui periret equus, tenereris ad damni reſtitutionem, ex iniuſta damnificatione. Tertiò, ſi res tranſmitti ad Dominum non poteſt, nec admoneri, nec expectari, &c. detur pauperibus, vel vſui ſit Bulla compoſitionis iuxta modum iamiam *num.* 5. dictum. Nec tamen videtur improbabile, poſſe retineri apud ſe, quia tunc res comparatur rei habenti Dominum ignotum, iuxta dicta §. 3. *num.* 31.

Quo loco, ex contractu.

8. Si reſtitutio facienda eſt ex contractu, & ex iuſta acceptione, diſtinctione opus habemus. Legatur Dicaſt. *l. c. n.* 108. Leſſ. Vaſq. Reginald. ab eodem citati. Vel enim reſtitutio eſt eadem numero, ſeu, vt loquuntur Iuriſconſulti, eadem res in ſpecie, v. g. equus locatus, commodatus, depoſitus, vel reſtituendum eſt aliquid æquiualens, v. g. emiſti equum, debes pretium; vendidiſti, recepto pretio frumentum, debes frumentum pretio recepto æquiualens, accepiſti prædium, debes cenſum, &c. de vtroque ſeparatim.

9. Quoad prius: Aſſero debere reſtitui in eo loco, quo conuentum eſt, vel in eo loco, quem natura initi contractus requirit. Verbi gratiâ, ſi in contractu locationis equi appoſitum ſit, vt hîc equum reſtituas, hîc debes, ſi vt reſtituas Catanæ, quò pergis, illic debes, &c. At verò ſi nulla conuentio facta eſt, tunc debet reſpici natura contractus, hoc eſt; an primò contractus, quem facis, ſit ſolùm in vtilitatem alterius contrahentis; Secundò, an ſolùm in tuam; Tertiò, in vtriuſque.

10. Si enim accidat primum, ſi, v.g. habes depoſitum librum in vtilitatem ſolius Domini, ibi bona fide, ideſt, ſine fraude, & dolo debes reſtituere, vbi tu exiſtis. Quòd ſi aliò res tranſmittenda ſit, fiat expenſis, & periculo Domini, modò non pereat ex tua graui culpa. Ratio eſt, quia ſecùs tu patereris damnum, ſine vllo Domini iure contra te.

11. Si habes depoſitum ſolùm in vtilitatem tuam, teneris tuis expenſis reſtituere, in eo loco, vbi bona fide habuiſſet Dominus, ſi tibi non commodaſſet, modò per te ſteterit, ne Dominus ſecum rem ſuam tranſtulerit, deductis tamen expenſis, quas feciſſet Dominus. Ratio eſt, quia Dominus non debet pati damnum ex gratuito commodato, & ex alia parte non debet, nec ille lucrari, nec tu perdere ſine tua culpa, ex mero commodato, quod eſt ex ſe gratuitum.

12. Denique, ſi rem habes in vtilitatem vtriuſque, vt in locatione equi, in qua & tu equi vſum, & locans pretium habet: tunc in caſu, de quo loquimur, quando nulla facta eſt conuentio, videtur primo aſpectu, teneri tuis expenſis, ne Dominus ſine culpa lædatur: puto tamen, expenſis vtriuſque, quia retorqueo argumentum, ſi enim tuis expenſis, tu læderetis ſine tua culpa. Diuidantur ergo æqualiter expenſæ, ſicuti æquale eſt commodum. Immò addo, non rarò debere ſolis expenſis Domini, quando ſcilicet Domini negligentiâ non fuit admonitus conductor de loco, vbi reſtitutio facienda eſſet, ipſe enim, ſuo communiter vſurpato iure, vtens, ibi reſtituet, vbi rem locatam recepit. Excipe, niſi ſit recepta conſuetudo, vt alibi reſtituatur: ita in aliquibus locis equi locati, ad iter faciendum, reſtitui ſolent in locis, ad quos equitando peruenitur, &c.

13. Quoad poſterius, quando ex contractu debet reſtitui res æquiualens iuxta diuiſionem factam *n.* 8. Dico debere pari modo reſtitui ſecundùm conuentionem contrahentium, ſiue expreſsè, ſiue tacitè in contractu poſitam; At ſi nulla ſit appoſita conditio, regulariter fieri debet reſtitutio, ſeu ſolutio, vbi tradita res fuit, & recepta, v.g. hîc vendidiſti, hîc locaſti equum, hîc ſolue pretium; id enim videtur poſtulare æquitas: idque æqualitas inducenda inter contrahentes Quòd ſi hîc Panormi ſub conditione numeratæ pecuniæ loces Domum Catanæ exiſtentem, hîc debebis, quia illud (numeratâ pecuniâ) id tacitè, ne dicam expreſsè, importat, &c.

14. Ex quo vides, tum pro hac poſtrema doctrina, tum pro præcedenti, maxime ex circumſtantiis decerni debere in tota hac materia locum, vbi ſit reſtituendum; id, quod nos nunc innuimus ſub nomine tacitæ, vel expreſſæ conuentionis, & paulò *ſuperiùs* ſub nomine naturæ contractus, in quo nimirum tacitè imbibit aliquando, vel expreſsè loci determinatio.

15. Hinc primò: Si in via tibi do mutuos decem aureos, certè non in via, ſed vbi tunc ego proximè, immò etiam longè habito, reddere debebis. Ita Bonacina *loco citato, num.* 9. quod tandem concedit de Lugo *loco citato, n.* 104. quia ex natura mutui, quod eſt in vtilitatem ſolam mutuatarij, colligimus, Dominum rem ſuam habere debere ſine expenſis: quia niſi expreſsè quid in contrarium ſit conuentum, non eſt æquum, vt ego ex beneficio tibi collato damnum pariar.

Quid, ſi emas, vel vendas in via, dilato pretio, vel re? Quid, ſi vendas rem exiſtentem in loco diſtanti, v. gratiâ, dolium vini exiſtens in tuo prædio? Reſpondeo, in his caſibus ſemper ſolere conſtitui in praxi locum ſolutionis: quòd ſi per incuriam non conſtituatur, ad tacitas, conſuetáſque in ea regione conuentiones, modo paulò antè dicto, erit recurrendum.

16. Hinc ſecundò: Si tibi promittam dare liberaliter poſt annum equum, & ego ante annum domicilium mutare cogar; certè ſufficienter tibi ſatisfaciam, ſi equum ibidem dem, vbi bona fide inuenior. Ita Dicaſtill. *lib.* 2. *tract.* 2. *d.* 11. *d.* 9. *num.* 118. quia ex circumſtantiis his peculiaribus, quòd hæc ſit donatio merè liberalis, quódque ego non conſulto, vt effugiam ab equo donando, ſed bona fide peregrè abierim, colligitur, non aliter me promiſiſſe.

17. Hinc tertiò: Cenſus reales, ſuper rebus ſtabilibus debitis, verbi gratiâ, ſuper prædio, domo, feudo, &c. (niſi expreſsè conuentum aliter fuerit) ſolui debent in loco, vbi ſunt res hypothecatæ: eſt enim cenſus; quaſi pars fructuum rei. Idem de penſione Beneficij, ibi enim debet ſolui, vbi eſt beneficium; licèt ſciam ſæpiſſimè conueniri expreſsè, vt ſolutio exhibeatur, vbi degit Penſionarius. Idem de legatis: debent enim dari, vbi hæres hæreditatem adiit, niſi aliter ex intentione Teſtatoris colligatur, ſi quidem legata ſunt pari modo partes extractæ ab hæreditate.

In omnibus prædictis, quando res ad Dominum longè diſtantem transferenda eſt, cui pereat, ſi pereat in via, diximus §. 5. *à num.* 5.

§. IX. *Quæ cauſa excuſet iniquum.*

1. QVindecim cauſas affert Valentia 2.2. *diſp.5. q.6. part.7.* excuſantes à reſtitutione ; & multa de his excuſantibus lege apud Caſtro Pal. *de iuſtitia comm. diſp.1. part.17. per totam.* Præcipuæ ſunt , Impotentia debitoris , Iufamiæ Vitæ , Membrorum periculum, Coudonatio creditoris , Ceſſio bunorum , Res reſtituenda creditori nocitura , Præſcriptio , Beneficium Bullæ compoſitionis, Solutio facta creditori ſui creditoris , Iudicis authoritas. Quoniam verò ex his multa ſpatſim *in toto hoc libro* dicta ſunt , cùm de periculo infam. &c. cùm de adulterio , de re nocitura creditori *ſup.* §. 3. *num.*2. de ingreſſu Rel. *ſup.* §.1. *num.*7. de prælet. *ſup. tr.*1. *cap.*4. de ceſſione bonorum *mox n.*7. dicetur, multa autem ſunt facilia , & paſſim obuia, nec deſunt aliqua minùs frequentia. Ideò prima hîc , quæ frequentiſſima eſt , breui explicationi ſubiicieoda dumtaxat ſupereſt : ſi priùs adnotes, certum eſſe, excommunicationem creditoris, multò minùs debitoris non excuſare à reſtitutione. Ita Sylu. Suar. Leſſ. aliique apud Caſtro Pal. *lib.*1. §.5. At lucrum magnum à debitore acquirendum, tunc ſolùm dabit cauſam ad differendam aliquantulùm reſtitutionem, quando ſperatur ſic debitor poſſe ſatisfacere omnibus creditoribus. Ita Layman , Leſſius, aliique apud Caſtro Pal. *loco citato,* §.4. *num.*4.

Inopia excuſans à reſtitutione.

2. Impotentia ergo , ſeu inopia , cauſa eſt legitima, cur omitti, vel quod eſt minus , differri poſſit reſtitutio, quia vulgare eſt pronuntiatum : *Ad impoſſibile nemo tenetur* ; vide quæ dixi *Tract.*2. *cap.*6. Cùm autem fortior ſit omiſſio (vtique perpetua) quàm dilatio , fortior ad illam impotentia , quàm ad hanc ſine dubitatione requiritur. Hinc lego apud Doctores Scotum , Nauarr. Valent, alióſque apud Bonacin. *diſput.*1. *de reſtit. quæſt. vltim. part.*1. contra Molin. *diſput.*754. poſſe licitè aliquando ex detrimento , quod debitori ſequitur , etiamſi non coniiciatur in neceſſitatem decidendi à ſuo ſtatu ; poſſe , inquam , licitè differri reſtitutionem ad tempus, quo ſine tanto detrimento fieri queat reſtitutio. Lego apud Leſſium *lib.*2. *cap.*16. *num.*22 & 25. eum , qui debet centum aureos, poſſe differre ſolutionem, ſi non poteſt nunc reſtituere; niſi prædium multò minoris vendat, quàm valet. Lego apud Bonacinam, *loco cit. num.*22. & 23. poſſe differri ſolutionem , quando ad reſtituendum ſtatim , rem valentem ducenta , oporteret vendere centum ; quod duplex dictum Leſſij , & Bonacinæ explicant , quantum debet eſſe detrimentum , quod hanc licentiam differendi concedit. Lege apud Ioannem Medinam *Codic. de reſtitut. quæſtion.*2. *ad* 2. Leſſium, Nauarr. apud Caſtro Pal. *mox* citandum ; ſi periculum ſit , ne filiæ ſe proſtituant , & ne filij fiant latrones, vel ne debitor ipſe Pater ob ſummam indigentiam in deſperationem incidat , poſſe differri ſolutionem. Addit meritò Caſtro Palaus *de iuſtitia commutat. diſput.*1. *part.*18. §. 3. dummodo creditori inde graue damnum non obueniat. Hæc, inquam , abſolutè lego : At propter has cauſas poſſe reſtitutionem abſolutè omitti , non *paſſim* lego. Nam ſi deinde accedat maior cauſa , quale eſt periculum vitæ, membrorum , iacturæ notabilis , & diuturnæ propriæ ſanitatis , grauis infamiæ, notabilis caſus à ſuo ſtatu, ita vt illi filij , verbi gratiâ , Patérque , non habeant vnde alantur, &c. non differri ſolùm, ſed omitti omninò poterit reſtitutio.

Qua ratione , qui differt ſolutionem ob cauſas prædictas, obligetur ad intereſſe, quod ex dilatione fortè patitur creditor , lege apud Doctores , de Lugo *de iuſtitia, diſput.*21. *ſect.*1. *à num.*16. Molin. Leſſium , Rebellium, alióſque apud ipſum.

3. Sed quid , ſi detrimentum , illud , & periculum latrocinandi in filiis , & deſperationis in Patre , de facto ſemper perſeuerent ? Reſpondeo : Tunc non eſt improbabile cum Rebell. *p.*1. *lib.*2. *quæſt.*17. *ſect.*4. *n.*36. per accidens omitti poſſe reſtitutionem, ſi tamen præmittantur diligenter remedia, nec illa mala perſeuerent , & vt reſtituatur illa pars , quæ ſine magno detrimento poteſt , & graue inde damnum creditori non obueniat. Ratio debet eſſe, quia ſecus debitor hîc, & nunc daret creditori notabiliter pluſquam ipſi deberetur , daret enim illud, quod ipſi debitori in illis periculis , & detrimentis tam grauibus, quæ ſuperari moraliter non poſſunt, vt ſuppoui omninò debet , valet multò plus, quàm illud quod debet, ad quod Iuſtitia obligare non poteſt, quæ æqualitatem per ſe reſpicit. Vide §. *præced. num.*4. Dixi *notabiliter,* quia debitor ad non notabilem iacturam , maximè quando debitum eſt ex delicto , ex omni recta ratione obligabitur, nam ideò obligauimus etiam ad partem, quando partem poteſt , &c.

4. Illa ergo inopia, ſeu impotentia, omninò à reſtitutione liberat , quâ primò debitor verè non habet, vnde ſoluat. Secundò, quâ, ſi ſoluat, fit extremè indigens. Tertiò, quâ, ſi ſoluat, fit grauiter indigens; quod aliis verbis *ſuprà* in ſimili diximus , quâ quis notabiliter cadit à ſuo ſtatu. Aduerte illud (notabiliter) quod, quia non notatur ab aliquibus. Prob, quàm ſæpe palliatur obligatio reſtitutionis ; vt aliquando appareat eſſe moraliter impoſſibilis, quæ certè eius generis non eſt !

Vt è contrà, ſi creditori conſtet de impotentia omnimoda debitoris, illi moleſtiam afferre non poſſet , nec à Iudice petere , vt in carcerem debitorem coniiciat. Ita Bardi *lib.*1. *ſel. q.*10. *num.*6. quia ius Creditoris contra proximum impotentem, vel ſuſpenditur, vel elanguet. Video tamen ſæpiſſimè excuſari Creditores vrgentes , quia ſæpe adeſt ſpes, vt Debitor ita vexatus, aliquam rationem ineat ſoluendi. An adeſſe poſſit alia excuſatio, prudens lector inquirat.

5. Aduerte item , ſi quis in ſtatum honorificum aſcendiſſet propter rem alienam mala fide acceptam , tunc faciendam eſſe reſtitutionem , etiam cum diminutione ſui talis ſtatus , quia hoc non eſſet cadere , ſed redire ad ſuum : multò magis ſi in pari neceſſitate eſſet is , à quo rem ſurripuiſti , tunc enim debet eſſe melior conditio innocentis Domini. Illic ſubaduerte, ſi filius , verbi gratiâ , vſuratij mala fide cœpit poſſidere, teneri eum, etiam cum diminutione ſtatus relicti à Patre , ad reſtituendum ; quia eiuſmodi poſſeſſio cum mala fide nihil ipſi ſuffragatur : ſi verò cœpit poſſidere bona fide, non teneri poſtea à ſuo ſtatu bona fide poſſeſſo decidere, vt reſtituat, ſi cognoſcat ea eſſe bona aliena , quia quilibet Ius habet ad conſeruandum ſtatum bona fide acquiſitum. Vide Dianam *part.*5. *tract.*14. *reſ.*57. & ex Cœleſtino , & de Lugo *d.*21. *de iuſt. num.*12.

Impotentia Teſtis , & Notarij an à reſtitutione excuſet ?

6. In concurſu extremæ , vel grauis neceſſitatis debitoris , & creditoris , quid faciendum , per aliam occaſionem diſputabimus. Verùm , caſus ille frequens de teſte , & Notario , hîc non eſt prætermittendus ; Hi enim cùm non rarò falſis teſtimoniis , vel ſcripturis iniecerint innocentem in amiſſionem bonorum , immò aliquando in periculum vitæ, ſe excuſant à reſtitutione, & à reuocatione dicti , vel ſcripturæ , ob æquale periculum , quod ſubirent Sed communiter Doctores clamant aduersùs hos , doctrinámque à nobis modò traditam inculcant. Inſtar omnium ſit Bonacina, cap 8. præcept. diſput.10. quæſt.3. p.3. num.16. *Quæres* (ait) *vtrùm ille, ob cuius falſum dictum , inferenda eſt alteri mors , vel mutilatio , teneatur ad retractandum ſuum dictum cum periculo ſimilis pœnæ incurrendæ ? Reſpondeo affirmatiuè* (cum Valent. Bannez , Azor. Molin. Fillluc. citat. *ibid.* à Bonac.) *modò credat ſe profuturum per retractationem, & modò in ferendo teſtimonio peccauerit. Ratio eſt , quia in æquali damno , habenda eſt potior ratio innocentis. Tenetur*

etiam

etiam eos admonere, quos ad falſum teſtimonium ferendum induxit, vt falſum retractent, & iis recuſantibus retractare, tenetur Iudici fraudem aperire, vt innocens eripiatur, quamuis ſibi vitæ periculum immineat, melior enim eſt conditio innocentis. Si Reus fuit per alios teſtes conuictus, & falſus teſtis nihil fecit; non eſt mirum, tunc ad nihil obligari, quia nihil damni intulit, vt ſuppenis. (Lege Dianam *part.3. tract.5. reſolution.105.*)

Dixi (*modo credat ſe profuturum*) *quia credens ſe nihil profuturum, non tenetur retractare, cùm nullus ad opus inutile obligetur. Tenebitur tamen reſtitutionem damnorum facere, cum illorum cauſa iniuſta cenſeatur.* (huic dicto addo ago, ſemper iuuare, ſaltem per hominem grauem, admonere Iudicem de falſitate prædicta, ex Dicaſtill. *lib.2. tract.1. de iuſtitia, diſp.5. dub.3. num.55.* nam certè tunc Iudex maiorem diligentiam adhibebit exquirendi veritatem pro reó.)

Dixi (*modò in proferendo teſtimonio peccauerit mortaliter*) *nam qui bona fide pernicioſam aliquam falſitatem dixit in Iudicio, non tenetur cum iactura ſuo incommodo, cognita veritate, dictum retractare, cùm ex nulla radice cenſet ad hoc teneri: ita Sot. Nauarr. & alij* (Tol. Nau. Clau. Reg. Sylu. apud Bon. *ibid.* quibus adde de Lugo *tom.2. de iuſtitia, diſputat.30. ſect.3. à num.24.*) Hæc ex Bonacina.

Quid, ſi verum crimen per teſtimonium propalaſti, ſed iniuſtè, vtpotè, quod erat occultum? Reſpondeo cum Caſtro Pal. *de iuſtit. comm. d.1. p.17. §.3. n.6.* cit. Leſſ. Sanch. Petr. Nauarr. te tunc non eſſe obligatum vitam exponere, vt delinquentem liberes, ſed ſolum, quando falſum crimen impoſuiſti. Ratio eſt (inquit) quia iam ſententia erit iuſta, ſi crimen verum fuit: ergo tu, licèt peccaueris, non fuiſti cauſa mortis iniuſtæ, &c. Vide ipſum latiùs. Hæc duo proximè dicta ſic approbat Sa, v. Reſtitutio 2. *Qui falſo teſtimonio ſcienter coniecit alium in vitæ periculum, tenetur etiam cum ſua vitæ periculo eum liberare, quòd ſi ſine culpa fecit, debet retractare, ſi poſſit ſine magno ſuo periculo.*

Ceſſio Bonorum.

7. Ad impotentiam reducitur ceſſio bonorum, de qua ſummatim duo afferre ſufficiat, alterum omnibus peruium, alterum ſingulare.

8. Primò: Ceſſio bonorum excuſat quidem à reſtitutione in foro externo, non verò in conſcientia, niſi verè impotens ſit, qui cedit; eiuſmodi enim ceſſio ideo debitori ſuffragatur in foro externo, quia Princeps ſupponit miſerum hominem non eſſe ſoluendo, vnde ſi ſit ſoluendo, nunquam Princeps intendit tollere ius creditorum, quod intendere iniquum ſanè eſſet. Alimenta tamen, quibus ſecundùm tuum ſtatum parcè viuas, te in foro conſcientiæ poſſe retinere, immò, & occultare probabile eſt (ſiue ea accipias ex bonis, quibus gaudebas ante ceſſionem, ſiue ex acquiſitis poſtea) ſi quidem ad propria alimenta quilibet Ius habet; cùm ia, qui iis caret, ſit in graui neceſſitate conſtitutus, in quā etiam aliena poſſe ſurripi, nedum propria occultare, communis iam nunc eſt ſententia.

9. Ex hac eadem doctrina illud obiter dicam: Nam vxores, & filij, quorum viri, parentéſque ad magnam ſunt penuriam redacti ſiue culpatè, ſiue etiam ſine culpa, ſi poſt eorum mortem inueniantur non eſſe ſoluendo debitis à Patre, viróque contractis, poſſunt ex bonis relictis tantum ſubtrahere, atque occultare, quantum ſatis iudicetur ad vitam, ſuúmque ſtatum honeſtè conſeruandum. Ita Cœleſt. citans Scot. Azor. alióſque apud Dian. *p.5. tract.14. reſ.57.* Et in iudicio requiſiti poſſent, cum æquiuocatione congrua, iurare ſe nihil occultare, putà nihil non ipſis debitum: & propter eandem rationem non incurrerent excommunicationem fortè latam contra ea bona occultantes.

10. Secundò: Propoſita mihi noua quæſtiuncula fuit nudiuſtertius: An Artifex, qui ceſſit bonis, poſſit in poſterum contra ſuum ſtatum otiari, an verò obligetur artem ſuam, vt antea exercere, quò aliquid præter victum, (vt certè poteſt) acquirendo, creditoribus ſuis, ſaltem ex parte, ſatisfaciat.

Reſpondeo, Nonnulli apud Dian. *tom.3. tract.4. Miſcel. reſ.78.* omnino hunc liberare ab operando fortaſſe contendent, ex eo principio, quòd ceſſio, quando exhibita eſt cum ignominia, ſubit vicem perfectæ ſolutionis. Et hanc ſententiam mordicus tuetur, & probare contendit Thomas Hurtad. *part.2. mor. tract.8. cap.4. reſ.35. num.433.* Verùm, quia communis, & ſolida ſententia negat, tunc extingui obligationem, ſed ſolùm ſuſpendi, quia tota ratio priuilegij ceſſionis bonorum ducta eſt ab impotentia debitoris, & illa ignominiæ ſigna ſolùm adduntur, ne paſſim eiuſmodi ceſſiones cum damno Reip. intententur. Ita Couarr. Leſſ. Molin. Turr. Fill. Bon. apud de Lugo *tom.2. de iuſt. diſp.21. ſect.2.* quibus adde Caſtr. Pal. *de iuſt. comm. diſp.1. part.17. §.11. num.6.* cit. Med. Nau. Sanch. & alios. Ideò Artificem hunc omninò obligo ad laborandum iuxta ſuam conditionem, quò reſtituat, quando poteſt, tum quæ ex contractu, tum multò magis, quæ debet ex delicto. Et ratio à priori eſt, quia quilibet obligatur apponere media ſaltem ordinaria, quæ conducunt ad finem, ad quem quis obligatur; cùm certum ſit, eum, qui obligatur ad finem, obligari etiam ad ordinaria media ad illum. Sanè quis non obliget ex virtute Religionis fidelem ad ambulandum à Domo ſua ad Eccleſiam competenter diſtantem, quo, die Dominico, Miſſæ interſit? Sacerdotem ex eadem; ad emendum Breuiarium, quo horas Canonicas ſoluat; Patremfamilias ex virtute Charitatis ad conquirendum conſuetis hominum laboribus victum, quo familiam alat, & ſexcenta alia? Pari ergo, immò maiori ratione, Iuſtitia, quæ fortiùs vrgere ſolat, quàm aliæ Virtutes, obligabit debitorem hunc artificem (à quo ex ceſſione bonorum non receſſit, vt dictum eſt, obligatio reſtituendi) ad laborandum ſecundùm ſuum ſtatum, qui labor medium eſt reſpectu ipſius ſatis ordinarium, quo finem obtineat faciendi æqualitatem, quam poteſt cum creditore. Nam, propter eandem rationem, hunc, & quemlibet alium debitorem non poſſe repudiare hæreditatem, vel quid ſimile, docet Sanch. Leſſ. apud Caſtro Pal. *loco cit. num.4.* qua hæreditate poſſit creditoribus ſatisfacere, quia hoc eſt medium ordinarium, & facile.

Paritas, quæ poteſt obiici contra hanc doctrinam, ducta à Religioſo, qui in noſtra ſententia non obligatur laborare ad ſoluenda debita contracta in ſæculo, iam ſatis, ſupérque diſſoluta eſt *ſuprà*, §.2. *num. præſertim* 12.

CAPVT II.

De Concauſis, ſeu Cooperantibus ad actionem iniuſtam, ex quibus oritur obligatio reſtitutionis.

1. ANtequam ad ſingulas cauſas accedam, duo pro omnibus aduerte: Primò, has Concauſas nunquam teneri ad reſtitutionem, niſi re ipſa damnum ſecutum ſit. Secundò, nec teneri, niſi adſit certitudo moralis, quod id ſit ſecutum, quódque ſit ſecutum ex eiuſmodi cauſa. Nam quando de alterutro ex his ambigitur, diximus disertè *ſup. lib.1. in Dec. cap.5. §.7. v. Damnum ſecutum.* Concauſæ autem hæ, de quibus locuturi ſumus, nouem omninò ſunt, his carminibus comprehenſæ:

Iuſſio, Conſilium, Conſenſus, Palpo, Recurſus,
Participans, Mutus, Non obſtans, Non manifeſtans.

De his Concauſis lege Azor. *3.p.l.4.c.10.* Leſſ. *l.2.c.13.* Reb. *p.1.lib.2.q.14.* Vaſq. *de reſt.c.9.§.1.* Molin. *t.3.à d.729.*

Reg.

Reg. Bon. Laym. *cùm de reſt.* Sanchez,*in conſ.lib.2.cap.1. dub.49.*& de Lugo,*tom.1.de iuſtit.diſp.19.ſect.2.*Dicaſt *l.2. tract.2. d.4.*

§. I. *Iuſſio, ſeu, quod idem eſt, Mandatum.*

1. DE mandante, ſeu iubente, aliqua diximus agentes de homicidio *l.6.c.4.§.5.* item de ratum habente quod certè huc reducitur : quæ ſunt omnino recolenda, & hîc proportionaliter applicanda.

2. Superſunt autem aliquæ difficultates : Prima eſt, ſi mandatarius excedit limites mandati, an ad reſtitutionem debitam ex exceſſu teneatur mandans?

Diſtinguunt communiter DD. ſi talis exceſſus damni eſt ex communiter contingentibus, poteràtque facilè, ac debebat præuideri à mandante, tunc tenetur mandans; Vt ſi Petrus iuſſit me furari à Paulo centum, & ego ab eodem furor centum, & quinque; ſi iuſſit occidere Caium, & per errorem occido Titium Caio ſimilem, quam ſimilitudinem cognoſcebat Petrus; (id addo, quia ſecùs excuſabitur mandans, adeóque non erit irregularis, vt decreuit Sacra Congr. apud Dianam, *part.9. tractat.4. reſol.31. fine*, & ego dixi *ſup. lib.6. cap.4. § 3. num.35.*) ſi iuſſit grauiter vulnerare, & ego occido, &c. Ratio eſt, quia, cùm hæc ſint tam proximè coniuncta iis, quæ mihi à Petro mandata ſunt, meritò imputantur ipſi mandanti Petro.

At verò, ſi exceſſus non eſt talis, vnde ſoli arbitrio mandatum excedentis attribuitur, vt ſi ego iuſſi leuiter verberare, & tu occidiſti; tunc meritò mandans de eo exceſſu non tenetur. Lege Azor. *loco citato*, cui adde plures apud Dian. *p.8.tract.7.reſol.33.* excuſantes eiuſmodi mandantem à pœna ordinaria homicidij. Dixi modò (quam ſimilitudinem cognoſcebat Petrus) nam ſecùs, excuſabitur mandans, adeóque non erit irregularis, vt decreuit Sacra Congregatio apud Dianam, *part.9. tract.4.reſ.31.* & ego dixi *ſup. l.6.c.4.§.3.n.35.*

3. Secunda difficultas eſt : An ad damna, quæ mandatarius fortè patitur propter executionem mandati, teneatur mandans? Verbi gratiâ, ſi ego, ob furtum ex tua iuſſione commiſſum, ad Triremes damnor, an tu debeas mihi reſarcire damna, quæ ex eiuſmodi condemnatione conſurgunt? Reſpondeo, eſſe item diſtinguendum, ſicuti diſtinguendum audiui à P. Ioſepho de S. Auguſtino celeberrimo noſtræ ætatis in Panormitano hoc Collegio ſtudiorum Præfecto, ac Theologiæ, tum ſpeculatiuæ, tum moralis excultiſſimo. Nam, vel ego me ſpontè obtuli, atque idem eſt, ſi liberè acceptaui mandatum, multò magis ſi accepi pretium; & tunc tu mandans ad nihil teneris, ego enim vltrò me periculis obieci; vnde cùm à te mandante iniuriam nullam receperim, non ſum in aliquo reſarciendus. Vel ego ſum à te deceptus, ſeu coactus, & tunc ex Dicaſtill. *lib.2. de iuſtitia, tract.2. diſp.4. dub.4. num.86.* teneris vtique, quia ſic damnum meum ſequitur ex iniuria à te mihi per deceptionem, ſeu coactionem illata. Sed aduerte, hoc damnum debere eſſe eius generis, quod communiter contingere ſolet ex actione mandata : ſecùs non eſſet voluntarium, ne indirectè quidem mandanti, nec propterea eidem ſub pœna reſtitutionis imputandum, vt ex modò dictis conſtat,

4. Litigabant (habe id obiter occaſione maodati) duo anno ſuperiore de quinquaginta mille, & ampliùs fortaſſe aureis : Alter ergo, cùm premeretur à diligeotia Procuratoris collitigantis, eum aggreſſus de die eſt, inflictiſque duobus, vel tribus lethalibus vulneribus, aufugit; Quid deinde conſecutum ſit, ad noſtrum inſtitutum non pertinet, illud quæſitum eſt : An Procuratori huic vulnerato debentur expenſæ vulnerum à dicto collitigante? Ratio dubitandi erat, quia Procurator aiebat, ſe ex mandato collitigantis ea negotia gerere, quare damna inde ſecuta, ipſi collitiganti imputanda, atque adeò ab ipſo reſarcienda. Nec defecêre, qui Procuratori fauerent; ita vt valde ootabilem ſummam extorſerit à nimis benigno collitigaote. Demum res ad Tribunal delata eſt, & ego minimus interrogatus; mecúmque aliquot doctiſſimi Theologi : Diximus non deberi (quamvis, ſi aliquid illi ex liberalitate erogaretur, congruum ſatis eſſe non negauerimus :) Primò, quia Procurator illud negotium acceptauit : Secundò, quia pretio ſeruiebat ſatis iuſto : Tertiò, quia hoc damnum non erat ex communiter contingentibus, ſed omninò per accidens, ad officium Procuratoris : Quartò, inductione, neque enim damna, quæ ſequuntur Fabromurario, ſi caſu, v.g. decidit è tecto, debent reſarciri à Domino, qui illum pretio conduxit; nec nauigantibus debentur à Domino nauis, damna naufragij eiuſdem nauis ab ipſis conductæ; & ſexcenta ſimilia. Quòd ſi Procurator excedebat in verbis, vel in aliquo, quod iniuſtè offenderet alios, id ipſi imputetur, non verò ei, qui bona fide eum conduxit, & nullo modo aliorum offenſiones intendit. Taceo cætera, vt ad noſtra reuertar.

5. Tertia difficultas proponitur in ſequentem modum : Ego, promiſſis centum aureis, tibi præcepi, vt inimicum meum occideres : mox pœnitentiâ ductus mitto ad te litteras; quibus diſertè ſignifico, vt omnino ab homicidio ceſſes : tu verò, vt promiſſo præmio potiaris, fingis non recepiſſe litteras, meúmque inimicum interficis; Inquiro : An ego pœnas incurram mandantis, atque adeò ſim irregularis, ac reſtitutionis reus? Reſpondeo negatiuè, cum de Lugo, *t.1.de iuſt.d.19. ſect.2. §.1. num.24.* Ratio eſt, quia ſic tu non potuiſti occidere ex mandato meo, quod iam reuocatum ſciuiſti, ſed ex arbitrio tuo. Illa duo etiam certa ſunt : Primò, te non poſſe iuſtè acquirere illam mercedem : Secundò, me qui ſolùm ex ignorantia mihi perſuadeo incurriſſe irregularitatem, comperta veritate, nulla indigere diſpenſatione, eſto, antea propter conſcientiam erroneam indiguerim. Addo, & tertium : te obligari ad reſarciendum quidquid damni ex tali homicidio, fortè mihi imputato obuenerit, vt ex ſe patet.

6. Quarta difficultas : Quid ſentiendum, ſi ego mandans reuocem mandatum, verùm, tu mandatarius putes me non loqui ſeriò; vnde fiat, vt tu fureris, vel occidas nomine meo : erône pœnis mandantis ego ſubiectus?

Reſpondeo, puto te eſſe. Ita idem *l.c. num.25.* Ratio eſt, quia adhuc, licet per errorem, tu in vim mei mandati operaris, ac meum mandatum eſt principalis cauſa illorum damnorum. Idem puto, ſi tu ſciueris quidem reuocationem meam, ſed deinde inculpabiliter oblitus reuocationis, damnum inferas ex vi meæ iuſſionis præteritæ : iam enim cauſa principalis damni eſt iuſſio mea. Sicuti eſt, quando, licèt ego, per Nuntium tempore reuocauerim mandatum, reuocatio tamen caſu non peruenit ad aures tuas : tunc enim omnes docemus, me mandantem ſubiacere pœnis mandantis, & tamen mandatum meum ob reuocationem iam factam, non ampliùs exiſtebat, ſicuti certè non exiſtit in caſu præſenti.

7. Quinta difficultas : An ſi ego mandaui, vt damnum inferatur Petro, & iam non valeam ampliùs mandatum reuocare, poſſum tamen Petrum admonere, vt ſibi conſulat, an, inquam, illum admonere tenear, ſi ita ſit ſpes damnum effugiendi? Reſpondeo, ſine dubio obligor, quia teneor facere quantum poſſum, ne damnum meâ iniuſtà cauſâ proximo inferatur.

Quæſtio quidem poteſt agitari, an ſemper tenear, cum meo magno incommodo, & periculo, quod ſubirem, ſi Petrum præmonerem? Et tunc reſpondeo, ſatis confusè ab aliquibus id reſolui : Diſtinguendum ergo perdiligenter eſt. Vel enim primò, ſi præmoneam, incidam in damnum æquale, vel quaſi æquale, ac Petrus, & tunc obligabor omnino. : multò magis, ſi incidam in damnum leuius; lege Dianam *part.4. tract.2. de irregul. reſ.14.* Ratio eſt, quia mea actio iniuſti mandati, me obligat ad amouendum damnum ab innocente, cuius

ego

ego eſſem iniuſta cauſa. Quare ſi vita Petri periclitatur, tuâ vitâ eſt redimenda, ſi fama, tua famâ; ſi bona, tuis bonis ſunt reparanda. Communis eſt hæc doctrina de falſo teſte, vt nuper §. 9. n. 6 *cap.* 1. vidimus, qui obligatur ſe retractare, quamuis cum ſuo æquali periculo, quando retractatio eſt profutura. Vel ſecundò; ſi præmoneam, timeo malum in ſuperiore ordine, ſeu certè longè maius, quàm eſt illud, quod eſt ex mandato meo inferendum, & tunc excuſabor à præmonendo. Ita de Lugo *loc. cit. ſect.* 2. §. 1. *num.* 31. quia tunc cenſetur moraliter eſſe in poteſtate mea præmonere, cùm, quæ multùm difficilia ſunt, iudicentur moraliter impoſſibilia. Vnde fit, vt ſi vita mea, vel fama periclitetur ex dicta admonitione; ad illam non obliget, quando prædicto Petro inferendum tantummodo eſſet damnum in bonis temporalibus.

Illud aduerto, me debere ſemper reſtituere illa bona, in quibus fortè prædictus Petrus deinde lædetur, quia ſemper illa læſio eſt ex vi mandati mei: & ex alia parte poſſum ſine periculo meæ famæ, vel vitæ reſtituere medio amico occulto, vel prudenti Confeſſario.

Qui conſilium dedit alteri (obiter hìc id notare iuuat) vt malum faceret, vnde, qui conſilium accepit, damna paſſus eſt, non obligatur conſulens aliquid reſtituere de his damnis. Ita Clauis Regia, Leſſius, Azor. Sà apud Dicaſtill. *lib.* 2. *de Iuſt. tract.* 2. *d.* 4. *num.* 85. quia liberum fuit conſulto tale conſilium acceptare: ſcienti autem, & volenti non fit iniuria. Simile quid de mandatario liberè mandatum ſuſcipiente, dixi *num.* 3.

8. Si Mandatarius accepta à me reuocatione, adhuc ex ſua voluntate velit damnum inferre Petro, tunc ego non ero ampliùs Petro iniurius: ſolùm ergo obligabor ex Charitate ipſum præmonere, ſi ſpes ſit auerſionis damni: Sed quia Charitas nòn obligat cum magno diſpendio, vt alibi dictum eſt, ideo in caſu hoc reuocati iam ſufficienter mandati, non obligabor præmonere, ſi inde notabile damnum mihi imminere præuideã.

§. II. *Conſilium.*

1. NOn ſolùm, qui conſilium, dat ſuum hìc locum habet, verùm etiam qui hortatur, dirigit, inſtruit, ſuadet, terret, minatur ad iniuſtam patrandam læſionem, par enim eſt de hiſce omnibus ratio.

Certum autem eſt conſulentem teneri ad reſtitutionem damni illati, quia conſulens damnum, verè cauſa eſt illius, vt meritò Ariſtoteles 2. *phyſic. t.* 29. reuocet conſultorem ad cauſam efficientem. Immò aduerto non rarò conſultorem (id quod etiam dic de mandante, & ſimilibus) teneri ad reſtitutionem, non verò eum, qui exequitur: quando nimirum exequens bona fide, & inuincibiliter ſe gerit, dum interim conſultor, ſeu mandans conſcius iniuſtitiæ eſt.

2. Iam verò tria hic difficultatem habere ſolent: Primò, quid, ſi reuocetur conſilium? De quo tamen dixi *ſup. lib.* 6. *c.* 4. §. 5. cùm *de homicidio*. Secundò, quid, ſi conſulatur minus malum? de quo etiam dixi *ſup. lib.* 5. *cap.* 1. § 4. cùm *de inuitante ad peccat.* & cùm *de transgreſſuro.* Adde Dicaſtill. *l. ſup. cit. num.* 4. Tertiò, quid, ſi iniuſta actio aliàs fieret, etiam alterius conſilio non accedente? de hoc iam hìc ſubdo.

3. Si actionem quis iniuſtam peregiſſet, etiamſi meum conſilium non acceſſiſſet, acceſſit tamen dumtaxat meum, non verò alterius, ex quo meo conſilio motus ille egit iniuſtè, ego teneor ad reſtitutionem: Ita Sotus, Caiet. Conarr. vel Rebel. quos citat, ſequiturque Dicaſtill. *lib.* 2. *de Iuſt. tract.* 2. *d.* 4. *d.* 1. *num.* 8. Si autem ille erat, ſiue ex ſe, ſiue ex aliorum conſilio determinatus ad iniuſtè agendum, acceſſit tamen etiam meum conſilium, ex quo ille nihil motus eſt, ego non teneor ad reſtitutionem. Ita Mol. Leſſ. Vaſq. & communiter apud eundem *loc. cit. num.* 11. Si denique ille erat determinatus ad iniuſtam actionem, ſed meum conſilium, quod ſuperuenit, ſolùm illum mouit ad citiùs, crudeliùs, ſeueriùs agendum, licèt probabile ſit, me obligari ad reſtitutionem. Ita Dicaſtill *l. c. à num* 14. citans Rebel. Molin. Pet. Nauarr. Caiet. Sotum, alioſque. Eſt tamen etiam probabile, me non obligari, niſi fortè ad exceſſum. Ita Nauar. S. Tho. aliique apud eundem *n.* 15. & ipſe Dicaſtill. probabile putat. Explico ſingula ſingulis exemplis.

4. Exemplum primi dicti: Antonius, cùm non ſit determinatus ad iniuſtam læſionem, intendit decem ad ſe vocare conſultores, non tamen deinde aduocat, vel ſi aduocat, me primum conſulit, qui conſilium illi do de inimico occidendo, quo vnico conſilio ille contentus, & motus, illum interficit. Aſſero, me teneri ad reſtitutionem, quia de facto damnum à conſilio meo conſecutum eſt: ſicuti ſi ab alieno, & non à meo conſecutum fuiſſet, alij, & non ego, ad reſtitutionem eſſent obligati.

5. Exemplum ſecundi: Caius cùm ſimili modo ad iniuſtam actionem determinatus non ſit, decem conſultores aduocat, & auditis nouem, animo item firmo decernit inimicum occidere: ſed poſtea ſuperuenit meum conſilium, à quo ipſe Caius nihil mouetur, ſed ab illis nouem motus inimicum interimit. Dico, me non teneri ad reſtitutionem. Ratio eſt, quia, quamuis ego peccauerim contra Iuſtitiam, ineſſicax fuit meum conſilium ad actionem iniuſtam, cùm tota efficacia fuerit ab præauditis conſultoribus. Si dubium ſit, an meum conſilium mouerit, nécne Caium, quid ſentiendum, dixi *ſuperius, lib.* 1. *cap.* 3. §. 2. *verbo, Suffragium.*

6. Exemplum tertij: Titius determinatus iam omnino inimicum occidere, ex meo conſilio ſolum illud habet, quòd quia volebat occidere cras, occidit citiùs, nempe hodie, & propter meum conſilium occidit animoſiùs, immò & crudeliùs. Aio, eſſe probabile me teneri ad reſtitutionem, quia de facto damnum infero: ac eſſe etiam probabile non teneri, quia verum non eſt, à me damnum, quoad ſubſtantiam, fuiſſe illatum, fuit enim à præcedente deliberatione, & ſolùm ego cauſa fui in qualitate, ſeu modo. Confirmabat hanc doctrinam nuper laudatus P. Ioſeph. de S. Auguſtin. à quo illam habui, hoc exemplo; Nam ſi ſegetes, verbi gratiâ, inimici mei conflagrarent, ſine vlla ſpe auxilij, & ego ex odio flammas adderem, licèt peccem, tamen, quia nouum damnum non facio, non obligor ad reſtitutionem: ita ergo in caſu noſtro, &c. Loquimur autem ſolùm de reſtitutione; nam cæterùm, quando citiùs ex meo conſilio mors alicui infertur, cùm ſim cauſa accelerationis iniuſtæ mortis, in irregularitatem incurro. Scio Gaſp. Hurt. *de irreg. diſput. different.* 6. *num.* 20. *in edit. Antuerp.* 1633. ſic habere: *Non incurritur irregularitas, quando abſque mandato, aut conſilio, aut incitatione, aut animatione aliàs erat faciendum homicidium, quoad ſubſtantiam, quamuis aliquo ex his quatuor modis animus delinquentis fuerit ductus ad id faciendum, aut inductus ad id faciendum citiùs, vel crudeliùs: quia tunc dicto modo cooperans, quamuis ſit cauſa diſtincti numero actus, non influit in homicidium quoad ſubſtantiam, ſed tantùm, quoad modum.* Hæc ille: Quem videtur ſequi Bannez apud Dianam *part.* 8. *tract.* 7. *reſol.* 92. qui, quoad illud (*citiùs*) placere non poteſt, cùm verè, qui ad mortem citiùs dandam influit, ad ſubſtantiam homicidij, nec ſolùm ad modum concurrat.

7. Conſultò autem in hoc tertio dicto notaui illud (niſi fortè, quoad exceſſum), nam ſi quis erat determinatus ad furandum decem, tu verò excites ad furandum viginti, te obligari ad reſtitutionem exceſſus ſupra decem, dubium eſſe non poteſt.

Quando Confeſſarius nòn dat conſilium de Reſtitutione pœnitenti, quam is debet, & ſimilia, diximus in *Methodo Confeſſ. lib.* 3. *cap.* 8. §. 3. De iis, qui conſilium præbent, cùm ſint ignorantes, nec apti ad conſilium præbendum, legatur omnino Vaſquez *de reſtit. c.* 2. §. 2. *diſp.* 5.

§. III. *Conſenſus, Palpo.*

1. QVi ſine per ſuffragium ſecretum, ſiue alio modo conſentit, vt fiat actio iniuſta, obligatur ad reſtitutionem, id quod ex dictis de conſulente, cui valde affinis eſt conſenſus, ſatis liquet. Adde tamen omnino ea, quæ dixi *lib.1. cap.3. §.7. ver. Suffragium:* & videatur inſuper Dicaſtill. *lib.2. de iuſtitia, tract.2. d.4. dub.5. à num.93.*

2. Sicut autem iniuſtus eſt, qui per ſuum ſuffragium actioni iniquæ conſentit, ita non rarò erit iniuſtus, qui non conſentit, vbi aſſentiri per iuſtitiam deberet, ſeu, quod idem eſt, vbi ſuffragium negat, quando in fauorem alicuius, vel in bonum Reip. illud ferre oportebat. Id certè colligitur ex dictis, & videri poterit latiùs apud Doctores, Molin. *diſput.732.* Dianam *p.3.tract.2. de dub. Reg. reſol.6.* de Lugo *tom.1. de iuſtitia, diſput.19. ſect.2. §.3. à num.10.*

3. Palpo, ſeu Palpator, ideſt, qui laudando, & adulando alium, vel contrà, irridendo, arguendóve alterius ignauiam, eſt cauſa actionis iniuſtæ, tenetur vtique ad reſtitutionem; Idque, etiamſi non laudauerit animo, vt fieret actio iniuſta. Satis enim eſt, ſi præuiderit damnum ex ſua laude ſecuturum: nam ſi eſſet cum inaduertentia inculpabili, ex generalibus regulis inuoluntarij, excuſandum fore, ſcimus omnes. De hac eiuſmodi adulatione iterum memini me dixiſſe *in Methodo confeſſ. lib.2. c.7. §.3.* nec inutiliter recoleres locum illum.

§. IV. *Recurſus.*

1. II, qui malefactorem receptant, qui protegunt, qui ſecuritatem præbent, ad iniuſtè agendum, vel ad non reſtituendum, quique prædam ſeruant, quos omnes ſub nomine Recurſus comprehendimus, peccant, & ad reſtitutionē tenentur: quia, vt ſic ſunt cauſæ actionis iniuſtæ. Vt ſic, dico; Non enim ſemper, ſi latro ad te diuertat, ſtatim teneris ad reſtitutionem, ſed ſi ità diuertat, vt ante delictum, tu vel tacitè, vel expreſsè promiſeris, illum receptare, vnde ipſe hac fretus receptatione, furatus ſit. At poſt commiſſum iam furtum, vel homicidium, ſi illum caſu recipias, ne is à lictoribus, verbi gratiâ, comprehendatur, vel ob aliam cauſam, cùm latronis, vt ſic, receptator non ſis, reſtitutionis reus nec eris. Nam propterea Molina *diſp.733.* Dicaſtill. alios citans *lib.2. de reſtit. tract.2. diſp.4. dub.7.* meritò excuſant Aduocatos, & Procuratores, qui defendunt in Iudicio fures, vel excuſant in iis, in quibus ipſimet fures poſſunt ſe Iure defendere; (Defendere autem, & excuſare ſe poſſunt, quando culpa eſt occulta, immò quando non eſt ſemiprobata, quando iniuſtè vexantur, non ſeruato Iuris ordine, &c.) Eos enim defendunt, non vt fures, ſed vt Ius habentes in prædictis. Neque obſtat hos, qui defenduntur, & eos, qui vt amici receptantur, probabiliter iterum redituros ad latrocinia, nec iam ablata reddituros: id enim ipſis imputabitur, non verò iuſtè defendentibus, vel caſu receptantibus. Caſu, inquam; ſi enim datâ operâ, & ferè ſemper, vereor, ne latro hoc receptaculo fiſus, malè agat, & tu formalis ſis latronis receptator.

2. Hinc fit, vt peccent, & reſtitutionis obligationem contrahant Pater, Dominus, Princeps, &c. ſi videntes filium, famulos, vaſſallos iniuſtè agere, confiſus in potentia ipſorum, eos, ſi poſſunt, non compeſcant: quia dum ſic animati, & in Domibus, ac Ciuitatibus tutò recepti delicta committunt, ſuam culpam in Patrem, Dominóſque ſine dubitatione tranſmittunt. De Patre, Dominóque recipientibus domi amaſiam filij, vel famuli, vide *ſuperiùs, l.5. c.1. §.4. num.22. & 23.*

3. Non deeſt tamen interdum excuſatio in recipiente: Cùm enim actio mera receptandi ſit ex ſe indifferens, poteſt admittere cauſam excuſantem, qualis eſt metus mortis, vel notabilis mali proportionati, vt ex dictis *ſuprà, lib. 5. cap. 1. §. 2. per totum*, facilè colliges: immò meritò Rebellius *p.1. lib.2. quæſt.6. num.40.* aliam excuſationem affert pro iis, qui latronem in diuerſorium ſuum recipiunt, ſi nimirum ſint alij, à quibus æquè reciperentur, tunc enim, cùm damnum certò à fure inferendum ſit, non iudicabitur moraliter mea receptio eſſe illius damni cauſa.

§. V. *Participans.*

1. PArticipes criminis appellamus non eos, qui proximè, & ſimul cum fure, verbi gratiâ, furantur, prædamque patiuntur; hi enim propriè non participes, ſed cauſæ principales vocantur, & ſunt; ſed eos, qui furem, verbi gratiâ, vel homicidam comitantur, qui aſtant, qui explorant feneſtras, ſubminiſtrant neceſſaria ad damnum peragendum, &c. quique cauſæ ſunt minùs principales damni. Quoniam verò eſſe ſic participem criminis coïncidit non rarò cum aliis cauſis cooperantibus, hactenus explicatis, vel certè eſt aliquid commune ad illas, ideo nihil ſeparatim de huiuſmodi participatione dicendum occurrit; Nam vtrùm, qui particeps furti eſt, obligetur ad reſtitutionem totius, quod hîc explicandum eſſet, paulò poſt §.7. & 8. commodiùs expediemus.

§. VI. *Mutus, Non obſtans, Non manifeſtans.*

1. HActenus cauſas explicuimus damni poſitiuas; ſequitur breuis inſtructio de negatiuis: Mutus dicitur, qui loquendo, reprehendendo, clamando, conſulendo poteſt impedire damnum proximi, & tamen tacet. Non obſtans, qui poteſt facto ſuo, id eſt, auxilium, ſuámve operam præbendo, impedire damnum, nec tamen præbet. Non manifeſtans, qui poteſt reuelare damnum inferendum, vel illatum, quo pacto non inferretur, vel reſarciretur, nec reuelat tamen.

2. Porrò regula certa ſit huiuſmodi, ex Dicaſtill. *lib.2. de iuſtitia, tract.2. diſp.4 dub.8.* Qui non loquitur, non auxiliatur, non reuelat, vno verbo, qui ſe negatiuè gerit, ſi poſſit, & debeat ex Iuſtitia (Quæ debentur ex Iuſtitia, quæ ex Charitate, diximus nos *paſſim*, & colligit Dicaſtill. *loco citato, num.138.*) damnum impedire, peccat, tenetúrque ad damni reſtitutionem. Si verò ſine notabili incommodo poſſit quidem, ſed non ex Iuſtitia debeat, ſed ſolùm ex Charitate, eſto, peccet, non tenetur ad reſtitutionem. Veritas regulæ patet ex dictis: vt etiam ex dictis liquet, propter periculum graue nocumenti, qualis certè eſt iactura grauis rei familiaris, honoris, vitæ, proportionata ad damnum proximi, excuſari ſæpe eiuſmodi non impedientes, etiam obligatos ex Iuſtitia, vel quaſi Iuſtitia (lege Petrum Nauarr. *lib.3. cap. 4. num. 123.* Mol. *diſp. 735.* Dicaſtill. *loc.cit*) quia non cum tanto onere ordinaria hæc ufficia aſſumuntur; niſi quid ampliùs expoſcat pactum, vt in Milite, & Parocho, &c. diximus *lib.6. cap.1. §.1. à n.4.*

3. Quid, ſi quis, cùm teneatur ex charitate, conſultò tamen ſe negatiuè habet ex odio, vt damnum alteri ſequatur? Reſpondeo, adhuc non teneri hunc ad reſtitutionem. Ita Dicaſt. *loco citato, num.131.* multos citans, Vide quæ nos *ſuprà* docuimus *lib. 6. cap. 4. §. 1.* Quia ſic, quamuis peccet, ex malo affectu, ex nulla tamen parte eſt cauſa externi damni. Affectus enim internus externi damni cauſa eſſe nequit, & ſilentium ipſum, vel omiſſio auxilij, cùm ſint negatiua, poſitiui damni cauſa eſſe non poſſunt.

4. Sed quid, ſi mihi obligatio ex ſola Charitate, vel etiam nullo modo obligato, volenti tamen impedire furtum, verbi gratiâ, contra Petrum, Antonius ſuadeat, vt non impediam: peccabitne Antonius contra Iuſtitiam cum onere reſtitutionis?

Reſpondeo negatiuè, ſi ſine vi, vel fraude ſuadeat; ſi cum his, affirmatiuè. Ita Molin. *d. diſp.735.* Leſſius *lib.2. cap. 13. dub. 10. num. 66.* apud de Lugo *tom. 1. diſp. 19. ſect. 3.*

*ſect.3. num.*101. Ratio vtriuſque eſt, quia ſi Petro nihil debebatur ex iuſtitia, nihil contra iuſtitiam ab ipſo tollit Aotoniūs ſua mera ſuaſione; at ſi vi, vel mendaciis, tollit aliquid Petro, quia is habet Ius, ne vi, & fallaciis impediatur à booo conſequendo: ſicuti propter eandem rationem ſolemus dicere, ſi impediat quis Teſtatorem vi, & fraude, ne alicui relinquat legatum, obligari ad reſtitutionem, non verò ſi mera ſuaſione; ita in caſu præſenti. Si fortè ab odio moueatur Aotonius ad diſſuadendum, eum ex ioterno affectu peccare, nimis eſt manifeſtum.

5. Quid, ſi mihi voleori impedire furem, ne is furetot ab eodem Petro, ipſe fur det mihi pecuniam, ne ipſum impediam à furando, obligórne primò ad reſtitutionem damni illati ipſi Petro à fure. Secundò, obligórne ad reddendam eiuſmodi pecuniam Domino, id eſt, ipſi furi?

6. Reſpoodeo ad primum: Si teneris ex iuſtitia impedire, & propter datam pecuniam ooo impedis, quis ambigat, te teneri ad reſtitutioneio damni? Lege Dian. *part.2.tract.6.reſol.*58. alios citantem. At ſi ſolùm teneris ex Charitate, puto, te non obligari ad prædicti damni reſtitutionem, ex boc capite, qood mediâ pecuniâ non impedis; qoia acceptio pretij tibi dati à fure non te magis obligat ad impediendum, quàm antea obligabaris; Si ergo antea non obligabatis ex Iuſtitia, nec obligaberis poſtea. Neque obſtat, quod ſecorior, & animoſior fiat latro ex certitudine, quòd tu non impedies: Non obſtat, inqoam, quia haoc ſecuritatem eodem modo poterat ipſe habere, ſi to ſine pretio ipſi promiſiſſes non impedire. Ratio autem vlterior, cor neque pretium, neque promiſſio non impedieodi augeant tuam obligationem, eſt, quia tunc redditur fur animoſior, noo ex poſitiua tua actione, ſed ex negatiua omiſſione, quæ omiſſio non reddit ex ſe animoſiorem latronem, ſed ipſe latro ex ſe vtitur hac omiſſione ad maiorem ſuam ſecuritatem. Quòd ſi aliquid addas, per quod furem animoſiorem poſitiuè reddas, obligari ad aliquid proportionatum reſtituendum, paulò antè iam diximus.

7. Reſpondeo ad ſecuodum, Te non teneri reſtituere pretium acceptum: Semper intellige, ſi fur de ſuis bonis pretium dedit. Lege Sotum, Nauarr. apud de Lugo *loc.cit.n.*103. cootra Molin. Ratio eſt, quia, tunc illi vendis operam tuam, id eſt, omiſſionem impediendi, quam omiſſionem poteras ponere, & oon poocre, vt voiuerſaliter dictum eſt *ſuprà, lib.7. cap.5. §.3. à num.*8. Vnde etiam debes recolere; ſi poſt acceptom pretium res eſt iotegra, id eſt, adhuc potes impedire damnum, vel potes facere, vt illud reſarciatur, te (ne perſeueres in peccato) debere reſcindere contractum initum cum fure, & reſtituere pecuniam, atque adeò impedire damnum, vt *ibid.* explicatum eſt.

8. Ex dictis iofero: Primò, ex Molin. *diſp.*735. Leſſ. *tom.*13.*dub.*10. *n.*75. Laym. *lib.3.ſect.5. tract.2. cap.5.n.*7. & communiter, famulum, cui cura alicuius rei commiſſa eſt, ſi non impediat (cùm poſſit) furem ſiue extraneum, ſiue ex conſeruis, & domeſticis, obligari ad reſtitutionem; Famulum verò, cui res commiſſa non eſt, obligari ad reſtitutionem ſolùm, ſi non impediat fures extraneos, non aotem, ſi non impediat cooſeruum, ſeu domeſticum. Quoad domeſticos enim, ſi, quando poteſt, ſine ſuo notabili incommodo, eos impedire, tamen non impedit, peccabit ſolùm contra Charitatem. Ratio borum eſt, quia omnes famuli ſunt Cuſtodes domi reſpecto exterorum, at reſpectu domeſticorum ſolus ille cenſetur Cuſtos, cui cura rei commiſſa eſt. Si tamen ſeruus videat conſeruum congregare res Domini, vt noctu cum illis fugiat, obligari quemlibet ſeruum ex Iuſtitia docet de Lugo *tom.1. de iuſtitia, diſput. 19. ſect. 3. num.*106. *fine*, quia tunc ille, qui fugam parat, cenſetur vt extraneus. Nomine autem famuli, cui cura rei commiſſa eſt, intelligitur etiam, quicunque ille, cui datur clauis loci, vbi res ſeruatur, & ille, cui committitur cura loci, verbi gratiâ, penus, horrei, &c. & ille, qui præficitur, tanquam moderator totius familiæ, vel loci, & ille, qui dominum comitatur, quoad res, quas ſecum Dominus fert, &c. quia per hæc officia videtur his rei cura à Domino commendata.

9. Inquires: Si ſint multi famuli, quibus iocumbat cura Domus, & nemo impedit furantem, cùm tamen impedire potuiſſent; verbi gratiâ, alamando, &c. obligantúrne ſinguli in ſolidum, non reſtituentibus confamulis, an ſolùm pro rata? Reſpondeo, obligari in ſolidum; ita Leſſius *loco citato, dub.*11. *num.*29. Vaſq.c.9. *de reſt.*§.3. *dub.vlt.* Ratio eſt, quia vel ſinguli ſeparatim ſumpti poterant impedire totum damnum; & tunc iam directè obligantur. Vel ſinguli non poterant, poterant tamen adiuti à conſeruis, & tunc pari modo obligabuntur; nam quilibet erat ex Iuſtitia obligatos aduocare cæteros, ſeu ſe promptum exhibere ad impediendum, vt cæteri inuicem animati ad repellendum furem, accurrerent. Quid, ſi quilibet præuideat conſeruos noo accurſuros? Reſpondeo, adhuc omnes obligabuntur io ſolidum, quia cùm ſinguli noo clamauerint, fuerunt cauſa iniuſta, vnde inuicem conſerui putarent, ſe non poſſe ſolos impedire damnum: & ſic de facto damoum non impeditum fuit ex culpa ſingulorum, qui dum non clamauerunt, ſéque promptos non exhibuère, fuerunt in cauſa, vt quilibet putaret conſeruos oon accurſuros.

10. Infero ſecundò: Cuſtodem Vineæ contrahere onus reſtitutionis, ni clamet, furémque impediat; at, qui non eſt Cuſtos, quamuis peccet, noo prohibendo, ſi ſine iocommodo poſſet, tamen quia ſolùm peccat contra Charitatem, onus reſtitutionis non contrahere. De his cuſtodibus vide plura apud Faguod. *lib.*8. *in Dec. cap.5. num.6. & 7.*

11. Infero tertiò: Excuſari teſtem (eſto, per Toler. *lib.5.cap.*31. Rebell. *loc.cit.num.*63. Reg. *loc.cit. num.*100. non excuſent) à reſtitutione damni ſecuti, ſi iuridicè interrogatus veritatem non manifeſtet. Ita Molin. & Sylueſt, quos citat, ſequitúrque Leſſ. *lib.2. c.*30. *dub.*8. *num.*59. quibus addit Tannet. Dian. *p.3. tract.5.reſol.*54. Ratio eſt, quia quamuis teſtis tunc obligetur ex iuſtitia legali, vel ex Charitate, veritatem aperire, non tamen conſtat, obligari ex Iuſtitia commutatiua, cùm oon obligetur, oeque ex contractu, neque ex quaſi contractu, id eſt, ex officio.

12. Infero quartò: Cuſtodes portarum, ſeu Gabellarum, Nemorum, & ſimiles ex officio, niſi manifeſtent fures, teneri ipſos ad reſtitutionem damni illati. Ita Mol. *d.*739. de Lug. *t.2. de iuſt.d.37.ſect.9.ſurè*; Val. *d.5.quaſt.*11. *p.*4. Sot. *lib.5.q.4. art.* 4. Patet, quia tenentur ex iuſtitia. Quid de pœna, quam reus actori, vel fiſco ſolueret, ſi reuelatus eſſet, atque adeò condemnatus: Reſpondeo, eiuſmodi Cuſtodes, multò minùs teſtes, & alios priuatos ad hanc reſarciendam non obligo, ex probabiliſſima ſententia. Ita Dian. *part.3.tract.5.reſ.*64. Dicaſt. *lib.2. de iuſt. tract.2.d.4.dub.8. num.*165. ex Vaſq. aliiſque; vbi *n.*293. agit: *An cum reo iam incurſo in pœnam poſſis paciſci de danda pecunia.* Ratio eſt, quia hæc pœna non debetur, niſi poſt ſententiam, ſententia ergo qoomodocunque impedita, cùm Iús nondum acquiſierint actor, vel fiſcus, nihil debebunt non maoifeſtantes.

Idem quoad pœnas, dicendum erit (vt notant Tannerus, Leſſ. Sanch. Vaſq. aliiſque apud Dian. *p.3.tr.6.reſ.*35. de Lugo *t.2. de Iuſt.d.37.ſect.8.n.97.*) de iudicibus, qui non condemnant (eſto, cum peccato) Reum ad ſoluendum aliquid actori, vel fiſco, vel alteri, quod ex pœna, etiam conuentionali, debebat reus; immò idem dic de facientibus, etiam poſitiuè, fugere eos, qui eſſent condemnandi ad pœnam pecuniariam, &c. Ita apud eundem Dian. *l.c.* & de Lug. *l.c.* Ratio eſt, quia pari modo hanc pœnam reus debebat poſt ſententiam. Solùm ergo tunc debebit iudex reſtituere, quando iniquam proferr ſententiam, vel vexat litigantes, &c. quia Reus ad iuſtam ſententiam, & ad ſuam indemnitatē Ius iuſtitiæ ſēper habet.

De Cuſtodibus ſe abſcondentibus, quò facilius delinquentes deprehendant, dixi *lib.5.c.1.§.4.n.2.& 3.*

§. VII. *Quo ordine hæ Concauſæ reſtituere debent?*

1. PRæcipua difficultas ea hîc eſt, vt videatur, cuinam ex his concauſis incumbat reſtituere primo loco; in cuius defectum deinde concauſa alia ſuccedat. Id ita breuiter ſtatuo.

Si plures fuerint cauſæ eiuſdem rationis, & ita, vt æquè teneantur reſtituere, reſtituere debent pro rata. Verbi gratiâ, ſi ſunt duo exequutores, qui intulerunt proximo damnum decem aureorum, debet quiſque quinqoe reſtituere. Quòd ſi vnus nolit, vel non poſſit: certè quia vterque tenetur io ſolidum, ſuccedit ſecundus ad obligationem reſtituendi totum, id eſt, in dicto exemplo decem; Cui tamen ſecundo debet alius reſarcire ſuam partem, ſeu ratam, quam debebat.

2. Tunc aotem plores æquè tenentur, quando æqualem influxum habuerunt in totum damoum, id, quod tamen §. *ſequenti* clariùs expllcabitur. Nam ſi vnus ſine communicatione eum aliis fuiſſet cauſa ſolùm partis damni, ad partem tantùm ſuam reſtituendam obligari, nimis eſt elarum.

Si verò non omnes fuerunt cauſa eiuſdem rationis, vnus enim fuit, verbi gratiâ, exequutor, alter palpaos, vnus iobens, alter rei ablatæ cuſtos: erit maximè diſtinguendum; id, quod tribus dictis explieabo.

3. Aio primò, ſi res aliena, vel eius pretium, vel pars extat apud aliquem, rurſus, ſi ab aliquo res mala fide conſumpta eſt, ij debent primo: cæteri in horum defectu; qui cæteri ab eo, apud quem res extat, vel à qoo mala fide conſumpta eſt, reſarciri debent, Ita Vaſq. *de reſtit.cap.9.§.1.dub.3.n.44. & 53.* Mol. *d.737.n.2.* Excipe, niſi de mandato alterius damnum aliquis dederit, & in præmium rem alienam acceperit; nam tunc mandans etiam ante hunc tenetur reſtituere, quia tunc ipſe eſt cauſa principalis damni, qui ſemper eſt prior obligatus, vt mox *num. ſequenti* ſubdam. Reſtituente autem eo, qui primo loco debet, id eſt, principali, cæteræ minùs principales cauſæ, liberæ manent à reſtitutione: ſed reſtitoentibus minùs principalibus, debet principalis compenſare his totum, quia hi ſucceſſerunt loeo ipſius.

4. Aio enim ſecundò, ſi acceſſit iuſſio, ſeu mandatum, ſeu coactio ad iniuſtam actionem, iubens debet prius, exequutores verò in defectum iubentis, qui iubens debebit ſemper, vt modò dixi, exequutoribus reſarcire totum, Ita Vaſq. *loco cit. n.54. & 56.* Excipe, niſi exequutores in damno inferendo moti fuiſſent ex ſe, vel quocunque modo fuiſſent etiam & ipſi principales, id eſt, quia agebant negotium ſuum. Ratio dicti eſt, quia tunc iubens, mandans, cogens, licèt non ſit cauſa moralis damni exequens, eſt tamen principalis, vt ex ſe paret. Ratio exceptionis eſt, quia tunc exequutores ſunt ipſi certè principales.

5. Aio tertiò, ſi nullus fuit iubens, tunc exequutor debet prius; cæteræ concauſæ, vt palpans, conſentiens, mutus, & aliæ tenentur ſolùm in defectum exequotis: niſi io his cæteris extaret aliquid ex furto, tunc enim ex *num.3.* tenerentur ſine dubio illæ coocauſæ. Et quidem has cæteras concauſæ, quæ ſecundo loco debent, non debere vnam priorem altera, docet Vaſquez *loc. cit.* ſed omnes pro rata iuxta maiorem, minorémve influxum ad damnum datum, ad arbitrium prudentis, quem influxum, obligationémque ex influxo exſurgentem, *mox §. ſequenti* clariùs me declaraturum modò promiſi. de Lugo autem *de Iuſt. & in cap.1. d.19. à n.131.* diſtioguit aliquos caſus, quando aliqua ex his concaoſis prior debeat, quàm alia; quem, ſi eſt otium, lege.

6. Illud hîc præterire nolo: Si fortè læſus remittit vni ex concauſis, non ſtatim cenſendum eſſe, ipſum cæteris remiſiſſe; ſed eſſe diſtinguendum: Nam ſi remittit principali, ſanè intelligitur remittere cæteris: at ſi remittit alicui ex cauſis ſecundariis, tunc principalis tenetur ad reſtituendum totum, id eſt, ad maiorem partem reſtituendam ipſi læſo, & ſuam partem ipſi remiſſo. Cauſæ verò cæteræ ſecundariæ, quibus non eſt remiſſum caſu, quo in defectum principalis debeant ipſæ reſtituere, non obligabuntur ad totum, quia debet tolli illa pars, de qua vna ex concauſis obtinuit remiſſionem. Lege Dicaſt. *l.2. de reſtit. tr.2.d.4. dub.1.& 11.* certè Molina *diſp.738.* docet, principalem tunc totum debere reſtituere; ſed non explicat cui, Domino ſcilicet, an etiam ſuam compartem remiſſo. Sed, vt dixi, mihi videtur ſua pars non eſſe deoeganda remiſſo, quia remiſſio à Domino facta eſt in fauorem remiſſi, ergo ab illo hæc vtilitas demenda non eſt.

De hactenus *in hoc §.* dictis, lege Molin. & Dicaſt. citatos, ibi enim multa mioutiora omninò videnda ſunt.

Sed illud non eſt inter minutiora connumerandum. Dixi enim paolò antè tunc plures cauſas æque teneri, quando æqualem influxum habuerunt in totum damnum. Id coimverò (vt cognoſcamus quantum vnaquæque damni cauſa reſtituere debet) diligentiorem *in §. ſequenti* explicationem expoſcit.

§. VIII. *Quantum ſingulæ damni Concauſæ reſtituere teneantur.*

1. POteſt primò aliquis eſſe cauſa damni, partialitate effectus; Poteſt ſecundò, eſſe cauſa damni, totalitate cauſæ, Poteſt tertiò, eſſe cauſa damni, partialitate cauſæ.

2. Eſſe cauſam damni partialitate effectus eſt, ſolùm partem damni facere independenter à quacunque alia cauſa. Ingrederis, v. g. vineam, collecturus vuam, dum alij ſine tuo conſenſu, vel adhortatione eandem ingrediuntur, & ſpoliant: Tunc tu cauſa es damni vineæ partialitate effectus; tuam enim partem ſolùm furaris, & vt modò dixi, certum eſt ex Mol. *diſp.734. num.2.* te tunc ſolom ad eam partem reſtituendam obligari.

3. Eſſe cauſam damni totalitate cauſæ eſt, facere totum damnum, id, qood duplici modo euenire poteſt. Primò, ſi à te ſine alterius auxilio totum damnum fiat, tota Vinea, verbi gratiâ, ſpolietur; & tunc totum à te debere reſtitui, vel pueri non ignorant. Secundò, ſi damnum fiat cum auxilio alterius, ſed ita, vt etiam ſine auxilio fieret à ſingulis; vt ſi duo lethaliter hominem feriant, ſinguli vulnus lethale infligentes; vel ſi duo conſulant furtum, ita vt ſingulorum conſilium ſufficienter ad illud furtum moueat: & in hoc etiam caſu certum eſt ex Dicaſt. *lib.2. de reſt. tract.2. diſp.4. dub.2.* ſingulos debere totum damnum, ſi fortè alter partem nolit, vel nequeat reſtituere, quia verè ſunt cauſa totius prorſus damni.

4. Eſſe cauſam damni partialitate cauſæ eſt, facere totum damnum, ſed cum auxilio aliorum, ita, vt quod ſinguli non facerent, faciant omnes. Exemplo res fiet clarior: Si duo, verbi gratiâ, pondus graue ſurripiant, quod neque ferre, neque conſequenter ſurripere vnus poteſt, tunc ſinguli, cauſæ partiales damni totius ſunt, ambo autem ſunt cauſæ adæquatæ; &, in hoc modo cauſandi damnum, difficultas eſt non vulgaris (quam variè, & confusè tractatam inoenies à Doctoribus) an ſinguli debeant reſtituere totum damnum, atque adeò in ſolidom, caſu, qoo alter partem ſuam nequit, vel nolit, reddere; an verò ſatis ſit, ſi partem ſuam reſtituat iuxta ſuum influxum ad damnum datom, maiorem, vel minorem iudicio prudentis æſtimandum.

5. Vt autem id meliùs decernatur, ſint hæ duæ regulæ, ſaltem pro praxi probabiles, quas colligo ex aliquibus Doctoribus apud Dian. quos citat, ſequitúrque de Lugo *tom.1. de iuſt. diſp.19. ſect.2. à n.80.* item ex Vaſq. *de reſt. cap.9.§.1.n.34.* & Dicaſt. *lib.2. de reſt. tract.2. diſp.4. dec.2. à num.29.* lege etiam *dub.9.* Prior: Quando quis per cauſam damni ita ad damnum concurrit, vt ſine ipſo, nulla alia cauſa ſuperueniente, adhuc fieret totum damnum, non obligabitur, niſi partem damni

reſtitue

Digitized by Google

reſtituere, menſurandam à Viro prudenti, iuxta menſuram influxus ad damnum datum.

Poſterior: Quando ſine illo non fieret totum dictum damnum, obligabitur ad totum in ſolidum, ita vt non reſtituente alio partem ſuam, totum ipſe debeat.

6. Ratio prioris Regulæ eſt, quia obligatio reſtitutionis oritur ex damno, quod quis ſua actione proximo infert: ſed qui influet in damnum modo dicto in priore regula, quod eſt influere in damnum partialitate cauſſæ, diminutè infert: ergo diminutè orietur obligatio, ergo non eſt rationabile, vt ex diminuta obligatione teneatur ad reſtituendum.

7. Ratio poſterioris eſt, quia tunc cauſſa illa æquiualet cauſſæ totali: licèt enim illa cauſſa partialis ſola non potuerit totum damnum ponere, poterat tamen totum impedire ſui concurſus ſubtractione: ſi enim illa non acceſſiſſet, nihil damni ab altera concauſſa factum fuiſſet: ſi ergo non ſe ſubtrahit, & non impediit totum, quod certe poterat, ipſi imputabitur totum damnum.

8. Ex priori Regula infero militem gregarium ſatis probabiliter non obligari ad reſtitutionem totius damni, quod fit ab exercitu: Ita Leſſ. *lib. 2. cap. 13. dub. 4. num. 17.* Mol. *diſp.* 734. aliique. Illud enim etiam ſine ipſo fieret. Et quamvis ipſe concurrerit ad totum damnum (omnes enim milites animantur ex conſortio commilitonum) tamen eſt valde exigua animatio concepta ex præſentia eiuſmodi vnius militis: immò non rarò eius erit tanta vilitas, vt modiciſſimè animet, vnde & modiciſſimè debeat, præter illud damnum, quod fortè ex ſe immediatè intulit.

Pari modo idem dicimus in conſulentibus damnum, immò & in adhortantibus ad illud, quando omnes conſultores, vel hortatores ita ſunt cauſſa totius damni, vt adhuc ſine conſilio, & adhortatione conſultus, & excitus ſufficienter erat totum damnum illaturus; ſolùm enim debebunt, quantum damni prudenter iudicabitur commenſurari ad tale conſilium, vel adhortationem. Idem puto, ſi factum fuiſſet totum damnum, ſed mea hortatio fuit cauſſa, vt fieret aliquantulò citiùs, nec per dilationem impeditum vllo modo fuiſſet damnum: idem, inquam, puto, (licèt contrarius ſit Vaſquez, ſed nobiſcum eſt de Lugo *locu citatis*) quia anticipatio illa, quæ à me prouenit, parum, immò aliquando nihil damni videtur addere, ſi huiuſmodi damnum ab altero paulò pòſt erat omninò inferendum.

9. Ex Regula poſteriori infero, illos duos ferentes, & ſurripientes ambo pondus, quòd neuter potuiſſet (quod fuit exemplum allatum *n.* 4.) obligari in ſolidum ad totum damnum, quia ſinguli poterant impedire damnum ipſum totum. Infero præterea, ſingulos ſuffragantes, & conſultores tunc teneri ad reſtitutionem totius, quando vnum ſuffragium, ſeu conſilium nihil faceret ſine altero. Requirebantur, verbi gratiâ, decem ſuffragia ad concludendum decretum de damno inferendo, quia nouem non ſufficiebant. Dico omnes decem ſuffragantes obligari in ſolidum, quia quilibet, ſi ſe ſubtraxiſſet, totum damnum impedire potuiſſet. Quòd ſi, concluſo iam decreto, accedat alius, iam nullius damni cauſſa hic erit. Quare, licèt peccet, non obligari tamen ad reſtitutionem, diximus, *lib. 1. decal. c. 3. §. 7. verb. Suffrag.* Infero item, ſi duo ingrediantur domum ad furandum, verbi gratiâ, centum aureos, ita vt alter ſine altero non ingrederetur, in ſolidum obligari, atque adeò ad totum, altero nolente, ſeu non valente ſuam partem reſtituere. Lege Sanchez *lib. 7. Dec. c. 21. n. 19.* Idem dic, ſi duo ſe inuicem animent, ita vt ſine hac mutua animatione non ſequeretur damnum. Idem in ſimilibus, quia in his caſibus ſinguli impedire poterant totum damnum.

10. Obiicis: Ex priori regula ſequitur, illum gregarium iniuſti belli militem, ſicuti ſiue paruam, ſiue nullam incurrit obligationem reſtitutionis, ita nullam incurrere irregularitatem, quia iam ſine ipſo fierent iniuſtæ illæ occiſiones, & ipſe immediatè nullam fecit; idémque in ſimilibus priuatis homicidiis: at id videtur eſſe contra Sacros Canones, irregularitatem fulminantes contra quoſcunque quocunque modo concurrentes ad homicidium.

11. Reſpondeo, nego ſequi illum non fore irregularem. Ita Hurt. & DD. communiter apud de Lugo *loco cit. num.* 94. Ratio eſt, quia onus reſtitutionis enaſcitur ex ipſa natura damnificationis, iuxta illam igitur debet eiuſmodi onus menſurari. At non æquum eſt, vt quando ego debiliſſima cauſa ſum alicuius damni, totum illud reſtituere debeam. Irregularitas verò, cùm ſit pœna iuſtè ab Eccleſia propter bonas rationes fulminata iuxta eius legem menſurari debet; lex autem canonica (*c. ſicut dignum, §. vlt. de homicid. c. quod in dubiis, de pœnis,* iuxta Gloſſam, & docet cum communi Sylueſt. *v. Bellum 3. quæſt.* 3. Nauarr. & Couarr. apud Laym. *lib. 3. tract. 3. p. 3. cap.* 8.) eam imponit cuicunque, qui quomodocunque ſiue partialis, ſiue totalis cauſa ſit iniuſti homicidij. Erit ergo ille miles irregularis, quia occiſiones fiunt ab exercitu toto, cuius ipſe pars eſt, quamvis debiliſſimè in eas influens; fiunt enim illæ cædes tanquam ab vna cauſa. Certè ſi decem homines inimico decem leuia vulnera infligant, quæ ſingula non ſufficerent ad eum occidendum, ſufficerent omnia ſimul, omnes irregularitatem contraherent, quia verum eſt dicere, omnes concurriſſe ad homicidium, tanquam vnam cauſſam: ergo etiam in caſu militis, de quo agimus, leuitas illa influxus non excuſabit ab irregularitate.

De milite autem in bello iuſto, quoad irregularitatem ex defectu lenitatis, alia eſt ratio, de qua vide Layman, *loco citato*; Vide item *ſup. §. 2. n.* 3. vbi irregularitatis etiam damnauimus eum, qui ſolùm celerioris mortis, quamvis aliàs omninò ſequendæ cauſa eſt.

Quando eſt æquale dubium, an concurreris ad iniuſtam actionem, ſiue tanquam cauſa principalis, ſiue minùs principalis, an tenearis reſtituere, iam *ſuprà* monui me dixiſſe *lib. 1. cap. 5. §. 7. v. Damnum*; & poterit etiam videri Dicaſtillus, *l. 2. tract. 1. de reſt. diſp. 4. dub. 2. num.* 39. citans Sylu. Leſſium, Auilam, Rebellium, Medinam Sanchez, alióſque.

CAPVT III.

Quatuor Caſus à Caramuële adducti in materia Reſtitutionis, expenduntur.

Primus, De ſeruo infirmo.

1. PRimus Caſus. Caram. l. 2. Theolog. Mor. num. 480. *Ambroſius ſeruus grauis morbo periclitatur, & deſeritur à Medicis. Petrus autem, qui non profitetur artem Medicam, ſcit pharmacum, quo illum omnino ſanet: petitur primò, An obligetur illud ipſi præbere? Secundò, An poſſit ipſum vili pretio emere, & poſtea curare ſibique curatum retinere?*

2. *Ad primum, cùm multi doceant, neminem teneri vti medicinis, ſed poſſe ſe committere Deo, vt multi ſanctiſſimi viri fecerunt, & ex alio capite nemo tenetur ſtrictiùs vitam ſuam ſeruare, quàm alienam; Ambroſius non tenebitur vti pharmacis, nec ergo tenebitur Petrus eidem pharmacum præbere.*

3. *Ad ſecundum, poſſe emere vili pretio, quia tanti tunc valet homo, cuius vita deſperatur; idque verum eſt, etiamſi Petrus teneretur dare illud pharmacum, nam non teneretur ex Iuſtitia ſed ex Charitate.* Hæc Caramuël.

4. Verùm, mihi nulla ratione probantur: Primò enim diſplicet, quod tanquam certum ſupponit in reſponſione ad primum; neminem teneri vti medicinis: quod falſum eſt de medicinis ordinariis, aliiſque mediis ſaltem, non multùm difficilibus ad vitam conſeruandam, vt diximus nos *ſuperiùs, lib. 5. cap. 2. §. 1.* Exemplum autem

Digitized by Google

Sanctorum ſolùm probat, id ad ſummum licitè poſſe, vel ex peculiari Sancti Spiritus inſtinctu, vel quoad extraordinaria media. Secundò, eſt lata diſparitas inter vitam meam, & alienam: nam eſto, quoad vitam meam, poſſim cedere iuri meo, vt aliqui, licèt falsò, putarunt; at quoad vitam alterius, longè alia eſt ratio: ille enim alter in extrema neceſſitate non cedit iuri ſuo, nolendo à me medicamentum, ſed verò maximè requirere præſumitur.

5. In reſponſione ad ſecundum, falſum eſt vili pretio valere hominem, cuius vita deſperatur, ſi noſcatur adeſſe in promptu medicamentum certum, multò magis ſi eſt debitum, quamvis ex ſolo titulo charitatis; ſi enim medicamentum eſt in promptu, ac certum, certè abſolutè vita deſperata non eſt. Secundò, ſiue ipſi debeatur ex iuſtitia, ſiue ex charitate, ſatis eſt, vt ipſi debeatur: tanti enim valet cumulus hæreditatis, ſi ei debeantur mille ex iuſtitia, quanti ſi certò debeantur quoconque alio titulo, v.g. ex Charitate; immò aliquando magis, propter maiorem certitudinem. Fac tibi deberi centum ex iuſtitia à creditore, qui difficillimè ſoluit, & centum à S. Ioanne Eleemoſynario ex mera charitate; quid tanquam æſtimabilius tu eligeres? Vide, quæ dixit Molina *ſup. tr. 3. cap. 8. §. 2. num. 9.* eodem conſentiente Caramoële: Medico debenti mederi pauperem ex obligatione Charitatis, ſi ſuperueniat alia obligatio iniuſtitiæ, non videri moraliter ei ſuperaddi nouum onus. Ita ergo, quamvis Petrus ſolùm ex charitate debeat mederi ſeruo, tantundem moraliter erit pro vita ſerui, quantum ſi debeat ex iuſtitia. Non interim nego poſſe ſuæ tantæ artis meritam mercedem peti à Medico, vel à Petro: verùm, hæc alia eſt conſideratio. Quòd ſi obſtinatus eſt Petrus in negando medicamento, fateor vitam ſerui eſſe deſperatam, & ab alio tertio poſſe vili pretio redimi, ſed an ab ipſo Petro, qui hanc obſtinationem ſuam deponere ex charitate obligatur, ex vniuerſaliter dictis *ſup. lib. 7. cap. 5. §. 3. n. 21.* cùm *de acceptis ex turpi cauſſa*, colligi poteſt.

Secundus Caſus:

De rebus immiſtis.

6. *Acquiris* (ait Caramuël x. *theol. mor. num. 250.*) *dominium miſtione, cùm paucæ res alienæ ita tuis immiſcentur, vt diſtingui non poſſint: tunc enim teneris recompenſare proximo damnum ex hac miſtione illatum, iuſtè tamen res tuis immiſtas retines; Ita omnes. Conſultò dixi, debere ita eſſe immiſtas, vt diſtingui non poſſint: nam ſi alienæ ſint multæ, nunquam tuis poterunt ita immiſceri, vt non poſſint diſtingui:* Hæc ille.

7. Ex his vnum placet, alterum diſplicet. Placet acquiri dominium per eam miſtionem, quâ paucæ res alienæ ita tuis immiſceantur, vt diſtingui non poſſint, id quod nos etiam docuimus *ſup. tract. 3. c. 3. §. 4. num. 15.* Diſplicet verò illud (*ſi alienæ ſint multæ, nunquam tuis poterunt ita commiſceri, vt non poſſint diſtingui*) diſplicet, inquam. Primò, ad hominem, quia ſi paucæ res alienæ, vt rectè ſupponis, docte Caramuël, tuis immiſtæ diſcerni non poſſunt, ergo nec diſcerni poſſunt alienæ multæ paucis tuis immiſtæ: ſi enim diſcerni poſſent alienæ multæ inter paucas tuas, etiam diſcerni poſſent tuæ paucæ inter alienas multas; diſcretis enim alienis multis, iam neceſſariò quæ remanent erunt tuæ. Diſplicet ſecundò, quia clarè probatur, falſum eſſe, tuas res paucas immiſtas alienis multis ſemper poſſe diſtingui: vel contrà, alienas multas immiſtas paucis tuis, diſtingui ſemper poſſe. Quis enim eſt tam oculatus, & lynceus, vt vnciam vini ſui immiſtam cum vini amphora alienæ, vel contrà, ſciat diſcernere, quæ ſit ſua vncia, quæ ſit aliena amphora, vel contrà? Sic in frumento, ſic in pecunia eiuſdem generis, ſic etiam in aliis rebus, in ouis, in lanis, vel ſerico eiuſdem coloris, &c. Hæc ſatis, nam quid de acquiſitione dominij per miſtionem ſentiendum ſit, nos diſputauimus *ſup. d. c. 9. §. 4. à num. 15.*

Tertius Caſus:

De promiſſione in diem.

8. *Qui in contractu* (ait Caram *l. 2. Theol. mor. num. 608. & 609.*) *ſe daturum promittit Petro mille die Paſchatis, ſi die ſtatuto non ſoluit, peccat contra fidelitatem; debet tamen poſt terminum elapſum ſoluere, nec liber erit ab hac obligatione, quouſque ſoluat de facto. Ratio eſt, quia ſenſus contrahentis eſt; Dabo tali die, vel ſaltem ſequentibus: ſi enim illud* (*ſaltem*) *non ſubintelligatur, nemo contraheret. Verùm, qui liberè promittit ſe daturum Petro mille eodem die Paſchatis, idque corroborat iuramento, ſi non dat die ſtatuto, peierauit quidem, ſed non obligatur poſtea ſoluere amplius. Et ratio diſparitatis eſt, quia in contractu, poſt illum diem ſtatutum Paſcha, mille illi aurei iam pertinent ad Petrum. Vnde qui promiſit, iniuſtè non dat, & conſequenter retinet alienum: ſed qui liberè promiſit, poſt illum diem ſtatutum Paſchæ, illi aurei mille ad ipſummet promittentem pertinent, ſui ſunt: ergo alienum non retinet, ergo vnde aderit obligatio?* Hæc ille.

9. Diſplicet reſolutio: Nam licèt diſparitas data adſit, obſtat tamen illamet ratio ab ipſo allata, per illud *ſaltem*, nam ſic arguo: Qui contrahit ad diem ſtatutum, ideo obligatur poſt illum, quia ſubintellexit, *ſaltem*; ſed qui iurat dare liberaliter ad eundem diem, regulariter ſubintelligit *ſaltem*, ergo, &c. minor probatur, quia regulariter nemo addicit promiſſionem alicui diei; Si enim addiceret, certè ſine alia diſparitate exploratum eſſet, non obligari deinceps. Vt votum de ieiunando tali die fixo, vel præceptum de audiendo Sacro die Dominico, non obligant pro die ſequenti, quia dies ſequens, nec ſub voto, nec ſub præcepto comprehenſus eſt: idem ergo eſſet in iuramento, ſi ſic iuratum pro die fixo eſſet. At regulariter, vt dico, non ſolet in communi vſu humano aliquid temporale homini liberaliter promitti ſub hac conditione temporis ſtatuti. Promittit Princeps amico, ſic: *Cras in tui gratiam liberabo à carcere tuum fratrem, tuum ſeruum; Cras dabo tibi mille aureos.* Nunquid intelligit ita, vt affigat diei craſtino promiſſionem? nequaquam. Et pauperi quidem ſi dicas: *Cras dabo tibi veſtem, quâ cooperiaris*; Nunquid, ſi pauper poſt duos veniat dies, dices? *Abi, frater, promiſſio mea fuit addicta diei heſterno.* Dixi tamen (regulariter) quia ex circumſtantiis aliquando colligitur promiſſio eſſe addicta diei, vel tempori, ſicuti aliquando dicimus in Voto. Si enim cras ego inſtituo publicum conuiuium, & tibi promitto etiam cum iuramento cras daturum cibos tibi, & tuæ familiæ; clarè apparet, ſi tu eo die non accedas ad eos accipiendos, me ſequenti die ad nihil obligari, quia ex circumſtantiis perſpicuum eſt, promiſſionem hanc addictam fuiſſe ad diem communis conuiuij.

Quartus Caſus:

De Mutuo cum quadam obligatione.

10. An Petrus, ſi illi Antonius probabiliter, aut dubiè deberet centum aureos, daret eidem Antonio mille mutuos, ſub onere, quod mille, & centum reſtitueret, nimirum hos mille, & alios centum, eſſétne vſurarius? Reſpondet Caramuël, l. 2. Theol. mor. num. 737. *Si deberet probabiliter, vſurarium non eſſe: eſſe, ſi dubiè. Ratio eſt, quia ſi dubiè, imprudens erit, exiſtimando ſibi deberi illam pecuniam, de qua dubitat: Eſt enim Antonij, quandiu non conſtat eſſe Petri; quare Vſurarius erit, quia vellet, ſupra ſortem, etiam illam pecuniam. At ſi probabiliter, prudenter operabitur, exiſtimando illam pecuniam pertinere ad ſe, cùm quilibet poſſit operari ſine peccato in probabilitate rei: quare nihil præter ſibi debitum recipiet.* Hæc ille.

Digitized by Google

11. Sed certè ſicut illud de dubio abſolutè placet, ſic illud de probabili diſplicet ex principiis intrinſecis. Ratio eſt, quia vniuerſaliter docui *ſup. lib.1. cap.3. §.3. à numero 9.* in qualibet rei probabilitate ſemper eſſe conſiderandum, ex quánam parte ſtet poſſeſſio: cùm igitur in caſu noſtro Antunius ſit in poſſeſſione, non poterit per vllam priuatam auctoritatem à ſua poſſeſſione perturbari: adi *locum citatum*, vbi de hac re fusè, & vbi videbis, an adſit pro Caramuële extrinſeca aliquorum auctoritas.

CAPVT IV.

Quomodo ſe gerat Confeſſarius; ſi quando pœnitens, cùm poßit, non reſtituit, nec debita ſoluit.

1. TOrquet id ſæpiſſimè Confeſſarios; Qui propterea non raro à Fidelibus reprehenduntur, quòd faciles ſint ad abſoluendos eos, qui, cùm ſatis locupletes habeantur, ære alieno fruuntur, nec reſtituunt. Vtroſque ſedabit doctrina, quam ex Dicaſtill. *in fine huius tractationis de reſtitutione*, pro praxi Confeſſariorum afferre operæ pretium iudicaui.

2. Quæ ergo in hanc rem docet *lib.2. de reſt. tract.2. diſp.10. dub.1. à num.6* (lege etiam Molin. *tom.1. diſp.756.* & de Lugo *diſp.20. tom.1. de iuſt. d.20 ſect 9.*) ego claritatis gratia in tria diſtinguo: Primò; De eo, qui potens reſtituere, non reſtituit: Secundò; De eo, qui iuſſus à Confeſſario, vt reſtituat, nondum paruit. Tertiò; De eo, qui cùm non poſſit reſtituere in foro interno, præſumitur potens in externo.

Potens reſtituere, non reſtituit.

3. Quoad primum. Debitor qui ſine aliqua cauſa rationabili poteſt commodè totum debitum reſtituere, & non vult reſtituere totum, ſed tantum per partes, non poteſt licitè à Confeſſario abſolui. Ita Sot. Maior, Molina, aliique ab ipſo Dicaſt. citati. Nauarrus tamen, Hoſtien. Ang. Gabr. apud eundem, docent poſſe licitè, quando idem Confeſſarius duo videt ex pœnitentis diſpoſitione. Primò, quòd data ei hac dilatione, reſtituet, & non aliter. Secundò, quòd creditor ex hac dilatione non incurret damnum aliquod: quia tunc, inquiunt, cùm Confeſſarius vtiliter gerat negotium creditoris, videtur creditor conſentire. Hæc illi, ſed certè videtur conſentire coactus ob auaritiam, & obſtinationem debitoris; quare ipſe debitor à peccato ſic non excuſabitur, vnde abſolui nec poterit.

4. Nihilominus probabilis erit hæc Nauarri ſententia, ſi præter illas duas conditiones, addatur tertia; ſcilicet, quòd debitor habeat ignorantiam probabilem, ex qua ſit in bona fide, putans ſe modò ſatisfacere ſuæ obligationi, neque teneri ad amplius: quia tunc Confeſſarius, ſi præuidet nihil profuturum, monendo de ipſius maiori obligatione, poteſt eum abſoluere, ne abeat deſperatus: in quo non ſolùm creditoris, ſed etiam pœnitentis negotium agit, imò & Dei, cuius miniſter eſt. Ita Syluester, Armilla, & Petr. Nauarr. Et hic quidem probat hanc ignorantiam communiter excuſare debitores, quia aliàs maior pars Reipublicæ in ſtatu damnationis exiſteret; quis enim, inquit, eſt, qui vel teſtamenti impletionem, vel debiti ſolutionem non hoc prætextu differat?

5. Hinc autem ex eodem *ibidem, num.9.* videtur ſequi, Confeſſarium teneri ad non monendum, ſed abſoluendum huiuſmodi pœnitentem: Et quidem meritò, ſuppoſita ea opinione, quia ſi pœnitens non habet impedimentum, vt abſoluatur hic, & nunc, & ex monitione Confeſſarij non ſperatur aliquid melius, ſed potiùs, vt deſperatus abeat pœnitens, imò vt committat nouum peccatum; peccabit Confeſſarius, monendo.

6. Non tamen puto cum Dicaſtill. *num.10.* ita malè facturum Confeſſarium, qui timens de probabilitate ignorantiæ talis hominis diceret: Ego non audeo te abſoluere, quære alios Confeſſarios, non tamen bene facit, aperiendo illi omnem veritatem, quam timet ei non profuturam, ſed potiùs ob ſuam culpam nocituram.

7. Quòd ſi ipſe debitor petat doceri, non videtur poſſe illi negari vera doctrina, nec occultari veritas, cùm iam dubitet, & conſcientia læſa ſit: ſic Dicaſtill. *num.11.* Ego verò remoueo illud (non videtur) & aio, abſolutè non poſſe negari veritatem, vt diſtinctè dixi *lib.3. meth. Conf. cap.4. num.8. & 9.* Sed redeo ad Dicaſtilli doctrinam.

8. Notant autem Auctores, præſertim Maior, Nauarrus, Corduba, Nauarra, hæc eodem modo locum habere, ſiue debitum ſit ex delicto, ſiue ex contractu. Dicaſtill. *num.12.*

Quod verum eſt; ſed ignorantia probabilis frequentiùs contingit in debitis ex contractu, raró in debitis ex delicto.

9. Eodem autem modo (Dicaſtill. *num.13.*) videtur philoſophandum, ſiue debitor velit partem debiti ſtatim reſtituere, & partem differre (in quo tantùm caſu loquuntur auctores) ſiue totum velit differre; quia ignorantia eodem modo poteſt contingere circa totum, & circa partem.

Iuſſus à Confeſſario, nondum reſtituit.

10. Pœnitenti, qui prima vice fatetur ſe culpabiliter non reſtituiſſe alienum, nunc tamen habere firmum propoſitum ſtatim reſtituendi, non eſt neganda abſolutio, Dicaſtill. *num.17.* ex Petro Nauarra, Nauarro, Corduba, Henr. Suar. aliiſque ab ipſo Dicaſtill. citatis. Si tamen bis, aut ter, aut ſæpius fuerat iuſſus in aliis Confeſſionibus reſtituere, & tamen, cùm poſſet, non fecit, regulariter non eſt abſoluendus, quouſque fecerit re ipſa reſtitutionem. Ratio prioris partis eſt, quia, ſicut in omnibus aliis Confeſſarius credere poteſt, & debet pœnitenti, ita in hoc. Ratio poſterioris eſt, quia talis homo eſt in periculo proximo, experientiâ ipsâ comperto, iterum differendi reſtitutionem. Ideò non rectè putant Anglez, & Ledeſm. apud eundem Dicaſtill. eſſe probabile, abſolui tunc illum poſſe: nam idem poſſet de concubinario, qui ſæpius iuſſus, non eiecit domo concubinam.

11. Dixi autem (regulariter non eſſe abſoluendum) nam talis eſſe poſſet pœnitens, taléſque circumſtantiæ poſſent occurrere, vt Confeſſarius debeat eſſe contentus ſolo propoſito reſtituendi, etiamſi antea ſæpe iuſſus omiſerit reſtitutionem. Dicaſtill. *num.18.* ex Nauarro, Valentia, Molina, Azorio.

Et Molina quidem *tom.3. d.756.* exemplum adhibet; vt ſi Confeſſarius non leuiter credat, pœnitentem re ipſa reſtituturum ſtatim, ſine mora, quia non eà acrimoniâ fuerat illi iuſſa reſtitutio, in aliis Confeſſionibus: vel ſi aliæ adſint circumſtantiæ ad id credendum; præſertim ſi iniungat illi, vt non priùs accedat ad Euchariſtiam, quàm reſtituat.

Non potens reſtituere in foro interno, &c.

12. Quoties pœnitens accidit cum impotentia reſtituendi, eſt abſoluendus, ſi dicat ſe habere firmum propoſitum reſtituendi, eſto, ſæpius ante reſtituere culpabiliter omiſerit: idque, etiamſi reſtitutio facienda ſit ex decimis. Dicaſtill. *num.19.* ex Molina. Ratio eſt, quia Concilium Tridentinum, dum præcipit Confeſſariis, ne abſoluant debitores decimarum, quouſque eas ſoluerint, intelligendum eſt loqui de debitoribus potentibus reſtituere, & qui non reſtituendo

peccant;vnde impotentes bene poſſunt abſolui,etiamſi in exterioti foro habeantur excommunicati, ſi in conſcientia excommunicationem non incurrerunt;quia iam erant impotentes, quando lata fuit excommunicatio. Verùm, vt dicetur *in materia de Excommunicatione*, hi monendi ſunt, vt in foro externo ſe gerant pro excommunicatis. Dicaſt. *ibid.*

13. Quòd ſi erant potentes, quando excommunicatio lata fuit, eámque re vera incurrerunt, non poſſunt abſolui à peccatis extra articulum mortis, niſi priùs abſoluantur ab Excommunicatione per eum, qui poteſt; per Bullam verò Cruciatam poſſunt abſolui, ſi præſtent cautionem, de quo latè *alibi.*

Hæc ex Dicaſtillo. Nos verò quandoquidem ex tot implicitis quæſtionum dumetis (vtinam inoffenſo pede) iam tandem emerſimus, finem imponamus huic libro, atque bonâ lectorum veniâ tantiſper quieſcamus.

Finis Libri Octaui.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC BEATO ALOYSIO.

LIBER NONVS.

JN DECALOGVM.

Non falſum teſtimonium dices.

FALSVM teſtimonium affers contra proximum. Primò, intra te ipſum, ſi temerè de illo iudices. Secundò, coram Iudice, ſi falsò eundem proximum denunties, accuſes, infames, &c. Tertiò, coram non Iudice, ſi de eodem perperam obloquaris, de quibus omnibus hic erit breuiter diſputandi locus.

CAPVT PRIMVM.

De Falſo, ſeu temerario Iudicio.

Diſcrimen inter Dubitationem, Suſpicionem, Opinionem, & Iudicium.

1. HÆ quatuor voces, Dubitatio, Suſpicio, Opinio, & Iudicium, in hac re noſtra, ſic differunt: Si intellectui proponatur aliquod obiectum, circa quod debeat iudicare aliquid, de quo ſufficientia indicia minùs apparent, vnde is hæreat, neſciátque, an affirmare potiùs debeat, an negare; dicetur eſſe dubius. Et, ſi quidem intellectus tunc veluti ſuſpenſus, & perplexus nullum actum eliciat, dicetur dubitare negatiue. Si verò eliciat actum, quo ſe dicit dubitare, dubitabit adhuc negatiuè; ſed quia additus iam eſt eiuſmodi actus quaſi reflexus, dicetur ab aliquibus dubitare poſitiuè.

2. Quòd ſi Intellectus, ex inſufficientibus indiciis, incipiat adhærere vni parti, licèt imperfectè, & cum magna formidine oppoſiti, dicetur eiuſmodi actus ſuſpicio propriè dicta. Si verò ex iiſdem inſufficientibus indiciis adhæreat vni parti determinatè, licèt cum aliqua formidine oppoſiti, dicetur opinio. Vnde aduertis, ſuſpicionem propriè dictam eſſe veluti inchoatam, & imperfectam opinionem, ab eáque diſtingui ſecundùm magis, & minùs.

3. Si denique firmiter intellectus vni parti adhæreat ita, vt ſaltem moraliter de re non dubitet, dicetur iudicium certum elicere. Dixi (ſaltem moraliter) id enim ſatis, ſupérque eſt ad iudicium certum practicè: nam ad iudicium certum ſpeculatiuè, debet addi euidentia, per quam iudicet intellectus, aliter rem ſe habere metaphyſicè non poſſe.

Conditiones requiſitæ, vt Iudicium ſit mortale.

4. Iam verò certum eſt primò; Iudicium temerarium ex ſe eſſe peccatum mortale, quia ſic grauis contra Iuſtitiam iniuria fit proximo. Neque valet dicere: Probabiliter docent nonnulli modo mox explicando, *cap.3. §.2. num.7.* non eſſe mortale, etiam ſine cauſa, crimen occultum vni, vel duobus prudentibus rem non euulgaturis manifeſtare, quia id non eſt infamare, nec ex eo ſaltem notabiliter fama alterius læditur, ergo neque erit mortale, apud ſe ſolùm rem non euulgaturum, certò iudicare perperam de altero. Non valet, inquam, is enim, non dicit niſi verum; At in caſu noſtro certò iudicat malum graue ex inſufficientibus indiciis, quod ex vi illorum falſum eſt. Et ſanè grauiter quis proximo iniurius eſſet, ſi crimen falſum de eo, etiam vni propalaret.

5. Quatuor autem conditiones requiruntur ad contrahendum hoc mortale. Prima conditio, vt Iudicium ſit plenè deliberatum. Hinc, ſi cui, dum videt hominem egredientem ex aliena domo, repræſentetur, eum eſſe furem, is non verè iudicat: ſed potiùs ei proponitur obiectum, de quo eſt iudicandum: proponitur autem vel ex ſuggeſtione dæmonis, vel ex quadam naturali ſagacitate Naturæ. Cùm igitur tunc ne iudicium quidem adhuc ſit, ſed repræſentatio eius, quod iudicari debet, iudicium temerarium eſſe non poteſt. Rurſus vſu venire non rarò ſolet, vt intellectus ex ſe, ſine voluntatis motu deliberato, iudicet aliquid ſiniſtrum; & tunc, cùm potiùs ſit actus primò primus, quam voluntarius, verè Iudicium temerarium (quod, vt ſit mortale, debet plenè voluntariè procedere) nequaquam erit.

6. Secunda conditio, vt ſit in re graui, quia ſecùs leuis erit iniuria. Colligitur autem hæc grauitas ex qualitate, & profeſſione perſonarum, de quibus fit iudicium. Vnde graue non erit, temerè certò iudicare

de

de milite, quòd hoſtem quærat ad vindictam, de iuuene parum honeſto, quòd ex prauo fine, per aliquem locum tranſeat; quia ipſi de eiuſmodi criminibus gloriantur; quare non iudicantur honoris læſionem pati. Contrà erit, ſi temerè certò iudices de probo Epiſcopo, vel Religioſo eſſe mendacem, &c. Propter eandem rationem certò temerè iudicare aliquem eſſe illegitimum, ex ignobilium, vel Hæreticorum, vel Hebræorum familia, videtur afferre iniuriam grauem proximo. Ita Dicaſtill. *lib.2. de iuſtit. tractat.2. d.*12. *part.*1. *d.*3. *num.*41. quia inter homines probos, hæc multùm æſtimantur, ne à publicis honoribus, & Officiis arceantur. Verùm, vide quæ dicam *infr. cap.*3. §.2. *num.*4. ex Leſſio.

7. Tertia conditio, vt Iudicium ſit certum moraliter. Secùs, vt modò dixi, non eſſet Iudicium, ſed ſuſpicio, de qua mox.

8. Quarta conditio, vt ſit ex leuibus coniecturis, ex inſufficientibus indiciis: nam ſi ex ſufficientibus, non erit temerarium, ſed prudenter elicitum iudicium.

9. Sed ecce non exiguam difficultatem: Quomodo enim dignoſcam, indicia eſſe, vel non eſſe ſufficientia? Dico, id tandem prudentis arbitrio eſſe diiudicandum, Regulam tamen hanc dari poſſe: Quoties indicia non ſunt proportionata ad tale iudicium, ideſt, quoties indicia ex ſe, aut ex communi hominum vſu ſunt indifferentia, aut rarò coniuncta cum tali effectu, dicuntur improportionata, atque adeò inſufficientia.

Si verò ſolent eſſe vt plurimum coniuncta, proportionata erunt, & ſufficientia. De noctu quis, verbi gratià, feneſtram alienæ domus, ſcalarum adminiculo, occultè aperire tentat: hoc indicium eſt ſufficiens ad iudicandum illum eſſe furem. De die quis bonæ famæ tranſit per viam, vbi Mulier inhoneſta degit, hoc indicium ſufficiens nequaquam eſt, vt credas illum eſſe adulterum. Fateor non eſſe vnum indicium tantummodo expendendum, ſed complexionem omnium; contingit enim ſæpè, vt vnum alterum adiuuet, vel minuat, vel omnino tollat. Fac enim, te videre aliquem de die, coram vicinia, feneſtram per ſcalas aperire velle: potiùs, ſi prudens es, putabis ipſum clauem propriæ domus amiſiſſe, quàm moliri furtum. Lege Dicaſtill. *lib.*2. *de iuſtit. tom.*2. *diſp.*12. *part.*1. *dub.*2. qui per aliqua indicia, quoad hanc praxim, rectè diſcurrit.

De Ignoto quidpiam iudicare, mortale non eſt.

10. Certum ſit ſecundò, temerè iudicare in re graui de aliquo tibi prorſus ignoto non eſſe mortale: quia moraliter perinde eſt, ac ſi de nullo iudicares. Videat quis, v.g. hominem de nocte caput habens pallio coopertum, vel tranſeat per loca ſibi ignota, incidatque in homines ſibi nullo modo cognitos: hic ſi temerè iudicet de illo, & de his, non peccat mortaliter, quia nemini facit iniuriam. Quòd ſi fortè deinde veniat in eorum notitiam, ſe gerere prudenter debebit, nec niſi iuxta coniecturas iudicare.

Solùm ſuſpicari de re graui, nunquam eſt mortale.

11. Remanet ergo incertum, An ſuſpicio deliberata in re graui, & ſine ſufficientibus indiciis, atque adeò temeraria, ſit culpa mortalis. Sub nomine autem ſuſpicionis includimus ſiue dubium, ſiue ſuſpicionem impropriè dictam, ſiue opinionem. Salas, Bannez, Arag. apud *mox* citandos, dicunt eſſe mortalem; non eſſe contendunt Caiet. Petr. Nauarr. aliique apud Dicaſtill. *loc. cit. dub.*4. *num.*46. quibus adde Leſſ. *lib.*1. *cap.*29. *dub.*3. Molin. *tract.*4. *de iuſt. d.*16. *concl.*3. Azor. *part.*3. *lib.*13. *cap.*11. *dub.*3. Porrò, præuides mihi hanc benigniorem placituram. Fateor te rectè præuidiſſe. Et ratio, quæ me mouet, ea eſt, quam affert S. Thom. *Quodlib.*12. *art.*34. quia ſuſpicio in genere iudicij eſt actus imperfectus, atque adeò non eſt plenè temerarius, neque neceſſariò coniunctus cum contemptu ſaltem graui proximi: ergo ſicuti cætera peccata contra iuſtitiam, non ſunt niſi venialia ex paruitate materiæ, ita in caſu ſuſpicionis. Antecedens patet, quia vbi non eſt perfecta certitudo, non eſt perfecta temeritas, nec eſt læſio grauis, quando ille, qui ſic ſuſpicatur, habet actualiter, vel ſaltem virtualiter formidinem oppoſiti, & quaſi facilè eſt paratus eiuſmodi ſuſpicionem deponere. Id, quod totum quaſi eſſentialiter imbibitur in ipſo actu ſuſpicionis, & reliquis illis, de quibus eſt ſermo.

12. Per accidens tamen ſuſpicio eſſe mortalis poteſt. Primò, ſi procedat ex odio graui, ideſt, ſi quis, licèt videat rem poſſe non eſſe, tamen ipſe propter odium inimici delectetur de malo graui ipſius: vt ſi quis ſuſpicetur eſſe mortuum ſuum inimicum, déque ea morte ſibi complaceat: quod tamen peccatum non contra Iuſtitiam credo foret, ſed contra Charitatem, quia non delectatur, niſi de malo inimici, quod eſt contra Charitatis virtutem: niſi fortè delectetur de ipſa iniuſtitia malæ ſuſpicionis, quod certè rariſſimum erit.

13. Secundò: Si ſuſpicans adderet interiùs aliquod aliud malum, vt ſi quis, ex illa leui ſuſpicione, grauiter contemneret proximum, ac ſi re vera illud peccatum is commiſiſſet.

14. Tertiò: Si ſic ſuſpicans procederet ex illa ſuſpicione ad damnum notabile inferendum exteriùs proximo: vt ſi Iudex ex leuibus indiciis reum condemnaret, vel Superior Religionis ſubditum puniret, &c.

15. Quartò: Si ſuſpicionem quis aliis manifeſtet, nam ex manifeſtatione rei grauis, quamuis dubiæ, regulariter fama, imò non rarò bona proximi exponuntur graui periculo: Experientià enim conſtat, cùm de aliquo homines dubitant, facilè illum contemnere, eidémque detrahere, atque officia, honoréſque denegare. Quòd ſi quis vni, vel alteri timoratæ conſcientiæ ſuam patefaciat ſuſpicionem, vnde prudenter cenſeatur non adeſſe eiuſmodi, vel ſimile periculum: ſanè excuſaretur ſaltem à mortali. Manifeſtare autem iis, quibus poteſt, aut ex alio capite debet, nullum eſſe peccatum, dubium non eſt.

16. Addunt denique plures, fore mortale peccatum ſuſpicionis, deliberatè ſuſpicari de perſona honeſta, & proba aliquid enorme: vt hæreſim, vel inceſtum, vel ſodomiam de probo Epiſcopo, &c. Ratio eſt, aiunt, quia huic digniſſimæ perſonæ per ipſam ſuſpicionem, quamvis leuem, fit grauis iniuria. Verùm, ab hac ſententia ſemper diſceſſi, vt diſceſſit Laym. *l.*3. *ſect.*5. *tr.*3. *p.*2. *c.*2. *n.*7. Si enim eſt ſuſpicio, ſemper erit ex genere ſuo leuis.

17. Obiicies: Homo potiùs eligeret amittere decem aureos, v.g. quàm bonum ſuum nomen, etiam per leuiſſimam ſuſpicionem apud vnum, vel alterum: ergo ſi amittere decem aureos, res eſt grauis, erit & id, de quo loquimur. Confirmo primò, quia verè maius eſt bonum, & nobilius, ordiníſque altioris fama, quàm pecunia: ergo etiam leuiſſima famæ iactura grauior erit, quam notabilis iactura pecuniæ. Confirmo ſecundò, quia ſi amicus ſciret meam ſuſpicionem contra ipſum, auerteretur à mea amicitia: ergo ſignum eſt huius generis ſuſpicionem grauiter amicum lædere.

18. Reſpondeo: Quando ſuſpicio eſt in genere ſuſpicionis, atque adeò ex ſe leue malum, nullúmque effectum grauiter malum poſt ſe trahens, neque ex odio procedens, nullus homo prudenter eligeret, potiùs amittere decem aureos, quam illam pati. Ratio eſt, quia ſuſpicio illa, cùm fiat ex noſtra humana fragilitate aduersùs quoſcunque, vel Sanctiſſimos Viros iuxta illud S. Auguſtini, citati à S.Th.2.2.quæſt.60. art.3. *Suſpiciones vitare non poſſumus*, non debet iudicari prudenter læſionem afferre notabilem. Ad Confirmationem: Reſpondeo, eſſe quidem famam ex ſe altioris ordinis, tamen in ſuo ordine aliquando poſſe eſſe leuem, ac propterea eius ablationem non eſſe mortalem. In his autem rebus

moralibus

Digitized by Google

moralibus non valet argumentatio ab vno ordine ad aliũ: ſecùs lædere modiciſſimè in honore per leuiſſimam iniuriam mortale eſſet, quia honor ex ſe eſt nobilioris ordinis, quàm ſint omnia bona temporalia. Ad ſecundum, pronuntio irrationabiliter illum amicum fore auertendum ab amicitia ob leuem ſuſpicionem eo amici, cùm omnes parati eſſe, in hac valle noſtræ fragilitatis, debeamus, ad tolerandas huius generis ſuſpiciones, quæ non inſurgunt ex odio, nec malum pariunt effectum, quæque non raro ex amore procedunt; de chariſſimis enim amicis mala ſubinde ſuſpicamur, quia mala in illis adeſſe nollemus.

19. Atque ex dictis denique collige, rarò lethaliter peccari per temerarium iudicium. Ita Molin. *tr.4. diſp.*13. *n.*4. Dicaſt. *lib.2. tr.2. d.*12. *p.*1. *dub.*3. *n.*35. loquentes de viris timoratis: Quis enim niſi ex graui illo odio, vel ex magna ſtultitia, certò iudicat ex indiciis non certis? imò etiam hic ſtultus culpam mortalem ſapientiſſimè vitat; quia regulariter potiùs errat errore intellectus inuincibili, putant illud indicium eſſe certum, atque ſufficiens, quàm ex praua voluntate.

CAPVT II.

De Falſitate in Iudiciis publicis.

1. SOlent hîc Authores non de falſitate ſolùm agere intercurrente in Iudiciis, verùm etiam de cæteris culpis ad Iudicia ſpectantibus, atque adeò ad Iudicem, Reum, Accuſatorem, Teſtem, Notarium. Iiſdem ego veſtigiis inſiſtam; modò te, lector, admoneam, ea dumtaxat à me breuiter eſſe tractanda, quæ frequentiora ſunt, cætera legantur à curioſo apud Doctores, quos iamiam laudabo.

§. I. *Iudex.*

1. DE Iudice nonnulla delibani *in Libris præcedentibus*. Primò, An reum ſecundùm allegata condemnare valeat, quem priuatâ ſcientiâ Iudex nouit innocentem? *ſup. lib.6. cap.*1. §.4. *à n.*8. Secundò, An ſententiam ferre queat iuxta minus probabilem ſententiam? *ſup. lib.*1. *cap.*3. §.4. & *lib.*8. *tract.* 3. *cap.*7. §.1. *n.*13. Tertiò, An ex leuibus indiciis condemnare valeat reum? *paulò ante, cap.* 1. *num.* 14. Quartò, An pretium accipere poſſit Iudex pro ſententia iuſta, vel iniuſta? *ſupr. lib.*7. *cap.* 5. *num.* 13. & 14. Quintò, quo modo ſe gerere debeat in malefactoribus puniendis? *ſup. lib.* 6. *cap.* 1. §.4. *præſertim à n.* 5. Nunc tria, quæ præ cæteris ſcitu ſunt neceſſaria, de eodem Iudice proponam. Primum erit de modo procedendi eiuſdem; Secundum, de muneribus ab ipſo non accipiendis; Tertium, de muneribus ipſi non dandis.

Modus procedendi.

2. Quidnam requiritur, vt Iudex iuridicè procedat? Reſpondeo, duplici modo eos poſſe procedere. Vel per viam Inquiſitionis. Vel ad inſtantiam partis per viam accuſationis. Lege Sanch. Leſſ. de Lug. *mox* citandos, & Dicaſtill. *lib.*2. *de iuſt. tract.*1. *d.* 5. *dub.* 3.

3. Si procedat hoc ſecundo modo, requiritur ſemiplena probatio, vt Iudex poſſit reum interrogare, & torturæ ſubiicere. Secùs tenetur de damno, & confeſſio à reo facta non eſſet valida. Semiplena autem probatio eſt, cùm adeſt vnus Teſtis omni exceptione maior, deponens ſe vidiſſe: Vel ſi adſunt vehementia quædam indicia, &c.

4. Si procedat primo modo Inquiſitio, vel eſt generalis, vel ſpecialis, vel mixta. Generalis eſt, quando inquiritur in genere, an ſubditi ſeruent leges, &c. Specialis, quando inquiritur in particulari, An Paulus verbi gratiâ, homicidium commiſerit. Mixta, quando inquiritur de perſona determinata, verbi gratiâ, de Paulo, non tamen de determinato delicto, vel contra quando de delicto determinato, v.g de homicidio fortè patrato, ſed non de perſona determinata.

Dico igitur primò, ad generalem inquiſitionem à Iudice inſtituendam, non requiri, vt præcedat infamia, ſed tunc interrogati non debent patefacere eos, qui occulta crimina perpetrarunt, etiamſi ſub Iuramento, vel Excommunicatione illis præcipiatur, vt quod ſciunt, proferant, poſſunt enim, ac debent per æquiuocationem dicere ſe neſcire.

Dico ſecundò, ad ſpecialem requiri, vt præcedat infamia Authoris, vel vt rumor de eo ſparſus ſit per maiorem partem viciniæ, vel aliud æquiualens. Id autem eſt ad inquirendum; nam deinde ad interrogandum reum, vel ſubiiciendum torturæ requiritur ſemiplena probatio, vt dictum eſt.

Dico tertiò, quoad mixtam legendum eſſe Leſſ. *lib.*2. *cap.*29. *num.* 109. ſicuti etiam eſſe legendos Sanch. *lib.*6. *conſ.c.*2. de Lugo *t.*2. *de iuſt. d.*37. *à ſect.*6. alióſque ab his citatos, quoad alia huc pertinentia: nobis enim ſatis ſit hæc pingui calamo innuiſſe, ad dandam Tyronibus cognitionem terminorum.

Munera à Iudice non acceptanda.

5. Non eſt ſermo de iuſto ſtipendio ipſis conſtituto ſiue ex lege, ſiue ex conſuetudine, ſiue vbi illæ non adſunt, ex pacto; Neque de pretio, quod is fortè accepit pro eo, ad quod ex iuſtitia non tenebatur: Vt ſi noctu ad longum tempus vigilauerit, quò cauſam expediret; Si longum iter ſuſceperit, &c. Nec de muneribus ipſi datis ab aliis à litigantibus, vel datis à conſanguineis, amiciſque ex aliis titulis: hæc enim ſiue ſtipendia, ſiue dona ex nullo capite iniuſta ſupponuntur. Lege Dicaſtill. *lib.* 2. *de iuſt. tract.*2. *diſp.* 6. *dub.*4. *num.* 64. Nec de illa quæſtione; An pro liberandis reis liceat ſupremo Iudici pecuniam accipere, ea enim huc non pertinet, & de illa poterit legi Diana, *part.* 7. *tract.* 6. *reſol.*1. Nec de illa alia, an Iudex poſſit pecuniam accipere pro eligenda ſententia probabili, de hac enim breuiter, ſed ſufficienter dixi *lib.*8. *tract.*3. *c.*7. §.3. *n.*13.

Sermo igitur eſt de iis muneribus, quæ ad mouendum Iudicem ſolent à partibus dari. Et quidem Petr. Nauarr. *lib.*3. *cap.* 3. *num.* 22. atque aliqui ex Societate, apud Dicaſt. *mox.* citandum putant, poſſe Iudicem accipere munera à partibus, vt ab amicis, vel perſonis dignis donata, ſed non ad mouendum animum. Id quod tamen non placet Dicaſt. *lib.*2. *de iuſt. tract.*2. *d.*6. *dub.*4. *num.*80. quia ſic, ſternitur, inquit, via ad omnia munera accipienda. Nam propterea nos abſolutè hîc quærimus, an eiuſmodi munera ſint illicita, & reſtituenda. Eſſe communiter à Rep. profliganda certum eſt, quia ex Eccleſ. 20. *Xenia, & dona excæcant oculos Iudicum*, nihilominus ad trutinam Theologicam, ſi id expendamus, ita diſtinguendum eſt.

6. Præſcindendo à Iuramento, quod alicubi emittitur de non admittendis muneribus, quod omninò eſt obſeruandum, & præſcindendo à legibus poſitiuis, de quibus poſtea; Vel munera ita accipiuntur à Iudice, vt ab illis nec moueatur ad iniuſtitiam, nec periculum graue, & proximum ſit, vt ad eandem afficiatur, & tunc iura naturæ, nec illicita, nec reſtitutioni ſunt obnoxia; huius generis regulariter ſunt munuſcula ex eſculentis, vel ex rebus parui momenti. Ratio eſt, quia tunc non adeſt caput, nec vllius culpæ, nec vllius pœnæ. Vel ita accipiuntur quocunque fine à parte dentur, vt Iudex ad iniuſtitiam afficiatur, vel vt proximum ſit periculum ad illam, & tunc Dico primò, illicitè accipi. Dico ſecundò, eſſe obligationem reſtitutionis ante cauſam expeditam. Dico tertiò, non eſſe reſtituendi obligationem finitâ causâ. Lege Molin. *tom.*1. *tr.*1. *diſp.*88. Leſſ. *lib.*2. *cap.*14. *dub.*9. Vaſq. *tom.*2. *in part.*2. *d.*164. Reb. *lib.*18. *de donat. q. vlt* de Lugo *mox* citandum *ſect.*11. *n.*134. vbi ſoluuntur aliqui textus in contrarium. Ratio primi dicti eſt, quia, qui amat periculum tam proximum,

peribit

peribit in illo. Ratio ſecundi dicti eſt, quia, vt *alibi* vniuerſaliter diximus, Iudex obligatur ad remouendum illud periculum ſuæ ſubuerſionis, at nunc munera retenta illud afferunt, vt ſupponimus, ergo. Neque Iudicem vllo modo excuſo ab hac citata reſtitutione ex eo capite, quòd inurbanus videretur, ſi munus litiganti remittat: vt excuſat in aliquo caſu de Lugo, *tom. 2. de iuſt. d.37. ſect.11. n.150.* Non, inquam, excuſo, tum quia ex ea remiſſione potiùs honorem ex affectu ad Iuſtitiam, quàm dedecus ex inurbanitate, ſibi apud omnes conciliaret; tum maximè quia, ſi ſupponis eum per illam retentionem muneris eſſe in periculo proximo peccandi, qua ratione ſola mera vrbanitas, niſi accedat alia notabilis neceſſitas, eundem excuſare ab eo periculo cauendo poſſit? Commodius igitur huic Iudici remedium erit per Pœnitentiam, Confeſſionem, & alia opera deuotionis ſe conſtanter munire, ne iniuſtitiam faciat, nam ſi probabiliter præuidet conſtantem ſe futurum in bono propoſito, iam non erit in proximo periculo peccandi, quod ſi id probabiliter habere non poſſit, reſtitutionem omninò expediat neceſſe eſt. Lege *noſtram Meth. Confeſ. lib.3. c.3.* Caram. *in Reg. S. Benedict. n.1056.* Ratio tertij dicti eſt, quia ſi litigans verè dedit gratis illa munera, tranſtulit dominium in Iudicem, & finitâ causâ iam non eſt ampliùs locus illius periculi.

7. Venio ad leges humanas Iuris Communis. Et pro Iudice ſæculari duo dico. Primò, probabile mihi eſſe, ex Dicaſtill. *loc. cit. num. 82.* ſi à Iudice munera, etiam contra leges has acceptata fuerint, non eſſe obligationem reſtitutionis ante ſententiam. Ratio eſt, quia in his legibus non adſunt verba clarè impedientia tranſlationem dominij in Iudicem: & ex alia parte reſtitutio ab iiſdem legibus videtur impoſita in pœnam, atque adeò non vrgere ante ſententiam. Poſt ſententiam obligatio vrgebit, quia iuſtæ ſententiæ ſemper eſt ſtandum, vt omnes docemus. Lege de Lugo *tom. 2. de iuſt. d.37. ſect.15. à n.185.* vbi, quid, quando, vel eſt iniuſta ſententia, vel præſumptioni falſæ innixa.

Dixi (venio ad leges Iuris Communis) nam proprias quiſque ſuas conſideret, vt Hiſpanas conſiderauit pluribus Sanch. *in Conſil. lib.3. c.1. d.1.*

Et quoad Ius Hiſpanicum, vt etiam, quoad multa, quæ in toto hoc §. ſunt à nobis diſputata, vide. Th. Hurtad. *part. 2. mor. tract. 8. cap. 2. à n. 264.* nec omittatur Caſtro Pal. *de iuſtit. com. d. 2. §. 21. num. 2.* qui confirmat, quod ego modò dixi, nullam ſcilicet eſſe legem, quæ irritet tranſlationem dominij munerum Iudici donatorum, additque, irritationem actus, & tranſlationem dominij, nunquam eſſe inducendam, niſi legibus fuerit manifeſtiſſimè expreſſa.

Dico ſecundò, (præſcindendo ab eo, quod modò dictum eſt eſſe de iure naturæ) Iudices ſæculares non peccare ſaltem mortaliter ex eo ſolo capite, quòd aduersùs has leges ſæculares operentur. Ratio eſt, quia probabiliter cenſent Nau. Couarr. Valent. aliique apud Caſtr. *d. 1. de lege, part. 15. num. 6.* ſæculares leges ſaltem de facto ad mortale nequaquam obſtringere, niſi id expreſsè declarent.

8. Iam verò ſupereſt dicere de Eccleſiaſticis Iudicibus ſiue Ordinarijs, ſiue Delegatis: de quibus item aſſero duo.

Aſſero primò, præſcindendo ſimiliter à iure poſitiuo, etiamſi illicitè Iudex Eccleſiaſticus agat acceptando munera, non obligari ante ſententiam ad reſtitutionem. Ratio eſt eadem, quæ modò *n.7.* dicta eſt de Iudice ſæculari. Excipe, niſi ſint accepta pro ferenda ſententia iuſta, de qua re diximus *ſup. lib.7. cap.5. §.3. n. præſert.13.* Excipe item niſi accepta fuerint ratione viſitationis: ſed id eſt de iure poſitiuo, vt paulò poſt *n. 10.* dicam. Excipe demum, niſi intercurrat ſimonia, vt ex ſe patet.

9. Aſſero ſecundò, quoad culpam, conſiderando ſolum ius poſitiuum, (nam quid prohibeatur de iure naturæ, dictum eſt *ſuperius* vniuerſim *n.6.*) me non inuenire verba in ſacris Canonibus clarè denotantia obligationem ſub mortali, quamuis enim id grauiter prohibeatur, tamen rigidior vox, quam inuenio, eſt, *Mandamus*, quæ obligationem ad mortalem culpam ex aliquorum ſententia non oſtendit. Ita Azor. *p.1. l.5. c.6. q...* Sà, *v. Lex, n.6.* & vniuerſim Caiet. *in ſumma, v. Clericorum peccata, verſus finem.* Quòd ſi iubeatur *c. ſtatutum. §. ſi quid autem, de Reſcriptis in 6.* acceptum reſtitui, id intelliget quis poſt ſententiam, ſicuti modò dictum eſt de Iudice ſæculari. Profecto antur Canones. Non quòd pro certò aſſeram non adeſſe prohibitionem ſub mortali, lego enim Doctores rigidiſſimè inuehere contra eiuſmodi munera: ſed vt rem conſiderandam ſapientioribus offeram.

10. *Sane* (inquit Pontifex, *c. cùm ab omni, de vita, & honeſt. Cleric.*) *ad audientiam Apoſtolatus noſtri peruenit, quòd cum ex Delegatione noſtra cauſas ſuſcipitis pertractandas, more ſæcularium, ſuper decima litis, vel parte alia pro diuerſa terrarum conſuetudine, præter expenſas victualium, cum litigantibus, receptis pignoribus, pro Salario conuenitis. Nos attendentes, quòd ad hoc vobis, & alijs Clericis ſint Eccleſiaſtici redditus deputati, vt ex ipſis honeſtè viuere debeatis:* & infrà: *Ideóque mandamus, quatenus ab huiuſmodi exactionibus de cætero abſtinentes, vigorem iudiciarium gratis ſtudeatis litigantibus impertiri.*

Et cap. ſtatutum, §. inſuper, de reſcript. in 6. *Inſuper, vt gratis, & cum omni puritate iudicium coram ipſo procedat, nullum munus, vel quidquid aliud (niſi forſan eſculentum, vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis conſumi poſſit diebus, &c.) recipere à partibus, qualitercunque perquirant.*

Et in Decreto, c. non licet 11. quæſt.3. *Non licet Iudici vendere iuſtum iudicium: etſi liceat Aduocato vendere iuſtum patrocinium, & Iuriſconſulto rectum conſilium.*

Ibidem, c. non ſanè, §. ille tamen 14. q.5. *Ille tamen ſolet tanquam malè ſibi allatam pecuniam repetere, qui iuſtum iudicium emit, quoniam venale eſſe non debuit.*

11. Hactenus ſacri Canones; neque hac de re alios inuenio: inuenio quidem alios multò ſeueriores, hóſque à Sacro Concilio Trident. *ſeſſ.24. cap.3. de reformat.* renouatos. Sed loquuntur de Viſitatoribus, qui ſanè, ſi munera accipiant à viſitatis, peccant mortaliter, & ad reſtitutionem tenentur, imò, dum de caſu Viſitationis tam rigidè Canones loquuntur, non verò ſic de aliis caſibus, eos in ſolo rigore iuris naturalis relinquere videntur. Tantum rigorem in Viſitatoribus ſi libet cognoſcere, ecce textus, *cap. Romana, §. procurationes, de cenſibus, & exact. in 6.* & confirmatur cap. exegit, eodem: *Caueat,* inquit, *ne ipſe* (Viſitator) *vel quiſquam ſuorum, aliquod munus quodcunque ſit, & qualitercunque offeratur, præſumat recipere: vt non quæ ſua ſunt videatur quærere, ſed quæ Ieſu Chriſti. Quòd ſi fecerit contra præſumptum, recipiens maledictionem incurrat, à qua nunquam (niſi duplum reſtituat) liberetur. Volumus enim in his fraudem quamlibet penitus euitari.* Hæc ibi. Aduerte tamen legitimas procurationes pro moderato victu eſſe conceſſas, &c. Lege Trid. *loc. cit.* Aduerte item Inquiſitoribus prohibitum eſſe dona percipere etiam ab Officialibus, ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ. Lege Sanch. *lib.1. conſil. cap. vnico, d.2. num.6.*

12. Puto autem, in illo verbo (*præſumat*) temperari id, quod rigidè notat Gloſſ. *in d. cap. Romana, §. procurationes, de cenſibus, & exact. v. Aliquod munus,* dum innuit, Viſitatorem, ne eſculenta quidem, & modicæ conſiderationis munera poſſe recipere, quamuis, per *cap. Statutum citatum,* poſſit eadem recipere Iudex Eccleſiaſticus extra Viſitationes. Puto, inquam temperari. Cùm enim illud (*præſumat*) temeritatem oſtendat, credere meritò poſſumus tantum rigorem ad modica eſculenta, vel ad exigua ſimilia nequaquam extendi. Et Tridentinum *loco citato,* hunc Canonem confirmans, licèt non vtatur eodem verbo (*præſumat*) dum tamen aliud non explicuit, videtur ſolùm idem, quod Canon, voluiſſe.

Munera

Munera Iudici an donanda?

13. Quando Iudex licitè poteſt accipere munera iuxta dicta, licitè & alij donant. Sed quid, quando illicitè Iudex petit, vel accipit? Reſpondeo, Si ea quis dat, ad redimendam ſuam vexationem iniuſtam; non peccat. Ita Mol. *tom.* 1. *tract.* 2. *diſp.* 88. Sanchez *lib.* 3. *Conſil. cap. vnico, dub.* 5. & communiter. Rebell. aliique apud Dicaſtill. *loco citato, num.* 86. Ne ſit tamen litigans facilis ad credendum vexationem iniuſtam intercedere, quia omnes ferè litigantes putant, ſe iniuſtè vexari, cùm tamen non ita ſit, intercedit tamen, quando imminet periculum clatæ iniuſtitiæ, vel iniuſtæ inæqualitatis, in expediendis negotiis, iis priùs expeditis, ob quæ munera Iudex accipit.

14. Hac occaſione nota, Iudicum famulos, qui aliquibus propter munera accepta aditum præbent ad Iudicem, aliis iniuſtè excluſis, omnino peccare; ſed tamen iiſdem propter eandem rationem, dare licebit munera ad redimendam vexationem. Dixi (iniuſtè) nam ſi, ſine alterius præiudicio, extraordinarium fauorem famulus procuret litiganti, licitè, quamuis indecorè, propter hanc cauſam, aliquid accipiet.

15. Nota ea, quæ Iudex, aliive recipiunt ad redimendam vexationem, debere (præter peccatum) omninò reſtitui, quia, inuitis abſolutè Dominis, accipiuntur.

Denique Iudicis amaſiæ quando ad ſollicitandam cauſam munera offerre liceat, diximus *lib.* 5. *cap.* 1. §. 4. *num.* 23.

§. II. *Reus an licitè aperiat occulta, vel falſa crimina Teſtium.*

1. QVæres primò, poteſtne reus ad onerandam falſorum Teſtium authoritatem, eorum occulta crimina reuelare? Reſpondeo, ſi alia via non datur, quâ commodè teſtimonium infirmet, ſanè poteſt, ſiue ſpontè, ſiue compulſi à Iudice, teſtes illi teſtati fuerint. Ita Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 31. *num.* 1. Quilibet enim ius ſe tuendi habet cum iuſto moderamine, præſertim eodem genere armorum, quo oppugnatur. Quòd ſi alia via datur, vt item ſi per manifeſtationem vnius peccati minoris ſibi conſulere ſatis poſſet, manifeſtaret autem maius, eum peccaturum etiam contra Iuſtitiam puto; ſicuti eodem modo peccare ſuppoſuimus illum *ſup. lib.* 6. *cap.* 4. §. 3. *n.* 16. qui, ſe corporaliter defendendo, excedit limites neceſſariæ defenſionis.

2. Hinc ſequitur primò, eum, qui accuſatur de crimine, quod iuridicè ab accuſatore probari nequit, non ſolùm poſſe negare crimen, ſed etiam dicere accuſatorem calumniari, & mentiri. Ita Petr. Nauarr. *lib.* 2. *cap.* 4. *num.* 348. lege etiam S. Thom. 2. 2. *q.* 69. *art.* 2. qui enim accuſat de crimine, quod probari non poteſt, calumniator eſt, & mentiri præſumitur.

3. Sequitur ſecundò: Idem eſſe extra Iudicium, quare ſi quid aperuiſti amico tuo ea lege, vt nihil diceret, ipſe autem manifeſtauit alteri cum graui offenſione tua, vel alterius; potes tu negare te id aperuiſſe. Quilibet enim habet ius tegendi, quantum poteſt, ſua dicta, & facta, vnde naſcatur offenſio. Quòd ſi amicos patefecit in caſu, quo licitè poterat; tu illum ſine iniuria non poſſes vt mendacem pronuntiare.

4. Hæc *paſſim* in ore ſunt omnium; illud ſingulare eſt, & difficile: An ſi alio modo te ab iniuſto teſte tueri nequeas, licitè falſa crimina illi poſſis obiicere, quanta ſufficiant ad tuam iuſtam defenſionem? Duo affero, vnum mihi ſatis probabile, alterum ſatis incertum.

5. Probabile mihi eſt te, ſi id facias, non peccare contra Iuſtitiam, vnde nec obligari ad reſtitutionem. Ita Bannez, Ledeſma, Iuan. de la Crux, allati à de Lugo, *tom.* 2. *de iuſt. diſp.* 40. *ſect.* 2. *num.* 26. Dicaſtill. latè contra quendam innominatum *lib.* 2. *de iuſt. tract.* 2. *diſp.* 12. *part.* 4. *dub.* 2. *num.* 404. & apud Dianam, *part.* 9. *tract.* 8. *reſol.* 43. Ratio eſt, quia, ſicuti ſi ad defendendam tuam vitam contra inuadentem, mendaciis, & ſtratagemate curares, vt ille in foueam, v.g. caderet, mendax quidem eſſes, ſed non iniuſtus; cùm (quoad Iuſtitiam) habeas ius te defendendi omnibus viis: ita in caſu noſtro, &c. Et Ratio à priori eſt, quia defenſio vitæ contra iniuſtè aggredientem, aufert à quacunque tua actione ad defenſionem neceſſaria, omnem rationem iniuſtitiæ.

6. Incertum mihi eſt, An id poſſit fieri licitè ſine vlla culpa? Et quidem de Lugo *ibid. ſect.* 2. *n.* 25. ſic habet. *Certum eſt non licere, quia ad minus erit mendacium, quod nunquam licet.* Et poſt quatuor interiectas lineas. *Hoc falſum,* ait, *crimen teſtis, erit probandum per teſtes alios, qui cùm debeant iurare, committent peccatum mortale, & per conſequens eos ad hoc hortari erit mortale.* Hæc ille, qui explicat Ioan. de la Crux, Bannez, Orell. Ledeſm. apud Dian. *mox* citandum, ſuos in contrarium citat Dian. *p.* 5. *tract.* 5. *reſ.* 4. aitque, eos docere, non eſſe mortale ex parte iniuſtitiæ, non verò non eſſe mortale ſaltem ex parte periurij.

7. Video doctrinam hanc: Sed quoniam tota culpa refunditur in mendacium, & periurium, ſequitur Quæſtio: Si ſolùm eſſet mendacium ſine iuramento, non eſſe mortale, quia, quamuis hoc mendacium ſit abſolutè de malo graui contra proximum, tamen cùm iuſtè à me hoc damnum inferatur, non eſſet mihi imputandum ad graue; Atque hanc ſequelam expreſſe concedunt Hurtad. & Bannez, apud Dian. *p.* 9. *tr.* 8. *reſ.* 43.

Secundò, etiam accedente iuramento, poſſet adhiberi æquiuocatio tum à me, tum ab iis, quibus eſt certa mea innocentia, & ſic vitari periurium, ſeu mendacium, quo ſolo poſito, negant communiter Doctores, & ipſe de Lugo hanc ſententiam. Si igitur hoc tollatur, non ſunt huic doctrinæ contrarij. Iuramento autem æquiuoco; etiam in Iudicio, ſi id illegitimum ſit, me licitè poſſe vti docet Caſtro Palaus cum aliis *t.* 3. *d.* 1. *de iuram. p.* 7. *num.* 1. ergo etiam in Iudicio, vbi iniuſtus eſt teſtis. Videbitur igitur alicui poſſe vitari mortale ab eo, qui in prædicto caſu, falſo, vel illegitimo teſti falſa crimina impingit.

Adhuc tamen incertum id eſſe pronuntio: Vt quid enim? ſi ſodomitam oporteret probari eſſe illum teſtem, ſi excommunicatum, ſi hæreticum? Sibi teſtis falſus id imputet, reſpondebit aliquis. Audio: ſed adhuc hæreo. Quid enim, ſi ſit neceſſe publicas ſcripturas ementiri, poſſetne Notarius publicus ad hoc induci, ſi Notario conſtaret mea innocentia: Quidni? Reſpondebis. Id enim non eſt infidelem eſſe Reip. ſed maximè fidelem, dum eiuſdem Reip. innocentes ſic defenduntur. Verùm, ſi aperiatur huiuſmodi oſtium, quo modo ſtabunt publica Iudicia? Inueniantur, Reſpondebis, teſtes veri, vt ſancta requirunt Tribunalia. Dum enim falſi teſtes quacunque arte repelluntur, publica iudicia firmantur potiùs, non infirmantur. Sed ego iterum audio, quia tamen adhuc durum audio, libenter modum hunc in aliud tempus euoluendum reſeruo.

An reo liceat crimen ſibi imponere ad euitanda tormenta, dicam *inferiùs, cap.* 3. §. 6.

Reus an debeat ſtare ſententiæ?

8. Quæres ſecundò, Tenetúrne reus condemnatus ſtare ſententiæ Iudicis? Reſpondeo, ſi eſt iuſta, tenetur: quia ſententia eſt veluti quædam lex priuato impoſita, vnde condemnatos ad ſoluenda centum, v. g. debet ſoluere etiam in conſcientia. Si eſt iniuſta, non tenetur: quia non expedit bono publico, vt qui per calumniam, vel falſos teſtes conuictus eſt, obligetur in conſcientia, &c. Sed de hac re vide diſtinctè apud de Lugo, *t.* 2. *de iuſt. d.* 37. *ſect.* 15. *à n.* 185. & de iniuſta ſententia in materia Beneficiorum vide Dic. *lib.* 2. *de iuſt. tract.* 1. *diſp.* 15. *dub.* 2. Nos vnum notatu dignum diximus *l.* 6. *c.* 4. §. 2. *n.* 5.

An Reus etiam Religioſus fugere queat è Carcere?

9. Quæres tertiò: Reus liciténe fugit è Carcere? Reſp. cum eodē *ib. dub.* 4. non ſolùm ante, ſed etiam poſt iuſtam ſententiam licitè fugit, ſi ſit periculum damnationis ad pœnam mortis, vel mutilationis, vel grauis mali, quia non poteſt poni præceptum, vt ibi

maneat

maneat cum tanto ſuo damno. Probabile item eſt, poſſe vincula effringere, & rumpere carcerem; ſaltem cum animo reſtituendi fractionis damnum: quod tamen damnum reſtitui non eſſe in vſu putat Leſſ. *lib. 2. c. 31. num. 37. fine.* Ratio eſt, quia, qui poteſt velle finem, poteſt ponere media, neque id eſt inferre vim publicæ poteſtati; per hanc enim, prohibetur, ne fiat vis contra Iudices, & Miniſtros, quando iuſtè agunt, non verò contra vincula, & carcerem. Idem puto, ſi quis ſit in eodem carcere (& propter paritatem rationis in Triremibus) ob pœnam delicti: in carcere, inquam, atroci, vel perpetuo, vel pro longo tempore, nam pro breui, & ordinario habet ius Iudex. Lege Dian. *part. 2. tr. 17. reſol. 39.* cit. Leſſ. Malderum, Ledeſmam, & alios.

10. Quid de Religioſo, potéſtne fugere è carcere, ſaltem, vt ſe ſuo Superiori mitiori ſiſtat? De hoc lege Sancb. *lib. 6. in Dec. c. 8. n. 12.* ſtrictiùs loquentem: ſed lege Caſtro Pal. *de Voto Relig. Obed. d. 4. p. 14.* & Suarez *tom. 4. de Relig. tract. 8. lib. 2. c. 10. n. 10. & 11.* loquentes mitiùs, & Granad. *tom. 2. tract. 3. d. 13. n. 28.* ſequentem Bannez 2. 2. *quæſt. 69. art. 4. poſt 5. concl.* mitiſſimè quoad Triremes, modò fugiat, non vt vagetur, ſed vt ad Superiorem, vel Pontificem pro remiſſione confugiat.

11. Denique potéſtne quis licitè adiuuare dictum Reum, ad fugiendum, & ad carcerem effringendum? Reſp. Certum eſt Miniſtros, & Officiales Iuſtitiæ non poſſe, quia ex Officio tenentur cuſtodire. Certum eſt ſecundò; Alios poſſe conſulere Reo, vt fugiat, quia ſi ipſe licitè poteſt fugere, poterit & conſultor conſulere. Certum eſt tertiò, vel ſanè probabile ex de Lugo, *loc. cit. d. 40. ſect. 4. num. 55.* licitè dari ipſi inſtrumenta, verbi gratiâ, ſecurim, vt ipſe Reus effodiat parietem, vel effringat carcerem, fugiatque, quia, vt modò dixi, qui licitè ponit finem, licitè ponit & media.

12. Solùm ergo dubitatur, An alij poſſint adiuuare Reum ad dictam carceris fractionem; ad quod ſic reſpondet *ibid.* de Lugo: *Omnes negant, poſſe alios iuuare Reum effodiendo parietes, effringendo portas, vel alia ſimilia faciendo. Si enim non licet effringere portas, vel effodere parietes domus priuatæ, minùs licebit domus publicæ, per quod publica poteſtas pateretur vim, & offenderetur; licèt ergo Reo ipſi propter naturale ius conſeruandi ſe ipſum, liceat id facere, non tamen hoc licebit aliis, quibus id non eſt neceſſarium ad ſui conſeruationem.* Et paulò poſt obiicienti ſibi, cur mittere quis poſſit Reo ſecurim ad effringendum carcerem; non verò ſeruum, qui adiuuet; Reſpondet, ſecurim eſſe inſtrumentum inanimatum, ſeruum verò animatum: *Seruus itaque* (ait) *effodiendo carcerem, peccaret, quia contrectaret ipſe rem alienam, inuito Domino, vt diximus, atque ideo, & Dominus peccaret, mittens, & præcipiens ſeruo, quod ſeruus ſine peccato facere non poteſt: ſecuris autem ſcindendo non peccat: ideo, nec qui illam mittit, cùm nec ſit cauſa peccandi, nec ipſe cooperetur immediatè effractioni carceris.* Hæc ille, cui nequeo ſubſcribere.

Primò, quia vniuerſaliter qui poteſt ponere finem, poteſt, vt dictum eſt, adhibere media: At medium eſt, Reum in effringendo carcerem, habere meum, vel tuum ſeruum adiuuantem.

Secundò, quia diximus *ſup. lib. 8. tract. 2. cap. 6. n. 5.* nec potuit negare de Lugo citatus *ibid.* me furari poſſe, ſi aliunde non habeo, pro extremo indigente; quod enim ipſe licitè poteſt, poſſum & ego eius proximus, tunc enim per me tanquam per inſtrumentum ſurripit, quod ſuum eſt, extremè indigens; ſiquidem: *Qui per alium facit, per ſe ipſum facere videtur.*

Tertiò, quia falsò ſupponitur eſſe peccatum, adiuuare Reum in effringendo carcere: ſi enim non eſt peccatum pro ipſo Reo, nec erit pro adiuuante, publica autem poteſtas tunc non patitur iniuſtè vim, vel offenditur; quia in eo caſu iuſtè ille, & conſequenter ſocij effringunt; nam, vt modò vidimus, poteſtas publica ſolùm ius habet cogendi malefactores ad carceres, non verò dare poteſt præceptum, ſeu tollere ius, quod quiſque habet ſe defendendi à duris tormentis, &c. Vnde colligis, falſum eſſe, ſeruum illum peccare adiuuando, non enim peccat, vt patet ex dictis, & conſequenter quoad hoc eadem erit ratio de ſecuri illa, & de ſeruo.

Quartò: Si Reus ex ſe poteſt effringere carcerem ob ſui conſeruationem, id certè eſt propter amorem, quem quiſque debet ſibi ipſi: ergo poterunt eius Pater, & Mater, qui vna perſona cenſentur cum filio, quique ſæpè magis amant filios, quàm ſeipſos. Et certè quis ferreus negabit Matri poſſe adiuuare filium (quem mox moriturum timet) ad carceres effringendos, illumque ſeruandum? Si Matri id concedis, ergo Patri, ergo fratri, ſorori, amico, ergo cuicunque proximo, qui ex charitate mouetur ad adiuuandum. Semper autem ſuppono fugam huius in damnum Reipubl. vel vitæ alterius vergere iniuſtè non debere, vt ex ſe patet.

§. III. *Aduocatus, & Procurator.*

1. QVas cauſas poſſit Aduocatus patrocinari, dixi *ſup. lib. 1. c. 3. §. 7.* Rurſus ex ſuperioribus *l. 8. tr. 4. cap. 2. §. 6. n. 12.* colligi poteſt, An teneatur reſtituere pœnam pecuniariam, quam Cliens iniuſtè defenſus ſoluiſſet: vt item, An teneatur patrocinari extremè indigenti? *ſup. lib. 5. c. 1. per totum*, nunc ergo dumtaxat addendum aliquid eſt de ſtipendio ipſi debito.

2. Et primò, quidem prohibetur in iure *leg. ſumptus, ff. de pactis, & alibi*, poſſe Aduocatum cum Cliente loco ſtipendij paciſci de quota parte litis, hoc eſt, de dimidia, vel tertia, vel quarta parte ipſi danda, ſi lis vincatur. Ratio prohibitionis fuit, ne per fas, vel nefas Aduocatus ſententiam promoueret. Rurſus prohibetur, ne idem de pretio conueniat cum Cliente poſt inchoatam litem, ſed vel ante illam inceptam, vel poſt finitam, colligitur ex *cap. infamet 3. q. 7.* Ratio fuit, ne Cliens, poſtquam oſtendit Aduocato ſua arma, cogeretur ſtare pretio, quod Aduocato libuerit. Cæterùm, ſi nulla interueniat fraus, vel fraudis periculum, non exiſtimo cum Dian. *p. 2. tract. 16. reſol. 47.* has leges obligare in conſcientia, quia fundantur in præſumptione fraudum. Sicuti autem poſſe Aduocatum poſt victoriam accipere quæ gratis dantur, certum eſt, ita magnum periculum erit, ne non gratis dentur, quando ab Aduocato nimia ſollicitudine requiruntur: dabit enim Cliens ex timore, ne aliàs ab Aduocato iniuſtè vexetur.

3. Præterea poteſt Aduocatus accipere integrum ſtipendium pro lite promiſſum, quando promittitur quid determinatum pro tota lite ad finem vſque, etiamſi Cliens eam non proſequatur. Lege Fag. *pr. 8. c. 38.* Ratio eſt, quia ſicuti, qui locat operam ſuam pro anno, non debet ſuo pretio defraudari, ſi per ipſum non ſtat illam ponere, ita in caſu noſtro. Quando tamen Aduocatus propter infirmitatem, v. g. non ſeruit, ſolum meretur ſtipendium pro tempore ſeruitij. Quando item Aduocatus, dum non agit huiùs Clientis cauſam, ſuſcipit aliam, quam non ſuſcepiſſet, ſi priorem fuiſſet proſequutus, compenſare debet lucrum, nec poteſt gaudere priore ſtipendio. Quando denique Aduocatus potiùs elegiſſet amittere ſtipendium, & non laborare, quàm contrà, non valet ſaltem integrum expoſcere ſtipendium, quia iam non laborauit. Vide tamen quoad hoc poſtremum ea, quæ notaui *lib. 8. tr. 3. c. 8. §. 3. num. 15.*

4. Pari modo iuſtè ſtipendium accipiet, quod ſolet quolibet anno dari, tametſi eo anno nullam cauſam Clientis agat, nam (ſecluſo pacto, cui eſſet ſtandum) ipſe eſt paratus aduocare, onúſque ſubit reſpondendi aduerſæ partis patrocinium. Si in decurſu litis Cliens tranſigat cum aduerſario, finiaturque lis per tranſactionem, licitè item Aduocatus accipiet determinatum ſtipendium promiſſum pro tota lite; nam non ſtat per Aduocatum, vt lis per ſuos terminos non currat. At ſi non fuerit determinatum pretium pro tota lite, ſed Aduocatus ſeruiat ad ratam anni, hanc ſolam accipiet. Illud de ſubtractione ex negatione ſui laboris, quod modò dixi, & de ſuſceptione

Digitized by Google

aliarum cauſarum, ſemper eſt proportionaliter in ſimilibus applicandum.

5. Denique, ſi Aduocatus agit propriam cauſam, litémque vincit, pars autem aduerſa condemnetur, vt ſoluat expenſas, poterit ipſe accipere expenſas, quæ debentur Aduocato, & quas ſoluiſſet, ſi Aduocato vſos eſſet. Ratio eſt, quia labor, quem ipſe ſuſcipit, in ſua cauſa defendenda, meretur illud ſtipendium, neque debet cedere in vtilitatem aduerſarij. Quæ diximus de Aduocato, propter paritatem rationis etiam de Procuratore dicta cenſeantur.

§. IV. *Accuſator, & Denuntiator.*

1. QVando crimen proximi Superiori aperitur ſolùm propter bonum, & emendationem fratris, dicitur denuntiatio paterna: quando, vt delinquens puniatur, dicitur denuntiatio iudicialis: quando vt Superior pro ſuo munere faciat, quod iudicabit expediens, dicitur propriè denuntiatio canonica: nam latè appellatur etiam iudicialis, quia fit Superiori, vt Iudici. Denuntiatio autem iudicialis etiam propriè ſumpta differt ab accuſatione, nam qui accuſat, ſuſcipit in ſe onus probandi, debet ſe ſubſcribère accuſationi, ſi non probat, patietur ex Iure pœnam talionis, quæ non ſubit denuntiator.

2. De his autem plura ſunt, & varia, quæ clarè afferuntur à Doctorib. illos adi. Ego enim illud hìc dumtaxar proferam, quod timoratum, & probum virum torſit nudiuſtertius, méque de ſuo timore amicè conſuluit. Dum is, nomine Caius, rure domum reuerteretur ſub primam noctem, aggreſſus ex improuiſo à Titio, vulneratur graui vulnere, nullis præſentibus, & vt ipſe fatetur, nullis non ſolùm vehementibus, ſed ne probabilibus quidem exiſtentibus coniecturis, quibus probare poſſit à Titio, (quem certiſſimè cognouit) fuiſſe vulnus inflictum. Quærit ergo, an peccet, ſi Titium bonæ famæ virum ad Iudicem deferat? Ratio timoris, & dubitationis fuit, quia, occulto exiſtente delicto, infamaretur proximus, qui ius habet, ne famam amittat ex occulto crimine. Id ſimile contigit non multo hinc tempore, nam improbus quidam Religioſus tentauit puerum indecorè oſculari, neſcio quo occultiſſimo in loco, dubitatúmque fuit, An Puer rem deferre ad Superiorem palam potuerit, quamvis eiuſdem Religioſi aliàs optimi nominis infamia fuiſſet conſecutura?

3. Antequam reſponderem, volui aliquot Doctores euoluere, ex quibus afferam hìc inſtar omnium duos, Fagundez, & de Lugo. Prior loquens, an accuſatio fieri poſſit non præmiſſa correctione, ſic ait, lib. 8. in Decal. cap. 47. num. 16. *Vidi ſæpe dubitari, an ante accuſationem præmittenda ſemper ſit fraterna monitio? & ſic Reſpondeo. Prima Concluſio, ſi accuſator poteſt probare in Iudicio accuſationem, quam proponit, non tenetur præmittere fraternam admonitionem, ſiue in ea vindictam propriæ iniuriæ intendat, ſiue publicum bonum Reipublicæ, quæ vult, vt publica delicta puniantur, ac ſcelerati timore ſupplicij cohibeantur. Et paulò poſt addit tres huius rei rationes. Primam, quia nimis eſſet difficile obligare atroci affectum iniuria ad faciendam iniurianti correctionem fraternam, exiſtente iniuria publica, quæque probari poteſt. Secundam, quia delinquens ſic publicè Ius vnicuique dedit, vt accuſare ipſum poſſet. Tertiam, quia in accuſatione directè, & immediatè intenditur bonum Reipublicæ, non verò delinquentis peculiare bonum, ad quod immediatè tendit correctio, &c. Secunda Concluſio; quando crimen eſt occultum, & in Iudicio probari non poteſt, tunc tenetur accuſator ante accuſationem præmittere admonitionem, & peccat mortaliter contra Charitatem, niſi illam præmittat, ſi ex illa emendatio peccatoris ſperatur, præſertim ſi ipſe ſit perſona honeſta, & bona fama. Excipienda tamen ſunt crimina ex ſe contra bonum publicum, qualia ſunt hæreſis, falſificatio nummorum, proditio in Principem, & ſimilia.* Hæc ex Fagundez. Vides occultum crimen non poſſe in Iudicium ferri, ſi qui illud commiſit, ſit *Perſona bonæ famæ*, &c.

4. De Lugo autem, *tom. 2. de iuſt. d. 37. ſect. 7. num. 76.* loquens non de accuſatione ſolùm, ſed vniuerſaliter de quacunque denuntiatione iudiciali, ſic habet: *Dubitari poteſt; An vt denuntiatio licitè fiat, requirat præcedentem infamiam. Supponimus autem, neminem poſſe licitè iudicialiter denuntiare, niſi quod bona fide putat poſſe in iudicio legitimè probari (loquitur, puto, præter hæreſim aliorum infectiuam, &c.) alioquin ſine vllo fructu infamaretur proximus. Hoc ſuppoſito, prima ſententia (num. 77.) docet neminem poſſe iuridicè denuntiare peccatum ſecretum, etiamſi poſſit illius crimen probare, niſi crimen ſit tale, quod redundet in Reipublica, vel innocentis graue damnum. Oppoſita tamen ſententia (num. 78.) videtur verior, quam alij videntur ſupponere, vt communem, Suarez, Fillucius, Molina. Ratio eſt, quia ſicut propter bonum commune vnuſquiſque habet facultatem accuſandi, quæ probare poteſt, ſic habet facultatem denuntiandi abſque malitia de[illegible]ctionis; præponderat enim bonum commune, contra quod eſſet, ſi ſcirent ſcelerati homines, ſe poſſe impunè peccare, abſque metu pœnæ, quandiu eorum delicta non eſſent diuulgata.* Hæc ille. Notas illud, (*quæ probare poteſt, & quod bona fide*, putat poſſe in iudicio probare.) Cùm ergo Caius, & ille puer non putent bona fide poſſe vulnus, & oſculum probari, ſequitur, nec poſſe illud denuntiari.

5. Equidem aſſero in rigore Theotico ſic eſſe omninò ſentiendum, & id probari à prædicta doctrina Theologorum. Cæterùm in praxi putarem cum de Lugo, *in ſimili lib. 4. reſp. moral. dub. 46. num. 3.* nunquam peccari, etiamſi occultiſſima Iudici deferantur ab eo, qui iniuriam paſſus eſt, vel ab iis, ad quos iuxta Doctores iniuria pertinet, vt Pater, Frater, &c. Vide apud Fagund. *pr.* 8. *cap.* 48. *num.* 10. & Sanchez, *lib.* 6. *conſ. p.* 1. *dub.* 30. Semper autem ſuppone abeſſe debere odium, & deſiderium iniuſtæ vindictæ. Ratio doctrinæ datæ poſſet eſſe, quia nunquam deſunt rationes propalandi, & fauet communis praxis. Quis enim eſt ille, qui hodie ad Superiorem, vel Iudicem non defert ſaltem per viam querelæ, iniurias ſibi illatas quocunque in loco, & quacunque ratione illas acceperit? Et meritò. Primò, quia Iudex, & Prælatus, quibus multa ſunt cognita, quique manus, vt dicitur, valdè longas habent, aliquas fortaſſe coniecturas expiſcabuntur, per quas poſſint ad iudicium procedere: & re ipſa millies euenit, vt occultiſſimi delinquentes comprehenſi ab induſtriis Miniſtris, non rarò fuerint. Facit huc praxis, quam approbat Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 29. *num.* 131. apud de Lug. *loco citat. ſect.* 6. *num.* 64. contra Nauarrum, per quam Iudices ſæculares nulla præcedente infamia ex ſimplici delatione alicuius procedunt ad ſpecialem inquiſitionem contra aliquam perſonam.

6. Secundò, quia nimis eſſet onerosum iniuriato; ſi antequam deferat, ipſi ſit ſpeculandum, an teſtes habeat, an probi ij ſint, an adſint coniecturæ vehementes, vel probabiles, &c. id fieri debere in propriè dicta accuſatione mirum non eſt, quia per accuſationem hoc ſibi onus accuſator imponit, at denuntiator Iudicis Officium dumtaxat implorat, cætera ipſius prudentiæ remittit.

7. Tertiò, quia ſummum malum Reipublicæ eſſet, ſceleratis hac impunitate occulti criminis anſam dare vexandi proximum; nam, quando ſciunt ſe, quomodocunque occultè peccauerint, eſſe apud Iudicem prodendos, auertentur faciliùs à malis.

8. Quartò, præſtat Superiorem ſcire delicta ſubditi, non ſolùm in foro paterno, ſed in iudiciali: nam licèt, quando probari non poſſunt propter defectum Teſtium procedere nequeat ad pœnam, tamen illa cognitio inſeruiet ſaltem, vt fortè incidentem eundem in ſimilia peccata, poſſit poſtea Iudex ſecuriùs caſtigare, & fortaſſe ſi hic ſit ſecundus Caſus, poſſit confirmare alium antea ab eodem Superiore cognitum. Fauet lex *eum qui nocentem, §. 1. ff. de iniuriis*, quamvis valdè à Chriſtianis timoratis limitanda, dum edicit, expedire crimina omnia propalari.

Eum, inquit, *qui nocentem infamauit, non eſſe bonum, &*

æquum

aquum ob eam rem condemnari. Peccata enim vicentium nota eſſe & oportere, & expedire. Notas illud? (*infamauit*) occultum ergo ſupponitur fuiſſe crimen.

9. Quintò, noto illud allatum à de Lugo *n.4.* (*quia ſine fructu infamaretur proximus*) at in praxi ſemper adeſt aliquis tandem fructus, vt dictum eſt. Nam propterea rectè excipio cum eodem, occultum aliquod crimen hominis grauiſſimi; hoc enim non puto poſſe licitè deferri ad Iudicem, non ſolùm quando vni ſoli eſt cognitum, ſed etiam quando per paucos Teſtes probari poſſet, non puto, inquam, licere, quia ſi crimen hoc propalaretur, eſſet ſcandalum in Republica, & nullus ſperaretur fructus, & nullum præcauendum eſſet malum, &c. vt ſupponimus, vnde infamaretur proximus ſine cauſa.

10. Sextò, noto verba Molinæ *t.5. de inſt. tr.4. d.53. n.6.* quem modò citauit de Lugo: qui quamuis loquatur expreſsè de crimine, quod probari poteſt, ſic tamen habet: *Eſt licitum præiudicare famæ eius, qui delinquit, non ſolùm ſententia Iudicis, poſtquam delictum fuerit probatum, in pœnámque eius delicti: ſed etiam vt de eo delicta accuſetur à legitimo accuſatore, inquiratur à Iudice ex Officio, deferatur, ac denuntietur, teſtibúſque comprobetur, quantum in bonum commune iure Ciuili, aut Canonico, in Eccleſiaſtico, vel in ſeculari foro fuerit pro qualitate delictorum, præſcriptum, aut permiſſum: neque in ea læſione famæ delinquentis, quæ ea via iuxta ordinem, ac permiſſionem iuris, fit, vlla eſt culpa in foro conſcientiæ, neque contra Iuſtitiam, neque contra charitatem delinquentis, modò ſiniſtra alia intentio non admiſceatur, neque tranſgreſſio fiat, quoad id, quod ea correctione Iudiciali, Canonico, aut Ciuili Iure in Eccleſiaſtico, aut in Seculari foro eſt permiſſum.* Hæc Molina. Noto autem illa verba (*Permiſſum, Promiſſionem iuris, Eſt permiſſum*) ſed iam videtur paſſim permitti, vt quilibet ſine tot cautelis, de ſuis iniuriis apud Iudicem querelam exhibeat, ergo, &c.

11. Atque hæc mihi in mentem venerunt, quibus virum illum, puerumq́ue eximerem timore peccandi: Si aliis placeant, mihi de excogitata veritate placebo: ſi diſpliceat, inuerſo ſtylo, quæ ſcripta ſunt ſpōtè delebo, &c.

§. V. *Teſtis, Notarius, ſeu Tabellio.*

1. QVæ de his agitari communiter ſolent, habes apud Doctores perſpicuè. Bonac. 8. *Decal. pr. d.10. q.3. p.5. n.16.* de teſte, & *ib. p. vlt.* de Notario. Fagund. *in 8. Dec. pr. l.8. c.39.* de teſte, & de Notario *ibid. c. 94.* de Lugo *de iuſt. t.2. d.39.* de teſte, & de Notario *ib. d.41.* De taxa à Notario, & ſimilibus miniſtris accipienda, Diana *p.4. tr.8. reſ.* 8. De Notario quoad cooperationem cum contrahentibus iniquè, diſtinctè loquitur Barthol. à S. Fauſto *in ſpeculo Confeſſ. d.16. q.116.* De eodem oſtendente ſcripturas in damnum alterius, lege Fagund. *l.8. in Decal. c.5. n.6. & 7.* Nonnulla etiam, vel controuerſa, vel neceſſaria nos in præcedentibus ſatis, ſuperq́ue notauimus: quare hîc, amice Lector, non es diſtinendus diutius, ſed ſolùm de locis admonendus.

An teſtis poſſit æquiuocare; dixi vniuerſim *l.3. c.2. §.3.*

An Notarius poſſit cooperari, ſcribendo contractum vſurarium, dixi *lib.5. cap.1. §.4. à n.42.*

An ſcribendo inſtrumentum emptionis, vel venditionis cum læſione infra dimidium, dixi *lib. 8. tract.3. c.7. §.11. n.1.*

An vterque, id eſt, Teſtis, & Notarius obligentur reuocare dictum, vel ſcripturam falſam, dixi *l.8. tr.4. c.1. §. 9. n.6.* & rurſus dicam *mox* cùm *de reſtitutione famæ, c.3. §.3. n.41.*

CAPVT III.

De lædente Famam alterius, eiúſque Reſtitutione.

Pars II.

§. I. *Quid ſit Fama, & quomodo lædatur.*

1. FAma, quæ conſiſtit in aliorum bona opinione, quam de aliquo ij habent, læditur, quando in eorum animos ingeritur de eodem, etiamſi fuerit defunctus, praua opinio. Et quidem ſi læditur, falſum crimen imponendo, dicitur communiter infamatio; ſi verum, ſed occultum propalando, dicitur detractio. Vtrumque peccatum eiuſdem ſpeciei ſine dubio mortale contra Iuſtitiam, vnde & reſtitutionis onus inducens. Ita *in noſtra Methodo Conf. l.2. c.13.* Mortale, inquam, niſi materiæ paruitas excuſet, vel aliud, de quo mox. Ratio eſt, quia non minùs homo ius ad ſui bona temporalia habet, quàm ad bonum famæ publicè apud homines acquiſitæ.

2. Læditur autem dupliciter, ex S. Th. *2.2. q.73. art.2.* Primò, veluti ex iniuſta acceptione, vt cùm quis iniuſtè, ſiue formaliter, id eſt, intendendo alterius famam denigrare, illam denigrat; ſiue materialiter, quando, non ex hac intentione, ſed ex quadam loquacitate denigrat re ipſa. Secundò, veluti ex re accepta: vt cùm quis per inculpabilem inaduertentiam aliquem infamat, vt *mox §.3. n.7.* clariùs explicabitur.

3. An inducatur diuerſa detractionis ſpecies, vel ratione materiæ, vel perſonæ infamatæ, vel audientium; vt item quomodo differat detractor à ſuſurrone, & multa ad detractionem, quoad confeſſionem pertinentia, ſunt à nobis diſputata *in Opuſc. Exped. Conf. l.2. t.9. §.1.*

4. Modi ex Molina *tr.4. d.27.* Val. *tr.3. d.5. q.17. p.1.* Fill. *tr.4. c.4. q.1. n.88.* & communiter; quibus alicuius famam, quis commaculat, his verſibus comprehenduntur:

Imponens, Augens, Manifeſtum, in mala vertens:
Qui negat, aut Minuit, Tacuit, Laudáque remiſsè.

Quibus octo modis ſex alios addit Reginaldus, *lib.24. n.68.* ſed qui ad prædictos tandem reducuntur.

5. Si delictum occultum publicetur ſcripturâ, vel ſigno, quo pacto dicitur proximum infamari per libellum famoſum, præter peccatum graue conficientis, vel diuulgantis (non dicitur autem nec conficere, nec diuulgare, qui ſolùm ob curioſitatem ſine periculo diuulgandi, legit) contrahitur obligatio, vt publicè fama reſtituatur, vel per Præconem, vel per Concionatorem, vel per aliam publicam ſcripturam, per quæ, iudicio prudentis, fama, quantum poteſt, proximi reſarciatur, contrahitur item Excommunicatio, ſed ferenda, ſi libellus ſit contra cæteros: (lege Bon. *de reſt. d.1. q.4. p.9. à n.9.* qui Mediolani hanc Excomm. eſſe ex iure proprio latam etiam contra cæteros, monet, Dicaſt. *l.2. de iuſt. tr.2. d.12. p.3. d.4. n.109.*) lata, ſi ſit contra Religioſos. Ita Fagund. *l.8. in Decal. c.3. n.14.* Aduerto denique ex Fag. *ibid. n.13.* non eſſe diuulgare, ſi vni tantùm perlegas; id verò intellige, ſi prudenter putes illum fore taciturum. Libellum denique, iam fortè publicatum, aliis referre, eritne diuulgare? Reſpondeo, huius dubitationis expreſſam mentionem non inuenio apud Authores: ſed ex ipſa praxi fidelium, & quia iam amiſſum eſt ius famæ, puto non eſſe mortale iuxta ea, quæ mox dicam *§.2. n.9.* præſcindendo ab aliis damnis, quæ infamato euenire poſſent.

§. II. *Excuſationes, ſaltem à mortali, Infamantis.*

1. DE excuſatione à reſtitutione *mox*, nunc ſolùm agimus de excuſatione à peccato.

Ignorantia, & paruitas materiæ.

2. Prima excuſatio eſt ratione ignorantiæ, vel inaduertentiæ inculpabilis.

3. Secunda; ratione paruitatis materiæ, quæ eſt attendenda ex circumſtantiis iuxta ſequentem regulam, ex Salon. Leſſ. Bon. aliiſque *mox* citandis; quæ ſemper eſt præ oculis habenda: Quoties notabiliter fama alterius læditur; ſiue id, quod narratur ſit peccatum mortale,

ſiue veniale, ſiue defectus naturalis, toties peccatur mortaliter; at verò quoties læditur leuiter, peccatur venialiter; quoties nihil læditur, nihil peccatur, verbi gratiâ, ſi dicas de Viro probo, vel Religioſo, eſſe amatorem puellæ, commiſiſſe duellum, eſſe deditum amoribus, &c. quia lædis eius famam notabiliter, ideo mortaliter peccas: At ſi idem dicas de adoleſcente nobili, vel milite; quia leuiter, vel nihil eius famam lædis, leuiter, vel nihil peccas. Idem eſt ex Salon. *a.2.quæſt.62.art.2.contr.1.* ſi dicas crimen de homine incognito, ſine periculo eum, vel eius familiam, &c. cognoſcendi, quia tunc nullius fama læditur.

4. Hinc infert primò Leſſius *lib.2.c.11.n.13.* Dicaſt. *lib.2.de iuſt.tr.2.d.12.p.2. dub.4.n.111.* Azor. *p.3.l.13.c.7. dub.4.* cum aliis, quos vide *infrà, cap.3. §.3.n.6.* veniale eſſe, narrare defectus veniales, niſi fortè etiam ex Bonac. *d.2.de reſt.quæſt.4.p.2.n.7.* citante Nau. Regin. Arag. & alios; ex his cadat quis notabiliter à ſua fama, vt ſi de Viro probo, & Religioſo diceretur eſſe mendax (Nota; mendax, inquit, non verò ſemel, aut iterum mendacia leuia protuliſſe) & niſi tam multas leues detractiones, ex de Lugo *de iuſt. t.1.d.10. ſect.3.n.46.* & *§.1.n.52.* & *§.2. num.52.* apud Dian *p.10.tr.15.reſ.17.* quamvis interpolatis ſermonibus, aggeras, vt ſenſim notabiliter de bona fama hominem deiicias. Infert ſecundò, non eſſe ordinariè mortalem reuelationem defectuum naturalium, vt eſſe gibboſum, cæcum, Clerici filium, Iudæum, parui iudicij, ingeniique, ignobilem, &c. At eſſe mortale tenet Dicaſt. *l.2. de iuſtit.tr.2.d.12. p.1. dub.3. n.41.* Infert tertiò, idem ordinariè eſſe, ſi reueletur defectus, veluti in genere, vt eſſe aliquem auarum, ſuperbum, iracundum. Ratio harum illationum eſt, vel quia hæc communiter ſciuntur, vel facilè ſciri contingit, vel parum per illa læditur proximus, cùm ſint defectus vel leues, vel inuoluntarij, propter quos non cenſetur eſſe quis infamis. Dictum tamen vtrobique eſt (ordinariè) nam ex Barth. à S. Fauſto *in ſpec.Conf. d.21. q.46.* ſi ex horum manifeſtatione eſſet notabiliter quis contemnendus, vel aliquod damnum iniuſtè paſſurus, vel ratione grauitatis perſonæ grauiter denigrandus, vel quia, dum naturales defectus ore exprimuntur, ex modo loquendi ipſa peccata grauia ſignificentur, mortaliter peccabitur. Aduerte inſuper, ſi hæc in faciem honeſti hominis iaciantur, fore aliud peccatum, & aliquando iuxta grauitatem iniuriæ mortale, tunc enim erit contumelia, de qua latiùs *infr.c.3. §.8.* lege item Bon. *de reſtit. d.2. q.4. p.1. n.1.* & *p.3. n.11.* & *fusè q.5.*

Quæres, An mortaliter peccem, ſi dicam te morbo Gallico laborare? Reſpondeo negatiuè, cum Bon. *l.c.p.3. n.9.* ſi tibi dedecus non eſt fuiſſe mœchatum, vt de milite, vel nobili adoleſcente modò diximus: quia tunc famam tuam non denigro: At ſi dedecus tibi illud ſit, affirmatiuè reſpondeo cum eod. *ib.* contra Nauarr. alioſque, abſolutè negantes eſſe peccatum, quia regulariter hic morbus inde procedit. Excipe, niſi ſtatim ſubdam illius morbi cauſſam fuiſſe extraordinariam; nempe te fuiſſe infectum ex loco frigido, vel ex hoſpitij infecta ſupellectili, vel, vt accidit infanti cuiuſdam mei perfamiliaris, ex lacte nutricis infectæ.

Circumſtantiæ, in quibus non adhibetur fides.

5. Tertia: Si cum iis circumſtantiis, & ab iis perſonis, tam vilibus, & nullius authoritatis narretur crimen, vt audientes non ſint crediturì, mortale peccatum euitatur. Quòd ſi tu, eo quidem modo narres, vt prudenter non ſit tibi fides adhibenda, ſed tamen vides audientes, vel ex ſua leuitate, vel ex malitia fore credituros, peccabis quidem ex Leſſ. *lib.2. c.11. dub.5.* contra Charitatem, quia, cùm facilè poſſis, tacendo, impedire malum graue proximi, non impedis: ſed non peccabis contra Iuſtitiam, quia cauſſa infamiæ non eſt, vt ſupponimus, tua loquacitas, ſed leuitas credentium.

6. Quid, ſi quis dicat, ſe illud crimen proximi audiuiſſe ab aliis, maximè ſi nominet dicti inſidum Authorem, ad cuius fidem veritatem remittat? Reſpondeo ex Dicaſt. *loc.cit.p.2.dub.4 n.174.* pari modo peccare, & quidem contra Iuſtitiam. Nunquam enim mihi placuit, hunc omnino excuſari, vt excuſat Reginaldus *lib.24. num.77.* aliique apud Dian. *p.3. tr. Miſcell. 5. cap.* 28. & Marcus Vidal. *in Arca Vit. Inquiſ. de ſec. à num. 45.* putantes huic referenti communiter fidem non dari: video enim contingere oppoſitum; fidem ſcilicet adhiberi communiter, ſi non certiſſimam, eius tamen generis, quâ re ipſa læditur fama proximi, vel ſaltem, quâ eiuſdem fama certa ponitur in dubio. Ita Bon. *l.c.p.5.* Sotus *lib.4. de iuſt. q.6. art.3.* Molina *tract.4.d.* 30. Layman. aliiq. apud Dian. *l.c.* quibus adde de Lugo *de iuſt.t.1. d.16.n.55.* Solùm igitur tunc à mortali excuſabitur, quando tam modica, omnibus expenſis, ex eiuſmodi relatione ingeneraretur ſuſpicio, vt reuocaretur ad materiæ paruitatem. Illud notat Clauis Regia, *lib.12. c.6. n.5.* eandem detractionem, ſi fiat apud Viros graues, grauiorem fore, quàm ſi apud populares. Verùm, recole contrarium non ſemel contingere: nam detrahere apud vnum, vel alterum Virum grauem, qui iudicetur non locuturus, iamiam videbimus non eſſe peccatum; eſſe, apud populares facilè oblocuturos.

Referre vni, vel alteri probo.

7. Quarta: Is, qui proximi crimen vni, vel duobus refert, qui prudenter creduntur non eſſe aliis relaturi, excuſatur ſaltem à mortali; modò nullum aliud damnum proximo ſecuturum timeatur. Ita Regin. *l. c. n.75.* Leſſ. *lib.2. c.11. n 70.* Azor. *p.3. lib.5. cap.9.q* 2. Nos ipſi *in opuſ. meth. Conf.lib.2.cap.9. §.2.* aliique apud de Lugo *tom. 1. de iuſt. d. 14. n. 51.* nobis contrarium; & apud Dian. *p.3.tract.5. reſol.13.* & Bon. *d.2. de reſt. q.4.p.3.n.2.* nobis fauentes: ſequitur noſtram opinionem multos citans Dicaſt. *lib.2. de iuſt.tract.2.diſp.12.p.2. dub.8. n.133.* Ratio, eſt, quia ſic moraliter perinde eſt, ac ſi crimen taceretur. Excipio cum Leſſio caſum, quo prudenter iudicatur quis nolle rationabiliter, vt ſua fama apud illum vnum denigretur: vt eſſet in Religioſo, qui mallet ſuum crimen ſciri à ſexcentis, quàm à ſuo Prælato, à quo multum dependet.

8. Hinc excuſant nonnulli à mortali; Primò, Viros, vxoreſque, qui inter ſe de occultis alterius peccatis confabulantur, modò non ſit veroſimile alterutrum ea diuulgaturum; Secundò, eos, qui in Confeſſione etiam ad ſuam ſolam conſolationem complicem reuelant; Tertiò, eos, qui conſilium expoſcunt à Viro prudenti: Neque enim teneor leue periculum alterius famæ (quale eſt peccati cognitio apud vnum, vel alterum non oblocuturos) præferre commodo meo, etiam leui; Quartò, ex de Lugo *l. c. n.54.* eos, qui ad ſolatium referunt amico iniuriam, ſibi ab altero factam, etiamſi, quando nomenclatura iuuat ad ſolatium, nominent iniuriantem.

Crimen eſſe publicum.

9. Quinta: Excuſatur is, qui crimen publicum aliis manifeſtat; ſiue publicum factum fuerit iuſtè, ſiue per iniuriam. Ita Leſſ. *l.c.n.77.* contra Molinam, alioſque citatos à Bonac. *d.1.de reſt.q.4.p.6.n.3.* putante ſententiam noſtram eſſe etiam probabilem. Ratio eſt, quia per publicitatem vndecunque ortam, amittitur Ius ad famam. Publicum autem eſt crimen iure, vel facto: Iure eſt, ſi de illo lata ſit ſententia à Iudice: Facto eſt, ſi crimen de facto ſciatur à Communitate; ſiue crimen commiſſum fuerit in publico, quod dici ſolet notorium; ſiue diuulgatum apud multos, quod appellari conſueuit famoſum.

10. Verùm, hic emergit moleſta difficultas: qua nimirum ratione publicum eſſe crimen, vel occultum cognoſcamus? Præferant nobis lucem duo Illuſtres Authores, Sanchez, & Molina. Prior, quem plurimi ſectantur, loquens de occulto, prout ſumitur in diſpenſationibus,

&

Digitized by Google

& in abſolutione ab hæreſi per Epiſcopum (nam certè videtur eadem eſſe ratio in detractione) hanc regulam tradit Sanchez, *in Decal. lib.2.cap.11.num.20.* & *de matr. l.8.d.14.num.55.* aliique (vide Dianam, *p.5.tract.2.reſol.15.* Bonac. *de cenſur. in comm.d.1. quæſt.3. p.2. num.1.*) *Tunc crimen occultum eſt, quando in maiori parte Vicinia, Collegij, vel Monaſterij, vel Parochiæ cognoſcitur, dummodo ſaltem decem perſonæ inueniantur in ea Vicinia, Parochia, Collegio, vel Monaſterio.* Hæc Sanchez. Molina autem *tom.4.d.3 t. num..* volens rem enucleatiùs afferre, docet, vt res ſit publica in Collegio conſtante ex octo perſonis, ſufficere, ſi quatuor ſciant; Quando conſtat ex viginti, ſufficere ſi ſeptem, aut octo; Quando ex centum, ſi quindecim, aut viginti; Quando conſtat ex mille, ſufficere viginti, plus minus; qui tamen non ex vna, vel duplici domo ſint, ſed ex diuerſis. Rurſus, vt res ſit publica in Vicinia conſtante ex quadraginta habitantibus in quatuor, vel quinque domibus, ſufficere, ſi ſciant decem, vel octo ex diuerſis domibus. Præterea, vt res ſit publica in Ciuitate, vel Oppido conſtante ex quadraginta domibus, ſufficere, ſi ſciant viginti de eo populo. Quando conſtat ex quinque millibus, ſufficere ſi ſciant triginta ſparſim de illa Ciuitate. Denique vt res ſit publica in Regno, ſufficere, ſi infamatus ſit in Curia, vel in alio illuſtri loco, ex quo facilè in totum Regnum fama ſpargitur. Hæc ſummatim ex Molina. Nihilominus neuter animum ſedat. Non Sanchez: quia ex eius regula videtur ſequi rem diuulgatam apud quinquaginta in Collegio conſtante ex centum, vel diuulgatam apud quinquaginta millia in Ciuitate conſtante ex centum millibus, fore occultam in Collegio, vel Ciuitate, quod nemo prudenter credet. Non Molina, quia tam multa, variaque proponit, vt difficile ſit omnium in praxi meminiſſe. Nec tamen hæc dico, quaſi melior à me regula dari queat: ſed vt aduertam, has valere quidem aliquando, ſed illam eſſe meliorem: Tunc crimen dici publicum in re, de qua agimus, quando prudenter, & ex circumſtantiis iudicatur illud facilè fore communiter diuulgandum.

Publica in alio loco.

11. Quid, ſi ſit publicum in vna Communitate, ſeu Ciuitate, poteritne diuulgari in alia?

Reſpondeo: Quando quis damnatus eſt per ſententiam Iudicis, concedimus cum Leſſ. *lib.2.c.11. à n.73.* Dicaſt. *lib.2. de iuſt. tractat.2. d. 12. p.3. dub.14.* poſſe ſine peccato diuulgari, nec peccari contra Iuſtitiam, nec contra Charitatem: quia ideò damnatur, vt ſit exemplo aliis, quamuis remotiſſimè degentibus.

Hinc ſequitur, non eſſe peccatum loqui de cauſa, ob quam in carcerem quis coniectus fuit, vel de pœna triremis, detruncationis naſi, &c. delinquenti inflicta. Ita Clauis Regia *lib. 11. cap.6.* aliique apud Bonac. *d 2. de reſt. q.4. p.6. num. 8. & 9.* quia ſicuti detentio in carcere publica eſt, ita & cauſa, ita & pœna. Quando autem crimen eſt publicè notorium, vel famoſum, amitti famam etiam pro remotiſſimis locis, multò magis pro locis vicinis, quò facilè, & breui peruentura eſt criminis fama, ſentit meritò Leſſius *ibid. num. 75.* atque adeò non peccari contra Iuſtitiam. Ratio eſt, quia, ſi ipſe peccauit in publico, ceſſit iam ſuæ famæ; quare ſibi imputet eius diffamationem: ſi verò res aliunde eſt manifeſtata, tribuat ſuo infortunio, nam cæterùm eo ipſo, quòd res vndecunque ſit manifeſtè publica, ius ipſe amiſit ſuæ famæ: *Et certè expedit* (ait hîc de Lugo) *ad bonum publicum, quod vnuſquiſque ab aliis cognoſcatur, qualis publicè eſt, ne alij in eius conuictu, & honore, aut cæteris actionibus humanis decipiantur.* Hoc his verbis comprobat Leſſius loco citato: *Idem confirmatur ex conſuetudine totius Orbis: nunquam enim homines putant ſe iniuriam facere, ſi publica crimina* (aduerte; non occulta) *alij referant, vel litteris præſcribant, hiſtoriis commendata legant, vel referant.* Hæc Leſſius.

12. Dixi (non peccari contra Iuſtitiam) nam peccari contra charitatem, idem Author *ibidem* docet. Verùm, neutro modo peccari aſſerit Fagund. *in pr. Eccleſ.2. lib.5. cap.3. num.7.* citans Nauarr. Maiorem, Caiet. lege item Dian. *p.3. tr.5. reſol.17.* & eundem Fagund. *lib.8. in Decal. c.4. n.11.* & de Lugo *l.c. n.87. fin.* quia eædem rationes, quæ probant non eſſe contra iuſtitiam, probant nec eſſe contra charitatem. Sanè Leſſius confirmauit modò non eſſe contra iuſtitiam, quia nemo iudicat ſe eſſe iniurium alteri, ſi ſcribat, vel in Hiſtoriis euulget peccata alterius loci: Subſumere poteſt quoad Hiſtorias Fagundez; At nemo iudicat ſe vllum peccatum ſaltem graue committere, ſi has Hiſtorias ſcribat de non occultis criminibus.

13. Et quidem, quoad Hiſtoriographos, nimis durum eſſet eos damnare de mortali, quamuis, quia non peccant contra iuſtitiam, illos excuſes à reſtitutione: *Alij hoc verum exiſtimant* (habet hic Bonacina *d.2. de reſt. q.4. p.6. n. 3.*) *non ſolùm de criminibus infamatoriis in aliquo loco publicis, verùm etiam de infamatoriis non omninò ſecretis, etiamſi non ſint publica. Ratio eſt, quia cùm Hiſtorici ſcribant vitas Principum, atque aliorum, aliquid ipſis tribuendum eſt, quod aliis non conceditur; ſicuti Iudici ex officio inquirenti, competit ius inquirendi de criminibus non omnino ſecretis.* Hæc Bonacina; Cuius rationis vlterior ratio eſſe poteſt: quia bonum commune, ad quod tendit Hiſtoria, quæ ex Tullio eſt *Magiſtra vitæ* eſt præponendum aliquali infamiæ peculiarium perſonarum: ſicuti propter eandem rationem idem conceditur prædicto Iudici. Omnino autem occulta publicari cùm non ſit neceſſarium ad bonum publicum (ad hoc enim ſatis, ſuperque ſufficit ſcribere publica, & non omnino occulta) ideò illa tacenda omnino à ſcribentibus ſunt.

14. Aduerte tamen: Primò, ſi ex mera loquacitate publica obloquaris, non effugi à te veniale, quia aliquo tandem modo violatur charitas; nam ſi ex bono zelo propter aliquem bonum finem fiat, ne veniale quidem eſſe conſtat; etiamſi damnum illi ſequeretur, ſed non à te intentum, tunc enim id erit per accidens.

Secundò: Ex odio graui, eſſe certè mortale, propter malum effectum, patet ex ſe.

15. Tertiò: Te peccare contra charitatem, ſi ex eo, quòd crimen alibi notum, alibi manifeſtas, damnum graue aliquod, præter ipſam infamiam, infamato contingat; vt ſi propterea ei denegentur debiti honores, vel idem priuetur bonis, in carcerem coniiciatur, vel puella non nubat, &c. Ratio eſt manifeſta, quia charitas dictat, vt quando ſine magno incommodo poſſum, impediam malum graue proximi. Non peccas autem contra iuſtitiam, vnde nec obligaris ad reſtitutionem damni; ſicuti, ſuppoſito crimine publico, non es iniurius infamato, vt dictum eſt.

16. Dices: Si crimen, quod publicum eſt in vno loco, poteſt in alio referri; ergo ſi quis eſt notatus publicè in vna vicinia, poterit in alia notari: ergo ſi quis in Collegio, vel in Monaſterio eſt graui crimine diffamatus, poterit etiam in ciuitate diffamari, quod certè non videtur admittendum. Reſpondeo: nego ſecundam conſequentiam; Vnde non admitto, poſſe crimen Religioſi, imò & familiæ alicuius particularis publicari apud exteros. Ratio eſt ducenda ex illo principio, quia Collegium, Familia, Monaſterium reputantur veluti vna perſona, & malum vnius habitantis redundat in malum alterius, propter coniunctionem moralem, quam habent, quæ moralis coniunctio tam arcta non eſt in ciuitate, vel vicinia: hinc enim fit, vt ſi publicum crimen vnius ibi habitantis pandatur apud ſæculares, vel exteros, oriatur aliqua iniuria, ſi non contra ipſum peculiarem, & præciſum Religioſum, certè contra communitatem illam, oſtenderetur enim Monaſterium, vel familia, quæ habent ius retinendi res ſuas ſecretas, & occultas (quod ius non habet ciuitas, vel vicinia) atque adeò peccaretur contra iuſtitiam.

Hinc tamen ne inferas, de aliquo Collegio, vel familia

Digitized by Google

numeroſa dicere indeterminatè ibi aliquem inueniri improbum, ſemper eſſe mortale. Ita Molina, Azor. Clau. Reg. apud Bonac. *d.a. de reſt. q.4.p.a. num.*10. nam etiam in Collegio Apoſtolorum adfuit Iudas, niſi fortè inde oriatur notabile dedecus, vt ſi dicas in hac familia adeſſe vnam filiam deſloratam, vel quid ſimile.

Publica in alio tempore.

17. Ex dictis reſolui debet alia quæſtio, An ſi ſit aliquis, qui in ſua Ciuitate laborauit infamiâ publicâ, ſed iam acquiſiuit bonum nomen in eadem, vel in alia Ciuitate, An, inquam, peccet is, qui illius crimen antiquum, vel antiquam infamiam propalet, quod idem eſt, ac ſi quæramus, An quæ fuerunt publica vno tempore, & poſtea obſoleta, poſſint publica iterum fieri.

18. Dico cum Fagundez, *pr. Eccleſ. 2. lib. 5. c. 3. num.* 16. citante Sot. & Leſſium. Sed contrarius eſt de Lugo *t. 1. de iuſt. d. 14 ſect. 6. à num.* 85. imò idem Fagund. *in Dec. l. 8. c. 4. num.* 4. videtur mutaſſe ſententiam, vbi dicit in hoc caſu peccari, tum contra charitatem, tum contra Iuſtitiam. Dico, inquam, non peccari contra Iuſtitiam, niſi fortè propalatio peccati præteriti det rationabilem cauſam affirmandi, omne illum eſſe malum, vel niſi aliud proximo ſequatur damnum. Ratio exceptionis eſt, quia præſentem famam nondum proximus amiſit, & damnum illud de nouo conſurgit, ergo illam tollere, & huius damni cauſam dare ſine iniuſtitia non poſſumus. Ratio dicti eſt, quia famam præteriti temporis iam amiſit infamatus, ergo contra Iuſtitiam non agimus, ſi contra eam obloquamur. Agere autem tunc nos contra Charitatem alicui videbitur, quia hoc infamiæ malum, quod ex refricatione peccati præteriti proximo inſurgit, tu facilè, ideſt, ſolùm tacendo, auertere ab illo potes, ergo Charitatem offendis, ſi non auertas. Video poſſe dici, proximum iam amiſsâ omninò famam pro tempore præterito, vnde nec eſſe contra Charitatem pro ſolo tempore eam tollere. Et video poſſe hîc applicari aliqua ex dictis paulò antè *n.* 11. *&* 12. ſed hæc alij expendant.

19. Inquires; Excuſatúrne à peccato: Primò is, qui crimen alterius verum, ſed iniuſtè propalatum aliis manifeſtat? Secundò, is, qui crimen quomodocunque alteri publicè, ſed falsò impoſitum aliis propalat? Reſpondeo cum Leſſ. *l. 2. c. 11. n.* 77. excuſari priorem (vt *n.* 9. dixi: excipe ſemper, niſi ſit ex reuelatione ſigilli Confeſſionis) non excuſari poſteriorem. Ratio vtriuſque eſt, quia in poſteriore caſu adeſt iniuſta cooperatio ad damnum famæ alterius, qui ſemper habet ius intrinſecum fundatum in ſua probitate, ne falſum de ſe narretur, vel confirmetur. At in caſu priore, Iniuſta cooperatio non adeſt, nam illi hîc, & nunc, nullum ius remanet ad ſuam famam; non enim remanet illi ius illud intrinſecum ex eo, quòd peccatum non commiſerit, iam enim ſupponimus commiſiſſe, neque ex eo, quòd occultum ſit, quia iam eſt publicum, ergo, &c.

Aſſinitas in criminibus.

20. Sextò, ex Nauarr. Leſſ. Azor. aliiſque apud Bon. *l. c. p.* 7. Excuſatur, qui prodit vnum peccatum, licèt occultum, ſed quod ſit valde affine, vel connexum cum alio publico eiuſdem, ſic enim non cenſetur noua infamia. Quòd ſi affine non ſit, nequaquam excuſaberis, non enim valet: hic eſt infamis, in materia luxuriæ, ergo in materia hæreſis. Sylueſt. *v. Detractio, quæſt. 1. ad fin.* aſſerit, non eſſe mortale infamatum in grauiori crimine, infamare in leniore. Vt ſi de homicida, vel fure dicas eos fuiſſe fornicatos. Sed non aſſentior: ſemper enim cenſetur infamia noua. Illud quidem admitto, aliquando hominem eſſe ita proſtitutæ famæ, vt parum ipſi accreſcat infamiæ, ſi aliud crimen etiam non affine de ipſo dicatur, & tunc non peccabitur, niſi venialiter propter paruitatem materiæ.

Ob malum auertendum, &c.

21. Septimò, ex Sot. Nauarr. Mol. Leſſ. apud de Lugo *t. 1. de iuſt d. 14 ſect. 7. à n.* 95. lege item Fagund. *in Dec. l. 8. c. 6.* Dicaſt. *lib. 1. de iuſt. tr. 2. d. 12. p. 2. d.* 3. Excuſatur is, qui detegit alterius occultum crimen verum, quomodocunque à ſe, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè cognitum, ſiue cum promiſſione ſeruandi, etiam in mortis periculo, ſecretum (de qua promiſſione videatur de Lugo *ibid. n.* 115.) excuſatur, inquam, qui id detegit, in iis caſibus, in quibus conceditur poſſe detegi. Conceditur autem ad vitandam mortem, etiamſi propalatus incidat ipſe in periculum vitæ: ad vitanda grauia tormenta, ad conſilium capiendum, ad impediendum damnum graue, quod imminet alicui perſonæ, multò magis Reip. quatenus tamen ad tale damnum auertendum ſit neceſſarium, & non ſit alia via, quâ damnum auerti queat, vt eſſet non rarò correctio fraterna.

22. Damnum graue, dixi, quia non eſt neceſſe, vt ſit grauius, quàm illud, quod ſubibit ille criminoſus, qui à me manifeſtatur. Hinc eum, quem noui furem, poſſum propalare iis, quibuſcum habitat; quem noui imperitum Medicum, Aduocatum, Confeſſarium, Artificem, poſſum manifeſtare iis, quibus damnum fieri ex illorum imperitia poteſt; quem noui homicidam, vel habere impedimentum dirimens, poſſum aperire Iudici, vel Parocho, vt innocentem liberem, & ne matrimonium celebretur, imò aliquando in his debeo ex Charitate, quando ſcilicet innocenti magnum malum obueniret, nocenti modicum; atque in dubio inclinandum eſt pro innocente: ſemper ſupponendo, ſpem adeſſe malum auertendi.

23. Ratio huius ſeptimæ excuſationis eſt, tum quia nemo obligatur, nec communiter intendit ſe obligare ad ſeruandum ſecretum in concurſu propriæ vitæ, vel magni mali; tum quia nemo habet ius ad famam immeritò acquiſitam cum alterius innocentis periculo.

24. Si in nullius damnum vergat fama fictis artibus acquiſita, illam denigrare, etiam verum crimen detegendo, non potes; quia tunc nullam rationabilem cauſam haberes auferendi præſentem famam alterius. Hinc ex Fag. *lib. 8. in Dec. c. 3. n.* 3. ſi ſimulatio nemini noceat, vt quando pauper fingit pietatem, & mulierculæ in foro ſanctitatem fingunt, vt eleemoſynas accipiant: licèt occultis vitiis laborent, non ſunt manifeſtandi, ſi pernicioſi Reip. nequaquam ſint; ſunt enim capaces eleemoſynarum, quia ſunt pauperes, & occultis ſuis peccatis ſibi ſolùm afferunt nocumentum.

Aliqua huc ſpectantia, & an Accuſator, vel Reus poſſint Iudici aliena crimina occulta propalare, *ſuperius* diximus §. 4. *n.* 1. *&* 4.

25. Quod ſi quæras: Cur ad tuendam vitam, immò, & ad vitanda tormenta grauia, poſſum alterius crimen occultum aperire, non verò falſum imponere, cùm vtrumque ſit infamare? Reſpondeo, cum Nauarr. Reg. Leſſ. Soto, aliiſque apud Bonacin. *d. a. de reſt. q. 4. p. 10. n.* 10. quod ipſo lumine naturæ apparet, minus eſſe infamare, afferendo verum, quàm imponendo falſum. Cùm igitur ego habeam Ius ad vitam ſeruandam ex vna parte, & ex alia aliquod tandem Ius habeam propalandi ea, quæ in Mundo extiterunt, mihique ſunt nota; idcirco eo Iure vti potero in mea neceſſitate; eſto, per accidens ſequatur malum alterius: At ad dicendum falſum, cùm id nunquam extiterit, nullum prorſus ius habeo. Adde, me non poſſe innocenti damnum inferre, ideò non poſſum illi falſum impingere: At ſi verè quis commiſit crimen, innocens non eſt, vnde ſequitur, ne per æquiuocationem quidem, poſſe me alicui, falſum imponere, etiam ad meam vitam conſeruandam; quia eiuſmodi æquiuocatio, eſto, amoueat formale mendacium, non tamen amouet damnum innocentis. An ad me defendendum à falſo teſte, dixi *cap. 2. §. 2. num.* 5.

26. Illud probabile putat Leſſius *loco cit. d.* 8. vi tormentorum, vel ex ſimili capite, poſſe quempiam ſine mortali falſum crimen de aliquo confiteri, modò is animum

habeat

Digitized by Google

habeat, poſt tormenta reſarciendi famam (adderem ego; modò ſit certus moraliter de facto reſarciturum) & modò non ſequatur infamato aliud damnum, niſi mera illa parum duratura infamia. Ratio eſſe poteſt, quia infamia tam breuis durationis, tam parui ponderis eſt, vt non inuitus cenſendus ſit, eam infamatus pati. Video tamen hanc doctrinam ſine alio damno, niſi meræ infamiæ, ad breue tempus, in praxim deduci non poſſe, ac propterea vix præciſè ſequendam.

Iuſta Querela.

27. Octauò denique, excuſantur à Ioanne de la Crux, *in Direct. Confeſſ. p. 8. q. 2. art. 2. d. 3. concluſ.* 1. apud Dian. *p. 3. tract. 5. reſol.* 32. ij, qui iniuſtè conqueruntur: *Si perſona*, inquit, *ſecretò grauiter iniuriata, non valens ſe à dolore cohibere, in querimonias prorumpit publicas, non illico de peccato mortali damnatur, ſi iniurians infametur, durum enim videtur ſic afflictum animum cohibere, ne in querimoniam prorumpat, cum hoc naturaliſſimum ſit.* Hæc ille, penes quem ſit authoritas: ego enim potiùs hunc excuſarem ex primis motibus, & ex inuoluntario, &c.

§. III. *Excuſationes reſtituendi famam.*

1. NEminem præterit, adeſſe obligationem reſtitutionis famæ, & damnorum realium, quæ ex ſe ab infamatione conſequuntur proximo.

2. Et famæ quidem eſt reſtitutio perſonalis: at damnorum eſt realis. Ita Bonacina *d. 1. de reſtit. quæſt. 4. p. 16. num.* 15. aliique. Vnde fit, vt hæredes infamati reſtitutionem damnorum temporalium petere poſſint; cùm obligatio realis afficiat bona defuncti: non verò poſſint petere reſtitutionem famæ, niſi etiam, & in ipſos infamia redundauerit.

3. Non deſunt tamen ſuæ cauſæ excuſantes à prædicta famæ reſtitutione, quas iam aggredior.

Non peccaſſe contra Iuſtitiam.

4. Excuſatur primò à reſtituenda fama is, qui non peccauit contra Iuſtitiam. Quare quoties *in ſuperioribus*, & *in conſequentibus* inuenies, infamantem per ſuam actionem externam ſolùm peccaſſe contra Charitatem, vel aliam virtutem, & non contra Iuſtitiam, toties eum non obligari ad reſtitutionem, pronuntiato. Ratio ſatis eſt dicta *ſuperiùs, cùm de reſtitutione.*

Non grauiter læſiſſe.

5. Secundò excuſatur is à reſtitutione famæ ſub mortali, qui modicè, ſeu in parua materia detraxit; hæc autem, quænam ſit, non multò antè vidimus § 2. *n.* 3.

6. Excuſat item à reſtitutione Filliucius, *tr. 32. c. 9. n.* 229. (cui adde Azor. qui idem expreſsè docet *p. 3. l. 13. c. 7. dub.* 4.) eos omnes, qui infamant non de peccato mortali: notat enim, nec reiicit, Syluestrum, *v. Detr. quæſt.* 1. & Nauarrum *in ſumm. c. 18. n.* 24. vniuerſaliter aſſerere, detractionem, vt obliget ad reſtitutionem, debere eſſe de peccatis mortalibus. Perpendat id doctus Lector, ſequeretur enim, nunquam famam denigrari, niſi per peccati mortalis manifeſtationem, quam ſequelam expreſsè concedit Azor. *loc. cit.* Quia, inquit, per detractionem venialis culpæ non læditur notabiliter fama, cuius tamen contrarium colligitur ex dictis *ſuprà, præſertim* §. 2. *num.* 2. & 4.

Sine culpa læſiſſe.

7. Tertiò, qui omnino inculpatè, vt, ſi credens peccatum eſſe publicum, illud aliis aperuit, certum eſt excuſari ex capite iniuſtæ infamationis, quia iam ſupponimus, hunc non peccaſſe mortaliter. Idem eſt, ſi per imperfectam deliberationem, (eſto, venialiter peccauerit) alium grauiter infamauit, vt colligi poteſt ex dictis *ſuperiùs*, vbi ad obligationem grauem reſtituendi, grauem culpam Theologicam requiſiuimus. At verò, an vterque ex aliquo alio capite obligetur, non vulgaris eſt difficultas.

8. Aliqui dicunt obligari ex quaſi re accepta. Verùm, ne immoremur in loquendi modis; Dico obligari, & quidem ex Iuſtitia, & non ſolùm ex charitate (vt aliqui ſentiunt) quando plenè deinde aduertet ex ſuo dicto iniuſtè proximum fuiſſe infamatum. Ita Molina *tom. 5. diſp.* 40. Ratio eſt, quia Iuſtitia non ſolùm præcipit, vt ne quis det cauſam damni, ſed etiam, vt eandem tollat, ſi fortè poſita ab eodem ſit: Ad eandem enim virtutem pertinet, malum ſibi oppoſitum non ponere, & tollere, ſi illud ab eodem ſubiecto, in quo eſt virtus, poſitum eſt. Si paraſti laqueum ad ſuffocandum hominem, ſi dediſti venenum, ſi incendiſti ſegetem, omnia inculpatè; ſed adhuc laqueus, venenum, & incendium vigent, quis te non obligabit ad ea remouenda, ſi potes etiam cum aliquo tuo non magno incommodo, (licèt putem cum Rebell. Leſſ. apud Bart. de S. Fauſt. *d. 22. q. 42. n.* 1. non cum tanto incommodo, quando ſi culpam grauem cum plena deliberatione adhibuiſſes, quia illa prima bona fides aliquid debet demere de obligatione, vide omnino *mox n.* 24.) Quamvis enim; ſi tertius quilibet poſſit, non obligetur niſi ex charitate: tu tamen, qui te ipſa, licèt ſine culpa cauſam damni dediſti, maiorem obligationem contrahis, quæ maior obligatio vix explicabitur, niſi dicamus hanc eſſe ex Iuſtitia, vel quaſi. Vide in ſimili de Lugo *tom 1. de iuſt. d. 8. ſect. 7. n.* 95. & *t. 2. d. 39. ſect. 3. n.* 27. Ita igitur in caſu noſtro: quandoquidem tu cauſam, licèt inculpatè, iniuſtæ infamiæ poſuiſti, illam tollere, ſi potes, modo dicto debes. Quòd ſi non tollas, obligaberis ad omnia damna etiam realia, quæ ex tali infamia ſequentur, poſtquam tu aduertis, iniuſtè fuiſſe proximum à te infamatum, non verò ad ea, quæ fortè ante hanc aduertentiam ſecuta fuerint. Ratio eſt, quia pro his in nulla culpa fuiſti: at pro illis, dum aduertiſti, & potuiſti, vt ſupponimus, ſed noluiſti damna impedire, grauem commiſiſti culpam, & in noſtra ſententia contra iuſtitiam.

Conſenſus infamati, vel eiuſdem remiſſio.

9. Quartò: Excuſatur à reſtitutione famæ, quando quis infamat volentem.

10. Quintò: Quando prauâ famâ notatus, ſuæ famæ reſtitutionem remittit, modò tamen in vtroque hoc caſu infamia non ſit coniuncta cum alterius, de qua is diſponere nequeat. Vide Fagundez *lib. 8. in Dec. pr. c. 3. n.* 15. docentem ſufficere remiſſionem ſolius Religioſi, ſi is fuerit infamatus in crimine non redundante in Religionem: ſecùs fore neceſſariam remiſſionem Superioris de conſenſu Religioſorum, in quos macula redundauit.

Iuſta, vel non nocens detractio.

11. Sextò; Quando de aliquo iuſtè detraxiſti. Vide S. Th. 2. 2. *quæſt. 62. art. 2. ad* 2. Detraxiſti autem iuſtè in caſibus ſupradictis §. 2. *num* 21.

12. Septimò; Quandò quis eſt ita infamis in ea re, vt prudenter non iudicetur pati nouam infamiam ex noua detractione. Hinc colligo, ſi detractori non adhibeatur fides, quia iudicatur eſſe mendax, aut ioco, aut ex ira dixiſſe, eum excuſari à reſtitutione; quia infamatus non eſt paſſus damnum. Quid, ſi infamatus putet ſe damnum feciſſe, cùm tamen non fecerit? Reſpondeo, tunc obligabitur reſtituere ex conſcientia erronea, ſed ſi reſciat damnum non feciſſe, liberabitur à reſtitutione.

13. Octauò; Quando infamiâ commaculatus, iam aliunde recuperauit ſuam famam.

14. Nonò; Quando infamia data eſt obliuioni. Id quod vſu venire ſolet in abſentibus, & defunctis. Vt autem crimen alteri narratum prudenter exiſtimetur moraliter certò obliuioni mandatum, 20. annos requiri putant Cordub. Nauarr. Val. apud Barth. de S. Fauſto *in*

Mm 4 *Recul.*

*ſpecul.d.21. quæſt.*68.ſed melius id prudenti iudicio relinquendum. Dixi (moraliter certò) nam ſi ſit dubium,reſtituenda eſt fama, & quidem modo, quo mox dicam §.4. *n.*3. quia tunc certa eſt infamia, & dubia excuſatio.

15. Decimò;Quando poſt infamiam à te alicui oblatam, cœpit is laborare publica infamia in eodem, vel ſimili crimine, de quo illum notaſti, iuxta ſupradicta §.4. *n.*20.

Infamatio reciproca.

16. Vndecimò: Quando duo ſe inuicem infamarunt. Probabile enim eſt, ex Leſſ.*l.c.d.*25. Sylu.Maldet. apud Dian. *p.*3.*tr.*3.*reſ.*30.Bon. *d.*2.*de reſt.q.*4. *p. vlt. n.*1. & 2. tunc neutrum ex Iuſtitia teneri ad famæ reſtitutionem: quia, quando iura ſunt æqualia, cenſetur vtraque pars ſatisfacta, & tacitè inuicem ſe compenſaſſe. Altero autem reſtituente, teneri alterum reſtituere, palam eſt.Vt etiam, ſi infamiæ fuerunt notabiliter inæquales, exceſſum ab altero debere, eo meliori modo, quo poteſt,reſtitui, ne ſit dubium.

17. Aduerte hîc duo. Primò, me non aſſerere,licere tibi alium infamare, ſolùm, quia tibi infamiam intulit; hoc enim eſſet vindictam ſumere,quod ex Leſſ. *l.c.n.*13. non licet priuato, ſolùm enim aio ex ſuppoſitione æqualis infamiæ ex vtraque parte factæ (vtique illicitè) neutrum ad reſtitutionem obligari. Aduerte ſecundò, ſi propter infamiam ſecutum eſt alterum damnum reale, hoc eſſe reſtituendum: niſi fortè ex vtraque parte fuerit æquale damnum illatum; tunc enim fieri poterit compenſatio; vel ſi fuerit inæquale, facienda ſolùm erit reſtitutio exceſſus.

Fruſtranea Reſtitutio.

18. Duodecimò:Excuſatur à reſtituenda fama is, qui prudenter nouit, audientes nullo modo fidem habituros ei, qui ſe à detractione facta retractat. Ratio eſt, quia tunc retractatio eſſet ſuperflua. Certè is ſaltem laudare conetur infamatum, vt ſic aliquo modo reſarciat infamiam. Si dubium ſit, an retractatio ſit profutura,omnino exhiberi debet,quia in dubio melior eſt conditio eius, qui iniuſtè à bona fama deturbatus eſt.

Damnum proprium.

19. Decimotertiò: Excuſari is, qui magnum damnum incurreret, ſi reſtitueret. Id quod, ne erretur,quatuor dictis explico: modò recolas quatuor item eſſe bonorum ordines, videlicet, ſupremi ordinis eſſe bonum animæ;tum corporis,id eſt,vitæ,vel membrorum;deinde famæ, adde & honoris; denique pecuniæ.

20. Dico primò, infamantem teneri ex iuſtitia reſtituere famam cum æquali ſuæ famæ, ſeu alterius æqualis damni periculo, vel paulò maiore.

21. Dico ſecundò, non teneri cum notabiliter maiore, quòd ſcilicet arbitrio prudentium appareat longè maius, quàm damnum alterius famæ. Ita Mul.*tr.*4. *d.*47. Leſſ. *l.*2. *c.*11. *d.*15. Azor. *t.*3.*l.*5.*c.*9.*q.*12. Val *t.*3. *d.*5. *q.*6.*p.*7. Salon. Nauarr. aliique apud Bonacin. *de reſt. d.*2.*q.*4.*p.vlt. n.*12. Ratio huius, & præcedentis dicti eſt, quia Iuſtitia commutatiua, quando agitur de æquali, vel parum maiore damno, exigit, vt potiùs illud patiatur, qui damnum iniuſtè intulit, quàm innocens: At, quando damnum eſt longè maius, daretur vltra æqualitatem, quam exigit Iuſtitia commutatiua, ad quod nemo rationabiliter obligari poteſt; obligaretur enim ad damnum longè ſupra ac debet. Hinc meritò colliges, te non teneri ad reſtitutionem famæ cum propriæ vitæ periculo, vel magnæ infamiæ, infamato nihil, vel parum in eadem vita, vel fama periclitante:tunc enim ſolùm teneris reſarcire damna realia, ſi quæ per infamiam tuam proximus per ſe eſt paſſus. At ſi ex infamia, quam falsò imponendo alteri intuliſti, vitæ, ſeu notabilis famæ periculum is, vel alius ſubeat, vel notabile malum Reip. impendat:tunc profectò teneris reſtituere famam, etiam cum tuo æquali vitæ diſcrimine, quando prudenter putas tuam retractationem profuturam innocenti. Ratio eſt, quia Iuſtitia, vt dictum eſt, requirit, vt in periculo æquali, potiùs ſubeat illud damnum nocens, quàm innocens, Væ teſtibus falſis! de quibus vide *lib.*8. *Tr.*4. *cap.*1. §.9.*n.*6.

22. Dico tertiò, non teneri quemlibet reſtituere famam cum iactura boni ſuperioris ordinis, v. g. animæ, & vitæ, ſeu membrorum. Ita Turrian. Malder. aliique apud Dian, *part.*3.*tr.*5. *reſ.*30. Ratio huius dicti fundatur in ratione præcedentis concluſionis, quia ſcilicet iactura ſuperioris boni eſt longè maior, quàm iactura inferioris; Cùm ergo ſalus propriæ animæ, & vitæ ſit longè, immò incomparabiliter maior, quàm fama alterius, huius reſtitutio non eſt ſaluti illorum præferenda. Vide quæ dixi, *cùm de reſtitutione ex homicidio.*

23. Dico quartò, probabile eſſe, ſi non potes reſtituere famam iniuſtè ablatam, te non teneri compenſare pecuniâ, etiamſi infamiâ notatus pecuniâ ſibi ſatisfieri petat. Ita Laym. Filliuc. Turrian. Nauarr. Syluest. aliique apud Dian.*p.*3.*tr.*5.*reſol.*30. Ratio eſt,quia nemo reſtituere tenetur, niſi quod ablatum eſt, & quidem in eodem genere, Iuſtitia enim ſolùm exigit, vt fiat æqualitas in eo, in quo damnum alter recipit, ergo in eodem genere, non alio. Adde, fieri non poſſe æqualitatem à Iuſtitia intentam,niſi detur æquiualens,at pecunia nulla æquiualet famæ. Lege Leſſium, *l.c.d.*16. qui addit in eo ſolùm caſu teneri in pecunia, quando qui poſſet in ſuo genere reſtituere, ſed nollet, & quando accederet ſententia Iudicis infamantem cogens ad reſtituendum, ſeu ſatisfaciendum in pecunia.

24. Inquires: Dictum eſt, infamantem teneri ad reſtitutionem famæ cum ſuo pari, vel parum maiore damno, éſtne id vniuerſaliter verum? Reſpondeo,ita in infamante cum culpa graui. At eum, qui vel ſine graui culpa, vel omninò inculpatè infamator fuit, de quo diximus *n.* 7. & 8. ſolùm obligarem, quando non incurreret damnum notabile. Colligo ex Leſſio *l. c. dub.* 12. à *n.*118. & ex Molina, ac Rebell. cit. *ſuprà,n.*8.*litt.K.* Ratio eſt, quia ipſum lumen rationis dictat, mitiùs eſſe agendum cum infamante ſine culpa, quàm cum culpa graui. Certè qui ex officio, v. g. Medici Hoſpitalis medetur vulnerato, tenetur ex Iuſtitiâ, & tamen non tenetur cum tanto rigore, quanto tenetur is, qui iniuſtè vulnerauit: Medicus enim ex Leſſ. *ibi, & c.*13.*n.*-0.non tenetur cum æquali ſuo damno, quia non obligatur ad medendum ex culpa, ſed ex contractu; & ex alia parte homines ſuſcipientes eiuſmodi ordinaria officia, non cenſentur cum tanto rigore ſe velle obligare. Vulnerator autem tenetur cum æquali, immò cum paulò maiore, quia obligatur ex iniuſta actione. Cùm ergo in caſu noſtro infamator ſupponatur non commiſiſſe culpam grauem, quamuis teneatur ex iuſtitia, vt *dicto numero* 8. dictum eſt, non tamen cum tanto rigore tenebitur, &c.

§. IV. *Qua ratione fama ſit reſtituenda.*

1. VEl impoſuiſti falſum, vel verum crimen propalaſti: Si prius, debes coram iiſdem affirmare, te falſum dixiſſe, etiamſi in tuum æquale, vel paulò maius dedecus id vertatur. Dico (æquale, vel paulò maius) propter modò dicta à *n.*19. Nam propter eandem rationem Villalobos *in ſumm. t.*2. *tr.*11. *diff.*7. *n.*3. ait, virum grauem, Prælatum, v. g. non obligari dicere ſe mentitum eſſe: id enim multo ipſi eſſet dedecori. Sufficiet ergo, inquit, ſi is reddat famam eo modo, quo reddere obligatur ille, qui infamauit,verum crimen propalando; quod iam ſubdo.

2. Si enim poſterius, hoc eſt, crimen verum occultum euulgaſti, vti poteris æquiuocatione,vt ſi dicas,eum hominem crimen illud nequaquam patraſſe,intelligendo

(publicè

(publicè vel quid ſimile) Non tarò ſufficiet laudare in eodem genere , quo vituperaſti ; vt ſi dixiſti , me fuiſſe auarum , dicas, me multas eleemoſynas diſtribuiſſe. Ita Sotus , Caiet. Villal. aliique apud eruditiſſimum Dian. *p.3.tract.5.reſ.*30. Denique illud mente retineas, detractorem debere famam ablatam cum effectu , quantum in ſe eſt, reſarcire, hoc eſt, facere, vt infamatus ſuum decus recuperet. Cæterùm, ex circumſtantiis intelligendum , quæ verba , quæ laus , qui modus loquendi requiratur , & ſatis ſit.

Si alia via non datur reſarciendi alterius famam , niſi adhibendo iuramentum , & teſtes , & ſumptus , nec ſufficiat fictiò ſe retractare ; etiam ad id obligari communiter infamatorem , docet verior ſententia. Ita Turr. Nauar. Mol. aliique cum Diana *ibid. reſ.* 29. licèt Faber ad tam extraordinaria media non obligari contendat. Sed Fabri ſententia , apud eundem diligentiſſimum Dian. *ibid.* tunc ſolùm eſt admittenda , quando hæc media extraordinaria notabile maius damnum afferunt infamanti, modo *ſuprà* , §.3.*num.*21. dicto ; nam cæterùm ad alia media non afferentia, obligatur infamans , vt *ibidem* vidimus. An aliquando obligetur ignotus infamator ſe prodere , ſi id ſit neceſſarium ad reddendam proximi famam ? Dic communiter non obligari : quia communiter reſarciri poteſt proximi fama ſine notitia perſonæ, quæ infamauit. Obligari tamen poterit in aliquibus caſibus, quando aliter iniuſtè infamati fama, reſarciri nequit , nec vlla ex prædictis adeſt prudens excuſatio. Vide in pluribus Fagundez *lib.8. in Dec. cap.*13. *à num.*1.

3. Quando reſtituenda eſt fama , cuius infamia ſiue propter temporis lapſum , ſiue propter aliud, dubitatur, an obliuioni ſit data , maximè cauendum eſt , ne dum notam obliterare contendis , eius memoriam refrices. Tunc ergo ſufficiet infamatum laudare de contraria virtute , idque cum ea dexteritate, vt audientes prudenter iudicentur deponere iniuſtam proximi existimationem. Ita Caiet.& Rebel. quos citat, ſequiturque Barth. à S. Fauſt. *d.*21. *q.*69.

§. V. *An Detractor reſtituere teneatur famam , non ſolùm apud ſuos Auditores , vt certum eſt ; ſed etiam apud eos , apud quos iidem auditores detraxerunt.*

1. HIc tria mihi ſunt certa , vnum incertum. Certum eſt mihi , primò , ſi crimen propalaſti viris grauibus , communiter reputatis vt probis , qui prudenter à te credebantur aliis non reuelaturos ea , quæ à te etiam iniuſtè infamante accepiſſent , te non obligari , niſi ad reſtituendam famam coram his , non verò coram aliis , quibus ipſi propalauêre. Ita Villalob. apud Dianam *p. 3. tr. 5. reſ.* 34. Ratio eſt , quia tunc per accidens eſt reſpectu tui , ipſorum reuelatio , & eorundem malitiæ imputanda.

2. Certum eſt ſecundò : Si ideò his, vel etiam vni crimen proximi aperuiſti , vt hi aliis patefacerent , te obligari etiam coram aliis , quantum moraliter potes , famam proximi reſtituere. Ratio eſt , quia tunc ij fuerunt inſtrumentum tuum , tu verò cauſa principalis.

3. Certum tertiò mihi videtur, ſi aduertis, auditores tuos eſſe malos , & præuides facilè coram aliis oblocuturos ea , quæ illis manifeſtas , te obligari etiam coram aliis famam reſtituere. Ratio eſt , quia tunc videris eſſe cauſa directa eiuſmodi oblocutionis, peccãdo non ſolùm contra Charitatem , ſed etiam contra Iuſtitiam : ſiquidem ponis ignem detractionis in manu eius , quem certò moraliter vides paratum , ad incendendam bonam ſegetem famæ alterius.

4. Iam verò incertum mihi eſt , an obliger reſtituere famam coram illis aliis , quando eoſdem auditores meos ego non reputo probos, vel graues , ſed nec reputo improbos , vel leues : vt item non reputo eos oblocuturos, ſed nec reputo non oblocuturos. Id certè communiter in praxi contingit ; cùm ſæpiſſimè à detractore non fiat animaduerſio de bonitate , vel fidelitate ſuorũ auditorũ.

5. Aſſero mihi probabile fieri , me tunc non obligari niſi ad reſtituendam famam coram meis auditoribus, non verò coram aliis , quibus ipſi meam detractionem notam fecêre. Colligo ex Fabro apud Dian. *loc. cit.* Ratio eſt , quia cùm nemo ſit præſumendus malus , nec malè oblocuturus , non cenſeor ego , quando præciſiuè dicto modo me habeo , cooperari cum ipſorum peccato , vt cenſeo in caſu *numeri præcedentis*.

§. VI. *An ſe infamare quis poſſit.*

1. SIne mortali , per ſe , poſſe , iam nunc eſt communis doctrina. Ita Sotus , Nauarr. aliique communiter, quos citat, ſequiturque Leſſ. *lib.2.cap.*11.*dub.*20 contra Caiet. 23. *q.*73. *art.*2. *& in ſumma , v. Detractio*, contra quem etiam agit Barthol. à S. Fauſto *in ſpecul. Conf. d.*21. *q.*5. quia ſicuti quis facultates ſuas per ſe ſine mortali diſpergere valet , ita ſuam famam , cuius eſt pari modo Dominus.

2. Dixi (per ſe) non aliter peccabit ; Primò , ſi infamia redundat in alios , putà filios , familiam, Religionem ; Secundò , ſi infamator ſe infamando , afferat irrationabiliter ſibi periculum vitæ , vel mutilationis membrorum (horum enim non eſt Dominus ; & de quibus abſolutè diſponere poſſit homo ;) Tertiò , ſi inde oriatur alicui notabile damnum , vt ſi ſe Prælatus infamet, vnde ſuos bene regere nequeat , an verò mortaliter peccet , contra charitatem tantùm , an etiam contra iuſtitiam , vide apud citatos.

3. At ſi ſine cauſa , ſe quis infamia notat ; peccari venialiter certum ſit , quia aliqua hæc eſt prodigalitas. Ita de Lug. *tom.*1. *de iuſt. d.*14. *ſect.*10. *num* 156. Cauſæ autem hæ reducuntur ad tres. Prima eſt amor humilitatis diſcretæ, & prudentis. Secunda eſt neceſſitas vitandi ſibi, vel aliis tormenta , vel damna grauia. Tertia vtilitas, quà acquiratur bonum aliquod notabile ſibi , vel proximo ; tunc enim charitatis motiuum iuſtam reddit diffamationem.

4. Sunt tamen diligenter duo diſtinguenda : Poteſt enim ſe quis infamare , vel propalando peccatum ſuum verum, vel impingendo ſibi peccatum falſum ; Hoc difficilius eſt , illud ſanè facilius.

5. Dices enim primò , ad euitanda tormenta grauia, immò, & leuia , poſſe quemlibet occultum ſuum , quod commiſit crimen manifeſtò proferre , etiamſi ſit ſibi mors imminens ſecutura. Ita Leſſ. Salon. Clauis Reg. aliique apud Bonac. *d.*2. *de reſt. q.*4. *p.*10. *num.*7. quibus adde Toler. alioſque citat. à de Lug. *l.c.n.* 174. contra Mol. alioſque *ibid.* cit. Ratio eſt , quia quilibet poteſt cum laude mori propter ſcelus à ſe patratum morte dignum : & ex alia parte obligatio conſeruandæ famæ non eſt valde rigoroſa , vt ex dictis patet.

6. Dico ſecundò : ad tormenta , damnaque grauia vitanda poſſe quemlibet ſibi falſum graue crimen imponere , etiamſi mors ſit ſibi ſecutura : at non ad vitanda leuia. Ita Barthol. à S.Fauſto, *in ſpec. Conf. d.*21. *queſt.*6. *num.*5. *&* 6. licèt immemor ſui dicti non poſſe ſine mortali , dicat *ibid. diſput.* 1. *queſt.*24. *num.*14. Ratio prioris partis eſt , quia nemo tenetur cum tanto incommodo vitam ſibi conſeruare , vt *alibi* dictum eſt. Ratio poſterioris eſt , quia quilibet tenetur vitam cuſtodire , quando non magna difficultate poteſt : at nunc poteſt tormenta leuia ſuſtinere , ideò enim leuia ſunt , quia ſuſtineri à te poſſunt, ſecùs eſſent grauia. In priore dicto ſemper ſupponimus abeſſe periurium , cui infamator ſibi prouidere non difficulter poterit per æquiuocationem : itemque abeſſe damnum tertij , quod ſi fortè incurret, vt ſi idem infamet familiam , &c. prouidere etiam illi damno poterit , ſe ſtatim retractando , ac publicè fatendo , ſe tormentorum vi ſibi crimen impoſuiſſe. Verùm, debet adeſſe ſpes eiuſmodi retractationem profuturam, quæ regulariter non eſt , nunquam enim illi retractanti creditur à iudicibus.

7. Vtrùm ad ſaluandum Patrem , vel Amicum poſſit quis ſibi fingere crimen falſum. Videantur laudati Doctores.

Doctores, de Log. *loco cit. num.* 183. Leſſ. *l. c. n.* 40. aliique ab his citati.

§. VII. *De audiente Detractorem.*

1. QVI primò audit, vt inducat, vel excitet ad detrahendum (id, quod etiam ſolùm interrogando fieri contingit) & ſecundò, qui audiendo, lætatur ſolùm de detractione, vt infamia eſt proximi, licèt non inducat, peccare mortaliter, nimis clarum eſt. Ita Nauarr. Sot. Azor. aliique apud Bonac. *de reſt. d. 3. q. 4. p. 11. à n. 1.* illum quidem contra Iuſtitiam, vnde obligetur ad famæ reſtitutionem, hunc verò contra Charitatem, atque adeò ſine eiuſmodi obligatione. Peccat etiam contra Charitatem, qui facilè potens impedire grauem detractionem, non impedit: Charitas enim vult, vt damnum proximi auertamus, ſi facilè poſſumus. Contrà, qui, ſuppoſita detractione, ſine vllo ipſius deſiderio, lætatur non de ipſâ infamia, ſed de ſola curioſa, vel noua cognitione factorum proximi, vel de eloquentia detractoris, valde probabile eſt, ex hoc præcisè, non peccare mortaliter. Ita iidem, & Dicaſt. *l. 2. de Iuſt. 1. 2. d. 12. p. 4. dub. 10. num.* 345. Ratio eſt, quia tunc is non inducit, non deſiderat, non infert aliquod damnum infamato, & ex alia parte ſolùm lætatur de re, vel indifferenti, vel certè non praua moraliter. Semper intellige, modò excuſetur ab impedienda detractione, de qua excuſatione *mox à n. 5.* quia ſecùs cenſeretur ad illam detractionem inducere.

2. Dices: Si mera curioſa cognitio factorum proximi non eſt mortalis: ergo non peccarem ego mortaliter, ſi animo rem nullatenus aperiendi, velim crimen occultum, v. g. adulterium Clerici obſeruare, vt de illo conſcius ſim: quæ tamen conſequentia non videtur concedenda, quia quilibet habet Ius, ne ſua occulta crimina ab aliis ſciantur, & ne ipſe apud alios infametur.

Reſpondeo cum Fagundez, *in 8. Decal. præc. lib. 8. c. 3. num. 6.* concedendo, me tunc non peccare ſaltem mortaliter; modò dicta obſeruatio non ſit ex odio, vel alio prauo moraliter fine. Id autem concedo ex eo capite, quia paulò antè diximus propalare crimen proximi vni, vel alteri, qui prudenter iudicatur non eſſe reuelaturus aliis, probabiliter non eſſe mortale: quare nec erit mortale, eiuſmodi Clerici adulterium fieri notum mihi, aliis illud non manifeſtaturo.

3. Quoniam autem dictum eſt, peccari ſaltem contra Charitatem ab eo, qui audiendo detractionem, eam non impedit, ſi poteſt, difficultas emergit, & quidem timoratis conſcientiis valdè moleſta: Quandónam iudicandum ſit impedire eum poſſe, atque adeò peccare, ſi non impedit? Solet enim perſæpe contingere, vt aliquis inueniatur in conuictu aliquorum, qui grauiter de aliis detrahunt, ſed quia, præ verecundia, vel ſimili cauſſa, illos non impedit, ſemper dubitat, an facilè poſſit impedire, & conſequenter an peccet?

4. Si ſolus vnus, vel alter æquè taciturni, eſſent præſentes, inde is non peccaret, quia nec peccaret detrahens ex modò dictis. At caſus noſter eſt, quando coram pluribus exhibetur detractio.

Reſpondeo, in hoc caſu communiter te non peccare, niſi ad ſummum venialiter, raro mortaliter. Mortaliter peccabis (& quidem ſolùm contra Charitatem, niſi ſis Superior, vel alius, cui incumbat ex iuſtitia famam detracti defendere) in eo tantùm caſu, quo nulla adeſt excuſatio, ex *mox* dicendis. Venialiter dumtaxat peccabis, immò ne peccabis quidem interdum, quando aliqua adeſt ex his excuſationibus, quas iam ſubdo ex Soto, Nauarr. Molin. Leſſio, aliiſque citatis à Bonac. *de reſt. in par. d. 2. q. 4. p. vltim.* & à Diana *p. 2. tr. 17. reſol. 24.*

5. Prima eſt, quando detractio eſt leuis.

6. Secunda, quando, licèt ſit grauis, fit tamen coram vno, vel altero prudenti, iuxta *ſuperiùs* dicta.

7. Tertia, quando rationabiliter putas auditores fidem non habituros.

8. Quarta, quando aduertis tuam reſiſtentiam, ſeu monitionem non profuturam.

9. Quinta, quando non es moraliter certus obloquentem iniuſtè, & de graui crimine occulto obloqui.

10. Sexta, quando iudicatur detrahens habere iuſtam cauſam detrahendi, putà, vt conſilium petat, vel vt te vtiliter moneat, vel vt dolorem ſuum leniat, iuxta dicta *ſuperiùs.*

11. Septima, quando times verbera, vel contumelias, vel grauiter tuâ intereſt, te non reputari defendere infamatum.

12. Octaua, quando ex rationabili verecundia, vel puſillanimitate, non audes reſiſtere, & ex alia parte infamia proximi non eſt ita grauis, vt prudenti iudicio æſtimetur ſub mortali impediendi cum tanta tua difficultate. Hæ ſunt cauſæ excuſantes.

13. Cùm ergo potes reſiſtere, vel dictis, monendo Infamantem, vel factis, oſtendendo ſigna triſtitiæ, diſcedendo à loco, ſermonem aliò transferendo, &c. tunc obligaris hæc præſtare, quando ab his præſtandis nulla ex prædictis excuſationibus fauere tibi poteſt. Ex quibus colligis, rariſſimè, quando eſt tibi ſuperior, qui obloquitur, raro, quando eſt æqualis, adeſſe obligationem hæc faciendi, quia raro aliqua ex his excuſationibus non intercurrit.

14. Porrò, Quarta excuſatio, quando nimirum aduertis, tuam monitionem minùs profuturam, ſic magis ac magis illuſtratur: eſt enim operæ pretium aliquando, vt potiùs taceas, quàm obſiſtas detrahenti: idque propter maius bonum infamati, non raro enim meliùs huic conſules permittendo detractionem vſque ad finem progredi, quàm illam abrumpendo: ſi non abrumperes, remanerent auditores cum illa cognitione confuſa narrati ex parte criminis, quod fortaſſe non erat tantæ grauitatis, quantam parit cognitio illa incompleta, & fortaſſe aliqua circumſtantia ſub finem narranda alleuiabit crimen. Præterea ſæpe vſu venire ſolet, vt quia tu reſiſtis, maiore contentione detractor à tua reprehenſione offenſus proximi crimen inculcet. Denique id, quod detrahens obloquitur, faciliùs aliquando reparari poſtea poterit, abſoluta detractione, commodiùs enim audiens poterit narrationis falſitatem inſinuare.

15. Quinta verò excuſatio, quæ omnium eſt potiſſima, & maximè communis ad excuſandum priuatas perſonas audientes detractionem, ſic illuſtratur à Bonacina, l. c. n. 8. *Ex dictis colligitur, priuatas perſonas ſæpius excuſari à mortali non obſtando detractioni: tum quia ſæpe non eſt ſpes fructus, tum quia audiens non debet in dubio præſumere loquentem malum, niſi habeat ſufficientes coniecturas in contrarium; & cùm ipſe neſciat, an delictum, quod ab alio narratur, ſit publicum, vel occultum, & vtrùm iuſtè narretur, non peccat non obſiſtendo narrationi; fieri enim poteſt, vt iuſtè narretur, & conſequenter faciat iniuriam narranti obſtando, ac ſi corriperet de peccato, quod neſcit eſſe peccatum.* Hæc Bonacina. Sed quid, ſi dubitet de iniuſtitia narrationis? Reſpondeo, neque poſſe corripere, quia in dubio quilibet eſt præſumendus bonus, vt dixi *ſup. lib 1. in Decal. cap. 3. §. 7. verb. Detractio,* quem locum omnino recole, multum enim facit ad hoc argumentum.

16. Octaua denique excuſatio, maximè pro timoratis, & ſcrupuloſis, ſic explicatiùs proponitur à de Lugo, de Iuſt. t. 1. d. 14. ſect. 8. num. 129. *Quandónam proximi damnum tale ſit, ac tantum, vt debeas propriam verecundiam contemnere, pendet ex variis circumſtantiis, & materiis grauitate damni, grauitate tui ruboris, &c. Quod in ſcrupuloſis latiùs multò interpretandum communiter eſt, quia ipſi ex hac obligatione impediendi detractiones, longè grauius detrimentum ſubeunt, quàm alij. Tum quia propter ſcrupulos neſciunt in praxi diſcernere caſus, in quibus habent obligationem impediendi, ab iis, in quibus non habent, atque adeò imponunt ſibi grauiſſimum onus, nempe procurandi impedire, quoties conſcientia ſcrupuloſa vrget ad impediendum. Tum quia, etiam quando re vera eſſet talis obligatio pro aliis, ipſi tamen, cùm ſcrupuloſi exiſtimentur, putantur id facere ex ſcrupulo, & faciliùs deſpiciuntur, &*

coguntur,

cogantur maiorem aliùs ruborem & moleſtiam ſubire. Quare ij rariſſimè tenentur ſub mortali, ad conſulendum famæ proximi, cum tanto ſuo incommodo, & moleſtia. Hæc ille prudenter.

§. VIII. *De lædente honorem alterius, eiuſque reſtitutione.*

1. OBligatio reſtitutionis honoris adeò eſt affinis prædictæ reſtitutioni famæ, vt hic meritò fuerit adnectenda. Honor, qui ex S. Thoma *2.2.q.103.art.1.ad 2.* eſt teſtificatio quædam excellentiæ alterius, quæ tribus lædi ſolet modis, & quidem ex genere ſuo, (niſi excuſet paruitas materiæ, vel indeliberatio) mortaliter. Primò, per contumeliam verbis, vel ſignis illatam, ſiue abſenti, quod vocant conuitium, ſiue præſenti, quod vocant improperium. Vtrumque enim honorem alterius imminuit, licèt grauiùs, vt per ſe patet, improperium. Et quidem ſi ex intentione lædendi honorem, erit contumelia formalis, ſi non ex hac intentione, ſed fiat tamen id, quod honorem re ipſa lædat, erit contumelia materialis, irriſio, illuſio, ſubſannatio, maledictio, quando lædunt honorem, parum inter ſe differunt, & huc pertinent. Secundò, læditur honor per iniuriam corporalem, vt percutiendo baculo, impingendo alapam, abſcindendo aures, &c. tunc enim præter læſionem corporis, læditur & honor, cùm per illa tractetur quis vt latro, vt infamis, &c. Tertiò, læditur item mulierum honor fraude, vel inducendo illas ad ſtuprum, adulterium, vel ſimile crimen.

2. Porrò de ſtupro, adulterio, & ſimilibus diximus ſatis in præcepto ſexto *ſup. l.7.* De iniuria corporali, quatenus lædit corpus, diximus in præcepto quinto *ſup. l.6.* De læſione per contumeliam ſiue verbis, ſiue factis plura dixi in *Opuſc. de Confeſſione, lib.1.c.9.* §.1. & locis *ibid.* cit. qua ratione ſcilicet contumeliæ vnico contextu, vel in multos iactæ, ſint vnum peccatum, & quo modo differant, ſi iaciantur contra parentes, conſanguineos, &c. & alia non diſſimilia. Vnum igitur, aut alterum, quod ibi prætermiſimus, hîc ſubdamus.

3. Omnes iniuriæ contra famam, ſunt eiuſdem ſpeciei moralis, vnde non differunt, quantum ex hoc capite, iniuriæ contra honorem.

4. Dixi (quantum ea hoc capite) nam aliunde poteſt adiungi alia ſpecies culpæ: Si enim præuides magnam commotionem ad vindictam in eo, quem illudis, addes peccatum ſcandali: ſi irrideas aliquem, quia actum Chriſtianæ virtutis exercuit, peccas etiam contra Religionem: ſi illudas Patri, vel Deo, eris etiam impius, & blaſphemus: ſi contumeliam facis occidendo, mutilando, virginem deflorando, conſanguineam proſtituendo, erit vltra contumeliam, peccatum homicidij, ſtupri, inceſtus, &c.

5. Quoniam verò certum eſt, deberi omninò reſtitutionem honoris ablati, ſeù (ne fiat calumnia in modo loquendi) deberi ſatisfactionem illi, cuius honor per iniuriam læſus eſt: inquiri ſolet, qua ratione is reſtituendus ſit, præſcindendo à damnis temporalibus, quæ fortè ex contumelia directè, & per ſe ſubſecuta ſunt? Hæc enim, in bonis ſimilibus temporalibus, eſſe reſtituenda, nullus dubitat.

Reſpondeo, cùm hæc reſtitutio non ſit niſi ſatisfactio quædam, quam debet recipere læſus, illa ſatis erit, & requiretur ex Leſſ. Bon. *loco mox cit. & paſſim*; quæ ſecundùm grauitatem iniuriæ, dignitatem perſonæ ſatisfacientis, conſuetudinem Patriæ; & alias circumſtantias occurrentes iudicatur à prudenti ſufficere. Aliquando (vt in contumeliis non magni momenti, & in contortis à Superiore) ſufficiet amica ſalutatio, vel loci honorifici conceſſio; aliquando neceſſaria erit inuitatio ad menſam, aliquando laudatio apud eos, coram quibus læſus fuit honor, &c.

6. Potiſſima, & ſufficiens, ſaltem ante ſententiam Iudicis, etiam pro grauiſſimis offenſis, humilis petitio veniæ, priuata, vel publica iuxta conditiones priuatæ, vel publicæ culpæ, nec neceſſariò addenda eſt genuflexio, quia hæc nimis excedens ſatisfactio eſt.

7. Mera familiaritas, ſeu familiaris conſuetudo cum eo, cum quo familiariter agere ſolebas, niſi addantur alia arctioris familiaritatis ſigna, non ſufficit ad ſatisfaciendum honori læſo: quia communis illa, & conſueta familiaritas exhibetur à læſo, ob vitandum ſcandalum, ob declinandas maiores inimicitias, ob conſuetum modum viuendi, non verò ad iniuriam reſarciendam.

8. Denique Superiorem, & Virum nobilem non obligo ad petendam dictam veniam ab inferiore, vel plebeio, quia poterit alia æqualis ſatisfactio, per alia ſigna æquiualentia his dari: quam æqualem ſatisfactionem non ſemper poſſunt pares in ſe; vel inferior reſpectu Superioris; nam propterea pro his veniæ petitio interdum meritò ſuperaddenda eſt. Aliqua alia minutiora, lege apud Leſſ. *lib.2.c.11.dub.37.* Bonac. *de reſt. in part. d.2.q.5.* & alios.

Finis Libri Noni.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC BEATO ALOYSIO.

LIBER DECIMVS.

IN DECALOGVM.

Non concupiſces Vxorem Proximi tui.

& Non concupiſces Rem Proximi tui.

CAPVT PRIMVM.

Præmittuntur quædam ſcitu neceſſaria de cogitationibus, & imaginationibus obiecti mali.

1. OPERÆ pretium hoc initio eſt, rudem cognitionem afferre operationum intellectus, voluntatis, (quæ etiam appellatur appetitus rationalis) Potentiæ imaginatiuæ, (quæ item vocatur phantaſia,) & appetitus ſenſitiui. Has duas poſteriores potentias communes habemus cum brutis: illæ priores propriæ ſunt hominis, vt animal rationale eſt.

Iam verò circa copulam turpem (vt hoc frequentiori exemplo vtar) quatuor hominis prædictæ potentiæ verſari poſſunt hoc modo.

2. Primò.

2. Primò. Intellectus, qui cogitet, diſcurrátque de ipſa copula.

3. Secundò. Voluntas, quæ velit, ſeu concupiſcat copulam, vel quæ velit, vt intellectus cogitet de eadem copula, idque propter aliquem finem ſiue bonum, ſiue malum. Cùm ergo, quando voluntas vult illicitam copulam, certum ſit, committi peccatum, de hac volitione non eſt neceſſe hic multa ſuperaddere: at quando vult, vt intellectus cogitet de prædicta copula, cùm in hac cogitatione ſit ipſemet actus cogitandi, qui eſt actus intellectus, & ſit etiam ipſum obiectum talis actus, nempe copula; poterit ipſa voluntas velle, vt intellectus cogitet de copula, ob delectationem, quæ eſt in ſola cogitatione, vel poterit velle, vt intellectus cogitet de copula ob delectationem, quæ eſt in ipſa copula. Quòd ſi voluntas velit, vt intellectus cogitet de copula propter delectationem, quæ eſt in cogitatione ipſa, vt relata ad copulam: perinde erit, ac ſi velit propter delectationem, quæ eſt in copula, quia tunc ea delectatio, vt ſic ſpecificatur ab ipſa copula, quæ inter ſolutos illicita eſt.

4. Tertiò: Imaginatio, quæ eſt potentia ſenſitiua, verſabitur circa prædictam copulam, ſi eandem intra ſe obuoluet, ideſt, per ſpecies copulæ ſenſitiuas, ſibi veluti præſentem eam faciet.

5. Quartò denique: Appetitus ſenſitiuus immediatè ab eiuſmodi imaginatione motus, ſentit delectationem in carne, &c.

Hi ſunt actus ſatis in re diſtincti: Sed tamen difficillimum eſt diſtinguere delectationem appetitus ſenſitiui è delectatione voluntatis. Et ratio huius difficultatis eſt, quia hæ potentiæ in nobis ſunt maximè inter ſe connexæ, ita vt cùm operatur voluntas, operetur & imaginatio, & cùm conſurgit in voluntate delectatio de aliquo obiecto materiali, inſurgat & in appetitu ſenſitiuo; quia propter ſympathiam naturalem delectatio voluntatis excitat delectationem appetitus ſenſitiui, & è contrà, vt experientiâ conſtat. Videamus nunc, An prædicti quatuor actus, quando ſunt de obiecto illicito, ſemper ſint peccaminoſi.

6. Dico primò, Cogitationem intellectus de re mala, verbi gratiâ, de copula illicita, ex ſe non eſſe malam. Patet, quia ea cum laude eſt in Theologo Caſus Conſcientiæ ſpeculante, & ſe de illa ſcientia delectante: imò etiam eſt in Angelis, & Deo, qui eiuſmodi turpia cognoſcunt. Quando etiam eſt inuoluntaria, non eſſe peccatum, iam omnibus eſt exploratum.

7. Dico ſecundò, Actum voluntatis, quo ipſa vult, vt intellectus cogitet de re mala, ob finem bonum, malum non eſſe; ob finem malum, eſſe malum. Hinc ſi id velit propter delectationem, quæ eſt in ipſa mera, & ſpeculatiua cogitatione, quantum eſt ex hoc capite non peccat; ſi autem velit id propter delectationem, quæ eſt in ipſa re mala, v.g. in copula, vel in ipſa cogitatione vt relata ad copulam, ſanè peccat. Ratio eſt manifeſta, quia talis eſt delectatio, ſeu voluptas, qualis res, ſeu obiectum, vnde ea deſumitur: voluptas enim ex Ariſtotele *lib.* 10. *Ethic. cap.* 4. Leſſ. *lib.* 4. *cap.* 3. *dub.* 15. *num.* 108. & *paſſim*, eſt perfectio operis, ſeu ipſius pars, & complementum. Cùm igitur cogitatio ſpeculatiua, non ſit mala, mala autem ſit ipſa res cogitata, verbi gratiâ, copula illicita, vt item mala ipſa cogitatio, vt ad rem malam relata: eandem bonitatem, vel malitiam participabunt prædictæ delectationes, quas voluntas tanquam fines intendet. Quid, ſi voluntas velit cogitare res malas, neque propter finem malum, ideſt, copulæ, neque propter finem bonum, v.g. ſtudendi, ſed propter leuitatem, vel vanitatem, vel otioſitatem, quæ ex ſe ſunt fines venialiter peccaminoſi? Reſpondeo, id mox *in fine n. ſequentis* dicetur.

8. Dico tertiò, Imaginationem de re mala, ſi ſit inuoluntaria non eſſe peccatum, ſicuti diximus de cogitatione intellectus, vt eſt doctrina nimis trita; quia non eſt peccatum, vbi non eſt voluntas: At ſi ſit voluntaria, ideſt, cum pleno conſenſu voluntatis, ſed ob bonum finem, v. g. ſtudendi, non eſſe ex ſe peccatum, diximus ſæpe; ſicuti ſi ob finem malum, vel ob finem, vt appetitus ſenſitiuus turpiter commoueatur, peccatum eſſe, nunquam dubitauimus. At Difficultas eſt: ſi ſit in rebus obſcœnis ſolùm ob delectationem, quæ ipſa imaginatione ſentitur, ibique perſiſtat, an ſit peccatum mortale? & aſſero eſſe ſemper mortale. Rationem huius alij aliunde ducunt, quæ ſemper mihi difficilis eſt viſa. Ratio ergo, & quidem pro praxi notanda, ac ſæpius à nobis repetenda, eſt: quia voluntariè, & deliberatè, imaginari velle turpia ſine bono, vel certè commodo aliquo fine, (is enim bonus finis aliò mentem, atque adeò ab ipſis turpibus diuertit) multò magis ob delectationem ibi exiſtentem, falſum eſt in ipſa imaginatione perſiſtere: nam, quamvis in ſe ſit actus inefficax, nec tu illum aſſumas, vt procedas ad vlteriores turpes actus, tamen ipſe ex ſe propter ſympathiam, & connexionem noſtrarum potentiarum, earumque actuum, ad ſe aduocat ipſam commotionem ſpirituum genitalium, & motuum inordinatorum appetitus carnalis. Quid enim magis hominem commouet ad turpia, quàm illa eadem turpia ſeriò propter meram delectationem, etiam ſpeculatiuam, imaginari, vt experientia certiſſimè conſtat? imò bene dixit Sanctus Thomas *de verit. quæſt.* 15. *art.* 4. rarò abeſſe à tali delectatione conſenſum in opus ipſum. Cùm ergo eam commotionem nunquam procurare liceat, nec licebit ea turpia velle poſitiuè imaginari. Poſitiuè dixi, nam eam imaginationem ſolùm permittere, an quis licitè poſſit, mox dicetur *cap.* 2. Quod dictum eſt de imaginatione, dic de cogitatione; nam eodem modo conuinceretur quis velle procurare illicitas illas commotiones: ſiquidem propter magnam dictam ſympathiam, quam habent ij actus, & potentiæ inter ſe; illæ commotiones, quaſi neceſſariò conſequuntur. Idem videtur dicendum de quodam, quem valde delectabat odor (an fœtor?) ſpermatis, quamvis, vt dicebat, ad aliud prauum obiectum nullatenus animum intenderet. Idem, inquam, videtur. Illa enim delectatio de re tam proximè obiecto periculoſo coniuncta, ſi ſeriò à non vxorato ſuſcipiatur, vel ſignum eſt affectus praui, vel certè graue periculum affert in turpem affectum incidendi. Hæc autem dicta ſunt in rebus obſcœnis, de quarum delectatione iterum mox *cap.* 5. §. 2. redibit ſermo, nam quid in aliis materiis, *ibidem* afferam §. 1.

9. Dico quartò, ipſum actum voluptuoſum appetitus ſenſitiui, ſi eſt ſequens ad rem deliberatè imaginatam, ſeu volitam, grauiter malam, peccatum mortale eſſe: quia, vt dictum eſt, talis eſt delectatio, qualis res, vnde conſequitur. Quòd ſi ſit ſequens ad imaginationem, vel cogitationem rei leuiter malæ, vt ad tactum iocoſum manus, ad vlteriora non tranſcendentem; erit veniale. Id quod conſtat ex ſparſim ſupradictis *de ſexto præcepto*. Si denique ſequatur nobis nolentibus, ſeu certè ſine conſenſu deliberato; quod accidit in primis motibus, quando ſine aduertentia prauum obiectum imaginatur, vel quando nullo etiam præimaginato prauo obiecto, feruet in nobis abundantia ſpirituum generationi ſeruientium: nullum eſſe peccatum, palam eſt, quia ſupponimus nullum adeſſe conſenſum voluntatis; de qua tamen re *mox* explicatiùs plura dabuntur.

10. Afferamus nunc modum, quo quis cognoſcat, ſe non delectari de obiecto malo, v.g. de copula, nec de cogitatione, vt relata ad rem malam, nec de cogitatione quæ ex *num.* 1. eſt etiam in Angelis, & conſequenter ex ſe peccatum non eſt.

11. Ad id dignoſcendum dantur tres Regulæ: Prima eſt, quæ iam dicta eſt de fine: Si enim ob finem bonum ſtudendi, medendi partes, verbi gratiâ, inhoneſtas, ſciendi artificium, & ſtratagemata, quæ ſiunt in bello, quamvis iniuſto, & ſimilia, cogitationem illam de rebus huiuſmodi ob finem bonum, non eſſe malam & illicitam: Si autem ſit ex fine peccaminoſo,

&

Digitized by Google

& vano, periculum eſt, ne ſit ex affectu ad ipſam rem malam: & in rebus turpibus eſſe peculiarem rationem id condemnandi, iam modò dixi *num.* 8.

12. Secunda Regula eſt: Vt videas, an tu reflectas ſuper ipſam cogitationem, ipſam volendo: niſi enim ad illam ſaltem implicitè, & in actu exercito reflectas, iam ſignum eſt te velle potiùs obiectum, quàm cogitationem de ipſo.

13. Tertia: Vt aduertas, an cogitando aliarum rerum, non malarum euentus, cauſas, artificia, &c. æquè delecteris, atque cogitando ſimilia in rebus malis, iniuſtis, obſcœnis,&c. Si plus delecteris in his, ſignum eſt affectus praui; ſi æquè, ſignum eſt non mali affectus. Vide, quæ dixi, cùm de Turpiloquio, *lib. 7. cap.* 8. §. 4.

CAPVT II.

An ad peccatum euitandum, opus ſit poſitiuè reſiſtere cogitationibus, & motibus prauis?

1. STatus quæſtionis eſt, an quando intellectus incidit ſine deliberatione in cogitationem illicitam, verbi gratiâ, de turpi copula, poſſit, extra Matrimonium, licitè voluntas permittere ipſam cogitationem, non quidem poſitiuè ei conſentiendo, id enim clara eſſet culpa; ſed non reſiſtendo, & negatiuè ſe habendo? Idem quæritur, propter paritatem rationis de motibus, & delectationibus illicitis, quæ interdum, vt modò diximus, etiam nobis nolentibus, inſurgunt in appetitu ſenſitiuo, hoc eſt, in carne, an liceat eas ſimili modò permittere, non quidem illis conſentiendo, ſeu illas poſitiuè admittendo, id enim clara eſſet turpitudo, ſed ſolùm non reprimendo?

2. De hac re, non ego loquar, ſed Caſtro Palaus, *tom.* 1. *tr.* 2. *d.* 2. *p.* 10. §. 5. *num.* 3. (legatur Ioan. Sanchez, qui fusè idem probat *diſputat.* 21.) qui ſic habet: *Et ſi ſupradicta ſententia affirmans eſſe peccatum, quando voluntas non reprimit, neque coërcet, cùm poſſit, valdè probabilis ſit; tamen probabilior mihi videtur, non peccare mortaliter voluntatem, quæ non reprimit hos turpes motus, ſed merè negatiuè ſe circa illos habet, dummodo abſit periculum pollutionis, aut vlterioris grauis conſenſus. Tenet hanc ſententiam Cajetanus, Nauarrus, Toletus, Philiarchus, & alij plures, quos refert Salas. Et licèt ipſe noluerit ſuam mentem declarare, ſatis inſinuauit eſſe pro hac ſententia, vt legenti patebit.*

Probabiliſſimam eſſe affirmat Thomas Sanchez, qui hanc reputat probabiliorem in rigore metaphyſico, practicè tamen aliam dicit eſſe veram. Præcipua ratio, quæ me mouet, eſt, quia huiuſmodi motus à natura proueniunt, ita vt omnes coercere ſit impoſſibile, aliquos difficillimum. Non eſt igitur credendum de diuina bonitate, ſalutem æternam hominum his periculis expoſuiſſe: eſſet enim ſalus æterna cuiuſlibet hominis non leui periculo expoſita, ſi, cùm à natura ſit in malum procliuis, arctatus ſit, non ſolùm non admittere hos motus, ſed etiam illos reprimere, & coërcere. Item ſi obligatus eſſet homo hos motus reprimere, cùm poſſit, obligaretur ſanè media apponere non difficilia ad reprimendum. Ergo ſi videat hos motus conſurgere eo, quòd in loco tali, vel tali modo decumbit, tenebitur à tali cubitu abſtinere, imò ſurgere, & ſe aliqualiter verberare, quod certè eſt duriſſimum, & pauci admittunt. Deinde peccabit mortaliter, ſi non euitat cauſas, ex quibus cognoſcit huiuſmodi motus prauos inſurgere; nam ſi poſtquam excitati ſunt, tenetur illos reprimere, à fortiori tenebitur reprimere, ne excitentur: tenebitur ergo ſub mortali fœminam non alloqui, nec videre, aliáque ſimilia omittere, quæ in omnium ſententia, vel bona ſunt, vel ſolùm venialia. Denique argumenta contrariæ ſententiæ non vrgent, &c.

3. Hæc Caſtro Palaus, qui reſpondet ad quinque argumenta, quibus fundatur prior ſententia, quæ, ſi libet, lege. Illud fatetur cum communi, eſſe veniale (lege Ioan. Sanchez *loco citato*. qui *num.* 3. nec eſſe veniale contendit) ſi, cùm poſſis, non reprimas, neque excuſationem habeas, cur non reprimas; quia negari non poteſt, illos motus eſſe deordinatos, & ad copulam incitare. Excuſatio autem ſufficiens eſſet ea, quæ eſt neceſſaria, vel vtilis tibi, vel alteri, vt audire Confeſſiones, legere, ſtudere, vrbanè loqui cum fœmina, equitare; & multò magis excuſabit timor, ne, dum attendis ad volendum poſitiuè reprimere, creſcat tentatio: tunc enim, imò & ſemper in eiuſmodi tentationibus conſultiſſimum remedium eſt, ſtatim auertere cogitationem ad alia obiecta non illicita, præſertim, quæ te maximè afficiunt: id enim nunc non ſolùm eſt negatiuè ſe habere, ſed certè reſiſtere. Quæ omnia, & etiamſi præuideatur pollutio, ſed non intendatur, nec ſit periculum conſenſus; dicta à nobis ſunt ſatis *ſuprà, lib.* 7. *de* 6. *præc.*

4. Obiicis: Dictum perſepè *ſuprà* eſt, cogitare turpia, vel aſſumere ea, quæ notabiliter influunt ad pollutionem, commotionémque carnis, eſſe mortale: quia tunc eſſet illas procurare, quod nunquam licet: ergo etiam non reprimere, nam id, maximè in naturis calidioribus, eſt, virtualiter velle, ſeu acceptare cauſam notabiliter influentem.

Reſpondeo, negando conſequentiam: neque enim, non reprimere, ſeu ſolùm permittere, eſt acceptare cauſam notabiliter influentem: tum quia ſolùm permittens, nec verè vult, nec conſentit, nec acceptat, vt ſupponimus, eſto, non reprimat: tum quia nemo negabit, plus commouere carnem, & incitare ad turpes commotiones, vel poſitiuè illos motus, illáſque turpes cogitationes fouere, quàm circa eaſdem ſe habere negatiuè. Illud igitur notabiliter ex ſe influit, non hoc.

CAPVT III.

De Delectatione moroſa.

1. CVm delectatio moroſa ſit, & reperiatur in ipſis cogitationibus internis, huc maximè eius explicatio pertinet, de qua ſic *in methodo Confeſſionis*, *l.*2. *c.*7. §. 5. ego diſſerui.

2. In hoc differt deſiderium, & conſenſus in copulam, verbi gratiâ, illicitam; (idem dicendum in aliis materiis) à delectatione ipſa, quam quis habet de eadem copula; quod deſiderium eſt actus ex ſe efficax, & conſummari intenditur in ipſo opere externo fornicationis: Delectatio verò eſt actus ex ſe inefficax, & conſummatur interiùs; non enim tranſit ad volendum exequi id, de quo quis delectatur: nam propterea dicitur etiam delectatio moroſa: quia peccans, dum moratur in ipſa delectatione, nec ad opus conſummatum procedere intendit, in eadem veluti conquieſcit. Cùm autem certum ſit in deſiderio, & conſenſu, imò, in gaudio de re illicita, iam habita, debere coram Confeſſario aperiri conditionem perſonæ deſideratæ, hoc modo: *Deſideraui monialem, nuptam, &c.* & in homicidio: *Deſideraui occidere Patrem, vel Fratrem, &c.* ſeu: *Gauiſus ſum occidiſſe Patrem, Fratrem, &c.* quia tales voluntatis actus ſupponuntur eſſe contra diuerſas virtutes, vndè & ſine dubio ſumunt ſuam ſpecificationem à talibus obiectis ſpecie morali diuerſis: cùm, inquam, certum id omnino ſit, celebris controuertitur quæſtio de delectatione moroſa: An ſcilicet ſi quis ſolùm delectetur (ſed non deſideret) de copula, quam cogitat, cùm nupta, verbi gratiâ, vel cum moniali; debeat id explicare? An potiùs ſufficiat dicere: *Toties venereè de copula illicita delectatus ſum illam cogitando?*

3. Et, vt pro noſtra conſuetudine ſcholaſticas quæſtiones prætermittamus: Dico, probabilem eſſe ſententiam docentem ſufficere, ſine obligatione declarandi perſonas, circa quas eiuſmodi moroſa delectatio verſata eſt. Ita Vaſquez, *part.* 2. *diſt.* 111. *&* 112. Caſtro Pal. *tom.* 1. *tractat.* 2. *d.* 2. *p.* 20. §. 4. aliique non pauci.

Ratio eſt, quia delectationes eiuſmodi non variantur ſpecie ex varietate conditionum illarum perſonarum. Non variantur autem, quia ſatis, ſupérque, & adæquatè ſumuut, contrahúotque ſuam omnes turpitudinem ex oppoſitione cum virtute temperantiæ, quæ nunc ſola violatur: neque enim ille animus, ſic ſiſtens in ſola ea voluptate, procedit ad violandum, ſeo ad deſiderium violandi ius ſpeciale coniugatæ, ſolutæ, ſacræ, &c. ergo ſatis explicatur per ſolam oppoſitionem ad virtutem caſtitatis.

4. Non ſic, ſi quis delectaretur de concubitu coniugatæ, formaliter, vti coniugata eſt, ſeu vt nupta eſt, ſeu vt ſacra eſt (id, quod certè rariſſimum erit) tunc enim eſſet neceſſe id explicare, vt ex ſe patet: nam propterea, ſi quis ſe moroſè delectaret de concubitu ſodomitico, oon ſatis eſſet ſi diceret: *Delectatus ſum de copula illicita*; ſed debet hanc ſpecialitatem explicare, quia tuoc formaliter delectatio verſatur in talem copulam, vt diuerſam à oaturali congreſſu.

5. Qood diximus de delectatione moroſa, videtur etiam ſecundùm hanc ſententiam, dicendum de aſpectibus, quando quis reſpicit mulieres affectu venereo, ſine progreſſu ad eas concupiſcendas: quia tonc videtur ſimiliter, interiùs delectatio tota conſummari. At ſi eaſdem venereo mortali affectu tangeres, quia exteriùs actio conſummatur, eſſet perſonæ conditio declaranda.

6. An verò ſicuti certum eſt, quòd, qui vouit caſtitatem, ſi moroſè delecteur de obiecto turpi, verbi gratiâ, de fornicatione, debet explicare ſuom Votum, quia ſic aduersùs Caſtitatem, & aduersùs Religionem delinquit, ita coniugatus, ſi ſimiliter moroſè delectetur, obſtringatur in Confeſſione explicate, ſe eſſe coniugatum: Affirmat Vaſquez, *part.2.tract.2. diſp.*112.*cap.*2. *num.*10. quia fides Matrimonij obligat, non ſolùm corpus, ſed etiam mentem in aliud obiectum turpe non collocate. Negat Hurtadus, *de ſubiecto pecc. d.4.diff.*10. his verbis: *Docet Vaſquez coniugatum, qui venereè delectatur de fornicatione cum non ſua, non tantùm peccare peccato luxuria contra caſtitatem, ſed etiam peccare adulterij contra fidem Matrimonij. Id tamen difficile eſt, & abſque ſufficienti fundamento probatum, quia difficile eſt, & abſque ſufficienti fundamento, in Matrimonio praſtari fidem coniugi non collocandi mentem in aliena.* Hæc Hurtadus ſanè probabiliter.

Iam eſſe in tactibus ex ſe honeſtis, v. g. oſculo more patriæ, ſed inhoneſto tantùm ex prauo affectu, colligitur ex dictis.

De locutiooe turpi ſiſtente in ſola locutionis delectatione, dixi in ſuperioribus *libro ſeptimo, cap.*8. *præſertim* §.4.

De vnico actu deſiderij verſantis circa multa obiecta, dixi *c.*1. §.8. *&* 9.

7. Hæc *in Methodo Confeſſionis* pro ea occaſione in medium attuli: vbi ſuppoſui, delectationem ioternam de obiectis grauiter illicitis, voluntariè ſumptam eſſe peccatum: quod, licèt certum ſit, ſiquidem non multò antè diximus, talem eſſe delectationem, quale eſt obiectum, vnde illa conquiritur: tamen adhuc tanquam in proprio loco idem hic diſtinctiùs eſt explicandum, & illuſtrandum magis, quod iam *in cap. ſequent.* faciam.

8. Sed oolo illud hic non addere. Emmanuël Sà, *v. Confeſſio, num.*16. ſic habet: *Qui delectatus eſt de peccatis præteritis aliàs confeſſis, id ſolum oportet confiteatur, non autem exprimere, quæ illa fuerint peccata.* Verùm id, fuit *in editione Romana* deletum. Et qoidem meritò, nam delectatio io peccata diuerſa, quamuis iam confeſſa, non tendit in vnam rationem communem, ſed in ipſas malitias homicidij, verbi gratiâ, furti, fornicationis, &c. lege Sanchez, *lib.*1. *in Decal. cap.*2.*n.*11. dicentem ſe latere fundamentum huius doctrinæ Emmanuëlis Sà.

CAPVT IV.

In quo vitæ ſtatu liceant cogitationes quædam moroſæ in materia luxuriæ.

1. SErmo eſſe poteſt, Primò, quoad omnino ſolutos. Secundò, quoad coniugatos. Tertiò, quoad ſponſos. Quartò, quoad olim coniugatos, nuoc ſolutos, id eſt, quoad viduos.

2. Quoad omninò *Solutos*. Sicuti his ſub mortali non licet copula, pollutio, diſtillatio, commotio ſpirituum generationi inſeruientium, ita nec delectatio, nec cogitatio moroſa de illis: Sicuti autem hi, ſolùm ſub veniali, exercent multos actus non libidinoſos, & ſub nullo peccato actus naturales, vt fuſè explicuimus *lib.*7. *cap.*8. §.1. ita ſub veniali, vel ſub nullo eorum delectationem capiuot, & cogitationem vſurpant. Quæ omnia patent ex illo Ariſtotelis fuodamento, quòd *talis ſit delectatio, quale illud, vnde deſumitur.*

3. Vna ſupereſt pro omninò ſolutis hîc explicanda difficultas. An ij licitè queant delectari moroſè in voluntate, vel in appetitu ſenſitiuo, cogitando, vel imaginando copulam, quam ſperaot habere cum fœmina, quando illam vxorem ducent? Et reſpondeo, non licere. Ita Sanchez *lib.*9. *matrim. d.*47. *num.*4. aliis citat, quibus adde Vaſquez *part.*2.*tract.*1.*d.*114. Quamvis enim eam ſperare, imò, & deſiderare licitè valeant: id tamen ſolùm intra terminos, & cancellos eſſe debet, quibus non tranſiliant ad delectationem libidinoſam præſentem, hoc eſt, cui in eo ſtatu, quo ſoluti ſunt, voluntariè adhæreant. Ratio eſt, quia illa delectatio de futura copula, apprehenſa vt præſenti, vel etiam apprehenſa vt futura, ſed nunc præſentem delectationem, motúſque ſenſuales pariente, prohibita eſt ſolutis, ergo illis illicita. Prohibita autem eſt, quia ex ſe influit in libidinem, & eſt eius incboatio, vt vidimus *ſup. c.*1. *num.*8.

Quo autem modo, data cauſa excuſante, poſſit perſiſti io operationibus, licèt ex illis præuideatur pollutio, diſtillatio, &c. dixi fuſè *ſup. lib.*7.*c.*3.§.5.

Quoad *Coniugatos*, dixi plenè *ſup. ibidem, capite tertio*, §.5.

4. Quoad *Sponſos, Sponſáſque*. Sicuti *ſuprà* conceſſimus, his licere quoſdam pudicos tactus, amoríſque ſigna, quando exhibentur ſine periculo pollutionis, & conſenſus in illam, modo *ibidem* explicato; ſic io præſenti concedimus, poſſe eos moroſè in illis pudicis actibus, amoríſque ſignis delectari, eáque cogitare, vel imagioari, ſine prædicto, vel ſimili periculo. Ita Sanchez *ibid. num.*6. Vaſquez, *ibidem, num*, 2. Leſſ. *lib.*4. *cap.*3.*dub.*15.*num.*120. lege Bonac. *mox* citandum. Patet id ex illo principio toties dicto: *Cui licet operatio, licet voluptas inde deriuata.* Contrà, ſicuti *ibidem* docuimus, his nequaquam licere tactus impudicos, & multò minùs copulam, ita hîc propter idem principium affirmamus, nec cogitationem moroſam de illis, nec delectationem, vlla ratione licere. Illi ergo licitè poteruot deſiderare copulam modo dicto *num.*3. de ſolutis, ſed non eis licebit de illa delectari, nam in hoc ſunt omninò, ſolutis pares.

Vnde mihi diſplicet Fagundez, *præcept.*9. *in Decal. cap.*4. *numero* 3. docens probabile eſſe, id licere: non enim eſt probabile, etiam propter rationes, quas ipſemet proſequitur. Et quæſo te, Fagundez, ſi dum reſpondes ad primum argumentum contrariæ ſententiæ: ſic habes: *Ad primum dico, delectationem appetitus ſenſitiui talem eſſe, quale eſt obiectum; vnde, cùm feratur ex ſua natura in obiectum præſens, hoc eſt, in matrimonium præſens, & tale matrimonium non detur, ſequitur euidenter eſſe copulam mortalem.* Si, inquam, ſic doces, qua ratione, in eodem loco ante ſex circiter lineas, docuiſti contrarium

trarium eſſe probabile? Certè ſcimos omnes, non eſſe probabile id, cuius contrarium eſt eoidens.

5. Quoad *Viduos*. Dieo, hos poſſe pati modo gaudere de copula habita, & deſiderare futuram pro tempote, quo fortè tranſibunt ad ſecundas noptias: ſed nullo modo, in præſenti delectari. Itz Sanchez *ibid. n.7.* Vaſq. *p.2. tract.1. diſp.* 114. *num.3.* Caſtro Pal. *tom.1. tr.2. p.* 10. §. 2. *n.7.* Bonac. *de matrim. q.4. p* 8. *num.* 14. Patet id ex modò dictis. Gaudere enim eſt, copulam præteritam licitam dumtaxat approbare, &, deſiderare, eſt fututam eandem licitam velle, quæ non ſuot prohibita. At delectari extra ſtatum actualem Matrimonij de illa, ſiue vt præſenti, ſiue vt præterita, vel futura, ſed vt præſentem delectationem pariente, illieitum eſt, vt modò diximus de omninò ſolutis. Qua ratione in prædictis gaudio, & deſideriu poſſit ſubrepere mortalis culpa, dicam *mox cap. ſequenti, §. 3. num. vltimo.*

CAPVT V.

An, & quando à cogitationibus malis cenſeatur ſeparari malitia, vt illæ, earúmque delectatio, licitè admitti poſſint?

1. ID duobus modis vſu venire poteſt: Primò, per præciſionem, vt ſi quis cum delectatione cogitaret de eſu carnium, imò, & eas deſideraret; præſcindendo, an ſit probibitus, néene, an, verbi gratiâ, fiat die vetito Veneris, ao die Dominicu. Secuodò; per appoſitam conditionem, vt ſi quis delectaretur de aliquo malo obiecto ſub conditione, ſi malum non eſſet: verbi gratiâ, ſic: *Delector, imò & cuperem hodie comedere carnes, ſi dies vetitus non eſſet.* Vterque modus ſuas proprias difficultates habet in materia luxuriæ, quas non habet in cæteris materiis, nam propterea ſeparatim de ſingulis erit diſputandum.

§. I. *Per præciſionem in aliis materiis à luxuria.*

1. REgula vniuerſalis hæc eſt, ex Leſſio *lib. 4. capite 3. dub. 15.* Vaſquez 2. 2. *diſput.* 190. *cap. 2.* Sanchez, Caſtro Palao *mox* citandis. Quoties ab obiecto grauiter illicito poteſt ſeparari malitia, per præciſionem intellectus rotius, non erir mortale de illo delectari. Verbi gratiâ, quia à comeſtione carnis illicita die Sabbati, poteſt intellectus ſeparare, ſeu præſcindere comeſtionem carnis à cireomſtantia Sabbati, vnde tunc comeſtio remanet non mala, eùm tota cius malitia ex ſola prohibitione pro die Sabbati dependear: Ideò tuoc cuilibet fideli licebit de illa comeſtione mente, & cogitatione delectari, imò & eandem deſiderare. Ratio eſt manifeſta, quia obiectuio ſic menti repræſentatum nullam iuuoluit malitiam, ergo non eſt, vnde in illo immorari ſit illicitum. Contrà verò, quoties ſeparari eo modo non poteſt, delectari de eo, vel illud velle nequaquam licebit, verbi gratiâ, quia ab actu odij Dei non eſt ſeparabilis, ne ab intellectu quidem, malitia, ideo nee de eo delectari, nee illum cupere licet.

2. Hinc ſubdenda eſt alia ſecunda Regula ex iiſdem: Quandoquidem in omnibus obiectis ſolùm illicitis ex præcepto quocunque poſitiuo, ſemper eſt ſeparabilis per intellectum malitia, ideo eâ malitiâ per intellectum præciſâ, ſeu non intellectâ, poterit fidelis in iiſdem delectari, eadémque deſidetare. Atque ex hac regula fit, vt poſſim oblectari de negatione andltionis Miſſæ Dominicæ, de eſu prædicto carnis die Quadrageſimæ, de ingreſſu prohibito in Monaſterium Monialium, dummodo ab bis abſtrabam per intellectum, ſeu non intelligam eircumſtantiam diei Dominicæ, Quadrageſimæ prohibitionis. Nam ſi delectaret de iiſdem, vt prohibitis, ſeo vt illis circumſtantiis ſubiacent, illicitè me delectandum, nimis eſt exploratum. Gaudebat quidam Sacerdos, ſe per ineulpabilem obliuionem Matutinum diei heſterni non recitaſſe; & reprehendebatur ab alio nimis religioſo Sacerdote. Huic dixi, potuiſſe illum gaudere de carentia illa laboris, quæ nunc nullo modo peccàminoſa fuit, atque adeò tale gaudij obiectum erat ab omni malitia ſeparatum, nedum ſeparabile. Delectabatur alius ſe oceidiſſe inimicum, & quia id fuit in Eccleſia, dubitabat, an committeter mentale ſaerilègiom, ſic ſe delectando: Reſpondi, licèt commiſerit ſacrilegium, quando occidit, quia opos externum homicidij non fuit ſeparatum ab Eccleſia; tamen ſi ipſe nunc non delectetur niſi de occiſione, abſtrahendo à loco, ſacrilegium non committit, quia nunc eiuſmodi delectatio peecaminoſa, quæ ſolùm eſt interior, cadit in ſolam occiſiooem, & noo in locum ſacrum.

3. Subdo, & ego, & Caſtro Palaus *tom.1. tractatu 2. diſputatione 2. parte* 10. §. 2. *numero* 22. *verſ. dice quartò* (non tamen Thomas Sanchex, *loco mox citando*) aliam tertiam Regulam: In aliquibus obiectis iure naturæ illicitis poteſt ab intellectu ſeparari malitia: in aliquibus non poteſt: licitè igitur in illis delectabitur, illicitè delectabitur in bis. Ratio eſt eadem iam dicta. Dico, *delectabitur*, non verò hìc addo *deſiderabit*: id quod *mox numero quarto*, facilè intelliges. Quoniam ergo ab odio Dei, ab idololatria, à mendacio, ab infidelitate, à deſperatiune, iuramento falſo, ea præciſio fieri ab intellectu non poteſt, quacunque enim facta abſtractione ſemper remanent mala; ideò nec licebit de illis vnquam oblectari. At quia eiuſmodi ſeparatio fieri poteſt in homicidio, duello, furto, detractione de vero crimine, & ſimilibus, ideò licebit ex iis ſic abſtractis delectationem cogirando capeſſere. Quod autem fieri ſeparatio poſſit, (id, quud negar Sanchez, *lib.1. in Decal. cap. 2. num.* 10. nam propterea tertiam hanc regulam minùs approbat) inde probatur, quia homicidium authoritate publica, & in bello iuſto commiſſum, furtum vrgente neceſſitate, detractio de vero crimine in defenſionem iuſtam facta, mala non ſunt: ergo ſeparari ab illis malitia poteſt, ergo iuxta primam regulam delectari de illis ſic à malitia purgatis homo licitè valet. Confirmatur: nam non ob aliam rationem potuit Axor. *parte primà, libro quarto, capite ſexto, quæſtione prima, fine*, culpæ nequaquam damnare Militem, ſi is fingens ſe ducem in bello iniuſto, ſolùm delectaretur, quòd fortiter, ac ſtrenuè pugnauerit, quòd ſe defenderit, quòd ſimilia fecerit. Nec ob aliam ipſe idem Sanchez, *lib.1. in Decalog. cap.2. numero trigeſimoquinto*, vide etiam *num.* 16. peccati non damnat laicum, qui delectaretur cogitare ſe audire Confeſſiones, abſtrahendo, an habeat iuriſdictionem, Sacerdotiúmque, nécne: & tamen eſt iure naturæ prohibitum pugnare in bello iniuſto, & audire Confeſſiones ſine iuriſdictione, &c.

4. Obiicis primò: Prædicta omnía ex natura ſua illicita non poteſt licitè voluntas velle, ſeu deſiderare, ergo nec in iis abſolutè delectari. Ita *ſup. libro quinto* §. 2. Reſpondeo, negando conſeqoentiam. Nam deſiderium, & voluotas efficax, ſeu abſoluta tendunt ad ponendum ipſum opus externum, quod ſemper, ſi eſt ex ſe illicitum, eſt illis circumſtantiis veſtitum, atque adeò ſemper malum; id, quod non eſt io mera delectatione, quæ, cùm ſit actus inefficax, & conſummetur interiùs, poterit ſequi ab obiecto repræſentato, vt non malo, ſine vlteriore progreſſu ad ipſum opus externum, vt ſupponimus. Atque ex his vides, cur modò, *numero tertio*, dictom eſt (*licitè quis delectabitur*, non verò *deſiderabit*) quod ſatis ſit inooiſſe.

5. Obiicis iterum: Imaginatiua non poteſt imaginari hæc obiecta ex ſe mala, niſi vt ipſa in re ſunt, at-

que adeò malitiam ſeparare non poteſt ab obiectis ex ſe malis, ergo pariter nec intellectus. Reſpondeo, quidquid ſit de antecedente, quod Philoſophis decernendum relinquo (lege Caſtro Pal. *tom.1. tract.2. diſp.2. part.10. §.1. num.5.*) nego conſequentiam. Nam imaginatiua, quæ eſt potentia ſenſitiua, eſto, non apprehendat res, niſi perinde ac ſunt externæ, & ſenſibiles: At intellectus habet vim abſtrahendi vnam rationem ab alia, vt ex iiſdem Philoſophis tanquam certum meritò ſupponimus.

§. II. *Per præciſionem in materia luxuriæ.*

1. Licèt in materia luxuriæ poſſit quis aliquando ſeparare omnem malitiam ab obiecto turpi, poteſt enim in copula fornicaria conſiderare ipſam copulam, præſcindendo ab eo, quòd ſit cum non ſua, vt item poteſt oſculum apprehendere ſine macula impuræ libidinis, vt etiam impudicos tactus partium inhoneſtarum ſimili modo valet à turpitudine luxuriæ ſeparare, ſicuti facit Medicus, quando eas conſiderat, vt illas medeatur: Tamen voluntariè, & ſeriò ſine vlla neceſſitate, vel ſaltem commoditate, in prædictis, ſiue in voluntate, ſiue in appetitu ſenſitiuo, eadem voluntate conſentiente, delectari, etiam malitiâ per intellectum abſtractâ, eſſe extra Matrimonij ſtatum mortale, indubitatum mihi eſt. Ita Vaſquez, *part.2. d.109. cap.3. tractatu 3. diſp.6. ſectione 4.* Baſil. Pont. *lib.10. de matrimon. cap.16. §.2. num.8.* Ratio ducitur ex illo fundamento aliàs allato, quódque ſæpius in hac materia eſſe repetendum prædixi: quia nimirum propter mirabilem ſympathiam harum potentiarum, & actuum, voluntariè in iis delectari, eſt (ex Caſtro Pal. *tom.1. tractatu 2. diſp.2. punct.10. §.2. num.6.* contra Sanchez *lib.9. de matrimon. d.47. num.1.* & *lib.1. in decal. cap.2. à num.31.*) velle habere in ſe aliquid, quod notabiliter influat in pollutionem, diſtillationem, commotionem, quod nunquam licet, influat, inquam, ſi non per veram cauſationem (volo enim abſtrahere à ſpeculatiuis diſputationibus) certè per dictam potentiarum, & actuum connexionem, vt ipſa experientia nimis clarè teſtatur. Quæ ratio, quia non militat in materiis à luxuria, ideò in illis potuimus voluntatis delectationem concedere, quod hîc nulla ratione poſſumus.

2. Hinc non licebit delectari de pollutione habita in ſomnis, vel tibi ſoluto de copula maritali inter Coniuges habita. Ita Sal. *tract.15. diſp.6. ſect.32. num.219.* Baſilius Pont. *loco citato, num.13.* Caſtro Pal. *loco cit. n.10.* quia licèt hæc ſine peccato fiant, & à malitia ſeparentur, tamen illa delectatio præſens ſeriò ſuſcepta, eſt ex ſe excitatiua impuræ commotionis. Fateor tamen poſſe te gaudere de prædicta pollutione, & illam deſiderare ob finem bonum deonerata naturæ, atque etiam gaudere, vel deſiderare, vt legitimi Coniuges debitum ſibi reddant. Ita idem *ibidem*, & innumeri apud Dianam, *part.1. tract.5. reſol.87.* & apud Caramuël. *in Reg. Sanct. Benedict. num.1051.* nam illud prius non eſt delectari de pollutione, ſed de pollutionis affectu, qui bonus eſt: & hoc poſterius non eſt de copula delectationem ſumere, ſed copulam legitimam approbare, quod certè nihil continet impuritatis.

3. Vnum aduerto, ſi gaudium, vel deſiderium ſit tantum, vt degeneret in delectationem libidinoſam, cum tuo conſenſu in illam: ne gaudium quidem, vel deſiderium fore licitum, idque propter excitatam impuram delectationem, modo iamiam dicto.

§. III. *Per appoſitam conditionem, in aliis materiis à luxuria.*

1. Regula generalis ſit huiuſmodi, ex Vaſquez, *parte ſecunda, diſputatione 116. cap.2.* Sayro, *in claui libro 8. capite 7. numero 28. & 29.* Salas, *loco citato, ſectione 37. numero 108.* Sà, *v. Peccatum, numero ſecundo,* Bonacina, *de matrimonio, quæſtione 4. puncto 8. numero vigeſimo primo.* Siue res ſit primò prohibita iure poſitiuo, ſiue ſecundò, iure naturæ, à qua te ſeparari, per abſtractionem intellectus, poſſit malitia, vt modò dictum eſt; ſiue tertiò res ſit eodem iure naturæ prohibita, à qua ſeparari malitia non poſſit: nunquam eſt mortale illud deſiderare, & in eo delectari, ſi apponatur conditio. Exemplum primi eſt; *Cuperem*, vel *cum delectatione cupio hoc die Sabbati comedere carnes, ſi vetitum non eſſet*, vel *ſi conceſſus dies eſſet*, vel *ſi liceret*, vel *ſi non eſſet peccatum:* Hæc ex Caietano *in ſumma, v. Cogitationis peccata*, reducitur quando res eſt prohibita ex voto, vt ſi quis ita ſentiat: *Si non fuiſſem ingreſſus in Religionem, non ingrederer, ſi non vouiſſem ieiunium, comederem.* Exemplum ſecundi: *Cuperem, vel cupio interficere latronem, ſi eſſem Iudex; furarer, ſi non eſſet peccatum; infamarem aliquem, ſi iuſtam haberem infamandi cauſam, vel ſi liceret.* Exemplum tertij: *Mendacium proferrem, Idolum adorarem, odio Deum haberem, ſeu cuperem hæc facere, ſi non eſſet Dei offenſa, ſi liceret*, &c. Ratio omnium horum eſt, quia hæc eſt voluntas inefficax, quæ nihil ponit in eſſe, & cum illa bene ſtat efficax, & abſoluta voluntas, quæ ad illa agenda nequaquam procedit. Senſus enim eſt: *Ego nolo efficaciter, & abſolutè comedere carnes die vetito, volo manere in Religione, nolo furari, nolo prorſus Deum odio habere: quamuis ſi hæc omnia peccata non forent, hoc eſt, Dei, & Domini mei offenſa; facile mea infirma voluntas in illa propenderet.* Atque ex hac tertia parte regulæ, vides latiùs patere ad amouendum peccatum, apponere conditionem, quàm ſolùm per intellectum abſtrahere: ſiquidem abſtractio non poteſt haberi in rebus in ſe intrinſecè malis, vt §. *primo, numero tertio,* vidimus; poteſt, vt iam dictum eſt, apponi conditio.

2. Aduerte duo, Primò in duabus partibus huius regulæ conſentire ferè Doctores: at in parte tertia diſſidere vehementer: Nam Sanchez, alios referens, *libro primo, in Decal. capite ſecundo, numero vigeſimotertio,* & Baſilius Pontius, *lib.10. de matrimon. cap.16. numero vigeſimo,* (Ecquales Doctores!) contendunt eſſe mortale. Vaſquez, *part.2. d.116. cap.2.* & Caſtro Palaus, alios referens, *tom.1. tractatu 2. diſputat.2. punct.10. §.3. num.4.* (Ecqualia item Doctorum lumina!) docent mortale non eſſe deſiderare, appoſita prædicta conditione, ea, quæ in ſe inſeparabilia ſunt à malitia, quorum poſteriorum, quos nos ſequimur, ratio eſt, quia argumentum, quod vrget in prima, & ſecunda parte regulæ, militat & in tertia. Lege Caſtro Palaum, qui aduerſariorum rationes optimè diluit.

3. Aduerte ſecundò, ex aliquo capite euenire aliquando, vt in his *velleitatibus* (ſic vulgò appellantur voluntates hæ inefficaces) peccetur mortaliter, ex prauo nimirum actuali aliquo affectu, quo imperentur. Si quis enim ſic ex animo dicat: *Cupio vindicari de meo inimico, ſi mihi liceret: Odio haberem Deum, ſi non eſſet peccatum*, &c. aufert quidem malitiam per appoſitionem conditionis: ſed ſi hi actus imperentur à vero odio inimici, & Dei, iam ex hoc capite peccata erunt mortalia. Nam propterea, quia hic actus: *Deſtruerem Deum; Deſtruerem inimicum, ſi non eſſet peccatum*, proficiſcitur ab odio actuali Dei, vel inimici: ideo, vt idem Caſtro Palaus *ibid. num.5.* notat, ſemper erit peccatum, non ex ſe, ſed ex principio, id eſt, ex odio actuali, vnde procedit.

§. IV. *Per appoſitam conditionem, in materia luxuriæ.*

1. Regula *præcedenti* allata *paragrapho*, etiam valet in hac materia. Ita Caſtro Pal. *ibidem.* Quare ſi ſic quis cuperet: *Fornicarer cum illa, niſi eſſet Dei offenſa; Vxorem ducerem, niſi eſſem Sacerdos; cum Berta me coniungerem, ſi mea eſſet vxor*, &c. non peccaret

peccaret, quia per illam conditionem iam auſertur ab iis actionibus maliria. Quamuis enim eam conditionem cognoſcam nunquam ponendam, vel etiam fac impoſſibile eſſe, vt ponatur: tamen ſufficit ad vitandum peccatum, ſi ego illas actiones, abſulutè, & efficaciter nolim, vt modò *ſup.* §.3. de aliis materiis dictum eſt.

2. Duos tamen hîc ſcopulos caue, quàm occoltos, & periculoſæ plenos aleæ. Alterum, facilè hos actus interdum procedere ab alia actuali voluntate abſoluta peccaminoſa, & tunc ea deſideria eſſe mortalia ex hoc capite, ita affirmamus, ſicuri modò diximus de aliis materiis. Hac ratione peccat mortaliter adoleſcens, qui ex turpi amore in puellam dicat, *hanc vellem tangere, ſi mea eſſes vxor*: non enim peccat præcisè ex hoc conditionato actu, quia iam per appoſitam conditionem eum omni labe purgauit: ſed peccat de illo actuali turpi amore, qui hunc actum imperauit, vt in ſimili §.*praced.* dictum eſt.

3. Alterum, non debere quempiam in his actibus, quamuis inefficacibus, longo tempore immorari, nec in illis ſeriò delectari; tunc enim eiuſmodi actus influerent notabilitet in pollutionem, vel commotionem obſcœnam, & ſic recurreret doctrina toties inculcata de ſympathia potentiarum, & actuum, quòd ſcilicet impota libido voluntariè procuraretur.

§. V. *Expenduntur aliquæ aliæ ſimiles conditiones.*

1. SI quis ita animo ſentiat, dicátque: *Nolo peccare, quia eſt Infernus*, ſeu *ne ad Infernum condemner*, non peccat, imò meretur: quia tunc efficaciter à ſe peccatum remouet, propter motiuum honeſtum: nam Deus conſultò gehennam minatur, ne ſcilicet homines peccent.

2. At verò ſi optatiuè ſic dicat: *Si non eſſet Infernus, peccarem*, ſeu *vellem peccare*. peccat ſine controuerſia. Ita Bonacin. *de matrimon. queſtione quarta, puncto octauo, num.29.* Suar. *lib.2. de leg. cap.13. num.10.* quia tunc ſenſus eſt, ipſum velle abſolutè peccare, & optare non adeſſe pœnam Inferni, quod clara culpa eſt. Dico (optatiuè) nam ſi ſolùm, enuntiatiuè, non peccat, fieret enim hic ſenſus: *Sum ego talis imbecillitatis, vt me cognoſcam facilè peccaturum, niſi me Deus compeſceret timore Inferni.*

3. Ex ea diſtinctione reſolue illud, An ſit peccatum ſic efferre: *Niſi eſſem Religioſus, fornicarer, te occiderem, vindicarer.* Si enim ſulùm enuntias imbecillitatem tuam, quâ, ſine fræno Religionis facilè lapſus fuiſſes; nihil peccas. At ſi dicas optatiuè, ſeu etiam animo deliberato illud faciendi, ſi Religioſus non eſſes: manifeſtè peccas, quia ſenſus eſt, te abſolutè velle peccare, idémque eſt, ac ſi diceres optatiuè, *vellem occidere, vellem fornicari.* Hoc tamen deſiderium fornicationis ſine præſenti appetitus delectatione, non eſſet ex Sanchez, *lib.1. in Decalog. cap.2. num.28.* in ſpecie Sacrilegij, quia per illam conditionem (*ſi Religioſus non eſſem*) tollitur circumſtantia Voti.

4. Ex eadem diſtinctione, ſi quis ita obloquatur: *Si non haberem rationem mei ſtatus*, ſeu *niſi meum ſtatum inſpicerem*, ſeu *ſi eſſem ſacularis*, ſeu *ſi mihi floreret adoleſcentia, fornicarer, occiderem, vindicarer*, clarè peccat, ſi optatiuè ſe habeat; vel determinatè ea vellet: quia abſolutè affectum haberet ad ea peccata, & ſolùm propter conditionem ſui ſtatus ab iis ſeſe cohiberet. Sicut ergo peccaret, qui diceret: *Si nemo me nunc aſpiceret, fornicarer*, ita in prædictis. At ſi eadem enuntiatiuè proferret, non peccaret, quia ſenſus eſſet: *Ego infirmitatem meam agnoſcens, enuntio me, niſi ab hoc ſancto ſtatu reprimerer, ſine dubio peccaturum*, ſicuti etiam nec peccat, qui ènuntiatiuè ſic dicit: *Niſi ab alio inſpicerer, peccarem*, quia tunc pari modo ſolùm oſtenditur animi propenſio, non verò abſoluta determinatio peccandi. Ex his collige ſimilia.

5. Illud ſupereſt dubium. An peccet, ſi quis ita ſentiat, dicátve: *Si non eſſet timor Dei, nollem ieiunare, nollem abſtinere à fornicatione.* Quando enim ſenſus eſt: *Ex infirmitate, ſeu propenſione mea nollem ieiunare, vellem fornicari; ſed quia mihi in corde ſedet timor Dei, nolo abſolutè.* Simile eſt hoc dictum illi alteri: *Nolo abſolutè peccare, quia eſt infernus*, quod non eſſe peccatum modò *numero primo*, dictum eſt, non ergo eſt peccatum ſic ſentire, vel dicere. Bonacina, *de matrimon. queſtione quarta, puncto decimo, numero trigeſimo*, abſolutè docet, eſſe mortale, ſi ille intendat velle deſiſtere à peccato ob pœnas, quas timet à Deo infligendas. Sed eſt diſtinguendum: ſi enim prædicta verba dicantur ex ſenſu prædicto, non eſt Bonacinæ aſſentiendum; idque, tum propter dictam rationem, tum propter communem doctrinam, quâ docetur attritionem partem Sacramenti Pœnitentiæ in hoc Dei timore fundari, vt *fusè alibi*: Et rectè Caſtro Palaus, *loco citato, §.tertio, numero quinto, fine*, ſic habet: *Nunquam eſt peccatum, velle relinquere peccatum, ob timorem inferni, vel ob amiſſionem honoris; ob quemcunque enim finem peccatum relinquatur, peccatum non eſt.* At ſi eadem verba dicantur in ſenſu, quo quis velit abſolutè peccare, vnde & optet infernum non eſſe, nemo ambigit eſſe peccatum, vt in ſimili diximus *num.2.*

CAPVT VI.

Qua ratione dignoſcatur voluntas conſenſiſſe mortaliter in peccatum. Remiſſiuè.

1. DE hac ſatis dilucidè dictum eſt *libro primo, capite primo, §.tertio, à numero vigeſimoſeptimo*, quod relege.

CAPVT VII.

Expenditur Deciſio Caramuelis de delectatione ſpeculatiua.

CAramuël, *in Reg. Sanct. Benedict. num.1039.* ſic habet: *Ioannes ſpeculatiuè proponebat ſibi varia obiecta, vt maiorem delectationem haberet in mollitie, quo modo peccauit? Reperio tria conſideratione digna: Finem, entitatem medij, & ordinationem medij ad finem. Finis eſt delectabiliter pollutio: non mutat ſpeciem maior, aut minor delectatio; & ideo non eſt opus in Confeſſione hanc circumſtantiam aperire; entitas medij erat licita, quia eſt actus ſpeculatiuus, qui nullo modo interdicitur, ordinatio medij ad finem non eſt mala, ſed malitia finis, quia ſicut materia exiſtit exiſtentia formæ in ſententia probabili, ita etiam in eadem, medium, ſi aliàs indifferens, inficitur non propria, ſed malitia finis. Ideo in Confeſſione dicat, commiſi mollitiem, & ſufficit.* Hactenus ille.

2. Sed non eſt audiendus; debet enim is fateri, ſe contemplatum eſſe iuuenem, vel fœminam, vel beſtiam, &c. Ratio eſt, quia relictis his tribus à Caramuële deſideratis, cùm ipſemet loquatur hic de actu practico, qua nimirum ratione Ioannes peccauerit, & confiteri Sacramentaliter debeat, videndum eſt, quid fuerit in ipſa praxi. In ipſa autem praxi Ioannes peccauit peculiari illo peccato cogitato; Id, quod probatur, quia vt vidimus *ſuprà, cap.1. num.8.* ea ſpeculatiua contemplatio ſeriò, & ſine vllo fine, ſeu licita commoditate ſuſcepta, & propter meram ipſam ſpeculatiuam delectationem aſſumpta, per ſympathiam euocat commotiones ſpirituum, imò & conſenſum voluntatis in illud idem obiectum, quod ſpeculatiuè prætendit contemplari: Si ergo Ioannes

conſenſit, quod facillimè fecit, iam peccauit voluntate in aliud peccatum, propter ipſam mollitiem: ſi non conſenſit, ſe certè poſuit in aperto, & proximo periculo taliter peccandi, imò illud periculum conſultò amplexus eſt; quod eſſe peccatum eiuſdem ſpeciei cum eo, ad quod vergit ipſum periculum, ſcimus omnes. Ergo neceſſariò id tanquam nouum peccatum aperiendum eſt. Quare, etiamſi tanquam dexterrimus ſagittarius in ipſam ſolam ſpeculatiuam contemplationem de pulchro, verbi gratiâ, iuuene collimauerit; quandoquidem ſetiò propter meram delectationem ſpeculatiuam id fecit; multò magis, quia ideo ſic contemplatus eſt, vt maiorem delectationem in mollitie ſentiret, non poteſt effugere quin euidens, proximúmque periculum ſubierit conſentiendi in ipſum iuuenem. Relege quæ modò *cap.1. num.13.* dixi, maximum ſignum eſſe affectus praui, magis velle in prauis obiectis ſpeculari, quàm in aliis.

Coniugem cogitare alias pulchras fœminas, quò ſe ad actum coniugalem excitet, conceſſit ſolùm ſpeculatiuè Sanchez, *lib.9. de matrim. d.18. numero ſexto*, quem nos attulimus *ſup. libro ſeptimo, capite tertio, §. quinto, numero decimotertio*: nam pro praxi deinde addidit, id eſſe valdè diſſuadendum, & tamen in hoc caſu finis eſt bonus, nempe actus coniugalis, & cogitatio illa non aſſumitur vt magis, quamuis in actu coniugali, delectetur. Certè finis bonus, imò & commodus, vt *ſuprà* innui, ſicuti etiam delectatio caſta de propria coniuge, diſtrahit voluntatem à conſenſu illicito in alias perſonas cogitatas: at in caſu, de quo loquitur Caramuël, omnia indicant periculum euidentiſſimum in prauum conſenſum obiecti cogitati.

Finis Libri Decimi, ac totius Operis in Decalogum.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC BEATO ALOYSIO.

INDEX

Google

INDEX

Rerum, & Verborum, quæ in vtraque parte Explicationis Præceptorum Decalogi Libris decem comprehenſa, & in duas partes diuiſa continentur.

A

Abbatiſſa.

ABBATISSA an poſſit irritare, diſpenſare, commutare Vota. lib.3.c.16.§.4.n.9
Quid de ieiuniis Eccleſiæ. lib.4.c.5.§.7.n.61

Abortus.

Abortus. lib.6.c.2.§.4

Abſentia.

Abſentia à loco feſti qua ratione excuſat à laborando. lib.4.c.3.§.2. n.20

Abſoluere.

Abſoluere quis poſſit hæreticos. lib.2.c.1.§.8. per tot.
Abſoluere quis poſſit Maleficos, Diuinatores, Sortilegos, &c. lib.2.c.5.§.2.n.15
Quis Blaſphemos. ibid.§.4.n.27

Abſolutio.

Abſolutio an conferenda differenti ſolutionem debiti. lib.8. tr.4.c.4
Quid de nolente reſtituere, cùm poſſit. ibid. n.3
Quid de iuſſo à Confeſſario reſtituere, & nondum reſtituit. n.10
Quid de non potente reſtituere in foro externo. num.11
Quid de non eiiciente Concubinam. lib.7.cap.1. §.2. n.2. & 3.
Abſolutio an neganda ſe ſæpiùs polluenti. lib.7. cap.7. §.2. n.3
Abſolutio Abortus. lib.6.c.2.§.4.n.7
Abſolutio Duelli. lib.6.c.1.§.3 n.13

Accepta, Acceptata, Acceptatio.

Accepta ob turpem cauſam an reſtituenda. lib.7.cap.5. §.2. à n.8
Regula ad dignoſcendum, quando ob turpem cauſam accipere quid poſſis. n.9
Acceptata iuramenta ab homine quam obligationem pariant. lib.3.c.3.§.3.n.13
Acceptatio Iuramenti. Vide *Iuramenti acceptatio.*
Acceptatio Voti. Vide *Voti acceptatio.*

Acceſſorium.

Acceſſorium ſequitur principale in Votis. lib.3. cap.15. §.5. n.4

Actio, actus.

Actiones, & credita an poſſint vendi. Vide *Credita an poſſint vendi.*
Actiones quædam prohibitæ die feſtiuo. lib.4.c.4
Mercatus. n.1
Placitum. n.4
Iuramentum. n.8
Actus Inuidiæ quinam ſit. Vide *Inuidia.*

Accuſare, Accuſator.

Accuſare inimicum. Vide *Inimicus.*
Accuſator. lib.9.c.2.§.4

Adiunctio.

Adiunctio quomodo transferat dominium, lib.8.tract.3. c.3.§.4 n.7

Adiurare, Adiuratio.

Adiuratio quid ſit. l.3.c.8.§.1
Adiurari quis poſſit. ibid.
Adiurationis Comites, Veritas, Iuſtitia, Iudicium. ibid.
Adiuratio dæmonum. ibid. §.2. Vide *Exorciſta.*

Admixtio.

Admixtio quomodo transferat dominium. lib.8.tract.3. c.3. §.4.n.15.& lib.8.tr.4.c.3.n.9

Adoratio.

Adoratio quid, & quotuplex ſit. lib.2. c.4.§.1
Latria, Hyperdulia, Dulia. ibid.n.2

Aduena.

Aduena Sacerdos, vel Beneficiarius quod officium recitare teneatur. lib.2.c.5.§.2.n.36

Aduocatus.

Aduocatus in probabilibus quid faciet. lib.1. cap.3. §.4. à num.14
Aduocatus an poſſit paciſci cum Cliente de quota litis. lib.9. c.2. §.3.n.2
Quid quoad ſuum ſtipendium. n.3

Adulter, Adulterium.

Adulterium. lib.7.c.3
Quomodo explicandum in confeſſione, quando adeſt ex vtraque parte. n.2
Sodomia cum propria coniuge eſt Adulterium. n.3. & §.2. n.1
Pollutio in iiſdem eſt adulterium. lib.7.c.3.§.5.n.3
Adulterium an ſit Fornicatio habens ſponſam de futuro. lib.7. c.3.n.4
Adulterij pœnæ. lib.7. c.3.§.3
Adulter Adulteram vxorem ſuam an accuſare valeat. ibid. n.3
Adulter, qua ratione amittit Ius exigendi Debitum. num.5
Adulterio ſemel à coniuge remiſſo an poſſit negari debitum. n.10.& deinceps.
Adulterium, quanam obligatione reſtitutionem pariat. Vide *Reſtitutio ex Adulterio.*
Adulterari volenti an poſſis conſulere; vt fornicetur. lib.5.c.1. §.4.à n.10
Adulter an ſe defendere queat ab volente illum occidere. lib.6.c.1.§.1.n.8
Adulter an occidi ſine peccato queat. lib.6.c.2.§.4.n.3

Æquiuocare.

Æquiuocare in contractibus. lib.3.c.4.§.1
In Iudiciis, aliis à reo. ibid. §.2
Ab ipſo reo. ibid.§.3

Ætas.

Ætas quæ excuſat à Ieiunio. Vide *Cauſa excuſantes à Ieiunio.*

Alimenta.

Alimenta Filij, Patris, Matris, &c. Vide *Filius, Pater, Mater, Frater, Soror.*
Alimentorum nomine quid veniat. lib.5.c.3.§.1.n.2

Alloqui.

Alloqui inimicum, quando teneamur. lib.5.c.1.§.3.n.25

Alluuio.

Alluuione quomodo transferatur dominium. lib.8. tr.3. c.3. §.4.n.2

Amens.

Amenti an reddere debeat alter coniux debitum. lib.7. c.3. §.5.n.29
Amenti an poſſis laborem præcipere die feſto. lib.4. c.3. §.2. n.17

Index Rerum,

Amor.

Amot inimici: Vide *Charitas.*

Amor proximi: Vide *Præceptum de diligendo.*

Amor proximi, an iubeat pro eius ſalute vitam propriam negligere. lib.5. c.1.§.2.à n.5

Amoris ſigna inter coniuges. lib.7.c.3.§.5.n.57

Amplexus.

Ampleaus. Vide *Tactus.*

Animal.

Animalia quæ prohibentur comedi die ieiunij. lib.4.c.5. §.1.à n.10

Anticipatò, Anticipare.

Anticipatò an poſſit ſumi lucrum ceſſans ex mutuo. l.8. tr.3. c.8. §.2. n.16

Anticipare an liceat horam Cœnæ in die ieiunij? Vide *Hora comedendi.*

Antiphona.

Antiphonas dumtaxat audiendo an ſatisfiat obligationi. lib.2.c.5.§.3.n.10

Apoſtaſia.

Apoſtaſia. lib.2.c.1.§.9

Appetitus.

Appetitus rationalis, & ſenſitiuus quis. lib.1.c.2.§.1.n.4

Aqua.

Aquam miſcere vino, ſic vendere an liceat. lib. 8. tr.3. c.7. §.5. n.3. & §.11. n.6

Aqua Saccaro condita an violet ieiunium. lib.4. cap.5. §.2. n.5

Arrha.

Arrha recepta in venditione an ſit computanda in pretium. l.8. tr.3.c.7.n.18

Aſpectus.

Aſpectus turpes, vt cauſæ Pollutionis. lib.7.c.3.§.5.n.50. & 51

Aſpectus turpes inter coniugatos. lib.7.c.3.§.3. à n.41

Aſpectus turpes inter ſolutos. lib.7. cap.8. §.1.à n.6. & §.3. per totum.

Aſtrologia.

Aſtrologia. lib.2.c.6.§.1.n.13

Attentio.

Attentio quæ in orando. lib.2.c.4.§.2.n.8

Quid in Horis Canonicis priuatim. ibid. c.5.§.3.n.2

Quid in Choro. §.4.n.9

Attentio quæ neceſſaria in auditione Miſſæ. lib.4.cap.2. §.1. n.19

Auriga.

Auriga Amaſiam ducens an peccet. lib.8.c.1.§.4.n.30

Aurum.

Aurum inuentum in ſacculo lupulorum tibi vendito cuius eſt. lib.8.tr.3.c.7.§.11.n.42

Auus.

Auus quid poſſit circa vota nepotis, cuius Pater viuit. lib.5.c.3.§.1.n.13

B

Bacchanalia.

BAcchanalium nocte vltima quâ horâ poſſunt carnes comedi. l.4.c.5.§.5.n.9

Barbitonſor.

Barbitonſoribus an liceat die feſto tondere. lib.4. cap.3. §.2. n.13

Barrataria.

Barrataria, id eſt, Domus expoſita ludo. lib.8. tract.2. c.9. §.1. n.32

Bellum.

Bellum gerere an liceat Regi ob rationes probabiles, lib.1.c.3.§.4.n.29

Quid de militibus. n.36

Belli iniuſti Miles an ſe defendere poſſit ab volentibus ipſum occidere. lib.6.c.1.§.1.n.19

Beneficiarius, Beneficium.

Beneficia communia negare inimico non licet. lib.5.c.1. §.3. n.17

Beneficiarij an ita ſint Domini reddituum eccleſiaſticorum, vt poſſint profanè expendere. lib.8. tr.1.c.2.§.4

Beneficia quibus conferenda. lib.8.tr.3.c.4.§.4

Nequaquam indignis. n.3

An ſemper dignioribus. à n.5

Beneficiarius qui ſit Sacerdos quot peccata committat omittens Officium. lib.2.c.5.§.1.n.33

Beneficiarij qua ratione teneantur ad Horas Canonicas. ibid. à n.19

Beneficiarius aduena quod officium recitare tenetur. ibid. n.36

Beneficiorum præſentationes, collationéſve non ſunt vetitæ die feſtiuo. lib.4.c.4.n.5

Beneficium tenue habens an obligetur ad officium. lib.2. c.5. §.1.n.24

Beſtialitas.

Beſtialitas, quæ peccati ſpecies. lib.7.c.7.§.5

An differat à concubitu cum dæmone. n.1.& 2

An cenſeatur reſeruatum ſub reſeruatione Sodomiæ. §6. n.6

Blaſphemans, Blaſphemia, Blaſphemus.

Blaſphemia. lib.2. c.6. §.4

Hæreticalis. n.2

Simplex. ibid.

Demendo, vel addendo. n.3

Verba certò blaſphema. n.15

Verba certò non blaſphema. n.16

Verba dubiè blaſphema. n.18

Blaſphemiáne eſt, quæ profertur ſub conditione. ibid. num.22

Quid de iuramento per vitam Dei. n.23

Quid nominando membra Chriſti Domini, vel Sanctorum. n.25

Blaſphemiæ quæ denuntiandæ. ibid. n.6

Quomodo confitendæ. n.8

Blaſphemus qua ratione corrigendus. n.7

Blaſphemiæ, & Maledictionis diſcrimen. n.9

Blaſphemantium pœna. n.26

Blaſphemantium Abſolutio. n.27

ad Blaſphemiam inducens amentem peccat. lib.3.c.1. §.6. n.7

Blaſphemiis vitam prolongare intendens damnandus ad mortem, an adhuc occidendus. lib.6.c.1.§.4.n.6

Bona.

Bona Caſtrenſia, vel quaſi, aduentitia, profectitia. Vide *Peculium filiorum.*

Bona Eccleſiaſtica lædere an ſit ſacrilegium. lib.2. c.6. §.3. n.9

Bona vacantia quæ. lib.8.tr.4.c.1.§.3.n.12

Bona vacantia non ſunt, quæ ab inteſtato relinquit ſeruus. lib.8.tr.1.c.2.§.1.n.*præſertim* 21

Bona quæ tenetur filius conferre cum fratribus, mortuo Patre. l.5.c.4.§.2.n.3. *& deinceps.*

Bona ſerui ab inteſtato defuncti cuiuſnam ſint. lib.8. tr.1. c.2. §.1. n.15

Bonis proximi temporalibus, & noſtris concurrentibus, quæ præferenda. lib.5. c.1. §.1

Bonis vitæ. ibid.n.2

Bonis Honoris, & Fortunarum. n.6

Bonis proximi ſpiritualibus, & noſtris, ſiue ſpiritualibus, ſiue temporalibus concurrentibus, quæ præferenda. lib.5. c.1.§.2. *per totum.*

Bonorum ceſſio facta ab eo, qui non eſt ſoluendo quid operetur. lib.8 tr.4.c.1.§.9.n.7

Bonorum omnium venditio. lib.8.tr.3.c.7.§.3.n.14

Bona fides.

Bonæ fidei, quando ſuperuenit mala, & contra quid fiet ab eo, qui rem alienam conſumpſit. lib.8.tr.3. cap.3. §.6. lege etiam tr.2. c.1.n 8

Quid ſi id eueniat mihi reſpectu mei prædeceſſoris. ibid. n.3

Bonæ fidei, & ſtricti iuris contractus, quinam ſint? Vide *Contractus.*

Bona fides excuſat à ieiunio. l.4.c.5.§.7.n.49

Breuiarium.

Breuiarij noui vſus an ſub obligatione, lib.2.c.5.§.2.n.3

Quæ

Quæ licentia requiritur ad hæc imprimenda. ibidem n.4

Breuitas.

Breuitas quæ temporis excuſat laborem diei feſtiui. l.4. c.3. §.2. n.1

Bulla.

Bulla Cruciatæ quam poteſtatem dat ad vota commutanda. l.3.c.16.§.5.n.11

Bullam eandem habens an obligetur tempore interdicti adeſſe Sacro in die feſto. l.4.c.2.§.2.n.2

Bulla eadem an Sacerdotibus, & Religioſis concedat vſum lacticiniorum in Dominicis Quadrageſimæ. l.4. c.5. §.1. n.27

Bullæ Pontificum circa pacta in creandis cenſibus. l.8. t.3. c.7. §.8. à n.20

Butyrum.

Butyro an veſci liceat iis, quibus licent lacticinia. l.4. c.4. §.1. n.19

An in ientaculo ieiunij. ibid. §.3. n.4

C

Cæcus.

CÆcus, vel luſcus qua ratione obligetur ad officium recitandum. l.2.c.5.§.8.n.10 11. & 14

Cantare.

Cantare profana in Eccleſia quod peccatum. lib.2. c.8. §.1. n.3

Capellanus, Capellania.

Capellano Monialium an liceat recitare Officium, de quo recitant Moniales. lib.2.c.5 §.2.n.32

Capellania fruentes an teneantur ad Horas Canonicas. ibid. §.1. n.20

Caput.

Capita animalium non comedere an apta materia voti. lib.3. c.15. §.2. n.9

Capitulum.

Capitulum, Sede vacante, quid poſſit in iuramentis. lib.3 c.7.§.3.n.7.& c.16.§.4.n.4

Quid in Votis.. c.16. §.4.n.4

Quid in operibus ſeruilibus die feſto. lib.4.cap.3.§.2. num.36

Quid in ieiuniis. l.4.c.5.§.7.c.55

Capitulum, Sede vacante, an poſſit abſoluere ab hæreſi. lib.2.c.1.§.8.n.12

Caramuel.

Caramuël non approbatur primò in duobus dictis in materia luxuriæ. lib.7.c.9

Secundò in peculio ſerui. l.8.tr.1.c.2 §.1. à n.4

Tertiò in quatuor dictis circa paupertatem Religioſam. lib.8.tr.1.c.2.§.5.n.2

Quartò in quatuor caſibus in materia reſtitutionis. lib.8. tr.4.c.3

Quintò in delectatione ſpeculatiua. lib.10.c.7

Carnes.

Carnes comedere an quis poſſit in probabilitate mediæ noctis. lib.1.c.3.§.7. Vide *Ieiunium.*

Vide etiam. §.5.n.6

An poſſit, ne comprehendatur vt Catholicus. lib.2. c.1. §.3. n.8

Carnes non comedere eſt de eſſentia ieiunij. lib.4. capite 5. §.1

Carnes ex diſpenſatione comedens an teneatur ad ieiunium. Vide *Diſpenſatus ad carnes.*

Carnes pluries comedens die ieiunij, an pluries peccet. lib.4. c.5. §.1.n.17

Carnes quas reſpuit ieiunium. Vide *Ieiunium Eccleſiaſticum quid ſit.*

Caſeus.

Caſeo an liceat vti iis, quibus licent lacticinia. Vide *Butyrum.*

Caſeum adbibere in ientaculo, &c. l.4.c.5.§.3.n.4

Catechumenus.

Catechumenus negans articulum fidei an propriè ſit hæreticus. lib.2. c.1.§.4.n.2

Cauſa.

Cauſa, quæ requiritur ad differendam Voti executionem. l.3.c.12. §.3. à n.8

Cauſæ excuſantes à recitando Officio diuino, quæ. l.2. cap.5. §.8

Impotentia. n.2

Quid, ſi impotentia ſit ſolùm ad partem. n.3

Infirmitas. n.13

Nocumentum dubium. n.15

Grauis occupatio. n.16

Paupertas. n.18

Cauſæ ad diſpenſandum in Iuramentis. lib.3.cap.7. §.3. num.14

Quid, exiſtente cauſa dubia. Ibid.n.17

Ad commutandum in iiſdem. l.3.c.7.§.4.n.11

Ad diſpenſandum in votis. l.3.c.16.§.4.n.10

Ad commutandum in iiſdem. ibid.§.5.n.7.8.& 18

Ad concedendum laborem die feſtiuo. lib.4.cap.3.§.2. n.38. & 39

Cauſæ excuſantes à laborando in diebus feſtis. Vide *Feſto die.*

Cauſæ Ciuiles, & Criminales quæ prohibitæ die feſto. lib.4. cap.4.n.4

Cauſæ excuſantes à ieiunio. lib.4.c.5.§.7

Ætas ſiue ſenilis, ſiue iuuenilis. à n.1

Quid in fœminis quinquagenariis. n.5

Quid de Religioſo quoad ieiunia Regulæ. à n.6. ibid.

Quid de eodem Sexagenario quoad eadem. n.8

Quid de iiſdem quoad Votum ieiunandi. n.9

Quid quoad ieiunium ſubrogatum votis à Pontifice. à num.10

Infirmitas, quæ & quanta. à n.14

Ars laborioſa. n.18

Exercitia per ſe laborioſa quæ. n.21

Per ſe non laborioſa, quæ. n.25

Dubiè laborioſa, quæ. à n.26

Quid de Coquis. n.27

De ſutoribus. n.28

De Barbitonſoribus. n.29

De aſſumentibus artem laborioſam ex ſua voluntate. num.30

Paupertas quæ. n.33

Quid de volente laborare, vt ſic reſtituat, poteſtne negligere ieiunium. n.35

Coniugium in quibus caſibus. n.37

Opera pietatis, & difficultas ieiunandi n.46.& 47

Tranſitus per loca infidelium. n.48

Bona fides. n.49

Ratio hoſpitij. n.50

Ratio loci: excuſatio dubia. n.51

Diſpenſatio, num. 52. Vide *Diſpenſare quis poteſt in ieiunio.*

Cauſa quæ non excuſat à cooperando cum peccato alterius. l.5.c.1.§.4. à n.15

Cauſæ negandi alimenta filio, ipſúmque exhæredandi. lib.5. c.3. §.1. n.8

Cauſæ excuſantes, & non excuſantes à pollutione. l.7. c.3. §.5. n.48

Cauſæ excuſantes à reſtitutione bonorum temporalium. Vide *Excuſantes cauſæ.*

Cauſæ excuſantes à reſtitutione famæ: Vide *Fama reſtitutio.*

Cenſura.

Cenſuræ an incurrantur cum ignorantia, & qua. lib.1. c.1.§.10.n.21. lege item lib.2.c.1.§.7. à n.15

Charitas.

Charitas inimici debita quò ſe extendat. lib.5.cap.1.§.3. *per totum.*

Charitas proximis debita in temporalibus. lib.5.cap.2. §.1. *per totum.*

Charitas debita proximis in ſpiritualibus. lib. 5. cap.1. §. 12

Charitas parentibus debita. lib.5.c.2. *per totum.*

Charitas erga Deum quid ſit. lib.2.c.3.§.1

Quando

Quando obligat. §.2
Charitas an excuſet ab auditione Sacri. lib.4.cap.2. §.2. num.5
Quid in ieiuniis? Vide *Hoſpitij Ratio.*

Chirographum.

Chirographa? Vide *Credita an poſſint vendi.*

Chorea.

Choreæ an prohibitæ. lib.7. c.8.§.7
Chorearum tres Claſſes. n.1
Prima pudica, ſeu pura. ibid.
Secunda impura per ſe. n.3
Tertia impura per accidens. ibid.
Choreæ an ſint, vel ratione loci, vel perſonarum prohibitæ. lib.7.c.8.§.7.n.5

Chorus.

Choro non aſſiſtens, ſed nec diſtributiones ſumens an peccet. l.3.c.5.§.4.n.1
Chori aſſiſtentia an ſuppleat attentioni. ibid. n.10

Christianus.

Chriſtiano an liceat remigare in Claſſibus Turcarum. l.5.c.1.§.4.n.41
Chriſtiano an liceat vſuris,& furtis Turcas expilare. lib.8. tr.5. c.8.§.1.n.11

Clericus.

Clerici Beneficiarij. Vide *Beneficiarij.*
Clerici quando prohibentur iurare in manibus laici. lib.3.c.5

Circumſtantia.

Circumſtantiæ Reſtitutionis. l.8.tr.4.c.1
Quis. §.1
Pauper fictus. n.2
Religioſus ære alieno, vel furto grauatus. §.7
Cui. §.3
An reſtituenda res Domino nocitura. n.2. Vide etiam t.2.c.1.n.5. in fine.
Cui reſtituendum,defuncto Domino, ſine hæredibus. num.11
Cui, quando incertus eſt Dominus. n.15
Cui, quando nullus exiſtit Dominus. n.32
Vbi de Theſauris.
Quantum. §.4
Quomodo. §.5
Reſtitutio facta Domino, illo non aduertente. n.2
Reſtitutio facta per intermediam perſonam. n.3
Quid ſi mediator rem reſtituendam amittat. n.9
Dare donum an teneatur hæres, mortuo donatore. num.11
Quando. §.6
Ordine quo. §.7
Quo loco. §.8
Quando ex delicto. n.2
Quando ex re accepta. n.6
Quando ex contractu. n.8

Coactum.

Coactum quid ſit. lib.1.c.2.§.3

Cocholata.

Cocholata an frangat ieiunium. lib.4.c.5.§.2.n.7

Cogi.

Cogi quis an poſſit rem ſuam vendere. lib.8. tr.3.cap.7. §.1. n.13
Cogi quis an poſſit rem alienam emere. lib.8.tr.3.cap.7. §.5. n.2

Cogitationes.

Cogitationes turpes, vt cauſæ pollutionis. l.7.c.3. §.5. n.50. & 51
Cogitationes moroſæ. lib.10. c.3. Vide etiam *Delectatio ſpeculatiua.*
Cogitationes quædam moroſæ, in quo vitæ ſtatu liceant. lib.10.n.4
Quoad omnino ſolutos. n.2
Quoad coniugatos. n.3
Quoad ſponſos. n.4
Quoad viduos. n.5
A Cogitationibus malis, quando cenſeatur ſeparari malitia. lib.10.c.5
Per præciſionem in aliis materiis à luxuria. §.1
Per præciſionem in materia luxuriæ. §.2
Per appoſitam conditionem in aliis materiis à luxuria. §.3
Per appoſitam conditionem in materia luxuriæ. §.4
Perpenduntur quædam aliæ conditiones. §.5
Cogitationes,& imaginationes obiecti mali,quando ſint peccata. lib.10.c.1

Comeſtio.

Comeſtio calidorum, vt cauſa pollutionis. lib.7.cap.3. §.5. n.51

Commodata res.

Commodatam rem an quis debeat in communi periculo præferre ſuæ. lib.8.tr.3.c.5.§.3

Commoditas.

Commoditas vouentis an det cauſam diſpenſationis Voti. lib.3.c.16. §.4.n.25

Commutatio.

Commutatio iuramenti quæ, à quo, propter quas cauſas. lib.3.c.7.§.4. per totum.
Commutatio voti in maius, in æquale, in minus. lib.3. c.16.§.5. per totum.
Commutationes aliquæ votorum practicæ. lib.3.cap.16. §.6. num.11
de Commutatione quadam Voti, & iuramenti pij conſilium. lib.3. c.17

Compenſatio.

Compenſatio. lib.8.tr.2.c.5
An ſit fur,qui ſibi compenſat, quod ipſi debetur. §.1
Compenſatio cum re diuerſa à ſua. §.2
Compenſatio in debito dubio. §.3
Compenſatio in re, quæ mittitur ad debitorem, vel ei debetur. §.4
Compenſatio famulorum. §.5
Compenſatio fideiuſſoris. §.6
Compenſatio ex bonis defuncti. §.7
Compenſatio contra iuramentum quandónam eſt licita. lib.3. c.5.à n.34

Concauſa.

Concauſæ, ſeu cooperatores ad actionem iniuſtam quoad reſtitutionem. lib.8.tr.4.c.2
Iuſſio, ſeu mandatum. §.1
Conſilium. §.2
Conſenſus, Palpo. §.3
Recurſus. §.4
Participans. §.5
Mutus. Non obſtans. Non manifeſtans. §.6
Quo ordine hæ concauſæ teneantur ad reſtitutionem. §.7
Quantum quælibet reſtituere debet. §.8

Concubina, Concubinatus.

Concubinam aſſociare an liceat famulo. lib.5.cap.1.§.4. num.18
Concubinatus quid ſit. lib.7.c.1.§.1.n.2
An abſoluendus qui concubinam non eiicit. ibidem, & num.3
Pœnæ concubinatus. n.3
Concubina, quoad cooperationem cum ipſius peccato. Vide *Cooperatio cum Amaſia.*

Concubitus.

Concubitus cum dæmone: Vide *Beſtialitas.*

Concupiſcentia, Concupiſcere.

Concupiſcentia an minuat voluntarium. lib.1.c.2 §.4
Concupiſcere fœminam ignotam an ſit ſtuprum, adulterium, & ſacrilegium. lib.1.c.1.§.4. n.13
Concupiſcentiæ ſedatio ſola an ſit tectus finis in matrimonio. lib.7.c.3.§.5.n.8

Concurrere.

Concurrente vita propria, vel honore, cum bonis proximi, vel Reip. quid præferendum. lib.8. cap.1. toto §.1

Conditio, Conditionatus.

Conditio in votis conditionalibus quomodo implenda. l.3.c.12.§.6.n.4

An poſſit impediri, vel à vouente, vel ab alio. ibid. à num.5

Conditionata vota, an reſeruata. lib.3.c.16.§.4.n.32

Conditionatæ blaſphemiæ quæ. l.2.c.6.§.4.n.22

Conditiones requiſitæ ad iuſtum intereſſe ex damno emergente, vel lucro ceſſante. lib.8.tr.3.c.8.§.3.n.2. & num.11

Conditiones appoſitæ, quando auferunt malitiam à cogitationibus. lib.10.cap.5.§.3. & §.4. & §.5. vide etiam *verb.* à Cogitationibus malis.

Confabulans.

Confabulans in choro an ſatisfaciat. lib.2.c.5. §.4.n.22.

Confeſſarius, Confeſſio.

Confeſſarij inſtructio pro ſcrupuloſis. lib.1. cap.3. §.8. à num.13

Confeſſarius an poſſit diſpenſare in ieiuniis Eccleſiæ. lib.4. c.5.§.7.n.61

Confeſſio fidei quando neceſſariò eſt exhibenda: Vide *Credere.*

Confeſſarius, quomodo ſe gerat cum volente differre reſtitutionem, vel nolente reſtituere. lib.8.tr.4.c.4.per totum.

Confeſſarius, quàm prudenter ſe habere debeat in examinandis peccatis luxuriæ. lib.7.c.7.§.4.n.4

Confeſſarius, quam pœnitentiam iniunget homicidæ. lib.6. c.3. §.3

Confeſſarius quomodo ſe gerat circa inimicos nolentes ſe alloqui. lib.5.c.1.§.3.n.28

Confeſſio.

Confeſſio frequens cum eodem Confeſſario magnum remedium contra luxuriam. lib.7.c.10.n.5

Confuſio.

Confuſio rerum, quomodo transferat dominium. lib.8. tr.3.c.3.§.4. n.31

Coniugium.

Coniugium quando dat cauſam excuſantem à ieiuniis, lib.4. c.5. §.7.n.37

Coniugatus, Coniux.

Coniugatis an liceant cogitationes moroſæ. lib.10. c.4. n.3.fine, remiſſiuè ad lib.7.c.3.§.5

Coniuges quid ſibi inuicem debeant. lib.5.c.3

Coniugatorum peccata in materia luxuriæ. lib.7. capite 3. §.5

Coniugis pollutio. n.2

Coniux an peccet, ſi reddat debitum alteri ſemen extra vas effundenti. n.4

Coniux an ſeipſum libidinosè tangere, abſente altero, poſſit. lib.7.c.3.§.3.n.45

Coniux, quomodo ſe habere debet, quando alter eſt adulter. lib.7.c.3.§.3.à n.6

Conſcientia.

Conſcientia probabilis, ſeu opinio, quid, & quotuplex. l.1.c.3.§.3

An illam pariat authoritas vnius. à n.4

An probabilitas probabilis. à n.7

An æqualis probabilitas. à n.9

Conſcientia, quid & quotuplex. ibid.§.1

Vera, falſa, erronea, probabilis, dubia. à n.2

Conſcientiam errantem an ſequi debeas. ibid. §.2

Quomodo eam deponere. à n.9

Conſcientia dubia quale peccatum parit. ibid. §. 6. à num.2

Conſcientia ſcrupuloſa quæ, vnde oriatur, & quid remedij. lib.1.c.3.§.8.per totum.

Pœnitentis ſcrupuloſi inſtructio. n.4

Confeſſarij pro eodem inſtructio. à n.13

Conſenſus.

Conſenſus, vna ex concauſis iniuſtæ actionis, quam pariat obligationem reſtitutionis. lib.8.tr.4.c.2.§.3

Conſilium.

Conſilium, vna ex concauſis iniuſtæ actionis. ibid.§.2

Conſilium dare ad peccatum minus, vt vitetur maius. Vide *Inuitare ad peccatum.*

Conſilium petere à Patre pro matrimonio, an debeat filius. lib.5.c.2.§.3.n.6

Conſuetudo.

Conſuetudo iurandi. l.3.c.1.§.5

Conſuetudo malè iurandi an ſit in ſe peccatum. ibid. num.1

Conſuetudo an excuſet ab auditione Sacri die feſtiuo. lib.4.c.2.§.2.n.9

An à laborando. lib.4.c.3.§.2.n.21

Conſuetudo quibus ſignis cognoſcitur fuiſſe introducta cum obligatione. lib.8. tract.1.cap.4. §.2. num.15. & deinceps.

Contemptus.

Contemptus in rebus Sacris an aliquando venialis. l.1. c.1.§.3.n.6

Contemptus præcepti quando mortalis. ibid.§.4.n.6

Continuare.

Continuatum peccatum nolentis reſtituere. lib.8. tr.2. cap.7

Contractus.

Contractus ex metu graui iniuſto. l.1.c.2.§.5.à n.11

Ex leui. §.6

Ex dolo. §.4.n.20

Contractus an confirmentur iuramento. l.3.c.3.§.6

in Contractibus an æquiuocare, vel fictè iurare liceat. l.3.c.4.§.1

Contractus, quid ſit. l.8.tt.3.c.6 §.1

Eius diuiſio in nominatum, innominatum, bonæ fidei, ſtricti iuris, nudum, veſtitum, oneroſum, lucratiuum. ibid.

Contractus Emptionis frumentorum à Maſſario formula, & iuſtitia. l.8.tt.3.c.7.§.7.n.11

Contractus cum dolo, vi, &c. Vide, *Deceptiones occurrentes.*

Contractus emptionis, & venditionis: Vide, *Emptio*, & *Venditio.*

Contractus à gaudere. l.8.tt.3.c.7.§.6.n.16

Contumelia.

Contumeliæ. l.9.c.3.§.8

Cooperari, Cooperatio, Cooperator.

Cooperatio cum aliis in fractione ieiunij. l.4.c.5.§.6

Pater, & Dominus reſpectu familiæ. n.2

Caupones, & qui cibos vendunt. n.6

Amici, ſeu Hoſpites. à n.8

Cooperari in die feſto cum infidelibus in opere ſeruili: Vide, *Opera Seruilia.*

Cooperari ad peccatum, quando peccatum. l.5.c.1.§.4 num.15

Cooperatio famuli cum peccato Domini, quando excuſatur. l.5.c.1.§.4.n.18

Cooperatio cum amaſia. ibid.à n.23

Cooperatio vendentium cum malè ementibus, à n.33

Cum ſoluturis ieiunium. n.35

Cum idololatra. n.38

Cum miniſtrante indignè ſactamenta. n.39

Cum iniquè pugnantibus, & aliena bona diripientibus. n.40

Cum vſurariis. n.41

Cum tranſgreſſuro proceptum. n.62

Cum parato ad peccandum. n.65

Cooperatores cum ludentibus: Vide, *Barataria.*

Cooperatores cum iniuſtis actibus, quoad obligationem Reſtitutionis: Vide, *Concauſa.*

Cooperatores cum homicida quid debeant: Vide, *Homicidy cooperater.*

Copula.

Copulæ finis, quinam eſſe debet. l.7.c.3.§.5.n.5

Sola ſedatio concupiſcentiæ, vel ſanitas an ſit bonus finis. n.8

Quid

Quid ſola delectatio. n.9
An habens ioteotionemad aliam peccet. n.13
An effundendo ſemen extra vas. n.14
An ſeminante altero ex coniuge, altetum non ſeminare. n.17
An Coniux ſemper reddere debitum obligetur ſub mortali. n.20
Afferuntur nihilominus decem excuſatiooes, à n.21
Petere debitum iotra vas præpoſterum, ſemper eſt peccatum. n.31
Quid de tactibus circa illud vas,vel intra os.n.32.& 33
Modus, ſeu ſitus diuerſus in copula quod peccatum. num.34
Tempus menſtrui,vel grauidationis, an atecat Coniuges à copula. n.35
An Tempus Aduentus,vel Quadrageſimæ. n.36
An Tempus ſenectutis. n.37
An locus publicus,vel ſacer. n.39.& 40
Tactus,oſcula,aſpectus,verba turpia, quando in Coniugatis ſint peccata: Vide eaſdem Voces.
Copula cum dormiente, vel ſenſibus deſtituta, an ſit raptus. l.7.c.6.§.2.n.17
Quid eum ſtatua Marmorea. l.7.c.7.§.1.n.10
Copula Matrimonialis an interrumpi queat. l.7.c.5.§.5. num.16
Quid de fornicatria. c.1.§.1.n.8
Copula cum Vidua an ſit ſimplex Fornicatio. lib.7.c.1. §.2.num.4
Copula cum ſponſa alterius an ſit adulterium. numero 9
Copulæ finis, Modus,&c. Vide, *Coniugatorum peccata in materia luxuriæ.*

Coquus.

Coqui an excuſentur à Ieiunio. l.4.c.5.§.7.n.27

Credere.

Credere quid debemus de neceſſitate medij. lib.2.cap.1. §.1.n.2
Quid de neceſſitate præcepti. n.5
Quando. à n.8

Creditum.

Credita an poſſint vendi,& quanti. l.8.tr.3.c.7.§.3.n.57. & §.8. per totum.
Creditâ pecuniâ vendere: Vide, *Vendere pecuniâ creditâ.*

Credulitas.

Credulitas infallibilis ex aſtris an peccaminoſa.lib.2.c.6. §.1.n.20

Crux.

Crux CHRISTI DOMINI, qua adoratione colenda. Vide, *Reliquia* CHRISTI, *& Sanctorum.*

Cubiculum.

Cubiculum amico commodare an poſſis ad fornicandum. l.5.c.1.§....n.20

Cui.

Cui, vna ex circumſtantiis reſtitutionis. lib.8. tract.4. c.1.§.3

Culpa.

Culpa iuridica, lata,leuis,leuiſſima,Theologica,venialis, vel mortalis. l.8.tt.3.c.2.§.4.n.1 & 2
Culpa in propriè dicto contractu. lib.8.tr.3.c.5.§.1
Culpa in quaſi contractu. ibid.§.2
Culpa leuis in vna materia, grauis ſubinde eſt in alia. lib.8.tr.3.c.5.§.2. n.1.& 2.& §.4.n 3
Culpam non committens,non eſt dignus pœna. l.5.c.1. §.4.n.12

Cultus.

Cultus Diuinus, an det cauſam laborandi die feſtiuo. lib.4.c.3.§.2.n.3

Curator.

Curator quæ Minoris vota irritare valeat. lib.3.cap.16. §.3.à n 57

Cuſtos.

Cuſtodes ex officio tenentur ad reſtitutionem ablatorum,niſi fures manifeſtent. lib.8.tr.3.c.2.§.6.n.12
Quid de reſtitutione pœnæ,quæ non ſoluatur. ibid.
Cuſtodes, & ſimiles an ſe abſcondere poſſint, quò fures comprehendant. lib.5.c.1.§.4.n.2.& 3

D

Damnificatio, Damnum.

DAmnum, quod dat cauſam diſpenſandi votum. l.3. c.16.§.4.n.19
Damnum ſecutum,debitor moroſus,decimæ, denuntiatio, depoſitum,detractio,diſpenſatio, donatio. In dubiis horum quid fiet. l.1.c.3.§.7
Damnum datum, quam obligationem reſtitutionis pariat. l.6.c.4.§.2
Damnum datum à tuo animali, vel ſeruo. ibidem, num.4
Damnum datum à tuo filio. ibid.n.6
Damnum emergens ex Mutuo. lib.8.tr.3.c.8.§.3. fusè.
Damnificatio: Vide, *Reſtitutionis radix tertia.*

Dæmon.

Dæmonum adiuratio quæ, & qualis,&c. l.3.c.8.§.2
Colloeutio. n.4
Petitio. n.8
Præceptio. n.11
Cætera vide *v. Adiurari, Exorciſta.*

Debitum.

Debita Patris an ſoluere teneatur filius. lib.5.c.2.§.2. num.7
Quid quando Filius poſſidet bona vinculata. ibidem, num.7

Debitum coniugale.

Debiti coniugalis petitio, vel redditio,quando alter coniux eſt adulter. lib.5.c.3.§.3.à n.6
Quid de redditione, quando alter cum peccato petit. lib.7.c.5.§.3.n.11
Debitum Matrimonij. lib.7.c.5.§.5.à n.20. Vide etiam Coniugatorum peccata in materia luxuriæ.
A Debito matrimoniali reddendo,decem cauſæ excuſant. d.§.5.n.20

Deceptio, Decipiens.

Deceptiones occurreotes in emptione, & venditione, lib.8.tr.3. cap.7. §.11
In pretio. n.1
In venditione facta duobus. n.2
In diminutione rei venditæ. n.4
Miſcendo rem vilem cum pretioſa. n.6
Vendendo quid pro quo. n.7
Fraus, & dolus, vel error in ipſa venditione. n.11
Quando dolus dat cauſam contractus. n.15
Quando dolus incidit in contractus. n.18
Quando dolus tertij dat, vel non dat cauſam contractus. n.19
Quando non ſeruatur expreſſa conditio. n.21
Decipiens pœnitens an monere debeat deceptum. ibid. num.21
Ex Deceptione initi contractus cum iuramento quid. ibid. n.23
Decipiens occultando, vel non manifeſtando vitium mercis. l.8.tr.3.c.7.§.15.n.25
Quid ſi vitium ſit in parte mercis. n.30
Vitium patens an manifeſtandum à vendente. n.31
Interrogatus vendens de vitio,quid reſpondebit. n.33
Vendens rem incogniti valoris,an iudicetur deceptus. à n.34
Quid de vendente rem in ſe ignotam. n.42
Deceptio in ſolutione per monetam falſam. ibidem, num.43
Deceptio in Monopoliis: Vide, *Monopolium.*

Decima.

Decimas non ſoluere an Sacrilegium. lib.2. cap.6. §.5. num.11

Dedecus.

Dedecus ſubire, an obligemur propter bonum proxi-

mi. lib.5.c.1.§.1. à n.6

Deſlorator.

Deſlotator Virginis. Vide, *Stuprator.*

Defunctus.

Defunctorum Officium die ſecundo Nouembris, an ſub obligationa recitandum. l.2.c.5.§.2.n.13

An poſſit recitari pridie Veſperi. ib.§.5.0.7

Degradatus.

Degradatus an ad Officium teneatur. lib.2.c.5.§.1. num.5

Delectatio.

Delectatio ſola an ſit inculpatus finis in Matrimonio. lib.7.c.3. §.3. à n.9.

Delectatio tactus naturalis, libidinoſa, non libidinoſa. lib.7.c.8. §.1. à 0.1. & n.7

Delectatio moroſa. lib.10.c.3

Delectationibus inſurgentibus, quomodo reſiſtendum: Vide, *Motibus prauis, & Cogitationes.*

Delectatio ſpeculatiua, quomodo peccatum. l.1.c.7

Deliberatio.

Deliberatio imperfecta dat cauſam diſpenſandi votum. lib.3.c.16. §.4.n.13

Denuntiare, Denuntiator.

Denuntiator criminis. l.9.c 2.§.4

Denuntiari occultum crimen an valeat. ibidem, n.3

Denuntiandæ Blaſphemiæ Hæreticales. l.2.c.6.§.4. oum.6

Deputati.

Deputati ad Chorum: Vide, *Hora Canonica, & Religioſi deputati.*

Deſperatio.

Deſperatio quid ſit. lib.2.c.2.§.1.n.4

Deſiderare, Deſiderium.

Deſideria turpia, vt cauſæ Pollutionis. l.7.c.3.§.3.n.50. & 51

Deſidetare malum alteri, quando peccatum. l.5.c.1.§.3. à 0.29

Deſiderare bonum effectum ex mala cauſa quando peccatum. ibid.

Deſiderare malum ſub conditione. ibid.n.30

Deſiderare malum alteri vt bonum tuum, vel vt pariens bonum Reipublic. an liceat. ibid.n.31

Deſiderare malum ſibi, an quis poſſit, vt apprehenſum bonum. lib.5.c.1.§.3.n.34

Deſtructio, Deſtructor.

Deſtructor rei alienæ quid debeat. lib.8.tr.3.c.3.§.1

Deſtructio. Vide, *Reſtitutionis radix tertia.*

Determinare.

Determinatum pretium requiritur in emptione, & veoditione. l.8.t.3.c.7.§.1.n.4

Detractor.

Detractor: Vide, *Fama.*

Dettactorem audiens quando peccat. l.9.c.3.§.7

Detrimentum.

Detrimento tuo notabili an debeas tuam rem vilem in communi periculo alienæ pretioſæ præferre. l.8.tr.3. c.5.§.3.n.4

Deuotio.

Deuotio ſpecialis dat coniecturam interpretandi votum. lib.3.c.16.§.2.n.5. & 6

Dialogus.

Dialogus de charitate parentibus debita. l.5.c.2

Difficultas.

Difficultas exigendi ſortem an det lucrum io Mutuo. l.8.tr.3.c.8.§ 4.

Difficultas, quæ dat cauſam diſpenſandi votum. lib.3. c.16.§.4.n.18.

Difficultas quæ à ieiunio excuſat. l.4.c.5.§.7.0.47

Dilatio.

Dilatio, quæ eſt peccaminoſa in exequendis votis. l.3. c.12.§.3. à n.7

Dignus.

Digni, vel digniores, qui ſint quoad Collationes Beneficiorum, & Officiorum. l.8.tr.3.c.4.§.4.n.1

Dilectio.

Dilectio Proximi: Vide, *Praceptum de diligendo, &* Vide *Charitas.*

Diminuere.

Diminuere de merce, prætextu vilioris pretij. l.8.tr.3.c.7. §.11.n.4

Diſpenſare.

Diſpenſat quis à pœna incurſa ob inceſtum. lib.7.c.4. §.2. n.3

Diſpenſatio, Diſpenſatus.

Diſpenſatio Iuramenti: Vide, *Relaxatio Iuramenti.*

Diſpenſatio voti: Vide, *Voti diſpenſatio.*

Diſpenſario quæ, & cuius requiritur ad laborandum in die feſto. l.4.c.3.§.2.à n.31

Diſpenſatus ad Carnes, ao teneatur ad Ieiunium Eccleſiæ. l.4.c.5.§.1. à n.2

Diſpenſatus ad Caroes, an intelligatur diſpenſatus ad lacticinia. ibid.n.5

Au ad omnia geoera carnium. n.8

Diſpenſare quis poteſt à ieiunio. l.4.c.5.§.7.à.n.52

Summus Pontifex, ſed, vt licitè, cum cauſa. ibid.

Quid de Epiſcopis. 0.54

Quid de Prælatis Religionum. n.55

Quid de Confeſſario, Medico, Abbatiſſa, Vito docto. num.61.

Diſpenſatio probabiliter data an faueat diſpenſato. l.1.c.3.§.3.n.19

Diſputatio.

Diſputatio de rebus fideiqua ratione prohibita. l.2.c.1.§.11

Diſpoſitio.

Diſpoſitiones factæ contra prius iuramentum an ſint validæ. l.3.c.3.§.5.n.7

Diſſolutio.

Diſſolutio Maleficij: Vide, *Maleficij diſſolutio.*

Diſtantia.

Diſtantia quæ tollit præſentiam oeceſſariam in auditione Miſſæ. l.4.c.2.§.1.n.12

Diſtillatio.

Diſtillatio, quomodo differat à Pollutione. l.7.c.3. §.5.n.53

Diſtributio.

Diſtributio officiorum an vendi poſſit. l.8.tr.3.c.7. §.3. à n.6.

De Diſtributione pecuniæ legatæ quid. ibid.

Diuinatio.

Diuinatio quid, & quotuplex. l.2.c.6.§.1.n.9

Eius pœna, & abſolutio. Ibid.§.2.n.14. & 15

Doctor.

Doctor quid docete debeat in probabilibus. l.1.c.3.§.4. à n.15

Dolus.

Dolus, & fraus in cootractibus: Vide, *Deceptiones occurrentes.*

Dolus, & fraus io ludo: Vide, *Ludus.*

Dominium.

Dominium quid ſit. l.8.tr.1.c.1.n.1

Dominium proprietatis differt à Dominio iuriſdictioois. n.2

Item à Poſſeſſione, vſufructu, & mero vſu. n.4

Dominium terum quiſnam habet. ibid.c.2

Dominium acquiritur titulo, & poſſeſſione. ibid.c.3

Dominium quomodo acquiratur per Alluuionem. l.8. tr.3.c.3.§.4

Per Adiunctiooem. n.7

Per Confuſionem. n.11

Per Admixtionem. n.15

Per Præſcriptionem: Vide, *Praſcriptio.*

Dominus.

Domious ao eiicere ſeruum debeat habentem Concubinam. l.5.c.1.§.4.num.21

Domino ignoto, vel defuncto, vel incerto, vel nullo, cui reſtituendum. l.8.tr.4.c.1.§.3.n.11

Domino non aduertenti facta reſtitutio an valeat. ibid. §.5. n.2

Domini poteſtas circa vota ſerui. lib.3.cap.16.§.3.n.45. & 52

Dominorum Iuramenta contra ſeruos. l.3.cap.3.§.3. n.6

Domus.

Domus profeſſa Soc. Ieſu, an poſſit permutare fructus ſui Hortuli, quos non licet vendere. lib.8.tr.3.c.7.§.1. num.8

Donatio.

Donationes inter Patrem, & filium, lib.5.c.4.§.2

Donationem alteri peccaminosè factam impediens ad quid obligetur. lib.8.tr.3. c.4.§.1.n.9

Donatio nimis prodiga iurata ad quid obligat. l.3.c.3.§.5. num.17

Dormitans.

Dormitans in Choro an ſatisfaciat. l.2.c.5.§.4.n.19

Dubitare, Dubitatio.

Dubitatio quomodo differat à Iudicio, Suſpicione, Opinione. lib 9.c.1.n.1

Dubitare de peccato alterius an ſit peccatum. ibid. num.11

Dubius.

Dubia excuſatio an det cauſam non ieiunandi. l.4.c.5. §.7. num.51

Dubium dat cauſam diſpenſandi votum. l.3.c.16.§.4. num.24

Dubia Conſcientia: Vide *Conſcientia dubia.*

Dubia permulta percurruntur, & decernuntur. l.1.c.3. §.7. per totum.

Dubium, an res præcepta grauiter conducat ad fidem, qua ratione interpretandum. lib.1. cap.1.§.5. num.24

Dubium vincere qui non poteſt, quid faciat. l.1 c.3. §.4.num.3

in Dubiis melior eſt conditio poſſidentis. lib.1.c.3.§.6. num.5

In materia Iuſtitiæ. ibid.

In aliis materiis. n.10

Dubiis in quibus fauet poſſeſſio. l.1.cap.3.§.7. per totum.

Dubitans, an omiſerit aliquid in recitatione officij, ad quid tenetur. lib.2.c.5.§.3.n.9

Dubius in fide, an Hæreticus. l.2.c.1.§ 4.n.3

Dubium ſi ſit, an effectus procedat à natura, an à dæmone, quid iudicandum. lib.1.c.7.§.1. à n.61

Quid, ſi ſit dubium, an procedat à Deo, an à dæmone. ibid. n. 68

Duellum.

Duellum quid ſit. lib.6.c.1.§.2.n.8

Etiam priuatum eſt prohibitum ſub excommunicatione Pontificia. num 13

Quis ab ea abſoluit. ibid.

Etiam inſtigantes, fauentéſque dantes. ibid.

Quid de prouocantibus, non tamen actu pugnantibus. n.15

Duellum acceptare, an aliquando liceat. n.16

Quid, ſi certò ſciatur non ſecutura pugna. n.18

E

Effuſio.

Effuſio ſeminis extra vas in Coniugatis, aliiſque. lib.7.c.3.§.5.n 14

Electio.

Electio ad officium, vel legatum an vendi iuſtè poſſit. lib.8.tract.3.c.7. §.1.n.6

Eleemoſyna.

Eleemoſyna, Epicheia, Euchariſtiæ ſuſceptio, Excommunicatio, Executor ſententiæ. In dubiis horum quid fiet. lib.1.c.3.§.7

Eleemoſynæ votum quo modo commutatur. l.3.c.16. §.6.n.23

Eleemoſyna per votum promiſſa Pauperi, vt is vſuras exerceat. lib.3.c.13.§.2.n.5

Quid, ſi promittatur ob vanam gloriam. ibid.n.5

Quid, ſi promittatur ſub disiunctione, eleemoſyna, vel ieiunium. ibid.§.5.n.10

Eleemoſynam erogare quando tenemur. l.5.c.1.§.1.à n.17

Quibus elargienda. ibid.

An teneamur Pauperes inquirere. n.20

Eleemoſynam an oporteat reddi à ficto paupere, vel otio vacante. l.8.tr.4.c.1.§.1

Emere.

Emens, vel acquirens rem alteri obligatam, quid debeat. l.8.tr.3.c.3.§.3.n.5

Emens rem alienâ pecuniâ quid. l.8.tr.3.c.7.§.1.n.17

Emptio.

Emptio omnium mercium ad inducendum Monopolium. l.8.tr.3.c.7.§.12.n.14

Emptio rei furtiuæ. l.8.tr.2.c.8

Emptio alieno nomine. l.8.tr.3.c.7.§.9.n.8

Emptio, & venditio eſt Contractus bonæ fidei. l.8.tr.3. c.7.§.1.0.1

Requirit primò conſenſum, & quidem abſolutum. num.2

Secundò, pretium, & quidem determinatum. n.4

Tertiò, rem, & pretium. n.7

Emptio, quoad multa: Vide, *Venditio, Vendere, Pretium, Valor, Deceptiones occurrentes.*

Emptio an ſit eadem, ac permutatio. n.8.& deinceps.

Emi, & vendi, quæ poſſunt: Vide, *Vendi, & Emi quæ poſſunt.*

Emptionis pretium multiplex: Vide, *Pretium.*

Emptio anticipata. l.8.tr.3.c.7.§.7

Emptio frumentorum, & ſimilium facta inter Mercatorem & Maſſarium anticipato pretio. l.8.tr.3.c.7.§.7. à num.9

Maſſarius an poſſit cogi ad reddendum frumentum. num.14

Augmentum frumenti cuius eſt. n.17

An poſſit ſtatui certa quantitas conſignanda frumenti. num.18

An Mercatori liceat pignus à Maſſario accipere. n.19

An qui Maſſarius non eſt, vti hoc Contractu queat. num.20

Quid debeat Maſſarius moroſus. n.28

An reuocari idem Contractus poſſit. n.31

Epiſcopus.

Epiſcopi cautè imponant excommunicationis pœnam. lib.1.c.1.§.3.n.15

Epiſcopi an poſſint dare licentiam legendi libros prohibitos. lib.1.c.1.§.7.n.17

An poſſint ipſi legere. ibid n.19

An poſſint abſoluere ab Hæreſi. ibid.§.8.n.11

An poſſint cogere Clericos ad recitandum officium alicuius Sancti. lib.2.c.5.§.2.n.5

Quid ſi Sanctus ſit Patronus, vel habeatur eius inſignis Reliquia. n.6

An poſſint concedere licentiam recitandi in alieno ritu. n.37

An diſpenſare in Horis Canonicis. lib.2. c.5. § 8. num 24

Epiſcopus quæ iuramenta diſpenſat. lib.3.c.7.§.3. iuncto c.6.§ 4.n.4

Quæ vota diſpenſat. c.16.§.4.à n.4

An ſua propria. n.6

An ad id alios delegare poſſit. n.51

Epiſcopus quoad inſtituendos feſtos dies: Vide, *Feſti dies.*

Quoad diſpenſandum in operibus ſeruilibus. l.4.c.3. §.2.n.35

Quoad diſpenſandum in ieiuniis. lib.4.cap.5.§.7 num.54

Eques Melitenſis.

Equites Melitenſes an teneantur recitare Horas. lib.2. c.5. §.1.n.6.

Equitatio.

Equitatio.

Equitatio, vt cauſa pollutionis. l.7.c.3.§.5.n.51

Error.

Error in contractibus: Vide, *verb. Deceptiones occurrentes.*

Error recitandi officium quid operetur. lib.2.cap.5.§.2. num.29

Error in iuramento quando pariat obligationem. l.3.c.3. num.21

Error in vouendo quid operetur. l.3.c.13.per tot.

In ſubſtantia. n.2

In qualitate. n.4

In fine. n.9

Eucharistia.

Euchariſtiæ frequentia, optimum remedium contra peccata luxuriæ. l.7.c.10.n.6

Eunuchus.

Eunuchum ſe fieri an quis permittere poſſit. l.6.c.2.§.3. num.4

Eunuchus peccans cum muliere, an debeat explicare ſe eſſe talem. l.7.c.1.§.1.n.9

Excommunicatio.

Excommunicatio ignorata: Vide, *Cenſuræ*

Excommunicationem an incurrat Exorciſta percutiens clericum arreptum à dæmone. l.3.c.8.§.2

Excommunicatio an excuſet ab audienda Miſſa. l.4.c.2. §.2.n.1

Excommunicatio lata in furantes, an incurratur à furantibus modica. l.8.tr.1.c.2.§.3.n.4

Excuſare, Excuſatio.

Excuſatus à tranſgreſſione Voti, excuſatur à pœna. l.3. c.11.§.7.n.4

Excuſatio dubia, an liberet à ieiunio: Vide, *Dubia excuſatio.*

Excuſantes cauſæ à reſtitutione. l.8.tr.5.c.1.§.9

Excuſationes à reſtitutione famæ: Vide, *Fama.*

Executor.

Executor teſtamenti, an, & quando eſſe poſſit Religioſus. l.8.tr.1.c.2.§.5.n.6

Exhæredare.

Exhæredare filium an poſſit Pater ob indignum à Filio contractum Matrimonium. l.5.c.2.§.3.n.7

Exhæredandi filium quæ ſint legitimæ cauſæ. l.5.c.3. §.1.n.8

Expenſæ.

Expenſæ in percipiendis fructibus alienæ rei quando compenſandæ. l.8.tr.3.c.3.§.5.n.12.& 12

Exponere.

Exponi an poſſit filius ad Hoſpitale à Patre diuite. l.4. c.3.§.1.n.4.& 5

Exteri.

Exteri an carius poſſint vendi. l.8.tract.3.c.7.§.4. num.8

Exteris an poſſit concedi, vt ipſi carius vendant. l.8.tr.3. c.7.§.5.n.1

Extremus.

Extrema proximi neceſſitas: Vide, *Neceſſitas.*

Extrema neceſſitas Parentum, vel ſororum an obliget ad egreſſum à Religione, vel impediat ingreſſum in illam. l.5.c.2.§.5.n.6

Exigere.

Exigere iuramentum à peieraturo an peccatum. lib.3. c.1.§.6

Quid per falſos Deos? ibid.

Exorciſta.

Exorciſta quo modo ſe gerere debeat in exorcizando. l.3.c.8.§.2. per totum. Cætera Vide, *Adiurare.*

F

Falſa miracula.

Falſa miracula, vel falſas reliquias exhibere, quod peccatum. l.2.c.6.§.1.n.4

Falſum Teſtimonium.

Falſum Teſtimonium: Vide, *Teſtis.*

Fama.

Fama alterius, quomodo lædatur. l.9.c.3

Quid ſit fama. §.1.n.1

Læditur diuerſimodè. n.4

Excuſatur tamen à mortali illam lædens ex variis capitibus.

Ex ignorantia. §.2

Ex paruitate materiæ. n.3

Item, ſi non adhibeatur fides detrahenti. ibid.

Si crimen referatur ſolùm vni, vel alteri probo. n.5

Si crimen ſit publicum. n.7

Quid, ſi ſit publicum alibi, hîc verò occultum. n.9

Quid, ſi quis acquiſiuit bonum nomen. n.11

Excuſatur item, qui infamatum infamat in re ſimili. n.17 num.20

Quid ob iuſtam querelam.

Famæ reſtitutio. n.27

Cauſæ excuſantes ab illa. l.9.c.3.§.1.n.1

Non peccaſſe contra Iuſtitiam. ibid.§.3

Non grauiter læſiſſe. n.4

Quid, ſi quis ſine culpa detraxit. n.5

Conſenſus infamari, vel eiuſdem remiſſio. n.7

Iuſta, & non nocens detractio. n.9

Infamatio reciproca. n.12

Fruſtranea reſtitutio. n.16

Damnum proprium proportionaliter notabile. n.18 n.19

Fama qua ratione reſtituenda. l.9.c.3.§.4

Fama an reſtituenda non ſolùm apud Auditores tuos, ſed etiam apud illos, qui a tuis Auditoribus crimen proximi nouerunt. ibid.§.5

Famam propriam prodigere an quis poſſit: Vide, *Infamare ſeipſum.*

Famulus.

Famuli quando excuſantur ab auditione Miſſæ. l.4.c.2. §.2.n.5.& 6

Quando poterunt miniſtrare cibos vetitos Dominis. l.4.c.5.§.6.n.4

Quando laborare die feſtiuo. l.4.c.3.§.2.n.7.fin.

Quando non ieiunare, vt Dominum aſſocient. l.4.c.5. §.7.n.25

Famuli cooperantes cum peccatis Domini, an aliquando excuſentur. l.5.c.4.§.1.n.18

Famuli, & non famuli cooperantes cum vſurariis. ibid. à num.46

Feſtus dies.

Feſti dies à quo inſtituuntur. l.4.c.1.§.1

Qui ſunt. §.2.n.1

Quando incipiunt, finiúntque. n.2

Feſto die quæ, & quando liceant opera ſeruilia: Vide, *Opera Seruilia.*

Feſto die laborare, quæ cauſa excuſet. lib.4.c.3.§.2. per totum.

An breuitas temporis. n.1

Diuinus cultus. n.3

Neceſſitas. n.6

Panem, cibóſque conficere, fructúſque colligere. n.9

Barbitonſoris, ſutoriſque officium. n.13

Pauperum ſubleuatio. n.14

Abſentia à loco feſti. n.20

Conſuetudo. n.21

Diſpenſatio. n.31

Fideiubere.

Fideiubere an poſſit qui iurauit non fideiuſſurum. lib.3. c.3.§.5.n.66

Fides.

Fides diuina quid, quæque ſunt eius præcepta. l.2.c.1.

Vide *verb. Credere.*

Fides exteriùs confitenda. ibid.§.2

Fides exteriùs non neganda. ibid.3

Fides interiùs non neganda. ibid.4

Vide *verb. Hæreſis,* & *verb. Hæreticus.*

Filius, Filia.

Filij vota, quæ Pater irritare valet. l.3.c.16.§.3.n.9

Filius Hæretici apud matrem fidelem educandus. l.2. c.1.§.5.n.15
Filiorum peculium : Vide, *Peculium filiorum.*
Filia renuntians bonis paternis, an adhuc poſſit ea petere. l.5.c.4.§.3.n.4
Filij quid debeant Parentibus. l.5.c.2. per totum, p.20
Primò amorem. §.2.n.2
Alimenta. n.5
An teneantur ſoluere debita Patris. ibid.
Quid, ſi habeant à Patre bona vinculata. n.9
Concurrente neceſſitate tui Patris, & tui filij, cui ſuccurrendum. c.3.§.5
Secundò, debent reuerentiam. c.2.§.1.n.12
Filio non licet percutere, accuſare, occidere Parentem proſcriptum. n.14
Quid, ſi arma capiat contra Remp. n.16
An Filius peccet, ſi nolit recognoſcere Patrem. n.17
Tertiò, debet Obedientiam. n.18
Filiis an liceat inire matrimonium inuitis parentibus. l.5.c.2.§.3
An cum dignis. n.1
An cum indignis. n.5
Filius an poſſit de ſuo peculio diſponere. l.5.c.4.§.1
An teſtari. n.2
An donare. n.4
Si ſit Infantiæ, vel Pubertati proximus, an ſe in foro externo, vel interno obligare poſſit, à n.5.
Filius, quoad ludum. l.5.c.4.§.1.n.7. ibid. & l.8.tr.2.c.9.§.1 n.17
Filius, quoad legitimam : Vide, *Legitima.*
Filius an poſſit à Patre exponi in hoſpitali. l.4.c.3.§.1. n.4.& 5

Filum.

Filo, quod virgo neuerit, morbum mederi, an ſit ſuperſtitiu. l.2.c.6.§.1.n.38.& n.67
Filo horas diei explorare an ſuperſtitioſum. l.2.c.6.§.1. n.36.& 67

Finis.

Fine voti deficiente, an, & quando votum deficiat. l.3. c.13.à n.9
Quid in duobus finibus altero deficiente. ibid.n.13
Finis adiurantis dæmonem quis eſſe debet. l.3.c.8.§.2. num.2
Finis malus qua ratione inualidat iuramentum. l.3 c.3. §.5 n.17
Finis malus adiunctus materiæ bonæ an inualidet votum. l.3.c.15.§.2.n.3
Quid, ſi bonus finis adiungatur materiæ indifferenti. ibid.n.7
Finis quis in actu matrimoniali. l.7.c.3.§.5.n.5

Fiſcus.

Fiſci regij, & Domini cuiuſdam ſerui contentio pro bonis eiuſdem ſerui ab inteſtato defuncti. l.8.tr.1.c.2. §.1.n.15
Fiſco, an addicenda bona vacantia. l.8.tr.4.c.1.§.3. num.14
Fiſco an debeantur pœnæ ante ſententiam, ita vt eas impediens obligetur reſtituere. l.8.tr.4.c.2.§ 6.n.15.tr.3. c.4.§.2.n.6. vide etiam ibid.c.2.§.2.n.2

Fornicari, Fornicatio.

Fornicatio, quid ſit. l.7.c.1.§.1
Quomodo explicanda in Confeſſione. n.1
Varietas mulierum, cum quibus quis fornicatur, an explicanda. n.3
Quid ſi fuerit cum filia Confeſſoris. n.4
Quid cum Puella prima vice. n.5
Quid cum Infideli. n.6
Quid, ſi ſis Eunuchus, vel frigidus. n.9
Quid, quando prior es in excitanda puella. n.10
Quid, ſi non ſeruas modum accumbendi. n.11
Quid, ſi non abſoluas copulam. n.12
Fornicatio eſt peccatum mortale iure naturali. lib.7. cap.1.§.2. num.2
Fornicari ex habitu: Vide, *Concubinatus.*
Fornicari cum Vidua an ſit ſimplex Fornicatio. l.7.c.3. §.2.n.4

Frater.

Fratres, quoad conferenda bona mortuo Patre. l.5.c.4. §.2.n.3
Fratres quid debeant fratribus, & ſororibus. l.5.c.4

Fraus.

Fraus in Contractibus : Vide, *Deceptiones occurrentes.*
Fraus in Monopoliis : Vide, *Monopolium.*
Fraus in ludo : Vide, *Ludus.*

Fructus.

Fructus rei vitioſæ venditæ cuius. l.8.tr.3.c.7.§.11. num.31
Fructus nondum nati, an, & quomodo vendi poſſint. l.8.tr.3.c.7.§.3.n.20
Fructus alij naturales, alij induſtriales, alij miſti. l.8.tr.3. c.3.§.5.n.1
Fructuum reſtitutio, quando debetur ex iniuſta acceptione. l.8.tr.3.c.2.§.7.n 22
Quando debetur ex re aliena bona fide accepta. l.8. tr 3 c.3.§.5
Fructus colligere die feſto an liceat. lib.4. cap.3. §.1. num.9

Frumentum.

Frumento electo an immiſceri aliquæ ſordes poſſint. l.8. tr.3.c.7.§.5.n.4. Vide etiam §.11.n.6
Frumentum venditum, & conſignatum hyeme ad pretium menſis Maij. l.8.tr.3.c.7.§.6.n.9

Fur, Furari, Furtum.

Furans, vt mœchetur, quomodo ſe explicare debebit in Confeſſione. l.7.c.9. n.4.& 5
Furari an liceat extremè, vel grauiter indigenti. l.8.tr.2. cap.6.
Fures ludo exponere quid poſſint. lib.8.tract.2. c.9. §.1. num.28
Furtiuæ rei emptio. l.8.tr.2.c.8
Furtum quid ſit, & quâ ratione differat à damnificatione. l.8.tr.1.c.1
Furti quantitas requiſita ad mortale inter extraneos. ibid.c.2
Furta modica ſucceſſiuè continuata. ibid.§.1
Furans modica ab eodem. ibid.
Furans modica à multis. ibid.§.2
Furantes multi modica ab eodem. §.3
Furti quantitas requiſita ad mortale inter Domeſticos. l.8.tr.2.c.3
Quoad vxorem. n.2
Quoad filios. n.3
Quoad Famulos. n.5
Quoad Religioſos. ibid.c.4
Fur an ſit, qui occultè ſibi compenſat, quod ſibi debetur: Vide, *Compenſatio.*
Furtum ex paruitate materiæ quando eſt veniale. l.1.c.1. §.3.n.15

G

Gabella, Gabellarius.

GAbella, Gemelli. In dubiis horum quid fiet. lib.1. c.3.§.7
Gabellam probabiliter iuſtam, ſed probabiliter iniuſtam an exigere, vel non ſoluere liceat. lib.1.cap.3. §.4.n.15
Gabella impoſita venditioni, quando debetur. l.8.tr.3. c.7.§.1.n.2
Gabellario cui. n.5

Gaudere.

Gaudere de effectu bono ex peccaminoſa actione an ſemper peccatum. ibid.

Gladius

Digitized by Google

Gladius.

Gladium mederi, vt ſanetur illo vulneratus, an ſuperſtitioſum. l.1.c.6.§.1.n.37.& 77

Græcus.

Græcâ linguâ officium dicere, an liceat Clerico Latino. l.1.c.5 §.2.n.16

Quid de Pœnitentia Sacramentali, vel voto. ibid. num.18

Græcus Sacerdos vxoratus an committat ſacrilegium tangendo alias ab vxore. l.2.c.6.§.3.n.3

Gratus.

Grata Deo ſi res indifferens euadat, eſt apta materia voto. l.3.c.15.§.2.n.7

Gratius eſt Deo,quod eſt melius,non ſic homini.l.3.c.16. §.5.n.3

Gubernator.

Gubernatores obligantur eiicere à Ciuitatibus Hiſtriones turpia repræſentantes. l.7.c.8.§.5.n.2

H

Hæres.

HÆredi debes iuramentum, quod præſtitiſti prædeceſſori. lib.3.c.3.§.7.n.6

Hæres an teneatur iuramento dato à prædeceſſore. l.3.c.3.§.7

Hebræus.

Hebræi, in quo vitandi. l.2.c.1.§.10.à n.6

Hæreditas.

Hæreditatis Venditio. l.8.tr.3.c.7.§.3.n.16

Hæreſis, Hæreticus.

Hæreſis,Hæreticus, Horæ Canonicæ; In dubiis horum, quid fiet. l.1.c.3.§.7

Hæreſis quid ſit. l.2.c.1.§.4 n.2

Alia interior,alia exterior. à n.5

Hæreticorum pœnæ. ibid.§.5

Excommunicatio. n.1

Irregularitas. n.2

Infamia. n.7

Priuatio Beneficiorum, & inhabilitas ad ea. n.8

Non poſſe eſſe patrinum. n.13

Non poſſe contrahere matrimonium cum Catholica. num.14

Confiſcatio bonorum. n.16

Incapacitas teſtandi,ſuccedendi,&c. n.23

Exemptio filiorum, amiſſio ſeruorum,& iurium, pœnæque quædam corporales. n.24

Hæreticalis Blaſphemia: Vide, *Blaſphemia.*

Hæreticus relapſus quis ſit. n.25

Hæreticorum cooperatores, ſeu fautores. §.6

Eorundem pœnæ. ibid.

Hæreticorum libri: Vide, *Libri.*

Hæretici abſolutio: Vide, *Abſolutio.*

Herba.

Herba pretioſa inuenta in faſce lignorum an reddenda. l.8.tr.3.c.7.§.11.à n.36

Hiſtrio.

Hiſtrio turpia repræſentans, quomodo peccet. l.5.c.1. §.4.n.28.& l.7.c.8.§.5

An pecuniam iuſtè accipiat. l.7.c.5.§.3.n.19

Homo.

Hominis venditio. l.8.tr.2.c.7.§.3.n.1

Homicida, Homicidium.

Homicida quam reſtitutionem debeat: Vide, *Reſtitutio ex Homicidio.*

Homicidium. l.6.per totum.

Homicidium ob defenſionem vitæ. l.6.c.1.§.1

An ad illud quis obligetur. n.6

Vt defendas vnum,an alterum valeas occidere. n.10

An debeas. n.11

An te non aggredientem occidere aliquando poſſis. num.15

An iniuſtum accuſatorem, calumniatorémque. ibid.

An finita aggreſſione. l.6.c.1.§.3.à n.2

An in duello: Vide, *Duellum.*

Homicidium ob defenſionem tuorum bonorum. lib.6. cap.1.§.2

Homicidium ob defenſionem bonorum proximi. ibid. n.3.& deinceps.

Homicidium ob defenſionem honoris, & pudicitiæ. ibid.§.3

Homicidium ad malefactores puniendos. ibid §.4

Malefactores nondum comprehenſi an occidi queant. num.1

Malefactores iam comprehenſi. n.5

Homicidium vnius loco alterius. lib.6. cap.4. §.4. num.2

Homicidij cooperatores quid debeant. lib.6. cap.4. §.5

Conſulentes,& auxiliantes. n.2

Mandantes. n.3

Ratum habentes. n.7

Non prohibentes. n.9

Homicidium quomodo explicandum in confeſſione. l.6.c.3.§.2

Homicidæ quæ pœnitentia imponenda à Confeſſario. ibid.§.3

Homicidium ſuiipſius. l.6.c.2

Occiſio ſui directa. §.1.

Occidere ſe ieiuniis,& macerationibus carnis. n.3

Occiſio ſui indirecta. §.2

Occiſio ſui ad oppidum hoſtium euertendum. n.4

Ad ſaluandum alium. n.5

Non fugiendo à Carcere,cùm poſſit vitã ſeruare. ibid.

Pro bono communi. n.6

Peſte infectis ſeruiendo. n.7

An vt acerbiorem mortem euadat. n.8

An ob mortificationis amorem. n.9

An non mutando locum inſalubrem habitationis. n.10

An ad euitanda grauia tormenta. n.11

An exercendo artem periculoſam. n.12

Homicidium quando caſuale, quando voluntarium. l.6.c.3.§.1

Vt id dignoſcatur, prima regula de dante operam rei licitæ. n.4

Secunda de dante operam rei illicitæ. n.5

Tertia de omittente, quod quis debet ex iuſtitia. num.8

Quarta de omittente quod quis debet ex Charitate. num.10

Honor.

Honorem alterius lædens. l.9.c.3.§.8

Eius reſtitutio. n.5

Honore proprio concurrente cum bonis alterius, quid præferendum. l.5.c.1.§.1.à n.6

Horæ Canonicæ.

Horæ Canonicæ. l.2.c.5

Quinam ad illas teneantur. §.1.n.2

Conſtituti in Sacris. n.3

Deputati ad Chorum. n.6

Beneficiarij. n.19

An Vicarij, vel Coadiutores Beneficiarij. ibid.

An Capellani. n.20

An intruſi. n.21

An Penſionarij. n.22

An qui habet ſolum titulum Beneficij, num.23. & à num.29

An qui habet ſolas diſtributiones. ibid.

An qui habet beneficium tenue. n.24

An qui per aliquot menſes non gaudet fructibus. num.28

Horæ Canonicæ an linguâ alienâ poſſint recitari. l.2. c.5.§.1.n.15

Horæ quo modo recitandæ. l.2.c.5.§.3

Qua intentione. n.2

Qua attentione. ibid.

Sine omiſſione. n.4
Sine mutilatione verborum. ibid.
Sine interruptione. n.11
Sine ordinis inuerſione. n.12
Quo loco, & ſitu. §.6
Horis in choro an ſatisfaciat mente diſtractus. lib.2.c.5. §.4.n.8
Submiſsè cantans. n.15
Nihil dicens. n.17
Dormitans. n.19
Confabulans. n.22
Tertiatim recitans. n.23
Horæ quo tempore recitandæ. ibid.§.5
Horas perſoluere an teneatur, qui difficulter legit. lib.2. cap.5.§.1.n.18
Horas quas tenentur Clerici in ſacris perſoluere. ibid. §.2
Demere, vel addere an aliquid liceat. n.7
An alienâ linguâ recitare. n.15
Horas quas tenentur recitare Religioſi : Vide, *Religioſi.*
Horas alias à præſcriptis recitare an aliquando liceat: Vide, *Mutatio Officij.*
Horas non recitandi quæ ſufficiens excuſatio : Vide, *Cauſſæ excuſantes ab Officio.*
Horas diei ex filo cognoſcere an ſit ſuperſtitio. l.2.c.6. §.1.n.59. & 79
Hora comedendi in die ieiunij. l.4.c.5.§.4
Horas recitandi in die ieiunij. ibid.§.3.n 10
Horas multas ſi continuetur comeſtio an rumpatur ieiunium. l.4.c.5.§.2.n.15
Quid, ſi per horas interrumpatur. ibid.n.16

Horologium.

Horologium Rotale, & Solare differunt. lib.2. c.5. §.5. num.4

Hoſpes, Hoſpitium.

Hoſpitij ratio an excuſet à ieiunio. l.4.c.5.§.7.n.50
Hoſpitibus an poſſit offerri duplex cœna in die ieiunij. ibid.§.6.à n.8

Hortulanus.

Hortulanis an olera irrigare liceat diebus feſtis. l.4.c.3. §.2.n.27

Hoſpitale.

Hoſpitale an etiam ſit pro expoſitis à Parentibus diuitibus. l.5.c.5.§.1.n.4

I

Idololatria.

IDololatria. l.2.c.6.§.1.n.6

Ieiunare, Ieiunium.

Ieiunandi votum. l.3.c.15.§.4.n.3.& §.6.n.11
Ieiunandi in pane, & aqua. dicto §.6.n.15.& 16
Ieiunare ex voto non valens hodie, an teneatur poſtea. l.3.c.16.§.2.n.8.10.12
Ieiunij in pane, & aqua commutatio. l.3.c.16.§.6.n.22
Ieiunium Eccleſiaſticum, quid ſit. l.4.c.5
Quos cibos reſpuit. ibid.§ 1
Quas carnes. n.1
Quæ lacticinia admittit. n.19
Ieiunium vnicam comeſtionem poſcit. ibid.§.2
Ieiunium an frangat arundines mellitas ſugere. ibid. num.14
Quæ continuatio comedendi obſtat. n.15
Quæ interruptio. n.16
Ex quibus cauſis conceditur. n.17
Ieiunij ientaculum : Vide, *Refectiuncula.*
Ieiunium ſemel frangere, mortale. l 4.c.5.§.5.n.1
Ieiunij excuſationes: : Vide, *Cauſæ excuſantes à Ieiunio.*
Ieiunium, iuramentum, immunitas, impedimentum matrimonij, irregularitas, iudex, iuriſdictio, iuriſdictionis exemptio, iudicium temerarium, In dubiis horum quid fiet. l.1.c.3.§.7

Ientaculum.

Ientaculum : Vide, *Refectiuncula.*

Ignorantia.

Ignorantia, quæ & quotuplex excuſat à culpa, vel à pœna. l.1.c.2.§.10.& l.2.c.1.§.7.n.22

Imago.

Imagines Crucis, & Sanctorum qua ratione adorandæ. l.2.c.4.§.1.n.6
Imagines, & cogitationes obiecti mali, quando peccatum. l.10.c.2

Impedimentum, Impedire.

Impeditus recitare horas, an teneatur præuenire. lib.2. cap.5.§.7.n.20
Impedimentum Voti qua ratione præueniendum. l.3. c.12.§.3.n.2
Impedimentum audiendi Miſſam, ſub qua obligatione tollendum. l.4.c.2.§.2.n.1
Qua obligatione non ponendum. ibid.§.3.n.4
Impediri an poſſit conditio appoſita in voto. lib.3.c.12. §.6.n.5
Impediens aliquem ab ingreſſu Religionis, quando peccat. l.5.c.2.§.5
Impediens vi, fraude, iniuriâ. n.2
Sine vi, vel fraude. n.5
Quoad peccatum. ibid.
Quoad obligationem Reſtitutionis. n 9
Impediens bonum alteri, pertinens ad Iuſtitiam commutatiuam, an contrahat obligationem Reſtitutionis. l.8.tr.3.c.4.§ 2
Pertinens ad diſtributiuam. ibid §.3
Impediens donationem peccaminoſam alteri factam ad quid obligetur. l.8.tr.3.c.4.§.2.n.7

Impotentia.

Impotentia, & inopia excuſant à reſtitutione. l.8.tr.4. c.2.§.9.à n.2
Impotentia excuſat ab aſſiſtentia ſacri. lib.4.cap.2.§.2. num.2

Impudicitia.

Impudicitia, hoc eſt, tactus, aſpectus, ſimiléſque inter ſolutos. l.7.c.8.§.1

Inceſtus.

Inceſtus. l.7.c.4
Quomodo explicandus in Confeſſione. n.1
An explicandi gradus. à n.2
Quid in Inceſtu in coniunctis coniunctione ſpirituali. num.4
Quid in impeditis impedimento publicæ honeſtatis. num.5
Quid in Inceſtu ſodomitico. num.7
Pœnæ Inceſtus. ibid.§.2
A quo diſpenſatur. n.3

Indignus.

Indigni, qui cenſeantur in ordine ad nuptias. l.5.c.2.§.3. num.9
Quinam in ordine ad beneficia. lib.8. tract.3.cap.4. §.4

Inducere, Inductio.

Inducens ad malè iurandum, quando peccat. lib.2.c.1. §.6
Inducens ad iurandum falſum, quod iurans credit verum, an peccet. l.2.c.1.§.6.à n.3
Inductio ad blaſphemandum ſemper eſt peccatum. ibid. num.7
Quid ſi inducas ſeruum ad laborandum die feſtiuo. ibidem.

Infamare.

Infamare proximum : Vide, *Fama.*
Infamare ſe ipſum an liceat. l.9.c.3.§.6
Propalando ſuum verum crimen. n.4
Impingendo ſibi falſum. n.6
Infamantem audiens ad quid obligatur. ibid.§.7

Infidelis.

Infideles. l.2.c.1.§.10

Infirmitas.

Infirmitas quæ excuſat ab Officio. lib.2.cap.5. §.8. num.13.

Digitized by Google

Infirmitas quæ excuſat à Ieiunio. l.4.c.5.§.7.n.14
Quæ ab auditione Sacri. Ibid.c.2.§.2.n.3

Inimicus.

Inimicum odiſſe. l.5.c.1.§.3. n.præſertim 2
Eundem accuſare. n.9
Non ſalutare. n.11
Non reſalutare. n.14
Excludere à communibus beneficiis. n.17
Veniam petenti non dare. n.18
Offerenti ſatisfactionem, Iniuriam non remittere. num.21
Eundem non alloqui. n.25

Innocens.

Innocens probatus nocens an poſſit condemnari. lib.6. c.1.§.4.n.8

Inquiſitores.

Inquiſitorum poteſtas legendi libros prohibitos, vel dandi aliis licentiam. l.2.c.1.§.7.n.17
Eorundem poteſtas abſoluendi hæreticos. lib.2.cap.1. §.8. n.11

Inſomnium.

Inſomnia. l.2.c.6.§.1.n.21

Inſtrumentum.

Inſtrumento alterius acquiſita an reddenda Domino inſtrumenti. l.8.tr.3.c.3.§.5.n.6
Inſtrumenta an dare poſſis volenti infringere carceres. l.9.c.2.§.2.n.14.& 12

Intellectus.

Intellectus, dum verſatur circa obiectum malum, quando peccat. l.10.c.1

Intendere, Intentio.

Intentio quæ in orando. l.2.c.4.§.2.n.7
Intendens non iurare an iuret. l.3.c.1.§.1.n.7
Intentio quæ, In actu matrimoniali. lib. 7. cap. 3. §.5. num.12

Interdictum.

Interdictum an excuſet ab auditione Sacri. lib.4. cap.2. §.2. n.2

Interrogatus.

Interrogatus de vitio rei, quam quis vendit, quid reſponſurus eſt. l.8.tr.3.c.7.§.11.n.33

Intruſus.

Intruſi in beneficium an teneantur ad officium. l.1.c.5. §.1. num.21

Inuentum.

Inuenta cui reſtituenda. l.8.tr.4.c.1.§.5.à n.21

Inuidia.

Inuidia quid ſit. l.5.c.1.§.3.à n.35
Oritur ex animo puſillo. ibid.n.41
An ſit ex ſe mortalis. n.42

Inuitare.

Inuitare ad peccatum, an aliquando non peccatum. l.5. c.1.§.4. n.6
Inuitare ad minus peccatum, vt euitetur maius, an liceat. ibid.
Quid ad æquale. ibid. n.12
Quid ad tranſgrediendum præceptum, quod quis tranſgreſſurus erat. n.64
Quid de parato ad peccandum. n.65

Inuoluntarium.

Inuoluntarium ex Ignorantia. l.1.c.2.§.10

Ira.

Ira an tollat voluntarium. lib.1.c.2.§.4

Irregularitas.

Irregularitas ignorata an afficiat ignorantem: Vide *Cenſura.*
Irregularitas an contrahatur à conſulente mutilationem, vt euitetur occiſio. l.5.c.1.§.4. n.13
An ob defenſionem ſuæ pudicitiæ. l.6.c.1.§.3.n.1
An ob permiſſionem propriæ caſtrationis. lib.6.cap.2. §.3. n.5
An ob actionem externam non contra Iuſtitiam, ſed cum voluntate interna contra ipſam. lib. 8. tract.3. c.2. §.5.n.11
An à conſulente, vt citiùs occidat. lib.8. tract.4. c.2. §.2. num.6
An à milite gregario. lib.8.tr.4.c.2.§.8.n.10. & 11

Iter, Itinerantes.

Iter facere an liceat die feſtino: Vide *Opera ſeruilia.*
Itinerantes quando excuſantur à Miſſæ auditione. lib.4. cap.2. §.2. n.3

Iudæus.

Iudæi: Vide, *Hebræi.*

Iudex.

Iudex quid faciet in probabilibus. lib. 1. cap. 3. §.4. num. 1
Idem an poſſit ſequi opinionem Collegæ. ibid.n.13
An poſſit cogere reum ad pœnam ipſi reo Ignoratam. lib.1.c.2.§.10.n.20
Iudex non poteſt cogere reum ad veritatem dicendam in cauſa non ſemiplena. l.3.c.4.§.3.à n.1
Quid in ſemiplena, vel plena. ibid.à n.5
Iudex. l.9.c.2.§.1
Iudex, an acceptare munera poſſit. n.5.& n.11
Iudex non poteſt reum cogere ad ſe occidendum. lib.6. c.2. §.1.n.5
Iudex an pro ſententia iniuſta validè acceptet pecuniam. l.7.c.5.§.3. n.præſertim 14
An pro iudicando ſecundùm ſententiam probabilem alicui fauentem. l.8.tr.3.c.7.§.3.n.13
Iudex laicus non poteſt cogere Clericos ad vendendas res ſuas. ibid.

Iudicium.

Iudicium tertius comes Iuramenti. l.3.c.1.§.4.n.7
Idem eſt comes adiurationis. l.3.c.8.§.1.n.9
in Iudiciis an æquiuocare liceat. l.3.c.4.§.2.n.3
Iudicium ſpeculatiuum, vel practicum, quodnam. lib.1. cap.3.§.1.n.1
Iudicia publica quomodo Inſtituenda. l.9.c.2
Iudicium temerarium. l.9.c.1
Differt ab opinione, ſuſpicione, dubitatione. n.1
Conditiones quatuor neceſſariæ, vt Iudicium ſit mortale. n.4
Prima, vt ſit deliberatum. n.5
Secunda, vt ſit in re graui. n.6
Tertia, vt ſit certum. n.7
Quarta, vt ſit ex inſufficientibus coniecturis. n.8
Solùm ſuſpicari non eſt mortale. n.11
Niſi fortè per accidens. n.12

Iuriſdictio.

Iuriſdictio probabilis in miniſtro Sacramentorum, quid operetur. l.1.c.3.§.4.n.21

Iuramentum, Iurare.

Iuramentum ex metu. lib. 3. cap.3. §.5. numero præſertim 6. & 12
Iuramentum per vitam Dei, vel Sanctorum an blaſphemum. l.2.c.6. §.4.n.23
Iurare quis poſſit. l.3.c.5.§.1
Iuramentum quid ſit. l.3.c.1.§.1
Quæ Dei inuocatio requiritur ad illud. ibid.n.3
Iuramentorum diuiſio. ibid.§.2
In aſſertorium, promiſſorium, conteſtatiuum, comminatiuum, Iudiciale, extraiudiciale, abſolutum, purum, conditionatum, explicitum, tacitum, blaſphemum. ibid.
Iuramenta omnia, an ſint eiuſdem ſpeciei. ibid. n.8.
Iuramenta cognoſcendi norma. ibid. §.3
Iuramentum aſſertorium quid. l.3.c.2
Veritas in eo requiſita. §.1
Qua certitudine. ibid. n.2
Iuramentum promiſſorium, eiúſque veritas. lib. 3. cap.4. §.1
Eiuſdem materia in communi. ibid.§.3.à n.2
Quid, quando eſt in honorem Dei. n.7
Quid, ſi ſit in vtilitatem hominis. n.11
Iuramenti acceptatio quid operetur. l.3.cap.3. §.3. n.13. & l.3.c.17.§.2. per totum.

Index Rerum,

Iuramentum pio voto æquivalet, dicto cap.17.§.2.n.1. & a
Iuramentum quomodo interpretandum. lib.3.c.3.§.4
Prima regula. n.1
Secunda. n.3
Tertia. n.7
Iuramenta aliqua promiſſoria expenduntur. l.3.c.3.§.5
Iuramentum ſine conſenſu. n.1
De actu irritato per legem. n.2
Illicitum ex parte actus. n.4
Illicitum ex parte illud extorquentis per metum, &c. num.6
Contra aliud Iuramentum. n.7
In matrimonio, & ſponſalibus contractis ex metu. num. 12
De non accuſando, vel de accuſando. n.15
Malum ex fine malo. n.17
Nimis prodigum. ibid.
Ex errore, vel dolo extortum. n.21
De rebus indifferentibus. n.28
De redeundo in carcerem. n.29
Volentis compenſatione vti. n.34
Contra leges. n.39
Non vendendi minoris. n.49
Medicorum, Rectorum, Alumnorum. n.50
Non ludendi. n.57
De non docenda arte. n.65
Non dandi mutuum, non fideiubendi. n.66
Iuramentum quomodo confirmet contractum. lib. 3. cap.3. §.6
Iuramentum an obliget ſucceſſorem. ibid. §.7
Iuramentum iudiciale. l.3.c.4
Iuramenti irritatio, remiſſio, diſpenſatio, ſeu relaxatio, commutatio. Vide *hæc verba.*
Iuramenta Deo facta de rebus reſeruatis, an reſeruata. l.3.c.7.§.3.n.6
Iuramentum Deo præſtitum, an ſibi poſſit aliquando commutare ipſe iurans. l.3.c.7.§.4.n.5
Quid de iuramento in ſuam propriam vtilitatem præſtito. ibid §.2.à n.4
Iuramentum qua ratione vetitum die feſto. lib.4. cap.4. num.8

Ius.

Iuris ordo in condemnandis malefactoribus. lib.6. c.1. §.4. num.7
An poſſit omitti à ſupremo Principe. ibid.

Iuſſio.

Iuſſio, ſeu mandatum vna ex concauſis ad iniuſtam actionem, quam obligationem pariat. lib.8. tract.4. cap.2. §.1

Iuſtitia.

Iuſtitia ſecundus comes Iuramenti. l.3.c.1.§.4.n.5
Eadem ſecundus comes adiurationis. l.3.c.8.§.1.n.5

L

Labor, Laborare, Laborioſus.

LAborantes ex mera voluntate an excuſentur à ieiunio. l.4.c.5.§.7.n.30
Laborioſa ars quæ excuſat à ieiunio. ibid.n.18
Quæ ſint hæ artes. Vide *Opera ſeruilia.*
Laboris æſtimatio, an deducenda in lucro ceſſante. l.8. tr.3.c.8. §.3.n.15
Quid in materia homicidij, quoad laborem, quem poſuiſſet occiſus. l.6.c.4.§.3.n.4

Lac, Lacticinia.

Lacte an liceat vti in diebus ieiunij. l.4.c.5.§ 2.n.19
Lacticiniis veſci an liceat in iiſdem. ibid.
Quid in vigiliis, & in quatuor temporibus. n.20
Quid in ieiuniis Quadrageſimæ. n.23
Quid in Dominicis eiuſdem. n.26
Lactis potus an frangat ieiunium: Vide *Potus.*

Lædere, Læſio.

Lædens famam alterius: Vide *Fama.*
Lædens honorem alterius. l.9.c.3.§.8
Læſio ſupra, vel infra dimidium in venditione, & emptione. l.8. tract.3. cap.7. §.4. in Appendice, num.9. & l.8.tr.3.c.7.§.11.n.1
Læſio, ſeu damnificatio: Vide *Reſtitutionis Radix tertia.*

Laicus.

Laicus an adiurare dæmoniacos poſſit. lib.3. cap.8.§.1. num.23
Laicis an liceat diſputare de rebus fidei. l.2.c.1

Lana.

Lanæ, & ſimiles merces anticipatò venditæ. l.8. tr.3. cap.7. §.7. n.6

Lectio.

Lectio turpium. l.7.c.8.§.5
Lectio turpium, vt cauſa pollutionis. lib.7.c.1.§.5.n.50. & 51
Lectiones audire an ſatis ſit, quando recitatur officium. l.2.c.5.§.3.n.10

Lega.

Lega an miſcenda argento, & ſimilibus. lib.8.tr.3.c.7. §.11. n.6

Legatum.

Legata pia non ſoluere, an ſacrilegium. lib.2. c.6. §.3. num.10
Legatum an debeatur vxori fornicanti, ſi ipſi relictum fuit ſub conditione, ſi caſtè vixerit. l.6.c.1.§.2.n.6

Legere.

Legere neſciens illicitè emittit profeſſionem ad Chorum. l.2.c.5.§.1.n.8
Quid ſi ſuſcipiat beneficium, vel Ordines Sacros. ibid. n.17

Legitima.

Legitima filiis debita. l.5.c.4.§.3

Lex.

Legis ignoratæ tranſgreſſio. l.1.c.2.§.10
Leges latæ pro bono publico, vel priuato differunt. l.3. c.3. §.5.n.40
Leges prohibentes, vel ſolùm permittentes item differunt. ibid.n.42
Lex an obliget, ceſſante fine in vno particulari. l.2.c.1. §.7. à n.36

Licitatio.

Licitatio: Vide *Subhaſtatio.*

Libertas, Liberum.

Libertas requiſita in voto. l.3.c.10.§.1
Libertatis imperfectio dat cauſam diſpenſandi vota. Vide *Deliberatio imperfecta.*
Liberum quid ſit. l.1.c.2.§.1.n.2

Libri.

Libri hæreticorum probibiti. l.2.c.1.§.7.per tot.
Libri alij prohibiti. ibid. n.5
Breuis ſcriptura an prohibita. n.10
Quid de manuſcripto notabili. n.13
Quis habeat facultatem dandi licentiam eos legendi. à num.17
Ens ex ignorantia legens quando peccat. à n.21
Quid de ſolùm audiente. n.32
Retinentes. n.42
Imprimentes. n.46
Defendentes. n.54
Libri qui, & quando oſtendendi Inquiſitoribus. ibid. num.57

Lignum.

Ligna colligere die feſto. l.4.c.3. n.30

Litaniæ.

Litaniæ in die S. Marci, & Rogationum an ſub obligatione. l.2.c.5.§.1.n.13
An poſſint recitari pridie Veſperi. ibid.§.5.n.7

Litigioſa res.

Litigioſa res, an vendi poſſit. l.8.tr.3.c.7.§.3.n.18

Locare, Locatio.

Locatam rem an debeat quis in communi periculo præferre ſuæ. l.8.tr.1.c.5.§.3
Locatæ rei fructus, quæ non ſolet locari, cuius ſunt. l.8.tr.3.c.3.§.5.n.8. vide etiam n.9
Locare Domum Meretrici. l.5.c.1.§.4.n.34

Locationes

Locationes an licitæ die feſto. l.4.c 4.n.2

Locus.

in Locis immundis recitare officium an liceat. lib.2.c.5. §.6. n.2

Locorum diuerſitas quomodo diuerſitatem Officij afferat. l.2.c.5.§.2.à n.25

Locus publicus reddit copulam maritalem illicitam. l.7. c.3. §.5. à n.39

Locus item ſacer, idem operatur. ibid.n.40

Loco quo facienda eſt reſtitutio. Vide, *Circumſtantia Reſtitutionis.*

Locutio, Loqui.

Locutio cum muliere, quando peccatum. lib.7.c.8.§.1. à num.5

Loqui turpia: Vide, *Turpiloquium*

Locutio quæ vſurpanda cum dæmone. l.3.c.8.§.2.n.4

Lucrum.

Lucrum ceſſans an excuſet ab auditione Sacri. lib.4.c.2. §.2.num.7

Lucratiuus contractus. l.8.tr.3 c.6.§.2.n.9

Lucrum ceſſans ex mutuo. l.8.tr.3.c.8.§.3.n.11

Conditiones quænam requiruntur. ibid.

Lucrum ceſſans ex contractu explicitè iniuſto, ſed iuſto implicitè, ibid.n.21

Lucrum ceſſans anticipatò an ſumi poſſit. ibid. n.16

Lucrum an ſumi poſſit ob periculum recuperandi ſortem. ibid. §.4

Quid ob promiſſionem non repetendi intra certum tempus. ibid. §.5

Quid ob moleſtiam carentiæ pecuniæ. ibid.§.6

Ludus.

Ludus filijfamilias viuente Patre. lib.3.c.4.§.1.n 7

Eiuſdem habentis tutorem. n.11

Ludus. l.8.tr.2.c.9.§.1

Non eſt ex ſe peccatum. n.1

Qualis ludus eſt iure prohibitus. n.2

Debent abeſſe fraus, dolus, minæ. à n.3

Ludere pecuniâ creditâ. n.9

Animo non ſoluendi ſtatim. n.14.

Vincere pluſquam potes perdere. n.15

Ludus cum iis, qui alienare nequeunt. ibid.n.18

Cum filiofamilias: Vide, *Ludus Filij.*

Cum vxore alterius. n.19

Cum alterius marito. n.20

Cum ſeruo. n.21

Cum Religioſo. n.25

Cum furibus, & vſurariis. n.28

Ludi cooperatores. n.31

Exponentes domum, menſamque, & ſimilia ludentibus an peccent. n.36

An pecuniam, quam inde accipiunt, reſtituere teneantur. n.35

Ludi illiciti inſpectores. n.36

Ludi abſtinentiam qui iurauit, ad quid teneatur. lib.3. c.3. §.5.n.57

An poſſit ludere nomine alieno. n.63

Luſcus.

Luſcus qua ratione obligetur ad recitandum officium. Vide *Cæcus.*

Luxuria.

Luxuria an habeat paruitatem materiæ. l.7.c.8.§.1.n.8

Luxuriæ ſpecies: Vide, *Fornicatio, Sacrilegium. Adulterium, Stuprum, Inceſtus, Sodomia, Pollutio Mollities, Beſtialitas*: Vide *etiam Coniugatorum peccata in materia luxuria.*

Luxuriæ peccata, quomodo examinanda à prudenti Confeſſario. l.7.c.7.§.4.n.4

Luxuria quoad motus prauos: Vide, *Delectatio*, & Vide *Cogitationes.*

M

Macherones.

MAcherones: Vide, *Paſtilli eſculenti.*

Magia.

Magia. l.2.c.6.§.1.n.7

Mala fides.

Malæ fidei quando ſuperuenit bona, & è contra quid operetur in eo, qui rem alienam conſumpſit. lib.8. tr.3.c.3.§.6. lege etiam tr.2.c.1.n.8

Quid, ſi id eueniat mihi reſpectu mei prædeceſſoris. num.3

Maledicere.

Maledicere parentibus, quod peccatum. lib.5. cap.2. §.1. num.13

Maledicere animantibus, & ſimilibus, quod peccatum. ibid. n.13

Maledictio.

Maledictionis, & blaſphemiæ diſcrimen. lib.2. cap.6. §.4. num.9

Malefactor.

Malefactor an occidi queat: Vide *Homicidium ad malefactores puniendos.*

Malefactor certus, ſed occultus an poſſit condemnari; l.6.c.1.§.4 n.18

Malefica.

Malefica actu malefaciens an poſſit occidi. lib.6. cap.1. §.1. n.15. fine.

Maleficium, Maleficus.

Maleficium, menſis, mors coniugis, nomen, nouitius. In dubiis horum quid fiet. l.1.c.3.§.7

Maleficium, eiuſque diſſolutio. l.2.c.6.§.2

An eam petere a malefico liceat. n.3

Maleficos conſulere quando peccatum. l.2.c.6.§.2.n.55

Malefici quâ pœnâ afficiantur. l.2.c.6.§.2.n.14

Malitia.

Malitia præſcindens à leui, & graui, an grauis. lib.1.c.1. §.3. num.31

Malum.

Malum inimico velle, vel optare. lib.5. cap.1. §.3. numero præſertim 7.

Mancipium.

Mancipium: Vide, *Seruus.*

Mandatum.

Mandatum, quoad homicidium. l.6.c.4.§.4.n.3

Vniuerſim, quoad iniuſtas actiones. l.8.tr.4.c.2.§.1

Marius Cutelli.

Marij Cutelli laus, eiuſdémque teſtimonium de Sicula Præſcriptione. l.8.tr.1.c.4.§.2.à n.24

Maritus.

Maritus, quid exponere ludo poteſt. l.8.tr.2.c.9.§.1.n.20

Maſſarius.

Maſſarij, & Mercatoris contractus anticipatus: Vide, *Emptio frumentorum.*

Mater.

Mater quæ vota filij irritare poteſt. l.3.c.16.§.3.n.21

Mater, in neceſſitate an præferenda Patri. l.5.cap.3.§.5. num.5

Mater quid debeat filio, quoad eum lactandum, vel alendum. l.5.c.3.§.2

Mater an expenſas factas in alimentis filij poſſit repetere. l.5.c.3.§.2.n.3

Materia.

Materiæ paruitas an detur in luxuria. l.7.c.8.§.1.n.8

Materiæ paruitas an adſit in iuramento non ludendi. lib.3.cap.3.§.5.n.60

Materia ſubrogata iuramento, an ſub iuramento ſeruanda. l.3.c.7.§.5

Materia ſubrogata voto reſeruato an reſeruata. l.3.c.16. §.4.n.35

Materia voti quæ: Vide, *Voti Materia.*

Matrimonium.

Matrimonium ex metu iuratum, an valeat. lib.3.cap.3. §.5.n.12

Matrimonium ex errore perſonæ, vel qualitatis contractum, an validum. l.3.c.3.§.5.n.27

Matrimonium ex metu: Vide, *Metus.*

Matrimonium contrahens ex timore cum impedimento, vel ſine, an peccet. l.1.c.2.§.9.n.8.& 9

Matrimonia impedientes quinam excommunicantur à Tridentino,

Tridentino. l.5.c.2.§.3.n.4
Matrimonium filij parentibus inuitis : Vide , *Filiis an liceat.*

Media nox.

Media nox quomodo computanda in ieiuniis. lib.4.c.5. §.5. à n.6
Mediæ noctis probabilis multa incommoda agitantur. l.2.c.3.§.5

Medicina.

Medicina effœta non poteſt pro recenti vendi. l.8.tr.3. c.7.§.11.n.28

Medicus , Medicamenta.

Medicus quid faciet in probabilibus. l.1.c.3.§.4.n.17
Medicamenta naturalia contra dæmonem an liceant. lib.3.c.8.§.2.n.26
Medicorum iuramenta ſub qua obligatione ſeruanda. lib.3.c.3.§.5.n.50
Medicus an poſſit diſpenſare in ieiuniis Eccleſiæ. lib.4. c.5.§.7.n.62

Melioramenta.

Melioramenta. l.8.tr.3.c.3.§.5.n.13.& deinceps.

Membrum.

Membra Chriſti , & Sanctorum nominare an blaſphemia : Vide *Nominare Chriſti , &c.*

Mendicantes.

Mendicantes quoad iuramenta,vel vota : Vide *Religioſi.*

Mentiri.

Mentitis , ſi quis dicat proximo , an ſemper peccet. l.5.c.1.§.1.n.6

Mercator , Mercatus, Merces.

Mercatoris remiſſio : Vide *Remiſſio mercatoris.*
Mercatus qua ratione interdicitur die feſtiuo. lib.4. c.4. num.1
Merces breui corrumpendæ , an currenti pretio vendi queant. l.8.tr.3.c.7.§.11.n.26
Merces extraordinariæ quanti. l.8 tr.3.c.7.§.4 n.20
Merces nunc cariores , mox futuræ viles , vel contra, quanti. n 21
Merces vltroneæ quanti vileſcunt. l.8.tr.3.c.7.§.4.n.7

Meretrix.

Meretrix an retinere , vel petere in iudicio poſſit turpe lucrum. l.7.c.5.§.3.n.16
Quantum poſſit accipere. à n.23

Metus.

Metus dat cauſam diſpenſandi iuramenta. lib 3. c.7.§.3. num.16
Metus an tollat voluntarium. l.1.c.2.§.5
Metus leuis , grauis , cadens in conſtantem virum , &c. ibid. à n.3
Reuerentialis. n.8
Metus grauis iniuſtus in contractibus. n.11
In matrimonio. n.12
In aliis actibus. n.19
Metus leuis iniuſtus in contractibus. §.6
In matrimonio. n.12
In aliis actibus. n.13
Metus iuſtus in contractibus. §.7
In matrimonio. n.3
In aliis actibus. n.6
Metus in Votis. l.1.c.1.§.8
Metus in iuramento. l.3.c.3.§.5.n.præſert.6.12
Metus in tranſgreſſione præceptorum. l.1.c.2 §.9

Miles.

Miles belli iniuſti an defendere ſe poſſit ab hoſtibus. lib.6.c.1.§.1.n.9
Miles Gregarius ad quam reſtitutionem tenetur. lib.8. t.4. c.2.§.8.n.8

Militari.

Militari quando poſſit in bello. l.1.c.3.§.4.n.36

Miniſter.

Miniſter Sacramentorum quid faciet in probabilibus. l.1.c.3.§.4.n.20
Miniſtri iuſtitiæ an poſſint exequi ſententiam iniuſtam. l.6.c.1.§.4.n.16

Miſſa.

Miſſam audiendi obligatio. l.4.c.2.§.1
Quæ Miſſa audienda. n.2
Quando. n.3
Vbi. n.7
Quo ſitu. n.8
A quo. n.9
An duæ mediæ ſint ſatis. n.10
Quæ præſentia requiritur. n.11
Quæ Intentio. n.17
Quæ Attentio. n.19
Miſſam non audire die feſto an excuſet excommunicatio. l.4.c.2.§.2.n.1
An Interdictum. n.2
An Impotentia. n.3
Periculum mali. n.5
Amiſſio lucri. n.7
Caritas. n.8
Conſuetudo. n.9
Peregrinum eſſe. n.10

Modus.

Modus procedendi in Iudiciis publicis. l.9.c.2.§.1.n.2
Modus copulæ maritalis. l.7.c.3.§.5.n.34

Molere.

Molere an liceat die feſtiuo : Vide, *Opera Seruilia.*

Moleſtia.

Moleſtia priuationis pecuniæ , an det lucrum in mutuo. l.8.tr.3.c.8.§.6

Mollities.

Mollities, quid ſit. l.7.c.7.§.1. Vide, *Pollutio.*
Mollities ſacrilega. l.7.c.2.§.1.n.7
Mollities virginis. l.7.c 5.§.1.n.3
Mollities vxorati. l.7.c.3.§.5.n.3

Moniales.

Monialium Capellanus an poſſit recitare Officium, quod recitant. l.2.c.5.§. 2.n.32
Moniales an teneantur ad Officium priuatim. ibid.§.1. num.13
Monialibus prohibitæ ſunt Choreæ. l.7.c.8.§.7.n.6
Monialem ſollicitans , vel corrumpens , quámnam pœnam incurrit. l.7.c.2.§.2.n.1

Monitio.

Monitio an requiratur,vt quis ex delicto obligetur reſtituere intereſſe rei ablatæ. l.8.tr.3.c.2.§.6.n.5
Quid in debitis ex contractu. ibid.n.10
Quid in reddendis debitis ex mutuo , vel alio contractu. l.8.tr.3.c.8.§.2.à n.7

Monopolium.

Monopolium. l.8.tr.3.c.7.§.12
Monopolium ex priuilegio , ex compacto , ex emptione omnium mercium,ex remotione aliorum vendentium, ex inducente penuriam. ibid.
Pretium in Monopolio. n.11

Mora.

Mora in delictis ex delicto. l.8.tr.3.c.2.§.6.n.1
In debitis ex contractu. n.10
In debitis ex re accepta. n.11.& 12
Mora Maſſarij in conſignando frumento,ipſi mercatori, quid operetur. l.8 tr.3.c.7.§.7.n.28
Mora in reddendo mutuo. l.8.tr.3.c.8.§.3.n.7

Moralis.

Moralis certitudo ex parte rei iuratæ. lib.3.cap.2.§.1. à num.2
Ex parte iurantis. à n.6

Morbus.

Morbo caduco mederi quibuſdam verbis an ſuperſtitioſum. l.2.c.6 §.1.n.34.& 48

Mortale Peccatum.

Mortale ex genere ſuo. l.1.c.2.§.2
Eius ſigna. ibid.n.2
Mortale per accidens. l.1.c.1.§.4
Mortale ratione finis. ibid.n.2
Ratione contemptus. n.4
Ratione periculi. n.10

Mors.

Mors.

Mors mariti certa debet eſſe, vt vxor alteri nubat. l.1. c.3. §.3.n.16

Mortem vt effugias potes æquiuocare etiam in iudiciis. l.3. c.4.§.3.n.5

Motus.

Motus primò primus, & ſecundò primus quis. l.1.cap.1. §.3.n.27

Signa, an hi tranſeant in perfectè voluntarios. ibid. a num 28

Motibus prauis inſurgentibus reſiſtendúmne poſitiuè, an ſufficiat negatiuè ſe habere. lib. 10. c.2. Vide etiam *Cogitationes.*

Mulier, Muliercula.

Mulieres nobiles quando excuſantur ab auditione Sacri, deficienti condecente veſtitu. l.4.c.2.§.2.n.5

Quid pro tempore à partu, vel ſimili. ibid.

Mulier aliàs honeſta, quantum poſſit exigere pro vſu ſui corporis. l.7.c.5.§.3.n.14.& 25

Mulier ficté copulam promittens, ad quid obligatur. l.7.c.5.§.3.n.49

An poſſit tunc frui pecunia, non ſeruato promiſſo. num.50

An Amaſij munera acceptare poſſit. n.51

Mulier, cui vis infertur, quid faciet, ne peccet. l.7. c.6. §.2. n.3

Mulier, per vim oppreſſa, an poſſit eiicere ſemen viri iam receptum. l.7.c.3.§.5.n.15

Mulierculanum duo contractus mutui exploduntur. l.8. tr.3.c.8.§.3.n.28

Munera.

Munera à Iudice non acceptanda. l.9 c.2.§.1.n.5

Munera Iudici donanda. ibid.n.13

Munera acceptare ab Amaſio mulier honeſta an poſſit. l.7.c.5.§.3.n.52

Mutatio.

Mutatio officij ſtando in eodem ritu an liceat. lib.2. c.5. §.2.n.20

Quid tranſeundo in alienum. n.33

Mutilare.

Mutilare ſe an aliquando liceat. l.6.c.1.§.3.n.3

Quid de caſtrando. n.4

Mutuum.

Mutuum dare an poſſit, qui iurauit non daturum. l.3.c.3. §.5. n.66

Mutuum, vna ex concauſis ad iniuſtam actionem. lib.8. tr.4.c.2.§.6

Mutuum dare pro tritico conſignando tempore meſſis. l.8.tr.3.c.7.§.7.n.3

Mutuum quid ſit. l.8.tr.3.c.8.§.1

Mutuum : Vide *Vſura.*

Pacta in mutuo, quænam ſint iuſta. ibid.n.10.& §.2. ſparſim per totum.

Mutuum tibi dare cum obligatione, vt reddas, quod ſub dubio debes, an liceat. l.8.tr.4.c.3.n.10

Mutuum dare cum pacto, vt nihil accipias, ſi ſolùm viuam decem annos, v. g. ſed deinde accipias ſimul decem pro centenario, pro illis decem annis, an liceat. l.8.tr.3.c.8.§.5.n.6

N

Nauigare.

NAuigantes quando excuſantur ab auditione Sacri. l.4. c.2.§.1.n.3

Neceſſitas.

Neceſſitas, quæ excuſat à laborando diebus feſtis. lib.4. c.3. §.2.n.6

Neceſſitas extrema temporalis proximi, quando te obligat ad eam ſubleuandam. lib.5.c.1.§.1.à num.9. Vide etiam n.12

Quid de graui. à n.15

Quid de communi. ibid.

Neceſſitas proximi ſpiritualis quando. l.5.c.1.§.2

Non extrema. à n.2

Extrema. à n.5

An cogat te profundere omnes fortunas, vitámque. ibid.

Neceſſitas extrema, vel grauis an concedat poſſe furari. l.8. tr.2.c.6

An tunc debeat adeſſe animus reddendi, cùm potueris. ibid. §.2.n.2

Neceſſitas, & vtilitas mercium quomodo augeat rerum pretia. l.8.tr.3.c.7.§.4.n.17

Negare.

Negare debitum poteſt coniux ex decem cauſis. l.7. c.3. §.5. à n.20

Prima cauſa, quando vir remiſſiuè petit. n.21

Secunda, quando rarò alter negat. n.22

Tertia, ob multitudinem prolis, quam ſuſtinere non valet. n.23

Quarta, ob periculum grauis morbi. n.24

Quinta, in primo bimeſtri contracti matrimonij de præſenti. n.25

Sexta, ante benedictiones Eccleſiæ, vel denuntiationes. n.26

Septima, ob votum, vel inceſtum, ſed vide huius explicationem. n.27

Octaua, an amenti coniugi. n.29

Nona, an dubitanti de validitate matrimonij. n.30

Negligentia.

Negligentia extirpandi conſuetudinem quando eſt peccatum. l.3.c.1.§.5.n.6

Neſciens.

Neſciens quid ſit iurare, an iuret. l.3.c.1.§.1.n.7

Nomen.

Nomen diaboli ſcribere, & comburere an liceat. lib.3. c.8.§.2.n.25

Nonobſtans.

Nonobſtans, non manifeſtans, concauſſæ ad iniuſtam actionem, quam obligationem reſtitutionis pariant. l.8. tr.4.c.2.§.6

Notarius.

Notarij cooperatio cum peccato vſuratij. lib.5. c.1.§.4. num.56

Notarius, quoad ſuum munus. l.9 c.2.§.5

Nouitius.

Nouitius peccando contra caſtitatem an committat ſacrilegium. l.7.c.2.§.1.n.6

Nox media.

Nox media qua ratione computanda in ieiuniis : Vide *Media nox.*

Nutrix.

Nutrices an excuſentur ab aſſiſtentia Sacri. l.4. c.2. §.3. num.5

Quid à ieiunio. l.4.c.5.§.7.n.17

O

Obedientia, Obedire.

OBediendúmne perſecutoribus Fidei. lib.2. c.1. §.1. num.5

Obedientiæ votum, Officium diuinum, Oleum Sanctum, Ordo. In dubiis horum quid fiat. l.1.c.3.§.7

Obligatio.

Obligatio mutua fratrum, & ſororum : Vide *Fratres.*

Obligatio Patris, Matris, Filiorum : Vide *Pater, Mater, Parentes, Filius.*

Obligatio horum quoad correctionem. lib.5.c.4.§.4.n.4

Obligatio legendi Horas Canonicas, quæ, & qualis. l.2. c.5. §.1

Cætera : Vide *Hora Canonica.*

Obligatio, quæ naſcatur ex iuramento doloſo. lib.3.c.3. §.2. n.7

Quæ ex voto ficto. l.3.c.11.§.1

Quæ ex promiſſione abſoluta, vel conditionata in votis. ibid. §.2

Obligatio audiendi Sacrum : Vide, *Miſſam audiendi obligatio.*

Obſeruantia.

Obſeruantia vana : Vide *Vana obſeruantia.*

Occaſio.
Occaſio peccandi differt à peccati conſuetudine. l.3.c.1. §.5. n.3
Occaſio peccati, an peccatum. ibid.à n.1
Occaſionem peccandi offerre : Vide *Offerre materiam.*
Occidere.
Occidere volenti, an poſſit dari conſilium, vt ſolùm vulneret. l.5.c.1.§.4.à n.6
Occidere volenti vnum, an dari poſſit conſilium, vt alium interficiat. ibid.à n.13
Occidere : Vide *Homicidium.*
Occidere ſe ipſum : Vide *Homicidium ſuiipſius.*
Occultus.
Occultus omnino malefactor an poſſit condemnari, l.6. c.1. §.4.n.18
Occulrum quidnam ſit in ordine ad detractionem. lib.9. c.3. §.2. n.10
Occupatio.
Occupatio grauis quando excuſat ab Officio : Vide, *Cauſa excuſantes ab Officio.*
Offerre.
Offerre materiam, ſeu occaſionem peccandi, quando peccarum. l.5.c.1.§.4.n.4.Vide n.67
Officium.
Officium pro Officio : Vide, *Mutatio Officij.*
Officium diuinum : Vide, *Hora Canonica.*
Omittere officium vno, vel altero die eſt mortale. l.2. c.5.§.1.n.32
Officio Diuino addere an aliquid liceat. l.2.c.5.§.2.n.3
Officiorum venditio. l.8.tr.3.c.7.§.3.n.3
Officiorum diſtributio, ſiue Eccleſiaſticorum, ſiue Sæcularium. l.8.tr.3.c.4.§.4.n.5.& n.15
ex Officio qui tenentur procurare ſalutem proximi, quatenus obligantur. l.5.c.1.§.2.n.3
Omiſſio, Omittere.
pro Omiſſione peccati an poſſit quid pecuniæ accipi. l.7.c.5.§.3.n.21
Omittens quod debet ex Iuſtitia, quandónam cenſetur cauſa homicidij. l.6.c.3.§.1.n.8.& n.10
Quid, ſi ſolùm ex Charitate. ibid.
Onerosus.
Oneroſus, & lucratiuus contractus. l.8.tr.3.c.6.§.2. num.9
Opera.
Opera Malefici vti ad diſſoluendum maleficium an liceat. l.2.c.6.§.2.n.3
Opera ſeruilia diebus feſtis prohibita, quænam ſint. l.4.c.3.§.1
An transcribere. n.6
An pingere, venari, ſculpere. à n.8
Quid de piſcatione in flumine, vel in mari, retibus, vel arundine. ibid.§.2.n.23
An iter facere. ibid.c.3.§.1.n.11
An infidelibus præcipere opera ſeruilia. n.16
An emundare triticum. n. 8
An diſtillare. ibid.
Operam dans rei licitæ, vel illicitæ, quando cenſetur cauſa homicidij. l.6 c.3.§.1.n.4 & n.5
Opinari, Opinio.
Opinio, qua ratione differat à Iudicio, Dubitatione, & Suſpicione. l.9.c.1.n.1
Opinari de malo alterius an mortale. n.11
Opinio : Vide, *Conſcientia probabilis.*
Oratio.
Oratio quid ſit, & quando eius præceptum vrget. l.2. c.4.§.2
Ordinarius.
Ordinarij nomine quid veniat. l.4.c.3.§.1.à n.33
Ordo.
Ordo non eſt de ſubſtantia Officij. l.2.c.5.§.3.n.12
Ordine quo debent multæ concauſſæ reſtitutionem expedire. l.8.tr.4.c.2.§.7
Ordo Iuris : Vide, *Iuris Ordo.*
Ordo Minorum, ſeu Franciſcani nullum habent dominium, ſed res, quibus vtuntur ſunt Summi Pontificis. l.8.tr.3.c.1.n.7
Ornatus.
Ornatus Mulierum, l.5. c.1. §.4. n.71.& lib.7.cap.8.§.8. per totum.
An ob bonum finem liceat. dict.§.8.n.2.& deinceps.
Exceſſus an ex ſe mortalis. ibid.n.6
Quid ob aliorum ſcandalum. ibid.n.7
Oſcula.
Oſcula inter Coniuges : Vide *Tactus inter Coniuges.*
Oſcula inter ſolutos : Vide *Tactus inter ſolutos.*
Oſcula inter ſponſos : Vide *Tactus inter Sponſos.*
Oſculum vi illatum fœminæ honeſtæ ad quid obligat oſculantem. l.7.c.5.§.3.n.26.& 41
Oua.
Ouis an liceat veſci iis, quibus conceduntur lacticinia. l.4.c.3.§.1. n.19
Ouis an liceat vti in ientaculo. ibid.§.3.n.5

P

Pactum.
PActum nudum, & veſtitum : Vide *Contractus.*
Pacta in mutuo quæ. lib.8.tr.3.cap.8.§.1.n.10. & §.2. ſparſim.
Pacta retrouenditionis tria. l.8.tr.3.c.7.§.8.n.15
In fauorem venditoris. n.19
In fauorem emptoris. n.25
In fauorem vtriuſque. n.26
Paganus.
Pagani an poſſint cogi ad fidem. l.2.c.1.§.10.n.2
Palpo.
Palpo, concauſa ad iniuſtam actionem, quam obligationem reſtitutionis pariat. l.8.tr.4.c.2.§.3
Panis.
Panem conficere die feſto an liceat. l.4.c.3.§.2.n.9
Panis coctus in aqua, an, & quantus liceat in ientaculo ieiunij. l.4.c.5.§.3.n.2
Parentes.
Parentes quid debeant filiis. l.5.c.9
Quoad alimenta filio legitimo. §.1.n.2
Filio excommunicato. n.3
Filio ſpurio, vel naturali. n.6
Parochus.
Parochi quid poſſint in diſpenſandis votis. lib.3. c.16. §.4. n.4
Quid in operibus ſeruilibus die feſto. l.4.c.3.§.2.n.37
Quid in ieiuniis. l.4.c.5.§.7.n.56
Parochus quando obligatur ſuccurrere ſaluti ſuorum. l.5. c.1.§.2.n.3
Participans.
Participans concauſa ad iniuſtam actionem, quam obligationem reſtitutionis pariat. l.8.tr.4.c.2.§.5
Paruitas materiæ.
Paruitas materiæ, vbinam reperitur. l.1.c.1.§.3
An reperiatur in contemptu rerum ſacrarum. ibid. num.6
An in periurio. n.7
An in magia, ſuperſtitione, ſimonia, in re venerea, in Sacramentis, in homicidio. à n.8
In votis, & iuramentis. n.17.& 21
In peccatis contra ſpem. l.2.c.2.§.1.n.5
Rurſus in ſuperſtitione. l.2.c.6.§.1.n.49
Paruitas materiæ vndenam deſumatur. l.1.c.1.§.3.à n.13
Paruitas materiæ an inueniatur in luxuriæ peccatis. l.7. c.8 §.1.n.8
Paruitas materiæ in paupertate religioſa : Vide, *Paupertas Religioſa.*
Paruitas materiæ in furto : Vide *Furti quantitas.*
Pars.
Pars notabilis Officij quæ. l.2.c.5.§.2.n.9
Paſcere.
Paſcentes aliorum prata. l.8.tr.2.c.6.§.3
Paſtilli.
Paſtilli eſculenti, ſeu macherones an violent ieiunium in pane, & aqua. l.3.c.15.§.6.n.20

Pater.

Pater.

Pater patiatus, ideſt. habens filium, & patrem, à quo alendus. l.5.c.3.§ 1.n.11

Pater an concubinam filij poſſit domi retinere. l.5. c.1. §.4. n.22

Pater non poteſt compellere filium nec ad matrimonium, nec ad Religionem, l.5.c.2.§.4

An poſſit inuitare ad matrimonium. n.4

An retrahete à Religione. ibid. §.5

Pater an licitè filium exponat Hoſpitali. l.5.c.3. §.1.n.4. & 5

Pater an poſſit exhæredare filium, & ob quas cauſas. ibid.n.8

Pater quoad vota filij. n.12

Quid viuente Auo. n.13

Quoad donationes inter patrem, & filium; Vide *Donationes.*

Patri quid debeat filius: Vide, *Filius.*

Pater quæ Filij vota irritare valet: Vide *Filij vota.*

Pauper.

Pauper fictos quid debet reſtituere. l.8.tr.4.c.1.§.1.n.1

Quid pauper piger, & otio vacans, vt mendicet. ibid. num.4

Pauperes: Vide *Eleemoſyna.*

Pauperum ſubleuatio an det cauſam laborandi die feſtiuo. l.4.c.3.§.2.n.14

Paupertas.

Paupertas quæ excuſat à ieiunio. lib.4.c.5.§.7.n.53

Paupertas quando excuſat à recitatione Officij. l.2. c.5. §.8. n.8

Paupertas Religioſa prohibet dominium, & vſum independentem. l.8.tr.1.c.2.§ 5.n.1

Paruitas in hac materia quæ. l.8. tr.2.c.4

Maior quantitas requiritur ad mortale, in rebus vſu conſumptibilibus, quàm in aliis. l.8.tr.1.c.1.n.19

Maior item ſi res, v. g. Gallina in fruſta ſecetur à Domino. n.13

Paupertatem Religioſorum, quoad proprietatem mitigare Pontifex poteſt. l.8.tr.1.c.2.§.1.n.14

Paupertatis Religioſæ aliqua ſelecta. ibid. §.5

Paupertatem Religioſam violàtne, qui nomine alieno, v. g. Teſtatoris diſponit de pecunia. ibid. n.4

Paupertas quandonam excuſat à reſtitutione. lib.8. tr.4. c.1. §.6. n.2

Paupertas quando dat licentiam furandi. l.8.t.2.c.6

Pharmacopola.

Pharmacopolæ vendentes quid pro quo: Vide *Vendere quid pro quo.*

Peccatum.

Peccatum quid ſit. l.1.c.1.§.1.n.1

Peccati mortalis, & venialis diſcrimen. ibid.

Peccatum mortale, & veniale ex genere ſuo, vel per accidens. ibid.n.3.& toto §.2.& 3

Cætera: Vide *verb. Mortale, & verb. Veniale.*

Peccatum in genere an ſit mortale. l.1 c.1.§.3.n.30

Peccatum contra naturam; Vide *Mollities, Pollutio, Sodomia, Beſtialitas.*

Peccati permiſſio: Vide, *Permiſſio peccati.*

Peccatum proximi ex infirmitate, vel ex malitia, an differant in ordine ad ſcandalum. l.5.c.3.§.4.à n.69

Peculium.

Peculium ſuum an filius alienare queat. l.5.c.4.§.1

Quid quoad teſtari. ibid.

Peculium filiorum. l.1.c.3.§.7

Penſio.

Penſione gaudentes an teneantur ad Officium. l.1. c.5. §.1. n.22.

Peregrinus.

Peregrinus Sacerdos, vel Beneficiarius quod Officium tenetur perſoluere. l.2.c.5 §.2.n.36

Peregrinum eſſe quando excuſat ab auditione Sacri. l.4. c.2. §.2. n.19

Periculum.

Periculum quod excuſat ab audienda Miſſa. l.4.c.2.§.2.n.5

Periculum recuperandi ſortem an det lucrum in mutuo. l.8. tr.3. c.8.§.4

Periurium.

Periorij pœnæ. l.3.c.6

Perplexitas.

Perplexitas non admittitur. l.1.c.3.§.2.n.4

Permiſſio.

Permiſſio peccati quando peccatum. l.5.c.1.§.4.n.2

Permutare.

Permutare an poſſint carnes ij, qui non poſſint vendere. l.8.tr.3.c.7.§.1.n.7.8.& 11

Permutare an poſſit Domus profeſſa Societ. IESV fructus hortuli, quos non poteſt vendere. ibid.n.8

Perſona.

Perſonæ quæ vendere, & emere poſſunt. l.8.tr.3.c.7.§.2

Pictor.

Pictor an Amaſiam licitè pingat. l.5.c.1.§.4.n.28.& 31

Pingere an liceat die feſto: Vide, *Opera ſeruilia.*

Piſcator.

Piſcatores quæ piſcari poſſunt. l.8.tr.2.c.9.§.2

Piſcari an liceat eodem die: Vide, *Opera ſeruilia.*

Pinguedo.

Pinguedo an comedi poſſit die ieiunij. l.4 c.5.§.1.n.14

Pœna.

Pœnæ Hæreticorum. Vide *Hæreticorum pœna.*

Pœnæ non recitantium officium. l.1.c.5.§.7

Pœnæ malefici, Diuinatoris, Sortilegi, &c. l.2.c.6.§.2. num.14

Pœnæ Blaſphemantium. l.2.c.6.§.4.n.26

Pœna poſitiua non incurritur, niſi ſciatur. l.1.c.1.§.10. à num.11.

Quid de pœna non petendi debitum cõiugale. ib.n.22

Pœnæ immemor in voto pœnali, an illam incurrat tranſgrediendo votum. ibid.n.25

Pœnæ periurij: Vide, *Periurij pœna.*

Pœnale votum quomodo obliget. l.3.c.12.§.7

Pœna vſurarij. l.8.tr.3.c.8.§.7. remiſſiuè.

Pœnæ Duell. l.6.c.1.§.3.n.13

Pœnæ Adulterij. l.7.c.3.§.3

Pœnæ inceſtus. l.7.c.4.§.2.n.2

Pœnæ Concubinatus. l.7.c.1 §.2.n.3

Pœnæ Monialẽ ſollicitantis, vel violantis. l.7.c.2.§.2.n.1

Pœnæ Raptus. l.7.c.6.§.2.à n.9

Pœnæ Sodomiæ. l.7.c.7.§.6.n.1

Pœnitentia.

Pœnitentiæ Sacramentali quoad orationes ſatisfieri aliena lingua an poſſit. l 2.c.5 § 2.n.18

Pœnitentis ſcrupuloſi inſtructio. l.1.c.3.§.8.à n.4

Pollutio.

Pollutio Eccleſiæ quando contingit ex ſacrilegio. l.7.c.2. §.1.n.7 & deinceps.

An ex occulto. n.8

An ex copula coniugali. n.9

Quid ex tactibus turpibus. n.10

Pollutio Coniugis quod peccatum. l.7.c.3.§.5.n.1.& 3

Pollutio voluntaria ſemper eſt Iure naturæ prohibita. l.7.c.3.§.5.n.46

Pollutionis cauſa altera per ſe influens, altera per accidens, & leuiter. l.7.c.3.§.5.n.48

Quando eſt peccatum pollutio in cauſa. n.49

Pollutio quomodo differat à diſtillatione. l.7. c.3. §.5. n.63

Pollutio voluntaria non diuerſificatur à diuerſitate inſtrumenti inanimati. l.7.c.7.§.1.n.2

Quid ſi intra brachia, vel os fœminæ. n.3

Quid ſi manibus alterius. n.5

Pollutio vigilantis voluntaria. l.7.c.7.§.2.n.2

Pollutio puerorum nondum emittentium ſemen, an ſit diuerſa ab emittentibus. ibid.& ſeqq.

Pollutio nocturna, ſeu dormientis. l.7.c.7.§.1.n.11

Alia voluntaria ſiue antecedenter in cauſa, ſiue conſequenter

ſequenter ex delectatione ipſius ibid.

Pollutio in ſomnis cœpta, quæ in vigilia perficiatur. ibid. n.18

An ad dictam perfectionem actiuè quis concurrere motu corporis poſſit ibid.

Pollutio vigilantis inuoluntaria. ibid. n.20

Pontifex.

Pontifex Summus diſpenſare poteſt in recitatione officij. l.2.c.5.§ 8.n.23

Pontifex Summus poteſt relaxare iuramenta Deo præſtita. l.3.c.7.§.3.n.5

Commutare. ibid.§.4.n.2

Dies feſtos indicere. l.4.c.1.§.1

Diſpenſare in ſeruilibus die feſto. ibid.c.3 §.2.n.32

Diſpenſare in ieiuniis Eccleſiaſticis. ibid.c 5.§.7.n.52

Poſſeſſio.

Poſſeſſio quid operetur in probabilibus. l.1.c.3.§.3.n.9

Circa ius. n.9.& 14

Circa factum. n.10.& 13

Exempla de poſſeſſione in probabilitate Iuris. n.24

Exempla de eadem in probabilitate facti. n.27

Poſſeſſio quid operetur in Dubiis: Vide, *Verbo Dubiis.*

Poſſeſſio religioſa filij non nocet Iuri paterno in bonis temporalibus. l.5.c.4.§.2.n.12

Poſſeſſor.

Poſſeſſor malæ fidei: Vide, *Reſtitutionis radix prima, per totam.*

Poſſeſſor bonæ fidei: Vide *Reſtitutionis radix ſecunda.*

Poſſeſſo quomodo acquiratur. l.8.c.3.t.1.§.3

Poteſtas.

Poteſtatem habens diſpenſandi, vel commutandi in votis, an habeat in iuramentis. l.3.e.7.§.3.n.8

Poteſtas Ciuilis an habeat poteſtatem relaxandi iuramenta. l.3.e.7.§.3.0.13

Potus.

Potus an frangat ieiunium Eccleſiaſticum. l.4.c.5.§.2.n.2

Quid de potu vini, muſti, iuris, lactis, ceruiſiæ. n.4

Quid de aquis conditis. n.5

Quid de ſucco ore expreſſo ab vua, malis, cæteriſque fructibus. n.7

Quid de Cocholate. o.8

Quid de Arundinibus mellitis. n.14

Potus vini, vt cauſa pollutionis. l.7.e.3.§.5.n.51

Præceptum.

Præceptum Charitatis erga Deum quando vrget. lib.2. c.3.§.1

Præceptum Superioris quando iudicandum graue. lib.1. e.1.§.3. n.18

Præcepti tranſgreſſio ex metu. l.1.c.2.§.9

Præcipere infidelibus die feſto opera ſeruilia an liceat. l.4.c.3 §.1.n.13

Præceptum reſtitutionis affirmatiuúmne, an negatiuum. l.8. tr.3.e.1. §.5

Præceptum de diligendo proximum quale. l.5.c.1.n.1

Præceptum de non fornicando poteſt inuincibiliter ignorari. l.7.c.1.§.3.n.10

Prædicere.

Prædicere futura ex Aſtris, an liceat. l.2.c. 6.§.1. à n.13

Ex inſomniis. ibid. à n.24

Prælatus.

Prælati, vel eorum Vicarij quam poteſtatem habeant in iuramentis relaxandis. l.3.c.7.§.3.n.6

Quid in commutandis. ibid.§.4.n.2

Quid in votis. l.3.c.16.§.4.n.4

Quid in operibus ſeruilibus die feſtiuo. lib.4.e.3.§.2. à n.33

Quid in ieiuniis. l.4.c.5.§.7.n.55

Prælatus Religioſis quæ vota ſubditi irritare poteſt. l.3. c.16. §.1.n.28

Quæ diſpenſare. ibid.§.4. à n.4

Quid in operibus ſeruilibus die feſto. l.4.e.3.§.2.n.34

Quid in ieiuniis Eccleſiæ, & Regulæ.ib. e.5.§.7.n.55

Prælati Religioſorum, an poſſint diſpenſare in recitatione Officij. l.2.c.5.§.8.n.16

Præſcriptio.

Præſcriptio quid ſit, & quomodo currat. l.8.tr.1.c.4.§.4

Tempus ad præſcribendas res temporales. n.3

Ad præſcribendum contra leges. n.8

Præſcriptionis iure an gaudeant in conſcientia Siculi, vbi ea in foro externo non admittitur. ibid.§.2

Pragmatica.

Pragmatica de venditione frumentorum in Sicilia. lib.8. tr.3. c.7.§.7.n.9

Praxis.

Praxis, qua explicari debet Homicidium in Confeſſione. l.6.c.3.§.2

Praxis ſeruanda in commutatione votorum. l.3.c.16.§.6

Preces.

Preces importunæ an cadant in conſtantem virum. l.1. e.2. §.5. n.9

Pretium.

Pretium rei: Vide, *Valor.*

Pretium determinatum requiritur in emptione, & venditione. l.8.tr.3.c.7.§.1.n.4

Pretium iuſtum rei quod. l.8.tr.3.c.7.§.4.per totum.

Legitimum aliud, aliud naturale, ſeu vulgare. n.1

Pretium medium, ſummum, infimum in vulgari. ibid.

Communis æſtimatio determinat iuſtum pretium. n.2

Pretium creſcit, vel decreſcit quinque ex capitibus. ibid.

Primò ex parte rei venditæ. n.4

Secundò ex parte pretij. n.5

Tertiò ex parte emptorum, & venditorum. n.6

Quartò ex parte expenſarum. n.10

Quintò ex parte modi vendendi. n.14

Pretium quomodo augeatur à neceſſitate, vel vtilitate mercis. ibid. n.17

Pretio quo res emendæ, vel vendendæ. ibid. n.18

Quanti res extraordinariæ. n.20

Quanti eæ, quæ ſciuntur mox fore cariores, vel viliores. n.21

Quanti in ſubhaſtatione. n.23

Pretium. Vide, *Deceptiones occurrentes, vbi multa de pretio.*

Pretium in Monopoliis. l.8.tr.3.c.7.§.11.n.21

Princeps.

Principes Chriſtiani an poſſint tolerare Paganos, vel eos cogere ad fidem. l.1.c.1.§.10.0.2

Priuatio.

Priuatio pecuniæ an det lucrum in Mutuo. l.8.t.3.c.8.§.6

Priuilegium.

Priuilegium monopolij an, & quando concedi poſſit à Principe. l.8.t.3.c.7.§.12.n.2

Probabilitas.

Probabilitas: Vide, *Conſcientia probabilis, & Opinio.*

Probabilem ſententiam modò vnam, modò aliam ſequi, an liceat. l.1.c. 3.§ 5.per totum.

Profeſſio.

Profeſſio fidei à quibus emittenda. l.2.c.1.§.12

à Beneficiariis. n.1

à Profeſſoribus artium liberalium. n.8

Sub qua pœna. n.4. & 10

Profeſſi ad chorum: Vide. *Hora Canonica, & Religioſi deputati ad Chorum.*

Profeſſio Religioſa ex metu. l.1.e.2 §.8

Promiſſio.

Promiſſorum iuramentum, eiuſque veritas. l.3.c.3 §.1

Quid de promiſſorio doloſo. ibid.§.2

Promiſſorij iuramenti materia in communi. ibid.§.3

In honorem Dei. n.7

In vtilitatem hominis. n.11

Promiſſio requiſita in voto. l.3.c.12

Promiſſio ficta quænam obſtat voto. ibid. §.1.

Promiſſio abſoluta, & conditionata. ibid.§.2

Promittere cum iuramento rem illicitam, quod peccatum. l.3.c.3.§.3.n.9

Promiſſio pecuniæ ob rem turpem, an re habita obliget. l.8.e.5.§.4.n.19

Promiſſio

Digitized by Google

Promiſſio non repetendi mutuum intra certum tempus, an det lucrum. l.8.t.3.c.8.§.5
Promiſſio in diem,& quando obligat tranſacto termino. l.8,tr.4.c.3.n.8

Propinquitas.

Propinquitas quanta requiritur, ne impedimentum poni poſſit executioni præcepti. l.4.c.2.§.3.à n.8

Propoſitum.

Propoſitum requiſitum in voto. l.3.c.1.

Proteſtatio.

Proteſtatio ſola non ſufficit ad emendandam ſuperſtitionem. l.2.c.6.§.1.n.29

Proximus.

Proximi neceſſitas obſtat, ne opinionem probabilem ſequamur. l.1.c.3.n.22.& 23

Puella.

Puella honeſta quid faciat, ſi advertit ſe ab alio libidinosè tangi. l.5.c.1.§.4.n.25
An obligetur ſinere ſe contrectari à Medico in partibus honeſtis. ibid.
An liceat illi habere amatores. n.16
An ſe conſpiciendam offerre Amatori. ibidem. Vide etiam. n.72
An munera acceptare. l.8.c.5.§.3.à n.49
An ſe ornare. l.7.c.5.§...per tot.

Puer.

Puerorum motus quando mortales. l.1.c.1.§.3.n.33

Q

Quadrageſima.

QVadrageſimæ tempore an liceat recitare Veſperas ante refectionem. l.4.c.5.§.4.n.4

Quando.

Quando, circumſtantia reſtitutionis. l.8.tr.4.c.1.§.6
Quandónam accedere ad coniugem ſit prohibitum. l.7. c.3. §.5
An tempore menſtrui, vel grauidationis. n.35
An tempore Aduentus, vel Quadrageſimæ. n.63
An tempore ſumptæ, vel aſſumendæ Euchariſtiæ. ibid. remiſſiuè.
An tempore ſenectutis. n.37
Quando ieiunandum. l.4.c.5.§.5.n.4
Quando votum obligat. l.3.c.12.§.3

Quantum, Quantitas.

Quantitas furti requiſita ad mortale: Vide, *Furti Quantitas.*
Quantum, circumſtantia reſtitutionis. l.8.tr.4.c.1.§.4
Quantum ſingulæ damni concauſæ reſtituere teneantur. l.8.tr.4.c.2.§.8
Quanta refectiuncula ſumi poteſt die ieiunij. lib.4. c.5. §.3. n.1
Qualis. n.3
Quo tempore. n.10

Quinquagenarius.

Quinquagenaria mulier an excuſetur à ieiunio. l.4. c.5. §.7. n.5

Quis, Quid, Quomodo, Quo loco, Quo ordine, Quod.

Quis, circumſtantia reſtitutionis. l.8.tr.4.c.1.§.1
Quid, circumſtantia reſtitutionis. ibid.§.2
Quomodo, circumſtantia reſtitutionis. ibid. §.5
Quo loco, circumſtantia reſtitutionis. ibid.§.8
Quo ordine multæ concauſæ debent reſtitutionem expedire. l.8.tr.4.c.2.§.7
Quod nondum eſt, an vendi poſſit. l.8.tr.3.c.7.§.3.n.20
Quod eſt illud officium, ad quod tenentur obligati ad illud. l.2.c.5.§.2

R

Radix.

RAdices reſtitutionis: Vide, *Reſtitutionis radices.*

Raptus.

Raptus. l.7.c.6
Quid ſit. §.1.n.1
Ad Raptum requiruntur tria. §.2.n.1.& ſeqq.
Raptus pœnæ. §.1. n.9
Rapta, quandónam dirimit matrimonium. ibid.& n.10
Raptus an ſit Copula cum fœmina dormiente.n.17.ibid.

Ratificatio.

Ratificatio in votis quid operetur. l.3.c.19.§.3.n.57

Recurſus.

Recurſus vni ex concauſis ad iniuſtam actionem, quam obligationem reſtitutionis pariat. l.8.tr.4.c.2.§.4

Redire.

Redire an liceat ad prius votum poſt commutationem, vel diſpenſationem. l.2.c.16.§.7
Redire an obligeris, ſi ad tempus fuit commutatio. ibid. n.2

Refectiuncula.

Refectiuncula in die ieiunij conceditur. l.4.c.5.§.3
Quanta. n.1
Qualis. n.3
Quo tempore. n.10

Regula.

Regula diſcernendi voluntarium liberum. lib.1. c.2.§.1. n.5. iuncto §.3.n.2
Cognoſcendi diuinationem ſuperſtitioſam. lib.2. c.6. §.1.n.12
Cognoſcendi inuocationem tacitam dæmonis. ibid. n.24. & 25
Cognoſcendi, an vis ſit naturalis, an ſuperſtitioſa. n.62. & 65

Relaxatio.

Relaxatio iuramenti, à quo, de quibus, ob quas cauſas. l.3. c.7.§.3

Religio, Religioſus.

Religionis votum, Religioſorum vota, reſcriptum, reſtitutio, reus, & teſtis. In dubiis horum quid fiet. l.1. c.3. §.7
Religioſi deputati ad Chorum qua ratione obligantur ad illum. l.2.c.5.à n.6
Quid ſi ſint numero pauci. n.12
Quid ſi non ſunt in Sacris, obligabuntúrne priuatim. num.13
Cætera: Vide, *Hora Canonica.*
Religioſi an poſſint tranſire ad ſtatum laicalem in eadem Religione. ibid.n.15
Religioſi an poſſint recitare Officium, quod recitant diœceſani. ibid.§.2. n.5
Religioſorum Prælati. Vide, *Prælati.*
Religioſi incolæ an teneantur Voto Ciuitatum. l.3.c.12. §. 2. n.6. iuncto n.13
Religioſi mendicantes quam habeant poteſtatem relaxandi iuramenta. l.3.c.7.§.3.n.9
Eadem commutandi. ibid. §.4.n.2
Vota diſpenſandi, vel commutandi. ibid.c.16.§.4.n.8. & n.46
Diſpenſandi in laboribus die feſto. l.4.c.3. §.1.à n.34
Religioſorum vota ſine ſuperiorum ſcientia, vel conſenſu, &c. l.3.c.12.§.5.à n.5
Religioſus, qui malè ſe de induſtria geſſit, vt admitteretur, ad quid obligatur. l.3.c.12.§.6. n.8
Religioſus ære alieno, vel furto grauatus ad quid obligatur. l.8.tr.4.c.1.§.1.à n.7
Ante profeſſionem. ibid.
Poſt profeſſionem. n.16
Religioſus quid ludo exponere poteſt. l.8.tr.2.cap.9.§.1. num.25
Religioſus an poſſit eſſe executor teſtamenti. lib.8. tr.2. c.2. §.5. n.6
Religioſus an debeat egredi à Religione, vel in illam non ingredi propter neceſſitatem parentum, vel ſororum. l.5.c.2.§.5. n.6
Religioſus, quoad votum Paupertatis. Vide, *Paupertas religioſa.*
Religioſus Sacerdos dum confitetur peccatum luxuriæ, an debeat explicare ſacerdotium, & profeſſionem. l.7.c.2.§.1.n.4
Religioſus inuitatus ad conuiuium, an ſine licentia ſui Superioris comedere appoſita poſſit. l.8.t.1.c.2.§.5.n.9

Reliquiæ.

Reliquiæ CHRISTI Domini, puta Spinæ, Sudarium, Crux, qua adoratione colendæ. l.1.c.4.§.1.n.4
Reliquiæ Sanctorum, quomodo adorandæ. ibid.n.5

Remedium.

Remedia aduerſùs luxuriam. l.7.c.10

Remiſſio.

Remiſſio iuramenti quæ, & à quo. l.3.c.7.§.2
Remittere an ſibi quis poſſit iuramentum in ſui vtilitatem emiſſum. l.3.c.7.§.2.n.4

Remittere.

Remiſſio Mercatoris an, & quando faueat ementi alieno nomine. l.8.tr.3.c.7.§.10
Remittere offenſam inimico. l.5.c.1.§.3

Repræſentatio.

Repræſentatio turpium. l.5.c.1.§.4.n.28.& l.7.c.8.§.4
Repræſentatio turpium, vt cauſa Pollutionis. l.7.cap.3.§.5.n.50. & 51

Reſeruata.

Reſeruata Vota an aliquando ab inferioribus Papa diſpenſentur. l.3.c.16.§.4.n.36
An ad id det cauſam neceſſitas. n.37
An imperfectio voluntarij. n.41
An priuilegium. n.46
Reſeruatáne intelligatur ſodomia imperfecta, quando reſeruatur ſodomia abſolutè. l.7.c.7.§.3.n 4
Reſeruata ſodomia, an intelligatur tum de agente, tum de patiente. l.7.c.7.§.6.n.3
Reſeruatâ ſodomiâ, an reſeruata cenſeatur beſtialitas. ibid. n.6

Reſiſtere.

Reſiſtere poſitiuè an quis debeat in motibus prauis. l.10.c.2

Reſtituere, Reſtitutio.

Reſtitutionis obligatio an det cauſam non ieiunandi. l.4.c.5.§.7.n.35
Reſtitutio Honoris. l.9.c.3.§.8.n.5
Reſtitutio Famæ. Vide, *Fama.*
Reſtitutio ex damno dato: Vide, *Damnum datum.*
Reſtitutio ex homicidio. l.6.c.4
Ex homicidio directo. ibid. §.3
Ex homicidio indirecto. ibid.§.1. Vide etiam l.8.tr.3.c.2.§.5.à n.12
An obligeris ad reſtitutionem ſi volentem occidas. l.6.c.4.§.3.n.2
Quid in Duello. ibid.
Quid ſi occidas prouocantem. n.15
An aliquid reſtituendum pro damnis ſpiritualibus occiſo factis. n.20
Quid pro damno perſonali. n.22
Reſtituere an teneatur excedens modum ſuæ defenſionis. §.3. n.16
Reſtitutio ex homicidio, quibus hæredibus debetur. dict. §.3. n.6
Reſtituere an quid debeant hæredes occiſoris. ibid.n.14
Reſtitutio ex Adulterio. l.7.c.3.§ 4
Adulteri obligatio propter prolem non legitimam ſuccedentem. n.2
Adulteræ obligatio propter eandem rationem. n.7
Quas excuſationes hæc habeat. à n.9
Adulter certus de ſua prole tenetur eam alere. n.5
Reſtitutio honorum temporalium. l.8.tr.3.c.1
Quo præcepto iubeatur. ibid.
Reſtitutionis radices. l.8.tr.3.c.2.§.1
Reſtitutionis radix prima ex iniuſta acceptione. ibid. c.2. per totum.
Reſtituere tenetur ex hac radice is, qui alienum ſumit. §.2
Per actionem iniuſtam. ibid.
Per actionem externè iniuſtam. §.3.
Per iniuſtam ex culpa Theologica. §.4
Et culpa Theologica graui. §.5
Quid ex leui externè, ſed internè graui. ibid.n.7
Reſtitutio ex delicto, quomodo ſtatim obliget. §.6
Reſtitutionis radix ſecunda, ex re accepta. l.8.tr.3.c.3
An furi poſſim reſtituere rem ab ipſo mihi bona fide venditam. §.2
Quid ſi affuit mala fides. §.3
Quid ſi res ſic vendita ſit alteri obligata. ibid.n.5
Reſtitutio ex re accepta quomodo ſtatim obliget. lib.8. tr.3. c.2.§.6.n.11. & c.3.§.1.n.2
Reſtitutio quomodo expedienda, quando res aliena fuit cum propria admiſta, confuſa, immiſta. lib.8. tract.3. c.3. §.4. à n.21
Reſtitutionis radix tertia ex damnificatione, ſeu læſione. l.8. tr.3.c.4
Reſtitutionem an debeat, qui impedit bonum alteri, ſine vi, fraude, &c. vel cum his. ibid.c.4.§.2
Quoad ea, quæ pertinent ad iuſtitiam commutatiuam. dicto §.2
Quoad ea, quæ ad diſtributiuam. ibid.§.3
Quoad impedientem, ne quis acquirat beneficium. ibid. n.3
Reſtitutionis radix quarta ex contractu. l.8.tr.3.c.5
Ex culpa in propriè dicto contractu. ibid.§.1
Ex culpa in quaſi contractu. §.2
Reſtitutio ex contractu quomodo ſtatim obliget. lib.8. tr.3. c.2.§.6.n.6
Reſtitutionis eadem quarta radix immediatè, ex contracto in vniuerſum. ibid. c.6
Regula generalis. §.3
Reſtitutionis eadem quarta radix ex contractu peculiari emptionis, & venditionis: Vide *Emptio, &* Vide *Venditio.*
Reſtitutionis eadem quarta radix ex contractu particulari mutui. l.8. tr.3.c.8.per totum.
Reſtitutionis circumſtantiæ: Vide, *Circumſtantiæ Reſtitutionis.*
Reſtituendáne eſt res Domino nocitura. lib.8.tract.4.c.1. §.3. n.1
Reſtitutio an iteranda, ſi pereat in manu internuntij. l.8.tr.4.c.1.§.5.à n.3
Quid ſi per errorem fiat alteri à Domino. n.8
Quid ſi Mediator rem reſtituendum caſu amittat. n.9
Reſtitutio doni mortuo donatore. ibid.n.11
Reſtitutionem volentem differre, vel nolentem facere: an abſoluendos? Vide *Abſolutio an conferenda.*

Reus.

An licitè aperiat occulta crimina teſtium. n.1
An falſa. n.5
An debeat ſtare ſententiæ. n.8
An fugere queat à carcere. n.9
Quid de reo Religioſo? ibid.
Reo an poſſis dare inſtrumentum ad effringendos carceres. ibid. n.11. Eidem an poſſis auxilium ferre ad fugiendum. n.12
Reus malefactor, Vide, *Malefactor, &* Vide, *Homicidium ad Malefactores.*
Reus non poteſt cogi ad ſe interficiendum. lib.6. cap.2. §.1.n.5

Rex.

Rex quoad Bellum gerendum: Vide, *Bellum.*

Ritus.

Ritum Socij an ſequi poſſis in recitando officio. l.2.c.5. §.2.n.27

Rubrica.

Rubricarum contemptus quale peccatum. l.2. c.5. §.2. num.19

S

Saccarum.

SAccaro conditis aqua, an violet ieiunium. lib.4.cap.5. §.1.n.5. ibid.

Sacerdos, Sacerdotium.

Sacerdos an debeat explicare ſe Sacerdotem eſſe, dum confitetur peccata luxuriæ. l.7.c.2.§.1.n.4
Quid, ſi ſit ſimul Religioſus. ibid.
Sacerdotium ſuſceptum ex metu. l.1.c.2.§.8.n.4

Sacerdotes,

Digitized by Google

Sacerdotes,& conſtituti in Sacris:Vide, *Horæ Canonicæ.*
Sacerdos Græcus: Vide, *Græcus Sacerdos.*

Sacramentum.

Sacramenta petere ab indigno, vel excommunicato. l.5.c.1.§.4.n.39

Sacrilegium.

Sacrilegium quid,& quotuplex. l.2.c.6.§.3
Circa perſonas Sacras. n.2
Circa loca Sacra. n 6
Circa res Sacras. n.7
Quid ſi retineantur legata. n.10
Quid ſi decimæ. n.11
Quid ſi peccatum fiat tempore Sacro. n.12
Quid ſi retineatur quid contra votum. n.13
Sacrilegium in materia luxuriæ. l.7.c.2.§.1
Sacrilegium ex perſona ſacra. ibid.n.2
Eſſe ſacram per votum ſolemne, vel ſimplex an mutet ſpeciem. n.3
Sacrilegium ex loco ſacro. ibid.n.7
Sacrilegium notorium violat Eccleſiam. ibid.
Sacrilegium committens cum Moniali quam pœnam incurrit. l.7.c.2.§.2.n.1

Sacrum tempus.

Sacrum Tempus an conſtituat hoc ſacrilegium. n.13
Quid Reliquiarum ſacrarum geſtatio. n.14.& 15
Sacri loci pollutio: Vide, *Pollutio Eccleſiæ.*
Sacro intereſſe: Vide, *Miſſa.*

Sagimen.

Sagimen comedere an liceat die Ieiunij. lib.4. cap.5. §.1.n.16

Salutare. Salutator.

Salutare inimicum an obligeris: Vide, *Inimicum.*
Salutatores an ſuperſtitioſi. l.2.c.6.§.1.n.30

Sancti.

Sancti qui,& qua ratione adorandi. l.2.c.4.§.1.n.8
Sanctis an nuncupari Vota poſſint. l.3.c.14

Sanitas.

Sanitas ſola an rectus finis in Matrimonio.l.7.c. §.5.n.8

Satisfactio.

Satisfactionem offerenti iniuriam remittere an obligemur. l.5.c.1.§.3.n.27

Scandalum.

Scandalum. l.5.c.1.§.4. Vide, *Cooperatio.*
Scandalum puſillorum. ibid.n.64
Scandalum an ſit dare peccandi occaſionem ex fragilitate peccanti. ibid.n.72

Scientia.

Scientia habita à dæmone vti,an peccatum. l.2.c.6.§.1. n.22. & §.2.n.1 r

Schiſma.

Schiſma. l.2.c.1.§.9

Scholaſticus.

Scholaſticus quomodo poſſit continuationem ſtudij probare. l.3.c.2.§.1.n.8

Scribere.

Scribere turpia. l.7.c.8.§ 5

Scrupulus.

Scrupulus vnde oriatur,quid remedij,&c. l.1.c.3.§.8

Seges.

Seges nondum collecta an vendi, & quanti poſſit. l.8. tr.3.c.7.§.3.n.22
Seges in alieno ſolo cuius eſt. l.8.tr.3.c.3.§.5.n.7

Semen.

Semen generationis corruptum an liceat conſultò expellere. l.7.c.7.§.2,à n.4
Semen ſuſceptum effundere an liceat fœminæ. l.7.c.7. §.1.n.9. & l.eodem, c.3.§.5.n.14.& n.16
Semen animalium emungere an peccatum.l.7.c.8.§.2.n.5

Seminare.

Seminare an obligetur vxor,viro ſeminante, lib.7.cap.3. §.5.n.16
Seminare an poſſit vxor,finità viri copulâ. ibid.n.18
An ſe manibus ad id adiuuare. ibid.
An ad idem ſuis manibus poſſit vir adiuuare.ibid.fine.

Sepultura.

Sepultura quandónam priuantur morientes in duello. l.6.c.1. §.3.n.13

Seruus, Seruilia Opera.

Seruus an Dominus ſit ſuæ vitæ, membrorum honoris, perinde ac liberi. l.8.tr.1.c.2.§.1.n.1
Quid de aliis bonis, à n.2
Seruorum mitigata conditio, quoad ipſorum peculium defenditur. à n.9
Seruorum defunctorum bona ab inteſtato cuius ſunt. l 8.tr.1.c.2.§.1.n.15
An teſtari poſſit ſeruus. ibid.n.22
Seruus quid ludo poteſt exponere. l 8.tr.2 c.9.§.1.n.21
Seruus infirmus an poſſit minoris vendi,exiſtente remedio efficaci ſuæ ſanitatis. l.8.tr.4.c.3.n.8
Seruilia opera: Vide, *Opera Seruilia.*
Serui vota ac Dominus irritare poſſit. lib.3. cap.16.§ 3. n.45.& 52

Sexagenarius.

Sexagenarius an excuſetur à Ieiunio Eccleſiæ. lib.4.c.5. §.7.n.1
Quid in Ieiuniis Regulæ. n.8
Quid in Votis. n.9
Quid quoad ſubrogata pro voto Caſtitatis. à n 10

Signa.

Signa oſtendentia vim non eſſe naturalem, ſed ſuperſtitioſam. l.2.c.6.§.1.à n.64
Signa amoris inter Coniuges. l.7.c.3.§.5.n.57

Situs.

Situs ſedendi,vel cubandi vt cauſa pollutionis. lib.7.c.3. §.5.n.51

Socer.

Socer an poſſit generi vota irritare. l.3.c.16.§.3.n.27

Socius.

Socij priuilegio in recitatione officij an frui poſſis. l.2. c.5.§.2.n.27

Sodomia.

Sodomia perfecta quæ. l.7.c.7.§.3
Duo mares ſe commiſcentes, ſed non in vaſe præpoſtero,an Sodomia. n.3
Quid ſi non effundatur ſemen in dicto vaſe. n.4
Sodomiæ pœnæ. ibid.n.5.& 6
Sodomia cum Affini. l.7.c.4 §.2.n.7
Cum Infideli. l.7.c.1.§.1.n.8
Cum virgine. l 7.c.5.§.1.n.2
Quid de Sodomia vxorati. l.7.c.3.§.1.n.3.& §.2.n.1
Sodomia imperfecta an reſeruata cenſeatur, exiſtente reſeruata Sodomia abſolutè. l.7.c.7.§.6.n.3
Sodomia agentis an differat à Sodomia patientis. ibid. §.3.n.7. Vide etiam § 6. à n.3
Sodomia cum viro an differat à Sodomia cum muliere. l.7.c.9.n.1.2. & 3

Somnus.

Somnus vt cauſa pollutionis. l.7.c.3.§.5.n.51

Spes.

Spes Theologica. l.2.c.2.§.1

Spina.

Spinæ Chriſti Domini qua ratione colendæ: Vide, *Reliquiæ Chriſti Domini.*

Sponſalia.

Sponſalia iurata ex metu an valeant. l.3.c.3.§.5.n.12

Sponſus.

Sponſorum oſcula,& tactus: Vide, *Tactus inter Sponſos.*
Sponſis an liceant cogitationes moroſæ. l.10.c.4.n.4

Strepitus.

Strepitus Iudicialis,quomodo vetitus die feſtiuo: Vide, *Placitum.*

Stuprator, Stuprum.

Stuprum. l.7.c 5
Virgo ſe polluens an committat ſtuprum. §.1.n.3
Stupratoris obligatio. l.7.c 5.§.1.n.4.& §.3
Si nullum damnum, nulla obligatio. d.§.3.n.2
Idem ſi deflorata remittat. n.3
Idem ſi eadem conſentiat. n.5

Explica,niſi tu rem occultam propalaueris. n.6
Stuprator virginis vi,metu,&c. ad quid obligatur. ibid. num.26
Quid ſi ſolum interceſſit oſculum. ibid.
Quid ſi ſtuprator pecunia careat. n.27.& 29
Quid ſi dubium ſit, an fuerit virgo. n.31
Stuprator virginis cum promiſſione matrimooij ad quid. ibid.n.39
Cum promiſſione vera. n.34
Excuſationes quinque, quæ ſtupratorem deobligant à dicta promiſſione. à n.37
Stuprator ad quid obligatur, ſi eius matrimonium reſpuat deflorata. Ibid.n.48
Stuprator virginis ſub ſpe matrimonij ingredi Religionem, illâ inuitâ, non poreſt. l.8.tr.4.c.1.§.1.n.9

Suadere.

Suadere ad peccatum: Vide, *Inuitare.*

Subhaſtatio.

Subhaſtatio. l.8.tr.3.c.7.§.4.n.23

Superfluum.

Superflua quãdo indigenti donanda.l.5.c.1.§.1.n.10.& 11

Suſpicari, Suſpicio.

Suſpicio quomodo differat à Iudicio, Opinione, Dubitatione. l.9.c.1.n.1
Suſpicari de malo graui alterius an ſit mortale. n.11

Succeſſor.

Succeſſor an teneatur iuramento prædeceſſoris. lib.3. cap.3.§.7
An Votis. l.3.c.12.§.4.n.2

Succus.

Succum ore ſugere ex vuis, cæteriſque fructibus, an frangat ieiunium. l.4.c.5.§.2.à n.7
Quid ab Arundinibus mellitis. n.14

Sudarium.

Sudarium Chriſti Domini qua ratione adorandum: Vide, *Reliquia Chriſti Domini.*

Superior.

Superior Religionis quæ ſubditi vota irritat: Vide, *Prælatus Religionis.*

Superſtitio.

Superſtitio an habeat paruitatem materiæ. lib.2. cap.6. §.2.n.49
Cætera de Superſtitione: Vide, *Vana obſeruantia.*

Suſpenſio.

Suſpenſio ignorata: Vide, *Cenſura.*

Sutor.

Sutores an excuſentur à ieiunio. l.4.c.5.§.7.n.28

T

Tabellio.

TAbellio: Vide, *Notarius.*

Tactus.

Tactus inter Sponſos,quando licent. l.7.c.3.§.5.n.61
Quid de Sponſis ſub conditione. n.62
Tactus inter ſolutos. l.7.c.8.§.1.à n 6.& §.2.per tot.
Tactus inter Coniuges. l.7.c.3.§.5.à n.41
Quando abeſt periculum pollutionis. n.42
An quando adeſt dubiũ de validitate Matrimonij.n.44
An ſe ipſum tangere turpiter coniux poſſit. n.45
Quid quando adeſt pollutionis periculum. n.46

Tangere.

Tangere catulos,feles,pueros,an ſit illicitum. l.7.c.8.§.2. n.5

Templum.

Templa Infidelium adire an liceat. l.2.c.1.§.4.n.11

Temporale.

Temporalia bona tua an bonis temporalibus proximi poſtponenda. l.5.c.1.§.1.à n.6

Tempus.

Tempus copulæ: Vide, *Quandónam accedere ad copulam.*
Tempus,quod requiritur ad præſcribendũ.l.8.tr.1.c.4.§.1
Pro rebus temporalibus. n.3
Pro abrogatione legum. n.8
Tempore,quo recitandum officium. l.2.c.5.§.5
Tempus diligendi Deũ ſub obligatione quãdo.l.2.c.3.§.2
Tempus qua ratione expendendum in executione voti. l.3.c.12.§.3

Tentatio.

Tentatio quid ſit. l.2.c.2.§.2
Explicita, Implicita. n.2

Terminus.

Terminus prorogatus in iuramento qua ratione ſeruandus. l.3.c.7.§.2.n.3

Teſtificari.

Teſtificari æquiuocè an liceat in Iudiciis. l.3.c.4.§.2
Teſtificari an liceat de viſu, quæ ſcis ex auditu. l.3.c.2. §.1.n.10
Si ſic teſtificeris, an obligeris ad reſtitutionem. ibid. num.22

Teſtis.

Teſtis. l.9.c.2.§.5
Teſtis quando iudicatur cooperari cum peccato Vſurarij. l.5.c.1.§.4.n.61
Teſtis falſus quando ſe retractare tenetur. l.8.tr.4.c.1. §.9.n.6
Teſtis vnicus an conſtituat cauſam ſemiplenam. l.1.c.3. §.3.n.25

Theologus.

Theologorum moralium laus, & eorum vtilitas. l.5.c.2. §.5.n.11

Theſaurus.

Theſauri cuius. l.8.tr.4.c.1.§.3.à n.32

Titulus.

Titulum Beneficij dumtaxat habens an teneatur ad Horas. l.2.c.3.§.1.n.23.& 29

Transcribere.

Tranſcribere an liceat die feſtiuo. l.4.c.3.§.1.n.6

Tranſiens, Tranſitus.

Tranſeuntes per loca, vbi celebratur feſtum, an teneantur intereſſe ſacro. l.4.c.2.§.2.n.10
Tranſitus per loca infidelium an excuſet à Ieiunio. l.4. c.5.§.7.n.48

Tredecim.

Tredecim ſimul menſæ accumbere an ſuperſtitioſum. l.1.c.[illegible]§.1.n.36.& 76

Triticum.

Triticum emundare ad molendum an liceat diebus feſtis: Vide, *Opera Seruilia.*

Tutor.

Tutor an, & quæ vota pupilli irritare valeat. l.3.c.16. §.3.à n.17

Turpia, Turpiloquium.

Turpia loqui, vel cantare. l.7.c.8.§.4
Turpia ſcribere: Vide, *Scribere turpia.*
Turpiloquia,vt ſunt cauſæ pollutionis. lib.7. cap.3.§.5. n.50.& 51
Turpiloquium inter coniuges: Vide, *Verba turpia.*
Turpium lectio: Vide, *Lectio turpium.*
Turpium repræſentatio: Vide, *Repræſentatio turpium.*

V

VAcantia bona: Vide, *Bona Vacantia.*

Vagus.

Vagi quandónam teneantur intereſſe ſacro. l.4.c.2.§.2. num.14

Valor.

Valor rei: Vide, *Pretium.*
Valoris incogniti res quanti. l.8.tr.3.c.7.§.11.n.34
Valore rei creſcente, vel decreſcente, qualem debet, qui rem alienam conſumpſit. l.8.tr.3.c.2.§.7.per totum.
Valorem rei debet, qui rem alienam damnificauit. l.8. tr.3.c.2.§.1.n.9

Vana obſeruantia.

Vana obſeruantia. l.2.c.6.§.1.à n.13
Regulæ,an hîc adſit pactum cum dæmone.n.24.& 25
Enumerantur aliquæ actiones ſuperſtitioſæ. n.27
Obſeruare quædam feſta, vel tempora quando ſuperſtitioſum. n.26

Venari, Venator.

Venari an liceat die feſtiuo: Vide, *Opera Seruilia.*
Venatum vt eas, an Miſſam omittere die feſtiuo poſſis. l.4.c.3.§.1.à n.8. Venatores. l.8.tr.2.c.9.§.2

Digitized by Google

Vendere.

Vendere rem incertam pretio certo non licet.l.1.c.3.§.3. num.20
Venditio quæ licita diebus feſtis : Vide, *Mercatus.*
Vendens rem ſupra taxam vni, qui Tertio eodem modo vendidit, an reddere debeat huic Tertio. l.8.tr.3.c.7. §.5.n.6
Vendentium cooperatio cum peccato ementium. l.5. c.1.§.4.n.33. & deinceps.
Venditio. l.8.tr.3.c.7.per totum.
Venditio differt à permutatione. ibid.§.1.n.7.& 8
Venditio voluntaria eſſe debet. ibid.n.13
Sunt tamen caſus in quibus vendere quis cogitur. ibid.
Vendi, & emi,quæ poſſunt. l.8.tr.3.c.7.§.3
Venditio Hominis. n.1
Officiorum. n.3
Electionis ad Officium. n.6
Sententia probabilis. n.13
Omnium bonorum. n.14
Hæreditatis. n.16
Debitorum. n.17.Vide etiam §.8.à n.1.
Rei litigioſæ. dicto §.3.n.18
Eius quod nondum eſt. n.10
Vendere pecuniâ creditâ. l.8.tr.3.c.7.§ 6
Vendere plus credito,quàm numerato. ibid.n.2
Venditionis pretium : Vide, *Pretium.*
Venditor an pretio ab emptore non ſoluto poſſit percipere fructus rei. l.8.c.3.§.6.n.13
Venderéne liceat carius credito, vt ſtatim vilius idem numerato ematur. ibid.§.8
Vendere,vel emere cum pacto retrouenditionis. ibid. num.15
Cum pacto in fauorem venditoris, vel emptoris, vel vtriuſque. à n.19
Venditio frumentorum : Vide, *Emptio frumentorum.*
Venditio alieno nomine. l.8.tr.3.c.7.§.9.n.1
Venditio lanarum, & ſimilium anticipatio. l.8.tr.3.c.7. §.7.n 4
Venditio in loco diſtanti an faueat vendenti alieno nomine. l.8.tr.3.c.7.§.9 n.11
Venditio facta duobus. ibid.§.11.n.2
Venditio rei vilioris immiſtæ cum pretioſiore. ibid.n.6
Vendere quid pro quo. n.7

Venia.

Veniam petenti offenſam remittere quando debet offenſus. l.5.c.1.§.3.n.18

Veniale.

Veniale per accidens quodnam ſit. l.1.c.1.§.3
Veniale ex paruitate materiæ. ibid.n.2
Veniale ex imperfectione actus. ibid.n.26
Venialia omnia velle committere an mortale.ib.§.4.n.11

Verba.

Verba Blaſphema. l.2.c.6.§.4.n.15. Non Blaſphema. 16
Dubiè Blaſphema. 18
Verba à recitante officium qua ratione proferenda. l.2. c.5.§.1.à n.8
Verba,quæ contineant iuramentum. l.3.c.1.§.3
Verba turpia inter Coniuges. l.7.c.3.§.5.n.54

Veritas.

Veritas primus comes iuramenti. l.3.c.1. §.4. à n.1
Eadem comes Adiurationis. l.3.c.8.§.1.n.4

Vicarius.

Vicarij Epiſcoporum quid poſſint in iuramentis, votis, operibus ſeruilibus,ieiuniis : Vide,*Sub nomine Prælati.*
Vicarius Beneficiarij, an teneatur ad Officium. l.2.c.5. §.1.n.19

Vidua.

Vidua per ſecundas nuptias amittit tutelam filij. l.7.c.1. §.2.n.4
Quid ſi fornicetur. ibid.
Quid de legatis à Marito ipſi relictis. n.5
Quid ſi Maritus addidit (ſi caſtè vixerit.) n.6
Viduis an liceant cogitationes moroſæ. l.10.c.4

Vinculum.

Vinculum ex vi Religionis eſt diuerſum à vinculo ex vi infidelitatis. l.3.c.3.§.2.à n.3

Vinum.

Vinum an frangat ieiunium. l.4.c.5.§.1.n.4
Vinum quomodo violet ieiunium in pane, & aqua l.3. c.15.§ 6.à n.17
Vini potus, vt cauſa pollutionis. l.7.c.3.§.5.n.51
Vinum miſtum aqua vendere : Vide, *Aquam miſcere vino.*
Vinitores,quando aquam muſto miſcere poſſunt.l.8.tr.3. c.7.§.11.n.6

Vir.

Vir quid vxori debeat quoad alimenta. l.5.c.3.§.3.n.1
Quid pereunte caſu dote. n.2
Quid promiſſa dote non ſoluta. n.3
Vir quid vxori debeat,quoad copulam : Vide *Coniugatorum peccata in materia luxuriæ.*

Virginitas.

Virginitas quando irreparabiliter amittitur. lib.7 cap.5. §.2.n.1

Virgo.

Virgo pro primo vſu ſui corporis an poſſit plus exigere. l.7.c.5.§.3.n.8.& n.22
Virgo in dubio an præſumatur talis. lib.7.cap.5.§.3. n.30.& 31
Virgo externa,ſed internè corrupta quæ poſſit.lib.7.c.5. §.2.à n 3
Virginis ſtuprator quid debeat : Vide, *Stuprator, & Stupratoris obligatio.*
Virgo nubilis an excuſetur ab auditione ſacri. lib.4.c.2. §.2.n.9
Virgo Sanctiſſima qua adoratione colenda. lib.2.cap.4. §.1.n.7

Vita.

Vitæ diſcrimen dat cauſam æquiuocandi etiam in Iudiciis. l.3.c.4.§.3.n.5
Viuere qui in hoc mundo ſemper vellet, an peccet. l.2. c.3.§.1.n.3
Vita propria concurrente cum proximi bonis quid præferendum. l.5.c.1 §.1

Violentum.

Violentum quid ſit. l.1.c.2.§.3

Vitium.

Vitia Mercium occulta,quando manifeſtanda. lib.8.tr.3. c.7.§.11.à n 25

Vitrum.

Vitri pro gemma venditio. l.8.tr.3 c.7.§.11.n.36

Voluntas.

Voluntas quomodo ſe habet circa obiecta mala. lib.10. cap.1
Voluntarium quid ſit. l.1.c.2.§.1

Votum.

Vota an nuncupati poſſint Sanctis non Canonizatis. l.2. c.4.§.1.n.11
Votum de orationibus perſolui aliena lingua an poſſit. l.2.c.5.§.2.n.18
Votum rei indeterminatæ. l.3.c.15.§.7
Voti ceſſatio. l.3.c.16
Ex natura rei. §.1
Ratione temporis. §.2
Vota reſeruata : Vide, *Reſeruata Vota.*
Voti irritatio. l.3.c.16.§.3
Quid, & quotuplex. ibid.n.1 & 2
An irritentur Vota ſæculi per vota Biennij Societatis IESV. à n.4
An Filij Vota irritari poſſint à Patre. n.9
An à Tutore, vel Curatore. n.17
An à Matre. n 22
An à Socero. n.27
An à Superiore Religionis. n.28
An à Domino. n.45.& 52
An à Coniuge. n.48

Quid

Quid de votis ratificatis. n.57
Voti diſpenſatio. l.3.c.16.§.4
Bona fide data an valeat. ibid.n.3
A quo ea poteſt expediri. n.4
Voti commutatio. l.3.c.16.§.5
Voti acceptatio quid operetur, quoad commutationem. l.3.c.17.§.2
Voti materia quæ. l.3.c.15
Poſſibilis eſſe debet. n.2
Honeſta, non indifferens. ibid.§.2
Non impeditiua maioris.boni. §.1.& §.3
Quid de partim voto apta, partim non apta. §.5
Vota quædam peculiaria expenduntur. l.3.c.15.§.4
Non nubendi. n.2
Non ludendi. n.3
Contrahendi Prælaturas, vel Sacerdotium. n.5
Inſeruiendi in perpetuum. n.6
Præſtandi hoc,& aliud. n.7
Non petendi diſpenſationem. n.8
Votum reuocare: Vide *Reuocare Votum.*
Votum diiunctiuum. l.3.c.15.§.5.n.9
Votum qua ratione interpretandum. l.3.c.15.§.6.ibid.
Votorum aliquorum interpretatio. à n.2
Votum quid ſit, & quotuplex. l.3.c.9
Quam libertatem requirat. c.10.§.1
Quod propoſitum. c.11
Quam promiſſionem. c.12
Votum quando obligat, & an differri queat. ibid.§.3
Votum an obliget alios à vouente, id eſt, hæredes, vel ſucceſſores. l.3.c.12.§.4
Votum an obliget eos, qui ſunt ſub alicuius poteſtate, putà impuberes,Religioſos,ſeruos,coniuges. l.3.c.12.§.5. per totum.
Votum conditionale, quomodo obligat. ibid §.6
Votum in cuius honorem emittendum. l.3.c.14
Vouere ſine perfecta diſcuſſione quodnam peccatum.l.3.c.10.§.1.n.3
Votum caſtitatis habens, an peccet contra votum inducens alios ad turpia. l.7.c.2.§.1.n.6
Votum de non comedendis carnibus etiam in neceſſitate an valeat. l.6.c.2 §.1.n.4
Votum defloratoris an impediat promiſſionem Matrimonij defloratæ. l.7.c.5.§.3.n.34

Vſurarius. Vſura.

Vſurarius exponere quid ludo valeat, l.8.tract.2.c.9.§.1.num.28
Vſura quid ſit. l.8.tr.3.c.8.§.1
Vſura an ſit, ſi requiratur gratitudo ex mutuo. n.6.ibid.
Quid ſi adſit pactum, vt fiat, quod debetur ex Charitate. n.9
Vt fiat, quod debetur ex Iuſtitia. n.10
Vt fiat aliquid abſolutè. n.12
Vſura an ſit, quando intentio praua eſt ſolùm ex parte vnius. n.13
Vſura an ſit aliquid exigere pro damno emergente, vel lucro ceſſante. l.8. tr.3.c.8.§.3
Vſuráne ſit aliquid accipere pro periculo ex difficultate recuperandi ſortem. §.4
Quid ob promiſſionem non repetendi ſortem intra certum tempus. §.5
Quid ob moleſtiam carendi pecunia. §.6
Vſuram exigere Chriſtianus an à Turca poſſit. l.8.tr.3.c.8.§.2.n.11
Vſurarij pœnæ. §.7.remiſſiuè.
Vſurarij cooperatores. l.5.c.1.§.4.à n.42

Vſus.

Vſus, qua ratione differt à dominio. l.8.tr.1.c.1.n.6.§.8

Vtilitas.

Vtilitas, & neceſſitas Mercium quomodo augeant pretium. l.8.tr.3.c.7.§.4.n.27

Vxor.

Vxor præferendáne eſt filiis in neceſſitate. l.5.c..§.5.n.3
Vxoris vota an vir irritare poſſit. l.3.c.16.§.5.n.48
Vxor quid viro debeat quoad alimenta. l.5.c.2.§.4
Vxor cum periculo infectionis cum laude aſſiſtit viro peſte infecto. l.6.c.2.§.2.n.7
Quid debeat viro, quoad copulam: Vide *Coniugatorum peccata.*
Vxor ex bonis Mariti quantum vſurpare poſſit. l.8.tr.1.c.2.§.3

F I N I S.

+01 1468318

Digitized by Google